Mihail Șolohov

DONUL LINIȘTIT

Roman în patru cărți

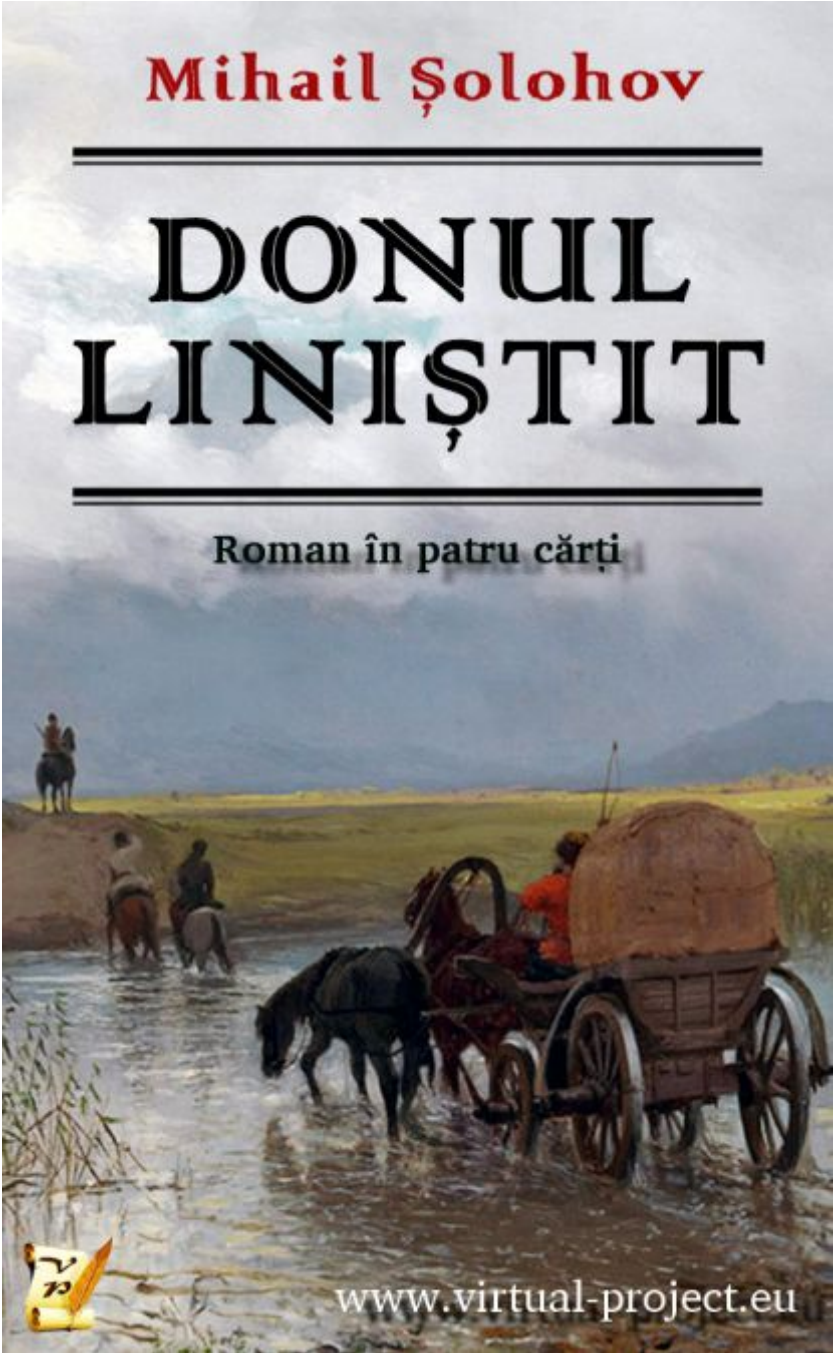

www.virtual-project.eu

Mihail Şolohov

DONUL LINIŞTIT

Roman în patru cărţi

Traducere de:
CEZAR PETRESCU
ANDREI IVANOVSKI

virtual-project.eu

Editura UNIVERS
Bucureşti 1986

CARTEA ÎNTÂI

Nu plugul brăzdat-a slăvita noastră glie,
Au răscolit-o ale cailor copite.
De semănat, am semănat pe ea capete căzăceşti,
Vădane tinere sunt podoaba Donului liniştit.
Smălţuit e cu orfani tătucul nostru, Donul liniştit,
Iar vălul său – bogat e de lacrimile părinţilor.

Ah, tu, tătucule, Don liniştit!
Ah, de ce curg tulburi apele tale, Don liniştit?
Cum să nu mă tulbur eu, Don liniştit,
Când de jos mă şfichiuiesc întruna şipote reci,
Iar în mijloc peştii îmi tulbură apele.

(Vechi cântece căzăceşti)

PARTEA ÎNTÂI

1

GOSPODĂRIA MELEHOVILOR SE AFLĂ CHIAR LA MARGINEA satului. Poarta de la ocolul de vite dă spre miazănoapte, pe malul Donului. Un pripor de opt stânjeni între stânci văroase, învârstate cu verdeaţă şi muşchi, şi, mai jos, ţărmul; o puzderie de scoici cu sclipiri de sidef; un tiv în zigzag, cenuşiu, cu pietricele sărutate de valuri, şi mai încolo, încreţită de vânt, fierbe coama vânătă a Donului. La răsărit, dincolo de ariile îngrădite cu sălcii, pe Şleaul Hatmanilor, tufe de pelin cu foi de argint, pătlagină castanie şi grasă, strivită de copitele cailor; la răscruce de drum, un paraclis; pe urmă, stepa şi zarea jucăuşă, ca apele în clocot... Spre miazăzi, se zăresc piscurile dealurilor de cretă. Către apus, uliţa satului taie medeanul şi apucă spre luncă.

Când cazacul Prokofi Melehov s-a întors din penultimul război cu turcii, adusese acasă din Ţara Turcească un pui de femeie mărunţică, înfăşurată într-un şal. Femeia îşi ferea obrazul şi nu-şi arăta decât arareori ochii mâhniţi şi sperioşi de sălbăticiune. Şalul ei de mătase împrăştia miresme necunoscute, din străine meleaguri; horbota aprins colorată stârnea pizma nevestelor. Turcoaica roabă nu-şi făcea cârd cu cimotiile lui Prokofi, pentru care faptă bătrânul Melehov se despărţi de fecior şi, neputându-şi uita obida, nu i-a mai călcat în casă până la sfârşitul vieţii.

Prokofi înjghebă de sârg altă gospodărie. Dulgherii i-au înălţat casa; el îngrădi cu mâna lui ocoalele pentru vite; către toamnă îşi aduse femeia străină şi firavă în noua-i aşezare. Când treceau prin sat, mutându-şi calabalâcul, mergeau împreună în urma harabalei. Toţi din sat, cu mic cu mare, dădeau buzna pe uliţă. Cazacii mijeau a râde în măturoaiele bărbilor; cumetrele chiţcăiau amarnic, ca picherile; cârduri de ţânci nespălaţi se ţineau cioatcă, lărmuind în spatele lui Prokofi. El, cu fruntea sus şi cu straiul descheiat, păşea arar, ca pe o brazdă reavănă, fără să-i bage în seamă, strângând în palma-i neagră mâna moale a femeii. Numai fălcile i se umflau şi scrâşneau, iar din sprâncenele aspru încruntate

şuroiau broboane de sudoare.

Prin sat se arăta tot mai rar. Nu mai venea nici pe medean. Vieţuia singuratic în căsuţa de pe malul apei. Oamenii prinseră a vorbi despre dânsul lucruri ciudate. Copiii, care păşteau viţeii în stepă, povesteau că în amurg, când lumina se stinge pălind, l-ar fi văzut cum îşi ducea nevasta în braţe, taman până la Gorganul Tătarului. Acolo, o aşeza pe creştetul movilei, cu spatele rezemat de stânca năruită şi măcinată de vremuri, apoi se chincea şi el alături, şi stăteau aşa îndelung, cu ochii pironiţi în zare. Priveau, până ce-i cuprindea întunericul. Prokofi o înfăşura, pe urmă, în suman şi o purta acasă, tot în braţe. Bărbaţii îşi frământau mintea în fel şi chip, întru a afla o tălmăcire acestor năstruşnice purtări; cât despre muieri, nici nu mai aveau răgaz să se păducheze de atâta sporovăială. Spusele lor despre nevasta lui Prokofi se băteau cap în cap. Unele ţineau sus şi tare că-i frumoasă cum nu s-a mai văzut a doua pe lume; altele, dimpotrivă. Toate s-au lămurit numai când Mavra, cea mai iscoditoare dintre cumetre, cu bărbatul la oştire, îşi făcu drum la casa lor – chip să ceară mărturi proaspete. Vreme ce Prokofi coborâse în zemnic, Mavra cercetă cu luare-aminte turcoaica şi se încredinţă de îndată că nici măcar n-aduce a femeie...

După care iscodeală, cu faţa îmbujorată şi cu tulpanul hâit pe ochi, Mavra prinse a cleveti pe uliţă în mijlocul altor muieri.

— Ce-o fi găsit la dânsa, dragele mele?... Barem de-ar fi femeie!... Dar de unde!... Pântec n-are, şolduri n-are!... Te apucă râsul, nu alta... Apăi, fetele noastre îs mai trupeşe... Mijlocul ei, ca la viespe – să-l rupi în două... Şi are nişte ochi mari şi tăciunii, de te taie, când se holbează la tine – ca un diavol, Doamne iartă-mă!... Mi se pare că-i şi grea, zău! Mare lucru să n-aştepte un plod...

— E îngreunată?... se minunau cuscrele.

— Dacă vă spun! La atâta m-oi pricepe eu, că doar am crescut trei ţânci.

— Şi la faţă, la faţă cum arată?

— La faţă?... Turtă de ceară, aşa arată... Ochii mocniţi – se cunoaşte că nu-i dulce viaţa printre străini... Văleu, suratelor, şi uitam să vă spun!... Era îmbrăcată cu năd ragii lui Prokofi...

— Nu mai vorbi, soro! glăsuiau toate în cor, speriate.

— Iaca aşa! Am văzut-o cu ochii mei. Năd ragii lui Prokofi, numai că fără lampas... Pesemne că îmbrăcase o pereche de lucru, nu de zile mari... Avea un cămeşoi lung şi şalvarii lui Prokofi vârâţi în colţuni de lână. Când am mai văzut-o şi pe asta, să mă apuce ameţeala!...

Se mai scornise apoi în sat povestea că femeia lui Prokofi ar mai fi fiind şi vrăjitoare. Nora lui Astahov, care sălăşluia în partea din margine, lângă Prokofi, jura crucindu-se că a zărit-o a doua zi după Rusalii[1], în zori, desculţă, cu părul despletit, mulgând o vacă din ocol. Iar din acea zi, ugerul vacii se sfrijise, se închircise cât pumnul unui plod; nu mai dădea lapte şi, după ce a ajuns stearpă, a pierit peste o bucată de vreme.

Ca niciodată, în acel an se întâmplă să pice multe vite. Pe malul Donului, acolo unde hălăduiau cirezile îndeobşte, limba de nisip se tărca în fiecare zi cu alte şi alte stârvuri de vaci şi viţei. Pe urmă, molima se întinse şi la cai. Hergheliile care rătăceau pe izlaz se împuţinară la număr, şi de îndată un zvon spăimos a prins să cutreiere uliţele satului.

După ce-au ţinut mare adunare şi sfat, cazacii porniră în păr la Prokofi. Stăpânul casei ieşi să-i întâmpine în prag:

— Ce vânt bun v-aduce, cinstiţi fruntaşi?

Mulţimea încruntată şi tăcută se apropie de prispă, fără să răspundă.

Un bătrân cam băut strigă cel dintâi.

— Scoate vrăjitoarea! Avem s-o judecăm.

Prokofi se năpusti înlăuntru, dar cazacii se repeziră după el în tindă şi-l înşfăcară. Un tunar, un munte de om, poreclit Liuşnea, îl izbi cu tidva de perete, răcnind.

— Nu te mai vârcoli, că degeaba-i!... N-avem nimica cu tine. Pe muiere vrem s-o răfuim. Mai bine să-i facem de petrecanie, decât să rămână satul fără vite... Nu striga, că dărâm peretele cu căpăţâna ta!...

— Ad-o încoace, căţeaua!... mugeau cei de lângă prispă.

Un fost tovarăş de oaste al lui Prokofi apucase turcoaica de păr cu o mână şi-i astupase gura cu cealaltă; ea striga din răsputeri. El o târî din fugă prin tindă şi o zvârli la picioarele gloatei. Un ţipăt subţire acoperi glasurile tuturor.

Prokofi răbufni cei şase cazaci care se opinteau să-l proptească locului, năvăli în casă şi smulse sabia din perete. Într-o cumplită învălmăşeală, toţi se prăvăliră afară din tindă. Prokofi ţâşni de pe scară, învârti deasupra capului sabia care şuiera, cu sclipiri de oţel. Cuprinsă de spaimă, mulţimea se împrăştie în ogradă. Lângă hambar, Prokofi îl ajunse pe Liuşnea care lipăia greoi şi îl spintecă pieziş pe la spate, de la umăr până la brâu. Cazacii lepădară parii smulşi din gard şi o rupseră la fugă, pe arie, spre

---

[1] Toate datele din această operă, cu excepţia celor menţionate în mod special, sunt citate după stilul vechi. Cel nou a fost introdus în Rusia Sovietică, în mod oficial, în 1918.

stepă.

Abia peste o jumătate de ceas au prins iar curaj, şi iar s-au apropiat de casă. Doi cazaci, trimişi să iscodească ce se întâmplă, intrară tiptil în tindă.

În prag, lângă bucătărie, femeia lui Prokofi zăcea la pământ, scăldată în sânge, cu capul răsucit într-o parte; între dinţii încleştaţi de durere i se zărea limba vânătă şi muşcată de câteva ori. Prokofi, tremurând din cap, cu privirea năucă, învelea, într-un cojoc de oaie, un prunc lepădat înainte de soroc: un ghemuleţ de carne roşiatic şi bălos, care scâncea subţirel.

*

Femeia îşi dădu sufletul către seară. Pe copil l-a luat mama lui Prokofi, înduioşată de soarta orfanului.

Îl înfăşură în tărâţe opărite, îl hrăni cu lapte de iapă şi peste o lună, când s-au încredinţat că plodul, negru ca un turc, are de gând să trăiască, l-au dus la biserică întru taina botezului. În amintirea lui bunicu-său, i-au pus numele Pantelei. Prokofi s-a întors de la ocnă după doisprezece ani. Îmbrăcat în straie târgoveţe, cu smicele cărunte în caierele bărbii rotunjite acum, nu mai aducea a cazac. Părea un străin din aiurea locuri. Luându-şi feciorul la dânsul, îşi căută de vechea gospodărie.

Pantelei creştea negru la faţă şi focos la sânge. Semăna cu maică-sa la făptură: ca dânsa era de subţire şi mlădios la trup.

Prokofi îl însură cu fata unui cazac din vecini.

De atunci, sângele turcesc se amestecă cu sânge căzăcesc. Şi aşa se iscară în sat cazacii neamului Melehov, cu nasul coroiat şi de-o sălbatică frumuseţe, porecliţi „turci".

După moartea bătrânului, Pantelei se aşternu pe gospodărie temeinică. Dură alt înveliş casei, desţeleni lângă gospodărie o jumătate de deseatină de pământ, ridică alte acareturi şi un hambar, învelindu-le pe toate cu tinichea. La dorinţa stăpânului, meşterul tăie din resturi de tablă o pereche de cocoşi şi-i ţintui pe coama hambarului. Cu înfăţişarea lor voioasă, împodobeau gospodăria lui Melehov, dându-i ceva de curte îmbelşugată şi ferice.

Sub povara anilor, Pantelei Prokofievici se îngreuie la trup, se lăţi în spate, se încovoie de umeri. Păstra însă chipul de unchiaş bine zidit. Cu mădularele mici, şchiopăta uşor de stângul, căci îşi betegise piciorul în tinereţe, într-o cursă de cai, la o inspecţie împărătească. În urechea stângă purta un cercel de argint arcuit în semilună. Niciun fir de păr alb nu i-a

pestriţat, până la o vârstă foarte adâncă, barba şi părul negru ca pana corbului. Iute la mânie, îşi pierdea repede cumpătul: poate de aceea îşi îmbătrânise prea de timpuriu nevasta, o femeie voinică şi atât de frumoasă odinioară, iar acum, cu obrazul atât de păienjenit de creţuri mărunte.

Petro, feciorul cel mai mare şi însurat, semăna cu maică-sa. Scund la stat, avea ochi căprui, nasul cârn şi părul vâlvoi, de culoarea spicului de grâu. Feciorul cel mic, Grigori, era leit Pantelei. Îşi întrecea fratele cu jumătate de cap, măcar că număra şase ani mai puţin. Nasul, de erete, bucăţică ruptă taică-său. Ochii aprinşi, ca două migdale, albăstrui la margine; umerii obrajilor teşiţi; pielea întinsă, castanie, uşor rumenită. Adus puţintel de spinare, Grigori zâmbea arar şi la fel de sălbatic ca bătrânul.

Duniaşka era o codană ochioasă şi cu mâinile lungi; pe dânsa o iubea Pantelei mai mult decât pe celelalte odrasle. Cu Daria, nevasta lui Petro, şi cu pruncul lor se încheia astfel toată familia Melehov.

2

Stelele licăreau răzleţe pe bolta cenuşie dinaintea zorilor. Vântul sufla, măturând norii. Se înălţa ceaţa plutind peste apele Donului, prelingându-se pe povârnişul râpelor de cretă, strecurându-se printre crăpături, ca un şarpe vânăt, fără cap. Malul stâng al văii, nisipul, ochiurile de apă, papura şi stuful, pădurea jilavă de rouă aveau reflexe de purpură, ca într-o privelişte plină de vrajă. Căznindu-se să răsară, soarele se perpelea în culcuşu-i de dincolo de zare.

În casa Melehovilor, Pantelei Prokofievici se trezi înaintea tuturora şi ieşi pe prispă, încheindu-şi gulerul cămăşii brodat în cruciuliţe. Ograda năpădită de iarbă era acoperită cu rouă de argint. Slobozi vitele din grajd să zburde în voie. Daria, îmbrăcată numai într-o cămaşă subţire, alergă să mulgă vacile. Picioarele goale şi albe ca laptele se înfiorau stropite de rouă; o urmă ca de fum se încolăci prin iarba strivită.

Pantelei Prokofievici se uită un timp cum se ridica iarba culcată de picioarele Dariei, apoi se întoarse în casă.

Pe prichiciul ferestrei deschise, petalele vişinilor, ce dădeau să se scuture, luceau de un roşu-palid. Grigori dormea cu faţa în jos şi cu o mână întinsă într-o parte.

— Grişka, nu mergi la pescuit?

— Ce-i? Ce vrei?... Întrebă Grigori buimac, ridicându-se şi lăsând picioarele să-i spânzure pe marginea patului.

— Mergem la peşte... Până nu răsare soarele...

Grigori gâfâi, îşi strânse baierele nădragilor şi îşi trase ciorapii albi de lână; pe urmă, se căzni să-şi încalţe cipicii, scoţând pielea strâmb răsucită înăuntru.

— Da' mama o fi pregătit momeala? întrebă el cu un glas răguşit, ieşind în tindă după bătrân.

— A pregătit, n-avea grijă!... Coboară la lotcă, te-ajung din urmă...

Bătrânul răsturnă în poala cămăşii secara fiartă şi aromată, culese în palmă, cu osârdie de gospodar, boabele risipite, apoi se îndreptă spre mal, şchiopătând de piciorul stâng. Grigori îl aştepta posomorât în lotcă.

— Încotro să vâslesc?

— Spre Râpa Neagră!... Încercăm acolo, lângă buturugă, unde am fost mai deunăzi.

Luntrea hârşcâi prundişul, se lăsă pe apă şi se depărtă de ţărm. Târâtă de firul apei, prinse a se legăna, clătinată de valurile ce încercau s-o întoarcă pe o rână. Grigori o cârmui, fără să vâslească.

— Hai! Trage la vâsle!...

— Să ajungem mai pe la mijloc...

Lotca, spintecând puhoiul repede, se îndreptă spre celălalt mal. Din sat, străbătu cântecul cocoşilor, răsunând pe apă. Luntrea se trase într-o scobitură, zgâriind cu latura malul negru, pietros, înălţat ca o treaptă deasupra apei. La cinci stânjeni se desluşea în adânc un ulm prăbuşit, cu crengile răsfirate. Alăturea, un vârtej frământa bulbucii roşcaţi de spumă.

— Pregăteşte undiţele. Eu am să pun momeala, glăsui încet bătrânul către Grigori, băgând palma în oala cu gâtul îngust, aburit.

Secara clipoci sunător pe apă, parcă cineva spusese în şoaptă „Şih!" Grigori înşiră pe cârlig boabele umflate şi zâmbi.

— Vino, vino să te prind, peşte mare, peşte mic!...

Sfoara căzu roată-n apă, se-ntinse ca o strună, apoi se lăsă din nou, dendată ce plumbul atinse fundul. Grigori apăsă cu piciorul pe varga undiţei, cu băgare de seamă, să nu lunece în valuri şi întinse mâna să ia punga cu tutun.

— N-om face mare lucru, taică!... Luna-i în scădere.

— Ai luat chibriturile?

— Da.

— Dă-mi un foc.

Bătrânul aprinse o ţigară, aruncă ochii spre locul unde se împotmolise soarele, dincolo de buturugă.

— Crapul nu se prinde totdeauna la fel. Cade mai mult când e lună nouă...

— Pare-mi-se că plevuşca a început să ciupească momeala! spuse Grigori şi oftă.

Valuri mărunte loveau pântecul luntrii, apoi se depărtau unduind; un crap mare, lung de doi arşini, ca turnat în bronz roşcat, sări în sus cu un sunet surd, pălind de două ori cu coada în unde. Împroşcă lotca cu picături cât grindina.

— Stai că acuşi pică! rosti Pantelei Prokofievici, ştergându-şi cu mâneca barba stropită.

Dincolo de ulmul prăvălit, în aceeaşi clipă, între ramurile desfrunzite, răsfirate ca nişte braţe, mai săriră încă doi crapi; al treilea, mai mic, ţâşni în aer, plescăind de câteva ori deasupra apei, lângă mal.

*

Grigori mozoli nerăbdător ţigara udă. Soarele palid se ridicase cam la înălţimea unui gorun tinerel. Pantelei Prokofievici aruncă toată nada şi posomorât, cu buzele strânse, cătă nătâng la undiţa nemişcată.

Grigori scuipă mucul de ţigară şi-i urmări cu ură zborul sfârâit. Îşi înjură părintele în gând că-l trezise cu noaptea-n cap şi nu-l lăsase să mai doarmă. Fumatul pe inima goală îi lăsase-n gură o duhoare de păr ars. Se aplecă să ia apă în palmă; în clipa aceea, vârful vergii, care spânzura la o jumătate de arşin deasupra apei, se legănă uşor şi lunecă încet în jos.

— Trage-l! strigă unchiaşul.

Grigori se opinti, trase varga, dar vârful se înfundă cu iuţeală în apă, apoi se îndoi ca un arc. O putere uriaşă, asemenea unui vârtej, încorda varga de răchită roşcată.

— Ţine zdravăn!... gemu bătrânul, depărtând lotca de mal.

Grigori încercă să ridice varga, dar nu izbuti. Sfoara groasă plescăi surd şi se rupse. Flăcăul se clătină şi-şi pierdu cumpăna.

— Aista nu-i crap! Aista-i un taur! mormăi Pantelei Prokofievici, moşmolind să pună momeală în vârful altui cârlig.

Grigori râse în neştire, legă altă sfoară şi o aruncă în adânc. Cum dădu plumbul la fund, vârful şi fu înghiţit deodată.

— Aha! Diavole... mârâi Grigori pe nas, abia ridicând din adânc peştele, care se roti la suprafaţă.

Sfoara zbârnâi subţire şi lăsă o dâră: apa se ridică, ca o bucată de pânză verde. Pantelei Prokofievici apucă cu degetele butucănoase mânerul căuşului.

— Suceşte-l în apă! Ţine-l, că taie ca ferăstrăul...

— De bună seama că-l ţin!...

Un crap mare, gălbui-roşiatic, săltă deasupra, făcu apa spumă, întoarse capul teşit şi rotund, şi se lăsă din nou în adânc.

— Trage!... Mi-a şi-nţepenit mâna... Nu, stai niţel!

— Ţine, Grişka!

— Las pe mine!

— Bagă de seamă, nu-l scăpa sub lotcă!... Bagă de seamă!

Grigori îşi trase răsuflarea şi smuci spre luntre crapul culcat pe o coastă. Bătrânul vârî căuşul în apă, dar peştele, încordându-şi cele din urmă puteri, zvâcni din nou în adânc.

— Saltă-i capul afară! Lasă-l să înghită un tain de aer, că se moaie, căpăţânosul!...

Grigori ridică undiţa şi aduse crapul istovit aproape de lotcă. Căscând larg gura, peştele vârî botul în coasta scorojită a luntrii şi se propti, abia mai mişcând şi sclipind portocaliu din aripi.

— S-a zis cu tine!.. mormăi Pantelei Prokofievici, răsturnându-l cu căuşul.

Mai stătură apoi încă vreo jumătate de ceas. Bătaia crapilor se domoli.

— Hai, strânge, Grişka! Se vede că l-am prins pe ăl din urmă. Nu mai avem ce aştepta.

Se pregătiră de plecare. Grigori se depărtă de mal. Străbătură jumătate de drum. Grigori oblici pe chipul bătrânului că vrea să-i spună ceva; dar unchiaşul tăcea, privind la gospodăriile împrăştiate sub poalele colinei.

— Uite ce-i, Grigori... începu el cu glas îndoielnic, jucându-se cu sfoara de la sacul aşternut sub picioarele lui. Văd că-i dai târcoale Axiniei Astahova...

Sângele năvăli în obrajii lui Grigori, şi el întoarse capul. Gulerul bluzei, strângându-i grumazul vânos şi ars de soare, lăsă o dâră albă.

— Bagă de seamă, băiete! urmă bătrânul, de astă dată cu răutate şi asprime. Avem să vorbim altfel. Stepan e vecinul nostru, şi nu-ţi îngădui să te zbenguieşti cu muierea lui. Joaca te poate duce la păcat; să ştii de pe acuma că dac-oi prinde ceva de veste, te omor în bătaie!

Pantelei Prokofievici strânse degetele pumnului noduros, subţie ochii bulbucaţi şi se uită cum se revarsă sângele în obrazul lui fecioru-său.

— E o scorneală! izbucni Grigori, surd, parcă de sub apă, şi-l privi pe bătrân drept în locul acela vânăt, unde i se împreunau sprâncenele.

— Mai bine taci!

— Dacă te-ai potrivi la câte minciuni mai născocesc oamenii...

— Gura, pui de lele!

Grigori se lăsă pe vâslă. Lotca lunecă în salturi. Apa juca, rotind şi sclipind sub cârmă.

Nu şi-au mai spus nimic până la podeţ. Când erau aproape de mal, bătrânul adause:

— Caută şi nu uita! Chiar de azi, pune capăt smintelii. Să nu faci un pas afară din ogradă. Asta-i!...

Grigori nu răspunse. Trăgând lotca la mal, întrebă:

— Să dau peştele muierilor?

— Du-l şi vinde-l negustorului, grăi bătrânul cu glas mai blând. Să ai bani de mahorcă...

Grigori păşea după Pantelei Prokofievici, muşcându-şi buzele.

„Taie-mă, taică, dacă vrei, dar chiar de m-ai lega cu picioarele de butuc, tot m-oi duce astăzi la şezătoare!", îşi zise el, privind cu ură la ceafa teşită a unchiaşului.

Acasă, Grigori spălă cu grijă nisipul uscat de pe solzii crapului şi-i petrecu o joardă prin urechi. Lângă poartă se-ntâlni cu Mitka Korşunov, vechi prieten, de-o vârstă cu el. Mergea, jucându-se cu un capăt al chimirului bătut în ţinte. În două hrube mici, luceau doi ochi umezi-gălbui şi neruşinaţi. Avea pupilele ca de pisică, aşezate vertical; de aceea, nu-i puteai prinde căutătura, care luneca mereu.

— Unde te duci cu peştele ăsta?

— Acuma l-am prins. Mă duc să-l vând la negustor...

— Lui Mohov, poate?

— Taman...

Mitka măsură cu privirea crapul.

— Să tot aibă vreo cincisprezece funturi?

— Şi jumătate. L-am cântărit...

— Ia-mă şi pe mine. Ştii că-s tare la tocmeală!...

— Bine. Hai...

— Şi zi, faci cinste?

— Las că ne înţelegem noi! Nu-ţi mai strica gura de pomană...

Oamenii ieşiseră de la biserică; lumea se revărsa pe uliţe. Pe drum mergeau alături cei trei fraţi, porecliţi Şamilii.

Cel mai mare, Alexei, cu o mână ciungă, păşea la mijloc. Gulerul strâmt îl făcea să-şi ţină ţeapăn grumazul vânos; barba rară, ca o pană creaţă, se sumeţea hărţăgos, ochiul stâng clipea necurmat. Mai demult, în poligon, arma i se descărcase în mână, şi o bucată de închizător îi ciuntise obrazul. De atunci, ochiul lui clipea tam-nesam; o cicatrice albăstrie îi brăzda faţa şi se-nfunda în chică. Braţul stâng era rupt din cot; dar Alexei răsucea ţigara numai cu o mână, frumos şi fără greş strângea punga la pieptul bombat, rupea cu dinţii hârtia, o îndoia în chip de jgheab, lua tutun şi mişca degetele repede, sucind. Nici nu prindea bine de veste omul de alături, că Alexei clipea, mozolind ţigara şi cerând foc.

Măcar că avea numai o mână, pumnul lui era cel mai grozav din tot satul. La întâia vedere, pumnul acela n-avea nimic deosebit; părea cât o tărtăcuţă. Într-o zi însă s-a înfuriat la câmp, fiindcă îşi pierduse biciul; lovi cu pumnul în boul care se lăsă pe brazdă, de-i năpădi sângele pe urechi, şi abia se mai dezmetici cu mare greu. Ceilalţi fraţi, Martin şi Prohor, îi semănau leit lui Alexei. Erau tot aşa de scunzi la stat, largi în umeri cât stejarii, numai că aveau amândouă mâinile.

Grigori dădu bineţe fraţilor Şamil; Mitka însă trecu şi întoarse cu ciudă capul.

În ziua de Lăsata-secului, pe când se băteau cu pumnii, după datină, Alioşka Şamil nu se sinchisise de măselele tinere ale lui Mitka, repezise o mână întoarsă, şi Mitka scuipase două măsele jos, pe gheaţa cenuşie, scobită de potcoavele cizmelor.

Mergând alături, Alexei clipi de vreo cinci ori la rând şi întrebă:

— De vânzare-i crapul?

— Hai, cumpără-l!

— Cât ceri pe el?

— O pereche de boi şi nevasta pe deasupra.

Alexei clipi şi clătină braţul ciung.

— Caraghiosule! Ha-ha! Ce caraghios mai eşti! Femeia?... Iei şi plodul?

— Ţi-l las de prăsilă, altfel se stinge neamul Şamililor! rânji Grigori.

Lumea se îngrămădise în medean, lângă ograda bisericii. Epitropul ridică un gânsac deasupra capului şi strigă:

— Cincizeci de copeici... Haide! L-am dat! Cine dă mai mult?

Gânsacul întorcea capul şi închidea ochii de peruzea, cu o mare scârbire de alaiul dimprejur.

Alături, un unchiaş cu părul cărunt şi cu pieptul plin de decoraţii grăia dând din mâini.

— Moş Grişaka al nostru îndrugă iar verzi şi uscate din războiul cu turcii! arătă Mitka spre el cu ochii. Mergem să auzim şi noi?

— Cât l-om asculta, crapul se umflă şi începe să duhnească!...

— Dacă se umflă, are să fie mai greu. Luăm mai mult pe el.

În medean, după şoproanele pojărniciei, unde sacalele pompierilor crapă de uscăciune, cu hulubele rupte, se vede acoperişul verde al casei lui Mohov. Trecând pe lângă şopron, Grigori scuipă şi-şi astupă nasul. De după un butoi, un moşneag ieşi încheindu-şi nădragii şi ţinând cureaua între dinţi.

— Te-a prididit? întrebă Mitka cu răutate.

Bătrânul îşi încheie ultimul nasture şi scoase cureaua din gură:

— Ce vrei?

— Ar trebui să-ţi vâre cineva nasul în grămadă! Şi barba! Să nu te poată spăla baba o săptămână-ntreagă...

— Am să te vâr eu pe tine, putoare! se oţărî bătrânul.

Mitka se opri, subţiindu-şi ochii de motan, ca şi cum ar fi avut soarele în faţă.

— Ia uită-te, ce mare boier mai arată!... Piei, câine ce eşti! Te-ai câinit, pui de lele! Acuşi îţi croiesc câteva curele!

Chicotind, Grigori se apropie de cerdacul casei lui Mohov. Parmaclâcul era îmbrăcat într-un desiş de viţă sălbatică. Pe cerdac, se mişcau alene câteva pete de umbră.

— Vezi, Mitri, cum trăiesc oamenii?...

— Până şi mânerul e aurit! rosti Mitka, deschizând uşa care dădea pe terasă şi mormăind. Pe ghiujul acela să-l trimitem aici!

— Cine-i? întrebă cineva de pe terasă.

Grigori, cam sfios, păşi cel dintâi. Mătura cu coada crapului duşumeaua vopsită.

— Pe cine căutaţi?

O fată stătea într-un jilţ de nuiele împletite. Ţinea în mână o farfurie cu căpşuni.

Grigori tăcea şi se uita la buzele groase, în formă de inimă trandafirie, care striveau o căpşună. Fata înclină capul şi se uită la cei care intraseră.

Mitka sări în ajutorul lui Grigori. Tuşi, întrebând.

— Nu cumpăraţi un peşte?

— Peşte? Mă duc îndată să spun...

Fata împinse jilţul, se ridică şi se depărtă lipăind cu pantofii brodaţi, în care umbla cu picioarele goale. Razele soarelui treceau prin rochia albă; Mitka zări conturul vag al picioarelor plinuţe, dantela fustei care se rostea, învălurată. Privi uimit la albul de argint al pulpelor goale; numai călcâiul rotund era puţin gălbui şi lăptos.

Mitka îl împinse cu cotul pe Grigori.

— Ia uite, ce fustă, măi Grişka, măi!... Se vede totul, ca prin geam.

Fata intră înapoi pe uşa care dădea din coridor şi se aşează alene în jilţ.

— Duceţi-vă la bucătărie...

Grigori păşi în vârful picioarelor şi pătrunse în casă. Mitka se lăsă pe celălalt picior şi se uită la cărarea albă care despărţea părul fetei în două semicercuri de aur. Ea îi privi cu ochii neliniştiţi, poznaşi.

— Dumneata eşti de-aici, din sat?

— De-acilea.

— Al cui eşti?

— Al lui Korşunov.

— Şi cum te cheamă?

— Dmitri.

Fata îşi cercetă cu prefăcută luare-aminte unghiile, ca nişte solzi trandafirii, mişcă picioarele şi le strânse repede.

— Care din voi prinde peşte?

— Prietenul meu, Grigori.

— Dumneata nu pescuieşti?...

— Când am poftă, pescuiesc şi eu.

— Cu undiţa?

— Pescuiesc şi cu undiţa... cu cârligul, cum spunem noi.

— Şi eu aş vrea să pescuiesc, rosti ea, după un timp de tăcere.

— Dacă vrei, hai să mergem!...

— Cum am putea face?... Vorbeşti serios?

— Mai întâi şi-ntâi trebuie să te scoli în zori.

— Mă scol, numai că e nevoie să mă trezească cineva.

— De trezit, te pot trezi eu... Dar tatăl dumitale?

— Ce-i cu tata?

Mitka râse.

— Să nu creadă că e un hoţ. Şi să nu sloboadă câinii după mine.

— Prostii! Eu dorm singură, în odaia din colţ... Asta e fereastra! şi arătă cu degetul. Dacă vii să mă iei, bate uşor în geam; am să mă scol.

Glasuri răsunau în bucătărie; al lui Grigori, sfios, al bucătăresei, gros şi

curgător.

Mitka tăcea, trecând printre degete argintul cenuşiu al chimirului căzăcesc.

— Dumneata eşti însurat? întrebă fata, schiţând un zâmbet nelămurit.

— De ce mă întrebi?

— Aşa! Voiam să ştiu...

— Nu! Sunt flăcău.

Mitka se îmbujoră deodată. Ea îl întrebă, înflorind un zâmbet şi jucându-se cu crenguţa unei căpşuni de seră, căzută pe podea.

— Da' fetele te iubesc, Mitea?

— Unele mă iubesc, altele ba.

— Nu mai spune!... Da' de ce ai ochi de pisică?

— De pisică?... se minună Mitka.

— Chiar de pisică...

— Se vede că e o moştenire de la mama... N-am nicio vină.

— De ce nu te-nsoară părinţii, Mitea?

Mitka îşi veni în fire; simţind o uşoară ironie în cuvintele ei, ochii lui verzi sclipiră.

— Nu s-a născut încă aceea care să-mi fie ursită.

Fata încreţi sprâncenele, uimită de sumeţirea lui, se îmbujoră la obraz şi se sculă.

Paşi răsunară în uliţă, apoi pe cerdac.

Surâsul fetei, abia schiţat, care tăinuia o ironie, îl urzică pe Mitka. Stăpânul, Serghei Platonovici Mohov, călcând uşor cu ghetele largi de şevro, îşi purtă trupul plin, cu demnitate, pe lângă Mitka, care se dădu la o parte.

— Ai venit la mine? întrebă el, trecând fără să-ntoarcă capul.

— A adus peşte, tată!

Grigori veni din bucătărie fără crap.

3

Grigori se întoarse acasă de la şezătoare, după întâiul cântat al cocoşilor. În tindă, îl întâmpină mireasma crengilor de hamei dospit şi un miros plăcut de cimbru.

Păşi până-n odaie în vârful picioarelor, se dezbrăcă şi îşi atârnă pantalonii de zile mari cu lampas; apoi îşi făcu cruce şi se culcă. Pe podea

era o lumină de lună ca un vis de aur, înrămată în pervazul ferestrei. În ungher, sub ştergare brodate, icoanele ferecate în argint luceau întunecat deasupra patului. Pe un cuier se iscă zumzet de muşte.

Tocmai când aţipise, copilul lui frate-său începu să scâncească în bucătărie.

Leagănul scârţâi, ca un car cu roatele neunse. Daria murmură cu glasul somnoros:

— Taci, plod rău! Nu dormi? N-am parte nici de somn, nici de linişte din pricina ta... Şi cântă încetişor:

Fluier fermecat,
Unde mi-ai umblat?
Caii i-am păzit.
Dijmă, ce-ai primit?
Un cal şi o şa,
Cu aur pe ea...

Muncindu-se să aţipească în scârţâitul ritmic al leagănului, Grigori îşi aduse aminte „Mâine, Petro pleacă la instrucţie, în tabără. Rămâne Daşka cu copilul... Avem să mergem singuri la cosit."

Îşi înfundă capul în perna fierbinte; dar în urechi îi stăruia plicticos:

Calul unde l-ai lăsat?
La poartă, legat.
Poarta unde e?
Au luat-o apele...

Se auzi un nechezat voios de cal, şi Grigori tresări. Îl cunoscu după glas că era calul de şa al lui Petro.

Cu degetele amorţite de toropeală, îşi încheie cămaşa; apoi iar aţipi, în ritmul unduitor al cântecului:

Unde-s gâştele?
În stuf au intrat.
Stuful unde e?
Fetele din sat
Stuful l-au tăiat.
Unde-s fetele?

S-au tot măritat.
Dar ai lor bărbaţi?
La luptă-s plecaţi!...

Înainte de zori, Grigori, moleşit de somn, se duse în grajd şi scoase calul în hudiţă. Un fir de păianjen îi atinse faţa, gâdilându-l, şi somnul se risipi deodată.

Pe apele Donului, se-ntindea pieziş un drum învălurat de lună, pe care nu trecuse încă nimeni. Era ceaţă deasupra apei; sus, pe cer, puzderie de stele. În urma lui, calul păşea cu grijă. O coastă povârnită cobora pe malul apei. Dincolo, se auzi măcăit de raţe; aproape de mal, un somn se răsuci şi plescăi cu pântecul lat în apă, în goană după plevuşcă.

Grigori rămase mult timp la ţărm. Malul mirosea a mucegai proaspăt, îmbibat de umezeală. Stropi de apă picurau din botul calului. Grigori simţea în suflet un gol uşor şi plăcut. Era fără grijă şi nu se gândea la nimic.

La întoarcere, aruncă o privire spre răsărit, unde întunericul albăstrui se-mprăştiase.

Lângă grajd, se-ntâlni cu maică-sa.

— Tu eşti, Grişka?

— Cine vrei să fie?

— Ai adăpat calul?

— L-am adăpat... răspunse Grigori în silă.

Bătrâna, aplecată de şale, căra în pestelcă nişte tizic pentru foc; îşi târâia picioarele goale şi slăbănoage. Din mers, adause:

— Du-te şi-i scoală pe Astahovi! Ştiu că Stepan se pregătea să plece cu Petro al nostru.

Răcoarea dimineţii deodată puse-n trupul lui Grigori un arc întins, care tremură. Parcă l-au înţepat furnicile. Se năpusti în fugă la a treia casă, până la Astahov, şi se sui în cerdac. Uşa era deschisă. În bucătărie, Stepan dormea pe o velinţă întinsă pe jos cu capul femeii sub braţ.

Prin întunericul care se destrăma, Grigori văzu cămaşa Axiniei, ridicată mai sus de genunchi, şi picioarele albe, ca de mesteacăn, desfăcute aţâţător. Privi o clipă şi-şi simţi gura iască; în cap, un zvon metalic, ameţitor.

Roti privirile, ca un hoţ. Şi cu glas răguşit, parcă nu al său, strigă:

— Hei, e careva aici? Hai, sculaţi-vă!

— A-a?... Cine-i acolo? scoase Axinia ca un sughiţ de plâns, buimacă de

somn.

Braţul gol al nevestei se lăsă grăbit, se mişcă între picioare, trăgând cămaşa în jos. Rămăsese pe pernă o pată de stupit, prelins peste noapte. Dimineaţa, somnul femeii e adânc.

— Eu sunt. M-a trimis mama, să vă scol...

— Îndată... Îndată! Mai mare ruşinea cum ne-ai găsit... Din pricina puricilor, dormim jos. Stepane, scoală-te! N-auzi?...

Grigori înţelese după vorbă că se ruşinează şi se grăbi să plece.

*

Vreo treizeci de cazaci din sat plecau în tabără pe luna mai. Locul de adunare era în medean. Pe la ceasurile şapte, se iviră căruţele cu coviltire, cazacii călări, alţii mergând pe jos, echipaţi şi îmbrăcaţi în bluze de dril.

Petro dregea pe cerdac, de zor, o curea ruptă. Pantelei Prokofievici se învârtea pe lângă calul lui Petro; vărsa ovăz în albie şi striga din când în când:

— Duniaşka, pesmeţi ai pregătit? Ai sărat slănina?

Duniaşka, roşie ca o floare, zbura din bucătărie până-n odaie, cu sprinteneală de rândunică, râzând şi apărându-se la chemările tătâne-său.

— Matale, taică, vezi-ţi de treabă! Buclucurile frăţiorului le înţinăm noi. Să nu se clintească până la Cerkaskoe.

— Încă n-a mai isprăvit de mâncat?... întrebă Petro, udând aţa în gură şi arătând cu capul spre cal.

— Mestecă, răspunse bătrânul, fără grabă, cercetând cu mâna lui aspră teltia. Un lucru de nimic, numai o firimitură, dacă se lipeşte de teltie, îi vatămă spinarea până la sânge.

— Când o isprăvi Roibul de ronţăit, du-l la apă, rogu-te, tată...

— Să-l ducă Grişka, la Don. Hei, Grigori, la treabă!

Trăpaşul de Don, înalt, subţire, cu o pată albă ca o stea în frunte, porni, zburând. Grigori îl scoase afară pe poartă; abia-i atinse coama cu stânga, îl încălecă şi calul o-ntinse la trap larg. Voi să încetineze mersul pe povârniş; calul însă se-mpletici, înteţi pasul, apoi galopă pe mal. Grigori se lăsă pe spate, aproape se prăvăli pe spinarea Roibului şi zări o femeie care cobora pe mal, cu cobiliţa pe umăr. Întoarse frâul, stârni un vârtej de praf în urma lui şi se repezi în apă.

Axinia cobora, legănându-se pe pantă; de departe, strigă cât o ţinea gura:

— Eşti nebun?... Cât pe-aci să mă striveşti sub copitele calului! I-oi spune eu lui taică-tău, cum bagi oamenii în boale!

— Ei hai, hai, vecino, nu te mai burzului! Omul tău se duce la instrucţie, aşa că poate ţi-oi fi de trebuinţă în gospodărie.

— S-o crezi tu! Am nevoie de tine ca de dracu' !

— Ai să mă rogi să vin la coasă! se hlizi Grigori.

Pe podeţ, Axinia agăţă în grabă căldarea plină pe cobiliţă şi, strângând între genunchi fusta umflată de vânt, se uită la Grigori.

— Stepan e gata de plecare? întrebă el.

— Ţie ce-ţi pasă?

— Anapoda femeie mai eşti! Adică nici nu se poate să te întreb o vorbă?

— Ei, gata! Ce mai pofteşti?

— Rămâi singură?

— Da! Ei şi?...

Calul ridică botul; se auzea cum mestecă, lăsând să-i curgă apa din gură; privi dincolo, pe malul celălalt al Donului, şi lovi cu copita dinainte. Axinia umplu şi cealaltă căldare; săltă cobiliţa pe umăr şi urcă la deal, legănându-se încet. Grigori porni cu calul după dânsa. Vântul se juca cu fusta Axiniei şi zbârlea măruntele ineluşe de păr ale grumazului. Pe împletitura groasă a cosiţelor, ardea parcă o căciuliţă brodată cu fir de mătase colorată; o cămaşă trandafirie, vârâtă într-o fustă netedă, îi învelea umerii plini şi spatele pietros. Urcând dealul, Axinia se apleca mereu: sub cămaşă se zărea un şănţuleţ săpat pe şira spinării. Ochii lui Grigori erau pironiţi la cercurile roşcate ale cămăşii, decolorată la subsuori, urmărindu-i toate mişcările. Şi iar voi să intre în vorbă.

— Ai să-i duci dorul bărbatului, nu?

Axinia întoarse capul din mers şi zâmbi.

— Ba bine că nu... Însoară-te! spuse, oprindu-se din urcuş şi gâfâind. Însoară-te, şi ai să ştii atunci ce-i dorul...

Îndemnând calul şi mergând alături, Grigori se uita în ochii Axiniei.

— Sunt femei care se bucură când le pleacă bărbaţii. Daria a lui Petro al nostru se-ngraşă, când el e lipsă...

Axinia gâfâia, nările-i jucau; îşi îndreptă părul şi zise:

— Bărbatul nu-i o lipitoare, dar te saturi câteodată! Da' la nunta ta când om juca?

— Nu ştiu. Când o vrea tătuca... Poate când m-oi întoarce de la oaste.

— Eşti tânăr, nu te-nsura încă.

— De ce?

— Nu-i întotdeauna bună treabă.

Ea se uită cu coada ochiului şi zâmbi uşor, cu buzele strânse. Grigori luă aminte pentru întâia oară că avea buzele neruşinat de lacome, puţintel răsfrânte.

Desfăcând coama calului în vălurele, şopti ca o taină:

— N-am nicio poftă să mă-nsor. Tot are să mă iubească o femeie.

— Ai şi pus ochiul?

— Ce să pun ochiul?... Uite, tu de pildă... tot pleacă Stepan...

— Nu-ţi fă de lucru cu mine!

— Adică, ai sări cu unghiile?

— Numai un cuvânt să-i spun lui Stepan, şi ai să vezi...

— Am să-i arăt eu lui Stepan al tău!

— Bagă de seamă, să nu plângi p-ormă.

— Nu mă speria, Axinia!

— Nu te sperii. Tu ţine-te de fete! Lasă să-ţi facă batiste; nu te uita la mine...

— Ba am să mă uit!

— Uită-te, dacă vrei...

Axinia zâmbi împăciuitor şi se feri din drum, vrând să ocolească roibul. Grigori îl întoarse de-a curmezişul şi-i aţinu calea.

— Lasă-mă, Grişka!

— Nu te las!

— Lasă şaga! Trebuie să mă duc, să-mi gătesc omul de drum...

Grigori zâmbea; calul zburda, juca şi o împingea pe Axinia spre ţărm.

— Lasă-mă, diavole! Au să ne vadă oamenii, şi ce-or să zică?

Aruncă o privire cu grijă împrejur şi trecu înainte, încruntată, fără a mai întoarce capul.

În cerdac, Petro îşi lua rămas bun de la cei ai casei. Grigori înşeuă calul. Petro, ţinând sabia în mână, coborî în grabă treptele şi luă frâul din mâinile lui Grigori.

Roibul, simţind că-l aşteaptă un drum lung, călca neliniştit, făcea spume şi mesteca zăbala. Petro, cu piciorul pe scară, se ţinea de oblânc şi spunea bătrânului:

— Nu trudi boii, tătucă! Avem să-i vindem la toamnă. Grigori pleacă la oaste, aşa că trebuie să-i cumpărăm un cal de şa. Nu vinde fânul. Ştii singur că mare ispravă nu vom avea anul ăsta în luncă.

— Du-te cu Dumnezeu! Cu bine! rosti bătrânul, făcându-şi cruce.

Petro, săltând ca de obicei, îşi aruncă trupul îndesat în şa şi îşi potrivi cutele bluzei, strânse-n brâu. Calul se-ndreptă spre poartă. Mânerul sabiei sclipi mat în soare, clătinându-se în ritmul paşilor.

Daria îl urma cu copilul în braţe. Stând în mijlocul ogrăzii, bătrâna îşi ştergea cu mâneca ochii, iar nasul roşu cu colţul broboadei.

— Plăcintele, neică! Ai uitat plăcintele! Plăcintele cu cartofi...

Duniaşka fugea, sărind ca o căprioară.

— De ce zbieri, toanto?! se răsti Grigori, mânios.

— A uitat plăcintele! gemu Duniaşka, sprijinită de poartă; pe obrajii lucioşi, înfierbântaţi, îi curgeau lacrimi şi-i picurau pe cămaşă.

Cu palma făcută streaşină la ochi, Daria urmărea bluza albă a bărbatului, învăluită în praf. Pantelei Prokofievici clătină bulumacul putred din poartă şi se uită la Grigori.

— Apucă-te şi drege poarta. Să întăreşti şi un stâlp în colţ.

Apoi, după ce se gândi o clipă, adăugă, de parcă ar fi spus cine ştie ce noutate:

— A plecat Petro.

Grigori urmărea peste gard pregătirile de ducă ale lui Stepan. Gătită cu o fustă verde de postav, Axinia îi aduse calul. Stepan îi grăia, zâmbind. Ca un stăpân care nu se grăbeşte, îşi sărută femeia şi rămase mult timp cu palmele pe umerii ei. Mâna bronzată de arşiţă şi de trudă părea neagră, neagră ca un tăciune pe bluza albă a Axiniei. Stepan stătea cu spatele spre Grigori; i se vedea grumazul îndesat bărbierit frumos, umerii largi, lăsaţi puţin în jos; când se aplecă spre nevastă-sa, se zări mustaţa blondă, cu vârful răsucit.

Axinia râdea de ceva şi clătina capul în semn de tăgadă. Când călăreţul se urcă în şa, calul corbiu şi înalt se clătină. Stepan, ţanţoş în şa, ieşi pe poartă grăbit; Axinia mergea alături, ţinându-se de scară, şi, ca un câine, se uita de jos în ochii lui, cu dragoste şi patimă.

Trecură aşa pe lângă casa vecinilor şi cotiră după colţ.

Grigori îi petrecu îndelung cu privirea, fără să clipească.

4

Se vestea furtună către seară. Deasupra satului, cerul se acoperi de nori roşiatici. Donul, învolburat de vânt, zvârlea în mal valuri mari, unul după altul. Dincolo de livezi, cerul era săgetat de fulgere, tunetul se

rostogolea rar, răbufnind în pământ. Un erete îşi rotea sus, sub nori, aripile desfăcute; ciorile croncăneau şi se ţineau după dânsul. De la apus, înainta un nor, împrăştiind o boare răcoroasă deasupra Donului. Un cer ameninţător, negru ca smoala, se vedea dincolo de luncă. Stepa aştepta tăcută, încordată. Pe uliţi se auzeau închizându-se obloanele, bătrânele păşeau grăbite spre casă, venind de la vecernie, şi-şi făceau cruce; în medean, se legăna un vârtej cenuşiu de colb; primii stropi de ploaie căzură pe pământul zbicit de arşiţa primăverii.

Duniaşka, legănându-şi cosiţele, trecu vijelios prin curte, închise uşa coteţului şi se opri, umflându-şi nările, ca un cal în faţa unui obstacol. Ţâncii alergau pe uliţă. Mişka, fiul vecinului, un băieţaş de opt ani, se învârtea şi sălta într-un picior; şapca mare a lui tătâne-său i se răsucea pe cap, acoperindu-i ochii. Cânta cu voce piţigăiată:

Ploaie, ploaie, vino deasă,
C-om intra cu toţii în casă,
Domnului ne vom ruga,
Lui Hristos ne-om închina.

Duniaşka se uita cu jind la picioarele lui goale, acoperite cu pistrui, care băteau pământul de zor. Voia şi ea să joace-n ploaie, să-şi ude capul, pentru ca părul să-i crească des şi unduios. Ar fi vrut să meargă în mâini ca şi prietenii lui Mişka, cu picioarele în sus, chiar de-ar fi să se prăvale în mărăcini, dar maică-sa o privea pe geam şi plescăia cu ciudă din buze. Duniaşka oftă şi intră în casă. Ploaia răpăi des, cu putere. Un tunet se sparse deasupra casei, iar vuietul se rostogoli dincolo de Don.

În tindă, Grişka şi Pantelei Prokofievici, şuroind de sudoare, scoteau din cămară năvodul.

— Adu aţă groasă şi igliţa, repede! strigă Grigori către Duniaşka.

Aprinseră o lampă în bucătărie. Daria se apucă să dreagă plasa. Bătrâna bombănea, legănând copilul.

— Moşnege, toată vremea născoceşti la bazaconii! Mai bine culcaţi-vă. Gazul e tot mai scump, şi-l ardeţi de pomană. Ce să pescuiţi pe vremea asta? Unde dracu' vă duceţi? Pe toţi are să vă înghită apa... Nu vedeţi că afară e urgia lui Dumnezeu? Uite cum fulgeră! Doamne, Isuse Hristoase! Maica Domnului...

O flacără albastră, orbitoare, lumină o clipă bucătăria. Apoi, se făcu linişte: se auzi cum vâjâie ploaia, lovind în geamuri. Un tunet bubui

năprasnic. Duniaşka scoase un ţipăt subţirel şi căzu cu capul în plasă. Daria făcea cruci repezi, uitându-se la uşă şi la ferestre.

Bătrâna luă cu groază aminte la pisica care se freca de picioarele sale.

— Dunka! Goneşte-o de aici pe afuri... Sfântă Fecioară, iartă-mi mie, păcătoasa. Dunka, aruncă pisica afară. Piei de aici, duh necurat! Lua-te-ar...

Grigori, scuturat de un râs înfundat, scăpă năvodul.

— Ei, ce v-a apucat deodată? Gura! strigă Pantelei Prokofievici. Hai, lucraţi mai repede, muieri! De ieri v-am spus să vedeţi de năvod!...

— Unde o să găseşti peşte pe vremea asta? încercă să se împotrivească bătrâna.

— Dacă nu te pricepi, mai bine taci! Prindem cegă pe nisip. Peştelui i-e teamă de furtună, şi vine la mal. Te pomeneşti că apa tulbure a şi tălăzuit la vale. Hai, Duniaşka, du-te fuga de ascultă dacă vuiesc apele.

Duniaşka se codi, apoi se îndreptă pieziş spre uşă.

— Dar cine are să tragă de năvod? Daria nu trebuie să meargă, poate să-i răcească sânul! nu se dădu bătută bătrâna.

— O să-l tragem amândoi, cu Grişka. Pentru celălalt năvod, mai luăm o femeie şi pe Axinia Astahova.

Duniaşka intră gâfâind. Câteva picături de ploaie şi tremurau în vârful genelor. În jurul ei se împrăştia o reveneală de pământ negru şi gras.

— Grozav mai huieşte iazul!

— Mergi cu noi, să tragem năvodul?

— Mai vine cineva?

— Chemăm vreo câteva muieri.

— Bine, merg şi eu.

— Ei, pune-ţi sumanul pe tine şi du-te fuga la Axinia! Dacă vrea să vină, spune-i s-o ia şi pe Malaşka Frolova...

— Malaşka n-o să simtă frigul! spuse Grigori şi zâmbi. A prins osânză cât o scroafă de soi.

— Tu, Grişunka, ar trebui să iei oleacă de fân şi să-l pui pe inimă, ca să nu-ţi răcească măruntaiele, îl sfătui maică-sa.

— Du-te după fân, Grigori. Că bine a zis bătrâna.

Duniaşka se întoarse repede, împreună cu cele două femei. Axinia, îmbrăcată într-o bluză ruptă, încinsă cu o sfoară şi pe dedesubt cu o rochie albastră, părea mai scundă şi mai slabă. Glumind cu Daria, îşi dezlegă basmaua şi-şi adună cosiţele mai strâns; apoi, o legă din nou, clătinând din cap şi aruncându-i lui Grigori o căutătură ca de gheaţă.

Bondoaca de Malaşka îşi lega ciorapii, lângă uşă; vorbi pe urmă, cu o voce răguşită:

— Sacii i-aţi luat? Azi prindem peşte, nu glumă, zău!

Ieşiră în ogradă. O ploaie deasă cădea pe ţărâna muiată, apa se băşica prin băltoace şi curgea gârlă spre Don.

Grigori mergea înaintea tuturora. Îl năpădi o veselie din senin.

— Ia seama, tătucă! E un şanţ aici!

— Ah, ce beznă afurisită!...

— Ţin-te de mine, Axinia! Avem să fim amândouă, chiar şi la puşcărie, râdea Malaşka cu glasul răguşit.

— Cată bine, Grigori, nu cumva e podeţul Maidannikovilor?

— Chiar el e.

— Pornim de-aici, strigă Pantelei Prokofievici, înfruntând urletul furtunii.

— Nu se aude, bădie!... răspunse cu glas răguşit Malaşka.

— Intraţi în apă. Hai, cu Dumnezeu înainte!... Am să merg pe unde-i mai adânc. Pe unde-i mai adânc, am spus! Malaşka, surda dracului, unde tragi?... Mă duc mai la mijloc... Grigori!... Grişka!... Axinia să meargă lângă mal!

Donul urla şi gemea. Vântul sfâşia pânza deasă a ploii.

Grigori păşeşte cu băgare de seamă pe fundul apei şi intră până la brâu. Un frig cleios îi străpunge pieptul şi-i strânge inima ca un cerc. Stropii, valurile îl plesnesc peste faţă, peste pleoapele strânse cu putere, ca nişte şfichiuri de bice. Năvodul se umflă ca un balon, târându-l în adânc. Picioarele lui, încălţate în ciorapi de lână, lunecă pe fundul nisipos. Frânghia cată să-i scape din mâini... E tot mai adânc. O groapă. Îi fug picioarele. Îl ia curentul şi-l duce în adânc. Grigori înoată cu dreapta şi se întoarce: spre ţărm. Adâncul negru rotitor îl înspăimântă ca niciodată. Cu uşurare, păşeşte iar pe fundul mişcător. Un peşte îl loveşte peste genunchi.

— Du-te mai în adânc! se aude prin întuneric glasul bătrânului.

Aplecat, năvodul se lasă iar în apă; puhoiul îi ia din nou pământul de sub picioare. Grigori ridică fruntea şi scuipă, înotând.

— Axinio, mai trăieşti?

— Sunt în viaţă încă.

— Stă ploaia, au ba?

— Când o conteni ploaia cea măruntă, începe aia mare!

— Nu striga aşa de tare. Are să te audă tata şi are să ne certe.

— Hei, ce mai frică ai de taică-tău!

Trag năvodul. O clipă de tăcere. Apa e ca o pastă lipicioasă, împiedică mişcarea.

— Grişa, pare-mi-se că vine o buturugă lângă mal! Trebuie s-o ocolim.

O izbitură grozavă îl zvârle pe Grigori în larg. Apa ţâşneşte cu zgomot, parcă s-ar fi prăbuşit o stană uriaşă.

— A-a-a-a! se văietă Axinia, undeva, înspre ţărm.

Grigori iese la suprafaţă şi înoată înspăimântat în partea de unde vin strigătele.

— Axinia!

Vântul suflă, vuietul apei astupă glasurile.

— Axinia! strigă din nou Grigori, înlemnit de groază.

— E-hei! Gri-go-ri! abia se aude glasul bătrânului.

Grigori înoată mereu. Simte ceva care i se răsuceşte sub picioare. Pune mâna şi apucă e năvodul.

— Grişa, unde eşti?... scânceşte vocea plângătoare a Axiniei.

— De ce nu răspundeai?!... zbiară mânios Grigori, căţărându-se pe mal în patru labe.

Stând pe vine şi tremurând de frig, descurcă împreună năvodul încâlcit. Luna iese din dosul unui nor sfâşiat, ca un pui din găoace. Tunetul se aude mai încet, dincolo de luncă. Pământul umed străluceşte de apă. Cerul, spălat de ploaie, e senin şi glacial.

Descurcând năvodul, Grigori se uită cu încordare la Axinia. Chipul îi este alb ca varul, dar pe buzele roşii, uşor răsfrânte, înfloreşte un zâmbet.

— M-a aruncat pe mal!... spune ea, abia ţinându-şi răsuflarea. M-am zăpăcit de-a binelea! Măiculiţă Doamne, ce spaimă am tras! Mi s-a părut că te-ai înecat...

Mâinile lor se ating. Axinia încearcă să-şi vâre braţul în mâneca cămăşii lui Grigori.

— Ce cald e aici! rosteşte ea cu glas tânguitor. Am îngheţat. Mă-nţeapă frigul, parcă m-ar împunge cu ace.

— Uite pe unde a trecut somnul ăla afurisit!

Grigori descoperă în mijlocul năvodului o spărtură largă de un arşin şi jumătate în curmeziş.

Cineva vine în goană dinspre limba de nisip. Grigori o recunoaşte pe Duniaşka şi o strigă, cu toate că este încă departe:

— Ai la tine aţă?

— Da, am!

Duniaşka aleargă gâfâind.

— De ce staţi aici?... M-a trimis tătuca. Zice să vă duceţi la limba de nisip. Am prins la cegă! Un sac am umplut!... strigă cu glas de mare biruinţă.

Axinia, clănţănind din dinţi, drege năvodul. Apoi, se îndreaptă tustrei spre limba de nisip. Ca să se încălzească, o iau la fugă.

Pantelei Prokofievici răsuceşte o ţigară cu degetele zbârcite şi umflate, ca de înecat. Ţopăind de frig, zice:

— Când am aruncat întâia dată, am prins opt bucăţi; la a doua aruncătură...

Aici se opreşte, trage un fum şi arată cu piciorul spre sacul plin, fără să mai spună ceva. Axinia aruncă o căutătură curioasă. Cega se zvârcoleşte în sac cu un zgomot hârşâitor.

— De ce aţi rămas în urmă?

— Un somn a rupt năvodul.

— L-aţi dres?

— Nu peste tot; am prins numai ochiurile...

— Bine; hai până la cotul apei, şi apoi plecăm acasă. Hai, intră! De ce şovăi, Grişka?...

Grigori abia îşi mişcă picioarele înţepenite. Axinia tremură aşa de tare, că el o simte la celălalt capăt al năvodului.

— Ia nu mai dârdâi!

— Nu vreau să tremur, dar nu pot să-mi vin în fire!

— Ascultă, hai să isprăvim... să ieşim din apă. Lasă-l dracului de peşte!...

Un crap mare saltă şi se zbate în plasă. Grigori iuţeşte paşii, trăgând năvodul după el. Aplecată puţin înainte, Axinia iese pe mal. Apa se scurge înapoi pe nisip; peştele saltă în apă.

— Mergem de-a dreptul prin ţarină?

— E mai aproape prin pădure. Hei, aţi isprăvit?

— Plecaţi! Vă ajungem noi, după ce-om spăla năvodul.

Încruntată, Axinia îşi stoarse fusta, puse sacul cu peşte pe umăr şi o porni de-a lungul limanului aproape-n fugă. Grigori aducea năvodul. După vreo sută de stânjeni, Axinia începu să se vaiete:

— Nu mai pot!... Nu mă mai ţin picioarele!...

— Uite o căpiţă rămasă de anţărţ! Vrei să te încălzeşti oleacă?

— Da... Până s-ajung acasă, îmi dau sufletul!...

Grigori desfăcu vârful căpiţei şi făcu un cuib.

Un miros cald, de fân stătut, le izbi nările.

— Intră înăuntru! Parcă-i cuptor...

Axinia aruncă sacul şi se vârî-n fân până la umeri.

— Ce bine-i la căldurică!..

Tremurând de frig, Grigori se aşeză alături. Părul ud al Axiniei răspândea un miros tulburător şi plăcut. Era întinsă, cu capul răsturnat pe spate; răsufla regulat, cu gura uşor întredeschisă.

— Părul tău miroase de mă ameţeşte... şopti Grigori, aplecându-se spre ea. Leit o floare...

Axinia nu răspunse. Avea privirea neguroasă, pironită pe secera dinţată a lunii.

Grigori scoase mâna din buzunar şi-i trase capul spre dânsul. Ea se desfăcu smucit şi se ridică.

— Lasă-mă!

— Taci!

— Lasă-mă, că ţip!

— Stai niţel, Axinia!

— Moş Pantelei!... Moş Pantelei!...

— Te-ai rătăcit? dădu glas Pantelei Prokofievici, dintr-un desiş de păducel apropiat.

Grigori scrâşni din dinţi şi sări din căpiţă.

— De ce strigi? Te-ai rătăcit? întrebă din nou bătrânul, apropiindu-se.

Axinia stătea în picioare lângă căpiţă şi-şi potrivea basmaua. Deasupra capului, se-nălţa un val de aburi.

— Nu m-am rătăcit. Am îngheţat...

— Hei, femeia tot femeie!... Nu vezi căpiţa? Puteai să te tot încălzeşti!...

Axinia zâmbi şi se aplecă să ridice sacul.

5

Până la satul Setrakov, locul de adunare al taberei, erau şaizeci de verste. Petro Melehov şi Stepan Astahov mergeau în aceaşi căruţă.

Cu dânşii se mai aflau alţi trei cazaci din acelaşi sat: Fedot Bodovskov, un cazac tinerel cu înfăţişare de calmuc, ciupit de vărsat, Hrisanf Tokin, poreclit Hristonea, din seria a doua, din Regimentul de gardă imperială „Atamanski", şi tunarul Ivan Tomilin, care mergea la Persianovka. După întâiul popas, înhămară calul voinic al lui Hristonea şi corbiul lui Stepan

Astahov. Încă trei cai înşeuaţi veneau în urma căruţei. Hristonea, înalt şi puternic, dar cam zurliu, ca mai toţi cazacii din Regimentul de gardă, mâna caii. Stătea pe capră, încovoiat de spinare, astupând deschizătura coviltirului, şi îndemna telegarii cu voce răsunătoare de contrabas. În căruţă, sub coviltirul nou-nouţ, Petro Melehov, Stepan şi tunarul Tomilin fumau tolăniţi pe-o rână. Fedot Bodovskov venea în urmă; se vedea că nu-i era greu să calce cu picioarele lui strâmbe de calmuc pe şleaul căptuşit de colb.

Căruţa lui Hristonea ţinea fruntea convoiului, urmată de un şir de alte şapte sau opt căruţe cu cai înşeuaţi şi cai fără şa, legaţi pe de lături.

Râsetele, strigătele şi cântecele izbucneau pe drum şi se amestecau cu sforăitul şi cu zornăitul scărilor.

Petro, întins cu capul pe traista cu pesmeţi, îşi răsuceşte mustaţa lungă, de culoarea spicului.

— Stepan!

— Ce-i?

— Hai să dăm drumul la una, ostăşească.

— E cald. Şi mi-i gura iască...

— Nu te-aştepta la cârciumi, prin satele pe unde trecem!

— Atunci, hai, începe... Dar tu nu eşti tare. Frumos cântă Grişka al vostru. Când îi trage el, ai zice că nu-i glas de om – strună de argint. He-hei, cât am mai cântat noi împreună, la şezători.

Stepan lasă capul pe spate, îşi drege glasul şi purcede cu vocea gravă şi sonoră:

Eh, voi zori, voi zori de purpur,
Prea devreme-aţi răsărit...

Tomilin îşi culcă obrazul în podul palmei, aşa cum fac femeile, şi cântă cu glas subţire şi duios. Petro, mestecând un capăt de mustaţă-n gură, surâde şi se uită la vinele care se umflă sub tâmplele tunarului cu pieptul lat.

Cam târziu ea, femeiuşcă,
Să ia apă s-a pornit...

Stepan, lungit cu capul spre Hristonea, se-ntoarce sprijinindu-şi cu braţul grumazul roşu şi frumos.

— Hristonea! Ajută-ne!

Iar voinicul înţelese,
Calu-n grabă-şi pregăti...

Zâmbind, Stepan răsuceşte ochii holbaţi către Petro; acesta îşi scoate mustaţa pe care o mozolea între dinţi şi-şi amestecă glasul cu celelalte.

Hristonea deschide gura uriaşă, astupată de barba-i deasă, şi urlă de se cutremură coviltirul căruţei:

Şi cu roibul său în goană
După mândră o porni...

Apoi, pune pe margine piciorul desculţ, enorm, şi-l aşteaptă pe Stepan să urmeze. Cu pleoapele lăsate, cu chipul asudat şi învăluit în umbră, Astahov cântă cu glasul lui plăcut, când coborât, ca un murmur slab, când ridicat, metalic şi sonor:

Lasă-mă tu, mândruliţo,
În râu calul să-mi adap...

Şi glasul lui Hristonea înăbuşe din nou celelalte voci, ca o litanie de clopot. De la căruţele vecine se adaugă şi alte glasuri în cor. Scrâşnesc roţile cu şine de fier, caii strănută din pricina prafului, iar cântecul tărăgănat şi puternic curge pe drum, ca o apă, când se topeşte neaua. Un nagâţ cu aripile albe ţâşneşte în zbor din păpurişul ruginiu al unui iezer de stepă, aproape uscat. Zboară, ţipând, spre vâlcele, întoarce capul şi priveşte, cu ochiul de smarald, spre lanţul de căruţe acoperite cu covercile albe, la caii care învolburează nori de pulbere sub copite, la oamenii în bluzele de dril prăfuite, ce merg pe de lături. Nagâţul se lasă-n vâlcea, lovind cu pieptul iarba ce se usucă, bătătorită de copitele vitelor, fără să mai vadă ce se petrece pe drum. Căruţele dezlănţuite acelaşi vuiet, urmate de cai care calcă în silă, cu spatele asudat sub şei; numai cazacii cu bluze cenuşii aleargă spre căruţa din faţă, se-nghesuie în juru-i şi râd gălăgios.

Stepan, în picioare, înalt, se propteşte cu mâna pe marginea coviltirului; cealaltă o vântură scurt în văzduh, şi un talaz de cuvinte îi ţâşneşte cu detunet din gură:

Nu te-aşeza lângă mine,
Nu te-aşeza lângă mine!
Are să zică lumea că mă iubeşti
Că mă iubeşti,
Că vii la mine!
Că mă iubeşti,
Că vii la mine,
Iar eu mă trag din neam ales...

Câteva duzini de voci aspre prind din zbor melodia, care răsună şi pluteşte deasupra drumului acoperit de praf:

Eu mă trag din neam ales,
Din neam ales –
Chiar din neam hoţesc,
Chiar din neam hoţesc,
Sunt din neam ales,
Un fecior de prinţ iubesc.

Fedot Bodovskov fluieră, caii se opintesc şi saltă între ştreanguri. Petro scoate capul de sub coviltir şi râde, fluturând şapca. Stepan rânjeşte, lăsând să se vadă albul orbitor al dinţilor. Pe drum colbul se ridică valvârtej: Hristonea, îmbrăcat într-o cămaşă lungă, descheiat şi fără centură, leoarcă de sudoare, joacă o căzăcească, învârtindu-se ca o roată, urlă şi se încruntă, lăsând în pulberea de mătase cenuşie pecetea uriaşă a tălpilor goale.

6

Cazacii poposiseră peste noapte lângă un gorgan rotund, cu vârful pleşuv, învăluit în nisip galben.

Un nor venea dinspre asfinţit şi cernea ploaia din aripa-i neagră. Adăpară caii la un eleşteu. Vântul îndoia sălciile plângătoare deasupra stăvilarului. Fulgere se-nfundau şi se răsfrângeau în apa încreţită de solzii vălurelelor şi acoperită cu ierburi de baltă. Vântul semăna cu zgârcenie picăturile de ploaie, parcă le-ar fi aruncat de pomană în palmele negre ale pământului.

Cazacii puseră piedici cailor şi-i lăsară la iarbă, după ce rânduiră trei oameni de strajă. Ceilalţi aprinseră focuri şi atârnară cazanele de oiştile căruţelor.

Hristonea făcea pe bucătarul. Mestecând cu linguroiul în cazan, povestea cazacilor strânşi roată împrejurul său:

— ... Şi, precum vă spusei, gorganul era înalt, aproape cât ăsta. I-am spus lui tată-meu, răposatul „Crezi, oare, că atamanul[2] n-are să ne înşface, dacă o să scurmăm gorganul, aşa, fără voia nimănui?..."

— Ce minciuni mai îndrugă şi ăsta aici?... întrebă Stepan, care se-ntorsese de la cai.

— Povestesc cum am căutat o comoară cu bătrânul, răposatul taică-meu, Dumnezeu să-l ierte...

— Unde aţi căutat-o?

— Era, frate dragă, îndărătul Râpei Fetisova. Tu o ştii. Gorganul lui Merkulov...

— Da... s-auzim...

Stepan se lăsă pe călcâie şi luă un tăciune în palmă. Apoi plescăi îndelung din buze, rostogoli tăciunele în palmă şi îşi aprinse ţigara.

— Şi uite aşa a fost! urmă Hristonea. Aşadar, tata mi-a zis: „Hai, Hristane, să săpăm gorganul lui Merkulov". Auzise de la bunic că acolo era îngropată o comoară. Da' comoara, vorba ceea, nu se lasă în mâna oricui. Şi tata făcea mereu legăminte cu Dumnezeu „De-mi dai comoara, am să-ţi înalţ o biserică frumoasă!" Ne-am hotărât, şi am plecat. Pământul era în stăpânirea staniţei; numai atamanul ne-ar fi putut opri. Ajungem noi spre seară. Aşteptăm să se-ntunece de-a binelea şi, după ce împiedicăm iapa, ne suim cu cazmalele în vârful movilei. Începem s-o scormonim drept în creştet. Săpăm noi o groapă de vreo doi arşini – pământul tare ca piatra; se întărise de bătrâneţe. Asudasem leoarcă. Tata murmura rugăciune după rugăciune; pe mine mă durea burta cumplit. Credeţi-mă, fraţilor, dacă vreţi; vara, ştiţi şi voi ce se mănâncă, lapte covăsit şi cvas. Mă ardea la lingurică, de vedeam moartea cu ochii, nu altceva! Răposatul, Dumnezeu să-l ierte, zice: „Ptiu Hristane, că păcătos mai eşti! Eu înalţ o

---

[2] Aşa se numeau la cazacii din Rusia ţaristă şefii aleşi, de toate gradele. În fruntea Oastei Donului era *atamanul de oaste*; în fruntea unei staniţe era *atamanul de staniţă*. Când cazacii plecau la război, se alegea un *ataman de campanie*. Sensul larg al cuvântului era: cel mai mare, căpetenia. O dată cu pierderea definitivă a independenţei cazacilor de la Don, titlul de ataman al tuturor oştilor căzăceşti a fost atribuit moştenitorului tronului; de fapt însă cazacii se aflau sub ordinele atamanilor delegaţi, numiţi de sus (n. ed. ruse).

rugă ălui de sus, iar tu nu poţi să rabzi o ţâră... Te trăsneşte putoarea, zău aşa... Cară-te d-acilea! Ia-ţi tălpăşiţa de pe gorgan, mama ta de... că de nu îţi zbor ţeasta cu cazmaua! Din pricina ta, netrebnicule, comoara are să se ascundă sub pământ!" Eu mă culcai jos, lângă movilă; mă durea, mă zvârcoleam, mă tăiau măruntaiele. Tata săpa singur. Avea putere, diavolul! Sapă el ce sapă, până ce dă de-o lespede de piatră. Aud că mă strigă. M-am sculat şi-am ridicat piatra cu un drug de fier... Hei, fraţilor, era o noapte albă cu lună, iar sub piatră a sclipit deodată...

— Ia nu mai înşira gogoşi, Hristonea! rosti Petro, pierzându-şi răbdarea, zâmbind şi smucindu-şi mustaţa.

— Care gogoşi, bă?!... Du-te la toţi dracii! Hristonea îşi trase în sus nădragii largi şi-şi roti privirea asupra ascultătorilor. Nu, zău că nu mint! Să mă bată Dumnezeu, dacă nu-i adevărat!

— Hai, isprăveşte odată!

— Am spus că sclipea, fraţilor! Mă uit mai de aproape, şi ce crezi că văd?... Cărbune ars! Pe puţin patruzeci de baniţe. Şi tata zice „Bagă-te, Hristane, şi scoate-l afară". Cobor. Trudesc să scot parşivenia până-n zori. Când se crapă de ziuă, iată-l că vine...

— Cine? vru să afle Tomilin, de pe pătura unde se lungise.

— Atamanul! Cine altul?... Venea cu brişca. „Cine v-a dat voie, aşa şi pe dincolo?" Noi tăceam chitic. El ne ia pe sus şi ne duce la staniţă. Acum doi ani, l-au chemat pe tata la judecată, la Kamenskaia; dar el parcă presimţise, că şi-a luat de o grijă să moară mai înainte. Au dat de veste acolo, printr-o ţidulă, că-i mort.

Hristonea ridică ceaunul cu caşă aburindă şi porni să aducă linguri de la căruţă.

— Ei, şi ce-a făcut taică-tău?... Cum a rămas cu făgăduiala să clădească o biserică? întrebă Stepan, după ce s-a întors Hristonea cu lingurile.

— Prost mai eşti, Steopa! Ce, voiai să clădească biserica pentru nişte cărbuni?

— De vreme ce-a făgăduit, trebuia să se ţină de cuvânt!

— Păi nu făcuse niciun legământ pentru cărbuni, iar comoară...

Flacăra prinse a tremura de hohotul râsetelor. Hristonea ridică mutra lui de om naiv deasupra cazanului şi, fără să priceapă de ce râdeau, hâhâi şi el, acoperind glasul tuturora.

7

Axinia se cununase cu Stepan la vârsta de şaptesprezece ani. Stepan o luase din Dubrovka, de pe malul celălalt, nisipos, al Donului.

Cu un an înainte de măritiş, în toamnă, pe când se afla la câmp, la vreo opt verste departe de stat, taică-său, bătrân ca la cincizeci de ani, îi legase noaptea mâinile cu piedica de la cal şi o necinstise.

— Te omor, dacă sufli o vorbă!... Dacă-ţi ţii gura, am să-ţi cumpăr o bluză de pluş, botine şi galoşi... Ţine minte, numai un cuvânt, şi te omor!... o ameninţase bătrânul.

Axinia, cu fusta sfâşiată, alergă acasă chiar în acea noapte. Căzu la picioarele maică-sii şi-i povesti tot, scuturată de plânsete. Mama şi fratele mai mare, proaspăt venit de la Regimentul „Atamanski", înhămară cai la căruţă şi plecară la ţarină, împreună cu Axinia. Frate-său goni caii opt verste, atât de amarnic, încât mai-mai să crape. L-au găsit pe netrebnic lângă colibă. Era beat, întins pe un suman la pământ. Lângă el, un clondir de votcă deşert. În faţa ei, fratele Axiniei desprinse o leucă de la căruţă, îl sculă din somn cu o lovitură de picior, îi puse o întrebare răstită şi-l izbi cu capătul de fier, drept în frunte. Apoi, el şi cu mă-sa, îl pisară o oră şi jumătate. Bătrâna, de obicei femeie moale şi liniştită, îi smulgea părul bărbatului spetit în bătaie, în vreme ce feciorul îl zdrobea cu picioarele. Axinia, pitită sub căruţă, tremura cu capul ascuns într-o cergă.

Spre ziuă, l-au cărat acasă. Mugea jalnic şi o căuta din ochi pe Axinia, care se ascunsese. Din urechea ruptă se prelingea pe pernă sânge şi o zeamă alburie. Îşi dădu sufletul către seară. Spuseră oamenilor că a pierit, căzând beat din căruţă.

După un an, au venit peţitori într-o brişcă împodobită sărbătoreşte. Stepan, bărbat înalt, voinic şi bine legat, îi plăcu Axiniei. Au hotărât nunta spre toamnă, înainte de postul mare de Crăciun. Şi nunta avu loc într-o zi răcoroasă, senină şi plăcută din pragul iernii; de atunci, Axinia intrase tânără gospodină în casa Astahovilor.

Soacra, o bătrână înaltă, cocârjată de-o aprigă boală femeiască, chiar a doua zi după nuntă trezi mireasa cu noaptea-n cap, o duse în bucătărie şi, mutând vătraiele de colo până colo, fără niciun rost, începu s-o dăscălească:

— Uite ce-i, noră dragă. Noi nu te-am luat aici nici pentru drăgosteală, nici pentru lenevie... Du-te şi mulge vacile. Vină pe urmă la plită şi găteşte

de-ale gurii. Eu îs bătrână, nu mai pot trudi, şi-s bolnavă. Ia gospodăria în mână, că a ta are să fie de acuma încolo...

În aceeaşi zi, Stepan îşi bătu nevasta în hambar, cu sânge rece şi cu sălbăticie. O izbea în pântec, pe spate şi în piept; o lovea cu socoteală, având grijă să nu-i lase urme. De atunci, nu mai stătea pe acasă, umbla după muieri singuratice; pleca aproape în fiecare seară, după ce o încuia pe Axinia în hambar sau în odaia de dormit.

Vreme de un an şi jumătate nu-i iertă ocara, până ce li se născu copilul. După asta se potoli, dar tot zgârcit în dezmierdări rămase şi, ca mai înainte, numai arar dormea acasă.

Gospodăria îmbelşugată, vitele multe la număr o covârşiră pe Axinia cu zorul. Stepan se lenevea la muncă; îşi pieptăna moţul şi pleca să pufăiască ţigări cu prietenii, să joace cărţi, să mai bârfească despre cele întâmplări din sat, pe când Axinia rămânea ca să-ngrijească de vite şi să cârmuie gospodăria. Totul cădea pe umerii ei. Din partea soacrei, nici pomeneală de ajutor. Dacă trebăluia ceva mai mult, se trântea pe pat, îşi strângea buzele gălbui, pironea în tavan ochii sălbăticiţi de durere, gemea şi se covrigea ghem... În acele clipe de chinuri, se iveau late broboane de sudoare pe obrazul sluţit de negi mari şi negri. Din ochi îi picurau şiroaie de lacrimi. Axinia lăsa lucrul şi, ghemuită într-un ungher, se uita cu milă şi groază la chipul soacrei.

După un an şi jumătate, trecu din viaţă. În aceeaşi dimineaţă, chinurile facerii o apucară pe Axinia; la amiază, cu un ceas înainte de a se naşte copilul, soacra muri lângă uşa grajdului. Când moaşa ieşise din casă şi fugea să-l vestească pe Stepan, care era beat, să nu intre în odaia lehuzei, o văzu pe bătrână culcată, cu picioarele strânse sub pântece.

După naştere, Axinia se lipi de bărbat. Nu avea însă niciun simţământ de dragoste pentru el; o făcea dintr-o milă amară, femeiască, şi din obişnuinţă. Copilul muri, înainte de a împlini anul. Viaţa îşi înnodă firul rupt. Şi, când Grişka Melehov îi ieşi în cale şi începu să-i dea târcoale, înţelese, cu spaimă în suflet, că o atrage flăcăul acesta oacheş şi dezmierdător. Se învârtea în jurul ei tot timpul, cu o încăpăţânare de taur. Şi această încăpăţânare o înspăimântă. Vedea că lui Grigori nu-i e teamă de Stepan; un glas lăuntric îi spunea că n-are să se lase cu una cu două; mintea-i se împotrivea din răsputeri să-l primească; dar îşi dădu seama că se îmbrăca tot mai îngrijit, fie duminica, fie şi în celelalte zile; iar oricât căta să se înşele pe sine, nu scăpa prilejul să dea cât mai des ochii cu dânsul. Un val de căldură plăcută o năpădea, când ochii mângâietori şi

negri ai lui Grişka o cercetau lacom. Când se scula în zori să mulgă vacile, zâmbea, fără să ştie de ce, zicându-şi în gând „Azi mă aşteaptă o bucurie! Dar ce fel? Grigori... Grişa..." O înspăimântă acest simţământ necunoscut care năvălise – şi în mintea ei Axinia dibuia cu grijă, ca în mers pe gheaţa poroasă în martie, când treci Donul.

La plecarea lui Stepan în tabără, hotărî să-l vadă pe Grişa cât mai rar. După pescuitul cu năvodul, asemenea hotărâre i se întări şi mai mult.

8

Două zile înainte de Rusalii, gospodarii împărţiră imaşul obştesc. Pantelei Prokofievici luase şi el parte. Se întoarse pe la amiază, se descălţă oftând şi, scărpinându-şi cu plăcere picioarele trudite de umblet, rosti:

— Am căpătat o delniţă aproape de Râpa Roşie... Iarba nu-i prea grozavă. Capătul de sus vine până-n marginea pădurii; pe ici, pe colo, destule rotocoale fără fân. Cu pir, pe alocuri.

— Când mergem la cosit? întrebă Grigori.

— După sărbători.

— O luaţi şi pe Daria? întrebă bătrâna, bosumflată.

Pantelei Prokofievici făcu un semn cu mâna, parcă i-ar fi cerut să-l lase în pace.

— Dacă s-a arăta nevoie, om lua-o!... Pune masa!... Ce dai din mâini?

Bătrâna trase zgomotos uşiţa cuptorului şi scoase ciorba de la cald. La masă, Pantelei Prokofievici istorisi multe şi mărunte despre tragerea la sorţi şi despre apucăturile vicleanului ataman, care era cât pe ce să tragă pe sfoară toată adunarea.

— Apoi, şi anul trecut a vrut s-o învârtă! îşi aminti Daria. Când se împărţeau tarlalele, n-a cerut el să tragă la sorţi Malaşka Frolova?

— E o caiafă bătrână!... întări Pantelei Prokofievici, mestecând.

— Tătucă, da' cine o să grebleze şi o să-ntoarcă fânul? întrebă cu sfială Duniaşka.

— Da' tu ce treabă ai?

— N-am să pot prididi singură...

— O chemăm şi pe Axiutka Astahova. Stepan ne-a rugat să-i cosim şi delniţa lui. Trebuie să-i dăm o mână de ajutor.

A doua zi dimineaţa, Mitka Korşunov se ivi călare pe un armăsar pintenog în curtea Melehovilor. Cernea o ploaie măruntă. Un văl de ceaţă

stăruia deasupra satului. Mitka se aplecă pe şa, deschise portiţa şi intră în ogradă.

Bătrâna Melehov strigă la el din cerdac cu vădită vrăjmăşie, căci nu-i plăcea acest soi rău de bătăuş şi zurbagiu:

— Ce vânt te-aduce, haimana?

— Dar cu ce ţi-am greşit, Ilinişna, de te superi? se miră Mitka, priponind armăsarul de parmaclâc. Pe Grişa îl caut. E-acasă?

— Doarme în şopron; iar pe tine te-a pălit damblaua, de nu mai poţi merge pe jos?

— Alelei, maică-maică, împungi mai rău ca o viespe! mogorogi Mitka.

Vânturând biciuşca şi plesnind carâmbii cizmelor, se îndreptă legănat spre şopron. Grigori trăgea aghioase într-un car scos de pe roate. Mitka închise ochiul stâng, ca şi cum s-ar fi pregătit să tragă la ţintă, apoi îl croi pe Grigori cu sfârcul biciuştii.

— Scoal' mujicule!

Vorba „mujic" înseamnă pentru el ocara cea mai cumplită. Grigori sări ars, ca din praştie.

— Ce dai, măi? Ce vrei?

— Îţi ajunge cât ai dormit, călifarule!

— Lasă prostiile, că-mi ies din sărite, Mitka...

— Scoală!... Avem de lucru.

— Dă-l naibii de lucru... Ce lucru?

Mitka se aşează pe marginea carului şi, curăţind cu biciuşca glodul de pe cizmă, se destăinui:

— Îs amărât din cale-afară, Grişa!

— Tu şi amărât?

— Cum să nu fiu!?... oftă Mitka, slobozind o sudalmă înfricoşată. De ce mi-l face mie pe grozavul păcătosul cela de sotnic[3]?

Clocotind de mânie, abia deschidea gura bâlbâindu-se. Grigori se înălţă într-un cot.

— Care sotnic?

Mitka îl prinse de mânecă şi începu să-i înşire păsul, de astă dată ceva

---

[3] În armata ţaristă, gradele ofiţereşti purtau următoarele denumiri: 1) *podporucic* – sublocotenent (la cavalerie, *cornet*; la trupele de cazaci, *horunji)*; 2) *porucic* – locotenent (la cazaci, *sotnic*); 3) *ştabs-capitan* – echivalent cu locotenent-major (la cavalerie, *ştab-rotmister*; la cazaci, *podesaul*); 4) *capitan* – căpitan (la cavalerie, *rotmistr*; la cazaci, *esaul*); 5) *podpolcovnic* – lt.-colonel (la cazaci, *voiskovoi starşina*); 6) *polcovnic* – colonel. Primele patru grade erau ofiţeri inferiori, iar ultimele două, ofiţeri superiori (n. ed. ruse).

mai domol.

— Pune şaua pe cal şi hai la izlaz. Am să-i arăt eu lui!... I-am spus-o fără ocol „Hai să-ncercăm, blagorodnicia voastră!” El, de colo „Hai! Cheamă-ţi prietenii, şi am să v-o iau înainte la toţi. Iapa mea se trage dintr-o mamă care a câştigat premii la alergările ofiţereşti de la Petersburg.” Din partea mea, şi iapa lui şi mama iepei lui – ducă-se dracului!... Nu-l lăs nici mort să-i ia înainte armăsarului meu!

Grigori se îmbrăcă de zor; Mitka se ţinea de coada lui, urmând a istorisi din ce în ce mai gângav, de aţâţare.

— Acest jupân sotnic e musafirul Mohovilor!... Stai... Listniţki parcă-i zice... Înalt, gros, spătos, îl face pe grozavul... Mai poartă şi ochelari... Dar las pe mine!... I-o fi stând lui bine cu ochelarii pe nas; pe-armăsarul meu însă n-are să-l întrecă el, cu toţi ochelarii lui!

Zâmbind, Grigori înşeuă o iapă bătrână, lăsată de prăsilă, ieşi pe poarta din dos, ca să nu-l simtă bătrânul, şi o tuliră spre câmp. Se îndreptau spre izlaz, la poalele dealului. Copitele cailor clefăiau, fleşcăind în noroi. Călăreţii ceilalţi îi aşteptau lângă un plop uscat. Se afla acolo şi Listniţki, pe o iapă zveltă şi frumoasă, precum şi şapte băietani călări, din sat.

— De unde pornim?... îl întrebă sotnicul pe Mitka, potrivindu-şi ochelarii pe nas şi cercetând cu admiraţie pieptul musculos şi puternic al armăsarului lui Korşunov.

— De la plop şi până la Eleşteul împărătesc.

— Unde-i Eleşteul împărătesc? voi să afle sotnicul, căutând spre depărtări cu ochii săi de miop.

— Colo, în marginea pădurii, blagorodnicia voastră!

Înşirară caii. Sotnicul înălţă biciuşca deasupra capului, făcând să i se ridice în sus epoletul de pe umăr.

— Când voi spune „trei”, îi dăm drumul. Gata? Unu... doi... trei!...

Sotnicul ţâşni cel dintâi, înclinat pe oblânc, cu mâna la şapcă. Într-o clipită, trecu înaintea tuturora.

Mitka, cu obrazul galben ca de mort, se înfipse în scări; lui Grigori i se păru că lăsa să cadă biciuşca pe crupa calului cu o încetineală îngrozitoare.

Între plop şi Eleşteul împărătesc, depărtarea era de vreo trei verste. La jumătate de cale, armăsarul lui Mitka, întins ca o săgeată, ajunse iapa sotnicului. Grigori galopa în silă. Rămasă de la început în urmă, iapa lui alerga în galop scurt, şi el urmărea cu înfrigurare şirul călăreţilor gonind acum în pâlcuri.

Lângă Eleşteul împărătesc, se afla o colină de nisip, ridicată de apele primăverii. Pe cocoaşa-i galbenă, ca de cămilă, crescuse firav iarba-şerpilor. Grigori zări cum sotnicul şi Mitka apărură pentru o clipă pe culme şi îndată lunecară dincolo; după ei se năpustiră şi ceilalţi călăreţi. Când se apropie de eleşteu, caii în spumă se buluciseră grămadă, iar băieţii descălecaseră şi se îndesau de zor în jurul sotnicului. Mitka era cuprins de o bucurie abia stăpânită. Biruinţa ţâşnea din toate mişcările-i semeţe.

Împotriva aşteptărilor, lui Grigori i se păru că sotnicul nu-i de loc stânjenit. Rezemat cu spatele de un copac şi trăgând din ţigară, lămuri, arătând cu degetul spre iapa scăldată în spumă.

— Am călărit pe ea o sută cincizeci de verste. Abia ieri am sosit de la gară. Dacă iapa era odihnită, nu m-ai îi întrecut pentru nimic în lume, Korşunov.

— Tot ce se poate, încuviinţă cu mărinimie Mitka.

— Un cal mai aprig ca armăsarul lui nici nu găseşti în tot ţinutul! zise cu o drojdie de invidie un flăcăiandru cu chipul pistruiat, care sosise cel din urmă.

— E un cal bun! întări Mitka, tremurând, scuturat încă de emoţie, şi mângâind cu palma grumazul armăsarului.

Un zâmbet îi încremenise pe buze, şi el se uită la Grigori.

Amândoi se depărtară de ceată şi o porniră nu pe uliţă, ci pe drumul de sub coastă. Sotnicul îi salută cam cu răceală, ducând două degete la vizieră, şi le întoarse spatele.

Când se apropiau de casă, Grigori o zări pe Axinia care venea pe uliţă, înaintea lor. Mergea, cojind o joardă; dând cu ochii de Grişka, îşi lăsă capul în jos.

— De ce te-ai ruşinat? Doar nu suntem în pielea goală! strigă Mitka, clipind pehlivan din coada ochiului. O, floare dragă şi amară!

Grigori se uita ţintă înainte; aproape trecuse de Axinia când, deodată, şfichiui cu biciul iapa care păşea liniştită. Animalul se ridică în două picioare şi o împroşcă pe Axinia cu noroi.

— Ha, diavol zărghit!

Întorcând pe loc asupra nevestei iapa înfierbântată, Grigori întrebă:

— Da' de ce nu ne dai bună ziua?

— Prea multe vrei!

— De asta te-am şi împroşcat cu noroi. Ca să nu mai fi fudulă altădată!...

— Lasă-mă! ţipă Axinia, dând din mâini sub botul calului. Vrei să treci cu calul peste mine?

— E iapă, nu-i cal.

— Totuna-i... Lasă-mă, îţi zic!

— De ce eşti supărată, Axiutka? Poate, din pricina celor de alaltăieri, la fâneaţă?

Grigori o privi în ochi. Axinia voi să-i spună ceva, dar deodată, într-un colţ al ochiului negru, se ivi o lacrimă; un tremur amar îi zvâcni pe buze. Un nod îi strânse gâtlejul, şi femeia murmură:

— Lasă-mă, Grigori! Nu sunt supărată... Eu... Eu... îngăimă şi plecă în grabă.

Grigori o privi din urmă, buimăcit. Pe Mitka îl ajunse lângă poartă.

— Vii astă-seară la şezătoare? îl întrebă Mitka.

— Nu.

— De ce? Te-o fi chemat să dormi la dânsa?

Grigori îşi frecă fruntea cu palma şi nu răspunse nimic.

9

De la Rusalii, rămăsese prin ogrăzile din sat numai cimbru uscat, împrăştiat pe pardoselile caselor, frunza strivită şi prefăcută în pulbere, verdeaţa zbârcită şi ofilită a ramurilor de stejar şi de frasin, aninate pe la porţi şi cerdacuri.

Cositul fânului începu de îndată. Din zorii zilei, fâneaţa se smălţui cu fuste de sărbătoare, cu şorţuri brodate, cu basmale în culori vii. Satul întreg ieşea la cosit de-a valma. Cosaşii şi greblaşele se îmbrăcau ca de zi mare, după datina moştenită din bătrâni. De la apele Donului şi mult mai departe, până la tufele de arini, lunca unduia şi palpita sub rotirile de coasă.

Melehovii cam întârziară. Plecaseră de acasă când pe câmp se afla aproape o jumătate de sat.

— Cam târziu te-ai sculat, Pantelei Prokofievici! strigară cosaşii, leoarcă de sudoare.

— Muierile îs de vină! răspunse bătrânul, zâmbind şi îndemnând boii cu un bici împletit din curele crude.

— Sănătate bună, vecine! Hei, e târziu, frăţioare, e cam târziu! răcni şi clătină din cap un cazac înalt, cu pălărie de paie, dregându-şi coasa la

marginea drumului.

— Te pomeneşti că s-o usca iarba, ai?

— De-o iei la trap, ai să ajungi la vreme... Altminteri, mă tem că se usucă. Unde ţi-e delniţa?

— Apăi, lângă Râpa Roşie.

— Hai, grăbeşte boulenii, dacă vrei să ajungi pân' diseară.

La spatele bătrânului, în căruţă, stătea Axinia cu obrazul acoperit cu o basma ca să-l ferească de soare. Prin deschizătura îngustă lăsată pentru ochi, se uita rece şi încruntată la Grigori, aşezat în faţa ei. Daria, îmbrobodită şi gătită şi ea, cu picioarele spânzurând afară din căruţă, alăpta din sânul mare şi vânos copilul care-i moţăia în braţe. Duniaşka ţopăia în căruţă, cuprinzând, cu ochii fericiţi, câmpul şi toată omenirea întâlnită în cale. Faţa ei veselă, bronzată de arşiţă, cu pistrui pe lângă nas, părea că spune: „Mă simt bine şi sunt bucuroasă, fiindcă ziua e albastră, cu cerul fără nori; e veselă şi frumoasă, fiindcă în inima mea e aceeaşi linişte senină şi curată; sunt fericită şi nu doresc mai mult!" Pantelei Prokofievici întindea mâneca cămăşii strânsă-n pumn şi îşi ştergea sudoarea prelinsă sub cozorocul şepcii. Pe cămaşa întinsă pe spatele încovoiat se iviră pete umede. Soarele străpungea un nor cărunt şi-nvălurat, deschizând departe, pe colinele argintii de lângă Don, pe luncă, pe stepă şi pe sat o pâlnie de raze frânte şi subţiri.

Ziua se mistuia în arşiţă. Norii legănaţi de vânt pluteau alene, cum alene lunecau pe drum boii lui Pantelei Prokofievici. El abia ridica biciul, îl învârtea, întrebându-se dacă trebuie să lovească ori nu şoldul lor colţuros. Boii parcă înţelegeau şovăiala, mişcau din coadă şi păşeau tot aşa de încet, ca şi cum ar fi pipăit drumul cu copitele. Deasupra, se roteau tăunii, ca o pulbere de aur, cu sclipiri portocalii.

Pete de un verde-palid se vedeau pe stepa dezgolită, lângă ariile obştii; prin iarba necosită încă, vântul se furişa prin mătasea verde, în valuri cenuşii.

— Asta e delniţa noastră! rosti Pantelei Prokofievici, arătând cu biciul.

— Începem dinspre pădure? întrebă Grigori.

— Putem începe şi din capătul celălalt. Am făcut acilea un semn cu cazmaua.

Grigori dejugă boii istoviţi. Bătrânul se depărtă să caute semnul făcut cu cazmaua. Cercelul îi scânteia în ureche.

— Adă coasele! strigă el, făcând semn cu mâna.

Grigori porni, călcând prin fâneaţă. O urmă unduitoare se prelingea

prin iarbă după dânsul. Pantelei Prokofievici se întoarse spre pata albă a clopotniţei îndepărtate, se închină şi apucă vârtos coasa. Nasul coroiat îi strălucea ca şi când ar fi fost proaspăt dat cu lac; în gâvanele obrajilor arşi de soare, îi brobonea sudoarea. Zâmbi, şi în barba neagră sclipi un şirag de dinţi albi şi deşi; ridică coasa, întorcând la dreapta grumazul zbârcit. O pală de iarbă cosită, largă de un stânjen, se aşternu la picioarele sale.

Grigori păşea în urmă-i, cu pleoapele lăsate; coasa lui culca alte pale de fân. Şorţurile femeilor înfloreau ca nişte cioburi de curcubeu. Privirea lui căuta însă numai un anume şorţ alb, cu dungile brodate; din când în când, arunca câte o privire Axiniei, cosind în pas cu bătrânul.

Chipul Axiniei îi stăruia în minte. Cu ochii întredeschişi, o săruta ca-n vis şi rostea suav cuvinte calde şi mângâioase care-i veneau pe limbă; apoi se dezmeticea, păşind cadenţat unu, doi, trei. În trupul lui se strecurau frânturi de amintiri: „Stăteam sub o căpiţă umedă... un piţigoi fluiera în luncă... luna era deasupra pajiştii... şi prin tufiş, în luncă, rar, cădeau picături unu, doi, trei... Ah, ce bine mai era, ce bine!”

Lângă căruţă răsunară hohote de râs. Grigori roti privirea: aplecată, Axinia spunea ceva Dariei, întinsă sub car; Daria dădu din mâini şi amândouă începură iar a chicoti. Duniaşka, aşezată pe oişte cânta cu glas subţirel.

„Când voi ajunge lângă tufa de colo, am să dreg coasa!”, îşi zise Grigori şi simţi că tăişul trecu prin ceva vâscos. Se aplecă să vadă ce este. Lângă picioarele lui, un pui de raţă sălbatică se rostogoli în iarbă cu un ţipăt subţire; altul, tăiat în două, zăcea lângă scurmătura unde fusese cuibul; ceilalţi se împrăştiară prin iarbă, piuind. Grigori luă puiul de raţă şi-l puse în palmă. Ieşit de câteva zile din găoace, trupşorul gălbui-închis era încă viu şi cald. Pe pliscul mic, căscat, avea o băşică de sânge trandafiriu; bobiţa neagră a ochiului se stingea sleită, un fior încă îi mai tremura picioarele.

Grigori, năpădit de un simţământ viu de durere, privea la ghemuleţul acesta fără viaţă, din palmă.

— Ce-ai găsit, Grişunka?...

Duniaşka, sărind, năvăli în fugă printre brazdele de iarbă cosită. Cosiţele împletite mărunt îi săltau pe piept. Grigori se-ncruntă, lăsă să cadă puiul din palmă şi repezi coasa, înciudat.

Îmbucară câte ceva în mare grabă. Slănină şi obişnuita urdă acră, mâncarea căzăcească de totdeauna, adusă într-un sac de merinde.

— Nu face să ne întoarcem acasă!... hotărî Pantelei Prokofievici în

vremea prânzului. Lăsăm boii să pască în pădure şi isprăvim de cosit mâine, după ce soarele o zvânta roua.

După mâncare, femeile trecură la greblat. Iarba cosită se ofilea şi se sfarogea, răspândind un miros tare şi îmbătător.

Când se lăsă amurgul, se opriră din lucru. Axinia greblă ultimele brazde şi se duse lângă căruţă, să pună caşa la foc. Toată ziua îl fiersese pe Grigori, aruncându-i priviri pline de ură, parcă ar fi vrut să răzbune o ocară mare, pe care n-o putea uita. Grigori, mohorât şi abătut, mână boii la Don să-i adape. Bătrânul nu-i slăbise din ochi toată vremea. Aruncându-i o căutătură aspră, rosti:

— După cină, ai să te duci să păzeşti boii. Ai grijă să nu-i laşi în iarbă. Iei zăbunul meu.

Daria îşi culcă plodul sub car şi porni în pădure cu Duniaşka, după vreascuri.

Sus, pe cerul negru, străin de cele pământeşti, secera lunii plutea ţanţoş deasupra fâneţelor. Fluturii de noapte fâlfâiau deasupra focului, ca într-un viscol. Se aşezară la cină pe o pânză întinsă lângă foc. Caşa clocotea într-un cazan înnegrit de fum. Daria şterse lingurile cu poala fustei şi strigă spre Grigori

— Hai la mâncare!

Cu zăbunul pe umăr, Grigori se ivi din întuneric şi se apropie de foc.

— De ce-i fi aşa de posomorât? întrebă Daria, zâmbind.

— Mă cam dor şalele; mă tem că-i a ploaie!... încercă Grigori să scape cu o glumă.

— Nu i-i a păzi boii!... Asta-i! spuse Duniaşka, zâmbind şi aşezându-se lângă frate-său.

Începu să-i grăiască, dar cisla nu se lega.

Pantelei Prokofievici înfuleca de zor caşa; boabele de mei nefierte îi crănţăneau în dinţi. Axinia mânca cu pleoapele lăsate, surâzând în silă la glumele Dariei. Un bujor aprins îi ardea în obraji.

Grigori se sculă înaintea celorlalţi şi o porni spre boi.

— Ia seama, să nu calce boii în iarba vecinilor! strigă bătrânul în urma lui, înecându-se cu caşa, ceea ce-l făcu să tuşească multă vreme.

Un râs înfundat umfla obrajii Duniaşkăi. Focul se mistuia. Vreascurile, pâlpâind, îi învăluiră pe toţi într-o mireasmă de miere şi de frunziş ars.

*

La miezul nopţii, Grigori se strecură pe furiş şi se opri la zece paşi de car. Pantelei Prokofievici sforăia năprasnic. Sub spuză, jăraticul încă nestins mijea ca un ochi de aur.

O umbră cenuşie, încotoşmănată, se desprinse de lângă car şi veni împleticit spre Grigori. Se opri la vreo doi-trei paşi. Era ea, Axinia! Inima lui Grigori zvâcni cu putere. Se aplecă şi făcu un pas înainte; dădu apoi pulpana zăbunului la o parte şi strânse în braţe femeia supusă, care ardea ca o flacără. Genunchii Axiniei se îndoiau; tremura, şi dinţii îi clănţăneau în gură.

Cu o smucitură, Grigori o cuprinse în braţe şi o ridică, fugind ca un lup care înşfacă mioara răpusă. Gâfâia, abia răsuflând şi împiedicându-se în pulpanele zăbunului.

— Vai, Gri-şa! Gri-şen-ka!... Ne-aude tătâne-tău!

— Taci!

Zbătându-se, înăbuşită de mirosul acru al zăbunului şi sugrumată de o amară mustrare, Axinia gemu cu glas stins, aproape strigând:

— Lasă-mă!... Totuna-i acuma... Merg eu singură...

10

Dragostea târzie a femeii nu înfloreşte ca blânda floare azurie[4] ci ca o măselariţă, o iarbă veninoasă din marginea drumului, care-ţi rătăceşte minţile.

După cositul fânului, Axinia se simţea ca a doua oară născută. Parcă îi făcuse cineva un semn în obraz; îi aşternuse parcă o pecete pe frunte. Femeile râneau cu răutate şi clătinau din cap osândind-o, când o întâlneau pe drum; fetele o pizmuiau; ea însă ţinea fruntea sus, mândră, fericită, deşi ajunsă de ocara lumii.

În scurtă vreme, toţi au aflat despre dragostea ei cu Grişka. Mai întâi cleveteau în şoaptă: unii credeau, alţii ziceau că-s numai prepusuri. Dar după ce, într-o noapte, ciobanul satului, Kuzka Cârnul, îi zărise aproape de moara de vânt, culcaţi într-un lan de grâu, sub licărul lunii spre zori, zvonul se lăţi asemenea unui şuvoi năvalnic şi mocirlos.

Iar într-acest chip, ajunse şi până la urechile lui Pantelei Prokofievici. Într-o duminică, o pornise la prăvălia lui Mohov. De atâta lume, abia se putea pătrunde în dugheană. Când păşi pragul, câţiva se dădură în lături

[4] În ţinutul Donului „floarea azurie” este laleaua de câmp (n. ed. ruse).

cu zâmbete pline de înţeles. Se apropie de tejgheaua pânzeturilor.

Jupânul Serghei Platonovici ţinu să-l servească chiar el.

— Cam de multişor n-ai mai dat pe la noi, Prokofici!...

— N-am prea avut vreme. Tot cu necazurile gospodăriei...

— Cum asta? Necazuri, când ai coşcogea flăcăi mari?

— Flăcăi!... Petro îi la tabără... Toată munca pe seama a doi bărbaţi: eu şi Grişka.

Serghei Platonovici îşi desfăcu în două barba aspră şi roşcovană, aruncând o privire cu tâlc cazacilor îmbulziţi în prăvălie.

— Şi altceva, nu mai ai nimic de spus, drăguţă?

— Ce să spun?

— Cum adică, ce?... Eşti pe cale să-ţi însori feciorul şi taci chitic?

— Care fecior?

— D-apoi Grigori! Încă e holteiaş.

— Până acum, nu m-am gândit să-l însor.

— Eu auzisem că eşti gata să-ţi iei noră... Pe Axinia lui Stepan Astahov.

— Eu?! Păi asta-i femeie cu bărbat în viaţă!... Mi se pare că-ţi cam baţi joc de mine, Platonici!

— Nu-mi bat joc defel. Am auzit vorbindu-se. Aşa am cumpărat-o, aşa o vând!

Pantelei Prokofievici trecu mâna peste bucata de postav desfăcut pe tejghea, se întoarse pe loc şi o porni spre uşă, şchiopătând. Se îndreptă glonţ către casă. Păşea cu capul aplecat, ca un taur, strângea degetele vânoase-n pumni şi călca mai apăsat cu piciorul beteag. Trecând pe lângă ograda lui Astahov, zvârli o privire peste zăplaz şi o văzu pe Axinia, gătită şi întinerită; ducea în casă o căldare goală şi se legăna din şolduri.

— Hei, ia stai o clipă!...

Pantelei Prokofievici răsări în poartă, ca un diavol negru. Axinia se opri. Îl aşteptă. Apoi, intrară în casă.

Pe jos, pământul era bine măturat şi presărat cu nisip roşiatic; într-un colţ, pe o laviţă, se răcoreau plăcinte proaspăt scoase din cuptor. Un iz de haine închise şi o aromă de mere creţeşti se răsfirau prin odaie.

Un motan tărcat, cu capul mare, veni să se frece de picioarele lui Pantelei Prokofievici. Îi atinse cizma, prietenos, cu botul, arcuindu-şi spinarea. Moşneagul îl izbi însă de laviţă şi răcni, ţintuind-o pe Axinia în ochi:

— Ce te-a apucat? Nu ţi-e ruşine?... Nici nu s-a răcit patul de unde ţi-a plecat bărbatul şi ai şi început a da din şale!?... Pe Grişka am să-l stâlcesc,

şi i-oi scrie eu lui Stepan! Să ştie şi el!... Târfă! N-ai fost ciomăgită destul! De azi înainte, să nu care cumva să-ţi mai calce piciorul în casa mea. Te întinzi cu fecioru-meu şi, când s-o întoarce Stepan, eu am să dau seamă, hai?...

Axinia îl asculta cu pleoapele strânse. Deodată, îşi ridică poalele cu neruşinare şi le vântură sub nasul lui Pantelei Prokofievici, izbindu-i nările cu izul de fuste; apoi păşi spre el, cu ţâţele înainte, rânjindu-şi dinţii şi schimonosindu-l:

— Şi tu, cu ce drept îmi ţii predici? Îmi eşti socru, ai? Du-te şi toacă-ţi baba, că are şezutul mare! La tine acasă să porunceşti... Piei din ochii mei, scaraoţchi şchiop!... Şterge-o de aici Şi nu te mai umfla ca un broscoi, că nu mă sperii...

— Ho! Mai domol, toanto!

— Ce „domol"? Nu te-am văzut destul? Cară-te de unde ai venit! Cât despre Grişka al tău, dacă mi-o fi pofta, am să-l dumic cu ciolane cu tot şi n-am să dau socoteală nimănui. Na! Sâc!... Mi-e drag Grişka, şi pace! Ce poţi să-mi faci? Să mă baţi? Să-i scrii lui bărbatu-meu?... Din partea mea, scrie-i şi marelui ataman, dacă vrei. Grişka i-al meu, al meu, al meu!... Al meu e şi al meu are să fie!

Pantelei Prokofievici era năucit de-a binelea, Axinia îl împingea cu sânii care se zbăteau ca două prepeliţe în laţ; văpaia ochilor ei negri îl ardea. Femeia îi zvârlea în obraz cuvintele, unele mai groaznice şi mai deşănţate decât altele. Cu sprâncenele înălţate de uimire, Pantelei Prokofievici bătu în retragere spre prag, îşi luă bâjbâind cârja proptită într-un ungher şi împinse uşa cu spatele. Axinia îl izgoni şi din tindă, gâfâind şi urlând ca o turbată.

— Am să-l iubesc, ca să răscumpăr tot amarul vieţii mele! Pe urmă, n-aveţi decât să mă ucideţi, dacă vreţi... Grişka i-al meu! Al meu!

Şchiopătând şi bodogănind în barbă, Pantelei Prokofievici iuţi pasul spre casă...

Îl găsi pe Grişka în odaie. Fără nicio vorbă, îl croi cu cârja pe spinare. Grigori se răsuci şi apucă braţul lui taică-său.

— De ce dai, tată?

— Ştii tu de ce, pui de lele!...

— De ce?

— Să nu-ţi baţi joc de vecin! Să nu mă faci de ocară!... Cum îţi vine să te înhăitezi cu nevastă-sa, javră? gâfâia Pantelei Prokofievici, trăgându-l prin odaie pe Grigori, ca să-i smulgă cârja.

— Nu-ţi dau voie să m-atingi! scrâşni Grigori cu fălcile încleştate, smulgându-i cârja şi trosnind-o pe genunchi.

Pantelei Prokofievici îi mai pocni câţiva dupaci în ceafă.

— Am să te bat faţă de obştea satului! Ah, pui de diavol! Blestemată sămânţă! răcnea, şontâcăind din piciorul şchiop şi cercând să-l mai lovească o dată. Am să te-nsor cu Marfuşka, toanta satului! Am să te jugănesc! Auzi... afurisitul...

Mama lui Grişka intră în odaie la auzul gălăgiei.

— Prokofici, Prokofici! Potoleşte-te! Opreşte-te, omule!...

Dar bătrânul se mâniase, nu glumă; dădu un pumn femeii, răsturnă maşina de cusut şi, vârsându-şi năduful, se năpusti afară. Grigori nici n-apucase să scoată cămaşa, cu mâneca ruptă în timpul păruielii, când uşa se izbi din nou de perete şi Pantelei Prokofievici se propti în prag, ca un nor care sloboade fulgere şi trăsnete.

— Te însor, pui de lele! îl ameninţă, bătând din picior ca un cal şi privind ţintă la spatele musculos al lui Grigori. Te însor! Chiar de mâine o pornesc în peţit! Am ajuns de ocara lumii, din pricina lui fiu-meu!...

— Lasă-mă întâi să-mi pun o cămaşă, şi după aceea poţi să mă însori.

— Te-nsor! Cu toanta satului te-nsor!

Trânti uşa. Păşi în cerdac, apoi tropăitul se stinse, coborând pe scări.

11

În stepă, lângă satul Setrakov, s-au orânduit şiruri de căruţe, acoperite cu coviltire de pânză. Ca din pământ, răsărise un târguşor curat, cu acoperişuri albe, cu uliţi drepte şi cu un mic platou în mijloc, unde o santinelă se plimba agale.

Viaţa de tabără începu obişnuit şi monoton, ca în fiecare an, în luna mai. În toate dimineţile, o echipă de cazaci care păzeau caii la păscut îi mânau spre tabără în goană. Zoreau să-i ţesale şi să le pună şaua; apoi venea apelul şi instrucţia. Gălăgiosul voiskovoi starşina Popov, comandantul taberelor, mugea cu o voce răsunătoare; uriadnicii urlau, muştruluind pe cazacii cei tineri. Dincolo de movilă, se încingeau aprige şarje de cavalerie; cazacii împresurau „inamicul", învăluindu-l cu dibăcie. Făceau trageri cu încărcături reduse, de alice. Recruţii se îmbulzeau cu neastâmpăr să-ncrucişeze săbiile; leţii cei mai vechi căutau să scape de instrucţie.

Oamenii erau răguşiţi de căldură şi de votcă. O adiere tulburătoare şi miresmată sufla peste lungile şiruri de care acoperite; ţiştarii şuierau în depărtare; stepa îi chema pe toţi spre zări, cât mai departe de fumul căsuţelor albe.

Cu o săptămână înainte de întoarcerea din tabără, veni nevasta lui Andrei Tomilin, fratele tunarului Ivan Tomilin. Îi aduse colaci dulci de casă, alte merinde şi multe noutăţi din sat.

A doua zi plecă, o dată cu răsăritul soarelui. Ducea îndărăt, de la cazaci, porunci şi urări de bine pentru rubedenii şi prieteni. Numai Stepan Astahov nu-i încredinţase nimic. Căzuse bolnav în ajun şi nu se căuta decât cu votcă; îi era lehamite şi de nevasta lui Tomilin, şi de viaţă. Nu ieşi la instrucţie; felcerul îi luase sânge, punându-i o duzină de lipitori pe piept. Stepan, numai în cămaşă, şedea lângă carul său. Catranul de la roată picura pe fundul alb al şepcii. Cu buzele strânse, bolnavul privea la lipitorile înfipte-n pieptul musculos şi rotund, care se umflau de sângele negru şi creşteau să plesnească.

Alături de dânsul, felcerul regimentului trăgea din ţigară, strecurând şuviţe de fum printre dinţii rari.

— Ţi-i mai bine?

— Mi-a mai uşurat pieptul. Inima parcă-i mai slobodă...

— Tot lipitorile-s leacul cel mai bun!

Tomilin se apropie de dânşii şi-i făcu semn cu ochiul.

— Stepan, aş vrea să-ţi spun o vorbă...

— Zi!

— Hai cu mine o clipă.

Stepan oftă, se sculă şi se depărtă cu Tomilin.

— Ei!... Dă-i drumul!

— Nevastă-mea a fost aici. A plecat în zori.

— Da, şi?

— În sat se vorbeşte de muierea ta...

— Ce anume?

— Nu se vorbeşte de bine.

— Adică?

— S-a înhăitat cu Grişka Melehov. Pe faţă...

Stepan îngălbeni, smulse lipitorile de pe piept şi le strivi cu piciorul. După ce o turti pe cea din urmă, îşi încheie gulerul cămăşii, apoi, ca spăimântat de ceva, îl desfăcu din nou. Albe, parcă ar fi mâncat cretă, buzele lui n-aveau astâmpăr, tremurau, lăţindu-se într-o schimonoseală

caraghioasă, se zvârcoleau şi se strângeau, ca un ghem vânăt. Lui Tomilin i se păru că Astahov mesteca ceva tare, care nu se lăsa fărâmat cu dinţii. Treptat, roşeaţa îi năvăli iarăşi în obraz, buzele înţepeniră, încleştate cu dinţii. Stepan îşi scoase şapca, întinse şi mai mult cu mâneca pata de catran pe albul pânzei şi rosti cu glas limpede:

— Mulţumesc pentru noutăţi!

— Voiam să afli din vreme. Iartă-mă, dacă... Să ştii că acasă e aşa şi pe dincolo...

Tomilin se plesni a părere de rău cu palma peste şold şi se îndreptă spre calul înşeuat. O larmă de glasuri învălui tabăra. Cazacii se întorceau de la exerciţii. Stepan rămase un timp, uitându-se în neştire la pata neagră de pe şapcă. Pe cizmă se urca târâş o lipitoare cu trupul pe jumătate stâlcit.

12

Mai rămăseseră zece zile până la înapoierea cazacilor din tabără.

Axinia se lăsa cuprinsă cu toată fiinţa de vârtejul dragostei sale amare şi târzii. În pofida ameninţărilor bătrânului, Grigori pleca pe furiş la dânsa, o dată cu noaptea, şi se întorcea o dată cu zorile.

În două săptămâni, se jigărise ca un cal care trage la un drum peste puterile lui.

Din pricina nopţilor de nesomn, pielea arămie de pe chipul osos se înălbăstrise; ochii negri şi cufundaţi în găvane priveau într-un fel de sleire.

Axinia nu-şi ascundea obrazul sub tulpan. Cearcănele ochilor se adânceau tot mai vinete; buzele cărnoase, umflate şi uşor răsfrânte, aveau un surâs tulbure şi aţâţător.

Dragostea lor era atât de vădită şi atât de ca ne-alta, îi mistuia pe amândoi o văpaie atât de arzătoare şi deşănţată, fără să le pese de nimeni, încât vecinii se ruşinau să se uite făţiş la chipurile lor dogorâte de patimă.

Prietenii lui Grigori, care altă dată îl luaseră în derâdere din pricina legăturii cu Axinia, nu mai ziceau nici care când îl întâlneau acum şi se simţeau stânjeniţi înainte-i. Femeile, pizmuind-o în taină pe Axinia, o judecau, aşteptând cu o nerăbdare răutăcioasă întoarcerea lui Stepan şi bucurându-se cu o însetare sălbatică de răfuiala cea mare. Tot soiul de prepusuri se urzeau în jurul deznodământului.

Dacă Grigori s-ar fi dus tiptil la Axinia, ca la nevasta oricărui alt cazac plecat la oaste, prefăcându-se a se feri de ochii lumii, şi dacă Axinia ar fi trăit cu el păstrând oarecare taină, fără ca altora să le închidă uşa în nas, nimeni n-ar mai fi avut nimic de zis. Şi nimic n-ar fi bătut la ochi. Satul ar fi clevetit o bucată de vreme şi s-ar fi potolit. Se iubeau însă aproape în văzul tuturor: îi lega ceva mai puternic decât o dorinţă trecătoare – de aceea fapta lor părea mai nelegiuită şi mai fără iertare. Satul se închircise şi mocnea într-o aşteptare răutăcioasă „Las' că vine el, Stepan, să dezlege nodul".

În odaie, deasupra patului, se află întinsă o sfoară. Pe ea sunt înşirate mosorele goale, albe şi negre, în chip de podoabe. Acolo noaptea dorm muştele. Iar de acolo până sus, se clatină o pânză de păianjen. Grigori, culcat pe braţul dezvelit şi rece al Axiniei, priveşte spre tavan, la lanţul cu mosorele. Cu degetele bătătorite de muncă ale celeilalte mâini, Axinia dezmiardă părul ibovnicului, creţ şi aspru, ca o coamă de cal. Degetele îi miros a spuma laptelui cald de vacă. Când Grigori întoarce capul, cu obrazul în subsuoara ei, un răsuflu dulceag de sudoare femeiască îi gâdilă nările ca o mireasmă ameţitoare.

În încăpere, osebit de patul de lemn văpsit, cu scăfârlii rotunde în cele patru colţuri, lângă uşă se mai află un sipet uriaş, ferecat, cu straiele şi zestrea Axiniei. Mai în faţă, într-un ungher, masa învelită cu o muşama pe care se vede zugrăvit generalul Skobelev călare, gonind la galop, drept peste nişte steaguri desfăşurate, plecate înaintea lui, două scaune şi câteva icoane încununate cu hârtie ieftină în culori strigătoare. Alături, pe perete, mai multe fotografii pătate de muşte. O ceată de cazaci cu moţuri de păr învălurate, cu pieptul semeţ în afară, cu lanţuri de ceas şi săbiile scoase din teacă e Stepan, cu tovarăşii săi de oaste. Uniforma lui Stepan îl aşteaptă, atârnată în cuier. Luna aruncă ocheade printr-o crăpătură a ferestrei, pipăind cu şovăială cele două galoane albe de uriadnic, de pe epoleţi.

Suspinând, Axinia îl sărută pe Grigori la rădăcina nasului, între sprâncene

— Grişa... spicuşorul meu.

— Ce-ţi doreşte inima?

— Mai sunt nouă zile...

— Destule.

— Ce-o să mă fac, Grişa?

— Ştiu eu?

Axinia îşi înăbuşă un oftat şi iarăşi îi mângâie şi-i netezeşte moţul încâlcit.

— Stepan are să mă omoare... rosteşte cu glasul pe jumătate hotărât pe jumătate întrebător.

Grigori tace. Ar vrea să doarmă. Ridică alene pleoapele care se închid; în ochii lui se oglindesc ochii negri şi sclipitori ai Axiniei.

— Ai să mă laşi când are să-mi vină bărbatul? Ai?... Are să-ţi fie teamă?...

— Mie? De ce să-mi fie teamă? Tu eşti nevasta lui, ţie are de ce să-ţi fie teamă...

— Când sunt cu tine, nu mi-e frică... Ziua însă când încep a mă gândi, mă cutremur...

Grigori cască, îşi trage capul la o parte şi spune:

— Că vine Stepan, nu-i mare grozăvenie. Da' tătuca şi-a pus în gând să mă-nsoare.

Zâmbeşte; ar fi vrut să mai spună ceva, dar simte că braţul Axiniei parcă se lasă şi se-nmoaie, se-nfundă-n pernă şi, zvâcnind, se întăreşte iar, după o clipă, aşa cum fusese mai înainte.

— Pe cine au peţit? întreabă femeia, într-o şopotire surdă.

— Deocamdată, abia se pregătesc să se ducă-n peţit. Mama vorbea parcă de Korşunovi, de fata lor, Natalia.

— Natalia? Natalia e frumoasă fată, chiar foarte frumoasă... Deh, însoară-te. Mai deunăzi, am văzut-o la biserică. Tare gătită mai era.

Axinia vorbeşte repede, dar cuvintele-i searbăde şi fără viaţă se sting fără să ajungă la urechea lui Grişka.

— N-am ce face cu frumuseţea ei! Pe tine, numai pe tine te-aş lua.

Axinia îşi smulge într-un zvâc mâna de sub ceafa lui şi se uită pe geam, cu o privire pierdută. Afară, în noapte, luna revarsă o lumină gălbuie şi rece. Lângă hambar se întinde o umbră nepătrunsă. Străbate ţârâit de greieri. Spre Don se aude chemarea buhaiului-de-baltă. Sunete adânci şi triste se strecoară prin fereastră, în odaie.

— Grişa!

— Ţi-a venit vreun gând?

Axinia apucă mâinile lui Grişka, îndărătnice şi aspre la mângâieri, le strânge la piept, le lipeşte de obrazul ei rece ca de mort şi geme blestemând:

— De ce te-ai legat de mine, afurisitule? Acum, ce-am să mă fac? Gri-ii-şka! Mi-ai hrăpit inima... M-ai împins la pierzare... Ce-am să-i spun lui

Stepan, când o veni? Cine are să-mi sară într-ajutor?

Grigori nu răspunde. Axinia se uită cu deznădejde la nasul lui vulturesc şi frumos, la ochii lui adumbriţi, la buzele lui neclintite. Şi deodată, zăgazul simţurilor stăpânite se prăbuşeşte, rupt de un puhoi lăuntric. Cu patimă, îl sărută lacom pe obraz, pe gât, pe mâini, îi sărută părul de pe piept, creţ şi aspru.

Din când în când, şopteşte, înecându-se, şi Grigori o simte cum tremură.

— Grişa, iubitule, scumpule, hai să plecăm! Dragul meu... Să părăsim satul şi să plecăm! Las şi bărbat, pe toate le las, numai tu să-mi rămâi... Plecăm departe, într-o mină de cărbuni. Am să te iubesc, am să te-ngrijesc... Am un unchi, paznic la minele lui Paramonov. El are să ne ajute... Grişa! Spune şi tu un cuvânt măcar!

Grigori înalţă sprânceana stângă în unghi ascuţit, stă pe gânduri şi deodată deschide nişte ochi vii de turc. Ochi arzători, în care sclipeşte un licăr de batjocură.

— Of, că proastă mai eşti, Axinia! Năroadă de tot. Vorbeşti fără niciun rost. Cum să las gospodăria şi să plec? Şi unde mai pui că anul ăsta îmi vine rândul să mă duc la oştire. Nu, asta nu-i o dezlegare!... Nu mă despart de pământ. Aici e stepa şi zarea cea fără de hotar. Ai unde răsufla... Dar acolo? Iarna trecută, am fost cu tătuca la gară, şi am crezut că mor, că-mi pierd minţile. Maşinile urlau, cerul – îmbâcsit de fum, de cărbuni arşi. Nu pricep cum trăieşte lumea acolo; nu ştiu, poate-s deprinşi cu fumul...

Grigori scuipă şi mai rosteşte o dată:

— Nu! N-am să-mi las satul.

Noaptea de afară se întunecă mai adânc. Un nor acoperă luna. Răcoarea tulbure a pâclei cuprinde toată ograda. Umbrele contopite nu mai îngăduie ochiului să desluşească grămada de vreascuri de anul trecut, maldărul de buruieni uscate, proptite în gardul împletit.

Întunericul s-a lăţit şi în încăpere; galoanele de uriadnic de la uniforma lui Stepan nu se mai văd; iar în această pâclă deasă, de smoală, Grigori nu zăreşte cum zvâcnesc într-un tremur mărunt umerii Axiniei, cum îi tresare pe pernă capul strâns în palme.

13

Din ziua când nevasta lui Tomilin trecuse pe la tabără, chipul lui Stepan

se încrâncenase. Sprâncenele îi erau veşnic încruntate, o cută aspră şi adâncă îi şănţuia fruntea; rar mai vorbea cu tovarăşii. Toate nimicurile îl scoteau din sărite, şi mereu era pus pe arţag. Cu vagmistrul Pleşakov se sfădi fără nicio pricină; aproape nici nu se mai uita la Petro Melehov. Prietenia care-i legase altădată se destrămă. Clocotul mâniei din el îl purta pe Stepan ca pe un cal care a rupt-o de goană la vale, fără să mai asculte de călăreţ. Când a venit ceasul întoarcerii acasă, păreau duşmani în lege.

Soarta a ţinut să mai adauge o întâmplare, care grăbi deznodământul stărilor tulburi şi încordate dintre dânşii în vremea din urmă. Porniseră din tabără toţi cinci, ca de obicei. Au înhămat la căruţă calul lui Petro şi al lui Stepan. Hristonea călărea pe telegarul său. Andrei Tomilin, scuturat de friguri, zăcea sub coviltir, acoperit cu mantaua. Lui Fedot Bodovskov îi era lene să mâne caii, şi de aceea îl lăsase pe Petro. Stepan călca pe lângă căruţă şi reteza cu biciul moţurile purpurii ale scailor din marginea drumului.

Ploua. Cernoziomul, vâscos ca smoala, se lipea, învârtindu-se o dată cu roata. Cerul sur ca de toamnă era înfăşat în scutecele norilor. Se înnoptase. Oricât ar fi încordat ochii, nu se zăreau luminiţele vreunui sălaş omenesc. Petro plesnea necurmat cu biciul în cai. Şi deodată, răbufni glasul lui Stepan în beznă

— Ce faci, bă? Îţi cruţi numai gloaba ta, şi tot în calul meu pocneşti cu biciul?

— Uită-te bine! Îl lovesc pe ăl care nu trage.

— Vezi să nu te înham acuşi pe tine! Turcii îs numai bune gloabe de ham.

Petro zvârli cât colo hăţurile.

— Ce pofteşti, mă?

— Vezi-ţi de treabă!

— Aia-i! Ai face mai bine să-ţi păzeşti gura.

— Ce-ai cu el? tună Hristonea, apropiindu-se de Stepan.

Acesta nu răspunse. Nu i se vedea faţa prin întuneric. Merseră în tăcere vreo jumătate de ceas. Noroiul plescăia sub roţi. O ploaie somnoroasă se cernea ca prin sită peste coviltirul de pânză. Petro lepădă hăţurile şi aprinse o ţigară. În gând îşi pitrocea toată ocara pe care avea să i-o arunce lui Stepan, la o nouă ciocnire. Clocotea de mânie. Ar fi vrut să-l umilească pe acest ticălos de Stepan, să-l facă de râsul tuturora.

— Dă-te la o parte! Fă-mi loc să intru sub coviltir... mormăi Stepan.

Îl împinse uşor pe Petro şi puse piciorul pe scară.

Şi tocmai în acea clipă, căruţa fu smucită pe neaşteptate şi se opri. Caii tropăiră, lunecând în noroi; potcoavele scăpărară scântei. Oiştea scârţâi.

— Ho! Opreşte! strigă Petro, sărind din căruţă.

— Ce s-a întâmplat?... întrebă Stepan, îngrijorat.

Hristonea se apropie în galop.

— Aţi fărâmat ceva, zevzecilor!

— Aprinde!

— Are careva chibrituri?

— Stepan, aruncă-mi chibriturile!

Un cal se zbătea în faţa căruţei, horcăind. Cineva aprinse un chibrit. Un cerculeţ portocaliu de lumină pâlpâi şi se stinse îndată. Petro pipăi cu mâinile în tremur spinarea calului căzut. Trase de frâu.

— Hii! Dii, haramule!

Calul sforăi şi căzu pe o rână, oiştea trosni. Stepan veni în fugă şi aprinse mai multe chibrituri deodată. Calul lui zăcea la pământ, cu capul ridicat. Un picior dinainte era cufundat până la genunchi într-o gaură de hârciog.

Hristonea desprinse şteangurile în grabă.

— Scoate-i piciorul!

— Deshamă calul lui Petro. Hai, iute!

— Stai, satano! Ho!

— Dă-te la o parte, că azvârle, diavolul!

Ridicară cu greutate calul lui Stepan. Petro, mânjit de glod, îl ţinea de hăţuri, Hristonea, în genunchi, se târa prin băltoace şi pipăia piciorul înţepenit.

— Cred că-i frânt... rosti cu vocea lui de bas.

Fedot Bodovskov lovi cu palma spinarea tremurătoare a animalului.

— Hai, poartă-l oleacă! Poate că are să meargă...

Petro trase de hăţuri. Calul săltă, fără să calce pe stângul dinainte, şi necheză. Tomilin îşi puse mantaua şi se frământă îndurerat lângă el.

— Ah! Ceasul cel rău! Aţi prăpădit calul!...

Stepan, care tăcuse toată vremea, parcă numai asta ar fi aşteptat, îl îmbrânci pe Hristonea şi se năpusti la Petro, îl ţinti la cap, dar nu nimeri şi-l lovi în umăr. Se-ncăierară. Căzură în smârcuri. O cămaşă plesni pe spatele unuia. Dovedindu-l pe Petro, Stepan îi apăsă capul sub genunchi şi prinse a-l ciocăni cu pumnii. Hristonea îi despărţi cu mare greu, suduind de mamă.

— De ce dai? strigă Petro, scuipând sânge.

— Aşa se mână caii, năpârcă? Mână-i pe drum!

Petro încercă să se smulgă din braţele lui Hristonea.

— Hai, hai, nu te aprinde! bombănea Hristonea, trăgându-l spre căruţă.

Alături de calul lui Petro, înhămară calul mic, dar vrednic al lui Fedot Bodovskov.

— Încalecă pe-al meu, porunci Hristonea lui Stepan şi se sui sub coviltir, lângă Petro.

La miezul nopţii, ajunseră în satul Ghilovskoi. Se opriră la cea dintâi gospodărie. Hristonea intră să ceară adăpost pentru o noapte. Fără să ia în seamă zăvodul care îl apucă de pulpana mantalei, merse clefăind prin glod până la fereastră, deschise oblonul şi bătu uşor cu degetul în geam.

— Hei, gospodarule!

Se auzi numai plescăitul ploii şi lătratul furios al câinelui.

— Gospodarule! Hei, oameni buni! Pentru numele lui Dumnezeu, lăsaţi-ne să mânem la voi peste noapte!... Cum?... Suntem oşteni, ne întoarcem din tabără... Câţi?... Cinci! Da, bine! Hristos să vă răsplătească.

Apoi strigă, întorcându-se spre poartă:

— Intraţi!

Fedot băgă caii în bătătură, se împiedică într-o troacă de porci, răsturnată în mijlocul ogrăzii, şi sudui amarnic. Lăsară caii sub şopron. Tomilin, clănţănind din dinţi, se târî în casă. Petro şi Hristonea rămaseră sub coviltir.

În zori, erau gata de plecare. Stepan ieşi din casă; o băbuţă cocoşată şi grozav de bătrână lipăia după el. Pe Hristonea, care înhăma caii, îl cuprinse mila.

— Hehei, băbuţo, da' cocoşată mai eşti! Să ştii că uşor ţi-i a face mătănii în biserică. N-ai nevoie să te pleci decât numai o ţâră, că ai şi dat de podea.

— Ehe, cazacule, şoimuleţul meu! Eu îs cocoşată să bat mătănii; tu eşti ţapăn ca un stâlp, să spânzure câinii de tine! Fiecare cu ce-i e dat...

Bătrâna zâmbea oţărât, arătând întru minunarea lui Hristonea un şir de dinţişori deşi şi neaşteptat de albi.

— Mă, da' are dinţi ca de ştiucă, zău aşa! Barem de mi-ai da şi mie colea vreo zece, că tare-s prăpădit. Deh, oi fi eu tânăr, da' n-am cu ce roade o coajă de pâine!

— Şi mie ce să-mi rămână, fătul meu?

— Ţie, băbuţo, avem să-ţi punem dinţi de cal! Tot n-o mai duci mult, iar pe cea lume nimeni n-are să se uite la dinţii tăi. Sfinţii nu-s ţigani, să te caute în gură...

— Nu-ţi mai tace fleanca!... zâmbi Tomilin, suindu-se în căruţă.

Bătrâna intră cu Stepan sub şopron.

— Care-i?

— Corbiul! îl arătă Stepan, oftând.

Bătrâna lăsă cârja jos şi, cu o mişcare bărbătească, sigură şi puternică, ridică piciorul beteag al calului. Pipăi îndelung, cu degetele subţiri şi încovoiate, nodul genunchiului. Calul pleoştea urechile, îşi arăta un şirag de dinţi cenuşii şi se lăsa, de durere, pe picioarele de dinapoi.

— Nu-i frânt osul, căzăcelule, nu! Lasă-l, că ţi-l tămăduiesc eu.

— O fi vreo nădejde, maică?

— Dinainte nu ştie nimeni, drăguţă!... Trag nădejde că se vindecă.

Stepan încuviinţă, făcând un semn cu mâna şi se îndreptă spre căruţă.

— Laşi calul au ba? strigă bătrâna, mijindu-şi ochii după dânsul.

— Poate să rămână.

— Straşnic are să ţi-l lecuiască! L-ai lăsat cu trei picioare şi ai să-l iei fără niciunul! Ai mai văzut tu vitirinar cu gheb?... întrebă Hristonea, izbucnind în hohote.

14

— ... Mi-e dor de el, băbuţo dragă! Mă usuc văzând cu ochii. N-apuc să-mi strâmtez fusta, şi a doua zi mi-i largă din nou... Când trece pe lângă casă, mi se aprinde inima... M-aş arunca la pământ, i-aş săruta urmele... Poate mi-a făcut farmece? Ajută-mă, băbuţo! Au de gând să-l însoare. Ajută-mă, băbuţo dragă! Am să dau cât ceri. Dau şi cămaşa de pe mine, numai să mă ajuţi!...

Ascultând povestea ei amară, baba Drozdiha se uită la Axinia cu ochii săi albaştri, încercuiţi de creţuri mărunte ca o horbotă, şi clatină din cap.

— Al cui e flăcăul?

— E feciorul lui Pantelei Melehov.

— Al cui? Al turcului?

— Chiar al lui...

Bătrâna molfăie din buze, parcă ar mesteca ceva, şi nu se grăbeşte cu răspunsul.

— Să vii mâine, drăguţă, cât mai de dimineaţă. Vină cam pe la revărsatul zorilor. Avem să mergem amândouă la Don după apă. Şi avem să înecăm necazul. Ia şi puţină sare de-acasă! Asta-i...

Axinia îşi înfăşoară obrazul într-un şal galben şi iese din ogradă aplecându-se. Umbra ei neagră se topeşte în beznă. Un lipăit surd de cipici, şi totul amuţeşte. Undeva, la marginea satului, unii urlă cântece, alţii se hârjonesc.

La revărsatul zorilor, Axinia bate la geamul babei Drozdiha. N-a închis ochii toată noaptea.

— Băbuţo!

— Cine-i?

— Eu sunt, băbuţo! Scoală-te!

— Acuşica mă-mbrac.

Coboară pe ulicioară, spre Don. La vad, lângă punte, capra şi roţile unei căruţe zac în apă. Pe mal, nisipul înţeapă ca gheaţa. Dinspre Don se revarsă valuri de ceaţă umedă. Cu mâna ei osoasă, Drozdiha apucă mâna Axiniei şi o trage spre apă.

— Sare ai adus? Dă-o-ncoace... Întoarce-te spre răsărit şi închină-te.

Axinia îşi face semnul crucii. Priveşte cu ură mocnită la cerul voios şi purpuriu al dimineţii.

— Ia un pumn de apă. Bea! îi porunceşte Drozdiha.

Axinia soarbe. Mânecile bluzei s-au udat până la cot.

Baba se lasă pe vine deasupra undelor leneşe, ca un păianjen negru, apoi începe să şoptească:

— Reci izvoare, care veniţi din adânc... Sânge fierbinte... sălbăticiune în inimă... Dor ca frigurile... Şi cu sfânta cruce... preasfântă, preacurată... Robul lui Dumnezeu Grigori...

Cuvintele străbat tulburi în urechile Axiniei.

Drozdiha presară sare pe malul nisipos şi jilav de sub picioare, mai aruncă şi-n apă, şi rămăşiţa o varsă în sânul nevestei.

— Zvârle oleacă de apă peste umăr. Iute!

Axinia se supune. Se uită cu mâhnire şi nelinişte la obrazul veşted al babei vrăjitoare.

— Gata-i?

— Gata, maică! Du-te de te culcă un picuşor...

Acasă, Axinia ajunse gâfâind. Vacile mugeau în curte.

Daria Melehova, rumenă şi somnoroasă, ridicând sprâncenele frumos arcuite, mâna vacile spre cireadă. Se uită zâmbind la Axinia, care trecu în fugă pe lângă dânsa.

— Cum ai dormit, vecină?

— Mulţumesc, slavă Domnului!

— Pe unde-ai umblat aşa de dimineaţă?

— După treburi, pe-aproape...

Băteau clopotele de utrenie. Loviturile de aramă picurau sonor şi prelung. Un ciobănaş ieşise în uliţă şi pocnea din bici.

Axinia goni vacile repede, se duse apoi în tindă să strecoare laptele; cu şorţul îşi şterse mâinile goale până la cot şi, cu gândul aiurea, turnă încet în strecurătoare laptele spumos.

Un scârţâit de roţi şi un nechezat de cai străbătură din uliţă. Axinia lăsă cofiţa jos şi se repezi la geam.

Stepan păşea pe portiţă, sprijinindu-şi sabia cu mâna. Cazacii galopau spre vatra satului. Unii o luau înaintea altora. Axinia strânse şorţul între degete şi se aşeză pe laviţă. Paşii răsunară pe cerdac... în tindă... răsunară apoi în dreptul uşii...

Stepan, cu faţa suptă, stătea în prag, ca un străin.

— Cum îi?...

Axinia sări înainte-i cu tot trupul ei mare şi plin.

— Bate-mă! îngăimă tărăgănat şi se opri, cu umărul gata să primească loviturile.

— Cum îi, Axinia...

— Nu tăgăduiesc. Am păcătuit. Loveşte, Stepane!

Cu capul strâns între umeri, ghemuită, apărându-şi pântecele cu mâinile, stătea cu faţa întoarsă spre el. Între cearcănele mari, ochii priveau fără să clipească, cu chipul schimonosit şi îndobitocit de frică. Stepan se clătină şi trecu pe lângă ea. Duhnea a sudoare de bărbat, şi cămaşa lui nespălată mirosea a pelin amar. Fără să-şi scoată şapca, se tolăni pe pat. Rămase aşa o vreme, smuci din umăr, făcând să-i lunece cureaua de la sabie. Mustăţile bălane, atât de ţanţoş răsucite altădată, spânzurau acum pleoştite. Axinia îl pândea pieziş, fără să întoarcă capul. Tresărea din când în când. Stepan ridică picioarele pe tăblia patului. O dâră de noroi cleios se prelingea de pe cizme. Cu ochii ţintă în tavan, cazacul zgândărea dragonul de piele al sabiei.

— N-ai gătit nimic?

— Încă nu...

— Dă-mi să-mbuc ceva!...

Bău lapte dintr-o strachină, apoi îşi supse mustaţa. Mestecă pâinea încet; muşchii rotunzi ai fălcilor se mişcau sub pielea rumenă. Axinia nu se clintea de lângă cuptor. Privea cu groază la urechile mici şi uscate ale bărbatului, cum tresăltau în sus şi în jos.

Stepan se ridică, încheind masa cu semnul crucii.

— Ei, puiculeano, acum. Povesteşte! mormăi scurt.

Cu fruntea plecată, Axinia strângea blidele, fără să răspundă.

— Hai, spune! Cum ţi-ai aşteptat bărbatul şi cum i-ai păzit cinstea? Zi!

Şi cu o lovitură cruntă în cap, făcu să-i lunece pământul de sub picioare, rostogolind-o tocmai lângă uşă. Femeia se izbi cu spatele de prag şi gemu înăbuşit.

Stepan era în stare să răstoarne dintr-o singură izbitură la mir pe cei mai voinici şi mai dârji cazaci din garda imperială, darămite o muiere puhavă şi fără putere. Totuşi Axinia îşi veni în fire, poate de cutremurul groazei, poate de plinătatea vieţii din ea. Se zgrepţănă încet, în patru labe.

Stepan îşi aprindea ţigara în mijlocul odăii, încât n-a prins de veste cum se înălţase femeia. Când îşi aruncă punga de mahorcă pe masă, Axinia o şi tulise, trântind uşa în ţâţâni. Se luă după dânsa.

Axinia, scăldată în sânge, gonea ca vântul spre împrejmuirea care despărţea gospodăria lor de a Melehovilor. O ajunse lângă gard. Mâna lui neagră îi căzu în cap, ca o gheară de uliu. Degetele i se încleştară în şuviţele de păr. O smuci vrăjmaş şi o trânti la pământ, peste grămada de cenuşă pe care Axinia o arunca în fiecare zi lângă zaplaz, după ce făcea focul.

Nu era ceva în afară de obştească rânduială ca un bărbat să-şi frământe nevasta legiuită, cu cizmele, ţinând mâinile la spate. Alioşka Şamil, ciungul, care trecea pe drum, se uită, clipi din ochi, îşi ţesălă barba încâlcită, rânjind răutăcios; pentru el era limpede ca lumina zilei din ce pricină Stepan îi face de petrecanie nevesti-sii.

S-ar fi oprit locului, să vadă dacă o ucide sau ba (oricum, merita s-o ştie), dar cugetul nu-i îngăduia. Doar nu era muiere, să nu-şi poată stăpâni viermele curiozităţii!

Cine l-ar fi zărit de departe pe Stepan, ar fi zis că omul joacă o căzăcească. La fel gândi şi Grigori, când îl văzu pe fereastră cum ţopăie. Când însă se lămuri, năpădi buzna din casă. Alerga în vârful picioarelor, cu pumnii încleştaţi la piept. După el gonea Petro, tropăind din ciubote.

Grigori sări gardul, ca o gaie, şi-i trânti din fugă un pumn lui Stepan, care nu se aştepta la asta. Astahov se clătină, se întoarse şi porni spre Grigori ca un urs.

Fraţii Melehov luptau cu deznădejde. Îl ciocăneau ca nişte păsări de pradă. Grişka se prăvăli de câteva ori la pământ, doborât de pumnul de fier al lui Stepan. Era prea subţirel ca să se măsoare cu multîncercatul

Stepan; în schimb Petro, scund şi ager ca un ţipar, se apleca sub lovituri ca o trestie legănată de vânt, dar se ţinea zdravăn pe picioare.

Stepan se trăgea treptat spre cerdac; îi scânteia ochiul stâng (celălalt dispăruse sub o vânătaie, ca o prună încă necoaptă bine).

I-a despărţit Hristonea, care venise la Petro după un căpăstru.

— Ajunge! Hai! Pieriţi de-aici! răcni el, dând din mâinile noduroase. Sfârşiţi, că acuşi vă duc la ataman!

Petro stupi în palmă cheaguri de sânge şi un dinte rupt, mârâind răguşit

— Haide, Grişka! Las că-l mai prindem noi o dată...

— Bine, bine! Am să vă arăt eu vouă!... îi ameninţa Stepan din uşă, cu faţa plină de vânătăi.

— Nu-i nimic! Lasă!...

— Şi fără „nimicul" ăsta, am să-ţi scot sufletul cu maţe cu tot!

— Şuguieşti, au vorbeşti serios?

Stepan coborî repede din cerdac. Grişka se năpusti din nou spre el, dar Hristonea îl îmbrânci spre portiţă şi-i făgădui:

— Numai să-ncerci! Am să te cotonogesc ca pe un ţânc! Din ziua aceea, se legă un nod de ură între familia Melehovilor şi Stepan Astahov.

I-a fost scris lui Grigori Melehov să-l dezlege, după doi ani, în Prusia Orientală, lângă oraşul Stallupönen.

15

— Spune-i lui Petro să-şi înhame calul şi iapa!

Grigori ieşi în curte. Petro trăgea brişca din grajd.

— Tata zice să pui la brişcă iapa şi calul tău.

— Ştiu şi fără să mă dăscălească el. Ia mai dă-l încolo!... mogorogi Petro, potrivind oiştea.

Pantelei Prokofievici, solemn ca un epitrop la liturghie, golea ciorba din strachină, înfierbântat şi scăldat în sudoare.

Duniaşka se uită drăcos la Grigori, ascunzând în umbra pleoapelor arcuite un zâmbet nevinovat şi fugar de codană. Ilinişna, gravă şi bondoacă, înfăşurată într-un şal de sărbătoare de culoarea paiului, aruncă lui Grigori o privire maternă şi neliniştită, glăsuind către bărbatu-său:

— Hai, nu te mai îndopa, Prokofievici! Parcă n-ai mâncat de un veac.

— Nici nu te lasă să înghiţi, tartoriţa asta!

Mustaţa lui Petro, lungă şi galbenă ca spicul grâului, se ivi în uşă.

— Poftiţi, boieri mari! Caleaşca-i la scară!

Duniaşka izbucni în râs, cu mâneca bluzei la gură.

Daria trecu prin bucătărie, mişcând sprâncenele subţiri şi privind cercetător la logodnic.

Mergea pentru împeţit cumătra Vasilisa, o muiere văduvă şi dibace, vara Ilinişnei. Ea se aşeză cea dintâi în brişcă, întoarse capul rotund în toate părţile, ca un bolovan rostogolit de apă, şi zâmbi, arătându-şi de sub buzele încreţite ca o armonică dinţii negri şi strâmbi.

— Tu, Vasionka, să flecăreşti acolo mai puţin! o povăţui Pantelei Prokofievici. Cu limba ta spurcată, ai să le faci de oaie. Dinţii tăi se clatină în gură ca nişte beţivi: unul se bâţâie la dreapta, altul la stânga...

— Hei cumetre, doar nu mă peţiţi pe mine! Nu-s eu de măritat...

— Da, asta aşa-i! Da' tot îi mai bine să te hlizeşti mai puţin; nu-ţi arăta măselele. Îs aşa de scorburoase şi de drăgălaşe, că ţi se-ntorc maţele pe dos când le vezi...

Vasilisa tăcu, îmbufnată. Petro deschise larg poarta. Grigori apucă hăţurile, care miroseau a curea nouă, şi se sui pe capră. Pantelei Prokofievici şi Ilinişna se aşezară la spate, cot la cot, ţanţoşi ca nişte însurăţei.

— Dă-i bici! strigă Petro, lăsând căpăstrul din mână.

— Dii, boală!

Grişka îşi muşcă buza şi plesni cu biciul în calul care pleoştea urechile.

Caii întinseră streangurile şi porniră deodată.

— Ia seama! Iei poarta înainte! ţipă Daria.

Dar trăsura coti scurt şi zvâcni, hurducându-se în gropile de pe uliţă.

Aplecându-se, Grigori mai lovi o dată cu şfichiul în calul de călărie al lui Petro, care se frământa mereu în ham. Pantelei Prokofievici îşi ţinea barba în palmă, de parcă s-ar fi temut să nu i-o smulgă şi să nu i-o fure vântul.

— Arde iapa! mormăia răguşit, rotind ochii în toate părţile şi înclinându-se către spatele lui Grigori.

Cu mâneca dantelată, Ilinişna îşi ştergea lacrimile stârnite de vânt şi se uita, clipind, la spinarea lui Grigori, a cărui cămaşă de satin albastru o umfla vântul. Cazacii se dădeau la o parte din drum, urmărindu-i îndelung cu ochii. Câinii zvâcneau din toate ogrăzile şi se năpusteau la picioarele cailor. Dar lătratul lor nu se auzea; era acoperit de huruitul roţilor cu şine noi.

Grigori nu cruţa nici biciul, nici caii; după zece minute, satul rămase

pitulat în urmă; grădinile gospodarilor de la margine se scufundau înecate-n verdeaţă. Iată şi casa lui Korşunov, mare, împrejmuită cu un falnic gard de scânduri. Grigori smuci hăţurile, iar brişca îşi curmă huruitul de fier, oprindu-se în faţa porţii zugrăvite şi crestate mărunt.

Grigori rămase lângă cai; Pantelei Prokofievici se îndreptă şchiopătând spre cerdac. După el, porniră în foşnet de fuste Ilinişna, cu faţa îmbujorată, şi Vasilisa, care îşi strângea amarnic buzele. Bătrânul păşea grăbit, de teamă să nu-şi piardă curajul aţâţat pe drum. Se împiedică de pragul înalt cu piciorul şchiop, dar, strâmbându-se de durere, tropăi hotărât pe treptele proaspăt spălate.

Intră în casă, aproape o dată cu Ilinişna. Ţinea să nu se afle alături de dânsa cot la cot, fiindcă era mai înaltă cu un cap decât el; de aceea făcu un pas înainte, îndoi ca un cocoş piciorul, şi, scoţând şapca, se închină în faţa unei icoane zugrăvite într-o culoare tulbure şi întunecată.

— Bună ziua! Cum o mai duceţi?...

— Slavă Domnului, bine! răspunse stăpânul, cazac bătrân şi scund, cu faţa ciupită de vărsat, ridicându-se de pe laviţă.

— Bucuroşi de oaspeţi, Miron Grigorievici?

— Bucuroşi întotdeauna! Maria, adă scaune, să stea oamenii jos.

Stăpâna, o femeie trecută şi cu pieptul lăsat, şterse din obişnuinţă scăunelele şi le împinse spre musafiri. Pantelei Prokofievici se aşeză pe marginea unuia, zvântându-şi cu batista fruntea leoarcă de sudoare.

— Am venit la dumneavoastră cu o anume treabă! începu el, fără ocol.

Când rosti aceste cuvinte, Ilinişna şi Vasilisa îşi potriviră fustele şi se aşezară şi ele.

— Hai zi, ce te doare? zâmbi Korşunov.

Grigori intră. Roti o privire de jur împrejur.

— Aţi dormit bine?

— Bine, slavă Domnului! răspunse stăpâna tărăgănat.

— Bine, slavă Domnului! întări şi Miron Grigorievici.

Chipul lui pistruiat deveni cărămiziu. Abia acum pricepu pentru ce anume au picat oaspeţii.

— Spune să tragă caii în ogradă şi să le dea fân! porunci nevestei.

Femeia ieşi.

— Deci, ne-a adus un anume gând la dumneavoastră! urmă Pantelei Prokofievici, ţesălându-şi barba neagră şi stufoasă şi ciugulindu-şi cu neastâmpăr cercelul din ureche. Aveţi o fată de măritat, iar noi, un flăcău. Nu s-ar putea să ne înţelegem într-un fel? Am vrea să ştim dacă aveţi de

gând s-o măritaţi acum, ori nu? Poate că ne-om încuscri cumva.

— Ştiu eu? rosti Korşunov, scărpinându-se în tidva aproape pleşuvă. Să vă spun drept, nu ne era în gând s-o măritǎm în toamna asta. Avem de lucru până peste cap, şi apoi, nici nu are cine ştie câţi ani... Abia a împlinit optsprezece primăveri. Aşa e, Maria?

— Aşa-i!

— Păi, acum e ca floarea! Ce să mai aştepte? Crezi cumva că nu sunt destule fete trecute şi amărâte? luă cuvântul Vasilisa, răsucindu-se pe scăunel, căci o înţepa mătura, pe care o furase din tindă şi o băgase sub jachetă, după obiceiul peţitoarelor, ca să nu pătească ruşinea refuzului.

— Pe fata noastră au mai peţit-o şi alţii, încă de astă-primăvară! Nu, n-are s-aştepte prea mult. Fata – ar fi păcat să-l mâniem pe Cel de sus – e pricepută la toate. Şi la câmp, şi într-ale gospodăriei...

— Dacă s-o nimeri un om de ispravă, de ce să n-o daţi? se amestecă Pantelei Prokofievici în vorbirea gălăgioasă a muierilor.

— De dat, o dăm noi când om vrea! spuse Korşunov, scărpinându-se întruna.

Pantelei Prokofievici crezu că sunt trimişi la plimbare şi începu să-şi piardă cumpătul.

— Vă priveşte... Treaba dumneavoastră! Un flăcău e ca un stareţ de mănăstire; cere peste tot. Dacă dumneavoastră căutaţi poate un ginere negustor, ori din altă tagmă mai aleasă, să ne fie cu iertare! Atunci, ce să mai vorbim?...

Povestea s-ar fi oprit aici; Pantelei Prokofievici gâfâia, sângele i se urcase-n obraji; mama fetei cotcodăcea ca o cloşcă care zăreşte umbra unui erete în zbor, dar Vasilisa îşi dovedi iscusinţa la momentul potrivit. Presără uşor vorbe mărunte, cum ai presăra sarea pe o arsură, şi înnodă firele rupte.

— Ce să mai vorbim, dragii mei? Dacă e vorba să facem o treabă, s-o facem până la capăt, ca să fie copila fericită! Să ne oprim la Natalia: fată cum nu găseşti în toată lumea! Lucrul fierbe în mâinile ei. Ştie să coasă, e gospodină! Şi la făptură, oameni buni, o vedeţi şi dumneavoastră, continuă ea, adresându-se lui Pantelei Prokofievici şi îmbufnatei Ilinişna, desfăcând mâinile într-un arc frumos. Nici flăcăul nu-i de lepădat! Când îl văd, mă taie până-n măruntaie, leit răposatul meu Doniuşka... Şi tot neamul lor, numai oameni harnici. Ia-l, de-o pildă, pe Prokofievici! Om ca el nu mai găseşti, îl ştie toată lumea ce inimă are. Eu zic una şi bună ce, au suntem noi duşmanii copiilor noştri?

În urechea lui Pantelei Prokofievici răsuna dulce susurul de vorbe al Vasilisei. Ascultând-o, bătrânul îşi spunea, minunându-se „A dracului, limbută muiere! Parcă ar împleti ciorapi... Aşa le înnoadă! Cearcă şi înţelege-o, ce şi cum! Aşa muiere ţi-l dă gata pe cazac cu clanţa ei. Bate întruna, ca o ciocănitoare. E o molie în fustă, zău aşa!" Privea cu gura căscată la peţitoarea care începuse să laude şi fata, şi rudele ei, până la a cincea spiţă.

— Mai încape vorbă! Fiştecare vrea binele copilului său.

— D-apăi ăsta-i baiul, că nu-i încă de măritat, lămuri Korşunov împăciuitor, cu un zâmbet larg.

— Ba e! Zău că e! încercă să-l înduplece Pantelei Prokofievici.

— Mai devreme sau mai târziu, tot trebuie să ne despărţim de dânsa, suspină stăpâna casei, cu un amestec de sinceritate şi de prefăcătorie.

— Cheamă fata, Miron Grigorievici, s-o vedem şi noi.

— Natalia.

Fata răsări, sfioasă, lângă uşă, răsucind între degetele arămii horbota şorţului.

— Vină, hai! Nu te ruşina! o îndemnă maică-sa, zâmbind prin perdeaua tulbure de lacrimi.

Grigori, care şedea lângă un lădoi cu flori zugrăvite într-un albastru-spălăcit, se uită la fată.

Sub vălul de dantelă neagră, luceau doi ochi cenuşii şi hotărâţi. Pe obrazul neted tremura o gropiţă trandafirie, în zâmbetul stăpânit şi sfielnic... Grigori întoarse apoi privirea la mâinile ei: erau nişte mâini mari şi bătătorite de muncă. Sub bluza verde, care-i strângea corpul voinic şi mlădios, se arătau nevinovat şi înduioşător, ridicându-se şi coborând, doi sâni de fecioară, mici, de piatră, cu sfârcurile ascuţite, ca doi nasturi ieşiţi în afară.

Într-o singură clipă, ochii lui Grigori o cercetă toată: capul, trupul, picioarele zvelte şi frumoase. O drămălui ca un geambaş care cercetează o iapă înainte de a face trampa şi se gândi: „E bună!" Apoi, privirea lui întâlni ochii care-l priveau ţintă. Dreaptă, puţin stânjenită, privirea cinstită parcă spunea „Iată-mă toată, aşa cum sunt. Acuma, judecă-mă cum vrei." „Eşti minunată!", răspunseră ochiul şi zâmbetul lui Grigori.

— Hai, du-te, porunci Korşunov, făcând un semn cu mâna.

Natalia, închizând uşa, îl mai privi o dată pe Grigori, fără să mai ascundă zâmbetul şi curiozitatea.

— Iată ce e, Pantelei Prokofievici, rosti Korşunov, după ce schimbă o

uitătură cu nevastă-sa. Aveţi să vă sfătuiţi voi, avem să ne sfătuim şi noi între noi. Apoi ne-om hotărî de ne încuscrim au ba.

Coborând din cerdac, Pantelei Prokofievici făgădui:

— O să mai trecem peste două săptămâni.

Stăpânul, care-i petrecu până la poartă, nu răspunse dinadins nici într-un fel, parcă n-ar fi auzit nimic.

16

Numai după ce a aflat de la Tomilin păcatul Axiniei, cu sufletul încărcat de venin şi obidă, Stepan înţelese că, oricât de rău trăise cu dânsa şi oricât păcătuise ea în trecut, o iubea cu o dragoste adâncită de ură.

În nopţile acelea, în tabără, culcat în căruţă, învelit în mantaua ostăşească, cu mâinile încleştate sub cap, gândindu-se cum se va întoarce acasă şi cum îl va întâmpina nevasta, parcă simţea zbătându-i-se în piept un păianjen veninos în locul inimii. Cu pleoapele vinete astupându-i lumina ochilor, prefira în cuget mii şi mii de născociri în legătură cu răzbunarea, pe care o voia cât mai neîndurată, scrâşnindu-şi ura în măsele, ca boabele de nisip. Încăierarea cu Petro îi răcorise mânia pe jumătate. Ajunsese acasă vlăguit, de aceea Axinia a scăpat aşa de uşor.

Iar din acea zi, un mort nevăzut îşi făcuse cuib în casa lui Astahov. Axinia călca în vârful picioarelor, vorbea în şoaptă; dar în ochi mocnea pe ascuns, sub cenuşa de groază, cărbunele rămas din vâlvătaia încinsă de Grigori.

Când se uita la dânsa, Stepan nu vedea lucrul acesta. Mai mult îl simţea – şi simţirea aceasta îl chinuia. Noaptea, după ce se ogoia roiul de muşte pe tavanul din bucătărie, când Axinia aşternea patul cu buzele tremurând, el îi astupa gura cu palma neagră şi aspră, bătând-o şi cerându-i să mărturisească amănunte neruşinate despre chipul cum se culca cu Grişka. Axinia răsufla din greu şi se zvârcolea în patul tare cu mirosul blănilor de oaie. Stepan, ostenit să mai canonească trupul moale ca un aluat frământat, căuta cu palma dâra lacrimilor de pe obraz. Dar obrazul ei ardea uscat, şi fălcile se încordau sub degetele bărbatului.

— N-ai să spui?

— Nu!

— Te omor!

— Omoară-mă! Pentru Dumnezeu, ucide-mă, să se mântuie odată! M-ai

chinuit destul. Asta nu-i viaţă!...

Cu gura încleştată, Stepan răsucea pielea gingaşă de pe sânul rece de sudoare al femeii.

Axinia tresărea şi gemea.

— Ce? Te doare? se bucura Stepan.

— Mă doare!

— Da' pe mine crezi că nu m-a durut?

El adormea târziu. Prin somn deschidea şi strângea degetele negre, umflate la încheieturi. Axinia se sprijinea într-un cot şi privea îndelung la faţa chipeşă a bărbatului, schimbată de somn. Lăsa apoi capul pe pernă şi murmura cuvinte fără şir.

Pe Grişka nu-l mai văzuse aproape de loc. Îl întâlni o dată pe mal, la Don. Grigori dusese boii la adăpat şi urca priporul cu ochii în pământ, învârtind în mână o nuia roşie. Axinia venea către dânsul. Când îl văzu, simţi cum cobiliţa se face rece ca gheaţa între degete, iar sângele îi sfârâi jăratic în tâmple.

Mai târziu, când îşi aducea aminte de această întâlnire, multă tărie de cuget îi trebuia Axiniei pentru a se încredinţa că n-a fost un vis. Grigori prinsese de veste numai când a ajuns în dreptul ei. La scârţâitul stăruitor al căldărilor, ridică fruntea, sprâncenele îi zvâcniră şi zâmbi prosteşte. Axinia mergea privind peste capul lui Donul, care îşi unduia valurile verzi, şi mai departe, o creastă de nisip de pe celălalt ţărm. În ochi îi podidiră lacrimile.

— Xiuşa!...

Axinia mai făcu câţiva paşi şi se opri, înclinând capul. Parcă aştepta o lovitură. Grigori plesni mânios cu nuiaua un bou plăvan, rămas în urmă, şi întrebă fără să-ntoarcă faţa:

— Când se duce Stepan la seceră?

— Acuma! Înhamă caii...

— După ce pleacă, vino la locul nostru cu floarea-soarelui. Am să vin şi eu.

Axinia coborî spre Don, cu doniţele scârţâind. Lângă mal, spuma şerpuia ca o horbotă bogată, pe tivurile verzi ale undelor. Pescăruşi albi ţipau, rotindu-se deasupra Donului.

Pe luciul apei, peştele mărunt sărea, sclipind ca o ploaie de argint. Dincolo de albul unei limbi de nisip, pe celălalt ţărm, câţiva plopi bătrâni îşi înălţau în vânt vârfurile cărunte, severe şi falnice. Umplându-şi găleţile, Axinia scăpă una în apă. Ridică fusta cu mâna stângă şi se afundă după ea

până la genunchi. Apa îi gâdilă pulpele roase de calţavete, şi Axinia râse încetişor şi cu şovăială – pentru întâia dată de la întoarcerea lui Stepan. Se uită spre Grişka: el vântura tot înainte cu nuiaua, ca şi cum ar fi împrăştiat nişte gângănii; apoi urcă agale priporul.

Axinia dezmierda cu privirea înceţoşată de lacrimi picioarele lui vânjoase, care călcau apăsat pe pământ. Nădragii largi, cu lampas roşu, erau vârâţi în ciorapi albi de lână. Pe spate, lângă umăr, un petic de cămaşă murdară şi hrentuită de curând flutura în bătaia vântului; se vedea un triunghi arămiu din trupul gol. Axinia săruta în gând partea aceasta din trupul iubit, care fusese al ei altădată; lacrimile îi picurau pe buzele pale, cu palid surâs. Puse căldările pe mal şi, pe când le prindea de ghearele cobiliţei, zări în nisip urma lăsată de cipicul ţuguiat al lui Grişka. Aruncă o căutătură hoţească: nu era nimeni; numai departe, la punte, se scăldau câţiva copii. Îngenunche şi acoperi urma cu palma; apoi ridică cobiliţa pe umăr şi, zâmbindu-şi, porni în grabă spre casă.

Soarele se ridica deasupra satului, învăluit în negură mătăsoasă. Mai încolo, sub o ciurdă de nori albi şi învăluraţi, scânteia azurul adânc al pajiştilor, iar deasupra satului, deasupra acoperişurilor încinse, de tablă, deasupra uliţelor goale, şi prăfuite, deasupra ogrăzilor cu ierburi galbene, uscate şi arse, se învâlvora o arşică de moarte.

Axinia, legănându-se şi vărsând stropi de apă pe pământul crăpat, se apropie de cerdac. Stepan, cu o pălărie lată de paie, înhăma caii la secerătoare. Potrivind chingile iepei adormite în ham, se uită la Axinia.

— Toarnă apă în butoiaş.

Axinia turnă o căldare în balercă; îşi fripse mâinile de cercurile de fier încinse la soare.

— Ar trebui să pui şi gheaţă. Altminteri se încălzeşte apa, zise ea, privind spatele asudat al bărbatului.

— Du-te şi ia de la Melehovi. Ba nu! Stai! strigă Stepan, când îşi luă seama.

Axinia se depărtă să închidă portiţa deschisă vraişte. Stepan, încruntând pleoapele, luă biciul în mână.

— Încotro?...

— Să închid portiţa.

— Înapoi! Târfă, scârnăvie! Am spus! Nu te duce!

Ea se apropie în grabă de cerdac, voi să pună cobiliţa la loc, dar mâinile-i tremurau fără să se supună; cobiliţa căzu de-a dura pe trepte.

Stepan zvârli mantaua de ploaie pe capră, se urcă şi desfăcu hăţurile.

— Deschide poarta!

După ce o deschise, Axinia îndrăzni să-l întrebe:

— Când te întorci?

— Spre seară... M-am înţeles cu Anikuşka să cosim împreună. Să-i duci merindele când are să vină de la fierărie, ca să meargă la câmp...

Micile roţi ale secerătoarei ieşiră scârţâind pe poartă şi se afundară în preşul de colb cenuşiu. Axinia intră în casă, stătu câteva clipe, cu palmele apăsate pe inimă, aruncă pe ea un şal şi alergă în grabă spre Don.

„Dacă s-o întoarce numaidecât? Ce are să mai fie, Doamne?", o străfulgeră un gând.

Se opri, parcă i s-ar fi căscat o prăpastie sub picioare; privi înapoi şi o luă aproape în fugă de-a lungul Donului, spre locul cu floarea-soarelui.

Garduri de nuiele şi grădini. Floarea-soarelui, ca o mare aurie, se uita la soare cu mii de ochi. Flori spălăcite de cartofi, între frunze verzi. Femeile fraţilor Şamil, cu trupurile încovoiate şi îmbrăcate cu cămăşi trandafirii, prăşeau cam târziu câmpul de cartofi, ridicând şi înfigând sapele în pământul grunjos. Axinia ajunse la grădina Melehovilor cu sufletul la gură. După ce se uită în toate părţile, scoase laţul de mlajă şi deschise portiţa; merse pe o potecă bătută, până la zidul tulpinilor verzi de floarea-soarelui. Se aplecă, intră în desiş, fără să ia aminte la pulberea de aur a florilor, care-i spoia obrazul; îşi potrivi fusta şi se aşeză pe pământul acoperit de volbură.

Ascultă cu încordare. Liniştea ţârâia-n urechi; numai undeva, sus, bâzâia un bondar; tulpinile găunoase de floarea-soarelui, ca nişte ţevi verzi păroase, sugeau în tăcere hrana din pământ.

Axinia stătu aşa cam o jumătate de ceas, chinuită de îndoială: are să vină, n-are să vină? Era cât pe ce să plece; se ridicase şi-şi potrivi părul sub năframă. Portiţa scârţâi deodată. Cineva intră în grădină.

— Axiutka!

— Aici sunt...

— Aha! ai venit.

Grigori se apropie de dânsa, desfăcând frunzele care foşneau şi se aşeză alături. Câteva clipe tăcură.

— Ce ai pe obraz?

Axinia şterse cu mâneca pulberea galbenă şi miresmată.

— O fi de la floarea-soarelui...

— Uite mai ai şi aci, lângă ochi.

Ea se şterse din nou. Privirile lor se întâlniră şi, drept răspuns la

întrebarea mută a lui Grişa, Axinia izbucni în plânset.

— Nu mai pot! S-a zis cu mine, Grişa!

— Şi el? El ce-ţi face?

Mânioasă, Axinia smuci gulerul bluzei. Pe sânii trandafirii, tari, ca de fată mare, se arătară pete roşii şi vinete.

— Nu ştii ce face? Mă bate în fiecare zi. Îmi seacă sângele. Şi tu? Las că şi tu mi-eşti o poamă... Ţi-ai lăsat murdăria, ca un câine, şi acuma fugi. Toţi sunteţi nişte...

Degetele-i tremurau încheindu-şi bluza, şi ea se uita cu spaimă la Grigori, care-i întoarse spatele; nu se supărase oare?

— Cauţi un vinovat, hai? vorbi el tărăgănat, rupând între dinţi un fir de iarbă uscată.

Vocea lui liniştită o scoase din sărite.

— Adică, nu eşti vinovat? strigă ea mânioasă.

— Dacă nu vrea căţeaua, nici câinele nu poate...

Axinia îşi acoperi faţa cu palmele. Ocara o izbise peste măsură.

Grigori o privi pieziş, încruntându-se. O lacrimă se prelingea între arătător şi degetul mijlociu. O rază de soare în zigzag, jucând prăfuită în desişul verde, făcea să sclipească picătura de cristal şi usca urma umedă dintre degete.

Grigori nu putea suferi lacrimile. Se răsuci locului cu îndârjire, zvârli de pe nădragi o furnică roşie cu un bobârnac furios şi căută din nou pieziş la Axinia. Ea rămase neclintită; numai că pe dosul palmei i se prelingeau acuma trei boabe de lacrimi, în loc de una.

— De ce plângi? Te-am supărat? Xiuşa! Stai un pic, vreau să-ţi spun ceva.

Axinia îşi trase palma de pe obrazul scăldat în lacrimi.

— Am venit să-mi dai un sfat, şi tu... Mi-e greu... Iar tu...

„Am lovit un om căzut", îşi spuse Grigori, roşindu-se la faţă.

— Xiuşa... am vorbit într-aiurea... Nu te supăra...

— N-am venit să-ţi sar de gât. Nu-ţi fie teamă!

În clipa aceea, şi ea credea că nu venise să se agate de Grigori; dar când alerga pe mal, spre grădină, se gândea fără să-şi dea seama: „Am să-l înduplec să nu se însoare! Altminteri, de cine să-mi leg viaţa?" Şi îndată, îşi aduse aminte de Stepan, dar gonise acest gând nelalocul său, cu o clătinare îndărătnică a capului.

— Va să zică am isprăvit-o cu dragostea? întrebă Grigori şi se întinse pe pântec, sprijinindu-se în coate şi scuipând petalele trandafirii ale unei

volburi, mestecate în timpul vorbirii.

— Cum adică, s-a isprăvit? se sperie Axinia. Cum? repetă ea, căutând să-l sfredelească drept în ochi.

Dar Grigori rotea albul-albăstrui al ochilor bulbucaţi şi întorcea privirile în lături.

Pământul uscat de vânt şi vlăguit de soare mirosea a colb. Vântul foşnea, jucându-se cu foile verzi de floarea-soarelui. Un nor trecător astupă pentru o clipă soarele, lăsând să se aştearnă şi să plutească o umbră ceţoasă, învălurată, peste stepă, peste sat, peste capul plecat al Axiniei şi peste pâlnia trandafirie a volburii.

Grigori oftă – un oftat răguşit de cal – şi se răsturnă pe spate, lipindu-şi grumazul de pământul fierbinte.

— Uite ce-i, Axinia! rosti el încet, răspicându-şi cuvintele. Mi-e urât şi parcă mă suge ceva în piept. Mi-am zis că...

Din latura grădinii, răsună un scârţâit cumplit de haraba.

— Hăis, boulene! Haide, cea!

Axiniei i se păru că strigătul e atât de puternic şi atât de aproape, încât, cuprinsă de spaimă, se prăvăli cu faţa la pământ. Grigori ridică uşurel capul, şoptindu-i:

— Scoate basmaua. E albă. Se vede de-o poştă...

Axinia scoase basmaua. Vântul cald, şerpuind printre tulpinile de floarea-soarelui, îi flutură firişoarele părului auriu de pe ceafă. Huruitul harabalei se pierdu în depărtare.

— Iată ce mi-am zis, urmă Grigori, înviorându-se. Ce-a fost s-a dus, nu se mai întoarce! N-are niciun rost să căutăm un vinovat. Trebuie să ne trăim traiul şi de acum încolo...

Axinia îl asculta cu încordare. Asculta, aştepta şi sfărâma între degete firicelul de iarbă uscată, luat de la o furnică.

Privi în ochii lui Grigori şi nu-i scăpă sclipirea lor aspră şi tulbure.

— Mi-am zis: hai să isprăvim...

Axinia se clătină. Degetele îi înţepeniră pe firul noduros de volbură. Cu nările lărgite, îl aştepta să isprăvească. Focul spaimei şi nerăbdarea îi mistuiau faţa şi-i uscau stupitul din gură. Aştepta să-l audă pe Grigori spunând: „ ...să isprăvim cu Stepan”... Dar el îşi linse înciudat buzele arse, care abia se mişcau, şi încheie:

— ... să isprăvim povestea asta! Ce zici?

Axinia se sculă şi se îndreptă spre portiţă, lovită în piept de talerele aurii de floarea-soarelui, care se legănau în urma ei.

— Axinia! strigă Grigori, răguşit.

Şi, drept răspuns, portiţa scârţâi prelung.

17

După secerişul secarei, pe care nici n-au avut timp s-o care toată de pe mirişte, veni rândul grâului. Frunzele veştede se îngălbeneau şi se zbârceau pe locurile lutoase, firele coapte se uscau.

— Pâine din belşug, spuneau oamenii. Spicul greu, bobul plin!

Pantelei Prokofievici, după ce se sfătui cu Ilinişna, hotărî să amâne nunta până după ispas, dacă va fi să-şi ia de noră fata Korşunovilor.

N-au avut însă timp când să meargă după răspuns; venise secerişul, şi-apoi aşteptau o sărbătoare.

Plecară la câmp vineri. La secerătoare au înhămat trei cai. Pantelei Prokofievici rămăsese acasă să dreagă leuca harabalei, ca să fie gata pentru căratul grânelor. Grigori şi Petro au pornit singuri.

Grigori mergea alături, ţinându-se de scaunul din faţă pe care şedea Petro. Era posomorât; dinspre falca de jos, spre umerii obrajilor, îi tremurau şi-i jucau muşchii. Petro ştia că acesta era un semn neîndoielnic de mânie, că Grigori fierbe şi că e gata la orice faptă nesocotită; totuşi, continua să râdă sub mustaţa lui alămie şi să-l necăjească:

— Zău, ea mi-a povestit-o!...

— Ei, şi! Dă-o-ncolo! mormăi Grigori, muşcând din firele pufoase ale mustăţii.

— „Mă-ntorc din grădină, zice, şi aud glasuri în floarea-soarelui, la Melehovi...”

— Ajunge, Petro!

— „Da-a... nişte glasuri. M-am uitat, zice, peste gard”...

Grigori clipi repede din ochi.

— Ai să isprăveşti odată, ori nu?

— Mă, da’ caraghios mai eşti! Lasă-mă să spun tot!

— Vezi, Petro, nu care cumva să ne păruim! îl ameninţă Grigori şi rămase-n urmă.

Petro ridică sprâncenele şi se întoarse cu spatele la cai, adresându-se lui Grigori, care păşea în urma secerătoarei.

— „M-am uitat, zice, peste gard, şi i-am văzut pe cei doi drăguţi culcaţi şi îmbrăţişaţi”. „Pe cine?”, am întrebat-o eu. Ea de colo „Pe Axiutka lui

Stepan, cu frate-tău." I-am spus...

Grigori apucă o furcă cu coada scurtă, înfiptă înapoia secerătoarei, şi se repezi la Petro; celălalt aruncă hăţurile, sări de pe scaun şi se puse la adăpost în dosul cailor.

— Ho, blestematule! Ai turbat? Ho, ho! Ia uită-te la el...

Rânjind ca un lup, Grigori zvârli furca după el. Petro se lăsă pe mâini, şi furca, zburând deasupra, se înfipse de câteva degete, zbârnâind, în pământul uscat şi pietros.

Negru la faţă Petro ţinea dârlogii cailor spăimântaţi de strigăte şi înjura de zor:

— Puteai să mă omori, tâlharule!

— Şi ce dacă te omoram?!

— Nărodule! Diavol turbat! Curat cerchez, ca tot neamul taichii!

Grigori smulse furca din pământ şi porni din nou înapoia secerătoarei.

Petro îi făcu semn cu mâna.

— Vino-ncoace! Adă furca!...

Trecu hăţurile în mâna stângă şi apucă furca de un dinte lucios. Apoi, pe neaşteptate, îl lovi pe Grigori cu coada, peste spate.

— Trebuia mai zdravăn! rosti cu părere de rău, uitându-se la Grigori, care sărise la o parte, ca ars.

După un răstimp, aprinseră câte o ţigară, se priviră în ochi şi izbucniră în râs.

Nevasta lui Hristonea, care trecea cu carul pe alt drum, îl zărise pe Grişka zvârlind cu furca în frate-său. Se ridicase ea în căruţă, dar nu izbutise să desluşească bine ce se petrece între fraţii Melehov; nu-i vedea din cauza secerătoarei şi a cailor.

Cum a intrat în sat, pe uliţă, a şi dat de veste vecinei:

— Klimovna! Trage o fugă la Pantelei-turcu şi spune-i că băieţii lui s-au bătut cu furcile lângă Gorganul Tătarului! S-au luat la harţă, şi Grişka – văleu, că zărghit mai e! – l-a împuns pe Petro cu furca în coaste. Petro n-a stat nici el cu mâinile în sân. Ce mai sânge a curs, măiculiţă Doamne!

Petro răguşise tot îndemnând caii care mergeau în silă, şi acum fluiera din răsputeri. Grigori, cu piciorul tuciuriu şi acoperit de praf, proptit de stinghie, răsturna cu o furcă valurile de grâu aduse de aripile secerătoarei. Caii, pişcaţi până la sânge de tăuni, dădeau din coadă şi nu trăgeau amândoi deopotrivă în ham.

Oamenii mişunau pretutindeni pe câmp, până la şuviţa albăstrie a zării; cuţitele secerătoarelor scârţâiau şi zăngăneau; stepa se împânzea cu

talazuri de grâu secerat. Hârciogii ţiuiau pe movilițele lor, îngânând fluieratul celor care mânau caii.

— Încă două ocoluri şi răsucim câte-o ţigară! vorbi Petro, întorcându-se şi răcnind ca să acopere şuierăturile aripilor şi vuietul maşinii.

Grigori încuviinţă din cap. Nu-i venea să-şi dezlipească buzele uscate, arse de vânt. Apucă furca de mijloc, să-i fie mai uşor la zvârlitul clăilor mari de grâu secerat. Gâfâia, pieptul asudat îl pişca, de sub pălărie şuroiau picături de sudoare; când nimereau în ochi, îl înţepau ca săpunul. Opriră în sfârşit caii, băură apă şi aprinseră ţigările cu pricina.

— Ia te uită! Vine cineva călare în goană, pe drum! spuse Petro, cu mâna streaşină la ochi.

Grigori se uită încordat şi ridică sprâncenele a mirare:

— Parc-ar fi tătuca!

— Ai căpiat? Toţi caii sunt aici, la secerătoare. Pe ce cal să încalece?

— El el...

— Ai nălucă, Grişka!...

— Zău că-i el!

După câteva clipe, se puteau desluşi limpede şi calul ce zbura în galop, şi călăreţul.

— Tătuca e! recunoscu Petro şi începu a se frământa, îngrijorat şi mirat.

— S-o fi întâmplat ceva acasă! rosti Grigori gândul care-i cuprinsese pe amândoi.

La depărtare de vreo sută de stânjeni, Pantelei Prokofievici struni calul şi-l ţinu în trap.

— Am să vă omor în bătaie, leprelor! urlă el de departe, vânturând deasupra capului un harapnic împletit din curele.

— Ce l-o fi apucat? întrebă Petro, năucit cu totul şi băgând în gură jumătate din mustaţa gălbuie.

— Ascunde-te după secerătoare! Zău c-are să ne ardă cu biciul. Până ne-om lămuri, ne rupe în bătaie! spuse Grigori, râzând şi trecând prevăzător în dosul secerătoarei.

Calul plin de spumă sălta la trap; Pantelei Prokofievici îşi legăna picioarele (călărea pe deşelate) şi tot şuiera din bici.

— Ce faceţi aici, neam de diavoli?

— Secerăm! răspunse Petro, desfăcând braţele şi uitându-se cu teamă la harapnic.

— Care pe care l-a spintecat cu furca? Pentru ce v-aţi încăierat?

Întors cu spatele spre taică-său, Grigori număra în şoaptă norii purtaţi de vânt.

— Ce spui? Care furcă? Cine s-a încăierat?

Petro, clipind, se uita la bătrân de jos în sus şi se lăsa când pe un picior, când pe celălalt.

— Păi, vine în fugă aia, mama ei de muiere, şi urlă: „Băieţii voştri s-au spintecat cu furcile!" Auzi? Ce e asta?! Pantelei Prokofievici scutură furios din cap, lepădă dârlogii şi sări jos de pe calul care abia mai răsufla. Am luat calul lui Fedka Semişkin şi am pornit-o-n goană. Ce a fost?

— Cine ţi-a spus?

— Muierea ceea!

— Minte, tătucă, minte de stinge! O fi adormit în căruţă, afurisita, i s-o fi năzărit prin somn!

— Ah, muierea dracului! ţipă cu glas ascuţit Pantelei Prokofievici, vârându-şi degetele în barbă. Curva de Klimovna! Ah, Doamne, Dumnezeule! O stâlcesc în bătaie, căţeaua!

Bătea pământul, şchiopătând şi lăsându-se pe stângul.

Grigori se vârcolea, stăpânindu-şi râsul, şi se uita în jos. Petro se uita ţintă la bătrân şi-şi netezea părul asudat.

Pantelei Prokofievici se sătură de tropăit şi se potoli. Se urcă pe secerătoare, dădu ocol de două ori, aduse alte clăi la grâul secerat şi, drăcuind, încălecă iarăşi pe calul de împrumut. Ieşi în drum, lăsă în urmă două care cu grâu şi intră galopând, colbăit, în sat. Pe brazdă rămăsese uitat harapnicul, frumos şi cu îngrijire împletit din curele subţiri. Petro îl ridică, îl cercetă clătinând din cap şi rosti către Grişka:

— Să ştii că am fi avut ce primi în spinare, nu glumă, băiete! Ian te uită!... Harapnic e ăsta? Te schilodeşte, măi frate! Îţi zboară scăfârlia!

18

Korşunovilor le mersese vestea că ar fi oamenii cei mai avuţi din satul Tatarski. Aveau paisprezece perechi de boi, o herghelie de cai, iepe de soi aduse de la herghelиile Proval, vreo cincisprezece vaci, nenumărate alte vite, o stână cu câteva sute de oi. Dar, şi fără acestea, tot ai fi avut la ce să te uiţi; casa cu şase odăi, acoperită cu tablă şi pardosită cu scânduri, nu era cu nimic mai prejos de a lui Mohov. Acareturile erau acoperite cu ţiglă nouă şi frumoasă; grădina cu livadă măsura vreo deseatină şi jumătate. Ce

să-i mai trebuiască omului?

De aceea, Pantelei Prokofievici plecase în peţit pentru întâia oară cu sfială şi fără tragere de inimă. Korşunovii puteau găsi pentru fata lor un bărbat mai dihai ca Grigori. Pantelei Prokofievici îşi dădea prea bine seama de lucrul ăsta, se temea de refuz, nu voia să se ploconească în faţa trufaşului Korşunov; dar Ilinişna îl rodea, cum rugina roade fierul, şi isprăvi prin a înfrânge încăpăţânarea bătrânului. Blestemând pe Grişka, pe Ilinişna şi pe toată lumea, consimţi să se mai ducă o dată, după răspuns.

Aşteptau ziua de duminică. Între timp, în casa cu acoperişul de tablă vopsită verde ardea o vrajbă surdă. După plecarea peţitorilor, fata, la o întrebare a maicăi, răspunse:

— Mi-e drag de Grişka! Nu mă duc după altul!

— Halal mire ţi-ai găsit, toanto! o ocărî taică-său. E negru ca un ţigan şi nimic alta! Am să-ţi găsesc eu, fetiţa tatii, un mire mai straşnic!

— N-am nevoie de alţii, tată! strigă Natalia, îmbujorându-se şi plângând. Nu mă mărit, să nu vină nimeni să mă ceară. De nu, mai bine duceţi-mă la mănăstirea Ust-Medvediţki...

— E un curvar, un muieratic! Se ţine numai de muierile stricate! Povestea a ocolit tot satul.

— Nu-mi pasă!

— Dacă nu-ţi pasă ţie, mie nici atât. Aşa, am scăpat şi eu de grijă.

Natalia era fata cea mai mare şi cea mai iubită de tătâne-său, de aceea o lăsa să-şi aleagă mire singură. Încă în câşlegile din toamna trecută veniseră peţitori de departe, tocmai de pe malul râului Ţuţkan, nişte cazaci *staroveri*[5] putrezi de bogaţi, veniseră şi de la Hopior şi de la Cir[6], dar flăcăii n-au fost pe gustul Nataliei, şi toată pâinea şi sarea peţitorilor se prăpădise în darn.

În adâncul sufletului, lui Miron Grigorievici îi plăcea Grişka pentru cutezanţa sa de adevărat cazac, pentru dragostea lui de gospodărie şi de muncă. Bătrânul îl ochise din gloata de tineri cazaci, încă de atunci când Grişka câştigase premiul întâi pentru călărie de înaltă şcoală; dar îi părea oarecum supărător să-şi dea fata după un flăcău prea puţintel înstărit şi care mai avea pe deasupra şi o faimă proastă.

---

[5] Aşa se numeau adepţii „credinţei vechi" din Rusia, care nu recunoşteau anumite reforme bisericeşti aduse de patriarhul Nicon în a doua jumătate a sec. al XVII-lea.

[6] *Hopior* – afluent pe stânga Donului; Cir – afluent pe dreapta (n. ed. ruse).

— E un flăcău harnic şi chipeş! îi şoptea nevasta noaptea, mângâindu-i mâna năpădită de pistrui şi de peri gălbui. Iar Natalia se usucă după el. I-a căzut cu tronc la inimă...

Miron Grigorievici întorcea spatele spre pieptul rece şi uscat al femeii, bombănind supărat.

— Lasă-mă! Parcă ai fi un scai! Mărit-o dacă vrei şi cu Paşka, nebunul, mi-e totuna. Cap de muiere! „E chipeş!"... o îngână el. Da' ce crezi, c-ai să seceri bucate de pe mutra lui chipeşă?

— Ei, asta-i! Să secer...

— Se-nţelege: ce-ai să faci cu mutra lui? Om să fie! Mie, drept să-ţi spun, îmi e şi cam ruşine să-mi dau fata după turci. Măcar de-ar fi oameni ca toţi oamenii!... mărturisea cu îngâmfare Miron Grigorievici, zvârcolindu-se în pat.

— Îs oameni harnici şi au tot ce le trebuie, îi susură în ureche femeia, apropiindu-se de spatele lui vânjos şi netezindu-i împăciuitor braţul.

— Ei, drăcie, ia dă-te mai încolo! Ce, n-ai loc în pat? Ce mă tot alinţi de parc-aş fi o vacă gata să fete? Cu Natalia, fă ce ştii... Dă-o şi după un ţap râios!

— Trebuie să purtăm grijă de fericirea copilei noastre. Las-o-ncolo de bogăţie! – şuşotea înainte Lukinişna la urechea păroasă a bărbatului.

Bătrânul mişca picioarele, se ghemuia în perete şi sforăia, prefăcându-se că doarme.

Sosirea peţitorilor îi găsi nepregătiţi. După liturghie, brişca se opri în faţa porţii. Ilinişna, punând piciorul pe scara briştii, era cât pe-aci s-o răstoarne. Pantelei Prokofievici sări ca un cocoş; măcar că avea picioarele înţepenite, îşi birui amorţeala şi, păşind sprinten, se îndreptă spre casă.

— Iată-i! Numai dracul i-a adus! oftă Miron Grigorievici, uitându-se pe geam.

— Vai, vai! Păcatele mele! se căina stăpâna casei. M-am luat cu lucrul şi nici nu mi-am pus rochia de duminică.

— Îţi stă bine şi aşa! Nu te peţeşte nimeni! Nimeni n-are nevoie de tine, jigodie bătrână!

— Neam de bădăran eşti de când te ştiu, da' acum te-ai hodorogit de tot...

— Ia lasă gura!

— Îmbracă barem o cămaşă curată! Nu ţi-e ruşine? Se vede tot jegul pe spinare! Jărchinosule!... îl ocărî nevasta, uitându-se încruntat la dânsul, în vreme ce peţitorii străbăteau curtea.

— N-ai grijă, mă îndrăgesc ei şi aşa! Chiar de-aş pune şi o rogojină pe mine, tot n-au să se care!

— Multă sănătate! strigă cu glas detunat Pantelei Prokofievici, se împiedică în prag, se fâstâci din pricina glasului său puternic şi adause o cruce peste număr în faţa icoanelor.

— Sănătate! răspunse Korşunov, uitându-se cu duşmănie la peţitori.

— A dat Dumnezeu să avem vreme bună...

— Slavă Domnului, straşnică vreme...

— O să-şi facă bieţii oameni rost măcar de cele mai de trebuinţă...

— Aşa e.

— Da-a...

— Hm...

— Iată-ne, Miron Grigorievici! Am venit, care va să zică, să aflăm cum aţi hotărât între dumneavoastră ne-om încuscri au ba?

— Poftiţi, poftiţi în odaie! Şedeţi, rogu-vă! îi îndemna stăpâna casei, făcând plecăciuni şi măturând cu fusta ei lungă şi creaţă podeaua de scândură, frecată cu praf de cărămidă.

— Nu vă tulburaţi de la treburi, rogu-vă!

Ilinişna se aşează, îndoindu-şi cu foşnet fusta de poplin. Miron Grigorievici se rezemă în coate pe masa împodobită cu muşama nouă şi rămase tăcut. Muşamaua mirosea greu, a cauciuc umed şi cine ştie a mai ce, iar chipurile ţarilor răposaţi şi ale ţarinelor înfăţişate pe ea priveau grav din cele patru colţuri; tabloul din mijloc înfăţişa augustele odrasle, marile ducese cu pălării albe şi pe împăratul Nicolae Alexandrovici, pătat de muşte.

Miron Grigorievici rupse tăcerea:

— Deh... Am hotărât să măritäm fata şi să ne încuscrim, dac-om cădea la-nvoială...

În clipita când auzi aceste vorbe, Ilinişna scoase o pâine albă, mare, de undeva, din adâncurile necunoscute ale jachetei de lustrin cu mânecile umflate; o dădu la iveală parcă de la spate, şi o trânti pe masă.

Pantelei Prokofievici porni să facă iarăşi o cruce; dar degetele bătătorite şi împreunate întru semnul acesta smerit urmară drumul numai până la jumătate şi apucară altă cale; degetul mare, cu unghia neagră, lunecă, împotriva voinţei stăpânului, între cel mijlociu şi cel arătător, iar acest nod neruşinat şi strecură pe furiş spre buzunarul de sub poala straiului albastru şi scoase de gât o sticlă cu gura pecetluită cu ceară roşie.

— Şi acum, dragii mei cuscri, hai să ne rugăm lui Dumnezeu, să tragem o duşcă, să vorbim despre copiii noştri şi să ne învoim în toate cele!

Pantelei Prokofievici clipea din ochi cu înduioşare, privea faţa cuscrului, presărată cu pistrui cenuşii, şi, ca să scoată dopul, lovea în fundul sticlei cu palma lată cât o copită de cal.

Un ceas mai târziu, cei doi socri stăteau aşa de aproape, că fuioarele de catran din barba lui Melehov parcă se încâlceau cu smocurile din barba roşcată a lui Korşunov. Pantelei Prokofievici, răspândind un miros dulceag de castravete murat, căuta să-l înduplece.

— Dragă cuscre! începu printr-un şopotit bâzâitor. Scumpe cuscre! Şi deodată ridică glasul, ca un strigăt: Cuscre! urlă el, arătând dinţii tociţi şi negri. Ceea ce-mi ceri e foarte prea de tot peste puterile mele! Gândeşte-te numai, dragă cuscre, şi vezi singur cum vrei să mă potcoveşti! O pereche de ghetre cu galoşi, una; o şubă de blană, două; mai pune două rochii de postav, trei; un şal de mătase, patru... Apoi, cu aşa daruri de nuntă mă scoţi la covrigi!

Pantelei Prokofievici desfăcea larg braţele, încheieturile mundirului căzăcesc de gardă imperială trosneau, slobozind nouraşi de praf. Miron Grigorievici, cu capul plecat, privea muşamaua udată cu votcă şi zeamă de castraveţi. Sloveni inscripţia cu litere meşteşugite: „Stăpânitori ai întregii Rusii". Lăsă apoi privirea mai la vale şi citi „Maiestatea-sa imperială, domnitorul-împărat Nicolae"... Restul se ascundea sub o coajă de cartof copt. Cercetă portretele cu luare-aminte: faţa împăratului nu se zărea; era acoperită cu o sticlă goală de votcă. Miron Grigorievici, clipind din ochi cu evlavie, încercă să examineze uniforma strălucitoare, încinsă cu un cordon de fireturi de argint, dar o astupau seminţele moi de castraveţi, scuipate pe masă. Împărăteasa, de sub o pălărie enormă, privea cu măreţie din mijlocul fetelor sale, una mai ştearsă decât cealaltă. Pe Miron Grigorievici îl podidiră lacrimi de obidă. Gândi: „Te ţii fudulă, ca o gâscă-n cuibar: să te văd însă când o veni vremea să-ţi măriţi fetele. Atunci să te ţii!"

Pantelei Prokofievici îi bâzâia la ureche, ca un bondar mare şi negru.

Korşunov ridică ochii tulburi şi-l ascultă cu luare-aminte.

— Ca să fac tot ce-mi ceri pentru fiica ta, care acum e şi a mea, va să zică, pentru fiica mea şi a ta... ca să-i fac nişte ghetre cu galoşi, o şubă de blană, ar trebui să-mi vând vitele din ogradă!

— Aha! Mi-eşti zgârie-brânză, adicătelea?! strigă Miron Grigorievici, izbind cu pumnul în masă.

— Nu c-aş fi, dară...

— Zi eşti au ba?

— Un bob zăbavă, cuscre...

— Ei, dacă-mi eşti dintr-ăştia, uite, na!

Miron Grigorievici ridică mâna asudată, cu degetele răşchirate, şi mătură paharele de pe masă.

— Fiică-ta să trăiască, că o să tot strângă!

— Bun! Da' să faci cum cere datina; numai aşa ai să-mi fii cuscru...

— Va să zică, să-mi vând toate vitele din ogradă? se căina Pantelei Prokofievici, clătinând din cap amarnic; cercelul îi tremura în ureche cu o lucire stinsă.

— Totul trebuie să fie după datină! Fata are destule lăzi de zestre pline cu straie. Dar trebuie să faci după vrerea mea, dacă fata îi pe placul vostru. Aşa e datina noastră căzăcească. Aşa au făcut moşii şi strămoşii noştri şi noi trebuie să facem după cum cere datina...

— Fac!

— Fă!

— Fac!

— Cât despre avere, s-o agonisească ei, tinerii. Noi am agonisit şi suntem în rând cu lumea. Mama lor! Să se chivernisească singuri!

Bărbile cuscrilor se amestecară ca într-o împletitură pestriţă, neagră şi roşie.

Pantelei Prokofievici îmbucă încă un castravete moale şi fără zeamă; apoi, copleşit de vălmăşagul atâtor simţăminte, începu să plângă.

Cuscrele şedeau îmbrăţişate pe un sipet şi se asurzeau una pe alta cu glasurile lor ascuţite. Ilinişna avea obrajii de culoarea cireşei, iar cuscra ei se înverzea la chip din pricina rachiului, ca o pară pădureaţă pălită de ger.

— O copilă ca dânsa nici că se mai află pe lume. Are să fie grijulie şi ascultătoare! Din vorba ta n-are să iasă. I-e frică să spună un cuvânt de împotrivire...

— Of, of, dragă! o întrerupse Ilinişna, cu obrazul sprijinit în palma stângă şi cu cotul în palma dreaptă. De câte ori nu i-am spus afurisitului ăluia! Uite, duminica trecută se pregătea să plece, îşi umpluse punga cu tutun, iar eu i-am zis „Când o laşi, lepădătură afurisită?! Până când ai să mă faci de ocară acuma, la bătrâneţe? Ai să vezi cum are să-ţi rupă gâtul Stepan."

Mitka se uita din bucătărie, în odaie, prin crăpătura uşii; cele două surori mai mici ale Nataliei tăinuiau în şoaptă.

Natalia şedea pe o laviţă în încăperea cea mai îndepărtată şi-şi ştergea lacrimile cu mâneca strâmtă a bluzei. O spăimânta viaţa cea nouă, care o aştepta în prag; îndoiala îi strângea inima.

Cuscrii deşertau al treilea clondir de votcă, când au hotărât ca mireasa şi mirele să se întâlnească la vedere în ziua de ispas.

19

Toată casa Korşunovilor era în dârdora pregătirilor de nuntă. Femeile isprăveau de zor zestrea miresei. Natalia veghea în fiecare seară şi împletea pentru mire legătoarea de datină şi o pereche de mănuşi din lână fumurie de capră, moale şi subţire ca mătasea.

Lukinişna, mama Nataliei, se gheboşa deasupra maşinii de cusut până noaptea târziu, ajutând croitoreasa adusă din staniţă.

Mitka se întorcea de la câmp o dată cu taică-său şi cu argaţii; nu se spăla, nu lepăda bocancii grei de lucru din picioarele bătătorite; se ducea direct în odaia Nataliei şi se aşeza lângă ea. Avea cea mai mare plăcere s-o scoată din sărite.

— Şi zi, împleteşti? o întreba scurt şi clipea din ochi, arătând spre ciucurii pufoşi ai legătoarei de gât.

— Da, împletesc! Şi ce vrei?

— Împleteşte, împleteşte, năroadă! În loc de mulţumire, o să te bată măr.

— De ce?

— Uite aşa! Îl cunosc eu pe Grişka! Suntem doar prieteni. E un câine; muşcă, şi nici nu spune pentru ce.

— Nu minţi! Că doar îl ştiu şi eu!

— Eu îl ştiu şi mai bine: am învăţat la şcoală împreună.

Mitka se prefăcea că oftează adânc, cercetându-şi palmele bătătorite de coada furcii şi zgâriate; apoi, îşi încovoia spatele înalt.

— Ai să te prăpădeşti, Nataşka! Mai bine nu te mărita! Ce-ai găsit bun la el? Hai, spune! E urât foc. Şi caii se sperie de el; e sărit şi smintit! Numai să te uiţi la dânsul: spaima ciorilor!

Natalia se supăra şi îşi înghiţea lacrimile, aplecând deasupra fularului faţa chinuită de durere.

— Şi unde mai pui că mai are şi o ibovnică... o sâcâia Mitka, fără milă. Ce tot boceşti? Eşti proastă, Nataşka. Lasă-l! Pun şaua pe cal chiar acum şi

mă duc să le spun: nu vă mai osteniţi degeaba...

Pe Natalia o scăpa de la aceste canonuri bunicu-său, moş Grişaka. Intra în odaie, pipăia podeaua cu cârja noduroasă, îşi netezea barba gălbuie şi încâlcită ca fuiorul de cânepă, îl împungea pe Mitka cu cârja şi-ntreba:

— Ce cauţi aici, câinerule? Hai?

— Am venit s-o văd, bunicule! se apăra Mitka.

— S-o vezi? Aşa? Îţi poruncesc să pleci de-aici, câinerule! Înainte – marş!

Moşneagul se apropia de Mitka, înălţând cârja şi abia mişcând picioarele ţapene.

Moş Grişaka făcea umbră pământului de şaizeci şi nouă de ani. Luase parte la războiul cu turcii în 1877 şi fusese ordonanţa generalului Gurko, pe care-l supărase, de l-a trimis înapoi la regiment. Pentru faptele sale vitejeşti de la Plevna şi de la Roşici, căpătase două cruci „Sfântul Gheorghe" şi o medalie, şi acuma trăia la fecioru-său, respectat de toţi gospodarii din sat pentru judecata lui limpede şi la bătrâneţe, pentru cinstea şi pentru omenia lui. Îşi trăia cele din urmă zile, povestindu-şi amintirile.

Vara, de dimineaţă până seara, stătea pe prispă; zgâria pe pământ felurite semne cu cârja şi, cu capul plecat, gândea în imagini trunchiate; avea gânduri răzleţe, crâmpeie de vagi amintiri răsărite din negura uitării.

Cozorocul scorojit al şepcii sale de cazac, ieşită la soare, arunca o umbră neagră peste pleoapele cenuşii şi peste ochii închişi; din pricina umbrei, zbârciturile obrajilor păreau mai adânci, iar barba căruntă avea luciri vinete; sângele negru ca cernoziomul curgea anevoie prin vinele groase ale mâinilor încrucişate pe cârjă.

Sângele i se răcea din ce în ce. Moş Grişaka se plângea nepoatei sale Natalia, la care ţinea cu osebire:

— Am eu ciorapi de lână, da' nu-mi ţin de cald la picioare. Împleteşte-mi altă pereche cu igliţa, copiliţa moşului.

— Ce spui, bunicuţule? Doar suntem în toiul verii! râdea Natalia şi, aşezându-se pe prispă, alături, se uita la urechea lui mare, galbenă şi zbârcită.

— Ce să fac, fetiţa moşului? O fi ea vară, dar sângele meu îi rece ca pământul în adânc.

Natalia nu-şi desprindea ochii de la vinele ca o plasă de pe mâna unchiaşului şi îşi aducea aminte de pe când era o copiliţă şi când a fost săpată fântâna din ogradă: ea scotea cu căldarea lutul ud şi făcea păpuşi

grele şi vaci cu coarne, care se fărâmau. Amintindu-şi-le acestea, mai trăia simţământul de atunci, când atingea lutul rece ca gheaţa, de la o adâncime de cinci stânjeni. Se uita acum cu spaimă la mâinile bunicului, mâini de bătrân, pistruiate, de culoarea humei.

I se părea că în vinele bunicului nu mai curge sânge viu şi roşu, ci pământ lutos, vânăt, ruginiu.

— Te temi de moarte, bunicuţule? întrebă ea.

Moş Grişaka deşurubă gâtul slab, uscăţiv, parcă ar fi vrut să-l scoată din gulerul vechi şi ţeapăn al uniformei; îşi clătină mustaţa verzuie şi sură.

— Aştept moartea ca pe un oaspe drag! Mi-a venit vremea... Am trăit destul, i-am slujit pe ţari, am băut destulă votcă în viaţa mea... adăugă el, zâmbind şi arătându-şi dinţii albi, iar zbârciturile din jurul ochilor tremurau.

Natalia îi mângâie mâinile şi se depărtă. Zgâriind pământul cu cârja, moşneagul rămase încovoiat, în uniforma cenuşie ţesută pe alocuri; numai petliţele roşii ardeau ca jăraticul pe gulerul ţeapăn.

Vestea că Natalia se logodeşte o primi cu o linişte prefăcută; dar, în adâncul sufletului, era mâhnit şi chiar supărat. La masă, Natalia îi punea înainte cea mai bună bucată; ea îi spăla şi-i cârpea rufele, ea îi împletea ciorapi şi-i ţesea nădragii şi cămăşile. De aceea, când moş Grişaka află vestea, o privi vreo două zile posomorât, cu asprime.

— Melehovii îs nişte cazaci pe cinste! Am fost în acelaşi regiment cu răposatul Prokofi. Viteaz cazac! Dar nepoţii? Ai?

— Nici nepoţii nu-s de lepădat! răspunse în doi peri Miron Grigorievici.

— Grişka nu prea ştie ce-i cuviinţa, hoţomanul! Alaltăieri veneam de la biserică; m-a întâlnit şi nici nu mi-a dat bineţe. Nu prea se află în cinste bătrânii acuma.

— E un băiat de inimă! rosti Lukinişna, apărându-şi viitorul ginere.

— Cum ai zis, ai? De inimă? Hei, să dea Dumnezeu! Numai să-i fie pe plac Nataşkăi...

Moş Grişaka aproape n-a luat parte la logodnă; se ivi pentru o clipă din odăiţa lui, abia dădu pe gât un păhărel de votcă, se încălzi de îndată şi plecă, simţind că l-a prins ameţeala.

Două zile, privi tăcut la Natalia, tulburată şi fericită; strângea fălcile, parcă ar fi mestecat ceva, mozolea mustaţa alb-verzuie; în cele din urmă se potoli.

— Nataşka! o chemă el.

Natalia se apropie.

— Ei, nepoată, eşti mulţumită?

— Nici eu nu ştiu, bunicuţule!... mărturisi Natalia.

— Aşa? Nu ştii? Fie! Hristos să te aibă în pază, să dea Dumnezeu! Şi o dojeni cu amărăciune şi necaz: N-ai aşteptat, urâto, să mor şi apoi să te măriţi! Hai? Fără tine, amară are să-mi fie viaţa!...

Mitka ascultase din bucătărie şi hop de colo:

— Ehe, bunicule, dac-ar fi să trăieşti încă un veac, un veac vrei să aştepte? Mare poznaş mai eşti!...

Moş Grişaka se învineţi de mânie. Înecându-se, tropăind şi lovind cu cârja în pământ, răcni:

— Gura! Ticălosule, câinerule! Ieşi afară! Ieşi, afurisitule! Asculţi pe la uşi, diavole!

Mitka o zbughi în ogradă, râzând. Moş Grişaka mai bodogăni, înjurând mânios un timp; picioarele încălţate în ciorapii scurţi de lână se bâţâiau din încheieturi.

Cele două surori mai mici ale Nataliei, Marişka, fată de vreo doisprezece ani, şi Gripka, o gâgâlice şireată şi răsfăţată de opt ani, aşteptau cu nerăbdare ziua nunţii.

O bucurie abia stăpânită se vedea şi la argaţii care trăiau pe lângă casa lui Korşunov. Se aşteptau la un ospăţ îmbelşugat şi nădăjduiau să fie liberi cele două-trei zile, cât va ţine nunta. Unul dintre ei, înalt cât o cumpănă de fântână, un ucrainean de la Bogucear, cu numele ciudat de Het-Baba[7] se îmbăta criţă de două ori pe an. Bea toţi banii agonisiţi şi, după ce-i isprăvea, mai bea şi tot ce avea pe el. Îl încerca mai de mult binecunoscuta secăciune la inimă, dar se stăpânea, amânând, să înceapă chiolhanul o dată cu nunta.

Al doilea argat se numea Mihei. Era un cazac slăbuţ şi negricios, venit din staniţa Migulinskaia; nu slujea de mult la Korşunovi; sărăcit de un incendiu, se tocmise cu simbrie şi se împrietenise cu Hetko (astfel era poreclit Het-Baba), aşa că se îndulcea şi el la pahar din când în când. Era un pătimaş îndrăgostit de cai. Când se îmbăta, plângea şi, ştergându-şi faţa colţuroasă, fără sprâncene, se ţinea de coada lui Miron Grigorievici.

— Stăpâne! Dragul meu stăpân! Când ţi-i mărita fata, lasă-l pe Miheika în fruntea alaiului. Are să vadă lumea ce pot eu! Am să trec prin mijlocul flăcărilor, fără să se pârlească un fir din părul cailor. Şi eu am avut cai... Ehe!...

---

[7] Marş, muiere! (ucr.).

Het-Baba, de obicei ursuz şi morocănos, se lega de Mihei şi-l necăjea întotdeauna cu o singură glumă:

— Mihei, n-auzi? De unde eşti? După care răspundea singur, schimbându-şi glasul „Din Migulinskaia!" Îşi freca mâinile nemaipomenit de lungi, care ajungeau până la genunchi. „Da' de ce eşti atât de prăpădit?" „Păi tot neamul nostru-i la fel."

Râdea cu glas răguşit, repetând a suta oară aceeaşi nerozie, se lovea zgomotos cu palma peste coapsele lungi şi sfrijite, în timp ce Mihei se holba cu ură la obrazul spân al lui Hetko şi la nodul din gâtlej, făcându-l huhurez şi lepră.

Nunta fu hotărâtă pentru câşlegile de toamnă. Mai rămăseseră trei săptămâni. Grigori veni în ziua Adormirii Maicii Domnului să-şi vadă logodnica. Stătu în odaie în jurul unei mese rotunde, ronţăind nuci şi seminţe, împreună cu fetele, prietenele logodnicei; apoi plecă. Natalia îl însoţi până la poartă. Sub şopron, unde calul lui Grişka, cu o şa nouă, frumos împodobită, mânca dintr-o iesle, că, roşind şi uitându-se la Grigori cu ochii galeşi, scoase o pungă moale de la sânul cald de fecioară şi o puse în mâinile lui.

Privind darul, Grigori întrebă, orbind-o cu sclipirea dinţilor albi, de lup

— Ce-i asta?

— Ai să vezi... o pungă... Eu am brodat-o...

Grigori răsuci fata cu sfială spre el, voi s-o sărute, dar ea îşi propti cu putere amândouă mâinile în pieptul lui, se încovoie mlădioasă pe spate şi căută cu teamă spre fereastră.

— Dacă ne vede cineva?

— Ei şi?

— Mi-e ruşine...

— Aşa-i la început! o lămuri Grigori.

Ea ţinea calul de dârlogi; Grigori, prinzând a zâmbi, încerca să prindă scara cu piciorul. Se aşeză apoi adânc în şa şi dădu pinteni. Natalia îi deschise poarta; se uită după el cu mâna streaşină ochilor. Grigori călărea ca un calmuc, puţintel aplecat pe stânga, fluturând semeţ biciuşca.

„Mai sunt unsprezece zile!", numără Natalia în gând, suspină şi apoi începu să râdă.

Când răsare colţul grâului din brazdă, mai întâi firul fraged şi ascuţit abia mijeşte. Treptat, se înfiripă, se înalţă şi, după o lună jumătate, stăncuţa nici nu se mai zăreşte din lanul verde. Grâul îşi suge seva din pământ, dă spic, bobul se umple de lapte aromitor şi dulce; apoi înfloreşte, şi o pulbere de aur învăluie spicul. Iese plugarul la câmp şi nu se mai satură privind. Deodată, o turmă de bivoli se năpusteşte prin grâişte, calcă, striveşte de-a valma şi amestecă spicele cu ţărâna. Iar pe unde a trecut tamazlâcul, grâul e culcat palancă – şi ce jalnic şi pustiu pare câmpul!

La fel se întâmplase şi cu Axinia. Bocancul greu, de toval, al lui Grişka strivise simţămintele înflorite în mijlocul unui lan de aur, nimicise şi pângărise totul; şi apoi, se depărtase aiurea.

Sufletul Axiniei rămase pustiu şi sălbăticit, ca un ogor în paragină, năpădit de buruieni şi lobodă, de când s-a întors din grădina de floarea-soarelui a Melehovilor.

Mersese muşcând colţurile năframei şi înăbuşind un geamăt. Intrase în tindă, se prăbuşise la pământ şi izbucnise în lacrimi, sfâşiată de durere, chinuită de golul negru în care se năruiau toate visele ei. Pe urmă, toate au trecut. Dar undeva, într-o tainiţă a inimii, se ascunsese o durere care o chinuia fără curmare.

Grâul călcat de copite mai învie. Soarele şi roua ajută tulpinile călcate să se ridice; întâi se îndoaie, ca un om încovoiat de o povară: prea mare, apoi se îndreaptă, înalţă fruntea, scăldat din nou de lumină şi legănat de adierile molatice.

Noaptea, dezmierdându-şi soţul cu patimă de foc, Axinia se gândea la celălalt, împletind în suflet ura cu un dor nepotolit. Păcătuia din nou cu gândul şi se întorcea la altă neruşinată fărădelege: să-l smulgă pe Grişka de la preafericea Natalia Korşunova, care nu cunoscuse încă nici durerea, nici bucuria iubirii. Noaptea, copleşită de mii de gânduri, clipea în întuneric cu pleoapele uscate. Capul greu şi frumos al lui Stepan, cu moţul de păr lung şi cârlionţat, odihnea adânc pe braţul drept al femeii. Răsufla cu gura pe jumătate deschisă; mâna tuciurie, uitată pe sânul ei, mişca degetele de fier cu pielea crăpată de munci. Iar Axinia se gândea, chibzuia şi socotea. Hotărî una cu tărie să-l smulgă tuturor pe Grişka, să-l copleşească cu dragostea şi să-l stăpânească la fel ca mai înainte.

Durerea adâncă, ascunsă undeva, în suflet, o pătrundea stăruitor, ca înţepătura unui ac de albină.

Aşa era noaptea; ziua, Axinia îşi îneca gândurile în grijile gospodăriei. Uneori îl întâlnea pe Grişka, se îngălbenea şi trecea legănându-şi trupul frumos şi chinuit de patimă, de dorul lui, aruncându-i cu neobrăzare priviri aţâţătoare, care se înfigeau ca o chemare în negrul ochilor lui sălbatici.

După fiecare asemenea întâlnire, îl rodea şi pe Grişka o durere amară. Se mânia din senin, îşi vărsa necazul pe maică-sa şi pe Duniaşka, dar de cele mai multe ori lua sabia, se ducea în spatele casei şi scăldat în soare, cu fălcile încleştate, reteza smocuri de nuiele groase, înfipte în pământ. Într-o săptămână, tocase o întreagă grămadă. Pantelei Prokofievici îl ocăra, bolovănindu-şi albul ochilor de turc, care sclipea ca luciul cercelului din ureche.

— De ce-ai hăcuit atâtea nuiele, diavole parşiv? Ar fi ajuns pentru două garduri! A dracului vitejie, mama ta de clapon!... Du-te în pădure, şi fă-l acolo pe viteazul... Puţină răbdare, băiete! Ai să te duci la oaste şi ai să te saturi de tăiat. Acolo, spârci de-alde tine se astâmpără repede!

21

Patru brişti cu câte doi cai aşteptau gata de plecare, pentru a lua mireasa. Lumea, în straie de sărbătoare, se înghesuia lângă ele în curtea lui Melehov. Petro, ca întâiul vornicel de nuntă, îmbrăcase o haină neagră şi pantaloni albaştri cu lampas, iar pe braţul stâng purta înnodate două batiste albe. Sub mustăţile-i ca spicul grâului, acelaşi surâs calm. Se apropie de mire:

— Mă, Grişka, fii mai ţanţoş! Ţine capul cocoşeşte! De ce te-ai încruntat?

Lângă brişti, înghesuiala şi zarva creşteau.

— Dar unde-i vornicelul? E vremea să plecăm.

— Cumetre!

— Ce-i?

— Cumetre, matale mergi cu cealaltă trăsură... Auzi?

— Aţi pus leagănul la brişcă?

— Nu-ţi fie teamă, n-ai să te fărâmi fără leagăn. Eşti destul de grăsană!

Daria, zveltă, subţire ca o nuia în fusta sa vişinie, îi dădea zor lui Petro

şi ridica sprâncenele frumos arcuite şi încondeiate cu negru.

— Spune tatei că trebuie să plecăm! Şi-or fi pierdut răbdarea ăi de neaşteaptă!

Petro, după ce-i împărtăşi ceva în şoaptă lui Pantelei Prokofievici, care venea şchiopătând, porunci:

— Urcaţi-vă! În brişcă mea să ia loc mirele şi încă cinci. Anikei, tu ai să fii surugiul!

Se aşezară. Ilinişna, solemnă şi roşie la faţă, deschise poarta. Cele patru brişti porniră în goană, luându-se la întrecere pe uliţa satului.

Petro şedea alături de Grigori. În faţa lor era Daria, care flutura o năframă cu dantelă. Câteva glasuri înălţară un cântec, dar hopurile şi hârtoapele zguduiau roţile cu vuiet, biruind corul. Şepcile de cazaci, roşii pe margini, uniformele şi surtucele albastre şi negre, batistele albe din jurul braţelor, basmalele şi fustele colorate – păreau cioburile unui curcubeu risipit. După fiecare trăsură, se învolburau nori de colb. Şi alaiul trecea în goană.

Anikei, vecin şi văr de-al doilea al Melehovilor, mâna caii, se apleca înainte, mai-mai să se prăvale de pe capră, plesnea din bici şi chiuia. Caii, în spumă, goneau ca vântul, trăgeau ştreangurile, să le rupă.

— Arde-i! Arde-i! urla Petro.

Anikei, cu mutra lui spână de scapet, îi făcea, hâtru, cu ochiul lui Grigori; râsul îi boţea obrazul de muiere; chiuia şi biciuia caii mai amarnic.

— La o parte! tună, luând-o înainte, Ilia Ojoghin, unchiul mirelui după mamă.

Grigori zări la spatele lui chipul fericit al Duniaşkăi, cu obrajii tremurători, dogoriţi de soare.

— Stai că-ţi arăt eu! răcni Anikei, ridicându-se-n picioare şi fluierând haiduceşte.

Caii se întinseră într-un galop nebun.

— Ai să ca-a-zi! ţipă Daria, scuturată la fiecare hop şi cuprinzând cu braţele cizmele lui Anikei, lustruite oglindă.

— Ţine-te bine! răcnea alături moş Ilia.

Vocea lui se pierdea în huruitul asurzitor al roţilor.

Celelalte două brişti, încărcate peste măsură cu nuntaşii care urlau în straiele lor pestriţe, goneau alături, pe şleau. Caii, împodobiţi cu flori de hârtie şi cordele împletite în coamă şi pe frunte, zburau în clinchet de zurgălăi pe drumul plin de hopuri, scuturându-şi clăbucii de spumă; iar

bucăţile de pânză roşii, albastre şi trandafirii fâlfâiau, plescăind în bătaia vântului, pe spinările lor ude de sudoare.

Un cârd de copii aştepta alaiul lângă poarta lui Korşunov. Cum zăriră colbul pe drum, se şi repeziră în curte.

— Vin!

— Vin la galop!

— Uite-i, se văd! ţipau, înconjurându-l pe Hetko.

— Ce vă înghesuiţi? Marş, spurcăciunilor! Faceţi atâta zarvă că nu se mai aude nimic!

— Măi, hohol, dă-te rostogol! chicoteau copiii, ţupăind în jurul şalvarilor de pânză groasă ai lui Hetko. Hohol Hohol! Dohotarule[8]!

Hetko se uita la plozii care horeau drăcos. Stătea cu capul plecat, parcă ar fi privit într-un puţ adânc, scărpinându-şi burta mare şi rotundă şi zâmbind blajin la nebuniile lor.

Briştile intrară cu vuiet în ogradă. Petro îl întovărăşi pe Grigori în cerdac, alaiul le călcă pe urme...

Uşa bucătăriei era închisă. Petro bătu.

— Doamne Isuse Hristoase, mântuieşte-ne pre noi!

— Amin! răspunse un glas de după uşă.

Petro mai bătu o dată în uşă, rosti încă de două ori aceleaşi cuvinte şi primi acelaşi răspuns.

— Ne îngăduiţi să intrăm?

— Bucuroşi de oaspeţi!

Uşa se deschise îndată. O văduvă frumoasă, naşa Nataliei, îl întâmpină pe Petro cu o plecăciune şi cu un zâmbet care flutura uşurel pe buzele ca zmeura.

— Poftim, cumetre, bea! Să fie într-un ceas bun!

Îi întinse un pahar cu cvas tulbure, nedospit. Petro îşi netezi mustaţa, bău şi sughiţă cu scârbă, spre bucuria tuturor care abia îşi stăpâneau râsul.

— Bine, cumătră, frumos m-ai cinstit! Stai niţel puiculiţo, să vezi cum am să te cinstesc eu, ca să-ţi treacă pofta!

— Să ne fie cu iertăciune! răspunse cumătră, plecându-se şi zâmbind viclean.

În timp ce vornicelul şi cumătra se întreceau în vorbe şăgalnice, rudele

---

[8] Porecla glumeaţă, uneori batjocoritoare, de *hohol* se dădea ucrainenilor în Rusia. Cealaltă, de *dohotari*, le era aplicată tot lor fiindcă ei foloseau gudron la ungerea cizmelor şi a osiilor.

mirelui cinsteau câte trei pahărele de votcă, după datină.

Natalia, în rochia de nuntă, cu văl de mireasă, era păzită cu străşnicie lângă masă. Marişka ţinea în mâna întinsă un făcăleţ; Gripka clătina un ciur.

Petro, năduşit de votcă şi de căldură, făcu o plecăciune şi lepădă câte o jumătate de rublă în pahărele. Cumătra clipi din coada ochiului către Marişka, iar fetişcana lovi cu făcăleţul peste masă.

— Prea puţin! Nu vindem mireasa!

Petro le întinse alt pumn cu bănuţi de argint, care clinchetiră în pahar.

— Nu, n-o dăm! se încăpăţânau surorile, împingând-o cu cotul pe Natalia, care stătea cu ochii în jos.

— Destul! Am plătit mai mult decât face!...

— Daţi-i drumul, fetelor! porunci Miron Grigorievici, zâmbind şi aşezându-se la masă.

Părul lui roşcat, dat cu unt topit, răspândea un miros rânced de sudoare şi de balegă arsă.

Rudele şi prietenii miresei se sculară ca să facă loc mirelui.

Petro îi întinse lui Grigori un colţ de batistă, sări pe o laviţă şi-l mână în jurul mesei lângă mireasă, care şedea sub icoane. Natalia luă celălalt colţ al batistei, cu degetele năduşite de tulburare.

Toţi înfulecau, clefăind, sfâşiind cu ghearele găinile fierte şi ştergându-şi degetele în păr. Anikei lupta cu un copan gras de găină; grăsimea gălbuie i se prelingea pe bărbia spână şi picura pe guler.

Grigori se uita cu jind când la lingura lui legată cu o batistă de lingura Nataliei, când la strachina plină de tăiţei care abureau. Ar fi vrut să înfulece şi el; simţea în burtă chiorăieli neplăcute şi surde.

Daria mânca stând alături de unchiul Ilia. Acesta rupea cu dinţii tari carnea de pe o coastă de berbec şi-i îndruga, pesemne, glume deocheate, la ureche, căci femeia cobora ruşinată pleoapele, ridica sprâncenele, se înroşea şi chicotea.

Mâncară pe îndelete şi cu temei. Un miros tare de sudoare bărbătească se amesteca cu mirosul de sudoare al femeilor, înţepător şi iute. Straiele de sărbătoare – rochii, surtuce, şaluri – răspândeau şi ele un iz ciudat, un amestec de naftalină cu ceva dulceag şi greu, ca un miros de ceaslov bătrânesc, tocit şi soios.

Grigori o fura pe Natalia cu coada ochiului. Acum lua aminte, pentru întâia dată, că avea buza de sus groasă, uşor răsfrântă deasupra celei de jos. Şi mai băgă de seamă că avea pe obrazul drept o aluniţă negricioasă,

cu două firişoare de păr auriu – şi simţi ceva neplăcut, fără să ştie de ce. Îşi aduse aminte de gâtul mlădios al Axiniei, cu puful mătăsos de cârlionţi, şi deodată un fior îi străbătu tot trupul, ca şi cum i-ar fi vârât cineva sub guler, pe spinarea asudată, un pumn de spice ţepoase. Se înfioră şi privi cu ciudă înăbuşită la toţi cei care înfulecau, ronţăiau şi clefăiau gălăgios.

Când se ridicară de la masă, unul din nuntaşi, care duhnea a fiertură de vişini uscate şi a pâine de grâu, se plecă şi-i deşertă un pumn de boabe de mei în carâmbul cizmei, ca să-l apere de deochi. În drum spre casă, grăunţele îl rodeau în talpă; gulerul strâmt al cămăşii îi strângea gâtlejul şi Grigori, istovit de atâtea datini de nuntă, înjura în gând, cuprins de o rece şi tulbure deznădejde.

22

Caii, odihniţi la Korşunovi, goneau de mâncau pământul şi, până să ajungă la Melehov, abia-şi mai trăgeau sufletul. Clăbuci de spumă se scurgeau pe ştreanguri.

Vizitiii, afumaţi, îi biciuiau fără milă.

Bătrânii ieşiseră întru întâmpinarea alaiului. Pantelei Prokofievici, în a cărui barbă neagră străluceau firele argintii, îi aştepta cu o icoană în mână; Ilinişna stătea lângă el, cu buzele subţiri încremenite.

Grigori şi Natalia se apropiară să primească binecuvântarea. Cei dimprejur aruncară asupră-le o ploaie de hamei şi boabe de grâu. Binecuvântându-i, Pantelei Prokofievici scăpă o lacrimă şi se încruntă ruşinat; nu-i era îndemână că a avut martori la o asemenea slăbiciune.

Mirii intrară în casă. Îmbujorată de băutură, de drum şi de soare, Daria sări în cerdac şi se răsti la Duniaşka, care ieşea în fugă din bucătărie.

— Unde-i Petro?

— Nu l-am văzut.

— Trebuie să dăm o fugă la popă; iar el a pierit, blestematul!

Petro, care se întrecuse cu votca peste măsură, zăcea şi gemea într-o căruţă cu roţile din faţă scoase. Daria se repezi la el ca un uliu:

— Te-ai îmbătat, porcule! Trebuie să mergi iute la popă. Scoală-te!

— Dă-te... Nu te cunosc! Nu eşti tu mai-mare aici! mormăi Petro, bâjbâind cu degetele în ţărână şi strângând în pumn găinaţ de păsări şi fire de paie.

Scuturată de sughiţurile plânsului, de ciudă, Daria îi vârî două degete

în gură, îi apăsă limba care trăncănea şi-l ajută să se uşureze. Apoi, îi turnă pe cap o căldare de apă, îl şterse bine cu o cergă uscată şi îl duse până la popă, încă buimac de cele întâmplate.

După un ceas, Grigori stătea în biserică alături de Natalia, care părea acum mai frumoasă la flacăra lumânărilor. Strivind între degete ceara lumânării, el îşi purta privirile uimite deasupra mulţimii, care vorbea în şoaptă, şi repeta în sine un singur gând stăruitor „S-a isprăvit cu viaţa de holtei!"... Petro, cu faţa umflată, tuşea în spatele lui; ochii Duniaşkăi năluceau din când în când în mulţime, printre nenumărate chipuri cunoscute şi străine. Grigori auzea ca prin vis glasurile coriştilor şi răspunsurile tărăgănate ale diaconului. Îl cuprinse o nepăsare fără margini. Făcu ocolul pristolului, călcând cizmele scâlciate ale părintelui Visarion, şi se opri când Petro îl trase, pe furiş, de pulpana surtucului; se uita în neştire la limbile de lumini care pâlpâiau în aer şi abia lupta cu toropeala ce pusese stăpânire pe dânsul.

— Schimbaţi inelele! rosti părintele Visarion, privind în ochii lui Grigori.

Mirele şi mireasa schimbară inelele.

„Mai e mult?", întrebă Grigori din ochi, întâlnind privirea lui Petro. Acesta-i răspunse, abia mişcând din buze şi stăpânindu-şi un zâmbet „îndată"... Apoi Grigori sărută de trei ori buzele soţiei, umede şi fără gust; biserica se umplu de un miros greu de lumânări stinse, şi lumea se îndreptă, tropăind, spre pridvor. Ţinând mâna Nataliei, mare şi aspră, Grigori păşi afară din biserică. Cineva îi aşeză şapca pe cap. Un vânt cald adia dinspre miazăzi, aducând miros de pelin. Dinspre câmp sufla o răcoare umedă. Undeva, departe, dincolo de Don, şerpuia un fulger albastru. Se apropia ploaia, iar dincolo de zidul alb al ogrăzii bisericii, caii ropoteau nerăbdători; zurgălăii clincheteau lin, ca o chemare.

23

Korşunovii au sosit abia după ce mirele şi mireasa plecaseră la biserică. Pantelei Prokofievici ieşi de mai multe ori pe poartă, se uită de-a lungul uliţei, dar drumul cenuşiu, tivit de două şiruri de buruieni ţepoase, era gol, lins, fără oameni. Aruncă atunci privirea dincolo de Don. Pădurea se vedea arămie; stufărişul copt, cu creştete albe, se apleca, obosit, pe malul unui iaz, printre tulpinile de rogoz.

O pâclă viorie şi mohorâtă, vestitoare de toamnă, se topea-n amurg, învăluind satul, Donul, colinele de cretă, stepa şi pădurile de pe ţărmul celălalt, care se pierdeau într-un abur vineţiu. La o cotitură de drum, aproape de răscruce, se profila silueta subţire a paraclisului, cu vârful ascuţit.

La urechea lui Pantelei Prokofievici răzbi un huruit de roţi abia simţit şi un lătrat de câini. Două brişti se iviră deodată pe uliţă, apropiindu-se în goană dinspre piaţa satului. În cea dintâi, Miron Grigorievici, legănându-se, şedea lângă Lukinişna. Moş Grişaka în ţinută de sărbătoare, cu crucile „Sfântul Gheorghe" şi medaliile sale, stătea în faţa lor. Mitka mâna; înfipt pe capră, fără să se sinchisească, nici nu-şi arăta biciul lăsat sub leagăn corbilor bine hrăniţi, care alergau într-un galop sălbatic. În a doua brişcă, Mihei se înclina pe spate, smucind hăţurile şi silindu-se să domolească goana cailor, ca s-o dea în trap. Chipul lui Mihei, lungăreţ şi fără sprâncene, era stacojiu; de sub cozorocul crăpat şuroiau pâraie de sudoare.

Pantelei Prokofievici deschise poarta, şi brişti le intrară, pe rând, în ogradă.

Ilinişna coborî măreaţă din cerdac, măturând cu rochia-i lungă gunoiul împrăştiat pe scări.

— Bine-aţi venit, dragi cuscri! Faceţi cinste casei noastre sărmane! zise ea, îndoindu-şi trupul plin.

Pantelei Prokofievici deschise braţele larg, cu adânci plecăciuni.

— Poftiţi, rogu-vă, dragii mei! Treceţi înainte!

Porunci să fie deshămaţi caii şi păşi în întâmpinarea lui Miron Grigorievici. Cuscrul îşi scutura colbul de pe nădragi şi-i tipărea cu palma. Îşi strânseră mâinile şi se îndreptară spre cerdac. Grişaka, unchiaşul, buimăcit de această goană a cărei obişnuinţă o pierduse, se împleticea mai în urmă.

— Poftim, cuscre dragă! Treci matale înainte! îl îmbia Ilinişna.

— Bine, bine! Mulţumim! Intru acuşi...

— De când vă tot aşteptăm! Poftiţi în casă! Aduc eu o măturică să-ţi scuturi mundirul, cuscre! E atâta colbărie azi că nici nu mai poţi răsufla.

— Drept spui! Grozavă secetă... D-aia nici nu mai răzbeşti de colb. Nu te osteni, cumătră, vin numaidecât...

Moş Grişaka, tot făcând temenele în faţa cuscrei, prea grijulii, se trăgea spre şopron şi se mistui după o vânturătoare.

— Lasă moşneagul în pace, năuco! se răsti Pantelei Prokofievici,

întâlnind-o pe Ilinişna lângă cerdac. Bietul om, ca un bătrân ce este, s-a dus şi el pentru trebuinţele lui, iar tu... Of, Doamne, că proastă mai eşti!...

— De unde puteam să ştiu? se dezvinovăţi Ilinişna, ruşinată.

— Trebuia să-ţi dai seama! Hai, nu mai chirăi. Du-te şi ai grijă de cuscră.

Un zvon de glasuri venea de la mesele întinse, unde oaspeţii erau ameţiţi de băutură. Cuscrii fură aşezaţi în odaia mare, la loc de cinste. Nu după mult, se întoarseră şi mirii de la biserică. Pantelei Prokofievici turnă votcă în pahare dintr-o sticlă mare cât o damigeană şi vorbi, cu ochii înlăcrimaţi:

— Hei, scumpii mei, să bem în sănătatea copiilor noştri. Să aibă parte numai de bine, ca şi noi... şi să-şi ducă traiul în sănătate şi fericire.

Îi umplură şi lui moş Grişaka un pahar pântecos cu votcă, din care jumătate l-a turnat în gură, prin tufişul bărbii lui cărunte şi verzui, iar cealaltă jumătate o vărsă pe gulerul ţeapăn al mundirului. Au băut, ciocnind paharele. Se îndopa fiecare după plac, într-o larmă de bâlci. Aşezat într-un colţ al mesei, o rudă depărtată a Korşunovilor, bătrânul Nikifor Koloveidin, care pe vremuri slujise în Regimentul de gardă „Atamanski", ridică mâna cu degetele răşchirate şi răcni:

— Amar[9]!

— Ama-a-ar! încuviinţară nuntaşii în cor.

— Hei, amar! răspunse ca un ecou bucătăria ticsită de lume.

Încruntat, Grigori sărută buzele fără gust ale soţiei şi plimbă în toate părţile o privire de fiară încolţită.

Chipuri îmbujorate, ochi pâcloşi de băutură, priviri şi zâmbete neruşinate. Gurile mestecând de zor, lăsau să curgă stupitul pe feţele de masă brodate. Cheful era în toi.

Nikifor Koloveidin căsca gura ştirbă, cât era de mare, şi mereu ridica mâna, zbierând:

— Amar!

Trei colţuri de aur străluceau pe mâneca uniformei albastre, semn că slujise-n oştire ca reangajat.

— Ama-a-ar!

Grigori privea cu ură gura ştirbă a lui Koloveidin. Când moşneagul striga „amar", prin scocul dinţilor lipsă se zvârcolea o limbă umedă şi învineţită, ca o ţeavă de gumă.

---

[9] Datină de nuntă. La strigarea acestui cuvânt, mirii trebuiau să se sărute.

— Sărutaţi-vă, neghiobilor! şuiera Petro, netezindu-şi firele mustăţii botezate în votcă.

În bucătărie, Daria, îmbujorată de băutură, începu un cântec. Îl prinseră şi alte voci, iar cântecul trecu în odaia mare:

Uite râul uite puntea,
Treci încoace, ţucu-ţi fruntea...

Glasurile se amestecau; vocea lui Hristonea tuna, înălţându-se deasupra tuturor şi făcând să tremure geamurile:

Când o să ne chemi la voi,
Vom da cepul la butoi...

Din odaia de dormit, străbăteau alte glasuri, subţiri, ale femeilor:

Mi-am pierdut, oh, mi-am pierdut,
Glasul că mi l-am pierdut!...

la care se adăugă o voce de bărbat, bătrână şi dogită, ca din butoi:

Mi-am pierdut, oh, mi-am pierdut,
Glasul că mi l-am pierdut!
Când haihui prin lumea mare
Ciuguleam mure amare...

— Să ne veselim, fraţilor!

— Ia gustă din berbecul ăsta!

— Ia-ţi laba! Se uită bărbatu-meu la noi!

— Ama-a-ar!

— Halal vornicel! Numai priveşte cum ţi-o ia la rost pe cuscră...

— Nu-u, nu ne îndopa cu berbec! Am poftă de cegă, şi cegă am să mănânc. Ehe, da' grasă mai e!

— Cumetre Proşka! Hai să ciocnim!

— Oh, ce votcă! Ce votcă, măi tată! Curge ca jăraticul prin vine...

— Semion Gordeevici!

— Ai?

— Semion Gordeevici!

— Du-te naibii!...

Podeaua din bucătărie prinse a se clătina şi a se încovoia sub tropăitul tocurilor de la cizme, un pahar lunecă jos, dar zăngănitul se pierdu în larma cumplită. Grigori se uita peste capetele mesenilor; în bucătărie, femeile jucau roată, chiuind cu glasuri piţigăiate şi bâţâind bucile grase; niciuna nu era slabă, fiecare turnase măcar câte cinci, ori şapte fuste pe dânsa. În joc dădeau din mâini, fluturând batistele cu horbotă.

Armonistul începu o căzăcească, cu învăluiri de bas:

— Faceţi loc! Faceţi loc!

— Mai strângeţi-vă oleacă, oaspeţi dragi! îi ruga Petro, împingând burţile muierilor încinse la joc.

Grigori se învioră şi făcu Nataliei un semn cu ochiul:

— Petro are să-i tragă acuşi o căzăcească pe cinste.

— Cu cine?

— Nu vezi? Cu maică-ta!

Lukinişna puse palmele pe şolduri, ţinând cu mâna stângă o batistă.

— Hai, porneşte! Zi-i o dată cu mine!

Petro se apropie de ea cu paşi mărunţi, făcu o săritură de toată frumuseţea şi se răsuci la loc. Lukinişna ridică fusta un pic, parcă voind să treacă o băltoacă, bătu ritmic cu vârful piciorului şi se avântă, păşind bărbăteşte, în aplauzele tuturor.

Pe clapele de bas, armonica risipi un tremur mărunt; şi tremurul îl smuci pe Petro din loc; chiui, sări, se lăsă pe vine, lovi cu palmele peste cizme, muşcându-şi mustaţa. Picioarele lui se vânzoleau, un smoc de păr sălta pe fruntea asudată.

Grigori nu vedea nimic, din pricina privitorilor înghesuiţi. Auzea numai bătaia călcâielor şi a potcoavelor de fier, duduitul duşumelei, îndemnurile musafirilor chercheliţi.

La sfârşit, jucă şi Miron Grigorievici cu Ilinişna, stăpânit şi grav, aşa cum era în toate împrejurările.

Pantelei Prokofievici stătea pe un scăunel, bâţâind din piciorul şchiop şi plescăind din limbă. Cercelul şi buzele îi jucau pline de neastâmpăr, măcar că nu-l ajutau picioarele.

Apoi, pe lângă cei care dănţuiau în lege, mai intrară în joc şi cei care abia izbuteau să-şi îndoaie genunchii.

Tuturora li se striga:

— Nu te lăsa!

— Zi-i mai iute! Zi-i!

— Are piciorul sprinten, dar nu-l lasă bucile!

— Dă-i, dă-i!

— Ai noştri i-au lăsat de căruţă!...

— Dă-mi niţică fiertură de vişini, că...

— Te-ai muiat, blegule! Zi-i, că dau cu sticla-n tine!

Moş Grişaka, cam cherchelit şi el, cuprinse umerii laţi ai vecinului de pe laviţă şi-i bâzâi ca un ţânţar la ureche:

— Ce leat eşti?

Vecinul, un bărbat scund de statură, dar vânjos ca un stejar bătrân, răspunse cu o voce de bas, împingându-l cu mâna

— Născut în treizeci şi nouă, fiule!

— Cum ai spus?... Hai?...

Moş Grişaka ţinea mâna pâlnie la ureche.

— Am spus: în treizeci şi nouă!...

— Şi cum îţi zice? Cum te cheamă?

— Maxim Bogatîriov, vagmistru în Regimentul lui Baklanov! Îs de felul meu... din satul Krasnîi Iar.

— Eşti neam cu Melehov?

— Cum?

— Eşti neam cu dânşii?

— Da. Sunt neam cu bunicul lor.

— Cum ai spus? Din Regimentul lui Baklanov?

Bătrânul se uită la moş Grişaka cu ochii stinşi, molfăind fără spor o îmbucătură în gura ştirbă, şi dădu din cap.

— Care va să zică, ai făcut campania din Caucaz?

— Cu răposatul Baklanov, Dumnezeu să-l odihnească! Cu el am cucerit Caucazul. În regimentul nostru erau numai cazaci aleşi pe sprânceană, înalţi cât cei din garda imperială... Puteau fi ei şi niţel mai aduşi de spate, dar trebuiau să aibă braţe lungi şi umeri laţi; un cazac din cei de azi ar fi încăput, numai bine, lungit între umerii lor. Iată, fiule, ce oameni erau pe atunci. Escelenţa-sa răposatul ghinărar m-a croit o dată cu biciuşca, în aulul Celendji...

— Şi eu am făcut campania împotriva turcilor. Auzi? Am fost, da! spuse moş Grişaka, sumeţindu-şi pieptul costeliv, pe care sunară decoraţiile sale.

— Cucerim noi aulul în zori, iar la amiază ne şi pomenim cu goarna, sunând alarma...

— Am avut şi noi prilejul să-l slujim pe măria-sa pravoslavnicul ţar! În

bătălia de lângă Roşici. Regimentul 12 de cazaci de la Don s-a luptat cu ienicerii lor...

— Care va să zică, gornistul sună alarma, continuă veteranul lui Baklanov, fără să-l asculte pe moş Grişaka.

— Ienicerii lor îs un soi de gardă împărătească de-a noastră. Cum îţi spun! Aşa-i!

Moş Grişaka se înfierbântă şi dă din mâini cu îndârjire:

— ... Îşi slujesc adicătelea ţarul lor şi poartă pe cap nişte ştergare albe. Auzi? Nişte ştergare de pânză albă...

— Îi zic atunci unui leat: „Să ştii, Timoşa, că avem să ne retragem din aul. Ia covorul din perete, să-l legăm de ciochină."

— Am primit două cruci „Sfântul Gheorghe"! M-au decorat pentru vitejie în luptă! Am luat plean un maior turc!

Moş Grişaka lăcrimează şi loveşte cu pumnul mic şi uscat în spatele oşteanului lui Baklanov, larg, ca de urs, şi care răsună; celălalt înmoaie o bucată de găină în compotul de vişine, în loc s-o tăvălească în sucul de hrean, privind cu un ochi lipsit de viaţă la faţa de masă, pătată cu zeamă de tăiţei, şi mormăie cu gura ştirbă:

— Vezi, taică, până unde ne-a împins necuratul? Ochii morţi ai veteranului privesc îndărătnic la cutele albe de pe masă, parcă n-ar vedea o pânză pătată de votcă şi de tăiţei, ci ar privi culmile strălucind de zăpadă, orbitoare, ale Caucazului. Până atunci, nu luasem în viaţa mea un lucru care nu era al meu. Se întâmpla să cucerim un aul cerchez, cu tot avutul rămas prin case, dar nici nu mă uitam la boarfele lor. Bunul altuia e sfânt!... Şi totuşi, necuratul te-mpinge să pofteşti la lucrul acela, al altuia. Nu-mi puteam lua ochii de la un covor cu ciucuri... Stăteam şi-mi ziceam: bună pătură pentru cal!

— Şi noi am văzut multe; şi noi am umblat prin ţări străine!

Moş Grişaka încearcă să se uite în ochii vecinului, dar găvanele nu se mai văd în desişul stufos şi cărunt al bărbii şi al sprâncenelor crescute ca nişte buruieni sălbatice în jurul unei râpe; privirile lui Grişaka se dovedesc neputincioase să străbată această pădure de nepătruns a părului.

Atunci se chiteşte cu viclenie să deştepte luarea-aminte a vecinului asupra părţii celei mai zguduitoare din povestirea sa şi, fără nicio pregătire, trece de-a dreptul la peripeţiile acestea:

— Şi numai ce dă comanda esaulul Tersinţev: „În coloane de plutoane, galop – marş!...

Bătrânul oştean al lui Baklanov îşi îndreaptă capul, ca un cal cazon la auzul goarnei, izbeşte cu pumnul noduros în masă şi mormăie:

— Lăncile în cumpănire! Sabia afară! Regiment Baklanov!

Deodată, vocea lui prinde putere, ochii stinşi se aprind şi revarsă flacăra de odinioară, înăbuşită sub cenuşa anilor.

— Vitejii lui Baklanov! urlă el, deschizând larg gura ştirbă, cu gingiile galbene: La atac – marş!...

Şi se uită la moş Grişaka, cu o privire tinerească şi plină de-nţeles; şi nu-şi mai şterge cu mâneca hainei lacrimile care i se preling şi-l gâdilă în barbă.

Moş Grişaka se însufleţeşte şi el.

— Dă care va să zică comanda şi flutură sabia! Am pornit în galop; ienicerii se aşezară uite-aşa – degetul lui zugrăveşte pe faţa de masă un patrulater cu laturile inegale – şi trăgeau în noi. I-am atacat de două ori, şi de două ori am fost daţi peste cap. Deodată, apare din flanc, dintr-o pădurice, călărimea lor. Comandantul sotniei noastre dă comanda. Am întors aripa dreaptă, ne-am strâns rândurile şi – pe ei! I-am izbit. I-am strivit! Unde găseşti pe lume călărime care să poată ţine piept cazacilor?... Aia-i, omule! Apoi se reped spre pădure, urlând. Văd un ofiţer turc cum goneşte în faţa mea, călare pe un murg: om voinic, cu o mustaţă neagră, lăsată-n jos. Se tot întorcea către mine şi tot dădea să scoată revolverul. Tocul era prins de şa. Trage-n mine, da' nu mă nimereşte... Dau pinteni calului şi-l ajung. Vroiam să-l despic cu sabia, însă m-am răzgândit: om e şi el!... Îl apuc strâns cu mâna dreaptă; el sare din şa în zborul calului. M-a muşcat de mână, dar tot l-am prins...

Moş Grişaka aruncă o privire triumfătoare vecinului; însă acesta adormise în toiul petrecerii, cu capul său mare şi colţuros proptit în piept, sforăind uşurel.

PARTEA A DOUA

1

RĂDĂCINA NEAMULUI LUI SERGHEI PLATONOVICI MOHOV SE pierdea în negura vremii.

Odată, sub domnia ţarului Petru I, un şlep împărătesc cobora pe Don, spre cetatea Azov, încărcat cu pulbere de puşcă şi pesmeţi. Cazacii dintr-un târguşor de tâlhari, Cigonaţki, cuibărit pe Donul de sus, aproape de îmbucătura râului Hopior, se năpustiră într-o noapte asupra şlepului, căsăpiră straja adormită, furară pesmeţii şi iarba de puşcă, după care ispravă scufundară şi şlepul.

La porunca ţarului, au fost trimise de sârg trupe din Voronej. Ele pârjoliră cuibul de tâlhari şi bătură cumplit în luptă pe cazacii care au luat parte la jaf. Iar esaulul Iakirka, prins, şi alţi patruzeci de cazaci au fost spânzuraţi de nişte ştreanguri plutitoare şi lăsaţi să se tot ducă la vale pe apă, întru înfricoşarea staniţelor răzvrătite de pe Donul de jos.

După vreo zece ani, în acelaşi loc unde fumegaseră pe vremuri casele staniţei Cigonaţkaia, mistuită de flăcări, s-au aşezat cazaci veniţi din alte părţi şi cei care au supravieţuit prăpădului. Staniţa răsări din nou şi se încinse cu un brâu de metereze. Cam tot pe atunci, veni de la Voronej ţăranul Nikişka Mohov, iscoadă de taină, „ochiul ţarului". Făcea negoţ de colo până colo, cu tot soiul de mărunţişuri de trebuinţă cazacilor: plăsele de cuţite, tutun ori cremene; cumpăra şi vindea lucruri furate; de vreo două ori pe an se ducea la Voronej – după marfă, zicea el – dar, de fapt, pentru a da de veste că în staniţă, deocamdată, e linişte, iar cazacii nu pun la cale nicio nouă nelegiuire.

Acest Nikişka a întemeiat spiţa de negustori Mohov, care s-a înfipt de nădejde pe pământul căzăcesc. Se prăsiră şi prinseră rădăcini în staniţă, ca scaiul pe care, oricât l-ai smulge, nu-l poţi stârpi. Multă vreme au păstrat cu sfinţenie un uric vechi, prin care voievodul Voronejului îl miluise pe străbunul lor, trimiţându-l în staniţa răzvrătiţilor. Şi poate că s-ar fi păstrat până în ziua de azi, dacă nu s-ar fi mistuit într-un pojar, dimpreună cu lădiţa de lemn de sub icoane, pe când bunicul lui Serghei

Platonovici mai era încă în viaţă. Bătrânul se mai ruinase o dată: pierduse totul la joc de cărţi şi se ridicase din nou. Dar acest foc nu le lăsase decât cenuşa, şi Serghei Platonovici fusese nevoit să o ia de la început. După moartea tatălui său, răpus de dambla, Serghei se apucă de negoţ cu tot capitalul numai o rublă ştirbă. Cumpăra prin sate puf şi păr de porc. Timp de cinci ani, trăi în sărăcia cea mai neagră, înşelând lumea şi storcând copeica de nafură cazacilor din tot ţinutul; apoi, deodată, Seriojka-„geambaşul" deveni Serghei Platonovici, deschise în staniţă o dugheană de mărunţişuri, se însură cu fata unui popă zurliu, de la care luă o zestre bunicică – şi de la dugheană săltă la o prăvălie de manufactură. Începuse bine şi la vreme negoţul. Din ordinul stăpânirii din ţinutul Donului, pe malul drept răsăriră proaspete aşezări de cazaci; sate întregi se mutau de pe malul stâng, unde pământul nisipos şi lutos era veşnic pârjolit de secetă şi sterp. Târgul cel nou, staniţa Krasnokutskaia, crescuse şi se împlinise cu aşezări chiabure, la hotarul fostelor moşii boiereşti, de-a lungul râurilor Cir, Ciornaia şi Frolovka; dominând râpele şi luncile sterpe, răsăriră ca din pământ alte sate, lângă cătunele locuite de ucraineni. În loc să meargă la cincizeci de verste sau mai departe, toţi aveau la îndemână o prăvălie cu rafturi noi, de brad, ticsite cu ţesături plăcut mirositoare. Serghei Platonovici îşi lărgi negoţul, ca un cântăreţ care-şi întinde burduful armonicii; pe lângă manufactură, mai vindea şi alte mărfuri trebuincioase unei mici gospodării ţărăneşti: pielărie, sare, gaz şi galanterie. În ultimul timp, începuse să vândă şi maşini agricole. Lângă prăvălia lui cu obloane verzi, răcoroasă în timpul verii, erau rânduite frumos secerători, semănători, pluguri, vânturători, maşini de sortat aduse de la uzina din Aksai. E greu să numeri banii din punga altuia, dar se vedea cât de colo că iscusitul Serghei Platonovici câştiga bine cu negustoria sa. După trei ani, deschise şi o prăvălie de cereale; iar la un an după moartea nevestei dintâi, începu zidirea unei mori cu aburi.

Cu pumnul lui mic, tuciuriu, presărat cu peri negri şi rari, gâtuia fără milă întregul sat Tatarski şi satele megieşe. Aproape toţi gospodarii aveau la el câte o poliţă – o hârtie verde cu dungi portocalii – pentru o secerătoare, pentru zestrea fetei (a venit vremea să se mărite, dar la silozul lui Paramonov se capătă nişte preţuri de batjocură pentru grâu – „Dă-mi, Platonovici, marfă pe datorie!") şi multe altele. Douăzeci de guri se hrăneau din mila negustorului: nouă muncitori la moară, şapte la prăvălie şi patru slugi în casă. Întâia soţie îi lăsase doi copii: o fată, Liza, şi Vladimir, un băiat molâu şi scrofulos, mai mic cu doi ani. A doua nevastă,

Anna Ivanovna, uscăţivă şi osoasă, n-avea copii. Împlinise treizeci şi patru de ani când s-a măritat cu Serghei Platonovici; dragostea de mamă, trezită atât de târziu, cât şi necazurile ei se revărsară asupra celor doi copii. Firea nestatornică a acestei mame vitrege nu înrâurea în bine creşterea lor; cât despre tată, el le dădea tot atâta atenţie ca bucătăresei sau lui Nikita, grăjdarul. Afacerile şi drumurile îi prindeau toată vremea; era când la Moscova, când la Nijni, când la Uriupinskaia, când la iarmaroacele din staniţe. Copiii creşteau nesupravegheaţi de nimeni. Anna Ivanovna nu era destul de simţitoare şi nu încerca să pătrundă ce se petrece în sufletul lor. De altminteri, nici nu avea timp într-o gospodărie atât de mare. Iată de ce fratele şi sora crescură străini unul de altul, cu firi întru totul deosebite, parcă n-ar fi fost fraţi. Vladimir era închis în sine, molatic, cu o căutătură piezişă, bătrânicios înainte de vreme; Liza, care-şi petrecea ziua în tovărăşia jupânesei şi a bucătăresei, o femeie desfrânată ce trecuse prin multe, află prea de timpuriu dedesubturile urâte ale vieţii. Aceste femei îi stârneau mereu o curiozitate bolnăvicioasă; adolescentă stângace şi sfielnică, lăsată de capul ei, creştea ca o tufă sălbatică în pădure.

Anii se scurgeau alene.

Tot ce era bătrân, după cum e rânduit, îmbătrânea şi mai mult; tot ce era vlăstar creştea şi se înveşmânta în verdeaţă.

Într-o seară, la ceai, Serghei Platonovici se uită lung la fiică-sa şi rămase foarte mirat. Elizaveta, care terminase liceul, crescuse înaltă, voinică şi destul de drăguţă. Farfurioara în care îşi turnase ceaiul chihlimbariu îi tremură între degete şi el îşi zise, privind-o: „Vai, Doamne, ce seamănă cu răposata!" Apoi rosti tare:

— Ia întoarce-te, Liza!

Nu observase până atunci că, încă de când era copilă, Liza semăna atât de uimitor cu maică-sa.

*

Vladimir Mohov, elev în clasa a cincea secundară, slab, bolnăvicios şi galben la faţă, trecea prin curtea morii. Abia venise în vacanţă, împreună cu sora sa; ca de obicei, se grăbi să viziteze moara, să se amestece în mulţimea de oameni cu straiele ninse de praf şi de făină albă, să asculte vuietul monoton al valţurilor şi al roţilor dinţate, fâşâitul curelelor de transmisie. Măgulit, prindea cu urechea vorbele în şoaptă şi pline de respect ale muşteriilor cazaci:

— Moştenitorul stăpânului...

Ocolind cu grijă grămezile balegilor de bou şi căruţele risipite prin curte, ajunse până la portiţă, când îşi aduse aminte că nu cercetase sala maşinilor, şi se întoarse.

Lângă rezervorul de păcură, vopsit cu roşu şi aşezat la intrarea în sală, trei inşi: mecanicul Timofei, cantaragiul, poreclit Valet, şi ajutorul de mecanic, un flăcău cu dinţii albi, Davîdka – cu nădragii suflecaţi până la genunchi – frământau cu picioarele o movilă de argilă cleioasă.

— Aha! Iaca stăpânul!... îl salută în derâdere Valet.

— Bună ziua!

— Bună ziua, Vladimir Sergheevici!

— Ce lucraţi aici?...

— Frământam lutul!... zâmbi duşmănos Davîdka, scoţând cu greu picioarele din aluatul vâscos, cu miros de balegă. Taică-tău nu se-ndură să dea o carboavă, ca să tocmească nişte muieri. Pune şaua numai pe noi, la toate. Mare zgripţoroi e taică-tău! adăugă el, mutând piciorul cu alte plescăituri.

Vladimir roşi. Avea un simţământ de neîmpăcată ură pentru veşnicul zâmbet al lui Davîdka, pentru tonul lui dispreţuitor, şi chiar pentru dinţii lui albi şi umezi întotdeauna.

— Cum adică, zgripţoroi?...

— Aşa! E cumplit de zgârcit! Ar mânca şi ce iese din el! îl lămuri cu simplitate Davîdka, zâmbind.

Valet şi Timofei râdeau a încuviinţare. Vladimir se simţi adânc jignit. Aruncă o căutătură aspră lui Davîdka.

— Adică... eşti nemulţumit?

— Intră acilea, frământă oleacă şi ai să vezi! Care e prostul acela care să poată fi mulţumit? Dacă l-am pune pe taică-tău să robotească aici, iute i-ar mai slăbi burta!

Davîdka călca din greu pământul cleios, ridica sus picioarele şi frământa acum voios şi fără răutate. Vladimir îşi muncea gândurile, căutând un răspuns potrivit şi gustând dinainte o plăcere răutăcioasă.

— Bine! Am să-i spun tatii că eşti nemulţumit de slujbă, spuse el, răspicând cuvintele.

Se uită pieziş la chipul lui Davîdka şi rămase uimit de impresia ce-o dezlănţuise. Davîdka zâmbea în silă, cu o înfăţişare jalnică, iar chipurile celorlalţi se întunecaseră. Vreme de un minut, toţi trei frământară, tăcuţi, lutul care se învârtoşa mereu; apoi, Davîdka ridică ochii de la picioarele

lui murdare şi rosti cu glas pe cât de supus, pe atâta de duşmănos:

— Zău c-am glumit, Volodea! Am spus aşa, în şagă...

— Am să-i comunic tatii ce-ai spus!

Vladimir trecu pe lângă rezervor, simţind în ochi lacrimi de obidă pentru el, pentru taică-său, şi pentru zâmbetul jalnic al lui Davîdka.

— Volodea! Vladimir Sergheevici!... strigă din urmă, îngrijorat, Davîdka şi ieşi din argila vâscoasă, lăsând cracii nădragilor peste noroiul care-i acoperea picioarele până la genunchi.

Vladimir se opri. Davîdka îl ajunse, abia răsuflând.

— Să nu mă pârăşti lui taică-tău! Am spus-o în glumă. Iartă-mă, sunt un prost! Zău, am spus-o fără niciun gând rău... Am şuguit...

— Bine, n-am să spun nimic! făgădui Vladimir cu dezgust şi se îndreptă spre portiţă.

Mila cerşită de Davîdka îl biruise. Cu un simţământ de uşurare, o luă de-a lungul unui gard alb de scânduri. Din fierăria pitulată într-un colţ din curtea morii, se auzea un clinchet vioi de ciocane. O lovitură surdă şi moale cădea o dată pe fier, şi altele două cădeau sărind şi răsunând pe nicovală.

— De ce te-ai legat de el? auzi Vladimir vocea de bas, înăbuşită, a lui Valet. Nu ştii? Nu pune mâna pe scârnă, că pute!

„Aşa, va să zică, ticălosule! se gândi Vladimir, mâniindu-se din nou. Să-l spun sau să nu-l spun tatii?"

Se întoarse, văzu acelaşi zâmbet şi dinţii albi ai lui Davîdka şi luă o hotărâre neclintită „Am să-l spun!"

În medean, lângă prăvălie, un cal înhămat la o haraba aştepta priponit de un stâlp. De pe acoperişul pojărniciei, copiii alungau un stol de vrăbii care ciripeau. Baritonul sonor al studentului Boiarîşkin şi o altă voce, spartă şi răguşită, răsunau pe terasă.

Vladimir urcă treptele cerdacului; deasupra lui se clătina viţa sălbatică, învăluind şi cerdacul, şi terasa şi atârnând de pe cornişa albastră de lemn cioplit, într-un mănunchi de spumă verde.

Boiarîşkin clătina capul ras, vânăt, adresându-se învăţătorului Balanda, un om încă tânăr, dar care purta barbă:

— Îi citesc opurile şi deşi sunt fiu de cazac-plugar, deşi nutresc o ură firească faţă de toate clasele privilegiate, închipuie-ţi că mi-e milă grozav de această stare socială pe cale de dispariţie. Nu-mi trebuie mult să mă fac şi eu nobil şi moşier! Mă uit cu admiraţie la femeia visurilor lor, mă doare inima pentru interesele lor, într-un cuvânt, nu mai sunt stăpân pe mine.

Iată, dragă, ce înseamnă geniu! Poate să te convertească!...

Balanda se juca cu ciucurii cordonului de mătase, zâmbea ironic şi privea poalele bluzei sale brodate cu fluturi roşii. Liza era răsturnată pe un fotoliu. Discuţia n-o interesa deloc. Cu privirea pierdută, parcă mereu căutând ceva, se uita plictisită la capul vânăt, plin de zgârieturi, al lui Boiarîşkin.

Vladimir trecu pe lângă dânşii, salutându-i, şi bătu în uşa unde tatăl său îşi avea biroul. Serghei Platonovici, lungit pe o sofa răcoroasă de piele, răsfoia numărul din iunie al revistei *Russkoe bogatstvo*[10]. Un *coupe-papier* de os îngălbenit zăcea aruncat jos.

— Ce vrei?

Vladimir îşi vârî capul între umeri şi-şi potrivi bluza cu un gest nervos.

— Veneam de la moară... începu el cu şovăială, dar deodată îşi aduse aminte de zâmbetul orbitor al lui Davîdka şi, privind pântecul rotund al lui tătâne-său, strâns într-o vestă de şantung, continuă hotărât: Şi l-am auzit pe Davîdka spunând...

Serghei Platonovici, după ce îl ascultă cu atenţie, hotărî:

— Am să-l dau afară. Du-te!

Şi se aplecă, gemând, să ridice cuţitul de os.

În fiecare seară, cărturarii satului se strângeau la Serghei Platonovici: Boiarîşkin, student la Institutul tehnic din Moscova; învăţătorul Balanda, slab şi mistuit de tuberculoză şi de orgoliu; concubina lui, învăţătoarea Marfa Gherasimovna, o fată durdulie care părea că nu mai îmbătrâneşte, cu poala fustei de dedesubt atârnând veşnic de sub rochie într-un chip deşănţat; şi dirigintele oficiului poştal, un holtei ciudat şi mucegăit, mirosind a ceară roşie şi a parfum ieftin. Uneori, venea de la moşie tânărul sotnic Evgheni Listniţki, care-şi petrecea vara la părintele său, nobil şi mare moşier. Seara, luau ceaiul pe terasă, petrecându-şi timpul în discuţii deşarte; când firul şubred al conversaţiei se rupea, unul dintre musafiri punea să cânte gramofonul gazdei, un gramofon scump şi bogat încrustat.

Câteodată, de sărbători, lui Serghei Platonovici îi plăcea să arunce praf în ochii lumii: invita musafiri şi-i trata cu vinuri alese, cu icre proaspete de nisetru, comandate special la Bataisk, şi cu alte delicateţuri, care de care mai rare. De obicei trăia însă foarte cumpătat. Un singur lucru nu şi-l

---

[10] Revistă lunară de literatură şi ştiinţă; a apărut la Petersburg din 1876 până la jumătatea anului 1918.

refuza: să-şi cumpere cărţi. Îi plăcea să citească şi să ajungă singur a pricepe totul, cu mintea lui ageră şi iscoditoare.

Tovarăşul său de negoţ, Emelian Konstantinovici Atepin, blond, cu o bărbuţă ascuţită şi cu ochii mici şi şireţi, îl vizita rar. Era însurat cu o fostă călugăriţă de la mănăstirea Ust-Medvediţki, care îi turnase opt plozi în cincisprezece ani de căsnicie, şi o bună parte din timp şi-l petrecea stând acasă. Acest Emelian Konstantinovici fusese pe vremuri furier la un regiment; ajunsese om cu stare, dar adusese şi în familie acelaşi spirit rânced, de intrigă şi de slugărnicie. În faţa lui, copiii păşeau în vârful degetelor şi vorbeau în şoaptă. Dimineaţa, după ce se spălau, se aşezau în sufragerie la rând, sub sicriul negru al unui uriaş ceasornic de perete, mama stătea în spatele lor şi, cum îşi auzeau părintele tuşind în dormitor, începeau să cânte în cor, fără vlagă, pe un ton fals „Mântuieşte, Doamne, poporul tău" şi apoi „Tatăl nostru".

Emelian Konstantinovici dovedea să se îmbrace până la sfârşitul rugăciunii, apoi ieşea încreţind ochii verzui şi întindea, măreţ ca un arhiereu, mâna albă şi cărnoasă. Copiii veneau, unul câte unul, să o sărute. Emelian Konstantinovici îşi săruta soţia pe obraz şi întreba, pronunţând peltic „ţ" în loc de „ci":

— Ţiaiul e gata, Poliţka?

— Gata, Emelian Konstantinovici.

— Vezi să fie ţeva mai tare.

Atepin ţinea contabilitatea magazinului, tărcând registrele cu titluri groase „Debit" – „Credit", cu scrisul său înflorit, de furier. Citea Birjevîie vedomosti[11] strângându-şi, de ochii lumii, nasul cărnos cu ochelari în ramă de aur. Se purta politicos cu personalul:

— Ivan Petroviţ, te rog, serveşte pe domnul cu stambă de Taurida.

Pentru soţia lui era: Emelian Konstantinovici. Pentru copii: papà. Iar vânzătorii de la magazin, din pricina ţâţâitului lui, îi spuneau „Ţaţa".

Cei doi preoţi, părintele Visarion şi superiorul său, protopopul Pankrati, nu se aveau bine cu Serghei Platonovici; îl păşteau cu câte o socoteală mai veche. De altminteri, nu trăiau în bună înţelegere nici între dânşii. Părintele Pankrati, intrigant şi încăpăţânat, îl săpa pe om cu dibăcie. Iar părintele Visarion, prietenos din fire, trăind cu o ucraineană care-i făcea menajul, avea o voce spartă din cauza sifilisului, nu-l putea suferi pe sfinţia-sa protopopul şi se ferea de dânsul, pentru firea lui de

---

[11] *Curierul bursei*.

uneltitor şi pentru trufia lui lumească.

Toţi, afară de învăţătorul Balanda, aveau în sat case proprii. În piaţă, se înălţa casa lui Mohov, mare, căptuşită cu scânduri albastre. De partea cealaltă, la mijlocul pieţei, se lăfăia prăvălia cu două uşi şi cu firma spălăcită:

„CASA DE COMERŢ
MOHOV S. P. Şi ATEPIN E. K."

Lângă magazin, era pitit un hambar lung şi pleoştit, cu subsol; la vreo douăzeci de stânjeni mai departe, se întindea ograda parohiei, cu un brâu de cărămidă, şi biserica, a cărei turlă părea o ceapă coaptă de culoare verde. În dosul bisericii, se înălţau pereţii albi ai şcolii, de o aspreală cazonă şi două case mai arătoase: a părintelui Pankrati, albastră, cu gard spoit la fel, împrejmuind grădina de flori, şi casa părintelui Visarion, de culoare cafenie (ca să nu semene cu cealaltă), cu gard de scânduri cioplite şi cu un larg balcon. În colţ, era căsuţa lui Atepin, cu etaj, îngustă şi de o înfăţişare ciudată; dincolo, clădirea poştei, apoi acoperişurile caselor căzăceşti, de paie şi de tablă, spinarea povârnită a morii, cu nişte cocoşi de tinichea ruginită pe acoperiş.

Toţi trăiau ascunşi de lume, după obloanele duble.

Seara, dacă nu se duceau în vizită, trăgeau zăvoarele, slobozeau câinii din lanţuri şi, în satul cufundat în linişte, se auzea din când în când numai toaca de lemn a paznicului de noapte.

2

La sfârşitul lui august, Mitka Korşunov se întâlni din întâmplare pe malul Donului cu Elizaveta, fata lui Serghei Platonovici. Abia se întorsese de pe celălalt ţărm şi, legând barca de-o bârnă, zări o luntre frumos vopsită, care tăia uşor şuvoiul. Luntrea venea dinspre malul stâncos şi se îndrepta spre punte. Boiarîşkin vâslea. Capul lui ras şi asudat strălucea, cu vinele umflate pe frunte şi la tâmple.

Mitka n-o recunoscu pe Elizaveta dintr-o dată. De sub borurile pălăriei de paie, o umbră vineţie cădea peste ochii ei; mâinile arse de soare strângeau la sân un mănunchi de nuferi galbeni.

— A, Korşunov! strigă ea când îl zări pe Mitka şi dădu din cap. M-ai

minţit!...

— Cum te-am minţit?

— Nu mai ţii minte? Nu mi-ai promis că mă iei la pescuit?

Boiarîşkin lăsă lopeţile şi se îndreptă de şale. Botul luntrii se izbi cu iuţeală în mal, fărâmând cu vuiet bulgării de cretă.

— Ei ţi-ai amintit? râse Liza, sărind din barcă.

— N-am avut timp... Sunt prins cu treaba... se scuză Mitka, urmărind cu răsuflarea întretăiată fata care se apropia de el.

— Nu! Aşa nu mai merge, Elizaveta Sergheevna; nu vreau să mai fiu la cheremul nimănui! striga în vremea aceasta din barcă Boiarîşkin. Gândeşte-te numai cât am horhăit pe apele acestea afurisite. Lopeţile mi-au băşicat mâinile până la sânge. Pe uscat e altceva... Prefer...

Coborând din luntre, Boiarîşkin călcă apăsat pe prundişul colţuros de cretă, cu piciorul lung şi gol, ştergându-şi cu şapca de student, boţită, sudoarea de pe frunte. Fără să răspundă, Liza se apropie de Mitka. Flăcăul îi strânse stângaci mâna întinsă.

— Ei, când mergem la pescuit? îl întrebă ea, mijind a râde şi lăsând capul pe spate.

— Şi mâine, dacă vrei! Am isprăvit de treierat; acum, pot să tot merg.

— Iar n-ai să te ţii de cuvânt?

— Ba da!

— Ai să vii destul de devreme?

— Cu noaptea-n cap!

— Te aştept.

— Vin, zău că vin!

— N-ai uitat la care fereastră să baţi?

— Las c-o găsesc eu!... zâmbi Mitka.

— Cred că am să plec zilele acestea. Aş vrea, înainte, măcar o dată să merg la pescuit.

Mitka tăcea, răsucind între degete cheia ruginită de la lacătul bărcii şi uitându-se ţintă la buzele Lizei.

— Mergem? întrebă Boiarîşkin, cercetând o scoică pestriţă pe care o ţinea în palmă.

— Îndată...

Ea tăcu o clipă. Zâmbi cu gândul aiurea şi-l întrebă pe Mitka:

— Mi se pare că aţi avut nuntă?

— S-a măritat soră-mea.

— Cu cine? întrebă ea. Şi, fără să-i aştepte răspunsul, îi aruncă un surâs

fugar şi enigmatic. Aşadar, ne-am înţeles! Să vii!

Şi iarăşi, ca şi întâia oară, pe terasa casei lui Mohov, zâmbetul acela îl atinse pe Mitka usturător, ca un mănunchi de urzici.

O urmări din ochi până la barcă. Boiarîşkin, opintindu-se din răsputeri, împingea luntrea pe apă; Liza privea zâmbind la Mitka peste capul lui Boiarîşkin, făcându-i semn cu capul.

Când barca se îndepărtă la vreo cinci stânjeni, Boiarîşkin întrebă cu vocea scăzută:

— Cine-i tipul acesta?

— Un cunoscut.

— Prietenul de inimă?

Mitka auzi întrebarea; n-auzi însă răspunsul Lizei, din pricina lopeţilor care scârţâiau. Văzu cum Boiarîşkin se îndoaie de grumaz vâslind, cum râde, dar nu văzu chipul Lizei, aşezată cu spatele spre el. O panglică de culoarea stânjenelului cobora de la pălărie pe umărul rotund, dezgolit al Lizei, se clătina molatic la adierea vântului uşor, dispărea şi aţâţa privirea tulbure a lui Mitka.

Mitka arareori se ducea să pescuiască cu undiţa, dar niciodată nu avusese o dorinţă mai mare de pescuit ca în acea seară. Fărâmiţă câteva bucăţi de tizic, făcu un foc în grădină, puse să fiarbă boabe de mei pentru nadă şi schimbă de zor sfoara putredă de la cârlige.

Privindu-i pregătirile, Mihei îl rugă:

— Ia-mă şi pe mine, Dmitri! Mai bine-i să mergem în doi.

— Mă descurc eu şi singur.

Mihei oftă.

— De mult n-am fost cu tine la pescuit! Ce-aş mai pune mâna pe un crap de vreo jumătate de pud!

Mitka tăcu, încruntat şi orbit de aburul fierbinte care ieşea din ceaunul cu boabe de mei. Când îşi isprăvi treaba, intră în casă.

Moş Grişaka, aşezat lângă fereastră, citea evanghelia, cu ochelarii rotunzi cu ramă de bronz, încălecaţi pe nas.

— Bunicule! strigă Mitka, oprindu-se în uşa care-i ajungea cam până la umăr.

Moş Grişaka îl privi peste ochelari.

— Ce-i?

— Scoală-mă după întâiul cântat al cocoşilor.

— Unde vrei să te duci cu noaptea-n cap?

— La pescuit.

Moşneagul, căruia îi plăcea peştele, se împotrivi de formă:

— Spunea tată-tău că mâine trebuie să te duci la îmblătit cânepa, măi băiete. Nu mai pierde vremea. Cu pescari ca tine, mor peştii în baltă de bătrâneţe!

Mitka se desprinse din prag şi răspunse viclean:

— Dacă-i aşa, mi-i totuna! Eu voiam să-ţi aduc plocon un peşte, da' dacă-i vorba de cânepă, mă las păgubaş...

— Stai! Nu te pripi! strigă îngrijorat moş Grişaka, scoţându-şi ochelarii. Ei hai, du-te! Am să vorbesc eu cu Miron. Nu-i rău să pescuieşti dis-de-dimineaţă. Mâine e miercuri. Hai, du-te, du-te, prostănacule! Am să te scol eu! Ce te tot hlizeşti la mine?

În toiul nopţii, moş Grişaka, ţinându-şi cu o mână izmenele de pânză, iar cu cealaltă cârja cu care pipăia înaintea paşilor, coborî pe scara cerdacului, străbătu ograda, ca o stafie albă şi tremurătoare, ajunse la hambar şi împunse cu cârja în nepotul care dormea sforăind pe o cergă. În hambar mirosea a grâu treierat, a murdărie de şoareci, a mucegai stătut şi acru de acareturi părăsite, a pânză de păianjen.

Mitka dormea pe cergă, lângă jitniţă. Nu se dădea clintit cu una, cu două. Moş Grişaka îl împinse mai întâi încetişor, cu cârja, şoptind:

— Mitiuşka! Mitka! Nu auzi, păcătosule! Mitka!...

Dar Mitka sforăi mai adânc şi îşi strânse picioarele.

Bătrânul îşi pierdu răbdarea şi-l împinse cu cârja în pântec, răsucind-o ca un sfredel. Mitka gemu, apucă cârja cu mâna şi se trezi.

— Dormi ca un malac! Nu-i chip să te trezească omul! bombăni moşneagul.

— Taci, taci, nu mai boscorodi! şuşoti Mitka, buimăcit de somn, căutându-şi încălţămintea pe jos.

O porni într-un suflet spre medean. Cocoşii trâmbiţau a doua oară. Mitka trecu pe lângă casa popii Visarion şi auzi din coteţ cântecul asurzitor al unui cocoş, care ţipa bătând din aripi, cu o voce groasă de protodiacon, băgând spaima printre găinile ce cloncăneau încet.

Pe o treaptă a magazinului, paznicul moţăia cu nasul îngropat în gulerul cald al cojocului. Mitka se apropie de curtea lui Mohov, puse jos, lângă gard, undiţele şi coşuleţul în care se afla momeala şi urcă treptele cerdacului, păşind încet ca să nu-l simtă câinii. Apăsă clanţa rece a uşii, uşa era încuiată. Sări atunci balustrada şi se apropie de geam. Fereastra era crăpată. Prin deschizătura neagră, venea un miros de trup cald de fecioară care doarme şi un parfum necunoscut şi nespus de dulce.

— Lizaveta Sergheevna!

Lui Mitka i se păru că strigase prea tare. Aşteptă o clipă. Tăcere. „Poate n-oi fi nimerit fereastra? Dacă acilea doarme taică-său? M-am ars! Mă-mpuşcă!", se gândi Mitka, cu mâna pe ivărul ferestrei.

— Lizaveta Sergheevna, hai la pescuit! Şi în gând: „Frumos pescuit, dacă am nimerit cumva la geamul lui!" Hai, scoală-te! se stropşi, vârând capul pe fereastră.

— Ah! Cine-i? întrebă un glas speriat din beznă.

— Mergem ori ba la prins peşte? Eu îs, Korşunov!

— Da, da, numaidecât!

În odaie se auzi un foşnet uşor; vocea fetei, caldă şi somnoroasă, împrăştia parcă un miros de izmă. Mitka zărea ceva alb care foşneşte şi se mişcă prin iatac.

„Dulce ar fi să te culci cu ea! Mai bine decât la pescuit... Să-mi clănţănească dinţii de frig!", se gândi Mitka, sorbind aroma care venea din odaie.

Chipul surâzător al Lizei, îmbrobodită cu o basma albă, se ivi la geam.

— Am să ies pe fereastră. Dă-mi mâna!

— Haide! o ajută Mitka.

Sprijinindu-i-se de braţ, ea îl privi drept în ochi.

— N-am fost gata destul de repede?

— Nu-i nimica. Mai avem destul timp!

Şi porniră amândoi spre Don. Fata îşi frecă cu podul palmei trandafirii ochii, puţintel cam umflaţi de somn, şi zise:

— Dulce somn am dormit. Şi aş mai fi dormit încă. E din cale-afară de devreme...

— Ba e taman bine!

Se lăsară pe malul apei, trecând pe cea dintâi ulicioară care cobora din medean. Apa crescuse peste noapte, şi barca priponită ieri de o bârnă pe mal se legăna acum împresurată de apă.

— Trebuie să mă descalţ, oftă Liza, măsurând din ochi depărtarea până la barcă.

— Hai că te duc eu! o îmbie Mitka.

— Nu!... Mai bine să mă descalţ.

— Ba mai bine să te duc eu.

— Nu, nu trebuie! se fâstâci Liza, ruşinată.

Mitka îi cuprinse cu braţul stâng picioarele deasupra genunchilor, o ridică uşurel şi păşi prin apă, spre barcă. Fără să-şi dea seama, ea îi

încleştă cu putere grumazul ars de soare şi râse gângurind încet.

Dacă Mitka nu s-ar fi împiedicat de o piatră pe care nevestele albeau rufele, nu s-ar fi întâmplat sărutul acela scurt şi neaşteptat. Ţipând uşor, Liza îşi alipi obrazul de buzele lui crăpate. Mitka se opri la doi paşi de peretele cenuşiu al bărcii. Apa îi intra în ghete, îngheţându-i picioarele.

Descuie lacătul, împinse cu putere luntrea şi sări înlăuntru din mers. Lopată de-a-n-picioarele cu o vâslă mică. Apa clipocea şi suspina. Barca îi despica domol trupul, cu botul ei înalt, îndreptându-se spre malul dimpotrivă. Undiţele săltau şi se ciocneau.

— Unde mergem? întrebă fata, întorcând privirea înapoi.

— Pe ălălalt mal.

Barca se opri la un ţărm înalt şi nisipos. Fără să rostească un cuvânt, Mitka o luă în braţe şi o duse într-un tufiş de păducel. Ea îl muşcă de obraji, îl zgârie; ţipă înăbuşit de vreo câteva ori şi, simţind că o părăsesc puterile, o podidi un plâns sec şi ciudos...

Înapoi porniră pe la ceasurile nouă. Cerul se învăluia într-o pâclă trandafirie-gălbuie. Vântul se juca cu crestele înspumate ale Donului. Barca sălta şi ea, spintecând pieziş undele. Stropi de apă şi de spumă rece ridicată din adânc împroşcau obrazul palid şi supt al Elizavetei, se prelingeau şi i se aninau de gene, de şuviţele de păr ieşite de sub năframă.

O mare istoveală se vădea în ochii pierduţi ai fetei, care frângea cu degetele tulpina unei flori găsite în luntre. Mitka vâslea, fără s-o privească; la picioarele lui zăcea un crap nu prea mare şi un ciortan cu gura strâmbată de spasmele agoniei, cu un ochi holbat şi cercuit de un inel portocaliu. Pe faţa lui Mitka fâlfâia o vinovată tulburare; simţământul de triumf se amesteca cu un simţământ de îngrijorare.

— Am să te duc până la puntea lui Semion, că-i mai aproape de casă, spuse, îndreptând luntrea în voia curentului.

— Bine, murmură ea, resemnată.

Pe mal nu se zărea ţipenie; zaplazurile grădinilor de zarzavat de pe malul Donului, ninse cu pulbere de cretă, se coceau în bătaia unui vânt arzător, răspândind un miros de vreascuri pârlite.

Talgerele de floarea-soarelui, mari şi coapte, ciugulite pe alocuri de vrăbii, se înclinau împrăştiind seminţele. Un lăicer de otavă crudă înverzea izlazul. Mai încolo, departe, zburdau mânjii; vântul fierbinte de către amiază ducea clinchet de zurgălăi pe malul Donului.

Mitka adună peştii şi-i întinse fetei, când coborî din luntre.

— Ţine! Ia ce-am pescuit!

Genele clipiră cu spaimă, şi ea luă peştele.

— Mă duc.

— Du-te...

Fata se depărtă, ţinând cu mâna întinsă peştii înşiraţi pe o nuieluşă de răchită. Era nenorocită, stoarsă de vlaga şi de voioşia pe care le pierduse în tufişul de păducel de pe mal.

— Lizaveta!

Ea se întoarse nehotărâtă, cu o vrăjmăşie înscrisă în arcul frânt al sprâncenelor.

— Vină aici o clipă...

Ea se apropie, iar el rosti înciudat de propria sa stinghereală:

— Uite ce n-am văzut nici eu, nici tu... Ai la spate o pată pe fustă... Una aşa, mititică...

Un val de sânge îi năpădi obrajii, şi ea roşi până la grumaz.

Mitka tăcu o clipă, apoi o povăţui:

— Treci printre livezi...

— Păi tot trebuie să trec prin piaţă. Şi doar aveam de gând să-mi pun o fustă neagră! şopti ea, privind cu deznădejde şi cu neaşteptată ură la chipul lui Mitka.

— Vrei să înverzesc pata cu o frunză? întrebă cu simplitate Mitka şi se miră că ea are ochii înlăcrimaţi.

...Vestea se lăţi prin Tatarski, în şoaptă, ca un val de vânt hoinar: „Mitka Korşunov i-a făcut pocinogul fetei lui Serghei Platonovici?" Femeile o vorbeau, dimineaţa când duceau vacile la cireadă, sau la umbră, golind găleţile lângă cumpăna fântânii învăluite într-un abur de praf cenuşiu, sau pe malul Donului, pe lespezile de gresie, unde băteau şi spălau rufele.

— De, aşa-i când fata n-are mamă!

— Tată-său n-are timp nici cât să răsufle; iar maică-sa vitregă se face că nici n-o vede.

— Paznicul Davîdka, ăl fără degete la o mână, povestea zilele trecute: „Cam pe la miezul nopţii, văd că intră un om prin fereastra din colţ. Mi-am zis că-i un tâlhar care încearcă să-l prade pe Serghei Platonovici. Alerg într-un suflet... «Cine-i? Sări, strajă!» Cine crezi că era? Mitka!"

— Fetele de azi, mai bine să le scuipi în gură.

— Mitka se lăuda lui Mikişka al meu: „Mă duc s-o peţesc la tat-su".

— Mai întâi şi-ntâi, să-şi şteargă mucii de la nas!

— D-apăi lumea zice că ea n-a vrut! A siluit-o...

— Asta s-o crezi tu, cumătro!

Zvonul umbla pe uliţi şi ulicioare, pătând numele, odinioară curat al fetei, ca o poartă de lemn nouă, mânjită vârtos cu catran...

Iar clevetirile oamenilor au căzut ca un trăsnet, din senin, pe capul lui Serghei Platonovici, care începuse să chelească, dărâmându-l la pământ. Timp de două zile, nu-l mai zări nimeni nici în prăvălie, nici la moară. Slugile, care sălăşluiau în dosul casei, se arătau numai când trebuiau să-l servească la masă.

A treia zi, Serghei Platonovici porunci rândaşului să-i înhame un armăsar sur şi rotat la o droşcă de curse şi plecă la staniţă; în drum saluta din cap pe toţi cazacii care-i ieşeau în cale, ţeapăn şi solemn. Apoi, după plecarea lui, se auziră fâşâind roţile unei trăsuri elegante vieneze, lăcuite. Vizitiul Emelian, trăgând dintr-o mică lulea încovoiată, ca lipită de bărbuţa-i căruntă, desfăcu hăţurile de mătase albastră – şi o pereche de cai negri se avântară uşor, tropotind, pe uliţa satului. La spatele umerilor săi largi, se putea vedea chipul palid al Elizavetei. Ţinea un geamantănaş uşor în mână, zâmbind trist şi fâlfâind mănuşa ca un salut de adio lui Vladimir şi mamei vitrege, care stăteau în poartă. Pantelei Prokofievici, care tocmai ieşise din prăvălie şchiopătând, îl întrebă pe Nikita, rândaşul:

— Unde a plecat moştenitoarea?

Şi Nikita, îngăduitor cu sărmana curiozitate a omului, răspunse:

— La Moscova, la şcoală! La învăţătură.

A doua zi, se întâmplă un fapt care a fost frământat mult timp pe malul Donului, la umbra fântânilor cu cumpănă şi în ceair... Spre seară, când herghelia se întorcea de la câmp într-un nor de praf, Mitka se duse la Serghei Platonovici. Aşteptase dinadins un ceas mai târziu, ca să nu-l vadă nimeni. Nu se ducea pentru o treabă ca oricare alta, ci voia să-i ceară mâna fiicei, a Elizavetei.

Până atunci n-o văzuse mai mult de patru ori. Când s-au întâlnit ultima dată, au vorbit în chipul următor:

— Vrei să te măriţi cu mine, Lizaveta? Ce zici?

— Prostii!

— Am să te iubesc şi n-am să te necăjesc! La noi sunt destui argaţi care să muncească. Ai să stai la geam şi ai să citeşti cărţi.

— Eşti un mare nătărău!...

Jignit, Mitka amuţi. În seara aceea, plecă acasă mai devreme; a doua zi dimineaţă, îi spuse lui Miron Grigorievici, care rămase uluit:

— Tătucă, însoară-mă!

— Fă-ţi cruce! Se vede că nu ţi-i bine!

— Zău, tătucă, nu-mi arde de şagă.

— Te-a apucat graba?

— Ce să mai vorbim!...

— Şi zi, care-i ceea de ţi-a făcut cu ulcica? Marfuşka-toanta?

— Trimite peţitori la Serghei Platonovici.

Miron Grigorievici, care dregea nişte hamuri, puse cu grijă pe bancă sculele sale de curelar şi hăhăi:

— Eşti cu chef azi, puiul tatii!

Mitka stăruia încăpăţânat, ca un taur care izbeşte într-un zid. Bătrânului îi sări mustarul:

— Dobitocule! Serghei Platonovici are capital peste o sută de mii de ruble. E negustor. Pe când tu? Pleacă de-aici şi nu-l mai face pe prostu', că acum îţi fac pocinogul de mire cu hăţurile aieste!

— Noi avem paisprezece perechi de boi, pământ şi altă avere! Şi apoi, el îi ţopârlan, pe când noi suntem cazaci...

— Pleacă! porunci scurt Miron Grigorievici, care nu suferea vorba lungă.

Mitka află înţelegere numai la moş Grişaka. Unchiaşul se duse la fecioru-său, tropăind şi izbind în podea cu cârja.

— Miron!

— Zi, tătucă.

— Ce te pui în curmeziş, ai? Dacă i-a căzut băiatului cu tronc la inimă...

— Zău, tătucă, parc-ai fi un copchil! Mitka-i un nătărău, da' mă mir de matale, cum de nu pricepi că...

— Tacă-ţi fleoanca! se răsti moş Grişaka, izbind cu cârja în pământ. Ce, adicătelea, nu suntem de-o seamă cu el?! Ar trebui să ştie că-i o cinste pentru el; un fecior de cazac îi cere fata de nevastă! Are s-o dea bucuros, ca să scape de dânsa... Ne cunoaşte toată lumea, tot ţinutul... Nu suntem nişte prăpădiţi, suntem oameni cu stare! Asta-i! Du-te, Miroşka, hai, – du-te! Să-i dea moara de zestre. Negreşit să i-o ceri!

Miron Grigorievici bombăni înciudat şi ieşi în ogradă, iar Mitka se hotărî să aştepte înseratul, ca să meargă singur; cunoştea el prea bine încăpăţânarea lui taică-său, care era asemeni unei tulpini de ulm de îndoit se îndoia, dar de frânt, ba.

Ajunse, aşadar, până la uşa lui Mohov, fluierând. Acolo, parcă înţepeni deodată. Stătu locului câteva clipe apoi o luă prin curte. Lângă cerdac întrebă fata în casă care trecea foşnindu-şi şorţul scrobit:

— Stăpânul e acasă?

— Îşi bea ceaiul... Mai aşteaptă.

Mitka, se aşează, fumă o ţigară, muie degetele în gură. o stinse şi strivi mucul sub picioare, lăsând o dâră de mahorcă pe duşumea. Serghei Platonovici ieşi scuturând firimiturile pesmeţilor de pe vestă, îl zări pe Mitka şi încruntă sprâncenele.

— Pofteşte înăuntru.

Mitka intră în biroul unde era răcoare şi mirosea a bibliotecă şi a tutun, simţind că bărbăţia cu care se înarmase la plecarea de acasă ţinuse numai până în pragul uşii.

Serghei Platonovici păşi spre masă şi se răsuci scurt pe tocurile care scârţâiră.

— Ce vrei?

Cu degetele la spate, zgâria masa de scris.

— Am venit să aflu...

Şi privirea lui Mitka se pierdu în ochii adânci şi reci care-l sfredeleau; îi tremurau umerii, ca scuturaţi de un fior.

— Să întreb... Poate mi-o daţi de nevastă pe Lizaveta?

Grăunţe de sudoare, ca nişte picături de rouă în vreme de secetă, broboniră pe chipul pierdut al lui Mitka, schimonosit de teamă, de disperare şi ură.

Sprânceana din stânga a lui Serghei Platonovici se zbătea; buza de sus se strâmba, arătând lăuntrul vişiniu. Cu gâtul întins, îşi aplecă trupul înainte:

— Ce-ai spus? Ce-e-e? Golanule! Piei din ochii mei! Am să te trimit legat burduf la ataman! Pui de căţea! Scârnăvie!...

Strigătele acestea îl făcură pe Mitka să prindă curaj, şi acum urmărea cu răceală valul de sânge care se revărsa pe obrajii stacojii ai lui Serghei Platonovici.

— N-o luaţi, rogu-vă, în nume de rău... Voiam să-mi ispăşesc vina...

Serghei Platonovici holbă ochii injectaţi de sânge şi înecaţi în lacrimi şi aruncă spre picioarele lui Mitka o scrumieră grea de tuci. Scrumiera se izbi de podea, săltă şi-l lovi pe Mitka în piciorul stâng, sub genunchi; flăcăul suportă bărbăteşte durerea, deschise smucit uşa şi strigă, rânjind şi strâmbându-se de obidă şi durere:

— E voia dumitale, Serghei Platonovici! Cum pofteşti! Eu voiam din toată inima... Cine are să se mai uite acuşi la dânsa în halul aista? Ţineam să-nchid gura lumii. Cine-i prost să se repeadă după un darab din care au muşcat şi alţii? D-apăi, nici câinele nu-l mănâncă...

Serghei Platonovici, apăsându-şi buza cu o batistă strânsă ghem, îl urmări pe Mitka de aproape şi îi tăie drumul spre uşa din faţă. Flăcăul o zbughi în curte pe uşa din dos. Aici, Serghei Platonovici făcu numai un semn cu ochiul lui Emelian, vizitiul, care trebăluia în ogradă. În vreme ce Mitka, la poartă, se căznea să deschidă zăvorul ferecat bine, patru dulăi sloboziţi din lanţuri năvăliră din spatele şopronului şi, adulmecând om străin, se năpustiră de-a curmezişul ogrăzii măturate oglindă.

În anul 1910, Serghei Platonovici adusese de la bâlci, din Nijni-Novgorod, doi căţeluşi cu părul negru şi-n vălurele, cu gurile mari. Într-un singur an, se făcură cât nişte viţei; la început, sfâşiau fustele femeilor care treceau pe lângă ograda lui Mohov, apoi începură să le trântească la pământ şi să le muşte de şolduri. Când cei doi câini hărtăniră o viţeluşă a popii Pankrati şi doi godânaci de-ai lui Atepin, Serghei Platonovici porunci să fie puşi în lanţuri. Erau dezlegaţi numai noaptea şi o dată pe an, primăvara, pentru împerechere.

Mitka nici n-apucă să se întoarcă cu faţa la zăvozi, când cel pe care-l chema Baian îşi aruncă labele pe umerii lui şi-şi înfipse colţii în scurta căptuşită cu vată. Îl trăgeau, îi sfâşiau hainele, se vânzoleau asemenea unui ghem uriaş şi negru. Mitka se apăra cu mâinile, căutând să nu lunece din picioare. Ca într-un fulger, abia îl zări pe Emelian, care trecu în goană împrăştiind scântei din lulea, coti spre odăile slugilor şi dispăru, trântind o uşă vopsită după el.

Serghei Platonovici, pe terasă, rezemat de un burlan de tablă, ameninţa cu pumnii tuciurii şi mici, acoperiţi cu fire de păr lucios şi aspru. Mitka se clătină pe picioarele însângerate, smulse, în sfârşit, zăvorul şi scăpă în medean, trăgând după el ghemul acela de câini, care hămăiau şi împrăştiau o duhoare de fiare.

Izbutise să strivească gâtlejul lui Baian şi să-l sugrume; iar de ceilalţi l-au descotorosit, numai cu mare greutate, nişte cazaci care treceau pe dinaintea casei.

3

Natalia era binevenită în casa Melehovilor. Cu toate că era chiabur, cu toate că avea şi îndestui argaţi, Miron Grigorievici dăduse copiilor o creştere aspră; îi punea să lucreze şi-i strunea să fie oameni dintr-o bucată. Natalia, fată harnică, câştigă astfel inima socrilor. Ilinişna, care în

sinea ei n-o prea avea la inimă pe nora mai mare, Daria, o femeiuşcă uşuratică şi cu gândul numai la găteli, se alipi de Natalia chiar din primele zile.

— Dormi, dormi, fata mamii! De ce te-ai sculat? o mustra dânsa cu blândeţe, târşâindu-şi greoi picioarele prin bucătărie. Du-te şi te culcă oleacă! Ne descurcăm noi şi fără tine...

Natalia, deşteptată din zori s-ajute la bucătărie, se întorcea în odaie şi se culca din nou.

Chiar şi Pantelei Prokofievici, aspru cu ai săi, îi spunea nevestei:

— Ascultă, femeie, n-o scula pe Nataşa! Prea roboteşte toată ziulica. Azi are de mers cu Grişka la arat. Mai strânge-o în chingi pe Daria. Leneşă şi stricată muiere! Numai sulimanu-i de dânsa; îşi trage sprâncenele cu negru, fire-ar a mă-sii de putoare!

— S-o lăsăm să-şi vadă de dragoste măcar un an! suspina Ilinişna, amintindu-şi viaţa ei zdrobită de trudă.

Grigori se obişnuise încetul cu încetul cu starea lui de om însurat; însă după vreo trei săptămâni, pricepu, cu un simţământ de teamă şi de ură, că nu o rupsese pentru totdeauna cu Axinia, că mai era în inimă ceva ca o ţeapă şi că durerea pricinuită de ea va dăinui. Ceea ce îl făcea să strângă din umeri, atunci când era logodit, şi să-şi spună că totul se tămăduise, că totul fusese uitat, avea rădăcini prea adânci. Nu uitase nimic; îi sângera inima sub povara amintirilor. Încă înainte de nuntă, îmblătind împreună cu Grişka, Petro îl întrebase:

— Grişka, şi ce faci cu Axiutka?

— De ce mă-ntrebi?

— Îţi pare rău c-o laşi?

— Eu o las, şi altul o ia! rânjise Grişka.

— Bagă de seamă! răspunsese Petro, muşcându-şi mustaţa. Vezi că e o însurătoare cam nelalocul ei...

— Trupul rabdă, şi ce-a fost se uită! o întorsese Grişka în glumă.

Dar se întâmplă altfel. Noaptea, când îşi mângâia nevasta din datorie şi o înfierbânta cu focul patimii sale tinereşti, Grişka era întâmpinat cu răceală şi cu o supunere sfioasă. Natalia nu era ahtiată de dragostea bărbatului; moştenise de la maică-sa un sânge sleit şi cumpătat, iar Grişka îşi aducea aminte de iubirea de jăratic a Axiniei şi ofta:

— Natalia, pe tine te-o fi zămislit taică-tău pe un sloi de gheaţă. Rece mai eşti!...

Când Axinia îl întâlnea, el zâmbea tulbure. Ea îl privea cu ochii

întunecaţi, şi vorba îi era ca o otravă:

— Bună, Grişenka! Cum o mai duci? Cum îţi iubeşti nevestica?

— Ei, o ducem şi noi!... răspundea într-o doară Grigori şi se grăbea să scape cât mai repede de privirea iubeaţă a Axiniei.

Se vădea că Stepan se împăcase cu nevasta. Rar se mai abătea la cârciumă; într-o seară, când vânturau grâul pe arie, îi spuse pentru întâia dată după zăporul certei:

— Vrei să cântăm ceva, Xiuşa?

Se aşezară rezemaţi de o movilă de grâu treierat şi plin de praf. Stepan începu un cântec căzăcesc de oaste; Axinia îl urma cu glasul ei puternic şi plin, din adâncul pieptului. Cântau amândoi frumos, ca în primii ani de căsnicie, atunci când se întorceau de la câmp cuprinşi de vălul asfinţitului purpuriu, şi când Stepan, legănându-se în car, cânta un cântec din strămoşi, tânguitor şi trist, ca un drum pustiu de stepă, cotropit de pătlagină. Axinia îi ţinea isonul, rezemând capul de pieptul vânjos al bărbatului. Caii trăgeau carul care scârţâia, legănând oiştea. Bătrânii din sat urmăreau din depărtare cântecul lor.

— Ce mai glas are nevasta lui Stepan!

— Auzi cum cântă amândoi?

— Şi Stiopka! Halal voce! Parcă-i un clopot!

Bătrâneii aşezaţi pe prispă, privind la ultimul surâs de purpură al soarelui în asfinţit, schimbau vorbe răzleţe cu cei de peste drum:

— Auzi? E un cântec din ţara Donului de jos.

— Apăi pe ăsta, leatule, l-am scornit noi în Gruzia!

— Mult îi mai plăcea răposatului Kiriuşka!...

Seara, Grigori asculta cum cântau soţii Astahov. Când ieşea la îmblătit grâul, pe aria vecină cu a lui Stepan, o vedea pe Axinia din nou sigură de sine şi parcă fericită. Cel puţin aşa i se părea lui.

Stepan nu mai dădea ziua bună Melehovilor. Lucra pe arie cu o furcă în mână şi, mişcând umerii largi în zorul muncii, arunca uneori nevestei câte o vorbă de duh; ea râdea, iar ochii ei negri, sclipitori, zâmbeau sub basma. Fusta ei verde fâlfâia mereu pe dinaintea ochilor lui Grigori; o putere de nebănuit îi răsucea gâtul, făcându-l să întoarcă mereu capul spre aria lui Stepan. Nici nu băgă de seamă că Natalia, ajutându-l pe Pantelei Prokofievici la aşternutul snopilor, urmărea cu privirea îndurerată şi geloasă fiecare căutătură a lui în neştire; nu vedea că Petro, care mâna caii în jurul ariei, se uita la el şi strâmba din buze, zâmbind în sine.

În geamătul surd şi necurmat al pământului răstignit sub tăvălugul de

piatră care treiera spicele, Grişka era în prada unor gânduri tulburi. Încerca să adune crâmpeie vagi şi fugare, dar nu izbutea.

De pe ariile megieşe şi de pe cele din depărtări veneau şi se pierdeau în stepă aceleaşi huruituri de maşini, strigătele oamenilor care mânau caii, pocnetele bicelor, răpăitul batozelor. Satul blagoslovit de belşugul grânelor se răsfăţa alene pe malul Donului, ca un şarpe argintiu, mângâiat de un soare sfios de septembrie. Dincolo de zaplazuri, în fiecare gospodărie, sub fiecare acoperiş de la fiecare casă, se răsucea, ca un burghiu, o viaţă proprie, dulce şi totodată amară, deosebită de celelalte vieţi din celelalte sălaşuri. Moş Grişaka răcise, şi acum îl chinuiau măselele. Când era de unul singur, Serghei Platonovici îşi freca în palme barba desfăcută în două, lăcrima şi scrâşnea din dinţi, covârşit de ocară şi ruşine. Stepan clocea în suflet ura împotriva lui Grişka, şi noaptea, prin somn, zgâria învelitoarea peticită, cu degetele lui de fier. Natalia fugea în grajd, se prăbuşea pe o grămadă de tizic şi plângea amarnic. Umerii îi tresăltau. Se încovoia ghem, bocindu-şi fericirea zdrobită. Hristonea, care băuse banii luaţi pe junincă la bâlci, era muncit de remuşcări; Grişka gemea, năpădit de presimţiri rele şi de dorul care se redeşteptase; Axinia, dezmierdându-şi bărbatul, îşi îneca în lacrimi ura nestinsă împotriva lui.

Mecanicul Davîdka, dat afară de la moară, îşi petrecea nopţile la Valet, în magazia cu pereţii de chirpici; iar acesta, cu o ură fulgerând în ochi, nu contenea cu izbucnirile sale:

— Nu! Aşa nu mai merge! Ai să vezi cum o să le taie beregata! Nu le-a ajuns numai o revoluţie! Las c-o veni pentru dânşii, din nou, anul o mie nouă sute cinci! Atunci avem să ne răfuim! Da, să ne răfuim! ameninţa el cu un deget zbârcit, îndreptând cu o mişcare din umeri haina care-i luneca.

Zilele se împleteau cu nopţile şi treceau deasupra satului; unele după altele se scurgeau săptămânile; se târau lunile; vântul sufla, dealul vuia la apropierea furtunilor, şi Donul, învăluit într-o ceaţă de toamnă, verde şi străvezie, îşi urma nepăsător drumul spre mare.

4

Într-o duminică, pe la sfârşitul lui octombrie, Fedot Bodovskov plecă la târg.

Pusese într-un coş patru perechi de raţe îndopate, pe care le vându, şi

cumpără nişte stambă înflorată pentru nevastă-sa; pe când îşi strângea chingile, cu piciorul sprijinit de hulubă, un străin se apropie de el.

— Bună ziua! îi spuse lui Fedot, ducându-şi degetele tuciurii la borurile pălăriei negre.

— Bună! răspunse bănuielnic Fedot, încruntându-şi privirea de calmuc.

— De unde eşti dumneata?

— Din sat; nu-s de-aici.

— Din care sat?

— Din Tatarski.

Necunoscutul scoase din buzunarul hainei o tabacheră de argint cu o bărcuţă gravată pe capac, îi întinse o ţigară şi urmă cu întrebările:

— Şi-i mare satul dumneavoastră?

— Mulţumesc, am fumat. Satul, zici? D-apăi e măricel. Să tot fie vreo trei sute de gospodării.

— Aveţi şi biserică?

— Avem. Cum să n-avem?

— Dar fierari aveţi în sat?

— Potcovari, adicătelea? sunt şi potcovari...

— Moara are lăcătuşerie?

Fedot trase hăţurile calului nărăvaş, cercetă apoi cu un ochi nu tocmai prietenos pălăria străinului şi zbârciturile de pe faţa lui albă, care se pierdeau în barba mică şi neagră.

— Da' matale ce vrei la o adică?

— Vin să mă aşez în satul dumneavoastră. Am fost adineauri la atamanul staniţei. Ai pe cineva în căruţă?

— Nu, n-am pe nimeni.

— Mă iei şi pe mine? Nu-s singur. Mai am pe nevastă-mea şi două cufere, care cântăresc vreo opt puduri.

— S-ar putea face treabă!

După ce se învoi pentru două ruble, Fedot se duse la covrigăriţa Froska, unde era în gazdă necunoscutul; ajută o femeie plăpândă, puţintică la trup şi cu părul ca fuiorul de cânepă să se urce în căruţă şi aşeză dinapoi cuferele ferecate.

Ieşiră din staniţă. Fedot ţinea hăţurile împletite din păr de cal şi plescăia din limbă, îmboldindu-şi murgul. Nu-şi găsea astâmpăr; era curios, întorcea capul colţuros cu ceafa lată, dar călătorii şedeau cuminţi şi tăceau. Fedot ceru mai întâi o ţigară, apoi întrebă:

— De unde sunteţi, de veniţi în satul nostru?

— De la Rostov.

— De fel de acolo?

— Poftim?

— Zic unde eşti născut?

— A, da!... Sunt chiar din Rostov...

Fedot, încordând muşchii de pe chipul arămiu, îşi îndreptă privirea spre un desiş de buruieni din depărtare. Şleaul Hatmanilor se încovoia la deal şi pe creastă; în mijlocul buruienilor cafenii şi uscate, la vreo cinci sute de paşi, ochiul ager de calmuc al lui Fedot desluşi câteva căpşoare de dropii, care abia se zăreau mişcând.

— Păcat că n-avem o puşcă! Le-am fi vânat din căruţă. Uite-le colea... oftă el, arătând cu degetul.

— Nu, nu văd nimica! mărturisi călătorul, clipind miop.

Fedot urmări cu ochii dropiile care coborau în râpă şi se întoarse cu faţa spre călători.

Bărbatul era de statură mijlocie, costeliv, cu licăriri agere în ochii aşezaţi foarte aproape de rădăcina cărnoasă a nasului; zâmbea des când vorbea, umflând buza de sus şi acoperind-o pe cealaltă. Nevasta-i era înfofolită într-un şal de lână şi moţăia. Fedot nici nu-i vedea bine faţa.

— Şi de ce veniţi în sat la noi?

— Eu sunt lăcătuş de meserie. Aş vrea să deschid un atelier. Cunosc şi tâmplăria...

Fedot se uită cu neîncredere la mâinile lui mari, dar străinul, prinzându-i căutătura, adăugă:

— Mai sunt şi agent comercial al societăţii „Singer", care desface maşini de cusut.

— Da' cum te cheamă pe dumneata? îl iscodi Fedot.

— Numele meu e Stockman.

— Adică, nu eşti rus?

— Ba da, sunt rus! Dar bunicu-meu era leton de felul lui.

Nu trecu mult, şi Fedot află că lăcătuşul Iosif Davidovici Stockman lucrase altădată la uzina „Aksai", apoi undeva în Kuban şi apoi la atelierele direcţiei căilor ferate de sud-est. Pe lângă toate acestea, iscoditorul Fedot mai află şi o grămadă de alte amănunte din viaţa omului. Înainte de a ajunge la pădurea stăpânirii, taifasul se isprăvise. Fedot adăpă căluţul asudat la o fântână din marginea şleaului; pe urmă, obosit de drum, începu să moţăie. Mai erau încă vreo cinci verste până la marginea satului.

Fedot legă hăţurile de capră, lăsă picioarele să-i spânzure şi se întinse

mai în voie. Dar nu se prindea somnul de el.

— Cum o duce lumea pe la voi? îl întrebă Stockman, răsucindu-se în leagăn.

— Trăim şi noi, ca tot omul...

— Cazacii sunt mulţumiţi, îndeobşte, cu viaţa lor?

— Unii da, alţii ba. Nu-i chip să fie mulţumită toată lumea...

— Aşa e, aşa e! încuviinţă lăcătuşul.

Tăcu o clipă; apoi stărui iarăşi în întrebările ocolite, cu înţelesul ascuns:

— Zici că oamenii trăiesc din belşug?

— Da, o duc binişor...

— Serviciul militar trebuie să fie o mare povară! Nu?

— Cătănia? Apăi noi cu dânsa suntem deprinşi. Numai acolo, la oaste, trăieşte cazacul de-adevăratelea.

— Deh... Numai că fiecare trebuie să-şi aducă de acasă şi cal, şi harnaşament, şi toate cele.

— Asta aşa-i, mama lor!... se însufleţi Fedot, aruncând o privire piezişă femeii, care întoarse faţa prefăcându-se că nu aude. Pacostea cea mare îs şefii! Când m-am dus la oaste, mi-am vândut boulenii, ca să fac rost de un cal, iar dumnealor nu mi l-au primit. Cică nu-i bun.

— L-au respins? întrebă lăcătuşul cu prefăcută mirare.

— Ba bine că nu! Spuneau că-i bolnav de picioare. Încerc eu s-o întorc, cum mă taie capul: „Băgaţi de seamă că are picioare ca ale unui armăsar de curse şi merge la trap de cocoş... Da, calcă, falnic, ca un cocoş!" N-au vrut să ţină seama de nimic, şi banii s-au dus, dusu-s-au!...

Firul vorbei se înnodă din nou. Îndârjit, Fedot sări de pe capră şi începu a istorisi cu aprindere despre oamenii din Tatarski, înjurându-l pe ataman pentru că a făcut împărţirea nedreaptă cu fâneţele. Şi păşea pe lângă căruţă, lăudând rânduielile din Polonia, unde se afla regimentul său, pe când el era sub arme. Lăcătuşul îl cerceta cu ochii lui mici şi ageri, fumând dintr-o ţigară de tutun slab, înfiptă într-o ţigaretă de os împodobită cu câteva inele, şi zâmbea mereu. O cută piezişă îi brăzda însă fruntea albă, se mişca încet şi greu, împinsă parcă de puterea unor tainice gânduri.

În Tatarski au ajuns când se lăsa amurgul. Stockman, după sfatul lui Fedot, coborî la vădana Lukeşka Popova, unde şi închirie două încăperi.

— Pe cine ai adus din târg? îl întrebă din poartă vecinele pe Fedot.

— Pe un agent.

— *Agint*? Cum *agint*? Ce-o mai fi şi asta?

— Toantelor! Of, că proaste mai sunteţi!.. V-am spus: un agent! Ăl de vinde maşini de cusut. Muierilor frumoase le dă maşini pe daiboj, iar ălora slute ca tine, ţaţă Maria, numai pe bani grei.

— Auzi, cine vorbeşte! Că tu tare chipeş mai eşti, urâciunea dracului! Mutră de calmuc! Nici calul nu te calcă, că se sperie de tine!...

— Calmucul şi tătarul îs oamenii ăi mai de treabă de aici, din stepă! Nu te pune cu dânşii, ţaţo! se apăra Fedot, râzând şi văzându-şi de drum.

Lăcătuşul Stockman rămase astfel chiriaş la Lukeşka, vădana, cea şaşie şi guralivă. Dar nicio noapte n-a trecut şi muierile trăncăneau de zor:

— Auzit-ai, cumătră?

— Ce?

— Fedot calmucul a adus un neamţ!

— Nu mai spune!

— Pe Maica Precista! Poartă pălărie, şi-i zice Ştopul ori Ştokal...

— O fi vreunul de la jăndari?

— Nu, soro! Cică-i de la monopol...

— Ce tot vorbeşti, cumătră! Scorneli! Lumea zice că-i *coltabil,* ca fecioru' lui popa Pankrati...

— Paşka! Dă fuga, maică, până la Lukeşka şi întreab-o la ureche „Ţaţo, cine-i ăla de l-a adus Fedot la matale?"

— Hai, fuguţa, maică!

A doua zi după ce a păşit în Tatarski, Stockman se înfăţişă atamanului.

Feodor Manîţkov, care de doi ani şi mai bine purta semnul de ataman, răsuci în toate chipurile carnetul de identitate, negru, cu scoarţe de muşama, lucru pe care-l făcu la rândul lui şi Egor Jarkov, pisarul.

Schimbară o privire cu înţeles şi atamanul, după năravu-i vechi de fost vagmistru, încuviinţă cu un semn autoritar din mână:

— Poţi să rămâi!

Străinul salută şi plecă. Timp de o săptămână n-a scos nasul din casă; stătea ca un hârciog în vizuină, ciocănind cu o bardă în mână şi orânduindu-şi atelierul într-o dărăpănată bucătărie de vară. Curiozitatea nesăţioasă a femeilor se mai potoli; numai plodurile stăteau zile întregi, privind peste zăplaz la toate mişcările străinului şi urmărindu-l cu o aţâţare nestăpânită de sălbăticiuni.

5

Cu trei zile înainte de pocroave, Grigori porni cu nevasta la arat. Pantelei Prokofievici era bolnav, dar ieşi să-i petreacă, sprijinindu-se în cârjă şi gemând chinuit de un junghi în şale.

— Să ari cele două tarlale, Grişka! Acelea de dincolo de izlaz, la Krasnîi Log.

— Bine, bine! Da' ce facem cu aia de la Talovîi Iar? întrebă Grigori, mai mult hârâind; răcise mai deunăzi la pescuit şi umbla acum legat la gât cu o basma.

— Las-o după pocroave. Deocamdată, ajunge. Nu te lăcomi: la Krasnîi îs de arat taman vreo şase deseatine.

— Nu vine şi Petro să ne ajute?

— Se duce cu Daşka la moară. Trebuie să măcinăm grâul astăzi, că mai târziu e greu să răzbeşti.

Ilinişna strecură câteva pâinişoare albe proaspete în şorţul Nataliei şi o întrebă în şoaptă:

— Nu vrei s-o iei pe Duniaşka, să te ajute la mânat boii?

— Avem să dovedim şi fără dânsa...

— Bine, puicuţă. Hristos să te aibă în pază!

Duniaşka coborî prin ogradă pe malul Donului, la spălat, mlădiindu-şi trupul subţire sub povara unui braţ de rufe ude.

— Nataşa, drăguţo! La Krasnîi Log e o groază de măcriş. Vrei să-mi culegi?

— Bine, bine, îţi culeg.

— Gura, coţofană! strigă Pantelei Prokofievici, ameninţând-o cu cârja pe Duniaşka.

Trei perechi de boi trăgeau pe drum plugul întors, zgâriind pământul zbicit şi împietrit de o toamnă secetoasă. Grigori mergea pe marginea şleaului, trăgând mereu de basmaua care-l strângea. Natalia păşea alături, cu o traistă de merinde în spate.

Afară din sat, o încremenire rece şi străvezie cuprindea stepa. Dincolo de izlaz, dincolo de movila scundă, plugurile brăzdau ogoarele, oamenii mânau caii, fluierând; iar aici, pe marginea drumului, se înălţa pelinul albastru-cenuşiu, creştea sulfina ronţăită de măselele vitelor, iarbă amară, plecată ca pentru rugăciune, şi peste tot se boltea un cer de toamnă rece şi senin ca sticla, străpuns ici-colo de funigeii albi care pluteau legănaţi în

văzduh.

Petro şi Daria, după ce i-au petrecut pe Grişka şi pe nevastă-sa, se pregăteau să plece la moară. El atârnase un ciur în hambar şi vântura din nou grâul, iar Daria umplea sacii şi-i aşeza în căruţă.

Pantelei Prokofievici înhămă caii şi potrivi hamurile cu grijă.

— Mai aveţi mult?

— Îndată! răspunse Petro din hambar.

*

Moara era ticsită de lume; curtea, plină de căruţe. Oamenii se înghesuiau lângă cântar. Petro lepădă hăţurile în mâna Dariei şi sări din căruţă.

— S-apropie rândul meu? îl întrebă pe Valet, cantaragiul.

— Nu te pripi, că mai e vreme...

— Ce număr îi la măcinat?

— A intrat al treizeci şi optulea.

Petro ieşi ca să descarce sacii. În clipa aceea, în magazie, lângă cântar, izbucni o gâlceavă. O voce răguşită schelălăi:

— Ai dormit, şi acum dai năvală peste mine? Cară-te, hoholule, că acuma te pocnesc!

Petro recunoscu vocea lui Iakov Potcoavă şi ciuli urechile. Cearta din magazie creştea, strigătele răzbeau pe uşă afară.

Se auzi o lovitură puternică, şi un tavrican[12] bătrân şi bărbos se rostogoli afară, cu şapca lui neagră turtită pe ceafă.

— Pentru ce? răcni, cu mâna la obraz.

— Am să-ţi frâng gâtul!

— Aşa? Stai tu oleacă!

— Nikifor, vină-ncoa!

Iakov purta porecla de Potcoavă, fiindcă într-o zi, la oaste, pe când potcovea un cal nărăvaş, haramul îl izbise cu copita drept în faţă, turtindu-i nasul, crăpându-i buzele şi lăsând tiparul potcoavei pe obraz. Cicatricea ovală era vânătă; caielele îşi lăsaseră urmele colţilor ascuţiţi, şi de atunci, Potcoavă i-a rămas numele. Vânjos şi brav, tunarul sări în ogradă, suflecându-şi mânecile. Un tavrican înalt, cu o cămaşă de

[12] Se numeau *tavriceni,* în ţinutul Donului, ucrainenii ai căror străbuni, colonizaţi acolo, au fost aduşi, din porunca Ecaterinei II, din părţile Crimeii (Taurida) (n. ed. ruse).

culoarea harbuzului tăiat, îl izbi năprasnic pe la spate. Potcoavă se clătină, dar se ţinu bine înfipt pe picioare.

— Fraţilor! Ăştia răpun pe cazacii noştri!

Pe uşa morii, un puhoi de cazaci şi tavriceni ţâşniră în curtea înţesată de căruţe, ca apa dintr-un scoc.

Încăierarea se dezlănţui la intrarea cea mare. Uşa trosnea, împinsă de îmbrânceala trupurilor. Petro răbufni sacul jos, mârâi şi goni cu paşi zvâcniţi spre moară. Daria se înălţă în căruţă şi-l zări cum năvălea în mijlocul gloatei, trântind pe cei care-i cădeau sub mână. Scoase un ţipăt când îl văzu târât la zid de câţiva ucraineni, care l-au snopit în bătaie, rostogolindu-l la pământ şi călcându-l în picioare.

Învârtind un drug de fier, Mitka Korşunov venea în salturi dinspre sala motoarelor.

Tavriceanul care-l pălise din spate pe Potcoavă se desprinse din grămadă; mâneca trandafirie a cămăşii sfâşiate fâlfâia în urma lui ca o aripă de pasăre rănită. Se aplecă, atingând pământul cu degetele, apoi se repezi la căruţa cea mai apropiată şi smulse repede oiştea. Ograda morii se umplu de larma surdă şi icnită a încaierului.

— A-a-a-a-a-ah!

— Uiu! Uiu! Iu-iu! Iu!

— Vai – văleu... va-a-a-ai!

Izbituri. Trosnete. Gemete. Urlete...

Cei trei fraţi Şamili sosiră într-un suflet de-acasă. Alexei Ciungul căzu, împiedicându-se de hăţurile aruncate de cineva lângă portiţă; se ridică, sărind peste oiştile căruţelor bulucite şi apăsând pe pântec mâneca goală, fără braţ. Frate-său, Martin, se opri ca să-şi bage nădragii în ciorapii de lână; dar în aceeaşi clipă când se aplecase, ţâşni un urlet lângă moară. Un ţipăt zbură deasupra acoperişului povârnit ca o plasă de păianjăn smulsă de vânt. Martin se înălţă şi o luă la fugă după Alexei.

Daria privea din căruţă, sufocându-se, frângându-şi mâinile. În juru-i, femeile ţipau şi boceau. Caii speriaţi ciuleau urechile. Boii mugeau şi se îndesau lângă căruţe. Serghei Platonovici, galben şi cu buzele în tremur, trecu târându-şi piciorul; pântecul îi sălta sub haină ca un ou rotund. Apoi Daria îl văzu pe Mitka Korşunov doborât cu oiştea de tavriceanul cu cămaşa sfâşiată, care, la rându-i, se prăvăli îndată jos, scăpând oiştea crăpată din mână; Alexei Ciungul îl călca acum în picioare, lovindu-l în ceafă cu pumnul lui greu ca de plumb. Prin faţa ochilor Dariei, crâmpeiele încăierării se perindau cu o iuţeală ameţitoare, ca nişte petice multicolore.

Fără să se mai mire de nimic, îl văzu pe Mitka Korşunov, cumpănindu-se în genunchi şi otânjindu-l cu un drug de fier pe Serghei Platonovici, care trecea pe dinaintea lui; îl văzu pe Mohov făcând un semn de groază cu mâna, îl văzu ghiontit, trântit jos şi călcat în picioare de bătăuşi; apoi îl văzu târându-se în patru labe şi intrând în magazia unde era cântarul. Daria se porni pe un râs isteric; arcurile sprâncenelor încondeiate cu negru se frângeau în icnete necurmate. Deodată, râsul smintit se întrerupse; îl zărise pe Petro ieşind din grămada de trupuri încleştate, clătinându-se, pe urmă scuipând sânge şi prăbuşindu-se sub căruţă. Daria se repezi la el cu un ţipăt. Cazacii veneau dinspre sat în fugă, înarmaţi cu pari; unul învârtea deasupra capului o rangă de fier. Încăierarea luă proporţii nemaipomenite. Nu mai era o învălmăşeală obişnuită, asemenea celor de lângă cârciumă, sau o bătaie cu pumnii, cum se întâmpla în săptămâna brânzei. Un tânăr tavrican zăcea întins lângă uşa din încăperea unde era cântarul, cu picioarele scuturate de un tremur mărunt, cu capul scăldat într-o băltoacă de sânge negru şi închegat; din păr i se prelingeau pe faţă picături de sânge purpuriu. Pesemne, pentru el toate se isprăviseră pe acest pământ vesel, sub cerul albastru la care ochii lui n-aveau să se mai deschidă...

Cazacii îi împinseră spre magazie pe tavricenii buluciţi ca o turmă de oi. Şi încăierarea ar fi luat o mai crâncenă întorsătură, dacă unui tavrican bătrân nu i-ar fi trecut prin cap o trăsnaie. Se repezi în magazie, scoase din cuptor un lemn care ardea cu flăcări, năvăli afară şi alergă spre hambarul unde se găseau la păstrare peste o mie de puduri cu uium de grâu. Fumul şerpuia din torţă în urma lui, scânteile se împrăştiau gălbui şi abia văzute în lumina zilei.

— Îi dau fo-o-oc! răcni el sălbatic, înălţând lemnul care ardea trosnind, spre acoperişul de stuf.

Cazacii au tresărit şi s-au oprit pe dată. Valuri de vânt uscat suflau dinspre răsărit, mânând fumul dinspre magazie spre ceata de tavriceni buluciţi.

O scânteie, una singură, şi stuful uscat şi vechi ar fi luat foc, ar fi cuprins tot satul... O larmă de glasuri trecu prin rândurile cazacilor. Unii au purces să se tragă încet spre moară, pe când tavriceanul, dând din cap şi învârtind făclia care semăna scântei din funia de fum vânăt, răcnea înainte:

— Îi dau foc! Aprind şandramaua, fire-aţi ai dracului! Ieşiţi din ogradă!...

Stâlcit şi plin de vânătăi, Iakov Potcoavă, capul încăierării, părăsi ograda morii înaintea tuturor. După dânsul s-au scurs în mare grabă şi ceilalţi cazaci.

Tavricenii înhămară caii şi, mânând de-a-n-picioarele trăgând de hăţurile înnodate, biciuind amarnic gloabele, ţâşniră din curte; huruitul roţilor răsună pe uliţă şi se pierdu dincolo de sat.

Alexei Ciungul se învârtea în mijlocul bătăturii; mâneca goală şi înnodată se legăna şi se zbătea pe pântecul strâns în cingătoare, ca de obicei; ochiul şi obrazul i se zvârcoleau.

— Cazaci – încălecarea!

— După ei!

— N-au să ajungă nici până dincolo de creastă!

Mitka Korşunov, aplecat puţin într-o parte, zvâcni din ogradă. Cazacii buluciţi lângă moară începură din nou să se frământe, dar în clipa aceea un necunoscut, cu o pălărie neagră, pe care nu-l văzuse nimeni până atunci, păşi sprinten către dânşii, venind dinspre sala maşinilor; sfredeli mulţimea cu ochii lui mici şi pătrunzători, ridicând mâna:

— Staţi!

— Da' tu cine-oi mai fi? întrebă Potcoavă, încruntând sprâncenele gata de harţă.

— De-unde ai răsărit, bă?

— Şo pe el!

— Ha-a!

— Tiu, tiu-iu!

— Staţi, fraţi cazaci!

— Câinele lui tat-tu ţi-i frate!

— Ţopârlanule!

— Opincarule!

— Arde-i una la moacă, Iaşa!

— Trage-i peste obloane! Dă-i la ochi!

Străinul zâmbi încurcat, dar fără teamă. Îşi scoase pălăria şi-şi şterse fruntea cu o mişcare firească şi simplă. Până la sfârşit, zâmbetul acesta îi dezarmă.

— Ce s-a întâmplat, oameni buni? întrebă el, arătând cu pălăria mototolită băltoaca de sânge negru şi închegat, care se lăţise lângă sala cântarelor.

— Iac-am snopit şi noi nişte hoholi! răspunse blajin Alexei Ciungul şi făcu cu ochiul, strâmbând din obraz.

— Aşa? Şi pentru ce?

— Pentru rând! Să nu se vâre peste noi, la număr! îl lămuri Potcoavă, făcând un pas înainte şi ştergându-şi de sub nas un cheag roşu de sânge.

— Las să ne ţină minte!

— E-eh! Ce-ar fi să-i ajungem din urmă? În stepă n-au ce să mai aprindă!

— Ne-am speriat de pomană! Poate că nici n-ar fi îndrăznit, ai?

— Ba, cum era la deznădejde, negreşit c-ar fi pus foc...

— Hoholii îs zărghiţi rău la mânie! rânji Afonka Ozerov.

Străinul făcu un semn cu pălăria spre dânsul.

— Şi tu, cine eşti?

Afonka scuipă cu dispreţ printre dinţii ştirbi şi, după ce urmări cum zboară stupitul, înaintă un pas.

— Eu îs cazac! Da' tu nu cumva ăi fi neam de ţigan?

— Nu, suntem ruşi amândoi.

— Minţi! rosti răspicat Afonka.

— Cazacii se trag din ruşi. Asta n-o ştii?

— Şi eu ţi-oi spune: cazacii se trag din cazaci!

— Pe vremuri, şerbii care fugeau de la moşii se aşezau pe Don, şi au fost porecliţi cazaci.

— Ştii ce, neică? Caută-ţi mai bine de drum! îl sfătui Alexei Ciungul, abia stăpânindu-şi mânia, strângând pumn degetele butucănoase şi clipind mai aprig din ochi.

— Putoare! Se oploşeşte lepra acilea şi încearcă să ne facă ţopârlani!

— Cine-i şi ăsta? N-auzi, Afanasi?

— Dracu' să-l ştie! A venit din toată lumea şi a tras în gazdă la Lukeşka-saşia.

Clipa potrivită pentru urmărire fusese astfel pierdută. Cazacii s-au împrăştiat, discutând cu aprindere încăierarea.

*

Noaptea, în stepă, la opt verste de sat, Grigori, învelit într-un cojoc tare şi aspru, îi spunea cu amar Nataliei:

— Nu ştiu cum da' mi-eşti aşa, străină... Taman ca luna ceea de pe cer: nici nu răcoreşti, nici nu încălzeşti. Nu te supăra, Nataşka, că nu te iubesc. N-am vrut să ţi-o spun, da' se vede treaba că aşa nu-i chip să ducem casă bună. Parcă mi-i milă de tine; zilele ăstea parcă ne-au apropiat mai mult...

da' în inimă nu-i nimic... E goală, uite, cum e stepa acuşi!...

Natalia privea în sus, la izlazul înalt al cerului spuzit de stele, la un văl de nori străveziu, care plutea în tăria nopţii... Tăcea. Undeva, foarte departe, în adâncul albastru, întunecat, un stol întârziat de cocori îşi irosea clopoţeii de argint ai glasurilor, ca o chemare tainică la drum.

Ierburile uscate răspândeau o adiere mâhnită, de moarte. Pe o movilă, în zare, tremura pâlpâirea de purpură a unui foc aprins de plugari...

Grigori se trezi înainte de revărsatul zorilor. Cojocul lui era acoperit cu un strat de omăt, gros de patru degete. Tristă, stepa mijea amorţită sub o mantie de nea albăstrie şi neprihănită; un iepure, care dăduse târcoale noaptea pe lângă căruţă, îşi întipărise urmele pe zăpada proaspătă.

6

Aşa era datina, rămasă din moşi-strămoşi dacă un cazac mergea singur, neîntovărăşit de nimeni, pe drumul care ducea spre Millerovo şi dacă se întâlnea cu o ceată de ucraineni şi nu se dădea în lături, mujicii îl snopeau în bătaie. (Cătunele lor se întindeau de la satul Nijne-Iablonovski şi până la Millerovo, cam la 75 de verste.) De aceea, cazacii se duceau la gară cu căruţele în convoaie şi, atunci când se întâlneau cu ucrainenii în stepă, nu le mai era teamă să se ia la harţă.

— Hei, hohol! La o parte! Trăieşti pe moşia căzăcească, putoare, şi nici nu catadicseşti să ne faci loc în drum?

Nici ucrainenii, care veneau cu grâul la silozurile lui Paramonov de pe malul Donului, nu scăpau mai uşor. Aici, încăierările se iscau fără nicio pricină, numai aşa, fiindcă erau „hoholi" şi fiindcă „hoholii" trebuiau bătuţi.

Timp de mai multe veacuri, o mână dibace avusese grija să arunce pe pământul căzăcesc sămânţa urii între cazaci şi ţărani; o ajutase să răsară, iar sămânţa aducea roade bogate. Sângele cazacilor se vărsa din belşug pe pământ, amestecându-se cu al celor veniţi de pe alte meleaguri – sângele ruşilor cu al ucrainenilor.

La două săptămâni după încăierarea de la moară, au venit în sat pristavul de ocol şi judecătorul de instrucţie.

Stockman fu chemat înaintea tuturor la cercetare. Judecătorul de instrucţie, un tânăr de viţă nobilă din căzăcime, îl întrebă, scotocind în geantă prin nişte hârtii:

— Unde ai domiciliat înainte de a te stabili aici?

— La Rostov.

— Pentru ce infracţiune ai făcut închisoare în 1907?

Ochii lui Stockman lunecară pe servietă, apoi pe cărarea piezişă, cu mătreaţă, din creştetul judecătorului de instrucţie.

— Pentru tulburări.

— Mda! Şi unde lucrai?

— La atelierele căilor ferate.

— Profesia dumitale?

— Lăcătuş.

— Nu eşti cumva jidov botezat?

— Nu! Mi se pare că...

— Nu mă interesează ce ţi se pare! Ai fost şi deportat?

— Da, am fost.

Judecătorul de instrucţie ridică fruntea deasupra genţii şi strânse buzele rase, acoperite cu spuzituri.

— Te sfătuiesc să părăseşti localitatea, spuse el şi apoi adăugă ca pentru sine: De altfel, o să am eu grijă de asta.

— De ce, domnule judecător?

În loc să-i răspundă, judele întrebă:

— Care a fost subiectul discuţiei dumitale cu cazacii în ziua încăierării de la moară?

— De fapt...

— Destul! Poţi pleca.

Stockman ieşi pe terasa casei lui Mohov (oamenii stăpânirii se opreau totdeauna la Serghei Platonovici, în loc să tragă la casa obştii), dădu din umeri, se întoarse şi privi încă o dată spre uşa vopsită.

7

Iarna nu se înstăpâni dintr-o dată. Omătul subţire se topi după pocroave; hergheliile fură mânate din nou la păscut. O săptămână suflă vânt dinspre miazăzi; vremea se îmblânzi şi pământul se dezmorţi; în stepă prinseră iarăşi viaţă ierburi verzi, întârziate.

Dezgheţul ţinu până la Sfântul Mihail, când frigul se înteţi din nou. A prins iarăşi să ningă. Gerul se întări din zi în zi. Omătul se înălţase de două palme. Pe malul Donului, prin grădinile pustii, împrejmuite cu zaplazuri

înecate în omăt, se aşternură pretutindeni urme încâlcite de iepuri, aidoma unor horbote lucrate de mâinile iscusite ale fetelor. Pe uliţi, nicio ţipenie.

Un fum de baligă uscată se aşternea plutind deasupra satului. Lângă grămezile de şperlă zvârlite la marginea drumului, se plimbau ţanţoşe ciorile care se apropiaseră de case. O pârtie de sănii străbătea satul, şerpuind cenuşiu, ca o panglică spălăcită.

Într-o zi, obştea se adună în medean; urma să se împartă tarlalele din luncă cu lăstăriş pentru tăiat. Cazacii, înfăşuraţi în cojoace şi şube, se înghesuiau în uşa cancelariei, scârţâind din pâslarii lor uriaşi. Frigul îi sili să intre înăuntru. Fruntaşii bătrâni, cu bărbi de argint, luară loc la masă, de o parte şi de cealaltă lângă ataman şi lângă pisar; cei mai tineri, cu bărbi de diferite culori şi fără bărbi, se strânseră în colţuri, vorbind cu glasuri înfundate în gulerele calde din pielcele de oaie. Pisarul aşternea pe hârtie slove mărunte, la care atamanul se uita peste umăr; încăperea rece a obştii lărmuia de murmurul glasurilor înăbuşite.

— Anul ăsta fânul e pe sponci...

— Aşa-i! Cât ai scos de pe imaş, de atâta ai parte, în stepă, nu-i decât sulfină.

— Altădată, vitele păşteau până la Crăciun.

— Mai bine o duc calmucii!...

— Cred şi eu...

— Atamanul are grumaz de lup. Nici nu poate întoarce capul.

— Uită-te la el, porcul, ce osânză a prins la fălci! Diavolul!

— Măi cumetre, da' ce-ţi veni de-ţi puseşi cojocul ăsta? Vrei să sperii iarna?

— Apoi, numai ţiganul îşi vinde şuba acum!

— Să-ţi spun eu alta cu ţiganul. Cică o dată, în Ajunul Crăciunului, au înnoptat ţiganii în stepă, şi n-aveau cu ce să se învelească. Unul pune pe dânsul un năvod şi adoarme, dară gerul îl pătrunde la măruntaie. Se trezeşte ţiganul de colo, vâră un deget printr-un ochi al năvodului1 şi strigă către mă-sa „Văleu, maică-maică, ce pui de ger i-afară!..."

— Ferească-ne domnul de gheţuş...

— Să potcovim boii; altfel nu-i chip.

— Deunăzi am tăiat o răchită albă din Lunca Dracului. E grozav de bună.

— Măi, Zahar, încheie-ţi nădragii!... Dacă-ţi degeră aia, te ia muierea la goană de acasă.

— Ia zi, Avdeici, la tine-i taurul satului?

— Nu, nu-i la mine! L-a cerut Paranka Mrîhina „Îs vădană, zice, şi are să se simtă mai bine!”... „Ţine-l! zic eu. Te pomeneşti, poate, cu vreun plod...”

— Ha-aha-ha!...

— Ho-ho-ho!...

— Cinstiţi gospodari, ce facem cu lăstărişul? Linişte, vă rog!

— ... i-am zis „Dacă ţi-a face un plod, am să-ţi fiu eu cumătru”.

— Linişte! Vă rog frumos!

Sfatul începu. Atamanul, netezind cu o mână semnul diregătoriei aburit de ger, strigă numele părtaşilor. Din gură îi ieşeau aburi. Cu un deget smulgea ţurţurii de gheaţă din barbă. În fund, la uşa care se deschidea şi închidea mereu, totul se pierdea în fum, înghesuială şi smârcâituri.

— Nu puteţi hotărî tăierea pe joi! strigă din răsputeri Ivan Tomilin, căutând să acopere vocea atamanului, frecându-şi urechile roşii de frig şi aplecând capul cu şapca albastră, de artilerist.

— De ce adică, nu putem?

— Mă, tunarule, vezi să nu-ţi pice urechile!

— Lasă-l, că-i punem noi altele, de bou!

— Joi, jumătate din oamenii satului trebuie să plece la adus fânul... N-are nicio noimă!

— Ti-i duce duminică...

— Cinstiţi bătrâni!...

— Ce vrei? Ajunge!

— Să fie într-un ceas bun!

— Ha-ha-ha!

— Ho-ho-ho!

— Hă-hă-hă!

Unchiaşul Matvei Kaşulin, aplecat peste masa şubredă, striga mânios, amenin ţându-l pe Tomilin cu cârja:

— Mai lasă fânul! Da! Fă ce spune obştea. Aşa ţi-i năravul, holma la cârteală! Prostănacule! Nici nu ţi-a picat caşul de la gură! Asta-i tot, măi frăţioare!...

— Da’ tu? Că tare deştept mai eşti! Mai cere de pomană câte un dram de minte de la megieşi! mârâi Alexei Ciungul, ridicând fruntea dinapoia rândurilor, clipind şi tremurând din obrazul sluţit de explozie.

Ciungul şi moş Kaşulin se duşmăneau de şase ani pentru un petic de arătură. Alexei îl snopea în bătaie în fiecare primăvară, cu toate că peste acest ogor, lat numai de câteva palme, puteai stupi dincolo cu ochii închişi.

— Taci, bâţâitule!

— Păcat că eşti departe! Nu te pot eu ajunge, de-aici, că ţi-aş opinti una, să-ţi curgă borşul din nas.

— Tacă-ţi fleanca, ciungule!

— Mă, ia lasă gura!

— Ieşiţi afară şi băteţi-vă în ogradă! Asta-i!

— Dă-i pace, Alexei! Nu vezi că s-a zbârlit moşul, de-i saltă căciula cazacioc în vârful capului?

— Bagă-i la başcă pe ăi cu tărăboiul!

Atamanul izbi cu pumnul; masa scârţâi din încheieturi.

— Tăcere, că acum chem străjerii!

Gălăgia se potoli până în cele din urmă rânduri.

— Joi, cum s-o crăpa de ziuă, toţi pleacă la lemne.

— Ce ziceţi, cinstiţi bătrâni?...

— Să fie într-un ceas bun!

— Să ne ajute Dumnezeu!

— Ehe, amu tinerii nu prea dau ascultare bătrânilor...

— Las c-au s-asculte! Găsim noi ac şi de cojocul lor. Alexaşca al meu, când i-am dat partea ce i se cuvenea din avere, se năpustise să mă bată şi mă apucase de piept. Dar i-am retezat-o scurt: „Am să te spun atamanului şi bătrânilor, şi au să te bată cu vergile". Şi ce credeţi! Mi se potoleşte băiatul, cum se culcă iarba sub apă, pe câmp...

— Şi mai e ceva, cinstiţi fruntaşi! rosti atamanul cu glas mai domol şi întoarse capul; gulerul ţeapăn al uniformei se înfipse în bărbie şi-l gâtuia. A venit poruncă de la ataman, din staniţă. Sâmbăta ailantă, ricruţii să se înfăţoşeze la jurământ. Aşa că, de cu seară, toţi să fie lângă canţălaria staniţei.

Pantelei Prokofievici, cu piciorul şchiop zgârcit ca la un cocostârc, se afla lângă fereastra din colţ, alături de cuscru-său. Miron Grigorievici, cu cojocul descheiat, stătea pe prichiciul ferestrei, închidea pleoapele şi zâmbea în barba roşcată. Sprâncenele mici şi alburii i-erau acoperite de chiciură; pistruii mari şi negricioşi se învineţiseră din pricina frigului. Ceva mai la o parte, se adunaseră câţiva cazaci mai tineri, hlizindu-se şi schimbând priviri pline de înţeles; iar în mijloc, stătea Avdeici Sinilin, care era de o vârstă cu Pantelei Prokofievici, dar nu dădea semne de bătrâneţe. Purta căciulă de cazac din gardă, cu fundul albastru tăiat de o cruce din fireturi de argint; o trase pe ceafa lată, dezvelindu-şi obrajii roşii ca sfecla şi legănându-se în vârful picioarelor.

Era poreclit „Minciună”. Făcuse serviciul militar, pe vremuri, la Regimentul căzăcesc de gardă imperială „Atamanski”. Plecase cu numele său adevărat, Sinilin, şi se întorsese... „Minciună”.

Fusese cel dintâi din sat care ajunsese în Regimentul „Atamanski”; i se întâmplară numai lucruri ciudate. La început, flăcăul crescuse ca toţi oamenii; cam scrântit oleacă din copilărie, la oaste se scrântise de-a binelea. Îndată după întoarcere, chiar din prima zi, începu să povestească întâmplări uluitoare din timpul serviciului de la palat şi nemaipomenite peripeţii din Petersburg. Dintru-ntâi, năuciţi, ascultătorii îi dădură crezare; îl ascultau cu gurile căscate. Dar nu peste mult, se dovedi că Avdeici era un mincinos, cum nu mai fusese altul de când se întemeiase satul. Oamenii îi râdeau în nas când îl prindeau cu mâţa-n sac; el nici măcar nu roşea (sau, cine ştie, poate că nu se vedea nimic sub pielea lui totdeauna stacojie); nu s-ar fi lepădat de năravul gogonatelor pentru nimica în lume. La bătrâneţe, îşi pierdu şi ce brumă de minte îi mai rămăsese. Strâns cu uşa, se înfuria şi sărea la bătaie; dacă ascultătorii tăceau şi numai zâmbeau, le croia şi mai cu moţ, fără să-şi dea seama că-i luat în derâdere.

De altminteri, acasă era cazac muncitor şi de ispravă; toate le făcea cu socoteală, câteodată chiar cu viclenie. Când venea însă vorba despre serviciul militar de la Petersburg, nu rămânea unul care să nu se ţină de pântec şi să nu se tăvălească pe jos de atâta râs.

Avdeici stătea în mijlocul lor şi se bălăbănea în vârful pâslarilor scâlciaţi, privindu-şi ascultătorii şi vorbind apăsat, cu vocea de bas:

— Cazacul de azi e un bleg! Pricăjit, de nu mai dai două copeici pe el. Păleşte în unul, ş-ai să vezi cum se frânge-n două! Eu, zâmbi cu dispreţ, strivind scuipatul cu vârful pâslarului, eu am văzut în staniţa Vioşenskaia nişte ciolane de oameni! Halal! Aceia de pe vremuri zic şi eu că erau cazaci, nu nişte mâţe jigărite...

— De unde le-ai dezgropat, Avdeici? întrebă Anikuşka-spânul, dând cu cotul un ghiont vecinului.

— Mă, fârtate, nu s-ar putea să ne scuteşti de minciuni, măcar în ajun de sărbătoare?

Pantelei Prokofievici strâmbă din nas şi trase din cercelul de la ureche. Nu-l putea suferi pe palavragiu.

— Eu, măi frăţioare, n-am minţit niciodată de când îs pe lume! rosti grav Avdeici şi se uită nedumerit la Anikuşka, care se prăpădea de râs, parcă era scuturat de friguri. Am văzut oasele când îşi făcea casa

cumnatu-meu... Săpând el temelia, dă de-un mormânt. Care va să zică, pe vremuri se afla un ţintirim pe malul Donului, lângă biserică...

— Şi ce fel de oase erau? întrebă morocănos Pantelei Prokofievici, pregătindu-se de plecare.

— Un braţ... uite-aşa! (Avdeici îşi desfăcu larg mâinile). Iar capul?... Zău, dacă mint! Capul – mare cât un cazan de bucătărie!

— Măi, Avdeici! Mai bine povesteşte-le băieţilor cum ai prins tâlharul acela la Petersburg, îl îndemnă Miron Grigorievici, coborând de pe prichiciul ferestrei şi încheindu-şi cojocul.

— Să vă povestesc? întrebă Avdeici, cu o îndoială sfioasă.

— Hai, povesteşte!

— Te rugăm, chiar!

— Fă-ne cinstea, Avdeici!

— Uite cum a fost! începu el, tuşind şi scoţându-şi punga cu tutun din buzunar, din care vărsă în palmă atât cât îi trebuia pentru o ţigară, şi, aruncând înapoi în pungă doi bănuţi de aramă ce se rostogoliră o dată cu mahorca, îşi privi ascultătorii cu ochii celui mai fericit om. Într-o zi, un tâlhar aristat o tulise din fortăreaţă. L-au căutat peste tot; hoţul, ia-l de unde nu-i! Toată stăpânirea nu mai ştia ce să facă. S-a dus, şi dus a fost. Pune-i sare pe coadă... În toiul nopţii, iaca vine şi mă cheamă ofiţerul de serviciu... Da-a! Mă strigă, mă supun. „Du-te, zice el, du-te în odăile majestăţii-sale imperiale... te cheamă împăratul în pirsoană". Eu, deh, am cam băgat-o pe mânecă... Intru şi iau poziţia; iar el, ocrotitorul nostru, numai ce mă bate uşor pe umăr şi-mi zice: „Uite ce, Ivan Avdeici! A ievădat ăl mai mare răufăcător din împărăţie. Să mi te faci luntre şi punte, numai prinde-l! Fără el, să nu-mi vii!" „Am înţeles, să trăiţi, măria voastră!" Da-a! Hm!... Nu pot spune c-a fost treabă uşoară. Iau eu o troică înhămată cu caii ăi mai straşnici din grajdurile ţarului, şi pe-aici ţi-i drumul!...

Avdeici aprinse ţigara, se uită la ascultătorii cu capetele plecate, se însufleţi, şi glasul lui tună prin norul de fum care-i învăluia faţa:

— Gonesc ca vântul o zi, o noapte. Şi taman a treia zi, îl ajung lângă Moscova. Îl pun frumuşel în caleaşcă şi ia-o pe acelaşi drum îndărăt. Sosesc eu în toiul nopţii, tăvălit de glod din cap până-n picioare, şi mă duc de-a dreptul la împărat! Da' mulţi din palat, tot soiul de prinţi şi conţi, nu vor să mă lase! Îi îmbrâncesc la o parte şi trec înainte! Da! Bat în uşă „Daţi-mi voie să intru, majestate imperială!" „Cine-i acolo?", întreabă el. „Eu îs, Ivan Avdeici Sinilin!" răspund. Aud că se iscă o mare zarvă în odaie,

ţarul o strigă pe împărătească „Maria Feodorovna! Scoală iute şi pune samovarul! A venit Ivan Avdeici!”

O răbufnealã de râsete detună până în rândurile cele mai din fund. Pisarul, care citea un anunţ despre vitele pierdute şi cele de pripas, se poticni în dreptul cuvintelor: „Piciorul stâng până la chişiţă, pintenog...” Atamanul întinse gâtul, ca un gânsac, şi privi la adunarea cutremurată de hohote.

Supărat, Avdeici îşi smulse căciula din cap şi se uită la cazaci cu încruntare şi nedumerire

— Staţi un pic, că n-am isprăvit!

— Ha-ha-ha!

— Of! Lăsaţi-mă, că mor!

— Hi-hi-hi!

— Mă, Avdeici, mare porc de câine mai eşti! Ho-ho!

— Auzişi? „Pune samovarul, a venit Avdeici!” Bată-te norocul să te bată!

Adunarea se risipi încetul cu încetul. Treptele cerdacului, acoperite de gheaţă, gemeau din greu sub paşi. Stepan Astahov şi încă un cazac, înalt şi vârtos, stăpânul unei mori de vânt, se luară la trântă pe zăpada bătută, lângă cancelarie, ca să se mai încălzească.

— Dă-l peste cap, morarul dracului! îl îndemnau pe Astahov cazacii buluciţi în jur. Scutură-l, Stiopka, să-i curgă tărâţele din el!

— Nu-l apuca de subsuori! Măi, mare deştept! se frământa bătrânul Kaşulin, sărind ca un vrăbioi, fără să simtă picătura mare şi limpede, care-i lăcrima discret, clătinată sub nasul vânăt.

8

Pantelei Prokofievici se întoarse de la sfat şi trecu de-a dreptul în odaia lăturalnică, unde sălăşluia cu bătrâna. Ilinişna zăcea bolnavă de câteva zile; faţa ei palidă şi umflată era obosită şi muncită de durere. Stătea culcată pe o chilotă groasă de fulgi, cu spatele rezemat pe o pernă lipită de perete. Auzind tropăitul cunoscut de paşi, întoarse capul şi se uită cu asprimea-i obişnuită la cârlionţii bărbii stufoase, care acopereau gura lui Prokofievici, şi la mustaţa udă; umflă nările, dar nu simţi decât un iz acru de blană de oaie. „Azi, n-a băut!”, gândi şi, mulţumită, puse pe pântecul umflat un ciorap cu andrelele înfipte şi cu călcâiul neisprăvit.

— Ce-i cu lemnele?

— Au hotărât pentru joi, zise Prokofievici şi-şi netezi mustaţa. Joi dimineaţa, repetă el, aşezându-se pe un sipet lângă pat. Cum îţi mai merge? Te simţi mai binişor?

Pe faţa Ilinişnei trecu o umbră dureroasă.

— Tot aşa! Mă taie junghiurile, mă dor încheieturile...

— Nu ţi-am spus, toanto, să nu intri toamna în apă? Când te ştii bolnavă, mai bine nu te bagi! izbucni Pantelei Prokofievici, făcând cu cârja câteva rotocoale largi pe duşumea. Ce? Nu-s destule muieri în casă? Fi-ţi-ar cânepa de trei ori afurisită! Ai pus-o la muiat – şi acum... Dumnezeule, Doamne! Ei, ai văzut acuma?!

— Nici cânepa nu se cade să se prăpădească! Femeile nu erau acasă. Grişka – plecat cu nevasta la arat; Petro şi Daria aşijderea.

Bătrânul se aplecă spre pat şi suflă în palmele împreunate.

— Ce face Nataşka?

Ilinişna se învioră şi spuse cu o vădită nelinişte în glas:

— Ce-i cu dânsa, nu mai pricep! Deunăzi, iar a plâns. Când ies în curte, văz că cineva a uitat deschisă uşa de la hambar. Zic „Hai s-o închid". Intru, ea era acolo; stătea pe lada cu mei. O întreb „Ce-i cu tine, ce ai, copilă? Ea răspunde „Mă doare capul, mamă!" Nu-i chip să scoţi de la ea adevărul adevărat.

— O fi bolnavă?

— Nu-i bolnavă... Am vorbit cu ea. O fi deocheată. Sau ceva, tot din pricina lui Grişka.

— Nu care cumva se dă iar ticălosul pe lângă ailaltă?

— Ce tot vorbeşti, moşnege? îşi frământă Ilinişna mâinile cu spaimă. Crezi că Stepan e prost? Nu, n-am văzut nimica...

Pantelei Prokofievici mai stătu o vreme şi apoi ieşi; Grigori era în odaia lui şi ascuţea cu o pilă cârligele undiţelor prinse cu sfoară. Natalia le ungea cu untură topită şi le înfăşura unul câte unul în cârpele de cânepă. Pantelei Prokofievici trecu şchiopătând pe lângă dânşii şi aruncă o privire iscoditoare Nataliei; un văl rumen i se topea pe obrajii palizi, ca pe o frunză de toamnă. Slăbise mult în această lună, şi în ochii ei apăruse ceva nou şi dureros. Bătrânul se opri în uşă „Iată ce-a rămas din femeie!" gândi el, privind încă o dată la capul Nataliei, cu părul lins, plecat deasupra laviţei.

Grigori şedea lângă fereastră, meşterind cu pila; un smoc de păr negru, încâlcit, îi juca pe frunte.

— Lasă-le dracului! răcni bătrânul, înroşindu-se deodată de mânie, strângând cârja şi abia stăpânindu-se să nu-l lovească.

Feciorul tresări şi se uită mirat la unchiaş.

— Voiam să le ascut capetele, tătucă!

— Lasă-le, ţi-am spus! Pregăteşte-te să mergi după lemne la pădure.

— Îndată.

— N-avem niciun orcic la sanie, şi lui îi arde de cârlige! bombăni bătrânul mai potolit, dând târcoale uşii ca un om care vrea să mai spună ceva.

Apoi ieşi şi-şi vărsă toată mânia pe Petro. Punându-şi scurta de blană, Grigori îl auzea cum ţipă prin ogradă:

— Vitele tot îs neadăpate! Ce păzeşti acilea?! Fire-ai... Cine a luat fân din claia de lângă zăplaz? N-am spus să nu vă atingeţi de claia de la margine? Blestemaţilor, daţi acu fânul cel mai bun, iar la primăvară cu ce-ai să hrăneşti boii la arătură?...

Joi, cu două ceasuri înainte de ziuă, Ilinişna o trezi pe Daria din somn.

— Scoală-te! E vremea să aţâţi focul!

Daria, numai cu cămaşa pe ea, se repezi spre cuptor; bâjbâi cutia cu chibrituri şi aprinse focul.

— Pregăteşte mâncarea mai repede! o zori Petro zbârlit, pufăind din ţigară şi tuşind.

— N-o scoală şi pe Nataşka; îi-i milă! Doarme, duglişa! Ce, numai eu trebuie să mă rup în două? bombănea Daria, îmbufnată şi încă buimacă de somn.

— Du-te tu şi trezeşte-o, o îndemnă Petro.

Natalia se trezise singură. Aruncând pe umeri o caţaveică, ieşi şi porni la magazie, să aducă nişte tizic.

— Adă şi câteva surcele! îi porunci nora mai mare.

— Auzi, Daşka? Trimite-o pe Duniaşka după apă! spuse Ilinişna cu glas răguşit, abia târându-şi picioarele prin bucătărie.

În bucătărie mirosea a hamei proaspăt, a curele de harnaşament şi a trup cald. Daria alerga sprinten, tropăind din pâslari şi mutând cu zornăit oalele de tuci; sânii mici se zbăteau sub cămaşa trandafirie, cu mânecile suflecate. Măritişul n-o vestejise şi n-o uscase; era înaltă şi subţire, cu mijlocul mlădios, ca o nuia de răchită. Părea încă o fetişcană. Umerii îi jucau într-un mers legănat; când soţul răcnea la dânsa, îi răspundea zâmbind. Sub tăietura subţire şi răutăcioasă a buzelor, arăta două şiruri de dinţi deşi şi mărunţi.

— Tizicul trebuia adus de cu seara! Acuşi ar fi fost uscat, de-l puneai pe cuptor! mogorogea supărată Ilinişna.

— Am uitat, mamă! Eu sunt de vină! răspunse Daria pentru ceilalţi.

Până au pregătit mâncarea, afară se luminase. Pantelei Prokofievici îşi opări limba cu caşă de mei, grăbit să isprăvească mai repede. Grigori, posomorât, mesteca încet, clefăind, mişcând ca un rumegător muşchii rotunzi ai fălcilor. Petro glumea pe socoteala Duniaşkăi, necăjind-o pe ascuns, cu ochii la taică-său, fiindcă-şi legase obrajii cu o basma, ca să-şi mai ostoiască durerea de dinţi.

În sat, tălpicele săniilor scârţâiau prin negura vânătă a dimineţii. Căruţele trase de boi se îndreptau spre Don. Grigori şi Petro ieşiră în ogradă să înhame boii; înfăşurând din mers în jurul gâtului legătoarea de lână moale, căpătată în dar de la logodnică, Grigori sorbea aerul rece şi uscat. Un corb trecu în zbor pe deasupra curţii, croncănind; prin văzduhul ferecat de ger fâlfâi foşnetul uşor al aripilor. Petro îi urmări zborul, apoi îşi rosti gândul:

— Se-ndreaptă spre miazăzi; unde-s locuri mai calde.

Secera subţire a lunii plutea încă pe cer, dincolo de un nor trandafiriu şi gingaş ca un surâs de fecioară; dintr-un hogeag se ridica fumul drept, deşirându-se ca un trup fără braţe spre craiul-nou cu tăişul ascuţit şi auriu, în înălţimile fără de hotar.

În dreptul ogrăzii lui Melehov, Donul nu îngheţase. Gheaţa verzuie, cu dungi de zăpadă, se întărise doar pe ţărm; apa curgea şi se bulbucea dedesubt, repezită din chingile sloiurilor. Dincolo de mijloc, aproape de malul stâng, unde izvoarele ţâşneau din râpi negre, se zărea un şuvoi întunecos, clocotitor şi sinistru, cu tivuri albe de zăpadă; ca nişte pete negre se mişcau şi se cufundau în adânc câteva raţe sălbatice, rămase să ierneze pe Don.

Drumul care trecea peste apă se despărţea din medeanul satului.

Pantelei Prokofievici o porni înainte, cu plăvanii săi bătrâni, fără să-şi mai aştepte feciorii. Petro şi Grigori întârziară o vreme şi ieşiră din ogradă după el. Aproape de mal îl ajunseră pe Anikuşka. Încins cu un brâu verde, în care înfipsese un topor cu coadă albă, nou-nouţă, mergea pe lângă sanie. Nevastă-sa, scundă şi bolnăvicioasă, mâna boii.

Petro îi strigă din spate:

— Hei, vecine, ţi-ai luat şi nevasta?

Anikuşka, ahtiat ca de obicei după glume, se apropie de sanie, tropotind.

— Am luat-o, cum vezi! Să mă mai încălzească o ţâră!

— N-are jăratic!... Prea-i uscată!

— Ce să-i fac? îi dau eu ovăz, dar tot degeaba.

— Postata mea-i pe alături de-a ta? întrebă Grigori, coborând din sanie.

— Cam tot pe acolo; ţi-oi spune, dacă-mi dai o ţigară!

— Ei, Anikei, Anikei, gata eşti să te repezi la pomană!

— Lucrul de furat şi de cerşit totdeauna-i mai dulce! chicoti Anikuşka, strâmbându-şi, într-un zâmbet, chipul spân de muiere.

Şi aşa, plecară împreună. Pădurea dantelată cu chiciuri de promoroacă se înveşmântase într-un alb solemn. Anikuşka mergea înainte, biciuind crengile boltite deasupra drumului; palele înţepătoare de zăpadă se rostogoleau peste femeia înfăşurată în blană.

— Lasă prostiile, diavole! ţipă ea, scuturându-şi zăpada.

— Bagă-i nasul în omăt! strigă Petro, căutând să atingă bouleanul cu biciul sub pântec, ca să-i iuţească pasul.

La cotitură, lângă Lăculeţele Babelor, se întâlniră cu Stepan Astahov. Se întorcea în sat fără sanie, mânând boii înjugaţi în proţap; păşea larg, scârţâind din pâslarii căptuşiţi cu piele. Moţul albit de chiciură spânzura ca un ciorchine de strugure de sub căciula pusă pe o ureche.

— Hei, Stiopa, ai rătăcit drumul? îl întâmpină Anikuşka, când ajunse în dreptul lui.

— L-am pierdut, lua-l-ar!... S-a izbit sania de-o buturugă când coboram şi s-a rupt o talpă. Aşa că trebuie să mă întorc înapoi! răspunse Stepan şi mai adăugă o sudalmă piperată, trecând pe lângă Petro şi uitându-se dârz, cu ochii lui limpezi şi răutăcioşi, umbriţi de genele lungi.

— Ai lăsat sania? strigă Anikuşka, întorcându-se.

Stepan făcu un semn cu mâna a lehamite, pocni din bici, întoarse boii care o porniseră peste câmp şi-l urmări lung cu privirea pe Grişka. Aproape de întâiul ochi de apă, Grigori zări sania lăsată în mijlocul drumului şi alături pe Axinia. Ea se uita de-a lungul drumului la convoiul care venea, strângând în mâna stângă poala şubei de blană.

— În lături, că te calc! Hei, n-auzi, fă, nevastă care păcat că nu eşti a mea? răcni Anikuşka.

Axinia zâmbi, se dădu în lături şi se aşeză pe sania înclinată, cu o talpă lipsă.

— Văz c-ai nevasta lângă tine.

— S-a înfipt în mine ca un scai sub coada porcului! De nu era, te-aş fi luat cu mine.

— Mulţumesc!

Când ajunse în dreptul ei, Petro se uită pe furiş la Grigori, care venea din urmă. Mergea zâmbind cu nelinişte; din toate mişcările lui se vădea că aşteaptă ceva, într-o mare tulburare.

— Să trăieşti, vecină! Toate bune?... îi dădu bineţe Petro, ducând o mănuşă la căciulă.

— Mulţumim Domnului!

— Ce, s-a rupt sania în drum?

— Da, s-a fărâmat! răspunse Axinia cu glas tărăgănat, fără să se uite la Petro; apoi se sculă şi se întoarse către Grigori, care se apropia.

— Grigori Panteleevici; trebuie să-ţi spun ceva...

Grigori se alătură de dânsa, zicându-i lui Petro:

— Ai grijă şi de boii mei.

— Da, da... Bine! făcu Petro, cu un rânjet murdar, trăgând în gură un capăt din mustaţa amară de atâta fumat.

Cei doi stăteau faţă în faţă şi tăceau. Axinia arunca priviri îngrijorate în toate părţile, întorcând ochii negri şi umezi spre Grigori. Un simţământ de ruşine şi de fericire îi pâlpâia în obraji şi-i usca buzele. Răsufla scurt, năvalnic, gâfâind.

Sania lui Anikuşka şi sania lui Petro se mistuiseră după un crâng de stejari roşcaţi. Grigori se uită ţintă în ochii ei şi văzu cum i se aprinde o flacără deznădăjduită şi sfruntată.

— Fă cum vrei, Grişa, da' nu mai pot trăi fără tine! spuse ea cu tărie şi strânse buzele, aşteptând răspunsul bărbatului.

Grigori tăcea. Liniştea ferecase pădurea într-un cerc de fier. Urechile-i ţiuiau în pustiul sticlos. Drumul, bătut de tălpicile săniilor, sclipea; cerul era ca o zdreanţă cenuşie; pădurea – mută şi amorţită de somn. Deodată, lângă el, un croncănit răguşit de corb îl dezmetici din toropeală, înălţă fruntea şi zări pasărea neagră, cu penele lucii şi cu picioarele strânse într-un zbor tăcut, bătând din aripi, ca un semn de rămas bun.

Grigori vorbi, mirat şi el de ceea ce-i rosteau buzele:

— Are să fie cald. Zboară spre ţinuturile calde...

Tresări, hohoti înăbuşit. În ochii săi plecaţi scăpără o privire lacomă, tâlhărească, şi, cu o mişcare scurtă, o trase pe Axinia la pieptul lui.

9

Seara, la Stockman, în casa Lukeşkăi, vădana cu ochii şaşii, se adunau tot soiul de oameni. Venea Hristonea, de la moară venea Valet, cu o haină soioasă, zvârlită pe umeri, hâtrul Davîdka, rămas de trei luni fără slujbă, precum şi mecanicul Ivan Alexeevici Kotlearov; câteodată venea şi cizmarul Filka, iar Mişka Koşevoi, un cazac tinerel care nu făcuse încă armata, era nelipsit.

La început, jucau popa-prostul. Apoi, într-o seară, Stockman scoase la iveală, pe furiş, o carte de Nekrasov. Începură a citi cu glas tare câteva stihuri, şi cartea le plăcu. Urmă apoi lectura poeziilor lui Nikitin; cu puţin înainte de Crăciun, Stockman aduse un caiet murdar şi zdrenţuit, fără scoarţe, pregătindu-se să citească din el. Koşevoi, care terminase pe vremuri şcoala parohială şi citea el de obicei altora, privi cu scârbire la caietul soios.

— E numai bun să faci tăiţei din el! Aşa-i de gras!

Hristonea râse gălăgios; un zâmbet sclipitor răsări pe faţa lui Davîdka; Stockman aşteptă să-nceteze hohotele de râs şi zise:

— Citeşte, Mişa! Scrie despre cazaci; sunt lucruri interesante.

Koşevoi se aplecă deasupra mesei, cu un moţ de păr auriu fluturând pe frunte, şi citi răspicat:

— *Scurtă istorie a cazacilor de la Don*.

Clipi din ochi, privindu-i pe cei din jur cu un aer întrebător.

— Citeşte, ceru Ivan Alexeevici.

Citiră astfel trei seri de-a rândul. Citiră despre Pugaciov, despre o viaţă liberă; despre Stenka Razin şi Kondrati Bulavin. Ajunseră şi la timpuri mai dincoace. Autorul necunoscut, vorbind pe înţelesul tuturor şi cu mult duh, îşi bătea joc de viaţa calică a cazacilor, de rânduieli şi de stăpânire, de puterea ţarului şi chiar de cazacii care se vânduseră împăraţilor, prefăcându-se în nişte preascârbavnici gealaţi. Fură adânc tulburaţi. Şi se porni o aprinsă gâlceavă. Hristonea vorbea cu glasu-i gros, cu capul sprijinit de grinda tavanului. Stockman era lângă uşă şi fuma în tăcere o ţigară vârâtă în ţigareta lui de os, împodobită cu inele; numai ochii îi râdeau.

— Aşa-i! Că bine zice! tună Hristonea.

— Parcă noi suntem de vină? Alţii i-au adus pe cazaci în halul de nemernicie în care sunt! spuse Koşevoi, desfăcând nedumerit braţele şi

încruntând ochii negri şi obrazul cu trăsături chipeşe.

Era un flăcău vânjos, cu şoldurile mari şi lat în umeri; de aceea, părea că are o temelie pătrată. Pe acest corp de fier se lega un grumaz zdravăn, rumen-cărămiziu, care contrasta ciudat cu capul mic, frumos, cu trăsături feminine, cu o piele neted întinsă pe obraji, cu o gură mică şi îndârjită, cu ochi negri sub claia de păr auriu şi creţ. Mecanicul Ivan Alexeevici, un cazac înalt şi osos, se împotrivea cu îndârjire. Era îmbibat de datinile căzăceşti, care crescuseră o dată cu celulele trupului sau ciolănos. Lua apărarea cazacilor, stropşindu-l pe Hristonea şi fulgerându-l cu ochii săi bulbucaţi şi rotunzi.

— Ţopârlan ai ajuns, Hristonea! Geaba mai tăgăduieşti! O picătură de sânge căzăcesc într-o căldare dintr-ăla de mujic. Te-a făcut mă-ta cu un vânzător de ouă din Voronej...

— Tontălăule! Of, că tont mai eşti! tună Hristonea. Eu îs pentru adevăr...

— Deh, eu la oaste n-am slujit într-un regiment de gardă! răspunse răutăcios Ivan Alexeevici. Acolo, la „Atamanski", s-adună proştii împărăţiei: tot unul şi unul...

— Las că şi-n ălelalte regimente îs destui tari de cap, de-ai putea să spargi cu ei buturugile!

— Tacă-ţi fleanca, ţopârlane!

— Şi ce, adicătelea? Ţăranii nu-s oameni?

— Apăi d-aia le zice ţopârlani, că-s făcuţi din curmei de tei şi cusuţi cu bozii.

— Eu, măi fârtate, pe când eram oştean la Petersburg, începu Hristonea, am văzut fel de fel de oameni. Să vezi ce mi s-a întâmplat! urmă el. Eram, care va să zică, de gardă la palatul împărătesc, în odăi şi pe afară. Ăi de-afară veneau călări de-a lungul zidului, doi câte doi; o patrulă-n dreapta, alta-n stânga. Când se întâlneau, întrebau: „Linişte şi pace? Nicio răzvrătire?" „Nu! Nimic!" Apoi se despărţeau din nou, şi să te ferească sfântul să încerci să te opreşti locului şi să tăifăsuieşti. Cazacii pentru patrule, ca şi santinelele de la uşi, erau în aşa chip aleşi ca să semene: ori oacheşi amândoi, ori bălani amândoi. Şi nu numai părul aşijderea, da' trebuiau să fie aidoma şi la chip, ca gemenii. Din pricina ăstor marafeturi, într-o zi bărbierul mi-a văpsit barba. Se nimerise să fiu santinelă împreună cu Nikifor Meşcereakov – un cazac din staniţa Tepikinskaia. Al naibii, ş-avea părul roşu, cum n-aţi văzut de când sunteţi. Păr de jăratic, nu alta! Au căutat în toate sotniile, dar n-au găsit un altul ca el. Atunci

Barkin, sotnicul nostru, îmi porunceşte „Du-te, zice, la bărbier, să-ţi văpsească numaidecât barba şi mustaţa". M-am dus şi mi le-a văpsit. Când mă uit în oglindă, să-mi sară inima din piept: ardeam! Eram numai flăcări! Apuc barba cu degetele. Parcă mă frigea, zău aşa! Aţi mai văzut una ca asta?

— Ce tot baţi apa-n piuă? îi tăie vorba Ivan Alexeevici. Despre ce spuneai adineauri?

— Vorbeam şi eu aşa, de oameni, care va să zică.

— Atunci dă-i drumul. Cine dracu' are nevoie de barba ta?

— Şi precum vă spusei, într-o zi mi-a venit rândul să mă duc în patrulă călare. Mergeam cu un leat; deodată, după un colţ, ne pomenim cu o gloată de studenţi. Când ne văd, şi purced a răcni „Huo-o-o!" Şi apoi iar: „Huo-o!" Nici măcar n-am avut timp să ne pregătim; ne-au împresurat. „Ce vă plimbaţi pe-aici, cazacilor?" Zic: „Patrulăm! Nu pune mâna pe dârlogi!" Şi dau să scot sabia. Iar el de colo „Crede-mă, cazacule, că şi eu îs cazac din staniţa Kamenskaia şi învăţ acilea la nivirsi... niversitate"... sau cum naiba-i zice... Pornim înainte, da' unul cu nasul lung scoate zece ruble din portăfel şi zice „Luaţi, cazacilor, şi cinstiţi întru pomenirea sufletului lui taică-meu, Dumnezeu să-l ierte!" Ne dă el zece ruble şi scoate din geantă un părtret „Ăsta-i chipul tatii, zice. Păstraţi-l ca amintire!" L-am luat; deh, ne era ruşine să nu-l luăm. Studenţii îşi văd de drum şi strigă din nou „Huo-o!" Apoi, o pornim noi către Pirşpectiva Nevski. În clipa aceea, sotnicul iese cu un ploton de cazaci pe poarta din dos a palatului şi vine de zor spre noi: „Ce-a fost aici?" Zic: „Ne-au înconjurat studenţii şi au intrat în vorbă cu noi! După regulament, am vrut să-i lovim cu săbiile, da' ne-au lăsat în pace şi ne-am văzut de drum." Ne-au schimbat. Îi spunem vagmistrului: „Uite, Lukici! Ne-am învârtit de zece ruble şi trebuie să le bem întru odihna sufletului ăstui moşneag." Şi-i arătăm părtretul. Seara, vagmistrul a adus votcă, şi două zile am băut. Apoi, numai ce iese la iveală tragerea pe sfoară. Ticălosul cela de student cu nasul lung, în locul pozei lui tată-său, ne dăduse părtretul ălui mai mare zavergiu al seminţiei nemţeşti. Eu n-am bănuit nimic; l-am atârnat ca amintire pe perete, deasupra patului; am văzut c-avea barbă albă, era om aşezat; părea negustor. Da' când îl zăreşte sotnicul, întreabă cu spume la gură: „Mă, maica mă-tii, de unde ai părtretul ăsta?" „Uite, aşa şi aşa", spun eu. Şi numai ce prinde dumnealui să tragă la sudălmi şi mă cârpeşte peste gură o dată, de două ori... „Da' ştii, bă, răcneşte, că ăsta-i atamanul lor, Karla?!" Vezi că i-am uitat numele. Stai, cum naiba îi zice?...

— Karl Marx? întrebă Stockman surâzând.

— Aşa! Taman Karla Marx! se însufleţi Hristonea. Da' ştiu că ne-a băgat în belea, mama lui! La noi, la corpul de gardă, venea câteodată şi ţareviciul Alexei, cu dascălii lui... De l-ar fi văzut şi dânşii, ce s-ar mai fi întâmplat, Doamne, Doamne!

— Şi încă îi mai lauzi pe ţopârlani! Ai văzut cum te-au potcovit? râdea batjocoritor Ivan Alexeevici.

— Vorba-i: am băut de zece ruble? Le-am băut pentru Karla, pentru bărbos; da' le-am băut!

— Face să bei pentru el! zâmbi Stockman, jucându-se cu inelele ţigaretei îngălbenite de fum.

— A făcut vreo faptă bună? întrebă Koşevoi.

— Am să vă spun altă dată ce-a făcut. Acum e târziu, răspunse Stockman şi lovi cu plesnet în palmă ţigareta, din care sări chiştocul stins.

După multă bălăbăneală şi după o chibzuită alegere, se alcătui un sâmbure de zece cazaci, în casa dărăpănată a Lukeşkăi, cea cu ochii saşii. Stockman era sufletul grupului şi mergea cu încăpăţânare spre o ţintă ştiută numai de el. Cum rod carii lemnul, aşa rodea el prejudecăţile şi deprinderile înapoiate, sădind scârbă şi ură împotriva orânduirii. La început, se lovi de un zid de neîncredere, rece şi tare ca oţelul. Dar nu se lăsă, ci continuă să roadă... A ştiut să încuibeze în inimi viermele nemulţumirilor.

10

Pe malul stâng al apei, nisipos şi lin, se întinde Vioşenskaia, cea mai veche dintre staniţele de pe Donul de sus, strămutată odinioară pe locul de unde a fost ştearsă de pe faţa pământului Cigonaţkaia, sub domnia lui Petru I. I se schimbase până şi numele; acum se cheamă Vioşenskaia. Pe vremuri a fost însemnat popas de trecere pe marea cale a apelor dintre Voronej şi Azov.

În dreptul staniţei, Donul face o cotitură ca un arc tătăresc, se abate apoi scurt la dreapta; iar lângă satul Bazki, din nou curge întins şi măreţ, ducându-şi apele cu luciri verzui şi albăstrii de-a lungul albelor creste de cretă de pe celălalt ţărm. Satele se înşiruie mai dese pe malul drept şi mai răzleţe pe cel stâng, până la albastrul Mării de Azov.

Dincolo, în dreptul staniţei Ust-Hopiorskaia, primeşte apele

Hopiorului, iar în dreptul staniţei Ust-Medvediţa, apele Medvediţei şi curge apoi, bogat în apă, printre sate şi staniţe pline de verdeaţă şi flori.

Vioşenskaia e împresurată din toate părţile de nisipuri galbene. E o staniţă plicticoasă, pleşuvă, fără livezi. În piaţă, o veche catedrală, înnegrită de vremi; şase uliţi străbat aşezarea paralel cu Donul. Acolo unde fluviul face o cotitură şi se îndepărtează spre Bazki, se întinde un lac larg cât Donul, când apele sunt mai scăzute, împrejmuit de o luncă de plopi. Staniţa sfârşeşte unde se termină şi lacul. Pe un medean îngust, năpădit de buruieni ţepoase, gălbii, se înalţă şi o a doua biserică, cu turle verzi, cu acoperişul de asemenea verde, ca verdele plopilor crescuţi de-a valma pe celălalt mal al lacului. Către miazănoapte, se întinde un şes galben şi nisipos, cu plantaţii de pini plăpânzi, cu iazuri de apă stătută, de culoarea trandafirului, din pricina pământului lutos şi roşu. Pe fâşiile de nisip jilav şi pe toate olaturile de prunduri se zăresc satele pierdute, ca nişte ostroave cu livezi şi cu lunci de răchită, ţepoase şi ruginii.

Într-o duminică de decembrie, ca la vreo cinci sute de cazaci tineri din staniţă se strânseseră în piaţa de lângă biserica veche. Liturghia era pe sfârşite; clopotele sunau pentru „Cuvine-se cu adevărat". Uriadnicul-major, un cazac falnic şi în vârstă, cu mai multe galoane pe mânecă, fiindcă se reangajase de câteva ori, comandă „adunarea". Mulţimea lărmuitoare se revărsă şi se aşeză pe două rânduri lungi şi cam cotite; uriadnicii alergau de-a lungul, aliniind rândurile frânte.

— Dublaţi... răcni uriadnicul şi, cu un gest nelămurit, termină... şirurile!

Atamanul staniţei, îmbrăcat reglementar, cu o manta ofiţerească nou-nouţă, se ivi în piaţă, zornăind din pinteni, urmat de comisarul militar.

Grigori Melehov stătea alături de Mitka Korşunov, vorbind amândoi în şoaptă.

— Mă strânge cizma! Nu mai pot răbda...

— Nu-i nimic! Rabdă, flăcăule, că-ţi trece până la însurătoare!

— Au să ne pornească îndată.

Ca pentru a întări cele spuse, uriadnicul se dădu câţiva paşi înapoi şi se răsuci pe călcâie.

— La dreap-ta!

Cinci sute de perechi de cizme făcură: „Grââşt! grââşt!"

— Ocolire la stânga – marş!

Coloana intră pe portiţa deschisă a ogrăzii, tinerii cazaci se descoperiră din mers şi biserica se umplu până la boltă de vuietul paşilor.

Grigori stătea, fără să ia aminte la jurământul citit de preot. Se uita la faţa lui Mitka; acesta se strâmba de durere, tot lăsându-se de pe un picior pe altul, chinuit de strânsoarea cizmei. Braţul înălţat al lui Grigori amorţea; gânduri răzleţe i se învolburau în minte, horind bezmetic. Apropiindu-se să sărute crucea şi atingând cu buzele argintul îmbălat de udeala atâtor guri, se gândi la nevastă-sa şi la Axinia. Amintirea ţâşni ca un fulger în zigzag şi-i străbătu gândurile: pădurea... trunchiurile copacilor ruginii, înveliţi în odăjdiile bogate, albe, ca de argint ale ninsorii; lucirea adâncă şi umedă din ochii negri ai Axiniei, sub broboada de lână...

Ieşiră în piaţă. Se încolonară din nou. Uriadnicul îşi suflă nasul, îşi şterse pe furiş degetele de căptuşeala uniformei şi începu cuvântarea:

— De azi nu mai sunteţi copii; sunteţi cazaci! Aţi depus jurământul, şi fiecare trebuie să ştie, ce şi cum... Acuma, când aţi crescut şi sunteţi cazaci în toată puterea, trebuie să vă păstraţi cinstea, să daţi ascultare părinţilor, celorlanţi şi aşa mai departe... Aţi fost copii, aţi făcut prostii, aţi jucat popici pe uliţă; acuma, trebuie să vă gândiţi la slujba care vine. După un an mergeţi la oaste; aici uriadnicul îşi suflă din nou nasul, aruncă jos ce-i ţâşnise în palmă şi, înfigându-şi degetele într-o mănuşă frumoasă, de lână de iepure, încheie: „iar părinţii trebuie să se gândească la echipamentul vostru, să vă cumpere câte un cal de călărie şi toate cele... Iar acuma, băieţi, duceţi-vă pe la căşile voastre cu Dumnezeu!"

Grigori şi Mitka, lângă punte, aşteptară pe ceilalţi camarazi din Tatarski; au pornit apoi împreună spre casă, pe malul Donului. Deasupra satului Bazki, se risipea un văl de fum. Dangătul clopotului abia se auzea; Mitka venea în urmă, şchiopătând, sprijinit într-o bâtă noduroasă, smulsă dintr-un gard.

— Descalţă-te! îl povăţui unul din flăcăi.

— Are să-mi degere piciorul, şovăi Mitka, rămânând mai la urmă.

— Mergi şi tu în ciorapi.

Mitka se aşeză pe zăpadă, îşi trase anevoie cizma din picior, apoi porni înainte, desculţ şi şchiopătând. Pe drum, în zăpada care scârţâia, se întipărea urma groasă a ciorapului de lână.

— Pe unde o luăm? întrebă Alexei Beşneak, un flăcău scund şi îndesat.

— Pe malul Donului! răspunse Grigori pentru ceilalţi.

Mergeau vorbind şi îmbrâncindu-se în zăpadă; din când în când, tăbărau pe vreun flăcău, îl trânteau într-un troian de nea şi săreau peste el grămadă.

Între satul Bazki şi satul Gromovski, Mitka fu cel dintâi care zări un lup

trecând Donul.

— Hei, uite lupul, băieţi! Uiiiuuu!... Na-na-na!

— A-hu! A-hu! A-hu!...

— Huo!...

Lupul alergă molatic câţiva stânjeni, se opri aproape de celălalt ţărm şi se întoarse cu tot trupul ţeapăn.

— Şo pe el!

— Ha-a!

— Tii, diavole!...

— Se zgâieşte la tine, Mitka. Se minunează cum de mergi în colţuni!

— Stă de-a coasta; nu-l lasă grumazul.

— Nu poate întoarce capul.

— Iacătă-l că se duce!

Cenuşie, cioplită în granit, fiara stătea cu coada întinsă ca un băţ. Apoi sări sprintenă într-o parte şi se afundă în sălciile care străjuiau ţărmul.

Amurgul se lăsase când au ajuns în Tatarski. Grigori trecu pe gheaţă până în uliţa lor şi urcă spre poartă. Sania era în curte; vrăbiile ciripeau pe o grămadă de vreascuri aruncate lângă gard. Mirosea a vatră, a funingine arsă, a ţarc de vite.

Urcând treptele, Grigori se uită pe geam.

Lampa atârnată în perete împrăştia în bucătărie o lumină gălbuie. Petro stătea cu spatele întors în dreptul ferestrei. Grigori îşi scutură cu mătura zăpada de pe cizme şi intră învăluit într-un nor de aburi.

— Iată-mă! Bună seara!

— Da' iute ai venit! Trebuie să fii bocnă!... răspunse pripit Petro.

Pantelei Prokofievici era aşezat cu coatele pe genunchi şi cu capul plecat. Daria învârtea cu piciorul roata de tors care sfârâia. Natalia, lângă masă, stătea cu spatele la Grigori, fără să se întoarcă. Grigori aruncă o privire grăbită de jur împrejur şi îşi opri ochii asupra lui Petro. După faţa neliniştită a lui frăţâne-său, înţelese că se întâmplase ceva.

— Ai depus jurământul?

— Da.

Grigori se dezbrăcă încet, căutând să câştige timp şi scormonind repede în cuget toate întâmplările cu putinţă să fie pricina acestei tăceri şi a răcelii cu care l-au primit cei ai casei.

Ilinişna intră, şi pe chipul ei era întipărită o vădită tulburare.

„Natalia!", îi trecu prin cap lui Grigori, aşezându-se pe laviţă, alături de unchiaş.

— Dă-i ceva să mănânce! se adresă bătrâna Dariei, arătând cu ochiul spre Grigori.

Daria opri cântecul vârtelniţei şi se îndreptă spre cuptor, săltând uşor umerii şi mlădiindu-şi trupul sprinten, ca de fecioară. Tăcerea se lăsă din nou în bucătărie; jos, lângă prichici, sforăind, se încălzeau o capră şi un ied, atunci fătat.

Grigori, înghiţind îmbucăturile, se uita din când în când la Natalia; dar nu-i vedea obrazul. Stătea cu spatele la el, cu capul aplecat deasupra andrelelor. Pantelei Prokofievici fu cel dintâi care nu mai putu răbda această apăsare. Tuşi în silă, răguşit, şi vorbi:

— Natalia are de gând să ne părăsească...

Grigori culese în tăcere fărâmiturile cu o coajă de pâine.

— Care-o fi pricina? întrebă taică-său.

Buza de jos îi tremura; primul semn al izbucnirilor de furie.

— Nu ştiu! răspunse Grigori, încreţind ochii; dădu strachina la o parte şi se sculă, făcându-şi cruce.

— Da' eu ştiu! rosti bătrânul, ridicând glasul.

— Nu te mai zborşi, omule! puse cuvânt de blândeţe Ilinişna.

— Las că ştiu de ce!

— În treaba asta, zarva nu-şi are rostul! zise Petro, urnindu-se de la fereastră spre mijlocul încăperii. Lucrurile se pot rândui numai prin bună înţelegere; dacă vrea, rămână! Dacă nu vrea, ducă-se cu Dumnezeu!

— Eu n-o judec. E o mare ruşine pentru noi, şi-i păcat în faţa lui Dumnezeu, da' n-o judec! Nu-i ea de vină, ci ăst pui de lele! se răsti Pantelei Prokofievici, arătând spre Grigori, care se rezemase de cuptor.

— Cu ce-s eu vinovat?

— Nu ştii nimic? N-ai păcătuit cu nimic, putoare?!

— Nu ştiu!...

Pantelei Prokofievici icni din loc, răsturnând laviţa şi venind în faţa lui Grigori. Natalia scăpă ciorapul; andreaua se izbi de podea şi zăngăni. La auzul sunetului, un motănel sări de pe cuptor şi, cu capul întors, cu lăbuţa încovoiată, împinse ghemul şi-l rostogoli spre ladă.

— Uite ce am să-ţi spun! începu bătrânul cu glas stăpânit şi răspicat. Dacă nu vrei să trăieşti cu Nataşka, pleacă din casa mea, unde îi vedea cu ochii! Am zis! Du-te încotro te-or duce ochii! repetă ca de obicei, cu glasul deodată potolit, întorcându-se şi ridicând laviţa răsturnată.

Duniaşka, de pe pat, îşi holbă ochii rotunzi şi spăimântaţi.

— Am să-ţi spun şi eu ceva, tată, şi rogu-te să nu-ţi fie cu supărare!

rosti Grigori cu voce tremurătoare, înăbuşită. Nu m-am însurat eu; matale m-ai însurat. Eu n-am să alerg după Natalia. Dacă vrea, n-are decât să plece la tată-său!

— Atunci, cară-te d-acilea!

— Aşa voi face.

— Cară-te la mama dracului!

— Mă car, mă car. Nu te pripi! Şi Grigori apucă de mânecă haina aruncată pe pat; umflă nările, tremurând şi clocotind de mânie, ca şi bătrânul.

În acea clipă, o uimitoare asemănare se adânci între dânşii; în vinele lor curgea acelaşi sânge, amestecat cu sânge turcesc.

— Unde ai să te duci? gemu Ilinişna, apucându-l pe Grigori de braţ.

Dar el o îmbrânci cu putere şi luă din fugă căciula, care căzuse de pe pat.

— Lasă-l să plece, câine parşiv! Blestemat să fie! Hai, cară-te, cară-te! tună bătrânul şi trânti uşa de perete.

Grigori ţâşni în tindă; ultimul glas pe care-l auzi în casa părintească fu glasul Nataliei, care izbucnise în plâns.

O noapte friguroasă se lăsase peste sat. De sus, din beznă, cădeau fulgi de zăpadă sticloşi şi ascuţiţi, gheaţa crăpa pe Don, vuind ca un bubuit de tun. Grigori ieşi pe poartă, gâfâind. În celălalt capăt al satului, câinii lătrau întărâtaţi. Lumini galbene fumegau în bezna nopţii.

Grigori păşea pe uliţă fără nicio ţintă. La geamurile de la casa lui Stepan, lucea întunericul.

— Gri-şa! răsună din urmă glasul deznădăjduit, rugător al Nataliei.

„Ia mai dă-mi pace cu dragostea ta, mălăiaţo!", gândi Grigori, scrâşnind din dinţi şi iuţind paşii.

— Grişa! Întoarce-te!...

Grigori coti cu paşi împleticiţi pe cea dintâi ulicioară şi auzi pentru ultima dată strigătul dureros, înăbuşit, departe:

— Grişenka, dragul meu!

Grigori trecu repede medeanul, se opri la o răscruce de drum şi cercetă în minte numele flăcăilor prieteni, la care ar fi putut să mâie peste noapte.

Se opri la numele lui Mihail Koşevoi. Casa se afla la capătul satului, sub deal; Mihail, maică-sa, o soră nemăritată şi doi fraţiori alcătuiau toată familia. Grigori intră în ogradă şi bătu în ferestruica sălaşului.

— Cine-i acolo?

— Mihail e acasă?

— Acasă. Dar cine-i acolo?

— Eu îs, Grigori Melehov.

După o clipă, Mihail, trezit din somnul cel dintâi şi cel mai dulce, îi deschise uşa.

— Tu eşti, Grişa?

— Eu.

— Ce vrei în puterea nopţii?

— Lasă-mă să intru şi ţi-oi spune.

În tindă, Grigori îl prinse pe Mihail de braţ; înciudat că nu găseşte cuvintele de trebuinţă, rosti în şoaptă:

— Aş vrea să dorm în noaptea asta la tine! M-am certat cu ai mei... Cum e la tine? Ai loc? Mă culc oriunde...

— Găsim noi loc. Intră! Da' de ce v-aţi certat?

— Mai dă-o-ncolo! Lasă, frate, ţi-oi spune mai târziu... Unde-i p-acilea uşa? Nu văd nimic.

I-au aşternut un culcuş pe laviţă. Grigori se lungi şi se înveli cu cojocul peste cap, ca să nu audă cum vorbeşte în şoaptă mama lui Mihail, care dormea în acelaşi pat cu fiică-sa.

„Ce-o fi acum acasă? Are să plece Nataşka? De-acu viaţa mi s-o rândui într-alt chip. Unde să mă duc?", se întrebă el. Şi un gând îi răspunse îndată „Mâine o chem pe Axinia, să plecăm împreună în Kuban, departe de-aici, departe, cât mai departe"...

Pe dinaintea ochilor lui Grigori, închişi, treceau coamele stepei, satele, staniţe necunoscute, pe care nu le văzuse niciodată, străine de inima sa. Dar dincolo de acest val de coline, la capătul acestui drum fumuriu, înflorea o ţară albastră şi primitoare ca-n poveşti şi, peste toate, plutea dragostea Axiniei, ca o floare tomnatică înfruntând vremea.

Adormi cam îngrijorat de viaţa necunoscută care îl aştepta. Înainte de a aţipi, mai încercă din răsputeri să-şi aducă aminte de faptele care-i apăsau sufletul şi nu se lăsau desluşite. Gândurile se răsfirau senine şi potolite, ca o barcă lăsată în voia şuvoiului, şi pe urmă, deodată, se izbeau de ceva tare, ca de un banc de nisip. Nu se simţea în largul său, era scârbit, se zvârcolea cu mintea rătăcită, căznindu-se să-şi lămurească: „Ce este? Care-i piedica ce-mi stă în cale?"

Dimineaţa, când se trezi, îşi aminti într-o fulgerare: „Oştirea! Unde să plec cu Axiutka? În primăvară trebuie să fiu la tabără; iar la toamnă, mă duc la militărie! Asta-i piedica!"

După mâncare, îl chemă pe Mihail în tindă.

— Mişa, du-te la Astahovi şi spune-i Axiniei să vină când s-o înnopta la moara de vânt.

— Da'... Stepan? se fâstâci Mihail.

— Scorneşte şi tu ceva, ca să-ţi faci drum la dânşii...

— Bine, mă duc.

— Du-te. Spune-i să vină negreşit...

— Fii pe pace...

Seara, Grigori aştepta lângă moara de vânt şi fuma cu ţigara ascunsă în mânecă. În spatele morii, vântul şuiera, poticnindu-se între tulpinile uscate de porumb. Pânza ruptă se lovea la fiecare suflare de aripile înţepenite ale morii. Lui Grigori i se părea că o pasăre mare i se roteşte deasupra capului, bate din aripi şi nu-şi poate lua zborul. Axinia nu mai venea. La apus, zarea se înfăşură într-un văl de purpură viorie; dinspre răsărit, vântul sufla încă mai vajnic; întunericul cobora repede, lăsând în urmă luna, care se aninase de sălcii. Un cer ruginiu, pătat cu albastru, se lăsase nepăsător deasupra morii. Din sat străbăteau cele din urmă vuiete ale vâltorii de peste zi.

Grigori fumă trei ţigări una după alta; îngropă ultimul chiştoc în zăpada chirfosită de picioare şi se uită împrejur cu mânie şi durere. Urmele paşilor săi din sat şi până la moară erau negre ca păcura. Nu se vedea nimeni venind dinspre Tatarski. Grigori se sculă; se întinse, şi umerii îi trosniră. O luă apoi spre lumina primitoare care mijea la ferestruica de la izba lui Mihail. Cum se apropia de ogradă fluierând alene, se pomeni faţă-n faţă cu Axinia. Se vedea că venise în grabă, dacă nu cumva chiar alergase; gâfâia. Din gura-i fragedă şi rece ieşea ca o adiere aromată de fân proaspăt, abia simţită, adusă de departe, din fâneţele verii.

— Mi-am pierdut răbdarea tot aşteptându-te! Credeam că nu mai vii.

— Abia am putut scăpa de Stepan.

— M-ai lăsat să deger. Ah, muiere afurisită!

— Las că-s eu fierbinte. Te încălzesc acuşi!

Desfăcu blana ei şi se lipi de Grigori, cum se înlănţuie hameiul în jurul stejarului.

— De ce m-ai chemat?

— Stai oleacă; ia-ţi mâinile! Pot trece oameni pe-aici. Au să ne vadă.

— Te-ai sfădit cu ai tăi?

— Am plecat. De ieri stau la Mişka. Am ajuns ca un câine de pripas...

— Şi acum, ce vrei să faci?

Axinia desfăcu braţele, care-l strângeau pe Grigori, şi, tremurând, îşi

încheie pulpanele blănii.

— Hai, Grişa, lângă zaplaz. De ce-am sta în mijlocul drumului?

Păşiră alături din cale. Grigori curăţi zăpada şi se rezemă cu spatele de zaplazul îngheţat, care trosni.

— Nu ştii cumva dacă Natalia a plecat acasă?

— Nu ştiu. Se vede c-o pleca. La ce să mai rămână?

Grigori vârî braţul îngheţat al Axiniei în mâneca straiului său. Strângând cu degetele mâna ei îngustă, întrebă:

— Şi acuşi, ce-o să facem?

— Nu ştiu, dragul meu! Am să fac cum ai să spui tu.

— Ai să-l laşi pe Stepan?

— Fără un singur oftat! Dacă vrei, acum îl las.

— Ne-om tocmi undeva împreună şi-om trăi...

— Merg să rânesc la vite, Grişa. Numai să fiu cu tine!

Au rămas câteva clipe, încălzindu-se unul pe altul. Grigori nu se îndura să plece; întorcea capul împotriva vântului, închidea ochii, nările îi tremurau. Axinia, cu faţa culcată la subsuoara lui, sorbea cu nesaţ mirosul ameţitor al trupului pe care îl cunoştea – şi pe buzele lacome tremura, într-ascuns de văzul lui Grigori, un surâs slobod de fericire împlinită.

— Mâine mă duc la Mohov. Poate m-oi tocmi la el, zise Grigori, apucând ceva mai sus mâna Axiniei, caldă şi cu degetele asudate.

Axinia nu răspunse. Nici nu ridică fruntea. Surâsul vioi de adineauri îi lunecă de pe buze, ca furat de vânt; teama şi neliniştea i se cuibăriseră ca o sălbăticiune fugărită în ochii săi larg deschişi. „Să-i spun ori să nu-i spun?", se gândi ea, aducându-şi aminte că-i însărcinată. „Da, trebuie să-i spun!" hotărî, dar tresări deodată de teamă şi goni gândul înspăimântător. Cu instinctul de femeie, ghici că nu-i clipa să-i vorbească acum; îşi dădu seama că poate să-l piardă pentru vecie. Şi, păstrând îndoiala: care din doi era tatăl copilului pe care îl şi simţise cum i se mişcă în pântec, păcătui în gând şi nu-i spuse nimic.

— De ce tremuri? Ţi-e frig? o întrebă Grigori, înfăşurând-o în pulpana cojocului.

— Da, niţeluş... Trebuie să mă duc, Grişa! Are să vină Stepan, are să mă caute, şi eu n-am să fiu acasă.

— Unde s-a dus?

— Abia am izbutit să scap de el. L-am trimis la Anikei să joace cărţi.

Se despărţiră. Pe buzele lui Grigori mai stăruia aroma tulburătoare a buzelor care miroseau a vânt de iarnă sau, poate, a fân de stepă,

adulmecat de departe şi scăldat de o ploaie de mai.

Axinia coti pe uliţa strâmtă, se pitulă şi porni în grabă, aproape în fugă. În dreptul unei fântâni, unde noroiul fusese frământat toamna de copitele vitelor, se împiedică; picioarele îi lunecară pe o moviliţă îngheţată. Simţi o durere ascuţită în pântec şi se sprijini de un par din gard. Durerea se potoli; dar ceva viu se răsuci înlăuntru şi o izbi de câteva ori în coastă, cu putere şi mânie.

11

A doua zi dimineaţa, Grigori se duse la Mohov acasă. Serghei Platonovici venise de la prăvălie să-şi bea ceaiul. Stătea cu Atepin în sufrageria bogat tapisată, care imita lemnul de stejar, turnându-şi ceaiul tare şi roşiatic.

Grigori lăsă căciula în tindă şi intră în sufragerie.

— Am venit la dumneavoastră, Serghei Platonovici.

— A! Mi se pare că eşti feciorul lui Pantelei Melehov, nu?

— Al lui îs.

— Şi ce vrei?

— Voiam să vă rog să mă tocmiţi la lucru...

Uşa scârţâi, şi Grigori întoarse capul. Un ofiţer tânăr, îmbrăcat într-un veston verde, cu epoleţi de sotnic, intră în camera mare. Ţinea în mână un ziar împăturit cu grijă. Grigori şi-l aminti: era ofiţerul căruia Mitka Korşunov i-o luase înainte la alergarea de cai din anul trecut.

Serghei Platonovici împinse un scaun pentru ofiţer şi întrebă:

— Dar ce, a sărăcit tatăl dumitale, de te lasă să lucrezi pe la alţii?

— Apăi nu mai stau cu dânsul.

— Te-ai despărţit?

— Da.

— Te-aş primi bucuros! Vă ştiu oameni harnici, dar n-am loc acum.

— Despre ce-i vorba? întrebă sotnicul, aşezându-se la masă şi aruncând o căutătură repede lui Grigori.

— Flăcăul caută de lucru.

— Te pricepi la cai? Ştii să mâi cum se cuvine o trăsură cu doi cai? întrebă sotnicul, mestecând cu linguriţa în pahar.

— Ştiu! Am avut şi noi şase cai...

— Îmi trebuie un vizitiu. Cu cât te-ai tocmi?

— N-o să ne târguim prea mult.

— Dacă-i aşa, să vii mâine la moşia tatălui meu, la Nikolai Alexeevici Listniţki! Ştii unde?

— Da. Ştiu foarte bine...

— E la vreo douăsprezece verste de-aici. Vino mâine dimineaţă. O să ne înţelegem acolo.

Grigori stătu nehotărât o clipă şi, ţinând mâna pe clanţă, zise:

— Aş vrea să-i spun o vorbă blagorodniciei voastre.

Sotnicul ieşi după el în coridorul aproape întunecat.

O lumină trandafirie venea de pe terasă, prin geamurile mate.

— Ei, ce este?

— Nu-s singur! răspunse Grigori şi se înroşi. Am o femeie. S-ar găsi poate un loc şi pentru dânsa?

— E nevastă-ta? întrebă sotnicul zâmbind şi ridicând sprâncenele trandafirii, colorate de razele care străbăteau de afară.

— Nu, îi femeia altuia...

— Aha! Bine, o s-o punem bucătăreasă la argaţi. Şi unde-i bărbatul ei?

— E aici, în sat.

— Iar tu i-ai furat femeia?

— Singură s-a pripăşit...

— Zi, o poveste romantică! Ei bine, vino mâine. Poţi pleca...

Grigori sosi la Iagodnoe, la moşia lui Listniţki, pe la ceasurile opt dimineaţa. Curtea spaţioasă era împrejmuită cu zid de cărămidă, cu tencuiala căzută pe alocuri. Acareturile erau împrăştiate prin ogradă fără nicio rânduială: un pavilion cu acoperiş de ţiglă, având cifra „1910" făcută din ţigle de altă culoare, locuinţele servitorilor, baia, grajdul, crescătoria de păsări, un grajd de vaci, un hambar lung, un şopron de trăsuri. Casa boierească, mare şi veche, despărţită de restul curţii printr-un grilaj, era ascunsă între pomii grădinii. În dosul ei, se înălţa un zid cenuşiu de plopi desfrunziţi şi de sălcii, unde se zăreau cuiburi părăsite de ciori, ca nişte şepci cafenii.

Aproape de ogradă, Grigori fusese întâmpinat de câţiva ogari negri, de Crimeea. O căţea lăcrimoasă, cu ochi de bătrânică şi cu un picior rupt, îl adulmecă înaintea celorlalţi şi-l urmă cu capul plecat. În încăperile slugilor, bucătăreasa se certa cu camerista, o fetişcană pistruiată. Lângă prag, învăluit într-o fumăraie de tutun, ca într-un sac, stătea un moşneag uriaş, cu buza spânzurând. Camerista îl conduse pe Grigori în casă. În tindă duhnea a câine şi a piei crude de vânat. Pe masă zăceau aruncate un

toc de puşcă şi o tolbă de vânătoare, cu ciucuri jerpeliţi de mătase verde.

— Te cheamă domnişorul! spuse camerista, scoţând capul printr-o uşă laterală.

Grigori îşi privi cu şovăială cizmele murdare şi trecu pragul.

Sotnicul era culcat într-un pat lângă fereastră; pe plapumă se afla o cutie cu tuburi şi o alta cu tutun. După ce-şi pregăti o ţigară, sotnicul îşi încheie gulerul alb al cămăşii şi zise:

— Ai venit prea devreme. Aşteaptă acum, până ce vine tata.

Grigori se opri lângă prag. După o clipă, un mers fâşâi în tindă, pe podeaua care scârţâia. Cineva intră prin uşa întredeschisă, întrebând cu un glas adânc de bas:

— Nu dormi, Evgheni?

— Poftеşte, papà!

În odaie intră un bătrân încălţat cu cizme negre, moi, de Caucaz. Grigori îl privi peste umăr, şi privirea i se opri mai întâi pe nasul subţire şi coroiat, pe mustăţile cărunte, groase, în formă de arc, galbene de tutun. Bătrânul, nalt de un stânjen, era slab, dar cu umerii largi. Pe trup îi fâlfâia o haină lungă din păr de cămilă. Gulerul îi strângea ca un laţ gâtlejul de culoare cărămizie, cu pielea zbârcită. Ochii spălăciţi erau foarte apropiaţi de rădăcina nasului.

— Papà, acesta-i vizitiul pe care ţi-l recomand! E un băiat dintr-un neam de oameni cumsecade.

— Din ce neam? întrebă bătrânul cu glas tunător.

— Al lui Melehov.

— Care Melehov?

— Băiatul lui Pantelei Melehov.

— L-am cunoscut pe Prokofi! Am făcut oştirea împreună. Şi pe Pantelei îl ştiu; cel şchiop, neam de cerchez, nu?

— Aşa-i, să trăiţi, şchiopătează! întări Grigori, mereu stând smirna, încordat ca o strună.

Îşi amintea de cele ce-i povestise bătrânul despre generalul în retragere Listniţki, eroul din războiul ruso-turc.

— De ce te bagi la stăpân? tună generalul.

— M-am despărţit de tata, excelenţă!

— Păi ce fel de cazac ai să fii, dacă te târâi să intri la stăpân? Taică-tău nu ţi-a dat nimic când ai plecat din casa lui?

— Nu, excelenţă! Nu mi-a dat nimic.

— Atunci e altă vorbă. Te tocmeşti cu nevastă?

Sotnicul se răsuci brusc în pat, şi telurile scârţâiră. Grigori trase la el cu coada ochiului; sotnicul, ca să nu dea greş cu răspunsul, îi făcu semne cu ochiul.

— Da, excelenţă.

— Fără „excelenţă”! Nu-mi place! Vă dau opt ruble pe lună la amândoi. Femeia va găti la servitori şi la argaţi, în timpul muncilor. Primeşti?

— Am înţeles!

— Să vii la conac, chiar de mâine. Vei locui în odaia unde a stat celălalt vizitiu.

— Cum a fost vânătoarea de ieri, papà? îl întrebă sotnicul pe bătrân, lăsând picioarele mici şi păroase pe preş.

— Am scos din râpa Gremeaci un vulpoi, pe care l-am urmărit până la pădure. Era însă un vulpoi bătrân; mi-a păcălit toţi câinii.

— „Kazbek” mai şchiopătează?

— Am constatat că are piciorul scrântit. Hai, grăbeşte-te, Evgheni, că se răceşte dejunul.

Bătrânul se întoarse cu faţa la Grigori, trosni degetele uscate şi osoase.

— Înainte, marş! Mâine la orele opt să fii aici!

Grigori ieşi pe poartă. Ogarii stăteau în dosul hambarului şi se soreau pe pământul zbicit, unde se topise zăpada. Aceeaşi căţea bătrână, cu privirea lăcrimoasă, veni săltând spre Grigori, îl adulmecă din urmă şi-l conduse până la prima vâlcea, mergând în pas cu el, cu capul plecat. Apoi, se întoarse singură.

12

Axinia pregăti mâncarea mai devreme, înveli jăraticul în spuză, închise capacul hornului şi, după ce spălă vasele, privi prin gemuleţul care dădea în curte. Stepan stătea lângă o grămadă de pari, aşezaţi în chip de piramidă lângă gardul dinspre curtea lui Melehov. În colţul buzelor îi atârna o ţigară stinsă. Alegea un par mai potrivit. Latura din stânga şopronului se prăvălise; trebuia s-o proptească în doi pari buni şi s-o acopere cu stuful cât mai rămăsese.

Dis-de-dimineaţă, obrajii Axiniei erau rumeni în pomeţi; în ochi avea o strălucire vie şi tinerească. Asemenea schimbare îi dădu de gândit lui Stepan; la masă, o întrebă:

— Ce ai?

— Ce să am? se miră Axinia, roşind.

— Luceşti de parcă ţi-ai fi uns faţa cu untdelemn.

— Îi cald lângă cuptor... am ameţit!... Şi, întorcându-se, aruncă o căutătură hoţească pe fereastră, să vadă dacă nu vine sora lui Mişka Koşevoi.

Fata sosi abia pe înserate. Vlăguită de aşteptare, Axinia recăpătă viaţă zărind-o:

— Ai venit la mine, Maşutka?

— Pofteşte afară o clipă.

În faţa unui ciob de oglindă prins în tencuiala sobei, Stepan îşi pieptăna moţul şi îşi netezea mustaţa castanie cu un pieptene scurt, făcut dintr-un corn de vită.

Axinia aruncă într-acolo o privire neîncrezătoare.

— Iar ai de gând să pleci?

Stepan nu răspunse îndată; îşi puse pieptenele în buzunar şi pregăti punga de tutun şi cărţile de joc.

— Mă duc la Anikuşka. Nu stau mult...

— Când te-i astâmpăra, omule? Vă omorâţi cu cărţile: cum vine noaptea, gata cu jocul. Şi asta pân' la cântatul cocoşilor.

— Ajunge. Ai mai spus-o asta.

— Iar îi tragi cu douăzeci şi unu?

— Lasă-mă, Axiutka! Du-te, că te-aşteaptă fata.

Axinia îl ocoli şi ieşi în tindă. Maşutka, zâmbind, cu faţa rumenă presărată cu pistrui, o aştepta lângă uşă.

— Grişka s-a întors!...

— Ce-a spus?

— A spus să vii la noi când s-a-nnopta.

Axinia o prinse de mâini şi o împinse spre uşă.

— Mai încet, drăguţo, mai încet!... Maşa, spune-mi ce face Grigori. N-a mai zis şi altceva?

— A spus să iei tot ce ai, cât poţi să duci.

Axinia tremura ca mistuită de o flacără, întorcea capul, arunca căutături spre uşă, nu-şi mai găsea astâmpăr.

— Doamne, ce să fac?... Aşa de iute? Ce să mă fac?! Nu, stai! Spune-i că vin numaidecât. Ş-unde mă aşteaptă?

— Vină la noi, acasă.

— Oh, nu! Nu!

— Ei, fie şi altfel! Îi spun eu să iasă...

Stepan îşi îmbrăcase cojocul; încerca să aprindă ţigara de la lampa care spânzura în tavan.

— De ce-a venit? întrebă, între două valuri de fum.

— Cine?

— Maşka lui Koşevoi.

— A venit să-mi ceară ceva. Cică să-i croiesc o fustă.

Scuturând firele negre de scrum din vârful ţigării, Stepan păşi spre uşă:

— Culcă-te, nu mă aştepta.

— Bine, bine...

Axinia, în genunchi, lângă laviţă, îşi lipi obrazul de geamul îngheţat. Pe poteca bătătorită se depărtau scârţâind către portiţă paşii lui Stepan. Vântul îi smulse o scânteie din ţigară şi o aduse până la geam. Prin rotocolul de gheaţă topită, Axinia văzu la lumina ţigării un colţ rotund din căciula lăsată pe o ureche şi o bucată din obrazul smead. Apoi, tremurând, într-o grabă nebună, îşi aruncă într-o broboadă mare de lână toată zestrea: fuste, bluze, şaluri; trecu încă o dată prin bucătărie, gâfâind, cu ochii împăienjeniţi şi, după ce stinse focul, păşi pe prispă. Cineva ieşise din casa Melehovilor la vitele din curte. Axinia aşteptă până când nu se mai auzi tropăitul paşilor, puse lanţul la uşă şi, strângând sub braţ bocceaua, o porni în fugă spre Don. Şuviţele de păr scăpate de sub broboada moale îi gâdilau faţa. Merse prin grădini, până la curtea lui Koşevoi; era sleită, abia îşi târa picioarele grele, de plumb. Grigori o aştepta lângă poartă. Înşfăcă legătura şi o porni tăcut pe câmp.

Când trecură dincolo de arie, Axinia încetini pasul şi-l trase de mânecă:

— Stai oleacă...

— De ce să stau? Acuşi răsare luna. Trebuie să ne grăbim.

— Stai o clipă, Grişa!

Axinia se cocârjă şi se opri.

— Da' ce-i cu tine? întrebă Grigori, aplecându-se spre ea.

— Ah... pântecele! Se vede c-am ridicat ceva greu...

Îşi linse buzele uscate, se zbârci şi, cu fulgere de durere în ochi, îşi încleştă mâinile în pântec. Rămase câteva clipe aşa, gheboşată şi prăpădită, apoi, vârându-şi şuviţele sub basma, porni din nou.

— Gata! Mergem...

— Nici nu mă întrebi unde te duc? Poate te duc până la râpa cea mai de aproape, ca să te zvârl acolo! spuse Grigori, zâmbind în noapte.

— Mi-i totuna de-acuma! Mi-am făcut-o cu mâna mea!...

Un râs amar suna în glasul Axiniei.

*

Stepan se întoarse, ca de obicei, la miezul nopţii. Intră în grajd, aruncă înapoi în iesle fânul căzut sub picioarele calului, îi scoase căpăstrul şi urcă treptele cerdacului. „O fi plecat la şezătoare!", gândi el, trăgând lanţul pus pe clanţă. Intră în bucătărie, închise uşa şi aprinse un chibrit. Câştigase destule (jucau pe chibrituri), şi de aceea era liniştit şi pica de somn. Aprinse lampa şi zări lucrurile zvârlite în neorânduială prin bucătărie, dar nu bănui nimic. Doar puţintel cam mirat, trecu pragul şi intră în odaie. Cufărul era deschis ca o gură căscată cu cerul negru; pe podea zăcea o bluziţă veche, uitată în grabă de Axinia. Lepădă repede cojocul şi alergă în bucătărie să ia lampa, îşi roti privirea prin odaie şi deodată pricepu totul. Izbi cu mânie lampa pe masă şi, fără să ştie bine ce face, smulse sabia atârnată pe perete, strânse cu atâta putere mânerul, încât i se învineţiră degetele; apoi, cu vârful sabiei culese bluziţa albastră cu floricele gălbui, uitată de Axinia, o aruncă în aer şi o spintecă în două cu o lovitură scurtă.

Vânăt la chip şi sălbatic, pradă unei turbări de lup, aruncă în sus zdrenţele bluzei albastre; şuierând, oţelul ascuţit le tăia din zbor în patru... opt...

După aceea, rupse dragonul sabiei, zvârli arma într-un colţ, păşi în bucătărie şi se aşeză la masă. Rămase aşa, cu capul plecat într-o parte, netezind cu degetele tremurătoare, tari ca de fier, lemnul nespălat al mesei.

13

De când lumea, o nenorocire n-a venit niciodată singură. Dis-de-dimineaţă, din vina lui Hetko, taurul de prăsilă al lui Miron Grigorievici scăpase şi împunsese cu cornul în gât iapa cea mai bună din grajd. Galben, cuprins de spaimă şi scuturat de fiori, Hetko dădu buzna în casă

— Nenorocire, stăpâne! Buhaiul, crăpar-ar, blestematul de buhai...

— Ce? Ce-i cu buhaiul? întrebă speriat Miron Grigorievici.

— D-apăi a lovit... a împuns iapa cu coarnele...

Miron Grigorievici alergă în ocol, fără să se-mbrace.

Lângă fântână, Mitka, înarmat cu un par, lovea un taur roşcat, de vreo cinci ani; vita învârtea capul plecat, măturând până departe zăpada cu

guşa, izbind cu piciorul şi cu coada răsucită funie, împrăştiind nori de pulbere argintie. Nu se ferea de pălituri: mugea numai răguşit, încordând picioarele de dinapoi, parcă ar fi vrut să facă o săritură.

Mugetul creştea şi se-nălţa mânios. Mitka îl lovea peste bot şi peste coaste, urlând un potop de înfricoşate sudălmi, fără să-l ia în seamă, pe Mihei, care-l trăgea de curea.

— Lasă-l, Mitri! Lasă-l, rogu-te, pentru numele lui Dumnezeu! Are să te ia în coarne! Ce stai de te uiţi, Grigorici?

Miron Grigorievici se repezi spre fântână. Lângă zaplaz, iapa stătea cu capul plecat; când răsufla, gropile ude, adânci şi negre săltau între coaste, sângele şiroia din grumaz pe muşchii pieptului şi pe zăpadă. Un fior mărunt îi învălura părul roib-deschis pe spate şi pe coaste, îi cutremura picioarele de dinapoi.

Miron Grigorievici se opri înaintea ei. Pe grumaz, o rană larg căscată aburea trandafiriu. Era o tăietură adâncă, în care ai fi putut băga palma, dezvelind arterele grumazului, zguduit la fiecare răsuflare. Miron Grigorievici apucă un smoc de păr în pumn şi ridică capul înclinat al iepei; ea îl privea drept în ochi, cu lumina viorie a pupilei, părând că întreabă „Şi ce-are să se întâmple acum?" Iar drept răspuns la întrebarea mută, Miron Grigorievici strigă:

— Mitka! Du-te fuga şi spune să pregătească un crop cu coajă de stejar!

Het-Baba, săltându-şi nodul beregatei în teaca de piele murdară, fugi să cojească nişte scoarţă de stejar. Mitka se îndreptă spre taică-său, fără să-şi desprindă ochii de la taurul care se rotea prin ogradă. Namila roşie se vânzolea în perdeaua de ninsoare, fără a conteni din răgete.

— Ţine-o de coamă! porunci bătrânul lui Mitka. Mihei, trap, după aţă groasă! Iute, că te plesnesc!

Legară strâns cu sfoară buza de sus, catifelată, numai cu câteva fire de păr, pentru ca iapa să nu simtă durerea. Moş Grişaka se apropiase şi el.

Într-o căniţă smălţuită cu flori, au adus în sfârşit fiertura din coajă de stejar, cenuşie ca ghinda.

— Pune-o să se răcească; e prea fierbinte! Ai auzit au ba, Miron?

— Du-te în casă, tată! Ai să răceşti!

— Şi eu îţi poruncesc să laşi zeama să se răcească! Vrei să crape iapa?

Spălară rana; Miron Grigorievici vârî cu degetele înţepenite de frig un fir de aţă groasă într-un ac mare. Cusu singur şi cu măiestrită îndemânare buzele rănii. Dar nici n-apucase să plece de lângă fântână, când o zări pe Lukinişna venind în goană din casă. Obrajii scofâlciţi şi palizi erau încă şi

mai surpaţi de tulburare. Îşi chemă bărbatul la o parte.

— Grigorici, a venit Natalia! Vai, Doamne, Dumnezeule!

— Da' ce s-a mai întâmplat? se răsti Miron Grigorievici, şi faţa lui ciupită de vărsat se înălbi ca varul.

— Grigori... a plecat... Prăpăditu' de ginere şi-a lăsat casa!

Lukinişna îşi desfăcu braţele ca o cioară care se pregăteşte să-şi ia zborul; apoi lovi poalele fustei cu putere şi începu să se vaiete:

— Vai, ce ruşine! Suntem de ocara satului! Doamne, Dumnezeule, pentru ce năpasta asta? Vai, vai!...

Natalia, îmbrăcată într-o haină de iarnă, îmbrobodită cu o năframă, stătea în mijlocul bucătăriei. Două boabe de lacrimi îi scânteiau în colţul ochilor. Pe umerii obrajilor, ardeau două pete rumene, ca două cărămizi.

— Ce cauţi aici? se răsti taică-său, năvălind în bucătărie. Te-a bătut bărbatul? Nu vă-nţelegeţi?

— A plecat! răspunse Natalia, înăbuşind într-un sughiţ hohotele de plâns; se clătină uşor şi căzu în genunchi, înaintea bătrânului. Tătucă, viaţa mi-e prăpădită! Ia-mă la tine! Grişka a plecat cu ibovnica! Am rămas singură! Tăicuţă, sunt ca zdrobită de o roată...

Natalia vorbea repede, înghiţind jumătatea cuvintelor şi uitându-se de jos în sus cu privirea rugătoare la barba roşcată a bătrânului, ca pârlită la flacără.

— Ia, stai! Opreşte-te un pic...

— N-am de ce să mai rămân acolo! Luaţi-mă!

Şi, târându-se în genunchi până la sipet, Natalia îşi aruncă în palme capul scuturat de plâns. Tulpanul îi lunecă pe spate, şuviţe de păr moale şi negru căzdeau pe urechile palide. Plânsul într-un ceas greu e ca o ploaie pe vreme secetoasă în luna mai. Maică-sa strângea la pântecul ei supt capul Nataliei şi începu să se tânguiască după năravul muierilor, prosteşte, fără şir...

Miron Grigorievici, foc de mânie, ieşi în cerdac:

— Înhamă caii la două sănii! La săniile mari!...

Speriat de glasul tunător al stăpânului, cocoşul care călca de zor o găină aproape de cerdac, sări cât colo şi alergă spre hambare, legănându-se şi cotcodăcind indignat.

— Înhămaţi! Iute!

Miron Grigorievici prinse a sfărâma cu cizma balustrada şi stâlpii subţiri de lemn sculptat, rupse scândurile în chip sălbatic şi nu intră în casă decât după ce Hetko scoase din grajd în trap doi cai corbii şi le puse

hamurile, din mers.

Mitka şi Hetko plecară să aducă zestrea Nataliei. Ucraineanul, cu gândul aiurea, călcă un purcel care n-avusese timp să se ferească din drum: „Întâmplarea poate-l va face pe stăpân să uite de iapă!" O clipă se bucură şi slăbi hăţurile.

„Aşi! Ţi-ai găsit! Afurisitul de ghiuj nu uită nimic!", îşi luă seama îndată Hetko şi se posomorî, încruntându-şi sprâncenele.

— Hai, goneşte, diavole! Că-ţi arăt eu ţie! strigă, mânuind biciul, ca să nimerească corbiul în locul acela unde se vedea splina zvâcnind.

14

Sotnicul Evgheni Listniţki îşi făcea serviciul în Regimentul de gardă imperială „Atamanski". Luând parte la nişte alergări de cai ofiţereşti, căzuse, fracturându-şi antebraţul stâng. După ce ieşi din spital, îşi luă un concediu şi plecă pentru şase săptămâni la Iagodnoe, moşia părintească.

Bătrânul general, de mult văduv, trăia singur. Soţia îi fusese ucisă într-o suburbie din Varşovia, prin opt sute optzeci şi ceva. Au tras asupra lui, dar au nimerit în generăleasă şi în vizitiu; trăsura a fost găurită în mai multe locuri, însă generalul a scăpat teafăr. Soţia îi lăsase un băiat de doi ani, Evgheni. Curând după aceasta, generalul îşi dădu demisia din armată, se aşeză la Iagodnoe, pe Don (cealaltă moşie de vreo 4000 deseatine, cu care fusese împroprietărit străbunicul său pentru actele de bravură în Războiul pentru apărarea Patriei din 1812, se afla în gubernia Saratov), şi trăia o viaţă aspră şi cumpătată.

Când Evgheni se mai săltă puţin, părintele său îl trimise la şcoala de cadeţi, iar generalul se ocupă de gospodărie; crescu vite de rasă, cumpără din crescătoria împărătească armăsari trăpaşi pentru prăsilă şi, încrucişându-i cu cele mai bune iepe pursânge aduse din Anglia şi cu cele din herghelia Provalskaia de pe Don, dobândi o rasă de cai proprie. Turmele le păştea pe lotul de pământ căzăcesc şi pe cel cumpărat, semăna grâu cu mâinile altora; iarna şi toamna pleca la vânat cu ogarii, şi uneori se închidea într-o sală tapisată în alb şi bea în neştire, săptămâni de-a rândul. Îl rodea o boală grea de stomac; regimul aspru hotărât de doctori îl oprea să înghită mâncarea; o amesteca, înghiţea sucurile, iar restul îl scuipa într-o tipsie de argint, pe care o ţinea totdeauna cu braţul întins, dintr-o coastă, lacheul tânăr, Veniamin, din neam de mujic.

Veniamin era un flăcău zurliu cu chipul smead; pe capul său rotund nu creştea păr, ci un fel de perie neagră, deasă şi ţepoasă. Slujea la boierul Listniţki de şase ani. La început, când a fost rânduit să stea lângă general, cu tipsia de argint în mână, îl apuca greaţa de câte ori bătrânul stupea mestecătura cenuşie, mozolită între dinţi. Dar cu vremea s-a obişnuit.

Afară de Veniamin, mai vieţuiau şi alte slugi la conac: bucătăreasa Lukeria, un grăjdar bătrân, moş Saşka, ciobanul Tihon şi vizitiul cel nou, Grigori, venit împreună cu Axinia. Lukeria era o femeie puhavă, cu bucile mari şi cu faţa ciupită de vărsat, care semăna cu un boţ de aluat moale; ea o înlătură pe Axinia din bucătărie, chiar din prima zi:

— Ai să găteşti la vară, când boierul o tocmi argaţi. Acuma, pot dovedi la toate şi singură...

Îndatorinţa Axiniei era să spele duşumelele din casă de trei ori pe săptămână, să dea hrană la păsări şi să aibă grijă de curăţenie în curtea lor. Se apucă de treabă cu râvnă, căutând să-i mulţumească pe toţi, chiar şi pe Lukeria. Grigori îşi petrecea o bună parte din timp cu Saşka grăjdarul, în grajdul larg de bârne. Ajuns până la adânci bătrâneţe, moşneagul îşi păstra numele băieţesc de Saşka; nimeni nu-i făcea cinstea să-i adauge şi numele tatălui, iar pe cel de familie pesemne că nu i-l cunoştea nici bătrânul Listniţki, la care slujea de peste douăzeci de ani. În tinereţe, Saşka fusese vizitiu, însă cu vârsta, slăbindu-i şi puterile şi văzul, trecuse la grajd. Era mărunt de stat, acoperit peste tot cu păr sur, bătând în verzui (chiar şi pe mâini îi crescuse păr de aceeaşi culoare), nasul îi fusese zdrobit de o lovitură de ciomag, încă de mic; dar păstra totdeauna un surâs naiv de copil; se uita la oameni clipind blajin din ochii înconjuraţi de creţuri roşii. Chipul lui de apostol era şonţit de nasul teşit şi de o cicatrice lungă care-i brăzda buza de jos. Pe când se afla la oştire (se trăgea din ruşii de la Bogucear), în toiul unei beţii, se apucase să înghită în loc de votcă o duşcă de apă tare. O şuviţă de foc îi străbătuse buza de jos şi i-o lipise de bărbie. Acolo, pe unde a trecut şuviţa, rămăsese o cicatrice năpârlită de păr, trandafirie şi şerpuitoare, parcă i-ar fi lins barba o dihanie necunoscută, lăsând o urmă subţire şi ascuţită, ca roasă cu pila. Saşka se deda ades la votcă; în acele clipe umbla prin curtea conacului ca un stăpân, îşi târa picioarele, se oprea înaintea ferestrelor de la odaia de dormit a boierului şi clătina şiret din deget sub nasul lui cârn.

— Mikolai Lexeici! Auzi? Mikolai Lexeici! striga el cu glas răstit şi puternic.

Dacă stăpânul cel bătrân se afla în odaia de dormit, se apropia de

fereastră.

— Iar te-ai umplut ca o bute, nemernicule! tună vocea de la geam.

Saşka îşi ridica nădragii care-i cădeau în vine, clipea şi zâmbea pehlivan. Zâmbetul îi tresălta pe faţa sluţită dinspre ochiul stâng, întredeschis, până la pecinginea trandafirie, boţită, din colţul drept al gurii. Cam ponciş zâmbet, dar simpatic.

— Mikolai Lexeici! tot rişpectul! Te cunosc eu!

Saşka tropăia şi ameninţa cu degetul subţire şi murdar, ridicat ca un beţigaş.

— Du-te şi te culcă! surâdea îngăduitor boierul de la fereastră, răsucind mustaţa pleoştită cu palma afumată de tutun.

— Nici dracu' nu-l poate duce cu preşu' pe Saşka! rânjea moşul şi se apropia de grilaj. Mikolai Lexeici, eşti un... cum îs şi eu. Amândoi de-o teapă, ca peştele şi apa. Peştele se dă sub lotcă, iară eu şi cu matale la votcă... Suntem bogaţi amândoi, bogaţi nevoie mare... Uite-aşa! Saşka desfăcea braţele larg: Pe noi ne cunoaşte toată suflarea omenească din ţinutul Donului. Noi, aici vocea lui Saşka devenea tristă şi linguşitoare, noi amândoi, iecşcelenţă, suntem grozavi la multe isprăvi, numai că ne dau nasurile de gol!...

— De ce? întreba intrigat generalul, învineţit de râsul pe care abia şi-l stăpânea, zvârcolindu-şi buzele şi mustaţa.

— Din pricina rachiului! răspundea Saşka răspicat, clipind des şi lingând balele care se prelingeau pe crestătura trandafirie. Da' matale să nu mai bei, Mikolai Lexeici! Că altmintrelea ne prăpădim amândoi! Ajungem la sapă de lemn!

— Du-te, drege-te şi vino-ţi în fire!

Boierul îi arunca prin fereastră un bănuţ de douăzeci de copeici. Saşka îl prindea din zbor şi-l ascundea în căptuşeala şepcii.

— Hei, ghinărare, rămâi cu bine! ofta el, plecând.

— Da' caii i-ai adăpat? întreba boierul, zâmbind înainte de a primi răspunsul.

— Caiafă parşivă! Pui de lele! răcnea Saşka cu glas hodorogit, tremurând de mânie, ca apucat de friguri. Sângele îi năvălea în obraji. Cum? Saşka să uite să adape caii? Chiar când o fi să mor, tot am să mă târâi să le aduc de la fântână câte o doniţă! Auzi ce-i mai trăsneşte? Asta-i prea de tot!

Moş Saşka pleca amărât de nedreapta bănuială, suduind şi ameninţând cu pumnul. Toate i se iertau: beţia, vorbirea deşănţată la întâmpinările

boierului, i se iertau toate, fiindcă era un grăjdar de neînlocuit. Şi vară, şi iarnă, dormea în grajd, într-o boxă goală; nimeni nu ştia să se poarte cu caii mai bine decât dânsul: era grăjdar, era şi veterinar; primăvara, în mai, când înflorea câmpul, culegea ierburi, scotea rădăcini tămăduitoare din fâneţe, din râpe şi din văi mocirloase. Sus, pe pereţii grajdului, atârnau mănunchiuri de ierburi uscate: *jarovik,* pentru tignafes; ochiul-şarpelui, împotriva muşcăturilor de şarpe; frunza-neagră, contra vătămăturilor de picioare; o iarbă subţire şi albă, care creştea prin livezi, la rădăcina sălciilor; leacuri pentru hernie şi încă o mulţime de alte necunoscute buruieni, pentru felurite pacoste şi boli de cai.

În grajd, în boxa unde dormea Saşka şi iarna şi vara, stăruia o duhoare stătută, ca o pânză de păianjen, de la care ţi se ştirea gâtul. Pe patul de scânduri se afla aşternut un strat de fân presat, tare ca piatra, acoperit cu o cergă şi cu sumanul lui Saşka, îmbibat cu izul sudorii de cal. Afară de suman, Saşka se mai fudulea şi cu un cojocel. Alte lucruri n-avea la sufletul său.

Tihon, un zdravăn de cazac cu buzele groase, cam sărac cu duhul, trăia cu Lukeria şi era zuliar în taină pe Saşka, fără nicio pricină. O dată pe lună, îl apuca pe Saşka de bumbul bluzei slinoase şi-l trăgea în dosul casei.

— Moşnege, să nu te mai uiţi la muierea mea!

— Asta-i cam greu! Nu ştiu cum să-ţi spui... răspundea Saşka, clipind hâtru.

— Nu te mai lega de ea, moşule! îl ruga Tihon.

— Hei, puiule, n-am ce-ţi face, dacă-mi plac muierile ciupite de vărsat! Nu mă lua cu votcă; adă-mi una ciupită şi pune-o acilea. Cu cât e mai ciupită de vărsat, cu atât e mai bună de iubit, afurisita!

— La anii tăi, moşnegărie, îi ruşine şi păcat! Ehe! Şi mai zici că eşti doftor, că ştii să lecuieşti caii şi că nu ieşi din cuvântul lui Dumnezeu!...

— Eu îs doftor la toate! se încăpăţâna Saşka.

— Nu te mai lega de ea, moşule! Nu se cade să faci una ca asta...

— Tot a mea are să fie Lukeria, măi vericule! Ia-ţi rămas bun de la tâlhăroaică! Ţi-am înhăţat-o! E ca o plăcintă cu stafide. Numai că i-a scos careva stafidele, de aceea îi cam ciupită. Şi de aia îmi place!

— Ţine-aici! Dar să nu mi te pui în cale, că te omor! încheia Tihon, oftând şi scoţând din pungă câţiva gologani de aramă.

Şi bâlciul o lua de la capăt în fiecare lună.

Viaţa din Iagodnoe mucegăia monotonă şi somnoroasă. Conacul era pitulat într-o vale închisă, departe de drumurile mari; încă din toamnă,

legăturile cu staniţa şi cu celelalte sate erau foarte anevoioase. Iarna, haite de lupi, care iernau în Pădurea Neagră, se adunau pe movila prelungită pe o creastă din nisip până-n livadă şi urlau, spăimântând caii. Tihon ieşea în grădină să tragă cu puşca de vânat a boierului; Lukeria îşi învelea cu pătura crupa lată cât o gură de cuptor şi, cu răsuflarea tăiată, aştepta împuşcătura, privind în beznă, cu ochii ei mici, înecaţi în osânza obrajilor ciupiţi de vărsat. În acele clipe i se părea că năucul şi chelbosul de Tihon e un erou nespus de falnic. Când se deschidea uşa cu vuiet, şi când intra Tihon, învăluit într-o suflare de aburi, Lukeria se ghemuia în pat şi, gângurind cu duioşie, îşi îmbrăţişa ibovnicul rebegit de frig.

Vara, la Iagodnoe, până seara târziu, răsunau glasurile argaţilor. Generalul însămânţa vreo patruzeci deseatine de grâne şi tocmea oameni la strâns. Şi tot vara, Evgheni venea uneori la moşie, umbla lela prin grădină şi prin livezi, plictisindu-se. Dimineaţa pornea cu undiţa spre malul iazului. Nu era înalt; dar avea pieptul larg şi uniforma de ofiţer părea turnată pe trup. Se pieptăna căzăceşte, cu moţul învălurat spre dreapta.

În cele dintâi zile, îndată după ce se tocmi cu Axinia la curte, Grigori îşi vedea ades stăpânul cel tânăr. Veniamin se ivea în odaia slugilor, înclina capul cu peria părului şi zâmbea:

— Grigori, du-te la conaş! Mi-a poruncit să te chem...

Grigori intra şi se oprea în prag. Evgheni Nikolaevici surâdea, dezvelindu-şi dinţii mari, şi-i arăta un scaun:

— Stai jos!

Grigori se aşeza pe margine.

— Ei, îţi plac caii noştri?

— Buni cai! Surul, mai ales, îi grozav...

— Înhamă-l mai des! Dar caută şi nu-l goni.

— Mi-a spus şi moş Saşka.

— Ce zici de Krepîş?

— Roibul? Cântăreşte aur. Da' are o copită crăpată; trebuie potcovit.

O dată, conaşul îl sfredeli cu ochii cenuşii şi întrebă:

— Trebuie să pleci la tabără în luna mai?

— Da, blagorodnicia voastră.

— Am să vorbesc cu atamanul, să nu te duci.

— Vă mulţumesc, să trăiţi.

Tăcură un timp. Sotnicul îşi descheie gulerul uniformei şi îşi scărpină pieptul alb, ca de muiere.

— Şi, zi, nu ţi-e teamă că bărbatul Axiniei are să ţi-o ia înapoi?

— S-a lepădat de ea; n-o mai ia!

— Cine ţi-a spus?

— Apăi când am fost la staniţă să aduc nişte caiele, m-am văzut cu unul de la noi din sat. Mi-a spus că Stepan bea de zvântă pământul. „N-o iau pe Axiutka înapoi; zice, nici pentru o para chioară! Îmi găsesc alta, mai dihai."

— Frumoasă femeie Axinia! rosti sotnicul pe gânduri, cu ochii ţintă peste capul lui Grigori şi cu un zâmbet plin de înţeles pe buze.

— Frumoasă, încuviinţă Grigori şi se încruntă. Concediul lui Evgheni se apropia de sfârşit. Nu-şi mai ţinea braţul în faşă; îl putea ridica, dar nu-l putea îndoi.

În zilele câte-i mai rămâneau, venea adesea în odaia lui Grigori, din magherniţele servitorilor. Axinia văruise încăperea, pe care vizitiul cel dinainte o lăsase murdară ca o cotineaţă; spălase pervazul ferestrelor şi frecase duşumeaua cu praf de cărămidă. Astfel, odăiţa curată împrăştia un aer de voioşie şi de tihnă; se simţea o mână de gospodină. Cuptorul era încins. Sotnicul arunca pe umeri o scurtă de postav albastru şi se ducea în odaia servitorilor. Alegea ceasul când Grigori trebăluia la cai. Intra mai întâi în bucătărie, glumea cu Lukeria, apoi pleca şi trecea în odaia lui Grigori. Aici se aşeza pe un scăunaş, lângă cuptor, încovoind spatele şi privind ţintă la Axinia, cu un zâmbet obraznic. Axinia se fâstâcea înaintea lui; andrelele cu care împletea la ciorap începeau să-i tremure între degete.

— Ei, ce mai faci, Axiniuşka? întreba el, umplând odăiţa cu un fum albastru de ţigară.

— Mulţumesc, bine.

Axinia înălţa ochii şi se îmbujora la faţă când întâlnea privirea străvezie a sotnicului, în care ardea o patimă tăcută. Nu-i făcea plăcere să se uite în ochii albaştri, neruşinaţi ai lui Evgheni Nikolaevici şi-i era ciudă că totuşi se uită. Răspundea într-aiurea la feluritele sale întrebări despre lucruri de nimic şi căuta să scape mai repede cu fuga.

— Mă duc. Trebuie să dau grăunţe la raţe...

— Mai stai, ai destul timp, zâmbea sotnicul, simţind că-i tremură picioarele strânse în pantalonii strâmţi de călărie.

Rămânea vreme îndelungată, punându-i tot soiul de întrebări despre trecutul ei; în glasul lui străbăteau din când în când învăluiri joase, ca acelea din glasul părintelui său, iar cu privirea limpede ca apa de izvor dezbrăca femeia îndrăzneţ şi neruşinat.

Isprăvindu-şi lucrul, Grigori intra în casă. Sotnicul îşi stingea flacăra din ochi, îi întindea o ţigară şi pleca.

— De ce-a stat aici? întreba Grigori cu glas înăbuşit, fără să se uite la Axinia.

— Ştiu eu?... râdea Axinia prefăcut, amintindu-şi privirea sotnicului. A venit, s-a aşezat colea, iaca aşa, Grişenka (şi arăta cum stătea sotnicul, încovoindu-şi întocmai spatele), şi a stat de mi-a venit şi greaţă... Şi are nişte genunchi ascuţiţi!... Prea ascuţiţi!

— Se vede că i-ai făcut cu ulcica? se încrunta Grigori cu răutate.

— N-am nevoie de el!

— Bagă de seamă! Că de nu, odată ţi-l arunc din cerdac!

Axinia se uita la Grigori zâmbind, fără să poată înţelege dacă glumeşte, ori vorbeşte serios.

15

Către a patra săptămână din postul mare, iarna se mai îmblânzi. Pe Don, gheaţa se topi la faţa apei; de-a lungul malurilor apăru o vârcă întunecoasă, la mijloc gheaţa scorţoasă se umflă şi deveni cenuşie. Seara, creasta răsuna de un vuiet surd; după spusele bătrânilor, acel vuiet trăgea din nou a ger; de fapt, se apropia dezgheţul. Dimineaţa, apele erau ferecate de o pojghiţă sticloasă; către amiază, pământul se dezmorţea şi mirosea a primăvară, a coajă de vişin degerat, a paie putrede.

Miron Grigorievici se pregătea pe îndelete de arat; mulţumit că se mărise ziua, îşi petrecea vremea robotind sub şopron, unde cioplea dinţii la grape şi, împreună cu Hetko, întocmea doi carâmbi noi pentru carele de povară. Moş Grişaka, urmând a se împărtăşi în a patra săptămână din postul mare, postea şi se ducea la denii. Venea de la biserică învineţit de frig şi se văieta nurorii:

— Am degerat din pricina popii! Nu-i bun de nimic! Slujeşte încet, cum merge un negustor cu căruţa cu ouă.

— Mai bine, tată, te-ai împărtăşi în Săptămâna Mare! Are să fie ceva mai cald...

— Strig-o pe Nataşka! Vreau să-mi împletească ciorapi mai groşi; ăştia, fără călcâie, nu fac două parale! Un lup să-i încalţe şi tot ar degera...

Natalia trăia la părintele său „ca un hohol în trecere"; îi părea într-una că Grigori are să-i vină îndărăt, inima îl aştepta fără să asculte şoapta rece

a minţii; îşi petrecea nopţile într-o durere mistuitoare; se frământa zdrobită de obida neaşteptată şi nedreaptă. La aceasta se mai adăuga încă ceva, care o ducea la deznădejde; se gândea cu groază, se zbuciuma noaptea în odăiţa ei de fată, ca un nagâţ rănit într-un stufiş de baltă. De când se întorsese la casa părintească, Mitka se uita la dânsa într-un chip ciudat; într-o zi, o prinsese în tindă şi o întrebase de-a dreptul:

— Ţi-e dor de Grişka?

— Da' ţie ce-ţi pasă?

— Vreau să-ţi potolesc dorul...

Natalia îl privi în ochi şi inima i se cutremură de groază. Ghicise. Ochii lui Mitka, ca de pisică, jucau sclipind tăios în întunericul din tindă. Natalia trânti uşa şi fugi în odaia lui moş Grişaka, ascultându-şi mult timp bătăile spăimântate ale inimii. A doua zi, Mitka se apropie din nou de dânsa, în ogradă. Dădea vitelor fân; pe părul lui lins, pe căciula de miel, atârnau câteva fire de iarbă uscată. Natalia alunga câinii, care se învârteau pe lângă troaca porcilor.

— Nu mai face nazuri, Nataşka!

— Îl strig pe tătuca! ţipă Natalia, apărându-se cu mâinile.

— Ho, zărghito!

— Pleacă, diavole!

— Ce zbieri, ai?

— Pleacă, Mitka! Acu mă duc să te spun tătuchii! Cu ce ochi mă priveşti? Neruşinatule! Cum te mai ţine pământul?

— Uite că mă ţine! Şi nu se prăvale sub mine.

Şi, ca să-şi întărească spusele, Mitka izbi cu piciorul în pământ şi-şi puse mâinile-n şolduri.

— Nu te da la mine, Mitka!

— Acuma nici nu mă dau, dară la noapte las că vin eu la tine, zău aşa!

Natalia părăsi ograda, tremurând toată. Seara, aşternu patul pe ladă şi îşi culcă alături sora mai mică. Toată noaptea se zvârcoli, străpungând întunericul cu ochii înfrigurati. Aştepta să audă un singur tropăit de paşi ca să trezească toată casa. Liniştea era însă întreruptă numai de sforăiturile lui moş Grişaka, care dormea dincolo de perete, şi de rarele suspine ale surioarei, culcată lângă ea.

Ghemul zilelor otrăvite de stăruitoarea durere de nevastă se desfăşura pe încetul.

Mitka, întunecat şi răutăcios, nu-şi revenise încă din ruşinea îndurată cu peţitul la Mohov. Seara pleca pe la şezători şi arar venea acasă

devreme; mai întotdeauna, la revărsatul zorilor. Se înhăitase cu nevestele celor duşi la oaste, mergea să joace cărţi la Stepan. Miron Grigorievici îl lăsă în toanele lui o bucată de vreme fără să-i spună nimic, dar nu-l slăbea din ochi.

Cu vreo câteva zile înainte de Paşti, Natalia îl întâlni pe Pantelei Prokofievici în faţa prăvăliei lui Mohov. El îi vorbi întâi.

— Stai oleacă, Nataşa!

Natalia se opri. O săgetă inima când se uită la faţa bătrânului, cu nasul coroiat, care-i amintea chipul lui Grigori.

— De ce nu mai dai şi tu pe la noi, ai? începu bătrânul, ocolindu-i privirea, parcă el era vinovat cu ceva. Bătrânei i-e dor de tine. Se tot frământă şi se întreabă ce şi cum... Ei, cum o mai duci?

Natalia se dezmetici din tulburare.

— Mulţumesc... şi limba i se împletici voia să-i zică „tătucă". Isprăvi încurcată... Mulţumesc, Pantelei Prokofievici.

— De ce nu vii o dată pe la noi?

— Mă ţine gospodăria... Robotesc...

— Grişka al nostru... Eh! dădu bătrânul cu amărăciune din cap. Şi-a bătut joc de noi, ticălosul! Ne împăcam aşa de bine...

— Ce să-i faci, tătucă! răspunse Natalia, şi vocea ei se frânse într-un strigăt ascuţit. Se vede că... aşa a fost să fie.

Buzele-i tremurau; abia îşi ţinea plânsul.

Pantelei Prokofievici se frământa încurcat, uitându-se la ochii înlăcrimaţi ai Nataliei.

— Mergi cu bine, copila mea, şi nu-ţi pară rău după dânsul! Puiul ăsta de lele nu face nici cât o unghie de-a ta. Poate s-o întoarce! Aş vrea să dau ochii cu dânsul... Tot am să pun eu gabja pe el odată şi odată.

Cu capul încovoiat între umeri, Natalia se îndepărtă, zdrobită cu totul. Pantelei Prokofievici se învârti multă vreme în acelaşi loc, voind parcă să se avânte în trap. Natalia coti după colţ, se uită îndărăt; socrul şontâcăia pe medean, aplecându-se din greu în toiag.

16

Adunările de la Stockman se răriseră. Se apropia primăvara. Cazacii se pregăteau pentru muncile câmpului. Numai de la moară veneau, Valet, Davîdka şi mecanicul Ivan Alexeevici. În seara de joia mare, se strânseră

în atelier. Stockman stătea la masa de lucru şi pilea un inel turnat dintr-o jumătate de rublă de argint. Un mănunchi din razele soarelui care asfinţea se prefira prin geam. Pe podea se aşternuse un pătrat prăfuit, de culoare roz-gălbuie. Ivan Alexeevici juca un cleşte între degete.

— Mai dăunăzi am fost la stăpân să-i vorbesc de piston. Trebuie dus la Millerovo. Numai acolo au să-l pună la punct. Ce putem face noi acilea? Uite ce crăpătură!... rosti Ivan Alexeevici ca pentru sine, arătând pe degetul mic lărgimea spărturii, măcar că nimeni nu se uita la dânsul.

— Pare-se că acolo e o uzină, nu? întrebă Stockman şi continuă să pilească, împrăştiind în jurul degetelor o pulbere fină de argint.

— Sunt cuptoare Martin. Am avut prilejul să le văd anul trecut.

— Mulţi muncitori?

— Puzderie. Pe puţin vreo patru sute.

— Şi cum o duc?

Stockman clătina din cap, lucrând şi întrebând; rostea cuvintele rar, ca un gângav.

— Apăi ăştia o duc bine, că nu-s proletari, ci, cum să-ţi spui... scârnă.

— Cum aşa? voi să se lămurească nedumerit Valet, stând lângă Stockman, cu degetele scurte şi butucănoase încrucişate sub genunchi.

Davîdka-morarul, cu părul nins de făină, se plimba prin atelier, împingea cu piciorul spuma foşnitoare a talaşului şi, cu un zâmbet pe buze, asculta uşoara şi dulcea lor tremurare; i se părea că merge printr-o vâlcea, acoperită cu frunze moarte, că acest frunziş ruginiu se afundă moale sub picioare şi lasă să se ghicească dedesubt reveneala pământului jilav.

— Iac-aşa, fiindcă-s cu toţii înstăriţi. Fiecare îşi are căsuţa lui, muierea lui şi tot ce-i pofteşte inima. Şi unde mai pui că jumătate dintr-înşii sunt şi baptişti. Patronul e predicator; o mână spală pe alta, şi amândouă îs murdare de nu le-ai putea răzălui cu sapa...

— Ivan Alexeevici, da' ce-s şi baptiştii ăştia? se opri Davîdka, auzind un cuvânt necunoscut.

— Baptiştii? Oameni care cred în Dumnezeu într-un fel al lor. Un soi de staroveri.

— Fiecare trăsnit cu aiureala lui! adăugă Valet.

— Ei, şi precum vă spusei, mă duc la Serghei Platonovici, reluă povestirea Ivan Alexeevici. Era acolo Atepin – Ţaţa. „Aşteaptă în antreu", îmi spune. M-am aşezat, am aşteptat; prin uşă auzeam ce vorbesc. Stăpânul îi spunea lui Atepin că în curând vor porni război împotriva

nemţilor. Spunea că a citit într-o carte. Iar Ţaţa ştiţi ce spunea? „Fireşte, zice, nu sunt de aţeeasi părere cu dumneata, în ţe priveşte războiul”...

Ivan Alexeevici imită atât de straşnic ţâţâitul lui Atepin, încât Davîdka deschise gura şi pufni în râs; dar tăcu îndată la schima batjocoritoare a lui Valet.

— „Nu poate fi niţi un război cu Rusia, deoareţe Ţermania se hrăneşte din pâinea noastră!”, urmă Ivan Alexeevici să istorisească aidoma cele ce auzise. Şi mai intră în vorbă încă unul; nu l-am cunoscut după voce, dară am aflat mai târziu că era ofiţerul, feciorul lui Listniţki. „Se va bate Germania cu Franţa, zicea ăsta, din pricina podgoriilor, da’ pe noi, nu ne priveşte”. Ce crezi, Iosif Davîdovici? întrebă mecanicul, cu ochii la Stockman.

— Nu ştiu să prezic viitorul... răspunse acesta vag, cercetând cu atenţie inelul pilit pe care-l ţinea în mână.

— Dacă se încaieră ăia, intrăm şi noi în horă! Vrem, nu vrem, nu scăpăm. Au să ne-nfigă degetele-n păr... îşi dădu cu părerea Valet.

— Iată cum stau lucrurile în povestea asta, băieţi! începu Stockman, luând încet cleştele din mâna lui Ivan Alexeevici.

Vorbea cu un glas adânc şi se vedea că are de gând să le lămurească toate temeinic. Valet îşi trase picioarele care bălăbăneau lângă masă; Davîdka ţuguie buzele şi lăsă să se vadă sclipirea umedă a celor două rânduri de dinţi. Cu limpezimea dintotdeauna, viu şi neşovăielnic, cu vorbe sigure, Stockman le înfăţişă lupta ţărilor capitaliste pentru pieţe de desfacere şi colonii. Când era pe isprăvite, Ivan Alexeevici îl întrerupse cu indignare

— Stai oleacă! Da’ noi ce amestec avem în toate astea?

— Pe tine şi pe toţi de-o seamă cu tine n-are să-i poftească nimeni la ospăţ; dar o să vă doară pe toţi capul, fiindcă au benchetuit bine alţii!... zâmbi Stockman.

— Nu fi copil! îl dojeni Valet pe Ivan Alexeevici. Cunoşti doar zicătoarea: „Boierii se încaieră, iar ţăranul rămâne cu părul smuls din cap!”

— Aha, aha! Aşa-i! mormăi Ivan Alexeevici şi se-ncruntă, rostogolind în cuget un bolovan greu de gânduri încâlcite.

— De ce i-o fi dând târcoale Listniţki ăsta lui Mohov? N-o fi vrând să-i facă pocinogul fie-sii? întrebă Davîdka.

— I-a luat-o înainte odrasla lui Korşunov! rânji Valet.

— Auzi, Ivan Alexeevici? Ce vrea ofiţeraşul ăla?

Ivan Alexeevici tresări din gândurile sale, parcă l-ar fi plesnit cineva cu o biciuşcă peste fluierele picioarelor.

— Ce-ai spus?

— Ai adormit, vere! Vorbim de Listniţki...

— Se ducea la gară şi a dat în treacăt pe la Mohov. Stai, că uitam o noutate! Când ieşeam de la el, în cerdac, pe cine credeţi că l-am văzut? Pe Grişka Melehov. Era cu biciul în mână. Îl întreb „Ce-i cu tine acilea, Grigori?" „Îl duc pe conaşul Listniţki la gara Millerovo".

— E vizitiu la dânşii! lămuri Davîdka.

— Mănâncă ciolanele de la masa boierului.

— Tu, Valet, eşti ca un câine în lanţ; zău aşa; latri la toată lumea.

Cisla amuţi o clipă. Ivan Alexeevici se ridică să plece.

— Nu care cumva te grăbeşti la vecernie? îl zgândări din nou Valet.

— Vecernii dintr-astea am în toate zilele.

Stockman îşi însoţi oaspeţii obişnuiţi până afară, închise atelierul şi intră în casă.

*

În noaptea Paştilor, cerul se acoperi cu nori negri; cernea de sus o ploaie măruntă. Un întuneric umed apăsa peste sat. În amurg, pe Don, zalele de gheaţă trosniră, gemând lung şi răsunător; primul sloi ieşi deasupra apei, împins de bucăţile de gheaţă care s-au urnit dintr-o dată pe o întindere de patru verste, până la prima cotitură de dincolo de Tatarski. Zăporul porni, în timp ce clopotul bisericii suna ritmic; sloiurile se ciocneau şi se fărâmau, cutremurând malurile. Acolo unde Donul face un cot spre stânga, se zidui un zăgaz. Vuietul şi tunetul sloiurilor, care se năpusteau unele peste altele, răzbăteau până în sat. Flăcăii se îngrămădeau în ograda bisericii, presărată cu ochiurile de apă din nămeţi topiţi. Cuvântul evangheliei se scurgea prin uşile larg deschise în pridvor, răsunând afară în ogradă; o lumină vioaie şi dulce, ca de sărbătoare, se răspândea prin ferestrele cu gratii; flăcăii se hârjoneau cu fetele în ogradă; le ciupeau şi le sărutau; ele ţipau înăbuşit; ei se apropiau de dânsele, spunându-le în şoaptă istorii deocheate.

Cazacii veniţi la slujba Învierii din satele mai de aproape, ca şi din cele depărtate, se îmbulziseră în casa paracliserului; unii dormeau pe laviţe, alţii la pământ şi pe pervazul ferestrelor, covârşiţi de oboseală şi de zăduful din odaie.

Câţiva stăteau pe trepte şi fumau, vorbind despre timp şi despre semănături.

— Când ies ai voştri la arat?

— Se vede treaba că-n săptămâna Tomii.

— Bine-i de voi. Aveţi o stepă nisipoasă...

— E amestecată cu nisip; dar dincolo de vale, sărătură...

— Acuma prinde pământul putere.

— Anul trecut, când am început să arăm, era ca piatra... Se întărise cremenea.

— Unde eşti, Dunka? strigă o voce subţire de undeva, de jos, din cerdacul paracliserului.

Lângă poartă, se auzi o voce aspră, bărbătească:

— N-aţi găsit alt loc să vă ţocăiţi? Marş d-acilea, păcătoşilor! Nu mai au răbdare!

— Ce, nu ţi-ai găsit pereche? Vin de pupă căţeaua noastră! răspunse vocea unui flăcău din întuneric.

— Căţea-a-aua? Îţi arăt eu acuşi!

Se auziră paşi înăbuşiţi în noroi, şi foşnet de fuste, care se depărtară-n grabă.

Picăturile cădeau de pe acoperiş, răsunând ca boabele de cleştar, şi aceeaşi voce domoală, tărăgănată ca noroiul cleios, urmă:

— M-am târguit deunăzi pentru un plug cu Prohor, i-am dat douăşpe carboave, da' n-a vrut să lase nimic din preţ. Îi dintre cei care iau zece piei de pe-o oaie!...

Dinspre Don veneau un vuiet necurmat şi surd, foşnete, trosnete şi gâlgâiri, răsunetul sloiurilor şi clipocitul apei. Ai fi zis că dincolo de sat, în vale, trecea o femeie uriaşă, înaltă cât un plop, scuturându-şi fustele nespus de largi.

La miezul nopţii, când întunericul se îngroşă ca smoala, Mitka Korşunov se apropie de ograda bisericii, călare pe deşelatele. Coborî, anină dârlogii de coama calului înfierbântat şi-l bătu cu palma. Rămase locului o clipă, ascultând cum tropăie calul în noroi, apoi îşi potrivi cingătoarea şi intră în ogradă. În pridvor îşi scoase căciula, înclină capul tuns cu scări şi, dând din coate printre rândurile nevestelor, îşi croi drum până la altar. La stânga, cazacii se îngrămădeau ca o turmă de oi negre; la dreapta, erau femeile în straie colorate. Mitka îl căută cu privirea pe taică-său, care stătea în rândul întâi, şi se apropie de el. Apucă de cot braţul care se ridica să facă semnul crucii şi-i şopti în urechea plină de peri:

— Tătucă, ieşi o clipă...

Străbătând din nou perdeaua groasă de felurite miasme, nările lui Mitka începură să tremure. Mirosul de ceară topită, de trupuri de femei înfierbântate, duhoarea de criptă, de haine stătute (care erau scoase din fundul lăzilor numai de Crăciun şi de Paşti) se amesteca cu aburul care se ridica din încălţămintea udă, cu mirosul de naftalină şi cu efluviile ieşite din belşug din stomacul bine-credincioşilor, după atâta amar de post.

În pridvor, Mitka îşi lipi pieptul de umărul bătrânului şi-i spuse:

— Natalia trage să moară!

17

În duminica Floriilor, Grigori se înapoia de la gară, unde îşi dusese stăpânul cel tânăr. Căldura îi venise de hac zăpezii; în două zile, drumul se desfundase de-a binelea.

La Olhov-Rog, sat ucrainean, ca la vreo douăzeci şi cinci de verste departe de gară, caii erau cât pe ce să se înece când au dat să treacă printr-un vad de pârâu. Ajunse în sat pe înserate. Peste noapte, gheaţa plesnise; pârâul umflat de şuvoaiele tulburi ale nămeţilor topiţi ieşise din albie; valurile se apropiau spumegând de uliţele aşezării.

Hanul unde drumeţii poposeau îndeobşte să dea grăunţe cailor era pe celălalt mal. Cum peste noapte apele puteau să mai crească, Grigori se hotărî să răzbească de îndată dincolo.

În locul pe unde trecuse în ajun pe o podişcă de gheaţă, acum pârâul îşi vânzolea apele hleioase în albia lărgită; ici-colo, târa în vârtejuri un gard rupt sau o jumătate de roată. Pe nisipul ud se cunoşteau urme de sănii. Grigori opri caii, scăldaţi de spuma care se prelingea pe picioare, şi coborî să cerceteze urmele. Erau proaspete, întretăiate de ochiurile băltoacelor. Lângă mal, coteau spre stânga şi se pierdeau în apă. Grigori măsura depărtarea cu ochii; până dincolo nu erau mai mult de douăzeci de stânjeni. Se apropie de cai să le întărească hamurile, în acea clipă, un ucrainean în vârstă, cu o cuşmă de vulpe, ieşi dintr-o ogradă vecină şi se alătură de dânsul.

— E chip să trec pe-acilea? întrebă Grigori, arătând cu hăţurile la şuvoiul cu spume lutoase.

— Se poate. Şi azi-dimineaţă au trecut unii...

— E adânc?

— Nu. Atât că sania are să ia apă la galoşi...

Grigori strânse hăţurile, pregăti biciul şi îndemnă caii, scurt şi poruncitor. Caii porniră în silă, sforăind şi adulmecând.

— Hi! plesni Grigori cu biciul şi se ridică în picioare.

Roibul cel cu crupe late smuci capul, parcă ar fi vrut să spună „Fie ce-o fi!" şi se opinti în ştreanguri. Grigori aruncă în jos o privire piezişă; apa clipocea pe fundul saniei, ajunse până la genunchi, apoi până la pântecul cailor. Grigori ar fi vrut să se-ntoarcă, dar caii nu mai păşeau pe fund; înotau, sforăind. Puhoiul răsuci sania şi abătu caii spre sforul apei. Valurile treceau peste crupe; sania se legăna, trasă înapoi cu putere.

— Vai, văleu! Mână mai iute! strigă ucraineanul, alergând pe ţărm şi vânzolind fără niciun rost căciula de vulpe.

Cu o îndârjire sălbatică, Grigori răcnea şi îndemna caii. Apele se-nvolburau în vârtejuri, cuprinzând sania care se afunda tot mai adânc; o izbiră apoi cu putere de un stâlp rămas de la podul luat de şuvoaie şi o răsturnară ca pe o coajă de nucă. Grigori gemu şi dispăru o clipă în apă, fără să lase hăţurile din mâini. Apele îl trăgeau viclean de pulpana hainei şi de picioare, îl târau încet la fund, smucindu-l năprasnic şi rostogolindu-l lângă sania care se ţinea la suprafaţă. Izbuti s-o apuce cu stânga de talpă, lăsă hăţurile şi încercă să prindă un capăt ferecat al caprei; dar, când să-şi încleşteze degetele, roibul, luptând împotriva curentului, îl izbi cu copita în genunchi. Ca să nu se ducă la fund, Grigori desfăcu braţele şi se agăţă de ştreanguri. Talazurile îl zvârliră în lături, departe de cai, şi cu o putere îndoită îi desfăceau degetele. Grigori, străpuns de frig, ca de nişte săgeţi de foc, pluti până lângă botul roibului; calul îşi înfipse în ochii holbaţi ai omului ochii săi înnebuniţi şi însângeraţi de spaima morţii.

Grigori scăpă de câteva ori hăţurile, care-i lunecau mereu din mâini; înota, le prindea, dar hăţurile îi fugeau din nou; apoi, le apucă cu nădejde şi, deodată, atinse fundul cu picioarele.

— Hiii! urlă el din răsputeri, sărind într-o ultimă încordare, şi căzu pe ţărm, în apa învălurată de spume, prăvălit de pieptul cailor.

După ce-l trântiră la pământ, caii smuciră sania din apă; istoviţi şi uzi leoarcă, cu crupele aburind şi tremurând, se opriră la câţiva paşi.

Fără să simtă vreo durere, Grigori sări în sus; frigul parcă îl înfăşase într-o foaie de aluat, nespus de fierbinte. Tremura mai amarnic decât caii, simţea că picioarele-i sunt mai slăbănoage decât ale unui copil sugaci. Când se dezmetici, întoarse sania cu tălpile pe pământ şi, ca să-ncălzească caii, o porni la galop. Ţâşni pe uliţa satului ca la atac; fără să micşoreze

fuga, intră pe cea dintâi poartă deschisă-n drum.

Nimeri la un gospodar primitor de oaspeţi. Acesta îşi trimise feciorul să-ngrijească de cai, iar el îl ajută pe Grigori să lepede hainele şi porunci femeii, pe un glas care nu îngăduia nicio împotrivire:

— Aprinde focul!

Grigori se culcă pe cuptor, îmbrăcat în nădragii gazdei, în timp ce hainele-i erau puse la uscat, şi îşi mai reveni; mâncă apoi o ciorbă de varză gătită cu oloi şi se aşternu pe somn.

A doua zi, plecă înainte de a se crăpa de ziuă. Avea înaintea lui un drum lung de o sută treizeci şi cinci de verste şi nu voia să piardă nicio clipă. Drumul de primăvară, care străbătea stepa, era plin de primejdii; prin râpe şi hârtoape vuiau şuvoaiele nămeţilor topiţi.

Şleaul negru, clisos, fără de zăpadă, istovea caii. Dimineaţa, cât ţărâna mai era încă amorţită, se abătu într-un cătun ucrainean, la patru verste de drum, şi opri la o răscruce. Sudoarea cailor aburea în valuri; urme sclipitoare brăzdau pământul în urma saniei. Grigori lăsă sania în cătun, legă cozile cailor şi porni călare pe unul, ţinându-l pe celălalt de dârlogi. Dimineaţa, în duminica Floriilor, ajunse astfel la Iagodnoe.

Boierul bătrân ascultă toate peripeţiile povestite pe îndelete şi ieşi să vadă caii. Saşka îi plimba prin curte, aruncând căutături mânioase la găvanele scobite adânc între coaste.

— Ei, ce-i cu caii? întrebă boierul.

— Ce să mai vorbim? Se vede! mormăi Saşka, fără să se oprească, scuturând din barba-i rotundă cu fire albe şi verzui.

— Nu s-au îmbolnăvit?

— No-o. Roibul are grumazul sângerat din pricina hamului. Mai nimica...

— Du-te de te odihneşte! rosti generalul, cu un semn spre locul unde aştepta Grigori.

Grigori intră în casă, dar n-avu răgaz de odihnă decât o noapte. A doua zi, în zori, Veniamin, îmbrăcat într-o cămaşă nouă de satin albastru, cu obişnuitu-i zâmbet larg pe buzele grase, veni să-l cheme.

— Grigori! Du-te, te cheamă boierul! Dă fuga!

Generalul se plimba, târşindu-şi prin salon papucii de pâslă. Grigori tuşi o dată lângă uşă şi-şi lăsă greutatea trupului pe celălalt picior; când tuşi a doua oară, generalul înălţă pleoapele:

— Ce vrei?

— Mi-a spus Veniamin să viu la dumneavoastră.

— A, da! Pune şaua pe armăsar şi pe Krepîş. Să-i spui Lukeriei să lase câinii flămânzi. Mergem la vânătoare!

Grigori se întoarse, dând să plece. Dar boierul îi strigă:

— Ai auzit? Ai să mergi cu mine.

Axinia strecură o pâinişoară proaspătă în buzunarul lui Grigori şi bombăni:

— Nu lasă omul să înghită nici măcar o îmbucătură, caiafa! Se zbat dracii în el. Pune-ţi barem o legătoare la gât, Grişa.

Grigori aduse caii înşeuaţi lângă gard şi fluieră câinii. Boierul se ivi îmbrăcat într-o scurtă de postav albastru, încins cu o curea tivită cu plăci de argint. Pe umăr îi atârna un bidon de nichel îmbrăcat în plută; târa după el un harapnic lung, şerpuind ca o viperă.

Ţinând caii de dârlogi, Grigori se minună de sprinteneala cu care bătrânul îşi săltă trupul ciolănos în şa.

— Ia-o după mine! porunci scurt generalul, slobozind uşor frâul, cu mâna înmănuşată.

Armăsarul de patru ani, pe care călărea Grigori, sări şi porni pieziş, ţinând capul mândru ca un cocoş. Copitele de dinapoi nu erau potcovite; luneca pe gheaţa fărâmicioasă, se oprea şi se lăsa pe şolduri. Bătrânul, adus puţin de spate, stătea ţeapăn în şa şi se legăna pe spinarea lată a lui Krepîş.

— Unde mergem? întrebă Grigori, apropiindu-se.

— În văgăuna Olşanski! răspunse cu vocea joasă de contrabas boierul.

Caii se potriveau minunat în pas. Armăsarul trăgea de dârlogi, încovoindu-şi gâtul ca o lebădă, se uita pieziş cu un ochi holbat la călăreţ şi întindea botul să-l muşte de genunchi. Când urcară priporul, boierul îl porni pe Krepîş în trap întins. Câinii se ţineau după Grigori, în şir strâns. Căţeaua cea bătrână şi neagră alerga, atingând coada calului cu botul ei coroiat. Armăsarul se lăsa pe şolduri, se întărâta şi azvârlea cu picioarele dinapoi, cercând s-o lovească; dar căţeaua rămânea la timp în urmă, căutând cu privirea ei de bătrână îndurerată în ochii lui Grigori, care se-ntorcea mereu să vadă ce se întâmplă la spatele lui.

Într-o jumătate de ceas ajunseră în văgăuna Olşanski. Boierul o porni pe coasta bălţată cu pecingini de buruieni uscate. Grigori coborî până în fundul văii, cercetă ager pământul ros de ape şi ciuruit de gropi. Când şi când, se uita la stăpân; chipul bătrânului se zugrăvea pe şirul des de arini desfrunziţi; se apleca pe şa, se ridica în scări iar scurta albastră, strânsă în cureaua căzăcească, i se umfla la spate. Câinii goneau grămadă pe colina

învălurată. Intrând într-o viroagă mai adâncă, Grigori se îndoi în şa.

„Să trag şi eu un fum de ţigară. Ia să las dârlogii şi să scot mahorca...", gândi el, scoţând mănuşa şi foşnind în buzunar un petec de hârtie.

— Pe el! zbucni un strigăt dincolo de creastă, răsunând ca un f6c de armă.

Grigori înălţă fruntea: generalul răsări pe creastă o clipă şi, ridicând harapnicul, porni calul în galop.

— Pe el!

Un lup cafeniu, spălăcit, cu câte un smoc de păr cruţat de năpârleală pe şolduri, alerga întins şi abia atingând pământul, prin fundul mlăştinos al văii, acoperită de păpuriş şi de trestii. Din fugă, sări o groapă şi se opri locului; îndată apoi se întoarse şi văzu haita de câini gonind în formaţie de potcoavă şi tăindu-i calea spre pădurea care începea din capătul văii.

Zvâcnind ca din arcuri, lupul se avântă pe o moviliţă, un vechi muşuroi de hârciog, şi o porni iute spre pădure. Căţeaua bătrână sălta greoi aproape în dreptul lui, urmată de Iastreb, un ogar mare, alb cu pete cenuşii, câinele cel mai bun şi mai dârz din haită.

Lupul se opri o clipă. Părea că şovăie. Urcând din râpă şi conducând calul de-a curmezişul, Grigori îl pierdu din ochi un răstimp; când fu în vârful moviliţei, lupul abia se mai zărea departe. În câmp, în desişurile de buruieni uscate, haita neagră plutea, una cu pământul. Mai departe, croindu-l pe Krepîş cu harapnicul, bătrânul general ocolea la galop o creastă povârnită. Lupul se abătu spre o râpă învecinată; câinii îl încolţeau tot mai de aproape. Iastreb, ogarul cel alb cu pete cenuşii, era în frunte; de departe, îi părea lui Grigori ca o pasăre albă, gata să atingă smocurile de păr de pe şoldurile fiarei.

— Pe e-e-el! ajunse din nou strigătul la urechea lui Grigori.

Îşi repezi armăsarul într-o goană nebună; zadarnic încerca să vadă ce se petrecea înainte: lacrimile îl orbeau, vântul tăios îi vâjâia în urechi. Patima vânătorii îl prinse cu desăvârşire. Înclinat pe grumazul armăsarului, leoarcă de sudoare, se avântă într-un galop bezmetic. Când ajunse lângă râpă, nu mai era acolo nici lupul, nu mai erau nici câinii. Într-o clipită, sosi şi boierul. Oprindu-l pe Krepîş din galop, răcni:

— Încotro a apucat-o?

— Se vede treaba că-nspre râpă.

— Ocoleşte-l din stânga! Hai, galop!

Generalul împintenă calul care se ridică în două picioare şi o luă în galop la dreapta. Coborând în hârtoape, Grigori încordă dârlogii; chiui şi,

dintr-un salt, urcă pe malul din faţă. O verstă şi jumătate goni şi biciui armăsarul înspumat. Pământul umed şi vâscos se prindea de copite şi-l împroşca în obraz. Lungă şi şerpuitoare, râpa care spinteca măgura cotea spre dreapta şi se împărţea în trei braţe. Grigori trecu un braţ ce-i tăia calea şi se avântă pe pripor; în depărtare zări şirul negru de câini, care urmăreau lupul pe câmp. De bună seamă că-l împiedicau să pătrundă adânc în râpa cu pâlcuri de stejari şi de arini. În locul unde râpa se frângea în cele trei braţe sure şi cobora la vale, lupul ajunse-n câmp deschis. O luase acum cu vreo sută de stânjeni înainte şi cobora de zor într-o luncă împânzită cu scaieţi şi buruieni uscate.

Grigori se ridică în scări şi-l urmări cu privirea, ştergând cu mâneca lacrimile care îi împăienjeneau ochii sfârcuiţi de vânt. Din fugă, aruncă o căutătură în stânga şi cunoscu deodată că acolo e ogorul lui. Lotul, pe care-l arase toamna împreună cu Natalia, se întindea ca un pătrat negru de ţărână grasă. Grigori porni armăsarul de-a curmezişul ogorului său şi, în cele câteva clipe cât îl străbătu, poticnindu-se şi clătinându-se, simţea cum în inima lui patima vânătorii se stinge şi se preface în scrum. Îşi îndemnă acum nepăsător calul care gâfâia şi, trăgând cu coada ochiului la boier să vadă dacă nu se uită la el, trecu calul la trap.

Departe, lângă Krasnîi Log, zări un car gol. Mai încolo, înjugaţi la un plug, trei perechi de boi se opinteau în ţărâna proaspătă, cu luciri de catifea.

„Ai noştri, din Tatarski! Al cui să fie pământul? Pare-mi-se că al lui Anikuşka", vorbi în sine Grigori, cu ochii întredeschişi, şi căută să recunoască boii şi omul plecat pe coarnele plugului.

— Aţine-te! Prinde-l!

Grigori văzu doi cazaci lăsând plugul şi pornind de-a dreptul prin ogor, tăindu-i calea lupului, care căuta să răzbată până la râpă. Cel mai înalt, pe cap cu o şapcă de cazac cu paspoal roşu şi cureluşa petrecută pe sub bărbie, ridicase resteul smuls de la jug. Lupul se opri deodată şi îşi lăsă spatele într-o brazdă adâncă. Iastreb, ogarul cu pete cenuşii, sosi în goană, sări peste el şi căzu, proptindu-se pe picioarele din faţă; căţeaua bătrână, vrând să se oprească din fugă, răvăşi ţărâna cu burta şi se lovi de lup. Fiara o păli cu botul şi o aruncă în lături. Câinii năpustiţi asupra lui se rostogoliră câţiva stânjeni pe ogor, ca un ghem negru şi uriaş. Grigori ajunse cu câteva clipe înaintea boierului, sări de pe cal şi îngenunche, ridicând mâna în care ţinea un cuţit de vânătoare.

— Iacătă-l! Dedesubt! Dă-i la beregată! strigă gâfâind un glas cunoscut,

cel al cazacului venit cu resteul în mână.

Abia ţinându-şi răsuflarea, se prăvăli jos, alături de Grigori, şi trase de ceafă cu mâna un ogar care-şi înfipsese colţii în pântecul lupului, iar cu cealaltă apucă fiara de labe. Grigori căută beregata sub părul zbârlit şi aspru, care se mişca sub palma lui şi, dintr-o mişcare scurtă, o reteză cu cuţitul.

— Câinii! Alungă câinii!... urla stăpânul cu o voce răguşită, vânăt, ca lovit de dambla, coborând din şa pe arătura moale.

Grigori alungă anevoie câinii şi se întoarse spre stăpân.

Mai la o parte stătea Stepan Astahov, cu cureluşa strălucitoare sub bărbie. Învârtea în mână resteul de fier; îi tremurau sprâncenele şi falca de jos, ce se făcuse pământie.

— De unde eşti, voinice? îl întrebă boierul. Din care sat?

— Din Tatarski! răspunse Stepan, după câteva clipe, şi făcu un pas spre Grigori.

— Numele?

— Astahov.

— Uite ce, prietene, când te întorci acasă?

— Deseară.

— Să aduci dihania la conac.

Boierul arătă cu piciorul spre lupul care se zvârcolea în agonie, clănţănind din dinţi şi ridicând laba dinapoi, pe care lucea un smoc de păr cafeniu.

— Îţi plătesc cât se cuvine pentru osteneală, făgădui boierul, trecându-şi peste faţă fularul roşu; se dădu apoi la o parte, se aplecă şi scoase de pe umăr cureaua în care atârna bidonul cu votcă.

Grigori păşi spre armăsar. Puse piciorul în scară şi se răsuci. Cuprins de o înfiorare, Stepan se-ndreptă spre el, încordându-şi grumazul şi strângându-şi încleştat pumnii grei la piept.

18

În Săptămâna Patimilor, în noaptea de Vinerea Mare, femeile se strânseră la clacă la Pelagheia, vecina Korşunovilor. Gavrila Maidannikov, soţul Pelagheiei, îi scrisese din Lodz, făgăduind că vine în concediu de sărbătorile Paştilor.

Pelagheia văruise pereţii şi dereticase casa încă de luni; de joi îl tot

aştepta, ieşea în poartă, rămânea lângă zaplaz, cu părul despletit, slabă şi în obraz cu pete de femeie însărcinată. Punea mâna streaşină la ochi şi se uita în zare. Era însărcinată, dar cu cununie. Astă-vară, Gavrila venise în concediu, îi adusese stambă poloneză, dar n-a stat mult; dormise cu nevastă-sa patru nopţi; a cincea zi se îmbătase, suduia leşeşte şi nemţeşte şi, plângând, cânta un vechi cântec cazăcesc despre Polonia, încă de prin 1831[13]. Prietenii şi fraţii, veniţi să-l vadă la plecare, beau cu el votcă încă dinainte de prânz şi-i ţineau isonul:

De Polonia se spune că ar fi ţară bogată,
Dar în ea aflarăm numai sărăcie blestemată.
E o cârciumă acolo, cârciumioară cea crăiască,
Cum nu cred să fie alta-n toată ţara lor leşească.
Trei voinici în cârciumioară la o masă veacu-şi fac.
E-un prusac, polon e altul, iar al treilea, cazac.
Bea prusacul votcă tare şi arginţi pe masă pune,
Iară leahul bea şi dânsul, şi pe masă aur pune.
Bea cazacul şi pe masă niciun fel de ban nu pune.
El se plimbă prin odaie, mândru pintenii să-i sune,
Apoi cheamă crâşmăriţa şi aşa, cântând, îi spune,
„Haide, mândră crâşmăriţă, hai să mergi cu noi la Don,
Ai să vezi ce bine este pe domolul nostru Don.
Nu se ară, nu se grapă ca la voi, nu se coseşte,
Nu muncim ca voi aicea, dar mai bine se trăieşte."

Gavrila se ridicase de la masă, îşi îmbrăţişase rubedeniile şi plecase.

Din ziua aceea, Pelagheia îşi cerceta poala cămăşii.

Iar Nataliei Korşunova îi lămuri cam în următorul chip cum se întâmplase de a rămas plină:

— Înainte de a veni Gavriuşa, am avut, maică, un vis. Se făcea că treceam pe-un izlaz; înaintea mea mergea vaca noastră a bătrână, pe care o vândusem anţărţ la sfârşitul verii; mergea pe drum şi lăsa din uger o dâră de lapte. „Doamne, mi-am zis, cum de am muls-o aşa, să-i mai rămână atâta lapte?" Pe urmă, veni baba Drozdiha după foi de hamei; după ce-i istorisesc ce am visat, zice ea de colo: „Ia o bucată de lumânare,

[13] Este vorba de răscoala din 1830-1831, când poporul polonez s-a ridicat, în lupta sa de eliberare, împotriva ţarismului.

du-te cu ceara în grajd la vaci şi îngroap-o într-o balegă proaspătă. Să ştii că mare pacoste te pândeşte." Mă duc eu în grabă să caut o lumânare. Nu găsesc. Vede-se c-o şterpeliseră dracii de ploduri, să scoată păianjeni din borte... Taman atunci, iată-l şi pe Gavriuşka că vine! Asta a fost pacostea. De trei ani, fără greş, trebuia să-mi spăl cămeşile la soroc şi acum vezi şi tu! se căina Pelagheia, arătând cu degetul la pântecul ţâfă.

Aşteptând să-i vină bărbatul, Pelagheia se întristase şi, de singură ce se simţea, nu-şi mai găsea loc, pentru care fapt chemase vecinele, să petreacă la dânsa noaptea de Vinerea Mare. Veni şi Natalia, împletind un ciorap încă neisprăvit (se apropia primăvara, dar moş Grişaka era tot mai răbegit de frig). Se căznea să se arate veselă şi râdea mai mult decât trebuia la orice glumă, ca să nu prindă de veste femeile că o chinuie dorul după bărbat. Pelagheia lăsase să-i spânzure de pe cuptor picioarele brăzdate de vinişoare albastre şi o sâcâia pe Frosia, o nevastă tânără şi hărţăgoasă.

— Ia spune, Froska, cum ţi-ai bătut cazacul?

— Da' tu ce, nu ştii cum?! L-am croit şi eu peste spinare, peste cap, unde am nimerit...

— Nu-i vorba de asta! Spune, cum fu pricina?

— Uite, aşa!... răspunse Frosia în silă.

— Adică tu, de ţi-ai fi prins omul la alta, ai fi tăcut din gură, ai? întrebă cu voce tărăgănată o femeie înaltă şi ciolănoasă, nora lui Matvei Kaşulin.

— Hai, dă-i drumul, Frosinia!

— Ia mai daţi-mi pace! N-aveţi altă treabă?...

— Nu face nazuri. Doar suntem între noi aici.

Frosia zâmbi, scuipă în palmă cojile seminţelor de floarea-soarelui:

— Eram eu cu ochii pe el mai demult; într-o zi, iaca numai că-mi spune cineva: „Bărbatu-tău e la moară, cu o târfă de dincolo de Don, şi macină de zor". Dau fuga acolo şi-i găsesc lângă trior...

— Tu, Natalia, n-ai nicio veste de la omul tău? o întrerupse nora lui Kaşulin.

— E la Iagodnoe! răspunse încet Natalia.

— Ai de gând să mai trăieşti cu el, au ba?

— Ea poate că are, dar el nici habar! intră în vorbă gazda.

Natalia simţi un val de sânge cald năvălindu-i în obraji, şi o podidiră lacrimile. Coborî ochii la ciorap şi aruncă o căutătură furişă femeilor; toate privirile erau aţintite asupra ei şi, neştiind cum să-şi ascundă văpaia din obraji, lăsă dinadins să-i cadă de pe genunchi ghemul de lână. Şiretlicul fusese aşa de stângaci, încât nu scăpă celorlalte cumetre; ea se

plecă şi bâjbâi duşumeaua rece cu degetele.

— Lasă-l diavolului, soro! Grumaz să fie, că juguri îs destule! o povăţui una din femei, înduioşată din toată inima.

Silnica voie bună a Nataliei se stinse ca o scânteie bătută de vânt. Cumetrele luară apoi la rând toate întâmplările mai proaspete şi toate gâlcevile din sat. Natalia lucra tăcut. Abia se stăpâni să rabde până la sfârşit. Iar la plecare, duse în suflet o hotărâre îndârjită. Ruşinea pentru starea ei nelămurită (tot nu-i venea să creadă că Grigori e dus pe veci; ea îl iertase şi-l aştepta) o împinsese să trimită în taină pe cineva la Iagodnoe, ca să afle de la Grigori dacă a lăsat-o pentru totdeauna, sau are de gând să se mai întoarcă. De la Pelagheia, ajunse acasă noaptea târziu. Moş Grişaka era în odăiţa lui şi citea evanghelia, cu scoarţele legate în piele, cu foile rupte şi pătate de ceară. Miron Grigorievici dregea în bucătărie un colţ de năvod şi-l asculta pe Mihei povestind despre un omor făptuit mai demult. După ce adormise copiii, mama Nataliei se culcase pe cuptor, întinzându-şi picioarele cu tălpile înnegrite. Natalia îşi scoase cojocelul şi făcu prin odăi un ocol fără rost. În odaia mare, într-un colţ cu o despărţitură de scândură între pereţi, se afla sămânţa de cânepă gata pentru semănat, de unde venea un chiţăit de şoareci.

Zăbovi o clipă în odăiţa bunicului. Rămase lângă poliţa din ungher şi se uită ţintă la vraful de ceasloave de sub icoane.

— Bunicule, n-ai cumva o coală de hârtie?

— Ce fel de hârtie? o privi încruntat moş Grişaka pe deasupra ochelarilor.

— Apăi d-aia de scris.

Moş Grişaka răsfoi psaltirea şi scoase o foaie boţită, mirosind a miere râncedă şi a tămâie.

— Ai şi un plaivaz?

— Cere de la taică-tău! Du-te, fata moşului, şi lasă-mă să cetesc.

Natalia căpătă un vârf de creion de la taică-său şi se aşeză la masă, în prada unor gânduri grele, de mult frământate, care-i strângeau inima într-un chin de neîndurat...

A doua zi dimineaţa, îl trimise pe Hetko cu scrisoarea la Iagodnoe, făgăduind să-l cinstească la întoarcere cu votcă.

„*Grigori Panteleevici,*

Scrie-mi cum trebuie să trăiesc, şi dacă viaţa mea-i pierdută pentru totdeauna, au nu. Ai plecat de-acasă fără să-mi spui

niciun cuvânt. Eu nu te-am supărat cu nimica; am aşteptat să-mi dezlegi mâinile şi să-mi spui dacă ai plecat cu totul; da' tu ai plecat din sat şi taci parcă ai fi mort.

Credeam că ai plecat într-un ceas de mânie şi tot aşteptam să te întorni, da' n-am de gând să mă pun între voi. Mai bine să fiu numai eu călcată în picioare, decât să fie doi. Ai milă de mine pentru cea din urmă oară şi scrie-mi. Când voi şti ce-ai hotărât, am să ştiu ce să fac, da' acum stau la îndoială.

Pentru Dumnezeu, Grişa, nu fi supărat pe mine.

NATALIA"

Posomorât şi ursuz, simţind că se apropie toana sa de beţie, Hetko duse calul la arie pe furiş, ca să nu-l vadă Miron Grigorievici, îi puse căpăstrul şi plecă fără şa. Călărea neîndemânatic; se vedea cât de colo că nu-i cazac; coatele ieşite prin mânecile rupte se bălăbăneau şi săltau scuturate în trapul calului; îndată l-au petrecut chiotele de batjocură ale copiilor, care se jucau pe uliţă:

— Hohol! Hohol!

— Hohol! Hohol! Se dă de-a rostogol!...

— Bagă de seamă să nu cazi!

— Stă pe cal ca un câine pe gard! ţipau ştrengarii.

Spre seară, Hetko veni cu răspunsul scris pe un petic de hârtie albastră de învelit. Scoţându-l din sân, clipi din ochi către Natalia.

— Drumul îi grozav de prost, fată! L-o scuturat pe bietul Hetko, de i-au căzut bojocii!

Natalia citi răvaşul, şi o gălbeneală de moarte i se aşternu pe faţă. Patru cuvinte i se înfipseră în inimă şi i-o spintecară ca patru tăişuri de cuţit dinţat, patru cuvinte lepădate pe un petic de hârtie: „Trăieşte singură. Grigori Melehov."

Simţind cu spaimă că o lasă puterile, Natalia intră degrabă în casă şi se trânti pe pat. Lukinişna aprindea cuptorul şi făcea pregătiri din vreme pentru cozonaci.

— Nataşka, ia vină să-mi ajuţi! o strigă ea.

— Mă doare capul, măicuţo. Aş vrea să mă culc oleacă.

Capul dezbrobodit al Lukinişnei se ivi prin crăpătura uşii.

— Poate ţi-ar face bine un pic de zeamă de castraveţi? Ai? Are să-ţi ia răul cu mâna...

Natalia îşi petrecu limba uscată printre buzele reci şi nu răspunse.

Rămase culcată în pat până către seară, învelită cu un şal gros de lână. Un tremur uşor îi scutura trupul ghemuit. Miron Grigorievici şi moş Grişaka se pregăteau să plece la biserică, când Natalia intră în bucătărie. Broboane de sudoare îi luceau pe tâmple; în ochii tulburi se frământă durerea.

Miron Grigorievici îşi încheia nasturii nădragilor şi-i aruncă o căutătură:

— Ai găsit şi tu când să boleşti! Hai, fată, la înviere!

— Duceţi-vă, că vin şi eu mai p-ormă...

— Când? Când are să se isprăvească slujba?

— Nu, acuşi mă îmbrac. Mă îmbrac şi vin îndată.

Bărbaţii plecară. Lukinişna rămase numai cu fata.

Natalia păşea împleticit prin odaie, trecând de la cuptor la pat şi înapoi; iar cu privirea pierdută în gol se uita la grămada de rochii răvăşite, muncită de gânduri şi mişcându-şi buzele, şoptind ceva fără şir. Lukinişna crezu că şovăie în alegerea rochiei şi o îndemnă cu o mărinimie de mamă:

— Îmbracă-te cu fusta mea cea albastră. Are să te prindă de minune.

Nimeni nu-i făcuse Nataliei o rochie nouă de Paşti. Lukinişna îşi aduse aminte că, pe când era încă nemăritată, îi plăcea să se îmbrace de sărbători cu fusta ei albastră, strâmtă în poale; deci, se gândi să i-o dea, socotind că Natalia e supărată din această pricină.

— Nu vrei s-o pui? Uite c-o scot acuma...

— Nu. O îmbrac pe asta!

Natalia despături cu grijă fusta sa verde, dar îşi aminti îndată că se afla cu ea în ziua când Grigori venise la vedere şi când sub şopron îi îmbujorase obrajii cu întâiul sărut. Izbucni într-un hohot de plâns şi se lăsă să cadă într-o sfârşeală pe capacul ridicat al lăzii.

— Natalia! Ce ai? o întrebă maică-sa speriată, ridicând braţele în sus.

Natalia îşi înăbuşi bocetul şi îşi chinui buzele într-un jalnic râset silit.

— Nu ştiu ce mi-a venit aşa...

— Of, Nataşka, văd eu...

— Ce vezi, măicuţo? ţipă Natalia, cuprinsă deodată de o ură fără rost şi mototolind fusta între degete.

— N-ai să isprăveşti cu bine... Tu ai nevoie de bărbat.

— N-am nevoie! Am avut bărbat... Mi-a fost destul...

Natalia plecă să se îmbrace în odaie; după câteva clipe se întoarse, gătită şi subţire ca o fetişcană, cu obrazul pal din cale afară, pătat de un roz bolnav şi ofilit.

— Du-te singură. Eu n-am isprăvit încă toată treaba! spuse maică-sa.

Natalia vârî o batistă în mânecă şi ieşi în cerdac. Dinspre Don, vântul aducea vuietul gheţurilor care lunecau pe apă, mireasma vie şi reavănă a pământului dezgheţat. Ţinând poala fustei cu mâna şi ocolind băltoacele sidefate din cale, Natalia ajunse la biserică. Pe drum, încerca mereu să le macine toate în sine cu sânge rece; îşi petrecea prin minte sărbătoarea şi alte felurite gânduri haotice şi nehotărâte, dar cugetul încăpăţânat stăruia asupra peticului de hârtie albastră, ascunsă în sân, se oprea la Grigori, la cealaltă femeie, fericită, care acum îşi râdea de dânsa, dacă nu cumva chiar o plângea cu milă.

Intră în ograda bisericii. Flăcăii îi aţinură drumul. Când dădu să-i ocolească, auzi:

— Cine-i asta? O cunoşti?

— Păi e Nataşka Korşunova.

— Cică-i surpată de vătămătură. De aia a şi lăsat-o bărbatul...

— Gogoriţe... S-a încurcat cu socru-său, cu Pantelei Şchiopul.

— Va să zică, aşa a fost? De aceea şi-a luat Grişka lumea-n cap...

— Da' tu ce-ai crezut? Ea şi acuma...

Poticnindu-se de bolovanii din drum, Natalia ajunse cu greu în pridvor. În urechi o lovi un cuvânt grosolan, murdar, zvârlit ca o piatră. Urmărită de râsul fetelor, ieşi pe cealaltă portiţă şi fugi acasă, pe două cărări, ca o femeie beată. Se opri să-şi tragă sufletul lângă poarta casei; apoi intră şi se împiedică în poala fustei, muşcându-şi până la sânge buzele umflate. În noaptea vânătă care hălăduia în ogradă, uşa magaziei îşi căsca gura neagră. Strângându-şi drojdia puterilor într-o încordare deznădăjduită, alergă spre uşă şi trecu repede pragul. Aerul uscat din magazie duhnea a piei de ham şi a paie stătute. Natalia dibui şi ajunse într-un colţ; nu se gândea la nimic, nu simţea nimic; era în prada unui chin negru, care îi sfâşia inima, cuprinsă de durere şi ruşine. Apucă o coasă, îi desprinse coada de lemn şi scoase fierul. Mişcările erau neşovăielnice, încete şi de o linişte înspăimântătoare. Răsturnându-şi capul pe spate, îşi reteză beregata cu setea unei hotărâri care o umplu de bucurie. Durerea arzătoare şi fără nume o rostogoli la pământ; dar îndată se sprijini în mâini şi se zgrepţănă în genunchi, dându-şi seama nelămurit că nu izbutise şi că încă nu isprăvise cu toate. Cutremurată de valul sângelui care-i gâlgâia pe piept, îşi descheie bluza cu degetele în tremur, smulgându-şi nasturii. Cu o mână feri la o parte sânul pietros; cu cealaltă, potrivi vârful ascuţit. Apoi, se târî în genunchi până la perete, sprijini

coasa în bârne şi, ridicând braţele deasupra capului prăvălit pe ceafă, îşi opinti din toate puterile pieptul înainte, încă, încă, mereu... Auzi limpede, simţi înfierător scrâşnetul cărnii, precum cronţăie tăişul cuţitului în căpăţâna de varză. O durere fulgerătoare îi străbătu trupul, sute de ace i se înfipseră, zbârnâind, în urechi...

Uşa scârţâi din ţâţâni.

Lukinişna cobora scările cerdacului, pipăind treptele cu talpa prin întuneric. Dinspre turla bisericii se revărsa un dangăt lin de clopote. Pe Don, sloiurile trosneau cu vuiete uriaşe. Fluviul răsufla descătuşat, mânând bucuros spre Marea de Azov, în apele-i umflate, sfărâmăturile cătuşelor de robie din timpul iernii.

19

Stepan se apropie de Grigori, puse mâna pe scară şi se propti pe pântecul armăsarului, înspumat de sudoare.

— Noroc, Grigori!

— Deie Dumnezeu!

— Ce-ai de gând, ai?

— Ce să am?

— Mi-ai momit femeia de acasă şi... te bucuri de dânsa?

— Lasă scara!

— Nu-ţi fie teamă... N-am să te bat.

— Nu mi-e teamă. Să lăsăm asta! răspunse Grigori, cu pete stacojii în obraz şi cu glasul ridicat.

— Nu vreau să ne răfuim azi. Dar, Grişka, ţine minte vorba mea! Mai devreme ori mai târziu, tot de mâna mea ai să mori.

— Să vedem cum zic şi orbii.

— Ţine bine minte. M-ai făcut de ocară. M-ai jugănit, ca pe un porc. Priveşte aici! Şi Stepan întinse mâinile cu palmele negre în sus: Mă duc să ar, da' nu ştiu pentru ce. La ce bun? Aş fi putut ierna şi fără să lucrez, da' mi s-a urât, şi nu mai pot. M-ai batjocorit cumplit, Grigori!

— Nu mi te mai tângui, că tot nu te-nţeleg. Sătulul nu crede flămândului.

— Aşa-i! întări Stepan, privindu-l pe Grigori de jos în sus, cu un zâmbet de copil naiv. Creţuri subţiri îi tremurau în jurul ochilor. Îmi pare rău de una, frate, foarte rău îmi pare! Ţii minte cum ne-am bătut cu pumnii

anţărţ, de Lăsata-secului?

— Când asta?

— Când a fost omorât pâslarul. Burlacii se băteau cu oamenii însuraţi. Îţi aduci aminte? Ai uitat cum fugeai de mine? Erai slab ca un fir de iarbă crudă. Mi-a fost milă de tine; dacă te-aş fi izbit din fugă, te rupeam în două. Aveai trupul încordat, fugeai ca un ogar. Atunci să te fi pălit mai zdravăn în coastă, mureai pe loc!

— Nu-ţi pară rău! Avem să ne mai batem noi odată.

Stepan îşi trecu mâna pe frunte, cercând să-şi aducă aminte de ceva.

Cu calul de dârlogi, stăpânul îl strigă pe Grigori:

— Hai, dă-i drumul!

Stepan porni şi el, mergând lângă armăsar şi ţinând scara cu stânga; Grigori îi supraveghea mişcările. Vedea de sus mustaţa bălană şi pleoştită a lui Stepan şi barba nerasă de multă vreme. Cureluşa de lac a şepcii, scorojită pe alocuri, îi atârna sub bărbie. Faţa mânjită de noroi, cu dâre de sudoare, îi părea un chip necunoscut. Când se uita la dânsul, i se năluceа că stă pe un colnic, iar undeva departe, în vale, înaintea lui, se întinde stepa, dincolo de perdeaua străvezie a ploii. Chipul lui Stepan era stafidit, sleit şi pământiu de sfârşeală, de un gol adânc în suflet. Se opri, fără să-şi ia rămas bun; Grigori se ducea înainte, la pas.

— Stai o clipă... Cum... ce face Axiutka?

Grigori, lovind cu biciul un bulgăr de noroi lipit de talpă, răspunse:

— O duce şi ea...

Struni armăsarul şi se-ntoarse. Cu picioarele răşchirate, Stepan stătea locului, rupând un fir de iarbă între dinţii rânjiţi. Fără vrerea lui, Grigori avu un început de milă; dar gelozia învinse îndată simţămintele gingaşe; se răsuci în şaua care scârţâi şi-i strigă:

— Nu-i purta grijă, că nu moare după tine!

— Nu, zău?

Grigori şfichiui armăsarul între urechi şi se depărtă în galop, fără să mai rostească niciun cuvânt.

20

În a şasea lună, când nu mai putea ascunde sarcina, Axinia îi mărturisi totul lui Grigori. O tăinuise până atunci, de teama că el nu va crede că pruncul pe care-l purta în pântec e al său; uneori îngălbenea la faţă,

frământată de gânduri şi nelinişte, mereu parcă aşteptând ceva.

Avea greţuri chiar din cele dintâi luni, de câte ori se afla carne la masă; Grigori nu vedea nimic şi, chiar dacă lua aminte, nu ghicea pricina, nu-i dădea nicio importanţă.

Totul se petrecu într-o seară. Cuprinsă de tulburare, Axinia îi spuse tot ce avea de spus şi-l ţintui cu privirea, căutând să citească pe faţa lui dacă s-a schimbat ceva. Dar Grigori se întoarse spre fereastră şi tuşi încruntat

— De ce n-ai spus nimic până acum?

— Mi-a fost frică, Grişa... c-ai să mă laşi.

Bătând toba cu degetele pe speteaza patului, Grigori întrebă:

— Pe când?

— La începutul toamnei, pare-mi-se.

— E al lui Stepan?

— E copilul tău.

— Oare?

— Gândeşte-te şi tu. E de când am fost în pădure...

— Nu minţi, Xiuşka! Chiar dacă ar fi al lui Stepan, nu mai e nimic de făcut. Te întreb, să spui cinstit.

Lacrimi amare o podidiră pe Axinia. Stătea pe laviţă şi şoptea înfrigurată:

— Am trăit atâţia ani cu el şi n-am rămas niciodată! Gândeşte-te şi tu. N-am fost o femeie bolnavă. E limpede că-i de la tine, şi nu de la el...

Grigori nu mai întrebă nimic. În legăturile lui cu Axinia se strecură din acea seară un amestec de înstrăinare şi de milă uşor batjocoritoare. La rândul său, Axinia era mai sfioasă şi nu-i mai cerea dezmierdările... Vara se cam urâţise, dar mijlocul zvelt nu se cunoştea mai de loc de pe urma sarcinii. Trupeşă, îşi ascundea bine pântecele plin; chipul slăbit era mai atrăgător, luminat de o privire adâncă şi frumoasă. Deretica uşurel prin bucătărie; în anul acesta se aflau mai puţini argaţi, nu era nevoie să gătească prea multă mâncare.

Moş Saşka o îndrăgise; îl apropia de ea un simţământ năzuros de om bătrân – poate fiindcă îl îngrijea ca o fiică, îi spăla rufele, îi cârpea cămăşile, îl răsfăţa la masă cu câte o bucăţică mai fragedă şi mai gustoasă. În schimb, moş Saşka, după ce isprăvea lucrul în grajd, aducea el apa, terciuia în bucătărie cartofii fierţi pentru porci, o ajuta în toate chipurile pe Axinia şi rânjea, ţopăind, dând din mâini şi arătându-şi gingiile ştirbe:

— Ţi-a fost milă de mine; nici eu n-am să rămân dator! Să ştii, Axiniuşka, că pentru tine sunt în stare să-mi scot şi inima din piept. Eram

prăpădit fără o mână de femeie; mă mâncau păduchii. Cheamă-mă, de câte ori îi avea nevoie de ceva.

Prin stăruinţa lui Evgheni Listniţki, Grigori fusese scutit de instrucţie; cosea fân, îşi ducea uneori stăpânul la târg, iar alteori mergea cu el în stepă, la vânătoare de spurcaci şi de dropii. Traiul uşor şi mâncarea bună îl stricară pe încetul. Se lenevi şi se îngrăşă; părea mult mai în vârstă pentru anii lui. Îl stăpânea numai o grijă: trebuia să meargă la militărie. N-avea cal, n-avea nici echipament şi nu putea aştepta nimic de la taică-său. Făcea economii din simbria lui şi a Axiniei, lipsindu-se şi de tutun, în nădejdea să-şi cumpere un cal, fără să se mai milogească de bătrân. Boierul îi făgăduise ajutor. Bănuiala lui Grigori că de la bătrân n-are de aşteptat nimic se adeveri curând. La sfârşitul lui iunie, Petro veni la conac să-şi vadă fratele; cu acest prilej îi spuse că taică-său era tot aşa de mânios, şi că într-o zi se rostise că nu-i va cumpăra cal şi echipament, urmând să facă slujbă la detaşamentul teritorial.

— Ei, asta s-o creadă el! Am să merg cu calul meu. Grigori pronunţă mai apăsat ultimul cuvânt.

— De unde ai să-l iei? Ai să-l câştigi la belciuge? rânji Petro, morfolindu-şi mustaţa.

— Poate! Poate l-oi cerşi, ba poate l-oi şi fura.

— Brava!

— Am să-l cumpăr din simbria mea! îl lămuri Grigori, lăsând gluma la o parte.

Petro mai rămase un timp în cerdac. Îl întrebă de muncă, de hrană şi de plată, morfolindu-şi mustaţa roasă şi rostind câte un „îhî" de încuviinţare la fiecare răspuns. Când le află pe toate, îi spuse la plecare:

— Întoarnă-te mai bine acasă şi lasă fudulia. Crezi c-ai să te chiabureşti slugărind la alţii?

— Nici nu mă gândesc!

— Vrei să trăieşti cu dânsa? schimbă vorba Petro.

— Cu care?

— Cu asta.

— Deocamdată, da! Da' pentru ce întrebi?

— Aşa, ca să ştiu...

Grigori coborî, ca să-l petreacă. La despărţire, întrebă:

— Pe la noi, pe-acasă, ce mai este?

Petro dezleagă calul de parmaclâcul cerdacului şi zâmbi:

— Ai atâtea case, câte palate au iepurii!... Trăim şi noi ca tot omul.

Mama îţi duce dorul. Fân avem destul. Am strâns trei stoguri mari.

Grigori se frământă, cu ochii ţintă la iapa cu urechile scurte.

— N-a fătat?

— Nu, frate! E stearpă. A fătat în schimb iapa roaibă, aia cumpărată de la Hristonea.

— Ce anume?

— Un mânz, frate. Ai să vezi ce armăsar are să fie. Fără preţ! Are picioarele lungi, chişiţe frumoase şi un piept grozav. Are să fie un cal pe cinste!

Grigori oftă.

— Duc dorul satului, măi Petro. Mi s-a urât aici. Nici tu Don, nici tu apă curgătoare. Urâte locuri!

— Vină în ospeţie! îl îmbie Petro, aburcându-se cu pântecul pe spinarea ciolănoasă a iepei şi ridicând piciorul drept.

— Poate că am să vin o dată.

— Rămâi cu bine!

— Drum bun!

Când ieşi din ogradă, Petro îşi aminti deodată că mai avea ceva de spus; îl strigă pe Grigori, rămas în cerdac:

— Am uitat să-ţi spui că Natalia... S-a întâmplat o nenorocire...

Dar vântul, care se învolbura deasupra ogrăzii ca un hultan de stepă, nu-i îngădui lui Grigori să audă totul. Petro se depărtă călare, învăluit într-un nor de praf. Grigori nu înţelese nimic, dădu din mână şi o luă spre grajd.

Vara a fost secetoasă, ploile puţine, iar grânele s-au copt devreme. Abia isprăviseră de secerat secara, când veni rândul orzului ce se culca îngălbenit la pământ, cu spicele ţepoase.

Grigori şi încă patru pălmaşi ieşiră la seceră.

Axinia isprăvise de gătit din vreme; îl rugă pe Grigori s-o ia şi pe dânsa la câmp.

— Stai mai bine acasă! Nu-i nevoie de tine la câmp... încercă s-o convingă Grigori, dar ea rămase neînduplecată şi, acoperindu-şi în grabă părul cu o basma, ieşi în fugă din ogradă ca să ajungă căruţa.

Astfel, ceea ce Axinia aştepta cu atâta înfrigurare, cu bucurie şi cu nerăbdare, ceea ce îi pricinuia lui Grigori atâtea nelămurite temeri se întâmplă la câmp, în timpul secerişului. Axinia tocmai grebla, când simţi ceva neobişnuit; aruncă grebla şi se culcă lângă căpiţă. Întâile dureri începură de îndată.

Muşcându-şi limba vânătă, Axinia zăcea pe spate. Argaţii, care treceau cu secerătoarea pe lângă ea, o ocoleau, îndemnându-şi caii. Un flăcău, cu nasul mâncat şi cu chipul galben şi încreţit, ca cioplit în lemn, îi strigă când trecu în dreptul ei:

— Ce, fă, te-a ars soarele acolo unde nu trebuie? Scoală-te, că ai să te topeşti...

După ce isprăvi lucrul la secerătoare, Grigori se apropie de dânsa.

— Ce-i cu tine?

Axinia îşi chinui buzele de durere şi răspunse cu glas răguşit:

— Mă apucă...

— Ţi-am spus eu să rămâi, împieliţato! Ei, ce ne facem acum?

— Nu mă certa, Grişa... Of, of! Înhamă calul, Grişa! Hai acasă! Cum o să nasc aici? Atâţia bărbaţi... gemu Axinia, strânsă de durere ca de un cerc de fier.

Grigori alergă să ia calul care păştea într-o vâlcea. Până să-l înhame şi să pornească, Axinia se târî în patru labe la o parte şi rămase aşa, cu capul înfundat într-un snop de orz prăfos, scuipând spicele ţepoase pe care le măcina de durere. Se uita la Grigori cu ochii umflaţi şi goi, fără să vadă şi să-nţeleagă nimic; apoi gemu şi-şi înfipse dinţii în şorţul mototolit, pentru ca argaţii să nu-i audă groaznicul strigăt de sălbăticiune.

Grigori o urcă în căruţă şi porni calul în goană spre conac.

— Văleu, mai încet! Au! Au! Mor, mă zdruncină! ţipa Axinia cu o voce străină, bălăbănindu-şi capul cu părul zbârlit pe fundul căruţei.

Grigori nu răspundea nimic şi biciuia calul, învârtind hăţurile deasupra capului, fără să privească îndărăt, de unde venea, crescând în valuri, răcnetul răguşit şi tremurător.

Strângând obrajii în mâini, holbând ochii înnebuniţi de durere, Axinia se zbătea în căruţa care sărea încolo şi încoace, pe un drum nebătătorit şi plin de hopuri. Calul alerga în galop, zarea se ridica şi se lăsa înaintea ochilor lui Grigori, acoperind un nor alb, orbitor, ca un cristal, care atârna din cer. Dintr-o dată ţipetele prelungite într-un singur urlet se întrerupseră. Roţile vuiau; capul Axiniei se izbea nevolnic de coşul căruţei. Grigori nu-şi dădu seama numaidecât de această tăcere; apoi, înţelese şi privi îndărăt cu faţa strâmbă, sluţită de durere, Axinia zăcea cu obrazul lipit de coşul căruţei, cu gura deschisă, ca un peşte aruncat pe ţărm. Sudoarea îi şiroia de pe frunte, înecându-i ochii adânciţi în orbite. Grigori îi ridică capul, şi-i puse dedesubt şapca boţită. Axinia îşi îndreptă privirea în lături şi rosti cu glas hotărât:

— Eu mor, Grişa... Iată!... Asta-i tot.

El tresări; un fior îi străbătu deodată trupul până la vârful degetelor asudate. Uluit, căuta în zadar vorbe de îmbărbătare şi de mângâiere; buzele lui, strâmbate de un spasm dureros, lepădară cuvinte de ocară:

— Minţi, toanto!

Apoi clătină din cap, se aplecă cât putu şi strânse cu mâna, stângaci, piciorul îndoit al Axiniei:

— Axiutka, porumbiţa mea!

Durerile facerii, care o lăsaseră o clipă, se întoarseră cu înzecită putere. Simţind că ceva i se rupe în pântecele căzut, întinsă ca un arc, Axinia sfâşia auzul lui Grigori cu un ţipăt din ce în ce mai deznădăjduit. Pierzându-şi cumpătul, Grigori biciui calul.

Prin vuietul roţilor, abia auzi ţipătul prelung:

— Gri-şa!...

Trase hăţurile şi întoarse capul. Axinia zăcea scăldată în sânge, cu braţele desfăcute; între picioare, sub fustă, un mic ghemuleţ viu se mişca scâncind. Uluit cu desăvârşire, Grigori sări din căruţă şi, împleticindu-se ca împiedicat, se apropie de femeie. Privi gura înfierbântată a Axiniei şi mai mult ghici decât auzi ce spunea ea:

— Rupe maţul buricului cu dinţii... Leagă-l cu un fir de aţă din cămaşa ta...

Cu degetele tremurătoare, Grigori smulse câteva fire de aţă din mânecă, reteză cu dinţii maţul, strângând pleoapele atât de tare, încât simţi o puternică durere în ochi, şi legă de nădejde capătul care sângera.

21

Conacul lui Listniţki, Iagodnoe, crescuse ca din pământ într-o vale adâncă. Vântul se schimba, bătând când de la miazăzi, când de la miazănoapte; ca un gălbenuş de ou, soarele plutea în albeaţa albăstrie a cerului; toamna se juca cu frunzişul sunător, călca pe trena verii, iarna năvălea cu gerurile şi cu zăpezile ei, iar Iagodnoe se închircea într-o veşnică plictiseală de moarte. Zilele treceau peste gardurile înalte care despărţeau moşia de restul lumii, semănând toate ca gemenii.

Aceleaşi raţe negre măcăitoare, cu cercuri roşii în jurul ochilor, se plimbau prin curte; bibilicile se revărsau prin ogradă ca o ploaie de mărgăritare; pe acoperişul grajdului, păunii, cu penele colorate ţipător,

miorlăiau cu glasuri de pisici. Bătrânul general iubea toate păsările; avea şi un cocor invalid, care în noiembrie tulbura viorile inimilor cu strigătu-i de aramă, îndurerat, când auzea chemarea în zbor a tovarăşilor săi liberi. El însă nu putea zbura. Rănită, aripa îi atârna ca moartă; iar generalul, privind pe fereastră la cocorul care, cu capul plecat, se avânta şi încerca să se înalţe în văzduh, râdea, deschizând larg gura, străjuită de o mustaţă căruntă, şi râsul lui adânc răsuna, tremura, plutind în salonul gol, alb, ca un val de fum de ţigară.

Veniamin ţinea, ca şi mai înainte, capul ţeapăn, cu părul ca peria, făcând să-i tremure coapsele moi ca piftia, şi stătea zile întregi în antreu, pe un sipet, jucând popaprostul de unul singur, până la desăvârşita nălucire. Tihon continua să fie zuliar pe Saşka, pe argaţi, pe Grigori, pe general şi chiar pe cocorul asupra căruia Lukeria cea ciupită de vărsat îşi vărsa prisosul duioşiei ei de vădană. Moş Saşka se îmbăta din când în când, după datină, şi se ducea înaintea ferestrei boierului, să-i stoarcă cele douăzeci de copeici.

În tot răstimpul acesta, se petrecură numai două întâmplări care au tulburat viaţa mucegăită într-o toropeală tâmpă: născutul Axiniei şi pierderea unui gânsac de rasă. Se obişnuiră îndată cu fetiţa Axiniei; iar de la gânsac se găsiră numai câteva pene într-un şanţ din apropierea livezii (îi făcuse de petrecanie, pesemne, vreo vulpe) şi apoi se făcu din nou linişte.

Dimineaţa, când boierul se trezea, îl chema pe Veniamin.

— Ai văzut ceva în vis?

— Da, să trăiţi, am avut un vis minunat.

— Povesteşte! ordona scurt boierul, răsucind o ţigară.

Veniamin povestea. Dacă visul n-avea haz, sau era prea înspăimântător, boierul se supăra cumplit:

— Prostule! Dobitocule! Tâmpiţii au şi vise tâmpite!

Veniamin prinsese meşteşugul de a născoci visuri vesele şi atrăgătoare. Un singur lucru îl încurca: visurile trebuiau ticluite, aşa încât, cu câteva zile înainte, născocea visuri hazlii, aşezat pe o ladă, bătând cărţile grase şi tot aşa de slinoase ca şi obrajii jucătorului. Privea ţintă într-un singur punct şi, tot născocind, ajunsese să nu mai aibă niciun vis. Când se trezea din somn, îşi frământă capul să-şi amintească ce visase, dar îndărăt totul era negru şi neted, parcă peste minte i-ar fi trecut o rândea: nu vedea niciun chip de om, necum să aibă vreun vis.

Închipuirea lui Veniamin se sleia în scorneli grosolane, iar boierul se

burzuluia când băga de seamă că se repetă prea des.

— Visul acesta despre cal mi l-ai povestit şi joia trecută, parşivule! Ce-i cu tine? Dracu' să te ia!

— L-am visat din nou, Nikolai Alexeevici. Pe Dumnezeul meu că l-am avut iarăşi! minţea Veniamin, fără să se tulbure.

În decembrie, Grigori fu chemat printr-un vătăşel să se prezinte la cancelaria staniţei Vioşenskaia. Aici primi o sută de ruble ca să-şi cumpere un cal pentru militărie şi ordinul să se înfăţişeze, a doua zi de Crăciun, la centrul de încorporare din satul Mankovo.

Grigori se întoarse din staniţă năucit. Crăciunul e aproape, şi el nu are nimic gata. Cu banii primiţi de la ocârmuire şi cu economiile sale îşi cumpără un cal în satul Obrîvski, cu preţul de o sută patruzeci de ruble. Plecase împreună cu moş Saşka şi găsi un cal potrivit, de şase ani, roib, lat în şolduri. Avea un cusur, dar un cusur ascuns. Scărpinându-se în barbă, moş Saşka îi spuse:

— Nu găseşti altul mai ieftin! Ăi mari nici n-au să bage de seamă, nu-i ajută capul...

Grigori se întoarse călare, încercându-şi calul şi la pas, şi la trap. O săptămână înainte de Crăciun, Pantelei Prokofievici îşi făcu apariţia la Iagodnoe. Priponi de gard iapa înhămată la sanie, fără să intre cu ea în ogradă, şi se îndreptă şchiopătând spre locuinţa servitorilor, trăgând ţurţurii din barba culcată pe gulerul cojocului, ca o cărămidă neagră. Grigori se turbură când îşi zări părintele prin geam:

— Asta-i bună! Tătuca!

Axinia, fără să ştie de ce, se repezi spre leagăn şi înveli copilul.

Pantelei Prokofievici intră greoi în odaie, aducând un val de aer rece, îşi scoase cuşma şi se închină dinaintea icoanei, plimbând o privire domoală pe pereţi.

— Cum o duceţi?

— Bună ziua, tătucă! îl întâmpină Grigori, ridicându-se de pe laviţă; apoi, făcu un pas şi se opri în mijlocul odăii.

Pantelei Prokofievici întinse lui Grigori o mână rece, se aşeză pe marginea laviţei, încheind pulpanele cojocului, fără să se uite la Axinia, care încremenise lângă leagăn.

— Te pregăteşti pentru oaste?

— D-apăi cum altminterea!

Pantelei Prokofievici tăcu, privind îndelung şi iscoditor faţa lui Grigori.

— Scoate cojocul, tătucă, că-i fi îngheţat şi matale.

— Nu-i nimic. Cu gerul îs învăţat eu.

— Să punem samovarul.

— Mulţumesc!

Pantelei Prokofievici zgârie de pe cojoc, cu unghia, un strop de noroi uscat şi zise:

— Ţi-am adus iechipamentul: două mantale, şaua, nădragii. Ia-le. Toate îs acolo.

Grigori ieşi cu capul gol şi aduse doi saci din sanie.

— Când pleci? întrebă Pantelei Prokofievici, sculându-se.

— A doua zi de Crăciun, tătucă. Cum, şi pleci, tată?

— Mă grăbesc să fiu acasă mai devreme.

El îşi luă rămas bun de la Grigori şi tot aşa, fără să se uite la Axinia, păşi spre uşă. Era cu mâna pe clanţă, când săgetă cu privirea leagănul şi spuse:

— Maică-ta îţi trimite toate cele bune. Îi bolnavă de picioare. Tăcu o clipă şi, anevoie, parcă ar fi ridicat o povară grea, adause: Găteşte-te de drum! Am să te întovărăşesc până la Mankovo.

Ieşi, vârându-şi mâinile în mănuşile calde de lână. Palidă de umilirea prin care trecuse, Axinia tăcea. Grigori păşea prin odaie, aruncându-i din când în când câte o căutătură furişă şi căutând să calce pe o anume scândură a duşumelei care scârţâia.

În ziua întâi de Crăciun, Grigori îl duse pe Listniţki la Vioşenskaia.

Boierul stătu la liturghie, prânzi la vară-sa, moşiereasa, şi porunci să-nhame caii.

Grigori nici n-apucă să termine strachina de ciorbă grasă, cu carne de porc, şi se sculă să se ducă-n grajd. Veniseră cu o sanie uşoară şi cu un trăpaş de rasă Orlov, Şibai, cenuşiu-rotat. Ţinându-l de căpăstru, Grigori îl scoase din grajd şi-l înhămă în grabă.

Crivăţul spulbera o zăpadă zgrunţuroasă, care înţepa obrajii ca vârfurile de ac; prin ogradă se tălăzuiau valuri de argint. În grădină, pe crengi, horbota de promoroacă se scutura la suflarea vântului şi, căzând, se risipea în bătaia soarelui cu mii de sclipiri, în mii de culori, ca în basme. Pe acoperiş, lângă hogeagul negru din care se răsucea fumul în spirală, croncăneau ciorile rebegite. Speriate de paşii scârţâind prin zăpadă, bătură din aripi, se rotiră în văzduh deasupra casei, ca nişte zdrenţe cenuşii, şi zburară spre apus, către biserică, profilându-se pe cerul violet al dimineţii.

— Spune-i stăpânului că sania îi la scară! strigă Grigori către o fată care ieşise în cerdac.

Boierul ieşi, cu mustaţa ascunsă în gulerul şubei de raton. Grigori îi înfăşură picioarele şi le acoperi cu o blană de lup, tivită la margini cu catifea.

— Ia înfierbântă-l oleacă! spuse boierul, arătând din ochi trăpaşul.

Răsturnat pe capră, abia stăpânind hăţurile, care-i tremurau în mâini, Grigori cerceta cu grijă hopurile; îşi amintea cum la primul drum de iarnă boierul îi cărase câţiva pumni în ceafă, tinereşte, pentru că-l zdruncinase din cale-afară. Coborâră spre pod, şi aici, pe Don, Grigori slăbi hăţurile, frecând cu mănuşa obrajii arşi de vânt.

Două ceasuri zburară până la Iagodnoe. Generalul tăcu cât ţinu drumul; cu degetul strâns îl lovea din când în când pe spinare, poruncind să oprească, pentru ca să-şi poată răsuci ţigara, cu spatele întors spre vânt. Când coborau priporul, aproape de conac, îl întrebă:

— Pleci mâine de dimineaţă?

Grigori se întoarse, abia deschizând buzele bocnă:

— Mâine, devleme! zise el, în loc să zică „devreme"; limba înţepenită de ger parcă se umflase; se împiedica de dinţi, în chip de potcoavă, şi rostea cuvintele ciumpav.

— Ai primit toţi banii?

— Da, să trăiţi, i-am primit.

— De femeie să n-ai grijă. Are să stea aici. Serveşte cu credinţă. Bunicul tău a fost un cazac de ispravă. Şi tu... glasul răsună mai încet; boierul îşi ascunse faţa în guler. Şi tu trebuie să fii destoinic, precum au fost şi bunicul, şi taică-tău. N-a fost taică-tău cel care a luat premiul întâi la o inspecţie imperială pentru călărie de înaltă şcoală?

— Da, să trăiţi, tata a fost!

— Ei vezi? termină boierul cu asprime, parcă-l ameninţa, şi-şi ascunse cu totul faţa în gulerul şubei.

Grigori dădu trăpaşul în seama lui moş Saşka şi intră în încăperile servitorilor.

— A venit taică-tău! strigă Saşka după el, aruncând pe cal o pătură.

Pantelei Prokofievici era la masă şi mânca o răcitură. „E cam băut!", se gândi Grigori, privind faţa îmblânzită a bătrânului.

— Ai venit, oşteanule?

— Îs îngheţat bocnă! răspunse Grigori, plesnind din mâini şi adresându-se Axiniei: Dezleagă tu gluga; mi-s sloi mâinile.

— S-a brodit să bată vântul taman în faţă! mormăi unchiaşul cu gura plină, jucând urechile şi barba.

Era mult mai prietenos de astă dată. Îi porunci Axiniei scurt, ca un stăpân:

— Mai taie-mi oleacă de pâine, nu fi zgârcită!

Ridicându-se de la masă, împinse leagănul de vreo două ori, parcă fără să vrea; apoi îşi vârî barba sub perdea şi întrebă:

— E cazac?

— E fetiţă! răspunse Axinia pentru Grigori şi, luând aminte la nemulţumirea care se ivise pe faţa bătrânului şi i se rătăcise în barbă, adăugă repede: Frumoasă coz, leită Grişa.

Pantelei Prokofievici cercetă cu încordare căpşorul oacheş, care ieşea dintr-un maldăr de scutece, şi întări, nu fără mândrie:

— Sămânţa noastră! Hm-hm... De!

— Cum ai venit, tătucă? întrebă Grigori.

— Cu sania, cu iapa şi cu calul lui Petro.

— De veneai numai cu unul, l-am fi înhămat pe al meu.

— Nu trebuie! Lasă-l să meargă slobod... E un cal bun!

— L-ai văzut?

— M-am uitat o ţâră la el.

Vorbiră despre multe lucruri neînsemnate, care-i frământau pe amândoi. Axinia nu se amesteca în vorbă şi stătea pe pat, ca înecată-n apă. Sânii tari ca piatra, umflaţi, abia încăpeau în strânsoarea bluzei. După naştere, se îngrăşase şi căpătase o nouă înfăţişare, fericită şi încrezută în propriile-i puteri.

Se culcară târziu. Lipindu-se de Grigori, Axinia îi muia cămaşa cu lacrimi şi cu laptele care-i curgea din sânii plini.

— Am să mor de dor. Ce mă fac fără tine?

— Nu-i nimic! răspunse Grigori în şoaptă.

— Nopţile îs lungi... copilul nu doarme... am să mă usuc de dorul tău. Gândeşte-te, Grişca, patru ani.

— Se zice că, pe vremuri, cazacii făceau slujbă câte douăşcinci de ani.

— Ce-mi pasă mie ce-a fost pe vremuri...

— Ei hai, potoleşte-te!

— Blestemată să fie milităria asta care ne desparte!

— Am să vin în permisie...

— În permisie! îngână Axinia, ca un ecou, suspinând şi suflându-şi nasul în cămaşă. Până-i veni tu, multă apă are să mai curgă pe Don...

— Nu mai boci. Eşti ca ploaia de toamnă. O ţii una şi bună...

— De-ai fi în pielea mea!

Grigori adormi spre ziuă. Axinia alăptă fetiţa; se sprijini în coate şi privea, fără să clipească, trăsăturile abia desluşite de pe chipul lui Grigori; se despărţea în gând de el... Îşi amintea de o altă noapte când, în odaia ei, îl ruga să plece împreună în Kuban; luna strălucea pe cer, ca şi acum, inundând ograda cu şuvoaiele luminii ei palide.

Totul era la fel ca şi atunci; era acelaşi Grigori, numai că era schimbat. În urma lor se întindea un drum lung, pe care se aşternuseră multe zile...

Grigori se întoarse prin somn şi rosti desluşit:

— În satul Olşanski... şi tăcu.

Axinia încercă să doarmă, dar gândurile îi alungau somnul, aşa cum vântul împrăştie o căpiţă de fân. Până la revărsatul zorilor, se căzni să dezlege înţelesul acestei rostiri de nepriceput. Pantelei Prokofievici se trezi când întâile luciri ale zorilor se strecurară sfios prin fereastra încătuşată de promoroacă.

*

— Scoală, Grigori! Se crapă de ziuă!...

Axinia se ridică în genunchi, îşi puse fusta şi, oftând, căută multă vreme chibriturile.

Până ce să mănânce şi să strângă lucrurile, se lumină de-a binelea. Valuri de lumină azurie se strecoară în odaie. Gardul zimţat se profila limpede pe fondul alb al zăpezii; acoperişul grajdului se înălţa, astupând o parte din cerul palid, liliachiu.

Pantelei Prokofievici ieşi să-nhame caii. Grigori se smulse din braţele Axiniei, care îl săruta cu patimă; apoi se duse să-şi ia rămas bun de la moş Saşka şi de la ceilalţi.

Axinia înfăşă copilul şi ieşi să-l petreacă.

Grigori îşi lipi buzele de fruntea umedă a fetiţei şi se apropie de cal.

— Aşază-te în sanie! strigă bătrânul, pornind caii.

— Nu, am să merg călare.

Cu o încetineală voită, Grigori strânse chingile, încălecă şi desfăcu dârlogii. Axinia, atingându-i piciorul cu degetele, repeta mereu:

— Mai stai, Grişa... voiam să-ţi spui ceva!... se încrunta ea, încercând în zadar să-şi amintească acel ceva, pierdută şi tremurândă.

— Ei, rămâi cu bine! Ai grijă de copilă. Mă duc. Uite cât de departe e tătuca!

— Mai stai, dragule!

Axinia se prinse cu stânga de scara rece ca gheaţa, cu dreapta strângea la sân copilul şi privea la Grigori cu patimă; nu mai avea încă o mână ca să-şi şteargă lacrimile, care curgeau din ochii încremeniţi şi larg deschişi.

Veniamin ieşi în cerdac:

— Grigori, te cheamă boierul!

Grigori slobozi o sudalmă, ridicând biciuşca şi o porni la trap din ogradă. Axinia alergă în urma lui, cufundându-se în troienele de zăpadă care umpleau, curtea şi abia descleştându-şi picioarele încălţate cu pâslari.

Grigori îl ajunse pe bătrân în vârful dealului. Stăpânindu-se, se mai uită o dată în urmă. Axinia era lângă poartă, strângând la sân copilul înfăşurat în pulpana hainei, iar vântul îi flutura colţurile broboadei roşii.

Grigori ajunse în dreptul saniei care mergea la pas.

Pantelei Prokofievici se întoarse cu spatele la cai şi întrebă:

— Va să zică, n-ai de gând să mai trăieşti cu nevastă-ta?

— E o poveste veche... Nu mai avem ce vorbi...

— Nu vrei?

— Nu, nici pomeneală.

— N-ai auzit c-a încercat să-şi facă seama?

— Am auzit.

— De la cine?

— Când am fost cu boierul în staniţă, m-am întâlnit cu nişte oameni de la noi, din sat...

— Da' de urgia Domnului nu ţi-e teamă?

— Ce să mai vorbim, tătucă? Ce-a căzut din căruţă, s-a pierdut şi pierdut rămâne...

— Las'te de braşoave!... Eu îţi vorbesc omeneşte! se răsti cu mânie Pantelei Prokofievici.

— Am şi un copil. Aşa că degeaba. Nu pot să mă întorc la ea.

— Bagă de seamă! Nu care cumva creşti copilul altuia?

Grigori îngălbeni: bătrânul atinsese o rană deschisă. Toată vremea, după naşterea fetiţei, o bănuială îi muncea inima; bănuială pe care o purta în suflet, cu chin, ascunzând-o şi Axiniei. Noaptea, când femeia dormea, se apropia adesea de leagăn, se uita cu luare-aminte, căutând trăsăturile sale pe chipul trandafiriu-smead al copilului, dar se îndepărta cu aceeaşi nedumerire. Stepan era şi el oacheş, aproape smolit; de unde să poată afla al cui este sângele pe care-l trimite inima prin vinele albastre ce se vedeau sub pielea copilului? Uneori i se părea că fetiţa seamănă cu el; altă dată i-l

amintea leit pe Stepan. Nu simţea nimic pentru dânsa, afară de o uşoară înstrăinare, din pricina clipelor prin care trecuse atunci când o adusese în goană prin stepă pe Axinia, chinuită de durerile facerii, într-o zi (Axinia era cu treburile în bucătărie), luase fetiţa din leagăn şi, schimbându-i scutecul ud, simţi o durere înţepătoare. Se aplecă pe furiş şi-i strânse uşor, între dinţi, unul din degetele roşii de la picioare.

Bătrânul îl împunsese acum fără milă într-o rană dureroasă, şi Grigori, încrucişând mâinile pe oblânc, răspunse cu o voce surdă:

— Oricine i-ar fi tatăl, eu copilul nu-l las!...

Pantelei Prokofievici îndemnă caii cu biciul, fără să se întoarcă.

— Natalia s-a sluţit de atunci... Ţine capul într-o parte, parc-ar fi damblagie. Şi-a tăiat o vână din ăle mari, de aceea nu-i mai stă gâtul drept.

Bătrânul tăcu. Tălpile saniei scârţâiau, despicând zăpada; calul lui Grigori ţăcănea din potcoave, cosindu-se.

— Şi acuma, ce mai face? întrebă Grigori, scoţând cu o migală exagerată ciulinii încurcaţi în coama calului.

— E mai bine... Oricât... A zăcut şapte luni. De Rusalii trăgea să moară. Popa Pankrati a şi împărtăşit-o. Apoi şi-a venit în fire: s-a sculat şi a început să umble. Îşi împlântase coasa în inimă, da' se vede că mâna i-a tremurat, aşa că a trecut pe alături. Altmintrelea, ar fi murit pe dată.

— Hai, coborâm coasta! pocni din bici Grigori luând-o înainte, ridicându-se în scări, împroşcând sania cu bulgări de zăpadă zvârliţi de copitele calului, şi lăsând-o în urmă.

— Avem s-o luăm pe Natalia la noi! strigă Pantelei Prokofievici, ajungându-l din urmă. Nu mai vrea să stea la ai ei. Am văzut-o mai deunăzi, şi i-am spus să vină la noi.

Grigori nu răspunse. Merseră în goană, tăcuţi, până la cel mai apropiat sat; iar Pantelei Prokofievici nu mai aduse vorba despre Natalia.

În ziua întâi, făcură vreo şaptezeci de verste; a doua zi, pe seară, când se aprinseră primele opaiţe la case, ajunseră în satul Mankovo.

— Unde au tras ăi de la Vioşenskaia? întrebă Pantelei Prokofievici, pe cel dintâi om întâlnit în drum.

— Luaţi-o pe uliţa mare.

În casa unde au mas peste noapte, mai erau cinci recruţi, fiecare însoţit de tată.

— Din ce sate sunteţi, oameni buni? îi iscodi Pantelei Prokofievici, ducându-şi caii sub şopron.

— De la Cir! răspunse o voce groasă din şopron.

— Bine, da' din ce sat?

— Din Karghin, din Napolovo, din Lihovidovo; dar voi, de unde?

— Din Cucui, râse Grigori, scoţând şaua de pe cal şi pipăind spinarea leoarcă de sudoare.

A doua zi dimineaţa, Dudariov, atamanul staniţei Vioşenskaia, îşi duse recruţii la comisia medicală. Grigori întâlni astfel mai mulţi flăcăi din Tatarski, toţi de o vârstă cu el. Mitka Korşunov, călare pe un cal mare, roib-deschis, cu o şa nou-nouţă, cu chingi subţiri de piele şi cu un căpăstru împodobit cu plăci de argint, pornise dimineaţă spre fântână şi, văzându-l pe Grigori care stătea lângă poarta casei, trecuse în galop, fără să-i dea bună ziua, ţinând cu o mână şapca lăsată ştrengăreşte pe o ureche.

Se dezbrăcau fiecare pe rând, într-o sală rece a cancelariei de plasă. Ajutorul comisarului şi furierii forfoteau pe lângă ei; aghiotantul atamanului de district trecu de mai multe ori, tropăind cu cizme scurte de lac; inelul împodobit cu o piatră neagră şi albul trandafiriu al ochilor săi negri, frumoşi şi umflaţi de oboseală, scoteau parcă în evidenţă albeaţa pielii şi a eghileţilor de la tunică.

Crâmpeie de vorbe şi observaţiile medicilor străbăteau prin uşa întredeschisă:

— Şaizeci şi nouă!

— Pavel Ivanovici, dă-mi creionul chimic! mormăia lângă uşă un glas răguşit de mahmureală.

— Perimetrul toracic...

— Da, da, ereditate pronunţată.

— Scrie: sifilis!

— Ce te acoperi cu mâna? Doară nu eşti fată mare.

— Uite-l cum arată!

— Satul lor e un focar de boală. Se impun măsuri speciale. Am şi raportat excelenţei sale.

— Pavel Ivanovici, ia uită-te la acest individ. Ce zici? Vezi cum e clădit?

— M-da-a...

Grigori se dezbrăcă lângă un flăcău roşcat şi înalt, din satul Giukarinski. Un furier ieşi pe uşă, potrivindu-şi cutele bluzei şi striga răspicat:

— Panfilov Sevastian! Melehov Grigori!

— Mai iute! şuşoti speriat vecinul lui Grigori, roşindu-se şi întorcând colţunul pe dos.

Grigori intră; mii de furnici îi umblau prin spate. Luciul smead al pielii se închisese parcă şi mai mult, cum e stejarul băiţuit. Îi era ruşine,

văzându-şi picioarele acoperite cu păr negru şi des. Într-un colţ, un flăcău cam ciolănos era dezbrăcat şi stătea pe cântar. Un om, care părea a fi felcer, punea greutăţile şi spunea:

— Patru şi zece. Dă-te jos!

Procedura umilitoare la care-l supuneau medicii, adunaţi ca nişte geambaşi în jurul său, îl tulbura pe Grigori. Un doctor cărunt, îmbrăcat în alb, îl ascultă cu un stetoscop; altul, mai tânăr, îi întoarse pleoapele, îi examină ochii şi limba; un al treilea, cu ochelarii în ramă de baga, se învârtea pe la spate, frecându-şi mâinile. Mânecile îi erau suflecate până la cot.

— La cântar!

Grigori se urcă pe platforma rece şi crestată.

— Cinci, şase şi jumătate! rosti cel cu cântarul, ţăcănind greutăţile.

— Drace! Nu pare înalt... mormăi medicul cu părul cărunt, apucându-l de mână pe Grigori şi răsucindu-l.

— E-e-e uimitor! spuse cel mai tânăr, bâlbâindu-se.

— Cât? întrebă mirat unul din ofiţerii aşezaţi la masă.

— Cinci puduri, şase funturi şi jumătate! răspunse medicul bătrân, cu sprâncenele ridicate a cumplită mirare.

— N-ar fi bun pentru garda imperială? întrebă comisarul militar al ţinutului, plecând capul, cu părul negru şi lins, spre vecinul său.

— Prea are mutră de bandit!... Cap de sălbatic.

— Mă, tu de colo! Ia întoarce-te!... Ce-ai pe spate? strigă ofiţerul cu epoleţi de colonel, ciocănind nerăbdător cu degetele în masă.

Bătrânul medic mormăi ceva nedesluşit, iar Grigori răspunse, întors cu spatele spre masă, abia stăpânindu-şi fiorii care-i treceau prin trup, făcându-i pielea de găină.

Când examinarea era pe sfârşite, ofiţerii aşezaţi în jurul mesei se sfătuiră şi hotărâră:

— Bun pentru regiment!

— Regimentul 12, Melehov! Auzi?

Şi Grigori fu lăsat să plece. Îndreptându-se spre uşă, auzi vorbe de scârbă rostite în şoaptă:

— E cu neputin-ţă-ă! Închipuiţi-vă ce-ar fi dacă maiestatea-sa i-ar vedea mutra. Ce-ar mai fi, Doamne! Destul să-i vezi ochii...

— Corcitură! Un tip oriental, probabil.

— N-are trupul curat. Urme de furuncule...

Flăcăii din Tatarski, care-şi aşteptau rândul, îl înconjurară.

— Ei, Grişka, ce-ai făcut?

— Unde te-a dat?

— Te pomeneşti că la „Atamanski”, ai?

— Cât ai tras la cântar?

Sărind într-un picior, abia ţinându-şi cumpăna, Grigori îl vârî pe celălalt în nădragi şi răspunse printre dinţi:

— Ia lăsaţi-mă în pace! Ce dracu’ ! Unde? La Regimentul 12!

— Korşunov Dmitri! Karghin Ivan! anunţă furierul, scoţând capul pe uşă.

Grigori îşi încheie nasturii din mers şi coborî în fugă din cerdac.

Dezgheţul se lăsa alene pe aripile unui vânt călduţ, drumul dezgolit pe alocuri de zăpadă aburea. Găinile treceau uliţa cârâind; nişte gâşte lipăiau într-o băltoacă încreţită de vânt. Labele lor roşii-portocalii erau trandafirii în apă, ca nişte frunze de toamnă îmbujorate de frig.

Peste o zi, începu examinarea cailor. Forfotă de ofiţeri în piaţă; medicul veterinar trecea cu poalele mantalei fluturând în vânt; în urma lui mergea felcerul cu hipometrul. Pe lângă gard erau înşiraţi cai de toate culorile. Atamanul staniţei Vioşenskaia, Dudariov, trecu în fugă, lunecând de la cântar spre masa din mijlocul pieţei, unde furierul însemna rezultatul examenului; după el veni comisarul militar, tropăind supărat şi explicând ceva unui tânăr sotnic.

Veni la rând şi calul lui Grigori. Avea numărul de ordine 108. Măsurară diferite laturi ale calului, îl cântăriră şi, cum coborî animalul de pe platformă, medicul veterinar îl apucă din nou de buza de sus cu autoritatea lui firească, îi cercetă dinţii; îi apăsă cu putere muşchii pieptului; apoi degetele, alergând ca un păianjen, coborâră de-a lungul picioarelor, pipăind, oprindu-se, iscodind.

Strângea încheieturile de la genunchi, bătea în tendoane, apăsa osul deasupra chişiţei.

Ascultă şi cercetă îndelung calul speriat şi plecă, cu halatul alb fluturând în vânt şi răspândind un miros înţepător de acid fenic.

Calul fu respins. Nădejdea lui moş Saşka nu se adeveri; medicul, om cu experienţă, avea destul nas ca să adulmece cusurul ascuns, despre care vorbise bătrânul grăjdar.

Tulburat de această hotărâre, Grigori se mai sfătui cu taică-său şi, după o jumătate de ceas, peste rând, aduse la cântar calul lui Petro. Medicul îl primi, aproape fără să-l cerceteze.

Grigori alese în apropiere un loc mai uscat, aşternu jos pătura şi întinse

tot echipamentul. Pantelei Prokofievici ţinea calul lângă Grigori şi vorbea cu un alt bătrân, venit şi el să-şi însoţească feciorul.

Un general, înalt de statură, cu părul cărunt, îmbrăcat într-o manta de un cenuşiu-deschis, cu o cuşmă de caracul în vălurele de argint, trecu prin faţa lor. Şchiopăta puţin de stângul, legănând o mână înmănuşată în alb.

— Iată-l! Aista-i atamanul de district! şopti Pantelei Prokofievici, ghiontindu-l pe Grigori în spate.

— Trebuie să fie general!

— Generalul-maior Makeev. E amarnic, face pârjol pe unde trece...

După ataman, păşea un grup de ofiţeri veniţi de la regimente şi baterii. Un podesaul, larg în spate şi în şolduri, în uniformă de artilerist, povestea cu voce tare camaradului său, un ofiţer înalt şi chipeş, din Regimentul de gardă imperială „Atamanski":

— ... Ce dracu' ! Un sat de estonieni; aproape toată lumea e cu părul bălai; fata asta, de un contrast izbitor, şi nu numai ea! Căutăm diferite explicaţii şi, în cele din urmă, aflăm că acum vreo douăzeci de ani...

Ofiţerii treceau, depărtându-se de locul unde Grigori îşi aşezase pe pătură echipamentul de cazac, şi, din pricina vântului, abia putu să audă sfârşitul povestirii podesaului din artilerie, acoperit de râsul ofiţerilor:

— ... aflăm că în sat cantonase o sotnie din Regimentul vostru „Atamanski"!...

Furierul trecu în fugă, încheindu-şi nasturii vestonului, cu degete tremurătoare, pătate de cerneală violetă; ajutorul comisarului de district ţipa în urmă-i, aprins de mânie:

— Ţi-am spus: în trei exemplare! Las că te aranjez eu!

Grigori se uita curios la chipurile necunoscute ale ofiţerilor şi ale funcţionarilor. Un aghiotant, care trecu pe lângă el, fixă asupra lui ochii plictisiţi şi umezi, dar se întoarse când îi întâlni privirea stăruitoare; un sotnic bătrân fugea după el agitat, muşcându-şi buza de sus cu dinţii galbeni. Grigori observă cum deasupra sprâncenei lui roşcate tremura o vână, făcând să-i bată ochiul.

La picioarele lui Grigori, era întinsă o pătură nouă, pe care erau aşezate în ordine: o şa cu oblâncul bătut în fier vopsit verde, coburii dinainte şi dinapoi, două mantale, două perechi de pantaloni, un veston, două perechi de cizme, rufe, un funt jumătate de pesmeţi de campanie, o cutie de conserve, mei şi alte provizii în cantitatea prescrisă pentru un călăreţ.

În colburii deschişi, se vedeau patru potcoave, caielele învelite într-o cârpă îmbibată cu ulei, un săculeţ cu aţă, două ace şi un ştergar.

Grigori aruncă o ultimă privire asupra calabalâcului, se aşează pe vine şi şterse cu mâneca catarămile curelelor. Comisiunea venea încet, din cealaltă parte a pieţei, trecând pe lângă şirul de cazaci, fiecare de strajă lângă pătura cu echipamentul pus peste ea. Ofiţerii şi atamanul examinau cu atenţie echipamentul cazacului, se lăsau pe vine, ridicând pulpanele mantalelor cenuşii; scotoceau prin coburi, prin săculeţe cu ace şi cu aţă; cântăreau în mâini pachetele cu pesmeţi.

— Vedeţi, măi fraţilor? Uite, ăla lungul... spunea un flăcău lângă Grigori, arătând cu degetul spre comisarul militar al districtului. Ăla se vâră ca un câine în gaură de dihor.

— Uite, afurisitul! întoarce coburul pe dos!

— O fi ceva... Altminteri n-ar scotoci atâta...

— Ce face? Parcă numără caielele?

— Mare câine.

Vorbele se stinseră încetul cu încetul; comisiunea se apropia; mai erau câţiva cazaci până la Grigori. Atamanul districtului ţinea în stânga o mănuşă, legănând dreapta, iară s-o îndoaie. Grigori făcu „drepţi"; bătrânul tuşea la spatele lui. Vântul împrăştia în piaţă un miros de urină de cai şi de zăpadă topită. Soarele privea de sus, mahmur, ca după chef.

Grupul de ofiţeri se opri lângă cazacul vecin cu Grigori şi apoi trecură, unul după altul, în faţa lui.

— Numele şi prenumele?

— Melehov Grigori.

Comisarul ridică mantaua de gaică, mirosi căptuşeala, şi-n fugă numără copcile; un ofiţer cu epoleţi de horunji frecă între degete postavul nădragilor; un al treilea se aplecă să cerceteze coburii, iar vântul îi aruncă pulpana mantalei peste cap. Comisarul atinse încet cu degetul cel mare şi cu degetul mic cârpa cu caiele, parcă ar fi atins nişte cărbuni aprinşi, şi le numără în şoaptă, mişcând din buze.

— Ce-i asta? De ce ai numai douăzeci şi trei de caiele? se răsti el, trăgând înciudat de un colţ al cârpei.

— Nu, blagorodnicia voastră, îs douăzeci şi patru.

— Cum? Adică ce, eu sunt orb?

Grigori ridică iute colţul cârpei, care acoperea a douăzeci şi patra caia, şi atinse uşor cu degetele butucănoase şi negre degetele albe, ca de zahăr, ale comisarului. Acesta trase mâna ca înţepat şi o şterse de pulpana mantalei cenuşii; făcu o mutră de dezgust şi-şi îndesă mănuşa.

Grigore le văzu pe toate; se îndreptă şi zâmbi cu răutate. Privirile lor

se-ncrucişară; comisarul, cu pete roşii pe obraji, ridică vocea:

— Ce te uiţi aşa, cazacule?... Ce te uiţi?...

Obrazul tăiat de brici sub un ochi i se învineţise de tot.

— De ce cătărămile curelelor nu sunt în regulă? Ce înseamnă asta? Eşti cazac, sau opincar? Unde e taică-tău?

Pantelei Prokofievici trase calul de dârlogi, păşi înainte şi lipi călcâiele.

— Nu-ţi cunoşti datoria? se răsti comisarul, mânios încă de dimineaţă, fiindcă pierduse la preferans în ajun.

Atamanul de district se apropie, comisarul se potoli. Generalul izbi cu vârful cizmei în perna şeii, sughiţă şi trecu la celălalt recrut. Ofiţerul-delegat al regimentului unde fusese repartizat Grigori îi răvăşi politicos toate lucrurile, inclusiv săculeţul cu aţă şi cu ace, şi se îndepărtă ultimul, după ce-şi aprinse o ţigară în bătaia vântului.

A doua zi, trenul plecat din gara Certkovo trăgea o garnitură de vagoane vopsite-n roşu, încărcate cu cazaci, cu cai şi cu furaje, în direcţia Liski-Voronej.

Într-un vagon, Grigori stătea rezemat de o iesle. Prin faţa vagonului cu uşile deschise luneca un câmp necunoscut, şi un uşor, un azuriu tiv de pădure se pierdea în zare.

Caii ronţăiau fânul şi, simţind podeaua mişcătoare a vagonului, se lăsau când pe un picior, când pe altul.

În vagon se amesteca mireasma pelinului de stepă, a aburilor de primăvară, cu mirosul cailor asudaţi; departe, se legăna fâşia de pădure, apărând şi dispărând în zare, albastră, visătoare şi nepământeană, ca o palidă stea de seară.

PARTEA A TREIA

1

ÎN MARTIE 1914, ÎNTR-O VESELĂ ZI CU MOINĂ, NATALIA VENI LA socru-său. Pantelei Prokofievici cârpea cu împletituri din nuiele de salcie, pufoase şi cenuşii, gardul sfărâmat de un taur. De pe acoperiş cădeau picături, ţurţuri argintii sclipeau în lumină; urme negre brăzdau streaşina, aidoma unor fâşii înguste de păcură, ca un viţel blând soarele călduţ şi roşcat se alinta pe costişa dezgheţată; pământul se umfla; pe stâncile de var, care porneau de sus şi fugeau spre Don, înverzea iarba timpurie, verde ca smaraldul.

Natalia, schimbată şi slăbită, apăru în spatele bătrânului, plecând gâtul schimonosit şi strâmb.

— Cum o duceţi, tătucă?

— Nataliuşka! Bună ziua, dragă, bună ziua! spuse repede Pantelei Prokofievici.

O nuia îi căzu din mână, se îndoi şi se întinse iarăşi.

— De ce nu te-ai mai arătat de loc? Hai în casă, s-o vezi pe mama. Are să se bucure când te-o vedea.

— Am venit, tătucă... Natalia făcu un gest nehotărât; şi se întoarse. Dacă nu mă alungaţi, rămân la voi.

— Ce vorbeşti, ce tot vorbeşti, drăguţă? Da' ce eşti străină la noi? Grigori a scris un răvaş a cerut veşti despre tine, fata mea!

Intrară în casă. Pantelei Prokofievici şchiopăta, zorit şi înviorat.

Ilinişna o îmbrăţişă pe Natalia şi, vărsând şuvoaie mari de lacrimi pe obraji, şopti, după ce-şi şterse nasul în batistă:

— Un copil ţi-ar fi trebuit... L-ar fi legat de tine. Hai, aşază-te! Îţi aduc îndată nişte blinii.

— Mulţumesc, mamă! Am venit... aşa...

Cu obrajii rumeniţi de frig, Duniaşka răsări în fugă din curte, se repezi în bucătărie şi o cuprinse pe Natalia de genunchi.

— Să-ţi fie ruşine! Ne-ai uitat de tot!

— Ho, capră! Da' ce, ăi fi turbat?! strigă bătrânul, cu asprime prefăcută.

— Ce mare te-ai făcut!... se miră Natalia, desfăcând braţele Duniaşkăi şi privindu-i chipul.

Vorbeau toţi deodată, întrerupându-se unul pe altul, oprindu-se din când în când. Cu obrazul sprijinit în palmă, Ilinişna se mira, privind cu durere la cea care nu mai era Natalia de altădată.

— Ai să stai la noi? o iscodi Duniaşka, ţinând-o pe Natalia de mâini.

— Cine ştie...

— Ba bine că nu! Unde ar putea sta? E nevasta feciorului meu. Rămâi la noi!... hotărî Ilinişna, punând în faţa nurorii o strachină plină cu blinii.

Natalia venise în casa socrilor numai după multe şi îndelungate şovăieli. Tătâne-său n-o lăsa, se răstea, certând-o şi căutând să-i abată gândul; dar, după încercarea de a-şi curma zilele, se simţea stingherită în familia atât de dragă altădată, şi acum, aproape străină.

Pe de altă parte, Pantelei Prokofievici, după plecarea lui Grigori la oştire, căuta şi el s-o aducă acasă. Luase hotărârea neclintită s-o ţină între ai săi şi s-o împace cu bărbatul.

Din ziua aceea, Natalia rămase în familia Melehovilor. Daria nu-şi arăta făţiş nemulţumirea; Petro era binevoitor, ca un frate, iar rarele priviri piezişe ale Dariei se aflau răscumpărate de dragostea caldă a Duniaşkăi şi a bătrânilor, care se purtau cu ea părinteşte.

Chiar a doua zi după ce Natalia se mută la socri, Pantelei Prokofievici îi dictă Duniaşkăi o scrisoare către Grigori.

„*Bună ziua, iubite fiu Grigori Panteleevici*!

Îţi trimit o caldă salutare din adâncul inimii mele de tată şi, împreună cu maică-ta, Vasilisa Ilinişna, îţi trimitem binecuvântarea noastră pământească. Fratele tău, Petro Panteleevici, împreună cu nevasta, Daria Mateevna, te salută, aşijderea şi soră-ta Evdokia, şi toate neamurile. Am primit răvaşul tău ixpediat în ziua de 5 februarie, pentru care îţi mulţumim din toată inima.

Şi dacă, precum scrii, calul se coseşte, pune-i untură topită pe rană, aşa cum ştii, şi lasă-i copitele dinapoi nepotcovite, de nu-i alunecuş, adicătelea polei, pe la voi. Nevastă-ta, Natalia Mironovna, stă la noi: e bine şi e sănătoasă.

Maică-ta îţi trimite vişini uscate, o pereche de colţuni de lână; şi-ţi mai trimite niscai slănină şi altele de-ale gurii. Noi suntem

cu toţii bine, sănătoşi, dară copilul Dariei a murit şi-ţi scrie ca să ştii şi tu. Mai dăunezi, eu şi Petro am acoperit şoproanele, iară el îţi trimite vorbă să ai grijă de calul lui. Vacile au fătat; iapa a bătrână o să aibă curând un mânz; umblă cu sfârcurile umflate şi-l auzim cum se foieşte în pântec. A fost bătută de armăsarul «Doneţ» din grajdul staniţei şi aşteptăm să fete într-o cincea săptămână din postul mare. Ne-a bucurat că o duci bine cu slujba şi că şefii îs mulţumiţi de tine. Slujeşte aşa cum se cuvine. Slujba la împărat nu rămâne fără răsplată. Iară Natalia o să steie la noi, şi tu, băiete, să te gândeşti la asta. S-a întâmplat şi o mare pacoste de Lăsata-secului, lupul ne-a sfâşiat trei oi. Rămâi sănătos ş-i Dumnezeu să te aibă în pază. Nu uita de nevastă-ta, asta-i porunca mea. E o muiere bună, şi-i a ta, după lege. Tu n-apuca pe drumul rău şi ascultă-l pe taică-tău.

Părintele tău, uriadnic-major
PANTELEI MELEHOV"

Regimentul lui Grigori se afla cantonat în târgul Radziwillow, la patru vestre de frontiera ruso-austriacă. Grigori scria acasă rar. Răspunsese cu repezeală la scrisoarea în care era înştiinţat că Natalia se întorsese în casa lor şi rugă să-i transmită salutări; conţinutul scrisorilor era îndeobşte vag şi îndoielnic. Pantelei Prokofievici o punea pe Duniaşka sau pe Petro să le citească de mai multe ori, căutând să pătrundă gândul lui Grigori, ascuns printre rânduri. Într-o scrisoare, trimisă în ajun de Paşti, îl punea să răspundă de-a dreptul dacă, după întoarcerea lui din armată, va mai trăi cu Natalia sau nu.

Răspunsul lui Grigori se lăsă aşteptat. După Rusalii, primiră o scrisoare scurtă. Duniaşka o citi pe nerăsuflate, înghiţind sfârşitul cuvintelor: Pantelei Prokofievici abia izbutea să prindă tâlcul trecând peste nenumărate salutări şi întrebări. Abia la sfârşit, Grigori pomenea şi despre Natalia

„M-ai rugat să-ţi scriu de voi trăi cu Natalia sau ba, dacă eu, tătucă, îţi spui că un coltuc de pâine odată tăiat nu-i chip să-l lipeşti la loc. Şi cum crezi matale, cum aş putea s-o ţin pe Natalia lângă mine, acum când, după câte ţi-e cunoscut, am şi un copil cu ailaltă? Iară de făgăduit, nu pot să făgăduiesc nimica, şi mi-i urât

să şi aduc vorbă de asta. Alaltăieri, au prins ai noştri la graniţă unul cu contrabandă, şi noi am putut să-l vedem; spune că în curând o să avem război cu austriecii; ţarul lor cică ar fi venit la graniţă şi ar fi cercetat toate cele, ca să vadă pe unde să pornească războiul şi pe ce pământ să puie laba. Dacă s-o porni războiul, poate că nici n-am să am multe zile de trăit, aşa că nici nu face să hotărâm dinainte ce şi cum."

Natalia muncea la socru-său şi se ţinea cu nădejdea că bărbatul are să i se întoarcă. Sufletul ei rănit se alina numai cu căldura acestei amăgiri. Nu-i scria nimic lui Grigori, dar în casă nu era altul care să aştepte cu atâta chin şi cu atâta dor o veste de la el.

Viaţa satului se scurgea pe vadul de datină: cazacii liberaţi de la oaste se întorceau acasă; timpul se mistuia pe nesimţite în mocneala muncii de fiecare zi; duminica, cete şi cete de oameni, familii întregi luau calea bisericii. Cazacii, îmbrăcaţi în uniformă, cu nădragii de sărbătoare; femeile, în fuste lungi colorate, care foşneau, măturând praful cu poalele; purtau bluze brodate şi strânse bine, cu mânecile umflate şi încreţite.

În medeanul pătrat din mijlocul satului, se înălţau hulubele căruţelor, caii nechezau, oameni de tot neamul umblau de colo până colo; lângă şopronul pojărniciei, grădinarii bulgari vindeau diferite legume întinse pe cergi; puzderie de ploduri se ghemuiau la spatele lor, holbând ochii la cămilele deshămate care stăteau scârbite printre pleoapele lenevoase în jur, la forfota de şepci cu paspoal roşu ale cazacilor şi la tulpanele înflorate ale femeilor. Cămilele îşi rumegau iarba, odihnindu-se, după necurmata muncă de la roata de apă, şi o pojghiţă verzuie se lăsa peste ochii lor somnoroşi.

Pe seară, uliţele gemeau de zvonul tropotelor, se-ncingeau jocuri, iar cântecele se revărsau, însoţite de armonică; abia noaptea târziu, către marginea satului, se stingeau în văzduhul uscat cele din urmă răsunete de glasuri.

Natalia nu se ducea la şezători, dar cu plăcere asculta povestirile naive ale Duniaşkăi. Ea crescuse pe nesimţite, se împlinise fată trupeşă şi, în felul ei, frumoasă. Se pârguia devreme, ca merele timpurii. Anul acesta, prietenele mai în vârstă o primiseră la cislele lor de taină, şi copilăria luase sfârşit. Duniaşka semăna cu taică-său: era scundă şi oacheşă la faţă.

Cum nu împlinise decât cincisprezece primăveri, trupul mai avea încă a se rotunji. Dăinuia în ea un amestec înduioşător şi naiv de copilărie şi de

tinereţe în floare; creştea în umeri; sânii mici cât pumnul se întăreau şi se sumeţeau sub bluză; ochii lunguieţi, puţin aduşi, ca nişte migdale, erau sfioşi; pupilele negre scânteiau însă viclean în corneea de agată. Când se întorcea de la joc, numai Nataliei îi povestea măruntele sale taine.

— Nataşa, puicuţo, vreau să-ţi povestesc ceva...

— Ia s-auzim.

— Mişka Koşevoi a rămas cu mine ieri toată seara, pe grinzi, lângă măgăzii.

— Şi de ce te-ai înroşit?

— Eu? Da' de unde!

— Uită-te în oglindă; eşti ca o flacără!

— Stai niţel! Tu mă faci să mă-nroşesc!

— Hai, dă-i drumul, nu mai suflu o vorbă-vorbuliţă.

Duniaşka îşi freca obrajii aprinşi cu mâinile arămii şi repeta chicotind tinereşte, fără pricină şi apăsându-şi tâmplele cu degetele:

— „Eşti ca o lalea!", zice el de colo.

— Şi p-ormă? Şi p-ormă? o încuraja Natalia, bucurându-se de bucuria alteia şi uitând fericirea ei trecută şi călcată în picioare.

— Da, eu îi zic „Nu minţi, Mişka!" Da' el s-a jurat...

Râsul Duniaşkăi se risipi prin odaie ca un clopoţel; îşi clătina fruntea – şi cosiţele negre, strâns împletite, îi jucau pe umeri şi pe spate ca nişte şopârle.

— Şi ce ţi-a mai îndrugat?

— Cică să-i dau năframa amintire...

— Nu i-i fi dat-o cumva?

— „Nu, zic, nu ţi-o dau! Du-te şi cere năframa de la drăguţa ta." Ştii, el se dă la nora lui Erofei... Aia de are omul plecat la oaste... cu dânsa petrece.

— Foarte cuminte! Nu te-ncrede-n el.

— Aşa şi fac! urmă Duniaşka, stăpânindu-şi un zâmbet care îi mijea pe buze. Ne întoarcem noi de la joc. Eram trei fete; şi din urmă ne ajunge moş Mehei, beat turtă. „Pupaţi-mă, frumoaselor! strigă el. Că vă dau câte un bănuţ de argint!" Şi numai ce se repede la noi! Da, Niurka l-a plesnit cu o nuia peste frunte. Abia am tulit-o...

Vara se mistuia în secetă. În dreptul satului, apa Donului scădea; acolo unde altădată puroiul se răsucea în vârtejuri, se lăţise acum vad, şi boii treceau pe celălalt mal, fără să-şi ude spinarea. Noaptea cobora în sat, de pe creste, o toropeală înăbuşită. Miresme dulci de ierburi arse pluteau în

aer pe aripi de vânt. Pe imaş, pălăiau buruienile uscate; văzduhul, dogorind, de arşiţă şi de miresme grele, tremura ca o perdea străvezie deasupra malurilor. Noaptea, norii se îmbulzeau departe, dincolo de Don; tunetul bubuia prelung, ameninţător, dar nicio picătură de ploaie nu cădea pe pământul uscat de zăduf şi cuprins de fierbinţeală; fulgerele se jucau în van pe cer, sfârtecându-l în fâşii albastre şi colţuroase.

Cucuvaia cobea în beznă din vârful clopotniţei. Ţipetele ascuţite şi fioroase pluteau deasupra satului, iar cucuvaia zbura spre cimitirul brăzdat de copitele viţeilor şi acolo ăuia deasupra mormintelor năpădite de iarbă arsă.

— Ne paşte ceasul cel rău! proroceau bătrânii, ascultând-o cum se tânguie în cimitir.

— O s-avem război!

— Puţin înainte de războiul cu turcii, tot aşa cobea.

— Sau, te pomeneşti, iar ne-a mai bântui holera?

— Nu-i a bine. Nu vezi cum zboară de pe biserică în ţintirim şi înapoi?

— Sfinte Nicolae, făcătorule de minuni, miluieşte-ne pre noi!

Martin Şamil, fratele lui Alexei Ciungul, pândise două nopţi de-a rândul pasărea blestemată, stând sub zidul cimitirului; dar cucuvaia nevăzută zbura în taină pe deasupra lui, fără vuiet de aripi, şi se aşeza pe o cruce, la celălalt capăt al cimitirului, semănând, cu ţipetele ei, groază peste satul adormit. Martin suduia de mamă, îşi descărca arma în pântecele negru, lăbărţat, al vreunui nor ce plutea deasupra capului şi pleca spre casă. Stătea la doi paşi de cimitir. Nevastă-sa, femeie fricoasă şi bolnavă, care-i dădea câte un plod în fiecare an, ca iepuroaicele, îl întâmpina cu ascuţite mustrări:

— Nătărău, curat nătărău! Ce-ai tu cu pasărea, afurisitule, vrei să te pedepsească ăl de sus? Îs într-a noua lună – şi dacă n-oi putea să nasc din pricina fărădelegilor tale, diavole?

— Gura! Nu-ţi fie nicio teamă, că n-ai să rămâi cu plodul în pântec! Te-ai aprins, cum ia foc sub coadă calul dogarului. De ce mă tot bagă-n boală scârnăvia aia? Are să ne aducă pacoste. Dacă a fi să fie război, pe mine are să mă ia, nu pe tine. Tu, tu... uite colo câţi ai fătat! arăta Martin cu mâna spre ungherul unde odraslele scânceau sau sforăiau, întinse de-a valma pe o blană.

Pantelei Mehelov stătea de vorbă cu bătrânii pe medean, căutând să-i convingă:

— Uite ce-mi scrie Grigori al meu. Cică ţarul austriecilor a venit la

graniţă şi a dat poruncă să fie strânsă toată oştirea lui într-un loc, ca să purceadă la Moscova şi la Petersburg.

Bătrânii îşi aminteau de războaiele la care luaseră parte odinioară, dându-şi care mai de care cu părerea.

— N-are să fie război! Se vede şi după bucate.

— Bucatele n-are nimic de-a face cu asta.

— Studenţii or fi încurcând iţele.

— Ce-o fi, ce n-o fi, noi tot om prinde de veste ăi din urmă.

— Taman ca şi-n războiul cu Japonia.

— Ai pregătit calul de oaste pentru fecioru-tău?

— Pentru ce mare ispravă să mă grăbesc?

— Poate îs numai gogoriţe.

— Da' cu cine ne-om război, ai?

— D-apăi cu turcii, din pricina mării. Nu-i chip să împartă apa mării!

— Deştepţi, nevoie mare! S-o facă tarlale, aşa cum facem noi fâneţele, şi apoi s-o tot împartă!

Dezbaterea lua o întorsătură hazlie, şi bătrânii se împrăştiau pe la casele lor.

Vremea cositului stătea la pândă, nu răbda amânare; pe celălalt mal al Donului, înfloreau cele din urmă ierburi; dar nu erau ierburile stepei, nici aşa de parfumate, nici aşa de frumoase. Pământul era acelaşi, ierburile însă se hrăneau cu alt suc. În stepă, dincolo de movilă, cernoziomul e împietrit ca gresia, încât nicio herghelie de cai nu lasă urme de copite; pământ tare, totuşi din el cresc ierburi grase, parfumate şi înalte până la pântecul calului; pe când pe pământul reavăn de pe malul Donului şi cel de dincolo de Don se aştern cu ierburi posomorâte şi pipernicite, pe care câteodată nici vitele nu le mănâncă.

Cazacii ascuţeau coasele şi ciopleau dinţii pentru greble; femeile pregăteau cvas, să potolească setea secerătorilor. Iar în acea vreme se întâmplă un fapt care zgudui tot satul: pristavul de ocol sosi împreună cu un judecător de instrucţie şi cu un ofiţeraş slăbuţ, cu dinţii negri, într-o uniformă pe care n-o mai văzuse nimeni până atunci. De îndată chemară pe ataman şi câţiva cazaci, să le fie martori, şi se duseră de-a dreptul la casa Lukeşkăi, cea cu ochii saşii.

Judecătorul de instrucţie ţinea în mână şapca albă, cu insigna slujbei. Mergea de-a lungul zaplazurilor, ferindu-se de soare, călcând în drum petele de lumină, apăsându-le cu gheata prăfuită şi întrebându-l pe ataman, care ţopăia dându-i târcoale, cu pas mărunt, ca de cocoş:

— Stockman acasă să fie?

— Da, blagorodnicia voastră.

— Cu ce se îndeletniceşte?

— E meşteşugar... Ciopleşte şi el.

— N-ai observat nimic suspect?

— Nici cât negru sub unghie.

Pristavul se înăbuşea în uniforma de postav; mergea gâfâind şi storcea cu degetele un coş care se cuibărise între sprâncene. Ofiţeraşul cu dinţi negri îşi curăţa măselele cu un pai, încruntând ochii cu pleoapele roşii şi zbârcite.

— Cine-l vizitează mai des? întrebă judecătorul de instrucţie, dându-l la o parte pe ataman, care ieşise din nou în faţa lui.

— Sunt unii care vin, blagorodnicia voastră. Joacă şi cărţi câteodată.

— Ce fel de oameni?

— Mai cu osebire cei de la moară, muncitorii...

— Care anume?

— Mecanicul, cantaragiul, cel de la valţuri – Davîdka, ba chiar vreo câţiva cazaci de la noi.

Judecătorul de instrucţie se opri, aşteptându-l pe ofiţerul care rămăsese în urmă; îşi şterse cu fundul şepcii fruntea asudată, apoi spuse ceva ofiţerului, răsucind pe gânduri un nasture de la uniformă şi făcând semn cu un deget atamanului. Acesta alergă în vârful picioarelor, ţinându-şi răsuflarea. Vinele împlinite pe grumaz se umflaseră şi tremurau.

— Ia doi străjeri, du-te şi arestează-i! Adăi la cancelarie. Noi venim îndată. Înţeles-ai?

Atamanul luă poziţia de drepţi, apoi îşi îndoi trupul, încât pe gulerul uniformei se revărsă vâna cea mai groasă ca un şnur vânăt; gângăvi ceva şi porni îndărăt.

Stockman, în cămaşă, cu gulerul descheiat, stătea cu spatele spre uşă; tăia cu un ferăstrău mititel o figură complicată într-o foaie de placaj.

— Fă bine şi osteneşte-te să te ridici. Eşti arestat!

— Ce mai este şi asta?

— Dumneata ocupi două camere?

— Da.

— Procedăm de îndată la percheziţie.

Ofiţerul se agăţă cu pintenul în preşul de lângă prag, trecu spre măsuţă şi, micşorându-şi ochii, apucă la întâmplare o carte.

— Dă-mi, te rog, cheia de la cufărul de aici.

— Care-i scopul vizitei dumneavoastră, domnule judecător?

— O să mai stăm noi de vorbă. Martor, vino aici!

Soţia lui Stockman se ivi în pragul odăii de alături, lăsând uşa întredeschisă. Judecătorul de instrucţie intră înăuntru, urmat de pisar.

— Ce-i asta? întrebă încet ofiţerul, ţinând în mână o carte cu coperta galbenă.

— O carte! răspunse Stockman, strângând din umeri.

— Păstrează-ţi spiritele pentru ocazii mai potrivite. Te poftesc să răspunzi cuviincios la întrebările mele.

Stockman se rezemă de cuptor, strivind pe buze un zâmbet strâmb. Pristavul aruncă o privire peste umărul ofiţerului şi apoi se uită iarăşi la Stockman.

— Studiezi?

— Da, mă interesează! răspunse cu răceală Stockman şi, cu un pieptene mic, îşi despărţi barba în două părţi egale, pieptănând-o.

— M-da, m-da...

Ofiţerul frunzări cartea şi o aruncă pe masă; apoi răsfoi repede alta şi o puse deoparte; citi titlul de pe coperta celei de a treia şi se întoarse spre Stockman.

— Unde mai păstrezi literatură de soiul ăsta?

Stockman închise ochiul stâng ca puşcaşii, când trag la ţintă.

— Asta-i tot ce am.

— Minţi! i-o reteză ofiţerul, agitând cu mâinile cartea.

— Cer...

— Căutaţi!

Pristavul, ţinând sabia, păşi spre cufăr, unde un străjer cazac, cu faţa ciupită de vărsat, speriat de tot ce se petrece, răvăşea hainele şi rufăria.

— ... cer să fiu tratat cuviincios! îşi isprăvi spusa Stockman, cu ochiul strâng mereu închis, parcă l-ar fi ochit pe ofiţer între sprâncene.

— Taci, stimabile!

Scotociră peste tot încăperile pe care le ocupa Stockman cu nevasta, apoi percheziţionară şi atelierul. Cuprins de zel, pristavul cercetă şi pereţii, bătând cu un deget îndoit.

Pe Stockman îl duseră sub escortă la cancelarie. Păşea înaintea străjerului, prin mijlocul uliţei, cu o mână vârâtă după reverul hainei uzate, legănând-o pe cealaltă, parcă ar fi vrut să scuture noroiul lipit de degete; ceilalţi mergeau de-a lungul zaplazurilor, pe o cărare pătată cu rotocoale de soare. Judecătorul de instrucţie călca peste ele cu ghetele lui

mânjite de o pulbere verde de lobodă; dar nu mai ţinea şapca în mână, ci o purta pe cap, înfundată până peste urechile-i palide şi uscate.

Stockman fu chestionat cel din urmă. În tindă, sub paza unui străjer, se înghesuiau cei care fuseseră interogaţi: Ivan Alexeevici, cu mâinile mânjite de păcură – nici nu avusese timp să se spele; Davîdka; cu un zâmbet vinovat pe buze; Valet, cu o haină aruncată pe umeri, şi Mihail Koşevoi.

Judecătorul de instrucţie, răsfoind un dosar cu scoarţa trandafirie, îl întrebă pe Stockman, postat în faţa lui, la celălalt capăt al mesei:

— De ce nu mi-ai spus că eşti membru al P.M.S.D.R., atunci când te-am interogat, după crima de la moară?

Stockman privea peste capul judecătorului de instrucţie.

— Este un fapt stabilit. Vei primi cele cuvenite pentru activitatea dumitale, adăugă judele, întărâtat de muţenia lui Stockman.

— Vă rog să procedaţi la interogatoriu, rosti Stockman plictisit şi, văzând un scaun liber, ceru voie să se aşeze.

Judele nu răspunse; frunzărind hârtiile, aruncă o privire piezişă asupra lui Stockman, care se aşeza calm pe scaun.

— Când ai sosit în localitate?

— Anul trecut.

— Cu o misiune din partea organizaţiei dumitale?

— Fără nicio misiune.

— De când eşti membru al respectivului partid?

— Despre ce este vorba?

— Eu te întreb! Judecătorul apăsă pe „eu”. De când eşti membru al P.M.S.D.R.?

— Eu cred că...

— Opiniile dumitale nu mă interesează de loc! Răspunde la întrebare. Tăgăduielile n-au niciun rost; sunt chiar dăunătoare. Judecătorul de instrucţie puse deoparte un petic de hârtie şi-l apăsă cu degetul arătător, adăugând:

— Iată raportul de la Rostov, care confirmă că eşti membru al acestui partid.

Privirea lui Stockman lunecă pe hârtia albă şi o fixă o clipă; netezindu-şi genunchii cu o mână, răspunse hotărât:

— Din anul 1907.

— Bun! Tăgăduieşti că ai fost trimis aici de partidul dumitale?

— Da.

— Dacă este aşa, de ce te-ai stabilit aici?

— Aici se simţea nevoia unui lăcătuş.

— Şi de ce-ai ales tocmai această regiune?

— Din acelaşi motiv.

— Mai menţii, adică ai mai menţinut, în ultimul timp, legături cu organizaţia dumitale?

— Nu.

— Respectivii ştiu că domiciliezi aici?

— Probabil.

Judecătorul de instrucţie îşi ascuţea creionul cu un briceag încrustat cu sidef şi-şi ţuguia buzele, fără să se uite la Stockman.

— Porţi corespondenţă cu vreunul dintr-ai voştri?

— Nu.

— Dar scrisoarea care s-a găsit la percheziţie?

— A fost scrisă de un camarad, care, la drept vorbind, n-are nicio legătură cu vreo organizaţie revoluţionară.

— Ai primit directive de la Rostov?

— Nu.

— În ce scop se adunau la dumneata muncitorii de la moară?

Stockman dădu din umeri, mirat parcă de absurditatea întrebării.

— Se adunau în serile de iarnă... să le mai treacă timpul. Jucau cărţi.

— Şi citeau cărţi interzise de lege! adăugă judecătorul de instrucţie.

— Nu. Cu toţii ştiu foarte puţină carte.

— Totuşi, nici mecanicul, şi nici ceilalţi nu contestă acest lucru.

— Nu-i adevărat.

— Mi se pare că n-ai cea mai elementară noţiune... Judecătorul de instrucţie, pierzându-şi şirul vorbei la surâsul lui Stockman, termină, abia stăpânindu-şi mânia: N-ai niciun pic de bun-simţ! Te încăpăţânezi să tăgăduieşti, şi asta e spre răul dumitale. E limpede că ai fost trimis aici de partid, pentru o acţiune de propagandă printre cazaci, ca să-i sustrageţi de sub influenţa guvernului. Nu înţeleg de ce te mai ascunzi! Asta nu micşorează cu nimic vina dumitale...

— Simple bănuieli! Îmi permiteţi să fumez? Vă mulţumesc... Aceste bănuieli nu sunt întemeiate pe nimic.

— Stai, stai. Ai citit ori nu această cărticică muncitorilor care veneau la dumneata? îl întrerupse judecătorul de instrucţie, punând palma peste o carte de format mic şi ascunzându-i titlul. Sus, slovele se vedeau negre pe fond alb, indicând numele autorului: Plehanov.

— Citeam versuri! oftă Stockman şi trase fumul, strângând între degete ţigaretul de os, împodobit cu inele...

A doua zi dimineaţă, pe un timp întunecat şi noros, o brişcă trasă de doi cai părăsi satul. În spate şedea Stockman, moţăind, cu barba vârâtă în gulerul mic şi soios al paltonului. Doi străjeri, înarmaţi cu săbii, stăteau în dreapta şi în stânga lui. Unul, cu faţa ciupită de vărsat, cu părul creţ, îl strângea de braţ pe Stockman, cu degetele noduroase şi murdare, privind spăimântat, cu ochi spălăciţi, şi ţinând cu mâna stângă teaca sabiei.

Brişca porni repede pe uliţă. În spatele curţii lui Pantelei Melehov, o femeie scundă, înfăşurată într-un şal, aştepta, rezemată de zaplaz. Brişca trecu pe lângă dânsa, stârnind nori de pulbere, iar femeia, cu mâinile strânse la piept, se repezi în urma ei:

— Osea! Osip Davîdîci! Of, ce-i asta?!...

Stockman voi să-i facă un semn cu mâna, dar străjerul cu faţa ciupită de vărsat sări, încleştându-i degetele murdare în jurul braţului, şi ţipă cu un glas sălbatic şi răguşit:

— Stai! Stai, că te căsăpesc!

Pentru întâia oară în viaţa sa simplă, cazacul vedea un om care cuteza să se ridice împotriva ţarului însuşi.

2

Drumul lung de la Mankovo-Kalitvenskaia până la târgul Radziwillow rămăsese undeva, în urmă, pierdut în ceaţa umedă şi cenuşie. Grigori căuta să-şi aducă aminte de călătoria pe care o făcuse, dar nu reuşea să închege într-un tot crâmpeiele; clădirile roşii ale gărilor, huruitul ritmic al roţilor de sub vagoane, năduful de balegă şi de fân, liniile nesfârşite de şine ce curgeau înapoi sub vagon, fumul care răzbea din când în când prin uşile deschise, mutra mustăcioasă a unui jandarm pe care o văzuse la Voronej sau, poate, la Kiev...

Halta mică, unde coborâseră din vagoane, era înţesată de ofiţeri şi de oameni raşi, cu haine lungi, cenuşii, vorbind o limbă străină, neînţeleasă. Le-a trebuie mult timp să-şi scoată caii din vagoane, pe nişte punţi de scânduri; ajutorul comandantului de eşalon[14] ordonă echiparea şi conduse cei peste trei sute de cazaci la infirmeria veterinară. Urmă o lungă cercetare a cailor, apoi repartizarea oamenilor pe sotnii. Vagmiştrii

[14] Tren militar.

şi uriadnicii forfoteau printre cazaci. În prima sotnie fură aleşi caii murgi de culoare deschisă, în a doua, caii şargi şi caii suri; în a treia, murgii de culoare închisă; Grigori nimeri în sotnia a patra, unde erau cai roibi şi murgi simpli; în a cincea erau numai cai roşii, iar în a şasea, cai corbii. Vagmiştrii împărţiră oamenii pe plutoane şi-i duseră la sotniile lor, cantonate pe la moşii şi prin târguri.

Bravul vagmistru Karghin, cu ochii bulbucaţi, care purta câteva galoane de reangajat, îl întrebă pe Grigori, trecând călare pe dinaintea lui:

— Din ce staniţă eşti?

— Din Vioşenskaia.

— Aha, berc[15] îmi eşti?

Gluma, acoperită de râsul înăbuşit al cazacilor din alte staniţe, îl jigni pe Grigori. Dar se stăpâni şi nu răspunse.

Drumul dădea în şosea. Caii de Don, care vedeau pentru întâia oară un drum pietruit, păşiră, ciulind urechile şi sforăind, de parcă ar fi avut sub copite un pârâu îngheţat; dar se obişnuiră îndată şi porniră înainte, făcând să răsune şoseaua sub loviturile potcoavelor noi, netocite încă. Pe ambele părţi ale şoselei se întindea pământul străin, neprietenos, al Poloniei, presărat ici-colo de pâlcuri de copaci rari. Era o zi caldă şi soarele, altul decât cel de pe Don, rătăcea undeva, sub o perdea mătăsoasă de nori deşi.

Moşia Radziwillow se afla la patru verste de haltă. La jumătatea drumului, cazacii fură întrecuţi în galop de comandantul eşalonului însoţit de un agent. După o jumătate de ceas ajunseră la moşie.

— Ce staniţă o fi asta? întrebă un recrut din staniţa Miteakinskaia, adresându-se vagmistrului şi arătând spre pâlcul de pomi desfrunziţi din grădina boierească.

— Ce staniţă, bă? Uită staniţele, mânzule din Miteakinskaia! Aici nu mai eşti în Ţinutul Oastei Domnului.

— Dar ce este, nene?

— Nene? Ha! Iacă îmi pică şi-un nepot! Asta-i moşia prinţesei Urusova, frate! Sotnia noastră, a patra, e cantonată chiar aci.

Grigori netezi abătut coama calului, se săltă în scări şi se uită la frumosul conac cu etaj, la gardul de scânduri şi la ciudatele acareturi din curte. Trecură prin faţa grădinii; arborii desfrunziţi murmurau totuşi în

---

[15] Fiecare staniţă şi locuitorii ei aveau o poreclă glumeaţă. Cei din Vioşenskaia erau porecliţi „Dulăi" (n. a.).

vânt acelaşi cântec ca şi cei din ţinutul îndepărtat al Donului, de unde plecase.

Începu o viaţă netrebnică şi apăsătoare. Cazacii tineri, smulşi de la muncile lor, se canoneau la început, uşurându-şi sufletul în spovedanii şi oftări, când mai aveau puţin răgaz. Sotnia fu cantonată în dependinţele spaţioase, acoperite cu ţiglă; oamenii dormeau pe paturi de scânduri, aşezate de-a lungul pereţilor. Noaptea, hârtia lipită pe crăpăturile ferestrei zumzăia, amintind fluierul depărtat al unui cioban. Grigori asculta sunetul care se pierdea în sforăiturile zecilor de oameni; îl apăsa un dor fierbinte şi greu ca de piatră. Zumzetul tremurător şi subţire îi strângea dureros inima, ca un cleşte; în aceste clipe, avea o poftă nebună să se scoale, să se ducă în grajd, să înşeueze Roibul şi să plece-n zbor, până acasă, presărând spuma albă a calului pe pământul reavăn.

La orele cinci suna deşteptarea. Ţesălau caii, făceau curăţenie. Vreme de o jumătate de ceas, cât caii mâncau ovăz la conoveţe, cazacii îşi împărtăşeau obida, în cuvinte scurte:

— Rău e acilea, băieţi!

— Nu-i chip de trăit!

— Vagmistrul nostru-i un câine! Te pune să speli şi copitele calului.

— Acuma, ăi de-acasă halesc blinii; e săptămâna brânzei...

— O! Oh! Ce-aş mai pune mâna pe o fată!

— Astă-noapte, fraţilor, am visat că strâng fânul cu taica în luncă, şi în jurul nostru se adunaseră atâţia oameni, parcă erau nişte flori de romaniţă pe maidan! spunea blajinul Prohov Zîkov, şi ochii lui blânzi de viţel sclipeau. Noi coseam, iarba cădea pale la pământ... Sălta inima în mine, zău aşa!

— Nevasta, săraca de dânsa, s-o fi întrebând acuma: „Oare ce face Mikoluşka al meu?"

— Ho-ho-ho! Stai oleacă, frate! Nu şi-o fi jucând mai degrabă cumva pântecul gol pe pântecul lui socru-său?

— Hei, lasă! Las-o cu glume de soiul ăsta!

— Dară, cât e hăul şi dulăul, p-o muiere rămasă fără bărbat n-o răbdă inima să nu se înfrupte şi cu o îmbucătură de pe de lături.

— Nu le mai purtaţi de grijă! Muierea nu-i ulcior cu lapte! Când ne-om înturna acasă, mai găsim ceva rămas şi pentru noi.

Egorka Jarkov, ghiduşul, măscăriciul sotniei, neruşinat şi obraznic de felul lui, intră în vorbă, clipind şi rânjind poznaş:

— Lucru ştiut, mă, că taică-tău n-are să-i dea pace noră-sii. Îi mieratic

nevoie mare! Ştiu eu una... Şi ochii lui jucau, urmărind feţele ascultătorilor. Cică a fost unul de se lega de noră-sa; nu-i dădea pace. Dar bărbatul, cu ochii pe dânsa. Şi atunci, ce face ghiujul? Iese el în toiul nopţii în ogradă, deschide înadins uşile de la grajd, şi toate vitele dau buzna afară. Se-ntoarce şi răcneşte feciorului: „Ce te-a apucat, blestematule? Aşa se-nchide uşa de la grajd? Ia te uită: toate vitele afară. Du-te şi bagă-le înăuntru!" Credea că fecioru-său are să se ducă, iară lui să-i rămână nora-sa, de ciupit oleocă de dragoste... Da' feciorului îi era lene, „Ia mai mişcă, porunceşte în şoaptă muierii, şi bagă-le în grajd!" Femeia de colo se duce. Stă el, care va să zică în pat şi trage cu urechea; ghiujul se coboară de pe cuptor şi vine, în patru labe, până la patul lui fecioru-său. Omul, somnoros, somnoros, dar deştept: luase de pe laviţă un retevei şi stătea la pândă. Bătrânul ajunge lângă pat şi începe să pipăie: atuncea fecioru-său numai ce mi ţi-l croieşte o dată peste chelie şi strigă: „Ho, ho, blestemato! Iar ai venit să rozi pătura?" Aveau, adicătelea, în casă un viţel, care le tot rodea hainele. Aşa că pe viţel se mâniase, chipurile; îl pocneşte el la mir, tace şi stă; Moşul se târâie înapoi, se zgreapţănă pe cuptor şi-şi tot pipăie cucuiul, mare cât un ou-de gâscă. Stă şi el ce stă, apoi dă glas: „Ivane! Hei, Ivane!" „Ce-i, taică?" „În cine ai dat, bă?" „Am lovit viţelul!" Dară ghiujul de colo, cu lacrimi în ochi: „Ce fel de gospodar ai să fii, nemernicule, dacă beleşti vitele în aşa hal?"

— La palavre ştiu că eşti meşter.

— Ciupitule! Să te punem în lanţ ca pe-un dulău, nu alta!

— Ce-i bâlciul ăsta? La cai!... urlă vagmistrul, apropiindu-se; cazacii trecură la cai, râzând şi glumind.

După ceai, la instrucţie, uriadnicii scuturau din ei, ca la fasole, rămăşiţele năravurilor neostăşeşti.

— Suge burta, burduhan de scroafă!

— La dreapta v-aliniaţi! Înainte – marş!

— Pluton – stai!

— Marş!

— Hei, tu, ăl din flancul stâng! Cum stai în front, maica mă-tii!?

Domnii ofiţeri stăteau mai la o parte şi se uitau de la distanţă la instructorii care muştruluiau cazacii prin curte; fumau şi numai arar se amestecau în ordinele date de uriadnici.

Aruncând ochii, spre ofiţerii mândri şi eleganţi, cu frumoase mantale cenuşii şi uniforme bine croite, Grigori simţea că un zid nevăzut îl despărţea de ei; dincolo de acest zid pulsa ritmic o altă viaţă, deosebită de

cea căzăcească, o viaţă de huzur, curăţică, fără păduchi, fără frica de vagmiştrii care se năpusteau adesea cu pumnii.

O întâmplare petrecută a treia zi după venirea lor la moşie lăsă o amintire apăsătoare lui Grigori, ca şi asupra celorlalţi recruţi. Făceau instrucţie călare; calul nărăvaş al lui Prohor Zîkov, flăcăul cu privirea blândă de viţel, care vedea adesea în vis staniţa lui rămasă departe, zvârli din picioare şi atinse iapa vagmistrului. Lovitura uşoară zdreli numai pielea de pe piciorul stâng al iepei. Vagmistrul îl plesni pe Prohor cu cravaşa peste obraz şi zbieră, îmboldindu-şi iapa.

— Unde te uiţi? Ce păzeşti? Las' că te-nvăţ eu, pui de lele! Ai să faci corvoadă trei zile peste rând...

Comandantul sotniei, care în clipa aceea dădea ordine comandantului de pluton, văzuse totul, dar se întoarse, căscând prelung cu o mutră plictisită şi vânturând ciucurii sabiei. Prohor şterse cu mâneca sângele care-i curgea din obrazul umflat; buzele-i tremurau.

Aliniindu-şi calul în front, când Grigori îşi adăpa calul, scăpă găleata în fântână. Vagmistrul îl fulgeră ca un erete şi ridică cravaşa.

— Să nu m-atingi! mormăi surd Grigori, privind jos, în apa încreţită.

— Cum? Coboară-te, lepră, şi scoate-o afară! Am să-ţi mânjesc botul cu sânge!

— O scot, da' nu mă atinge! răspunse tărăgănat Grigori, fără să ridice capul.

Dacă şi alţi cazaci ar fi fost pe lângă fântână, întâmplarea ar fi avut alt deznodământ; fără îndoială că vagmistrul, l-ar fi bătut măr pe Grigori; oamenii erau însă cu caii lângă gard şi nu puteau să le audă vorbele. Vagmistrul păşi ameninţător spre Grigori, aruncând căutături spre cazaci, mârâind de ciudă şi holbând ochii sălbatici, îndobitociţi de mânie:

— Ce-ai spus? Aşa vorbeşti cu şefii?

— Semion Egorov, ia seama!

— Mă ameninţi?! Acu te fac piftie!..

— Ia seama! rosti Grigori, ridicând privirea de la ghizduri. De mă loveşti măcar o dată, te omor! Ai înţeles?

Uluit, cu gura deschisă ca un crap pe uscat, vagmistrul nu găsea răspuns. Scăpase clipa prielnică răfuielii; chipul palid şi încruntat al lui Grigori nu vestea nimic bun, încât vagmistrul se zăpăci. Se depărtă de fântână, lunecând în noroi, sub jgheabul prin care se scurgea apa în ulucile de lemn. Se depărtase o bucată bună, când se întoarse, îl ameninţă cu pumnul cât maiul şi zise:

— Am să te spun comandantului! Raportez comandantului de sotnie!

Cine ştie ce-l împiedică să raporteze comandantului... Timp de două săptămâni îl prigoni însă pe Grigori, căutându-i pricină pentru nimica toată şi trimiţându-l în gărzi peste rând. Dar se ferea să-l privească în ochi.

Programul monoton şi plicticos de peste zi storcea dintr-înşii toată vlaga. Până seara, când gornistul suna apelul, oamenii făceau instrucţie pe jos şi călare, ţesălau caii şi le dădeau de mâncare, toceau stupidităţile de la „tiorie" şi, abia la ora zece seara, după apel şi după ce se stabileau gărzile, se înşiruiau pentru rugăciune; vagmistrul, plimbându-şi ochii rotunzi, leit nasturi de cositor, de-a lungul rândurilor, dădea tonul la „Tatăl nostru", cu glas veşnic răguşit.

A doua zi dimineaţa, tărăşenia începea din nou, şi zilele treceau aceleaşi, aducând una cu alta ca două picături de apă.

Pe toată moşia, afară de bătrâna soţie a logofătului, nu era decât o singură femeie, după care li se scurgeau ochii tuturor, până şi ofiţerilor. Era camerista logofătului, Frania, o tânără şi drăgălaşă poloneză. Adeseori alerga din casă la bucătărie, unde trona un bucătar bătrân, fără sprâncene.

Sotnia, împărţită în câteva plutoane pentru instrucţia pe jos, urmărea, clipind din ochi şi suspinând, rochia cenuşie a Franiei. Ea simţea întotdeauna privirile cazacilor şi ale ofiţerilor aruncate asupră-i; i se părea că se scaldă în dorinţa pătimaşă care izvora din trei sute de perechi de ochi. Legănându-şi aţâţător şoldurile, lunecând din casă în bucătărie şi înapoi, zâmbea fiecărui pluton în parte şi domnilor ofiţeri în special. Toţi râvneau să-i intre în graţii; se zvonea însă că numai sotnicul, un ofiţer cârlionţat şi păros din cap până-n picioare, izbutise să-i câştige favorurile.

Faptul se întâmplă în pragul primăverii. În ziua aceea, Grigori era planton la grajd. Rămânea mai mult într-un colţ, unde se muşcau caii ofiţerilor, din pricina unei noatene care se nimerise în compania lor. Era la ceasul prânzului. Grigori se depărtă, după ce şfichiuise armăsarul pintenog al esaului, şi plecă să-şi vadă Roibul. Calul scormonea prin fânul umed, cătând cu ochiul roz spre el, şi-şi ridica piciorul dinapoi, lovit în timpul instrucţiei cu sabia. Pe când îi potrivea frâul, Grigori auzi într-un ungher întunecos un ţipăt înăbuşit. Merse prin faţa boxelor, uimit de acest zgomot neobişnuit. Un văl de întuneric veni peste el şi i se lăsă pe ochi. Uşa grajdului se izbi şi un glas murmură înăbuşit:

— Hai, repede, flăcăi!

Şi Grigori iuţi pasul.

— Cine-i?

Uriadnicul Popov se lovi de el, bâjbâind şi îndreptându-se spre uşă.

— Tu eşti, Grigori? şopti el, punându-i mâinile pe umeri.

— Stai o ţâră. Da' ce se petrece?

Uriadnicul chicoti cu glas vinovat şi-l prinse pe Grigori de mânecă.

— D-apăi... Stai oleacă... încotro?

Grigori îşi smulse mâna şi deschise uşa. Prin curtea pustie umbla o găină pestriţă cu coada pleoştită şi, nebănuind că bucătarul hotărâse să o pună în supa domnului logofăt, păşea şi ciugulea balega, neputându-se decide unde să se ouă.

Lumina, care izbi în ochii lui Grigori, îl orbi o clipă, îşi acoperi pleoapele cu palma şi se-ntoarse; în colţul întunecos al grajdului zarva se înteţi. Ţinându-se de perete, se îndreptă spre locul acela; lumina juca, ca un iepure, pe perete şi pe iesle. Grigori mergea orbecăind, din pricina luminii care-i înţepase ochii. Se întâlni cu şugubăţul Jarkov, care păşea încheindu-şi nădragii căzuţi şi scuturând din cap.

— Ce-i asta? Ce faceţi acilea?...

— Dă fuga! îi şopti Jarkov, duhnind în faţa lui Grigori mirosul urât din gură. Colea... colea îi straşnic! Au dus-o băieţii pe Frania... Au culcat-o acolo...

Jarkov chicoti, dar râsul i se curmă când Grigori îl îmbrânci, izbindu-l cu spatele de perete. Grigori alergă spre locul de unde venea vuietul de tăvăleală. Spaima îi tremura în ochii holbaţi, obişnuiţi cu întunericul. În ungher, lângă o grămadă de cergi, se-ndesau toţi cazacii din plutonul întâi. Fără să spună un cuvânt, îmbrâncindu-i, Grigori păşi înainte. Frania era întinsă la pământ, cu picioarele albe, desfăcute neruşinat, îngrozitor, lucind în întuneric, ca o moartă. Capul îi era înfăşurat într-o cergă, fusta sfâşiată şi trasă mai sus de sâni. Un cazac se desprindea tocmai atunci de femeie; păşi spre perete, lăsând locul altuia. Grigori se întoarse şi se repezi spre uşă:

— Vagmi-istru!

Îl ajunseră lângă uşă; îl traseră înapoi, astupându-i gura cu palma. Cât îl târâră, Grigori rupse bluza unuia, pe altul îl izbi în burtă cu cizma; dar fu doborât, şi, ca şi Franiei, îi înveliră capul cu o pătură, fără a rosti o vorbă, ca să nu-i ghicească după voce, şi îl aruncară cu mâinile legate într-o iesle deşartă. Înăbuşindu-se în lâna puturoasă, voia să strige şi lovea cu picioarele în iesle. Auzi şoapte în ungher, scârţâitul uşii care-i lăsa pe cazaci să intre şi să iasă. Îl dezlegară după vreo douăzeci de minute.

Vagmistrul şi doi cazaci de la alt pluton erau lângă uşă.

— Ţine-ţi gura! spuse vagmistrul, clipind şi privind pe sub sprâncene.

— Nu face pe nebunul că, de nu, îţi tăiem urechile! spuse zâmbind Dubok, un cazac din alt pluton.

Grigori văzu cum doi cazaci ridicară un sul cenuşiu: era Frania (picioarele-i spânzurau, nemişcate, ieşind prin fustă într-un unghi ascuţit), se căţărară pe iesle, îl aruncară printr-o spărtură a peretelui, unde scândura nu fusese bătută destul de bine. Spărtura dădea în grădină. Deasupra fiecărei iesle, lumina de sus câte o ferestruică murdară. Cazacii se agăţară zgomotos pe scânduri să vadă ce va face femeia căzută dincolo de perete. Câţiva ieşiră degrabă din grajd. O curiozitate sălbatică îl îmbrânci şi pe Grigori. Se apucă de o grindă, se ridică la fereastră şi, sprijinindu-şi picioarele, se uită în jos. Zeci de ochi priveau prin geamurile afumate la femeia întinsă lângă perete. Era culcată pe spate, strângând şi desfăcând picioarele ca foarfecele; degetele-i se-nfundau în zăpada moale de lângă perete. Grigori nu-i vedea faţa; auzea răsuflarea înăbuşită a cazacilor care stăteau la ferestruici şi foşnetul moale al fânului.

Rămase întinsă multă vreme; se săltă apoi, sprijinindu-se în mâini; braţele-i tremurau şi se frângeau; toate le văzu Grigori, cu o limpeziciune îngrozitoare. Clătinându-se, ea se ridică în picioare; ciufulită, de nerecunoscut, ca o străină, roti o privire moartă asupra ferestruicilor.

Apoi porni, ţinându-se cu o mână de tufele de caprifoi şi cu cealaltă sprijinindu-se de perete.

Grigori sări de pe iesle; îşi frecă pieptul; se înăbuşea. Cineva, nici nu mai ţinea minte cine, îi spuse cu glas hotărât şi răspicat:

— Dacă crâcneşti o vorbă, pe Dumnezeul meu că-ţi facem seama! Înţeles-ai?

La instrucţie, comandantul: plutonului, văzând că lui Grigori îi lipsea un nasture de la manta, îl întrebă:

— Cu cine te-ai bătut? Ce fason e ăsta?

Grigori privi la urma rotundă lăsată pe postav de nasturele rupt; cuprins de amintirea peripeţiilor din grajd, pentru întâia oară, de foarte mult timp, era cât pe ce să-l podidească lacrimile.

3

O arşiţă învâlvorată încinge stepa. Din valurile de grâu coapte şi

nesecerate încă, se înalţă o pulbere gălbuie. Secerătoarea frige degetele. Cu neputinţă să ridici capul. Bolta albastră-arămie dogoreşte ca jăraticul. Dincolo de lanurile de grâu, se zăresc câmpurile de sulfină ca floarea de şofran.

Toată lumea satului s-a risipit pe ţarine. Secerau secară. Caii se opinteau la secerători. Te înăbuşea zăduful, şi pulberea acră îţi zgâria gâtlejul. Rarele răsuflete de vânt, venind dinspre Don, măturau colbul şi învăluiau soarele într-o vânătă perdeluire.

Petro, care arunca snopii de pe secerătoare, băuse de dimineaţă până acum jumătate dintr-un butoiaş de apă, cât două căldări. Sorbea apa caldă şi greţoasă; după o clipă, gura era din nou uscată; cămaşa şi nădragii, din nou umezi de sudoarea care-i şiroia pe faţă; urechile îi vâjâiau necontenit şi vorbele i se opreau în gât. Daria, cu cămaşa descheiată şi cu fruntea înfăşurată într-o năframă, făcea clăi. Între sânii arşi de soare, sudoarea se aduna în broboane cenuşii. Natalia mâna caii. Obrazul bronzat îi era vânăt-stacojiu; îi lăcrimau ochii. Pantelei Prokofievici trecea printre şirurile de căpiţe, ud leoarcă. Cămaşa, ghioalcă de sus până jos, îi ardea trupul. Parcă nu mai avea barbă, ci un bulgăre de smoală topită, care-i şiroia pe piept şi la brâu.

— Eşti numai spumă, Prokofievici! îi strigă Hristonea dintr-un car.

— Îs numai apă fiartă! răspunse Prokofievici, făcând un semn a lehamite şi pornind mai departe, după ce-şi şterse burta cu poala cămăşii.

— Of, Petro, ajunge, isprăveşte odată! strigă Daria.

— Aşteaptă, să mai facem un ocol.

— Lasă să mai treacă zăpuşeala. Nu mai pot!...

Natalia opri caii şi răsuflă adânc, parcă ea ar fi tras secerătoarea. Daria se apropia de dânşii, păşea încet pe mirişte cu picioarele negre, roase de cipici.

— Petiuşka, parcă era un iaz pe-aci, pe-aproape?

— Nu-i chiar aşa de aproape. Ca la vreo trei verste.

— Dac-am merge să ne scăldăm?

— Până s-ajungi... oftă Natalia.

— De ce dracu' să mergem pe jos? Deshamă caii şi-o pornim călări!

Petro aruncă o privire îngrijorată către bătrân, care sfârşea de clădit o claie, apoi făcu semn cu mâna:

— Hai, muieri! Deshămaţi caii!

Daria desprinse şţreangurile şi săltă uşor pe iapă. Natalia surâse strâmb printre buzele crăpate, duse calul lângă secerătoare şi încercă să

încalece de acolo.

— Întinde piciorul! o îmbie prietenos Petro, ajutându-i să încalece.

Porniră. Daria, cu genunchii goi şi cu tulpanul căzut pe ceafă, o luă înainte. Călărea ca un cazac; Petro nu se putu stăpâni să nu-i strige din urmă:

— Ia seama, are să te roadă taman la lăcata vistieriei!

— Fii fără grijă! chicoti Daria.

Străbătând mirişte a, Petro se uită la stânga. Un vârtej de pulbere gonea dinspre sat pe spinarea cenuşie a drumului, schimbându-şi mereu forma.

— Un călăreţ! zise Petro, clipind mărunt din ochi.

— Iute mai vine! Ian te uită, ce vârtej de colb! se miră Natalia.

— Da' ce s-o mai fi întâmplat? Daşka! strigă Petro nevestei, care galopa înaintea lui. Stai o ţâră, să vedem ce veste-poveste!...

Vârtejul lunecă într-o vâlcea, se ivi apoi din nou pe drum; călăreţul începea să crească acum, părând ceva mai mare decât o furnică.

Chipul lui prindea să se lămurească prin valul de praf. După cinci minute, se limpezi deplin. Cu palma murdară, ridicată streaşină sub borurile pălăriei de paie, Petro se uita încordat.

— Aista îşi speteşte calul, dacă-l mână tot aşa, într-un galop.

Se încruntă şi coborî mâna de la frunte; pe faţa lui se săpă o tulburare care rămase încremenită între sprâncene.

Acum, călăreţul se desluşa cu totul. Venea într-un suflet, ţinând cu stânga şapca, iar cu dreapta fâlfâind uşor un steguleţ roşu-spălăcit.

Galopă atât de aproape pe lângă Petro, care se trase din drum, încât se auzea sforăitul greu al calului, sorbind în plămâni aerul încins. Cazacul deschise o gură pătrată, tăiată parcă într-o stâncă cenuşie, şi strigă:

— Alarmă!

Un clăbuc de spumă galbenă căzu în urma de copită lăsată de potcoavă în ţărână. Petro urmări călăreţul cu ochii. Iar în minte avea să-i rămână pentru totdeauna răsuflarea adâncă a calului chinuit şi sleit de puteri, cum şi crupa, lac de sudoare, lucind ca o lamă de oţel.

Fără să înţeleagă încă năprasna ce se abătuse asupra tuturor, se uita uluit la clăbucul de spumă care tremura în colb, la stepa care luneca în valuri, spre sat, la cazacii care galopau pe miriştile galbene, năpustindu-se buluc de pretutindeni, până la colnicul mistuit în apa morţilor. Peste tot se zăreau vârtejindu-se nori de colb. Când ieşeau la şleau, cazacii goneau grămadă, târând după dânşii spre sat o coadă de pulbere sură. Toţi cei buni pentru oştire părăseau lucrul, deshămau caii de la secerători şi

ţâşneau în galop către case. Petro îl văzu pe Hristonea desprinzând matahala lui de gloabă de la haraba, pornind în iureş cu picioarele-i lungi răşchirate şi uitându-se la el peste umăr.

— Of, da' ce-o mai fi? oftă Natalia, cătând speriată la Petro.

Privirea ei, ca a iepurelui încolţit de vânătorul cu puşca-n mână, îl trezi din amorţeală.

Se repezi în galop spre car, sări de pe cal, îşi trase pe el nădragii scoşi în timpul lucrului, încalecă din nou, făcu un gest cu mâna spre taică-său şi se tot duse, înghiţit într-un nor de pulbere, ca şi ceilalţi, care umpleau cu pete cenuşii şi zvâcnitoare stepa vlăguită de arşiţă.

4

În medean, mulţimea cenuşie creştea; toţi îşi înşiruiau caii, îngrămădeau echipamentul cazacilor şi uniformele cu diferite numere pe epoleţi. Printre ceilalţi cazaci, cei din Regimentul „Atamanski", mai înalţi cu un cap, cu şepci albastre, se plimbau ţanţoş, ca nişte gâscani de Olanda printre alte mai mărunte orătănii de curte.

Crâşma e închisă. Comisarul militar, stă îngrijorat şi mahmur. Lângă zaplaz, de-a lungul uliţei, femei gătite ca de sărbătoare. S-aude numai o singură vorbă în mulţimea pestriţă: „mobilizarea". Chipuri înfierbântate de băutură; neliniştea a trecut şi asupra cailor, care dau din copite şi nechează cu neastâmpăr. Deasupra medeanului plutesc nori de praf; în ţărână zac aruncate sticle golite de votcă, învelitori de bomboane ieftine.

Petro îşi duce de dârlogi calul înşeuat. Lângă gard, un cazac uriaş, smolit la faţă, din garda imperială, îşi încheie nădragii albaştri cumplit de lungi, dezvelindu-şi într-un zâmbet dinţii albi lucitori; alături, o femeie scundă şi cicălitoare, ca o prepeliţă tărcată; nu se ştie de-i soţia lui, ori de-i ibovnică.

— Las' că scutur eu toţi dracii din tine pentru târfa aia! îi făgăduieşte femeia.

E beată; în părul zbârlit, coji de seminţe de floarea-soarelui; şalul cu flori spânzură desfăcut. Cazacul îşi strânge cureaua, se lasă pe vine şi zâmbeşte; o junincă ar putea trece pe sub nădragii lui, fără să-i atingă.

— Nu mă tot cicăli, Maşka!

— Curvar afurisit! Muieraticule!

— Şi mai ce?

— Nu ţi-e ruşine? Haidăule!

Mai încolo, un vagmistru, cu faţa încadrată într-o barbă roşie, se contrazice cu un artilerist:

— N-are să fie nimic! Stăm o zi, şi facem cale-ntoarsă.

— Şi dacă-i război de-adevăratelea?...

— Măi frate! Care împărăţie poate să ne ţină piept?

Dincolo, o dezbatere înflăcărată, fără şir; un cazac chipeş, om între două vârste, se înfierbântă grozav:

— Pe noi nu ne priveşte! Bată-se cât vor, dară noi încă n-am strâns bucatele de pe câmp.

— Aici e numai nechibzuinţă la mijloc! Ian te uită câtă lume au chemat, acuma, când o zi la câmp ne hrăneşte un an întreg!

— Vitele au să ne strice clăile.

— Noi taman am început cu secerişul orzului.

— Şi zi, i-au făcut de petrecanie ţarului austriac?...

— Lu moştenitoru-său.

— Auzi, cazacule? Din care regiment eşti?

— Hei, leatule, ce mi te făcuşi aşa fudul?... Lua-te-ar dracu' !

— A, Stioşka? De unde vii?

— Spunea atamanul că ne-au adunat aşa, pentru orice întâmplare...

— Acu să vă ţineţi bine, fraţi cazaci!

— Barem de-ar mai fi aşteptat un an! N-aş mai fi fost în seria a treia.

— Ce cauţi acilea, moşule? N-ai slujit destul?

— Când or să-i căsăpească niţeluş pe ăi mai în putere, n-or întârzia să-i cheme la oaste şi pe moşnegi.

— Au închis crâşma ocârmuirii.

— Bleg mai eşti! Votcă!... La Marfuşka poţi să tot cumperi şi-un butoi întreg.

Comisia îşi începe activitatea. Trei cazaci aduc la cancelarie pe un al patrulea, beat şi plin de sânge. El, de colo, se zbate, îşi rupe cămaşa, rostogoleşte ochii de calmuc şi urlă:

— Îi scald eu în sânge pe mujici! Să ştie dânşii cine-s cazacii de pe Don!

Cei din preajmă se dau în lături, cu râsete de prietenoasă încuviinţare.

— Nu te lăsa!

— De ce l-au scărmănat în halul ăsta?

— Cică ar fi cotonogit un mujic.

— Aşa le trebuie mârlanilor!

— Avem să le mai arătăm şi altele.

— Eu, frate, am fost când cu potolirea răzmeriţei din 1905. Ce mai râs a fost atunci, să te ţii de burtă!...

— Dacă-i război, tot pe noi au să ne trimită, ca să-năbuşim tulburările.

— Nu! Ajunge! Să-i ia pe ţivili pentru asta. Ori poliţia; dară pe noi să ne slăbească! Mai mare ruşinea pentru cazaci...

Lumea se împinge, îmbulzindu-se lângă tejgheaua din prăvălia lui Mohov. Ivan Tomilin, cam afumat, caută pricină stăpânului. Serghei Platonovici încearcă să-l potolească. Speriat, asociatul său, Emelian Konstantinovici, poreclit Ţaţa, se trage de-a-ndăratelea spre uşă.

— Hei, ţe-i asta! Pe ţinstea mea, e scandal. Băiete, du-te fuga şi vesteste pe ataman.

Tomilin îşi şterge palmele asudate de nădragi, se pieptoşeşte şi porneşte spre Serghei Platonovici, fără să-i pese de încruntările lui.

— M-ai gâtuit destul cu poliţa ta; şi acum tremuri, lighioană? Asta e! Îţi rup eu botul; pe urmă, tot du-te şi plânge-te. Ne-ai hrăpit drepturile noastre căzăceşti. Fecior de căţea! Păduche!

Atamanul varsă balsam de nădejdi peste îndoielile cazacilor strânşi ciotcă în juru lui.

— Război? N-are să fie niciun război. Blagorodnicia sa, comisarul meletar, zicea că toată dandanaua îi numai pentru un ezerciţ. Aşa că puteţi fi pe pace.

— Bine-ar fi să fie aşa! Cum mă-ntorn, întins mă duc la ţarină.

— Chiar aşa! Pe cine nu-l aşteaptă lucrul?

— Spune atuncea, la ce naiba se gândeşte stăpânirea? Nu-şi dau seama că am mai mult de o sută de deseatine semănate?

— Timoşka! Du-te şi spune acasă că ne întoarcem mâine.

— Pare-se că ăia se zgâiesc la un afiş. Hai să vedem ce-i!

*

Noaptea târziu, lumea tot mai forfotea în piaţă...

Patru zile mai târziu, garnituri de vagoane roşii duceau regimente de cazaci şi baterii către frontiera ruso-austriacă.

Războiul...

Lângă uluc, sforăit de cai şi duhoare mustită de balegă, în vagoane, aceleaşi cântece, aceleaşi vorbe, dar mai ales cântecul:

Răscolit se tot frământă

Donul credincios şi blând,
Dar supus Donul ascultă,
De la ţar porunci primind...

Prin staţii, ochi curioşi priveau cu respect lampasul roşu de la nădragii cazacilor. Feţele oştenilor mai păstrau încă dogoarea muncitorului de pe câmpuri.

— Război!...

Gazetele urlau bezmetic.

În staţii, femeile fluturau batistele şi zâmbeau regimentelor de cazaci, aruncându-le ţigări şi cofeturi. Lângă Voronej, un feroviar bătrân, cam cherchelit, se uită în vagonul unde Petro Melehov abia îşi trăgea suflarea cu alţi treizeci de cazaci şi întrebă, adulmecând cu nasu-i subţire:

— Aşadară, plecaţi?

— Hai cu noi, moşule! îl îndemnă unul pentru toţi.

— Ah, dragii mei! Ce mai carne de viţeluşi pentru tun! rosti unchiaşul, clătinând îndelung din cap, cu un aer de dojană...

5

La sfârşitul lui iunie, regimentul plecă la manevre.

Din ordinul statului-major al diviziei, se deplasă în marş până la oraşul Rovno. În împrejurimi se desfăşuraseră două divizii de infanterie şi mai multe unităţi dintr-o divizie de cavalerie. Sotnia a patra cantonă în satul Vladislavka.

După două săptămâni, când sotnia istovită de lungile marşuri se opri în târguşorul Zaboron, comandantul sotniei, podesaulul Polkovnikov, veni în galop de la postul de comandă al regimentului. Grigori şi ceilalţi cazaci din pluton se aflau culcaţi prin corturi. El văzu când podesaulul trecu în goană pe ulicioara strâmtă, cu calul scăldat în spumă.

În curte, se iscă o neobişnuită forfotă printre cazaci.

— Oare o luăm iar din loc? se întrebă bănuitor Prohor Zîkov, ciulind urechea.

Uriadnicul-major vârî acul în căptuşeala şepcii (îşi cârpise nădragii rupţi).

— Negreşit că nu-i altceva decât plecarea.

— Nici nu te lasă să răsufli oleacă, lua-i-ar dracu' !

— Vagmistrul spunea c-o să ne calce comandantul de brigadă.

„Ta-ta-ta-tiri-tiri-ta-ta-ti-ta!", sună gornistul alarma.

Cazacii săltară dintr-o săritură.

— Unde mi-ai pus punga de tutun? strigă Prohor, fugind.

— Şeile pe cai!

— Las-o dracului de pungă! strigă Grigori din goană.

Vagmistrul năvăli în curte; ţinând sabia cu o mână, se repezi spre cai. Au fost gata înşeuaţi în timpul prevăzut. Grigori smulgea din pământ beţele de cort; uriadnicul apucă să-i încredinţeze în şoaptă: Război, măi băiete!

— Basme!

— Pe crucea mea! Mi-a spus vagmistrul!

Strânseră degrabă corturile. Sotnia se alinie pe uliţă. Calul comandantului se frământa înfierbântat în faţa rândurilor.

— În coloană de marş, pe plutoane! se auzi printre şiruri glasul tunător al podesaulului.

Copitele cailor ţăcăniră pe uliţă. Sotnia ieşi din sat la trap şi se revărsă pe şosea. Sotniile întâi şi a cincea puhoiau din satul Kusten şi se îndreptau spre haltă, la trap şi la galop.

A doua zi, regimentul cobora în gara Verbi, la treizeci şi cinci de verste departe de frontieră. Zorile mijeau lângă staţie, dincolo de mesteceni; Dimineaţa se făgăduia frumoasă. O locomotivă pufăia printre linii. Şinele sclipeau, ca lăcuite, de rouă. Caii coborau din vagoane pe punţi, sforând. Dincolo de castelul de apă, larmă de glasuri şi o voce de bas care dădea ordine.

Cazacii din sotnia a patra duceau caii la mână, dincolo de trecerea de nivel. Pluteau voci în penumbra violetă a zorilor. Şi feţele păreau violete; siluetele cailor abia se desluşeau.

— Ce sotnie e asta?

— Da' tu de unde-ai mai răsărit?

— Secătură! Am să-ţi arăt eu cum se vorbeşte cu un ofiţer!

— Iertaţi-mă, blagorodnicia voastră, nu v-am cunoscut!

— Treci, treci! Înainte!

— Ce stai ca un bou! Treci, nu vezi că vine locomotiva?

— Vagmistru, unde-i plutonul trei?

— Sotnie, ţine aproape!

Printre coloane, se vorbea surd:

— Am tot ţinut-o, maica mă-sii! De două nopţi n-am mai dormit!

— Siomka, dă-mi să trag un fum. N-am fumat de aseară...

— Trage şi tu din ciubucul armăsarului!

— A rupt cu dinţii pana căpăstrului, diavolul!

— Şi al meu n-are potcoavă la copita de dinainte.

O altă sotnie trecu dintr-o parte şi închise drumul sotniei a patra.

Umbrele călăreţilor se profilau pe un cer palid-azuriu; păreau tăiate în carton vopsit cu tuş. Mergeau câte patru în rând. Lăncile se legănau ca nişte tulpini de floarea-soarelui cu frunzele smulse. Se auzea arar o scară ţăcănind, sau un scârţâit de şa.

— Hei, fraţilor! Încotro o porniriţi?

— La botez, la cumătră!

— Ha-ha-ha!

— Gura! Ce-i gălăgia asta?

Prohor Zîkov, cu mâna pe oblâncul ferecat al şeii, cerceta chipul lui Grigori şi-l întreba în şoaptă:

— Melehov, nu ţi-e frică?

— Poate chiar azi ne aruncă-n luptă!

— Ei, şi ce?

— Mie mi-e frică! mărturisi Prohor, lăsând să-i lunece printre degete dârlogii uzi de rouă. N-am aţipit toată noaptea în tren. Să mă omori, şi tot nu pot închide ochii.

Capul coloanei se legănă şi porni şerpuind. Se puse în mişcare şi plutonul trei; caii porniră la pas, lăncile în tocurile lor se înălţau clătinându-se în văzduh.

Grigori lăsase dârlogii şi moţăia. I se părea că nu picioarele de dinainte ale calului păşesc vârtos, legănându-l în şa, ci că el păşeşte pe un drum negru şi ars, cu un umblet uşor şi nespus de voios.

Prohor mai grăia ceva; glasul lui se amesteca cu scârţâitul şeii şi cu tropotul copitelor, fără să risipească vraja acestei visări lipsită de gânduri.

Cotiră pe un drumeag. Liniştea ţiuia ameţitor în urechi. De-a lungul drumului, ovăzul copt aburea sub razele soarelui. Caii întindeau gâtul spre spicele de jos, smulgând dârlogii din mâna cazacilor. O lumină blândă se strecura sub pleoapele lui Grigori, umblate de nesomn; când înălţa capul, auzea murmurul monoton al lui Prohor, ca un scârţâit de car.

Îl trezi un bubuit adânc şi răsunător, care izbucni deodată, dincolo de un lan depărtat de ovăz.

— Trage artileria! tresări Prohor, aproape ţipând.

De spaimă, ochii lui de viţel se făcură tulburi. Grigori ridică privirea; în

faţa sa, mantaua cenuşie a uriadnicului-major se legăna în ritmul crupei calului; de-a lungul drumeagului, se desfăşurau lanurile nesecerate de secară. O ciocârlie fâlfâia în văzduh, la înălţimea unui stâlp de telegraf. Sotnia se înviora; bubuitul tunului trecu prin oameni ca un curent electric. Podesaulul Polkovnikov, aţâţat de răbufnet, îşi porni subunitatea în trap. La o răscruce de drumuri, lângă o cârciumă părăsită, întâlniră primele căruţe cu refugiaţi. Un escadron de dragoni, în uniforme noi-nouţe, trecu în galop. Rotmistrul, cu favorite bălaie, călare pe un cal roşcat pursânge, privi ironic la cazaci şi dădu pinteni calului. Într-o groapă mlăştinoasă, o baterie de obuziere se frământa împotmolită în noroi. Călăreţii biciuiau caii, servanţii mişnau pe alături. Un tunar voinic, cu faţa ciupită de vărsat, venea dinspre cârciumă cu un braţ de scânduri rupte din cine ştie ce zaplaz.

Sotnia depăşi un regiment de infanterie. Soldaţii călcau iute şi sprinten cu mantalele în bandulieră; soarele scânteia în gamelele curate şi în vârful baionetelor. Un fruntaş din ultima companie, un omuleţ mic şi dezgheţat, azvârli în Grigori cu un bulgăre de noroi:

— Prinde-l, ca să ai cu ce da în austrieci!

— Nu te ţine de prostii, măi pifane! i-o întoarse Grigori, despicând bulgărele în zbor cu biciuşca.

— Cazaci! Daţi-le bineţe austriecilor şi din partea noastră.

— Lasă, că le-ţi veni în ospeţie şi voi!

Coloana din faţă urla un cântec lumesc; un soldat cu şezutul mare ca de femeie mergea de-a-ndăratelea pe lângă coloană, bătând cu palmele în carâmbii cizmelor scurte. Ofiţerii zâmbeau; suflul glacial al primejdiei îi apropia de soldaţi şi-i făcea şi mai îngăduitori.

Unităţi de infanterie, convoaie de căruţe, baterii şi ambulanţe se târau ca nişte omizi de la cârciumă spre satul Horovişciuk. Se simţea răsuflarea morţii şi a luptelor care se încăieraseră nu departe.

Lângă satul Beresteciko, comandantul regimentului, colonelul Kaledin, întrecu sotnia a patra. Alături, călărea un alt ofiţer superior. Grigori urmări cu privirea statura înaltă a comandantului; îl auzi pe celălalt spunând cu o voce îngrijorată:

— Sătucul acesta, Vasili Maximovici; nu figurează aici, pe harta noastră. S-ar putea să nimerim într-o situaţie nu tocmai plăcută.

Grigori nu auzi răspunsul comandantului. Aghiotantul veni în galop. Calul se lăsa puţin pe piciorul stâng de dinapoi; Grigori preţui maşinal însuşirile animalului.

În depărtare, la marginea şesului care se înclina domol, apărură cocioabele satului. Regimentul înainta schimbând alura; caii erau apă de sudoare. Grigori pipăia cu palma grumazul umezit al Roibului şi privea de jur împrejur. Dinapoia satului se vedeau crestele unor copaci de codru, înfipte ca nişte săgeţi verzi în bolta de azur. Răbufnirea unui tun trosni dincolo de pădure; tremura acum în auzul călăreţilor; caii ciuleau urechile; apoi bubuitul se amestecă cu salvele de puşcă. Mai departe, în zare, fumul şrapnelelor se topea în văzduh; salvele răpăiau undeva, în depărtări, în dreapta pădurii, când slăbind, când înteţindu-se.

Grigori simţi pătrunzând viu în el fiecare bubuit; nervii lui vibrau şi se-ncordau ca strunele. Prohor Zîkov se răsucea mereu în şa şi sporovăia întruna:

— Auzi, Grigori? Pârâie ca atunci când trag copiii un băţ de-a lungul unui gard. Aşa-i?

— Taci, moară hodorogită!

Sotnia se-ndreptă spre sat. Ogrăzile mişunau de soldaţi. Prin case, forfotă; toată lumea se pregătea de ducă. Pretutindeni, pe feţele localnicilor se zugrăvea buimăceală şi spaimă. Trecând pe dinaintea unei curţi, Grigori zări un foc, aprins de soldaţi chiar sub şopron; stăpânul, un bielorus înalt, cu părul cărunt, copleşit de năprasnica urgie, trecu fără să-i privească. Cei ai casei aruncau în căruţă perne roşii şi alte boarfe; gospodarul venea şi el cu o obadă ruptă, de care n-ar fi avut nimeni nevoie şi care stătuse poate azvârlită vreo zece ani pe şopronul de deasupra pivniţei.

Grigori se minună de nerozia muierilor; zoreau amarnic să încarce în căruţe ghiveciuri de flori şi icoane, lăsând în casă lucruri de trebuinţă şi de preţ. Cineva dihocase o pernă, iar puful se rotea, plutind în văzduh şi ningând pe drum. Mirosea a funingine încinsă şi a mucegai de pivniţă. Când ieşeau din sat, un evreu veni alergând în faţa lor.

Gura lui, subţire ca o crăpătură tăiată cu sabia, se căsca şi striga cu disperare:

— Domnule cozac! Domnule cozac! Auleu, dum-neze-u-le!

Un cazac scund, cu capul rotund, îşi căuta de drum, mergând în trap şi învârtind biciuşca, fără să ia aminte la văicărelile lui.

— Stai! strigă podesaulul sotniei a doua.

Cazacul se plecă pe grumazul calului şi coti pe o ulicioară.

— Stai, ticălosule! Din ce regiment?

Capul rotund al cazacului se lipi şi mai strâns de gâtul animalului. Dădu

pinteni calului, se avântă ca la curse, în galop, şi, când ajunse lângă un gard înalt, îl împintenă să se ridice în două picioare şi să sară dincolo.

— Aici e Regimentul 9, blagorodnicia voastră! raportă vagmistrul. Trebuie să fie unul de-ai lor...

— Lasă-l dracului se încruntă podesaulul şi se întoarse să întrebe evreul care se apropiase de scară: Ce ţi-a luat?

— Domnule ofiţer... Ceasul, domnule ofiţer!

Evreul răsuci faţa chipeşă spre ofiţeri, clipind speriat.

Podesaulul împinse încet scara cu piciorul, apoi îşi căută de drum.

— Dac-or veni nemţii, tot au să i-l ia!... rosti, depărtându-se şi zâmbind pe sub mustaţă.

Evreul rămase buimăcit în mijlocul uliţei. Pe chipul lui mai tremura încă spaima.

— La o parte, *pane* jidove! strigă poruncitor comandantul sotniei, ridicând cravaşa.

A patra sotnie trecu prin faţa lui, cu tropot vesel de copite şi scârţâieli de şa. Cazacii aruncau spre evreu căutături batjocoritoare, schimbând vorbe de clacă:

— Ai noştri, sireacii! Nu pot trăi fără să fure!

— De, dacă lucrurile se lipesc singure de cazaci...

— Trebuia să-l ţină bine!

— Văzutu-l-ai? Mare mehenghi!

— Şi cum a mai sărit gardul! Ogar în toată legea...

Vagmistrul Karghin rămase îndărăt câţiva paşi şi, în râsul dezlănţuit în rândurile cazacilor, plecă lancea ameninţător:

— Fugi, jupâne, că te iau în frigare!

Evreul căscă gura înspăimântat şi o luă la fugă. Vagmistrul îl ajunse şi-l plesni cu biciuşca. Grigori văzu cum evreul se împiedică şi se întoarse către vagmistru, cu faţa ascunsă în palme. Sângele ţâşnea printre degetele-i subţiri.

— De ce? strigă el, plângând. De ce?

Vagmistrul râni, privindu-l tâlhăreşte, cu ochii rotunzi ca nişte nasturi mari, şi răspunse, căutându-şi de drum:

— Ca să nu mai umbli fără rost, dobitocule!

În spatele satului, într-o vâlcea acoperită cu nuferi galbeni şi cu trestii, pionierii isprăveau de reparat un pod lat. Alături duduia şi trepida un automobil; şoferul se frământa de zor în juru-i. Un general gras, cu părul cărunt, cu barbişon, stătea în maşină, rezemat măreţ între perne. Umerii

obrajilor îi tremurau ca piftia. Înaintea lui, comandantul Regimentului 12, polcovnicul Kaledin, şi comandantul batalionului de pionieri stăteau smirna, cu mâna la vizieră. Generalul se juca cu cureaua porthărţii şi ţipa cu mânie, adresându-se ofiţerului din regimentul de geniu:

— Ai primit ordin să termini lucrările încă de ieri! Gura! Trebuia să asiguri din timp aprovizionarea cu materiale de construcţie. Nicio vorbă! tună generalul, deşi ofiţerul ţinea gura închisă şi îi tremurau numai buzele. Şi acum, pot eu să trec dincolo? Te întreb, căpitane cum să tre-e-ec?!

Un alt general, mai tânăr, cu mustaţa neagră, aşezat în stânga lui, îşi aprinse cu un chibrit ţigara de foi şi zâmbi. Căpitanul de geniu se înclină şi arătă ceva spre pod. Sotnia trecu pe dinaintea lor şi, lângă pod, coborî în vâlcea. Noroiul negru-roşiatic cuprinse caii mai sus de genunchi; surcele albe din pin lunecau de pe pod, peste capetele şi umerii cazacilor.

Graniţa au trecut-o pe la amiază. Caii săreau peste o bornă vărgată, răsturnată la pământ. Bubuituri de tun răsunau din dreapta. Departe, se zărea un conac cu acoperişuri de ţiglă roşie. Soarele zbicea pământul cu raze verticale; un nor de praf acru se aşternea peste toate. Comandantul regimentului dădu ordin să se trimită o patrulă de vârf; plecă plutonul trei din sotnia a patra sub comanda sotnicului Semionov. Regimentul rânduit pe sotnii rămase în urmă, învăluit într-o pâclă cenuşie. Grupul, alcătuit din peste douăzeci de cazaci, ocoli conacul şi purcese pe drumul brăzdat de o dâră de glod împietrit de arşiţă.

Sotnicul mână patrula vreo trei verste şi se opri să cerceteze harta. Cazacii se îmbulziră grămadă la fumat. Grigori descălecă să slăbească puţin chingile, dar vagmistrul se răsti, cu ochii scânteietori:

— Pe cal, că acuşi îl vezi pe dracu' !

Sotnicul aprinse o ţigară şi apoi îşi şterse îndelung binoclul scos din toc. În faţa lor, se întindea stepa pârjolită de arşiţa amiezii. La dreapta se zărea o linie frântă de pădure; un drum pătrundea în ea ca un pumnal. La o verstă şi jumătate se desluşea un sat; ceva mai încolo, un pârâu cu malurile râpoase de argilă şi cu oglinda răcoroasă a apei. Sotnicul privi mult timp prin binoclu, cercetând cu ochii uliţele goale, satul pustiu ca un cimitir. Firul azuriu al apei curgea domol şi îmbietor.

— Bănuiesc că-i satul Koroliovka! rosti sotnicul, arătând într-acolo din ochi.

Vagmistrul nu răspunse şi se apropie de dânsul. Chipul lui spunea limpede: „Dumneavoastră ştiţi mai bine. Noi suntem nişte bieţi oameni

mărunţi".

— Pornim într-acolo, zise sotnicul cu îndoială, punând binoclul la loc şi strâmbându-şi obrazul, ca străpuns de fulgerul unei dureri de măsele.

— Şi dacă dăm peste ei, blagorodnicia voastră?...

— Să fim cu băgare de seamă! Hai, dă-i drumul!

Prohor Zîkov se ţinea tot mai aproape de Grigori. Caii lor păşeau alături. Intrară cu teamă pe uliţa pustie. Fiecare fereastră însemna o primejdie necunoscută, fiecare grajd, cu uşa vraişte, stârnea un simţământ de singurătate şi un fior netrebnic ce luneca de-a lungul spinării. Gardurile şi şanţurile chemau privirile, ca potcoava magnetului. Intraseră ca o haită prădalnică – aşa se ivesc lupii pe lângă case, în nopţile geroase de iarnă – dar uliţele erau pustii. Domnea o tăcere adâncă, nefirească. Printr-o fereastră deschisă răsună nevinovat şi limpede tic-tacul unui ornic, cu bătăi care deodată păreau nişte depărtate împuşcături. Grigori îl văzu pe sotnic tresărind şi întinzând mâna tremurătoare spre tocul revolverului.

Nicio ţipenie în tot satul. Patrula trecu pârâul prin vad; apa se ridica până la pântecele cailor, care intrară de bunăvoie şi se adăpară din mers, printre zăbale, îndemnaţi de călăreţi. Grigori aruncă priviri lacome la apa învolburată; era aproape de el şi totuşi era inaccesibilă; îl atrăgea cu o putere de neîmpotrivit. Dacă i-ar fi fost îngăduit, ar fi sărit din şa, s-ar fi întins fără să se dezbrace, în clipocitul somnolent, ca răcoarea să-i mângâie spatele şi pieptul acoperit cu broboane de sudoare.

De pe colnic, la ieşirea din sat, se zări oraşul. Străzi drepte, ziduri de cărămidă, verzi covoare în grădini, înalte turle de biserici catolice.

Sotnicul se urcă pe creştetul colnicului şi duse binoclul la ochi.

— Iată-i strigă el, arătând cu degetele de la mâna stângă.

Vagmistrul şi, după el, cazacii urcară unul câte unul vârful pârjolit de soare şi priviră cu băgare de seamă la străzile unde forfoteau oameni mici ca furnicile, la pieţele ticsite de convoaie şi de călăreţi. Cu palma streaşină la ochi, Grigori îşi încordă vederea şi desluşi uniformele străine de culoare cenuşie. Tranşee mohorâte, proaspăt săpate, împrejmuiau oraşul; pretutindeni mişunau soldaţii.

— Sunt câtă frunză şi iarbă!... spuse a minunare Prohor, cu glas tânguit.

Ceilalţi tăceau, sugrumaţi de apăsarea aceluiaşi simţământ. Grigori asculta cum îi bate inima zvâcnit (parcă era acolo, în partea stângă, în piept, un om mic, dar foarte greu, care tropotea pe loc), şi-şi dădu seama

că, privind la aceşti oameni străini, altceva îl năpădea decât atunci când, la manevre, îi răsărea înainte „inamicul”.

Sotnicul scrise ceva cu creionul în carnetul său de campanie. Vagmistrul alungă cazacii din vârful colnicului; le ordonă să descalece şi se urcă lângă sotnic. Acesta îi făcu semn lui Grigori cu degetul.

— Melehov!

— Ordonaţi!

Grigori sui coasta, dezmorţindu-şi picioarele. Sotnicul îi întinse o hârtie împăturită în patru.

— Calul tău e cel mai bun. Ia-o la galop, la comandantul regimentului!

Grigori vârî hârtia în buzunarul bluzei, coborî coasta, ţinând calul de dârlogi, şi lăsă sub bărbie cureluşa şepcii.

Sotnicul se uită la el cum încalecă şi aruncă o privire pe cadranul ceasului de la mână.

Regimentul se apropia de Koroliovka, când Grigori sosi cu raportul.

Polcovnicul Kaledin ordonă ceva aghiotantului, şi acesta porni spre sotnia întâi învăluit într-un nor de praf.

Sotnia a patra străbătu Koroliovka şi se desfăşură în mare grabă, dincolo de sat, ca la manevre. Sotnicul Semionov galopă de pe colnic, împreună cu cazacii din plutonul trei.

Treptat dispozitivul iniţial de forma unei potcoave se îndreptă. Caii, înţepaţi de streche, scuturau din cap; zăbalele clincheteau. În liniştea nămezii, se auzi vuietul surd al sotniei întâi, care trecea pe lângă ultimele case ale satului.

Podesaulul Polkovnikov, călare pe un cal vioi şi înalt, ţâşni înaintea frontului; trase de dârlogi şi strânse sabia în mână. Grigori îşi ţinea răsuflarea şi aştepta comanda. La flancul stâng, se auzea tropăind surd sotnia întâi, care se desfăşura şi ea, pregătindu-se.

Podesaulul trase sabia din teacă; lama sclipi ca un fulger vânăt.

— So-o-ot-ni-e!... Sabia se lăsă spre dreapta, apoi spre stânga şi căzu înainte, stârnind o clipită de vânt peste urechile calului, ciulite. „Desfăşuraţi la stânga şi înainte”, tălmăci Grigori comanda în minte. Lăncile pentru atac! Sabia afară! Înainte-marş! reteză esaulul comanda şi repezi calul.

Pământul gemu, zdrobit sub copitele cailor. Grigori abia putu să încline lancea (se nimerise în primul şir); calul, încleştat în lavina de călăreţi zvâcni cu tot avântul. Podesaulul Polkovnikov galopa înainte pe câmpul cenuşiu. Ogorul negru, proaspăt arat, se apropia cu o viteză ameţitoare.

Sotnia întâi scoase un urlet prelung; răcnetul izbucni mai aprig la sotnia a patra. Caii goneau, depănând picioarele sub pântec şi zvârlind spaţiul în urma lor. Prin vâjâitul ascuţit, Grigori desluşi împuşcăturile încă depărtate. Primul glonţ şuieră undeva, sus de tot, şi ţiuitul tânguitor sfâşie bolta sticloasă a cerului. Grigori strângea la şold lancea fierbinte, cu atâta putere, încât simţi că-l doare; palma i se umezise de năduşeală, ca unsă cu ceva lipicios. Chiotul gloanţelor îl silea să plece capul pe grumazul umed al calului; un miros iute de sudoare îi înţepa nările. Ca prin lentilele aburite ale unui binoclu, vedea creasta mohorâtă a tranşeelor, oamenii în haine cenuşii alergând spre oraş. Mitraliera aşternea mereu un evantai şuierător şi răsfirat de gloanţe, care zburau peste capetele cazacilor, pentru ca după o clipă să împroaşte din ţărână nori de colb în faţa lor şi sub copitele cailor.

Omuleţul care se zvârcolise în pieptul lui Grigori înainte de atac amorţise acum. Nu mai simţea decât vâjâituri în urechi şi o durere în degetele piciorului stâng.

Gândurile lui sleite de frică se încâlceau sub ţeastă într-un ghem greu, de plumb.

Horunji Leahovski căzu cel dintâi de pe cal. Prohor veni peste el în galop.

Grigori aruncă ochii înapoi, şi în minte i se întipări priveliştea de-o clipă: calul lui Prohor sărind peste ofiţerul întins la pământ, rânjind, rostogolindu-se şi frângându-şi gâtul; Prohor, smuls din şa de icneala loviturii, se prăvăli şi el. Grigori n-avea să mai uite niciodată gingiile trandafirii ale calului cu dinţii albi şi pe Prohor, prăbuşit la pământ şi strivit sub copitele unui cal de cazac ce venea galopând în urma lui. Nu auzise ţipătul, dar, după chipul lui Prohor, cu gura schimonosită şi cu ochii lui de viţel ieşiţi din găvane, înţelese că a scos un ţipăt îngrozit şi neomenesc. Mai căzură apoi şi alţii. La rând, cazaci şi cai. Prin ceaţa lacrimilor cu care vântul îi împânzise ochii, Grigori privea ţintă înainte la spuza cenuşie de austrieci, care fugeau din tranşee.

Sotnia, dezlănţuită din sat ca un puhoi bine închegat, se răsfiră, se împrăştie, se fărâmă. Primele rânduri, în care gonea şi Grigori, se apropiau de tranşee; ceilalţi ropoteau undeva, în spatele lor.

Un austriac înalt, cu sprâncene bălane, trase de la câţiva paşi în Grigori. Dogoarea glonţului îi fripse obrazul. Grigori îndreptă lancea spre austriac şi trase de dârlogi din răsputeri. Izbitura fu atât de grozavă, încât lancea străpunse austriacul ridicat în picioare şi intră până aproape de coardă.

Grigori nu mai avu timp s-o smulgă şi o lăsă să cadă sub greutatea trupului care se năruí în ţărână; simţise prin lance tremurul şi spasmele omului doborât, prăvălit pe spate (i se vedea numai bărbia ascuţită, nerasă), strângând lancea între degete şi zgâriind-o cu unghiile. Descleştându-şi mâna, Grigori apucă în palma amorţită mânerul sabiei.

Austriecii o luară la fugă pe uliţele mahalalelor. Caii cazacilor zvâcneau în salturi peste uniformele cenuşii.

După ce Grigori şi-a lăsat lancea din mână, a întors calul, fără să ştie în primele clipe de ce. Privirea lui căzu pe vagmistrul care rânjea şi, trecând pe dinaintea lui în galop, Grigori îşi lovi calul cu latul sabiei, iar Roibul încordă grumazul, purtându-l valvârtej de-a lungul străzii.

Un austriac fără armă, cu chipiul strâns în mână, fugea năuc pe lângă grilajul de fier al unei grădini. Grigori îi văzu ceafa groasă şi gulerul leoarcă de sudoare. Îl ajunse, înfierbântat de bezmeticul iureş din jurul lui, ridică sabia. Austriacul alerga de-a lungul zăbrelelor de fier. Lui Grigori îi venea peste mână să-l lovească cu stânga, dar, plecându-se în şa şi ţinând sabia pieziş, o izbi în tâmpla austriacului. Fără să scoată un strigăt, omul îşi acoperi rana cu palma şi se răsuci brusc cu spatele spre gard. Neputând să ţină calul în frâu, Grigori trecu mai întâi prin faţa lui; se întoarse însă şi veni către dânsul în trap. Faţa pătrată a austriacului, lungită de spaimă, era neagră ca tuciul. Îşi lipise mâinile de cusătura pantalonilor şi mişca mărunt în neştire buzele cenuşii. Sabia îi smulsese de pe tâmplă o fâşie de piele care atârna pe obraz ca o zdreanţă roşie. Sângele gâlgâia în şiroaie pe tunică.

Privirea lui Grigori se încrucişă cu privirea austriacului; în ochii tulburi ai rănitului se căscase spaima morţii. Omul îndoi genunchii, încet; un horcăit întretăiat îi bolborosea în gât. Grigori închise ochii şi ridică sabia. Lovitura despică ţeasta în două. Austriacul se prăbuşi la pământ, desfăcând mâinile, parcă ar fi lunecat; ţeasta crăpată răsună sinistru pe caldarâm. Calul sforăi, sări în lături şi-l duse pe Grigori în mijlocul străzii.

Împuşcăturile trosneau tot mai răzleţe pe uliţe. Pe lângă Grigori trecu un cal acoperit de spumă, trăgând după el un cazac mort. Era cu piciorul prins în scară, şi calul îl târa, izbindu-i de pietre trupul stâlcit şi straiele hrentuite.

Grigori apucă să vadă numai lampasul roşu de la nădragi şi bluza verde, sfâşiată şi răsucită ghem deasupra capului.

O ceaţă ca de plumb i se lăsă pe creştet. Descălecă şi-şi scutură fruntea. Prin faţa lui săgetară în goană cazaci din sotnia a treia, care sosise din

urmă. Câţiva duceau un rănit pe o manta; o droaie de austrieci prizonieri trecură mânaţi la trap. Alergau grămadă, în turmă cenuşie; tropotul bocancilor cu ţinte răsuna sinistru. Chipurile lor se amestecau în ochii lui Grigori, ca o singură pată vâscoasă de humă. Aruncă dârlogii şi, fără să ştie de ce, se apropie de soldatul austriac răpus de mâna sa. Zăcea în acelaşi loc, lângă grilajul care părea o panglică străvezie; palma vânătă şi murdară era întinsă ca pentru a cere de pomană. Grigori îi privi faţa. Îi păru mică, aproape de copil, în ciuda mustăţii pleoştite şi a gurii schimonosite şi severe, chinuită – cine ştie, de suferinţă sau poate de o viaţă amară.

— Hei, tu, strigă un ofiţer necunoscut, care trecea prin mijlocul străzii. Ce caşti gura?

Grigori se uită la cocarda albă, plină de praf, şi se-ndreptă, împleticindu-se, spre calul său. Mergea greoi, parcă ar fi purtat pe umeri o povară copleşitoare. Uimirea şi scârba îi strângeau inima. Prinse în mână scara şi timp îndelungat nu putu să ridice piciorul ţeapăn.

6

A doua zi după plecarea de acasă, cazacii din a doua serie de mobilizare din Tatarski şi din satele meriege înnoptară în satul Eia. Cei din capătul de jos al aşezării se ţineau deoparte de cei din capătul de sus. Iată de ce Petro Melehov, Anikuşka, Hristonea, Stepan Astahov, Ivan Tomilin şi alţii poposiră în aceeaşi casă. Gazda, un moşneag înalt şi vlăguit, veteran din războiul cu turcii, legă vorba.

Cazacii tolăniţi jos, pe păturile întinse în bucătărie şi în odaie, îşi fumau cele din urmă ţigări înainte de a închide ochii.

— Va să zică, mergeţi la război, voinicilor?

— La război, moşule!

— Se vede treaba că ăsta n-are să semene cu războiul ălălalt, când cu turcii. Acuma doară s-au născocit alte ş-alte arme...

— Nicio deosebire. Tot un drac! Cum căsăpeau oamenii în războiul cu turcii, aşa au să-i căsăpească şi acum! mormăi Tomilin, mâniindu-se cine ştie împotriva cui.

— Te întăriţi degeaba, puiul moşului! Îţi spui eu că are să fie alt soi de război.

— Asta, fără doar şi poate! încuviinţă Hristonea, cu un căscat prelung,

apăsând ţigara pe unghie s-o stingă.

— Ne-om bate şi noi oleacă! întări Petro Melehov, căscând, făcând semnul crucii pe buze şi acoperindu-se cu mantaua.

— Iată ce vă rog, băieţi! rosti bătrânul. Da' vă rog din suflet, luaţi aminte la ce-oi spune.

Petro dădu deoparte poala mantalei şi trase cu urechea.

— Ţineţi bine minte, urmă unchiaşul. De vrei să trăieşti, să ieşi teafăr din învălmăşeala morţii, trebuie să ţii seama de rânduiala dreptăţii omeneşti.

— Care rânduială? întrebă Stepan Astahov, întins la margine.

Zâmbi cu neîncredere. Începuse să zâmbească încă de pe când auzise că va izbucni războiul. Războiul îl atrăgea: frământarea tuturora, durerea altora îi potoleau propria lui obidă.

— Iată care rânduială: la război, nu pune mâna pe avutul altuia. Una la mână. Să te ferească Dumnezeu să te atingi de femei; apoi, mai trebuie să ştii şi o rugăciune anume.

Printre cazaci se iscă mare mişcare; începură a vorbi toţi dintr-o dată:

— Avutul altuia? Doar de-i putea să ţi-l păstrezi pe al tău!

— Cum să nu te atingi de femei? Înţeleg, nu cu sila, da' dacă merge de bunăvoie?

— Da' ce, poţi să rabzi?

— D-apăi aia-i că nu!

— Şi care-i rugăciunea?

Moşneagul îi privi cu asprime şi le răspunse tuturor cu o singură predică:

— Nu trebuie să te atingi. Mare păcat. De nu rabzi, s-a zis cu tine, sau te pomeneşti rănit; după asta, te-nveţi minte, dară îi prea târziu... Să vă spui şi rugăciunea. Am făcut tot războiul cu turcii: moartea mă apăsa pe umeri ca o raniţă, da' am rămas în viaţă, numai mulţumită ăstei rugăciuni...

Merse în odaie, scotoci pe după icoane şi aduse o foaie de hârtie, boţită, şi îngălbenită de vreme.

— Iacătă! Sculaţi-vă de scrieţi-o. Că mâine aveţi să vă vedeţi de drum înainte de cântatul cocoşului, nu?

Despături cu foşnet foaia pe masă şi se dădu la o parte. Anikuşka se scula cel dintâi. Pe faţa-i spână, ca de muiere, tremurau umbre ciudate la flacăra legănată de vântul care se strecura printr-o crăpătură a ferestrei. Toţi ceilalţi, afară de Stepan, se aşezară la masă şi începură să copieze. Anikuşka o scrise cel dintâi pe o filă ruptă dintr-un caiet, o împături şi o

legă cu şnurul de care îi atârna crucea la gât. Stepan legănând piciorul, îl luă în râs:

— Ai făcut şi tu bun cuibar pentru păduchi. Nu se prăsesc bine pe şnur; le-ai făcut şi o colibă de hârtie. Ha!

— Ia ascultă, voinice! De nu crezi, mai bine ţine-ţi gura! îl întrerupse cu asprime moşneagul. Nu te pune de-a curmezişul altora şi nu batjocori credinţa. E ruşine şi-i păcat!

Stepan tăcu, zâmbind; ca să risipească stingherealа, Anikuşka îl întrebă pe bătrân:

— Rugăciunea pomeneşte de baltag şi de săgeată. Ce rost o fi având?

— D-apoi rugăciunea asta pentru iureş a fost făcută în vremurile de demult. Răposatul bunicu-meu o avea de la bunicul lui. Poate că-i şi mai veche. Odinioară, se mergea la război cu arcul şi cu baltagul.

Fiecare copia câte o rugăciune, care cum îi plăcea.

„RUGĂCIUNE PENTRU A FI FERIT DE FLINTĂ

Binecuvântează Doamne! Un stei alb stă pe un munte ca un cal. Apa nu pătrunde în stei; tot aşa să nu pătrundă în mine, robul lui Dumnezeu, în trupul tovarăşilor mei de oaste şi al calului meu nicio săgeată şi niciun glonte. Precum sare ciocanul de pe nicovală, tot aşa să sară glontele de pe mine; precum se-nvârte piatra la moară, aşijderea săgeata să se învârtă, să nu mă ajungă nicicând. Soarele şi luna lumineze pentru mine, robul lui Dumnezeu, ca să-mi dea putere. Dincolo de deal îi un lacăt; am să-l încui, am să arunc cheile în mare, sub Altor, piatra albă pre care n-o vede nici vrăjitorul, nici vrăjitoarea, nici călugărul, nici călugăriţa. Apa nu fuge nicăieri din mare, din noian şi nu-i chip să numeri firele de nisip; aşa şi mie, robul lui Dumnezeu, nimeni să nu-mi facă nimic rău. În numele Tatălui şi al Fiului, şi al Sfântului Duh. Amin."

„RUGĂCIUNE PENTRU LUPTĂ

Este o mare, un noian; în această mare, în acest noian îi o piatră albă, Altor; pe Altor stă un om de piatră, înalt de douăzeci şi şapte de coţi. Să nu mă îmbraci pre mine, robul lui Dumnezeu, pre tovarăşii mei de oaste cu veşmânt de piatră, de la răsărit la

apus, de jos, de la pământ, până sus, în cer; să ne fereşti de tăiş de paloş, de suliţă de oţel şi de baltag, de lănci cu oţel şi fără de oţel, de cuţit, de bardă, de ghiulea de tun, de plumbi şi de arme ucigaşe, de săgeţi cu pene de vultur, de lebădă şi de gâscă, şi de cocor şi de dropie, şi de corb; de flinte turceşti, crâmlene şi austriece, de vrăjmaşul nogai, de tătari, de litveni, de nemţi, de silezieni şi de calmuci. O, sfinţi părinţi! O, puteri cereşti, ocrotiţi-mă pe mine, robul Domnului. Amin."

„RUGĂCIUNE PENTRU IUREŞ

Preacurată, preasfântă stăpână Maica Domnului şi Doamne Isuse Hristoase, mântuitorule! Binecuvântează-mă, Doamne, pre mine, robul lui Dumnezeu, şi pre tovarăşii mei de oaste, câţi sunt laolaltă cu mine, care merg la luptă; învăluieşte-ne într-un nor; apără-ne prin sfânt cerescul zid de piatră, sfinte Dmitri Solunski; ocroteşte-mă pe mine, robul lui Dumnezeu, şi pe tovarăşii mei din tuspatru părţile; oamenii răi să nu ne puşte, să nu ne lovească baltagul, să nu ne pălească cu securea, să nu ne junghie şi să nu ne taie cu cuţitul, niciun tânăr, niciun bătrân, niciunul smead, niciunul negru, niciun eretic, niciun vraci şi niciun vrăjitor. Totul îi înaintea mea, robul lui Dumnezeu, siromah şi osândit. Pe mare, pe noian, preste ostrovul pre nume Buian, pe el îi un stâlp de fier; pe stâlp îi un om de fier, proptit într-un toiag de fier, şi pune la popreală fierul, şi oţelul, şi cositorul albastru, şi plumbul, şi toate săgeţile trase: «Du-te, fierule, de la robul lui Dumnezeu, şi de la tovarăşii mei de oaste, şi de la calul meu; treci pe alături şi intră în pământul care te-a născut. Meargă săgeata de lemn înapoi în pădure, iară pana, în pasăre, muma ei, iară cleiul, la peşte». Ocroteşte-mă pre mine, robul lui Dumnezeu, cu pavăza de aur împotriva sabiei şi a plumbilor, împotriva ghiulelelor, împotriva baltagului şi împotriva cuţitului. Trupul meu să fie mai tare ca platoşa. Amin."

Cazacii purtară cu ei rugăciunile copiate, atârnate la gât sub cămăşi. Le legaseră de iconiţe, de binecuvântările mamelor, de săculeţe cu pământ natal, dar moartea lovea şi pe cei care purtau rugăciunile.

Leşurile lor au putrezit pe câmpiile Galiţiei şi ale Prusiei Orientale, în

Carpaţi şi-n România, peste tot unde se învâlvora văpaia războiului şi unde caii cazacilor îşi lăsară urmele copitelor.

7

Îndeobşte cazacii din ţinuturile Donului de sus, din staniţele Elanskaia, Vioşenskaia, Migulinskaia şi Kazanskaia, din despărţământul militar al Doneţului erau încorporaţi în Regimentele 11 şi 12 şi în Regimentul de gardă imperială „Atamanski".

În 1914, o parte din cazacii chemaţi sub steag din staniţa Vioşenskaia, prin abatere, fură vărsaţi în Regimentul 3 de cazaci de Don „Ermak Tomifeevici", alcătuit numai de localnicii din districtul Ust-Medvediţi. Între alţii, în acest Regiment 3, se nimeri şi Mitka Korşunov.

Regimentul se afla cantonat la Vilno, dimpreună cu mai multe unităţi din Divizia a 3-a cavalerie. În iunie, sotniile plecară din oraş cu caii la păşune.

Era o zi de vară posomorâtă şi călduţă. Turme de nori plutitori se grămădeau pe cer, perdeluind soarele. Regimentul mergea în coloană de marş. Fanfara vuia. Domnii ofiţeri, adunaţi pâlc, călăreau îmbrăcaţi în bluze uşoare, cu şepci de campanie; fumul albăstrui al ţigărilor plutea deasupra lor.

De amândouă laturile drumului, ţărani şi ţărănci frumos îmbrăcate coseau iarba şi se uitau, cu palma streaşină la ochi, după coloanele de cazaci.

Caii asudau văzând cu ochii, o spumă gălbuie se săpunea între picioare, iar vântul uşor, care adia dinspre miazăzi şi răsărit, nu usca sudoarea, ci sporea năduful dospit de aburi.

La jumătatea drumului, lângă o margine de sat, un mânz de un an se aţinu după sotnia a cincea. Ţâşnise din ogrăzi şi, zărind ceata deasă de cai, necheză şi galopă în curmezişul drumului. Coada, pufoasă încă, flutura în bătaia vântului; copitele rotunde ca nişte scoici ridicau nori cenuşii de praf, care se lăsau pe iarba călcată de pe şleau. Galopă până la primul pluton şi împunse poznaş cu botul calul vagmistrului în şold. Calul zvârli din picioare, dar nu se îndură să-l pălească, parcă oprit de milă.

— Fugi mă, prostănacule! strigă vagmistrul, ridicând biciuşca.

Cazacii pufniră în râs, înveseliţi de înfăţişarea familiară şi plăcută a acestui căluţ. Deodată se întâmplă ceva neprevăzut: noatenul îşi despică

drum cu obrăznicie printre rânduri şi plutonul se desfăcu, pierzându-şi alinierea şi destrămându-şi formaţia. Cazacii îndemnau caii, care se frământau nehotărâţi pe loc. Încleştat între rânduri, mânzul mergea, cercând să muşte calul de lângă el.

Comandantul sotniei sosi în galop.

— Ce se petrece aici? întrebă el.

În locul unde se strecurase nesocotitul mânz, caii se smuceau şi sforăiau, cazacii zâmbeau lovindu-l cu biciuşca, plutonul se mişca dezordonat, unii veneau din spate, şi se înghesuiau; comandantul galopa cu mânie, dinspre sotnie, pe marginea drumului.

— Ce-i aici? tună el din nou, îndreptând calul spre mijlocul plutonului.

— Un mânz...

— A intrat în mijlocul nostru...

— Nu-l poţi alunga, puiul de diavol?

— Loveşte-l cu biciuşca! Nu-l cruţa!

Cazacii surâdeau cu un aer vinovat, strângând dârlogii cailor întărâtaţi.

— Vagmistru! Domnule sotnic! Ce-i porcăria asta?! Faceţi ordine în pluton! Asta mai lipsea!...

Comandantul sotniei galopă înainte. Calul său lunecă, şi picioarele dinapoi i se-nfundară în şanţul de lângă drum. Îi dădu pinteni, şi calul sări din şanţ pe creasta acoperită cu romaniţă şi cu lobodă. Ceata de ofiţeri se opri mai departe. Un ofiţer superior, cu capul lăsat pe spate, îi trăgea dintr-o ploscă, odihnind o mână părinteşte pe oblâncul ferecat şi împodobit al şeii.

Vagmistrul împrăştie plutonul şi, înjurând de mama focului, alungă mânzul dincolo de drum. Plutonul îşi strânse din nou rândurile. Trei sute de ochi îl urmăreau pe vagmistru: el se ridică în scări şi plecă în trap după mânz; acesta se tot oprea şi îşi proptea crupa mânjită cu balegă de calul înalt al vagmistrului; apoi o luă din nou la trap, cu coada întinsă; vagmistrul nu reuşea să-l croiască cu biciuşca pe spinare, îl nimicea mereu peste coada lui de puf. Coada pălită de şfichi se lăsa, dar după o clipă flutura din nou în vânt.

Toţi cazacii râdeau. Râdeau şi ofiţerii; chiar pe faţa posomorâtă a esaulului se ivi o chinuire, care voia să fie zâmbet.

În rândul trei, plutonul unu, Mitka Korşunov călărea împreună cu Mihail Ivankov, cazac din satul Karghin, staniţa Vioşenskaia, şi cu Kozma Kriucikov din Ust-Hopiorskaia. Ivankov, cu chipul cioplit ca din topor, cu umerii largi, era om tăcut; Kriucikov, poreclit „Cămila”, adus din spate şi

ciupit niţel de vărsat, dimpotrivă, îl întărâta pe Mitka. Cazac „bătrân", cu milităria aproape încheiată – după o lege nescrisă nicăieri la regulament – ca orice vechi cazac se bucura de dreptul să le facă năduf celor tineri, să-i dăscălească şi să-i bată cu centura pentru nimica toată. Era rânduiala că, pentru orice vină, un cazac din contingentul 1913 să primească treisprezece lovituri, iar unul din contingentul 1914, paisprezece centiroane; vagmiştrii şi ofiţerii încurajau aceste datini, socotind că într-asemenea chip cazacii se vor deprinde să fie respectuoşi cu superiorii, nu numai după grad, ci şi după vârstă.

Kriucikov, care căpătase galon proaspăt de pricaznîi[16], stătea cocoşat în şa, ca o pasăre, cu umerii lăsaţi în jos.

Cu pleoapele întredeschise, căta la un nor cenuşiu, lăbărţat, şi, adresându-se lui Mitka, îşi îngroşa vocea ca esaulul Popov, comandantul butucănos al sotniei.

— Ia spune, Korşunov, cum îl cheamă pe comandantul sotniei noastre?

Mitka făcuse de multe ori cunoştinţă cu centironul, pentru dârzenia şi îndărătnicia lui, şi de aceea luă acum o înfăţişare smerită.

— Domnul esaul Popov, domnule vechi cazac!

— Cum?

— Domnul esaul Popov, domnule vechi cazac!

— Altceva te-am întrebat! Spune cum i se zice acilea, între noi, cazacii.

Ivankov clipi speriat către Mitka; gura lui cu o buză despicată strivi un zâmbet. Mitka întoarse capul şi-l zări pe esaul apropiindu-se.

— Hai, răspunde!

— Pe dumnealui îl cheamă domnul esaul Popov, domnule vechi cazac!

— Aşa? Paisprezece centuri! Spune, ticălosule!

— Nu ştiu, domnule vechi cazac!

— Las' c-om ajunge la fâneaţă, spuse Kriucikov cu vocea lui naturală, şi-o să-l vezi tu pe dracu' ! Răspunde, când eşti întrebat!

— Nu ştiu.

— Cum, lepră, nu-i cunoşti porecla?

Mitka auzea din spate cum păşea încet, hoţeşte, calul esaulului şi tăcea.

— Hai! zise Kriucikov şi se strâmbă cu răutate.

În spate, cazacii chicotiră. Kriucikov nu pricepu de ce râdeau; i se păru că râd pe seama lui, de aceea izbucni:

— Ia seama, Korşunov! Când om ajunge, o să-ţi ard cincizeci de curele!

---

[16] Grad inferior la cazaci, echivalent cu fruntaş (soldat-fruntaş) (n. ed. ruse).

Mitka clătină din umeri şi se hotărî:

— *Cernoguz*[17]!

— Aha! Asta-i!

— Kriuci-ko-ov! strigă un glas la spatele lui.

„Domnul vechi cazac" tresări în şa şi luă o poziţie plină de respect.

— Ce născoceşti tu aici, netrebnicule? începu esaulul Popov, venind cu calul alături de calul lui Kriucikov. De ce-i înveţi de-alde astea pe tinerii cazaci? Răspunde!

Kriucikov clipi mărunt cu ochii strânşi; un val de sânge îi împurpură obrajii. Cineva râdea înapoia lui.

— Pe cine l-am învăţat minte acum un an, hai? Pe care mutră mi-am rupt o unghie? vârî esaulul sub nasul lui Kriucikov degetul mic, cu o unghie lungă şi ascuţită, zbârlindu-şi mustaţa. Să nu te mai aud vorbind aşa ceva! Ai auzit, frăţioare?

— Am înţeles, s'trăiţi, blagorodnicia voastră!

Esaulul zăbovi o clipă; se dădu într-o parte, struni calul şi lăsă sotnia să treacă pe dinaintea lui. Sotniile a patra şi a cincea porniră în trap.

— Sotnie, trap-marş!

Kriucikov îşi potrivi centura, se uită la esaulul care rămăsese în urmă şi, îndreptând lancea, clătină capul cu un aer nepăsător:

— Al naibii Cernoguz! De unde o mai fi răsărit?

Năduşit de râs, Ivankov povesti:

— Mergea de mult înapoia noastră. A auzit tot ce spuneai, aşa c-o fi priceput el unde voiai s-o aduci cu vorba...

— Barem de mi-ai fi făcut semn cu ochiul, nărodule!

— Da' ce mă priveşte pe mine?

— Aşa! Ce te priveşte?... Paişpe cătărămi pe pielea goală!

Sotniile fură cantonate la conacele boiereşti din împrejurimi. Ziua, cazacii coseau pentru moşieri trifoi şi iarbă din livezi; noaptea, păşteau caii împiedicaţi pe păşunile ce le fuseseră hotărâte, jucau cărţi pe lângă focuri, povesteau basme şi se hârjoneau.

Sotnia a şasea lucra la un mare moşier polonez, Schneider. Ofiţerii locuitu într-unul din pavilioane, jucau cărţi, chefuiau şi dădeau târcoale fetei logofătului. Cazacii îşi instalaseră tabăra la trei verste de conac. În fiecare dimineaţă, domnul logofăt venea aici într-o trăsură de curse: leahul rotofei şi plin de măreţie cobora din trăsură, dezmorţindu-şi

[17] Cocostârc (în limba rusă).

picioarele grase, şi-i saluta totdeauna pe „cazaci”, fluturând şapca albă cu viziera lăcuită.

— Vină să coseşti cu noi, pane!

— Vină să mai lepezi o ţără din cea osânză! Ia o coasă, că ajungi damblagiu!... răsunau strigăte printre şirurile de cazaci în cămăşi albe.

Polonezul zâmbea cu sânge rece, îşi ştergea cu batista brodată chelia trandafirie şi trecea, ca să arate vagmistrului noile loturi care trebuiau cosite.

Bucătăria venea la amiază. Cazacii se spălau şi se duceau cu gamelele.

Mâncau tăcuţi; în schimb în repaus, o jumătate de ceas îşi răscumpărau tăcerea, tăifăsuind de zor.

— Rău soi de iarbă pe-aici! Nu-i ca a noastră din stepă, sireaca!

— N-are pir mai de loc.

— La noi, pe Don, au cosit fâneţele.

— Isprăvim şi noi ca mâine. Ieri a fost lună nouă; acuşi vin ploile.

— Zgârcit al naibii, leahul! Pentru treaba asta ar putea să dea barem câte un clondir de căciulă.

— Oh, oh, oh, dară pentru un clondir e în stare să... şi-n biserică!

— Măi, fraţilor, cum vine asta? Cu cât îi omul mai bogat, cu atâta-i mai zgârcit?

— Asta să-l întrebi pe ţar.

— Care a văzut-o pe fata boierului?

— Da’ ce?

— Grăsuţă bucăţică!

— Bucăţică de ce? De mieluţă?

— Aha!

— Aş muşca şi eu cu dinţii din ea!

— O fi au ba adevărat că unul din cimotiile ţarului a cerut-o de nevastă?

— Da’ tu ce credeai? O halviţă ca asta nu-i pe potriva unuia de rând!

— Băieţi, am auzit una lată: cică ţarul ne va trece în rivistă.

— Când motanul n-are ce face...

— Lasă şaga, Taras!

— Dă-mi şi mie un fum!

— Al dracului pomanagiu! Tot umbli cu mâna întinsă, parc-ar cerşi la uşa bisericii.

— Uitaţi-vă, cătanelor: Fedotka are lulea, da’ n-are mahorcă în ea...

— A rămas numai cenuşa.

— Beleşte-ţi ochii, bă! Are foc într-însă cât are ş-o muiere frumoasă!

Stăteau tolăniţi pe pântec. Fumau. Îşi prăjeau spinările roşite la soare. Mai încolo, cinci cazaci mai vechi descoseau pe unul tânăr.

— Din care staniţă eşti, bă?

— Din Elanskaia.

— Va să zică te tragi din ţapi, ai?

— Da.

— Şi cu ce s-aduce sarea la voi?

Kozma Kriucikov stătea tolănit pe o cergă; îi era urât şi-şi răsucea mereu pe după deget firele rare ale mustăţii.

— Cu caii...

— Şi mai cum?

— Cu boii.

— Da' cum se cară ochenele din Crimeea? Sunt nişte boi d-ăia cu cocoaşe în spinare... Ăi de halesc buruieni ţepoase... Cum le spune?

— Cămile.

— Ha-ha-ha! Ho-ho-ho!

Kriucikov se sculă alene, cocoşat ca o cămilă; întinse gâtul bronzat ca şofranul, cu mărul lui Adam ieşit afară, se îndreptă către cel ce grăise, scoţând centura:

— Culcă-te!

Seara, pe câmp, cântau lângă focuri, cufundaţi într-un întuneric pal de iunie.

A plecat cazacul tânăr spre o ţară de departe
Calul cel corbiu şi aprig pe străine căi să-l poarte,
Iar pământul ţării sale: l-a lăsat pentru vecie...

se tânguie un tenor subţire, ca de argint; başii întind un zăbranic de catifea, îndurerat:

El la vatra părintească, înapoi n-o să mai vie.

Tenorul se ridică treptat, făcând să tremure cele mai sfâşietoare strune:

În darn tânăra cazacă îl aşteaptă pe iubit,
Tot privind spre miazănoapte din zori până-n asfinţit;

Ea cu ochii stinşi aşteaptă, tot aşteaptă, poate vine
Sufletul ei drag, cazacul cel plecat în ţări străine.

Multe voci îi ţin isonul. Cântecul e adânc şi îmbătător, ca o băutură tare.

Dincolo de munţii falnici, unde vijelia urlă,
Unde iarna gerul crâncen bântuie, sunând din surlă,
Unde, strânşi pinii şi brazii stau ameninţând să cadă,
Doarme somn de veci cazacul, ca în giulgiu, sub zăpadă.

Vocile deapănă povestea simplă a vieţii căzăceşti; un alt tenor se înalţă în tremur, ca o ciocârlie deasupra pământului reavăn în aprilie:

Pe străin pământ, cazacul se ruga de toţi, murind,
O înaltă moviliţă, să-i ridice pe mormânt.

Şi, odată cu el, se întristează şi başii:

Lăsaţi florile să umple moviliţa, şi pe ea
Or să crească şi călinii, florile din ţara mea.

Lângă alt foc, sunt puţini, şi cântecul e altul:

Vin corăbii din Azov,
Marea-i furtunoasă,
S-a-nturnat la mândru-i Don
Atamanu-acasă.

Iar la al treilea foc, ceva mai încolo, un cazac guraliv, tuşind din pricina fumului, născoceşte meşteşugite şi ciudate poveşti. Toţi îl ascultă cu luare-aminte şi, din timp în timp, când eroul povestirii se descurcă cu dibăcie din toate peripeţiile puse la cale de necurat sau de muscali, o plesnitură cade cu zgomot peste carâmbul unei cizme, care luceşte în lumina focului, şi un glas răguşit strigă cu uimită încântare:

— Ah! Straşnic... Grozav a învârtit-o, hoţomanul!

Vocea curgătoare a povestitorului i-o dă înainte cu povestirea.

O săptămână după sosirea regimentului la păşune, esaulul Popov chemă pe potcovarul sotniei şi pe vagmistru.

— Cum merg caii? se adresă el vagmistrului.

— Bine, blagorodnicia voastră! Chiar foarte bine. Caii mai slabi şi-au căptuşit spinările.

Esaulul îşi răsuci mustaţa neagră, în chip de săgeată (de aceea era poreclit Cernoguz[18]), şi spuse:

— Comandantul regimentului a ordonat să cositoriţi scările şi zăbalele. Majestatea-sa împăratul va trece regimentul în revistă. Să lucească toate: şi şeile, şi toate cele. Cazacii – să-ţi râdă ochii când te-i uita la ei. Când au să fie gata toate, frăţioare?

Vagmistrul îl privi pe potcovar. Potcovarul îl privi pe vagmistru, şi amândoi se uitară la esaul.

Vagmistrul rosti:

— Poate până duminică, blagorodnicia voastră? şi îşi atinse cu degetul, tacticos, mustaţa veşnic mucedă de nicotină.

— Bagă bine de seamă! îl preveni ameninţător esaulul.

Apoi vagmistrul plecă, însoţit de potcovar.

Din acea zi, începură pregătirile pentru revistă. Mihail Ivankov, fiu de potcovar şi Karghin, el însuşi potcovar de seamă, ajută la cositoritul scărilor şi al zăbalelor; alţii zoreau peste fire, ţesălau caii, curăţau căpestrele, frecau cu praf de cărămidă zăbăluţele şi părţile de metal ale harnaşamentului.

După o săptămână, regimentul strălucea ca un bănuţ nou de argint. Totul sclipea, începând de la copite până la chipurile cazacilor. Polcovnicul Grecov, comandantul regimentului, veni sâmbătă, trecu trupa în revistă şi mulţumi domnilor ofiţeri şi cazacilor pentru zelul şi brava lor înfăţişare.

Firul albastru al zilelor de iulie se depăna încet. Caii se îngrăşau de hrană bună; numai cazacii se frământau, munciţi de bănuieli; nimeni nu sufla o vorbă de vizita împărătească. O săptămână trecu în presupusuri, în pregătiri şi exerciţii. Apoi veni ordinul, ca o lovitură de măciucă: regimentul pleacă la Vilno.

Ajunseră pe seară. Un nou ordin străbătu sotniile: să se predea la magazie lădiţele cu efectele cazacilor şi să fie gata pentru un eventual marş.

— Ce-o fi asta, blagorodnicia voastră? se frământau cazacii, încercând să afle adevărul de la comandanţii de plutoane.

---

[18] Joc de cuvinte în original: *cernous* – cu mustaţă neagră, şi *cernoguz* – cocostârc.

Ofiţerii ridicau din umeri. Ar fi dat şi ei un galben, ca să cunoască adevărul.

— Nu ştiu...

— Facem manevre în faţa împăratului?

— Până acum, nimic nu se ştie.

Acestea erau răspunsurile date de ofiţeri, pentru a-i linişti pe cazaci. La 19 iulie, spre seară, ordonanţa comandantului de regiment prinse o clipă pentru a-i şopti prietenului său, cazacului Mrîhin, din sotnia a şasea, care era de planton la grajd:

— Războiul, frăţioare!

— Minţi?!

— Să mă bată Dumnezeu. Da' tu ţine-ţi gura!

A doua zi dimineaţa, regimentul fu adunat în linie, pe divizioane. Geamurile prăfuite ale cazărmii aveau luciri negre. Regimentul aştepta să vină comandantul.

Esaulul Popov, călare pe un cal voinic, era în faţa sotniei a şasea. Ţinea strâns dârlogii cu mâna stângă, vârâtă într-o mănuşă albă; calul încovoia gâtul ca un arc şi-şi freca botul de muşchii pieptului.

Comandantul regimentului apăru de după colţul cazărmii şi opri calul în faţa frontului. Aghiotantul scoase batista, ţinând degetul mic îndepărtat cu eleganţă, dar n-apucă să-şi sufle nasul. În liniştea încordată ca un arc, polcolnicul începu:

— Cazaci!

„Acu e acu!", îşi zise fiecare.

O nerăbdare aprigă se înstăpâni în jur. Mitka Korşunov lovi calul cu călcâiul, supărat că se lăsa când pe un picior, când pe celălalt. Alături, Ivankov, încordat şi ţeapăn ca un mort, asculta cu gura deschisă, în care se vedea dantura ştirbă şi negricioasă. Kriucikov închidea pleoapele şi se cocoşa înapoia lui; mai încolo era Lapin, mişcând ciudat urechile, ca un cal; dincolo de el, se vedea gâtul şonţit ras al lui Şcegolkov.

— Germania ne-a declarat război!...

Un freamăt uşor trecu printre şirurile aliniate, ca şi cum vântul ar fi stârnit valuri într-un lan de orz copt, cu paiele cenuşii. Nechezatul unui cal izbi auzul, ca un ţipăt strident. Ochi rotunjiţi şi guri căscate se întoarseră spre sotnia întâi, la flancul stâng, de unde pornise nechezatul.

Polcovnicul vorbea mereu; îşi ticluia cuvintele într-un anumit fel, cercând să aţâţe simţământul de mândrie naţională; dar pe dinaintea ochilor a mii de cazaci nu se perinda imaginea drapelelor duşmane,

plecate la picioarele lor, ci treburile de toate zilele, mai aproape de firea omenească: nevestele, copiii, ibovnicele, care le apăreau ţipând şi plângând, bucatele nestrânse, satele pustii, staniţele...

„Peste două ore îmbarcarea în trenuri!" Numai asta se întipări în mintea fiecăruia.

Soţiile ofiţerilor, adunate nu departe, plângeau în batiste. Cazacii se împrăştiară în pâlcuri prin cazarmă. Sotnicul Hoprov îşi ducea soţia, o poloneză blondă şi însărcinată, purtând-o aproape în braţe.

Regimentul porni cântând spre gară; glasul cazacilor acoperi fanfara, care tăcu la jumătatea drumului. Soţiile ofiţerilor veneau în trăsuri; o mulţime pestriţă se înghesuia pe trotuar; nori albi de praf se ridicau sub copitele cailor; solistul, râzând de propria lui durere şi a altora şi zvâcnind din umăr, încât îi sălta epoletul albastru, zvârlea cuvintele porcoase dintr-un cântec cazăcesc:

Mândră fată îs, zău, zău, eu am prins o ştiucă...

În tropotul potcoavelor noi, sotnia, învălmăşind înadins cuvintele, îşi ducea spre gară, spre căsuţele roşii ale vagoanelor aleanul şi cântecul său:

Eu am prins, eu am prins, eu am prins o ştiucă
Şi-am făcut ciorbă din ea, mândră fată sunt,
Ce mai ciorbă am făcut, valeu, ce mai ciorbă!

Aghiotantul comandantului, cu obrazul stacojiu de râs şi de jenă, venea în galop spre cântăreţi. Solistul, aruncând dârlogii, făcea neruşinat cu ochiul, femeilor grămădite pe trotuare şi venite să-i petreacă pe cazaci; pe obrazul ars, ca de bronz, parcă nu curgea sudoare spre mustăcioara neagră, ci şiroaie amare de pelin.

Fată sunt mândră, soacra-am hrănit-o...
Soacra, da, soacra, soacra-am hrănit-o...

Pe linie, o locomotivă sub presiune, gata de plecare, scotea fluierături scurte şi rău prevestitoare.

*

Trenuri... Trenuri.. Trenuri... nesfârşite trenuri militare!

Pe arterele ţării, pe liniile ferate, Rusia, zbuciumată îşi trimite spre frontiera apuseană sângele, sub mantale cenuşii.

8

În târgul Torjok, regimentul a fost rânduit pe sotnii. Din ordinul statului-major al diviziei, sotnia a şasea fu trimisă la dispoziţia Corpului III armată şi, după ce mărşălui până la târgul Pelikallen, instală posturi înaintate.

Frontiera era încă păzită de unităţile noastre de grăniceri. Mereu şi mereu sosea artilerie şi infanterie. În ziua de 24 iulie, spre seară, în târg sosiră o baterie şi un batalion din Regimentul 108 „Glebovski". La conacul Alexandrovski din apropiere, fusese instalat un post compus din nouă cazaci, sub comanda încheietorului de pluton.

În noaptea de 27, esaulul Popov îi chemă pe vagmistru şi pe cazacul Astahov.

Când Astahov se întoarse la pluton, se-nnopta.

Tot atunci se-ntorcea şi Mitka Korşunov cu calul de la adăpat.

— Tu eşti, Astahov? strigă el.

— Eu îs. Da' unde-s Kriucikov şi ceilalţi flăcăi?

— Colo, în colibă.

Astahov, cazac înalt, greoi şi oacheş, intră în colibă, clipind. Şcegolkov stătea lângă masă şi dregea o pană de căpăstru ruptă, la lumina unei lămpi rău mirositoare. Kriucikov, cu mâinile la spate, lângă cuptor, îi arăta cu ochiul lui Ivankov pe stăpânul casei, un polonez bolnav de dropică, buhăit, culcat în pat.

Tocmai se opriseră din râs; faţa trandafirie a lui Ivankov mai tremura încă.

— Mâine în zori plecăm în post, băieţi.

— Unde? întrebă Şcegolkov şi, privindu-l ţintă, scăpă jos firul de aţă nerăsucită.

— În târgul Liubov.

— Cine merge? întrebă Mitka Korşunov, intrând şi punând o doniţă lângă uşă.

— Şcegolkov, Kriucikov, Rvaciov, Popov, şi tu, Ivankov, mergeţi cu mine.

— Şi eu, Pavlîci?

— Tu, Mitri, rămâi acilea.

— Fie. Nici că-mi pasă de voi!

Kriucikov se depărtă de cuptor; se întinse, trosnind din încheieturi, şi întrebă pe gazdă:

— Cam câte verste îs până la Liubov?

— Patru leghe...

— E aici, aproape! spuse Astahov şi, aşezându-se pe laviţă, îşi scoase cizma. Unde oare să-mi pui obielele la uscat?

Plecară în zori. La ieşirea din târg, lângă o fântână, o fată desculţă scotea apă cu doniţa. Kriucikov opri calul.

— Dă-mi să beau, frumoaso!

Fata, ţinând fusta de pânză, lipăi cu picioarele prin băltoacă, îi întinse doniţa şi zâmbi din ochii cenuşii, umbriţi de gene dese. Kriucikov bău; mâna încordată tremura sub povara doniţei; picături de apă cădeau pe lampasul roşu al nădragilor, se risipeau şi lunecau în jos.

— Hristos să te ocrotească, frumoaso cu ochi cenuşii!

— Auză-te Domnul Isus.

Fata luă doniţa înapoi şi se depărtă, întorcându-se şi zâmbind.

— Ce te hlizeşti? Hai cu mine!

Kriucikov se mişcă în şa, parcă ar fi vrut să-i facă loc.

— Hai, îi dai drumul? strigă Astahov şi o luă înainte.

— Ţi-a căzut cu tronc? întrebă Rvaciov, aruncând o privire zeflemitoare lui Kriucikov.

— Are picioarele trandafirii, ca o porumbiţă! râse Kriucikov, şi toţi întoarseră capul ca la ordin.

Fata stătea plecată deasupra fântânei, arătându-şi şoldurile strânse sub fustă şi răşchirând picioarele rotunde cu pulpe trandafirii.

— Ce m-aş însura acuşi, suspină Popov.

— Hai, să te-nsor cu biciuşca! îl îmbie Astahov.

— Biciuşca? Ce să fac cu ea?

— Eşti în călduri, harmăsarule?

— Las' că-l răcorim noi...

— Îl jugănim, ca pe buhai!...

Glumind şi râzând, cazacii îşi trecură caii la trap. Din vârful unui colnic se zări târguşorul Liubov, aşezat în vale şi pe coastă. Soarele se ridica în spatele lor, după deal. Lângă izolatoarele unui stâlp de telegraf, o ciocârlie ciripea din răsputeri.

Ca unul ce terminase recent şcoala de instructori, Astahov fusese numit comandant de post. Alese o casă singuratică de la marginea târgului, în direcţia frontierei. Gazda, un polonez cu obrazul ras, cu picioarele strâmbe, purtând o pălărie albă de pâslă, îi duse pe cazaci într-un hambar şi le arătă locul pentru cai. Dinapoia hambarului, după o livadă rară, înverzea un câmp de trifoi. Urcuşul se gheboşa până la pădure; mai încolo se întindeau lanuri alburii de grâne, tăiate de un drum, şi apoi alte fâşii de trifoi de un verde strălucitor. Cazacii stăteau cu rândul la pândă în şanţul de dinapoia hambarului, cu binoclul în mână; alţii erau tolăniţi în hambarul răcoros. Mirosea acolo a grâne stătute, a pleavă şi a praf, a murdărie de şoareci, a mucegai dulceag şi a rugină de pământ.

Ivankov, ghemuit într-un ungher întunecos lângă plug, dormi până-n seară. Fu trezit în amurg. Kriucikov îi prinse între degete pielea grumazului, trase cu nădejde şi-l dojeni:

— Ai prins osânză mâncând pe socoteala stăpânirii! Scoală-te, trântorule! Du-te de-i pândeşte pe nemţi!...

— Astâmpără-te, Kozma!

— Scoală!

— Lasă-mă! Hai, astâmpără-te, că mă scol îndată!

Într-adevăr, se ridică; avea faţa roşie şi buhăită. Scutură capul rotund ca un ceaun, bine îndesat între umerii largi; strănută (răcise dormind pe pământul umed), îşi legă cartuşiera şi ieşi târând arma. Îl schimbă pe Şcegolkov, potrivi binoclul şi cercetă îndelung în direcţia nord-vest, spre pădure. Vântul trecea în valuri printr-un lan de grâu; pe un colţ de pădure verde de arini, asfinţitul revărsa un torent purpuriu. Dincolo de târg, într-un pârâu (culcat ca un arc de azur) se hârjoneau, scăldându-se, câţiva copii. O voce stridentă de femeie striga: „Stasiu! Sta-a-asiu! Vină-ncoace!”

Şcegolkov îşi răsuci o ţigară şi zise la plecare:

— Apusul îi în flăcări! Are să fie vânt!

— Da, vânt! încuviinţă Ivankov.

Peste noapte, caii stătură fără şei. Luminile şi larma se stingeau în târg. A doua zi dimineaţa, Kriucikov îl strigă pe Ivankov:

— Hai în târg!

— De ce?

— Să halim şi să bem ceva...

— Nu cred să găsim! spuse cu neîncredere Ivankov.

— Dacă-ţi spui eu! L-am întrebat pe stăpân. Uite, vezi o colibă? O magazie de ţiglă? întrebă Kriucikov înălţând degetul cu unghia neagră.

Acolo-i un crâşmar care vinde bere. Mergem?

Plecară. Astahov apăru în prag şi strigă:

— Încotro?

Kriucikov, mai mare în grad decât Astahov, făcu un gest a lehamite.

— Venim îndată.

— Întoarceţi-vă, băieţi!

— Tacă-ţi botul!

Un evreu bătrân şi perciunat, cu o pleoapă întoarsă, îi întâmpină pe cazaci cu plecăciuni.

— Ai bere?

— Nu mai am, domnule cozac.

— Plătim. Nu pe daiboj!

— Jesus Maria... Parcă eu.. Vai, domnule cozac! Credeţi pe-un evreu cinstit, n-am bere!

— Minţi, jidane!

— Vai, domnule cozac! Eu deja am zis...

— Stai, uite... îl întrerupse supărat Kriucikov, vârând mâna în buzunar şi scoţând un portofel jerpelit.

— Dă-ne bere, că altminterea te trimit la toţi dracii!

Evreul strânse cu degetul mic moneda în palmă, coborî pleoapa beteagă şi ieşi în tindă.

Se întoarse după o clipă cu o sticlă de votcă, umedă, de care se lipise pleavă de orz.

— Şi spuneai că n-ai! Hei, moşnegărie! Moşnegărie!

— Spuneam doar că n-am bere.

— Dă-ne şi ceva de-ale gurii.

Kriucikov destupă dopul dintr-o lovitură şi umplu o ceaşcă cu buzele ştirbe.

Ieşiră de acolo cam ameţiţi. Kriucikov ţupăia pe uliţă şi ameninţa cu pumnul, găvanele negre ale ferestrelor.

Astahov căsca în hambar. Dinapoia peretelui, caii ronţăiau fân jilav.

Seara, Popov plecă cu raportul; Ziua trecu fără ceva deosebit.

Seară. Noapte. Deasupra târgului, în tării, talgerul galben al lunii.

Din când în când în dosul casei, în grădină, cădea câte un măr copt din pom, cu un plescăit moale. Pe la miezul nopţii, Ivankov auzi pe uliţa târgului un tropot de copite. Ieşi din şanţ şi privi cu luare-aminte; dar un nor învăluise luna: nu putea desluşi nimic prin întunericul mohorât.

Îl scutură pe Kriucikov, care dormea lângă uşa hambarului, trezindu-l:

— Kozma, trec călăreţi. Scoală!

— De unde vin?

— Trec prin târg.

Ieşiră. La vreo sută de metri, se auzi lămurit un ropot de copite.

— Hai, fuga-n grădină! De-acolo s-aude mai bine...

Alergară de-a lungul casei până-n grădină. Se pitulară lângă zaplaz. Voci surde, clinchete de scări, scârţâituri de şei... Tot mai aproape. Desluşiră câteva siluete de călăreţi.

Mergeau câte patru în rând.

— Stai! Cine-i?

— De cine ai nevoie? întrebă un glas de tenor, din primele rânduri.

— Cine-i acolo? Trag! ţăcăni închizătorul Kriucikov.

— T-r-r-r-! făcu unul, strunind calul şi apropiindu-se de zaplaz. E un detaşament de grăniceri. Sunteţi în post?

— Da.

— Regimentul?...

— Regimentul 3 de cazaci.

— Cu cine vorbeşti acolo, Trişin?... întrebă un glas din întuneric.

Grănicerul răspunse:

— E un post de cazaci, blagorodnicia voastră.

Un alt călăreţ se apropie de zaplaz.

— Noroc, cazaci!

— Noroc! răspunse Ivankov, după o pauză.

— Sunteţi de mult aici?

— De ieri.

Al doilea călăreţ frecă un chibrit şi aprinse o ţigară; Kriucikov văzu un ofiţer în uniformă de grănicer.

— Regimentul de grăniceri a fost retras de pe frontieră, spuse ofiţerul, trăgând din ţigară. Băgaţi de seamă; voi sunteţi acum în prima linie. Inamicul poate să înainteze chiar mâine până aici.

— Şi unde mergeţi, blagorodnicia voastră? întrebă Kriucikov, cu degetul pe trăgaci.

— Am primit ordin să ne alăturăm escadronului nostru, la două verste de-aici. Haideţi, băieţi. Cu bine, cazaci!

— Drum bun.

Vântul smulse aprig norul din dreptul lunii, şi lumina începu să curgă peste târguşor, moartă, galbenă, peste livezi, peste acoperişul ţuguiat al hambarului, peste pâlcul de călăreţi care urca pe coastă.

În zori, Rvaciov plecă la sotnie să ducă raportul. Astahov se tocmi cu stăpânul, care, în schimbul unei sume neînsemnate, îl lăsă să cosească trifoi pentru cai. Peste noapte, caii rămăseseră înşeuaţi. Pe cazaci îi înspăimântă faptul că fuseseră lăsaţi singuri în faţa inamicului. Simţământul de răzleţire şi de izolare nu li se încuibărise în suflet, câtă vreme ştiau că în faţă-le sunt de pază grănicerii; simţământul acesta se întări şi-i apără numai când aflară că frontiera era descoperită.

Câmpul era în preajma hambarului. Astahov porunci lui Ivankov şi lui Şcegolkov să cosească trifoi. Proprietarul, cu o pălărie de pâslă albă pe cap, îi însoţi. Şcegolkov cosea, iar Ivankov strângea iarba jilavă şi grea şi o îndesa în plasa de furaje. În vremea aceasta, Astahov, care supraveghea cu binoclul drumul dinspre graniţă, văzu un copilandru alergând pe câmp dinspre sud-vest. Ca un iepuraş cenuşiu, se azvârli de pe colnic, strigând de departe şi fâlfâind mânecile lungi ale hainei.

Se opri din fugă şi, sorbind aerul şi rotunjind ochii holbaţi, strigă:

— Cozac, cozac! A venit neamţ! A venit neamţ, colo!...

Întinse mâneca lunga ca o trompă; Astahov, punând binoclul la ochi, văzu lămurit în cercul lentilelor un grup de călăreţi înaintând în zare. Cu binoclul la ochi, strigă:

— Kriucikov!

Cazacul ţâşni din hambar pe uşa strâmtă şi roti privirile în jur.

— Fuga, cheamă băieţii! Nemţii! O patrulă nemţească!

Îl auzi pe Kriucikov alergând şi văzu apoi lămurit prin binoclu pâlcul de călăreţi lunecând peste un brâu de iarbă ruginie.

Desluşi chiar părul roib al cailor şi uniformele de un albastru-întunecat. Erau peste douăzeci de oameni. Călăreau în grup strâns, de-a valma, dinspre sud-vest, pe când observatorul îi aştepta de la nord-vest. Trecură drumul şi porniră de-a curmezişul pe coastă, deasupra văii. Unde era târguşorul Liubov.

Ivankov, cu vârful limbii afară, strâns între dinţi, băga iarba în plasă. Proprietarul, polonezul beteag, stătea alături şi pufăia dintr-o pipă. Cu mâinile vârâte în brâu, privea pe sub borurile pălăriei cum coseşte Şcegolkov.

— Asta-i coasă? înjură cazacul, ridicând mânios o coasă mică, ca o jucărie. Cu ea coseşti?

— Eu cu ea cosesc! răspunse polonezul, împletindu-şi limba între dinţi şi pipa ştirbă, şi scoţând un deget din brâu.

— Coasa ta e bună să tai tuleiele muierii tale cu dânsa!

— M-da! încuviinţă cu nepăsare polonezul.

Ivankov pufni de râs. Voia să adauge şi el ceva, dar se întoarse şi-l văzu pe Kriucikov, care alerga sus, ţinând sabia cu mâna şi împiedicându-se în arătură.

— Hai, lăsaţi baltă totul!

— Da' ce-i? întrebă Şcegolkov, înfingând vârful coasei în pământ.

— Nemţii!...

Ivankov scăpă plasa de furaje. Proprietarul o zbughi spre casă, încovoindu-se, aproape să atingă cu mâna pământul, ca şi când gloanţele ar fi vâjâit deasupra lui.

Abia întorşi lângă hambar, încălecară gâfâind; în clipa aceea văzură o companie de soldaţi ruşi care intra în târg, venind dinspre Pelikallen. Cazacii galopară în întâmpinarea lor. Astahov raportă comandantului companiei că o patrulă nemţească venea de-a lungul costişei, ocolind orăşelul. Căpitanul privi încruntat vârful cizmelor prăfuite şi întrebă:

— Câţi sunt?

— Peste douăzeci.

— Mergeţi şi le aţineţi calea! Noi vom deschide focul de aici.

Se întoarse cu faţa spre companie, ordonă adunarea şi îşi conduse oamenii în pas viu.

Când cazacii urcară pe culme, nemţii le-o luaseră înainte şi mergeau în trap, tăind drumul spre Pelikallen. Un ofiţer călărea înainte pe un cal roib, cu coada retezată.

— După ei! Să-i gonim spre postul doi! ordonă Astahov.

Un grănicer, pornit cu ei călare din târg, rămase în urmă.

— Ce e, frăţioare? Te-ai răzgândit? strigă Astahov, întorcându-se.

Grănicerul făcu un semn cu mâna şi începu să coboare în pas spre târg. Cazacii porniră în trap iute. Uniformele albastre ale dragonilor germani se desluşeau acum cu ochi liber. Înaintau în trap uşor, în direcţia postului doi, instalat la un conac, la trei verste de târg, şi întorceau capetele să-i vadă pe cazaci. Distanţa dintre ei se micşora simţitor.

— Deschideţi focul! strigă Astahov răguşit, sărind din şa.

Traseră o salvă din picioare, ţinând caii cu dârlogii înfăşuraţi pe mână. Calul lui Ivankov se ridică în două picioare şi-şi răsturnă stăpânul. Căzând, el văzu un neamţ prăvălindu-se de pe cal: se plecă mai întâi încet, apoi deodată desfăcu braţele larg şi se prăbuşi. Nemţii porniră în galop, fără să se oprească, fără să-şi scoată carabinele din tocuri. Mergeau acum la distanţă unul de altul. Vântul fâlfâia printre steguleţele din vârful lăncilor.

Astahov sări cel dintâi în şa. Toţi dădură bice cailor. Patrula germană coti brusc spre stânga; cazacii trecură, în urmărirea lor, la vreo sută de metri de locul unde căzuse neamţul. Aveau în faţă acum un teren de colnice, tăiat prin văgăuni, brăzdate de râpe crenelate. Îndată ce nemţii ieşeau dintr-o vâlcea, pe coasta opusă, cazacii descălecau şi deschideau focul asupra lor. În dreptul postului doi, mai doborâră unul.

— A căzut! strigă Kriucikov, punând piciorul în scară.

— Acuşi au să iasă ai noştri din conac... Acolo-i postul doi! mormăi Astahov, împingând cu degetul galben de nicotină un alt încărcător în magazia armei.

Nemţii trecură în trap domol pe lângă conac şi se uitară într-acolo. Dar curtea era goală; soarele săruta pătimaş ţigla de pe acoperiş. Astahov trase un foc, fără să mai descalece. Un neamţ, rămas puţin în urmă, clătină capul şi împintenă calul.

Mai târziu, se lămuri că cei de la postul doi plecaseră noaptea trecută, aflând că firele de telegraf fuseseră tăiate la o jumătate de verstă de conac.

— O să-i gonim spre postul unu! strigă Astahov, întorcându-se spre cazaci.

Abia acum, Ivankov, observă pentru întâia oară că nasul lui Astahov se cojea; o pieliţă subţire îi atârna sub nară.

— De ce naiba nu se apără? întrebă el cu părere de rău, potrivindu-şi arma la spate.

— Aşteaptă oleacă! spuse Şcegolkov, gâfâind ca un cal bolnav de răpciugă.

Nemţii coborâră în prima văgăună, fără a mai întoarce capetele. Dincolo, era un ogor negru; dincoace, creşteau buruieni şi, ici-colo, câte o tufă.. Astahov opri calul, îşi dădu şapca pe ceafă, şterse cu dosul palmei picături late de sudoare. Se uită la oameni, scuipă un ghem de salivă şi zise:

— Ivankov, du-te spre văgăună şi vezi unde naiba sunt!

Ivankov, cu faţa roşie-cărămizie, cu spatele leoarcă de sudoare, trecu limba printre buzele crăpate şi plecă.

— Ce-aş fuma acuşi! spuse în şoaptă Kriucikov, alungând cu biciuşca un tăun.

Ivankov mergea la pas, se ridica în scări şi cerceta cu privirea fundul văgăunii. Văzu mai întâi vârfurile suliţelor legănându-se; apoi apărură deodată nemţii, care îşi întorseseră caii şi porniseră la atac, urcând povârnişul. Ofiţerul galopa în frunte, cu sabia ridicată, ca într-un tablou.

Ivankov îşi întipări în minte chipul încruntat, fără mustăţi, al ofiţerului, care călărea ţeapăn. Ropotul cailor călăriţi de nemţi îi ciocăni inima ca grindina. Fiorul rece al morţii îi trecu prin şira spinării. Întoarse calul şi galopă tăcut înapoi.

Astahov nu apucă să pună la loc punga de tutun şi o lăsă să lunece pe lângă buzunar.

Kriucikov, zărindu-i pe nemţi în urma lui Ivankov, o întinse cel dintâi în galop. Nemţii din flancul drept îi tăiau lui Ivankov drumul. Se apropiau de el cu o iuţeală nebună. Cazacul biciuia mereu calul şi se uita înapoi. Chipul lui pământiu se contracta, ochii îi ieşeau din orbite. Aplecat pe oblâncul şeii, Astahov galopa înainte. Un vârtej de praf roşcat se învălura înapoia lui Kriucikov şi a lui Şcegolkov.

„Acuşi, acuşi m-ajung!" Gândul acesta îl năucea pe Ivankov; nu se gândea să se apere; îşi încovoia trupul masiv, capul atingea coama calului.

Un neamţ roşcat îl ajunse. Îl izbi cu lancea în spate. Vârful străpunse centironul de piele şi-i pătrunse doi centimetri în trup.

— Fraţilor, întoarceţi-vă! strigă Ivankov, înnebunit de groază, şi-şi trase sabia din teacă.

Pară a doua lovitură îndreptată în coastă, se ridică în scări şi lovi cu sabia în spate pe neamţul care galopa în stânga lui. Fu înconjurat. Un cal voinic, nemţesc, izbi cu pieptul calul său şi era cât pe-aci să-l răstoarne; Ivankov văzu aproape de el un chip străin, fioros şi tulbure.

Astahov sosi cel dintâi, în galop. Fu îmbrâncit la o parte. Se apăra cu sabia, se răsucea în şa, rânjind, cu chipul schimbat ca de mort. Un dragon atinse grumazul lui Ivankov cu vârful sabiei; un altul se ridică în stânga lui, ca din pământ, şi sabia îi sclipi mat. Ivankov pară izbitura cu sabia; oţelul se lovi de oţel cu un scrâşnet ţipător. Cineva din spate îi străpunse cu lancea cureaua şi o trăgea, căutând s-o smulgă. Un chip de neamţ mai în vârstă, asudat, roşu şi pistruiat se clătina în faţa capului ridicat al calului. Falca îi tremura; mânuia sabia stângaci, ţintindu-l pe Ivankov în piept. Dar sabia era prea scurtă, neamţul o aruncă înciudat, puse mâna pe carabina din tocul prins de şa, urmărindu-l continuu pe Ivankov cu ochii săi căprui, spăimântaţi. Nu apucă însă să scoată carabina; de dincolo de cal, Kriucikov îl lovi cu lancea; neamţul, trăgând spasmodic de piepţii vestonului său albastru, se rostogoli pe spate, scoţând un ţipăt de groază şi uimire:

— *Mein Gott*!

Mai încolo, vreo opt dragoni îl înconjurară pe Kriucikov. Voiau să-l

prindă viu, dar calul cabră. Răsucindu-se în şa, Kriucikov se apără cu sabia, până când îi fu smulsă din mână. Puse atunci mâna pe lancea unui neamţ şi o roti ca la exerciţii.

Nemţii se dădură îndărăt, izbind lancea cu săbiile. Oamenii se îngrămădeau, se frământau şi se zbăteau, ca frunza în bătaia vântului, lângă un trist ogoraş de pământ argilos, arat de curând. Sălbăticiţi de spaimă, cazacii şi nemţii loveau cu armele unde nimereau pe spinare, peste braţe, peste cai şi peste arme. Înnebuniţi de spaima morţii, caii se învălmăşeau şi se izbeau grămadă. Ivankov se stăpâni şi, de câteva ori, încercă să lovească în cap un dragon spălăcit, cu faţa prelungă, care-l asalta; dar sabia lovea casca de oţel şi luneca mereu.

Astahov fărâmă cercul duşman şi scăpă, şiroind de sânge. Ofiţerul neamţ se năpusti după el. Astahov smulse arma de la umăr şi-l ucise cu un foc tras de la câţiva paşi. Isprava lui dezlănţui o nouă întorsătură în încăierare. Nemţii, răniţi cu toţii de loviturile orbeşti şi rămaşi fără ofiţer, se împrăştiară şi se retraseră. Cazacii nu-i fugăriră. Nu traseră focuri de armă după dânşii. Galopară de-a dreptul spre târgul Pelikallen, îndreptându-se spre sotnia lor; nemţii ridicară camaradul rănit, căzut din şa, şi se retraseră spre frontieră.

După ce galopară o jumătate de verstă, Ivankov se clătină în şa.

— M-au dat gata!... Cad!

Opri calul, dar Astahov smuci de dârlogi.

— Iute!

Kriucikov îşi ştergea sângele de pe faţă, îşi pipăia pieptul. Pete roşii îi muiau bluza.

Lângă conacul unde în ajun fusese postul doi, se despărţiră.

— La dreapta! spuse Astahov, arătând spre o mlaştină de un verde ca smaraldul, împrejmuită de arini.

— Nu, la stânga! se împotrivi Kriucikov.

Se despărţiră. Astahov şi Ivankov sosiră în târg mai târziu. Cazacii din sotnia lor îi aşteptau la intrarea în târg.

Ivankov aruncă dârlogii, sări din şa, se clătină şi căzu. Abia îi putură scoate sabia din mâna crispată.

După un ceas, aproape toată sotnia se îndreptă spre locul unde fusese ucis ofiţerul neamţ. Cazacii îi traseră cizmele, îi luară haina şi armele; se îngrămădeau să vadă faţa tânără şi îngălbenită a mortului. Tarasov din Ust-Hopiorskaia îi scoase numaidecât ceasul cu capac de argint şi-l vându pe loc încheietorului de pluton. În portmoneu găsiră o sumă mică de bani,

o scrisoare, un smoc de păr blond pus într-un plic şi fotografia unei fete care zâmbea semeţ.

9

Mai târziu, făcură din această întâmplare o faptă de vitejie. Kriucikov, favoritul comandantului de sotnie, primi, după recomandaţia sa, crucea „Sfântul Gheorghe". Camarazii ceilalţi rămaseră în umbră. Eroul fu trimis la statul-major al diviziei, unde îşi pierdu vremea până la sfârşitul războiului şi unde primi încă trei decoraţii, numai fiindcă veneau să-l vadă ofiţeri şi doamne din lumea mare, de la Petrograd şi de la Moscova. Cucoanele scoteau ţipete de admiraţie şi ofereau cazacului de pe malul Donului dulciuri şi ţigări de lux; el le mulţumea la început cu mii de înjurături piperate; dar mai târziu, sub influenţa binefăcătoare a lingăilor cu epoleţi de ofiţeri de la statul-major, îşi făcu o meserie bănoasă: povestea „isprava", îndrugând cai verzi pe pereţi, minţind cu neruşinare. Doamnele ascultau în extaz, privind cu uimire faţa de ocnaş, ciupită de vărsat, a cazacului erou. Toată lumea se simţea bine şi era mulţumită.

Când ţarul veni la Marele cartier general, îi fu arătat şi Kriucikov, ca o pasăre rară ce era. Cu chipul roşcat şi somnoros, împăratul privi la Kriucikov ca la un cal, clipi cu pleoapele pungite şi-l bătu pe umăr.

— Bravo, cazacule! Şi, întorcându-se către suită, zise: Daţi-mi un sifon!

Moţul lui Kriucikov era nelipsit în toate ziarele şi revistele. Fotografia lui fu imprimată şi pe cutiile de ţigări. Negustorii din Nijni-Novgorod îi oferiră o sabie cu mânerul de aur.

Uniforma luată de la ofiţerul neamţ, ucis de Astahov, fusese bătută pe un panou de placaj: generalul von Rennenkampf pusese panoul în automobil, între aghiotant şi Ivankov, şi trecu de mai multe ori prin faţa trupelor care se îndreptau către primele linii ale frontului; le ţinea cuvântări înflăcărate, în stil cazon.

În realitate, situaţia fusese aceasta: pe câmpul de moarte se întâlniseră oameni care încă nu erau obişnuiţi să-şi ucidă semenii şi, cuprinşi de o spaimă sălbatică, se ciocniseră, se loviseră, se izbiseră la întâmplare, se ciopârţiseră, rănindu-şi cai şi risipindu-se speriaţi de o împuşcătură care omorâse un om; se împrăştiaseră apoi cu inimile sfâşiate.

Isprava aceasta era socotită ca o faptă de vitejie.

Frontul, lung de câteva sute de verste, nu se închegase încă în forma unei năpârci veninoase. Ciocniri şi lupte între unităţile de cavalerie izbucneau de-a lungul frontierei. În primele zile după declararea războiului, comandamentul german îşi întinse tentaculele puternice, trimiţând patrule de cavalerie, care hărţuiau unităţile noastre şi se strecurau printre posturi, ca să culeagă informaţii asupra dispozitivului şi efectivului trupelor. În faţa frontului Armatei a 8-a, de sub comanda generalului Brusilov, înainta Divizia 12 cavalerie, comandată de generalul Kaledin. La flancul stâng, depăşind frontiera cu Austria, acţiona Divizia II cavalerie. Unităţile ei, după ce cuceriseră prin lupte Leşniuv şi Brodî, băteau pasul pe loc; austriecii primiseră întăriri, şi cavaleria ungară înainta asupra cavaleriei noastre, hărţuind-o şi împingând-o spre Brodî.

După lupta de lângă orăşelul Leşniuv, Grigori Melehov simţea în suflet o durere grea şi apăsătoare. Slăbea văzând cu ochii şi pierduse din greutate; adesea, în timpul marşului sau la popas, în vis sau când dormita, îi apărea înainte chipul austriacului ucis lângă grilaj. Retrăia foarte des întâia ciocnire şi, chiar prin somn, simţea spasmul care îi contractase atunci mâna crispată pe lance; când se trezea şi-şi revenea, alunga visul, acoperea cu palma pleoapele strânse, până ce începeau să-l doară.

Cavaleria culca grânele coapte, colţii potcoavelor lăsau urme pe ogoare, parcă ar fi bătut grindina peste toată Galiţia. Grelele cizme soldăţeşti bătătoreau drumurile, striveau pietrişul şoselelor şi frământau noroiul ploilor de august.

Acolo unde se dădeau luptele, faţa întunecată a gliei era sfredelită de obuze, ca un obraz ciupit de vărsat; tânjind după sânge de om, schijele de tuci şi de oţel rugineau în ţărână. Braţele roşii ale flăcărilor cuprindeau satele, târgurile şi oraşele, străpungeau întunericul nopţii şi se înălţau către cer, undeva după orizont. În august, când se coc poamele şi grânele, cerul măturat de vânt era cenuşiu şi trist; puţinele zile senine erau chinuitoare în dogoarea lor umedă.

Era la sfârşitul lui august. Frunzişul începea a îngălbeni prin grădini, se acoperea cu purpura prevestitoare de moarte, şi, de departe, se părea că şi arborii sunt plini de răni sângeroase.

Grigori urmărea cu ascuţime schimbările ce se petreceau în camarazii din sotnie. Prohor Zîkov, proaspăt întors de la spitalul de campanie, cu o

cicatrice lăsată de lovitura unei potcoave pe obraz, mai avea o durere şi o uimire ascunsă în colţul gurii, şi ochii lui de viţel clipeau mai des; Egorka Jarkov înjura la tot pasul, spunea mai multe porcării decât mai înainte şi blestema pe toată lumea; Emelian Groşev, consăteanul lui Grigori, un cazac aşezat şi om de ispravă, devenise negru ca un cărbune; rânjea ciudat; râsul lui părea involuntar şi întunecat. Toate feţele erau schimbate; fiecare le îndura pe toate în felul său – şi, poate, sămânţa de fier pe care o aruncase războiul încolţea în sufletul fiecăruia.

Scos din linia de foc, regimentul avea trei zile de odihnă; rândurile lui fuseseră întregite cu întăriri de pe Don. În clipa când sotnia se pregătea să se ducă la scăldat, într-un heleşteu al moşiei, o unitate de cavalerie porni de la gară, aflată la o depărtare de trei verste.

Până să ajungă sotnia a patra la stăvilar, detaşamentul care venea de la gară coborî şi el în vâlcea, şi se vădi limpede că erau cazaci călări. Prohor Zîkov, care îşi scotea bluza, încovoiat pe stăvilar, îşi înălţă capul şi privi cu încordare.

— Sunt de-ai noştri, cazaci de pe Don!

Cu ochii subţiaţi, Grigori privea coloana care se târa ca o râmă pe moşie.

— E un eşalon de marş.

— Or fi niscai întăriri pentru noi...

— Se vede treaba c-au chemat sub arme şi seria a doua.

— Măi, băieţi! Uite-l pe Stepan Astahov! Păi colea, în rândul trei! exclamă Groşev şi chicoti scurt şi răguşit.

— Iaca şi pe Anikuşka!

— Au pus laba şi pe ei.

— Grişka! Melehov! Uite şi pe frate-tău!... L-ai recunoscut?

— Ba bine că nu!

— Trebuie să faci o cinste, bă, fluieră-vânt! Eu l-am văzut întâi!...

Încreţind pometii obrajilor, Grigori cerca să desluşească şi calul lui Petro. „Au cumpărat altul", se gândi el şi ridică privirea pe chipul fratelui său, ciudat de schimbat de la ultima lor întâlnire: bronzat, cu mustaţa scurtată, de culoarea grâului copt, şi cu sprâncenele argintii, arse de soare. Grigori porni în întâmpinarea lui; îşi scosese şapca şi păşea mişcând mâinile ca la exerciţii. Cazacii, pe jumătate goi, se repeziră după el părăsind stăvilarul, strivind sub tălpi fărâmicioasele ţevi ale trestiilor şi brusturii uscaţi.

Ocolind grădina, sotnia se apropia de conacul unde se oprise

regimentul. În fruntea ei era un esaul trupeş, mai în vârstă, cu capul proaspăt ras, fără mustăţi şi cu gura aspră şi autoritară.

„Ăsta trebuie să fie câinos şi parşiv la gură", se gândi Grigori şi zâmbi, salutându-şi fratele şi cercetând cu coada ochiului statura bine făcută a esaulului şi calul său cu botul teşit, de rasă calmucă.

— Sotnie! strigă esaulul, cu o voce limpede de oţel. În coloană pe plutoane, ocolire la stânga – marş!

— Noroc, frate! strigă Grigori, zâmbind înduioşat şi cu bucurie.

— Slavă Domnului. Iac-am venit şi noi. Cum o duci?

— Aşa şi aşa!

— Teafăr şi nevătămat?

— Până una-alta...

— Cele bune de la ai noştri.

— Ce fac?

— Bine, sănătoşi.

Punând mâna pe crupa calului său roşcat-deschis, bine hrănit, Petro se întoarse şi se uită surâzând la Grigori; înaintă ascuns după spinările ninse de praf ale altor călăreţi, cunoscuţi şi necunoscuţi.

— Să trăieşti, Melehov! Îţi aduc salutări din sat!

— Venişi şi tu?! rânji Grigori, recunoscând moţul auriu al lui Mişka Koşevoi.

— Venii, ca găinile la mei!

— Te-i sătura! Au să te ciugulească curând şi pe tine.

— Om vedea!

Egorka Jarkov, îmbrăcat numai cu cămaşa, venea dinspre stăvilar, sărind într-un picior; se învârtea în mers, îşi desfăcea nădragii între mâini, încercând să bage şi celălalt picior.

— Ziuă bună, fraţi cazaci!

— Ehe! Uite-l şi pe Egorka Jarkov!

— Hei, armăsarule! Eşti împiedicat?

— Ce face maică-mea?

— O duce şi ea.

— Îţi trimite salutări. Dară n-am luat nimic pentru tine. Greu ne-a fost şi aşa.

Egorka ascultă răspunsurile cu o încordare neobişnuit de adâncă şi se lăsă cu şezutul gol pe iarbă, ascunzându-şi faţa ciupită, necăjit grozav; nu putea nimeri în cracul nădragilor cu piciorul scuturat de tremur.

Cazacii, pe jumătate goi, stăteau lângă gardul spoit albastru; dincolo de

zăplaz, pe un drum între castani, sotnia venită de pe Don se scurgea în curte.

— Bună ziua, staniţă!

— Tu eşti, cumetre Alexandr?

— Apăi cine altul!

— Andreian! Andreian! Drac împieliţat, nu mă cunoşti?

— Hei, leatule! Îţi trimite salutări nevasta, frăţie!

— Hristos să te aibă în pază!

— Carele-i acilea Boris Belov?

— Din care sotnie?

— Din a patra, pare-mi-se...

— De unde-i el?

— Din Zaton, staniţa Vioşenskaia.

— Da' ce naiba vrei de la el? se amestecă în vorbă un al treilea cazac.

— Dacă întreb, vra să zică am nevoie! Îi aduc un răvaş.

— A fost ucis, frate, zilele trecute, la Raibrodî.

— Nu se poate!

— Zău! Sub ochii mei. Glonţul l-a lovit sub sânul stâng.

— E careva acilea de la Ciornaia Recika?

— Nimeni, cată-ţi de drum!

Intrară şi cei din urmă cazaci, şi sotnia se opri în formaţie, în mijlocul curţii. Stăvilarul se acoperi din nou de cazaci, întorşi să se scalde.

Puţin mai târziu, veniră şi cei din sotnia de marş. Grigori se aşeză lângă frate-său. Pe stăvilar, argila umeră şi fărâmicioasă duhnea a mucegai. Pe malul apei, se aşternea un covor de mătasea-broaştei. Grigori strivea, între cusături şi cutele cămăşii, păduchii, povestind:

— Petro, mi-e sufletul obosit! Îs aşa, ca un om pe ducă. Parcă aş fi fost între pietrele de moară... M-au zdrobit şi m-au zvârlit afară...

Vocea era jalnică şi tremurândă: o crestătură întunecată, pe care Petro abia acum o zări, tresărind cu spaimă ascunsă, îi brăzda fruntea-n curmeziş, făcându-l străin şi de nerecunoscut.

— Cum aşa?... întrebă Petro, scoţând cămaşa şi dezgolind trupul alb, cu grumazul împrejmuit de o fâşie dreaptă, arsă de soare.

— Iată cum, spuse grăbit Grigori, şi glasul lui se întări mânios. I-au asmuţit pe oameni, de te-ar sfâşia! Lumea a ajuns mai rea decât lupii. Numai ură peste tot. Cred că dacă aş muşca un om, ar turba îndată.

— Ţie... ţi s-a întâmplat să omori?

— Mi s-a întâmplat! strigă Grigori, mototolind cămaşa şi aruncând-o la

picioare.

Apoi îşi frecă cu degetele gâtul, îndelung, parcă vrând să scoată cuvântul înţepenit acolo – şi se uită în lături.

— Vorbeşte! stărui Petro, ocolindu-i privirea şi temându-se parcă să întâlnească ochii fratelui.

— Mă roade în cuget! La Leşniuv am străpuns un om cu lancea. Înfierbântat... Nu se putea altminteri! Da' de ce l-oi fi spintecat şi pe ălălalt?

— Cum aşa?

— Uite cum: am ucis fără rost un om, şi acum mi-e inima bolnavă din pricina afurisitului! Îl văd noaptea, prin vis. Ce sunt eu de vină?...

— Nu te-ai deprins încă. Ai răbdare. Are să treacă.

— Sunteţi sotnie de marş? întrebă Grigori.

— De ce?... Nu, suntem din Regimentul 27 de linie.

— Credeam că ne veniţi în ajutor.

— Sotnia noastră a fost alipită la o divizie de infanterie, ne grăbim s-o ajungem; sunt şi întăriri pentru voi. Am mers împreună. Sunt cazaci tineri.

— Aşa? Hai acum să ne scăldăm!...

Grigori îşi lepădă iute nădragii şi se urcă pe creasta stăvilarului; smead, subţire şi puţin adus îi păru lui Petro că îmbătrânise de când se despărţiseră. Ridică braţele şi se aruncă bâldâbâc în apă; unde mari şi verzi se închiseră peste el şi apoi se alungiră în cercuri, plescăind de mal. Înotă spre o ceată de cazaci, care râdeau cu hohote în mijlocul iazului, lovind apa cu palmele uşor şi mişcând umerii alene.

Petro îşi scoase încet crucea şi săculeţul cu pământ, dăruit la plecare de maică-sa, în care era cusută rugăciunea; le puse sub cămaşă, intră cu băgare de seamă şi cu scârbă în apă, îşi stropi pieptul şi umerii, oftă şi se cufundă, înotând spre Grigori; se desprinseră de ceilalţi şi înotară amândoi spre malul dimpotrivă, acoperit de tufe şi nisip.

Plutirea lină în apă îi răcorea şi-i potolea, iar Grigori, mişcând mâinile, vorbea stăpânit, fără patima de mai înainte.

— Mă mănâncă păduchii. Şi nu mai pot de dor! Aş vrea să mă duc acasă; de-aş avea aripi şi aş zbura, să privesc măcar cu coada ochiului. Ce-i pe acolo?

— Natalia stă la noi.

— Cum?

— Stă la noi, zic.

— Ce face tata, mama?

— Bine, Natalia tot mai aşteaptă. Trage nădejdea c-ai să te-ntorni la ea.

Grigori sforăia şi scuipa tăcut apa care-i intra în gură. Petro întoarse capul şi-i căută privirea:

— Trimite-i barem câteva vorbe în răvaşele tale! Numai pentru tine trăieşte...

— Şi ce vrea? Să lege ce a fost rupt?

— De, nu ştiu cum să-ţi spui. Fiştecare om o duce cu nădejdea lui. E o femeie de ispravă. Cuminte. Se poartă bine. Nu trage cu ochiul pe de lături, sau altceva de felul ăsta: nu-i din acelea.

— Să se mărite şi ea.

— Vorbeşti prostii!

— Nicio prostie! Aşa s-ar cuveni să facă.

— Treaba voastră. Nu m-amestec...

— Da' Duniaşka?

— Acuma-i fată de măritat, frăţioare! A crescut într-un an, de n-o mai cunoşti.

— Ia te uită?! se miră Grigori, mai înveselindu-se la chip.

— Zău aşa! Are să se mărite, şi noi nici mustaţa n-avem s-o muiem în votcă, la nuntă! Poate să ne omoare, dobitocii!

— Tot ce se poate!

Ieşiră pe nisip şi se tolăniră alături, sprijiniţi în coate şi dogorindu-se la soare.

Mişka Koşevoi înota prin preajmă, ieşind pe jumătate din unde.

— Hai, vină în apă, Grişka!

— Stai, să mă odihnesc oleacă.

Grigori se juca cu un gândăcel, acoperindu-l cu nisip. Apoi întrebă:

— Ce se-aude de Axinia?

— Am văzut-o mai deunăzi, în sat, înainte de a se porni războiul...

— Da' ce căuta acolo?

— Venise la bărbatu-su, să-şi ia boarfele.

Grigori tuşi şi îngropă gândăcelul, împingând cu palma o moviliţă de nisip.

— N-ai vorbit cu ea?

— I-am dat bună ziua. E veselă şi arată bine... Se vede c-o duce în belşug la curtea boierului.

— Da' Stepan?

— I-a dat calabalâcul. Nu i-a făcut nimic. Da' fereşte-te de el, băiete! Fii cu ochii în patru... Mi-au povestit cazacii că odată, la beţie, cică ar fi

amenințat că, în cea dintâi luptă, are să bage un glonte în tine.

— Aha!

— N-are să ți-o ierte.

— Știu.

— Mi-am luat un cal și toate cele, adăugă Petro, schimbând vorba.

— Ați vândut boii?

— Da, plăvanii. Cu o sută optzeci. Pe cal am plătit o sută cincizeci. Bun cal! L-am cumpărat la Țuțkan.

— Cum sunt bucatele?

— Bune. Da' n-am apucat să secer. M-au luat pe nepusă masă...

Cisla trecu la ale gospodăriei, și încordarea se risipi. Grigori sorbea cu patimă noutățile de acasă. Trăia numai cu ele în acea clipă, din nou ca flăcăul simplu și slobod de altădată.

— Hai să ne mai cufundăm o dată, și apoi să ne-mbrăcăm! hotărî Petro, ștergându-și nisipul de pe pântec și scuturându-se. I se încreți pielea pe spinare și pe brațe.

De la iaz, porniră în ceată. Lângă gardul care despărțea grădina de conac, îi ajunse din urmă Stepan Astahov.

Mergând, își pieptănă moțul ciufulit cu un pieptene de os și-l înfundă sub cozorocul șepcii; trecu alături de Grigori:

— Ehei! Ziua bună, prietene!

— Bună! rosti Grigori, rămânând puțin mai în urmă, cu o privire puțin stingheră și vinovată.

— Nu care cumva m-ai uitat?

— Aproape...

— Da' vezi că eu îmi aduc aminte de tine! zâmbi batjocoritor Stepan și trecu fără să se oprească, apucând de umeri un cazac cu galoane de uriadnic, care pășea înaintea lui.

Se-nnoptase, când de la comandamentul diviziei veni ordin telefonic să pornească în linia întâi. Regimentul, cu efectivul completat, fu gata într-un sfert de ceas; porni, cântând, să închidă spărtura făcută de cavaleria maghiară.

La despărțire, Petro vârî în mâna fratelui o foaie strânsă-n patru.

— Am scris și pentru tine o rugăciune. Ia-o...

— Ce-i asta? întrebă Grigori.

— Și ajută?

— Nu râde, Grigori!

— Nu râd.

— Ei, cu bine, frate! Rămâi sănătos! Nu te avânta înaintea altora; moartea-i alege pe cei nestăpâniţi! Păzeşte-te!... strigă Petro.

— Da' rugăciunea?

Petro făcu un semn vânturat cu mâna.

Merseră până la ora unsprezece, fără nicio măsură de siguranţă; apoi, vagmiştrii transmiseră sotniilor ordinul să meargă în linişte, iar fumatul să-nceteze.

Rachete colorate, într-un văl de fum liliachiu, ţâşneau deasupra pădurii îndepărtate.

11

Un carneţel legat în saftian de culoarea stejarului. Colţurile roase şi îndoite arătau că fusese purtat multă vreme în buzunarul stăpânului. Filele erau acoperite cu un scris pieziş şi colţuros:

„... De câtăva vreme, am simţit nevoia să-mi destăinuiesc gândurile pe hârtie. Vreau să ţin un fel de «jurnal» ca în pension. Mai întâi, să vorbesc de ea; în februarie, nu-mi amintesc data, i-am fost prezentat de studentul Boiarîşkin, un consătean al ei. Îi întâlnisem la intrarea în cinematograf. Boiarîşkin ne prezentă, spunând «Este o fată din staniţa Vioşenskaia. Tu, Timofei, respect-o! Fii prietenos cu ea. Liza este o fată minunată.» Îmi aduc aminte că am murmurat ceva şi că i-am păstrat îndelung în palmă mâna umedă şi moale. Aşa am cunoscut-o pe Liza Mohova. Că e o fată stricată, am înţeles-o de la prima ei privire; la astfel de femei, ochii spun mai mult decât trebuie. Recunosc că mi-a produs o impresie dezagreabilă; în primul rând, această mână umedă şi caldă... N-am întâlnit niciodată o făptură ale cărei mâini să transpire atât de tare; şi apoi, ochii; de fapt, are ochi foarte frumoşi, cu o strălucire de culoarea alunei, dar totodată neplăcuţi.

Amice Vasea, înadins fac o frază mai frumoasă, recurg şi la imagini, pentru ca, la vremea lui, când «jurnalul» va fi la tine, la Semipalatinsk, să ai o idee precisă despre cele întâmplate (mă bate gândul ca la sfârşitul acestei intrigi de amor începute cu Elizaveta Mohova să ţi-l trimit acolo. E posibil ca lectura acestui document să-ţi facă o mare plăcere). Voi prezenta totul în ordine cronologică; era un film idiot, extrem de sentimental. Boiarîşkin tăcea; îl durea măseaua de minte, iar eu am

susţinut anevoie conversaţia. Am aflat că suntem din două staniţe învecinate; după ce am amintit de acele fermecătoare peisaje din stepă etc. etc., am amuţit amândoi. Eu, dacă e permis să mă exprim astfel, tăceam fără jenă; nici ea nu se simţea stingherită că am epuizat discuţia. Mai aflai că e studentă în anul doi la medicină, că taică-său e negustor, că-i place ceaiul tare şi tutunul lui Asmolov[19]. Precum vezi, cam puţin pentru a cunoaşte bine o fecioară cu ochii de culoarea alunei. La despărţire (noi am însoţit-o până la tramvai), m-a rugat s-o vizitez. Mi-am notat adresa. Intenţionez să mă duc la ea la 28 aprilie."

29 aprilie

„Azi am fost la ea. M-a tratat cu ceai şi cu halva. La drept vorbind, e o fată interesantă. Incisivă la vorbă, inteligentă cât trebuie; atât doar că miroase a eroină frivolă din romanele lui Arţîbaşev[20]; se simte de la o poştă. Am plecat târziu. Îmi pregăteam ţigări, cu gândul dus la atâtea lucruri absolut fără nicio legătură cu ea; îndeosebi, mă gândeam la bani.

Costumul meu e uzat într-un hal inimaginabil. Nu dispun de «capital». Într-un cuvânt, situaţia e albastră."

1 mai

„Ziua de azi a fost marcată printr-un eveniment. La Sokolniki, pe când ne petreceam timpul într-un fel nevinovat, ni s-a întâmplat o mică istorie: poliţia şi o patrulă de vreo 20 de cazaci împrăştiau un grup de muncitori, adunaţi să serbeze 1 Mai. Un beţivan lovi cu băţul un cal, şi cazacul îl lovi cu biciuşca (se obişnuieşte să i se spună nagaică; nu înţeleg de ce, că doar are un nume propriu şi glorios). M-am apropiat şi m-am amestecat şi eu în ceartă.. Mă năpădiseră cele mai alese sentimente, ţi-o mărturisesc sincer. Am intervenit şi i-am spus cazacului că este un curcan şi încă multe de-alde astea. A ridicat biciuşca, vrând să mă lovească, dar i-am spus destul de hotărât că şi eu sunt cazac, din staniţa Kamenskaia, şi că-i pot răspunde atât de bine, încât să râdă toţi diavolii de el. Era un cazac tânăr şi blajin, încă netăbăcit de militărie; mi-a răspuns că este originar din staniţa Ust-Hopiorskaia şi că-i place lupta cu pumnii. Ne-am despărţit

---

[19] *Asmolov* – fabricant de tutun de la Rostov.

[20] Arţîbaşev M. (1878-1927) – scriitor rus.

paşnic. Dacă ar fi încercat să dea în mine, s-ar fi iscat o bătaie şi poate şi alte lucruri neplăcute pentru mine. Amestecul meu se explică prin faptul că şi Elizaveta se afla în tovărăşia noastră şi că, în prezenţa ei, mă încearcă o poftă copilărească de a săvârşi o «faptă eroică». Mă văd schimbat într-un cocoş şi simt cum, sub şapca mea, creşte o creastă roşie invizibilă. Iată în ce hal am ajuns!"

3 mai

„Am o dispoziţie de mahmureală. Şi, colac peste pupăză, bani – ioc. Dosul, sau mai precis, turul pantalonilor mei a plesnit ca un pepene copt dintr-o bostănărie de pe Don. Speranţa mea că va ţine cusătura e o iluzie. Cu acelaşi succes s-ar putea cârpi şi un pepene. A trecut pe la mine Volodka Strejniov. Mâine mă duc la cursuri."

7 mai

„Am primit bani de la tata. Mă ceartă niţel în scrisoarea lui, dar nu simt niciun pic de ruşine. De-ar şti babacul că temeliile morale ale fiului său au putrezit!... Mi-am cumpărat un costum. Cravata mea a atras atenţia până şi birjarilor. M-am ras la o frizerie de pe Tverskaia. Am ieşit de acolo ferchеş, ca un vânzător de galanterie. La încrucişarea străzilor Sadovaia cu Triumfalnaia mi-a zâmbit un vardist. Ce puşlama! Aspectul meu de acum o fi având ceva comun cu el? Şi acum trei luni? Dar nu face să scormonim rufele istoriei... Întâmplător, am văzut-o pe Elizaveta prin geamul tramvaiului. Mi-a făcut semn cu mănuşa şi mi-a zâmbit. Sunt cineva!"

8 mai

„«Iubirea nicio vârstă n-are...»[21] Parcă văd aievea gura soţului Tatianei, căscată ca o gură de tun. De sus, de la galerie, mă apucase o poftă nestăvilită să scuip în această gură. Când îmi revine în minte această frază, şi mai ales sfârşitul: «n-a-re...», fălcile mi se contractează într-un căscat spasmodic, probabil de natură nervoasă.

Dar nenorocirea e că sunt îndrăgostit tocmai la vârsta mea... Scriu

[21] Din *Evgheni Oneghin*, de A. Puşkin, în traducerea lui G. Lesnea, E.S.P.L.A. – Cartea Rusă, 1959.

aceste rânduri, şi părul mi se zbârleşte. Am fost la Elizaveta. Adusei vorba pe ocolite, cu înfloriturі de stil. Avea aerul că nu pricepe şi încerca să îndrepte discuţia pe alt făgaş... Nu e prea curând? Ei drace, acest costum a stricat toată treaba! M-am uitat în oglindă: eram irezistibil! Şi mi-a trecut prin cap să-i fac declaraţia. La mine, calculul şi bunul-simţ trec înaintea tuturor. Dacă n-am s-o fac acum, peste două luni va fi prea târziu; pantalonii se vor învechi şi vor fi roşi într-un loc în aşa hal, încât nicio declaraţie nu va mai fi cu putinţă. Scriu acum şi mă admir cât de bine s-au contopit în a mea persoană cele mai frumoase sentimente ale celor mai de seamă oameni din epoca noastră! Aici găseşti şi pasiunea gingaşă şi arzătoare, şi «glasul hotărât al raţiunii». În fine, un ghiveci de virtuţi, pe lângă alte calităţi.

N-am apucat să pregătesc terenul. M-a împiedicat stăpâna casei, care a chemat-o să iasă pe culoar; am auzit când a rugat-o să-i împrumute bani. Ea a refuzat, cu toate că avea. Ştiam sigur şi i-am văzut aievea chipul şi ochii nevinovaţi de culoarea alunei, când a refuzat. Inflexiunile glasului ei vădeau o sinceritate perfectă... Dorinţa de a vorbi de dragoste a dispărut."

13 mai

„Sunt îndrăgostit de-a binelea. Nu mai încape îndoială. Toate simptomele se vădesc. Mâine fac declaraţia. Până acum, nu mi-am preparat încă bine rolul."

14 mai

„Lucrurile au luat o întorsătură neprevăzută. Cernea o ploaie caldă şi plăcută. Mergeam pe strada Mahovaia; un vânt pieziş biciuia lespezile trotuarului. Eu vorbeam, ea păşea tăcută, cu capul plecat, şi parcă medita. Ploaia se prelingea subţire de pe pălăriuţă pe obraz; era nespus de frumoasă. Redau întocmai dialogul:

— Elizaveta Sergheevna, v-am spus tot ce simt! Aveţi cuvântul...

— Mă îndoiesc de sinceritatea sentimentelor dumitale.

Am ridicat într-un fel prostesc din umeri şi i-am îndrugat că-s gata să jur, sau aşa ceva. Ea îmi spuse:

— Ascultă! Ai început să recurgi la limbajul eroilor lui Turgheniev. Vorbeşte mai simplu.

— Nici că se poate mai simplu. Vă iubesc!

— Ei şi?

— Aveţi cuvântul!

— Vrei o mărturisire de la mine?

— Vreau un răspuns.

— Vezi, Timofei Ivanovici... Ce-aş putea să-ţi răspund? Îmi placi niţeluş. Eşti foarte înalt.

— Da, şi-am să mai cresc, i-am promis eu.

— Nu ne cunoaştem bine, apropierea noastră...

— După ce vom fi mâncat împreună un pud de sare, o să ne cunoaştem mai cu temei!

Îşi şterse obrajii cu palma trandafirie şi vorbi:

— Bine, dacă vrei, să stăm împreună! O să vedem. Dă-mi un termen să lichidez o veche legătură.

— Dar cine este? mă interesai.

— Nu-l cunoşti. E un medic de boli venerice.

— Când o să fiţi liberă?

— Sper că vineri...

— O să trăim împreună? Vreau să spun, în aceeaşi cameră?

— Da, cred că aşa va fi mai comod; te vei muta la mine.

— De ce?

— Am o cameră foarte confortabilă. E curată, iar proprietăreasa e o persoană simpatică.

N-am mai spus nimic. Ne-am despărţit în colţul străzii Tverskaia. Ne-am sărutat, spre marea nedumerire a unei doamne. «Ce-aduce ziua-mi viitoare?»[22]

22 mai

„Sunt în luna de miere. Dispoziţia mea de «miere» a fost umbrită astăzi de Liza, care mi-a spus să-mi schimb lenjeria. Pe bună dreptate: rufele mele sunt ferfeniţite... Un coşmar! Dar banii, banii? Cheltuim din banii mei, şi nu-s atât de mulţi. Va trebui să caut de lucru."

24 mai

„Astăzi eram hotărât să-mi cumpăr rufe, dar Liza m-a pus să fac

[22] Vers din *Evgheni Oneghin,* de Puşkin.

cheltuieli neprevăzute. A ţinut morţiş să prânzim la un restaurant de clasa întâi şi să-şi cumpere ciorapi de mătase. Zis şi făcut. Am prânzit şi am cumpărat ciorapii, dar m-apucă disperarea: rufăria s-a dus pe apa sâmbetei."

27 mai

„Mă dă gata. Sunt sfârşit fiziceşte; semăn cu un lujer gol de floarea-soarelui. Asta nu-i muiere, e flacără şi fum!"

2 iunie

„Astăzi ne-am trezit la ora nouă. Blestematul obicei de a-mi mişca degetele picioarelor a dus la următorul rezultat: ea a ridicat pătura şi mi-a examinat îndelung laba piciorului. Apoi şi-a rezumat observaţiile astfel:

— Parcă n-ai avea picioare, ci copite de cal. Şi mai rău!... Şi apoi aceste degete acoperite de peri. Pfii!...

Mişcă umerii cu scârbă, cutremurându-se, învelindu-se în pătură şi întorcându-se cu faţa la perete.

M-am fâstâcit. Am îndoit picioarele şi i-am pus mâna pe umăr:

— Liza!

— Lasă-mă!

— Liza, observaţiile tale sunt absurde!... Nu-mi pot schimba acum forma piciorului, n-a fost făcut de comandă. Cât priveşte vegetaţia, ce să-i fac: părul e prost de felul lui, creşte peste tot. Tu, studentă în medicină, trebuie să cunoşti legile evoluţiei naturale.

Ea întoarse faţa spre mine. Ochii de culoarea alunei căpătară o nuanţă răutăcioasă, de culoarea ciocolatei.

— Fii bun şi cumpără-ţi chiar astăzi praf contra transpiraţiei: picioarele dumitale duhnesc a cadavru!

Pe drept cuvânt i-am spus şi eu atunci că mâinile ei sunt întotdeauna umede. Ea a tăcut, iar peste sufletul meu, ca să vorbesc în stil poetic, s-a lăsat «umbra unui nor». Aici nu e vorba de picioare, sau de peri..."

4 iunie

„Ne-am plimbat azi cu barca pe râul Moscova. Ne-am amintit de meleagurile Donului. Elizaveta are o comportare nedemnă: îşi bate joc de

mine şi câteodată chiar foarte brutal. Dacă i-aş răspunde cu aceeaşi monedă, ar însemna să ajungem la o ruptură. Or eu nu vreau aşa ceva. În ciuda tuturor neplăcerilor, mă simt tot mai legat de ea. În fond, nu e decât o femeie răsfăţată. Mi-e teamă că influenţa mea nu-i suficientă ca să-i schimbe firea de la rădăcină. E o fată simpatică şi capricioasă. Dar o fată trecută prin ciur şi prin dârmon. Cunoaşte o mulţime de lucruri, despre care eu ştiam numai din auzite. La întoarcere, m-a târât într-o drogherie şi a cumpărat zâmbind nişte talc şi încă o drăcovenie.

— E pentru tine, împotriva transpiraţiei.

M-am înclinat galant şi am mulţumit.

Ridicol, dar aşa este."

7 iunie

„Bagajul ei intelectual este foarte redus. Cât priveşte celelalte, ar putea să-i mai înveţe şi pe alţii.

În fiecare zi, înainte de culcare, îmi spăl picioarele cu apă caldă, le stropesc cu apă de colonie şi le presar cu o porcărie."

16 iunie

„Pe zi ce trece, e tot mai greu de suportat. Ieri a avut o criză de nervi. E greu să te înţelegi cu o astfel de fiinţă".

18 iunie

„N-avem nimic comun! Vorbim limbi deosebite. Singura punte de legătură este patul. O viaţă stearpă.

Azi-dimineaţă, înainte de a pleca la brutărie, scotocind după bani în buzunarul meu, dădu peste acest carnet. L-a scos, fluturându-l.

— Ce mai e şi asta?...

M-a ars cu jăratic. Ce-ar fi fost, dacă răsfoia două sau trei file?... Am răspuns, uimit de tonul natural al vocii mele:

— E un carnet de calcule matematice.

Îl puse nepăsătoare înapoi în buzunar şi plecă. Trebuie să fiu cu ochii în patru. Glumele pe socoteala mizeriilor intime sunt bune numai dacă nu le citeşte un ochi străin.

Pentru prietenul meu Vasea vor fi un izvor de distracţie."

21 iunie

„Elizaveta mă uimeşte. Are 21 de ani. Când a avut timp să se perverteasc㠄 atât de groaznic? Ce familie are? Cum a fost crescută? Cine s-a ocupat de educaţia ei? Sunt întrebări ce mă interesează până la extrem. Este a dracului de frumoasă. E mândră de formele desăvârşite ale trupului său. Are un cult pentru propria-i persoană; altceva nu există pe lume. Am căutat de mai multe ori să-i vorbesc serios... E mai uşor să convingi un fanatic că nu există Dumnezeu, decât s-o reeduci.

Traiul în doi devine fără rost şi e stupid. Totuşi întârzii despărţirea. Căci, cu toate acestea, mărturisesc că-mi place. Mi-a intrat în sânge."

24 iunie

„Cutia fermecată se deschide uşor. Azi am discutat deschis: mi-a spus că n-o satisfac fiziceşte. Ruptura nu e încă definitivată, dar va fi, desigur, peste câteva zile."

26 iunie

„Are nevoie de un armăsar din grajdurile staniţei. Un armăsar!"

28 iunie

„Îmi vine greu să mă despart de ea. M-a înfăşurat ca într-o pânză de păianjen. Azi ne-am dus pe colinele Vorobiov. Ea stătea la fereastră, în camera de hotel, şi razele de soare, trecând peste galeria sculptată, cădeau strălucind pe bucla ei de culoarea aurului topit! Poftim şi un fragment de poezie!"

4 iulie

„Mi-am lăsat lucrul. Şi Elizaveta m-a lăsat. Azi am băut o bere cu Strejniov. Ieri am băut votcă. M-am despărţit de Elizaveta onorabil, aşa cum se face între oameni civilizaţi. Fără ceartă, fără alte explicaţii. Azi am văzut-o pe Dmitrovka, cu un tânăr cu cizmuliţe de jocheu. A răspuns cam rezervată la salut. Cu aceasta ar fi cazul să termin jurnalul: izvorul a

secat.”

30 iulie

„Sunt nevoit să reiau pana într-un chip neaşteptat. Războiul!

Explozie de entuziasm dobitocesc. Pute jobenul indivizilor a patriotism, ca un hoit de câine, cale de o poştă. Băieţii sunt indignaţi, eu însă mă bucur. Mă mistuie dorul... «paradisului pierdut». Ieri am văzut-o în vis pe Elizaveta. Cam deocheat vis. A lăsat urma unui dor adânc. Ar trebui să mă distrez.”

1 august

„M-am deprins şi cu tărăboiul acesta. Dorul de altădată a revenit din nou. Îl sug, cum îşi suge un copil biberonul.”

3 august

„Găsit soluţia! Plec pe front. E stupid? Chiar foarte! E ruşine?

Ajunge! Tot n-am niciun căpătâi. Cel puţin să am parte de senzaţii noi. Şi când te gândeşti că acum doi ani nu eram de fel blazat... Poate încep să-mbătrânesc?”

7 august

„Scriu în vagon. În clipa asta am plecat din Voronej; mâine descind în Kamenskaia. Sunt ferm hotărât să lupt «pentru patrie, pentru ţar şi pentru lege».”

12 august

„Staniţa m-a petrecut cu un ospăţ solemn. Atamanul a băut şi a debitat un discurs incendiar. I-am spus după aceea, încetişor: «Eşti un prost, Andrei Karpovici!» S-a făcut verde de ciudă şi de mirare. Îmi spuse cu venin în glas: «Şi cică eşti om învăţat! Nu-mi eşti cumva dintr-ăia pe care i-am croit cu biciuştile în nouă sute cinci?» I-am răspuns că, spre regretul meu, nu sunt «dintr-ăia». Tata, cu mucii sub nas, plângea şi voia mereu să mă pupe. Săracul, scumpul meu tată! De-ai fi în pielea mea! I-am propus,

în glumă, să vină şi el cu mine; a exclamat cu groază: «Ce tot spui! Da' gospodăria?...» Mâine plec la gară."

13 august

„Grânele sunt nesecerate pe alocuri. Hârciogi graşi stau pe moviliţe. Seamănă grozav cu nemţii din pozele ieftine, pe care Kozma Kriucikov îi înşiră străpunşi în lancea lui. Trăiam liniştit, studiam matematicile şi alte ştiinţe exacte şi n-aş fi crezut niciodată că am să devin un «şovinist». La regiment, voi discuta şi cu cazacii."

22 august

„La una din staţii, am văzut cel dintâi convoi de prizonieri. Un ofiţer austriac, zvelt, cu un aer de sportiv, mergea în gară sub escortă. Două domnişoare ce se plimbau pe peron i-au zâmbit. Le-a salutat cu multă eleganţă şi le-a trimis o bezea.

Deşi în prizonierat, e proaspăt ras, galant, jambierele lui galbene strălucesc. L-am urmărit cu privirea; e un băiat tânăr şi frumos, un chip de camarad simpatic. Dacă m-aş întâlni pe câmpul de luptă cu unul ca ăsta, mâna nu s-ar îndura să ridice sabia."

24 august

„Refugiaţi, refugiaţi, refugiaţi... Toate liniile sunt ticsite de trenuri cu refugiaţi şi cu soldaţi.

A trecut primul tren sanitar. La oprire, un soldat tânăr a sărit din vagon. Avea faţa bandajată. Am stat de vorbă. A fost rănit de un şrapnel. Bucuros nevoie mare că poate va fi clasat inapt pentru serviciul militar. Are un ochi vătămat. Râdea."

27 august

„Sunt la regimentul meu. Comandantul de regiment e un moşneguţ foarte simpatic. Cazac din regiunea Donului de jos. Aici se simte mirosul de sânge. Se vorbeşte că poimâine vom trece în prima linie. Plutonul meu, plutonul trei din sotnia a treia, este format din cazaci din staniţa Konstantinovskaia. Băieţi fără duh. Numai unul singur este bun de cântec

şi de glume.”

28 august

„Pornim. Astăzi dintr-acolo răsună o canonadă puternică. Ai impresia că se apropie furtuna şi că tunetul se sparge, undeva, departe. Am adulmecat văzduhul: nu miroase a ploaie? Dar cerul e azuriu şi limpede.

De ieri, calul meu şchioapătă; s-a lovit cu piciorul în roata de la bucătăria de campanie. Totul este extraordinar şi nou. Nu ştiu cu ce să-ncep, despre ce să scriu.”

30 august

„Ieri n-am avut timp să scriu. Scriu din şa. Sunt legănat, şi din creion alunecă litere uriaşe, lăbărţate. Am plecat trei oameni după furaj.

Acum camarazii fac maldăre de fân; eu sunt culcat pe burtă şi «fixez» cu întârziere evenimentele de ieri. Ieri, vagmistrul Tolokonnikov m-a trimis în cercetare. Eram şase oameni (îmi spune «student», cu o nuanţă de batjocură. «Ei, tu, studentule! Calul se despotcoveşte, şi tu nu vezi nimic?»). Am trecut printr-un târg pe jumătate ars. Era cald. Caii şi noi eram uzi leoarcă. Nu e bine că trebuie să purtăm şi vara nădragi de postav. Într-un şanţ, afară din târg, am văzut cel dintâi cadavru. Era un neamţ; zăcea pe spate, cu picioarele până la genunchi în şanţ. O mână îi era îndoită la omoplat; cealaltă strângea un încărcător. N-avea arma lângă el. Făcea o impresie înspăimântătoare. Reconstitui în minte ce-am simţit, şi-mi trece un fior prin spate. După poziţia lui, ai fi zis că se aşezase atârnând picioarele în şanţ, apoi se întinsese să se odihnească. Uniformă brumărie. Cască. Se vedea căptuşeala ei de piele, tăiată în zimţi, ca la ţigările cu carton, ca să nu se împrăştie tutunul. Am fost atât de năucit de acest prim contact cu moartea, că nu-mi amintesc chipul lui. Am văzut numai furnici mari, galbene, care mişunau pe fruntea pământie şi pe ochii lui sticloşi, pe jumătate închişi. Cazacii îşi făceau cruce, trecând. Mă uitam la o mică pată de sânge, pe partea dreaptă a uniformei. Glonţul i-a străpuns trunchiul. Când treceam, am văzut că în partea stângă, pe unde ieşise plumbul, pata era mai mare şi cursese mai mult sânge pe pământ, iar uniforma îi era zdrenţe.

Am tresărit şi mi-am văzut de drum. Aşadar, iată cum e...

Uriadnicul-major, poreclit Trundalei, încercă să ne ridice moralul,

povestind o anecdotă scabroasă, dar buzele îi tremurau...

La jumătate de verstă de târg se înălţau zidurile unei uzine arse, ziduri de cărămidă cu marginile negre şi afumate. Fiindu-ne teamă să mergem pe drumul care trecea pe lângă aceste ruine, am hotărât să ocolim. Ne-am depărtat, şi în clipa aceea, de după ziduri, inamicul a deschis foc asupra noastră. Mi-e ruşine, dar trebuie să mărturisesc că răpăitul acestor prime împuşcături a fost cât p-aci să mă arunce jos din şa. M-am prins de oblânc şi, aplecându-mă instinctiv, am tras de dârlogi. Am galopat spre târg, pe lângă şanţul unde era cadavrul neamţului; ne-am revenit abia după ce lăsarăm târguşorul mult în urma noastră. Apoi, am făcut cale întoarsă şi am descălecat. Doi oameni au rămas cu caii; noi patru ne-am îndreptat spre şanţul de la marginea târgului. Ne aplecam, mergând de-a lungul lui. Am zărit de departe picioarele îndoite ale neamţului, încălţate cu cizme scurte, galbene. Am trecut pe lângă el, ţinându-ne răsuflarea, ca pe lângă un om care doarme şi ţi-e teamă să nu-l trezeşti. Iarba strivită era jilavă, de un verde-crud.

Ne-am culcat în şanţ. După câteva minute, nouă ulani germani ieşiră, prin flanc câte unul, de după ruinele uzinei... I-am cunoscut după uniformă. Ofiţerul lor s-a desprins din rând şi a strigat ceva cu glas forţat, răguşit. Micul detaşament veni în galop spre noi... Camarazii mă strigă să le dau o mână de ajutor, ca să pună iarba în plasă. Mă duc."

30 august

„Vreau să-mi termin istorisirea despre felul cum am tras pentru prima oară într-un om. Ulanii galopau spre noi. Şi acum parcă văd uniformele lor verzi-cenuşii, ca de şopârlă, pâlnia lăcuită a chiverelor şi lăncile legănate în mers, cu steguleţe în vârf.

Călăreau pe cai murgi-închis. Nu ştiu de ce mi-au lunecat privirile pe creasta şanţului, unde am văzut un gândăcel, verde ca smaraldul. S-a mărit sub ochii mei, luând proporţii monstruoase. Se târî, deveni un uriaş, scuturând firele de iarbă. Se apropie de cotul meu, sprijinit pe lutul fărâmicios al crestei; urcă mâneca bluzei kaki şi coborî repede pe armă şi de acolo pe curea. Îl urmăream în călătoria lui, când auzii vocea tremurătoare a uriadnicului major Trundalei: «Trage, ce mai aştepţi?»

Am proptit cotul mai solid, am închis ochiul stâng şi am simţit că inima mi se umflă, creşte monstruos, întocmai ca şi gândăcelul verde. Cătarea armei tremura încordat, ca şi crestătura înălţătorului, pe fondul verde-

cenuşiu al uniformei. Trundalei trase alături de mine. Apăsai pe trăgaci şi auzii şuieratul plângător al glontelui. Ochisem, se vede, prea jos; glonţul ricoşă, izbind muşuroaiele din faţă şi scoţând fumuleţe de praf. Era întâia oară când trăgeam într-un om. Am tras un întreg încărcător, fără a ochi, fără a vedea ceva înaintea mea. La sfârşit, am împins închizătorul şi am apăsat pe trăgaci; am auzit numai o ţăcănitură; nu observasem că nu mai aveam cartuşe. Numai după aceea mă uitai după nemţi. Galopau îndărăt, în aceeaşi ordine. Ofiţerul călărea în urma lor. Erau nouă; văzui şoldurile netede ale murgului ofiţeresc şi placa metalică din vârful chiverei lui de ulan."

2 septembrie

„Într-un pasaj din Război şi pace, Tolstoi vorbeşte de o linie ce desparte cele două armate duşmane: este linia necunoscutului ce separă viii de morţi. Escadronul lui Nikolai Rostov porneşte la atac, şi Rostov trasează această linie în minte. Mi-am amintit astăzi foarte viu acest pasaj din roman, fiindcă, azi, în zori, am atacat husarii germani... De dimineaţă, unităţile lor, foarte bine sprijinite de artilerie, presau infanteria noastră. Văzui pe soldaţii noştri – erau mi se pare din Regimentele 241 şi 273 infanterie – rupând-o la fugă, îngroziţi. Erau demoralizaţi cu totul în urma eşuării atacului început de cele două regimente, fără o pregătire de artilerie; în cele din urmă, au fost respinse de focul inamicului, pierzând aproape o treime din efectiv. Husarii nemţi urmăreau infanteria noastră; abia atunci a fost aruncat în luptă şi regimentul nostru, aflat în rezervă, într-un luminiş de pădure. Iată ce-mi aduc aminte din această luptă. La orele trei dimineaţa, ieşirăm din satul Tîşvici. Era un întuneric adânc. În văzduh pluteau miresme de cetină şi de lanuri de ovăz. Regimentul înainta împărţit pe sotnii. Ne-am abătut din drum, spre stânga, şi am pornit prin lanuri. Caii păşeau sforăind, şi copitele scuturau picăturile de rouă de pe spicele de ovăz.

Deşi îmbrăcaţi în mantale, ne era frig. Regimentul a rătăcit îndelung pe câmp; după o oră veni în galop un ofiţer de la statul-major şi aduse un ordin pentru comandant. Bătrânul nostru transmise comanda cu o voce nemulţumită, şi regimentul coti brusc în unghi drept spre pădure. Ne înghesuiam într-o rarişte strâmtă, înaintând în coloană, pe plutoane. Bătălia se desfăşura undeva în stânga noastră. Trăgeau bateriile germane şi, judecând după bubuituri, erau foarte numeroase. Focurile de armă

pârâiau necontenit; părea că cetina parfumată arde deasupra capetelor noastre. Până la răsăritul soarelui, am fost numai auditori. După aceea, răsună un «ura» tremurat, jalnic, slab şi fără avânt, şi se făcu o tăcere sfâşiată numai de ţăcănitul regulat al mitralierelor. În clipele acestea, gândurile mele se învălmăşeau stupid; singurul lucru pe care mi-l imaginam în acest moment, dureros de limpede şi de real, erau nenumăratele feţe ale infanteriştilor noştri, mergând în lanţ de trăgători la atac.

Vedeam siluete cenuşii, cu şepci pleoştite; îi vedeam încălţaţi cu cizme scurte, mai jos de genunchi, frământând glodul de toamnă. Auzeam limpede hohotul răguşit al mitralierelor nemţeşti, care prefăceau în cadavre oamenii aceştia vii, şiroind de sudoare. Cele două regimente fură măturate şi o luară la fugă aruncând armele. Un regiment de husari nemţi îi gonea din spate. Ne-am pomenit în coasta lor, la vreo trei sute de stânjeni sau chiar mai puţin. Un ordin. Ne rânduim într-o clipă în formaţie de atac. Aud o singură comandă, reţinută şi rece ca o zăbală «Marş, marş!» Zburam înainte. Calul pleoşti urechile cu atâta putere, că nu le-aş fi putut ridica cu mâna. Când întorsei capul, văzui în spatele meu pe comandantul regimentului şi alţi doi ofiţeri galopând. Iată linia care desparte viii de morţi. Iată marea nebunie!

Husarii rup rândurile şi o pornesc înapoi. Sub ochii mei, sotnicul Cerneţov a spintecat cu sabia un husar neamţ. Văzui şi un cazac înnebunit din sotnia a şasea care, urmărind pe un neamţ, lovea cu sabia şoldurile calului, şi bucăţi de piele săreau, fâlfâind în aer. Nu, e de neînchipuit! N-au un nume faptele acestea! Când ne-am întors, m-am uitat la chipul lui Cerneţov. Era rezervat, calm şi bine dispus. Ai fi spus că joacă preferans şi nu că e în şa, după ce omorâse un om. Sotnicul Cerneţov o să ajungă departe. Are talent!"

4 septembrie

„Am fost trimişi în spate pentru odihnă. Divizia a 4-a din Corpul II se concentrează în zona frontului. Suntem în târgul Kobîlino. Azi-dimineaţă, unităţi din Divizia a II-a cavalerie şi cazaci din Ural au trecut prin târg în marş forţat. Luptele continuă spre vest. Tunurile bubuie fără încetare. După prânz m-am dus la ambulanţă. Sosise chiar atunci un convoi de răniţi. Sanitarii descărcau un furgon şi râdeau. Mă apropiai. Un soldat înalt, cu faţa ciupită, coborî sprijinit de sanitar, zâmbind şi oftând.

«Priveşte, cazacule, spuse el adresându-mi-se, mi-au înfipt o alice; în e...! Am primit patru mitralii.» Sanitarul întrebă: «A făcut explozie în spatele tău?» «Ce vorbă-i aia? Da' ce, eu atacam cu spatele!» O soră de caritate ieşi dintr-o baracă. Am privit-o, şi un tremur m-a silit să mă sprijin de o căruţă. Asemănarea ei cu Elizaveta era nemaipomenită. Aceiaşi ochi, acelaşi chip oval; nasul şi părul aceleaşi. Până şi vocea era aceeaşi. Ori, poate, aşa mi s-a părut? Acum am să găsesc, te pomeneşti, că toate femeile îi seamănă?!"

5 septembrie

„Timp de 24 de ore am ţinut caii la conovăţ să mănânce. Acum, ne întoarcem pe front. Sunt zdrobit fiziceşte. Gornistul sună semnalul de încălecare. Aş trage în el fără milă în momentul acesta..."

*

Comandantul sotniei trimisese pe Grigori Melehov să facă legătura cu statul-major al regimentului. Trecând pe unde au fost de curând luptele, Grigori zări pe marginea şoselei cadavrul unui cazac. Zăcea, cu capul blond, culcat pe pietrişul şoselei, măcinat de copitele cailor. Grigori coborî şi scotoci cadavrul, astupându-şi nasul (în preajma mortului începuse a pluti un miros greu, dulceag, de cadavru). Găsi în buzunarul pantalonilor acest carneţel, un vârf de creion chimic şi un portofel. Desprinse cartuşierele şi aruncă o privire asupra chipului galben şi jilav, care era în descompunere. Era negru-catifelat între ochi şi pe tâmple. Pulberea înnegrea o cută care-i brăzda fruntea şi-i dădea o expresie gânditoare şi severă.

Grigori acoperi faţa mortului cu o batistă de mătase găsită în buzunarul lui şi se îndreptă spre statul-major, întorcând din când în când capul. Când sosi, înmână carnetul furierilor, care citiră crâmpeie din el, îmbulzindu-se şi luând în derâdere scurta viaţă a unui om necunoscut şi pasiunile lui pământeşti.

12

După ce-a ocupat orăşelul Leşniuv, Divizia a II-a cavalerie trecu în

lupte prin Stanislavcik, Radziwillow şi Brodi. La 15 august, se desfăşură în faţa oraşului Kamenka-Strumilovo. În urmă venea grosul armatei; unităţile de infanterie se concentrau în sectoarele de însemnătate strategică; statele-majore şi convoaiele se îngrămădeau la nodurile de comunicaţie. Frontul începea de la Marea Baltică şi se întindea ca o brazdă a morţii. Statele-majore elaborau planurile unei ofensive ample; preocupaţi, generalii stăteau ceasuri în şir aplecaţi deasupra hărţilor; curierii galopau cu ordine de atac, sute de mii de soldaţi se duceau la moarte...

Patrulele de cercetare raportau că inamicul concentrează puternice forţe de cavalerie în preajma oraşului. În luminişurile de-a lungul drumurilor, se iscau ciocniri, patrule de cazaci luau contact cu patrulele de cercetare inamice.

De când se despărţise de fratele său, Grigori Melehov, în truditele zile de marş, încerca să găsească în suflet un reazem, să poată înfrâna gândurile chinuitoare şi să-şi învie voia bună de altădată. Dar nu izbutea. Regimentul fusese întărit cu o sotnie din seria a treia de mobilizare. Alexei Uriupin, cazac din staniţa Kazanskaia, nimeri într-un pluton cu Grigori. Acest Uriupin era un om înalt, puţin încovoiat, cu falca de jos ieşită şi mustăţile pleoştite ca ale unui calmuc; ochii lui vii şi cutezători râdeau necontenit; cu toate că era tânăr, avea chelie; părul rărit şi castaniu i se zbârlea pe amândouă părţile capului bombat, de o formă neregulată. Din prima zi, fu poreclit de cazaci „Moţatul".

După luptă, lângă Brodî, regimentul se odihni timp de o zi. Grigori se pomeni în aceeaşi casă cu Moţatul.

Vorbiră multe şi de toate.

— Tu, Melehov, eşti cam fleşcăit!

— Cum aşa, fleşcăit? se încruntă Grigori.

— Eşti bleg, parcă ai boli! îl lămuri Moţatul.

Dădeau fân cailor şi fumau, rezemaţi de un gard şubred, năpădit de un muşchi verde. Husarii călăreau pe uliţă în rânduri de câte patru; leşurile mai zăceau încă pe sub garduri (alungându-i pe austrieci, se luptaseră şi pe uliţele mărginaşe ale târgului); şerpuia un fum înecăcios în aer, de sub dărâmăturile unei sinagogi incendiate. La această oră, când soarele asfinţea în mii de culori, oraşul avea o înfăţişare de pustiire, goală şi macabră.

— Sunt sănătos tun! răspunse Grigori şi scuipă, fără să se uite la Moţat.

— Minţi! Ştiu eu ce-mi văd ochii!

— Ce-ţi văd?

— Ţi-e teamă, ţâncule? Ţi-e teamă de moarte?

— Eşti prost ca noaptea! spuse Grigori cu dispreţ, privindu-şi încordat unghiile.

— Haide, spune ai ucis vreun om? întrebă răspicat Moţatul, cercetând iscoditor faţa lui Grigori.

— Am omorât. Şi ce?

— Te mustră cugetul?

— Mă mustră? zâmbi Grigori.

Moţatul trase sabia din teacă.

— Vrei să-ţi retez capul?

— Şi pe urmă?...

— Te-aş ucide şi nici că mi-ar păsa; eu nu ştiu ce-i mila!

Ochii Moţatului râdeau, Grigori înţelese însă din sunetul glasului şi după tremurarea sălbatică a nărilor că nu glumea.

— Sălbatic şi ciudat mai eşti, spuse Grigori, privind cu atenţie la chipul Moţatului.

— Eşti slab de înger, băiete. Da' lovitura lui Baklanov o cunoşti?... Hai, să vezi!

Moţatul alese din ochi un mesteacăn bătrân din grădină şi merse drept spre el, uşor, aplecat înainte şi ţintind. Braţele lungi, vânjoase şi neobişnuit de groase la încheieturi atârnau înţepenite.

— Priveşte!

Ridică încet sabia şi, îndoind genunchii, opinti o lovitură piezişă, groaznică. Mesteacănul se prăbuşi, retezat la doi arşini de rădăcină, atingând cercevelele goale ale ferestrelor şi zgâriind pereţii casei.

— Văzuşi? Învaţă şi tu. Baklanov a fost ataman; auzit-ai de el?... Avea o sabie cu argint-viu în ea; era greu de ridicat; cu o lovitură despica un cal în două. Asta-i!...

Multă vreme, Grigori se căzni să înveţe meşteşugul iscusit al loviturii.

— Putere ai, da' mânuieşti sabia ca un nărod. Uite acilea cum trebuie să faci, îl dăscălea Moţatul, şi sabia lui lovea ţinta în zbor pieziş, cu o putere uluitoare.

— Despică omul fără codeală! Îi moale ca aluatul, rânjea Moţatul cu ochii sclipitori. Nu te gândi, ce şi cum... Tu eşti cazac, treaba ta îi să căsăpeşti fără să întrebi nimica. E un lucru sfânt să ucizi duşmanul în luptă. Pentru fiştecare, Dumnezeu îţi iartă câte un păcat, ca şi pentru un şarpe strivit. Nu se cuvine să omori aşa, fără noimă, o vită, un viţel sau mai

ştiu eu ce; da' pe om, omoară-l. Omul îi spurcat! Un gunoi de pute pe pământ şi trăieşte ca o ciupercă veninoasă...

La întâmpinările lui Grigori, se încruntă şi tăcu îndărătnic.

Grigori lua aminte, cu mirare, că toţi caii aveau frică de Moţat. Când se apropia el, caii ciuleau urechile, se strângeau grămadă; părea că se apropie o fiară, iar nu un om. Lângă Stanislavcik, sotnia, înaintând pe teren mlăştinos şi păduratic, fu nevoită să descalece. Câţiva oameni luară caii şi plecară în vale, la adăpost. Era rândul Moţatului să-ngrijească de dânşii, dar el se împotrivi cu hotărâre.

— Uriupin, fecior de căţea! De ce încerci să chiuleşti? De ce nu vrei să duci caii? îl bruftului încheietorul de pluton.

— Da' ce-s eu de vină, dacă li-i frică cailor de mine, zău! rosti Moţatul, cu un râs care-i juca tot timpul pe sub gene.

N-a rămas niciodată să stea cu caii; se purta, frumos cu calul său, îl răsfăţa şi-l îngrijea, dar Grigori observa mereu acelaşi lucru: de câte ori îi venea stăpânul, cu braţele nemişcate, lipite de şolduri, întotdeauna pe spatele calului trecea de îndată un fior. Calul se neliniştea.

— Ia spune, preacuvioase, de ce se dau în lături caii, când te văd? îl întrebă într-o zi Grigori.

— Naiba-i ştie! ridică din umeri Moţatul. Totuşi sunt bun cu ei.

— Pe beţivani, de, mai înţeleg! Îi adulmecă după miros şi se tem de dânşii; dară tu nu bei.

— Mi-i cruntă inima, şi ei o simt.

— Ai inimă de lup, sau poate n-ai nimic. Poate ţi-o fi crescut în locu-i o piatră.

— Poate!... încuviinţă Moţatul cu nepăsare.

În preajma oraşului Kamenka-Strumilovo, plutonul trei, împreună cu ofiţerul, plecă în recunoaştere. Un transfug ceh pomenise la comandament despre dispozitivul unităţilor austriece şi despre o proiectată contraofensivă pe linia Goroşi-Stavinţki. Drumul pe care se aşteptau mişcările trupelor inamice se cerea supravegheat fără încetare; pentru aceasta, ofiţerul lăsă în marginea pădurii patru cazaci cu încheietorul de pluton şi plecă cu ceilalţi spre un cătun cu acoperişurile de ţiglă ce se zărea dincolo de deal.

Grigori, încheietorul de pluton, tânărul cazac Silantiev, Moţatul şi Mişka Koşevoi rămaseră la marginea pădurii lângă un mic paraclis cu turla ascuţită, adăpostind un crucifix ruginit.

— Descălecaţi, flăcăi! ordonă încheietorul de pluton. Koşevoi, du caii

îndărătul pinilor ăstora; da, acolo, unde-s mai deşi...

Cazacii fumau, culcaţi sub un pin frânt, uscat. Încheietorul de pluton nu slăbea binoclul de la ochi. La zece paşi de el, se legăna un lan nesecerat de grâu, cu boabele căzute. Spicele scuturate în vânt se îndoiau şi şuşuiau jalnic. Stătură culcaţi o jumătate de ceas, schimbând alene doar câte o vorbă, din când în când. Undeva, în partea din dreapta a oraşului, văzduhul tremura necontenit din pricina canonadei.

Grigori se târî până la lan; găsi câteva spice pline, le frecă în palmă şi ronţăi boabele uscate.

— Oho, austriecii! strigă cu jumătate de gură încheietorul de pluton.

— Unde-s? întrebă Silantiev.

— Colo, ies din pădure. Cată mai la dreapta!

Un grup de călăreţi ieşi din rariştea îndepărtată. Oprindu-se, cercetau câmpia şi pădurea ce se revărsa pe alocuri spre şes; se îndreptară apoi către cazaci.

— Melehov; strigă încheietorul de pluton.

Grigori se târî spre pin.

— Îi lăsăm să vină mai aproape, şi apoi îi pălim cu o salvă. Armele gata, flăcăi! şopti încheietorul de pluton, înfrigurat.

Călăreţii se apropiau încet, abătându-se spre dreapta.

Cei patru cazaci aşteptau, culcaţi sub pin, tăcuţi, cu răsuflarea oprită.

— ... *aucht*! *Kaporal*! răsună, adus de vânt, un glas sonor şi tânăr.

Grigori ridică privirea şase husari maghiari, îmbrăcaţi în dolmane frumoase, cu brandenburguri, veneau buluc.

Cel din fruntea lor era călare pe un cal corbiu şi trupeş; ţinea carabina în mână şi râdea încet, cu voce de bas.

— Foc! şopti încheietorul de pluton.

„Bu-hu-hu-um!" porni salva.

„U-u-uh!" izbucni ca un lătrat ecoul.

— Ce-i asta? strigă speriat Koşevoi dindărătul pinilor şi se răsti la cai Prr, diavole! Ai turbat? Stai, drace! Vocea lui răsuna puternic.

Husarii întoarseră caii şi porniră în galop pe ogoare în lanţ şerpuit.

Unul din ei, cel care gonea pe calul corbiu, în fruntea lor, trăgea în aer. Ultimul, rămas la coadă, se aplecase pe grumazul calului şi întorcea din când în când capul, ţinând chipiul în mâna stângă.

Moţatul sări cel dintâi şi, cu puşca în mână, alergă împiedicându-se în grâu. La vreo sută de stânjeni departe, un cal doborât se zvârcolea, frământând picioarele; lângă el, un husar maghiar, în capul gol, îşi freca

genunchiul lovit în cădere. Strigă de departe ceva nedesluşit şi ridică braţele, privind la camarazii care galopau depărtându-se.

Toate astea se petrecură atât de uite, încât Grigori îşi veni în fire numai când Moţatul aduse prizonierul lângă pin.

— Leapădă asta, voinice! strigă Moţatul, smulgându-i sabia. Prizonierul avu un zâmbet încurcat şi prinse numaidecât să dezlege cureaua; mâinile îi tremurau; nu izbutea să descheie catarama. Grigori îl ajută cu băgare de seamă; husarul, un flăcău înalt şi bucălat, cu un negel în colţul de sus al buzei, îi zâmbi recunoscător şi dădu din cap. Părea bucuros că scăpase de arme; se scotoci prin buzunare cu ochii la cazaci, scoase o pungă de piele şi murmură ceva, oferind prin semne cazacilor să se înfrupte.

— Ne face cinste! zâmbi încheietorul de pluton, căutând prin buzunare o foiţă.

— Răsuceşte una din tutunul lui! chicoti Silantiev.

Cazacii răsuciră câte o ţigară şi aprinseră. Tutunul negru de pipă, îi ameţi îndată.

— Unde-i carabina lui? întrebă încheietorul de pluton, sorbind fumul cu nesaţ.

— Iat-o! spuse Moţatul, arătând spre cureaua galbenă care îi atârna pe umăr.

— Trebuie trimis la sotnie. Statul-major are nevoie de informaţii. Cine să-l ducă? întrebă încheietorul de pluton, tuşind şi plimbând asupra cazacilor privirea tulbure.

— Eu! se oferi Moţatul.

— Hai, du-te!

Se vedea bine că prizonierul a înţeles – şi prinse a zâmbi stângaci şi jalnic, încercând să se stăpânească; cu mişcări repezi îşi întoarse buzunarele şi întinse cazacilor bucăţi de ciocolată moale şi strivită.

— Rutean, *ich*... rutean... *nicht* austriac! rostea, stâlcind cuvintele şi tot oferind mereu cu gesturi caraghioase ciocolata lui, turtită şi mirositoare.

— Mai ai vreo armă? întrebă încheietorul de pluton. Nu mai trăncăni, că-i degeaba! Nu înţelegem. Ai rivolver? Pac-pac? spuse el, apăsând degetul pe un trăgaci închipuit.

Prizonierul dădu aprig din cap:

— Nu este! Nu este!

Se lăsă percheziţionat de bunăvoie; obrajii bucălaţi îi tremurau.

Sângele curgea sub pantalonii sfâşiaţi la genunchi; se vedea o zgârietură pe pielea trandafirie. Punea batista, se strâmba, plescăia din

limbă şi sporovăia mereu. Chipiul îi rămăsese lângă calul ucis; ceru voie să se ducă şi să ia pătura, chipiul şi carnetul de buzunar unde avea o fotografie a rudelor; încheietorul de pluton se străduia în zadar să priceapă ce vorbeşte şi, în cele din urmă, cu un gest a lehamite, porunci:

— Du-l!

Moţatul îşi luă calul rămas în paza lui Koşevoi, încălecă, îşi potrivi cureaua armei şi arătă cu mâna:

— Marş voinice! Ce mai oştean!... Grijania şi Paştele lui!...

Încurajat de rânjetul Moţatului, prizonierul zâmbi şi el; păşind alături de cal, îl plesni pe coapsă cu o familiaritate linguşitoare. Moţatul îl respinse cu asprime şi trase de dârlogi, lăsându-l să treacă înainte.

— Marş, afurisitule! Nu ne arde nouă de şagă!...

Prizonierul porni înainte cu un aer vinovat; luă o mutră serioasă şi, mergând, se întorcea mereu spre cazaci. Părul bălai se ciufulea de vânt în vârful capului. Aşa a rămas în amintirea lui Grigori, cu dolmanul de husar, cu brandenburguri, cu părul ciufulit şi cu mersul apăsat şi sigur.

— Du-te, Melehov, de ia şaua! ordonă încheietorul de pluton şi scuipă cu părere de rău mucul de ţigară care-i frigea degetele.

Grigori scoase şaua calului ucis şi ridică, fără să ştie de ce, chipiul căzut lângă cal. Mirosi căptuşeala şi simţi un iz de sudoare şi de săpun ieftin. Aduse şaua, ţinând cu grijă în mâna stângă chipiul husarului. Cazacii, chirciţi sub pin, scotociră coburii şi cercetară cu atenţie şaua, un model cum nu mai văzuseră niciodată.

— Tutunul îi foarte bun! Trebuia să-i mai cerem o ţigară! rosti cu regret Silantiev.

— Ce-i drept, îi drept! Straşnic tutun!

— Parc-ar avea dulceaţă. Lunecă pe gât ca untdelemnul! încuviinţă încheietorul de pluton, oftând şi înghiţind în sec.

După câteva minute, capul unui cal se ivi de după un pin. Se întorcea Moţatul.

— Hei! exclamă încheietorul de pluton, sărind speriat în sus. L-ai lăsat să scape?...

Moţatul se apropie vânturând biciuşca, descălecă şi dădu braţele în lături să se mai dezmorţească.

— Ce-ai făcut cu austriacul? stărui încheietorul de pluton, păşind spre dânsul.

— Ia dă-mi pace! spuse Moţatul arţăgos. A fugit... A vrut să fugă...

— Şi l-ai scăpat?

— Când am ajuns în rarişte, a rupt-o la fugă... L-am pălit cu sabia.

— Minţi! strigă Grigori. L-ai ucis fără pricină!

— De ce zbieri? Nu-i treaba ta.

Moţatul ridică spre Grigori ochii de gheaţă.

— Cu-um? se sculă Grigori încet, căutând ceva împrejur cu mâini cuprinse de spasmuri.

— Nu te băga unde nu-ţi fierbe oala! Ai înţeles? Nu te băga!... repetă Moţatul cu asprime.

Grigori apucă arma de curea, o smuci şi o puse fulgerător la ochi. Degetul îi tremură şi nu găsea trăgaciul; chipul lui îngălbeni şi se schimonosi ciudat.

— Hei, strigă ameninţător încheietorul de pluton; se repezi la Grigori şi-l împinse înainte de a slobozi împuşcătura; glonţul, cântând plângător, scutură doar cetina.

— Ce-i asta? mugi Koşevoi.

Silantiev rămase pe loc cu gura căscată. Încheietorul de pluton îl împinse pe Grigori în piept şi-i smulse arma, numai Moţatul stătea în aceeaşi poziţie, cu un picior scos înainte, cu mâna stângă pe centură.

— Mai trage o dată...

— Te omor! se repezi spre el Grigori.

— Ho! Ce v-a apucat?... Vreţi să mergeţi la Curtea marţială, ai? Să vă pună la zid? Jos arma! strigă încheietorul de pluton şi, îmbrâncindu-l pe Grigori, se puse între cei doi cazaci, depărtând braţele.

— Minţi! N-ai să mă omori! spuse, râzând încetişor, Moţatul; numai piciorul răşchirat îi tremura.

Când se întorceau, în amurg, Grigori zări înaintea celorlalţi cadavrul husarului. Se îndreptă spre el, luând-o înaintea tovarăşilor, şi, oprind calul care sforăia speriat, îi privi cu atenţie. Prizonierul zăcea pe pântec, cu faţa ascunsă într-un covor de muşchi, cu mâna întoarsă şi aruncată-n lături; palma galbenă părea o frunză veştedă, căzută pe iarbă. Groaznica lovitură de sabie aplicată, pesemne, pe la spate, îl despicase în două, de sus de la umăr şi până la brâu.

— Cum l-a mai spintecat! murmură încheietorul de pluton, trecând pe alături şi privind cu spaimă şuviţele de păr bălai, zbârlit, pe capul strâmbat al mortului.

Cazacii se întoarseră tăcuţi la sotnie. Umbrele amurgului se îngroşau. Un vânt dinspre apus împingea pe boltă un nor mare, negru. Mirosul dulceag de putregai, de apă stătută şi ierburi de nămol venea de undeva

dinspre mlaştină; un buhai-de-baltă striga monoton. Tăcerea somnoroasă era întreruptă din când în când de hârşcâitul harnaşamentului, de o sabie lovită în scări şi de cetina strivită sub copite. Cele din urmă raze de soare se topeau în pete roşii, pe vârfurile pinilor din rarişte. Moţatul fuma neîntrerupt. Scânteile îi luminau din când în când degetele butucănoase, cu unghii bombate şi negre, care strângeau ţigara. Norul plutea deasupra pădurii, întărind şi îngroşând culorile şterse şi nespus de triste ale înserării ce pogora pe pământ.

13

Operaţia pentru cucerirea oraşului începu dis-de-dimineaţă. Unităţile de infanterie, având cavalerie pe flancuri şi în rezervă, urmau să pornească atacul dinspre pădure, la revărsatul zorilor. O încurcătură se iscase undeva: două regimente de infanterie nu veniră la timp; Regimentul 211 infanterie primi ordin să treacă la flancul stâng; în timp ce un alt regiment se deplasa spre poziţii, nimeri sub focul unei baterii proprii; se petrecu ceva absurd; o harababură bezmetică răsturnă toată planurile; exista primejdia ca atacul să se termine, dacă nu cu zdrobirea trupelor, cel puţin cu un eşec. Pe când infanteria se regrupa, iar artileriştii – care în cursul nopţii, din ordinul neghiob al cuiva, fuseseră trimişi în mlaştină, unde se înfundaseră – îşi salvau atelajele şi tunurile împotmolite, Divizia a II-a trecu la atac. Terenul păduros şi mlăştinos nu îngăduia atacul pe un front larg; în câteva sectoare escadroanele noastre de cavalerie erau silite să atace pluton după pluton. Sotniile a patra şi a cincea din Regimentul 12 de cazaci fuseseră retrase în rezervă; celelalte se angrenaseră în valul atacului; după un sfert de ceas, un vuiet şi un urlet fioros de glasuri tremurătoare răzbi până la acei care rămăseseră în urmă.

— Ur-a-a-a – rra-rra-a!...

— Au pornit ai noştri!

— Înaintează!

— Ascultă ce mai răpăie mitraliera!

— I-auzi ce-i mai seceră pe-ai noştri...

— Au amuţit, hai?

— Va să zică, acolo sunt!

— Acuşi intrăm şi noi în horă! schimbau cazacii între ei întretăiate cuvinte.

Cele două sotnii aşteptau într-o poiană. Pinii le stinghereau vederea. O companie de soldaţi trecu repede pe dinaintea lor, aproape în fugă. Plutonierul-major, un viteaz cu ţinută dârză, rămase puţin mai în urmă, lăsând să treacă şi ultimele rânduri şi strigând cu vocea răguşită:

— Strângeţi rândurile!

În tropot de paşi şi zăngănit de gamele, compania dispăru îndărătul unui desiş de arini.

Din depărtare, de după un deal păduros, răsună din nou un strigăt slab „R-a-a-a – urr-a-a-a!... A-a!" Apoi se stinse îndată. Şi peste toate se lăsă o tăcere apăsătoare, grea, mocnită.

— Acu au ajuns!

— Şi-şi sparg capetele... Se junghie în luptă corp la corp!

Toţi ascultau aţintind urechea, dar tăcerea era de nepătruns. La flancul drept, artileria austriacă îi făcea zob pe atacatori, mitralierele păreau că ciocănesc urechile, ca acul unei maşini de cusut.

Grigori Melehov se uită la pluton. Cazacii se frământau, caii erau neliniştiţi, ca muşcaţi de streche. Moţatul îşi pusese şapca pe oblânc şi-şi ştergea chelia udă de sudoare; alături de Grigori, Mişka Koşevoi se afuma, sorbind cu nesaţ din mahorcă. Toate de jur împrejur erau ciudat de clare şi de o realitate extraordinară, cum par toate, uneori, după o noapte de nesomn.

Sotniile stătuseră în rezervă vreo trei ceasuri. Focul slăbea, apoi începea din nou, cu puteri sporite. Un avion zbură vâjâind, se roti deasupra lor la mari înălţimi şi se îndreptă spre răsărit, ridicându-se mereu tot mai sus; nouraşi de fum lăptos de la şrapnele răsăriră sub avion, în peruzeaua cerului. Trăgea un tun antiaerian.

Rezerva fu introdusă în luptă către prânz. Oamenii isprăviseră mahorca şi se frământau, aşteptând; tocmai atunci sosi în galop un curier de la husari. Comandantul sotniei a patra îşi scoase îndată subunitatea într-un luminiş şi o duse lateral, paralel cu frontul; Lui Grigori i se părea că se întorceau înapoi. Timp de vreo douăzeci de minute, merseră prin desişul pădurii, destrămându-şi formaţia. Vuietul bătăliei se apropia tot mai mult; undeva, foarte aproape, o baterie bubuia din spate, necurmat; obuzele, urlând şi şuierând, treceau peste capul cazacilor. Sotnia, împrăştiată cât străbătuse pădurea, ieşi în câmp cu rândurile învălmăşite. La jumătate de verstă, în marginea pădurii, husarii unguri hăcuiau cu săbiile pe servanţii unei baterii ruseşti.

— Sotnie, pentru atac!

Şi nici n-avură timp să se desfăşoare, când răsună:

— Sotnie, sabia afară! La atac, înainte-marş!

Săbiile albastre scânteiară ca o ploaie. Sotnia, iuţind trapul, trecu la galop.

Şase husari unguri se vânzoleau lângă atelajul unei piese de artilerie. Unul trăgea de căpăstru caii speriaţi; altul îi lovea cu sabia; ceilalţi, descălecaţi, încercau să urnească din loc tunul, ajutând caii şi opintindu-se în spiţele roţilor. Ofiţerul era lângă ei, călare pe o iapă murgă cu coada retezată, care juca sub el. Dădea ordine. Când îi zăriră pe cazaci, ungurii părăsiră tunul şi, aruncând armele, o luară la galop.

„Aşa, aşa, aşa!" Grigori număra în gând cadenţa galopului. Pentru o clipă, piciorul îi alunecă din scară; simţi că se clatină în şa şi căută cu groază să o prindă; se aplecă, apucă scara şi vârî piciorul; ridică ochii şi văzu cei şase cai înhămaţi la tun, pe primul conductor, cu ţeasta despicată, strângând în braţe gâtul calului; cămaşa era muiată în sânge şi stropită de creieri. Calul izbi cu un trosnet trupul unui servant mort. Alţi doi zăceau lângă chesonul răsturnat; unul era întins pe afet. Silantiev o luă înaintea lui Grigori. Ofiţerul ungur, călare pe iapa cu coada tunsă îl împuşcă cu un foc de revolver tras de la câţiva paşi; Silantiev săltă în şa şi căzu, încercând să cuprindă golul de azur în braţe... Grigori trase de dârlogi, vrând să-l atace pe ofiţer din dreapta, cum îi era mai la îndemână. Ofiţerul, observând mişcarea, trase toate cartuşele cu mâna întoarsă şi scoase sabia din teacă. Era foarte dibaci în mânuirea armei, apărându-se cu înlesnire de cele dintâi trei lovituri năprasnice ale lui Grigori. Cu gura strâmbată, Grigori îl ajunse şi-l atacă a patra oară; se ridică în scări (caii lor galopau alături; Grigori vedea obrazul ras al ungurului şi numărul cusut pe gulerul dolmanului), îi înşelă agerimea printr-o lovitură vicleană şi, abătând sabia, îl împunse între umeri, apoi îl lovi peste grumaz, acolo unde încep vertebrele. Ungurul lăsă să-i cadă braţul care ţinea sabia, scăpă dârlogii, se îndreptă, scoase pieptul afară, ca şi când ar fi simţit o muşcătură în spate, şi se lăsă pe oblâncul şeii. Simţind o mare uşurare, Grigori îi mai dădu o lovitură în cap; văzu cum sabia se înfipse până în osul craniului, deasupra urechii.

O cumplită lovitură în creştet, pe la spate, îl făcu pe Grigori să-şi piardă cunoştinţa. Simţi un gust sărat, de sânge cald, năvălindu-i pe gură şi-şi dădu seama că se răstoarnă de pe cal; pământul, mirişte se apropiau vertiginos şi i se roteau sub ochi.

Puternica izbitură a căderii îl dezmetici o clipă. Deschise ochii, dar

gâlgâitul sângelui îl înecă. Mai auzi aproape de ureche ropotul şi răsuflarea greoaie a calului: „hap, hap, hap”. Deschise pentru ultima oară ochii, văzu nările largi, trandafirii, ale calului şi o scară de care atârna un vârf de cizmă. Un gând de uşurare îi lunecă prin minte, ca un şarpe: „S-a isprăvit!” Apoi, mai hurui un vuiet, şi hăul negru îl cuprinse.

14

În primele zile ale lui august, sotnicul Evgheni Listniţki se hotărî să treacă din garda imperială într-un regiment de linie. Înaintă raportul şi, după trei săptămâni, obţinu mutarea într-un regiment din armata de operaţii. Cu formalităţile îndeplinite, înainte de a părăsi Petrogradul, îşi înştiinţă părintele, printr-o scurtă scrisoare, despre această hotărâre:

„*Papà, am cerut să fiu mutat din Regimentul «Atamanski» în armata de operaţii. Azi am primit repartizarea şi plec să mă pun la dispoziţia comandantului Corpului II armată. Vei fi probabil surprins de hotărârea mea, dar ea se explică în felul următor: mediul în care am trăit mă deprimă – parăzi, recepţii, gărzi; m-am săturat de serviciul la palat. Mi s-a urât. Nu mai pot; vreau fapte vii şi... dacă vrei, fapte eroice. Poate că sângele glorios al familiei Listniţki, care a adăugat atâţia lauri la cununa armatei ruse, începând cu Războiul pentru Apărarea Patriei de la 1812, s-a trezit şi în mine. Plec pe front. Dă-mi binecuvântarea dumitale. Săptămâna trecută l-am văzut pe împărat, înaintea plecării la Marele cartier general. Îl divinizez. Făceam parte din garda interioară a palatului. Mergea cu Rodzeanko şi, trecând pe lângă mine, zâmbi şi spuse în englezeşte, arătând spre mine cu privirea:*

«Iată glorioasele mele trupe de gardă. Va veni timpul când, cu ajutorul acestei cărţi, voi bate asul lui Wilhelm.» Am pentru el adoraţie de fată de pension. Nu mi-e ruşine să mărturisesc, cu toate că am 28 de ani trecuţi. Sunt adânc indignat de toate bârfelile palatului, care învăluie ca o pânză de păianjen numele luminos al monarhului. Nu le cred şi nici nu pot să le cred. Zilele acestea era cât p-aci să-l ucid pe esaulul Gromov, pentru că a îndrăznit să vorbească necuviincios, în prezenţa mea, despre majestatea-sa împărăteasa. Este o ticăloşie! I-am spus că numai

oamenii în vinele cărora curge sânge de robi nemernici se înjosesc să debiteze astfel de calomnii odioase. Incidentul acesta a avut loc în prezenţa altor ofiţeri. În culmea mâniei, am scos revolverul să stric un glonte pe acest ticălos; dar camarazii m-au dezarmat. Pe zi ce trece, mi-e tot mai greu să stau în această cloacă. În regimentele de gardă şi între ofiţeri în special, nu există un adevărat patriotism. Nu există, e îngrozitor de spus, nici dragoste de dinastie. Nu sunt nobili, ci lepădături. Iată motivul rupturii mele cu regimentul. Nu pot avea relaţii cu oameni pe care nu-i respect. Ei bine, cred că am spus totul. Iartă-mă dacă e puţin dezlânat. Sunt foarte grăbit; trebuie să-mi fac geamantanul şi să plec la comandantul garnizoanei. Îţi doresc sănătate, papà, şi-ţi voi trimite o scrisoare lungă de pe front.

Al dumitale,
EVGHENI”

Trenul de Varşovia pleca la opt seara; Listniţki se duse la gară cu o birjă. Petrogradul rămase în urmă, în strălucirea albăstruie a luminilor. În gară era zarvă şi îmbulzeală. Cei mai mulţi călători erau militari. Hamalul puse geamantanul lui Listniţki în vagon şi, primind bacşişul, ură călătorie bună domnului ofiţer. Listniţki îşi scoase sabia şi mantaua, desfăcu curelele şi aşternu pe banchetă o plapumă multicoloră, din mătase de Caucaz. Jos, lângă fereastră, un preot uscăţiv, cu chipul de ascet, îşi pusese proviziile pe măsuţă şi înfuleca. Scuturând firimiturile de pâine din barbă, pofti la masă o fată brună şi slăbuţă, îmbrăcată în uniformă de liceu.

— Serviţi, vă rog!

— Foarte mulţumesc.

— Nu vă sfiiţi! Aşa slăbuţă cum sunteţi, trebuie să mâncaţi mai mult...

— Mulţumesc!

— Gustaţi o brânzoaică. Poate serviţi şi dumneavoastră o bucată, domnule ofiţer?

Listniţki coborî privirea:

— Cu mine vorbiţi?

— Da, da!

Preotul îl sfredelea cu ochii posomorâţi, pătrunzători, şi zâmbea în colţul buzelor subţiri, ascunse sub tufişul întunecat al mustăţii.

— Mulţumesc, nu mi-e foame.

— Păcat! Nu ceea ce intră în gură spurcă pe om. Mergeţi pe front?

— Da.

— Să vă ajute Dumnezeu!

Listniţki auzea prin vălul somnului vocea groasă a preotului, care părea că vine de foarte departe; apoi, părea că nu mai este basul jalnic al unui popă vorbăreţ, ci glasul esaulului Gromov.

— ... Ştiţi, am familie şi o parohie săracă. Mă duc preot militar, la regiment. Poporul rus nu poate trăi fără credinţă. Şi, ştiţi, credinţa se întăreşte an de an. Sunt, fireşte, şi unii care îşi leapădă credinţa; de, sunt intelectuali; ţăranul însă se ţine de Dumnezeu cu mâinile şi cu picioarele. Da... Asta e! oftă el cu voce de bas.

Urmă apoi un alt torent de vorbe, care nu-i mai ajunse în conştiinţă.

Listniţki aţipise; ultimul lucru pe care îl mai simţi aievea fu mirosul de vopsea proaspătă care venea din scândurile înguste ale tavanului, şi un strigăt de sub fereastră

— Casa de bagaje l-a primit, restul nu mă priveşte!

„Ce-a primit casa de bagaje?", întrebă alene conştiinţa, şi firul se rupse deodată. Un somn întăritor îl cuprinse, după două nopţi nedormite. Listniţki se trezi când trenul ajunsese la vreo patruzeci de verste de Petrograd. Roţile se învârteau cu un zgomot ritmic, vagonul hurducat se legăna. Cineva fredona într-un compartiment vecin; felinarul proiecta umbre liliachii şi piezişe.

Regimentul în care fusese repartizat sotnicul Listniţki suferise mari pierderi în ultimele lupte; fusese retras din linia întâi şi-şi completa în grabă efectivele şi caii.

Statul-major al regimentului se afla în Berezneaghi, sat mare şi bogat. Listniţki coborî din vagon într-o haltă fără nume. Acolo debarcă şi o ambulanţă. Informându-se de la un medic unde pleacă ambulanţa, Listniţki află că fusese mutată în acest sector de pe frontul de sud-vest şi că va pleca îndată pe linia Berezneaghi – Ivanovna – Krîşovinskoe. Medicul, un om trupeş, cu faţa stacojie, vorbea fără respect despre şefii săi direcţi; tuna împotriva celor de la comandamentul diviziei şi, zbârlindu-şi barba, îşi vărsa veninul în faţa oricărui interlocutor de ocazie; ochii lui mici şi răutăcioşi fulgerau de după lentilele *pince-nez*-ului aurit.

— Nu m-aţi putea lua şi pe mine la Berezneaghi? îi întrerupse brusc sporovăiala Listniţki.

— Vino, domnule sotnic, şi aşază-te în trăsurica asta! Hai cu noi! consimţi medicul şi, învârtind familiar, între degete, un nasture de la

mantaua ofiţerului, căutând să-i trezească simpatia, continuă să vorbească cu vocea lui de bas stăpânit: Gândeşte-te, domnule sotnic! Ne-am canonit în vagoane de vite; am făcut două sute de verste, ca să stăm aci cu mâinile în buzunar, când, în sectorul de unde a fost luată ambulanţa, s-au dat, timp de două zile, lupte crâncene, sângeroase şi au rămas o sumedenie de răniţi, care aveau nevoie de ajutorul nostru imediat (medicul pronunţa cuvintele „lupte sângeroase" cu o stranie voluptate, apăsându-l pe „r").

— Şi cum vă explicaţi această neorânduială? întrebă de politeţe sotnicul.

— Cum? Doctorul ridică ironic sprâncenele deasupra *pince-nez*-ului şi răcni: Prin incapacitatea, tâmpenia şi prostia superiorilor, iată cum! Sunt nişte ticăloşi, care nu ştiu altceva decât să încurce lucrurile. N-au spirit organizatoric, le lipseşte bunul-simţ. Îţi aminteşti *Însemnările unui medic* de Veresaev? Iată! Acum repetăm, în proporţii mult mai mari...

Listniţki salută şi se îndreptă spre convoiul de trăsuri, dar medicul, furios, croncănea mereu:

— Vom pierde războiul, domnule sotnic. Am fost bătuţi de japonezi şi n-am învăţat minte. Ne lăudăm mereu că-i înghiţim de vii pe nemţi, şi iată ce se întâmplă!...

Medicul trecu de-a lungul liniei ferate, păşind peste bălţoace de apă, acoperite cu straturi subţiri, irizate, de petrol; mergea scuturând cu amărăciune din cap.

Ambulanţa ajunse la Berezneaghi spre seară. Vântul răvăşea creasta galbenă şi aspră a mirişti. Norii se îngrămădeau, umflându-se, spre asfinţit. Sus, păreau de un negru-violet; ceva mai jos, această culoare fantastică se pierdea, şi norii revărsau peste fondul întunecat al cerului nuanţe liliachii-deschise; în mijloc, învălmăşeala fără nicio formă, asemeni gheţii plesnite primăvara deasupra apei, se rupea ca să lase a trece un şuvoi de raze portocalii spre asfinţit. Torentul se lărgea ca un evantai, se sfărâma într-o pulbere de raze, se răsfrângea apoi şi mai jos de spărtură şi sfârşea într-o beţie de culori...

Un cal roib, ucis de glonte, zăcea lângă drum, în şanţ. O potcoavă tocită lucea pe copita piciorului dindărăt, ridicat în sus, zgârcit în chip nefiresc. Listniţki, săltat de trăsurică la hârtoape, se uită la leşul calului. Sanitarul, care era în trăsurică, îi explică, scuipând peste pântecul umflat al calului:

— A înfulecat prea multe grăunţe... A mâncat! se corectă el, uitându-se la sotnic; voi să scuipe încă o dată, dar renunţă din politeţe; înghiţi saliva

şi se şterse pe buze cu marginea mânecii. Iată-l crăpat! Dar nu-l îngroapă nimeni! La germani nu-i ca la noi.

— De unde ştii? îl întrebă Listniţki, mânios din senin şi, în aceeaşi clipă, simţi o ură sălbatică faţă de mutra nepăsătoare a sanitarului, pe care se citea un ifos de superioritate şi dispreţ.

Avea un chip şters şi searbăd ca o mirişte de toamnă; nu se deosebea de loc de miile de chipuri ale ţăranilor-ostaşi, întâlnite şi lăsate în urmă de Listniţki, pe drumul lui de la Petrograd spre front. Toate păreau spălăcite, îndobitocite, având aceeaşi expresie în ochii cenuşii, albaştri, verzi sau de altă culoare, şi semănau acum aievea unor vechi şi şterse monede de aramă, bătute de foarte multă vreme.

— Am stat trei ani în Germania, înainte de război! răspunse sanitarul, fără să se grăbească.

În glas avea aceeaşi nuanţă de superioritate şi de dispreţ, pe care sotnicul le deslușise în ochii lui.

— Am lucrat la Königsberg, la o fabrică de trabucuri! îşi depănă vorba sanitarul, plictisit şi lovind căluţul cu capătul hăţurilor.

— Ai face mai bine să taci! rosti cu asprime Listniţki şi întoarse privirea din nou spre capul calului ucis, peste care lunecase coama, cu dinţii dezgoliţi şi uscaţi de soare.

Piciorul ridicat era îndoit la genunchi; copita, deşi crăpată în jurul caielelor, avea cornul cenuşiu tare şi lucea; privindu-i piciorul şi chişiţa fină, sotnicul îşi dădu seama că fusese un cal tânăr şi de rasă.

Trăsurica mergea hurducată pe drumul de ţară. La apus, culorile se înmuiau pe cer; vântul sorbea norii. Piciorul calului mort se înălţa în urma lor, ca o troiţă la răscruce de drum. Listniţki îl privea mereu; deodată, un mănunchi de raze atinse cadavrul; piciorul cu peri roşii întinşi pe piele înflori minunat de frumos în bătaia lor, ca o ramură desfrunzită, scăldată în lumini portocalii.

La intrarea în Berezneaghi, ambulanţa întâlni un transport de răniţi.

Proprietarul primei căruţe, un bielorus în vârstă, ras, păşea pe lângă cal, cu hăţurile de frânghie încolăcite în jurul mâinii. În căruţa lui era culcat, rezemându-se în cot, un cazac fără şapcă, cu capul bandajat, cu ochii închişi de istoveală. Mesteca pâine neagră şi o scuipa mozolită de salivă. Un soldat era lungit pe pântec, lângă el; avea turul pantalonilor sfâşiat şi scorţos de sângele închegat. Soldatul, fără să ridice capul, înjura sălbatic. Auzind glasul rănitului, Listniţki se umplu de spaimă; semăna cu glasul habotnicilor când îşi spun rugăciunile. În a doua căruţă, şase soldaţi

erau culcaţi de-a valma; unul, însufleţit de o veselie înfrigurată, povestea, încruntând ochii învăpăiaţi de febră:

— ... cică ar fi venit un sol de la împăratul lor şi a făcut cerere să încheie pace. Ia seama! A spus-o un om de ispravă; mă bizui pe el; e din cei care nu mint.

— Nu prea pare să fie adevărat! glăsui cu îndoială un alt soldat, clătinând capul rotund, cu cicatrice de scrofule.

— De ce, Filip? Poate că-i adevărat să fi fost solul acela! rosti, cu un accent dulce de pe Volga, un al treilea, întors cu spatele spre cai.

Într-a cincea căruţă se zărea paspoalul roşu al şepcilor căzăceşti. Trei cazaci, aşezaţi boiereşte într-un furgon încăpător, se uitau tăcuţi la Listniţki; feţele lor aspre, ninse de praf, nu mai purtau nici urmă a respectului din front.

— Bună ziua, cazaci! îi salută sotnicul.

— S-trăiţi! răspunse fără chef un cazac frumos, cu mustaţa argintată şi cu sprâncenele stufoase, aşezat lângă vizitiu.

— Din ce regiment sunteţi?... întrebă Listniţki, încercând să citească numărul de pe epoletul albastru al cazacului.

— Din doisprezece.

— Unde se află acum?

— Nu ştim, blagorodnicia voastră.

— Şi unde aţi fost răniţi?

— Acilea, aproape... lângă un sat.

Cazacii şoptiră ceva între ei; unul sări din furgon, sprijinind cu mâna teafără braţul bandajat cu o bucată de pânză.

— Blagorodnicia voastră, aşteptaţi oleacă!

Se apropie de Listniţki, zâmbind; îşi ducea cu băgare de seamă braţul rănit şi congestionat, mişcând greoi picioarele desculţe în pulberea şleaului.

— Nu care cumva sunteţi din staniţa Vioşenskaia? Listniţki?

— Da, da!

— Aşa-i, v-am cunoscut numaidecât! Domnule sotnic, nu cumva aveţi o ţigară? Faceţi o pomană, pentru numele lui Dumnezeu: ne prăpădim fără tutun!

Oşteanul se ţinea de carâmbul vopsit al trăsuricii, mergând pe de lături. Listniţki îşi scoase portţigaretul.

— Dacă ne-aţi face cinste cu vreo zece, ai? Suntem trei! zâmbi cazacul, cu o mutră rugătoare.

Listniţki îşi goli portţigaretul în palma mare a cazacului şi întrebă:

— Sunt mulţi răniţi în regiment?

— Vreo douăzeci.

— Morţi?

— A murit multă lume!... Blagorodnicia voastră, daţi-mi, rogu-vă, şi-un foc. Să trăiţi!

Cazacul aprinse ţigara şi încetini pasul; apoi strigă din urmă:

— Azi au căzut trei cazaci din satul Tatarski, vecin cu moşia dumneavoastră. I-a cam hăcuit pe cazaci.

Flutură din mâna teafără şi păşi grăbit să-şi ajungă furgonul. Vântul juca sub bluza-i verde, fără centură.

Comandantul regimentului, unde fusese mutat sotnicul Listniţki, găzduia în casa preotului din Berezneaghi. Ajuns în piaţă, sotnicul îşi luă rămas bun de la medicul ce-i îngăduise atât de amabil să ia loc în trăsurică şi porni, scuturându-şi uniforma de praf şi întrebând pe trecători unde se află statul-major al regimentului. Un plutonier-major cu barba roşie ca focul ducea soldaţii în post; salută pe ofiţer, fără să piardă cadenţa, îi răspunse la întrebare şi-i arătă casa. În clădirea statului-major era linişte, ca la toate statele-majore depărtate de primele linii. Furierii moţăiau la o masă mare; un esaul bătrân glumea cu un interlocutor invizibil de la celălalt capăt al firului telefonic. În odaia, mare, muştele bâzâiau pe geamuri; telefoanele zbârnâiau subţire ca ţânţarii. Un soldat îl conduse pe sotnic până la locuinţa comandantului de regiment. Polcovnicul, om înalt, cu cicatrice în triunghi pe bărbie, îl întâmpină în antreu, morocănos.

— Sunt comandantul regimentului! răspunse la întrebare şi, după ce află că sotnicul avea onoarea să se prezinte pentru a se pune la dispoziţia lui, îl invită cu un gest să treacă în odaie, fără să mai adauge nimic. Abia după ce se închise uşa în urma lor, îşi netezi părul cu un gest de om extrem de obosit şi spuse cu glas monoton şi ceva mai plăcut:

— Statul-major al brigăzii m-a înştiinţat ieri despre venirea dumitale! Ia loc, te rog...

Îl întrebă pe Listniţki despre serviciul de până acum, despre noutăţile din capitală, despre drumul său; dar, cât dură scurta lor convorbire, nu ridică asupra celuilalt ochii îngreuiaţi de o mare istoveală.

„Probabil că a avut mult de furcă pe front, se gândi sotnicul, privind cu compătimire fruntea înaltă şi inteligentă a polcovnicului. Pare a fi obosit de moarte."

Dar polcovnicul, ca şi când ar fi vrut să-l convingă de contrariu, îşi

scărpină fruntea, între ochi, cu mânerul sabiei şi zise:

— Du-te, sotnice, şi fă cunoştinţă cu ofiţerii. Ştii, n-am dormit de trei nopţi. În colţul acesta oropsit, n-avem altceva de făcut decât să jucăm cărţi şi să ne ţinem de chefuri.

Listniţki salută, ascunzându-şi profundul dispreţ într-un zâmbet. Plecă, amintindu-şi cu un simţământ de duşmănie prezentarea sa şi râzându-şi de sine pentru respectul involuntar pe care i-l inspiraseră chipul obosit şi cicatricea de pe bărbia lată a colonelului.

15

Divizia primise misiunea să forţeze râul Stîr şi să cadă în spatele inamicului, lângă Lovişce.

În câteva zile, Listniţki se familiariză cu ofiţerii din regiment; se deprinse în acest timp şi cu rânduielile vieţii de pe front, care-i alungau din suflet năravurile de pace şi de trândăvie. Divizia execută forţarea Stîrului în chip strălucit. Ea izbi în flancul stâng al unui însemnat grup de trupe inamice şi pătrunse în spatele lor. La Lovişce, austriecii, sprijiniţi de cavaleria maghiară, au încercat să treacă la contraofensivă, dar fură măturaţi de şrapnelele bateriilor căzăceşti; escadroanele maghiare, desfăşurate, se retrăgeau în dezordine, măcelărite de mitralierele care le loveau din flanc şi urmărite de cazaci.

Listniţki luă parte la un contraatac cu regimentul său; divizionul lor hărţuia pe inamic în retragere. Plutonul trei, de sub comanda lui Listniţki, avu un cazac ucis şi patru răniţi. Calm în aparenţă, sotnicul trecu pe lângă Loşcenov, silindu-se să nu-i asculte glasul stins şi răguşit. Acest Loşcenov, un cazac tânăr, cu nasul coroiat, din staniţa Krasnokutskaia, zăcea strivit sub calul ucis. Era rănit la antebraţ şi se ruga de cazacii care treceau prin faţa lui, strâmbându-se de durere:

— Fraţilor, nu mă lăsaţi! Scoateţi-mă, fraţilor!

Vocea lui înceată, gâtuită de suferinţă, suna înăbuşit; dar nu răzbea până la inimile aţâţate ale cazacilor, care, chiar dacă cunoşteau mila, o alungau şi o sugrumau necontenit printr-o încordare de voinţă, fără s-o arate. Timp de cinci minute, plutonul merse în pas, odihnind caii care gâfâiau după fugă. La vreo jumătate de verstă, se zăreau escadroanele maghiare, retrăgându-se în debandadă. Uniformele albastre-brumării ale infanteriştilor se frământau printre dolmanele lor frumoase, tivite cu

blană. Un convoi de căruţe austriece cobora creasta, însoţit în semn de rămas bun de ultimele nouraşe lăptoase ale şrapnelelor. O baterie, aşezată undeva în stânga, îl petrecea cu un foc intens. Bubuiturile spintecau văzduhul, repetate de numeroase ecouri ale pădurii vecine.

Voiskovoi starşina Sofronov, comandantul divizionului, dădu ordin sotniilor să treacă la trap. Cele trei sotnii porniră în mers icnit, mărind distanţele şi alungind coloana. Caii se legănau sub călăreţi; spuma cădea de sub zăbale ca nişte flori galbene-trandafirii.

Noaptea au petrecut-o într-un sătuleţ.

Doisprezece ofiţeri din regiment se înghesuiră într-o cocioabă. Se culcară flămânzi, sfârşiţi de oboseală. Pe la miezul nopţii, veni bucătăria de campanie. Horunji Ciubov aduse o oală cu ciorbă grasă; mirosul tare îi trezi pe ofiţeri, şi după un sfert de ceas, buhăiţi de somn, tăcuţi, mâncau lacom şi pentru cele două zile pierdute în luptă. Cina târzie făcu să le piară pofta de somn. Cu burţile pline, ofiţerii fumau, tolăniţi pe mantalele lor şi pe paie.

Podesaulul Kalmîkov, un ofiţer scund, rotofei, cu chipul dovedind că-i neam de mongol, după cum îl arăta şi numele, vorbea cu gesturi smucite:

— Războiul ăsta nu-i pentru mine. Ar fi trebuit să mă nasc cu patru veacuri mai devreme. Ştii, Petro? urmă el, adresându-se sotnicului Tersinţev. Eu n-am să supravieţuiesc acestui război.

— Mai dă-o naibii de chiromanţie, răspunse celălalt cu glas răguşit, de sub manta.

— Nu fac chiromanţie. E, dacă vrei, predestinaţia, sfârşitul inevitabil. Sunt un element atavic şi-ţi jur că mă simt inutil aici. Astăzi, când înaintam sub foc, tremuram de turbare. Nu pot suferi să nu văd adversarul. E un simţământ josnic, identic cu frica. Inamicul te seceră de la câteva verste, şi tu eşti pe cal, ca o dropie în stepă, sub puşca vânătorului...

— La Kupalka am avut ocazia să examinez un obuzier austriac. Cine l-a văzut, domnilor? întrebă esaulul Atamanciukov, lingându-şi resturile de conserve de pe mustaţa tunsă englezeşte.

— Sunt grozave! Aparatele de ochire, întreg mecanismul, sunt însăşi perfecţiunea! replică entuziasmat Horunji Ciubov, care golise a doua gamelă de ciorbă.

— Şi eu l-am văzut, dar păstrez impresiile pentru mine. Sunt un profan în ale artileriei. După mine, e un tun ca toate tunurile, numai cu o gură mai largă.

— Îi invidiez pe cei care luptau odinioară în chip primitiv, continuă Kalmîkov, adresându-se lui Listniţki. Înţeleg să-l ataci pe vrăjmaş, într-o luptă cinstită, şi să-l tai în două. Acum însă numai dracul ştie ce se petrece în jurul tău, şi chiar cu tine...

— În viitoarele războaie, rolul cavaleriei va fi nul.

— Mai exact, cavaleria nu va exista.

— Ei, las-o moartă!

— Fără doar şi poate.

— Ascultă, Tersinţev, e imposibil să înlocuieşti omul printr-o maşină! E o enormitate...

— Nu vorbesc de om, ci de cal. Motocicleta sau automobilul va înlocui calul.

— Asta nu mi-o pot închipui: un escadron pe automobile!

— Prostii! se înfierbântă Kalmîkov. Calul va mai aduce servicii armatelor. Fantezii absurde! Nu ştim ce-o să fie peste două-trei sute de ani în orice caz, pentru moment, cavaleria...

— Şi ce-ai să faci tu, Dmitri Donskoi[23] când frontul se va stabiliza în tranşee? Hai, spune!

— Străpungerea, incursiunea, raidul adânc în spatele inamicului, iată misiunea cavaleriei!

— Vacs!

— Timpul va hotărî, domnilor.

— Acum, să dormim!

— Ia mai încetaţi disputa; ar fi cazul să vă simţiţi; alţii vor să se odihnească...

Discuţia atât de aprigă se potoli pe dată. Cineva sforăi sub mantaua de pâslă. Listniţki, care nu luase parte la dispută, se întinse pe spate şi adulmecă mirosul dulceag al paielor de secară din aşternut. Kalmîkov îşi făcu semnul crucii şi se lungi alături.

— Dumneata, sotnice, ar trebui să vorbeşti cu Bunciuk, voluntarul! E în plutonul dumitale... Un băiat interesant.

— Prin ce anume – interesant? întrebă Listniţki, întorcând spatele către Kalmîkov.

— E un cazac rusificat. A locuit la Moscova. Un simplu muncitor, dar e un adevărat expert în problemele de acest gen. Un om brav şi un mitralior

---

[23] *Dmitri Donskoi* (1350-1389), mare cneaz al Moscovei. A unit pentru prima dată forţele poporului rus, sub conducerea Moscovei, în vederea luptei împotriva jugului tătaro-mongol.

excelent.

— Eu zic să dormim... propuse Listniţki.

— Desigur! consimţi Kalmîkov, cu gândul aiurea, făcând o mutră vinovată şi mişcând degetele picioarelor: Mă iertaţi, sotnice, picioarele mele miros foarte rău. Nu m-am descălţat de două săptămâni şi mai bine; ciorapii mi-s ferfeniţă de sudoare. E dezgustător. Trebuie să fac rost de nişte obiele de la cazaci...

— Mă rog, nu face nimic... mormăi Listniţki şi se cufundă în somn.

Listniţki uitase cu desăvârşire convorbirea cu Kalmîkov; din întâmplare însă se întâlni chiar a doua zi cu voluntarul Bunciuk. În zorii zilei, comandantul sotniei îi ordonă să plece în recunoaştere şi, dacă va fi posibil, să facă legătura cu regimentul de infanterie care continua atacul la flancul stâng. În penumbra zorilor, Listniţki, rătăcind prin curtea plină de cazaci adormiţi, găsi pe încheietorul plutonului.

— Alege cinci cazaci, să meargă cu mine în patrulă. Dă ordin să-mi fie înşeuat calul. Mai repede!...

Cinci minute mai târziu, un cazac scund se apropie, de pragul cocioabei:

— Blagorodnicia voastră, începu el, adresându-se lui Listniţki, care îşi umplea tabachera cu ţigări. Încheietorul plutonului nu vrea să mă trimită în patrulă, fiindcă nu-i rândul meu. Îmi permiteţi să merg şi eu?

— A, vrei să-ţi speli păcatele? Ce trăsnaie ai făcut? întrebă sotnicul, silindu-se să distingă trăsăturile cazacului în negura cenuşie.

— N-am făcut nicio trăsnaie, domnule sotnic.

— Bine, vino! hotărî Listniţki şi se sculă.

— Hei, tu! strigă el cazacului ce se îndepărta. Întoarce-te!

Cazacul se apropie.

— Spune încheietorului de pluton...

— Numele meu este Bunciuk, îl întrerupse cazacul.

— Voluntar?

— Da.

— Spune, te rog, încheietorului de pluton... se corectă Listniţki, după o clipă de jenă. Spune-i, adică nu; du-te! Am să-i spun eu!

Bezna se destrăma. Patrula ieşi din sat şi, după ce trecu dincolo de posturi şi de pichetele de pază, o luă în direcţia satului însemnat pe hartă.

După ce merseră vreo jumătate de verstă, sotnicul îşi lăsă calul la pas şi strigă

— Voluntar Bunciuk!

— Ordonaţi!

— Vino mai aproape, te rog!

Bunciuk înaintă cu calul său nearătos, alături de calul pursânge de Don al sotnicului.

— Din ce staniţă eşti? întrebă Listniţki, scrutând profilul voluntarului.

— Din Novocerkasskaia.

— Aş putea să aflu motivul pentru care te-ai înrolat voluntar?

— Cu plăcere! răspunse Bunciuk cu glas tărăgănat şi cu o uşoară nuanţă de ironie, privind la sotnic cu ochii săi aspri, verzui. Privirea lui era hotărâtă şi nu clipea. Mă interesează arta militară. Vreau s-o studiez...

— Dar pentru asta sunt şcoli militare.

— Da, sunt...

— Atunci?

— Vreau să-mi însuşesc mai întâi practica. Teoria va veni la timpul său...

— Ce ocupaţie ai avut înainte de război?

— Muncitor.

— Unde?

— La Petersburg, la Rostov-pe-Don, la uzinele de armament din Tuia... Voi cere să fiu mutat la secţia de mitraliere.

— Cunoşti mitraliera?

— Cunosc sistemele Chauche, Berthier, Madsen, Maxim, Hotchkiss, Bergmann, Vickers, Lewis şi Schwarzlose.

— Bravo! Am să vorbesc cu comandantul regimentului.

— Vă rog chiar.

Sotnicul cercetă încă o dată făptura scundă şi îndesată a lui Bunciuk. Semăna ciudat cu soiul de ulm ce creşte pe malurile Donului. N-avea nimic deosebit, nimic care şi atragă privirea, nicio trăsătură mai pronunţată; totul era obişnuit, simplu; numai fălcile energice şi ochii care înfruntau cu dârzenie privirile îl deosebeau în mulţimea celorlalte chipuri.

Zâmbea rar, numai din colţurile buzelor, dar zâmbetul nu-i lumina ochii, şi ei păstrau aceeaşi sclipire nepătrunsă de oţel. Toată făptura lui avea numai culori sobre; era rezervat şi scund, ca şi ulmul de Don, copac tare ca fierul crescut în pământul nisipos şi cenuşiu din asprul ţinut din dreapta Donului.

Câtva timp au mers în tăcere. Palmele late ale lui Bunciuk odihneau pe oblâncul verde şi ros al şeii. Listniţki scoase o ţigară. Bunciuk îi întinse foc, să aprindă; ofiţerul simţi mirosul dulceag şi răşinos al sudorii de cal,

care exala din mâinile acestuia. Mâinile erau acoperite cu peri roşii şi deşi, ca de cal. Listniţki avu poftă să le atingă. Înghiţind fumul acru, spuse:

— De la pădurea asta vei porni cu un alt cazac, pe drumul de colo, spre stânga. Îl vezi?

— Da.

— Dacă nu daţi peste infanteria noastră la o jumătate de verstă, vă întoarceţi.

— Am înţeles.

Porniră împreună la trap. Un pâlc de mesteceni albi se răsfirau la poalele pădurii. Mai încolo, pini piperniciţi şi galbeni mâhneau priveliştea, amestecaţi cu arbori rari, cu tufişuri strivite de roţile convoaielor austriece, care se retraseseră pe aci. La dreapta, bubuitul artileriei zguduia pământul, pe când aici, sub pâlcul de mesteceni, domnea o nespusă linişte. Pământul sorbea roua căzută din belşug; iarba avea sclipiri trandafirii de toamnă; culorile vii prevesteau moartea apropiată. Listniţki se opri lângă mestecenii albi, privind prin binoclu dealul rotund din spatele pădurii. O albină se lăsă pe mânerul de alamă al sabiei, întinzându-şi aripile.

— Proastă! rosti Bunciuk, încet, cu milă pentru nălucirea albinei.

— Ce-i? întrebă Listniţki, desprinzându-şi ochi de la binoclu.

Bunciuk îi arătă albina cu privirea, şi Listniţki zâmbi.

— Mierea ei are să fie amară, ce zici?

Nu Bunciuk fu cel care-i răspunse. În depărtare, o mitralieră dinapoia unui pâlc de pini sfâşie tăcerea cu un cârâit ca de coţofană; gloanţele şuierară sfredelind mestecenii; o creangă retezată de plumbi se învârti, se legănă în aer şi, plutind deasupra sotnicului, se aşeză pe coama calului.

Galopară spre aşezare, îndemnând caii cu strigăte şi lovituri de biciuşcă. Mitraliera austriacă îi urmărea, trăgând fără întrerupere.

Mai târziu, Listniţki, avu deseori prilejul să se întâlnească cu voluntarul Bunciuk şi, de fiecare dată, era izbit de expresia neclintitei voinţe ce stăruia în ochii săi aspri; se mira şi nu izbutea să ghicească ce se ascundea sub această stăpânire de nepătruns, a cărei umbră acoperea faţa lui simplă şi neînsemnată la prima vedere. Bunciuk avea un fel ciudat de a vorbi, care lăsa impresia că mai are de spus ceva; cu zâmbetul strivit în colţul aspru al gurii, părea că merge pe o cărare strâmtă şi încâlcită, că ocoleşte adevărul ştiut numai de el. Fusese mutat în secţia de mitraliere. După vreo zece zile, când regimentul se bucura de un repaus de 24 de ore, Listniţki, ducându-se la comandantul sotniei, îl ajunse din urmă pe

Bunciuk. Acesta mergea de-a lungul unui hambar ars, legănând vesel mâna stângă.

— A, dumneata eşti, voluntarule!

Bunciuk se întoarse, se dădu la o parte şi-l salută pe ofiţer.

— Unde mergi? întrebă Listniţki.

— La comandantul secţiei.

— Mi se pare că avem acelaşi drum!...

— Şi mie...

Câtva timp merseră în tăcere pe uliţa satului pustiit. Prin ogrăzi, lângă puţinele case care fuseseră cruţate, mişunau oamenii, se încrucişau călăreţii; o bucătărie de campanie fumega chiar în mijlocul uliţei, şi un rând lung de cazaci aştepta să ia mâncare; o burniţă tăioasă şi umedă se lăsa de sus.

— Ei, tot mai studiezi războiul? întrebă Listniţki, aruncând o privire piezişă spre Bunciuk, care mergea puţin în urma lui.

— Da, studiez mereu... dacă doriţi.

— Ce-ai de gând să faci după război? întrebă Listniţki fără să ştie de ce, uitându-se la mâinile voluntarului, acoperite de peri roşii ca de cal.

— O să vină cineva să culeagă ceea ce a fost semănat, iar eu... eu voi vedea! răspunse Bunciuk, privindu-l cu ochii întredeschişi.

— Cum s-o înţeleg asta?

— Ştiţi, domnule sotnic, rosti Bunciuk, încreţind ochii şi mai mult. Există un proverb „Cine seamănă vânt, culege furtună!" Iată ce are să fie...

— N-ai putea să vorbeşti mai limpede, fără alegorii?

— E limpede şi aşa! Vă salut, domnule sotnic; eu o iau la stânga.

Bunciuk duse degetele păroase la viziera şepcii lui căzăceşti şi o apucă spre stânga.

Listniţki dădu din umeri şi-l urmări îndelung cu privirea.

„Ce-o mai fi şi cu ăsta? Vrea să facă pe originalul, sau e pur şi simplu ţicnit?", se întrebă înciudat, îndreptându-se spre bordeiul mai curăţel al comandantului de sotnie.

16

După mobilizarea seriei a doua, plecă şi a treia, Staniţele şi satele de pe Don rămaseră pustii, parcă tot ţinutul ar fi ieşit la seceriş.

La frontieră, în anul acesta era un seceriş fioros; moartea îi înşfăca pe

secerători, şi multe femei cazace, cu părul despletit, îşi bociseră bărbaţii: „Ah, şoimul meu! De ce m-ai lăsat?”

Bărbaţii şi feciorii cădeau răpuşi în cele patru colţuri ale zării, vărsându-şi sângele roşu de cazaci; cu ochii stinşi în somnul veşnic, putrezeau în Austria, în Polonia, în Prusia, în jalnicul prohod al canonadei. Se vede seama că vântul dinspre răsărit nu aducea până la dânşii plânsetul nevestelor şi al mamelor...

Floarea căzăcimii îşi lăsase sălaşurile şi se prăpădea, pierind în înfricoşata împărăţie a morţii şi a păduchilor.

Într-o frumoasă zi de septembrie, funigei uşori şi subţiri, de culoare albă-trandafirie, pluteau peste satul Tatarski. Un soare ofilit de toamnă zâmbea ca o văduvă; azurul feciorelnic al cerului era curat, solemn şi rece. Pe malul dimpotrivă al Donului, atinsă de poleiala aurie a toamnei, pădurea sta tristă; plopii luceau stins, stejarul îşi lepăda frunzele rare şi crestate: numai arinii erau gătiţi în straie de verdeaţă vie, spre marea bucurie a sprintenelor coţofene.

În ziua aceea, Pantelei Prokofievici Melehov primi o scrisoare de pe front. Duniaşka o adusese de la poştă. Dirigintele i-o înmânase cu multe iertăciuni, clătinând capul chel şi desfăcând braţele cu un gest de vinovată umilinţă:

— Iertaţi-mă, pentru Dumnezeu, că am desfăcut scrisoarea. Spune-i, te rog, tatălui dumitale că Firs Sidorovici a desfăcut-o, fiindcă îl interesa foarte mult să afle ce este cu războiul, ce se petrece pe acolo şi cum merge. Iartă-mă, şi explică-i lui Pantelei Prokofievici...

Împotriva obiceiului său, era foarte încurcat, şi chiar purcese s-o petreacă pe Duniaşka până la uşă, fără să observe că avea nasul pătat de cerneală.

— Vă rog să nu vă supăraţi! repeta mereu. Ferească Dumnezeu... doar ne cunoaştem! se scuză cu plecăciuni, făcând-o pe Duniaşka să presimtă, din vorbele-i fără şir, un fel de înştiinţare plină de ameninţări.

Se întoarse acasă tulburată şi abia izbuti să scoată scrisoarea din sân.

— Hai, mai iute! strigă Pantelei Prokofievici, netezindu-şi barba în tremur.

Scoţând plicul, Duniaşka rosti repede:

— Dirigintele a spus c-a citit scrisoarea din intiresul să afle veşti şi te-a rugat, tătucă, să nu te superi...

— Mai dă-l încolo! Îi de la Grişka? întrebă cu nelinişte bătrânul, răsuflând şuierător în obrazul Duniaşkăi. Spune: îi de la Grigori? Sau de la

Petro?

— Tătucă... nu! Îi scrisă de o mână străină...

— Citeşte odată, nu ne mai chinui! strigă Ilinişna, păşind greu, ca să se aşeze pe laviţă; avea picioarele umflate şi nu putea merge decât cu paşi mărunţi, parcă ar fi lunecat pe rotiţe.

Natalia alergă din ogradă gâfâind şi, cu coatele strâns lipite de piept, cu gâtul sluţit de cicatrice, se opri lângă cuptor. Un zâmbet sfios ca o rază de soare îi tremura pe buze; aştepta o salutare de la Grişa şi un cuvânt spus măcar în treacăt, ca o răsplată pentru dragostei ei, pentru credinţa-i de câine.

— Da' unde-i Daria? întrebă bătrâna în şoaptă.

— Fleoanca, muierilor! răcni Pantelei Prokofievici, cu ochii holbaţi de mânie, apoi îi porunci Duniaşkăi: Dă-i drumul!

— „Vă aduc la cunoştinţă"... începu Duniaşka şi, deodată, lunecă jos de pe laviţă, zguduită de tremur şi ţipând nebună: Tătucă! Tătucă! Aoleou, ma-a-mă! Grişa al nostru! Of! Of! Îi mort! Mort! Mort!

O viespe vărgată se zbătea bâzâind la geam, încurcându-se printre frunzele unei muşcate ofilite; o găină cârâia domol prin ogradă; un râs copilăresc venea de departe, prin uşa deschisă, ca un clinchet de zurgălăi.

Chipul Nataliei se schimonosi într-un spasm jalnic; zâmbetul sfios îi pieri, înecat, în colţul gurii.

Cu capul tremurând ca un paralitic, Pantelei Prokofievici se ridică şi privi împietrit pe Duniaşka, cum se zvârcolea pe duşumea, apucată de spasmuri.

Vă aduc la cunoştinţă că fiul dumneavoastră, Grigori Panteleevici Mehelov, cazac din Regimentul 12 de cazaci de pe Don, a fost ucis în noaptea de 16 septembre a.c. în lupta de lângă oraşul Kamenka-Strumilovo. Fiul dumneavoastră a căzut vitejeşte: fie-vă aceasta mângâiere în pierderea dumneavoastră ireparabilă. Efectele rămase vor fi predate fratelui său Piotr Melehov. Calul a rămas la regiment.

Comandantul sotniei a 4-a
Podesaul
POLKOVNIKOV

Armata de operaţii, 18 septembrie 1914.

După ce primi vestea morţii lui Grigori, Pantelei Prokofievici se gârbovi, se frânse deodată. Cei din jur îl vedeau îmbătrânind pe zi ce trecea. Deznodământul îl pândea necruţător; memoria îi slăbi, mintea i se tulbură. Gârbov, cu chipul negru ca tuciul, mergea în lungul şi în latul casei; lucirea înfrigurată a ochilor îi trăda frământarea cumplită din suflet.

Aşezase singur scrisoarea comandantului de sotnie pe policioară, lângă icoană; ieşea în tindă de câteva ori pe zi şi făcea semn cu un deget Duniaşkăi:

— Fă-te-ncoace o ţâră!

Duniaşka ieşea.

— Adu scrisoarea ceea de scrie despre Grigori. Citeşte! poruncea el, aruncând cu teamă o privire spre odaia în care Ilinişna se mistuia de durere. Citeşte încet, ca pentru tine! şoptea, clipind cu o sinistră viclenie, schimonosindu-se şi arătând uşa cu ochii. Încet, că mama... Îi groaznic!

Duniaşka citea prima frază, cu vocea înăbuşită de lacrimi. Pantelei Prokofievici, care stătea de obicei chincit lângă ea, îşi ridica palma neagră şi lată ca o copită de cal:

— Ajunge! Mai departe cunosc singur. Du-o şi pune-o la icoane. Încet, că mama... Şi clipea strâmb din ochi, răsucindu-se ca o scoarţă de copac sfârlogită de foc.

Îi cărunţise părul, şi curând albul coliliu îi ninse capul peste tot şi-i strecură în barbă fire argintii. Se trezise în el o lăcomie hidoasă, mânca fără măsură şi într-un chip scârbavnic...

A noua zi, după parastas, popa Visarion şi rudele au fost chemate la praznic întru pomenirea oşteanului Grigori, căzut pe câmpul de onoare.

Pantelei Prokofievici înfuleca hulpav, iar pâlcuri de tăiţei îi presărau barba. Ilinişna, care de la o vreme îl observa cu spaimă, izbucni în hohote:

— Tată, ce faci?

— Hai? Ce?... Ce fac?... se fâstâci bătrânul, ridicând ochii tulburi din strachina smălţuită.

Ilinişna făcu un semn deznădăjduit şi se întoarse, ştergându-şi ochii cu un prosop înflorat.

— Mănânci, tătucă, ca şi cum n-ai pus un dumicat în gură de trei zile! rosti Daria cu ciudă şi cu fulgere în ochi.

— Mănânc? A, da, da... N-am să mai mănânc! îngăimă Pantelei Prokofievici.

Zăpăcit, se uită la cei din jurul mesei, mişcă buzele şi se posomorî, fără să mai răspundă la întrebări.

— Fii bărbat, Prokofievici! De ce te laşi furat de deznădejde? spuse popa Visarion după praznic. Moartea lui e sfântă! Nu-l mânia pe Dumnezeu, unchiaşule! Feciorul tău şi-a pus o cunună de spini pentru patrie şi ţar, iar tu... E păcat, Pantelei Prokofievici, mare păcat. Dumnezeu n-are să-ţi ierte!

— Eu, părinte, eu îmi fac coraj... Uite ce scrie comandantul: „A căzut vitejeşte"...

Bătrânul sărută mâna preotului, se rezemă de pervazul uşii şi izbucni în lacrimi, pentru întâia dată de când primise vestea că-i murise fiul. Plânse îndelung, zguduit de aprige sughiţuri.

Din ziua aceea se stăpâni, şi sufletu-i părea că se împietrise.

Fiecare îşi oblojea rana, cum îl ajuta priceperea.

Când Natalia o auzi pe Duniaşka citind scrisoarea care vestea moartea lui Grigori, se năpusti în ogradă. „Îmi fac seama! Mi-e totuna acum! Mai iute!" Gândul o tortura, o pârjolea ca lovitura unui bici de foc; se zbătu în braţele Dariei şi simţi deodată, cu uşurare, că-şi pierde cunoştinţa. Amintirea groaznicului adevăr slăbi pentru o clipă, ca să se întoarcă mai apoi cu o putere sporită. Petrecu o săptămână într-o toropeală cumplită, după care păşi în lumea reală, schimbată mult, mistuită de un chin negru. Mortul nevăzut sălăşluia în casa lui Melehov, şi cei vii sorbeau parcă mirosul dulceag de cadavru.

17

În a douăsprezecea zi de la vestea morţii, familia lui Pantelei Prokofievici primi deodată două scrisori de la Petro. Duniaşka le-a citit cum le-a primit la poştă şi a pornit-o în fugă spre casă, nebuneşte, ca un pai dus de vânt, clătinându-se şi rezemându-se de garduri ca să nu cadă. Stârni o adevărată vâlvă în sat şi o mare tulburare în familie.

— Grişa trăieşte! E viu, drăguţul nostru! ţipă cu glasul înecat în lacrimi, încă înainte de a trece pragul. Petro scrie! Grişa îi numai rănit! Nu-i ucis! Trăieşte! Trăieşte!

„*Bună ziua, scumpii mei părinţi*, scria Petro în scrisoarea trimisă la 20 septembrie. *Vă aduc la cunoştinţă că Grişka al nostru era cât p-aci să dea ortul popii, dar că acuma, slavă Domnului, îi teafăr, şi nevătămat, şi vă urăm şi vouă sănătate şi*

bucurie de la bunul Dumnezeu. Regimentul lor a luptat lângă oraşul Kamenka-Strumilovo, şi cazacii din plutonul lui au văzut cum un husar ungur l-a izbit pe Grigori cu sabia, iar el a căzut de pe cal şi, după aceea, noi n-am mai aflat nimica, şi oricât am iscodit oamenii, nu mi-au putut spune mai mult. Târziu de tot, am aflat de la Mişka Koşevoi, când a venit la regiment să facă legătura cu noi, că Grigori a stat întins pe câmpul de luptă până ce s-a înnoptat, când s-a dezmeticit şi a pornit-o târâş spre noi. S-a târât, ţinând drumul după stele, şi a dat peste un ofiţer de-al nostru, rănit, un locotenent-colonel de la un regiment de dragoni, lovit de schije de obuz în pântec şi în picioare. Grigori l-a tras şi l-a purtat în spate vreo şase verste. Şi pentru aceasta a fost decorat cu crucea «Sf. Gheorghe»; şi l-au făcut pricaznîi. Asta-i! Rana îi floare la ureche; vrăjmaşul l-a pălit cu sabia în cap de i-a zdrelit pielea, iară el a căzut de pe cal şi a leşinat. Şi s-a întors acuşi în front, spune Mişka. Iertaţi-mă că vă scriu aşa. Scriu de pe şa şi mă leagănă tare!"

În cealaltă scrisoare, Petro ruga pe cei ai casei să-i trimită vişine uscate din „scumpele noastre grădini strămoşeşti de pe Don" şi mai ruga să nu-l uite şi să-i scrie mai des. Ceva mai jos, îl ocăra pe Grigori, care, după spusele cazacilor, nu-şi îngrijea calul bine, iar Petro se simţea jignit, deoarece Roibul era de rasă şi era calul lui. De aceea, îl ruga pe taică-său să-i scrie lui Grigori:

„... I-am mai tras luare-aminte prin cazaci că de mi-o avea grijă de cal, cum are grijă de lucrurile lui, am să-i zdrobesc fălcile în sânge, când l-oi întâlni, cu toate că-i decorat, cu toată crucea lui", scria Petro.

Urmau nesfârşite salutări, şi o tainică durere amară se strecura printre rândurile înşirate pe o foaie motolită şi pătată de ploaie. Se vedea bine că nici Petro nu se împăca cu milităria.

Ţi-era mai mare mila să-l vezi acum pe Pantelei Prokofievici, sărit din fire de bucurie. Apucase cu lăcomie ambele scrisori şi umbla cu ele prin tot satul, prindea câte un ştiutor de carte şi-l punea să citească cu glas tare. Nu pentru el, ci să-şi arate bucuria lui târzie, în faţa unui sat întreg.

— A-ha! Văzuşi cine-i Grişka al meu! Ai? rostea el, ridicând palma lată

ca o copită, în clipa când cititorul, silabisind, ajungea la locul unde Petro povestea fapta eroică a lui Grigori, care îl târâse pe locotenentul-colonelul rănit, cale de şase verste.

— E ăl dintâi din Tatarski care are crucea „Sfântul Gheorghe!" adăuga cu mândrie bătrânul, luând lacom scrisorile să le ascundă cu grijă în căptuşeala şepcii boţite; apoi pleca să caute altul cu ştiinţă de carte.

Până şi Serghei Platonovici, zărindu-l pe fereastra prăvăliei, ieşi şi se descoperi în faţa lui.

— Poftim şi intră, Prokofievici!

Strânse mâna bătrânului cu degetele lui albe şi plinuţe şi zise:

— Ei bine, te felicit... Hm... Trebuie să fii mândru că ai un asemenea fiu; iar voi i-aţi făcut parastas! Am citit şi la gazete de isprava lui...

— Cum, scrie şi la gazete? întrebă înăbuşit Pantelei Prokofievici, simţind că un spasm îl strânge de gât.

— Scrie, scrie! Doar am văzut cu ochii mei!...

Serghei Platonovici luă singur din raft trei pachete mari din cel mai bun tutun turcesc, apucă o pungă de hârtie şi o umplu cu bomboane din cele mai scumpe, fără să le cântărească, şi zise, întinzându-le lui Pantelei Prokofievici:

— Când îi vei trimite un pachet lui Grigori Panteleevici, te rog trimite şi astea, cu salutări din partea mea.

„Doamne, Doamne! Ce cinste pentru Grişka! Tot satul vorbeşte de el. Am trăit şi eu să aud...", murmura bătrânul, coborând treptele magazinului lui Mohov. Îşi suflă nasul, şterse cu mâneca tunicii o lacrimă care îi gâdila obrazul şi gândi: „Îmbătrânesc, se vede... Prea uşor mă răzbesc lacrimile. Ei, Pantelei, Pantelei, cum ţi-ai irosit viaţa! Erai altădată tare ca steiul; urcai saci pe şlepuri, de câte opt puduri fieştecare. Şi acu?... Grişka m-a cam doborât..."

Şchiopăta pe uliţă, strângând la piept punga plină cu bomboane; gândul lui se rotea în jurul lui Grigori ca un nagâţ deasupra unei bălţi, şi mereu îşi amintea cuvintele din scrisoarea lui Petro. Tocmai în clipa asta, se întâlni cu cuscrul său, Korşunov. Acesta îi strigă întâi:

— Hei, cuscre, fă-te-ncoa oleacă!

Nu se mai văzuseră din ziua când se declarase războiul. De când plecase Grigori de acasă, legăturile dintre dânşii nu erau duşmănoase, ci mai degrabă reci şi încordate. Miron Grigorievici se burzuluia pe Natalia, pentru că se umilea înaintea lui Grigori şi aştepta pomană de la dânsul. Şi fiindcă aşa îl punea şi pe el, pe Miron Grigorievici, să îndure o asemenea

umilire.

— Căţea pripăşită! o ocăra pe Natalia, între ai săi. Mai bine rămânea acasă, la taică-său. Când colo, se duse la socri! Ce, e mai dulce pâinea lor? Din pricina ei, proasta, eu, ca tată, îs silit să-nghit ruşinea şi să plec ochii în faţa lumii.

Miron Grigorievici merse drept la cuscru şi-i întinse o mână noduroasă, îndoită în chip de căuş.

— Cum o mai duci, cuscre?

— Slavă Domnului, cuscre!

— Pare-mi-se c-ai făcut niscai târguieli?

Pantelei Prokofievici flutură dreapta, în care nu avea nimic, şi dădu din cap în semn că nu.

— Nu, cuscre, îs daruri pentru eroul nostru! Serghei Platonovici, binefăcătorul, a aflat din ziare de vitejia lui şi-i dă bomboane şi tutun fin. „Firitiseşte-l, zice, pe ierou, şi trimite-i daruri de la mine. Să se distingă tot aşa şi de acu-nainte." Avea lacrimi în ochi, cuscre, pricepi? se lăuda mereu Pantelei Prokofievici şi privea cu încordare faţa celuilalt, căutând să-i ghicească gândul.

Lumini stranii jucau sub palidele pleoape ale cuscrului, dând o expresie de surâs ironic privirii sale, plecată în pământ.

— Aşa-a! Hm!... mormăi Korşunov şi trecu uliţa, îndreptându-se spre gard.

Pantelei Prokofievici îl urmă grăbit, desfăcând pachetul cu degetele tremurând de mânie.

— Ia gustă colea o bomboană cu miere! îşi poftea cu răutate cuscrul. Hai, ia, că-i din partea ginerelui tău. Viaţa nu ţi-i dulce, mănâncă, poate c-ai s-o îndulceşti oleacă, iar feciorul tău, poate, s-o învrednici de aşa cinste, da' poate că nu...

— Nu te griji de viaţa mea! Îi ştiu eu singur rostul.

— Gustă, fă-mi astă cinste! se ploconi Pantelei Prokofievici înaintea cuscrului, cu îmbieri făţarnice.

Degetele lui sucite dezveleau o bomboană, smucind foiţa argintată.

— N-avem obiceiul să mâncăm dulciuri! dădu Miron Grigorievici la o parte mâna cuscrului. N-avem obiceiul. Dulciurile altora ne strică măselele. Iară ţie, cuscre, nu-ţi stă frumos să umbli după pomană pentru fecioru-tău. Dacă ai trebuinţă de ceva, vină la mine. Eu, de, aş da pentru ginere... Nataşka mănâncă din pâinea voastră... Aş putea să dau şi eu ceva de pomană.

— Nimenea din neamul nostru n-a cerşit încă. Să nu minţi, cuscre! Prea te fuduleşti! Prea de tot!... Poate din pricină c-o duci prea bine o fi plecat la noi fată-ta? Ai?

— Stai! spuse Miron Grigorievici, cu glas poruncitor. N-avem nicio pricină să ne ciorovăim. N-am venit să mă sfădesc; potoleşte-te, cuscre! Hai colea, că vreau să-ţi vorbesc...

— N-avem nimic de vorbit!

— Ba avem, dacă-ţi spun! Haide!...

Miron Grigorievici îl apucă de mâneca tunicii şi cotiră într-o ulicioară, ocolind ogrăzile. Ieşiră în câmp.

— Ce voiai să-mi spui? întrebă Pantelei Prokofievici, liniştindu-se după izbucnirea lui hărţăgoasă.

Se uită pieziş la faţa albicioasă şi pistruiată a lui Korşunov. Acesta, îndoind pulpanele lungi ale hainei, se aşeză pe creasta unui şanţ şi scoase punga de tutun, roasă şi cu marginile destrămate.

— Ascultă, Prokofievici! Te-ai repezit la mine fără nicio pricină, ca un cocoş arţăgos! Frumos e, ce zici? Şi acum, aş vrea să ştiu, urmă el cu glas hotărât şi aspru, până când are să-şi bată joc fecioru-tău de Natalia? Spune-mi!

— Întreabă-l pe el.

— N-am ce-l întreba. Tu eşti stăpânul casei şi cu tine vorbesc.

Pantelei Prokofievici strivea în palmă bomboana dezvelită din poleială. Ciocolata moale şi vâscoasă se prelingea printre degete. Îşi şterse în tăcere palma de ţărâna cenuşie şi fărâmicioasă a şanţului, apoi începu să răsucească ţigara. Luă o foiţă, puse tutun turcesc din pachetul primit de la Mohov şi-l întinse cuscrului. Miron Grigorievici nu mai stătu la cumpănă, răsuci şi el o ţigară din tutunul dăruit generos de Mohov. Începură să fumeze. Un nor alb ca spuma, rotund ca un sân de femeie, plutea peste capetele lor, şi un funigel gingaş, luat de vânt, se înălţa departe, sus, în tării.

Ziua se stingea. O linişte de septembrie, paşnică şi dulce, se legăna în văzduh. Cerul, care îşi pierduse strălucirea culorilor de vară, era de un albastru-spălăcit. Frunze de măr, purpurii, aduse de vânt cine ştie de unde, învăpăiau marginea şanţului. În spatele unui deal cu creasta unduioasă, drumul se pierdea, despărţit în două; în zadar momea oamenii să pornească cu nădejde şi să treacă orizontul de smarald, neţărmurit ca un vis, spre depărtări necunoscute; oamenii, legaţi de aşezările lor, de traiul lor de fiecare zi, se chinuiau şi se istoveau în muncă, ca vitele, la

treierat, iar drumul, dâră pustie de jale, străbătea zările şi se pierdea în neant. Numai vântul se zbenguia şi ridica praful de pe drum.

— Tutunul ăsta îi slab ca iarba! spuse Miron Grigorievici, aruncând un rotocol de fum, care pluti în văzduhul amorţit.

— Cam slab, da'... plăcut! încuviinţă Pantelei Prokofievici.

— Nu mi-ai răspuns, cuscre, îl rugă Korşunov cu o voce mai moale şi stinse ţigara.

— Grigori nu mi-a scris nimic de povestea ceea. E rănit.

— Auzit-am...

— Nici eu nu ştiu ce-are să fie. Dacă-l omoară? Cum are să fie atunci?

— Păi cum vine asta, cuscre? întrebă Miron Grigorievici, clipind jalnic şi încurcat. Natalia duce o viaţă ca vai de ea. Nu-i nici fată, nici femeie măritată; nici văduvă nu-i. E o ruşine. De-aş fi ştiut că aşa are să se întâmple, nu v-aş fi lăsat pe voi, peţitorii, nici măcar să-mi treceţi pragul. Eh, cuscre, cuscre! Fiecăruia îi e milă de copilul lui! Sângele apă nu se face.

— Da' eu ce pot să fac? începu atacul Pantelei Prokofievici, abia stăpânindu-şi mânia. Hai, lămureşte-mă odată! Crezi tu că mi-a fost bine când mi-a plecat feciorul din casă? Ce-mi aduce asta? Auzi, ce oameni!

— Scrie-i! spuse cu hotărâre Miron Grigorievici, şi lutul cădea în cadenţa vorbelor sale în şanţ, curgându-i din palmă ca un pârâu ruginiu şi subţirel. Spune-i să dea un răspuns o dată pentru totdeauna.

— Are un plod cu ailaltă.

— N-are decât să aibă altul şi cu Nataşka! se răsti Korşunov, vânăt de ciudă. Se poate purta cineva astfel cu o fiinţă omenească? Hai? A vrut să-şi facă seama... Acuma umblă schilodită... şi el o împinge de vie în groapă! Hai? Da' inima? Inimă are? strigă răguşit Miron Grigorievici, zgâriind cu o mână pieptul şi apucându-l de pulpana hainei cu cealaltă: Ce, are inimă de om, sau inimă de lup?

Încurcat, Pantelei Prokofievici trase aer pe nas şi întoarse capul.

— ... femeia se usucă de dorul lui; nu poate trăi fără el. De aceea stă la tine, ca o slujnică...

— Noi o iubim mai mult ca pe copilul nostru! Taci! strigă Pantelei Prokofievici şi se ridică.

Se despărţiră, fără să-şi ia rămas bun.

Ieşind din matca sa, viaţa se resfiră într-o puzderie de braţe. Greu e să bănuieşti dinainte pe care va apuca şuvoiul nesigur şi viclean. Acolo unde astăzi se sleieşte ca un pârâiaş întretăiat cu ostroave de nisip şi unde apele ei sărace abia-i ascund fundul scârbavnic, o vezi a doua zi, curgând îmbelşugată şi falnică.

În mintea Nataliei încolţi dintr-o dată hotărârea să meargă la Iagodnoe, la Axinia, să se milogească şi s-o înduplece ca să i-l dea înapoi pe Grigori. Fără să-şi dea seama de ce anume, avea încredinţarea că totul depinde de Axinia şi că e de ajuns s-o roage, pentru ca o dată cu Grigori să i se întoarcă şi fericirea pierdută. Nu se întreba dacă lucrul era cu putinţă, nici cum va întâmpina Axinia rugămintea ei atât de ciudată. Împinsă de un simţământ peste voinţa ei, se perpelea de nerăbdare să treacă în fapt planul acesta copt într-o noapte.

La sfârşitul lunii, familia Melehovilor primi un răvaş de la Grigori. După obişnuita bineţe dată părinţilor, de data asta mai trimitea şi cuviincioase salutări Nataliei Mironovna. Oricare ar fi fost pricina care-l îndemnase să adauge asemenea cuvinte, ele lucrară ca un fierbinte imbold pentru Natalia. Astfel în cea dintâi duminică, ea se pregăti de drum spre Iagodnoe.

— Încotro, Nataşa? o întrebă Duniaşka, văzând că Natalia se aşezase în faţa unui ciob de oglindă, cercetându-şi faţa cu încordare şi asprime.

— Mă duc pe la ai mei! minţi ea şi roşi, pentru întâia oară cu simţământul că merge înaintea unei mari umiliri şi chinuri sufleteşti.

— Tu, Natalia, barem de-ai merge o dată cu mine la şezătoare! o îmbie ispititor Daria, care se dichisea de zor. Vii astă-seară, ai?

— Nu ştiu, nu cred!

— Hei tu, schivnico, schivnico! Atâta putem şi noi petrece, cât ne lipsesc bărbaţii! glumi Daria, clipind cu înţeles, îndoind trupul mlădios şi cercetând în luciul oglinzii poala brodată a fustei, de albastrul cicoarei.

După plecarea lui Petro, o mare schimbare se săvârşise în sufletul Dariei; lipsa bărbatului se vedea în purtările sale. O tainică nelinişte străbătea în ochi, în mers, în toate mişcările. Duminica, se gătea cu mare grijă; se întorcea târziu de la joc, înciudată, cu ochii adumbriţi, vărsându-şi necazul în faţa Nataliei:

— Mare jale, zău aşa! Toţi cazacii mai ca lumea au fost luaţi; n-au mai

rămas în sat decât ţâncii şi moşnegii.

— Şi ce-i cu asta?

— Cum, ce-i? se mira Daria. Nici n-ai cu cine să te hârjoneşti. Măcar de-aş scăpa, să mă duc o dată singură la moară; cu socrul n-ai parte să te bucuri de viaţă...

O descosea pe Natalia cu o sfruntată lipsă de stânjenire:

— Da' cum poţi tu, drăguţo, să rabzi atâta timp fără bărbat?

— Astâmpără-te odată, neruşinato! se îmbujora Natalia.

— Şi nu ţi-e dor de...?

— Da' ţie ţi-o fi dor?

— Ehei, surato, şi încă cum! hohotea Daria, trandafirie, cu arcurile sprâncenelor în tremur. Ce să m-ascund după deget? Acuma aş fi în stare să-l dezmorţesc şi pe un moşneag. Zău aşa! Ia gândeşte-te că-s două luni de când a plecat Petro.

— Tu, Daria, ai să-ţi găseşti beleaua...

— Destul, destul, cuvioasă stareţă! Cunoaştem noi la mironosiţe! Nu vrei s-o spui pe faţă.

— N-am ce să spun.

Daria îi aruncă o căutătură de batjocură şi, muşcându-şi buzele cu dinţii răutăcioşi, începu să-i povestească:

— Alaltăieri, la şezătoare, Timoşka Manîţkov, feciorul atamanului, s-a aşezat lângă mine... Văd eu că-i leoarcă de sudoare şi că-i e frică să înceapă... Apoi îmi trece mâna încetişor la subsuoară; palma îi tremura. Eu rabd, nu-i zic nimic, da' simt că fierbe în mine mânia. Măcar de-ar fi un flăcău! Nu, un mucos! Are cel mult şaişpe ani! Şi uită-te ce-l apucă. Stau eu ce stau şi rabd. Mă pipăie el cât mă pipăie şi apoi îmi şopteşte „Hai, vino la noi, la arie!" Tii! Ştii ce i-am făcut?...

Daria râdea cu hohote; sprâncenele îi tremurau; ochii, pe jumătate închişi, scânteiau de înveselire.

— I-am tras o săpuneală zdravănă! Am sărit la el şi: „Neruşinatule! Ţânc mucos! Cum îndrăzneşti să-mi spui tu mie una ca asta? De când nu te scapi noaptea în pat?" Atât i-am spus, să mă ţină minte, cât o fi şi-o mai trăi!

Între ea şi Natalia se înfiripaseră legături simple şi prieteneşti. Vrăjmăşia pe care-o nutrea Daria, la început, faţă de cumnata ei mai tânără, se dusese treptat; iar cele două femei se înţelegeau bine, cu toată firea lor deosebită.

Natalia se îmbrăcă şi ieşi din odaie.

Daria o ajunse în tindă.

— Ai să-mi deschizi uşa când m-oi întuma?

— Mă tem c-am să rămân peste noapte la ai mei.

Daria rămase pe gânduri, îşi scărpină fruntea cu pieptenele şi clătină din cap.

— Hai, atunci du-te! N-am vrut s-o rog pe Duniaşka, da' văd că n-am încotro.

Natalia o înştiinţă pe Ilinişna că se duce la părinţi şi ieşi în uliţă. Căruţele veneau dinspre medean, întorcându-se de la târg; lumea ieşea de la biserică şi se îndrepta spre casă. Natalia lăsă în urmă două ulicioare şi coti la stânga. Urcă dealul în grabă.

Ajunsă pe culme, privi îndărăt: satul, scăldat într-un torent de lumină, se întindea la poalele dealului; căsuţele spoite în alb sclipeau în lumina soarelui; razele scânteiau pe acoperişul de tablă al morii, strălucind orbitor, ca un şuvoi de metal topit.

19

Cleştele războiului smulsese şi din Iagodnoe destulă lume. Veniamin şi Tihon fuseseră chemaţi la oaste. După plecarea lor totul deveni mai tăcut şi mai posomorât. Axinia îl înlocuia pe Veniamin pe lângă bătrânul general. Bondoaca Lukeria, care n-avea de gând să slăbească, pregătea mâncare argaţilor şi îngrijea de păsări. Moş Saşka adăugase la slujba de grăjdar pe cea de paznic. Numai vizitiul fusese înlocuit cu un cazac bătrân şi cumpătat, Nikitici.

Boierul semănase mai puţin pământ în anul acela şi furnizase armatei vreo douăzeci de cai; păstrase numai trăpaşii şi trei cai de Don, pentru nevoile moşiei. Ca să scape de urât, boierul îşi petrecea vremea la vânătoare; însoţit de Nikitici, urmărea călare dropiile pe câmp; câteodată punea tot ţinutul în picioare, hăituind vânatul cu ogarii.

Axinia primea arareori de la Grigori câte o scurtă scrisoare, înştiinţând-o că deocamdată e sănătos şi teafăr şi că înfruntă cu bine greutăţile serviciului. Poate că-şi făcea curaj, poate că nu voia să-şi arate slăbiciunea, dar niciodată nu scăpase vreun cuvânt care să dezvăluie că-i este greu şi urât. Din răvaşele lui străbătea un fel de răceală, ca şi cum l-ar fi silit cineva să le scrie; numai în ultimul lăsase să se strecoare o mărturisire: „Toată vremea sunt pe front, şi parcă mi-e silă de atâta

război; mi s-a urât să port după mine moartea în coburi." În fiecare scrisoare, întreba de fetiţă şi o ruga pe Axinia să-i dea ştiri despre dânsa: „Scrie-mi cum creşte Taniuşa mea şi cum arată acuma? Am văzut-o mai deunăzi în vis, era mare şi îmbrăcată într-o rochie roşie."

Axinia părea că îndură cu curaj despărţirea. Toată iubirea pentru Grişka trecuse asupra fetiţei, mai ales după ce se convinsese că era într-adevăr a lui Grişka. Viaţa îi aducea dovezi netăgăduite; părul fetiţei, la început castaniu, deveni negru şi buclat; ochii îşi schimbară de asemenea culoarea: deveneau mai negri şi prelungi. Pe zi ce trecea, asemănarea dintre fetiţă şi tătâne-său era tot mai adâncă; până şi zâmbetul ei avea uşoare sălbatice sclipiri moştenite de la Grişka şi de la Melehovi. Axinia recunoştea acum fără îndoieli chipul părintelui în cel al fetiţei, şi de aceea dragostea ei devenea tot mai vie; nu se mai întâmpla, ca odinioară, să se apropie de leagăn şi să tresară, zărind pe chipul somnoros al copilei vreo apropiere vagă, o asemănare fugară cu trăsăturile nesuferite ale lui Stepan.

Zilele se scurgeau domol şi lăsau o amărăciune potolită în sufletul Axiniei. Grija pentru viaţa iubitului îi scurma creierul ca un sfredel; nu o părăsea ziua, o chinuia şi noaptea. Atunci toate simţămintele din adâncul sufletului, înfrânate cu aspră voinţă, se revărsau rupând zăgazurile; nopţi întregi Axinia se zbătea într-un plâns înăbuşit, dând drumul lacrimilor şi muşcându-şi mâinile ca să nu-şi trezească copilul, pentru ca suferinţa fizică să-i potolească strigătul îndurerat al sufletului. Lacrimile îi curgeau pe scutece, şi îşi spunea cu o naivitate copilărească: „E odorul lui Grişka; inima lui va simţi cât mă chinuiesc pentru el".

După asemenea nopţi, se scula zdrobită; o durea trupul; sub tâmple parcă băteau ciocane de argint; o suferinţă amară îi încreţea colţurile gurii, altădată pline ca ale unei fetişcane. Aceste nopţi amare o îmbătrâneau...

Într-o duminică, servise masa boierului şi ieşise în cerdac; în acea clipă o femeie se ivi la poartă; doi ochi foarte cunoscuţi se frământau sub o năframă albă. Femeia apăsă pe clanţă şi pătrunse în ogradă. Axinia îngălbeni, recunoscând-o pe Natalia; păşi încet în întâmpinarea ei. Astfel se întâlniră în mijlocul ogrăzii. Încălţările Nataliei erau acoperite cu un strat gros de colb. Ea se opri, lăsă în jos mâinile mari, muncite, răsuflă din greu şi încercă zadarnic să-şi îndrepte gâtul şonţit; de aceea şi părea că se uită pieziş.

— Am venit la tine, Axinia... rosti, trecându-şi limba aspră peste buzele

uscate de vânt.

Axinia aruncă o privire fugară spre fereastra casei şi, fără să răspundă, se îndreptă spre casa servitorilor, în odaia ei. Natalia o urmă. Foşnetul fustelor Axiniei îi era nesuferit.

„E din cale-afară de cald; poate de aceea îmi vâjâie urechile", îi trecu prin cap gândul acesta limpede, între multe altele care o năpădeau.

Axinia o lăsă pe Natalia să intre şi închise uşa; apoi se opri în mijlocul odăii, punând mâinile sub şorţul alb. Ea conducea jocul.

— De ce-ai venit? întrebă cu glas şuierat, aproape în şoaptă.

— Vreau puţină apă... o rugă Natalia şi cercetă odaia cu o privire grea, iscoditoare.

Axinia aştepta; Natalia începu să vorbească, trudnic, din ce în ce mai tare:

— Mi-ai luat bărbatul... Dă-mi-l înapoi pe Grigori! Tu... Numai tu mi-ai zdrobit viaţa! Vezi în ce hal sunt...

— Bărbatul tău? strânse Axinia dinţii, încât cuvintele îi cădeau rare, ca nişte picături de ploaie pe piatră. Bărbatul tău? De la cine-l ceri?... De ce-ai venit? E târziu să-l mai cerşeşti! Prea târziu!...

Cu trupul aplecat înainte, Axinia veni în dreptul Nataliei, râzând batjocoritor.

Îşi râdea de duşmanca ei, privind-o cu scăpărări de dispreţ în ochi. Iat-o pe soţia legitimă şi părăsită, iat-o, umilită, înaintea ei, strivită de durere. Iat-o pe femeia care-i pricinuise atâtea lacrimi. Iat-o pe cea care făcea să-i sângereze inima de durere, rănită ca de o piatră colţuroasă, când se despărţea de Grigori şi când ea, Axinia, se zbătea într-o chinuire de moarte. Aceasta e femeia care-l dezmierda pe Grigori şi-şi bătea joc fără-ndoială de ea, ibovnica părăsită şi uitată!

— Şi zi, ai venit să mă rogi ca să-l las? întrebă Axinia, înăbuşindu-se. Tu, viperă făţarnică! Tu mi l-ai luat întâi pe Grişka! Tu, nu eu! Ştiai că trăia cu mine! Atuncea de ce te-ai măritat cu el? L-am luat înapoi, era al meu, al meu îi! Eu am un copil cu el! Da' tu, tu ce ai?

O privea pe Natalia drept în ochi, cu o ură sălbatică, şi, dând furtunos din mâini, revărsă un puhoi de vorbe: zgura gândurilor care clocoteau în ea de nopţi şi nopţi.

— Grişka îi al meu. N-am să-l dau nimănui! Îi al meu! Al meu! Auzi tu? Al meu! Pleacă de aici, căţea neruşinată! Nu eşti nevasta lui! Vrei să iei un tată de lângă copilul lui? Hai, spune! De ce n-ai venit mai devreme? Spune, de ce n-ai venit?

Cu paşi nesiguri, Natalia merse spre laviţă şi se aşeză; îşi lăsă capul pe mâini, acoperindu-şi faţa cu palmele.

— Ţi-ai lăsat bărbatul... Nu striga aşa...

— N-am alt bărbat afară de Grişka! Nu-l am decât pe el, în toată lumea asta, cât îi de mare!

Zguduită de o furie smintită, Axinia privea duşmănos şuviţa de păr negru, lins, lunecată de sub tulpan pe mâna Nataliei.

— Crezi că are nevoie de tine? Uită-te la tine! Eşti cu gâtul strâmb! Socoţi că s-ar mai putea uita la tine? Te-a lepădat când erai teafără, şi acuma, când eşti beteagă, crezi că are să te mai vrea? N-ai să-l mai vezi în viaţa ta pe Grişka! Ţi-o spun! Pleacă!

Axinia, în clocotul înverşunării, îşi apăra cuibul, răzbunând trecutul. Vedea că Natalia, deşi cu gâtul strâmb, era tot aşa de frumoasă ca şi odinioară, cu gura şi cu obrazul fragede, cruţate de vremea care s-a scurs, pe când ea – poate chiar din pricina acestei femei – purta pe chip o reţea de zbârcituri, săpate prea de timpuriu.

— Crezi că nădăjduiam să-l capăt înapoi de la tine? rosti Natalia cu ochii înecaţi de durere.

— Atunci de ce-ai venit? întrebă Axinia, într-o suflare înăbuşită.

— Durerea m-a împins.

Fetiţa Axiniei, trezită de vuietul glasurilor, începu să plângă şi se ridică în pat. Maică-sa o luă în braţe şi se aşeză, întorcându-se spre fereastră. Tremurând din tot trupul, Natalia privi la copilă. Un spasm dureros îi încleştă gâtul. De pe chipul fetiţei, ochii lui Grigori o fixau cu viu neastâmpăr.

Ieşi în cerdac, clătinându-se, scuturată de suspine. Axinia n-o petrecu.

O clipită mai târziu, moş Saşka intră în odaie. Ghicise, pesemne, ce-a fost.

— Cine-i femeia asta? întrebă.

— O femeie de la noi, din Tatarski...

Natalia se depărtă la vreo trei verste de conac; apoi, se lăsă sub o tufă. Stătea întinsă, strivită de o nespusă durere, fără să se gândească la nimic... Vedea mereu înainte-i ochii negri ai lui Grigori, sclipind pe un chip de copil.

Amintirea acestei nopţi avea să rămână întipărită în cugetul lui Grigori cu o limpezime orbitoare.

Îşi recăpătă cunoştinţa înainte de revărsatul zorilor; întinse braţele şi dădu peste miriştea ţepoasă. O durere cumplită, care-i strângea ţeasta, îl făcu să geamă. Cu o sforţare, ridică mâna şi atinse fruntea, pipăind şuviţele de păr încâlcite, năclăite în sânge închegat. Pipăi cu degetul rana umflată parcă ar fi atins-o cu un cărbune aprins. Scrâşni din dinţi şi se culcă pe spate. Frunzele închircite de brumă foşneau posomorât deasupra capului; ramurile negre ale arborilor se profilau pe fundalul albastru-întunecat al cerului, printre care licăreau stelele. Grigori le privea cu ochii larg deschişi, fără să clipească. I se părea că nu-s stele, ci nişte poame necunoscute, de culoare galbenă-aurie, atârnând în crengi, printre frunze.

Înţelegând ce i s-a întâmplat şi simţind că-l cuprinde groaza, se târî pe brânci şi scrâşni cu fălcile încleştate. Îl chinuia durerea şi-l prăvălea mereu la pământ. I se părea că a trecut o veşnicie de când pornise; încercă să privească în urmă; copacul negru sub care leşinase, amorţit de frig, era abia la vreo cincizeci de paşi. Trecu târâş peste un cadavru, sprijinindu-şi coatele în pântecul tare şi găunos. Greaţa îl ameţea; pierduse mult sânge şi plângea ca un prunc; rodea cu dinţii iarba dulceagă, umedă de rouă, ca să nu-şi piardă din nou cunoştinţa. Lângă un cheson răsturnat, se ridică şi rămase îndelung în picioare, clătinându-se. Apoi o porni înainte. Puterile lui renăşteau; călcă mai zdravăn şi izbuti acum să-şi îndrepte paşii spre răsărit: Carul-Mare îi slujea de călăuză.

La marginea pădurii, un glas înăbuşit îl somă să se oprească:

— Nu te apropia, că te-mpuşc!

În noapte, ţăcăni butoiaşul revolverului. Grigori cercetă întunericul în direcţia glasului: era un om lungit şi rezemat de un pin.

— Cine eşti? întrebă Grigori; iar propriul său glas îi păru cumplit de străin.

— Un rus? Doamne! Vino!

Omul de lângă pin se lăsă la pământ. Grigori se apropie.

— Apleacă-te!

— Nu pot.

— De ce?...

— Am să cad şi n-am să mă mai pot ridica. Îs rănit la cap.

— Din ce regiment eşti?

— Regimentul 12, de Don.

— Ajută-mă, cazace...

— Am să cad, blagorodnicia voastră! (Grigori îi zărise epoleţii de ofiţer de la manta.)

— Dă-mi măcar mâna.

Grigori îi ajută ofiţerului să se ridice. Porniră împreună, dar la fiecare pas, rănitul se proptea tot mai greu de braţul lui Grigori. Când suiau coasta unei văi, îl prinse cu deznădejde pe Grigori de mâneca bluzei şi rosti, clănţănind din dinţi:

— Lasă-mă aici, cazace! Sunt rănit... Rănit în pântece... Fără scăpare.

Ochii i se împâcleau sub lentilele *pince-nez*-ului; gura-i larg căscată sorbea aerul, horcăind. Ofiţerul îşi pierdu cunoştinţa. Grigori însă îl purtă mai departe, căzând, ridicându-se şi iarăşi căzând. De două ori îşi părăsi povara; dar tot de atâtea ori se întoarse, o ridică şi continuă să meargă, păşind ca într-un vis.

La unsprezece dimineaţa, o grupă de legătură îi culese şi-i duse la un post de prim-ajutor.

Peste o zi, Grigori plecă pe furiş de la postul de prim-ajutor. Pe drum îşi scoase pansamentul şi păşi uşurat, fluturând fleandura pătată de sânge.

— De unde vii? strigă comandantul sotniei, uimit peste măsură.

— M-am întors să-mi iau locul în front, blagorodnicia voastră!

Când ieşi de la sotnic, Grigori dădu ochii cu încheietorul plutonului.

— Unde-i calul meu? Unde-i Roibul?

— E teafăr, frate! L-am prins chiar acolo, după ce i-am alungat pe austrieci. Da' tu, ce faci? Noi ţi-am cântat veşnica pomenire!

— V-aţi cam grăbit! zâmbi Grigori.

„EXTRAS DIN ORDINUL DE ZI

Pentru salvarea vieţii locotenent-colonelului Gustav Grosberg, comandantul Regimentului 9 de dragoni, cazacul Melehov Grigori din Regimentul 12 de cazaci de Don se înaintează la gradul de prikaznîi şi se propune pentru a fi decorat cu crucea «Sfântul Gheorghe», clasa a 4-a."

După ce poposise două zile în oraşul Kamenka-Strumilovo, escadronul se pregătea să plece de cu noapte. Grigori dădu de casa în care fuseseră

cartiruiţi cazacii din plutonul său şi se duse să-şi vadă calul. Din coburi lipsea un prosop şi ceva din rufărie.

— Să ştii, Grigori, că le-au furat chiar de sub nasul nostru! mărturisi cu o mutră vinovată Mişka Koşevoi, în grija căruia fusese dat calul. În curtea asta au intrat o droaie de pifani; numai ei le-au furat.

— Să le poarte sănătoşi! Ducă-se dracului! Aş avea nevoie de ceva să-mi leg căpăţâna. Pansamentul îi baltă de sânge.

— Ia prosopul meu.

Moţatul intră în magazia unde cisluiau cei doi prieteni. Întinse mâna lui Grigori, ca şi când nu s-ar fi întâmplat nimic între ei.

— A, Melehov! Eşti viu, urâtule?

— Aşa şi-aşa! Pe jumătate...

— Ai fruntea însângerată. Şterge-te.

— Am să mă şterg eu, nu-i nicio grabă.

— Ia să văd cum te-au mângâiat... Moţatul aplecă cu de-a sila capul lui Grigori şi smârcâi pe nas: Hm! De ce-ai lăsat să-ţi taie pletele? Te-au sluţit de-a mai mare batjocura! Cu doftorii ai să-l vezi pe dracul; lasă-mă să te doftoricesc eu!

Fără să mai aştepte învoirea, luă un cartuş din cartuşieră, îi scoase glonţul şi vărsă pulberea în palma-i neagră.

— Mihailo, caută-mi niscai pânză de păianjen.

Koşevoi trase cu vârful sabiei un ghemuleţ pufos de pânză de păianjen din podul magaziei şi-l întinse Moţatului. Celălalt ciupi, tot cu vârful sabiei, un bulgăre de pământ şi, după ce-l amestecă cu pânza şi cu praful de puşcă, îl frământă îndelung. Unse apoi rana din capul lui Grigori cu alifia lipicioasă şi zâmbi:

— În trei zile ai să fii sănătos tun. Vezi ce grijă îţi port? Iar tu... tu erai cât pe ce să mă omori.

— Mulţumesc pentru îngrijire, da' dacă te-aş fi ucis, aş avea un păcat mai puţin pe suflet.

— Mare găgăuţă mai eşti, flăcăule!

— Aşa îs eu. Ce-am la cap?

— Ai o crestătură de un lat de palmă. Aşa, ca să ţii minte!

— Da. Chiar c-am să ţiu minte.

— Să vrei şi tot n-ai putea să uiţi. Austriecii nu-şi ascut săbiile, te-a lovit ăla cu unul din cosoarele lor. Ai să porţi toată viaţa semnul beleznei.

— Mare noroc ai avut, Grigori, că i-a lunecat sabia! zâmbi Koşevoi. Altminteri, ţi-am fi pus deasupra ţărână străină.

— Ce naiba să fac acum cu şapca asta?

Grigori învârtea stângaci, în mână, şapca hăcuită într-un colţ şi plină de sânge.

— Arunc-o jos, o s-o mănânce câinii.

— Băieţi, a venit mâncarea! Hai, iute... strigă cineva din tinda casei.

Cazacii ieşiră din magazie. Roibul necheză în spatele lui Grigori, privindu-l pieziş, cu ochiul său bulbucat.

— Nu-şi găsea liniştea fără tine, Grigori! zise Koşevoi, arătând calul cu ochiul. Mă miram foarte: nu mânca, nu bea, stătea şi necheza uşor.

— L-am tot strigat când m-am târât de acolo, răspunse Grigori cu glas surd şi se întoarse. Îmi spuneam nu mă părăseşte el, iar străinii greu l-or prinde – nu se lasă.

— Aşa-i! Abia l-am prins cu arcanul.

— Bun cal; calul lui frate-meu, Petro.

Mişcat, Grigori întoarse capul să-şi ascundă ochii umeziţi de înduioşare.

Intrară în casă. În prima odaie, Egor Jarkov dormea, sforăind, pe o saltea cu arcuri, trasă de pe pat şi aruncată pe podea. O dezordine indescriptibilă arăta că sălaşul fusese părăsit în grabă de stăpâni. Farfurii sparte, hârtii rupte, cărţi pătate cu miere, cârpe de postav, jucării pentru copii, încălţăminte veche, făină cursă pe jos, toate se aflau risipite pe podea, într-o cumplită răvăşeală, ca mărturia celei mai cumplite devastări.

Emelian Groşev şi Prohor Zîkov împinseseră hârburile la o parte şi prânzeau. Când Zîkov îl văzu pe Grigori, holbă ochii mari şi blânzi, de viţel.

— Gri-i-şka! De unde vii?

— De pe lumea ailaltă!...

— Ce-ţi beleşti ochii? strigă Moţatul. Dă fuga şi adu-i o ciorbă!

— Acuşica! Bucătăria îi acilea, pe ulicioară, se repezi Prohor în ogradă, mestecând îmbucătura din gură.

Grigori, sfârşit de oboseală, se aşeză pe laviţă.

— Nici nu-mi aduc aminte când am mâncat ultima dată! rosti el cu un zâmbet vinovat.

Prin oraş treceau unităţi din Corpul III. Străzile erau ticsite de infanterie, astupate de nesfârşitele trenuri regimentare, de unităţi de cavalerie care se îmbulzeau la răscruci; larma forfotelii pătrundea în casă prin uşile închise. Prohor se întoarse în grabă, aducând o gamelă plină cu ciorbă şi caşă de hrişcă în sacul de merinde.

— Unde să pun caşa?

— Uite acilea, o oală cu toartă! răspunse Groşev, luând de sub fereastră o oală de noapte, fără a bănui la ce se întrebuinţează îndeobşte.

— Urât mai pute oala ta! se strâmbă Prohor.

— Nu-i nimic, toarnă! Mai întâi să mâncăm, apoi om vedea de ce pute şi a ce.

Prohor goli sacul de merinde în oală; caşa grasă căzu ca un boţ: împrejur apăru un cerc de unt topit de culoarea chihlimbarului. Mâncau şi nu conteneau să vorbească. Prohor povestea şi căuta să şteargă o pată de grăsime căzută pe lampasul spălăcit al nădragilor; muia degetul în gură şi freca locul pătat.

— Aici alături, în ogradă, îi o baterie din divizionul de artilerie de munte; hrăneşte caii. Sergentul lor a citit la ziar că aliaţii i-au bătut măr pe nemţi.

— Păcat că n-ai venit mai de dimineaţă, Melehov! mormăi Moţatul, cu gura plină de caşă. Am primit şi noi mulţumiri.

— De la cine?

— Comandantul diviziei, generalul-locotenent von Diewid, a fost în inspecţie şi ne-a mulţumit pentru că i-am respins pe husarii unguri şi că ne-am salvat bateria. Puţin mai trebuia, şi plecau cu tunurile noastre. „Bravi cazaci, zice, ţarul şi patria n-au să uite fapta voastră!"

— Aşa? Măi! Măi!...

Deodată, trosni o detunătură în stradă, apoi alta, urmate de ţăcănitul unei mitraliere.

— Ieşiţi afară! strigară câteva glasuri la poartă.

Aruncând lingurile, cazacii dădură buzna în ogradă. Un avion se rotea deasupra lor, aproape de pământ. Motorul huruia ameninţător.

— Culcă-te lângă gard! Are să arunce bombe! Bateria-i lângă noi! strigă Moţatul.

— Sculaţi-l pe Egorka! îl omoară pe saltea.

— Adă armele!

Moţatul trăgea din cerdac, ochind cu luare-aminte.

Soldaţii goneau pe uliţă, aplecându-se fără nevoie. În curtea vecină, răsunau comenzile şi nechezatul cailor. După ce trase toate cartuşele din magazia armei, Grigori se uită peste gard: servanţii forfoteau împingând tunurile sub şopron. Cu ochii micşoraţi şi orbiţi de lumina azurului, Grigori privi în sus la pasărea care cobora vâjâind; în aceeaşi clipă, ceva se desprinse şi fulgeră în bătaia soarelui. Un bubuit groaznic scutură căsuţa şi pe cazacii strânşi lângă cerdac; în ograda de alături, un cal rănit necheză

scurt de moarte. Un miros înţepător de pucioasă şi de ars veni dinspre gard.

— Pitulaţi-vă! strigă Moţatul, părăsind în grabă cerdacul.

Dintr-un salt, Grigori îl urmă şi se întinse lângă zaplaz. O piesă metalică de pe aripile avionului sclipi în soare; aparatul descrise un arc şi întoarse coada. Oamenii de pe uliţă trăgeau şi salve, şi focuri în neorânduială; împuşcăturile răpăiau fără noimă, bătăios. Grigori puse în armă alt încărcător, dar o nouă explozie, şi mai puternică, îl zvârli la câţiva paşi de gard. Un morman greu de pământ îl lovi în cap, îl orbi şi-l strivi sub greutate.

Moţatul îl ridică. O durere puternică în ochiul stâng îl împiedica pe Grigori să vadă; abia izbutind să deschidă dreptul, desluşi că explozia dărâmase jumătate din casă şi o prefăcuse într-un morman urâcios de cărămizi roşii, peste care plutea un nor de pulbere trandafirie. Egor Jarkov se târa de sub dărâmăturile cerdacului. Faţa lui era un scrâşnet de durere; lacrimi de sânge îi curgeau pe obraji, din ochii ieşiţi din orbite. Se târa cu capul vârât între umeri şi ţipa cu buzele strânse, vinete, de cadavru:

— A-a-a-a-a! A-a-a! A-a-a-a-a!

Un picior, smuls din şold, se târa după el, prins într-un crac de pantalon ars şi legat de trup numai printr-o fâşie subţire de piele; celălalt picior lipsea. Se târa aşa, mişcând braţele încet, cu un geamăt plângător, subţire, de copil. Apoi, glasul se stinse; omul se lungi pe o coastă, lipind faţa de pământul aspru şi umed, mânjit de balega cailor şi de sfărâmăturile cărămizilor. Nimeni nu se apropie de el.

— Da' ridicaţi-l odată! strigă Grigori, fără să-şi dezlipească palma de pe ochiul stâng.

Curtea se umplu de infanterişti; un grup de telefonişti se opri cu căruciorul lângă poartă.

— Mergeţi înainte, de ce v-aţi oprit?... strigă un ofiţer, care trecea în galop. Brute! Dobitoci!

Un bătrân, îmbrăcat într-o haină neagră, cu poalele lungi, şi două femei se iviră de undeva, în curte. Mulţimea îl înconjură pe Jarkov. Făcându-şi loc, Grigori văzu că încă mai răsuflă, că suspină şi tremură. Picături mari de sudoare i se iviră pe fruntea galbenă, ca de mort.

— Ridicaţi-l! Cine sunteţi, oameni sau diavoli!?

— De ce zbieri? întrebă mânios un infanterist înalt. „Luaţi-l, ridicaţi-l!" Da' de ce să-l mai ridici? Nu vezi că moare?

— I-s smulse amândouă picioarele!
— Ce de sânge!
— Unde sunt sanitarii?
— Ce nevoie mai e de sanitari?
— Nu şi-a pierdut încă cunoştinţa.
Moţatul atinse umărul lui Grigori; acesta se întoarse.
— Nu-l mai atinge! zise el în şoaptă. Treci dincolo şi vezi...
Trecu de cealaltă parte, trăgându-l pe Grigori de mânecă şi făcându-şi loc printre soldaţi. Grigori aruncă o privire şi, îngheboşându-se deodată, se îndreptă spre poartă. Măruntaiele ieşite, de un roz-albastru, abureau sub pântecul lui Jarkov; un capăt al acestei grămezi încâlcite era mânjit cu balegă şi cu nisip, mişcându-se şi umflându-se. Mâna muribundului era întinsă, parcă strângea ceva.
— Acoperiţi-i faţa, rosti cineva.
Deodată, Jarkov se sprijini în braţe şi, cu capul răsturnat pe spate, încât ceafa i se zbătea între omoplaţi, strigă răguşit, sălbatic:
— Fraţilor, făceţi-mi seama! Fraţilor! Fraţilor! Ce mai aşteptaţi? Ah-ha-ha-a-a-a! Făceţi-mi seama, fraţilor!

21

Vagonul se leagănă alene; ciocănitul ritmic al roţilor alintă şi adoarme. Felinarul împrăştie până la mijlocul băncii un snop de lumină poleită. Este aşa de plăcut să te întinzi desculţ şi să-ţi odihneşti picioarele, după ce le-ai frământat vreme de două săptămâni în cizme, să simţi că n-ai niciun fel de îndatoriri, să ştii că nicio primejdie nu te mai ameninţă şi că moartea e undeva departe! E plăcut, îndeosebi, să asculţi cântecul schimbător al roţilor, căci cu fiecare învârtitură, cu fiecare smucitură a trenului frontul se depărtează. Şi Grigori stătea întins, ascultând şi mişcând degetele picioarelor desculţe, bucurându-se din tot trupul de senzaţia rufăriei proaspete, schimbată chiar în acea zi. Avea impresia că lepădase un înveliş murdar şi că intra neprihănit şi curat într-o viaţă nouă.
Bucuria lui senină, împăcată, o tulbura numai durerea zvâcnitoare din ochiul stâng.
Uneori se mai potolea, dar se întorcea deodată, arzând ca focul şi storcându-i lacrimi sub pansament. La spitalul din Kamenka-Strumilovo, un tânăr medic evreu examinase ochiul lui Grigori şi scrisese câteva

cuvinte pe un petic de hârtie.

— Trebuie să te trimitem înapoi la un spital. Ochiul e atins serios.

— Am să rămân chior?

— Nu! Ce tot spui! zâmbi medicul prietenos, simţind în întrebarea lui o spaimă sinceră. Ai nevoie de tratament; poate va trebui să-ţi facem o operaţie. O să te trimitem departe de front; de pildă, la Petrograd, sau la Moscova.

— Vă mulţumesc.

— Nu-ţi fie teamă. Ochiul va rămâne nevătămat.

Doctorul îl bătu pe umăr şi, vârându-i în mână peticul de hârtie, îl împinse încet în coridor, apoi îşi suflecă mânecile, pregătindu-se de operaţie.

După multe necazuri, Grigori nimeri într-un tren sanitar. Timp de o zi, rămase culcat în vagon, savurând odihna. O locomotivă pricăjită şi veche se străduia din răsputeri să care şirul lung de vagoane. Se apropiau de Moscova.

A sosit noaptea. Cei grav răniţi au fost scoşi pe tărgi; cei care puteau merge fără ajutor fură înregistraţi şi ieşiră pe peron. Doctorul care însoţise trenul îl strigă pe Grigori după o listă şi rosti, arătându-l unei surori de caritate:

— La clinica medicului oculist Sneghiriov, aleea Kolpacinîi!

— Lucrurile le ai la dumneata? întrebă sora.

— Ce lucruri poate avea un cazac? Iată colea sacul de efecte şi mantaua. Atât.

— Să mergem.

Sora de caritate porni, potrivindu-şi părul sub bonetă; rochia ei foşnea. Grigori o urmă cu paşi împleticiţi. Au luat o birjă. Vuietul marelui oraş care începea să aţipească, semnalele tramvaielor, sclipirea tremurătoare şi albăstruie a luminilor electrice făceau asupra lui Grigori o impresie apăsătoare. Stătea rezemat de spătarul trăsurii, privind cu lăcomie străzile înţesate de lume, măcar că era noapte; îi părea atât de ciudat să simtă alături căldura tulburătoare a unui trup de femeie. Toamna se vestea timpurie la Moscova; frunzişul arborilor de pe bulevard era galben-veşted în lumina felinarelor; noaptea răspândea o răcoare pătrunzătoare, lespezile trotuarelor luceau de umezeală; pe boltă, stelele străluceau ca-n miez de toamnă, cu sclipiri de gheaţă. Lăsară în urmă centrul şi intrară pe o stradă mică şi pustie. Copitele calului ţăcăneau pe caldarâm; birjarul, îmbrăcat într-o haină albastră, lungă, ca un anteriu de

popă, se legăna sus, pe capra lui înaltă, îndemnând din capătul hăţurilor mârţoaga cu urechile pleoştite. Locomotivele fluierau undeva, pe la periferie. „Poate că în clipa asta pleacă vreuna, spre Don?", gândi Grigori şi coborî privirea, străfulgerat de un dor adânc.

— N-ai aţipit? îl întrebă sora.

— Nu.

— Ajungem numaidecât.

— Ce poftiţi? întrebă birjarul, întorcându-se.

— Mână mai repede.

După un grilaj de fier, străluci apa unui iaz, apăru şi îndată dispăru un podeţ de care era legată o barcă. Adia o boare jilavă.

„Au închis până şi apa cu gratii de fier, pe când Donul...", îşi zise în gând Grigori. Frunzele foşniră sub roţile de cauciuc ale trăsurii.

Birjarul opri în faţa unei clădiri cu două etaje. Grigori sări jos şi-şi potrivi mantaua.

— Dă-mi mâna! spuse sora, aplecându-se.

Grigori luă în palma lui mânuţa moale şi o ajută să coboare.

— Miroşi a sudoare de soldat! râse încetişor femeia elegantă şi, oprindu-se lângă o uşă, sună.

— De-ai fi stat acolo numai puţintel, surioară, ai puţi şi dumneata, şi poate în alt chip! zise Grigori cu o mânie stăpânită.

Un portar deschise uşa. Pe o scară cu balustrada aurită, urcară la etajul întâi. Sora mai sună o dată. O femeie în halat alb îi lăsă să intre. Grigori se aşeză lângă o măsuţă rotundă; sora spuse ceva încet femeii în alb, şi ea începu să scrie.

Pe uşile saloanelor care răspundeau într-un coridor lung şi nu prea larg, se arătau capete cu ochelari de diferite culori.

— Scoate mantaua! îi spuse femeia în halat.

Un om de serviciu, îmbrăcat şi el în alb, luă mantaua din mâna lui Grigori şi-l conduse în sala de baie.

— Dezbracă tot ce ai pe dumneata.

— De ce?

— Trebuie să te speli.

În timp ce se dezbrăca, Grigori privea uluit camera şi ferestrele cu geamurile mate. Îngrijitorul umplu baia, măsură temperatura şi-l pofti să intre.

— Troaca asta nu-i pe măsura mea! glăsui stânjenit Grigori, ridicând piciorul tuciuriu şi păros.

Îngrijitorul îl ajută să se spele bine în baie, îi dădu un cearşaf, rufărie, papuci şi un halat cenuşiu cu şnur.

— Dar straiele mele? se miră Grigori.

— Ai să umbli cu astea. Vei primi hainele înapoi, când ai să pleci din spital.

În antreu, trecând pe lângă o oglindă mare de perete, Grigori nu se recunoscu: înalt şi negru, cu umerii obrajilor ieşiţi în afară, cu obrajii aprinşi, îmbrăcat în halat, cu bandajul care îi intra adânc sub moţul de păr negru. Prea puţin semăna cu Grigori de altădată. Mustaţa îi crescuse, bărbiţa-i era creaţă şi pufoasă.

„Mult am mai întinerit în răstimpul ăsta", îşi spuse Grigori cu un zâmbet amar.

— Salonul şase, a treia uşă la dreapta! arătă omul de serviciu.

Un preot, în halat şi el, cu ochelari albaştri, se ridică pe un sfert, când Grigori intră în odaia albă şi spaţioasă.

— Un nou vecin? Îmi pare bine! Are să fie mai puţină plictiseală... Eu sunt din Zaraisk, vorbi el prietenos şi împinse un scaun pentru Grigori.

După câteva minute, intră o felceriţă grasă, cu chipul slut şi lătăreţ.

— Hai, Melehov, să-ţi examinăm ochiul, îl îndemnă ea cu o voce groasă, care parcă detuna, şi se dădu în lături, făcându-i loc lui Grigori să iasă pe coridor.

22

Comandamentul armatei hotărî să rupă poziţiile inamice în sectorul Şevel de pe Frontul de sud-vest, printr-un grandios atac de cavalerie, şi să arunce în spatele inamicului un mare detaşament, care avea misiunea să întreprindă un raid de-a lungul frontului, distrugând prin lovituri fulgerătoare liniile de comunicaţie şi dezorganizând unităţile inamicului. Comandamentul punea mari nădejdi în reuşita acestui plan, un număr neobişnuit de unităţi de cavalerie fusese concentrat în sectorul cu pricina. Printre alte regimente, fusese adus şi regimentul de cazaci din care făcea parte sotnicul Listniţki. Atacul trebuia să înceapă la 28 august, dar din cauza ploii fu amânat la 29.

Dis-de-dimineaţă, divizia ocupă un imens sector de desfăşurare, pregătindu-se de atac.

La vreo opt verste, pe flancul drept, infanteria executa un atac

demonstrativ, atrăgând asupră-şi focul inamicului; unităţile uneia din diviziile de cavalerie se deplasau într-o cu totul altă direcţie decât cea pe care urma să fie dat adevăratul atac.

Inamicul nu se zărea nicăieri, oriunde aruncai privirea. La o verstă departe de sotnia sa, Listniţki vedea vizuinile negre ale tranşeelor părăsite. Un lan de grâu se legăna în spatele lor; deasupra trecea o ceaţă cenuşie, purtată de vânt.

Se întâmplă însă că înaltul comandament al inamicului află sau poate ghici atacul ce se pregătea; în noaptea de 29, trupele duşmane părăsiră tranşeele şi se retraseră pe o adâncime de vreo şase verste, lăsând doar rare cuiburi de mitraliere, care hărţuiau infanteria noastră în tot sectorul din faţa lor.

Undeva, sus, după un văl de nori, se înălţa soarele; dar toată valea era acoperită de o ceaţă gălbuie ca smântâna. Răsună ordinul de atac; regimentele porniră. Mii de copite stârneau un vuiet surd, asemeni unui huruit subteran. Listniţki îşi struni calul pursânge şi nu-l lăsă să se avânte în galop. Străbătură aşa o verstă şi jumătate. Lanul de grâne se apropia de frontul regulat al atacatorilor. Grâul înalt până la brâu, încâlcit peste tot de iarbă şi volbură, îngreuia cumplit mersul cailor. Înaintea lor, coama bălaie a grâului se legăna agale; iar în urma lor, spicele erau culcate la pământ şi măcinate de copite. După trei verste, caii începură să se poticnească şi să asude văzând cu ochii; şi inamicul tot nu se zărea. Listniţki întoarse ochii spre comandantul sotniei: pe chipul esaulului se citea o surdă exasperare.

Şase verste într-o goană neînchipuit de aprigă au stors puterile cailor; o seamă căzdeau sub călăreţi; cei mai voinici se clătinau, încordându-şi ultimele puteri. Tocmai în acea clipă, mitralierele austriece intrară în acţiune; rafalele prinseră a trosni într-un ritm regulat; un foc ucigător seceră primele rânduri. Ulanii din faţă tresăriră, întorcând spatele; regimentul de cazaci se învălmăşi în fugă, cuprins de panică; mitralierele secerau cu o ploaie de gloanţe, tunurile zdrobeau carnea. Din pricina nechibzuinţei criminale a comandamentului superior, atacul astfel purces, de o nemaipomenită amploare, se prefăcu într-o desăvârşită înfrângere. Unele regimente pierdură jumătate din oameni şi din cai; din regimentul lui Listniţki fură scoşi din rânduri patru sute de cazaci şi şaisprezece ofiţeri, morţi şi răniţi.

Calul lui Listniţki căzuse ucis; el însuşi căpătă două răni: una la cap şi cealaltă la picior. Vagmistrul Cebotariov sări de pe cal, culese ofiţerul de

jos şi, ridicându-l în şa, o rupse la galop.

Colonelul de stat-major Golovaciov, şeful statului-major al diviziei, făcuse câteva fotografii în timpul atacului, iar câteva zile mai târziu le arătă ofiţerilor. Sotnicul rănit Cerveakov fu cel dintâi care-l lovi cu pumnul în faţă şi începu să plângă în hohote. Cazacii dădură buzna, îl sfâşiară pe Golovaciov, îi batjocoriră multă vreme cadavrul şi-l aruncară într-un şanţ cu scârnă de om, din marginea drumului. Aşa se isprăvi acest atac „strălucit" care fu o nemaipomenit de ruşinoasă înfrângere.

De la Varşovia, din spital, Listniţki scrise părintelui său că după vindecare, va veni în concediu la Iagodnoe. Bătrânul, primind scrisoarea, se închise în biroul său; numai a doua zi ieşi de acolo, încruntat şi posomorât. Porunci lui Nikitici să înhame un trăpaş la droşcă, luă micul dejun şi plecă în grabă la Vioşenskaia. Trimise feciorului patru sute de ruble prin telegraf şi o scurtă scrisoare:

„Dragul meu băiat, nu-mi rămâne decât să mă bucur că ai primit botezul focului. Menirea cea nobilă este să te afli acolo, nu la palat. Eşti prea cinstit şi inteligent pentru a deveni un lingău cu conştiinţa liniştită. Astfel de apucături n-a avut nimeni în familia noastră. Din această cauză, bunicul tău a căzut în dizgraţie şi şi-a trăit restul zilelor la Iagodnoe, fără să spere în mila suveranului şi fără să aştepte ceva de la el. Fii sănătos, Jenea, şi îndreaptă-te. Ţine minte: numai pe tine te am pe lumea asta. Mătuşa te salută; e sănătoasă. Cât despre mine, n-am ce să-ţi scriu. Tu ştii cum o duc. Dar ce se petrece pe front? E cu putinţă să nu mai existe oameni cu cap? Nu cred în comunicatele din ziare; sunt inventate pe de-a-ntregul; o ştiu din timpuri trecute. E oare posibil, dragă Evgheni, să pierdem războiul?

Aştept cu multă nerăbdare să vii acasă!"

Cu drept cuvânt, bătrânul Listniţki n-avea ce scrie despre el; viaţa sa se târa monotonă ca şi altădată; doar braţele de muncă se plăteau cu preţuri mai mari, şi se simţea lipsa băuturilor spirtoase. Boierul bea mai mult decât înainte; devenise cicălitor şi hărţăgos. O chemă o dată pe Axinia la o oră neobişnuită şi-i spuse:

— Nu mai faci serviciul cum trebuie! De ce dejunul de ieri a fost rece? De ce paharul de cafea nu era spălat bine? Dacă se va mai repeta, eu... auzi? Am să te concediez. Nu pot suferi putorile! făcu boierul un semn

retezat cu mâna. Auzi? Nu pot suferi!

Axinia strânse încleştat buzele şi deodată izbucni în hohote:

— Nikolai Alexeevici! Mi-i bolnavă fetiţa. Deocamdată lăsaţi-mă slobodă barem câteva zile. N-o pot lăsa aşa...

— Ce are?

— O doare în gât... se înăbuşă...

— Scarlatină? De ce n-ai spus, proasto? Fire-ai a naibii să fii de gâscă! Du-te fuga de spune-i lui Nikitici să înhame, ca să meargă la staniţă şi să-l aducă pe felcer! Marş!

Axinia ieşi în fugă, iar bătrânul o bombardă din urmă cu vocea lui tunătoare de bas:

— Proastă muiere! Proastă muiere! Proastă!...

A doua zi dimineaţă, Nikitici îl aduse pe felcer. Acesta cercetă fetiţa în nesimţire şi care ardea ca focul. Fără să răspundă la întrebările Axiniei, trecu în casă, la stăpân. Boierul îl primi în antreu, în picioare, fără să-i întindă mâna.

— Ce are puştanca? întrebă el, răspunzând la salutul felcerului cu o mişcare abia perceptibilă a capului.

— Scarlatină, excelenţă.

— Are să se facă bine? E vreo speranţă?

— Nu prea. Cred că va muri. Ţineţi seama de vârstă...

— Imbecilule! strigă boierul, stacojiu la faţă. Ce-ai învăţat? Trateaz-o! Scap-o!

Izbind uşa în nasul felcerului, îngheţat de spaimă, începu să măsoare salonul, păşind în lung şi în lat.

Axinia bătu în uşă şi intră.

— Felcerul vă roagă să i se dea caii, ca să se întoarcă înapoi, la staniţă.

Bătrânul se răsuci scurt pe călcâie.

— Spune-i că-i un tâmpit! Spune-i că nu va pleca de aici, până nu va vindeca puştanca! Pregăteşte-i odaie în pavilion şi dă-i de mâncare! strigă el, agitând pumnul osos. Dă-i să bea, îndoapă-l ca pe un porc pus la îngrăşare, dar de plecat n-are să plece!

Îşi curmă vorba, se apropie de fereastră, bătu darabana în geam cu degetele şi, ajungând în dreptul unei fotografii mărite a fiului său, de pe când era copil mic, în braţele doicii, făcu doi paşi înapoi şi privi lung, strângând pleoapele, de parcă nu l-ar fi recunoscut.

Chiar din prima zi, când boala trântise fetiţa la pat, Axinia îşi adusese aminte de cuvintele amare ale Nataliei: „Lacrimile mele au să-ţi stingă

fericirea...” şi ea socoti că Dumnezeu o pedepsea, pentru că-şi bătuse joc de Natalia.

Surpată de groază pentru zilele fetiţei, îşi pierdea minţile, se agita de colo-colo fără rost; n-avea niciun spor la lucru.

„Mi-o va lua oare cel de sus?”, o urmărea întruna gândul acesta înfrigurat şi, neputând, nevrând să dea crezare acestui gând îngrozitor, Axinia se ruga fierbinte, cerându-i lui Dumnezeu o singură îndurare: să cruţe viaţa copilei.

„Doamne, îndură-te! Nu mi-o lua! Fie-ţi milă! Iartă, Doamne!”

Boala sugruma însă plăpânda viaţă a copilei. Zăcea nemişcată; numai o horcăială grea şi tremurătoare ieşea din gâtişorul umflat. Felcerul de la staniţă, instalat acum în pavilion, venea de patru ori pe zi; seara, rămânea îndelung în cerdacul de la casa slugilor, fumând şi privind îngheţatele stele de toamnă, risipite pe cer.

Axinia veghea noapte de noapte, în genunchi, lângă pat. Răsuflarea răguşită a fetiţei îi sfâşia inima.

— Ma-a-mă... şuierau buzele subţiri de arşiţă.

— Puica mea, fetiţa mea! gemea înăbuşit mama. Floricica mea, Taniuşka, nu mă părăsi! Uită-te la mine, drăguţa mea; deschide ochişorii! Dezmeticeşte-te! Porumbiţa mea cu ochi negri! Cu ce-am păcătuit, Doamne?

Fetiţa îşi ridica arareori pleoapele vinete; ochişorii ei împânziţi de sânge bolnav aruncau o privire tulbure şi nepătrunsă. Mama pândea cu nesaţ privirea aceasta. Se stingea parcă, se mistuia parcă înăuntru, dureroasă şi într-un început de împăcare.

Tania muri în braţele mamei. Guriţa învineţită se căscă, horcăind pentru ultima dată; trupşorul se destinse într-un spasm jalnic; căpşorul jilav de sudoare căzu de pe braţul Axiniei, ochiul puţin încruntat al Melehovilor privi mirat, cu pleoapele strânse, sub care viaţa încetase să mai pâlpâie.

Moş Saşka săpă o groapă mică lângă heleşteu, sub un plop bătrân cu coroana bogată. Aduse sicriul sub braţ, îl îngropă cu grabă neobişnuită pentru el şi aşteptă mult, răbdător, să se scoale Axinia de pe moviliţa de ţărână. În zadar însă. Atunci îşi suflă nasul, parcă ar fi pocnit din bici şi se duse în grajd. Luă din podul de fân un flacon cu apă de colonie şi o sticluţă începută de spirt denaturat, le amestecă într-un clondir şi, clătinându-l, admiră culoarea:

— Să bem pentru odihna sufletului ei! Împărăţia cerurilor să se

deschidă înaintea copiliţei. Plecat-a sufletul ei de înger.

Bău, clătină din cap, buimac, mestecând o pătlăgea roşie stârcită şi privind în clondir cu un aer mişcat:

— Nu mă uita, drăguţo, că nici eu nu te voi uita de-a pururi!

Apoi începu să plângă.

După trei săptămâni, Evgheni Listniţki telegrafie că a primit concediu şi că se îndreaptă spre casă. Bătrânul boier a trimis o troică să-l aducă de la gară; toate slugile fură puse pe jăratic, la treabă: tăiau curci şi gâşte; moş Saşka jupui un berbec; se făcură mari pregătiri, ca pentru un alai de musafiri.

În ajun, caii de schimb plecară în satul Kamenka. Conaşul sosi noaptea. Cernea o ploaie înspicată cu fulgi; peste băltoace, felinarele aruncau palide dâre de lumină. Caii se opriră lângă cerdac, cu un voios clinchet de zurgălăi. Evgheni, emoţionat şi zâmbitor, coborî din trăsură, îşi lepădă mantaua caldă pe braţele lui moş Saşka şi urcă treptele cerdacului, şchiopătând din greu. În schimb, bătrânul boier îşi purta picioarele de zor prin sală, răsturnând scaunele din cale.

Axinia servi cina în sufragerie şi merse să-şi vestească stăpânii. Privind prin gaura cheii, văzu cum bătrânul îşi strângea fiul în braţe, cum îl săruta pe umăr; grumazul cu zbârcituri de moşneag era scuturat de un fior. Aşteptă câteva minute şi se uită din nou. Evgheni, în uniformă kaki, descheiată, stătea în genunchi în faţa unei hărţi mari, întinsă pe duşumea.

Bătrânul boier, trăgând din lulea rotocoale groase de fum, ciocănea cu degetele osoase braţele jilţului şi bombănea cu mânie:

— Alexeev? Nu se poate! Nu-mi vine să cred?

Evgheni îi spunea ceva în şoaptă, aducea dovezi şi plimba degetul pe hartă; drept răspuns, bătrânul mormăia încet cu vocea lui de bas:

— În cazul de faţă, comandantul suprem n-are dreptate. Este o îngustime de spirit. Dar iartă-mă, Evgheni, iată un exemplu analog din războiul ruso-japonez... Dă-mi voie! Dă-mi voie! Dă-mi voie!

Axinia bătu în uşă.

— Ce-i? Ai pus masa? Bine... Îndată!

Bătrânul ieşi înviorat şi vesel; ochii lui scânteiau de o tinerească strălucire. Bău cu feciorul o sticlă de vin dezgropată în ajun din pivniţă. Pe eticheta înverzită şi acoperită de muşchi se mai păstra data decolorată: 1879.

Servind la masă şi privind figurile vesele ale boierilor, Axinia îşi simţea şi mai amarnic singurătatea. Durerea, lacrimile neplânse îi sfâşiau inima.

În primele zile după moartea fetiţei, voia să mai plângă, dar nu izbutea. Ţipătul o strângea în gât, lacrimile însă nu veneau şi o amărăciune ca de piatră o apăsa încă mai aprig. Dormea mult (căuta alinare în somn), dar şi prin vis o urmărea chemarea nelămurită a copilei. I se părea că fetiţa doarme alături de ea; se dădea la o parte, pipăia patul, apoi auzea o şoaptă nedesluşită: „Mamă, apă..."

— Fetiţa mea, sângele meu... şoptea Axinia cu buzele îngheţate.

Ba chiar şi aievea, în viaţa apăsătoare din jur, i se părea uneori că o strânge de genunchi, şi se surprindea întinzând mâna, ca să-i dezmierde căpşorul cu părul cârlionţat.

A treia zi după sosire, Evgheni zăbovi până seara târziu în grajd, la moş Saşka, ascultând povestirile naive din viaţa slobodă de altădată de pe Don, povestiri din bătrâni. Ieşi de acolo pe la nouă seara; vântul se zbenguia prin ogradă; noroiul clipocea sub picioare. Secera galbenă a lunii galopa ca un cazac tinerel printre norii mânaţi pe cer. La lumina ei, Evgheni se uită la ceas şi se îndreptă spre casa slugilor. Lângă cerdac, aprinse o ţigară; se opri o clipă pe gânduri şi, dând din umeri, păşi hotărât în cerdac. Apăsă încetişor clanţa şi uşa se deschise, scârţâind. Intră în odaia Axiniei şi scăpără un chibrit.

— Cine-i? întrebă Axinia, trăgând pătura deasupra.

— Eu sunt.

— Acuşi mă îmbrac!

— Nu-i nimic. Am venit numai pentru o clipă...

Evgheni îşi scoase mantaua şi se aşeză pe marginea patului.

— Da, ţi-a murit fetiţa...

— Da, a murit... răspunse ca un ecou Axinia.

— Te-ai schimbat mult. Nici nu-i de mirare: înţeleg ce înseamnă să pierzi un copil. Cred însă că te frământi degeaba: nu-i poţi da viaţă; eşti încă destul de tânără ca să ai alţi copii. Nu trebuie să te pierzi aşa... Stăpâneşte-te, resemnează-te! La urma urmelor, cu moartea copilului nu înseamnă că totul e pierdut. Gândeşte-te numai! Ai viaţa înaintea ta...

Strângând mâna Axiniei, Evgheni o mângâie cu duioşie, îi vorbea, mlădiindu-şi vocea lui autoritară de bas; apoi începu să-i vorbească în şoaptă şi, auzind-o pe Axinia cum se cutremura toată de un plâns înăbuşit, cum plânsul ei se schimba în hohote, începu să-i sărute obrajii plini de lacrimi, ochii...

Inima de femeie e nesăţioasă când e vorba de milă şi mângâiere. Istovită de deznădejde şi cu simţurile rătăcite, Axinia i se dădu cu o

patimă furtunoasă, uitată de mult. Când valul pustiitor şi îmbătător al voluptăţii sfruntate se topi, ea se dezmetici, scoase un ţipăt ascuţit şi, pierzându-şi capul, alergă în cerdac aproape goală, numai în cămaşă. Evgheni ieşi în grabă pe urma ei, lăsând uşa deschisă. Îşi puse mantaua din mers şi porni repede; când urca gâfâind terasa conacului, râse voios şi mulţumit. Îl îmbăta o bucurie uşoară. Culcat în pat, frecându-şi pieptul plin şi moale, se gândi: „Din punctul de vedere al unui om cinstit, fapta mea este ticăloasă şi imorală! Grigori... Mi-am prădat aproapele! Dar acolo, pe front, îmi riscam viaţa. Nu s-ar fi putut întâmpla, oare, ca glonţul să o ia niţel mai spre dreapta şi să-mi găurească ţeasta? Aş putrezi acum, şi viermii s-ar înfrupta din hoitul meu. Trebuie să profităm de fiecare clipă. Totul îmi este îngăduit!" Aceste gânduri îl înfricoşară o clipă, dar imaginaţia reconstituia din nou cumplita scenă a atacului, clipa în care se ridicase de sub calul ucis, ca să se prăbuşească numaidecât, străpuns de gloanţe. După ce se linişti, gata să adoarmă, îşi zise: „Despre asta, mâine! Acum să dorm, să dorm!"

A doua zi dimineaţa, când a rămas singur cu Axinia în sufragerie, se apropie de ea şi zâmbi vinovat. Ea se strânse însă lângă perete şi, apărându-se cu braţele, îl şfichiui cu şuier furios:

— Nu te apropia de mine, blestematule!

Viaţa însă dictează oamenilor legile ei nescrise. Peste trei zile, Evgheni veni iarăşi, noaptea, în odaia Axiniei, şi ea nu-l mai alungă...

23

La spitalul doctorului Sneghiriov, în faţă, se afla o grădiniţă.

Pe străzile de la marginea Moscovei sunt multe grădini ca aceasta, cu copacii tunşi şi posomorâţi; acolo, ochiul obosit de atmosfera greoaie a oraşului nu se odihneşte. Când le priveşti, îţi amintesc şi mai dureros de sălbăticia depărtaţilor codri fără de sfârşit. Toamna se înstăpânise de-a binelea în grădina spitalului, aşternând pe poteci un covor de frunze portocalii, dimineaţa făcând să îngheţe florile sub suflarea ei şi revărsând boabe de rouă care străluceau pe iarba de smarald. În zilele când cerul se boltea senin, bolnavii se plimbau pe poteci, ascultând dangătul clopotului Moscovei evlavioase. Când vremea era posomorâtă (şi aşa a fost o bună parte din toamna acelui an), umblau dintr-un salon în altul, stăteau întinşi pe paturi şi tăceau, sătui de ei înşişi şi unul de altul.

Mare parte din bolnavi eraţi civili; cei răniţi pe front se aflau într-un singur salon, cinci la număr: Ian Vareikis, un leton înalt şi blond, cu o barbă mare, tunsă, şi eu ochi albaştri; Ivan Vrublevski, un dragon de douăzeci şi opt de ani, de o rară frumuseţe, de loc din gubernia Vladimir; infanteristul siberian Kosîh, apoi Burdin, un pricăjit de soldat veşnic agitat, galben la faţă, şi Grigori Melehov.

Pe la sfârşitul lui septembrie, mai fusese adus încă unul. Seara, pe când sorbeau ceaiul, soneria zbârnâi prelung. Grigori se uită în coridor. Trei oameni intrară în antreu: o soră de caritate, un bărbat îmbrăcat în haină de cerchez şi încă un bărbat, pe care îl sprijineau. După bluza pătată cu sânge negru, închegat pe piept, se vedea că vine direct de la gară. În aceeaşi seară fu operat. După o sumară pregătire (în salon se auzea zgomotul instrumentelor puse la fiert), noul-venit a fost dus în sala de operaţii. Peste câteva minute, se auzi un cântec înăbuşit: în timp ce ochiul lovit de schijă al rănitului adormit de cloroform era extras, bolnavul cânta fără şir şi înjura. După operaţie l-au adus în salon, iar după douăzeci şi patru de ore ameţeala aiurită a cloroformului se împrăştie.

Atunci, omul povesti că fusese rănit la Werberg, pe frontul german, că se numea Garanja, născut în gubernia Cernigov, şi că fusese servant la mitralieră. După câteva zile se împrieteni mai ales cu Grigori; paturile lor se aflau alături; după vizita de seară, vorbeau îndelung în şoaptă:

— Ei, cum merge, cozace?

— Merge, aşa cum merge sania vara.

— Ce-i cu ochiul?

— Îmi fac injecţii.

— Câte ai făcut până acum?

— Optsprezece.

— Te doare au ba?

— Nu! Îi tare plăcut...

— Roagă-te să-ţi scoată ochiul de tot.

— Nu toţi oamenii pot să fie chiori.

— Aşa-i!

Arţăgos şi batjocoritor, vecinul lui Grigori era nemulţumit de toţi şi de toate. Înjura autorităţile, războiul, soarta, mâncarea, îl înjura pe bucătar, înjura doctorii, înjura pe toţi cei care se nimereau sub ascuţişul limbii sale.

— De ce ne-am luptat, băiete?

— Pentru ce-au luptat şi alţii.

— Spune tu, să-nţeleg şi eu. Să mă dumireşti.

— Lasă-mă-ncolo!

— Heei! Prostănac mai eşti! Faptul trebuie lămurit. Ne-am bătut pentru burjui! Şi cine-i burjuiul? O pasăre din cânepişte.

El tălmăcea cuvintele neînţelese, aruncând câte o înjurătură, iute că ardeiul.

— Nu mai flecări! Nu înţeleg graiul tău de hohol, îl întrerupse Grigori.

— Poftim, na! Alta! Ce nu înţelegi, muscalule?

— Vorbeşte mai rar.

— Eu, drăguţule, nici nu vorbesc repede. Tu spui: pentru ţar! Cine e ţarul! Ţarul e un beţivan, ţarina o târfă: banii boierilor sporesc de pe urma războiului, iar nouă ne pun laţul de gât. Ai înţeles? Asta e!... Fabricantul bea votcă, soldatul vânează păduchi, amândoi trăiesc asudând în felul lor. Fabricantul cu pricopseala, muncitorul cu pielea goală, asta-i rânduiala... Fă slujbă la împăratul, cozacule, fă! Te aşteaptă o cruce încă mai bună, o cruce de stejar!...

Vorbea ucraineana; din când în când, însă, se agita şi vorbea o rusească curată, presărând-o cu sudălmi.

În fiecare zi, vâra în mintea lui Grigori adevăruri despre care el nu ştiuse nimic până atunci; îi dezvăluia cauzele adevărate ale războiului şi, cu o ironie usturătoare, îşi bătea joc de autocraţie. Grigori încerca să se împotrivească, dar Garanja îl dobora cu întrebările lui din cale afară de simple, iar Grigori era nevoit să-i dea dreptate.

Faptul cel mai îngrozitor pentru el era că în adâncul sufletului îi dădea dreptate lui Garanja, că nu-i putea ridica nicio împotrivire; nu erau, şi nu le putea afla. Grigori se lămurea, cu spaimă, că ucraineanul isteţ şi răutăcios îi nimiceşte treptat, dar sigur întregul lui fel de a gândi, credinţa lui în ţar, în patrie şi în datoriile ostăşeşti. O lună după sosirea lui Garanja, temeliile pe care se rezema conştiinţa lui se prefăcură în pulbere. Temeliile putreziseră; absurditatea monstruoasă a războiului le surpase mai dinainte, nu era nevoie decât de un brânci din afară. El veni de la Garanja. Cugetul său se trezi: îl rodea şi-i apăsa sufletul simplu. Se frământa, căuta o ieşire, o dezlegare a problemei care-i depăşea puterile, şi o găsea cu satisfacţie numai şi numai în răspunsurile lui Garanja.

O dată, noaptea târziu, Grigori se sculă din pat şi-şi trezi vecinul. Se aşeză lângă el. Razele tomnatice, verzui ale lunii se cerneau prin storurile de la fereastră, înălţate pe jumătate. Când l-a deşteptat din somn, gropiţele pământii de pe obrajii lui Garanja se profilau în întuneric,

orbitele adânci şi negre aveau sclipiri umede.

— De ce nu dormi?...

— Nu mi-e somn! Fuge somnul de mine. Lămureşte-mă: războiul foloseşte unora şi e păgubitor altora?

— Ai? Aha-a-a! căscă Garanja.

— Stai! şopti Grigori, aprins de mânie. Spui că ne duc la moarte pentru ca cei bogaţi să aibă foloase? Dar poporul? El nu înţelege? Nu sunt oameni care să-l lămurească? Care să se ivească şi să spună: „Fraţilor, iată pentru ce vă prăpădiţi în sânge!"

— Cum adică să se ivească? Eşti nebun? Hai, hai, să te văd cum ai să te iveşti tu. Acum, amândoi, eu şi cu tine, vorbim în şoaptă, ca gâştele în baltă; încearcă numai să latri ceva mai tare, şi te şi pune la zid. O mare beznă apasă poporul! Războiul îl va trezi. După tunet, vin şi ploile.

— Atunci ce-i de făcut! Vorbeşte, secătură! Mi-ai răscolit inima.

— Şi ce-ţi spune inima?

— Nu înţeleg nimic! mărturisi Grigori.

— Cine mă împinge în prăpastie, să-l împing şi eu. Armele trebuiesc întoarse fără şovăire. Trebuie împuşcat cel care trimite oameni în iad. Trebuie! Garanja se sculă şi, scrâşnind, întinse braţele: Se va porni un val mare, care va mătura totul.

— Cum adică? După tine... totul trebuie dat cu picioarele în sus?

— Da. Rânduiala asta trebuie doborâtă, aruncată cât colo, ca izmenele murdare. Trebuie să-i jupuim pe boieri, să le astupăm gura; ajunge că au murit atâţia oameni.

— Şi ce te faci cu războiul, când o fi altă rânduială? Tot s-or ciondăni la fel; nu vom fi noi, vor fi copiii noştri. Poţi să înlături războaiele? Poţi să le stârpeşti? De când îi lumea au fost războaie.

— Adevărat! Războaie au fost de când e lumea; şi nu vor dispărea decât o dată cu puterea căpcăunilor de trântori. Asta-i! Dacă statele ar fi conduse de muncitori, n-ar mai fi războaie. Aşa trebuie să facem! Şi aşa va fi, crucea şi mormântul mamei lor de boieri! Va fi! Şi la nemţi, şi la franţuji, muncitorimea şi plugărimea vor lua puterea pretutindeni. Ş-atuncea ce rost o mai avea să ne războim? N-avem nevoie de graniţe! Să piară duşmănia oarbă. Viaţa nouă, fericită, va fi peste tot! Oho! Garanja oftă, zâmbi visător şi-şi muşcă mustaţa, fulgerând din singurul lui ochi: Eu, Griţko, aş stoarce, picătură cu picătură, tot sângele din mine, numai să trăiesc, să apuc această viaţă. Un foc îmi mistuie inima...

Vorbiră până a doua zi. Spre zori, Grigori adormi, dar avu parte de un

somn zbuciumat.

Dimineaţa fu trezit din somn de strigăte şi plâns. Ivan Vrublevski, culcat cu faţa în jos, suspina şi-şi sufla nasul; lângă el erau infirmiera, Ian Vareikis şi Kosîh.

— De ce dă apă la şoareci? mârâi Burdin, scoţând capul de sub pătură.

— Şi-a spart ochiul. A vrut să-l scoată din pahar şi l-a scăpat pe duşumea, răspunse Kosîh mai curând cu o bucurie răutăcioasă, decât cu compătimire.

Un neamţ rusificat, negustor de ochi artificiali, însufleţit de sentimente patriotice, îşi oferea gratuit marfa la soldaţi. Lui Vrublevski i se pusese în ajun un ochi de sticlă, frumos şi albastru, ca un ochi viu. Fusese lucrat cu atâta măiestrie artistică, încât, cercetat atent, nu se putea deosebi de un ochi adevărat. Vrublevski se bucura şi râdea ca un copil.

— O să vin acasă, spunea el în graiul său din gubernia Vladimir, pronunţând mai plin pe „o", o să înşel fetele, orice fată! O să mă-nsor întâi, şi apoi o să-i spun că am un ochi de sticlă.

— O să le înşele, diavolul! râdea Burdin, care dondănea tot timpul cântecul Duniei şi al gândacului care-i făcuse o gaură în fustă[24].

Şi iată o întâmplare nenorocită: flăcăul are să se întoarcă în satul lui şi chior, şi slut.

— Au să-ţi dea altul, nu mai boci! îl mângâie Grigori.

Vrublevski ridică faţa buhăită de plâns; în locul ochiului era o gaură roşie şi umedă.

— N-o să-mi dea! Un ochi costă trei sute de ruble. N-o să-mi dea!

— Ce mai ochi! Odată ochi! Avea zugrăvite toate vinele pe el! se extazia Kosîh.

După ceaiul de dimineaţă, Vrublevski plecă într-o trăsură cu felceriţa la magazin; neamţul îi alese alt ochi.

— Nemţii sunt oameni mai buni decât ruşii! se bucură furtunos Vrublevski. De la un negustor rus n-ai să iei pe daiboj nicio ceapă degerată, neamţul însă n-a suflat o vorbă.

Septembrie rămăsese în urmă. Zilele se scurgeau anevoie. Erau lungi şi se târau într-o plictiseală ucigătoare. La nouă dimineaţa, luau ceaiul. Bolnavilor li se serveau pe o farfurioară câte două felioare de franzelă subţire şi o bucată de unt cât un deget; la prânz bolnavii se sculau de la

---

[24] Este vorba de un vechi cântec voinicesc care, în unele variante, avea două-trei cuplete obscene.

masă flămânzi. Seara beau ceai şi-l amestecau cu apă rece, ca să-i dea alt gust. Lista bolnavilor se schimbă. Primul care plecă din „salonul militar" (aşa fusese botezată sala unde se aflau soldaţii răniţi) a fost siberianul Kosîh, urmat de letonul Vareikis. La sfârşitul lui octombrie, plecă şi Grigori.

Şeful spitalului, doctorul Sneghiriov, un bărbat frumos, cu bărbuţa tunsă, examină vederea lui Grigori şi o găsi mulţumitoare. Într-o cameră întunecată i s-au arătat lui Grigori diferite litere pe care cădea lumina pusă la o depărtare potrivită. Apoi a fost şters din liste şi trimis la spitalul de pe bulevardul Tverskoi; rana veche de la cap se deschisese pe neaşteptate şi supura. Luându-şi rămas bun de la Garanja, Grigori întrebă:

— Ne-om mai întâlni vreodată?

— Munte cu munte nu se-ntâlneşte...

— Ei, hoholule, mulţumesc că mi-ai deschis ochii! Acum văd şi îs... crunt!

— Când ai să fii la regiment, să le spui şi cazacilor ce vorbirăm.

— Bine.

— Dacă vei nimeri în ţinutul Cernigovului, în satul Gorohovka, întreabă de potcovarul Andrei Garanja; mă voi bucura să te văd. Mergi sănătos, băiete!

Se îmbrăţişară. În mintea lui Grigori multă vreme rămase chipul ucraineanului, cu singuru-i ochi privind atât de aspru, dar cu atâta blândeţe întipărită în obrajii palizi.

Grigori mai stătu în celălalt spital încă vreo zece zile. Îi mocneau în suflet hotărâri nelămurite; dospea în el otrava învăţăturii lui Garanja; se ridicase fierea care clocotea. Vorbea puţin cu cei din salon; o tulburare nestăpânită se trăda în gesturi. „Un tip neliniştit", aşa îl caracteriză şeful la primirea în spital, privind chipul straniu al lui Grigori.

În primele zile, Grigori avu febră; stătea lungit în pat, şi asculta cum îi vâjâie urechile.

Tocmai atunci avu loc următorul incident.

Un membru al familiei imperiale, înapoindu-se din Voronej, binevoi să viziteze spitalul. Înştiinţat din vreme, personalul medical începu să se agite ca şoarecii într-un hambar incendiat. Răniţii fură îmbrăcaţi mai bine; li se schimbă şi rufăria înainte de termen; medicul scund încercă chiar să-i înveţe cum trebuie să vorbească şi ce să răspundă distinsului vizitator. Agitaţia trecu şi la răniţi; unii începură să vorbească în şoaptă. La amiază, un automobil claxonă în faţa porţii; augustul vizitator intră pe uşa larg

deschisă, însoţit de o suită formată din o seamă de simandicoase persoane. (Un rănit, mucalit şi vesel din fire, spunea după aceea tovarăşilor săi că, în momentul când intrară înalţii oaspeţi, drapelul spitalului începu deodată să fâlfâie, cu toate că era o zi senină şi liniştită, şi că bărbatul elegant, coafat, de pe firma frizeriei de peste drum îndoi genunchii şi făcu un fel de reverenţă.) Începu vizitarea saloanelor. Augustul personaj punea întrebări stupide, aşa cum o cerea rangul său şi o impuneau împrejurările; răniţii, după sfatul medicului scund, holbându-şi ochii, mai abitir de cum fuseseră muştruluiţi la regiment, răspundeau: „Întocmai, să trăiţi, alteţă imperială" sau „Nicidecum, să trăiţi", anexând în coadă respectivul titlu. Comentariile la răspunsuri le făcea şeful spitalului, zbătându-se ca un şarpe pus pe furcă; ţi-era şi milă să te uiţi la el, fie şi de departe. Augusta persoană, trecând pe la fiecare pat, împărţea iconiţe răniţilor. Numeroase uniforme strălucitoare, un val greu de parfumuri scumpe se apropiau de Grigori. Stătea lângă pat, neras şi slab, cu ochii injectaţi; umerii obrajilor ieşiţi tremurau, trădându-i mânia.

„Pentru pofta lor, ne-au scos din casele noastre şi ne-au dus la moarte. Ah, năpârcile! Blestemaţii! Căpcăunii! Iată păduchii nesăţioşi care ne sug sângele! Pentru... ăştia copitele cailor au frământat ogoare străine şi au omorât atâţia oameni? Nu m-am târât eu prin mirişte şi n-am strigat? Dar frica? Ne-au smuls de acasă, ne-au chinuit în cazărmi..." Şi gândurile se-nvolburau în capul lui înfierbântat. O mânie clocotitoare îi chinuia obrazul. „Sunt graşi; chipurile lor lucesc! Duceţi-vă acolo şi voi, blestemaţilor! Pe cai, sub arme; să vă mănânce păduchii, să vă hrănească cu pâine mucegăită, cu carne împuţită, plină de viermi!"

Grigori sfredelea cu privirea pe spilcuiţii ofiţeri din suită şi plimba ochii tulburi pe obrajii buhăiţi ai vlăstarului familiei imperiale.

— Cazac de la Don, decorat cu crucea „Sfântul Gheorghe"! îl arătă şeful, făcând o plecăciune slugarnică şi rostind aşa fel cuvintele, de parcă lui i s-ar fi cuvenit această cruce.

— Din ce staniţă? întrebă personajul, care ţinea o iconiţă în mână.

— Din staniţa Vioşenskaia, alteţă imperială.

— Pentru ce fapte de arme ai fost decorat?

În privirea ştearsă a marelui duce mocneau o plictiseală şi o blazare totală. Ridică sprâncenele roşcovane ca la comandă; acest gest îi făcea chipul ceva mai expresiv. Grigori simţi o clipă un fior rece şi înţepături în piept; cunoştea această senzaţie dinainte de atac. Buzele i se strâmbau şi săltau fără voie.

— Eu... Vorba ceea... Trebuie... să-mi fac nevoile... alteţă imperială... Adicătelea, treaba mică...

Grigori se clătină ca frânt de mijloc, arătând ceva sub pat.

Sprânceana stângă a augustului personaj rămase ţeapănă în sus; mâna care întindea iconiţa încremeni. Nedumerit, făcând o grimasă, ducele întoarse capul spre generalul cărunt care-l însoţea şi-i adresă o frază în englezeşte. Uluirea se transmisese întregii suite. Un ofiţer înalt, cu eghileţi, atinse ochii cu mâna strânsă într-o mănuşă albă ca zăpada; altul plecă ochii; al treilea privi întrebător pe cel de alături. Generalul cărunt zâmbi respectuos şi raportă în englezeşte ceva alteţei-sale imperiale; augustul personaj binevoi să vâre graţios iconiţa în mâinile lui Grigori şi să-l învrednicească chiar cu suprema favoare: o uşoară atingere pe umăr.

După plecarea înalţilor vizitatori, Grigori se prăbuşi în pat. Vârând capul sub pernă, cu umerii scuturaţi de un tremur mărunt, stătu culcat câteva minute; nu-ţi puteai da seama dacă plânge sau râde; se sculă cu ochii uscaţi şi limpeziţi. Şeful spitalului îl chemă de îndată în cabinetul său.

— Tu, canalie! începu, răsucind între degete barba spălăcită ca o blană de iepure.

— Nu-s canalie, lepră! spuse Grigori, nemaiputând să-şi stăpânească tremurul fălcii şi păşind ameninţător spre doctor. Nu vă vede nimeni pe front! Se stăpâni apoi şi adăugă cu glas mai potolit: Daţi-mi drumul acasă!

Doctorul se retrase de-a-ndăratelea şi trecu dincolo de masa de scris, vorbind şi el ceva mai blând:

— O să te trimitem. Lua-te-ar dracu' !

Grigori ieşi zâmbind, dar cu privirea mânioasă. Pentru isprava lui neobrăzată în faţa augustului personaj, administraţia spitalului îl pedepsi, lăsându-l trei zile flămând. Îl hrăneau tovarăşii din salon şi bucătarul inimos, care suferea de hernie.

24

În noaptea spre 4 noiembrie, Grigori Melehov ajunse în satul Nijne-Iablonovski, gara cea mai apropiată de staniţa Vioşenskaia. Mai rămâneau câteva zeci de verste până la moşia Iagodnoe. Grigori trecea prin faţa curţilor rare, trezind câinii. Dincolo de răchitele de pe malul apei, flăcăiandrii cântau:

Scânteie oţel de săbii dinspre codrii întunecoşi.
Mulţi, o sotnie întreagă, vin cazacii mustăcioşi.
Galopează înainte ofiţerul tinerel,
Sotnia de cazaci, în iureş, călăreşte după el.

Un tenor puternic, limpede şi curat, începea:

După mine! Fără teamă, fără teamă, fraţii mei!

Corul relua cu voioşie:

Alergaţi înspre redute, înainte, peste ei.
Cine-ntâiul în redute, peste şanţuri, ai să treci,
Vei avea onoruri, crucea şi slăvit vei fi pe veci.

Cuvintele cunoscute ale acestui vechi cântec căzăcesc, cântat şi de el de atâtea ori, veneau ca o adiere duioasă şi nespus de dragă. Un fior îi înţepa ochii, îi strângea pieptul. Trăgând cu nesaţ în nări fumul amar de tizic, care ieşea încet din hogeagurile caselor, Grigori străbătu satul, în urma lui răsuna:

Pe redută înălţară zid de piepturi, stânci de trup,
Gloanţele zburau cu zâmbet, ca albinele în stup,
Mai viteji decât cazacii nu-s pe lume-n lat şi-n lung,
Mânuiesc cu sete sabia şi cu junghere străpung.

„Şi eu cântam, pe când eram flăcău; acum glasul mi-a pierit; viaţa a ucis cântecele! Mă duc în concediu la nevasta altuia; n-am culcuş, n-am casă, îs ca un lup în stepă!", gândea Grigori, mergând cu paşii obosiţi, râzând amarnic de viaţa care luase o întorsătură atât de ciudată. Ieşi din sat, urcă o movilă şi se întoarse: la fereastra ultimei case din margine văzu lumina galbenă a unei lămpi atârnate; o cazacă bătrână stătea lângă geam, la o roată de tors.

Grigori lăsă drumul şi porni pe iarba umedă, fărâmicioasă pălită de ger. Hotărî să înnopteze în cel dintâi sat de pe Cir, ca să ajungă a doua zi la Iagodnoe, înainte de înserat. Trecuse de miezul nopţii, când ajunse în satul Graciov; dormi într-o casă din margine şi o porni iar la drum, îndată

ce se destrămă ceaţa vânătă a dimineţii.

La Iagodnoe ajunse noaptea. Sări fără zgomot peste gard şi se prelinse pe lângă grajd; auzea cum răsună tusea lui moş Saşka.

Grigori se opri şi-l strigă:

— Moş Saşka, dormi?

— Stai, cine-i? Parcă-ţi cunosc vocea... Cine-i?

Moş Saşka îşi aruncă sumanul pe umeri şi ieşi în curte.

— Sfinte Dumnezeule? Grişka! Ce holeră te-a adus? Eşti musafir căzut din cer!...

Se îmbrăţişară. Moş Saşka se uită de jos în sus la ochii lui Grigori şi spuse:

— Intră, să fumăm câte o ţigară.

— Nu, lasă pe mâine. Acum, mă duc.

— Intră, îţi spun!

Grigori se supuse anevoie. Se aşeză pe patul de scânduri şi aşteptă ca moş Saşka să-şi potrivească glasul.

— Ei bine, moşule, precum văz, eşti viu şi sănătos? Tot te mai ţin balamalele?

— Mă mai ţin ele olecuţă. Sunt ca o puşcă cu cremene: nu mă tocesc niciodată.

— Axinia ce face?

— Axinia? Axinia... de, slavă Domnului.

Moşul tuşi amarnic. Grigori înţelese că tusea lui era prefăcută şi că-i ascundea tulburarea.

— Unde-au îngropat-o pe Taniuşa?

— În grădină. Sub plop.

— Ei bine, acum povesteşte.

— Mă dă gata tusea, Grişa!

— Şi?

— Toţi sunt vii şi sănătoşi. Uite, boierul bea, ca prostul, fără oleacă de socoteală...

— Ce face Axinia?

— Axinia?... Acuşa e camiristă...

— Ştiu.

— N-ai vrea să faci o ţigară? Hai? Răsuceşte, am un tutun prima-întâi.

— Nu vreau! Vorbeşte; că de nu, plec. Simt... Şi Grigori se-ntoarse greoi; patul de scânduri scârţâi sub el. Simt că ţii la sân un cuvânt greu ca o piatră. Hai, dă în mine!

— Ş-am să dau!

— Dă!

— Da, am să dau! N-am putere să tac, Grişa, şi m-ar durea că nu mai sunt om, dac-aş tăcea!

— Spune odată! îl rugă Grigori, lăsând palma grea, ca o piatră, să mângâie umărul moşului.

Se încovoie de umeri, aşteptând lovitura.

— Ai încălzit un şarpe la sân! strigă deodată moş Saşka cu o voce subţire, piţigăiată, desfăcând mâinile fără rost. Ai hrănit o năpârcă! S-a înhăitat cu Evgheni. Ce-ai acu de zis?!

O picătură de scuipat bălos se prelinse pe bărbia bătrânului, pe şănţuleţul cicatricii trandafirii. Unchiaşul o scutură şi-şi şterse palma de nădragii de pânză aspră.

— Adevărat spui?

— Am văzut cu ochii mei. Vine la ea în fiece noapte... Du-te! Trebuie să fie acolo şi-acuma!

— Ei bine... îşi trosni Grigori încheieturile degetelor şi stătu mult timp încovoiat, destinzându-şi muşchii obrajilor munciţi de spasm.

Un ecou de zurgălăi sprinteni îi stăruia în urechi.

— Femeia e ca mâţa: se lipeşte de cine o mângâie. Să n-o crezi. Să nu te-ncrezi în ea! adăugă moş Saşka.

Răsuci o ţigară pentru Grigori, i-o aprinse şi i-o puse în mână.

— Fumează...

Grigori trase două fumuri şi stinse ţigara între degete. Ieşi afară fără să spună o vorbă. Se opri lângă fereastra de la casa slugilor, răsuflând adânc şi gâfâit; ridică de câteva ori mâna să bată, dar mâna cădea ca frântă. Bătu întâi încet, cu degetul îndoit; apoi, nemaiputându-se stăpâni, se rezemă de zid şi lovi cu pumnii în crucea ferestrei, îndelung şi furios. Geamurile zornăiau, se clătinau, iar lumina albastră a nopţii se juca răsfrântă în sticlă.

În sfârşit, se ivi faţa Axiniei, lungită de spaimă, deschise uşa şi scoase un ţipăt. Grigori o îmbrăţişă în tindă şi o privi în ochi.

— N-am auzit când ai bătut. Adormisem. Nu te aşteptam... dragul meu!

— Mi-i frig.

Axinia simţea că trupul lui Grigori tremură cu putere; mâinile lui ardeau ca focul. Începu să se frământe cu o grabă zăpăcită şi nefirească, aprinse lampa, alergă prin odaie cu un şal mare pe umerii rotunzi şi aţâţă focul în sobă.

— Nu mă aşteptam... N-ai scris de mult... Gândeam că poate n-ai să mai vii. Ai primit ultimul meu răvaş? Vroiam să-ţi trimit ceva de-ale mâncării; p-urmă m-am răzgândit. Zic: să mai aştept, poate primesc un răvaş de la el...

Arunca din când în când ochii spre Grigori. Un zâmbet de gheaţă i se sleise pe buzele roşii.

Grigori stătea pe laviţă, fără să-şi lepede mantaua. Obrazul neras dogorea; o umbră întunecată îi cădea de sub glugă pe ochii plecaţi. Începu să-şi deznoade băierile glugii, dar deodată se opri, scoase punga de tutun şi scotoci o foiţă în buzunar. Cu neţărmurită durere, se uită la chipul Axiniei.

Se făcuse uluitor de frumoasă în lipsa lui. Portul capului încântător avea ceva nou şi mândru; numai şuviţele mătăsoase, şi numai ochii erau aceiaşi. Frumuseţea ei mistuitoare, aprinsă, nu-i mai aparţinea... De, era ibovnica odraslei boierului...

— Nu semeni a cameristă, mai degrabă a jupâniţă...

Axinia râse în silă, cu o privire vinovată.

Înşfăcând sacul de efecte, Grigori se îndreptă spre uşă.

— Unde te duci?

— Afară, să fumez...

— Ochiurile-s gata, aşteaptă!

— Mă-ntorc numaidecât.

Când ieşi în cerdac, Grigori scoase din sac o basma înflorată, înfăşurată cu îngrijire într-o cămaşă curată cu matricolă cazonă. O cumpărase cu două ruble de la un negustor evreu din Jitomir şi o păstra ca lumina ochilor; o scotea în marş şi-i admira curcubeul jucăuş al culorilor, bucurându-se dinainte de încântarea Axiniei, în clipa când va ajunge şi-i va desfăşura înaintea ochilor mătasea colorată. Un dar ca vai de el! Putea oare el, Grigori, să ţină piept darurilor pe care le făcea feciorul unuia dintre cei mai bogaţi moşieri din ţinutul Donului de sus? Înăbuşindu-şi un suspin, care-l sugruma, rupse basmaua în mărunte bucăţi şi le aruncă sub treptele cerdacului. Intră în odaie şi trânti sacul pe laviţă.

— Stai jos, să-ţi scot cizmele, Grişa!...

Cu mâinile albe, care nu mai îndeplineau muncă de slugă, Axinia îi trase din picioare cizmele grele de soldat şi, cuprinzându-i genunchii, plânse îndelung şi fără glas. Grigori o lăsă să plângă în voie, apoi întrebă:

— De ce plângi? Nu eşti mulţumită că m-am întors?

Adormi peste puţin.

Axinia, pe jumătate goală, ieşi în cerdac şi rămase până-n zori biciuită de un vânt rece, sub şuieratul sinistru al crivăţului, strângând la sân un stâlp umed, fără să se mişte din loc.

A doua zi dimineaţa, Grigori îmbrăcă mantaua şi o porni la conac. Bătrânul boier era lângă cerdac, îmbrăcat într-o scurtă de blană, cu căciulă de miel îngălbenită.

— Ah, iată cavalerul „Sfântului Gheorghe"! Te-ai făcut odată bărbat, frate!

Cu un salut militar, îi întinse prietenos mâna.

— Pentru multă vreme ai venit?

— Pentru două săptămâni, excelenţă.

— Ţi-a murit fata. Păcat, păcat...

Grigori nu răspunse. Evgheni ieşi în cerdac, trăgându-şi mănuşile.

— Grigori?! De unde vii?

Grigori văzu negru înaintea ochilor, dar izbuti să zâmbească:

— De la Moscova, în concediu.

— Aha! Bun! Bine... Eşti rănit la ochi?

— Da, blagorodnicia voastră.

— Am auzit vorbindu-se bine de tine. Arată voinic, nu-i aşa, papà?

Sotnicul îl măsură cu privirea şi se întoarse spre grajd.

— Nikitici, ia înhamă!

Cu o mutră gravă, Nikitici isprăvi de înhămat şi, uitându-se chiorâş, duşmănos la Grigori, aduse până la cerdac bătrânul cal sur, trăpaşul. Pământul uşor îngheţat scrâşni, strivit sub roţile trăsuricii.

— Blagorodnicia voastră, lăsaţi-mă să mân eu, ca altădată! se adresă Grigori către Evgheni, cu zâmbet umil.

„Nu ştie nimic, sărmanul!", zâmbi satisfăcut sotnicul şi ochii îi scânteiară sub ochelari.

— Bine. Facă-se voia ta. Haidem.

— Cum, abia ai venit şi-ţi părăseşti tânăra nevastă? Nu ţi-e dor de ea? întrebă bătrânul, surâzând binevoitor.

Grigori râse:

— Muierea nu-i urs. N-are să fugă în pădure!

Se aşeză pe capră, vârî biciul sub pernă şi desfăcu hăţurile.

— Ah! Am să mân nebuneşte, Evgheni Nikolaevici!

— Mână! Ai să capeţi bacşiş bun.

— Şi fără bacşiş, vă rămânem îndatoraţi dumneavoastră. Vă mulţumesc că o hrăniţi pe Axinia, că-i daţi... de mâncare, că-i daţi...

Vocea lui Grigori tremura, şi o bănuială ameninţătoare tresări în mintea sotnicului. „Dacă ştie cumva? Nu, prostii! De unde să ştie? Cu neputinţă.” Se rezemă de spătar şi-şi aprinse o ţigară.

— Întoarceţi-vă repede! strigă după ei boierul cel bătrân.

O pulbere sticloasă de promoroacă se ridică de sub roţi. Grigori trase hăţurile, smuci buzele calului în zăbală şi porni într-o goană nebună. Într-un sfert de ceas ajunseră dincolo de deal. La cea dintâi vâlcea, Grigori sări de pe capră şi scoase biciul de sub pernă.

— Ce s-a întâmplat? se încruntă sotnicul.

— Iată ce-i!

Grigori răsuci biciul şi-l plesni pe sotnic în obraz, cu amarnică sete. Apoi îl croi cu codiriştea peste cap, peste mâini, peste umeri, nelăsându-i timp să se dezmeticească. Un ciob de ochelari se înfipse în pielea sotnicului, deasupra sprâncenei. Îi curgea sângele în ochi. La început îşi acoperise faţa cu mâinile, dar loviturile răpăiau tot mai repezi.

Sări din loc cu chipul desfigurat de vânătăi şi de furie; încercă să se apere, însă Grigori se dădu îndărăt şi-i înţepeni mâna dreaptă cu o lovitură peste palmă.

— Pentru Axinia! Pentru mine! Încă o dată, pentru Axinia! Şi încă o dată pentru mine!

Biciul şuiera. Loviturile cădeau cu un zgomot stins. Apoi Grigori îl doborî cu lovituri de pumn la pământ, în hârtoapele drumului, îl bătu sălbatic, rostogolindu-l, frământându-l cu tocurile ferecate ale cizmelor sale soldăţeşti. Sleit de puteri, se sui în trăsură, chiui şi, fără să cruţe trăpaşul, îl porni în galop. Lăsă trăsurica lângă poarta conacului, intră în goană în casa slugilor, strângând biciul în mână şi încurcându-se în poala mantalei descheiate.

Axinia se întoarse la vuietul uşii trântite de perete.

— Secătură! Târfă!

Biciul şuieră, plesnind-o năprasnic peste obraji. Gâfâind, Grigori ţâşni în curte şi, fără să răspundă la întrebările lui moş Saşka, părăsi conacul. Axinia îl ajunse din urmă la o verstă şi jumătate depărtare.

Răsufla adânc şi păşea alături, în tăcere, atingându-l din când în când cu mâna.

La răscrucea drumurilor, lângă paraclisul din stepă, înnegrit de vremi, vorbi cu un glas străin, venit parcă de departe:

— Grişa, iartă-mă!

Grigori rânji, se gheboşi şi-şi ridică gulerul mantalei; Axinia rămase

undeva, în urmă, lângă paraclis. Grigori nu mai întoarse capul înapoi; nu mai văzu braţele Axiniei întinse spre dânsul.

Coborând coasta spre Tatarski, se minună, dându-şi seama că era tot cu biciul în mână; îl aruncă şi o luă cu paşi largi pe ulicioară. Oamenii se holbau la vederea lui, cu feţele lipite de geamuri; femeile întâlnite în cale îi urau bun venit, plecându-se din şale.

Lângă poarta ogrăzii de acasă, o fată subţire şi frumoasă, cu ochi negri, se năpusti, sărindu-i de gât, ţipând şi zbătându-se la piept. Numai după ce i-a cuprins faţa în palme, Grigori o recunoscu pe Duniaşka.

Pantelei Prokofievici năvăli din cerdac, şchiopătând; maică-sa se bocea cu hohote în casă. Grigori îl înfăşură pe unchiaş cu braţul stâng; Duniaşka îi acoperea cu sărutări mâna dreaptă.

Un scârţâit nespus de cunoscut pe trepte, şi Grigori se urcă în cerdac. Maică-sa, îmbătrânită, alergă cu sprinteneala unei fetişcane şi, stropind cu lacrimi petliţele mantalei lui Grigori, îl îmbrăţişă cu lăcomie, murmurând ceva neînţeles, fără şir, care nu se poate rosti prin cuvinte. Natalia, palidă, stătea în tindă, sprijinindu-se de uşă să nu cadă; zâmbea dureros, abia se ţinea pe picioare, fulgerată parcă de privirea şovăielnică şi tulbure a lui Grigori.

*

În aceeaşi noapte, Pantelei Prokofievici, ghiontind-o în coastă pe Ilinişna, şopti:

— Du-te de vezi! S-au culcat împreună, au ba?

— Am aşternut pentru amândoi.

— Du-te de vezi, îţi spui! Du-te!

Ilinişna se uită în odaie prin crăpătura uşii şi se întoarse.

— Împreună!

— Ei, slavă Domnului! Slavă Domnului! îşi făcu bătrânul o cruce, răzimat în cot şi sughiţând de plâns.

CARTEA A DOUA

PARTEA A PATRA

1

ANUL O MIE NOUĂ SUTE ŞAISPREZECE, OCTOMBRIE. NOAPTE. Ploaie şi vânt. Ţinutul Polesiei. Nesfârşite tranşee deasupra mlaştinii străjuite de anini. În faţă, reţele de sârmă. În tranşee, noroi rece. Scutul umed de oţel al postului de observare luceşte stins. În bordeie, ici, colo câte o rară luminiţă. Un ofiţer scund şi îndesat zăbovi o clipă la intrarea unui bordei ofiţeresc; alunecând cu degetele ude pe copci, îşi descheie grăbit mantaua, scutură apa de pe guler, îşi şterse în pripă cizmele pe braţul de paie intrat adânc în nămol şi abia după aceea împinse uşa şi, aplecându-se, intră înăuntru.

Pala gălbuie de lumină revărsată din gazorniţă luci uleios pe obrazul celui nou venit. Un ofiţer cu vestonul descheiat se ridică de pe patul de scânduri, îşi trecu mâna prin părul zbârlit şi pornit pe încărunţire, căscă.

— Plouă?

— Plouă, răspunse musafirul, dezbrăcându-se şi atârnându-şi mantaua şi şapca fleşcăită de apă într-un cui de lângă intrare. La voi e cald. Din cauza răsuflărilor.

— Mai adineauri am făcut foc. Prost e că musteşte apa freatică. Ploaia, lua-o-ar dracii, are să ne scoată de aici... Hai? Dumneata ce crezi, Bunciuk?

Frecându-şi mâinile, Bunciuk se încovoie şi se chinci lângă sobiţă.

— Înjghebaţi şi voi nişte duşumele. În bordeiul nostru e o frumuseţe: poţi să umbli desculţ. Dar unde-i Listniţki?

— Doarme.

— De mult?

— Cum s-a întors din controlul posturilor s-a şi culcat.

— N-ar fi timpul să-l trezim?

— Hai, fie! Tragem o partidă de şah.

Bunciuk îşi scutură cu degetul arătător picurii ploii de pe sprâncenele largi şi stufoase, apoi rosti încetişor, fără să ridice capul:

— Evgheni Nikolaevici.

— Doarme, suspină ofiţerul cărunt.

— Evgheni Nikolaevici.

— A? Ce este? se ridică Listniţki într-un cot.

— Nu facem o partidă de şah?

Listniţki coborî picioarele de pe laviţă, îşi frecă îndelung pieptul plin cu pernuţa palmei, moale şi trandafirie.

Către sfârşitul primei partide veniră şi ofiţerii de la sotnia a cincea – esaulul Kalmîkov şi sotnicul Ciubov.

— O noutate! strigă Kalmîkov încă din prag. După toate semnele, regimentul are să fie mutat.

— De unde ai mai scos-o şi pe asta? zâmbi neîncrezător podesaulul cărunt Merkulov.

— Nu crezi, nea Petea?

— Ca să spun drept, nu.

— Comandantul bateriei a transmis vestea prin telefon. De unde ştie dânsul? O fi ştiind-o, că abia ieri s-a întors de la statul-major al diviziei.

— O baie cu aburi nu ne-ar strica!

Ca un surâs de desfătare, Ciubov făcu un gest ca şi cum şi-ar fi bătut şoldurile cu o măturică de baie. Merkulov râse.

— N-ai decât să aşezi un cazan în bordeiul nostru – că apă avem din belşug. Şi gata-i baia!

— E umed, umed al naibii, gazdelor! mormăi Kalmîkov, cercetând cu privirea pereţii de bârne şi stratul de pământ hlisos.

— Balta-i alături.

— Mulţumiţi celui de sus că staţi lângă baltă, ca în sânul lui Avram, se amestecă în vorbă Bunciuk. Cei din câmp liber înaintează, iar noi stricăm aici doar câte un încărcător pe săptămână.

— Mai bine să înaintezi, decât să putrezeşti de viu.

— Nea Petea, rostul cazacilor nu-i să fie nimiciţi în atacuri. Nu pentru asta ne ţin aici. Ca să crezi altfel, trebuie să fii ori naiv ori ipocrit.

— Dar după tine, pentru ce ne ţin?

— La aman, după vechea datină, stăpânirea va încerca să se proptească pe umărul cazacului.

— Vorbeşti aiurea! dădu supărat din mână Kalmîkov.

— Cum aşa, aiurea?

— Uite aşa!...

— Lasă, Kalmîkov! Nu mai tăgădui adevărul.

— Ce mai adevăr!...

— Dar e treabă cunoscută şi răscunoscută tuturor. De ce te mai

prefaci?

— Atenţiune, domnilor ofiţeri! strigă Ciubov şi, cu o plecăciune teatrală, îl arătă pe Bunciuk. Horunji Bunciuk va începe acum să prorocească după cartea de vise social-democrată.

— Faci pe măscăriciul? zâmbi Bunciuk, înfruntând cu ochii privirea lui Ciubov. Ei bine, zi înainte. Fiecare cu vocaţia lui. Eu susţin că de la mijlocul anului trecut noi nu mai vedem războiul cel adevărat. De atunci de când a început războiul de poziţie, regimentele căzăceşti au fost băgate tot prin locuri ferite şi sunt puse la păstrat până la vremea de trebuinţă.

— Şi apoi? întrebă Listniţki, strângând figurile de şah.

— Şi-apoi, când pe front se vor isca tulburări – şi acest lucru este inevitabil: războiul începe să-i scârbească pe soldaţi, lucru dovedit prin sporirea numărului de dezertori – atunci, pe cazaci îi vor arunca să înăbuşe răscoalele, să le reprime. Guvernul ţine trupele căzăceşti ca pe o piatră prinsă în vârful unui ciomag. La momentul oportun, va încerca să spargă cu acest bolovan craniul revoluţiei.

— Şubrede prepusuri, scumpule! Deşarte închipuiri... Înainte de toate, nu se poate anticipa asupra mersului evenimentelor. De unde ştii tu despre viitoarele tulburări şi despre altele? Dar dacă am admite altă ipoteză? Aliaţii îi zdrobesc pe nemţi, războiul se încheie printr-un sfârşit strălucit; atunci ce rol îi atribui tu căzăcimii? obiectă Listniţki.

Bunciuk schiţă un zâmbet.

— Nu prea seamănă a sfârşit, şi cu atât mai puţin a un sfârşit strălucit!

— Campania se prelungeşte...

— Şi se va prelungi încă mult şi bine, făgădui Bunciuk.

— Tu când ai venit din concediu? întrebă Kalmîkov.

— Alaltăieri.

Rotunjindu-şi buzele, Bunciuk scoase un rotocol de fum şi aruncă jos mucul.

— Pe unde ai fost?

— La Petrograd.

— Ei, cum e pe acolo? Vuieşte capitala de larmă? Drace, cât n-aş da să petrec acolo măcar o săptămână!

— Puţine lucruri îmbucurătoare, începu Bunciuk, cântărindu-şi cuvintele. Pâinea n-ajunge. În cartierele muncitoreşti, foamete, nemulţumire, proteste surde...

— Nu ieşim noi bine din acest război. Ce părere aveţi, domnilor?... rosti Merkulov, iscodindu-i întrebător cu privirea pe toţi.

— Războiul ruso-japonez a dat naştere revoluţiei din nouă sute cinci; războiul acesta va fi încununat cu o nouă revoluţie. Şi nu numai cu revoluţie, ci şi cu un război civil.

Ascultându-l pe Bunciuk, Listniţki schiţă un gest nelămurit, ca şi cum ar fi încercat să-l întrerupă la jumătatea frazei, apoi se sculă şi începu să măsoare cu paşi mari bordeiul, încruntându-se. Cu mânie reţinută, glăsui:

— Mă miră faptul că în mijlocul ofiţerimii noastre sunt astfel de tipi. Făcu un gest spre Bunciuk, care şedea încovoiat. Mă mir, fiindcă până acum nu-mi este limpede atitudinea sa faţă de patrie şi de război. O dată, într-o convorbire, s-a exprimat foarte vag şi totuşi destul de clar pentru a da de înţeles că el este pentru înfrângerea noastră în acest război. Te-am înţeles bine, Bunciuk?

— Da, sunt pentru înfrângere.

— Dar pentru ce?... După mine, oricare ar fi convingerile tale politice, să doreşti înfrângerea patriei tale este... o trădare naţională. Este o dezonoare pentru orice om cumsecade.

— Vă amintiţi că fracţiunea bolşevică din Dumă a făcut propagandă împotriva guvernului, contribuind prin aceasta la înfrângere? interveni Merkulov.

— Tu, Bunciuk, împărtăşeşti punctul lor de vedere? i se adresă Listniţki.

— Dacă mă pronunţ pentru înfrângere, înseamnă că-l împărtăşesc, şi ar fi ridicol dacă eu, membru al P.M.S.D.R., bolşevic, n-aş împărtăşi punctul de vedere al fracţiunii mele de partid. Ceea ce mă miră mai mult este că tu, Evgheni Nikolaevici, intelectual, om cult, eşti analfabet politiceşte...

— Sunt înainte de toate un soldat devotat suveranului. Sunt scârbit şi numai când îi văd pe „tovarăşii socialişti".

„Înainte de toate eşti un nătărău; iar apoi, un soldăţoi încrezut", gândi Bunciuk, cu zâmbetul stins pe buze.

— Nu-i alt Dumnezeu afară de Alah!...

— În mediul ofiţeresc, a fost dintotdeauna o situaţie excepţională, adăugă Merkulov, scuzându-se parcă. Noi stam oarecum la o parte de politică, nu ne păsa de nimic.

Esaulul Kalmîkov îşi mozolea mustăţile pleoştite, sclipind sfredelitor cu ochii săi focoşi de mongol. Ciubov stătea culcat pe pat şi, trăgând cu urechea la glasurile celor ce vorbeau, cerceta cu privirea desenul lui Merkulov bătut în perete, îngălbenit de fum de tutun: o femeie pe

jumătate goală, cu chip de Marie Magdalenă, zâmbind languros şi viţios, în vreme ce-şi contemplă sânul gol. Cu două degete ale mâinii stângi, ea îşi dezmiardă sfârcul brun, degetul mic îl ţine încovoiat la o parte; sub pleoapele lăsate în jos – umbra şi lumina caldă a pupilelor. Umărul uşor ridicat îi opreşte cămaşa care lunecă în jos; în gropiţele claviculelor – jocul mătăsos al luminii. În atitudinea femeii era atâta eleganţă şi atâta firesc, nuanţele mate aveau un colorit atât de fermecător, încât Ciubov, zâmbind fără să vrea, admira desenul artistic, iar discuţia, deşi ajungea la auzul lui, nu-i mai pătrundea şi în cuget.

— Ce frumos! exclamă, luându-şi ochii de la desen, şi o nimeri destul de prost, căci tocmai în acea clipă Bunciuk îşi termină fraza:

— ... ţarismul va fi nimicit, puteţi fi siguri! Răsucindu-şi o ţigară şi zâmbind caustic, Listniţki privea când la Bunciuk, când la Ciubov.

— Măi. Bunciuk! strigă Kalmîkov. Stai puţin, Listniţki! Auzi, Bunciuk?... Bine, să admitem că războiul acesta se va transforma în război civil... Şi apoi ce va urma? Bine, veţi răsturna monarhia... Şi, după dumneata, care trebuie să fie regimul? Ce fel de putere?...

— Puterea proletariatului.

— Parlament, vrei să spui?

— Fleacuri!... zâmbi Bunciuk.

— Dar ce anume?

— Trebuie să fie dictatura clasei muncitoare.

— Aha! Aşa, va să zică?!... Şi ce rol revine intelectualilor, ţărănimii?

— Ţărănimea va merge după noi, o parte din intelectualii cu scaun la cap, la fel, iar pe ceilalţi... Iată ce vom face cu ceilalţi... Cu un gest repede, Bunciuk răsuci tare, într-un fel de coardă, o hârtie pe care o ţinea în mâini, o flutură şi strecură printre dinţi: Iată ce vom face!

— Zburaţi cam sus!... zâmbi ironic Listniţki.

— Şi ne vom aşeza tot sus, sfârşi Bunciuk.

— Să vă aşterneţi din vreme ceva paie, ca să cădeţi pe moale.

— Dar pentru ce dracu' ai mai venit voluntar pe front şi ai căpătat încă şi gradul de ofiţer? Cum se împacă asta cu convingerile dumitale? Ui-mitor! Omul e împotriva războiului... ha-ha! Împotriva nimicirii acestor... fraţi de-ai săi întru clasă... şi, deodată, îl vezi horunji!

Kalmîkov se pocni cu palmele peste carâmbii cizmelor şi izbucni într-un râs sincer.

— Câţi muncitori germani ai stârpit cu secţia dumitale de mitraliere? întrebă Listniţki.

Bunciuk scoase din buzunarul de la piept al mantalei un sul mare de hârtii, îl frunzări îndelung, stând cu spatele la Listniţki; apoi, apropiindu-se de masă, netezi cu mâna vânoasă o foaie de ziar, îngălbenită de vreme.

— Câţi muncitori germani am împuşcat eu... rămâne încă de văzut. Şi am plecat voluntar, fiindcă tot m-ar fi mobilizat. Cred că toate cunoştinţele pe care le-am dobândit aici, în tranşee, au să-mi fie de folos în viitor... Da, în viitor. Iată ce spune aici.. Şi el citi cuvintele lui Lenin:

— „*Să luăm armata modernă. Iată un bun model de organizare. Şi această organizare este bună numai fiindcă este mlădioasă, pentru că poate să imprime milioanelor de oameni o singură voinţă. Astăzi aceste milioane de oameni stau pe la casele lor, în diferite colţuri ale ţării. Mâine vine ordinul de mobilizare, şi ei se adună la punctele fixate. Astăzi ei stau în tranşee, adeseori chiar luni întregi. Mâine, într-o altă formaţie, pornesc la asalt. Astăzi fac minuni, ascunzându-se de gloanţe şi şrapnele. Mâine fac minuni în luptă deschisă. Astăzi detaşamentele lor de avangardă minează câmpul; mâine ei înşişi se deplasează la zeci de kilometri, după indicaţiile din văzduh ale aviatorilor. Iată ce se numeşte organizare: milioane de oameni, însufleţiţi de o singură voinţă, să-şi schimbe în vederea unui anumit scop formele de acţiune, să-şi schimbe locul şi metodele de activitate, să-şi schimbe uneltele şi armele potrivit cu schimbarea condiţiilor şi cerinţelor luptei.*

Acelaşi lucru se poate spune despre lupta clasei muncitoare împotriva burgheziei. Astăzi nu există o situaţie revoluţionară"...

— Dar ce este aia, „situaţie"?... întrerupse Ciubov. Bunciuk se mişcă asemenea unui om trezit brusc din somn şi-şi frecă fruntea boltită cu degetul mare, încercând să priceapă întrebarea.

— Te întreb, ce înseamnă cuvântul „situaţie"?

— De înţeles, îl înţeleg, dar n-am să-l pot explica aşa cum trebuie.

Bunciuk zâmbi senin, simplu, ca un copil. Era straniu să vezi surâs pe faţa sa, lătăreaţă şi ursuză, ca şi cum un iepuraş cu blăniţa cenuşie ar fi sărit, zvârlind din lăbuţe, zbenguindu-se pe un câmp de toamnă, posomorât în urma ploilor.

— „Situaţie" înseamnă stare de lucruri, împrejurări, aşa ceva, dacă vrei. Nu-i limpede?

Listniţki dădu din cap în chip vag.

— Citeşte mai departe.

— „... *Astăzi nu există o situaţie revoluţionară, nu există condiţii care să genereze frământări în sânul maselor pentru ridicarea combativităţii lor;*

astăzi ţi se dă în mână buletinul de alegător – ia-l, învaţă să organizezi lucrurile în aşa fel încât să loveşti cu el în duşmanii tăi şi nu să promovezi în parlament, la locşoare rentabile, oameni care de frica închisorii se agaţă de fotoliu. Mâine ţi se va retrage buletinul de alegător, şi ţi se dă în mână o puşcă şi un minunat tun cu repetiţie, construit după ultimul cuvânt al tehnicii – pune mâna pe aceste instrumente ale morţii şi ale distrugerii, nu pleca urechea la lamentările sentimentale ale acelora care se tem de război; mai sunt pe lume încă multe lucruri care trebuie nimicite prin foc şi fier pentru a elibera clasa muncitoare, şi dacă în rândurile maselor creşte ura şi deznădejdea, dacă există o situaţie revoluţionară, pregăteşte-te să creezi organizaţii noi şi să întrebuinţezi atât de folositoarele instrumente ale morţii şi distrugerii împotriva propriului guvern şi a propriei burghezii"...

Bunciuk nu isprăvise de citit, când vagmistrul sotniei a cincea bătu la uşă şi intră în bordei.

— Blagorodnicia voastră! se adresă el către Kalmîkov. A sosit un curier de la statul-major al regimentului.

Kalmîkov şi Ciubov se îmbrăcară şi plecară. Merkulov se aşeză să deseneze, fredonând. Listniţki nu conteni a se plimba prin bordei, ciupindu-şi mustăcioara şi chibzuind. Curând plecă şi Bunciuk, după ce îşi luă seara bună. Se strecură prin şanţul de comunicaţie strâmt, clefăind în noroi, ţinându-şi gulerul cu mâna stângă şi încheindu-şi cu cealaltă poalele mantalei. Vântul bătea ca o săgeată prin canalul îngust al şanţului, se împiedica de ieşituri, şuiera şi se rotea. Păşind în întuneric, Bunciuk surâdea unui gând ascuns. Din nou îmbibat de umezeala burniţei şi de mirosul frunzişului putred de anin, ajunse în bordeiul său. Comandantul secţiei de mitraliere dormea. Pe faţa sa smeadă, cu mustăţi negre, se întrezăreau urme vinete de nesomn (trei nopţi de-a rândul jucase cărţi). Bunciuk scotoci în sacul său de soldat rămas din alte timpuri, arse lângă uşă o grămăjoară de hârtii, vârî în buzunarele nădragilor două cutii de conserve şi câţiva pumni de cartuşe de revolver şi ieşi afară. Vântul dădu năvală pe uşa rămasă o clipă deschisă, împrăştie cenuşa sură a hârtiilor arse lângă prag şi stinse lămpioara din care ieşea fum.

După plecarea lui Bunciuk, Listniţki mai umblă tăcut vreo cinci minute, apoi se apropie de masă. Merkulov, cu capul aplecat oblic, desena. Vârful bine ascuţit al creionului aşternea umbre fumurii. Faţa lui Bunciuk, brăzdată de zâmbetul său obişnuit, zgârcit şi parcă silit, privea de pe pătratul alb de hârtie.

— Energică mutră!... zise Merkulov, ducând într-o parte mâna cu desenul şi ridicând ochii la Listniţki.

— Ei, ce zici?... întrebă acesta.

— Dracul să-l ştie! răspunse Merkulov, înţelegând rostul întrebării. Părea un om ciudat. Acum şi-a dat arama pe faţă şi multe s-au limpezit. Dar înainte, nu ştiam de unde să-l iau. Cunoşti, cred... Se bucură de o trecere nemaipomenită la cazaci, în special la mitraliori. N-ai observat-o?

— Da! răspunse oarecum nehotărât Listniţki.

— Mitraliorii sunt cu toţi bolşevici. Bine a mai ştiut să-i monteze! M-a uimit numai că adineauri şi-a dat cărţile pe faţă. Pentru ce? Ne-a vorbit parcă să ne facă în ciudă, zău! Ştie doar că nimeni dintre noi nu poate împărtăşi asemenea concepţii, şi totuşi le-a turnat toate pe şleau! Poate pricepe cineva în ce scop? Că doar nu-i din cei care se înfierbântă. Periculos tip.

Cugetând la ciudata comportare a lui Bunciuk, Merkulov puse desenul la o parte şi începu să se dezbrace. Îşi atârnă ciorapii uzi pe sobiţă, întoarse ceasul şi se culcă, după ce fumă o ţigară. Adormi pe dată. Listniţki se aşeză pe taburetul unde stătuse Merkulov cu un sfert de ceas înainte şi scrise lăbărţat pe spatele desenului, rupând acul grafitului ascuţit:

„*Excelenţă,*

Bănuielile pe care vi le-am adus la cunoştinţă anterior s-au confirmat pe deplin astăzi. Horunji Bunciuk, în convorbirea avută cu ofiţerii din regimentul nostru (*au asistat, în afară de mine, esaulul Kalmîkov şi sotnicul Ciubov de la sotnia a 5-a şi podesaulul Merkulov de la a 3-a*), *urmărind scopuri care, mărturisesc, nu-mi sunt cu totul limpezi, a explicat misiunile pe care le îndeplineşte conform convingerilor sale politice şi, probabil, din însărcinarea conducerii de partid. Avea la el hârtii subversive. Astfel, de pildă, el a dat citire unor fragmente din organul său de partid „Kommunist”*[25] *ce se tipăreşte la Geneva. Fără îndoială, horunji Bunciuk duce o activitate subversivă în regimentul nostru* (*există presupuneri că tocmai de aceea a*

[25] Revistă fondată de Lenin, editată la Geneva de către redacţia ziarului „Soţial-demokrat” în anul 1915. În numărul 1/2 al revistei a apărut articolul „Falimentul Internaţionalei a II-a” (semnat N. Lenin), din care sunt extrase citatele lui Bunciuk.

intrat voluntar în regiment), *mitraliorii au fost obiectul direct al propagandei sale. Ei sunt descompuşi. Influenţa lui dăunătoare se resimte în starea morală a regimentului*: *au fost cazuri când oamenii au refuzat să îndeplinească misiuni de luptă, lucruri despre care am raportat la timp către S. Sp. a St. M. al D.*[26] *etc.*

Zilele acestea, horunji Bunciuk s-a întors din concediu (*a stat la Petrograd*), *aprovizionat din belşug cu literatură de subminare; acum el va încerca să-şi desfăşoare activitatea cu mai multă intensitate.*

Rezumând toate cele expuse mai sus, ajung la următoarele concluzii: *a*) *vinovăţia lui Bunciuk este stabilită* (*domnii ofiţeri care au asistat la convorbirea cu el pot confirma sub prestare de jurământ cele relatate de mine*); *b*) *este necesar să fie arestat urgent, în scopul întreruperii activităţii sale revoluţionare, şi să fie tradus în faţa Curţii marţiale; c*) *secţia de mitraliere să fie supusă unei trieri urgente, cei mai periculoşi urmând a fi îndepărtaţi, iar ceilalţi să fie trimişi în spatele frontului sau împrăştiaţi prin alte regimente.*

Vă rog să nu-mi uitaţi râvna sinceră de a servi în folosul patriei şi al Monarhului. Înaintez o copie după această scrisoare la S. Sp. a CA.

20 octombrie 1916
Sectorul nr. 7

Esaul

EVG. LISTNIŢKI”

Dimineaţa, Listniţki trimise raportul cu un curier la comandamentul diviziei. După ce-şi luă dejunul, ieşi din bordei.

În dosul coamei lunecoase a parapetului, deasupra mlaştinii, se legăna ceaţa; scamele ei rămâneau parcă agăţate în ghimpii reţelelor de sârmă. Noroiul lichid se aşternea de două degete pe fundul tranşeelor. Şuviţele lutoase de apă se strecurau din crenele. Cazacii, în mantale ude, înnămoliţi, fierbeau ceai în gamele pe scuturi de oţel şi fumau, stând pe

[26] Secţia specială a statului-major al diviziei (n. ed. ruse).

vine, cu armele rezemate de taluz.

— De câte ori vi s-a spus să nu faceţi foc pe scuturi! Ce, nu înţelegeţi, ticăloşilor?... strigă mânios Listniţki, când ajunse la primul grup de cazaci aşezaţi în jurul micului foc fumegând.

Doi inşi se ridicară în silă; ceilalţi stăteau mai departe chinciţi, strângând poalele mantalelor şi fumând. Un cazac cu faţa smeadă şi bărbos, cu cercel de argint atârnat de lobul zbârcit al urechii, răspunse, vârând sub gamelă un mănunchi de vreascuri mărunte:

— Cu dragă inimă ne-am lipsi de scut, blagorodnicia voastră, da' cum altminterea să faci foc?... Uite ce apăraie! Poate-i de o palmă.

— Scoate imediat scutul!

— Va să zică noi să stăm flămânzi? Aşa-a... zise un cazac cu mutra lătăreaţă şi ciupită de vărsat, încruntându-se şi privind într-o parte.

— Mai îndrăzneşti să vorbeşti? Scoate scutul! ordonă Listniţki, zvârlind cu vârful cizmei vreascurile care ardeau sub gamelă.

Cazacul bărbos, cu cercel, vărsă apa caldă din gamelă şi şopti, zâmbind încurcat şi înciudat:

— Iacă, ne-am şi băut ceişorul, băieţi!...

Cazacii urmăriră în tăcere pe esaulul care se îndepărta de-a lungul tranşeei. În privirea umedă a celui bărbos, tremurau scânteieri tăioase.

— Ne-a blefturit de pomană, câinele!

— E-e-eh! oftă prelung altul, aruncând cureaua armei pe umăr.

În sectorul plutonului patru, Merkulov îl ajunse din urmă pe Listniţki. Venea gâfâind în haina nouă de piele, care scârţâia. După ce-l chemă la o parte pe Listniţki, îi şopti grăbit, duhnind înţepător a mahorcă:

— Ai auzit noutatea? Cică Bunciuk a dezertat astă-noapte!

— Bunciuk? Cu-um? Ce spui?

— A dezertat... Pricepi? Ignatici, comandantul secţiei de mitraliere – ştii, stă în acelaşi bordei cu Bunciuk – Ignatici zice că dânsul nu s-a mai întors de la noi. Va să zică, după ce a ieşit de aici, a şi spălat putina. Iată cum...

Listniţki îşi şterse îndelung ochelarii şi îşi îngustă pleoapele.

— S-ar zice că eşti emoţionat? îl privi iscoditor Merkulov.

— Eu? Ce te-a apucat? De ce să fiu emoţionat? M-ai uluit pur şi simplu cu vestea ta.

2

A doua zi dimineaţa, vagmistrul intră codindu-se în bordeiul lui Listniţki şi, după o pauză, raportă:

— Blagorodnicia voastră, azi-dimineaţă, cazacii au găsit în tranşee hârţoagele astea... Cam urâtă treabă! Aşa că am venit să vă raportez. Să nu ne găsim beleaua cumva!

— Ce fel de hârţoage? întrebă Listniţki, ridicându-se de pe pat.

Vagmistrul îi înmână câteva petice de hârtie, strânse în pumn. Cuvintele multiplicate la maşina de scris se înghesuiau pe sferturi de coală de hârtie ieftină. Listniţki citi pe nerăsuflate:

Proletari din toate ţările, uniţi-vă!

TOVARĂŞI SOLDAŢI!

De doi ani durează războiul blestemat. De doi ani vă chinuiţi în tranşee, apărând interese care vă sunt străine. De doi ani se varsă sângele muncitorilor şi al ţăranilor tuturor naţiunilor. Sute de mii de morţi şi de schilozi, sute de mii de orfani şi văduve, iată rezultatele acestui măcel. Pentru ce luptaţi? Ale cui interese apăraţi? Guvernul ţarist a vârât în foc milioane de soldaţi pentru a acapara pământuri noi şi a asupri populaţia acestor pământuri, aşa cum asupreşte Polonia subjugată şi alte naţionalităţi! Industriaşii din lumea întreagă nu pot împărţi pieţele în care ei şi-ar putea desface producţia fabricilor şi uzinelor; nu-şi pot împărţi profiturile; împărţirea se face prin forţa armelor, şi voi, oameni neştiutori, mergeţi la moarte în lupta pentru interesele lor, omorâţi truditori care sunt la fel cu voi.

Destulă vărsare de sânge frăţesc! Dezmeticiţi-vă, oameni ai muncii! Duşmanul vostru nu este soldatul austriac sau german, înşelat la fel ca voi, ci propriul vostru ţar, propriul vostru industriaş şi moşier. Întoarceţi armele împotriva lor! Fraternizaţi cu soldaţii germani şi austrieci! Întindeţi-vă unii altora mâinile peste reţelele de sârmă cu ajutorul cărora v-au despărţit ca pe nişte fiare. Sunteţi fraţi de muncă, urmele însângerate de

bătături crăpate de muncă n-au dispărut încă de pe mâinile voastre, n-aveţi nimic de împărţit. Jos autocraţia! Jos războiul imperialist! Trăiască unitatea de nezdruncinat a oamenilor muncii din lumea întreagă!

Listniţki citi ultimele rânduri, înăbuşindu-se de emoţie. „Iată! începe!", gândi el, cuprins de ură şi apăsat de greutatea presimţirilor care-l năpădiseră. După ce sună de zor, căpătând legătura telefonică cu comandantul regimentului, îi raportă cele întâmplate.

— Ce dispoziţii ne daţi, excelenţă? întrebă în cele din urmă.

Cuvintele comandantului căzură apăsat în mijlocul bâzâitului ca de ţânţar şi în zbârnâielile îndepărtate ale telefonului:

— Să faci imediat percheziţie: dumneata, împreună cu vagmistrul şi comandanţii de plutoane. Peste tot, inclusiv la ofiţeri. Voi întreba astăzi statul-major al diviziei când au de gând să schimbe regimentul. O să-i grăbesc. Dacă veţi descoperi ceva cu prilejul percheziţiei, raportaţi imediat...

— Cred că asta e isprava mitraliorilor.

— Da? Voi ordona imediat lui Ignatici să-şi percheziţioneze cazacii. Toate cele bune!...

După ce adună în bordeiul său pe comandanţii de plutoane, Listniţki le făcu cunoscut ordinul comandantului de regiment.

— Ce porcărie! se indignă Merkulov. Cum? Ne vom percheziţiona unii pe alţii?

— Pe dumneata cel dintâi, Listniţki! strigă Razdorţev, un sotnic tânăr, fără mustăţi.

— Să tragem la sorţi!

— În ordine alfabetică...

— Domnilor, lăsaţi glumele! întrerupse aspru Listniţki. Bătrânul bineînţeles a cam sărit peste cal: ofiţerii din regimentul nostru sunt ca soţia lui Cezar[27]! A fost un singur duşman – horunji Bunciuk – dar şi acesta a dezertat, în schimb, cazacii trebuie cercetaţi. Chemaţi-l pe vagmistru.

Veni vagmistrul, un cazac în vârstă, decorat cu trei cruci „Sfântul Gheorghe". Tuşind, îi cercetă cu privirea pe ofiţeri.

---

[27] Listniţki face aluzie la faimoasele cuvinte rostite de Cezar atunci când şi-a repudiat soţia, de care se îndrăgostise un patrician: „Soţia Cezarului trebuie să fie mai presus de orice bănuială!"

— Cine dă de bănuit în sotnia ta? îl întrebă Listniţki. Cine crezi că ar fi putut răspândi aceste manifeste?

— N-avem dintr-ăştia, blagorodnicia voastră! răspunse cu convingere vagmistrul.

— Totuşi manifestul a fost găsit în sectorul sotniei noastre. Ce străini au fost în tranşee?...

— N-a fost niciun străin, din nicio altă sotnie.

— Hai să mergem, să-i luăm pe toţi la rând! rosti Merkulov, făcând un gest cu mâna şi îndreptându-se spre ieşire.

Percheziţia începu. Pe feţele cazacilor străbăteau felurite simţăminte: unii se încruntau, nedumeriţi; alţii se uitau speriaţi la ofiţerii care cotrobăiau în puţinele lor lucruri căzăceşti; ceilalţi râdeau pe ascuns. Un brav uriadnic, cercetaş, întrebă:

— Dar spuneţi, ce căutaţi? De s-a furat ceva poate că ştie careva, poate să fi văzut pe undeva?

Percheziţia nu dădu niciun rezultat. La un singur cazac din plutonul întâi, se găsi în buzunarul mantalei un exemplar mototolit al manifestului.

— L-ai citit? întrebă Merkulov, aruncând jos, cu o groază comică, foaia boţită.

— L-am ridicat şi eu de pe jos pentru răsucit ţigări, zâmbi cazacul, fără să-şi ridice ochii.

— De ce zâmbeşti? strigă mânios Listniţki, roşindu-se şi apropiindu-se de cazac; genele-i aurii şi scurte tremurau nervos sub ochelari.

Chipul cazacului deveni deodată serios, zâmbetul se mistui ca măturat de vânt.

— Se poate, blagorodnicia voastră! Păi, eu aproape nu ştiu carte. Cu mare greu desluşesc slovele. Ş-am ridicat foaia fiindcă nu-i hârtie pentru fumat; tutun e, dară foiţă nu-i. D-aia am cules hârtia de pe jos...

Cazacul vorbea cu o voce aţâţată, tare, în care răzbeau învăluiri de ciudă.

Listniţki se îndepărtă, scuipând. Ofiţerii îl urmară.

A doua zi, regimentul fu scos de pe poziţie şi retras la vreo zece verste în spatele frontului. Doi oameni de la sotnia de mitraliere fură arestaţi şi înaintaţi Curţii marţiale, o parte din cei rămaşi fură trimişi la regimente de rezervă, iar restul fură împrăştiaţi prin regimentele Diviziei 2 de cazaci. În cele câteva zile de repaus, regimentul intră într-o oarecare ordine. Cazacii se spălară, curăţiră hainele de jeg, se bărbieriră cu îngrijire, nu aşa cum o făceau în tranşee, unde scăpau adeseori de părul

crescut pe obraji folosind un procedeu simplu, însă dureros: aprindeau părul cu un chibrit, iar când focul, pârjolind barba, se apropia de piele, îşi ştergeau obrazul cu un prosop ud, pregătit mai dinainte. Acest procedeu se numea „porcesc".

— Cum să te bărbieresc, porceşte sau altminterea; îşi întreba muşteriul bărbierul plutonului.

Regimentul se odihnea acum. Cazacii arătau mai ferchezuiţi şi mai voioşi, dar Listniţki, ca şi toţi ofiţerii, ştia că această voie bună nu durează mai mult decât o zi frumoasă în noiembrie; azi este, mâine nu-i. Era de ajuns ca cineva să scape o vorbă despre plecarea pe poziţie, pentru ca expresia feţelor să se schimbe îndată, şi nemulţumirea, duşmănia mohorâtă, se lăţea sub pleoapele lăsate în jos. Se simţea o osteneală de moarte, o istovire, şi tocmai această osteneală dădea naştere unei cumplite nestatornicii morale. Listniţki cunoştea prea bine cât de sălbatic devine omul atunci când, aflându-se în această stare, se năpusteşte către vreo ţintă.

În 1915, văzuse o companie de soldaţi cum pornise de cinci ori la atac sub ochii săi, suferind pierderi nemaipomenite şi supunându-se la repetatele ordine: „Se reia atacul!", până când rămăşiţele companiei se ridicară cu de la sine vrere din sector şi porniră spre spatele frontului. Listniţki şi sotnia lui primi ordin să-i oprească şi când, desfăşurându-şi sotnia în trăgători, încercase să le taie retragerea, ei începură să tragă asupra cazacilor. Din toată compania nu rămăseseră decât cel mult şaizeci de oameni, şi Listniţki văzuse atunci cu câtă vitejie disperată, nebunească aceşti oameni se apărau de cazaci, se prăbuşeau sub loviturile de sabie, mureau şi, totuşi, se avântau la moarte, la nimicire, o dată ce le era totuna de unde le venea moartea.

Întâmplarea aceasta îi stăruia în amintire ca un avertisment groaznic, şi Listniţki se uita iscoditor, cu tulburare şi simţăminte necunoscute până atunci la chipurile cazacilor, în timp ce gândea: „Oare şi aceştia vor fugi la fel într-o bună zi? Vor porni şi nimic, în afară de moarte, nu va fi în stare să-i mai oprească?" Întâlnind privirile lor înciudate, ostenite, trăgea fără ocolişuri concluzia: „Da, aşa vor proceda şi aceştia!"

Cazacii se schimbaseră într-adevăr cu desăvârşire, faţă de anii trecuţi. Până şi cântecele lor erau altele, noi, născute din război şi pătrunse de o mohorâtă tristeţe. Seara, trecând prin faţa încăpătoarei magazii de fabrică în care fusese cantonată sotnia, Listniţki auzea cele mai adeseori unul şi acelaşi cântec, plin de dor, nespus de trist. Era totdeauna cântat pe trei-

patru voci; tenorul conducător, de o puritate şi de o putere rară, tremura, înălţându-se deasupra başilor profunzi:

O tu, iubit meleag, pământ drag strămoşesc,
Nu te-oi vedea de-acum scăldat în zori,
Când prin grădini tăcut, tot ascultam vrăjit
Cum, cântă-n tril duios privighetori.
Iar tu iubită, scumpă mamă,
Nu te-adânci în jale-amară.
Că doară cei ce pleacă la războaie
Nu-s toţi sortiţi, ca-n foc să piară.

Listniţki trăgea cu urechea, oprindu-se, şi simţea că tristeţea sinceră a cântecului îl pătrundea şi pe el. O strună încordată se întindea parcă în inima ce-şi grăbea bătăile; timbrul catifelat al tenorului trăgea de această strună, o făcea să vibreze dureros. Listniţki rămânea pe undeva prin preajma magaziei, privea în ceaţa înserării de toamnă şi simţea cum ochii i se scaldă în lacrimi, cum ceva îi înţeapă pleoapele, dureros şi dulce.

Pe-ntinse câmpii călăresc tot mereu.
O jale adâncă mă prinde deodat',
Şi sufletu-n mine, vai, parcă presimte
Că nu m-oi întoarce acasă vreodat'!

Başii încă nu isprăveau bine vorbele din urmă, că tenorul se şi înălţa deasupra lor, şi sunetele, tremurând asemenea aripilor unei dropii cu pieptul alb, grăbindu-se în zbor, chemau altele după ele, depanând firul povestirii:

Un glonţ de plumb c-un şuierat prelung
Sălbatic, pieptul mi-a străpuns.
Căzui pe cal, iar sângele şuvoi
În coama-i neagră s-a tot scurs...

Cât statură la odihnă, Listniţki auzi numai o dată, o singură dată, vorbele înălţătoare, înviorătoare ale unui străvechi cântec cazăcesc. Făcându-şi plimbarea obişnuită de seară, trecea pe lângă magazie. Voci şi râsete de oameni, pe jumătate beţi, îi ajunseră la ureche. Listniţki ghici că

magazionerul, care fusese la târgul Nezviska după alimente, adusese de acolo şi nişte basamac să-i cinstească pe cazaci. Cazacii se împrăştiaseră cu rachiul de secară şi acum se ciondăneau pentru ceva, în hohote de râs. Întorcându-se de la plimbare, Listniţki auzi încă de departe învolburările puternice ale cântecului, însoţit de fluierul sălbatic şi ascuţit, dar îmbinându-se minunat cu versul:

În război cin' n-a luptat,
Frica nu l-a încercat.
Uzi la piele, noapte, zi,
Nu putem nici adormi.

„Fi-iu-iu-du! Fi-u-u-u! Fiu-u-u!", curgea fluieratul într-un şuvoi lung, vibrant, se rotea în spirală, şi cel puţin treizeci de glasuri tunau de îndată, acoperindu-l:

Pe câmp – groază îi şi jale
În orice zi şi-n orice ceas.

Un hoţoman din cei mai tineri, fără îndoială, zdupăia de foc pe scândurile podelei, fluierând scurt de te năucea. Izbiturile de călcâie răsunau icnit, acoperite de cântec:

Marea spumegă vuind,
Flăcări vasele cuprind,
Noi le stingem,
Turcii-nvingem,
Fiţi slăviţi, viteji cazaci!

Listniţki păşea, zâmbind fără să-şi dea seama, străduindu-se să calce în ritmul vocilor. „Poate că în unităţile de infanterie acest dor de casă nu se resimte cu atâta putere", gândea el, dar judecata îi răspundea cu întâmpinări reci: „Adică ce, la infanterie sunt oare alţi oameni? Fără îndoială că ei, cazacii, reacţionează mai dureros la asemenea silnică zacere în tranşee, fiindcă sunt obişnuiţi cu veşnica mişcare, după felul slujbei lor. Căci, iată, vreme de doi ani sunt nevoiţi să rămână locului, sau abia să se urnească şi să se întoarcă îndărăt, în infructuoase încercări de ofensivă. Armata este mai slabă ca niciodată. E necesară o mână forte, un

succes mare, o ofensivă impetuoasă – toate acestea i-ar înviora. Dar istoria cunoaşte destule cazuri când, în epoca unor războaie de lungă durată, cele mai inflexibile şi disciplinate trupe se descompun sufleteşte. Până şi Suvorov a făcut această experienţă pe propria-i piele... Cazacii însă vor rezista. Chiar dacă va fi să părăsească frontul, vor fi cei din urmă. Orice s-ar spune, ei sunt o mică naţiune, ocupând o poziţie aparte, războinică prin tradiţiile ei, nu o adunătură de prin fabrici sau de mitocani de la ţară."

O voce dogită din magazie începu „Kalinuşka", parcă pentru a-l încredinţa că adevărul e dimpotrivă. Alte voci o susţinură, şi Listniţki, plecând, fu urmărit de aceeaşi tristeţe revărsată în cântec:

Ofiţerul se roagă lui Dumnezeu.
Cazacul acasă se cere mereu:
— „Tinere-ofiţer, mă lasă,
Că eu vreau să plec acasă,
Că eu vreau să plec acasă,
La ai mei, să plec acasă.
La tata, maica ce m-adastă
La tata, maica ce m-adastă
Şi la tânăra-mi nevastă".

*

Trei zile după fuga sa, Bunciuk intră pe înserate într-un târg aşezat în zona din apropierea frontului. În case, luminile erau aprinse. Un pui de geruleţ acoperise băltoacele cu o pojghiţă subţire de gheaţă, şi paşii rarilor trecători se auzeau din depărtare. Bunciuk mergea trăgând cu urechea, ocolind străzile luminate, strecurându-se prin ulicioare pustii. La intrarea în târg, fusese cât pe ce să dea peste o patrulă, şi acum călca cu paşi de lup, lipindu-se de garduri şi fără a-şi scoate mâna dreaptă din buzunarul mantalei lui, mânjită de murdărie: petrecuse toată ziua într-o şură, îngropat în pleavă.

În târg se afla baza unui corp de armată şi staţionau oarecare trupe. În orice clipă, îl ameninţa primejdia unei întâlniri cu vreo patrulă, şi de aceea degetele lui păroase încălzeau mereu mânerul crestat al revolverului din buzunarul mantalei.

Ajuns la marginea cealaltă a târgului, Bunciuk rătăci îndelung pe o

ulicioară pustie, aruncând priviri printre porţi şi cercetând iscoditor faţa fiecărei cocioabe. După vreo douăzeci de minute, se apropie de o căsuţă sărăcăcioasă din colţ, îşi aruncă ochii printr-o crăpătură de la obloane şi, zâmbind, intră cu hotărâre pe portiţă. Bătu; o femeie în vârstă, îmbrobodită cu un şal, îi deschise.

— Boris Ivanovici nu stă cumva la dumneata în gazdă? întrebă Bunciuk.

— Da. Poftim de intră...

Bunciuk se strecură pieziş pe lângă ea, ca să încapă pe uşa îngustă. Auzi zăngănitul rece al zăvorului în spatele său. Într-o cămăruţă scundă, luminată de o lămpioară puţintică, un om în vârstă, îmbrăcat milităreşte, şedea la o masă. Îngustându-şi ochii, îl cercetă încordat, apoi se ridică şi întinse amândouă mâinile spre Bunciuk, cu o stăpânită bucurie.

— De unde?

— De pe front.

— Şi?...

— Precum vezi! zâmbi Bunciuk şi, atingând cu vârful degetului centironul omului în uniformă, îl întrebă încetişor: Ai vreo cameră?

— Da, da. Hai, treci încoace...

Îi făcu loc lui Bunciuk într-o odăiţă şi mai mică; fără să aprindă lumina, îl aşeză pe un scaun, apoi, închizând uşa camerei vecine, trase perdeaua de la fereastră şi întrebă:

— Ai plecat cu totul?

— Cu totul.

— Pe-acolo ce mai este?

— Totu-i gata.

— Băieţi de încredere?

— O, da.

— Ar fi bine mai întâi să te dezbraci şi apoi să stăm de vorbă. Dă-mi mantaua. Îţi aduc îndată apa pentru spălat.

În vreme ce Bunciuk se spăla într-un lighean coclit, de aramă, omul în uniformă, mângâindu-şi părul tuns scurt, vorbea cu o voce obosită şi înecată:

— Deocamdată, ei sunt încă incomparabil mai puternici decât noi. Datoria noastră este să creştem, să ne lărgim influenţa, să muncim fără odihnă la explicarea adevăratelor cauze ale războiului. Şi creştem – poţi fi sigur de aceasta! Iar cei ce pleacă de la dânşii vin în chip inevitabil la noi. Un om adult este fără îndoială mai puternic decât un băiat; dar când acest

adult îmbătrâneşte şi ajunge hodorog, acelaşi băiat va fi în stare să-l doboare. În cazul de faţă, vedem nu numai debilitatea senilă, ci şi paralizia progresivă a întregului organism.

Bunciuk isprăvise cu spălatul şi, frecându-şi faţa cu un ştergar aspru de pânză, rosti:

— Înainte de plecare, mi-am expus părerile în faţa ofiţeraşilor! Ştii ce caraghioslâc a ieşit? Fără îndoială, în urma plecării mele, îi vor scutura de mitraliori; poate, vreunul din flăcăi va merge şi la judecată, dar ce vorbă poate fi dacă nu există dovezi?... Sper că vor fi împrăştiaţi prin diferite unităţi – apă la moara noastră! Ei au să facă pământul şi mai roditor... Ah, ce mai băieţi am lăsat acolo! Oameni de cremene!

— Am primit un bileţel de la Stepan. Roagă să i se trimită un flăcău priceput în ale milităriei. Ai să te duci la el, dar cum să facem cu actele? Vom izbuti oare?

— Ce-ar fi de lucrat la dânsul? întrebă Bunciuk şi se ridică în vârful picioarelor, atârnând ştergarul în cui.

— Instruirea băieţilor... Şi tu, precum văd, nu vrei deloc să mai creşti? zâmbi gazda.

— La ce bun? glumi Bunciuk, schiţând un gest negativ cu mâna. Mai ales în situaţia mea de acum. Trebuie să fiu cât mazărea în păstaie, ca să nu mă bage nimeni în seamă.

Stătură de vorbă până ce-au mijit zorile cenuşii. Iar după o zi, Bunciuk, travestit şi schimbat într-un chip de nerecunoscut, cu acte pe numele soldatului Nikolai Uhvatov din Regimentul 441 Orşa, reformat definitiv în urma unei răni la piept, ieşi din târg, îndreptându-se spre gară.

3

În sectoarele Vladimir-Volînski şi Kovel, unde acţiona Armata specială (armata era a 13-a la număr, dar fusese denumită „specială" deoarece 13 este un număr nenorocos, iar de superstiţii sufereau până şi marii generali), în ultimele două zile ale lui septembrie începură pregătirile pentru ofensivă. Comandamentul alese o bază de plecare prielnică pentru desfăşurarea ofensivei, în apropiere de satul Sviniuhi; se dezlănţui pregătirea de artilerie.

Neobişnuit de mare era numărul gurilor de foc aduse la locul hotărât. Timp de nouă zile, sute de mii de proiectile de toate calibrele măcinară

spaţiul ocupat de cele două linii de tranşee germane. Chiar în prima zi, îndată după începerea năprasnicului foc de artilerie, nemţii părăsiră prima linie, lăsând doar observatori. Peste câteva zile, evacuară şi linia a doua, mutându-se într-a treia.

În a zecea zi, unităţile de vânători ale Corpului de armată „Turkestan" porniră la ofensivă. Înaintau în valuri, după tactica franceză. Tranşeele ruseşti aruncară afară şaisprezece asemenea valuri. Legănându-se, rărindu-se, spumegând lângă nodurile hidoase de sârmă ghimpată mototolită, talazurile cenuşii ale mării omeneşti năvăleau fără istov. Iar dinspre partea germană, de dincolo de buturugile de arini vineţi şi zguriţi de foc, de peste crestele cocoşate de nisipuri, văpaia asurzitoare a loviturilor de tun bubuia, zguduia, zgâlţâia pământul şi bântuia într-un neîntrerupt muget.

Hu-u-u... Hu-u-u... Huc! Hac! Buuuum-m!

Din când în când, salva unei baterii singuratice sfâşia mai precis larma continuă, apoi tunetul neîntrerupt se rostogolea iarăşi, înainta, cuprindea tot ţinutul pe o distanţă de multe verste în jur.

Huuuuu... Huuuuu... Huuuuu...

Trrrraaa-rrraaa-ta-ta-ta! răpăiau bezmetic mitralierele germane.

Trombele negre ale exploziilor ţâşneau vijelios din pământul nisipos, brăzdat în lung şi în lat pe distanţă de o verstă, şi valurile atacatorilor se spărgeau, clocoteau, se risipeau ca stropii în jurul pâlniilor de obuze şi se târau, se târau mereu...

Răbufnirile negre ale exploziilor frământau ţărâna din ce în ce mai des, ţipătul pieziş, sfâşietor ai şrapnelelor îi răzbea tot mai stăruitor pe atacatori, focul mitralierelor alipit de pământ îi biciuia tot mai nemilos, îi sfârteca fără să-i lase să ajungă la reţelele de sârmă ghimpată. Şi nu i-a lăsat. Din cele şaisprezece valuri, nu ajunseră decât cele trei din urmă, apoi se scurseră înapoi în şuviţe, în picături, parcă sparte de reţelele sfârtecate, de unde se ridicau către cer parii arşi şi prinşi de sârma răsucită...

În ziua aceea, tranşeele ruseşti vărsară peste nouă mii de vieţi omeneşti în pământul nisipos şi trist din preajma satului Sviniuhi.

După două ceasuri, ofensiva fu reluată. Porniră trupele Diviziilor a 2-a şi a 3-a, din Corpul de vânători „Turkestan". În stânga lor, au fost aduse prin îngustele şanţuri de comunicaţie, unităţi din Divizia 53 de infanterie şi Brigada 307 de vânători siberieni; la flancul drept al Corpului „Turkestan", înaintau batalioanele Diviziei a 3-a de grenadieri.

Comandantul Corpului 30 din Armata specială, generalul-locotenent Gavrilov, primise ordin de la statul-major al armatei să arunce două divizii în sectorul Sviniuhi. În cursul nopţii, Regimentele 320 „Cembar”, 319 „Bugulma” şi 318 „Ciornîi Iar” din Divizia 80 infanterie fură scoase de pe poziţii şi înlocuite cu puşcaşii letoni şi cu rezerviştii abia sosiţi. Regimentele au pornit noaptea; cu toate acestea, unul din ele fusese îndreptat în chip demonstrativ în direcţia opusă şi, abia după ce străbătu 12 verste de-a lungul frontului, primi ordin să se întoarcă. Regimentele mergeau în aceeaşi direcţie, dar pe drumuri diferite. În stânga itinerarului Diviziei 80, mărşăluiau Regimentele 283 „Pavlograd” şi 284 „Vengrov” din Divizia 71. Imediat în urma lor, venea Regimentul de cazaci de Ural şi Regimentul 44 de cazaci pedeştri.

Înainte de plecare, Regimentul 318 „Ciornîi Iar” staţionase pe malul râului Stohod, lângă târgul Sokal, nu departe de conacul Rudka-Merinskoe. Dimineaţa, chiar după prima etapă, regimentul fu orânduit în pădure, în bordeie părăsite, şi, timp de patru zile, învăţă tactica ofensivă franceză; în loc de batalioane în lanţuri de trăgători, mergeau pe jumătăţi de companii; grenadierii învăţară cum să taie cu cea mai mare iuţeală reţelele de sârmă ghimpată şi făcură repetate exerciţii de aruncare a grenadelor, după care regimentul porni din nou. Merseră timp de trei zile prin păduri, prin rarişti, pe drumuri părăsite şi brăzdate de urmele roţilor de tun. O ceaţă scămoasă şi rară plutea legănată de vânt, agăţându-se în crestele de pini, se scurgea deasupra rarиştilor şi, asemenea unui erete care a pus ochii pe un hoit, se rotea între arini, deasupra lintiţei cenuşii a smârcurilor ce dospeau miasme. O pâclă ploioasă pogora din cer. Oamenii mergeau uzi leoarcă, posomorâţi. După trei zile, se opriră în apropiere de sectorul ofensivei, în satele Bolşoi-Porek şi Malîi-Porek. Statură douăzeci şi patru de ore în repaus, pregătindu-se pentru calea morţii.

În vremea aceasta, alături de statul-major al Diviziei 80, mergea şi o sotnie specială de cazaci în marş spre zona luptelor apropiate. În sotnie fuseseră vărsaţi cazacii din seria a treia de mobilizare, de loc din satul Tatarski. Plutonul doi era alcătuit în întregime din ei; acolo se aflau cei doi fraţi ai ciungului Alexei Şamil – Martin şi Prohor, fostul mecanic de la moara cu aburi a lui Mohov – Ivan Alexeevici, ştirbul Afonka Ozerov, fostul ataman al satului, Manîţkov, şchiopul şi moţatul vecin al lui Şamil – Evlanti Kalinin, lunganul Borşciov, greoiul Zahar Koroliov, cu gâtu-i scurt de urs, veselul ghiduş al întregii sotnii, Gavrila Lihovidov, cazac cu o mutră neobişnuit de fioroasă, dar vestit prin faptul că îndura mereu şi

fără murmur bătăi din partea bătrânei lui mame, în vârstă de 70 de ani, şi a nevestei sale, muiere nu tocmai arătoasă, dar rea de muscă. Şi mulţi alţii se mai aflau în plutonul doi şi în celelalte plutoane ale sotniei. O parte din cazaci erau curieri la comandamentul diviziei; dar la 2 octombrie fură înlocuiţi cu ulani, şi sotnia, din ordinul comandantului diviziei, generalul Kitcenko, fu trimisă pe poziţie.

La 3 octombrie, dis-de-dimineaţă, sotnia intră în satul Malîi Porek, chiar în clipa când îl părăsea batalionul întâi al Regimentului 318 „Ciornîi Iar". Soldaţii, ieşind în fugă din cocioabele pustii şi pe jumătate surpate, se adunau în front pe uliţa satului. În faţa plutonului din capul coloanei, se foia un tânăr sublocotenent cu chipul smead. Desfăcea pacheţelul de ciocolată, scoţându-l din porthartă (buzele lui umede, de un roz-aprins, erau mânjite de ciocolată), umbla de-a lungul coloanei, iar mantaua-i lungă şi ponosită, cu noroiul uscat la poale, i se clătina între picioare, ca o coadă de oaie. Cazacii mergeau pe partea stângă a uliţei. Într-unul din rândurile plutonului doi păşea mecanicul Ivan Alexeevici; era primul din flancul drept. Privea cu grijă numai unde călca, căutând să sară peste gropile băltoacelor. Auzindu-se strigat pe nume din rândurile infanteriştilor, întoarse capul, alunecându-şi ochii peste şirurile lor.

— Ivan Alexeevici! Dragul meu prieten! Rupându-se din pluton, un soldat mărunţel alergă spre el în trap de raţă. Încerca din fugă să împingă arma la spate, dar cureaua aluneca şi patul puştii ciocănea surd în gamelă.

— Nu mă recunoşti? M-ai uitat?

Ivan Alexeevici cu greutate îl recunoscu pe Valet în acest soldăţel cu faţa acoperită până la pomeţi de funinginea părului ţepos.

— De unde-mi vii, leatule?

— Uite... Cu serviciul...

— Din ce regiment eşti?

— Trei sute optsprezece, „Ciornîi Iar". Nu mă aşteptam... nu m-aş fi aşteptat să mă întâlnesc cu ai noştri, aici...

Fără să sloboadă din palma lui bătătorită mâna mică şi murdară a lui Valet, Ivan Alexeevici zâmbea bucuros şi mişcat. Valet, ţinându-se grăbit după paşii mari ai celuilalt, tropăia în fugă, uitându-se de jos în sus în ochii lui Ivan Alexeevici. Iar privirea ochilor săi mici şi apropiaţi, o privire de obicei răutăcioasă, era acum nespus de blândă şi umedă.

— Precum vezi, mergem la ofensivă...

— Şi noi, tot acolo.

— Şi altminterea, cum o mai duci, Ivan Alexeevici?

— Eh, ce să mai vorbim!

— Şi eu, la fel! Din nouă sute paişpe încoace, nu mai ies din tranşee. N-am avut nici casă, nici familie, şi uite că pentru cineva tot a trebuit să plătim oalele... Iapa după ale ei, iar mânzul, din prostie...

— Ţi-l aminteşti pe Stockman? Bomboană de om, Osip Davîdovici al nostru! Dânsul ni le-ar lămuri pe toate. Ce om, ai? Ce om era, ah!

— Da, el ne-ar lămuri toate! strigă însufleţit Valet, agitându-şi pumnişorul şi strâmbându-şi botişorul de arici într-un zâmbet. Nu-i chip să-l uit. Îl preţuiesc înaintea tatii! Cu tata n-am avut a face cine ştie ce în viaţă. Nu prea îi datoresc multe... Şi-acum, nu se aude nimic despre el? Nu ştii nimica?

— Îi pe undeva, prin Siberia, oftă Ivan Alexeevici. Îşi face sorocul.

— Ce spui? făcu Valet, mergând cu paşi mărunţi, săltăreţi, de piţigoi, alături de tovarăşul înalt şi ciulind scoica ascuţită a urechii.

— Stă la închisoare, dacă nu cumva îi şi mort acum.

Valet mai merse un timp alături, tăcut, uitându-se când îndărăt, acolo unde se aduna compania, când la bărbia energică a lui Ivan Alexeevici, la gropiţa adâncă şi rotundă care se săpa exact la mijloc, dedesubtul buzei de jos.

— Rămâi cu bine! spuse el, eliberându-şi mâna din degetele osoase şi reci ale lui Ivan Alexeevici. Se prea poate să nu ne mai vedem...

Ivan Alexeevici scoase şapca cu mâna stângă şi se aplecă, cuprinzând umerii strâmţi ai lui Valet. Se sărutară zgomotos, despărţindu-se ca pentru totdeauna, iar Valet rămase în urmă. Deodată, îşi trase capul între umeri, încât numai scoicile brune-trandafirii şi ascuţite ale urechilor mai ieşeau deasupra gulerului sur al mantalei de soldat; astfel, gheboşându-se şi poticnindu-se, porni pe drumul bătătorit.

Ivan Alexeevici ieşi din rând şi-i mai strigă, cu tremur în glas:

— Mă frăţioare, dragă prietene. Îndârjit şi colţos mai erai! Îţi aminteşti? Tare erai, ca cremenea! Hai?

Valet îşi întoarse faţa îmbătrânită de lacrimi, strigă şi izbi de câteva ori cu pumnul în pieptul său negricios, cu coastele care se vedeau prin mantaua descheiată şi prin cămaşa cu gulerul rupt.

— Fost-ai, lele... Eram tare, dară acum m-au strivit! M-au dat gata!

Mai răcni ceva, sotnia coti pe o altă uliţă, şi Ivan Alexeevici îl pierdu din ochi.

— Ăsta-i Valet? îl întrebă Prohor Şamil, care păşea în urma lui.

— E un om! răspunse surd Ivan Alexeevici cu buzele tremurând,

mângâindu-şi nevestica – puşca de pe umăr.

La ieşirea din sat, în calea sotniei începură să se ivească răniţii – mai întâi câte unul, apoi în grupuri de câţiva, pe urmă din ce în ce mai numeroşi. Câteva căruţe, încărcate peste măsură cu soldaţi grav răniţi, abia se târau... Mârţoagele din hamuri erau îngrozitor de jigărite. Spinările lor ascuţite şi jupuite de piele, sub nenumăratele lovituri de bici, îşi arătau oasele trandafirii cu mici pete roşii şi cu firişoare de păr prinse pe alocuri în cheaguri de sânge. Caii se opinteau sub poverile grele, sforăind şi icnind într-atâta, încât boturile lor înspumate aproape că atingeau noroiul. Uneori o iapă se oprea, umflându-şi răpusă coastele slabe, cu gratiile ciolanelor ieşite afară, clătinându-şi capul care, din pricina slăbiciunii, părea uriaş. O plesnitură de bici o zorea să se urnească din loc şi, după ce se legăna în dreapta şi în stânga, se smucea şi o pornea înainte. Agăţându-se din toate laturile de draghinile căruţelor, răniţii se târau cu paşi împleticiţi.

— Din ce unitate?... întrebă comandantul sotniei, alegând un om ceva mai prietenos la chip.

— Corpul de armată Turkestan, Divizia a 3-a.

— Ai fost rănit chiar azi?

Soldatul îi întoarse spatele fără să răspundă. Sotnia, abătându-se din şleau, mergea spre pădurea ce se zărea ca la o jumătate de verstă. În urmă, plescăiau în glod paşii greoi, de pedestrime, ai companiilor din Regimentul 318 „Ciornîi Iar", care ieşiseră din sat. Departe, pe cerul mohorât şi spălăcit de ploi, atârna un balon captiv german, ca o neclintită pată galbenă-cenuşie.

— Ia uitaţi-vă, măi cazaci! Ce drăcovenie spânzură într-acolo?

— Un cârnăţoi...

— Se zgâieşte de sus, blestematul, să prindă cum se mişcă oştile.

— Da' ce, crezut-ai că de pomană s-a cocoţat el la o aşa înălţime?

— Phii, că sus mai e!

— Ba bine că nu... Nici cu obuzul nu-i chip să-l ajungi.

În pădure, compania întâi din Regimentul „Ciornîi Iar" îi ajunse pe cazaci din urmă. Până în seară au stat lipiţi de pinii umezi; apa le pătrundea pe după gulere, un tremur le scutura spinările; n-aveau voie să facă foc, dar chiar să fi vrut, greu le-ar fi fost să-l aprindă sub ploaie; numai o dată cu înnoptarea, au fost duşi la adăpost. Şanţul nu era îndestul de adânc, abia să ascundă omul în picioare; pe fund călcau într-un strat de apă gros de-o palmă. Vântul aducea un iz de mâl, de cetină putredă şi un

miros dulceag de ploaie. Cazacii se chinciseră, strângând poalele mantalelor, fumând şi depănând firul cenuşiu şi şubred al cisluirilor. Plutonul doi, după ce-şi împărţise raţia de mahorcă primită înainte de a porni, se îmbulzea la o cotitură de şanţ, în jurul uriadnicului. Acesta, aşezat pe un sul de sârmă uitat, istorisea fel de fel despre generalul Kopîlovski, în a cărui brigadă îşi făcuse serviciul în timp de pace şi care fusese omorât lunea trecută. Nu-şi isprăvi însă povestirea, căci comandantul de pluton strigă deodată: „La arme!" şi cazacii săriră în picioare, trăgând cu lăcomie ultimele fumuri de ţigară şi arzându-şi degetele. Sotnia ieşi din adăposturi şi porni din nou prin pădurea întunecoasă de pini. Mergeau, făcându-şi curaj cu glume. Cineva fluiera.

Pe o rarişte mică, dădură peste un lung şir de cadavre. Zăceau unul lângă altul, umăr lângă umăr, în felurite atitudini, unele de-a dreptul necuviincioase şi cu atât mai îngrozitoare. Pe lângă morţi umbla un soldat cu arma şi cu masca de gaze atârnată de centură. Pământul jilav de lângă cadavre era puternic frământat, se vedeau nenumărate urme de picioare, făgaşuri adânci lăsate în iarbă de roţile unei căruţe. Sotnia trecu la câţiva paşi prin faţă. Mirosul greu şi dulceag de hoit se răspândea, plutind în jur. Comandantul sotniei opri cazacii; împreună cu comandanţii de plutoane, se apropiară de soldat şi prinseră a vorbi ceva cu dânsul. În acest răstimp, cazacii, stricând rândurile, se dădură mai aproape de cadavre, descoperindu-se şi privind chipurile ucişilor, cu acel fior ascuns de groază şi de curiozitate animalică, pe care orice om viu îl are în faţa tainei celui mort. Toţi morţii erau ofiţeri. Cazacii numărară patruzeci şi şapte de trupuri. Cei mai mulţi erau tineri după înfăţişare, între 20 şi 25 de ani, şi numai întâiul din dreapta, cu epoleţi de căpitan, părea om mai în vârstă. Mustăţile lui negre şi dese atârnau trist deasupra gurii larg deschise, tăinuind răsunetele mute ale celui din urmă strigăt; sprâncenele late se încruntau într-o arcuire îndrăzneaţă, pe faţa golită de sânge. Unii dintre morţi erau în scurte de piele mânjite de noroi, ceilalţi în mantale. Doi sau trei nu aveau şepci. Îndelung rămaseră cazacii privind chipul unui locotenent, frumos şi după moarte. Zăcea pe spate, cu mâna stângă strâns lipită de piept, iar cea dreaptă, aruncată într-o parte, îngheţase pentru veşnicie pe mânerul revolverului. Cineva încercase pesemne să i-l scoată din mână; pe palma lată şi galbenă se zăreau zgârieturi albe, dar se vede că se încleştase prea tare pe oţel, nemaivoind să-l părăsească. Capul cu păr blond şi creţ, cu şapca dată la o parte, atingea pământul cu un obraz, mângâindu-l parcă, iar buzele portocalii – pornite spre albăstreală – se

strâmbau într-o dureroasă expresie de nedumerire. Vecinul din dreapta zăcea cu faţa în jos; mantaua cu gaica ruptă se cocoşa pe spatele lui, descoperind picioarele puternice, cu muşchii vârtos încordaţi în pantalonii kaki şi în cizmele scurte de box, cu tocurile scâlciate. N-avea şapcă, n-avea nici vârful capului, retezat de o schijă; în cutia goală a craniului, înrămată în ţurţurii umezi ai părului, se vedea apă trandafirie pe ploaie. Alături de el zăcea altul, vânjos şi scund, fără faţă, cu o scurtă descheiată şi cu cămaşa ruptă; pe pieptul său dezgolit spânzura pieziş falca de jos, ceva mai jos de păr îi rămăsese o fâşie îngustă din frunte cu pielea arsă şi răsucită în formă de suluri, iar între falcă şi frunte erau numai oase sfărâmate, o piftie de un roşu-închis. Mai încolo, o grămadă de membre strânse de o mână grăbită, zdrenţe de manta, un picior sfâşiat şi strivit, în locul capului, iar ceva mai departe, încă un mort, un băieţandru cu buzele pline şi cu chipul oval de adolescent; o rafală de mitralieră îi ciuruise pieptul, mantaua îi era găurită în patru locuri, cu zdrenţele pârlite, ieşite din găuri.

— Ăsta... ăsta pe cine o fi chemat în ceasul morţii? Pe maică-sa? întrebă Ivan Alexeevici, bâlbâindu-se şi clănţănind din dinţi, apoi, întorcându-se brusc, se îndepărtă bâjbâind într-un mers de orb.

Cazacii plecară în grabă, făcându-şi semnul crucii, fără să se mai uite îndărăt. Iar după aceea, păstrară tăcere îndelungă, strecurându-se pe poteci înguste de pădure, zorind să iasă din mrejele priveliştii lăsate în urmă. Lângă un şir lung de bordeie goale, părăsite, sotnia se opri. Ofiţerii intrară împreună cu un curier sosit în galop de la statul-major al Regimentului „Ciornîi Iar" şi abia atunci ştirbul Afonka Ozerov vorbi în şoaptă, apucând mâna lui Ivan Alexeevici:

— Flăcăiaşul ăla... ăl de la margine... te pomeneşti că în viaţa lui n-a apucat să pupe o muiere... Şi l-au măcelărit! Cum vine asta? Cum?

— Dar unde i-a doborât atâţia? se amestecă în vorbă Zahar Koroliov.

— Au fost la atac. Aşa spunea ostaşul ăl de îi păzea pe morţi, răspunse Borşciov, după o clipă de tăcere.

Cazacii stăteau în repaus. Întunericul se împânzea deasupra pădurii, dar vântul mâna norii şi, sfâşiindu-le perdeaua, dezgolea scânteierile viorii ale îndepărtatelor stele.

În bordeiul unde se adunaseră ofiţerii sotniei, comandantul dădu drumul curierului, deschise plicul şi, după ce-i parcurse pe tăcute cuprinsul, la lumina unui muc de lumânare, citi cu glas tare:

„În zorii zilei de 3 octombrie, germanii, întrebuinţând gaze asfixiante, au intoxicat trei batalioane din Regimentul 256 şi au ocupat prima linie de tranşee. Vă ordon să înaintaţi până la a doua linie de tranşee şi, după ce veţi face legătura cu batalionul 1 din Regimentul 318 «Ciornîi Iar», să ocupaţi un sector în linia a doua, ca să-l aruncaţi pe inamic din prima linie, chiar în cursul acestei nopţi. Veţi avea la flancul drept două companii din batalionul 2 şi un batalion din Regimentul «Fanagoraia», din Divizia 3 de grenadieri."

După ce dezbătură situaţia şi fumară câte o ţigară, ofiţerii ieşiră. Sotnia porni înainte.

Pe când cazacii se odihneau lângă bordeie, batalionul 1 din Regimentul „Ciornîi Iar" le-o luă înainte şi se apropie de podul de peste Stohod. Podul era păzit de un puternic pichet de mitraliere, trimis de unul din regimentele de grenadieri. Plutonierul-major de la pichet explică comandantului de batalion situaţia, şi batalionul, trecând podul, se despărţi în două: două companii o luară spre dreapta, iar una, cea din urmă, coti spre stânga, rămânând în rezervă, împreună cu comandantul batalionului. Companiile mergeau desfăşurate în lanţ de trăgători. Pădurea rară era plină de gropi. Soldaţii păşeau, încercând cu băgare de seamă pământul cu picioarele; din când în când, unul cădea, înjurând de mamă cu voce scăzută. În compania de la extremitatea flancului drept, mergea Valet, al şaselea din margine. La comanda „pregătirea pentru atac!", încarcă arma şi păşi întinzând-o înainte, zgâriind tufişul şi trunchiurile pinilor cu ascuţişul baionetei. Doi ofiţeri trecură prin faţa lui, de-a lungul lanţului de trăgători; vorbeau cu jumătate de glas. Vocea de bariton, puternică şi plină, a comandantului de companie se tânguia:

— Mi s-a redeschis rana cea veche... A dracului buturugă! Înţelegi, Ivan Ivanovici, am nimerit în întuneric cu piciorul într-o buturugă şi m-am lovit de cioată. Din această pricină mi s-a deschis rana şi nu mai pot merge. Va trebui să mă întorc...

Baritonul comandantului tăcu o clipă, apoi, îndepărtându-se, se auzi şi mai înăbuşit:

— Ia comanda primelor două plutoane. Bogdanov va lua celelalte două, iar eu... zău, nu pot, pe cuvântul meu de onoare, nu pot! Sunt nevoit să mă întorc!

Vocea lătrătoare de tenor a sublocotenentului Belikov îi răspunse

răguşit:

— Ciudat! De câte ori mergem la luptă, vi se deschid rănile vechi!

— Domnule sublocotenent, te invit să taci! ridică glasul comandantul.

— Nu face nimic, nu face nimic! Puteţi să vă întoarceţi!

Trăgând cu urechea la paşii lui şi ai altora, Valet auzi un zgomot grăbit în spatele său; înţelese că era comandantul care pleca îndărăt. Iar după o clipă, Belikov, trecând cu majorul la flancul stâng al companiei, bombăni:

— Ce miros au, ticăloşii! Ori de câte ori se prevede o luptă serioasă, se îmbolnăvesc din senin, sau li se deschid rănile vechi. Şi tu, abia ieşit din şcoală, poftim, ia comanda a două plutoane... Nemernicii! Ce i-aş mai... în faţa soldaţilor...

Vocile amuţiră brusc, şi Valet nu mai auzi decât plescăitul umed al paşilor săi şi un ţiuit strident care-i stăruia în urechi.

— Mă, frăţie!... şuieră în şoaptă unul din stânga.

— Ei?

— Mergi?

— Me-merg! răspunse Valet, căzând şi alunecând pe şezut într-o pâlnie de obuz umplută cu apă.

— Ce întuneric!... auzi glasul din stânga.

Merseră un minut, fără să se vadă unul pe celălalt şi, pe neaşteptate, aceeaşi voce sâsâitoare rosti, chiar lângă urechea lui Valet:

— Hai să înaintăm cot la cot! Are să ne fie mai puţin frică...

Tăcură din nou, târându-şi cizmele umflate prin hleiul umed. Luna ştirbă, pătată, ţâşni deodată din ceaţa norului, se cufundă ca un peşte, sclipind din solzii galbeni, strecurându-se timp de câteva clipe printre valurile unduioase, apoi, răzbind în cerul curat, îşi revărsă lumina palidă, făcând să scânteieze fosforescent cetinişul umed al pinilor, şi s-ar fi putut spune că în razele lunii cetina începuse să miroasă mai tare şi că pământul umed avea o răsuflare şi mai rece. Valet se uită la vecinul său. Acesta se opri brusc, dădu din cap ca izbit în creştet şi îngăimă, descleştând buzele:

— Ia te uită!

La trei paşi de dânşii, stătea sub un pin un om, cu picioarele larg desfăcute.

— Un o-o-om! spuse Valet sau poate rosti cuvintele numai în gând.

— Cine-i? strigă soldatul care mergea alături de Valet, ducând repede arma la ochi. Cine-i? Trag!

Omul de sub pin tăcea. Capul îi atârna într-o parte, ca un talger de

floarea-soarelui.

— Doarme! făcu Valet, înaintând într-un tremur şi făcându-şi curaj cu un râs clănţănit.

Ajunseră în dreptul omului. Valet se holbă, întinzându-şi gâtul. Tovarăşul său atinse cu patul armei trupul înţepenit în mantaua cenuşie.

— Mă, leatule! Ce, dormi? Mă, frăţie! spuse el batjocoritor. Da' ciudat mai eşti... De ce?... Vocea i se curmă. Un mort! strigă, dându-se îndărăt.

Clănţănind din dinţi, Valet făcu o săritură înapoi, iar omul de sub pin se prăbuşi, asemenea unui copac retezat, drept în locul unde stătuse Valet cu o clipă înainte. Îl întoarseră cu faţa în sus şi abia atunci îşi dădură seama că sub pinul acela îşi găsise cel din urmă adăpost un om intoxicat cu gaze, care fugea de moarte purtând-o în plămânii săi – ostaş al uneia din cele trei batalioane ale regimentului 256 infanterie. Flăcăul, voinic şi lat în spete, zăcea cu capul prăvălit într-o parte, cu faţa mânjită în cădere de noroiul cleios, cu ochii mâncaţi de gaze, transformaţi în ceva lichid; limba umflată, cărnoasă, ieşea ca o piatră neagră şi lucioasă printre dinţii încleştaţi.

— Mergem! Să mergem, pentru Dumnezeu! Lasă-l să zacă aici, şoptea soldatul, smucindu-l pe Valet de mână.

Plecară şi dădură îndată peste al doilea cadavru. Morţii începură apoi să apară tot mai des. În unele locuri, cei gazaţi zăceau în clăi, alţii înlemniră stând pe vine, unii stăteau în patru labe, ca şi când ar fi păscut iarbă; iar unul se făcuse colac la gura şanţului de comunicaţie dinspre a doua linie de tranşee, vârându-şi în gură mâna muşcată din pricina chinurilor.

Valet şi soldatul ce i se alăturase ajunseră în fugă din urmă lanţul trăgătorilor care le-o luaseră înainte, iar după ce-i depăşiră, porniră cot la cot, mai departe. Amândoi săriră în gura neagră a tranşeei ce şerpuia în zigzag; pe urmă se despărţiră.

— Să scotocim prin bordeie. Poate c-o fi rămas niscai haleală pe-acolo... rosti tovarăşul lui Valet, cu glas îndoielnic.

— Haidem.

— Tu, la dreapta; eu la stânga. Până ce-or veni ai noştri, facem noi un pic de revizie.

Valet scapără un chibrit, intră pe uşa căscată în cel dintâi bordei, dar sări la clipeală îndărăt ca zvârlit dintr-un arc: zăceau acolo două cadavre rostogolite cruciş, unul peste celălalt. Mai cercetă alte trei bordeie, căutând în bobote, cu o izbitură de picior deschise uşa unui al patrulea şi

fu cât pe ce să se prăvălească jos, auzind un glas străin, metalic:

— *Wer ist da*?[28]

Scuturat de fiori fierbinţi, Valet sări îndărăt amuţit.

— *Das bist du, Otto*? *Weshalb bist du so spät gekommen*?[29] întrebă neamţul, ivindu-se din bordei şi îndreptându-şi agale, cu o mişcare din umăr, mantaua pusă în spate.

— Mâinile! Sus mâinile! Predă-te! strigă răguşit Valet, lăsându-se pe vine, ca la comanda „pentru luptă".

Neamţul, mut de uluire, ridică încet mâinile şi se întoarse pe jumătate, privind parcă într-o vrajă vârful ascuţit şi sclipitor al baionetei îndreptate asupra lui. Mantaua îi lunecă jos de pe umeri, uniforma verde-cenuşie cu un singur rând de nasturi i se încreţi la subsuori formând nişte vălurele, palmele mari de muncitor tremurau, iar degetele i se mişcau ca şi cum ar fi atins nişte clape invizibile. Valet stătea în aceeaşi poziţie, cercetând cu ochii trupul înalt şi îndesat al soldatului neamţ, nasturii de metal ai vestonului, cizmele scurte cu şireturi la carâmbi, boneta puţintel înclinată într-o parte. Pe urmă, îşi schimbă dintr-o dată înfăţişarea, se clătină de parcă l-ar fi scuturat cineva de mantaua lui prost croită, scoase un sunet ciudat, gutural – s-ar fi zis un fel de tuse ori un sughiţ de plâns – şi făcu un pas spre neamţ.

— Fugi! rosti el cu glasul în tremur, fără expresie. Fugi, neamţule! Nu-ţi port ură. Şi n-am să trag.

Îşi rezemă arma de taluzul tranşeei, se ridică în vârful degetelor şi, întinzându-se cu tot trupul, apucă mâna dreaptă a neamţului. Mişcările lui, pătrunse de siguranţă de sine, îl câştigau pe prizonier într-atâta, încât acesta coborî mâna în jos, ascultând cu încordare ciudatele sunete ale graiului străin.

Fără să şovăiască, Valet îi întinse brusc mâna lui neagră, bătătorită de cei douăzeci de ani de trudă, strânse degetele reci, inerte ale neamţului şi ridică palma: petale viorii căzură de pe secera lunii deasupra palmei înguste şi galbene, învârstată de nodurile ruginii ale vechilor bătături.

— Sunt muncitor, urmă Valet, cu un fior, scuturat parcă de friguri. La ce bun să te ucid? Fugi! Îl împinse uşor cu mâna dreaptă de umăr, arătând spre desişul negru al pădurii. Fugi, prostule, că acuşi vin ai noştri...

Neamţul se uita mereu la mâna lui Valet, zgârcindu-şi chinuitor trupul

---

[28] Cine-i acolo? (în l. germ.).

[29] Tu eşti, Otto? De ce vii aşa de târziu? (în l. germ.).

aplecat înainte şi ghicind ceva din înţelesul vorbelor de neînţeles pentru el. Stătu aşa o clipă, două; ochii săi se încrucişară cu ochii lui Valet; apoi, deodată privirea îi tresaltă într-un zâmbet de bucurie. Neamţul făcu un pas îndărăt şi, cu un gest larg, îşi întinse brusc braţele, strângând cu putere mâinile lui Valet, scuturându-le, cu un surâs radios şi plin de emoţie, aplecându-se şi neslăbindu-l din ochi:

— *Du endlässt mich*?... *O, jetzt hah ich verstanden*! *Du bist ein russischer Arbeiter*? *Sozial-Demokrat, wie ich*? *So*? *O*! *O*! *Das ist wie im Traum!... Main Bruder, wie kann ich vergessen*? *Ich finde keine Worte. Nur, du bist ein wunderbarer wagender Junge... Ich*...[30]

În acest torent de cuvinte rostite într-o limbă străină, Valet prinse unul singur pe-un ton de întrebare: „social-democrat?"

— Ei da: sunt social-democrat... Da' fugi!... Cu bine, frăţioare... Ia dă-mi laba.

Cei doi, care se înţeleseseră numai instinctiv, se priveau drept în ochi – bavarezul înalt, spătos şi scundul soldat rus. Bavarezul şopti:

— *În den zukünftigen Klassenkämpfen, werden wir in denselben Schützengräben sein, nicht wahr, Genosse*?[31] şi dintr-un salt fu pe parapet, ca o fiară mare, sură.

În pădure clefăiră paşii unui lanţ de trăgători. În faţă mergea o patrulă de cercetaşi cehi, cu ofiţerul lor. Erau cât pe ce să împuşte pe soldatul care ieşea din bordei, unde cotrobăise după merindele de pripas.

— Stai! Ce, nu vezi că nu-s duşman?... Dumnezeul şi Paştele!... ţipă el speriat, zărind gura neagră a ţevii de armă îndreptată spre dânsul. Stai că nu-s duşman, repetă el, strângând la piept, ca pe un copil, un codru de pâine.

Recunoscându-l pe Valet, un subofiţer sări peste tranşee şi-l izbi în spate cu patul armei:

— Te stâlcesc în bătaie! Îţi dau borşul pe nas! Unde mi-ai fost?

Valet păşea moale, sleit de puteri; nici chiar lovitura n-avu efectul aşteptat. Clătinându-se, îl uimi pe subofiţer cu răspunsul lui blajin, neobişnuit la el:

— Mergeam şi eu înainte... Iar tu, nu te mai zburli la mine!...

— Şi tu să nu umbli de capul tău! Ba rămâi în urmă, ba te vâri înainte!

---

[30] Îmi dai drumul?... O, acum am priceput! Eşti muncitor rus? Social-democrat, ca mine? Da? O! O! E ceva ca în vis... Fratele meu, cum să uit aceasta? Nu găsesc cuvinte. Dar eşti un flăcău brav, minunat... Eu... (în l. germ.).

[31] În viitoarele lupte de clasă, ne vom afla în aceleaşi tranşee. Nu-i aşa, tovarăşe? (în l. germ.).

Nu-ţi cunoşti îndatoririle? Ce, eşti boboc?

Tăcu o vreme, apoi întrebă:

— Ai tutun?

— Este, da' cam muced.

— Ia dă niţel!

Subofiţerul aprinse o ţigară şi se îndepărtă spre coada plutonului.

Cu puţin înainte de zori, cercetaşii cehi dădură peste un post de observare german. Nemţii sfâşiară liniştea cu o salvă de arme, apoi traseră încă două salve la intervale egale. O rachetă roşie ţâşni deasupra tranşeelor, răsunară voci; scânteile purpurii ale rachetei nu se stinseseră încă pe cer, când începu tirul artileriei, dezlănţuit de nemţi.

Buum! Buum! Şi, ajungând din urmă răsunetul primelor bubuituri, încă două: bum! bum!

Vâj-vâj-vâj-vâj-j-j-i-i! şuierară obuzele cu o putere crescândă, sfredelind aerul ca nişte burghiuri, zburdând cu un scrâşnet deasupra capetelor soldaţilor din primele două plutoane; o clipă de linişte, şi răbufniră uşurător, undeva departe, lângă podul peste Stohod: bah! bah!

Lanţul de trăgători, care mergea cam la vreo sută de paşi în urma cercetaşilor cehi, se culcă la pământ chiar după prima salvă. O rachetă îşi revărsă lumina purpurie, îngăduindu-i lui Valet să vadă cum soldaţii se târau, asemenea unor furnici, printre tufe şi copaci, fără să mai dispreţuiască pământul noroios, ci lipindu-se strâns de el, căutând apărare. Oamenii mişunau lângă fiecare adâncitură, se prelingeau în cea mai mică zbârcitură a pământului, îşi vârau capetele în orice gropiţă. Şi totuşi, când focul pârâitor de mitralieră stropi şi răscoli pădurea, asemenea unei grindine puternice de mai, oamenii nu mai rezistară; se târâră îndărăt, strângându-şi capul între umeri, lipindu-se de pământ ca nişte omizi, târându-se asemenea unor şerpi, fără a-şi îndoi braţele şi picioarele, lăsând în urma lor o dâră de noroi. Unii săreau în picioare şi o rupeau la fugă. Gloanţele explozive zburau prin pădure, retezând cetina, despicând pinii, intrând în pământ cu un sâsâit de viperă, săreau şi explodau cu o pocnitură.

Când se întoarseră în a doua linie de tranşee, din primele două plutoane lipseau 17 oameni. Cazacii din sotnia specială se regrupau în apropiere. Merseseră ceva mai la dreapta de aceste două plutoane; erau prudenţi şi poate c-ar fi izbutit să-i surprindă pe nemţi, omorându-le mai întâi santinelele, dar, după ce deschiseseră focul asupra cehilor, nemţii se alarmaseră în tot sectorul. Trăgeau la nimereală. Cazacii se aleseră cu un

rănit şi cu doi morţi. Îl aduseră cu ei şi, în timp ce se încolonau, mai schimbau câte o vorbă:

— Trebuie să-i îngropăm pe-ai noştri.

— Au să-i îngroape şi fără noi.

— Să ne gândim acum la ăi vii, că morţilor ce le mai trebuie?

După o jumătate de ceas, veni un ordin de la statul-major al regimentului: „Ordon batalionului, împreună cu sotnia specială de cazaci, să atace inamicul după pregătirea de artilerie şi să-l scoată din prima linie de tranşee".

Pregătirea de artilerie, cam anemică, dură până la amiază. Cazacii şi infanteriştii instalaseră observatori şi se odihneau în bordeie. La amiază, porniră la atac. O canonadă tuna în stânga, în sectorul principal – ofensiva se dezlănţuise din nou şi acolo.

La extremitatea flancului drept înaintau cazacii de dincolo de Baikal; în stânga lor, Regimentul „Ciornîi Iar", împreună cu sotnia specială de cazaci; apoi, Regimentul de grenadieri „Fanagoraia"; urmau Regimentele „Cembar", „Bugulma", 208 şi 211 de infanterie. Regimentele „Pavlograd" şi „Vengrov"; Divizia 53 ataca la centru, Divizia a 2-a de vânători din Turkestan – la flancul stâng. Artileria tuna în tot sectorul, ruşii înaintau pretutindeni.

Sotnia mergea în lanţ cu intervale măricele. Aripa ei stânga era lipită de flancul drept al Regimentului „Ciornîi Iar". Îndată ce se ivi parapetul tranşeei, nemţii deschiseră un foc nimicitor. Sotnia înainta în salturi, fără urale; cazacii se culcau la pământ, goleau magaziile puştilor, alergau din nou. Se aşternură definitiv la pământ, cincizeci de paşi în faţa tranşeelor. Trăgeau fără să mai ridice capul. Nemţii aruncară în faţa tranşeelor, pe toată linia frontului, arici de sârmă ghimpată şi încâlcită. Lovindu-se de sârmă, cele două grenade aruncate de Afonka Ozerov săriră în sus, explodând. Cazacul se ridică într-un cot, pregătindu-se s-o arunce şi pe a treia, dar un glonţ îl pătrunse mai jos de umărul stâng şi îi ieşi prin şezut. Ivan Alexeevici, care era lungit aproape de el, zări cum îi tremură scurt picioarele şi îl văzu apoi rămânând ţeapăn. Mai căzu mort şi Prohor Şamil, fratele lui Alioşka Ciungul, pe urmă, fostul ataman Manîţkov, iar un glonţ îl nimeri pe şchiopul, moţatul vecin de casă al lui Şamil – Evlanti Kalinin.

Într-o jumătate de ceas, plutonul doi pierdu astfel opt oameni. Esaulul, comandantul sotniei, şi doi ofiţeri comandanţi de plutoane fură de asemenea ucişi şi sotnia se retrase târâş, fără ordin. Când se aflară în afara zonei focurilor, cazacii se adunară buluc; jumătate din oameni

lipseau. Bătuseră în retragere şi cei din regimentul „Ciornîi Iar". La batalionul întâi pierderile erau şi mai mari, şi mai însemnate, dar, cu toate acestea, un ordin sosi iarăşi de la statul-major al regimentului: „Să se reia imediat atacul, să fie respins cu orice preţ inamicul din prima linie de tranşee. De reuşita atacului pentru restabilirea situaţiei iniţiale depinde succesul final al operaţiei pe toată linia".

Sotnia se desfăşură într-un lanţ subţirel. Porniră iarăşi. Se culcară din nou sub focul nimicitor al nemţilor, la o sută de paşi de tranşee. Unităţile începură din nou să se topească, şi oamenii năuciţi intrau parcă în pământ, zăceau fără să ridice capul, fără să se mişte, încremeniţi de groaza morţii.

Spre seară, plutoanele trei şi patru dintr-o companie a Regimentului „Ciornîi Iar" se clătinară şi o rupseră la fugă. Strigătul: „Ne-au încercuit!" ajunse la urechile cazacilor. Se ridicară şi ei, se rostogoliră îndărăt, strivind tufele, căzând jos, pierzându-şi armele. Ajungând în goană într-un loc ferit, Ivan Alexeevici se prăbuşi sub un pin frânt de un obuz, răsuflă o clipă şi-l zări pe Gavrila Lihovidov, care se apropia. Păşea cu picioarele împleticite, ca un om beat, cu ochii în pământ, apucând ceva invizibil în aer, iar cu cealaltă mână mătura parcă de pe obraz o pânză nevăzută de păianjen. N-avea nici armă, nici sabie; părul blond-închis, ud de sudoare, îi atârna drept deasupra ochilor. Ocoli poiana şi se apropie de Ivan Alexeevici, unde se opri, înfigându-şi în pământ privirea rătăcită în gol şi năucă. Genunchii îi jucau într-un tremur mărunt, se îndoiau, iar lui Ivan Alexeevici i se părea că Lihovidov se apleacă pentru a-şi lua vânt ca să se înalţe în zbor.

— Uite... ca să vezi cum... începu, încercând să spună ceva, dar faţa lui Lihovidov fu zgâlţâită de un spasm.

— Stai! strigă apoi Lihovidov şi se lăsă pe vine, răşchirându-şi degetele şi privind speriat în jur. Ascultă acilea! Am să-i trag acuşa un cântec. Vine în zbor o păsărică a Domnului la bufniţă şi-i zice:

Spune-mi, bufniţa mea,
Spune-mi, Kupreianovna,
Cine-i mai tare,
Ca tine mai mare?
Iată, vulturul îi ţar,
Şi eretele-i maior,
Iară uliul, esaulul;

Porumbeii din pădure
Îs cazacii din Ural.
Ăi din gardă îs hulubii,
Iară alţii-s la oştire.
Graurii-s calmucii,
Stăncuţele-ţigăncuţele.
Boieroaica-i coţofană,
Raţa sură îi pifană,
Moldovence-s bibilici…

— Stai! păli Ivan Alexeevici. Opreşte, Lihovidov! Da' ce-i cu tine? N-ăi fi cumva bolnav? Hai, spune!

— Nu te amesteca! răspunse celălalt, stacojiu la faţă, ţuguindu-şl buzele vinete într-un rânjet tâmp şi continuându-şi înfiorătorul recitativ:

Moldovence-s bibilici,
Dropiile-s prostănace,
Pescăruşii-s bătăuşii,
Ciorile-s tunarii,
Corbii îs volohii,
Iar pescarii… pelicanii…

Ivan Alexeevici sări în picioare:

— Hai să mergem, hai la ai noştri, că ne prind nemţii! Auzi?

Smulgându-şi mâna, grăbindu-se, lăsând să-i cadă de pe buze balele calde, Lihovidov continuă să zbiere:

Privighetoarea-i vioristă,
Rândunica îi coristă,
Iar cocorul, burtă goală.
Perceptoru-i piţigoiul
Şi străjeru-i vrăbioiul…

Şi, pe neaşteptate, întrerupându-şi rostirea, începu un cântec tânguitor şi răguşit. Nu era cântec, ci un urlet de lup, înteţindu-se şi revărsându-se mereu din gura larg căscată; saliva sidefie tremura, lucind pe dinţii ascuţiţi şi lungi ca nişte colţi. Ivan Alexeevici se uită cu groază în ochii nebuni şi piezişi ai tovarăşului, cu puţin înainte om ca toţi oamenii, privea

la capul său cu părul lins şi la scoicile de ceară ale urechilor. Iar Lihovidov urla înainte, cuprins de o sinistră mânie:

Goarna slavă ne-a vestit,
Pe creştini i-am slobozit,
Căci la Dunăre luptând,
Pe sultan noi l-am înfrânt.
Peste deal, zburam nainte
Ca lăcustele în stol.
Au tot tras mereu din flinte
Toţi cazacii de la Don,
Orătănii câte-or fi,
Toate vi le vom tăia,
Iar pe neveste şi copii
În robie i-om lua.

— Martin! Martin, fă-te-ncoa! strigă Ivan Alexeevici, zărindu-l pe Martin Şamil, care şchiopăta prin poiană.

Celălalt veni mai aproape, sprijinindu-se în armă.

— Ajută-mi să-l duc. Îl vezi? arătă Ivan Alexeevici cu ochii spre nebun. S-a sfârşit cu el. I s-a suit sângele la cap.

Cu o mânecă ruptă de la cămaşă, Şamil îşi pansă piciorul rănit, apoi, fără să se uite la Lihovidov, îl luă de un braţ. Ivan Alexeevici îl apucă de celălalt. Porniră aşa tustrei.

Peste deal, zburam nainte
Ca lăcustele în stol...

continuă să strige Lihovidov, cu voce mai potolită. Şamil, cu o strâmbătură dureroasă, îl rugă:

— Lasă, măi, nu mai ţipa! Lasă, pentru Dumnezeu! Acuşica ţi-ai isprăvit zborul. Ajunge!

Orătănii câte-or fi,
Toate vi le vom tăia...

Smintitul se smucea din braţele cazacilor, fără să-şi întrerupă cântecul; doar din când în când îşi strângea tâmplele între palme, scrâşnea din dinţi

şi, cu falca atârnată în tremur, îşi clătina capul în care clocotea năprasnicul pârjol al nebuniei.

4

La vreo patruzeci de kilometri mai în jos, pe cursul râului Stohod, se desfăşurau luptele. De două săptămâni în şir stăruia mugetul fără preget al tunurilor. Noaptea, spadele razelor de reflector spintecau până departe cerul violet, străluceau asemenea unor fulgere multicolore şi rapide, făcându-şi parcă cu ochiul, umplând de neînţeleasă tulburare pe acei care priveau de dincoace răbufnirile şi vâlvorile războiului.

Regimentul 12 de cazaci se aciuase într-un sector mlăştinos şi sălbatic. Ziua trăgeau arare focuri asupra austriecilor, care se strecurau, alergând prin şanţurile nu tocmai adânci; noaptea, apăraţi de mlaştină, dormeau sau jucau cărţi, fără grijă; numai santinelele urmăreau înfricoşătoarele răbufniri portocalii de lumină într-acolo unde se dădeau luptele, cam la vreo patruzeci de verste mai jos, pe valea Stohodului.

Într-o noapte geroasă, când vâlvătăile îndepărtate brăzdau cerul mai vârtos ca de obicei, Grigori Melehov ieşi afară din bordei, se strecură prin şanţul de comunicaţie în pădurea care se ridica în dosul tranşeelor, asemenea unui smoc de păr coliliu crescut pe tidva neagră a colnicului, şi se culcă pe pământul neted şi înmiresmat. Aerul din bordeie, lăsat în urmă, duhnea, îmbâcsit de fum; fumul des de tutun spânzura ca o faţă de masă cu ciucuri deasupra măsuţei unde un grup de opt cazaci jucau cărţi; iar în pădurea de pe creştetul colnicului adia un vântuleţ uşor, ca stârnit de aripile unei păsări nevăzute trecând în zbor; ierburile ucise de brumă răspândeau o nespus de tristă mireasmă, întunericul se aduna mai negru deasupra pădurii sluţite, sfârtecată de obuze; cuibul de scântei al pleiadelor se stingea pe cer într-un abur uşor; Carul-Mare zăcea răsturnat alături de Calea-Laptelui, cu oiştea frântă pieziş, iar la miazănoapte Steaua Polară îşi pâlpâia lumina domol sclipitoare.

Grigori privea în sus, clipind din ochi, şi lumina glacială a stelei, parcă înţepătoare, îi storcea lacrimi tot atât de reci, printre gene.

Culcat acolo, pe colnic, îşi aminti deodată, fără să ştie de ce, noaptea în care mersese din satul Nijne-Iablonovski la Iagodnoe, la Axinia, şi, cu o durere tăioasă, îi revăzu chipul. În amintire îi răsăriră, nedesluşite şi împâclite de timp, trăsăturile feţei ei, nespus de dragă şi totodată străină.

Cu inima zvâcnind pe neaşteptate, încercă să plăsmuiască trăsăturile, aşa cum le văzuse ultima dată, desfigurate de durere, cu brazdă roşie pe obraz, lăsată de bici, dar amintirea îi arăta cu înverşunare numai celălalt chip, puţin aplecat, cu un zâmbet triumfător. Iat-o cu capul întors, cu înfăţişarea şăgalnică şi drăgăstoasă, fulgerându-l de jos cu privirea ochilor ei negri, de foc; buzele-i roşii, pline de păcat, nesăţioase, şoptesc ceva nespus de duios şi cald; îşi întoarce încet privirea, două smocuri mătăsoase şi late de păr i se revarsă pe grumazul smead... Cât de mult îi plăcea pe vremuri să le sărute!...

Grigori tresare. I se pare o clipă că simte adierea lină şi îmbătătoare a părului Axiniei; încordându-şi tot trupul, îşi umflă nările. Dar nu; e numai izul tulburător de frunziş veşted. Chipul Axiniei, oval, păleşte şi se mistuie. Grigori închide ochii, îşi întinde palmele pe trupul scorţos al pământului, apoi priveşte fără să clipească din pleoape la Steaua Polară, care tremură dincolo de pinul frânt, la marginea cerului, asemenea unui fluture albăstrui şi sclipitor, în zbor pe loc.

Frânturi răzleţe de alte amintiri îl năpădiră fără şir, întunecându-i chipul Axiniei. Îşi aduse aminte de săptămânile petrecute la Tatarski, printre ai săi, după ruptura cu Axinia; noaptea, dezmierdările lacome, istovitoare, ale Nataliei, care stăruia parcă să-şi răscumpere răceala ei feciorelnică de altădată; ziua, purtarea grijulie, aproape linguşitoare a celor din familie, respectul cu care consătenii întâmpinau în el pe primul cavaler al crucii „Sfântului Gheorghe". Grigori întâlnea pretutindeni, chiar la el acasă, aceleaşi priviri furişe, pline de minunare şi respect; îl cercetau ca şi cum nu le-ar fi venit să creadă că era tot el, Grigori, flăcăul zurbagiu, voios şi zănatic, de altădată. Bătrânii stăteau la sfat cu dânsul pe medean, ca şi cum ar fi fost deopotrivă cu ei, se descopereau când răspundeau la salutul lui, iar fetele şi femeile se uitau cu vădită admiraţie la făptura lui voinică, puţin adusă de spate, la mantaua de care era prinsă la piept crucea cu panglică vărgată. Grigori vedea că Pantelei Prokofievici nu-şi ascunde mândria, păşind alături de el, în drum spre biserică sau spre medean. Şi tot amestecul acesta fin şi veninos de linguşire, de respect şi de admiraţie ucidea treptat seminţele acelui adevăr pe care le semănase Garanja în cugetul său. La întoarcerea de pe front şi la a doua plecare într-acolo, Grigori nu mai era acelaşi om. Acel ceva căzăcesc, supt o dată cu laptele mamei, îndrăgit de-a lungul vieţii, ieşise învingător asupra marelui adevăr omenesc.

— Ştiam eu, Grişka! îi spusese la despărţire Pantelei Prokofievici, cam

băut, frământându-se şi netezindu-şi părul argintiu înspicat cu fire negre. Ştiam eu de mult că ai să fii un cazac pe cinste. Când ai împlinit un an, te-am scos afară în ogradă, după vechea noastră datină cătăcească – îţi aduci aminte, bătrâno? – şi te-am pus călare pe cal. Iară tu, hoţomanule, mi l-ai şi apucat de coamă! Chiar atuncea mi-am dat seama că trebuie să iasă ceva de soi din tine, şi aşa a şi fost!...

Grigori plecă astfel pe front ca un vrednic cazac. Fără să se împace în suflet cu absurditatea războiului, păstra însă în mare cinste faima sa de cazac...

Anul o mie nouă sute cincisprezece, luna mai. Regimentul german 13 de Fier înaintează cu oamenii descălecaţi lângă satul Olhovcik, străbătând lăicerul izlazului, de un verde-aprins. Mitralierele ţăcănesc ca nişte greieri. Mitraliera grea a unei companii ruseşti, culcată lângă pârâu, le răspunde cu rafale greoaie. Regimentul 12 de cazaci se angajează în luptă. Grigori aleargă în lanţul de trăgători al cazacilor din sotnia sa şi, privind îndărăt, vede discul topit al soarelui pe cerul de amiază şi un altul, la fel, în apele liniştite ale pârâului acoperite de mâţişorii aurii ai sălciilor înflorite. Dincolo de pârâu, după câţiva plopi, se ascund oamenii lăsaţi la cai, iar drept în faţă se vede lanţul de trăgători germani, cu sclipirile galbene ale vulturilor de aramă de pe căşti. Vântul se joacă cu fumuleţul peliniu al împuşcăturilor.

Grigori trage fără grabă, ocheşte cu băgare de seamă şi, între două focuri, ciulind urechea la strigătul comandantului de pluton, care indică înălţătorul, mai are timp să dea jos încetişor cu gândăcel pestriţ care i se căţărase pe mâneca bluzei. Urmează atacul... Grigori doboară un locotenent german, dintr-o lovitură, cu patul ferecat al armei, ia prizonieri trei soldaţi nemţi şi, slobozind focuri pe deasupra capetelor, îi sileşte să alerge în trap către pârâu.

La Rava-Ruskaia, în iulie 1915, împreună cu un pluton de cazaci, salvează o baterie cătăcească pe care puseseră mâna austriecii. Tot acolo, în timpul luptei, pătrunde în spatele inamicului şi deschide focul cu puşca-mitralieră, punând pe fugă pe austriecii care porniseră la atac.

Depăşind Baianeţul, capturează într-o încăierare un coşcogea ofiţer austriac, îl aruncă de-a curmezişul şeii ca pe un berbec şi galopează, simţind mereu în nări duhoarea de scârnă omenească ce vine de la ofiţer şi tremurul trupului său gras, năduşit de groază.

Mai limpede încă îşi aminti Grigori, aşa culcat pe neagra pleşuvie a colnicului, mai viu încă trăi ceasul care îl făcuse să dea ochi cu Stepan

Astahov, duşmanul său de moarte. Lucrurile se petrecuseră atunci când Regimentul 12 fusese luat de pe front şi trimis în Prusia Orientală. Caii căzăceşti frământau cu copitele ogoarele nemţeşti bine îngrijite, cazacii dădeau foc locuinţelor germane. Pe tot drumul străbătut de dânşii plutea fumul roşiatic şi se mistuiau încet ruinele înnegrite ale zidurilor şi acoperişurile crăpate, de ţiglă. Lângă oraşul Stallupönen regimentul trecu la atac, împreună cu Regimentul 27 de cazaci de la Don. Grigori îşi văzuse în treacăt fratele slăbit, pe Stepan, cu faţa proaspăt rasă, şi pe alţi cazaci şi consăteni. Regimentele au suferit atunci o cruntă înfrângere în luptă. Nemţii îi încercuiseră şi când cele douăsprezece sotnii se repeziră la atac, una după alta, pentru a rupe cercul inamic, Grigori îl văzu pe Stepan sărind jos de pe calul său corbiu, ucis, şi rotindu-se ca o sfârleză. Străfulgerat de o hotărâre care îl îmbucură nespus, Grigori îşi struni cu greu calul, şi atunci când cea din urmă sotnie trecu în galop, mai-mai să-l strivească pe Stepan sub copitele cailor, Grigori se apropie în goană de el, strigându-i:

— Apucă-te de scară.

Stepan încleştă cureaua scării în pumn şi goni, ca la o jumătate de verstă, alături de calul lui Grigori.

— Nu goni aşa de iute! Nu goni, pentru Dumnezeu! îl ruga el, pierzându-şi răsuflarea.

Trecură astfel cu bine locul unde cercul fusese rupt. Mai aveau cel mult o sută de stânjeni până la pădurea în care descălecau sotniile salvate din încercuire, când un glonţ îl lovi pe neaşteptate pe Stepan în picior, şi el se rostogoli la pământ, scăpând scara din mână. Vântul îi smulse lui Grigori şapca, îi aruncă moţul de păr peste ochi. Grigori îşi dădu părul îndărăt şi întoarse capul. Şchiopătând, Stepan alergă la o tufă, aruncă acolo şapca sa de cazac şi se aşeză jos, scoţându-şi în grabă nădragii cu lampasuri roşii. Grupele de luptă ale lanţului de trăgători germani înaintau în salturi, de peste dâmb, şi Grigori pricepu: Stepan ţinea la viaţă, îşi lepăda nădragii de cazac, ca să fie luat drept infanterist, căci, pe vremea aceea, nemţii nu lăsau în viaţă cazacii prizonieri... Ascultând porunca inimii sale, Grigori întoarse calul şi veni într-un zbor până la tufă, descălecând din mers:

— Încalecă!

Nu, Grigori n-avea să uite niciodată căutătura fugară din ochii lui Stepan. Îl ajută să se urce în şa, alergă, ţinându-se de scară, alături de calul leoarcă de sudoare.

Ţiuuu... vibra în văzduh ţiuitul fioros al gloanţelor şi se rupea sfâşietor,

dispărând din auz: iuuuut!...

Deasupra capului lui Grigori, deasupra chipului ca de var al lui Stepan, alături, pretutindeni, acelaşi şuierat ascuţit, sfredelitor: ţiuuuuu-ut, ţi-uuu-ut, iar în urma lor, alte răbufniri de împuşcături, asemenea trosnetului unor păstăi uscate de salcâm: Pac-pac! Pac-pac! Ţa-ţac-ac-ac!

Când au ajuns în pădure, Stepan coborî din şa, cu obrazul schimonosit de durere, aruncă dârlogii şi se trase în lături, şchiopătând. Sângele i se prelingea pe carâmbul cizmei stângi şi, la fiecare pas al piciorului rănit, un şuvoi subţire de un roşu-vişiniu ţâşnea printr-o crăpătură deasupra tălpii. Stepan se rezemă de trunchiul unui stejar umbros şi îi făcu semn cu degetul lui Grigori. Acesta se apropie.

— Cizma ghiolcăie de sânge, rosti Stepan. Grigori tăcu, privind într-o parte.

— Grişka... Când am pornit azi la atac... Auzi, Grigori? începu Stepan, căutând ochii celuilalt, cu ochii săi adânciţi în orbite. Când înaintam, am tras în tine din spate... de trei ori am tras... N-a vrut Dumnezeu să te omor...

Privirile lor se întâlniră. Căutătura sfredelitoare a lui Stepan sclipea cumplit din orbitele adâncite. Stepan vorbea, aproape fără să-şi desfacă dinţii încleştaţi.

— Tu m-ai scăpat de la moarte... Îţi mulţumesc! Dară pentru Axinia, nu pot să te iert... Nu mă rabdă inima. Nu-mi cere, Grigori!

— Nici nu-ţi cer! îi răspunse Grigori. Se despărţiră astfel, tot neîmpăcaţi...

Alte amintiri... În luna mai, regimentul, împreună cu celelalte unităţi din armata generalului Brusilov, rupsese frontul lângă Luţk, cutreiera spatele liniilor inamice, izbind şi primind lovituri. În apropiere de Lvov, Grigori duse din proprie iniţiativă sotnia la atac, capturâ o baterie austriacă de obuziere, împreună cu servanţii. Peste o lună trecu înot Bugul, ca să prindă o „limbă". Doborî la pământ o santinelă, şi neamţul, zdravăn şi dârz, se zbătea nebuneşte, luptând cu Grigori, pe jumătate gol, şi, încleştat de el, încerca să răcnească şi nu voia să se lase legat nici în ruptul capului.

Ca un zâmbet pe buze, Grigori îşi aminti întâmplarea.

Câte şi câte asemenea peripeţii nu-i adusese mâna vremii, aruncându-le în calea sa, în decursul atâtor bătălii mai vechi sau mai noi! Grigori îşi păzea cu străşnicie vrednicia de cazac, nu pierdea niciun prilej să-şi arate vitejia, fără preget îşi punea în primejdie viaţa, se încumeta la toate

nebuniile, se strecura travestit în spatele austriecilor, le răpea santinelele fără vărsare ele sânge: cazacul zburda slobod în el, şi simţea că-i pierise pentru totdeauna mila aceea pentru om, care îl apăsa în cele dintâi zile de război. Inima i se împietrise, se uscase ca un câmp sărat, pe vreme de secetă, şi nu se mai deschidea pentru milă, aşa cum nici sărătura nu suge apa. Cu un dispreţ rece, se juca cu viaţa sa, cu vieţile altora, fapt pentru care căpătase faima de viteaz, patru cruci „Sfântul Gheorghe" şi patru medalii. În timpul rarelor parade, stătea alături de drapelul regimentului sărutat de fumul bătăliilor din atâtea războaie; ştia însă că n-are să mai râdă ca altădată, ştia că ochii i se adânciseră în orbite şi umerii obrajilor i se ascuţiseră: ştia că, sărutând un copil, îi vine greu să-l privească deschis în ochii lui limpezi; ştia Grigori cu ce preţ îşi plătise gradele şi şiragul întreg de decoraţii...

Stătea acum culcat pe colnic, cu poala mantalei îndoită sub coastă, rezemându-se în cotul braţului stâng. Amintirea îi învia numaidecât cele trăite în ultimii ani, şi câte o întâmplare din îndepărtata copilărie venea să se strecoare asemenea unui fir azuriu şi subţire, printre răzleţele şi fugarele episoade ale războiului. O clipă, Grigori îşi oprea cu dragoste şi tristeţe gândul asupra unora, apoi trecea la altele, mai proaspete. În tranşeele austriece, cineva cânta iscusit la mandolină. Sunetele subţirele veneau în zbor dintr-acolo, legănate de vânt, trecând peste undele Stohodului, tremurau uşor deasupra pământului, de atâtea ori udat de sânge omenesc. Stelele se aprindeau mai puternic la zenit, întunericul se împânzea tot mai des şi ceaţa, în miez de noapte, creştea ca o cocoaşă deasupra mlaştinii. Grigori fumă două ţigări, una după alta, mângâie cu o aspră dezmierdare cureaua armei, se ridică de pe pământul primitor, sprijinindu-se în degetele de la mâna stângă, apoi păşi alene spre tranşee.

În bordei, cazacii îşi continuau jocul de cărţi. Grigori se prăbuşi pe patul de scânduri, vru să mai rătăcească, în amintire, pe potecile umblate odinioară, năpădite de buruiana vremii ce se aşternuse peste ele, dar somnul veni să-l răpună. Aţipi de îndată, căzu grămadă, aşa cum l-a apucat somnul, şi văzu în vis stepa fără de sfârşit, dogorită de suflul fierbinte al arşiţei, desişurile roz-viorii de plevăiţă, urmele copitelor de cal nepotcovite, printre tulpini de cimbru moţat şi liliachiu... Stepa era pustie, spăimos de tăcută. El, Grigori, păşea pe pământul cuprins de nisipuri, dar nu-şi simţea paşii şi de aceea îl copleşea groaza... Trezindu-se şi ridicându-şi capul, cu obrajii brăzdaţi de urmele întipărite în timpul somnului incomod, Grigori molfăi îndelung din buze, ca un cal care simte

o clipă mireasma străină a unui fir de iarbă necunoscută. Se cufundă apoi într-un somn greu, fără vise.

A doua zi, se sculă cuprins de un dor tainic şi stăruitor.

— Ce eşti aşa de acru? Te pomeneşti că ţi-ai visat staniţa, ai? îl întrebă Moţatul.

— Ai ghicit. Am visat stepa. Mi s-a tulburat sufletul. Ce m-aş mai duce acasă! Mi s-a urât în slujba ţarului...

Moţatul râdea îngăduitor. Stătea tot timpul în acelaşi bordei cu Grigori, se purta faţă de el cu respectul pe care o sălbătăciune puternică îl are faţă de alta, tot atât de puternică; de la prima lor ceartă, în 1914, nu mai avuseseră nicio ciocnire, şi înrâurirea Moţatului avea un efect vădit asupra firii şi psihologiei lui Grigori. Războiul schimbase mult felul de a gândi al Moţatului. Luneca încet, dar neabătut spre negarea războiului, vorbea îndelung despre generalii trădători şi despre germanii cuibăriţi în palatul ţarului. Într-o zi, scăpase o vorbă: „Să nu te aştepţi la nimica bun, de vreme ce însăşi ţarina îi de sânge nemţesc. Când i-o abate, ne poate vinde pe nimica..."

O dată, Grigori îi înfăţişase temeiul celor învăţate de la Garanja, dar Moţatul nu le încuviinţase.

— Cântecul nu-i prost, dară vocea-i cam răguşită, rostise el cu un zâmbet ironic, pocnindu-se uşor peste chelia vineţie. Mişka Koşevoi trâmbiţează toate astea, de parcă ar fi un cocoş pe gard. Revoluţiile acestea n-au niciun rost, îs numai zburdălnicie. Pricepe şi tu o dată că nouă, cazacilor, ne trebuie puterea noastră, şi nu alta! Ne trebuie un ţar puternic, cam la fel cu Mikolai Mikolaici[32]; noi n-avem acelaşi drum cu mujicii, cum nu-i chip să aduni gâştele şi cu porcii într-o singură turmă... Mujicii vor să puie laba pe pământ, muncitorul vrea să capete o leafă mai bună... dară nouă ce-or să ne dea? Pământ? Avem berechet! Şi altceva, ce ne mai trebuie? Vezi şi tu că ăştia ne momesc cu traista goală! Ţarul nostru îi pârlit şi bleg, ce să ne mai ascundem după deget. Tat-său era ceva mai tare, da' ăsta s-o pomeni cu o revoluţie straşnică, aşa cum a fost în nouă sute cinci, şi totul s-o da de-a berbeleacul, mama mă-sii!... Nu, asta nu ni-e la îndemână! Dacă, Doamne fereşte, ăştia îl alungă pe ţar, o să ne vină şi nouă rândul să plătim... Unii şi-or aminti duşmănia cea veche; alţii

---

[32] *Nikolai Nikolaevici* (1856-1929) – mare duce, comandantul suprem al armatei ruse la începutul războiului mondial. În timpul războiului civil, a fugit în străinătate, unde, susţinut de Vranghel şi de cea mai mare parte a monarhiştilor, era unul din „pretendenţii" la tronul Rusiei (n. ed. ruse).

s-or apuca să împartă pământurile noastre la mujici. Nu, trebuie să fim cu ochii în patru.

— Totdeauna judeci strâmb, se încruntă Grigori.

— Şi tu vorbeşti aiurea! Eşti încă tinerel, necălărit. Mai stai oleacă, până ce-or să te strângă mai tare în chingi, ş-atunci ai să vezi de partea cui îi dreptatea...

De obicei, cu această încheiere dezbaterile lor luau sfârşit; Grigori tăcea, iar Moţatul căuta să aducă vorba la cu totul altceva.

Chiar în ziua aceea, Grigori fusese silit să ia parte la o întâmplare cu cântec. Ca întotdeauna, la amiază sosi bucătăria de campanie, oprindu-se dincolo de colnic. Cazacii au dat zor, înghesuindu-se în şanţurile de comunicaţie. Mişka Koşevoi merse să ia mâncarea pentru plutonul trei. Aduse mai multe gamele, aburind, înşirate pe un băţ lung, şi, de cum intră în bordei, strigă:

— Asta nu mai merge, fraţilor! Păi ce, suntem câini?

— Da' care-i baiul? întrebă Moţatul.

— Ne hrănesc cu hoituri! strigă indignat Koşevoi.

Îşi aruncă îndărăt moţul de păr auriu, semănând cu un ciorchine îndesat de hamei sălbatic, puse gamelele pe pat şi, uitându-se pieziş la Moţatul, îl pofti:

— Ia adulmecă şi tu, să vezi a ce pute ciorba! Aplecat deasupra gamelei sale, Moţatul îşi mişca nările, strâmbându-se, iar Koşevoi îl imita fără să vrea, cu nările lărgite, schimonosindu-şi chipul pământiu.

— Carne împuţită! conchide Moţatul.

Cu un gest de scârbă, împinse gamela şi se uită la Grigori.

Acesta se sculă brusc de pe pat, îşi aplecă nasul coroiat deasupra ciorbei, se dădu îndărăt şi, cu o mişcare leneşă a piciorului, răsturnă gamela la pământ.

— De ce faci asta? întrebă Moţatul, cu vocea îndoielnică.

— Da' tu nu vezi de ce? Uită-te! Sau eşti chior? Ce-i asta? îi arătă Grigori zeama tulbure care se lăţea la picioarele lor.

— Valeu, viermi! Mamă, mamă! Şi eu care nici nu-i văzusem. Bună mâncare! Nu-i ciorbă, e supă de fidea. Cu viermi în loc de potroace...

Jos, lângă bucata de carne de un roşu-spălăcit, în cerculeţe de grăsime, se aflau viermi albi, fierţi, graşi, întinşi, fără viaţă.

— Unu, doi, trei, patru! numără în şoaptă Koşevoi, fără să ştie pentru ce.

Tăcură un minut. Grigori scuipa printre dinţi. Koşevoi trase sabia şi

spuse:

— Să arestăm ciorba asta, şi hai la comandantul sotniei.

— Asta-i! Că bine zici! întări Moţatul. Se grăbi să-şi scoată baioneta, spunând: Noi o să ducem ciorba, iară tu, Grişka, eşti dator să mergi după noi! Ai să raportezi comandantului.

Moţatul şi Mişka Koşevoi mergeau cu săbiile scoase, ducând o gamelă plină cu ciorbă, atârnată de o baionetă. Grigori îi însoţea, mergând în urma lor, iar după dânşii se mişca prin şanţuri, în zigzag, un val întreg cenuşiu-verde de cazaci ieşiţi în grabă din bordeie.

— Ce-i, mă?

— Alarmă?

— Poate o fi ceva cu pacea?

— Ha!... Pace îţi trebuie? Nu vrei un pesmete-n gură?

— Au arestat o ciorbă cu viermi!

Lângă bordeiul ofiţerilor, Moţatul şi Koşevoi se opriră. Aplecându-se, Grigori se strecură în „vizuina de vulpe", ţinându-şi şapca cu mâna stânga.

— Nu te-nghesui! îşi arătă colţii Moţatul, aruncând o privire răutăcioasă unui cazac care-l împinsese uşor.

Comandantul sotniei ieşi afară, încheindu-şi mantaua şi privind nedumerit şi oarecum îngrijorat la Grigori, care păşea în urma lui.

— Ce s-a întâmplat, fraţilor?

Ochii comandantului alunecară iscoditor peste capetele cazacilor.

Grigori se postă în faţa lui şi răspunse, în mijlocul celei mai depline şi încordate tăceri:

— Am adus un arestat.

— Ce fel de arestat?

— Iată-l... arătă Grigori gamela cu ciorbă, aşezată jos, la picioarele Moţatului. Iată-l, arestatul! Ia uitaţi-vă cu ce sunt hrăniţi cazacii dumneavoastră!

Sprânceana i se ridică într-un unghi frânt, tremură mărunt şi se destinse. Comandantul sotniei urmări iscoditor expresia chipului lui Grigori, se încruntă, îşi mută privirile asupra gamelei.

— Au început să ne hrănească cu mortăciuni! strigă arţăgos Mişka Koşevoi.

— Să se schimbe artelnicul!

— Scârnăvia!

— S-a îngrăşat, diavolul!

— Ăsta haleşte numai ciorbă de rinichi de vacă!

— Şi noi, cu viermi! glăsuiră cei din rândul întâi. Comandantul sotniei aşteptă până când larma de voci se potoli, apoi rosti cu asprime:

— Linişte! Acum, tăcere!... S-a spus totul! Pe artelnic îl schimb chiar astăzi. Voi numi o comisie pentru a-i cerceta activitatea. Dacă este vorba de carne alterată...

— La judecată cu el! tunară voci din spate.

Glasul comandantului se înecă într-un nou torent de strigăte.

Schimbarea artelnicului se petrecu însă în timpul marşului, nu pe loc. Numai la câteva ceasuri după ce cazacii mânioşi arestaseră ciorba şi o duseseră la comandantul sotniei, Regimentul 12 primi ordin să părăsească poziţia şi să pornească în marş spre România, după un itinerar anexat la ordin. Noaptea, cazacii fură înlocuiţi cu vânători siberieni. Regimentul îşi reluă caii în târgul Rînvici şi a doua zi dimineaţa porni în marş forţat spre România.

Mari unităţi erau trimise de sârg în ajutorul românilor, pe care-i copleşeau mereu înfrângerile. Aceasta se vădea chiar din faptul că în prima zi de marş, oamenii cu cartiruirea, plecaţi în ajun în satul unde li se hotărâse cantonamentul de noapte, s-au întors fără nicio ispravă: satul era ticsit de infanterie şi de artilerie care, tot aşa, grăbeau spre frontiera României. Regimentul fu astfel silit să mai străbată opt verste, pentru a-şi găsi locuri de mas noaptea.

Şaptesprezece zile au mers într-asemenea chip. Caii erau sleiţi din pricina lipsei de hrană. În zona din preajma frontului, pustiită de război, furaje nu se mai găseau; localnicii, parte pribegiseră înlăuntrul Rusiei, parte se ascundeau prin păduri. Cocioabele fără acoperişuri se ridicau mohorâte, cu zidurile goale; arareori cazacii dădeau peste vreun sătean amărât şi speriat, strecurându-se prin uliţa pustie, dar şi acela se mistuia pe dată ce zărea oameni înarmaţi. Zdrobiţi de atâta necurmată mărşăluire, chinuiţi de frig şi scrâşnind pentru caznele lor, pentru cai, pentru toate cele îndurate, cazacii desfăceau acoperişurile de paie ale lăcaşurilor din satele care scăpaseră de devastare, nu se mai sfiau să prade bruma de furaje, şi niciun fel de ameninţări din partea comandanţilor nu-i mai puteau opri de la samavolnicie şi jaf.

Chiar în apropiere de teritoriul românesc, ajuns într-un sătuleţ ceva mai înstărit, Moţatul izbuti să fure dintr-un hambar ca la o baniţă de orz. Stăpânul hambarului îl surprinse asupra faptului, dar Moţatul snopi în bătaie pe basarabean şi duse tainul de orz calului. Comandantul plutonului îl găsi lângă conovăţ. Moţatul atârnase traista de gâtul calului,

umbla în jurul lui, mângâindu-i cu mâinile tremurătoare coastele coşcove, şi se uita în ochii lui, ca în ochii unui om.

— Uriupin, pui de căţea! Dă orzul înapoi! Nu te gândeşti, scârnăvie, că au să te împuşte pentru asta?

Moţatul îl împunse pe ofiţer cu o privire piezişă, tulbure şi, trântindu-şi şapca de pământ, izbucni într-un strigăt deznădăjduit, pentru întâia oară de când se afla în regiment:

— Judecaţi-mă! Împuşcaţi-mă! Omorâţi-mă, da' orzul tot nu-l dau! Ce, calul meu trebuie să crape de foame? Ai? Nu dau orzul! Nu dau niciun bob!

Se apucă de cap, trase de coama calului, care mesteca cu lăcomie, încleştă mânerul sabiei.

Tăcut, ofiţerul şovăi o clipă, privind la şoldurile cumplit de scofâlcite ale calului, clătină din cap şi rosti:

— De ce-i dai grăunţe când e înfierbântat? Vocea lui era vădit stingherită.

— Nu, că a apucat să se răcorească! răspunse Moţatul aproape în şoaptă, culegând în palmă boabele căzute din sacul de ovăz şi punându-le la loc.

*

În primele zile ale lui noiembrie, regimentul se afla gata instalat pe poziţii. Vânturile bântuiau deasupra Carpaţilor, ceaţa geroasă se înfunda în defileuri, pădurile de pini miroseau pătrunzător, pălite de întâiul ger, şi ochii oamenilor desluşeau din ce în ce mai adesea urme de fiare pe cea dintâi zăpadă scârţâitoare, potopită în munţi: lupii, cerbii şi căprioarele pribegeau înlăuntrul ţării de spaima războiului, părăsindu-şi ascunzişurile lor vechi şi sălbatice.

În ziua de 7 noiembrie, Regimentul 12 asaltase cota „320". În ajun, tranşeele erau încă ocupate de austrieci, dar, în ziua asaltului, aceştia fuseseră înlocuiţi cu saxoni, proaspăt aduşi de pe frontul francez. Cazacii mergeau pe jos, urcând povârnişurile pietroase, uşor presărate cu zăpadă. Grohotişul îngheţat luneca, scrâşnind sub tălpi, iar pulberea subţire de omăt se înălţa ca un fum. Grigori, care păşea alături de Moţatul, îi destăinui, cu un zâmbet vinovat, neobişnuit de sfios pentru dânsul:

— Parcă mi-e frică... S-ar zice că pentru prima dată merg la atac.

— Ce tot spui? se minună Moţatul.

Îşi purta arma plină de zgârieturi, ţinând-o de curea, în timp ce-şi sugea ţurţurii de gheaţă de pe mustăţi.

Cazacii înaintau la deal în lanţuri frânte, fără să tragă. Crestele tranşeelor inamice păstrau o tăcere ameninţătoare. Dincolo de creastă, la nemţi, un locotenent saxon, cu faţa îmbujorată de vânt şi cu nasul jupuit, dându-se înapoi cu tot trupul şi zâmbind, striga cu înfocare soldaţilor săi:

— *Kameraden*! *Wir haben die Blaumäntel oft genug gedroschen*! *Da wollen wir's auch diesen einpfeffern, was es heisst mit uns'n Hühnchen zu rupfen*! *Ausharren*! *Schiesst noch nicht*![33]

Sotniile de cazaci porniră la asalt. Pietrele fărâmicioase curgeau la vale sub picioare. Aşezându-şi la loc capetele glugii lungi şi îngălbenite, Grigori rânjea nervos. Obrajii lui scofâlciţi, sub miriştea neagră a bărbii, nerasă de mult, şi nasul său coroiat aveau o nuanţă albastră-gălbuie; ochii sclipeau întunecat sub genele acoperite de brumă, ca două bucăţi de antracit. Calmul său de totdeauna îl părăsise. Luptând împotriva blestematei frici care-i năpădise sufletul, spuse Moţatului, îndreptându-şi privirea neclintită spre creasta argintie a tranşeelor, estompată de ninsoare:

— Ăştia tac. Nu mişcă! Ne lasă înadins să ne apropiem. Mi-i frică şi nu mi-e ruşine de asta. Ce-ar fi, dacă m-aş întoarce îndărăt?

— Ce tot trăncăneşti azi? întrebă, bombănind, Moţatul. Acilea, frate, îi ca la jocul de cărţi: n-ai încredere în tine, te-ai ars! Te-ai făcut turtă de ceară la faţă, Grişka. Fie că eşti bolnav, fie că... o să te dea gata chiar astăzi. Uite! Uite! Văzut-ai?

Un neamţ cu manta scurtă şi cu cască ascuţită la vârf se ridică pentru o clipă deasupra tranşeelor şi dispăru de îndată.

În stânga lui Grigori, mergea un cazac chipeş, blond, din staniţa Elanskaia; scotea mereu din mers mănuşa din mâna dreaptă şi mereu o punea la loc. Repeta necontenit aceeaşi mişcare, păşind grăbit, îndoind anevoie picioarele de la genunchi şi tuşind cu exagerare. „Parcă ar merge singur noaptea... tuşeşte în silă, îşi face curaj", gândi Grigori. Mai încolo, zări obrazul pistruiat al uriadnicului Maksaev. Ceva mai departe păşea Emelian Groşev, ţinând hotărât arma, cu vârful baionetei înclinat puţin într-o parte. Grigori îşi aduse aminte că numai cu câteva zile în urmă, Emelian furase în timpul marşului un sac cu porumb de la un român, spărgând lacătul de la cămară chiar cu baioneta aceasta. Aproape cot la

---

[33] Camarazi! Mantalele albastre au mâncat destulă bătaie de la ai noştri. Să le arătăm şi ăstora acum ce înseamnă să te pui cu noi! Aşteptaţi! Nu trageţi încă! (în l. germ.).

cot cu Maksaev, mergea Mişka Koşevoi. Fuma cu nesaţ şi îşi sufla nasul, ştergându-şi degetele de poala stânga a mantalei.

— Mi-e sete! spuse Maksaev.

— Mă strâng cizmele, Emelian! se plânse Mişka Koşevoi. Nu mai pot merge din pricina lor.

Groşev îl întrerupse mânios:

— Ia mai las-o cu cizmele! Ţine-te bine, că acuşi o să ne stropească neamţul cu mitraliera!

Chiar după prima salvă, Grigori oftă şi căzu doborât de un glonţ. Voia să-şi panseze braţul rănit, duse mâna la pansamentul din cartuşieră, dar valul sângelui cald care îi ţâşnea cu tărie la cot, înăuntrul mânecii, îl istovi cu desăvârşire. Se prăvăli cu faţa în jos şi, ascunzându-şi capul îngreunat după un bolovan, simţindu-şi gura uscată iască, linse pe nerăsuflate o grămăjoară pufoasă de zăpadă. Cu buzele tremurătoare, apuca cu nesaţ pulberea subţire şi albă; cu o nemaipomenită frică şi tulburare, trăgea cu urechea la ţăcănitul sec şi aspru al gloanţelor şi la vuietul atotcuprinzător al focurilor. Ridicându-şi capul, îi văzu pe cazacii din sotnie cum fugeau la vale, alunecând, căzând, trăgând fără noimă îndărăt şi în sus. O spaimă inexplicabilă şi fără rost îl făcu să zvâcnească în picioare şi să alerge tot aşa, în vale, spre marginea zimţată a pădurii de pin, de unde regimentul pornise atacul. Grigori îl ajunse din urmă pe Emelian Groşev, care târa după dânsul pe comandantul de pluton, rănit; îl ducea în fugă la vale, coborând cu el panta; sotnicul se poticnea ca un om beat şi, aplecându-se din când în când pe umărul lui Groşev, vărsa cocoloaşe de sânge negru, închegat. Sotniile se rostogoleau ca un puhoi spre pădure. Grămăjoare sure de stârvuri rămăseseră pe povârnişurile cenuşii; răniţii, pe care tovarăşii lor n-au izbutit să-i scoată din foc, se târau singuri. Mitralierele îi împroşcau din urmă cu gloanţe.

U-u-u-u-u, ta-ta-ta! se spărgea în rafale torentul neîntrerupt al focurilor.

Sprijinindu-se de braţul lui Mişka Koşevoi, Grigori intră în pădure. Gloanţele ricoşau pe clinul poienii mici de lângă pădure. La flancul drept al nemţilor, o mitralieră răpăia sacadat. S-ar fi spus că o mână puternică aruncase o piatră pe cea dintâi pojghiţă subţire de gheaţă, făcând-o să salte iute şi zgomotos.

U-u-u-u-ta-ta-ta-ta!

— Ne-au tras-o cu vârf şi îndesat! strigă Moţatul, ca şi când s-ar fi bucurat.

Rezemat de trunchiul roşiatic al unui pin, trăgea alene asupra nemţilor, care răsăreau în salturi deasupra tranşeelor.

— Pe proşti trebuie să-i înveţe cineva minte! strigă Koşevoi, înăbuşindu-se şi smulgându-şi mâna din mâna lui Grigori. Ticăloşi sunt oamenii! Merită s-o păţească mai rău! Când are să curgă tot sângele din ei, abia atunci au să-şi dea seama pentru ce îi mână la măcel!

— Unde vrei s-aduci vorba? îl privi Moţatul cu ochii micşoraţi.

— Un deştept pricepe şi singur, iar un prost... ce să înţeleagă un prost? N-ai să-l dumereşti, nici dacă i-ai bate adevărul cu o ţintă în cap!

— Ţii minte că ai depus jurământul? Ai depus, au ba? întrebă aţâţat Moţatul.

Fără să-i mai răspundă, Koşevoi căzu în genunchi; strângea zăpada de jos cu mâinile tremurătoare şi o înghiţea cu lăcomie, cutremurându-se şi tuşind.

5

Dând ocol satului Tatarski, soarele de toamnă plutea pe cerul încreţit de vălurelele norilor colilii. Sus, în tării, un vântuleţ uşurel împingea alene norii aceştia, mânându-i să se scurgă spre apus; dar deasupra satului, deasupra văii Donului, de un verde-întunecat, coada vântului izbea cu putere, aplecând crestele de sălcii şi de plopi, încreţea apa în unduiri şerpuitoare şi gonea pe uliţe cârduri de frunze ruginii. O claie cu paie de grâu, nevolnic clădită într-aiurea, se zbârlea pe aria lui Hristonea; înfigându-se în ea, vântul îi năpârli vârful, răsturnă prăjina de sprijin şi, deodată, apucând ca într-o furcă o grămadă de paie aurii, o duse deasupra ogrăzii, o învârti pe sus şi, presărând cu dărnicie drumul pustiu, zvârli căpiţa despletită pe acoperişul casei lui Stepan Astahov. Nevasta lui Hristonea, fără broboadă pe cap, sări afară în ogradă, strângându-şi fusta între genunchi, privi isprăvile vântului de pe arie şi se întoarse în tindă.

Urmele celui de-al treilea an de război se vedeau în toată gospodăria satului. Curţile în care nu mai rămăseseră cazaci în putere îşi căscau hambarele deschise, şoproanele învechite, cu urmele urâte ale paraginii împrăştiate la fiecare pas. Nevasta lui Hristonea îşi vedea de gospodărie, împreună cu băiatul ei de nouă ani. Muierea lui Anikuşka însă nu mai făcea niciun fel de gospodărie, dar, ca nevastă de ostaş plecat la război, se îngrijea în schimb cu deosebire de chipul ei, se sulemenea şi se gătea,

primind în lipsa cazacilor vârtoşi nişte copilandri de paisprezece ani sau pe aproape, ceea ce se cunoştea cu prisosinţă după porţile de scânduri unse din belşug cu catran şi mai păstrând urme cafenii de osândă obştească. Gospodăria lui Stepan Astahov rămăsese pustie; înainte de plecare stăpânul bătuse ferestrele cu scânduri; acoperişul era pe alocuri surpat, brusturii crescuseră deasupra, lacătul de la uşă se umpluse de rugină, iar vitele rătăcite se strecurau oricând le venea poftă pe poarta căscată, în curtea năpădită de adevărate hăţişuri de bălării şi de lobodă, căutându-şi adăpost pe vreme de zăpuşeală sau pe vreme urâtă. Un zid de la casa lui Ivan Tomilin sta să se năruie drept în uliţă, susţinut de o proptea în chip de furcă, înfiptă în pământ; soarta se răzbuna pesemne pe bravul artilerist pentru atâtea căsuţe nemţeşti şi ruseşti pe care le dărâmase, ca ochitor la tunul său.

Aceeaşi privelişte ofereau toate uliţele şi ulicioarele din Tatarski. Numai la capătul din vale, curtea lui Pantelei Prokofievici se fălea cu înfăţişarea ei de gospodărie întreagă, fără surpări. Dar nici acolo nu mai era totul fără cusur. Cocoşii de tablă, de vechi ce erau, căzuseră de pe acoperişul hambarului, care se lăsase într-o rână, şi orice ochi ager putea desprinde anume alte scăderi în ale gospodăriei. Braţele bătrânului nu mai pridideau la toate, semănăturile se împuţinau, fără a mai pomeni de rest; atâta doar că familia Melehovilor nu se împuţina la număr. În locul celor doi fraţi, Petro şi Grigori, care rătăceau pe fronturi, Natalia născuse doi gemeni în toamna anului din urmă. Izbutise să facă taman pe placul socrilor, aducând pe lume un băieţaş şi o fetiţă. Sarcina o dusese anevoie, uneori abia mai putea umbla, chinuită de durerile care o fulgerau în picioare; mergea târându-şi glezna, dar îndura suferinţa fără crâcnire, nelăsând-o niciodată să-i schimonosească chipul smead, slăbit şi ferice. În clipele când durerea îi depăşea puterile de îndurare, tâmplele i se broboneau de sudoare, şi numai după aceste semne îi era de ajuns Ilinişnei să-şi dea seama de starea ei şi s-o dojenească, dând din cap:

— Culcă-te, afurisito! Pentru ce te omori cu zile?

Într-o zi senină din septembrie, simţind că i se apropie ceasul, Natalia ieşi în uliţă.

— Unde te duci?... o întrebă bătrâna.

— La imaş. Mă duc să văd ce fac vacile.

Ieşi cu grabă din sat, privind de jur împrejur, gemând şi ţinându-şi baierile pântecului cu palmele, se pitulă într-un desiş de porumbari şi se culcă acolo. Se înserase de-a binelea când s-a întors acasă, strecurându-se

prin dosul zidurilor şi aducând doi gemeni într-un şorţ de pânză.

— Drăguţa! Nenorocita de tine! Ce-ai făcut? Pe unde-ai umblat? se boci Ilinişna.

— Am plecat de ruşine... Nu voiam să-l supăr pe tata-socru. Sunt curată, mamă, şi i-am spălat şi pe dânşii... Luaţi-i! se dezvinovăţi, pălind, Natalia.

Duniaşka se repezi după moaşă. Daria alerga prin odaie, aşternând ceva într-un ciur, iar Ilinişna striga întruna, râzând cu lacrimi în ochi:

— Daşka, dă-te încolo cu ciurul tău! Ce, sunt pisici să-i bagi în ciur? Doamne, sunt doi! Isuse – şi un băieţaş! Nataliuşka! Dar faceţi-i patul odată!...

Când Pantelei Prokofievici auzi în ogradă că noră-sa a adus pe lume doi gemeni, îşi desfăcu braţele, apoi, zbârlindu-şi barba, plânse de bucurie şi, în cele din urmă, se răsti fără pricină la moaşa care venise într-un suflet.

— Nu cârti, babo! strigă el, purtându-şi degetul cu gheara lungă sub nasul bătrânei. Cine-mi scorni şi asta? Cum vezi, nu se isprăveşte cu neamul Melehovilor! Uite, nora mi-a dăruit şi un cazac, şi o fată. Ce noră, ce mai noră! Doamne Dumnezeule, scumpa de ea, cu ce s-o răsplătesc eu pentru asta?!

Anul fusese îmbelşugat; vaca fătase doi viţei; până de Sfântul Mihail, oile aduseseră câte doi miei. caprele aşijderea. Minunându-se de această dărnicie a naturii, Pantelei Prokofievici îşi spunea în gând:

„Ce an norocos mai avem, şi ce mai belşug! Peste tot, numai gemeni... Acuşi avem la prăsilă cu duiumul!"

Natalia alăptă pruncii vreme de un an; îi înţărcase în septembrie, dar nu se putu întrema până în târziu de toamnă. Pe chipul ei firav, dinţii sclipeau lăptos de o lumină caldă şi blândă, şi ochii, ce păreau nemăsurat de mari, îi străluceau în obrajii supţi. Se dăruia toată copiilor şi se arăta mai puţin grijulie cu sine; răgazul de la treburile gospodăreşti îl cheltuia numai pentru dânşii; spăla, împletea, cârpea şi adeseori – aşezându-se pe marginea patului, cu un picior atârnat – îşi scotea gemenii din leagăn şi, eliberându-şi sânii mari, plini de lapte, ca doi pepeni albi-gălbui, cu o mişcare a umărului îi făcea să sară afară din cămaşa largă, şi-i alăpta pe amândoi deodată.

— Şi aşa te-au stors cu totul! Prea des îi hrăneşti! spunea Ilinişna, plesnindu-şi nepoţii peste picioruşele dolofane.

— Lasă, hrăneşte-i! Nu-ţi păstra laptele, că n-ai să-l strângi pentru caimac! se amesteca Pantelei Prokofievici, care-şi veghea nepoţii cu o

gelozie grosolană.

În anii aceştia, viaţa scădea spre vad, ca apele umflate ale Donului în descreştere. Zilele se perindau plicticoase şi, târându-se una după alta, treceau nebăgate în seamă, în veşnică forfoteală, în trudă şi nevoi, în puţinele bucurii şi în marile, neadormitele griji pentru cei plecaţi la război. De la Petro şi de la Grigori veneau arare scrisori de pe front, în pâlcuri soioase şi pătate de ştampile poştale. Cel din urmă răvaş al lui Grigori trecuse prin mâini necunoscute; jumătate din cuprins fusese şters apăsat cu cerneală violetă, iar pe marginea foii de hârtie, cenuşie stătea un semn ciudat, făcut tot cu cerneală. Petro scria mai des decât Grigori şi, în epistolele adresate Dariei, o ameninţa şi o ruga să isprăvească cu prostiile – zvonuri despre viaţa prea slobodă a nevestei ajunseseră, pesemne, până la urechile lui. Grigori trimetea odată cu scrisorile şi niscai bani – solda şi prima pentru decoraţii – făgăduind să vină în concediu, dar de venit nu venea. Drumurile celor doi fraţi se despărţeau; războiul apăsa greu asupra lui Grigori, îi sugea sângele din obraji, îl îngălbenea cu fierea lui amară, aşa că el nici nu ştia cum îi va apuca sfârşitul; în vreme ce Petro urca mereu, uşor şi repede: căpătă în ajunul toamnei lui 1916 gradul de vagmistru, se-nvârti de două cruci, linguşindu-se pe lângă comandantul sotniei, şi începu să vorbească în scrisori despre strădaniile de a fi trimis la şcoala de ofiţeri. Vara, trimise prin Anikuşka, venit în concediu, o cască germană, o manta şi fotografia. Faţa lui îmbătrânită privea cu mulţumire de sine de pe pătrăţelul de carton sur, mustaţa bălană era ţeapăn răsucită, buzele tari se strâmbau sub nasul cârn, în zâmbetul vechi şi tuturor cunoscut. Însăşi viaţa îi surâdea lui Petro, iar războiul îl bucura, fiindcă îi deschidea nădejdi nebănuite; altminteri, cum ar fi putut oare el, cazac de rând, deprins din copilărie să stea numai lângă boii lui, cum ar fi putut să viseze epoleţii de ofiţer împreună cu o dulce viaţă de huzur? Dar iată că războiul izbucnise, şi în văpaia lui i se întrezăreau limpede sorţii unei vieţi fericite pentru ziua de mâine... O singură latură din viaţa lui Petro era însă ştirbită într-un chip hidos: zvonuri urâte despre nevastă-sa făceau ocolul satului. Stepan Astahov venise toamna trecută în concediu, şi, întors la regiment, se lauda faţă de toată sotnia că o dusese bine cu muierea lui Petro. Petro nu prea dădea crezare tovarăşilor, la auzul feluritelor poveşti, deşi se întuneca la faţă când spunea, zâmbind:

— Minte Stiopka! Vrea să-mi facă sânge rău din pricina lui Grişka...

Dar într-o zi, ieşind din bordei, Stepan scăpă jos – fie din nebăgare de seamă, fie dinadins – un ştergar brodat. Cum Petro venea în urma lui,

ridică de jos ştergarul brodat cu măiestrie şi recunoscu de îndată lucrul de mână al nevestei sale. Ura dintre Petro şi Stepan se strânse astfel din nou într-un nod calmuc. Petro aştepta numai un prilej potrivit. Moartea îl pândea din acea zi pe Stepan, care s-ar fi putut să rămână pe veci la malul Dvinei, cu ţeasta găurită de un glonţ al lui Petro. Se întâmplă ca Stepan să se ceară voluntar şi să se ducă să nimicească un post german, de unde nu s-a mai întors. Cazacii care fuseseră cu dânsul povesteau că o santinelă germană i-ar fi auzit pe cazaci tăind sârma ghimpată, a aruncat o grenadă, dar cazacii au izbutit totuşi să răzbată până la om, şi Stepan l-a doborât cu o lovitură de pumn; cealaltă santinelă a tras un foc şi Stepan s-a prăbuşit la pământ. Cazacii au înjunghiat cu baionetele pe soldatul care trăsese, au târât cu dânşii pe celălalt neamţ, care zăcea ameţit de izbitura pumnului de plumb al lui Stepan. L-au ridicat şi pe Stepan, au vrut să-l ducă, dar era prea greu, aşa că fură nevoiţi să-l părăsească. Stepan, rănit, se ruga de ei: „Fraţilor! Nu mă lăsaţi să pier! Fraţilor! De ce mă părăsiţi?" Dar o rafală de mitralieră împroşcă reţeaua de sârmă şi cazacii se retraseră târâş. „Cazaci, fraţilor!", ţipa Stepan în urma lor, dar ce folos! Fiecare ţine mai mult la pielea lui... După ce Petro află de cele întâmplate cu Stepan, inima i se uşură ca o rană zdrelită, unsă cu grăsime de hârciog. Totuşi, în sinea lui hotărî: „Când m-oi duce în permisie, am s-o fac piftie pe Daşka! Nu sunt Stepan, n-am s-o las eu să-şi facă de cap." Se gândise chiar s-o ucidă, dar alungă repede asemenea gânduri: „Dacă omor vipera asta, să ştii că s-a isprăvit cu viaţa. Am să putrezesc în puşcărie, am să-mi pierd tot ce-am agonisit, tot ce-am câştigat". Hotărî deci numai s-o bată măr, şi încă aşa de zdravăn, încât muierea să piardă pentru toată viaţa pofta de a mai călca strâmb. „Am să-i scot un ochi jivinei, şi n-are s-o mai vrea nici dracul!" Aşa hotărâse Petro, tot stând în tranşee lângă malul râpos de lut al Dvinei de vest.

Toamna sugruma copacii şi ierburile, brumele de dimineaţă sfarogeau frunzele, pământul respira tot mai răcoros, nopţile de toamnă erau tot mai întunecoase şi mai lungi. Cazacii stăteau cu schimbul în posturi de tranşee, trăgeau asupra inamicului, se sfădeau cu vagmiştrii pentru echipament călduros, se hrăneau ca vai de ei, şi nimănui nu-i ieşea din cuget amintirea pământului Donului, aflat atât de departe de neprimitoarele meleaguri poloneze.

În această toamnă, Daria Melehova îşi răzbună cu prisosinţă tot traiul ei descumpănit de femeie în putere, fără bărbat. De pocroave, Pantelei Prokofievici se scula înaintea tuturor, ca totdeauna, ieşi în ogradă şi se

apucă cu mâinile de cap: poarta scoasă din ţâţâni de nişte mâini răufăcătoare se afla de-a curmezişul drumului, zvârlită în mijlocul uliţei. Era o mare ruşine. Bătrânul aşează poarta la loc, iar după masă o chemă pe Daria în bucătăria de vară. Nu se ştie ce au vorbit acolo, dar, după câteva minute, Duniaşka o văzu pe Daria ţâşnind afară din bucătărie, cu tulpanul căzut pe umeri, ciufulită şi cu lacrimi în ochi. Trecând prin faţa Duniaşkăi, strângea din umeri, arcurile vârtoase şi negre ale sprâncenelor tremurau pe chipul ei plâns şi mânios.

— Stai, blestematule, c-ai să mă ţii minte! şuieră ea printre buzele umflate.

Bluza îi era ruptă la spate, o vânătaie proaspătă, roşie-albastră, se zărea pe trupu-i alb. Daria, cu poalele fustei fluturând în vânt, urcă în fugă treptele cerdacului, se mistui în tindă, iar Pantelei Prokofievici ieşi şchiopătând din bucătărie, furios nevoie mare. În mers, strângea în patru hăţurile cele noi de piele.

Duniaşka auzi vocea răguşită a lui taică-său:

— Ţi-ar trebui o păruială încă mai zdravănă, căţea! Târfă!

Ordinea fu astfel restabilită. Timp de câteva zile, Daria se arătă întruchiparea cuminţeniei şi a bunei-cuviinţe; seara se ducea la culcare înaintea tuturor, răspundea la privirile pline de milă şi înţelegere ale Nataliei cu zâmbete reci şi cu mişcări dispreţuitoare din umeri şi din sprâncene, ca şi când ar fi vrut să spună: „Nu-i nimic, vom vedea!" Iar în a patra zi se întâmplă ceva despre care nu ştiau decât Daria şi Pantelei Prokofievici. După care faptă, Daria avea surâsuri triumfătoare, iar bătrânul umblă vreme de o săptămână încurcat şi pocăit, ca un motan care făcuse cine ştie ce poznă. Nu-i povesti nimic bătrânei şi tăinui întâmplarea până şi părintelui Visarion, la spovedanie, ascunzându-i de asemenea şi gândurile păcătoase ce-l năpădiseră cu acest prilej.

Iată cum s-au petrecut lucrurile. Îndată după pocroave, Pantelei Prokofievici, sigur de cuminţenia desăvârşită a Dariei, îi spusese Ilinişnăi:

— N-o cruţa pe Daşka. Zoreşte-o să robotească şi mai greu. Dacă are de lucru, atunci nu-i rămâne timp să umble fără rost, ca o iapă în călduri. Că n-are în cap decât şezătoarea şi uliţa.

Cu acelaşi gând, o puse pe Daria să măture aria, să rânduiască în dosul casei o grămadă de lemne vechi, curăţă împreună cu dânsa şura pentru pleavă. Chiar în fapt de seară, voi să mute vânturătoarea din magazie în şură şi o chemă pe noră-sa:

— Daria!

— Ce-i, tătucă? întrebă ea din şură.

— Fă-te-ncoa, să mutăm vânturătoarea. Potrivindu-şi tulpanul şi scuturând pleava care-i intrase după gulerul bluzei, Daria ieşi pe uşa şurii şi trecu pe portiţa ariei spre magazie. Pantelei Prokofievici, îmbrăcat cu o scurtă vătuită de lucru şi cu nădragi cârpiţi, şontâcăia în faţa ei. Curtea era pustie. Duniaşka şi bătrâna torceau lână proaspăt dărăcită. Natalia pregătea plămada pentru pâine. Amurgul purpuriu se stingea dincolo de marginea satului, dangătul de clopote vestea vecernia. Un nouraş de culoarea zmeurei sta nemişcat pe cerul străveziu, deasupra capului; dincolo de Don, ciorile se clătinau pe ramurile desfrunzite ale plopilor albicioşi, asemenea unor cârpe arse. În liniştea netulburată a înserării, fiecare sunet era curat, sigur şi impunător. Un miros de bălegar cald şi de fân plutea în aer, dinspre ţarcul vitelor. Gâfâind în opinteli, Pantelei Prokofievici, împreună cu Daria, aduse în şură vânturătoarea de un roşu-spălăcit, o puse într-un colţ, împinse cu grebla pleava risipită în grămadă şi dădu să plece.

— Tătucă! îl chemă Daria, cu voce înceată. Bătrânul făcu un pas în dosul vânturătoarei, fără să bănuiască nimic, şi întrebă:

— Da' ce-i?

Cu bluza descheiată şi cu faţa întoarsă spre el, Daria îşi punea în rânduială părul la ceafă. O rază sângerie a apusului de soare, strecurată printr-o crăpătură din peretele şurii, tremura asupra ei.

— Acilea! tătucă! Uite! Vino să vezi! rosti ea, aplecându-se într-o parte şi privindu-l hoţeşte peste umărul socrului, la uşa larg căscată.

Bătrânul veni în dreptul său. Deodată Daria ridică braţele şi, cuprinzând gâtul socrului, împreunându-şi degetele, începu a se da îndărăt, trăgându-l după ea şi şoptind:

— Iaca, acilea, tătucă! Că-i moale...

— Da' ce-ţi veni? o întrebă speriat Pantelei Prokofievici.

Rotindu-şi capul, încercă să scape din strânsoarea braţelor Dariei, dar ea îi trăgea capul spre dânsa cu o putere crescândă, suflându-i în barbă cu gura caldă, râzând şi murmurând ceva în şoaptă.

— Lasă-mă, putoareo! se smuci bătrânul şi simţi pântecele tare al nurorii.

Strângându-se de dânsul, căzu pe spate şi-l răsturnă peste ea.

— Satano, ai înnebunit? Lasă-mă!

— Nu vrei? întrebă Daria, gâfâind, şi, desfăcându-şi braţele, îl îmbrânci în piept. Nu vrei? Sau nu poţi? Atuncea să nu mă mai judeci... Aşa!

Sărind în picioare, îşi potrivi grăbită fusta, îşi scutură pleava de pe spate şi-i strigă drept în faţă lui Pantelei Prokofievici, zăpăcit cu totul:

— Atuncea, pentru ce m-ai bătut deunăzi? Ce, îs o hoaşcă? Adică matale, când erai tânăr, parcă erai altfel? N-am bărbat de un an! Cu cine vrei să simt şi eu că trăiesc? Cu dulăul? Sic, şontorogule! Na, cotu!

Daria făcu un gest obscen şi se îndreptă spre uşă, săltând din sprâncene. Ajunsă în prag, se mai cercetă cu luare-aminte, scutură pleava de pe bluză şi de pe tulpan şi spuse fără să-l privească:

— Nu pot fără de asta... Am nevoie de bărbat, iar de nu-ţi place, mi-oi găsi eu altul şi n-ai decât să-ţi ţii gura!

Cu mers legănat, ajunse la poarta ariei şi dispăru, fără să se uite îndărăt, iar Pantelei Prokofievici, rămas mai departe rezemat de peretele roşcat al vânturătorii, îşi morfolea barba între dinţi, cerceta şura şi vârfurile încălţărilor ponosite, cu o privire uluită şi vinovată. „Te pomeneşti că are dreptate! Poate c-ar fi trebuit să primesc a intra în păcat cu dânsa?!", gândi în acea clipă, buimac şi nedumerit de cele întâmplate.

6

În noiembrie se lăsase un ger straşnic. Ningea de timpuriu. Donul îngheţă la cotul din dreptul marginii de sus a satului Tatarski. Din când în când, oamenii treceau cu piciorul pe malul celălalt, călcând pe gheaţa şubredă, cenuşie, iar mai la vale, numai laturile de lângă mal ale fluviului se îmbrăcară cu gheaţă netedă, cu băşici de aer în luciu. Mijlocul apei se învolbura slobod, valurile verzui se contopeau şi-şi scuturau coama de spumă albicioasă. În dreptul Râpii Negre, într-o groapă adâncă de unsprezece stânjeni, somnii se lăsaseră de mult pentru iernat, iar crapii alunecoşi veniră să se aşeze la capetele lor; numai albitura umbla prin Don, iar în vaduri se jucau ciortanii, gonind după plevuşcă. Cega se culcă pe fundul pietros. Pescarii aşteptau zilele cu gerul mai zdravăn ca să-şi încerce norocul cu cârligele la cea dintâi copcă în gheaţă, pentru a prinde ceva peşte de soi.

În aceeaşi lună a lui noiembrie, Melehovii primiră o scrisoare de la Grigori. Scria din Găvăneşti, din România, vestind că fusese rănit chiar în cea dintâi luptă, că glonţul îi zdrobise antebraţul stâng şi de aceea era trimis pentru vindecare în ţinutul său, în staniţa Kamenskaia. În urma răvaşului, altă supărare se abătu peste casa lui Melehov: cu vreun an şi

jumătate în urmă, nevoia de bani îl strâmtorase pe Pantelei Prokofievici, şi împrumutase o sută de ruble de argint de la Serghei Platonovici Mohov, dându-i o scrisoare de garanţie. În vară, bătrânul fusese chemat la prăvălie şi Atepin Ţaţa, cu nasul încălecat de ochelarii cu rama de aur, întrebă, privind pe deasupra sticlelor la barba lui Melehov.

— Ei, Pantelei Prokofievici, ai de gând să plăteşti, sau nu?

Pantelei Prokofievici ocoli cu privirea rafturile, din ce în ce mai goale, şi tejgheaua lustruită de trecerea anilor, apoi îngăimă cam fâstâcit:

— Mai păsuieşte-mă, Emelian Konstantinîci, c-am să fac rost şi am să plătesc.

Cu aceasta discuţia luase atunci sfârşit. Bătrânul n-a avut însă cum să facă rost de bani: cu recolta n-a dovedit, iar din vitele de păscut n-avea ce să vândă. Şi iată că-i pică portărelul ca un bolovan în creştet, trimise după el şi, scurt:

— Scoate şi adă-ncoace o sută de carboave!

La cancelarie, în camera portărelului, o foaie lungă de hârtie stă întinsă pe masă: citeşte şi nu cârti!

„FOAIE EXECUTORIE

Conform Ucazului Majestăţii-Sale Imperiale *din 27 octombrie 1916, eu, judecătorul de pace al ocolului 7 din districtul Doneţ, am judecat procesul civil după acţiunea intentată de târgoveţul Serghei Mohov uriadnicului Panteleimon Melehov, pentru suma de 100 ruble, după scrisoarea de garanţie, şi, în conformitate cu art. 81, 100, 129, 133 şi 145 din Codul de procedură civilă, în lipsa părţilor,*

am hotărât:

Pârâtul uriadnic Panteleimon Prokofievici Melehov este obligat să plătească în favoarea reclamantului târgoveţ Serghei Platonovici Mohov una sută de ruble conform scrisorii de garanţie din 21 iunie 1915, precum şi trei ruble cheltuieli de judecată şi executare. Hotărârea este definitivă şi se va comunica părţilor lipsă.

Conform al. 3 din art. 156 al Codului de procedură civilă, această hotărâre urmează a fi executată imediat, fiind intrată în

vigoare. Conform Ucazului Majestăţii-Sale Imperiale*, judecătorul de pace al ocolului 7 din districtul Doneţ a dispus*: *toate instituţiile şi persoanele în drept urmează să aducă întocmai la îndeplinire prezenta hotărâre, iar autorităţile locale, poliţieneşti şi militare să-i acorde portărelului însărcinat cu executarea concursul cuvenit şi neîntârziat.*"

După ce-l ascultă pe portărel, Pantelei Prokofievici ceru îngăduire să meargă acasă, făgăduindu-i să depună banii chiar în ziua aceea. Pornise de la cancelarie de-a dreptul la cuscrul Korşunov, dar în piaţă se întâlni cu ciungul Alioşka Şamil.

— Cum o duci Prokofievici? îl salută Şamil.

— Aşa şi aşa!

— Unde te duceai?...

— La cuscru. Cu o trebuşoară...

— Ehei, mare bucurie pe dânşii, frate! N-ai auzit? Feciorul lui Miron Grigorievici a venit de pe front. Cică s-a întors Mitka al lor, aşa spune lumea.

— Nu zău?...

— Aşa am auzit, spuse Şamil, cu un spasm în obraz şi la ochi, scoţându-şi pungociul de tutun şi apropiindu-se de Pantelei Prokofievici. Hai, frate, să răsucim câte o ţigară! Eu dau foiţa la tutunul tău...

Aprinzându-şi ţigara, Pantelei Prokofievici mai şovăi o vreme – să meargă, să nu meargă? – dar, în cele din urmă, îşi luă inima în dinţi şi, după ce se despărţi de ciung, porni mai departe, şchiopătând.

— Uitam să-ţi spui că şi Mitka are o cruce! Îi dă zor să-i ajungă pe feciorii tăi. Avem acum în sat decoraţi berechet, câte vrăbii! ţipă Şamil în urma lui.

Pantelei Prokofievici ajunse fără grabă la marginea satului şi se apropie de portiţa casei lui Korşunov, aruncând câte o privire la fiecare din ferestre. Îi ieşi în întâmpinare însuşi cuscrul. Faţa pistruiată a bătrânului Korşunov era parcă spălată de bucurie, arăta mai curată şi mai puţin aspră.

— Auzit-ai de bucuria noastră? întrebă Miron Grigorievici, întinzându-i mâna.

— Am aflat pe drum, de la Alioşa Şamil. Veneam la tine, cuscre, cu altă treabă...

— Mai stai, dă-le-ncolo de treburi! Hai în casă să-l vezi pe oşteanul

nostru. Ca să nu mint, am şi băut niţel de bucurie. Baba mea a purtat ea grijă, sireaca, să mai păstreze o sticlă de monopol pentru asemenea împrejurări...

— Nu mai era nevoie să-mi spui! zâmbi Pantelei Prokofievici, lărgindu-şi nările nasului coroiat. Am adulmecat eu de departe!

Miron Grigorievici împinse uşa de perete, lăsându-şi cuscrul să treacă înainte. Pantelei păşi pragul şi privirea îi căzu de îndată asupra lui Mitka, aşezat la masă, sub icoane.

— Iată-l pe oşteanul nostru! strigă moş Grişaka, plângând şi lipindu-se de umărul lui Mitka.

— Ei, bine ai venit, cazacule!

Pantelei Prokofievici luă palma lungă a lui Mitka, o ţinu într-a lui, se dădu cu un pas îndărăt, mirându-se şi privindu-l cu atenţie.

— Ce te uiţi la mine, cuscre? întrebă Mitka cu voce răguşită de bas, zâmbind.

— Mă uit şi mă minunez: când vă petreceam la oaste, pe tine, şi pe Grişka, eraţi nişte copii, iară acuma... Uite ce cazac! Ai fi bun şi pentru garda împărătească!

Privind cu ochii înlăcrimaţi la Mitka, Lukinişna turna votcă în păhărel, îngândurată, fără să bage de seamă că băutura curge pe alături.

— Hei, râia dracului! se răsti Miron Grigorievici. Verşi aşa bunătate pe masă!

— Ei, noroc şi bucurie!... Bine ai venit sănătos, Mitri Mironîci!

Pantelei Prokofievici îşi roti albul albăstrui al ochilor, cu genele tremurând şi cu răsuflarea oprită, şi goli fără grabă păhărelul pântecos. Ştergându-şi încet cu dosul palmei buzele şi mustaţa, săgetă cu privirea fundul păhărelului şi, cu capul dat pe spate, scutură ultima picătură stingheră în gura larg căscată, cu dinţii negri. Abia după aceea răsuflă uşurat, ronţăind un castravete şi strângându-şi îndelung pleoapele, fericit foarte. Cuscra îl mai cinsti cu un păhărel; bătrânul ameţi pe dată şi arătă cumplit de caraghios. Mitka îl urmărea, zâmbind. Pupilele ochilor lui de pisică se strângeau în crăpături înguste şi verzi, apoi se lărgeau şi deveneau întunecate. Anii îl schimbaseră, făcându-l de nerecunoscut. Acest cazac zdravăn, cu mustaţă neagră, nu mai avea aproape nimic comun cu subţirelul, cu zveltul Mitka, pe care îl petrecuseră la militărie cu trei ani în urmă. Crescuse mult, se făcuse mai lat în umeri, puţin adus de spate şi mai gras – să fi cântărit cel puţin optzeci de kilograme – faţa şi vocea îi erau mai aspre şi în toate părea mai vârstnic decât anii. Numai

ochii îi rămăseseră aceiaşi – tulburi şi neliniştiţi – iar maică-sa îşi îneca privirile în ei, râzând şi plângând, atingând din când în când cu palma ei zbârcită, ofilită, părul tuns scurt al feciorului şi fruntea lui albă şi îngustă.

— Ai venit decorat, ai? întrebă Pantelei Prokofievici, cu un zâmbet de om beat.

— Da' care dintre cazaci n-are acuma cruci peste cruci? se încruntă Mitka. Uite, lui Kriucikov i-a dat trei, pentru că chiuleşte la comandament.

— Mitka al nostru, cuscre dragă, îi dintr-o bucată! se grăbi moş Grişaka. Dat dracului! E leit ca mine, bunică-său. Nu s-ar înjosi să-şi plece fruntea...

— Doar nu pentru asta li se dă crucea „Sfântul Gheorghe"! se posomorî Pantelei Prokofievici, dar Miron Grigorievici îl trase în odaia de alături, îl apăsă să se aşeze pe un sipet şi-l întrebă:

— Natalia şi cu nepoţii ce mai fac? Teferi, sănătoşi? Ei, slavă Domnului! Parcă spuneai că ai treabă cu mine? Zi, că o să mai bem şi ai să te turlăceşti!

— Împrumută-mă cu ceva bani! Dă-mi, pentru Dumnezeu!... Scapă-mă, că o duc rău de tot din partea banilor!

Pantelei Prokofievici cerea umilit, ca un om cu chef.

Cuscrul îl întrerupse:

— Cât?

— O sută de bumăşti.

— De care?... Sunt bumăşti şi bumăşti.

— O sută de carboave.

— Aşa spune!

Miron Grigorievici cotrobăi în ladă, scoase o basma soioasă, o desfăcu, scoase şi numără zece bancnote roşii, foşnind cu hârtiile noi.

— Mulţumesc, cuscre dragă.. Din mare belea m-ai scăpat!

— Ce mai vorbe! Doar suntem între noi, avem să ne socotim odată şi odată...

Mitka stătu acasă cinci zile; nopţile le petrecea la nevasta lui Anikuşka, din milă pentru nevoia ei amară de muiere şi pentru ea, muieruşca simplă şi supusă care nu ştia să zică nu. Ziua hoinărea prin sat, pe la neamuri şi pe la cunoscuţi. Înalt, îmbrăcat numai într-un veston kaki, călca cu paşi legănaţi prin ulicioarele satului, cu şapca pe o ureche, fălindu-se cu dispreţul său de ger. Într-o zi, pe-nserate, trecu şi pe la Melehovi. Aduse cu el, în bucătăria lor caldă, un iz de iarnă amestecat cu mirosul neuitat, înţepător, de ostaş. Stătu, vorbi despre război, despre noutăţile din sat, îşi

furişă spre Daria ochii verzi ca papura şi dădu să plece. Daria, care nu-şi lua ochii de la ostaş, tremură ca flacăra unei lumânări, când Mitka, ieşind, închise cu putere uşa; ţuguindu-şi buzele, îşi înfăşură şalul, dar Ilinişna o întrebă:

— Unde te duci, Daşka?

— Afară... pentru nevoie...

— Mergem împreună...

Pantelei Prokofievici şedea locului, fără să-şi ridice capul plecat, ca şi cum n-ar fi auzit schimbul de vorbe. Daria trecu prin faţa lui spre uşă, ascunzând sclipiri de vulpe sub pleoapele lăsate în jos; soacra lipăia greu după ea, oftând. Mitka aştepta lângă portiţă, tuşind şi scârţâind din cizme, fumând pe furiş, cu ţigara ascunsă în găvanul palmei. Auzind zăngănitul zăvorului, făcu un pas spre cerdac.

— A, tu eşti, Mitri?... Nu cumva te-ai rătăcit în curte străină? întrebă veninos Ilinişna. Închide portiţa pe dinafară cu zăvorul, ca să nu se joace vântul cu ea la noapte. Uite ce vânt!

— Nu, nu m-am rătăcit. Am s-o închid! răspunse Mitka cu ciudă în glas, tuşi şi o apucă pe ulicioară, drept spre casa lui Anikuşka.

Mitka ducea o viaţă de pasăre, fără griji. Azi eşti viu, bine! Iar mâine, ce-o da viaţa! La oaste, îşi făcea serviciul agale şi, cu toate că avea un sânge clocotitor şi o inimă fără de frică, nu prea căuta prilejuri să iasă în frunte. În schimb, foaia lui matricolă prezenta o seamă de accidente: stăpânul ei fusese judecat de două ori, fiind acuzat de siluirea unei poloneze cetăţeană rusă şi de jaf; în cei trei ani de război primise nenumărate sancţiuni şi pedepse disciplinare, iar o dată fusese cât pe ce să fie condamnat la împuşcare de Curtea marţială. Dar Mitka ştia să se descurce din buclucuri şi, cu toate că era foarte rău încondeiat în scriptele regimentului, cazacii îl iubeau pentru firea lui veselă, zâmbitoare, pentru cântecele deşănţate (la care Mitka se pricepea ca nimeni altul), pentru că era bun tovarăş şi om simplu, iar ofiţerii ţineau la el pentru voinicia lui hoţească. Cu zâmbetul pe buze, călca pe pământ cu picioare uşoare de lup şi mai avea încă multe alte trăsături ale acestei sălbăticiuni: în mersul lui legănat, pas cu pas, în chipul cum era obişnuit să privească lumea, cu ochii săi verzi şi iuţi, şi chiar în gâtul contuzionat pe care nu-l întorcea niciodată – dacă se ivea nevoia, se răsucea cu tot trupul. Legat numai din muşchi tari, cu oase late, era sprinten şi totuşi domol în mişcări, răspândind în jurul său un aer de sănătate şi de putere; aşa miroase cernoziomul din văi, desfundat de plug. Pentru Mitka, viaţa era simplă şi

dreaptă, se întindea asemenea unei brazde în arătură, şi o călca cu paşi de stăpân, sigur pe dreptul său. Şi gândurile sale erau tot atât de primitive şi limpezi: dacă eşti flămând, poţi şi trebuie să furi, fie şi de la vreun camarad; şi el fura dacă era flămând; ţi s-au rupt cizmele – nu există nimic mai simplu decât să descalţi un prizonier neamţ; ţi s-a înfundat, trebuie să-ţi răscumperi vina, şi Mitka o răscumpăra: se ducea în cercetare, aducea santinele germane răpite de el, pe jumătate gâtuite; se oferea voluntar pentru cele mai primejdioase misiuni. În 1913 fusese luat prizonier, bătut măr şi rănit de baionete, iar noaptea, rupându-şi unghiile până la carnea vie, spărsese acoperişul magaziei în care fusese închis şi fugise, luând cu el şi un ham drept amintire. De aceea, multe păcate i se iertau lui Mitka.

În a şasea zi, Miron Grigorievici îşi duse feciorul la Millerovo, îl petrecu până la vagon, privi cum se îndepărtau cutiile verzi ale vagoanelor, ţăcănind pe osii, şi rămase îndelung, scormonind cu coada biciului zgura de lângă peron, fără să-şi ridice ochii din pământ. Plângea Lukinişna după plecarea feciorului, ofta moş Grişaka, suflându-şi nasul în palmă cu un sunet de goarnă şi ştergându-şi degetele de poala soioasă a tunicii. Plângea şi muierea lui Anikuşka, amintindu-şi de trupul mare şi darnic în dezmierdări al lui Mitka şi chinuindu-se cu blenoragia pe care i-a dăruit-o oşteanul.

Vremea împletea zilele, aşa cum împleteşte vântul coama cailor. Cu puţin înainte de Crăciun, începu pe neaşteptate dezgheţul, cu o ploaie ce ţinu o zi şi o noapte în şir; şuvoaie de apă turbată se năpustiră în vâlcele din înălţimea de pe malul Donului; pe cheliile de pământ deszăpezit înverzi iarba veche, şi muşchiul înveli lespezile de cretă; fâşiile de apă vie rodeau gheaţa Donului, făcând spume la mal; gheaţa se umfla şi prindea culoarea albăstruie de cadavru. Cernoziomul dezgolit răsufla un miros nespus de dulce. Băşici de apă jucau în vechile făgaşuri de pe Şleaul Hatmanilor. Râpele argiloase de dincolo de vatra satului îşi căscau surpăturile proaspete, ca nişte răni roşietice. Vântul de la miazăzi aducea dinspre Cir mirosurile stătute de ierburi putrede, iar la amiază marginea stepei tremura ca primăvara în jocul celor mai vaporoase umbre azurii. Băltoace sure sclipeau în bătaia vântului, lângă muşuroaiele de cenuşă de sub garduri. Pe arii, pământul se dezgheţa în jurul şirelor, dulceaţa iute a paielor dospite gâdila nările trecătorului. Ziua, şuvoaie subţiri de apă negricioasă se scurgeau de pe acoperişurile de paie ale caselor, prinse în zimţi de ţurţuri; coţofenele cârâiau cât le ţinea glasul, cocoţându-se pe

garduri şi, asmuţit de seva pretimpurie a primăverii, mugea taurul obştii, care iernase în curtea lui Miron Grigorievici. Dărâma gardurile cu coarnele, se freca de un stâlp de stejar sfredelit de cari, îşi scutura guşa mătăsoasă, scormonea cu copitele zăpada moale din ograda plină de apă.

A doua zi de Crăciun, Donul îşi sparse lespedea de gheaţă. Sloiurile pluteau la vale pe mijlocul apelor, cu scrâşnete şi trosnituri puternice, săreau pe mal ca nişte stârvuri de peşti uriaşi. Dincolo de Don, plopii se avântau în fuga lor neputincioasă pe loc, biciuiţi de vântul tulburător de la miazăzi.

Şşşşuuuu, şuierau şi vuiau înăbuşit.

Spre noapte însă, malurile răsunau surd, ciorile din medean se legănau în bătaia vântului, porcul lui Hristonea trecu în fugă prin faţa ogrăzii lui Melehov cu un şomoiog de paie în gură, şi Pantelei Prokofievici îşi zise: „S-a isprăvit cu primăvara, mâine are să pălească un ger straşnic!" Noaptea, vântul începu într-adevăr să bată dinspre răsărit, un geruleţ uşurel legă cu gheaţă cristalină băltoacele rămase pe urma dezgheţului. Spre dimineaţă, crivăţul prinse a sufla de prin părţile Moscovei, şi gerul intră greoi în drepturile sale. Iarna se înscăuna din nou. Numai frânturi de sloiuri se mai scurgeau prin mijlocul Donului, amintind de dezgheţ, asemenea unor frunze albe şi mari, iar pământul dezgolit de pe colnic fumega de ger.

Îndată după Crăciun, la adunarea obştească din staniţă, pisarul îi spuse lui Pantelei Prokofievici că îl văzuse pe Grigori în Kamenskaia şi că acesta îl rugase să dea de ştire rudelor despre apropiata lui întoarcere.

7

Serghei Platonovici Mohov, încerca să pipăie viaţa din toate părţile cu mâinile lui mici, negricioase, acoperite de păr rar şi lucios. Câteodată, ea îi făcea ochi dulci, iar uneori îi atârna ca o piatră de gâtul unui om ce dă să se înece. Multe văzuse Serghei Platonovici în viaţa sa, prin felurite peripeţii trecuse. În vremuri mai vechi, atunci când lucra la siloz, i se întâmplase să cumpere cereale de la cazaci, plătindu-le cu preţ de nimic, ca apoi să scoată din sat şi să răstoarne în Râpa Rea patru mii de puduri de grâu scrumit. Îşi aducea aminte şi de anul 1905, când, într-o noapte întunecoasă de toamnă, unul dintre cazacii localnici descărcase în el puşca de vânătoare. Mohov se îmbogăţea, având, fireşte, şi pierderi, până când

în cele din urmă agonisi şaizeci de mii de ruble şi le depuse la banca *Volga-Kama;* dar, cu mult înaintea împrejurărilor de faţă, simţise că se apropie vremea unei zguduiri mari şi de neînlăturat. Serghei Platonovici se aştepta la ivirea unor timpuri negre şi nu se înşelase; în ianuarie o mie nouă sute şaptesprezece, învăţătorul Balanda, care se stingea încet de oftică, i se plânse:

— Revoluţia bate la uşă, iar eu trebuie să dau ortul popii de cea mai stupidă şi cea mai sentimentală dintre boli! Mi-e necaz, Serghei Platonovici! Mi-e necaz că n-am să mai văd cum o să-ţi sară în vânt toate capitalurile şi cum au să te gonească din cuibuşorul călduţ.

— Dar de ce ţi-e necaz?...

— Cum de ce?... Ştii, mi-ar fi plăcut totuşi să văd cum toate se vor face praf.

— Ba nu, iubitule! Mai bine tu să mori chiar astăzi, iar eu, mâine! spuse Serghei Platonovici, în prada unei mânii ascunse.

În ianuarie, ecourile zvonurilor din capitală cu privire la Rasputin şi la familia ţarului mai răsunau prin sate şi prin staniţe, iar la începutul lui martie veni vestea răsturnării autocraţiei, prinzându-l pe Serghei Platonovici, aşa cum o plasă prinde dedesubt o dropie. Cazacii primiră vestea revoluţiei cu o îngrijorare stăpânită şi cu rezervă. În acea zi, bătrânii şi cazacii mai tineri se îmbulziră până seara lângă prăvălia închisă a lui Mohov. Atamanul satului, Kiriuşka Soldatov (care îl înlocuise pe Manîţkov, mort în război), un cazac zdravăn, cu mustăţi roşcate şi cu ochi cam saşii, era posomorât. Aproape nu lua parte la însufleţitele dezbateri care se ţineau lanţ în faţa prăvăliei, îşi rotea privirile piezişe asupra cazacilor adunaţi şi, din când în când, descumpănit, îşi dădea cu părerea:

— Eh, am sfeclit-o! Vai şi amar! Cum avem să mai trăim de-acum încolo?!

Zărind de la fereastră lumea din faţa prăvăliei, Serghei Platonovici hotărî să iasă şi să stea de vorbă cu bătrânii. Îşi îmbrăcă şuba de raton şi, sprijinindu-se în bastonul cafeniu, cu monogramă modestă de argint, ieşi pe treptele de la intrarea principală. Un zumzet venea dinspre prăvălie.

— Ei, Platonici, eşti om cu carte! Spune-ne şi nouă, oamenilor neluminaţi, ce se întâmplă acum şi ce are să mai fie? vorbi Matvei Kaşulin, cu un zâmbet speriat, strângându-şi zbârciturile piezişe în dreapta şi în stânga nasului, sensibil afară din cale la frig.

La salutul lui Serghei Platonovici, bătrânii scoaseră respectuos căciulile

şi se dădură la o parte, făcându-i loc în cerc.

— Avem să trăim şi fără ţar... răspunse ezitând Serghei Platonovici.

Bătrânii izbucniră toţi într-un glas:

— Cum aşa, fără ţar?

— Moşii şi strămoşii noştri trăiau sub ţari, iar acuma nu mai trebuie ţar?

— Dacă tai capul, de bună seamă că picioarele n-au să mai trăiască fără el.

— Dar ce fel de ocârmuire are să vină în schimb?

— Nu te mai codi, Platonici! Vorbeşte-ne cu inima deschisă. De ce să-ţi fie teamă?

— Poate că nu ştie nici omul ce şi cum!... zâmbi Moş Avdeici Minciună, şi zâmbetul îi adânci gropiţele din obrajii trandafirii.

Serghei Platonovici îşi cercetă cu o privire inexpresivă galoşii vechi de cauciuc şi rosti, anevoie, ca şi cum l-ar fi tras cineva cu cleştele de limbă:

— Are să ne cârmuiască Duma de stat. O să avem republică...

— Am brodit-o! Fir-al al mă...

— Pe când am slujit noi sub răposatul Alexandru al doilea... începu Avdeici, dar bătrânul şi severul Bogatîriov îl întrerupse cu asprime:

— Te-am mai auzit! Nu-i vorba de asta!

— Care va să zică, are să se isprăvească cu cazacii?

— Noi ne vedem de greve, iară neamţul o să ajungă între timp până la Sanct-Petersburg!

— Dacă-i egalitate, înseamnă că vor să ne facă deopotrivă cu mujicii!...

— N-avea grijă, te pomeneşti că au să pună laba şi pe pământ...

Cu un zâmbet silit, Serghei Platonovici se uită la chipurile mâhnite ale bătrânilor şi simţi cum sufletul i se scârbeşte şi se întunecă. Îşi desfăcu în două barba castanie cu gestu-i obişnuit şi vorbi, clocotind de ură, fără să-şi dea seama împotriva cui:

— Iată, cinstiţi bătrâni, în cel hal au adus dumnealor Rusia. Or să vă facă la fel cu ţăranii, o să vă ia privilegiile şi tot ce se poate, or să vă amintească şi supărările lor din trecut. Vin vremuri grele... Depinde de cine va prelua puterea; poate c-o să vă ducă la prăpăd cu totul...

— Om trăi şi-om vedea! clătină din cap Bogatîriov şi privi cu neîncredere la Serghei Platonovici, pe sub sprâncenele stufoase. Tu, Platonovici, urmăreşti foloasele tale, dară nouă poate că are să ne iasă vreo uşurare din povestea asta... Ai?

— Ce fel de uşurare? întrebă sarcastic Serghei Platonovici.

— Poate că ocârmuirea cea nouă are să pună capăt războiului... Ar fi cu neputinţă? Ai?

Serghei Platonovici făcu un gest deznădăjduit cu mâna şi se târî cu paşi de om îmbătrânit spre cerdacul său albastru şi arătos. Umbla cu gânduri răzleţe la bani, la moară şi la negoţul care mergea din ce în ce mai prost; îşi aduse aminte că Elizaveta se află la Moscova şi că Vladimir avea să vină în curând de la Novocerkassk. Îngrijorarea pentru odrasle îi împunse inima, fără să curme şirul dezlânat al gândurilor. Stăpânit de ele, ajunse în cerdac, simţind că viaţa îşi pierduse culorile într-o singură zi şi că până şi sufletul lui se spălăcise, măcinat de râşniţa gândurilor. Un gust acru de rugină îi umplu gura. Se întoarse, aruncă o privire bătrânilor buluciţi în faţa prăvăliei, scuipă peste balustrada sculptată, a cerdacului şi, târşindu-şi paşii, trecu pe terasă, în casă. Anna Ivanovna îşi întâmpină bărbatul în sufragerie, îi cercetă faţa cu privirea ochilor ei spălăciţi, veşnic indiferenţi, întrebându-l:

— Iei o gustare înainte de ceai?

— Nu, nu! Ce gustări? se împotrivi cu dezgust Serghei Platonovici.

Scoţându-şi haina, simţea mereu în gură gustul de rugină şi goliciunea apăsătoare în cap.

— O scrisoare de la Liza.

Anna Ivanovna, grasă şi puhavă, trecu în iatac, cu paşi mărunţi şi grăbiţi (aşa umbla întotdeauna, împovărată din prima zi a căsniciei de o gospodărie prea mare), şi aduse un plic rupt la margine.

„O fată ordinară şi mărginită, nimic altceva!", gândi pentru prima oară Serghei Platonovici, strâmbând din nas din pricina parfumului tare care se răspândea din plic. Citi distrat scrisoarea, se opri la cuvântul „dispoziţie", fără să ştie de ce, şi stătu îndelung, căutând să-i descopere un înţeles cu totul nebănuit. În ultimele rânduri, Elizaveta îl ruga să-i trimită bani. Cu aceeaşi goliciune mocnită în suflet, Serghei Platonovici străbătu ultimele rânduri. Deodată, îi veni să plângă încetişor. Viaţa maşteră, viaţa răsturnată din temelii îi apăru în această clipă în toată goliciunea ei.

„Îmi e străină, îşi zise el, cu gândul la fiică-sa. Şi eu îi sunt străin. Recapătă sentimente de familie ori de câte ori are nevoie de parale... O fată desfrânată, are amanţi... Şi era mică, blondă, şi îmi era dragă... Doamne, cum se schimbă toate! Am rămas prost până la bătrâneţe, tot credeam într-o viaţă bună ce are să vină, şi uite că am rămas singur, ca o troiţă în drum. N-am agonisit cinstit – parcă poţi să agoniseşti cinstit? – mă dedam la tot felul de tertipuri, nu risipeam nimic, şi iată, a venit

revoluţia şi chiar mâine slugile mele mă pot azvârli afară din casă. Fir-ara a mă-sii de viaţă scârboasă! Copiii? Vladimir e un prost... Ei şi? În definitiv, poate că e totuna..."

Printr-o neroadă înlănţuire de gânduri, îşi aduse aminte o întâmplare petrecută mai demult la moară; un cazac făcuse tămbălău din pricina uiumului prea mare şi nu voise să plătească. Serghei Platonovici, care se afla atunci în sala maşinilor, ieşise afară şi, aflând despre ce e vorba, poruncise cantaragiului şi morarilor să nu dea făina măcinată. Cazacul, om mic şi slăbuţ, trăgea spre el sacul, apucându-l de gură, iar morarul Zavar, un bărbat zdravăn şi lat în piept, nu-l lăsa. În cele din urmă, cazacul slăbuţ îl îmbrânci pe morar, iar acesta îi făcu vânt cu pumnul lui mare, încleştat, şi-l izbi în tâmplă. Cazacul căzu jos, apoi sări în picioare, clătinându-se; îi sângera o zdrelitură la tâmpla stângă. Deodată făcu un pas spre Serghei Platonovici şi gemu cu voce înăbuşită, stinsă:

— Ia-ţi făina! Îndoapă-te!...

Şi ieşi, cu umerii scuturaţi de un tremur.

Întâmplarea aceasta îi trecu prin minte lui Serghei Platonovici, fără nicio legătură cu altceva, împreună cu urmările de atunci: nevasta cazacului venise pentru a-l ruga să-i înapoieze făina bărbatului; silindu-se să-şi stoarcă lacrimi din ochi şi căutând sprijin la cărăuşii cu grâul, se bocea:

— Păi cum vine asta, oameni buni? Cu ce drept? Dă-mi făina!

— Vezi-ţi de drum, lele! Cară-te cât eşti teafără, că te jumulesc de pene! râdea Zavar.

Nu-i făcuse plăcere, nici bucurie să vadă cum cantaragiul Valet, tot atât de firav şi mărunţel ca şi cazacul obidit, sărise la bătaie cu Zavar, fusese bătut măr şi venise apoi să-şi ceară socoteala, după care plecase. Toate acestea trecură fulgerător prin mintea lui Serghei Platonovici, pe când învârtea între degete scrisoarea, cu privirea aţintită în gol.

Ziua trecu, lăsând o dâră dureroasă, buimăcindu-l. Serghei Platonovici petrecu o noapte urâtă; se zvârcolea în pat, pradă gândurilor absurde şi dorinţelor nedesluşite. Adormi abia după miezul nopţii, iar dimineaţa, aflând că Evgheni Listniţki venise de pe front la Iagodnoe, la taică-său, hotărî să se ducă acolo şi să-şi descarce sufletul de o seamă de presimţiri tulburătoare care-l năpădeau. Emelian, cu nelipsita-i lulea în gură, înhamă roibul la sania de oraş şi-şi duse stăpânul la Iagodnoe.

Soarele se înălţa deasupra satului, asemenea unei caise coapte şi portocalii, nori vaporoşi pluteau în straturi, mai sus şi mai jos. Aerul rece

şi tăios părea îmbălsămat de o mireasmă de fructe. Gheaţa subţire de pe drum trosnea sub copitele calului, vântul mâna înapoi aburul ieşit din nările umede, aşezându-l ca o brumă pe coamă. Toropit de mersul lin al saniei şi de frig, Serghei Platonovici aţipi, clătinându-se, în timp ce se freca cu spinarea de speteaza acoperită cu un covor. În vremea asta, pe medeanul din Tatarski se adunase o puzderie neagră de cazaci, îmbrăcaţi cu cojoace, o altă grămadă, de femei, se înghesuia ca o turmă de oi, strângându-şi poalele şubelor de Don, îmblănite la margini.

În mijlocul mulţimii, stătea învăţătorul Balanda, cu batista la buzele livide, aproape verzi, şi cu o panglică roşie la încheietoarea cojocelului, şi vorbea, cu ochii mistuiţi de febră:

— Aţi văzut? S-a isprăvit cu blestemata de autocraţie! Acum feciorii voştri n-au să mai fie trimişi ca să-i potolească pe muncitori cu biciuşca! S-a isprăvit cu slujba voastră ruşinoasă pentru ţarul vampir. Adunarea constituantă va fi stăpână peste Rusia cea nouă, liberă... Ea va şti să clădească o altă viaţă, adică o viaţă luminoasă!

Ibovnica lui îl trăgea din spate de cutele cojocelului şi îi şoptea cu voce rugătoare:

— Mitea, lasă! Înţelege odată: are să-ţi facă rău, nu se poate! Iar are să te năpădească sângele! Mitea!

Cazacii îl ascultau pe Balanda, stingheriţi, cu ochii în jos, cu zâmbete ascunse. Nici nu-l lăsară să-şi isprăvească cuvântarea. O voce joasă, plină de compătimire, răsună în rândurile din faţă:

— O fi ea luminoasă, viaţa aceea; numai că tu, drăguţule, tot n-ai să ajungi s-o vezi. Mai bine du-te acasă! Îi cam frig afară...

Balanda îşi mozoli fraza neisprăvită, se posomorî şi ieşi din mulţime.

Serghei Platonovici ajunse la Iagodnoe la amiază. Emelian duse calul de dârlogi la ieslele împletite de lângă grajd şi, în timp ce stăpânul său se dădea jos din sanie şi, ridicându-şi poala cojocului, îşi scotea batista din buzunar, el desprinse zăbalele calului şi-l acoperi cu o cergă. Un ogar înalt, cenuşiu şi cu pete roşcate îl întâmpină pe Serghei Platonovici lângă cerdac. Se ridică în faţa străinului, căscând şi întinzându-se pe picioarele lungi şi vânoase; după el, se sculară alene şi ceilalţi câini, care stăteau culcaţi ca nişte boccele negre lângă scări.

„Câţi naiba mai sunt, fir-ar ai dracului?" Serghei Platonovici aruncă o privire în acea parte; i se păru că dăratelea.

În vestibulul curat şi luminos duhnea greu a câine şi a oţet. De furcile late ale coarnelor de cerb, deasupra cuierului, erau atârnate: o căciulă

ofiţerească de astrahan, o glugă cu ciucure din fire de argint şi o burcă. Serghei Platonovici, aruncă o privire în acea parte; i se păru că cineva negru, cu părul miţos, stă pe cufăr, cu umerii ridicaţi a nedumerire. Din odaia de alături se ivi o femeie plină, cu ochi negri. Îl cercetă iscoditor cu privirea pe Serghei Platonovici, care îşi scotea şuba, şi-l întrebă, fără să-şi schimbe expresia serioasă a feţei, frumoasă şi uşor arămie:

— Vreţi să-l vedeţi pe Nikolai Alexeevici? Vă anunţ îndată...

Intră în salon, fără să bată la uşă şi o închise în urma ei. Greu îi fu lui Serghei Platonovici să recunoască în această femeie îngrăşată şi frumoasă pe Axinia Astahova. Ea îl recunoscuse însă imediat, îşi strânse buzele vişinii şi se îndepărtă, ţinându-se neobişnuit de drept, mişcând uşor din coatele braţelor dezgolite. După un minut, ieşi însuşi bătrânul Listniţki. Zâmbi atât cât cerea importanţa oaspetelui, rostind îngăduitor cu vocea lui de bas:

— A, cinstitul jupân! Cu ce ocazie? Poftim!

Se dădu la o parte, invitând musafirul să treacă în salon.

Serghei Platonovici îl salută cu smerenia sa de totdeauna faţă de oamenii mari şi intră în salon. Evgheni Listniţki îi ieşi în întâmpinare, privindu-l pe sub ochelari, printre pleoapele întredeschise.

— Îmi pare bine că te văd, scumpe Serghei Platonovici! Bună ziua. Ei, mi se pare că îmbătrâneşti, hai?

— Se poate, Evgheni Nikolaevici? Am de gând să trăiesc şi mai mult ca dumneavoastră. Dumneavoastră ce mai faceţi? Teafăr şi sănătos?

Cu un zâmbet care îi dezvelea dinţii de aur, Evgheni îşi luă oaspetele de braţ, conducându-l până la un fotoliu. Se aşezară la o măsuţă, schimbând fraze fără însemnătate şi căutând să-şi descopere unul altuia schimbările săpate pe feţele lor, de la ultima întâlnire. Bătrânul boier porunci să se servească ceaiul şi intră în salon. O mare pipă încovoiată îi fumega dintre dinţi. Se opri lângă fotoliul lui Serghei Platonovici, îşi puse pe masă palma osoasă şi lungă, de bătrân, şi întrebă:

— Ei, ce mai e nou pe la voi în Tatarski? Ai auzit... frumoase veşti?

Serghei Platonovici privi de jos în sus la cutele de piele îngrijit rase care spânzurau în bărbia şi la gâtul generalului şi răspunse oftând:

— Cum să nu le-aud!

— Şi ai văzut cu ce precizie fatală duceau toate la acest deznodământ? rosti generalul, înghiţind fumul şi făcând să-i zvâcnească mărul lui Adam. Am prevăzut-o chiar de la începutul războiului. Ce să-i faci? Dinastia era osândită. Mi-am adus aminte acum de Merejkovski... Ţii minte, Evgheni?

în *Petru şi Alexei*. Acolo, ţareviciul Alexei, după tortură, îi spune părintelui său: „Sângele meu va cădea ca un blestem peste urmaşii tăi”.

— N-avem niciun fel de informaţii precise, serioase, îngăimă tulburat Serghei Platonovici, frământându-se în fotoliu. Îşi aprinse ţigara şi continuă: De o săptămână n-am mai primit niciun ziar. Umblă cele mai imposibile zvonuri, toţi sunt dezorientaţi, zău! Ce catastrofă! Am auzit că Evgheni Nikolaevici a venit în concediu şi am cugetat să vin aici, la dumneavoastră, ca să vă întreb ce se mai petrece acolo, la ce trebuie să ne aşteptăm...

Fără zâmbet pe faţa lui albicioasă şi proaspăt rasă, Evgheni povesti:

— Evenimente îngrozitoare! Soldaţii sunt descompuşi, toţi până la unul, nu vor să mai lupte, sunt obosiţi. De fapt, anul acesta nu mai există soldaţi în sensul obişnuit al cuvântului. Soldaţii s-au transformat în nişte bande de criminali, desfrânaţi şi sălbatici. Uite, papà nu-şi poate închipui aceasta. El nu-şi poate închipui la ce grad de dezagregare a ajuns armata noastră... Oamenii îşi părăsesc poziţiile, jefuiesc şi omoară locuitorii, îşi ucid ofiţerii, pradă totul. Neexecutarea unui ordin de luptă este acum un lucru obişnuit.

— Peştele de la cap se împute, aruncă zicala bătrânul Listniţki, împreună cu un nor de fum.

— Eu n-aş spune asta, se strâmbă Evgheni, cu un spasm care îi scutură pleoapa întretăiată de vinişoare. Nu, n-aş spune! Armata putrezeşte de jos, fiind descompusă de bolşevici. Chiar şi unităţile de cazaci, mai ales cele care au avut un contact mai strâns cu infanteria, nu inspiră nicio încredere. O oboseală mare şi dorinţa de a ajunge acasă, la gospodărie... Şi iată că intervin bolşevicii...

— Ce vor dânşii? întrebă Serghei Platonovici, nemaiputând răbda.

— O, ce vor ei!... zâmbi amar Listniţki. Sunt mai răi decât microbii holerei. Mai periculoşi, fiindcă molima lor se lipeşte mai uşor de om şi se infiltrează în adâncurile maselor de soldaţi. Vorbesc despre idee. Aici, nu te ajută nicio carantină. Fără îndoială, printre bolşevici se găsesc oameni talentaţi. Am avut prilejul să vin în contact cu unii dintre ei; sunt şi unii pur şi simplu fanatici, dar în majoritatea lor zdrobitoare sunt indivizi desfrânaţi, imorali. Pe aceştia nu-i interesează esenţa doctrinei bolşevice, ci numai posibilitatea de a jefui, de a pleca de pe front. Ei vor, înainte de toate, să pună mâna pe putere, să termine cu orice preţ cu războiul, cu „războiul imperialist”, după expresia lor, fie chiar şi printr-o pace separată, să dea tot pământul ţăranilor, iar fabricile – muncitorilor!

Desigur că toate astea sunt atât de utopice pe cât sunt de stupide, dar, cu asemenea procedee primitive, ei îşi atrag simpatiile soldaţilor.

Listniţki vorbea, abia reţinându-şi mânia surdă. Ţigaretul de fildeş îi juca între degete. Serghei Platonovici asculta, aplecat înainte, ca şi cum s-ar fi pregătit să sară în picioare. Bătrânul Listniţki se plimba prin salon, călcând apăsat cu pâslarii negri, păroşi, şi muşcându-şi mustaţa căruntă-verzuie.

Evgheni mai povesti cum, încă înainte de revoluţie, fusese nevoit să fugă din regiment de teama răzbunării cazacilor, apoi aminti despre evenimentele petrecute la Petrograd, la care fusese martor.

Discuţia lâncezi o clipă. Privindu-l pe Serghei Platonovici drept în rădăcina nasului, bătrânul Listniţki îl întrebă:

— Ei? Cumperi surul acela, pe care l-ai văzut astă-toamnă, ştii fiul „Boieresei"?

— De asta-mi arde acum, Nikolai Alexeevici? făcu Mohov o strâmbătură jalnică şi disperată, dând a lehamite din mână.

În acest timp, Emelian şedea în casa slugilor, se încălzea bând ceai şi, ştergându-şi cu o basma roşie sudoarea de pe obrajii stacojii, povestea noutăţi din sat. Axinia stătea lângă pat, rezemată cu pieptul în tăblia de lemn sculptat, înfăşurându-se în şalul de lână.

— Te pomeneşti că la noi toate s-or fi năruit? rosti ea întrebător.

— Nu, de ce să se năruie? N-are nimic! răspunse Emelian tărăgănând chinuitor cuvintele.

— Vecinii noştri, Melehovii, cum o mai duc?

— Aşa şi aşa.

— Petro n-a venit în permisie?

— Pare-se că nu.

— Da' Grigori? Grişka al lor?

— Grişka a venit după Crăciun. Anul trecut, nevastă-sa i-a născut doi gemeni. Da, Grigori a venit! Cum să nu? A venit, a fost rănit.

— A fost rănit?

— Păi sigur! A fost rănit la mână. L-au crestat peste tot, leit un câine de încăierare, de nici nu mai ştii ce are mai mult, decoraţii sau urme de răni.

— Şi cum arată dânsul, Grişka? întrebă Axinia tuşind şi luptându-se cu spasmul care îi strângea gâtlejul.

— Aşa cum a fost: cu nasul coroiat, tuciuriu la chip. Un turc ca toţi turcii, cum îi neamul lor.

— Nu de asta te-ntreb... A îmbătrânit sau nu?

— Dracu' să-l ştie! Poate să şi fi îmbătrânit niţel. Da' de vreme ce nevasta i-a făcut doi gemeni, se vede că nu prea a îmbătrânit.

— Ce frig e aici! zise Axinia, tremurând din umeri, şi ieşi.

Turnându-şi a opta ceaşcă de ceai, Emelian o petrecu pe Axinia cu ochii, apoi spuse încet, tărăgănându-şi vorbele, ca picioarele orbilor în mers:

— Auzi, otrava, lepra împuţită! Mai ieri umbla prin sat încălţată cu opinci, şi uite, acuşa, îţi spune: „Ce frig e aici!" Mi-e scârbă de asemenea muieri. Le-aş da eu, târfelor! Lepădătura dracului! S-o auzi: „E frig aici"... Căţea! Zău!

Supărat foc, nici nu-şi isprăvi a opta ceaşcă, se sculă, se închină şi plecă, privind semeţ în jurul lui şi murdărind dinadins cu cizmele duşumele curat spălate.

Tot drumul până acasă, rămase mohorât, ca şi stăpânul său. Mânia pricinuită de Axinia şi-o răcori pe cal, sfârcuindu-l cu biciul peste partea cea mai simţitoare şi spunându-i în bătaie de joc „boşorog" şi „bleg". Contrar obiceiului, Emelian nu schimbă nicio vorbă cu stăpânul, până la întoarcerea în Tatarski. Dar şi Serghei Platonovici păstra o tăcere plină de spaime.

8

În ajunul revoluţiei din februarie, Brigada I a uneia dintre diviziile de infanterie din rezerva Frontului de sud-vest, împreună cu Regimentul 27 de cazaci de Don, cu care fusese întărită, fu ridicată de pe front, urmând să fie trimisă în împrejurimile capitalei pentru reprimarea tulburărilor ce începuseră. Brigada o fost retrasă în spatele frontului, înzestrată cu echipament de iarnă nou-nouţ, hrănită foarte bine timp de o zi, apoi îmbarcată în vagoane şi pornită, dar evenimentele o luară înaintea trupelor ce se îndreptau spre Minsk: chiar în ziua plecării, umblau zvonuri stăruitoare, după care împăratul ar fi semnat actul abdicării la Marele cartier general al Comandantului suprem.

Brigada fu întoarsă de la mijlocul drumului. Ajuns în gara Razgon, Regimentul 27 primi ordin să debarce din vagoane. Liniile erau înţesate de trenuri. Pe peron forfoteau soldaţi cu panglici roşii la mantale, cu arme noi şi bune, de model rusesc, dar de provenienţă engleză. Mulţi dintre soldaţi erau iritaţi, privind cu teamă la cazacii care se adunau pe sotnii.

Ziua posomorâtă se apropia de sfârşit. Apa curgea murmurând de pe acoperişurile clădirilor din gară, băltoacele de pe linii, acoperite de pete lucioase de păcură, oglindeau în ele cerul noros şi cenuşiu ca o blană de oaie. Urletul locomotivelor de manevră răsuna înfundat, moale. Aliniat dincolo de magazii, regimentul în formaţie călare aştepta sosirea comandantului brigăzii. Picioarele cailor, ude până la chişiţă, abureau. Ciorile se lăsau îndrăzneţe pe pământ, în spatele trupei, şi ciuguleau cocoloaşele portocalii de balegă, ce aduceau cu nişte mere.

Comandantul brigăzii, călare pe un cal corbiu, voinic şi înalt, se apropie de cazaci, însoţit de comandantul regimentului. Încordă dârlogii, îşi roti privirea asupra sotniilor, apoi le vorbi, subliniind cu gesturi din mâna fără mănuşă cuvintele sale nehotărâte:

— Cazaci! Prin voinţa poporului, împăratul Nicolae al doilea, care a domnit până acum, ă... ă... a fost detronat. Puterea a trecut asupra Comitetului Provizoriu al Dumei de stat. Voi, împreună cu toată armata, aveţi îndatorirea să primiţi cu calm... ă... ă... ă... această ştire. Menirea cazacilor este să-şi apere patria împotriva duşmanilor din afară şi a... â... ă... adică, a celor din afară. Vom sta în afara tulburărilor iscate, lăsând populaţia civilă să aleagă căile ce duc spre organizarea noului guvern. Trebuie să stăm la o parte! Războiul este treaba armatei, nu politica... în zilele unor asemenea zguduiri... ă... ă... a tuturor temeliilor, noi trebuie să fim tari ca...

Generalul, militar bătrân şi cu totul mărginit, neobişnuit cu discursurile, se încurcă, pierzându-se în căutarea unei comparaţii, şi amuţi; sprâncenele îi jucau chinuitor pe faţa unsuroasă; sotniile aşteptau cu răbdare.

— ... ă... ă... ca oţelul. Datoria voastră ostăşească de cazaci vă îndeamnă să vă supuneţi şefilor voştri! Ne vom bate cu duşmanul, cu aceeaşi vrednicie ca şi înainte, iar mai departe – urmă un gest vag din mâna întoarsă undeva înapoi – Duma de stat să decidă soarta ţării. O să terminăm războiul şi atunci vom lua şi noi parte la viaţa internă a statului; dar deocamdată... ă... ă... ă... nu se poate. Nu putem să lăsăm armata... de capul ei. În armată nu trebuie să existe politică!

Peste câteva zile, în aceeaşi gară avu loc depunerea jurământului către Guvernul Provizoriu. Cazacii se duceau la mitinguri, adunându-se în grupuri mari, alcătuite din oamenii din aceleaşi staniţe, ţinându-se deoparte de soldaţii care inundau gara. După adunări, discutau cuvântările auzite, amintindu-şi fiecare cuvânt îndoielnic, supunându-l

cercetării. Fără să ştie de ce, toţi se aleseseră cu convingerea: dacă e libertate, s-a isprăvit cu războiul – şi combaterea acestei convingeri ferme deveni anevoioasă pentru ofiţerii care susţineau că Rusia este datoare să lupte până la sfârşit.

Starea de nehotărâre care pusese stăpânire pe vârfurile armatei după revoluţie avea urmări jalnice pentru cei de jos; se părea că statul-major al diviziei a şi uitat de existenţa brigăzii, împotmolită undeva, la mijlocul drumului. După debarcare, brigada îşi devorase hrana pe opt zile; soldaţii se duceau în grupuri prin satele din apropiere; la piaţă apăru, ca prin minune, spirt şi nu mai era o privelişte rară să întâlneşti grade inferioare şi ofiţeri beţi.

Smulşi, prin această misiune, din rostul îndatoririlor obişnuite, cazacii lâncezeau prin vagoane, aşteptau expedierea în ţinutul Donului (zvonul că rezerviştii vor fi demobilizaţi se întindea cu multă stăruinţă), îşi îngrijeau caii fără nicio tragere de inimă şi hoinăreau toată ziua prin piaţă, făcând negoţ cu obiectele de vânzare de care făcuseră rost pe poziţii: pături germane, baionete, ferăstraie, mantale, raniţe de piele, tutun...

Ordinul pentru întoarcerea pe front fu primit cu murmure pe faţă. Sotnia a doua refuză să plece, cazacii nu lăsară personalul feroviar să cupleze locomotiva la tren, dar comandantul îi ameninţă cu dezarmarea, şi agitaţia se domoli, apoi încetă. Trenurile au luat astfel calea frontului.

— Păi bine, fraţilor, cum vine asta? Libertate, libertate – şi noi iar să ne vărsăm sângele în război?

— Începe din nou vechiul *prijim*[34]!

— Da' atuncea la ce l-au mai gonit pe ţar?

— Cum era pe vremea lui, aşa îi şi acu!

— Tot aceiaşi nădragi, dar cu turul în faţă.

— Aşa-i, aşa-i!

— Şi până când o să mai ţină asta?

— De trei ani să nu mai iei mâna de pe armă!

Iată cam ce fel de vorbe se auzeau prin vagoane.

La o gară, nod de cale ferată, cazacii, ca şi cum s-ar fi înţeles între ei, săriră afară din vagoane şi înjghebară un miting, fără să asculte îndemnurile şi ameninţările comandantului de regiment. În zadar comandantul militar al gării şi bătrânul ei şef alergau prin glotimea cenuşie de mantale, rugându-i pe cazaci să treacă în vagoane şi să libereze

[34] Joc de cuvinte: „*prijim*" în loc de „regim". „*Prijim*" înseamnă strânsoare, asuprire.

liniile. Cu o atenţie încordată, cazacii ascultau cuvântarea unui uriadnic de la sotnia a treia. După el vorbi Manjulov, un cazac mic de statură şi arătos. Vorbe grele de mânie ţâşneau din gura lui cu buze albe, schimonosite de ură:

— Cazaci! Nu se poate una ca asta! Iar ne-au încurcat. Vor să ne înşele! Odată ce s-a făcut revoluţia şi s-a dat libertate întregului popor, înseamnă că trebuie să se isprăvească cu războiul, pentru că poporul şi noi nu vrem război! Bine zic? E adevărat?

— Adevărat!

— Ducă-se-n...

— Ni s-a scârbit la toţi!

— Uite, nu se mai ţin nădragii pe c... Tot război şi război?!...

— Nu mai vre-e-em!

— Hai acasă!

— Dă drumul la locomotivă! Fedot, desprinde-o!

— Cazaci! Staţi o clipă! Cazaci! Fraţilor! Dracilor, grijania şi Paştele... Fraţilor! zbiera Manjulov, încercând să acopere cu strigătul lui urletul a mii de guri... Staţi niţel! Nu-i zăpăciţi pe cei de pe locomotivă! N-avem nimic cu dânşii, dară e vorba de înşelăciune! Să vină blagorodnicia sa, domnul comandant al regimentului, să ne arate documentul: dacă ne cheamă într-adevăr pe front, sau aşa, numai din capriţul lor!...

Regimentul nu se îmbarcă în vagoane decât după ce comandantul, tulburat, abia stăpânindu-se, le citi cu buzele tremurătoare telegrama prin care regimentul era rechemat pe front – telegramă primită de la statul-major al diviziei.

Într-unul din vagoane, se aflau şase inşi din Tatarski, cazaci în Regimentul 27. Erau: Petro Melehov, unchiul lui Mişka Koşevoi – Nikolai Koşevoi, Anikuşka, Fedot Bodovskov, ţigănosul Merkulov, cu barba neagră şi creaţă şi cu ochii jucăuşi de un castaniu-deschis, şi Maximka Greaznov, vecinul Korşunovilor, un cazac uşuratic şi vesel, care îşi câştigase înainte de război faima de cel mai îndrăzneţ hoţ de cai, vestit în nenumărate staniţe. „Dacă Merkulov ar fura cai, ar merge, îi leit ţigan în toate – şi uite, nu fură! Da' tu, Maxim, când zăreşti şi o coadă de cal, te trec sudorile!", râdeau totdeauna cazacii de Greaznov. Maximka se înroşea, îşi închidea un ochi azuriu ca o floare de in, scăpa de ei printr-o şagă murdară: „Mama lui Merkulov s-a culcat c-un ţigan, iar a mea a pizmuit-o... Că de nu era aşa, în viaţa mea n-aş umbla după cai, Doamne fereşte şi păzeşte!"

Vântul răzbea prin toate crăpăturile vagoanelor, caii acoperiţi cu pături stăteau în faţa ulucelor înjghebate în grabă; în mijlocul vagonului, aşezate pe o moviliţă de pământ îngheţat, fumegau lemne ude, şi fumul înecăcios se scurgea prin uşa întredeschisă. Cazacii şedeau pe şei în jurul focului, uscându-şi obielele împuţite de sudoare şi de umezeală. Fedot Bodovskov îşi încălzea la foc picioarele goale, crăcănate. Un zâmbet de mulţumire juca pe chipul său de calmuc, cu pometi colţuroşi. Greaznov pungălea de zor cu sfoară pingeaua desprinsă şi vorbea cu o voce răguşită de fum, fără să se adreseze cuiva anume:

— Îmi amintesc, când eram mic, iarna, mă suiam pe cuptor, iară bunică-mea (trecuse atunci de o sută de ani) mă căuta pe pipăite de păduchi şi-mi spunea: „Ehei, drăguţul babei, Maximuşka! În vremurile de altădată, norodul nu trăia ca astăzi; trăia cu temeinicie, după rânduială, şi n-avea niciun fel de năpastă pe capul lui. Iar tu, dragul babei, ai să apuci o vreme când ai să vezi cum are să se încurce tot pământul cu sârme, iar în cerul albastru vor zbura păsări cu ciocul de fier, vor ciuguli oameni, aşa cum cioara ciuguleşte pepenii. Şi va fi molimă peste noroade, şi foamete, şi se va ridica fratele împotriva fratelui, şi feciorul împotriva lui tat-său. Va rămâne atâta lume, cât iarbă după foc...” Ei, continuă Maxim după o scurtă tăcere, şi s-a adeverit întocmai: au născocit telegraful – uite sârma! Iar pasărea de fier este ieroplanul. Pe câţi de-ai noştri nu i-a ciugulit? Are să vină şi foametea. Ai mei de-acasă seamănă acum numai pe jumătate din bucatele pe care le puneau în pământ altădată, şi fiecare gospodar face aşijderea. Numai bătrâni şi copii au mai rămas prin staniţe, iar de s-o întâmpla să fie şi un an rău, o veni ea şi foametea.

— Da’ fratele împotriva fratelui? Asta nu pare o gogoriţă? întrebă Petro Melehov, îndreptând focul.

— Mai aşteaptă, că are să ajungă norodul şi la asta! N-au să izbutească a rândui ocârmuirea şi s-or încăiera între dânşii! îşi dădu cu părerea Fedot Bodovskov.

— Aşa că tot noi am avea a potoli cazanul lui satan!

— Mai întâi, descurcă-te cu neamţul! râse Koşevoi.

— Ei, ne vom mai război şi gata!

Strâmbându-şi mutra spână de femeie, cu o spaimă prefăcută, Anikuşka strigă:

— Maică preacurată, dar până când avem să ne tot „războim”?

— Până când tu, scopitule, ai să te blăneşti cu păr! îl înţepă Koşevoi.

Cei din jurul focului izbucniră în hohote de râs. Petro se înecă de fum;

tuşea, privind la Anikuşka cu ochii plini de lacrimi, şi-l arăta cu degetul întins.

— Părul e un prost, bolborosi stingherit Anikuşka, creşte şi el acolo unde nu trebuie. Degeaba te legi de oameni, Koşevoi!

— Nu, ajunge! Ne-am săturat până peste cap! izbucni Greaznov. Noi stăm aici, în ticăloşie, ne prăpădim de păduchi, iar cei de acasă se zbat în sărăcie, se usucă, încât n-ar curge o picătură de sânge dacă i-ai tăia cu cuţitul!

— Da' tu de ce sari în sus? întrebă în derâdere Petro, morfolindu-şi mustaţa de culoarea grâului.

— Ştie lumea de ce... răspunse Merkulov în locul lui Greaznov, ascunzându-şi cu grijă zâmbetul în barba-i creaţă de ţigan. Ştie lumea; i s-a urât cazacului, grozav îi de chinuit... Uneori, văcarul îşi scoate cireada la iarbă; câtă vreme soarele n-a zvântat roua, vitele stau şi pasc, dar după ce se înalţă cât vârful de stejar, când ies tăunii şi când încep să hărţuiască vitele, atuncea... Merkulov aruncă o privire hâtră celor din jur şi continuă, întorcându-se către Petro: Atuncea, domnule vagmistru, le-apucă strechea! Ce să mai vorbim, o ştii şi tu? Doar nu-mi eşti dintre boieri, că ai umblat şi tu la boi! Şi, de obicei, numai iată că o vacă îşi ridică coada pe spinare, muge şi... la goană. Iară după ea, toată cireada. Văcarul după ea: vai şi aoleu! Dar ce să le faci? Zboară dobitoacele, toată cireada, uite aşa cum mergem noi la atac, la Nezviska, împotriva nemţilor. Cum să încerci a le opri?

— Şi unde vrei s-aduci vorba?

Merkulov întârzie cu răspunsul. Îşi înfăşură în jurul degetului un smoc de păr din barba neagră ca smoala, îl trase cu îndârjire şi răspunse cu adâncime şi fără zâmbet:

— Suntem în al treilea an de război... aşa-i? Sunt vreo trei ani de când ne-au băgat în tranşee. De ce şi pentru ce – nu pricepe nimeni! Uite de ce o spun: în curând, vreun Greaznov sau vreun Melehov o va rupe la fugă de pe front, iară după el, regimentul, iară după regiment, armata... Ajunge!

— Iată unde băteai şaua...

— Da! Aia-i! Că nu-s orb, văd că totul se ţine de un fir de păr. Îi de ajuns să strigi numai: „Haide!", şi totul va crăpa ca un suman putred. Îi al treilea an, soarele ne stă cât vârful de stejar.

— Ia-o mai domol! îl sfătui Bodovskov. Că Petro... doar îi vagmistru...

— Parcă nu m-am atins niciodată de un camarad! izbucni Petro.

— Nu te supăra! Am spus şi eu în şagă...

Bodovskov se fâstâci, îşi mişcă degetele noduroase de la picioarele desculţe, se sculă şi ţopăi spre uluc.

În colţ, lângă cuburile de fân presat, vorbeau încetişor cazacii din alte sate. Numai doi erau din Karghinski: Fadeev şi Karghin; ceilalţi opt erau din diferite sate şi staniţe.

Peste puţin timp, purceseră un cântec. Îl începu cazacul Alimov de la Cir. Încercă să joace, dar cineva îl plesni cu palma peste spinare şi răcni cu o voce răguşită de răceală:

— La loc comanda!

— Ei, voi, copii orfani, veniţi colea la foc! îi îmbie Koşevoi.

Aruncă pe foc nişte uscături, rămăşiţe dintr-un gard dărâmat la o haltă. La lumina flăcării, înteţiră cântecul cu mai multă voioşie:

Lâng-o biserică aşteaptă
Un cal ca de război gătit.
Nepot, bunică-ntr-o ogradă
Plâng cu nevasta-n chin cumplit,
Iar din lăcaşul sfânt apare
Cazacul la război chemat;
Nevasta îi aduce calul,
Nepotul suliţa i-a dat...

În vagonul următor, o armonică, fornăia din burduf, ardea un „cazacioc". Tocurile cizmelor bocăneau nemilos în podeaua de scânduri, cineva scâncea, ţipa cu o voce urâtă:

Cât de-amar mi-e traiul trist,
De sub jugul greu ţarist!
Tot cazacu-i chinuit,
Viaţa-i de nesuferit.
Pugaciov, cu-nflăcărare,
Ne trimite a lui chemare:
„Atamani, şi voi, cazaci!..."

Un al doilea, acoperind vocea celui dintâi, guiţa într-un vârtej de cuvinte, nemaipomenit de subţire şi repede:

Supuşi, noi ţarul îl slujim,

După muieri ne tânguim.
Muieri găsi-vom, n-om jeli
De ţar… nu ne-om sinchisi!
Zi-i-nainte, arde-i, zi!
Uu-uh! *Uh*! *Uh*! *Ha*!
Ha-ha-hu-ho-hu-ba-ba!

Cazacii îşi isprăviseră demult cântecul şi, trăgând cu urechea la gălăgia infernală ce sporea în vagonul vecin, îşi făcură cu ochiul, cu zâmbete de îngăduinţă. Petro Melehov nu se putu stăpâni, pufnind de râs:

— I-au apucat toţi dracii!

În ochii căprui, cu scântei galbene, ai lui Merkulov, sclipiră licurici veseli; el sări în picioare, prinzând ritmul, bătând tactul cu vârful cizmei, cu o iuţeală uimitoare – şi deodată, izbind în podea cu piciorul, începu să joace în cerc, lăsându-se pe vine, cu mişcări uşoare, legănate. Toţi jucară, unul după altul, înfierbântându-se în zbucium. Sunetele armonicii cu două rânduri de clape de la vecini încetaseră de mult; de acolo se auzeau acum înjurături răguşite şi grele. Aici toţi jucau nebuneşte, speriau caii, şi nu isprăviră decât atunci când Anikuşka, întărâtat la culme, se prăbuşi cu târtiţa pe foc, în timp ce făcea o figură de joc neobişnuit de întortocheată. În hohotele tuturor, Anikuşka fu ridicat, şi cazacii îi cercetară îndelung, la lumina unui muc de lumânare, nădragii noi-nouţi, cu o gaură de toată frumuseţea arsă la şezut, şi poalele scurtei vătuite, pârlită şi ea.

— Leapădă nădragii! îl sfătui Merkulov, compătimindu-l nevoie mare.

— Ai înnebunit, ţigane? Şi cu ce să umblu?

Merkulov cotrobăi prin coburi şi scoase o cămaşă femeiască de pânză. Focul fu aţâţat din nou. Merkulov ţinea cămaşa de bretelele înguste şi spuse, gemând de râs, cu trupul aplecat înapoi:

— Iată! Of! Of! Am furat-o de pe gard, la gară… O păstram pentru obiele… Of! N-am s-o stric. Ia-o!

Îmbrăcându-l cu de-a sila pe Anikuşka, fără să le pese de înjurăturile lui, oamenii nechezau atât de grozav şi cu atâta voioşie, încât capete curioase se iviră din uşile vagoanelor vecine, iar nişte voci pizmăreţe răsunară în noapte:

— Ce-i cu voi?

— Ai dracului armăsari!

— Ce v-a apucat, nebunilor?!

— Aţi dat de bine, cu vreo năucă la aşternut?

La oprirea următoare, îl aduseră pe armonistul de la vagonul din faţă; o mulţime de cazaci veniră din alte vagoane, dărâmară ulcele, îmbulzindu-se, îngrămădind caii de pereţi. În mijlocul micului cerc, juca Anikuşka. Cămaşa de noapte, albă, care aparţinuse pesemne vreunei muieri zdravene, îi era prea lungă, i se încurca între picioare, dar zbierătul şi râsetele îl aţâţau, zorindu-l să joace până la istovire.

Stelele licăreau dureros deasupra Bielorusiei, scăldată în sânge. Bezna nopţii dispărea în abisul cerului, aburind. Vântul hoinărea pe pământul plin de mirosurile amare de frunziş mort, de argilă ruginie şi umedă, de zăpada lui martie...

9

După douăzeci şi patru de ceasuri, regimentul se afla iarăşi în apropierea frontului. Trenul fu oprit la o gară, nod de cale ferată. Vagmiştrii transmiseră ordinul: „Debarcarea!" Cazacii scoteau grăbiţi caii pe punţi înclinate, îi înşeuau, dădeau fuga-n vagoane după lucruri uitate în grabă, aruncau de-a dreptul pe gresia umedă a terasamentului baloturile zbârlite de fân, forfoteau prin gară.

Ordonanţa comandantului de regiment îl chemă pe Petro Melehov.

— Du-te la gară, te cheamă comandantul! Potrivindu-şi centura, Petro se îndreptă fără grabă spre peron.

— Anikei, să ai grijă de calul meu! îl rugă pe Anikuşka.

Acesta umbla fără rost pe lângă cai. Anikuşka privi tăcut în urma lui, şi îngrijorarea de pe faţă i se amesteca de astă dată cu obişnuita sa expresie de plictiseală. Petro păşea, cercetându-şi cizmele stropite de ocrul argilei lichide şi întrebându-se de ce oare avea nevoie de el comandantul regimentului. Apoi, luarea-aminte i se opri la un mic grup de oameni care se adunaseră la capătul peronului, lângă rezervorul cu apă fierbinte. Se apropie, trăgând cu urechea. Vreo douăzeci de soldaţi împresuraseră un cazac înalt, roşcovan, care stătea cu spatele la rezervor, în atitudinea stângace a unei fiare încolţite. Petro întinse gâtul, privi la faţa bărboasă a cazacului zdravăn şi roşcovan, cu cifra „52" pe epoletul albastru de uriadnic. Chipul îi era cunoscut parcă, şi, deşi nu-şi lămurea bine, nu se mai îndoi că-l văzuse undeva şi cândva.

— Şi cum ţi-a trăsnit prin cap? Degeaba ţi-au mai pus galonul! îl dojenea răutăcios pe cazacul roşcovan un voluntar cu faţa pistruiată,

isteaţă.

— Ce este? întrebă Petro, atingând umărul unui rezervist întors cu spatele la el.

Omul răsuci capul şi răspunse în silă:

— Au prins un dizertor... Un cazac de-ai voştri.

Încordându-şi cugetul, Petro se silea să-şi aducă aminte unde a mai văzut el acest chip lat de cazac zdravăn, cu mustăţi şi sprâncene roşcate. Fără să răspundă întrebărilor sâcâitoare ale voluntarului, cazacul sorbea încet apa caldă dintr-o cană de alamă, meşterită dintr-un tub de proiectil, şi muşca dintr-un pesmete negru, muiat în apă. Ochii săi bulbucaţi, aşezaţi departe unul de altul, erau pe jumătate închişi; mesteca şi înghiţea, mişcându-şi sprâncenele, privind în jos şi în lături. Lângă el, ţinându-şi arma de baionetă, stătea un soldat voinic şi vârstnic, care-l escorta. Vlăjganul dezertor sorbi ultima picătură din cană, îşi lunecă ochii osteniţi peste chipurile soldaţilor care-l cercetau fără prea multă omenie, şi în aceiaşi ochi albaştri, cu o uitătură blajină de copil, scânteie subit o flacără de îndârjire. Înghiţi în pripă, îşi trecu limba peste buze şi strigă cu o voce aspră, de bas:

— Ce minune aţi găsit? Nici nu lăsaţi omul să halească, lepre ce sunteţi! Ce, n-aţi văzut un om în viaţa voastră?

Soldaţii izbucniră în râs, iar Petro, îndată ce auzi glasul dezertorului, îşi aduse aminte subit – aşa cum se întâmplă totdeauna – că acest voinic era din satul Rubejin, staniţa Elanskaia, că îl chema Fomin şi că el, Petro, şi cu taică-său voiseră să cumpere de la dânsul un tăuraş de trei ani la iarmarocul anual din Elanskaia, încă înainte de război.

— Fomin! Iakov! strigă el, făcându-şi loc printre oameni până la cazac.

Cu o mişcare stângace, stingherită, omul puse cana la loc, pe rezervor, apoi rosti, mestecând înainte şi uitându-se la Petro cu ochii stânjeniţi şi zâmbitori:

— Nu te cunosc, frăţioare...

— Păi, nu eşti din Rubejin?

— Sunt. Da' tu nu eşti din Elanskaia?

— Din Vioşenskaia sunt. Iar de ţinut eu te ţin minte; acum vreo cinci ani, eu şi cu taica ne târguiam cu tine pentru un tăuraş, la iarmaroc...

Cu acelaşi zâmbet stingherit de copil, Fomin se silea, pesemne, să-şi aducă aminte.

— Nu, am uitat! Nu-mi aduc aminte, în ruptul capului! mărturisi el cu vădită părere de rău.

— Ai fost la 52?

— Da, la 52.

— Va să zică, ai fugit! Cum aşa, frate?

În răstimp, Fomin îşi descoperise capul şi scosese din căciulă o pungă de tutun, destul de ponosită. Gheboşându-se, vârî căciula subsuoară, rupse un colţ de hârtie şi abia după asta îl fulgeră pe Petro cu o privire aspră, cu umede sclipiri.

— Nu mai este chip să răbdăm, frăţioare! rosti el surd. Privirea îl sfredeli pe Petro. Înghiţi în sec şi îşi mozoli între buze mustaţa gălbuie.

— Hai, fraţilor, isprăviţi tot ce mai aveţi de vorbit, ca să nu înghit eu şopârle din pricina voastră! oftă santinela, săltându-şi arma pe umăr. Hai, tătucule!

Fomin vârî grăbit cana în traistă, îşi luă rămas bun de la Petro, privind undeva într-o parte, şi se îndreptă spre comenduirea gării, cu pasul său legănat şi greoi, de urs.

La gară, în sala fostului bufet de clasa I, comandantul regimentului şi doi comandanţi de sotnii şedeau aplecaţi la o măsuţă.

— Te faci aşteptat, Melehov! mormăi colonelul, clipind din ochii osteniţi şi încruntaţi.

Petro ascultă comunicarea despre trecerea sotniei la dispoziţia statului-major al diviziei, împreună cu ordinul de a supraveghea cazacii, fără să-i slăbească o clipă, comunicând comandantului sotniei despre orice schimbare în purtările lor. Privea în ochii colonelului fără să clipească, asculta smirnă, dar în cugetul lui stăruia necontenit privirea umedă şi scânteietoare a lui Fomin, ca şi vorbele-i domoale: „Nu mai este chip să răbdăm, frăţioare..."

Ieşind din căldura umedă a clădirii, se îndreptă spre sotnie. Tot acolo, în gară, staţiona trenul regimentar. Apropiindu-se de vagon, Petro zări mai mulţi cazaci, printre care şi potcovarul sotniei. De îndată ce dădu ochi cu dânsul, îi pieri din amintire chipul lui Fomin şi tot ce-au vorbit amândoi şi îşi iuţi paşii, cu gând să ia înţelegere pentru potcovitul calului (în clipa aceea Petro era stăpânit de grijile şi necazurile de toate zilele), dar din spatele vagonului roşu se ivi o femeie cu un prea frumos şal alb de lână, îmbrăcată într-alt fel decât femeile din ţinuturile polono-bieloruse. Portul ciudat, cunoscut parcă, al femeii, îl făcu să se uite mai stăruitor. Pe neaşteptate, femeia se întoarse cu faţa spre el şi grăbi să-l întâmpine cu mişcări line din umeri, unduindu-şi uşurel mijlocul de fetişcană. Şi astfel Petro îşi recunoscu nevasta după acest umblet sprinten, şerpuitor, chiar

înainte de a-i desluşi chipul. Un fior plăcut îi săgetă inima. Bucuria era cu atât mai mare, cu cât venise mai pe neprevăzute. Încetinindu-şi dinadins pasul, pentru ca cei de la trenul regimentar, care îl urmăreau cu privirile, să nu creadă că-i bucuros peste măsură, Petro merse în întâmpinarea Dariei. O îmbrăţişă cu aer grav, o sărută de trei ori, dar o adâncă zguduire lăuntrică i se înscrise pe chip; îi tremurau buzele, voia s-o întrebe ceva, limba parcă nu mai asculta de el.

— Nu te aşteptam! îngăimă în cele din urmă.

— Hulubaşul meu!... Vai! Cum te-ai mai schimbat! Daria plesni din palme. Parcă eşti altul. Uite, am venit să te văd. Ai noştri nu mă lăsau: „Unde te duci?" Da' eu îmi ziceam: „Nu, hai să mă duc, să-mi văd bărbăţelul", sporovăi ea, strângându-se la pieptul bărbatului şi privindu-l în ochi, cu ochii ei deodată umezi.

Iar în faţa vagoanelor se îmbulzeau cazacii, tuşeau urmărindu-i, schimbau ocheade cu tâlc, se perpeleau de pizmă.

— A dat norocul pe Petro...

— Nu, lupoaica mea n-are să vină aşa!

— Ei ce-i pasă? Stă şi ea fără Nikolai, cu alţi zece-n rai!

— De şi-ar lăsa Melehov muierea plutonului său, măcar pe-o noapte! Pentru cât suntem noi de postiţi! Uliuliu!

— Hai să plecăm, băieţi! Ţi se rupe inima, uitându-te cum se dă la dânsul!

În clipa aceea, Petro nu-şi mai amintea hotărârea să-i tragă nevestei o bătaie soră cu moartea; o dezmierda în faţa tuturor, îi mângâia sprâncenele arcuite cu degetul său mare, îngălbenit de tutun, era plin de bucurie. Daria uitase şi ea cum, cu două nopţi în urmă, se culcase în vagon cu un felcer veterinar de la dragoni, cu care mergea împreună de la Harkov la regiment. Felcerul avea mustăţi negre, neobişnuit de stufoase, dar toate acestea se întâmplaseră cu două nopţi în urmă, iar acum îşi îmbrăţişa bărbatul cu lacrimi de sinceră bucurie, privindu-l cu ochii ei neprihăniţi şi senini.

10

După înapoierea din concediu, esaulul Evgheni Listniţki primi ordinul de mutare la Regimentul 14 de cazaci de Don. Nu se mai prezentă la regimentul său, de unde fusese nevoit să fugă într-un chip atât de ruşinos

încă înainte de revoluţia din februarie, ci trecu direct la statul-major al diviziei, iar şeful de stat-major, un tânăr general cu nume vestit în nobilimea căzăcească din ţinutul Donului, îi obţinu lesne mutarea.

— Ştiu, esaule, îi spuse el lui Listniţki, închizându-se cu dânsul în camera sa, ştiu că-ţi va fi greu să lucrezi în vechile condiţii, căci cazacii sunt porniţi împotriva dumitale, numele dumitale le este odios şi desigur că e mai prudent să mergi la Regimentul 14. Ofiţerii de acolo sunt aleşi pe sprânceană, toţi unul şi unul; de altfel, şi cazacii sunt mai dintr-o bucată şi mai simpli, cei mai mulţi originari din staniţele din sudul districtului Ust-Medveditkaia. Acolo o să te simţi mai bine. Generalul tăcu o clipă. Mi se pare că eşti fiul lui Nikolai Alexeevici Listniţki? întrebă şi, după ce primi un răspuns afirmativ, continuă: Din partea mea, te pot asigura că noi preţuim ofiţeri ca dumneata. În timpurile noastre, chiar şi în sânul ofiţerimii, cei mai mulţi sunt nişte talere cu două feţe. Nu-i nimic mai uşor decât să-ţi schimbi credinţa sau chiar să te închini la doi zei deodată!... termină cu amărăciune şeful statului-major al diviziei.

Listniţki primi cu bucurie ordinul de mutare. Plecă în aceeaşi zi la Dvinsk, unde se afla Regimentul 14, iar peste o zi se prezentă la comandantul regimentului, colonelul Bîlkadorov, şi constată cu satisfacţie adevărul celor spuse de şeful statului-major al diviziei; ofiţerii erau în majoritate monarhişti, iar cazacii, printre care o treime de credinţă veche, originari din staniţele Ust-Hopiorskaia, Kumîljenskaia, Glazunovskaia şi altele, n-aveau defel o stare de spirit revoluţionară, depuseseră în silă jurământul de credinţă către Guvernul Provizoriu, nu prea se descurcau în evenimentele ce clocoteau în jurul lor şi nici nu voiau să se orienteze în vreun fel; în comitetul regimentului şi în comitetele sotniilor fuseseră aleşi cazaci slugarnici şi potoliţi... Listniţki răsuflă bucuros în mediul nou.

Găsi printre ofiţeri doi foşti camarazi din Regimentul de gardă „Atamanski", care se ţineau la o parte. Ceilalţi erau uimitor de uniţi, toţi aveau aceleaşi convingeri şi vorbeau deschis despre restaurarea dinastiei.

Regimentul rămase vreo două luni în cantonament la Dvinsk, strâns într-un mănunchi puternic, odihnit şi reorganizat. Înainte de aceasta, sotniile date la diviziile de infanterie hoinăreau în tot sectorul de front dintre Riga şi Dvinsk, dar în aprilie o necunoscută mână grijulie adună laolaltă toate sotniile, şi astfel regimentul fu gata de acţiune. Struniţi cu o severă supraveghere ofiţerească, cazacii ieşeau la instrucţie, îşi hrăneau bine caii, duceau o viaţă de melc, cumpănită, fără nicio înrâurire de afară.

Unii dintre dânşii aveau prepusuri vagi cu privire la adevărata sortire a

regimentului, dar ofiţerii spuneau fără înconjur că, într-un viitor apropiat, regimentul, condus de nişte mâini agere, va şti să întoarcă roata istoriei.

În apropiere, frontul clocotea. Armatele se zvârcoleau în pârjolul morţii, le lipsea muniţia, nu le ajungea hrana, trupele întindeau nenumărate mâini spre vorba nălucă „pace"; ele primeau în chipuri diferite pe cârmuitorul provizoriu al republicii, Kerenski, şi, îndemnate de ţipetele lui isterice, se poticneau în ofensiva din iunie[35]; mânia coaptă în sânul oştirilor se încingea şi fierbea în clocote, asemenea apelor dintr-un pârâiaş împins la suprafaţă de izvoare subpământene...

Dar la Dvinsk cazacii trăiau în tihnă, netulburaţi; stomacurile cailor mistuiau ovăz şi turte oleaginoase; necazurile îndurate pe front se ogoiau în amintirea cazacilor, ofiţerii frecventau regulat cercul militar, aveau mâncare bunicică la popotă, discutau aprig despre destinele Rusiei...

Toate acestea ţinură până la începutul lui iulie. În ziua de 3, sosi ordinul: „Să plece, fără nicio clipă de întârziere!" Eşaloanele regimentului luară calea Petrogradului. În ziua de 7 iulie, copitele cailor căzăceşti tropoteau pe străzile capitalei, acoperite de solzii pavajului de lemn.

Regimentul fu încartiruit pe Nevski Prospekt. Sotniei lui Listniţki i se orândui localul gol al unei întreprinderi comerciale. Cazacii erau aşteptaţi cu nerăbdare şi cu bucurie, lucru dovedit cu prisosinţă de grija cu care autorităţile din capitală pregătiseră din vreme clădirile destinate pentru cazaci. Pereţii proaspăt spoiţi erau de o albeaţă orbitoare, duşumelele proaspăt spălate sclipeau de curăţenie, paturile de scânduri de brad miroseau plăcut a răşină; încăperea luminoasă şi curată era aproape confortabilă. Cu ochii micşoraţi după sticlele ochelarilor, Listniţki cercetă amănunţit localul, din punct de vedere al confortului, şi recunoscu că nu mai rămânea nimic de dorit. Satisfăcut de inspecţie, se îndreptă spre ieşire, însoţit de un delegat al administraţiei municipale, om scund şi elegant îmbrăcat, care fusese însărcinat cu primirea cazacilor; dar în aceeaşi clipă se petrecu un incident anapoda: ţinându-se de clanţa uşii zări pe perete un desen zgâriat cu măiestrie şi cu cine ştie ce unealtă ascuţită – un cap de câine cu dinţii rânjiţi şi o mătură. Se vădea că vreunul din muncitorii care trudiseră la faţuiala clădirii îi cunoştea prea bine destinaţia...

— Ce-i cu asta? întrebă Listniţki pe delegatul însoţitor. Sprâncenele lui

---

[35] Este vorba de ofensiva din 18.VI (1.VII) 1917 a armatelor de pe Frontul de Sud-Vest, iniţiată de Guvernul Provizoriu.

se încruntau cu un început de tremur.

Omul cerceta desenul cu ochi iuţi ca de şoarec, trăgând fioros aerul pe nări. Sângele îi năvăli în obraz atât de vajnic, încât până şi gulerul scrobit al cămăşii se coloră parcă în trandafiriu...

— Iertare, domnule ofiţer... O mână de răufăcător...

— Sper că această emblemă a *opricinicieiˢ*[36] a fost mâzgălită aici fără ştirea dumitale?

— Vai! Cum se poate?! E o mârşăvie bolşevică... A îndrăznit cine ştie ce ticălos!... Dau ordin numaidecât să se văruiască zidul! Nemaipomenit, lua-i-ar dracul să-i ia!... Iertaţi... un incident aşa de stupid... Îmi daţi voie să vă asigur că-mi dogoreşte obrazul de asemenea ticăloşie, săvârşită de-o mână străină...

Listniţki simţi o pornire de sinceră milă pentru cetăţeanul atât de adânc tulburat şi strivit de ruşine. Îşi îmbună privirea gheţoasă şi neîndurată, rostind cu cea mai desăvârşită stăpânire de sine:

— E o mică eroare de calcul din partea artistului; asta deoarece cazacii n-au habar de istoria Rusiei. Din aceasta nu reiese însă că putem tolera o astfel de conduită faţă de noi...

Delegatul zgâria, rădea de zor cu unghia tare, dichisită, desenul săpat în tencuială, murdărindu-şi paltonul scump, din stofă englezească, cu praful alb ce ningea pe dânsul, se înălţa în vârful picioarelor, atingând zidul. Listniţki îşi ştergea ochelarii şi zâmbea, dar totodată un gând veninos şi aprig stăruia în el:

„Iată ce primire ni se face şi iată reversul celor aparente, de faţadă! E oare cu putinţă să arătăm în chip de opricinicie în ochii întregii Rusii?", se întreba el îngândurat, luând-o prin curte, spre grajduri, şi ascultând cu indiferenţă şi fără nicio atenţie vorbele delegatului care-l urma, grăbind pasul.

Razele soarelui cădeau aproape vertical în puţul adânc şi larg al curţii. Aplecaţi în afară pe ferestrele caselor cu mai multe etaje, locatarii cercetau cu privirea pe cazacii care umpleau toată curtea; sotnia îşi instala caii în grajd. Cazacii, după ce-şi isprăviseră treburile, se adunaseră în mici grupuri şi şedeau pe vine la umbra zidurilor.

— De ce nu mergeţi înăuntru, băieţi? întrebă Listniţki pe cei care se aflau mai aproape.

---

[36] *Opricinina* – regimul politic din timpul lui Ivan cel Groaznic; forţele militare şi poliţieneşti ale acestui regim.

— Avem timp, domnule esaul...

— Are să ni se urască şi acolo.

— Întâi să ne aşezăm caii şi pe urmă...

Listniţki inspectă localul depozitului destinat pentru grajduri şi rosti cu încruntare, silindu-se să-şi afirme o severă nemulţumire faţă de delegatul municipiului:

— Luaţi contact cu cine trebuie şi înţelegeţi-vă cu ei pentru următorul lucru: avem nevoie aici încă de o uşă. Doar nu ne putem mulţumi numai cu trei uşi, la o sută douăzeci de cai! Altfel, în caz de alarmă, va trebui jumătate de oră ca să-i putem scoate afară... Ciudat! Cum de nu s-a ţinut seama din vreme de această împrejurare? Voi fi nevoit să raportez cazul comandantului de regiment.

După ce primi imediat asigurarea că se vor face încă două uşi, nu numai una, şi chiar astăzi, nu mâine, Listniţki, îşi luă rămas bun de la delegat, îi mulţumi cam cu zgârcenie pentru toate, dădu dispoziţii pentru numirea plantoanelor şi urcă la etajul întâi, în locuinţa provizorie a ofiţerilor sotniei. Descheindu-şi din mers nasturii de la veston, ştergându-şi sudoarea ce-i curgea şiroaie de sub cozoroc, sui scara de serviciu, savurând calmul răcoros şi puţin umed al camerelor. În apartament nu se afla nimeni, în afară de podesaulul Atarşcikov.

— Dar unde-s ceilalţi? îl întrebă Listniţki, tolănindu-se pe patul acoperit cu pânză de cort şi dându-şi greu la o parte picioarele cu cizmele prăfuite.

— Pe stradă. Cercetează Petrogradul.

— Şi tu?

— Ştii, pentru mine nu face! Abia ne-am instalat aici şi marş în oraş? Uite, citesc despre ceea ce s-a petrecut aici, acum câteva zile. E interesant!

Listniţki rămase culcat şi tăcut, simţind răcoarea plăcută a cămăşii lipită de spinare şi udă leoarcă. Îi era lene să se scoale şi să se spele; îl răzbea oboseala drumului. Dar, biruindu-se cu un tresărit de îndârjire, se sculă şi chemă ordonanţa. Se primeni, se spălă îndelung, sforăind de plăcere, apoi îşi frecă cu prosopul gros gâtul plin, cu dunga arămie a arşiţelor.

— Spală-te, Vanea, îl sfătui şi pe Atarşcikov. Vei vedea că parcă lepezi un munte de pe umeri! Ei, şi în ziare ce mai scrie?

— Să mă spăl şi eu zici? Poate că n-ar fi rău! Hm! Ce scrie în ziare?... Manifestaţia bolşevicilor, măsuri luate de guvern. Ia, citeşte şi tu!...

Înviorat de spălătura zdravănă, Listniţki luă ziarul, dar se pomeni

chemat de comandantul regimentului. Se ridică în silă, îşi îmbrăcă vestonul nou care mirosea a săpun şi se mototolise urât în timpul călătoriei, îşi încinse sabia şi ieşi pe Nevski Prospekt. După ce traversă bulevardul, se răsuci să cerceteze mai amănunţit cu privirea casa în care era cantonată sotnia. Văzută din afară, casa nu se deosebea cu nimic de celelalte; avea patru etaje, era căptuşită cu gresie cenuşie şi poroasă şi se alinia perfect în şiragul altor case aidoma cu ea. Aprinzându-şi ţigara, Listniţki o luă încet pe trotuar. Deasupra talazurilor mulţimii, se legăna spuma pălăriilor de paie bărbăteşti, pălării tari, şepci, pălăriuţe de damă, simple dar elegante, uneori mai pretenţioase. În acest puhoi se ivea, ca o apariţie democratică, câte o pată verzuie de chipiu militar şi care dispărea de îndată, înghiţită de nesfârşita împestriţare a culorilor.

O briză înviorătoare şi răcoroasă bătea dinspre mare, dar, spărgându-se în masivele verticale ale clădirilor, se destrăma în adieri slabe, şovăielnice. Pe cerul de oţel, cu nuanţe palide, liliachii, se scurgeau norii spre sud, iar crestele lor zimţate, albe ca laptele, se profilau în relief. O zăpuşeală greoaie ce precede ploile apăsa oraşul. Mirosea a asfalt încins, a benzină arsă, a marea de alături, a vagi şi tulburătoare parfumuri de femeie, a sumedenie de alte efluvii amestecate şi indivizibile, ce dau împreună un miros propriu fiecărui mare oraş, cu mulţimi fără număr.

Fumându-şi ţigara, Listniţki mergea încet pe marginea dreaptă a trotuarului, surprinzând din când în când privirile piezişe şi respectuoase ale trecătorilor. La început se simţea oarecum stingherit de vestonul său boţit şi de chipiul său cam uzat; dar în cele din urmă îşi spuse că unui combatant n-are de ce să-i fie ruşine de echipamentul său şi mai cu seamă lui, care chiar în ziua aceea coborâse din tren.

Pe trotuare cădeau pete de umbră galben-verzuie, cernută încet prin pânzele întinse deasupra intrărilor marilor magazine şi cafenele. Vântul legăna pânza arsă de soare, smucind-o; petele de pe trotuare se mişcau şi săreau, lunecând pe sub picioarele oamenilor. Chiar la această oră de după amiază, Nevski Prospekt era ticsit de lume. Listniţki, care în anii de război se dezobişnuise de viaţa de oraş, sorbea cu o voioasă plăcere larma nenumăratelor sunete în care se împleteau râsete, claxoane, ţipetele vânzătorilor de ziare, şi se simţea printre ai săi, în mijlocul acestei mulţimi de oameni bine îmbrăcaţi şi bine hrăniţi.

„Ce mulţumiţi sunteţi voi toţi acum, ce bucuroşi, ce fericiţi sunteţi – negustori, misiţi de bursă, funcţionari de toate rangurile, moşieri şi oameni cu sânge albastru în vine! Dar ce-a fost cu voi, cu trei zile în

urmă?, îşi zicea el totodată. Cum arătaţi voi atunci când plebea şi soldăţimea curgea ca fonta topită pe acest bulevard, pe aceste străzi? La drept vorbind, sunt şi nu sunt bucuros să vă văd! Şi nici nu ştiu dacă trebuie să mă bucur că vă simţiţi aşa de bine...”

Încercă să-şi analizeze simţămintele dedublate, să le descopere izvoarele, şi ajunse uşor la concluzia că gândurile şi simţămintele lui se explică prin faptul că războiul şi toate peripeţiile prin care trecuse îl îndepărtaseră de această adunătură de oameni sătui şi mulţumiţi.

„Uite-l pe acesta, tânăr şi bine hrănit, se gândea el, întâlnind privirile unui bărbat gras, cu obrajii rumeni şi fără mustăţi. De ce nu-i pe front? Probabil că e fiul vreunui fabricant sau al vreunui negustor mai mare şi s-a eschivat, puşlamaua, de la prestarea serviciului militar. Ce-i pasă de patrie? «Lucrează pentru apărarea ţării», se îngraşă, stă în confort, iubeşte femei...”

„Dar în definitiv, de partea cui eşti tu?, îşi puse el singur întrebarea şi conchise cu un zâmbet: Desigur, tocmai cu aceştia. Ei poartă o părticică din mine, iar eu sunt o părticică din ambianţa lor. Posed, într-o măsură oarecare, tot ce este bun sau rău în ei. Poate că am obraz ceva mai subţire decât porcul acesta gras; poate că tocmai de aceea reacţionez mai dureros la toate şi desigur că tocmai de aceea îmi fac cinstit datoria în război şi nu «lucrez pentru apărare», şi tocmai de aceea, atunci, iarna, la Moghiliov, când l-am văzut pe împăratul detronat plecând cu automobilul de la Marele cartier general, când i-am văzut buzele crispate de durere şi mâna care a înţepenit neputincioasă pe genunchi într-o atitudine plină de tragism inexprimabil, m-am prăbuşit în zăpadă şi am plâns cu hohote, ca un copil. Uite, eu în mod cinstit nu accept revoluţia, n-o pot accepta! Şi inima, şi raţiunea mi se revoltă împotriva ei. Îmi voi da viaţa pentru ceea ce a fost, mi-o voi da fără şovăire, fără grandilocvenţă, simplu, ostăşeşte. Dar câţi inşi ar accepta să facă la fel?”

Cu faţa palidă, retrăi în amintire, cu cea mai mare şi tulburătoare limpezime, acel sfârşit de zi de februarie: reşedinţa guvernatorului, grilajul de fontă acoperit de brumă şi zăpada în dosul lui, vărgată de razele roşiatice ale soarelui în asfinţit, acoperit de un val rece şi plutitor. Cerul de dincolo de malul înclinat al Niprului era muiat în azur, în cinabru, în roşeaţă aurie; totul în depărtări era atât de diafan, atât de imperceptibil, încât îţi venea greu să-l atingi cu privirea. La poartă, un mic grup din personalul Cartierului – militari, civili... Un automobil închis iese

pe poartă. În maşină se afla Frederix[37] şi ţarul, lăsându-se pe spătarul scaunului. Faţa lui scofâlcită are o nuanţă lividă, liliachie; o mare căciulă neagră îi cuprinde fruntea într-un semicerc pieziş. Poartă uniforma cazacilor din escorta imperială.

Listniţki aproape că alerga acum pe trotuar, pe lângă oamenii care se întorceau miraţi după el. În ochii săi mai dăinuia mâna ţarului care saluta, desprinzându-se de marginea căciulii negre şi căzând jos; în urechile lui mai stăruia zbârnâitul uşor al motorului de la maşina care se îndepărta, în mijlocul tăcerii ruşinoase a mulţimii, care îşi petrecuse astfel pe cel din urmă împărat...

Listniţki urcă încet treptele casei unde se afla statul-major al regimentului. Obrajii îi mai tremurau încă, iar ochii înroşiţi lăcrimau sub pleoapele umflate. Ajuns pe palierul de la etajul întâi, se opri, fumă două ţigări, una după alta, îşi şterse ochelarii şi urcă în fugă la etajul doi, sărind câte două trepte.

Comandantul regimentului însemna pe harta Petrogradului sectorul în care sotnia lui Listniţki urma să facă paza instituţiilor de stat, înşira aceste instituţii şi arăta, cu mare lux de amănunte, când şi ce fel de gărzi să fie instalate şi schimbate. În cele din urmă, zise:

— La Palatul de iarnă, la Kerenski...

— Nici vorbă despre Kerenski! spuse Listniţki în şoaptă, şi chipul său se învălui într-o paloare mortală.

— Domnule colonel, vă rog...

— Evgheni Nikolaevici, trebuie să te potoleşti...

— Dar, dragul meu...

— Vă rog!

— Slabi nervi ai...

— Ordonaţi să trimitem chiar acum patrulele la uzinele „Putilov"? întrebă Listniţki, răsuflând greu.

— Da, chiar acum. Şi, neapărat, cu un ofiţer comandant de pluton.

Listniţki ieşi de la statul-major cu sufletul pustiit, zdrobit de amintirea celor din trecut şi de discuţia cu comandantul regimentului. Prin preajma casei unde locuia, zări o patrulă de cazaci din Regimentul 4 de Don, care era cantonat în Petrograd. Câteva flori ofilite atârnau trist, prinse la căpăstrul calului roib al ofiţerului. Un zâmbet juca pe chipul acestuia, cu

---

[37] *Frederix* – cel din urmă ministru al curţii imperiale şi singurul care l-a urmat pe ţar (la Tobolsk şi la Ekaterinburg).

mustaţa blondă.

— Trăiască salvatorii patriei! strigă un bărbat în vârstă, exaltat, dându-se jos de pe trotuar şi fluturându-şi pălăria.

Cu un gest amabil, ofiţerul îşi duse palma la cozoroc. Patrula o luă la trap. Listniţki se uită la chipul emoţionat al bărbatului care sărise să salute cazacii, la buzele-i umede, la cravata lui în culori ţipătoare, înnodată cu îngrijire, şi se strecură grăbit pe poarta casei, cu obrazul schimonosit şi cu spinarea încovoiată.

11

Numirea generalului Kornilov în postul de comandant al Frontului de sud-vest fu primită cu multă simpatie de către ofiţerii din Regimentul 14. Despre el se vorbea cu dragoste şi cu respect, ca despre un om cu un caracter de fier şi, fără îndoială, capabil să scoată ţara din impasul în care o adusese Guvernul Provizoriu.

Listniţki primi vestea cu o căldură deosebită. Prin ofiţerii inferiori de la sotnii şi prin cazacii mai apropiaţi de el, încercă să afle ceva despre atitudinea cazacilor faţă de această numire; dar informaţiile culese n-aveau cum să-l bucure. Cazacii tăceau sau se mărgineau la răspunsuri nepăsătoare:

— Nouă ni-i totuna...

— Cine ştie ce-o mai fi şi cu ăsta?...

— Dacă ar stărui să se facă pace, ei, atunci de bună seamă...

— Fii fără grijă, nu nouă are să ne fie mai uşor fiindcă l-au avansat pe dânsul!

Peste câteva zile, în mijlocul ofiţerilor care se aflau în legătură cu cercurile mai largi de civili şi de militari, se răspândi zvonul că Kornilov ar exercita presiuni asupra Guvernului Provizoriu, cerând reintroducerea pedepsei cu moartea pe front şi aplicarea a numeroase măsuri drastice de care depindea soarta armatei şi rezultatul războiului. Se spunea că lui Kerenski i-ar fi teamă de Kornilov şi că el va depune toate eforturile pentru a-l înlocui în postul de comandant al frontului, numind în locul lui un alt general, mai comod. Se citau mai multe nume de generali cunoscuţi în cercurile militare.

În ziua de 19 iulie, toată lumea fu surprinsă la ştirea numirii lui Kornilov în postul de comandant suprem al armatei ruseşti. Curând după

aceasta, podesaulul Atarşcikov, care avea întinse cunoştinţe printre cei de la Comitetul general al Uniunii ofiţerilor, povesti, referindu-se la sursele cele mai autorizate, că în memoriul redactat pentru a fi prezentat Guvernului Provizoriu, Kornilov stăruia asupra următoarelor măsuri principale: introducerea de Curţi marţiale pe tot teritoriul ţării, care să aibă sub jurisdicţia lor atât oamenii de sub arme din spatele frontului, cât şi pe civili, cu aplicarea pedepsei cu moartea pentru o serie din cele mai importante crime, în special pentru cele de ordin militar; restabilirea puterii disciplinare a şefilor militari; o strictă limitare a competenţei comitetelor militare şi aşa mai departe.

În seara aceleiaşi zile, stând de vorbă cu ofiţerii din sotnia sa şi de la alte sotnii, Listniţki le puse neted şi deschis întrebarea: cu cine înţeleg să meargă?

— Domnilor ofiţeri! spuse el cu o emoţie abia stăpânită. Noi trăim în prietenie, ca o familie unită. Ştim ce reprezintă fiecare din noi, dar avem până acum între noi o seamă de chestiuni dureroase, care şi în ziua de azi au rămas nelămurite. Şi tocmai acum, când se desenează limpede perspectivele unui dezacord între comandantul suprem şi guvern, este necesar să ne întrebăm fără doar şi poate: cu cine suntem? Pentru cine? Deci, să vorbim ca nişte camarazi, sincer, fără subînţelesuri.

— Sunt gata să vărs sângele meu şi al altora pentru generalul Kornilov. Este un om de o cinste cristalină, şi numai el este în stare să repună Rusia pe picioare. Uitaţi-vă numai la ceea ce face în armată! Numai mulţumită lui, mâinile comandanţilor sunt oarecum dezlegate, de unde până acum pretutindeni triumfau demagogia comitetelor, fraternizarea, dezertările! Nu mai încape niciun fel de discuţie! Orice om cumsecade trebuie să fie cu Kornilov!

Spătos, cu pieptul nemăsurat de larg şi cu picioare subţiri, Atarşcikov vorbea cu înflăcărare. Chestiunea ridicată îi atingea, pesemne, în mod dureros. După ce termină, îşi roti privirea asupra tuturor ofiţerilor care şedeau în jurul mesei şi bătu cu un aer întrebător în tabacheră, cu tubul ţigării. Un neg se ţuguia ca o bobiţă brună şi rotundă de pe pleoapa de jos a ochiului drept; negul nu lăsa pleoapa de sus să acopere bine ochiul şi de aceea, la prima vedere, li se părea că în ochii lui Atarşcikov joacă mereu un zâmbet îngăduitor şi de ironică expectativă.

— Dacă este vorba să alegem între bolşevici, Kerenski şi Kornilov, atunci, bineînţeles, suntem pentru Kornilov.

— Nu este greu să ne dăm seama de ceea ce vrea Kornilov: vrea să

restabilească numai ordinea în Rusia? Sau mai ţine să restabilească şi altceva?

— Nu se răspunde aşa la o întrebare de principiu!

— Ba, se răspunde.

— Chiar dacă se răspunde, nu-i un răspuns inteligent!

— Dar dumitale de ce ţi-e teamă, domnule sotnic? Poate de restabilirea monarhiei?

— De ea nu mă tem. Dimpotrivă, o doresc!

— Păi atunci?

— Domnilor! începu cu voce fermă Dolgov, fost vagmistru, făcut ofiţer pentru faptele sale de bravură. Pentru ce vă certaţi? Spuneţi cu hotărâre că noi, cazacii, trebuie să ne ţinem de generalul Kornilov, aşa cum un copil se ţine de poala maică-sii. Şi – pe faţă, fără nicio viclenie! Dacă ne vom rupe de el, ne vom prăpădi! Ne va arunca Rusia la gunoi. Aici totul este limpede: unde va fi el, acolo vom fi şi noi!

— Aşa, da!

Plin de admiraţie, Atarşcikov plesni pe Dolgov cu latul mâinii peste umăr şi-şi aţinti ochii zâmbitori asupra lui Listniţki. Tulburat, acesta zâmbea, netezind cu palma cutele pantalonilor pe genunchi.

— Ei, cum rămâne, domnilor ofiţeri, atamanilor? exclamă Atarşcikov, cu vocea ridicată. Suntem pentru Kornilov?

— Da, desigur!

— Dolgov a tăiat dintr-o lovitură nodul gordian.

— Toată ofiţerimea este pentru el!

— Nu vrem să facem excepţie!

— Trăiască scumpul nostru Lavr Gheorghievici, cazac şi erou! Ura!

Râzând şi ciocnind paharele, ofiţerii începură să-şi bea ceaiul. Discuţia, care-şi pierdu încordarea de mai înainte, se rotea în jurul evenimentelor din ultimele zile.

— Noi suntem cu toţii pentru comandamentul suprem, dar cazacii se codesc, spuse Dolgov, cu aer nehotărât.

— Cum adică, se codesc? întrebă Listniţki.

— Uite aşa! Se codesc, şi pace! Li-e poftă afurisiţilor să meargă acasă, la muieri. Li s-a urât cu viaţa asta, fără nicio bucurie...

— Datoria noastră este să-i atragem pe cazaci după noi! strigă sotnicul Cernokutov, izbind cu pumnul în masă. Să-i atragem după noi! Doar pentru asta suntem ofiţeri!

— Trebuie să le explicăm cu răbdare, alături de cine şi cu cine li-e

drumul!

Listniţki bătu cu linguriţa în pahar, ca să ceară ascultare ofiţerilor, apoi spuse răspicat:

— Domnilor, vă rog să ţineţi minte că, în prezent, activitatea noastră trebuie să se reducă la ceea ce a spus Atarşcikov şi anume la explicarea adevăratei stări de lucruri, pentru lămurirea cazacilor. Cazacul trebuie scos de sub influenţa comitetelor. Este vorba de un mare efort individual pe care fiecare din noi trebuie să-l facă asupra caracterului său, un efort cel puţin tot atât de mare ca şi acela pe care majoritatea ofiţerilor au trebuit să-l facă după revoluţia din februarie sau, poate, chiar ceva mai mare! În trecut, să zicem, în 1916, puteam trage o bătaie unui cazac, riscând să primesc de la el un glonţ în ceafă la prima luptă; dar după februarie am fost nevoit să mă abţin, căci, dacă aş fi lovit vreun neghiob, aş fi fost omorât pe loc, în tranşee, fără ca cineva să mai aştepte momentul oportun. Acum totul se prezintă altfel! Suntem *datori,* sublinie Listniţki, să devenim una cu cazacul! De aceasta depinde totul! Ştiţi ce se petrece acum la Regimentele 1 şi 4?

— Un coşmar!

— Exact, un coşmar! continuă Listniţki. Ofiţerii se izolau de cazaci prin acelaşi zid, ca şi în trecut. Rezultatul? Cazacii au căzut sub influenţa bolşevicilor şi au devenit bolşevici nouăzeci la sută. Este limpede doar că ne ameninţă evenimente teribile. Zilele de trei şi cinci iulie nu sunt decât un avertisment sever dat tuturor celor fără grijă. Fie că va trebui să ne batem pentru Kornilov, împotriva trupelor democraţiei revoluţionare, fie că bolşevicii, strângându-şi forţele şi lărgindu-şi influenţa, vor trânti încă o revoluţie! Ei trec printr-o perioadă de răgaz, de concentrare a puterilor, iar noi suntem în descompunere. Se poate una ca asta? Şi iată că, în frământările viitoare, va fi nevoie de cazacul de încredere..

— Fireşte că fără cazaci noi suntem zero! oftă Dolgov.

— Listniţki are dreptate!

— Foarte adevărat!

— Rusia e cu un picior în groapă...

— Crezi că noi nu înţelegem acest lucru? Îl înţelegem, dar uneori suntem neputincioşi să facem ceva. *Ordinul nr. 1*[38] şi *Okopnaia Pravda*[39] îşi

---

[38] *Ordinul nr. 1* din 1.III.1917, emis de Comitetul Executiv al Sovietului de Petrograd sub presiunea maselor cu stare de spirit revoluţionară, a introdus organizaţii alese în unităţile militare, învestindu-le cu controlul activităţii vechilor comandanţi ţarişti (n. ed. ruse).

[39] Ziar bolşevic difuzat pe front. Explica soldaţilor politica Partidului bolşevic şi demasca

aruncă sămânţa...

— Iar noi ne zgâim la ceea ce răsare, în loc să-l strivim cu picioarele şi să-l ardem fără urmă! exclamă Atarşcikov.

— Nu ne zgâim, suntem neputincioşi!

— Minţi, Dolgov! Suntem doar puturoşi!

— Nu-i adevărat!

— Dovedeşte-mi-o!

— Mai încet, domnilor!

— Guvernul a devastat redacţia ziarului *Pravda*... Kerenski e greu de cap...

— Da' ce-i cu voi! Sunteţi la bâlci? Se poate?

Încetul cu încetul, larma de strigăte dezordonate se potoli, aşa cum se iscase. Comandantul unei sotnii, care cu un neobişnuit interes trăgea cu urechea la vorbele lui Listniţki, ceru cuvântul:

— Propun ca esaulul Listniţki să fie lăsat să termine!

— Poftim!

Frecându-şi cu pumnii genunchii colţuroşi, Listniţki continuă:

— Eu susţin că atunci, adică în luptele viitoare, în războiul civil – şi abia acum mi-am dat seama că el este inevitabil – va fi nevoie de un cazac de nădejde. Trebuie să luptăm pentru a-l cuceri înapoi de la comitetele care gravitează spre bolşevici. Este o necesitate vitală! În caz de noi zguduiri, cazacii din Regimentele 1 şi 4 îşi vor împuşca ofiţerii pe capete...

— E limpede!

— N-au să-i cate la ochi!

— ... Şi trebuie să învăţăm minte din experienţa lor, care, în treacăt fie zis, este foarte amară. În viitor, cazacii din Regimentele 1 şi 4 – deşi, la drept vorbind, ce fel de cazaci sunt ei acum? – vor trebui spânzuraţi, câte unul din doi, sau chiar stârpiţi până la unul. Iarba rea să piară din lan! Iar noi trebuie să ne oprim cazacii de la erori pentru care ei vor trebui mai târziu să-şi primească răsplata.

După Listniţki luă cuvântul acelaşi comandant de sotnie, care îl ascultase cu atâta luare-aminte neobişnuită. Ofiţer de carieră, bătrân, de nouă ani la regiment, rănit de patru ori, povesti cât de grea era slujba în trecut. Ofiţerii de cazaci erau ţinuţi pe planul al doilea şi foarte prost trataţi; înaintarea lor pe treptele ierarhice era anevoioasă şi, pentru cea mai mare parte din cadrele ofiţereşti, gradul de voiskovoi starşina era cel

---

acţiunile contrarevoluţionare ale Guvernului Provizoriu.

din urmă, până la moarte. După vorbele lui, prin aceasta se explica pasivitatea vârfurilor cazăceşti, în momentul răsturnării regimului autocrat. Cu toate acestea, el stăruia asupra necesităţii de a-l susţine pe Kornilov în toate chipurile, întărind cât mai mult legăturile cu dânsul prin Sovietul uniunii trupelor de cazaci şi prin Comitetul general al Uniunii ofiţerilor.

— Kornilov trebuie să devină dictator; este o salvare pentru trupele de cazaci. Se prea poate ca sub el s-o ducem mai bine chiar decât sub ţar.

Era târziu după miezul nopţii. O noapte senină, bălaie, îşi înălţa ici şi colo coama zbârlită a norilor deasupra oraşului. Pe fereastră se vedea vârful negru-tuciuriu al turnului Amiralităţii şi revărsarea vagă a luminilor galbene.

Ofiţerii au petrecut restul nopţii în discuţii. Luară hotărârea să se organizeze de trei ori pe săptămână convorbiri politice cu cazacii; ofiţerii comandanţi de plutoane fură obligaţi să facă zilnic exerciţii de gimnastică şi lecturi cu plutoanele lor, pentru a le ocupa timpul liber şi a-i scoate pe cazaci din atmosfera politică primejdioasă.

Înainte de plecare, cântară „Răscolit, se tot frământă Donul credincios şi blând"; al zecelea samovar era pe isprăvite; se rostiră toasturi glumeţe însoţite de clinchete de pahare. Aproape de despărţire, Atarşcikov, după ce se sfătuise în şoaptă cu Dolgov, strigă:

— Acum, în loc de desert, vă vom cinsti cu un bătrân cântec cazăcesc. Linişte, vă rog! Şi n-ar fi rău să deschideţi fereastra, vedeţi ce fumăraie e aici!

Cele două glasuri – basul aspru, tremurător, al lui Dolgov şi tenorul dulce, neobişnuit de plăcut, al lui Atarşcikov – se ciocneau la început, se încurcau, fiecare avea un ritm propriu, dar, în cele din urmă, ambele glasuri se împletiră cu voioşie, răsunând cu un farmec biruitor:

... Dar e mândru Donul, Donul liniştit, tăcutul nostru –
Păgânului nu s-a-nchinat, nici cum să-şi ducă traiul la
Moscova nu a-ntrebat.
Cu spada-ascuţită, lovind-o peste ceafă, turcimea el a-ntâmpinat.
Şi an de an a noastră măiculiţă, stepa Donului, ne tot chema,
La lupta dreaptă cu duşmanul, pentru maica preacurată şi pravoslavnica credinţă,
Pentru al nostru Don cel liber, ce-n freamăt viu îşi poartă unda sa.

Cu degetele încrucişate pe genunchi, Atarşcikov conducea cântecul pe un ton ridicat şi nu se încurcă nicăieri, cu toate că făcea mereu variaţii, lăsând în urmă basul puternic al lui Dolgov; păstra pe chipul său aceeaşi expresie aspră şi, numai la terminarea cântecului, Listniţki observă sclipirea rece a unei lacrimi care sări peste moviliţa brună a negului de pe pleoapa sa.

După ce ofiţerii din alte sotnii plecară, iar cei rămaşi se culcară, Atarşcikov se aşeză pe patul lui Listniţki şi începu să şoptească, jucându-se cu bretelele azurii, decolorate, de pieptu-i boltit:

— Mă-nţelegi, Evgheni! Iubesc la nebunie ţinutul Donului, felul lui de trai, toate datinile vechi din viaţa căzăcească, formate în decursul veacurilor. Îmi iubesc cazacii, cazacele, totul! Îmi vine să plâng, adulmecând mireasma pelinului de stepă. Şi atunci când înfloreşte floarea-soarelui... şi când deasupra Donului stăruie mirosul viilor udate de ploaie... Iubesc totul, toate, nespus de tare şi dureros. Tu mă vei înţelege! Mă gândesc acum: dar dacă noi îi inducem în eroare tocmai pe aceşti cazaci? Va fi fiind bună oare calea pe care vrem să-i atragem?

— Ce vrei să spui? întrebă Listniţki, stăpânit de o încordată nelinişte.

Gâtul brun al lui Atarşcikov ieşea pueril şi înduioşător din gulerul cămăşii albe. Semicercul albastru al pleoapei atârna deasupra negului brun; pe chipul său întors în profil se vedea licărirea umedă a ochiului pe jumătate închis.

— Mă gândesc: au nevoie cazacii de toate astea?

— Dar atunci, de ce anume au nevoie?

— Nu ştiu... Dar de ce se depărtează dânşii cu atâta putere de noi? Revoluţia parcă ne-ar fi despărţit în oi şi în ţapi; interesele noastre parcă nu mai sunt aceleaşi...

— Uite ce, începu prudent Listniţki. În aceste împrejurări se face simţită deosebirea în modul de a percepe evenimentele... Avem mai multă cultură, putem aprecia în mod critic cutare sau cutare fapt; pe când la ei, totul este mai primitiv, mai simplu... Bolşevicii le vâră în cap ideea că războiul trebuie terminat, sau, mai bine zis, transformat într-unul civil... Îi asmut pe cazaci împotriva noastră şi, fiindcă oamenii sunt obosiţi, fiindcă au mai multe elemente animalice şi nu posedă aceeaşi conştiinţă, acelaşi sentiment moral, puternic, de datorie şi de răspundere faţă de patrie, ca noi, este uşor de înţeles că asemenea lucruri îşi găsesc un teren prielnic... Într-adevăr, ce este patria în concepţia lor? E o noţiune abstractă, în orice caz. „Ţinutul Oastei Donului stă departe de front şi neamţul nu va ajunge

până acolo", iată cum raţionează dânşii! Şi tocmai în aceasta constă răul. Trebuie să li se explice, în mod concret, ce fel de consecinţe va atrage după sine transformarea acestui război într-unul civil.

Listniţki vorbea, simţind instinctiv că vorbele lui nu merg la inima ascultătorului şi că Atarşcikov era gata-gata să închidă în cochilia lui tot ce avea pe suflet.

Într-adevăr, aceasta s-a şi întâmplat: Atarşcikov mormăi ceva neînţeles, stătu mult timp fără să mai spună o vorbă; iar Listniţki se trudea în zadar să-şi dea seama de labirintul în care rătăceau gândurile amuţitului său tovarăş.

„Trebuia să-l las să-şi rostească părerile până la capăt", se gândi el cu părere de rău.

Atarşcikov îi ură „noapte bună" şi plecă fără niciun cuvânt. Însetat de o discuţie sinceră, ridicase o clipă un colţ din perdeaua neagră a necunoscutului, după care se ascunde orice om de ochii altui om, apoi lăsase perdeaua să cadă la loc.

Misterul acestui gând străin şi nepătruns îl tulbura totdeauna pe Listniţki. Prinse a fuma şi stătu un timp culcat, privind cu încordare în negura ca o vată cenuşie. Iar deodată şi-o aminti pe Axinia, zilele de concediu care fuseseră pline numai de ea. Târziu, adormi cu gândurile împăcate şi cu răzleţele amintiri ale femeilor care-şi încrucişaseră vreodată drumurile cu drumul său.

12

În sotnia lui Listniţki se afla un cazac din staniţa Bukanovskaia, cu numele de Ivan Lagutin. În urma primelor alegeri, intrase membru în comitetul militar rev0luţionar al regimentului. Până la venirea regimentului la Petrograd nu se manifestase cu nimic; dar, pe la sfârşitul lui iulie, comandantul de pluton îi raportă lui Listniţki că Lagutin trece pe la secţia militară a Sovietului de deputaţi ai muncitorilor şi soldaţilor din Petrograd şi că este, probabil, legat de Soviet, deoarece s-a şi observat că poartă convorbiri dese cu cazacii din plutonul său şi că are o influenţă negativă asupra lor. În sotnie au fost două cazuri când cazacii au refuzat să intre în gardă şi în serviciul de patrulare. Ofiţerul comandant de pluton le atribuia influenţei lui Lagutin.

Listniţki hotărî că acest Lagutin se cuvine cunoscut cât mai de-

aproape; cunoscut şi cercetat de el. Să-l provoace la o discuţie sinceră ar fi fost un lucru necugetat şi lipsit de tact. De aceea, Listniţki îşi impuse să mai aştepte. Prilejul se ivi mai repede de cum crezuse. Pe la sfârşitul lui iulie, plutonul trei fu însărcinat cu paza de noapte în străzile învecinate cu uzinele „Putilov".

— Am să merg eu cu cazacii, îl preveni Listniţki pe comandantul plutonului. Spune să mi se pregătească armăsarul cel roibiu.

Listniţki avea doi cai, „pentru orice eventualitate", cum se exprima el. După ce se îmbrăcase cu ajutorul ordonanţei, coborî în curte. Plutonul era gata încălecat. Străbătură câteva străzi prin întunericul ceţos şi străpuns de lumini. Listniţki rămase dinadins ceva mai în urmă şi-l strigă din spate pe Lagutin. Acesta se apropie de el, întorcându-şi căluţul nearătos şi se uită întrebător la esaul.

— Ce mai e nou la voi în comitet? întrebă Listniţki.

— Nimic nou.

— Din ce staniţă eşti tu, Lagutin?

— Din Bukanovskaia.

— Din ce sat?

— Miteakin.

Acum, caii lor mergeau alături. În lumina felinarelor, Listniţki privea din când în când, cu coada ochiului, la chipul bărbos al cazacului. De sub şapca lui Lagutin se vedea părul pieptănat neted; bărbuţa bălaie şi nu tocmai deasă îi acoperea obrajii rotunzi, ochii inteligenţi şi isteţi erau adânc cufundaţi în găvanul orbitelor şi streşiniţi de arcurile sprâncenelor proeminente.

„E cam simplu, când te uiţi la el, un om spălăcit; dar cine ştie ce se ascunde în sufletul său? Desigur că mă urăşte ca şi pe tot ce e legat de vechiul regim, de «bâta caporalului»..." se gândi Listniţki şi voi să afle ceva despre trecutul lui Lagutin, fără să-şi dea seama pentru ce anume.

— Ai familie?

— Am, domnule esaul. Nevastă şi doi copii.

— Şi gospodărie?

— D-apoi ce fel de gospodărie poate fi la noi? întrebă Lagutin batjocoritor şi cu o uşoară învăluire de mâhnire. Trăim şi noi de azi pe mâine: boul cu cazacul, cazacul cu boul, şi aşa rămânem toată viaţa! Pământul de la noi e numai nisip, adăugă el aspru, după ce stătu o clipă pe gânduri.

Listniţki trecuse o dată prin Bukanovskaia, îndreptându-se spre gara

Sebreakovo. Îşi aminti în chipul cel mai viu această staniţă oropsită şi răzleţită undeva, departe de drumul mare, mărginită spre miazăzi de o uriaşă pajişte netedă şi înconjurată în mai multe părţi de cursul şerpuitor şi capricios al Hopiorului. Tot atunci, privind în depărtări, de pe creasta Elanskaia, de la hotar, la vreo douăsprezece verste, zărise livezile din vale topindu-se într-o ceaţă verzuie şi turla albă a clopotniţei, înălţată asemenea unui ciolan ros.

— Numai nisip la noi! oftă Lagutin.

— Fără îndoială, ai vrea şi tu să te întorci acasă, ai?

— Cum să nu, domnule esaul?... Bineînţeles că am vrea grozav să ne-ntoarcem acasă... Am trecut prin destule necazuri, cât a ţinut războiul.

— Nu prea e cu putinţă, frate, să ne întoarcem curând acasă.

— Şi tot va trebui să fie aşa.

— Dar războiul încă nu l-am terminat!

— Avem să-l terminăm curând! Şi atunci, hai acasă! stărui Lagutin cu încăpăţânare.

— Se pare că vom mai avea de luptat chiar între noi. Tu ce crezi despre asta?

Fără să-şi ridice ochii pironiţi pe oblâncul şeii, Lagutin tăcu o vreme. Apoi întrebă:

— Cu cine să ne mai batem?

— Parcă n-avem cu cine? Uite, chiar cu bolşevici!

Lagutin tăcu din nou şi tăcea mereu, ca şi cum ar fi adormit, legănat de ţăcănitul argintiu al potcoavelor. Merseră aşa în tăcere ca la vreo trei minute. Măsurându-şi vorbele răspicate, Lagutin rosti încet:

— N-avem ce împărţi cu dânşii...

— Dar pământul?

— Pământul va ajunge la toţi.

— Tu ştii unde vor să aducă lucrurile bolşevicii?

— Am auzit şi eu câte ceva...

— Şi atunci, după tine, ce-i de făcut dacă bolşevicii vor merge împotriva noastră, ca să ne cotropească pământul, să-i robească pe cazaci? Doar tu ai luptat împotriva germanilor, ai apărat Rusia?

— Germanul îi cu totul altceva!

— Şi bolşevicii?

— Păi, domnule esaul, începui Lagutin, hotărându-se, pesemne, să vorbească deschis, ridicându-şi ochii şi căutând cu ei privirile lui Listniţki, bolşevicii n-au să-mi ia sforica mea de pământ. N-am decât atât cât vine

de un cap de om, şi dânşii n-au nevoie de pământul meu. Pe când dumneavoastră, de pildă, fără supărare, vă rog, tatăl dumneavoastră are vreo zece mii de deseatine...

— N-are zece, ci numai patru...

— Ei bine, fie şi patru... E o bucăţică zdravănă!... Spuneţi, rogu-vă, unde-i dreptatea?! Iar dacă te uiţi prin toată Rusia, nu-i greu să vezi că mulţi sunt la fel cu tatăl dumneavoastră. Judecaţi şi dumneavoastră, domnule esaul: fiecare gură, cere de mâncare. Şi dumneavoastră, şi alţii, toţi vor să mănânce... Se zice că a fost odată un ţigan care-şi învăţa iapa să nu mănânce: las-o, că se obişnuieşte şi aşa, fără hrană. Şi ea, sărmana, se obişnui cât se obişnui, iar după zece zile a căzut jos şi a crăpat. Proastă ne-a fost orânduiala sub ţar, proastă şi strâmbă pentru oamenii săraci... Tatălui dumneavoastră i s-au dat patru mii de deseatine, dintr-o bucată, da' şi el parcă mănâncă cu două guri? E la fel cu noi, oamenii de rând. De bună seamă că norodul n-are de ce se bucura de asemenea rânduială! Bolşevicii au o socoteală adevărată, iar dumneavoastră spuneţi să ne războim cu dânşii?

Listniţki îl ascultă cu o stăpânită emoţie, iar la sfârşitul celor ascultate, îşi dădu seama că nu e în stare să găsească un argument temeinic. Simţea că acest cazac îi luase glasul cu chibzuielile lui simple, de o zdrobitoare putere, şi, datorită faptului că începu să-l tulbure conştiinţa adânc ascunsă a propriei sale nedreptăţi, îşi ieşi din sărite:

— Tu ce eşti, bolşevic?!

— Ce-are a face porecla? întrebă Lagutin cu o voce batjocoritoare şi tărăgănată. Nu-i vorba de poreclă, ci de adevăr! Poporului îi trebuie adevărul, iară el este ascuns, dosit... Se spune chiar că ar fi murit de mult...

— Va să zică, cu umplutura asta te-au îndopat bolşevicii din *Sovdep*[40]? Aşadar, nu degeaba te-ai dat cu dânşii!

— Ehei, domnule esaul, pe noi, cei cu răbdare multă, chiar viaţa ne-a îndopat cu asta, iar bolşevicilor nu le-a rămas decât să aprindă fitilul!

— Tacă-ţi gura! Îţi mai vine să şi glumeşti? se stropşi Listniţki, mânios. Răspunde-mi la asta: ai vorbit despre pământul lui taică-meu, despre pământul moşieresc, în general, adică despre proprietate. Dacă tu ai două cămăşi şi eu niciuna, crezi că trebuie să-ţi iau una cu sila?

Fără să vadă faţa lui Lagutin, Listniţki ghici că acesta zâmbea.

---

[40] Abreviere de la *Sovet deputator* – Sovietul de deputaţi ai muncitorilor, ţăranilor şi soldaţilor.

— Singur am să dau cămaşa de prisos! O şi dădeam pe front, şi nu una de prisos, ci pe cea din urmă, de umblam cu mantaua fără nimic dedesubt. Da' când e vorba de pământ, văd că nimeni nu vrea să dea de la el.

— Dar tu n-ai destul pământ? ridică vocea Listniţki. Nu-ţi ajunge?

Drept răspuns, cu faţa albă ca varul, Lagutin strigă aproape cu glasul sugrumat de îndârjire:

— Şi crezi că mă doare sufletul numai pentru mine? Am fost amândoi în Polonia... Ei, cum trăiesc oamenii acolo? Ai văzut sau nu? Da' cum trăiesc ţăranii din jurul nostru? Eu i-am văzut! Îmi clocoteşte sângele în inimă. Ce, crezi că nu mi-e milă de dânşii? Ai? De-ai şti cât mă doare sufletul pentru polonezul ăsta când mă gândesc la pământul său sărac!

Listniţki voi să răspundă ceva tăios, dar în această clipă un ţipăt ascuţit răsună dinspre uriaşele clădiri cenuşii ale uzinelor „Putilov":

— Prinde-l!

Copitele cailor tropotiră vuitor, bătând darabana pe pavaj. Un foc de armă sfâşie liniştea nopţii. Lovind cu cravaşa, Listniţki înteţi calul la trap.

Ajunse în acelaşi timp cu Lagutin plutonul care se îngrămădise la o răscruce. Cazacii descălecau, zornăind cu săbiile; un om prins se zbătea în mijlocul lor.

— Ce-i? Ce este aici? tună Listniţki, intrând cu calul în mulţime.

— A dat cu piatra, scârnăvia!

— A azvârlit-o şi a rupt-o la fugă!

— Arde-l, Arjanov!

— Ticălosule, te joci? Spargi capetele oamenilor?

Aplecat în şa, încheietorul de pluton, Arjanov, ţinea de guler un om mărunt de statură, cu cămaşa neagră şi neîncinsă. Trei cazaci descălecaţi îi legau mâinile la spate.

— Cine eşti? strigă Listniţki, fără să se mai poată stăpâni.

Prinsul ridică fruntea, buzele lui mute se strâmbară uşor pe faţa de o albeaţă tulbure şi se strânseră pungă.

— Cine eşti? repetă întrebarea Listniţki. Zvârli cu pietre, ticălosule? Hai! Taci?... Arjanov!

Arjanov sări din şa, lăsând din mână gulerul omului prins şi izbindu-l cu putere peste obraz.

— Ardeţi-i! ordonă Listniţki, întorcându-şi brusc capul.

Trei-patru cazaci descălecaţi răsturnară la pământ omul legat şi începură să-l croiască cu gârbacele. Lagutin sări din şa şi se repezi la Listniţki:

— Domnule esaul! Cum îngăduiţi una ca asta? Domnule esaul! Şi, apucând cu putere genunchiul esaulului cu degetele lui tremurătoare, strigă: Nu se poate aşa ceva! Îi un om! Ce faceţi?

Listniţki atinse calul cu dârlogii şi nu rosti nimic. Dintr-o săritură, Lagutin fu lângă cazaci şi-l apucă pe Arjanov de mijloc, poticnindu-se, împiedicându-se în sabie şi încercând să-l tragă la o parte. Arjanov mormăia, împotrivindu-se:

— Nu sări din senin! Nu te aprinde! Cum? el azvârle cu bolovani, iar noi să tăcem din gură? Dă-mi drumul ! Dă-mi drumul! Ţi-o spun omeneşte!

Unul dintre cazaci se aplecă şi, scoţându-şi arma de la spate, izbi cu patul în trupul celui doborât, cu o pârâitură surdă. După o clipă, un ţipăt sălbatic de fiară răsună, umplând strada.

Urmară câteva clipe de tăcere, şi aceeaşi voce tremurătoare de om tânăr, înăbuşită, chinuită de durere, horcăind sub lovituri, strigă întretăiat:

— Bestii! Contrarevoluţionari! Daţi în mine? O-of! A-a-a-a!

Hac! Hac! Hac! pocneau loviturile, una după alta.

Lagutin alergă la Listniţki, încleştându-se deznădăjduit de genunchiul lui şi zgâriind pielea şeii cu unghiile. Se îneca, gâfâind.

— Ai milă de el! Îndurare!

— Pleacă!

— Esaulule! Listniţki! Auzi? Ai să răspunzi!

— Cară-te de aici! porunci şuierat Listniţki, împingându-şi calul spre Lagutin.

— Fraţilor! strigă acesta, apropiindu-se în fugă de cazacii care stăteau la o parte. Sunt membru în comitetul revoluţionar al regimentului... Vă ordon: scăpaţi omul de la moarte! Aveţi să răspundeţi... Aveţi să răspundeţi... Nu mai sunt vremurile trecute!

Un val puternic de ură oarbă, nechibzuită îl năpădi pe Listniţki. Îşi lovi calul cu biciuşca între urechi şi sări spre Lagutin. Cu o voce stridentă răcni, purtând prin faţa lui ţeava neagră a revolverului, cu miros de unsoare veche:

— Taci, trădătorule! Bolşevicule!... Te împuşc!

Într-o supremă zvâcnire a voinţei, îşi desprinse degetul de pe trăgaci, îşi struni calul să se ridice pe picioarele dinapoi şi plecă în galop...

Câteva clipe mai târziu, trei cazaci îl urmară. Omul, cu cămaşa udă, strâns lipită de trup, era târât, fără să-şi mişte picioarele, între caii lui Arjanov şi Lapin. Sprijinit pe sub braţe de cazaci, se clătina, buimac, cu

picioarele târşite pe pietre. Capul spart şi plin de sânge se bălăbănea, prăvălindu-se pe spate, între umerii colţuroşi, ridicaţi mult în sus, cu bărbia albă, înălţată spre cer. Un al treilea cazac călărea ceva mai la o parte. La colţul unei stradele luminate, zări o birjă, se ridică în scări şi se îndreptă în trap spre ea. Spuse ceva birjarului, pocnindu-se grăitor cu gârbaciul peste carâmbul cizmei, şi acesta porni cu grabă resemnată spre Arjanov şi Lapin, opriţi mai la capătul străzii.

A doua zi, Listniţki se trezi apăsat de simţământul că în ajun săvârşise o mare şi ireparabilă greşeală. Muşcându-şi buzele, îşi aminti cum fusese bătut omul care aruncase cu piatra în cazaci, şi scena petrecută apoi între el şi Lagutin. Făcu o grimasă. Tuşi gânditor. Pe când se îmbrăca, chibzui că deocamdată Lagutin nu trebuie zădărât, ca să nu se înăsprească raporturile cu comitetul regimentului, şi că mai cuminte va fi să aştepte până când ciocnirea din ajun între el şi Lagutin se va şterge din amintirea cazacilor, ca mai apoi să-l înlăture discret din calea sa.

„Asta se cheamă a te înrudi cu cazacul!", se ironiza amar Listniţki, şi în toate zilele următoare fu obsedat de apăsătoarea amintire a celor petrecute.

Pe la începutul lui august, într-o zi însorită şi caldă, Listniţki plecase cu Atarşcikov să se plimbe prin oraş. După discuţia din ziua adunării ofiţerilor, nu se ivise niciun fapt nou care să fi limpezit în vreun fel ceva din tot ce rămăsese nespus atunci. Atarşcikov umbla retras, păstrându-şi în el gândurile nerostite şi, drept răspuns la toate repetatele încercări ale lui Listniţki de a-l îndemna să-şi deschidă inima, lăsă să coboare perdeaua de nepătruns la care recurg de obicei cei mai mulţi oameni, ascunzându-şi astfel de ochii altora adevărata lor faţă. Lui Listniţki i se părea mereu că în legăturile sale cu alţi semeni omul păstrează sub chipul său aparent un altul, care adesea rămâne necunoscut pentru totdeauna. Era adânc încredinţat că, dacă învelişul acesta s-ar putea răzui, orice om şi-ar arăta miezul gol, cel adevărat şi neîmpodobit de nicio minciună. De aceea dorea totdeauna, într-un chip chinuitor, să pătrundă ce anume se află dincolo de acest obrăzar al insului cu amăgitoare înfăţişare de om grosolan, aspru, temerar, obraznic, voios sau vesel. În împrejurarea de faţă, gândindu-se la Atarşcikov, ghicea un singur lucru şi anume că se zbate dureros în căutarea unei ieşiri din atâtea contraziceri câte s-au ivit, căutând să împace cele căzăceşti cu cele bolşevice. Această bănuială îl sili să-şi curme încercările de apropiere şi să aibă o atitudine mai rezervată faţă de Atarşcikov.

Mergeau astfel pe Nevski Prospekt, schimbând din când în când frânturi de vorbire fără nicio însemnătate.

— Hai să intrăm să mâncăm ceva! propuse Listniţki, arătând din ochi spre uşa unui restaurant.

— Fie! consimţi Atarşcikov.

Intrară şi se opriră cu un aer oarecum dezarmat: toate măsuţele erau ocupate. Atarşcikov se şi întorcea spre uşă să plece, când un domn cu obrazul puhav, bine îmbrăcat, care şedea împreună cu două doamne şi se uitase îndelung la dânşii, se ridică şi se apropie, scoţându-şi politicos pălăria tare:

— Scuzaţi... Nu doriţi să ocupaţi măsuţa noastră? Noi plecăm! Zâmbea, arătându-şi dinţii rari şi galbeni de fumul tutunului, schiţând cu mâna un gest de invitaţie. Sunt bucuros să pot face un mic serviciu domnilor ofiţeri! Sunteţi mândria noastră!...

Doamnele se ridicară de la măsuţă. Una, înaltă şi brună, îşi potrivea coafura; cealaltă, mai tânără, o aştepta, jucându-se cu umbreluţa.

Ofiţerii mulţumiră prea amabilului domn şi trecură spre fereastră să ia în stăpânire măsuţa. Raze subţiri de soare pătrundeau prin storurile trase, înfigându-se în faţa de masă, asemenea unor ace galbene. Mirosurile mâncărurilor înăbuşeau mireasma tulburătoare a florilor aşezate pe mese.

Listniţki ceru o gustare rece şi, în aşteptarea ei, desfoia petalele unei flori galbene-roşiatice, pe care o luase din vas. Atarşcikov îşi ştergea cu o batistă sudoarea de pe frunte; clipea mărunt, şi ochii săi aplecaţi în jos, cu semne de nemărginită oboseală, urmăreau jocul unei raze de soare, tremurând pe piciorul măsuţei vecine.

Nu-şi terminaseră încă gustarea, când doi ofiţeri se iviră în restaurant, discutând cu glas tare.

Căutând cu privirile un loc liber, primul întoarse spre Listniţki obrazul bronzat de dogoarea arşiţelor. O sclipire de bucurie se ivi în ochii negri şi saşii.

— Listniţki! Tu eşti, în carne şi oase? strigă ofiţerul, cu o voce sigură şi fără nicio stinghereală, îndreptându-se grăbit spre el.

Dinţii albi îi sclipeau sub mustăţile negre. Listniţki îl recunoscu pe esaulul Kalmîkov, iar în urma lui pe Ciubov. Îşi strânseră mâinile cu putere. După ce-l prezentă pe Atarşcikov foştilor săi camarazi de regiment Listniţki întrebă:

— Ce vânt vă aduce pe aici?

Răsucindu-şi mustaţa, Kalmîkov îşi înclină capul pe spate, aruncând priviri piezişe în dreapta în apoi rosti:

— Suntem în delegaţie. Vă povestesc mai târziu. Vorbeşte deocamdată despre tine. Cum o mai duci la Regimentul 14?

... Ieşiră toţi împreună. Kalmîkov şi Listniţki rămaseră puţin în urmă, cotiră în prima stradelă şi, după o jumătate de ceas, părăsind cartierele zgomotoase, mergeau discutând cu voce scăzută şi privind cu teamă de jur împrejur.

— Corpul III al nostru se află în rezerva frontului românesc, povesti cu însufleţire Kalmîkov. Acum vreo zece zile, primesc ordin de la comandantul regimentului să predau comanda sotniei şi să plec, împreună eu sotnicul Ciubov, la dispoziţia statului-major al diviziei... Minunat! Predau comanda. Venim la statul-major al diviziei. Colonelul M. de la secţia operaţii – îl cunoşti şi tu – îmi comunică în mod confidenţial că trebuie să plec imediat la generalul Krîmov. Bun!... Merg împreună cu Ciubov la comandamentul corpului de armată. Krîmov mă primeşte şi, fiindcă ştie ce fel de ofiţeri sunt trimişi la el, îmi spune pe şleau: „La putere sunt nişte oameni care, în mod conştient, duc ţara la o catastrofă; este necesară schimbarea celor de la conducerea guvernului, poate chiar înlocuirea Guvernului Provizoriu printr-o dictatură militară". A pomenit numele lui Kornilov, candidat probabil, apoi mi-a propus să merg la Petrograd, la dispoziţia Comitetului general al Uniunii ofiţerilor... Acum, s-au grupat aci câteva sute de ofiţeri de încredere. Îţi dai seama în ce constă rolul nostru? Comitetul general al Uniunii ofiţerilor lucrează în contact cu Sovietul uniunii noastre, a trupelor de cazaci, organizează batalioane de asalt la nodurile de cale ferată şi în divizii. Toate astea vor fi de folos într-un viitor apropiat...

— Şi ce anume va rezulta din toate acestea? Tu cum vezi lucrurile?

— Ei, asta-i bună! Voi, care staţi aici, nu v-aţi lămurit încă asupra situaţiei? Fără îndoială, se va produce o lovitură de stat; Kornilov va veni la putere... Toată armata se ridică pentru el, ca un zid. La noi oamenii cred aşa: sunt două puteri echivalente – adică Kornilov şi bolşevicii. Kerenski se află între două pietre de moară; într-un fel sau altul, va fi strivit de una din ele... Deocamdată, n-are decât să doarmă în patul Alisei[41]. Este un calif de o oră. Kalmîkov tăcu şi, jucându-se gânditor cu ciucurii de la dragonul

---

[41] *Alisa* (Alexandra Feodorovna) – născută prinţesă Alice de Hessa, soţia ţarului Nicolae II (n. ed. ruse).

sabiei, urmă: De fapt, noi suntem nişte pioni într-un joc de şah, iar pionii nu ştiu unde-i va aşeza mâna jucătorului. Eu, de pildă, nu-mi închipui tot ce se petrece la Marele cartier. Ştiu că între generalii Kornilov, Lukomski, Romanovski, Krîmov, Denikin, Kaledin, Erdely şi mulţi alţii există o tainică legătură, o înţelegere.

— Dar armata?... Îl va urma oare toată armata pe Kornilov? întrebă Listniţki, iuţindu-şi paşii.

— Bineînţeles că soldăţimea nu va merge! O vom conduce noi!

— Tu ştii că Kerenski, sub presiunea celor de stânga, vrea să-l destituie pe comandantul suprem?

— Nu va îndrăzni! O să fie pus chiar mâine în genunchi. Comitetul general al Uniunii ofiţerilor i-a şi exprimat părerea sa cu privire la acest lucru, într-o formă destul de categorică.

— Ieri, Sovietul uniunii trupelor de cazaci şi-a trimis delegaţii la el, spuse zâmbind Listniţki. Ei au declarat în numele cazacilor că nici măcar prin gând nu le poate trece să admită destituirea lui Kornilov. Ştii tu ce le-a răspuns? „Sunt nişte insinuări! Guvernul Provizoriu nu intenţionează să facă una ca asta!" Încearcă să calmeze opinia publică, dar în acelaşi timp cochetează ca o târfă cu comitetul executiv al Sovdep-ului.

Kalmîkov scoase din mers carnetul de campanie şi citi:

— „Congresul reprezentanţilor vieţii publice salută în persoana dumneavoastră pe comandantul suprem al armatei ruse. Congresul declară că el consideră criminale orice fel de încercări de a vă compromite prestigiul în armată şi în Rusia şi-şi uneşte glasul cu acela al ofiţerilor, al cavalerilor ordinului «Sfântului Gheorghe» şi al cazacilor. În aceste clipe cumplite, de grele încercări, toată Rusia conştientă îşi îndreaptă spre dumneavoastră privirile pline de nădejde şi de credinţă. Dumnezeu să vă ajute în măreaţa dumneavoastră operă de refacere a puternicei armate şi de salvare a Rusiei! Rodzeanko[42]" Cred că este limpede. De destituirea lui Kornilov nici nu poate fi vorba. Apropo, ai văzut ieri sosirea lui?

— Abia noaptea trecută am sosit de la Ţarskoe-Selo.

Kalmîkov zâmbi, dezvelind un şirag de dinţi puternici, intacţi, cu gingii roze şi sănătoase. Ochii lui înguşti se strânseră cu nenumărate zbârcituri, fugind din colţurile lor ca firele de păienjeniş.

---

[42] *Rodzeanko M. V.* (1859-1924) – mare moşier. În perioada regimului lui Kerenski a luat parte activă la organizarea forţelor contrarevoluţionare. După Revoluţia din Octombrie, se afla în rândurile armatei albe, apoi a emigrat în străinătate.

— O primire extraordinară! Escorta – un escadron din divizia de tekini[43]. Mitraliere pe automobile. Tot alaiul se îndreaptă spre Palatul de iarnă. Un avertisment destul de transparent... ha-ha-ha! Dacă ai fi văzut mutrele acestor călăreţi, cu căciulile lor miţoase! Ah! Face să te uiţi la ei! Îţi lasă o impresie deosebită.

După ce mai hoinăriră un timp prin cartierul Moskovsko-Narvski, cei doi ofiţeri se despărţiră.

— Noi, Jenea, nu trebuie să ne pierdem din vedere unul pe celălalt, spuse Kalmîkov. Se apropie vremuri de restrişte. Ţine-te bine, altfel cazi!

Apoi se întoarse şi-i strigă lui Listniţki, care se depărta:

— Am uitat să-ţi spun... Îţi aduci aminte de Merkulov al nostru? Pictorul?

— Da, şi?

— Mort încă din mai.

— Nu mai spune!

— Şi încă din nebăgare de seamă. Nici nu poate exista o moarte mai stupidă! O grenadă a făcut explozie în mâinile unui cercetaş, i-a rupt braţul până la cot, iar din Merkulov n-am găsit decât resturi de intestine şi „Zeiss"[44]-ul său sfărâmat. Trei ani l-a cruţat moartea...

Kalmîkov mai strigă ceva, dar vântul, brusc dezlănţuit, ridică un vârtej de praf cenuşiu, aducând numai frânturi de cuvinte fără înţeles. Listniţki dădu din mână şi se depărtă, întorcându-şi din când în când ochii.

13

În ziua de 6 august, generalul Lukomski, şeful de stat-major al comandantului suprem, primi prin generalul Romanovski, şeful secţiei operaţii a Marelui cartier general, dispoziţia de a concentra Corpul III de cavalerie, împreună cu Divizia Indigenă[45], în sectorul Nevel – Nivo-Sokolniki – Velikie Luki.

— De ce tocmai în acest sector? Doar aceste unităţi se află în rezerva frontului românesc!?... se miră Lukomski.

— Nu ştiu, Alexandr Sergheevici. Vă transmit exact ordinul

---

[43] Divizie de cavalerie, formată din turkmeni din ţinutul Ahal-Teke. Era una din unităţile de încredere în armata ţaristă, iar mai târziu, în armata albă.

[44] Binoclu „Zeiss".

[45] Divizie de cavalerie alcătuită din caucazieni. Se mai numea „divizia sălbatică".

comandantului suprem.

— Când l-aţi primit?

— Ieri. La orele unsprezece seara, comandantul suprem m-a chemat şi mi-a ordonat să vă aduc la cunoştinţă aceasta azi-dimineaţă.

Romanovski se plimbă un răstimp lângă fereastră, călcând în vârful picioarelor, apoi, oprindu-se în faţa hărţii strategice a Europei Centrale, care ocupa jumătate din perete în cabinetul lui Lukomski, îi spuse fără să se întoarcă, cercetând harta cu o atenţie exagerată:

— Cereţi-i lămuriri! Se află acum în cabinet!

Lukomski strânse hârtiile de pe masă, dădu fotoliul la o parte şi păşi cu mersul ferm, apăsat, cu care umblă toţi militarii în vârstă, când încep să se îngraşe. Lângă uşă, lăsându-l pe Romanovski să treacă înainte şi urmărind probabil cursul propriilor sale gânduri, rosti:

— E just! Da...

În aceeaşi clipă, din cabinetul lui Kornilov ieşi un colonel înalt, cu picioare lungi, pe care Lukomski nu-l cunoştea. Colonelul se dădu respectuos la o parte şi se depărtă pe coridor, şchiopătând destul de tare şi săltându-şi umărul paralizat cu o mişcare comică şi sinistră în acelaşi timp.

Aplecându-se uşor înainte, sprijinindu-se de masă cu palmele puse pieziş, Kornilov spunea unui ofiţer în vârstă, care stătea în faţa lui:

— ... trebuia să aşteptaţi. M-ai înţeles? Rog să fiu informat imediat după sosirea la Pskov... Poţi pleca.

Aşteptă până când uşa se închise în urma ofiţerului, apoi se lăsă în fotoliu cu o mişcare uşoară, tinerească, şi, împingând un alt fotoliu înspre Lukomski, îl întrebă:

— Aţi primit de la Romanovski dispoziţiunea mea cu privire la deplasarea Corpului III?

— Da. Tocmai în această chestiune am venit să vă vorbesc... De ce aţi ales acest sector pentru concentrarea corpului?

Lukomski privea atent faţa smeadă a lui Kornilov. Era de nepătruns, de o nepăsare asiatică; zbârciturile piezişe, atât de cunoscute, coborau pe obraji de la nas spre gura sobră, acoperită de o mustaţă pleoştită şi rară. Expresia aspră şi dură a chipului său contrasta cu şuviţa de păr care-i cădea pe frunte, cu un aer copilăresc.

Rezemându-se în cot, sprijinindu-şi bărbia în palma mică şi osoasă, Kornilov îşi micşoră ochii de mongol, cu sclipiri vii, şi răspunse, atingând cu mâna genunchiul lui Lukomski:

— Intenţionez să concentrez cavaleria nu în mod special în spatele Frontului de nord, ci într-un sector de unde, în caz de nevoie, ar putea să fie aruncată cu aceeaşi uşurinţă atât pe Frontul de nord, cât şi pe cel de vest. După părerea mea, sectorul ales corespunde cum nu se poate mai bine acestei cerinţe. Sunteţi de altă părere?

Lukomski strânse din umeri cu un gest nehotărât.

— Nu există niciun motiv de îngrijorare în privinţa Frontului de vest. E mai bine să se concentreze cavaleria în sectorul Pskov.

— Pskov? repetă Kornilov, aplecându-se înainte cu tot trupul, şi, ridicând uşor buza subţire şi palidă, dădu negativ din cap. Nu, sectorul Pskov este nepotrivit.

Cu o mişcare obosită, bătrânească, Lukomski îşi puse palmele pe rezemătoarea fotoliului, apoi spuse, alegându-şi cu băgare de seamă cuvintele:

— Lavr Gheorghievici, voi da imediat ordinele necesare; dar am ajuns la impresia că dumneavoastră nu spuneţi totul... Sectorul pe care l-aţi ales pentru concentrarea cavaleriei este foarte nimerit în ipoteza că ar trebui aruncată într-o bună zi spre Petrograd ori spre Moscova; o asemenea dislocare a cavaleriei nu asigură însă Frontul de nord, chiar dacă ar fi numai faptul că deplasarea ei va fi din cale afară de anevoioasă. Dacă nu m-am înşelat şi dacă într-adevăr îmi ascundeţi ceva, vă rog să mă lăsaţi să plec pe front sau să-mi expuneţi consideraţiunile dumneavoastră în întregime. Un şef de stat-major nu poate rămâne la locul ce-l ocupă, decât dacă se bucură de încrederea deplină a superiorului său.

Kornilov îl asculta atent, cu capul înclinat, şi totuşi avu timp să observe, dintr-o singură privire, cum chipul, în aparenţă rece al lui Lukomski, se acoperise de o slabă şi abia vizibilă roşeaţă, pe care emoţia i-o urcase în obraz. După ce se gândi câteva clipe, răspunse:

— Aveţi dreptate. Am anumite consideraţiuni despre care n-am vorbit încă. Vă rog să daţi dispoziţiuni pentru deplasarea cavaleriei şi chemaţi-l urgent aici pe generalul Krîmov, comandantul Corpului III. Iar noi vom discuta amănunţit totul, după ce mă voi înapoia de la Petrograd. Credeţi-mă, Alexandr Sergheevici, nu vreau să vă ascund nimic! spuse Kornilov, punând accentul pe cea din urmă frază, şi se întoarse cu vioiciune, auzind bătăi în uşă. Intră!

Intră von Wisin, ajutorul comisarului pe lângă Marele cartier, şi un general scund şi blond. Lukomski se ridică şi, plecând, auzi cum Kornilov răspunse aspru la o întrebare a lui von Wisin:

— N-am acum timp să revizuiesc cazul generalului Miller! Cum?... Da, plec!

După ce se întoarse de la Kornilov, Lukomski stătu timp îndelungat la fereastră. Netezindu-şi bărbuţa pornită pe cărunţire, privea gânditor cum vântul clătina crestele stufoase ale castanilor şi cum învăluia iarba plecată, scăldată în razele soarelui.

Un ceas mai târziu, statul-major al Corpului III cavalerie primi de la şeful de stat-major al comandantului suprem ordinul să se pregătească de deplasare. În aceeaşi zi, comandantul corpului, generalul Krîmov, care în urma dorinţei lui Kornilov refuzase cândva postul de comandant al Armatei a II-a, fu chemat urgent de Marele cartier printr-o telegramă cifrată.

În ziua de 9 august, Kornilov plecă la Petrograd cu un tren special, păzit de un escadron de tekini.

A doua zi, la Marele cartier se discutau diferite zvonuri cu privire la destituirea şi chiar la arestarea comandantului suprem; totuşi, în dimineaţa zilei de 11 Kornilov se întoarse la Moghiliov.

Imediat după înapoiere, îl invită la dânsul pe Lukomski. După ce citi telegramele şi buletinele informative, îşi potrivi manşeta de un alb imaculat, care sublinia culoarea măslinie a palmei înguste, şi îşi pipăi gulerul. Aceste mişcări sacadate vădeau o emoţie neobişnuită la el.

— Acum putem isprăvi convorbirea întreruptă mai deunăzi! rosti el cu glas scăzut. Vreau să mă refer la consideraţiunile care m-au îndemnat să deplasez Corpul III spre Petrograd şi despre care n-am vorbit încă împreună. Ştiţi că la 3 august, când am fost la Petrograd, la şedinţa guvernului, Kerenski şi Savinkov[46] m-au prevenit că nu trebuie să ating cele mai importante probleme ale apărării, deoarece, după spusele lor, printre miniştri sunt oameni nesiguri... Înţelegeţi? Eu, comandantul suprem, prezentându-mi raportul în faţa guvernului, nu pot vorbi despre planurile de operaţii, fiindcă nimic nu garantează că, după câteva zile, cele spuse de mine nu vor fi cunoscute de comandamentul german! Şi acesta se cheamă un guvern? De-ar fi numai atât, cum să mai cred, oare, că el va

---

[46] *Savinkov, B. V.* (1879-1925) – fruntaş al partidului socialist-revoluţionar (eserii). În anii 1903-1905 a luat parte la o serie de acţiuni teroriste. După revoluţia din februarie 1917, a fost ministru în cabinetul lui Kerenski. După Revoluţia din Octombrie se manifestă ca un adversar activ al Puterii sovietice. Unul din organizatorii Armatei de voluntari albgardişti. Ulterior, participant la o seamă de rebeliuni contrarevoluţionare. În 1924 este arestat şi condamnat la 10 ani închisoare pentru trecerea ilegală a frontierei U.R.S.S. În timpul detenţiunii se sinucide.

salva ţara?

Kornilov se duse la uşă, cu paşi repezi, siguri, o încuie cu cheia şi, după ce se întoarse la locul său, rosti, plimbându-se adânc tulburat prin faţa mesei:

— E dureros şi revoltător să vezi cum nişte lichele conduc ţara. Lipsa de voinţă, de tărie de caracter, nepriceperea, nehotărârea, adeseori chiar cea mai ordinară mişelie – iată ce călăuzeşte acţiunile acestui aşa-numit guvern... Cu concursul binevoitor al unor domni ca Cernov[47] şi alţii, bolşevicii îl vor mătura pe Kerenski. Iată, Alexandr Sergheevici, în ce stare se află Rusia! Călăuzindu-mă de principiile care vă sunt cunoscute, vreau să feresc patria de zguduiri noi. Eu deplasez Corpul III, cu scopul, mai ales, de a-l concentra spre sfârşitul lui august în preajma Petrogradului, iar dacă bolşevicii se vor manifesta pe faţă, trădătorii patriei vor fi trataţi după cum merită. Conducerea directă a operaţiilor o încredinţez generalului Krîmov. Sunt convins că, dacă va fi necesar, el va spânzura, fără şovăire, tot Sovietul de deputaţi ai muncitorilor şi soldaţilor. Guvernul Provizoriu... O să vedem. Nu urmăresc nimic pentru mine personal. Să salvăm Rusia, s-o salvăm neapărat, cu orice preţ!...

Kornilov se opri în faţa lui Lukomski şi-l întrebă brusc:

— Împărtăşiţi şi dumneavoastră convingerea că numai printr-o asemenea măsură se poate asigura viitorul ţării şi al armatei? Veţi merge, oare, cu mine până la capăt?

Lukomski se ridică din fotoliu, zguduit de emoţie, strângând cu putere mâna caldă şi uscată a lui Kornilov.

— Vă împărtăşesc pe deplin părerea! Voi merge până la capăt! Trebuie să chibzuim, să cântărim şi să lovim, încredinţaţi-mi mie misiunea aceasta, Lavr Gheorghievici!

— Planul este elaborat de mine. Detaliile vor fi lucrate de colonelul Lebedev şi de căpitanul Rojenko. Dumneavoastră, Alexandr Sergheevici, sunteţi prea împovărat de altele... Aveţi încredere în mine, vom mai avea timp să discutăm totul şi, dacă se va ivi nevoia, să facem schimbările necesare...

În acele zile, Marele cartier trăia o viaţă înfrigurată. La reşedinţa guvernatorului din Moghiliov, veneau zilnic ofiţeri din diferite unităţi,

---

[47] *Cernov, V. M.* (1876-1952) – fruntaş al partidului socialist-revoluţionar; a participat la organizarea rebeliunilor antisovietice în regiunea Volgăi, în 1918. În 1920 a emigrat în străinătate, continuând activitatea antisovietică.

bronzaţi de soare şi de vânt, cu bluze de campanie prăfuite pe toate fronturile. Veneau să-şi ofere serviciile; veneau reprezentanţi eleganţi ai Uniunii ofiţerilor şi al Sovietului căzăcesc, veneau solii de la Don trimişi de Kaledin, primul cazac ajuns ataman al Ţinutului Oastei Donului. Mai veneau şi anumiţi civili. Veneau oameni care voiau cu toată sinceritatea să-l ajute pe Kornilov, pentru a ridica pe picioare vechea Rusie, prăbuşită în februarie; dar erau şi alţii, hrăpăreţi, care adulmecau de departe mirosul unei mari vărsări de sânge, care ghiceau mâna fermă ce va tăia arterele ţării şi care veneau în stoluri la Moghiliov, cu nădejdea că vor izbuti şi dânşii să înhaţe ceva întru procopsirea lor. Numele lui Dobrînski, Zavoiko şi Aladin se auzeau mereu repetate la Marele cartier, unde erau consideraţi ca nişte oameni având strânse legături cu comandantul suprem. La Marele cartier şi la statul-major al atamanului de campanie al Oastei Donului, se spunea în şoaptă că Kornilov ar fi prea încrezător, ceea ce a îngăduit oploşirea unui suspect anturaj de aventurieri. În acelaşi timp însă, în cercurile largi ale ofiţerimii domnea convingerea că Kornilov simboliza refacerea Rusiei. Şi toţi aceia care doreau cu patimă această restaurare alergau de pretutindeni sub steagul său.

La 13 august, Kornilov plecă la Moscova, la şedinţa consiliului de stat.

O zi caldă, cu cerul uşor acoperit, turnat parcă din aluminiu albăstrui. Un nor cenuşiu, cu tivuri liliachii, drept în zenit. O ploaie piezişă, binefăcătoare, întretăiată de luminile curcubeului, se revarsă peste câmp, peste trenul huruind pe şine, peste pădurea poleită ca-n basme de gălbeneala întâilor brume, peste siluetele îndepărtate ale mestecenilor, cu linii pure de acuarelă, peste pământul înveşmântat în culori cernite de ajun de toamnă.

Trenul zvârle de zor verstele îndărăt. Un văl roşcat de fum şerpuieşte în urmă-i. Un general scund, în uniformă kaki, cu crucile ordinului „Sfântul Gheorghe" pe piept, stă la fereastra coborâtă. Îngustându-şi ochii piezişi, negri ca doi cărbuni, scoate capul pe geam, şi picăturile calde de ploaie îi udă din belşug faţa dogorită de arşiţa verii şi neagra-i mustaţă pleoştită; vântul îi flutură, îi piaptănă înapoi şuviţa de păr răsucită copilăreşte peste frunte.

14

Cu o zi înainte de sosirea lui Kornilov, esaulul Listniţki venise şi el la

Moscova, cu o însărcinare deosebit de importantă din partea Sovietului uniunii trupelor de cazaci. După ce predă plicul la statul-major al unui regiment de cazaci, cantonat în Moscova, auzi că pe a doua zi era aşteptată sosirea lui Kornilov.

La amiază, Listniţki se afla în gara Alexandrovski. În sala de aşteptare şi la bufetele de clasa I şi a II-a, mare înghesuială; militarii predomină. Pe peron e înşirată garda de onoare a şcolii militare Alexandrovskoe; mai departe, lângă pod, batalionul de femei „al morţii"[48] din Moscova. Trenul apare pe la trei după-amiază. Vorbele amuţesc brusc. Fanfara izbucneşte într-un vârtej de sunete, nenumărate picioare se târşesc şi tropăie; freamătul mulţimii îl ridică pe Listniţki din loc, îl duce, îl aruncă pe peron. Ieşind din îmbulzeală, zăreşte două şiruri de tekini aliniindu-se în faţa vagonului comandantului suprem. Peretele lăcuit al vagonului sclipeşte, reflectând mantiile lor de un roşu aprins. Însoţit de câţiva militari, Kornilov iese din vagon şi trece în revistă garda de onoare, delegaţiile din partea Uniunii cavalerilor ordinului „Sfântul Gheorghe", a Uniunii ofiţerilor din forţele terestre şi navale, a Sovietului uniunii trupelor de cazaci.

Printre persoanele care se prezentau comandantului suprem, Listniţki recunoscu pe atamanul Oastei Donului, Kaledin, şi pe generalul Zaioncikovski; ofiţerii din jurul său rosteau numele celorlalţi:

— Kisleakov, ministrul-adjunct la comunicaţii.

— Rudnev, primarul Moscovei.

— Prinţul Trubeţkoi, şeful cancelariei diplomatice de la Marele cartier.

— Musin-Puşkin, membru al Consiliului de stat.

— Colonelul Caillaux, ataşat militar francez.

— Prinţul Goliţîn...

— Prinţul Mansîrev!... se auzeau voci pline de slugarnic respect.

Listniţki mai văzu cum doamnele elegant îmbrăcate, înghesuite în mare număr de-a lungul peronului, revărsară o ploaie de flori asupra lui Kornilov, care se apropia. O floare roz rămase agăţată de eghileţii uniformei. Kornilov o scutură cu o mişcare sfioasă şi parcă nehotărâtă. Un bătrân şi bărbos cazac din Ural începu, bâlbâind, o cuvântare de bun venit în numele celor douăsprezece oşti căzăceşti. Listniţki n-avu când s-audă

---

[48] La sfârşitul războiului mondial s-au format aşa-numitele „*unităţi de asalt*". Pe timpul lui Kerenski existau regimente speciale de asalt şi chiar un „batalion al morţii" feminin de asalt. Unităţile de asalt s-au transformat ulterior în unelte ale contrarevoluţiei.

sfârşitul, izbit în zid, mai-mai să se aleagă cu cureaua sabiei ruptă. După discursul lui Rodicev, deputat în Dumă, Kornilov porni mai departe, înconjurat de o mulţime compactă. Luându-se de mâini, ofiţerii formară un cordon de protecţie; fură însă îndată împrăştiaţi; zeci de mâini se întindeau spre Kornilov. O doamnă grasă, cu părul în dezordine, alerga cu paşi mici alături de dânsul, încercând să-şi lipească buzele de mâneca uniformei de un verde-deschis. La ieşirea din gară, Kornilov fu ridicat pe braţe şi dus de mulţime în tunete asurzitoare de bun venit. Cu o mişcare smucită din umăr, Listniţki împinse la o parte un domn cu aer de demnitar şi izbuti să apuce cu mâna cizma lăcuită a lui Kornilov, care se ivi pe sus, în faţa ochilor. Apucându-i cu îndemânare piciorul, şi-l încalecă pe umăr, fără să-i simtă greutatea, înăbuşit de emoţie, gândindu-se numai cum să-şi păstreze echilibrul şi mersul, ritmic. Apoi păşi înainte, dus legănat de tălăzuirea mulţimii, asurzit de urletele-i şi de tunetele de alamă ale fanfarei. Îşi potrivi cutele bluzei ieşite de sub centură în înghesuială şi coborî treptele spre piaţă. În faţa lui zări altă mulţime, şirurile verzi ale trupelor, aliniate cle-a lungul traseului, o sotnie călare de cazaci. Cu mâna înfiptă la cozoroc, clipind din ochii umezi, încercă, fără a izbuti, să-şi stăpânească tremurul de neînvins al buzelor. Lua vag aminte cum ţăcăneau aparatele fotografice; vag întrezărea într-un păienjeniş mulţimea în delir, defilarea iuncherilor şi generalul mărunt, zvelt, cu chip de mongol, care stătea în poziţia de drepţi, privindu-i cum trec prin faţa lui.

*

A doua zi, Listniţki plecă la Petrograd. Aşezându-se în vagon, pe patul de sus, îşi întinse mantaua şi începu să fumeze, gândindu-se la Kornilov:

„Cu riscul vieţii, a fugit din prizonierat[49], ca şi cum ar fi ştiut că va fi atât de necesar patriei! Ce chip are! Cioplit parcă în piatră cenuşie. Nicio trăsătură comună, nimic de prisos... Şi caracterul – la fel. Pentru el, probabil, toate sunt clare, toate calculate. Când va veni momentul prielnic, el ne va conduce. Ciudat, nici nu ştiu măcar dacă este monarhist. Monarhie constituţională... Ah, dacă fiecare ar avea tot atâta încredere în puterile sale!”

[49] Generalul Kornilov a fost capturat de germani, cu resturile diviziei sale, în 1915, iar în 1916 a fugit din captivitate.

Cam la aceeaşi oră, la Moscova, în timpul cât şedinţa consiliului de stat era suspendată, doi generali se plimbau pe o fâşie scurtă de parchet din coridorul Teatrului Mare şi discutau cu voce scăzută; unul uscăţiv, cu chipul de mongol, celălalt robust, cu capul pătrat şi tuns perie, solid înşurubat pe umeri, cu părul lins neted la tâmplele cărunte, şi cu urechile strâns lipite de cap.

— Acest punct din declaraţie prevede desfiinţarea comitetelor de unităţi?

— Da. Un front unitar, unitatea de acţiune sunt absolut necesare. Fără aplicarea măsurilor indicate de mine, nu există nicio salvare. Armata este, fiziceşte vorbind, incapabilă să se mai bată. O astfel de armată nu numai că nu va obţine victoria, dar nu va fi în stare să reziste nici măcar la o presiune ceva mai serioasă. Unităţile sunt descompuse de propaganda bolşevică... Şi aici, în spatele frontului? Vedeţi cum reacţionează muncitorii la orice încercare de a-i ţine în frâu: greve şi manifestaţii! Membrii consiliului au fost nevoiţi să vină pe jos... Ruşine! Militarizarea spatelui frontului, instalarea unei mâini aspre purtătoare de sancţiuni, nimicirea necruţătoare a tuturor bolşevicilor, aceşti propagatori ai marasmului – iată sarcinile noastre imediate. Mă pot bizui şi pe viitor pe sprijinul dumneavoastră, Alexei Maximovici?

— Fără nicio rezervă, sunt cu dumneavoastră.

— Eram sigur de asta. Mulţumesc. Vedeţi că, atunci când este nevoie să se procedeze hotărât şi ferm, guvernul se limitează la paliative şi la fraze pompoase: „Vom înăbuşi prin fier şi sânge încercările acelora care, ca în zilele din iulie, vor atenta din nou la puterea izvorâtă din popor”... Nu! Noi suntem obişnuiţi să acţionăm, şi numai după aceea să vorbim. Ei procedează invers. Ei bine... va veni timpul când îşi vor culege roadele politicii de paliative. Nu vreau însă să iau parte la acest joc necinstit! Am fost şi rămân pentru lupta deschisă; pertractările sunt împotriva firii mele.

Generalul cel scund se opri în faţa interlocutorului şi, apucându-i un nasture de metal de la vestonul de culoare kaki-închis, rosti aproape – gângăvind de emoţie:

— Le-au scos botniţa, iar acum tot ei se sperie de democraţia lor revoluţionară. Roagă să se aducă de pe front spre capitală trupe de încredere, dar în acelaşi timp tot ei, făcând jocul acestei democraţii, se tem să întreprindă ceva concret. Un pas înainte, unul înapoi... Numai printr-o consolidare totală a forţelor noastre, prin cea mai puternică

presiune morală, vom putea constrânge pe cei din guvern să facă concesii, iar dacă nu, atunci vom vedea! Fără şovăire, am să las descoperit frontul: las' să-i înveţe minte nemţii!

— Am vorbit cu Dutov[50]. Căzăcimea are să vă acorde, Lavr Gheorghievici, sprijinul ei nelimitat. Rămâne să rezolvăm chestiunea acţiunii unite pe viitor.

— După şedinţă, vă aştept la mine, împreună cu ceilalţi. Cum se prezintă starea de spirit la dumneavoastră, în Ţinutul Donului?

Sprijinindu-şi în piept bărbia pătrată şi rasă atât de îngrijit, încât lucea, generalul robust se uită posomorât înainte, cu ochii încruntaţi sub arcul sprâncenelor. Colţurile buzelor îi tremurau în mustăţile stufoase şi late când răspunse:

— Nu mai am aceeaşi credinţă în cazac! Şi, în general, acum este greu să judeci despre starea lor de spirit. E necesar un compromis: cazacii trebuie să facă anumite concesii, pentru a-i păstra de partea lor pe cei care nu-s de neam cazac. Noi luăm unele măsuri în această direcţie, dar nu putem garanta succesul. Mă tem că ruptura se va produce tocmai acolo unde se încrucişează interesele căzăcimii cu ale celor care nu sunt cazaci. Pământul – iată centrul în jurul căruia gravitează gândurile unora şi ale altora.

— Trebuie să aveţi la îndemână unităţi de cazaci de încredere, ca să vă asiguraţi împotriva oricăror surprize din interior. Îndată ce mă voi întoarce la Marele cartier, voi vorbi cu Lukomski, şi vom găsi probabil o modalitate pentru a trimite la Don mai multe regimente de pe front.

— Vă voi fi foarte recunoscător.

— Deci, astăzi vom preciza chestiunea activităţii noastre comune în viitor. Cred din tot sufletul că cele plănuite vor fi încoronate de succes deplin, dar norocul, generale, este nestatornic! Dacă el, contrar tuturor aşteptărilor, îmi va întoarce spatele, voi putea oare conta pe un adăpost la dumneavoastră, în Ţinutul Donului?

— Nu numai adăpost, ci şi protecţie. Doar cazacii sunt vestiţi din timpurile cele mai străvechi pentru ospitalitatea lor.

Pentru întâia oară în decursul convorbirii, Kaledin schiţă un zâmbet, care îndulci privirea lui piezişă, încruntată şi ostenită.

---

[50] În 1917-1919, generalul A. I. Dutov (1864-1921) a fost ataman al cazacilor contrarevoluționari din ținutul Orenburg. Fiind zdrobit de Armata Roșie, a fugit în China, unde a fost omorât de ai săi.

Un ceas mai târziu, marele ataman al Donului, Kaledin, se prezentă în faţa amuţitului auditor, cu „Declaraţia celor douăsprezece oşti căzăceşti”.

La Don, la Kuban, la Terek, la Ural, la Ussuri, prin toate ţinuturile căzăceşti, de la hotar la hotar, din staniţă în staniţă, firele unui uriaş complot s-au întins din acea zi, asemenea unui negru păienjeniş.

15

Zigzagurile tranşeelor şerpuiau în cotituri ciudate, lângă pădure, la o verstă de ruinele târguşorului ras de pe faţa pământului în focul luptelor din iunie. Sectorul de la marginea pădurii era ocupat de o sotnie specială de cazaci.

La spate, în dosul verdelui şi nepătrunsului desiş de anini şi de tineri mesteceni, se întindea pătura ruginie a unei turbării, care începuse să fie exploatată cândva, înainte de război; boabele roşii de măceş aruncau o notă de vesele sclipiri. Mai la dreapta, în dosul unui pâlc de copaci ieşit din marginea pădurii, se întindea şoseaua sfârtecată de obuze, ca şleaurile neumblate; iar pe lizieră, creşteau buruienile retezate de gloanţe, se ridicau buturugi arse, parapetul tranşeelor îşi arăta argila cafenie, crestele lor se răşchirau până departe în câmpul pustiu. Dincolo de ele, în spate, până şi mlaştina ciupită de urmele săpăturilor, până şi şoseaua răvăşită respirau viaţă şi muncă întrerupte; pe când aici, la marginea pădurii, pământul oferea ochiului omenesc o jalnică şi amară privelişte.

În ziua aceea, Ivan Alexeevici, fost mecanic la moara cu valţuri a lui Mohov, plecase în târguşorul vecin, unde era cantonat trenul de luptă, şi se întoarse abia către seară. Strecurându-se până la bordei, se pomeni faţă-n faţă cu Eu! Zahăr se

Koroliov. Agăţându-se cu sabia de marginile sacilor umpluţi cu pământ, dând bezmetic din mâini, Zahar aproape fugea. Ivan Alexeevici se feri în lături, lăsându-l să treacă, omul însă îl apucă de un nasture de la bluză şi-i şopti, rotindu-şi albul ochilor de o bolnavă culoare gălbuie:

— Ai auzit? Infanteria din dreapta pleacă! Să părăsească oare frontul?

Barba lui Zahar, parcă turnată în tuci negru şi cumplit de încâlcită, părea că încremenise, răsucită de un vârtej, iar ochii căutau un dram de nădejde, cu o lăcomie neogoită şi dureroasă.

— Cum adică, să părăsească frontul? întrebă Ivan Alexeevici.

— Pleacă! Da’ cum, nu ştiu...

— Poate îi schimbă? Hai la comandantul plutonului, să aflăm de la el...

Zahar se întoarse spre bordeiul comandantului, cu tălpile mereu alunecând pe pământul ud şi cleios.

Un ceas mai târziu, sotnia, înlocuită cu infanterie, se îndreptă spre târguşor. Dimineaţa, îşi luară caii şi porniră în spatele frontului în marş forţat.

Cernea o ploaie măruntă. Mestecenii se gheboşau mohorâţi. Drumul se înfigea în pădure şi caii, simţind umezeala şi mirosul veşted, iute şi trist al frunzişului de jos, sforăiră şi o luară la pas mai înviorat. Fructele trandafirii de mărul-lupului luceau în tufe, asemenea unor mărgele umede; măciuliile spumoase de coada-şoricelului, spălate de ploaie, erau de o albeaţă minunată. Vântul scutura din crengi picături mari şi grele peste călăreţi. Şepcile şi mantalele se acoperiră de petişoare negre, ca şi cum le-ar fi găurit nişte alice de plumb. Fumuleţul de mahorcă plutea, topindu-se deasupra şirurilor de plutoane.

— Unde naiba s-au mai apucat să se ducă?

— Adică ce, nu ţi s-a urât de tranşee?

— Aşa-i! Da' unde ne duc?

— O fi vreo regrupare.

— Nu prea s-arată.

— Hai, leatule, să fumăm, ca să ne uităm necazul.

— Necazul meu tot cu mine îl port, în coburi...

— Domnule esaul, ne daţi voie să slobozim un cântec?

— A dat voie? Zi-i, Arhip!

Cineva din rândurile din faţă îşi drese glasul şi începu:

Cazacii acasă se-ntorc de la oaste,
Cu ordinea-n piept şi-epoleţii pe umeri.

Glasuri răguşite însoţiră cântecul o bucată de vreme, fără elan, apoi amuţiră. Zahar Koroliov, care mergea în acelaşi rând cu Ivan Alexeevici, se ridică în scări şi strigă batjocoritor:

— Hei, voi de colo! Moşnegi orbeţi! Păi, aşa se cântă la noi? V-ar sta bine la biserică, să cereţi de pomană şi să vă milogiţi. Halal de cântăreţi!...

— Hai, începe tu!

— Nu vezi ce gât scurt are? Unde să încapă vocea?

— Te-ai lăudat, şi-acuma o ştergi?

Koroliov îşi apucă în pumn moţul negru al bărbii păduchioase, închise

o clipă ochii şi, smucind cu putere dârlogii, azvârli primele cuvinte:

Fiţi veseli voi, mândri cazaci de la Don…

Trezită parcă de strigătul său, sotnia izbucni:

Ce-n slavă şi cinste sunteţi purtaţi!

şi purtă cântecul mai departe, deasupra pădurii umede, deasupra drumului din rarişte:

Hei, drept pildă să fim tuturora,
Cum tragem în duşmani, mereu ne-nfricaţi!
Cum pe duşmani îi batem în front rânduiţi,
Atenţi la comenzi cum toţii-o pornim,
– Unde ne-ordonă iubiţi comandanţi –
Şi duşmanul crud laolaltă-l zdrobim!

Străbătură cu cântece toată etapa, bucuroşi că au scăpat din „cimitirul lupilor". Spre seară, se îmbarcară în vagoane. Trenul porni încet, spre Pskov. Numai după trei staţii, aflară că sotnia lor, împreună cu celelalte unităţi din Corpul III cavalerie, se îndreaptă spre Petrograd, pentru reprimarea începuturilor de răzmeriţă. După aceasta, vorbele se potoliră. O tăcere somnoroasă pluti mult timp în vagoanele roşii.

— Din lac în puţ! rosti într-un târziu lunganul Borşciov gândul celor mai mulţi.

Chiar la întâia oprire, Ivan Alexeevici, care din februarie şi până atunci rămăsese preşedinte al comitetului de sotnie, se înfăţişă la comandant:

— Cazacii încep a se tulbura, domnule esaul. Esaulul privi îndelung la gropiţa adâncă din bărbia lui Ivan Alexeevici, apoi spuse zâmbind:

— Şi eu încep a mă tulbura, dragul meu!

— Unde ne trimite?

— La Petrograd.

— Să-i potolim pe răsculaţi?

— Nu cumva ai crezut că pentru aţâţarea dezordinilor?

— Noi nu vrem niciuna, nici alta.

— Iar pe noi nici n-o să ne întrebe ce vrem şi ce nu vrem.

— Cazacii…

— Ce tot dai zor cu „cazacii”? îi tăie vorba comandantul sotniei, de astă-dată mânios. Ştiu eu şi singur ce cred cazacii. Parcă mie îmi este plăcută această misiune? Uite, ia şi citeşte sotniei. În gara următoare, voi sta de vorbă cu cazacii.

Comandantul îi întinse o telegramă împăturită şi începu să mestece cu vădit dezgust bucăţelele de carne conservată acoperite cu bobiţe de grăsime.

Ivan Alexeevici se întoarse în vagon. Ţinea telegrama în mână, ca şi cum ar fi purtat un cărbune aprins.

— Strângeţi cazacii din ălelalte vagoane!

Trenul pornise, iar cazacii tot mai săreau din mers în vagon. Se strânseră aşa cam vreo treizeci.

— Comandantul a primit o telegramă... Acuma am citit-o.

— Ia s-auzim ce scrie! Zi-i!

— Citeşte, nu mai palavragi!

— O fi despre pace?

— Gura!

În liniştea apăsătoare, Ivan Alexeevici citi cu glas tare mesajul comandantului suprem, Kornilov. După aceasta, foaia cu slovele alterate de transmisia telegrafică făcu ocolul mâinilor năduşite:

„*Eu, comandantul suprem, Kornilov, declar în faţa întregului popor că datoria de ostaş, spiritul jertfirii de sine al cetăţeanului Rusiei libere şi dragostea fără margini faţă de patrie m-au silit, în aceste clipe grele din viaţa pământului strămoşesc, să nu dau ascultare ordinului Guvernului Provizoriu şi să păstrez conducerea supremă a armatei şi a flotei. Fiind susţinut în această hotărâre de toţi comandanţii de fronturi, declar în faţa întregului popor rus că prefer moartea, decât înlăturarea din postul de comandant suprem. Un fiu adevărat al poporului rus moare totdeauna la postul său şi-şi jertfeşte patriei bunul cel mai de seamă ce-l are: viaţa.*

În aceste clipe cu adevărat îngrozitoare din viaţa patriei, când căile spre amândouă capitalele sunt aproape deschise înaintării victorioase a duşmanului triumfător, Guvernul Provizoriu, uitând marea problemă a însăşi existenţei noastre ca ţară independentă, aruncă în popor frica iluzorie de contrarevoluţie, pe care de altfel tot el o ajută să se realizeze cât mai curând prin

nepriceperea sa în conducere, prin slăbiciunea sa în guvernare, prin nehotărârea sa în acţiuni.

Nu se poate ca tocmai eu, fiu adevărat al poporului meu, eu, care în văzul tuturor i-am închinat toată viaţa slujindu-i neprecupeţit, să nu mă ridic întru apărarea marilor libertăţi, a viitorului măreţ al neamului meu. Dar în prezent, viitorul acesta se află în mâini slabe, lipsite de voinţă. Prin corupţie şi prin trădare, duşmanul trufaş acţionează la noi ca la el acasă, aducând pieirea nu numai a libertăţii, ci chiar a existenţei poporului rus. Ruşi, dezmeticiţi-vă şi priviţi prăpastia fără fund spre care alunecă atât de vijelios patria noastră!

Evitând orice fel de zguduiri, preîntâmpinând orice vărsare de sânge rusesc, orice luptă fratricidă, uitând toate supărările şi jignirile, mă adresez Guvernului Provizoriu, în faţa întregului popor, şi-i spun: veniţi la mine, la Marele cartier, unde libertatea şi viaţa voastră vă sunt asigurate prin cuvântul meu de onoare, eliberaţi împreună cu mine şi alcătuiţi un guvern de apărare naţională care, asigurând libertatea, ar duce poporul rus spre un strălucit viitor, vrednici de un mare popor liber.

General KORNILOV"

În gara următoare, trenul fu oprit. În aşteptarea plecării, cazacii se adunară în faţa vagoanelor, dezbătând telegrama lui Kornilov şi telegrama lui Kerenski, citită cu câteva clipe în urmă de comandantul sotniei, prin care Kornilov era declarat trădător şi contrarevoluţionar. Cazacii discutau încurcaţi, comandantul sotniei şi ofiţerii de la plutoane erau tot aşa de nedumeriţi.

— Mie mi s-au încâlcit toate-n cap! se plânse Martin Şamil. Dracu' să-i priceapă care din doi e ăl vinovat!

— Se omoară între dânşii şi omoară ostaşii.

— Prea au prins osânză ăi mari. D-aia turbă!

— Fiecare vrea să fie ăl mai mare!

— Boierii se bat, iar cazacii rămân cu capul spart.

— Toate merg de-a-ndoasele! Prăpăd!

Un pâlc de cazaci veni la Ivan Alexeevici, cerându-i:

— Du-te la comandant şi întreabă-l ce-i de făcut!

Merseră grămadă la comandantul sotniei. Ofiţerii se sfătuiau, adunaţi

în vagonul lor. Ivan Alexeevici intră în vagon.

— Domnule comandant, cazacii întreabă mereu ce-i de făcut acum?

— Am să ies îndată.

Adunată lângă vagonul de la coadă, sotnia aştepta. Comandantul se amestecă printre cazaci, se strecură în mijlocul mulţimii, ridică mâna:

— Nu suntem subordonaţi lui Kerenski, ci comandantului suprem şi şefilor noştri direcţi. E adevărat? De aceea suntem datori să executăm fără cârtire ordinul şefilor noştri şi să mergem spre Petrograd. În caz de nevoie, vom putea lămuri situaţia la comandantul Diviziei 1 de Don, îndată ce vom ajunge în gara Dno, şi atunci vom vedea. Rog cazacii să nu se frământe. Aşa sunt vremurile prin care trecem...

Comandantul sotniei mai vorbi îndelung despre datoria de ostaş, despre patrie, despre revoluţie; încercând să potolească spiritele, răspundea în doi peri la întrebări. Îşi ajunse pe deplin scopul: între timp, locomotiva fusese cuplată la tren (cazacii nu ştiau că doi ofiţeri, din sotnia lor au obţinut plecarea accelerată, ameninţând cu armele pe şeful gării), şi cazacii trecură în vagoane.

Trenul se târî o zi şi o noapte, apropiindu-se de gara Dno. Noaptea fu din nou oprit, lăsând să treacă trenurile cu cazaci de la Ussuri şi cu Regimentul Daghestan. Trenul căzăcesc fu tras pe o linie secundară. Pe lângă el, prin întunericul de opal al nopţii treceau în goană vagoanele Regimentului Daghestan, străfulgerându-şi luminile. Se auzeau răsunete de glasuri guturale dispărând în depărtare, geamătul *zurnalei*[51], melodii de cântece străine.

Sotnia fu expediată abia pe la miezul nopţii. Locomotiva, nu tocmai puternică, zăbovi mult la castelul de apă; lumina scânteietoare se revărsa din focar pe pământ. Pufăind din ţigară, mecanicul se uita pe fereastră, aşteptând parcă ceva. Un cazac de la primul vagon legat de locomotivă îşi scoase capul afară pe uşă şi strigă:

— Mă Gavrila, dă-i drumul, că acuşi tragem cu armele!

Mecanicul scuipă mucul de ţigară, tăcu, urmărindu-i probabil traiectoria curbă, apoi răspunse, tuşind:

— Doar n-o să-i puteţi împuşca pe toţi! şi se depărtă de la fereastră.

Peste câteva minute, locomotiva smuci vagoanele, tampoanele zăngăniră, se auzi tropotul de copite al cailor care-şi pierduseră echilibrul din pricina icnelii. Trenul pluti prin faţa castelului de apă, a pătrăţelelor

---

51 Un fel de fluier caucazian.

rare de ferestre luminate şi a pâlcurilor întunecate de mesteceni de peste linie. După ce-au dat hrană cailor, cazacii adormiră; puţini mai rămăseseră treji, stând la uşile întredeschise, fumând şi privind cerul măreţ, fiecare cu gândurile lui.

Ivan Alexeevici se întinsese alături de Koroliov şi privea prin crăpătura uşii la puzderia stelelor de pe cer. În cursul zilei, chibzuise totul şi se hotărâse să se împotrivească din răsputeri la continuarea marşului sotniei spre Petrograd; stătea tolănit jos, cugetând la chipul cel mai potrivit în care i-ar putea câştiga pe cazaci pentru hotărârea sa.

Chiar înainte de mesajul trimis de Kornilov, îşi dăduse bine seama că drumurile cazacilor nu se potrivesc cu ale lui Kornilov. Bunul-simţ îi spunea că nici Kerenski nu merită să fie apărat, şi după ce-şi frământă cugetul, hotărî să nu lase sotnia să ajungă la Petrograd, iar dacă va fi nevoie să se bată, atunci lupta să fie împotriva lui Kornilov, însă nu pentru Kerenski şi puterea lui, ci pentru alta care va veni în urma sa. Era mai mult decât sigur că după Kerenski are să se ridice puterea mult aşteptată, cu adevărat populară. Încă de la începutul verii avusese prilejul să meargă la Petrograd şi să treacă pe la secţia militară a comitetului executiv, unde fusese trimis de sotnie ca să ceară un sfat în privinţa unui conflict cu comandantul sotniei. După ce văzuse activitatea comitetului executiv şi avusese un schimb de păreri cu mai mulţi tovarăşi bolşevici, îşi spusese: „Când scheletul acesta se va acoperi de carnea noastră muncitorească, va fi o putere, nu glumă! Să mori, Ivan, şi tot ţine-te de ea, aşa cum copilul se ţine de ţâţa mamei!"

În noaptea aceea, tolănit pe pătură, îşi amintea mai stăruitor ca niciodată şi cu dragoste caldă, necunoscută până atunci, de omul sub al cărui îndemn îşi croise drumul aspru. Gândindu-se la cele ce va trebui să le spună cazacilor a doua zi, îşi aduse aminte de cuvintele lui Stockman despre cazaci; le repeta deseori, ca şi cum ar bate un cui până la floare: „Prin însăşi firea ei, căzăcimea este conservatoare. Când va trebui să-l convingi pe cazac de dreptatea ideilor bolşevice, să nu scapi din vedere acest lucru; acţionează cu băgare de seamă, cu socoteală, căutând să te adaptezi împrejurărilor. La început, te vor privi cu aceeaşi neîncredere bănuitoare, cu care voi – tu şi cu Mişka Koşevoi – v-aţi purtat la început faţă de mine; dar să nu te laşi amăgit. Izbeşte cu nădejde; în cele din urmă, succesul va fi de partea noastră."

Ivan Alexeevici se aştepta la unele întâmpinări din partea cazacilor, faţă de împotrivirea de a merge cu Kornilov. Dimineaţa însă, când începu

să arate pe ocolite în vagonul său că s-ar cuveni mai degrabă să se ceară înapoierea cazacilor pe front, decât să fie trimişi la luptă împotriva propriilor fraţi, cazacii consimţiră uşor şi hotărâră cu multă voie bună să renunţe la marşul mai departe spre Petrograd. Zahar Koroliov şi Turilin, un cazac din staniţă Cernîşevskaia, erau ajutorii lui cei mai apropiaţi. Toată ziua vorbiră cazacilor, trecând din vagon în vagon, iar spre seară, la o haltă, când trenul îşi încetini mersul, Pşenicinikov, încheietorul plutonului trei, sări în vagonul unde se afla Ivan Alexeevici.

— Sotnia se dă jos chiar la prima staţie! strigă el emoţionat, adresându-se lui Ivan Alexeevici. Ce fel de preşedinte de comitet eşti tu, dacă nu ştii că oamenii nu vor să meargă? Destul ne-au prostit, ajunge! Nu mergem mai departe! Ofiţerii ne prind în laţ, iar tu stai gură-cască. Păi, pentru asta te-am ales noi? Ce te hlizeşti?

— De mult ar fi trebuit să vorbim aşa! răspunse Ivan Alexeevici, zâmbind.

La oprire, sări înaintea tuturor din vagon. Însoţit de Turilin, merse la şeful gării.

— N-ai să trimiţi mai departe trenul nostru. Vom debarca aici.

— Cum aşa? întrebă uluit şeful gării. Am dispoziţii... itinerarul...

— Tacă-ţi fleanca! îi tăie vorba, cu asprime, Turilin. Găsiră comitetul gării, explicară totul preşedintelui, un telegrafist roşcat, cu trupul bine legat, iar câteva minute mai târziu, mecanicul conducea voios trenul pe o linie moartă.

Aşezând în grabă rampele, cazacii începură să scoată caii din vagoane. Ivan Alexeevici stătea lângă locomotivă, cu picioarele lungi, crăcănate, ştergându-şi sudoarea de pe chipul smolit şi zâmbitor. Palid, comandantul sotniei alergă spre dânsul.

— Ce faci? Tu ştii că...

— Ştiu! îl întrerupse Ivan Alexeevici. Cât despre tine, domnule esaul, să nu mai faci gălăgie!

Şi, îngălbenindu-se la chip, cu nările tremurând, repetă răspicat:

— S-a isprăvit cu gălăgia ta, băiete! Acum, puţin ne pasă de tine! Aşa e!...

— Comandantul suprem Kornilov... începu esaulul, stacojiu la faţă, dar Ivan Alexeevici, privindu-şi cizmele scâlciate şi cufundate adânc în nisipul moale, dădu cu nepăsare din mână, sfătuindu-l:

— Spânzură-ţi-l la gât pe comandantul suprem, în loc de cruce, că nouă nu ne este de trebuinţă.

Esaulul se răsuci pe călcâie şi o întinse la fugă spre vagonul său.

Un ceas mai târziu, sotnia, rămasă fără niciun ofiţer, dar cu tot efectivul şi armamentul, porni din gară în direcţia sud-vest. În plutonul din capul coloanei, alături de mitraliori, mergeau Ivan Alexeevici, care îşi asumase comanda sotniei, şi ajutorul său, scundul Turilin.

Orientându-se anevoie după harta luată de la fostul comandant, sotnia ajunse la satul Goreloe, unde rămase peste noapte. De comun acord, hotărâră să se întoarcă pe front; iar în cazul vreunei încercări de a li se opri marşul, să lupte.

După ce-şi legară caii şi puseră pichete de pază, cazacii se culcară. N-au aprins niciun foc. Se simţea că cei mai mulţi sunt amărâţi; se duseră la culcare fără glumele obişnuite, tăinuindu-şi cu grijă gândurile.

„Dar ce are să se întâmple oare dacă se răzgândesc şi-or merge să se supună?", se întreba cam îngrijorat Ivan Alexeevici, învelindu-se cu mantaua.

Ca şi cum i-ar fi ghicit gândul, Turilin se apropie de el.

— Dormi, Ivan?

— Încă nu.

Turilin se aşeză la picioarele lui, trase un fum, făcând să sclipească luminiţa ţigării, apoi spuse în şoaptă:

— Cazacii, cum vezi, se frământă... Au făcut o ispravă, iar acuma încep a ţâţâi de teamă. Am stârnit o răzmeriţă... să nu iasă cu bucluc! Tu ce crezi?

— Om vedea noi, răspunse calm Ivan Alexeevici. Da' ce, te-a prins teama şi pe tine?

Scărpinându-şi ceafa pe sub şapcă, Turilin schiţă un zâmbet strâmb.

— Ca să-ţi spui drept, mi-e cam frică. Când am început, nu-mi era; da' acuma mi-e teamă.

— Eşti cam slab din fire, fârtate!

— Ce să-i faci, Ivan? Puterea îi a lor!

Tăcură îndelung. Luminile din sat se stingeau. Un măcăit de raţă venea de undeva, din nemărginitele bălţi, de pe izlazurile acoperite ele sălcii.

— Măcăie după răţoi! rosti îngândurat Turilin şi tăcu din nou.

O linişte dulce şi blândă, de noapte, plutea deasupra izlazului. Roua apleca iarba la pământ. Mirosurile amestecate de troscot, de papură veştedă, de pământ mlăştinos, de iarbă udată de rouă veneau cu adierea vântului spre tabăra cazacilor. Din când în când, un zăngănit de cataramă, un fornăit ţâşnitor, un tropăit greoi şi un sforăit de cal care se tăvăleşte pe

iarbă. Şi din nou – o linişte somnoroasă, o chemare mult depărtată, abia auzită şi uşor răguşită, de răţoi sălbatic şi un măcăit de raţă, ceva mai aproape. Un şuierat strident, iute, de aripi nevăzute în întuneric. Noapte. Totul a amuţit. O ceaţă jilavă cuprinde izlazul. La apus, la poalele cerului, răsare o grămadă de nori, de un vioriu-închis. Iar la mijloc, deasupra străvechiului pământ pskovitean, ca o veşnic trează amintire se arcuieşte scânteietoare *calea lui Batîi*[52].

În zori de zi, sotnia porni la drum. Trecură de satul Goreloe, urmăriţi îndelung de privirile femeilor şi ale copiilor, care scoteau vacile la păscut. Suiră movila roşie-cărămizie, scăldată de primele raze. Turilin se uită îndărăt şi atinse cu piciorul scara lui Ivan Alexeevici.

— Ia uită-te înapoi! Vin nişte călăreţi în urma noastră...

Înfăşuraţi într-un val trandafiriu de colb, trei călăreţi lăsaseră satul în urma lor şi goneau în galop.

— Sotnie, stai! comandă Ivan Alexeevici.

Cu iuţeala obişnuită, cazacii se aşezară într-un careu cenuşiu. La vreo jumătate de verstă, călăreţii trecură la trap. Unul dintre dânşii, un ofiţer de cazaci, scoase o batistă şi o flutură deasupra capului. Cazacii nu-şi luau ochii de la cei trei care se apropiau. Ofiţerul în uniforma kaki venea mai în faţă; ceilalţi doi, în haine cerkeze, se ţineau ceva mai în urmă.

— Pentru ce aţi venit? întrebă Ivan Alexeevici, ieşindu-le înainte.

— Pentru tratative, răspunse ofiţerul, ducându-şi mâna la cozoroc. Cine dintre voi a luat comanda sotniei?

— Eu.

— Sunt împuternicit din partea Diviziei 1 de cazaci de Don, iar dumnealor sunt reprezentanţi ai Diviziei Indigene. Ofiţerul arătă cu ochii spre cei doi caucazieni, apoi, strunind dârlogii, mângâie cu mâna gâtul umed şi lucios al calului înspumat. Dacă doriţi să începeţi tratative daţi ordin sotniei să descalece. Am să vă comunic dispoziţia verbală a generalului-maior Grekov, comandantul diviziei.

Cazacii descălecară. Delegaţii sosiţi făcură la fel, se amestecară în mulţime şi se iviră în mijlocul ei. Sotnia se dădu în lături, lăsând la mijloc un mic cerc liber.

Ofiţerul de cazaci luă cuvântul:

— Cazaci! Am venit ca să vă convingem să vă răzgândiţi şi să prevenim urmările grele ale faptei voastre. Ieri, statul-major al diviziei a aflat că voi,

---

[52] Una din denumirile populare ruseşti ale căii laptelui.

luându-vă după ecoul unei propagande criminale, aţi părăsit în chip samavolnic vagoanele; şi iată că astăzi suntem trimişi pentru a vă transmite ordinul să vă întoarceţi imediat la gara Dno. Trupele Diviziei Indigene, împreună cu celelalte trupe de cavalerie, au ocupat ieri Petrogradul. Azi a sosit telegrama. Avangarda noastră a intrat în capitală, a ocupat toate instituţiile publice, băncile, telegraful, centralele telefonice şi toate punctele importante. Guvernul Provizoriu a fugit şi se consideră destituit. Gândiţi-vă, cazaci! Mergeţi la o pieire sigură! Dacă nu veţi da ascultare dispoziţiunii comandantului diviziei, împotriva voastră vor fi trimise trupe. Fapta voastră este calificată drept trădare, drept neexecutarea ordinului de luptă. Numai printr-o supunere necondiţionată puteţi preveni vărsarea sângelui frăţesc...

Când i-au ajuns din urmă delegaţii, Ivan Alexeevici – ţinând seama de starea de spirit a cazacilor – pricepuse că aceste tratative nu pot fi evitate, întrucât respingerea lor ar fi dat neapărat cele mai potrivnice rezultate. După ce cugetase o clipă, dăduse ordin de descălecare, făcuse pe furiş un semn cu ochiul lui Turilin şi se strecurase ceva mai aproape de delegaţi. În timpul cuvântării rostite de ofiţer, luă aminte cum era ascultat de cazacii care stăteau cu capetele plecate, încruntaţi; unii tăinuiau în şoaptă între dânşii. Zahar Koroliov zâmbea strâmb, iar barba-i neagră parcă curgea pe cămaşă într-un torent tuciuriu; Borşciov se juca cu biciuşca şi se uita pieziş; Pşenicinikov stătea cu gura rotunjită, larg căscată, holbându-se drept în ochii ofiţerului; Martin Şamil îşi freca obrajii cu mâna murdară, clipind mărunt din ochi; chipul de prostănac al lui Bagrov se zărea galben în spatele lui; mitraliorul Krasnikov privea cu ochi micşoraţi, cu un aer de aşteptare; Turilin răsufla gâfâind, ca un cal bolnav de răpciugă. Obnizov, cu faţa acoperită de pistrui şi cu şapca împinsă pe ceafă, dădea din capul moţat, ca un taur ce simte jugul la gât. Tot plutonul doi stătea cu capetele plecate, ca la rugăciune, şi întreaga mulţime de cazaci tăcea; oamenii răsuflau greu şi dogoritor, umbre de descumpănire treceau pe feţele lor...

Ivan Alexeevici înţelese că o răsturnare era gata-gata să se petreacă în sufletele cazacilor; numai câteva clipe încă, şi ofiţerul bun de gură va izbuti să atragă sotnia de partea sa. Cu orice preţ, se cerea să nimicească impresia stârnită de vorbele ofiţerului, să clatine hotărârea nerostită încă, dar gata închegată în capetele cazacilor. Ridică deci mâna şi-şi roti asupra mulţimii privirea ochilor lărgiţi, aproape albi.

— Fraţilor! Mai staţi o clipă! şi se adresă ofiţerului. Telegrama este la dumneavoastră?

— Ce fel de telegramă?... se miră ofiţerul.

— Aia despre luarea Petrogradului.

— Telegrama?... Nu! Ce rost are telegrama?

— Aha! N-are!... răsuflă uşurată, ca dintr-un singur piept, sotnia.

Şi atunci, mulţi cazaci îşi îndreptară spre Ivan Alexeevici privirile pline de nădejde, iar el, ridicând glasul puţin răguşit, strigă batjocoritor, sigur de sine şi răutăcios, atrăgând stăpânitor spre el încordata luare-aminte a tuturor:

— Spui că n-ai? Şi vrei să te credem? Vrei să ne duci cu zăhărelul?

— Înşelăciune! răsuflă tunător sotnia.

— Telegrama nu mi-a fost adresată mie! Cazaci! strigă ofiţerul, strângându-şi mâinile la piept, cu aer convingător.

Dar nu-l mai asculta nimeni. Simţind simpatiile şi încrederea sotniei întoarse de partea sa, Ivan Alexeevici glăsui înainte, de parcă tăia un geam cu diamantul.

— Şi chiar dacă ar fi ocupat Petrogradul, tot n-avem acelaşi drum cu voi! Nu vrem să ne batem cu ai noştri! Nu vom merge împotriva poporului! Voi vreţi să ne luptăm unii împotriva altora? Nu! Nu mai sunt proşti... Nu vrem să întronăm puterea generalilor! Asta-i!

Cazacii izbucniră gălăgios, mulţimea se clătină, strigătele porniră:

— Aşa mai zic şi eu!

— Bine i-a trântit-o!

— Bine-ee! Aşa-i!

— Goniţi-i pe blagorodniciile lor!

— Au venit în peţit!

— La Petrograd sunt trei regimente de cazaci, dar şi ei şovăie să meargă împotriva poporului.

— Auzi, mă Ivan! Dă-le la cap cu ce-ţi vine la mână! Să se care de-acilea!

Ivan Alexeevici se uită la delegaţi; cu buzele strânse, ofiţerul cazac aştepta cu răbdare; cei doi caucazieni stăteau cot la cot în spatele lui – un tânăr şi chipeş ofiţer inguş, cu mâinile încrucişate pe tunica lui cerkeză elegantă şi cu ochii tăiaţi în chip de migdală, sclipind de sub căciulită neagră de Kuban; celălalt, un osetin vârstnic şi roşcovan, stătea cu un picior înainte, cu mâna sprijinită în mânerul sabiei încovoiate, privind cazacii cu ochi batjocoritori şi iscoditori. Ivan Alexeevici voia să curme tratativele, dar ofiţerul de cazaci i-o luă înainte; după ce schimbă câteva cuvinte în şoaptă cu ofiţerul inguş, strigă puternic:

— Cazaci! Daţi voie reprezentantului Diviziei Sălbatice să vă spună o vorbă?

Fără să aştepte încuviinţarea, ofiţerul inguş ieşi în mijlocul cercului, călcând fără zgomot cu cizmele lui fără tocuri, şi îşi potrivi cu o mişcare nervoasă centura îngustă, bătută în argint.

— Fraţilor cazaci! Ce atâta gălăgie? Să vorbim fără îndârjire. Nu vreţi la voi pe general Kornilov? Vreţi război? Poftim! Ne batem! Nu-i frică! Deloc nu-i frică! Vă stârpim chiar astăzi! Doi regiment Caucaz este la noi în spate. Da! Ce atâta gălăgie, la ce? Începuse cu un calm aparent, dar la sfârşit arunca pătimaş fraze calde, amestecând vorbe din graiul său de acasă, în cuvântarea rostită într-o rusească stâlcită, cu învăluiri guturale. Cazacul ista vă aţâţă, e balşivic, iar voi mergeţi după el. Hei! Ce staţi! Arestaţi la el! Luaţi la el armili!

Cu un gest cutezător din deget, îl arătă pe Ivan Alexeevici, zvâcnind de colo-colo în cercul prea îngust, cu obrazul palid, brăzdat de pete roşii, şi cu mişcări pline de patimă, pe când tovarăşul său, osetinul roşcovan, păstra un calm de gheaţă, iar ofiţerul de cazaci se juca nervos cu ciucurii roşi de la sabie. Cazacii tăcură din nou; din nou descumpănirea le frământa rândurile. Ivan Alexeevici se uita ţintă la ofiţerul inguş, la rânjetul de fiară al dinţilor lui albi, la dâra cenuşie de sudoare ce-i tăia pieziş tâmpla, gândindu-se cu amar că momentul prielnic fusese pierdut, că s-ar fi cuvenit să curme tocmelile cu un singur cuvânt şi să-i ducă pe cazaci mai departe. Situaţia o salvă însă Turilin. El sări în mijlocul cercului, frângându-şi cumplit mâinile, rupându-şi nasturii de la gulerul cămăşii, horcăind, zvârcolindu-se pe loc, cu spume de turbare la colţul buzelor.

— Năpârci târâtoare! Satanelor! Nemernici! Dânşii vă momesc ca pe nişte târfe, şi voi îi ascultaţi cu gura căscată! Nu vedeţi că vor să ia cărbunii din foc cu mâinile voastre? Şi voi ce faceţi? Ce fa-a-ceţi? În loc să-i hăcuiţi, voi – gata după dânşii! Daţi-le la pământ capetele de pe umeri, luaţi-le sânge!... În vreme ce vă moşmondiţi aici, ei ne încercuiesc, ca să ne secere cu mitraliera! Sub foc, n-o să mai staţi la târguială... Vă dau dinadins cu şperlă în ochi, până când le-or veni trupele... Ah! Ah! Ah! Cazaci sunteţi voi? Muieri, nu cazaci! Fătălăi!...

— La cai! răcni Ivan Alexeevici cu glas tunător. Urletul lui explodă ca un şrapnel deasupra tuturor.

Cazacii se năpustiră la cai. Iar după o clipă, sotnia se înşiră în coloană, pe plutoane.

— Ascultaţi! Cazaci! zbieră ofiţerul cazac, alergând după ei.

Ivan Alexeevici îşi smulse arma de la umăr, apăsă hotărât degetul gros pe trăgaci şi, strunind în zăbală buzele calului care se frământa sub el, strigă:

— S-a isprăvit cu vorbăria! Acum, dacă va fi să mai stăm de vorbă, avem să vorbim cu limba asta.

Şi-şi răsuci arma cu un gest semnificativ.

Unul după altul, plutoanele au ieşit în drum. Uitându-se îndărăt, cazacii văzură delegaţii încălecând şi mai ciorovăindu-se între dânşii. Ofiţerul inguş, cu ochii oblici, încerca să dovedească cu înverşunare ceva şi, cum ridica din când în când braţul în focul discuţiei, căptuşeala de la mâneca suflecată a straiului cerkez se ivea, albă ca zăpada.

Aruncând o ultimă privire în urmă, Ivan Alexeevici zări aceeaşi fâşie de mătase sclipind orbitor şi, fără să-şi dea seama de ce, deodată pe dinaintea ochilor îi flutură albia Donului, încreţită de vânturi aducătoare de arşiţă, cu spumegoasele valuri verzui şi cu o aripă albă de pescăruş, tăind pieziş din zbor creasta undelor.

16

Chiar în ziua de 29 august, din cuprinsul telegramelor primite de la Krîmov, Kornilov văzu limpede că lovitura de stat prin forţă armată n-a izbutit.

La orele două după masă, un ofiţer curier sosi la Marele cartier, din partea lui Krîmov.

Kornilov avu cu el o îndelungată convorbire, apoi îi chemă pe Romanovski şi, mototolind nervos o hârtie între degete, rosti:

— Totul se năruie! Am pierdut partida... Krîmov nu va putea concentra la timp trupele la Petrograd, vom scăpa momentul. Ceea ce părea atât de uşor de realizat, se împiedică acum în mii de obstacole. Rezultatul, absolut negativ, se precizează cu anticipaţie. Iată... uitaţi-vă cum s-au eşalonat trupele!

Îi întinse lui Romanovski harta, unde erau însemnate dispozitivele eşaloanelor corpului şi ale Diviziei Indigene; un spasm îi tresaltă chipul energic şi scofâlcit de insomnie.

— Toate leprele astea de la căile ferate ne pun beţe-n roate. Nu-şi dau seama că, dacă ar fi să biruim cumva, voi da ordin să fie spânzurat unul la

fiecare zece din ei. Luaţi cunoştinţă de raportul lui Krîmov.

Pe când Romanovski citea, netezindu-şi cu palma lată faţa puhavă şi unsuroasă, Kornilov aşternu de zor pe hârtie:

„*Novocerkassk*.

Atamanului de Oaste Alexei Maximovici Kaledin.

Mi s-a adus la cunoştinţă cuprinsul telegramei dumneavoastră către Guvernul Provizoriu. Epuizându-şi răbdarea în lupta zadarnică împotriva trădătorilor, căzăcimea glorioasă, văzând inevitabila pieire a patriei, va salva cu armele în mână existenţa şi libertatea ţării, care a crescut şi s-a întins prin munca şi sângele ei. De la o vreme, relaţiile între noi au fost stingherite. Vă rog să acţionaţi în înţelegere cu mine, aşa cum are să vă dicteze iubirea de patrie şi onoarea de cazac. 658.29.8.17.

Generalul KORNILOV”

— Transmiteţi imediat această telegramă, se adresă el lui Romanovski, după ce isprăvi de scris.

— Ordonaţi să expediem o a doua telegramă prinţului Bagration, pentru ca să continue deplasarea în coloană de marş?

— Ba, da...

Romanovski făcu o pauză, apoi rosti, gânditor:

— După părerea mea, Lavr Gheorghievici, deocamdată încă n-avem motive să fim pesimişti. Cred că interpretaţi mersul evenimentelor într-un chip prea întunecat...

Zvâcnindu-şi mâna în sus, Kornilov se silea să prindă un mic fluturaş liliachiu care îi zbura deasupra capului. De câteva ori, degetele se încleştară în gol; pe faţă i se citea numai o nerăbdătoare aşteptare. Fluturaşul, târât de clătinările aerului, coborî mai jos, plutind pe aripile plăpânde şi încercând să ajungă la fereastra deschisă. Kornilov izbuti totuşi să-l prindă şi răsuflă uşurat, lăsându-se pe speteaza fotoliului.

Romanovski aştepta un răspuns la replica sa; dar Kornilov, cu un zâmbet îngândurat şi posomorât, începu să povestească:

— Iată ce am visat astă-noapte... Se făcea că eram parcă comandant de brigadă la o divizie de vânători şi atacam în Carpaţi. Împreună cu statul-

major, ajungem la o gospodărie. Un rutean în vârstă, îmbrăcat cu dichisuri, ne iese în cale. Mă tratează cu nişte lapte şi, scoţându-şi pălăria albă de pâslă, îmi spune în cea mai curată germană: „Bea, generale! Laptele acesta are puteri nemaipomenit de tămăduitoare." Eu beau şi nu mă mir defel că ruteanul mă bate cu familiaritate pe umăr. După aceasta, mergeam parcă undeva prin munţi, dar nu în Carpaţi, ci undeva în Afganistan, pe o cărare croită de capre sălbatice... Da, tocmai pe o cărare croită de capre; bolovanii şi pietrişul roşcat se năruiau sub picioare, iar jos, dincolo de strâmtoare, se zărea o minunată privelişte meridională, scăldată în razele dalbe ale soarelui...

O adiere lină mişca hârtiile de pe masă, se scurgea printre canaturile ferestrei deschise. Privirea ceţoasă şi absentă a lui Kornilov rătăcea undeva, dincolo de Nipru, printre dealurile râpoase, brăzdate de galbenul-roşcat al pajiştilor.

Romanovski îi urmări privirea, apoi, oftând înăbuşit, îşi strămută şi el ochiul spre luciul împâclit al Niprului, ca o oglindă neclătinată de nicio suflare de vânt, spre câmpurile cenuşii învăluite în cele mai gingaşe culori ale începutului de toamnă.

17

Unităţile din Corpul III cavalerie şi din Divizia Indigenă, aruncate asupra Petrogradului, erau eşalonate de-a lungul întinderilor uriaşe a opt căi ferate. Revel, Wesenberg, Narva, Iamburg, Gatcina, Somrino, Vîriţa, Ciudovo, Gdov, Novgorod, Dno, Pskov, Luga şi toate celelalte gări şi halte mai mărunte erau ticsite de trenuri care se târau încet şi cu prelungite opriri. Regimentele se aflau în afară de orice înrâurire morală din partea şefilor superiori; sotniile răzleţite îşi pierdeau legătura între ele. Haosul mai sporea şi prin faptul că întreg corpul de cavalerie, împreună cu Divizia Indigenă, care-i fusese afectată, urma să fie transformat, din mers, într-o armată; se impuneau anumite mutări, adunarea unităţilor împrăştiate şi regruparea eşaloanelor. Toate acestea pricinuiau o zăpăceală cumplită. Ordine stupide, date adeseori fără nicio prealabilă înţelegere între cei de la care porneau, aţâţau atmosfera destul de încărcată şi fără aceasta.

Întâmpinând în drumul lor rezistenţa spontană a muncitorilor şi a personalului de la căile ferate, înfruntând obstacole neprevăzute,

trenurile cu armata lui Kornilov se scurgeau astfel spre Petrograd, se îmbulzeau la nodurile de cale ferată şi se împrăştiau din nou.

În cuştile roşii ale vagoanelor, lângă caii lor deşeuaţi şi hrăniţi pe sponci, se înghesuiau cazaci de Don, de Ussuri, de Orenburg, de Nercinsk şi de Amur, inguşi, cerkezi, kabardini, osetini, daghestanezi, tot aşa de flămânzi ca şi caii lor. Aşteptând plecarea, trenurile petreceau ceasuri întregi în gări, călăreţii săreau din vagoane, invadau gările asemenea stolurilor de lăcuste, se grămădeau buluc pe linii, devorau toate merindele câte mai rămâneau în urma celor care s-au scurs înaintea lor, jefuiau localnicii de-i stingeau, prădau depozitele de subzistenţă.

Lampasuri galbene şi roşi de cazaci, dolmane elegante de dragoni, straie cerkeze de caucazieni... Zgârcită în culori, natura acestor ţinuturi de miazănoapte nu mai văzuse nicicând o asemenea înmănunchere de tonuri.

În ziua de 29 august, lângă Pavlovsk, Brigada a 3-a din Divizia Indigenă, sub comanda prinţului Gagarin, luă contact cu inamicul. Cele două regimente, inguş şi cerkez, care se deplasau în capul diviziei, dădură peste o parte de linie demontată, debarcară şi porniră în coloană de marş spre Ţarskoe-Selo. Patrulele inguşilor pătrunseseră până la gara Somrino. Regimentele îşi desfăşurau înaintarea într-un ritm lent, abia presând asupra regimentului de gardă, în aşteptarea restului de unităţi ale diviziei. Acestea însă rămăseseră tot în gara Dno, de unde întârziau să fie expediate, iar unele nici nu ajunseseră chiar până la această gară.

Prinţul Bagration, comandantul Diviziei Indigene, se afla într-un conac, în apropiere de gară, aşteptând concentrarea celorlalte unităţi, fără să rişte un marş până la Vîriţa.

În ziua de 28, primi de la statul-major al Frontului de nord o copie după următoarea telegramă:

> „*Rog a se transmite comandantului Corpului III şi comandanţilor Diviziilor*: *1 Don, Ussuri şi Indigenă caucaziană dispoziţia comandantului suprem, prin care li se ordonă să-şi continue deplasarea în coloană de marş în cazul când, în urma unor împrejurări neprevăzute, se vor ivi dificultăţi în transportul cu trenul. 27 august 1917. Nr. 6411.*
>
> ROMANOVSKI”

Pe la nouă dimineaţa, Bagration raportă telegrafic lui Kornilov că la orele 6 şi 40 minute primise de la colonelul Bagratuni, şeful de stat-major al districtului militar Petrograd, ordinul să întoarcă toate eşaloanele înapoi, emis de Kerenski, şi că trenurile cu care se deplasează divizia sunt oprite în drum, între halta Gaciki şi gara Oredej, întrucât, conformându-se dispoziţiilor Guvernului Provizoriu, gările nu dau trecere liberă trenurilor. Totuşi, deşi rezoluţia pusă de Kornilov pe acest raport glăsuia:

„*Prinţului Bagration.*

Se va continua deplasarea cu trenul. Dacă transportul cu trenul nu va fi cu putinţă, se va înainta în coloană de marş până la Luga, iar acolo veţi trece complet la dispoziţia generalului Krîmov."

Bagration nu se hotărî să continue deplasarea în coloană de marş şi dădu ordin pentru îmbarcarea în vagoane.

Regimentul în care fusese pe vremuri Evgheni Listniţki se afla astfel în curs de transport spre Petrograd, pe linia Revel-Wesenberg-Narva, împreună cu celelalte regimente care făceau parte din Divizia 1 de cazaci de Don. La orele 5 după-masă, în ziua de 28 august, un eşalon al regimentului, compus din două sotnii, sosi la Narva. Comandantul eşalonului află că nu se va putea pleca în cursul nopţii, deoarece linia dintre Narva şi Iamburg fusese stricată; află că o parte din batalionul feroviar fusese trimis acolo cu un tren special şi că eşalonul va fi expediat dimineaţa, numai dacă reparaţia liniei va izbuti. Vrând-nevrând, comandantul eşalonului fu nevoit să se resemneze. Drăcuind, intră în vagonul său, împărtăşi ofiţerilor noutatea şi se aşeză la ceai.

Se lăsa o noapte întunecoasă. Dinspre golf bătea un vânt umed şi tăios. În vagoanele de pe linii, se auzeau vorbele surde ale cazacilor şi tropăitul de copite al cailor agitaţi de fluieratul locomotivelor. O voce tânără de cazac cânta undeva în coada eşalonului, tânguindu-se în beznă unui necunoscut ascultător:

Rămâi drag târg şi-oraş cu bine,
Rămâi cu bine sat iubit!
Rămâi cu bine dragă fată,
Ca trandafiru-mbobocit!
Odinioară noaptea-ntreagă

Stăteam cu mândra-mbrăţişat,
Iar astăzi, vai, stau noaptea-ntreagă,
Cu arma-n mâini, îngândurat…

Un om se ivi de după clădirea uriaşă, cenuşie, a antrepozitelor. Se opri, trăgând cu urechea la cântec, cercetă cu privirea liniile lucind printre punctele luminilor galbene şi se îndreptă cu paşi siguri spre tren. Paşii lui răsunau surd pe traverse, amuţeau în argila bătătorită. Depăşise vagonul de la capăt, când cazacul care stătea la uşă strigă, întrerupându-şi cântecul.

— Cine-i?

— Cine te aştepţi să fie? rosti ursuz omul, depărtându-se.

— De ce umbli noaptea? Hoţilor de-alde tine le facem seama pe loc!… Cauţi lucruri fără stăpân?

Fără să-i răspundă, omul merse până la mijlocul trenului, apoi întrebă, vârându-şi capul pe uşa întredeschisă a vagonului:

— Ce sotnie?

— De puşcăriaşi! hăhăi cineva din întuneric.

— Te întreb omeneşte: ce sotnie?

— A doua.

— Şi unde-i plutonul doi?

— Al şaselea vagon de la cap.

Lângă al şaselea vagon, stăteau trei cazaci şi fumau. Unul şedea pe vine, ceilalţi doi, în picioare, lângă el. Priviră în tăcere la omul care se apropia.

— Noroc, cazaci!

— Noroc! răspunse unul, scrutându-i cu luare-aminte chipul.

— Nikita Dughin mai trăieşte? Nu-i cumva pe aici?

— Iată-mă-s! răspunse cu voce cântătoare de tenor cel care şedea pe vine, sculându-se în picioare şi strivindu-şi ţigara sub călcâi. Nu te cunosc. Cum îţi zice? De unde eşti?

Îşi întinse faţa bărboasă, încercând să recunoască omul cu mantaua şi cu şapca de soldat boţită pe cap, şi deodată strigă uimit:

— Ilia! Bunciuk! Drăguţule! Ce vânt te-aduce?… De unde-ai răsărit?

Ţinând în palma-i aspră mâna păroasă a lui Bunciuk, se aplecă spre el şi-i spuse încet:

— Sunt băieţi de-ai noştri! Nicio teamă… Da' cum ai nimerit acilea? Da' povesteşte odată, bată-te norocul să te bată!

Bunciuk dădu mâna cu ceilalţi cazaci şi răspunse cu o voce greoaie, ca

de tuci:

— De la Piter vin, şi cu mare greu v-am găsit. Trebuie să stăm de vorbă. Sunt bucuros, frate, să te văd viu şi sănătos.

Zâmbea: dinţii albi se iveau pe pătratul cenuşiu al chipului său lat, cu fruntea mare. Ochii sclipeau de o căldură veselă şi reţinută.

— Să stăm de vorbă? repetă glasul cântător de tenor. Cu toate că eşti ofiţer, nu dispreţuieşti tovărăşia noastră? Ei, mulţumim ţie, Iliuşa, să te răsplătească Dumnezeu, că noi nici în vis nu ne-am pomenit cu o vorbă bună...

Învăluiri de râs blajin, fără ură, tremurau în glasul lui. Prinzându-le cu urechea, Bunciuk răspunse tot printr-o glumă prietenoasă:

— Ce tot pălăvrăgeşti! Tot de prostii te ţii? Uită-te la el: i-a crescut barba până la buric, şi tot îi mai zburdă de iznoave!

— Barba o putem rade în orice clipă. Mai bine spune-ne ce mai e nou pe la Piter? A început răzmeriţa?

— Hai să mergem în vagon! îl îmbie Bunciuk, cu un ton care făgăduia multe.

Se suiră în vagon. Dughin trezise pe cineva, împingându-l cu piciorul, şi spuse cu voce scăzută:

— Sculaţi-vă, băieţi! Uitaţi-vă, ne-a venit un musafir de care avem mare nevoie. Hai, sculaţi, sculaţi-vă de zor!

Cazacii se ridicau gâfâind. Două palme mari, duhnind a tutun şi a sudoare de cal, pipăiră cu băgare de seamă în întuneric faţa lui Bunciuk, care se aşeză pe o şa. Un bas profund îl întrebă:

— Bunciuk?

— Chiar el! Tu eşti, Cikamasov?

— Eu, eu îs! Noroc, prietene!

— Noroc!

— Mă reped numaidecât să aduc băieţii de ia plutonul trei.

— Bine, bine! Du-te.

Plutonul trei veni până la unul, nelăsând afară decât doi oameni la cai. Cazacii se apropiau de Bunciuk, îi întindeau mâinile lor aspre, se aplecau, se uitau atent la chipul său lătăreţ, cam morocănos, luminat de un felinar; îl numeau Bunciuk, Ilia Mitrici, sau Iliuşa, dar cu aceeaşi nuanţă de caldă şi prietenească bucurie.

Aerul din vagon se îngroşa, devenind tot mai apăsător. Pete de lumină jucau pe pereţii de scândură, umbre ciudate se clătinau şi se măreau, felinarul fumega, pâlpâind o lumină grasă, ca de candelă.

Pe Bunciuk îl aşezară mai aproape de lumină. Cei din faţă şedeau pe vine, ceilalţi făcură un cerc în jurul lor, în picioare. Dughin, cel cu vocea de tenor, tuşi, dregându-şi glasul.

— Ţi-am primit deunăzi răvaşul, Ilia Mitrici! Dară vrem să mai auzim de la tine şi să ne dai un sfat, cam ce-am avea de făcut mai departe. Cum vezi, ne trimit spre Piter! Ce să facem?

— Uite ce, Mitrici! începu cazacul de la uşă, cu un cercel în urechiuşa zbârcită, acelaşi pe care îl canonise odată Listniţki, nelăsându-l să fiarbă ceai pe scutul din tranşee. Se dau la noi fel de fel de agitatori. Cică nu trebuie să mergeţi la Petrograd, să nu vă bateţi între voi, şi altele la fel. De ascultat, îi ascultăm, dară nu prea le dăm crezare. Oameni străini! Poate vor să ne bage în bucluc, cine să-i ştie? Să zicem că nu ne-am supus, şi iată că atunci Kornilov trimite nişte cerkezi asupra noastră, încât iarăşi se face o vărsare de sânge. Da' tu eşti cazac, eşti al nostru, îţi dăm mai multă crezare, şi-ţi mai mulţumim foarte că ne-ai mai trimis răvaşe din Piter şi apoi ziare... Ca să spui drept, ducem acilea o mare lipsă de hârtie, iar dacă primim gazete...

— Ce tot trăncăneşti, bă? Ce tot îndrugi, cap de tâmpit? îi tăie vorba, revoltat, un alt cazac. Dacă nu ştii carte, ţi-ai închipuit că toţi orbecăie în întuneric, la fel ca tine? Parcă am folosit ziarele numai pentru fumat! Nu, Ilia Mitrici, mai întâi le citeam de sus până jos...

— A minţit, şontorogul dracului!

— „Pentru fumat"! Ţi-a trântit-o!

— Dacă eşti nerod!

— Nu, fraţilor! N-am spus tocmai aşa! se dezvinovăţea omul cu cercelul. De bună seamă că mai întâi citeam gazetele...

— Ai citit chiar dumneata?

— Eu n-am avut cum să-nvăţ carte... Eu aşa zic, că mai întâi le-au citit, iar apoi le-am fumat...

C-un zâmbet stăpânit, Bunciuk şedea pe şa, uitându-se la cazaci. Nu-i venea la îndemână să vorbească stând jos; se sculă şi, întorcându-se cu spatele la felinar, glăsui încet, greoi şi cu voce tărăgănată:

— N-aveţi ce face la Petrograd. Acolo nu-i niciun fel de răzmeriţă. Ştiţi voi pentru ce sunteţi trimişi acolo? Ca să răsturnaţi Guvernul Provizoriu, iată pentru ce! Cine vă duce acolo? Generalul ţarist Kornilov. Pentru ce vrea el să-l răstoarne pe Kerenski? Ca să-i ocupe locul. Luaţi aminte, cazaci! Ei au să vă scoată jugul de lemn, dar dacă au să vă pună altul în schimb, o să fie unul de oţel! Dintre două rele, trebuie să alegeţi pe cel mai

mic. Este?... Chibzuiţi şi voi: sub ţar, toţi vă plesneau peste bot, în război scoteau jăratic tot cu mâinile voastre. Îl scot şi sub Kerenski, doar că nu vă mai dau peste bot... Dar cu totul altfel se vor orândui lucrurile după Kerenski, când bolşevicii vor lua puterea... Bolşevicii nu vor război. Dacă puterea ar fi în mâinile lor, am avea îndată pace. Nu sunt pentru Kerenski, dracu' să-l ia, că toţi burjuii ăştia sunt din acelaşi aluat! Bunciuk zâmbi şi, ştergându-şi cu mâneca fruntea asudată, continuă: Dar vă chem să nu vărsaţi sângele muncitorilor. De va fi Kornilov mare şi tare, atunci Rusia va intra până la genunchi în sângele muncitorilor; sub el va fi mai greu să-i smulgi puterea şi s-o dai poporului muncitor!...

— Ia stai oleacă, Ilia Mitrici! rosti ieşind din rândurile de la spate un cazac scund, tot atât de zdravăn ca şi Bunciuk. Tuşi, îşi frecă mâinile asemenea unor rădăcini de stejar bătrân, spălate de apă, şi se uită la Bunciuk cu ochii săi verzi, zâmbitori şi parcă lipicioşi, ca două frunzuliţe tinere. Tu ai grăit despre jug... Da' bolşevicii, când au să apuce puterea, ce fel de jug au să ne pună?...

— Cum adică: singur ai să-ţi pui jugul?

— Cum vine asta: singur?

— Uite cum! Cine va fi la putere sub bolşevici? Ai să fii tu, dacă ai să fii ales, sau Dughin, sau nenicul ăsta... Putere aleasă, soviet. Ai priceput?

— Dară ăi mari?

— La fel, pe cine au să aleagă. Dacă au să te aleagă pe tine, ai să fii tu.

— Ce tot vorbeşti? Nu cumva tai piroane, Mitrici?

Cazacii râseră şi începură să vorbească toţi deodată. Până şi santinela de la uşă se apropie, amestecându-se în vorbă.

— Da' cu pământul ce-au de gând?

— N-o să ni-l ia?...

— Da' războiul?... O să-l isprăvească? Sau, poate, ne făgăduiesc numai aşa, ca să mergem cu ei?

— Povesteşte-ne toate pe şleau!

— Noi orbecăim aici prin întuneric...

— Primejdios să te-ncrezi în oameni străini. Multe minciuni...

— Ieri, un marinăraş îl tot căina pe Kerenski, iară noi l-am apucat de păr şi – afară din vagon!

— Ţipa: „Voi sunteţi contrarevoluţionari!"... Ciudat om!

— Noi nu pricepem asemenea vorbe; habar n-avem cu ce se mănâncă!

Rotindu-şi privirile în toate părţile, Bunciuk cerceta cazacii cu ochii, aşteptându-i să se potolească. Îndoiala în reuşita planului său, care îl făcea

să şovăiască la început, dispăru. Şi, stăpân acum pe cugetul cazacilor, ştia în chip hotărât că va opri trenul la Narva. Cu o zi înainte, atunci când se prezentase la comitetul raional al partidului de la Petrograd, oferindu-şi serviciile ca agitator în unităţile Diviziei 1 de Don, care se apropiau de Petrograd, era sigur de succes; dar, odată ajuns la Narva, simţise cum această siguranţă i se clătinase. Ştia că pentru cazaci trebuia, să găsească altfel de vorbe, simţise cu groază că, poate, nici nu va găsi un limbaj comun, pentru că, după ce se întorsese cu nouă luni în urmă în lumea muncitorească, se lipise din nou de ea, cu trup şi suflet. Vorbind oamenilor, vedea că este simţit şi înţeles din două cuvinte. Pe când acum, cu cazacii, îi trebuiau limba gliei pe jumătate uitată, dibăcie de şopârlă, o mare putere de convingere, prin care trebuia nu numai să arunce foc, ci să şi aprindă, să şteargă teama de nesupunere, întărită de veacuri, să sfarme nepăsarea, să insufle încrederea în dreptatea sa şi să tragă oamenii după dânsul.

Vorbindu-le la început, prindea cu propriile lui urechi o îndoială şovăielnică în glas – strune nefireşti – ca şi cum ar fi ascultat stând deoparte vorbele sale fără vlagă; se îngrozea de lipsa de vlagă a argumentărilor, îşi încorda chinuitor mintea, căuta vorbe uriaşe şi grele cu care să zdrobească şi să sfarme totul; dar, în locul lor, cu o nespusă durere, îşi dădea seama cum buzele lui lasă să scape vorbe fără nicio greutate, alunecoase. Scăldat în toropeala fierbinte, răsuflând din greu, vorbea, cu creierul sfredelit de acelaşi gând: „Mi s-a încredinţat o misiune atât de mare, iar eu o pângăresc chiar cu mâinile mele?! Nu pot lega două cuvinte... Dar ce se petrece cu mine? Un altul, în locul meu, ar fi spus şi i-ar fi convins de o mie de ori mai bine! Să mă ia dracul, nu sunt bun de nimic!”

Cazacul cu ochii verzi şi lipicioşi, care vorbise de jug, îl scoase însă din această stare de amorţeală; discuţia ce se încinse după aceasta îi îngădui lui Bunciuk să se scuture, să se îndrepte şi, simţind, spre mirarea sa, un val neobişnuit de puteri şi o neasemuită bogăţie de cuvinte colorate, ascuţite, tăioase, se înflăcăra şi, ascunzându-şi aţâţarea sub masca unui amăgitor calm, zdrobea sigur şi cu răutate întrebările viclene, cârmuind discuţia, asemenea unui călăreţ care a izbutit să îmblânzească un cal necălărit până atunci şi înspumat în goană.

— Ian spune! De ce îi proastă Adunarea constituantă?

— Pe Lenin al vostru, nemţii l-au adus, nu? Da’ de unde l-au luat, a picat din cer?...

— Mitri, ai venit de bunăvoie, sau te-au trimis?

— Pământurile Oastei cui au să treacă?

— Şi cu ce ne-a fost, la o adică, proastă viaţa sub ţar?

— Da' menşevicii nu sunt şi ei pentru popor?

— Avem Adunarea Oastei, puterea poporului; la ce ne mai trebuie atunci Sovietele? întrebau cazacii.

Se împrăştiară târziu, după miezul nopţii, hotărând să se adune a doua zi dimineaţa la un miting, unde să ia parte amândouă sotniile. Bunciuk rămase peste noapte în vagon. Cikamasov îi făcu loc să se culce lângă el. Închinându-se înainte de somn, îl vesti:

— Tu, Ilia Mitrici, te culci poate fără habar... Iartă-ne dară... Avem păduchi, frate! Aşa că să nu fie cu supărare, dacă ai să te pricopseşti... Ca să ne treacă de urât, am prăsit nişte păduchi mari ca vai de steaua noastră: vaci, nu altceva! Făcu o pauză, apoi întrebă încetişor: Ilia Mitrici, dar din ce neam o fi fiind Lenin? Adică, unde s-a născut şi unde a crescut?

— Lenin? Este rus.

— Asta-i bună!

— Adevărat, e rus.

— Nu, frate! Se vede că nu prea ştii ce-i cu dânsul! spuse Cikamasov cu vocea lui de bas, în care se simţea superioritatea. Ştii din ce neam se trage? E de-al nostru. E cazac de Don, născut lângă Salsk, în staniţa Velikokneajeskaia. Priceput-ai? Cică a fost artilerist. Şi la chip îi tocmai ca şi cazacii din josul Donului: umerii obrajilor mari, ochii aşijderea.

— De la cine ai auzit?

— Vorbeau cazacii între ei. Am auzit şi eu...

— Nu, Cikamasov! E rus, născut în gubernia Simbirsk.

— Nu pot să cred! Uite aşa, nu pot s-o cred în ruptul capului... Ia socoate-te! Pugaciov a fost au ba cazac? Da' Stenka Razin? Dară Ermak Timofeevici?... Ei vezi? Toţi câţi au ridicat pe sărăcani împotriva ţarilor, toţi au fost cazaci. Şi tu spui că-i din gubernia Simbirsk. Mă cuprinde obida, Mitrici, să aud una ca asta...

Zâmbind, Bunciuk întrebă:

— Va să zică, se spune că-i cazac?...

— Chiar şi e cazac, atât că, deocamdată, nu se dă pe faţă. Eu însă, dacă m-aş uita o dată în ochii lui, l-aş recunoaşte pe loc! Cikamasov aprinse o ţigară şi, zvârlind mirosul greu de mahorcă drept în faţa lui Bunciuk, tuşi gânditor. Mă mir tare numai de un lucru. Noi chiar ne-am ciorovăit între noi până la bătaie: dacă Vladimir Ilici e cazac de-al nostru şi-i artilerist, de

unde a putut el să capete atâta ştiinţă? Zice-se că la începutul războiului ar fi căzut prizonier la nemţi şi că a învăţat acolo, iar apoi, punând el gabja pe toate ştiinţele nemţilor şi începând el să răzvătească muncitorii de acolo şi să-i facă de două parale pe cărturarii lor, cică le-ar fi băgat spaima morţii în ciolane. „Du-te, deşteptule! i-ar fi zis. Du-te acolo de unde ai venit, du-te cu Dumnezeu, că ai să ne faci isprăvi, de nu ne vom mai descurca cât vom trăi!" Şi aşa l-au petrecut frumuşel, acasă, în Rusia, de teamă să nu le asmuţă muncitorii. Oho! Colţos om e, măi frate, întări Cikamasov cu o voce în care se simţea lăudăroşenia, apoi râse voios în întuneric. Tu, Mitrici, nu l-ai văzut? Nu? Păcat. Cică are un cap cât o baniţă. Tuşi, scoase pe nas un snop ruginiu de fum şi, isprăvindu-şi ţigara, urmă: Iată ce fel de oameni ar trebui să ne facă muierile, şi cât mai mulţi! Om colţat, zău! Asta are să dea gata mulţi ţari! Oftă. Nu, Mitrici, nu te mai împotrivi: Ilici e cazac. Ce mai încoace şi încolo! Nu cerca să mai pui la îndoială! În gubernia Simbirsk, aşa soi de oameni nu se iscă nici cu numele...

Bunciuk tăcu şi rămase multă vreme lungit, zâmbind pe gânduri, cu ochii deschişi în întuneric.

Aţipi într-un târziu şi, într-adevăr, păduchii fără număr se năpustiră pe el, intrându-i pe sub cămaşă, ca o chinuitoare râie de foc; alături de dânsul, Cikamasov gemea şi se scărpina cumplit prin somn, iar un cal neastâmpărat nu-l lăsa să se ogoiască, fornăind mereu. Când să adoarmă de-a binelea, caii s-au luat la harţă, tropăind din copite şi nechezând mânios.

— Astâmpără-te! Ho, satano! Tr-r-r! Tr-r-r! Afurisitule! strigă Dughin cu glasul lui de tenor toropit de somn, lovind cu ceva greu în calul de la margine.

Năpădit de păduchi, Bunciuk se zvârcoli, se întoarse pe partea cealaltă şi, dându-şi seama cu înciudare că somnul a zburat pentru mult timp, începu să se gândească la mitingul de a doua zi. Încercă să-şi închipuie cam cum vor reacţiona ofiţerii şi zâmbi sarcastic: „Fără îndoială că vor spăla putina, dacă şi cazacii se vor îndârji ceva mai mult! Totuşi, dracu' să-i ştie! Pentru orice eventualitate, am să iau înţelegere cu comitetul de garnizoană." Fără voie, îşi aduse aminte un episod din timpul războiului – atacul din octombrie 1915 – iar pe urmă cugetul, bucurându-se parcă de întoarcerea lui la această cale binecunoscută şi mult bătătorită, începu să-i învie stăruitor şi răutăcios frânturi de amintiri, chipuri, atitudinile macabre ale soldaţilor morţi, ruşi şi nemţi, o larmă de voci amestecate,

frânturi de priveliști întrezărite cândva, fără culori, șterse de mâna vremii, gânduri nerostite, dar rămase în amintire, ecourile abia auzite ale canonadei, țăcănitul binecunoscut al mitralierei și foșnetul benzii, un cântec de vitejie, linia dureros de frumoasă, puțin știrsă, a unei guri de femeie, pe care o iubise cândva și, iarăși, spulberate episoade de război: cadavre, movilițe năruite de morminte comune...

Bunciuk se frământă, se scula și se așeză în capul oaselor, apoi rosti sau poate numai gândi: „Aceste amintiri le voi purta cu mine până la moarte – și nu numai eu, ci și toți acei care vor rămâne în viață. Ați schilodit, ați pângărit viața! Afurisiților! De-o mie de ori afurisiți! Nici cu moartea n-aveți să ispășiți păcatul vostru!"

Își mai aminti de Lușa, fetița de doisprezece ani a unui prieten, muncitor strungar din Petrograd, cu care lucrase cândva la Tuia. El căzuse pe front. Într-o seară, Bunciuk trecea pe bulevard. Puștanca, firavă și plăpândă, fuma pe o bancă de la margine, cu picioarele-i subțirele desfăcute în chip provocator. Pe chipul ei veștejit – ochi obosiți, amărăciune în colțurile buzelor vopsite, alungite de o precoce maturitate. „Nu mă recunoști, nene?", întrebase ea răgușit, cu obișnuitul surâs al profesiei; dar deodată sărise de pe bancă și izbucnise în hohote de plâns, ca un copil amărât și lipsit de apărare, sprijinindu-se cu capul de cotul lui Bunciuk.

Un val de ură veninoasă ca gazele otrăvitoare îl năpădi, sufocându-l; păli, scrâșni din dinți și gemu. Rămase apoi îndelung, frecându-și pieptul păros, iar buzele îi tremurau; i se părea că ura se adună în pieptul său ca un pumn de zgură fierbinte și că-l arde mocnind, nelăsându-l să răsufle și pricinuindu-i această înfricoșată durere în stânga pieptului, dedesubtul inimii.

Nu izbuti să mai adoarmă până dimineața. La revărsatul zorilor, porni spre comitetul lucrătorilor de la căile ferate; era galben la față și mai posomorât ca niciodată. Luă înțelegere cu dânșii ca trenul cu cazaci să nu fie lăsat a ieși din Narva și, după un ceas, plecă în căutarea membrilor comitetului de garnizoană.

La tren se întoarse cam pe la opt. Pășea, simțind în tot trupul răcoarea jilavă a dimineții, înveselindu-se vag de izbânda apropiată a călătoriei sale, de soarele care se ridica deasupra acoperișului ruginit al unei magazii și de timbrul muzical al unui glas de femeie ce se auzea undeva. În zori de zi, căzuse o ploaie ropotită și scurtă. Pământul nisipos de pe linii, proaspăt spălat, purta urme șerpuite de mici șuvițe curgătoare, mirosea

reavăn a ploaie şi mai păstra la suprafaţă nenumărate gropiţe mititele, cu marginile uscate, ciupite parcă de vărsat în locurile unde bătuseră înfipt stropii de apă.

Ocolind trenul, un ofiţer cu manta şi cu cizmele înalte, pline de noroi, venea drept către Bunciuk. Acesta, recunoscându-l pe esaulul Kalmîkov, îşi încetini dinadins mersul, să-l aştepte. Astfel se întâlniră. Kalmîkov se opri, clipind rece din ochii negri şi piezişi.

— Horunji Bunciuk? Eşti în libertate?... Nu te supăra, dar n-am să-ţi dau mâna.

Cu buzele strâns pungite, îşi vârî mâinile adânc în buzunarele mantalei.

— Dar eu nici n-aveam de gând să-ţi întind mâna!... Te-ai cam pripit! răspunse batjocoritor Bunciuk.

— Şi aici ce faci? Îţi salvezi pielea? Sau ai venit poate de la Petrograd? Din partea simpaticului Kerenski?

— Asta ce e? Un interogatoriu?...

— Este o curiozitate legitimă pentru soarta camaradului de arme, dezertat pe vremuri.

Ascunzându-şi zâmbetul, Bunciuk strânse din umeri.

— Pot să te liniştesc! N-am venit aici din partea lui Kerenski.

— Dar, după cât îmi pare, vă uniţi acum într-un chip mişcător în faţa primejdiei comune ce vă ameninţă. Totuşi, spune-mi, ce eşti? Epoleţi n-ai, umbli cu manta de soldat... Cu nările palpitând, Kalmîkov cercetă făptura scundă a lui Bunciuk, cu dispreţ şi părere de rău. Aha, voiajor comercial întru politică! Am ghicit? Şi, fără să aştepte răspuns, se întoarse şi se depărta cu paşi mari.

Ajuns la vagonul său, Bunciuk fu întâmpinat de Dughin.

— Ei, pe unde-mi umbli? Mitingul a şi început...

— Cum, a început?

— Uite-aşa! Comandantul sotniei noastre, esaulul Kalmîkov, a lipsit până acum, iar astăzi a sosit din Piter cu o locomotivă şi i-a adunat pe cazaci. Chiar acu s-a dus să le predice...

Bunciuk mai zăbovi o clipă, întrebând despre data când Kalmîkov fusese trimis în delegaţie la Petrograd. Din cele povestite de Dughin, ieşea lămurit că esaulul lipsise timp de aproape o lună de zile.

„Unul din sugrumătorii revoluţiei, trimişi de Kornilov la Petrograd, sub pretext că au a învăţa procedeele de luptă cu grenadele. Va să zică, e un kornilovist de încredere! Ei bine, vom vedea!", gândi el, îndreptându-se împreună cu Dughin spre locul adunării.

Dincolo de antrepozite, se zărea un talaz verde-cenuşiu de bluze şi mantale căzăceşti. Înconjurat de ofiţeri, Kalmîkov stătea în mijlocul cercului, cocoţat pe un butoiaş, şi striga tare şi răspicat:

— ... să-l ducem până la victoria finală! Comandanţii au încredere în noi, şi vom arăta că o meritäm! Acum am să vă citesc telegrama adresată cazacilor de către generalul Kornilov!

Scoase cu grabă exagerată din buzunarul vestonului o foaie mototolită de hârtie şi se mai sfătui în şoaptă cu comandantul eşalonului.

Bunciuk şi Dughin se apropiară, amestecându-se cu cazacii.

— „*Scumpi fraţi cazaci*!, citea Kalmîkov expresiv şi nu fără elan. *Hotarele statului rusesc oare nu s-au întins şi au crescut pe oasele strămoşilor voştri? Oare marea Rusie n-a fost tare prin puterea voastră de viteji, prin faptele, jertfele şi eroismul vostru? Voi, fii liberi ai Donului liniştit, ai preafrumosului ţinut al Kubanului, ai aprigului Terek, vulturi puternici veniţi din stepe şi din munţi, de la Ural, Orenburg, Astrahan, Semirecie şi Siberia, de dincolo de Baikal, de peste Amur şi Ussuri, aţi stat totdeauna de strajă întru apărarea cinstei şi gloriei steagurilor voastre, şi pământul rusesc este plin de legende despre faptele părinţilor şi strămoşilor voştri. A sosit ceasul când trebuie să veniţi în ajutorul patriei. Învinuiesc Guvernul Provizoriu de lipsă de hotărâre, de nepricepere şi neputinţă în conducere, de faptul că-i lasă pe nemţi să facă tot ce vor în interiorul ţării, lucru care s-a dovedit cu explozia de la Kazan, unde au sărit în aer circa un milion de obuze şi au fost distruse douăsprezece mii de mitraliere. Mai mult chiar. Învinuiesc pe unii membri ai guvernului că au trădat în mod direct patria şi vă aduc dovezi: la 3 august, când am fost la şedinţa Guvernului Provizoriu la Palatul de iarnă, miniştrii Kerenski şi Savinkov mi-au arătat că nu pot spune totul, fiindcă printre miniştri se găsesc oameni nesiguri. E limpede că un asemenea guvern duce ţara la pieire, că nu se poate încrede nimeni într-un astfel de guvern, şi că nefericita Rusie nu prin el poate fi salvată. Iată de ce, când Guvernul Provizoriu, făcând pe placul duşmanilor, mi-a cerut ieri să părăsesc postul de comandant suprem, eu, cazac, mânat de datoria mea de conştiinţă şi de cinste, am fost nevoit să refuz executarea acestei cereri, preferând să mor pe câmpul de luptă, decât să primesc necinstea şi trădarea patriei. Cazaci, viteji ai pământului Rusiei! Aţi făgăduit să vă ridicaţi împreună cu mine pentru salvarea patriei, atunci când o voi socoti de trebuinţă. Ceasul a sosit, patria stă în pragul pieirii! Nu mă supun dispoziţiilor Guvernului Provizoriu şi merg împotriva lui, pentru*

salvarea Rusiei libere şi împotriva acelor sfetnici fără simţ de răspundere, care vând patria. Cazaci, sprijiniţi cinstea şi slava căzăcimii glorioase şi veţi salva prin aceasta patria şi libertatea cucerită prin revoluţie. Daţi-mi deci ascultare şi îndepliniţi-mi ordinele! Urmaţi-mă!

Comandant suprem,
General KORNILOV"

28 august 1917

Kalmîkov făcu o pauză şi strigă, împăturind foaia:

— Agenţii bolşevicilor şi ai lui Kerenski împiedică transportarea trupelor noastre pe calea ferată. S-a primit ordin de la comandantul suprem ca în cazul când nu va fi cu putinţă să ne continuăm drumul cu trenul, să mergem spre Petrograd în coloană de marş. Vom porni chiar astăzi. Pregătiţi-vă pentru debarcare!

Îndârjit, dând din coate, Bunciuk îşi croi drum până în mijlocul cercului, fără să se apropie de grupul ofiţerilor, şi strigă tare, ca la miting:

— Tovarăşi cazaci! Vorbesc trimis de către muncitorii şi soldaţii Petrogradului. Sunteţi mânaţi la un război între fraţi, la sugrumarea revoluţiei. Dacă vreţi să mergeţi împotriva poporului, dacă vreţi să puneţi iarăşi monarhia pe picioare, atunci duceţi-vă!... Dar muncitorii şi soldaţii Petrogradului nădăjduiesc că nu vă veţi ucide fraţii. Ei vă trimit caldul lor salut frăţesc şi vor să nu vă vadă duşmani, ci aliaţi...

Nu-l lăsară să isprăvească. Izbucni o nemaipomenită urgie de răcnete, iar furtuna de glasuri îl mătură parcă într-o clipită pe Kalmîkov de pe butoiaş. Aplecându-se, esaulul se îndreptă cu paşi repezi spre Bunciuk; la câţiva paşi de el, se răsuci însă brusc pe călcâie.

— Cazaci! Horunji Bunciuk a dezertat anul trecut de pe front. Ştiţi acest lucru! Cum putem asculta glasul acestui mişel şi trădător?

Voiskovoi starşina Sukin, comandantul sotniei a şasea, înăbuşi vocea lui Kalmîkov cu tunetele glasului său de bas:

— Arestaţi-l pe ticălos! Noi ne-am vărsat sângele, şi el îşi scăpa pielea departe de front! Luaţi-l!

— Staţi! Mai domol, fraţilor!

— Lasă-l să vorbească!

— Nu astupaţi gura omului! Îngăduiţi-i să ne lămurească anume ce gândeşte!

— Arestaţi-l!

— N-avem nevoie de dezertori!

— Vorbeşte, Bunciuk!

— Mitrici! Arde-i până la măduva ciolanelor!

— Jos cu el!

— Gura, putoarea dracului!

— Dă-le! Dă-le peste bot, Bunciuk! Zi, să le tai pofta! Împotriva lor, zi-i!

Un cazac înalt, fără şapcă, membru în comitetul revoluţionar al regimentului, sări pe butoiaş. Îi îndemnă cu mare foc pe cazaci să nu dea ascultare generalului Kornilov, sugrumătorul revoluţiei; vorbi despre grozăvia războiului dezlănţuit împotriva poporului şi-şi încheie cuvântarea, adresându-se către Bunciuk:

— Iar dumneata, tovarăşe, să nu crezi că şi noi te dispreţuim, la fel ca domnii ofiţeri! Suntem bucuroşi că ai venit, şi avem respect faţă de dumneata ca reprezentant al poporului, cum te mai respectăm şi pentru că dumneata, ca ofiţer, n-ai asuprit pe cazaci şi ne-ai fost ca şi un frate. N-am auzit măcar o singură vorbă urâtă de la dumneata şi să nu crezi că noi, oamenii fără carte, nu avem nicio simţire la purtarea gingaşă; vorba frumoasă o înţelege şi dobitocul, darămite omul. Te salutăm cu toată cinstea şi te rugăm să spui muncitorilor şi soldaţilor din Piter că noi nu vom ridica mâna împotriva lor!

Un ropot de strigăte izbucni aprobator, asemeni tunetului de tobe mari, crescând la culme şi scăzând apoi încet, până se potoli.

Trupul zvelt al lui Kalmîkov se ivi din nou deasupra butoiaşului, legănându-se şi înclinându-se. Cu faţa palidă ca de mort, înecându-se de emoţie, vorbi despre gloria şi cinstea strămoşilor, despre menirea istorică a cazăcimii, despre sângele vărsat de ofiţeri împreună cu cazacii.

Locul său fu ocupat apoi de un cazac gras, cu părul bălai. Cuvântarea sa plină de răutate, îndreptată împotriva lui Bunciuk, fu repede întreruptă: oamenii l-au smuls de mâini, dându-l jos de pe butoiaş. Cikamasov sări în locul lui, făcu un gest puternic cu mâinile, ca şi cum ar fi despicat o buturugă, şi răcni:

— Nu mergem! Nu vom debarca!... În telegramă scrie că noi, cazacii, am făgăduit să-l ajutăm pe Kornilov, dar cine ne-a întrebat? Nu i-am făgăduit nimic! I-au făgăduit ofiţerii de la Sovietul uniunii cazăceşti! Grekov şi-a vârât coada! N-are decât să-l ajute tot el!...

Oratorii veneau unul după altul, fără întrerupere. Bunciuk stătea, plecându-şi capul cu fruntea lată; obrazul pământiu i se îmbujoră de roşeaţă, inima îi zvâcnea furtunos în vinele umflate de la gât şi de la

tâmple. Atmosfera devenea din ce în ce mai încărcată. Se simţea că într-o clipă chiar cea mai măruntă nechibzuială ar putea duce la un deznodământ sângeros.

Soldaţii din garnizoană veniră grămadă de la gară, şi ofiţerii părăsiră adunarea.

Peste o jumătate de ceas, gâfâind, Dughin alergă la Bunciuk.

— Mitrici, ce ne rămâne de făcut?... Kalmîkov a pus la cale ceva. Dau jos mitralierele, au trimis undeva un curier călare.

— Hai să mergem acolo! Strânge vreo douăzeci de cazaci! Iute!

Lângă vagonul comandantului de eşalon, Kalmîkov cu alţi trei ofiţeri puneau mitralierele pe samare. Bunciuk ajunse cel dintâi, aruncă o privire cazacilor şi, vârând mâna în buzunarul mantalei, scoase un revolver ofiţeresc, nou-nouţ, curăţat cu îngrijire.

— Kalmîkov, eşti arestat! Mâinile sus!...

Kalmîkov făcu o săritură, se aplecă, apucând cu mâna tocul revolverului, dar nu izbuti să-l scoată: un glonţ îi şuieră deasupra capului. Cu o voce surdă, care nu prevestea nimic bun, aproape în clipa când trăsese, Bunciuk îi strigă:

— Mâinile!...

Cocoşul revolverului se ridică pe jumătate, arătându-şi vârful percutorului. Kalmîkov îl urmărea cu ochii micşoraţi şi ridică anevoie mâinile, trosnindu-şi degetele.

Ofiţerii îşi predară armele în silă.

— Trebuie să predăm şi săbiile? întrebă, cu respect, un tânăr ofiţer de la mitraliere.

— Da!

Cazacii scoaseră samarele şi duseră mitralierele în vagon.

— Puneţi-le santinele! se adresă Bunciuk către Dughin. Cikamasov îi va aresta pe ceilalţi şi-i va aduce tot aici. Auzi, Cikamasov? Iar noi îl vom duce pe Kalmîkov la comitetul revoluţionar al garnizoanei. Esaul Kalmîkov, te rog să treci înainte!...

— Straşnic lucrat! Lucru de prima calitate! spuse cu admiraţie unul dintre ofiţeri, sărind în vagon şi urmărindu-l cu ochii pe Bunciuk, pe Dughin şi Kalmîkov, care se îndepărtau.

— Domnilor! E o ruşine, domnilor! Ne-am purtat ca nişte copii!... Nimănui nu i-a trecut prin gând să-l împuşte la timp pe acest ticălos!... Atunci când îşi întinsese revolverul spre Kalmîkov, ar fi trebuit să-i trimitem unul un glonţ, şi gata!

Rostind aceste vorbe, voiskovoi starşina Sukin îşi roti privirea revoltată asupra ofiţerilor, scoţând anevoie, cu degetele cuprinse de tremur, o ţigară din tabacheră.

— Dar ei sunt un pluton întreg... ne-ar fi împuşcat pe toţi!... replică, într-un târziu, tânărul ofiţer de la mitraliere, cu o voce vinovată.

Ofiţerii fumau în tăcere, schimbând priviri posomorâte şi mute. Iuţeala cu care s-au petrecut toate îi uluise.

Kalmîkov făcu şi el în tăcere o parte din drum, muşcându-şi vârful mustăţii negre. Obrazul stâng îi ardea ca lovit de o palmă. Oamenii întâlniţi pe drum se uitau minunaţi, se opreau şi vorbeau în şoaptă. Deasupra Narvei, cerul înserării era mohorât şi fără culori. Frunzele de mesteacăn, asemenea unor solzi de aur, se zăreau presărate de-a lungul liniilor, unde le risipise vara la plecare. Ciorile treceau în zbor peste cupola verde a unei biserici. Undeva, în dosul gării, dincolo de câmpul cuprins de vălul înserării, noaptea se aşternea cu adieri răcoroase. Dar norii sfâşiaţi, înroşiţi de asfinţit, tot mai pluteau dinspre Narva spre Pskov şi Luga. Străbătând calea cerească, fără piedici şi fără de sfârşit, noaptea gonea înaintea ei amurgul peste nevăzute hotare.

Lângă gară, Kalmîkov se întoarse brusc şi-l scuipă pe Bunciuk în obraz.

— Ticălosule!

Ferindu-se la vreme de scuipat şi ridicându-şi brusc sprâncenele, Bunciuk strânse încleştat cu mâna stângă mâna dreaptă, care se repezise de la sine spre buzunar.

— Mergi înainte! rosti el cu greu.

Kalmîkov porni mai departe, dând drumul la scârnave înjurături, slobozind toată mocirla de vorbe urâte.

— Eşti un trădător! Un trădător! Vei plăti pentru aceasta! striga mereu, oprindu-se des şi întorcându-se către Bunciuk.

— Mergi înainte! Te rog... îi răspundea de fiecare dată Bunciuk.

Cu pumnii strânşi, Kalmîkov înainta în salturi, ca un cal bolnav de tignafes. Ajunseră în dreptul castelului de apă. Scrâşnind din dinţi, Kalmîkov ţipă:

— Voi nu sunteţi un partid, ci o bandă odioasă, drojdia societăţii! Cine vă conduce? Marele stat-major german! Bolşevicii... ha-ha! Nişte stârpituri! Partidul vostru, adunătura asta, se cumpără ca nişte târfe! Nemernicii! Nemernicii! Aţi vândut patria! V-aş spânzura pe toţi de-un copac! A-aa, va veni vremea! Acest Lenin al vostru n-a vândut el oare Rusia pe treizeci de mărci germane?! A pus mâna pe un milion şi a spălat

putina, ocnaşul!

— Treci la zid! strigă Bunciuk, cu vocea tărăgănată, bâlbâindu-se.

Dughin se vânzoli, speriat:

— Stai, Ilia Mitrici! Ce faci? Stai!...

Cu chipul desfigurat, negru de mânie, Bunciuk se repezi la Kalmîkov şi îl izbi cu putere în tâmplă. Călcând în picioare şapca lui Kalmîkov, care-i zburase de pe cap, îl târî spre zidul de cărămidă al castelului de apă.

— Tre-eci!

— Cum?! Ascultă, tu!... Cum îndrăzneşti? Nu da în mine! mârâi Kalmîkov, împotrivindu-se.

Izbindu-se surd cu spatele de zidul negru al castelului de apă, se îndreptă încordat de umeri. Înţelesese ce-l aşteaptă.

Aplecându-se într-o parte, Bunciuk smulse din buzunar revolverul agăţat cu cocoşul în căptuşeală.

— Vrei să mă omori?

Kalmîkov făcu un pas înainte, îşi încheie repede toţi nasturii de la manta:

— Trage, neam de târfă! Trage! Uite cum ştiu să moară ofiţerii ruşi! Eu şi în faţa mor...

Glonţul îi intră în gură. Ecoul răguşit izbucni în dosul castelului de apă, suindu-se în văzduh. Kalmîkov mai făcu un pas, apoi se poticni, îşi prinse capul cu mâna stângă şi căzu. Se încovoie în arc, scuipă pe piept dinţii negri de sânge, plescăi din limbă. În clipa când spinarea îi atinse pietrişul umed, Bunciuk trase din nou. Kalmîkov se smuci, se întoarse, vârându-şi capul sub umăr, ca o pasăre înainte de a adormi, icni scurt.

La prima răscruce, Dughin îl ajunse pe Bunciuk din urmă.

— Mitrici! Cum ai făcut asta?... Pentru ce l-ai omorât?...

Bunciuk îl zgâlţâi îndelung de umeri, înfigându-şi privirea de oţel drept în ochii lui, apoi rosti cu glas stins, dar uimitor de calm:

— Sau ei pe noi, sau noi pe ei! Cale de mijloc nu există! Niciun fel de prizonieri! Sânge pentru sânge! Care pe care... ai înţeles? Cei de teapa lui trebuiesc nimiciţi, striviţi ca nişte vipere. Şi acei care se moaie de milă pentru ăştia trebuie şi ei împuşcaţi... ai înţeles? De ce te-ai înmuiat? Îndârjeşte-te! Fii rău! Kalmîkov, dacă ar fi fost în puterea lui, ar fi tras în noi, fără să-şi scoată ţigara din gură, şi tu?... Mucosule!

Capul lui Dughin tremura, dinţii îi clănţăneau în gură, picioarele mari cu cizmele julite se împleticeau nătâng.

Merseră tăcuţi pe ulicioara pustie. Bunciuk arunca din când în când o

privire îndărăt. Norii negri se roteau în întuneric la o mică înălţime deasupra capetelor, zburând spre răsărit. Ca un ochi verzui saşiu, luna ştirbă, spălată de ploaia din ajun, privea prin ferestruica cerului de vară. La o răscruce din apropiere, un soldat şi o femeie cu şalul alb, aruncat pe umeri, stăteau strânşi unul în altul. Soldatul o îmbrăţişa şi, trăgând-o spre el, îi şoptea ceva; iar ea îl împingea cu mâinile în piept, dându-şi capul pe spate şi îngânând cu voce înăbuşită: „Nu cred! Nu cred!“... şi hohotea înfundat, cu un râs tineresc.

18

Chemat la Petrograd de Kerenski, generalul Krîmov se împuşcase în ziua de 31 august.

Delegaţii şi comandanţii de unităţi din armata lui Krîmov începură să alerge la Palatul de iarnă, făcând act de pocăinţă. Oamenii care nu demult porniseră războiul împotriva Guvernului Provizoriu, făceau acum temenele în faţa lui Kerenski, asigurându-l de sentimentele lor de supunere şi devotament.

Înfrântă moralmente, armata lui Krîmov tot se mai zvârcolea în agonie; împinse de puterea inerţiei, unităţile, se mai îndreptau spre Petrograd, dar mişcarea lor pierduse orice sens, căci puciul kornilovist era pe isprăvite. Astfel se stingea spasmul reacţiunii, care izbucnise într-un foc de artificiu, şi conducătorul provizoriu al republicii, care pierduse în aceste zile ceva din rotunjimea obrajilor buhăiţi, vorbea în cea mai apropiată şedinţă a guvernului despre „o totală stabilizare politică”, zvâcnindu-şi pulpele strânse în jambiere de piele şi imitând astfel ticul cunoscut al lui Napoleon.

Cu o zi înainte de sinuciderea lui Krîmov, generalul Alexeev primi numirea în postul de comandant suprem. Om corect şi meticulos, Alexeev răspunse la început printr-un refuz categoric, dându-şi seama de echivocul situaţiei, dar în cele din urmă acceptă, călăuzit numai de dorinţa de a uşura soarta lui Kornilov şi a tuturor celor implicaţi, într-un fel sau altul, în organizarea rebeliunii antiguvernamentale.

Aflându-se în drum, intră în tratative prin fir direct cu Marele cartier general, încercând să lămurească atitudinea lui Kornilov faţă de numirea şi sosirea lui. Tratativele anevoioase au durat cu întreruperi până noaptea târziu.

În aceeaşi zi, la Kornilov avu loc o consfătuire a persoanelor care făceau parte din statul-major şi a celor din anturajul său. La întrebarea pusă tuturor cu privire la rostul de a mai continua lupta împotriva Guvernului Provizoriu, majoritatea celor prezenţi se pronunţară pentru continuare.

— Vă rog, Alexandr Sergheevici, spuneţi-vă părerea! se adresă Kornilov către Lukomski, care tăcuse tot timpul consfătuirii.

În termeni rezervaţi, dar hotărâţi, Lukomski se pronunţă împotriva ideii de a continua lupta fratricidă.

— Să capitulăm? întrebă Kornilov cu asprime, întrerupându-l.

Lukomski strânse din umeri.

— Concluziile se impun de la sine.

Convorbirile au mai durat o jumătate de oră. Kornilov, tăcea, păstrându-şi calmul printr-o puternică şi vizibilă încordare a voinţei. Concedie asistenţa, iar peste un ceas îl chemă pe Lukomski.

— Aveţi dreptate, Alexandr Sergheevici! mărturisi, trosnindu-şi degetele şi privind într-o parte cu ochii stinşi, incolori, învăluiţi parcă în cenuşă, şi adăugă obosit: Continuarea rezistenţei ar fi şi stupidă şi criminală.

Bătu îndelung toba cu degetele, ascultând parcă ceva – poate jocul de şoareci al propriilor sale gânduri; făcu apoi o pauză şi întrebă:

— Când soseşte Mihail Vasilievici?

— Mâine.

În ziua de 1 septembrie sosi Alexeev. În seara aceleiaşi zile, din ordinul Guvernului Provizoriu, el arestă pe Kornilov, pe Lukomski şi Romanovski. Înainte de a trimite arestaţii la hotelul „Metropol", unde urmau să fie ţinuţi sub pază, Alexeev avu o convorbire între patru ochi cu Kornilov. Convorbirea ţinu douăzeci de minute. Alexeev ieşi din cameră adânc emoţionat, abia stăpânindu-se. Romanovski încercă să intre în cabinetul lui Kornilov, dar soţia acestuia îl opri.

— Scuzaţi! Lavr Gheorghievici a rugat să nu fie lăsat nimeni la el.

Romanovski îi aruncă o privire fugară, îi văzu chipul desfigurat de durere şi ieşi, clipind din ochi, cu obrajii umbriţi de paloare.

Chiar a doua zi fură arestaţi la Berdicev generalul Denikin, comandantul Frontului de sud-vest, şeful de stat-major, generalul Markov, generalul Vannovski şi comandantul Armatei speciale, generalul Erdely.

Mişcarea kornilovistă, respinsă de istorie, se termină fără glorie în clădirea liceului de fete din Bîhov. Ea muri, dând naştere însă unei alte

mişcări; căci unde aiurea, dacă nu acolo, se iviseră germenii planurilor pentru un viitor război civil, pentru o ofensivă amplă împotriva revoluţiei?

19

Într-o dimineaţă de pe la sfârşitul lui octombrie, esaulul Listniţki primi de la comandantul regimentului ordinul să se prezinte în Piaţa Palatului cu sotnia, în formaţie pe jos.

După ce dădu dispoziţii vagmistrului, Listniţki se îmbrăcă în grabă.

Ofiţerii se sculau căscând şi mormăind înjurături.

— Despre ce mai e vorba?

— Despre bolşevici!

— Domnilor, cine mi-a luat cartuşele?

— Unde mergem?

— Auziţi? Se trage!

— Cine dracu' trage? Ai halucinaţii!

Ofiţerii ieşiră în curte. Sotnia se înşiruia în coloană de marş pe plutoane. Listniţki îşi scoase cazacii din curte în pas viu. Pe Nevski Prospekt nu se zărea ţipenie de om. Într-adevăr, pârâiau undeva nişte focuri de armă răzleţe. În Piaţa Palatului patrulau un automobil blindat şi iuncheri. Străzile păstrau o linişte de stepă. La porţile Palatului de iarnă, cazacii fură întâmpinaţi de un detaşament de iuncheri şi de ofiţeri cazaci de la sotnia a patra. Unul din ei, comandantul sotniei, îl trase pe Listniţki la o parte:

— Toată sotnia este cu dumneata?

— Da! Da' de ce mă întrebi?

— A doua, a cincea şi a şasea n-au mers! Au refuzat. Dar secţia de mitraliere este cu noi. Cum staţi cu cazacii?

Listniţki făcu un gest scurt cu mâna.

— E jale! Dar Regimentele 1 şi 4?

— Slab! N-au să meargă! Ştiţi că pentru astăzi se aşteaptă lovitura bolşevicilor? Dracu' să mai priceapă ce se petrece! spuse comandantul, cu un oftat dureros. Ce bine ar fi s-o întindem la Don, cât mai departe de harababura lor!

Listniţki îşi băgă sotnia în curtea vastă, ca un câmp de instrucţie. Cazacii îşi puseră armele în piramide şi se risipiră care încotro. Ofiţerii se

adunară într-o clădire mai îndepărtată. Fumau şi stăteau la taifas.

Peste un ceas veni regimentul de iuncheri şi batalionul de femei. Iuncherii ocupară vestibulul palatului, aducând acolo mitralierele. Femeile se îngrămădiră în curte. Cazacii, care umblau fără rost, se apropiară de ele, zvârlindu-le glume deşănţate. Uriadnicul Arjanov izbi pe spinare pe una din ele, scundă, cu mantaua scurtă:

— Tu, ţaţo, mai bine-ai face să feţi nişte plozi, iar nu să te apuci de treburi bărbăteşti!

— Fată-i tu! ripostă „ţaţa", cu o voce de bas foarte puţin prietenoasă.

— Dragele mele! Şi voi sunteţi cu noi? se agăţă de femei Tiukovnov, om de credinţă veche şi mulieratic de pomină.

— Sunt bune de bătut, afurisitele!

— Soldaţi crăcănaţi!

— Mai bine ar sta acasă. Ce nevoie le-a scos de la vatră?

— Arme cu două ţevi, model ţivil!

— Din faţă, ai zice că-s ostaşi, iar din spate, dracu' să le ştie! Nici tu popă, nici altceva! Îţi vine să stucheşti şi să fugi!

— Măi, tu, femeie de asalt! Strânge-ţi dinapoiul, că acuma ţi-l netezesc cu patul armei!

Cazacii râdeau în hohote şi se înveseleau, zgâindu-se la femei. Pe la amiază însă, toată buna lor dispoziţie se slei. Împărţindu-se pe plutoane, femeile aduceau din piaţă grinzi groase de brad, baricadând porţile. Erau conduse de o femeie bine legată, bărbătească la făptură, cu o medalie „Sfântul Gheorghe" prinsă în piept, pe mantaua strâns ajustată pe trup. Automobilul blindat trecea tot mai des prin piaţă, iar iuncherii aduseseră, de undeva, la palat lăzi cu cartuşe şi cu benzi de mitralieră.

— Ţineţi-vă bine, fraţi cazaci!

— Va să zică, tot o să ne batem!

— Dar tu ce-ai crezut, că te-au adus numai ca să pipăi muierile?

În jurul lui Lagutin se bulucirăă oamenii din acelaşi ţinut cu el, din staniţele Bukanovskaia şi din Slaşciovskaia. Vorbiră ceva, sfătuindu-se, trecând din loc în loc. Ofiţerii dispăruseră ca intraţi în pământ. În curte nu mai era nimeni, afară de cazaci şi de femei. Aproape de porţi, stăteau mitralierele părăsite de servanţi, cu scuturile sclipind de umezeala ceţii.

Spre seară, prinse a cerne o burniţă măruntă. Cazacii fură cuprinşi de neastâmpăr.

— Ce fel de rânduieli sunt astea? Ne-au adus şi ne ţin afară, fără mâncare?

— Trebuie să-l găsim pe Listniţki.

— I-al de unde nu-i! El e în palat, iar iuncherii nu lasă să intre pe nimeni de-ai noştri.

— Trebuie să trimitem un om după bucătărie, să ne-o aducă pe roate.

Doi cazaci fură trimişi după bucătărie.

— Nu luaţi armele, că rămâneţi fără ele, îi sfătui Lagutin.

Au aşteptat vreo două ceasuri; nici bucătărie, nici oameni. Aflară mai târziu că bucătăria lor fusese întoarsă din drum de soldaţii de la Regimentul „Semionovski", în clipa când ieşea din curte. Când amurgi, femeile, îngrămădite lângă poartă, se răspândiră într-un lanţ des de trăgători; culcate după grinzi, trăgeau undeva, pe deasupra pieţei. Cazacii nu luau parte la tragere, fumau şi se plictiseau. Lagutin adună sotnia lângă zid şi, privind cu nelinişte la ferestrele Palatului, rosti:

— Iată ce-i, fraţi cazaci! N-avem ce căuta aci! Trebuie să ne cărăbănim, că altfel avem s-o păţim de pomană. Au să înceapă a bombarda Palatul, iar noi ce rost avem aici? Ofiţerii au spălat putina... Noi cu ce suntem vinovaţi ca să pierim aici? Hai acasă, să nu mai proptim zidurile! Şi Guvernul Provizoriu... la ce dracu' ne trebuie? Ce ziceţi, cazaci?

— Abia vom ieşi din ogradă, şi bolşevicii or să înceapă a ne secera cu mitralierele.

— Ne vor borteli capetele!

— Ba nu va fi chiar aşa!

— Când ai să te lămureşti cum are să fie, va fi prea târziu, băiete!

— Nu, dacă-i aşa, mai bine să stăm până la sfârşit!

— Suntem ca boii: am mâncat şi hai în grajd, atât!

— Facă fiecare cum vrea, dară plutonul nostru pleacă!

— Mergem şi noi!

— Să se ducă mai întâi nişte oameni la bolşevici. Nici ei să nu se atingă de noi, şi nici noi nu le facem nimica!

Între timp, se apropiară şi cazacii din sotniile întâi şi a patra. Consfătuirea nu ţinu mult. Trei cazaci, câte unul de la fiecare sotnie, ieşiră pe porţi, iar după un ceas se întoarseră însoţiţi de trei marinari. Marinarii, sărind peste grinzile îngrămădite la poartă, păşeau prin curte cu un aer de prefăcută nepăsare. Se apropiară de cazaci şi-i salutară. Unul din ei, băiat tânăr şi chipeş, cu mustăţi negre, cu scurta descheiată şi bereta dată pe ceafă, îşi făcu loc până în mijlocul cazacilor glotiţi.

— Tovarăşi cazaci! Noi, reprezentanţii Flotei revoluţionare din Marea Baltică, am venit pentru a vă propune să părăsiţi Palatul de iarnă. N-aveţi

pentru ce să apăraţi guvernul burghez, care vă este străin. Să-l apere feciorii de burghezi, iuncherii. Niciun soldat nu s-a ridicat pentru apărarea Guvernului Provizoriu, iar fraţii voştri, cazacii de la Regimentele 1 şi 4, s-au unit cu noi. Cine vrea să meargă cu noi, să treacă la stânga!

— Stai, frăţioare! ieşi înainte un uriadnic voinic de la sotnia întâi. De mers, mergem cu dragă inimă, dar dacă Gărzile Roşii ne vor împuşca?

— Tovarăşi! În numele Comitetului militar revoluţionar din Petrograd, vă făgăduim o siguranţă deplină. Nimeni n-are să se atingă de voi!

Alături de marinarul cu mustăţile negre apăru altul, scund şi cu faţa pe alocuri ciupită de vărsat îşi roti privirea asupra cazacilor, întorcându-şi gâtul puternic de taur, şi se lovi în pieptul bombat, strâns de bluza de marinar:

— O să vă însoţim! Să nu şovăiţi, fraţilor, noi nu vă suntem duşmani, şi nici proletarii din Petrograd, ci ăia...

Arătă cu degetul mare spre Palat şi zâmbi, descoperindu-şi dinţii deşi şi răutăcioşi.

Cazacii stăteau nehotărâţi. Femeile din batalion se apropiară, se uitară la ei şi plecară din nou spre poartă.

— Hei, muierilor? Mergeţi cu noi? strigă un cazac bărbos.

Nu primi niciun răspuns.

— Desfaceţi piramidele şi daţi-i drumul! spuse hotărât Lagutin.

Într-o clipă cazacii îşi luară armele şi se adunară.

— Să luăm şi mitralierele? întrebă un cazac mitralior, adresându-se marinarului cu mustăţile negre.

— Luaţi-le! Doar n-o să le lăsaţi cadeţilor!

Cu câteva clipe înainte de plecarea cazacilor, se iviră toţi ofiţerii de la sotnii. Se strânseră grămadă, fără să-şi ia ochii de la marinari. Sotniile se încolonară şi porniră. În faţa lor, secţia de mitraliere îşi căra mitralierele. Roţile lor mici scârţâiau uşor, trecând cu zgomot peste pietrele umede. Marinarul îmbrăcat cu scurta neagră mergea alături de plutonul din capul sotniei întâi. Un cazac înalt şi blond, din staniţa Fedoseevskaia, îl ţinea de mânecă, spunându-i cu voce vinovată şi mişcată:

— Drăguţă, parcă noi vrem să mergem împotriva norodului? Ne-am băgat aci numai din prostie, da' dacă am fi ştiut, crezi c-am fi venit? Şi-şi clătină cu părere de rău capul moţat. Să mor că n-am fi venit! Zău!

Sotnia a patra mergea în urma celorlalte. Zăbovi puţin lângă poartă, unde se îngrămădise tot batalionul de femei. Un cazac uriaş se urcă pe grinzi şi făcu un gest de ameninţare cu degetul său negru, cu unghia mare,

adăugând cu aer grav şi convingător:

— Voi, muierilor, ascultaţi colea! Uite, noi plecăm acuşa, iară voi, toantelor ce sunteţi, rămâneţi acilea! Treaba voastră, dară să nu faceţi vreo prostie! Dacă începeţi cumva să trageţi în noi de la spate, ne întoarcem şi vă facem piftie! Am vorbit limpede? Asta-i! Iar acum, cu bine!

Se dădu jos de pe grinzi şi-şi ajunse din urmă sotnia, aruncând din când în când o privire îndărăt.

Cazacii ajunseseră până aproape de mijlocul pieţei. Întorcându-se, unul spuse neliniştit:

— Uitaţi-vă, băieţi! Aleargă un ofiţer în urma noastră.

Mulţi dintre cazaci îşi întoarseră capetele din mers şi se uitară înapoi. Un ofiţer înalt alerga prin piaţă, susţinându-şi sabia. Le făcu un semn cu mâna.

— E Atarşcikov, de la sotnia a treia!

— Care?

— Ăla-nalt, care are un neg la ochi!

— Vrea să meargă şi el cu noi...

— Bun băiat!

Atarşcikov ajungea repede sotnia din urmă; de la distanţă, se desluşea zâmbetul care-i lumina faţa. Cazacii îi făcură semn cu mâna şi râseră.

— Dă drumul la pas, domnule podesaul!

— Mai iute!

Un singur foc de armă pocni scurt, lângă poartă. Atarşcikov desfăcu larg braţele, clătinându-se, căzu pe spate, zvâcni repede din picioare, se zvârcoli pe pavaj şi încercă să se ridice.

Ca la o comandă, sotniile se întoarseră cu faţa spre Palat. Servanţii se lăsară în genunchi în spatele mitralierelor întoarse. Se auzi ţăcănitul benzilor. Lângă porţile Palatului, dincolo de grinzile de pin, nu mai era niciun suflet de om. Focul armelor măturase parcă ofiţerii şi femeile care, cu o clipă înainte, se îmbulziseră acolo. Sotniile se adunară din nou în grabă şi porniră, zorind pasul. Doi cazaci din ultimul pluton se întoarseră spre locul unde căzuse Atarşcikov. Unul strigă tare, ca să fie auzit de toată sotnia:

— L-a găurit în dreptul inimii! E gata!

Mersul cadenţat răsuna tare şi limpede. Marinarul dădu o scurtă comandă.

— Ocolire la stânga – marş!

Sotniile cotiră la stânga, şerpuind. În urmă rămase Palatul, pustiu, tăcut

şi mohorât.

20

O toamnă călduţă. Din când în când, ploua. Soarele palid apărea rareori pe cer deasupra oraşului Bîhov. În octombrie, păsările începură să-şi ia zborul. Până şi noaptea, deasupra pământului răcoros şi negru răsunau strigătele cocorilor, asemeni unor amare şi tulburătoare chemări. Stolurile lor călătoare se grăbeau să plece, fugind în zbor, alungate de ameninţarea brumelor, de urgia vânturilor reci din miazănoapte, de sub streaşina norilor.

Deţinuţii de la Bîhov, cei arestaţi după aventura lui Kornilov, stătură închişi timp de şase săptămâni, în aşteptarea judecăţii. Între timp, viaţa lor de captivi se stabilizase şi luase oarecare rânduieli, dacă nu tocmai obişnuite, în orice caz statornice. În fiecare dimineaţă, după dejun, generalii plecau la plimbare; la întoarcere, îşi citeau corespondenţa, îşi primeau rudele şi prietenii veniţi să-i viziteze, fiecare în camera sa, iar mai în fieştecare seară, după „stingere", se adunau la Kornilov, discutau îndelung şi se sfătuiau.

Viaţa de la liceul de fete, transformat în închisoare, nu era astfel chiar cu desăvârşire lipsită de confort.

Paza din afară o făceau soldaţii din Batalionul de cavaleri ai ordinului „Sfântul Gheorghe", iar cea dinăuntru, tekinii. Dar paza aceasta, chiar dacă stingherea într-o măsură libertatea deţinuţilor, le oferea în schimb un avantaj foarte însemnat; ea era organizată în aşa fel, încât arestaţii puteau evada în orice clipă, cu uşurinţă şi fără nicio primejdie. În tot timpul şederii lor la Bîhov, comunicau în toată libertatea cu lumea din afară, făceau presiuni asupra opiniei publice burgheze, cerând accelerarea anchetei şi a judecăţii, făceau să dispară urmele rebeliunii, sondau starea de spirit a ofiţerilor şi se pregăteau să fugă, dacă împrejurările vor lua o întorsătură primejdioasă.

Preocupat să menţină în apropierea sa pe tekini, care îi erau devotaţi, Kornilov interveni la Kaledin, şi acesta, împlinindu-i dorinţa, trimise urgent în Turkestan mai multe vagoane de grâu pentru familiile lor înfometate. Ca să obţină ajutoare pentru familiile ofiţerilor care au luat parte la aventura sa, Kornilov adresă o scrisoare marilor bancheri din Moscova şi din Petrograd, scrisoare alcătuită în termeni aspri, şi ei se

grăbiră a trimite câteva zeci de mii de ruble, de teama unor destăinuiri cam neplăcute. Corespondenţa animată dintre Kaledin şi Kornilov ţinu fără întrerupere până în noiembrie. Într-o lungă scrisoare trimisă lui Kaledin, pe la mijlocul lui octombrie, Kornilov îl întrebă despre situaţia din Ţinutul Donului şi despre atitudinea cazacilor, în cazul sosirii sale acolo. Kaledin îi trimise un răspuns de încredinţare.

Revoluţia din Octombrie zgudui pământul sub picioarele deţinuţilor de la Bîhov. A doua zi, curierii porniră în goană în toate părţile, şi, chiar după o săptămână, făcându-se ecoul unei întemeiate îngrijorări a cuiva pentru soarta deţinuţilor, veni o scrisoare din partea lui Kaledin, adresată generalului Duhonin, care se proclamase cu de la sine putere comandant suprem. Kaledin cerea stăruitor eliberarea pe cauţiune a lui Kornilov şi a celorlalţi arestaţi. Aceeaşi rugăminte fu adresată Marelui cartier de către Sovietul uniunii trupelor de cazaci şi de Comitetul general al Uniunii ofiţerilor din armată şi flotă. Duhonin nu se grăbea însă cu răspunsul.

La 1 noiembrie, Kornilov îi trimise o scrisoare. Notele aşternute de Duhonin pe marginea acestei scrisori arată limpede că Marele cartier era total neputincios, pierzând orice putere efectivă asupra armatei şi trăindu-şi ultimele zile într-o stare de jalnic marasm.

„*Mult stimate Nikolai Nikolaevici*!

Soarta v-a pus într-o situaţie în care depinde de dumneavoastră să schimbaţi mersul evenimentelor ce au luat o întorsătură fatală pentru ţară, mai ales în urma lipsei de hotărâre şi a delăsării din partea persoanelor de la comandamentele superioare. Pentru dumneavoastră se apropie clipa în care oamenii trebuie să îndrăznească sau să plece, căci altfel ei vor purta răspunderea pentru pieirea ţării şi ruşinea pentru descompunerea totală a armatei.

Ştirile răzleţe şi incomplete care parvin la cunoştinţa mea arată că situaţia este gravă, însă nu disperată. Ea va deveni însă astfel, dacă veţi lăsa pe bolşevici să ocupe Marele cartier, sau le veţi recunoaşte puterea de bunăvoie.

Batalionul cavalerilor ordinului „Sfântul Gheorghe", descompus pe jumătate prin propagandă, şi regimentul slab de tekini, care se află la dispoziţia dumneavoastră, nu sunt deloc suficiente.

Prevăzând modul în care se vor desfăşura evenimentele, cred că dumneavoastră trebuie să luaţi urgent măsurile care, punând Marele cartier în afara oricărei primejdii, ar crea o conjunctură favorabilă pentru organizarea luptei în continuare, împotriva anarhiei ce se apropie.

Ca atare măsuri, consider:

Imediata transferare la Moghiliov a unuia din regimentele de cehi şi a Regimentului polonez de ulani.

Notă scrisă de Dubonin: Marele cartier nu le consideră absolut sigure. Aceste unităţi au acceptat printre cele dintâi armistiţiul cu bolşevicii.

Ocuparea oraşelor Orşa, Smolensk, Jlobin şi Gomel, cu trupele din Corpul de armată polonez, întărindu-se diviziile acestuia din urmă cu artileria preluată de la bateriile căzăceşti de pe front.

Notă: Pentru ocuparea Orşei şi a Smolenskului, s-au concentrat Divizia 2 din Kuban şi o brigadă de cazaci de Astrahan. Nu este de dorit să se ia din Bîhov Regimentul I din Divizia polonă, pentru considerente privind siguranţa celor deţinuţi. Unităţile Diviziei I au elective slabe şi, prin urmare, nu reprezintă o putere reală. Corpul de armată polonez menţine cu hotărâre atitudinea de neamestec în afacerile interne ale Rusiei.

Concentrarea tuturor trupelor din Corpul cehoslovac şi a Regimentului „Kornilov", pe linia Orşa-Moghiliov-Jlobin, sub pretextul transportului lor spre Petrograd şi Moscova, precum şi a uneia sau a două divizii de cazaci, dintre cele mai puternice.

Notă: Cazacii au luat o atitudine neclintită, de a nu lupta împotriva bolşevicilor.

Concentrarea în acelaşi sector a tuturor autoblindatelor de fabricaţie engleză şi belgiană, înlocuindu-se servanţii lor exclusiv cu ofiţeri.

Concentrarea la Moghiliov şi într-un punct din imediata lui apropiere a unor rezerve de puşti, cartuşe, mitraliere, puşti-mitraliere şi grenade, sub o pază sigură, pentru a fi distribuite ofiţerilor şi voluntarilor care se vor aduna neapărat în sectorul indicat.

Notă: Aceasta poate da naştere la dezordini.

Stabilirea unui contact strâns şi a unui acord precis cu atamanii trupelor căzăceşti de Don, de Terek şi de Kuban şi cu comitetele polonez şi cehoslovac. Cazacii s-au pronunţat în mod hotărât pentru restabilirea ordinii în ţară, iar pentru polonezi şi cehi chestiunea restabilirii ordinii în Rusia este chestiunea propriei lor existenţe.

*

Ştirile năpădeau zilnic, din ce în ce mai alarmante, făcând să crească îngrijorarea celor din Bîhov. Între Moghiliov şi Bîhov goneau automobilele simpatizanţilor lui Kornilov, care cereau lui Duhonin să-i elibereze pe deţinuţi. Sovietul căzăcesc mergea chiar până la ameninţări camuflate.

Deprimat de gravitatea evenimentelor care se apropiau, Duhonin şovăia. La 18 noiembrie, dispuse trimiterea arestaţilor în Ţinutul Donului, dar îşi revocă imediat ordinul.

A doua zi dimineaţa, un automobil plin de noroi se opri în faţa porţii principale a liceului-închisoare din Bîhov. Cu un gest servil, şoferul se grăbi să deschidă portiera, şi un ofiţer în vârstă, bine legat, coborî din maşină. El prezentă comandantului gărzii actele sale, pe numele colonelului de stat-major Kusonski.

— Vin de la Marele cartier. Am o misiune personală la generalul arestat Kornilov. Unde pot să-l văd pe comandantul închisorii?

Comandantul, locotenent-colonelul Erhardt de la Regimentul de tekini, îl conduse imediat la Kornilov. După ce se prezentă, Kusonski raportă apăsat, cu o uşoară afectare în glas:

— Peste patru ore, Moghiliovul va fi predat de Marele cartier fără luptă. Generalul Duhonin mi-a ordonat să vă aduc la cunoştinţă că toţi deţinuţii trebuie să părăsească imediat Bîhovul.

Informându-se de la Kusonski despre situaţia din Moghiliov, Kornilov îl invită la dânsul pe locotenent-colonelul Erhardt şi-i spuse, sprijinindu-se greoi pe masă cu degetele mâinii stângi:

— Eliberaţi imediat pe generali. Tekinii să se pregătească de plecare la orele douăsprezece noaptea. Merg cu regimentul.

Toată ziua, foalele sforăiau să plesnească în potcovăria de campanie, cărbunii aprinşi sclipeau într-o lumină roşiatică, ciocanele zăngăneau, caii nechezau mânioşi între stănoage. Tekinii îşi potcoveau trăpaşii, reparau harnaşamentul, îşi curăţau armele, se pregăteau de marş.

În cursul zilei, generalii părăsiră unul câte unul clădirea închisorii. Iar la miezul nopţii, în bezna care învăluia micul orăşel de provincie cu luminile stinse, cufundat în somn adânc, călăreţii începură să iasă din curtea liceului, prin flanc câte trei. Siluetele lor negre se profilau reliefat pe cer, ca turnate din tuci. Asemenea unor negre şi zgribulite păsări, călăreţii mergeau îndesându-şi căciulile înalte, cocoşându-se de frig şi învelindu-şi cu glugile feţele smede-gălbui. În mijlocul coloanei regimentului, alături de colonelul Kügelchen, comandantul regimentului, mergea Kornilov, adus din spate, călare pe un cal înalt şi zvelt. Se încrunta din cauza vântului rece care hoinărea prin ulicioarele Bîhovului şi îşi micşora ochii înguşti, privind cerul friguros şi spuzit de stele.

Tropotul răsunător de copite proaspăt potcovite străbătu uliţele şi se mistui, amuţind la periferie.

21

De aproape două zile regimentul se retrăgea: încet, luptând, dar se retrăgea. Convoaiele de căruţe ale trupelor ruseşti şi româneşti se înşirau pe drumurile nepietruite. Trupele austro-germane învăluiau unităţile în retragere printr-o adâncă pătrundere în flancul lor şi încercau să închidă cercul.

Spre seară, s-a aflat că Regimentul 12 şi brigada românească, învecinată cu el, sunt ameninţate cu încercuirea. La apusul soarelui, inamicul îi scoase pe români din satul Găvăneşti şi înaintă până la cota 480, în apropiere de trecătoarea Holş.

În cursul nopţii, Regimentul 12, întărit cu o baterie dintr-un divizion de tunuri de munte, primi ordinul să ocupe poziţie în josul văii Holş. Regimentul instală pichete de pază şi se pregăti pentru o luptă de

întâlnire.

În noaptea aceea, Mişka Koşevoi şi consăteanul său cu moţul lung, Alexei Beşneak, se aflau în post de pândă. Se ascunseseră într-un gărvan de râpă lângă o fântână părăsită şi surpată, trăgând în piept aerul rărit de frig. Arareori, un cârd de gâşte sălbatice întârziate trecea pe cerul înnorat, însemnându-şi linia zborului cu tânguitoarele lor ţipete. Koşevoi îşi aduse cu ciudă aminte că fumatul era oprit şi cuvântă în şoaptă:

— Ce ciudată mai e viaţa, Alexei! Umblă oamenii pe dibuitele, ca nişte orbi, se întâlnesc şi se despart, câteodată se răpun unul pe altul... Când ai trăit aşa, la un pas de moarte, te minunezi, pe drept cuvânt, pentru ce se vor fi zbătând oamenii?... După mine, nimic pe lume nu-i mai cumplit decât ceea ce se ascunde într-un suflet de om, şi n-ai cu ce să-l luminezi până la fund. Uite, stau culcat lângă tine, dar nu ştiu unde ţi-e gândul; şi n-am s-o aflu cât voi trăi, şi habar n-am ce fel de viaţă ai lăsat tu în urma ta, cum nici tu nu ştii nimic despre mine... Poate am de gând să te omor, şi tu nici nu bănuieşti, ba îmi dai şi să mănânc pesmeţi. Omul ştie prea puţine despre oameni. Vara trecută am stat în spital. Lângă mine, zăcea un soldat din Moscova... Se tot mira şi mă tot întreba despre cazaci... Cum trăiesc dânşii şi de ce aşa şi nu într-altfel. Îşi închipuia că n-avem nimic în afară de biciuşcă şi de-o sticlă de votcă în loc de suflet; şi doar suntem şi noi oameni deopotrivă cu ceilalţi. Căutăm dezmierdarea muierilor, iubim fetele, ne plângem durerea noastră şi nu ne bucurăm de bucuria altora... Tu ce spui la asta, Alioşka?... Eu, măi băiete, m-am făcut lacom de viaţă: când îmi aduc aminte câte muieri frumoase sunt pe lume, mi se strânge inima!... Mă gândesc că n-am să răzbesc toată viaţa să le iubesc pe toate – şi-mi vine să urlu de durere. M-a prins atâta duioşie de muieri, că le-aş iubi pe fiecare, până când aş cădea de boală! M-aş da şi la cea mărunţică şi la cea voinică – drăguţă să fie... Iar oamenii, cu mintea lor săracă, au scos o lege: îţi leagă de cap una singură şi cu aia îţi mănânci zilele până dai ortul popii... Cum să nu-ţi fie lehamite?... Şi au mai născocit războiul... parcă fără el...

— Nu te-au împuns, se vede, destul în spate, buhaiul dracului! sudui fără răutate Beşneak.

Răsturnat pe spate, Koşevoi tăcu, privind îndelung cerul pustiu de deasupra capului, şi zâmbi visător, mângâind cu o tulbure duioşie pământul rece şi nepăsător.

Cu un ceas înainte de schimb, fură prinşi de nemţi. Beşneak mai avu timp să tragă un foc, dar se prăvăli de îndată în ţărână, scrâşnind din dinţi,

într-o mătanie de moarte. Lata baionetă nemţească îi spintecase măruntaiele, îi sparse băşica udului şi se răsuci, înfigându-se în şira spinării. Pe Koşevoi l-au doborât dintr-o izbitură cu patul puştii. Un neamţ zdravăn îl purtă în cârcă cam o jumătate de verstă. Mişka îşi reveni în fire, îşi trase suflarea, simţind că îl înecă sângele, şi, încordându-şi puterile, sări fără prea multă greutate din spinarea neamţului. L-a urmărit o salvă de focuri, dar noaptea şi tufişul îi veniră într-ajutor: izbuti să scape.

După ce retragerea a fost oprită şi trupele ruso-române au ieşit din pungă, Regimentul 12 fu retras de pe poziţie şi trimis cu câteva verste mai în spate şi la stânga sectorului. Se anunţă ordinul pe regiment: să se organizeze un serviciu de poliţie, să se instaleze posturi pe drumuri, să se vegheze ca dezertorii să nu se strecoare în spatele frontului, să se deschidă fără şovăire focul împotriva lor şi cei prinşi să fie trimişi sub escortă la statul-major al diviziei.

Mişka Koşevoi se nimeri printre cei dintâi în patrulare, împreună cu alţi trei cazaci, ieşiră din sat şi, după îndrumările vagmistrului, se instalară la capătul unei porumbişti, aproape de drum. Ocolind o lună, drumul se pierdea într-un câmp presărat cu dealuri şi învârstat de ogoare şi arături. Cazacii făceau de strajă cu schimbul. După amiază, zăriră o ceată de vreo zece soldaţi, care se apropiau, venind către dânşii. Soldaţii păşeau cu vădit gând să ocolească satul rămas la poalele dealului. Ajunşi în dreptul luncii, se opriră şi, aprinzându-şi ţigările, poposiră o vreme să se sfătuiască, apoi porniră mai departe, schimbându-şi direcţia şi cotind în unghi drept la stânga.

— Să-i somăm? întrebă Koşevoi, ridicându-se din deşisul de porumb.

— Trage un foc în sus.

— Hei, voi!... Staţi!...

La auzul strigătului, soldaţii, care se aflau la câteva zeci de stânjeni depărtare, se opriră o clipă şi, călcând agale, porniră din nou înainte.

— Sta-ai! strigă unul din cazaci, trăgând în aer unul după altul toate cartuşele din magazia puştii.

Cu armele în cumpănire, cazacii ajunseră din urmă soldaţii care călcau tărăgănat.

— De ce dracu' nu vă opriţi?... Din ce unitate sunteţi? Unde mergeţi? Actele! strigă comandantul postului, uriadnicul Kolîciov, apropiindu-se în fugă de dânşii.

Soldaţii se opriră. Trei îşi scoaseră fără grabă armele de la umăr.

Unul, rămas în urma tuturor, se aplecă să-şi lege pingeaua desprinsă a

cizmei, cu un capăt de fir telefonic. Toţi erau nespus de zdrenţăroşi şi murdari. Straturi negre de scai atârnau la poalele mantalelor; petrecuseră pesemne noaptea tolăniţi undeva prin mărăciniş, în pădure. Doi aveau şepci de vară, ceilalţi purtau căciuli slinoase de oaie brumărie, cu clapele desfăcute şi cu şireturile atârnând sub bărbie. Cel de la coadă, căpetenia lor pare-se, înalt şi adus din spate, cu chipul bătrân, răcni răguşit şi mânios, de-i tremurau zbârciturile obrajilor, ca nişte pungi:

— Ce vreţi? V-am făcut noi ceva?... De ce vă legaţi de oameni?

— Actele! îi tăie vorba uriadnicul, cu o prefăcută asprime.

Un soldat cu ochii albaştri şi cu faţa stacojie, ca o cărămidă proaspăt dogorită la cuptor, scoase de la brâu o grenadă în chip de clondir şi, clătinând-o sub nasul uriadnicului, rosti repede-repede, într-un grai care-i dovedea originea, de pe undeva din gubernia Iaroslavl:

— Uite, băiete, iată actul!... Iată-l! Un document pentru tot anul!... Păzeşte-ţi viaţa, că uite, acuşi te pocnesc, de n-ai să ştii de unde să-ţi culegi maţele şi bojocii. Înţelesu-m-ai? Mă, ai înţeles?... Ai înţeles?...

— Nu te juca! se încruntă uriadnicul, împingându-l în piept. Nu te juca şi nu încerca să ne sperii, că nu suntem d-ăia care se sperie... Iar dacă sunteţi dezertori, hai la comandament! Cei de acolo cunosc mai bine ce au de făcut cu poame de-alde voi!

Schimbând ochiri de la unul la altul, soldaţii îşi scoaseră armele. Unul din ei, cu mustăţile negre şi cu faţa suptă, pesemne miner, spuse apăsat, întorcându-şi privirea disperată de la Koşevoi la ceilalţi cazaci:

— Acuşi vă ridicăm în baionete!... Hai, căraţi-vă!... La o parte!... Zău, nu mă faceţi să bag un glonte în cel dintâi care cutează să se apropie!

Soldatul cu ochii albaştri rotea grenada deasupra capului; cel înalt şi adus de spate, care mergea în frunte, zgârie cu baioneta lui ruginită mantaua de postav a uriadnicului; omul cu faţa de miner înjura de zor şi-l ameninţa pe Mişka Koşevoi cu patul puştii, iar acesta îşi ţinea degetul în tremur pe trăgaciul armei, care juca strânsă la şold, sub cot. Un cazac înşfăcase de piept un soldat mic şi firav, trăgându-l cu braţul întins şi uitându-se cu grijă la ceilalţi, de teama unei lovituri pe la spate.

Frunzele uscate foşneau în porumbiştile încă neculese. Crestele dealurilor sinilii se ridicau în dosul câmpiei învălurate de coline. O cireadă de vaci roşcate păştea pe miriştea de lângă sat. Vântul răsucea în vârtejuri pulberea rece, dincolo de luncă. Ziua vânătă de octombrie aţipea somnoroasă şi lină; pământul învăluit cu zgârcenie de razele puţintele ale soarelui respira o binecuvântată şi aromită odihnă. Iar oamenii se

sumeţeau lângă drum, frământaţi de o vrăjmăşie fără înţeles, gata să îngraşe cu sângele lor pământul sătul de ploi, însămânţat şi mănos.

Pătimaşa pornire se mai potoli însă şi, după câteva clipe de gălăgie, soldaţii şi cazacii începură să vorbească pe un glas mai de înţeles, măcar că tot nu se înţelegeau.

— Noi am fost scoşi de pe poziţie abia de trei zile. N-am hoinărit în spatele frontului. Iar voi fugiţi – să vă fie ruşine! Vă părăsiţi tovarăşii!... Cine va ţine frontul? Măi, ce oameni sunteţi voi, măi? Uite, mie mi-au omorât cu baioneta un camarad, chiar lângă mine, că eram amândoi pândari, şi tu îmi spui mie că noi n-am mirosit ce e aia războiul? Nu, să-l miroşi şi tu, aşa cum l-am mirosit noi!... rosti cu îndârjire Koşevoi.

— Ce să-ţi mai baţi gura degeaba cu dânşii! îl întrerupse unul dintre cazaci. Hai la comandament, şi s-a isprăvit!

— Daţi-vă la o parte, măi cazaci! Dacă nu, zău că tragem! o ţinea înainte soldatul care părea să fi fost miner.

Cu părere de rău, uriadnicul desfăcu braţele în lături a neputinţă.

— Nu putem s-o facem, frăţioare! Iar dacă ne veţi ucide, tot n-aveţi să scăpaţi cu asta!... Uite, colea în sat e sotnia noastră...

Soldatul cel înalt şi adus de spate ba ameninţa, ba încerca să-i convingă, ba începea să se roage umil. În cele din urmă, scoase dintr-un sac jărchinos o sticlă în împletitură de paie şi, clipind din ochi, şopti rugător lui Koşevoi:

— Avem să vă dăm cava parale... şi uite, colea, nişte votcă nemţească... Pe urmă mai înjghebăm noi câte ceva... Lăsaţi-ne, pentru Dumnezeu! Ne-aşteaptă copiii acasă, înţelege odată! Ne-am sleit de puteri, ne-am uscat de obidă... Până când? Doamne! Oare cum nu vă lasă inima să ne daţi drumul? Scoase grăbit din carâmb o pungă, scuturâ din ea două *kerence*[53] mototolite şi începu să le vâre stăruitor în mâinile lui Koşevoi. Ia-le, ia-le! Of, Doamne!... Nu te codi, că noi om şti s-o scoatem la căpătâi şi-aşa! Banii sunt un fleac, putem trăi şi fără ei... Ia! Mai facem noi rost...

Dogorit de ruşine, Koşevoi se depărtă de el, ascunzându-şi mâinile la spate şi împotrivindu-se cu o clătinare smucită din cap. Sângele îi năvălise fierbinte în obraz, şi în ochi îl podidiseră lacrimile. „M-a cuprins mila din pricina morţii lui Beşneak... Ce fac eu? Sunt împotriva războiului, şi iată-mă că opresc oamenii care s-au săturat şi ei de război... Cu ce drept? Maică Precistă, bine am mai brodit-o! Ce jigodie sunt!"

---

[53] Hârtii în valoare de 20 şi 40 ruble, emise în 1117 de guvernul Kerenski.

Se apropie de uriadnic şi, trăgându-l la o parte, îi spuse fără să-l privească în ochi:

— Hai să le dăm drumul!... Ce zici, Kolîciov?... Hai, zău!

Ca şi cum ar fi săvârşit ceva ruşinos, uriadnicul îşi întoarse şi el privirea, rostind:

— Lasă-i să se ducă!... Ce dracu' să facem cu dânşii?... Şi noi, curând-curând, vom ajunge tot la asta! Ce să ne mai ascundem după deget?... Şi, întorcându-se la soldaţi, răcni stropşit, roşu de furie:

— Parşivilor!... Noi stăm de vorbă omeneşte, cu bunătate, iar voi ne îmbiaţi cu banii voştri?... Ce, parcă noi n-avem bani? Băgaţi-vă pungile în buzunar, că acum vă târăsc la comandament!

Cazacii se dădură în lături, făcându-le loc. Privind la ulicioarele pustii ale satului ce se zărea în depărtare, Koşevoi le strigă din urmă soldaţilor care îşi căutau de drum:

— Mă, pifanilor? Unde vă băgaţi la câmp deschis?... Uite colea pădurea! Rămâneţi acolo până ce-o înserа, iar noaptea daţi-i drumul înainte! Altfel nimeriţi peste un alt post şi vă înhaţă pe toţi ca din oală!

Soldaţii se uitară în lături, tropăiră nehotărâţi pe loc şi, într-un cârd cenuşiu şi murdar, ca o haită de lupi, se îndreptară spre o văgăună cu desişuri de arţari.

În primele zile ale lui noiembrie, zvonuri încâlcite despre revoluţia de la Petrograd ajunseră şi la urechile cazacilor. Curierii de la comandamente, de obicei mai bine informaţi decât toţi, susţineau că Guvernul Provizoriu ar fi fugit în America, iar Kerenski ar fi fost prins de marinari, care l-ar fi tuns, l-ar fi uns cu catran şi l-ar fi plimbat timp de două zile pe străzile Petrogradului ca pe o muiere cu năravuri deşănţate.

Mai târziu, când sosi un comunicat oficial despre răsturnarea Guvernului Provizoriu şi despre trecerea puterii în mâinile muncitorilor şi ţăranilor, cazacii rămaseră într-o aşteptare încordată. Mulţi erau bucuroşi, adăstând încetarea războiului; dar mai ajungeau şi ecouri ale altor zvonuri, îngrijorătoare, după care Corpul III cavalerie ar fi pornit împreună cu Kerenski asupra Petrogradului, iar Kaledin ar înainta dinspre sud, cu regimentele de cazaci pe care le concentrase din vreme în Ţinutul Donului. Frontul se prăbuşea. Dacă în octombrie soldaţii fugeau în grupuri răzleţe, neorganizate, spre sfârşitul lui noiembrie companii, batalioane şi regimente întregi părăseau poziţiile. Unii plecau fără bagaje; dar de cele mai multe ori, avutul regimentului era prădat, depozitele devastate; oamenii împuşcau ofiţerii, jefuiau pe cine apucau şi se

repezeau spre vetrele lor într-o dezlănţuire de torent, nestăvilit şi fără istov.

Faţă de o asemenea stare de lucruri, ar fi fost absurd ca Regimentul 12 să mai fie întrebuinţat pentru prinderea dezertorilor, astfel că, după ce fusese din nou aruncat pe poziţii, într-o zadarnică încercare de a astupa toate găurile şi spărturile lăsate de infanteria care îşi părăsea sectoarele, se ridică în decembrie, dezgolind poziţia, şi, ajuns în marş la gara cea mai apropiată, îmbarcându-şi toate materialele, mitraliere, rezervele de cartuşe, caii, porni spre interiorul Rusiei, care fierbea în lupte.

Eşaloanele Regimentului 12 se deplasau prin Ucraina, spre Ţinutul Donului. Undeva, în preajma gării Znamenka, Gărzile Roşii încercară să-i dezarmeze pe cazaci. Tratativele ţinură o jumătate de ceas; Koşevoi şi alţi cinci cazaci, preşedinţi ai comitetelor revoluţionare de sotnie, cereau să capete învoire de trecere cu armele.

— Pentru ce vă trebuie armele? întrebau membrii Sovietului de deputaţi ai gării.

— Să-i răpunem pe burjuii şi pe generalii de la noi! Să-i sucim gâtul lui Kaledin! răspundea în numele tuturor Koşevoi.

— Armele sunt ale noastre, ale Oastei Donului. Nu le dăm! se frământau cazacii.

Eşaloanele fură lăsate astfel în plata Domnului. Încercarea de dezarmare se repetă la Kremenciug. Trenul nu căpătă cale liberă decât după ce cazacii de la mitraliere le puseră în bătaie chiar prin uşile deschise ale vagoanelor, ochind gara, şi după ce una din sotnii se răspândi în trăgători şi se culcă de-a lungul terasamentului Dar, la Ekaterinoslav, nu le mai ajută nici schimbul de focuri cu un detaşament de Gardă Roşie: regimentul fu dezarmat în parte, pierzându-şi mitralierele, peste o sută de lăzi de cartuşe, aparatele de telefon şi câteva bobine de cablu. La propunerea de a preda ofiţerii, cazacii au răspuns printr-un „nu" răspicat. În tot timpul deplasării nu pierdură decât un singur ofiţer, pe aghiotantul comandantului de regiment, Cirkovski, condamnat la moarte chiar de cazaci; sentinţa fusese executată de Moţatul şi de un marinar din Garda Roşie.

În ziua de 17 decembrie, pe înserate, cazacii îl scoaseră pe aghiotant din vagon, în gara Sinelnikovo.

— Ăsta îi vindea, aşadar, pe cazaci? întrebă vesel marinarul din flota Mării Negre, ştirb şi înarmat cu un *mauser* şi cu o puşcă japoneză.

— Te mai îndoieşti?... Crezi că poate fi vorba de vreo greşeală? Nici

gând... L-am dibuit taman bine, i-am dat de toate rosturile!... răspunse gâfâind Moţatul.

Aghiotantul, tânăr podesaul, se uita de jur împrejur ca o fiară încolţită, îşi potrivea părul cu palma asudată şi nu mai simţea nici frigul care îi ardea obrajii, nici durerea de pe urma unei lovituri căpătate cu un pat de puşcă. Moţatul şi marinarul îl duseră la o mică depărtare de vagon.

— Din pricina acestor afurisiţi se răzvrătesc oamenii, şi tot ei sunt de vină că a izbucnit revoluţia. Nu mai tremura, măi drăguţule, că te surpi din picioare! şopti Moţatul şi-şi scoase şapca, făcând semnul crucii.

— Ţine-te bine, domnule podesaul!

— Eşti gata? îl întrebase marinarul pe Moţatul, jucându-se cu *mauserul,* în vreme ce un zâmbet larg îi descoperea dinţii albi.

— Ga-ta!

Moţatul îşi făcu din nou semnul crucii, se uită pieziş la marinarul care, cu un picior înainte, ridica *mauserul* şi ochea cu îndârjire; apoi, cu un rânjet crunt, trase cel dintâi.

La Ceaplino, regimentul fu din întâmplare târât într-o luptă între anarhişti şi ucraineni, pierdu trei cazaci – morţi – şi cu greu izbuti să răzbească, croindu-şi drum prin gara ocupată de eşaloanele unei divizii de vânători.

Trei zile mai târziu, primul eşalon al regimentului fu debarcat la Millerovo.

Celelalte se împotmoliră la Lugansk.

Regimentul ajunse în satul Karghin, cu efectivul scăzut la jumătate (o parte din oameni se împrăştiaseră pe la casele lor, chiar din gară). A doua zi, avu loc vânzarea prin licitaţie a trofeelor. Erau nişte cai aduşi de pe front, capturaţi de la austrieci. Cazacii împărţiră între dânşii numerarul găsit în casa de bani a regimentului şi echipamentul.

Seara, Koşevoi şi ceilalţi cazaci din satul Tatarski plecară spre casă. Urcară dealul; satul Karghin, cea mai frumoasă aşezare din Ţinutul Donului de sus, se întindea în vale, lângă cotul alb şi şerpuitor al Cirului ferecat de gheaţă. Fumul zvâcnea în mingi albe din hornul morii cu aburi; se vedeau pâlcuri negre de oameni furnicând pe medean; clopotul chema la vecernie. Dincolo de dealul Karghin, abia se zăreau creştetele sălciilor de la marginea satului Klimovski, iar în spatele lor, la capătul orizontului peliniu şi înzăpezit, scânteia şi ardea ca o mare de purpură jumătatea cerului într-amurg.

Cei optsprezece călăreţi trecură movila cu trei meri pădureţi acoperiţi

de promoroacă şi o apucară în trap vioi, cu scârţâit de şei, spre nord-est. Noaptea geroasă se furişa hoţeşte pe după creastă. Înfăşurându-şi glugile, cazacii treceau din când în când la galop întins. Potcoavele ţăcăneau aspru, strident. Drumul bătătorit se scurgea sub copitele cailor, spre miazăzi; o pojghiţă sticloasă de chiciură, turnată de un proaspăt dezgheţ, atârna, prinsă în firişoarele de iarbă, scânteia şi sclipea sub razele lunii, într-o lumină lichidă şi albă.

Tăcuţi, cazacii îşi zoreau caii. Drumul luneca înapoi, spre miazăzi. La răsărit, tremura părelnic pădurea din văgăuna Dubovenki. Laţurile dantelate ale urmelor de iepure se zăreau sub picioarele cailor. Calea Laptelui încingea cerul deasupra stepei, asemenea unui chimir căzăcesc de sărbătoare, bătut în ţinte de argint.

PARTEA **A** CINCEA

1

TOAMNA ANULUI 1917 ERA PE SFÂRŞITE, CÂND CAZACII începură să se înapoieze de pe front. Se întoarse Hristonea, îmbătrânit în război, împreună cu alţi trei cazaci, tot din Regimentul 52. Fură lăsaţi definitiv la vatră: Anikuşka, cel spân; artileriştii Ivan Tomilin şi Iakov Podkova; după ei. Martin Şamil, Ivan Alexeevici, Zahar Koroliov, lunganul Borşciov; în decembrie, răsări ca din senin Mitka Korşunov; după o săptămână, un grup întreg de cazaci foşti în Regimentul 12: Mişka Koşevoi, Prohor Zîkov, Andrei Kuşulin, fiul moşului Kaşulin, Epifan Maksaev, Egor Sinilin.

Rămas în urma regimentului, Fedot Bodovskov, cel cu mutra de calmuc, veni tocmai de la Voronej, călare pe un minunat cal şarg, luat de la un ofiţer austriac, şi povesti cu o uluitoare bogăţie de amănunte cum străbătuse satele din gubernia Voronej, răscolite de revoluţie, şi cum trecuse pe sub nasul detaşamentelor de Gărzi Roşii, încredinţându-şi soarta calului său iute ca năluca.

În urma lui, veniră Merkulov, Petro Melehov şi Nikolai Koşevoi, fugiţi din Regimentul 27 gata bolşevizat. Ei aduseră în Tatarski vestea că Grigori Melehov, care îşi făcuse în ultimul timp serviciul la Regimentul 2 de rezervă, se dăduse de partea bolşevicilor şi rămăsese în Kamenskaia. Tot acolo, în Regimentul 27, se aciuase şi Maximka Greaznov, fost hoţ de cai, ademenit spre bolşevici de noutatea vremurilor turburi şi de ispitele unui trai slobod. Se povestea că Maximka îşi făcuse rost de un cal de o nemaipomenită sluţenie, dar tot nemaipomenit de sprinten şi de ager; se mai spunea că acest cal al lui Maximka are o dungă de păr argintiu de-a lungul spinării şi că nu-i înalt, în schimb are trupul lung şi părul de o culoare ciudată, roşie, de parcă ar fi vacă. Despre Grigori se vorbea în silă – nici nu voiau să-i pomenească numele, ştiindu-se că nu mai are aceleaşi căi cu ale consătenilor, dar fără să se ştie dacă nu cumva se va întoarce vreodată din nou pe ele.

Casele în care se întorceau cazacii – gospodari sau musafiri aşteptaţi de atâta vreme – se umpleau de bucurie. Această bucurie apăsa însă şi scotea

nemilostiv în lumină durerea mută, veche, a celor care-şi pierduseră pentru totdeauna rudele şi pe cei dragi. Mulţi cazaci lipseau, risipiţi prin câmpiile Galiţiei, Bucovinei, Prusiei Orientale, României şi printre dealurile carpatice, unde au căzut, unde trupurile lor au putrezit în mugetele funebre ale tunului, şi unde acum movilele înalte ale mormintelor comune erau acoperite de buruieni, scufundate de ploi, înălbite de zăpadă. Şi oricât ar mai alerga pe ulicioare cazacele, cu părul despletit, şi oricât ar mai privi în zare, pe sub palma adusă streaşină la ochi, niciodată n-au să-şi mai revadă pe cei dragi inimii lor! Oricâte lacrimi ar şuroi din ochii umflaţi şi istoviţi de durere, jalea lor cea adâncă n-au s-o mai spele niciodată! Oricât ar boci glasurile femeilor în ziua pomenirii morţilor, vântul de răsărit n-are să le ducă ţipetele până în Galiţia, până în Prusia Orientală, până la movilele mormintelor comune, acum surpate!...

Dar mormintele dispar sub ierburi şi durerea se învăluie în negura timpului. Vântul netezise urmele celor pentru totdeauna plecaţi; vremea va şterge şi durerea inimii şi urmele întipărite cândva în amintirea celor care nu şi-au mai revăzut şi nu-i vor mai revedea niciodată pe cei dragi, căci scurtă este viaţa omului, şi nu prea multă iarbă calcă picioarele noastre în timpul ei măsurat...

Văduva lui Prohor Şamil se lovea cu capul de pământul tare, mesteca în dinţi ţărâna de jos când îl vedea pe Martin Şamil, fratele lui bărbatu-său căzut în război, cum îşi mângâie nevasta însărcinată, cum îşi dezmiardă copiii şi cum le împarte darurile aduse de el. Se zvârcolea muierea şi se târa în pulbere, zguduită de hohotele plânsului, iar plozii se îngrămădeau lângă ea, ca o turmă de miei, văicărindu-se şi privindu-şi mama cu ochii căscaţi de groază.

Plângi, sărmană femeie! Sfâşie-ţi cămaşa, singura care ţi-a rămas! Smulge-ţi părul rărit de viaţa grea şi lipsită de bucurii, muşcă-ţi buzele însângerate, frânge-ţi mâinile schilodite de muncă, zvârcoleşte-te la uşa casei, rămasă fără gospodar! Casa ta n-are stăpân, tu n-ai bărbat, copiii tăi n-au tată! Nimeni nu te va mângâia pe tine şi orfanii tăi, nimeni nu te va scăpa de munca peste puteri, de sărăcie, nimeni nu-ţi va strânge capul la pieptul lui, noaptea, când te prăbuşeşti sleită de oboseală, şi nimeni n-are să-ţi mai spună, aşa cum spunea el altădată: „Nu te necăji, Aniska! O scoatem noi la capăt!" N-ai să mai ai parte de un soţ, căci truda, lipsurile, copiii, te-au secătuit şi te-au sluţit; odraslele tale mucoase şi pe jumătate goale n-au să mai aibă un tată; vei rămâne singură la arat, la grăpat,

pierzându-ţi răsuflarea în opintelile istovitoare, vei încărca snopii grei de grâu, ridicându-i cu furca până-n vârful carului, simţind cum ţi se rupe ceva în pântec, iar apoi te vei zvârcoli, învelindu-ţi cu zdrenţe trupul din care se scurge sângele!

Ţinând în mână sărăcăcioasele primeneli ale lui Alexei Beşneak, maică-sa plângea cu lacrimi amare şi zgârcite, adulmecând fiecare lucru. Dar numai cea din urmă cămaşă a feciorului său, adusă de Mişka Koşevoi, mai ascundea în cute mirosul de sudoare a celui care o purtase, carne din carnea ei! Şi bătrâna se clătina, strângând-o lipită de obraz, bocea jalnic, stropind cu lacrimi cămaşa de pânză murdară, cu ştampila cazonă.

Orfană a rămas familia lui Manîţkov, ca şi a lui Afonka Ozerov, Evlanti Kalinin, Lihovidov, Ermakov, ca şi atâtea alte familii de cazaci!

Numai după Stepan Astahov nu plângea nimeni, şi nici nu avea cine să-l plângă. Casa lui, cu uşile şi ferestrele bătute în scânduri, pe jumătate dărâmată, era mohorâtă şi pustie, chiar pe timpul verii. Axinia stătea la Iagodnoe, cei din sat auzeau prea puţine veşti despre dânsa, şi ea nu mai dădea prin Tatarski. Hotărât că nu-i era dor de cei de acolo.

Cazacii din staniţele Donului de sus se întorceau acasă în cârduri, pe sate. În decembrie, aproape toţi foştii luptători din părţile staniţei Vioşenskaia se întoarseră astfel la gospodării.

Mici cete de câte zece-patruzeci de oameni treceau ziua şi noaptea prin satul Tatarski, îndreptându-se spre malul stâng al Donului.

— De unde, oştenilor? îi întrebau bătrânii, ieşind la poartă.

— Din Ciornaia Recika...

— Din Zimovnaia...

— Din Dubrovka...

— Din Reşetovski...

— Noi suntem din Dudarevski...

— Noi, din Gorohovski.

— Noi, din Alimovski.

— Ce, v-aţi săturat de război? întrebau bătrânii, în batjocură.

Unii ostaşi, mai ruşinaţi şi sfioşi, zâmbeau.

— Ne-ajunge, uncheşilor! Ne-am războit destul!

— Am îndurat destulă ticăloşie. Ne grăbim acum acasă!

Iar alţii, mai dârji şi mai colţoşi, suduiau de mamă şi răspundeau în răspăr:

— Mai du-te şi tu, moşule! Rupe-ţi noada!

— Ce tot zădăreşti oamenii? Ce-ţi pofteşte inima?...

— Mulţi mai sunteţi din cei cu întrebările? Hai?!

Spre sfârşitul iernii, în preajma Novocerkassk-ului se înteţeau începuturile războiului civil, pe când în Ţinutul Donului de sus, prin sate şi staniţe, tot mai domnea o linişte de mormânt. Înăuntrul gospodăriilor, în familii, stăruia însă o vrăjmăşie ascunsă, care uneori izbucnea şi pe faţă; bătrânii nu se împăcau cu cei întorşi de pe front.

Despre războiul care se încingea în preajma capitalei Ţinutului Oastei Donului se ştia numai din auzite; dumerindu-se cu anevoie asupra curentelor politice în plină închegare, toţi aşteptau desfăşurarea evenimentelor, plini de încordare.

Până în ianuarie, viaţa celor din Tatarski a rămas tot atât de tihnită. Cazacii întorşi de pe front se odihneau lângă neveste şi se îngrăşau, fără să le treacă prin cuget că sunt pândiţi, chiar la porţile ogrăzilor, de alte urgii şi necazuri, mai amare încă decât acele pe care le înduraseră în războiul abia sfârşit.

2

În ianuarie 1917, Grigori Melehov fusese avansat horunji pentru faptele sale de arme şi numit comandant de pluton la Regimentul 2 de rezervă.

În septembrie, după ce zăcuse de pneumonie, căpătă un concediu; stătu acasă o lună şi jumătate, se întremă, trecu pe la comisia medicală a districtului şi fu din nou trimis la regiment. După Revoluţia din Octombrie, fu numit comandant de sotnie. Cam în acest răstimp se petrecuse în el şi acea răsucitură de cuget, înrâurită într-o mare măsură de desfăşurarea evenimentelor din juru-i şi într-o altă măsură de sotnicul Efim Izvarin, unul din ofiţerii regimentului.

Grigori făcuse cunoştinţă cu Izvarin chiar în cea dintâi zi când s-a întors din concediu; iar cum după aceea se întâlneau mereu la serviciu şi în afară de serviciu, căzu treptat sub înrâurirea sa, fără să-şi dea seama.

Efim Izvarin, fecior de cazac înstărit din staniţa Gundorovskaia, urmase cursurile şcolii de iuncheri din Novocerkassk. După absolvire, plecase pe front cu Regimentul de cazaci de Don în care făcuse slujbă un an, căpătând – după vorba lui – „crucea «Sfântul Gheorghe» în gradul de ofiţer, pe piept, plus paisprezece schije de grenadă în toate părţile obişnuite şi neobişnuite ale trupului"; pe urmă, nimerise în Regimentul 2 de rezervă,

pentru a-şi isprăvi acolo scurta-i carieră de combatant.

Înzestrat cu o inteligenţă superioară, om cu rare însuşiri şi cu un nivel cultural mult peste cel mediu al ofiţerilor cazaci de rând, Izvarin era un înfocat cazac autonomist. Revoluţia din februarie îi dăduse un imbold, îi oferise prilejuri să se manifeste şi, legându-se de cercurile căzăceşti de nuanţă autonomistă, începu cu multă iscusinţă să facă propagandă pentru autonomia deplină a Ţinutului Oastei Donului, întru restabilirea stării de lucruri care existase acolo înainte de subjugarea căzăcimii de către Velikorusia. Cunoştea la perfecţie istoria, avea un suflet pasionat şi o judecată limpede şi veşnic trează; ştia să schiţeze imagini pline de o cuceritoare frumuseţe despre viitoarea viaţă liberă a Ţinutului de Don, soarta de mâine a patriei sale, când puterea va fi în mâinile Sfatului suveran, când niciun rus străin de ţinut n-ar mai rămâne pe teritoriul lui, iar cazacii, având hotare administrative, cu pichete de grăniceri, ar putea trata de la egal la egal cu Ucraina şi Velikorusia, făcând negoţ şi schimb, fără să se ploconească în faţa lor. Izvarin ştia astfel să tulbure imaginaţia cazacilor naivi şi a ofiţerilor semidocţi. Printre alţii căzu şi Grigori sub această înrâurire. La început, ţinuse piept în aprinsele dezbateri, dar, lipsit de învăţătură, Grigori fu repede dezarmat în faţa adversarului – şi Izvarin îl înfrângea cu uşurinţă în duelurile lor verbale. Discutau de obicei într-un ungher de cazarmă şi, în asemenea împrejurări, simpatiile auditoriului înclinau mai totdeauna de partea lui Izvarin. Acesta se impunea cazacilor prin judecăţile sale, schiţând aspecte din viaţa neatârnată ce ar urma să vină; atingea cele mai ascunse şi cele mai tainice gânduri nutrite de majoritatea căzăcimii înstărite a staniţelor din josul Donului.

— Dar cum vom trăi fără Rusia, dacă n-avem nimic afară de grâu? îl întrebă Grigori.

Răbdător, Izvarin îl dumeri:

— Nici nu-mi închipui existenţa independentă şi izolată numai a Ţinutului de Don. Vom trăi împreună cu Kubanul, cu Terekul şi cu muntenii din Caucaz, uniţi cu toţii pe bazele unei federaţii. Caucazul este bogat în minereuri, încât o să găsim acolo de toate.

— Şi cărbunii de pământ?

— Avem la îndemână bazinul Doneţului.

— Dar acesta e al Rusiei!

— Rămâne de văzut al cui este şi pe al cui teritoriu se află. Dar, chiar şi în cazul că bazinul Doneţului va rămâne al Rusiei, vom pierde foarte

puţin. Uniunea noastră federativă nu se va bizui pe industrie. Ţinutul nostru, după caracterul său, este un ţinut agricol, iar aşa fiind, vom cumpăra cărbuni din Rusia, atât cât ne va trebui să ne îndestulăm nevoile micii noastre industrii; şi nu numai cărbuni, ci şi multe altele: cherestea, produsele industriei metalurgice, iar în schimbul lor vom da grâu de cea mai bună calitate şi ţiţei.

— Dar ce folos ar fi pentru noi să ne despărţim de Rusia?

— Un folos direct înainte de toate, vom scăpa de tutela ei politică, ne vom reface toată orânduiala desfiinţată de ţarii ruşi, vom da afară pe toţi cei veniţi din alte părţi. Importând maşini din străinătate, în vreo zece ani ne vom ridica gospodăria în aşa fel, încât vom ajunge înzecit mai bogaţi. Pământul acesta al nostru e udat cu sângele strămoşilor noştri, îngrăşat cu oasele lor, iar noi – supuşi de către Rusia – timp de patru sute de ani i-am apărat interesele şi nu ne gândim la ale noastre... Avem ieşire la mare. Vom avea cea mai puternică armată, cea mai vrednică la luptă – şi nu numai Ucraina, ci şi Rusia, nu vor cuteza să ridice mâna împotriva neatârnării noastre!

De statură mijlocie, spătos şi robust, Izvarin avea înfăţişarea tipică a cazacului: părul gălbui, în cârlionţi, de culoarea ovăzului necopt, faţa smeadă, fruntea albă, înclinată; arşiţa îi atinsese numai obrajii şi se isprăvea cu o dungă, la înălţimea sprâncenelor bălaie. Vorbea cu o voce mlădioasă de tenor, avea obiceiul să-şi încreţească sprânceana stângă în unghi ascuţit şi să-şi mişte nasul mic şi coroiat într-un anume chip, lăsând impresia că adulmecă mereu ceva. Mersul său energic, aspectul sigur al ţinutei şi privirea deschisă a ochilor căprui, îl deosebeau de toţi ceilalţi ofiţeri din regiment. Cazacii se purtau cu vădit respect faţă de dânsul; poate mai mare chiar decât faţă de comandantul regimentului.

Izvarin discuta îndelung cu Grigori, şi acesta, simţind cum se clatină pământul, până atunci solid, sub picioarele sale, trăia din nou cam aceleaşi gânduri care îl stăpâniseră la Moscova, când făcuse cunoştinţă cu Garanja, la spitalul de ochi al doctorului Sneghirov.

Îndată după Revoluţia din Octombrie, avu următoarea convorbire cu Izvarin.

Simţindu-se năpădit de idei contradictorii, Grigori îl întrebă cu nelinişte despre bolşevici:

— Da' ia spune-mi, Efim Ivanîci, ce zici tu de bolşevici: judecă ei drept, au ba?

Cu sprânceana frântă, strâmbând ironic din nas, Izvarin hăhăi:

— Judecă? Ha-ha! Tu, drăguţule, parcă abia acum ai făcut ochi! Bolşevicii au programul lor, au perspectivele şi năzuinţele lor. Bolşevicii au dreptate din punctul lor de vedere; dar noi avem dreptate din punctul nostru de vedere... Ştii tu cum se cheamă partidul bolşevicilor? Nu ştii? Cum se poate? Partidul muncitoresc social-democrat din Rusia. Ai înţeles? Mun-ci-to-resc! Deocamdată, se dau şi cu ţăranii, şi cu cazacii, dar baza lor este clasa muncitoare. Ei râvnesc eliberarea acestei clase, pe când ţărănimii îi vor aduce o nouă subjugare, mai rea, poate, decât cea de până acum. În viaţă, nu se prea întâmplă s-o ducă toţi la fel. Dacă bolşevicii vor birui, muncitorii o vor duce bine, iar ceilalţi, prost. Dacă se va întoarce monarhia, moşierii şi alţii care vor fi cu ea o să aibă un trai bun, iar ceilalţi, un trai prost. Noi n-avem nevoie nici de unii, nici de alţii! Avem nevoie de ceva care să fie numai al *nostru* şi, înainte de toate, trebuia să scăpăm de orice fel de tutelă, fie în persoana lui Kornilov, fie în a lui Kerenski sau Lenin... Pe tabla noastră de şah, ne putem lipsi de aceşti pioni. Scapă-mă, Doamne, de prieteni, că de duşmani mă apăr singur!...

— Da' cei mai mulţi cazaci ţin cu bolşevicii. Ştii asta?

— Grişa, prietene, trebuie să înţelegi un lucru: *acum* şi cazacul şi ţăranul au acelaşi drum cu bolşevicii... Şi ştii de ce?

— De ce?

— Fiindcă... Izvarin schiţă gestul său obişnuit, umflându-şi nările, şi zise: Fiindcă bolşevicii sunt pentru pace, pentru o pace imediată, iar cazacii s-au săturat de război până peste gât.

Şi izbi cu palma peste gâtul tare şi arămiu, îşi îndreptă sprânceana încovoiată într-o expresie de mirare şi strigă:

— Şi de aceea cazacii trag la bolşevism şi merg într-un pas cu bolşevicii. Dar, îndată ce războiul va lua sfârşit, iar bolşevicii îşi vor întinde mâinile spre avutul cazacilor, căile lor se vor despărţi... Este un lucru perfect întemeiat şi de neînlăturat din punct de vedere istoric. O prăpastie de nerăzbit se cască între felul de a fi al cazacilor de astăzi şi socialismul de mâine, încununarea revoluţiei bolşevice...

— Îţi spun, mormăi surd Grigori, că nu pricep nimic... Greu îmi vine să mă descurc... Mă rătăcesc ca în stepă, pe viforniţă...

— Asta nu-i scuză! Viaţa te va sili să te descurci, şi nu numai atât: te va obliga să te alături unei tabere sau alteia.

Această convorbire avusese loc pe la sfârşitul lui octombrie, iar în noiembrie, Grigori se întâlni din întâmplare cu un alt cazac, Feodor Podtiolkov, care a jucat un rol de seamă în istoria revoluţiei din Ţinutul

Donului. Iar după o scurtă şovăire, vechiul adevăr îşi luă din nou locul în cugetul său.

În ziua aceea, pe la amiază, cernea o burniţă măruntă. Spre seară, vremea se înseninâ, şi Grigori hotărî să-şi viziteze un consătean, podhorunji Drozdov din Regimentul 28 de cazaci. Un sfert de ceas mai târziu, îşi ştergea picioarele de un covoraş şi bătea la uşa lui Drozdov. În odaia plină de ficuşi piperniţi şi de mobile roase, afară de gazdă, se afla un cazac zdravăn şi bine legat, cu epoleţi de vagmistru din artileria de gardă, care stătea pe un pat ofiţeresc de campanie, cu spatele la fereastră. Încovoiat uşor de spinare, şedea cu picioarele larg desfăcute, în nădragi de postav negru, ţinându-şi mâinile late, acoperite de păr roşcat, pe genunchii rotunzi şi mari. Bluza stătea întinsă pe corp, făcând creţuri la subsuori, gata-gata să plesnească pe pieptul lat şi boltit. Auzind scârţâitul uşii, îşi întoarse grumazul scurt şi plin, îl cercetă pe Grigori cu o privire rece şi-şi ascunse lumina pupilelor în orbitele strâmte de sub pleoapele umflate.

— Faceţi cunoştinţă. Uite, Grişa, dânsul e, cum s-ar spune, aproape un vecin de-al nostru, Podtiolkov, din staniţa Ust-Hopiorskaia.

Grigori şi Podtiolkov îşi strânseră mâinile în tăcere. Aşezându-se, Grigori zâmbi gazdei:

— Am cam murdărit pe jos... Nu mă certi?

— Nu, nu te teme! Murdăria se poate şterge. Vrei un ceai?

Amfitrionul, scund şi vioi ca un ţipar, pocni samovarul cu unghia lui galbenă de fumul tutunului şi spuse cu părere de rău:

— Numai că are să fie cam rece.

— Nu-i nimic. Nu te mai osteni.

Grigori îi oferi lui Podtiolkov o ţigară. Acesta încercă în zadar să apuce cu degetele lui mari şi roşii tubuleţul alb ce stătea strâns în rând cu alte ţigări din tabacheră, roşi stingherit şi spuse cu obidă:

— N-o pot apuca, fir-ar a dracului!

În cele din urmă, izbuti să scoată o ţigară, făcând-o să lunece pe capacul tabacherei şi-şi ridică la Grigori ochii îngustaţi şi parcă şi mai micşoraţi de zâmbetul stânjenit. Lui Grigori îi plăcu purtarea lui simplă şi-l întrebă:

— Din ce sat eşti?

— Din Krutovski, răspunse voios Podtiolkov. Acolo îs născut, crescut, iar în ultima vreme am stat la Ust-Klinovski. Cred c-ai auzit de Krutovski, nu? E cam pe aproape de hotarul cu Elanski. Dar satul Pleşakovski îl

cunoşti? Ei bine, după el vine Matveev, pe urmă Tiukovnovski, din staniţa noastră – iar mai departe vin şi satele noastre, de unde sunt eu: Verhni şi Nijni-Krutovski.

În tot timpul discuţiei, îi zicea lui Grigori ba „tu", ba „dumneata", vorbea din ce în ce mai nestingherit, obişnuindu-ne pe încetul cu dânsul, ba chiar o dată îi atinse prietenos umărul cu palma grea. Mustăţile blonde şi răsucite cu îngrijire îi tăiau faţa lată, puţin ciupită de vărsat; părul udat fusese lins cu un pieptănaş şi uşor zbârlit deasupra urechilor mici, iar în partea stângă, ondula uşor. Ar fi făcut o plăcută impresie dacă n-ar fi fost nasul mare şi cam ridicat în sus, şi ochii. La prima vedere, ochii aceştia nu aveau nimic deosebit, dar, uitându-se mai stăruitor în ei, Grigori simţi apăsarea privirii, grea, ca de plumb. Mici ca două alice de mitralie, sclipeau în orbitele înguste, ca din nişte crenele, silind celelalte priviri să coboare şi săgetându-le cu o îndârjire greoaie.

Cercetându-l tot mai curios, Grigori observă altă notă deosebită: Podtiolkov aproape nu clipea din ochi. Când vorbea, îşi fixa dintru-ntâi privirea aspră asupra figurii interlocutorului, mutând-o apoi la diferite obiecte din jur, iar genele lui scurte, pârlite de soare şi lăsate în jos, rămâneau tot timpul nemişcate. Din când în când, îşi apleca pleoapele umflate şi le ridica dintr-o dată, ţintindu-şi gloanţele ochilor şi parcurgând tot ce se afla împrejur.

— E tare curios, fraţilor! rosti Grigori, adresându-se gazdei şi lui Podtiolkov. Se va isprăvi cu războiul şi vom duce o altă viaţă. În Ucraina guvernează Rada[54], iar la noi, Sfatul Oastei...

— Atamanul Kaledin! îl corectă cu jumătate de glas Podtiolkov.

— Totuna e... Ce deosebire?

— Asta aşa-i... Nu-i nicio deosebire! încuviinţă Podtiolkov.

— I-am făcut adânci plecăciuni de despărţire maicii Rusii, continuă Grigori, repetând vorbele lui Izvarin, în dorinţa de a vedea cum vor fi primite de Drozdov şi de acest voinic din artileria de gardă. Ocârmuirea noastră, orânduiala noastră! Afară cu hoholii de pe pământul căzăcesc! Apoi ne vom trage hotarele şi – nu te apropia de noi! Vom trăi, aşa cum au trăit pe vremuri strămoşii noştri. Eu cred că revoluţia ne va folosi... Tu ce

---

[54] Rada ucraineană (centrală) – organ executiv at burgheziei naţionaliste din Ucraina format la 6.V.1917. A fost alungată de muncitorii şi ţăranii răsculaţi în ianuarie 1918, apoi s-a întors cu ajutorul formelor armate ale intervenţioniştilor, iar la 29.IV.1918 a fost lichidată de moşieri, chiaburi şi intervenţionişti, în momentul în care contrarevoluţia avea nevoie de un organ conducător mai puternic.

zici, Drozdov?

Gazda se agită, zâmbind şi făcând gesturi vioaie:

— Desigur, va fi mai bine! Mujicii ne-au stors destul puterile; bine n-am dus-o cu dânşii. Şi-apoi, ce drăcie: toţi marii atamani sunt nişte nemţi, nişte von Taube, von Grabble şi alţii la fel! Ce mai de-a pământ s-a dat acestor domni ofiţeri superiori! Măcar acum vom răsufla uşuraţi...

— Dar Rusia, cum se va împăca oare cu aceasta? întrebă încet Podtiolkov, fără să se adreseze cuiva anume.

— Are să se împace, n-avea grijă, îl asigură Grigori.

— Şi va fi acelaşi lucru! Acelaşi borş, în strachină nouă!

— Adică, cum?

— Păi, taman aşa! îşi roti Podtiolkov mai cu vioiciune plumbii ochilor, aruncând asupra lui Grigori privirea lor greoaie de sub streaşina frunţii. Atamanii îşi vor bate joc mai departe de poporul muncitor. Tu ai să stai „drepţi" în faţa fiecărei blagorodnicii, iar el are să te pocnească peste bot. Halal de trai, da! Leagă-ţi un pietroi de gât şi sari de pe mal.

Grigori se ridică. Începu să măsoare camera cu neastâmpăr şi atinse de câteva ori genunchii desfăcuţi ai lui Podtiolkov; în cele din urmă, se opri în faţa lui şi-l întrebă:

— Şi atunci, cum?

— Până la sfârşit.

— Care sfârşit?

— Dacă am început, trebuie s-o scoatem la capăt. De vreme ce-am zis: jos cu ţarul şi cu contrarevoluţia, apoi trebuie să ne străduim pentru ca puterea să treacă în mâinile poporului. Toate celelalte îs mofturi, basme copilăreşti. În trecut, ne puneau la jug ţarii; iar acum, de nu vor fi ţari, or să ne pună alţii, şi încă cum! De o să urlăm de bine!

— Şi după tine, Podtiolkov, ce-i de făcut?

Plumbii ochilor grei ai vagmistrului începură din nou să facă ocolul odăiţei strâmte, căutându-şi un loc de sprijin.

— Puterea să fie a poporului... Aleasă! Dacă nimereşti iarăşi sub talpa generalului, iarăşi o să fie război, şi nouă război nu ne trebuie. Dacă o asemenea putere s-ar înscăuna peste tot, în toată lumea: nimeni să nu mai asuprească norodul, să nu-l mai prăpădească în războaie! Da' aşa? Ai nădragii găuriţi, poţi să-i întorci cum vrei, tot găuri rămân. Pocnindu-se zgomotos peste genunchi, Podtiolkov zâmbi răutăcios, arătându-şi dinţii mărunţi şi uimitor de puternici. Să ne ţinem cât mai departe de ceea ce a fost, căci altfel au să ne pună un ham şi mai ticălos ca al ţarist!

— Dar cine are să ne cârmuiască?

— Tot noi! se învioră Podtiolkov. O să luăm noi puterea şi iată-ne ocârmuirea! Numai de ne-ar slăbi niţel chingile, şi vom şti noi cum să-i dăm jos pe toţi Kaledinii!

Oprindu-se la geamul aburit, Grigori privi îndelung uliţa, copiii care zburdau într-un joc complicat, acoperişurile umede ale caselor de peste drum, crengile cenuşii şi palide ale unui plop negru din grădiniţă. Nu mai auzea la spatele său dezbaterea dintre Drozdov şi Podtiolkov. Se trudea chinuitor să dea de rostul gândurilor încâlcite, să chibzuiască şi să hotărască ceva.

Rămase aşa timp de vreo zece minute, zgâriind felurite litere pe geam. Soarele veşted de iarnă timpurie abia mijea mocnit la apus, dincolo de geam, deasupra acoperişului. Era de o roşeaţă umedă şi părea pus pe creasta acoperişului, gata-gata să se desprindă şi să se rostogolească dincoace sau dincolo de coamă. Frunzele zbârcite zburau pe pământ, bătute de ploaie, venind dinspre grădina publică, iar vântul ridicat de prin părţile Ucrainei, de undeva de lângă Lugansk, bântuia prin staniţă, înteţindu-se mereu.

3

Novocerkassk-ul ajunse un centru de atracţie pentru toţi cei fugiţi de revoluţia bolşevică. Marii generali, foştii stăpâni ai destinelor armatei ruseşti prăbuşite, se strângeau la gurile Donului, nădăjduind că vor fi sprijiniţi de către cazacii reacţionari şi că vor izbuti să pornească şi să desfăşoare de acolo o ofensivă împotriva Rusiei Sovietice.

La 2 noiembrie, generalul Alexeev, însoţit de căpitanul Şapron, sosi la Novocerkassk. După un schimb de păreri cu Kaledin, purcese la organizarea unor detaşamente de voluntari. Ofiţeri refugiaţi din nord, iuncheri, foşti ostaşi din trupele de asalt, liceeni, elemente declasate culese dintre soldaţi, cei mai activi contrarevoluţionari din sânul căzăcimii şi, în sfârşit, nişte amatori de aventuri şi de solde sporite, fie şi în „kerence", iată cine alcătuia scheletul viitoarei „Armate de voluntari".

În ultimele zile ale lui noiembrie, sosiră generalii Denikin, Lukomski, Markov, Erdely. În acest moment, detaşamentele lui Alexeev numărau deja peste o mie de baionete.

La 6 decembrie, în Novocerkassk îşi făcu apariţia Kornilov, care îşi

lăsase în drum escorta de tekini şi ajunsese travestit la hotarul Ţinutului Donului.

Kaledin, după ce izbutise până atunci să strângă la Don aproape toate regimentele de cazaci care fuseseră pe fronturile român şi austro-german, le înşirui de-a lungul liniei principale de cale ferată: Novocerkassk-Certkovo-Rostov-Tihorenţkaia. Dar cazacii, obosiţi de cei trei ani de război şi întorşi de pe front cu porniri revoluţionare, nu arătau niciun chef să se bată împotriva bolşevicilor. Efectivele regimentelor numărau abia o treime de călăreţi, faţă de cele normale. Cele mai bine păstrate, Regimentele 27, 44 şi 2 de rezervă, staţionau în staniţa Kamenskaia. Tot acolo fuseseră trimise la vreme, din Petrograd, Regimentul de gardă „Atamanski" şi Regimentul de gardă cazac. Regimentele 58, 52, 43, 28, 12, 29, 35, 10, 39, 23, 8 şi 14, sosite de pe front şi bateriile 6, 32, 28, 12 şi 13 fură cantonate în Certkovo, Millerovo, Lihaia, Glubokaia, Zverevo, precum şi în regiunea minieră. Regimentele alcătuite din cazacii cu obârşia din districtele Hopior şi Ust-Medvediţa soseau rând pe rând în gările Filonovo, Uriupinskaia, Sebreakovo, rămâneau câtva timp acolo, împrăştiindu-se apoi.

Gospodăriile părăsite îi chemau spre ele cu o putere irezistibilă, şi nu se mai afla nicio forţă în stare să-i oprească pe cazaci de la întoarcerea în valuri la căminurile lor. Dintre toate regimentele de cazaci din Ţinutul Donului, numai 1, 4 şi 14 fuseseră la Petrograd, dar nici ele nu zăboviseră acolo prea mult.

Kaledin încerca să desfiinţeze anume unităţi în care avea mai puţină încredere, sau măcar să le izoleze, intercalându-le printre altele mai de nădejde.

Pe la sfârşitul lui noiembrie, când făcu prima încercare de a porni trupele aduse de pe front asupra Rostovului revoluţionar, cazacii, ajunşi la Aksaiskaia, au refuzat să meargă mai departe şi se întoarseră. Larg desfăşurată, opera de organizare a detaşamentelor „cârpăcite" dădea însă roade: la 27 noiembrie, Kaledin era în stare să acţioneze cu detaşamente închegate de voluntari, împrumutând ceva forţe şi de la Alexeev, care adunase până atunci câteva batalioane.

La 2 decembrie, Rostovul a fost cucerit, în urma unor lupte date de către trupele de voluntari. După sosirea lui Kornilov, centrul de organizare al Armatei de voluntari se strămută acolo. Kaledin rămase singur. Împrăştiase unităţile de cazaci de-a lungul hotarelor ţinutului, le împinsese spre Ţariţîn şi până la hotarul guberniei Saratov. Pentru

rezolvarea problemelor care nu puteau suferi nicio întârziere, întrebuinţa numai detaşamente de partizani formate din ofiţeri; puterea slăbită, şubredă, a ţinutului nu se putea sprijini decât pe aceste unităţi.

Pentru reprimarea minerilor din bazinul Doneţului, fură trimise detaşamente proaspăt recrutate: în sectorul Makeevka acţiona esaulul Cerneţov, şi tot acolo se găseau trupe din Regimentul 58 de cazaci. La Novocerkassk, se formau în grabă detaşamentele lui Semiletov, Grekov, diferite cete de voluntari; în nord, în districtul Hopior, se alcătuia aşa-zisul „detaşament Stenka Razin", compus din ofiţeri şi partizani. Coloane de ostaşi ai Gărzii Roşii se apropiau însă de ţinut din trei părţi. La Harkov, la Voronej, se concentrau forţe pentru o lovitură decisivă. Norii se grămădeau deasupra Donului, se îngroşau şi se întunecau. Vânturile aduceau din Ucraina ecoul primelor bubuituri de tun.

4

Albi-gălbui, pântecoşi ca nişte barcazuri, norii pluteau lin deasupra Novocerkasskului. În înălţimi, mai sus de ei şi de cupola strălucitoare a catedralei, atârna neclintit lâna creaţă, brumărie a altui nor gros, alungită şi înclinată în cute spre orizont, iluminându-se de raze trandafirii-argintii undeva, deasupra staniţei Kriveanskaia.

Soarele răsărea domol, dar geamurile de la palatul marelui ataman ardeau parcă, oglindindu-l în flăcări învâlvorate. Coamele acoperişurilor de tablă sclipeau jilave, după ploaia din ajun, precum ud de stropi mai era încă şi monumentul de bronz al lui Ermak, cu coroana Siberiei întinsă spre miazănoapte.

Un pluton de cazaci descălecaţi urca aleea Kreşcenski. Razele soarelui jucau pe baionete. Mersul cadenţat abia se auzea în liniştea greoaie a dimineţii, străbătută, din când în când, de paşii rarilor trecători şi de huruitul unei birje.

În acea dimineaţă, Ilia Bunciuk sosi la Novocerkassk cu trenul de Moscova. Ieşi din vagon cel din urmă, trăgându-şi poalele unui pardesiu cam vechi, simţindu-se neobişnuit de stingher în haine civile.

Un jandarm şi două fete tinerele, care râdeau mereu fără pricină, se plimbau pe peron. Bunciuk intră în oraş, ţinând la subsuoară un mic geamantan ieftin şi foarte jerpelit. Tot drumul, până la o uliţă mărginaşă, nu întâlni decât foarte puţini trecători. Străbătând oraşul de-a curmezişul,

după o jumătate de ceas se opri în faţa unei căsuţe dărăpănate. De multă vreme neîngrijită, avea o înfăţişare jalnică. Timpul îşi pusese deasupra laba-i grea şi, sub această povară, acoperişul se lăsase în jos, zidurile se turtiseră, obloanele de lemn atârnau pieziş, ferestrele aduceau cu nişte ochi de paralitic. Deschizând portiţa, Bunciuk cercetă cu o privire emoţionată căsuţa şi curticica îngustă şi păşi grăbit spre cerdac.

Jumătate din coridorul îngust era ocupat de o ladă acoperită cu tot soiul de vechituri. Bâjbâind prin întuneric, Bunciuk se izbi cu genunchiul de colţul lăzii, fără să simtă durerea, şi trase uşa. În tinda joasă nu era nimeni. Trecu în odaia următoare şi, negăsind nici acolo pe nimeni, se opri în prag. La mirosul nespus de cunoscut şi caracteristic al acestei căsuţe, îl podidi ca o ameţeală. Cuprinse cu ochii toată odaia: un rând de icoane grele în ungherul din faţă, un pat, o măsuţă cu o mică oglindă împâclită de bătrâneţe, fotografii, câteva vechi scaune vieneze, o maşină de cusut şi un samovar care îşi pierduse de mult luciul, din pricina îndelungatelor întrebuinţări. Biruindu-şi bătăile inimii care zvâcnea brusc şi dureros, respirând cu gura deschisă ca şi cum i-ar fi lipsit aerul, Bunciuk se întoarse şi, aruncându-şi jos geamantanul, cutreieră cu privirile bucătăria: cuptorul pântecos, spoit verde, era tot atât de prietenos ca în zilele de demult; un motan bătrân şi tărcat se uita din dosul unei perdele de stambă albastră, şi în ochii lui lucea o curiozitate umană; era vădit că în casă călcau îndeobşte prea arar musafiri. Vase nespălate aşteptau răvăşite pe masă; alături, pe un scăunel, un ghem de lână toarsă îşi sclipea andrelele, care străpungeau din patru colţuri un ciorap neisprăvit.

Nimic nu se schimbase în casa asta vreme de opt ani. Bunciuk avu impresia că abia ieri plecase. Ieşi grăbit în pridvor. O bătrână gârbovă de ani şi de necazuri se ivise în uşa unei magazii din fundul curţii. „Mama! Se poate? Cu adevărat mama să fie?" Cu buzele cuprinse de tremur, Bunciuk se repezi întru întâmpinarea ei şi îşi smulse şapca din cap, strângând-o în pumn.

— Pe cine căutaţi? Ce doriţi? îl întrebă cu nelinişte bătrâna, oprită locului şi ridicându-şi palma streaşină la genele decolorate.

— Mamă! strigă Bunciuk cu o voce surdă. Cum, nici nu mă mai recunoşti?

Se îndreptă spre dânsa cu paşi şovăitori şi o văzu cum se clatină ca sub o lovitură la strigătul lui: voia să alerge, dar puterile n-o ţineau, şi bătrâna porni spre el în mici zvâcnete, parcă suflată de vânt.

Clipind des din ochi, Bunciuk îi cuprinse trupul zguduit de emoţie şi-i sărută chipul mic, zbârcit, şi ochii tulburi de spaimă şi de o nespusă bucurie.

— Iliuşa... Iliuşenka! Băieţaşul mamei... Nu te-am recunoscut... Doamne, de unde vii? şoptea bătrânica, încercând să-şi îndrepte trupul şi să-şi recapete stăpânirea picioarelor slăbite.

Intrară în casă. Abia acolo, după clipele de adâncă tulburare, Bunciuk se simţi din nou stingherit de pardesiul care nu era pe măsura lui, îi îngreuna mişcările şi-l strângea de subsuori. Cu uşurare îl scoase şi se aşeză la masă.

— Nici nu credeam că voi apuca să te mai văd! De câţiva ani nu te-am mai văzut! Dragul mamei! Cum să te recunosc, dacă ai crescut şi ai îmbătrânit atâta?

— Ei, cum o duci, mamă? o întrebă zâmbind Bunciuk.

Ea povestea grăbită, vorbind fără şir, aducând mâncarea, băgând cărbunii în samovar şi ştergându-şi chipul plâns, cu urme de lacrimi şi de praf negru. De câteva ori, alergă la fecioru-său, îi mângâie mâinile şi se strângea de umărul lui, tremurând într-un plâns înăbuşit încălzi apa, îl spălă pe cap, scoase de undeva, din fundul lăzii, rufe curate, îngălbenite de vreme; îşi hrăni cu prisosinţă musafirul drag şi rămase lângă el până la miezul nopţii, fără să-şi ia ochii de la dânsul, întrebându-l mereu despre toate şi clătinându-şi cu mâhnire capul.

Clopotul de la clopotniţa din apropiere bătu de două ori, când Bunciuk se duse la culcare. Îl cuprinse o toropeală şi, lăsându-se purtat de apa somnului, uită prezentul: i se părea că din nou e micul şi zburdalnicul elev de la şcoala de meserii, obosit de joacă şi doborât de somn; aştepta să vadă uşa bucătăriei deschizându-se şi pe maică-sa apărând în prag, ca să-l întrebe sever: „Iliuşa, ţi-ai învăţat lecţiile pentru mâine?" Şi astfel adormi, cu un zâmbet de fericire încremenit pe buze.

Iar maică-sa, de nenumărate ori, se apropia de pat, îi potrivea pătura şi perna şi-i săruta fruntea lată, tăiată pieziş de o şuviţă de păr blond, apoi se îndepărta cu paşi neauziţi.

După o zi, Bunciuk plecă iarăşi.

Dimineaţa, un tovarăş cu manta de soldat şi cu o şapcă kaki nouă-nouţă veni la el, îi spuse ceva la ureche, şi Bunciuk începu să se pregătească de zor – îşi împachetă lucrurile, ticlui deasupra lor în geamantan un rând de rufe spălate de bătrână şi, cu o strâmbătură dureroasă, îşi îmbrăcă pardesiul. Îşi luă rămas bun de la maică-sa, grăbit şi încurcat, făgăduindu-i

că se întoarce peste o lună.

— Şi unde te duci, Iliuşa?

— La Rostov, mamă, la Rostov! Am să mă întorc curând. Nu... nu plânge, mamă! rosti, încercând să-i dea curaj.

Cu gesturi grăbite, bătrâna scoase din sân o mică cruciuliţă cu şnur şi o atârnă de gâtul feciorului, sărutându-l şi făcând semnul crucii. Îi vârî şnurul după guler, în timp ce degetele îi tremurau, înţepând cu fiori de gheaţă grumazul călătorului.

— Să o porţi sănătos, Iliuşa! E de la Sfântul Nicolae. Sfinte, milostive, ocroteşte-l şi mântuieşte-l! Fereşte-l şi păzeşte-l!... E singurul meu fecior! şoptea bătrâna, lipind de cruce buzele ei fierbinţi.

Îmbrăţişându-şi fiul, nu se mai putu stăpâni: colţurile buzelor îi tremurară şi se lăsară în jos, într-o chinuire amarnică. O picătură călduţă, apoi alta, într-o chinuire păroasă a lui Bunciuk, asemenea unei ploi de primăvară. Bunciuk desprinse braţele mamei dimprejurul gâtului, îşi încruntă fruntea şi se năpusti afară, pe treptele de lemn ale cerdacului.

*

Gara din Rostov gemea ticsită de norod. Pe jos, un strat de mucuri şi coji de seminţe, gros până la glezne. În piaţa din faţa gării, soldaţii din garnizoană făceau negoţ cu efecte cazone, cu tutun şi lucruri de furat. O mulţime corcită de toate neamurile, aşa cum se află în cele mai multe oraşe maritime din sud, se mişca greoaie, în larmă de glasuri.

— Ţigări cu bucata! De la Asmolov! ţipa un băiat, negustor ambulant.

— Vând ieftin, domnule cetăţean! şopti cu o mutră de complice un om cam suspect, de tip oriental, aplecându-se chiar la urechea lui Bunciuk şi arătându-i cu ochiul poala mantalei sale sub care ţinea ascuns ceva.

— Seminţe calde, prăjite! Hai la seminţe! guiţau strident fetele şi femeile de la intrare.

Croindu-şi drum prin mulţime, trecură şase marinari din flota Mării Negre, vorbind tare şi râzând. Erau în uniforma de sărbătoare, cu panglici la beretă, cu nasturii sclipitori şi pantalonii în chip de clopote, mânjiţi de noroi. Oamenii se dădeau respectuos în lături, făcându-le loc.

Bunciuk păşea încet, străbătând gloata.

— De aur zici? Pe dracu'! Crezi că-s chior? Din aurul tău se fac samovare! rosti batjocoritor un soldat uscăţiv, cu semne de radiotelegrafist pe epoleţi.

Indignat, negustorul zurui, agitând un lănţuleţ de aur, de o grosime care dădea de bănuit:

— Ce poţi să ştii tu?... E aur curat, optsprezece carate! Da' la un judecător. Ia mai dă-te-ncolo, golane! Vrei să fie marcat... Da' altceva nu vrei?

— Flota n-are să meargă!... De ce să vorbim aiurea? îşi dădea cu părerea cineva alături.

— Şi de ce nu?

— Uite, în gazetele astea...

— Mă puştiule, ad-o-ncoace!

— Am votat cu numărul cinci[55]! Nu se poate altfel, nici n-ar avea rost...

— Mămăligă! Mămăligă bună! Poftiţi!

— Comandantul eşalonului ne-a făgăduit; cică mâine pornim!

Bunciuk găsi clădirea comitetului de partid şi urcă scările până la etajul întâi. Un muncitor din Gărzile Roşii, înarmat cu o puşcă japoneză, cu baionetă lată, îi tăie calea.

— Pe cine cauţi, tovarăşe?

— Pe tovarăşul Abramson. E aici?

— A treia uşă, la stânga.

Un omuleţ scund, cu părul negru ca pana corbului şi cu nasul mare, cu degetele mâinii stângi vârâte sub reverul surtucului, făcea gesturi cadenţate cu dreapta şi îşi stropşea interlocutorul, un muncitor în vârstă de la căile ferate:

— Asta nu se poate! Asta nu-i organizare! Cu asemenea procedee de agitaţie veţi obţine rezultate contrarii!

Muncitorul încercă să răspundă, să se justifice – ceea ce se vedea după expresia feţei sale, încurcată şi vinovată – dar brunetul nu-l lăsă să deschidă gura; aţâţat la culme, fără să-l asculte, ocolindu-i privirea:

— Să-l scoateţi imediat pe Mitcenko din orice muncă! Nu putem rămâne nepăsători faţă de ceea ce se petrece la voi. Verhoţki va răspunde în faţa justiţiei revoluţionare. Este arestat? Da? Voi stărui să fie împuşcat! termină el cu o voce aspră şi-şi întoarse faţa congestionată spre Bunciuk, neizbutind încă să se stăpânească pe deplin, apoi îl întrebă cu asprime: Ce doreşti dumneata?

— Eşti Abramson?

---

[55] Numărul 5 a fost atribuit listelor de candidaţi ai bolşevicilor, în alegerile pentru Adunarea constituantă (n. ed. ruse).

— Da.

Bunciuk îi întinse actele şi o scrisoare din partea unuia dintre cei mai de vază tovarăşi de la Petrograd şi se aşeză lângă el, la fereastră.

Abramson citi şi reciti atent scrisoarea, zâmbi cam ursuz (îi era ruşine de vorba sa răstită de mai adineauri) şi spuse:

— Aşteaptă o clipă! Vom sta de vorbă.

Dădu drumul muncitorului de la căile ferate, care era năduşit de emoţie, ieşi pentru o clipă şi se întoarse, aducând cu el un militar înalt, cu faţa rasă şi cu o cicatrice albăstruie, urma unei lovituri de sabie de-a lungul fălcii de jos. Avea aspect de ofiţer de carieră.

— Dânsul este membru în comitetul nostru militar revoluţionar. Dumneata, tovarăşe... iartă-mă, ţi-am uitat numele...

— Bunciuk.

— Tovarăşe Bunciuk, mi se pare că ai specialitatea de mitralior?!

— Da.

— Exact ceea ce ne trebuie! zâmbi militarul.

Acest zâmbet făcu să se coloreze în roz cicatricea, pe toată lungimea, de la ureche şi până la bărbie.

— Poţi să ne organizezi, într-un termen cât mai scurt, o echipă de mitraliori din muncitorii din Gărzile Roşii? întrebă Abramson.

— Îmi voi da toată silinţa. E o chestiune de timp.

— Şi cât timp îţi trebuie? O săptămână, două, trei? întrebă militarul, aplecându-se spre Bunciuk şi zâmbindu-i simplu, cu un aer de aşteptare.

— Câteva zile.

— Excelent.

Abramson îşi frecă fruntea şi spuse cu o notă dureroasă:

— Trupele din garnizoană sunt foarte demoralizate! Ele nu reprezintă nicio valoare reală. Cred că la noi, tovarăşe Bunciuk, la fel ca şi în alte părţi, toată speranţa stă în muncitori... Marinarii, da; dar soldaţii... Tocmai de aceea, mă înţelegi, am vrea să avem mitraliorii noştri, îşi trase inelele bărbii de un negru ca pana corbului şi întrebă îngrijorat: Dar cum stai din punct de vedere material? Las' că vom aranja noi. Ai luat masa? Desigur că nu!

„Dar cât va fi trebuit să rabzi tu flămând, frăţioare, ca să deosebeşti dintr-o privire un om flămând de cel sătul, şi prin câtă durere, prin ce groază ai trecut tu până când ţi-a crescut acest smoc de păr cărunt?", se gândi Bunciuk cu duioşie, privind capul cătrăniu al lui Abramson, pe care, în partea dreaptă, bătea la ochi o pată argintie. Şi chiar mai târziu,

mergând cu însoţitorul său acasă la Abramson, Bunciuk se tot gândea: „Iată ce se cheamă un om, un bolşevic! Are o trăsătură de asprime şi de îndârjire şi, în acelaşi timp, păstrează ceea ce e bun, uman. Acesta nu va şovăi să semneze o sentinţă de moarte pentru un oarecare sabotor Verhoţki, dar totodată ştie să-şi cruţe tovarăşul şi să aibă grijă de el."

Stăpânit cu totul de aceste calde impresii răscolite în urma întâlnirii sale cu Abramson, ajunse la locuinţa lui, pe undeva, în fundul străzii Taganrogski, se odihni într-o odăiţă mică, plină cu cărţi, luă masa, îi arătă gazdei un bileţel dat de Abramson, se culcă pe pat şi somnul îl fură pe nesimţite.

5

Patru zile în şir, de dimineaţă până seara, Bunciuk făcea instrucţie cu muncitorii puşi la dispoziţia sa de către comitetul de partid. Erau şaisprezece la număr, oameni de cele mai felurite meserii, vârste şi chiar naţionalităţi. Doi hamali, ucraineanul Hvîlîciko din Poltava şi grecul rusificat Mihalidi, zeţarul Stepanov, opt metalurgişti, minerul Zelenkov de la minele Paramonov, pirpiriul brutar armean Ghevorkeanţ, mecanicul lăcătuş Johann Rebinder, neamţ din Rusia, doi muncitori de la depou; iar a şaisprezecea delegaţie de repartizare în echipa de mitraliori fu adusă de o femeie îmbrăcată într-o haină militară groasă şi vătuită, cu cizme vădit prea mari pentru piciorul ei.

Luându-i din mână plicul, fără să bănuiască scopul venirii ei, Bunciuk o întrebă:

— N-ai putea să treci pe la comandament la întoarcere?

Ea zâmbi, îndreptându-şi cu o mişcare stingheră o şuviţă lată de păr ieşită de sub basma, şi îngăimă şovăielnic:

— Sunt trimisă la dumneata... Apoi, biruindu-şi sfiala care o copleşise pentru o clipă adăugă: Ca mitralior.

Faţa lui Bunciuk se făcu stacojie.

— Au căpiat, pesemne? Ce, am un batalion de femei? Scuză-mă, dar ăsta este un lucru nepotrivit pentru dumneata: o muncă grea, cere puteri de bărbat... Cum se poate una ca asta? Nu, eu nu te pot primi!

Încruntându-se, deschise plicul şi citi în pripă delegaţia în care se spunea că tovarăşa Anna Pogudko, membră de partid, este trimisă la dispoziţia sa, şi reciti de câteva ori bileţelul lui Abramson, anexat la

această delegaţie.

„*Scumpe tov. Bunciuk,*

Îţi trimitem o tovarăşă de ispravă, pe Anna Pogudko. Am cedat stăruinţelor ei şi, trimiţând-o, avem speranţa că vei face din ea un mitralior de elită. O cunosc pe această fată. Ţi-o recomand cu căldură, rugându-te un singur lucru: este un element de valoare, dar iute, cam exaltată (tinereţea mai fierbe în ea), aşa că trebuie s-o reţii de la fapte nechibzuite, s-o cruţi.

Fără îndoială, cei opt metalurgişti vor juca la dumneata rolul unui nucleu, unui factor de sudură; dintre ei, atrag atenţia dumitale asupra tovarăşului Bogovoi. Este un tovarăş foarte serios şi devotat cauzei revoluţiei. Prin competenţa sa, echipa dumitale de mitraliori este internaţională; este un lucru bun: deci, va fi cu atât mai combativă în luptă.

Grăbeşte-te cu instrucţia. Sunt informaţii după care Kaledin ar pregăti un atac împotriva noastră.

Cu salutări tovărăşeşti,
S. ABRAMSON”

Bunciuk se uită la fata care stătea în faţa lui (întâlnirea lor avea loc în subsolul unei case din strada Moskovskaia, unde se făcea instrucţia). Lumina slabă îi estompa faţa, trăsăturile apăreau vagi şi nedesluşite.

— Ei bine, ce să fac? rosti el cu o voce nu tocmai prietenoasă. De vreme ce asta este dorinţa dumitale personală... şi dacă Abramson pune o vorbă pentru dumneata... Rămâi!

Mitraliera „Maxim” era înconjurată din toate părţile de oameni aplecaţi cot la cot asupra-i; cei din spate, sprijinindu-se pe spinările celor din faţă, urmăreau cu ochii plini de o lacomă curiozitate mişcările lui Bunciuk, ale cărui mâini pricepute desfăceau cu iuţeală arma în piese. Bunciuk o monta apoi la loc, cu mişcări distincte şi dinadins încetinite, explica construcţia şi rolul fiecărei piese, procedeele de mânuire, arăta regulile de ochire, explicând mărimea derivaţiei[56] în raport cu distanţa de tragere, şi bătaia maximă a mitralierei. Învăţa oamenii cum să se instaleze în timpul

[56] Abaterea spre dreapta a proiectilelor şi gloanţelor trase cu armament ghintuit (n. ed. ruse).

luptei, ca să nu aibă pierderi sub focurile inamicului; se culca singur în spatele scutului cu vopseaua scorojită, le spunea cum se aleg amplasamentele cele mai potrivite şi cum se aşază cutiile cu benzi.

Toţi învăţau repede, afară de brutarul Ghevorkeanţ. Oricât îi arăta Bunciuk cum trebuie demontată mitraliera, lui Ghevorkeanţ nu-i intra în cap cu niciun chip – le încurca, se zăpăcea şi şoptea ruşinat:

— De ce nu izbutesc? Ah, ce fac... am greşit... asta trebuie aici. Iar nu iese!... exclama el disperat. De ce?

— Iată „de ce"! îl îngâna Bogovoi, cel cu faţa smeadă şi cu punctele vinete de pulbere pe frunte şi obraji. Nu izbuteşti fiindcă eşti un zăpăug. Uite cum trebuie! îi arăta el, punând piesa la locul ei cu mişcări sigure. Mie mi-a plăcut din copilărie meşteşugul armelor, îşi arăta el cu degetul, în exploziile de râs ale tuturor, punctele vinete de pe faţă: Am făcut un tun şi a sărit în aer. După cum vezi, am pătimit din pricina lui, dar acum pot să le vâr în cap pe toate.

Şi într-adevăr îşi însuşi cu mai multă uşurinţă şi mai repede decât ceilalţi mânuirea mitralierei. Rămânea în urmă numai Ghevorkeanţ, şi tot mai des se auzea glasul lui plângător şi înciudat:

— Iarăşi nu-i cum trebuie! De ce? Nu pot să înţeleg.

— Ce măgar, ce măgar! În întreg Nahicevan nu găseşti un aşa de prost ca el! se burzuluia grecul Mihalidi, mânios din fire.

— Mai rar aşa zăpăug! încuviinţa de obicei tăcutul Rebinder.

— Mă, aici nu faci covrigi! pufnea Hvîliciko, şi toţi râdeau fără răutate.

Numai Stepan se aprindea şi striga enervat:

— Trebuie să-i arătăm tovarăşului, nu să ne hlizim la el!

Voinicul Krutogorov, cu mâinile mari şi ochi bulbucaţi, muncitorul în vârstă de la depou, semănând cu un popă răspopit, îl susţinea.

— Râdeţi, râdeţi, flecarilor, da' treaba stă pe loc! Tovarăşe Bunciuk, potoleşte-ţi măscăricii, sau trimite-i la naiba! Revoluţia e în primejdie, iar lor le arde de râs! Şi mai zic că sunt membri de partid!... Parcă n-ar fi oameni în toată firea, zău aşa! tuna el cu vocea de bas, agitând pumnu-i greu ca un baros.

Anna Pogudko iscodea toate amănuntele cu o ageră curiozitate; nu-i lăsa nicio clipă de răgaz lui Bunciuk, îl apuca de mânecile pardesiului prost croit, nu se depărta niciun moment de la mitralieră.

— Dar dacă îngheaţă apa din manşon, ce se întâmplă? Dar ce deviere are, dacă vântul bate mai tare? Dar aceasta, cum se face, tovarăşe Bunciuk?... îl asalta ea cu întrebările, ridicând spre el ochii mari, cu

sclipiri calde şi jucăuşe, aşteptând răspunsul.

În prezenţa ei, Bunciuk se simţea oarecum stingherit şi, răzbunându-se parcă de această stinghereală, se purta faţă de Anna cu o vădită răceală şi cu o sporită asprime, simţind totuşi ceva neobişnuit şi chinuitor, în fiecare dimineaţă, la ora şapte punct, când ea intra în subsol cu mâinile îngheţate, vârâte în buzunarele hainei verzi vătuite, şi târşindu-şi pingelele cizmelor mari de soldat. Ceva mai puţin înaltă decât el, avea forme pline şi tari de fată sănătoasă, care se îndeletniceşte cu munca fizică, era puţin adusă din spate şi nu tocmai frumoasă, dar ochii ei mari şi energici o înfrumuseţau uimitor.

În cele patru zile de instrucţie nici n-avusese răgaz s-o vadă bine. Subsolul era întunecos şi, afară de aceasta, s-ar fi jenat, şi nici nu se cădea să-i cerceteze faţa. În seara celei de a cincea zi, ieşiră împreună de la instrucţie; cum ea mergea puţin înaintea lui, urcând ultima treaptă de sus, se întoarse către dânsul, întrebându-l ceva, şi Bunciuk scoase în sine un suspin de uimire, văzând-o la lumina amurgului. Potrivindu-şi părul cu un gest obişnuit, ea aştepta răspunsul, cu capul dat uşor pe spate şi cu ochii întorşi spre Bunciuk. Dar el nici nu-i auzise întrebarea: urcă încetinel treptele. Cum se căznea să-şi aşeze părul, fără să scoată basmaua, nările ei tremurau uşor, transparente şi trandafirii în lumina apusului. Liniile gurii erau adânc conturate şi în acelaşi timp gingaşe, ca ale unui copil. Pufuşorul negricios de pe buza de sus sublinia albeaţa mată a pielii.

Cu capul înclinat ca sub o lovitură, Bunciuk rosti cu o solemnitate glumeaţă:

— Anna Pogudko... servant numărul doi, eşti frumoasă ca fericirea altuia!

— Prostii! răspunse ea cu o voce sigură şi zâmbi: Prostii, tovarăşe Bunciuk! Am întrebat: la ce oră mergem la poligon?

Zâmbetul o făcu oarecum mai simplă, mai prietenoasă, mai reală. Bunciuk se opri alături de ea, aţintindu-şi privirea uimită undeva, în fundul străzii, acolo unde se oprise soarele, inundând totul în valuri de purpură. Răspunse încetişor:

— La poligon? Mâine! Încotro mergi? Unde stai?

Ea numi o ulicioară mărginaşă. Porniră împreună. La o răscruce, Bogovoi îi ajunse din urmă.

— Ascultă, Bunciuk! Cum ne adunăm mâine?

Din mers, Bunciuk îi spuse că adunarea a fost fixată dincolo de crângul Tihaia, la orele opt dimineaţă, şi că Hvîlîciko şi Krutogorov vor aduce

acolo mitraliera într-o trăsură de piaţă. Bogovoi îi mai însoţi un timp şi, după vreo sută de paşi, se despărţiră.

Câteva minute, Bunciuk şi Anna Pogudko merseră în tăcere. Ea întrebă, aruncându-i o privire fugară:

— Eşti cazac?

— Da.

— Ai fost ofiţer?

— Halal de ofiţer ce-am mai fost.

— De unde eşti de fel?

— Din Novocerkassk.

— De mult te afli în Rostov?

— De câteva zile.

— Şi până atunci?

— Am stat la Petrograd.

— De când eşti în partid?

— Din 1913.

— Şi unde ţi-e familia?

— La Novocerkassk, mormăi el grăbit şi întinse mâna cu un gest rugător. Stai, lasă-mă să te-ntreb: eşti din Rostov?

— Nu, sunt născută în ţinutul Ekaterinoslav, dar în ultimul timp am stat aici.

— Acum e rândul meu să te întreb: eşti ucraineană?

Ea şovăi o clipă, apoi răspunse hotărât:

— Nu!

— Evreică?

— Da. Cum, mă dă de gol accentul? Vorba?

— Nu.

— Atunci, după ce ai ghicit că sunt evreică?

Încercând să calce în ritm cu ea, micşorându-şi pasul, răspunse:

— După urechi, adică după forma urechilor şi a ochilor. Încolo, ai foarte puţine trăsături ale neamului tău.

Se gândi un răstimp şi adăugă:

— E bine că eşti cu noi!

— De ce? se interesă ea.

— Uite de ce: evreii au o faimă cam urâtă, şi ştiu că mulţi muncitori cred – doar sunt şi eu muncitor, adăugă el în treacăt – zic, mulţi muncitori cred că evreii conduc numai, dar nu se bagă singuri în foc. Este o părere greşită, şi chiar tu o dezminţi într-un chip strălucit. Ai ceva studii?

— Da, anul trecut am absolvit liceul. Dar dumneata ce studii ai? Te întreb, fiindcă vorbirea dumitale, orice-ai spune, arată că nu eşti de origine muncitorească.

— Am citit mult.

Mergeau încet. Ea alegea dinadins ulicioarele ocolite şi, după ce povesti pe scurt despre dânsa, continuă să-l întrebe despre aventura lui Kornilov, despre starea de spirit a muncitorilor din Petrograd, despre Revoluţia din Octombrie.

Mai multe focuri de armă detunară surd undeva pe chei, o mitralieră biciui sacadat liniştea înserării. Pe Anna n-o răbdă inima să nu întrebe:

— Ce sistem de mitralieră?

— „Lewis".

— Câte cartuşe a consumat?

Bunciuk nu răspunse, admirând tentaculul portocaliu, presărat cu pulbere de smarald, al reflectorului de la un dragor, ancorat la chei, care se întindea ca un braţ spre cerul învăpăiat de ultimele raze ale soarelui apus.

Timp de vreo trei ceasuri, cutreierară oraşul pustiu şi se despărţiră în poarta de la locuinţa Annei.

Bunciuk se întorcea acasă, încălzit de un simţământ nelămurit de încântare. „Bună tovarăşă, o fată inteligentă! Am stat de vorbă cu ea şi uite, parcă mi s-a încălzit sufletul! M-am sălbăticit în ultimul timp şi, dacă n-ai legături de prietenie cu oamenii, te usuci ca un pesmete..." gândea el, înşelându-se în chip voit şi dându-şi seama că se înşală.

Abia întors de la şedinţa comitetului militar revoluţionar, Abramson începu să-i pună întrebări şi despre mersul pregătirii mitraliorilor, iar între altele, întrebă şi despre Anna Pogudko.

— Ce-ai cu ea? Dacă nu corespunde, o putem înlocui, îi vom da o altă însărcinare.

— Nu, nu! se sperie Bunciuk. Să ştii de la mine că e o fată foarte capabilă.

Simţea o dorinţă de nebiruit să vorbească despre ea şi se stăpâni numai printr-o îndărătnică încordare a voinţei.

6

Pe la amiaza zilei de 25 noiembrie, trupele lui Kaledin au fost aduse de

la Novocerkassk spre Rostov. Ofensiva lor începu. Lanţurile subţiri de trăgători din detaşamentul de ofiţeri al lui Alexeev înaintau de-a lungul căii ferate, pe amândouă părţile terasamentului. La flancul drept se mişcau, într-o formaţie mai strânsă, siluetele cenuşii ale iuncherilor. Voluntarii din detaşamentul generalului Popov ocoleau la flancul stâng o râpă, cu malurile de lut roşcat. Din depărtare, păreau nişte ghemuleţe cenuşii ce săreau în râpă, treceau dincolo, se strângeau, se opreau şi-şi reluau înaintarea.

În rândurile Gărzilor Roşii răspândite în trăgători la periferiile Nahicevanului, se simţea o îngrijorare înfrigurată. Muncitorii, dintre care mulţi puneau pentru întâia oară în viaţă mâna pe armă, erau cuprinşi de frică şi se târau, tăvălindu-şi în noroi paltoanele negre; unii ridicau capetele, uitându-se încordat la siluetele îndepărtate şi micşorate ale albilor.

În genunchi lângă o mitralieră din lanţul de trăgători, Bunciuk se uita prin binoclu. Îşi schimbase în ajun pardesiul prost croit cu o manta de ostaş şi se simţea bine şi liniştit.

Focul fu deschis fără nicio comandă. Oamenii nu mai puteau suporta liniştea încordată. Îndată ce prima împuşcătură spintecă văzduhul, Bunciuk scoase o înjurătură şi strigă, ridicându-se în picioare:

— Încetarea!

Strigătul lui fu însă acoperit de pârâitul des al focurilor, şi atunci Bunciuk dădu din mână, schimbându-şi hotărârea, apoi răcni la Bogovoi: „Foc!", încercând să se facă auzit, în mijlocul împuşcăturilor, Bogovoi se aplecă la cutia închizătorului, cu faţa zâmbitoare, dar pământie, şi îşi puse degetele pe mânere. Răpăitul cunoscut al mitralierei izbi auzul lui Bunciuk. O clipă privi atent în direcţia lanţului de trăgători inamici, care se culcaseră la pământ căutând să-şi dea seama dacă focul a fost bine ţintit, apoi sări în picioare şi alergă de-a lungul liniei, la celelalte mitraliere.

— Foc!

— Le arătăm noi lor! Ho-ho-hoo! urlă Hvîlîciko, întorcând spre Bunciuk faţa plină de groază şi fericită în acelaşi timp.

Oamenii de la a treia mitralieră, din centru, nu prea erau de nădejde. Bunciuk se repezi la ei. După ce străbătu jumătate din drum, se aplecă şi privi prin binoclu: ghemuleţele cenuşii şi mişcătoare se zăreau prin lentilele aburite. O salvă puternică răsună dintr-acolo. Bunciuk se aruncă la pământ şi, culcat, luă aminte că mitraliera a treia nu are înălţătorul bine

pus.

— Mai jos, afurisiţilor! strigă el, târându-se de-a lungul lanţului de trăgători.

Gloanţele treceau în zbor, foarte aproape de el, cu un vâjâit vestitor de moarte. Oamenii lui Alexeev trăgeau corect, ca la poligon.

Lângă mitraliera cu botul ridicat prea sus, servanţii stăteau lipiţi de pământ: trăgătorul, grecul Mihalidi, pusese un înălţător nechibzuit de mare şi trăgea fără întrerupere, irosindu-şi rezerva de benzi. Spăimântat peste măsură, verde la faţă, Stepanov bolborosea ceva lângă dânsul, iar în spatele lor, cocoşat ca o broască ţestoasă, cu capul în pământ şi cu picioarele întinse, se frământa prietenul lui Krutogorov, un muncitor de la căile ferate.

Dându-l pe Mihalidi la o parte, Bunciuk îşi încordă ochii, potrivi îndelung înălţătorul, iar când mitraliera slobozi primul foc şi începu să răpăie regulat, trepidând sub mâinile sale, rezultatul se văzu de îndată: un pâlc de iuncheri care înaintau în salturi se prăvăli îndărăt de pe colnic, lăsând în urmă unul căzut pe argila stearpă.

Bunciuk se întoarse la mitraliera lui. Palid la faţă, cu petele albastre de pulbere ieşite mai la iveală pe obraji, Bogovoi era culcat pe o rână şi-şi pansa piciorul rănit în pulpă.

— Trage, legea mă-tii! zbieră un ostaş din Gărzile Roşii, cu părul roşcat-aprins, culcat alături, şi se ghemui în patru labe. Trage! Nu-i vezi cum înaintează?!

Lanţurile detaşamentului de ofiţeri se scurgeau de-a lungul terasamentului, înaintând în salturi regulate.

Locul lui Bogovoi fu ocupat de Rebinder. Cu pricepere, fără risipă de muniţie şi fără zăpăceală, acesta deschise focul. Sărind iepureşte dinspre flancul stâng şi aruncându-se la pământ de fiecare dată când ţiuia câte un glonţ, Ghevorkeanţ se apropie de Bunciuk, văietându-se:

— Nu merge!... Nu trage!

Aproape descoperit, Bunciuk se repezi în fugă de-a lungul lanţului frânt de oameni culcaţi.

Încă de departe o văzu pe Anna; în genunchi, lângă mitralieră, fata se uita pe sub mână la lanţul de trăgători ai duşmanului, dându-şi la o parte o şuviţă de păr, căzută pe frunte.

— Culcă-te! strigă el, simţind cum îi năvăleşte un val de sânge în obraji, de teamă pentru dânsa. Culcă-te, n-auzi?

Anna îi aruncă o privire, dar rămase tot cum era. O sudalmă grea, ca un

bolovan, se opri în gâtlejul lui Bunciuk. Ajunse în goană lângă ea şi o răsturnă cu putere la pământ.

Krutogorov gâfâia în spatele scutului.

— S-a oprit! Nu merge! gâfâi către Bunciuk. Îl căută din ochi pe Ghevorkeanţ, şi un strigăt înăbuşit îi scăpă de pe buze: A fugit blestematul! A fugit, dihania... M-a năucit cu văicărelile lui... Nu ne lasă să ne vedem de treabă i...

Ghevorkeanţ se apropie, târându-se ca un şarpe. Pe barba lui neagră, crescută mult, se uscase noroiul. Krutogorov îl privi o clipă, apoi îşi răsuci gâtul asudat de taur şi urlă, acoperind zgomotul detunăturilor:

— Unde ai băgat benzile? Viermele pământului! Bunciuk! Bunciuk! Ia-l de aici, că-l omor.

Bunciuk se silea să dreagă mitraliera. Un glonţ izbi cu putere în scut, făcându-l să-şi ia repede mâinile, ca şi cum ar fi atins un fier roşu.

În cele din urmă, izbuti şi deschise singur focul. Sili să se culce oamenii lu Alexeev, care înaintau curajos în salturi, apoi se trase înapoi, târându-se pe burtă şi căutând cu ochii un adăpost potrivit.

Lanţurile inamicului se învălurau tot mai aproape. Prin binoclu se vedeau voluntarii înaintând, cu armele în cumpănire. Din când în când, se culcau. Focul lor se înteţi. În lanţul trăgătorilor din Gărzile Roşii, oamenii luară armele şi cartuşele celor trei morţi: tot nu mai aveau nevoie de ele. Un glonţ doborî un tânăr flăcău din Gărzile Roşii chiar în fata Annei şi a lui Bunciuk, culcat lângă mitraliera lui Krutogorov. Rănitul se zvârcoli îndelung, horcăind şi izbind pământul cu picioarele strânse în moletiere, apoi se propti în mâinile larg desfăcute, se ridică puţin, oftă de câteva ori şi se prăbuşi cu faţa în pământ, răsuflând pentru ultima oară. Bunciuk îi aruncă Annei o privire furişă. Un tremur de groază se zugrăvea în ochii mari, lărgiţi, ai fetei. Fără să clipească, privea la picioarele flăcăului ucis, înfăşurate în moletiere cazone, roase de vechime, şi nici n-auzi cum Krutogorov îi strigă drept în obraz:

— Benzile! Benzile! Hai, fato, adă banda!

Printr-o adâncă pătrundere din flanc, oamenii lui Kaledin împinseră înapoi lanţul de trăgători ai Gărzilor Roşii. Pe uliţele suburbiei Nahicevan se iviră paltoane negre şi mantale de-ale membrilor Gărzii Roşii în retragere. Prima mitralieră de la flancul drept căzu în mâinile albilor. Un iuncher plutonier îl împuşcă pe grecul Mihalidi cu un foc tras de la câţiva paşi; servantul numărul doi fu străpuns cu lovituri de baionetă, ca un sac de paie la exerciţii, şi numai zeţarul Stepanov izbuti să scape.

Ofensiva se opri abia atunci când dragoarele traseră primele proiectile.

— În trăgători! După mine! strigă, sărind înainte, un membru din comitetul revoluţionar, pe care Bunciuk îl cunoştea.

Lanţul de ostaşi ai Gărzii Roşii se urni din loc şi porni, şerpuind, la atac. Trei inşi, mergând aproape cot la cot, trecură prin faţa lui Bunciuk, a lui Krutogorov, a Annei şi a lui Ghevorkeanţ, care se ţineau cât mai aproape de el. Unul fuma, altul îşi izbea din mers genunchiul cu închizătorul armei, iar al treilea îşi cerceta cu atenţie poalele mânjite de noroi ale paltonului. Un zâmbet vinovat juca pe faţa lui şi în vârfurile mustăţilor, ca şi cum n-ar fi mers la moarte, ci s-ar fi înapoiat acasă de la un chef cu prietenii şi, privindu-şi paltonul murdar, ar fi căutat să ghicească pedeapsa la care îl va supune nevasta cicălitoare.

— Iată-i! strigă Krutogorov, arătând un gard îndepărtat şi micile umbre ale oamenilor cenuşii care se mişcau în spatele gardului.

— Instalaţi mitralierele!

Şi Bunciuk întoarse mitraliera cu o mişcare bruscă şi stângace, ca de urs.

Ropotul sprinten al mitralierei o făcu pe Anna să-şi astupe urechile cu degetele. Se aşeză chincit şi văzu cum mişcările celor din dosul gardului se potoliră, iar o clipă mai târziu, salve regulate de focuri răsunară de acolo, şi gloanţele începură să vâjâie deasupra capetelor, sfredelind nevăzute găuri în pânza mohorâtă a cerului.

Focul de secerare răpăia, bătând toba; benzile din mitraliere şerpuiau sec, golindu-se de cartuşe. Împuşcăturile răzleţe pârâiau cu un răsunet tare şi plin. Proiectilele trase de marinarii de pe dragoare zburau, vâjâind deasupra capetelor, cu un vuiet apăsător, amestecat cu scrâşnete. Anna zări un ostaş roşu, înalt, cu căciulă de miel, cu mustăţile tunse englezeşte, care striga mereu, salutând fiecare proiectil în zbor cu o plecăciune şăgalnică:

— Arde-i, arde-i, Semion! Arde-i mai vârtos!

Într-adevăr, proiectilele cădeau tot mai des. Reglându-şi tirul, marinarii susţineau un foc combinat. Cetele răzleţe de kaledinişti, care se retrăgeau încet, abia răzbeau acum sub salvele de şrapnele. Un obuz tras de un tun care-şi reglase deja tirul se sparse în mijlocul lanţului inamic. Coloana cafenie a exploziei împrăştie cu putere oamenii; fumul se risipea, lăsându-se jos. Anna aruncă binoclul, scoase un ţipăt şi-şi acoperi cu palmele murdare ochii căscaţi de groază: zărise vârtejul exploziei şi moartea celor de acolo, adusă aproape de lentilele binoclului. Un spasm

dureros îi strânse gâtlejul.

— Ce ai? strigă Bunciuk, aplecându-se spre dânsa.

Ea îşi încleştă dinţii, iar ochii lărgiţi îl priveau cu sclipiri tulburi.

— Nu pot...

— Fii curajoasă, Anna! Auzi? Auzi? Nu se poate aşa! Nu se poate! răsuna în urechile ei strigătul autoritar, ca o comandă.

Infanteria inamicului se grupa treptat într-o râpă de la flancul drept, în apropierea unei cote. Bunciuk o observă şi, după ce-şi mută mitraliera într-un loc mai potrivit, deschise focul asupra cotei şi râpei.

Ra-ta-ta-ta-ta-ta! Ta-ta-ta-ta-ta-ta-tac! răpăia mitraliera lui Rebinder în rafale neregulate şi sacadate.

La vreo douăzeci de paşi, o voce răguşită şi mânioasă striga:

— Targa! N-aveţi targă? Targa!

— Înălţător... cânta vocea tărăgănată a comandantului de pluton, fost soldat venit de pe front: opt! Pluton – foc!

Spre seară se iviră primii fulgi de nea, coborând legănat pe pământul aspru. O oră mai târziu, zăpada umedă şi lipicioasă ascunse sub albul ei cearşaf câmpul şi cadavrele închircite, ruginii-negricioase, ale oamenilor, împrăştiate pretutindeni, acolo unde se frământaseră lanţurile de luptători, înaintând, ori dându-se îndărăt.

Tot spre seară, kalediniştii s-au retras.

În noaptea aceea înălbită de ninsoare nouă, Bunciuk se afla la un cuib de mitralieră. Cu capul acoperit de o cergă mare, adusă de cine ştie unde, Krutogorov mânca, mestecând carnea umedă, macră, scuipând şi înjurând cu voce scăzută. Tot aici, în poarta unei curţi mărginaşe, Ghevorkeanţ îşi încălzea la ţigară degetele înţepenite şi învineţite de frig, iar Bunciuk şedea pe o ladă de zinc cu cartuşe, învelind-o cu poala mantalei pe Anna, scuturată de un tremur nervos; îi lua palmele ude, cu care îşi acoperea ochii, şi le săruta din când în când. Neobişnuite cu el, vorbele de duioşie îi picau greu pe buze:

— Ei, cum se poate una ca asta? Doar erai tare... Ascultă-mă, Ania, fă o sforţare şi stăpâneşte-te! Ania, draga mea, ai să te obişnuieşti... Dacă mândria nu te lasă să pleci, atunci trebuie să te porţi altfel. N-are niciun rost să te uiţi la morţi, aşa cum te-ai uitat tu. Treci pe lângă ei, şi atât! Nu lăsa frâu liber gândurilor; stăpâneşte-le! Vezi, măcar că te lăudai altfel, tot suflet de femeie ai, şi iese la iveală...

Anna tăcea. Palmele ei miroseau a pământ de toamnă şi a căldură de femeie.

Fulgii de zăpadă învălmăşeau cerul cu un văl opac, ocrotitor. O somnolenţă greoaie plutea deasupra curţii, peste oraşul care tăcea încordat.

7

Luptele de lângă Rostov şi chiar din Rostov ţinură şase zile în şir.

Se băteau cele două tabere pe uliţi şi la răspântii de străzi. Garda Roşie pierdu gara de două ori şi tot de două ori aruncă pe inamic afară. În cele şase zile, nici unii, nici ceilalţi nu luară prizonieri.

La 26 noiembrie, pe înserat, trecând împreună cu Anna prin faţa gării de mărfuri, Bunciuk văzu doi membri ai Gărzii Roşii care împuşcau un ofiţer prins. Cu o uşoară notă de îndârjire în glas, îi spuse Annei, când ea întoarse capul:

— Iată o faptă inteligentă! Trebuie să-i omorâm, să-i stârpim fără milă! Ei nu ne vor cruţa, şi nici noi n-avem nevoie de mila lor; deci, să nu-i ocrotim! Să-i ia dracu' pe toţi! Să curăţim pământul de asemenea bestii! Şi, în general, să ne lipsim de sentimentalism când este vorba de soarta revoluţiei... Au dreptate muncitorii!

Trei zile după aceea, Bunciuk se îmbolnăvi. Douăzeci şi patru de ore se ţinu pe picioare, simţind cum îi creşte ameţeala, cum îi slăbeşte tot trupul şi cum capul i se umple de un vuiet de tuci şi de o neînvinsă greutate.

Micile detaşamente ale Gărzii Roşii părăsiră oraşul în dimineaţa zilei de 2 decembrie. Toate suferiseră pierderi mari în urma luptelor. Sprijinit de Anna şi de Krutogorov, Bunciuk mergea în urma căruţei cu mitraliera şi câţiva răniţi. Îşi purta trupul vlăguit, fără nicio putere, ca prin vis; abia îşi mişca picioarele împleticite, grele, ca de fier; întâlnea privirea Annei, duioasă şi îngrijorată, şi-i auzea vorbele ca venite parcă de undeva, de la o nemaipomenită distanţă.

— Suie-te în căruţă, Ilia! Auzi? Mă-nţelegi, Iliuţă? Te rog, suie-te. Doar eşti bolnav!

Dar Bunciuk nu-i înţelegea cuvintele şi nu înţelegea că tifosul îi frânge puterile, că-l doboară şi că-l biruie. Nişte glasuri străine şi totuşi uimitor de cunoscute se zbăteau undeva afară, fără să-i pătrundă în conştiinţă, despărţite de el printr-o mare depărtare. Ca prin ceaţă întrezărea ochii negri ai Annei, care ardeau cu o flacără neliniştită şi agitată, iar barba lui Krutogorov se clătina în chip monstruos, în rotocoale.

Bunciuk se apuca de cap, îşi strângea obrajii fierbinţi şi roşii în palmele late – şovăielnică şi fără contur, despărţită de el printr-o invizibilă perdea – zvâcnea când undeva în sus, când i se scufunda sub picioare. Închipuirea sa, cuprinsă de delir, plăsmuia mereu alte şi alte vedenii absurde: din timp în timp, se oprea şi se împotrivea lui Krutogorov, care încerca să-l urce în căruţă.

— Nu trebuie! Aşteaptă! Cine eşti tu? Dar Anna unde-i? Dă-mi un bulgăre mic de pământ... Şi pe ăştia să-i distrugi cu mitraliera, la comanda mea! Ochire directă! Stai! E fierbinte! horcăia el, smulgându-şi mâna din mâinile Annei.

Numai cu sila l-au urcat în căruţă. O clipă mai simţi un amestec iute de felurite mirosuri ciudate, mai văzu o împletire haotică de lumini frânte; apoi zadarnic încercă, îngrozit, să-şi vină în fire. O beznă plină de o neagră tăcere se închisese deasupra lui şi numai undeva, sus de tot, ardea ca un cărbune un petic azuriu şi se încrucişau fulgere purpurii în frânturi şi lanţuri de foc.

8

Ţurţurii de gheaţă, îngălbeniţi de paie, cădeau de pe acoperişuri şi se spărgeau cu sunete ascuţite, ca de sticlă. Dezgheţul sclipea în băltoace şi pe pământul golit de zăpada din bătătura satului; vacile slut năpârlite umblau de colo-colo, adulmecând văzduhul. Vrăbiile ciripeau cu piuituri de primăvară, mişunând în grămezile de vreascuri adunate prin ogrăzi. Pe medean, Martin Şamil alerga după un cal roib şi gras care îi fugise din curte. Calul cu coada stufoasă, ridicată în sus, ţesea de zor din picioare, fluturându-şi în vânt coama neţăsălată, zvârlind departe bulgării de omăt umed de pe copite, făcea roata pe medean, apoi se oprea lângă ograda bisericii, mirosind cărămida; îşi lăsa stăpânul să vină mai aproape, privea pieziş cu ochiul violet la frâul din mâinile lui Şamil şi-şi întindea din nou spatele în galop zănatic.

Ianuarie răsfăţa pământul cu zile jilave şi calde. Cercetând Donul, cazacii se aşteptau la o revărsare timpurie. În ziua aceea, Miron Grigorievici stătu îndelung în curtea din dosul caselor; se uita la pajiştea dospită sub zăpadă, la gheaţa cenuşie-verzuie a Donului şi gândea: „Uite, iar are să vină o revărsare de apă, la fel ca anul trecut. Câtă zăpadă, câtă zăpadă! Greu îi mai e pământului să stea sub ea. Nici n-are cum să

răsufle."

Îmbrăcat în bluză de soldat, Mitka scotea balega din ocolul vacilor. Căciula albă abia i se ţinea pe cap, împinsă mult pe ceafă; părul drept, ud de sudoare, îi cădea pe frunte, şi Mitka îl dădu la o parte cu dosul mâinii murdare, care puţea a balegă. Bulgării îngheţaţi de balegă erau îngrămădiţi la poarta ogrăzii; un ţap cu părul mâţos umbla deasupra. Oile se strângeau buluc lângă zăplaz; o mioară mai mare decât maică-sa mai încerca s-o sugă, dar oaia cea bătrână o gonea, izbind-o cu capul. Un batal negru, cu coarnele inelate, stătea la o parte şi se scărpina de un plug.

Un dulău cu pieptul lat şi cu sprâncenele bălaie se tolănise la soare, lângă hambarul cu uşa galbenă, spoită cu humă. Mai multe vintire erau atârnate afară, sub şopron, pe pereţii hambarului; moş Grişaka le privea, sprijinindu-se în cârjă; se gândea, pesemne, la primăvara apropiată şi la dresul sculelor de pescuit.

Miron Grigorievici trecu la arie, măsură cu ochiul lui de gospodar căpiţele de fân şi începu să strângă cu grebla paiele de mei răvăşite de capre, când deodată, luarea-aminte îi fu atrasă de nişte glasuri străine. Aruncă grebla pe un stog şi o luă spre ogradă.

Mitka stătea cu un picior împins înainte şi îşi răsucea o ţigară, ţinând între două degete punga de tutun cusută cu mult meremet de vreo drăguţă. Hristonea şi Ivan Alexeevici aşteptau lângă el. Hristonea scoase o foiţă murdară din fundul şepcii albastre de cazac din gardă; Ivan Alexeevici, cu mantaua descheiată, rezemat de portiţa împletită a ogrăzii, căuta ceva prin buzunarele nădragilor cazoni, vătuiţi. Faţa sa lucioasă, proaspăt rasă, cu o gropiţă adâncă în bărbie, se întunecase de supărare; uitase pesemne ceva.

— Să trăieşti, Miron Grigorievici! îl salută Hristonea.

— Noroc şi sănătate, oştenilor!

— Vino la noi, la fumat.

— Mulţumim, chiar acuşi am fumat.

După ce dădu mâna cu cazacii, Miron Grigorievici îşi scoase căciula cu fundul roşu, îşi netezi părul albicios şi zbârlit, zâmbind:

— Cu ce noutăţi aţi poftit, vitejilor?

Hristonea îl privi de sus în jos şi nu se grăbi cu răspunsul: mai întâi, îşi lipi ţigara, lingând-o îndelung cu limba lui mare şi aspră ca de bou şi, după ce isprăvi, mormăi cu vocea-i de bas:

— Uite, avem niţică treabă cu Mitri!

Moş Grişaka trecu prin faţa lor, târşindu-şi picioarele. Ţinea în mâinile

întinse un vintir. Ivan Alexeevici şi Hristonea îşi scoaseră şepcile, salutându-l. Moş Grişaka duse vintirul până la cerdac şi se întoarse.

— De ce staţi tot acasă, vitejilor? întrebă el. V-aţi înnădit la căldură pe lângă muieri?

— Da' ce-i? întrebă Hristonea.

— Tu, Hristoşka, mai bine ai face să taci din gură... Parcă nu ştii singur?...

— Zău nu ştiu, moşule! Pe crucea mea că nu ştiu nimic! jură Hristonea.

— Deunăzi, a venit un om de la Voronej, un negustor, o fi fiind prieten cu Serghei Platonovici Mohov sau neam cu el, nu ştiu. Da, a venit şi povestea că la Certkovo stă o armată străină – bolciovicii ăia, cum le mai zice. Vine Rusia să facă război cu noi, şi voi staţi pe la casele voastre?... Şi tu, parşivule... n-auzi, Mitka? De ce taci? La ce vă gândiţi?

— Nu ne gândim la nimic! răspunse, zâmbind, Ivan Alexeevici.

— Păi, ăsta-i baiul, că nu vă gândiţi la nimic! se încinse moş Grişaka. O să vă prindă în laţ ca pe nişte potârnichi! Au să vă prindă mujicii şi au să vă bată ca pe nişte mucoşi...

Miron Grigorievici schiţă un zâmbet stăpânit. Hristonea îşi mângâia cu mâna obrajii cu barba nerasă de mult. Ivan Alexeevici fuma, privindu-l pe Mitka. În pupilele lui Mitka, înguste ca la ochii de pisică, jucau luminiţe ciudate, şi nu s-ar fi putut spune dacă ochii săi râd sau scânteiază de o mânie îndârjită.

După ce stătură o ţâră de vorbă, Ivan Alexeevici şi Hristonea îşi luară rămas bun şi-l chemară pe Mitka la poartă.

— De ce n-ai venit aseară la adunare? întrebă cu asprime Ivan Alexeevici.

— Nu prea m-au lăsat treburile.

— Da' ai avut timp să te duci pe la Melehovi?

Cu o clătinare din cap, Mitka îşi dădu căciula pe frunte şi spuse cu o întârâtare înăbuşită:

— N-am venit şi pace! Ce să mai vorbim?

— Au venit toţi cei care au fost pe front. Petro Melehov n-a fost. Ştii... Am hotărât să trimitem delegaţii la Kamenskaia, din partea satului. Acolo, la 10 ianuarie, se ţine un congres al foştilor combatanţi. Am tras sorţii, şi a căzut să mergem noi trei, adică eu, cu Hristonea şi cu tine.

— N-am să mă duc, răspunse hotărât Mitka:

— Cum? se încruntă Hristonea şi-i apucă un nasture de la bluză. Te dai în lături de la ai tăi? Nu catadicseşti?

— El e cu Petka Melehov! zise Ivan Alexeevici, atingând cu palma mâneca mantalei lui Hristonea, iar faţa i se îngălbeni ca ceara; Hai să plecăm! Vezi că n-avem ce căuta aici. Zi, Mitri, nu mergi?

— Nu... Am zis nu, înseamnă că nu.

— Rămâi cu bine! spuse Hristonea, cu o privire piezişă.

— Mergi sănătos!

Întorcându-şi ochii, Mitka îi întinse mâna fierbinte şi se îndreptă spre casă.

— Scârnăvie! spuse Ivan Alexeevici cu o voce apăsată şi cu nările tremurânde. Scârnăvie! repetă el mai tare, privind spatele lat al lui Mitka.

Trecură pe la mai mulţi din ostaşii veniţi de pe front şi-i înştiinţară că Mitka refuzase să plece şi că a doua zi ei doi se vor duce la congres.

În zorii zilei de 8 ianuarie, Hristonea şi Ivan Alexeevici plecară astfel din sat. Iakov Podkova se oferi să-i ducă pe veresie. Cei doi cai zdraveni înhămaţi la sanie străbătură repede satul şi urcară dealul. Dezgheţul golise pământul de ninsoare; pe alocuri, unde nu mai era zăpadă, tălpicele saniei se prindeau de pământ, sania mergea în hopuri, şi caii se opinteau, întinzând ştreangurile strună.

Cazacii mergeau în urma saniei. Podkova, cu obrazul înroşit de frigul dimineţii, păşea zdrobind zgomotos cu cizmele gheaţa sticloasă. Faţa lui dogorea de roşeaţă, şi numai cicatricea ovală era vânătă, ca pielea unui cadavru.

Mergând pe alături de drum, în zăpada împuţinată şi zgrunţuroasă, Hristonea urca dealul; gâfâia, trăgea anevoie aerul în plămâni, căci în 1916 avusese prilejul să înghită la Dubno o porţie de gaze sufocante nemţeşti.

Pe deal, vântul vuia şi şuiera aprig. Acolo era mai frig. Cazacii mergeau în tăcere. Ivan Alexeevici îşi adăposti faţa în gulerul cojocului. Se apropiau de o pădurice; străbătând-o, drumul ieşea pe o creastă de colnic. Vântul şuiera domol printre copaci; straturi de rugină solzoasă acopereau trunchiurile bătrânilor stejari cu aurul lor verzui. Undeva, în depărtare, meliţa o coţofană; apoi trecu în zbor, deasupra drumului, cu coada răsucită pieziş. Vântul o abătea din zbor, înclinând-o într-o parte şi zbârlindu-i penele pestriţe.

Podkova, care tăcuse din clipa plecării, se întoarse spre Ivan Alexeevici şi-i spuse răspicat (după ce pregătise, pesemne, vorbele în mintea lui):

— Faceţi tot ce se cuvine la congres, pentru ca să nu fie război! Nimenea n-are să aibă poftă de aşa ceva!

— Fireşte! încuviinţă Hristonea, privind cu pizmă zborul liber al coţofenei şi asemuind în gând viaţa fericită, fără grijă, a păsărilor cu cea a omului.

Ajunseră la Kamenskaia în seara zilei de 10 ianuarie. Grupuri de cazaci mergeau pe străzile staniţei mari, îndreptându-se spre centru. Se simţea un neobişnuit freamăt. După ce găsiră locuinţa lui Grigori Melehov, Ivan Alexeevici şi Hristonea aflară că el nu era acasă. Gazda, o femeie grasă, cu părul de un blond-spălăcit, le spuse că chiriaşul plecase la congres.

— Dar unde se ţine congresul ăsta? o întrebă Hristonea.

— O fi la administraţia de district sau, poate, la poştă! răspunse gazda, închizând cu nepăsare uşa în nasul lui Hristonea.

Congresul era în toi. Delegaţii abia încăpeau în sala mare cu numeroase ferestre. Mulţi cazaci se îmbulzeau pe scări, pe coridoare şi în odăile de alături.

— Ţine-te după mine! porunci Hristonea, croindu-şi drum cu coatele.

Ivan Alexeevici se grăbi să-l urmeze prin strâmta trecătoare făcută de el. Aproape în pragul sălii de congres, Hristonea fu oprit de un cazac, al cărui grai îi trăda obârşia de pe undeva dinspre Donul de jos.

— N-ai putea să te înghesui mai uşurel, mă ciortane? spuse el batjocoritor.

— Lasă-mă să trec!

— Poţi să stai şi acilea! Nu vezi că n-ai unde să te bagi?

— Lasă-mă, ţânţarule, că acuşi te strivesc. Te curăţ pe loc! îi făgădui Hristonea şi, apucându-l cu uşurinţă, dădu la o parte cazacul scund şi trecu înainte.

— Ia te uită, ursul!

— E tare vlăjganul din gardă!

— Zdravăn ca un armăsar! Bun să cari cu el şi tunul de patru ţoli!

— Văzuşi cum l-a dat la o parte?

Strâns îngrămădiţi în jurul său cazacii zâmbiră cu respect privind cu gura căscată la Hristonea care era cu un cap mai înalt decât toţi ceilalţi.

Îl găsiră pe Grigori lângă peretele din fund; sta chircit, fuma şi discuta ceva cu un cazac, delegat din partea Regimentului 35. Îşi zări consătenii, şi mustăţile lor pleoştite, negre ca pana corbului, tresăriră într-un zâmbet.

— Măi, ce vânt vă aduce? Noroc, Ivan Alexeevici! Să trăieşti, nene Hristan!

— De trăit, trăiesc, da' nu prea mă pricopsesc! râse Hristonea, apucând toată mâna lui Grigori în palma sa uriaşă.

— Ce mai fac ai noştri?

— Slavă Domnului! Îţi trimit bineţe. Tătâne-tău a poruncit să vii neapărat, să-i vezi.

— Petro cum o duce?

— Petro... zâmbi Ivan Alexeevici cam încurcat. Petro nu prea ţine cu ai noştri.

— Ştiu. Da' Natalia? Copiii? I-aţi văzut?

— Toţi îs bine, te salută! Tată-tău e tot supărat...

Hristonea întorcea ochii, cercetând peste capete prezidiul congresului aşezat la masă. Deşi se afla în spatele tuturor, le vedea toate mai bine decât ceilalţi, scunzi la făptură. Grigori continuă să pună întrebări, folosind o scurtă pauză a şedinţei. Povestindu-i despre oamenii şi lucrurile din sat, Ivan Alexeevici îi mai vorbi pe scurt şi despre adunarea celor veniţi de pe front care i-au delegat la congres, pe el şi pe Hristonea. Începu să-l descoasă pe Grigori despre stările din Kamenskaia, dar în acea clipă un oarecare de la masă strigă tare:

— Acuma, cazaci, are să vorbească un delegat al muncitorilor mineri! Vă rugăm să-l ascultaţi cu luare-aminte şi să păstraţi linişte!

Un om de statură mijlocie îşi potrivi părul blond, pieptănat peste cap, şi începu să vorbească. Zumzetul de voci amuţi, ca prin farmec.

Chiar de la primele vorbe ale cuvântării înflăcărate şi pline de pasiune, Grigori şi ceilalţi simţiră toată puterea de convingere a unui om din asemenea croială. Vorbea despre politica trădătoare a lui Kaledin, care împingea căzăcimea la luptă împotriva clasei muncitoare şi a ţărănimii din Rusia; vorbea despre comunitatea intereselor cazacilor şi ale muncitorilor, despre ţelurile urmărite de bolşevici în lupta lor împotriva contrarevoluţiei căzăceşti.

— Noi întindem căzăcimii muncitoare mâna noastră frăţească şi nădăjduim că, în lupta dusă împotriva bandei de gardişti albi, vom găsi aliaţi credincioşi în persoana foştilor combatanţi cazaci! Muncitorii şi cazacii şi-au vărsat sângele pe fronturile războiului pornit de regimul ţarist, iar în lupta împotriva adunăturii de burghezi, ocrotită de Kaledin, va trebui să fim iarăşi şi chiar vom fi iarăşi împreună! Vom porni, mână în mână, la luptă contra acelora care au asuprit muncitorimea timp de atâtea veacuri! tuna vocea lui asurzitoare.

— Mă, al dracului! Trăsni-l-ar! şoptea admirativ Hristonea şi-i strângea cotul lui Grigori, cu o putere care îl făcea pe acesta să se strâmbe de durere.

Ivan Alexeevici asculta, cu gura întredeschisă, clipind des de încordare şi mormăind:

— Aşa-i... Asta-i adevărat!...

După delegat, vorbi un alt miner, om înalt, şi care se clătina ca un frasin zguduit de vânt. Se sculă în picioare, se îndreptă, de parcă ar fi fost pliant, îşi roti privirile asupra sutelor de ochi aţintiţi spre el şi aşteptă mult, până când larma se potoli. Făcea impresia unui odgon de şlep: noduros şi uscăţiv, tare să te poţi bizui pe el, mai avea încă sclipiri verzui pe faţă, parcă l-ar fi presărat cineva cu praf de piatră vânătă. Firişoarele negre de praf de cărbune îi intraseră adânc în porii pielii, nu mai puteau fi scoase de acolo de nicio spălătură de pe lume; acelaşi luciu de cărbune sclipea şi în ochii lui tulburi, spălăciţi de întunericul în care îşi trăise viaţa şi de straturile negre din adâncul pământului. Îşi scutură părul scurt şi făcu un gest energic cu pumnii încleştaţi, parcă ar fi dat cu târnăcopul.

— Cine a introdus pe front pedeapsa cu moartea pentru soldaţi? Kornilov! Cine, alături de Kaledin, ne sugrumă? Tot el! strigă dânsul şi continuă să vorbească repede şi pasionat: Cazaci! Fraţilor! Fraţilor! De partea cui veţi trece? Kaledin vrea ca noi să ne înecăm în sângele frăţesc! Nu! Nu! N-are să iasă după pofta lor! Îi vom strivi, Dumnezeul şi întunericul mă-sii! Pe năpârcile astea le vom arunca în mare!...

— Măi, al dracului! nu se mai putu stăpâni Hristonea. Cu gura căscată de minunare, dând din mâini şi izbucnind într-un râs zgomotos: Aşa-i, arde-i!

— Tacă-ţi gura! Măi Hristan, da' ce-i cu tine? se sperie Ivan Alexeevici. Au să te dea afară!

Lagutin, cazac din staniţa Bukanovskaia şi primul preşedinte al secţiei de cazaci de la Comitetul Executiv Central din Rusia, convocat în sesiunea a doua, îi frigea pe cazaci cu vorbele lui pline de foc, nu tocmai bine orânduite, dar care le mergeau de-a dreptul la inimă. Vorbi şi Podtiolkov, care prezida lucrările congresului, iar după el veni Şceadenko, un bărbat frumos, cu mustăţile tunse englezeşte.

— Cine-o mai fi şi ăsta? întrebă Hristonea pe Grigori, întinzându-şi mâna lată ca o greblă.

— E Şceadenko. Un comandant bolşevic.

— Dar ăla?

— E Mandelştam.

— De unde vine?

— De la Moscova.

— Da' ăştia cine îs? arătă Hristonea grupul de delegaţi la congres din Voronej.

— Măi Hristan, mai tacă-ţi gura niţel!

— Doamne Dumnezeule, doar vreau şi eu să aflu!... Ia spune-mi, ăla lungul, care şade alături de Podtiolkov, cine-o fi?

— E Krivoşlîkov, din Elanskaia, satul Gorbatov... Iar mai încolo, uite: Kudinov, Doneţkov, de la noi.

— Ia să te mai întreb... Şi ăla... nu, alălalt, ăla de la margine, cu moţ?

— Eliseev... Nu ştiu din ce staniţă.

Îndestulat cu aceste desluşiri, Hristonea tăcu, ascultându-i pe ceilalţi oratori, cu aceeaşi neslăbită atenţie, şi acoperind cel dintâi sutele de voci cu glasul lui de bas, strigând întruna: „Aşa-i".

În urma lui Stehin, un cazac bolşevic, vorbi delegatul Regimentului 44. Acesta rostea nişte fraze încâlcite şi necioplite, spunea câte un cuvânt de parcă ar fi bătut un cui şi tăcea, smârcâind din nas, dar cazacii îl ascultau cu deosebită încordare, întrerupându-l din când în când cu strigăte de aprobare. Cele rostite de dânsul se vedea că aflau un viu răsunet în sufletele lor.

— Fraţilor! Congresul nostru trebuie să treacă la treabă de nădejde în aşa fel ca să nu iasă nicio pătimire pentru popor, şi toate să se isprăvească cu bine şi cu pace! spuse el cu o voce tărăgănată şi gângavă. Glăsuiesc sus şi tare să ne lipsim de un război sângeros. Şi aşa am putrezit destul trei ani şi jumătate în tranşee şi, ca să vorbim drept, dacă ar mai trebui să ducem război, cazacii îs obosiţi...

— Asta-i adevărat!...

— Adevărul ăl mai curat!

— Nu vrem război!

— Trebuie să ne înţelegem şi cu bolşevicii şi cu Sfatul Oastei!

— În chip paşnic, nu altminterea! Ce să ne mai războim?

Podtiolkov izbi zgomotos cu pumnul în masă, şi urletele se potoliră. Mângâindu-şi bărbuţa stufoasă, delegatul Regimentului 44 continuă cu aceeaşi voce tărăgănată:

— Trebuie să ne trimitem delegaţii de la congres, să meargă la Novocerkassk şi să se roage frumos, pentru ca voluntarii şi tot felul de partizani să se care de acilea... Aşijderea şi bolşevicii n-au ce căuta la noi! Vom şti singuri cum să înfruntăm duşmanii poporului muncitor. Până una-alta n-avem nevoie de ajutorul nimănui, iar de va fi nevoie, atunci avem să-i rugăm să ne ajute...

— Astea nu-s vorbe cu socoteală!

— Aşa-i!

— Stai! Stai! De ce „aşa-i”? Da’ dacă ne vor strânge de gât – în ceasul al doisprezecelea să ceri ajutor? Nu, nu, pân’ s-or coace dudele moare baba.

— Trebuie să ne întocmim ocârmuirea noastră...

— Şade găina-n cuib, iar oul ei cloceşte în... Doamne, iartă-mă. Măi, ce căpăţâni proaste!

După delegatul Regimentului 44, răsunară vorbele pline de o înflăcărată chemare rostite de Lagutin. Fu întrerupt de mai multe ori cu strigăte. Cineva ceru să se suspende şedinţa pentru zece minute, dar, îndată ce se făcu linişte, Podtiolkov îşi zvârli jarul vorbelor în mulţimea încinsă:

— Fraţi cazaci! Pe când noi stăm şi ne sfătuim, duşmanii poporului muncitor nu dorm! Vrem şi ca lupii să fie sătui, şi oile întregi; da’ Kaledin are altă socoteală. Ne-a căzut în mâini ordinul său pentru arestarea tuturor celor ce iau parte taman la acest congres, ordin care are să fie citit chiar acum.

Citirea ordinului pentru arestarea participanţilor la congres stârni o mare frământare printre delegaţi. Se iscă o gălăgie însutit mai înverşunată decât la orice întrunire de staniţă.

— Ce să ne mai ţinem de vorbe! Trebuie să ne aşternem pe treabă!

— Li-niş-te! Sst!

— Ce mai linişte! Zi-i mai tare!

— Lobov! Lobov! Arde-i cu o vorbă!

— Să mai aşteptăm!

— Nici Kaledin nu-i un prost!

Grigori ascultă tăcut strigătele, privind la capetele şi la mâinile zvârcolite ale mulţimii de delegaţi, până când nu se mai putu stăpâni. Se ridică în vârful picioarelor, răcnind:

— Tăceţi odată, diavolilor! Ce, sunteţi la bâlci? Lăsaţi-l pe Podtiolkov să vorbească!

Ivan Alexeevici se luă la harţă cu un delegat al Regimentului 8.

Hristonea mârâia, înfruntând părerile unuia din acelaşi regiment cu el.

— Care va să zică, aici trebuie să fii cu ochii în patru? Ce-mi tot baţi capul? Ageamiu mai eşti, măi prietene! Şi blegi mai sunteţi toţi! N-o să ne ţină baierele să le dovedim singuri pe toate.

Larma de glasuri se potoli, aşa cum se lasă vântul ostenit pe un lan de grâu şi-l apleacă la pământ. Şi deodată, liniştea nehotărâtă a sălii fu

străpunsă de vocea subţire, ca de fată, a lui Krivoşlîkov:

— Jos cu Kaledin! Trăiască Comitetul militar revoluţionar căzăcesc!

Mulţimea gemu. În valul greu de glasuri ce-ţi izbea urechile se amestecară strigăte puternice, răsunătoare de aprobare. Krivoşlîkov rămase cu mâna ridicată, cu degetele tremurând ca frunzele. Îndată ce urletul asurzitor s-a împrăştiat, stingându-se, Krivoşlîkov strigă tot atât de subţirel şi de tare ca la o goană de lupi:

— Propun să alegem din mijlocul nostru Comitetul militar revoluţionar căzăcesc. Să fie însărcinat cu lupta împotriva lui Kaledin şi cu organi...

— Ha-a-a-a-a-a-a! răbufni un nou urlet, ca o explozie de obuz, făcând să cadă jos firimiturile de tencuială, desprinsă din tavan.

Începu alegerea membrilor Comitetului militar revoluţionar. O parte neînsemnată de cazaci, condusă de acelaşi delegat al Regimentului 44 şi de câţiva alţii, continuă să stăruie pentru lichidarea paşnică a conflictului cu guvernul Oastei, dar majoritatea participanţilor nu-i mai susţineau. După ce auziseră ordinul lui Kaledin cu privire la arestarea lor, cereau să se împotrivească în mod activ celor din Novocerkassk.

Grigori nu mai apucă să vadă terminarea alegerii, căci fu chemat urgent la statul-major al regimentului. La plecare, îi rugă pe Hristonea şi pe Ivan Alexeevici:

— Când s-o isprăvi, veniţi acasă la mine! Îs curios să văd cine are să iasă...

Ivan Alexeevici se întoarse noaptea târziu.

— Podtiolkov preşedinte, iar Krivoşlîkov secretar! vesti el din prag.

— Şi membrii?

— Ivan Lagutin şi Golovaciov, Minaev, Kudinov, şi încă alţi câţiva.

— Da' unde-i Hristan? întrebă Grigori.

— A plecat cu cazacii să aresteze ocârmuirea din Kamenskaia. E încins foc: dacă scuipi pe el fâsâie... E lată!

Hristonea se întoarse în zori. Pufnea pe nări, descălţându-se, şi mormăia ceva cu voce scăzută. Grigori aprinse lampa şi văzu că fruntea negricioasă a lui Hristonea este pătată de sânge şi mai are şi o zgârietură făcută de un glonte deasupra sprâncenelor.

— Cine te-a rănit? Vrei să te leg? Uite-acuma!... Stai niţel, să găsesc pansamentul!

Sări din pat, găsi vata şi tifonul.

— Nu-i nimica, s-o tămădui ea de la sine, ca rănile câinilor! mormăi Hristonea. M-a miruit comandantul cercului de recrutare. Cu revolverul.

Am intrat la el frumuşel, pe uşa cea mare, ca oaspeţii, iară dânsul a cercat să se apere. A mai rănit un cazac. Am vrut să-i scot sufletul, ca să văd cum arată un suflet de ofiţer, da' nu m-au lăsat cazacii. Că altfel, tare mi-era poftă să-l frec. L-aş fi zolit până la măduva oaselor!

9

A doua zi, din ordinul lui Kaledin, Regimentul 10 de Don sosi în Kamenskaia, pentru arestarea tuturor participanţilor la congres şi pentru dezarmarea celor mai revoluţionare dintre unităţile de cazaci.

Tocmai atunci se ţinea un miting în gară. O uriaşă mulţime de cazaci se frământa, reacţionând fiecare în chipul său la cuvântarea unui vorbitor.

Urcându-se la tribună, Podtiolkov cuvântă:

— Părinţi, fraţilor, eu nu-s înscris în niciun partid şi nu-s bolşevic. Năzuiesc doar către un singur lucru: spre dreptate, spre fericire, spre unirea frăţească a tuturor celor care muncesc, ca să nu mai fie nicio asuprire, nici chiaburi, nici burjui şi bogătani – să trăiască toată lumea slobodă şi în voie. Bolşevicii la aceasta năzuiesc, pentru asta luptă. Bolşevicii sunt muncitori, nişte oameni ai muncii ca şi noi, cazacii. Atâta numai că muncitorii bolşevici sunt mai cu scaun la cap decât noi: pe când noi eram ţinuţi în întuneric, ei, prin oraşe, au învăţat mai vârtos decât noi să priceapă viaţa aşa cum e. Ca atare, se lămureşte că sunt şi eu bolşevic, măcar că nu-s înscris în partidul bolşevicilor.

După debarcare, regimentul luă parte la miting. Oamenii din Gundorovskaia, toţi înalţi şi arătoşi, alcătuind mai mult de jumătatea regimentului, se amestecară cu cazacii din alte regimente. Şi o bruscă întorsătură nu întârzie să se producă în cugetul lor. Cazacii au răspuns printr-un „nu" hotărât la ordinul dat de comandantul regimentului, pentru a executa dispoziţia lui Kaledin. Începură să se frământe în urma unei puternice acţiuni de agitaţie, desfăşurată de cei ce ţineau partea bolşevicilor.

În acelaşi timp, Kamenskaia fu cuprinsă de o activitate febrilă, cum se întâmpla în mai toate regiunile din apropierea frontului; detaşamente de cazaci, înjghebate în pripă, erau trimise pentru ocuparea şi menţinerea gărilor; unul după altul, plecau trenurile în direcţia Zverevo-Lihaia. Unităţile îşi realegeau comandanţii. Cazacii care nu voiau război se grăbeau să plece pe ascuns. Delegaţi întârziaţi continuau să sosească din

sate şi din staniţe. Pe străzi se înteţea o neobişnuită forfotă.

La 13 ianuarie, sosi pentru tratative o delegaţie din partea guvernului Donului, compusă din preşedintele Sfatului Oastei, Agheev, şi ca membri: Svetozarov, Ulanov, Karev, Bajelov şi Voiskovoi starşina Kuşnariov.

O mulţime forfotitoare îi întâmpină la gară. Toţi fură conduşi până la clădirea oficiului de poştă şi telegraf de către o escortă de cazaci din Regimentul de gardă „Atamanski". Şedinţa membrilor Comitetului militar revoluţionar împreună cu delegaţia guvernului ţinu toată noaptea.

Din partea Comitetului militar revoluţionar se aflau de faţă şaptesprezece oameni. Răspunzând la cuvântarea lui Agheev, care învinuia Comitetul militar revoluţionar de trădarea intereselor căzăcimii şi de încheierea unei înţelegeri cu bolşevicii, Podtiolkov luă cel dintâi cuvântul, dându-i un răspuns usturător. După el vorbiră Krivoşlîkov şi Lagutin. Discursul lui Kuşnariov fu întrerupt în repetate rânduri de strigătele cazacilor înghesuiţi pe coridor. Un mitralior, vorbind în numele cazacilor revoluţionari, ceru arestarea delegaţiei.

Consfătuirea nu ajunse la niciun rezultat. Pe la două noaptea, când se lămuri limpede că nu poate fi vorba de vreun acord, a fost acceptată propunerea lui Karev, membru în Sfatul Oastei, pentru trimiterea la Novocerkassk a unei delegaţii din partea Comitetului militar revoluţionar, cu sarcina de a se hotărî definitiv problema puterii.

În urma delegaţiei guvernului Donului, care plecase la Novocerkassk, porniră într-acolo şi reprezentanţii Comitetului militar revoluţionar, în frunte cu Podtiolkov. Au fost delegaţi în unanimitate: Podtiolkov, Kudinov, Krivoşlîkov, Lagutin, Skacikov, Golovaciov şi Minaev. Ofiţerii din Regimentul „Atamanski", arestaţi în Kamenskaia, rămaseră opriţi ca ostateci.

10

Dincolo de geamul vagonului, viforniţa se juca cu fulgii de zăpadă. Troiene linse de vânt se înălţau zidite deasupra gardului menit să apere linia de înzăpezire şi, până una-alta, pe jumătate zburat de viscol. Crestele nămeţilor erau împestriţate de ciudatele desene lăsate de ghearele păsărilor.

Haltele, stâlpii de telegraf şi toată stepa cea fără de sfârşit, sinistră în monotona ei întindere, fugeau şi rămâneau la miazănoapte, în urma

trenului.

Podtiolkov, într-o scurtă nouă de piele, şedea la geam. În faţa lui, rezemat cu coatele de o măsuţă, privea afară Krivoşlîkov, cu umerii înguşti şi cu trupul costeliv de adolescent. Îngrijorarea şi aşteptarea se citeau în ochii lui senini de copil. Lagutin îşi pieptăna bărbuţa blondă şi rară. Minaev, un cazac zdravăn, nu-şi găsea astâmpăr pe bancă, încălzindu-şi mâinile la ţeava caloriferului.

Lungiţi pe banchetele de sus, Golovaciov şi Skacikov discutau ceva în şoaptă.

Aerul din vagon nu era prea cald şi duhnea a fum de mahorcă. Mergând spre Novocerkassk, membrii delegaţiei nu se prea simţeau în apele lor. Vorba tânjea într-o atmosferă de lâncezeală plicticoasă şi apăsătoare. Trecură de gara Lihaia. Podtiolkov glăsui deodată, rostind gândul tuturor:

— N-are să iasă nicio treabă! Nu văd cum s-ar putea să ne înţelegem...

— Umblăm pe drumuri de pomană, întări Lagutin.

O tăcere îndelungă se înstăpâni din nou în vagon. Podtiolkov îşi mişca în răstimpuri egale palma, ca şi cum ar fi trecut o suveică prin ochiurile unui năvod. Din când în când, se uita la luciul mat al scurtei sale de piele, admirând-o.

Se apropiau de Novocerkassk. Minaev privi pe hartă la Donul care ocolea oraşul în cotituri întortocheate şi începu să povestească cu voce înceată:

— Pe vremuri, când cazacii îşi isprăveau anii de oaste la Regimentul „Atamanski", începeau să se pregătească de plecare la casele lor... Îşi făceau cuferele, îşi strângeau avutul şi caii şi se urcau în tren. Trenul pornea şi, uite, lângă Voronej, acolo unde linia trece Donul pentru prima oară, mecanicul care conducea trenul îl frâna încet, cât se poate mai încet: ştia el ce va să fie! Îndată ce trenul intra pe pod, începea minunăţia: cazacii strigau, cuprinşi parcă de turbare: „Donul! Donul nostru! Donul, Donul liniştit! Tăicuţul nostru iubit, drag! Ura-a-a!" şi aruncau pe ferestre afară, chiar de pe pod peste parapetele de fier, şepci, mantale vechi, năzdragi, feţe de pernă, cămăşi şi tot ce le cădea sub mână. Pe toate le dăruiau Donului, când se întorceau de la oaste. Te uitai în jos, şi se vedeau şepcile albastre – culoarea Regimentului „Atamanski" – plutind pe apă, ca nişte lebede ori ca nişte fiori. Şi datina aceasta nu se pierdea, din cele mai vechi timpuri...

Încetinindu-şi mersul, trenul se opri. Cazacii se sculară în picioare. Punându-şi centura peste manta, Krivoşlîkov schiţă un zâmbet forţat:

— Iată-ne ajunşi!

— De ce nu vin ăia cu pâinea şi sarea? încercă să glumească Skacikov.

Fără să bată la uşă, un esaul înalt şi semeţ intră în vagon, cercetă membrii delegaţiei cu ochii iscoditori şi duşmănoşi, rostind cu o apăsată asprime:

— Sunt însărcinat să vă însoţesc. Fiţi buni, domnilor bolşevici, şi părăsiţi în grabă vagonul! Nu garantez pentru purtarea mulţimii şi... pentru siguranţa voastră.

Ochii săi se opriră mai îndelung asupra lui Podtiolkov, mai bine zis asupra scurtei sale ofiţereşti; cu o duşmănie în glas, pe care n-o mai ascundea, strigă poruncitor:

— Daţi-vă jos din vagon, mai repede!

— Iată-i pe ticăloşii, pe trădătorii căzăcimii! exclamă un ofiţer cu mustăţile lungi, de pe peronul înţesat de lume.

Podtiolkov se îngălbeni la faţă şi-i aruncă lui Krivoşlîkov o privire piezişă şi cam încurcată. Krivoşlîkov ieşi în urmă, şoptind cu un zâmbet:

— „*Din larmă-o desprinde-aprobare nu-n murmurul laudei*, *dulce*, *în răcnetul urii barbare*".[57] Auzi, Feodor?

Podtiolkov zâmbi şi el, deşi nu auzise sfârşitul frazei.

Fură însoţiţi de o puternică escortă formată din ofiţeri. Mulţimea care îi petrecea până la clădirea administraţiei de ţinut turba de mânie, setoasă de omor fără judecată. Nu numai ofiţerii şi iuncherii, ci şi nişte cazaci, câteva femei bine îmbrăcate şi şcolarii se întreceau în strigăte îndârjite, batjocorind şi afurisind delegaţii.

— Cum îi puteţi lăsa să facă o porcărie ca asta? întrebă cu indignare Lagutin, adresându-se unuia dintre ofiţerii care îi însoţeau.

Măsurându-l cu ochii plini de ură, acesta şopti:

— Mulţumeşte lui Dumnezeu că rămâi cu viaţa! Dacă ai fi în puterea mea, mitocane, te-aş... Huo, scârnă!

Îl opri alt ofiţer, ceva mai tânăr, care îl dojeni cu privirea.

— Bine-am mai nimerit-o! izbuti Skacikov să-i şoptească lui Golovaciov, prinzând o clipă prielnică.

— Parcă ne-ar duce la moarte...

Sala administraţiei de ţinut era neîncăpătoare pentru mulţimea adunată. În timp ce delegaţii se aşezau de o parte a mesei, urmând

---

[57] Citat din *Ferice-i poetul de treabă* de Nekrasov. Opere alese, vol. I, Ed. Cartea Rusă, 1955, în româneşte de Miron Radu Paraschivescu.

indicaţiile unui sotnic grijuliu, veniră şi membrii guvernului.

Însoţit de Bogaevski, Kaledin, puţin adus din spate, trecu cu pasul său sigur, ca de lup, apăsat pe toată talpa. Îşi împinse scaunul la o parte, îşi puse pe masă şapca cu cocarda albă de ofiţer, îşi potrivi părul cu mişcări liniştite şi, încheindu-şi cu mâna stângă nasturele de la buzunarul de jos al vestonului englezesc, se aplecă uşor spre Bogaevski, care îi spunea ceva. Toate mişcările sale erau pline de o forţă matură, greoaie, sigură de sine; astfel se ţin de obicei oamenii care au avut puterea şi care şi-au format în cursul anilor o ţinută a lor, deosebită de ţinuta altora, o manieră specială de a înălţa capul, un mers propriu. Avea multă asemănare cu Podtiolkov. În schimb, Bogaevski, care se estompa alături de impunătorul Kaledin, părea mai puţin arătos şi mai copleşit de tratativele care trebuiau să aibă loc.

Bogaevski spunea ceva, abia mişcându-şi buzele sub streaşina mustăţilor blonde şi pleoştite; ochii săi iuţi, piezişi, sclipeau prin sticlele *pince-nez*-ului. Nervozitatea sa se vădea şi în gestul cu care-şi potrivea gulerul, în mişcările repezi, fugitive, cu care-şi atingea linia bărbiei proeminente, mişcându-şi sprâncenele largi ca nişte aripi.

Alături de Kaledin, care şedea în centru, se aşezară de o parte şi de alta membrii guvernului Oastei. Unii dintre ei fuseseră la Kamenskaia; aceştia erau Karev, Svetozarov, Ulanov şi Agheev; ceva mai în fund, luară loc Elatonţev, Melnikov, Bosse, Şoşnikov şi Poleakov.

Podtiolkov îl auzi pe Mitrofan Bogaevski spunând ceva cu jumătate de voce lui Kaledin. Acesta, încruntându-şi ochii, aruncă o scurtă privire la Podtiolkov, care luase loc drept în faţa sa, şi anunţă:

— Cred că putem începe!

Podtiolkov zâmbi şi expuse, cu o voce clară, scopurile cu care a venit delegaţia. Krivoşlîkov întinse peste masă textul unui ultimatum, redactat de Comitetul militar revoluţionar, dar Kaledin, dând hârtia la o parte cu o mişcare a mâinii albe, rosti ferm:

— N-are niciun rost să pierdem timpul, silind fiecare membru din guvern să studieze personal acest document. Vă rog să-i daţi citire cu glas tare! Îl vom discuta mai pe urmă...

— Citeşte! porunci Podtiolkov.

Se ţinea cu demnitate, dar – la fel ca toţi membrii delegaţiei – nu se simţea tocmai sigur. Krivoşlîkov se ridică, vocea lui sonoră, ca de fată, dar lipsită de tărie, răsună deasupra mulţimii din sală:

— „*Cu începere de la 10 ianuarie 1918, în Ţinutul Oastei Donului, toată puterea asupra unităţilor armate şi asupra conducerii operaţiunilor militare trece de la marele ataman în mâinile Comitetului militar revoluţionar al cazacilor de la Don.*

Toate detaşamentele care acţionează contra trupelor revoluţionare vor fi rechemate pe data de 15 ianuarie crt. şi se vor dezarma, la fel şi formaţiunile de voluntari, şcolile de iuncheri şi de ofiţeri cu curs redus. Toate persoanele care fac parte din aceste organizaţii urmează a fi trimise de pe teritoriul Ţinutului Donului în locurile lor de domiciliu, dacă n-au locuit înainte în Ţinutul Donului.

Notă. *Armele, muniţia şi echipamentul urmează a fi predate comisarului Comitetului militar revoluţionar.*

Autorizaţiile pentru plecarea din Novocerkassk se eliberează de către comisarul Comitetului militar revoluţionar.

Oraşul Novocerkassk urmează a fi ocupat de regimentele de cazaci, stabilite de Comitetul militar revoluţionar.

Membrii Sfatului Oastei se declară desărcinaţi de împuternicirile lor, pe data de 15 ianuarie crt.

Se va retrage de la minele şi uzinele Ţinutului Donului toată poliţia pusă acolo de guvernul Oastei.

Se va anunţa în tot Ţinutul Donului, prin staniţe şi prin sate, că guvernul Donului îşi declină de bunăvoie împuternicirile, cu scopul de a evita vărsarea de sânge, şi că puterea va trece imediat în mâinile Comitetului militar revoluţionar căzăcesc al Ţinutului, până la formarea organului permanent al puterii clasei muncitoare în Ţinut, aparţinând întregii populaţii."

Îndată ce Krivoşlîkov termină, Kaledin întrebă cu voce tare:

— Ce unităţi v-au împuternicit?

După un schimb de priviri cu Krivoşlîkov, Podtiolkov începu să enumere, ca pentru sine:

— Regimentul de gardă „Atamanski", Regimentul de gardă căzăcesc, bateria 6-a, Regimentul 44, bateria 32-a, sotnia 14-a independentă...

La fiecare unitate îşi îndoia câte un deget de la mâna stângă; şoapte şi râsete batjocoritoare se auziră prin sală. Încruntându-se, Podtiolkov îşi aşternu pe masă mâinile acoperite de păr roşcat şi continuă cu vocea ridicată:

— Regimentul 28, bateria 28-a, bateria 12-a, Regimentul 12...

— ... Regimentul 29... îi suflă încet Lagutin.

— ... Regimentul 29, continui Podtiolkov, cu glasul mai sigur şi mai tare, bateria 13-a, detaşamentul local din Kamenskaia, Regimentul 10, Regimentul 27, batalionul 2 pedestru, Regimentul 2 de rezervă, Regimentul 8, Regimentul 14.

După mai multe întrebări fără importanţă şi în urma unui scurt schimb de păreri, Kaledin se aplecă mult peste masă şi, pironindu-l pe Podtiolkov, îl întrebă:

— Dumneavoastră recunoaşteţi puterea Consiliului Comisarilor Poporului?

Podtiolkov goli până la fund un pahar cu apă, puse carafa pe farfurie, îşi şterse mustăţile cu mâneca şi răspunse îndoielnic:

— La această întrebare poate răspunde numai poporul întreg.

Interveni Krivoşlîkov, care se temea ca nu cumva Podtiolkov, cam naiv din fire, să scape vreo vorbă de prisos:

— Cazacii nu pot admite un organ în care să figureze reprezentanţii „Partidului libertăţii poporului"[58]. Suntem cazaci, şi conducerea trebuie să fie a noastră, a cazacilor.

— Cum trebuie să vă înţelegem, dacă în fruntea Consiliului stau Nahamkes şi alţii de teapa lui?

— Rusia le-a dat încredere, avem deci încredere şi noi!

— Şi veţi avea relaţii cu dânşii?

— Da!

Podtiolkov scoase un mormăit de încuviinţare, susţinând cuvintele lui Krivoşlîkov:

— Noi nu ţinem seamă de persoane, ci de idei.

Unul din membrii guvernului Donului întrebă naiv:

— Dar Consiliul Comisarilor Poporului acţionează spre binele poporului?

Podtiolkov îi răspunse cu o privire iscoditoare. Nu mai rosti nimic, zâmbi, întinse mâna spre carafă, îşi turnă apă şi bău cu lăcomie. Îl chinuia setea şi încerca parcă să stingă cu apă limpede un foc mare ce-i ardea în suflet.

Kaledin bătu toba în masă cu vârful degetelor, punând întrebări iscoditoare:

— Ce poate fi comun între voi şi bolşevici?

---

[58] Aşa se numea partidul contrarevoluţionar al cadeţilor (n. ed. ruse).

— Vrem să introducem la noi, în Ţinutul Donului, puterea căzăcească autonomă.

— Da, însă ştiţi probabil că la patru februarie se convoacă Sfatul Oastei. Membrii lui vor fi realeşi... Consimţiţi să se facă un control reciproc?

— Nu! Podtiolkov îşi ridică privirea plecată în jos şi răspunse ferm: Dacă veţi fi în minoritate, noi avem să vă dictăm voinţa noastră.

— Dar aceasta se cheamă silnicie!

— Da.

Mutându-şi privirea de la Podtiolkov la Krivoşlîkov, Mitrofan Bogaevski întrebă:

— Dumneavoastră recunoaşteţi Sfatul Oastei?

— Într-o oarecare măsură! spuse Podtiolkov, strângând din umerii săi neobişnuit de largi. Comitetul militar revoluţionar al ţinutului va convoca un congres al reprezentanţilor populaţiei. El îşi va ţine lucrările sub controlul tuturor unităţilor militare. Iar dacă congresul nu ne va satisface, noi nu-l vom recunoaşte.

Kaledin îşi ridică sprâncenele:

— Dar cine va fi judecător?

— Poporul!

Cu un gest mândru, Podtiolkov îşi dădu capul pe spate şi se rezemă de speteaza scaunului sculptat, în haina sa care-şi scârţâi pielea nouă.

După o scurtă întrerupere, vorbi Kaledin. Orice vuiet se stinse. În liniştea sălii răsună răspicat glasul marelui ataman, cu note joase, de un timbru rece, ca o zi de toamnă:

— Guvernul nu-şi poate declina împuternicirile la cererea Comitetului militar revoluţionar al ţinutului. Acest guvern a fost ales de toată populaţia din Ţinutul Donului. Şi numai ea ne poate cere să ne declinăm împuternicirile – ea, iar nu numai anumite unităţi de trupe. Sub influenţa propagandei criminale ce se face de către bolşevici, care tind să impună ţinutului regimul lor, voi, cereţi să vi se predea puterea... Sunteţi o unealtă oarbă în mâinile bolşevicilor. Îndepliniţi voinţa unor oameni în solda germanilor, fără să vă daţi seama de uriaşa răspundere pe care v-o asumaţi în faţa întregii căzăcimi. Vă sfătuiesc să vă răzgândiţi, deoarece voi aduceţi ţinutului nostru nemaipomenite nenorociri, păşind pe calea rupturii cu guvernul, care reprezintă voinţa întregii populaţii. Eu nu mă cramponez de putere. Marele Sfat al Oastei va fi convocat, şi el va conduce destinele ţinutului. Până la convocare, însă, am datoria să rămân la postul meu. Pentru cea din urmă oară, vă sfătuiesc să vă răzgândiţi!

După el, luară cuvântul membrii guvernului, din partea cazacilor şi a elementelor necăzăceşti. Socialistul-revoluţionar Bosse revărsă peste capetele membrilor Comitetului militar revoluţionar un lung discurs, plin de îndemnuri dulcege.

Lagutin îl întrerupse cu un strigăt:

— Iată pretenţia noastră: să predaţi puterea Comitetului militar revoluţionar! N-aveţi nimic de aşteptat, o dată ce guvernul ţinutului este pentru dezlegarea paşnică a chestiunii...

Bogaevski zâmbi:

— Prin urmare?

— ... Trebuie să se proclame imediat trecerea puterii în mâinile Comitetului revoluţionar. Nu se poate aştepta, încă două săptămâni şi jumătate, până când se va aduna Sfatul vostru! Chiar şi fără aceasta, poporul fierbe intr-o cruntă îndârjire.

Karev bolborosi o cuvântare lungă şi goală; iar Svetozarov se silea să pună la cale un compromis irealizabil.

Podtiolkov îi asculta cu o mânie crescândă. Se uită în fugă la feţele tovarăşilor săi şi observă că Lagutin se încruntase şi se făcuse galben la faţă; Krivoşlîkov nu-şi ridica privirea de la masă, iar Golovaciov zvâcnea să spună ceva. Krivoşlîkov mai lăsă să se scurgă câteva clipe, apoi şopti încetişor:

— Vorbeşte!

Podtiolkov parcă atâta aşteptase. Repezindu-şi scaunul la o parte, începu să glăsuiască încordat, bâlbâind de emoţie. Căutând cuvinte de convingere, mari şi nimicitoare.

— Ceea ce spuneţi nu-i drept! Dacă guvernul Oastei ar avea încrederea oamenilor, m-aş lăsa cu dragă inimă de pretenţiile mele; dar poporul nu crede în el. Nu noi începem războiul civil, ci voi, chiar voi! De ce aţi adăpostit pe pământul căzăcesc tot soiul de generali fugari? Tocmai din această pricină bolşevicii vin cu războiul peste Donul nostru liniştit... N-am să mă supun vouă! Nu mă las! Mai întâi va trebui să treceţi peste cadavrul meu! Noi vă aruncăm în faţă numai fapte. Nu cred că guvernul Oastei mai poate salva Ţinutul Donului. Ce măsuri se iau faţă de unităţile care nu primesc să vi se supună? Aha, va să zică, aşa este! De ce vă asmuţiţi voluntarii împotriva minerilor? Semănaţi dihonia peste tot! Spuneţi-mi: cine pune mâna-n foc că guvernul Ţinutului Oastei va înlătura războiul civil?... Nici n-aveţi ce răspunde. Iar poporul şi cazacii veniţi de pe front sunt alături de noi!

În sală izbucniră râsete, asemenea unui vânt năvalnic; se auziră strigăte de indignare împotriva lui Podtiolkov. El îşi întoarse spre sală faţa încinsă şi stacojie, răcnind, fără să-şi mai ascundă ura clocotitoare:

— Râdeţi voi acum, dar aveţi să plângeţi mai pe urmă! Şi se întoarse spre Kaledin, străpungându-l cu gloanţele ochilor: Cerem cu tărie să ni se predea puterea nouă, reprezentanţilor poporului muncitor, şi să fie înlăturaţi toţi burjuii şi Armata de voluntari... Iar guvernul de astăzi trebuie să plece şi el!

Cu o mişcare obosită, Kaledin îşi înclină fruntea:

— N-am de gând să plec nicăieri din Novocerkassk şi nici n-am să plec.

După o scurtă întrerupere, şedinţa se deschise din nou, cu discursul înflăcărat al lui Melnikov:

— Detaşamentele Gărzilor Roşii se năpustesc în Ţinutul Donului, pentru a distruge căzăcimea! După ce au făcut să piară Rusia, prin orânduiala lor nebunească, vor să aducă la pieire acum şi ţinutul nostru. Istoria nu cunoaşte niciun caz în care o mână de impostori şi de derbedei să conducă o ţară în chip inteligent şi spre binele poporului. Rusia se va dezmetici şi-i va azvârli afară pe toţi „otrepievii"[59] ăştia! Iar voi, cei orbiţi de nebunia altora, vreţi să smulgeţi puterea din mâinile noastre, ca să le deschideţi bolşevicilor porţile? Nu!

— Cedaţi Comitetului revoluţionar puterea, şi bolşevicii îşi vor înceta înaintarea... ripostă Podtiolkov.

Cu încuviinţarea lui Kaledin, ieşi din rândurile mulţimii podesaulul Şein, de patru ori decorat cu ordinul „Sfântul Gheorghe" şi ajuns la gradul său din simplu cazac. Îşi trase cutele bluzei, ca şi cum ar fi fost înainte de o inspecţie, şi izbucni:

— La ce bun să-i mai ascultăm, cazaci? strigă el cu voce ridicată, poruncitoare, despicând aerul cu mâna. N-avem acelaşi drum cu bolşevicii! Numai trădătorii Donului şi ai căzăcimii pot să vorbească despre predarea puterii în mâinile Sovietelor şi să cheme cazacii pentru a merge împreună cu bolşevicii. Şi, adresându-se direct lui Podtiolkov, spre care arăta cu mâna, strigă, frământându-şi trupul: Îţi închipui, oare, Podtiolkov, că dumneata, un cazac fără şcoală şi fără creştere, vei fi urmat de tot Ţinutul Donului? Chiar dacă va merge cineva, apoi va fi o gloată de

---

[59] Omul-marionetă al nobilimii poloneze, Grigori Otrepiev, un călugăr aventurier, a izbutit să ocupe pentru scurtă vreme (în 1605) tronul Rusiei, dându-se drept Dmitri, fiul ţarului Ivan IV. A fost omorât de boieri.

cazaci smintiţi, care şi-au pierdut rostul caselor! Dar, frăţioare, chiar şi aceştia se vor dezmetici până la sfârşit şi atunci te vor spânzura!

Printre cei din sală se învălură o mişcare de capete, ca talgerele de floarea-soarelui atunci când cutreieră un vânt prin lanuri; o larmă de glasuri aprobă spusele lui Şein, care se aşezase la loc. Un ofiţer înalt, cu o scurtă încreţită şi cu epoleţi de ofiţer superior de cazaci, îl bătea pe umăr, arătându-i astfel încântarea sa. Un grup de ofiţeri se îmbulzi în juru-i, iar o voce isterică de femeie ţipa înduioşată:

— Mulţumesc, Şein! Îţi mulţumesc!

— Bravo, esaule Şein! Bravissimo! zbieră cocoşeşte un licean, spectator credincios din galerie, silindu-se să-şi îngroaşe vocea şi miluindu-l pe podesaulul Şein cu un grad în plus.

Oratorii de meserie şi retorii guvernului Donului mai vorbiră astfel îndelung, în nădejdea să-i momească pe cazacii membri ai Comitetului revoluţionar care luase fiinţă la Kamenskaia. Aerul din sală era îmbâcsit de fumul vânăt şi înăbuşitor. Afară, soarele îşi isprăvea calea zilnică. Argintate de promoroacă, crenguţele de brad se lipeau de geamuri. Oamenii care şedeau pe pervazurile ferestrelor auzeau dangătul de seară al clopotelor şi vuietul vântului prin care răzbătea fluieratul răguşit de locomotive.

În cele din urmă, Lagutin nu se mai stăpâni şi, întrerupând pe unul din oratorii guvernului, se adresă lui Kaledin:

— Luaţi o hotărâre! E vremea să isprăvim!

Bogaevski îl dojeni cu vocea surdă:

— Nu te enerva, Lagutin! Bea mai bine niţică apă... Pentru capetele de familie şi cei ameninţaţi de dambla, e primejdios să se enerveze. Şi-apoi, nu se cade să întrerupi oratorii; doar nu ne aflăm aici la niciun fel de Soviet de deputaţi!

Lagutin răspunse şi el cu o vorbă tăioasă, dar atenţia tuturor fu atrasă din nou de Kaledin. Acesta îşi continua jocul politic, cu aceeaşi siguranţă ca la început, izbindu-se mereu de blindajul ţărănesc şi simplu al replicilor lui Podtiolkov.

— Spuneaţi că dacă vom ceda puterea, atunci bolşevicii îşi vor înceta înaintarea în Ţinutul Donului... Asta o credeţi voi! Noi nu ştim însă cum vor proceda bolşevicii, o dată veniţi în Ţinutul Donului!

— Comitetul este sigur că bolşevicii vor confirma cele ce v-am spus. Faceţi o încercare: cedaţi-ne puterea, goniţi-i din Ţinutul Donului pe voluntari, şi veţi vedea că bolşevicii vor înceta războiul!

Peste câteva clipe, Kaledin se ridică în picioare. De fapt, răspunsul său fusese pregătit dinainte: Cerneţov primise ordinul pentru concentrarea detaşamentului, ca să înainteze asupra gării Lihaia. Totuşi, căutând să câştige timp, Kaledin încheie consfătuirea printr-o încercare de amânare:

— Guvernul Donului va lua în discuţie cele propuse de Comitetul revoluţionar şi mâine, la orele 10 dimineaţa, îi va răspunde în scris.

11

Răspunsul guvernului Donului, care fusese înmânat delegaţiei Comitetului revoluţionar în dimineaţa zilei următoare, glăsuia:

„*Guvernul Ţinutului Oastei Donului, în urma discutării revendicărilor Comitetului militar revoluţionar căzăcesc, prezentate de către o delegaţie a comitetului, în numele Regimentului „Atamanski", al Regimentului de gardă cazac, al Regimentelor 44, 28, 29, al subunităţilor din Regimentele 10, 27, 23, 8, 2 de rezervă şi 43, al sotniei a 14-a independentă, al bateriilor 6 de gardă, 32, 28, 12 şi 13, al batalionului 2 pedestru şi al detaşamentului local de la Kamenskaia, declară că guvernul reprezintă întreaga populaţie căzăcească a ţinutului. Fiind ales de populaţie, guvernul nu are dreptul să-şi decline împuternicirile până la convocarea noului Sfat al Ţinutului Oastei.*

Guvernul Ţinutului Oastei Donului a socotit necesar să dizolve vechiul Sfat şi să facă alegeri noi de deputaţi, atât din partea staniţelor, cât şi din partea unităţilor militare. În noua lui componenţă, Sfatul liber ales (cu libertatea deplină a propagandei) de către toată populaţia căzăcească, pe baza votului direct, egal şi secret, se va întruni în oraşul Novocerkassk, în ziua de 4 februarie stil vechi a anului curent, în acelaşi timp cu congresul delegaţilor întregii populaţii necăzăceşti. Numai Sfatul, organul legal restabilit de revoluţie şi reprezentând populaţia căzăcească a ţinutului, are dreptul să demită guvernul ţinutului şi să aleagă unul nou. Sfatul acesta va discuta totodată şi chestiunile relative la conducerea unităţilor militare şi la menţinerea sau dizolvarea formaţiunilor de voluntari care apără

puterea. În ceea ce priveşte organizarea şi activitatea Armatei de voluntari, guvernul unit a fi luat hotărârea în sensul extinderii controlului guvernului asupra lor, cu participarea Comitetului militar al ţinutului.

În chestiunea rechemării poliţiei din regiunea minieră, care ar fi fost pusă acolo de către guvernul Oastei, guvernul declară că problema poliţiei va fi supusă soluţionării de către Sfat, tot la 4 februarie crt.

Guvernul declară că numai populaţia locală poate lua parte la organizarea vieţii ţinutului şi, în consecinţă, îndeplinind voinţa Sfatului, crede necesar să lupte pe toate căile împotriva pătrunderii în ţinut a detaşamentelor înarmate de bolşevici, care tind să-i impună ţinutului regimul lor. Populaţia, şi numai ea singură, trebuie să-şi organizeze viaţa.

Guvernul nu vrea război civil; el depune toate eforturile să soluţioneze totul în mod paşnic, în care scop propune Comitetului militar revoluţionar să ia parte la trimiterea unei delegaţii la detaşamentele bolşevice.

Guvernul consideră că, dacă detaşamentele străine de ţinut nu vor pătrunde în hotarele lui, războiul civil nu va avea loc, întrucât guvernul apără numai Ţinutul Donului, nu întreprinde niciun fel de acţiuni ofensive, nu-şi impune voinţa în restul Rusiei şi, în consecinţă, nu vrea ca cineva străin să-şi impună voinţa în Ţinutul Donului.

Guvernul asigură libertatea deplină a alegerilor în staniţe şi în unităţile militare, fiecare cetăţean având posibilitatea să facă propagandă şi să-şi susţină punctul de vedere în alegerile pentru Sfatul Oastei.

Pentru cercetarea nevoilor cazacilor, urmează a fi numite imediat, în toate diviziile, comisii de reprezentanţi ai unităţilor.

Guvernul Oastei Donului invită toate unităţile care şi-au trimis delegaţii în Comitetul militar revoluţionar, să-şi reia activitatea normală pentru apărarea Ţinutului Donului.

Guvernul Oastei nu admite nici măcar ipoteza ca unităţile proprii ale Ţinutului Donului să pornească împotriva guvernului şi să dezlănţuie astfel războiul civil pe Donul liniştit.

Comitetul militar revoluţionar trebuie să fie dizolvat de către unităţile care l-au ales, iar în schimb, toate Unităţile trebuie să-şi

trimită delegaţii în Comitetul militar existent al ţinutului, care reprezintă toate unităţile militare din ţinut.

Guvernul Oastei cere ca toate persoanele arestate de către Comitetul militar revoluţionar să fie puse imediat în libertate, iar administraţia să fie repusă în exerciţiul funcţiunilor ei, pentru restabilirea vieţii normale în ţinut.

Fiind reprezentant al unei părţi neînsemnate din unităţile de cazaci, Comitetul militar revoluţionar n-are dreptul să prezinte revendicări în numele tuturor unităţilor şi, cu atât mai puţin, din partea căzăcimii întregi.

Guvernul Oastei consideră cu totul inadmisibile relaţiile comitetului cu Consiliul Comisarilor Poporului, precum şi folosirea vreunui ajutor bănesc din partea acestuia din urmă, deoarece lucrul acesta ar echivala cu extinderea puterii Consiliului Comisarilor Poporului asupra Ţinutului Donului; or, Sfatul căzăcesc şi congresul populaţiei necăzăceşti din tot ţinutul au declarat puterea Sovietelor drept inacceptabilă, aşa cum au făcut-o şi Ucraina, Siberia, Caucazul şi toate ţinuturile oştilor de cazaci, fără nicio excepţie.

Preşedintele guvernului Oastei,
locţiitorul Marelui ataman
M. BOGAEVSKI
Membrii guvernului Oastei Donului
ELATONŢEV, POLEAKOV, MELNIKOV"

Printre delegaţii trimişi la Taganrog de către guvernul Donului pentru tratative cu reprezentanţii Puterii sovietice, plecară şi membrii Comitetului revoluţionar din Kamenskaia: Lagutin şi Skacikov. Podtiolkov şi ceilalţi fură opriţi în mod provizoriu în Novocerkassk; între timp, detaşamentul lui Cerneţov, numărând câteva sute de baionete, întărit cu o baterie grea montată pe platforme de cale ferată şi cu două tunuri de câmp, ocupă gările Zverevo şi Lihaia printr-o incursiune îndrăzneaţă şi, lăsând acolo un cordon de protecţie dintr-o companie cu două tunuri, porni cu forţele principale la ofensiva asupra staniţei Kamenskaia. Înfrângând rezistenţa unităţilor căzăceşti revoluţionare de lângă halta Severnîi Doneţ, Cerneţov ocupă la 17 ianuarie Kamenskaia. Peste câteva ore însă, veni ştirea că detaşamentele de Gardă Roşie ale lui Sablin au

respins compania lăsată de Cerneţov, ocupând mai întâi Zverevo, apoi Lihaia. Cerneţov se repezi într-acolo, dădu peste cap detaşamentul 3 Moscova printr-un atac frontal, pricinui pierderi însemnate detaşamentului din Harkov şi-i respinse pe poziţia de plecare pe membrii Gărzii Roşii, care se retrăgeau în panică.

După ce a restabilit astfel situaţia în sectorul Lihaia, Cerneţov, care preluase iniţiativa, se întoarse în Kamenskaia. La 19 ianuarie, primi întăriri din Novocerkassk. A doua zi, luă hotărârea să înainteze asupra staniţei Glubokaia.

În urma propunerii sotnicului Linkov, consiliul militar luă decizia de a ocupa Glubokaia printr-o manevră de învăluire. Cerneţov se temea să înainteze de-a lungul liniei ferate, deoarece se aştepta la o rezistenţă îndârjită din partea trupelor Comitetului revoluţionar din Kamenskaia şi a detaşamentelor de Gărzi Roşii venite în ajutorul lor din Certkovo.

Noaptea începu o manevră de întoarcere pe mare adâncime. Coloana era condusă de însuşi Cerneţov.

Mijea de ziuă când ajunseră în apropiere de Glubokaia. Trupele se desfăşurară cu o precizie desăvârşită, şi se răspândiră în tăgători. Dând ultimele dispoziţiuni, Cerneţov descălecă şi, dezmorţindu-şi picioarele înţepenite, ordonă cu voce şuierătoare comandantului unei companii:

— Fără jenă, esaule!... M-ai înţeles?

Se plimbă câţiva paşi, făcând să scârţâie pojghiţa zăpezii întărite, şi îşi dădu la o parte căciula brumărie de astrahan, frecându-şi cu mănuşa urechea trandafirie. Insomnia îi ofilea cu cearcăne vinete ochii limpezi şi îndrăzneţi; buzele se contractau de frig. Pe mustăţile tunse scurt se topea un pufuşor alb de promoroacă.

După ce se încălzi puţin, sări pe cal, îşi potrivi cutele scurtei de blană şi, luând dârlogii de pe oblânc, îşi porni calul de Don, roşcat şi cu o pată albă în frunte, apoi schiţă un zâmbet ferm şi încrezut:

— Să începem!

12

În ajunul congresului cazacilor veniţi de pe front, ţinut în Kamenskaia, podesaulul Izvarin dezertase din regiment. În preajma plecării, fusese la Grigori şi-i vorbise cu vagi aluzii la hotărârea sa.

— În condiţiile de azi, greu e să faci serviciul la regiment. Cazacii se

frământă între două extreme: bolşevicii şi regimul monarhic din trecut. Nimeni nu vrea să susţină guvernul lui Kaledin, poate chiar din pricină că el se vâră peste tot cu principiul său de egalitate, ca prostul pe care nu-l scoţi din ale lui. Noi avem însă nevoie de un om energic, plin de voinţă şi care să se simtă în stare să-i pună la locul lor pe cei străini de ţinut... Totuşi, sunt de părere că în momentul de faţă este mai bine să fie susţinut Kaledin, ca să nu pierdem totul. Făcu o pauză, îşi aprinse o ţigară şi întrebă:

— Mi se pare că tu... ai trecut la credinţa roşie?

— Aproape! încuviinţă Grigori.

— Eşti sincer sau, la fel ca Golubov, mizezi pe popularitatea în rândurile cazacilor?

— N-am nevoie de popularitate... Caut o ieşire.

— Ai ajuns la impas, şi n-ai dat de nicio ieşire.

— Rămâne de văzut...

— Mă tem, Grigori, că ne vom întâlni duşmani...

— Pe câmpul de luptă nu se ţine seama de prietenie, Efim Ivanîci! zâmbi Grigori.

Izvarin plecă după puţină vreme; iar a doua zi dimineaţa, dispăru fără urmă.

În ziua congresului, un cazac din Regimentul de gardă „Atamanski", de fel din satul Lebeaji, staniţa Vioşenskaia, trecu pe la Grigori. Acesta îşi curăţa revolverul şi-l ungea cu ulei. Cazacul nu zăbovi prea mult, şi abia în clipa plecării rosti în treacăt, deşi venise de fapt numai cu acest gând (ştia că Listniţki, fost ofiţer în Regimentul „Atamanski", îi luase muierea lui Grigori, şi acum, întâlnindu-l din întâmplare în gară, socotea de datoria lui să-l prevină):

— Ştii, Grigori Panteleevici, ţi-am văzut în gară prietenul.

— Pe care?

— Pe Listniţki. Îl cunoşti?

— Când l-ai văzut? întrebă Grigori, tresărind.

— Acum vreun ceas.

Grigori se aşează jos. Vechea obidă îi încleştă inima într-o muşcătură de dulău ciobănesc. Nu mai simţea cu aceeaşi tărie ura faţă de duşmanul de odinioară, dar ştia că dacă se va întâlni cu el, acum, în împrejurările războiului civil ce se pornise, între dânşii va fi o luptă pe viaţă şi pe moarte. Auzind pe neaşteptate despre Listniţki, înţelese că rana cea veche nu se tămăduise, durerea nu se ogoise după atâta vreme: o vorbă

aruncată a fost de ajuns ca să înceapă a sângera iarăşi. Cu ce bucurie s-ar fi răzbunat Grigori pentru trecut, fiindcă viaţa sa se veştejise din pricina acestui om blestemat, şi în locul fericirii pline de voioşia de altădată, rămăsese în el dorul chinuitor, flămând, şi o lâncezeală apăsătoare.

Tăcu o clipă, aşteptând să-i fugă searbăda roşeaţă din obraji, apoi întrebă:

— Nu ştii, a venit să rămână aici?

— Nu cred! Părea că merge la Novocerkassk.

— Aha!...

Cazacul mai vorbi despre congres, despre noutăţile din regiment şi plecă. În toate zilele următoare, Grigori se străduia şi nu izbutea să-şi stingă durerea din suflet, până mai deunăzi mocnită şi acum răscolită din nou. Umbla ca ameţit, aducându-şi aminte de Axinia, mai stăruitor ca până atunci, cu gura plină de amărăciune, cu inima împietrită. Încerca să se mai gândească la Natalia, la copii, dar bucuria ce se lega de ei apărea ciuntită şi ştearsă de vreme, scufundată în trecut. Inima lui tot numai pentru Axinia bătea, şi se simţea chemat spre dânsa cu aceeaşi dureroasă însetare.

În urma presiunii lui Cerneţov, cei din Kamenskaia au trebuit să se retragă în grabă. Detaşamentele dezorganizate ale Comitetului revoluţionar al Donului, sotniile căzăceşti cu rândurile topite pe jumătate se îmbarcau de-a valma în trenuri şi plecau, aruncând toate lucrurile mai incomode şi mai grele. Se simţea puternic lipsa de organizare şi lipsa unui om energic care să strângă şi să repartizeze aceste forţe, la drept vorbind, destul de însemnate.

Printre comandanţii înscăunaţi prin alegeri, se distingea voiskovoi starşina Golubov, care răsărise de undeva, abia de câteva zile. Preluase comanda Regimentului 27 de cazaci, cel mai capabil de luptă, şi pusese imediat totul pe roate, nu fără cruzime. Cazacii i se supuneau fără murmur, văzând că are tocmai ceea ce lipsea regimentului: pricepere în închegarea efectivelor şi în precizarea îndatoririlor fiecăruia, destoinicie în conducere. Şi acest Golubov, ofiţer corpolent, cu obrajii graşi şi cu ochii obraznici, ţipa, agitându-şi sabia la cazacii care cam zăboveau cu îmbarcarea:

— Ce?... Vă jucaţi aici? Mama voastră!... Încarcă! În numele revoluţiei, ordon să vă supuneţi imediat!... Ce-c-e? Cine-i demagog? Te împuşc, mişelule!... Gura!... Nu-s tovarăş cu sabotorii şi cu contrarevoluţionarii ascunşi!

Iar cazacii se supuneau. Unora le mai plăceau asemenea purtări – n-avuseseră timp să se dezobişnuiască de cele ce au fost. În trecut, comandantul cel mai bun în ochii cazacilor era cel care ştia să şi bată zdravăn. Despre oameni ca Golubov se spunea: „Ăsta te jupoaie dacă eşti vinovat, dar îţi pune altă piele la loc, dacă vrea să te răsplătească".

Trupele Comitetului revoluţionar al Donului dădură îndărăt şi năpădiră în Glubokaia. Comanda asupra tuturor forţelor trecu de fapt în mâinile lui Golubov. În mai puţin de două zile, el organiză unităţile răzleţite în urma luptelor şi luă măsuri pentru apărarea staniţei Glubokaia. După stăruinţa sa, Grigori primi comanda unui divizion compus din două sotnii din Regimentul 2 de rezervă şi o sotnie din Regimentul „Atamanski".

La 20 ianuarie, Grigori ieşi din casă pe înserate, ducându-se să controleze pichetele de pază ale sotniei din Regimentul „Atamanski", instalate dincolo de linie, şi chiar lângă poartă se întâlni cu Podtiolkov. Acesta îl recunoscu.

— Tu eşti, Melehov?

— Eu...

— Unde te duci?

— Să văd pichetele. Când te-ai întors din Novocerkassk? Ce se mai aude?

Podtiolkov se încruntă.

— Cu duşmanii înrăiţi ai poporului, nu-i chip să cazi la înţelegere paşnică! Ai văzut ce figură ne-au făcut? Tratative, tratative, dar l-au asmuţit pe Cerneţov. Kaledin... ce lepră! Ei, dar n-am timp de poveşti! Cum vezi, mă grăbesc la statul-major.

Se despărţi în pripă de Grigori şi se depărtă cu paşi largi.

Chiar înainte de a fi fost ales preşedinte al Comitetului revoluţionar, îşi schimbase vădit purtarea faţă de Grigori şi de ceilalţi cazaci, cunoştinţe vechi, iar în glasul său începuseră să străbată note de superioritate şi de trufie. Beţia puterii se urca la capul acestui cazac, simplu din fire, ca o băutură ameţitoare.

Grigori îşi ridică gulerul mantalei şi porni, grăbind pasul. Noaptea se făgăduia cu ger. Un vânt subţirel adia dinspre stepele chirghize. Cerul se înseninа, gerul se înteţea din ce în ce mai aspru; zăpada scârţâia sonor. Luna se ridica încet şi pieziş, ca un olog urcând o scară. Îndărătul caselor, stepa aburea în zarea viorie a înserării. Era ceasul în care toate se şterg – contururile, liniile, culorile, depărtările, când lumina zilei se mai îmbină

cu cea a nopţii, contopindu-se, şi când totul pare a fi ireal, feeric, tremurător, în ceasul acela când până şi mirosurile, pierzând din ascuţimea lor, au alte nuanţe, fine şi învăluite.

După ce isprăvi controlul pichetelor, Grigori se întoarse acasă. Gazda, un slujbaş de la căile ferate, ştirb şi cu mutra de hoţ, puse samovarul şi se aşează la masă.

— Începeţi înaintarea?...

— Nu se ştie.

— Sau, poate, aveţi de gând să-i aşteptaţi ca să înceapă dânşii?

— Se va vedea...

— Just, perfect just! Cred că nici nu aveţi destule forţe pentru o înaintare, şi atunci, fără îndoială că e mai bine să aşteptaţi. Pentru cine se apără e mai uşor. Am făcut şi eu tot războiul cu neamţul, am fost la o unitate de pionieri şi mă pricepeam la strategia tactică, cu vârf şi îndesat. Cam puţine trupe, hai?

— O să ne ajungă! răspunse Grigori cu lehamite, căutând să scape de această discuţie care nu-i era pe plac.

Dar gazda îi dădea înainte, iscodindu-l cu întrebările, tot învârtindu-se în jurul mesei şi scărpinându-şi sub vesta de postav burta slabă ca de scrumbie afumată.

— Dar cu artileria cum staţi? Câte tunuri, câte tunuleţe?

— Ai făcut armata şi habar n-ai de regulament! se răsti Grigori, stăpânindu-şi furia şi uitându-se la gazda iscoditoare cu nişte ochi care îl împunseră, făcându-l să sară într-o parte şi să se clatine, ca şi cum nu l-ar mai fi ţinut picioarele. Ai fost militar, şi nu ştii? Cu ce drept mă tot întrebi despre efectivul trupelor noastre şi despre planurile noastre? Aşteaptă să vezi cum am să te înhaţ la cercetare...

— ... Domnu ofiţer! Domn... dragă! se înecă gazda, cu faţa albă ca varul şi înghiţind silabele, după ce le molfăise între gingiile ştirbe. Iertaţi-mă... din pro... din prostie v-am întrebat...

La ceai, Grigori îi aruncă o privire oblică şi observă îndată cum îi scânteiau ochii, clipind cu o iuţeală de fulger; în vreme ce atunci când îşi ridica genele, expresia lor era cu totul alta: prietenoasă şi aproape de adoraţie. Familia gazdei, nevasta şi două fete mari, discuta în şoaptă. Fără să-şi isprăvească a doua ceaşcă de ceai, Grigori trecu în camera sa.

Nu după mult sosiră şase cazaci din sotnia a patra, din Regimentul 2 de rezervă, care erau încartiruiţi împreună cu Grigori. Stătură la ceai, vorbind şi râzând gălăgios. Adormind, Grigori mai auzea crâmpeie răzleţe

din taifasurile lor. Unul povestea (Grigori recunoscu după glas pe cazacul Bahmaciov, din staniţa Luganskaia, comandant de pluton), iar ceilalţi îşi dădeau din când în când cu părerea.

— Am fost de faţă! Vin trei mineri din regiunea Gorlovka, de la mina numărul unsprezece, şi spun: uite aşa şi aşa, avem şi noi 0 „garnizaţie" şi ne cam trebuiesc arme... Daţi-ne şi nouă ce puteţi!... Iar ăla de la Comitetul revoluţionar... Doar am auzit cu urechile mele! sublinie el cu o voce ridicată, răspunzând la o întâmpinare pe care Grigori n-o putuse auzi. Ăla le spune: „Tovarăşi, adresaţi-vă lui Sablin, căci noi n-avem nimic!" Cum aşa, nimic? Eu ştiu că se aflau nişte arme de prisos. Alta era deci povestea... Îi e necaz, că de ce vin şi mujicii să se amestece în treabă...

— Bine a făcut! Tu să le dai arme, iar dânşii parcă mai ştii dacă au să se bată au ba? Dar când va fi vorba de pământ – ehei! – îndată au să vină cu labele întinse! rosti altul.

— Las' că-ştim noi ce le poate pielea! întări al treilea cu o voce de bas.

Bahmaciov clincheti gânditor din linguriţă, lovind-o de pahar, şi apoi, bătând tactul cu ea, spuse răspicat:

— Nu, treaba asta nu merge! Bolşevicii fac şi dreg pentru tot poporul, iar noi – halal bolşevici! Las' să-l dăm pe Kaledin peste cap, şi atunci vom strânge chingile...

— N-ai ce face, omule! strigă cineva cu o voce nesigură şi subţire, aproape copilărească, dar care voia să fie convingătoare. Înţelege odată că noi nici n-avem de unde să dăm! Pământ bun n-ai decât o deseatină şi jumătate de lot, iar încolo, numai argilă, râpe, toloacă – iată-ţi lotul!... De unde să mai dai?

— De la alde tine nici nu cere nimeni. Sunt alţii bogaţi în pământ.

— Dar pământul Oastei?

— Mulţumim frumos! Asta se cheamă să te lepezi de ceea ce e al tău şi să te duci pe urmă la cerşit. Bine mai judeci şi tu!

— De pământul Oastei vom avea şi noi nevoie...

— Ce să mai vorbim degeaba!

— Lăcomia vă omoară!

— Ce lăcomie?...

— Poate va trebui să-i mutăm şi pe cazacii noştri de pe Donul de sus... Ştim ce pământ ca vai de el au dânşii: numai nisipuri galbene.

— Păi, tocmai asta!

— La urma urmei nu noi am încurcat-o şi nu noi o vom descurca.

— Adevărat! Cum să te descurci cu gâtul uscat?

— Aţi auzit, băieţi? Deunăzi, cică au jefuit aici un depozit de rachiu... Unul a minerit în spirt şi s-a înecat.

— Ce-aş mai bea şi eu o ţâră. Să-mi treacă focul prin coaste!

Pe jumătate adormit, Grigori mai auzi cum cazacii îşi aşterneau culcuşul pe jos, cum se scărpinau şi nu mai conteneau cu aceleaşi nesfârşite dezbateri despre pământ şi despre reîmpărţirea pământului...

Cu puţin înainte de zori, un foc de armă detună afară, lângă fereastră. Cazacii săriră în picioare. Îmbrăcându-şi bluza, Grigori nu nimerea mânecile. Se încălţă, sărind într-un picior, şi-şi apucă mantaua. Focurile de armă trosneau şi se contopeau într-un pârâit necurmat. O căruţă trecu huruind. O voce răsunătoare şi speriată ţipă la uşă:

— La arme! La arme!

Respingând pichetele de pază, lanţurile de trăgători ale lui Cerneţov pătrundeau în Glubokaia. Călăreţii forfoteau în întunericul ceţos, cenuşiu; infanteriştii fugeau cu tropot de cizme. O mitralieră fu aşezată la o răscruce. Vreo treizeci de cazaci se împrăştiară în lanţ de-a curmezişul uliţei. O altă grupă străbătea în fugă ulicioara. Închizătoarele zăngăneau, împingând cartuşele în ţevile armelor. Pe a doua uliţă, o voce puternică, poruncitoare, strigă răspicat:

— Sotnia a treia, mişcă mai iute! Cine strică formaţia? Drepţi!... Mitraliori, la flancul drept! Gata? Sotnie...

Două tunuri trecură huruind în galop; călăreţii îndemnau caii, pocnind din bice. Zăngănitul chesoanelor, duduitul de roţi şi afeturi se contopeau cu împuşcăturile tot mai dese care se înteţeau la marginea staniţei. Deodată, mitralierele izbucniră undeva, aproape. O bucătărie de campanie, care gonea, naiba să ştie încotro, se agăţă într-un stâlp lângă un gard de la răscruce şi se răsturnă.

— Diavole, chiorule!... Ce, nu vezi? Ţi-au sărit ochii? urla din răsputeri o voce speriată de moarte.

Grigori izbuti cu greu să-şi adune sotnia, mânând-o în trap la marginea staniţei. Din direcţia opusă, veneau pâlcuri de cazaci, în plină retragere.

— Unde fugi? strigă Grigori, apucând arma din mâinile unui cazac din faţă.

— Lasă-mă! se smuci cazacul. Lasă-mă, scârnăvie! De ce pui laba?... Nu vezi că se retrage lumea?...

— Îs mai tari decât noi!

— S-au năpustit ca nişte nebuni.

— Unde-s ai noştri? Cei din Millerovo în ce parte sunt? răsunau voci

înecate de groază.

Grigori încercă să-şi desfăşoare sotnia în trăgători lângă o magazie lungă, dar oamenii săi fură măturaţi de alt puhoi al fugarilor. Amestecându-se cu dânşii, cazacii lui Grigori se repeziră îndărăt, pe uliţe.

— Stai! Nu fugi! Stai că trag! urla Grigori, tremurând de furie.

Nu-l asculta însă nimeni. O rafală de mitralieră se revărsă de-a lungul uliţei; pentru o clipă, cetele de cazaci se prăvăliră la pământ, se apropiară târâş de ziduri şi se repeziră pe ulicioare.

— N-ai să-i mai poţi stăpâni de-acuma, Melehov! strigă comandantul plutonului, Bahmaciov, trecând în fugă prin faţa lui şi privindu-l în ochi.

Grigori porni în urma lui, scrâşnind din dinţi şi agitându-şi arma.

Panica ce cuprinsese trupele se isprăvi cu fuga lor dezordonată din Glubokaia. Se retraseră, părăsind aproape tot armamentul detaşamentului. Abia spre dimineaţă, sotniile putură fi adunate şi aruncate la contraatac.

Cu faţa congestionată, asudat şi cu scurta larg descheiată, Golubov alerga de-a lungul lanţurilor de trăgători din Regimentul 27 de sub comanda sa şi striga cu vocea metalică, înflăcărată:

— Dă drumul la pas! Nu te culca!... Marş, marş!

Bateria 14 îşi alese o poziţie şi începu să instaleze tunurile; ofiţerul comandant stătea pe un cheson şi privea prin binoclu.

Lupta începu pe la orele şase. Lanţurile amestecate de cazaci şi de ostaşi ai Gărzii Roşii din detaşamentul Voronej al lui Petrov porniră năvalnic, îngrămădite, acoperind fundalul alb al zăpezii cu un şir de pete negre.

Un vânt tăios sufla dinspre răsărit. Zorile îşi arătau marginea sângerie, de sub norul ridicat de vânt.

Grigori aduse jumătate din sotnie pentru acoperirea bateriei 14, iar cu restul porni la atac.

Primul obuz căzu mult în faţa lanţului de trăgători ai lui Cerneţov şi explozia ţâşni în sus ca un fanion portocaliu-albastru. A doua detunătură răbufni de îndată. Reglajul se făcea pe piese.

Zii-zii-zii! vâjâi proiectilul, spintecând văzduhul.

O secundă de încordată aşteptare, străbătută de salvele împuşcăturilor, şi explozia răsună ca un îndepărtat „oh!". După o lovitură prea lungă, obuzele începură să cadă în serie mai în apropierea lanţului de trăgători. Închizând ochii din pricina vântului tăios, Grigori se gândi cu satisfacţie: „I-au încadrat, în sfârşit!"

La flancul drept, înaintau sotniile din Regimentul 44. Golubov îşi conducea regimentul în centru. Grigori se afla în stânga lui. În urmă, la extremitatea flancului stâng, mergeau detaşamentele Gărzilor Roşii. Sotniile lui Grigori fură întărite cu trei mitraliere. Comandantul lor, un om scund, cu faţa posomorâtă şi cu mâinile late, acoperite de păr roşcat şi des, conducea cu dibăcie tragerea, paralizând manevrele ofensive ale inamicului. Se afla tot timpul lângă mitraliera care înainta împreună cu lanţul cazacilor din Regimentul „Atamanski". Pe lângă el se afla o femeie din Gărzile Roşii – voinică, îmbrăcată cu o manta de ostaş. Trecând de-a lungul lanţului, Grigori se gândi mânios: „Uite ce mujeratic! Merge pe front, şi nici acolo nu se lasă de muiere. Bună treabă ai să faci cu ăştia. Încaltea, de ce nu şi-a luat şi plozii, cu pernele şi cu tot calabalâcul?" Comandantul grupei de mitraliere se apropie de Grigori şi-şi îndreptă şnurul revolverului pe piept.

— Dumneata comanzi acest detaşament?

— Da, eu!

— Voi deschide foc în rafale lungi în sectorul plutoanelor din „Atamanski". Cum vezi, ei nu ne lasă să răzbatem.

— Bine, daţi-i drumul! consimţi Grigori şi se întoarse, auzind un strigăt ce venea de la mitraliera care amuţise.

Mitraliorul bărbos şi zdravăn răcni mânios:

— Bunciuk! Se topeşte maşinuţa! Diavole turbat, păi se poate una ca asta?...

Femeia cu manta stătea în genunchi lângă el. Ochii ei negri, care ardeau de sub basmaua de lână, îi amintiră lui Grigori pe Axinia, şi el o privi o clipă cu ochii îndureraţi şi cu răsuflarea oprită.

La amiază, un călăreţ veni la Grigori şi-i aduse un bilet: un scris lăbărţat umplea o filă cu marginile rupte, smulse din carnetul de campanie:

> „*În numele Comitetului revoluţionar al Donului, ordon să iei cele două sotnii ce ţi-au fost încredinţate şi să porneşti în alura cea mai vie pentru a învălui flancul drept al inamicului, înaintând în direcţia sectorului ce se vede de aici, ceva mai în stânga morii de vânt, de-a lungul râpei... Camuflaţi-vă înaintarea* (*urmau câteva cuvinte neciteţe*)... *Veţi lovi în flanc, îndată ce noi vom porni la asaltul decisiv.*

Grigori îşi retrase oamenii din cele două sotnii, ordonă încălecarea, apoi se dădu cu dânşii îndărăt, străduindu-se ca inamicul să nu-i ghicească direcţia mişcărilor.

Făcură astfel un ocol de vreo douăzeci de verste. Caii mergeau, cufundându-se mereu în zăpada adâncă, prin râpa aleasă pentru executarea manevrei de învăluire. Pe alocuri, zăpada ajungea până la burta cailor. Ascultând cu atenţie răbufnirile loviturilor de tun, Grigori se uita îngrijorat la ceasul scos de la mâna unui ofiţer german, omorât în România: îi era teamă să nu întârzie. Controla direcţia de mişcare cu busola în mână, şi totuşi se abătuse ceva mai la stânga. Ajunseră la o cărare largă şi începură să urce povârnişul, ca să iasă din râpă. Caii fumegau de aburi, cu burţile leoarcă de sudoare. După ce dădu comanda pentru descălecare, Grigori sări primul pe colnic. Lăsându-şi caii în râpă, păziţi de câţiva oameni, cazacii îl urmară, urcând povârnişul. Grigori se uită îndărăt, zări în urma sa peste o sută de luptători răzleţiţi pe toată panta înzăpezită şi se simţi mai sigur, mai tare. Instinctul turmei îl stăpânea totdeauna puternic, ca pe orice om în luptă. După ce chibzui situaţia, Grigori înţelese că întârziase cu cel puţin jumătate de ceas, fiindcă nu ţinuse socoteala de drumul greu.

Printr-o îndrăzneaţă manevră, Golubov tăiase aproape orice posibilitate de retragere pentru oamenii lui Cerneţov, trimisese elemente care să învăluie flancurile şi acum, printr-o lovitură frontală, înainta asupra inamicului pe jumătate încercuit. Salvele bateriilor tunau; focuri de armă ropoteau într-una, ca şi cum cineva s-ar fi jucat cu nişte bile de fier într-o tigaie. Şrapnelele măturau lanţurile de cerneţovişti decimate; obuzele cădeau unul după altul.

— În trăgăto-ori!

Împreună cu sotniile sale, Grigori izbi din flanc. Porniră ca la o tragere de instrucţie, fără să se culce, dar un cerneţovist dibaci, care mânuia un „Maxim”, ochise lanţul atât de bine, încât cazacii grăbiră să se aştearnă în zăpadă, pierzând trei tovarăşi.

Pe la trei după amiază, un glonţ veni să-l pupe pe Grigori. O bucăţică încinsă de plumb, îmbrăcat în cămaşa de nichel, îi găuri şi-i arse ţesutul cărnos de la picior, deasupra genunchiului. Grigori scrâşni din dinţi, simţind izbitura fierbinte şi greaţa aceea atât de cunoscută după pierderea sângelui. Ieşi târâş din lanţ, sări sus şi scutură din cap, ferindu-

se de vâjâiala altui glonţ. Durerea de la picior era cu atât mai chinuitoare, cu cât glonţul îi rămăsese în carne. Îl lovise cu viteza redusă, la sfârşitul zborului, şi-i străpunsese mantaua, nădragii şi pielea, oprindu-se să se răcească într-un mănunchi de muşchi. Durerea arzătoare, tăioasă îi împiedica mişcările. Culcat, Grigori îşi aduse aminte de ofensiva din Carpaţi a Regimentului 12, în România, cu care prilej fusese rănit la braţ. Imaginea acestui atac îi răsări limpede înaintea ochilor: Moţatul, chipul schimonosit de ciudă al lui Mişka Koşevoi, Emelian Groşev, alergând la vale şi cărându-l pe sotnicul rănit.

Comanda sotniilor fu preluată de ofiţerul Pavel Liubişkin, ajutorul lui Grigori. Din ordinul său, doi cazaci îl purtară pe Grigori până la oamenii rămaşi la cai. Ajutându-l pe Grigori să-şi încalece calul, cazacii îl sfătuiau cu compătimire:

— Pansează-ţi rana!

— Ai pansament?

Grigori se şi afla în şa, dar se gândi să asculte povaţa, coborî şi, dându-şi jos nădragii, strâmbându-se din pricina fiorului ce-i străbătea spinarea asudată, pântecele şi picioarele, îşi pansă în pripă rana cu marginile arse, sângerândă şi mică, parcă tăiată cu un vârf de briceag.

Însoţit de agentul său, plecă pe acelaşi drum ocolit, spre locul de unde pornise contraatacul. Privea urmele dese ale copitelor în zăpadă, contururile cunoscute ale râpei, prin care îşi condusese sotniile cu câteva ceasuri în urmă. Simţea o toropeală şi, fără să-şi dea seama de ce, tot ce se petrecea pe deal i se părea îndepărtat şi zadarnic.

Iar acolo, pârâiau într-una împuşcăturile grăbite şi răzleţe, tuna bateria grea a inamicului, care încerca să-şi salveze oamenii – şi, din când în când, mitralierele izbucneau într-un ropot punctat, ca şi cum trăgeau o linie invizibilă sub care aveau să se înscrie rezultatele bătăliei.

Grigori străbătu vreo trei verste prin râpă. Caii se afundau tot mai adânc în zăpadă.

— Treci în câmpul neted! mormăi Grigori către agentul care-l însoţea, ieşind afară, pe marginea râpei acoperite de troiene.

Pe câmp, în depărtare, ca nişte ciori aşezate pe nămeţi, se zăreau ici şi colo trupurile negre ale morţilor. Un cal fără călăreţ galopa chiar la marginea orizontului, atât de departe, încât părea minuscul.

Grigori zări cum forţele principale ale cerneţoviştilor, cu rândurile rărite şi greu încercate în luptă, se strâng şi se retrag în Glubokaia. Îşi trecu Roibul la galop. Cete răzleţe de cazaci se mişcau în depărtare.

Ajungând la una din ele, Grigori îl zări pe Golubov, care se ţinea voios şi slobod în şa. Scurta sa, căptuşită la revere cu blană de astrahan îngălbenită, era descheiată, căciula dată pe o sprânceană, fruntea udă de sudoare. Răsucindu-şi mustaţa de vagmistru, cu vârfurile în sus, Golubov strigă cam răguşit:

— Melehov, viteazule!... Stai, nu cumva eşti rănit? Pe toţi dracii! Dar osul ţi-i întreg?

Şi, fără să-i aştepte răspunsul, chipul său se lumină într-un zâmbet larg:

— Praf i-am făcut! Terci! Am ciopârţit detaşamentul de ofiţeri, încât nici n-ai ce aduna!... Praful s-a ales de ei!

Grigori îi ceru o ţigară. Cazacii şi membrii Gărzii Roşii se adunau pe toată întinderea câmpului. Un cazac venea în galop dinspre mulţimea neagră ce se zărea în depărtare.

— Auzi, Golubov? Am luat prizonieri patruzeci de oameni! strigă el, apropiindu-se. Patruzeci de ofiţeri, cu Cerneţov în frunte!

— Nu zău?! strigă uluit Golubov, întorcându-se brusc în şa, şi porni în galop, croind cu biciuşca, fără milă, calul său înalt, pintenog.

Grigori mai aşteptă o clipă şi-l urmă la trap.

Un grup îmbulzit de ofiţeri prizonieri era condus de o escortă de treizeci de cazaci din Regimentul 44 şi dintr-o sotnie a Regimentului 27, care îi înconjurau ca într-o verigă. Cerneţov mergea în fruntea tuturor. Încercând să scape cu fuga, îşi lepădase scurta şi mergea acum într-o haină uşoară de piele. Epoletul de pe umărul stâng era rupt; o zdrelitură proaspătă îi sângera lângă ochiul stâng. Mergea repede şi cu pas sigur. Căciula trasă voiniceşte pe o ureche îi dădea un aspect nepăsător şi brav. Nicio urmă de frică nu se citea pe faţa lui îmbujorată; nu se bărbierise pesemne de câteva zile, şi părul blond-auriu îi năpădise obrajii şi bărbia. Cu o privire severă şi repede, Cerneţov se uita la cazacii care alergau spre el; o zbârcitură de amărăciune şi de ură i se adânci între sprâncene. Aprinse din mers un chibrit şi îşi încleştă ţigara în colţul buzelor trandafirii şi pietroase.

Majoritatea ofiţerilor erau tineri, şi numai câţiva aveau părul albit de promoroaca anilor. Unul, rănit la picior, rămânea în urmă, şi un căzăcel scund, cu capul mare şi cu faţa ciupită de vărsat, îl împingea cu patul armei. Aproape, alături de Cerneţov, mergea un esaul, om înalt şi voinic. Alţi doi, un horunji şi un sotnic, mergeau la braţ, zâmbind; în urma lor venea un iuncher spătos, cu capul descoperit şi cu părul creţ. Mai era unul

care avea pe umeri o manta soldăţească cu epoleţii cusuţi solid. Altul mergea fără şapcă, cu capul înfăşurat într-o glugă ofiţerească roşie, trasă până peste ochii săi negri şi frumoşi ca de femeie, iar vântul se juca cu capetele glugii, aruncându-i-le peste umeri.

Golubov călărea în urma lor. Încetinindu-şi pasul, strigă către cazaci:

— Ascultă aici!... Răspundeţi pentru viaţa prizonierilor, după toată asprimea legii militare revoluţionare! Să fie aduşi teferi la statul-major!

Chemă la el un cazac călare, scrise câteva rânduri stând tot în şa, împături biletul şi-l încredinţă cazacului:

— Dă-i drumul! Dă asta lui Podtiolkov. Şi către Grigori: Tu vrei să te duci acolo, Melehov?

Auzind răspunsul afirmativ, Golubov se apropie de Grigori şi-i zise:

— Spune-i lui Podtiolkov că pe Cerneţov îl iau pe garanţia mea! Ai înţeles? Chiar aşa să-i spui! Bine, dă-i drumul!

Depăşind gloata de prizonieri, Grigori sosi în galop la statul-major al Comitetului revoluţionar, instalat în câmp, nu departe de un sat. Podtiolkov se plimba prin faţa unei trăsuri ucrainene, largă, cu roţile pline de gheaţă şi cu o mitralieră acoperită cu o foaie de cort verde. Tot acolo, bătând din călcâie, umblau oamenii de la statul-major, curierii, mai mulţi ofiţeri şi agenţi călări. Ca şi Podtiolkov, Minaev abia se întorsese din luptă. Stând pe capra trăsurii, muşca zgomotos dintr-o bucată de pâine albă, îngheţată, şi mesteca, ronţăind.

— Podtiolkov! îl strigă Grigori, dându-se puţin la o parte. Acum au să aducă prizonierii. Ai citit biletul lui Golubov?

Podtiolkov despică furios aerul cu biciuşca, apoi, stacojiu la faţă şi ţinând ochii în jos, răcni:

— Îl dau dracului pe Golubov! Multe ar mai vrea! Să-l las pe banditul şi contrarevoluţionarul Cerneţov pe garanţia lui Golubov? Nu-l dau! Să fie împuşcaţi toţi – şi gata!

— Golubov a zis că-l ia pe răspunderea sa.

— Nu-l dau!... Ţi-am spus: nu-l dau! S-a isprăvit! Să fie judecat de tribunalul revoluţionar şi pedepsit fără nicio zăbavă, ca să le treacă altora pofta. Doar ştii, adăugă el ceva mai potolit, cu privirile înfipte în mulţimea de prizonieri ce se apropia, ştii tu cât sânge a vărsat dânsul? O mare de sânge! Şi pe câţi mineri i-a omorât! Aprinzându-se din nou de mânie, cu ochii holbaţi, turbaţi, izbucni: Nu-l dau!

— N-ai de ce să urli! răspunse Grigori, ridicând şi el vocea şi simţind un fior năvalnic; turbarea lui Podtiolkov îl molipsise parcă şi pe el. Mulţi

judecători sunteţi! Mai bine, du-te acolo! arătă el îndărăt; nările îi tremurau. Prea mulţi v-aţi găsit să dispuneţi de prizonieri!

Podtiolkov plecă, strângând ghem biciuşca; după ce se depărtă puţin, îi strigă:

— Am fost acolo! Să nu crezi că am stat ascuns într-o *taceancă*[60]

. Şi tu, Melehov, ia să taci din gură! Ai înţeles? Tu cu cine vorbeşti? Da! Lasă-te de apucăturile ofiţereşti! Comitetul revoluţionar judecă, nu orice...

Grigori porni călare spre el, sări jos, uitând de rană, şi, străfulgerat de durere, căzu întins la pământ. Sângele fierbinte îi ţâşni din rană. Se sculă fără ajutorul nimănui, ajunse cu chiu cu vai la taceancă şi se rezemă de arcul de dinapoi.

Prizonierii sosiră. O parte din escorta pedestră se amestecă cu agenţii şi cu cazacii rămaşi la paza statului-major. Cazacii nu se potoliseră încă după luptă şi schimbau între dânşii păreri asupra împrejurărilor şi rezultatelor, cu ochii scânteind de înfrigurare şi de furie.

Păşind greoi prin zăpada turtită sub tălpile sale, Podtiolkov ajunse în dreptul prizonierilor. În faţa tuturor, Cerneţov îl privea cu dispreţ, micşorându-şi ochii albaştri şi sfidători; piciorul stâng împins liber înainte îi juca uşor; potcoava albă a dinţilor muşca buza trandafirie de jos. Podtiolkov veni drept în faţa lui. Tremura din tot trupul; ochii săi, fără să clipească, alergară pe zăpada brăzdată de urme, apoi se ridicară, se încrucişară cu privirea neînfricoşată şi dispreţuitoare a lui Cerneţov şi o frânseră sub povara urii.

— Te-am prins, lepră! rosti Podtiolkov cu voce joasă, clocotitoare, şi făcu un pas înapoi; un zâmbet strâmb îi brăzdă obrajii, asemenea unei lovituri de sabie.

— Trădător al căzăcimii! Ticălosule! Trădătorule! răspunse Cerneţov cu voce tare, printre dinţi.

Podtiolkov clătină din cap, ca şi cum se ferea de nişte palme nevăzute; umerii obrajilor i se făcuseră mai negri, gura căscată trăgea zgomotos aerul în piept.

Totul se desfăşură cu o repeziciune uimitoare. Cu dinţii încleştaţi într-un rânjet palid, Cerneţov păşi drept asupra lui Podtiolkov, cu tot trupul aplecat înainte, cu pumnii strânşi la piept. Vorbe neînţelese, amestecate cu înjurături murdare, ţâşneau de pe buzele lui contractate de spasm.

---

[60] Căruţă uşoară, răspândită, mai ales, în Ucraina şi folosită în timpul războiului civil pentru transportul mitralierelor.

Numai Podtiolkov auzea ceea ce spune Cerneţov, în timp ce se dădea pas cu pas înapoi.

— Ai să vezi cum o să-ţi... ştii?! rosti Cerneţov, ridicându-şi brusc vocea.

Aceste cuvinte fură auzite şi de ofiţerii prizonieri, şi de cei din escortă, şi de oamenii de la statul-major.

— Aha-a... hârâi Podtiolkov, ca şi cum l-ar fi strâns cineva de gât, repezindu-şi mâna spre mânerul sabiei.

O linişte de mormânt se înstăpâni deodată. Zăpada scârţâi, gemând sub cizmele lui Minaev, lui Krivoşlîkov şi ale altor câţiva oameni, care se repeziră spre Podtiolkov. Dar el le-o luă înainte: întorcându-se cu tot trupul spre dreapta, lăsându-se pe vine, îşi smulse sabia din teacă şi, făcând brusc o săritură înainte, cu o cumplită putere îl lovi pe Cerneţov în cap.

Grigori îl văzu pe Cerneţov tresărind şi ridicându-şi mâna stângă deasupra capului; avu timp să se ferească, dar mâna tăiată în două se frânse şi sabia căzu fără zgomot peste capul lui Cerneţov dat pe spate. Căciula îi căzu, apoi Cerneţov se prăbuşi încet, ca un spic cu tulpina frântă, cu gura schimonosită de o strâmbătură ciudată şi cu ochii micşoraţi chinuitor, ca la ţâşnirea unui fulger.

Podtiolkov mai lovi o dată trupul întins jos şi se depărtă cu mersul greoi, îmbătrânit parcă, ştergând în mers scobiturile sabiei împurpurate de sânge.

Se izbi de taceancă, se întoarse către oamenii din escortă şi răcni cu o voce stinsă, lătrătoare:

— Tăia-a-aţi-i... mama lor! Pe toţi! Niciun fel de prizonieri!... Sângele şi inima mamei lor!...

Focurile de armă trosniră în neorânduială. Ciocnindu-se între ei, ofiţerii încercară s-o rupă de fugă. Un locotenent cu ochi minunaţi de femeie şi cu glugă ofiţerească roşie fugi, ţinându-se cu mâinile de tâmple. Un glonţ îl făcu să zvâcnească în sus, de parcă ar fi sărit un gard. Căzu şi nu se mai ridică. Doi inşi doborâră pe un brav esaul înalt. El se apucă de tăişurile săbiilor, sângele îi curgea pe mâneci de pe palmele tăiate, ţipă ascuţit ca un copil, căzu în genunchi, se prăbuşi pe spate, rostogolindu-şi capul în zăpadă; pe faţa sa nu se vedeau decât ochii înecaţi în sânge şi gura neagră, căscată într-un necurmat ţipăt. Săbiile se ridicau în sus, îl croiau peste faţă, peste gura neagră, şi el ţipa mereu, cu voce subţire, de groază şi de durere. Un cazac în manta cu gaica ruptă se opri cu picioarele

larg desfăcute şi-i curmă viaţa cu un foc. Un iuncher cu părul creţ era cât pe ce să scape din cerc, dar fu ajuns din urmă şi omorât de un cazac din Regimentul „Atamanski", cu o lovitură în ceafă. Acelaşi cazac băgă un glonţ în spatele unui sotnic care fugea, cu poalele mantalei fâlfâind în vânt. Sotnicul se aşeză pe pământ, zgâriindu-şi pieptul cu unghiile, până când îşi dădu sufletul. Un podesaul cărunt fu omorât pe loc; despărţindu-se de viaţă, săpă cu picioarele o groapă adâncă în zăpadă – şi s-ar mai fi zbătut, asemenea unui cal voinic în pripon, dacă nu l-ar fi doborât cazacii, din milă.

În clipa când începu măcelul, Grigori se desprinsese de taceancă şi, fără să-şi ia de la Podtiolkov ochii împăienjeniţi, tulburi, ţopăi, şchiopătând spre el. Minaev îl cuprinse de mijloc pe la spate, răsucindu-i mâinile, şi, frângându-le, îi smulse revolverul; apoi, uitându-se în ochii lui cu ochii săi stinşi, îl întrebă gâfâind:

— Da' tu ce... Ai crezut că poate să fie altfel?

13

Înecată în poleiala aurie a soarelui şi în azurul zilei senine, spinarea albă a dealului scânteia ca o grămadă de zahăr, în sclipiri orbitoare. Cătunul Olhovîi Rog se întindea la poalele lui, asemenea unui lăicer de petice colorate. Mai ales la stânga, satul Sviniuha se întrezărea prin ceaţa albăstrie; în dreapta se împrăştiau petele neguroase ale micilor cătune şi ale aşezărilor de colonişti germani; mai încolo de cotitură, se rotunjea în sus şi se lăţea un alt deal mai mic, brăzdat de râpe. Un gard de stâlpi de telegraf se înşiruia până spre Kaşarî.

Ziua era neobişnuit de senină şi geroasă. Stâlpii de aburi tremurau în culorile curcubeului. Vântul bătea dinspre miazănoapte, răscolind aşternutul de zăpadă, de un albastru-plumburiu, dar întinderea stepei încercuite de orizont era cristalină şi numai la răsărit, chiar la marginea zării, dispărea într-o ceaţă liliachie.

Pantelei Prokofievici, care îl aducea pe Grigori din Millerovo, luase hotărârea să nu mai facă popas în Olhovîi Rog, ci să ajungă în Kaşarî şi să înnopteze acolo. Plecase de acasă în urma telegramei lui Grigori şi în seara de 28 ianuarie sosi la Millerovo. Grigori îl aştepta la un han. A doua zi dimineaţa, plecară spre casă şi pe la unsprezece trecură prin Olhovîi Rog.

După ce fusese rănit în lupta de la Glubokaia, Grigori zăcuse o săptămână la spitalul de campanie din Millerovo, iar când piciorul se lecuise întrucâtva, hotărî să pornească acasă. Cazacii din staniţă îi aduseră calul. Grigori plecă cu un amestec de nemulţumire şi de bucurie în suflet: era nemulţumit pentru că îşi părăsea unitatea chiar în toiul luptei pentru putere din Ţinutul Donului; dar simţea o bucurie la gândul că-şi va revedea neamurile şi satul. Nu îndrăznea să-şi mărturisească şi dorinţa de a o vedea pe Axinia, dar se gândea şi la ea.

Întâlnirea cu taică-său fusese destul de rece. Pantelei Prokofievici (care aflase cam multe de la Petro) se uita posac şi iscoditor la Grigori, şi în privirile lui scurte, fugare mocneau nemulţumirea şi o aşteptare îngrijorată. De cu seară, în gară, îl descususe îndelung pe Grigori cu privire la întâmplările din ţinut, dar răspunsurile date de fecior pesemne nu-l satisfăceau de fel. Îşi muşca barba încărunţită, îşi privea pâslarii căptuşiţi cu piele, smârcâia din nas. Nu avea chef de vorbă, dar la o anume clipă se aprinse, sărind în apărarea lui Kaledin, se răsti la Grigori, ca în timpurile de demult, şi chiar începu să bată în pământ cu piciorul său şchiop:

— Să nu-mi vorbeşti mie aiurea! Kaledin a trecut astă-toamnă prin sat pe la noi. A adunat lumea pe medean, s-a urcat pe o masă, a stat de vorbă cu bătrânii şi a prezis toate, leit ca în biblie: cică vor năvăli mujicii, va fi război, iar dacă noi vom umbla cu şoalda în toate părţile, ne vor lua totul şi se vor aşeza în ţinut. Ştia încă de pe atuncea că are să fie război. Şi voi – feciori de căţea! – ce puteţi să ştiţi? Vrei să zici că el ştie mai puţin decât voi? Un general cu atâta învăţătură – doar a fost comandant peste o armată întreagă – să priceapă tot ce se petrece mai puţin decât unul ca tine? La Kamenskaia s-au cuibărit fel de fel de neisprăviţi, uite nişte flecari ca tine, nişte pârliţi fără habar de carte, şi asmut poporul. Podtiolkov al tău, ăla ce era?... Vagmistru? Oho! Acelaşi grad cu mine. Asta este! Bine am mai ajuns!... Mai rău nici nu se poate!

Grigori ţinea anevoie piept discuţiei. Cunoştea ideile lui tătâne-său, înainte de a fi dat ochii cu dânsul. Şi, pe deasupra, se întâmplase ceea ce Grigori nu putea uita, nici ierta: pieirea lui Cerneţov şi împuşcarea ofiţerilor prizonieri, măcelăriţi fără judecată.

Caii trăgeau uşor sania cu coş de nuiele. Legat cu pana căpăstrului, cu şaua pe el, calul lui Grigori tropotea în urma saniei. Cătunele şi satele cunoscute în copilărie răsăreau în cale: iată Kaşarî, iată Popovka, iată Kamenka, Nijne-Iablonovski, Graciov, Iasenovka. Tot timpul cât dură

drumul până acasă, Grigori se gândea tulbure şi vălmăşit la ultimele întâmplări, încerca să străvadă cât de cât viitorul, dar, odată ajuns la odihna de acasă, gândul cădea într-un gol şi nu mergea mai departe. „Am să ajung, am să mă odihnesc niţel, am să-mi lecuiesc rana şi atunci... gândea el şi le lăsa toate baltă. Şi atunci vom vedea. Se vor afla dezlegări la toate de la sine..."

Îl apăsa şi oboseala anilor de război. Ar fi vrut să întoarcă spatele întregii lumi, clocotind de duşmănoasă şi neînţeleasă ură. Acolo, totul era încurcat şi plin de contraziceri. Greu găsea cărarea cea dreaptă, pământul i se clătina sub picioare ca în nămoluri: cărarea se despărţea şi nu mai era sigur dacă o alesese pe cea bună. Se simţea atras către bolşevici, îi urmase – făcuse şi pe alţii să-l urmeze, dar rămânea mereu pradă gândurilor şi îl cutremura un fior în suflet. „Nu cumva are dreptate Izvarin? De cine să mă apropii?", se întreba nedumerit Grigori, rezemat de spatele saniei. Dar i se încălzea sufletul când îşi închipuia cum va pregăti boroanele şi harabalele pentru muncile de primăvară, cum va împleti iesle din lozii şi cum va ieşi în stepă, atunci când pământul se va dezveli de zăpadă şi se va zbici, cum va păşi în urma plugului, ţinând coarnele şi simţindu-i tremurul viu şi izbirile; îşi mai închipuia cum va trage în piept mireasma dulce a ierbii tinere şi a cernoziomului desfundat de brăzdarele plugului, plin de aroma reavănă a zăpezii topite... Ar fi vrut să îngrijească vitele, să strângă fân, să respire mirosul stins al sulfinei, al pirului, izul iute al bălegarului. Dorea pace şi linişte, şi iată de ce ochii severi ai lui Grigori ascundeau în ei o bucurie sfioasă, privind în jurul său, la cai, la spinarea lată a lui taică-său, strânsă în cojoc. Totul îi amintea viaţa pe jumătate uitată din trecut: mirosul pieilor de oaie ale cojocului, priveliştea familiară a cailor neţesălaţi şi glasul unui cocoş care cânta strident de pe acoperişul vreunui bordei din sat. În clipele acelea, viaţa de la ţară i se părea dulce şi plină, ca o băutură ameţitoare.

A doua zi, pe înserate, ajunseră în preajma satului. Grigori aruncă din vârful dealului o privire dincolo de Don: iată Lăculeţele Babelor, înecate în stuf ca într-o blană de zibelină; iată un plop uscat, iar trecerea peste Don nu se mai face în acelaşi loc. Iată şi satul, pătratele cunoscute ale caselor, biserica, medeanul... Sângele năvăli în obrajii lui Grigori când zări curtea sa. Amintirile îl năpădiră năvalnic. Cumpăna fântânii din ogradă îl chema parcă cu braţul cenuşiu ridicat în sus.

— Ei, nu te ustură ochii? zâmbi Pantelei Prokofievici, întorcându-se.

Iar Grigori mărturisi, fără să mintă, din toată inima:

— Mă ustură, şi încă cum!

— Iată ce înseamnă locul de baştină! oftă mulţumit Pantelei Prokofievici.

Îndreptă caii spre mijlocul satului. Căluţii fugeau sprinten la vale şi sania aluneca uşor, abătându-se în dreapta şi în stângă. Grigori ghicise gândul bătrânului, dar tot îl întrebă:

— De ce mergem prin sat? Du-ne în uliţa noastră...

Întorcându-se şi zâmbind hâtru în barba albă de promoroacă, Pantelei Prokofievici clipi din ochi:

— Mi-am petrecut feciorii la război, şi erau cazaci de rând, iar acuma au ajuns ofiţeri. Şi de ce să nu trec mândru prin sat, cu feciorul meu în sanie? Să mă vadă lumea şi să moară de necaz!... Iar mie să-mi salte inima!

În uliţa mare, strigă la cai, se aplecă uşor în dreapta, jucându-se cu biciul împletit – şi caii, simţindu-se aproape de casă, ca şi cum n-ar fi străbătut un drum de 140 verste, o luară la trap vioi şi iute. Cazacii întâlniţi în cale dădeau „bună seara", femeile din ogrăzi şi de la ferestre priveau pe sub mâna făcută streaşină, găinile fugeau cotcodăcind, ca nişte gheme de iarbă uscată, gonite de vânt. Totul mergea strună. Trecură medeanul. Calul lui Grigori îşi strâmbă ochii la o mânzoacă legată de gardul lui Mohov şi necheză, ridicându-şi capul sus. Se zări marginea satului, acoperişul casei lui Astahov... Şi tocmai acolo, la prima răscruce, se petrecu o neplăcută întâmplare: un purcel care trecea uliţa în fugă se zăpăci, nimeri sub copitele cailor, guiţă şi se rostogoli strivit, ţipând şi încercând să-şi ridice spinarea frântă.

— Ptiu, scârbă, numai dracii mi te-au scos în cale! înjură Pantelei Prokofievici, izbutind să-l croiască cu biciul.

Din păcate, stăpâna purcoiului era Aniutka, văduva lui Afonka Ozerov, muiere rea şi cu o limbă nemăsurat de lungă. Într-o clipeală năvăli afară din casă, în ogradă, şi punându-şi tulpanul, izbucni într-un puhoi de ocări atât de alese, încât Pantelei Prokofievici îşi struni caii şi se uită îndărăt.

— Tacă-ţi fleanca, proasto! De ce zbieri? Am să-ţi plătesc purcelul tău parşiv!

— Spurcatule! Diavol scârbos! Tu eşti parşiv, câine şchiop! Acuşi te duc la ataman! urlă ea, dând din mâini. Mama mă-tii, am să te învăţ eu ce înseamnă să striveşti dobitoacele văduvelor!

Întărâtat, cu faţa vânătă, Pantelei Prokofievici răcni:

— Otravă!

— Turc afurisit! i-o întoarse pe dată Ozerova.

— Căţea, o sută de draci în mă-ta! strigă gros Pantelei Prokofievici.

Dar Aniutka Ozerova avea oricând la îndemână un răspuns.

— Pomanagiule! C... var bătrân! Hoţule! Ai furat o grapă! Alergi după muierile altora! cârâia ea, repede, ca o coţofană.

— Acuşi îţi croiesc una cu biciul, putoare! Leagă-ţi căţeaua!

Drept răspuns însă, Aniutka îl blagoslovi cu alte vorbe atât de ardeiate, încât chiar Pantelei Prokofievici, om trăit şi care văzuse multe în viaţă, se înroşi încurcat, şi-l trecură sudorile din tălpi până-n creştet.

— Dă-i drumul! De ce te pui cu dânsa? mormăi supărat Grigori, văzând că oamenii încep să iasă unul câte unul în uliţă, ascultând cu luare-aminte întâmplătorul schimb de drăgălăşenii între bătrânul Melehov şi cinstita văduvă Ozerova.

— Măi, ce limbă are!... Cât ziua de post! scuipă Pantelei Prokofievici cu necaz şi goni caii cu atâta îndârjire, parcă ar fi vrut s-o strivească pe Aniutka sub copite.

Abia după ce ulicioara rămase mult în urmă, se uită îndărăt, nu fără frică.

— Te împroaşcă cu balele şi te spurcă fără ruşine! A dracului muiere! Vedea-o-aş crăpată pe loc, talpa iadului de burduhănoasă!... se înverşună el. Alelei, ce te-aş mai face piftie, una cu purcelul tău! Când te ia în tărbacă o putoare ca asta, nici praful nu se mai alege de ciolanele tale...

Obloanele albastre ale caselor rămaseră în urmă. Fără şapcă, cu bluza neîncinsă, Petro deschise poarta. Băsmăluţa albă şi chipul zâmbitor al Duniaşkăi, cu ochii negri şi scânteietori, se iviră în cerdac.

Îmbrăţişându-şi fratele, Petro îl privi repede în ochi:

— Teafăr?

— Am o rană.

— Unde te-ai pricopsit?

— La Glubokaia.

— Dracul te-a pus să te abaţi pe acolo? Nu era mai bine dacă te-ai fi întors mai demult acasă?

Îl scutură cu căldură, prietenos, împingându-l spre Duniaşka. Îmbrăţişând umerii rotunzi şi copţi ai surorii, Grigori o sărută pe buze şi pe ochi, apoi spuse cu mirare, dându-se îndărăt:

— Mă Duniaha, fir-ai a naibii! Ia te uită ce fată mare a ajuns! Şi eu care credeam că ai să fii o slută şi o mânătarcă!

— Ei, frăţioare, nu mă lua cu aşa şi pe dincolo!

Duniaşka scăpă de un ciupit şi se dădu la o parte, cu dinţii albi sclipind

într-un zâmbet, leit ca al lui Grigori.

Ilinişna veni cu copiii în braţe, dar Natalia i-o luă înainte. Înflorise şi se făcuse mai frumoasă ca niciodată. Părul negru şi lucios, pieptănat şi strâns îndărăt într-un nod greu, îi scotea în lumină chipul rumen de bucurie. Se alipi de Grigori, îi atinse în pripă cu buzele obrajii şi mustăţile şi, apucându-şi fiul din braţele Ilinişnei, îl întinse lui Grigori:

— Uite ce fecior ai! strigă ea cu o mândră bucurie.

— Lasă-mă să-mi văd *şi eu* feciorul! zise Ilinişna, emoţionată, dând-o la o parte.

Bătrâna aplecă cu mâna capul lui Grigori, îl sărută pe frunte şi, mângâindu-i uşor faţa cu palma ei aspră, plânse de bucurie şi de emoţie.

— Uite ce fetiţă, Grişa! Ţine, ia-o!

Natalia aşeză fetiţa îmbodolită în broboadă pe celălalt braţ al lui Grigori, şi el, încurcat, nici nu mai ştia la cine să se uite: la Natalia, la maică-sa sau la copii. Ursuz, cu ochii încruntaţi, băieţaşul era vădit din neamul Melehovilor: aceeaşi tăietură alungită a ochilor negri, cam severi, aceleaşi linii largi ale sprâncenelor, albul ochilor bulbucaţi bătând în albastru şi pielea smeadă. Îşi vâri în gură pumnişorul murdar şi se uită la taică-său cu o privire ursuză şi îndârjită. Din obrajii fetei, Grigori vedea numai ochişorii mici, tot atât de negri şi de iscoditori; restul era ascuns sub basma.

Ţinându-i pe amândoi în braţe, se îndreptă spre cerdac, dar o durere tăioasă îi străfulgeră piciorul.

— Mai bine ia-i, Nataşa! zâmbi Grigori, într-un colţ al gurii, cu aer vinovat. Altfel n-am să pot urca treptele.

Daria aştepta în mijlocul bucătăriei şi-şi potrivea părul. Zâmbind, se apropie cu pasul ei uşor de Grigori, îşi închise ochii surâzători, lipindu-şi buzele umede şi calde de ale lui.

— Tare mai duhneşti a tutun! zise ea, jucându-şi secerele sprâncenelor date cu negru, ca trase cu tuş.

— Ei, lasă-mă să mă uit încă o dată la tine! stăruia bătrâna. Ah, puiul mamii, băieţaşule!

Grigori zâmbi, cu inima tresărind şi strângându-se de umărul maică-sii.

Pantelei Prokofievici trebăluia prin ogradă, deshămând caii, şi umbla şchiopătând în jurul saniei; brâul roşu şi fundul roşu al căciulii cu clape aşterneau pete vesele pe culoarea cenuşie a saniei. Petro băgase în grajd calul lui Grigori; venea în tindă, purtând în braţe şaua, şi se întoarse din mers spunând ceva Duniaşkăi, care scotea din sanie un butoiaş cu gaz.

Grigori se dezbrăcă, îşi puse mantaua şi cojocul pe speteaza patului, îşi pieptănă părul, apoi se aşeză pe bancă şi-şi chemă băieţaşul.

— Ia vino-ncoace, Mişatka. Ei, tot nu mă recunoşti?

Fără să-şi scoată pumnişorul din gură, copilul veni mai aproape şi se opri sfios lângă masă. Maică-sa îl privea cu drag şi cu mândrie, de lângă cuptor. Şopti ceva fetiţei la ureche, îi dădu drumul jos şi o împinse încetişor.

— Hai, du-te!

Grigori îi apucă pe amândoi şi îi aşeză pe genunchi, întrebând:

— Va să zică, nu mă mai recunoaşteţi, aluniţelor! Nici tu, Poliuşka, nu-ţi recunoşti tăticul?

— Tu nu eşti tăticul! spuse băieţaşul în şoaptă (avea mai mult curaj alături de soră-sa).

— Da' cine-s eu?

— Tu eşti un cazac străin.

— Auzi vorbă! izbucni Grigori în râs. Da' unde ţi-e tăticu?

— E la oaste! răspunse fetiţa, dându-şi căpşorul la o parte, cu un aer convins (era ceva mai dezgheţată).

— Aşa-i trebuie, puişorii mei! Să nu-şi mai uite casa! Auzi, umblă numai el ştie pe unde de un an întreg, şi pe urmă îţi cere să-l mai şi cunoşti! interveni Ilinişna cu o asprime prefăcută, răspunzând cu un zâmbet la zâmbetul lui Grigori. Uite, până şi nevastă-ta n-o să mai vrea să te cunoască. Chiar ne gândeam să-i găsim alt bărbat.

— Zi, Natalia, de ăstea-mi eşti? Hai? întrebă Grigori în glumă, adresându-se nevestei.

Ea se îmbujoră la faţă şi, biruindu-şi sfiala, se apropie de Grigori, se aşeză alături de el, cuprinzându-l îndelung cu privirile nespus de fericite şi mângâindu-i mâna uscată, negricioasă, cu palma-i caldă şi aspră.

— Daria, adu la masă!

— Las' că are nevastă să-l slujească, râse Daria şi se îndreptă spre cuptor, cu vechiul ei mers uşor şi legănat.

Era zveltă şi, ca totdeauna, îngrijit îmbrăcată. Ciorapul violet de lână îi strângea piciorul subţire şi frumos; pantofii îi şedeau turnaţi; fusta plisată de culoarea zmeurei era bine strânsă pe talie, iar şorţul brodat sclipea parcă de o neprihănită albeaţă. Grigori îşi mută privirile asupra soţiei şi observă oarecare schimbări în înfăţişarea ei. Se gătise pentru sosirea lui: o bluză de satin albastru, cu manşete strâmte de dantelă, îi învăluia trupul zvelt, strângându-i pieptul mare şi moale; fusta albastră, cu marginea

brodată, toată în cute, era largă în jurul picioarelor şi strânsă în talie. Grigori se uită la ea din profil, privindu-i picioarele pline, parcă sculptate, pântecele tulburător strâns de rochie şi şoldurile largi, ca ale unei iepe bine îngrijite, şi gândi: „Pe o cazacă o deosebeşti dintre toate femeile. E obişnuită să se îmbrace în aşa fel, ca să se vadă tot ce are: dacă vrei, priveşte-o, dacă nu, nu te uita!... Pe când la ţărănci, nici nu poţi pricepe unde-i faţa şi unde-i dosul, parcă stă într-un sac..."

Ilinişna îi surprinse privirea şi-i spuse apăsat, cu mândrie:

— Ai văzut cum se îmbracă la noi nevestele de ofiţeri? Lasă pe târgoveţe cu mult în urmă!

— Ce tot vorbeşti, mamă? o întrerupse Daria. Ce să ne potrivim noi cu orăşencele! Uite, mi s-a rupt cercelul, şi nici când era întreg nu făcea doi bani! oftă ea cu amărăciune.

Grigori puse mâna pe spinarea lată de femeie muncitoare a nevestei şi se gândi pentru întâia oară: „O femeie frumoasă bate la ochi... Cum o fi trăit dânsa în lipsa mea? Desigur că se uitau cazacii după ea şi, poate, chiar şi dânsa se va fi uitat la cine mai ştie care! Dar dacă s-a încurcat cu altul?" Împunsă de acest gând neaşteptat, inima îi zvâcni dureros, şi sufletul i se umplu de amărăciune. Privi iscoditor faţa lucioasă şi trandafirie a Nataliei, care răspândea mirosul irului de castraveţi. Simţindu-i privirea cercetătoare, Natalia se îmbujoră la faţă şi-i şopti, luptându-se cu sfiala:

— Ce te uiţi aşa? Ţi-a fost dor de mine?

— Mai întrebi!

Grigori alungă gândurile urâte, dar în aceeaşi clipă un imbold de duşmănie inconştientă faţă de soţie îi sfredeli sufletul.

Pantelei Prokofievici intră gâfâind în odaie. Se închină la icoane, sughiţă.

— Ei, vă spun încă o dată: sănătate!

— Să dea Dumnezeu, bătrâne! Ai îngheţat de frig? Din partea noastră, noi te-am aşteptat: uite, ciorba îi fierbinte, de la cuptor, spuse Ilinişna, zăngănind din linguri.

Dezlegându-şi basmaua roşie de la gât, Pantelei Prokofievici tropăia din pâslarii îngheţaţi. Îşi scoase cojocul, îşi smulse ţurţurii ce-i atârnau de mustăţi şi din barbă, apoi, aşezându-se alături de Grigori, spuse:

— Eram îngheţat, dară m-am încălzit şi... Am călcat un purcel al Aniutkăi...

— Care Aniutka? întrebă cu un viu interes Daria, oprindu-se o clipă din

tăiatul pâinii mari şi albe.

— Ozerova! Făcea toate paralele să vezi cum a sărit vipera şi cum şi-a dat drumul la limbă: eşti aşa şi pe dincolo, şi hoţ, ai furat o grapă de la cineva... Ce fel de grapă?... Dracu' s-o ştie!

Pantelei Prokofievici repetă amănunţit toate ocările cu care îl cinstise Aniutka, fără să pomenească însă şi de învinuirea că ar fi păcătuit în privinţa muierilor...

Aşezându-se la masă, Grigori zâmbi, iar Pantelei Prokofievici, cu gândul de a se dezvinovăţi în ochii lui, termină cu îndârjire:

— Atâtea măscări a îndrugat, că mi-a sărit muştarul! Cât pe ce să mă-ntorc şi să-i croiesc una cu biciul, dară eram cu Grigori şi nu se cuvenea...

Petro deschise uşa şi Duniaşka băgă în odaie un viţel roşu cu o pată albă în frunte, legat de un brâu.

— De Lăsata-secului, mâncăm blinii cu smântână! strigă vesel Petro, îmbrâncind viţelul cu piciorul.

După masă, Grigori îşi dezlegă sacul şi începu să împartă darurile.

— Asta-i pentru matale, mămico! şi-i întinse un şal de lână groasă.

Ilinişna îi luă darul din mână, încruntându-se şi îmbujorându-se la faţă, ca o femeie tânără.

Apoi, puse şalul pe umeri şi făcu o mişcare vioaie în faţa oglinzii, dând din umeri, ceea ce stârni chiar indignarea lui Pantelei Prokofievici.

— Cioară bătrână! Tot te mai învârţi în faţa oglinzii? Ptiu!

— Asta-i pentru matale, tătucă, rosti repede Grigori, despachetând în văzul tuturor o şapcă nouă căzăcească, cu fundul ridicat mult în sus şi cu paspoalul de un roşu-aprins.

— Ei, Dumnezeu să te răsplătească! Aveam tocmai nevoie de o şapcă. Anul ăsta n-au mai fost prin prăvălii. Abia aveam cu ce să-mi acopăr capul vara!... Mi-era şi ruşine să merg la biserică cu aia veche. E bună numai pentru sperietoare de ciori, şi eu tot o purtam... rosti cu obidă în glas şi privind în lături, ca şi cum i-ar fi fost teamă că va veni cineva şi-i va smulge darul feciorului.

Făcu o mişcare spre oglindă, dar Ilinişna nu-l slăbea din ochi. Simţindu-i privirea aţintită asupra sa, bătrânul se întoarse brusc şi se îndreptă şchiopătând spre samovar; se opri şi încercă să-şi vadă în luciul metalului şapca trasă voinicеşte pe o ureche.

— Ce faci acolo, ţap bătrân? se răsti la el Ilinişna.

Dar Pantelei Prokofievici găsi de îndată un răspuns:

— Of, Doamne! Tare mai eşti proastă! Păi ăsta-i samovar, nu-i oglindă!

Este?...

Grigori îi dărui nevestei o bucată de stofă pentru fustă, copiii căpătară un pachet de turtă dulce cu miere, Daria primi nişte cercei de argint cu pietricele, Duniaşka, material pentru o bluziţă, iar Petro, nişte ţigări şi un funt de tutun.

În timp ce femeile nu mai tăceau, din gură, tot cercetând darurile primite, Pantelei Prokofievici trecu prin bucătărie, umflându-se în pene, leit un rigă de pică:

— Uite-l, cazacul din regimentul de gardă! Ce de premii am luat! La inspecţia împărătească am luat premiul întâi!... O şa cu tot harnaşamentul! Aşa-a!

Muşcându-şi mustaţa aurie, Petro îşi privea părintele cu un aer admirativ; Grigori zâmbea. Aprinseră ţigări, şi Pantelei Prokofievici zise, privind cu teamă spre ferestre:

— Până ce nu tăbărăsc neamurile şi vecinii... istoriseşte-i lui Petro ce se petrece acolo!

Grigori făcu un gest a lehamite.

— Se bat.

— Unde-s bolşevicii? întrebă Petro, aşezându-se mai de nădejde.

— Vin din trei părţi: de la Tihoreţkaia, dinspre Taganrog şi dinspre Voronej.

— Şi la ce se gândeşte Comitetul vostru revoluţionar? De ce îi lasă pe pământul nostru? Au venit Hristonea şi Ivan Alexeevici, au mai îndrugat tot felul de lucruri, dar nu-i cred. Trebuie să fie altceva...

— Comitetul revoluţionar e neputincios. Cazacii fug pe la casele lor.

— Care va să zică, d-aia ţine Comitetul revoluţionar cu Sovietele?

— Desigur, tocmai pentru asta.

Petro tăcu, aprinzându-şi altă ţigară; apoi întrebă, privind drept în faţa lui Grigori:

— Şi tu cu cine ţii?

— Sunt pentru Puterea sovietică.

— Eşti un prost! izbucni violent Pantelei Prokofievici. Petro, măcar tu luminează-l!

Petro zâmbi, bătându-l pe Grigori peste umăr.

— E repezit rău, ca un cal necălărit, tătucă! Cum să-l mai luminezi?

— Nici n-ai nevoie să mă luminezi, se aprinse Grigori. Doar nu-s orb. Ce mai spun cei veniţi de pe front?

— Da' ce ne pasă nouă de ei? Parcă nu-l cunoşti pe zăpăcitul ăla de

Hristan? Ce poate şti dânsul? Poporul s-a rătăcit rău de tot, nici nu mai ştie încotro s-o apuce. Curată nenorocire! Petro îşi muşcă mustaţa. Stai să vezi ce are să mai fie la primăvară: n-ai să mai momeşti pe nimeni. Ne-am jucat şi noi de-a bolşevicii pe front, dar acum e timp să ne băgăm minţile în cap: „N-avem nevoie de niciun lucru străin, şi nici voi să nu luaţi nimic de la noi", iată cum trebuie să le spună cazacii tuturor celor ce năvălesc pe la noi. Iar ceea ce se petrece pe la voi, în Kamenskaia, sunt porcării. V-aţi făcut fraţi cu bolşevicii, şi dânşii vin peste tot cu rânduielile lor.

— Gândeşte-te şi tu, Grişka: doar nu eşti băiat prost. Trebuie să înţelegi: cazacul a fost şi va rămâne cazac. Putorile alea venite din Rusia n-au ce să dreagă la noi. Ştii tu ce vorbesc acum ţăranii? Cică tot pământul trebuie împărţit la oameni. Ce zici de asta?

— O să dăm pământ şi ţăranilor băştinaşi, acelor care trăiesc de mult în Ţinutul Donului.

— Aiurea! Uite ce le trebuie! dădu cu tifla Pantelei Prokofievici, agitând îndelung degetul mare cu unghia lată sub nasul coroiat al lui Grigori.

Un tropăit de paşi se auzi în cerdac. Treptele ferecate de ger gemură sub povară. Anikuşka şi Hristonea intrară însoţiţi de Ivan Tomilin, care purta o căciulă din blană de iepure, caraghios de înaltă.

— Să trăieşti, oştene! răcni Hristonea. Pantelei Prokofievici, eşti bun de cinste!

Răcnetul lui făcu să sară cu un muget viţelul adormit lângă cuptor. Se propti în picioarele lui nesigure încă, se uită cu ochii rotunzi de agată la cei veniţi şi, speriat pesemne, lăsă să curgă pe podea o şuviţă de urină. Duniaşka îi tăie pofta, pocnindu-l uşor peste spinare, şterse băltoaca şi puse jos un ceaunaş murdar.

— Ai speriat viţelul cu urletul tău, bombăni cu ciudă Ilinişna.

Grigori strânse mâinile cazacilor şi-i pofti să stea jos. Puţin mai târziu, veniră şi alţii, de pe la gospodăriile apropiate. Stând de vorbă, fumară atâta, încât luminiţa lămpii începu să tremure, iar viţelul tuşi înecat de fum.

— Dar-ar boala-n voi! îşi ocări Ilinişna musafirii, petrecându-i afară cam pe la miezul nopţii. Duceţi-vă în ogradă şi mai fumaţi şi acolo! Hai, hai, căraţi-vă! Oşteanul nostru nici nu s-a odihnit după drum. Hai, mergeţi sănătoşi!...

Dimineaţa, Grigori se trezi mai târziu decât toţi. Îl sculase din somn ciripitul vrăbiilor pitulate sub streaşina acoperişului şi după pervazurile ferestrelor, piuind acolo ca în toiul primăverii. O pulbere de firişoare aurii juca în razele soarelui care se prefirau prin crăpăturile de la obloane. Clopotul bătea pentru liturghie. Grigori îşi aduse aminte că e zi de duminică. Natalia nu mai era alături de dânsul, dar pilota era încă plină de căldura trupului ei. Se sculase, pesemne, doar cu câteva clipe mai înainte.

— Nataşa! strigă Grigori.

Intră Duniaşka.

— Ce vrei, frăţioare?

— Deschide obloanele şi cheam-o pe Nataşa. Ce face?

— Găteşte împreună cu mămuca; vine îndată.

Natalia intră, închizându-şi ochii, orbită de întuneric:

— Ei, te-ai trezit?

Mâinile ei miroseau a plămadă proaspătă. Grigori o îmbrăţişă, stând în pat, îşi aminti noaptea petrecută cu ea şi râse.

— Te-ai sculat târziu?

— Da... M-a obosit noaptea! zâmbi ea, roşind şi ascunzându-şi capul la pieptul păros al lui Grigori.

Îi ajută să-şi panseze din nou rana, scoase din ladă nădragii de sărbătoare şi întrebă:

— Ai să îmbraci uniforma cu decoraţii?

— Dă-o-ncolo! făcu Grigori un semn de lehamite.

Dar Natalia nu se lăsă cu una, cu două.

— Îmbrac-o, zău! Gândeşte-te ce bucuros are să fie tata! La ce-ai mai căpătat atâtea decoraţii, dacă zac lepădate prin cufere?

Grigori se îndupleca şi-i făcu pe plac. Se scula, ceru briciul lui Petro, se bărbieri, se spălă pe faţă şi pe gât.

— Dar ceafa ţi-ai ras-o? îl întrebă Petro.

— Of, drace! Am uitat!

— Nu-i nimic, şezi! Ţi-o rad eu...

Pămătuful rece îi înviora gâtul la atingere, ca o arsură. Prin oglindă, Grigori îl urmărea pe Petro cum purta briciul, scoţându-şi limba cu o încordare copilărească.

— Ţi-a slăbit gâtul ca unui bou după arat! zâmbi Petro.

— Te cred: nu prea te îngraşi din raţia cazonă.

Grigori îşi îmbrăcă uniforma cu epoleţii de ofiţer, cu un rând lung de cruci, şi, când se uită în oglinda aburită, aproape nu-şi recunoscu chipul în acest ofiţer înalt, uscăţiv şi negricios ca un ţigan, care privea la el – parcă i-ar fi fost un frate geamăn.

— Parc-ai fi un polcovnic! rosti însufleţit Petro, admirându-şi fratele, fără nicio urmă de pizmă.

Cuvintele acestea îi făcură lui Grigori o mare plăcere, împotriva voinţei sale. Intră în bucătărie. Privirea plină de admiraţie a Dariei încremeni asupra lui, iar Duniaşka scoase un ţipăt:

— Vai, ce falnic eşti!

Ilinişna nu-şi putu stăpâni lacrimile nici de data asta. Ştergându-le cu şorţul murdar, răspunse la zeflemeaua Duniaşkăi:

— Să naşti şi tu asemenea feciori, coţofano! Pot să spun: doi am, şi amândoi au ajuns oameni!

Natalia îşi sorbea bărbatul cu ochii umezi de dragoste şi duioşie.

Grigori îşi puse mantaua pe umeri şi ieşi afară, în ogradă. Îi era cam greu să coboare treptele, nu-l lăsa piciorul rănit „N-am să scap de cârjă", îşi spuse în gând, sprijinindu-se de parmaclâc.

Glonţul îi fusese scos la Millerovo, mica rană se astupase cu o cicatrice negricioasă, care îi strângea pielea şi nu lăsa piciorul să se-ndoaie în voie.

Un motan se încălzea pe prispă, la soare. Lângă cerdac, zăpada topită de razele soarelui se prefăcuse într-o băltoacă tulbure. Grigori cercetă ograda cu priviri scormonitoare şi înduioşate. Tot lângă cerdac se mai afla un stâlp cu o roată înţepenită în vârf. Grigori cunoştea din copilărie această roată, pusă acolo pentru diferite treburi şi orânduieli muiereşti: pe ea se înşiruiau noaptea, fără să mai fie nevoie să cobori de pe cerdac, oalele cu lapte, iar ziua se aşezau la soare felurite alte oale şi ceaune la uscat. Ochiul pătrunzător luă de îndată aminte la anume schimbări petrecute în curte: uşa hambarului fusese spoită cu lutişor galben, în locul vopselei ieşite de soare; magazia căpătase un nou acoperiş de paie de secară, care nici n-au avut încă timp să se înnegrească; stiva de şipci, care stăteau ridicate cu vârfurile în sus, părea acum mai mică; o parte din ele fuseseră folosite, pesemne, la meremetisitul gardului. Coama de pământ a pivniţei era acoperită de cenuşă scoasă afară; negru ca un corb, un cocoş moţăia deasupra, ghemuit de frig, cu un picior încovoiat sub burtă, înconjurat de vreo zece găini, din cele lăsate pentru clocit. Sub şopron, adăpostite de ploi şi de vifore, se aflau îngrămădite tot soiul de unelte ale

gospodăriei plugăreşti; erau acolo şi harabale pântecoase, şi o secerătoare din care se vedea o piesă metalică, stropită de razele soarelui printr-o crăpătură din acoperiş, strălucind orbitor. Lângă grajd, un cârd de gâşte şedea pe bălegar, la soare. Gânsacul olandez, moţat, îl măsură pe Grigori cu o privire piezişă, plină de dispreţ, văzând cât de becisnic şchiopăta.

După ce cercetă toată gospodăria, Grigori se întoarse în casă.

În bucătărie plutea un miros dulce de unt topit şi de pâine caldă, abia scoasă din cuptor. Duniaşka spăla nişte mere murate, într-o strachină înflorată. Zărindu-le, Grigori întrebă cuprins de poftă:

— Sunt şi pepeni muraţi?

— Natalia, du-te în pivniţă şi scoate! strigă Ilinişna.

Pantelei Prokofievici veni de la biserică; adusese o prescură sfinţită, pe care o frânse în nouă părţi, după numărul celor din familie, împărţind bucăţele tuturor la masă. Se aşezară astfel la mâncare. Petro se îmbrăcase şi el mai cu îngrijire şi chiar îşi unsese mustăţile cu ceva gras, luând locul alături de Grigori. Daria şedea în faţa lor, pe marginea unui scăunel. Un snop de raze i se revărsa pe faţa trandafirie, smălţuită cu dresuri. Îşi strângea pleoapele şi cobora cu aer bosumflat secerele negre ale sprâncenelor, care luceau în bătaia soarelui. Natalia hrănea copiii cu dovleac copt; din când în când, arunca o privire zâmbitoare lui Grigori. Duniaşka şedea alături de tată-său, iar Ilinişna se aşează la capătul mesei, mai aproape de cuptor.

Ca în toate zilele de mare sărbătoare, mâncarea era bună şi îmbelşugată. După ciorba de miel, veniră tăiţeii apoi urmară mielul fiert, găina friptă, piftiile din picioare de berbec, cartofii prăjiţi, caşa de mei cu unt topit, tăiţeii dulci cu căline, clătite cu smântână şi un pepene murat.

Îngreuiat de atâta mâncare, Grigori se sculă parcă buimac, făcu semnul crucii şi se culcă pe pat, gâfâind. Pantelei Prokofievici mai zăbovi la masă, terminându-şi caşa; după ce bătu cu lingura, făcu o adâncitură la mijloc (aşa-numita „fântână"), o umplu cu unt de culoarea chihlimbarului şi scotea dinlăuntru cu lingura caşa chiftind de unt. Petro, care ţinea foarte mult la nepoţei, se îndeletnicea cu hrănirea lui Mişatka şi-i ungea poznaş nasul şi obrajii cu iaurt.

— Nene, nu face prostii!

— Ei şi?

— De ce mă ungi?

— Ei şi?

— O să te spun mămicăi!

— Ei şi?

Ochişorii crunţi, ca ai tuturor celor din neamul Melehovilor, scânteiau de mânie şi de lacrimi înciudate; ştergându-şi nasul cu pumnul, Mişatka zbieră, pierzându-şi orice nădejde că unchiul se va astâmpăra de bunăvoie:

— Nu mă mai unge! Dobitocule! Prostule!

Petro hohotea încântat şi continua să-şi necăjească nepoţelul: o lingură în gură, alta pe nas...

— Parcă ai fi şi tu în mintea copiilor!... Ţi-ai găsit perechea! bombăni Ilinişna.

Aşezându-se lângă Grigori, Duniaşka povesti:

— Petro – nici nu ştii cât de copilăros e! Nu-i zi să nu născocească altceva! Uite, deunăzi, a ieşit cu Mişatka afară, în ogradă, iar copilul avea poftă să-şi facă nevoia mare şi l-a întrebat: „Nene, e voie lângă cerdac?" iar Petro: „Nu-i voie, du-te ceva mai încolo". Mişatka fugi niţel mai departe: „Aici?" „Nu, nu fugi până la magazie!" De la magazie l-a gonit până la grajd, iar de la grajd, până la arie. L-a dus aşa până când copilul s-a scăpat în pantaloni... Ce-a mai ocărât Natalia!

— Lasă-mă să mănânc singur! se burzului Mişatka, cu glasul sonor ca un clopoţel.

Zbârlindu-şi mustăţile într-un zâmbet poznaş, Petro nici gând să se îndure:

— Nu, băiete! Am să te hrănesc eu.

— Vreau singur!

— Ai văzut tu cine mănâncă singur? Aia doi, din cocină, de le duce bunica lături.

Cu surâsul pe buze, trăgând cu urechea la ciorovăiala lor, Grigori îşi răsucea o ţigară. Pantelei Prokofievici se apropie de dânsul.

— Am de gând să mă duc astăzi la Vioşenskaia.

— Ce cauţi acolo?

Pantelei Prokofievici râgâi zgomotos o dospeală de tăiţei şi-şi netezi barba.

— Am niţică treabă la curelar; i-am lăsat două hamuri la reparat.

— Şi ai să isprăveşti astăzi?

— De ce nu? Diseară îs înapoi...

După ce se odihni, înhămă la sanie o iapă bătrână, care orbise anul acela, şi plecă. Drumul trecea peste izlaz. În două ceasuri fu la Vioşenskaia. Trecu la poştă, îşi scoase hamurile de la curelar, apoi se

abătu pe la un vechi prieten şi cumătru, care stătea lângă biserica cea nouă. Cumătrul, om primitor, îl pofti la masă.

— Ai fost la poştă? îl întrebă, turnând ceva într-un pahărel.

— Am fost! răspunse tărăgănat Pantelei Prokofievici, privind ţintă şi cu mirare la carafa din mâna cumătrului şi adulmecând aerul, ca un copoi care a dat peste urma vânatului.

— N-ai auzit nicio noutate?

— Noutate? N-am auzit mai nimica. Da' ce este?

— Kaledin, Alexeei Maximovici, şi-a dat obştescul sfârşit!

— Ce tot vorbeşti?!

Pantelei Prokofievici se îngălbeni la faţă şi se lăsă pe speteaza scaunului, uitând de carafa suspectă şi de mirosul ispititor. Încruntat, clipind din ochi, gazda povestea:

— A venit vestea pe telegraf că ieri s-a împuşcat la Novocerkassk. Singurul general de ispravă din tot ţinutul! Fost comandant de armată, toate decoraţiile de pe lume... Şi ce om de suflet! Unul ca el n-ar fi lăsat pe nimeni să-şi bată joc de cazaci.

— Stai, cumetre! Şi ce-are să fie de-acum? întrebă Pantelei Prokofievici, împingând pahărelul la o parte.

— Dumnezeu mai ştie! Vin vremuri grele. Nu se împuşcă omul de huzur!

— Da' pentru ce şi-a făcut seama?

Cazac îndârjit şi fanatic, cumătrul dădu furios din mână.

— Ostaşii l-au părăsit, i-au lăsat pe bolşevici să intre în ţinut şi, iată, ni s-a dus atamanul! Se vor mai găsi alţii ca el, ori nu?... Cine are să ne apere? La Kamenskaia, cică s-a făcut *răvcom*[61], cu cazacii veniţi de pe front. Şi la noi... ai auzit, nu-i aşa? A venit poruncă de la dânşii; să se dea jos atamanii şi să se aleagă răvcomuri de-ale lor... Să vezi ce mai bucurie pe mârlani, şi cum şi-au mai ridicat capetele! Toţi dulgheraşii şi fierarii, toţi golanii, ştii că sunt în Vioşenskaia câţi ţânţari în baltă!

Pantelei Prokofievici rămase tăcut îndelungă vreme, cu capul cărunt proptit, iar când îl ridică, privirea îi era severă şi crudă.

— Ce-ai tu acolo în carafă?

— Nişte spirt! Mi-a adus nepotul din Caucaz.

— Ei, cumetre, hai să bem de sufletul lui Kaledin, răposatul ataman. Fie-i ţărâna uşoară!

---

[61] Stâlcit de la *revkom* – comitet revoluţionar.

Băură. Fata gazdei, înaltă şi cu obrazul plin de pistrui, aduse ceva de îmbucat. Pantelei Prokofievici arunca din când în când câte o ochire pe geam, spre iapa sa care stătea tristă lângă sania gazdei, dar cumătrul îl linişti:

— Nu-i purta de grijă! Am să spun s-o adape şi să-i dea fân.

În focul dezbaterii şi din pricina carafei, Pantelei Prokofievici uită însă repede de mârţoagă şi de toate câte sunt pe lume. Îndruga vorbe fără şir despre Grigori, se ciorovăi cu cumătrul cherchelit, întărâtându-se, fără să-şi mai aducă aminte despre ce era vorba. Abia spre seară se mai dezmetici niţel şi hotărî să plece acasă, cu toate stăruinţele cumătrului care îl îmbia să doarmă la el. Feciorul gazdei îi înhămă iapa, iar cumătrul îl ajută să se aşeze în sanie. Venindu-i în gând să-şi petreacă cumătrul, se tolăniră amândoi îmbrăţişaţi în sanie. Iar sania se agăţă de ceva chiar la poartă, apoi mereu se tot agăţa la fiecare cotitură, până când ieşiră afară din staniţă, pe izlaz. Acolo, pe cumătrul îl podidi plânsul şi-şi făcu vânt din sanie. Rămase îndelung în patru labe, ocărând din răsputeri şi nevrednicindu-se să se ridice copăcel. Pantelei Prokofievici îşi îndemnă iapa la trap, fără să vadă cum cumătrul, plecat să-l petreacă, se târa în patru labe, vârându-şi nasul în zăpadă, râzând fericit şi rugând pe cineva cu voce răguşită:

— Nu mă gâdila! Nu mă gâdila, rogu-te!

Primind câteva lovituri de bici, iapa lui Pantelei Prokofievici mergea în trap, destul de repede, dar şovăind orbeşte. Doborât de toropeala spirtului, stăpânul aţipi curând, cu capul rezemat de speteaza saniei. Hăţurile rămaseră prinse sub trupul lui, şi iapa, fără conducător şi fără văz, urmă drumul la pas. Chiar la prima răscruce, o apucă pe şleaul dinspre satul Malîi Gromcionok, iar după câteva clipe, pierzându-l, o luă peste câmp, în bobote, înfundându-se în zăpada adâncă de lângă pădure, şi coborî sforăind în văgăuni. Sania se agăţă de o tufă şi se opri. Clătinat la oprirea icnită, bătrânul se trezi o clipă, ridică cu greu capul şi strigă răguşit:

— Hii, drace! şi adormi iarăşi.

Iapa trecu cu bine pădurea, izbuti să coboare pe gheaţa Donului şi se îndreptă spre satul Semionovski, adulmecând mirosul de bălegar ars adus de vântul dinspre răsărit.

La o jumătate verstă de sat, în stânga Donului, se află o groapă adâncă, unde primăvara se adună apa zăpezilor topite. Lângă groapă, din malul nisipos ţâşnesc izvoare, şi apa nu îngheaţă acolo toată iarna, rămânând

dezvelită ca un semicerc verzui în mijlocul sloiului şi ocolită cu băgare de seamă de pârtia croită peste gheaţă, care face o cotitură bruscă, ferindu-se de adânc. Primăvara, când apa trage spre Don, scurgându-se în puhoi puternic, în locul acela se naşte un vârtej, apele urlă şi se reped în cercuri răsucite între ele, măcinând vadul. Crapii mari se aţin toată vara acolo, la adâncime de mai mulţi stânjeni, aproape de rădăcinile copacilor prăvăliţi şi îngrămădiţi sub mal.

Tocmai către marginea stângă a acestui ochi de apă venea iapa lui Pantelei Prokofievici, cu pasul ei de oarbă. Mai rămâneau ca la vreo douăzeci de stânjeni, când Pantelei Prokofievici se întoarse în sanie şi deschise pe jumătate ochii. Stelele, asemenea unor cireşe galbene-verzui, necoapte, se uitau la el din înălţimea cerului. „Ne-a apucat noaptea..." pricepu alene Pantelei Prokofievici şi smuci violent hăţurile:

— Hii! Hii! Mişcă, gloabă bătrână!

Iapa porni înainte în trap mărunt. Răcoarea apei apropiate îi izbi nările. Ciuli urechile şi-şi întoarse ochii orbi şi miraţi către stăpân. Deodată, plescăitul unui val izbind în gheaţă îi ajunse la urechi. Sforăi sălbatic, sări la o parte şi se dădu îndărăt. Gheaţa, roasă pe dedesubt, pârâi surd pe sub copite şi se nărui lavină de ţăndări şi nămeţi. Iapa sforăi din nou, cuprinsă de spaimă, şi, simţindu-şi sfârşitul, încerca din răsputeri să se sprijine pe picioarele de dinapoi, dar gheaţa se fărâma bucăţi sub ele, iar picioarele dinainte începuseră să se scufunde în apă. Cu o trosnitură puternică, gheaţa plesni şi se desfăcu. Apa înghiţi vita, care mai dădu din piciorul dinapoi, izbind în oişte. În aceeaşi clipă, Pantelei Prokofievici simţi şi el că se petrece ceva rău, sări din sanie şi se rostogoli îndărăt. Zări sania, târâtă de greutatea iepei, rostogolindu-se cu gaibele în sus, arătându-şi tălpicele, care sclipiră în lumina palidă a stelelor; apoi totul lunecă în adâncimea neagră-verzuie, apa amestecată cu cioburile de gheaţă clipoci uşor şi valul se revărsă până aproape de Pantelei Prokofievici. Cu o iuţeală de necrezut el se trase îndărăt şi numai după aceea sări sprinten în picioare, răcnind:

— Aju-to-or, oameni buni! Ne înecăm!

Toată ameţeala îi zbură ca luată de vânt. Alergă la marginea ochiului de apă. Cioburile ascuţite de gheaţă sclipeau în întuneric. Vântul şi puhoiul se jucau cu ele, învârtindu-le în cercul larg şi negru al apei, undele îşi ridicau coamele verzui şi clipoceau. Totul împrejur era cufundat într-o tăcere de mormânt. Luminiţele din satul îndepărtat sfredeleau bezna ca nişte scântei aurii. Stelele, ca nişte grăunţe de curând vânturate, ardeau şi

clipeau pe cerul de catifea. Un vânt uşurel stârnea pulberea de zăpadă albă ca făina, făcând-o să zboare cu un şuiet în gura căscată a ochiului de apă, care aburea uşor, negru şi fioros, aşteptând parcă alte victime. Pantelei Prokofievici înţelese că strigătele sale sunt prosteşti şi că n-au niciun rost. Se uită de jur împrejur, şi abia atunci îşi dădu seama unde îl vârâse ceasul cel rău al beţiei, tremurând din tot trupul de necaz, mâniat pe el şi pe năprasnica întâmplare. Mai păstra încă biciul în mână, rămas din clipa când sărise din sanie. Înjurând de toate mamele, începu să se croiască cu el peste spinare, dar nu simţea nicio durere, căci cojocul era gros. Iar să se dezbrace ca să-şi tragă o bătaie mai bună, ar fi fost cu totul caraghios. Îşi smulse deci un smoc de păr din barbă şi, după ce socoti în gând costul cumpărăturilor înghiţite de apă, al iepei, al saniei şi al hamurilor, sudui cu turbare şi se apropie şi mai mult de ochiul de apă.

— Nebună de chioară! scrâşni el cu voce tremurătoare, blestemând iapa înecată. Târfă! Te-ai înecat şi erai să mă îneci şi pe mine! Unde dracu' te-a băgat necuratul? Au să te-nhame dracii, şi au să care cu tine tot ce le-o da prin cap, dar n-au să aibă cu ce să te mâie! Na-vă, luaţi şi biciul! Şi cu un gest disperat, aruncă în mijlocul ochiului de apă biciul cu coadă de vişin.

Cu un plescăit surd, biciul se înfipse în apă şi dispăru în adâncime.

15

După ce trupele lui Kaledin bătuseră simţitor unităţile revoluţionare de cazaci, Comitetul revoluţionar din Ţinutul Donului, nevoit să se refugieze la Millerovo, trimise o declaraţie adresată conducătorului operaţiunilor militare împotriva lui Kaledin şi a Radei contrarevoluţionare ucrainene, cu următorul conţinut:

„*Harkov, 19 ianuarie 1918.*
De la Lugansk, nr. 449, orele 18,20.

Comitetul militar revoluţionar al cazacilor din Ţinutul Donului vă roagă să transmiteţi Consiliului Comisarilor Poporului din Petrograd următoarea rezoluţie adoptată de Ţinutul Donului:

Bazându-se pe hotărârea congresului combatanţilor, care a

avut loc în staniţa Kamenskaia, Comitetul militar revoluţionar al cazacilor a hotărât:

Să recunoască puterea centrală de stat a Republicii Sovietice Ruse, Comitetul Executiv Central al Congresului Sovietelor de deputaţi ai cazacilor, ţăranilor, soldaţilor şi muncitorilor şi Consiliul Comisarilor Poporului, desemnat de el.

Să creeze organul de guvernare local al Ţinutului Donului, sub forma Congresului Sovietelor de deputaţi ai cazacilor, ţăranilor şi muncitorilor.

Notă. *Chestiunea agrară în Ţinutul Donului urmează a fi rezolvată tot de Congresul deputaţilor ţinutului."*

În urma acestei declaraţii, fură trimise detaşamente ale Gărzilor Roşii în ajutorul trupelor Comitetului revoluţionar – şi, cu ajutorul lor, detaşamentul lui Cerneţov fusese zdrobit, iar situaţia restabilită. Iniţiativa trecu în mâinile Comitetului revoluţionar. După ocuparea gărilor Zverevo şi Lihaia, detaşamentele Gărzilor Roşii de sub comanda lui Sablin şi Petrov, întărite cu trupele de cazaci ale Comitetului revoluţionar, îşi desfăşurară ofensiva şi împinseră adversarul spre Novocerkassk.

La flancul drept, în sectorul Taganrog, Siewers, care suferise la Neklinovka o înfrângere din partea detaşamentului de voluntari al colonelului Kutepov, se opri tocmai la Amvrosievka, pierzând un tun, 24 de mitraliere şi un automobil blindat. Dar tocmai în ziua înfrângerii şi a retragerii lui Siewers, o răscoala izbucni în „Uzinele Baltice" din Taganrog. Muncitorii goniseră prin lupte pe iuncheri afară din oraş. Siewers se refăcu, trecu la ofensivă, şi, înteţind-o, împinse voluntarii până la Taganrog.

Cumpăna izbânzilor se înclina în chip vădit de partea trupelor sovietice. Ele învăluiau din trei părţi Armata de voluntari şi rămăşiţele detaşamentelor răzleţe ale lui Kaledin. La 28 ianuarie, Kornilov îi trimise lui Kaledin o telegramă prin care-i făcea cunoscut că Armata de voluntari părăseşte Rostovul şi se îndreaptă spre Kuban.

La 29 ianuarie, orele nouă dimineaţa, o consfătuire extraordinară a membrilor guvernului din Ţinutul Donului fu convocată la palatul marelui ataman. Kaledin sosi de la locuinţa sa în urma tuturor. Se aşeză greoi la masă şi trase hârtiile spre el. Umerii obrajilor erau livizi de insomnie. Cearcăne vinete se adânciseră sub ochii săi spălăciţi şi încruntaţi, ca şi

cum suflul morţii i-ar fi atins şi i-ar fi îngheţat faţa slăbită. Citi încet telegrama lui Kornilov, rapoartele informative ale comandanţilor de unităţi care mai rezistau presiunii Gărzilor Roşii la nord de Novocerkassk. Netezind cu îngrijire teancul de telegrame cu palma lui lată şi albă, fără să-şi ridice pleoapele umflate şi cercănate, rosti surd:

— Armata de voluntari pleacă. Pentru apărarea ţinutului şi Novocerkasskului n-au rămas decât o sută patruzeci şi şapte de baionete...

Un tic nervos îi tresăltă pleoapa ochiului stâng, şi buzele strânse se crispară; întărindu-şi glasul, continuă:

— Situaţia noastră este disperată. Populaţia nu numai că nu ne susţine, dar are şi o atitudine duşmănoasă faţă de noi. N-avem forţe, şi rezistenţa este zadarnică. Nu vreau jertfe de prisos şi vărsare de sânge fără rost. Propun guvernului să-şi decline împuternicirile şi să cedeze puterea în mâinile altora. Eu personal îmi declin împuternicirile de ataman al Oastei...

Privind afară pe fereastra largă, Mitrofan Bogaevski îşi potrivi ochelarii şi spuse, fără să se întoarcă:

— Şi eu îmi declin împuternicirile.

— Bineînţeles, tot guvernul îşi declină împuternicirile, întrebarea e acum: cui să cedăm puterea?

— Dumei orăşeneşti, răspunse rece Kaledin.

— Trebuie s-o îndeplinim după toate formele, obiectă nehotărât Karev, membru în guvern.

Toţi păstrară o clipă de tăcere tulbure şi grea. Lumina mată a dimineţii posomorâte de ianuarie se strecura prin geamurile aburite. Oraşul învăluit în ceaţă şi promoroacă tăcea aţipit. Urechea nu mai prindea bătăile pulsului obişnuit al vieţii din oraş. Canonada, ecoul luptelor care se dădeau undeva, lângă gara Sulin, amorţea mişcarea şi atârna deasupra oraşului ca o ameninţare surdă şi ascunsă.

Afară croncăneau ciorile, trecând în zbor; dând târcoale clopotniţei albe, se roteau deasupra ca şi cum ar fi zărit un hoit. Zăpada liliachie şi curată se aşternuse peste piaţa catedralei. Din când în când, o străbătea un trecător sau o sanie de piaţă, lăsând în urmă dungile cenuşii ale tălpicelor.

Rupând tăcerea apăsătoare şi rece, Bogaevski propuse să se redacteze actul prin care puterea să fie transmisă Dumei orăşeneşti.

— Ar trebui să ne întrunim împreună cu ei, ca să le predăm puterea.

— La ce oră ar fi mai potrivit?

— Ceva mai târziu, cam pe la patru.

Bucurându-se parcă de ruperea tăcerii ferecate de până atunci, membrii guvernului trecură la discutarea acestei probleme: transmiterea puterii şi când ar trebui să se întrunească pentru aceasta. Kaledin tăcea şi bătea încet şi măsurat toba cu unghiile bombate. Ochii săi tulburi de sub sprâncenele lăsate în jos aveau întunecimi mate. Oboseala nemărginită, dezgustul şi amărăciunea prăbuşirii îi făceau privirea mocnită şi grea.

Un membru al guvernului vorbi mult şi plictisitor, combătându-l pe un altul. Kaledin îl întrerupse, cu înăbuşită mânie.

— Domnilor, vorbiţi mai scurt! Timpul nu aşteaptă. Ştiţi că din cauza pălăvrăgelii a pierit Rusia. Anunţ o suspendare de o jumătate de oră. Discuţi... şi trebuie să isprăvim cât mai repede!

Intră în locuinţa sa. Adunaţi în grupuri mici, membrii guvernului vorbeau încet între dânşii. Cineva spuse că generalul Kaledin arată cam rău. Bogaevski, de lângă fereastră, prinse o frază rostită aproape în şoaptă.

— Pentru un om ca Alexei Maximovici, singura soluţie este sinuciderea.

Bogaevski tresări şi porni cu paşi repezi spre încăperile lui Kaledin. Se întoarse peste puţin, însoţit de marele ataman.

Şedinţa fu hotărâtă pentru orele patru după amiază, împreună cu membrii Dumei orăşeneşti, pentru a li se transmite puterea şi actul oficial respectiv. Kaledin se sculă, ceilalţi se ridicară după el. Luându-şi rămas bun de la unul din membrii mai în vârstă ai guvernului, Kaledin îl urmărea cu privirea pe Ianov, care discuta ceva în şoaptă cu Karev.

— Despre ce e vorba? întrebă el.

Puţin încurcat, Ianov veni mai aproape.

— Membrii guvernului – partea civilă – cer bani de drum.

Kaledin făcu o strâmbătură şi aruncă răstit şi aspru:

— N-am bani... Şi-apoi, m-am săturat!...

Adunarea a început să se împrăştie. Bogaevski, care auzise această convorbire, îl chemă pe Ianov la o parte:

— Mergem la mine. Spune-i lui Svetozarov să aştepte în vestibul.

Ieşiră în urma lui Kaledin, care mergea cu paşi repezi, cu faţa suptă. Aducându-l pe Ianov în camera sa, Bogaevski îi înmână un teanc de bancnote.

— Aici sunt paisprezece mii. Dă-le ălora!

Svetozarov, care-l aştepta pe Ianov în vestibul, primi banii, mulţumi şi,

după ce-şi luă rămas bun, se îndreptă spre ieşire. În timp ce-şi lua mantaua din mâinile portarului, Ianov auzi zgomot pe scară şi se uită îndărăt. Aghiotantul lui Kaledin, Moldavski, cobora scara, sărind treptele.

— Un medic! Mai repede!

Aruncându-şi mantaua, Ianov se repezi spre el. Aghiotantul de serviciu şi curierii înglămădiţi în vestibul îl înconjurară pe Moldavski, care ajunsese jos.

— Ce s-a întâmplat? strigă Ianov, palid la faţă.

— Alexei Maximovici s-a împuşcat! Moldavski izbucni în hohote de plâns, prăvălindu-se cu pieptul pe balustrada scării.

Bogaevski veni în fugă, buzele îi tremurau înfrigurate, în timp ce bâlbâia:

— Ce-i? Ce-i?

Toţi se repeziră grămadă sus, care de care mai repede. Paşii lor răsunau tropăind. Bogaevski răsufla răguşit, trăgând aerul cu gura căscată. Fu primul care deschise cu vuiet uşa, străbătu în fugă antreul şi alergă în cabinet. Uşa ce ducea din cabinet într-o odăiţă de alături era larg deschisă. O aţă de fum amărui, cu miros de pulbere arsă, se strecura de acolo, plutind în văzduh.

— Of! Of! A-a-a-ha-ha! Alio-o-şa! Iubitule! se auzi vocea soţiei lui Kaledin, frântă şi îngrozitor de schimbată.

Rupându-şi gulerul cămăşii, ca într-un spasm de sufocare, Bogaevski se repezi într-acolo. Cocoşat lângă geam, cu mâna încleştată pe ivărul aurit, stătea Karev. Omoplaţii de sub surtuc i se apropiau şi se despărţeau într-o mişcare convulsivă, tot trupul îi tremura rar şi sacadat. La auzul hohotelor de plâns şi al ţipetelor ca de fiară, Bogaevski fu mai-mai să-şi piardă cu desăvârşire cumpătul.

Întins pe spate, cu mâinile împreunate pe piept, Kaledin zăcea pe patul de campanie. Capul îi era uşor întors spre perete; faţa de pernă albă arunca o umbră peste fruntea albăstruie şi umedă, pe obrazul lipit de ea. Ochii erau întredeschişi ca într-o doborâre a somnului; colţurile gurii aspre, chinuite într-o încleştare de suferinţă. Căzută în genunchi, soţia se zvârcolea la picioarele lui. Vocea ei stranie, sălbăticită, era nespus de stridentă. Un pistol *Colt* zăcea pe pat; pe lângă el, o mică şuviţă de un roşu-închis se scurgea vioi şi repede de pe cămaşă.

Lângă pat se afla un scaun, pe care era atârnat cu îngrijire vestonul, iar pe noptieră ticăia un ceas-brăţară.

Clătinându-se, Bogaevski căzu în genunchi şi-şi lipi urechea de pieptul

cald şi moale al sinucigaşului. Mirosea a sudoare de bărbat, iute ca oţetul. Inima lui Kaledin nu mai bătea. Toată fiinţa lui Bogaevski se concentră parcă în auz; trăgea cu urechea, cu o nespusă încordare, dar nu auzea decât tic-tac-ul mărunt al ceasului-brăţară de pe măsuţă, vocea răguşită şi înecată de lacrimi a văduvei atamanului şi croncănitul sinistru, apăsător şi sonor, al ciorilor de afară.

16

Îndată ce deschise din nou ochii pentru prima oară, Bunciuk zări pupilele negre ale Annei, sclipind de lacrimile bucuriei...

Vreme de trei săptămâni rămăsese în necurmat delir. Călătorise trei săptămâni într-o altă lume, ireală şi fantastică. Conştiinţa i se înfiripă în seara de 24 decembrie. Privea îndelung la Anna, cu ochii atenţi şi încă înceţoşaţi, încercând să-şi refacă în amintire tot ce era legat de ea, dar nu izbuti decât în parte – memoria greoaie şi îndărătnică mai tăinuia multe, undeva, în ascunzişuri.

— Dă-mi apă... îşi auzi Bunciuk propria voce, ca dintr-o depărtare, şi zâmbi înviorat la acest auz.

Anna se apropie repede; tot chipul ei era luminat de un surâs ferice.

— Bea din mâna mea! zise, dând la o parte mâna slăbănoagă a lui Bunciuk, întinsă spre cană.

Înghiţi, tremurând de sforţarea cu care îşi ridicase capul, şi se lăsă istovit pe pernă. Privea îndelung într-o parte, voia să spună ceva, dar slăbiciunea îl birui, şi aţipi.

Şi iarăşi, ca şi prima oară, trezindu-se, zări mai întâi ochii îngrijoraţi ai Annei aţintiţi asupra lui, apoi lumina portocalie a lămpii şi un cerc luminos pe tavanul alb de scânduri nevopsite.

— Ania, vino la mine!

Ea se apropie, îi luă mâna. El răspunse cu o slabă strângere.

— Cum te simţi?

— Limba îmi e străină, capul străin, picioarele de asemenea, şi parcă aş avea două sute de ani, spuse el, pronunţând fiecare cuvânt cu îngrijire. Am tifos?

— Tifos.

Ocoli odaia cu privirea şi întrebă cu voce nelămurită:

— Unde?

Ea înţelese întrebarea şi zâmbi:

— Suntem în Ţariţîn.

— Şi tu... cum?

— Am rămas singură cu tine, îi explică Anna şi adăugi grăbit, ca şi cum s-ar fi justificat sau ar fi căutat să înlăture un gând încă neexprimat de el: Nu se putea să te lăsăm la oameni străini. Abramson şi tovarăşii din biroul de partid m-au rugat să am grijă de tine. Şi uite, a trebuit să fac pe sora de caritate...

El îi mulţumi cu o privire şi cu o slabă mişcare a mâinii.

— Şi Krutogorov?

— A plecat, prin Voronej, la Lugansk.

— Ghevorkeanţ?

— Ăla... vezi... a murit de tifos.

— O!...

Tăcură o clipă, parcă în memoria celui decedat.

— Am fost îngrijorată pentru viaţa ta. Era un caz foarte grav, spuse ea încet.

— Şi Bogovoi?

— Am pierdut urma tuturor. Unii au plecat la Kamenskaia... Dar ascultă, nu crezi că n-ar trebui să vorbeşti? Şi încă ceva: nu vrei lapte?

Bunciuk clătină din cap şi, purtându-şi cu greu limba în gură, continuă s-o întrebe:

— Dar Abramson?

— A plecat la Voronej, acum o săptămână...

El făcu o mişcare stângace; capul i se învârti; sângele îl izbi dureros în ochi. Deschise pleoapele, simţind pe frunte o atingere răcoroasă de mână. Îl chinuia un gând: fusese fără cunoştinţă, şi atunci cine îndeplinise partea murdară a îngrijirilor? Oare tot ea? O roşeaţă uşoară îi coloră obrajii şi întrebă:

— Tu m-ai îngrijit singură?

— Da, singură.

Se întoarse spre perete, şoptind:

— Să le fie ruşine... Ticăloşii!... Să treacă pe seama ta şi asemenea...

Complicaţiile ivite în timpul tifosului lăsaseră urme asupra auzului: Bunciuk nu prea auzea bine. Medicul trimis de comitetul orăşenesc de partid din Ţariţîn îi spusese Annei că tratamentul nu va putea începe decât după ce bolnavul îşi va reveni pe deplin. Bunciuk se întrema încet; avea o poftă de mâncare nebună, dar Anna îl ţinea cu severitate la regim,

ceea ce dădea loc la oarecare ciorovăială.

— Mai dă-mi lapte! o ruga Bunciuk.

— Nu se mai poate.

— Te rog, dă-mi! Parcă ai de gând să mă ucizi prin foame.

— Ilia, ştii şi tu că mai mult decât atâta nu se poate!

El tăcea îmbufnat, se întorcea la perete, ofta şi nu mai rostea nicio vorbă. Chinuită de milă, ea rezista. Peste câteva clipe, încruntat – şi, din pricina încruntării, cu mutra şi mai jalnică încă – se întorcea şi o ruga pe un ton de implorare:

— N-ai putea să-mi dai ceva varză murată? Ania dragă, te rog! Fă-mi hatârul! Ce rău poate să-mi facă? Gogoriţe doctoriceşti!

Lovindu-se de acelaşi „nu" răspicat, uneori o jignea cu câte o vorbă aspră:

— Cine ţi-a dat dreptul să-ţi baţi joc de mine?! Am să chem gazda şi am să-i cer ei! Eşti o femeie nesuferită şi fără inimă!... Zău, încep să te urăsc...

— Iată cea mai frumoasă răsplată pentru tot ce am suportat stând ca o dădacă pe lângă tine! izbucnea şi Anna, neputând să se mai stăpânească.

— Nu te-am rugat eu să rămâi cu mine! E o ruşine să mi-o reproşezi. Profiţi de avantajul oamenilor sănătoşi. Bine, bine! să nu-mi mai dai nimic... Lasă-mă să crăp... Mare pagubă!

Buzele Annei tremurau; dar, izbutind să se stăpânească, nu spunea nimic şi, din milă, le suporta toate cu răbdare.

O dată însă, după o ceartă deosebit de aprinsă, când Anna refuză să-i mai dea câteva gogoşi, Bunciuk se întoarse la perete, şi ea, cu inima strânsă, zări lacrimi lucindu-i în ochi.

— Dar eşti un adevărat copil! exclamă dânsa, dând fuga în bucătărie, de unde aduse o farfurie plină cu gogoşi. Mănâncă, Iliuşa, mănâncă, scumpule! Hai, nu te mai supăra! Uite, asta este mai bine prăjită! spuse ea, pe când mâinile ei tremurătoare îi împingeau gogoaşa în mână.

Chinuit de remuşcări, Bunciuk încercă să se împotrivească, dar pofta era mai tare decât el; ştergându-şi lacrimile se aşează în capul oaselor şi apucă gogoaşa. Un zâmbet vinovat îi lumină faţa suptă, acoperită de barba scurtă, deasă şi creaţă: cerându-şi iertare din ochi, mărturisi:

— Adevărat că sunt mai rău decât un copil! Vezi, era cât pe ce să plâng...

Ea îi privi gâtul ciudat de subţire, pieptul scofâlcit şi descărnat, care se ivea prin deschizătura gulerului descheiat, mâinile lui osoase; tulburată de o dragoste şi o milă adâncă, necunoscută până atunci, îl sărută pentru

întâia oară, simplu şi duios, pe fruntea uscată şi galbenă.

Abia după două săptămâni, Bunciuk fu în stare să se mişte prin odaie fără ajutor. Picioarele, cumplit de uscate, se îndoiau; învăţa din nou să umble.

— Uite, Anna, merg! striga el, încercând să meargă liber şi repede, dar picioarele nu-i purtau greutatea trupului şi podelele îi fugeau de sub paşi.

Silit să se sprijine de cel dintâi lucru întâlnit în cale, Bunciuk zâmbea lăbărţat, ca un unchiaş; pielea de pe obrajii palizi se întindea şi se zbârcea; izbucnea într-un râs bătrânesc, scârţâitor, şi neputincios, după care cădea din nou pe pat, sleit de opinteli şi de hohote.

Locuinţa lor se afla în apropiere de chei. Pe fereastră se zărea întinderea albă a Volgăi înzăpezite, un semicerc larg şi cenuşiu de pădure şi, dincolo de ea, liniile moi şi vălurate ale îndepărtatelor câmpii. Anna stătea îndelung la geam, gândindu-se la viaţa ei ciudată, la întorsătura bruscă ce se petrecuse cu ea. Boala lui Bunciuk avu darul să-i lege într-un chip straniu.

La început, când ajunsese cu el la Ţariţîn, după un drum lung şi chinuitor, îi fusese greu şi amar până la lacrimi. Pentru prima oară era silită să vadă atât de aproape şi de limpede partea ascunsă a relaţiilor cu un om drag. Cu dinţii încleştaţi, îi schimba rufele, îi pieptăna capul înfierbântat, scoţându-i păduchii din păr, îi întorcea trupul greu ca piatra şi, tresărind de dezgust, îi privea pe ascuns trupul gol şi slăbit de bărbat, învelişul sub care abia pâlpâia luminiţa unei vieţi ce-i era atât de scumpă. Toată fiinţa ei se revolta cu îndârjire, se împotrivea, dar nicio murdărie din afară nu-i păta simţul lăuntric, adânc şi sigur. Din porunca neînduplecată a acestui simţ, Anna învăţă să-şi înfrunte durerea şi nedumerirea. Biruise. În cele din urmă, numai compătimirea avea loc în inima ei şi, alături de ea, răzbea încetişor izvorul adânc al dragostei.

Într-o zi, Bunciuk întrebă:

— Sunt scârbos în ochii tăi, după tot ce a fost... Nu-i aşa?

— A fost o încercare.

— Ce fel de încercare? A capacităţii de rezistenţă?

— Nu, a sentimentului.

Bunciuk se întoarse şi mult timp nu izbuti să-şi stăpânească tremurul buzelor.

Nu mai reveniră la acest subiect. Toate vorbele ar fi fost lipsite de rost şi de viaţă.

Pe la mijlocul lui ianuarie, plecară din Ţariţîn la Voronej.

17

La 16 ianuarie, seara, Bunciuk şi Anna sosiră la Voronej. Petrecură acolo două zile şi porniră la Millerovo, căci în ziua plecării venise vestea că atât Comitetul revoluţionar al Donului, cât şi trupele credincioase se mutaseră acolo, fiind nevoite să evacueze Kamenskaia sub presiunea unităţilor lui Kaledin.

Gara Millerovo era înţesată de lume. Bunciuk zăbovi câteva ceasuri şi plecă cu primul tren la Glubokaia. A doua zi, luă în primire grupa de mitraliere, iar în dimineaţa zilei următoare luă parte la lupta împotriva detaşamentului lui Cerneţov.

După ce Cerneţov fusese înfrânt, pe neaşteptate trebuiră să se despartă. Anna veni în fugă de la statul-major, însufleţită şi totuşi mâhnită.

— Ştii că Abramson este aici? Doreşte mult să te vadă. Încă o noutate: eu plec astăzi.

— Unde? se miră Bunciuk.

— Abramson cu mine şi cu mulţi tovarăşi mergem la Lugansk, pentru muncă de agitaţie.

— Părăseşti detaşamentul? întrebă Bunciuk cu o uşoară răceală în glas.

Ea râse, strângându-se de el cu faţa îmbujorată.

— Mărturiseşte! Eşti necăjit fiindcă părăsesc detaşamentul, ori fiindcă te las pe tine? Dar asta va trece. Sunt sigură că voi fi de mai mult folos acolo, decât pe lângă tine. Poate că agitaţia este mai mult specialitatea mea decât mitraliera... spuse, clipind ştrengăreşte din ochi... fie şi învăţată sub conducerea unui comandant atât de priceput cum este Bunciuk.

Curând veni şi Abramson. Era tot atât de vioi, de activ, de nepotolit, cu aceeaşi pată albă în părul negru ca pana corbului. Era cuprins de o sinceră bucurie, văzându-l pe Bunciuk.

— Ei, te-ai ridicat pe picioare? Fo-oarte bine. Pe Anna ţi-o luăm. Şi făcu cu ochiul, într-un semn de indulgentă aluzie. Cred că n-ai să te împotriveşti? Nu-i aşa? Da, da... fo-oarte bine. Îţi pun asemenea întrebare fiindcă cred că v-aţi împrietenit mult la Ţariţîn.

— Nu pot ascunde că-mi pare rău să mă despart de ea, răspunse Bunciuk, cu un zâmbet încruntat şi silit.

— Îţi pare rău? Chiar şi asta-i mult! Auzi, Anna?

Începu să umble prin odaie, ridică din mers un volumaş de Garin-

Mihailovski, căzut de pe cufăr, apoi se scutură şi-şi luă rămas bun.

— Vii, Anna?

— Du-te! Vin îndată! răspunse ea de după paravan.

După ce-şi schimbă rufele, ieşi. Avea bluza verde soldăţească, cu buzunarele uşor umflate deasupra pieptului, încinsă cu o curea, şi aceeaşi fustă neagră, peticită pe alocuri, dar foarte curată. Părul ei greu, proaspăt spălat era pufos şi ieşea afară din nodul în care fusese legat. Îşi puse mantaua şi, strângându-şi centura, întrebă pe Bunciuk cu o voce ştearsă, rugătoare, fără vioiciunea de odinioară:

— Vei lua parte la atacul de astăzi?

— Fireşte! Doar n-am să stau cu braţele încrucişate.

— Te rog... ascultă, fii prudent! Ai s-o faci pentru mine?... Da?... Am să-ţi mai las o pereche de ciorapi de lână. Să nu cumva să răceşti, caută să nu te uzi la picioare. Îţi voi scrie de la Lugansk...

Ochii ei îşi pierdură culoarea; luându-şi rămas bun mărturisi:

— Îmi vine foarte greu să plec de lângă tine! La început, când Abramson mi-a propus să mă duc la Lugansk, m-am aprins, dar acum simt că fără tine va fi pustiu acolo. E o dovadă în plus că acum trebuie să te lepezi de sentimente, căci ele te încătuşează. Oricum ar fi, rămâi cu bine!

Se despărţi de el, reţinută şi rece, dar Bunciuk îi înţelese purtarea aşa cum trebuia: ea se temea să nu-şi piardă neclintirea hotărârii.

Ieşi s-o petreacă. Anna porni fără grabă, clătinând din umeri, fără să se întoarcă. Ar fi vrut s-o strige, dar observase la despărţire o sclipire prea tare şi umedă în privirea ei tulburată, puţin piezişă. Ascultând totuşi de îndemnul inimii, îi strigă cu o voioşie prefăcută:

— Sper să ne revedem la Rostov. Mergi sănătoasă, Ania!

Ea întoarse capul, şi-şi grăbi paşii.

După plecarea ei, Bunciuk îşi simţi singurătatea apăsându-l cumplit. Se înapoie din stradă în casă, dar îndată sări ca ars afară. Fiecare obiect din odaie îi amintea prezenţa ei, fiecare lucru îi păstra mirosul: batista uitată de ea, o cartuşieră, o cană de alamă – tot ce fusese atins de mâinile ei.

Bunciuk petrecu restul zilei umblând prin staniţă şi încercând o nelinişte necunoscută până atunci, ca şi cum i s-ar fi amputat ceva, iar el nu era încă în stare să se deprindă cu asemenea lipsă a unei părţi tăiate din trup. Pierdut, se uita la chipurile celor din Garda Roşie şi ale cazacilor, încercând să-i recunoască pe unii şi văzând că alţii îl recunoşteau la rândul lor.

Într-un loc, îl opri un cazac cu care făcuse războiul împreună. Acesta îl

sili să vină la el acasă şi-l pofti să ia parte la jocul de cărţi. Membrii Gărzii Roşii din detaşamentul lui Petrov şi marinarii lui Mokrous, abia sosiţi, şedeau la o masă, jucând tabinet învăluiţi într-un nor de fum, izbeau gălăgios cărţile, fâşâiau banii de hârtie tipăriţi sub Kerenski, înjurau de zor şi strigau bezmetic. Bunciuk simţi nevoia de aer curat şi se strecură afară.

Din fericire pentru el, peste un ceas veni ordinul să pornească la atac.

18

În urma morţii lui Kaledin, staniţa Novocerkasskaia încredinţa puterea generalului Nazarov, atamanul de campanie al Oastei Donului. La 29 ianuarie, fu ales mare ataman de către delegaţii adunaţi în Sfat. La acest sfat veniră numai o parte neînsemnată de delegaţi, mai ales reprezentanţii staniţelor de pe cursul de jos al Donului, din ţinuturile de la miazăzi. Sfatul era numit Mic. Asigurându-şi sprijinul Sfatului, Nazarov decretă mobilizarea cazacilor în vârstă între 17-55 de ani, dar cazacii nu se prea arătau gata să pună mâna pe arme, cu toate ameninţările şi cu toate detaşamentele trimise pentru a executa mobilizarea.

În ziua când începură lucrările Sfatului Mic, Regimentul 6 de cazaci de Don al generalului Krasnoşciokov sosi în marş de pe frontul românesc la Novocerkassk, sub comanda lui Taţin, un voiskovoi starşina. Regimentul străbătuse drumul de la Ekaterinoslav în necurmate lupte, rupând cercul bolşevic. Fusese greu încercat la Peatihatka, Mejevaia, Matveev-Kurgan şi în alte locuri, dar ajunse totuşi cu efectivul aproape întreg şi cu toţi ofiţerii.

I se făcu o primire solemnă. După un tedeum oficiat în piaţa catedralei, Nazarov le mulţumi cazacilor pentru că îşi păstraseră disciplina, ordinea cea mai riguroasă, şi că veniseră cu armele să apere Ţinutul Donului.

Curând după aceasta, regimentul fu trimis pe front spre gara Sulin, iar după două zile sosiră la Novocerkassk ştiri rele; sub influenţa agitaţiei bolşevice, regimentul îşi părăsise poziţiile de luptă şi refuzase să apere guvernul Oastei.

Activitatea Sfatului decurgea într-o atmosferă de lâncezeală. Toţi presimţeau înfrângerea inevitabilă în lupta împotriva bolşevicilor. În timpul şedinţelor, Nazarov, acest general plin de energie, veşnic în fierbere, şedea cu capul proptit în mână, acoperindu-şi fruntea cu palma,

ca şi cum gândea mereu la ceva chinuitor.

Cele din urmă nădejdi se năruiau, asemenea copacilor putrezi. Canonada se şi auzea dinspre Tihoreţkaia. După unele zvonuri, de la Ţariţîn venea spre Rostov comandantul bolşevic de acolo, horunji Avtonomov.

Detaşamentul căpitanului Cernov intră în Rostov. Era urmărit de trupele lui Siewers şi hărţuit de la spate de cazacii din staniţa Gnilovskaia, care trăgeau asupra lui. Nu mai rămânea decât o îngustă fâşie liberă, şi Kornilov – dându-şi seama că e primejdios să rămână în Rostov – ordonă în aceeaşi zi retragerea în direcţia staniţei Olghinskaia.

Toată ziua muncitorii de la Temernik au susţinut focul asupra gării şi a patrulelor de ofiţeri. Înainte de căderea serii, o coloană compactă de trupe ieşi din Rostov. Se înşirui peste Don, asemenea unui balaur gras şi negru şi se târî, şerpuind, spre Aksai. Companiile cu rândurile rărite mergeau anevoie prin zăpada moale şi udă. Ici-colo, se zăreau mantale de liceeni cu bumbi de metal alb, paltoanele verzui ale elevilor de la liceul real, dar predominau mantalele soldaţilor şi ofiţerilor. Plutoanele erau conduse de colonei şi de căpitani. În front păşeau iuncherii şi ofiţerii, de la gradul de sublocotenent şi până la colonel. Refugiaţii mergeau în urma numeroaselor căruţe ale coloanei: oameni în vârstă, voinici, cu paltoane de oraş şi cu galoşi. Femeile forfoteau în jurul căruţelor, cufundându-se în zăpada adâncă, clătinându-se pe tocurile înalte.

Esaulul Evgheni Listniţki mergea cu una din companiile Regimentului „Kornilov", având alături de el pe căpitanul Starobelski, un ofiţer de carieră, spilcuit, pe locotenentul Boceagov de la Regimentul de grenadieri „Suvorov" din Fanagoria, şi pe locotenent-colonelul Lovicev, ofiţer bătrân şi distins, ştirb, cu barba roşcată ca blana unui vulpoi, înspicată de fire albe.

Amurgul se îngroşa. Era ger. Un vânt sărăţel şi umed sufla dinspre gurile Donului. Cu pasul obişnuit fără să piardă cadenţa, Listniţki frământa zăpada răvăşită de picioare şi se uita atent la chipurile oamenilor care ajungeau din urmă compania. Alături de drum, trecură căpitanul Nejenţev, comandantul Regimentului „Kornilov", şi colonelul Kutepov, fostul comandant al Regimentului de gardă „Preobrajenski", cu mantaua desfăcută şi cu şapca dată pe ceafa puternică.

— Domnule comandant! strigă locotenent-colonelul Lovicev către Nejenţev, apucând sprinten arma cu mâna cealaltă.

Kutepov îşi întoarse faţa lată cu fruntea de taur, cu ochii negri larg

aşezaţi şi cu bărbuţa neagră tăiată în pătrat; auzind strigătul, Nejenţev privi peste umărul lui.

— Daţi ordin celor de la compania întâi să dea drumul la pas! Altfel putem îngheţa cu toţii. Ne-am udat picioarele; se poate o asemenea cadenţă de marş?

— E o porcărie! tună Starobelski, om gălăgios şi violent.

Fără să răspundă, Nejenţev trecu înainte. Ducea o discuţie aprinsă cu Kutepov. Peste câteva clipe, trăsura lui Alexeev îi depăşi. Vizitiul său mâna caii voinici, corbii şi cu cozile legate, împroşcând în toate părţile zăpada de sub copite. Roşu din pricina vântului, Alexeev, cu mustăţile albe ridicate în sus şi cu sprâncenele stufoase tot aşa de albe, îşi îndesase şapca până la urechi şi şedea pieziş, rezemându-se de spatele trăsurii. Cu mâna stângă îşi strângea gulerul, ferindu-şi faţa de frig. Cu zâmbet pe buze, ofiţerii petrecură cu privirile chipul cunoscut tuturor.

Pe alocuri, în drumul răscolit de nenumărate picioare, băltoace galbene chifteau sub zăpadă. Era greu de înaintat, tălpile alunecau, apa pătrundea în cizme. Păşind, Listniţki trăgea cu urechea la o convorbire din faţa sa. Un ofiţer necunoscut, cu scurta îmblănită şi cu o căciulă simplă de cazac, spunea cu voce de bariton:

— Ai văzut, locotenente? Preşedintele Dumei de Stat, Rodzeanko, om bătrân şi merge pe jos.

— Rusia îşi urcă Golgota...

Tuşind răguşit şi scuipând flegma, cineva încercă să ironizeze:

— Da, Golgota... Deosebirea este că, în loc de un drum pietros, avem zăpadă mozolită şi, pe deasupra, un frig de te ia dracul.

— Domnilor, cine ştie unde facem popas de noapte?

— La Ekaterinodar.

— Am mai făcut o dată un astfel de marş, eram în Prusia...

— Cum o să ne întâmpine Kubanul? Ce zici?... Desigur că acolo va fi altceva.

— Ai tutun? îl întrebă pe Listniţki locotenentul Golovaciov.

Scoţându-şi mănuşa grosolană, luă o ţigară, mulţumi, îşi suflă nasul în degete, soldăţeşte, şi le şterse de poala mantalei.

— Înveţi maniere democratice, locotenente? zâmbi cu înţeles locotenent-colonelul Lovicev.

— Le înveţi fără să vrei. Dar dumneavoastră... sau, poate, aveţi vreo duzină de batiste?

Lovicev nu-i răspunse. Ţurţurii verzui îi atârnau de mustăţile roşii, cu

fire cărunte. Smârcâia din când în când din nas, strâmbându-se de frigul care pătrundea prin mantaua subţire.

„Iat-o, floarea Rusiei!", gândi Listniţki, plin de dureroasă compătimire, privind rândurile şi capul coloanei care şerpuia de-a lungul drumului.

Mai mulţi călăreţi trecură în galop; printre ei se afla Kornilov, călare pe un armăsar înalt, de Don. Cojocul său scurt, de un verde-deschis, cu buzunare oblice, laterale, şi căciula lui albă se mai zăriră timp îndelungat, plutind peste capetele coloanei. Batalioanele de ofiţeri îl petreceau în unanime şi puternice urale.

— Toate acestea n-ar fi nimic, dar ce te faci cu familia? scoase Lovicev un suspin bătrânesc şi se uită în ochii lui Listniţki, ca şi cum i-ar fi cerşit compătimirea. Familia mi-a rămas la Smolensk. Am nevastă şi o fată... De Crăciun a împlinit şaptesprezece ani... Ce zici, esaule?

— Da-a-a!

— Şi dumneata eşti familist? Din Novocerkassk?

— Nu. Sunt din districtul Doneţului. Şi mi-a rămas tata acolo.

— Nu ştiu ce-i cu ele, nici ce-or fi făcând în lipsa mea, urmă Lovicev.

Starobelski îi tăie vorba, cu o voce plină de iritare:

— Toţi şi-au lăsat familiile. Nu înţeleg de ce vă tot văietaţi, domnule colonel? Ce oameni ciudaţi! Nici n-am ieşit din Rostov, şi...

— Starobelski! Piotr Petrovici! Ai fost în lupta de la Taganrog? strigă cineva din spate, cu două rânduri mai în urmă.

Starobelski îşi întoarse faţa mânioasă şi schiţă un zâmbet mohorât.

— A-a... Vladimir Gheorghievici?... Ce soartă te-a adus în plutonul nostru? Te-ai mutat? Cu cine nu te-ai înţeles. Aha, da, fireşte. Întrebi de Taganrog? Da, am fost, dar de ce întrebi? Da, exact... A căzut în luptă...

Ascultând fără deosebită atenţie discuţia lor, Listniţki îşi aducea aminte plecarea din Iagodnoe, bătrânul, Axinia. Tristeţea care ţâşni deodată în inima sa îl înăbuşea, fără niciun elan, îşi mişca picioarele, privea ţevile armelor dinainte, cu baionetele care se clătinau, privea capetele cu şepci, căciuli şi glugi, legănându-se în ritmul marşului, şi-şi zicea:

„O asemenea încărcătură de ură şi de mânie fără margini pe care o port eu o are acum fiecare din aceşti cinci mii de oameni ostracizaţi. Ne-au aruncat afară din Rusia, ticăloşii, şi au de gând să ne strivească aici. Să vedem. Kornilov ne va duce până la Moscova!"

Îşi aminti în aceeaşi clipă sosirea lui Kornilov la Moscova şi se lăsă cu bucurie pradă amintirilor din acea zi.

Undeva în apropiere, mai în spate, probabil la coada companiei, mergea o baterie. Caii sforăiau, se auzea un zăngănit de fiare şi vântul aducea de acolo mirosul sudorii de cal. Listniţki simţi îndată acest miros cunoscut tulburător, şi întoarse capul: omul călare din fruntea bateriei, un tânăr sublocotenent, se uită la el şi-i zâmbi ca unui cunoscut.

*

Până la 11 martie, Armata de voluntari fusese concentrată în preajma staniţei Olghinskaia. Kornilov amâna mereu plecarea, aşteptând pe atamanul de campanie al Oastei Donului, generalul Popov, care pornise din Novocerkassk în stepele de dincolo de Don, cu detaşamentul său având circa 1.600 săbii cu 5 tunuri şi 40 mitraliere.

În dimineaţa zilei de 13, Popov sosi călare în Olghinskaia, întovărăşit de colonelul Sidorin, şeful statului său major, şi de mai mulţi ofiţeri cazaci care alcătuiau escorta.

Ajuns în piaţă, lângă casa ocupată de Kornilov, îşi opri calul şi, ţinându-se de oblânc, ridică cu greu piciorul deasupra şeii. Fu ajutat de o ordonanţă, care sări în grabă – un tânăr cazac cu un smoc de păr negru în frunte, cu faţa smeadă şi cu ochii ageri de nagât. Popov îi aruncă dârlogii şi se îndreptă fără grabă spre cerdac. Descălecaţi la rândul lor, Sidorin şi ofiţerii îl urmară. Ordonanţele aduseră pe portiţă caii în curte. Pe când unul, om în vârstă şi cu picioarele strâmbe, le punea traiste cu grăunţe, celălalt, cel cu moţul negru şi care semăna cu un nagât, izbuti să lege cunoştinţă cu o slujnică a gazdei. Îi trânti, pesemne, o vorbă mai deocheată, căci fata rumenă, cu basmaua legată sprinţar şi cu picioarele goale în galoşii mari, adânci, lipăi râzând şi lunecând prin faţa lui.

Popov, bărbat impunător şi în vârstă, intră în casă, îşi lepădă în antreu mantaua în mâinile ordonanţei sprintene, îşi atârnă biciuşca în cuier şi-şi suflă nasul, îndelung şi zgomotos. Ordonanţa îl conduse în sală, împreună cu Sidorin, care îşi netezea părul din mers.

Generalii convocaţi la conferinţă erau de faţă. Kornilov şedea lângă masă, cu cotul rezemat pe o hartă întinsă; în dreapta sa şedea Alexeev, alb ca zăpada, uscăţiv şi drept, cu faţa proaspăt rasă. Clipind din ochii inteligenţi şi iuţi, Denikin discuta ceva cu Romanovski. Lukomski, care semăna întrucâtva cu Denikin, se plimba agale prin cameră, ciupindu-şi bărbiţa. Markov stătea la fereastră şi se uita afară la cazacii-ordonanţe care umblau pe lângă cai şi schimbau râsete cu slujnica.

Noii sosiţi îi salutară pe ceilalţi şi se apropiară de masă. Alexeev puse câteva întrebări fără însemnătate, cu privire la drum şi la evacuarea Novocerkasskului. Intră Kutepov, însoţit de câţiva ofiţeri combatanţi, invitaţi de Kornilov la conferinţă.

Privindu-l ţintă pe Popov, care se aşeza cu o siguranţă calmă, Kornilov întrebă:

— Spuneţi, generale, ce efectiv are detaşamentul dumneavoastră?

— O mie cinci sute de săbii, o baterie, patruzeci de mitraliere cu servanţii lor.

— Cunoaşteţi împrejurările care au silit Armata de voluntari să plece din Rostov. Ieri am avut o consfătuire. S-a luat hotărârea de a merge în Kuban, pe direcţia generală Ekaterinodar, în împrejurimile căruia acţionează detaşamente de voluntari. Vom urma acest itinerar... Kornilov îl trasă pe hartă cu capătul neascuţit al creionului şi vorbi mai grăbit: ... antrenând în drum cazacii din Kuban şi zdrobind puţinele detaşamente ale Gărzilor Roşii, neorganizate şi inapte pentru luptă, care vor încerca să împiedice înaintarea noastră. Urmări privirea piezişă a lui Popov, care se uita la o parte cu ochii întredeschişi, şi adăugă: Vă propunem ca, împreună cu detaşamentul dumneavoastră, să vă uniţi cu Armata de voluntari şi să mergeţi alături de noi la Ekaterinodar... Împrăştierea forţelor nu este în interesul nostru.

— Nu pot s-o fac! declară hotărât şi brusc Popov.

Alexeev se înclină uşor spre el:

— Îmi daţi voie să-ntreb: de ce?

— Pentru că nu pot să părăsesc teritoriul Ţinutului Donului şi să merg undeva în Kuban. Vom aştepta desfăşurarea evenimentelor în regiunea sălaşelor de iarnă, fiind protejaţi la nord de linia Donului. Nu trebuie să ne aşteptăm la operaţiuni active din partea inamicului; azi sau mâine va începe dezgheţul, şi trecerea cavaleriei peste Don – fără să mai vorbim de artilerie – va fi cu neputinţă. Din regiunea sălaşelor de iarnă, foarte bogată în furaje şi cereale, vom putea întreprinde acţiuni de partizani, în orice timp şi în orice direcţie.

Cu o siguranţă impunătoare, Popov înşira argumentele care respingeau propunerea lui Kornilov. Îşi trase răsuflarea şi, văzându-l pe Kornilov că vrea să spună ceva, dădu cu încăpăţânare din cap:

— Daţi-mi voie să isprăvesc! În afară de aceasta, mai există un factor de o importanţă covârşitoare, şi noi, comandamentul, ţinem cont de el. Este starea de spirit a cazacilor noştri.

Îşi întinse mâna albă şi cărnoasă, cu un inel de aur care îi intrase adânc în deget, şi continuă pe un ton puţin ridicat, privind toată adunarea:

— În caz că vom lua-o spre Kuban, se va ivi pericolul descompunerii detaşamentului. Cazacii se prea poate întâmpla să refuze a merge. Să nu uităm că tocmai cazacii formează contingentul de bază şi cel mai solid al detaşamentului meu şi că ei nu sunt tot atât de statornici din punct de vedere moral ca... de pildă, ca unităţile dumneavoastră... Sunt pur şi simplu inconştienţi. N-au să meargă şi atât! Iar eu nu pot risca să-mi pierd tot detaşamentul! spuse răstit Popov şi-l întrerupse din nou pe Kornilov. Scuzaţi, v-am expus hotărârea noastră şi-mi îngădui să vă asigur că nu suntem în stare s-o schimbăm. Fără îndoială, împrăştierea forţelor nu este în interesul nostru, dar există o ieşire din starea ce s-a creat. Eu cred că, pornind de la consideraţiunile ce le-am expus acum, ar fi mai prudent pentru Armata de voluntari să nu meargă în Kuban – starea de spirit a cazacilor de Kuban îmi inspiră îngrijorări serioase – ci în stepele de dincolo de Don, împreună cu detaşamentul Donului. Acolo ea se va restabili, profitând de răgaz, şi până la primăvară se va completa cu cadre noi de voluntari, veniţi din Rusia.

— Nu! exclamă Kornilov, care ieri, nu mai departe, era dispus să meargă în stepele de peste Don şi combătea cu îndârjire părerea opusă a lui Alexeev. N-are niciun rost să mergem la sălaşele de iarnă. Suntem circa şase mii de oameni...

— Dacă este vorba de hrană, atunci, excelenţă, îmi îngăduiţi a vă asigura că regiunea sălaşelor de iarnă nu lasă nimic de dorit. În afară de aceasta, puteţi lua acolo nişte cai de la herghelиile particulare şi să urcaţi pe cai o parte din armată. Veţi avea şanse noi în desfăşurarea războiului manevrier în câmp. Cavaleria vă este necesară, iar Armata de voluntari nu este tocmai bogată în călărime.

Kornilov, deosebit de prevenitor în acea zi faţă de Alexeev, se uită la el. Şovăia în alegerea direcţiei, după cât se părea, şi căuta un sprijin în prestigiul altuia. Alexeev fu ascultat cu o mare atenţie. Bătrânul general, care era obişnuit să rezolve problemele scurt şi limpede, se pronunţă în câteva fraze lapidare în favoarea marşului spre Ekaterinodar.

— Mergând în această direcţie, ne va fi mai uşor să rupem cercul bolşevic şi să ne unim cu detaşamentul care acţionează la Ekaterinodar, termină el.

— Dar dacă acest lucru nu va izbuti, Mihail Vasilievici? întrebă prudent Lukomski.

Alexeev mişcă din buze şi schiţă cu mâna o mişcare pe hartă.

— Chiar dacă vom admite posibilitatea unui eşec, tot ne mai rămâne putinţa să ajungem în munţii Caucaz şi acolo să ne dispersăm armata.

Fu susţinut de Romanovski. Markov rosti câteva cuvinte înflăcărate. S-ar fi părut că, faţă de argumentele grele ale lui Alexeev, nu mai există niciun fel de obiecţiuni, dar Lukomski luă cuvântul şi restabili echilibrul:

— Eu susţin propunerea generalului Popov, declară el, alegându-şi fără grabă cuvintele. Marşul spre Kuban este legat de dificultăţi mari, pe care nu le putem aprecia aflându-ne aici. În primul rând, va trebui să trecem de două ori linia ferată...

Privirile tuturor se îndreptară spre hartă, după direcţia degetului său. Lukomski continuă cu energie:

— Bolşevicii nu vor întârzia să ne facă o primire demnă: ei vor porni trenuri blindate asupra noastră. Avem convoaie supraîncărcate şi o mulţime de răniţi pe care nu-i putem părăsi. Toate acestea ne vor îngreuia armata extrem de mult şi vor stânjeni înaintarea ei mai rapidă. Mai departe, nu prea înţeleg de unde vine siguranţa că locuitorii cazaci din Kuban ar avea o atitudine prietenoasă faţă de noi. Bazându-ne pe pilda căzăcimii de la Don, care de asemenea ar fi fost apăsată de puterea bolşevicilor, trebuie să ne purtăm faţă de astfel de zvonuri cu cea mai mare prudenţă şi cu o doză mare de scepticism sănătos. Cazacii de Kuban sunt bolnavi de aceeaşi trahomă bolşevică, pe care au adus-o din fosta armată rusă... Atitudinea lor poate să ne fie ostilă. Drept încheiere, voi adăuga: sunt de părere că trebuie să mergem spre răsărit, în stepe, să ne adunăm forţele şi să-i ameninţăm de acolo pe bolşevici.

Susţinut de majoritatea generalilor săi, Kornilov hotărî să meargă mai spre vest de Velikokneajeskaia, să completeze cu cai unităţile necombatante, şi de acolo să se îndrepte spre Kuban. După ce declară conferinţa închisă, mai avu un scurt schimb de cuvinte cu Popov şi, luându-şi rămas bun de la el în termeni reci, intră în odaia sa, urmat de Alexeev.

Zăngănind din pinteni, şeful de stat-major al detaşamentului Donului, colonelul Sidorin, ieşi în cerdac şi strigă cu o voce plină, bucuroasă, către ordonanţe:

— Caii!

Un tânăr sotnic cu mustăţi blonde se apropie de cerdac, susţinându-şi sabia şi păşind peste băltoace. Se opri la treapta de jos şi întrebă în şoaptă:

— Ce se aude, domnule polcovnic?

— Nu-i rău! răspunse Sidorin, cu vocea scăzută, dar cu multă vioiciune. Al nostru a refuzat să meargă în Kuban. Plecăm chiar acum. Eşti gata, Izvarin?

— Da, vin oamenii cu caii.

Ordonanţele veneau călări, aducând caii. Cel cu moţul negru, care semăna cu un nagâţ, se uită la tovarăşul său.

— Ei, ce zici, e drăguţă? întrebă el, pufnind în râs.

Cel mai în vârstă zâmbi, stăpânit.

— Ca muma-pădurii!

— Dar dacă s-ar întâmpla să te cheme?

— Mai dă-te naibii, neghiobule... Doar suntem în postul mare!

Izvarin, fost camarad al lui Grigori Melehov, sări pe calul său cu crupa lată, cu o pată albă peste toată fruntea şi cu nările albe, poruncind ordonanţelor:

— Daţi-i drumul în uliţă!

Luându-şi rămas bun de la unul dintre generali, Popov şi Sidorin coborâră treptele. O ordonanţă ţinu calul şi-l ajută pe general să găsească scara cu piciorul. Agitând biciuşca simplă, căzăcească, Popov îşi porni calul în trap iute, urmat de cazacii-ordonanţe, care călăreau tot în trap iute, ridicându-se uşor în scări şi aplecându-se puţin înainte; după el venea şi Sidorin, şi alţi ofiţeri.

În staniţa Mecetinskaia, unde Armata de voluntari ajunse după două zile de marş, Kornilov primi ştiri amănunţite cu privire la regiunea sălaşelor de iarnă. Informaţiile nu prea erau îmbucurătoare. Convocând comandanţii unităţilor combatante, Kornilov le anunţă hotărârea de a merge în Kuban. Un curier fu trimis la Popov, cu o nouă propunere de a se uni cu Armata de voluntari. Răspunsul adus de el din partea lui Popov era acelaşi: Popov refuză în mod politicos şi rece să primească propunerea, scrise că hotărârea sa nu poate fi schimbată şi că, deocamdată, el va rămâne în regiunea Salsk.

19

Cu detaşamentul lui Golubov, care pornise pe un drum ocolit pentru a cuceri Novocerkasskul, plecă şi Bunciuk. La 10 februarie ieşiră din Şahtnaia, trecură staniţa Razdorskaia, iar când se lăsă noaptea era în

Melihovskaia. A doua zi, plecară din staniţă în zori.

Golubov îşi conducea detaşamentul în marş forţat. Silueta lui spătoasă se zărea în faţa coloanei; biciuşca şfichiuia cu nerăbdare crupa calului. Noaptea trecură de staniţa Beserghenevskaia, lăsară un răstimp caii să se odihnească, după care călăreţii îşi urmară calea prin noaptea vânătă, fără stele, pe pământul îngheţat al şleaului ce pârâia sub copite.

Lângă Kriveanskaia rătăciră drumul, dar îl găsiră de îndată. Se crăpă de ziuă când detaşamentul intră în Kriveanskaia. Staniţa era încă pustie. Pe un mic maidan, lângă o fântână, un bătrân cazac spărgea gheaţa într-o copaie. Golubov se apropie de el, şi tot detaşamentul se opri.

— Noroc, moşule!

Cazacul îşi duse încet mâna înmănuşată la căciulă şi răspunse duşmănos:

— Trăiţi!

— Ian spune, moşule, au plecat cazacii din staniţa voastră la Novocerkassk? S-a făcut vreo mobilizare pe la voi?

Bătrânul luă toporul de jos şi intră grăbit pe o poartă, fără să răspundă.

— Dă-i drumul! strigă Golubov, depărtându-se, după ce adăugase o înjurătură zdravănă.

În ziua aceea, Sfatul Mic al Oastei se pregătea să se evacueze în staniţa Konstantinovskaia. Noul mare ataman al Oastei Donului, generalul Popov, apucase să-şi scoată trupele din capitala ţinutului şi să evacueze avutul Oastei. Dimineaţa, veniră informaţiuni, după care Golubov se îndrepta dinspre Melihovskaia spre Beserghenevskaia, Sfatul trimise pe esaulul Sivolobov să trateze cu Golubov condiţiile pentru predarea Novocerkasskului. Dar, neîntâmpinând nicio împotrivire, călăreţii lui Golubov năvăliră în Novocerkassk, fără să mai zăbovească la târguieli. Călare pe un cal asudat şi plin de spume, însoţit de o numeroasă ceată de cazaci, Golubov veni în galop până la clădirea Sfatului. Lângă intrare, stăteau câţiva gură-cască şi o ordonanţă cu calul lui Nazarov, pregătit de drum.

Bunciuk sări din şa şi apucă o puşcă-mitralieră; apoi, împreună cu Golubov şi cu un grup de alţi cazaci, năvăliră buluc în clădirea Sfatului. La vuietul uşii izbite de perete, capetele delegaţilor din vasta sală se întoarseră, iar chipurile lor se goliră de sânge, albe ca varul.

— Drepţi! răcni poruncitor Golubov, ca la paradă, şi, înconjurat de cazaci, poticnindu-se în iureşul grabei, se îndreptă spre masa prezidiului.

Împingându-şi hârşcâit scaunele, membrii Sfatului se ridicară în

picioare, supunându-se acestui strigăt poruncitor; numai Nazarov rămase neclintit.

— Cum îndrăzneşti să întrerupi şedinţa Sfatului? răsună vocea lui mintoasă.

— Eşti arestat! Tăcere! răcni Golubov, vânăt la faţă, repezindu-se la Nazarov şi smulgându-i epoletul de general de pe umărul vestonului. Vocea lui se transformă în ţipăt răguşit: Scoală, n-auzi? Luaţi-l! Tu! Cu cine vorbesc?... Tu, cu epoleţii de aur!

Bunciuk aşează puşca-mitralieră la uşă. Membrii Sfatului se îngrămădiră ca o turmă de oi. Cazacii trecură prin faţa lui Bunciuk, târând după ei pe Nazarov, pe preşedintele Sfatului, Voloşinov, verde de spaimă, şi alţi câţiva.

Zăngănind din sabie, cu faţa vânătă, pătată de cercuri roşii, Golubov mergea în urma lor. Un membru al Sfatului îl apucă de mânecă:

— Domnule polcovnic, fiţi bun, spuneţi-ne ce aveţi de gând cu noi?

— Suntem liberi? întrebă altul, scoţându-şi capul lucios şi şiret peste umărul lui.

— Duceţi-vă dracului! le strigă Golubov, dând din mână, şi după ce ajunse în faţa lui Bunciuk, izbi cu piciorul: Căraţi-vă-n... Nu-mi arde de voi! Marş!

Vocea lui răguşită, arsă de vânt, mai detună îndelung în sală.

Bunciuk petrecu noaptea la maică-sa, iar a doua zi, când cei din Novocerkassk aflară că Rostovul e ocupat de Siewers, ceru învoire de la Golubov şi plecă într-acolo călare.

Două zile avu de lucru la statul-major al lui Siewers, care-l cunoştea încă din timpurile când era redactor la *Okopnaia Pravda;* trecu pe la Comitetul revoluţionar, dar nici Abramson, nici Anna nu erau acolo. Pe lângă statul-major al lui Siewers, se alcătuise un tribunal revoluţionar, care judeca pe gardiştii albi capturaţi, răfuindu-se aspru cu ei. Bunciuk lucră o zi în sânul tribunalului şi luă parte la razii; iar a doua zi, dădu fuga la Comitetul revoluţionar fără mari speranţe, dar chiar de pe scară auzi vocea atât de cunoscută a Annei. Sângele zvâcni în inima lui Bunciuk în clipa când, încetinindu-şi paşii, intră în camera unde se auzeau glasuri necunoscute şi râsul Annei.

Un fum gros de tutun se vânzolea în odaia aceasta, care pe vremuri fusese cabinetul comandantului garnizoanei. Aşezat la o măsuţă îngustă din colţ, scria un ins îmbrăcat într-o manta fără nasturi şi purtând o căciulă de soldat, cu clapele desfăcute. În jurul lui se îngrămădeau soldaţi

şi civili, cu cojoace şi paltoane, fumând şi discutând, împărţiţi în grupuri. Anna stătea la fereastră, cu spatele la uşă; Abramson, urcat pe pervaz, îşi ţinea cu degetele încrucişate genunchiul îndoit, iar alături de el se afla un ostaş din Garda Roşie, înalt, după înfăţişare leton. Îşi ţinea ţigara la o parte, cu degetul mic larg desfăcut, şi povestea ceva – ceva comic de bună seamă – căci Anna râdea din toată inima, dându-se uşor pe spate; Abramson îşi încreţea buzele într-un zâmbet, cei din apropiere trăgeau cu urechea, surâzând, iar pe chipul lat al ostaşului, aspru, ca tăiat din topor, se însufleţea şi juca o expresie isteaţă, cu uşoare sclipiri de răutate.

Bunciuk îşi puse mâna pe umărul Annei.

— Noroc, Ania!

Ea se întoarse. Un val de sânge îi năvăli în toată faţa până la gât; lacrimile îi podidiră în ochi.

— De unde vii! Ia te uită, Abramson! Uite-l, ca un bănuţ nou – şi tu care te îngrijeai de soarta lui! îngăimă ea, fără să-şi ridice ochii, şi, nemaiputând să-şi stăpânească tulburarea, plecă spre uşă.

Bunciuk strânse mâna caldă a lui Abramson, schimbă câteva cuvinte cu el şi, simţindu-şi pe faţă un zâmbet prostesc şi de o nemărginită fericire, se îndreptă spre Anna, fără să-şi mai dea osteneală a răspunde la o întrebare a lui Abramson (de altminteri nici nu înţelesese despre ce era vorba). Anna îşi mai venise în fire şi-l întâmpină cu un zâmbet în care se simţea o umbră de ciudă, pentru că nu-şi stăpânise zăpăceala de mai adineauri.

— Ei, încă o dată: bine-ai venit! Ce faci? Zdravăn cu totul? Când ai sosit? De la Novocerkassk vii? Ai fost în detaşamentul lui Golubov? Va să zică aşa... Şi ce mai este pe acolo?

Bunciuk răspundea, fără să-şi ia de la dânsa privirea fixă şi grea. Ochii ei fugeau, abătându-se în lături.

— Ştii ce? Hai să ieşim o clipă în stradă, propuse Anna.

Abramson le strigă din urmă:

— Vă-ntoarceţi curând însă, nu? Tovarăşe Bunciuk, am nişică treabă cu tine. Avem de gând să-ţi încredinţăm ceva...

— Vin peste un ceas.

Afară, în stradă, Anna privi limpede şi drept în ochii lui Bunciuk, făcând un gest de necaz cu mâna.

— Ilia, Ilia, m-am zăpăcit ca o proastă! Ca o fetişcană! Asta datorită, mai întâi, surprizei: nu mă aşteptam să te văd; în al doilea rând, din pricina situaţiei noastre echivoce. În definitiv, ce suntem noi, eu şi cu tine? Un

„logodnic” şi o „logodnică” dintr-o idilă? Ştii, Abramson m-a întrebat o dată la Lugansk: „Trăieşti cu Bunciuk?” Am negat, dar are prea mult spirit de observaţie ca să nu vadă ceea ce bate la ochi de la o poştă. N-a zis nimic, însă din privirea lui am înţeles că nu m-a crezut.

— Dar povesteşte-mi despre tine! Lasă astea! Ce-ai mai făcut?

— Oh, noi am făcut o ispravă destul de bună! Am adunat un detaşament întreg de două sute unsprezece baionete. Am împlinit o adevărată operă politică şi organizatorică. Nu se poate rezuma în două cuvinte. Încă nu-mi pot reveni după apariţia ta neaşteptată. Unde... unde dormi? întrebă ea, întrerupându-şi şirul vorbirii.

— Aici... la un tovarăş.

Bunciuk se cam fâstâci; nu-i spunea adevărul, căci nopţile le petrecuse în localul statului-major al lui Siewers.

— Ai să te muţi chiar astăzi la noi. Îţi aduci aminte unde stau? M-ai condus o dată...

— Am să te găsesc. Dar... poate că-ţi stingheresc familia?

— Lasă prostiile, n-ai să stingherești pe nimeni şi, în general, te rog să nu mai vorbeşti despre asta.

Seara, cărându-şi lucrurile care încăpeau toate în sacul mare de ostaş, Bunciuk veni în ulicioara mărginaşă, unde locuia Anna. O bătrână îl întâmpină în pragul unei căsuţe de cărămidă. Chipul ei amintea de departe chipul Annei; aceiaşi ochi cu sclipiri negre-albăstrui, acelaşi nas puţin coroiat, numai pielea îi era zbârcită şi pământie, iar gura, macabru adâncită, purta scufundările bătrâneţii.

— Dumneata eşti Bunciuk? îl întrebă.

— Da.

— Intră, te rog! Fiica mea mi-a vorbit despre dumneata.

Îl conduse pe Bunciuk într-o odăiţă, îi arătă locul unde să-şi aşeze lucrurile şi făcu ocolul odăii, cu degetul strâmbat de reumatism:

— Dumneata ai să stai aici. Patul acesta este pentru dumneata.

Vorbea cu un pronunţat accent evreiesc. În afară de dânsa, se mai afla în casă o fetiţă firavă, cu ochii adânci ca ai Annei.

Anna sosi ceva mai târziu, aducând cu ea zgomot şi înviorare.

— N-a fost nimeni la noi? Bunciuk n-a venit?

Bătrâna îi răspunse ceva în limba lor, şi Anna veni la uşă, cu mersul ei sigur şi sprinten:

— Pot intra?

— Da, da.

Ridicându-se de pe scaun, Bunciuk sări în întâmpinarea ei.

— Ei, cum merge? Te-ai aranjat?

Îl învălui cu o privire mulţumită şi zâmbitoare, întrebându-l:

— Ai mâncat ceva? Hai dincolo!

Luându-l de mâneca bluzei, îl conduse în camera de alături şi spuse:

— Mamă, dumnealui e tovarăşul meu! Şi zâmbi. Te rog să fii bună cu el!

— Mai e nevoie să-mi spui? Doar este musafirul nostru.

Noaptea, împuşcăturile pârâiau prin Rostov, asemenea unor păstăi de salcâm. O mitralieră clănţănea din când în când, apoi totul se potolea – şi noaptea, o noapte solemnă, neagră, de februarie, învăluia din nou uliţele în tăcere. Bunciuk şi Anna rămaseră îndelung de priveghi în odăiţa de o curăţenie exemplară.

— Aici am stat eu şi surioara, îi destăinui Anna. Vezi în ce modestie am trăit? Ca nişte călugăriţe. Niciun fel de tablouri ieftine, nici fotografii, nimic din toate cele obişnuite vieţii de liceană...

— Din ce aţi trăit! întrebă Bunciuk în toiul discuţiei.

Anna răspunse cu oarecare sumeţire lăuntrică:

— Am lucrat la fabrica lui Asmolov, mai dădeam şi meditaţii.

— Şi acum?

— Mama coase. Amândouă se mulţumesc cu puţin.

Bunciuk îi povesti amănunţit despre cucerirea Novocerkasskului, despre luptele de la Zverevo şi Kamenskaia. Anna îi împărtăşi impresiile sale asupra activităţii de la Lugansk şi Taganrog.

Pe la unsprezece plecă, îndată ce maică-sa stinse lumina în odaia ei.

20

În martie, Bunciuk fu detaşat la tribunalul revoluţionar de pe lângă Comitetul revoluţionar ai Donului. Preşedintele, om înalt, cu ochii spălăciţi, istovit de muncă şi de nopţile de nesomn, îl duse la fereastra odăii şi vorbi, mângâindu-şi ceasul de la mână (se grăbea la o şedinţă):

— Din ce an eşti în partid?... A, bine! Uite, ai să fii şeful comenduirii la noi. Noaptea trecută l-am expediat la „Statul-major al lui Duhonin”[62] pe fostul şef al comenduirii... pentru şperţuri. Era un tip sadic, un derbedeu

[62] În sens de: pe lumea cealaltă. Această expresie se întrebuinţa uneori în timpul războiului civil. Generalul contrarevoluţionar Duhonin (ultimul comandant suprem al armatei ţariste) a fost omorât de soldaţi pe front. În noiembrie 1917.

şi un ticălos! N-avem nevoie de-ăştia! Este o muncă murdară, dar şi în ea trebuie să-ţi păstrezi în întregime simţul de răspundere faţă de partid – şi, înţelege-mă, trebuie să-ţi păstrezi simţul uman! zise el, punând accent pe această frază. Necesitatea ne sileşte să-i distrugem fiziceşte pe contrarevoluţionari, dar nu se poate să facem din aceasta un circ. Mă-nţelegi? Du-te şi ia-ţi serviciul în primire!

În aceeaşi noapte, Bunciuk, însoţit de o echipă de şaisprezece ostaşi din Garda Roşie, execută pe la miezul nopţii, la vreo trei verste de oraş, cinci inşi, condamnaţi la moarte prin împuşcare. Doi erau cazaci din staniţa Gnilovskaia; ceilalţi – locuitori din Rostov.

Aproape în fiecare zi, pe la miezul nopţii, cei condamnaţi erau scoşi cu camionul afară din oraş, li se săpau gropile în pripă, şi la această muncă luau parte atât cei osândiţi, cât şi o parte din ostaşii Gărzii Roşii. Bunciuk îşi alinia echipa şi lăsa să-i cadă vorbele grele ca de tuci:

— Asupra duşmanilor revoluţiei... şi ridica revolverul, foc!

Într-o săptămână faţa i se uscă şi se înnegri, ca şi cum s-ar fi acoperit de pământ. Ochii erau adânciţi în găvane şi pleoapele, clipind nervos, nu le mai acopereau sclipirea flămândă şi dureroasă. Anna nu-l vedea decât noaptea. Ea lucra la Comitetul revoluţionar, venea târziu acasă, dar îi aştepta totdeauna întoarcerea, când el îşi vestea sosirea cu un ciocănit cunoscut, brusc, la geam.

O dată, Bunciuk se întoarse ca totdeauna, după miezul nopţii. Anna îi deschise uşa şi-l întrebă:

— Vrei să mănânci?

Bunciuk nu răspunse; clătinându-se, cu paşi ca de om beat, trecu în odaia sa şi, aşa cum era, cu mantaua, cu şapca şi cu cizmele, se prăbuşi pe pat. Anna se apropie şi se uită ţintă la chipul lui: el ţinea ochii închişi, şuviţe de salivă îi sclipeau pe dinţii deşi şi dezveliţi, părul rărit după tifos se răvăşise pe frunte într-un smoc umed.

Ea se aşeză alături. Mila şi durerea îi sfâşiau inima.

— Îţi este greu, Ilia? îl întrebă în şoaptă.

Bunciuk îi strânse mâna, scrâşni din dinţi, se întoarse cu faţa la perete şi adormi, fără să rostească un singur cuvânt; zvâcnind, gemând şi zvârcolindu-se prin somn, încerca să sară din pat. Ea luă aminte cu groază că dânsul doarme cu ochii întredeschişi, holbaţi sub pleoapele roşii.

Dimineaţa, îl rugă:

— Pleacă de acolo! Mai bine du-te pe front! Te-ai schimbat îngrozitor, Ilia! Are să te prăpădească asemenea corvoadă.

— Taci! strigă el, clipind din ochii sticloşi de furie.

— De ce strigi? Te-am supărat?...

Mânia lui Bunciuk se stinse îndată, ca şi cum ţipătul i-ar fi scos din piept toată înveninarea cuibărită acolo. Privindu-şi obosit palmele, spuse:

— Murdară treabă e să ai de curăţat murdăria omenească. Să nimiceşti ticăloşii. Vezi, vătămător e şi pentru sănătate, şi pentru suflet! Aşa... şi trase o înjurătură crâncenă, pentru prima oară în prezenţa Annei. La o muncă murdară nu merg decât proştii şi brutele, sau fanaticii... Fiecare vrea să trăiască într-o grădină înfloritoare, da, dracul să-i ia! Dar înainte de a sădi floricele şi pomişori, trebuie să fie curăţată murdăria, să fie îngrăşat pământul; trebuie ca cineva să se murdărească pe mâini! vorbea el, ridicându-şi vocea, cu toate că Anna îşi întorsese privirile şi nu răspundea. Să se stârpească murdăria! Şi aici sunt unii care au dezgust pentru asta! strigă apoi, izbind cu pumnul în masă şi clipind des din ochii injectaţi.

Mama Annei se ivi în pragul odăii şi atunci el, potolindu-se, vorbi mai încet:

— N-am să las această muncă! Acolo văd, simt şi eu că sunt de folos. Strâng murdăria, îngraş pământul, ca să fie mai roditor, mai fecund! Oameni fericiţi vor umbla cândva pe el... Poate şi fiul meu – pe care nu-l am... Râse scârţâit şi fără veselie. Câte lighioane am împuşcat eu!... Nişte căpuşe!... Căpuşa este o insectă care se înfige în corp... Am omorât vreo zece cu mâinile astea... Şi Bunciuk îşi întinse mâinile cu pumnii încleştaţi, cu părul de pe ele negru şi cu unghiile ca ghearele de uliu. Lăsându-le să-i cadă pe genunchi, spuse în şoaptă: La dracu' cu toţii! Dacă trebuie să ard, apoi să ard cu flacără şi cu scântei, nu să scot fum. Totuşi, este adevărat, am obosit. Mai stau puţin şi am să plec pe front... Ai dreptate...

Anna, care-l asculta în tăcere, spuse încetişor:

— Pleacă pe front, sau la o altă muncă. Pleacă, Ilia, că altfel ai să înnebuneşti...

Bunciuk îi întoarse spatele şi bătu toba în geam.

— Nu, sunt tare! Să nu crezi că există oameni de fier. Toţi suntem turnaţi din acelaşi material. În viaţă nu sunt oameni care să n-aibă frică în război şi care, omorând pe alţii, să nu poarte... să nu-şi zgârie sufletul. Dar nu mă doare inima pentru cei cu epoleţi. Ei ştiu ce vor, ca şi mine, şi ca şi tine. Dar aseară a trebuit să împuşcăm nouă inşi – şi printre ei trei cazaci, oameni muncitori... Am început să-l dezleg pe unul... Vocea lui Bunciuk devenea tot mai slabă, mai greu de auzit, ca şi cum s-ar fi depărtat tot mai

mult. I-am atins mâna şi era aspră, ca o pingea. Vârtoasă, numai bătături. Palma îi era neagră, roasă... plină de zgârieturi, de umflături... Ei, acum mă duc! spuse el brusc, întrerupându-şi spovedania şi, fără să-l observe Anna, îşi frecă gâtul strâns de un spasm aspru, ca de un arcan din păr de cal.

Se încălţă, bău un pahar cu lapte şi plecă. În coridor, Anna îl ajunse din urmă. Îi ţinu îndelung mâna grea în mâinile ei, apoi o lipi de obrazu-i fierbinte şi fugi în curte.

*

Se făcea tot mai cald. Primăvara bătea la porţi, apropiindu-se dinspre Azov şi de la gurile Donului. Pe la sfârşitul lui martie, detaşamente ucrainene ale Gărzilor Roşii începură să sosească la Rostov, împinse din spate de *haidamaci*[63] şi de nemţi. Asasinate, jafuri, rechiziţii ilegale începură în oraş. Comitetul revoluţionar fu nevoit să dezarmeze unele detaşamente cu desăvârşire descompuse. Uneori nu se puteau evita ciocniri şi schimburi de focuri. Din nou se frământau cazacii la Novocerkassk. În martie, asemenea unor muguri de plop, se umflau noduri de conflicte între cazaci şi populaţia care nu făcea parte din căzăcime; pe alocuri, izbucneau răscoale, se descopereau comploturi contrarevoluţionare. Iar Rostovul îşi trăia viaţa plină şi agitată: seara, mulţimi de soldaţi, de marinari şi de muncitori se plimbau pe Bolşaia Sadovaia. Ţineau mitinguri, ronţăiau seminţe, scuipau în pârâiaşele de apă ce se scurgeau de-a lungul trotuarelor, petreceau cu femei... Ca şi înainte, oamenii munceau, mâncau, beau, dormeau, mureau, năşteau, se iubeau, se urau, respirau boarea sărată ce adia dinspre mare, trăiau stăpâniţi de pasiuni mari, de patimi mărunte. Zilele fecundelor furtuni se apropiau de Rostov. Mirosea a cernoziom dospit în mustul zăpezii şi a sânge – sângele apropiatelor lupte.

Într-o asemenea zi frumoasă, scăldată în soare, Bunciuk se întoarse mai devreme ca de obicei şi, mirat, o găsi pe Anna acasă.

— Vii de obicei târziu. Ce s-a întâmplat de eşti astăzi aci?

— Nu prea mă simt bine.

Ea trecu pragul odăii în urma lui. Bunciuk se dezbrăcă şi, cu un zâmbet înviorat de bucurie, spuse:

---

[63] Unităţi militare contrarevoluţionare ale naţionaliştilor burghezi din Ucraina.

— Ania, de azi înainte nu mai lucrez la tribunal.

— Şi unde eşti repartizat?

— La Comitetul revoluţionar. Am vorbit astăzi cu Krivoşlîkov. Mi-a făgăduit să mă trimită undeva, prin regiune.

Cinară împreună, apoi Bunciuk se duse la culcare. Dar de neastâmpăr nu putea să adoarmă, fuma, se răsucea pe salteaua cam tare, ofta bucuros. Plecase de la tribunal nespus de uşurat – simţea că n-ar mai fi rezistat mult, s-ar fi prăbuşit.

Isprăvise a patra ţigară, când auzi uşa scârţâind uşor. Ridicând capul, o zări pe Anna. Desculţă, numai în cămaşă, trecu tiptil pragul şi se apropie încetişor de pat. Lumina verzuie a lunii îi cădea printr-o crăpătură din oblon pe ovalul umărului gol. Ea se aplecă, punându-şi palma caldă pe buzele lui Bunciuk.

— Fă-mi loc... Nu vorbi!

Se culcă alături de el, cu un gest nerăbdător îşi dădu la o parte de pe frunte un smoc de păr negru, ca un ciorchine de struguri, sclipi din luminiţa aburită, albăstruie, a ochilor şi şopti cu o strună de asprime chinuită în glas:

— Azi, mâine, se poate întâmpla să te pierd... Vreau să te iubesc cu toată căldura, cu toată puterea! spuse, tresărind, zguduită de propria-i hotărâre. Hai, mai repede!

Bunciuk o sărută şi, cu groază şi cu o mare ruşine ce-i inundase toată conştiinţa, simţea că este neputincios.

Capul îi tremura. Obrajii îi ardeau de un foc chinuitor. Eliberându-se, Anna îl împinse mânios, întrebându-l cu dezgust şi oroare:

— Eşti... eşti impotent? Sau, poate, eşti bolnav? O-o-o! Ce silă mi-e! Lasă-mă!

Bunciuk îi strânse degetele cu atâta putere, încât ele trosniră uşor. Cufundându-şi privirea în ochii ei lărgiţi, negri în întuneric, duşmănoşi, o întrebă, bolborosind, cu fruntea clătinată ca într-un tremur de paralitic:

— Pentru ce? Pentru ce mă judeci? Da, m-am mistuit cu desăvârşire! Acum nu sunt bun nici pentru asta! Nu sunt bolnav, înţelege-mă, înţelege-mă! Sunt golit, secătuit! A-ah!

Cu un muget surd sări din pat, îşi aprinse o ţigară şi rămase îndelung la fereastră, zgribulit ca după o bătaie.

Anna se ridică, îl îmbrăţişă tăcută şi-l sărută blând pe frunte, ca o mamă.

Iar peste o săptămână, ea mărturisi, ascunzându-şi obrazul învăpăiat

sub braţul iubitului:

— ... Credeam că te-ai sleit înainte de vreme. Nu-mi închipuiam că numai munca te-a istovit fără milă.

Şi, după aceasta, Bunciuk se lăsă legănat îndelung nu numai de mângâierile iubitei, ci şi de grija ei maternă, caldă şi nemărginită.

Nu mai fusese trimis în provincie. La stăruinţele lui Podtiolkov, rămăsese la Rostov. În acest timp, Comitetul revoluţionar al Donului fierbea de activitate, se pregătea pentru Congresul regional al Sovietelor şi pentru a înfrunta forţele contrarevoluţiei înviate dincolo de Don.

21

Broaştele orăcăiau pe întrecute sub sălciile de pe ţărmul râului. Soarele trecea pragul cerului dincolo de deal. Peste satul Setrakov se revărsa răcoarea înserării. Umbrele caselor se lungeau, uriaşe şi piezişe, de-a curmezişul drumului colbăit. O herghelie venea din stepă, stârnind nori de pulbere. Cazacele se întorceau de la imaş, mânând vacile cu nuielele şi schimbând din mers câte o vorbă despre cele din urmă zvonuri. Copiii desculţi, şi de pe acum gata pârliţi de soare, se hârjoneau, jucând capra. Uncheşii leneveau sfătoşi pe prispe.

Satul isprăvise cu semănatul. Pe alocuri, mai întârziaseră unii şi alţii cu meiul şi floarea-soarelui.

Lângă o gospodărie mărginaşă, câţiva cazaci şedeau pe trunchiuri de stejar. Stăpânul casei, un artilerist ciupit de vărsat, povestea o întâmplare din războiul cu germanii. Ceilalţi, vecinul bătrân şi ginerele său, un cazac tânăr şi cu părul creţ, ascultau în tăcere. Gospodina, o cazacă înaltă, frumoasă şi dolofană ca o boieroaică mare, coborî treptele casei. Cămaşa albă, vârâtă în fustă, avea mânecile suflecate şi-i dezgolea braţele tari, arse de soare. Ducea o doniţă. Cu pasul larg şi slobod, călcând voios, aşa cum ştiu să umble numai cazacele, trecu în ocolul vacilor. Părul legat cu o basma albă, cu urme de sineală, era răvăşit; abia cu vreo câteva clipe înainte isprăvise cu adusul turtelor de bălegar pentru sobă, având de gătit pentru a doua zi. Picioarele goale lipăiau în cipici, strivind vârfurile tinere ale bălăriilor care năpădiseră din plin ograda.

La urechile cazacilor aşezaţi pe buturugi, ajunse sunetul unui şuvoi de lapte ţâşnit în peretele doniţei. Gospodina isprăvi de muls şi trecu înapoi spre casă, îndoindu-şi trupul şi purtând în mâna stângă, adusă încovoiat

ca un gât de lebădă, doniţa plină de lapte.

— Sioma, n-ai vrea să te duci să cauţi viţelul? strigă ea cu glas cântat din prag.

— Da' unde-i Miteaşka? întrebă cazacul.

— A fugit, lua-l-ar holera!

Cazacul se ridică fără grabă şi se îndreptă spre colţul casei. Bătrânul şi ginerele o porniră şi ei acasă. Ajuns la colţ, cazacul strigă:

— Ia uite, Dorofei Gavrilîci! Ia vino-ncoace!

Bătrânul şi ginerele se apropiară de cazac. Acesta le arătă cu un semn mut spre stepă. Un nor de praf se rostogolea pe şleaul mare, asemenea unei mingi purpurii iar în urma lui se mişcau şiruri de infanterie, căruţe, călăreţi.

— S-ar zice că-i o armată! rosti moşneagul, încordându-şi pleoapele a nedumerire şi punându-şi mâna streaşină la sprâncenele albe.

— Ce-o mai fi şi asta? Ce fel de oameni? se nelinişti şi gospodarul.

Nevasta, cu scurteica repede pusă pe umeri, ieşi în poartă. Se uită în stepă şi oftă descumpănită:

— Da' ce-i cu atâta omenire? Isuse Hristoase, că mulţi mai sunt!

— N-arată a fi oameni buni!

Bătrânul se răsuci pe loc şi o luă spre ograda sa, strigând răstit către ginere:

— Du-te acasă! Ce-ai de văzut aici?

Copii şi femei alergau până la capătul ulicioarei; cazacii veneau din urmă, în grupuri. În stepă, cale de o verstă, o uriaşă coloană se înşiruia pe drum; purtată de vânt, o larmă tulbure de glasuri, nechezări de cai, huruit de roţi ajungea până-n sat.

— Nu-s cazaci! Nu-s oameni de-ai noştri! spuse cazaca bărbatului ei.

El strânse din umeri.

— Hotărât lucru că nu-s cazaci. Numai de n-ar fi nemţi!... Ba nu, ruşi îs. Ia uite, au o cârpă roşie. Aha, asta-i va să zică...

Un cazac înalt din Regimentul „Atamanski" se apropie de dânşii. Părea scuturat de friguri; îmbrăcat cu cojoc şi cu pâslari, avea chipul galben ca nisipul, de parcă ar fi fost bolnav de gălbenare. Îşi ridică cuşma miţoasă şi zise:

— Ai văzut ce steag au? Îs bolşevici!

— Nici nu mai încape vorbă...

Câţiva călăreţi se desprinseră din coloană şi galopară spre sat. Cazacii schimbară priviri şi începură să se împrăştie în tăcere; fetele şi copiii o

zbughiră în goană. După câteva minute, ulicioara era pustie. Călăreţii năvăliră grămadă pe ulicioară, spre buturugile unde şezuseră cazacii cu un sfert de ceas în urmă. Stăpânul casei aştepta la poartă. Călăreţul care venea în fruntea celorlalţi – era pesemne mai mare peste ei – călare pe un cal şarg, cu căciula lată de Kuban şi cu o fundă mare de mătase roşie prinsă de bluza verde, întretăiată de curele, se apropie de poartă:

— Să trăieşti, gospodarule! Dă drumul la poartă!

Chipul ciupit al artileristului se îngălbeni. Omul îşi scoase şapca.

— Da' ce fel de oameni sunteţi?

— Deschide poarta! strigă soldatul cu căciula de Kuban.

Calul şarg, privind pieziş cu ochiul răutăcios, izbi cu piciorul dinainte în gard, mestecând zăbalele între buzele înspumate. Cazacul deschise portiţa, şi călăreţii intrară în curte unul după altul.

Cel care purta căciula de Kuban sări sprinten de pe cal şi păşi iute, cu picioarele crăcănate, spre cerdacul casei. În vreme ce oamenii descălecau, se aşeză în cerdac şi scoase un portţigaret, aprinse o ţigară şi oferi una gazdei. Aceasta refuză.

— Nu fumezi?

— Mulţumim.

— Aha! La voi sunt din ăi de credinţă veche?

— Nu, oameni pravoslavnici... Da' voi cine sunteţi? stărui să-l descoasă cazacul ursuz.

— Noi? Ostaşi din Gărzile Roşii, din Armata a 2-a socialistă...

Ceilalţi descălecară şi se îndreptară spre casă, legându-şi caii de parmaclâcul cerdacului. Unul, lungan, cu moţul învolt ca o coamă de cal, se duse în ţarcul oilor, împiedicându-se în sabie. Deschise larg portiţa, cu un gest de stăpân, intră aplecându-se sub micul şopron al magaziei şi scoase de acolo, trăgând de coarne, un coşcogea batal, cu coada groasă.

— Petricenko, ia vino să-mi ajuţi! strigă el cu glas piţigăiat.

Un soldat scund, cu mantaua scurtă austriacă, veni în goană la el. Stăpânul casei stătea, mângâindu-şi barba, şi se uita ca şi cum s-ar fi aflat într-o curte străină. Nu spuse nimic şi se îndreptă spre casă numai atunci când batalul, cu gâtul tăiat de sabie, începu să bată din picioarele subţiri.

Soldatul cu căciula de Kuban şi încă doi inşi intrară şi ei în casă, în urma gazdei. Unul era chinez, celălalt rus; dar avea mutra unui localnic din Kamciatka.

— Nu te supăra, gospodarule! strigă omul din Kuban, trecând pragul. O să-ţi plătim totul, cu vârf şi îndesat!

Se plesni peste buzunarul pantalonilor, râse sacadat şi tăcu îndată, zărind-o pe nevasta cazacului, care stătea lângă cuptor, privindu-l cu ochii plini de spaimă şi cu dinţii încleştaţi.

Omul din Kuban se întoarse spre chinez. Ochii îi jucau tulburi când spuse:

— Tu, China, du-te niţel cu nenea, cu omul ăsta! Şi arătă cu degetul pe stăpânul casei. Du-te cu el, are să dea nişte fân la cai. Du-te, dă-i nişte fân... Auzi? Plătim totul! La Garda Roşie nu-i jaf! Hai, gospodarule, du-te! Şi sunete metalice străbăteau în glas.

Însoţit de chinez şi de celălalt om, cazacul ieşi din casă, uitându-se mereu îndărăt. Abia coborî treptele, că şi auzi vocea plângătoare a nevestei. Sări în tindă şi smuci uşa. Cârligul subţire sări şi zbură din scoabă. Omul din Kuban apucase pe femeia durdulie de braţul gol, mai sus de cot, şi o trăgea după el în odaia slab luminată. Cazaca se împotrivea, îmbrâncindu-l cu mâinile în piept. Bărbatul încerca s-o apuce de mijloc, s-o ridice în sus şi s-o ducă în braţe, dar în aceeaşi clipă se deschisese uşa. Cazacul făcu un pas larg înainte, se puse între el şi nevastă, rostind cu o voce rară şi apăsată:

— Ai intrat musafir în casa mea... De ce te agăţi de muiere? Ce vrei? Fii om! Nu mă tem de armele tale! Ia ce-ţi trebuie, pradă-mă, dar să nu-mi batjocoreşti muierea. N-ai să ajungi la ea, decât dacă treci peste trupul meu. Şi tu, Niurka, zise el, cu nările lărgite, întorcându-se către nevastă, pleacă de aici, la moş Dorofei! N-ai ce căuta aici!

Îndreptându-şi curelele încrucişate peste bluză, omul din Kuban schiţă un zâmbet silit:

— Supărăcios mai eşti, măi gospodarule! Ce, parcă n-are voie să glumească omul? Eu îs cel mai ghiduş din toată compania... Nu mă cunoşti? Am făcut-o dinadins; zic, hai s-o necăjesc niţel pe muiere, iar dânsa, de colo, s-a şi speriat... Dar fân ne-ai dat? Nu-i fân? Nici la vecini nu se află?

Ieşi fluierând şi despicând aerul cu biciuşca.

Nu după mult timp, tot detaşamentul se apropie de sat. Număra vreo opt sute de baionete şi săbii. Ostaşii din Garda Roşie poposiră peste noapte dincolo de vatra satului. Comandantul detaşamentului nu voia să petreacă noaptea în sat neavând încredere în soldaţii săi de toate neamurile, dedaţi la toate destrăbălările.

Era detaşamentul Tiraspol din Armata a 2-a socialistă, încercat greu în luptele cu haidamacii şi cu nemţii, care înaintau rapid prin Ucraina.

Răzbise prin lupte în Ţinutul Donului, debarcase din vagoane în gara Şeptuhovka, apoi o pornise în marş prin plasa staniţei Migulinskaia, pentru a răzbi spre nord, în gubernia Voronej, deoarece nemţii i-o luaseră înainte. Ostaşii roşii, sub înrâurirea elementelor criminale care veniseră să îngroaşe rândurile detaşamentului, se dedau la dezordini pe tot drumul. În noaptea de 17 aprilie, poposind lângă satul Setrakov, în pofida ordinelor şi ameninţărilor, năvăliră în sat cu grămada, începură să taie oile, siluiră două femei la marginea satului, apoi deschiseră pe medean focul fără nicio pricină şi răniră pe unul de-ai lor. Noaptea, gărzile se îmbătară (spirtul se găsea în orice căruţă din convoi). În acest timp însă, trei cazaci călări, trimişi din sat, împrăştiau de sârg alarma în satele din împrejurimi.

Ridicându-se în bezna nopţii, cazacii îşi înşeuară caii, se echipară, alcătuiră în pripă detaşamente din oamenii veniţi de pe front şi din bătrâni şi, conduşi de ofiţerii care locuiau prin sate, sau de vagmiştri, se strânseră în jurul Setrakovului, încercuind detaşamentul Gărzii Roşii şi ascunzându-se prin râpi şi după dealuri. Grupuri de câte o jumătate de sotnie veneau în cursul nopţii din Migulinskaia, Kolodeznaia şi Bogomolovo. Se ridicară cei din Verhne-Cirskaia, din Napolovo, din Kalinovskaia, din Ieiskaia şi din Kolodeznaia.

Pleiadele se stingeau pe cer. Aproape de revărsatul zorilor, cetele de cazaci călări se năpustiră din toate părţile, chiuind, asupra Gărzii Roşii. Mitraliera acestora răpăi puţin şi amuţi; răbufni şi se stinse trosnetul unor împuşcături dezordonate şi începu măcelul tăcut cu sabia.

După un ceas, totul era isprăvit: detaşamentul fu zdrobit cu desăvârşire, peste două sute de oameni pieriră de sabie sau de glonţ, vreo cinci sute căzură prizonieri. Două baterii de câte patru tunuri, douăzeci şi şase de mitraliere, o mie de puşti şi cantităţi mari de muniţie şi echipament rămaseră în mâinile cazacilor.

Peste o zi, steguleţele roşii ale ştafetelor, care galopau pe toate drumurile şi potecile, înfloriră în tot ţinutul. Staniţele şi satele vuiau de frământare. Sovietele erau date peste cap, iar în locul lor erau aleşi în grabă atamani. Sotniile trimise cu întârziere de staniţele Kazanskaia şi Vioşenskaia se îndreptau spre Migulinskaia.

În ultimele zile ale lunii aprilie, staniţele din lungul Donului de sus, care aparţineau districtului Doneţ, se despărţiră, formând un district propriu, numit al Donului de sus. Drept centru districtual fu aleasă Vioşenskaia – o staniţă populată, a doua în ţinut după Mihailovskaia ca

număr de sate şi ca mărime a lor. Staniţe noi se alcătuiau în grabă, din sate vechi. S-au format staniţe noi: Şumilinskaia, Karghinskaia, Bokovskaia. Şi astfel, districtul Donului de sus, care-şi mai alipise douăsprezece staniţe şi o plasă de ucraineni, începu să-şi trăiască o viaţă proprie, deosebită de viaţa centrului. În alcătuirea districtului Donului de sus intrară staniţele care făceau mai înainte parte din districtul Doneţului: Kazanskaia, Migulinskaia, Şumilinskaia, Vioşenskaia, Elanskaia, Karghinskaia, Bokovskaia şi plasa Ponomariovskaia; apoi staniţele din fostul district Ust-Medvediţkaia: Ust-Hopiorskaia şi Krasnokutskaia; şi cele din districtul Hopior: Bukanovskaia, Slaşciovskaia şi Fedoseevskaia. Generalul cazac din Elanskaia, Zahar Akimovici Alferov, absolvent al Academiei militare, fu ales în unanimitate ataman districtual. Se vorbea despre Alferov că ar fi un ofiţeraş de duzină şi că n-ar fi izbutit să se facă om decât mulţumită soţiei, o femeie deşteaptă şi energică; se mai vorbea că ea nu-l slăbise pe nevolnicul de bărbatu-său şi nu-l lăsase în pace, până când nu izbutise să treacă examenul de admitere la Academie – al patrulea după cele trei la care căzuse.

Dar, în aceste zile, persoana lui Alferov nu preocupa pe nimeni şi nici măcar nu era pomenită decât rareori. Altceva frământa toate minţile.

22

Începuse să se potolească revărsarea apelor. Pe pajişti, de-a lungul gardurilor, se ivise pământul cafeniu şi mâlos; pe creste de nămoluri se întindeau tot felul de gunoaie lăsate de apă: fărâmituri de stuf uscat, ramuri, papură, frunze putrede, vreascuri aduse de valuri. Sălciile din lunca inundată de peste Don înverziră uşor; mâţişorii atârnau în crenguţele lor. Mugurii plopilor erau gata-gata să plesnească; lăstari de răchită roşie se oglindeau în apă, chiar în preajma ogrăzilor. Galbeni şi pufoşi, ca nişte pui de raţă ieşiţi din găoace, mugurii dispăreau în valuri, legănaţi de vânt.

În zori de zi, gâşte sălbatice, lişiţe şi stoluri de raţe veneau până la grădină, căutându-şi hrana; cufundării gâgâiau în sunet de aramă. Şi ziua-n amiaza mare se puteau vedea stoluri de raţe, cu burta albă, legănându-se pe apele Donului frământate şi tulburate de vânt.

Nenumărate seminţii de păsări călătoare trecuseră în primăvara aceea. Cazacii năvodari, strecurându-se cu bărcile până la plasele lor, în zori de

zi, când razele răsăritului de un roşu-închis sângerează apele, adesea au zărit lebede care se odihneau în locuri ferite de vânt şi înconjurate de pădure. Toată lumea fu însă de-a dreptul uluită de noutatea adusă de Hristonea şi de moşul Matvei Kaşulin: mergând în pădurea ocârmuirii să-şi aleagă câte doi stejărei pentru întocmirile lor gospodăreşti şi căznindu-se să răzbească prin desiş, speriară într-o vâlcea o căprioară cu un ied mititel. Galbenă-cafenie şi slabă, căprioara sări din vâlceaua împânzită de scai şi de mărăciniş, se uită din vârful unui colnic câteva secunde la cazacii care tăiau copacii, frământând pământul cu picioruşele subţiri şi zvelte; iedul se strângea de ea. Auzind suspinul de mirare scos de Hristonea, ea o zbughi în fugă prin desişul de stejari cu atâta iuţeală, încât ochii cazacilor n-avură timp să zărească decât scoicile lucioase, sure-albăstrui ale copitelor şi coada scurtă, de culoarea cămilei.

— Ce fel de drăcie o mai fi şi aia? întrebă Matvei Kaşulin, lăsând toporul să-i cadă jos.

Cu un entuziasm cu totul neexplicabil, Hristonea răcni de răsună toată pădurea, deşteptată, din vraja tăcerii...

— E capră, mă! O capră sălbatică, mama mă-sii! Am văzut destule în Carpaţi!

— Va să zică războiul a gonit-o în stepele noastre, sărmana de ea!

Lui Hristonea nu-i rămânea decât să dea un răspuns de încuviinţare.

— Taman aşa!... Moşule, da' ai văzut iedul? Tii. Al naibii! Fir-ar al dracului, că frumos mai era! Leit un copilaş, nu alta!

La întoarcere, discutară cu aprindere numai despre asemenea vânat, pe care nimeni nu-l mai văzuse vreodată în acest ţinut. În cele din urmă, moşul Matvei îşi arătă oarecare îndoieli:

— Da' dacă nu-i capră?

— Capră! Zău, capră şi nimic altceva!

— De, poate... Dacă-i capră, de ce însă n-are coarne?

— Şi la ce-ţi trebuie coarne?

— Nu-i vorba de mine! Întreb: dacă e de neam căpresc, atunci de ce nu umblă după chipul şi asemănarea neamului? Văzut-ai tu capre fără coarne? Aha, vezi! O fi fost, poate, vreo oaie d-alea sălbatice?

— Mă moş Matvei, te-ai dogit la bătrâneţe! se supără Hristonea. Du-te la Melehov. Grişka al lor are o biciuşcă cu coada din picior de capră. Uită-te la dânsa. Ai să crezi atunci, ori ba?

Într-adevăr, pe moş Matvei nu-l răbdă inima să nu se ducă în aceeaşi zi la Melehov: biciuşca lui Grigori avea coada îmbrăcată cu dibăcie în pielea

jupuită de pe piciorul unei capre sălbatice. Până şi copita micuţă de la capăt se păstrase întreagă şi era împodobită cu o potcoavă de aramă, lucrată cu aceeaşi măiestrie.

*

Miercuri, în a şasea săptămână de post, Mişka Koşevoi porni dis-de-dimineaţă cu barca, să-şi vadă vârşele puse în Don, în apropiere de pădure. Ieşi din casă în zori de zi. Pământul ferecat de un geruleţ zdravăn se acoperise cu o pojghiţă de gheaţă; noroiul se întărise. Mişka, cu scurta vătuită, cu încălţările în picioare şi cu nădragii vârâţi în ciorapi albi, păşea, dându-şi şapca pe ceafă, trăgând în piept aerul îmbătător şi răcoros, cu miros de umezeală dulceagă venit de pe ape. Purta pe umăr o vâslă lungă. Descuie lacătul, desprinse barca şi porni repede, în picioare, împingând cu putere vâsla.

Isprăvi curând cu cercetarea vârşelor, scoase peştii din cea din urmă, lăsă în apă şi îndreptă aripile plaselor şi, îndepărtându-se încetişor, hotărî să fumeze o ţigară. Se crăpa de ziuă. Cerul era întunecat şi verzui, parcă stropit cu picături de sânge, la marginea dinspre răsărit. Sângele se subţia, se scurgea în zare, ruginea în pete aurii. Mişka urmări cu ochii zborul greoi al unui cufundar şi începu să pufăie. Fumul uşor al ţigării pluti spre mal, topindu-se şi prinzându-se între tufe. Mişka îşi cercetă prada: avea trei păstrugi, un crap de vreo opt funturi şi o grămadă de albitură şi gândi:

„Va trebui să vând o parte. Are să mi-l ia Lukeşka-chioara şi o să-mi dea în schimb nişte pere uscate. Tot e ceva: are să mi le fiarbă mama..."

Trăgând din ţigară, se îndreptă spre locul de unde-şi luase barca. Acolo, în preajma pârleazului unei grădini de zarzavat, şedea un om.

„Cine-o fi?", se gândi Mişka, vâslind cu îndemânare şi făcând barca să plutească mai repede.

Lângă pârleaz, şedea pe vine Valet. Fuma o ţigară uriaşă, răsucită dintr-o bucată de ziar. Ochii săi de dihor, mici şi neastâmpăraţi îndeobşte, acum sclipeau somnoros. O barbă ca funinginea îi acoperea obrajii.

— Ce-i cu tine? îi strigă Mişka.

Strigătul lui se rostogoli rotund pe apă, ca o minge.

— Vino-ncoace!

— Vrei peşte?

— Peşte? Ce dracu' să fac cu el?

Valet tuşi dogit, scuipă ca o plesnitoare şi se mişcă alene. Prea mare

pentru el, mantaua îi atârna de trup ca o haină veche pe o sperietoare dintr-o bostănărie. Şapca îi acoperea cu marginile căzute în jos urechile ascuţite. Se ivise de curând în Tatarski, însoţit de faima „păcătoasă" de ostaş din Garda Roşie. Cazacii îl întrebau unde stătuse după demobilizare, dar Valet răspundea pe ocolite şi se ferea de harţe primejdioase. Numai faţă de Ivan Alexeevici şi de Mişka Koşevoi mărturisi că petrecuse patru luni în şir în Ucraina, într-un detaşament de Gardă Roşie, căzuse prizonier la haidamaci, fugise, ajunsese la Siewers, mai umblase cu el în jurul Rostovului şi, în cele din urmă, îşi scrisese singur un bilet de voie, pentru concediu de boală.

Valet scoase şapca, îşi netezi părul zbârlit şi privi în jurul său; se apropie de barcă şi mârâi:

— Proaste treburi... proaste! Isprăveşte odată cu pescuitul! Stăm cât stăm, prindem peşte şi uităm de toate celelalte...

— Zi, ce mai e nou?

Mişka îi strânse mâna mică şi slăbănoagă cu laba sa împutită de peşte şi-i zâmbi prietenos. Erau legaţi de vechea lor prietenie.

— Ieri, la Migulinskaia, i-au bătut pe cei din Garda Roşie. A început, frate, o trântealã... zburau fulgii!

— Ce Gardă Roşie? Cum au ajuns la Migulinskaia?

— Treceau prin staniţă, şi cazacii i-au făcut praf... Să vezi ce grămadă de prizonieri au adus la Karghin! Acolo lucrează acum Curtea marţială. Azi începe mobilizarea la noi. Aşteaptă, chiar dis-de-dimineaţă au să tragă clopotele...

Koşevoi puse lacătul la barcă, strânse peştele într-un sac şi porni, măsurând stânjenii lungi cu vâsla. Valet trepăda ca un mânz, ţinându-se de el, încheindu-şi poalele mantalei şi dând larg din mâini:

— Mi-a spus Ivan Alexeevici. Adineauri m-a schimbat la serviciu: moara a pufăit toată noaptea, s-a adus mult măciniş. Dânsul a auzit chiar de la jupân. La Serghei Platonici a venit călare din Vioşenskaia un ofiţer.

— Ce ne facem acuma?

O umbră de tulburare lunecă pe faţa lui Mişka, înăsprită bărbăteşte şi slăbită în timpul războiului; se uită pieziş la Valet şi repetă întrebarea:

— Ei ce ne facem acuma?

— Trebuie să plecăm din sat!

— Unde?

— La Kamenskaia.

— Păi, acolo sunt cazacii!

— Mai spre stânga.

— Unde?

— La Oblivi...

— Cum ai să răzbaţi?

— Dacă vrei, răzbaţi. Iar dacă nu, rămâi, dare-ar dracu' -n tine! se mânie deodată Valet. „Unde! Unde!" De unde pot să ştiu? Când au să te bage bine la strâmtoare, ai să găseşti tu pe unde să scapi... Ai să adulmeci cu nasul!

— Nu te repezi! Ştii pe unde-şi bagă nasul cei iuţi! Ce spune Ivan?

— Pe Ivan al tău, până când îl scoli...

— Nu ţipa! Uite, o muiere se uită la noi...

Aruncară cu grijă priviri piezişe spre nevasta tânără, nora lui Avdeici Minciună, care scotea vacile afară din curte. La prima răscruce, Mişka o luă îndărăt.

— Unde te duci? se miră Valet.

Fără să se întoarcă, Koşevoi mormăi:

— Mă duc să-mi iau vârşele.

— Pentru ce?

— De ce să se piardă?

— Va să zică, o întindem? se înveseli Valet.

Dând din vâslă, Mişka spuse, depărtându-se:

— Du-te la Ivan Alexeevici, iară eu duc vârşele acasă şi vin îndată.

Ivan Alexeevici avusese timp să dea de veste cazacilor mai apropiaţi. Băieţaşul său porni fuga până la Melehovi să-l aducă pe Grigori. Hristonea se înfiinţă singur, ca şi cum ar fi presimţit ceva urât. Koşevoi se întoarse repede, şi sfatul începu. Toţi vorbeau în acelaşi timp, grăbiţi, simţind că din minut în minut se puteau aştepta la clopotul de alarmă.

— Trebuie să plecăm numaidecât! Să ne cărăm chiar astăzi! se frământa Valet.

— Mai bine să ne spui întâi unde să mergem şi pentru ce? întrebă Hristonea.

— Cum pentru ce?... Când începe mobilizarea, crezi tu că ai să faci purici pe-aici?

— Nu mă duc, şi pace!

— Au să te ducă!

— Nu prea. Nu-s bou cu frânghia la gât!

Ivan Alexeevici, care-şi alungase afară din casă nevasta saşie, mormăi morocănos:

— De luat, tot au să te ia. Bine zice Valet. Dar încotro ai să mergi? Aici e buba!

— Asta am spus-o şi eu! oftă Mişka Koşevoi.

— Credeţi voi că pe mine mă alungă ceva să plec, mal mult decât pe voi? Am să plec singur! N-am nevoie da coadă! „Cum, de ce, pentru ce!" Să vedeţi cum au să vă frece şi cum o să mai înfundaţi puşcăria pentru *bolciovism*! De glume vă arde? Nu vedeţi ce vremuri trăim? Acum toate se duc dracului!

Grigori Melehov, care cu o încordare tăcută şi plină de tainică mânie învârtea între degete un cui ruginit, smuls din perete, tăie cu răceală vorba lui Valet:

— Nu te repezi. Ţie ţi-e uşor: eşti golan, te-ai sculat şi dus ai fost! Dar noi trebuie să ne gândim mult şi bine. Uite, eu am nevastă şi doi plozi. Şi-am mirosit praf de puşcă, nu ca tine!

Clipi din ochii negri care începură să scapere scântei de furie şi, rânjindu-şi dinţii colţaţi şi deşi, strigă:

— Tu poţi să trăncăneşti! Valet ai fost şi aşa ai rămas! N-ai decât ţoalele de pe tine...

— Şi tu, de ce sari cu gura? Vrei să-mi arăţi că eşti ofiţer? Nu urla! Nu-mi pasă de tine!

Mutrişoara lui de arici se făcu albă de furie, ochii apropiaţi, mici şi răi, începură să-i joace iute şi sălbatic, şi chiar părul fumuriu de pe obraji părea că mişcă.

Grigori îşi vărsase focul pe el pentru liniştea sa tulburată, pentru zdruncinarea prin care trecuse, aflând de la Ivan Alexeevici vestea că în regiune au năvălit detaşamentele Gărzii Roşii. Ţipătul lui Valet îl mânie cu desăvârşire. Sări ca ars, veni drept în faţa lui Valet, care se agita pe scaun, şi, stăpânindu-şi cu greu mâna care îi ardea dorinţa de a lovi, spuse:

— Taci, putoare! Mucos parşiv! Scârbă de om neisprăvit! Faci şi tu pe comandantul? Cară-te, ce... te mai ţine? Marş de aici, împuţitule, să nu te mai văd! Hai, hai, să nu crâcneşti, că îndată te pocnesc de plecare...

— Lasă, Grigori, nu-i frumos! interveni Koşevoi, apucând pumnul lui Grigori şi dându-l la o parte de sub nasul lui Valet.

— Ar trebui să te laşi de apucăturile căzăceşti. Nu ţi-e ruşine? Ruşine, Melehov! Ruşine să-ţi fie!

Valet se scula, tuşi sfios şi se-ndreptă spre uşă. Ajuns însă în prag, nu se mai stăpâni, se întoarse şi-l pironi pe Grigori, care zâmbea cu răutate:

— Şi ai fost încă şi în Garda Roşie! Jandarmule! Am mai pus la zid

destui ca tine!

Nici Grigori nu mai răbdă: îmbrâncindu-l pe Valet afară în tindă, călcându-l pe boturile scâlciate ale cizmelor soldăţeşti, îi făgădui cu o voce duşmănoasă:

— Cară-te! Am să-ţi smulg picioarele din noadă!

— Hai, hai, nu trebuie să te porţi aşa! Parcă sunteţi nişte copii!

Ivan Alexeevici clătină cu dezaprobare din cap şi-i aruncă lui Grigori o privire piezişă, neprietenoasă. Mişka îşi muşca buzele şi nu vorbea, stăpânindu-se pesemne nu dea drumul sudălmilor care-şi cereau ieşire.

— Da' el de ce se vâră acolo unde nu se pricepe? De ce sare la oameni? se dezvinovăţi Grigori, nu fără stânjenire.

Hristonea îl privi cu simpatie şi, simţindu-i privirea, Grigori surâse, cu un zâmbet deschis, de copil.

— Cât p-aci eram să-l bat!... Şi nici n-ai pe cine: dai o dată şi l-ai strivit.

— Ei, ce ziceţi? Trebuie să ne apucăm de treabă.

Ivan Alexeevici se încurcă sub privirea aţintită a lui Mişka Koşevoi, care rostise întrebarea. Răspunse în silă:

— Ce să-ţi spun, Mihail? Grigori are şi el dreptate: cum să ne ridicăm aşa... şi hai la drum!? Avem familii... Stai, ascultă! strigă el văzând mişcarea de nerăbdare a lui Mişka. De unde putem şti, poate nici n-are să fie nimic! Au bătut detaşamentul lângă Setrakov, iar ceilalţi nici n-au să se mai vâre pe aici. Să mai aşteptăm niţeluş... Să vedem ce-o să mai fie. Ca să-ţi spun drept, am şi eu nevastă, copil, şi suntem rupţi de nevoi, şi făină nu-i... Cum aşa? Sari şi te cari! Şi dânşii cui rămân?

Mişka îşi ridică sprânceana, semn că-şi pierdea răbdarea, şi-şi aţinti privirea în podeaua de lut bătucit.

— N-aveţi de gând să plecaţi?

— Socotesc să mai aşteptăm. De plecat, nu va fi târziu niciodată. Ce spui, Grigori Panteleev, şi tu, Hristan?

— Păi, aşa... să mai aşteptăm.

Găsindu-şi pe neaşteptate un sprijin în Ivan Alexeevici şi în Hristonea, Grigori se învioră:

— Sigur, da' eu ce-am zis? D-aia m-am şi certat cu Valet. Ce, parcă e vorba să tăiem nişte nuiele? Una-două şi gata? Trebuie să mai chibzuim, să ne gândim, zic...

Dang-dang-dang-dang! răsună din clopotniţă şi se revărsă peste piaţă, uliţe şi ulicioare; dangătul se rostogoli deasupra oglinzilor sure de ape, deasupra movilelor de cretă ale dealului, se sparse în cioburi mici, ca

boabele de linte, şi amorţi, gemând, în pădure. Încă o dată – şi nu mai contenea, dăngănind jalnic şi tot mai zorit: dang-dang-dang-dang!

— Uite, ne cheamă! clipi mărunt Hristonea. Mă duc îndată la barcă. Trec dincolo, în pădure... M-am tot dus şi dus am fost!

— Ei, cum a rămas? întrebă Koşevoi, ridicându-se greoi, bătrâneşte.

— Nu mergem deocamdată! răspunse Grigori pentru toţi.

Koşevoi îşi mişcă din nou sprânceana şi feri de pe frunte moţul greu de şuviţe aurii.

— Rămâneţi atunci cu bine! Pare-se că drumurile noastre se despart.

Ivan Alexeevici zâmbi iertător:

— Tânăr eşti, Mişatka, şi iute! Crezi tu că nu se vor mai întâlni?... Ehei, încă cum!... Fii pe pace!

Luându-şi rămas bun, Koşevoi plecă; din ogradă sări drept în aria vecină. Valet stătea ghemuit lângă şanţ; ştia pesemne că Mişka are să vină acolo. Se sculă în întâmpinarea lui şi-l întrebă:

— Ei, cum?

— N-au vrut!

— Ştiam dinainte. Nişte blegi... Iar Grişka... e o lichea, tovarăşul tău! Ăsta nu iubeşte pe nimeni în lume, afară de el singur. Asta n-am să i-o iert, lepra! Face pe grozavul că se simte mai tare... N-am avut eu arma la mine, că i-aş fi făcut seama, zise Valet cu voce tremurătoare.

Păşind alături de el, Mişka se uita la părul lui de arici ciufulit, gândind: „L-ar fi omorât, dihorul!"

Mergeau repede. Fiecare dangăt de clopot îi îndemna ca o lovitură de bici.

— Hai să trecem pe la mine, să luăm ceva de-ale gurii şi – la drum! Mergem pe jos, eu îmi las calul aici. Tu nu iei nimic cu tine?

— Toate le am pe mine! se strâmbă Valet. Nu mi-am făcut nici case, nici averi. Şi n-am primit simbria pe două săptămâni. Lasă-l pe burtosul nostru, Serghei Platonici, să se îmbogăţească cu ea! Va ţupăi de bucurie că nu i-am cerut socoteala.

Dangătul încetă. Liniştea somnoroasă a dimineţii, care nu-şi scuturase încă aţipeala, nu mai era tulburată de tânguitul clopotelor. Găinile scormoneau cenuşa de lângă drum; viţeii îngrăşaţi la păşune umblau pe lângă pârleazuri. Mişka se uită îndărăt: cazacii se grăbeau spre medean, la adunare. Unii ieşeau din ogrăzi, încheindu-şi în mers surtucele şi uniformele. Un om călare străbătu în goană piaţa. Lumea se îngrămădea lângă şcoală, se vedeau tulpane şi fuste albe, printre rândurile dese şi

negre ala spinărilor de cazaci.

O femeie cu căldările goale se opri, ca să nu taie calea celor doi drumeţi, şi le spuse cu voce morocănoasă:

— Treceţi înainte, că vă tai calea cu golul!

Mişka îi dădu bineţe, şi ea întrebă, cu o sclipire de zâmbet sub sprâncenele stufoase:

— Cazacii se adună pe medean şi voi plecaţi? De ce nu te duci acolo, Mihailo?

— Am niţică treabă acasă.

Ajunseră la capătul ulicioarei. Se zări acoperişul căşcioarei lui Mişka, colivia de lemn pentru grauri legănată de vânt, cu o ramură de vişin uscată legată de ea. Sus, pe deal, o moară de vânt îşi rotea alene aripile; pânza smulsă fâlfâia pe scheletul aripilor; o foaie de tablă de pe acoperişul ascuţit zăngănea cu zgomot.

Soarele nu ardea prea puternic, dar era cald. Un vântişor răcoros adia dinspre Don. La colţ, în curtea lui Arhip Bogatîriov, stătea un bătrân uscat şi de credinţă veche, fost artilerist de gardă; femeile lipeau cu lut şi văruiau de Paşte o casă mare şi rotundă. Una frământa lutul amestecat cu balegă; făcea roata, strângându-şi fusta în sus şi mişcând anevoie picioarele albe cu pulpele pline, cu dungi roşii şi urme de calţavete. Îşi ţinea poala fustei cu vârfurile degetelor, iar gumele îi erau ridicate mai sus de genunchi şi intrau adânc în piele. Părea foarte grijulie cu pielita obrazului, căci, măcar că soarele era încă destul de jos, îşi înfăşurase faţa cu o basma. Celelalte două femei, nurorile lui Arhip, cărăţate pe scări până sub acoperişul de stuf, întocmit numai din tulpini alese, văruiau. Bidinelele de rafie jucau în mâinile lor, cu mânecile suflecate până la coate; stropii albi zburau pe feţele acoperite până la ochi. Femeile cântau într-una cu voci frumoase. Nora cea mai mare, Maria, văduva care venea la Mişka Koşevoi în văzul tuturor – o cazacă pistruiată, dar bine făcută – intonă cu voce joasă, aproape bărbătească după putere şi timbru, vestită în tot satul:

Nimeni nu se chinuieşte.

Celelalte reluară şi, împreună cu ea, împleteau cu măiestrie pe trei voci acest cântec muieresc, naiv şi plângător:

... Ca pe front drăguţul meu,

Tunul el când îl încarcă,
Gândul lui întruna-s eu...

Mişka şi Valet mergeau de-a lungul pârleazului, trăgând cu urechea la cântecul întretăiat de nechezatul voios al unui cal, dinspre pajişte.

... Vesti scrisoarea că drăguţul
Din viaţă-acum s-a stins.
S-a stins, s-a stins, e mort drăguţul,
Sub un umbrar e-ntins...

Întorcându-se cu ochii ei cenuşii şi calzi sclipind de sub basma, Maria îl privi pe Mişka trecând şi, cu un zâmbet ce-i luminase faţa pătată de stropii albi, urmă cu vocea adâncă şi drăgăstoasă:

Vai, păru-i blond şi mătăsos,
Vântul, vântul l-a zbârlit;
Vai, şi ochii, ochii lui căprui,
Negrul corb i-a ciugulit.

Credincios năravului său, Mişka îi zâmbi prietenos, apoi spuse către Pelagheia, care frământa lutul:

— Suflecă-te mai sus, că peste pârleaz nu se vede!

Femeia făcu ochii mici.

— Dacă ţi-o fi poftă, ai să vezi.

Cu mâinile în şold, Maria se uită împrejur din susul scării şi întrebă cu o tărăgăneală alintată:

— Unde mi-ai fost, drăguţule?

— Am pescuit.

— Nu pleca departe, hai să mergem în hambar, să ne odihnim oleacă!

— Uite că-ţi vine socrul, neruşinato!

Maria plescăi din limbă şi, izbucnind în hohot, făcu vânt spre Mişka cu bidineaua udă. Stropii albi împroşcară scurta şi şapca.

— Dacă ni l-ai da măcar pe Valet! Tot ne-ar ajuta să ne facem curat în casă! strigă din urmă nora cea mai mică, arătându-şi într-un râs larg şiragul sclipitor, ca de zahăr, al dinţilor.

Maria mai spuse ceva în şoaptă şi toate trei izbucniră în chicote.

— Căţea desfrânată! rosti Valet, încruntându-se şi iuţindu-şi paşii, dar

Mişka făcu îndreptarea cuvenită, cu un zâmbet duios şi chinuit:

— Nu-i desfrânată, ci veselă! Eu am să plec, şi ea, drăguţa, va rămâne „Rămâi, rămâi cu bine, iubirea mea!" isprăvi el cu vorbele cântecului, intrând pe poarta ogrăzii.

23

După plecarea lui Koşevoi, cazacii stătură un timp tăcuţi. Dangătul de alarmă vuia deasupra satului; ferestruicile casei tremurau zgomotos şi ascuţit. Ivan Alexeevici se uita pe geam. O umbră încă nehotărâtă, de dimineaţă, cădea pe pământ dinspre magazie. Roua încărunţise iarba creaţă ca blăniţa de miel. Cerul se înălbăstrea, plin şi senin, chiar prin geamul tulbure. Ivan Alexeevici se uită la Hristonea, care-şi înclinase capul ciufulit.

— Poate, cu asta se va isprăvi? I-au bătut cazacii din Migulinskaia şi n-au să se mai bage la noi...

— Nu, asta nu!... se cutremură puternic Grigori. Am făcut un început, acum ţine-te bine! Ei, ce facem? Mergem pe medean?

Ivan Alexeevici îşi întinse mâna după şapcă şi, dându-şi pe faţă îndoiala, întrebă:

— Ce ziceţi, băieţi, nu cumva ne-am prostit? Mihailo, cu toate că-i repezit, e om de ispravă. Ne-a spus-o verde, de la obraz...

Nu-i răspunse nimeni. Ieşiră şi se îndreptară spre medean.

Ivan Alexeevici păşea îngândurat, cu privirile aţintite în pământ. Îl chinuia faptul că-şi călcase pe cuget şi nu-i dăduse ascultare. Dreptatea era de partea lui Valet şi a lui Koşevoi; ar fi trebuit să plece, în loc să se mai frământe. Dezvinovăţirile pe care şi le urzea în gând erau nesigure, şi un glas chibzuit, batjocoritor, care suna înlăuntrul său, le strivea, aşa cum o copită de cal striveşte pojghiţa de gheaţă de pe o băltoacă. Singurul lucru pe care-l hotărâse cu tărie Ivan Alexeevici fu să treacă la bolşevici, chiar la cea dintâi ciocnire. Această hotărâre i se întărise deplin pe când mergea spre medean, dar n-o mai împărtăşi nici lui Grigori, şi nici lui Hristonea, înţelegând vag că ei sunt frământaţi de alte gânduri şi temându-se de dânşii de pe acum, în adâncul sufletului său. Tustrei, împreună, n-au răspuns la îndemnul lui Valet; tustrei nu plecaseră, pomenind despre îndatoririle către familie, pe când fiecare dintre dânşii ştia că asemenea pricini nu sunt îndestul de puternice şi nu înseamnă o

adevărată scuză. Şi acum se simţeau stingheriţi toţi împreună şi fiecare în parte, unul faţă de celălalt, ca şi cum ar fi săvârşit o faptă ruşinoasă şi mârşavă. Mergeau tăcuţi; în dreptul casei lui Mohov, Ivan Alexeevici, care nu mai putea îndura această tăcere chinuitoare, zise, pedepsindu-se pe el şi pe ceilalţi:

— Ce să ne mai ascundem după deget? Am venit de pe front bolşevici, iar acum ne vârâm în tufe! Să se războiască alţii pentru noi, iar noi, la muieri...

— Păi eu m-am războit, mai încerce alţii! aruncă Grigori, întorcându-şi privirea.

— Va să zică, ei fac tâlhării, iar noi trebuie să mergem la dânşii? Ce fel de Gardă Roşie o fi şi asta? Siluiesc muierile, jefuiesc avutul oamenilor. Nu, aici trebuie să te uiţi cu băgare de seamă! Numai orbul se izbeşte totdeauna de toate colţurile.

— Le-ai văzut tu, cu ochii tăi, toate astea, Hristan? întrebă Ivan Alexeevici, mânios.

— Aşa spune lumea!

— Aha, lumea!

— Hai, ajunge! Numai vorbele noastre mai lipsesc aici.

Medeanul înflorise îmbelşugat, de lampasuri căzăceşti, de şepci, de câte o căciulă miţoasă, răsărită ca o insuliţă neagră în mijlocul lor. Tot satul era de faţă. Femeile lipseau; erau numai bătrâni şi cazaci buni de oaste sau ceva mai tineri. Cei mai bătrâni stăteau în faţă, proptindu-se în cârje; judecătorii onorifici, membrii consiliului parohial, oblăduitorii şcolilor, starostele bisericii. Grigori căută din ochi şi descoperi barba lui tat-său, căruntă şi cu fire negre. Bătrânul Melehov stătea cot la cot cu cuscrul Miron Grigorievici. În faţa lor, aplecat peste cârja sa noduroasă, se afla moş Grişaka, cu uniforma cenuşie de paradă şi cu toate decoraţiile. Rumen ca un măr, Avdeici Minciună stătea alături de cuscrul său: mai încolo se vedeau Matvei Kaşulin, Arhip Bogatîriov şi Atepin Ţaţa, care-şi pusese şapca de cazac; după dânşii, ca un gard viu, se zăreau în semicerc chipuri cunoscute: bărbosul Egor Sinilin, Iakov Podkova, Andrei Kaşulin, Nikolai Koşevoi, lunganul Borşciov, Anikuşka, Martin Şamil, morarul Gromov, cu picioarele lungi, Iakov Koloveidin, Merkulov, Fedot Bodovskov, Ivan Tomilin, Epifan Maksaev, Zahar Koroliov, Antip, fiul lui Avdeici Minciună – un căzăcel cârn şi mărunt. În trecere, Grigori îl zări pe frate-său Petro, în cealaltă parte a cercului. Petro, cu bluza împodobită cu panglicile ordinului „Sfântul Gheorghe” negre-portocalii, pălăvrăgea cu

Alioşka Şamil Ciungul. În stânga sa, sclipeau ochii verzi ai lui Mitka Korşunov, care aprindea de la ţigara lui Prohor Zîkov. Acesta îi ajuta aţâţând jarul, suflând în el şi holbându-şi ochii de viţel. În spatele lor, se îngrămădeau cazaci tineri; în mijlocul cercului, la o măsuţă şubredă care intrase cu toate picioarele în pământul moale şi neuscat, şedea Nazar, preşedintele Comitetului revoluţionar sătesc, iar alături de dânsul, sprijinindu-se cu mâna pe tăblia mesei, stătea un sotnic necunoscut lui Grigori, cu şapca verde cu cocardă, cu vestonul cu epoleţi şi cu pantaloni de călărie strâmţi, de culoare kaki. Preşedintele Comitetului revoluţionar îi vorbea ceva, cu un aer încurcat; sotnicul îl asculta, aplecându-se uşor şi apropiindu-şi urechea mare şi răsfrântă de barba preşedintelui. Medeanul se umplea de un vuiet domol, ca o prisacă de albine. Cazacii stăteau de vorbă între ei, glumeau, dar pe feţele tuturor se întipărise aceeaşi expresie de încordare. În cele din urmă – nemaiputând îndura aşteptarea – unul strigă cu voce tinerească:

— Începeţi! Pe cine să mai aşteptăm? S-au adunat aproape toţi!

Ofiţerul se îndreptă de şale cu un gest nestingherit, se descoperi şi începu să vorbească simplu, ca şi cum s-ar fi aflat în mijlocul neamurilor sale:

— Cinstiţi bătrâni, şi voi, fraţilor cazaci veniţi de pe front! Aţi auzit ce s-a petrecut în satul Setrakov?

— Cine-o fi ăsta? De unde-i? mormăi Hristonea, cu voce de bas.

— E unul din Vioşenskaia, de la Ciornaia Recika... Soldatov îi zice, pare-mi-se... răspunse cineva.

— Zilele acestea, urmă sotnicul, un detaşament al Gărzii Roşii a venit la Setrakov. Germanii au ocupat Ucraina şi, înaintând în direcţia Ţinutului Oastei Donului, i-au respins de la linia ferată... Atunci, ei au luat-o prin plasa Migulinskaia. După ce au ocupat satul, au început să jefuiască avutul cazacilor, să siluiască femei cazace, să facă arestări ilegale şi altele asemenea. Când în satele din împrejurimi s-au aflat despre cele întâmplate, cazacii, cu armele în mâini, i-au atacat pe jefuitori. Detaşamentul a fost pe jumătate nimicit, iar restul capturat. Cazacii din Migulinskaia au luat o pradă dintre cele mai bogate. Staniţele Migulinskaia şi Kazanskaia au scuturat jugul puterii bolşevice. De la mic la mare, toţi cazacii s-au ridicat pentru apărarea Donului liniştit. Comitetul revoluţionar din Vioşenskaia a fost izgonit, s-a ales un ataman de staniţă, şi în cele mai multe sate s-a făcut la fel...

În acest loc al cuvântării, bătrânii izbucniră într-un zgomot potolit de

voci.

— Pretutindeni s-au format detaşamente. Dumneavoastră aţi face bine să formaţi şi aici un detaşament din oameni veniţi de pe front, ca să vă ocrotiţi staniţa de o nouă năvălire a hoardelor sălbatice de tâlhari. Trebuie să ne restabilim administraţia proprie! Puterea roşie nu ne trebuie – ea ne aduce numai destrăbălare, nu libertate! Doar n-o să îngăduim noi ca mujicii să ne necinstească nevestele şi surorile, să-şi bată joc de credinţa noastră pravoslavnică, să ne pângărească sfintele locaşuri, să ne jefuiască avutul şi toată agoniseala... Nu-i aşa, cinstiţi fruntaşi?

Piaţa se zgudui de un „Aşa-i!", răcnit de toată lumea. Sotnicul începu să dea citire unui apel, tras la şapirograf. Preşedintele ieşi de la masă, uitând pe ea nişte hârtii. Mulţimea asculta fără să scape un singur cuvânt. În spate, foştii combatanţi şopteau alene între dânşii.

Îndată ce ofiţerul începu să citească apelul, Grigori ieşi din mulţime, îndreptându-se spre casă, pe lângă gospodăria părintelui Visarion. Miron Grigorievici îi observă plecarea şi-i dădu cu cotul lui Pantelei Prokofievici:

— Uite, flăcăul tău s-a cărat! Ăl mic!

Pantelei Prokofievici ieşi şchiopătând din mulţime şi strigă, poruncitor şi rugător în acelaşi timp:

— Grigori!

Feciorul se opri, fără să se-ntoarcă.

— Vino-ndărăt, fiule!

— De ce pleci? Întoarce-te! tunară glasuri, şi un zid de feţe se-ntoarse spre Grigori.

— Şi unul ca ăsta a ajuns ofiţer!

— Nu mai strâmba din nas!

— Păi, n-a fost şi el la roşii?

— A supt destul sânge căzăcesc!

— Burtă roşie!

Strigătele ajunseră la urechile lui Grigori. Cu dinţii încleştaţi, le asculta, luptându-se cu el însuşi; s-ar fi zis că din clipă în clipă va porni, fără să mai privească înapoi.

Pantelei Prokofievici şi Petro răsuflară însă uşuraţi, când Grigori se clătină şi o luă îndărăt, spre mulţime, fără să-şi ridice ochii.

Bătrânii fierbeau de însufleţire. Cu o iuţeală uimitoare, fu ales ataman al satului Miron Grigorievici Korşunov. Cu faţa spălăcită şi ciupită de vărsat, cumplit de palidă, ieşi în mijlocul cercului şi cu un gest stingherit, primi din mâinile fostului ataman semnul puterii sale, buzduganul de

ataman cu măciulie de aramă. Până atunci, nu fusese niciodată ataman, iar acum, când i se întâmplă să fie ales, făcea mofturi şi se da în lături, sub cuvânt că n-ar fi vrednic de o asemenea cinste şi că n-ar fi ştiind destulă carte; dar bătrânii îl îndemnară cu strigăte de încurajare:

— Ia-ţi buzduganul! Nu te mai codi, Grigorici!

— Eşti ăl mai de frunte gospodar din Tatarski!

— N-ai să iroseşti avutul satului!

— Vezi să nu-l bei, ca Semion!

— Nu, nu, ăsta nu-l bea!

— Avem ce să-i luăm din casă!

— Îl jupuim ca pe o oaie!

Alegerile care se încheiară cu o repeziciune neobişnuită, ca sub semnul vremurilor de război ce băteau la uşă, îl făcură pe Miron Grigorievici să primească, fără să se mai lase rugat prea mult. Alegerea sa nu se făcuse ca altădată, când venea atamanul staniţei, când se adunau gospodarii fruntaşi, şi candidaţii erau votaţi cu bile. Nu, de astă dată totul se sfârşi simplu şi repede. „Cine este pentru Korşunov e rugat să treacă la dreapta!" Şi toată mulţimea se repezi la dreapta, cu excepţia cizmarului Zinovi, care avea ceva cu Korşunov şi rămase singur locului, ca un buştean ars pe izlaz.

Năduşit de emoţie, Miron Grigorievici nici n-avu timp să clipească din ochi şi se pomeni cu buzduganul vârât în mâini, iar zeci de glasuri îi răcniră din depărtare şi chiar în urechi:

— Eşti bun de cinste!

— Uite, te-am ales cu toţii.

— Aldămaş!

— Trăiască atamanul!

Curmând strigătele, sotnicul îndreptă cu dibăcie adunarea spre dezlegarea chestiunilor serioase. Puse chestiunea alegerii comandantului detaşamentului – şi informat pesemne la Vioşenskaia despre Grigori – spuse linguşitor, aducând-o aşa, ca să câştige şi bunăvoinţa satului:

— Ar fi de dorit ca acest comandant să fie ofiţer. În acest caz, şi lupta, dacă o fi, va izbândi mai sigur şi cu mai puţine pierderi. Şi în satul vostru sunt viteji, berechet. Nu pot, domnilor cazaci, să vă impun voinţa mea, însă eu, din partea mea, aş propune pe Melehov.

— Care?

— Avem doi!

Alunecându-şi ochii peste mulţime, ofiţerul îşi opri privirea asupra

capului plecat al lui Grigori, care stătea în spatele tuturor, şi strigă, zâmbind:

— Pe Grigori Melehov! Ce ziceţi, cazacilor?

— Într-un ceas bun!

— Poftim frumos!

— Grigori Panteleici! Afurisitul!

— Ieşi la mijloc!... Ieşi!

— Bătrânii vor să te vadă!

Împins din spate, împurpurându-se la faţă, Grigori ieşi în mijlocul cercului şi se uită împrejur ca o fiară încolţită.

— Îţi încredinţăm feciorii! izbi cu toiagul în pământ Matvei Kaşulin şi, cu un gest larg, făcu semnul crucii. Să-i duci şi să-i comanzi în aşa chip ca să-i păstrezi, aşa cum un gânsac bun păstrează gâştele din cârd! Aşa cum îşi păzeşte dânsul neamul şi-l fereşte de fiara sălbatică şi de om, tot aşa să-i păzeşti şi tu! Dovedeşte-te vrednic să mai capeţi alte patru cruci, să-ţi ajute Dumnezeu!

— Pantelei Prokofievici, ce mai fecior ai!

— Cap de aur! Ce mai căpăţână!

— Mă, diavol bătrân, fă cinste măcar cu un sfert de vadră!

— Ha-ha-ha! Nu scapă el de aldămaş!

— Cinstiţi fruntaşi! Linişte! Se poate să chemăm două sau trei contingente, în loc să apelăm la voluntari! Nu se ştie dacă se vor găsi destui dintr-aceştia...

— Trei contingente!

— Cinci!

— Să strângem voluntari!

— Du-te singur, ce... te ţine?

Patru bătrâni din partea de sus a satului se apropiară de sotnicul care discuta ceva cu noul ataman. Unul dintre ei, un moşneguţ mărunţel şi ştirb, poreclit Sfrijitul, era cunoscut prin apucăturile sale de mare pricinaş în jălbi şi judecăţi; se îndeletnicise cu ele toată viaţa şi se ducea la judecătorie atât de des, încât singura lui iapă, pe care o mai avea în ogradă, cunoştea drumul până acolo ca pe apă: era de ajuns că stăpânul beat să se prăvale în căruţă şi să strige cu vocea lui piţigăiată şi şuierătoare: „La judecătorie", pentru ca iapa să-şi îndrepte paşii spre staniţă. Sfrijitul se apropie de sotnic şi-şi scoase căciula năpârlită. Ceilalţi trei bătrâni, printre care se afla Gherasim Boldîriov, un gospodar înstărit care se bucura de o cinstire obştească, se opriră în apropiere. Sfrijitul,

care avea printre alte calităţi şi darul vorbirii înfloritoare, intră cel dintâi în vorbă cu sotnicul:

— Blagorodnicia voastră!

— Ce poftiţi, cinstiţi fruntaşi? întrebă sotnicul, înclinându-se amabil şi plecându-şi urechea mare, cu sfârcul cărnos.

— Blagorodnicia voastră, credem că nu prea ştiţi destule despre omul ăsta din sat, de la noi, pe care ni l-aţi pus comandant. Iar noi, bătrânii, ne plângem împotriva acestei hotărâri a domniei voastre şi avem dreptul s-o facem. Nu-l vroim.

— De ce nu-l vroiţi? Despre ce e vorba?

— Uitaţi-vă: cum să avem încredere în el, dacă a fost în Garda Roşie? A fost comandant la dânşii, şi s-a întors de acolo acum vreo două luni, din pricina rănii...

Sotnicul roşi. Urechile lui parcă se umflară deodată sub năvala sângelui.

— Nu se poate! N-am auzit despre asta!... Mie nu mi-a spus nimeni aşa ceva...

— E adevărat, a fost bolşevic! întări cu asprime Gherasim Boldîriov. Nu avem încredere în el!

— Să fie înlocuit! Auzi ce spun cazacii tineri? Cică „el ne va trăda chiar în cea dintâi luptă"!

— Cinstiţi fruntaşi! strigă sotnicul, ridicându-se în vârful picioarelor; făcea apel la bătrâni, evitând cu şiretenie pe cei veniţi de pe front. Domnilor fruntaşi! Am ales pe horunji Grigori Melehov comandant al detaşamentului. Vă întreb însă dacă nu sunt piedici. Am aflat chiar acum că ar fi fost iarna trecută în Garda Roşie. Puteţi să-i încredinţaţi feciorii şi nepoţii voştri? Şi voi, fraţilor combatanţi, o să mergeţi cu inima liniştită după un asemenea comandant?

Cazacii tăceau uluiţi. Strigătul izbucni îndată; în larma de ţipete şi de răcnete nu se mai putea înţelege nicio vorbă. Ceva mai pe urmă, după ce toţi se potoliră, obosiţi de gălăgie, bătrânul Bogatîriov, cel cu sprâncenele stufoase, ieşi în mijlocul cercului, scoase căciula în faţa adunării şi privi de jur împrejur:

— Eu aşa cred, cu mintea mea cea proastă: să nu-i dăm lui Grigori Panteleevici o asemenea răspundere. Are un păcat pe cuget, am auzit cu toţii despre aceasta. Mai întâi, să se facă vrednic de încredere, să-şi răscumpere vina şi pe urmă om vedea... E un oştean bun, o ştim, dar nici soarele nu se vede prin ceaţă; nu mai vedem vrednicia lui! Serviciul său la

bolşevici ne întunecă ochii!

— Să-l facă soldat! strigă arţăgos tânărul Andrei Kaşulin.

— Să-l pună comandant pe Petro Melehov!

— Grişka să mai umble în turmă!

— Era cât pe ce să ne nenorocim de-l alegeam!

— Da' eu nici n-am nevoie! Ce dracu' am eu cu voi! strigă din spate Grigori, învineţit de îndârjire, dând din mână a lehamite şi zicând iar: Nici nu v-am cerut... Ce dracu' am eu cu voi?

Îşi vârî mâinile în buzunarele adânci ale nădragilor şi, puţin adus de spate, o luă cu pasul de cocor spre casă.

Mai multe strigăte îl urmăriră:

— Hei, hei... Ia-o mai domol!...

— Putoare parşivă! Ţi-ai ridicat pliscul coroiat!

— Oho-ho-ho!

— Ai văzut cum joacă-n el sângele turcesc?

— Ăsta nu se lasă călcat pe bătătură, fii sigur! Nu se lăsa nici în faţa ofiţerilor, pe front.. D-apoi aici...

— Vino-ndărăt!

— Ha-ha-ha-ha-ha!

— Şo pe el! Ha-a! Ptiu! Uli-li-u-u...

— Ce vă mai uitaţi la el? Să-l judecăm pe loc!

Se potoliră cu greu. În toiul vorbelor, unul îl îmbrânci pe altul, unuia îi dădu sângele pe nas, iar un tânăr se pricopsi pe neaşteptate cu o vânătaie sub ochi. După împăcarea generală, se procedă la alegerea unui alt comandant de detaşament. Îl aleseră pe Petro Melehov, şi el se îmbujoră, umflându-se în pene. Dar sotnicul se ciocni de un obstacol prea mare, ca un cal năravaş în faţa unui gard mai înalt: venise momentul să se înscrie voluntarii, iar voluntarii nu se iveau. Combatanţii, care se purtau cu rezervă faţă de tot ce se petrecea, se codeau şi căutau să scape printr-o glumă.

— Măi Anikei, tu de ce nu te scrii?

Anikuşka mormăi:

— Îs prea tânăr... Uite, nici mustăţi n-am...

— Lasă-te de şagă, bă! Ce, îţi baţi joc de noi? îi răcni la ureche bătrânul Kaşulin.

Anikei dădu din mâini, de parcă s-ar fi apărat de un ţânţar.

— Mai bine trece-l pe Andriuşka al tău!

— L-am trecut!

— Prohor Zîkov! strigă cineva de la masă.

— Zent!

— Să te-nscriem?

— Nu ştiu!...

— Te-am trecut!

Mitka Korşunov veni cu mutra serioasă în faţa mesei şi spuse scurt şi poruncitor:

— Scrie-mă!

— Ei, cine mai doreşte? Bodovskov Fedot! Tu?

— Am vătămătură, cinstiţi fruntaşi! îi răspunse Fedot în şoaptă abia auzită, plecându-şi în jos cu modestie ochii piezişi de calmuc.

Cazacii înapoiaţi de pe front râdeau din toată inima, se apucau de burtă, trânteau cu dărnicie o glumă după alta...

— Ia-ţi muierea cu tine... Dacă iese vătămătura, ea ţi-o vâră la loc.

— Aha-ha-ha-ha-ha!... se stricau de râs alţii, din spate, tuşind şi sclipind din dinţi şi din ochii lucitori de veselie.

De la un alt capăt al adunării, veni în zbor, ca un piţigoi, o altă şagă:

— Bucătar te facem! Dacă ne faci o ciorbă parşivă, ţi-o turnăm pe gât, până când o să-ţi iasă vătămătură pe partea cealaltă.

— Barem, n-ai s-o poţi întinde. E numai bine pentru caz de retragere.

Bătrânii se indignau şi începură să înjure:

— Destul! Ajunge! V-aţi găsit timp de şagă?

— Tocmai acum v-a pălit să vă daţi prostia pe faţă?

— Ruşine, flăcăi! îi mustră unul. Crezi că Dumnezeu nu le vede pre toate... Ai? Dumnezeu n-are să te ierte! Oamenii mor acolo, şi voi... Aţi uitat de Dumnezeu?

— Tomilin Ivan! zise sotnicul, care se întoarse şi privi împrejur.

— Sunt artilerist, răspunse Tomilin.

— Te înscrii? Avem nevoie şi de artilerişti.

— Scrie! Fie ce-o fi!

Zahar Koroliov, Anikuşka şi cu câţiva alţii luară pe artilerist în râs:

— O să-ţi cioplim un tun de salcie!

— O să-l încarci cu dovleci şi cu cartoafe, în loc de mitralii!

În mijlocul acestor glume şi râsete, se înscriseră şaizeci de cazaci. Cel din urmă se înfăţişă Hristonea. Se apropie de masă şi rosti tărăgănat:

— Scrie-mă la o adică şi pe mine! Dară îţi spui dinainte că n-am să mă bat.

— Atunci pentru ce să te-nscrii? întrebă înciudat sotnicul.

— O să mă uit, domnule ofiţer! Vreau să văd şi eu ce şi cum!

— Scrieţi-l! zise sotnicul, dând din umeri.

Se împrăştiară de pe medean aproape de amiază, după ce luară hotărârea să pornească chiar a doua zi într-ajutorul celor din Migulinskaia.

A doua zi dimineaţa, pe medean se adunară numai vreo patruzeci de voluntari din şaizeci. Petro, echipat chipeş cu manta şi cu cizme înalte, cercetă pe cazaci cu privirile. Mulţi aveau epoleţi albaştri cusuţi din nou de haină, cu cifrele vechilor regimente; alţii umblau fără epoleţi. Şeile se umflau de bagaje, în sacii de ovăz şi în coburi erau merinde, primeneli, cartuşe aduse de pe front. Nu toţi aveau puşti, dar arme albe se găseau aproape la toţi.

Pe medean se strânseră femei, fete, copii şi moşnegi, veniţi să petreacă ostaşii. Petro, călărind pe calul sătul de atâta odihnă, îşi rândui jumătatea de sotnie în formaţie, se uită la caii de toate culorile şi la călăreţii îmbrăcaţi în mantale, în uniforme şi chiar în haine de ploaie din pânză de cort, apoi comandă pornirea. Micul detaşament urcă la pas dealul; cazacii priveau încruntaţi la satul lor şi cineva de la coadă trase un foc. Sus pe deal, Petro îşi puse mănuşile, îşi netezi mustăţile de culoarea spicului de grâu şi, întorcându-şi calul în aşa fel încât începu să meargă pieziş, cu paşi mărunţi, strigă, zâmbind, ţinându-şi şapca cu mâna stângă:

— Sotnie, ascultă comanda la mine! La trap – marş!

Ridicându-se în scări, cazacii dădură ghes cu biciuştile şi o luară la trap. Vântul îi izbea în faţă, zbârlea cozile şi coamele cailor şi făgăduia o ploicică apropiată. Oamenii începură să vorbească şi să glumească. Calul înalt, corbiu, al lui Hristonea se poticni; stăpânul îl croi zdravăn cu biciuşca, suduindu-l de mama poticnelilor. Calul încovoie gâtul, trecu în galop şi ieşi din formaţie.

Voia bună nu-i părăsi pe cazaci până la staniţa Karghinskaia. Toţi mergeau pe deplin încredinţaţi că nu va fi niciun război şi că întâmplarea de la Migulinskaia nu era altceva decât o incursiune răzleaţă a bolşevicilor pe teritoriul căzăcesc.

24

La Karghinskaia au ajuns abia pe înserate. În staniţă nu se mai aflau combatanţi: plecaseră la Migulinskaia. După ce-şi descălecă detaşamentul

în piaţă, lângă prăvălia negustorului Levocikin, Petro se duse acasă la atamanul staniţei. Dădu de un ofiţer înalt şi spătos, cu faţa smeadă. Era îmbrăcat cu bluză lungă şi lată fără epoleţi, încins cu o cureluşă caucaziană, purtând nădragi căzăceşti, cu lampasuri, vârâţi în ciorapi albi de lână. O lulea îi atârna în colţul buzelor subţiri. Ochii căprui şi scânteietori priveau pieziş de sub sprâncene. Stătea în cerdac, fumând şi aşteptându-l pe Petro, care se apropia. Tot trupul masiv, cu valurile bluzei umflate de muşchii pieptului şi al braţelor, arăta a om de o putere neobişnuită.

— Dumneata eşti atamanul staniţei?

Ofiţerul slobozi un rotocol de fum pe sub mustăţile-i pleoştite şi răspunse cu glas de bariton:

— Da, sunt atamanul staniţei! Cu cine am cinstea să stau de vorbă?

Petro se prezentă. Strângându-i mâna, atamanul înclină uşor capul.

— Lihovidov, Feodor Dmitrievici.

Feodor Lihovidov, cazac din satul Gusîno-Lihovidovski, nu era deloc un om de duzină. Învăţase la şcoala de iuncheri, iar după ce a terminat-o, dispăruse pentru multă vreme. După câţiva ani îşi făcuse apariţia pe neaşteptate în sat şi, cu aprobarea autorităţilor superioare, începu să recruteze voluntari dintre cazacii care-şi încheiaseră serviciul sub arme. Adunase din ţinutul staniţei Karghinskaia o sută de voinici în stare de orice şi-i dusese cu el în Persia. Cu detaşamentul său stătuse acolo timp de un an, formând garda personală a şahului. În zilele revoluţiei persane[64], salvându-se împreună cu şahul, fugise, pierzându-şi detaşamentul, şi se ivise tot atât de neaşteptat în Karghin, aducând cu el numai o parte din cazaci, trei armăsari arabi pursânge de la grajdurile şahului, împreună cu o pradă bogată: covoare scumpe, cele mai rare giuvaeruri, mătăsuri de cele mai minunate culori. Trăise o lună în petreceri, scuturase din buzunarele nădragilor căzăceşti un mare număr de monede de aur persane, galopa prin sate călare pe un falnic cal alb ca zăpada, cu picioarele subţiri şi cu gâtul de lebădă, intra cu el pe treptele magazinului lui Levocikin, cumpăra ceva, plătea fără să descalece şi pleca pe cealaltă uşă. Feodor Lihovidov dispăruse tot atât de subit, pe cât de subită îi fusese apariţia. Împreună cu el, dispăruse însoţitorul său nedespărţit, cazacul de ordonanţă Panteliuşka, din Gusîno, dansator neîntrecut; dispăruseră şi caii, cum şi toate lucrurile aduse din Persia.

---

64 Referire la revoluţia antifeudală şi antiimperialistă din 1005-1911.

Şase luni mai târziu, Lihovidov se ivise în Albania. De acolo, din Durazzo, veneau la Karghin, pe numele prietenilor săi, cărţi poştale ilustrate cu vederile albăstrii ale munţilor Albaniei şi cu ştampile ciudate. După aceea, se mutase în Italia, cutreierase Balcanii, fusese şi în România, în Europa occidentală; nimerise aproape până în Spania. Numele lui Feodor Dmitrievici era învăluit de taină. Tot felul de zvonuri şi de prepusuri stăruiau prin sate. Se ştia un singur lucru: era în strânse legături cu sferele monarhiste, avea cunoscuţi printre marii demnitari de la Petersburg, era mult apreciat în „Uniunea poporului rus”[65], dar nimeni nu ştia ce fel de însărcinări îndeplinise Lihovidov în străinătate.

Întors de pe meleagurile străine, Feodor Lihovidov se stabilise la Penza, şi anume la guvernatorul general de acolo. Prietenii săi din Karghin îi văzuseră fotografia şi, uluiţi, clătinau din cap şi plescăiau din limbă: „Oho!”, „Feodor Dmitrievici se ridică tot mai sus”. „Ia te uită, cu ce mărimi are a face! Ai?” Pe această fotografie, cu un zâmbet pe chipul smead de sârb, cu nasul coroiat, Feodor Dmitrievici o ajuta pe doamna guvernator să se aşeze în landou. Guvernatorul îi surâdea ca unui om drag, vizitiul spătos abia ţinea hăţurile strunite, iar caii erau gata-gata s-o ia în zbor, muşcând zăbalele. O mână a lui Feodor Dmitrievici era ridicată într-un gest galant la căciula miţoasă, iar cealaltă sprijinea cotul doamnei guvernator, ţinându-l ca pe o cupă.

După mulţi ani de lipsă, pe la sfârşitul lui 1917, Feodor Lihovidov răsărise din nou în Karghin, stabilindu-se acolo – după toate semnele, pentru o mai îndelungată vreme. Îşi adusese şi nevasta cu el, o ucraineană sau, poate, poloneză; avea şi un copil. Se stabili într-o căscioară cu patru odăi, din piaţă, şi petrecu iarna acolo, clocind numai el ştia ce tainice planuri. Toată iarna (şi fusese o iarnă geroasă, cum rar se întâmplă în ţinutul Donului) a stat cu ferestrele deschise, oţelindu-se împreună cu întreaga familie, spre uimirea cazacilor.

În primăvara anului 1918, după măcelul de la Setrakov, fu ales ataman. Şi abia cu acest prilej se dovediră în toate deplinătatea extraordinarele însuşiri ale lui Feodor Lihovidov. Staniţa nimerise pe o mână atât de aspră, încât numai după o săptămână clătinau până şi bătrânii din cap. Muştruluise cazacii cu atâta străşnicie, încât după cuvântarea rostită în

---

[65] Organizaţie monarhistă, ultrareacţionară din Rusia ţaristă. A dus agitaţie antisemită, a organizat pogromuri împotriva evreilor şi asasinarea adversarilor politici, fiind larg subvenţionată de către guvern (n. ed. ruse).

adunarea staniţei (Lihovidov avea darul vorbirii; natura îi dăduse nu numai puteri, ci şi minte), bătrânii începuseră a mugi ca o cireadă de tauri: „Într-un ceas bun, blagorodnicia voastră!" „Vă rugăm, poftiţi!" „Aşa-i!"

Noul ataman cârmuia cu pumn de fier: îndată ce vestea luptei de la Setrakov ajunsese la Karghinskaia, toţi combatanţii din staniţă fură porniţi, chiar a doua zi, într-acolo. Populaţia necăzăcească – o treime din locuitori – la început n-a vrut să meargă; soldaţii veniţi de pe front protestară, dar Lihovidov îi sili să convoace adunarea, şi bătrânii iscăliră rezoluţia propusă de el, cu privire la deportarea tuturor „mujicilor" care nu luau parte la apărarea Donului. Şi chiar a doua zi, zeci de căruţe pline de soldaţi, cu armonici şi cântece, se îndreptară spre Napolovo, spre slobozia Cerneţkaia. Dintre toţi ţăranii, numai câţiva soldaţi tineri, conduşi de Vasili Storojenko, care făcuse serviciul la Regimentul I de mitraliere, fugiră la Gărzile Roşii.

Atamanul recunoscu în Petro, după mers, un ofiţer ieşit din grade inferioare. Ca atare nu-l invită în casă, vorbindu-i cu o nuanţă de familiaritate blajină:

— Nu, drăguţule! Nici nu mai aveţi ce căuta în Migulinskaia! Au isprăvit şi fără voi. Aseară am primit o telegramă. Duceţi-vă înapoi şi aşteptaţi ordine... Să-i scuturaţi bine pe cazaci! Cum, un sat atât de mare, şi a dat numai patruzeci de ostaşi? Arătaţi-le ticăloşilor, ca să ţină minte! Totul se face doar pentru a le salva pielea lor! Să trăieşti, cu bine!

Intră în casă, mişcând cu o neaşteptată sprinteneală trupul puternic şi târşindu-şi tălpile cipicilor de casă.

Petro se îndreptă spre piaţă, la cazaci. Fu asaltat cu întrebările:

— Ei, ce se-aude?

— Ce ţi-a spus?

— Mergem la Migulinskaia?

Petro zâmbi, fără să-şi ascundă bucuria:

— Mergem acasă! Au isprăvit totul şi fără noi!

Cazacii zâmbeau, întorcându-se la caii lor legaţi de gard.

Hristonea suspină de uşurare, ca şi cum ar fi lepădat o piatră de pe umeri, şi-l lovi pe Tomilin pe spate:

— Va să zică, hai acasă, tunarule?

— Ţi-nchipui cum li s-a urât muierilor fără noi...

— Acuşica pornim!

După ce se sfătuiră, hotărâră să nu rămână la popas de noapte şi să

plece imediat. Încălecară şi ieşiră din staniţă, mergând de data asta fără nicio rânduială. Pe când drumul până la Karghinskaia îl străbătuseră la dus, în silă, rareori în trap, la întoarcere dădură drumul la dârlogi şi goneau cu toată puterea cailor. În unele locuri o luau la galop; pământul coşcovă de lipsa ploilor vuia surd sub copite. Undeva, de după crestele depărtate ale dealurilor de peste Don, scânteiau fulgere azurii.

În sat au ajuns pe la miezul nopţii. Coborând dealul, Anikuşka trase un foc cu arma sa austriacă, iar ceilalţi răspunseră printr-o salvă, vestindu-şi întoarcerea: câinii începură să latre, şi un cal necheză tremurător şi răguşit, simţindu-şi casa aproape. Toţi se risipiră pe la gospodării.

Luându-şi rămas bun de la Petro, Martin Şamil răsuflă uşurat:

— Ne-am războit destul! Nici nu-ţi închipui ce bine-mi pare!

Petro zâmbi în întuneric şi o luă spre casă.

Pantelei Prokofievici ieşi să-i ia calul, îi scoase şaua şi-l duse în grajd, apoi intră în casă împreună cu Petro.

— Va să zică, la loc comanda?

— Îhî.

— Ei, slavă Domnului! De război să nu mai auzim cât om fi şi-om trăi!

Înfierbântată de somn, Daria se trezi şi-i aduse cina bărbatului. Din odaie ieşi Grigori, pe jumătate dezbrăcat, scărpinându-şi pieptul acoperit de păr negru şi privindu-şi batjocoritor fratele, cu ochii micşoraţi.

— Ei, i-aţi biruit?

— Uite, birui acum ceea ce a mai rămas din ciorbă.

— Nu-i mare lucru! O să dăm gata ciorba, mai ales dacă sar şi eu într-ajutor...

*

Până la Paşti, nu s-a mai auzit nimic despre război, dar în sâmbăta mare veni în goană un curier de la Vioşenskaia, îşi lăsă calul înspumat la poarta ogrăzii lui Korşunov şi urcă în fugă scara, izbind treptele cu sabia:

— Ce veşti? îl întimpină în prag Miron Grigorievici.

— Îl caut pe ataman. Dumneata eşti?

— Eu.

— Echipaţi-vă imediat cazacii! Prin plasa Nagolinskaia trece Podtiolkov cu Garda Roşie. Iată ordinul, zise omul, scoţând plicul din şapcă, împreună cu căptuşeala plină de sudoare.

Auzind glasuri, moş Grişaka sosi, punându-şi ochelarii pe nas; Mitka

veni în fugă din ogradă. Citiră împreună ordinul atamanului regional. Rezemat de parmaclâcul din scânduri meşteşugit crestate, curierul îşi ştergea cu mâneca rostoplanele colbului de pe obraz.

Astfel, în ziua întâi de Paşti, cazacii abia au apucat să se înfrupte după post şi plecară din sat. Ordinul generalului Alferov era sever şi amenința cu pierderea drepturilor de cazac. Iată de ce n-au pornit împotriva lui Podtiolkov numai vreo patruzeci de oameni, ca rândul trecut, ci o sută opt, printre care se aflau şi unii bătrâni, dorind să lupte împotriva roşiilor. Matvei Kaşulin, cu nasul veşnic gutunărit, mergea împreună cu feciorul său. În rândurile din faţă, călare pe o mârţoagă bleagă, se făcea Avdeici Minciună, care toată vremea îşi desfăta tovarăşii cu cele mai hâtre născociri; mai veneau bătrânul Maksaev şi alţi câţiva moşnegi cu barba căruntă. Tinerii mergeau de nevoie; bătrânii, mânaţi de harţagul din fire.

Cu şapca sub gluga mantalei de ploaie, Grigori călărea în rândul din urmă. Ploaia cernea din cerul învăluit de norii care se rostogoleau deasupra stepei, îmbrăcată în verdele proaspăt al ierbii. Sus, aproape de creasta norilor, plutea un vultur; dădea din când în când din aripi, întinzându-le, prinzând vântul şi lăsându-se dus de curenţii din înălţimi spre răsărit, cu sclipirile penelor castanii micşorându-se şi stingându-se pe măsură ce se îndepărta.

Toată stepa se întindea ca o mare de verdeaţă udă: numai pe alocuri se mai zăreau ostroave de pelinariţă, uscată, de anul trecut, roşeau pete de cimbru şi sus, pe creasta dealului, albăstreau gorganele vechi, de strajă.

Coborând dealul spre Karghinskaia, cazacii dădură peste un băieţandru; ducea boii la păscut, lunecând cu picioarele goale şi pocnind din bici. Zărind călăreţii, se opri o clipă, uitându-se atent la dânşii şi la caii stropiţi de noroi, cu cozile legate.

— De unde eşti? îl întrebă Ivan Tomilin.

— Din Karghin, răspunse voios băiatul, zâmbind pe sub scurta trasă peste cap.

— Au plecat cazacii voştri?

— Au plecat! S-au dus să-i bată pe ăi din Garda Roşie. Nu cumva aveţi tutun de-o ţigară. Hai, nene?

— Vrei tutun? întrebă Grigori, stăpânindu-şi calul.

Căzăcelul se apropie de el. Nădragii sumeşi erau uzi.

Lampasurile roşii luceau. Privi îndrăzneţ în ochii lui Grigori, care îşi scotea punga de tutun din buzunar, şi zise cu o voce plăcută de tenor:

— Când o să coborâţi, aveţi să găsiţi nişte morţi. Cazacii noştri au dus

ieri la Vioşenskaia nişte prizonieri şi i-au dat gata pe toţi... Eu, nene, păzeam vitele, ici, lângă Pesceanîi Kurgan, şi am văzut de acolo cum i-au hăcuit. Vai ce cumplit mai era! Când au început să dea cu săbiile, ăia urlau şi am luat-o la fugă. M-am dus pe urmă să mă uit. Unuia i-au tăiat umărul, răsufla necontenit, şi se vedea cum îi bate inima în sânge, iar bojocii îi erau vineţi... Grozăvie! repetă el, mirat că oamenii nu se arătau zguduiţi de povestirea sa, ori cel puţin aşa îşi închipui, iscodind ager chipurile nepăsătoare şi reci ale lui Grigori, Hristonea şi Tomilin.

După ce-şi aprinse ţigara, mângâie calul lui Grigori pe gâtul ud, rosti „bogdaproste" şi alergă la boii săi.

Lângă drum, într-o râpă nu prea adâncă, săpată de apele primăverii, zăceau cadavrele hăcuite ale ostaşilor din Garda Roşie, abia acoperite de ţărâna lutoasă. Se zărea o faţă vânătă ca de plumb, cu sângele uscat pe buze; se mai vedea un picior gol, cu pantalonii vătuiţi şi albaştri.

— Le-a fost lene să-i îngroape! Ticăloşii! şopti surd Hristonea, care izbi deodată calul cu biciuşca şi galopă la vale, lăsându-l pe Grigori în urmă.

— Uite, a început să curgă sângele şi pe pământul Donului! rosti Tomilin, cu obrazul chinuit de un tremur.

25

Printre servanţii mitralierei lui Bunciuk era şi Maximka Greaznov, cazac din satul Tatarski. Maximka îşi pierduse calul într-o luptă cu detaşamentul lui Kutepov şi de atunci începuse să bea fără nicio măsură şi îndrăgise cărţile de joc. Când i-a fost omorât calul – tocmai cel de culoarea taurului roşu şi cu o dungă argintie de-a lungul spinării – Maximka îi scosese şaua şi o cărase în spinare vreo patru verste, iar numai după ce-şi dăduse seama că nu este chip să scape de voluntarii care înaintau mereu, smulsese curelele împodobite, luase frâul şi ieşise de capul lui din luptă. Se ivi în Rostov, pierdu repede la cărţi sabia de argint luată de la un esaul omorât de dânsul, lucrurile scoase de pe cal, nădragii şi cizmele de şevro, înfăţişându-se apoi gol puşcă la Bunciuk. Acesta îl îmbrăcă şi-l căpătui. Poate că s-ar fi îndreptat bietul Maximka, dar în lupta începută în apropiere de Rostov un glonţ îl nimeri în cap; ochiul albastru al lui Maximka se scurse pe cămaşă, şi sângele ţâşni şiroaie din ţeasta căscată ca o cutie de conserve. Astfel, dusu-s-a dus cazacul Greaznov din Vioşenskaia, fost hoţ de cai, beţivan şi chefliu, de parcă nici n-ar fi fost

cândva pe lume.

Bunciuk se uită cum trupul lui Maximka se zvârcolea în agonie şi şterse cu grijă ţeava mitralierei de sângele împroşcat din capul ciuruit.

Peste puţine clipe, fură nevoiţi să se retragă. Bunciuk târî mitraliera după el. Maximka rămase să se răcească pe pământul cald, arătând la soare trupul cu spatele negricios şi cămaşa trasă peste cap: se despoiase de ea, zvârcolindu-se în chinurile morţii.

Un pluton al Gărzii Roşii, alcătuit numai din soldaţi întorşi de pe frontul turcesc, se întărise pe poziţie la prima răscruce. Un soldat cu fruntea lată şi cuşma jerpelită îl ajută pe Bunciuk să instaleze mitraliera, iar ceilalţi ridicară un soi de baricadă de-a curmezişul drumului.

— Acum, poftiţi în ospeţie! zâmbi un bărbos, sfredelind cu ochii spinarea rotundă a dealului care astupa zarea.

— O să le ardem una, să ne pomenească!

— Rupe, Samara! strigă cineva unui flăcău voinic, care rupea scânduri din gard.

— Uite-i! Vin încoace! strigă cel cu fruntea lată, căţărându-se pe acoperişul depozitului de rachiu.

Anna se întinse la pământ alături de Bunciuk. Ostaşii din Gărzile Roşii se lungiră unul lângă altul în spatele şubredei întăriturii.

În aceeaşi clipă vreo zece ostaşi roşii veniră în fugă, ca nişte potârnichi alergând pe răzoare, străbătură ulicioara şi dispărură după zidul casei din colţ. Unul abia mai găsi timp să strige:

— Vin! Fugiţi!...

Răscrucea deveni îndată pustie şi tăcută, iar după o clipă, lăsând în urmă un vârtej de praf, se ivi un cazac călare, cu o panglică albă la şapcă şi carabina proptită în coastă. Îşi frână calul atât de brusc, încât acesta se lăsă pe picioarele dindărăt. Bunciuk mai avu timp să tragă cu revolverul asupra lui; aplecat pe coama calului, cazacul o luă în goană înapoi. Soldaţii de lângă mitralieră se frământau nehotărâţi, iar doi trecură în fugă de-a lungul gardului şi se tupilară la poartă.

Se vedea bine că sunt gata să se scoale şi s-o rupă de fugă. Tăcerea încordată la maximum şi privirile lor pierdute nu făgăduiau o rezistenţă îndârjită. Din toate câte au urmat, Bunciuk ţinu minte, reliefat şi cu putere, o singură clipă. Cu legătura căzută pe ceafă şi cu faţa de nerecunoscut din pricina emoţiei, care o făcea să pălească, Anna sări cu arma în cumpănire şi, uitându-se înapoi, arătând cu mâna casa după care dispăruse cazacul, strigă cu o voce străină, frântă: „După mine!” şi alergă

înainte cu paşi zvâcniţi, poticnindu-se.

Bunciuk se ridică. Un strigăt bezmetic îi schimonosi gura. Smulse arma din mâinile soldatului care se afla cel mai aproape de el şi alergă după Anna, simţind un tremur cumplit în picioare, înecându-se şi învineţindu-se în marea şi neputincioasa dorinţă de a răcni, de a o chema, de a o face să se întoarcă. Auzea în spatele său gâfâitul câtorva oameni care tropoteau în urmă şi simţi cu toată fiinţa că se petrece ceva groaznic, ireparabil, apropierea unul deznodământ monstruos. Şi, în aceeaşi clipă, pricepu că gestul Annei nu poate să-i mai îmbărbăteze şi pe ceilalţi, că este lipsit de sens, absurd, inutil.

Aproape de colţ, dădu peste cazacii care galopau în grup. O salvă dezordonată trosni din rândurile lor, gloanţele şuierară şi se auzi ţipătul Annei, jalnic, subţirel, ca de iepure rănit. O văzu lăsându-se pe pământ, cu mâna întinsă şi cu ochii rătăciţi de spaimă. Nu mai văzu cazacii întorcându-şi caii, nu-şi zări soldaţii, câţi mai rămăseseră lângă mitralieră din cei optsprezece şi care, înflăcăraţi de avântul Annei, goneau inamicul. Acestea nu mai erau pe lume. Ea, numai ea singură era în ochii lui, zvârcolindu-se în ţărână la picioarele sale. Fără să-şi simtă mâinile, o întoarse ca s-o ridice şi s-o ducă undeva; văzu o pată de sânge în partea stângă şi bucăţi de stofă albastră de la bluză tremurând în jurul rănii; îşi dădu seama că rana fusese făcută de un glonţ exploziv şi înţelese că Anna era pierdută; îi citi moartea în ochii împăienjeniţi.

Cineva îl împinse la o parte. Pe Anna o duseră într-o curte din apropiere, culcând-o la umbră, sub şopronul unei magazii.

Soldatul cu fruntea lată vâra în rană şomoioage de vată şi le arunca departe, umflate şi înnegrite de sânge. Stăpânindu-se, Bunciuk descheie gulerul de la bluza Annei, îşi rupse cămaşa şi, apăsând pe rană bucăţi de pânză mototolită, văzu cum sângele făcea băşici, lăsând aerul să iasă, iar faţa Annei deveni palid-vânătă şi gura ei înnegrită tremura de chinuri. Buzele prindeau aerul, dar plămânii se sufocau: aerul trecea şi prin gură şi prin rană. Bunciuk îi tăie cămaşa şi-i dezgoli trupul acoperit de sudoarea morţii. Rana fu astupată cu un tampon. După câteva minute, Anna îşi veni în fire. Ochii ei înfundaţi în orbite se uitară din găvanele negre la Ilia şi se acoperiră de tremurul genelor.

— Apă! Mă arde! gemu ea, se zvârcoli şi izbucni în plâns. Vreau să trăiesc! Iiia-a-a! Iubitule! Aaaa!

Bunciuk îşi lipi buzele uscate de obrajii ei fierbinţi, îi vărsă peste piept apa din cană. Apa umplea până la margine gropiţele de la clavicule şi se

evapora în aceeaşi clipă. Anna se mistuia în jurul morţii, şi oricâtă apă îi mai turna Bunciuk peste piept, ea se zvârcolea, smulgându-i-se din braţe...

— Mă arde!... Foc...

Sleindu-se de puteri, răcindu-se treptat, deodată rosti limpede:

— Ilia, pentru ce?... Vezi, totul e atât de simplu! Ce ciudat eşti! E îngrozitor de simplu... Ilia... Iubitule, ai să-i spui mamei... Tu ştii...

Îşi întredeschise ochii micşoraţi ca de râs şi, silindu-se să-şi înfrunte durerea şi groaza, începu să vorbească iarăşi nedesluşit, ca şi cum se îneca:

— Am simţit mai întâi... o izbitură şi o arsură... Acum, totul arde... Simt că voi muri... Se chinui, văzându-i gestul dureros de împotrivire: Lasă! Oh, ce greu răsuflu!...

În câteva rânduri vorbi repede şi mult, ca şi cum ar fi încercat să exprime tot ce o apasă. Cu o groază nemărginită, Bunciuk observă că faţa i se înseninează, devine mai limpede şi ceva mai galbenă la tâmple. Îşi mută privirea la mâinile întinse fără viaţă de-a lungul trupului şi văzu cum unghiile i se albăstresc ca prunele coapte.

— Apă... Pe piept... Ard!...

Bunciuk se repezi în casă după apă. Când se întoarse, nu mai auzi horcăitul Annei, de sub şopron. Soarele în apus îi lumina gura contractată în cel din urmă spasm şi mâna caldă încă, ca de ceară, lipită de rană. Îi strânse încet umerii, o ridică uşor, îi privi o clipă nasul ascuţit, cu pistruii mititei întunecaţi între ochi, şi-i căută sclipirea stinsă a pupilelor sub sprâncenele negre, stufoase. Capul dat fără putere pe spate îi atârna din ce în ce mai greu, inima îşi număra cele din urmă bătăi într-o vinişoară albastră a gâtului subţire de fată.

Bunciuk îşi lipi buzele de pleoapele vinete întredeschise şi o chemă:

— Iubito! Ania!

Apoi se ridică încordat şi, întorcându-se brusc, plecă ţeapăn, cu mâinile neclintite pe şolduri.

26

În zilele care au urmat, Bunciuk trăi ca în vechea sa aiureală a tifosului. Umbla, făcea una şi alta, mânca, dormea, dar toate se petreceau într-un fel de vis uluit şi apăsător. Privea cu ochii buimaci şi holbaţi la lumea din

jurul său, fără s-o înţeleagă; nu-şi mai recunoştea prietenii; se uita la toate cu priviri năuce de om beat sau abia ridicat după o boală istovitoare. Din ziua când a murit Anna, simţurile i se atrofiară vremelnic: n-avea nicio dorinţă, niciun gând.

— Mănâncă, Bunciuk! îl îmbiau tovarăşii, iar el mânca, mişcându-şi greu şi alene fălcile, aţintindu-şi privirea deşartă asupra unui punct nevăzut.

Ei îl priveau şi spuneau că ar fi bine să-l trimită la spital.

— Eşti bolnav? îl întrebă a doua zi un mitralior.

— Nu.

— Atunci ce ai? Te chinuie aleanul?

— Nu.

— Hai atunci să fumăm o ţigară. Pe Anna n-ai s-o întorci frate! Nu te mai canoni pentru asta.

Când venea vremea de culcare, altul îl îndemna:

— Du-te de te culcă! E vremea.

Şi el se culca.

Patru zile trăi astfel în marginea vieţii de aievea. În ziua a cincea, Krivoşlîkov îl întâlni pe stradă şi-l apucă de mânecă.

— Aha, iată-te şi pe tine! De când te caut!

Krivoşlîkov nu ştia nimic despre cele întâmplate lui Bunciuk şi, bătându-l prietenos pe umăr, zâmbi îngrijorat:

— Dar ce-i cu tine? Nu cumva eşti băut?... Ai auzit că se trimite o expediţie în nordul ţinutului? Lucru sigur; s-a şi ales o comisie de cinci... Feodor e în fruntea ei. Nu mai avem nădejde decât în cazacii de la nord... Altfel, am feştelit-o. Nu-i a bună! Ai vrea să mergi? Avem nevoie de agitatori. Zi, mergi?

— Da! răspunse scurt Bunciuk.

— Ei, bravo, Pornim mâine... Treci pe la moş Orlov, el face şi drege toate.

În aceeaşi stare de cea mai desăvârşită pustiire sufletească, Bunciuk îşi făcu pregătirile de plecare şi a doua zi, la 1 mai, plecă împreună cu detaşamentul.

Era pe vremea când împrejurările se vesteau tot mai vădit ameninţătoare pentru guvernul sovietic al Donului. Trupele germane de ocupaţie înaintau din Ucraina; stanţele şi districtele de pe Donul de jos erau cuprinse toate de răscoala contrarevoluţionară.

În preajma sălaşelor de iarnă, dădeau târcoale trupele lui Popov,

ameninţând de acolo Novocerkasskul. Congresul regional al Sovietelor, care avusese loc la Rostov între 10-13 aprilie, fusese întrerupt de câteva ori, fiindcă răsculaţii din districtul Novocerkassk se apropiau de Rostov şi-i ocupau suburbiile. Numai în nord, în districtele Hopior şi Ust-Medvediţa, mocneau încă focare revoluţionare – şi spre căldura lor năzuiau Podtiolkov şi alţii, care pierduseră orice nădejde în sprijinul căzăcimii de pe Donul de jos. Mobilizarea dăduse greş, şi Podtiolkov – proaspăt ales preşedinte al Sovnarcomului[66] Donului – după îndemnurile lui Lagutin, hotărî să se îndrepte spre nord, pentru a mobiliza acolo trei-patru regimente din foştii combatanţi şi a-i arunca împotriva nemţilor şi a contrarevoluţiei din josul Donului.

Se alcătui o comisie extraordinară de mobilizare din cinci persoane, în frunte cu Podtiolkov. La 29 aprilie, ridicară de la administraţia financiară zece milioane de ruble în aur şi în bilete de bancă ţariste, pentru nevoile de mobilizare, alcătuiră în grabă un detaşament pentru paza lăzii cu bani, mai ales dintre cazacii care făcuseră serviciul în garnizoana locală din Kamenskaia, aleseră câţiva cazaci agitatori şi, la 1 mai, detaşamentul, bombardat de avioanele germane, o luă spre Kamenskaia.

Liniile gemeau ticsite de trenuri cu ostaşi din Gărzile Roşii în retragere din Ucraina. Cazacii răsculaţi aruncau în aer podurile şi provocau deraieri. În fiecare dimineaţă, deasupra liniei Novocerkassk-Kamenskaia apăreau avioane germane, dădeau târcoale ca un cârd de ereţi, se lăsau în jos, şi atunci mitralierele răpăiau sacadat, ostaşii roşii săreau din vagoane, focuri de armă trosneau, mirosul de zgură ce plutea deasupra gărilor se amesteca cu mirosul rânced al războiului şi al distrugerii. Avioanele se ridicau vijelios la o mare înălţime, dar trăgătorii tot mai goleau o bucată de vreme cartuşele din lăzile de zinc, şi cizmele oamenilor care treceau pe lângă trenuri se înfundau până la glezne în tuburile goale. Nisipul era acoperit de metalul lor, ca o luncă plină de frunzişul auriu al stejarilor în noiembrie.

Distrugerile fără seamăn se vădeau în toate: pe povârnişurile terasamentului zăceau vagoane înnegrite, arse şi răsturnate; pe stâlpii de telegraf albeau ca zahărul cioburile ceştilor de porţelan, în care spânzurau nodurile firelor de sârmă. Multe case erau nimicite, parazăpezile de-a lungul liniilor dispăruseră ca măturate de vijelie...

Detaşamentul răzbea de cinci zile spre Millerovo. În a şasea zi,

---

[66] Prescurtare pentru Consiliul Comisarilor Poporului.

Podtiolkov chemă pe membrii comisiei în vagonul său.

— Nu-i chip să mergem aşa! Să lepădăm tot calabalâcul şi să pornim în marş pe jos!

— Ce tot spui? strigă mirat Lagutin. Până să te târâi în marş la Ust-Medvediţa, albii vor trece peste noi.

— Adevărat că e cam departe, rosti Mrîhin codindu-se.

Krivoşlîkov, care abia ajunsese din urmă detaşamentul, tăcea şi se tot înfăşura zgribulit în mantaua cu petliţele spălăcite. Era scuturat de friguri, urechile îi vâjâiau din pricina chininei, capul îi ardea, plesnind de durere. Nu lua parte la sfat, şedea cocoşat pe un sac cu zahăr, cu ochii împăienjeniţi de febră.

— Krivoşlîkov! strigă Podtiolkov, fără să ia ochii de la hartă.

— Ce pofteşti?

— N-auzi despre ce e vorba? Trebuie să mergem în marş pe jos, altminteri au să ne ajungă din urmă şi ne prăpădim cu totul. Tu ce spui? Eşti mai învăţat ca noi, grăieşte.

— S-ar putea şi în marş! începu tărăgănat Krivoşlîkov, dar deodată dinţii îi clănţăniră ca unui lup şi începu să tremure, zguduit de un acces de friguri. S-ar putea, dacă am avea mai puţine bagaje.

Stând lângă uşă, Podtiolkov despături harta ţinutului. Mrîhin ţinea colţurile. În bătaia vântului dinspre apusul posomorât, harta fâlfâia, foşnind între degete.

— Iată cum o să mergem! Priveşte! Degetul galben de tutun al lui Podtiolkov trecu pieziş peste hartă. Vezi scara? O sută cincizeci, cel mult două sute de verste. Este?...

— Da, este, fir-ar al naibii! încuviinţă Lagutin.

— Tu ce spui, Mihail?

Krivoşlîkov strânse din umeri, cu o strâmbătură morocănoasă.

— Nu zic ba!

— Mă duc atunci să spun cazacilor ca să descarce totul. N-avem timp de pierdut.

Mrîhin roti ochii la toţi cu un aer de aşteptare şi, neîntâmpinând nicio împotrivire, sări din vagon.

În acea dimineaţă mohorâtă şi ploioasă, trenul cu detaşamentul lui Podtiolkov se afla în apropiere de Belaia Kalitva. Bunciuk stătea culcat în vagon, acoperit cu mantaua peste cap. În jurul lui, cazacii fierbeau ceai, hohoteau şi se înveseleau unii pe socoteala altora.

Vanka Boldîriov, un cazac din Migulinskaia, şugubăţ şi batjocoritor,

râdea de un tovarăş mitralior.

— Mă, Ignat, din ce gubernie eşti? întrebă el cu voce răguşită, şuierătoare, afumată de tutun.

— Tambov! răspunse cu glas de bas Ignat, om blajin.

— Te pomeneşti că eşti şi din Morşciansk?

— Nu, din Şaţk.

— Aha-a!... Voinicii din Şaţk, tot unul şi unul: şapte inşi pun umăr la umăr şi nu se tem de unul! Nu cumva în satul vostru au înjunghiat de ziua hramului o viţea cu un castravete?

— Hai, ajunge.

— Stai, mă, că uitasem: aşa ceva nu pe la voi s-a petrecut! La voi, mi se pare, au astupat crăpăturile de la biserică cu nişte clătite, iar pe urmă au vrut s-o mute-n vale pe nişte boabe de mazăre... Fost-a cu adevărat treaba asta?

Ceainicul dădu în clocot, şi astfel îl scăpă pentru puţină vreme pe Ignat de glumele lui Boldîriov. Dar îndată ce se aşezară la mâncare, Vanka începu iarăşi:

— Ignat, văd că nu prea mănânci carne de porc. Nu-ţi place?

— Ba da.

— Atunci na-ţi o târtiţă de scroafă. Ai să te lingi pe buze!

Toţi izbucniră în râs. Unul se înecă şi tuşi îndelung şi dogit. Cineva se mişcă, tropotind din cizme, iar după o clipă se auzi vocea supărată a lui Ignat:

— Înghite-o tu, afurisitule! Lasă-mă în pace cu târtiţa ta!

— Nu-i a mea, e a scroafei!

— Tot spurcată îi.

Vocea leneşă, răguşită a lui Boldîriov se auzi tărăgănat:

— Spurca-a-tă! Eşti în toate minţile? Păi, n-au sfinţit-o de Paşte? Zi mai bine că ţi-e teamă să nu mănânci de dulce...

Un cazac chipeş, blond, cu patru decoraţii „Sfântul Gheorghe", din aceeaşi staniţă cu Boldîriov, îl domoli:

— Lasă-l, Ivan! Ai să-ţi găseşti beleaua cu ţărănoiul. O s-o îmbuce şi pe urmă o să-i ardă de vier. Atunci să te văd; de unde ai să i-l aduci?

Bunciuk zăcea cu ochii închişi. Vorbele nu-i ajungeau lămurit la urechi, şi el trăia ceasurile încă apropiate ale trecutului, cu aceeaşi durere, ba parcă şi mai chinuitoare. Pe dinaintea ochilor închişi, într-o ceaţă tulbure, juca stepa sub covorul de zăpadă şi crestele întunecate ale pădurilor ce unduiau departe până în zări; simţea parcă suflul rece al vântului şi o

vedea pe Anna alături de el, ochii ei negri, pistruii mărunţi de la rădăcina nasului, gura ei atât de dragă, cu linii hotărâte şi gingaşe, cuta adâncă de pe frunte... Nu-i auzea vorbele zburând de pe buze; glasul ei era slab şi înăbuşit de glasuri străine, dar Bunciuk ghicea despre ce vorbea ea, după sclipirea ochilor, după tremurul genelor arcuite. Şi iat-o pe cealaltă Anna, galben-vânătă, cu urmele de lacrimi răcite pe obraji, cu nasul ascuţit şi cu buzele strânse dureros şi groaznic... El se apleacă, îi sărută gâvanele negre ale ochilor ce-şi pierd treptat căldura...

Bunciuk gemu şi-şi acoperi gura cu palma, ca să-şi reţină hohotul de plâns. Chipul Annei nu-l părăsea nicio clipă, nu se topea şi nu se ştergea cu trecerea vremii. Faţa ei, trupul, mersul, mişcările, jocul feţei, al sprâncenelor, toate se adunau una câte una şi i-o închipuiau întreagă, vie. Îşi amintea vorbele ei, din care se desprindea un romantism sentimental, şi rechema toate clipele pe care le trăise împreună cu ea. Şi această amăgitoare vioiciune a chipului amăgitor înviat îl făcea să sufere cu o înzecită durere.

Tovarăşii îl treziră îndată ce se auzi ordinul de debarcare. Se ridică, îşi sfârşi agale pregătirile şi ieşi afară, apoi luă parte la descărcarea lucrurilor. Cu aceeaşi nepăsare, se sui într-o căruţă şi plecă.

Cernea ploaia. Iarba scundă de-a lungul drumului se îngreuna de picuri.

Stepa. Vuietul nestăvilit al vântului peste dâmburi şi râpe. În apropiere, sate, în depărtare, cătune. În urmă rămaseră fumuleţe de locomotive, pătratele roşii ale clădirilor din gară. Vreo patruzeci de căruţe închiriate la Belaia Kalitva se înşiruiau pe drum. Caii mergeau încet. Ţărâna de cernoziom muiată de ploaie îngreuna mersul. Glodul se prindea de roţi, se lipea de obezi ca nişte cercuri de vată neagră. În faţă şi în urmă, mergeau pâlcuri-pâlcuri minerii din bazinul Belaia Kalitva, pribegind spre răsărit dinaintea samavolniciei căzăceşti, ducând cu ei familiile şi avutul lor sărăcăcios.

Lângă halta Graci, îi ajunseră din urmă detaşamentele Gărzii Roşii greu încercate ale lui Romanovski şi Sceadenko. Ostaşii aveau feţe pământii, chinuite de lupte, de nesomn şi de lipsuri. Şceadenko se apropie de Podtiolkov. Faţa lui frumoasă, cu mustăţile tunse englezeşte şi cu nasul subţire, era suptă. Trecând prin faţa lor, Bunciuk îl auzi pe Şceadenko vorbind cu voce răutăcioasă şi obosită, încruntându-şi sprâncenele:

— Ce-mi spui tu mie? Parcă nu-mi cunosc băieţii! Lucrurile merg prost, şi pe deasupra vin şi nemţii, fir-ar afurisiţi să fie!... Când ai să-i mai aduni?

În urma celor auzite de la el, Podtiolkov, încruntat şi oarecum pus pe gânduri, îşi ajunse căruţa şi începu să vorbească ceva pe un ton agitat cu Krivoşlîkov. Observându-i, Bunciuk îl văzu pe Krivoşlîkov, rezemat într-un cot, despicând aerul cu mâna şi rostind repede câteva fraze; după aceea, Podtiolkov se învioră, sări în căruţa care pârâi, abia ţinând într-o parte greutatea de şase puduri a vânjosului artilerist; căruţaşul dădu bice cailor, şi noroiul sări în toate părţile.

— Mână! strigă Podtiolkov, îngustându-şi ochii şi descheindu-şi haina de piele în bătaia vântului.

27

Timp de câteva zile detaşamentul înainta în districtul Doneţului, răzbind spre staniţa Krasnokutskaia. Gospodarii din satele ucrainene îi primeau pe oameni cu vechea lor ospitalitate de datină, le vindeau cu plăcere merinde, furaje pentru cai, îi adăposteau, dar, îndată ce venea vorba despre găsirea unor cai până la Krasnokutskaia, ucrainenii se întunecau, se scărpinau la ceafă şi răspundeau printr-un „nu" răspicat.

— Doar vă plătim bani buni! De ce te strâmbi? îl întrebă Podtiolkov pe un ucrainean.

— Ei şi? pentru mine viaţa nu-i mai ieftină decât banii...

— La ce dracu' ne trebuie viaţa ta? Închiriază-ne numai nişte cai şi o căruţă.

— Nu, nu pot.

— De ce nu poţi?

— Păi, voi mergeţi la cazaci?

— Ce-are a face?

— Dacă are să se-ntâmple vreun bucluc? Ştiu şi eu?... Cum să nu am milă de caii mei? Îi prăpădesc, şi atunci ce să mă fac? Nu, vericule, lasă-mă-n pace, că de mers, nu merg pentru toţi banii din lume!

Pe măsură ce se apropiau de plasa Krasnokutskaia, Podtiolkov şi ceilalţi se arătau din ce în ce mai îngrijoraţi. Se simţea şi o anumită schimbare în starea de spirit a locuitorilor: pe când în cele dintâi cătune oamenii fuseseră primitori şi voioşi, în cele următoare se purtau cu o vădită vrăjmăşie şi neîncredere. Nu vindeau merinde decât cu multă greutate, ocoleau să răspundă la întrebări. Căruţele detaşamentului nu mai erau înconjurate din primele clipe de un brâu pestriţ de flăcăiandri.

Toţi priveau mohorât şi duşmănos de după ferestre şi se grăbeau să se facă nevăzuţi.

— Măi, creştini sunteţi voi aici, sau ce naiba? îi întrebau cu întârâtare cazacii din detaşament. Ce vă uitaţi la noi cu atâta duşmănie? V-am mâncat comândul?

Într-un sat din plasa Nagolinskaia, Vanka Boldîriov, scos din sărite de primirea lor rece, trânti căciula de pământ şi ţipă răguşit, uitându-se împrejur, de teamă să nu vină vreun superior:

— Oameni sunteţi voi sau nişte tartori? De ce tăceţi... mama voastră? Ne vărsăm sângele pentru drepturile voastre, şi voi nici nu ne băgaţi în seamă! Ruşine să vă fie de asemenea purtare! Acum, tovarăşi, avem egalitate – nu mai sunt nici cazaci, nici hoholi, şi nu trebuie să se răţoiască nimeni la nimeni! Hai! Să ni se aducă îndată găini şi ouă! Plătim toate cu banii lui Nicolae!

Vreo şase ucraineni ascultau vorbele lui Boldîriov, posomorâţi ca nişte gloabe înhămate la plug.

La cuvântarea sa plină de foc, nu răspunseră nicio vorbă.

— Hoholi aţi fost şi tot hoholi aţi rămas, blestemaţilor! Vedea-v-aş crăpând, fire-aţi ai dracului, şi holera să vă ia, burjui afurisiţi! Boldîriov mai trânti de pământ căciula sa ponosită şi se învineţi de nemărginită scârbire. De la voi n-are să capete omul iarna nici măcar un pumn de zăpadă! Zgârie-brânză, scârboşi!

— Nu sudui!

Numai atât îi spuseră ucrainenii şi se împrăştiară.

În acelaşi sat, o ucraineancă în vârstă descosea un cazac din Garda Roşie.

— Adevărat să fie că aveţi să jefuiţi totul şi să căsăpiţi toţi oamenii?

Şi cazacul, fără să clipească, îi răspunse:

— Adevărat! Nu chiar pe toţi, dar pe bătrâni îi hăcuim fără doar şi poate!

— Doamne sfinte! Da' ce aveţi cu dânşii?

— Îi mâncăm cu păsat: carnea de oaie nu-i bună acum, n-are gust, iar un moş bătrân, dacă-l bagi la cazan, dă o fiertură de ciolane mai gustoasă.

— Şuguieşti oare?

— Ce te potriveşti, mătuşo? Îndrugă verzi şi uscate, ca un nătărău! se amestecă Mrîhin.

Rămas între patru ochi cu cazacul şugubăţ, îl dojeni răstit:

— Trebuie să ştii cum să glumeşti şi cu cine. Vezi să nu-ţi mute

Podtiolkov fălcile pentru asemenea vorbe! Ce te-a apucat să bagi lumea în sperieţi? Năroada are să meargă şi are să povestească tuturor că noi căsăpim bătrânii.

Podtiolkov scurta popasurile de zi şi de noapte. Mistuit de îngrijorare, se avânta mereu înainte. În ajun de a intra în plasa staniţei Krasnokutskaia, stătu îndelung de vorbă cu Lagutin, împărtăşindu-i gândurile:

— Noi, Ivan, nu trebuie s-o întindem prea departe. Când vom ajunge la Ust-Hopiorskaia, ai să vezi ce isprăvi o să mai facem! Vom vesti mobilizarea, cu soldă de câte o sută pe lună, dar să vină cu cai şi cu echipament, fiindcă nu putem arunca degeaba banii poporului... De la Ust-Hopior o luăm drept în sus, pe la tine, prin Bukanovskaia, Slaşciovskaia, Fedoseevskaia, Kumîljenskaia, Glazunovskaia, Skurişenskaia. Până când vom ajunge la Mihailovka o să avem o divizie întreagă! O strângem?

— De strâns o strângem, dacă pe acolo e linişte.

— Da' tu crezi c-a început pârjolul şi pe acolo?

— Cine poate să ştie?

Lagutin îşi netezi bărbuţa rară şi urmă cu o voce subţire, de scâncet:

— Am cam întârziat! Mi-e teamă, Fedea, că n-o să ajungem la timp. Ofiţerimea îşi vede cu zor de treabă. Ar trebui să ne grăbim.

— Dăm zor şi aşa. Nu te teme! N-are pentru ce să ne fie frică. Ochii lui Podtiolkov se înăspriră. Ducem oamenii după noi, cum se poate să ne temem? Vom ajunge! Vom război! Peste două săptămâni avem să-i batem şi pe albi, şi pe germani! O să-i ia toţi dracii, când îi vom zvârli de pe pământul Donului! Tăcu o clipă, trase cu lăcomie un fum de ţigară şi-şi mărturisi gândul ascuns: Dacă vom întârzia însă, praf se alege şi de noi şi de Puterea sovietică în Ţinutul Donului! Oh, numai să nu întârziem! Dacă răscoala ofiţerilor ne-o ia înainte, s-a isprăvit cu toate!

A doua zi, pe înserate, detaşamentul trecu hotarul staniţei Krasnokutskaia. În apropiere de satul Alexeevski, Podtiolkov, care mergea într-una din căruţele din fruntea convoiului, împreună cu Lagutin şi cu Krivoşlîkov, zări o cireadă de vite păscând în stepă.

— Hai să-l întrebăm pe văcar! se adresă el lui Lagutin.

— Duceţi-vă, încuviinţă Krivoşlîkov.

Lagutin şi Podtiolkov se dădură jos şi o luară spre turmă. Toloaca era arsă de soare, iarba sclipea roşcată, măruntă şi treierată de copite; doar la marginea drumului înflorea rapiţa sălbatică, cu tufiţe mici şi floricele galbene, şi orzoaica foşnea cu spice mari şi păroase. Strivind în palmă

vârfuri de pelin bătrân şi trăgând pe nări mirosul amar şi înţepător, Podtiolkov se apropie de văcar.

— Să trăieşti, moşule!

— Noroc.

— Paşti vitele?

— Le pasc.

Bătrânul privea încruntat de sub sprâncenele cărunte, stufoase, clătinându-şi capul.

— Ei, cum o duceţi pe aici? puse Podtiolkov întrebarea obişnuită.

— Trăim şi noi cum dă Dumnezeu.

— Ce mai nou pe la voi?

— Nu se aude nimica nou... Da' voi cine sunteţi?

— Suntem ostaşi, mergem acasă.

— Da' de unde sunteţi?

— De la Ust-Hopiorskaia.

— Şi Podtiolkin ăla îi tot cu voi?

— Cu noi.

Vădit speriat, văcarul se îngălbeni la faţă.

— De ce te-ai speriat, moşule?

— Cum să nu mă sperii, oameni buni? Zice lumea că-i hăcuiţi pe toţi pravoslavnicii!

— Minciuni! Da' cine împrăştie asemenea zvonuri?

— Alaltăieri a vorbit atamanul la adunare. O fi avut el de unde auzi; o fi primit hârtie de la stăpânire. Cică vine Podtiolkin, cu calmucii, şi-i hăcuieşte pe toţi la rând.

— Aveţi acum şi atamani? aruncă Lagutin o privire lui Podtiolkov.

Acesta îşi înfipse colţii gălbejiţi într-o tulpină de buruiană uscată.

L-au ales deunăzi! Au închis sovietul.

Lagutin voia să mai întrebe ceva, dar în clipa aceea un buhai zdravăn şi pleşuv sări pe o vacă şi o prinse sub el.

— O stâlceşte, blestematul! răcni văcarul şi o luă la fugă spre cireadă, cu o sprinteneală cu totul neaşteptată pentru vârsta lui, strigând din fugă: E văcuţa lu Nastenka! O striveşte!... Ce faci!... Ce faci, chelule!

Dând din mâini, Podtiolkov păşi înapoi, la căruţă. Bunul gospodar Lagutin se opri, se uită neliniştit la văcuţa slabă, dată grămadă la pământ sub greutatea buhaiului, şi se gândi, fără să vrea: „Te pomeneşti chiar că o striveşte diavolul! A şi strivit-o! Măi, al dracului!"

Abia după ce-şi dădu seama că văcuţa ieşise de sub buhai cu şira

spinării teafără, Lagutin se întoarse şi el la căruţe. „Ce-i de făcut acum? Să fie oare atamani şi peste Don?" se întrebă el în gând. Dar buhaiul de prăsilă, de toată frumuseţea, îi atrase din nou luarea-aminte. Stătea lângă drum, adulmecând o vacă neagră, arătoasă şi cu trupul lat, clătinându-şi capul cu fruntea mare. Guşa îi atârna până la genunchi, tot trupul lung şi puternic era întins ca o strună. Picioarele scurte stăteau drepte ca nişte stâlpi înfipţi în pământul moale. Mângâindu-i cu ochii părul roşcat cu pete deschise, fără să vrea, Lagutin îşi desluşi un gând, printre stoluri de alte gânduri neliniştite: „Ne-ar trebui şi nouă unul ca ăsta; buhaii de la noi sunt prea mărunţi". Gândul acesta fugar mai stărui în mintea lui, dar, apropiindu-se de căruţă şi privind cercetător la chipurile cazacilor, de pe care veselia zburase, Lagutin cugetă numai la noul drum ce rămânea să-l urmeze.

*

Scuturat şi istovit de friguri, Krivoşlîkov, visător şi poet, îi spuse lui Podtiolkov:

— Noi am plecat din faţa valului contrarevoluţionar, căutând să i-o luăm înainte, dar el răzbeşte peste noi. Pare-se că n-ai cum să-l întreci, fiindcă năvăleşte mai repede decât puhoiul de apă într-o văgăună...

Dintre toţi membrii comisiei, numai Podtiolkov părea pe deplin conştient de situaţia extrem de complicată ce se crease. Şedea aplecat înainte şi striga mereu căruţaşului:

— Mână!

— De la căruţele din coadă, răsună un cântec; apoi amuţi. Râsete tari veneau dintr-acolo, acoperind huruitul roţilor şi amestecându-se cu strigăte.

Ştirile date de bătrânul văcar se adeveriră. În drum, detaşamentul întâlni un cazac cu nevasta, care mergeau în satul Svecinikov. Cazacul avea epoleţi şi cocardă. Podtiolkov îi puse câteva întrebări şi se întunecă mai avan.

Trecură de satul Alexeevski. Cernea o ploaie măruntă de sub cerul posomorât. Numai la răsărit, într-o ruptură de nori, se întrezărea un petic de cer albastru, poleit de razele piezişe ale soarelui.

În clipa când începură să coboare de pe deal în hotarele satului ucrainean Rubaşkin, nişte oameni răsăriră, zbughind-o la fugă în partea cealaltă; câteva căruţe trecură în goană tot într-acolo.

— Fug! Li-e teamă de noi! zise stingherit Lagutin, privind la ceilalţi.

Podtiolkov strigă:

— Întoarceţi-i! Strigaţi-le, afurisiţilor!

Cazacii săriră în picioare, fluturând şepcile. Unul răcni:

— E-hei!... Unde fugiţi?... Staţi!

Căruţele detaşamentului intrară la trap în sat. Vântul rotea vârtejuri pe o uliţă largă şi golită de lume. O ucraineancă bătrână se frământa într-o curte, ţipând şi aruncând nişte perne într-o căruţă. Bărbatul, desculţ şi cu capul gol, ţinea caii de căpestre.

La Rubaşkin, aflară că omul trimis de Podtiolkov pentru încartiruire fusese prins de o patrulă de cazaci şi dus dincolo de deal. Cazacii se aflau, deci, pe undeva pe aproape. După un scurt sfat, luară hotărârea să pornească înapoi. Podtiolkov, care fusese pentru înaintare, şovăi.

Krivoşlîkov tăcea, scuturat din nou de friguri.

— Poate e mai bine să mergem mai departe? îl întrebă Podtiolkov pe Bunciuk, de faţă şi el la consfătuire.

Acesta dădu nepăsător din umeri. Îi era totuna unde o să meargă, fie înainte, fie îndărăt – oriunde, numai să poată fugi de durerea ce-l urmărea ca umbra. Păşind alături de căruţă, Podtiolkov începu să vorbească despre avantajele mişcării spre Ust-Medvediţa. Pe dată însă, îl întrerupse un cazac agitator.

— Ai înnebunit? Pe unde ai să ne duci? La contrarevoluţionari? Nu, frate, lasă-te de glume! Mergem îndărăt! N-avem poftă să pierim. Dar asta ce mai e? Ia uite! arătă el cu mâna spre deal.

Toţi priviră înapoi: trei călăreţi se arătară pe o moviliţă.

— E patrula lor! strigă Lagutin.

— Uite, alta!

Pe deal forfoteau călăreţi. Se adunau în cete, se despărţeau, piereau după deal şi se iveau iarăşi. Podtiolkov dădu ordin de pornire înapoi. Trecură prin satul Alexeevski. Localnicii, vestiţi pesemne de cazaci, prinseră să se ascundă şi să fugă la apropierea căruţelor detaşamentului.

Înserase. Ploaia măruntă şi posomorâtă cernea mereu de sus. Oamenii erau uzi leoarcă şi dârdâiau de frig. Mergeau pe lângă căruţe, ţinându-şi armele, gata să tragă. Drumul ocoli dealul, coborî în văgăună şi se prelungi şerpuind şi ieşind din nou pe colnic. Patrule de cazaci se iveau pe creste şi se mistuiau. Petreceau detaşamentul, sporind astfel neliniştea ostaşilor din Garda Roşie, destul de apăsătoare şi fără asta.

Lângă o râpă care străbătea vâlceaua de-a curmezişul, Podtiolkov sări

jos din căruţă, strigând scurt celorlalţi:

— Pregătiţi-vă!

Apoi îşi luă carabina de cavalerie, o încărcă şi porni mai departe, alături de căruţă. Apa de primăvară, oprită de stăvilare, se mai zărea, albăstrie, în vâlcea. Noroiul de lângă un mic iaz era crestat de urmele vitelor care veneau la adăpost. Pe muchia stăvilarului năruit pe jumătate, creşteau buruieni şi volbură, iar jos, lângă apă, papura îşi înălţa tulpinile firave, şi frunzele ascuţite ale rogozului foşneau biciuite de ploaie. Podtiolkov se aştepta să dea acolo peste vreo cursă a cazacilor, dar cercetaşii trimişi înainte nu descoperiră pe nimeni.

— Nu acum, Feodor! spuse Krivoşlîkov în şoaptă, chemându-l la o parte pe Podtiolkov, mai aproape de căruţă. N-au să sară pe noi acum, ci la noapte.

— Şi eu cred la fel.

28

La apus, norii se îngroşau. Se întuneca. Departe, prin valea Donului, şerpuiau fulgere, tremurau lumini portocalii, asemenea unor aripi de pasăre în agonie. O văpaie îndepărtată se întindea palidă, acoperită de poala neagră a unui nor. Ca o cupă plină până la margini de linişte şi de umezeală, stepa ascundea în zbârciturile râpelor tristele reflexe ale zilei. Seara amintea parcă un amurg de toamnă. Până şi ierburile, care nu înfloriseră încă, răspândeau o mireasmă râncedă, moartă ca niciuna alta.

Podtiolkov păşea, adulmecând cu luare-aminte feluritele mirosuri nedesluşite ale ierburilor ude. Din când în când se oprea, curăţa bulgării de noroi lipiţi de tocuri, se îndrepta din şale şi-şi purta greoi şi obosit trupul vânjos sub haina de piele jilavă larg desfăcută, scârţâind la fiecare mişcare.

Noaptea ajunseră în satul Kalaşnikov, din plasa Poleakovo-Nagolinskaia. Cazacii din detaşament părăsiră căruţele şi se risipiră în căutarea locurilor de dormit. Plin de îngrijorate presimţiri, Podtiolkov dădu ordin să se orânduiască paza, dar cazacii se adunau în silă. Trei inşi nu voiră să meargă.

— Să fie judecaţi de tovarăşii lor! Să fie împuşcaţi, pentru neexecutarea ordinului! se frământă Krivoşlîkov.

Sleit de atâtea îngrijorări, Podtiolkov făcu un gest dureros cu mâna:

— Şi-au pierdut curajul pe drum. Nici n-au să se mai apere! Suntem pierduţi, Mişatka!

Lagutin strânse cu chiu, cu vai câţiva oameni şi trimise patrule la marginea satului.

— Să nu dormiţi, fraţilor! Au să ne-nhaţe de vii! rosti rugător Podtiolkov către cazacii mai apropiaţi de el, cutreierând casele în care poposiseră.

Toată noaptea a stat de veghe lângă masă, proptindu-şi capul în mâini şi oftând greu şi răguşit. Puţin înainte de revărsatul zorilor, aţipi, lăsându-şi capul uriaş să-i cadă pe masă, dar îndată îl trezi Robert Fraschenbruder, care venise din ograda vecină. Începură să se pregătească de plecare. Afară se lumina. Podtiolkov ieşi din casă. Gazda, care îşi mulsese vaca, îl întâmpină în tindă:

— Colea, pe deal, umblă nişte călăreţi! rosti ea cu nepăsare.

— Unde?

— Uite, dincolo de sat!

Podtiolkov sări afară: pe deal, după perdeaua albă de ceaţă, care atârna deasupra satului şi a sălciilor din livezi, se vedeau numeroase pâlcuri de cazaci. Se mişcau în trap şi în galop scurt, înconjurând satul şi strângând cercul din ce în ce mai îngust. În curtea casei unde poposise Podtiolkov şi în jurul căruţei sale, începură să se strângă repede cazacii din detaşament.

Veni Vasili Miroşnikov, un cazac din Migulinskaia, om voinic şi cu moţul lung. Îl chemă la o parte pe Podtiolkov şi-i spuse, cu privirea plecată-n jos:

— Iată ce-i, tovarăşe Podtiolkov... Acum au venit nişte delegaţi din partea ălora, şi el făcu un gest cu mâna spre deal. Au zis să-ţi spunem să se pună îndată armele jos şi să ne predăm. Dacă nu, au să înainteze asupra noastră.

— Tu, fecior de căţea! Ce cutezi a vorbi?

Podtiolkov îl apucă pe Miroşnikov de piepţii mantalei, îmbrâncindu-l departe, se repezi la căruţă, înşfăcă arma de ţeavă şi strigă cu voce răguşită, aspră, către cazaci:

— Să ne predăm? Ce fel de vorbe putem să mai schimbăm cu cei care sprijină contrarevoluţia? Ne batem cu ei! După mine! În trăgători!

Toţi săriră afară din ogradă. Numai o mică parte dintre oameni alergă însă la marginea satului. În dreptul ultimelor case, pe Podtiolkov îl ajunse din urmă, gâfâind, Mrîhin, membru în comisie.

— E o ruşine, Podtiolkov! Să ne vărsăm sângele în lupta cu fraţii

noştri? Lasă! Avem să ne înţelegem şi fără puşti!

Văzând că numai o parte din detaşament îl urmase şi dându-şi seama că-i aşteaptă negreşit înfrângerea dacă s-ar încăpăţâna să lupte, Podtiolkov scoase fără niciun cuvânt închizătorul armei, îl aruncă şi făcu un gest obosit cu şapca:

— La loc comanda! Înapoi în sat!

Se întoarseră. Tot detaşamentul se adună în trei curţi vecine. Cazacii apărură nu după mult timp în sat. De pe deal, coborî un pâlc de vreo patruzeci de călăreţi.

Poftit de fruntaşii staniţei Miliutinskaia, Podtiolkov ieşi din sat, ca să se înţeleagă asupra predării. Forţele principale ale inamicului, care învăluiau satul, nu-şi părăseau poziţiile. Bunciuk îl ajunse din urmă pe Podtiolkov la izlaz şi-l opri:

— Ne predăm?

— Puterea e cu dânşii! Ce vrei să facem?

— Ce, ţi s-a urât cu viaţa?

Tot trupul lui Bunciuk se zgudui într-un spasm. Fără să se uite la bătrânii care îl însoţeau pe Podtiolkov, strigă cu voce înăbuşită şi surdă:

— Spune-le că nu dăm armele! Şi o luă înapoi, agitând pumnul încleştat pe mânerul revolverului.

După ce se întoarse la cazaci, încercă să-i înduplece ca să răzbească prin luptă spre linia ferată, dar cei mai mulţi erau vădit înclinaţi spre împăciuire. Unii îi întoarseră spatele, alţii îi răspundeau duşmănos:

— Du-te de te luptă, viteazule! Noi n-o să ne batem cu fraţii noştri!

— Avem încredere în ei şi fără arme în mâini.

— Să vărsăm sânge de sfintele sărbători ale Paştilor?

Bunciuk ajunse la căruţa lui, care se afla lângă hambar, aruncă mantaua dedesubt şi se culcă, fără să descleştеze din pumn mânerul crestat al revolverului. Se gândi o clipă la fugă, dar i se făcu scârbă de o plecare pe ascuns, de dezertare, şi, lăsând toate în voia soartei, rămase pe loc să aştepte întoarcerea lui Podtiolkov.

Acesta se înapoie abia după vreo trei ceasuri. O mare mulţime de cazaci străini pătrunse împreună cu el în sat. Unii erau călări, alţii îşi duceau caii de dârlogi sau veneau pe jos, împresurându-l pe Podtiolkov şi pe podesaulul Spiridonov, fostul său camarad de baterie, acum comandant al detaşamentului adunat pentru a captura grupul lui Podtiolkov.

Podtiolkov mergea cu capul sus, păşind drept şi cu grijă, ca şi cum ar fi

băut peste măsură. Spiridonov îi spunea ceva, zâmbind din colţul buzelor, cu o privire răutăcioasă. Un cazac călare venea în urma lor, strângând la piept lemnul prost cioplit al unui mare steag alb.

Uliţa şi ogrăzile, în care se aflau înghesuite căruţele detaşamentului, se umplură de căzăcimea bulucită în grabă. Larma de glasuri crescu de îndată. Mulţi dintre cei sosiţi slujiseră la oaste cu cazacii lui Podtiolkov.

Răsunară strigăte de bucurie, râsete.

— Măi, leat, ce vânt te-a adus?

— Hai noroc, noroc, Prohor!

— Noroc să dea Dumnezeu!

— Era cât pe ce să mă bat cu tine!... Mai ţii minte cum îi fugăream pe austrieci la Lvov?

— Cumetre Danilo!... Hristos a înviat, cumetre!

— Adevărat a înviat!

O sărutare răsunătoare urmă vorbelor; netezindu-şi mustăţile, doi cazaci se uitau unul la altul, zâmbeau şi se băteau pe umăr.

La câţiva paşi de dânşii, vorbeau alţii:

— Nici n-am avut parte de sărbătoare...

— D-apăi voi sunteţi bolşevici! Ce mai vorbeşti de sărbătoare?

— Ce-are a face! Bolşevici-nebolşevici, tot un Dumnezeu avem!

— Ho! Nu minţi?

— Zău!

— Dar crucea o ai?

— Uite-o! Cazacul din Garda Roşie, zdravăn, cu fruntea lată, îţi descheie gulerul bluzei, umflându-şi buza şi scoase o cruce de aramă coclită, ce-i atârna pe pieptul pârlit de soare şi acoperit de păr.

Bătrânii din detaşamentele trimise pentru prinderea „răzvrătitului Podtiolkov", înarmaţi cu furci şi cu topoare, schimbară priviri mirate:

— Se spunea că v-aţi lepădat de credinţa întru Hristos!

— Cică v-aţi vândut satanei!

— Am auzit că jefuiţi bisericile şi că omorâţi popii.

— Minciuni! strigă cu o voce răspicată acelaşi ostaş din Garda Roşie. V-au împuiat alţii urechile cu născociri! Eu, înainte de a pleca din Rostov, am fost la biserică şi m-am împărtăşit.

— Nu mai spune! rosti un bătrânel slăbuţ, înarmat cu o lance cu coada tăiată pe jumătate, dând din mâini în semn de mare bucurie.

Gălăgia glasurilor răsuna pe uliţi şi prin ogrăzi. Dar, după o jumătate de ceas, mai mulţi cazaci cu un vagmistru din staniţa Bokovskaia se iviră în

uliţă, făcându-şi loc răstit prin înghesuiala mulţimii.

— Cei din detaşamentul lui Podtiolkov să treacă la apel! sună ordinul.

Podesaulul Spiridonov, cu bluză şi cu epoleţi kaki, îşi scoase şapca cu cocarda de ofiţer, albă ca o bucată de zahăr, şi strigă în toate părţile:

— Toţi cei din detaşamentul lui Podtiolkov să treacă la stânga, la gard! Restul, la dreapta! Noi, fraţii voştri de front, am hotărât împreună cu delegaţia voastră că trebuie să predaţi toate armele, fiindcă locuitorii se tem de voi câtă vreme sunteţi înarmaţi. Puneţi-vă puştile şi tot armamentul în căruţele voastre, le vom păzi împreună! Vom trimite detaşamentul vostru la Krasnokutskaia, şi acolo, la soviet, aveţi să primiţi toate armele îndărăt.

Un vânt de îngrijorare cutreieră mulţimea cazacilor din Gărzile Roşii. Se auziră strigăte dintr-o ogradă: era cazacul Korotkov din staniţa Kumşatskaia.

— Nu dăm armele!

Un vuiet surd de furtună trecu pe uliţă, prin ogrăzile pline de norod.

Cazacii proaspăt veniţi în sat săriră în dreapta, şi în mijlocul uliţei rămaseră numai oamenii din detaşamentul lui Podtiolkov, strânşi grămadă şi fără nicio rânduială. Krivoşlîkov, cu mantaua pusă pe umeri, se uita în jur ca o fiară încolţită. Lagutin îşi muşcă buzele. Oamenii nu conteneau a glăsui cu nedumerire.

Bunciuk, care hotărâse dârz să nu-şi predea armele, se apropie scurt de Podtiolkov, cu arma în cumpănire.

— Nu predăm armele! Ai auzit?

— E prea târziu... şopti Podtiolkov, mototolind spasmodic în mână lista detaşamentului.

Lista trecu în mâinile lui Spiridonov. După ce o citi în fugă, întrebă:

— Aici sunt o sută douăzeci şi opt de oameni. Unde-s ceilalţi?

— Au rămas în urmă...

— Aha! Care va să zică, aşa?... Bine. Spune oamenilor să aducă armele.

Podtiolkov îşi desprinse cel dintâi revolverul, cu toc cu tot; predându-l, rosti surd:

— Sabia şi arma sunt în căruţă.

Dezarmarea începu. Ostaşii din Gărzile Roşii aduceau armele, codindu-se; îşi aruncau revolverele peste gard sau le ascundeau, împrăştiindu-se prin ogrăzi.

— Pe toţi acei care nu-şi vor preda armele îi vom percheziţiona! strigă Spiridonov, rânjind larg şi voios.

O parte din ostaşii roşii, conduşi de Bunciuk, refuzară să predea puştile, dar fură dezarmaţi cu forţa.

Un mitralior izbuti să fugă călare, luând cu el închizătorul unei mitraliere. Profitând de cele câteva clipe de zăpăceală, câţiva oameni se ascunseră. Dar Spiridonov numi îndată oameni de escortă, înconjură pe toţi cei rămaşi cu Podtiolkov, îi percheziţionă şi încercă să facă apelul. Prizonierii răspundeau în silă; unii strigau:

— Ce să mai cercetaţi? Toţi suntem aici!

— Trimiteţi-ne la Krasnokutskaia!

— Tovarăşi!... Isprăviţi odată!...

După ce sigilă lada cu bani şi o trimise cu escortă puternică la Karghinskaia, Spiridonov adună prizonierii şi dădu comanda, schimbându-şi deodată tonul şi purtarea:

— Dublaţi şirurile! La stân-ga! Ocolire la dreapta – marş! Gura!

Un ropot trecu prin rândurile celor din Garda Roşie. Porniră în silă, amestecară curând şirurile şi merseră de-a valma.

Podtiolkov, care îşi înduplecase oamenii să predea armele, mai nădăjduia pesemne că lucrurile se vor sfârşi cu bine. Dar îndată ce prizonierii fură scoşi afară din sat, cazacii din escortă începură să-i împingă cu caii. Un cazac bătrân, cu barba roşie ca focul şi cu cercelul înnegrit în ureche, îl lovi fără nicio vină pe Bunciuk, care mergea la marginea coloanei. Sfârcul biciuştii îi sângeră şi-i plesni obrazul. Cu pumnii încleştaţi, Bunciuk se întoarse, dar o lovitură şi mai puternică îl sili să se ascundă în mulţime. O făcuse fără să vrea, mânat de instinctul animalic al conservării, şi acum, strâns între tovarăşii săi care mergeau înainte, pentru întâia oară de la moartea Annei îşi chinul buzele într-un zâmbet amar, mirându-se în sine de puterea dorinţei de a trăi, ce fiinţează în orice suflet omenesc.

Prizonierii fură stâlciţi în bătaie. Bătrânii, turbaţi la văzul inamicilor dezarmaţi, îi izbeau cu caii, se aplecau şi-i croiau cu biciuşca, ori cu latul sabiei. Fără să vrea, fiecare din cei bătuţi se grăbea să se bage în mijlocul mulţimii; se născu o mare îmbulzeală şi se auziră ţipete.

Un ostaş al Gărzii Roşii, dintr-o staniţă din josul Donului, om zdravăn cât un munte, strigă, agitându-şi braţele ridicate în sus:

— Dacă vreţi să ne omorâţi, omorâţi-ne pe loc! De ce vă bateţi joc de noi

— Unde este cuvântul vostru? ţipă Krivoşlîkov.

Bătrânii se potoliră. La întrebarea unui prizonier: „Unde ne mânaţi?”

un tânăr cazac din escortă, care pesemne simpatiza cu bolşevicii, răspunse încet:

— Avem ordin să vă ducem în satul Ponomariov. Nu vă fie teamă, fraţilor. N-o să vă facem niciun rău.

Astfel ajunseră în satul Ponomariov.

Spiridonov se propti cu doi cazaci în uşa unei dughene şi lăsa oamenii să intre câte unul, întrebându-l pe fiecare:

— Numele şi prenumele? Locul naşterii?

Şi trecea răspunsurile într-un carnet de campanie soios.

Veni rândul lui Bunciuk.

— Numele?

Spiridonov atinse hârtia cu vârful creionului, se uită repede la chipul posomorât, cu fruntea lată, al ostaşului din Garda Roşie şi, văzând că acesta ţuguia buzele pregătindu-se să scuipe, se feri la o parte şi strigă:

— Treci, ticălosule! Ai să crăpi şi fără nume!

Molipsit de pilda lui Bunciuk, tamboveanul Ignat nu-şi spuse nici el numele. Se mai găsi un al treilea care voi să moară necunoscut şi trecu fără vorbă pragul dughenii...

Spiridonov puse lacătul şi rândui garda.

În timp ce lângă dugheană se împărţeau merindele şi armele din căruţele lui Podtiolkov, într-una din casele din apropiere se ţinea şedinţa Curţii marţiale, înjghebată în grabă şi alcătuită din reprezentanţii satelor care luaseră parte la prinderea lui Podtiolkov.

Prezida esaulul Vasili Popov, din staniţa Bokovskaia, om zdravăn, cu sprâncenele galbene. Şedea la masă, sub oglinda acoperită de prosoape, cu coatele larg desfăcute şi şapca dată pe ceafa lată. Ochii lui strălucitori, în care licărea o asprime oarecum părintească, priveau iscoditor la cazacii membri ai Curţii marţiale. Se chibzuia ce pedeapsă să se dea prinşilor.

— Ce să facem cu ei, domnilor fruntaşi? întrebă Popov pentru a doua oară.

Aplecându-se, şopti ceva podesaulului Senin, care şedea alături de el. Acesta dădu grăbit din cap, în semn de încuviinţare. Ochii lui Popov se făcură mici, zbârciturile vesele din colţurile lor pieriră, şi ei sclipiră deodată aspru şi rece, pitulaţi crud sub genele rare.

— Ce să facem cu trădătorii ţinutului lor, cu acei care veneau să prade şi să ucidă pe cazaci?

Fevraliov, un bătrân cazac de credinţă veche, din staniţa Miliutinskaia, sări ca împins de un arc:

— Să fie împuşcaţi! Toţi!

Dădu nebuneşte din cap şi cercetă adunarea cu o privire piezişă, de fanatic, apoi ţipă, înecându-se în bale:

— Nicio milă pentru cei ce l-au vândut pe Hristos!... Şi dacă or fi jidani printre ei, să-i omorâm! Să fie ucişi! Răstigniţi! Să fie băgaţi în foc!

Bărbuţa lui rară, încâlcită, tremura; părul cărunt cu pete roşcate se făcuse vâlvoi. Se aşeză la loc, gâfâind, cu faţa cărămizie, cu buzele umede.

— Să-i osândim la surghiun. Sau, ce ziceţi? propuse nehotărât Diacenko, membru al Curţii marţiale.

— La zid cu ei!

— Moarte lor!

— Şi eu sunt de aceeaşi părere!

— Să fie împuşcaţi în faţa tuturor!

— Iarba rea să piară din holdă!

— La moarte!

— La moarte, desigur! Ce să mai pierdem vremea? se mânie Spiridonov.

Cu fiecare nou strigăt, colţurile gurii esaulului Popov se înăspreau şi mai mult, făcând să-i piară chipul blajin de om bine hrănit, mulţumit de sine şi de cei dimprejur, se lăsau în jos şi se adânceau într-o împietrire de stană.

— Prin împuşcare! Scrie! ordonă el secretarului, privind peste umărul lui.

— Dar pe Podtiolkov şi pe Krivoşlîkov? Pe duşmanii ăştia, tot prin împuşcare? E prea puţin! strigă mânios un cazac bătrân şi scund, care şedea lângă fereastră şi potrivea mereu fitilul lămpii ce ameninţa să se stingă.

— Pe ei, pe căpetenii, să-i spânzurăm! răspunse scurt Popov şi repetă, adresându-se secretarului: Scrie: „Hotărâre. Noi, subsemnaţii"...

Secretarul, tot Popov, neam depărtat cu esaulul, îşi aplecă capul bălai, bine pieptănat, şi începu să scârţâie din peniţă.

— N-o să ne ajungă gazul! oftă cineva cu părere de rău.

Luminiţa lămpii clipea tremurând. Fitilul fumega. O muscă prinsă în păienjeniş bâzâia în liniştea odăii, peniţa scârţia pe hârtie, şi unul dintre membrii tribunalului răsufla greu, ca un cal bolnav de răpciugă.

HOTĂRÂRE

Anul 1918, luna aprilie 27, (10 mai), noi, delegaţii satelor din staniţele Karghinovskaia, Bokovskaia şi Krasnokutkaia:

De	la	Vasilievski	*Maksaev Stepan*
„	„	Bokovski	*Krujilin Nikolai*
„	„	Fomin	*Kumov Feodor*
„	„	Verhne-Iablonovski	*Kubtin Alexandr*
„	„	Nijne-Dulenski	*Sinev Lev*
„	„	Ilinski	*Voloţkov Semion*
„	„	Konkovski	*Popov Mihail*
„	„	Verhne-Dulenski	*Rodin Iakov*
„	„	Savostianov	*Frolov Alex.*
„	„	staniţa Miliutinskaia	*Fevraliov Maxim*
„	„	Nikolaev	*Groşev Mihail*
„	„	staniţa Krasnokustkaia	*Diacenko Ivan*
„	„	satul Ponomariov	*Elankin Ilia*
„	„	satul Evlantiev	*Emilianov Luka*
„	„	satul Malahov	*Konovalov Matvei*
„	„	Novo-Zemţevo	*Popov Mihail*
„	„	Astahov	*Şcegolkov Vasili*
„	„	Popov	*Cekunov Feodor*
„	„	Orlov	*Ciukarin Feodor*

sub preşedinţia lui V. S. Popov

Am hotărât:

Toţi jefuitorii şi înşelătorii poporului muncitor, menţionaţi în lista de mai jos, în număr de 80 de persoane, vor fi pedepsiţi cu moartea prin împuşcare, iar pentru doi dintre ei, Podtiolkov şi Krivoşlîkov, căpeteniile acestui grup, executarea se va face prin spânzurare.

Se achită cazacul Anton Kalitvenţov din satul Mihailovskoe, din lipsă de dovezi suficiente.

Konstantin Melnikov, Gavril Melnikov, Vasili Melnikov, Aksenov şi Verşinin, care au fugit din detaşamentul lui Podtiolkov şi au fost arestaţi în staniţa Krasnokutskaia, vor suferi pedeapsa conform aliniatului întâi din această hotărâre (pedeapsa cu moartea).

Sentinţa se va aduce la îndeplinire mâine, 28 aprilie (11 mai), orele 6

dimineaţa.

Pentru supravegherea celor deţinuţi, se va numi în gardă podesaulul Senin; azi la orele 11 seara i se vor pune la dispoziţie doi cazaci cu arme; membrii tribunalului vor fi făcuţi responsabili pentru neîndeplinirea acestui punct; cu executarea pedepsei va fi însărcinată garda dată de fiecare sat, în care scop se vor trimite câte cinci cazaci la locul execuţiei.

Originalul este iscălit de:

Preşedintele secţiei militare, V. S. POPOV
Secretar, A. F. POPOV

LISTĂ

de oamenii din detaşamentul lui Podtiolkov, condamnaţi la 27 aprilie st. v. 1918 la moarte de către Curtea marţială.

Nr. crt.	Din staniţa	Numele şi prenumele	Sentinţa
	Ust-Hopiroskaia	Feodor Podtiolkov	Spânzurat
	Elanskaia	Mihail Krivoşlîkov	„
	Kakanskaia	Avraam Kakurin	Împuşcat
	Bukanovskaia	Ivan Lagutin	„
	Gub. Nijni-Novgorod	Alesei Iv. Orlov	„
	Gub. Nijni-Novgorod	Efim Mih. Vachtel	„
	Ust Bîstreanskaia	Grigori Fetisov	„
	Migulinskaia	Gavril Tkaciov	„
	Migulinskaia	Pavel Agafonov	„
	Mihailovskaia	Alexandr Bubnov	„
	Luganskaia	Kalinin	„
	Migulinskaia	Konstantin Mrîhin	„
	Migulinskaia	Andrei Konovalov	„
	Gub. Poltava	Konstantin Kirsta	„
	Kotovskaia	Pavel Pozneakov	„
	Migulinskaia	Ivan Boldîriov	„
	Migulinskaia	Timofei Kolîciov	„
	Filim.-Celb.	Dmitri Volodarov	„
	Cernîşevskaia	Gheorghi Karpuşin	„

Filim.-Celb.	Ilia Kalmîkov	„
Migulinskaia	Saveli Rîbnikov	„
Migulinskaia	Polikarp Gurov	„
Migulinskaia	Ignat Zemleakov	„
Migulinskaia	Ivan Kravţov	„
Rostov	Nikifor Frolovski	„
Rostov	Alexandr Konovalov	„
Migulinskaia	Piotr Vihleanţev	„
Kleţkaia	Ivan Zotov	„
Migulinskaia	Evdokim Babkin	„
Migulinskaia	Piotr Svinţov	„
Dobrinskaia	Illarion Celobitcikov	„
Kazanskaia	Klimenti Dronov	„
Ilovlinskala	Ivan Avilov	„
Kazanskaia	Matvei Sakmatov	„
Nijne-Kurmoiarskaia	Gheorghi Pupkov	„
Ternovskaia	Mihail Fevraliov	„
Gub. Herson	Vasili Panteleimonov	„
Kazanskaia	Profiri Liubuhin	„
Kleţkaia	Dmitri Şamov	„
Filonovskaia	Safon Saronov	„
Migulinskaia	Ivan Gubariov	„
Migulinskaia	Feodor Abakumov	„
Luganskaia	Kuzma Gorşkov	„
Gundorovskaia	Ivan Izvarin	„
Gundorovskaia	Miron Kalinovţev	„
Mihailovskaia	Ivan Farafonov	„
Kotovskaia	Serghei Gorbunov	„
Nijne-Cirskaia	Piotr Alaev	„
Migulinskaia	Prokopi Orlov	„
Luganskaia	Nikita Şein	„
Mecanic principal C. F. Rostov	Alexandr Iasentki	„
Rostov	Mihail Poleakov	„
Razdorskaia	Dmitri Rogaciov	„
Rostov	Robert Fraschenbruder	„
Rostov	Ivan Silender	„
Gub. Samara	Konstantin Efimov	„

Cernîşevskaia	Mihail Ovcinnikov	„
Gub. Samara	Ivan Pikalov	„
Ilovlinskaia	Mihail Koreţkov	„
Kumşatskaia	Ivan Korotkov	„
Rostov	Piotr Biriukov	„
Razdorskaia	Ivan Kabakov	„
Lukovskaia	Tihon Molitvinov	„
Migulinskaia	Andrei Şveţov	„
Migulinskaia	Stepan Anikin	„
Kremenskaia	Kuzma Dîcikin	„
Baclanovskaia	Piotr Kabanov	„
Mihailovskaia	Serghei Selivanov	„
Rostov	Artiom Ivancenko	„
Migulinskaia	Nikolai Konovalov	„
Mihailovskaia	Dmitri Konovalov	„
Krasnobutskaia	Piotr Lîşikov	„
Migulinskaia	Vasili Miroşnikov	„
Migulinskaia	Ivan Volohov	„
Migulinskaia	Iakov Gordeev	„

Trei inşi nu şi-au spus numele.

După ce isprăvi de copiat lista condamnaţilor, secretarul puse două puncte groase la finele hotărârii şi vârî tocul în mâna celui mai apropiat delegat:

— Iscăleşte !

Delegatul satului Novo-Zemţevo, Konovalov, îmbrăcat în surtuc de postav cenuşiu nemţesc, cu revere roşii, se aplecă deasupra foii, zâmbind vinovat. Degetele lui groase, bătucite şi negre, ţineau fără să se-ndoaie tocul ros, de şcoală.

— Nu prea ştiu carte... mărturisi, desenând cu grijă iniţiala „K".

După el semnă Rodin, mânuind tocul cu aceeaşi neîndemânare, asudând şi încruntându-se de atâta încordare. Încă unul iscăli, scuturând mai întâi tocul şi luând avânt, apoi îşi ascunse limba scoasă în timpul semnării. Popov îşi semnă numele cu caractere late şi cu parafă şi se sculă, ştergându-şi cu batista faţa udă.

— Trebuie să alăturăm foaia! rosti căscând.

— Kaledin are să ne blagoslovească de pe lumea cealaltă! zâmbi tinereşte Senin, urmărind mişcările secretarului, care apăsa de perete

foaia cu rânduri umede de cerneală.

Nimeni nu răspunse la glumă. Toţi părăsiră casa în tăcere.

— Doamne Isuse!... oftă cineva, ieşind în tinda întunecoasă.

29

În noaptea aceea cu cerul stropit de lumina lăptoasă a stelelor gălbui, oamenii înghesuiţi în mica dugheană aproape că nici n-au închis ochii. Vorbele lâncezeau şi amuţeau. Zăduful şi îngrijorarea sugrumau gâtlejurile tuturor.

Seara, un ostaş din Garda Roşie îşi ceruse voie afară:

— Deschide, tovarăşe! Am nevoie să ies, am nevoie!

Stătea desculţ, cu cămaşa de pânză scoasă din pantaloni, ciufulit, lipindu-şi faţa înnegrită de gaura cheii şi repetând:

— Dar deschide odată, tovarăşe!

— Lupul ţi-e tovarăş, nu eu! răspunse în cele din urmă unul din paznici.

— Deschide, frate! se rugă omul, schimbându-şi felul de a i se adresa.

Santinela îşi sprijini arma de zid, stătu să asculte cum fâlfâie din aripi raţele sălbatice, zburând spre popas de noapte, îşi lipi buzele de gaura cheii şi zise:

— Fă în nădragi, drăguţule! Tot n-ai să-i rupi într-o noapte, iar mâine dimineaţă au să-ţi dea drumul în împărăţia cerurilor şi aşa cum eşti, cu nădragii uzi pe tine.

— S-a isprăvit cu noi!... zise deznădăjduit ostaşul roşu, depărtându-se de uşă.

Şedeau umăr la umăr. Într-un colţ, Podtiolkov îşi goli buzunarele şi rupse o grămadă de bancnote, şoptind ceva şi înjurând de mamă. După ce isprăvi cu banii, se descălţă, şi, atingând umărul lui Krivoşlîkov, care stătea culcat lângă el, îi spuse:

— E limpede, ne-au înşelat!... Ne-au tras pe sfoară, dumnezeii mă-sii! Mi-e necaz, Mihailo! Când eram băiat mic, mă duceam peste Don, la vânătoare, cu flinta tatii; treceam prin pădure, ca printr-un cort verde, la un iaz cu raţe. Când dădeam greş, mi-era necaz, de-mi venea să urlu, nu altceva. Şi acum mi-e necaz că am dat greş: dacă am fi ieşit din Rostov măcar cu trei zile mai înainte, n-am fi avut parte de moartea asta netrebnică, aici. Am fi dat noi pe toţi contrarevoluţionarii cu cracii în sus!

Rânjindu-şi dinţii într-un zâmbet chinuit, Krivoşlîkov răspunse în

întuneric:

— Dracu' să-i ia, n-au decât să ne omoare! Deocamdată, nu mi-e frică de moarte... *„Mă tem că pe lumea cealaltă nu ne-om mai recunoaşte...*" Ne vom întâlni, acolo, Fedea, ca doi străini. Iată de ce mi-e groază!

— Lasă! mormăi posomorât Podtiolkov, punându-şi palmele mari şi fierbinţi pe umerii vecinului. Ce rost au toate astea?

Lagutin povestea cuiva despre satul lui de baştină, despre bunicul său, care îi zicea în bătaie de joc „Tăiş", pentru că avea capul lung, şi care îi trăsese odată o biciuială zdravănă, când îl prinsese într-o bostănărie străină.

Aşa vorbit-au toţi în acea noapte despre tot felul de lucruri răzleţe şi fără şir.

Bunciuk se aşezase lângă uşă. Prindea lacom cu buzele suflarea unui vânţuleţ care pătrundea printr-o crăpătură. Răscolindu-şi memoria, îşi aduse aminte o clipă de bătrâna-i mamă şi, străfulgerat de un gând dureros, cu o sforţare îi goni chipul din cuget, pentru a face loc amintirilor despre Anna, despre trecutul cel atât de apropiat – şi aceasta îi aduse o puternică uşurare, un simţământ de fericită împăcare. Gândul morţii nu-l înspăimânta câtuşi de puţin. Nu mai simţea, ca altădată, un fior de-a lungul şirei spinării şi durerea apăsătoare la gândul că i se va ridica viaţa. Se pregătea de moarte ca pentru un popas fără veselie, după un drum amarnic şi istovitor, când oboseala este atât de mare, când tot trupul te doare cu atâta putere, încât nimic pe lume nu mai e în stare să te tulbure.

La un pas de el, oamenii vorbeau lucruri vesele şi triste, despre femei, despre iubire, despre bucurii mari şi mici, rămase în inima fiecăruia pe urma lor.

Mai vorbeau despre neamuri, despre copii, despre prieteni; despre semănăturile care creşteau atât de spornic, încât de pe acum nu mai puteai zări cioara ascunsă în ele. Le era dor de libertate, de rachiu, îl vorbeau de rău pe Podtiolkov. Dar somnul îi şi acoperea pe mulţi cu aripa lui neagră, şi oamenii, sleiţi trupeşte şi sufleteşte, adormeau pe unde şi cum apucau: culcaţi, aşezaţi, stând în picioare.

Mijeau zorile, când cineva izbucni în hohote de plâns şi nu puteai spune dacă era treaz sau dormea; plângea îngrozitor, aşa cum plâng oamenii mari şi simpli, care au uitat din copilărie gustul amar al lacrimilor. Tăcerea somnoroasă se nărui, spartă de mai multe glasuri:

— Taci, blestematule!

— Muiere ce eşti!

— Îţi rup gâtul! Ta-a-ci!

— A dat apă la şoareci, om însurat!

— Oamenii dorm, şi el... Şi-a pierdut ruşinea!

Acela care plânsese se potoli, smiorcăind şi suflându-şi nasul.

Liniştea puse din nou stăpânire pe dugheană. În câteva unghere licăreau ţigări, dar oamenii tăceau. Mirosea a sudoare de bărbat, a trupuri sănătoase înghesuite în loc strâmt, a fum de ţigară şi a rouă dulceagă ce se aşternuse peste tot în timpul nopţii.

Un cocoş din sat vesti zgomotos apropierea dimineţii. Se auziră paşi şi zăngănit de fiare.

— Cine-i? întrebă încet un paznic.

O voce tânără îi răspunse tuşind şi cu cheful de vorbă al celor bine odihniţi:

— Noi suntem! Mergem să facem groapa pentru oamenii lui Podtiolkov.

Toţi cei din dugheană se treziră şi începură să se mişte.

30

Detaşamentul de cazaci din Tatarski sosi în zorii zilei de 11 mai în satul Ponomariov. Era sub comanda lui Petro Melehov.

Cazacii de la Cir forfoteau, ducându-şi caii la adăpat sau îndreptându-se undeva, la marginea satului. Petro îşi opri detaşamentul pe medean şi comandă descălecarea. Câţiva oameni se strânseră mai aproape de dânşii.

— De unde veniţi, cazaci? întrebă unul.

— Din Tatarski.

— Aţi cam întârziat! L-au prins pe Podtiolkov şi fără voi.

— Dar unde-s? I-a dus undeva de aici?

— Uite, colea!... arătă cazacul cu mâna acoperişul dughenii şi râse. Stau acolo ca nişte găini într-un coteţ.

Hristonea, Grigori Melehov şi alţi câţiva oameni se apropiară şi ei.

— Şi unde îi trimite acum? se interesă Hristonea.

— La strămoşi!

— Cum? Ce vorbeşti aiurea? întrebă Grigori, apucându-l pe cazac de poala mantalei.

— N-ai decât să născoceşti altceva mai isteţ, blagorodnicia ta! răspunse cu obrăznicie cazacul, eliberându-şi încet poala din strânsoarea lui

Grigori. Uite, colea li s-a ridicat scrânciobul! adăugă el, arătând spânzurătoarea care fusese ridicată între două sălcii subţiri.

— Duceţi-vă caii prin ogrăzi! ordonă Petro.

*

Cerul era acoperit de nori. Cernea o ploaie rară. Cazacii şi femeile plecau în număr mare spre marginea satului: înştiinţaţi despre execuţia ce urma să aibă loc la ceasurile şase dimineaţa, locuitorii din Ponomariov mergeau de bunăvoie, ca la o priveliştе rară şi veselă. Cazacele se gătiră ca de sărbătoare; erau multe care îşi duceau copiii cu ele. Mulţimea înconjură izlazul şi se înghesuia lângă spânzurătoare şi lângă groapa lungă, de peste doi arşini adâncime. Copiii umblau pe argila umedă a valului de pământ aruncat într-o parte. Cazacii se adunau, discutând cu aprindere execuţia; femeile vorbeau între ele în şoaptă şi cu părere de rău.

Esaulul Popov veni somnoros şi grav. Fuma o ţigară, muşcând-o cu dinţii tari, şi cu glas răguşit porunci cazacilor din plutonul de pază:

— Goniţi lumea la o parte de la groapă! Şi spuneţi-i lui Spiridonov să aducă seria întâi! Se uită la ceas şi se feri în lături, privind cum lumea, împinsă de oamenii de pază, se dădea îndărăt de la locul execuţiei, lărgind un semicerc des şi pestriţ în jurul lui.

Spiridonov, cu o echipă de cazaci, se îndreptă cu paşi repezi spre dugheană. Se întâlni cu Petro Melehov.

— Sunt voluntari din partea satului vostru?

— Ce fel de voluntari?

— Pentru aducerea la îndeplinire a sentinţei.

— Nu sunt şi nu vor fi! răspunse cu asprime Petro, ocolindu-l pe Spiridonov, care îi aţinea calea.

Totuşi, voluntarii se iviră: Mitka Korşunov, potrivindu-şi cu palma părul drept, scăpat de sub cozoroc, veni cu paşii legănaţi la Petro şi-i spuse, sclipind din ochii săi înguşti, verzi ca papura:

— Eu am să trag. De ce spui „nu”? Sunt gata. Îşi lăsă ochii în jos şi zâmbi. Dă-mi cartuşe! Am numai un încărcător!

El se oferi, împreună cu Andrei Kaşulin – cu faţa împietrită de cea mai puternică încordare răutăcioasă – şi Fedot Bodovskov, cel cu mutra de calmuc.

Un ropot înăbuşit străbătu mulţimea înghesuită umăr la umăr, când cei

dintâi osândiţi ieşiră din dugheană, înconjuraţi de escorta cazacilor.

În fruntea tuturor mergea Podtiolkov, desculţ, cu nădragi largi de postav negru şi cu scurta de piele larg descheiată. Călca de nădejde în noroi cu picioarele lui albe, mari, lunecând şi ridicând uşor braţul stâng ca să nu cadă. Lângă el, Krivoşlîkov abia îşi târa paşii. Era alb ca un mort; ochii lui sclipeau metalic, gura îi era schimonosită într-un spasm chinuit. Potrivindu-şi mantaua pusă pe umeri, Krivoşlîkov o strângea pe el, ca şi cum i-ar fi fost îngrozitor de frig. Amândoi nu fuseseră dezbrăcaţi; în schimb, toţi ceilalţi n-aveau pe dânşii nimic în afară de rufe.

Lagutin mergea cu paşi mărunţi alături de Bunciuk, care păşea greoi. Erau desculţi. Prin izmenele rupte, lui Lagutin i se vedea piciorul cu pielea galbenă, acoperită de păr rar. Mergea ţinându-şi stingherit izmenele, şi buzele îi tremurau. Bunciuk se uita peste capetele celor din escortă, în zarea cenuşie, ascunsă de perdeaua norilor. Ochii săi reci şi liniştiţi clipeau cu încordare, iar palma lată, trecută pe sub gulerul răsfrânt al cămăşii, mângâia pieptul ascuns sub părul îmbelşugat şi negru. Aştepta parcă ceva, cu neputinţă să fie aievea, dar îmbucurător. Unii păstrau o expresie de nepăsare aparentă; bolşevicul Orlov, cu părul cărunt, mergea agitându-şi mâinile cu aer de sfidare şi scuipând sub picioarele cazacilor; doi sau trei însă aveau ochii plini de atâta groază mută, atâta spaimă cumplită se citea pe chipurile lor schimonosite, încât chiar oamenii din escortă îşi întorceau ochii, ca să nu întâlnească privirile celor ce mergeau la moarte.

... Merg repede. Podtiolkov îl sprijină pe Krivoşlîkov care s-a poticnit. Mulţimea de capete cu tulpane şi cu şepci albastre cu margini roşii este mai aproape, tot mai aproape. Aruncându-i o ochire piezişă, Podtiolkov scăpă o înjurătură grozavă şi deodată întrebă, prinzând privirea lui Lagutin:

— Ce te uiţi la mine?

— Ai încărunţit în câteva zile. Uite ce zăpadă ţi-a nins pe căpăţână...

— De ce să te mire? oftează greu Podtiolkov, ştergându-şi sudoarea de pe fruntea îngustă: Cum să nu încărunţeşti de atâtea plăceri?... Lupul, cât e el de lup, şi tot se face alb când nu-i slobod; darămite eu, care sunt numai om...

Nu mai schimbă nicio vorbă. Mulţimea e acum aproape de tot. Se vede în dreapta tivitura galbenă şi lungă a mormântului. Spiridonov comandă:

— Stai!

Podtiolkov mai face un pas înainte, petrecându-şi ochii obosiţi asupra

rândurilor din faţă; aproape numai bărbi albe sau atinse de promoroaca bătrâneţii. Foştii ostaşi de pe front se ascund undeva, în dosul lor; au mustrări de conştiinţă. Podtiolkov îşi mişcă încet mustăţile pleoştite şi spune cu o voce surdă, dar aşa încât toată lumea îl aude:

— Domnilor fruntaşi! Daţi-ne voie, mie şi lui Krivoşlîkov, să privim cum vor muri tovarăşii noştri... Pe noi o să ne spânzuraţi mai târziu; acum am vrea să ne uităm la prieteni, la tovarăşii noştri, să-i sprijinim pe acei care sunt slabi de înger...

O linişte de mormânt: se aude cum cade ploaia lovind în şepcile cazacilor.

În spatele lor, esaulul Popov îşi rânjeşte dinţii gălbejiţi de fumat. Nu se opune. Bătrânii strigă şi ei, unul după altul:

— Le dăm voie!

— Lasă-i să rămână!

— Daţi-i la o parte de la groapă!

Krivoşlîkov şi Podtiolkov merg spre mulţimea care le face loc, îi lasă să treacă printre două şiruri de oameni. Se opresc în apropiere, înconjuraţi din toate părţile şi cercetaţi de sute de ochi curioşi. Privesc cum cazacii îi aşază cu stângăcie pe ostaşii din Garda Roşie, întorşi cu spatele la groapă. Podtiolkov vede totul. Krivoşlîkov îşi întinde gâtul subţire, cu faţa nerasă, şi se ridică în vârful picioarelor.

Cel dintâi, de la stânga, este Bunciuk. Se zgribuleşte uşor, răsuflă greu, fără să-şi ridice privirea lăsată în jos. După el, stă Lagutin, aplecându-se, trăgându-şi poala cămăşii peste nădragii rupţi; apoi vine tamboveanul Ignat, iar după el, Vanka Boldîriov, schimbat, de nerecunoscut, îmbătrânit pe puţin cu douăzeci de ani. Podtiolkov se sileşte să-l recunoască pe al cincilea şi izbuteşte cu greu să descopere că e cazacul Matvei Sakmatov, din staniţa Kazanskaia, care împărţea cu el toate necazurile şi bucuriile de la pornirea lor din Kamenskaia. Alţi doi vin la groapă şi se întorc cu spatele la ea...

Petro Lisikov râde cu sfidare şi cu obrăznicie, răcnind înjurături de mamă şi ameninţând mulţimea amuţită, cu pumnul murdar şi încleştat. Koreţkov tace. Cel din urmă este adus pe braţe. Se răstoarnă din mers, zgâriind pământul cu picioarele lăsate în jos, ca de mort, şi, agăţându-se de cazacii care îl târăsc la groapă, încearcă să scape din braţele lor şi ţipă, arătându-le faţa udă de lacrimi.

— Lăsaţi-mă, fraţilor! Daţi-mi drumul, pentru Dumnezeu! Fraţilor dragi! Fraţilor!... Ce faceţi cu mine? Am căpătat patru cruci în războiul

german! Am copilaşi! Doamne, n-am nicio vină!... Văleu, dar pentru ce?...

Un cazac zdravăn din Regimentul de gardă „Atamanski" îl izbi cu genunchiul în piept şi-l zvârli spre groapă. Abia atunci Podtiolkov recunoscu pe omul care se împotrivea şi se îngrozi: era unul din cei mai viteji ostaşi ai Gărzii Roşii, cazac din Migulinskaia, contingentul 1910, cavaler al ordinului „Sfântul Gheorghe" de toate cele patru clase, om chipeş, cu mustăţi blonde. Fu ridicat în picioare, dar se prăbuşi din nou, se târî la picioarele cazacilor, lipindu-şi buzele uscate de cizmele lor, cu care ei îl izbeau în faţă, şi ţipă cu un glas înăbuşit şi îngrozitor:

— Nu mă omorâţi! Aveţi milă de mine! Am trei copilaşi... o fetiţă... fraţilor mei dragi!

Îmbrăţişă genunchii cazacului din gardă, dar acesta se smuci, sări la o parte şi-l izbi în ureche cu cizma potcovită. Un şuvoi de sânge ţâşni din cealaltă ureche şi se prelinse după gulerul alb.

— Puneţi-l! strigă mânios Spiridonov.

Îl ridicară cu greu, îl aşezară lângă groapă şi se îndepărtară în fugă. Înşiruiţi în faţa gropii, călăii voluntari ridicară armele la umăr. Un oftat străbătu mulţimea şi amuţi. O femeie ţipă de groază.

Bunciuk voia să se mai uite la cerul fumuriu, la pământul fără bucurii, pe care-l călcase timp de douăzeci şi nouă de ani. Ridicându-şi ochii, văzu la cincisprezece paşi în şirul des de cazaci; unul, înalt cu ochii verzi şi înguşti, cu un moţ de păr ce-i cădea de sub cozoroc pe fruntea albă şi strâmtă, se aplecă înainte, ochind drept în pieptul lui Bunciuk. Încă înainte de a fi răsunat salva, un ţipăt strident izbi auzul lui Bunciuk. Întoarse capul: o femeie tinerică, cu faţa pistruiată, sări afară din mulţime şi se repezi în fugă spre sat, strângându-şi copilul la piept cu o mână şi acoperindu-i ochii cu palma cealaltă.

După o salvă dezordonată, când cei opt osândiţi care stăteau la marginea gropii se prăbuşiră, trăgătorii alergară la groapă.

Văzând că ostaşul roşu împuşcat de el se zbate muşcându-şi umărul, Mitka Korşunov mai trase o dată şi spuse în şoaptă lui Andrei Kaşulin:

— Uite, afurisitul ăsta şi-a muşcat umărul şi a murit ca un lup, fără nicio vorbă!

Alţi zece osândiţi, împinşi de la spate cu patul armei, veniră la groapă...

După cea de a doua salvă, femeile izbucniră în urlete şi o luară la fugă, sărind afară din înghesuială, izbindu-se între ele şi trăgându-şi copiii după dânsele. Începură să se împrăştie şi cazacii. Priveliştea respingătoare a măcelăririi, strigătele şi horcăitul celor ce mureau, urletele sălbatice ale

celor ce-şi aşteptau rândul, toate acestea, nespus de înfiorătoare în goliciunea lor, îi risipiră pe oameni. Nu rămaseră decât cei veniţi de pe front, care văzuseră moartea de nenumărate ori, şi o parte dintre cazacii bătrâni, dintre cei mai sălbăticiţi de ură.

Se aduceau alte grupuri de ostaşi din Garda Roşie, desculţi şi despuiaţi, se schimbau voluntarii, salvele trosneau, urmate de pârâitul focurilor răzleţe. Răniţii erau omorâţi cu alte focuri. Cel dintâi strat de cadavre fu acoperit în grabă cu pământ.

Podtiolkov şi Krivoşlîkov se apropiau de acei care îşi aşteptau rândul şi încercau să-i îmbărbăteze, dar vorbele nu mai aveau greutatea lor din trecut; alte puteri stăpâneau acum această mulţime de oameni, a căror viaţă trebuia să-şi rupă firul peste o clipă, asemenea unui cotor de frunză.

Făcându-şi loc prin mulţimea împuţinată, Grigori Melehov o luă spre sat şi dădu ochi în ochi cu Podtiolkov; acesta făcu un pas înapoi şi-şi strânse pleoapele.

— Şi tu eşti aici, Melehov?

O paloare cenuşie năvăli în obrajii lui Grigori. Se opri.

— Da, sunt aici! După cum vezi...

— Văd... zâmbi strâmb Podtiolkov, privindu-i, cu sufletul clocotind de ură, faţa îngălbenită. Ei, îţi împuşti fraţii? Ţi-ai schimbat pielea? Iată cine eşti... Se apropie şi mai mult şi zise în şoaptă: Slujeşti şi unora şi altora? Cine-ţi dă mai mult? Vai de capul tău!

Grigori îl apucă de mânecă şi-l întrebă, gâfâind:

— Ţii minte lupta de la Glubokaia! Ştii, atunci când i-au împuşcat pe ofiţeri... I-au împuşcat din porunca ta! Ai? Ei, acum ţi-a ieşit pe nas! Nu te necăji, nu era scris să omori numai tu pe alţii! S-a isprăvit cu tine, preşedinte al Sovnarcomului de la Don! Tu, ticălosule, i-ai vândut pe cazaci jidanilor! Ai înţeles? Să-ţi mai spun ceva?...

Hristonea îl cuprinse în braţe pe Grigori, care turba de mânie, şi-l duse la o parte.

— Hai să mergem la cai! Dă-i drumul! N-avem ce căuta aici, Doamne, Dumnezeule, ce i-a apucat pe oameni!

Plecară, dar se opriră auzind glasul lui Podtiolkov. Înconjurat de foştii luptători de pe front şi de bătrâni, acesta strigă cu vocea plină de patimă:

— Oameni orbi şi întunecaţi! Orbi ce sunteţi! V-au înşelat ofiţerii, v-au pus să-i omorâţi pe fraţii voştri! Credeţi voi că dacă ne veţi omorî, se va isprăvi totul o dată cu noi?... Nu! Azi sunteţi în putere, iar mâine o să vă împuşte pe voi!... Puterea sovietică se va întinde peste toată Rusia. Ţineţi

minte vorbele mele! Degeaba vărsaţi sângele altora! Oameni proşti ce sunteţi!

— Las' că găsim noi ac şi de cojocul lor! sări cu vorba un bătrân.

— Tot n-o să-i împuşcaţi pe toţi, moşule! zâmbi Podtiolkov. N-ai să vâri toată Rusia în ştreang. Păzeşte-ţi capul! O să vă daţi seama şi voi, dar va fi prea târziu!

— Nu ne sperii cu asta!

— Nu vă sperii. Vă arăt drumul.

— Tu eşti orb, Podtiolkov! Moscova ţi-a luat lumina ochilor!

Grigori nu mai asculta. Se duse aproape în fugă în ograda unde stătea legat calul său, tulburat de împuşcături. După ce strânseră chingile, Grigori şi Hristonea plecară în galop din sat şi, fără să se uite îndărăt, trecură dealul.

Iar în Ponomariov pârâiau mereu împuşcăturile: cazacii din Vioşenskaia, Karghin, Bokovski, Krasnokutskaia, Miliutinskaia împuşcau pe cazacii din Kazanskaia, Migulinskaia, Razdorskaia, Kumşatskaia, Baklanovskaia...

Groapa fu umplută până sus şi astupată cu pământ, apoi bătută cu picioarele. Doi ofiţeri purtând măşti negre îi luară pe Podtiolkov şi pe Krivoşlîkov şi-i duseră la spânzurătoare.

Păşind cu bărbăţie, cu capul ridicat mândru în sus, Podtiolkov se sui pe scaun, îşi descheie gulerul cămăşii de la gâtul smolit, vânjos, şi-şi puse singur laţul săpunit, fără să-i tresară niciun muşchi al feţei. Îl aduseră şi pe Krivoşlîkov; un ofiţer îl ajută să se urce pe scaun şi-i puse ştreangul.

— Daţi-mi voie să-mi spun cel din urmă cuvânt înainte de moarte! se rugă Podtiolkov.

— Vorbeşte!

— Poftim! strigară unii din rândurile foştilor luptători de pe front.

Podtiolkov arătă cu mâna mulţimea împuţinată.

— Priviţi cât de puţini au rămas, cât de puţini sunt cei ce vor să vadă moartea noastră! Conştiinţa lor îi omoară! Noi am luptat pentru poporul muncitor, ne-am bătut împotriva câinilor de generali, pentru popor, fără să ne cruţăm viaţa, iar acum pierim de mâna voastră! Dar nu vă blestemăm pe voi. Sunteţi înşelaţi amarnic! Va veni puterea revoluţionară, şi atunci o să pricepeţi de partea cui a fost dreptatea. Pe cei mai buni fii ai Donului liniştit i-aţi băgat în groapa asta...

Se stârni un vuiet de glasuri care creştea, iar vocea lui Podtiolkov se auzea din ce în ce mai slab. Folosind această clipă, un ofiţer smulse printr-

o lovitură de picior scaunul de sub picioarele lui Podtiolkov. Trupul mare şi greu al lui Podtiolkov se clătină, se prăvăli în jos şi picioarele îi atinseră pământul. Laţul care îi încleştă gâtul îl înăbuşea, făcându-l să sară în sus. Se ridică în vârful picioarelor desculţe, sprijinindu-se în pământul umed şi bătătorit, trase aer în piept şi, înconjurând mulţimea amuţită cu privirea ochilor ieşiţi din orbite, spuse încet:

— N-aţi învăţat încă nici să spânzuraţi!... Dacă aş fi eu în locul tău, Spiridonov, nu te-aş lăsa să atingi pământul cu picioarele...

O dâră cleioasă de scuipat îi curgea din gură. Ofiţerii mascaţi şi cazacii, care se aflau în apropiere, se frământau şi ridicară cu greu pe scaun trupul sleit de puteri.

Pe Krivoşlîkov nu-l lăsară să spună vreo vorbă; scaunul îi zbură de sub picioare, izbit de o lopată aruncată de cineva. Trupul său uscăţiv şi muşchiulos se clătină mult timp, ba strângându-se ghem, aşa încât genunchii îndoiţi atingeau bărbia, ba îndreptându-se din nou, tras în jos de un spasm. Mai trăia, se mai zvârcolea, mişcându-şi limba neagră, spânzurată într-o parte, când scaunul fu din nou smuls de sub picioarele lui Podtiolkov. Trupul lui se repezi iarăşi greoi în jos; scurta de piele plesni pe umăr, şi vârfurile degetelor lui atinseră din nou pământul. Un geamăt surd zgudui mulţimea de cazaci. Unii începură să se împrăştie, făcându-şi semnul crucii. Toţi erau atât de năuciţi, încât o clipă stătură ca vrăjiţi, privind cu tainică groază chipul lui Podtiolkov ce se făcea pământiu.

Dar el rămânea mut; laţul îi strângea gâtul. Îşi holba ochii din care şiroiau lacrimi şi, strâmbându-şi gura, încerca mereu să se ridice în sus, ca să-şi uşureze chinul.

Cineva înţelese ce trebuia făcut şi începu să sape pământul de sub picioarele lui, scoţând în grabă bulgăraşii de lut, cu fiecare lopată scoasă, trupul celui spânzurat se întindea tot mai ţeapăn, gâtul se lungea tot mai mult şi capul cu păr creţ se dădea tot mai pe spate. Frânghia abia ţinea greutatea de şase puduri şi se clătina încet, pârâind în grinda de care era prinsă. Podtiolkov se legăna o dată cu ea, răsucindu-se în toate părţile, arătându-şi parcă gâzilor săi chipul negru-purpuriu şi pieptul ud de bale şi de lacrimi fierbinţi.

Abia în noaptea a doua, Mişka Koşevoi şi Valet ieşiră din Karghinskaia. Ceaţa înspumată plutea deasupra stepei, se rotea prin râpe, se lăsa în văgăuni, se prelingea pe povârnişurile viroagelor. Din învăluirea lăptoasă, numai piscurile gorganelor se înălţau senine. Pitpalacii se îngânau în iarba fragedă. Sus, pe bolta cerului, luna plutea ca o floare învoltă de nufăr, într-un iaz năpădit de truf şi rogoz.

Merseră până la revărsatul zorilor. Pleiadele se spălăciseră pe cer. Căzuse roua. Se apropiau de satul Nijne-Iablonovski. Şi iată că acolo, la trei verste de aşezare, pe creastă, cazacii îi ajunseră din urmă. Şase călăreţi veneau după ei, călcându-le urmele. Mişka şi Valet săriră într-o parte, dar iarba era joasă şi luna lucea... Fură prinşi şi duşi înapoi. Merseră în tăcere vreo sută de stânjeni. Un foc de puşcă trosni... Împleticindu-se, Valet porni pieziş, ca un cal care se sperie de umbra lui. Nu căzu, ci se culcă într-un chip ciudat, cu faţa vârâtă într-o tufă de pelin fumuriu.

Mişka merse încă vreo cinci minute, fără să-şi simtă trupul, auzind un dangăt de clopote închipuite, iar picioarele îi păşeau greu, ca şi cum ar fi umblat printr-o mlaştină. Întrebă:

— De ce nu trageţi, ticăloşilor!... De ce mă chinuiţi?

— Hai, hai! Treci înainte şi taci din gură! răspunse unul cu voce prietenoasă. Pe mujic l-am ucis, dar pe tine te-am cruţat. În războiul cu Germania n-ai fost la Regimentul doisprezece?

— La doisprezece.

— Ai să mai faci serviciul tot la doisprezece. Eşti băiat tânăr. Te-ai rătăcit niţel, da' nu-i nimic. Te-om vindeca!

Vindecarea lui Mişka se petrecu peste trei zile, cu milostivirea Curţii marţiale din staniţa Karghinskaia. Pe atunci nu se aplicau decât două feluri de pedeapsă: împuşcarea şi bătaia cu vergi. Cei osândiţi la împuşcare erau duşi noaptea afară din staniţă, dincolo de Pesceanîi Kurgan; iar acei pe care nădăjduiau să-i dreagă îi băteau cu vergi, în piaţă, în văzul tuturor.

Duminică dis-de-dimineaţă, îndată ce se pusese o laviţă în mijlocul pieţei, lumea începu să se adune. Toată piaţa era ticsită de oameni, curioşii stăteau pe tarabe, pe scânduri depozitate lângă magazii, pe acoperişurile caselor şi ale prăvăliilor. Primul pedepsit fu Alexandrov, fiul

popii din Grad. Trecea drept un bolşevic înflăcărat şi, de fapt, pricini erau ca să fie împuşcat; dar, cum taică-său era un popă bun şi respectat de toată lumea, judecătorii hotărâseră să-i ardă feciorului popii douăzeci de vergi. I-au dat aşadar nădragii jos, îl puseră dezbrăcat pe laviţă, un cazac se aşeză pe picioarele lui (mâinile îi fuseseră legate sub laviţă), iar doi inşi trecură de amândouă părţile, cu câte un mănunchi de vergi de salcie. Îi traseră porţia. Alexandrov se sculă, se scuturâ şi, trăgându-şi nădragii, se închină în toate cele patru părţi: omul era bucuros peste măsură că nu fusese împuşcat, şi de aceea se închină şi zise:

— Bogdaproste, domnilor fruntaşi!

— Să-ţi fie de bine! răspunse cineva.

Şi toată piaţa răsună într-un hohot de râs atât de puternic, încât până şi deţinuţii închişi în apropiere, într-o magazie, începură să zâmbească.

I-au ars şi lui Mişka douăzeci de vergi bune, aşa cum scria în sentinţă. Durerea era însă un fleac, faţă de ruşinea ce-o păţise. Îl privea toată staniţa, de la mic la mare. Mişka îşi trase nădragii şi, aproape plângând, se adresă cazacului care îl bătuse:

— Nu-i drept!

— De ce?

— Capul face, şi c...l trage! Ruşine pe toată viaţa!

— Nu-i nimic, ruşinea nu-i ca fumul, n-are să-ţi usture ochii! Îl mângâie cazacul şi, vrând să-i spună pedepsitului un lucru măgulitor, adăugă: Să ştii, băiete că eşti tare! Te-am croit straşnic de vreo două ori, ca să ţipi, dar nu! Văd că de la tine nu mi-a fost dat să aud niciun ţipăt. Deunăzi am bătut unul, de s-a scârnăvit pe el. Va să zică, are maţul subţire...

Chiar a doua zi, conform sentinţei, Mişka fu trimis pe front.

După două zile, Valet fu îngropat de doi cazaci din Iablonovski, trimişi de atamanul satului. Săpară o groapă nu prea adâncă şi şezură îndelung fumând pe marginea ei, cu picioarele atârnate în jos.

— Da' tare-i pământul pe aci, în pajişte! zise unul.

— Fier, nu altceva! N-a fost arat niciodată, s-a împietrit de când lumea.

— Da-a, are să stea flăcăul într-un pământ bun şi la deal, în bătaia vântului, la soare, în uscăciune. N-are să putrezească aşa curând.

Se uitară la Valet, care zăcea chircit în iarbă, şi se ridicară.

— Să-l descălţăm?

— De ce nu? Are cizme bunişoare.

Îl puseră în mormânt după datina creştinească, cu capul spre apus, apoi îl acoperiră cu pământ.

— Să batem pământul cu tălpile? întrebă cazacul cel mai tânăr după ce groapa se umplu până la margini.

— Nu-i nevoie, lasă-l aşa! oftă celălalt. Când vor suna îngerii din goarnă, pentru judecata cea de apoi, va sări mai sprinten în picioare...

Peste două săptămâni, moviliţa se acoperi de păpădie şi pelin tânăr, ovăzul sălbatic îşi scoase spicele, cruşăţeaua îngălbeni bogat alături, ciorchinii răsfiraţi ai sulfinei atârnară în jos, văzduhul se umplu de mireasma cimbrului, a aliorului şi a melisei. Nu mult după aceea, un moşneag veni dintr-un sat vecin, săpă o gropiţă la capătul mormântului şi puse o troiţă dintr-un stâlp de stejar proaspăt geluit. Chipul îndurerat al Maicii Domnului privea blând de sub streaşina triunghiulară, iar jos se împleteau litere întortocheate de veche slovă slavonă:

În anii cei de zbucium, frate,
Nu-l osândi pe al tău frate...

Bătrânul plecă, iar troiţa rămase în stepă să înduioşeze ochii trecătorilor şi călăreţilor, cu înfăţişarea ei veşnic tristă, trezindu-le în inimă un nelămurit alean.

Iar în mai, doi cocoşi de dropie se bătură între ei lângă troiţă, făcură o mică arie în mijlocul pelinului albastru şi culcară la pământ pletele verzi ale pirului zemos; se luptară pentru femelă, pentru dreptul la viaţă, la dragoste, la înmulţire. Iar puţin mai pe urmă, dropia îşi puse nouă ouă albastre-fumurii cu petişoare tot lângă troiţă, sub un muşuroi de pământ, sub streaşina cenuşie a pelinului bătrân, şi se aşeză să le clocească, încălzindu-le cu trupul ei, apărându-le sub aripile cu pene lucioase.

CARTEA A TREIA

Donule slăvit, domol, tătucul nostru,
Tu ne hrăneşti pe toţi, Don Ivanovici,
Mult te îndrăgesc cazacii, multe
Cântece de slavă ţi se cântă.
Iute îţi purtai cândva tu unda,
Iute, dar limpezi apele-ţi erau.
Iar acuma, Donule, îţi sunt întruna
Tulburi apele, pe-ntreg întinsul.
Trist răspunde Donul cel domol, slăvit:
„Mi-s tulburi apele că am rămas
Fără şoimii mei, cazacii falnici,
Şoimii mei cazacii mândri de la Don.
Fără ei se surpă malurile-mi-nalte,
Iar nisipul din ostroave mi se sfarmă!”

(Cântec vechi căzăcesc)

PARTEA A ŞASEA

1

ÎN APRILIE 1918, ÎN ŢINUTUL DONULUI SE CĂSCASE ÎNTRE FRAŢI o adâncă prăpastie. Cazacii foşti pe front din districtele de la miazănoapte – Hopiorski, Ust-Medvediţki şi o parte din Verhne-Donskoi – plecaseră cu unităţile Armatei Roşii aflate în retragere; cei din părţile Donului de jos îi goneau şi-i împingeau spre hotarele ţinutului.

Cazacii din Hopiorski plecaseră aproape toţi cu roşii; cei din Ust-Medvediţki plecaseră pe jumătate, iar dintre cei din Verhne-Donskoi numai o parte neînsemnată.

Abia în 1918, istoria îi despărţi cu totul pe cei de la Donul de sus de cei din părţile de jos. Începutul acestei despărţiri se arătase încă cu veacuri în urmă, atunci când cazacii din districtele de miazănoapte, mai puţin înstăriţi, fără pământurile mănoase ale ţinutului din preajma Mării de Azov, fără podgorii, fără îmbelşugate olaturi de vânătoare şi fără locuri de pescuit, sfărâmau vremelnic supunerea lor faţă de cârmuirea de la Novocerkassk, purcedeau la samavolnice năvăliri în ţinuturile ruseşti şi erau gata oricând să ofere cel mai neprecupeţit sprijin tuturor zavergiilor, începând cu Razin şi sfârşind cu Sekaci.

Până şi în vremurile mai apropiate, când toată Oastea îşi mocnea frământările ascunse, apăsată de mâna stăpânirii, cazacii de pe Donul de sus se răzvrăteau pe faţă şi, conduşi de atamanii lor, făceau să se clatine temeliile puterii ţariste; se băteau cu trupele ţarului, jefuiau caravanele de vase de pe Don, apăreau pe neaşteptate la Volga şi aţâţau la răscoală căzăcimea înfrântă din Zaporojie.

Spre sfârşitul lui aprilie, două treimi din Ţinutul Donului fuseseră părăsite de roşii. După ce se dovedi limpede neapărata nevoie a unei puteri regionale proprii fruntaşii de la conducerea grupurilor de combatanţi, care luptau în sud, propuseră convocarea Sfatului Oastei. În ziua de 28 aprilie urma să se ţină la Novocerkassk adunarea membrilor Guvernului provizoriu al Ţinutului Donului, cu delegaţii staniţelor şi ai unităţilor de trupe.

În satul Tatarski veni o hârtie din partea atamanului staniţei Vioşenskaia, prin care se făcea cunoscut că în ziua de 22 ale lunii va avea loc la Vioşenskaia adunarea staniţei, ca să aleagă delegaţii pentru Sfatul Oastei.

Miron Grigorievici Korşunov dădu citire hârtiei în adunarea obştii. Satul îl trimise pe dânsul la Vioşenskaia, împreună cu moş Bogatîriov şi cu Pantelei Prokofievici.

Pantelei Prokofievici fu ales de adunare printre ceilalţi delegaţi trimişi să ia parte la Sfat. El se întoarse de la Vioşenskaia chiar în aceeaşi seară, iar a doua zi hotărî să meargă împreună cu cuscrul său la Millerovo, ca să ajungă la vreme în Novocerkassk. Miron Grigorievici urma să cumpere de la Millerovo gaz, săpun şi alte mărunţişuri pentru gospodărie, dar în acelaşi timp voia să mai şi câştige ceva, cumpărând nişte site şi babit pentru moara lui Mohov.

Plecară deci dis-de-dimineaţă. Cei doi telegari ai lui Miron Grigorievici goneau sprinten; cuscrii şedeau unul lângă altul în brişca uşoară, zugrăvită cu flori şi felurite izvoade. După ce urcară colnicul, începură să tăifăsuiască. Nemţii erau la Millerovo, aşa încât Miron Grigorievici întrebă cu oarecare teamă:

— Ce zici, cuscre, oare n-au să ne-nhaţe nemţii? A dracului seminţie de oameni, dar-ar boala-ntr-unşii!

— Nu, îl încredinţă cu tărie Pantelei Prokofievici. Matvei Kaşulin a fost mai deunăzi acolo şi spune că nemţii se cam tem... Se feresc să se lege de cazaci.

— Să te-audă Dumnezeu! zâmbi Miron Grigorievici în barba-i roşcată ca o blană de vulpe şi începu să se joace cu codiriştea biciului, făcută dintr-o creangă de vişin; apoi, ceva mai liniştit, schimbă vorba: Şi cum crezi tu, ce fel de stăpânire o să puneţi?

— Punem un ataman. Un cazac de-al nostru!

— Dă, Doamne! Deschideţi bine ochii! Să-i încercaţi pe generali tot aşa cum ţiganii geambaşi pipăie şi aleg caii; să fie tot fără cusur.

— Las' că i-om alege noi! Ţara Donului nu s-a golit de oameni cu scaun la cap.

— Aşa-i, cuscre, aşa-i!... Măcar că şi proştii răsar şi cresc singuri, fără nicio sămânţă. Miron Grigorievici privi cu ochii subţiaţi; o umbră de tristeţe îi întunecă faţa pistruiată. Mă gândeam să-l fac om pe Mitka al meu. Trăgeam nădejde că se va înhăma la învăţătură, să ajungă ofiţer – când colo, n-a isprăvit nici şcoala parohială. În a doua iarnă a fugit.

Tăcură un răstimp, gândindu-se la feciorii plecaţi undeva, în urmărirea bolşevicilor. Brişca se legăna amarnic pe drumul plin de hârtoape, corbiul din dreapta îşi izbea din fugă un picior din faţă de copita piciorului dindărăt, ţăcănind zgomotos din potcoava nouă, netocită; brişca se hurduca, şi cei doi cuscri se frecau cu coatele, cum se freacă peştii când îşi pun icrele.

— Unde-or mai fi fiind dânşii, cazacii noştri, sireacii? oftă Pantelei Prokofievici.

— Au luat-o de-a lungul Hopiorului. Fedotka, calmucul, s-a înapoiat de la Kumîljenskaia: i s-a prăpădit calul. Cică drumul le-ar fi spre staniţa Tişanskaia.

Tăcură iar. Un vântuleţ subţire le înfiora spinările: îndărătul lor, dincolo de Don, pădurile, pajiştile, lacurile şi poienele ardeau măreţ şi liniştit în văpaia trandafirie a zorilor. Urcuşul nisipos se întindea ca un fagure de miere galbenă; cocoaşele de cămilă ale colnicelor luceau ca bronzul spălăcit.

Primăvara înainta fără vlagă. Frunzişul plin, de un verde-închis, luase locul primelor pete ale pădurilor verzui, de culoarea mării; stepa înflorea, apa zăpezilor topite intrase în pământ, lăsând pe pajişte nenumărate ochiuri ca nişte oglinzi sclipitoare; dar pe alocuri, rămăşiţele nămeţilor împuţinate de dezgheţ tot mai stăruiau, tupilate sub malurile lutoase ale râpelor, arătându-şi, cu un soi de sumeţire, întârziatele ostroave de albeaţă.

A doua zi, pe înserat, au ajuns la Millerovo şi poposiră la un ucrainean cunoscut, care locuia lângă zidurile cafenii ale silozului. Dimineaţa, după ce îmbucă ceva, Miron Grigorievici înhămă caii şi se porni după cumpărături. Neîmpiedicat de nimeni, trecu rampa şi acolo zări, pentru întâia dată în viaţa lui, nişte nemţi. Trei soldaţi din Landsturm[67] veneau tăindu-i drumul. Unul, mărunţel, cu barba castanie şi creaţă crescută până la urechi, îi făcu semn cu mâna să se apropie.

Miron Grigorievici trase de hăţuri, mişcându-şi buzele cu un aer neliniştit. Nemţii veniră mai aproape. Un prusac zdravăn şi bine hrănit zise tovarăşului său, rânjindu-şi dinţii albi într-un zâmbet:

— Ia te uită: un cazac autentic! Poartă şi uniforma lor! Foarte probabil că feciorii lui au luptat împotriva noastră. Hai să-l trimitem viu la Berlin. Va fi o mostră din cele mai interesante!

---

[67] În Germania (până în 1945) contingente mai vechi, precum şi formaţii militare auxiliare.

— Mai bine ne-ar prinde caii lui; iar el n-are decât să se care la toţi dracii! răspunse serios cel cu mâinile mari şi cu barba castanie.

Ocoli cu grijă caii şi se apropie de brişcă.

— Dă-te jos, moşule! Ne trebuiesc caii tăi ca să cărăm nişte făină de la moară la gară. Hai, dă-te jos dacă-ţi spun!... Să vii după cai la comandament. Neamţul arătă cu ochii spre moară şi, cu un gest care dovedea că n-are chef de multă vorbă, îl pofti pe Miron Grigorievici să se dea jos din brişcă.

Ceilalţi doi porniră spre moară, întorcând privirea şi râzând. Faţa lui Miron Grigorievici se făcu pământie. După ce înfăşură hăţurile în jurul unei scânduri, sări tinereşte jos şi ieşi în faţa cailor.

„Unde-mi eşti, cuscre? gândi el repede şi simţi cum îl trec fiori; Au să-mi ia caii.. Of şi iar of, că rău am mai sfeclit-o! Dracu' m-a pus să plec!"

Cu buzele strânse neamţul îl înhăţă de mânecă, făcându-i semn s-o ia spre moară.

— Lasă-mă! strigă Miron Grigorievici, aplecându-se înainte şi pălind şi mai mult. Nu te atinge de mine! Nu-ţi dau caii!

După răsteala glasului, neamţul ghici înţelesul răspunsului. Gura i se strâmbă deodată în chip agresiv, descoperindu-i dinţii uimitor de albi, ochii i se măriră ameninţător, vocea izbucni ca un îndârjit lătrat de mânie. Apucă cureaua armei trecută pe după umăr, dar, în aceeaşi clipă, Miron Grigorievici îşi aminti de iureşele tinereţii şi, cu o lovitură fulgerătoare şi scurtă, îl izbi în falcă. Lovitura fu atât de zdravănă, încât capul neamţului zvâcni îndărăt, făcând să-i plesnească cureaua căştii de sub bărbie. Căzu pe spate şi, încercând să se ridice, scuipă un ghem de sânge negru şi des. Miron Grigorievici îl mai lovi o dată peste ceafă, îşi roti privirea de jur împrejur şi, aplecându-se, îi smuci arma. Mintea sa lucra repede şi neobişnuit de limpede. Îşi întoarse caii, ştiind că neamţul n-are cum să mai tragă în urma lui şi temându-se numai de santinelele care l-ar fi putut zări de peste gard sau de pe linia căii ferate.

Nici la curse cei doi telegari nu alergaseră într-un galop mai turbat! Nici la nunţi roţile briştei n-avuseseră atâta de îndurat! „Doamne, scapă-mă! Scapă-mă, Doamne! În numele Tatălui...", şoptea în gând Miron Grigorievici, biciuindu-şi nebuneşte caii. Zgârcenia fu cât pe ce să-l piardă: ar fi vrut să mai treacă pe la gazdă, să-şi ridice blana lăsată acolo; dar simţământul primejdiei birui până în cele din urmă, făcându-l să se abată pe altă cale. Mai târziu, istorisea că străbătuse cele douăzeci de verste până la slobozia Orehovaia mai iute decât prorocul Ilie cu carul său. Ajuns

la Orehovaia, alergă în grabă la un prieten ucrainean şi, mai mult mort decât viu, îi povesti cele întâmplate, rugându-l să-l ascundă undeva, împreună cu caii. Ucraineanul îi împlini rugămintea, dar, socoti de datoria lui să-l înştiinţeze:

— Te ascund, Grigorici, dar dac-au să mă ia de scurt, am să spun că n-am niciun amestec. Altminteri, au să-mi dea foc casei şi au să-mi prindă şi juvăţul de gât.

— Numai să mă ascunzi, frate! Te-oi mulţumi şi te-oi răsplăti cu tot ceţi pofteşte inima! Scapă-mă de moarte, ascunde-mă undeva, şi-ţi aduc o turmă de oi! N-are să-mi pară rău nici după zece, fie şi din cele mai de soi! îl implora şi făgăduia Miron Grigorievici, băgându-şi brişcă sub şopron.

La gândul că poate nemţii îl mai urmăresc, se simţea la un pas de moarte. Zăbovi în curtea ucraineanului şi se făcu nevăzut îndată ce se întunecă. Alergă nebuneşte de la Orehovaia spre casă, gonind caii de lăsau pe drum clăbuci de spumă. Roţile zburau de nu li se mai zăreau spiţele, iar el se mai linişti abia la marginea satului Nijne-Iablonovski. În preajma acestuia, scoase de sub pernă arma capturată, cercetă cu privirea cureaua pe care era scris ceva cu un creion chimic şi răsuflă uşurat:

— Ei, m-aţi prins, mama voastră de afurisiţi?... Sunteţi nişte blegi!

Fireşte, ucraineanului nu-i aduse niciun fel de oi. Toamna, când mai trecu pe la el şi când fu întâmpinat cu o privire întrebătoare zise:

— A cam dat gălbeaza prin oile noastre. Stăm prost cu oile... Dar uite aici, ţi-am adus nişte pere din livada mea, că nu m-ar fi lăsat inima să vin cu mâna goală, de drag ce-mi eşti!

Scoase din brişcă vreo două baniţe de pere, care nu prea rămăseseră întregi din pricina hurducăturilor, şi adăugă, întorcându-şi privirile hoţeşti:

— Mai rar aşa pere dulci, bune, coapte!...

În timp ce Miron Grigorievici zbura în goană de la Millerovo, cuscrul său şedea singur cuc în gară. Un tânăr ofiţer german îi întocmi o autorizaţie şi, după ce îi puse câteva întrebări prin interpret, aprinse o ţigară ieftină de foi şi spuse cu un aer protector:

— Du-te, dar ia aminte, aveţi nevoie de o autoritate cu scaun la cap. Alegeţi-vă un preşedinte, un ţar, pe cine vreţi, dar numai cu condiţia ca omul acela să nu fie lipsit de pricepere politică şi să fie în stare să ducă o politică leală faţă de noi!

Pantelei Prokofievici se zgâi la neamţ cu ochi nu tocmai prieteneşti. Avea prea puţin chef de vorbă şi, după ce se văzu în stăpânirea

autorizaţiei, se duse să-şi cumpere biletul.

Ajuns la Novocerkassk, fu izbit de puzderia tinerilor ofiţeraşi; umblau în grupuri pe străzi, se ospătau la restaurante, se plimbau cu fetele, forfoteau prin faţa palatului atamanului şi pe lângă palatul justiţiei, unde avea să se ţină Sfatul.

La căminul delegaţilor, Pantelei Prokofievici se întâlni cu câţiva oameni din aceeaşi staniţă şi cu un prieten din staniţa Elanskaia. Cei mai mulţi dintre delegaţi erau cazaci, grade inferioare, foarte puţini ofiţeri şi numai vreo câteva zeci de reprezentanţi ai intelectualilor din ţinut. Umblau fel de fel de zvonuri nesigure cu privire la alegerea puterii regionale. Un singur lucru era limpede: un ataman trebuie ales. Se rosteau nume populare de generali de cazaci, se discutau candidaturi.

În ziua sosirii, după ceaiul de seară, Pantelei Prokofievici se aşeză în odaia sa să mănânce ceva din merindele luate de acasă. Scoase o bucată de crap uscat şi tăie un codru de pâine. Doi cazaci din Migulinskaia se aşezară alături, şi mai veniră alţi câţiva oameni. Discuţia stărui mai întâi asupra situaţiei de pe front, apoi trecu la alegerea stăpânirii.

— Degeaba! Greu să mai găsim altul tot aşa de vrednic ca răposatul Kaledin, Dumnezeu să-l odihnească! oftă unul cu barba căruntă, cazac din Şumilinskaia.

— De, asta cam aşa e! încuviinţă cel de la Elanskaia.

Un podesaul, delegat din Beserghenevskaia, care se întâmplă să fie şi el acolo, începu pe un ton foarte pătimaş:

— Ce fel de vorbă mai e şi asta? De unde scoateţi că n-avem un om aşa cum ne trebuie?... Ce tot îndrugaţi, domnilor?... Dar generalul Krasnov?

— Care Krasnov?...

— Cum, care? Nu vă e ruşine să întrebaţi, domnilor?... Un general vestit, comandantul Corpului III de cavalerie, om deştept, decorat cu „Sfântul Gheorghe", conducător plin de talent!

Vorba înflăcărată a podesaulului, care se îneca de entuziasm, avu darul să-l îndârjească rău de tot pe un alt delegat, reprezentantul unei unităţi de pe front:

— Iar eu vă spun că nu-i de fel aşa! Cunoaştem noi ce fel de talente are dânsul! Un general ca vai de capul lui. Ce mare scofală a făcut în războiul cu nemţii? Ar fi putrezit tot comandant de brigadă, dacă n-ar fi venit revoluţia!

— Ia stai, prietene! Ca să poţi vorbi aşa înseamnă că nici nu-l cunoşti pe generalul Krasnov. Şi apoi, la drept vorbind, cum îndrăzneşti să te

exprimi astfel despre un general respectat de toată lumea? Ai uitat, se vede, că eşti cazac de rând?

Cu ifose zdrobitoare, podesaulul lăsă să-i cadă vorbele de gheaţă, iar cazacul îşi pierdu cumpătul, se fâstâci şi începu să bolborosească, potolit deodată:

— Spun aşa, blagorodnicia voastră, pentru că am făcut şi eu serviciul sub comanda domniei-sale... Ne-a băgat tot regimentul în sârmele ghimpate pe frontul ostriac... De aceea socotim noi că nu e mare lucru de capul lui încolo, cine-l ştie. Poate să fie cu totul altfel...

— Da' pentru ce i-au dat „Sfântul Gheorghe"? Prostule! Pantelei Prokofievici se înecă cu un os de crap, tuşi cumplit şi se năpusti cu ocări asupra cazacului venit de pe front: Aţi ajuns în mintea nerozilor înfumuraţi! Mereu cârtiţi împotriva tuturor, nimeni nu vă mai place! Auziţi, colea, năravuri la dânşii! De-aţi trăncăni mai puţin, n-ar mai fi atâta prăpăd! V-aţi făcut deştepţi de numai încape lumea de voi, nătărăilor!

Toţi cei din jurul Novocerkasskului, de pe Donul de jos, erau pentru Krasnov. Generalul se dovedea pe placul bătrânilor, ca unul ce era decorat cu „Sfântul Gheorghe"; mulţi dintre dânşii fuseseră împreună cu el, în războiul cu Japonia. Ofiţerii se arătau nu mai puţin încântaţi de trecutul lui Krasnov: ofiţer din gardă, om de lume, general cu strălucită cultură şi care fusese la curte şi în suita maiestăţii sale imperiale. Intelectualii liberali se declarau satisfăcuţi şi dânşii, fiindcă acest Krasnov era nu numai un militar, om al frontului şi al cazărmii, ci şi un scriitor ale cărui nuvele din viaţa ofiţerilor fuseseră mult gustate pe vremuri, publicate în suplimentul literar al *Nivei*[68]; fiind scriitor, era, orice s-ar zice, şi om de cultură.

Printre oaspeţii căminului se ţesea o aprigă propagandă pentru Krasnov, făcând să pălească numele celorlalţi generali. Ofiţerii partizani ai lui Krasnov spuneau în şoaptă că Afrikan Bogaevski se înţelesese mai demult cu Denikin şi că, dacă îl vor alege ataman pe Bogaevski, autonomia şi toate privilegiile căzăceşti se vor duce dracului, îndată după răsturnarea bolşevicilor şi ocuparea Moscovei.

Krasnov avea totuşi şi el oarecare adversari. Astfel, un învăţător delegat încerca fără succes să ponegrească numele generalului. Umblând prin odăile delegaţilor, le ţiuia în urechile păroase cu vocea lui subţire, ca de ţânţar, şi plină de venin:

---

[68] Niva (Ogorul) – revistă săptămânală ilustrată, care apărea la Petersburg între 1870-1918.

— Ce, Krasnov? Ca general, un netot! Iar ca scriitor, nu face doi bani! Un lingău de la curte, o lichea! Un om care vrea, ca să zicem aşa, să câştige un capital naţionalist şi să-şi păstreze fecioria democrată. O să vedeţi voi cum are să vândă Ţinutul Donului celui dintâi cumpărător, fără nicio tocmeală! O târâtură de om. Iar ca politician, egal cu zero. Trebuie să-l alegem pe Agheev! E cu totul altceva.

Dar vorbele învăţătorului nu avură niciun răsunet. Şi la 1 mai, a treia zi după deschiderea Sfatului, se ridicară glasuri din toate ungherele:

— Să-l chemăm pe generalul Krasnov!

— Să poftească!

— Rugăm respectuos...

— Poftim...

— Mândria noastră!...

— Să vie şi să ne arate cum este viaţa cea adevărată!

Iar prin toată mulţimea din sala vastă trecu un val de frământare.

Ofiţerii aplaudară gălăgios şi, luându-se după dânşii, cazacii începură să facă la fel, fără prea multă pricepere şi îndemânare. Palmele lor negre, tăbăcite de muncă, scoteau sunete seci, tăioase, s-ar fi zis chiar că scârţâiau urât, faţă de muzica într-altfel mai delicată a aplauzelor cadenţate de pernuţele palmelor îngrijite ale domnişoarelor şi cucoanelor, ale ofiţerilor şi liceenilor ce se înghesuiau în galerie şi prin coridoare.

Iar când generalul, om chipeş, înalt şi zvelt, cu toată vârsta-i înaintată, îmbrăcat în uniforma înţesată de cruci şi de medalii, cu epoleţi şi cu toate însemnele gradului său, se ivi voiniceşte în pas de paradă pe scenă, o furtună de aplauze şi de strigăte făcu să se cutremure sala. Aplauzele se transformară în ovaţii. O însufleţire fără margini se stârni în rândurile delegaţilor. În acest general, înfipt în faţa lor, cu chipul învăpăiat de emoţie, într-o atitudine ţanţoşă, mulţi văzură înviind o apusă imagine a puterii imperiului de odinioară.

Ochii lui Pantelei Prokofievici se umplură de lacrimi; îşi suflă îndelung nasul într-o basma roşie, scoasă din şapcă, şi-şi zise în sine, privind cu înduioşare la Krasnov, care stătea lângă rampă: „Aşa general înţeleg şi eu! Dintr-o dată se vede ce soi de om e! Arată ca împăratul, dacă nu şi mai chipeş! Seamănă leit cu răposatul Alexandru!”

Sfatul, care fu numit „Sfatul salvării Donului”, nu se spetea nicidecum în şedinţe de lucru. La propunerea preşedintelui, esaulul Ianov, fu adoptată hotărârea de a se purta epoleţii şi toate semnele distinctive

ostăşeşti. Krasnov ţinu o strălucită cuvântare, ticluită cu mult meşteşug. Vorbi în chip zguduitor despre „Rusia batjocorită de bolşevici", despre „puterea ei din trecut", despre soarta Donului. După ce trecu în revistă stările de azi, pomeni în treacăt despre ocupaţia germană şi stârni un val de strigăte de aprobare când, la sfârşitul discursului, vorbi cu emfază despre viitoarea existenţă independentă a Ţinutului Donului, în urma înfrângerii bolşevicilor.

— Sfatul suveran al Oastei va domni peste Ţinutul Donului! Eliberată prin revoluţie, căzăcimea va restabili în întregime preafrumoasa rânduială a vieţii căzăceşti, aşa cum a fost din moşi-strămoşi, iar noi vom spune cu voce plină, întărită, aşa cum obişnuiau să spună strămoşii noştri: „Să trăieşti, ţar alb, în palatele Moscovei, iar noi, cazacii, să rămânem stăpâni la Donul liniştit!"

În şedinţa din seara zilei de 3 mai, generalul-maior Krasnov fu ales astfel ataman al Oastei, cu o sută şapte voturi, contra treizeci şi zece abţineri. Nu primi însemnele puterii din mâinile esaulului şi-şi puse mai întâi condiţiile: să se aprobe legile fundamentale propuse de el Sfatului şi să fie învestit cu puteri nelimitate în demnitatea sa de ataman.

— Ţara noastră stă în pragul pieirii! Nu voi primi bastonul decât dacă atamanului i se va acorda o încredere deplină. Evenimentele cer să se lucreze cu siguranţă de sine şi cu conştiinţa datoriei împlinite. Aceasta e cu putinţă numai atunci când ştii că Sfatul – purtătorul suprem al voinţei Donului – are încredere în tine şi când, împotriva destrăbălării şi anarhiei bolşevice, se vor stabili neclintite norme de drept!

Legile propuse de Krasnov erau de fapt legile vechii împărăţii, modificate în pripă şi uşor primenite. Cum putea Sfatul să nu le primească? Le şi adoptă cu bucurie. Totul în ele, până şi drapelul înnădit de mântuială, cu trei dungi: albastru, roşu şi galben (care simbolizau locuitorii ţinutului – cazaci, necazaci şi calmuci) amintea trecutul, şi numai stema statului fu schimbată în mod radical, ca o concesie acordată spiritului naţional: în locul vulturului prădalnic cu două capete, cu aripile întinse şi cu ghearele ascuţite, stema înfăţişa un cazac gol puşcă, cu căciulă, cu armă şi cartuşieră, călărind pe un butoi de vin.

Un delegat, mai simplu la minte, puse o întrebare slugarnică:

— Poate că excelenţa-sa ar fi dispusă să aducă vreo schimbare sau vreo prefacere în cuprinsul legilor fundamentale?

Schiţând un zâmbet graţios, Krasnov îşi îngădui o glumă. Cuprinse roată cu privirea pe membrii Sfatului, pregătindu-se parcă să le

făgăduiască ceva neobişnuit, şi răspunse cu voce de om răsfăţat de succese:

— Da! Anume: articolele 48, 49 şi 50 – despre drapel, stemă şi imn. Îmi puteţi propune orice drapel, afară de cel roşu! Orice stemă, afară de steaua în cinci colţuri şi de orice alt semn masonic! Şi orice imn, afară de „Internaţionala".

În mijlocul râsetelor, Sfatul adoptă legile, iar gluma atamanului căpătă o largă răspândire, circulând din om în om.

La 5 mai, Sfatul fu dizolvat. Se mai rostiră cele din urmă cuvântări. Polcovnicul Denisov, comandantul Grupului de sud şi mâna dreaptă a lui Krasnov, făgădui tuturora că în cel mai scurt timp monstrul bolşevic va fi stârpit fără urmă. Cu sufletele liniştite, membrii Sfatului plecară pe la casele lor, bucuroşi de alegerea atamanului şi de veştile aflate din comunicatele de pe front.

Pantelei Prokofievici părăsi capitala ţinutului, adânc mişcat şi clocotind de a furtunoasă bucurie. Era pe deplin încredinţat că bastonul de ataman nimerise în mâini vrednice, că în curând bolşevicii vor fi zdrobiţi şi că atunci feciorii i se vor înapoia acasă. Bătrânul şedea la fereastra vagonului, cu cotul rezemat de măsuţă; sunetele de despărţire ale imnului Donului stăruiau încă în urechile lui; vorbele de înviorare îi pătrunseră străfundul cugetului şi i se părea că într-adevăr:

„*Răscolit, se tot frământă*
Donul credincios şi blând..."

Dar după ce trenul se depărtă câteva verste de Novocerkassk, Pantelei Prokofievici zări de la fereastră patrulele înaintate ale cavaleriei bavareze. Un grup de nemţi călări veneau în întâmpinarea trenului, mergând pe marginea liniei. Călăreţii se legănau liniştiţi în şa; caii lor bine hrăniţi, cu crupa lată, dădeau din cozile tunse, sclipind în soare. Aplecându-se înainte, încruntându-şi sprâncenele într-o încordare de suferinţă, Pantelei Prokofievici privi cum copitele cailor germani calcă victorios pământul căzăcesc. Rămase mult timp aşa, apoi, zgribulindu-se şi răsuflând greu, îşi întoarse spatele lat spre fereastră.

2

Trenurile cu vagoane roşii străbăteau Ucraina, cărând în Germania făină de grâu, unt, ouă şi vitele strânse din Ţinutul Donului. Pe platformă stăteau nemţi cu bonete, cu vestoane albastre-cenuşii şi cu baionetele la armă.

Cizmele germane de piele galbenă şi cu tocurile bătute în plăci de fier călcau drumurile Donului; cavalerii bavarezi îşi adăpau caii în Don... Iar la hotarul Ucrainei, tinerii cazaci abia instruiţi la Persianovka, şi chemaţi sub drapel, se băteau cu petliuriştii[69]. Aproape jumătate din oamenii Regimentului 12 de cazaci, nou refăcut, pieriră la Starobelsk, cucerind pentru Ţinutul Donului o bucată din teritoriul ucrainean.

La nord, staniţa Ust-Medvediţkaia trecea din mână în mână: o ocupa un detaşament de cazaci din Armata Roşie, care se adunaseră din satele Glazunovskaia, Novo-Alexandrovskaia, Kumîljenskaia, Skurişenskaia şi altele, iar nu după mult timp, era ocupată de vreun detaşament de partizani albi ai generalului Alexeev, şi pe uliţele staniţei se puteau vedea mantalele liceenilor şi seminariştilor, care alcătuiau efectivele detaşamentului.

Cazacii de pe Donul de sus se mutau în valuri spre nord, din staniţă în staniţă. Roşii se retrăgeau la hotarul guberniei Saratov. Aproape tot districtul Hopior fu părăsit de roşii. La sfârşitul verii, armata Donului, alcătuită din cazaci de toate vârstele, buni de serviciu, puse piciorul pe hotarele ţinutului. Reorganizată în drum, completată cu ofiţeri sosiţi din Novocerkassk, oastea începea să capete înfăţişarea unei armate adevărate: micile detaşamente trimise de staniţe se contopeau; se refăceau regimentele regulate cu oameni rămaşi după războiul cu nemţii; regimentele se adunau în divizii; locul ofiţerilor inferiori în statele-majore era ocupat de polcovnici în vârstă; cadrele de comandanţi erau supuse pe îndelete unei desăvârşite revizuiri.

La sfârşitul verii, din ordinul generalului-maior Alferov, unităţile alcătuite din sotniile de cazaci din Migulinskaia, Meşkovskaia, Kazanskaia şi Şumilinskaia trecură hotarul ţinutului şi, după ce ocupară Doneţkoe,

---

[69] Este vorba de trupele naţionalistului S. Petliura, agent al Antantei, alcătuite, mai ales, din burghezia rurală şi orăşenească, interesată să sprijine mişcarea pentru despărţirea Ucrainei de Rusia Sovietică. După un şir de aventuri şi de lupte fără glorie, această „armată" a fost lichidată de Armata Roşie, în noiembrie 1920.

prima localitate de pe teritoriul guberniei Voronej, începură asediul oraşului Bogucear, reşedinţă de judeţ.

*

De patru zile sotnia de cazaci din Tatarski, sub comanda lui Petro Melehov, înainta prin sate şi prin staniţe spre nordul districtului Ust-Medvediţki. Undeva, în dreapta sotniei, roşii se retrăgeau în grabă spre linia ferată, fără să primească lupta. În tot timpul înaintării, cazacii n-au dat ochi cu inamicul. Etapele erau scurte. Petro, ca şi toţi cazacii, fără nicio înţelegere între dânşii prin viu grai, îşi făcuse socoteala că nu-i nicio nevoie să grăbească a merge la moarte, şi nu prea dădea zor să străbată mai mult de treizeci de verste într-o etapă.

În a cincea zi, intrară în staniţa Kumîljenskaia. Trecură Hopiorul în dreptul satului Dundukovo. Ca o perdea de tifon, nesfârşite roiuri de musculiţe umpleau văzduhul deasupra pajiştii. Ţiuitul lor subţirel tremura şi creştea necurmat. Neistovita lor puzderie se întreţesea în zbor mărunt, împânzind aerul, vârându-se în ochii şi în urechile călăreţilor, în ochii şi urechile cailor. Animalele se căzneau, frământându-se şi strănutând, iar călăreţii se apărau cu mâinile şi cu norii groşi ai fumului de mahorcă.

— Ce porcărie, fir-ar ea a naibii! răcni Hristonea, ştergându-şi cu mâneca ochiul înlăcrimat.

— Ţi-a intrat în ochi? zâmbi Grigori.

— Mă ustură. A dracului lighioană, cum mai frige! Piper, nu alta!

Ridicându-şi pleoapa roşie, Hristonea îşi trecu degetul aspru pe ochi şi, cu buza lăsată, îşi frecă îndelung ochiul cu dosul palmei.

Grigori mergea alături. Erau nedespărţiţi, din ziua plecării. Se ţinea de dânşii şi Anikuşka; acesta se îngrăşase în ultima vreme, semănând şi mai mult a muiere.

Detaşamentul nu alcătuia chiar o sotnie întreagă. Ajutorul lui Petro era vagmistrul Latîşev, însurat cu o fată din Tatarski. Grigori comanda un pluton. Aproape toţi cazacii săi erau din partea de jos a satului: Hristonea, Anikuşka, Fedot Bodovskov, Martin Şamil, Ivan Tomilin, lunganul Borşciov şi Zahar Kovaliov, greoi ca un urs, Prohor Zîkov, Merkulov – neam de ţigan, Epifan Maksaev, Egor Sinilin şi încă vreo cincisprezece flăcăi, cam de aceeaşi vârstă.

Nikolai Koşevoi comanda plutonul doi, Iakov Koloveidin – plutonul

trei; iar plutonul patru se afla sub comanda lui Mitka Korşunov, avansat urgent uriadnic-major de către generalul Alferov, după executarea lui Podtiolkov.

Sotnia înainta în trap uşor. Drumul se întindea ocolind ochiurile de baltă, cobora în văgăuni năpădite de păpuriş şi de mlăji şi şerpuia prin mijlocul pajiştii.

În rândurile din spate, hohotea cu voce de bas Iakov Podkova, urmat de râsul mai subţirel al lui Andrei Kaşulin, care căpătase şi el galoane de uriadnic, câştigate cu preţul vieţii tovarăşilor lui Podtiolkov.

Petro Melehov mergea cot la cot cu Latîşev. Vorbeau molcom între ei. Latîşev se juca cu dragonul nou de la garda sabiei. Cu mâna stângă, Petro îşi mângâia calul, scărpinându-l între urechi.. Un zâmbet lumina obrajii plini ai lui Latîşev; dinţii înnegriţi de fum şi tociţi se iveau de sub mustaţa rară.

În urma tuturora, călare pe o mârţoagă bălţată şi şchioapă, tropăia Antip Adveevici, fiul lui moş Minciună, poreclit de cazaci „Brehovici"[70].

Unii cazaci schimbau rar câte o vorbă între dânşii; alţii, stricând alinierea, mergeau câte cinci în rând; iar mai toţi cercetau iscoditor locurile necunoscute, pajiştea tărcată ici colo de pecinginile bălţilor, şirurile verzi de plopi şi de sălcii. Echipamentul cazacilor dovedea pregătire de drum lung: sacii de merinde şi coburii gemeau doldora, iar la spatele fiecăruia mantaua era făcută colac şi legată cu îngrijire. Harnaşamentul vădea acelaşi lucru: fiecare cureluşă era cusută, totul era dres, ticluit, cârpit. Dacă în urmă cu o lună mai stăruise credinţa că nu va fi război, acum toţi mergeau în cuget cu convingerea tristă că măcelul nu mai poate fi înlăturat. „Azi eşti cu pielea întreagă, iar mâine poate ţi-or găuri-o ciorile, undeva, pe cine ştie ce coclauri!", era gândul fiecăruia.

Trecură de satul Krepţî. Casele rare, acoperite cu stuf, rămaseră în dreapta. Anikuşka scoase din buzunarul nădragilor o lipie, rupse cu gura jumătate, arătându-şi dinţii mărunţi, şi începu să mestece repede, mişcându-şi fălcile ca un iepure.

— Ce, ţi-era foame? se uită chiorâş Hristonea.

— Cum de nu?... Mi-a pregătit nevestica...

— La plăcinte eşti mereu înainte! Ai, mai bine zis, un burduhan de porc! mormăi Hristonea, întorcându-se spre Grigori şi continuând cu o voce oarecum supărată şi plângătoare: Crapă afurisitul, de nu-şi mai

---

[70] De la *breoh* – minciună (rus.).

găseşte pereche! Te şi minunezi, unde bagă în el atâta haleală?! De câteva zile mă tot uit la dânsul şi m-am luat de gânduri: mic, mic, dar înfulecă, al naibii, cât şapte!

— Şi ce-ţi pasă? Mănânc mâncarea mea şi-mi văd de treabă! Poţi mânca azi un berbec întreg, că a doua zi tot ţi-e foame. Gura îmbucă tot ce-apucă, numai cu folos să fie!

Anikuşka râse şi făcu cu ochiul lui Grigori, arătând spre Hristonea, care scuipă de scârbă.

— Petro Panteleici, unde facem popasul de noapte? Uite, caii cad în bot de osteneală! strigă Tomilin.

De aceeaşi părere era şi Merkulov.

— Ne-apucă noaptea. E vremea să ne oprim. Apune soarele...

Petro făcu vânt cu biciuşca.

— Ba vom face popasul de noapte la Kliuci. Dacă n-om ajunge cumva şi până la Kumîlga.

Merkulov zâmbi în bărbuţa neagră şi creaţă, şoptindu-i lui Tomilin:

— Se pune bine cu Alferov, licheaua! L-a apucat zorul şi graba.

Cineva care îl tunsese şi-l ferchezuise pe Merkulov, îi scurtase în bătaie de joc barba măreaţă, lăsându-i numai un şfichi strâmb. Iar astfel pocit, Merkulov arăta de-a mai mare râsul, dând prilej la nenumărate glume. Tomilin nu se putu stăpâni şi-l întrebă:

— Dar tu, nu te pui bine cu el?

— Eu, cu ce şi cu cine?

— Ţi-ai tuns barba la fel cu generalul. Crezi poate că, dacă ţi-ai tuns-o, are să-ţi dea îndată şi ţie o divizie întreagă? Nu, frate, spală-te pe bot!

— Măi, hahaleră! Eu îţi vorbesc serios şi ţie-ţi arde de giumbuşlucuri.

Tot râzând şi pălăvrăgind, intrară în satul Kliuci. Trimis înainte în căutare de cantonament, Andrei Kaşulin întâmpină sotnia în dreptul unei ogrăzi de la margine.

— Plutonul nostru, după mine! Plutonul întâi, uite colea, trei case; doi – pe stânga; trei – în curtea aceea, unde se vede fântâna, şi altele patru la rând.

— Ce s-aude? Ai întrebat? N-ai aflat nimic? se interesă Petro, venind în dreptul său.

— Nici urmă de bolşevici, în schimb, băiete, miere berechet! La o singură bătrână sunt vreo trei sute de stupi. La noapte, facem de petrecanie măcar unuia!

— Ba nu, lasă prostiile! Să nu-ţi fac eu de petrecanie, se încruntă Petro,

atingându-şi calul cu biciuşca.

Se împrăştiară pe la case şi îngrijiră de cai. În vremea asta se întunecă. Gazdele pregătiră de cină. Prin curţi, pe buturugi de arin tăiate din celălalt an, cazacii din sotnie se aşezară la cislă cu cazacii din sat. După ce stătură o vreme de vorbă despre ale lor, se duseseră cu toţii la culcare.

Dimineaţa, porniră mai departe; Când să intre în Kumîljenskaia un curier ajunse sotnia din urmă. Petro desfăcu plicul şi citi îndelung hârtia, ţinând-o ca o greutate în mâna întinsă şi încordată, legănându-se în şa. Grigori veni lângă el.

— Un ordin?

— Da!

— Ce scrie?

— Frumos... Ordin să predau sotnia. Tot contingentul meu e chemat la Kazanka; se formează Regimentul 28... Artileriştii şi mitralierii la fel.

— Şi restul?...

— Uite ce scrie aicea: „La Arjenovskaia veţi trece la dispoziţia comandantului Regimentului 22. Plecarea neîntârziată." Auzi vorbă? „Neîntârziată"!

Se apropie şi Latîşev. Luă hârtia din mâna lui Petro şi 0 citi, mişcându-şi buzele groase şi tari, strâmbând dintr-o sprânceană.

— Înainte – marş! strigă Petro.

Sotnia se smuci din loc şi porni la pas. Cazacii se întorceau în şa, privind spre Petro şi aşteptând lămuriri de la el. Dânsul le vesti ordinul când ajunseră, la Kumîljenskaia. Cazacii din contingentele vechi începură să se frământe, pregătindu-se de plecare înapoi. Hotărâră să facă popas în staniţă şi să plece a doua zi dis-de-dimineaţă, fiecare în drumul său. Petro, care căutase în tot timpul zilei un prilej pentru a sta de vorbă cu frate-său, veni la el în cantonament.

— Hai pe medean.

Fără nicio vorbă, Grigori trecu poarta. Mitka Korşunov îi ajunse din urmă, dar Petro îl rugă cu glas gheţos:

— Lasă-ne, Mitri! Vreau să vorbesc ceva cu frate-meu.

— Mă rog, mă rog, fără supărare, zâmbi Mitka, vrând să arate că înţelege prea bine şi rămânând în urmă.

Grigori, care urmărea pe ascuns chipul lui Petro, înţelese şi el că frate-său avea de gând să vorbească ceva de o însemnătate deosebită. Şi, în nădejdea că ar putea să înlăture aceasta, începu să vorbească repede, cu o prefăcută însufleţire:

— Ciudat lucru, orice-ai spune! Uite, suntem numai la o sută de verste de casă, şi lumea arată altfel. Şi graiul lor, şi casele lor sunt altfel, ca la poliponi.[71] Priveşte colea! Poarta are la ei un fel de acoperiş de scânduri. La noi n-ai să găseşti aşa ceva. Şi uite, iarăşi, arătă cu mâna o casă de om înstărit din apropiere: Vezi? Până şi prispa este căptuşită cu scânduri, ca să nu putrezească temelia. Aşa-i?

— Lasă! Petro strâmbă din sprâncene. Nu despre asta este vorba... Hai să ne dăm la o parte, lângă gard, că nu ne slăbeşte lumea din ochi.

Femeile şi cazacii care veneau de pe medean se uitau curioşi la cei doi fraţi. Un bătrân se opri în dreptul lor. Avea cămaşa albastră, fără cingătoare, şi şapca de cazac cu paspoalul de un roz spălăcit de soare şi de ani.

— Poposiţi aici?

— Cam aşa ni-i în gând!

— Ovăz pentru cai aveţi?

— Avem puţintel, răspunse Petro.

— Dacă nu, veniţi la mine. O să vă dau vreo două baniţe.

— Hristos să te răsplătească, moşule!

— Slavă Lui! Vino! Uite, colea, casa mea, aia cu acoperişul de tablă verde.

— Despre ce ai de gând să vorbeşti? întrebă deodată nerăbdător Grigori, încruntându-se.

— Despre toate! zâmbi Petro cu un aer oarecum vinovat şi silit, prinzându-şi mustaţa gălbuie în colţul gurii. Trăim vremuri aşa de grele, Grişatka, încât poate că n-o să ne mai vedem vreodată...

Vrăjmăşia ascunsă şi inconştientă faţă de frate-său, care încolţise în sufletul lui Grigori, se risipi îndată, copleşită de zâmbetul trist al lui Petro şi de acest nume vechi „Grişatka", rămas din copilărie. Petro îşi privea blând fratele, cu acelaşi zâmbet larg, dar care nu prevestea nicio bucurie. Cu o schimă a buzelor făcu surâsul să zboare de pe chipul său, care se posomorî aspru, apoi zise:

— Uită-te la oameni! Uită-te la dânşii, cum i-au despărţit ticăloşii! Ca şi cum ar fi trecut cu plugul şi i-au răsturnat, care în dreapta, care în stânga. Viaţă de iad, cumplite vremuri! Unul nu se mai înţelege cu altul... Iată şi tu! schimbă el pe neaşteptate firul vorbii. Îmi eşti frate, dar nu te mai pricep, zău! Simt că te tot îndepărtezi de mine... E adevărat? Şi-şi

---

[71] Poreclă a unei secte care nu recunoştea autoritatea forului suprem ortodox.

răspunse singur: Adevărat! Te frământi... Mi-e teamă să nu te bagi la roşii... Tu, Grişatka, tu nu ţi-ai găsit calea nici până acum.

— Da' tu ţi-ai găsit-o? întrebă Grigori, privind cum soarele apune dincolo de panglica nevăzută a Hopiorului după dâmbul de cretă, cum arde văpaia apusului şi cum vin de acolo norii sfâşiaţi, de tăciune şi de scrum.

— Mi-am găsit-o! Am intrat în făgaşul meu. Pe mine n-ai să mă scoţi de-acolo. Eu, Grişka, n-am să şovăi ca tine.

— Zău? făcu Grigori cu un zâmbet răutăcios şi silit.

— Nu! Petro îşi trase supărat mustaţa şi clipi des din ochi, ca orbit. Pe mine n-ai să mă duci la roşii nici cu arcanul. Căzăcimea este împotriva lor, şi eu la fel. Şi n-am să discut, nu vreau! Ce să-ţi mai spun?... N-am ce să caut la dânşii, avem alte căi!

— Să lăsăm atunci vorbele astea de prisos, îl rugă cu glas obosit Grigori.

Porni înainte spre cantonamentul său, păşind cu grijă şi mişcând din umărul uşor aplecat înainte.

La poartă, Petro îl ajunse şi-l întrebă:

— Spune-mi, ca să ştiu... Spune-mi, Grişka, n-ai să treci la dânşii?

— Nu prea cred... Nu ştiu!

Răspunsul lui Grigori era lipsit de viaţă şi silnic. Petro oftă, dar nu-i mai puse nicio întrebare. Se depărtă tulburat şi tras la faţă. Amândoi, şi el, şi Grigori, vedeau cum nu se poate mai limpede că o buruiană deasă şi încâlcită, de nerăzbit, cotropise toate cărările care îi uniseră pe vremuri, închizând căile spre inimile lor. Tot astfel o potecuţă netedă, croită de copitele caprelor, alunecă şerpuind pe malul unei râpi şi, la o cotitură, se mistuie, ca şi cum ar fi tăiat-o cineva, şi nu mai este nicio trecere, ci doar buruienile se ridică în faţa omului, ca un zid aspru şi duşmănos.

... A doua zi, Petro porni înapoi la Vioşenskaia, cu jumătatea sa de sotnie. Cei rămaşi, tinerii, plecară sub comanda lui Grigori spre Arjenovskaia.

Dis-de dimineaţă, soarele dogorea nemilos. Stepa fierbea într-un văl de ceaţă ruginie. Ramurile liliachii ale dealurilor de lângă Hopior se întindeau în urmă în sclipiri albastre, nisipurile îşi aşterneau covorul de şofran. Caii asudaţi se legănau sub călăreţi. Chipurile cazacilor se făcură pământii, scăldate în năduşeală. Pernele de la şei, scările, toată fierăria brâielor se încinseră de neînchipuit, încât nu le mai puteai atinge cu mâna. Nici pădurea nu mai dăruia vreun pic de răcoare, învăpăiată de dogoare,

mirosind a iarbă sfarogită şi cerşind un strop de ploaie.

Un dor cumplit puse stăpânise pe Grigori. Toată ziua se legăna în şa cu gânduri nehotărâte la viitor, răvăşind în minte vorbele lui Petro, ca pe nişte mărgele de sticlă, şi canonindu-se amarnic să le adune. Un iz de pelin tăios şi înţepător îi ardea buzele; drumul tremura pe aripile dogoarei. Stepa ruginie se desfăşura întinsă în bătaia soarelui; vânturile uscate hoinăreau de-a lungul ei, aplecau iarba ţepoasă şi ridicau în vârtej valuri de nisip şi de pulbere.

Spre seară, un văl străveziu acoperi soarele. Cerul se spălăci şi se făcu cenuşiu. Nori grei se iviră la apus, încremenind o vreme, atingând cu marginile lor pântecoase firul subţire şi străveziu al zării. Apoi, mânaţi de vânt, plutiră ameninţător, târându-şi aţâţător cozile despletite aproape de pământ, purtând pe crestele rotunde o spumă de zahăr alb.

Detaşamentul trecu din nou pârâul Kumîlga şi pătrunse sub bolta unei păduri de plopi. Frunzele îşi arătau dosul lăptos, argintiu, şi şopteau ceva într-un vuiet de bas, jucându-se cu vântul. O ploaie piezişă cu piatră, încinsă de brâul vărgat al curcubeului, se revărsă din poala albă a norului uriaş şi biciui pământul, undeva departe, dincolo de Hopior.

Înnoptară într-un sat mic şi cam pustiu. După ce-şi îngriji calul, Grigori se duse la prisacă. Gazda, un cazac bătrân cu părul creţ, îi spuse plin de obidă lui Grigori, scoţându-şi din barbă albinele ce i se încurcaseră în păr:

— Iată stupul ăsta, l-am cumpărat mai deunăzi. L-am adus aici şi tot puietul s-a prăpădit, Dumnezeu să-l ştie de ce. Uite cum îl cară albinele!

Se opri în dreptul unui stup cioplit dintr-o buturugă şi arătă spre urdiniş: albinele aruncau necontenit afară trupuşoarele puietului mort şi zburau la o parte cu ele, bâzâind surd.

Gospodarul îşi mijea ochii căprii, plescăia necăjit din buze. Umbla cu mers săltăreţ, agitându-şi smucit şi fără rost mâinile. Prea vioi, cu trupul său grosolan, dar cu mişcările repezi şi smucite, părea de prisos şi parcă tulbura viaţa prisăcii, în care uriaşul colectiv de albine îşi făcea, încet şi chibzuit, munca înţeleaptă şi cumpănită. Grigori se uita la el cu o uşoară pornire de duşmănie. Pornirea aceasta i-o stârnea, fără să vrea, cazacul în vârstă, spătos şi repezit, turuind mereu cu vocea prea grăbită şi scârţâitoare, de moară hodorogită:

— Anul ăsta avem un cules bun. Cimbrişorul a înflorit ca niciodată. De la el vine mierea... Stupii cu rame sunt mult mai spornici. Uite, am şi eu din ăştia...

Grigori bău ceai cu miere deasă cum e cleiul, cu miros dulce de

cimbrişor, de şopârliţă, de flori de câmp. La masă, gospodărea fiica gazdei, o femeie înaltă şi frumoasă. Bărbatul ei plecase cu roşii, şi de aceea stăpânul casei era umil şi slugarnic. Nici nu observa cum fii-sa îi arunca lui Grigori priviri fugare pe sub gene, strângându-şi buzele subţiri şi palide. Când întindea mâna după ceainic, Grigori îi zărea părul negru ca smoala şi creţ de la subsuoară. În câteva rânduri, întâlni privirea ei iscoditoare şi curioasă, iar o dată, încruşindu-şi ochii, i se păru chiar că tânăra cazacă se îmbujoră la faţă, ascunzând în colţurile gurii un zâmbet ispititor.

— Am să-ţi fac patul în odaie, îi spuse după ceai. Trecând cu o pernă şi cu o blană în braţe arzându-l cu o privire flămândă, plină de foc şi de făgăduieli, Bătând perna, mai adăugă în treacăt, repede şi cu o voce surdă: Eu am să mă culc lângă hambar... Prea e cald în casă, şi mai sunt şi nişte purici...

Îndată ce auzi sforăitul bătrânei gazde, Grigori îşi scoase cizmele şi se duse la ea, lângă hambar. Femeia îi făcu loc într-un car scos de pe roţi. Trase cojocul de oaie pe dânsa, îl atinse pe Grigori cu picioarele, apoi rămase nemişcată. Buzele ei erau uscate, aspre, miroseau a ceapă şi totuşi a frăgezime feciorelnică. Cu capul pe braţul ei subţire şi ars de soare, Grigori rămase până-n zori. Toată noaptea ea îl strânse puternic în braţe, îl mângâie cu nesaţ, râdea, glumea, îi muşcă buzele până la sânge şi-i lăsă urme viorii de sărutări încleştate pe gât, pe piept şi pe umeri – urmele mici ale dinţişorilor mărunţi de fiară. După ce cocoşii cântară a treia oară, Grigori vru să se mute înapoi în odaie, dar femeia îl opri.

— Lasă-mă, iubito, lasă, dragostea mea! o rugă Grigori, zâmbind la mustaţa neagră şi moale şi făcând o mişcare uşoară să-i scape din îmbrăţişări.

— Mai stai niţeluş... Mai stai!

— Are să ne vadă cineva! Uite, se crapă de ziuă!

— Las' să vadă!

— Da' taică-tău?

— Tata ştie.

— Cum, ştie? întrebă Grigori, ridicându-şi sprânceana în semn de mirare.

— Uite-aşa!...

— Poftim! Asta-i bună! Da' de unde să ştie?

— El, ştii... mi-a spus aseară: „Ascultă, dacă ofiţerul se leagă de tine, culcă-te cu el, îmbunează-l, că de nu, au să ne ia caii sau altceva, pentru

vina lui Gheraska...” Bărbatu-meu, Gherasim, e cu roşii...

— Aşa-a?! făcu Grigori zâmbind în batjocură, dar simţindu-se adânc jignit.

Tot femeia îi risipi însă acest simţământ neplăcut. Cu un gest drăgăstos, lipindu-se de braţul musculos al lui Grigori, ea tresări şi murmură:

— Bărbatu-meu nu-i ca tine...

— Da’ cum e? întrebă Grigori cu interes, privind cu ochii treziţi bolta cerului care începea să pălească.

— Nu-i bun de nimic... Un bleg! răspunse ea cu o avântare din inimă şi cu glasul tremurat într-un icnet de plâns. Am trăit cu el fără nicio bucurie... Când e vorba de femei, nu-i bun de nimica...

Un suflet străin, plin de nevinovăţie copilăroasă, i se deschidea lui Grigori, aşa cum se deschide o floare sorbind roua. Destăinuirea îl îmbătă, trezindu-i un simţ gingaş de milă. Pătruns de această înduioşare pentru ibovnica sa de o noapte, Grigori îi mângâie părul despletit, închizându-şi ochii obosiţi.

Lumina lunii se strecura, stingându-se lin, prin acoperişul de stuf al şopronului. O stea căzătoare se desprinse de pe cer şi lunecă repede dincolo de zări, lăsând o dâră palidă să se topească la marginea lumilor. O raţă măcăi undeva pe un iaz şi un răţoi îi răspunse iubeţ, cu alt măcăit răguşit.

Grigori plecă în odaie, purtându-şi sprinten trupul uşor şi înfiorat de o dulce oboseală. Adormi, mai simţind încă pe buzele lui mirosul sărăţel de pe buzele cazacei, mai păstrând încă în sine amintirea trupului ei setos de dezmierdări şi miresmele amestecate de miere, de cimbrişor, de sudoare şi de căldură omenească.

După două ceasuri îl treziră cazacii. Prohor Zîkov îi înşeuă calul şi-l scoase afară din ogradă. Grigori îşi luă rămas bun de la stăpânul casei, înfruntând cu tărie privirea lui încărcată de duşmănie, şi salută cu o voioasă mişcare a capului pe fiica gazdei, care intra în casă. Ea înclină fruntea, ascunzând în colţul buzelor subţiri şi palide un zâmbet cald şi jalea tăinuită a despărţirii.

Grigori o luă pe ulicioară, uitându-se îndărăt. Ulicioara trecea în potcoavă pe lângă ograda unde petrecuse noaptea, şi el zări încă o dată pe cazaca pe care o încălzise cu dragostea lui. Ea privea peste zaplaz în urmă-i, întorcându-şi capul, cu palma negricioasă şi subţire pusă streaşină la ochi.

Cuprins pe neaşteptate de o sfâşietoare părere de rău, Grigori se uita

mereu înapoi, se silea să-şi închipuie cum e faţa ei, s-o vadă toată – dar nu putea. Zărea numai capul îmbrobodit cu tulpanul alb, întorcându-se încet, urmărindu-l cu ochii. Tot aşa se întoarce floarea-soarelui, urmărind mersul încet al soarelui pe cer.

*

Mihail Koşevoi fu trimis, sub escortă, din Vioşenskaia pe front. Ajunse la staniţa Fedoseevskaia, iar acolo atamanul staniţei îl opri pentru o zi, ca să-l pornească a doua zi, tot sub escortă, înapoi la Vioşenskaia.

— De ce mă trimiteţi îndărăt? îl întrebă Mihail pe secretarul staniţei.

— Am primit o dispoziţie de la Vioşki, răspunse secretarul în silă.

Mişka află astfel că maică-sa căzuse în genunchi în faţa adunării fruntaşilor din sat şi că-i înduplecase pe bătrâni să dea o hotărâre în numele obştii, cerând ca Mihail Koşevoi să fie numit îngrijitor la cai, ca fiu unic la mamă văduvă. Miron Grigorievici se înfăţişase în persoană la atamanul staniţei să-i prezinte hotărârea. Izbuti să capete aprobarea.

La cancelaria staniţei, atamanul îl luă la rost pe Mihail, care stătea smirnă în faţa lui, apoi se mai domoli şi isprăvi cu glas burzuluit:

— Nu încredinţăm bolşevicilor apărarea Donului! Du-te la herghelie, fă-te acolo îngrijitor de cai şi, pe urmă, vom vedea... Bagă-ţi minţile în cap, neam de căţea! Mi-e milă de mă-ta, că altminteri... Marş!

Mişka o luă îndărăt, păşind pe uliţa încinsă de dogoare, dar nu mai avea escortă la spate. Mantaua pusă în bandulieră îi rodea umerii. Vlăguite de cele o sută cincizeci de verste ale drumului, picioarele abia îl mai puteau duce. Cu chiu, cu vai ajunse în satul lui, iar a doua zi plecă la herghelie, după ce maică-sa îl mângâiase şi-l căinase. Plecă, ducând cu el amintirea chipului ei îmbătrânit şi a şuviţei de păr cărunt, pe care atunci o observase pentru întâia oară.

La sud de staniţa Karghinskaia, se întindea o bucată de stepă nedesţelenită, lungă de douăzeci şi opt de verste şi lată de şase, lăsată pentru păscutul armăsarilor din staniţă. În fiecare an, de Sfântul Gheorghe, îngrijitorii de cai scoteau din grajdurile de iarnă din Vioşenskaia armăsarii odihniţi în timpul zăpezilor şi-i mânau la păscut. În mijlocul păşunii, fusese ridicat cu banii staniţei un grajd de vară, cu adăposturi uşoare pentru optsprezece armăsari, cu o casă de bârne pentru îngrijitori, pentru supraveghetor şi felcerul veterinar. Cazacii din plasa Vioşenskaia îşi aduceau iepele; felcerul şi supraveghetorul le

controlau înălţimea, care trebuia să fie de cel puţin doi arşini, şi vârsta – de cel puţin patru ani. Animalele sănătoase erau rânduite în herghelii de câte patruzeci. Fiecare armăsar îşi lua iepele şi le ducea în stepă, păzindu-le cu gelozie.

Mişka plecă cu singura iapă pe care o avea la gospodăria lui. Petrecându-l şi ştergându-şi lacrimile cu şorţul, maică-sa îi spuse:

— Poate se va îndrepta şi iepuşoara noastră... Păzeşte-o şi n-o osteni prea mult. Tare am mai avea nevoie de încă una!

Pe la amiază, Mişka zări în depărtare acoperişul de tablă al casei, tremurând în apa jucăuşă a aburului care plutea deasupra câmpiei, gardul şi streaşina de şindrilă a grajdului, înnegrită de ploi. Dădu pinteni iepei şi, ajuns sus pe creasta dealului, desluşi mai limpede clădirile şi marea albicioasă, de iarbă, în dosul lor. Undeva, departe-departe, la răsărit, se zărea o turmă cafenie de cai, gonind spre iaz, iar ceva mai la o parte, îngrijitorul, un omuleţ călare pe un căluţ mititel ca o jucărie.

Mişka intră în ogradă, descălecă, legă dârlogii de un stâlp şi păşi în casă. În sala largă, dădu peste un îngrijitor, un cazac scund şi cu faţa pistruiată.

— Pe cine cauţi? îl întrebă pe un ton nu tocmai prietenos, cercetându-l din creştet până-n tălpi.

— Aş vrea să-l văd pe supraveghetor.

— Pe Strukov? Degeaba îl cauţi, că a plecat... Se află însă aici Sazonov, ajutorul lui; a doua uşă pe stânga... Da' ce treabă ai cu el? De unde vii?

— Sunt numit îngrijitor la voi.

— Ian te uită cum ne trimit dumnealor oameni fără nicio socoteală!...

Bombănind altele pe acelaşi ison, se depărtă spre ieşire. Un arcan de frânghie, trecut peste umăr, şerpuia pe podea în urma lui. Cu spatele la Mişka, îngrijitorul deschise uşa, dădu din biciuşcă şi spuse, de astă dată fără harţagul de adineauri:

— La noi, frăţioare, grea slujbă! Câteodată nu descaleci două zile la şir.

Mişka se uită la spinarea-i încovoiată şi la picioarele-i arcuite. În pervazul uşii, fiecare linie din trupul greoi al cazacului se zugrăvea limpede şi izbitor, pe dreptunghiul de lumină. Îndeosebi, picioarele îl înveseliră straşnic pe Mişka. „Parcă ar fi stat călare patruzeci de ani pe un butoi", îşi zise în gând şi zâmbi, căutând din ochi clanţa uşii a doua, la stânga.

Sazonov îl primi pe noul îngrijitor cu un aer falnic şi nepăsător.

Nu după multă vreme, pică de pe drumuri şi supraveghetorul, Afanasi

Strukov, un cazac zdravăn, vagmistru de la Regimentul „Atamanski". Dădu ordin ca Mişka să fie pus în subzistenţă şi ieşi împreună cu el în cerdacul înfierbântat de dogoare.

— Ştii să înveţi caii necălăriţi? Ai umblat cu asemenea marfă?

— Nu, n-am avut prilej, mărturisi deschis Mişka şi observă îndată cum chipul toropit de căldură al supraveghetorului căpătă o scurtă tresărire de viaţă, într-o încruntare de nemulţumire.

Scărpinându-şi spinarea lată şi vânjoasă, supraveghetorul se uită din nou somnoros în ochii lui Mişka.

— Ştii să-i prinzi cu arcanul?

— Da, ştiu.

— Şi iubeşti caii?

— Îi iubesc.

— Sunt la fel ca oamenii, numai că nu vorbesc!... Să-i iubeşti! porunci el şi, deodată, mâniindu-se fără pricină, strigă: Ai înţeles? Să-i iubeşti, că de nu, mănânci bătaie cu harapnicul!

Pentru o clipă chipul îi devenise mai viu şi mai ager, dar această înviorare pieri imediat, lăsând loc aceleiaşi nepăsări care-i moleşea toate trăsăturile feţei.

— Eşti însurat?

— Nu, domnule vagmistru.

— Prostule! De ce nu te însori? întrebă înveselit supraveghetorul.

Tăcu o clipă, aşteptând parcă ceva, mai stătu un minut, privind întinderea uriaşă a stepei, şi intră în casă căscând. În toată luna slujbei sale de îngrijitor, Mişka nu mai auzi din gura lui niciun cuvânt.

Herghelia număra cu totul cincizeci şi cinci de armăsari. Fiecare îngrijitor avea în supravegherea-i câte două-trei herghelii mici. Mişka primi o herghelie mai mare, păzită de Bahar, un armăsar puternic şi bătrân, şi încă una mai mică, cu vreo douăzeci de iepe şi cu armăsarul Banal. Supraveghetorul îl chemă la el pe Ilia Soldatov, unul dintre cei mai vrednici şi mai cutezători îngrijitori, poruncindu-i:

— Uite, ai pe seamă un nou îngrijitor, pe Koşevoi Mihail, din satul Tatarski. Arată-i hergheliile lui Bahar şi Banal şi dă-i un arcan. Va sta în casă cu voi. Dăscăleşte-l. Plecaţi!

Soldatov nu răspunse nimic, aprinse o ţigară şi-i făcu semn lui Mişka:

— Hai să mergem!

Ieşiră în cerdac. Soldatov arătă cu ochii iepuşoara lui Mişka, istovită de bătaia soarelui:

— E a ta?

— A mea.

— A fost la armăsar?

— Nu.

— Du-o la Bahar. E de la hergheliile lui Koroliov, corcitură cu cal englezesc. Nici nu-ţi poţi închipui ce soi de cal iute! Mănâncă jăratic... Hai, încalecă!

Mergeau cot la cot. Caii se afundau în iarbă până la genunchi. Casa şi grajdul rămăseseră departe, în urmă. Măreaţă şi tăcută, stepa se întindea în faţa lor, învăluită în cea mai diafană pâclă albăstruie. Deasupra capului se istovea soarele după o şuviţă sidefie de nori. O mireasmă grea şi apăsătoare adia din iarbă. În dreapta, în spatele văgăunii cu marginile nedesluşit zărite prin pâclă, sclipea oglinda îngustă, zâmbitoare, a iazului Jirov. De jur împrejur, cât puteau cuprinde ochii, vedeau numai aceeaşi mare de verdeaţă, şerpuirile de aer încins şi sticlos, bătrâna stepă aţipită de dogoarea nămiezii ca într-o vrajă; iar departe, în zare, o movilă din vechile basme, fumurie şi părelnică.

Verdele ierburilor, mai des şi mai întunecat către rădăcini, lângă pământ, mai străveziu spre vârfurile înspicate în soare, sclipea ca într-o uriaşă şi totuşi amănunţită zugrăveală: negara cu pământufurile răsfirate şi necoapte, tufe mici şi ciufulite de pelinaş, răsărite ca nişte pete rotunde; pirul îşi întindea către soare paneraşele pline de seminţe; sporişul se lipea pe alocuri de pământ, umil şi agăţător, amestecat cu salvia; şi iar se lăţea negara, biruitoare, potopind stepa, ca apoi să lase loc nenumăratelor flori: odosului, rapiţei sălbatice, susaiului, cinghiskăi – o buruiană aspră şi singuratică ce nu lasă nicio altă iarbă să-i crească alături.

Cazacii îşi urmau drumul în tăcere. Mişka se simţea cuprins de o ostoită împăcare, aşa cum nu mai încercase de mult. Stepa îl copleşea cu tăcerea ei, cu măreţia ei cuminte. Soldatov dormea călare, cu fruntea plecată pe coama calului şi cu mâinile făcute căuş, puse pe oblâncul şeii, parcă ar fi venit la împărtăşanie.

Un spurcaci sări de sub picioarele cailor şi se îndepărtă în zbor, cu penele albe sclipind în bătaia soarelui. Un vânturel răvăşi iarba şi o culcă în valuri la pământ, adiind dinspre miazăzi, unde tulburase poate dis-de-dimineaţă apele Mării Azovului.

După o jumătate de ceas, ajunseră la herghelia care păştea lângă iazul Osinovîi. Soldatov se trezi, îşi destinse în şa trupul şi spuse cu voce leneşă:

— E herghelia lui Panteliuşka Lomakin. Pe unde naiba o fi umblând, de

nu se vede?

— Cum îi zice armăsarului? întrebă Mişka, privind cu gura căscată la un cal de Don roşcat şi cu picioare lungi.

— „Guralivul"! E nemaipomenit de rău, rău al dracului! Uite-l cum se holbează la noi! Mână!

Armăsarul coti la o parte, iar iepele o luară după el, strângându-se în cârd.

Mişka luă în primire hergheliile date în pază şi-şi lăsă lucrurile în căsuţa de pe câmp, unde mai sălăşluiau Soldatov, Lomakin şi Turoverov, un cazac herghelegiu în vârstă şi tăcut, tocmit cu simbrie. Mai mare peste ei era Soldatov. Acesta se dovedi gata să-l dăscălească pe Mişka, arătându-i care-i sunt îndatoririle. Chiar a doua zi îi istorisi tot ce ştia despre firea şi apucăturile armăsarilor şi, zâmbind cu înţeles, îl sfătui:

— De fapt, eşti dator să faci serviciul cu calul tău. Dar dacă-l vei pune la muncă zi de zi, îl bagi la bolniţă. Mai bine vâră-l în herghelie, ia-ţi unul străin şi schimbă-l cât mai des.

Fără a mai lungi vorba, despărţi pe dată o iapă de herghelie şi, zburând în galop, cu o mişcare îndemânatică şi sigură, aruncă arcanul. După aceea, puse şaua lui Mişka pe ea şi i-o aduse plocon. Iapa tremura vargă şi mereu se lăsa pe picioarele dinapoi.

— Încalecă! Asta se vede că nu-i învăţată cu arcanul, dracul s-o ia! Hai, încalecă! strigă el cu asprime, strunind puternic dârlogii cu mâna dreaptă şi strângând cu stânga nările umflate ale iepei. Fii cu băgare de seamă! Nu-i ca-n grajd! Acolo ţipi la armăsar: „Primeşte!", şi el se lipeşte de stănog; aici însă nu-i de glumit. Mai ales fereşte-te de Bahar, nu te apropia de el, că te omoară! adăugă, ţinându-se de scară şi apucând drăgăstos de sfârcul tare, mătăsos şi negru iepuşoara care juca pe loc.

3

Mişka petrecu o săptămână odihnindu-se, călărind din zori până-n noapte, fără să descalece. Stepa îl cucerea, îl silea poruncitor să ducă o viaţă sălbatică, de buruiană. Turma păştea undeva în apropiere. Mişka aţipea în şa, sau, tolănit pe iarbă, privea cu gândul aiurea cum, mânate de vânt, turme de nori albi, tigheliţi cu puf argintiu, hoinăresc pe cer. La început, fu încântat de această singurătate. Viaţa la herghelie, departe de oameni, îi plăcea chiar. Dar la sfârşitul săptămânii, când credea că se

obişnuise cu noua lui stare, o nelinişte neînţeleasă se răscoli în sufletul său. „Acolo oamenii hotărăsc soarta lor şi a altora, şi eu pasc nişte iepe! Ce-i de făcut? Musai trebuie să plec, că de nu, n-am să mai scap", îşi zicea în gând, frământat de cugetul din ce în ce mai treaz. În acelaşi timp însă o altă şoaptă, plină de nepăsare, îşi făcea loc în mintea sa: „Lasă-i să se bată între ei! Acolo e moartea, iar aici eşti slobod, singur-singurel, cu iarba şi cu cerul. Acolo e duşmănie, iar aici e pace! Ce-ţi pasă de alţii?..." Gândurile începeau astfel să-i roadă mincinoasa împăcare a cugetului, silindu-l din nou să se apropie de oameni. Încât acum căuta mult mai des decât la început să se întâlnească cu Soldatov, care umbla cu hergheliile lui pe undeva în jurul iazului Dudariov, şi să se apropie de el.

Pare-se însă că Soldatov nu era chinuit de singurătate. Rareori dormea în casă şi aproape totdeauna rămânea la iaz, cu hergheliile lui. Ducea o viaţă de sălbăticiune, hrana şi-o dobândea singur şi o agonisea cu atâta iscusinţă, încât s-ar fi crezut că întreaga-i viaţă nu făcuse altceva. O dată, Mişka îl văzu împletind o petilă din păr de cal şi-l întrebă cu mirare:

— Ce faci cu ea?

— Vreau să prind peşte.

— De unde?

— Din iaz. Nişte caraşi.

— Prinzi cu viermi?

— Cu viermi şi cu pâine.

— Îi pui la fiert?

— Îi pun la uscat şi-i mănânc. Ia şi tu!...

Şi-i oferi mărinimos un caras zvântat, pe care îl scoase din buzunarul nădragilor.

Într-o zi, urmându-şi herghelia, Mişka dădu peste un spurcaci prins în laţ, iar lângă el mai zări unul, împăiat cu măiestrie, şi alte laţuri legate de un ţăruş şi pitite cu dibăcie în iarbă. În aceeaşi seară, Soldatov fripse spurcaciul într-o groapă umplută cu jeratic. Îl pofti şi pe Mişka şi, frângând între degete carnea cu miros aţâţător, îi spuse:

— Nu cumva să-mi umbli singur la laţuri, că-mi strici toată socoteala!

— Şi tu cum ai ajuns aici? îl întrebă Mişka.

— Ţiitor de familie.

Soldatov tăcu o clipă, apoi îl întrebă cu voce scăzută:

— Ascultă, să fie adevărat ce spun băieţii? Cică tu ai fi fost la roşii.

Surprins de asemenea întrebare neaşteptată, Koşevoi se cam încurcă:

— Nu-u... Cum să-ţi spun?... Adică da, am plecat la ei. M-au prins.

— Pentru ce-ai plecat? Ce căutai la ei? întrebă încet Soldatov, cu ochii încruntaţi şi oprindu-se din mestecat.

Şedeau lângă foc, pe coama unei râpe. Bulgării de bălegar uscat ardeau răspândind un fum înecăcios; o flacără puţintică mocnea sub cenuşă, căutând parcă să străbată afară. Noaptea adia la spatele celor doi cazaci, mânând valuri de căldură şi miresme de pelin veşted. Stelele căzătoare brăzdau cerul de smoală; căzu una, şi dâra ei mai licări îndelung pe boltă, ca o urmă de bici pe şoldul unui cal.

Mişka se uită cu încordare la chipul lui Soldatov, luminat de poleiala aurie a flăcării, şi-i răspunse:

— Voiam să smulgem drepturile...

— Pentru cine? întrebă apăsat Soldatov.

— Pentru popor.

— Ce fel de drepturi? Ia spune-mi şi mie!

Vocea lui Soldatov se făcu surdă şi stăruitoare. Mişka mai şovăi o clipă: i se păru că tovarăşul său pusese dinadins pe foc o nouă bucată de bălegar, ca să nu i se vadă trăsăturile feţei. În cele din urmă se hotărî şi răspunse:

— Toţi să aibă aceleaşi drepturi! Iată cum şi ce fel. Nu trebuie să mai fie nici boieri, nici robi. Mă înţelegi? Şi până la sfârşit tot acolo avem să ajungem.

— Crezi tu că nu vor birui cadeţii?

— Sigur că nu!

— Aha, care va să zică iată ce-ai vrut! răsuflă Soldatov şi deodată sări în picioare. Tu, neam de căţea, ai vrut să-i vâri pe cazaci în robia jidovească?! răcni el cu voce tăioasă şi plină de mânie. Tu... grijania mă-tii, şi voi toţi, aşa-i? Vreţi să ne stârpiţi?! Aşa-i, hai? Pentru ca jidanii să ridice fabrici prin stepă? Ca să ne ia pământul?!

Uluit, Mişka se ridică şi el încet în picioare. Iar cum îşi dădu seama că Soldatov vrea să-l lovească, se feri la o parte, chiar în clipa când celălalt se pregătea să facă vânt pumnului. Mişka îi prinse mâna din zbor, strângând-o încleştat şi povăţuindu-l cu glas care nu făgăduia nimic bun:

— Lasă-mă, nenişorule, că uite acuşi te miruiesc! De ce zbieri aşa?

Stăteau faţă-n faţă, în întuneric; focul se stinsese călcat de picioarele lor, şi numai la margine mai fumega un bulgăre roşiatic de bălegar. Soldatov apucă cu mâna stângă gulerul cămăşii lui Mişka şi-l strânse în pumn, încercând să-şi ridice dreapta şi s-o elibereze din strânsoare.

— Nu mă apuca de piept, horcăi Mişka, întorcându-şi gâtul puternic.

Nu apuca, n-auzi? Te cotonogesc, ai să vezi!

— Zău?! Ei, stai că-ţi arăt eu cotonogeală!... se îneca Soldatov.

Mişka izbuti să scape şi-l îmbrânci pe Soldatov din toate puterile. Îşi potrivea cămaşa, simţind cum îi tremură mâinile de dorinţa de a izbi în celălalt, de a-l trânti la pământ şi de a-i căra la pumni.

Soldatov nu se mai apropie însă de el. Amestecându-şi vorbele cu sudălmi de mamă, strigă:

— Am să te spun!... Chiar acum te duc la supraveghetor! Las' că-ţi arăt eu ţie!... Viperă, lepră!... Bolşevicule!... La fel ca Podtiolkov, aşa îţi trebuie şi ţie... La spânzurătoare cu tine!

„Are să mă spună... are să mă pârască! Au să mă bage la puşcărie... N-o să mă mai trimită pe front, şi n-am să mai pot fugi la ai noştri. Sunt pierdut!" Aceste gânduri îi îngheţară inima, şi ea începu să se zbată nebuneşte, asemenea peştelui dintr-o groapă, după ce râul care s-a revărsat se întoarce la matcă şi-l lasă acolo. „Am să-l omor! Trebuie să-l gâtui îndată!... Altfel nu se poate..." Împăcându-se cu această hotărâre, mintea lui căuta să născocească felurite răspunsuri la cercetare: „Am să spun că s-a repezit la mine să mă bată... că l-am apucat de gât... că fără să vreau... nici nu ştiam ce fac..."

Tremurând, Mişka făcu un pas spre Soldatov, iar dacă Soldatov ar fi rupt-o atunci la fugă, ar fi fost vărsare de sânge şi s-ar fi stins o viaţă de om... Dar celălalt rămase înfipt locului, înjurând de zor, şi toată mânia lui Mişka se risipi. Numai picioarele îi tremurau, bâţâite din balamale, şi doar o gârlă de năduşeală îi udă spinarea şi subsuorile.

— Ia stai niţel... Auzi? Ascultă-mă, Soldatov, nu mai zbiera!... Doar tu ai început!...

Mişka începu să se milogească. Îi tremura falca şi ochii îi sclipeau pierduţi.

— Câte nu se-ntâmplă între prieteni? Doar n-am dat în ţine... Tu m-ai apucat de piept... Ţi-am spus eu vreo vorbă urâtă? Şi de ce trebuie să-mi pui toate la socoteală? Iartă-mă, dacă te-am supărat! Zău! Auzi?

Soldatov se domoli, şi strigătele lui slăbiră. În cele din urmă tăcu. După o clipă, rosti smulgându-şi mâna din mâna asudată şi rece a lui Koşevoi:

— Ai început să dai din coadă şi să te guduri, netrebnicule? Fie! N-am să te spun! Mi-e milă de tâmpenia ta... Da' să nu te mai văd în ochi; nu pot să te văd. Eşti un ticălos! Te-ai vândut jidanilor, şi eu nu-i pot suferi pe mişeii care se vând pe bani!

Mişka zâmbea umil şi jalnic, cu toate că întunericul nu-i îngăduia lui

Soldatov să-i vadă nici faţa, nici pumnii încleştaţi, stacojii de îndârjirea abia stăpânită.

Se despărţiră fără nicio altă vorbă. Koşevoi îşi biciuia cu furie calul, căutându-şi herghelia. La răsărit, fulgere spintecau cerul, tunetul bubuia.

Noaptea, o furtună năprasnică se dezlănţui deasupra hergheliei.

Pe la miezul nopţii, un vânt vijelios trecu şuierând şi gâfâind ca un cal răpciugos, iar în urmă-i se întinse un val nevăzut de răcoare şi de praf amărui. Cerul se posomorî. Fulgerele despicară în lat norul gros, negru ca smoala, şi vântul stătu deodată. Numai tunetul bubuia înăbuşit, undeva în depărtare. O ploaie deasă, cu picături grele, începu să biciuiască iarba, culcând-o la pământ. În văpaia fulgerului care lumină din nou totul de jur împrejur, Koşevoi zări norul cafeniu, ameninţător, cu marginile negre, cuprinzând jumătate din cer, iar pe pământ, sub streaşina norului, căluţii mititei, strânşi grămadă.

Tunetul se prăbuşi cu o huruială cumplită, trăsnetul ţâşni din beznele înalte, năpustindu-se pe pământ. După un alt tunet, un ropot de ploaie se revărsă din pântecul norului, stepa răspunse cu vuiet surd, o răbufneală de vânt îi smulse lui Koşevoi şapca udă din cap şi-l îndoi, ca o mână puternică, pe oblâncul şeii. Întunericul de nepătruns se înteţi o clipă, apoi fulgerele îşi reluară de la capăt jocul drăcesc, scăpărând în catapeteasma cerului, cătrănind parcă şi mai mult bezna între o străluminare şi alta. Un nou trăsnet detună atât de asurzitor, atât de înfricoşător, încât iapa lui Koşevoi scăpătă pe picioarele dinapoi şi abia se mai ridică în sus. Caii din herghelie se năpustiră în goană. Zadarnic strigă Koşevoi, trăgând dârlogii de-i amorţea mâna:

— Tr-r-r!... Stai!...

În lumina albă, robitoare a fulgerului care lunecă pe crestele norului, Koşevoi, zări herghelia zburând spre el. Caii alergau în galop nebun, aproape atingând pământul cu boturile lucind de umezeală. Nările lor late trăgeau aerul cu un horcăit, copitele fără potcoave tropăiau surd. În fruntea tuturora gonea Bahar, cu o iuţeală din ce în ce mai ameţitoare.

Într-un salt, Koşevoi îşi împinse iapa la o parte şi abia avu timp să deschidă trecerea hergheliei, care se opri mai departe. Fără să-şi dea seama că, spăimântată şi înnebunită de urgia furtunii, herghelia se năpustise la strigătul său, Koşevoi mai răcni o dată şi încă mai amarnic:

— Staţi! Hooo!... Na-na-na!

Şi iarăşi avalanşa de copite se prăpăstui asupra lui prin beznă, cu o iuţeală spăimântătoare. Îngrozit, Koşevoi îşi lovi iepuşoara cu biciuşca

între ochi, dar de data asta nu mai avu timp să sară la o parte. O zmeoaică năucită de groază izbi cu pieptul în crupa firavei sale gloabe, zvârlindu-l din şa ca din praştie. Numai o minune îl scăpă de la moarte. Herghelia trecu în vârtej mai la dreapta lui şi nu-l strivi în copite; dar o iapă îi călcase laba mâinii drepte, cufundând-o adânc în noroi. Mişka se ridică şi se depărtă, păşind cu băgare de seamă şi nemaicutezând să facă niciun zgomot. Acum simţea, ştia că herghelia abia aştepta strigătul lui, ca să se mai năpustească o dată, în galop turbat, asupră-i, şi auzea sforăitul lui Bahar în întuneric.

Koşevoi ajunse la adăpost tocmai în zori de zi.

4

În ziua de 15 mai, Krasnov, atamanul Marii Oşti a Donului, sosi la bordul unui vapor în staniţa Manîciskaia, însoţit de preşedintele consiliului administrativ, de generalul-maior Afrikan Bogaevski, directorul Departamentului Afacerilor Externe, de colonelul Krislov, şeful secţiei operaţii a Armatei Donului, şi de Filimonov, atamanul Kubanului.

Stăpânii ţinuturilor Donului şi Kubanului se uitau cu priviri plictisite cum acosta vaporul la debarcader, cum forfotesc matrozii şi cum aleargă valurile sprintene, izbindu-se de schelă. Apoi au coborât pe ţărm, urmăriţi de privirile a sute de curioşi adunaţi buluc.

Cerul, zarea, ziua, ceaţa subţire, totul era albastru. Până şi Donul sclipea în neobişnuite culori azurii, răsfrângând vârfurile albe ale norilor ca într-o oglindă concavă.

Vântul mirosea a soare, a câmpii sărate, a iarbă putredă de anul trecut. Larmă vălmăşită de glasuri se ridica din mulţime. Întâmpinaţi de autorităţile locale, generalii plecară spre piaţă.

După un ceas, în casa atamanului staniţei avu loc o consfătuire între reprezentanţii guvernului Donului şi delegaţii Armatei de voluntari, generalii Denikin şi Alexeev, care erau însoţiţi de şeful statului-major al Armatei de voluntari, generalul Romanovski, şi de coloneii Reasneanski şi Ewald.

Întâlnirea nu era dintre cele mai cordiale. Krasnov se înţepenise într-o demnitate greoaie. Alexeev, după ce salută asistenţa, se aşeză la o masă, îşi propti obrajii scofâlciţi în mâinile albe şi uscăţive şi închise apatic ochii. Drumul făcut cu automobilul îl obosise peste măsură. Era vlăguit

parcă de bătrâneţe şi de atâtea emoţii trăite. Colţurile buzelor uscate se încovoiau în jos, într-o expresie tragică; pleoapele albăstrui, întretăiate de vinişoare, erau umflate şi grele. Mărunte şi nenumărate zbârcituri i se răsfirau în evantai, spre tâmple. Degetele, lipite de pielea veştedă a obrajilor, se cufundau adânc în părul bătrân, gălbui, tuns scurt.

Colonelul Reasneanski, ajutat de Krislov, întinse cu grijă pe masă o hartă foşnitoare, iar Romanovski rămase alături, fixând cu unghia degetului mic colţul hărţii. Bogaevski se rezemă de ferestruică şi se uita cu o milă dureroasă la chipul nespus de obosit al lui Alexeev, alb ca o mască de ghips. „Cum a îmbătrânit! Vai, îngrijorător a mai îmbătrânit!", îşi spunea el, fără să-şi poată lua de la Alexeev ochii săi umezi şi înguşti.

Cei prezenţi abia avură timp să se aşeze în jurul mesei, când Denikin se şi adresă lui Krasnov, rostind cu o voce apăsată şi tăioasă:

— Înainte de a deschide consfătuirea, sunt dator să declar că suntem foarte miraţi de faptul că, în ordinul de luptă dat de dumneavoastră pentru ocuparea Bataiskului, indicaţi că în coloana din dreapta a forţelor dumneavoastră acţionează un batalion german cu o baterie. Sunt nevoit să mărturisesc că o asemenea colaborare apare în ochii mei ca un lucru mai mult decât straniu... Îmi îngăduiţi să întreb ce gânduri v-au împins să intraţi în relaţiuni cu duşmanii patriei – cu nişte duşmani fără onoare! — şi să vă folosiţi de ajutorul lor? Sunteţi desigur informaţi că aliaţii sunt dispuşi să ne acorde sprijinul lor. Armata de voluntari califică alianţa cu nemţii drept o trădare faţă de cauza restaurării Rusiei. Acţiunile guvernului Donului se bucură de aceeaşi apreciere în sferele largi aliate. Vă rog să ne daţi explicaţii.

Arcuindu-şi sprânceana cu o expresie maliţioasă, Denikin aştepta răspunsul.

Numai stăpânirea de sine şi buna creştere îi îngăduiseră lui Krasnov să-şi păstreze aparent calmul, dar indignarea clocotea în el: un tic nervos îi tresălta colţurile gurii, schimonosind-o sub mustaţa căruntă. Răspunse foarte liniştit şi politicos:

— Când soarta întregii cauze este în joc, nici ajutorul din partea foştilor inamici nu este de dispreţuit. În afară de aceasta, guvernul Donului, guvernul unui popor independent, de cinci milioane de suflete, nu se află sub tutela nimănui şi poate acţiona în mod suveran, potrivit cu interesele căzăcimii, pe care este chemat să le apere.

Auzind aceste cuvinte, Alexeev deschise ochii şi, cu o vădită sforţare, încercă să asculte atent. Krasnov se uită la Bogaevski, care îşi răsucea

nervos mustaţa îngrijită şi subţire la vârf ca o săgeată, apoi reluă:

— În consideraţiunile excelenţei-voastre precumpănesc motivele – ca să zicem aşa – de ordin etic. Aţi rostit cuvinte extrem de grave cu privire la pretinsa noastră trădare a cauzei ruse şi aliate... Presupun însă că aţi luat cunoştinţă de faptul că Armata de voluntari primea de la noi obuze care ne-au fost vândute de nemţi?

— Vă rog să respectaţi nuanţa între diferitele categorii de lucruri! Nu mă interesează în ce mod căpătaţi muniţia de la nemţi, dar să vă folosiţi chiar de sprijinul trupelor lor!... strânse Denikin din umeri, cu un gest iritat.

Terminându-şi cuvântarea, Krasnov tăcu o aluzie delicată, dar destul de transparentă şi concretă, dându-i a înţelege lui Denikin că acum nu mai era doar un simplu general de brigadă, aşa cum îl lăsase pe frontul austro-german.

Rupând stânjenita tăcere ce se aşternuse după cuvântarea lui Krasnov, Denikin schimbă cu dibăcie firul discuţiei, trecând la problema contopirii Armatei Donului cu Armata de voluntari şi la unitatea de comandament. De fapt însă ciocnirea cu care se deschise consfătuirea fusese cel dintâi simptom al necurmatelor neînţelegeri dintre dânşii, care aveau să se adâncească mereu şi să culmineze cu ruptura definitivă, când Krasnov a părăsit puterea.

Deocamdată, Krasnov se eschivă de la un răspuns direct şi propuse un marş comun asupra Ţariţînului, mai întâi pentru ocuparea acestui centru strategic de o importanţă covârşitoare, iar în al doilea rând, pentru realizarea unei joncţiuni cu cazacii de la Ural.

Urmă un scurt şi înţepat schimb de păreri contradictorii:

— ... Nu vă puteţi da seama de importanţa uriaşă pe care o prezintă Ţariţînul pentru noi!

— Armata de voluntari riscă să nimerească acolo peste nemţi. Nu, nu pornesc asupra Ţariţînului. Înainte de toate trebuie să eliberez Kubanul.

— Da, însă ocuparea Ţariţînului rămâne o problemă cardinală. Guvernul Oastei Donului m-a însărcinat să fac apel la excelenţa-voastră!

— Repet: nu-i pot lăsa pe cei din Kuban în voia soartei!

— Nu se poate vorbi despre stabilirea unui comandament unic decât cu condiţia ofensivei asupra Ţariţînului.

Alexeev strânse din buze în semn de dezaprobare.

— Imposibil! Oamenii din Kuban nu vor ieşi din hotarele ţinutului lor, care nici nu este complet curăţat de bolşevici, iar Armata de voluntari are

un efectiv total de două mii cinci sute de baionete, şi a treia parte din oameni nu sunt apţi pentru luptă, fiind sau răniţi sau bolnavi.

La masa frugală, mai avu loc un schimb de păreri, fără importanţă şi fără însufleţire. Era limpede că o înţelegere nu putea fi realizată. Colonelul Reasneanski povesti o faptă hazlie a unui ofiţer din unitatea lui Markov; povestirea mirosea a anecdotă de ocazie, dar, sub influenţa mâncării şi a felului comic cum era spusă, încordarea slăbi puţintel. După masă însă, când toţi se risipiră prin încăpere să fumeze, Denikin atinse umărul lui Romanovski şi, arătând cu ochii ageri şi înguşti spre Krasnov, şopti:

— Un Napoleon gubernial! Cum vezi, nici nu-i prea deştept!

Romanovski răspunse zâmbind:

— Vrea să domnească şi să stăpânească! Un biet general de brigadă, îmbătat de atotputernicia unui monarh! După mine, mai este şi cu totul lipsit de umor...

Se despărţiră astfel plini de resentimente şi de duşmănie. Din ziua consfătuirii, raporturile dintre Armata de voluntari şi guvernul Donului se înăspriră brusc; această învrăjbire atinse punctul culminant când comandamentul Armatei de voluntari află conţinutul scrisorii adresate de Krasnov lui Wilhelm, împăratul Germaniei. Voluntarii răniţi, care se aflau în căutarea medicilor prin diferite spitale din Novocerkassk, râdeau de pretenţiile autonomiste ale lui Krasnov şi de slăbiciunile sale în legătură cu restabilirea vechilor datini cazăceşti, poreclindu-l în discuţiile lor „barosanul" şi numind Marea Oaste a Donului – „caraghioasa oaste". Plătindu-le cu aceeaşi monedă, autonomiştii cazaci nu se lăsau mai prejos, scornindu-le felurite porecle ca: „taraful de lăutari nomazi" şi „guvernatori fără teritorii". Unul dintre conducătorii Armatei de voluntari se exprimă cu o ironie tăioasă, spunând că guvernul Donului este „o prostituată care-şi câştigă banii de coşniţă în patul nemţesc". Răspunsul generalului Denisov fu drastic: „Dacă guvernul Donului este o prostituată, atunci Armata de voluntari este un peşte care trăieşte din agoniseala acestei prostituate" – răspuns ce însemna o aluzie la dependenţa Armatei de voluntari faţă de guvernul Donului, care împărţea cu ea armamentul primit din Germania.

Rostovul şi Novocerkasskul, cele două oraşe din spatele frontului Armatei de voluntari, erau pline de ofiţeri care mişunau ca nişte viermi pe hoituri. Mii de ofiţeri făceau speculă, se aciuiau prin nenumăratele servicii auxiliare, se adăposteau pe la rude şi prieteni, ori prin spitale, cu plăsmuite adeverinţe de rănire... Cei într-adevăr viteji mureau în lupte

sau răpuşi de tifos, ori în urma unor răni adevărate, iar restul, oameni care-şi pierduseră în anii revoluţiei cinstea şi principiile morale, se ascundeau ca nişte şacali în spatele frontului, plutind ca o spumă murdară, ca gunoiul la suprafaţa puhoaielor de furtună. Erau cadre de ofiţeri înapoiaţi, nepătrunşi de sensul evenimentelor, pe care îl dojenea, îi demasca şi îi făcea de ruşine pe vremuri Cerneţov, chemându-i să se ridice pentru apărarea Rusiei. În mare măsură, ei alcătuiau cea mai odioasă speţă a aşa-zisului „intelectual gânditor", îmbrăcat în uniforma militară: fugiseră de la bolşevici şi nu aderaseră la albi, îşi trăiau viaţa meschină, discutau cu aprindere soarta Rusiei, nu scăpau niciun prilej de ciupeală şi doreau cu pasiune ca războiul să ia sfârşit cu orice preţ.

Le era absolut indiferent cine va stăpâni ţara – Krasnov, nemţii sau bolşevicii; nu visau decât încetarea luptei.

Iar evenimentele se precipitau tot mai grave.

În Siberia, izbucni rebeliunea cehoslovacilor[72]; în Ucraina opera Mahno[73], care vorbea bărbăteşte cu nemţii în graiul tunului şi al mitralierei. Lupte în Caucaz, la Murmansk, la Arhanghelsk... Toată Rusia era strânsă într-un cerc de foc şi chinuită de durerile marilor transformări...

În luna iunie, cu iuţeala vântului ce bate dinspre răsărit, s-au lăţit în toată regiunea Donului zvonurile despre apropiata ocupare a Saratovului, Ţariţînului şi Astrahanului de către cehoslovaci, cu planul să înjghebe un nou front de est de-a lungul Volgăi, pentru a dezlănţui o ofensivă împotriva trupelor germane. Nemţii din Ucraina nu mai lăsau cu atâta uşurinţă pe ofiţerii strecuraţi din Rusia să se adune sub steagurile Armatei de voluntari.

Alarmat de zvonurile despre formarea „frontului de est" comandamentul german şi-a trimis reprezentanţii în Ţinutul Donului. La 10 iulie au sosit la Novocerkassk: von Kockenhausen, von Stephani şi von Schleinitz, maiori în armata germană.

---

72 În primăvara anului 1918, unităţile cehoslovace, formate în Rusia în timpul primului război mondial din prizonieri cehi şi slovaci, s-au răsculat împotriva Puterii sovietice. Rebeliunea a fost organizată după directivele nemijlocite ale puterilor străine şi cu sprijinul activ al menşevicilor şi al socialiştilor-revoluţionari de dreapta.

73 N. Mahno – „tătucul", căpetenia celor mai mari bande care acţionau în Ucraina în timpul războiului civil. Mahno, care avea tendinţe anarhiste, a luptat atât împotriva nemţilor, a albilor şi a lui Petliura, cât şi împotriva Puterii sovietice. După zdrobirea lui Vranghel, bandele lui Mahno au fost principalul duşman al Puterii sovietice în sudul Ucrainei.

În aceeaşi zi, atamanul Krasnov îi primi la palat, în prezenţa generalului Bogaevski.

Amintind că înaltul comandament german acordase Marii Oşti a Donului tot sprijinul său, inclusiv intervenţia forţelor armate în lupta împotriva bolşevicilor şi pentru restabilirea frontierelor, maiorul Kockenhausen întrebă care va fi atitudinea guvernului Donului în cazul când cehoslovacii vor începe acţiuni militare împotriva germanilor. Krasnov îl asigură că toată căzăcimea va păstra cea mai strictă neutralitate şi, bineînţeles, nu va admite ca Donul să devină teatrul unui asemenea război. Maiorul von Stephani îşi exprimă dorinţa ca răspunsul atamanului să fie dat în scris.

Cu aceasta, audienţa luă sfârşit, iar a doua zi, Krasnov întocmi următoarea scrisoare adresată împăratului Germaniei:

„*Majestate imperială şi regală*! *Persoana care vă va prezenta această scrisoare*, *atamanul staniţei Zimovaia*, *trimis al Marii Oşti a Donului la curtea majestăţii-voastre imperiale*, *împreună cu tovarăşii săi*, *este împuternicit de mine*, *atamanul Donului*, *să salute pe majestatea-voastră imperială*, *suveran puternic al Germaniei mari*, *şi să vă transmită cele ce urmează*:

Lupta dusă de două luni de către vitejii cazaci de la Don pentru libertatea patriei lor, *cu aceeaşi bărbăţie cu care au dus-o nu demult burii înrudiţi cu poporul german împotriva englezilor*, *a fost încununată de succes deplin pe toate fronturile ţării noastre şi*, *în prezent*, *pământul Marii Oşti a Donului este pe nouă zecimi eliberat de sub dominaţia bandelor sălbatice ale Gărzilor Roşii. Ordinea internă de stat s-a întărit*, *şi s-a instituit un regim de perfectă legalitate. Graţie sprijinului amical din partea trupelor majestăţii-voastre imperiale*, *ordinea a fost restabilită în sudul Ţinutului*, *iar eu am alcătuit un corp de cazaci pentru menţinerea ordinii interne şi pentru a ne împotrivi presiunii inamicului din afară. Tânărul organism de stat*, *aşa cum este în prezent Oastea Donului*, *cu greu poate exista singur*, *şi de aceea el a încheiat o strânsă alianţă cu conducătorii oştilor din Astrahan şi din Kuban*, *colonelul-principe Tundutov şi colonelul Filimonov*, *pentru ca*, *îndată după izgonirea bolşevicilor din ţinutul Astrahanului şi din regiunea Kubanului*, *să se alcătuiască o puternică formaţiune de stat pe baze federale*,

compusă din Marea Oaste a Donului, oastea din Astrahan împreună cu calmucii din gubernia Stavropol, oastea Kubanului, precum şi din popoarele Caucazului de Nord. S-a obţinut consimţământul tuturor acestor state, şi statul nou ce se va crea, în deplin acord cu Marea Oaste a Donului, nu va admite ca teritoriul său să devină teatrul unor ciocniri sângeroase şi s-a obligat să păstreze cea mai strictă neutralitate. Atamanul staniţei Zimovaia, trimis la curtea majestăţii-voastre imperiale, este însărcinat de mine:

Să intervină pe lângă majestatea-voastră imperială pentru recunoaşterea dreptului la existenţă independentă a Marii Oşti a Donului, precum şi a dreptului la existenţă independentă a întregii federaţii, sub numele de Uniunea Dono-Caucaziană, pe măsura eliberării oştilor din ţinuturile Kubanului, Astrahanului, Terekului şi al Caucazului de Nord.

Să intervină pe lângă majestatea-voastră imperială pentru recunoaşterea statului Marii Oşti a Donului în hotarele lui geografice şi etnice din trecut, contribuind la soluţionarea litigiului dintre Ucraina şi Oastea Donului în chestiunea Taganrogului şi a regiunii limitrofe în favoarea Oastei Donului, care stăpâneşte regiunea Taganrogului de peste 500 de ani, această regiune făcând parte din ţinutul Tmutarakan din care a luat naştere Ţara Donului.

Să intervină pe lângă majestatea-voastră imperială cu rugămintea de a ne acorda concursul ei pentru alipirea la Oaste, din consideraţiuni strategice, a oraşelor Kamîşin şi Ţariţîn din gubernia Saratov, apoi a oraşului Voronej şi a gărilor Liski Povorino, precum şi pentru trasarea frontierei Oastei Donului, conform indicaţiilor de pe harta ce se află în păstrare în staniţa Zimovaia.

Să intervină pe lângă majestatea-voastră imperială pentru exercitarea unei presiuni asupra autorităţilor sovietice de la Moscova, obligându-le prin ordinul său să evacueze teritoriul Marii Oşti a Donului şi teritoriile celorlalte puteri care urmează să intre în Uniunea Dono-Caucaziană, retrăgându-şi bandele de tâlhari ale Armatei Roşii şi dând astfel posibilitatea restabilirii unor relaţiuni normale, paşnice, între Moscova şi Oastea Donului. Rusia sovietică va trebui să plătească despăgubiri pentru toate

daunele suferite de populaţia Ţinutului Donului, de comerţ şi de industrie, în urma invaziei bolşevice.

Să intervină pe lângă majestatea-voastră imperială cu rugămintea de a ajuta tânărul nostru stat cu tunuri, arme, muniţii şi echipament tehnic şi, dacă veţi considera folositor, a se construi pe teritoriul Oastei Donului câte o uzină de fabricat tunuri, arme, proiectile şi cartuşe.

Marea Oaste a Donului şi celelalte state care fac parte din Uniunea Dono-Caucaziană nu vor uita serviciile amicale ale poporului german, cu care cazacii au fost aliaţi, luptând cot la cot cu ei încă în timpul războiului de 30 de ani, când regimentele de cazaci de la Don se aflau în rândurile armatei lui Wallenstein, iar în 1807-1813 cazacii de la Don, cu atamanul lor, contele Platov, au luptat pentru libertatea Germaniei; acum, după aproape trei ani şi jumătate de război crâncen pe câmpiile Prusiei, Galaţiei, Bucovinei şi Poloniei, cazacii şi germanii au învăţat să respecte reciproc vitejia şi statornicia trupelor lor şi, în prezent, întinzându-şi mâinile ca doi nobili luptători, luptă laolaltă pentru libertatea Donului nostru drag.

În schimbul concursului acordat de majestatea-voastră imperială, Marea Oaste a Donului se obligă să păstreze cea mai strictă neutralitate în cursul luptei mondiale a popoarelor şi să nu admită pe teritoriul ei forţe armate ostile poporului german, lucru la care şi-au dat consimţământul prinţul Tundutov, atamanul oştii din Astrahan, precum şi guvernul Kubanului, urmând ca şi celelalte părţi din Uniunea Dono-Caucaziană să adere la această obligaţiune, îndată după alipirea lor.

Marea Oaste a Donului acordă Imperiului german dreptul preferenţial de export al tuturor cantităţilor, rămase disponibile după satisfacţia nevoilor locale, de cereale şi făină, pielărie şi piei brute, lână, pescărie, grăsimi, uleiuri vegetale şi animale şi derivatele lor, tutun şi fabricatele acestuia, vite şi cai, vin şi alte produse horticole şi agricole; în schimbul lor, Imperiul german va furniza maşini agricole, produse chimice şi tananţi, instalaţii pentru fabrica de timbre şi de hârtii de stat, instalaţii pentru fabrici de postav, de ţesătorie, de pielărie, de produse chimice, de zahăr etc., precum şi articole electrotehnice.

În afară de aceasta, guvernul Marii Oşti a Donului va acorda

industriei germane privilegii deosebite în ce priveşte investirea de capitaluri în întreprinderile industriale şi comerciale din Ţinutul Donului, în special pentru amenajarea şi exploatarea noilor căi de comunicaţie fluvială etc.

O strânsă alianţă făgăduieşte avantaje reciproce, iar prietenia plămădită cu sângele vărsat pe câmpurile de luptă de ambele popoare viteze, de germani şi de cazaci, va deveni o forţă puternică pentru lupta împotriva tuturor duşmanilor noştri.

Această scrisoare este adresată majestăţii-voastre nu de către un diplomat şi cunoscător iscusit al dreptului internaţional, ci de un soldat care s-a obişnuit în lupta cinstită să aprecieze puterea armelor germane, şi de aceea vă rog să-mi iertaţi maniera de a mă exprima – străină de orice artificii şi vă rog să credeţi în sinceritatea sentimentelor mele de respect,

PIOTR KRASNOV
atamanul Donului, general-maior"

La 15 iulie, scrisoarea fu luată în discuţie de către consiliul directorilor de departamente şi, cu toate că ea întâmpină o primire cât se poate de rezervată, iar Bogaevski şi alţi câţiva membri ai guvernului luară chiar o atitudine potrivnică faţă de cuprinsul ei, Krasnov se grăbi s-o predea atamanului staniţei Zimovaia la Berlin[74], ducelui de Lichtenberg, care plecă la Kiev şi de acolo în Germania, însoţit de generalul Cereaciukin.

Înainte de a fi expediată, scrisoarea fu copiată de direcţia departamentului externelor, lucru de care Bogaevski nu era cu totul străin. Copiile căpătară o largă circulaţie şi, însoţite de cuvenitele comentarii, luară drumul unităţilor şi staniţelor căzăceşti. Scrisoarea deveni astfel un foarte puternic mijloc de propagandă. Se zvonea din ce în ce mai mult că Krasnov se vânduse nemţilor. Frontul era frământat de tulburări.

În acest timp, îmbătaţi de succesele lor, nemţii îl purtară pe generalul rus Cereaciukin până aproape de Paris, unde, alături de membrii marelui stat-major german, a putut să vadă la faţa locului efectul zdrobitor al tunurilor grele Krupp şi dezastrul trupelor anglo-franceze.

---

[74] După o tradiţie seculară, Oastea Donului era reprezentată în relaţiile ei externe prin delegaţii staniţei Zimovaia.

5

În timpul „marşului de iarnă”[75], Evgheni Listniţki fu rănit de două ori. O dată, în lupta pentru cucerirea staniţei Ust-Labinskaia, a doua oară la asaltul Ekaterinodarului. Niciuna dintre cele două răni nu era gravă şi, după grabnica tămăduire, se întoarse pe front. Dar în luna mai, când Armata de voluntari trecu pentru scurt timp la odihnă lângă Novocerkassk, Listniţki nu se simţi bine şi căpătă un concediu de două săptămâni.

Cu toate că ar fi dorit să se ducă acasă, hotărî să rămână la Novocerkassk, pentru a se putea întrema, fără să mai piardă timpul cu drumurile.

Camaradul său de pluton, rotmistrul Gorceakov, obţinuse şi el un concediu şi-l pofti pe Listniţki să stea la el.

— Copii n-am, iar nevasta va fi bucuroasă să te vadă. Te cunoaşte îndeajuns din scrisorile mele.

Într-o după-amiază caldă şi cu lumină orbitoare ca în timpul verii sosiră amândoi la o căsuţă scundă, pe o ulicioară din cartierul gării.

— Iată vechea mea reşedinţă! spuse Gorceakov, om cu mustăţi negre şi cu picioare lungi, păşind grăbit şi întorcându-se spre Listniţki.

Ochii lui bulbucaţi şi negri, cu o nuanţă albăstruie, se umeziră de o emoţie fericită; nasul cărnos, ca de grec, îşi lărgea nările într-un zâmbet. Cu paşi mari, scârţâind din pielea cu care îi erau bazonaţi pantalonii bufanţi de culoare kaki, intră în casă şi îndată umplu odăile cu mirosul rânced de ostaş.

— Unde-i Liolia? Unde-i Olga Nikolaevna? strigă către servitoarea care venea grăbită şi surâzând de la bucătărie. În grădină? Mergem acolo!

Sub merii din grădină umbrele se aşterneau ca dungile blănii de tigru; mirosea a prisacă şi a pământ dogorit de arşiţă. Raze de soare jucau şi se frângeau în sticlele ochelarilor lui Listniţki, ca exploziile unor minuscule şrapnele. Undeva, pe o linie, mugea prelung şi gros o locomotivă; acoperindu-i răgetul monoton cu un geamăt, Gorceakov strigă:

— Liolia! Liolia?... Unde eşti?

O femeie se ivi pe o mică potecă din dosul unor tufe de măceş. Era înaltă şi purta o rochie de un galben-deschis.

Se opri o clipă, cu mâinile duse la piept într-un gest speriat şi plin de

---

[75] Kornilovi̧tii au poreclit retragerea lor de la Rostov în Kuban „marşul de iarnă” (n. ed. Ruse).

gingăşie, apoi scoase un ţipăt şi alergă spre dânşii cu braţele întinse. Venea atât de repede, încât Listniţki văzu numai cupele rotunjoare ale genunchilor zbătându-se sub fustă, vârfurile înguste ale pantofilor şi nimbul auriu de păr, tremurând în jurul capului dat pe spate.

Ridicându-se în vârful picioarelor, ea îşi aruncă braţele încolăcite, trandafirii în lumină, pe umerii bărbatului şi-i sărută obrajii acoperiţi de praf, nasul, ochii, buzele, gâtul smolit de soare şi de vânt. Sărutările sunau sec şi sacadat, ca un răpăit de mitralieră.

Listniţki îşi ştergea ochelarii, sorbea parfumul de verbină ce umplea văzduhul în jurul său, surâdea prosteşte cu un zâmbet pe care îl simţea silit şi stingher.

După ce se potoli întâia izbucnire de bucurie, într-o clipă de răgaz, Gorceakov desfăcu cu un gest delicat dar hotărât degetele soţiei, care i se încleştaseră în jurul gâtului, şi, cuprinzând-o de umeri, o răsuci uşurel.

— Liolia! Iată prietenul meu, Listniţki.

— Ah! Listniţki! Sunt foarte bucuroasă! Mi-a scris soţul meu...

Cu respiraţia tăiată, îşi plimbă lunecat pe chipul lui privirea zâmbitoare şi care nu vedea nimic, copleşită de fericire.

Tustrei mergeau alături. Mâna păroasă a bărbatului, cu unghiile murdare şi cu pielea zdrelită, cuprindea mijlocul feciorelnic al femeii. Listniţki păşea uitându-se pieziş la această mână, sorbea parfumul de verbină şi de trup femeiesc încălzit de soare şi se simţea cel mai nefericit om, nedreptăţit de soartă, într-un chip nemeritat şi dureros. Se uită la lobul roz al urechiuşei acoperite de o şuviţă de păr auriu-roşcat, la obrazul catifelat care era la un cot depărtare de capul lui, iar ochii îi lunecau hoţeşte spre decolteu, sub care se zărea sânul alb-gălbui, nu prea mare şi cu sfârcul brun înclinat. Din când în când, soţia lui Gorceakov îşi întorcea spre el ochii limpezi, azurii, a căror privire era mângâietoare, prietenoasă, şi totuşi o durere uşoară şi obsedantă îl chinuia pe Listniţki când aceiaşi ochi, aţintiţi asupra obrazului smolit al lui Gorceakov, revărsau o altă lumină, cu totul deosebită...

Abia în timpul mesei, Listniţki putu s-o vadă mai bine. Pe faţa ei şi în tot trupul binefăcut, se lămurea acea frumuseţe în declin care face adeseori farmecul unei femei trecute de treizeci de primăveri. În ochii ironici şi cam reci, în mişcări, se ascundea însă atâta tinereţe netrăită! Chipul, mai atrăgător prin neregularitatea trăsăturilor delicate, era poate dintre cele mai banale. Un singur contrast bătea la ochi: buzele subţiri, plesnite, şi de un roş-închis, cum le au numai femeile arse de soarele

sudului, şi pielea străveziu-trandafirie a obrajilor, sprâncenele blonde. Râdea cu poftă, dar în zâmbetul ei, care îi dezvelea dinţii mărunţi şi retezaţi parcă, mijea ceva prefăcut. Vocea-i joasă şi puţin acoperită nu prea era bogată în nuanţe.

Lui Listniţki, care de două luni de zile nu mai văzuse alte femei decât infirmierele trecute prin mai multe mâini, îi păru fără seamăn de frumoasă. Privea în neştire capul fascinant al Olgăi Nikolaevna, sub nodul greu de păr, răspundea distrat la întrebări şi se grăbi să se retragă în odaia ce-i fusese pregătită, pretinzând că-l biruise oboseala.

Zilele începură să curgă dulci şi mistuite de patimă. Mai târziu, Listniţki avea să le prefire evlavios în amintire, dar atunci se chinuia ca un băieţandru, fără rost şi în mod stupid. Soţii se izolau ca o pereche de porumbei, evitându-l. Din odaia vecină cu dormitorul lor, îl mutară într-o cameră mai îndepărtată, sub pretextul unor reparaţii despre care Gorceakov pomenea muşcându-şi mustaţa şi arborând un aer de prefăcută seriozitate pe faţa întinerită şi mereu proaspăt rasă. Listniţki îşi dădea seama că, prin prezenţa lui, îşi stinghereşte prietenul, dar deocamdată, tot fără să-şi dea prea bine seama de ce, nu voia să se mute la alţi cunoscuţi. Petrecea zile întregi tolănit la umbra răcoroasă şi portocalie a unui măr; citea ziare tipărite prost, pe o hârtie vânătă, de împachetat, şi se cufunda într-un somn greu, după care nu se trezea mai înviorat. Un câine, un prepelicar frumos, de culoarea ciocolatei, cu petişoare albe, împărţea cu el apăsătoarea plictiseală. Plin de mută gelozie pe stăpânul său, venea la Listniţki. Se culca oftând alături de el, şi omul, mângâindu-l, recita în şoaptă, cu tainice înţelesuri:

Mereu pe gânduri, tot mai trist priveşti,
Privirea adâncă ţi-e înflăcărată...

Repeta sentimental toate versurile lui Bunin, câte-i rămăseseră în memorie – versuri aromate şi grele, ca mierea florilor de stepă. Şi adormea iar...

Cu instinctul ascuţit, numai al femeilor, Olga Nikolaevna îşi dădu seama de dorinţele care-l munceau. Rezervată de la început, deveni şi mai rece cu el. Într-o seară, se înapoiau de la grădina publică numai ei doi (pe Gorceakov îl opriseră la ieşire mai mulţi prieteni, ofiţeri din unitatea lui Markov). Listniţki o ţinea de braţ pe Olga şi încerca s-o tulbure, alipindu-i prea strâns cotul de trupul lui.

— De ce te uiţi aşa? întrebă ea, zâmbind.

Lui Listniţki i se păru că în glasul acela se strecurase o undă de frivolitate şi de aţâţare. Numai aceasta îl îndemnă să îndrăznească o indirectă şi melancolică mărturisire (în aceste zile era obsedat de poezie, de dureri străine, cântătoare).

Îşi înclină capul şi şopti într-un surâs:

Încătuşat de-apropierea stranie,
Eu mă tot uit la vălul ei cernit
Şi văd – îndepărtat şi de pierzanie –
Ivindu-se un vis vrăjit.[76]

Ea îşi eliberă încetişor mâna şi rosti cu o voce înveselită:

— Evgheni Nikolaevici, îmi dau seama îndeajuns... Nu-i cu putinţă să nu văd cum te porţi cu mine. Nu ţi-e oarecum?... Stai, stai! Îmi închipuiam că eşti puţin... mai altfel... Ei bine, hai să lăsăm asta! E ceva nici prea clar, nici prea cinstit... Sunt un prost obiect pentru asemenea experienţe. Ţi-a venit poftă să flirtezi? Atunci, uite ce: ca să nu stricăm raporturile de prietenie, lasă prostiile şi adresează-te aiurea. Eu nu sunt o „necunoscută încântătoare". E limpede? Eşti de acord? Dă-mi mâna!

Listniţki se prefăcu adânc jignit în cele mai nobile sentimente, dar până la sfârşit, înţelegând că e mai cuminte să curme jocul, începu să râdă ca şi Olga Nikolaevna. După ce Gorceakov îi ajunse din urmă, Olga Nikolaevna se învioră şi se înveseli şi mai mult, iar Listniţki căzu în tăcere şi până acasă, se forfecă pe sine în gând, cu sarcasmul cel mai necruţător.

Olga Nikolaevna, cu judecata ei sănătoasă, îşi închipuise sincer că în urma acestei explicaţii vor deveni prieteni. În aparenţă, Listniţki o întărea în această convingere. Dar în adâncul sufletului începu să nutrească pentru ea un sentiment vecin cu ura; iar după câteva zile îşi dădu seama că se chinuie, căutând cu tot dinadinsul să descopere trăsături urâte în caracterul şi pe chipul Olgăi, şi înţelese că stă la marginea unei pasiuni mari şi adevărate.

Zilele de concediu se scurgeau astfel, lăsând în sufletul lui Listniţki o toropeală vagă şi tulbure. În vremea asta, Armata de voluntari, întărită şi odihnită, se pregătea de noi lovituri. Forţele centrifuge o atrăgeau spre

---

[76] Citat din poezia *Necunoscuta* de A. Blok, „Versuri". Ed. „Univers", 1973. În româneşte de Victor Tulbure.

Kuban. În curând, Gorceakov şi Listniţki părăsiră Novocerkasskul.

Olga îi petrecu la plecare. Rochia de mătase neagră scotea în evidenţă frumuseţea ei domoală. Zâmbea cu ochii plânşi, iar buzele, acum umflate, dădeau chipului ei o expresie copilărească, mişcătoare şi tulburătoare. Aşa se întipări ea în memoria lui Listniţki. Şi aşa se păstră timp îndelung, în sângele şi murdăria zilelor trăite de el, ca un chip veşnic luminos într-un nimb de neprihănită adoraţie.

În iunie, Armata de voluntari începu acţiunile. Chiar în cea dintâi luptă o schijă de obuz sfârtecă pântecul rotmistrului Gorceakov, scoţându-i intestinele. Fu scos din lanţul de trăgători. O oră mai târziu zăcea într-o căruţă; din rană îl curgea sânge şi urină. De acolo, din căruţă, rosti către Listniţki:

— Nu cred că voi muri... Au să mă opereze chiar acum... Se zice că n-au cloroform... Nu face să mor! Tu cum crezi?... Dar pentru orice eventualitate... Aflându-mă în deplinătatea facultăţilor mintale şi aşa mai departe... Evgheni, n-o lăsa pe Liolia!... Nici eu, nici ea, n-avem rude. Tu eşti un om cinstit şi cumsecade. Însoară-te cu ea!... Vrei?...

În privirea aţintită asupra lui Evgheni era implorare şi ură. Obrajii acoperiţi de barba albăstrie tremurau. Îşi apăsă spasmodic palmele mânjite de sânge şi de pământ pe burta sfârtecată şi vorbea, trecându-şi limba peste buzele acoperite de sudoare şi de spumă roză:

— Îmi făgăduieşti?... Să n-o laşi... dacă nu te vor altoi şi pe tine... simpaticii ostaşi ruşi. Îmi făgăduieşti? Taci? E femeie bună, zise el, schimonosindu-se într-o strâmbătură hidoasă. O femeie din romanele lui Turgheniev... Nu mai există acum altele ca dânsa... De ce taci?

— Îţi făgăduiesc.

— Ei, acum du-te la naiba!... Rămâi cu bine!..

Apucă mâna lui Listniţki într-o încleştare tremurată, apoi, cu o mişcare stângace şi deznădăjduită, îl trase spre dânsul şi, pălind şi mai mult din pricina opintelii, ridicându-şi capul umed de năduşeală, îşi lipi buzele fierbinţi de mâna lui. După aceea, se grăbi să-i întoarcă spatele şi-şi acoperi capul cu mantaua. Adânc zguduit, Listniţki abia mai putu vedea cum îi tremurau buzele şi cum o dâră cenuşie de lacrimi i se prelingea de-a lungul obrazului.

După două zile, Gorceakov îşi dădu sufletul. Iar în ziua următoare Listniţki fu evacuat la Tihoreţkaia, grav rănit la mâna stângă şi la şold.

La Korenovskaia se angajase o luptă de lungă durată şi îndârjită. Împreună cu regimentul său, Listniţki luă parte la un atac şi la un

contraatac. Lanţurile de trăgători ale batalionului se ridicară pentru a treia oară. Îmboldit de strigătele comandantului de companie: „Nu te culca!...” „Pui de vultur, înainte!” „Înainte, pentru cauza lui Kornilov!”, Listniţki alergă prin grâul nesecerat, tropăind greu, ţinând cu mâna stângă lopata de genist ridicată deasupra capului, ca un scut, iar cu dreapta strângând arma. Un glonţ izbi cu un ţiuit strident în jgheabul înclinat al lopeţii; îndreptându-i coada, Listniţki se simţi cuprins de bucurie: „N-a nimerit!” Şi îndată braţul îi fu zvârlit în lături de o izbitură scurtă şi năprasnică. Scăpă lopata din mână şi, pe negândite, mai alergă vreo treizeci de paşi, cu capul descoperit. Încercă să ia arma în cumpănire, dar nu mai putu ridica mâna. Durerea îi paraliza toate încheieturile şi se revărsa prin ele ca plumbul topit. Se culcă pe brazdă şi, nemaiputându-se stăpâni, gemu de mai multe ori. Un glonţ îl găsi culcat acolo şi-l lovi în şold. Încet şi chinuitor, îşi pierdu cunoştinţa.

La Tihoreţkaia, medicii îi amputară braţul zdrobit şi-i scoaseră o bucată de os rupt din şold. Zăcu două săptămâni, mistuit de disperare, de durere, de plictiseală. Apoi fu transportat la Novocerkassk, unde petrecu alte treizeci de zile chinuitoare la spital. Pansamente, chipuri plicticoase de infirmiere şi de medici, iz subţire de iod, de fenol... Din când în când venea Olga Nikolaevna. Avea obrajii de o paloare verzuie. Doliul sublinia durerea neplânsă ce se citea în ochii ei goliţi de viaţă. Listniţki privea îndelung în aceşti ochi, care nu mai aveau strălucirea de altădată, nu vorbea şi-şi ascundea sfios, cu o mişcare hoţească, mâneca goală a cămăşii, acoperind-o cu pătura. Cu o nepăsare stăpânită, Olga îl ruga să-i povestească amănunte despre moartea soţului ei, iar privirile i se pierdeau printre paturi; părea cu totul absentă.

După ce ieşi din spital, Listniţki se înfăţişă la ea. Îl întâmpină lângă scara casei şi-şi întoarse ochii în clipa când el, sărutându-i mâna, înclină capul cu părul blond, des şi tuns scurt.

Era bărbierit cu îngrijire, vestonul kaki ofiţeresc îi venea ca totdeauna, minunat, şi numai mâneca goală îl chinuia şi-l tulbura: un mic ciot de braţ bandajat se mişca zvâcnind înlăuntru.

Intrară în casă. Fără să se aşeze, Listniţki rosti:

— Înainte de a muri Boris m-a rugat... mi-a cerut să-i făgăduiesc că n-am să te părăsesc...

— Ştiu.

— De unde?

— Din ultima lui scrisoare...

— Dorinţa lui a fost să fim împreună. Desigur, dacă vei fi de acord, dacă-ţi convine căsătoria cu un invalid. Te rog să mă crezi... orice vorbe despre sentimente ar fi acum... dar doresc din toată inima să fii fericită.

Chipul tulburat al lui Listniţki şi vorbele lui fără şir, străbătute de emoţie, o mişcară.

— M-am gândit la asta... Primesc.

— Vom pleca la moşia tatii.

— Bine.

— Restul se va putea aranja mai târziu, nu-i aşa?

— Da.

Cu o mişcare plină de respect, atinse cu buzele mâna ei străvezie ca porţelanul şi, ridicându-şi ochii supuşi, surprinse o umbră de zâmbet care se topea pe buzele ei.

Dragostea şi o chinuitoare dorinţă fizică îl atrăgeau către Olga. Începu s-o viziteze în fiecare zi. Inima lui, obosită de realitatea anilor de luptă, se lăsa alintată, într-o vrajă de basm... Când era singur, raţiona în felul eroilor de roman clasic, căuta cu răbdare în sufletul său sentimente înălţătoare, pe care nu le nutrise niciodată şi faţă de nimeni – poate în dorinţa de a masca şi a înfrumuseţa cu ele goliciunea prozaică a poftei trupeşti. Dar basmul atingea cu o aripă realitatea: nu numai pasiunea fizică, ci şi un trainic fir invizibil îl legau de această femeie, care se ivise pe neaşteptare, în drumul vieţii lui. Îşi cerceta emoţiile într-un chip vag, amăgindu-se, şi cu o limpezime fioroasă nu simţea decât un singur lucru: schilodit şi smuls din viaţa normală, rămânea stăpânit şi condus tot de instinctul destrăbălat şi sălbatic, de lozinca „mie mi-este îngăduit orice". Chiar în zilele acelea dureroase pentru Olga, când ea mai purta în suflet amărăciunea celei mai crude pierderi, el o dorea, o dorea cu frenezie, mistuit de gelozie pe Gorceakov cel mort... Viaţa se învolbura în vârtej bezmetic. În vremea aceea, oamenii care trăgeau în piept mirosul prafului de puşcă, orbiţi şi asurziţi de cele ce se petreceau în jurul lor, trăiau vertiginos şi lacom numai ziua prezentă. Poate chiar aceasta îl făcea pe Listniţki să grăbească a-şi lega viaţa într-un tot cu viaţa Olgăi; poate presimţea vag pieirea de neînlăturat a cauzei pentru care înfruntase moartea.

Printr-o scrisoare amănunţită îl vesti pe bătrânul său părinte că se însoară şi că, împreună cu soţia, va sosi în curând la Iagodnoe:

„ ... Mi-am împlinit veleatul. Aş mai fi în stare să nimicesc

chiar cu o singură mână bestiile răzvrătite, acest blestemat «popor» cu soarta lui deplânsă de atâtea zeci de ani de mucoşii intelectuali ruşi, dar, la drept vorbind, în clipa de faţă lucrul acesta mi se pare sălbatic şi fără rost... Krasnov nu se împacă cu Denikin, iar în sânul celor două tabere nu sunt decât intrigi reciproce, duşmănie, acţiuni meschine şi odioase. Câteodată mă cuprinde groaza. Ce va fi? Vin acasă ca să te îmbrăţişez cu singura mea mână şi să stau la dumneata, privind de la distanţă mersul luptei. Nu mai sunt soldat, ci un infirm cu trupul şi cu sufletul. Sunt obosit, capitulez! Poate, în aceasta e de căutat explicaţia parţială a căsătoriei mele şi dorinţa de a-mi găsi un adăpost liniştit."

Cu aceste cuvinte, pătrunse de ironie şi de mâhnire, se încheia scrisoarea lui.

Urmau să plece din Novocerkassk peste o săptămână. Cu câteva zile înainte, Listniţki se mutase cu totul la Gorceakova. După cea dintâi noapte care le pecetluise apropierea, Olga se schimbă oarecum, lăsându-se pradă oboselii. Cedă şi în nopţile următoare stăruinţelor lui lacome, dar aceasta o apăsa chinuitor; în adâncul sufletului se simţea jignită. Însă Listniţki nu ştia, sau nu voia să ştie, că dragostea ce-i legase se putea măsura în mai multe chipuri, pe când ura nu se măsoară decât într-un singur fel.

Până la plecare, Evgheni se gândi de câteva ori la Axinia, fără să vrea, în treacăt. Se ferea de ea în gând, cum şi-ar fi ferit ochii de soare. Dar, împotriva voinţei, amintirile legăturii, asemenea unor fâşii de lumină, începură să-şi facă loc în cuget şi să-l frământe. Într-o vreme îşi spuse: „N-am s-o rup cu dânsa. Trebuie să primească." Dar sentimentul de bună-cuviinţă birui. Hotărî să aibă o explicaţie îndată după sosire şi să nu mai aibă de-a face cu ea, dacă va fi cu putinţă.

La sfârşitul celei de a patra zi de drum, ajunseră la Iagodnoe. Bătrânul le ieşi în întâmpinare la o verstă de hotarul moşiei. Evgheni îl zări din depărtare cum îşi ridică greoi piciorul deasupra pernei trăsuricii de curse şi cum îşi scoate şapca.

— Am ieşit să-mi întâmpin scumpii musafiri. Ei, dă-mi voie să te văd! tună el cu vocea de bas, îmbrăţişându-şi cu stângăcie nora şi înţepându-i obrazul cu mustăţile stufoase, cărunte-verzui de tutun.

— Urcă-te, tată! Trage aproape, vizitiule! A, tu eşti, moş Saşka! Bine te-am găsit! Sănătos, voinic?... Stai în locul meu, tată; eu voi sta lângă vizitiu.

Bătrânul se aşează alături de Olga, îşi şterse mustăţile cu batista şi-şi cercetă fiul cu o privire stăpânită, în aparenţă voioasă:

— Ei, spune ceva, dragul meu!

— Mă bucur nespus că te văd!

— Aşadar, eşti invalid?

— Ce să fac! Sunt...

Bătrânul se uita la Evgheni cu un aer de sobrietate prefăcută, încercând să-şi păstreze asprimea obişnuită din ochi, ascunzându-şi înduioşarea şi ferindu-se să privească mâneca goală a uniformei verzi, vârâtă sub centură.

— Nu-i nimic. M-am obişnuit, spuse Evgheni, dând din umeri.

— Sigur că te vei obişnui, răspunse în grabă bătrânul. Numai capul să rămână întreg! Dar te-ai întors cu scutul, hai? Sau cum? Zic, te-ai întors cu scutul. Şi chiar cu o captivă fermecătoare...

Evgheni admira manierele galante şi puţin cam demodate ale părintelui său şi o întrebă cu privirea pe Olga: „Ei, cum ţi se pare bătrânul?" Dar, după zâmbetul ei înviorat, după lumina caldă ce-i licărea în ochi, înţelesese fără cuvinte că veteranul o cucerise.

Telegarii suri duceau într-un trap întins trăsura la vale. De pe culmea dealului, se zăreau acareturi, dunga verde şi întinsă a livezii, casa cu obloanele albe, arţarii umbrind ferestrele.

— Ce frumos! Ah, ce frumos! se însufleţi Olga.

O haită de ogari negri alergă, zburând în salturi înalte, şi înconjură trăsura. De sus, moş Saşka pocni într-unul cu biciul, strigându-i mânios:

— Te vâri sub roţi, fir-ai al naibii! Marş!...

Evgheni şedea cu spatele la cai; din când în când aceştia sforăiau, şi vântul ducea îndărăt stropi mărunţi de spumă, împrăştiindu-i pe ceafa lui.

Zâmbea, privindu-şi părintele, pe Olga, drumul presărat de spice, colnicul ce urca domol, creasta îndepărtată şi zarea.

— Ce pustietate!... Şi ce linişte!

Olga petrecea cu o privire zâmbitoare ciorile care zburau deasupra drumului şi tufele de pelinaş şi de sulfină.

— Uite, au ieşit în întâmpinarea noastră, zise stăpânul, îngustându-şi ochii.

— Cine?

— Slugile.

Evgheni se răsuci să privească înapoi, deocamdată fără să distingă chipurile celor adunaţi; o simţi însă pe Axinia, şi sângele îi năvăli în obraji.

Îşi închipuia că faţa Axiniei va fi tulburată de emoţie, dar în clipa când trăsura ajunse în faţa porţilor, în fâşâit sprinten de roţi, şi când se uită cu o tresărire de inimă în dreapta şi o văzu pe Axinia, rămase uimit de chipul ei zâmbitor, cu o expresie de veselie abia reţinută. Se simţi uşurat de povară, se linişti şi clătină din cap, în semn de bun găsit.

— Ce frumuseţe vicioasă!... Cine-i asta?... Are ceva provocator în frumuseţea ei, nu ţi se pare? întrebă Olga, arătând cu ochii plini de admiraţie spre Axinia.

Dar Evgheni, deplin stăpân pe el, şi rece, încuviinţă:

— Da, e o femeie frumoasă. Camerista noastră.

Prezenţa Olgăi avu darul să schimbe toată viaţa casei. Bătrânul boier, care până atunci umbla zile întregi numai în cămaşă de noapte şi în izmene tricotate, porunci să i se scoată din cufere surtucele lui cu miros de naftalină şi pantalonii lungi de general. Nepăsător îndeobşte faţă de tot ce privea persoana lui, se răstea acum la Axinia pentru cea mai măruntă cută a rufăriei şi se uita la ea cu ochi păgâni, când îi aducea dimineaţa cizmele nelustruite. Aspectul său se primeni, deveni mai proaspăt; spre plăcuta uimire a lui Evgheni, obrajii bătrânului erau veşnic raşi şi netezi.

Presimţind parcă ceva rău, Axinia se silea să facă toate pe placul tinerei stăpâne; era ascultătoare, supusă şi peste măsură de serviabilă. Lukeria se întrecea pe sine, gătind bucate fără pereche, născocind tot felul de sosuri şi de garnituri. Până şi moş Saşka, căzut în delăsare şi în piroteala bătrâneţii, nu fu scutit de iureşul schimbărilor dezlănţuite la Iagodnoe. Într-o zi, stăpânul, zărindu-l lângă treptele casei, îi făcu semn să se apropie.

— Ce-i cu tine, neam de căţea? Hai? întrebă el, holbându-şi cumplit ochii. Ce-i cu nădragii tăi?

— Ce-i? întrebă obraznic moş Saşka, dar fu cam tulburat de acest interogatoriu neobişnuit şi de vocea tremurătoare a stăpânului.

— Se află în casă o femeie tânără, şi tu, haimana, vrei să mă bagi în mormânt?... De ce nu te închei la prohab, ţap împuţit? Hai, răspunde!

Degetele murdare ale lui moş Saşka atinseră locul cu pricina, apoi lunecară de-a lungul şirului lung de nasturi mari, ca pe clapele unei armonici mute. Voia să mai spună boierului ceva obraznic de tot, dar stăpânul, amintindu-i vremurile trecute, izbi cu piciorul atât de tare, încât pingeaua cizmei de modă veche, cu vârful ascuţit, se desprinse cu totul, apoi răcni:

— La grajd! Marş!... Am să-i poruncesc Lukeriei să te opărească cu

uncrop! Să-ţi răzui murdăria de pe tine, vită ce eşti!

Evgheni se odihnea, hoinărea cu arma prin valea seacă şi vâna potârnichi în lanul de mei secerat. Un singur lucru îl frământa: ce să facă cu Axinia? Dar într-o seară bătrânul îl chemă în odaia sa şi-i spuse, uitându-se bănuitor la uşă şi ferindu-se să privească în ochii lui fiu-său:

— Uite ce e! Ai să-mi ierţi acest amestec în treburile tale personale, dar vreau să ştiu ce ai de gând să faci cu Axinia.

Gesturile pripite cu care îşi aprinse ţigara trădau starea sufletească a lui Evgheni. Ca şi în ziua când revenise la Iagodnoe, sângele îi năvăli în obraji şi, simţind că roşeşte, roşi încă şi mai tare.

— Nu ştiu... Pur şi simplu nu ştiu! mărturisi el cu toată sinceritatea.

Bătrânul răspunse grav:

— Dar eu ştiu! Du-te şi vorbeşte cu ea. Chiar acum! Oferă-i ceva parale, o răsplată – la aceste cuvinte zâmbi pe sub mustaţă – şi roag-o să plece. Vom găsi noi alta.

Evgheni se duse imediat în casa slugilor.

Întoarsă cu spatele la uşă, Axinia frământa aluatul. Omoplaţii se mişcau pe spinarea ei, cu un şănţuleţ la mijloc. Muşchii jucau sub pielea brună a braţelor pline, cu mânecile sumese până la coate. Evgheni se uită la ceafa ei cu inele mari de păr pufos şi zise.

— Te rog, Axinia... numai o clipă.

Ea se întoarse cu vioiciune, încercând să dea o înfăţişare nepăsătoare de slugă obrazului său care se luminase de bucurie, dar Evgheni observă cum îi tremurau degetele lăsând mânecile în jos.

— Viu îndată!

Aruncă bucătăresei o privire speriată şi, nemaistăpânindu-şi bucuria, se apropie de dânsul, cu un zâmbet fericit şi rugător.

Când ieşiră în tindă, Evgheni zise:

— Să mergem în grădină! Avem ceva de vorbit.

— Să mergem! încuviinţă ea, bucuroasă şi supusă, crezând că aceasta însenina înnodarea vechilor fire rupte.

Pe drum, el o întrebă cu voce scăzută:

— Ştii pentru ce te-am chemat?...

Ea zâmbi în întuneric şi-i prinse mâna, dar el şi-o retrase cu o mişcare bruscă, şi Axinia pricepu totul.

Se opri.

— Ce-aţi dorit, Evgheni Nikolaevici? Nu merg mai departe.

— Bine! Putem vorbi şi aici. Nu ne aude nimeni... (Evgheni se grăbea,

încurcându-se în înlănţuirea vorbelor.) Trebuie să mă înţelegi... Nu mai putem fi ca înainte... Nu mai pot trăi cu tine... Pricepi? Sunt însurat şi, ca om cinstit, nu pot face o ticăloşie... Nu-mi îngăduie datoria faţă de conştiinţa mea! spuse el, simţind o dureroasă ruşine pentru sfruntarea mincinoaselor sale vorbe...

Noaptea abia sosise dinspre zările întunecate.

În apus, mai ardea cu văpăi purpurii o fâşie de cer, aprinsă de soarele dispărut. Bucurându-se de timpul frumos, oamenii treierau de zor la arie, în lumina felinarelor; inima maşinii bătea puternic şi adânc, argaţii vorbeau gălăgios între ei; omul care hrănea neîncetat treierătoarea nesăţioasă striga cu vocea răguşită şi însufleţită: „Dă-i! Dă-i! Dă-i!" Grădina se cufunda într-o linişte adâncă. Aerul mirosea a urzici, a grâu, a rouă.

Axinia tăcea.

— Ce-ai de spus? De ce taci, Axinia?

— N-am ce spune.

— Din privinţa banilor, voi avea eu grijă. E mai cuminte să pleci de aici. Cred că înţelegi... Ar fi prea dureros pentru mine să dăm ochi în fiecare zi.

— Mai am o săptămână până la sfârşitul lunii. Pot să rămân până atunci?

— Fireşte! Fireşte că da!

Axinia tăcu o clipă, apoi cu aer umil se apropie sfioasă de Evgheni şi-i spuse:

— Ei bine, am să plec!... Dar... n-o să-ţi pară rău pentru cea din urmă oară? Nevoia m-a făcut aşa, neruşinată... M-am chinuit tot singură... Nu mă osândi, Jenea.

Glasul ei era răsunător şi sec. Evgheni încerca în zadar să-şi dea seama dacă vorbeşte serios sau glumeşte.

— Dar ce vrei?

Tuşi supărat şi simţi deodată că ea, cu aceeaşi mişcare sfioasă, îi caută din nou mâna...

După cinci minute ieşi din spatele unei tufe umede şi mirositoare de coacăz, ajunse la gardul de nuiele şi acolo zăbovi mult, pufăind din ţigară şi frecându-şi cu batista pantalonii înverziţi la genunchi de iarba grasă.

Suind treptele, se uită îndărăt. În lumina galbenă a ferestrei de la casa slugilor, se vedea făptura trupeşă a Axiniei; ridicându-şi braţele, îşi potrivea părul şi zâmbea, privind focul...

6

Pănuşiţa se pârguise, îmbrăcând verste întregi de stepă în argint unduios. Vântul o apleca la pământ, o culca, o frământa şi o răscolea, gonind valuri de argint cenuşiu, când spre miazăzi, când spre apus. Acolo unde trecea şuvoirea lui năvalnică, pănuşiţa se apleca smerit, şi o potecă întunecată rămânea mult timp în mijlocul covorului de iarbă căruntă.

Feluritele ierburi se ofiliră; numai pelinul îmbrăca dealurile – trist, ars de soare. Nopţile scurte treceau în zbor. Nenumărate stele sclipeau pe cerul de cărbune; soarele căzăcesc, luna, îşi revărsa cu zgârcenie lumina bălaie, arătându-şi partea ştirbită şi întunecată: pe toată întinderea ei, Calea-Laptelui se împletea cu alte căi înstelate. Aerul era greu şi iute, vântul uscat mirosea a pelin; pământul, sătul de aceeaşi amărăciune biruitoare de pelin, visa o adiere de răcoare. Mândrele drumuri înstelate, necălcate de nicio copită, de niciun picior, se întindeau în tremur uşor pe bolta înaltă; sămânţa aurie de stele pierea, fără să încolţească în cerul uscat, negru ca cernoziomul; luna apărea ca un lac sărat de stepă, iar jos, pe pământ, totul era uscat, acoperit de iarba moartă, plină de bătaia necontenită, ca în argint, a pitpalacilor şi de ţârâitul metalic al cosaşilor...

Zilele se îneacă în zăduf, în zăpuşeală, în pâcla fumurie, uscată. Niciun nor nu străbate azurul spălăcit al cerului. Soarele arde nemilos, şi doar secerile de oţel ale aripilor de hultan plutesc deasupra stepei, deasupra pănuşiţei orbitoare, strălucitoare; iarba castanie, ca părul de cămilă, încinsă de soare, fumegă în văzduh, hultanul pluteşte mereu în boarea albăstrie, iar jos, umbra lui uriaşă alunecă fără zgomot, pe iarbă.

Ţiştarii fluieră obosit şi răguşit; hârciogii somnoroşi şed pe moviliţele gălbui ale vizuinilor. Stepa e caldă, dar moartă – şi totul împrejur, în depărtare, este străveziu şi nemişcat. Până şi o movilă albăstrie se ridică la hotarul zării, ca în basm, tulbure ca în vis...

Stepa mea iubită! E amărui vântul care se opreşte în coamele iepelor şi armăsarilor din herghelii. Botul uscat al calului este sărat de vânt, şi calul, adulmecând mirosul amărui-sărat, mestecă cu buzele catifelate şi nechează, simţind pe ele gustul de vânt şi de soare. Stepa dragă de sub cerul Donului, atât de aproape de pământ! Râpile şerpuitoare, văile uscate, nemărginita întindere a pănuşiţei, o urmă adâncă de copită de cal, ca un cuib străbătut de iarbă, şi gorganele care stau în tăcerea cuminte, străjuind gloria căzăcească, ascunsă în pământ... Mă închin până la

pământ în faţa ta şi, ca un fiu, sărut pieptul tău! O, stepă a Donului, stropită de atâta sânge căzăcesc ce nu se preface nicicând în rugină!

*

Are un cap îngust şi uscăţiv ca de şarpe. Urechile îi sunt mici şi se mişcă mereu. Muşchii pieptului sunt cum nu se poate mai dezvoltaţi. Picioarele subţiri şi puternice; chişiţele fără niciun cusur, copitele netede ca nişte pietre lucii de râu. Crupa este uşor lăsată în jos, iar coada nu-i deasă. E un cal de rasă pură de Don, foarte nobilă, fără nicio picătură de sânge străin în vine; totul în el dovedeşte neamul curat. Porecla lui este Malbruk.

Apărându-şi iapa, avusese la adăpătoare o aprigă încăierare cu un armăsar mai puternic şi mai vârstnic, şi acesta îl lovise zdravăn la piciorul stâng de dinainte, cu toate că armăsarii duşi la păscut umblă totdeauna fără potcoave. Cei doi luptători se ridicau în două picioare, se izbeau, se muşcau şi-şi sfâşiau pielea...

Îngrijitorul nu era lângă ei; dormea undeva în stepă, lăţit în bătaia soarelui, cu spatele în sus şi cu picioarele răşchirate, în cizme prăfuite şi încinse.

Potrivnicul îl doborî la pământ pe Malbruk, apoi îl luă la goană mult departe de herghelie şi, lăsându-l acolo plin de sânge, îşi luă amândouă herghelиile şi le duse de-a lungul Râpei Mlăştinoase.

Armăsarul rănit fu închis în grajd, şi infirmierul îi vindecă piciorul. Iar în a şasea zi, Mişka Koşevoi, venit cu raportul la şef, putu să vadă cum, împins de puterea instinctului de procreaţie, Malbruk îşi rupse pana căpăstrului cu dinţii, sări afară din grajd şi, adunând iepele care păşteau împiedicate în apropiere de casă şi pe care călăreau de obicei îngrijitorii, supraveghetorul şi felcerul, le goni în stepă, mai întâi la trap, iar mai apoi zorindu-le şi muşcându-le pe cele rămase în urmă. Îngrijitorii şi supraveghetorul ieşiră repede din casă şi auziră doar cum plesneau zgomotos curelele cu care erau legate picioarele iepelor.

— Ne-a lăsat pe jos, fir-ar al naibii!

Şeful trase o sudalmă grozavă, dar în privirea cu care petrecea herghelia ce se pierdea în depărtare, se citea o ascunsă încuviinţare.

La amiază, Malbruk se întoarse cu iepele şi le duse la adăpat. Îngrijitorii rămaşi fără cai îi luară toate iepele, iar Mişka Koşevoi îl înşeuă, îl duse departe în stepă şi-l lăsă să pască cu herghelia lui.

În cele două luni ale slujbei de îngrijitor, Koşevoi avu prilejul să

cunoască de aproape viaţa cailor din herghelie; le cunoscu agerimea minţii şi nobleţea de spirit, mai presus de cea omenească, şi se pătrunse de un adânc respect faţă de dânşii. Vedea adeseori cum armăsarii se împreunau cu iepele, şi actul acesta etern, îndeplinit în condiţii primitive, era atât de simplu, atât de nevinovat şi firesc, încât, fără să vrea, mintea lui Koşevoi făcea anumite asemuiri în defavoarea oamenilor. Totuşi, în relaţiile cailor erau şi multe trăsături umane. Mişka observă, de pildă, că armăsarul Bahar, trecut de vârsta tinereţii, rău – de neîmblânzit şi cam brutal cu toate iepele, avea slăbiciune pentru una dintre ele, o roaibă frumoasă de patru ani, cu o stea lată în frunte şi cu ochii plini de foc. Când se afla aproape de ea, se frământa totdeauna peste măsură şi era cuprins de neastâmpăr, adulmecând-o cu un anume sforăit pătimaş. Îi plăcea să se oprească, să-şi pună capul ciolănos pe crupa favoritei şi să rămână aşa, într-o aţipeală lungă. Mişka îl pândea, privea jocul învălurat al muşchilor de sub pielea subţire a armăsarului şi i se părea că pe această iapă Bahar o iubeşte bătrâneşte, cu o dragoste adâncă şi dureroasă.

Slujba lui Koşevoi mergea strună. Se părea că atamanul staniţei aflase ceva despre zelul său, căci la începutul lui august şeful hergheliei primi porunca să-l trimită pe Koşevoi la dispoziţia sfatului staniţei.

Mişka îşi isprăvi grabnic pregătirile, dădu în primire echipamentul statului şi, în seara aceleiaşi zile, plecă acasă. Îşi îndemna de zor iepuşoara; pe la apusul soarelui trecu de Karghin şi ajunse din urmă o trăsură care mergea pe creasta dealului, îndreptându-se spre Vioşenskaia.

Vizitiul, un ucrainean, mâna alene caii graşi şi năduşiţi. La spatele trăsurii cu arcuri, şedea tolănit cu nepăsare un bărbat trupeş şi spătos, cu surtucul de croială orăşenească şi cu pălăria cenuşie de fetru dată pe ceafă. Mişka merse câtva timp în urma trăsurii, privind umerii încovoiaţi ai omului cu pălărie, care tremurau în ritmul hurducăturilor, şi gulerul alb, prăfuit. La picioarele călătorului se afla un geamantan de piele galbenă şi un sac acoperit cu paltonul împăturit. Nările lui Mişka fură gâdilate de mirosul străin al unei ţigări de foi... „Trebuie să fie vreun slujbaş care merge la staniţă", gândi el, împingându-şi iapa alături de trăsură. Aruncă o privire piezişă sub streaşina pălăriei străinului şi rămase cu gura căscată, simţind un fior rece care îi furnică spinarea, ca atunci când te păleşte minunarea şi spaima. Cel tolănit în trăsura cu arcuri, morfolind nerăbdător mucul negru al ţigării de foi şi privind îndrăzneţ, cu ochii senini, nu era altul decât Stepan Astahov. Nemaiştiind ce să creadă, Mişka se uită din nou la chipul consăteanului, schimbat atât

de ciudat, se încredinţă că pe arcuri se lăfăieşte într-adevăr Stepan, teafăr şi viu, în carne şi oase, apoi, după ce-l trecură sudori de uluială, tuşi:

— Iertaţi, domnule, nu cumva sunteţi Astahov?

Omul din trăsură dădu din cap, făcând să-i cadă pălăria pe frunte; se întoarse şi-şi ridică ochii la Mişka.

— Da, sunt Astahov. Dar ce e? Oare dumneata... Ia stai, tu nu eşti Koşevoi?

Se ridică puţin şi, zâmbind numai din buzele negricioase pe sub mustaţa castanie, tunsă scurt, întinse mâna cu o mişcare de mirare şi de bucurie, păstrând însă o urmă de asprime în ochi şi pe tot chipul îmbătrânit:

— Koşevoi? Mihail?... Ian uite, unde ne-a fost dat să ne vedem din nou! Mă bucur...

— Da' cum? Cum vine asta? făcu Mişka, lăsând dârlogii şi înălţându-şi mâinile a minunare către cer... Se spunea că ai fost ucis. Te ştiam mort. Şi când colo, uite-l pe Astahov în carne şi-n oase!

Chipul lui Mişka se lumină într-un zâmbet bucuros; se frământă în şa, dar ţinuta lui Stepan şi felul său nou de a rosti cuvintele – limpede şi răspicat – îl zăpăciră, silindu-l să-şi schimbe şi el purtarea şi să-i spună numai „dumneavoastră", simţind nedesluşit că-i despărţea acum o barieră.

Se încinse un taifas între dânşii. Caii mergeau la pas. La apus, zarea înflorea cu o risipelnică bogăţie de culori; nouraşii azurii pluteau pe cer, în întâmpinarea nopţii. Un pitpalac ţipa înverşunat într-un lan de mei de la marginea drumului, spărgând liniştea îmbrăcată în haine prăfuite, care, pe înserate, cobora asupra stepei, după larma şi frământările zilei. La răscrucea drumurilor dinspre Ciukarinskaia şi Krujilinskaia, un paraclis învechit se profila pe cerul liliachiu; deasupra, atârna o grămadă de nori cărămizii.

— Da' de unde veniţi, Stepan Andreici? îl descosea Mişka cu o voce plină de bucuros neastâmpăr.

— Din Germania! Am izbutit să scap acasă.

— Da' cum se face?... Spuneau cazacii noştri cică au văzut cu ochii lor cum l-au omorât pe Stepan!

Stepan răspunse cu un glas stăpânit, liniştit, ca şi cum s-ar fi simţit plictisit de atâtea întrebări:

— Am fost rănit în două locuri, iar cazacii... Ce să mă aştept de la dânşii?... Cazacii m-au părăsit... Aşa că am căzut prizonier... Nemţii m-au

vindecat şi m-au trimis la muncă...

— Mi se pare însă că n-a venit nicio scrisoare de la dumneavoastră...

— N-am avut cui să scriu.

Stepan aruncă jos mucul şi aprinse imediat altă ţigară.

— Dar soţiei? Soţia dumneavoastră mai trăieşte şi e sănătoasă.

— Nu mai trăiam cu ea, cred că se ştie asta.

Vocea lui Stepan era nepăsătoare, fără nicio învăluire de căldură. Amintirea nevestei nu-l tulbură.

— Şi nu v-a fost urât în ţară străină? întrebă Mişka, aplecându-se aproape peste oblâncul şeii.

— La început mi-a fost urât, pe urmă m-am obişnuit. Tăcu puţin şi adăugă: Chiar aveam de gând să rămân pentru totdeauna acolo şi să primesc supuşenia lor. Dar le-am lăsat pe toate de dorul casei şi am plecat.

Şi zâmbi pentru întâia oară, destinzându-şi cutele aspre din colţurile ochilor.

— Iar la noi aţi văzut ce răzmeriţă e?... Ne războim între noi.

— Da-a... am auzit.

— Pe ce drum aţi venit?

— Din Franţa, cu vaporul: de la Marsilia – un oraş – şi până la Novorosiisk.

— O să vă mobilizeze şi pe dumneavoastră?

— Probabil... Ce mai e nou prin sat?

— Cum să vă povestesc totul? Multe noutăţi.

— Casa mea mai este?

— O bate vântul...

— Vecinii? Feciorii lui Melehov mai trăiesc?

— Trăiesc.

— Ai auzit ceva despre fosta mea nevastă?

— Tot acolo stă. La Iagodnoe.

— Şi Grigori... trăieşte cu ea?

— Nu. Stă cu soţia lui legitimă. S-a despărţit de Axinia dumneavoastră...

— Aşa? N-am ştiut.

Tăcură o clipă. Koşevoi urmă să-l iscodească cu ochi lacomi pe Stepan. Mărturisi cu o schimă de încuviinţare şi cinstire:

— Se vede că aţi trăit bine, Stepan Andreici. Aveţi nişte straie boiereşti.

— Acolo toţi se îmbracă curat. Stepan făcu o strâmbătură şi atinse cu

mâna umărul vizitiului. Hai, dă-i drumul!

Vizitiul clătină alene din bici şi caii istoviţi urniră trăsura din loc. Cu un fâşâit moale de roţi, trăsura porni înainte, legănându-se la hopuri. Încheind convorbirea, Stepan se întoarse cu spatele spre Mişka, întrebându-l:

— Te duci în sat?

— Nu, la staniţă.

La răscruce, Mişka o coti la dreapta şi se ridică în scări:

— Ei, deocamdată rămâneţi cu bine, Stepan Andreici!

Stepan apăsă cu degetele grele borul prăfuit al pălăriei şi răspunse rece, rar, ca un străin, rostind răspicat fiecare silabă:

— Mergi sănătos!

7

Frontul avea tendinţa să se oprească pe linia Filonovo-Povorino. Roşii îşi concentrau forţele într-o puternică grupare de izbire. Înaintarea cazacilor era înceată, căci duceau mare lipsă de muniţie şi nu se grăbeau să depăşească hotarul ţinutului. În sectorul Filonovo, luptele se desfăşurau cu sorţi schimbători. În august interveni o perioadă de oarecare acalmie, şi cazacii, care veneau acasă de pe front, în permisie, spuneau că, după anumite semne, spre toamnă era de aşteptat un armistiţiu.

În acest timp, în spatele frontului, prin staniţe şi sate, secerişul era în toi. Nu mai ajungeau braţele. Bătrânii şi femeile nu izbuteau să dovedească singuri toată munca şi, în afară de asta, erau târâţi la necontenitele corvezi de cărăuşie, pentru a aproviziona frontul cu muniţie şi hrană.

Câte cinci-şase căruţe plecau aproape în fiecare zi din Tatarski la Vioşenskaia; acolo erau încărcate cu lăzi de cartuşe şi de proiectile şi trimise până la centrul de aprovizionare din satul Andronovski, iar uneori şi mai departe, până în satele de-a lungul Hopiorului, în lipsa altor mijloace de transport.

Satul îşi trăia viaţa vânzolită, dar lipsită de noutăţi. Gândul tuturora era la frontul îndepărtat, aşteptând cu nelinişte şi cu amărăciune în suflet veşti tot mai proaste despre cazaci. Sosirea lui Stepan Astahov tulbură cu desăvârşire norodul: în toate casele, pe toate ariile, nu se mai vorbea

despre altceva. Venise un cazac înmormântat de mult, uitat aproape cu totul: numele său nu-l mai aminteau decât babele, şi numai pentru „pomenirea sufletului". Nu însemna asta, oare, o adevărată minune?

Stepan poposi la nevasta lui Anikuşka, îşi cără lucrurile în casă şi, în aşteptarea cinei gătite de gazdă, se duse să-şi vadă casa. Umblă mult, măsurând în lung şi în lat, cu pasul greu de gospodar, curtea albă în lumina lunii, trecu pe sub şoproanele dărăpănate, încercă tăria stâlpilor de la garduri... Ochiurile gătite de femeia lui Anikuşka se răciseră de mult pe masă, iar Stepan tot îşi mai cerceta gospodăria năpădită de buruieni, trosnindu-şi degetele şi bolborosind vorbe neînţelese.

În aceeaşi seară au şi dat buzna oamenii să-l vadă şi să-l întrebe despre viaţa de prizonier. Odaia lui Anikuşka era ticsită de femei şi copii. Stăteau ca un zid gros, ascultând povestirile lui Stepan, cu gurile negre larg căscate. Stepan nu prea avea mult chef de vorbă, şi niciun zâmbet nu-i lumina chipul îmbătrânit. Se vedea că viaţa îi încovoiase brusc şi vrăjmaş grumazul, îl schimbase şi-l făcuse altfel.

A doua zi dimineaţa, când Stepan dormea încă în odaie, se înfăţişă Pantelei Prokofievici. Tuşi zgomotos în pumn, dând târcoale pe afară şi aşteptând să se trezească musafirul. O răcoare râncedă se înălţa din podeaua de lut a odăii, mirosea a tutun străin, tare şi înecăcios, şi a îndepărtate drumuri, aşa cum mai miroase multă vreme un călător.

Într-un târziu, Stepan se trezi; se auzea cum scapără un chibrit, aprinzându-şi ţigara.

— E voie să intru? întrebă Pantelei Prokofievici şi-şi potrivi în grabă cutele cămăşii noi pe care i-o dăduse Ilinişna numai de acest hatâr, ca şi cum avea să se prezinte unui şef.

— Intră!

Stepan se îmbrăca, pufăind dintr-o ţigară groasă şi închizându-şi din pricina fumului ochiul umflat de somn. Cu oarecare codeală, Pantelei Prokofievici trecu pragul odăii şi se opri uluit de chipul schimbat al celuilalt şi de cătărămile metalice de la bretelele de mătase, apoi îi întinse palma neagră, făcută căuş.

— Să trăieşti, vecine. Bine-ai venit sănătos!...

— Noroc!

Stepan îşi petrecu bretelele pe umerii vânjoşi, le mişcă să şi le potrivească şi, cu un aer demn, îşi puse mâna în palma aspră a unchiaşului. Îşi aruncară unul altuia priviri iscoditoare. În ochii lui Stepan jucau scântei de duşmănie, iar ochii piezişi şi bulbucaţi ai lui Melehov

arătau preţuire şi o mirare cu o umbră de zeflemea.

— Ai îmbătrânit, Stiopa... ai îmbătrânit, puiule.

— Da, am îmbătrânit.

— Ţi-au cântat veşnica pomenire, ca şi lui Grişka al meu!... zise Melehov şi se opri cu ciudă: amintirea era nelalocul ei. Încercă să-şi îndrepte greşeala: Ei, slavă Domnului că ai venit teafăr şi sănătos... Slavă Ţie, Doamne! Uite, şi pe Grişka l-au pomenit tot aşa, şi, la fel ca Lazăr, a înviat din morţi şi viu a rămas. Are şi doi copii, iar nevastă-sa, Natalia, slavă Domnului, s-a mai înzdrăvenit. De treabă femeie!... Dar tu, băiete, ce mai faci?...

— Mulţumesc!

— Nu vrei să vii pe la vecin? Fă-ne cinstea şi vino să mai stăm de vorbă...

Stepan se împotrivi la început, dar Pantelei Prokofievici îl rugă atât de stăruitor, cu un aer mâhnit, încât până la urmă Stepan se înduplecă. Se spălă, îşi pieptănă în sus părul tuns scurt, zâmbi la întrebarea bătrânului: „Dar unde ţi-e moţul? L-ai vândut?" Îşi puse pălăria cu un gest sigur şi ieşi înainte în ogradă.

Pantelei Prokofievici era prietenos din cale-afară şi plin de atâta dorinţă să fie pe placul musafirului, încât Stepan gândi fără să vrea: „Se dă în vânt, doar-doar să-mi uit obida cea veche..."

Înţelegând din ochi poruncile mute ale bărbatului, Ilinişna umbla sprintenă prin bucătărie, le împungea cu zorul pe Natalia şi pe Duniaşka, aducea singură la masă. Din când în când, femeile aruncau priviri curioase spre Stepan, care şedea în colţul icoanelor, cercetau cu ochii surtucul lui, gulerul, lanţul de argint de la ceas şi pieptănătura, schimbând între ele câte un surâs de minunare, ascuns cu stângăcie. Daria veni din curte rumenă la faţă şi, zâmbind sfios, îşi şterse buzele subţiri cu colţul şorţului şi rosti, micşorându-şi ochii:

— Ah, vecine, zău, cât pe ce să nu te mai cunosc! Nici nu mai semeni a cazac.

Fără să piardă vremea, Pantelei Prokofievici puse pe masă o sticlă de rachiu făcut în casă, scoase cârpa ce slujea de dop, mirosi aburul dulceag-amărui şi-şi lăudă băutura:

— Ia gustă! E făcut de mine... Dacă aprinzi un chibrit, arde cu flacără albastră. Pe legea mea!

Masa se însufleţi. Stepan bău la început în silă, dar îndată prinse să se ameţească şi se arătă mai prietenos.

— Trebuie să te-nsori acum, vecine.

— Ce tot vorbeşti? Ce să fac cu nevasta?

— Cu aialaltă?... Eh! Crezi tu că rămâne la fel toată viaţa?... Nevasta e ca o iapă: o călăreşti atâta vreme cât are măsele în gură. Îţi găsim noi alta, tinerică...

— Viaţa noastră e încâlcită rău... Ce să mai vorbim de însurătoare!... Am învoire de zece zile, pe urmă mă duc la sfat şi de acolo, cred, tot pe front! oftă Stepan, din ce în ce mai ameţit, pierzându-şi treptat vorbirea străină.

Plecă peste puţin, petrecut de privirea plină de admiraţie a Dariei şi lăsând celor rămaşi în urmă să tot depene o seamă de vorbe şi de tâlcuri.

— L-aţi văzut cum s-a boierit, neam de căţea! L-aţi auzit cum vorbeşte? Ca un perceptor sau ca alt soi de boier! Intru la dânsul, iar el se scoală şi pune peste umeri nişte chingi de mătase cu cătărămi, zău! Îşi înhamă spinarea şi pieptul ca un cal! Cum vine asta? Trebuie să fie pentru ceva. Acuma-i ca un om dobă de învăţătură! încheie cu pizmăreaţă admiraţie Pantelei Prokofievici, vădit încântat că Stepan îi răspunsese la poftire şi venise, trecând peste amintirea vrajbei din trecut.

Din vorbele lui Stepan se lămurise că are de gând să rămână în sat după ce va isprăvi cu oastea şi că-şi va reface casa şi gospodăria. Spusese în treacăt că are cu ce, iar acest lucru stârni lungi voroave şi-l făcu să se înalţe nemăsurat în ochii lui Pantelei Prokofievici.

— Se vede că are parale, rosti el, după plecarea lui Stepan, are bănet, mama lui!... Cazacii prizonieri ajung acasă în pielea goală, şi ăsta, cum aţi văzut, numai mătase pe el! Ori a omorât pe cineva, ori a prădat banii!...

În primele zile de la sosire, Stepan stătea mai toată vremea culcat în casa lui Anikuşka şi numai rareori se ivea pe uliţă. Vecinii îl urmăreau, îi pândeau toate mişcările, încercau chiar s-o descoasă pe nevasta lui Anikuşka, dar ea strângea buzele şi-o făcea pe ascunsa, spunând tuturora că nu ştie nimic.

Pe urmă, satul începu să şuşotească cu cea mai aprinsă însufleţire cazul lui Stepan, când nevasta lui Anikuşka împrumută un cal de la Melehovi şi plecă sâmbătă dimineaţa, fără să spună încotro. Numai Pantelei Prokofievici pricepuse despre ce era vorba. „Se duce după Axinia", spuse el, clipind din ochi Ilinişnei, pe când înhăma la brişcă iapa cea şchioapă. Nu greşise: femeia plecă la Iagodnoe, ducând cu ea porunca lui Stepan: „S-o întrebi pe Axinia dacă nu cumva vrea să se întoarcă la bărbat, uitând de toate supărările din trecut..."

În ziua aceea, Stepan îşi pierdu toată tăria şi cumpătul, hoinări prin sat până seara, apoi întârzie îndelung în cerdacul lui Mohov, discutând cu Serghei Platonovici şi cu Ţaţa şi istorisindu-le despre Germania, despre viaţa de acolo, despre călătoria lui prin Franţa şi drumul cu vaporul. Vorbea ascultând tânguirile lui Mohov şi se uita mereu la ceas...

Gazda se întoarse pe înserate de la Iagodnoe şi, punându-i cina în bucătăria de vară, povesti, că Axinia se speriase grozav la neaşteptata veste, că 0 întrebase mult despre el, dar că se împotrivea cu hotărâre la orice gând de întoarcere.

— Nici n-are pentru ce să vină îndărăt! Trăieşte ca o cucoană. Grasă şi albă la faţă. Habar n-are ce înseamnă munca din greu. Ce-i mai trebuie? Nici nu poţi să-ţi închipui cum e îmbrăcată! Nu-i zi de sărbătoare, iar ea purta o fustă albă ca omătul şi mâinile le avea curate ca hârtia! oftă femeia cu pizmă.

Rotocoale de roşeaţă se aprinseră în obrajii lui Stepan şi ochii lui limpezi, lăsaţi în jos, scăpărară scântei de mânie şi de durere, îndată stinse. Lua cu lingura laptele covăsit din strachina smălţuită, abia stăpânindu-şi tremurul mâniei, şi urmă cu întrebările, lepădând cuvintele încet şi arar:

— Zici că Axinia s-a lăudat cu traiul ei?

— Chiar aşa! Cine n-ar vrea să huzurească la fel?

— A întrebat despre mine?

— Cum să nu! S-a făcut albă ca varul când i-am spus că ai venit.

După cină, Stepan ieşi în ograda cotropită de buruieni.

Seara de august veni şi trecu repede. Pârâitul vânturătorilor şi vocile aspre ale oamenilor sfâşiau răcoarea umedă a nopţii. Sub luna galbenă, pătată, oamenii se frământau cu grijile lor obişnuite: vânturau grămezile de grâne treierate ziua, cărau grâul spre hambare. Tot satul era învăluit în mirosul cald, înţepător, al grâului proaspăt treierat şi al pulberei de pleavă. O treierătoare cu aburi ţăcănea undeva lângă medean, câinii lătrau... Un cântec tânguitor se auzea de la o arie îndepărtată. Donul răspândea o dulceagă umezeală.

Stepan se rezemă de gard şi privi îndelung curgerea repede a fluviului ce se zărea peste drum şi cărarea de foc tăiată de lună, de-a curmezişul apei. Valuri mărunte încreţeau apa. Dincolo de Don, se ridicau plopi somnoroşi. O durere adâncă şi de nespus îi cuprinse sufletul.

*

Înainte de răsăritul soarelui se abătu o ploaie scurtă, dar norii se împrăştiară îndată şi, după vreo două ceasuri, numai bulgăraşii de noroi uscat, lipiţi de căruţă deasupra roţilor, mai aminteau vremea urâtă.

Stepan sosi dimineaţa la Iagodnoe. Stăpânindu-şi tulburarea, îşi legă calul lângă poartă şi se îndreptă spre casa slugilor, păşind larg şi legănat.

Curtea largă şi năpădită de iarbă era pustie. Lângă grajd, găinile scormoneau gunoiul. Un cocoş negru ca un corb ţupăia pe un gard prăvălit; îşi aduna găinile şi se prefăcea că ciuguleşte nişte gândăcei roşii, care umblau pe gard. Ogarii graşi se tolăniseră la răcoare lângă magazia de trăsuri. Şase căţeluşi negri-cafenii, cu codiţele scurte, răsturnându-şi mama, o căţea tânără, o sugeau, apăsând cu lăbuţele în burta ei şi trăgând-o de sfârcurile moi, cenuşii. Partea umbrită a acoperişului de tablă de pe casa boierească sclipea de rouă.

Uitându-se cu luare-aminte împrejur, Stepan intră în casa slugilor şi întrebă pe bucătăreasa cea grasă:

— Pot s-o văd pe Axinia?

— Da' cine eşti dumneata? vru să ştie femeia, ştergându-şi cu şorţul faţa asudată şi ciupită de vărsat.

— Ce-ţi pasă? Unde-i Axinia?

— La boier. Aşteaptă puţin!

Stepan se aşeză; cu un gest de cumplită oboseală, îşi puse pălăria pe genunchi. Bucătăreasa băgă ceaunele la cuptor; zăngănea cu vătraiul şi nici nu-l băga în seamă. În încăpere stăruia un miros acru de caş trezit şi de hamei. Muştele acopereau în pâlcuri negre cuptorul, pereţii şi masa presărată deasupra cu făină. Încordându-şi auzul, Stepan trăgea cu urechea şi aştepta. Sunetul cunoscut al paşilor Axiniei îl făcu să sară de pe laviţă, lăsându-şi pălăria să se rostogolească de pe genunchi.

Axinia intră purtând un vraf de farfurii. Faţa ei împietri. Îi tresăreau numai colţurile buzelor pline. Se opri, strângând farfuriile la piept, cu o mişcare neputincioasă, fără să-şi ia ochii înspăimântaţi de la Stepan. Dar se stăpâni, se apropie repede de masă şi-şi liberă braţele.

— Să trăieşti!

Stepan răsuflă adânc, ca în somn; un zâmbet încordat i se săpă pe buze. Fără să rostească o vorbă, cu trupul aplecat înainte, îi întinse mâna.

— Să mergem la mine în odaie! zise Axinia, poftindu-l cu un semn ca s-o urmeze.

Stepan îşi ridică de jos pălăria, ca o grea povară; sângele îi năvăli la cap,

ochii se împăienjeniră. Când intrară în odaia Axiniei şi se aşezară, despărţiţi printr-o măsuţă, ea întrebă cu un geamăt, trecându-şi limba peste buzele uscate:

— De ce ai răsărit?

Stepan dădu din mână cu o mişcare nelămurită, veselă şi nefirească, ca un om beat. Acelaşi zâmbet de bucurie şi de durere îi juca mereu pe buze.

— Am fost prizonier... Am venit la tine, Axinia...

Se frământa cu mişcări caraghioase, sări în picioare, scoase din buzunar un pacheţel şi, rupând grăbit cârpa ce-l învelea, neputând să-şi stăpânească tremurul degetelor, dădu la iveală un ceas-brăţară de argint şi un inel cu o pietricică albastră şi ieftină. Le întinse toate pe palma asudată, dar Axinia nu-şi putea lua privirile de la chipul lui atât de străin şi aşa de schimonosit de zâmbetul umil.

— Ia-le, le-am păstrat pentru tine... Doar am dus o viaţă împreună...

— Ce să fac cu ele? Stai puţin, şopti Axinia cu buzele albe, moarte.

— Ia-le! Nu mă supăra! Să lăsăm prostia noastră...

Acoperindu-şi faţa cu palma, Axinia se ridică şi se duse la pat.

— Se spunea că ai murit...

— Şi ţi-ar fi părut bine?

Ea nu răspunse. Cu o privire mai liniştită, îşi cerceta bărbatul din creştet până-n tălpi, potrivindu-şi cu o mişcare zădarnică cutele fustei călcată cu îngrijire. Apoi, ducându-şi mâinile la spate, întrebă:

— Cum ţi-a dat prin minte s-o trimiţi pe nevasta lui Anikuşka? Mi-a spus că mă chemi la tine... să stăm împreună...

— Vii? o întrerupse Stepan.

— Nu! Vocea Axiniei sună mai sec. Nu, nu viu!

— De ce?

— M-am dezvăţat, şi e cam târziu... Prea târziu!

— Dar eu vreau să mă apuc de gospodărie. Când veneam încoace din Germania, mă gândeam numai la asta, şi cât am stat acolo, tot la asta gândeam mereu... Da' tu, Axinia, ce-ai gândit să faci? Grigori te-a părăsit... Sau poate ţi-ai găsit altul?... Am auzit că te ţii cu feciorul boierului... Adevărat să fie?

Sângele năvăli dogoritor în obrajii Axiniei, lăsând să-i lăcrimeze ochii plecaţi şi ascunşi sub pleoape, de ruşine.

— Trăiesc cu el. E adevărat!

— N-am spus-o ca să te dojenesc, se sperie Stepan. Iată ce e: se poate să-ţi legi viaţa de aşa ceva? Multă vreme n-are să ţină asta; nu eşti doar

decât o jucărie pentru el. Te-ai uitat în oglindă? Ai şi zbârcituri sub ochi... Are să te lase. S-o sătura de tine şi are să te dea afară. Unde ai să te duci? Nu-ţi ajunge cât ai fost slujnică? Gândeşte-te şi tu! Am adus ceva parale; când va fi să se isprăvească războiul, om trăi şi noi ca lumea. Mă gândesc că ne-om înţelege. Vreau să uit tot ce-a fost.

— De ce nu te-ai gândit înainte, Stiopa, dragul meu prieten? întrebă Axinia cu lacrimi în ochi şi cu voce tremurătoare. Se desprinse de pat şi veni în dreptul mesei: De ce nu te-ai gândit atunci când mi-ai omorât viaţa în floarea tinereţii?... Tu m-ai împins spre Grişka. Tu mi-ai secat inima... Mai ţii tu minte ce-ai făcut cu mine?

— N-am venit ca să ne răfuim... Tu... de unde poţi să ştii? Poate că m-am chinuit veşnic din pricina asta. Poate că de atunci am mai trăit o viaţă numai în amintiri... Stepan se uită îndelung la mâinile lui întinse pe masă şi urmă încet, ca şi cum şi-ar fi smuls vorbele din gură: Mă gândeam la tine... Inima-mi sângera de durere... Zi şi noapte nu mă gândeam decât la tine... Am trăit acolo cu o văduvă nemţoaică – am trăit în belşug – şi tot am lăsat-o... Mi s-a făcut dor de casă...

— A, ţi s-a făcut dor de trai tihnit? întrebă Axinia şi nările ei tremurau mânios. Vrei să faci gospodărie? Poate vrei să ai copii, nevastă ca să te hrănească? Zâmbi posomorât, cu răutate. Nu, să mă ferească Domnul! Sunt bătrână, mi-ai văzut zbârciturile... Şi m-am dezvăţat să fac copii. Sunt ibovnică, şi ibovnicele n-au de ce să aibă... Cine are nevoie de una cu copii?

— Rea de gură te-ai mai făcut!...

— Uite, aşa sunt!

— Va să zică, nu?

— Nu. N-am să merg! Nu!

— Atunci, dacă aşa este, rămâi sănătoasă! Stepan se sculă, învârti fără rost brăţara între degete şi o puse la loc, pe masă. Dacă te răzgândeşti atunci să-mi dai de veste.

Axinia îl petrecu până la poartă şi privi îndelung în urma lui cum un nor de colb ţâşni de sub roţi, învăluindu-i umerii laţi.

Lacrimi înveninate o podideau. Plângea cu sughiţuri adânci, gândindu-se nedesluşit la ceea ce nu s-a putut înfăptui, plângându-şi viaţa din nou zvârlită în voia soartei. După ce aflase că Evgheni, nu mai are nevoie de ea, se hotărâse să plece la bărbatul întors, ca să cârpească bucăţică cu bucăţică fericirea care n-a fost să fie... Cu această hotărâre în suflet îl aşteptase pe Stepan. Îl zări însă umil, supus, iar mândria, mândria ei

neagră, care nu-i îngăduia să mai rămână la Iagodnoe, după ce fusese alungată, îi răscoli toată firea. Voinţa rea, pe care n-o putea stăpâni, îi poruncise vorbele şi faptele. Îşi aminti toate pătimirile din trecut, tot ce avusese de îndurat din partea acestui om cu mâinile mari şi puternice şi, fără să dorească această ruptură, îngrozindu-se singură de ceea ce făcea, se pomenise scoţând cuvintele tăioase: „Nu mă întorc la tine! Nu!"

Privirea ei zbură din nou în urma briştei care pierea în depărtare. Dând din bici, Stepan dispăru în zare, după tufele scunde de pelin vioriu...

*

A doua zi, Axinia îşi primi simbria şi-şi strânse lucrurile. Luându-şi rămas bun de la Evgheni, plânse:

— Să nu mă pomeneşti cu vorbe urâte, Evgheni Nikolaevici!

— Pentru ce, dragă?... Mulţumesc pentru toate...

În voce îi suna o veselie nefirească, ascunzându-i tulburarea.

Axinia plecă. Spre seară ajunse la Tatarski.

Stepan o întâmpină la poartă.

— Ai venit? o întrebă, zâmbind. Cu totul? Pot avea nădejdea că n-ai să mai pleci?

— N-am să mai plec, răspunse simplu Axinia, cu inima strânsă, privind casa dărăpănată şi curtea năpădită de lobodă şi de buruieni negre.

8

La o mică depărtare de staniţa Durnovskaia, Regimentul „Vioşenski" lua contact pentru întâia dată cu unităţile Armatei Roşii în retragere.

Sotnia de sub comanda lui Grigori Melehov ocupă pe la amiază un sătuc neînsemnat şi sălbăticit, înconjurat de livezi. Grigori dădu ordin oamenilor să descalece la umbra umedă a sălciilor, lângă un pârâu care tăia sătucul printr-o râpă nu prea adâncă. Mici izvoare de apă răzbeau undeva, în apropiere, ţâşnind cu un gâlgâit din pământul negru şi mocirlos. Apa era rece ca gheaţa; cazacii sorbeau cu lăcomie din şepcile pe care le îndesau apoi, cu un plescăit de mulţumire, pe capetele lor năduşite. Soarele stătea drept deasupra sătucului toropit de arşiţă. Pământul se încingea în ceaţa alburie de amiază. Stropite de leşia razelor dogoritoare, ierburile şi frunzişul sălciilor se plecau ofilite, iar la umbra lor de pe

maluri plutea o răcoare deasă; brusturii şi alte buruieni înverzeau bogat, hrănite de pământul umed; pete verzi de floare luceau pe oglinda apelor stătute, ca nişte zâmbete de fată mult dorite; undeva, după o cotitură, raţele măcăiau pe gârlă, bătând din aripi. Caii se întindeau sforăind spre apă, călcând cu plescăit răsunător noroiul mâlos, smulgeau dârlogii din mâini şi intrau până la mijlocul pârâului, tulburând undele şi căutând apa mai răcoroasă, cu buzele lor pleoştite, de pe care vântul fierbinte scutura picături de diamante. Din pământul cleios, răvăşit de copite, se ridica o duhoare de pucioasă, amestecată cu mireasma amăruie şi înviorătoare a rădăcinilor de sălcii, spălate de valuri şi putrezite.

Abia se tolăniseră cazacii printre brusturi să mai stea la taifas şi să mai tragă câte un fum de ţigară, că patrula se întoarse. Cuvântul „roşii" îi împinse să sară îndată în picioare. Strânseră chingile şi se repeziră din nou la pârâu. Îşi umplură bidoanele, băură, şi mai fiecare îşi zicea: „Cine ştie dacă voi mai avea parte de o aşa apă, limpede ca lacrima de copil?..."

Trecură pârâul şi se opriră.

În spatele sătucului, la o verstă depărtare, o patrulă inamică trecea dealul cenuşiu şi nisipos, năpădit de pelinariţă. Opt călăreţi coborau cu mare băgare de seamă spre sătuc.

— Să-i prindem! Ne dai voie? se oferi Mitka Korşunov, adresându-se lui Grigori.

Porni pe ocolite împreună cu o grupă în spatele sătucului, dar patrula zări cazacii, şi făcu calea întoarsă.

Îşi reluară înaintarea după un ceas, când celelalte două sotnii îi ajunseră din urmă. Patrulele raportară că roşii, în număr cam la o mie de baionete, vin în întâmpinare. Măcar că sotniile din Vioşenskaia pierduseră legătura cu Regimentul 33 „Elansk-Bukanovski", care înainta în dreapta lor, au hotărât totuşi să dea lupta. După ce trecură peste colnic, descălecară. Caii fură duşi într-o văgăună prelungă, ce cobora spre sat. Undeva în dreapta, patrulele de cercetare se încăierară. O puşcă-mitralieră răpăi zburdalnic. Curând, se iviră lanţurile rare de trăgători roşii.

Grigori îşi desfăşură sotnia la intrarea văgăunii. Cazacii se culcară pe creasta povârnişului acoperit cu o coamă de tufe mărunte. De sub un scund măr sălbatic, Grigori privea prin binoclu lanţurile îndepărtate ale inamicului. Vedea limpede cum mergeau primele două linii, iar în urma lor, printre valurile arămii de grâu cosit şi neridicat, o coloană de marş se răspândea în trăgători.

Şi el, şi cazacii săi fură uimiţi văzând un om, comandant pesemne, care mergea călare pe un cal înalt, alb, în faţa primului lanţ de trăgători. În fruntea celui de al doilea lanţ mergeau despărţiţi alţi doi. Alt comandant îşi porni înainte al treilea lanţ, iar alături de el, drapelul flutura în vânt, roşu pe fondul galben-murdar al miriştii, asemenea unei picături de sânge.

— La ei, comisarii merg în frunte! strigă un cazac.

— Aşa, da! Vitejeşte! hohoti cu admiraţie Mitka Korşunov.

— Ian uitaţi-vă, băieţi! Priviţi-i cum arată roşii!

Aproape toată sotnia se ridică de la pământ, apărându-şi ochii cu palma pusă streaşină la frunte. Vorbele amuţiră. Şi liniştea măreaţă, mohorâtă, care vesteşte moartea, se lăsă resemnată şi moale, ca umbra unui nor, deasupra stepei şi a văgăunii.

Grigori se uită îndărăt. În spatele unui pâlc cenuşiu de sălcii de lângă sat, nori de colb se umflau şi se legănau în vânt: venea altă sotnie la trap, să cadă în flancul inamicului. De bine, de rău, văgăuna îi ascundea mişcarea, dar, la vreo patru verste depărtare, ieşea la deal pe două drumuri în furcă, şi Grigori măsură în gând depărtarea şi cât timp îi va trebui sotniei pentru a ajunge în flancul vrăjmaşului.

— Culcat! comandă Grigori, întorcându-se brusc şi vârând binoclu în toc.

Veni mai aproape de oamenii săi. Chipurile cazacilor, stacojii-uleioase, înnegrite de arşiţă şi de praf, se întorceau către el. Schimbând priviri între dânşii, cazacii se culcară la pământ. După comanda: „Încărcaţi!", închizătoarele ţăcăniră fioros. Privind de sus, Grigori vedea numai picioarele desfăcute, vârfurile şepcilor şi spinările în bluze acoperite de praf, cu câte un şănţuleţ de-a lungul lor şi cu omoplaţii uzi de sudoare. Cazacii se târau care încotro, căutându-şi adăpost şi alegându-şi câte un locşor mai prielnic. Unii încercau să râcâie cu săbiile pământul tare ca piatra.

În clipa aceea, dinspre partea roşilor adie o boare de vânt, aducând nedesluşitele învăluiri ale unui cântec...

Lanţurile de trăgători înaintau şerpuind uşor, clătinându-se. Dinspre ele veneau plutind în văzduh voci şterse de oameni, pierdute în nemărginita dogoare.

Grigori simţi cum îi zvâcneşte inima deodată şi cum bate mai tare. Auzise mai demult această cântare care semăna cu un geamăt; o auzise la Glubokaia, cântată de marinarii lui Mokrous, care se descopereau ca

pentru rugăciune, cu ochii strălucitori de emoţie. Simţi o nelinişte nedesluşită, ceva care aducea a spaimă.

— Ce mai urlăăia? întrebă un cazac bătrân, rotindu-şi capul cu o mişcare îngrijorată.

— Parc-ar fi o rugăciune, spuse altul din dreapta lui.

— Ba e o rugăciune drăcească! zâmbi Andrei Kaşulin, privind cu semeţie la Grigori, care stătea lângă el şi pe care-l întrebă: Tu, Panteleici, ai fost la ei, aşa că ştii ce cântă acum. Te pomeneşti c-ai zbierat şi tu cu dânşii?

— „*Pământul e al celor harnici*!" răsunară vijelios cuvintele, încă nu deplin desluşite din pricina depărtării, şi tăcerea se aşternu din nou deasupra stepei.

Cazacii se înviorară într-o veselie răutăcioasă. Cineva râse zgomotos pe la mijlocul lanţului de trăgători. Mitka Korşunov se frământă fără rost:

— Măi, aţi auzit? Cică vor să stăpânească pământul! strigă el şi scuipă o sudalmă scârnavă. Grigori Panteleici! Lasă-mă să-l descalec eu pe ăl care merge călare! Numai o dată să trag!

Trase fără să mai aştepte învoirea. Glonţul trecu alături de călăreţul care se dădu jos, îşi trecu calul unui om şi porni în faţa lanţului de trăgători, cu sabia scoasă sclipind la soare.

Cazacii începură să tragă. Roşii se culcară. Grigori ordonă mitralierilor să deschidă focul. După două rafale de mitralieră, primul lanţ se ridică în picioare pentru a face un salt înainte, alergă vreo zece stânjeni şi se culcă iar. Privind prin binoclu, Grigori vedea cum ostaşii roşii începură să lucreze de zor cu lopeţile, săpându-şi locaşuri de tragere. Nouraşi de praf cenuşiu săreau în sus, mici moviliţe răsăriră din pământ, ca muşuroaiele vizuinilor de hârciogi. O salvă prelungă răsună dintr-acolo. Schimbul de focuri se înteţi. Lupta făgăduia să fie îndelungată. După un ceas, cazacii începură să aibă pierderi: un glonţ omorî pe loc pe unul de la plutonul întâi, iar alţi trei răniţi se târâră în văgăună la cai. A doua sotnie se ivi în flanc şi se avântă la atac. Atacul fu respins cu focuri de mitralieră. Se putea vedea cum galopau cazacii, cuprinşi de panică, îngrămădindu-se şi împrăştiindu-se în evantai. După ce se retrase, sotnia se rândui şi porni din nou la atac, fără strigăte. Şi focul năprasnic al mitralierelor o goni din nou îndărăt, asemenea unor frunze biciuite de vânt.

Cu toate acestea, atacurile zdruncinaseră deplina stăpânire de sine a ostaşilor roşii: primele lor lanţuri de trăgători se învălmăşiră între ele şi se clătinară îndărăt.

Fără să înceteze focul, Grigori îşi ridică sotnia. Cazacii porniră înainte, fără să se mai oprească de loc. Nehotărârea tulbure şi apăsătoarea nedumerire care îi covârşise la început se risipiră parcă deodată. Moralul fu susţinut de o baterie, care sosi pe poziţie în trap. Primele două tunuri au fost instalate şi deschiseră focul. Grigori trimise poruncă oamenilor de la cai să-i aducă mai aproape. Se pregătea să pornească la atac. Lângă acelaşi merişor, sub care stătuse la începutul luptei urmărind pe roşii, un al treilea tun se desprindea de antetren. Un ofiţer lung, cu pantalonii strânşi la genunchi, răcnea furios, cu o voce de tenor, la oamenii care zăboveau, alerga la tun şi se izbea cu cravaşa peste carâmbul cizmei:

— Duceţi caii!.. S-aude? Să vă ia toţi dracii!...

Descălecând, observatorul şi un ofiţer superior stăteau pe o moviliţă la o jumătate de verstă de baterie şi priveau cu binoclurile lanţurile inamice în retragere. Telefoniştii întindeau în fugă firul, legând bateria cu postul de observare. Degetele zdravene ale esaulului în vârstă – comandantul bateriei – învârteau nervos rotiţa binoclului; pe unul din degete sclipea o verighetă de aur. Ţopăia fără rost lângă primul tun, dând din cap la fiecare şuierătură de glonţ, făcând să salte portharta ponosită, agăţată la şold.

După o bubuitură plină şi ascuţită, Grigori urmări locul de cădere al proiectilului de reglaj şi se uită îndărăt: servanţii, gâfâind, împingeau tunul cu braţele. Primul şrapnel se sparse, acoperind şirurile de grâu părăsit, şi ghemuleţul de fum alb ca vata mai zăbovi pe fondul albastru, topindu-se sfâşiat de vânt.

Cele patru tunuri îşi trimiteau unul după altul obuzele, dincolo de şirurile de grâu secerat; dar, împotriva aşteptărilor lui Grigori, focul artileriei nu dezlănţui nicio tulburare mai adâncă în rândul trupelor roşii. Se retrăgeau fără grabă, în deplină ordine, şi aproape nu mai puteau fi văzute de oamenii din sotniile care trecuseră creasta şi coborâseră în văgăună. Grigori îşi dădu seama că atacul nu mai are niciun rost; se hotărî totuşi să stea de vorbă cu comandantul bateriei. Veni cu pasul greoi şi zâmbi prietenos, pipăindu-şi cu mâna stângă vârful mustăţilor ruginite, arse de soare:

— Aveam de gând să-i atac.

— Ce să mai ataci! pufni esaulul, dând din cap cu o mişcare încăpăţânată şi ştergându-şi cu dosul palmei dâra de sudoare prelinsă de sub cozoroc. Nu vezi cum se retrag, ticăloşii? N-au să se lase însă! Şi ar fi caraghios. Ştii, toţi comandanţii acestor unităţi sunt ofiţeri de carieră. Uite, şi camaradul meu, voiskovoi starşina Serov, e tot la ei...

— De unde ştii? întrebă Grigori, privindu-l neîncrezător printre pleoapele strânse.

— De la transfugi... Încetaţi focul! ordonă esaulul şi lămuri, ca şi cum ar fi căutat să se justifice: Nu mai are rost, şi avem prea puţină muniţie... Eşti Melehov? Să ne cunoaştem: Poltavţev. Îşi vârî mâna asudată în mâna lui Grigori şi, fără să i-o strângă, o băgă drept în portharta căscată, scoţând dinăuntru nişte ţigări: Hai, ia o ţigară!

Cu un tropot surd, oamenii aduceau caii în văgăună. Tunurile fură împerecheate la antetrenuri. Grigori comandă încălecarea şi-şi conduse sotnia în urmărirea roşilor retraşi peste deal. Aceştia ocupaseră un sat din apropiere, dar îl părăsiră fără împotrivire. Trei sotnii din Vioşenskaia şi bateria cantonară acolo. Locuitorii speriaţi nu ieşeau din case. Cazacii cutreierau curţile, căutând merinde. Grigori descălecă lângă o casă răzleaţă, îşi duse calul în ogradă şi-l opri în faţa scării. Stăpânul casei, un cazac înalt şi în vârstă, zăcea în pat, culcat, şi gemea, mişcându-şi pe perna murdară capul prea mic pentru statura lui.

— Ce ai? Eşti bolnav? zâmbi Grigori, salutându-l.

— Bol-na-v...

Omul se prefăcea bolnav şi, judecând după clipirile neliniştite din ochi, îşi dădea seama că nimeni nu-l crede.

— Aveţi ce să daţi cazacilor de mâncare? întrebă Grigori, pe un ton de poruncă.

— Dar câţi sunteţi? întrebă gazda, urnindu-se de lângă cuptor.

— Cinci suntem.

— Ei fie! Intraţi! Avem să vă hrănim cu ce o da Dumnezeu!

După ce mâncă împreună cu cazacii, Grigori ieşi în uliţă.

Lângă fântână se afla bateria, gata să pornească la luptă. Caii înhămaţi îşi isprăveau orzul, scuturând traistele. Conductorii lor şi servanţii se adăposteau de soare la umbra chesoanelor, stând chinciţi sau tolănindu-se jos, lângă tunuri. Un artilerist dormea întins pe burtă, cu picioarele cruciş şi dând din umăr prin somn. Se culcase pesemne la umbră, dar soarele se strămutase şi ardea acum fără milă capul gol cu părul creţ, cu firişoare de fân în cârlionţi.

Părul cailor, ud sub curelele late ale harnaşamentului, era lucios şi gălbui de sudoare. Legaţi de gard, caii ofiţerilor şi servanţilor stăteau trişti, cu picioarele apropiate. Cazacii, plini de praf şi năduşiţi, se odihneau muţi. Ofiţerii şi comandantul bateriei şedeau la pământ, cu spatele rezemat de fântână, fumând. La câţiva paşi, vreo şase cazaci se lungiră pe

loboda arsă de soare, cu picioarele în afară, ca o stea în şase colţuri, şi cu capetele apropiate deasupra unei cofiţe cu lapte covăsit, cărând în gură cu lingurile şi scuipând din când în când boabele de orz, amestecate cu laptele.

Soarele dogorea cumplit. Satul îşi întindea până în deal uliţele aproape pustii. La umbra hambarelor, sub şoproanele magaziilor, sub garduri şi la adăpostul brusturilor gălbejiţi, pretutindeni dormeau cazacii. Caii, cu şeile pe ei, stăteau înghesuiţi de-a lungul zaplazurilor, chinuiţi de somn şi zăpuşeală. Un cazac trecu călare ridicând alene biciuşca până la spinarea calului. Uliţa rămase apoi din nou asemenea unui drum neumblat din stepă, iar tunurile vopsite în verde şi oamenii dormind, istoviţi de marşuri şi de căldură, păreau cu totul fără rost, cu totul nelalocul lor acolo.

Chinuit de urât, Grigori era gata să intre în casă, când, în aceeaşi clipă, trei cazaci călări, dintr-o altă sotnie, se iviră pe uliţă. Mânau un pâlc de ostaşi roşii, prizonieri. Artileriştii se agitară şi începură să se trezească, scuturându-şi colbul de pe bluze şi de pe nădragi. Se ridicară în picioare şi ofiţerii. În ograda vecină, cineva strigă cu o voce plină de bucurie:

— Băieţi! Vin prizonierii! Zău că nu mint! Pe Maica Precistă!

Cazaci cu mutre buhăite de somn ieşeau grăbiţi de prin curţi. Prizonierii ajunseră mai aproape: erau opt flăcăi tineri, duhnind de sudoare şi cu feţele acoperite de praf. Lumea se înghesui în jurul lor.

— Unde i-au prins? întrebă comandantul bateriei, cercetând din ochi prizonierii, cu o curiozitate rece.

Un om din escortă răspunse lăudăros:

— Viteji nevoie mare! I-am înşfăcat lângă sat, din floarea-soarelui. Se ascundeau ca pitpalacii de uliu. I-am zărit de pe cai şi – dă-i! Am şi omorât unul...

Ostaşii roşii se îngrămădeau speriaţi. Se temeau fără îndoială să nu fie măcelăriţi. Privirile lor cercetau neputincios chipurile cazacilor. Numai unul, ceva mai în vârstă, cu faţa arsă de soare şi lată, cu bluza soioasă şi cu moletierele amarnic de jerpelite, privea cu dispreţ pe deasupra capetelor, cu ochii negri puţin cam saşii, şi-şi strângea cu tărie buzele strivite şi însângerate. Era voinic şi spătos. Pe capul cu părul negru şi aspru ca de cal, purta o şapcă turtită; semănând a blinie verde, cu o urmă de cocardă rămasă pesemne din războiul cu Germania. Avea o înfăţişare nestingherită, şi-şi pipăia gulerul descheiat al cămăşii şi mărul lui Adam, scos în afară, acoperit de fire ţepoase de păr, pe care-l atingea cu degetele negre şi groase, cu sânge uscat pe unghii. Părea nepăsător, dar piciorul

întins înainte, gros şi diform din pricina moletierei înfăşurate peste obială până la genunchi, se bâţâia într-un tremur mărunt. Ceilalţi erau galbeni la faţă şi nu se deosebeau cu nimic între ei – toţi ca unul şi unul ca toţi. Numai el te silea parcă să te uiţi cu luare-aminte la dânsul, la umerii puternici şi la chipul cu trăsături energice, tătăreşti. Asta îl va fi îndemnat poate, pe comandantul bateriei să-l întrebe:

— Tu cine eşti?

Ochii mărunţi ai ostaşului roşu, negri ca nişte bulgăraşi de cărbune, priviră mai viu, şi tot trupul i se încordă.

— Ostaş roşu. Rus.

— Unde eşti născut?

— Ţinutul Penza.

— Te-ai înrolat de bunăvoie, ticălosule?

— Nu. Am fost subofiţer în armata veche. Am intrat în şaptesprezece şi uite, am rămas pân-acum...

Un om din escortă se amestecă în vorbă:

— A tras asupra noastră, netrebnicul!

— Ai tras? se întunecă esaulul cu o expresie acră şi, prinzând privirea lui Grigori care stătea drept în faţa lui, îi arătă eu ochii spre prizonier. L-ai văzut?... Ai tras, hai?... Şi cum, ai crezut că nu te vom prinde? Dar dacă te împuşcăm acum pentru isprava asta?

— Credeam că am să scap, dacă trag. Buzele crăpate se strâmbară într-un zâmbet vinovat.

— Ce pramatie!. Şi de ce n-ai scăpat?

— Am isprăvit toate cartuşele.

— Aha-a!... Ochii esaulului căpătară o expresie de răceală, însă în privirea care-l cerceta pe soldat se vedea mulţumirea că omul nu fusese un laş. Dar voi, feciori de căţea, de unde sunteţi? îi întrebă pe ceilalţi, cu o voce întru totul schimbată, măsurându-i din ochii înveseliţi.

— Suntem mobilizaţi, blagorodnicia voastră! Suntem din Sîratov, de la Balaşov... scânci un lungan cu gâtul ca un vrej, clipind des din ochi şi scărpinându-şi scăfârlia cu părul roşcat-ruginiu.

Grigori privea cu o curiozitate ascuţită la flăcăii îmbrăcaţi în haine cazone, la chipurile lor simple de ţărani şi de infanterişti. Numai cel cu mutra lată trezea duşmănie în el. I se adresă cu batjocură şi răutate:

— De ce ai mărturisit? Cred că ai avut la ei o companie întreagă?... Comandant? Comunist? Spui că ai isprăvit cartuşele? Noi o să te ciopârţim cu săbiile. Ce zici?

Umflându-şi nările nasului strivit de patul armei, ostaşul roşu răspunse cu acelaşi curaj:

— N-am mărturisit ca să mă laud. De ce să mă ascund? Dacă ai tras, mărturiseşte!... Nu-i aşa? Dacă-i aşa, omorâţi-mă! Nu mă aştept... zâmbi iarăşi, nu mă aştept la niciun bine de la voi, că d-aia sunteţi cazaci.

Cei dimprejur încuviinţară vorbele lui cu zâmbete. Cucerit de vocea chibzuită a soldatului, Grigori se îndepărtă. Mai văzu alţi prizonieri ducându-se la fântână ca să bea apă. O sotnie de cazaci pedeştri ieşea pe plutoane, din ulicioară.

9

Şi de atunci, după ce regimentul intră în vâltoarea luptelor necurmate, când în locul micilor detaşamente se întinse linia şerpuită a frontului, Grigori, încăierându-se cu inamicul şi aflându-se în imediata lui apropiere, simţea mereu aceeaşi curiozitate puternică, nesăţioasă, faţă de aceşti ostaşi roşii, faţă de aceşti soldaţi ruşi, împotriva cărora era nevoit să lupte, fără să ştie de ce anume. În sufletul său stăruia parcă acelaşi simţământ blajin şi copilăros care se cuibărise în el din primele zile ale războiului, de patru ani, din clipele când stând pe movila de la Leşniuv privea pentru întâia oară forfoteala trupelor austro-ungare cu căruţele lor. „Ce fel de oameni sunt? Cum or fi ei?" Ca şi cum n-ar fi fost în viaţa lui şi vremea luptelor de la Glubokaia, împotriva detaşamentului lui Cerneţov. Dar atunci ştia bine cum arătau vrăjmaşii: erau, în cea mai mare parte, ofiţeri şi cazaci de la Don. Iar acum, avea a face cu nişte ostaşi ruşi, cu nişte oameni care erau cu totul altfel şi care puneau cu toţii umăr la umăr, sprijinind Puterea sovietică şi năzuind – credea el – să cotropească pământul şi tot avutul cazacilor.

În toiul luptelor, mai dădu o dată peste nişte ostaşi roşii, care se iviră pe neaşteptate de undeva, dintr-un fund de râpă. Plecase în cercetare cu plutonul, se apropiase de o cotitură a râpei şi deodată auzi grai curat rusesc şi sunet uşor de paşi. Câţiva ostaşi roşii, printre care se afla şi un chinez, răsăriră pe o creastă şi împietriră o clipă, năuciţi de ivirea cazacilor.

— Cazacii! ţipă unul cu voce speriată, gâfâind şi prăvălindu-se la pământ.

Chinezul trase. Iar unul cu părul bălai, chiar acela care căzuse, strigă

tare şi repede, gâfâind mereu:

— Tovarăşi! *Maximul*! Cazacii!

— Mai repede! Cazacii!

Cu un foc de revolver, Mitka Korşunov îl doborî pe chinez şi, întorcându-şi brusc calul, împingând cu el pe cel al lui Grigori, o luă la fugă de-a lungul râpei cu maluri drepte, mişcând din dârlogi şi mânând în goană şerpuitoare. Ceilalţi îl urmară, luându-se din răsputeri la întrecere. O mitralieră răpăi în spatele lor; gloanţele retezau frunzele de mărăcini şi de păducei care acopereau povârnişurile şi crestele, izbeau şi muşcau cu lăcomie fundul pietros al râpei...

Se mai izbi şi alte dăţi nas în nas cu roşii, mai văzu şi alte dăţi cum gloanţele cazacilor smulgeau ţărâna de sub picioarele ostaşilor roşii, care se prăbuşeau, lăsându-şi viaţa în acest pământ mănos care nu era al lor.

... Şi, încetul cu încetul, Grigori se pătrunse de ură împotriva bolşevicilor. Dânşii năvăliră în viaţa sa, ca duşmani. Îl rupseră de la pământul lui! Vedea cum acelaşi sentiment punea stăpânire pe ceilalţi cazaci. Li se părea tuturor că acest război se iscase şi dura numai din vina bolşevicilor, care se sileau să răzbească în ţinut. Privind valurile neridicate de grâu secerat sau grânele nesecerate, doborâte la pământ de copitele cailor, ariile pustii, fiecare îşi amintea de deseatinele lui, la care se chinuiau femeile, muncind peste puterile lor, şi inima fiecăruia se înăsprea, lepădându-se de orice milă. În toiul luptei, Grigori credea uneori că şi duşmanii săi – ţăranii din Tambov, din Reazan, din Saratov – merg mânaţi de aceeaşi dragoste pătimaşă de pământ. „Ne batem pentru el, ca pentru o iubită", gândea Grigori.

Erau capturaţi din ce în ce mai puţini prizonieri. Uciderea lor începea să se prefacă în regulă. Un val de jafuri cuprinse tot frontul. Cazacii prădau pe cei bănuiţi de înclinări spre bolşevici, pe cei din familiile ostaşilor roşii; prizonierii erau dezbrăcaţi până la piele... Se lua orice, de la cai şi trăsuri până la lucrurile grele şi fără niciun folos. Luau toţi: şi cazacii, şi ofiţerii. Căruţele de la trenul regimentar gemeau sub povara prăzii: Ce nu se găsea în aceste căruţe! Haine, samovare, maşini de cusut, harnaşamente de cai – pe scurt: tot soiul de lucruri închipuite şi neînchipuite care preţuiau ceva. Prada strânsă era trimisă acasă. Veneau rude, cereau ele însele să care cartuşe şi provizii pentru trupe, iar de acolo plecau cu căruţele pline de lucruri jefuite. Regimentele călări, care erau şi cele mai numeroase, se purtau cu cea mai mare destrăbălare. Un infanterist n-are unde să bage ceva, fiindcă n-are decât cartuşiera, pe când

călăreţul îşi îndopa coburii, mai vâra lucrurile în plasă, iar calul părea mai curând un asin de povară cu samarele pe el, decât un cal de şa. Oamenii pierdură orice ruşine. Pentru cazaci, jaful în război a fost totdeauna cel mai mare imbold de luptă. Grigori o ştia atât din povestirile bătrânilor despre războaiele mai vechi, cât şi din cele trăite de el. Chiar în războiul cu Germania, atunci când regimentul călca pământul duşman în spatele frontului din Prusia, comandantul brigăzii, un distins general, după ce dădea ordin să se alinieze cele douăsprezece sotnii, le spunea, arătând cu cravaşa un orăşel de la poalele dealurilor:

— Dacă-l luaţi, vi-l las timp de două ceasuri! După două ceasuri însă, dacă prind pe vreunul cu pradă, îl pun la zid!

Asemenea apucături nu se prindeau însă de sufletul lui Grigori; nu lua decât cele trebuincioase pentru hrana lui şi a calului, ferindu-se de avut străin şi având o nemărginită scârbă pentru jaf. Dar lucrul cel mai mişelesc în ochii săi era prădarea cazacilor tot de către cazaci. Îşi ţinea sotnia cu mână de fier. Chiar dacă oamenii săi apucau să şterpelească ceva, o făceau pe ascuns şi rareori. Nu dădea ordine pentru dezbrăcarea şi măcelărirea prizonierilor. Blândeţea lui stârnise nemulţumiri atât printre cazaci, cât şi în rândul şefilor de regiment. Se pomeni chemat la statul-major al diviziei pentru a da explicaţii, şi un ofiţer se răsti la el, ridicând glasul cu grosolănie:

— Îmi strici sotnia, domnule horunji! Ce-i cu liberalismul ăsta? Sau... te pregăteşti poate pentru orice eventualitate? Joci pe doi cai, ca altădată?... Cum să nu strig la tine? Hai, vorba! Nu cunoşti disciplina? Ce? Vrei să-ţi luăm comanda? Ţi-o vom lua! Îţi ordon să predai sotnia chiar astăzi! Şi ştii... mai puţină vorbă!

Pe la sfârşitul lunii, regimentul lui Grigori, împreună cu o sotnie din Regimentul 33 „Elanski", care înainta alături de el, ocupă satul Gremeaci Log.

Pâlcuri de sălcii, de frasini şi de plopi se înghesuiau jos, într-o vâlcea; vreo treizeci de case văruite erau împrăştiate pe spinarea crestei, împrejmuită fiecare cu câte un zid scund din bolovani. Deasupra satului, pe un colnic biciuit de toate vânturile, se înălţa o bătrână moară de vânt. Aripile ei oprite şi legate păreau o cruce înclinată într-o parte, pe fondul alb al unui nor ce plutea ieşind de după dâmb. Ziua era ploioasă şi posomorâtă. O ninsoare galbenă de frunze moarte zbura prin văgăună, aşternându-se la pământ, în foşnete triste. Tufe dese şi late de răchită sângerie se zăreau în depărtare, roşii ca zmeura. Clăi de paie lucioase se

înălţau pe arii; o pâclă moale, prevestind apropierea iernii, acoperea pământul reavăn.

Împreună cu plutonul său, Grigori ocupă casa care-i fusese arătată de omul de la cartiruire. Stăpânul casei lipsea, fiind plecat cu trupele roşii. Nevastă-sa, o femeie bătrână şi grasă, cu fiica ei, o fetişcană, începură să trebăluiască prin încăperi, silindu-se să le arate că vor să-i servească cât mai bine. Grigori trecu din bucătărie în odaie şi se uită de jur împrejur. Se vedea că oamenii n-o duceau rău. Odaia avea podelele vopsite, scaune vieneze, o oglindă; pe pereţi erau fotografii de militari şi o diplomă de şcoală, în ramă neagră. Grigori îşi agaţă mai aproape de sobă mantaua de ploaie udă şi-şi răsuci o ţigară.

Intră Prohor Zîkov, îşi rezemă arma de pat şi spuse cu nepăsare:

— Au venit căruţele de corvoadă. Vine şi tatăl dumitale, Grigori Panteleici.

— Ce vorbeşti?! E adevărat?

— Zău că aşa e! Şi în afară de dânsul mai sunt alţi şase de la noi din sat, tot cu căruţele. Du-te să-i vezi!

Grigori îşi puse mantaua pe umeri şi ieşi...

Pantelei Prokofievici ţinea caii de căpăstru, ducându-i în ogradă. În căruţă şedea Daria, încotoşmănată într-un suman din postav de casă. Ţinea hăţurile şi zâmbea de sub gluga umedă a sumanului, privind la Grigori cu ochi veseli.

— Ce vânt v-a adus, fraţilor?... strigă Grigori, zâmbind bătrânului.

— A, fiule, bine te-am găsit teafăr!... Uite am venit şi noi în ospeţie, ne băgăm singuri în casă.

Grigori cuprinse din mers umerii laţi ai bătrânului şi începu să desprindă postoroncile de la căruţă.

— Zi, nu te aşteptai, Grigori?

— Da' de unde?

— Şi iaca, noi ne-am înfăţişat cu podvezile!... Ne-au luat pe sus. V-am adus nişte obuze, numai să vă bateţi cu ele.

Deshămând caii, mai schimbară în fugă câteva cuvinte. Daria scoase din căruţă merindele şi grăunţele pentru cai.

— Da' tu pentru ce-ai venit? o întrebă Grigori.

— Cu tata-socru! E cam bolnav şi nu vrea de loc să se facă bine, gogeşte de la ispas. Mama se temea pentru el: dacă păţeşte ceva, singur, printre străini?...

După ce aruncă la cai pir mirositor, Pantelei Prokofievici se apropie de

Grigori şi-i şopti răguşit, lărgind neliniştit ochii săi negri, cu albul sângeriu de om atins de boală:

— Ei, cum merge?

— Merge... Facem război.

— Am auzit un zvon: cică nu vor cazacii să meargă dincolo de hotare... Adevărat să fie?

— Flecăreli, răspunse în doi peri Grigori.

— Păi cum ar veni asta, fraţilor? zise bătrânul cu o voce străină şi pierdută. Cum ar fi fost cu putinţă aşa ceva? Noi, toţi bătrânii, în voi avem toată nădejdea! Dacă n-aţi fi voi, cine să mai apere Donul nostru drag? Dacă şi voi, Doamne fereşte, n-aţi mai vrea să luptaţi... S-ar putea una ca asta? Spuneau oamenii voştri de la căruţe... Încurcă lumea, feciorii de căţea!

Intrară în casă. De îndată se adunaseră şi cazacii. La început cisla se învârtea numai în jurul noutăţilor din sat. După ce se sfătui în taină cu gazda, Daria dezlegă sacul cu merinde şi aduse cina.

— Se vorbeşte că pe tine te-au scos de la sotnie? întrebă Pantelei Prokofievici, potrivindu-şi barba încâlcită cu un pieptănaş de os.

— Acum sunt comandant de pluton.

Răspunsul nepăsător al lui Grigori îl sfredeli pe bătrân în inimă. Pantelei Prokofievici îşi boţi zbârciturile ce-i brăzdau fruntea, şontâcăi spre masă, se închină repezit şi, ştergându-şi lingura cu poala hainei, întrebă supărat:

— Da' pentru ce s-au purtat aşa cu tine? N-ei fi făcut poate ceva pe placul şefilor?!

Grigori nu ţinea să vorbească despre asta în faţa cazacilor şi dădu din umăr cu un gest de supărare.

— Au trimis pe un altul... Unul cu şcoală.

— Dacă-i aşa, slujeşte şi tu, fiule, ca să vadă şi ei curând-curând că au dat greş. Poftim, de unul cu şcoală le arde! Spune-le: câtă şcoală am mai făcut şi eu în războiul german, fii sigur că ştiu mai mult chiar decât unul cu ochelari!

Bătrânul era grozav de mâniat, iar Grigori se strâmbă şi privi cu coada ochiului la cazaci, ca să vadă dacă nu cumva zâmbesc.

Retrogradarea în funcţie nu-l mâhnise. Predase bucuros comanda sotniei, dându-şi seama că aşa nu va purta răspunderea pentru viaţa oamenilor din satul său. Totuşi, mândria îi fusese adânc rănită, iar vorbele inconştiente ale bătrânului nu-i erau plăcute.

Gazda trecu în bucătărie, iar Pantelei Prokofievici, găsindu-şi un sprijin la Bogatîriov, din acelaşi sat cu el, începu din nou:

— Va să zică, toţi aveţi de gând să nu mai mergeţi dincolo de hotar?

Prohor Zîkov clipea des din ochii săi blajini de viţel, nu spunea nimic şi zâmbea molâu. Mitka Korşunov şedea pe vine la gura sobei şi isprăvea o ţigară care îi frigea degetele. Ceilalţi trei cazaci stăteau în capul oaselor sau tolăniţi pe laviţe. Niciunul nu se grăbi să răspundă. Bogatîriov dădu din mână, ca un om necăjit.

— Nu-şi prea bat capul cu asemenea lucruri, rosti el cu o străfundă voce de bas. După dânşii, fie ce o fi, şi pace!

— Dar la ce bun să mergi mai departe? întrebă alene Ilin, un cazac bolnăvicios şi potolit din fire. Pentru ce? Mie mi-au rămas copiii după nevastă, iar eu să-mi pierd viaţa degeaba?...

— Să-i scoatem din ţara căzăcească, şi hai acasă! îl susţine altul cu hotărâre.

Mitka Korşunov zâmbi numai din ochii verzi, şi-şi răsuci mustaţa subţire şi moale.

— Cât despre mine, tot să fie război încă măcar vreo cinci ani. Îmi place!...

— Afară!... Echiparea! strigară oamenii din ogradă.

— Aţi văzut? rosti cu deznădejde Ilin. Aţi văzut, uncheşilor? Nici n-ai avut cum să-ţi usuci haina de pe tine şi „ieşi afară!" Va să zică, mergem iarăşi pe poziţie. Şi voi îi tot daţi cu „hotare"! Ce hotare? Trebuie să mergem acasă! Trebuie să căutăm a avea mai grabnic pace, iar voi tot îndrugaţi într-aiurea...

Alarma se dovedi neîntemeiată. Mânios, Grigori îşi aduse calul în ogradă, îl izbi fără nicio vină cu piciorul în burtă şi, cu ochii bulbucaţi de furie, răcni:

— Dii, diavole!... Umblă drept!

Pantelei Prokofievici fuma lângă uşă. După ce lăsă cazacii să intre, întrebă:

— Pentru ce-aţi sărit fripţi?

— Alarmă! Au zărit o cireadă de vaci şi li s-a năzărit că-s roşii.

Grigori îşi scoase mantaua şi se aşeză la masă. Ceilalţi se dezbrăcau bombănind, aruncându-şi săbiile, armele şi cartuşierele pe laviţe.

După ce toţi s-au culcat, Pantelei Prokofievici îl chemă pe Grigori afară. Se aşezară pe treptele casei.

— Vreau să-ţi vorbesc, spuse bătrânul şi atinse genunchiul lui Grigori,

apoi şopti: Acum o săptămână am fost la Petro. Regimentul lor, 28, se află acum dincolo de Kalaci... Acolo, fiule, m-am pricopsit binişor. Petro e om de ispravă, tare bun gospodar: mi-a dat o legătură de straie şi un cal; de asemenea şi ceva zahăr... O frumuseţe de cal!...

— Stai! îl întrerupse cu asprime Grigori, sărind ca ars: ghicise. Nu cumva ai venit pentru aşa ceva?

— Şi dacă aş fi venit?

— Cum dacă ai fi venit?

— Doar oamenii iau, Grişa...

— Oamenii iau! repetă turbat Grigori, negăsind cuvinte să-şi verse mânia. Nu vă ajunge avutul vostru? Mârlanilor! Pe frontul german, pentru astfel de isprăvi te punea la zid!...

— Nu mai trăncăni! îl opri cu răceală bătrânul. Nici nu te rog. Mie nu-mi trebuie nimic. Azi trăiesc, mâine dau ortul popii... Gândeşte-te la tine. Uită-te la el, ce mare pricopsit! Acasă ţi-a rămas o singură căruţă şi tu... Adică de ce n-ai lua de la ăştia care au trecut la roşii? Păcat ar fi să nu iei! Acasă fiecare cârpă îşi are rostul ei...

— Nu, mai bine nu mai pomeni despre asta! Dacă nu vrei să mă-nţelegi, te scot îndată pe unde ai venit! Eu îi snopeam în bătaie pe cazaci pentru asemenea isprăvi şi acum taică-meu în carne şi oase vine să jefuiască!

Glasul lui Grigori tremura, înecându-se.

— D-aia te-au dat afară de la comanda sotniei! zise răutăcios bătrânul.

— La ce dracu' -mi trebuia? Am să mă las şi de pluton!...

— Cum să nu! Deştept, nevoie mare...

Tăcură amândoi. Grigori dădu să-şi aprindă ţigara, şi la lumina chibritului zări o clipă faţa stingherită şi întunecată a bătrânului. Abia acum îi pricepu rostul venirii. „De aceea a luat-o pe Daria cu el, tartorul bătrân, ca să-i păzească prada!", gândi el.

— S-a întors Stepan Astahov... Ai auzit cumva? începu cu nepăsare Pantelei Prokofievici.

— Ce spui! rosti Grigori, scăpând ţigara din mână.

— Uite-aşa! Cum vezi, n-a fost omorât, ci căzuse prizonier. A venit om înţolit. Ce mai haine şi ce mai alte lucruri – berechet la el! Abia le-a adus cu două căruţe, minţi bătrânul, lăudându-se cu norocul lui Stepan, parcă i-ar fi fost rudă. A luat-o pe Axinia la el şi a plecat îndată la slujbă. I-au dat şi slujbă bună, comandant de etapă, undeva la Kuzanskaia

— Aţi treierat mult grâu? întrebă Grigori ca să schimbe vorba.

— Patru sute de duble.

— Şi nepoţii ce-ţi fac?

— Ehei, nepoţii! Viteji, nu glumă! De ce nu le trimiţi ceva?

— Ce să le trimit de pe front? suspină dureros Grigori, dar gândul său zburase la Axinia şi la Stepan.

— Pot să fac rost de o armă de la tine?... N-ai vreuna de prisos?

— Ce vrei să faci cu arma?

— Pentru casă. E bună şi pentru fiare, şi pentru oamenii răi... Pentru orice întâmplare. Cartuşe am destule, o ladă întreagă, am luat-o când le-am cărat.

— Cere de la căruţaşi. Avem berechet, zâmbi Grigori posomorât. Acum du-te de te culcă! Eu mă duc în caraulă.

A doua zi dimineaţa, o parte din regiment părăsi satul. Grigori plecă şi el, încredinţat că izbutise să-l ruşineze pe bătrân şi că acesta va porni acasă cu căruţa goală. Dar Pantelei Prokofievici, după ce-i petrecu pe cazaci, se întoarse cu ifos de stăpân în hambar, scoase din poliţă hamurile şi pieptarele şi le încărcă în căruţa lui. Gazda mergea în urmă, cu obrazul ud de lacrimi, şi striga apucându-l de umeri:

— Moşule! Moşule dragă!... Nu ţi-e ruşine oare de păcat?... Pentru ce nenoroceşti nişte oameni fără apărare? Dă-mi hamurile! Dă-le înapoi, pentru numele lui Dumnezeu!

— Hai, hai, lasă-l pe Dumnezeu în pace! mormăi Melehov, şchiopătând şi dând din mână ca să scape de femeie. Şi bărbaţii voştri ar lua de la noi, şi încă cum!... Al tău e comisar, nu-i aşa? Hai, slăbeşte-mă! „Ce-i al tău e al meu şi al lui Dumnezeu", aşa că taci din gură şi nu te mai boci!...

Apoi sfărâmă lacătele de la cufere şi, în mijlocul tăcerii oamenilor de la căruţe, pătrunşi de milă, puse deoparte nişte pantaloni şi uniforme noi-nouţe, privindu-le în zare şi pipăind stofa între degetele scurte, pentru ca în cele din urmă să le lege în baloturi...

Pe la amiază erau gata de plecare. Daria, cu buzele subţiri strâns lipite, şedea pe boccelele din căruţa încărcată cu vârf. Deasupra tuturor, cocoţaseră un cazan de baie. Pantelei Prokofievici îl scosese dintr-o baie şi abia îl ajutaseră puterile să-l care, opintindu-se, până la brişcă. La vorbele dojenitoare ale Dariei: „Mata, tătucă, n-ai lăsa niciun c...t!", răspunse mânios:

— Tacă-ţi fleanca! Căscato! Ce? Să le las cazanul? Eşti o pramatie de gospodină leit ca Grişka, puturosul de el! Mie-mi trebuie cazan, şi pace! Asta-i! Hai, dă-i drumul I Ce stai ca o cucuvaie pe clopotniţă?

Iar gazdei cu faţa umflată de plâns, care le închidea poarta în urmă, îi

spuse în chip de alinare:

— Rămâi cu bine, drăguţo, şi nu mai fi necăjită! Vă mai faceţi voi rost de altele.

10

Un lanţ de zile, verigă după verigă... Marşuri, lupte, popasuri. Zăpuşeală. Ploaie. Mirosul sudorii de cal şi al şeilor de piele încinsă la soare. Veşnica încordare preface sângele din vine în clocot de argint-viu. De atâta nesomn, capul se bălăngăne, mai greu decât un obuz. O, cum s-ar mai odihni Grigori şi ce-ar mai dormi pe săturatele! Iar după odihnă, ce-ar mai porni el cu plugul pe brazdă, fluierând la boi, ce-ar mai asculta el chemările cocostârcilor din înaltul cerului, ce-ar mai culege el din văzduh, cu o gingaşă mişcare, firişoarele de funigei aduse de vânt şi ce-ar mai adulmeca cu nesaţ mustul înmiresmat al pământului de toamnă, răscolit de plug!

Dar în locul acestor bucurii, lanuri sfârtecate de veşnica întreţesere a drumurilor. Pe acestea, turme de prizonieri dezbrăcaţi, negri de praf ca nişte leşuri. Trece sotnia, calcă alte şleauri, striveşte lanurile sub potcoavele de fier. Se ivesc unii care scotocesc în casele cazacilor plecaţi cu roşii, biciuiesc nevestele şi mamele fugarilor...

Zilele, secătuite de plictiseală, se înşirau una la fel ca alta. Vântul le spulbera afară din amintire, şi nicio întâmplare, fie şi dintre cele crunte, nu mai lăsa vreo urmă. Războiul în toată goliciunea lui părea şi mai de nesuferit decât campania din anii trecuţi, poate fiindcă totul era acum de mult cunoscut. De altfel, toţi acei care luaseră parte la întâiul război, îl priveau pe cestălalt cu dispreţ: proporţiile, forţele şi pierderile, totul apărea ca o joacă faţă de războiul cu nemţii. Şi numai moartea cea neagră – tot ea, aceeaşi, de pe câmpiile Prusiei – se deşira cât era de lungă, te îngrozea şi te silea să te fereşti de ea cu o grijă animalică.

— Păi, ăsta se cheamă război? întrebau scârbiţi vechii luptători. O parigorie! În războiul german, când dădea o dată neamţul cu tunurile, secera pe loc regimente întregi. Iar acum, dacă sunt răniţi doi inşi dintr-o sotnie, zicem că-s pierderi!...

Cu toate astea şi războiul acesta pitic avea darul să-i încrâncene pe oameni. Nemulţumirea, oboseala, ura se adunau mereu. În sotnie se vorbea din ce în ce mai hotărât:

— Numai să-i scoatem pe roşii din Ţara Donului, şi gata! Mai departe de hotar nu mergem! Rusia cârmuiască-se după capul său, iar noi să rămânem cu ale noastre. Doar n-o să ne băgăm peste dânşii cu orânduirile noastre.

Toată toamna au avut loc lupte nehotărâte la Filonovskaia. Centrul strategic cel mai însemnat era Ţariţîn, acolo îşi aruncau albii şi roşii trupele cele mai bune, pe când pe Frontul de nord niciuna dintre tabere nu avea superioritate în forţe. Şi unii, şi alţii le concentrau în vederea unei ciocniri hotărâtoare. Cazacii aveau mai multă cavalerie şi, profitând de acest avantaj, duceau acţiuni combinate, învăluind flancurile şi pătrunzând în spatele inamicului. Superioritatea era de partea lor numai pentru că li se opuneau trupe cu moralul scăzut, alcătuite din ostaşi roşii proaspăt mobilizaţi şi adunaţi mai ales din zona frontului. Oamenii din Saratov, din Tambov se predau cu miile. Dar îndată ce comandamentul arunca în luptă un regiment format din muncitori, un detaşament de marinari sau cavaleria, situaţia se îndrepta, iniţiativa trecea din nou de la unii la alţii; cele două tabere vrăjmaşe dobândeau pe rând doar victorii de însemnătate locală.

Luând parte la război, Grigori îi urmărea mersul cu nepăsare. De un lucru era sigur: până la iarnă, frontul nu va mai exista; ştia că oamenii săi erau înclinaţi spre împăciuire şi că de un război prelungit nici nu poate fi vorba. Din când în când, la regiment ajungeau şi unele gazete. Cu o pornire de ură, Grigori lua numărul din ziarul „Verhne-Donskoi krai”[77] tipărit pe o hârtie de împachetat, galbenă; cerceta în fugă comunicatele de pe fronturi şi scrâşnea din dinţi. Iar cazacii izbucneau în râsete năstruşnice, atunci când le citea rândurile trufaşe, pătrunse de un avânt fals:

> *„În ziua de 27 septembrie, au avut loc lupte cu succes schimbător în sectorul Filonovskaia. În noaptea de 26, viteazul Regiment «Vioşenski» a scos inamicul din satul Podgornoe şi, urmărindu-l pas cu pas, a pătruns năvalnic în satul Lukianovski. Au fost luate trofee şi un număr enorm de prizonieri. Trupele roşii se retrag în dezordine. Moralul cazacilor este ridicat. Donenii se avântă spre noi biruinţe!”*

[77] „Ţinutul Donului de sus”.

— Şi câţi prizonieri am luat noi, măi fraţilor? „Un număr enorm?" Of-of, pui de căţea!... Am luat treizeci şi doi de oameni, mari şi laţi! Iar dânşii... Ha-ha-ha-ha! se strica de râs Mitka Korşunov, deschizându-şi cât o şură gura cu dinţii albi şi apucându-se de burtă cu pălmoaiele lui lungi.

Nu credeau ei, cazacii, nici ştirile despre succesele „cadeţilor" din Siberia şi din Kuban. Dar, hotărât, „Verhne-Donskoi krai" minţea cu prea multă neobrăzare. Ohvatkin, un cazac cu labele lungi şi uriaş la statură, după ce citi un articol despre rebeliunea cehoslovacilor, rosti în faţa lui Grigori:

— Când au să-l dea gata pe ceh şi, pe urmă, când au să ne trântească o buşeală cu toată armata care se bătea cu cehul, atunci să vezi cum are să iasă zeama din noi! Într-un cuvânt: Raseia! Şi isprăvi ameninţător: Ce, te joci cu ea?

— Nu mai băga lumea în sperieţi! Mă doare în călcâi de prăpăstiile tale, răspunse plictisit Prohor Zîkov.

Dar Grigori, care răsucea o ţigară, îşi mărturisi, cu o răutăcioasă linişte: „Adevărul e că aşa va fi!"

În seara aceea rămase mult lângă masă, zgribulit şi descheiat la gulerul bluzei ieşită de soare, cu epoleţi la fel de spălăciţi. Faţa lui smolită şi încruntată era atât de bolnăvicios buhavă, încât toate zbârciturile şi umerii ascuţiţi ai obrajilor nu se mai desluşeau. Îşi întorcea gâtul negru şi musculos, răsucindu-şi îngândurat vârful mustăţii încreţite şi arse de soare; ochii îi erau pironiţi, reci şi înrăiţi în anii din urmă. Gândea cu o încetineală neobişnuită şi greoaie, iar culcându-se, rosti ca şi cum ar fi dat un răspuns la întrebarea tuturora:

— Nici n-ai încotro s-o apuci!...

Toată noaptea nu închise ochii. Ieşi în câteva rânduri să-şi vadă calul şi, de fiecare dată, zăbovi mult pe treptele casei, învăluit în tăcerea aceea de mătase neagră.

*

Micuţa stea sub care se născuse Grigori mai licărea pesemne cu lumina-i slabă şi tremurătoare; se vede că nu-i venise sorocul să se desprindă din locu-i şi să săgeteze în jos, spintecând cerul cu o zburătoare şi rece văpaie. În toamna aceea, trei cai fuseseră ucişi sub Grigori, iar mantaua lui fusese străpunsă în cinci locuri. Moartea parcă se juca cu dânsul, întinzându-şi şi strângându-şi aripa neagră deasupra capului său.

Într-o zi, un glonţ îi sfârtecă vârful de aramă de la mânerul sabiei, şi dragonul căzu la picioarele calului, ca şi cum l-ar fi rupt cineva cu dinţii.

— Bine se mai roagă cineva pentru tine, Grigori! spuse atunci Mitea Korşunov şi rămase uimit de zâmbetul fără veselie al lui Grigori.

Frontul trecu peste linia ferată. Convoaiele de căruţe cărau necontenit bobine de sârmă ghimpată. Iar telegraful răspândea zilnic pe front ştirea:

> „*De la o zi la alta urmează să vină trupele aliaţilor. Este nevoie să ne fortificăm la hotarele ţinutului, până când vor sosi întăririle, ca să oprim cu orice preţ năvala roşilor.*"

Locuitorii mobilizaţi spărgeau cu ranga pământul îngheţat, săpau tranşee şi le împrejmuiau cu sârmă ghimpată. Iar noaptea, când cazacii părăseau tranşeele şi se duceau prin case ca să se încălzească, veneau cercetaşii din Armata Roşie, răsturnau parii şi prindeau de ghimpii ruginiţi apeluri către cazaci. Aceştia le citeau cu nesaţ, parcă ar fi fost scrisori de la cei de-acasă. Era limpede că în asemenea împrejurări războiul nu putea fi dus mai departe. Gerul se înăsprea, alternând cu dezgheţ şi cu ninsoare îmbelşugată. Zăpada astupa tranşeele în care nu te răbdau puterile să rămâi nici măcar un ceas. Cazacii îngheţau sloi, cu mâinile şi picioarele degerate. Mulţi din unităţile de infanterie nici n-aveau cizme. Unii porniseră pe front ca şi cum ar fi ieşit în ogradă să dea hrană vitelor – numai în cipici şi cu nădragi subţiri. Nu credeau în aliaţi. „Ăştia vin călări pe melci-codobelci!", rosti odată cu năduf Andriuşa Kaşulin. Ciocnindu-se cu patrulele roşilor, cazacii îi auzeau zbierând: „Măăi, oameni ai lui Dumnezeu! Veniţi la noi cu tancurile, iar noi mergem peste voi cu securile! Ungeţi-vă tălpile cu untură, că venim negreşit în ospeţie!"

Pe la mijlocul lui noiembrie, roşii trecură la ofensivă, împingeau cu îndârjire trupele de cazaci de-a lungul liniei ferate; mai târziu însă mersul operaţiunilor înregistră o schimbare. La 16 decembrie, cavaleria roşie dădu peste cap Regimentul 33, în urma unei lupte îndelungate, dar se izbi de o rezistenţă înverşunată în sectorul Regimentului „Vioşenski", desfăşurat în împrejurimile satului Kolodezeanski. Mitraliorii din Regimentul „Vioşenski" se adăpostiră după zăplazurile înzăpezite ale ariilor şi întâmpinară cu foc năprasnic pe inamicul care înainta în formaţie pe jos. Mânuită de Antipov, cel mai iscusit cazac din Karghin, mitraliera de pe flancul drept trăgea de zor, secerând lanţurile de

trăgători, cu toate salturile lor. Fumul subţire al focurilor învăluia sotnia. Alte două sotnii fură pornite de la flancul stâng, executând o manevră de întoarcere.

Spre seară, unităţile de ostaşi roşii, care înaintau fără prea mult avânt, fură înlocuite de un detaşament de matrozi abia sosit pe front. Îndată au şi pornit la atac asupra mitralierelor, înaintând fără să se culce şi fără să strige.

Grigori trăgea fără încetare. Un fumuleţ subţire se înălţa deasupra apărătorii de lemn încins de la ţeava armei, care-i ardea degetele. După ce-şi răcea arma, Grigori băga un nou încărcător, prindea cu ochiul pe jumătate închis siluetele negre şi îndepărtate, urmărindu-le cu cătarea.

Matrozii îi răsturnară însă peste cap. Sotniile îşi luară caii, străbătură în goană satul şi se năpustiră valvârtej pe colnic. Grigori privi îndărăt, slobozind dârlogii fără să ştie de ce. De acolo de sus, de pe colnic, se vedea departe câmpul trist, troienit, cu movilele de buruieni astupate de zăpadă şi cu umbrele liliachii dinaintea înserării, aşternute de-a lungul malurilor de râpi. Pe o întindere de o verstă, câmpul era presărat cu mici pete negre – cadavrele matrozilor seceraţi de focul mitralierelor. Îmbrăcaţi în scurte şi haine de piele, zăceau pe zăpadă ca un cârd de ciori care se opriseră din zbor şi se aşezaseră pe pământ...

Spre seară, sotniile răzleţite de înaintarea inamicului, pierzând legătura cu Regimentul „Elanski" şi cu unul din regimentele de linie din districtul Ust-Medvediţki, dispus ceva mai în dreapta, poposiră pentru înnoptat în două sate de lângă un pârâiaş, afluent al Buzulukului.

Se înserase de-a binelea când Grigori, întorcându-se de la locurile unde rânduise pichetele de pază, potrivit cu ordinele comandantului de sotnie, dădu într-o ulicioară peste comandantul regimentului, însoţit de aghiotantul său.

— Unde se află sotnia a treia? întrebă comandantul, strunind dârlogii.

Grigori îi răspunse. Cei doi călăreţi dădură drumul cailor.

— Are pierderi mari sotnia? întrebă aghiotantul, după ce se depărtă puţin; nu auzi bine răspunsul şi întrebă încă o dată: Cum?

Dar Grigori îşi văzu de drum, fără să-i mai răspundă.

Toată noaptea satul fu străbătut de convoaie de căruţe; nimeni nu mai ştia ale cui erau. O baterie zăbovi vreme îndelungată lângă ograda unde dormea Grigori cu cazacii săi. Prin ferestruica cu un singur ochi de geam, se auzeau sudălmi de mamă, strigătele conducătorilor şi forfoteala de afară. Servanţii, curierii de la statul-major al regimentului, care

nimeriseră numai printr-o ciudată întâmplare în acest sat, intrau mereu în casă pentru a se încălzi. Pe la miezul nopţii, năvăliră trei servanţi de la baterie şi treziră gazdele şi cazacii din somn. Se înglodaseră cu tunul lor într-o gârlă, undeva prin apropiere, şi hotărâseră să se ducă deocamdată la culcare, lăsând pe a doua zi, dis-de-dimineaţă, să-şi scoată tunul cu ajutorul boilor. Grigori se trezi şi el şi privi multă vreme cum artileriştii se descălţau gemând şi curăţind de pe cizme noroiul lipicios şi îngheţat, cum îşi aşterneau obielele ude pe coşul de la cuptor. În urma lor intră un ofiţer de artilerie, tăvălit în noroi până la urechi. Ceru voie să înnopteze în casă, îşi scoase mantaua şi, în loc să se culce, se moşmoli îndelung, ştergându-şi cu mâneca vestonului stropii de noroi de pe obraz şi mânjindu-l şi mai tare.

— Am pierdut un tun, spuse el într-o vreme, uitându-se la Grigori cu ochii resemnaţi, ca de cal ostenit. Azi a fost o luptă leit ca la Maceha. Am tras două lovituri şi ne-au şi descoperit. Dintr-o dată – bu-um! — şi s-a dus osia tunului! Tunul era aşezat pe o arie. Şi era mascat cum nu se poate mai iscusit!

Vorbind şi tot îndrugând, adăuga la fiecare două-trei cuvinte câte o înjurătură înfricoşată, poate din deprindere şi fără să-şi dea seama.

— Sunteţi din Regimentul „Vioşenski”? N-aţi bea un ceai? Gazdă dragă, nu s-ar putea să ne faci un samovăraş? Ce zici?...

Se arătă astfel a fi un mare flecar şi un om cumplit de politicos. Sorbea ceai după ceai. Peste un sfert de ceas, Grigori ştia că ofiţerul era din staniţa Platovskaia, că absolvise liceul real, că luase parte la războiul cu germanii şi că se însurase de două ori, însă n-avusese noroc.

— De acum isprăvitu-s-a cu Armata Donului! spuse ofiţerul, lingându-şi sudoarea de pe buza de sus, cu limba ascuţită şi roşie. Războiul e pe drojdie. Mâine frontul se va nărui, iar peste două săptămâni vom fi înapoi la Novocerkassk. Cum naiba au vrut să asalteze Rusia cu nişte cazaci desculţi? Nu sunt nişte idioţi? Iar ofiţerii de carieră sunt cei mai mari nemernici, toţi ca unul şi unul ca toţi. Zău nu exagerez! Dumneata eşti cazac? Da? El bine, te-ai convins că vor să scoată castane din foc chiar cu mâinile dumitale. Iar întrucât îi priveşte pe dânşii, se vâră pe la aprovizionări şi cântăresc acolo foi de dafin şi arpacaş!

Clipea des din ochii fără expresie, se agita lăsându-se peste masă cu toată greutatea trupului său mare şi bine legat, iar colţurile gurii lăbărţate atârnau în jos, trădând o vlăguită lipsă de voinţă şi o mare mâhnire. Tot chipul păstra mereu aceeaşi înfăţişare de cal resemnat şi doborât de

trudă.

— În trecut, chiar pe vremea lui Napoleon, era uşor să faci război. Se întâlneau două armate, se ciocneau între ele, apoi se despărţeau. Niciun front, niciun stagiu de putrezeală în tranşee. Iar acum, încearcă să-ţi dai seama ce-au ajuns aceste operaţii – curată nebunie, nu altceva! Şi dacă istoricii minţeau în trecut, închipuie-ţi câte şi mai câte vor îndruga atunci când au să vorbească despre războiul de azi... Nu-i război, e curată plictiseală! Fără culori. Murdărie goală! Şi, în general, fără niciun rost. Eu aş lua căpeteniile perechi-perechi şi le-aş zice: „Iată, domnule Lenin, luaţi un vagmistru şi învăţaţi de la el cum se mânuiesc armele. Iar dumitale, domnule Krasnov, să-ţi fie ruşine dacă nu te pricepi la mânuirea lor!" Şi atunci să se bată între ei ca David şi Goliat: cine biruie, să ia toată puterea! Poporului îi este totuna cine-l conduce... Dumneata cum crezi, domnule horunji?

Fără să-i răspundă, Grigori îi urmărea cu o privire somnoroasă mişcările greoaie ale umerilor şi mâinilor cărnoase şi limba roşie care se zărea, zvârcolindu-se respingător de des, prin deschizătura gurii. Somnul îl dobora, şi-i era lehamite de artileristul clăpăug şi pisălog, cu picioarele lui asudate, de la care venea o greţoasă duhoare de câine...

Dimineaţa, Grigori se trezi cu simţul apăsător al unui lucru rămas nelimpezit. Deznodământul, pe care-l prevedea încă din toamnă, îl descumpăni totuşi prin neaşteptata lui precipitare. Scăpase din vedere nemulţumirile risipite ale ostaşilor din sotnii şi din regimente, care, adunându-se asemenea unor firişoare de apă curgătoare, se contopiseră pe neobservate într-un şuvoi puternic. Iar acum, nu mai vedea decât acest puhoi, surpând şi măcinând frontul, cu o ameţitoare iuţeală.

Omul trece uneori prin stepă, într-o zi de primăvară timpurie. Străluceşte soarele şi peste tot, cât poţi cuprinde cu ochiul, numai zăpadă liliachie. Dar dedesubt şi nevăzut, tainica descătuşare a pământului îşi urmează cursul veşnic. Soarele ronţăie zăpada, o destramă, o dospeşte în apă, începând de jos în sus. O noapte de ceaţă alburie şi caldă – iar dimineaţa, pojghiţa tare de nea se lasă plesnind şi foşnind cu vuiet, apa verzuie cu băşici umple făgaşurile drumurilor, şi bulgări de zăpadă umedă zboară în toate părţile de sub copitele cailor. E cald. Se dezgheaţă şi se golesc colnicele nisipoase, văzduhul miroase a pământ reavăn şi a iarbă putrezită. Pe la miezul nopţii vâjâie apele în văgăuni, detună râpele sub povara nămeţilor surpaţi, şi arătura de catifea neagră, slobozită de sub acoperământul dalb, răsfiră aburi dulcegi. Spre seară, pârâiaşul de stepă

rupe gemând gheaţa şi o mână în depărtări, gâlgâind de prisosul puterilor, ca un sân de doică. Uluit de sfârşitul neaşteptat al iernii, omul se opreşte pe malul de nisip, cumpănind din ochi un loc mai puţin adânc şi şfichiuind cu biciul calul asudat care ciuleşte urechile. Vicleană, sub înfăţişarea-i neprihănită, zăpada albăstruie se mai întinde de jur împrejur, iarna albă şi somnoroasă tot mai pare a fi stăpână pe pământ...

Toată ziua regimentul nu conteni să se retragă. Convoaiele de căruţe alergau pe drumuri. Salve de tun bubuiau undeva, în dreapta, după un nor cenuşiu ce astupa zarea, şi se rostogoleau ca nişte surpături moi. Sotniile lipăiau pe drumul dezgheţat şi acoperit de băligar, caii cu cozile grele de noroi frământau zăpada. Curierii călări goneau pe marginile şleaurilor. Ciori tăcute, cu pene lucioase bătând în albastru, cu cozi scurte, şi stângace, ca nişte cavalerişti descălecaţi, se plimbau, legănându-se grav, în apropierea drumului, lăsând să treacă prin faţa lor, ca la paradă, sotniile în retragere, coloanele de cazaci pedeştri, convoaiele de căruţe.

Grigori pricepu că nicio putere din lume nu mai este în stare să oprească arcul retragerii care se destindea vijelios. Noaptea, stăpânit de o hotărâre năvalnică, părăsi regimentul fără să ceară învoire.

— Încotro pleci, Grigori Panteleici? îl întrebă Mitka Korşunov, privind la dânsul ironic cum îşi punea mantaua de ploaie, cum îşi încingea sabia şi revolverul.

— Ce te priveşte?...

— Aşa...

Grigori încleştă din măsele de-i jucau muşchii sub piele în umerii obrajilor, dar răspunse vesel, făcând cu ochiul:

— La dracu' -n praznic. Ai înţeles?

Şi dus a fost.

Calul îl aştepta, gata de drum.

Alergă toată noaptea, galopând pe drumurile ce abureau de frig. „Am să stau puţin acasă, pe urmă tot am să prind de veste când au să treacă îndărăt, şi atunci m-oi întoarce la regiment", îşi zicea, gândindu-se la cei cu care luptase cot la cot, în ajun.

A doua zi, pe-nserate, intră în curtea părintească. După cale de două sute de verste, calul slăbise şi se clătina, vlăguit, pe picioare.

La 24 noiembrie, s-a aflat la Novocerkassk despre sosirea unei misiuni militare a puterilor Antantei. Tot oraşul fu cutremurat de cele mai năstruşnice zvonuri: o puternică escadră engleză ar fi ancorat în rada portului Novorosiisk; uriaşe contingente de trupe aliate, aduse de la Salonic, ar fi în curs de debarcare; un corp întreg de tiraliori negri din armata franceză ar fi şi debarcat; în cel mai apropiat viitor, el va începe o fulgerătoare ofensivă alături de Armata de voluntari... Zvonurile se rostogoleau prin oraş asemenea bulgărilor de zăpadă...

Krasnov ordonă să fie trimisă o gardă de onoare din partea Regimentului căzăcesc de gardă „Atamanski". Două sute de tineri fură echipaţi în grabă cu cizme înalte şi curele albe, şi trimişi în aceeaşi viteză la Taganrog, împreună cu o sută de muzicanţi.

Reprezentanţii misiunilor militare ale Angliei şi Franţei în sudul Rusiei luaseră hotărârea de a trimite la Novocerkassk mai mulţi ofiţeri, pentru o aşa-zisă „recunoaştere" politică. Scopul lor era să ia cunoştinţă de stările de la Don şi de perspectivele de luptă împotriva bolşevicilor. Anglia era reprezentată de căpitanul Bond şi de locotenenţii Blomfield şi Monroe; Franţa, de căpitanul Hauchin şi de locotenenţii Dupré şi Faure. Iar sosirea acestor ofiţeri, cu toate că n-aveau grade mari, dar făceau parte din misiunile militare aliate şi s-au nimerit a deveni „soli" prin capriciul soartei, stârnise o adevărată zarvă la palatul marelui ataman.

Cu mari onoruri, „solii" fură aduşi astfel la Novocerkassk. Capetele modeştilor ofiţeri se răsuciră ameţite la atâtea semne de exagerat respect şi la o atât de nemăsurată slugărnicie, cu care fură înconjuraţi, încât, simţindu-şi „adevărata" măreţie, începură să privească de sus pe vestiţii generali cazaci şi demnitari ai unei republici de operetă.

Cu toată poleiala subţire de bună creştere şi de dulceagă politeţe franceză, tinerii locotenenţi începură de îndată să scape unele cuvinte de îngâmfare şi de superioritate faţă de generalii cazaci.

Seara, la palat, fu servit un banchet pentru o sută de invitaţi. Corul armatei învăluia sala în mătasea cântecelor căzăceşti, bogat înflorate de iscusinţa tenorilor solişti; fanfara bubuia, în impunătoare clinchete de talgere, imnurile puterilor aliate. „Solii" mâncară cu modestie şi cu grava demnitate impusă de asemenea împrejurări. Dându-şi seama de importanţa istorică a acestui moment, oaspeţii atamanului îi cercetau pe

furiş cu privirile.

Krasnov îşi începu cuvântarea:

— Domnilor, vă aflaţi într-o sală istorică: de pe pereţii ei, privesc în tăcere la domniile voastre ochii eroilor din celălalt război al poporului, cel din 1812. Platov, Ilovaiski, Denisov ne amintesc zilele sfinte când locuitorii Parisului îi salutau pe cazacii de la Don, eliberatorii lor, când împăratul Alexandru I refăcea, din dărâmături şi din ruine, Franţa cea frumoasă...

Ochii delegaţilor „Franţei celei frumoase" se înveseliră şi se umeziră, mai ales că prinseseră a se ameţi din pricina vinului de Ţimleanskaia, cu care se cam întrecuseră; totuşi, discursul lui Krasnov fu ascultat până la capăt şi cu luare-aminte. După ce zugrăvi pe larg nenorocirile catastrofale îndurate de „poporul rus asuprit de bolşevicii sălbatici", Krasnov încheie patetic:

— ... Oamenii cei mai de vază ai poporului rus pier în temniţele bolşevice. Spre dumneavoastră se îndreaptă privirile lor, şi datoria dumneavoastră este să-i ajutaţi – numai pe ei şi nu pe noi, cei de la Don. Noi putem spune cu mândrie: suntem liberi! Dar toate gândurile noastre, tot scopul luptei noastre se îndreaptă spre o Rusie mare, credincioasă aliaţilor ei, o Rusie care le-a apărat interesele, care s-a jertfit pentru cauza lor, iar acum simte atât de cumplit nevoia ajutorului lor. Acum o sută patru ani, în luna martie, poporul francez a salutat pe împăratul Alexandru I şi garda rusă. De atunci începu în viaţa Franţei o nouă eră, care a împins-o pe primul plan. Acum o sută patru ani, atamanul nostru, contele Platov, a fost oaspete al Londrei. Noi vă aşteptăm la Moscova! Vă aşteptăm ca să intrăm împreună în Kremlin în sunetele marşurilor triumfale şi ale imnului nostru, ca să gustăm împreună pacea şi libertatea în toată splendoarea lor. Marea Rusie! În aceste două cuvinte sunt cuprinse toate visurile şi speranţele noastre!

După aceste vorbe de încheiere rostite de Krasnov, se ridică căpitanul Bond. La auzul graiului englez, toată asistenţa încremeni într-o tăcere de mormânt. Interpretul începu să traducă cu emfază:

— Căpitanul Bond este însărcinat să declare atamanului Donului, în numele său şi al căpitanului Hauchin, că sunt trimişi oficiali ai puterilor Antantei, cu scopul de a se documenta asupra stărilor de la Don. Căpitanul Bond asigură că puterile Antantei vor acorda sprijinul lor Donului şi Armatei de voluntari în lupta vitejească pe care o duc împotriva bolşevicilor cu toate forţele şi prin toate mijloacele, inclusiv trupele lor.

Interpretul nici nu isprăvi fraza din urmă, că un „ura" tunător, repetat de trei ori, făcu să se cutremure zidurile sălii. Toasturile se perindară apoi în sunetele însufleţite ale fanfarei. Se ridicau paharele pentru înflorirea „frumoasei Franţe" şi a „puternicei Anglii", pentru „biruinţa asupra bolşevicilor". Vinul trandafiriu şi spumos de Don juca în cupe, scânteia şi răspândea parfumul dulce al străvechii licori, păstrată de atâta vreme...

Se aştepta o declaraţie din partea misiunii aliate, iar căpitanul Bond nu întârzie cu ea:

— Ridic paharul pentru marea Rusie şi aş dori să aud aci magnificul dumneavoastră imn vechi. Fără să discutăm înţelesul cuvintelor lui, aş vrea numai să-i aud melodia...

Interpretul traduse, şi Krasnov, întorcându-se la invitaţi cu faţa albă de emoţie, strigă cu voce tremurătoare:

— Pentru Rusia cea mare, una şi indivizibilă! Ura!

Fanfara intonă puternic şi cu solemnitate „Doamne, ocroteşte-l pe ţar". Toţi se ridicară în picioare, golindu-şi cupele. Lacrimile curgeau şiroaie pe faţa căruntului arhiepiscop Hermogen.

— Ce frumos! se entuziasmă căpitanul Bond, cam cu chef.

De emoţie, unul dintre invitaţii mai de soi râdea cu hohote, vârându-şi barba într-un şervet mânjit cu icre negre strivite...

*

În noaptea aceea, un vânt cumplit, dezlănţuit dinspre Marea de Azov, urla şi gemea deasupra oraşului. Îmbrăcată în prima ninsoare, cupola catedralei lucea stins...

În aceeaşi noapte, pe un maidan de gunoaie, în râpele de lut din preajma oraşului, fură executaţi muncitorii feroviari bolşevici din Şahtî, osândiţi de Curtea marţială. Erau duşi doi câte doi, cu mâinile legate, şi împuşcaţi lângă un mal. Focurile de armă şi de revolver se stingeau în bătaia vântului geros şi umed, asemenea unor scântei căzute de la o ţigară...

În acest timp, la intrarea palatului atamanilor, îngheţau de frig oamenii din garda de onoare a cazacilor din Regimentul de gardă „Atamanski", stând neclintiţi în ger, biciuiţi ele vântul usturător de iarnă. Mâinile cazacilor se învineţeau, încleştate pe garda sabiei scoase din teacă; gerul făcea să le lăcrimeze ochii şi le înţepenea picioarele... Din palat, răsunară până în zori strigătele chefliilor, bubuitul de armă al fanfarei şi acordurile

sfâşietoare ale corului armatei...

*

O săptămână mai târziu, începu deznodământul cel cumplit – prăbuşirea frontului. Primul care îşi părăsi poziţiile de luptă fu Regimentul 28 din sectorul Kalaci, din care făcea parte Petro Melehov.

În urma unor tratative secrete cu comandamentul Diviziei 15 „Inzenskaia", cazacii hotărâră să plece de pe front şi să lase trupele roşii să treacă nestingherite pe teritoriul districtului Donului de sus. Iakov Fomin, un cazac mărginit şi cam nătărău la minte, luă comanda regimentului rebel, dar de fapt îl comanda numai cu numele, căci, în spatele lui Fomin, toate erau puse la cale şi dirijate de către un grup de cazaci bolşevizaţi.

După o adunare furtunoasă la care ofiţerii, de teamă să nu primească un glonţ pe la spate, susţinuseră fără prea multă însufleţire nevoia de a continua lupta, iar cazacii strigară în cor, cu tărie şi gălăgios, aceleaşi vorbe de care toată lumea era pătrunsă – despre războiul fără rost şi despre nevoia împăcării cu bolşevicii – regimentul se urni din loc. Chiar după cea dintâi etapă, noaptea, lângă slobozia Solonka, comandantul regimentului, voiskovoi starşina Filipov, şi cu el majoritatea ofiţerilor din regiment se desprinseră de acesta şi se alipiră, în zori de zi, brigăzii în retragere a contelui Molière, greu încercată în luptă.

După Regimentul 28, Regimentul 36 îşi părăsi şi el poziţiile. Cu tot efectivul şi cu toţi ofiţerii sosi în Kazanskaia. Mic, cu ochi vicleni, nemăsurat de slugarnic faţă de cazaci, comandantul, înconjurat de călăreţi, se apropie călare de localul comandamentului de etapă şi îşi făcu intrarea cu aer marţial, vânturând cravaşa.

— Cine-i comandant?

— Sunt ajutor de comandant, răspunse cu demnitate Stepan Astahov, ridicându-se uşor. Închideţi uşa, domnule ofiţer.

— Sunt voiskovoi starşina Naumov, comandantul Regimentului 36. E-e-e... am onoare... Trebuie neapărat să-mi îmbrac şi să-mi încalţ regimentul. Oamenii mei sunt goi şi desculţi! Ai auzit?

— Comandantul nu-i aici, iar fără el nu vă pot elibera din depozit nicio pereche de pâslari.

— Cum?

— Aşa.

— Ce fa-ace-ee? Cu cine vorbeşti? Te ar-r-restez, putoarea dracului! Băieţi, la beci cu el! Unde-s cheile de la magazie? Bă, n-auzi, şobolan de etapă?... Ce-e-e?! Naumov lovi zgomotos cu cravaşa peste masă şi, îngălbenind de furie, îşi dădu pe ceafă căciula miţoasă de Manciuria. Adu cheile, fără vorbe!

Peste o jumătate de ceas, legături de cojocele dubite, de pâslari şi de cizme zburau într-un nouraş de praf gălbui, prin uşa magaziei, în mâinile cazacilor adunaţi; saci cu zahăr se iviră în piaţă, umblând din mână în mână. O hărmălaie de voci vesele şi agitate pluti îndelung deasupra medeanului.

În timpul acesta, Regimentul 23 cu noul său comandant, vagmistrul Fomin, îşi făcu intrarea în Vioşenskaia. Cam la treizeci de verste în urma lui, veneau trupele Diviziei „Inzenskaia". În aceeaşi zi, o patrulă de cercetare a roşilor pătrunse în satul Dubrovka.

Cu patru zile înainte de aceste întâmplări, comandantul Frontului de nord, general-maior Ivanov, împreună cu şeful statului său major, generalul Zambrjiţki, se evacuară în grabă în staniţa Karghinskaia. Roţile automobilului patinau pe zăpadă; soţia lui Zambrjiţki îşi muşca buzele până la sânge, copiii plângeau...

Timp de câteva zile, Vioşenskaia n-avu niciun fel de stăpânire. Se zvonea că la Karghinskaia erau concentrate trupe pentru a fi aruncate împotriva Regimentului 28. Dar în ziua de 22 decembrie, aghiotantul lui Ivanov veni de la Karghinskaia la Vioşenskaia şi, zâmbind blajin, ridică din casa comandantului nişte lucruri uitate: o şapcă de vară cu o cocardă nouă, o perie de cap, ceva rufe şi alte mărunţişuri...

În golul de pe Frontul de nord, în breşa de o sută de verste, năvăliră trupele Armatei a 3-a roşii. Generalul Savateev se retrăgea fără luptă spre Don. Regimentele generalului Fitzhalaurov se retrăgeau în grabă spre Talî şi Bogucear. O linişte nefirească se lăsă peste tot Frontul de nord şi ţinu o săptămână. Nu se mai auzea vuiet de tun, mitralierele amuţiră. Deprimaţi de trădarea regimentelor din districtul Donului de sus, cei din districtul Donului de Jos, care luptaseră pe Frontul de nord, se retrăgeau şi ei fără lupte. Roşii înaintau încet şi cu multă băgare de seamă, cercetând cu ajutorul patrulelor satele din calea lor.

Această năprasnică nenorocire pentru guvernul Donului, dezlănţuită pe Frontul de nord, fu urmată de o bucurie. La 26 decembrie, sosi la Novocerkassk misiunea aliată: şeful misiunii militare britanice din Caucaz, generalul Pool, cu şeful său de stat-major, colonelul Kiss, şi

reprezentanţii Franţei, generalul Franchet d'Esperay şi căpitanul Fouquet.

Krasnov îi duse pe aliaţi pe front. Pe peronul gării Cir fu aliniată o gardă de onoare. Era o dimineaţă rece de decembrie. Înconjurat de ofiţeri, generalul Mamontov, cu mustăţile pleoştite şi cu mutra lui de beţiv, se plimba pe peron. Contrar obiceiului său, avea o ţinută îngrijită, iar obrajii proaspăt raşi erau de un luciu cenuşiu. Se aştepta sosirea trenului. În faţa gării, ţopăiau muzicanţii din fanfară, suflând în degetele învineţite de frig. Garda de onoare aştepta nemişcată pe peron. Era o privelişte pitorească: cazacii din staniţele Donului de jos, de toate vârstele şi de toate culorile – veterani cu bărbi cărunte alături de tineri spâni, împestriţaţi cu foşti luptători pe front, cu părul lung făcut moţ. Pe mantalele veteranilor străluceau cruci de aur, de argint şi medalii pentru Loveci şi Plevna; cazacii mai tineri se mândreau cu o podoabă bogată de cruci primite pentru atacurile vijelioase de la Gheok-Tepe, Sandepu şi cele din războiul cu germanii de la Przemysl, Varşovia, Lvov. Tinerii n-aveau cu ce să se fălească, dar luau poziţii milităroase şi căutau să semene în toate bătrânilor.

Învăluit într-un nor de abur lăptos, trenul sosi duduind. Nici nu se deschiseră bine uşile vagonului Pullman, şi capelmaistrul dădu sălbatic din mâini, iar fanfara intonă asurzitor imnul regal englez. Ţinându-şi sabia cu o mână, Mamontov se grăbi spre vagon. Ca o gazdă primitoare, Krasnov îşi ducea oaspeţii spre gară, prin faţa frontului de cazaci încremeniţi cu arma pentru onor.

— Toată căzăcimea s-a ridicat pentru apărarea patriei, împotriva bandelor sălbatice ale Gărzilor Roşii! În faţa dumneavoastră stau oamenii a trei generaţii, rosti el într-o franţuzească fără cusur, cu un zâmbet elegant, arătând cu o mişcare maiestuoasă a capului la veteranii care stăteau smirnă cu răsuflarea oprită şi cu ochii holbaţi. Ei au luptat în Balcani, în Japonia, Austro-Ungaria şi Prusia, iar acum luptă pentru libertatea patriei...

Nu degeaba Mamontov muncise atâta la alegerea oamenilor pentru garda de onoare, îndeplinind ordinul şefilor săi. Marfa înfăţişată era aleasă pe sprânceană.

Aliaţii vizitară frontul şi se întoarseră satisfăcuţi la Novocerkassk.

— Sunt foarte mulţumit de ţinuta strălucită, de disciplina şi de moralul trupelor dumneavoastră, spuse generalul Pool lui Krasnov, înainte de a-şi lua rămas bun de la el. Voi da imediat dispoziţii pentru expedierea primului transport de soldaţi de la Salonic. Vă rog, domnule general, să

pregătiţi trei mii de şube şi de cizme călduroase. Sper că, datorită ajutorului nostru, veţi izbuti să stârpiţi cu desăvârşire bolşevismul.

... Se confecţionară în grabă cojoace de oaie şi pâslari. Dar debarcarea aliată la Novorosiisk se lăsa mereu aşteptată. Generalul Pool plecase la Londra şi fu înlocuit cu Briggs, om rece şi îngâmfat. El aduse de la Londra instrucţiuni noi şi declară aspru, cu sinceritate cazonă:

— Guvernul majestăţii-sale va acorda Armatei de voluntari de la Don un larg sprijin material, dar nu va da niciun soldat.

Această declaraţie n-avea nevoie de niciun comentariu...

12

Duşmănia care-i despărţea ca o brazdă invizibilă pe ofiţeri de cazaci, chiar din timpul războiului imperialist, luă aspecte nemaipomenite în toamna lui 1918. Spre sfârşitul anului 1917, când unităţile de cazaci se scurgeau încet spre Don, uciderea ofiţerilor şi predarea lor la inamic erau cazuri destul de rare; după un an însă, intrau în cele mai obişnuite rânduieli. Ofiţerii erau siliţi să meargă în fruntea lanţurilor de trăgători, aşa cum făceau comandanţii roşii, după care erau împuşcaţi pe îndelete din spate, fără să se sinchisească nimeni de asemenea isprăvi. În puţine unităţi, ca de pildă Regimentul „Sfântul Gheorghe-Gunclorovski", legăturile erau încă trainice, dar în Armata Donului se numărau prea puţine trupe de acest fel.

Petro Melehov, om deştept şi viclean, cu gândirea chibzuită, îşi dăduse de mult seama că orice ceartă cu cazacii însemnează moartea; făcea deci tot ce-i stătea în putinţă pentru a şterge linia de despărţire între el – ofiţerul – şi ostaşul de rând. Vorbea ca şi ei; ori de câte ori se ivea vreun prilej prielnic, spunea că războiul n-are rost. Vorbele lui erau făţarnice şi nu veneau de la inimă, dar nimeni nu lua aminte de sinceritatea lor. Căuta să fie socotit simpatizant bolşevic şi începu să dea târcoale lui Fomin, poate chiar cam fără măsură, de când simţise că este împins de oameni spre un loc, de frunte. Ca şi alţii, Petro era gata să prade, să arunce ocări împotriva şefilor, să cruţe un prizonier; dar în acest timp o ură clocotitoare fierbea în sufletul său, iar unghiile sale încleştau sângerând palmele, în dorinţa de a lovi, de a ucide... La slujbă, părea om simplu şi înţelegător – pâinea lui Dumnezeu, nu ofiţer! Şi astfel izbutise să câştige încrederea cazacilor, ştiind să se prefacă în ochii lor.

La Solonka, atunci când Filipov plecase cu ofiţerii, Petro rămase pe loc. Potolit şi tăcut, păstrându-se mereu în umbră, cumpănit în toate, ajunse împreună cu regimentul la Vioşenskaia. Dar, după ce stătu acolo două zile, nu-l mai răbdă inima: se îndârji şi o luă la picior acasă, fără să mai treacă nici pe la statul-major, nici pe la Fomin.

În dimineaţa plecării sale din Vioşenskaia, avea loc o adunare pe medeanul de lângă biserica cea veche. Regimentul aştepta sosirea delegaţilor Diviziei „Inzenskaia". Cazacii umblau în pâlcuri pe medean, îmbrăcaţi cu mantale, cu cojoace de oaie, cu scurte răscroite din mantale, cu sumane şi cu haine vătuite. Nu-ţi venea să crezi că această gloată de oameni îmbrăcaţi în toate tărcăturile era o unitate de luptă, Regimentul 28 de cazaci. Mâhnit, Petro trecea de la un grup la altul, privind cazacii parcă cu alţi ochi. Mai înainte, pe front, hainele lor nu băteau atât la ochi, mai ales că nici n-avea prilejul să vadă tot regimentul adunat laolaltă. Acum, cu gânduri încruntate, Petro îşi muşca furios mustaţa înălbită de promoroacă, privind chipurile vinete de frig, capetele acoperite cu tot soiul de căciuli şi şepci de toate culorile, apoi îşi cobora ochii şi vedea aceeaşi împestriţare de încălţăminte: pâslari scâlciaţi, cizme, moletiere deasupra bocancilor scoşi din picioarele cine ştie cărui ostaş roşu.

— Golani! Mojicime blestemată! Lepădături! mormăia Petro cu neputincioasă mânie.

Petice albe de hârtie se vedeau pe garduri: erau ordonanţele lui Fomin. Localnicii nu se iveau pe uliţe. Staniţa se pitulase în aşteptare. Prin luminişurile ulicioarelor se zărea întinderea albă a Donului învelit în giulgiu de zăpadă. Pădurea de peste fluviu era neagră, ca zugrăvită în tuş. Lângă clădirea greoaie de piatră cenuşie a vechii biserici, se îngrămădeau, ca o turmă de oi, muierile venite de prin sate să-şi vadă bărbaţii.

Îmbrăcat în scurta de oaie cu un buzunar uriaş la piept, cu marginile poalelor tivite cu fâşii de blană, şi cu căciula ofiţerească de caracul în cap – această blestemată căciulă cu care nu prea demult se mândrea atâta – Petro simţea în fiecare clipă privirile piezişe şi reci aţintite asupra lui. Îl străpungeau şi-i tulburau mai înveninat sufletul, destul de neliniştit şi rătăcit şi fără asta. Îşi aducea aminte că pe fundul unui butoi răsturnat în mijlocul medeanului, răsărise ca din pământ un soldat roşu, scund, cu o manta lungă şi o căciulă de miel nou-nouţă, din care atârnau şireturile clapelor. Cu mâna în mănuşa de lână moale, îşi potrivise fularul fumuriu din păr de iepure, înfăşurat împrejurul gâtului – un fular cazăcesc cu moţuri – şi se uitase în jurul său.

— Tovarăşi cazaci! răsunase vocea lui joasă, răguşită, izbind tăios auzul lui Petro.

Întorcând capul, Petro văzu cum cazacii, uimiţi de cuvântul neobişnuit în viaţa lor, schimbă priviri între ei şi-şi fac cu ochiul, cu aer tulburat şi întrebător. Ostaşul roşu vorbise mult despre Puterea sovietică, despre Armata Roşie şi legăturile ei cu căzăcimea. Amintirea lui Petro păstrase mai ales amănuntul că oratorul era mereu întrerupt de strigăte.

— Tovarăşe, dar ce e aia „comunie"?...

— Au să ne înscrie şi pe noi în ea?

— Ce înseamnă Partidul Comunist?

Vorbitorul îşi strângea atunci mâinile la piept, se întorcea în toate părţile şi desluşea, răbdător:

— Tovarăşi! Partidul Comunist este un partid în care intră de bunăvoie acei care vor să lupte pentru o cauză măreaţă, pentru dezrobirea muncitorilor şi ţăranilor de sub jugul capitaliştilor şi moşierilor.

Peste o clipă cineva strigă dintr-un alt colţ:

— Rugăm să ne lămureşti ce-i cu comuniştii şi cu comisarii!

După răspuns, nu treceau nici câteva minute şi o voce răutăcioasă de bas tuna:

— Vorbeşti lucruri neînţelese despre „comunie"! Te rugăm foarte mult să ne dumereşti. Suntem oameni neînvăţaţi. Să ne povesteşti cu vorbe limpezi!

După aceasta apăruse Fomin şi vorbise mult şi plictisitor, abuzând fără niciun rost de cuvântul „ievacuare", rostit de prea multe ori. Lângă Fomin, se agita mereu un flăcău cu şapca de student şi cu un palton de toată frumuseţea. Ascultând vorbele fără şir ale lui Fomin, Petro îşi aducea aminte de ziua aceea din februarie 1917, când îi venise Daria şi când el îl văzuse pe Fomin pentru întâia dată, într-o gară de pe o linie ce ducea spre Petrograd. În faţa ochilor săi răsărea privirea aspră, cu luciri umede, a ochilor larg aşezaţi ai dezertorului din regimentul de gardă, îmbrăcat în mantaua cu epoleţi de uriadnic, cu numărul ros „52"; îşi amintea mersul lui greoi ca de urs. „Nu mai este chip, frăţioare!", îi mai auzea parcă Petro vorbele surde. „Un dezertor, un prost ca Hristonea, şi uite acum e comandant de regiment, iar eu stau aici şi tremur", gândea el cu ochii sclipind ca încinşi de fierbinţeală.

Un cazac cu benzi de mitralieră încrucişate pe piept luase locul lui Fomin.

— Fraţilor! Am fost şi eu în detaşamentul lui Podtiolkov şi, uite, poate

că va da Dumnezeu să merg iar împreună cu ai noştri împotriva cadeţilor! hârâia, clătinându-se şi dând din mâini.

Petro o luă repede spre cantonament. Îşi echipă calul, ascultând salvele de împuşcături: cazacii trăgeau după vechiul lor obicei, vestind satelor înapoierea ostaşilor.

13

Cufundate în înfricoşata tăcere, către sfârşit zilele scurte începeau să pară lungi, ca pe vremea secerişului. Satele se contopeau cu stepa mută, nedesţelenită. Tot ţinutul din valea Donului rămăsese parcă fără niciun suflet de om; s-ar fi zis că o năprasnică molimă pustiise satele şi staniţele. Totul era ca şi cum un nor acoperise ţinutul Donului cu aripa lui groasă şi neagră, fără luminiş, întinzându-se în pregătire plină de spaimă, gata-gata să vânzolească plopii la pământ în dezlănţuirea vijeliei, să se spargă în bubuitul sec, huruitor, al tunetului şi să se zvârle asupra pădurii albe de peste Don, doborând şi încovoind copacii, năruind piatra sălbatică de pe malurile de cretă, urlând cu mugetele urgiei care prevesteşte moartea.

În zori, ceaţa învăluia pământul la Tatarski. Dealul trosnea: venea un val de ger. Pe la nămiezi, soarele se prizărea prin negura tremurătoare, dar ziua nu se mai însenina. Iar pâcla plutea risipită pe culmile dealurilor de pe mal, se prelingea prin râpi şi prin vâlcele şi pierea acolo, topindu-se în sudoare umedă, pe lespezile de cretă acoperite de muşchi, pe crestele golaşe înălbite de zăpezi.

Discul uriaş al lunii, roşu-închis, se ivea seara, ridicat pe braţele nopţii, de peste suliţele pădurii desfrunzite, şi revărsa ceţos lumina asupra satelor amuţite, cu văpăi însângerate de război şi de foc. Iar această lumină nemiloasă, nestinsă, trezea nelămurite spaime în sufletele oamenilor şi făcea să se zbuciume vitele. Caii şi boii umblau fără somn prin ogrăzi, până dimineaţa. Câinii urlau a mort şi glasurile cocoşilor începeau să răsune prin sat cu mult înainte de miezul nopţii. În zori de zi, îngheţul fereca crengile ude ale copacilor, pe care vântul le izbea una de alta, zornăindu-le în clinchete de fier: s-ar fi spus că a nevăzută oaste de călăreţi mergea în stânga Donului, prin pădurea întunecată, în negura cenuşie, în zăngănit de arme şi scări de şa.

Aproape toţi cazacii din Tatarski, care fuseseră pe Frontul de nord, se întoarseră acasă, părăsindu-şi fără învoire unităţile ce se retrăgeau încet

spre Don. În fiecare zi mai sosea câte un întârziat, fie pentru a scoate pentru multă vreme şaua de pe cal şi a rămâne în aşteptarea trupelor roşii, cu toate armele ascunse într-o claie de paie sau sub streaşina unui hambar, fie numai pentru o singură noapte. Deschidea portiţa troienită, îşi aducea calul în ogradă şi, după ce dormea o noapte cu nevasta, îşi împlinea merindele cu pâine pusă la uscat, pleca la drum şi, ajuns la deal, privea de acolo pentru cea din urmă oară întinderea albă, moartă a Donului, ţinutul de baştină pe care îl părăsea acum poate pentru totdeauna.

Cine e în stare să prevadă drumurile morţii? Cine ar şti să ghicească sfârşitul de cale al unei vieţi de om?.. Greu şi silit era mersul cailor la plecare. Anevoie smulgeau cazacii din inimile lor împietrite înduioşarea pentru cei dragi. Şi nu erau puţini cei care se întorceau cu gândul acasă, străbătând acelaşi drum acoperit cu prima zăpadă. Câte gânduri grele nu s-au irosit pe drumul acela?... Poate şi câte o lacrimă sărată ca sângele aluneca pe pulpana şeii şi cădea pe fierul rece al scării, pe drumul frământat de colţii potcoavelor. Dar nu va creşte oare, la primăvară, pe acelaşi loc o lalea galbenă, o gingaşă floare a despărţirii?

În noaptea zilei în care Petro venise de la Vioşenskaia, cei din casa lui Melehov ţinură sfat de familie.

— Ei, ce-i? întrebă Pantelei Prokofievici de îndată ce Petro trecu pragul. Te-ai războit până te-ai săturat? Şi vii fără epoleţi? Hai, intră, dă bună ziua cu fratele-tău, bucur-o pe maică-ta; uite, şi nevestii i s-a urât fără tine!... Noroc, Petiuşa! Să ne trăieşti!... Grigori! Grigori Panteleici, ce tot stai pe cuptor ca un hârciog? Dă-te jos!

Grigori îşi lăsă să-i spânzure picioarele descălţate, cu bentiţele strâns legate ale nădragilor de culoarea trestiei, şi, scărpinându-şi pieptul negru acoperit de păr des, privea zâmbind cum Petro se pleca într-o parte, scoţându-şi centura cu diagonală, şi cum încerca să desfacă nodul de la glugă, cu degetele înlemnite de ger. Tăcută şi zâmbitoare, Daria se uita în ochii bărbatului, descheindu-i cojocelul şi ocolindu-l cu grijă dinspre dreapta, acolo unde lucea cenuşiu o grenadă, prinsă de cingătoare, alături de tocul revolverului.

Duniaşka atinse în fugă cu obrazul mustăţile îngheţate ale lui frăţâne-său şi sări în ogradă să bage calul la adăpost. Ştergându-şi buzele cu şorţul, Ilinişna se pregătea să-şi sărute pe „cel dintâi copil". Natalia trebăluia lângă cuptor, cu copiii agăţaţi de poala fustei. Toţi aşteptau o vorbă de la Petro, iar el le aruncase din prag un „Bine v-am găsit!" răguşit,

se dezbrăcă în tăcere, mai zăbovi, măturându-şi zăpada de pe cizme cu un târn de dughie, şi deodată îşi îndreptă spinarea încovoiată, buzele îi tremurară, jalnic, se propti neputincios de speteaza patului şi toţi văzură cu uimire lacrimile curgându-i pe obrajii înnegriţi şi arşi de ger.

— Hei, oştene, ce-i cu tine? întrebă bătrânul, ascunzându-şi sub porneală de glumire îngrijorarea şi tremurul ce-i sugruma gâtlejul.

— Suntem pierduţi, tată!

Petro îşi strâmbă gura pieziş, îşi încruntă sprâncenele bălaie şi, întorcându-şi ochii, îşi suflă nasul într-o batistă murdară, duhnind a tutun.

Grigori izbi motanul care se freca alintat de el, oftă şi sări jos de pe cuptor. Bătrâna izbucni în plânsete, sărutând capul lui Petro care colcăia de păduchi, apoi se desprinse de dânsul ca să-l privească şi să-l căineze mai bine:

— Băiatul meu!... Sărmanul meu!... Nu vrei să-ţi dau cumva nişte lapte acru? Hai, vino! Şezi, că se răceşte ciorba! Îi fi fiind flămând, cum să nu fii!

La masă, legănându-şi nepotul pe genunchi, Petro se mai învioră puţin şi, stăpânindu-şi zbuciumul, povesti despre plecarea Regimentului 28 de pe front, despre fuga comandanţilor, despre Fomin şi despre cel din urmă miting de la Vioşenskaia.

— Şi ce ai de gând să faci acum? îl întrebă Grigori, fără să-şi ia mâna cu vine negre de pe căpşorul fetiţei.

— Ce gând să mai am? Mai stau o zi, iar mâine noapte am să plec. Mata, mamă, să-mi pregăteşti ceva de-ale gurii, zise Petro, întorcându-se spre bătrână.

— Care va să zică, în pribegie?

Pantelei Prokofievici îşi vârâse degetele în pungociul de tutun, dar rămase cu ele desfăcute, lăsând tutunul să cadă, înapoi, în aşteptarea răspunsului.

Petro se scula de la masă, se închină la icoanele ceţoase şi întunecoase; privirea lui era aspră şi dureroasă.

— Mulţumim. Straşnic am mai mâncat! În pribegie, zici? Dar altfel, cum? La ce bun să mai stau? Ca să-mi taie roşii căpăţâna?... Poate că voi aveţi de gând să rămâneţi, dar eu... Nu! Am să plec! Pe ofiţeri nu-i cruţă.

— Şi gospodăria? S-o lăsăm, adică?

Petro strânse din umeri şi nu răspunse la întrebarea bătrânului. În schimb, Daria izbucni deodată în ţipete.

— Voi să plecaţi şi noi să rămânem? Bine aţi mai brodit-o, n-am ce zice! Să vă păzim avutul! Şi tocmai din pricina blestematului ăstuia de avut să-

mi prăpădesc viaţa! Arză-l focul cel iute! Nu rămân, nu!...

Chiar şi Natalia se amestecă în vorbă. Acoperind cu vocea ei cuvintele sacadate şi tăioase ale Dariei, strigă:

— Dacă porneşte tot satul, n-o să rămânem nici noi! Mergem pe jos!

— Proastelor! Târfelor! urlă Pantelei Prokofievici, scos din fire, holbându-şi ochii şi căutându-şi cârja. Târfelor, mama voastră de putori! Tacă-vă gura, blestematelor! Asta-i treabă de bărbaţi şi ele se măsoară cu dânşii!... Hai să lăsăm totul baltă şi s-o luăm din loc, apucând-o încotro om vedea cu ochii! Hai? Da' cu vitele ce facem? Să le băgăm în sân? Hai? Da' casa? Hai?...

— Voi, fetelor, parcă v-aţi ieşit din minţi! îl sprijini Ilinişna supărată. N-aţi adunat voi avutul ăsta, aşa că vă vine uşor să-l lăsaţi. Dar noi, bătrânul şi cu mine, ziua şi noaptea ne-am rupt şalele, şi acum vreţi să le lepădăm pe toate. Ba nu! zise ea, strângându-şi buzele şi suspinând. Duceţi-vă; din partea mea eu nici n-am să mă clintesc din loc. Mai bine să mă omoare chiar în pragul casei, decât să crăp de foame pe la uşi străine!

Pantelei Prokofievici potrivi fitilul lămpii, trase aerul pe nas şi oftă. Toţi tăcură o clipă. Duniaşka îşi ridică ochii de la igliţele cu care cârpea un ciorap şi zise în şoaptă:

— Putem lua vitele cu noi... Doar n-o să rămânem din pricina lor.

Un nou val de turbare îl năpădi pe bătrân. Izbi cu călcâiele în duşumea ca un armăsar stătut, se poticni de un ied culcat lângă cuptor şi abia se ţinu pe picioare. Se opri în dreptul Duniaşkăi, urlând:

— O să le ducem cu noi! Zi aşa!... Da' cu vaca bătrână care acuşi-acuşi fată, cum rămâne? Până unde ai s-o duci? Mă-ă! Dare-ar boala-n tine!... Târfă fără căpătâi! Putoare! Zdreanţo! Toată viaţa am agonisit pentru dânşii, şi uite ce mi-a fost dat să aud!... Şi oile? Şi mieii? Unde vrei să-i bagi O-of! Neam de căţea! Mai bine tăceai!

Grigori aruncă o privire piezişă spre Petro şi surprinse în ochii lui căprui, atât de cunoscuţi, zâmbetul acela din alte vremuri – un zâmbet zglobiu, batjocoritor şi în acelaşi timp smerit, respectuos – însoţit de tremurul mustăţilor de culoarea spicului de grâu. Petro îi făcu fugar cu ochiul, şi tot trupul i se zgudui în râs stăpânit. Atunci Grigori simţi cu bucurie cum îi vine şi lui pofta să râdă, lucru atât de neobişnuit pentru el în anii din urmă, încât, până să se mai ţină, izbucni adânc şi zgomotos.

— Ei bine, slavă Domnului! Asta se cheamă a sta de vorbă! îl izbi bătrânul cu o privire mânioasă şi se aşeză, întorcându-se spre fereastra împodobită de puful alb al poleiului.

Abia pe la miezul nopţii ajunseră cu toţii la o hotărâre: cazacii să plece în pribegie, iar muierile să rămână pentru a păzi gospodăria şi casa.

Cu mult înainte de ivirea zorilor, Ilinişna încălzi cuptorul şi până dimineaţa a copt pâine şi a uscat două torbe de pesmeţi. Bătrânul mâncă la para focului; după aceea se duse să îngrijească vitele şi să pregătească sania pentru drum. Rămase mult timp în hambar, vârându-şi mâna în lada plină cu grâu uscat şi lăsând boabele mari să-i curgă printre degete. Ieşi de acolo ca de la înmormântare: îşi scoase căciula şi închise încet după el uşa galbenă...

Mai trebălui pe sub şopronul magaziei, schimbând coşul saniei, când se ivi Anikuşka în ulicioară, ducându-şi vaca la adăpat. Îşi dădură bineţe.

— Ei, te-ai pregătit de pribegie, Anikuşka?

— N-am nevoie de cine ştie ce gătează... Tot ce am e pe mine, iar ce e al altuia tot al meu are să fie!

— Ce se mai aude?

— Noutăţi cu toptanul, Prokofievici!

— Dar ce e? se îngrijoră Pantelei Prokofievici, înfigând toporul în marginea saniei.

— Roşii au să vină curând. Se apropie de Vioşenskaia. I-a văzut un om de la Bolşoi Gromok, şi cică nu se poartă bine. Taie oamenii... Au cu dânşii şi ovrei, şi chinezi, fir-ar al ciumei!... N-am băgat destui în pământ, tartori saşii!

— Taie oamenii?!

— Nu, îi pupă-n bot! Şi mai sunt şi nenorociţii ăia din Ţara de sus... Anikuşka slobozi un pomelnic de sudălmi de mamă şi trecu mai departe, de-a lungul gardului, isprăvindu-şi vorba: Femeile de peste Don au făcut basamac şi-i îmbătă, ca să nu le facă rău, iar dânşii se cherchelesc, ocupă alte sate şi se apucă de blestemăţii acolo.

Bătrânul aşează zdravăn pe măsele coşul saniei, cercetă toate magaziile, toţi stâlpii şi gardurile întocmite cu mâinile lui. Apoi luă o plasă şi se duse, şchiopătând, la arie, ca să ia fân pentru drum. Scoase cârligul de fier de la portiţă şi, tot fără să se simtă pătruns de gândul că plecarea e de neînlăturat, începu să smulgă din claie fânul cel mai prost, amestecat cu buruieni (pe cel bun îl păstra totdeauna până la timpul arăturii de primăvară), dar se răzgândi şi, furios pe sine, trecu la alt stog. În capul său nu intra gândul că, peste câteva ceasuri, îşi va părăsi ograda şi satul şi va pleca undeva, spre miazăzi, şi că poate nici n-are să se mai întoarcă vreodată. Luă destul fân şi-şi întinse mâna după greblă, ca de obicei, ca să

strângă fânul căzut pe jos, dar îndată şi-o retrase ca fript de jeratic, îşi şterse fruntea asudată sub căciula cu clape, de blană, şi rosti tare:

— La ce bun să-l mai cruţ? Tot au să-l arunce sub picioarele cailor, au să-l strice ori au să-i dea foc.

Frânse coada greblei de genunchi, scrâşnind din dinţi, apucă plasa cu fân şi plecă, târându-şi paşii, cu spinarea încovoiată, dintr-o dată parcă mai gârbov.

Nu mai intră în casă, ci deschise doar uşa pe jumătate.

— Fiţi gata! Înham îndată. Să nu întârziem.

Puse hamurile pe cai, băgă sacul cu ovăz la spatele saniei şi, mirându-se că feciorii zăbovesc şi că nu ies să pună şeile pe cai, se întoarse din nou şi de astă-dată intră în casă.

Dar acolo se petreceau lucruri ciudate: Petro desfăcea smucit legăturile pregătite pentru pribegie, arunca pe jos nădragi, uniforme şi rochiile de sărbătoare ale femeilor.

— Da' ce-i cu voi aici? întrebă Pantelei Prokofievici,

— Iată ce-i! zise Petro, arătând peste umăr la femei şi adăugând: Urlă. Aşa că nu plecăm nici noi. Ori plecăm cu toţii, ori dacă nu, n-are să plece nimeni! Cum? Pe ele să le siluiască, poate, roşii, iar noi să ne scăpăm avutul? De va fi să ne omoare, să murim sub ochii lor!

— Dezbracă-te, tată! zise şi Grigori, cu un zâmbet, scoţându-şi mantaua şi sabia, iar Natalia, plângând, îi apucă de la spate mâna bătrânului şi i-o sărută, pe când Duniaşka, cu faţa îmbujorată de bucurie, bătea din palme.

Bătrânul îşi puse căciula în cap, dar şi-o scoase îndată şi trecând spre colţul cu icoanele, îşi făcu cu mişcări largi semnul crucii. Bătu trei mătănii, se sculă în picioare şi îi cercetă pe toţi cu privirea.

— Bun! Dacă aşa este, rămânem. Miluieşte-ne şi ocroteşte-ne, Maică Precistă!... Mă duc să desham caii.

Aniuşka veni în fugă şi se minună de chipurile vesele şi zâmbitoare ale tuturor celor din casa Melehovilor.

— Ce-i cu voi?

— Cazacii noştri nu mai plecă! răspunse Daria pentru toţi.

— Iaca na! V-aţi răzgândit?

— Ne-am răzgândit, răspunse Grigori, rânjindu-şi în silă potcoava dinţilor, albă ca zahărul, şi făcând cu ochiul. Când e vorba de moarte, nu-i nevoie s-o cauţi. Te găseşte şi acasă.

— Dacă nici ofiţerii nu pleacă, d-apoi noi?...

Şi Anikuşka fugi jos pe trepte şi prin faţa ferestrelor, tropotind greu, ca

un cal.

14

La Vioşenskaia, ordonanţele lui Fomin, prinse de garduri, fâlfâiau în bătaia vântului. Din clipă în clipă, era aşteptată sosirea trupelor roşii.

Iar la Karghinskaia, la treizeci şi cinci de verste de Vioşenskaia, se afla statul-major al Frontului de nord. În noaptea de 4 ianuarie, sosi un detaşament de ceceni, pe când de la staniţa Ust-Belokalitveskaia înainta grăbit, în marş forţat, detaşamentul de represiune condus de Roman Lazarev, ofiţer superior de cazaci, îndreptându-se asupra regimentului de răsculaţi al lui Fomin.

În ziua de 5, cecenii urmau să înainteze asupra staniţei Vioşenskaia. O patrulă a lor şi fusese la Belogorka. Dar înaintarea fu oprită: un cazac care fugise de la Fomin vesti că însemnate trupe din Armata Roşie poposiseră peste noapte în Gorohovka, iar a doua zi, la 5, vor fi la Vioşenskaia.

Ocupat cu aliaţii sosiţi la Novocerkassk, Krasnov încercă să-l intimideze pe Fomin. Îl chemă la telegraf, prin firul direct Novocerkassk-Vioşenskaia. Telegrafistul, care ciocănea stăruitor, „Vioşenskaia-Fomin", mijloci scurta convorbire:

> „*Vioşenskaia, lui Fomin. Uriadnicule Fomin, ordon să-ţi bagi minţile în cap şi să-ţi ocupi poziţiile, împreună cu regimentul. Trimis detaşament de represiune. Neascultarea aduce moartea. Krasnov.*"

La lumina lămpii de petrol, Fomin, cu cojocul descheiat, stătea şi privea panglica subţire de hârtie cu semne cafenii şerpuind printre degetele telegrafistului; apoi îi spuse, suflându-i în ceafă o răbufneală de frig şi de basamac:

— Ce tot îndrugă acolo?... Să-mi bag minţile în cap?... A isprăvit? Zi-i tu... Ce-e? Cum? Nu se poate?... Execută ce-ţi ordon, că acum îţi scot maţele afară!

Şi telegrafistul începu să ţăcănească:

„Novocerkassk, atamanul Krasnov. Du-te-n aia mă-tii. Fomin."

Situaţia de pe Frontul de nord ajunsese atât de încâlcită, încât Krasnov hotărî să plece în persoană la Karghinskaia, pentru a îndrepta direct de

acolo „braţul pedepsitor” asupra lui Fomin şi, mai ales, pentru a ridica moralul scăzut al cazacilor. Tot în scopul acesta, îi invită pe aliaţi să viziteze frontul.

În slobozia Buturlinovka, au trecut astfel în revistă Regimentul „Sf. Gheorghe-Gundurovki”, abia ieşit din focul luptelor. După paradă, Krasnov veni în dreptul drapelului regimentului, se întoarse la dreapta şi strigă tare:

— Cei care au făcut serviciul la Regimentul 10, sub comanda mea, să facă un pas înainte!

Aproape jumătate din tot efectivul ieşi înainte. Krasnov îşi scoase căciula şi-l sărută pe obraji pe vagmistrul care se afla mai aproape de el, om în vârstă, dar în toată puterea. Cu mâneca mantalei, vagmistrul îşi şterse mustăţile tunse, holbându-şi ochii năuci. Krasnov se sărută cu toţi oamenii care slujiseră în regimentul său. Aliaţii rămaseră uimiţi şi începură să şuşotească. Mirarea lor însă făcu loc unor zâmbete şi cuvinte de politicoasă aprobare, când Krasnov se apropie de dânşii şi le explică:

— Sunt eroii cu care i-am bătut pe nemţi la Nezviska, iar pe austrieci la Beljeţ şi la Komarov, ajutând la victoria noastră comună asupra duşmanului.

Stâlpi albi de abur geros cu sclipiri de curcubeu se înălţau drept, de amândouă părţile soarelui, ca nişte santinele. Crivăţul aspru suna din surle prin codri şi zbura prin stepă, năpustindu-se apoi asupra armiilor de scaieţi ţepoşi, să-i strivească. În seara zilei de 6 ianuarie, când întunericul se aşternea deasupra Cirului, Krasnov sosi la Karghinskaia, însoţit de Edwards şi Olkott, ofiţeri din armata regală britanică, şi de căpitanul Berthelot şi locotenentul Erlich, ofiţeri francezi. Aliaţii, îmbrăcaţi cu şube groase şi cu căciuli miţoase de iepure, coborâră din automobile râzând, zgribuliţi de frig, bătând din picioare şi răspândind un miros de ţigări de foi şi apă de colonie. După ce s-au încălzit în casa bogătaşului negustor Levocikin şi după ce şi-au băut ceaiul, ofiţerii porniră împreună cu Krasnov şi cu generalul-maior Ivanov, comandantul Frontului de nord, la şcoala unde urma să se ţină adunarea.

Krasnov vorbi îndelung în faţa încordatei mulţimi de cazaci. Era ascultat cu multă luare-aminte. Dar tocmai în clipa când începu să zugrăvească „cruzimile bolşevicilor” în staniţele ocupate de dânşii, cineva strigă mânios de pe o bancă din fund, din norii vineţi de fum:

— Nu-i adevărat! şi strică tot chichirezul cuvântării.

A doua zi dimineaţă, Krasnov şi aliaţii plecară în grabă la Millerovo.

Tot aşa de zorită a fost evacuarea statului-major al Frontului de nord. Toată ziua cecenii cutreierară staniţa, prinzând cazacii care nu voiau să se retragă mai departe. Noaptea se dădu foc depozitului de muniţie. Până la miezul nopţii au pârâit cartuşele, asemenea unei uriaşe grămezi de vreascuri aprinse; apoi bubuiră obuzele, sărind în văzduh. A doua zi, în clipa în care pe medean se făcea o slujbă religioasă pentru acei care porneau în pribegie, o mitralieră începu să răpăie de pe dealul Karghinski: gloanţele izbiră ca o grindină de primăvară în acoperişul bisericii şi toată lumea se năpusti, risipindu-se în stepă. Lazarev cu detaşamentul său, şi unităţile de cazaci cu rândurile rărite încercară să acopere retragerea; infanteria se răspândi în trăgători, în faţa morii de vânt, iar bateria 36 „Karghin", sub comanda esaulului Feodor Popov, chiar din Karghin, deschise focul asupra roşilor care înaintau, dar, după puţină vreme, o luă la goană. Cavaleria roşie, venind dinspre satul Latîşev, învălui infanteria şi, înghesuind-o în râpi, măcelări vreo douăzeci de bătrâni din Karghin, porecliţi de cineva în bătaie de joc „haidamacii"[78].

15

De îndată ce au hotărât să nu mai purceadă în pribegie, Pantelei Prokofievici a şi prins să preţuiască din nou lucrurile după dreapta lor putere şi greutate.

Seara, când ieşi să dea hrană la vite, fără să mai şovăie, scoase fân dintr-un stog de soi mai prost. Zăbovi apoi în ograda întunecoasă, cercetând din toate părţile vaca şi gândind cu mulţumire: „Are să fete curând-curând; prea e umflată! Poate dă Dumnezeu gemeni!" Toate îi erau din nou dragi, iar bunurile de care se lepădase cu puţin înainte îşi recăpătaseră însemnătatea şi preţul de totdeauna. În puţinele ceasuri dinainte de asfinţit, avu astfel timp s-o ocărască pe Duniaşka, pentru că vărsase pe jos nişte tărâţe şi pentru că nu scosese gheaţa din albie şi nu dresese gardul spart într-un loc de porcul lui Stepan Astahov. Cu acest prilej o întrebă pe Axinia, care ieşise afară să închidă obloanele, dacă Stepan are de gând să plece în retragere. Îmboldindu-se în şal, Axinia răspunse cu vocea ei cântătoare:

---

[78] Aşa se numeau în secolul al XVIII-lea participanţii răscoalelor căzăceşti-ţărăneşti din Ucraina de vest împotriva moşierilor polonezi. În timpul războiului civil, porecla a fost însuşită de o parte din bandele lui Petliura.

— Da' de unde! Cum să plece? Zace pe cuptor. Îl scutură nişte friguri... Îi arde fruntea şi se văietă de burtă. S-a îmbolnăvit bietul Stiopa, aşa că n-are să plece...

— Şi ai noştri la fel... Adică, nu plecăm nici noi. Dracu' să ştie dacă are să fie mai bine sau mai rău...

Se întuneca. Peste Don, în spatele perdelei sure de pădure, steaua polară ardea, sclipind în tăriile verzui. Marginea de răsărit a cerului se învăluia în purpură, ca o văpaie de pojar. Pătrarul scobit al lunii se agăţase de crengile desfrunzite ale unui plop negru; pluteau umbre şterse pe zăpadă. Troienele se ridicau negre. Liniştea era atât de adâncă, încât Pantelei Prokofievici auzea cum cineva – Anikuşka pesemne – spărgea gheaţa cu o rangă, într-o copcă a Donului. Ţăndări de gheaţă săreau şi căzeau cu clinchete de sticlă; boii rumegau alene fânul.

În bucătărie, se aprinse lumina; înăuntru se zări Natalia, trecând pe lângă fereastră. Pantelei Prokofievici se simţi atras de căldură, păşi pragul şi îi găsi pe toţi ai casei adunaţi în încăpere. Duniaşka abia se întorsese de la nevasta lui Hristonea; golea strachina de murăturile aduse în ea şi povestea noutăţile, grăbită, parcă temându-se că n-au s-o lase să le isprăvească.

În odaie, Grigori îşi unse arma, revolverul şi sabia, înveli binoclul într-un ştergar, apoi îl chemă pe Petro.

— Ţi-ai ascuns armele? Adă-le!... Trebuiesc ascunse.

— Dar dacă va fi nevoie să ne apărăm?

— Tacă-ţi gura! zâmbi Grigori. Mai bine ia aminte că, dacă le găsesc la tine, au să te spânzure la poartă, cu târtiţa în sus.

Ieşiră în ogradă. Îşi ascunseră armele în locuri diferite, fără să ştie de ce. Totuşi, Grigori îşi vârî revolverul negru, nou-nouţ, sub o pernă din odaie.

Îndată după cină şi când începură să se pregătească de culcare, dondănind una şi alta, câinele, legat în curte, lătră furios, zbătându-se în lanţ şi hârâind din pricina zgărzii ce-i strângea gâtul. Bătrânul ieşi afară să vadă ce este şi se întoarse împingând din urmă un om cu faţa învelită până la sprâncene în glugă. Omul, echipat ca pentru război, încins strâns cu o curea albă, intră şi făcu semnul crucii. Din gura lui, cu buzele atât de rotund cercuite de promoroacă încât semănau cu o albă slovă „o", ţâşniră aburi.

— Nu mă mai cunoaşteţi, se vede!?

— Vai, cuscrul Makar! strigă Daria.

Abia atunci Petro şi ceilalţi îl recunoscură pe Makar Nogaiţev, neam depărtat cu dânşii, cazac din satul Singhin, cântăreţ şi beţiv fără pereche în tot districtul.

— Ce vânt te-a adus? zâmbi Petro, fără să se ridice în picioare.

Nogaiţev smulse ţurţurii de gheaţă din mustăţi, îi zvârli spre prag, bocăni din picioarele încălţate în uriaşe cizme de pâslă, căptuşite cu piele, şi începu să se dezbrace fără grabă.

— Îmi era urât să plec singur în retragere, aşa că mi-am zis: „Ia hai să mă duc pe la cuscri!" Am auzit că sunteţi acasă. Atunci îi spun eu muierii: „Mă duc la Melehov, o să ne fie mai vesel împreună".

Îşi scoase arma şi o sprijini de cuptor, lângă vătraie, stârnind zâmbetele şi chicotele femeilor. Cartuşiera şi-o vârî în cotlonul vetrei, iar sabia şi biciuşca le puse la loc de cinste, chiar pe pat. Ca totdeauna, răsuflarea lui Makar duhnea a basamac; ochii lui mari şi bulbucaţi erau păienjeniţi de ameţeala băuturii, iar cele două şiruri de dinţi drepţi şi albăstrui, ca nişte scoici de pe malul Donului, sclipeau prin floaca umedă a bărbii încâlcite.

— Dar cazacii de la Singhin nu pleacă? întrebă Grigori, întinzându-i pungociul de tutun, cusut cu mărgele de sticlă.

Musafirul, cu o mişcare din mână, refuză pungociul.

— Nu fumez... Cazacii, zici? Unii au plecat, iar alţii îşi caută o vizuină ca să se ascundă. Dar voi nu vă căraţi?

— Cazacii noştri nu pleacă! Ce-ţi mai vine şi dumitale să-i momeşti acum? zile Ilinişna speriată.

— Cum? Rămâneţi aici? Nu-mi vine să cred! Cuscre Grigori! Adevărat e ce spune? Aveţi să vă pierdeţi viaţa, fraţilor!

— Fie ce-o fi! suspină Petro şi întrebă deodată cu obrajii aprinşi de tulburare: Grigori! Tu ce zici? Nu te-ai răzgândit cumva? Poate... că tot mai bine-i să plecăm?

— Ba de loc!

Un nor de fum îl învălui pe Grigori şi pluti mult timp, legănându-se deasupra părului său creţ, negru ca smoala.

— Tata ţi-a dus calul în grajd? întrebă Petro, numai ca să spună ceva.

Tăcerea stărui îndelung. Doar roata de tors, învârtită de piciorul Duniaşkăi, bâzâia ca un bondar, făcând pe cei dimprejur să moţăie de somn.

Nogaiţev rămase toată noaptea, până-n zori, înverşunându-se ca să-i înduplece pe cei doi fraţi să plece peste Doneţ. De două ori, Petro alergă

cu capul gol ca să pună şeile pe cai şi de două ori le scoase de pe dânşii, biruit de ochii ameninţători ai Dariei.

Zorile mijiră, în sfârşit, şi musafirul se pregăti să plece. Îmbrăcat, ţinându-se de clanţa uşii, tuşi cu înţeles şi spuse cu o ameninţare ascunsă:

— Poate să fie mai bine de voi, dar rău tot are să vă pară. Dacă vom izbuti să ne-ntoarcem de acolo, o să ţinem minte cine a deschis roşilor porţile Donului, cine a rămas să-i slujească...

Dis-de-dimineaţă. Porni o ninsoare deasă. Ieşind în ogradă, Grigori zări o puzderie vârcolită de oameni care trecea Donul pe gheaţă, în dreptul vadului. Opt cai, înhămaţi la nu se lămurea ce, trăgeau de zor; se auzeau glasuri, strigăte, suduieli de mamă. Umbre cenuşii de oameni şi de cai se întrezăreau prin ninsoare, ca prin ceaţă. Grigori ghici după atelajul de patru perechi: „E o baterie... Să fie roşii? Gândul îi strânse inima; stăpânindu-se, se linişti.

Gloata se apropia de sat, ocolind pe departe gura neagră a apei neînghеţate, căscată spre cer. Chiar lângă mal, tunul din faţă rupse gheaţa subţiată pe dedesubt şi se prăbuşi pe o roată. Vântul aduse strigătele conducătorilor, pârâitul gheţii şi ţăcănitul potcoavelor de la caii care alunecau. Grigori trecu în ocolul vitelor şi se uită afară cu băgare de seamă. Zări epoleţii acoperiţi de zăpadă pe umerii mantalelor, şi după uniformă se lămuri că erau cazaci.

Peste cinci minute, un vagmistru bătrân intră pe poartă, călare pe un cal mare, cu crupa lată. Descălecă la treptele casei, îşi legă calul de parmacul scării şi intră în casă.

— Cine-i stăpân aici? întrebă el, după ce dăduse tuturora bună ziua.

— Eu, răspunse Pantelei Prokofievici, aşteptând cu frica în sân altă întrebare: „Dar cazacii voştri de ce stau acasă?"

Însă vagmistrul îşi netezi cu pumnul mustăţile albe de zăpadă, pleoştite şi lungi ca nişte eghileţi, şi spuse cu glas de tânguire:

— Cazaci, pentru numele lui Hristos, ajutaţi-ne să scoatem tunul! S-a împotmolit la mal, până în osii. N-aveţi cumva nişte frânghii? Cum se cheamă satul acesta? Ne-am rătăcit. Trebuia să fim în staniţa Elanskaia, dar cu viforniţa asta nu vezi nimic la doi paşi de tine. Am pierdut calea, iar roşii acuşi-acuşi ne calcă pe coadă.

— Nu ştiu, zău... o încurcă bătrânul.

— Ce să ştii? Nu-i nimic de ştiut. Văd că aveţi nişte cazaci zdraveni aici. Şi tocmai de oameni zdraveni avem nevoie să ne dea ajutor...

— Îs cam bolnavi, minţi Pantelei Prokofievici.

— Care va să zică, fraţilor, aşa sunteţi voi?

Vagmistrul îi cercetă pe toţi dintr-o ochire, întorcându-se cu tot trupul, ca lupul. În glasul său răsunară strune tinereşti şi mai aspre:

— Oare nu sunteţi cazaci? Adică, să se piardă averea statului?... Am rămas să ţin locul comandantului bateriei; ofiţerii au spălat putina, şi de o săptămână nu mă dau jos de pe cal; am îngheţat, mi-au căzut degetele de la un picior. Dar n-am să-mi las bateria, chiar dacă mi-aş prăpădi viaţa! Şi voi!... Dar ce să mai vorbesc? Dacă nu vreţi cu binele, o să chem îndată cazacii şi... vagmistrul strigă cu durere şi cu mânie în glas: o să vă punem la treabă cu sila. Pui de căţea!... Bolşevici, hai? Mormântul mamei voastre! O să te punem la ham, moşule, dacă aşa vrei! Du-te şi cheamă oamenii, iar dacă nu vin, martor mi-e Dumnezeu că mă întorc şi vă măt̆ur satul de pe pământ...

Ameninţa, dar ca un om nu prea sigur de puterile sale. Lui Grigori i se făcu milă de dânsul. Îşi luă căciula şi, fără să se uite la vagmistrul care fierbea de necaz, vorbi răstit:

— Lasă gălăgia!... Te rocoşeşti de pomană. Te-om ajuta şi te-i duce în plata Domnului.

Cu ajutorul gardurilor aşternute sub roţi, bateria fu trecută pe mal. Tăbărâse multă lume să dea ajutor, cu mult alai. Anikuşka, Hristonea, Tomilin Ivan, Melehovii şi vreo zece muieri, împreună cu artileriştii, despotmoliră tunurile şi chesoanele, mai punând umărul şi ajutând cailor să urce dealul. Roţile îngheţate nu se învârteau şi lunecau în zăpadă. Caii, sleiţi de puteri, abia se opinteau la cel mai mic urcuş. Servanţii, rămaşi la jumătate din numărul lor, mergeau pe jos. Vagmistrul îşi scoase căciula, făcu o plecăciune de mulţumire acelora care-i săriseră într-ajutor şi, întorcându-se în şa, ordonă cu vocea istovită:

— Baterie, după mine.

Grigori se uită în urma lui, cu nedumerită evlavie şi uimire. Petro se apropie, morfolindu-şi mustaţa, şi rosti, ca şi cum ar fi răspuns gândului lui Grigori:

— Dacă toţi ar fi la fel!... Iată cum trebuie apărat Donul nostru liniştit!

— Vorbeşti despre mustăcios? Despre vagmistru? întrebă Hristonea, care era tăvălit în noroi până la urechi, apropiindu-se. Ai să vezi că are să-şi ducă tunurile acolo unde trebuie... Mama mă-sii, cum a mai ridicat biciuşca la mine! Şi să ştii că m-ar fi pocnit, că de, e omul în deznădăjduire. La început nu vream să merg, dar pe urmă, ca să vorbim drept, m-a luat cu frica. N-am nici pâslari în picioare, dar de venit tot am venit. Numai una

spune-mi: ce poate să facă el, neghiobul, cu tunul? Umblă cu dânsul ca un porc nărăvaş cu jugul: e greu şi nu se simte la îndemână, şi tot cu el îi trage înainte!...

Zâmbind, cazacii se împrăştiară, fără să adauge niciun cuvânt.

16

Trecuse de amiază când, departe, dincolo de Don, o mitralieră împroşcă surd două rafale şi tăcu.

După o jumătate de ceas, Grigori, care nu se depărta de la fereastra odăii, făcu un pas îndărăt; chipul său se învălui într-o paloare cenuşie.

— Iată-i!

Ilinişna suspină şi sări la fereastră. Opt oameni călări galopau în neorânduială pe uliţă. Se apropiară în trap de ograda lui Melehov, se opriră, se uitară la vadul Donului şi la drumul negru dintre fluviu şi povârniş, apoi o luară îndărăt. Caii lor bine hrăniţi, clătinând din cozile tăiate scurt, goneau zvârlind bulgăraşi de zăpadă de sub copite. Patrula călare, ce venise pentru recunoaşterea satului, pieri astfel îndată din ochi. După un ceas, Tatarski răsună de scârţâitul zăpezii strivite sub tălpi, de glasurile oamenilor care nu vorbeau ca localnicii şi de lătratul câinilor. Un regiment de infanterie cu mitraliere pe sănii, un convoi de căruţe şi de bucătării trecură Donul şi se împrăştiară în sat.

Cu toată frica din cele dintâi clipe, când au intrat oştirile duşmane, Duniaşka, veşnic pornită pe râs, nu şi-l putuse stăpâni nici de astă dată: când patrula o luase îndărăt, pufni în şorţ şi fugi în bucătărie. Natalia o întâmpină cu privirea plină de spaimă.

— Ce-i cu tine?

— Of, Nataşenka dragă! Dacă i-ai vedea cum călăresc! Se bâţâie în şa: înainte-îndărăt, înainte-îndărăt!... Iar mâinile li se dezghioacă din coate... Parc-ar fi nişte momâi de cârpe, aşa clămpănesc. Ian te uită!...

Maimuţări cu atâta haz cum se cobâlţâiau în şa ostaşii roşii, încât Natalia se prăvăli în pat înecată de râs şi-şi ascunse faţa în perne, ca să nu atragă cumva luarea-aminte şi mânia socrului.

În cămăruţa de alături scuturat de un tremur mărunt, Pantelei Prokofievici strămuta pe bancă fără niciun rost, aşa, sulele şi borcănaşul cu cuie de lemn, tot uitându-se la fereastră cu o privire rătăcită, de fiară încolţită.

Iar femeile se veseleau în bucătărie, parcă trăgând a ceasul cel rău: Duniaşka, cu faţa roşie ca macul, cu ochii umezi de lacrimi sclipind ca două boabe de mure stropite de rouă, îi arăta Dariei cum stau ostaşii roşii în şa şi, fără să vrea, dădea un înţeles deşucheat şi neruşinat mişcărilor sale ritmice. Sprâncenele vopsite şi arcuite în potcoavă ale Dariei se frângeau de râsul nervos, şi ea chicoti răguşit, cu glas înecat:

— Au să-şi roadă pantalonii până ce-or face găuri!... Vai de mama lor de călăreţi!... Au să turtească şi oblâncul!...

Petro, care ieşise cu o mutră deznădăjduită din odaie, se înveseli o clipă de râsul lor.

— Vă minunaţi uitându-vă cum călăresc? întrebă el. De ce-ar avea milă de cal? Îi umplu spinarea de răni şi şterpelesc altul... Ţărani! Dădu din mână cu un nemărginit dispreţ. Poate că văd calul pentru întâia oară în viaţa lor! „Hai să-ncălecăm, să mergem şi-om vedea unde-o să ajungem." Părinţii lor se speriau de scârţâitul roţilor, iar ei fac pe grozavii în şa! Of-of!

Îşi trosni degetele şi ieşi din odaie.

Ostaşii roşii mergeau grămadă pe uliţă, se împărţeau în pâlcuri şi intrau în curţi. Trei cotiră la portiţa lui Anikuşka; alţi cinci, din care unul călare, rămaseră lângă curtea lui Astahov, iar alţi cinci porniră de-a lungul gardului spre ograda lui Melehov. În fruntea lor, mergea un ostaş roşu în vârstă şi scund, cu faţa rasă, cu nasul turtit şi cu nările late; era sprinten şi se ţinea ca un adevărat ostaş vechi. Intră înaintea celorlalţi în curtea Melehovilor şi, oprindu-se la trepte, privi o clipă cu capul înclinat la dulăul galben care sărea în lanţ, gâfâind şi înecându-se de lătrat; apoi scoase puşca de la umăr. Un foc de armă răsună, smulgând de pe acoperiş un nouraş alb de zăpadă. Potrivindu-şi gulerul cămăşii care îi sugruma gâtul, Grigori văzu prin geam câinele zvârcolindu-se pe zăpadă şi pătând-o cu sânge, muşcându-şi locul străpuns de glonţ şi lanţul de fier, în chinurile morţii. Grigori se uită înapoi şi zări chipurile femeilor, albe ca varul, şi ochii rătăciţi ai bătrânei. Cu capul gol păşi în tindă.

— Lasă! îi strigă din urmă taică-său, cu glas străin.

Grigori deschise larg uşa. Cartuşul gol căzu cu un clinchet în prag. Ostaşii roşii rămaşi afară intrau pe poartă.

— De ce-ai omorât câinele? întrebă Grigori, oprindu-se în prag. Nu te lăsa să trăieşti?

Nările late ale ostaşului roşu sorbiră aerul, colţurile buzelor subţiri, negricioase şi proaspăt rase se lăsară în jos. Se uită în jur şi-şi trecu arma

în mâna stângă.

— Dar ce e, te-a apucat mila de el? Îl boceşti! Mie nu mi-ar părea rău să mai stric un cartuş şi pe tine. Vrei? Stai acolo!...

— Hai, lasă-l, lasă-l, Alexandr! rosti, apropiindu-se şi râzând, un alt ostaş roşu, cu sprâncenele roşcate. Noroc, gospodarule! Aţi mai văzut ostaşi roşii?... Primiţi-ne în cvartir. V-a omorât câinele?... Păcat! Intraţi, tovarăşi!

Grigori intră în urma lor. Ostaşii roşii salutau cu voioşie, îşi scoteau cartuşierele japoneze de piele şi aruncau pe pat mantalele, scurtele vătuite şi căciulile. Toată casa se umplu într-o clipă de mirosul iute şi înţepător de soldat, de acel miros alcătuit din miasmă de sudoare omenească, săpun ieftin, unsoare de armă, amintind marşurile lungi.

Acela care se numea Alexandr se aşează la masă, îşi aprinse ţigara şi-l întrebă pe Grigori, ca şi cum ar fi continuat o convorbire:

— Tu ai fost la albi?

— Da...

— Aşa... Cunosc pasărea după zbor, iar pe tine după muci!.. Ai fost alb! Ofiţer, epoleţi de aur?

Scotea cu putere fumul pe nări şi-l sfredelea pe Grigori, care stătea lângă uşă, cu ochii reci, fără zâmbet, izbind mereu ţigara cu unghia mare, galbenă de tutun.

— Zi, eşti ofiţer? Mărturiseşte!... Te văd după ţinută: am făcut şi eu întreg războiul cu Germania.

— Am fost ofiţer.

Grigori zâmbi silit şi, simţind privirea speriată, rugătoare a Nataliei, se încruntă; sprâncenele îi tremurau. Îi era necaz de zâmbetul său.

— Păcat! Văd că nu trebuia să trag în câine, ci în altcineva...

Ostaşul aruncă mucul de ţigară la picioarele lui Grigori şi făcu celorlalţi cu ochiul.

Iar Grigori simţi din nou cum buzele i se strâmbă silit, într-un zâmbet vinovat şi milog, şi roşi de ruşine pentru o asemenea dovadă de slăbiciune fără voie şi fără strunirea cugetului. „Stau ca un câine în faţa stăpânului", îl dogorî gândul umilit, şi văzu pentru o clipă în închipuire: în acelaşi zâmbet îşi încreţea buzele negre, catifelate, câinele omorât, câinele cel cu pieptul alb, când el, Grigori, stăpân pe viaţa şi pe moartea lui, venea spre dânsul, iar dulăul se culca pe spate, dezvelindu-şi colţii tineri şi dând din coada-i roşcată, stufoasă...

Cu acelaşi glas pe care Grigori nu i-l mai recunoştea, Pantelei

Prokofievici întrebă dacă musafirii nu vor cumva să cineze. El are să-i spună gospodinei...

Fără să aştepte răspunsul, Ilinişna se repezi la cuptor. Vătraiul îi tremura în mâini, şi ea nu izbutea să ridice oala de tuci cu ciorbă. Cu ochii plecaţi în pământ, Daria aduse la masă. Ostaşii se aşezară fără să facă semnul crucii. Bătrânul îi supraveghea cu o privire căscată de spaimă şi cu o tainică scârbire. Neizbutind să se stăpânească, îl întrebă:

— Care va să zică, nu vă rugaţi lui Dumnezeu?

Abia atunci un fel de zâmbet se ivi pe buzele numitului Alexandr. În râsetele tuturora, răspunse:

— Nu, taică, şi nici pe tine nu te-aş sfătui. Pe dumnezeii noştri i-am băgat de mult în... Se opri, încruntându-şi sprâncenele. Nu există niciun Dumnezeu, dar proştii tot cred şi se închină la aceste scânduri!

— Aşa e, aşa e! încuviinţă înfricoşat Pantelei Prokofievici. Oameni cu carte... sigur, au dezlegat toate, ştiu mai bine decât noi...

Daria orânduise în faţa fiecăruia câte o lingură, dar Alexandr o împinse pe a lui la o parte şi ceru:

— N-aveţi cumva una de metal? Atâta-mi lipseşte să mă pricopsesc cu vreo boală! Păi, lingură se cheamă asta? O aşchie roasă!

Daria izbucni:

— Dacă ţi-e scârbă de lucrul altuia, n-ai decât să vii cu al tău.

— Hai, lasă vorba, nevastă! N-ai alta? Atunci dă-mi un şervet curat s-o şterg pe asta.

Ilinişna aduse şi aşeză pe masă oala cu ciorbă.

Iar tot Alexandr o rugă pe ea altceva:

— Mănâncă tu, maică, mai întâi!

— De ce să mănânc? E prea sărată? se sperie bătrâna.

— Mănâncă, mănâncă! Nu cumva vei fi pus vreun praf înăuntru, aşa ca pentru musafiri?...

— Mănâncă, hai! porunci Pantelei Prokofievici, pungindu-şi buzele.

Apoi aduse din cămară sculele de cizmărie, împinse la fereastră un butuc de anin ce-i servea de scaun, îşi potrivi opaiţul într-o sticluţă şi se aşeză cu o cizmă veche în braţe. Nu voia să se mai amestece în vorbă.

Cât despre Petro, nu se arătă din odaia lui. Tot acolo se afla Natalia cu copiii. Duniaşka stătea rezemată de cuptor şi împletea la un ciorap, dar după ce un ostaş o numi „domnişoară" şi o pofti la cină, plecă şi dânsa. Vorba se curmă. După ce au mâncat, ostaşii începură să fumeze.

— E voie ori nu de fumat la voi? întrebă omul cu sprâncenele roşcate.

— Avem şi noi fumători berechet, răspunse în silă Ilinişna.

Grigori refuză ţigara cu care fusese poftit. Tremura din tot trupul şi inima i se strângea dureros când se uita la omul care îi omorâse câinele şi care se purta cu atâta semeţie şi obrăznicie faţă de el. Vădit căuta harţă, un prilej să-l jignească pe Grigori, pentru a-l sili să deschidă gura.

— În ce regiment aţi fost, blagorodnicia voastră?

— În mai multe...

— Şi câţi de ai noştri ai omorât?

— La război nu se numără. Să nu crezi, tovarăşe, că m-am născut ofiţer. Războiul m-a făcut ofiţer... Am tresele pentru fapte de arme...

— Nu-s tovarăş cu ofiţerii! Pe oameni de-alde tine îi punem la zid. Şi eu, păcătosul, am dat gata destui.

— Iar eu ţi-aş spune alta, tovarăşe: nu te porţi cuviincios. S-ar zice că aţi cucerit satul prin luptă. Dar noi singuri am părăsit frontul. V-am lăsat să treceţi, şi tu te porţi ca în ţară cucerită... Să omori câini, la asta se pricepe oricine, şi nu e mare lucru să ucizi un om fără arme, ori să-ţi baţi joc de el...

— Nu mă-nvăţa tu! Ştim noi cine sunteţi! „Am părăsit frontul!" Dacă nu v-am fi bătut, nu l-aţi fi părăsit. Pot să-ţi vorbesc şi altfel.

— Lasă, Alexandr, ne-am săturat! îl rugă cel cu sprâncene roşcate.

Dar Alexandr se şi apropie de Grigori, umflându-şi nările, răsuflând şuierător şi răguşit:

— Să nu te legi de mine, ofiţerule, că ai s-o păţeşti!

— Nu mă leg!

— Ba te legi!

Natalia deschise uşa pe jumătate şi-l chemă pe Grigori cu glasul frânt. El ocoli ostaşul care stătea în faţa lui, plecă şi se clătină în uşă ca un om beat. Petro îl întâmpină cu şoaptă plină de ură şi de obidă:

— Ce naiba faci?... Cauţi pe dracu' cu lumânarea? De ce te pui cu el? Ai să te prăpădeşti şi pe tine, şi pe noi. Stai jos!... Şi-l împinse cu putere pe o ladă, apoi ieşi în bucătărie.

Cu gura larg deschisă, Grigori înghiţea aerul cu nesaţ; rumeneala arămie îi părăsea chipul smead. Ochii stinşi recăpătau slabe licăriri.

— Grişa, Grişenka, dragul meu, nu te băga în bucluc! îl rugă Natalia, tremurând şi astupând gura copiilor, care erau gata-gata să izbucnească în plâns.

— De ce? Ah, de ce n-am plecat? întrebă Grigori şi se uită la Natalia cu o privire chinuită. N-avea grijă, fac cum vrei, dar taci! Nu mai am putere să

rabd!

Într-un târziu, mai veniră încă trei ostaşi roşii. Unul, cu căciula neagră şi înaltă, cu apucături de şef, întrebă:

— Câţi oameni se află în cvartir?

— Şapte, răspunse pentru toţi cel cu sprâncenele roşii, jucându-se cu clapele *livencăi*[79] cântătoare.

— Aici are să stea o grupă de mitraliere. Faceţi loc!

Plecară. Porţile scârţâiră îndată; două căruţe au intrat în ogradă. Una din mitraliere fu băgată în tindă. Cineva aprindea chibrit după chibrit în întuneric şi înjura sălbatic de mamă. Unii fumau lângă magazie; alţii umblau cu foc pe arie, scoţând fânul, dar nimeni din familie nu ieşi afară.

— Ce-ar fi dacă te-ai duce să vezi caii? şopti Ilinişna, trecând pe lângă bătrân.

Umerii lui tresăriră, dar de dus nu se duse. Uşile se deschideau şi se închideau cu vuiet toată noaptea. Aburi albi pluteau până în tavan şi se prelingeau pe pereţi în picături de rouă. Ostaşii îşi făcură aşternut pe jos, în odaie. Grigori le aduse o blană şi le puse la căpătâi cojocul său.

— Ştiu ce vă trebuie. Am fost şi eu soldat! zâmbi împăciuitor către cel pe care îl simţea duşman. Dar nările largi ale ostaşului fremătau, şi privirea lui neîmpăcată îl străpunse pe Grigori...

Grigori şi Natalia se culcară pe pat în aceeaşi odaie. Ostaşii îşi puseră armele-n căpătâi, întinzându-se pe blană. Natalia voi să stingă lumina, dar cineva o întrebă răstit:

— Cine te-a rugat să stingi lumina? Las-o, n-auzi? Micşorează fitilul, dar lampa trebuie să ardă toată noaptea.

Natalia îşi culcă copiii la picioare şi se întoarse cu faţa spre perete, fără să se dezbrace. Grigori zăcea cu braţele răstignite pe pernă, deasupra capului.

„Dacă am fi plecat, gândea el, încleştându-şi dinţii şi apăsându-şi pieptul în dreptul inimii de colţul pernei, dacă ne-am fi dus în pribegie, dânşii ar fi întins-o pe Nataşka, chiar în acest pat şi şi-ar fi bătut joc de ea, ca atunci în Polonia, de Frania..."

Unul dintre ostaşi începu să povestească ceva, dar aceeaşi voce cunoscută îl întrerupse şi vorbi în semiîntunericul tulbure, făcând pauze ca şi cum ar fi aşteptat ceva:

— Vai, ce urât mai e fără muiere! Aş rupe-o cu dinţii!... Dar gazda e

---

[79] Armonică fabricată în oraşul Livnî, din regiunea Oriol.

ofiţer... Ăştia nu-şi dau nevestele oamenilor de rând, nespălaţilor... Auzi, gazdă?

Unii ostaşi sforăiau, cineva râse somnoros. Glasul celui cu sprâncenele roşcate răsună ameninţător:

— Ei, Alexandr, m-am săturat să te tot rog. În fiecare cvartir faci scandal, ca un huligan; batjocoreşti uniforma de ostaş roşu. Asta nu se mai poate! Chiar acum mă duc la comisar sau la comandantul companiei. Auzi? Mai avem de vorbit cu tine!

Se aşternu tăcere. Se auzea numai cum cel cu sprâncenele roşcate îşi trage cizmele, gâfâind supărat. Peste o clipă ieşi afară, trântind uşa.

Natalia nu se mai putu stăpâni şi scăpă un sughiţ de plâns. Cu mâna tremurătoare, Grigori îi mângâia capul, fruntea asudată şi faţa udă de lacrimi. Mâna dreaptă îi umbla lin pe piept, iar degetele descheiau şi încheiau mecanic nasturii cămăşii.

— Taci, taci! murmură el Nataliei în şoaptă abia auzită.

În acea clipă ştia un singur lucru: era gata din tot sufletul să sufere orice încercare, orice înjosire, ca să scape vieţile celor care-i erau dragi şi viaţa sa.

O flacără de chibrit lumină chipul numitului Alexandr, cu nasul lat şi buzele sugând din ţigară. Se auzi cum bombăneşte ceva, cum se ridică şi, oftând în sforăitul celorlalţi, începe să se îmbrace.

Grigori, care asculta cu nerăbdare, recunoscător în adâncul sufletului omului cu sprâncenele roşcate, tremură de bucurie, auzind paşii la fereastră şi un glas mâniat:

— Se leagă mereu, tovarăşe comisar. Nu-i chip cu el... Curată pacoste.

Paşii răsunară în tindă; uşa scârţâi şi se deschise. O voce tânără de comandant ordonă:

— Alexandr Tiurnikov, îmbracă-te şi pleacă imediat de aici!... Ai să dormi la mine, iar mâine te vom judeca pentru purtarea ta nevrednică de un ostaş roşu.

Grigori întâlni privirea binevoitoare şi pătrunzătoare a omului cu scurta de piele neagră care stătea lângă uşă, alături de cel cu sprâncenele roşcate.

Era tânăr şi aspru, de o asprime tinerească; buzele lui, abia înnegrite de pufuşorul tinereţii, erau strânse cu o fermitate exagerată.

— Ei, tovarăşe, aţi avut un musafir zurbagiu? vorbi el către Grigori şi zâmbi uşor. Acum puteţi dormi în pace; avem să-l potolim mâine. Rămâneţi cu bine! Hai cu mine, Tiurnikov!...

Plecară, iar Grigori scoase un oftat de uşurare.

Dimineaţa, omul cu sprâncenele roşcate plăti pentru dormit şi pentru mâncare, mai zăbovind dinadins şi spuse:

— Să nu vă supăraţi, oameni buni! Acest Alexandr al nostru nu-i în toate minţile. Anul trecut, ofiţerii i-au omorât la Lugansk – de acolo-i de fel – mama şi sora. Chiar sub ochii lui. De atunci a ajuns aşa... Mulţumim şi rămâneţi cu bine... Da, era să uit: asta-i pentru copii!

Spre nespusa bucurie a copiilor, vârî mâna în sacul de merinde şi le întinse câte o bucată de zahăr, care ajunsese cenuşiu de murdărie.

Pantelei Prokofievici îşi privi înduioşat nepoţii.

— Asemenea dar mai zic şi eu! Au şi dânşii o bucăţică dulce. Noi, de un an şi jumătate, nici n-am văzut zahăr. Să te ocrotească Hristos, tovarăşe!... Ziceţi-i bogdaproste lui nenea! Poliuşka, mulţumeşte!... De ce stai cu buza umflată, drăguţo?

Ostaşul roşu ieşi, iar bătrânul se răsti la Natalia:

— Toantelor ce sunteţi! Ar fi trebuit să-i dai măcar o lipie pentru drum! Nu ştii că se cade să te-arăţi darnică faţă de omul bun? Vai de capul vostru!

— Fugi după el! porunci Grigori.

Natalia îşi puse tulpanul şi ajunse din urmă ostaşul dincolo de portiţă. Roşie de sfială, îi băgă lipia în buzunarul mantalei, adânc ca o fântână de stepă.

17

Pe la nămiezi, trecu prin sat, în marş forţat, Regimentul 6 „Mţensk", decorat cu ordinul Drapelul Roşu, luând de la câţiva cazaci caii de călărie. Departe, după deal, tunau salve de artilerie.

— Se dă o bătălie la Cir, cuvântă Pantelei Prokofievici.

Către asfinţit, Petro şi Grigori ieşeau mereu în ogradă.

Se auzea cum bubuiau surd tunurile pe valea Donului, undeva, departe, poate la Ust-Hopiorskaia. Mitralierele răpăiau slab de tot: ca să le auzi, trebuia să-ţi lipeşti urechea pe pământul îngheţat.

— Se bat de nădejde şi acolo. E generalul Guselşcikov, cu oamenii de la Gundurovskaia, spuse Petro, măturându-şi zăpada de pe genunchi şi de pe căciulă; apoi adăugă, fără nicio legătură cu ceea ce spusese: Au să ne ia caii, Grigori. Al tău e straşnic, zău, ai să vezi cum au să ţi-l ia.

Dar bătrânul se gândise la asta înaintea lor. Mai târziu, când Grigori scosese cei doi cai din grajd ca să-i ducă la adăpat, văzu cu adâncă mirare că amândoi sunt şchiopi de câte un picior dinainte – atât al său, cât şi al lui Petro. Îşi chemă fratele:

— Ian te uită ce nenorocire: caii nu mai pot umbla! Al tău e beteag de piciorul drept, al meu de cel stâng. Nu pricep cum au putut să se rănească... Or fi având rapăn?

Caii stăteau trişti pe zăpada liliachie, sub stelele înserării care abia luceau. Nu mai zburdau de plictiseală, nu mai dădeau cu picioarele. Petro aprinse felinarul, dar îl opri bătrânul care venea de la arie:

— Ce faci cu felinarul?

— Caii şchioapătă, tată! Pesemne că s-au îmbolnăvit de picioare.

— Şi chiar dacă s-au îmbolnăvit, ce rău vezi în asta? Vrei să vie vreo ţoapă să puie şaua pe ei şi să ţi-i ia din ogradă?

— Nu zic...

— Nu zici, dar spune-i lui Grişka că eu i-am îmbolnăvit de picioare! Am luat ciocanul şi le-am băgat câte un cui în copite, pe sub zgârci. Vor fi şchiopi până când s-o depărta frontul.

Petro dădu din cap, îşi mozoli mustaţa şi se duse la Grigori.

— Bagă-i în grajd la iesle! Tata i-a făcut şchiopi.

Născocirea bătrânului le-a scăpat caii.

În aceeaşi noapte, satul fu vânzolit din nou de o mare zarvă. Călăreţii galopau pe ulicioare. Zdrăngănind la hopuri şi la cotituri, o baterie intră în sat şi se opri în medean. Regimentul 13 de cavalerie poposi pentru înnoptat. Hristonea veni la Melehovi, se aşeză pe vine şi începu să fumeze.

— N-au picat tartorii ăştia şi pe la voi? N-aveţi pe nimeni în casă?

— Deocamdată ne-a ferit Dumnezeu. Au tăbărât mai deunăzi de ne-au împuţit toată casa cu duhoarea lor de ţărani! mormăi supărată Ilinişna.

— La mine au fost.

Glasul lui Hristonea scăzu în şoaptă; cu palma lui uriaşă îşi şterse ochiul în care se ivi o lacrimă, dar în aceeaşi clipă îşi scutură capul mare cât un cazan de campanie şi oftă, de parcă i-ar fi fost ruşine de lacrimile sale.

— Ce-i cu tine, Hristonea? întrebă Petro, mijind a surâde.

Până atunci nu avusese prilejul să-l vadă pe Hristonea cu ochii înlăcrimaţi şi lucrul acesta îl făcuse să zâmbească.

— Mi-au luat pe Corbiu. Am fost cu el în războiul cu Germania... Amândoi am avut parte de aceleaşi necazuri... Era ca un om. Mai deştept

chiar decât omul... Şi tot eu am pus şaua pe el. „Pregăteşte-l, mi-a spus, că pe mine nu mă lasă." „Ce vrei de la mine, zic, să-ţi pun şaua pe el toată viaţa? Dacă l-ai luat, mână-l singur." Ei, tot am pus şaua pe el – şi omul ăla nici nu era om, ci un bleg! Îmi ajungea cu capul până la brâu, n-atingea scara şeii cu piciorul. L-a dus până la trepte şi l-a încălecat... Am urlat ca un copil... „L-am iubit, îi zic nevestei, l-am hrănit, l-am îngrijit..." Glasul lui Hristonea se făcu din nou abia auzit şi şuierător. Se sculă în picioare: Acuma nici nu-mi vine să mă duc în grajd. Mi s-a pustiit casa fără el...

— Mie îmi este mai uşor. Trei cai au fost omorâţi sub mine, de ăsta nu mi-ar părea rău...

Grigori trase cu urechea. Afară se auzi scârţâit de zăpadă şi un „trrr" înăbuşit.

— Vin şi la noi, ca peştii la momeală, fir-ar blestemaţi să fie! Să ştii că le-a spus cineva...

Pantelei Prokofievici se frământă, neştiind ce să facă cu mâinile, care parcă nu-şi aflau locul.

— Cine-i stăpân aici? Hai, ieşi afară!

Petro îşi zvârli sumanul pe umeri şi ieşi în ogradă.

— Unde-s caii? Scoate-i afară!

— N-aş avea nimic împotrivă, dar să vedeţi, tovarăşi, sunt bolnavi de picioare.

— Ce tot îndrugi? Scoate-i!... Nu-i luăm pe degeaba. Ţi-i lăsăm pe ai noştri. Nu te teme.

Petro scoase caii din grajd, unul după altul.

— Mai este încă unul acolo, al treilea... De ce nu-l scoţi? întrebă un ostaş, luminând grajdul cu felinarul.

— E o iapă grozav de bătrână! N-a mai fătat de...

— Adu şeile!... Stai că sunt şchiopi! Adevărat... Dumnezeii şi crucea... Unde vrei să-i duci betegi?! Bagă-i la loc! strigă furios omul cu felinarul.

Petro trase caii de căpestre şi-şi întoarse faţa cu buzele schimonosite de râs, ca să nu se dea de gol.

— Şeile unde-s?

— Le-au luat nişte tovarăşi, azi-dimineaţă.

— Minţi, cazacule! Cine le-a luat?

— Zău, să mă trăsnească Dumnezeu dacă nu le-au luat! A trecut Regimentul „Mţensk" şi ne-a pârjolit. Au luat şi şeile, şi chiar două hamuri.

Cei trei călăreţi plecară ocărând de mama focului. Petro intră în casă. Mirosea iute a balegă şi a ud de cal. Buzele lui groase tresăltau de râs;

fălindu-se, îl pocni pe Hristonea peste umăr:

— Uite ce trebuia făcut! Caii sunt şchiopi, iar şeile îs luate... Vai de capul tău!

Ilinişna stinse lumina şi se duse să aştearnă paturile pe bâjbâite.

— Să stăm şi fără lumină, că iar are să aducă dracul pe cineva în cvartir.

În noaptea aceea, la Anikuşka se încinsese o petrecere grozavă. Ostaşii roşii îi rugară să poftească la bairam şi pe cazacii vecini. Anikuşka veni după cei doi Melehovi.

— Roşii?!... Ce dacă-s roşii? Adică nu-s creştini? Sunt ruşi, la fel ca şi noi. Zău, credeţi-mă că aşa e! Mi-e milă de dânşii... Păi cum? E şi un ovrei cu dânşii, om şi el. Câţi ovrei am mai prăpădit noi în Polonia!... Ha! Dar acesta mi-a făcut cinste c-un pahar de trăscău. Mie-mi plac ovreii! Hai, Grigori! Petea! Dacă nu vrei să mă superi...

Grigori se împotrivi să meargă, dar Pantelei Prokofievici începu să mogorogească:

— Du-te ca să nu spună că eşti fudul! Du-te, uită pacostea lor!

Ieşiră în ogradă. Noaptea caldă trăgea o vreme frumoasă. Mirosea a cenuşă şi a fum de bălegar. Cazacii statură o clipă în cumpănă, fără să scoată o vorbă, apoi porniră. Daria îi ajunse din urmă la portiţă.

Sprâncenele ei largi şi date cu negru aveau un luciu catifelat în lumina slabă a lunii, cernută prin perdeaua norilor.

— Caută să-mi îmbete muierea. Dar n-are să le iasă după poftă... Eu, frate, nu-s chior! bolborosea Anikuşka, vitejindu-se, însă puterea basamacului înghiţit îl zvârlea în gard şi-l împingea să nimerească în troiene, abătându-l din drum.

Zăpada scârţâia sub picioare, zgrunţuroasă şi tare ca zahărul. Viforniţa dănţuia în cerul cenuşiu.

Vântul făcea ţigările să scapere scântei şi ridica nouraşi de pulbere albă. Sus, sub stele, izbea prădalnic într-un nor cu aripi albe, aşa cum un şoim izbeşte cu pieptul într-o lebădă albă, şi fulgi albi se desprindeau din el şi cădeau încetişor pe pământul tăcut, acoperind satul, drumurile încrucişate, stepa, urmele de oameni şi de fiare...

În casa lui Anikuşka nu e chip de răsuflat. Flacăra lămpii scoate limbi negre şi ascuţite de funingine, dar nimeni nu le mai vede din pricina fumului des. Ostaşul armonist cântă cu foc „Saratovskaia", trăgând foalele de parcă ar vrea să le rupă şi răscrăcărându-şi picioarele lungi. Pe laviţe, stau soldaţi şi femei de prin casele vecine. Pe nevasta lui Anikuşka o

mângâie un lungan cu pantaloni verzi vătuiţi şi cu cizmele scurte împodobite cu nişte pinteni uriaşi, ca de la muzeu. Căciula cenuşie de miel e dată pe ceafa creaţă, faţa negricioasă e lac de năduşeală. Mâna lui umedă frige spinarea muierii lui Anikuşka.

Femeia e ameţită de-a binelea; gura băloasă i-e roşie; s-ar fi dat la o parte, dar n-are putere. Îşi vede bărbatul, vede zâmbetele celorlalte femei, dar tot n-are putere să smulgă de pe spinarea ei mâna vânjoasă; toată ruşinea îi pierise şi râde încetişor şi nătâng.

Oalele cu basamac îşi cască gurile pe masă; toată casa duhneşte a spirt. Faţa de masă e udă s-o storci, iar în mijlocul odăii joacă şi ţopăie ca un drac verde un comandant de pluton din Regimentul 13 de cavalerie. Are cizme de box subţiri şi pantalonii de postav ofiţeresc. Grigori se uită din prag la aceste cizme şi la pantaloni şi se gândeşte: „Îs luate de la vreun ofiţer...” Apoi îşi mută privirile la faţa omului: o faţă smeadă şi negricioasă, sclipind de sudoare ca o crupă de cal negru; urechile rotunde sunt clăpăuge, buzele groase şi răsfrânte. „E ovrei, dar e sprinten!”, îşi zice Grigori în gând. Amândoi, el şi cu Petro, fură îndată cinstiţi cu basamac...

Grigori bău cu băgare de seamă, dar Petro se ameţi repede şi peste un ceas juca un „cazacioc” îndrăcit pe podeaua de lut, ridicând praful cu tălpile şi rugând răguşit armonistul: „Zi-i mai iute!” Grigori şedea la masă, ronţăind seminţe de dovleac. Lângă el se alăturase un siberian voinic, mitralior. Îşi zbârcea chipul rotund de copil şi vorbea moale, cu *s* în loc de *ţ*.

— Pe Kolceak l-am bătut, pe Krasnov al vostru o să-l dăm gata şi – s-a isprăvit! Uite-aşa!... Şi pe urmă, du-te la arat, că avem pământ berechet, ia-l, fă-l să rodească! Pământul este ca muierea: dacă nu se dă singură, trebuie s-o iei cu sila... Iar pe cine stă împotrivă, omoară-l! N-avem nevoie de ceea ce e al vostru. Vrem numai să-i facem pe toţi deopotrivă...

Grigori încuviinţa spusele şi privea în acelaşi timp la ostaşi. La prima vedere, n-ar fi avut de ce să-i fie teamă. Toţi urmăreau, zâmbind cu încântare, jocul lui Petro, mişcările lui sprintene şi frumoase. Un glas de om treaz strigă, cuprins de admiraţie: „Drace! Ăştia ştie să joace!” Dar în aceeaşi clipă Grigori surprinse privirea ageră a unui plutonier cu părul creţ, aţintită asupra lui, deveni mai atent şi nu mai bău.

Armonistul dădu drumul unei polci. Femeile fură înhăţate la joc. Un ostaş, cu spinarea albă de var, se clătină pe picioare şi pofti la dans o muieruşcă tânără, vecină cu Hristonea, dar ea îl refuză şi, apucând în pumn poala fustei încreţite, alergă la Grigori.

— Hai la joc!

— Nu vreau.

— Hai, Grişa! Hai, drăguţule!

— Lasă prostiile, nu mă mişc!

Ea îl trăgea de mânecă, râzând silit. El se încruntă, se împotrivi, dar, văzând-o cum îi făcea tainic cu ochiul, se ridică. Jucară două cercuri, armonistul îşi trecea degetele pe clapele de bas, iar femeia prinse o clipă prielnică şi-i şopti lui Grigori, înecându-se, cu capul pe umărul lui:

— Vor să te omoare. Te-a pârât cineva că eşti ofiţer. Fugi!

Şi adăugă cu glas tare:

— Of, mi se-nvârte capul!

Inima lui Grigori zvâcni, înviorată. Veni la masă, trase o cană de basamac şi o întrebă pe Daria:

— Nu ţi se pare că s-a cam pilit Petro?

— L-a dat gata. Abia se mai ţine pe picioare.

— Du-l acasă!

Daria îl târî de braţ pe Petro, care se împotrivea din răsputeri, sprijinindu-l cu o îndârjire bărbătească. Grigori ieşi în urma lor.

— Unde te duci? strigă Anikuşka după el. Nu-u! Îţi pup mâna, numai nu pleca!

Beat turtă, Anikuşka se agăţă de Grigori, dar acesta se uită la el în aşa chip, încât Anikuşka îşi desfăcu braţele şi se clătină într-o parte.

— Vă las sănătoşi, oameni buni! strigă Grigori din prag, salutându-i pe toţi cu căciula.

Cel cu părul creţ îşi potrivi centura, clătină din umeri şi ieşi după el. Pe trepte, răsuflând drept în faţa lui Grigori, îl întrebă surd, clipind din ochii îndrăzneţi şi limpezi:

— Unde te duci? şi-l apucă cu putere de mâneca mantalei.

— Acasă! răspunse Grigori, fără să se oprească şi făcându-l să-l urmeze.

Înfrigurat, îşi zise cu veselie: „Nu, nu mă prindeţi de viu!”

Plutonierul cu părul creţ îl ţinea mereu pe Grigori de cot, cu mâna stângă, şi păşea alături de el, răsuflând greu. Se opriră o clipă la portiţă. Grigori auzi uşa scârţâind şi deodată mâna dreaptă a ostaşului lunecă pe şold şi degetele apucară capacul tocului de revolver. Numai o singură clipă susţinu Grigori privirea de oţel a omului, apoi se smuci brusc şi-i prinse mâna care se căznea să deschidă tocul revolverului, o strânse de încheietură, o zvârli cu o putere nemaipomenită pe umărul său drept, se

aplecă şi, aruncând peste el trupul greu cu o mişcare pe care o cunoştea din tinereţe, îi trase mâna în jos, simţind după pârâit cum i se frânge cotul. Capul blond şi creţ ca o blană de miel se înfipse în troian, strivind zăpada.

Grigori o luă la fugă pe ulicioară, aplecându-se pe sub gard. Alerga spre Don. Picioarele lui, ca nişte arcuri de oţel, îl duceau spre coborâş. „Numai să nu fie vreun pichet, că încolo..." Se opri o clipă: toată ograda lui Anikuşka se zărea în urma lui. Un foc de armă; un glonţ şuieră vrăjmaş. Alte împuşcături... Fugi la vale, pe drumul negru de căruţe, peste Don. Când se afla pe la mijloc, un glonţ zbură vâjâind şi se înfipse lângă el, într-un sloi neted de gheată băşicată; cioburi de gheaţă ţâşniră arzându-i gâtul. După ce trecu Donul în fugă, privi îndărăt. Împuşcăturile tot mai răsunau ca nişte pocnituri de harapnic. Bucuria salvării nu-l încălzea pe Grigori, şi el rămase oarecum uimit de nepăsarea faţă de cele petrecute cu dânsul. „Au tras ca într-o fiară, îşi zise maşinal, oprindu-se din nou. N-au să mă caute, are să le fie frică să intre în pădure... Bine l-am mai aranjat la mână! Ce scârnăvie, voia cu mâinile goale să prindă un cazac!"

Se îndreptă spre şirele de paie. Dar le ocoli cu fereală şi mai cutreieră mult, încurcându-şi urmele, ca un iepure ieşit din culcuş. Se hotărî să petreacă noaptea într-o căpiţă de rogoz uscat, părăsită pe câmp. Îi desfăcu vârful şi o nurcă sări sub picioarele lui. Se îngropă până peste cap în rogozul mirosind a putregai şi rămase acolo, tremurând de frig. Era gol de gânduri. Fără să vrea, îşi zise numai: „Oare n-ar fi bine să încalec mâine şi s-o iau peste front la ai noştri. Dar nu ajunse la nicio hotărâre şi aţipi.

Spre dimineaţă, îl trezi frigul. Privi afară şi văzu de-asupra întinzându-se cerul albastru-negru, fără fund, străbătut de zorile vesele, tremurătoare, ca un luminiş de apă în vadurile Donului, cu azurul cenuşiu deasupra capului şi cu turmele palide de stele la margini.

18

Frontul se mută mai departe. Vuietul luptelor zilnice nu se mai auzea. Înainte de plecare, mitraliorii din Regimentul 13 cavalerie aşezară în sania ucraineană cu spatele lat gramofonul lui Mohov şi cutreierară în galop toate uliţele, gonindu-şi caii albiţi de spumă. Gramofonul horcăia şi tuşea (în gura lată a pâlniei intrau mereu bulgăraşi de zăpadă ce zburau de sub copitele cailor), iar mitraliorul cu căciulă siberiană cu clape destupa cu nepăsare pâlnia şi învârtea mânerul arcului cu aceeaşi

siguranţă cu care mânuia mitraliera. Copiii alergau în urma saniei, ca un stol cenuşiu de vrăbii, se ţineau de marginea ei şi ţipau: „Nene, ia pune-o pe aia care fluieră! Pune-o nene!" Doi, cei mai fericiţi, şedeau chiar pe genunchii mitraliorului, iar acesta, în clipele când nu întorcea mânerul, ştergea cu grijă şi cu asprime nasul cojit, umed de frig şi de fericire, al băiatului celui mai mic.

După aceasta se auzi larma luptelor, de la Ust-Mecetka. Prin Tatarski treceau în coloane rare convoaiele cu hrană şi cu muniţie pentru Armatele a 3-a şi a 9-a roşii, de pe Frontul de sud.

În a treia zi, fură trimişi oameni pe la toate curţile să-i vestească pe cazaci că trebuie să vină la adunare.

— Avem să-l alegem ataman pe Krasnov! zise Antip al lui moş Minciună, ieşind din ograda Melehovilor.

— O să-l alegem cu adevărat, sau or să ni-l pună de sus? întrebă Pantelei Prokofievici.

— Cum o da Dumnezeu...

Grigori şi Petro veniră la adunare. Toţi cazacii tineri erau de faţă. Bătrânii lipseau. Numai Avdeici, moş Minciună, strânsese în jurul său o droaie de gură-cască şi le îndruga o poveste despre un comisar roşu care a stat la el în gazdă şi-l poftise să ocupe un post de comandant.

— N-am ştiut, zise, că matale eşti vagmistru din armata veche; dacă-i aşa, cu plăcere: ia-ţi postul în primire...

— Ce fel de post? De şef, să alergi după poruncă? rânji Mişka Koşevoi.

Câţiva hâtri de aceeaşi teapă răsăriră de îndată să-i ţină isonul.

— Are să fie şef peste iapa comisarului. Ca s-o spele pe sub coadă.

— Aş! Mai mult decât atâta!...

— Ho-ho-ho!

— Avdeici! Auzi?... Cică au să te bage la trenul regimentar, să păzeşti murăturile.

— Parcă voi ştiţi toate aşa cum s-au petrecut? sări cu gura alt binevoitor. Comisarul îl ţinea cu vorba, iar vistavoiul comisarului s-a dat numaidecât la baba lui. Şi a pus mâna pe dânsa... Iar Avdeici stătea şi asculta, ciulea urechile şi dădea drumul la muci...

Cu ochii buimaci, Avdeici îi cercetă pe toţi cei din jur, înghiţi în sec şi întrebă:

— Care şi-a îngăduit să spună asemenea ticăloşii?

— Eu! răspunse semeţ unul din spatele grupului.

— Ei, văzut-aţi aşa hal de scârnăvie?

Cu aceste cuvinte Avdeici se întoarse spre cazaci, cerşind cuvinte de mângâiere, care au şi început a ploua din toate părţile:

— De când îţi spun că e o putoare!

— La fel cu prubuluiala şi tot neamul lui!

— De-aş fi mai tânăr... (obrajii lui Avdeici se îmbujorară de culoarea coacăzelor roşii), de-aş fi tânăr, ţi-aş arăta eu ţie! Ai toate apucăturile de hohol!... Dohotniţă de Taganrog! Otreapă de hohol...

— Dar de ce, Avdeici, de ce nu pui mâna pe el? E un ţânc pe lângă tine.

— Să ştii că s-a blegit bietul Avdeici!

— Se teme să nu-i plesnească buricul de atâta opinteală...

Larmă de alte strigăte şi râsete l-au petrecut pe Avdeici, care se îndepărtă, plin de demnitate. Cazacii stăteau în pâlcuri mici pe medean. Grigori, care de mult nu-l mai văzuse pe Mişka Koşevoi, veni mai aproape de el.

— Noroc, leat!

— Noroc!

— Pe unde te-ai mistuit? Sub care drapel ţi-ai făcut slujbuliţa? zâmbi Grigori şi strânse mâna lui Mişka, uitându-se drept în ochii lui albaştri.

— Ehei, frate! Am fost şi la herghelie, şi am fost şi în sotnia disciplinară, pe frontul de la Kalaci... Dar întreabă-mă unde n-am mai fost! Cu mare greu am ajuns acasă. Am vrut să trec pe front la roşii, dar mă păzeau mai amarnic decât pe o fată mare... Deunăzi, vine la mine Ivan Alexeevici, cu mantaua pe el şi cu tot echipamentul. „Ei, zice, acum ia arma şi hai la drum!" Eu, care abia picasem de pe drum, îl întreb: „Cum, ai de gând să baţi în retragere?" El dă din umeri şi zice: „Aşa e ordinul! A trimis atamanul după mine. Eram trecut la dânşii cu serviciul la moară." Zice bună ziua şi pleacă. Eu credeam că e dus cu adevărat, însă a doua zi, după ce a trecut Regimentul „Mţensk", iată-l că se iveşte iar... Dar ce să mai vorbim, că uite-l colea, vine chiar el, Ivan Alexeevici în carne şi oase.

Împreună cu Ivan Alexeevici se apropia şi Davîdka, mecanicul de la moară, rânjindu-şi gura plină de dinţi albi ca mărgăritarele. Râdea de parcă ar fi găsit cine ştie ce comoară... Ivan Alexeevici strânse mâna lui Grigori cu degetele lui osoase, înnegrite pentru vecie de uleiul maşinilor, şi plescăi din limbă.

— Cum se face că ai rămas, Grişa?

— Dar tu?

— Ei, cu mine e altă socoteală.

— Vrei să zici că am fost ofiţer?... Cum vezi, ce-o fi, o fi. Am rămas!...

Era cât pe ce să mă omoare... Când au început să mă gonească şi să tragă după mine, mi-a părut rău că n-am plecat, dar acum tot nu-mi pare rău.

— Pentru ce s-au legat de tine?... Ăia din 13?

— Ei, petreceam la Anikuşka. M-a pârât cineva că sunt ofiţer. De Petro nu s-au atins, însă pe mine... Toate din pricina epoleţilor. Am stâlcit niţel mâna unuia şi am tulit-o peste Don... Iar dânşii, de necaz, au venit la mine acasă şi mi-au luat tot calabalâcul. Şi nădragii, şi hainele. Am rămas cu ce era pe mine.

— Dacă am fi plecat la roşii, atunci, înainte de Podtiolkov... n-am avea acum nicio grijă, zâmbi Ivan Alexeevici şi-şi aprinse ţigara.

Lumea se aduna mereu. Întrunirea o deschise un tovarăş al lui Fomin, horunji Lapcenkov, sosit de la Vioşenskaia:

— Tovarăşi stăniceri! Puterea sovietică s-a instaurat în districtul nostru. Trebuie să alcătuim administraţia, să alegem comitetul executiv, cu un preşedinte şi un locţiitor. Asta-i una. Al doilea: am adus de la Sovietul de district un ordin. E scurt: să se predea toate armele albe şi de foc.

— Asta-i bună! zise cu îndârjire cineva din spatele mulţimii.

Urmă o tăcere adâncă, mult timp neîntreruptă de nimeni.

— Tovarăşi, nu se cade să mai strigaţi asemenea vorbe! zise Lapcenkov, ridicându-se drept şi punându-şi căciula pe masă. Bineînţeles că armele trebuiesc predate, pentru că n-au niciun rost în gospodărie. Cine vrea să meargă întru apărarea Sovietelor, are să le capete înapoi... Aşadar, să vă predaţi puştile în trei zile... După aceea începem alegerile. Îl voi obliga pe preşedinte să aducă ordinul la cunoştinţa tuturora, şi tot el are datoria să ridice de la ataman ştampila şi toţi banii obşteşti.

— Dar ce, parcă dânşii ne-au dat armele ca să pună acum laba pe ele?...

Omul care întrebase n-avu timp să sfârşească. Toată lumea se şi întoarse spre el. Era Zahar Koroliov.

— Dar pentru ce ispravă ţii să ai armă? întrebă fără ocol Hristonea.

— Eu n-am nevoie de ea. Dar atunci când am lăsat Armata Roşie să treacă prin districtul nostru, nu ne-a fost vorba c-o să ne dezarmeze.

— Adevărat!

— A spus şi Fomin, la adunare!

— Ne-am cumpărat săbiile cu gologanii noştri!

— Eu am venit cu arma din războiul cu Germania, iar acum s-o dau?

— Spune-i că armele nu le dăm!

— Ăştia vor să-i jecmănească pe cazaci! Ce mai însemnez eu fără arme?

Ce să fac?... Fără arme sunt ca o muiere cu fusta trasă până la buric...

— Le vom păstra!

Mişka Koşevoi ceru cuviincios cuvântul:

— Daţi-mi voie, tovarăşi! Mult mă mir când aud asemenea vorbe. E sau nu război?

— Război, nerăzboi, ce are a face?

— Iar dacă suntem în stare de război, nu mai încape nicio vorbă... Adule şi predă-le!... Parcă noi n-am făcut la fel, când ocupam satele de hoholi?

Lapcenkov îşi netezi căciula cu mâna şi spuse răspicat, cu greutate:

— Cine nu-şi va preda armele în aceste trei zile va fi dat pe mâna tribunalului revoluţionar şi împuşcat ca duşman.

După o clipă de tăcere, Tomilin tuşi şi strigă răguşit:

— Rugăm să se aleagă autorităţile!

Începură să propună candidaţi, rostind vreo zece nume. Unul mai tânăr strigă:

— Şi Adveici!

Dar gluma n-avu niciun răsunet. Primul votat fu Ivan Alexeevici, ales de toată lumea.

— După asta, nici nu mai e nevoie să votăm mai departe, spuse Petro Melehov.

Adunarea încuviinţă, şi Mişka Koşevoi fu ales locţiitor de preşedinte, fără votare, întrucât nu se împotrivi nimeni.

Melehovii şi Hristonea nici n-apucară să ajungă acasă, când l-au întâlnit pe Anikuşka. Ducea subsuoară arma şi cartuşele, înfăşurate în şorţul nevestei. Zărindu-i, se fâstâci şi coti pe o ulicioară lăturalnică. Petro se uită la Grigori, Grigori se uită la Hristonea şi tustrei zâmbiră.

19

Vântul de răsărit zburdă prin stepa dragă, ca un cazac plin de voioşie. Văgăunile nu se văd sub omăt; nu-s nici râpe, nici vâlcele, nici drumuri, nici cărări. De jur împrejur, în toate părţile, numai câmpie albă, pustie, netezită de vânturi. Stepa parcă e moartă. Rareori, trece în zbor prin înălţimi corbul tot atât de bătrân ca această stepă, ca gorganul care-şi ridică deasupra drumeagului de vară căciula de argint, cu blana domnească, neagră de pelinariţă împrejur. Trece corbul, şuierător, despicând cu aripile văzduhul şi scoţând un croncănit surd ca un geamăt.

Vântul duce în depărtări strigătul lui, îl poartă să răsune lung şi jalnic deasupra stepei, ca o coardă de bas atinsă fără de vrere în tăcerea nopţii.

Şi totuşi stepa trăieşte sub giulgiul alb. Acolo unde se ridică valurile îngheţate ale ogorului ferecat în zale de argint, sub care zace pământul boronit din toamnă, îşi dorm somnul de iarnă vlăstarele de grâu culcate de frig, înfigându-şi cu lăcomie în ţărână rădăcinile vii. Firişoarele lor de mătase verde, cu diamante de rouă îngheţată, se lipesc de cernoziomul fraged, se hrănesc cu sângele său negru, dătător de viaţă, aşteptând să vină soarele primăverii ca să se trezească, să spargă pojghiţa subţire de sclipitoare zăpadă îngheţată, ca să înverzească cu toată puterea în luna mai. Şi se vor dezmorţi când le va veni vremea! Pitpalacii se vor bate între ele, ciocârlia de aprilie va răsuna deasupra lor. Acelaşi soare le va mângâia şi acelaşi vânt le va legăna, până când spicul copt, plin de boabe grele, îşi va apleca în jos capul mustăcios, bătut de ploaie şi de vânturi rele, se va culca la pământ sub coasa plugarului şi-şi va da smerit pe arie bobul neted şi greu.

Tot ţinutul Donului trăia o viaţă ascunsă, doborâtoare. Veneau zile de urgie. Se aşteptau întâmplări mari. Zvonuri negre pluteau în aer, dinspre Donul de sus, Cir, Ţuţkan, Hopior, Elanka şi de prin văile tuturor celorlalte râuri mari şi mici, cu satele căzăceşti împrăştiate pe maluri. Se spunea că frontul, care trecuse asemenea unui val şi se oprise lângă Doneţ, este mai puţin de temut decât tribunalele şi comisiile extraordinare, care cică ar sosi neapărat în staniţe, chiar azi sau mâine, ba chiar s-ar fi ivit la Migulinskaia şi la Kazanskaia, judecând scurt şi fără dreptate pe cazacii care au slujit la albi. Se spunea că nici părăsirea frontului de către cei din Ţara de sus nu le aduce vreo uşurare; iar judecata este cum nu se poate mai simplă: o învinuire, vreo două întrebări, condamnarea şi – la zid! – sub o rafală de mitralieră. În sfârşit, lumea povestea că la Kazanskaia şi la Şumilinskaia au şi pierit destui cazaci şi zac în răchitiş fără pogrebanie... Foştii luptători râdeau: „Minciuni, basme ofiţereşti! De când tot ne sperie cadeţii cu Armata Roşie!"

Credeau şi nu credeau zvonurilor. Doar şi mai înainte se scorniseră destule minciuni prin sate. Pe cei mai slabi cu duhul zvonurile i-au împins la fugă în pribegie. Dar după ce frontul se îndepărtase, mulţi inşi nu mai dormeau noaptea: perna le frigea obrazul, patul le părea de scândură, până şi nevestele le erau parcă străine.

Erau şi unii cărora le părea rău că nu plecaseră peste Doneţ; dar un lucru o dată făcut nu se mai desface, iar o lacrimă căzută nu se mai ridică

de pe jos...

În Tatarski, cazacii se adunau seara pe ulicioare vorbind despre noutăţi, apoi colindau din casă în casă, ca să bea trăscău. Satul trăia o viaţă apăsată şi fără de veselie. La începutul câşlegilor o singură nuntă răsună cu zurgălăi de sărbătoare: Mişka Koşevoi îşi mărita sora. Dar lumea vorbea despre asta cu o răutate batjocoritoare:

— De măritiş îi arde!... Te pomeneşti că nu mai avea încotro.

A doua zi după alegere, satul a predat armele. Tinda şi coridorul de la casa lui Mohov, ocupată de comitetul revoluţionar, se umplu ca un arsenal. Petro Melehov se înfiinţă şi el cu două arme: a sa şi a lui Grigori, două revolvere şi o sabie. Dar fraţii opriră o pereche de revolvere ofiţereşti şi n-au predat decât lucrurile cu care veniseră de pe frontul german.

Cu sufletul uşurat, Petro se întoarse acasă. Grigori era în odaie; cu mânecile suflecate până la coate, desfăcuse două închizătoare ruginite de armă şi le spăla cu gaz. Armele se aflau acolo, rezemate de cuptor.

— De unde le ai? întrebă Petro atât de uluit, încât mustăţile i se pleoştiseră.

— Le-a adus tata, ştii, atunci când a fost la mine, în Filonovo.

Ochii micşoraţi ai lui Grigori sclipeau ca doi licurici. Izbucni în râs şi se pocni peste şolduri cu mâinile unse de gaz. Deodată, se opri şi clănţăni din dinţi ca un lup.

— Armele nu-s mare lucru! Ştii, urmă el în şoaptă, cu toate că nu era nimeni în casă, tata mi-a mărturisit astăzi – Grigori înăbuşi din nou un zâmbet – că are şi o mitralieră.

— Nu mă înnebuni! De unde, pentru ce?

— Cică a luat-o de la nişte cazaci pe un sac cu caş, dar eu cred că minte, tartorul bătrân!... De bună seamă că a şterpelit-o! E ca un gândac de bălegar: apucă tot ce poate şi ce nu poate trage după el... Mi-a şoptit: „Am o mitralieră, e îngropată în arie. Are un arc bun de făcut nişte cârlige pentru pescuit, dar nu m-am atins de el." îl întreb: „La ce-ţi trebuie?" „Mi-a plăcut arcul ei fain, da' poate să mai trebuiască şi pentru altceva. E un lucru de preţ. Numai oţel."

Mânios, Petro dădu să treacă în bucătărie, la bătrân; dar Grigori îl făcu să se răzgândească:

— Lasă-l! Mai bine ajută-mi să curăţ şi să ascund toate astea! Ce-ai de câştigat, dacă te iei la harţă cu dânsul?

Ştergând ţevile puştilor, Petro fosăia pe nări. Iar în cele din urmă, zise

gânditor:

— Cine ştie?... Adevărat, poate că o să ne mai trebuiască. Las' să fie!...

În aceeaşi zi, Ivan Tomilin aduse vestea că la Kazanskaia execuţiile se ţin lanţ. Cazacii şezură fumând şi sfătuind lângă cuptor, în timp ce pe Petro îl rodea un gând greu. Îşi muncea creierii neobişnuiţi cu atâta trudă, până când îl năpădi sudoarea pe frunte. După ce plecă Tomilin, rosti:

— Mă duc chiar acum la Rubejin, la Iaşka Fomin. Am auzit adineauri că şade pe la ai săi. Se spune că l-ar fi pus mai-mare peste comitetul revoluţionar al districtului. E om mare acum... Am să-l rog să ne aibă în grijă dacă se-ntâmplă ceva...

Pantelei Prokofievici înhamă iapa la sania lată. Daria se încotoşmănă în şuba nouă şi tăinui ceva îndelung cu Ilinişna. Amândouă se strecurară în hambar şi ieşiră de acolo cu o legăturică.

— Ce aveţi acolo? întrebă Bătrânul.

Petro nu răspunse, iar Ilinişna şopti repede:

— Aveam nişte untuleţ. L-am strâns pentru o nevoie... Dar acum nu ne arde de unt; l-am dat Dariei să-l ducă plocon nevestei lui Fomin... Poate să-i folosească lui Petiuşka! Şi izbucni în plâns. Au slujit cât era poruncă să slujească de şi-au prăpădit tinereţele şi mai să-şi piardă viaţa, iar acum, Doamne fereşte, pentru nişte epoleţi de-ai lor...

— Tacă-ţi gura, bocitoareo! strigă cu ciudă Pantelei Prokofievici, aruncându-şi cnutul în fân. Apoi se întoarse către Petro: Să-i făgăduieşti şi ceva grâu.

— La ce dracu' să-i trebuiască grâu! sări Petro. Mata tată, ai face mai bine să te duci la Anikuşka să iei nişte basamac, nu grâu!

Pantelei Prokofievici se duse şi se întoarse, ascunzând sub poală o oală de basamac, cam cât o căldare, şi spunând cu fală:

— Bun rachiaş, mama mă-sii! Leit cel vechi, ca sub Nicolae!

— Ai şi tras la măsea, porc bătrân! îl luă la rost Ilinişna. Dar bătrânul se prefăcu a nu auzi şi intră în casă, mlădiindu-se cu mers de om tânăr, mijindu-şi ochii ca un motan sătul, sughiţând de plăcere şi ştergându-şi cu mâneca buzele arse de basamac.

Petro plecă din ogradă, lăsând în urmă poarta deschisă ca un musafir la casă străină.

Ducea şi el daruri pentru fostul tovarăş de slujbă, acum cu atâta putere: în afară de basamac, o bucată de şeviot dinainte de război, o pereche de cizme şi un pachet de ceai scump, cu floricele... Luase toate lucrurile acestea la Liski, atunci când Regimentul 28 cucerise prin luptă gara şi se

repezise la vagoane şi la depozite, prădându-le...

Tot acolo, într-un tren, pusese mâna pe un coş cu rufărie de cucoană. Îl trimisese acasă prin tată-său, care venise pe front. Spre marea pizmă a Nataliei şi a Duniaşkăi, Daria se împopoţonase în nişte rufe cum nu mai văzuse nimeni în sat. Erau de cea mai subţire pânză străină, mai albă ca zăpada, şi pe fiecare bucată erau cusute o stemă şi un monogram. Dantelele de la chiloţi fluturau mai uşoare decât spuma Donului. Chiar în cea dintâi noapte după întoarcerea bărbatului, Daria venise la culcare cu chiloţii pe ea.

Înainte de a stinge lumina. Petro zâmbi îngăduitor:

— Ţi-ai pus izmene de bărbat şi umbli cu ele?

— E mai călduros şi mai frumos aşa! răspunse visător Daria. Nici nu pricep: dacă ar fi de bărbat, ar fi mai lungi! Şi apoi horbotele... La ce vă trebuie horbote?

— Poate că bărbaţii mai de soi îi poartă şi cu horbote, răspunse somnoros Petro şi se scarpină. Din partea mea, poţi să-i tot porţi!

Lucrul nu-l prea îngrijoră la început. Cu toate acestea, în nopţile următoare, se culca alături de nevastă, dându-se la o parte, privind cu nelinişte şi cu respect dantelele, temându-se să nu se atingă de ele nici măcar cu degetul şi simţindu-se oarecum străin de Daria. Nu se putuse obişnui cu rufăria de cucoană. A treia noapte, se înfurie şi ceru cu hotărâre:

— Dă-i jos, la dracu' cu ei! Nu se cade să-i poarte o muiere, că nu-s de femeie. Stai în ei ca o boieroaică! Parcă eşti o dihanie!

Dimineaţa, se sculă înaintea Dariei. Tuşind şi încruntându-se, încercă să-şi pună el chiloţii. Privi mult şi cu încordare şireturile, dantelele şi picioarele lui goale, păroase până sub genunchi. Se întoarse şi se zări deodată în oglindă cu bucile băgate în creţuri de pânză, înjură cu necaz şi sări afară din chiloţii largi, ca un urs burzuluit. Cu degetul mare de la picior se încurcă în dantele, cât pe ce să cadă peste o ladă, şi, înfuriindu-se de-a binelea, rupse şireturile şi-şi scoase picioarele din chiloţi. Daria îl întrebă cu glas somnoros:

— Ce faci acolo?

De supărat ce era, Petro nici nu răspunse, scuipând şi sforăind de ciudă. În aceeaşi zi, Daria luă chiloţii făcuţi cine ştie pentru ce sex şi-i aşeză în cufăr: acolo se mai găseau o droaie de alte lucruri, cărora femeile nu le puteau afla cuvenita lor întrebuinţare. Toate lucrurile acestea urmau să fie făcute pieptare. În schimb, Daria folosise fustele; nu se ştie de ce

erau prea scurte, dar, femeie iscusită, mai înnădise în sus câte un crâmpei de pânză să fie cu o palmă mai lungi decât cea de lână. De atunci, Daria se fudulea grozav cu fustele ei, măturând pardoseala de lut cu dantelele de Olanda...

Şi acum, plecând împreună cu bărbatul ei, era boiereşte şi cu tâlc îmbrăcată. Fusta dedesubt cu horbotele cu pricina se zărea de sub şuba de Don, cu margini de lutru, iar cea de lână era nouă şi de postav ales, pentru ca nevasta lui Fomin să-şi dea seama că Daria nu e o cazacă de rând, ci nevastă de ofiţer, orice s-ar spune.

Petro plesnea din bici şi plescăia din buze. Iepuşoara burtoasă, cu şira spinării osoasă şi năpârlită, alerga în trap pe drumul bătătorit de-a lungul Donului. Ajunseră la Rubejin taman la vremea mesei. Într-adevăr Fomin era acasă, îi făcu lui Petro o bună primire, îl pofti la masă şi zâmbi în mustaţa roşcovană când taică-său aduse din sania lui Petro, înălbită de promoroacă, oala cu basamac, acoperită de scuturătură de fân.

— Tu, leat, nici nu mai dai pe la oameni, spune Fomin cu o voce de bas tărăgănată şi plăcută, aruncând priviri piezişe Dariei; clipi din ochii albaştri de muieratic şi-şi răsuci mustaţa cu ifose de cuceritor.

— Doar ştii şi mata, Iakov Efimîci: au tot trecut oşti – vremuri grele...

— De fapt, aşa e! Nevastă! Ia adu-ne ceva castraveţi, nişte verzişoară, peşte uscat.

Casa strâmtă era bine încălzită. Pe cuptor, stăteau tolăniţi doi copii: un băiat, care semăna cu tătâne-său şi avea ochi albaştri depărtaţi, şi o fetiţă. După ce cinsti puţin, Petro trecu la treburi serioase:

— Se vorbeşte prin sate că au venit comisiile. Vor să pună mâna pe cazaci...

— Tribunalul Diviziei 15 „Izenskaia" a şi sosit la Vioşenskaia. Ei şi?... Ce-ai tu cu el?

— Cum, Iakov Efimîci? Ştii şi mata că sunt socotit ofiţer. Păi, ce fel de ofiţer sunt eu, numai cu numele?

— Atunci?...

Fomin se simţea stăpân pe situaţie. Băutura îl făcu încrezut şi lăudăros. Se ţinea falnic, îşi netezea mustăţile şi privea aspru, pe sub sprâncene.

Dar Petro pricepu şi el repede cum să-l ia şi începu să se milogească, zâmbind umil şi totuşi tutuindu-l:

— Am slujit împreună cu tine! Nu poţi să te plângi de nimic rău despre mine. Am mers eu vreodată împotriva ta? Nu, de când trăiesc! Să mă trăsnească Dumnezeu, totdeauna am fost pentru cazaci!

— Ştim noi asta! Tu, Petro Panteleevici, să n-ai nicio grijă. Îi cunoaştem pe toţi pe de rost. N-au să se atingă de tine. Dar pe unii tot o să punem mâna. O să-i apucăm de gât. Sunt multe bestii ascunse... Au rămas şi-şi văd de-ale lor. Îşi dosesc armele... Le-ai predat? Ai?...

Trecerea de la vorbirea tărăgănată la această întrebare aspră şi repede fu atât de neaşteptată, încât Petro se încurcă pentru o clipă; sângele îi năvăli în obraz.

— Le-ai predat? Ia spune! nu-l slăbea Fomin, aplecându-se peste masă.

— Fără îndoială, Iakov Efimîci!... Să nu crezi cumva că eu... eu cu sufletul deschis...

— Cu sufletul deschis? Las' că vă cunoaştem noi... Doar şi eu îs de pe aici, făcu Fomin cu ochiul într-o strâmbătură de om beat, rânjindu-şi gura mare cu dinţii laţi. Cu cazacul bogat aşa e: îi întinzi o mână, iar în cealaltă să ai neapărat un cuţit, că altfel sare la tine... Nişte câini! Nu se găsesc oameni cu inima deschisă! Am văzut destulă lume. Nişte trădători! Dar tu să nu ai frică de nimeni, că n-o să se atingă de tine. Cuvântul meu e cuvânt!...

Daria mânca nişte răcituri, aproape fără pâine – aşa cerea datina bunei-cuviinţe. Stăpâna casei o îmbia mereu.

Petro plecă pe înserate, liniştit şi vesel.

*

După ce-şi petrecu feciorul, Pantelei Prokofievici porni să-şi vadă cuscrul, pe Korşunov. Mai trecuse pe la el cu puţin înainte de venirea roşilor, atunci când Lukinişna îi pregătea lui Mitka cele de trebuinţă pentru drum şi când în casă era mare zarvă şi zăpăceală. Simţindu-se de prisos, Pantelei Prokofievici îşi văzuse atunci de drum. Acum avea de gând să vadă dacă totul merge bine şi să-şi verse necazul pe care i-l pricinuiau aceste prea vitrege vremuri.

Încet, şchiopătând, mergea tocmai în celălalt capăt al satului. Ajuns în ograda Korşunovilor, se întâlni cu moş Grişaka, mai îmbătrânit şi cu mai mulţi dinţi lipsă. Era duminică, şi bătrânul se îndrepta spre biserică, la vecernie. Zărindu-şi neamul, Pantelei Prokofievici se clătină pe picioare: de sub şuba descheiată i se vedeau crucile şi toate medaliile cu care fusese decorat în războiul cu turcii; petliţele roşii ardeau semeţ pe gulerul drept al uniformei de altădată; nădragii cu lampas îi atârnau prea largi, vârâţi cu grijă în ciorapii albi, iar pe cap avea chipiul cu cocardă, împins până la

urechile mari şi albe, ca de ceară.

— Ce-i cu tine, moşule? Cuscre dragă, nu eşti în toate minţile? Cine mai poartă acum cruci şi cocarde?

— Aud? făcu moş Grişaka, cu mâna pâlnie la ureche.

— Cocarda, zic, s-o dai jos! Scoate-ţi crucile! Au să te aresteze pentru toate astea. Nu-i voie sub Puterea sovietică, nu te lasă legea!...

— Nu, drăguţule, am slujit drept şi cu credinţă ţarului meu celui alb. Dar puterea astălaltă nu vine de la Dumnezeu. Pe dânşii nu-i recunosc de putere! Am jurat credinţă ţarului Alexandru, n-am jurat către mujici, aşa! Moş Grişaka îşi mişcă buzele palide, îşi şterse mustaţa verzuie şi arătă cu cârja spre casă. Veneai la Miron, aşa e? E acasă. Iar pe Mitiuşka l-am petrecut în pribegie. Maica Precista să-l aibă în pază! Ai tăi au rămas, hai? Uite aşa e... Iată ce fel de cazaci trăiesc pe lume! Au jurat şi dânşii credinţă marelui ataman, iar când oştirea are nevoie de ei au rămas la neveste... Nataliuşka e teafără, sănătoasă?

— E bine... Întoarce-te, moşule, dă jos crucile de pe tine! Nu se mai poartă acum. Doamne, Dumnezeule, ai căpiat, dragă cuscre?

— Du-te cu Dumnezeu! Eşti prea tânăr ca să mă înveţi pe mine! Hai, vezi-ţi de drum!...

Moş Grişaka merse drept asupra cuscrului său şi acesta îi făcu loc, abătându-se din drum în zăpadă, întorcându-se spre el şi dând deznădăjduit din cap.

— Te-ai întâlnit cu viteazul nostru? Curată pedeapsă pentru noi, şi tot nu-l ia Dumnezeu! Vădit îmbătrânit, Miron Grigorievici se sculă în întâmpinarea cuscrului. Ai văzut! Şi-a pus jucărelele, şapca cu cocarda şi a plecat. Îţi vine să i le scoţi cu de-a sila. A dat în mintea copiilor, nu mai pricepe nimic.

— Lasă-l să se joace, că tot nu mai are mult de trăit... Ei, spune-mi, cum o duc ai noştri? Am auzit că pe Grişa au vrut să-l omoare antihriştii. Lukinişna se aşează mai aproape de cazaci, proptindu-şi bărbia în palmă cu aer dureros. Ce pacoste pe noi, cuscre! Ne-au luat patru cai, ne-au lăsat numai o iapă cu mânzul. Ne-au sărăcit cu totul!

Miron Grigorievici miji un ochi, ca şi cum ar fi ochit ceva, apoi spuse cu alt glas, plin de clocotitoare ură:

— Dar de ce s-a răsturnat toată viaţa noastră? Cine-i de vină?... Tocmai ea, puterea asta a satanei! Ea, cuscre, poartă vina pentru toate. Păi, e cu putinţă să-i faci pe toţi o apă şi-un pământ? Poţi să-mi scoţi sufletul şi tot n-am s-o primesc! Am muncit toată viaţa, mi-am încovoiat spinarea, m-am

scăldat în sudoare – şi poftim! Să am traiul la fel cu al aceluia care n-a mişcat nici măcar un deget, ca să scape de nevoi!... Nu, să avem iertare! Această putere taie tot avântul unui om gospodar. De aceea nu-ţi vine să pui mâna pe nimic: pentru ce să agoniseşti, pentru cine să munceşti? Azi agoniseşti, iar mâine vin dumnealor şi-ţi iau totul... Încă una, cuscre: a fost deunăzi la mine un prieten din satul Mrîhin şi am stat de vorbă... Frontul, iată-l lângă Doneţ! Dar crezi tu că se va ţine? Eu, ca să-ţi spun drept, le tot vorbesc oamenilor de încredere că trebuie să-i ajutăm pe-ai noştri care sunt peste Doneţ...

— Cum să-i ajutăm? întrebă îngrijorat Pantelei Prokofievici, în şoaptă, fără să ştie de ce.

— Cum să-i ajutăm? Să dăm brânci puterii lor! Şi s-o trântim în aşa chip, ca să ajungă iarăşi în gubernia Tambov. Să-i facă acolo pe toţi mujicii deopotrivă. Am să-mi dau toată averea, dau şi cel din urmă capăt de aţă, numai să-i nimicim pe aceşti vrăjmaşi! Trebuie, cuscre, trebuie să le băgăm minţile în cap. E timpul! Că dacă n-o facem acum, va fi prea târziu... Îmi spunea prietenul: cazacii lor se frământă şi ei. Numai să ne apucăm toţi o dată, spuse Korşunov, schimbându-şi glasul într-o şoaptă repede, tremurătoare. Trupele au trecut, dar câţi au rămas? Nimica toată... Prin sate, numai preşedinţii... Dacă le deşurubăm capetele, totul are să meargă strună. Iar la Vioşenskaia, ehei! Dacă năvălim cu toţii câţi suntem, îi facem praf! Ai noştri n-au să ne lase fără ajutor, au să se unească cu noi... Îţi spun curatul adevăr, cuscre.

Pantelei Prokofievici se sculă. Cântărindu-şi cuvintele, îl sfătui cu fereală:

— Bagă de seamă! Dacă aluneci, dai de bucluc! Cazacii şovăiesc, dar dracu' să-i ştie încotro îi mână gândul. Despre asemenea lucruri nu-i cuminte să vorbeşti acum cu oricine... Pe cei tineri nici nu-i chip să-i pricepi: toţi parcă se joacă de-a v-aţi ascunselea. Unul a pornit în retragere, altul a rămas. Vai de traiul nostru!... Asta nu-i viaţă, e numai o bâjbâială într-un întuneric.

— Nu te mai îndoi, cuscre, zâmbi îngăduitor Miron Grigorievici. Nu vorbesc într-aiurea. Oamenii îs ca oile: unde merge berbecul, acolo se repede şi turma. Şi trebuie să le arătăm calea. Trebuie să le deschidem ochii, ca să vadă cum e puterea asta. Câtă vreme nu-i nor, nici nu tună din senin. Eu le spun pe faţă cazacilor: trebuie să ne răsculăm! Se zvoneşte că ăia ar fi dat ordinul să-i stârpească pe toţi cazacii. Cum te poţi împăca cu acest gând? O roşeaţă se ivi printre pistruii de pe chipul lui Miron

Grigorievici. Ei, spune şi tu, Pantelei Prokofievici, ce are să iasă din toate astea? Se zice că au şi început să-i împuşte pe oameni... Ce fel de viaţă e asta? Văzut-ai cum s-au răsturnat toate în anii din urmă? Gaz nu-i, chibrituri nu-s, şi Mohov nu mai avea nimic în prăvălie, în afară de zaharicale... Dar semănăturile? Cât a semănat lumea, faţă de ceea ce a fost? Caii au fost ridicaţi... Mie mi i-au luat; de la alţii, la fel... De ridicat, se pricep cu toţii să ridice, dar cine are să-i mai crească? La noi, când eram flăcău, se aflau optzeci şi şase de cai. Ţii minte, cred!... Şi ce iuţi! Chiar pe un calmuc îl puteai ajunge din urmă! Şi am avut noi unul, roib, cu stea în frunte. Ieşeam cu el să calc iepurii: mergeam în stepă, ţâşnea un vătui din buruieni, nu-l lăsam să fugă nicio sută de stânjeni şi – gata! – l-am şi strivit cu calul. Uite, îmi aduc aminte, şi chipul lui Miron Grigorievici se lumină de un zâmbet cald, am ieşit şi o dată la mori şi văd un iepure: sare drept la mine!... Am mânat calul spre el, iar el o ia îndărăt, la vale, peste Don! Era de Lăsata-secului. Zăpada de pe Don o dusese vântul; numai gheaţă goală. Când m-am repezit după iepure, calul a alunecat, s-a poticnit în gheaţă şi nici c-a mai ridicat capul. Se poticnise şi inima în mine! Scot şaua de pe el şi alerg acasă: „Tată, a murit calul sub mine! Goneam un iepure cu el.” „Şi l-ai prins?” „Nu”. „Pune şaua pe-ăl negru şi prinde-l, neam de căţea!” Iată ce vremuri erau! Trăiau cazacii şi se iubeau. S-a prăpădit calul – nu-i părea rău, dar iepurele trebuia fără doar şi poate să-l prinzi. Calul era de o sută de ruble, iar iepurii – zece la o rublă. Ehei, ce să mai vorbim!...

Pantelei Prokofievici plecă de la cuscru-său simţindu-se cu totul pierdut şi cu sufletul otrăvit de îngrijorare şi durere. Pricepea acum pe deplin că la cârma vieţii se iviseră alţi oameni, necunoscuţi şi duşmănoşi. Şi dacă în trecut îşi stăpânea gospodăria şi viaţa ca pe un cal bine strunit, scos la cursele cu obstacole, viaţa îl ducea acum unde voia ea, ca un cal turbat, plin de spume, şi n-o mai stăpânea, ci, neputincios pe spinarea ei săltătoare, se clătina cu jalnice sforţări ca să nu se dea peste cap.

Viitorul era cufundat în ceaţă. Nu mult timp a trecut de când Miron Grigorievici fusese cel mai bogat gospodar din tot districtul. Cei trei ani în urmă, însă, îi vlăguiseră cheagul. Argaţii se împrăştiară, semănăturile s-au împuţinat la a noua parte, boii şi caii nu-i mai umpleau ograda, fuseseră daţi pe degeaba sau pe nişte bani tâmpiţi, fără preţ şi fără greutate. Totul fusese parcă într-un vis şi trecuse ca o ceaţă, plutind deasupra Donului. Drept amintire îi mai rămăsese doar casa cu pridvorul dăltuit cu măiestrie şi cu spălăcitele podoabe. Perii albi năpădiră prea devreme blana de vulpe roşcată din barba lui Korşunov. Trecuseră şi pe tâmple şi se cuiburiseră

acolo, la început în fire răzleţe ca pirul de stepă în nisip, iar mai apoi, biruind părul roşcat, rămăseseră pe deplin stăpâni pe tâmple, trecând deasupra frunţii şi cucerind fir după fir. Aceleaşi două puteri luptau crunt între ele şi în sufletul lui Miron Grigorievici. Sângele său roşu şi viu se răscula, cerându-i să meargă la lucru, îmboldindu-l să nu se lase nici de arat, nici de clădit acareturi, nici de îngrijirea uneltelor ce se cereau drese şi nici de bogăţie. Sufletul său însă era chinuit tot mai des de gânduri negre. „La ce bun să mai agonisesc? Tot au să se prăpădească!" Şi totul îi părea vopsit în culoarea albă, moartă, a nepăsării. Mâinile lui, cumplit de urâte, nu mai apucau ca altădată un ciocan sau un ferăstrău, ci rămâneau fără rost pe genunchi, mişcându-şi degetele murdare, butucănoase de muncă. Vitregia vremurilor îi grăbea bătrâneţea. I se făcuse scârbă de pământ. Primăvara mergea la ogoare din obişnuinţă, ca la o soţie neiubită, numai din datorie. Agonisea fără bucurie şi pierdea fără necaz cele agonisite... Când roşii îi luară caii, nici nu clipise din ochi. Şi tot el, cu doi ani în urmă, era cât pe ce să-şi spintece nevasta cu furca, pentru un lucru de nimic: fiindcă boii stricaseră o claie de fân. „A înfulecat Korşunov de s-a îndopat până-n gât, spuneau vecinii. Iar acum a început să i se aplece de toate şi să lepede din el."

Pantelei Prokofievici ajunse şchiopătând acasă şi se culcă pe pat. Îl durea sub lingurică; un val de greaţă i se ridica în gâtlej. După cină, îşi rugă nevasta să-i aducă un pepene murat, mâncă o felie; l-au zguduit fiorii şi abia s-a târât până la cuptor. Spre dimineaţă, zăcea în nesimţire, mistuit de fierbinţeala tifosului care îl scoase din lumea cea adevărată. Buzele îi crăpară şi erau mânjite de sânge închegat; chipul i se făcu galben, iar albul ochilor se acoperi de o pojghiţă vânătă. Baba Drozdiha îi lăsă sânge şi scoase dintr-o vână de la mână două strâchini de răutate neagră ca dohotul. Dar nu-şi veni în fire; numai faţa i se făcu albă-sinilie, iar gura, cu dinţii negri, i se deschise mai largă, trăgând şuierător aerul în piept.

20

La sfârşitul lui ianuarie, Ivan Alexeevici plecă la Vioşenskaia, unde fusese chemat de preşedintele comitetului revoluţionar de district. Trebuia să se întoarcă în aceeaşi seară. Era aşteptat. Mişka Koşevoi şedea în casa pustie a lui Mohov, în fostul birou al stăpânului, la o masă de scris mare, ca un pat pentru două persoane. Miliţianul Olşanov, trimis de la

Vioşenskaia, stătea rezemat pe pervazul ferestrei. În odaie, nu se afla decât un singur scaun. Olşanov fuma în tăcere şi scuipa departe, cu măiestrie, însemnând de fiecare dată cu un scuipat altă placă de teracotă de la cămin. O noapte înstelată împresura casa, aşternând peste tot o tăcere rece şi pânditoare. Mişka iscăli procesul-verbal al percheziţiei la Stepan Astahov, uitându-se din când în când la crengile de arţar, zaharisite de chiciură.

Cineva urcă treptele, scârţâind uşurel din pâslari.

— A venit.

Mişka se ridică. Pe coridor însă, răsunau alţi paşi, tuşea alt om. Grigori Melehov intră cu mantaua încheiată până sus, cu faţa pământie de frig şi cu promoroacă pe sprâncene şi în mustăţi.

— Am văzut lumină şi am intrat. Noroc!

— Intră şi spune ce te doare.

— Nu mă plâng de nimic. Am venit să stau de vorbă şi să mai spun să nu ne puie la podvezi... Caii noştri sunt bolnavi de picioare.

— Dar boii? îi aruncă Mişka o privire cam piezişă.

— Da' cine să meargă cu boii? E lunecuş grozav.

Făcând să pârâie scândurile ferecate, cineva sui, cu paşi mari, treptele. Ivan Alexeevici intră greoi în odaie. Era îmbrăcat cu burca şi avea capul legat băbeşte cu gluga. Aducea cu el un val de văzduh rece şi curat, amestecat cu miros de fân şi fum de tutun.

— Am îngheţat, am îngheţat, băieţi!... Noroc, Grigori! De ce umbli noaptea?... Cine dracu' a mai născocit şi burcile astea?... Trece vântul prin ea ca prin ciur!

Se dezbrăcă şi, chiar înainte de a-şi pune burca în cui, începu să povestească:

— Ei, l-am văzut pe preşedinte. Se apropie de masă; îi strălucea faţa, îi sclipeau ochii de nerăbdare să spună totul, aşa cum a fost. Am intrat la el în cabinet. A dat mâna cu mine şi-mi spune: „Luaţi loc, tovarăşe!" E conducător de district! Da' înainte cum era? Era un general-maior! Şi cum trebuia să stai în faţa lui? Uite-o, aşa cum este, puterea noastră dragă! Toţi sunt deopotrivă!...

Chipul său plin de voie bună şi de fericire, ca şi vorbele lui înflăcărate, nu erau pe înţelesul lui Grigori, care îl întrebă:

— Da' ce te-a bucurat într-atâta, Ivan Alexeevici?

— Cum ce? Bărbia lui Ivan Alexeevici, cu o gropiţă rotundă, tresări. A simţit un om în mine; cum să nu mă bucur? A dat mâna cu mine, m-a

poftit să stau jos, ca un egal...

— Lasă că şi generalii au început acum să umble cu cămăşi din sac! răspunse Grigori, netezindu-şi mustaţa cu muchia palmei, şi-şi miji ochii. Am văzut şi eu unul cu epoleţii făcuţi cu creionul chimic. Dădea şi el mâna cu cazacii...

— Generalii or fi făcând-o de nevoie, iar aceştia fiindcă aşa le este firea. Nu vezi deosebirea?

— Nu e nicio deosebire!

Zicând aceste cuvinte, Grigori clătină din cap.

— După tine şi cârmuirea este la fel?... Dar atunci pentru ce am luptat? Uite, tu: pentru ce ai luptat? Pentru generali? Şi totuşi ai spus: „nu e nicio deosebire".

— Am luptat pentru mine, nu pentru generali! Ca să vorbim drept, inima mea nu-i rabdă nici pe unii, nici pe alţii.

— Dar pe cine vrei?

— Pe nimeni!

Olşanov scuipă peste toată odaia şi râse a încuviinţare. Nu putea nici el, pesemne, să-i sufere nici pe unii, nici pe alţii.

— Parcă altfel gândeai.

Mişka rosti cuvintele cu gând să-l aţâţe pe Grigori, dar acesta nu arătă prin nimic că vorbele lui Mişka l-ar fi atins.

— Şi eu, şi tu, şi noi toţi gândeam fiecare după chipul nostru...

Ivan Alexeevici avea de gând să scape de Grigori, ca să-i poată povesti mai amănunţit lui Mişka despre călătoria sa şi despre convorbirea cu preşedintele, dar acest schimb de cuvinte începu să-l aţâţe. Aflându-se încă sub impresia celor văzute şi auzite la centru, se aruncă cu hotărâre în dezbatere:

— Tu ai venit să ne baţi capul pe degeaba, Grigori! Tu însuţi nu ştii ce vrei.

— Nu ştiu! încuviinţă sincer Grigori.

— Ce-ai tu cu Puterea sovietică?

— Da' tu de ce te zbaţi atâta pentru ea? De când te-ai făcut roşu?

— Să nu vorbim de asta. Uite-mă-s! Aşa sunt, aşa să mă iei. M-ai înţeles? Şi să nu bârfeşti prea mult puterea, că sunt preşedinte şi nu se cade să mă încaier la ceartă cu tine.

— S-o lăsăm, zic şi eu! Tot e vremea să plec. Am venit pentru podvezi. Da' puterea ta, vrei nu vrei, e o scârboasă putere. Spune-mi pe şleau ca să isprăvim: ce ne dă ea nouă, cazacilor?

— Cazacilor? Dar sunt cazaci şi cazaci.

— Tuturor câţi suntem!

— Libertate, drepturi... Dar stai niţel! Stai, unde vrei să ajungi?

— Aşa se vorbea în anul şaptesprezece, însă acum trebuie să născoceşti altceva! îl întrerupse Grigori. Pământ? Libertate? Toţi să fie la fel?... Pământ avem berechet, poţi să te-neci cu el. Libertate? Nu ne mai trebuie, că de-atâta libertate ajungem să ne omorâm pe uliţe. Pe atamani, ieri, îi alegeam noi, iar acum ne sunt trimişi peste capul nostru. Cine l-a ales pe ăla care a dat mâna cu tine, de te-ai bucurat atâta? Pentru cazaci, puterea asta nu aduce nimic, afară de sărăcie! E a mujicilor; să le fie în nas şi lor să le rămână. Nici de generali n-avem nevoie. Fie comunişti, fie generali, acelaşi jug.

— N-au nevoie cei bogaţi, dar ceilalţi? Cap nărod! Sunt trei chiaburi în sat, iar toţi ceilalţi sunt calici. Şi pe argaţi, unde-i laşi? Nu, n-avem să ne înţelegem aşa! Cazacii bogaţi să rupă o bucată de la gura lor sătulă şi s-o dea celor sărmani, iar dacă nu o vor da, le-o vom smulge noi! S-a isprăvit cu boieria lor! Prea cotropiseră pământul...

— L-au cucerit, nu l-au cotropit! Strămoşii noştri l-au udat cu sângele lor, poate că de aceea şi rodeşte brazda noastră.

— Totuna-i! Azi trebuie să împărţi totul cu cei săraci. Dacă toţi trebuie să fie la fel, au să fie. Iar tu baţi apa-n piuă. Te-nvârţi pe loc după vânt, ca un cocoş de tinichea. Oameni ca tine ne tulbură apele!...

— Stai, nu te întărâta degeaba! Am venit la tine ca un vechi prieten, ca să stăm de vorbă şi să-ţi spun răspicat tot ce fierbe în mine. Tu spui: „Să fie la fel”... Uite, cu asta au momit bolşevicii toată prostimea. Au înşirat la vorbe frumoase, şi oamenii s-au repezit ca peştii la nadă! Şi unde s-a dus egalitatea asta a lor? Uită-te la Armata Roşie: a trecut prin sat. Comandantul de pluton umblă cu cizme de box, iar „Vaniok”, ăl de rând, cu nişte pârlite de moletiere. Am văzut şi un comisar: pantalonii, scurta, totul e numai piele, de sus până jos, iar pentru alţii nu-i piele nici pentru bocanci... Şi nu-s la putere decât de un an. Da’ ce va fi cu egalitatea atunci când s-or aşeza mai cu temeinicie?... Se spunea pe front: „Vom fi cu toţi la fel... Aceeaşi soldă pentru comandanţi şi pentru ostaşi...” Nu e! Astea sunt curate momeli! Dacă boierul e rău, apoi un mârlan e de o sută de ori mai rău, dacă-l faci boier! Oricât de răi or fi fiind ofiţerii, dar, dacă iese vreunul din căzăcimea de rând, bagă-te singur în mormânt, că altul mai scârbos tot nu găseşti!... Are tot atâta şcoală ca orice alt cazac: răsucea cozile la boi; dar uită-te la el atunci când ajunge ceva mai sus! E ameţit de putere şi

e gata să jupoaie pe altul de viu. Numai pentru ca el să rămână acolo unde s-a cățărat.

— Vorbele tale sunt niște vorbe de contrarevoluționar! răspunse Ivan Alexeevici cu răceală, dar fără să-și ridice ochii. Nici tu n-ai să mă tragi de partea ta, și nici eu nu vreau să te schimb. Nu te-am văzut de multă vreme și n-am s-o ascund: te-ai făcut un străin pentru noi... Ești un dușman al Puterii sovietice!

— La asta nu mă așteptam! Care va să zică, dacă mă gândesc la rosturile puterii, sunt un contrarevoluționar? Un cadet?

Ivan Alexeevici luă pungociul de la Olșanov și spuse cu glas mai potolit:

— Cum vrei să te conving? Oamenii ajung la asta cu cugetul lor și cu inima lor! Eu nu mă pricep la vorbe, că prea multe lucruri nu cunosc și am prea puțină carte. Ajung la multe, pe pipăite, bâjbâind...

— Isprăviți odată! strigă Mișka furios.

Tustrei ieșiră de la comitetul executiv. Grigori tăcea. Sub povara apăsătoare a acestei tăceri, neputând să ierte șovăielile altora, Ivan Alexeevici simțea cât de străine îi erau, ca unul care privea de pe alte culmi viața. Zise la despărțire:

— Gândurile tale să ți le păstrezi pentru tine. Că de nu, am să găsesc eu ac de cojocul tău, cu toate că-mi ești prieten și că suntem cumetri, eu și cu Petro al vostru! Să nu-i tulburi pe cazaci, fiindcă se clatină și fără asta. Și nu te pune în calea noastră, că o să te strivim!... Hai, mergi cu bine!

Grigori își văzu de drum. Îi era ca și cum ar fi trecut un prag, dincolo de care tot ce rămăsese nelămurit până mai adineauri se făcuse deodată de o limpezime uluitoare. Nu spusese, de fapt, decât cele ce le gândea de atâtea zile și se adunaseră mereu în sufletul lui, căutându-și o ieșire. O mânie surdă, nepotolită, își făcu loc în el, căci se pusese între două lumi în luptă, respingându-le pe amândouă.

Mișka și Ivan Alexeevici mergeau împreună. Ivan Alexeevici își urmă povestirea despre întrevederea sa cu președintele de district, dar vorbele lui nu mai aveau parcă aceleași culori și același înțeles. Încercă să-și capete voia bună dinainte, fără să izbutească. Ceva i se împotrivea, nelăsându-l să se bucure de viață, să tragă în plămâni aerul înghețat și dulceag. Toate din pricina lui Grigori și a celor ce au vorbit. Amintindu-și, spuse cu ură în glas:

— Oameni ca alde Grișka hojma se vâră în picioarele altora, când e vorba de bătaie. Scârnăvia dracului!... Nu trage la niciun mal și plutește ca o balegă de vacă. Încerce să mai vie o dată și să vezi cum am să ți-l reped!

Iar dacă va începe să asmută lumea, o să-i găsim un locşor mai la răcoare... Şi tu ce mi-ai făcut, Mişatka? Cum îţi merge?

Drept răspuns, Mişka trase o înjurătură. Se gândea la ceva ce dospea în sufletul său.

Străbătură toată ulicioara. Koşevoi se întoarse spre Ivan Alexeevici cu un zâmbet rătăcit pe buzele pline, ca de fată.

— Vezi, Alexeevici, cât de rea este ea, politica, fir-ar a naibii să fie! Poţi să vorbeşti despre orice, cu oricine, nimic n-are să-ţi facă atâta sânge rău. Când am început să stăm de vorbă, eu şi Grişka – suntem doar de aceeaşi vârstă, am învăţat împreună la şcoală, am umblat după fete, îmi era ca un frate – când a început să îndruge de-ale lui, m-am mâniat atâta, încât mi s-a umflat inima în piept şi simţeam că s-a făcut cât pepenele! Mai tremură şi acum carnea pe mine!... Parcă îmi ia cineva cu sila un lucru la care ţin cel mai mult. Parcă mă jefuieşte!... Cu asemenea vorbe poţi să rupi gâtul unui om. În acest război, nu mai sunt nici cuscri, nici fraţi; te-ai încins la horă cu dracu' – zi-i înainte! Glasul lui Mişka tremură de nemărginită obidă. Nu m-am supărat atâta pe el pentru nicio fată pe care mi-a suflat-o, ca pentru vorbele lui de adineauri. Iată până unde m-a răzbit!

21

Zăpada cădea, topindu-se în zbor. La nămiezi, surpături de nămeţi se prăbuşeau în râpi, cu detunături surde. Pădurea vuia peste Don. Trunchiurile stejarilor se dezgheţară şi se făcură negre. Picăturile de apă cădeau de pe ramuri şi străpungeau zăpada, până la pământul încălzit sub covorul putred de frunze. Mirosul ameţitor al dezgheţului de primăvară plutea în aer, amestecat cu mirosul crengilor de vişini din livezi. Donul rosese găuri în gheaţa care se depărta de maluri, şi apa verzuie şi limpede umplea copcile.

Convoiul, care ducea un transport de obuze spre Don, trebuia să schimbe la Tatarski săniile. Ostaşii roşii care îl însoţeau se arătaseră vrednici băieţi. Unul din fruntea lor rămase să-l păzească pe Ivan Alexeevici, spunându-i pe şleau: „Stau cu tine ca să nu fugi!", iar pe ceilalţi îi trimise ca să găsească oameni cu sănii. Se cereau patruzeci şi şapte de sănii, cu câte doi cai.

Emilian veni şi pe la Melehovi.

— Înhămaţi caii, veţi merge cu obuzele la Bokovskaia!

Petro nici nu-l bagă în seamă şi mormăi:

— Caii au boală de picioare, iar cu iapa am dus ieri nişte răniţi la Vioşenskaia.

Fără să-i răspundă, Emilian se repezi în grajd. Petro sări cu capul gol în urma lui şi-i strigă:

— Măi, n-auzi? Măi, stai niţel... Cască ochii şi ai să vezi că...

— Ce să văd?... Cu mine să nu-l faci pe prostul! Emilian se uită încurcat la Petro şi adăugă: Am poftă să-ţi văd caii. Ce fel de boală o mai fi asta? Nu cumva le-aţi bătut dinadins cu ciocanul picioarele la încheieturi? Mie să nu-mi umbli cu cioara vopsită! Am văzut atâţia cai câtă balegă de cal ai văzut tu în viaţa ta. Înhamă! Cai sau boi, e totuna!...

Grigori plecă cu sania; înainte de plecare, intră pe fugă la bucătărie şi, sărutându-şi copiii, le spuse grăbit:

— Am să vă aduc nişte cofeturi, iar voi să fiţi cuminţi şi s-o ascultaţi pe mama. Apoi către Petro: Nu-mi purtaţi de grijă, departe n-am s-ajung. Dacă au să mă trimită dincolo de Bokovskaia, o să-mi las boii şi mă-ntorc. Dar atunci n-am să viu în sat. O să aştept la Singhin, la mătuşa; Tu, Petro, să vii să mă vezi... Mie mi-e cam frică să stau să aştept aici. Zâmbi. Ei, rămâneţi cu bine! Ţie, Nataşka, să nu-ţi fie urât fără mine!

Lângă prăvălia lui Mohov, prefăcută în depozit, încărcară lăzile cu obuze şi porniră la drum.

„Dânşii fac război ca să trăiască mai bine, cum ne-am luptat şi noi pentru traiul nostru cel bun, gândea mereu Grigori, tolănit în sanie, ascultând tropotul legănat şi liniştit al boilor şi acoperindu-şi capul cu zeghea. Şi adevărul, unul şi singur, tot nu se găseşte în viaţă. Pare-se că cine va birui are să-l înghită pe celălalt. Iar eu am căutat adevărul proştilor. Mă durea inima, mă zbuciuma într-una, când în dreapta, când în stânga... Se povesteşte din moşi-strămoşi că tătarii bântuiau ţara Donului, năvălind să robească oameni şi să le ia pământul. Şi acum vin cei din Rusia. Nu! Nu pot să mă împac cu dânşii! Îmi sunt străini şi mie, şi tuturor cazacilor. Iar cazacilor are să le vină mintea la cap. Au părăsit frontul şi acum pe fiecare îl auzi ca şi pe mine: of! şi aoleu!... Numai că e prea târziu."

De amândouă părţile se întindeau buruieni, arături în valuri, vâlcele cu mărăcinişuri ţepoase, iar mai încolo, câmpia de zăpadă luneca, rotindu-se spre miazăzi, de o parte şi de alta a saniei. Drumul se desfăşura fără sfârşit, de o plictiseală apăsătoare ce te cufundă în somn.

Grigori îşi îndemna alene boii şi moţăia, culcat lângă lăzile legate cu

frânghii. După ce isprăvi de fumat, îşi vârî faţa în fânul care mirosea iute a sulfină uscată şi a toate miresmele dulci din zilele de iunie şi adormi, fără să prindă de veste când. Umbla în vis cu Axinia prin holde înalte şi foşnitoare. Axinia purta în braţe copilul şi-i arunca lui Grigori câte o privire sclipitoare, plină de grijă. Iar el îşi auzea bătăile inimii, foşnetul subţire al spicelor, privea covorul vrăjit al ierburilor de pe răzoare şi albastrul orbitor al cerului. Dorul vechi îi înflorea şi fierbea în el; o iubea din nou pe Axinia cu aceeaşi dragoste istovitoare, o simţea cu tot trupul şi cu fiecare bătaie a inimii, dându-şi prea bine seama prin somn că toate acestea nu sunt aievea, ci numai nişte părelnice arătări fără viaţă şi nişte deşarte visări. Dar era bucuros şi le primea drept adevărate. Axinia era aidoma cum fusese cu cinci ani în urmă, dar se ţinea mai cu fereală şi cu oarecare răceală. Cu o limpezime nespusă, mai lămurit ca niciodată în viaţă, Grigori îi vedea inelele de păr moale de la gât, cu care se juca vântul, îi privea colţurile tulpanului alb... O zguduitură îl trezi; glasuri de oameni îl făcură să se deştepte de-a binelea.

Veneau din partea cealaltă numeroase sănii, ocolind convoiul cu obuze.

— Ce căraţi, fraţilor? strigă răguşit Bodovskov, care mergea înaintea lui Grigori.

Tălpicele săniilor scârţâiau; copitele late ale boilor striveau zăpada care pârâia. Oamenii din săniile ce se apropiau nu răspunseră. Hăt într-un târziu, cineva spuse:

— Sunt nişte morţi de tifos...

Grigori se uită, ridicându-şi capul. În sănii, zăceau ca nişte buturugi cadavrele, în mantalele sure, acoperite cu foi de cort. Sania lui Grigori alunecă şi izbi cu marginea o mână ţeapănă, ieşită dintr-o asemenea sanie. Se auzi un sunet surd ca de tuci... Grigori se întoarse cu nepăsare.

Mireasma dulceagă, îmbietoare, a sulfinei îl cufundă iarăşi în somn, întorcându-se blând cu faţa spre trecutul aproape uitat şi, făcându-l să se atingă încă o dată cu inima de tăişul ascuţit al patimii ce nu mai era. Tolănit din nou în sanie, Grigori simţi o durere înţepătoare şi dulce în acelaşi timp, lipindu-şi obrazul de o crenguţă galbenă de sulfină. Inima-i zbuciumată de amintiri sângera, bătea zvârcolindu-se şi nu-l lăsă multă vreme să adoarmă.

22

În jurul comitetului revoluţionar sătesc, se grupară mai mulţi oameni: Davîdka-mecanicul, Timofei, Emilian, care fusese vizitiu la Mohov, şi Filka-ciubotarul, cel cu faţa ciupită de vărsat. Pe dânşii se bizuia Ivan Alexeevici în truda sa cea de toate zilele, simţind tot mai adânc, cu fiecare zi ce trecea, că un zid nevăzut îl despărţea de ceilalţi oameni din sat. Cazacii încetară să mai vină la adunări; iar dacă veneau, o făceau numai după ce Davîdka şi ceilalţi cutreierau de cinci ori tot satul, curte după curte. Veneau, nu spuneau nimic şi încuviinţau totul. În cea mai mare parte erau cei tineri, dar nici printre aceştia nu se găseau prieteni. Chipuri de piatră, ochi străini, neîncrezători, priviri duşmănoase – iată tot ce vedea Ivan Alexeevici când prezida adunările de pe medean. Şi astea îi făcea inima să se strângă într-un fior de gheaţă; în ochii lui se citea durerea, glasul i se învăluia moale şi nehotărât. Filka, ciupitul, îi spuse într-o zi, nu fără înţeles:

— Ne-am despărţit de sat, tovarăşe Kotlearov! Lumea clocoteşte de ură, mai rău decât smoala în cazanul satanei! M-am dus aseară după căruţe, ca să ducem la Vioşenskaia nişte ostaşi răniţi, dar n-a vrut nimeni să meargă. Greu să ne înţelegem cu dânşii, dacă ne-am despărţit...

— Numai de băut se ţin! Beau de sting, se amestecă Emilian, sugându-şi luleaua. Mai în fiecare casă se fabrică trăscău.

Mişka Koşevoi se încrunta, ascunzând celorlalţi gândurile sale, dar în cele din urmă nu se mai putu stăpâni. Seara, plecând acasă, îl rugă pe Ivan Alexeevici:

— Dă-mi o armă!

— Pentru ce?

— Poftim întrebare! Mi-e teamă să umblu cu mâinile goale. Se poate să nu vezi nimic? Eu cred că trebuie să punem mâna pe câţiva... Trebuie să-l ridicăm pe Grigori Melehov, pe bătrânul Boldîriov, pe Matvei Kaşulin, pe Miron Korşunov. Şopotesc, bestiile, fel de fel de cârteli în urechile cazacilor!... Tot mai aşteaptă să vie ai lor de peste Doneţ.

Ivan Alexeevici se strâmbă şi dădu trist din mână.

— Vai şi amar! Dacă începem să-i plivim, apoi de mulţi inşi care dau isonul ar trebui să ne descotorosim. Oamenii şovăie... Sunt şi unii care ar merge cu noi, dar trag cu ochii şi la Miron Korşunov. Se tem de Mitka al lui: dacă se întoarce de peste Doneţ, le scoate măruntaiele.

Viaţa luă o nouă şi bruscă întorsătură. A doua zi, un curier călare aduse de la Vioşenskaia ordinul pentru impunerea celor mai mari chiaburi la plata unei contribuţii. Se arăta şi suma pentru tot satul – patruzeci mii ruble. Socotiră cât trebuie să dea fiecare. Trecu o zi. Din toată contribuţia nu se putu strânge vreo optsprezece mii şi ceva, în doi saci. Ivan Alexeevici ceru instrucţiuni de la centru. I se trimiseră trei miliţieni şi dispoziţia: „Să fie arestaţi aceia care n-au achitat contribuţia şi să fie înaintaţi, sub escortă, la Vioşenskaia". Patru bătrâni fură închişi vremelnic în subsolul casei lui Mohov, unde odinioară se păstrau merele iarna.

Satul semăna cu o prisacă cuprinsă de o mare vânzoleală. Korşunov refuză cu înverşunare să plătească, dosind banii care-şi pierdeau de la zi la zi valoarea. Totuşi, îi veni timpul să-şi ia rămas bun de la viaţa îmbelşugată. Doi oameni sosiră de la district: un judecător de instrucţie pentru chestiuni locale, un tânăr cazac din Vioşenskaia, care slujise în Regimentul 28, şi încă unul cu cojocul de oaie pus peste scurta de piele. Arătară ordinele de serviciu din partea tribunalului revoluţionar şi se închiseră împreună cu Ivan Alexeevici în biroul său. Omul care venise cu judecătorul de instrucţie era cam în vârstă, cu faţa şi cu tidva rase ca în palmă. Începu grav:

— În district se observă tulburări. Gardiştii albi rămaşi încep să ridice capul şi să agite căzăcimea muncitoare. Trebuie neapărat să ridicăm de pe la casele lor toate elementele duşmănoase. Fă o listă de ofiţeri, de popi, de atamani, de jandarmi, de bogătani – de toţi aceia care au luptat în mod activ împotriva noastră. Ajută-l pe judecătorul de instrucţie... Pe unii îi cunoaşte.

Ivan Alexeevici privi la faţa vorbitorului, rasă ca un obraz de muiere, şi începu să numească oamenii, pomenind şi numele lui Petro Melehov, dar judecătorul de instrucţie clătină din cap:

— E omul nostru. Fomin a rugat să nu ne atingem de el... Gândeşte ca un bolşevic. Am slujit împreună cu el la Regimentul 28.

O filă de hârtie liniată, desprinsă dintr-un caiet de şcoală şi acoperită cu scrisul lui Koşevoi, se ivi aşternută pe masă.

Iar după câteva ceasuri, cazacii arestaţi stăteau pe nişte buturugi de stejar din curtea largă a lui Mohov, supravegheaţi de miliţieni. Aşteptau să le vie cei de-acasă, cu merinde şi cu o căruţă pentru boarfe. Miron Grigorievici şedea la margine, alături de moş Bogatîriov şi de Matvei Kaşulin. Era îmbrăcat numai în lucruri noi, ca în preajma morţii, cu un cojocel de piele tăbăcită, cu ciorapi albi şi curaţi băgaţi în încălţări. Avdeici

Minciună umbla fără rost prin curte, ba uitându-se tam-nesam în fântână, ba ridicând o aşchie de pe jos, ba repezindu-se iarăşi de la cerdac la portiţă şi ştergându-şi cu mâneca faţa rotundă ca un măr, roşie şi lac de sudoare.

Ceilalţi mocneau tăcuţi, cu capetele plecate, şi zgâriau zăpada cu toiegele. Femeile veneau în fugă, gâfâind, aducându-le celor arestaţi câte o legăturică ori câte o traistă şi vorbindu-le în şoaptă. Lukinişna, cu ochii plânşi, încheie cojocelul bărbatului, îi leagă de gât tulpanul ei alb şi-l rugă, privind cu ochii stinşi, acoperiţi parcă de cenuşă:

— Nu te mai amărî, Grigorici! Poate că totul se va isprăvi cu bine. De ce te-ai lăsat aşa? O-of, Doamne! Un sughiţ de plâns îi lărgi gura, dar cu o sforţare îşi strânse buzele şi şopti: Mai viu să te văd... Ţi-o aduc pe Gripka, ştiu că la ea ţii cel mai mult...

Miliţianul de la poartă strigă:

— A venit sania! Puneţi-vă traistele şi daţi-i drumul! Femei, la o parte şi curmaţi-o odată cu bocitul!

Lukinişna sărută – pentru întâia oară în viaţă – mâna cu păr roşcat a lui Miron Grigorievici şi se despărţiră.

Sania trasă de boi se târî încet, prin piaţă, spre Don.

Cei şapte arestaţi mergeau în urmă, păziţi de doi miliţieni. Avdeici zăbovi o clipă, legându-şi încălţarea, apoi alergă sprinten ca un flăcău. Matvei Kaşulin păşea alături de fecioru-său. Maidanikov şi Koroliov îşi aprindeau ţigările din mers. Miron Grigorievici călca, ţinându-se de coşul saniei, iar la coadă de tot venea bătrânul Bogatîriov, cu mersu-i mândru şi greoi. Vântul din faţă îi ridica şi-i trăgea înapoi capetele bărbii albe de patriarh şi fâlfâia moţurile fularului aruncat pe umeri, ca nişte semne fluturate la despărţire.

Tot în acea zi posomorâtă de februarie, se întâmplă altceva uluitor.

Cei din sat se obişnuiseră în vremea din urmă cu sosirile slujbaşilor de la centru. Nimeni nu băgă deci în seamă ivirea în piaţă a unei sănii cu doi cai şi a unui om zgribulit de frig, alături de surugiu. Sania se opri lângă casa lui Mohov. Omul coborî: era în vârstă, cumpănit în mişcări. Îşi potrivi centura pe mantaua lungă de cavalerie, ridică în sus clapele căciulii roşii căzăceşti şi, susţinând cu mâna tocul de lemn al *mauserului*, urcă treptele fără grabă.

La comitetul revoluţionar se afla Ivan Alexeevici cu doi miliţieni. Omul intră fără să bată la uşă, îşi netezi bărbuţa scurtă, pornită pe cărunţeală, şi rosti cu voce de bas:

— Îl caut pe preşedinte!

Ivan Alexeevici se holbă la noul-venit cu ochi rotunjiţi, ca de pasăre, voi să sară în picioare, dar nu izbuti. Căscă gura ca un peşte pe uscat şi începu să zgârie cu degetele marginile roase ale fotoliului. De sub vârful roşu, caraghios, al căciulii căzăceşti, se uita la dânsul Stockman, cu faţa îmbătrânită; ochii lui apropiaţi îl cercetau pe Ivan Alexeevici fără să-l recunoască; dar deodată tremurară, mijiră, se făcură limpezi, şi raze mărunte de zbârcituri ţâşniră din colţurile lor spre tâmplele cărunte. Făcu un pas către Ivan Alexeevici, care nici n-avusese timp să se scoale, îl îmbrăţişă cu un gest hotărât, îi atinse faţa cu barba umedă, sărutându-l, şi spuse:

— Ştiam eu! Îmi ziceam: „Dacă a rămas în viaţă, fără doar şi poate că e preşedinte la Tatarski!”

— Osip Davîdovici, trage-mi o scatoalcă, să mă deştept!... Pocneşte-mă! Nu-mi vine să cred ochilor! ţipă cu glas tânguitor Ivan Alexeevici.

Chipul lui smead şi aspru, brăzdat de lacrimi, luase o înfăţişare aşa de buimacă, încât până şi miliţianul îşi întoarse privirea în altă parte.

— Totuşi poţi să-ţi crezi ochilor, îl linişti Stockman cu vocea lui de bas şi zâmbi, eliberându-şi încetişor mâinile din palmele lui Ivan Alexeevici. Dar cum, nu se găseşte la tine nici pe ce să şezi?

— Stai jos, uite pe fotel!... Da’ de unde ai răsărit? Spune!

— Vin cu secţia politică a armatei. Văd că tot nu-ţi vine să crezi că sunt eu, viu şi natural! Ce om ciudat mai eşti!

Începu să povestească repede, zâmbind mereu şi lovindu-l pe Ivan Alexeevici peste genunchi:

— Totul, frate, e cât se poate de simplu. După ce m-au ridicat de-aici, m-au osândit; revoluţia m-a găsit în locul unde eram deportat... Împreună cu un tovarăş am organizat un detaşament de Gardă Roşie, am luptat împotriva lui Dutov şi Kolceak. Oh, frate, erau acolo lucruri vesele! I-am împins acum peste Ural, ştii? Şi iată-mă pe frontul vostru! Secţia politică a Armatei a 8-a m-a trimis la lucru în districtul vostru, pentru că am stat altădată aici şi, ca să zicem aşa, cunosc împrejurările. Am venit în goană la Vioşenskaia, am stat de vorbă la comitetul revoluţionar cu cei de-acolo şi am hotărât să pornesc înainte de toate la Tatarski. Mi-am zis: „Hai să stau la ei, să lucrez acolo, să-i ajut ca să organizeze treburile şi apoi să plec!” Vezi că prietenia cea veche nu se uită? Dar vom mai sta de vorbă despre asta; deocamdată însă să vorbim despre tine, despre situaţie; să mă pui la curent cu oamenii şi cu starea de lucruri... Aveţi o celulă în sat? Pe cine

mai ai la tine? Cine a mai rămas? Ei bine... tovarăşi, lăsaţi-mă să stau un ceas cu preşedintele! Drăcia dracului! Îndată ce am intrat în sat, am simţit cum învie trecutul... Dar, atunci a fost ce-a fost, iar acum trăim alte vremuri!... Hai, povesteşte!...

Peste vreo trei ceasuri, Mişka Koşevoi şi Ivan Alexeevici îl întovărăşeau la vechea lui locuinţă – la Lukeşka cea saşie. Păşeau pe drumul cafeniu. Mişka apuca din când în când mâneca de la mantaua lui Stockman, ca şi cum i-ar fi fost teamă că se va desprinde de el, că-i va pieri din ochi sau că se va topi în văzduh, ca o vedenie.

Lukeşka îi aduse vechiului său chiriaş nişte ciorbă şi scoase dintr-un colţ al cufărului chiar şi o bucată poroasă de zahăr vechi.

După ce bău ceai de frunză de vişin, Stockman se lungi pe cuptor, ascultând încălcitele povestiri ale celor doi tovarăşi. Punându-le când şi când câte o întrebare, îşi rodea mereu ţigaretul şi, pe neaşteptate, cu puţin înainte de ivirea zorilor, adormi, lăsând ţigara să-i cadă pe cămaşa murdară de barchet. Ivan Alexeevici mai vorbi ca vreo zece minute, fără să-şi dea seama că Stockman adormise decât atunci când, la o întrebare a lui, celălalt răspunse printr-un sforăit. Ieşi în vârful degetelor, aprins la faţă şi cu lacrimi în ochi, silindu-se din răsputeri să-şi stăpânească tusea care-l îneca.

— Ei, ţi-a căzut o piatră de pe inimă? îl întrebă Mişka, după ce coborî treptele, şi râse încetişor, ca şi cum l-ar fi gâdilat cineva.

*

Olşanov, care îi însoţise pe cei arestaţi până la Vioşenskaia, se întoarse la miezul nopţii, cu o căruţă ce venea tot de acolo. Bătu îndelung la uşa odăii unde dormea Ivan Alexeevici şi-l trezi.

Acesta ieşi afară cu faţa buhăită de somn.

— Ei, ce-i cu tine? Cu ce ai venit? Ai vreun plic?

Olşanov se juca cu biciuşca.

— I-au împuşcat pe cazaci.

— Minţi, ticălosule!

— Când i-am adus acolo, i-au luat îndată la cercetare, şi chiar înainte de asfinţit i-au dus la păduricea de pini... Am văzut cu ochii mei!...

Fără să poată nimeri mai grabnic cu picioarele în pâslari, Ivan Alexeevici se îmbrăcă în pripă şi dădu fuga la Stockman.

— Pe oamenii trimişi de noi i-au împuşcat la Vioşenskaia! Credeam că

au să-i bage la puşcărie, dar aşa... N-o să mai scoatem nimic la capăt cu lumea de-aici! Se va înstrăina poporul de noi, Osip Davîdovici!... Nu! S-a făcut ceva care nu trebuia făcut. Pentru ce ispravă să omoare oamenii? Ce are să se întâmple de acum înainte?...

Se aştepta ca şi Stockman să fie tot atât de mâniat de cele petrecute, tot atât de speriat de urmări, dar celălalt îşi punea încet cămaşa şi, după ce-şi vârî capul în guler, zise:

— Nu mai striga. Ai să trezeşti gazda.

Se îmbrăcă, îşi aprinse o ţigară, rugă să i se arate din nou pricinile arestării celor şapte, apoi începu pe un ton rece:

— Trebuie să-ţi bagi în cap, da, trebuie să-ţi bagi bine în cap! Frontul este la o sută cincizeci de verste de noi. Căzăcimea, în marea ei majoritate, ne este duşmană. Şi aceasta, fiindcă chiaburii voştri, cazacii chiaburi, adică atamanii şi ceilalţi oameni mai de frunte, se bucură de o uriaşă greutate în ochii căzăcimii muncitoare. De ce? Cred că trebuie să pricepi şi asta... Cazacii sunt o pătură socială deosebită, nişte militari. Ţarismul îi învaţă să respecte gradele, să asculte de „comandanţii-părinţi". Ştii cum se zice într-un cântec ostăşesc? „Şi când ne poruncesc comandanţii, părinţii noştri, noi pornim într-acolo, dăm cu săbiile, cu baionetele, îi batem pe toţi." Nu-i aşa? Ei vezi?... Dar aceşti comandanţi-părinţi, tocmai aceştia le ordonau să împrăştie muncitori, aflaţi în grevă... Timp de trei sute de ani, cazacii au umblat cu capetele ameţite. Nu-i puţin! Asta e! Iar deosebirea dintre un chiabur, să zicem, din gubernia Reazan şi unul cazac de la Don este foarte mare! Chiaburul din Reazan, dacă l-au strâns de-a binelea, sâsâie ca un şarpe, dar e neputincios şi nu mai e primejdios decât atunci când poate ataca pe ascuns... Pe când chiaburul de la Don este un chiabur înarmat. Este o bestie primejdioasă, otrăvitoare! El e tare; nu numai că va sâsâi, va semăna zvonuri mârşave despre noi, ne va defăima. Aşa cum au făcut-o – după vorbele tale – Korşunov şi alţii. Nu! El va încerca să se ridice pe faţă împotriva noastră... Sigur că da! Are să pună mâna pe armă şi va da în noi, în tine! Şi va căuta să atragă după el şi pe ceilalţi cazaci – pe acei, ca să zicem aşa, mijlocaşi, şi chiar pe cei din sărăcime. Va căuta să ne frângă, tot cu mâinile lor! Atunci?... S-a dovedit că ai lucrat împotriva noastră? Gata! Scurt! La zid!... Şi nu mai trebuie să te înduioşezi; vai, era om cumsecade!

— Dar nu mi-e milă de ei, ce vorbeşti! dădu din mâini Ivan Alexeevici. Mă tem însă să nu ne părăsească ceilalţi.

Stockman, care până atunci îşi freca pieptul blănit de păr sur cu o liniştе aparentă, se înroşi, îl apucă cu putere pe Ivan Alexeevici de gulerul

bluzei şi, trăgându-l spre el, nu mai vorbi, ci horcăi, stăpânindu-şi tusea:

— Nu ne vor părăsi, dacă le vom băga în cap adevărul nostru de clasă!... Cazacii muncitori n-au altă cale decât a noastră, nu cea a chiaburilor. Vai de capul tău!... Căci chiaburii trăiesc din munca lor! Din sudoarea lor! Se îngraşă... Mă, blegule! Te-ai lăsat pe tânjeală! Ai prins iz! Las' că am eu grijă de tine! Ce neghiob mai eşti! Om muncitor şi dai drumul la bale ca un intelectual... Ca orice parşiv de eser[80]! Bagă de seamă, Ivan!

Dădu drumul gulerului, zâmbi uşor, clătină din cap, îşi aprinse ţigara şi, după ce trase un fum, isprăvi pe un ton ceva mai calm:

— Dacă nu-i vom umfla pe cei mai activi duşmani din district, va fi o răscoală. Dacă îi vom izola la timp, chiar acum, atunci poate că această răzmeriţă nu se va stârni. Pentru acest scop, nu este neapărat nevoie ca să-i împuşcăm pe toţi, la rând. Trebuie să-i stârpim numai pe cei mai de vază, iar pe ceilalţi hai să zicem că îi vom trimite cât mai departe, în Rusia. Dar, în general, nu trebuie să ne sinchisim de vrăjmaşi! Lenin spunea: „O revoluţie nu se face cu mănuşi". A fost necesar, în cazul de faţă, să se împuşte aceşti oameni? Eu cred că da!... Poate nu chiar pe toţi, dar pe unul ca acest Korşunov, de pildă, n-are rost să-l mai faci să se îndrepte. E limpede! Dar uite că Melehov, ne-a scăpat, fie şi pentru un timp oarecare. Tocmai el trebuie înhăţat, fiindcă este mai primejdios decât ceilalţi luaţi împreună. Ţine seama de asta! Convorbirea pe care a avut-o cu tine la comitetul executiv îl arată ca pe duşmanul nostru de mâine. Iar, în genere, nu e cazul să te frământi atâta... Pe fronturi, pier cei mai buni fii ai clasei muncitoare. Pier cu miile! De ei trebuie să ne pară rău şi nu de aceia care îi omoară sau aşteaptă o clipă prielnică pentru a ne lovi pe la spate; sau noi pe ei, sau ei pe noi; nicio altă ieşire nu există. Aşa e, dragul meu Alexeevici!

23

După ce a dat fân vitelor, Petro intră în casă, curăţindu-şi mănuşile de firişoarele de paie tocate. În aceeaşi clipă, zăvorul uşii din tindă zăngăni.

Îmbodolită în şalul negru, Lukinişna trecu pragul. Fără să-i dea bună ziua, alergă cu paşi mărunţi la Natalia, care stătea lângă o laviţă din bucătărie, şi se prăbuşi în genunchi în faţa ei.

---

[80] Iniţialele partidului „socialist-revoluţionar" (es-er) rus.

— Mamă, măicuţă dragă! Ce ai?! ţipă Natalia cu vocea schimbată de spaimă, încercând să ridice trupul greoi al bătrânei.

În loc de răspuns, Lukinişna se izbi cu capul de pământ şi începu să bocească surd şi deznădăjduit:

— Iu-bi-tul me-e-u! Cui ne-ai lă-sa-a-t?

Femeile izbucniră în hohote de plâns, iar copiii începură să ţipe atât de sfâşietor, încât Petro îşi apucă din fugă punguţa cu tutun de pe cuptoraş şi o zbughi în tindă. Pricepu îndată ce se petrecuse. Rămase în cerdac, fumând. Când urletele din casă se mai potoliră, Petro intră în bucătărie, simţind un fior neplăcut străbătându-i şira spinării. Cu basmaua udă de lacrimi lipită de obraz, Lukinişna bocea:

— L-au împuşcat pe Miron Grigorievici al nostru!... A murit şoimul nostru!... Am rămas orfani, fără el!... Au să ne calce în picioare şi găinile! Şi începu din nou să urle ca o lupoaică rănită: I s-au stins ochişorii!... N-are să mai vadă lumina zilei!...

Daria aducea apă Nataliei care leşinase. Ilinişna îşi ştergea obrajii cu şorţul. Din odaia unde zăcea Pantelei Prokofievici se auzeau tusea lui şi gemetele sfâşietoare.

— Pentru Dumnezeu! Pentru Hristos, dragule, du-te la Vioşenskaia şi adu-ni-l măcar mort! Lukinişna apucă mâinile lui Petro şi i le strânse deznădăjduită pe pieptul ei. Scoate-l de acolo! Of, Maică Precistă! Of, nu vreau să-i putrezească oscioarele fără creştinească pogribanie!

— Vai de mine, mătuşă, ce spui? se sperie Petro, dându-se în lături, ca şi cum ar fi văzut moartea în ochi. E cu putinţă să-l scot? Ce? Crezi că mi s-a urât cu viaţa? Şi unde să-l mai găsesc?

— Pentru Hristos, fă-o, Petiuşka! Pentru Hristos!...

Petro îşi morfoli mustăţile şi în cele din urmă se învoi.

Se hotărî să treacă pe la un cazac cunoscut din Vioşenskaia şi, cu ajutorul său, să încerce a scoate cadavrul lui Miron Grigorievici... Plecă noaptea, când luminile se aprinseră în tot satul şi când, în fiecare casă, se discuta aceeaşi uluitoare noutate: „I-au împuşcat pe cazaci!”

Petro s-a oprit la un fost tovarăş de oaste al bătrânului, care şedea într-o casă lângă biserica cea nouă. Îl rugă să-l ajute la dezgroparea neamului ucis. Omul se învoi fără multă vorbă.

— Bine, mergem! Cunosc locul. Groapa nici nu-i adâncă. Dar cum să-l găseşti? Acolo nu e numai el... Ieri au împuşcat vreo doisprezece călăi care îi executau pe ai noştri când erau cadeţii la putere. Dar să ne înţelegem: ai să faci cinste cu o vadră de trăscău. Bine?

Pe la miezul nopţii, luară cu dânşii cazmale şi o targă, pe care se făcea tizic, străbătură marginea satului şi cimitirul, îndreptându-se spre un crâng de pini, unde erau executate sentinţele. Fulgi de zăpadă pluteau în văzduh. Rămurele moarte de salcie roşie, acoperite de polei, pârâiau sub picioare. Petro trăgea cu urechea la cel mai mic zgomot şi îşi blestema în gând zilele pentru slăbiciunea cu care primise să se înhame la o treabă aşa de primejdioasă, pomenind-o cu vorbe grele pe Lukinişna şi chiar pe răposatul. Ajunseră la marginea crângului de pini tineri, dincolo de un mare colnic de nisip. Cazacul se opri.

— Trebuie să fie aici, pe undeva prin apropiere...

Mai făcură vreo sută de paşi. O haită de câini de staniţă o zbughiră, urlând şi lătrând. Petro aruncă targa jos şi şopti cu glas răguşit:

— Hai înapoi! Dă-l în...! Nu-i totuna pentru el dacă zace aici ori aiurea? Acelaşi drac! Of, în ce belea am mai intrat! Numai necuratul m-a pus...

— Ce, bâţâi de frică? râse cazacul. Hai, dă-i drumul!

În sfârşit, găsiră locul, lângă o tufă bătrână de salcie roşie, unde zăpada era bătătorită şi amestecată cu nisip. Urme de oameni se despărţeau în raze, împreună cu o cărăruie făcută de câini...

... Petro îl recunoscu pe Miron Grigorievici după barba roşcată. Îşi scoase neamul din groapă, trăgându-l de brâu, apoi prăvăli pe targă cadavrul. Tuşind, cazacul astupă groapa la loc; pe urmă, apropiindu-se de targă, mormăi supăratt:

— Mai cuminte era să fi venit cu sania până aici. Că nătărăi am mai fost! E greu ca un porc, are cel puţin cinci puduri... Şi trebuie să-l tăbârceşti prin zăpadă.

Petro desfăcu picioarele mortului, care îşi isprăvise calea, şi apucă de mânerele târgii.

Tot restul nopţii îl petrecu în casa cazacului, bând cu deznădejde. Înfăşurat într-un polog, Miron Grigorievici zăcea afară, în sanie. Ameţit de băutură, Petro legase calul de aceeaşi sanie, iar calul, simţind mortul, nici nu se atinsese de fân, şi întinzând cât putea cureaua cu care era legat, mereu sforăia şi ciulea urechile.

Când păliră zorile, Petro se întoarse în sat. O luă prin izlaz şi goni neîncetat calul. În spatele lui, capul lui Miron Grigorievici se izbea cu un icnet surd de scândura pusă dedesubt. De vreo două ori Petro se opri şi-i vârî sub cap şomoioage de fân subţire. Îşi aduse ruda de-a dreptul în ograda lui. Gripaşka, cea mai dragă copilă, deschise porţile răposatului gospodar şi sări la o parte de sanie, într-un troian de zăpadă. Petro puse

pe un umăr trupul bătrânului, purtându-l ca pe un sac cu făină, şi-l duse în bucătăria largă, lăsându-l încet pe masa acoperită dinainte cu un preş de pânză groasă. Cu ochi istoviţi de lacrimi, răguşită, cu părul vâlvoi, Lukinişna se târa la picioarele bărbatului, încălţate cu ciorapi albi curaţi.

— Credeam că ai să vii pe picioruşele tale, stăpânul nostru, şi te-au adus pe braţe! îngăimă ea printre sughiţurile de plâns, care semănau groaznic cu hohote de râs.

Petro îl aduse din odăiţă pe moş Grişaka, ţinându-l de braţ. Bătrânul tremura din tot corpul, parcă i se clătina pământul sub picioare. Totuşi se apropie curajos de masă şi se opri la căpătâiul mortului.

— Ei, bună dimineaţa. Miron! Iată cum ne-a fost dat să ne vedem, fiule! Îşi făcu cruce şi-i sărută fruntea rece ca gheaţa, mânjită de argilă. Mironuşka. Vin şi eu curând!...

Glasul său se ridică, trecând într-un ţipăt sfâşietor. Ca şi cum i-ar fi fost teamă să spună mai mult, moş Grişaka îşi duse mâna la gură, cu o mişcare sprintenă, aproape tinerească, şi se lipi cu fruntea de masă.

Un spasm dureros îşi înfige gheara în gâtlejul lui Petro. Ieşi încetişor afară, la calul priponit de un stâlp.

24

Din adâncimea bulboanelor negre se rostogoleşte apa Donului peste clinurile de nisip şi şerpuieşte acolo, în şuvoaie încreţite. Marele fluviu curge alene, domol în albia largă. Ciortani cu burta neagră umblă în cârduri, mai aproape de fundul nisipos şi tare; cega iese noaptea la ape mai mici să-şi vâneze hrana; crapul desface somnoros desişurile verzi de mâl de lângă maluri; albitura şi plevuşca aleargă după peştii mari. Somnul scotoceşte cu botul mormane de scoici; se iveşte uneori la lumina lină a lunii, ridicând un vârtej verde de apă, dând uşor din coada-i aurie, sclipitoare, şi iar se lasă la fund să scormonească scoicile cu capul său mustăcios şi cu fruntea lată, pentru a aţipi în zori de zi, undeva, sub o buturugă neagră, roasă de apă.

Acolo unde însă malurile se apropie, Donul izbeşte turbat în strâmtoare şi se năpusteşte prin poarta săpată de ape, gonind în urlet bezmetic, val după val, cu coamele albe de spumă. Trecând peste praguri, rostogolindu-se în locuri mai adânci, apele joacă în vârtej, se rotesc într-un cerc cumplit de ameţitor şi ochii nu se mai satură privind.

Din albia sa domoală şi largă, viaţa se năpustise şi ea într-o asemenea strâmtoare. Clocotul cuprinsese tot districtul Donului de sus. Se izbiră între ele două curente potrivnice, se despărţiră cazacii, şi totul se vârteji într-o ameţitoare vâltoare. Tineretul şi sărăcimea mai aşteptau şi mai credeau în vremurile de belşug şi de tihnă pe care le va aduce Puterea sovietică, deşi se codeau şi nu-şi dădeau gândul în vileag. Cei bătrâni însă se repezeau la luptă şi spuneau pe faţă că roşii au de gând să stârpească toată căzăcimea, om cu om.

La 4 martie, Ivan Alexeevici chemă la o întrunire obştea din Tatarski. Se adunară oameni mai mulţi ca niciodată – poate pentru că Stockman a propus comitetului revoluţionar, într-o adunare generală, să se împartă între gospodarii cei mai săraci avutul rămas pe urma negustorilor care fugiseră cu albii. Întrunirea fu precedată de o explicaţie furtunoasă cu un delegat al centrului. Venise de la Vioşenskaia cu dispoziţia să ridice hainele confiscate. Stockman îi lămuri că, pentru moment, comitetul revoluţionar nu poate să le predea, pentru că eliberase în ajun vreo treizeci de straie de iarnă unui transport de ostaşi roşii, bolnavi şi răniţi. Delegatul, un flăcău tinerel, se năpusti asupra lui Stockman, răstindu-se la el:

— Cine ţi-a dat voie să dai haine confiscate?

— Nici n-am cerut voie nimănui.

— Dar cu ce drept ai înstrăinat avutul poporului?

— Nu mai ţipa, tovarăşe, şi nu vorbi prostii. Nimeni n-a înstrăinat nimic. Am dat căruţaşilor nişte şube sub luare de dovadă, pentru ca ei, după ce vor duce pe ostaşi până la punctul de etapă, să aducă toate hainele îndărăt. Ostaşii erau aproape goi, numai cu mantale rupte pe ei; ar fi însemnat să-i trimitem la o moarte sigură. Cum puteam să nu le dăm haine, mai ales că tot zăceau în magazie fără niciun rost?...

Vorbea, stăpânindu-şi supărarea, şi poate că discuţia lor ar fi luat sfârşit într-un chip paşnic, dar flăcăul îşi înăspri vocea şi spuse cu hotărâre:

— Cine eşti tu? Preşedintele comitetului revoluţionar?... Te arestez! Predă serviciul tău locţiitorului! Te trimit numaidecât la Vioşenskaia. Tu poate că ai furat aici jumătate din toate lucrurile, iar eu...

— Eşti comunist? îl întrebă Stockman, alb ca peretele, aruncându-i o privire piezişă.

— Nu-i treaba ta! Miliţian! Ia-l şi du-l imediat la Vioşenskaia! Ai să-l predai cu dovadă la miliţia de district. Îl măsură pe Stockman cu privirea:

Las' că vorbim noi acolo cu tine. N-ai să scapi uşor pentru samavolnicia asta!

— Tovarăşe, ai căpiat? Dar ştii că...

— Vorba! Lasă gura!

Ivan Alexeevici, care n-avu timp să intervină în ceartă, văzu cum Stockman făcu o mişcare înceată şi înfricoşătoare spre *mauserul* lui atârnat în perete. O groază nebună împăienjeni ochii flăcăului. Cu o iuţeală neaşteptată, împinse uşa cu dosul, căzu, numărând cu spinarea toate treptele cerdacului, şi, prăvălindu-se în sanie, începu a cărăbăni cu pumni în spatele căruţaşului, mereu întorcându-se, până ce ajunse de cealaltă parte a medeanului, cuprins pesemne de spaima că poate e cumva urmărit.

Cei din comitetul revoluţionar izbucniră în tunete de râs, de se cutremurau geamurile. Davîdka, cel gata oricând să râdă, se tăvălea pe masă de veselie. Dar pleoapele lui Stockman mai tresăriră mult timp într-un tremur nervos, şi ochii lui aveau o privire cruntă.

— Na, văzut-ai ce ticălos? Ah, scârnăvie! repeta el, răsucindu-şi ţigara cu degetele tremurătoare.

Se duse la întrunire împreună cu Koşevoi şi cu Ivan Alexeevici. Medeanul gemea de lume. Inima lui Ivan Alexeevici tresări iarăşi într-o presimţire urâtă. „Nu s-au adunat ei degeaba... Tot satul a ieşit în medean." Dar temerile i se risipiră când intră înăuntrul cerdacului, scoţându-şi căciula. Cazacii îi făcură loc cu deosebită grabă. Aveau priviri stăpânite, iar în ochii unora licărea chiar un zâmbet. Stockman cercetă cu privirile încordate toată adunarea. Ar fi vrut să descarce atmosfera, îndemnând lumea să-şi spună păsurile. Urmând pilda lui Ivan Alexeevici, îşi scoase şi el căciula cu vârful roşu şi rosti cu glas tare:

— Tovarăşi cazaci! A trecut o lună şi jumătate de când s-a orânduit la voi Puterea sovietică... Dar până acum, noi, comitetul revoluţionar, observăm o oarecare neîncredere din partea voastră, ba chiar un fel de duşmănie. Nu veniţi la adunări, în mijlocul vostru circulă tot soiul de zvonuri, nişte zvonuri tâmpite despre împuşcări în masă, despre o aşa-zisă prigoană din partea Puterii sovietice. E timpul să stăm de vorbă, cum se zice, de la om la om, să ne apropiem unii de alţii! Doară voi înşivă v-aţi ales comitetul revoluţionar; şi Kotlearov, şi Koşevoi, sunt cazaci de-ai voştri, aşa că între voi nu poate să mai încapă nicio pricină de neînţelegere care să rămână nelămurită. Înainte de toate, vă declar cu hotărâre că zvonurile cu privire la împuşcarea în masă a cazacilor,

scornite de către duşmanii noştri, sunt numai nişte sfruntate clevetiri. Acei care umblă cu asemenea clevetiri au un scop vădit: să bage zâzanie între cazaci şi Puterea sovietică, ca să vă împingă iarăşi spre albi.

— Spui că nu-s împuşcături? Dar cu cei şapte ce-aţi făcut? strigă cineva din fund.

— N-am spus, tovarăşi, că nu există execuţii! Noi împuşcăm şi vom împuşca pe duşmanii Puterii sovietice, pe toţi aceia care vor încerca să ne aducă iarăşi pe cap puterea moşierilor. Nu pentru aceasta l-am răsturnat pe ţar, am isprăvit cu războiul şi am descătuşat poporul. Ce v-a dat războiul cu Germania? Mii de cazaci morţi, de orfani, de văduve, mizerie...

— Adevărat!

— Bine-ai zis!

— Noi vrem să nu mai fie război! urmă Stockman. Suntem pentru frăţia popoarelor! Iar sub regimul ţarist pământurile erau cucerite cu braţele voastre pentru moşieri şi pentru capitalişti, numai şi numai întru îmbogăţirea moşierilor şi a fabricanţilor. Iată, a fost la voi moşierul Listniţki. Bunicul lui a căpătat patru mii de deseatine, pentru că a luat parte la războiul din opt sute doisprezece. Şi ce-au căpătat bunicii voştri? Ei şi-au pierdut viaţa pe pământul german! L-au stropit cu sângele lor!

Medeanul vuia; o clipă rumoarea se potoli, apoi toţi izbucniră într-un urlet:

— Adevă-ra-at!

Stockman îşi şterse cu căciula sudoarea de pe fruntea-i cu părul rărit şi strigă, cât îi îngăduiau puterile de tare:

— Pe toţi aceia care vor ridica mâna înarmată împotriva puterii muncitorilor şi a ţăranilor îi vom nimici! Cazacii din satul vostru, care au fost împuşcaţi conform sentinţei tribunalului revoluţionar, ne-au fost duşmani. O ştiţi cu toţii. Dar cu voi, căzăcimea muncitoare, şi cu aceia care sunt de partea noastră, vom merge umăr la umăr, ca nişte boi la arat. Să arăm împreună ogorul pentru viaţa cea nouă, să-l grăpăm ca să azvârlim afară din el toată buruiana cea veche, pe toţi duşmanii noştri! Ca să nu-şi mai scoată rădăcinile! Să nu înăbuşe creşterea vieţii noi!

Freamătul stăpânit şi chipurile înviorate îi arătau lui Stockman că vorbele sale mişcaseră inimile căzăceşti. Nu dăduse greş: începu o dezbatere mai pe şleau.

— Osip Davîdovici! Pe tine te cunoaştem bine: ai trăit cândva pe la noi, eşti ca şi unul dintr-ai noştri. Dumereşte-ne cu adevărat şi nu-ţi fie frică de noi: ce vrea de la noi puterea asta a voastră? Noi bineînţeles că suntem

pentru ea, feciorii noştri au părăsit fronturile, dar suntem nişte oameni fără carte şi încă nu ne putem da seama de rosturile ei...

Bătrânul Greaznov mai vorbi mult şi încâlcit, umblând pe ocolite şi aruncând cuvinte întortocheate ca nişte urme de vulpe, cu vădită teamă să nu se dea de gol. Dar ciungul Alioşka Şamil nu mai putut răbda:

— E voie să spun şi eu o vorbă?

— Zi! încuviinţă Ivan Alexeevici, cu zvâcniri în inimă de întorsătura adunării.

— Tovarăşe Stockman, răspunde-mi dinainte: pot să spun tot ce am de spus?

— Vorbeşte!

— Şi n-o să mă arestaţi?

Stockman zâmbi, clătinând negativ din mână.

— Dar, te rog, să nu te superi! Eu, cu mintea mea proastă, cum ştiu – aşa grăiesc!

Fratele său Martin îl trăgea din spate, de mâneca goală a sumanului ponosit, şi-i şoptea speriat:

— Lasă, zevzecule! Lasă, nu mai vorbi, că o să te-nhaţe pe loc. Au să te treacă în condică, Alioşka!

Dar ciungul îi făcu semn să-l lase în pace şi se întoarse cu faţa spre medean, cu obrazul scofâlcit, tresărind şi clipind des din ochi:

— Domnilor cazaci! Iată ce am să vă spun, iar voi să judecaţi dacă am să vorbesc aşa cum trebuie sau dacă am să greşesc. Făcu stânga-mprejur, milităreşte, se întoarse la Stockman şi clipi şiret. Aşa înţeleg eu: dacă trebuie să spunem adevărul, apoi numai adevăr să fie! Dacă trebuie să izbeşti, izbeşte cu toată puterea! Şi am să vă spun acum ceea ce gândim noi, toţi cazacii şi pentru ce suntem supăraţi pe comunişti... Iată, tovarăşe: tu ai grăit că voi nu mergeţi împotriva cazacilor plugari, care nu vă sunt duşmani. Sunteţi, pare-se, împotriva celor bogaţi şi pentru cei săraci... Dar, spune odată, cu ce drept i-au împuşcat pe-ai noştri din sat? N-am să vorbesc de Korşunov: a fost ataman, a călărit toată viaţa pe spinarea altuia; dar pentru ce să-l omori pe Avdeici Minciună? Dar pe Kaşulin Matvei? Pe Bogatîriov, pe Maidannikov? Dar pe Koroliov? Au fost şi ei la fel cu noi, tot nişte oameni necioplţi, de rând, lipsiţi de iscuseli cărturăreşti... Au fost învăţaţi să ţină coarnele plugului, nu cartea. Unii din ei nici nu ştiau carte. A, B, iată cărturăria lor. Şi chiar dacă oamenii aceştia au trăncănit ceva care nu se cuvenea, trebuie să-i iei şi să le găureşti pielea? Alioşka răsuflă şi urmă înainte; mâneca goală a sumanului juca pe

pieptul său, gura se schimonosea într-o strâmbătură. I-aţi înhăţat pe aceia care au flecărit din prostie, le-aţi luat viaţa, dar nu vă atingeţi de negustori! Negustorii şi-au răscumpărat viaţa cu bani! Noi însă nu avem cu ce să ne răscumpărăm, fiindcă toată viaţa stăm cu nasul vârât în pământ şi norocul trece mereu tot pe alături. Ăia pe care i-au împuşcat poate că ar fi scos şi pe cel din urmă bou din ogradă, numai ca să fie lăsaţi în viaţă; dar nu li s-a cerut nicio contribuţie. I-au luat şi le-au frânt gâtul. Dar noi ştim tot ce se petrece la Vioşenskaia... Acolo şi negustorii, şi popii sunt: întregi şi teferi. Şi cei din Karghin la fel – poţi fi fără nicio grijă. Auzim şi noi ce se petrece în lume; o veste bună zace pe loc, dar una proastă face ocolul lumii!

— Adevărat! răspunse o voce singuratică în spate.

Gălăgia creştea, acoperind vorbele lui Alioşka, dar acesta aşteptă o clipă şi, fără să se uite la mâna ridicată a lui Stockman, continuă să strige:

— Şi iată că noi am înţeles aşa: poate că Puterea sovietică este bună, dar comuniştii care ocupă toate posturile ar fi bucuroşi să ne înece pe toţi într-un pahar cu apă! Ne plătesc pentru nouă sute cinci, aşa ne vorbeau soldaţii roşii. Iar noi ne gândim: comuniştii vor să ne răpună, să ne nimicească, să nu rămână niciun suflet de cazac în toată ţara Donului... Uite, am spus ceea ce aveam de spus! Sunt acum ca beat: ce am în gând, am şi pe limbă. Toţi suntem beţi de trai bun, din pricina obidei care a dospit împotriva voastră, a comuniştilor!

Alioşka se făcu nevăzut în mulţimea cojoacelor, şi o tăcere stânjenită stăpâni multă vreme tot medeanul. Stockman începu să vorbească, dar fu întrerupt de cineva din fund, care îi strigă:

— Adevărat! Cazacii nu mai pot răbda! Ascultaţi ce cântece s-au făcut acum prin sate. Nu orişicine îndrăzneşte să spună tot ce crede, dar de cântat se cântă, că n-ai să te legi de un cântec. Uite, „Merişorul" care se cântă pe la noi:

Fierbe samovarul, peşte vom prăji,
Vor veni cadeţii, toţi ne-om jelui!

— Va să zică avem de ce să ne jeluim!

Din glotime izbucni un râset cam nepotrivit ceasului.

Mulţimea se foi, se auzi şoapte, schimb de vorbe...

Cu o mişcare furioasă, Stockman îşi îndesă căciula şi, scoţând în pripă din buzunar lista făcută de Koşevoi, strigă:

— Ba nu e adevărat! Acei care sunt pentru revoluţie n-au de ce să se îngrijoreze! Iată pentru ce au fost împuşcaţi oamenii din satul vostru, duşmani ai Puterii sovietice. Ascultaţi! Începu să citească răspicat, cu opriri:

LISTA
de duşmanii Puterii sovietice, care se înaintează
la dispoziţia comisiunii de anchetă de pe lângă
tribunalul revoluţionar al Diviziei 15 „*Inzenskaia*":

1 - *Korşunov* Miron Grigorievici – Fost ataman, bogătaş, îmbogăţit din munca altora.

2 - *Sinilin* Ivan Avdeevici – Făcea propagandă pentru răsturnarea Puterii sovietice.

3 - *Kaşulin* Matvei Ivanovici – Făcea propagandă pentru răsturnarea Puterii sovietice.

4 - *Maidannikov* Semion Gavrilov – Şi-a pus epoleţii şi a urlat pe uliţă împotriva puterii.

5 - *Melehov* Pantelei Prokofievici – Membru al Sfatului Oastei.

6 - *Melehov* Grigori Panteleevici – Ofiţer îndărătnic, periculos.

7 - *Kaşulin* Andrei Matveev – A luat parte la împuşcarea cazacilor roşii ai lui Podtiolkov.

8 - *Bodovskov* Fedot Nikiforov – A luat parte la împuşcarea cazacilor roşii ai lui Podtiolkov.

9 - *Bogatîriov* Arhip Matveev – Epitrop la biserică. A avut ieşiri la corpul de gardă împotriva puterii. Tulburător al poporului şi contrarevoluţionar.

10 - *Koroliov* Zahar Leontiev – A refuzat să predea armele. Om nesigur.

La rubrica „observaţiuni", care nu fusese citită de Stockman, în dreptul numelui celor doi Melehovi şi al lui Bodovskov, stătea scris:

„*Numiţii duşmani ai Puterii sovietice nu se înaintează, pentru că doi dintre ei sunt lipsă, fiind mobilizaţi la podvezi, cărând nişte cartuşe până la gara Bokovskaia. Iar Melehov Pantelei zace de tifos. Cei doi vor fi arestaţi şi trimişi la district de îndată ce se vor întoarce, iar al treilea, îndată ce se va ridica pe picioare.*"

Adunarea tăcu o clipă, apoi izbucni în strigăte:

— Nu-i adevărat!...

— Minţi! Au vorbit împotriva puterii!

— Aşa le trebuie pentru asemenea fapte!

— Ba i-a pârât unul şi altul!

— Dar ce vrei, să-i iei în braţe?

Stockman începu iarăşi să vorbească. Fu ascultat, se părea chiar cu destulă luare-aminte şi cu strigăte de încuviinţare, dar când, în cele din urma, vorbi despre împărţirea avutului celor fugiţi cu albii, nu primi niciun răspuns.

— De ce tăceţi ca peştii? întrebă supărat Ivan Alexeevici.

Lumea se năpusti la ieşire, ca un pumn de plumbi risipiţi pe jos. Unul dintre cei mai săraci, Siomka, poreclit Ceaun, făcu nehotărât un pas înainte, dar se răzgândi şi dădu din mănuşă:

— Au să vie stăpânii şi ai să-ţi găseşti beleaua...

Stockman mai încercă să-i îndemne să nu plece, iar Koşevoi, cu faţa albă ca făina, îi şopti lui Ivan Alexeevici:

— Am spus eu că n-au să primească! Mai bine să le zvârlim chiar acum toate pe foc, decât să le dăm lor!

25

Plesnindu-se îngândurat cu biciuşca peste tureatcă, Koşevoi, cu capul plecat, urcă încet treptele casei lui Mohov. Lângă uşă pe coridor, chiar pe jos, zăceau mai multe şei. Cineva sosise mai adineauri pesemne; pe una dintre scări, mai rămăsese lipit un bulgăraş de zăpadă, galbenă de balegă, turtită pe piciorul călăreţului; o mică băltoacă de apă sclipea dedesubt. Toate acestea Koşevoi le ochi dintr-o dată, călcând pe duşumelele murdare ale cerdacului. Ochii lui lunecară peste gratiile albastre, tăiate în lemn şi sparte pe alocuri, peste poleiul pufos prins pe dunga liliachie de-a lungul zidului; se mai uită în treacăt la ferestrele aburite pe dinăuntru şi tulburi ca o băşică de bou. Dar tot ce vedea nu-i stăruia în cuget, plutind vag şi nedesluşit ca în vis. Un simţământ de milă şi de ură faţă de Grigori Melehov se împletea în inima lui simplă...

În tinda comitetului revoluţionar duhnea acru a fum de tutun, a hamuri şi a zăpadă topită. O slujnică, rămasă singură după ce Mohovii fugiseră peste Doneţ, făcea foc în soba olandeză. Miliţienii râdeau gălăgios în odaia

de alături. „Mă, ce oameni! De veselie le arde!”, gândi supărat Koşevoi, văzându-şi de drum, apoi se izbi cu ciudă, pentru cea din urmă oară, cu biciuşca peste carâmb şi intră în odaia din colţ, fără să bată în uşă.

Ivan Alexeevici şedea lângă masa de scris. Avea haina cea vătuită, descheiată larg; căciula neagră îi era dată voiniceşte pe o sprânceană, iar faţa asudată arăta obosită şi îngrijorată. Alături de el, pe pervazul ferestrei, şedea Stockman, cu aceeaşi manta lungă. Îi primi pe Koşevoi cu un zâmbet şi-i făcu semn să se aşeze lângă el.

— Ei, ce se aude, Mihail?... Stai jos.

Koşevoi se aşeză, răşchirându-şi picioarele. Glasul lui Stockman, ahtiat după ştiri şi liniştit, avu asupra lui o răsfrângere înviorătoare.

— Am auzit de la un om sigur... Grigori Melehov cică s-a întors aseară acasă. Dar n-am trecut încă pe la dânşii.

— Şi ce crezi tu cu privire la acest lucru?

Stockman îşi răsucea o ţigară şi se uita din când în când la Ivan Alexeevici, aşteptând răspunsul.

— Să-l băgăm la beci, sau?... întrebă nehotărât Ivan Alexeevici, clipind des din ochi.

— Vezi şi tu, doar eşti preşedintele comitetului revoluţionar...

Stockman zâmbi făcând un gest îndoielnic. Ştia să zâmbească cu atâta bătaie de joc, încât zâmbetul lui ardea ca o usturătoare lovitură de harapnic. Bărbia lui Ivan Alexeevici se broboni de sudoare.

Cu dinţii încleştaţi, spuse aspru:

— Da, sunt preşedinte şi am să-i arestez pe amândoi, şi pe Grişka, şi pe frăţâne-său, şi – la Vioşenskaia cu dânşii!

— Nu ştiu dacă are rost să-l arestezi pe fratele lui Grigori Melehov. Fomin îl apără din răsputeri. Doar ştii ce minunată părere are despre el... Dar pe Grigori să-l înşfaci chiar astăzi, îndată! Mâine, îl trimitem la Vioşenskaia, iar actele cu privire la el ai să le expediezi preşedintelui tribunalului, chiar astăzi, cu un miliţian călare.

— Poate că ar fi mai cuminte să-l înhăţăm pe Grigori seara. Ce zici, Osip Davîdovici?

Stockman tuşi îndelung şi, după ce se linişti, întrebă ştergându-şi barba:

— De ce seara?

— Ca să se facă mai puţină vorbă...

— Ei, asta-i!... Ne ţinem de mofturi?

— Mihail, ia cu tine doi oameni, du-te şi ridică-l numaidecât pe Grişka!

Ai să-l închizi deosebit de ceilalţi... Ai înţeles?

Koşevoi se dădu jos de pe pragul ferestrei şi se duse la miliţieni. Stockman se plimba prin odaie, târşindu-şi picioarele în cizmele scâlciate de pâslă cenuşie. Se opri în faţa mesei şi întrebă:

— Ai trimis cel din urmă transport de arme adunate?

— Nu.

— De ce?

— Ieri n-am avut timp.

— De ce?

— Le trimitem astăzi.

Stockman se încruntă, dar în aceeaşi clipă ridică sprâncenele şi întrebă repede:

— Ce au predat Melehovii?

Ivan Alexeevici, căutând să-şi amintească, subţie ochii şi zâmbi:

— Au predat întocmai: două arme şi două revolvere. Dar crezi tu că astea-s toate?

— Nu?

— Aş! Îi crezi mai proşti ca tine?

— Aşa zic şi eu. Stockman îşi strânse buzele. În locul tău, aş face la ei, după arestare, o percheziţie amănunţită. Mai spune-i comandantului şi despre asta. De gândit, te gândeşti la toate, dar nu-i destul atâta. Mai trebuie să şi faci ceea ce gândeşti...

Koşevoi se întoarse după o jumătate de ceas. Străbătu cerdacul în fugă, trânti mânios uşa şi, ivindu-se în prag, strigă abia răsuflând:

— Am dat-o dracului!

— Cu-um?! întrebă Stockman şi se îndreptă spre el cu paşi iuţi, căscând ochii spăimântător de mari.

Mantaua lungă i se încurca între picioare şi-l izbea cu poalele peste pâslari.

Din pricina glasului apăsat cu care întrebase, sau poate din alte pricini, Koşevoi se burzului şi răcni:

— Nu mai face pe grozavul!... Trase o înjurătură de mamă. Grişka a plecat la Singhin, la mătuşă-sa! Ce vină am eu? Voi unde aţi fost? V-aţi jucat? Uite, na!... Ne-a scăpat tuturora! Nu te răsti la mine, eu sunt un om mărunt: mi-am făcut datoria şi lasă-mă-n pace! Voi ce făceaţi în vremea asta? Dându-se îndărăt în faţa lui Stockman, care venea asupra lui, se propti cu spatele de peretele sobei de teracotă şi rânji. Nu te da la mine, Osip Davîdovici! Nu te da că zău te pocnesc!

Stockman stătu o clipă înaintea lui, făcându-şi degetele să trosnească, şi, privind la dinţii albi ai lui Mişka şi la ochii săi zâmbitori şi credincioşi, zise printre dinţi:

— Cunoşti drumul la Singhin?

— Cunosc.

— Păi atunci de ce te-ai întors? Şi mai spui că te-ai bătut cu nemţii... Nătărăule!

Şi-l măsură cu ochii micşoraţi, în semn de cel mai scârbit dispreţ.

*

Stepa îşi întindea nemărginirea învăluită într-o pâclă sură-albăstruie. Din spatele dealului de peste Don, se ridica luna plină, arămie, luminând zgârcit, fără să pălească licăririle fosforice ale stelelor.

Pe drumul spre Singhin, mergeau şase călăreţi. Caii alergau în trap. Stockman călărea, scuturat în şaua de dragon, alături de Koşevoi. Murgul său înalt zburda mereu sub el şi încerca să-l muşte de genunchi. Cu chipul netulburat, Stockman povestea o istorioară hazlie, iar Mişka se lăsa pe oblânc râzând ca un copil, înecându-se sughiţând – şi mereu încerca să se uite pe sub gluga lui Stockman, ca să-i vadă ochii aspri şi pânditori.

Percheziţia amănunţită la Singhin nu dădu însă niciun rezultat.

26

Grigori fusese silit să plece de la Bokovskaia la Cernîşevskaia. Se întoarse după o săptămână şi jumătate. Pe bătrân îl arestaseră cu două zile înainte de înapoierea lui. Pantelei Prokofievici abia începuse să umble, după tifos. Se ridicase din pat şi mai cărunţit, ciolănos ca un schelet de cal. Părul argintiu şi creţ îi năpârlea ca ros de molii; barba îi era încâlcită şi cu desăvârşire albă spre vârf.

Miliţianul îl umflă pe sus, neîngăduindu-i decât zece minute pentru a se pregăti de drum. Înainte de a fi trimis la Vioşenskaia, Pantelei Prokofievici fu băgat în beciul casei lui Mohov. În afară de el, în acest beci, care mirosea tare a mere, se mai aflau nouă bătrâni şi un judecător numit prin alegeri.

Petro îi vesti noutatea lui Grigori, chiar înainte de a-l lăsa să intre bine cu sania în ogradă, sfătuindu-l:

— Fă-ţi calea întoarsă, frăţioare... Mereu au tot întrebat de tine, când ai să vii. Du-te să te încălzeşti şi să-ţi vezi copiii, apoi te duc eu la Rîbnîi. Ascunde-te acolo şi aşteaptă alte vremuri... Dacă mă întreabă cineva, le spun: e plecat la Singhin, la o mătuşă. La noi au pus la zid şapte inşi, ai auzit? Să nu păţească şi tata la fel... Cât despre tine, nici vorbă!

Grigori mai zăbovi vreo jumătate de ceas în bucătărie, apoi îşi pregăti calul şi noaptea plecă la Rîbnîi. Un cazac primitor, neam depărtat cu Melehovii, îl ascunse pe Grigori într-o magazie de tizic, unde petrecu două zile şi două nopţi, părăsindu-şi vizuina numai după ce se întuneca de-a binelea.

27

A doua zi după întoarcerea de la Singhin, Koşevoi plecă la Vioşenskaia ca să afle când se întruneşte celula de partid. El, Ivan Alexeevici, Emilian, Davîdka şi Filka hotărâseră să-şi facă formalităţile de înscriere în partidul comunist.

Mişka ducea cu el cel din urmă transport de puşti predate de cazaci, o mitralieră, descoperită în curtea şcolii, şi o scrisoare din partea lui Stockman, adresată preşedintelui comitetului revoluţionar de district. Străbătând izlazul în drum spre Vioşenskaia, speriau mereu iepurii. În anii de război, se prăsiseră fără număr şi, în afară de aceasta, mai năvăleau alte puzderii de iepuri fugiţi din alte locuri, aşa că, mai la fiecare pas, întâlneai câte unul, în culcuşurile de sub fiecare tufă moţată de rogoz galben. Trezit de scârţâitul saniei, iepurele sur, cu burta albă, zvâcnea nebun şi o rupea la fugă, lăsând să i se vadă numai codiţa, tivită cu negru. Emilian oprea caii, arunca hăţurile şi răcnea fioros:

— Arde-l! Curăţă-l!

Mişka sărea din sanie şi trăgea din genunchi, golind toată magazia armei, privind dezamăgit cum gloanţele împroşcau smocuri de zăpadă în jurul ghemului sur şi iute de picior, care ţâşnea într-un ultim salt, intra din fugă în buruienile dese, scuturând omătul de pe ele şi făcându-se nevăzut în hăţişul lor.

... La comitetul revoluţionar era o forfoteală fără rost. Oamenii alergau agitaţi, soseau curieri călări, dar uliţele erau neaşteptat de pustii. Necunoscând pricina zarvei, Mişka rămase uimit. Locţiitorul preşedintelui băgă distrat în buzunar scrisoarea lui Stockman, iar la întrebarea dacă are

a da vreun răspuns bombăni răstit:

— Dă-te dracului şi slăbeşte-mă!... De voi îmi arde acum?...

Oamenii din compania de pază mişunau prin piaţă. O bucătărie de campanie trecu pufăind rotocoale de fum, răspândind miros de carne fiartă şi de foi de dafin.

Koşevoi trecu la prietenii de la tribunalul revoluţionar, ca să fumeze o ţigară, şi întrebă:

— Dar ce-i cu alarma asta pe voi?

Gromov, unul dintre judecătorii de instrucţie pentru chestiuni locale, răspunse în silă:

— La Kazanskaia nu prea s-arată bine. Cică au răzbit albii sau poate că s-au răsculat cazacii. Se zvoneşte că aseară s-a dat o luptă pe-acolo. Legătura telefonică e întreruptă...

— N-aţi putea trimite în grabă un călăreţ?...

— Am trimis. Nu s-a întors. Şi acum a plecat o companie la Elanskaia. Nici acolo nu merg toate aşa cum trebuie.

Şedeau la fereastră şi fumau. O ninsoare uşoară cădea în jurul casei negustoreşti, arătoasă şi ocupată de tribunalul revoluţionar.

Nişte împuşcături rare trosniră surd undeva, dincolo de staniţă, lângă crângul de pini, spre Ciornaia. Mişka se îngălbeni la faţă şi scăpă ţigara din mâna. Toţi cei din casă săriră afară, în ogradă. Împuşcăturile răsunau tot mai aproape şi tot mai ameninţătoare. O salvă detună acoperind răpăitul focului de voie; gloanţele vâjâiră, izbind cu un trosnet în pereţii magaziilor şi în poartă. Un ostaş din curte fu rănit. Gromov o rupse la fugă prin piaţă, mototolind şi vârând în buzunar nişte hârtii. Lângă comitetul revoluţionar se adunau rămăşiţele companiei de pază. Comandantul, un om cu cojocel scurt, se frământa în mijlocul ostaşilor roşii, apoi îşi conduse oamenii în trap spre locul de trecere peste Don. Se iscă o zarvă cumplită. Oamenii începură să se vânzolească prin piaţă. Cu capul ridicat, un cal înşeuat trecu la galop, fără călăreţ.

Uluit din cale-afară, Koşevoi nu-şi mai dădu seama cum a ajuns în piaţă. Îl zări pe Fomin, cu burca lui, ţâşnind călare, ca o vijelie neagră, din spatele bisericii. O mitralieră era legată de coada calului voinic; roţile nu se mai învârteau şi calul, zburând la galop, o târa răsturnată. Plecat pe oblânc, Fomin se mistui în vale, lăsând în urmă-i un nouraş argintiu de zăpadă.

„La cai!", fu primul gând al lui Mişka. Străbătea ulicioarele, aplecându-se la răspântii, fără să se uite îndărăt măcar o singură dată. Inima îi era

gata-gata să se rupă, când ajunse în sfârşit acasă. Emilian înhămă caii, dar cuprins de spaimă nu nimerea să pună ştreangurile.

— Ce-o mai fi şi asta, Mihail? Ce e? bolborosea, clănţănind din dinţi. Am pus hamurile şi am pierdut hăţurile. Am început să privesc hăţurile, şi uită-te cum s-a desfăcut chinga de ham la calul din stânga.

Curtea în care se aflau cartiruiţi dădea drept în stepă. Mişka privea la crângul de pini, dar de acolo nu se revărsau nici lanţuri de trăgători, nici pâlcuri de călăreţi. Se trăgea de undeva, uliţele erau însă pustii şi totul era ca întotdeauna, la fel de obişnuit şi plictisitor. Dar în acelaşi timp se petrecea ceva îngrozitor: răscoala prindea rădăcini.

Pe când Emilian se căznea cu caii, Mişka tot nu-şi lua privirile din stepă. Văzu cum un om cu paltonul negru se ivi de după o bisericuţă şi o luă la fugă pe lângă locul unde arsese anul trecut postul de telegrafie fără fir. Alerga cât îl ţineau picioarele, aplecat mult înainte şi strângându-şi mâinile pe piept. Koşevoi îl recunoscu după palton pe judecătorul de instrucţie Gromov. Mai avu timp să vadă un călăreţ care răsări de după gard. Îl recunoscu şi pe acesta: era tânărul cazac Cernicikin din Vioşenskaia, un prea cunoscut contrarevoluţionar. Aflându-se cam la o sută de stânjeni de Cernicikin, Gromov se uită încă o dată îndărăt şi scoase revolverul din buzunar. Pocni o împuşcătură, alta. Gromov se urcase în vârful unei movile de nisip şi trăgea mereu. Cernicikin sări jos de pe cal, fără să-l oprească, dar ţinându-l de dârlogi; scoase arma de la spate şi se pitulă după un troian. După cel dintâi foc de armă, Gromov începu să meargă pieziş, prinzându-se cu mâna stângă de crengile uscate, ocoli colnicul şi se prăvăli cu faţa în zăpadă. „L-a omorât!", îşi zise Mişka şi simţi un fior de gheaţă; acest Cernicikin era un trăgător cum nu se mai găsea altul şi, de la orice depărtare, lovea orice ţintă, nimerind-o fără greş, cu carabina austriacă adusă de pe frontul german. Ieşind cu sania afară din ogradă, Mişka îl mai văzu pe Cernicikin care venise în galop până la colnic şi lovea cu sabia în paltonul negru ce zăcea întins pe nămeţi.

Era primejdios de trecut Donul, pentru a ajunge la Bazki. Pe fondul alb al Donului şi caii, şi oamenii din sanie se zugrăveau ca nişte ţinte uşor de atins. Doi oameni din compania de pază şi zăceau seceraţi de gloanţe. Zăpada de pe gheaţă era năpădită de apă; stropi şi bulgări de omăt ţâşneau şuierător de sub copite, şi brazde adânci rămâneau în urma tălpicelor. Au gonit nebuneşte până la Tatarski dar, când să treacă Donul, Emilian trase hăţurile şi întoarse către Koşevoi faţa-i arsă de vânt:

— Ce-i de făcut?... Dacă şi la noi e aceeaşi răzmeriţă?

Mişka îi aruncă numai o privire chinuită. Apoi se uită spre sat. Doi oameni călări trecură pe ulicioara cea mai apropiată de Don. Lui Koşevoi i se păru că erau miliţieni.

— Dă-i drumul în sat; nu mai avem încotro! zise el cu hotărâre.

Fără nicio tragere de inimă, Emilian dădu drumul cailor. Trecură Donul şi urcară malul. În întâmpinarea lor fugea Antip al lui moş Minciună, împreună cu doi bătrâni din cealaltă parte a satului.

— Vai, Mişka! strigă Emilian şi, zărind arma în mâinile lui Antip, smuci hăţurile şi o luă îndărăt.

— Stai!

Un foc de armă. Emilian căzu, fără să scape hăţurile din mână, iar caii intrară din groapă drept în gard. Koşevoi sări jos din sanie. Antip alerga grăbit spre el, lunecând cu picioarele încălţate în cipici. Se clătină, se opri şi luă arma la ochi. Prăbuşindu-se peste gard, Mişka mai apucă să vadă dinţii lucioşi ai unei furci de fân, în mâna unui bătrân.

— Arde-l!

Simţind o durere arzătoare în umăr, Koşevoi se rostogoli fără ţipăt şi-şi acoperi ochii cu palmele. Răsuflând greu, omul se aplecă deasupra lui şi-l împunse cu furca.

— Scoală, câine!

Tot ce urmă, se petrecu ca în vis. Zbătându-se în hohote de plâns, Antip se aruncă deasupra lui şi-l apucă de piept.

— Mi l-ai omorât pe tata!... Daţi-mi drumul, oameni buni!... Lăsaţi-mă să-mi uşurez inima!

Oamenii căutau să-l oprească. Se adunase o grămadă de lume; o voce de bas răguşit cerca să-i înduplece:

— Lăsaţi omul în pace! Ce, parcă nu sunteţi creştini? Lasă-l, Antip! Pe tată-tău tot n-ai să-l învii din morţi, dacă ai să omori pe altul... Căutaţi-vă de treabă, oameni buni! Uitaţi-vă, colea, la depozit, se împarte nişte zahăr. Duceţi-vă!

Spre seară, Mişka îşi veni în fire. Zăcea tot sub acelaşi gard, cotul rănit de furcă îl durea şi-l ardea; dinţii furcii străbătuseră cojocul şi haina vătuită şi-i intraseră în trup, dar nu prea adânc. Totuşi rănile îl dureau şi erau acoperite de sânge închegat. Mişka se ridică în picioare şi trase cu urechea. Satul părea cutreierat de patrulele răsculaţilor. Mai răsunau rare împuşcături. Câinii lătrau. Se auzeau glasuri de oameni, apropiindu-se. Mişka o luă pe cărarea vitelor, de-a lungul Donului; urcă malul şi se târî pe sub garduri, pipăind cu mâinile scoarţa tare a zăpezii, alunecând şi

căzând. Nu mai recunoştea locurile şi mergea în voia întâmplării. Frigul îi scutura trupul, îi îngheţa mâinile şi-l îndemnă în cele din urmă să intre pe poarta unei curţi. Mişka deschise portiţa proptită cu un băţ şi trecu în curtea din spatele casei. Văzu în stânga o şură pentru pleavă şi se vârî în ea, dar auzi în aceeaşi clipă paşii unui om care venea tuşind.

Cineva se apropie de şură, scârţâind din pâslari. „Acuşi are să mă dea gata!", gândi Koşevoi cu nepăsare, ca şi cum ar fi fost vorba de altcineva.

Omul se opri în rama neagră a uşii.

— Cine-i acolo?

Vocea lui era slabă şi parcă speriată.

Mişka făcu un pas după perete.

— Care eşti? întrebă omul, cu glas mai tare şi mai tulburat.

Recunoscând vocea lui Stepan Astahov, Mişka ieşi din şură.

— Eu sunt, Stepan! Eu, Koşevoi... Scapă-mă, pentru Dumnezeu! Nu spune la nimeni! Ajută-mă!

— A, iată cine era... Glasul lui Stepan, abia sculat din pat după tifos, suna slab şi tărăgănat; gura, care-i părea mai mare pe chipul slăbit de boală, zâmbea larg şi nehotărât, Bine, bine! Să dormi aici, dar ziua du-te în altă parte. Da' cum ai nimerit aici?

În loc de răspuns, Mişka îi căută mâna în întuneric, i-o strânse şi se vârî într-o grămadă de pleavă.

A doua zi seara, când abia se întunecase, luă o hotărâre deznădăjduită: se strecură până la el acasă şi bătu la geam. Mamă-sa îi deschise uşa tindei şi începu să plângă. Mâinile ei îl pipăiau, îi cuprindeau grumazul, iar capul i se zbătea pe pieptul lui.

— Pleacă, Mişenka! Fugi, pentru Dumnezeu!... Azi dimineaţă au venit cazacii, au răscolit pretutindeni şi te-au căutat. Antipka al lui moş Minciună m-a plesnit cu biciuşca. „Ţi-ai ascuns odorul, zice. Păcat că nu l-am omorât pe loc."

Mişka nu-şi mai putea închipui unde erau ai săi. Nici nu ştia ce se petrecuse în sat. Din povestirea scurtă a bătrânei, pricepu că toate satele de pe Don s-au răsculat, că Stockman, Ivan Alexeevici, Davîdka şi miliţienii izbutiseră să scape cu fuga, iar pe Filka şi pe Timoftei i-au omorât chiar ieri la amiază, în piaţă.

— Pleacă!... Să nu te găsească aici!...

Mama plângea, dar glasul ei chinuit de durere suna a hotărâre. Pentru întâia oară după multă vreme plânse şi Mişka, cu sughiţuri de copil şi cu bulbuci de spumă la gură. Apoi puse frâul pe iepuşoara cu mânz – aceeaşi

cu care îşi făcuse slujba la herghelie – şi o scoase pe arie. Mânzul şi mama lui Mişka veneau în urma lor. Bătrâna îl ajută pe Mişka să încalece şi făcu semnul crucii în chip de binecuvântare. Iapa porni în silă şi necheză de două ori, chemându-şi mânzul, de fiecare dată făcând inima lui Mişka să tresară şi să se prăbuşească într-o prăpastie fără fund. Totuşi, nestânjenit de nimeni, urcă dealul şi o luă la trap pe Şleaul Hatmanilor, spre răsărit, către Ust-Medvediţkaia. Noaptea era întunecoasă, cum nici nu se poate mai prielnică pentru fugari. Iapa necheza mereu, temându-se să nu-şi piardă mânzul. Cu dinţii încleştaţi, Koşevoi o izbea peste urechi cu dârlogii; se opri de câteva ori, trăgând cu urechea să audă dacă nu cumva se apropie, de la spate sau din faţă, tropote de cai, şi dacă nechezatul iepei n-a atras luarea-aminte a vreunui drumeţ. Dar aceeaşi tăcere de mormânt stăruia în jurul lor, Koşevoi auzea numai mânzul, bucurându-se de oprire, sugând şi plescăind din buze, lipindu-şi botul de sfârcul negru, proptindu-se în zăpadă cu picioarele subţiri de dinapoi, şi simţea cum îşi împingea mama, după zguduitul uşor al spinării.

28

În magazia de tizic mirosea cumplit a balegă uscată, a paie putrede, a fân tocat. O lumină cenuşie pătrundea ziua prin acoperişul de stuf; soarele se strecura uneori prin uşa de nuiele ca printr-un ciur. Noaptea era întuneric beznă, chiţcăit de şoareci şi tăcere...

Nevasta gazdei îi aducea pe ascuns lui Grigori ceva mâncare, o dată pe zi, seara. Mai avea o oală cu apă, cam pe măsură de o vadră. Ar mai fi putut răbda încă mult şi bine, dar i se isprăvise tutunul. O zi întreagă Grigori se chinui amar şi nu mai putu îndura caznele; se târî cu burta pe pământ, adunând balega uscată, o mărunţi între palme şi o fumă. Seara, cazacul îi trimise prin nevastă-sa două foi de hârtie cu miros rânced, rupte dintr-o evanghelie, o cutie de chibrituri şi un pumn de sulfină uscată, amestecată cu cotoare mucede de tutun sălbatic. Grigori fu mulţumit peste măsură. Fumă atât, încât îl păli greaţa, apoi adormi zdravăn pentru întâia oară, vârându-şi capul sub braţ ca o pasăre.

Dimineaţa îl trezi gazda. Se năpusti în magazie şi strigă tare:

— Dormi! Hai, scoală!... S-a spart gheaţa pe Don!

Şi râse zgomotos.

Grigori sări jos de pe grămada lespezilor de bălegar, de câte un pud

fiecare, făcându-le să se năruie în urma lui.

— Ce s-a întâmplat?...

— S-au sculat oamenii din Elanskaia şi din Vioşenskaia. Fomin şi toată puterea lor au fugit la Tokin. Se pare că au răsculat şi Kazanskaia, Şumilinskaia şi Migulinskaia... Înţelegi ce înseamnă asta?

Lui Grigori i se umflară vinele de pe frunte şi de pe gât; în ochi îi licăreau scântei verzui. Nu-şi mai putea stăpâni bucuria; glasul îi tremură, degetele negre îi umblau fără rost pe copcile de la manta.

— Şi ce s-aude pe la voi în sat? Ce se întâmplă?

— Nu se aude nimic. L-am văzut pe preşedinte. Râde. „După mine, zice, e totuna la care Dumnezeu să te-nchini, numai Dumnezeu să fie...” Dar ieşi odată din vizuina ta!

Porniră spre casă. Grigori făcea paşi de un stânjen, gazda mergea grăbit alături şi povestea:

— La Elanskaia, cel dintâi s-a răzvrătit satul Krasnoiarski. Alaltăieri, douăzeci de comunişti de la Elanskaia au pornit la Krivskoi şi la Pleaşkovski ca să aresteze cazaci, dar cei de la Krasnoiarski au aflat despre acest lucru; s-au adunat spunând: „Da’ până când avem să răbdăm urgia asta? Azi îi ridică pe părinţii noştri, mâine are să vie şi rândul nostru. Hai la cai, să mergem şi să-i scoatem pe cei arestaţi din mâna lor.” S-au strâns, aşadară, ca la vreo cincisprezece oameni, toţi unul şi unul. I-a condus un căzăcel de ispravă, Atlanov. Aveau numai două arme, iar ceilalţi doar câte o sabie, o lance sau chiar numai câte un ciomag. Trec peste Don şi sosesc ei în galop la Pleaşkovski. Comuniştii se odihneau în casele lui Melnikov. Cei de la Krasnoiarski s-au repezit călări la atac, dar ograda avea un zid de piatră. S-au izbit de el şi au luat-o îndărăt. Comuniştii au omorât pe unul dintre ei, Dumnezeu să-l odihnească: au tras după dânsul, cela se prăbuşeşte din şa şi rămâne culcat peste gard. Cazacii din Pleaşkovski l-au adus până la grajdurile staniţei, dar el, săracul, a rămas cu biciuşca încremenită în mână. Şi aşa a început tărăboiul. S-a isprăvit acum cu Puterea sovietică, dă-o-n...

Ajuns în casă, Grigori înfulecă lacom ceea ce rămăsese de la gustarea de dimineaţă, apoi ieşi împreună cu gazda pe uliţă. Pâlcuri de cazaci tăifăsuiau pe la răscruci, ca în zi de sărbătoare. Grigori şi gazda se apropiară de unul din aceste pâlcuri. Răspunzând la ziua bună, cazacii şi-au dus domol mâinile la căciulă, cercetând cu privirile iscoditoare şi întrebătoare figura necunoscută a lui Grigori.

— E unul de-ai noştri, domnilor cazaci! Nu vă fie teamă de el. Aţi auzit

despre Melehovi, de la Tatarski? Uite-l pe Grigori, feciorul lui Pantelei!... Se ascundea la mine ca să nu-l împuşte! rosti cu mândrie gazda.

Intrară în vorbă; un cazac începu a povesti cum cazacii de la Reşetovski, Dubrovski şi Cernovski îl scoaseră pe Fomin din Vioşenskaia, dar taman atunci, doi călăreţi se iviră în capătul uliţei, care dădea în dâmbul alb şi rotund al dealului. Călăreau de-a lungul uliţei, oprindu-se lângă fiecare grup de cazaci, îşi întorceau caii şi strigau ceva, dând din mâini. Grigori aştepta cu nerăbdare să vină mai aproape.

— Nu sunt de-ai noştri, din Rîbnîi... Sunt trimişi de undeva, spuse cazacul, uitându-se cu luare-aminte şi întrerupându-şi povestirea despre cucerirea staniţei.

Cei doi străbătură ulicioara şi ajunseră în dreptul lui Grigori. Cel din frunte, un bătrân cu sumanul descheiat la piept, fără căciulă, cu faţa roşie şi asudată şi cu părul în plete cărunte, care-i cădeau peste ochi, îşi opri voinicеşte calul; dându-se mult pe spate, întinse braţul drept:

— De ce staţi, cazaci, pe uliţe ca nişte muieri? strigă el cu glas îndurerat, cu lacrimi de mânie în ochi şi cu obrajii stacojii tremurând de tulburare.

Călărea o iapă de patru ani, de toată frumuseţea. Era roaibă, cu nările albe, cu coada stufoasă şi cu picioarele subţiri ca turnate în oţel. Sforăind şi muşcând zăbalele, se lăsa pe picioarele dinapoi, se ridica săltând pe loc, întindea dârlogii, cerând parcă voie să se avânte iarăşi în galop vijelios, tropotitor, pentru ca vântul să-i îndoaie iarăşi urechile, şuierându-i în coamă, şi pentru ca pământul răsunător, ars de ger, să geamă din nou sub copitele-i netede ca nişte scoici. I se vedea fiecare vinişoară jucând sub pielea subţire. Muşchii tari ca pietrele îi tresăreau pe gât, îi tremura botul trandafiriu, străveziu, iar ochiul rotund şi rubiniu, cu albul sângeriu, se uita pieziş la stăpân cu o căutătură nemulţumită şi rea.

— Ce staţi, fii ai Donului liniştit?! strigă din nou bătrânul, trecându-şi ochii de la Grigori la ceilalţi. Pe părinţii şi pe bunicii voştri îi împuşcă, vi se ia tot avutul, comisarii jidani îşi bat joc de credinţa voastră, iar voi staţi şi ronţăiţi seminţe şi mergeţi la joc?... Aşteptaţi numai să vă pună şi ştreangul de gât? Până când o să vă ţineţi de fustele muierilor? Toată plasa Elanskaia s-a răzvrătit cu mic şi mare. I-au gonit pe roşii din Vioşenskaia, iar voi, cazacii de la Rîbnîi, ce faceţi? Nu mai ţineţi la viaţa voastră? Sau poate că vă curge în vine nişte cvas mujicesc, în loc de sânge căzăcesc? Treziţi-vă, fraţilor! Puneţi mâna pe arme! Satul Krivskoi ne-a trimis să ridicăm toate satele. La cai, cazaci, cât nu-i prea târziu! Dădu cu

ochii rătăciţi peste chipul cunoscut al unui moşneag şi-i strigă cu obidă mare: Dar tu de ce stai locului, Semion Hristoforovici?... Pe fiul tău l-au tăiat roşii la Filonovo, şi tu te ascunzi pe cuptor?!

Grigori nu-l mai ascultă şi se repezi în ogradă. Îşi scoase grăbit calul odihnit din şură; dezgropă şaua de sub tizic, rupându-şi unghiile până la sânge, şi o zbughi turbat pe poartă.

— Am plecat! Să vă răsplătească Hristos! atâta avu timp să strige gazdei, care venea după el spre poartă, apoi, aplecându-se peste oblâncul şeii pe gâtul calului, ridică în uliţă un vârtej de pulbere de zăpadă, izbind calul cu biciuşca şi lăsându-l să fugă în cel mai bezmetic galop. Un nor alb se învâlvora în urma lui; scările jucau sub picioarele amorţite care se frecau de pulpanele şeii. Calul zbura ca vântul, tropotind în icnete, şi Grigori simţea o bucurie sălbatică atât de mare, se simţea atât de puternic şi plin de hotărâre, încât, fără să vrea, un strigăt clocotitor, năvalnic îi ţâşni din gâtlej. Simţămintele încătuşate, ascunse în suflet, erau acum slobode. I se părea că drumurile lui sunt acum netede ca o cale luminată de lună.

Totul fusese cântărit şi hotărât în zilele acelea chinuitoare, când se ascundea ca o fiară în bârlogul său de tizic şi când, tot ca o fiară, pândea orice zgomot, tremura la orice glas omenesc. Tot zbuciumul său în căutarea adevărului, toate zilele de şovăieli, de schimburi şi de grele lupte lăuntrice pieriseră, ca şi cum n-ar fi fost. Trecuseră ca umbra unui nor, iar toate căutările lui i se păreau acum zadarnice şi deşarte. Pentru ce să mai gândească? Pentru ce se frământase ca un lup încolţit de gonaşi, căutând o ieşire, căznindu-se să dezlege toate contradicţiile? Viaţa se dovedi zâmbitoare şi nespus de simplă în înţelepciunea ei. I se părea acum că o dreptate adevărată, care să ocrotească pe toţi deopotrivă sub aripa ei, nici n-a existat vreodată. Cu sufletul otrăvit de ură, gândea: „Fiecare cu dreptatea lui şi cu brazda lui!" Oamenii au luptat întotdeauna pentru un codru de pâine, pentru un petic de pământ, pentru dreptul de a trăi, şi tot aşa vor lupta atâta timp cât soarele îşi va revărsa lumina asupra lor, iar sângele cald va mai curge în vinele lor. Trebuie să lupţi împotriva aceluia care vrea să-ţi ia viaţa şi dreptul la ea; să te baţi cu toată tăria şi fără şovăire, iar lupta îţi va da înflăcărarea urii şi dârzenia. Numai să nu pui frâu simţirilor, să le dai drumul slobod, să turbeze în voie. Atâta tot.

Căile căzăcimii se încrucişau cu căile Rusiei mujiceşti, lipsite de pământ, cu căile lumii din fabrici. Trebuia să lupte împotriva lor. Să le smulgă de sub picioare pământul gras al ţării Donului, udat ca sângele

căzăcesc; să-i gonească din ea, ca pe nişte tătari! Trebuia să zguduie Moscova din temelii, să o silească a primi o pace ruşinoasă! Drumul era prea strâmt pentru doi; unul trebuia să-l răstoarne pe celălalt. Încercarea fusese făcută: dânşii lăsaseră regimentele roşii pe pământul Oastei Donului. Iar acum – scoate sabia!

Mistuit de o sălbatică ură, Grigori se gândea la toate acestea, pe când calul îl purta pe covorul alb al Donului. O clipă, numai o clipă, un gând nelămurit se ivi în sufletul său: „Cei bogaţi împotriva celor săraci, nu cazacii împotriva Rusiei roşii... Iată, Mişka Koşevoi şi Kotlearov sunt şi ei cazaci, şi sunt roşii până în măduva oaselor...” Dar scăpă numaidecât de acest gând, gonindu-l mânios.

Se zări şi Tatarski. Grigori trase uşor de dârlogi, lăsând calul, albit de clăbucii spumei, să alerge în trap uşor. La urcuş, îl îndemnă iar, îl împinse să deschidă portiţa cu pieptul şi intră furtunos în ograda de acasă.

29

Sleit de puteri, Koşevoi ajunse spre zori de zi în satul Bolşoi, din staniţa Ust-Hopiorskaia. Fu oprit de un pichet din Regimentul 4 „Transamurean”. Doi ostaşi roşii îl duseră la comandament. Unul de la statul-major îl tot descosea îndelung şi fără încredere, încercând să-l încurce şi punându-i tot soiul de întrebări, ca de pildă: „Cine a fost preşedintele comitetului revoluţionar pe la voi?” sau: „De ce n-ai acte?”, şi altele cam de acelaşi fel. Mişka se simţi sătul de atâtea întrebări tâmpite.

— Nu-mi mai bate capul, tovarăşe! Pe mine m-au încercat şi cazacii şi încă cum! Dar tot n-au făcut nimic.

Ridică poala cămăşii şi-i arătă cotul şi burta cu urmele rănilor lăsate de furcă. Tocmai voia să-i tragă omului de la statul-major o vorbuliţă mai răscoaptă, când în aceeaşi clipă intră Stockman.

— Ah, fiule rătăcit! Drac împieliţat!

Basul său se frânse, iar braţele au cuprins spatele lui Mişka.

— Ce să-l mai descoşi, tovarăşe? E un băiat de-ai noştri! Vai, cu ce prostii îţi mai pierzi vremea! Trebuia să trimiţi după mine sau după Kotlearov şi nu mai era nevoie de nicio întrebare... Hai, Mihail! Dar cum ai scăpat cu viaţă? Cum ai rămas teafăr, răspunde! Şi noi care te-am şters de pe lista celor vii... Credeam că ai murit de o moarte de erou.

Mişka îşi aminti clipele în care îl fugăreau, rămas fără apărare şi fără

arma lăsată în sanie, şi o roşeaţă umilită îi năvăli în obraji şi-i stoarse lacrimi din ochi.

30

În ziua în care Grigori s-a întors la Tatarski, se şi alcătuiseră două sotnii de cazaci. Adunarea hotărî mobilizarea tuturor celor în stare să poarte armele, de la şaisprezece şi până la şaptezeci de ani. Mulţi îşi dădeau seama că starea de lucruri era deznădăjduită; la miazănoapte, se afla gubernia Voronej, duşmănoasă şi rămasă sub bolşevici, şi districtul Hopior, tot al roşilor; la miazăzi, era frontul care se putea oricând întoarce, strivind răzvrătiţii. Unii, mai chibzuiţi, nu voiau să ia armele, dar erau mânaţi cu sila. Stepan Astahov se împotrivi răspicat să ia parte la luptă.

— Nu mă duc. Luaţi-mi calul, faceţi tot ce vreţi, dar eu nu vreau să mai pun mâna pe armă! spuse el dimineaţa, când Grigori, Hristonea şi Anikuşka veniră la casa lui.

— Cum, nu vrei? întrebă Grigori, umflându-şi nările.

— Uite-aşa, nu vreau şi pace!

— Dar ce faci dacă roşii ocupă satul? Ai să mergi cu noi ori ai să rămâi?

Stepan îşi petrecu îndelung privirea pătrunzătoare de la Grigori la Axinia, mai zăbovi o clipă şi răspunse:

— Vom vedea pe urmă...

— Dacă-i aşa, ieşi afară! Ia-l Hristonea! Avem să te punem îndată la zid! Încercând să nu se uite la Axinia care se lipi de cuptor, Grigori îl apucă pe Stepan de mâneca bluzei şi-l trase spre el. Hai să mergem, am vorbit destul!

— Grigori, lasă prostiile... Lasă-mă-n pace!

Stepan se îngălbeni şi se împotrivea fără putere. Încruntându-se, Hristonea îi cuprinse mijlocul pe la spate şi mormăi:

— Mergem, dacă aşa ţi-e sufletul.

— Fraţilor!...

— Nu suntem fraţi cu tine! Dă-i drumul, n-auzi?

— Lăsaţi-mă, am să mă scriu în sotnie. Sunt slăbit după tifos...

Grigori zâmbi strâmb şi descleştă din strânsoare mâneca lui Stepan.

— Du-te şi ia-ţi arma! De mult trebuia să faci asta!

Ieşi, încheindu-şi mantaua şi fără să-şi ia rămas bun, dar Hristonea, cu

toate cele întâmplate, nu se sfii să-i ceară lui Stepan tutun pentru o ţigară şi mai stătu multă vreme, vorbind de una şi de alta, ca şi cum nu s-ar fi petrecut nimic între dânşii.

Spre seară, au fost aduse două care cu arme de la Vioşenskaia: optzeci şi patru de puşti şi peste o sută de săbii. Mulţi îşi scoaseră armele dosite. Satul dădu două sute unsprezece luptători, din care o sută cincizeci călări, iar restul urmau să lupte pe jos.

Răzvrătiţii nu aveau încă o organizare unitară. Satele se cârmuiau deocamdată în chip răzleţ, întocmindu-şi singure sotniile şi alegând comandanţii în adunări, ţinând seama nu de grade, ci de meritele celor mai vrednici în lupte. Nu porneau la acţiuni ofensive; stabileau legătura cu satele vecine şi cercetau împrejurimile cu ajutorul patrulelor călări.

Ca şi în 1918, Petro Melehov fu ales comandantul sotniei călări din Tatarski, chiar înainte de întoarcerea lui Grigori. Comanda sotniei pedestre o primi Latîşev. Artileriştii, având în fruntea lor pe Ivan Tomilin, plecară la Bazki: se găsise acolo un tun pe jumătate stricat, părăsit de roşii. N-avea aparatul de ochire şi o roată era sfărâmată. Artileriştii sosiră tocmai ca să-l dreagă.

Pentru cei două sute unsprezece oameni au fost aduse din Vioşenskaia, ori adunate de prin sat, o sută opt arme, o sută patruzeci de săbii şi patrusprezece puşti de vânătoare. Slobozit împreună cu ceilalţi moşnegi, care fuseseră băgaţi în beciul casei lui Mohov, Pantelei Prokofievici îşi dezgropă mitraliera, dar nu existau benzi, şi sotnia n-o primi.

A doua zi, pe seară, se făcu cunoscut că un detaşament de trupe roşii a pornit de la Karghinskaia, trimis pentru înăbuşirea răzmeriţei, şi că el cuprinde trei sute de baionete, sub comanda lui Lihaciov, şapte tunuri şi douăsprezece mitraliere. Petro hotărî să trimită spre satul Tokin patrule puternice, raportând în acelaşi timp la Vioşenskaia.

Detaşamentul de cercetare porni către seară. Erau treizeci şi doi de localnici din Tatarski, conduşi de Grigori Melehov. Plecară din sat în galop şi goniră aşa aproape până la Tokin. La vreo două verste de sat, Grigori îşi puse cazacii să descalece şi-i vârî într-o râpă îngustă, de lângă drum. Oamenii cu paza cailor îi adăpostiră într-o văgăună cu zăpada moale, unde caii intrau până la burtă; un armăsar, presimţind primăvara ce nu era departe, necheza şi zvârlea din picioare. Au fost nevoiţi să-i pună de pază un om deosebit.

Grigori trimise trei cazaci spre sat – pe Anikuşka, pe Martin Şamil şi pe Prohov Zîkov. Porniră la pas. La poalele dealului, se zăreau în depărtare

livezile albăstrii din Tokin, pierind în zigzag larg, undeva spre sud-est. Se lăsa noaptea. Nori joşi pluteau pe cer. Tăcuţi, cazacii aşteptau în râpă. Grigori privea la cei trei călăreţi ce coborau dealul, contopindu-se cu panglica neagră a drumului. Caii nu se mai vedeau, se zăreau numai capetele oamenilor. Pieriră şi dânşii. O clipă mai târziu, o mitralieră răpăi dintr-acolo, urmată de alta, sunând mai subţire – o puşcă-mitralieră pesemne. După ce-şi goli încărcătorul, tăcu: se opri şi cea dintâi, tocând apoi în grabă încă o bandă. Stoluri de gloanţe răzleţe trecură în zbor deasupra râpei, pe cerul întunecat. Bâzâitul lor viu înviora, subţire şi vesel. Cei trei se întorceau la galop.

— Am dat peste un pichet! strigă de departe Prohor Zîkov.

Glasul său era acoperit ele tropotul cailor.

— Oamenii de la cai să fie gata! ordonă Grigori.

Sări pe creasta râpei ca pe un parapet de tranşee, fără să bage în seamă gloanţele care se înfigeau cu un sâsâit în zăpadă, şi merse în întâmpinarea cazacilor.

— N-aţi văzut nimic?

— I-am auzit când au început să alerge!... Sunt mulţi, se cunoaşte după glasuri! răspunse gâfâind Anikuşka.

Sări jos de pe cal, dar vârful cizmei îi rămase prins în scară. Înjurând de mama focului şi şchiopătând, Anikuşka îşi slobozi cu mâna piciorul.

În timp ce Grigori îi punea întrebări, opt cazaci coborâră din râpă în văgăună, îşi luară caii şi o tuliră acasă.

— Îi vom împuşca mâine, zise încet Grigori, ascultând tropotul fugarilor care se îndepărtau.

Cei rămaşi în râpă mai stătură un ceas, păstrând o linişte desăvârşită şi trăgând mereu cu urechea. În sfârşit, cineva auzi tropot de copite.

— Vin dinspre Tokin...

— O fi vreo patrulă!

— Nu se poate!

Vorbeau în şoaptă; scoţându-şi capetele, încercau în zadar să desluşească ceva în bezna de nepătruns. Înaintea tuturor, ochii de calmuc ai lui Fedot Bodovskov zăriră ceva.

— Vin! rosti el cu deplină încredinţare scoţându-şi arma.

O purta într-un chip ciudat, atârnată de gât şi bălăbănindu-se pe piept. Aşa umbla şi pe jos, şi călare, cu mâinile pe patul şi pe ţeava armei, ca o femeie cu o cobiliţă.

Vreo zece călăreţi veneau în tăcere şi neorânduială pe drum. Un bărbat

voinic şi îmbrăcat în haine groase mergea cu o jumătate de trup de cal înaintea celorlalţi. Calul mai lung, cu coada scurtă, păşea hotărât şi mândru. Privind de jos, Grigori desluşea bine liniile cailor pe fondul cenuşiu al cerului, siluetele călăreţilor şi chiar vârful teşit al căciulii de Kuban, pe capul celui care mergea în frunte. Călăreţii treceau la zece stânjeni de râpă; o distanţă atât de mică îi despărţea de cazaci, încât s-ar fi părut că trebuiau şi audă şi răsuflarea răguşită a cazacilor, şi bătăile repezi ale inimilor.

Cu câteva clipe înainte, Grigori dăduse ordin să nu se tragă fără comanda lui. Ca un vânător de fiare, aştepta la pândă clipa prielnică, cu socoteală şi cu siguranţă. În mintea lui se născu hotărârea să-i strige pe călăreţi şi apoi să deschidă focul asupra lor, când se vor înghesui grămadă.

Zăpada scârţâia cu nevinovăţie pe drum. O scânteie sări ca un licurici galben de sub copite: potcoava nimerise într-o cremene, dezgolită de zăpadă.

— Cine-i?

Sprinten ca o pisică, Grigori sări afară din râpă şi se îndreptă de şale. Cazacii îl urmară cu un zgomot surd.

Se petrecu însă ceva cu totul neaşteptat de Grigori.

— Dar cine ai vrea să fie? întrebă cel din frunte cu o voce de bas groasă şi răguşită, fără nicio urmă de spaimă sau de mirare, apoi îşi întoarse calul drept asupra lui Grigori.

— Cine-i?! strigă răstit Grigori, fără să se urnească din loc, ridicându-şi însă, pe nevăzute, revolverul încleştat în mâna uşor îndoită.

Acelaşi glas de bas tună, mânios şi ameninţător:

— Cum îndrăzneşti să zbieri? Sunt comandantul detaşamentului de represiune! Sunt însărcinat de statul-major al Armatei a 8-a roşii să înăbuş răzmeriţa! Care este comandantul vostru? Adu-l încoa la mine!

— Eu sunt comandantul!

— Aha-a, tu eşti?

Grigori zări arma de oţel negru în mâna ridicată e călăreţului şi avu timp să se lăţească la pământ, înainte ca acesta să tragă, strigând:

— Foc!

Un glonte cu vârful rotunjit, tras dintr-un *browning* vâjâi deasupra lui Grigori. Împuşcături asurzitoare răsunară de amândouă părţile. Bodovskov se atârnă de dârlogii calului îndrăzneţului comandant. Stăpânindu-şi mâna, Grigori se întinse peste capul lui Bodovskov şi izbi cu

latul sabiei în căciula de Kuban, apoi smulse din şa trupul greoi al călăreţului. Încăierarea nu ţinu mai mult de două minute. Trei ostaşi roşii izbutiră să scape cu fuga, doi au fost omorâţi, iar ceilalţi dezarmaţi.

Grigori luă un scurt interogatoriu comandantului prins, vârându-i ţeava revolverului printre buzele strivite.

— Cum te numeşti, bestie?

— Lihaciov.

— La ce te gândeai atunci când veneai păzit de nouă oameni? Credeai că toţi cazacii îţi vor cădea în genunchi? Şi că or să ceară iertare?

— Omorâţi-mă!

— Vom avea timp! îl mângâie Grigori. Unde ţi-s actele?

— În sac. Ia-le, banditule!... Ticălosule!...

Fără să ia seama la înjurăturile lui Lihaciov, Grigori îl căută el însuşi şi-i scoase din buzunarul scurtei îmblănite un al doilea *browning,* apoi *mauserul* şi portharta de campanie. În buzunarul hainei, mai găsi o tabacheră şi un mic portofel de acte, căptuşit cu piele de sălbăticiune colorată.

Lihaciov înjura şi gemea într-una. Avea umărul drept străpuns de un glonte, iar după izbitura de sabie a lui Grigori îi plesnea capul de durere. Era înalt, mai înalt decât Grigori, greoi, şi părea a fi om puternic. Sprâncenele negre, scurte şi late se uneau la rădăcina nasului, dând chipului său smead şi proaspăt ras o expresie autoritară. Gura o avea mare, bărbia pătrată. Era îmbrăcat într-o scurtă îmblănită şi strânsă în talie; purta căciulă neagră de Kuban, turtită de lovitura sabiei. Sub scurtă avea un veston kaki şi pantaloni largi, care i se potriveau minunat. Picioarele lui însă erau mici, frumoase şi încălţate cu cizme elegante, cu carâmbii de lac.

— Scoate-ţi blana, comisarule! porunci Grigori. Eşti grozav de grăsun: bine te-ai mai îngrăşat pe spinarea cazacilor, aşa că n-ai să îngheţi!

Mâinile prizonierilor fură legate cu căpestre şi centuri; după aceasta, fură aşezaţi pe propriii lor cai.

— După mine, la trap-marş! ordonă Grigori, potrivindu-şi la centură *mauserul* lui Lihaciov.

Noaptea au petrecut-o la Bazki. Întins jos, lângă cuptor, pe un aşternut de paie, Lihaciov gemea, scrâşnea din dinţi şi se zvârcolea de durere. Grigori îi spălă, la lumina lămpii, umărul rănit şi-l pansă, dar nu-i mai puse nicio întrebare. Şezu mult timp la masă, cercetând actele lui Lihaciov şi listele contrarevoluţionarilor din Vioşenskaia, încredinţate lui Lihaciov de

către tribunalul revoluţionar care reuşise să fugă; îi cercetă şi carnetul de note, scrisorile şi însemnările de pe hartă. Se uita din când în când la Lihaciov, încrucişându-şi privirile cu ale lui, ca două săbii. Cazacii, care dormeau în aceeaşi casă cu el, petrecură o noapte fără somn: ieşeau mereu afară la cai sau în tindă, ca să fumeze, şi vorbeau între ei, tolăniţi pe jos.

În zori Grigori aţipi, dar se trezi repede şi-şi ridică capul greu de pe masă. Lihaciov şedea pe paie, dezlegând pansamentul cu dinţii şi smulgându-şi bandajul. Îi aruncă lui Grigori o privire plină de mânie, care îi ardea în ochii injectaţi. Gura, cu dinţii albi, era contractată într-un rânjet chinuit, ca în agonie, iar în ochi i se citea atâta durere şi deznădejde, încât lui Grigori îi pieri somnul.

— Ce vrei să faci? întrebă el.

— Dar tu ce... vrei? Vreau să mor! urlă Lihaciov, alb la faţă şi căzând cu capul pe paie.

Băuse în cursul nopţii aproape o jumătate din căldarea de apă. Nu dormise nicio clipă până la revărsatul zorilor.

Dimineaţa, Grigori îl trimise cu o taceancă la Vioşenskaia, cu un raport scurt şi cu toate actele găsite la el.

31

Însoţită de doi cazaci călări, taceanca sosi în goană la casa de cărămidă roşie a comitetului executiv din Vioşenskaia. În ea zăcea lungit Lihaciov. Se ridică, susţinându-şi mâna cu pansamentul pătat de sânge. Cazacii descălecară şi-l însoţiră până în casă.

Vreo cincizeci de cazaci se înghesuiau în odaia lui Suiarov, comandantul provizoriu al forţelor unite ale răsculaţilor. Ferindu-şi mâna, Lihaciov îşi făcu drum până la masa unde şedea Suiarov, om scund şi fără nimic deosebit în toată figura, afară poate de ochii săi înguşti, galbeni şi de o nemaipomenită viclenie.

Se uită cu prefăcută blândeţe la Lihaciov şi întrebă:

— L-aţi adus pe drăguţul de porumbel? Eşti chiar Lihaciov în persoană?

— Eu sunt. Ia actele. Lihaciov aruncă pe masă portofelul legat într-un sac şi-l privi pe Suiarov cu aer mândru şi aspru. Îmi pare rău că n-am izbutit să-mi îndeplinesc misiunea şi să vă strivesc ca pe nişte năpârci!

Dar Rusia Sovietică va răsplăti pe fiecare după faptele lui. Rog să fiu împuşcat.

Clătină din umărul rănit şi-şi încruntă sprâncenele largi.

— A, nu, tovarăşe Lihaciov! Ne-am răsculat tocmai împotriva împuşcărilor. La noi nu se face aşa ca la voi; nu-s împuşcări! Avem să te lecuim, şi poate că ne vei mai aduce folos, zise Suiarov cu aceeaşi fioroasă blândeţe, clipind din ochi. Cine n-are treabă, să iasă afară... Hai, mai iute!

Rămaseră comandanţii sotniilor de la Reşetovski, Cernovski, Uşakovskaia, Dubrovski şi Vioşenskaia. Se aşezară la masă. Cineva împinse cu piciorul un scaun spre Lihaciov, dar el nu stătu, ci se rezemă de perete, privind peste capete, pe geam, afară.

— Iată ce e, Lihaciov, începu Suiarov, schimbând ochiri cu comandanţii sotniilor. Spune-ne ce efectiv are detaşamentul tău.

— N-am să spun.

— N-ai să spui? Fie. Nici nu e nevoie. Tot o să aflăm noi din hârtiile tale. Iar dacă nu, avem să-i descoasem pe soldaţii din patrula ta. O să te mai rugăm (Suiarov apăsă pe acest cuvânt) ceva: scrie detaşamentului tău să vie la Vioşenskaia. N-avem pentru ce să ne batem cu voi. Nu suntem împotriva Puterii sovietice, ci numai împotriva comunei şi a jidovilor. Noi vom dezarma detaşamentul şi le vom da tuturor drumul acasă. O să-ţi dăm drumul şi ţie. Într-un cuvânt, scrie-le că suntem şi noi oameni muncitori, ca şi dânşii, încât să nu le fie frică de noi, că nu suntem împotriva Sovietelor...

Scuipatul lui Lihaciov nimeri drept în bărbuţa ascuţită şi căruntă a lui Suiarov. Acesta îşi şterse barba cu mâneca şi pe obraz i se iviră pete de roşeaţă. Unii dintre comandanţi au zâmbit pe ascuns, dar niciunul nu se ridică să apere cinstea comandantului.

— Ne jigneşti, tovarăşe Lihaciov! zise Suiarov, cu o vădită prefăcătorie în glas. Atamanii şi ofiţerii îşi băteau jos şi ne scuipau, iar tu, măcar că eşti comunist, tot aşa faci. Şi mai spuneţi că sunteţi pentru popor... Hei, cine-i acolo? Luaţi-l pe comisar!... Te trimitem mâine la Kazanskaia.

— Poate că ai să te mai răzgândeşti? întrebă aspru unul dintre comandanţii de sotnii.

Lihaciov îşi potrivi iute vestonul pus pe umeri şi ieşi afară la omul din escortă, care îl aştepta lângă uşă.

Nu-l împuşcaseră. Răzvrătiţii luptau doar „împotriva împuşcăturilor şi a jafului"... A doua zi l-au trimis la Kazanskaia. Mergea în faţa însoţitorilor călări, călcând uşor pe zăpadă şi încruntându-şi sprâncenele scurte şi late.

Dar când ajunse în pădure şi trecu pe lângă un mic mesteacăn alb, zâmbi voios, se opri, se ridică în vârful picioarelor şi rupse cu braţul sănătos o creangă cu mugurii cafenii, umflaţi de seva dulce a lui martie; abia simţită, mireasma lor făgăduia înflorire, viaţa ce se întorcea ca şi soarele... Lihaciov îşi vârî în gură mugurii umflaţi şi-i mestecă, privind cu ochii împăienjeniţi arborii înseninaţi, treziţi la viaţă după lunile de ger, şi un zâmbet tremură în colţul buzelor rase.

Muri chiar cu aceşti muguri striviţi în gură: la şapte verste de Vioşenskaia, oamenii din escortă îl ciopârţiră în chip fioros cu săbiile, pe colnicele nisipoase şi mohorâte, îi scoaseră mai întâi ochii, îi tăiară mâinile, urechile şi nasul, şi-i desfigurară chipul cu lovituri de sabie; după aceasta, i-au descheiat pantalonii şi i-au pângărit trupul mare şi voinic. Astfel îşi bătură joc de acest butuc plin de sânge, până când unul puse piciorul pe pieptul lui Lihaciov, zguduit de spasmuri, şi-i reteză capul, dintr-o singură lovitură piezişă.

32

Veşti despre revărsarea largă a răzmeriţei în valuri soseau de peste Don, din Ţara de sus şi din toate ţinuturile. Nu mai era vorba de o răzmeriţă pornită din două staniţe. Şumilinskaia, Kazanskaia, Migulinskaia, Meşkovsgaia, Vioşenskaia, Elanskaia şi Ust-Hopiorskaia se răsculară, strângându-şi în grabă sotniile, iar Karghinskaia, Bokovskaia şi Krosnokutskaia erau vădit de partea răsculaţilor. Răzmeriţa ameninţa să se întindă şi în districtele învecinate: Ust-Medvediţki şi Hopiorski. Începeau tulburări în Bukanovskaia, Slaşciovskaia şi Fedoseevskaia; se agitau, şi satele mai apropiate de Vioşenskaia, din staniţa Alexeevskaia. Vioşenskaia, centru de district, deveni şi centrul răscoalei. După îndelungate dezbateri şi controverse, se hotărî păstrarea aceleiaşi organizări a autorităţilor. În comitetul executiv de district fură aleşi cazacii care se bucurau de cea mai mare vază, în special cei tineri, iar ca preşedinte fu pus Danilov, un funcţionar militar de la departamentul artileriei. Prin staniţe şi prin sate, au fost formate soviete, şi, lucru ciudat, până şi cuvântul „tovarăş" rămăsese, cu toate că nu demult era socotit drept vorbă de ocară. Se lansase o lozincă demagogică: „Pentru Puterea sovietică, dar împotriva comunei, a împuşcăturilor şi a jafului". De aceea se iviră pe căciulile răsculaţilor câte două panglici încrucişate, una albă

peste alta roşie, în loc de una albă...

Pe Suiarov îl înlocui, în postul de comandant al forţelor unite ale răsculaţilor, un ofiţer tânăr, de vreo douăzeci şi opt de ani, Kukianov Pavel, decorat cu crucea „Sfântului Gheorghe", toate cele patru clase, om deştept şi bun de gură, dar cam lipsit de voinţă. Poate că nu unul ca el ar fi fost chemat să conducă districtul în plină răscoală, pe asemenea vremuri furtunoase, însă cazacii ţineau la dânsul pentru că era om simplu şi ştia să fie binevoitor cu lumea. Pe urmă, la mijloc se mai afla şi alt lucru, mai însemnat ca toate: acest Kudinov se trăgea din căzăcime şi avea rădăcini puternice în adâncul ei, nu se arăta nici fudul, nici înfumurat, cum erau de obicei alţi ofiţeri ridicaţi din rândurile căzăcimii. Îmbrăcat întotdeauna foarte simplu, avea părul lung, tuns căzăceşte în jurul capului, era puţin adus de spate şi vorbea repede. Chipul său uscăţiv, cu nasul lung, părea al unui ţăran de rând, fără nimic deosebit.

Podesaulul Ilia Safonov fu ales şef de stat-major, şi aceasta numai fiindcă, deşi era cam fricos, se pricepea bine la scris şi era om cu destulă carte. Despre el s-a spus la adunare:

— Pe Safonov să-l băgaţi în statul-major. Nu e bun pentru front. Va avea pierderi mai mari decât alţii, n-o să-şi păstreze cazacii şi cine ştie ce-o să mai păţească. A-l face luptător, ar fi ca şi cum ai vrea să faci din ţigan vlădică!

Auzind această apreciere, mic şi rotofei, Safonov zâmbi bucuros în mustăţile-i galbene cu firişoare bălane şi se învoi cu cea mai mare încântare să primească şefia statului-major.

Dar Kudinov şi Safonov se mărgineau să întărească, aprobând, tot ce făceau sotniile pe socoteala lor. Mâinile lor erau legate întrucât privea conducerea. De altfel, n-aveau nicio putere pentru a stăpâni aceste mulţimi de oameni şi pentru a nu rămâne în urma evenimentelor care se desfăşurau ca o cruntă vijelie.

Regimentul 4 „Transamurean", împreună cu bolşevicii din staniţele Ust-Hopiorskaia, Elanskaia şi o parte din Vioşenskaia, care intraseră în rândurile sale, trecu luptând prin mai multe sate, depăşi hotarul staniţei Elanskaia şi înainta prin stepă de-a lungul Donului, spre apus.

La 5 martie, sosi în galop la Tatarski un cazac, aducând raportul: cazacii de la Elanskaia cereau ajutor grabnic. Se retrăgeau aproape fără împotrivire, deoarece n-aveau nici cartuşe, nici arme. Drept răspuns la focurile lor răzleţe şi jalnice, transamurenii îi împroşcau cu gloanţe de mitralieră şi-i băteau cu tunurile celor două baterii ale lor. În asemenea

împrejurări nu mai era timp să aştepte dispoziţii de la centru, şi atunci Petro Melehov hotărî să pornească cu cele două sotnii de sub comanda sa.

Mai primi şi comanda celorlalte patru sotnii din satele vecine. Dis-de-dimineaţă, îşi scoase cazacii pe deal. Pentru început se ciocniră patrulele de cercetare, după cum era obiceiul. Lupta cea adevărată izbucni abia mai târziu.

La Krasnîi Log, la opt verste de Tatarski, pe locurile unde Grigori cu nevastă-sa arau cândva şi unde el îi mărturisise pentru întâia oară Nataliei că n-o iubeşte, în acea posomorâtă zi de iarnă sotniile descălecau, oamenii se răspândeau în trăgători şi cazacii de pază duceau caii la locuri ferite de focuri. Jos, revărsându-se dintr-o vâlcea largă, veneau roşii, în trăgători, pe trei valuri, acoperind toată întinderea albă cu mărunte pete negre. În spatele lanţurilor de trăgători veneau căruţe, forfoteau călăreţi. La două verste de inamic, cazacii se pregăteau, fără grabă, să primească lupta.

Călare pe calul bine hrănit şi uşor asudat, Petro veni aproape de Grigori, de la sotniile din Elanskaia, care se şi răspândiseră în trăgători. Era vesel şi voios:

— Fraţilor! Cruţaţi cartuşele! Trageţi numai la comanda mea!... Grigori, du-ţi oamenii la vreo sută cincizeci de stânjeni mai la stânga. Grăbeşte-te!... Oamenii de la cai să nu se adune grămadă! Mai dădu câteva porunci din urmă şi scoase binoclul. Ce e? Mi se pare că instalează o baterie pe Gorganul lui Matvei.

— O văd mai demult. Se zăreşte şi fără binoclu.

Grigori îi luă binoclul şi privi cu luare-aminte. În spatele movilei cu creştetul golit de zăpadă, se desluşeau căruţe negre şi o forfoteală de oameni mărunţi.

Pedestraşii din Tatarski, „cercetaşii", cum fuseseră porecliţi în glumă, nici nu băgau în seamă ordinul sever de a nu se aduna grămadă; se îmbulzeau, împărţindu-şi cartuşele, fumând şi schimbând vorbe glumeţe. Depăşind cu un cap pe toţi ceilalţi, căciula lui Hristonea se clătina deasupra lor (acum, după ce-şi pierduse calul, trebuia să lupte pe jos); se mai zărea şi cuşma roşie cu trei clape a lui Pantelei Prokofievici. Acolo se aflau cei mai mulţi bătrâni şi tineretul. În dreapta desişului de tulpini nestrânse de floarea-soarelui, cam la o verstă şi jumătate depărtare, se rânduiseră cei din Elanskaia. Aveau patru sotnii cu şase sute de oameni, dar aproape două sute rămăseseră la cai; o treime din toţi oamenii se ascundeau cu caii prin râpi înguste.

— Petro Panteleevici, strigau pedestraşii, vezi să nu ne laşi singuri la luptă!

— Fiţi fără grijă, nu vă lăsăm! zâmbi Petro şi începu să se joace nervos cu biciuşca, privind rândurile roşilor care urcau încet dealul.

— Petro, ia vino-ncoace! îl rugă Grigori, îndepărtându-se puţin de trăgători.

Petro veni spre el. Încruntându-se, Grigori îi spuse cu o vădită nemulţumire:

— Nu-mi place poziţia asta. Ar trebui să depăşim râpele. Te pomeneşti că ne învăluie pe la flancuri, şi ce-o să ne facem?

— Ce tot vorbeşti tu! rosti înciudat Petro, dând din mână. Cum să ne învăluie? Am mai lăsat o sotnie în rezervă, dar în cel mai rău caz au să aibă şi râpele rostul lor. Nu ne împiedică cu nimic.

— Bagă de seamă, băiete! făcu în chip de avertisment Grigori, vorbind repede şi cercetând stăruitor cu ochii, locurile dimprejur.

Se apropie de lanţul său de trăgători şi-şi privi oamenii. Mulţi nu mai purtau mănuşi: emoţia îi încălzise, şi le scoseseră... Unii se frământau tulburaţi: îşi potriveau sabia, strângeau centura.

— Comandantul nostru a descălecat, zâmbi Fedot Bodovskov, făcând un semn uşor din cap spre Petro, care se legăna în mers, îndreptându-se spre trăgători.

— Ascultă, mă, general Platov! necheza ciungul Alioşka Şamil, înarmat numai cu sabia. Dă ordin să ne dea câte o duşcă de votcă!

— Tacă-ţi gura, votcarule! Când o să-ţi taie roşii şi mâna cealaltă, cu ce-ai să duci paharul la gură? O să lăpăieşti din copaie.

— Vorba!

— Ar bea, ce-l costă? oftă Stepan Astahov şi-şi răsuci mustaţa castanie, luând mâna de pe garda sabiei.

Prin tot lanţul de trăgători se spuneau tot felul de lucruri nepotrivite cu momentul trăit, dar amuţiră îndată când un tun bubui surd dincolo de Gorganul lui Matvei.

Tunetul gros şi puternic scăpă din ţeavă şi se rostogoli ca ceva rotund, topindu-se îndelung în tăcerea stepei, ca o şuviţă de fum spumos, şi făcându-se apoi una cu detunătura scurtă şi tăioasă a exploziei. Obuzul căzu prea aproape şi se sparse cam la o jumătate de verstă de lanţul de trăgători. Fumul negru, tivit de fulgi albi, sclipitori, de zăpadă, se înălţă încet deasupra arăturii şi se prăbuşi, aşternându-se şi lipindu-se de buruieni. În aceeaşi clipă izbucniră mitralierele din lanţul de trăgători

roşii. Rafalele de mitralieră răpăiau ca toaca paznicului de noapte. Cazacii se culcară în zăpadă, în buruieni, printre tulpini uscate de floarea-soarelui decapitate.

— Grozav de negru mai e fumul! Parcă ar fi un obuz german! strigă Prohor Zîkov, întorcându-se la Grigori.

În sotnia Elanskaia, de alături, se iscase o învălmăşeală. Vântul aduse strigătul:

— L-a omorât pe cumătrul Mitrofan!

Ivanov, comandantul cu barba roşcată al sotniei de la Rubejin, veni în fugă sub foc la Petro. Îşi ştergea sudoarea de sub cuşmă, se îneca:

— Ce zăpadă, măi, ce zăpadă! E lipicioasă de nu-ţi poţi scoate picioarele dintr-însa!

— Ce vrei? se răsti Petro, încruntându-şi sprâncenele.

— Am şi eu o idee, tovarăşe Melehov! Trimite o sotnie în vale, spre Don; scoate-i din lanţul de trăgători şi dă-le drumul. S-o ia în fugă la vale, până la sat, iar de acolo să izbească în spatele roşilor. Şi-au lăsat, desigur, toate căruţele... Ce pază pot să aibă acolo? Şi-o să-i bage în sperieţi...

Ideea îi plăcu lui Petro. Dădu comanda pentru deschiderea focului celor două plutoane ale sale, făcu semn cu mâna lui Latîşev, care stătea drept, fără să se aplece, şi porni greoi spre Grigori; îi explică pe scurt despre ce e vorba şi ordonă:

— Ia două plutoane. Calcă-i pe coadă!

Grigori îşi scoase oamenii; încălecară într-o văgăună şi se repeziră în trap iute spre sat, învăluiţi în nori de zăpadă.

Cazacii traseră câte două încărcătoare de om şi amuţiră. Lanţurile roşii se culcară. Mitralierele răpăiau ca grindina. Un om scăpă din mâini calul cu picioarele albe al lui Martin Şamil, şi animalul rănit, înnebunit de groază, străbătu lanţul cazacilor de la Rubejin şi se avântă la vale, spre roşii. O rafală de mitralieră îl nimeri în plin, iar calul zvârli în sus cu picioarele dindărăt, apoi se prăbuşi în zăpadă.

— Asupra mitraliorilor! strigau oamenii, transmiţând pe lanţ ordinul lui Petro.

Ordinul fu executat. Nu trăgeau decât cei mai buni ţintaşi, şi au făcut mult rău; un căzăcel slăbănog din Verhne-Krivskoi a muşcat cu gloanţele lui trei mitraliori, unul după altul, şi *maximul,* cu apa fierbând în manşon, amuţi. Dar servanţii căzuţi fură schimbaţi de alţii. Mitraliera răpăi din nou, împroşcând seminţele morţii. Salvele tunurilor bubuiau mai des. Cazacii se frământau, îngropându-se tot mai adânc în zăpadă. Anikuşka

dădu de pământ, ţinându-se tot de năzbâtii. I se isprăviseră cartuşele (avusese cu totul cinci, într-un încărcător înverzit) şi acum, ridicând din când în când capul din zăpadă, scotea din buze un sunet care semăna leit cu fluieratul unui hârciog speriat.

— A-hiu-u! ţipa Anikuşka, privind trăgătorii şi rotindu-şi prosteşte ochii.

În dreapta lui, Stepan Astahov murea de râs, iar în stânga, Antipka Minciună, înciudat, înjura de mama focului!

— Încetează, scârnăvie! De glume îţi arde acuşi!

— A-hiu-u! se întoarse spre el Anikuşka, rotindu-şi ochii într-o expresie de spaimă prefăcută.

Bateria roşilor nu avusese pesemne prea multe obuze: după ce trase vreo treizeci, amuţi. Petro privea cu nerăbdare îndărăt, spre creasta colnicului. Trimise doi oameni călări în sat, cu ordinul de a scoate pe colnic pe toţi locuitorii, cu furci, cu pari şi coase. Voia să-i sperie pe roşii şi să le arate că are tot trei lanţuri de trăgători.

Peste puţin timp, o mulţime de norod se ivi pe creastă şi se îndreptă la vale, în gloate îmbulzite.

— Ian uită colea, au ieşit ciorile negre!

— E tot satul.

— Stai mă, că şi muierile sunt cu dânşii!

Cazacii hăuleau şi râdeau. Încetară focul. Din partea roşilor nu mai trăgeau decât două mitraliere şi, din când în când, răbufnea câte o salvă de focuri de puşcă.

— Păcat că tace bateria lor. De-ar arunca un obuz în oastea de muieri, ce mai orăcăială pe ele! Ar fugi îndărăt în sat, cu fustele fleaşcă! zise ciungul Alioşka, şi se vedea cât de rău îi pare că roşii n-au de gând să strice niciun obuz pe muieri.

Oamenii din mulţime începură să se rânduiască şi să se împartă. Se întinseră repede în două lanţuri lungi. Se opriră.

Petro le-a poruncit să nu se apropie de lanţul de cazaci nici la bătaia armelor. Dar ivirea lor a avut un vădit efect asupra roşilor. Lanţurile de roşii începură să se retragă, coborând în fundul vâlcelei. După o scurtă consfătuire cu comandanţii de sotnii, Petro îşi dezgoli flancul drept, (trimiţând două lanţuri ale celor din Elanskaia, cu ordinul de a merge călări spre miazănoapte, spre Don, ca să-l sprijine pe Grigori. Sotniile se înşiruiră în văzul roşilor pe malul opus al Râpei Roşii şi o luară la vale, spre Don.

Asupra lanţurilor de roşii în retragere fu deschis din nou focul.

În acest timp, din „rezerva" alcătuită din muieri, moşnegi şi băieţandri pătrunseră în lanţul de trăgători câteva femei mai îndrăcite şi o turmă de copii. Daria Melehova veni o dată cu ei.

— Petea, lasă-mă să trag în roşii! Ştiu şi eu să trag cu puşca.

Într-adevăr, luă carabina lui Petro şi trase două focuri, din genunchi, bărbăteşte, apăsând hotărât patul armei în umărul îngust, la înălţimea pieptului.

Iar „rezerva" îngheţa de frig, bătând din picioare, sărind pe loc şi suflându-şi nasul. Amândouă lanţurile se clătinau ca bătute de vânt. Obrajii şi buzele femeilor se învineţeau de frig; vântul se vâra sub poalele fustelor lor largi, jucându-se deşucheat acolo. Moşnegii mai plăpânzi îngheţau de-a binelea. Mulţi dintre ei, printre care şi moş Grişaka, fuseseră aduşi la braţ din sat şi ajutaţi să urce dealul. Dar aici, cu tot frigul, stând pe colnicul bătut de vânt şi auzind bubuiturile îndepărtate, moşnegii se însufleţiră. Păstrându-se tot în lanţ, vorbeau pe săturate despre războaiele şi bătăliile de demult, despre greul războiului de acum, în care fraţii, taţii şi feciorii se ucid între ei, iar tunurile bat de atât de departe, încât nu-i chip să le vezi cu ochiul...

33

Grigori se năpusti cu cele două plutoane ale sale asupra căruţelor trenului de luptă al transamurenilor. Opt ostaşi roşii fură hăcuiţi; capturară patru căruţe cu cartuşe şi doi cai de călărie. Plutoanele n-au avut pierderi, în afară de un cal omorât şi un cazac care se alesese cu un fleac de zgârietură.

Dar în timp ce Grigori se avânta de-a lungul Donului, ducând cu el căruţele capturate, neurmărit de nimeni şi fericit de izbânda sa, lupta se apropia de deznodământ, sus pe deal. Un escadron de transamureni începuse de departe o manevră de întoarcere, chiar înainte de începerea luptei, făcuse un ocol de zece verste şi, revărsându-se pe neaşteptate de după deal, izbi vijelios în oamenii care păzeau caii. Totul se amestecă; cazacii de la cai săriră din gura Râpei Roşii, unde şedeau adăpostiţi, şi abia mai avură timp să ajungă cu caii până la unii cazaci, dar alţii se pomeniră cu săbiile transamurenilor ridicate asupra lor. Mulţi dintre ei, neavând arme, au dat drumul cailor şi o zbughiră la fugă. Neputând să tragă, de

teamă să nu nimerească în ai lor, pedestraşii se rostogoliră în râpă, ca mazărea dintr-un sac răsturnat, urcară malul din faţă şi fugiră în neorânduială. Cei călări (şi aceştia erau mai mulţi), care avuseseră timp să-şi prindă caii, o luară la goană spre sat, punându-şi animalele la grea încercare.

În cea dintâi clipă, Petro îşi întoarse capul spre locul de unde se auzeau strigătele, zări un pâlc de călăreţi, repezindu-se asupra oamenilor de la cai, şi dădu comanda:

— La cai! Infanterie! Latîşev! Peste râpă!...

Dar la cai nu mai izbutiră să ajungă. Calul lui era în grija flăcăului Andriuşka Beshlebnov, care venea în galop spre Petro, aducând calul său şi al lui Fedot Bodovskov. Deodată, însă, un călăreţ roşu cu cojocelul galben descheiat la piept se năpusti glonţ asupra lui Andriuşka şi-l izbi din toate puterile cu sabia, strigând!

— Mă, viteazule... mama mă-tii!

Spre norocul lui, Andriuşka avea arma în bandulieră, aşa că, în loc să lovească gâtul înfăşurat într-un fular alb, sabia călăreţului izbi cu scrâşnet ţeava puştii, sări din mâna omului şi zbură în sus, ca un arc ce se dezdoaie. Calul bun de sub Andriuşka făcu o săritură şi se repezi în galop năprasnic. Caii lui Petro şi Bodovskov îl urmară...

Petro scoase un oftat, se opri o clipă, şi chipul său, alb ca varul, se broboni de sudoare. Privi îndărăt. Vreo zece cazaci veneau în fugă spre el.

— Suntem pierduţi! ţipă Bodovskov, cu faţa schimonosită de groază.

— Săriţi în râpă, cazaci! În râpă, fraţilor!

Petro îşi căpătă stăpânirea de sine; alergă cel dintâi la râpă şi se rostogoli pe malul povârnit la adâncimea de vreo treizeci de stânjeni. Se agăţă de ceva şi-şi rupse cojocelul de la buzunarul din piept până la poală, apoi sări în picioare şi se scutură cu tot trupul ca un câine; de sus, rostogolindu-se, cădeau valvârtej cazacii, dându-se peste cap.

Erau unsprezece şi cu Pedro doisprezece. Sus, deasupra râpei, mai trosneau focuri de armă, se mai auzeau tropote de cai. Pe fundul râpei, cazacii îşi scuturau cu mutre prostite căciulile, curăţindu-le de zăpadă şi de lut; unii îşi frecau părţile lovite. Martin Şamil scoase închizătorul armei şi suflă în ţeava înfundată de zăpadă. Lui Manîţkov, băiatul răposatului ataman al satului, cuprins de o groază cumplită, îi tremurau obrajii, cu dâre de lacrimi curgând şiroaie:

— Ce-i de făcut?... Petro, scapă-ne! Moartea ne paşte!... Ce ne facem acum? Văleu, au să ne omoare!

Fedot clănţănea din dinţi şi se repezi în vale, spre gura râpei, către Don. Ceilalţi prinseră să-l urmeze ca o turmă de oi.

Petro izbuti cu greu să-i oprească:

— Staţi!... Trebuie să vedem ce-i de făcut... Nu fugiţi! Au să ne împuşte pe toţi!

Îi duse pe toţi într-o adâncitură din malul râpei de lut roşu şi le vorbi cu glas gângav, dar silindu-se să pară liniştit:

— Nu putem să ieşim la vale. Deocamdată dânşii au să-i gonească pe-ai noştri cât mai departe... Aici trebuie... Împrăştiaţi-vă prin gropi... Să treacă trei în partea asta... Avem să-i primim cu focuri!... Aici putem să ne apărăm...

— Da' tot o să pierim cu toţii! Fraţilor! Dragii mei fraţi! Lăsaţi-mă să plec!... Nu vreau... Nu vreau să mor! izbucni în urlete băiatul bălan al lui Manîţkov, cel care plângea adineauri.

Clipind din ochii lui de calmuc, Fedot îl izbi deodată pe Manîţkov cu pumnul în faţă. Sângele îi ţâşni din nas; se lovi cu spatele de mal, dărâmând bulgări de argilă; abia se ţinu în picioare, dar nu mai urlă.

— Cum să-i primim cu focuri? întrebă Şamil, apucându-l pe Petro de mâini. Nu mai avem gloanţe! Nici de sămânţă!

— Au să arunce cu grenade în noi! Ne sting de pe faţa pământului, fraţilor!

— Ei, şi ce vreţi să faceţi? se mânie Petro, cu faţa învineţită şi cu clăbuci de spumă sub mustăţi. Culcaţi! Sunt eu comandant sau ba?... Te omor!

Într-adevăr, începu să-şi plimbe revolverul peste capetele cazacilor.

Glasul lui scăzut, şuierător, parcă îi mai însufleţi pe cazaci. Bodovskov, Şamil şi alţi doi trecură în fugă până la malul din faţă şi se culcară într-o groapă; ceilalţi rămaseră cu Petro.

Puhoaiele tulburi de primăvară, prăvălindu-se din deal, rostogolesc bolovanii de piatră, sapă gropi în albia râpei, dărâmă pături de argilă roşie şi taie adâncituri în maluri. Cazacii se aruncaseră în acele adăposturi.

Cu arma pregătită pentru tragere, Antip al lui moş Minciună stătea aplecat lângă Petro şi-i şoptea, ca apucat de aiureală:

— Stiopka Astahov şi-a prins calul de coadă... a fugit, iar eu n-am izbutit... Infanteria ne-a părăsit... O să pierim, fraţilor! Zău că o să pierim!...

Se auziră paşi scârţâind sus, deasupra râpei. Bulgări de zăpadă şi de lut se rostogoliră devale.

— Iată-i! şopti Petro, apucându-l pe Antipka de mânecă, dar acesta îşi

smulse cu deznădejde mâna şi privi în sus, cu degetul încârligat mereu pe trăgaci.

Acolo sus, nimeni nu venea mai aproape de mal.

Se auzeau voci, cineva strigă la un cal...

„Stau la sfat!", gândi Petro, simţind cum îi curge iar sudoarea pe spinare, pe piept şi pe faţă, parcă i s-ar fi deschis toţi porii...

— Măi, n-auziţi? Ieşiţi afară! Tot avem să vă omorâm! strigă cineva de sus.

Zăpada cădea acum în râpă într-o lavină albă. Cineva se apropiase, pesemne, de râpă.

Alt glas, cu aceeaşi siguranţă:

— Aici au sărit! Iată şi urmele... Doar i-am văzut cu ochii mei!

— Petro Melehov, ieşi afară!

O bucurie oarbă îl zgudui o clipă pe Petro. „Cine dintre roşii poate să mă cunoască? gândi el. Sunt ai noştri! I-au respins!" Dar acelaşi glas îl făcu să tresară din tot trupul:

— Vorbeşte Koşevoi Mihail. Vă sfătuim să vă predaţi de bunăvoie. Tot nu-i chip să scăpaţi de aici!

Petro îşi şterse fruntea udă de sudoarea sângerie, care-i pătă palma.

O nepăsare ciudată, un fel de ameţeală, puse stăpânire pe el.

Glasul lui Bodovskov răsună sălbatic în urechile sale:

— Ieşim, dacă ne făgăduiţi să ne daţi drumul! Iar dacă nu, tragem! Încercaţi să ne prindeţi!

— O să vă dăm drumul, răspunseră cei de sus, după o scurtă tăcere.

Cu o sforţare grozavă, Petro se scutură de toropeala năucă. În aceste cuvinte ghicise o ascunsă şi usturătoare bătaie de joc.

Strigă cu voce surdă:

— Înapoi!

Dar nimeni nu-l mai asculta.

Toţi cazacii, afară de Antip care se ascunsese într-o peşteră, începură să se caţere pe mal, agăţându-se de brazdele lutului.

Petro ieşi cel din urmă. Setea de viaţă se zbătea în el ca un copil în pântecul mamei. Mânat de această pornire, mai avu timp să urce povârnişul. Vederea i se tulbură, inima îi bătea, umplând parcă tot pieptul. Îi era cald şi greu, ca într-un vis urât din copilărie. Rupse nasturii, de la gulerul bluzei, smulse gulerul cămăşii murdare. Sudoarea îi ardea ochii, mâinile îi alunecau de pe treptele reci ale malului. Ieşi cu un horcăit în gâtlej, se opri pe un loc bătătorit de lângă râpă, îşi aruncă arma la picioare

şi ridică braţele în sus. Cazacii ieşiţi înaintea lui se înghesuiau buluc. Despărţindu-se de o mare ceată de transamureni pe jos şi călări, Mişka Koşevoi se apropie de dânşii, urmat de călăreţii roşii...

Veni la Petro şi-l întrebă încet, fără să-şi ridice ochii din pământ.

— Ei, te-ai săturat? Aşteptă răspunsul, apoi întrebă, privind mereu undeva, sub picioarele lui Petro. Tu erai comandantul lor?

Buzele lui Petro tresăriră. Ca un om obosit de viaţă, îşi duse anevoie mâna la fruntea umedă. Genele lungi şi arcuite ale lui Mişka tremurau; îi tremura şi buza de sus, umflată şi cu bubuliţe de febră. Trupul lui Mişka fu zguduit de un fior atât de puternic, încât i se păru că va cădea jos. Dar în aceeaşi clipă îşi ridică brusc ochii asupra lui Petro şi, înfigând drept în ochii lui o privire ciudată, străină, mormăi grăbit:

— Dezbracă-te!

Petro îşi scoase iute cojocelul, îl împături cu grijă şi-l puse pe zăpadă, îşi scoase apoi căciula, centura, bluza şi, aşezându-se pe poala cojocelului, începu să se descalţe, făcându-se tot mai palid.

Ivan Alexeevici descălecă, se apropie şi-şi încleştă dinţii, uitându-se la Petro, temându-se să nu izbucnească într-un hohot de plâns.

— Nu scoate rufele! spuse Mişka în şoaptă şi, tresărind, strigă ascuţit: Hai, mişcă-te mai iute!...

Petro mototoli în grabă ciorapii de lână scoşi din picioare, îi vârî în cizme, se îndreptă din spate şi păşi de pe cojocel, în zăpadă, cu picioarele galbene.

— Cumetre! zise el către Ivan Alexeevici, abia mişcându-şi buzele. Acesta privea tăcut cum se topea încet zăpada sub picioarele goale ale lui Petro. Cumetre Ivan. Mi-ai botezat copilul... Cumetre Ivan, să nu mă omorâţi! îl rugă el şi, văzându-l pe Mişka ridicându-şi revolverul în dreptul pieptului său, îşi deschise larg ochii, ca şi cum se pregătea să privească ceva orbitor, şi-şi strânse capul între umeri, ca înainte de a face o săritură.

Nu mai auzi împuşcătura şi căzu pe spate, ca împins de un ghiont puternic.

I se păru că mâna întinsă a lui Koşevoi îi apăsă inima şi stoarse deodată tot sângele din ea. Cu cel din urmă spasm, Petro îşi desfăcu anevoie pieptul cămăşii, dezgolind o gaură mică făcută de glonte dedesubtul ţâţei stângi. Sângele începu să se strecoare încet prin ea, apoi, găsindu-şi ieşirea, ţâşni în sus într-o şuviţă şuierătoare, neagră ca smoala.

Patrula de cercetare, trimisă la Râpa Roşie, se întoarse în zori de zi, raportând că, până la hotarul staniţei Elanskaia, nu se mai află roşii şi că Petro Melehov cu zece cazaci tăiaţi de săbii zac acolo, la gura râpei.

Grigori porunci să fie trimise căruţele după morţi şi se duse să petreacă restul nopţii la Hristonea. Îl goniseră din casă bocetele muierilor şi plânsetele nebune ale Dariei. Şezu lângă cuptor până dimineaţa, fumând cu lăcomie şi temându-se parcă să rămână singur cu gândurile sale şi cu amintirea lui Petro. Îşi apuca mereu punguţa cu tutun, înghiţind cu nesaţ fumul înecăcios şi încercând să vorbească despre tot felul de lucruri cu Hristonea, care aţipise.

Se lumină, în sfârşit. Dis-de-dimineaţă începu dezgheţul. Pe la ceasurile zece se iviră băltoace pe drumul acoperit de gunoi. Apa zăpezilor picura de pe acoperişuri. Cocoşii cântau undeva, ca în toiul primăverii; o găină cotcodăcea ca într-o amiază dogorâtoare.

Prin ogrăzi, pe locuri însorite, boii se frecau de garduri şi vântul ducea cu el părul cafeniu, năpârlit a primăvară, de pe spinările lor. Aerul mirosea iute şi dulceag a zăpadă topită. Un mic piţigoi, cu burticică galbenă, ciripea, legănându-se pe o creangă goală a mărului de lângă poarta lui Hristonea.

Grigori stătea la poartă, aşteptând să vină căruţele de pe deal şi fără să vrea, tălmăcea în limba zilelor de copilărie ciripitul piţigoiului. „Ascuţiţi plugul! Ascuţiţi!", striga vesel păsărica, în ziua aceea de dezgheţ. Grigori mai ştia că glasul i se schimba în ajun de ger; tot ciripind, sfătuia: „Pune-cipici! Cipici!"

Grigori îşi mută privirea de la drum la piţigoiul care sărea pe creangă. „Ascuţiţi plugul! Ascuţiţi!", striga el. Şi Grigori îşi aminti, pe neaşteptate, cum el şi cu Petro păşteau în copilărie pui de curcă în stepă şi cum Petro, cu capul bălai şi cu nasul cârn, veşnic cojit, îngâna cu măiestrie strigătele curcilor şi le tălmăcea în limba copilărească, hazlie. Piuia întocmai ca un pui de curcă necăjit, zicând cu glăscior subţire: „Toţi cu cizme, şi eu n-am!" şi în aceeaşi clipă holba ochii, îşi îndoia braţele în coate, ca un curcan bătrân, bolborosind: „Glu! glu! glu! glu! Cumpărăm cizmuliţele! Cumpărăm cizmuliţele!" Şi el, Grigori, râdea de fericire şi-l ruga pe Petro să mai zică ceva pe limba curcilor şi să arate cum cloncăne zăpăcit un cârd de curci, când găseşte în iarbă cine ştie ce lucru necunoscut: o tinichea sau

un petic de pânză...

La capătul uliţei se ivi cea dintâi căruţă. Un cazac mergea alături de ea. O alta şi a treia o urmară. Grigori îşi şterse lacrimile şi goni de pe faţa lui zâmbetul blajin al amintirilor nepoftite, apoi se duse spre casă. Voia s-o oprească pe bătrâna mamă, înnebunită de durere, şi să n-o lase, în cea dintâi clipă îngrozitoare, să se apropie de căruţa cu trupul lui Petro. Alături de cea dintâi căruţă, păşea cu capul descoperit Alioşka Şamil. Îşi ţinea căciula strânsă de piept cu ciotul mâinii stângi, iar cu dreapta, hăţurile de păr de cal. Fără să privească chipul lui Alioşka, Grigori se uită în sanie. Acolo, pe aşternut de paie, zăcea Martin Şamil, întors cu faţa în sus. Faţa, pieptul bluzei verzi şi burta căzută îi erau pline de sânge îngheţat. În a doua căruţă, era Manîţkov. Faţa lui, ciopârţită de sabie, era ascunsă în paie. Avea capul strâns între umeri, iar ceafa îi lipsea, tăiată printr-o lovitură dibace; ţurţuri negri de păr înrămau oasele dezgolite. Grigori se uita la a treia căruţă. Nu-l recunoscu pe cel mort, dar observă mâna lui cu degetele de ceară, galbene de fumat; atârna în jos şi brăzda zăpada umedă cu degetele strânse în clipa morţii pentru semnul crucii. Mortul avea şi cizmele, şi mantaua, şi chiar căciula pusă pe piept. Grigori apucă de căpăstru calul de la a patra căruţă şi-l duse fuga, în ogradă. Vecinii, copiii, femeile alergau în urma lui. Lumea se îmbulzi lângă cerdac.

— Iată-l, dragul nostru Petro Panteleevici! Şi-a isprăvit viaţa pământească... spuse încetişor cineva.

Stepan Astahov intră cu capul gol în ogradă. Moş Grişaka şi alţi trei bătrâni răsăriră ca din pământ. Grigori privi nehotărât în jur:

— Hai să-l ducem în casă...

Căruţaşul apucase picioarele lui Petro, când mulţimea se dădu în lături, cu smerită tăcere, făcând loc Ilinişnei care venea coborând treptele.

Bătrâna privi către sanie. O paloare de moarte i se aşternu pe frunte, îi acoperi obrajii, nasul, îi cuprinse bărbia. Tremurând din tot trupul, Pantelei Prokofievici o sprijinea de braţe. Duniaşka izbucni înaintea tuturor în bocete sfâşietoare, şi alte glasuri îi răspunseră din zece gospodării. Trântind uşa, Daria sări în cerdac. Era cu părul vâlvoi şi cu faţa umflată. Veni în fugă şi se prăbuşi în sanie.

— Petiuşka! Petiuşka, dragul meu, scoală-te!

Lui Grigori i se făcu negru înaintea ochilor.

— Pleacă, Daşka! răcni el sălbatic, nemaiputând să se stăpânească şi ghiontind-o bezmetic pe Daria în piept.

Ea căzu jos într-un troian de zăpadă. Grigori prinse grabnic trupul lui

Petro pe sub braţe, căruţaşul îl apucă de gleznele goale, însă Daria se târî în patru labe după dânşii, până la cerdac, agăţându-se de mâinile tari, îngheţate, ale bărbatului şi acoperindu-le cu sărutări. Grigori o îmbrâncea cu piciorul şi simţea că încă o clipă de asemenea chin îl va face să-şi piardă capul cu desăvârşire. Duniaşka desprinse cu forţa mâinile Dariei şi-i strânse copul înnebunit la pieptul ei.

În bucătărie, se aşternu o tăcere apăsătoare. Petro zăcea întins jos şi părea ciudat de mic, ca şi cum s-ar fi uscat. Nasul i se ascuţise, mustăţile de culoarea spicului de grâu se făcuseră mai negre şi tot chipul îi era mai aspru şi mai frumos. De sub băierile nădragilor i se vedeau picioarele goale şi păroase. Trupul i se dezgheţa încet, lăsând să se scurgă o mică băltoacă de apă trandafirie – şi cu cât mai mult se muia cadavrul îngheţat peste noapte, cu atât mai tare se simţea izul sărat de sânge şi mirosul dulceag, ca de busuioace, al trupului mort.

Sub şopronul magaziei, Pantelei Prokofievici trăgea la rindea scânduri pentru coşciug. Femeile forfoteau în odăiţă, lângă Daria, care tot nu-şi venea în fire. Se auzea din când în când un ţipăt nebun şi sfâşietor, urmat de glasul domol – ca susurul unui pârâiaş – al cuscrei Vasilisa, care alergase ca „să împartă" durerea. Grigori şedea pe laviţă în faţa fratelui şi-şi răsucea o ţigară, privind chipul galben al lui Petro şi mâinile lui, cu unghii rotunde, învineţite. Marele fior al înstrăinării îl despărţea de pe acum de frate. Nu mai era Petro al lor, ci un oaspete trecător de care le venise vremea să se despartă. Şi iată-l nepăsător, întins pe jos, cu obrazul lipit de podeaua de pământ, ca şi cum ar aştepta ceva, cu un uşor şi tainic zâmbet îngheţat sub mustăţile-i de grâu. Iar mâine, soţia şi mama sa au să-l gătească pentru cel din urmă drum.

Mama încălzise de cu seară trei cazane cu apă. Iar nevasta îi pregătise rufe curate, cei mai buni nădragi şi vestonul. Fratele său Grigori şi tatăl au să-i spele trupul, care nici nu mai este al lui şi care nu mai are de ce să se ruşineze de goliciune. Îl vor îmbrăca în hainele de sărbătoare şi-l vor culca pe masă. Şi apoi are să vie Daria şi-i va strecura în mâinile mari, reci ca gheaţa, care o îmbrăţişau alaltăseară, aceeaşi lumânare care luminase atunci când s-au cununat în biserică. Iată-l pe cazacul Melehov Petro, gata să fie petrecut acolo de unde nu se mai întoarce nimeni în învoire...

„Mai bine piereai undeva în Prusia, decât aici, sub ochii mamei!", îi spuse în gând, cu dojană, Grigori şi, privind trupul, se făcu deodată alb ca varul: o lacrimă se prelingea încet pe obrazul lui Petro, spre mustaţa pleoştită. Grigori sări în picioare, dar se linişti şi oftă uşurat, după ce-şi

dădu seama că nu era o lacrimă, ci o picătură de apă de pe moţul dezgheţat al părului creţ.

35

Printr-un ordin al comandamentului forţelor unite ale răsculaţilor din ţara Donului de sus, Grigori Melehov fu numit comandant al Regimentului „Vioşenski". Îşi duse la Karghinskaia cele zece sotnii de sub comanda sa. Dispoziţiile statului-major îi cereau să zdrobească cu orice preţ detaşamentul lui Lihaciov şi să-l arunce afară din district, pentru a se putea răscula toate satele de la Cir ce făceau parte din staniţele Karghinskaia şi Bokovskaia.

Şi la 7 martie, Grigori îşi porni cazacii. Stând pe un colnic cu pete negre de pământ golit de zăpadă, lăsă toate cele zece sotnii să treacă prin faţa lui; aplecat într-o parte, uşor gheboşat, trăgea de dârlogi, strunindu-şi calul neliniştit, în timp ce pe drum treceau în coloană de marş sotniile din satele de dincoace de Don: din Bazki, Belogorka, Olşanski, Merkulov, Gromkovski, Semionovski, Rîbinski, Vodeanski, Lebeaji şi Erik.

Îşi mângâia cu mănuşa mustaţa neagră, mişcându-şi nasul coroiat şi petrecând fiecare sotnie cu o privire încruntată, grea. Nenumăratele copite pline de glod ale cailor frământau terciul cafeniu al zăpezii. Cazacii, care îl cunoşteau pe Grigori, treceau zâmbindu-i. Nouraşii fumului de ţigară pluteau şi se topeau deasupra cuşmelor. Caii abureau.

Grigori porni odată cu cea din urmă sotnie. Străbătuseră vreo trei verste, când o patrulă le ieşi în întâmpinare. Uriadnicul din fruntea ei se apropie în galop de Grigori.

— Roşii se retrag pe drumul spre Ciukarin!

Detaşamentul lui Lihaciov nu primise lupta. Dar Grigori aruncă trei sotnii pentru învăluirea lui, iar cu restul îl izbi atât de năvalnic, încât chiar în preajma Ciukarinului ostaşii roşii începuseră să lepede pe drum căruţele şi chesoanele. La ieşirea din Ciukarin, lângă o bisericuţă sărăcăcioasă, o baterie a lui Lihaciov se împotmoli într-un pârâiaş. Tunarii tăiară în pripă ştreangurile şi fugiră prin livezi, spre Karghinskaia.

Trecură fără luptă alte cincisprezece verste, dintre Ciukarin şi Karghinskaia. Mai la dreapta, dincolo de Iasenovka, o patrulă a inamicului deschisese foc asupra unui grup de cercetare al celor din Vioşenskaia. Atâta tot. Cazacii chiar începură să glumească: „O să ajungem aşa până la

Novocerkassk!”

Pe Grigori îl bucurase bateria capturată. „Nici n-au avut timp să strice închizătoarele!”, gândi el cu dispreţ. Tunurile, mereu împotmolite în noroaie, erau scoase cu ajutorul boilor. Sotniile dăduseră, într-o clipă, servanţii de trebuinţă la tunuri. Piesele aveau atelaje duble, de câte şase perechi de cai fiecare. Bateria era însoţită de o jumătate de sotnie, pentru acoperire.

La căderea serii, puseră mâna pe Karghinskaia printr-un atac năvalnic. Fu capturată o parte din detaşamentul lui Lihaciov, împreună cu cele trei tunuri care îi mai rămăseseră şi cu nouă mitraliere. Restul, urmat de comitetul revoluţionar din Karghinskaia, izbutise să scape cu fuga spre Bokovskaia.

Toată noaptea plouase fără încetare. Spre dimineaţă, văgăunele şi râpele vuiau de apă. Drumurile se făcuseră de nestrăbătut, cu o mulţime de gropi nevăzute pândind trecătorii. Zăpada, chiftind de apă, se lăsa sub picior până la scoarţa tare a pământului. Caii se înfundau în gloduri, oamenii cădeau, răpuşi de oboseală.

Două sotnii, comandate de horunji Harlampi Ermakov din Bazki, trimise de Grigori pentru urmărirea inamicului în retragere, prinseseră prin două sate împreunate, Latîşevski şi Visloguzovski, vreo treizeci de ostaşi roşii, rămaşi în urmă, şi-i aduseseră dimineaţa la Karghinskaia.

Grigori trăsese la casa uriaşă a unui bogătaş. Prizonierii fură băgaţi în ogradă; Ermakov intră la Grigori şi, după ce-l salută, zise:

— Am prins douăzeci şi şapte de roşii. Vistavoiul ţi-a adus calul. Ce, pleci chiar acum?

Grigori se încinse mai întâi peste manta, îşi pieptănă în faţa unei oglinzi părul încâlcit sub căciulă şi, abia după asta, se întoarse spre Ermakov.

— Hai să mergem! Pornim numaidecât. Ţinem o adunare în piaţă şi – la drum...

— La ce ne mai trebuie adunarea? dădu Ermakov din umeri şi zâmbi. Toată lumea s-a răsculat şi fără adunare. Da, uite colea! Ăştia nu-s de la Vioşenskaia...

Grigori privi afară pe geam. Sotniile se apropiau în coloană câte patru, într-o ordine minunată. Cazacii erau toţi unul şi unul, iar caii, numai de soi, gătiţi parcă de paradă.

— De unde-or fi? Din ce parte i-a mai adus dracul? bolborosi vesel Grigori, încingându-şi din fugă sabia.

Ermakov îl ajunse din urmă, lângă poartă.

Comandantul sotniei din capul coloanei se şi apropie de portiţă, cu mâna la marginea căciulii, neîndrăznind s-o întindă lui Grigori.

— Dumneavoastră sunteţi tovarăşul Melehov?

— Eu! De unde veniţi?

— Primiţi-ne în unitatea dumneavoastră. Ne unim cu dumneavoastră. Sotnia noastră a fost formată chiar în noaptea trecută. Este din satul Lihovidov, iar altele două sunt din Graciov, Arhipovka şi Vasilievka.

— Duceţi-vă cazacii în piaţă. Acolo se ţine o adunare.

Vistavoiul (Grigori îl alesese pe Prohor Zîkov) îi adusese calul şi chiar îi ţinu scara. Ermakov îşi aruncă şi el în şa trupul uscăţiv şi vânjos, ca de fier, făcând o săritură dibace, aproape fără să se atingă de oblânc şi de coamă. Întrebă, apropiindu-se de Grigori şi potrivindu-şi, cu gest obişnuit, tăietura mantalei deasupra şeii:

— Ce facem cu prizonierii?

Grigori îl luă de nasture şi-şi apropie faţa de a lui, aplecându-se în şa. Scântei roşietice sclipiră în ochii lui, dar buzele îi zâmbeau, deşi cu fioroasă cruzime.

— Dă ordin să-i trimită la Vioşenskaia! Ai înţeles? Şi să nu treacă dincolo de movila aia!

Făcu vânt cu biciuşca spre o movilă de nisip ce se înălţa deasupra staniţei şi dădu drumul calului.

„Asta-i cea dintâi plată pentru Petro!", gândi el, pornind în trap şi lăsând o dungă albă, umflată, pe crupa calului, biciuit fără nicio vădită pricină.

36

De la Karghinskaia, Grigori dusese la Bokovskaia trei mii cinci sute de săbii. Statul-major şi comitetul executiv de district trimiteau din urmă, prin curieri, ordine şi dispoziţii. Unul dintre membrii statului-major îl rugase printr-un răvaş, plin de cuvinte întortocheate:

> *„Mult stimate tovarăşe Grigori Panteleevici! Ne ajung la cunoştinţă nişte zvonuri urâte, cum că tu te-ai fi purtat cu cea mai neomenească cruzime faţă de prizonierii roşii. Spune lumea că din ordinul tău au fost răpuşi, adică hăcuiţi, cei treizeci de roşii luaţi de Harlampi Ermakov la Bokovskaia. Se mai zvoneşte*

că, printre prizonierii de mai sus, se afla şi un comisăraş care ne-ar fi putut fi de mare folos, pentru a limpezi puterile lor. Tu, dragă tovarăşe, să-ţi retragi ordinul de a nu se lua prizonieri. Un asemenea ordin ne este grozav de vătămător, şi cazacii au şi început să murmure împotriva acestei cruzimi şi li-e teamă că şi roşii ne vor tăia prizonierii şi ne vor nimici satele. Pe comandanţi să-i trimiţi de asemenea vii. Noi le vom face seama fără multă gălăgie, fie la Vioşki, fie la Kazanskaia, pe când tu mergi cu sotniile tale, leit Taras Bulba din romanul istoric făcut de scriitorul Puşkin, şi treci prin foc şi sabie şi-i tulburi pe cazaci. Te rog să te astâmperi, să nu-i mai omori pe prinşi, ci trimite-i de sârg la noi. În toate cele de mai sus va sta puterea noastră. De altfel, rămâi sănătos. Îţi trimitem urări de bine şi aşteptăm de la tine izbânzi noi."

Grigori rupse scrisoarea, fără s-o citească până la sfârşit, şi o aruncă la picioarele calului. După ce primise ordinul lui Kudinov:

„*Continuă imediat înaintarea spre sud, în sectorul Krutenki-Astahovo-Grekovo. Statul-major crede de neapărată trebuinţă să ne unim cu frontul cadeţilor. Altfel, au să ne încercuiască şi au să ne dea gata.*"

îi scrise, fără să descalece:

„*Înaintez asupra staniţei Bokovskaia, urmăresc inamicul pus pe fugă. Dar n-am să mă duc la Krutenki şi socot că ordinul tău este o prostie. Împotriva cui vrei să înaintez la Astahovo? Acolo nu e nimeni, afară de vânt şi de boboli.*"

Cu aceasta, corespondenţa sa oficială cu centrul forţelor de răsculaţi luase sfârşit. Împărţite în două regimente, sotniile se apropiau tot mai mult de satul Konkov, învecinat cu Bokovskaia. Norocul armelor mai rămase trei zile de partea lui Grigori. După ce ocupase prin luptă Bokovskaia, porni pe socoteala lui la Krasnokutskaia, făcu praf un mic detaşament, care îi tăiase drumul, dar nu mai porunci să se taie prizonierii, ci îi trimise în spatele frontului.

La 9 martie se apropia cu regimentele de slobozia Cisteakovka.

Simţindu-se ameninţat din spate, comandamentul roşu aruncă împotriva răsculaţilor câteva regimente şi baterii. Regimentele roşii sosite la Cisteakovka se izbiră de regimentele lui Grigori. Lupta ţinu vreo trei ceasuri. De teamă să nu fie prins într-o „pungă", Grigori îşi retrase trupele spre Krasnokutskaia. Dar şi în lupta din dimineaţa zilei de 10 martie, cazacii roşii de la Hopior îi hărţuiră zdravăn pe cei de la Vioşenskaia. Cazacii roşii se repeziră într-un contraatac asupra vrăjmaşilor care atacau, luptând atât de avântat cu sabia, încât Grigori îşi retrase regimentele din luptă până la Bokovskaia, după ce-şi pierduse calul şi se alesese cu obrazul crestat de o lovitură de sabie.

Seara luă la cercetat un prizonier de la Hopior. Înaintea lui fu adus un cazac din staniţa Tepikinskaia, om între două vârste, cu părul bălan şi cu pieptul strâmt, cu rămăşiţele unei panglici roşii la reverul mantalei. Răspundea fără codeală la întrebări, dar avea un zâmbet silit şi oarecum strâmb.

— Ce regimente au fost în lupta de ieri?

— Regimentul nostru 3 de cazaci „Stenka Razin". Are aproape numai cazaci din districtul Hopior. Apoi: 5 „Transamurean", 12 cavalerie şi 6 „Mţensk".

— Cine avea comanda tuturora? Se zice că era Kikvidze.

— Nu, comanda detaşamentului unit o avea tovarăşul Domnici.

— Aveţi muniţie multă?

— Până la urechi!

— Câte tunuri?

— Opt, mi se pare.

— De unde au adus regimentul?

— De prin satele de la Kamenskaia.

— Le-au spus unde îi trimite?

Cazacul şovăi, dar în cele din urmă răspunse. Grigori voi să afle ceva despre moralul celor de la Hopior.

— Ce vorbesc cazacii între ei?

— Cică nu prea au poftă să meargă...

— Se ştie în regiment împotriva cui ne-am răsculat?

— De unde să se ştie?

— Atunci de ce zici că n-au mers din toată inima?

— Păi, nu sunteţi cazaci? Şi noi ne-am săturat de atâta război. De când mergem cu roşii nu ne mai oprim...

— N-ai vrea să slujeşti la noi?

Cazacul strânse din umerii înguşti:

— Cum porunciţi... Dar nu prea.

— Ei bine, du-te! Avem să-ţi dăm drumul la nevastă... Ţi s-a făcut dor de ea, nu?

Mijindu-şi ochii, Grigori privi din urmă cazacul care pleca, apoi îl chemă pe Prohor.

Rămase mult timp, fumând, fără nicio vorbă. Pe urmă, se apropie de fereastră şi, cu spatele la Prohor, ordonă liniştit:

— Spune băieţilor să-l ia încetişor pe ăla pe care l-am interogat şi să-l duca în livezi. Pe cazacii roşii nu-i fac prizonieri! Grigori se întoarse brusc pe călcâiele scâlciate: Să-l dea gata, numaidecât... Du-te!

Prohor plecă. Grigori mai zăbovi un minut la geam, rupând rămurelele fărâmicioase de muşcată de la fereastră, apoi ieşi grăbit în cerdac. Prohor vorbea încet cu cazacii care şedeau la soare, lângă hambar.

— Daţi-i drumul prizonierului. Să i se facă un bilet de trecere, spuse Grigori, fără să se uite la cazaci.

Se întoarse în odaie şi se opri în faţa oglinzii vechi, descălecându-şi braţele a nedumerire.

Nu-şi putu da seama de ce ieşise afară şi de ce poruncise eliberarea prizonierului. Îl încercase un simţ răutăcios, un fel de mulţumire, în clipa când spusese cu un zâmbet viclean: „Avem să-ţi dăm drumul la nevastă... Du-te!", cu toate că ştia că are să-l cheme îndată pe Prohor şi va porunci să-l omoare pe cazac în livadă. Era acum supărat întrucâtva de acest simţ de milă – o milă nestăpânită şi nimic altceva, care pătrunsese în conştiinţa lui, poruncindu-i să-i dea drumul vrăjmaşului. Dar în acelaşi timp se simţea înviorat de o bucurie curată... Cum s-a putut întâmpla? Nici nu izbutea să-şi dea seama. Era cu atât mai ciudat, cu cât tocmai el, vorbind aseară cu cazacii, spusese: „Ne este duşman şi ţăranul, dar un cazac face cât doi duşmani, dacă merge acum cu roşii! Pentru un cazac, judecata e scurtă, ca pentru un spion: unu, doi – şi drept în rai."

Frământat de aceste chinuitoare porniri, care nu se împăcau între ele, şi dându-şi seama din ce în ce mai mult de nedreptatea cauzei sale, Grigori îşi părăsi locuinţa. La el veni comandantul Regimentului „Cir" – un cazac din gardă, înalt, cu trăsăturile feţei atât de spălăcite, încât nu aveau pentru ce să se păstreze în amintire – însoţit de doi comandanţi de sotnii.

— Ne-au mai venit întăriri! comunică zâmbind comandantul regimentului. Trei mii de călăreţi de la Napolovo, de la Iabloneva Recika, de la Gusînka; mai sunt şi două sotnii fără cai. Ce-ai să faci cu dânşii,

Panteleici?

Grigori îşi luă *mauserul* şi portharta elegantă, pe care le avea de la Lihaciov, şi ieşi în ogradă. Soarele încălzea binişor. Cerul era înalt şi albastru, ca de vară, şi nouraşi albi pluteau ca în luna lui cireşar, îndreptându-se spre miazăzi. Grigori adună toţi comandanţii la sfat, într-o ulicioară. Veniră vreo treizeci, se aşezară pe un gard prăbuşit; o pungă de tutun scoasă de unul începu să facă ocolul adunării.

— Ce planuri ne-au rămas de făcut? În ce chip să trântim o lecţie regimentelor ălora care ne-au respins de la Cisteakovka şi încotro s-o apucăm? întrebă Grigori şi povesti, în câteva cuvinte, cele cuprinse în ordinul lui Kudinov.

— Dar câţi inşi sunt împotriva noastră? Ai aflat ceva de la prizonier? întrebă, după o clipă de tăcere, un comandant de sotnie.

Grigori enumeră regimentele cu pricina, calculând în pripă numărul de baionete şi de săbii vrăjmaşe. Cazacii tăceau. La un sfat, nu se cădea să vii cu o vorbă nătângă şi nechibzuită. Comandantul sotniei de la Graciov spuse:

— Aşteaptă niţel, Melehov! Lasă-ne să ne gândim. Aici nu e vorba să dai cu sabia. Să nu ne băgăm cumva în bucluc.

Tot el fu cel dintâi care luă cuvântul.

Grigori îi ascultă pe toţi cu luare-aminte. Cei mai mulţi erau de părere că nici chiar în cazul unor izbânzi nu trebuie să se vâre prea departe, ci să ducă mai bine un război de apărare. Totuşi, unul de la Cir sprijini cu aprindere ordinul comandantului forţelor de răsculaţi, spunând:

— La ce bun să mai stăm locului? Să ne ducă Melehov la Doneţ... Ce, v-aţi pierdut minţile? Judecaţi bine... Suntem o mână de oameni, iar în spatele nostru stă toată Rusia. Cum ne-am putea împotrivi? Numai o dată să ne strângă, şi s-a isprăvit! Trebuie să răzbim şi să ne deschidem o trecere! Cu toate că nu prea avem cartuşe, dar ne vom mai face rost pe drum. Trebuie să încercăm o străpungere! Hotărâţi-vă!

— Şi ce faci cu norodul? Cu muierile, cu bătrânii, cu copiii?

— Las' să rămână!

— Straşnic de deştept ţi-e capul, numai păcat că-l poartă un prost pe umeri!

Până acum, aşezaţi pe marginea gardului, comandanţii vorbiseră în şoaptă despre aratul de primăvară, ce nu mai era departe, şi despre soarta gospodăriilor, dacă vor trebui să încerce o străpungere. Dar după vorbele celui de la Cir, toţi izbucniră în strigăte gălăgioase. Consfătuirea se

prefăcu îndată într-un fel de adunare sătească din cele mai furtunoase. Un cazac bătrân de la Napolovo îşi ridică glasul mai sus şi mai tare decât toţi:

— Nu plecăm de la gardurile noastre! Eu, cel dintâi, îmi duc sotnia înapoi, în sat! Dacă e vorba să ne batem, să ne batem tot lângă casele noastre, nu ca să scăpăm viaţa altora!

— Nu-mi astupa gura!... Eu chibzuiesc şi mă socotesc, iar tu urli!

— La ce bun să mai vorbim?

— Lasă-l pe Kudinov să meargă el singur la Doneţ!

Grigori aşteptă până când se făcu linişte; apoi aruncă pe talgerul discuţiei cuvântul său hotărâtor:

— Vom ţine frontul aci! Dacă şi Krasnokutskaia va fi cu noi, o vom apăra! N-avem încotro. Sfatul e isprăvit. La sotnii! Pornim numaidecât la poziţii.

O jumătate de ceas mai târziu, când pâlcurile dese de călărime fără sfârşit începură să se scurgă pe uliţe, Grigori simţi un fior de bucurie şi de mândrie. N-avusese niciodată atâţia oameni sub comandă. Dar alături de această bucurie, de această mulţumire de sine, îl încerca un gând greu de îngrijorare şi de temeri: va putea oare să-i conducă aşa cum trebuie? Va avea oare atâta pricepere să stăpânească mii de cazaci? Doar nu mai era vorba de o sotnie, ci de o divizie întreagă, supusă la poruncile sale. Va putea el, cazac fără prea multă ştiinţă de carte, să fie stăpân peste atâtea mii de vieţi şi să răspundă pentru ele în faţa cugetului? „Dar, mai ales, împotriva cui îi duc? Împotriva poporului... Cine va fi având dreptate?"

Scrâşnind din dinţi, Grigori petrecea cu privirile sotniile care treceau în rânduri strânse. Farmecul ameţitor al puterii nu mai avea nicio frăgezime şi se veştejise în sufletul său. Rămăsese numai neliniştea şi durerea, apăsându-i umerii să-i încovoaie sub o greutate de neîndurat.

37

Primăvara trezea la viaţă sângele râurilor. Zilele se făceau tot mai lungi: şuvoaiele verzi, repezindu-se în vale, erau tot mai răsunătoare. Până şi soarele dădu într-un auriu mai roşcat, pierzându-şi galbenul neputincios şi spălăcit. Razele-i erau mai sfredelitoare şi dogoreau pielea cu arşiţa lor. Ogoarele se pierdeau în zare ca nişte mări de foc, cu plutiri de aburi deasupra în ceasurile amiezii, şi zăpada, coşcovă pe dedesubt, sclipea în scânteieri orbitoare. Văzduhul plin de umezeală dulceagă era

parcă îngroşat şi pătruns de miresme.

Soarele încălzea spinările cazacilor. Pernele şeilor răspândeau o căldură plăcută; vântul atingea cu buzele-i umede obrajii cazacilor arşi de soare. Din când în când, aducea şi câte o adiere de răcoare, venind de pe colnicul înzăpezit, dar tot căldura biruia. Caii jucau şi zburdau ca în plină primăvară; părul năpârlit se risipea în urma lor, şi izul sudorii înţepa mai ascuţit nările.

Cazacii începură să lege cozile zbârlite ale cailor, răsucindu-le nod. Glugile de păr de cămilă atârnau pe umerii călăreţilor, nemaifiindu-le de trebuinţă, frunţile năduşeau umede sub căciuli, iar cojoacele cu blană groasă şi zăbunele începeau a fi călduroase din cale-afară.

Grigori îşi mâna regimentul pe drumul de vară. În depărtare, dincolo de troiţa morii de vânt, escadroanele roşii se desfăşurau pe un front larg: o luptă se încingea lângă satul Sviridov.

Întrucât Grigori nu ştia încă să conducă trupa aşa cum se cuvine, de la distanţă, intră de-a dreptul în foc, în fruntea sotniilor de la Vioşenskaia, astupând cu ele spărturile cele mai primejdioase. Şi astfel, lupta se desfăşura fără o conducere unitară. În pofida învoielilor, fiecare regiment se descurca de capul său, potrivit cu împrejurările.

Front nu era, ceea ce deschidea mari posibilităţi de manevrare.

Numeroasa călărime (care precumpănea în detaşamentul lui Grigori) însemna o preţioasă superioritate. Folosind acest avantaj, Grigori pornise să ducă războiul după „datina căzăcească", învăluind flancurile, pătrunzând în spatele inamicului, nimicind convoaiele, hărţuind pe roşii şi demoralizându-i prin incursiuni de noapte.

La Sviridov hotărî însă să se bată altfel: după ce-şi scoase sotniile, în trap întins, pe poziţie, lăsă una dintre ele în sat, ordonându-i să descalece şi să se ascundă la pândă prin livezi, trimiţându-şi caii cu oameni de pază mai înăuntrul satului, prin ogrăzi. Sări apoi cu alte două sotnii pe un colnic, la vreo jumătate de verstă de moară, şi încetul cu încetul se vârî şi el în luptă.

Avea împotrivă-i ceva mai mult ca două escadroane de roşii. Nu erau tot cei de la Hopior: Grigori zărea prin binoclu caii mărunţi şi cu cozile scurtate, pe când cazacii nu le retezau niciodată, ca să nu-şi facă râs de podoaba calului. Prin urmare, înaintau fie cei din 13 cavalerie, fie alte trupe proaspete.

De pe colnic, Grigori cerceta cu binoclul locurile. Când se afla călare, pământul i se părea totdeauna mai întins; creştea în el un simţământ

deosebit de încredere, atunci când vârfurile cizmelor i se propteau în scări.

Vedea o coloană lungă, cafenie – vreo trei mii şi cinci sute de cazaci – mişcându-se pe deal, dincolo de Cir, şerpuind încet şi suind povârnişul. Coloana se îndrepta spre miazănoapte, către hotarul staniţelor Elanskaia şi Ust-Hopiorskaia, cu gând să întâmpine acolo inamicul dinspre Ust-Medvediţa şi să dea o mână de ajutor celor din Elanskaia, sleiţi de lupte.

Vreo verstă şi jumătate îl despărţea pe Grigori de pâlcurile roşilor care se pregăteau să atace. Îşi desfăşură sotniile în grabă, după vechea orânduială. Nu toţi cazacii săi aveau lănci, dar cei care aveau formară rândul întâi şi ieşiră vreo zece stânjeni mai în faţă. Grigori sări înaintea lor, se întoarse în şa pe jumătate şi-şi trase sabia:

— Trap bătut – marş!

În aceeaşi clipă, calul se poticni, nimerind într-o groapă de hârciog ascunsă sub zăpadă. Grigori se îndreptă în şa, se îngălbeni de ciudă şi izbi şuierat calul cu latul sabiei. Avea un cal voinic de toată frumuseţea – un cal vioi de călărie, luat de la un cazac din Vioşenskaia – dar Grigori se purta faţă de el cu o ascunsă neîncredere, căci calul nu se putuse obişnui cu el numai în două zile. O ştia aceasta prea bine Grigori, însă nici el n-avusese timp să-i înveţe apucăturile şi năravul; îi era teamă că un cal străin n-are să-l înţeleagă dintr-o mişcare de dârlogi, aşa cum o făcea calul său, omorât la Cisteakovka.

După ce-l plesnise cu sabia, înfierbântându-l şi înteţindu-l să se avânte în galop, fără să mai ţină seama de dârlogi, Grigori simţi un fior lăuntric şi îşi pierdu sângele rece pentru câteva clipe. „Mă bagă în bucluc!", gândi el, ieşit din fire. Dar cu cât mai iute şi mai sigură se întindea fuga calului şi cu cât asculta mai supus de mişcarea abia simţită a mâinii ce-l stăpânea, cu atât şi Grigori se simţea mai cumpănit şi mai stăpân pe sine. Desprinzându-şi pentru o clipă ochii de la gloata vrăjmaşă de călăreţi ce-i veneau în întâmpinare, legănându-se în valuri risipite, îşi lunecă privirea pe gâtul calului, întins ca o strună şi scuturat de un tremur ritmic. Urechile roşcate erau alipite de gât cu încordare şi cu un soi de răutate parcă. Grigori se îndreptă în şa, trase cu lăcomie aerul în piept, vârî mai adânc cizmele în scări şi privi în juru-i. De câte ori nu văzuse el acest puhoi lărmuitor de cai şi de călăreţi, contopiţi într-un tot; şi de fiecare dată din nou inima i se strângea de teamă în aşteptarea unui simţământ cotropitor şi nelămurit, de o sălbatică aţâţare animalică. Din clipa în care dădea drumul calului şi până ce se izbea de duşman, mai avea de trecut

printr-o clipă fulgerătoare de preschimbare lăuntrică. Judecata, sângele rece, simţul de chibzuială – toate îl părăseau în acea clipă grozavă şi rămânea numai instinctul bestial care îi punea stăpânire năvalnic pe voinţă. Dacă cineva l-ar fi putut privi în ceasul atacului, şi-ar fi închipuit, fără îndoială, că toate mişcările îi erau călăuzite de o minte rece şi cu neputinţă să se tulbure, atât îi erau de sigure, atât de socotite şi de chibzuite.

Depărtarea dintre cele două tabere se topea cu o iuţeală neasemuită. Chipurile călăreţilor şi ale cailor creşteau văzând cu ochii. Copitele străfulgerau mica fâşie de pe toloaca satului năpădită de buruieni, ce despărţea cele două pâlcuri de călărime. Grigori zări mai ales pe unul care se avântase cam cu trei lungimi de cal în faţa escadronului său. Calul murg şi zdravăn înainta în trap săltat de lup. Călăreţul vântura o sabie ofiţerească, cu teaca de argint legănându-se şi izbindu-se de scară, scânteind la soare. O clipă mai târziu, Grigori îl recunoscu: era colonistul Piotr Semiglazov, comunist din Karghin. Flăcău de douăzeci şi patru de ani, venise în 1917 înaintea tuturora de pe frontul german, cu nişte moletiere nemaivăzute până atunci; aducea cu el convingerile bolşevice şi încăpăţânarea unui luptător de pe front. Tot bolşevic rămăsese. Slujea în Armata Roşie şi, cu puţin înainte de răscoală, venise de la unitatea sa pentru a organiza Puterea sovietică în staniţă. Acest Semiglazov călărea tocmai asupra lui Grigori şi-şi mâna sigur calul, mânuind voinicește sabia ofiţerească, confiscată la vreo percheziţie, bună numai pentru paradă.

Rânjindu-şi dinţii încleştaţi, Grigori slăbi uşor dârlogii, iar calul îl înţelese şi se avântă mai năprasnic.

Avea Grigori o anume manevră pe care o folosea la atac şi care era numai a lui. O întrebuinţa numai atunci când recunoştea prin simţ sau din privire un duşman puternic, sau când voia să-l doboare sigur, de moarte, cu orice preţ şi dintr-o singură lovitură. Din copilărie, Grigori era stângaci: cu stânga mânuia lingura şi tot cu stânga făcea semnul crucii. Pentru care lucru Pantelei Prokofievici îl snopise în bătăi, iar copiii de aceeaşi vârstă îl porecliseră „Grişka Stângaciul". Se părea că sudălmile şi chelfăneala au avut o înrâurire asupra micului Grişka. Ajuns la vârsta de zece ani, pierduse atât porecla, cât şi obişnuinţa de a le face toate cu stânga, în loc de dreapta; dar, în ceasurile de cumpănă, tot la apucăturile din copilărie se întorcea, aproape fără să-şi dea seama. Braţul lui stâng era chiar mai puternic. La atac, Grigori folosea totdeauna această deprindere şi nu dădea niciodată greş. Îşi gonea calul asupra duşmanului ales din ochi,

abătându-se în chip firesc tot spre stânga, ca să poată izbi cu dreapta, iar vrăjmaşul care avea să-l înfrunte făcea şi el la fel. Însă, chiar în clipa când nu-i mai despărţeau decât vreo zece stânjeni, când duşmanul se apleca într-o parte, ridicându-şi sabia, Grigori făcea o ocolire repede şi lină, trecând spre dreapta şi aruncându-şi sabia în mâna stângă. Uluit de o asemenea mişcare, duşmanul se întorcea în şa: nu-i venea la îndemână să izbească din dreapta în stânga, peste capul calului, şi astfel îşi pierdea siguranţa de sine, văzându-şi moartea cu ochii. Iar Grigori se năpustea peste el, într-o înfricoşătoare retezare cu tăişul.

Multă apă se scursese de când Moţatul îl învăţa pe Grigori meşteşugul loviturilor cu sabia şi vestita izbitură a lui Baklanov. Cele două războaie îi făcuseră mâna mai sigură. E drept că nu-i totuna să dai cu sabia sau să ţii coarnele plugului. Învăţase multe taine ale luptei cu sabia.

Astfel, nu-şi vâra niciodată mâna în laţul dragonului, pentru ca să-şi poată arunca sabia dintr-o mână în cealaltă, în clipa scurtă şi cu neputinţă de socotit. Ştia că la o izbitură mai puternică, dată cu sabia aplecată altfel de cum trebuie, aceasta îi va zbura din mână şi poate chiar să-i scrântească pumnul din încheietură. Mai cunoştea şi alte lucruri care nu prea sunt la îndemână oricui: ştia cum să-i smulgă duşmanului sabia din mână, printr-o mişcare abia văzută, sau cum să-i facă mâna să cadă neputincioasă, numai printr-o uşoară atingere cu vârful de sabie. Şi încă alte multe ştiinţe învăţase în meşteşugul de a ucide, cu arme albe, oamenii.

La muştru, o lovitură voinicească retează din zbor nuiaua dintr-un trunchi de salcie. Nuiaua lunecă şi cade, fără măcar să tremure şi fără ca trunchiul să se clatine, înfigându-se cu vârful retezat în nisip, lângă creanga de care a fost despărţită. Tot aşa Semiglazov, om chipeş, cu faţa de calmuc, alunecă încet sub burta calului, care se ridică în două picioare, apoi se prăvăli din şa, strângându-şi cu palmele pieptul despicat într-o izbitură piezişă. Şi frigul morţii îi copleşi trupul...

În aceeaşi clipă Grigori se îndreptă în şa şi se înălţă uşor în scări. Drept asupra lui, năvălea altul, neputând să-şi stăpânească calul. Botul calului, ridicat şi plin de spume, îl împiedică pe Grigori să vadă călăreţul şi zări numai sabia încovoiată şi, de-a lungul ei, scobiturile. Grigori trase dârlogii cu toată puterea, înfruntă şi respinse lovitura şi, trecând dârlogii în mâna dreaptă, izbi în grumazul aplecat, roşu şi ras.

Pe urmă, ieşi cel dintâi în afară de gloata oamenilor amestecaţi fără nicio rânduială. Călărimea îmbulzită îi juca mereu în ochi, iar în palmă îl

rodea o mâncărime nervoasă. Îşi vârî iute sabia în teacă, smuci *mauserul* din tocul de lemn şi slobozi calul, galopând îndărăt cât îl ţineau puterile. Cazacii se repeziră după el. Sotniile călăreau împrăştiate; ici, colea se zăreau cuşme şi căciuli, cu o panglică albă legată în jur, aplecate peste gâtul cailor. Alături de Grigori, galopa un uriadnic cunoscut, cu căciula de vulpe şi cu cojocul verde. Avea tăiate o ureche şi faţa până la bărbie. Tot pieptul îi era roşu ca un coş de vişine strivite; dinţii descoperiţi sclipeau printre şuviţele de sânge.

Cavaleriştii roşii, care şovăiseră o clipă şi erau gata-gata s-o ia la fugă, îşi întoarseră caii. Retragerea cazacilor îi aprinse întru urmărirea lor. Un cazac, rămas ceva mai la coadă, fu smuls din şa ca de vânt şi strivit în zăpadă sub copitele cailor. Satul, ostroavele negre ale grădinilor, o bisericuţă de pe colnic şi o ulicioară mai lată se apropiau tot mai mult. Până la gardurile livezii, unde se pitulase sotnia ascunsă la pândă, mai rămâneau cel mult vreo sută de stânjeni... Spinările muncite ale cailor erau toate numai sânge şi spumă. Grigori, care apăsa cu furie din goana calului pe trăgaciul *mauserului,* vârî arma îndărătnică înapoi în toc (un cartuş se înţepenise pe ţeavă) şi răcni tunător:

— Despărţiţi-vă!!!

Asemenea unui râu care se izbeşte de o stâncă, puhoiul greu al sotniilor se desfăcu în două braţe, descoperind din faţă escadroanele roşii. Sotnia, care aştepta la pândă, prăbuşi asupra lor o salvă, alta, a treia. Ţipetele sfâşiară văzduhul, un cal se prăvăli, se rostogoli de-a tumba cu călăreţ cu tot; altul îşi îndoi genunchii şi se înfipse cu botul în zăpadă. Alte gloanţe mai smulseră din şa încă trei-patru roşii. Pe când ceilalţi îşi întorceau caii, îmbulzindu-se, au mai tras asupra lor câte un încărcător, şi apoi totul se linişti. Grigori abia avu timp să strige cu glas spart: „So-o-otnii!", şi mii de copite, frământând zăpada în grabnică răsucitură pe loc, se năpustiră în urmărire. Dar nu fu o goană prea îndărătnică, din pricina cailor obosiţi. Toţi s-au întors după ce au străbătut vreo verstă şi jumătate. Dezbrăcară roşii morţi şi scoaseră şeile de pe caii căzuţi. Pe cei trei roşii răniţi îi mântui de viaţă Alioşka Şamil, ciungul, punându-i cu faţa spre gard şi izbind în fiecare la rând. Cazacii se mai îngrămădiră îndelung în faţa trupurilor, cercetându-le şi fumând. Toţi trei aveau acelaşi semn: trupurile lor erau despicate pieziş, de la umăr până la mijloc.

— Am făcut şase din trei, se lăudă Alioşka, clipind din ochi, cu obrazul zguduit de tremur.

Oamenii se întreceau să-i facă cinste cu câte o ţigară, privindu-i cu un

văzut respect pumnul, cam cât o tărtăcuţă din cele nu prea mari, şi pieptul său vânjos care nu-i încăpea în haină.

Acoperiţi de mantale, caii uzi tremurau lângă gard. Cazacii strângeau chingile. La o fântână din ulicioară stăteau un şir de oameni, aşteptându-şi rândul la apă. Mulţi îşi duceau de dârlogi caii istoviţi, abia târându-şi picioarele.

Grigori plecă înainte, urmat de Prohor şi de cinci cazaci. Îi era ca şi cum i-ar fi căzut o coajă de pe ochi. Văzu, ca şi în preajma atacului, soarele luminând lumea, zăpada topindu-se pitită lângă clăile de paie; auzea iar ciripitul primăvăratic al vrăbiilor prin sat şi simţea cele mai gingaşe miresme ale primăverii ce sta să vină. Viaţa se întorsese la el, şi nu era nici veştedă, nici îmbătrânită din pricina sângelui vărsat abia de câteva ceasuri. Nu, îi făgăduia mereu alte zgârcite şi înşelătoare bucurii. Un peticel de zăpadă pare totdeauna mai fermecător, mai bătător la ochi, pe fondul negru al pământului dezgheţat...

38

Ca nişte ape de primăvară, izbucnise şi se revărsase răscoala, cuprinzând tot Donul de sus şi ţinuturile de stepă de peste Don, pe o întindere de patru sute de verste. Douăzeci şi cinci de mii de cazaci îşi încălecaseră caii, iar satele din districtul Donului de sus au mai dat şi zece mii de infanterişti.

Războiul luă întorsături nemaivăzute. Armata Donului ţinea frontul undeva, lângă Doneţ, acoperind Novocerkasskul şi pregătindu-se de o încleştare hotărâtoare. Iar în spatele Armatelor a 8-a şi a 9-a roşii, care îi stăteau împotrivă, fierbea şi clocotea răzmeriţa, ceea ce încâlcea nemăsurat problema cuceririi Donului, atât de grea în sine chiar şi fără răscoală.

În aprilie, Consiliul militar revoluţionar al Republicii fusese pus neted în faţa primejdiei de a vedea săvârşindu-se unirea dintre răsculaţi şi frontul albilor. Răzmeriţa trebuia înăbuşită cu orice preţ, înainte de a izbuti să macine din spate sectorul frontului roşu şi să se contopească cu Armata Donului. Cele mai vrednice forţe fură deci aruncate împotriva răscoalei; în rândurile trupelor expediţionare se aflau vărsate companii de marinari din Flota Mării Baltice şi din Flota Mării Negre, regimente socotite drept cele mai de încredere, echipajele trenurilor blindate, cele

mai brave unităţi de cavalerie. De pe front, fuseseră retrase în întregime cinci regimente ale Diviziei „Bogucear", care numărau până la opt mii baionete, cu câteva baterii şi cinci sute de mitraliere. În aprilie, în sectorul Kazanskaia, împotriva răsculaţilor, luptau cu o vitejie fără seamăn elevii şcolilor de comandanţi din Tambov şi Reazan; mai târziu, sosise şi o parte din elevii şcolii de comandanţi „Comitetul Executiv Central din Rusia", iar la Şumilinskaia puşcaşii letoni[81] se luptau şi ei împotriva răsculaţilor.

Cazacii abia-şi trăgeau suflarea din pricina lipsei de armament. Chiar de la început nu avuseseră arme destule, iar cartuşele erau pe isprăvite. Totul trebuia luat cu preţul sângelui, prin atacuri sau incursiuni de noapte. Şi era luat. În aprilie, răsculaţii ajunseseră să aibă un număr îndestulător de puşti, şase baterii şi circa o sută cincizeci de mitraliere.

La izbucnirea răzmeriţei, în depozitul de la Vioşenskaia se mai aflau cinci milioane de cartuşe de manevră. Sovietul districtual mobilizase pe cei mai buni fierari, lăcătuşi şi armurieri. Tot la Vioşenskaia fusese organizat un atelier pentru fabricarea gloanţelor, dar lipsea plumbul pentru turnatul lor. Atunci, la chemarea Sovietului districtual, toate satele începură să strângă plumb şi aramă. De la morile cu aburi fuseseră ridicate toate rezervele de plumb şi de babit. Curieri călări răspândiră prin sate această scurtă proclamaţie:

> „*Bărbaţii, feciorii şi fraţii voştri nu au cu ce trage.*
> *Ei trag numai cu ceea ce smulg prin luptă de la duşmanul blestemat. Predaţi tot ce aveţi prin gospodării bun pentru a fi prefăcut în gloanţe! Scoateţi sitele de plumb de la vânturători*!"

O săptămână mai târziu, în tot districtul nu se mai găsea nicio sită de vânturătoare.

„Bărbaţii, feciorii şi fraţii voştri nu au cu ce trage"... Femeile cărau la sovietele săteşti tot ce era bun sau nu; copiii din satele unde se dăduseră lupte scoteau gloanţele din ziduri şi scormoneau pământul în căutarea schijelor.

Dar nici în această faptă nu se păstra o unitate deplină; mai multe femei nevoiaşe, care nu se înduraseră să se lipsească de cele din urmă

---

[81] Unităţile de puşcaşi letoni fuseseră organizate în timpul primului război mondial. În octombrie 1917, ele au trecut de partea Puterii sovietice şi au luptat până la sfârşitul războiului civil.

lucruri de gospodărie, fuseseră arestate şi expediate la centru pentru că ar fi „simpatizat cu roşii". La Tatarski, bătrânii înstăriţi îl bătuseră măr pe Semion Ceaun, care se întorsese acasă în permisie şi avusese nechibzuinţa să spună doar atât: „Lasă-i pe bogătaşi să-şi strice vânturătorile, au pesemne mai multă frică de roşii decât de sărăcie".

Plumbul strâns era topit în atelierele de la Vioşenskaia, dar gloanţele, fără cămaşă de nichel, se topeau şi ele... Un asemenea glonţ zbura din ţeavă ca o bucăţică diformă de plumb topit, cu un vâjâit şi şuierat sălbatic, dar nu omora decât până la 100-120 de stânjeni. În schimb, rănile pricinuite de aceste gloanţe erau îngrozitoare. După ce aflaseră cum stă povestea, ostaşii roşii strigau uneori, când se nimereau mai aproape de patrulele cazacilor: „Trageţi cu gândaci... Predaţi-vă, fiindcă tot o să vă nimicim pe toţi!"

Cei treizeci şi cinci de mii de răsculaţi erau împărţiţi în cinci divizii şi o brigadă independentă. În sectorul Meşkovskaia-Setrakov-Veje, se lupta Divizia 3 sub comanda lui Egorov. Sectorul Kazanskaia-Doneţkoe-Şumilinskaia era ocupat de Divizia 4, condusă de horunji Kondrat Medvedev, straşnic luptător şi un adevărat diavol în bătălie, care altfel însă părea omul cel mai ursuz din lume. Divizia 5 lupta pe frontul Slaşciovskaia-Bukanovskaia şi era comandată de Uşakov. În sectorul Elanskaia-Hopiorskaia-Gorbatov, lupta vagmistrului Merkulov, cu Divizia 2. Tot acolo se afla şi Brigada 6 independentă, foarte bine organizată şi care aproape că n-avusese pierderi, deoarece ofiţerul cazac Bogatîriov de la Maksaevskaia era prudent, nu risca niciodată şi nu-şi dădea oamenii pentru a fi jertfiţi de prisos. Grigori Melehov îşi desfăşurase Divizia I de-a lungul Cirului. Sectorul său era central; trupele roşii ridicate de pe front se azvârleau dinspre miazăzi asupra lui şi cu toate acestea el izbutea nu numai să respingă atacurile inamicului, ci să şi mai vină în ajutorul Diviziei 2, mai puţin rezistentă, aruncând sotnii de infanterie şi de cavalerie în sectorul ei.

Răzmeriţa nu izbutise să cuprindă şi staniţele districtelor Hopior şi Ust-Medvediţa. Au fost tulburări şi acolo; veneau şi de acolo trimişi cu rugămintea de a se aduce trupe spre Buzuluk şi la Hopiorul de sus, pentru a-i răscula pe cazaci, dar comandamentul răsculaţilor nu cutezase să depăşească hotarele districtului Donului de sus, ştiind că cei de la Hopior susţin în cea mai mare parte Puterea sovietică şi nu vor pune mâna pe arme. De altfel nici trimişii nu făgăduiau cine ştie ce ispravă, arătând cinstit că numărul celor nemulţumiţi de roşii prin sate nu este chiar atât

de însemnat, că ofiţerii rămaşi prin locurile mai ferite din districtul Hopior se ascund şi că nu-i pot aduna pe cei care ţin cu răsculaţii într-o alcătuire mai temeinică, deoarece foştii luptători pe front fie că stăteau pe la casele lor, fie că plecaseră cu roşii, iar bătrânii aşteptau ca nişte viţei în grajd şi nu mai aveau nici puterea, nici greutatea lor de altădată.

La sud, în plăşile locuite de ucraineni, roşii mobilizaseră tineretul care se lupta cu îndârjire împotriva răzvrătiţilor, intrând în regimentele Diviziei „Bogucear". Răscoala fu astfel închisă în cercul districtului Donului de sus. Tuturora li se vădea din ce în ce mai limpede – începând cu cei de la comandamentul răsculaţilor – că nu-şi vor putea apăra mult timp casele, fiindcă, mai devreme ori mai târziu, Armata Roşie se va întoarce de la Doneţ şi-i va zdrobi pe toţi.

La 18 martie, Kudinov îl chemase pe Grigori Melehov la Vioşenskaia, la o consfătuire. După ce predase comanda diviziei lui Reabcikov, ajutorul său, Grigori, însoţit de vistavoi, plecă în zori de zi la centru.

Sosi la comandament tocmai în toiul tratativelor pe care le ducea Kudinov, în prezenţa lui Safonov, cu un delegat al staniţei Alexeevskaia. Kudinov şedea cocoşat deasupra mesei de scris, învârtea între degetele sale uscăţive şi negricioase vârful cureluşei caucaziene şi, fără să-şi ridice ochii umflaţi şi urduroşi din pricina nopţilor de nesomn, întrebă pe cazacul care şedea în faţa lui:

— Dar voi ce ziceţi? Ce credeţi despre asta?

— Şi noi, de bună seamă... Numai că nu ne prea vine să pornim singuri, de capul nostru... Cine ştie cum se întorc lucrurile aiurea!... Nu ştii doar cum e lumea? Se teme! Dânşii ar vrea, dar li-e frică!

— „Se teme!"... „Ar vrea!?" strigă Kudinov, îngălbenindu-se de mânie şi sări de pe fotoliu, ca şi cum l-ar fi fript cărbuni aprinşi dedesubt. V-aţi făcut fete mari peste noapte, lua-v-ar naiba! „Mi-ar fi poftă, dar mi-e şi frică, că nu mă lasă mămica!"... Ei bine, dacă-i aşa, du-te sănătos la tine, la Alexeevskaia, şi spune-le moşnegilor că noi n-o să trimitem niciun pluton în staniţa voastră, până când nu veţi începe singuri! Las' să vă spânzure roşii, unul câte unul!

Mâna roşie a cazacului împinse greoi, pe ceafă, căciula lucioasă, de vulpe. Sudoarea îi curgea şiroaie pe brazdele frunţii, ca nişte gârle de primăvară; genele albicioase şi scurte clipeau des, iar ochii zâmbeau cu vinovată umilire.

— E drept că nici dracu' nu vă poate sili să veniţi la noi. Totul însă este să începem. Numai că începutul e mai greu ca orice...

Grigori, care asculta cu luare-aminte această convorbire, se dădu la o parte pentru a face loc unui om scund, cu mustăţi negre şi cu cojocul alb, care intră fără să bată în uşă şi păşi din coridor în odaie. Îl salută pe Kudinov cu o înclinare mută a capului şi se aşeză lângă masă, sprijininduşi obrazul pe palma albă. Grigori, care-i cunoştea pe toţi cei de la statul-major, îl vedea pentru întâia oară. Începu să-l cerceteze mai atent. Omul avea o faţă cu trăsăturile fine, smeadă, dar neatinsă de vânt sau de soare; mâinile lui albe şi moi, manierele de intelectual, toate dovedeau că nu era localnic.

Arătând din ochi către necunoscut, Kudinov îi spuse lui Grigori:

— Faceţi cunoştinţă: Melehov, tovarăşul Gheorghidze! El... Părea încurcat; se juca o clipă cu bumbul de argint înnegrit de la curea, apoi se ridică şi rosti către delegatul staniţei Alexeevskaia: Ei bine, stănicerule, poţi să te duci. Noi mai avem acum o mulţime de treburi. Du-te acasă şi trimite vorbă cui trebuie ceea ce ţi-am spus.

Cazacul se sculă de pe scaun, ajungând aproape până în tavan cu căciula lui de vulpe roşcată, ca para focului, cu firişoare negre, iar odaia păru deodată mai mică şi mai strâmtă, din pricina umerilor largi care închideau lumina.

— Ai venit după ajutor? întrebă Grigori, care mai simţea în palmă atingerea neplăcută şi duşmănoasă, după strângerea de mână a caucazianului Gheorghidze.

— Tocmai! După ajutor... Da' vezi şi tu, uite cum iese treaba...

Cazacul se întoarse bucuros către Grigori, căutând sprijin în ochii lui. La faţă era tot aşa de roşu ca blana de vulpe a căciulii; arăta atât de buimăcit şi scăldat de sudoare cu atâta dărnicie, încât chiar barba şi mustăţile-i roşcate şi pleoştite îi erau brobonite ca de nişte mărgele.

— Care va să zică, nu v-a plăcut nici vouă Puterea sovietică? continua Grigori, prefăcându-se că nu observă mişcările de nerăbdare ale lui Kudinov.

— Toate ca toate, frate, răspunse cu fereală cazacul cu voce de bas, dar ne temem să nu ne fie mai rău.

— Au împuşcat pe cineva, la voi?

— Nu, Doamne fereşte! Ca să vorbim drept: au luat cai şi ceva grâuşor. Au mai luat pe câte unul care vorbea împotriva lor... Într-un cuvânt, ni-e frică de mai rău...

— Dar dacă cei din Vioşenskaia ar veni în ajutorul vostru? V-aţi răscula? V-aţi ridica toţi ca unul?

Ochii mici ai cazacului, auriţi de soare, mijiră şiret şi ocoliră privirea lui Grigori; căciula îi lunecă pe fruntea şănţuită de brazdele adânci ale apăsătoarelor gânduri.

— Anevoie să vorbesc pentru toţi!... Dar cazacii mai înstăriţi, ăştia da, ar merge fără doar şi poate...

— Şi cei săraci, neînstăriţi?

Grigori, care până atunci încerca în zadar să se uite drept în ochii cazacului, îi întâlni privirea copilărească, plină de sinceritate şi de uimire:

— Hm!... Trântorii la ce bun să meargă? Tocmai pentru dânşii e rost de trai cu stăpânirea asta! Baftă!

— Păi atunci, ce tot ai îndrugat aici, lungan afurisit!? strigă Kudinov, fără să-şi mai ascundă ciuda, şi fotoliul de sub el scârţâi prelung. La ce dracu' ai venit să ne încurci? Ce, la voi toţi sunt numai bogaţi?... Ce... de răscoală ar mai fi şi aia, dacă au să se ridice doar două-trei gospodării din tot satul? Pleacă de-aici! Cară-te, îţi spun! Încă nu v-a ajuns parul la c..., iar când are să vă ajungă, atunci o să începeţi războiul şi fără ajutorul nostru! V-aţi obişnuit ca nişte putori să vă căutaţi în tihnă de arătură, pe spinarea altuia! Tot la cuptor, şi cu picioarele în păsat cald... Hai, du-te! Mi-e şi scârbă să mă uit la tine, tartor afurisit!

Grigori se încruntă şi-şi întoarse faţa. Pe chipul lui Kudinov creşteau, tot mai largi, nişte rotocoale de pete roşii. Gheorghidze îşi răsucea mustaţa, mişcându-şi nările nasului mare şi coroiat, cioplit parcă în lemn.

— Cerem iertare, dacă aşa stă treaba. Şi matale, blagorodnicia voastră, nu striga şi nu mă ameninţa. Doar am venit să stăm de vorbă ca oamenii. V-am adus rugămintea bătrânilor noştri şi am să le duc răspunsul vostru, dar nu trebuie să răcneşti la mine! Până când se va tot striga la oamenii din popor? Albii strigau, roşii strigau, matale strigi tot ca dânşii, fiecare îşi arată puterea şi tot încearcă să-ţi mute fălcile... Fire-ar a naibii de viaţă ţărănească, linsă de căţea spurcată!...

Cazacul îşi îndesă furios căciula, se prăvăli greoi afară, ca un bolovan desprins din stâncă, după ce închise încetişor uşa în urmă, dar în schimb, atunci când se pomeni în coridor, îşi slobozi mânia din plin şi trânti cu atâta putere uşa de la intrare, încât abia după cinci minute încetă să mai cadă tencuiala pe duşumea şi pe pervazul ferestrelor.

— Poftim, uite ce fel de oameni au răsărit acum! zâmbi Kudinov, cu o înfăţişare mai veselă, jucându-se cu cureluşa şi mai bine dispus. În nouă sute şaptesprezece, primăvara, merg într-o zi la gară. Era cam în preajma Paştelui şi lumea ieşise la arat. Şi ară ei, căzăceii liberi, şi s-ar fi zis că i-a

apucat prosteala pe toţi de atâta libertate, de începuseră să are şi toate drumurile, parcă nu le mai ajungea pământul! Dincolo de Tokin, chem la mine un plugar. Vine până la trăsură. „Mă-ă, aşa şi pe dincolo, pentru ce-ai arat drumul?" Se zăpăceşte flăcăul... „N-am să mai fac, zice. Cer iertare, pot să bat pământul la loc." Şi tot aşa, mai bag în sperieţi vreo doi sau trei inşi. Când ies din Graciov, drumul iar arat, şi un tontălău merge după plug. Îl strig: „Ia fă-te încoa!" Vine. „Cine ţi-a dat voie să ari drumul?" S-a uitat la mine – un cazac de toată frumuseţea, cu ochi senini ca cerul – n-a zis nimic, s-a întors în trap la boii lui. Scoate din jug resteul de fier şi, tot în trap, vine la mine, se apucă de aripa trăsurii şi se suie pe scară. „Da' tu cine eşti, zice, şi până când veţi suge sângele nostru? Vrei să-ţi sparg căpăţâna? Uite, acuşi ţi-o fac cioburi." Şi ridică resteul. „Stai, Ivan, zic, – doar am glumit." Dar el: „Nu-s Ivan, ci Ivan Osipovici, şi am să te snopesc în bătaie, pentru că eşti obraznic!" Crede-mă, cu greu am scăpat de el. Ăsta, la fel: sforăia din nas, făcea temenele, dar, la urma urmelor, şi-a arătat arama pe faţă. Li s-a trezit mândria.

— Li s-a trezit mojicia, nu mândria, şi s-a revărsat din ei. Mojicia a căpătat toate drepturile de cetăţenie! rosti liniştit locotenent-colonelul caucazian şi, fără a aştepta vreun răspuns, încheie discuţia: Rog să începem consfătuirea. Aş vrea să fiu chiar astăzi la regiment.

Kudinov bătu în perete şi strigă:

— Safonov! Apoi se adresă lui Grigori: Rămâi cu noi, avem să ne sfătuim împreună. Ştii zicătoarea: „Două capete fac mai mult decât unul". Avem noroc că tovarăşul Gheorghidze a rămas din întâmplare în Vioşki, iar acum ne ajută. Are gradul de locotenent-colonel, a terminat Academia Marelui Stat-Major.

— Dar cum aţi rămas în Vioşenskaia? întrebă Grigori, simţind un fior lăuntric, fără să-şi dea seama de ce, şi ascuţindu-şi atenţia.

— M-am îmbolnăvit de tifos şi m-au lăsat în satul Dudarevski, când a început retragerea de pe Frontul de nord.

— La ce unitate aţi fost?

— Eu? Nu, sunt necombatant. Am fost la comandamentul grupării speciale.

— Care grupare? a generalului Sitnikov?

— Nu...

Grigori voia să mai întrebe ceva. Dar simţi după chipul locotenont-colonelului Gheorghidze, rezervat şi închis, că întrebările sunt nelalocul lor. Tăcu, fără să-şi isprăvească vorba.

Nu după mult timp, se adunară Safonov, şeful de stat-major, Kondrat Medvedev, comandantul Diviziei 4, şi Bogatîriov, comandantul Brigăzii 6 independente, om cu faţa rumenă şi cu dinţii albi. Consfătuirea începu. Kudinov puse la curent pe cei de faţă cu situaţia de pe fronturi, relatându-le pe scurt cuprinsul buletinelor informative. Locotenent-colonelul ceru cuvântul înaintea tuturora. După ce despături încet pe masă harta, începu să vorbească desluşit şi sigur, cu un accent abia simţit:

— Înainte de toate, consider absolut necesară transferarea unor unităţi din rezervele Diviziilor 3 şi 4 în sectorul ocupat de divizia lui Melehov şi de brigada independentă a lui Bogatîriov. După informaţiile secrete pe care le avem şi din interogatoriul prizonierilor, reiese într-un chip cu totul evident că comandamentul roşu ne pregăteşte o lovitură serioasă tocmai în sectorul Kamenka-Karghinskaia-Bokovskaia. În urma celor spuse de către transfugi şi prizonieri s-a stabilit că de la Oblivî şi de la Morozovskaia statul-major al Armatei a 9-a roşii a trimis într-acolo două regimente de cavalerie, luate din Divizia 12, cinci detaşamente de baraj, cu trei baterii şi cu grupe de mitralieră. După o socoteală sumară, aceste întăriri îi vor da adversarului vreo cinci mii cinci sute de luptători. În acest chip, rămâne lucru sigur că dânşii vor avea superioritatea numerică, fără să mai vorbim şi de superioritatea lor în armament.

Soarele galben, ca o roată de floarea-soarelui tăiată de crucea ferestrei, se uita în cameră dinspre miazăzi. Un nor de fum albastru plutea nemişcat sub tavan. Mirosul amărui de tutun sălbatic se topea în duhoarea tăioasă a cizmelor ude. Undeva, sub tavan, o muscă otrăvită de fum bâzâia deznădăjduită. Grigori privea somnoros pe geam (nu dormise două nopţi în şir); pleoapele lui, grele ca plumbul, i se umflau, şi somnul îi năvălea în trup, împreună cu moleşeala odăii bine încălzite, slăbindu-i într-o ameţitoare toropeală voinţa şi conştiinţa. Iar afară, bătea vântul de primăvară dinspre Donul de jos; cea din urmă zăpadă strălucea trandafiriu şi clipea pe dealul de la Bazki; creştetele plopilor de peste Don se legănau în vânt cu atâta putere, încât, privindu-le, lui Grigori i se părea că le aude necontenit vuietul de bas.

Glasul locotenent-colonelului, răspicat şi energic, stârni însă luarea-aminte a lui Grigori. Trase cu urechea, într-o încordată sforţare, şi toropeala buimacă îi pieri, ca şi cum s-ar fi topit fără urmă.

— ... Slăbirea activităţii inamicului pe frontul Diviziei I şi încercările lui insistente de a trece la ofensivă pe linia Migulinskaia-Meşkovskaia ne fac să fim cu ochii în patru. Eu cred... Locotenent-colonelul înghiţi cuvântul

„tovarăşi" şi, gesticulând înciudat cu mâna albă, străvezie, ca de femeie, urmă. Ridicându-şi glasul: Eu cred că comandantul Kudinov, sprijinit de Safonov, face cea mai mare greşeală atunci când ia manevrele roşilor drept acţiuni adevărate şi este gata să slăbească sectorul ocupat de Melehov. Daţi-mi voie, domnilor! Abecedarul strategiei ne spune că forţele inamicului sunt atrase pentru a se putea dezlănţui un atac cu...

— Dar Melehov n-are nevoie de regimentul de rezervă! îl întrerupse Kudinov.

— Dimpotrivă, trebuie să păstrăm la îndemână o parte din rezervele Diviziei 3, pentru ca în cazul unei străpungeri să avem cu ce s-o închidem.

— Mi se pare că Kudinov nici n-a catadicsit să mă întrebe dacă îi dau rezerve sau nu! zise Grigori, mâniindu-se. Dar eu nu le dau. N-am să dau nicio sotnie!

— Ei, lasă, frate, zise tărăgănat Safonov, zâmbind şi netezindu-şi periuţa galbenă a mustăţilor.

— Ce „frate"? Niciun frate! Nu dau şi s-a isprăvit!

— Din punct de vedere operativ...

— Mie să nu-mi vorbeşti din punct de vedere operativ. Eu răspund pentru sectorul meu şi pentru oamenii mei!

Cearta, izbucnită pe neaşteptate, fu curmată de locotenent-colonelul Gheorghidze. Creionul roşu din mâna lui însemnă cu linie punctată sectorul ameninţat – şi, când capetele celor de faţă la consfătuire se aplecară asupra hărţii, toţi înţeleseră cu o limpezime fără greş că lovitura pregătită de comandamentul roşu nu era într-adevăr cu putinţă decât în sectorul de sud, cel mai apropiat de Doneţ şi cel mai prielnic în ce priveşte comunicaţiile.

După un ceas, consfătuirea luă sfârşit. Mahmur ca un lup şi înzestrat cu apucături de lup, Kondrat Medvedev, care abia ştia carte şi tăcuse în tot timpul discuţiilor, spuse în cele din urmă, uitându-se la toţi, cu aceeaşi privire ursuză:

— O să-l ajutăm pe Melehov, nici vorbă. Avem oameni de prisos. Dar un gând nu-mi dă pace, fir-ar al dracului să fie! Ce se va întâmpla dacă au să înceapă a ne strânge din toate părţile? Unde să ne dăm atunci? Au să ne strângă grămadă, şi vom rămâne ca nişte şerpi pe un ostrov, în mijlocul apelor mari.

— Şerpii măcar ştiu să înoate, iar noi nici n-avem încotro să înotăm! hohoti Bogatîriov.

— Ne-am gândit şi la aceasta, zise îngândurat Kudinov. Ei, dacă se vor

întoarce lucrurile aşa de greu, atunci îi lăsăm aci pe cei care nu pot purta armele, ne lăsăm familiile şi o să răzbim prin lupte până la Doneţ. Puterea noastră nu e mică, suntem treizeci de mii de oameni.

— Dar cadeţii au să ne primească? Au o ură cumplită pe cei de la Donul de sus.

— Ce să mai vorbim aiurea? Găina şade-n cuib, iar oul îi stă în...!

Grigori îşi puse căciula şi ieşi în coridor. Auzi prin uşă cum Gheorghidze, împăturind cu foşnet harta, spunea cuiva:

— Cei din Vioşenskaia şi, în general, toţi răzvrătiţii au să-şi răscumpere vina faţă de Don şi faţă de Rusia, dacă vor lupta cu aceeaşi bărbăţie împotriva bolşevicilor...

„Vorbeşte, lepra, şi râde în gând!", îşi zise Grigori, trăgând cu urechea la mlădierile glasului, şi simţi din nou aceeaşi tulburare neînţeleasă şi aceeaşi ciudă fără pricină ca în clipa când îl zărise pentru întâia oară pe acest ofiţer, ivit pe neaşteptate în Vioşenskaia.

La porţile statului-major, Kudinov îl ajunse din urmă. Făcură împreună o bucată de drum fără a vorbi. Vântul încreţea şi tulbura băltoacele de pe maidanul acoperit cu gunoaie. Se înserase. Nori rotunzi şi greoi, albi, aşa cum sunt vara, treceau plutind încet dinspre miazăzi ca nişte lebede. Mireasma pământului dezgheţat era înviorătoare şi dulce. Iarba ieşită de sub zăpadă începea să înverzească de-a lungul gardurilor, iar vântul de peste Don aducea foşnetul tulburător al plopilor.

— Au să pornească curând sloiurile pe Don! zise Kudinov tuşind.

— Da.

— Drăcia dracului!... Ne prăpădim fără tutun! Şi un pahar de mahorcă e patruzeci de ruble-kerence!

— Iată ce-aş vrea să-mi spui, zise apăsat Grigori, întorcându-se din mers. Ofiţerul ăla, cerchezul, ce face la tine?

— A, Gheorghidze? E şeful secţiei operaţii... Ce cap are, diavolul! El face planurile. La strategie ne bate pe toţi.

— Stă în Vioşki?

— Nu-u... L-am detaşat la Regimentul „Cernovski", la trenul de luptă.

— Dar atunci, cum urmăreşte mersul treburilor?

— Vezi, vine aici destul de des. Aproape în fiecare zi.

— Păi de ce nu-l luaţi la Vioşki? continuă Grigori, încercând să înţeleagă totul.

Tuşind mereu, Kudinov îşi acoperi gura cu palma şi răspunse în silă:

— Din pricina cazacilor, ştii. Doar îi cunoşti cum sunt fârtaţii: „Iată, uite

cum s-au vârât iarăşi ofiţerii şi fac totul după pofta lor. Din nou dânşii, cu epoleţii lor...” Şi aşa mai departe.

— Şi se mai găsesc în armată alţii ca el?

— Sunt vreo doi-trei la Kazanskaia... Tu, Grişa, nu te mai frământa atâta. Ştiu eu unde vrei să ajungi... Dar noi, puiule, n-avem altceva de făcut decât să ne legăm soarta tot de cadeţi. Este aşa, ori nu? Sau, poate, ai de gând să-ţi organizezi o republică din zece staniţe? N-avem încotro... O să ne unim cu ei, vom veni pocăiţi la Krasnov: „Nu ne osândi, Piotr Mikolaici, ne-am rătăcit niţel, când am părăsit frontul...”

— Ne-am rătăcit? repetă Grigori.

— Dar cum? întrebă cu o sinceră uimire Kudinov şi ocoli cu grijă o băltoacă.

— Da’ eu mă gândesc... Grigori se întunecă la faţă; apoi urmă cu un zâmbet silit: Mie mi se pare că ne-am rătăcit atunci când am primit să ne răsculăm... N-ai auzit ce a vorbit omul de la Hopior?

Kudinov nu răspunse, privind tăcut şi încordat la Grigori.

Se despărţiră la o răscruce, în spatele pieţii. Kudinov păşi prin faţa şcolii, îndreptându-se spre casa lui. Grigori se întoarse la statul-major şi făcu semn vistavoiului să vină cu caii. Stând în şa şi desfăcând încet dârlogii, îşi îndreptă cureaua armei şi încercă din nou să-şi dea seama de simţământul său de neînţeleasă duşmănie şi bănuială faţă de locotenent-colonelul ce se ivise la statul-major – şi se gândi deodată, îngrozindu-se: „Dar dacă ofiţerii ăştia pricepuţi au fost lăsaţi cumva dinadins la noi de cadeţi, ca să ne ridice în spatele roşilor şi să ne conducă după socotelile lor de oameni învăţaţi?” Iar cugetul se grăbi să-i sufle îndată şi încheierea, copleşindu-l cu o dărnicie răutăcioasă: „N-a răspuns din ce unitate vine... s-a încurcat... E de la statul-major, dar pe aici n-a trecut niciun fel de stat-major... Cum naiba a nimerit la Dudarevski, loc uitat de toată lumea? Nu s-a pripăşit pe aici degeaba, nu! Bine ne-am învârtit!” Şi, cercetându-şi viaţa cu aceste gânduri întârziate, mai cugetă, cu furia unei fiare încolţite: „Ne-au băgat la mare ananghie, dumnealor, oamenii cu carte! Ne-au dus de nas, boierii! Ne-au pus lanţurile la picioare şi acum îşi fac trebuşoarele tot cu mâinile noastre! Nu poţi să mai crezi în nimeni, nici măcar când e vorba de-o nimica toată...”

După ce trecu Donul, dădu drumul calului, lăsându-l să fugă în goana goanelor. În spatele lui călărea, scârţâind în şa, vistavoiul – bun ostaş şi cazac de ispravă din satul Olşanski. Grigori se înconjura de asemenea oameni, gata să sară după el „în foc şi în apă”, oameni încercaţi în războiul

cu Germania. Vistavoiul, fost cercetaş, tăcu tot drumul, aprinzându-şi ţigările în bătaia vântului, scăpărând foc cu amnarul şi ţinând în mâna sa zdravănă iasca mirositoare, fiartă în leşie de floarea-soarelui. Când coborau în satul Tokin, îl sfătui pe Grigori:

— Dacă nu e nevoie să ne grăbim, hai să înnoptăm aici! Caii îs osteniţi, lasă-i să se odihnească.

Înnoptară la Ciukarin. În cocioaba şubredă, cu două odăiţe cu o tindă la mijloc, era plăcut şi cald ca acasă, după biciuiala vântului îngheţat de pe drum. Din pământul de pe jos venea un iz de urină de viţel şi de capră; din cuptor mirosea parcă a pâine nesărată şi arsă, coaptă pe foi de varză. Grigori răspundea în silă la întrebările gazdei – o cazacă bătrână, care avea trei feciori şi bărbatul, toţi plecaţi la răscoală. Vorbea cu o voce groasă şi-l privea de sus, apăsând asupra anilor săi care o puneau deasupra musafirilor, şi chiar de la cele dintâi vorbe îi spuse neted lui Grigori:

— Cu toate că eşti mai-marele lor şi comandant peste proştii de cazaci, tot n-ai nicio putere asupra mea şi mi-ai putea fi fecior. Aşa că, şoimule viteaz, fii bun şi vorbeşte niţel cu mine... Te văd că tot caşti, de parcă nu mă crezi vrednică să pricep vorbele tale. Grăieşte!... Uite, mi-am petrecut trei feciori şi moşneagul, păcatele mele, tot la războiul vostru, fire-ar al naibii să fie! Tu îi comanzi, da' eu mi-am născut feciorii, eu i-am hrănit, eu i-am purtat în poală la bostănării şi prin livezi, şi numai eu ştiu câtă bătaie de cap am mai avut cu dânşii! Nici asta n-a fost uşor... Şi tu nu te mai strâmba şi nu te ţine măreţ cu mine, ci spune-mi verde: când are să fie împăcarea?

— Curând... Ai face mai bine să te culci, mamă!

— „Curând, curând"! Dar când asta, curând? Şi nu mă trimite la culcare, că eu îs stăpână aci, nu tu! Mai am a mă duce în ogradă, după iezi şi după miei... îi luăm noaptea înăuntru, că-s prea mici. O să vă împăcaţi până la Paşte?

— Când o să-i gonim pe roşii, a doua zi ne-am şi împăcat.

— Ia uite, poftim! Bătrâna îşi răşchiră, pe colţurile ascuţite ale genunchilor, mâinile umflate, cu degetele sluţite de muncă şi de reumatism, apoi îşi mişcă dureros buzele cafenii şi uscate, ca scoarţa de vişin: Ei, şi ce dracu' aveţi de împărţit cu dânşii? De ce vă tot bateţi cu ei? Au turbat oamenii, zău aşa!... Vouă, prăpădiţilor, vă place să trageţi cu puştile şi să vă umflaţi în pene, pe cai, dar mamele ce zic? Pe feciorii lor îi omoară, nu-i aşa? Iar voi vă ţineţi de scornit războaie...

— Da' ce, noi nu suntem oameni născuţi din femei? Ce, suntem fătaţi de căţele? se îndârji cu voce de bas, hărţăgoasă şi răguşită, vistavoiul lui Grigori, scos din fire peste măsură de sporovăiala bătrânei. Pe noi ne omoară, şi tu: „vă umflaţi în pene pe cai!" Crezi tu că ălor care mor le vine mai uşor decât mamelor care-i bocesc? Ha? Ai ajuns cu părul alb, cristelniţa lui Dumnezeu, şi tot mai trăncăneşti, îndrugând la verzi şi uscate, de nici nu laşi oamenii să doarmă...

— Ai să tot dormi pe săturate, ţicnitule! Ce te zgîieşti aşa la mine? Ai tăcut până acum ca un lup şi sări cu gura, aşa. Din senin. Uită-te la el! Ai răguşit de răutatea din tine!

— N-are să ne lase să dormim, Grigori Panteleici! strigă cu deznădejde vistavoiul şi, voind să-şi aprindă ţigara, izbi amnarul cu atâta vrăjmăşie, încât scăpără un roi întreg de scântei.

În timp ce iasca se aprindea şi ardea, împrăştiind fumul înecăcios, ordonanţa o dădu gata pe gazda cea fără strajă la gură:

— Rea de gură mai eşti, babo! Să ştii că, dacă-ţi omoară moşneagul pe front, are să răsufle şi are să-i pară bine de moarte. Parcă-l aud zicând: „Of, slavă Ţie, Doamne, c-am scăpat şi eu de babă, fie-i şi ei ţărâna uşoară!"

— Puşchea pe limbă, spurcatule!

— Dormi, mătuşică, pentru numele lui Hristos! Suntem nedormiţi de trei nopţi. Dormi! După atâta cotcodăceală, ai să mori fără împărtăşanie...

Numai cu mare greu izbuti Grigori să-i împace. Şi, în timp ce adormea, simţi cu plăcere căldura acrişoară a şubei de oaie cu care era învelit, auzi prin somn cum cineva izbeşte uşa de perete, şi o adiere de aburi reci îi învălui picioarele. După aceasta, un miel behăi ascuţit chiar în urechea lui. Copite mici de iezi tropotiră, ţăcănind pe podea, şi odaia se umplu de mirosul proaspăt şi înviorător al fânului şi al laptelui cald de oaie, miros de frig şi de ţarc de vite...

Somnul îl părăsi pe la miezul nopţii. Stătu îndelung culcat, cu ochii închişi. În micul cuptor, cu vatră joasă, sclipeau cărbunii roşii, sub cenuşa de opal. Mieii şedeau îngrămădiţi la căldură, lângă gura cuptorului. În liniştea adâncă şi dulce a nopţii, se auzea cum scârţâiau în somn dinţii lor, cum strănutau şi sforăiau. Din tainica ei depărtare, luna plină privea prin geam. Un ied negru şi neastâmpărat tot juca din picioare în pătratul galben de lumină de pe podeaua de unde se ridica un stâlp înclinat de pulberi de mărgăritare. Toată odaia era plină de această lumină albastră-gălbuie, aproape ca ziua. Un ciob de oglindă scânteia pe marginea cuptorului, şi odoarele argintate ale unei icoane sclipeau nedesluşit în

ungherul din fund... Grigori se întoarse cu gândul la consfătuirea de la Vioşenskaia, la trimisul de la Hopior – şi, aducându-şi aminte de locotenent-colonelul cu aspectul său străin, de intelectual, şi cu felul lui nesuferit de a vorbi, simţi iarăşi o tulburare neplăcută şi apăsătoare. Un ied care se căţăra pe şubă, chiar pe burta lui Grigori, îl privi îndelung, cu ochii lui proşti, ciuli urechile, apoi se făcu mai îndrăzneţ, sări o dată, de două ori, şi deodată îşi desfăcu picioarele acoperite cu păr creţ. O şuviţă subţire se scurse cu susur de pe blană pe palma întinsă a vistavoiului, care dormea lângă Grigori. Omul mugi prin somn, se trezi pe jumătate, îşi şterse mâna de pantaloni şi dădu cu necaz din cap:

— M-ai spurcat, afurisitule! Bâr! bombăni el şi-i trânti cu o nespusă plăcere iedului o sfârlă în frunte.

Cu un behăit subţire, iedul sări jos de pe şubă, apoi veni din nou şi linse îndelung mâna lui Grigori, cu mica lui limbuţă aspră şi caldă.

39

După fuga lor din Tatarski, Stockman, Koşevoi, Ivan Alexeevici şi alţi câţiva cazaci, care făceau serviciul în miliţie, rămăseseră la Regimentul 4 „Transamurean". Pe la începutul lui 1918, regimentul acesta, care se retrăgea de pe frontul german, intrase în întregime într-un detaşament al Armatei Roşii şi, după un an şi jumătate de lupte pe fronturile războiului civil, îşi păstrase cadrele de bază. Transamurenii erau foarte bine echipaţi şi aveau cai bine hrăniţi, buni de război. Regimentul se distingea prin capacitatea lui de luptă, prin tăria lui morală şi prin instrucţia măiastră a ostaşilor, care arătau a cavalerişti adevăraţi.

La izbucnirea răzmeriţei, transamurenii, sprijiniţi de Regimentul I infanterie „Moscova", stăvileau aproape singuri presiunea răsculaţilor, care căutau să răzbească până la Ust-Medvediţa; apoi veniseră întăririle, şi regimentul ocupă în mod definitiv sectorul Ust-Hopiorskaia, de-a lungul râuşorului Krivaia.

Pe la sfârşitul lui martie, răzvrătiţii scoaseră trupele roşii din hotarul staniţei Elanskaia şi ocupară o parte din satele care ţineau de staniţa Ust-Hopiorskaia. Se stabili o oarecare cumpănă de puteri, care hotărî, pentru aproape două luni, statornicirea frontului, rămas nemişcat. Acoperind Ust-Hopiorskaia dinspre apus, un batalion din Regimentul „Moscova", întărit cu o baterie, ocupă satul Krutovski, aşezat deasupra Donului.

Bateria roşilor, instalată pe o creastă de deal din valea Donului, de la Krutovski spre miazăzi, se camuflase într-o arie de pe câmp şi executa toată ziua trageri asupra răsculaţilor ce se adunau pe dealuri, sprijinind astfel lanţurile Regimentului „Moscova"; apoi mută focul şi-l revărsă asupra satului Elanski de pe malul opus al Donului. Mici nouraşi de la şrapnele ţâşneau şi se topeau de îndată sus pe cer şi jos, deasupra caselor îngrămădite. Obuzele ba se spărgeau în sat – şi atunci vitele o luau la goană nebună pe ulicioare, dărâmând gardurile, iar oamenii se salvau, tupilându-se în fugă – ba explodau în spatele cimitirului celor de credinţă veche, lângă morile de vânt, printre dealuri de nisip pustii, făcând să sară în aer bulgări de pământ roşcat, care nu se dezgheţase cu desăvârşire.

La 15 martie, Stockman, Mişka Koşevoi şi Ivan Alexeevici plecară din satul Cebotariov la Ust-Hopiorskaia, aflând că acolo se organizează un detaşament de comunişti şi de slujbaşi ai puterii locale de stat, fugiţi din staniţele răzvrătite. Îi ducea un cazac de credinţă veche, cu obrajii de o rumeneală copilărească, atât de curată, încât până şi Stockman, uitându-se la el, îşi schimonosea mereu buzele într-un zâmbet. Cu toată tinereţea cazacului, barba-i blondă era cum nici nu se poate mai deasă; o gură roşie şi fragedă se ascundea în ea ca o felioară de pepene; un puf uleţ uşor auriu năpădise chiar până sub ochi, iar din pricina bărbii stufoase, sau poate din pricina chipului rumen şi sănătos, ochii păreau de un albastru neobişnuit de senin.

Mişka cântă tot drumul, cu jumătate glas; Ivan Alexeevici şedea la spate, cu arma pusă pe genunchi, şi privea încruntat, iar Stockman începu să-l descoasă pe căruţaş mai întâi cu fleacuri.

— Cred că nu prea ai a te plânge de sănătate, tovarăşe? îl întrebă el.

Cazacul, strălucind de vigoare şi de tinereţe, zâmbi cald, descheindu-şi cojocul.

— Nu, mulţumim lui Dumnezeu, care deocamdată ne iartă păcatele. Şi de ce n-aş fi sănătos? Nu fumez de când sunt, votcă beau atâta cât trebuie, pâinea o mâncăm din copilărie numai de grâu. De unde vrei să se bage vreo boală în noi?

— Dar la oaste ai fost?

— Fost. M-au luat niţel cadeţii.

— Şi de ce n-ai plecat peste Doneţ?

— Ciudată vorbă, tovarăşe! Cazacul lăsă din mâini hăţurile de păr de cal, împletite, îşi scoase mănuşile şi-şi şterse gura, mijindu-şi ochii a jignire. Şi la ce adică m-aş fi dus acolo? După cântece noi?... N-aş fi slujit

nici la cadeţi, dacă nu m-ar fi luat cu arcanul. Orânduirea voastră o fi fiind ea dreaptă, numai că aţi mai făcut şi ceva strâmb...

— Ce anume?

Stockman îşi răsuci o ţigară, o aprinse şi rămase aşa îndelung, aşteptând răspunsul.

— Da' pentru ce arzi buruiana asta? rosti cazacul, întorcându-şi faţa. Uite ce văzduh curat de primăvară, şi tu îţi spurci pieptul cu fum puturos... Asta nu-mi place! Să-ţi spun eu şi ce anume aţi făcut strâmb... I-aţi asuprit pe cazaci, aţi făcut prostii, că altfel puterea voastră n-ar fi avut sfârşit. Mulţi nerozi sunt pe la voi, şi din pricina lor s-a făcut răscoala.

— Cum prostii? Adică, după părerea ta, am făcut lucruri nesăbuite? În ce privinţă?

— Doar ştii şi tu... Au împuşcat oamenii. Azi unul, mâine altul... Cine e aşa de netot să aştepte să-i vină rândul? Până şi boul, când îl duci la tăiat, tot se împotriveşte, dă din cap. Uite, de pildă, în staniţa Bukanovskaia... Se vede colea. Vezi biserica lor? Uite, după codirişca biciului, o vezi? Iată ce povesteşte lumea. Se află la ei un comisar cu detaşamentul, şi-i zice Malkin. Ai să-mi spui poate că se poartă după dreptatea cea adevărată cu norodul? Atunci aşteaptă să-ţi povestesc îndată ce fel de dreptate. Adună bătrânii din sat, îi duce în mărăciniş şi le ia viaţa, după ce i-a despuiat de haine, şi nici măcar nu lasă rudele să-i îngroape... Şi vina lor e că au fost aleşi cândva judecători de staniţă. Dar ştii şi tu ce fel de judecători. Unul abia ştie să-şi scrie numele, altul fie că vâră degetul în cerneală, fie că pune o cruce. Asemenea judecători erau aleşi de obicei numai de ochii lumii. Toată vrednicia lor stă în barba lungă, iar unii au îmbătrânit într-atât de uită să se încheie la nădragi. Ce poţi să ceri de la unul ca dânşii? Leit copil mic! Iar acest Malkin stă acolo ca un Dumnezeu şi se joacă cu vieţile oamenilor. Într-o zi trece pe medean un bătrânel – Liniok îi zicea. Plecase la arie, cu căpăstrul în mână, ca să-l pună pe iapa lui şi s-o aducă acasă, iar nişte împieliţaţi de băieţi îi spun în glumă: „Du-te că te cheamă Malkin". Acest Liniok îşi făcu semnul crucii după năravul lui de eretic – căci dânşii sunt toţi de credinţă nouă – şi-şi scoase şapca încă de pe când se afla pe medean. Intră şi tremură ca o frunză. „M-aţi chemat?" zice. Iar Malkin se strică de râs şi se apucă cu mâinile de burtă. „Ei, zice, te-ai poftit singur! Nu te-a chemat nimeni. Dar o dată ce-ai venit, fie! Luaţi-l, tovarăşi! La categoria a treia!" Gata! L-au şi înşfăcat pe loc şi – la mărăciniş cu el. Baba l-a tot aşteptat cât a aşteptat, el nu-i şi nu-i. A plecat moşul şi a pierit, a ajuns drept în împărăţia cerurilor, cu căpăstrul lui cu tot... Pe un alt

bătrân, Mitrofan, din satul Andreianovski, îl cheamă chiar Malkin pe uliţă la el: „De unde eşti? Numele?" Şi nechează. „Ia uite ce barbă ţi-ai făcut, leit coadă de vulpoi! Prea semeni cu Sfântul Nicolae, după barbă. Noi pe tine, porc bătrân, o să te facem zob! La categoria a treia!" Adevărat, avea moşul o barbă ca o mătură fainã! Şi l-au împuşcat numai pentru că a nimerit într-un ceas rău, de l-a văzut Malkin. Asta nu-i bătaie de joc?

Mişka îşi întrerupsese cântecul încă de la începutul povestirii şi, în cele din urmă, se stropşi mânios:

— Minţi fără nicio ruşine, vericule!

— Minte tu mai bine! Înainte de a mă face mincinos, întreabă şi pe urmă vorbeşte!

— Da' tu de unde ştii că aşa a fost?

— Oamenii spun.

— Oamenii! Oamenii spun că au văzut şi găini mulse, măcar că nimeni nu a pomenit găini cu ţâţe. Ţi-au împuiat urechile cu minciuni, iar tu ai şi dat drumul la limbă, ca muierile!

— Bătrânii erau oameni paşnici...

— Aha! Paşnici! repetă mârâind Mişka, în bătaie de joc. Bătrânii tăi paşnici... poate că tot dânşii pregăteau răscoala; judecătorii ăia poate că au avut ceva mitraliere îngropate în curţi, şi tu spui că i-au împuşcat pentru barbă sau în glumă... Dar pe tine de ce nu te-au împuşcat? Doar ai o barbă lată, ca de ţap bătrân!

— Cum am cumpărat, aşa o vând, îngăimă încurcat cazacul. Dracu' să ştie, poate c-o fi minţind lumea, poate c-or fi avut şi ei vreo vină împotriva puterii...

Sări jos din sanie şi lipăi îndelung prin zăpada udă. Picioarele îi alunecau şi se răşchirau, brăzdând zăpada moale, albăstruie de apă. Soarele mângâia stepa cu razele calde. Cerul de peruzea cuprindea rotund colnicele şi crestele din depărtare. În adierea abia simţită a vântului, străbătea răsuflarea de miresme a primăverii apropiate. La răsărit, în spatele crestei şerpuitoare de dealuri din lungul Donului, se profila culmea înălţimii de la Ust-Medvediţa, topindu-se în negura liliachie. Contopiţi cu zarea, nori de albul creţ al mieilor se împrăştiau în depărtare, ca un uriaş aşternut unduitor.

Căruţaşul sări în sanie, îşi întoarse la Stockman faţa posomorâtă şi zise:

— Bunicul meu – mai trăieşte şi acum, merge pe o sută opt ani – povestea ceea ce aflase tot de la bunicul său, că, pe vremea lui, adică a străbunului meu, a fost trimis de ţarul Petru în părţile noastre de la Donul

de sus un cneaz. Dă Doamne să-mi amintesc cum îi zicea: Dlinnorukov sau Dolgorukov. Şi cneazul acela s-a coborât jos de la Voronej, cu oştenii, şi strica aşezările căzăceşti, pentru că nu voiau să primească credinţa niconiană cea spurcată şi să se supună ţarului. Pe cazaci îi prindea, le tăia nasul, iar pe unii i-au spânzurat şi le-au dat drumul pe Don, pe nişte plute.

— Şi unde vrei să ajungi? întrebă Mişka, încruntându-se plin de luare-aminte.

— Iată unde! Cred că nici ţarul nu i-a dat atâtea drepturi, cât o fi fost el de Dlinnoruki. Dar comisarul de la Hukanovskaia iată în ce fel şi chip a grăit: „Am, să vă descăzăcesc eu, puilor de lele, să mă ţineţi minte cât ăţi trăi!" Aşa a strigat el la Bukanovskaia şi a auzit toată lumea adunată din staniţă. Are el oare aceste drepturi de la Puterea sovietică? Da' de unde!... Eu cred că nici nu este o lege pentru asemenea isprăvi, ca să-i tunzi pe toţi la fel. Sunt cazaci şi cazaci...

Lui Stockman i se încreţi pielea pe umerii obrajilor.

— Te-am ascultat, iar acum ascultă-mă şi tu pe mine.

— Bineînţeles, poate că am spus ceva nelalocul lui, din prostie, aşa că să avem iertare.

— Stai, stai o clipă... Iată ce-i. Tot ce-ai spus tu despre comisarul cu pricina nu prea seamănă a fi adevărat. Am să cercetez... Şi dacă într-adevăr a făcut asemenea samavolnicii şi-şi bătea joc aşa de cazaci, să ştii că nu-l vom cruţa!

— He-he! Nu-mi prea vine să cred!

— Ba chiar aşa! Când trecea frontul prin satul vostru, n-au împuşcat ostaşii roşii pe un ostaş roşu, chiar din unitatea lor, pentru că a jefuit o cazacă? Mi-au povestit asta cei de la voi, din sat.

— Asta aşa-i! A cotrobăit în ladă la Perfilievna. Ce e adevărat, e adevărat! Ai dreptate, şi s-a făcut după faptă şi răsplată... cu toată străşnicia; tocmai aşa cum spui: l-au împuşcat tot acolo, după arii. La noi, s-a vorbit mult despre el din altă pricină. Vorba era: unde trebuia să-l înmormântăm? Unii ziceau la cimitir, dar alţii s-au împotrivit: cică are să ne spurce locul. Încât tot acolo l-au îngropat, sărmanul de el, lângă arie.

— Va să zică, aşa a fost? Stockman îşi răsucea grăbit o ţigară.

— A fost, cum de nu! N-am să spun că n-a fost, încuviinţă, cu tărie, cazacul.

— Atunci de ce crezi tu că nu-l vom pedepsi pe comisar, dacă-l vom găsi vinovat?

— Tovarăşe dragă! Poate că la voi nici nu se va găsi unul mai mare

peste el. Acela a fost soldat, iar ăsta-i comisar...

— Cu atât mai amarnică îi va fi răfuiala! Ai înţeles? Puterea sovietică pedepseşte pe duşmanii ei – şi noi pedepsim fără nicio milă, ca pe nişte duşmani, pe acei slujbaşi ai Puterii sovietice care prigonesc pe nedrept lumea muncitoare.

Un bubuit de tun strivi cu ecoul lui răsunător tăcerea amiezii din stepa de martie, până atunci străbătută numai de şuierul tălpicilor de sanie şi de tropotul lipăit al copitelor. Urmară alte trei răbufniri, în răstimpuri egale. Bateria din Krutovski deschisese din nou foc asupra malului stâng.

Convorbirea din sanie luă sfârşit. Bubuitul tunului năvăli ca un glas puternic şi străin în vraja blândă a stepei, afundată în toropeala din ajun de primăvară. Până şi caii începură să meargă mai cu băgare de seamă, păşind mai larg, cu picioarele ridicate fără cleampăt şi ciulindu-şi urechile.

Ieşiră din Şleaul Hatmanilor, şi cei din sanie au zărit întinderea ţinutului de peste Don, cât puteau cuprinde cu ochiul, toată în pete bălţate, cu pecinginile dezgheţate ale nisipurilor galbene, cu limbi şi ostroave sure de sălcii şi păduri de anini.

La Ust-Hopiorskaia, căruţaşul trase sania în dreptul clădirii comitetului revoluţionar, alături de care se afla şi statul-major al Regimentului „Moscova".

Stockman se scotoci prin buzunar şi scoase din pungoci o kerenă de patruzeci de ruble, pe care o întinse cazacului. Chipul acestuia înflori într-un zâmbet, descoperindu-i dinţii gălbui de sub mustăţile jilave. Omul zise încurcat:

— Pentru ce, tovarăşe? Hristos să vă răsplătească! Nu face atâtea parale.

— Ia, că ţi-ai ostenit caii. Iar în ce priveşte puterea, n-avea nicio îndoială. Ţine minte: noi luptăm pentru puterea muncitorilor şi a ţăranilor. Duşmanii noştri – chiaburii, atamanii, ofiţerii – v-au împins la răscoală... Ei sunt aceia care au iscat răzmeriţa... Iar dacă vreunul dintre noi a obijduit pe nedrept un cazac muncitor, care ţine cu noi şi care ajută revoluţia, se va găsi ac de cojocul lui.

— Ştii, tovarăşe, avem o zicătoare: „Dumnezeu e prea sus, şi ţarul e prea departe..." Şi până la ţarul vostru e tot aşa de departe ca şi până la celălalt. „Să nu te lupţi cu unul mai tare şi să nu te judeci cu bogatul" – iar voi sunteţi şi tari, şi bogaţi. Rânji cu viclenie: Uită-te şi la tine: dai patruzeci de carboave, şi tot drumul face cinci în cap. Ei, Hristos să vă

răsplătească!

— Ţi-a mai adăugat pentru băsnirile tale, zâmbi Mişka Koşevoi, sărind jos din sanie şi îndreptându-şi nădragii, cum şi pentru barba ta frumoasă! Ştii tu, netotule, pe cine ai avut în sanie? Pe un general roşu!

— Zău!?

— Ce „zău”! Vă ştiu eu ce fel de poame sunteţi!... Dacă-ţi dă puţin, umbli jeluindu-te cât te ţine gura: „Aşa şi pe dincolo, am dus cu sania nişte tovarăşi şi mi-au dat una de cinci, mama lor!” Şi nu-ţi mai tace cloanţa toată iarna. Dar dacă ţi-a dat mult, iar te arde la lingurică: „I-ai văzut, bogătaşii? Mi-au dat patruzeci de carboave! Au bani cu nemiluita!” Din partea mea, nu ţi-aş fi dat niciun ban! Supără-te cât vrei, de mulţumit tot nu te-ar fi mulţumit nimica! Este?... Hai să mergem! Cu bine, bărbosule!

Până şi mahmurul Ivan Alexeevici zâmbi, auzind sfârşitul înfierbântatului logos al lui Mişka.

Un ostaş dintr-o patrulă de cercetare se ivi din curte, călare pe un căluţ păros de Siberia.

— De unde e sania? strigă el, strunind calul să-l întoarcă scurt.

— Da’ ce vrei? întrebă Stockman.

— Să ducă nişte cartuşe la Krutovski. Intră în ogradă!

— Nu, tovarăşe! Acestei sănii îi dăm drumul.

— Da’ dumneata cine eşti?

Ostaşul, un flăcău tânăr şi chipeş, veni aproape de tot.

— Suntem din „Transamurean”! Nu opri sania.

— A... Ei bine, poate pleca. Du-te, flăcăule!

40

Ajunşi la faţa locului, aflară că la Ust-Hopiorskaia nu se organizează niciun detaşament. Fusese într-adevăr înjghebat unul, însă nu acolo, ci la Bukanovskaia, şi chiar de către comisarul Malkin, despre care povestise cazacul de credinţă veche, şi care fusese trimis de comandamentul Armatei a 9-a în staniţele din sud, de la Hopior. Comuniştii şi slujbaşii puterii locale de-stat din Elanskaia, Bukanovskaia, Slaşciovskaia şi Muimîljenskaia, întăriţi cu ostaşi, alcătuiau o unitate de luptă destul de puternică, cu vreo două sute de baionete şi câteva zeci de săbii ale grupului de cercetaşi călări. Detaşamentul se afla vremelnic în Bukanovskaia, unde, împreună cu o companie din Regimentul „Moscova”,

zăgăzuiau răsculaţii, care încercau să înainteze din susul pâraielor Elanka şi Zimovnaia.

După ce a stat de vorbă cu şeful statului-major, fost ofiţer de carieră, om ursuz şi arţăgos, şi cu comisarul politic, fost muncitor la uzinele Michelson din Moscova, Stockman se hotărî să rămână în Ust-Hopiorskaia şi să intre în batalionul doi al regimentului. Într-o odăiţă curată, plină de moletiere răsucite sul, bobine de cablu telefonic şi alte materiale militare, Stockman avu o îndelungată convorbire cu comisarul politic.

— Să vezi, tovarăşe, zise fără grabă comisarul, om scund, cu faţa galbenă şi suferind de crize de apendicită acută. La noi, aci, este o maşinărie grozav de complicată. Băieţii mei sunt mai toţi de la Moscova sau de la Reazan, câţiva, mai puţini, de la Nijni-Novgorod. Sunt flăcăi tari, în cea mai mare parte muncitori. Dar a mai fost aci un escadron din Divizia a 14-a, şi a trebuit să-i trimitem înapoi la Ust-Medvediţkaia, fiindcă prea îşi făceau de cap... Rămâi, avem multă treabă. Trebuie să ne căznim cu locuitorii, să-i lămurim. Doar ştii şi tu ce înseamnă cazacii... Trebuie să fii cu ochii în patru.

— Le înţeleg toate astea, tot aşa de bine ca şi tine! răspunse Stockman, zâmbind la tonul de superioritate al comisarului şi privind în albul îngălbenit al ochilor săi chinuiţi. Dar ia spune-mi, te rog, ce soi de om e comisarul de la Bukanovskaia?

Comisarul îşi mângâie periuţa sură a mustăţilor tunse şi răspunde istovit, ridicându-şi din când în când pleoapele albastre şi străvezii:

— S-a cam întrecut acolo cu măsura! E... hm... băiat bun, dar nu-şi prea dă seama de situaţia politică. Când tai pădurea sar şi surcele... Evacuează acum populaţia bărbătească din staniţe în interiorul Rusiei... Deocamdată, treci pe la şeful aprovizionării, să vă pună la drepturi, adăugă comisarul, cu faţa schimonosită de durere, ţinându-se cu palma de burtă, peste betelia pantalonilor vătuiţi şi unsuroşi.

A doua zi dimineaţa, tot batalionul doi se adună în grabă „la arme"; se dăduse alarma. Se făcu apelul. După o oră, porni în coloană de marş spre satul Krutovski.

Într-un rând de patru, mergeau împreună Stockman, Koşevoi şi Ivan Alexeevici.

De la Krutovski, trimiseră peste Don o patrulă de cercetaşi călări. Coloana trecu apa în urma ei. Pe drumul desfundat, cu dâre cafenii de gunoi, se lăţeau băltoace. Gheaţa de pe Don era albastră, străvezie şi plină de băşici opace. În unele părţi, au fost siliţi să treacă limbile de apă de pe

lângă maluri, întinzând deasupra podeţe de garduri. Instalată pe deal, bateria trimitea fără întrerupere câte o salvă de obuze asupra grupurilor de plopi din livezile ce se zăreau în spatele satului Elanski. Batalionul trebuia să lase în urmă satul Elanski, părăsit de cazaci, să înainteze spre staniţa Elanskaia şi, făcând legătura cu compania din batalionul întâi, care înainta din Bukanovskaia, să pună stăpânire pe satul Antonov. Conform dispoziţiunilor primite, comandantul batalionului avea misiunea să-şi ducă oamenii în direcţia satului Bezborodov. Patrula de cercetaşi călări raportă că în Bezborodov nu au fost descoperite trupe inamice, dar că, la patru verste mai în dreapta satului, se aude un schimb viu de focuri.

Obuzele zburau, undeva pe sus, peste capetele ostaşilor roşii, despicând văzduhul cu şuiere şi scrâşnete. Explozii apropiate cutremurau pământul. În spate, pe Don, gheaţa plesni cu vuiet. Ivan Alexeevici privi îndărăt.

— Pare-mi-se că se umflă şi creşte apa.

— Ar fi o adevărată prostie să încerci a trece acuma Donul. Te pomeneşti că se sparge gheaţa! mormăi Mişka, morocănos; nu se putea obişnui să păşească la fel cu infanteriştii, apăsat şi în cadenţă.

Stockman privea spinările, strânse în curele, ale celor care mergeau înaintea lui, se uita la legănarea ritmică a ţevilor de armă, cu baionetele fumurii aburite. Căutând în jurul său, vedea chipurile serioase şi nepăsătoare de ostaşi, atât de deosebite şi totuşi atât de asemănătoare între ele, le urmărea mişcarea legănată a şepcilor sure, cu stelele roşii în cinci colţuri, mantalele lor cenuşii, unele vechi, mai gălbui, altele mai noi, păroase şi sure. Auzea mersul cadenţat, greoi şi lipăit al mulţumii omeneşti, le auzea vorbirea surdă, tusea de toate felurile şi zăngănitul de gamele; le simţea mirosul iute de cizme ude, de mahorcă, de echipament şi curele. Cu ochii pe jumătate închişi, se silea să nu piardă cadenţa şi, simţind un mare val de căldură sufletească pentru toţi băieţii aceştia, pe care nici nu-i cunoştea în ajun, se întrebă în gând: „Bine, dar de ce tocmai acum mi s-au făcut deosebit de dragi, dureros de dragi? Ce mă leagă de ei?... Să zicem, ideea comună... Ba nu, aici cred că nu este vorba numai de idee, ci şi de faptă. Şi altceva? Poate că primejdia apropiată şi moartea? Şi-mi sunt chiar deosebit de dragi...” În ochii săi sclipi un zâmbet: „Îmbătrânesc oare”.

Cu o plăcere asemănătoare simţământului înduioşat de tată, Stockman privi spinarea voinică, lată şi mare a ostaşului care mergea înaintea lui, se uită la gâtul roşu şi curat, de o rotunzime tinerească, ivindu-se ca un inel

între guler şi şapcă, apoi îşi mută privirile la vecinul său. Acesta avea o faţă smolită, cu pete mari de rumeneală roşie ca sângele, o gură subţire, care arăta bărbăţie; era înalt şi bine legat. Mergea aproape fără să-şi clatine mâna liberă; se tot strâmba dureros, iar în colţurile ochilor i se aşternuse un păienjeniş de zbârcituri bătrâneşti. Stockman se simţi ispitit să intre în vorbă.

— De mult eşti în armată, tovarăşe?

Ochii vecinului de un castaniu-deschis lunecară asupra lui Stockman cu o răceală iscoditoare, şi oarecum pieziş.

— Din nouă sute optsprezece, răspunse el printre dinţi.

Răspunsul acesta zgârcit nu-l descurajă pe Stockman.

— De unde eşti de fel?

— Cauţi pe cineva din acelaşi loc cu tine, tătucule?

— Mi-ar părea bine să dau peste unul.

— Sunt din Moscova.

— Muncitor?

— Îhî.

Stockman aruncă o privire asupra mâinii vecinului, de pe care timpul nu izbutise încă să spele urmele muncii cu fierul.

— Metalurgist?

Ochii castanii lunecară iarăşi pe chipul lui Stockman, pe barba lui atinsă de cărunţeală.

— Sunt strungar. Şi tu, la fel? Şi în ochii săi aspri, căprui, licări parcă o luminiţă ceva mai călduroasă.

— Am fost lăcătuş... Dar de ce te tot strâmbi, tovarăşe?

— Mă rod cizmele, sunt uscate şi tari, scoarţă. Am fost astă-noapte în patrulă, s-au udat şi s-au uscat pe picioare.

— Nu ţi-e frică? zâmbi cu înţeles Stockman.

— De ce?

— Cum de ce? Doar mergem la luptă...

— Sunt comunist.

— Ei şi? Comuniştii nu se tem de moarte? Nu sunt şi ei oameni ca toată lumea? se amestecă Mişka.

Vecinul lui Stockman săltă sprinten patul armei, împingând-o mai sus, apoi gândi şi răspunse, fără să se uite la Mişka:

— Tu, frăţioare, eşti încă un prunc pentru asemenea lucruri. Eu n-am voie să am frică. Mi-am poruncit singur. Ai înţeles? Şi să nu te bagi în sufletul meu, dacă n-ai mănuşi curate... Eu ştiu pentru ce şi cu cine mă

lupt şi ştiu că vom învinge. Şi ăsta este singurul lucru de seamă. Restul este un fleac. Zâmbi unei amintiri, care îi trecea prin cuget, şi povesti, privindu-l pe Stockman din profil: Anul trecut, am fost în detaşamentul lui Krasavţev, în Ucraina. Se dădeau lupte. Pe noi ne tot împingeau îndărăt. Aveam pierderi. Am început să ne lăsăm răniţii... Şi iată că ne încercuiesc lângă Jmerinka. Trebuia să treacă cineva noaptea prin liniile albilor şi să arunce în aer un pod peste un pârâu, în spatele lor, ca să nu-i îngăduie trenului blindat să se apropie, pentru ca noi să putem răzbi peste linia ferată. Se cer voluntari. Nu se arată. Comuniştii – eram puţini – zic: „Hai să tragem la sorţi şi om vedea care din noi să meargă." M-am hotărât şi m-am oferit singur. Am luat calupuri de trotil, fitilul, chibriturile, mi-am luat rămas bun de la tovarăşi şi am plecat. Noaptea era rece şi cu ceaţă. Fac cam la o sută de stânjeni şi încep a mă târî pe burtă prin secara neculeasă, apoi prin râpă. Îmi aduc aminte ca acum: îmi sare o pasăre de sub nas taman când am început să ies târâş din râpă. Da-a-a... M-am strecurat până la pod, la vreo zece stânjeni de pichetul de pază: era un post de mitraliere. Am zăcut, aşa întins, vreo două ceasuri, tot aşteptând o clipă prielnică. Am aşezat calupurile de trotil, am încercat să aprind chibriturile în poală, dar erau ude şi nu se aprindeau. Când mă târâsem pe burtă, mă udasem de rouă şi haina mi se făcuse leoarcă de apă, iar chibriturile – scăldate şi ele. Şi uite, măi tată, iată când mi s-a făcut mie frică! Se apropia revărsatul zorilor, şi mâinile îmi tremurau, şi sudoarea îmi şiroia pe ochi. „Totul e pierdut", îmi ziceam în gând. „Dacă nu-l arunc în aer, am să mă împuşc." M-am chinuit cât m-am chinuit, până când tot am izbutit să aprind fitilul – şi fuga, băiete! Când a prins a sări totul în aer, eu şedeam dincolo de terasament, după nişte garduri. Ei începură să strige. Alarmă. Au tras cu două mitraliere; mulţi călări trecură pe lângă mine, dar pe cine să-l prinzi noaptea? Am ieşit de sub garduri şi – înapoi în lanuri! Şi abia atunci, tătucule, mi s-au slăbit balamalele mâinilor şi picioarelor, de nu mă mai puteam urni din loc şi pace! M-am culcat. Când mă duceam într-acolo, n-am simţit nimic; dar când să mă întorc, m-a apucat rău de tot şi am începui să vărs, de mi-au ieşit măruntaiele afară. Eram secătuit, de nu mai aveam nimic în mine, dar tot mă mai opinteam să-mi dau maţele afară... Iacă aşa! Pe urmă, bine-nţeles că tot am ajuns la ai noştri. Se învioră, ochii lui castanii căpătară sclipiri calde şi se făcură mai frumoşi. Dimineaţa, le povestesc băieţilor, după luptă, ce porcărie mi-a ieşit cu chibriturile, iar un prieten al meu îmi spune de colo: „Dar bricheta ta, Serghei? Ce, ai pierdut-o?" Îmi pipăi buzunarul de la piept – acolo era! O

scot, scapăr şi, Închipuie-ţi, s-a aprins îndată.

Goniţi de vânt, doi corbi zburau repede şi sus dinspre îndepărtatul ostrov de plopi. Vântul îi împingea, zbuciumându-i în toate părţile. Erau la vreo sută de stânjeni de coloană, când, după o oră de tăcere, tunul de pe dealul Krutovski bubui iarăşi; un proiectil de reglaj se apropia cu un scrâşnet surd, crescând în putere – şi deodată, când urletul lui părea să fi ajuns la cea mai mare încordare, unul din corbi, care zbura ceva mai sus, se învârti nebuneşte pe loc. Ca o aşchie prinsă de furtună şi îndoindu-şi pieziş aripile, începu, ca o uriaşă frunză neagră, să cadă în spirale, încercând să se oprească în cădere.

— Şi-a găsit moartea! rosti, căscând gura de uimire, ostaşul care păşea în spatele lui Stockman. Aţi văzut cum l-a sucit şi l-a învârtit? Vai de steaua lui!

Împroşcând în lături zăpada udă, comandantul companiei sosi călare pe o iapă înaltă şi murgă.

— În trăgăto-ori!...

Trei sănii cu mitraliere trecură în galop, zvârlind snopi de omăt în Ivan Alexeevici, care mergea tăcut. Unul dintre mitraliori căzu la o cotitură, de-a berbeleacul, din ultima sanie, iar râsul tare şi voios al ostaşilor răsună îndelung, până când vizitiul întoarse voinicește sania, înjurând de zor, şi mitraliorul căzut sări în ea din mers.

41

Staniţa Karghinskaia devenise punctul de sprijin al Diviziei I de răsculaţi. Dându-şi deplin seama de însemnătatea poziţiei de la Karghinskaia, Grigori Melehov hotărî să n-o piardă cu niciun preţ. Dealurile de-a lungul malului stâng al râului Cir erau înălţimi dominante, care le ofereau cazacilor minunate posibilităţi de apărare. Jos, dincolo de Cir, se întindea Karghinskaia, iar în spatele ei începea stepa şi se pierdea la multe verste în depărtare, înclinându-se uşor spre miazăzi, tăiată pe alocuri de văgăune şi de râpe. Grigori alesese singur locul, pe deal, pentru instalarea unei baterii de trei tunuri. În apropiere, se afla un punct minunat de observare: o movilă făcută de mâna omului se ridica deasupra terenului înconjurător, acoperită de o pădure de stejar şi apărată de crestele dealurilor.

La Karghinskaia, luptele se ţineau lanţ zi de zi. Roşii atacau de obicei

din două părţi; dinspre sud, prin stepă, venind de la satul ucrainean Astahovo, şi dinspre răsărit, de la staniţa Bokovskaia, înaintând în susul Cirului, printr-un şir de sate. Lanţurile de cazaci rămâneau culcate la o sută de stânjeni în fata staniţei Karghinskaia, susţinând un foc rar. Focul năprasnic al roşilor îi silea mai totdeauna să se retragă în staniţă, iar apoi spre deal, prin povârnişurile râpelor strâmte. Roşii n-aveau puteri îndestule să-i împingă mai departe. Izbânda acţiunilor lor ofensive era zădărnicită de lipsa cavaleriei în număr îndestulător, care, prin manevre de întoarcere executate pe flancuri, ar fi putut să-i silească pe cazaci să se retragă mai departe şi, atrăgând asupra ei forţele inamicului, să dezlege mâinile infanteriei, care bătea pasul pe loc, în apropiere de staniţă. Iar infanteria nu putea fi folosită pentru o asemenea manevră, fiind prea puţin mobilă şi incapabilă de manevre repezi; pe când, de partea cazacilor, cavaleria mult mai numeroasă putea ataca în orice clipă pedestrimea în marş şi n-o lăsa să-şi execute misiunea de căpetenie.

Răzvrătiţii mai aveau şi avantajul că dânşii cunoşteau de-a fir-a-păr terenul şi nu scăpau niciun prilej să-şi arunce sotniile călări de-a lungul râpelor, în flancurile şi în spatele inamicului, ameninţându-l mereu şi obligându-l să înceteze înaintarea.

Între timp, Grigori născocise un plan pentru zdrobirea roşilor. Voia să-i atragă la Karghinskaia printr-o amăgitoare retragere, iar în vremea asta să-l arunce pe Reabcikov, cu regimentul său de cavalerie, prin râpa Gusînskaia, dinspre apus, şi prin Graci, dinspre răsărit, ca să cadă în flancul lor, pentru a-i încercui şi a le da o lovitură nimicitoare. Planul fu pus la cale în toate amănunţimile. La consfătuirea ce avusese loc seara, toţi comandanţii de unităţi independente primiră dispoziţiuni şi ordine precise. După ideea lui Grigori, manevra de întoarcere urma să înceapă în revărsatul zorilor, ca să poată fi executată cât mai ascuns. Totul era simplu, ca la jocul de dame. Şi Grigori, după ce verifică bine şi după ce cântări în gând toate întorsăturile ce s-ar putea isca şi tot ce ar fi putut împiedica înfăptuirea planului, bău două pahare de votcă, se trânti pe pat, fără să se dezbrace, şi adormi buştean, acoperindu-şi capul cu poala umedă a mantalei.

A doua zi, pe la ceasurile patru dimineaţa, lanţurile de trăgători roşii ocupaseră Karghinskaia. Pentru a-i înşela parte din infanteria căzăcească străbătu în fugă staniţa până la deal; întorcându-se din goana cailor, două mitraliere roşii răpăiau de zor asupra lor de pe căruţele ce se opriseră la intrarea în Karghinskaia. Roşii se răspândeau încet prin uliţe.

Grigori se afla în spatele movilei, lângă baterie. Urmărea cu ochii cum infanteria roşie ocupa Karghinskaia şi cum se aduna lângă Cir. Se hotărâse ca, după prima lovitură de tun, două sotnii de cazaci, ascunse prin livezi la poalele dealului, să treacă la atac, iar în acest timp regimentul însărcinat cu executarea manevrei să înceapă mişcarea de întoarcere. Comandantul bateriei voia să tragă prin ochire directă asupra căruţei cu mitraliera, care gonea pe dealul Klimoscki spre Karghinskaia, când observatorul îi făcu cunoscut că, la vreo trei verste şi jumătate, pe podul din satul Nijne-Laţîşevski, se ivise un tun: roşii înaintau în acelaşi timp şi dinspre Bokovskaia.

— Trântiţi-le una eu mortierul! sfătui Grigori, fără să-şi desprindă binoclul „Zeiss" de la ochi.

Ochitorul schimbă câteva cuvinte cu vagmistrul, care îndeplinea funcţia de comandant al bateriei, şi puse la iuţeală înălţătorul. Servanţii se pregătiră, şi mortierul de patru ţoli şi jumătate, cum îl recunoscură cazacii, detună scormonind cu sapa lui pământul de lângă piciorul afetului. Chiar cel dintâi obuz nimeri drept în capătul podului. Tunul doi din bateria roşie intra în pod tocmai în acea clipă. Obuzul mătură cei şase cai; după cum s-a putut afla mai târziu, numai unul rămăsese cu viaţă, dar în schimb omul care-l călărea se alese cu capul retezat din umeri de o schijă. Grigori văzu un nor galben-cenuşiu răsărind în faţa tunului; urmă un bubuit greoi, apoi caii, ridicându-se în două picioare, se prăbuşiră ca seceraţi, învăluiţi în fum. Oamenii se rostogoleau fugind. Un călăreţ roşu, care se găsea în clipa exploziei chiar lângă tun, fu zvârlit într-o parte, împreună cu calul şi cu balustrada podului prăbuşit pe gheaţa de dedesubt.

Artileriştii nu se aşteptau la o lovitură atât de bine ochită. O clipă totul amuţi la poalele movilei, lângă tun; numai observatorul, care se afla în apropiere, ridicându-se în genunchi, strigă ceva, dând din mâini.

Un „ura" împrăştiat răsună îndată în vale, prin desişul livezilor de vişini, acoperit de pârâitul tremurător al focurilor de puşcă. Uitând orice prudenţă, Grigori urcă movila, în goană. Ostaşii roşii fugeau pe uliţe; o larmă de voci se auzea din staniţă, comenzi răstite, împuşcături clocotind în rafale. Una dintre căruţele cu mitraliere se îndrepta spre deal, dar făcu o întoarcere bruscă în apropierea cimitirului şi mitraliera începu să răpăie asupra cazacilor, care se iveau din livezi, peste capetele ostaşilor roşii care alergau, aplecându-se din fugă.

În zadar se căznea mereu Grigori să zărească, dincolo de mulţimea

cazacilor, cavaleria de sub comanda lui Reabcikov, plecată să execute manevra de întoarcere şi care tot nu se vedea. Ostaşii roşii de la flancul stâng se şi apropiau în fugă de pod prin râpa Zaburunnîi, ce unea Karghinskaia cu satul vecin Arhipovski, pe când cei de la flancul drept alergau de-a lungul staniţei şi cădeau sub focurile cazacilor, care puseseră stăpânire pe două uliţe mai apropiate de Cir.

În cele din urmă, cea dintâi sotnie a lui Reabcikov se ivi, urmată de a doua, a treia, a patra... Desfăşurându-se pentru atac, sotniile cotiră pe loc spre stânga, tăind drumul pâlcurilor roşii care fugeau pe colnic către Klimovka. Mototolindu-şi mănuşile, Grigori urmărea tulburat mersul luptei. Lăsase binoclul din mână şi privea cu ochiul liber cum valul de cazaci se apropie năvalnic de drumul ce duce spre Klimovka, cum grupuri de ostaşi şi oameni răzleţi o iau năuci îndărăt şi fug spre ogrăzile din Arhipovka şi cum acolo, primiţi de focurile infanteriei căzăceşti, care continua urmărirea în susul Cirului, se reped din nou spre drum. Numai o neînsemnată parte din roşii izbuti să răzbească la Klimovka.

Într-o tăcere fioroasă, începu măcelul pe colnic. Sotniile lui Reabcikov făcură calea întoarsă, cu faţa spre Karghinskaia, gonind înapoi ostaşii roşii ca pe nişte frunze spulberate de vânt. Lângă podul de peste Zaburunnîi, vreo treizeci de roşii, văzându-se încercuiţi şi fără nicio ieşire, se opriră şi deschiseră focul. Aveau o mitralieră şi o mare rezervă de benzi. Abia se ivea un grup de răsculaţi ieşind din livezi, şi mitraliera începea să ţăcăne cu o iuţeală înfrigurată, iar cazacii cădeau jos şi se târau la adăpostul magaziilor şi al gardurilor de piatră dimprejurul ogrăzilor. De pe colnic, se vedea cum cazacii alergau prin Karghinskaia târând o mitralieră în urma lor. Zăboviră o clipă lângă una din ogrăzile mărginaşe dinspre Arhipovka, apoi intrară din fugă înăuntru. Peste câteva clipe, mitraliera începu să clănţănească de zor de pe acoperişul unui hambar. Grigori îşi încordă vederea şi zări mitraliorii prin binoclu. Unul, încovoindu-se după scut, era culcat pe acoperiş, cu picioarele larg crăcănate, cu nădragii vârâţi în ciorapi albi, iar celălalt se căţăra sus, pe o scară, cu o bandă de mitralieră înfăşurată pe piept. Artileriştii hotărâră să vină în ajutorul infanteriştilor. O salvă de şrapnele acoperi locul de unde se mai împotrivea ultimul grup al roşilor. Cel din urmă obuz brizant se sparse departe, la hotarul satului.

Un sfert de ceas mai târziu, mitraliera roşilor de lângă Zaburunnîi amuţi deodată şi un „ura" scurt zgudui văzduhul. Printre trunchiuri golaşe de sălcii, se iviră cazacii călări.

Totul era isprăvit.

*

Din ordinul lui Grigori, cei o sută patruzeci şi şapte de ostaşi roşii nimiciţi cu lovituri de sabie, fură târâţi cu cârligele şi cu cängile de către locuitorii din Karghinskaia şi Arhipovka până la o groapă nu tocmai adâncă, de lângă Zaburunnîi, şi îngropaţi acolo. Reabcikov pusese mâna pe şase chesoane mari, cu caii lor şi cu cartuşe, şi o taceancă cu o mitralieră, fără închizător. La Klimovka mai captură patruzeci şi două de căruţe cu materiale militare. Cazacii au avut patru morţi şi cincisprezece răniţi.

După luptă, urmă o săptămână de linişte în Karghinskaia. Inamicul se întoarse asupra Diviziei 2 de răsculaţi şi, împingând-o îndărăt, ocupă curând mai multe sate din staniţa Migulinskaia: Alexeevski, slobozia Cerneţkaia, şi ajunse în faţa satului Verhne-Cirski.

De acolo, se auzeau în fiecare dimineaţă bubuituri de tun, dar comunicatele despre mersul luptelor soseau cu mari întârzieri şi nu dădeau o înfăţişare lămurită a stării de lucruri de pe frontul Diviziei 2.

În acele zile, fugind de gândurile negre, încercând să-şi înăbuşe conştiinţa, să nu cugete la tot ce se petrecea în juru-i – fapte la care lua o parte activă – Grigori începu să bea. Dacă răsculaţii simţeau o cumplită lipsă de făină, cu toate că rezervele de grâu erau uriaşe (morile n-aveau să macine îndeajuns pentru nevoile trupelor, încât cazacii erau adeseori siliţi să se hrănească cu grâu fiert), în schimb rachiul făcut în casă nu lipsea nicăieri. Curgea în valuri. Pe malul de dincolo al Donului, o sotnie de cazaci din Dudarevski, toţi beţi turtă, pornise călare la atac asupra mitralierelor şi fu pe jumătate secerată de gloanţe. Ieşirile pe poziţii în stare de beţie nu mai erau lucru neobişnuite. Grigori se afla servit din belşug cu votcă. În această privinţă, cel mai vrednic se dovedi Prohor Zîkov. După lupta de la Karghinskaia, rugat de Grigori, aduse trei oale de câte o vadră de votcă, chemă un cor şi Grigori petrecu cu cazacii până-n zori, simţind bucuria eliberării de realitate şi de apăsătoarele gânduri. A doua zi dimineaţa, bău ca să-i treacă mahmureala din ajun, dar tot fără măsură, şi spre seară avu iarăşi nevoie de cântăreţi, de larma veselă a glasurilor, de gălăgie, de joc, de tot ce dădea iluzia unei adevărate voioşii şi astupa cu o perdea realitatea cea trează şi înfricoşătoare.

Mai târziu însă, nevoia beţiei se prefăcu în obişnuinţă. Dis-de-dimineaţă, aşezându-se la masă, Grigori simţea pofta de neînvins să tragă

o duşcă de rachiu. Putea să bea mult, dar nu se întrecea cu măsura şi întrucâtva se ţinea bine pe picioare. La revărsatul zorilor, când toţi ceilalţi, uşuraţi, zăceau în jurul meselor şi pe jos, acoperindu-se cu mantale şi cu cergi, el rămânea la prima vedere treaz, şi numai chipul îi era ceva mai palid, ochii mai încruntaţi, şi-şi încleşta mai des tâmplele în palme, lăsând să-i atârne moţul de păr creţ.

În aceste patru zile, petrecute numai în chefuri, îşi schimbă vădit înfăţişarea: avea faţa buhăită, părea mai adus de spate, iar sub ochi i se iviră pungi vinete şi zbârcite. În privirea lui sclipea tot mai des o flacără de cruzime fără noimă.

A cincea zi, Prohor Zîkov îl ispiti, zâmbind, cu mutra plină de făgăduieli:

— Hai să mergem la Lihovidov, la o muiere pre cinste! Bine? Numai că, Grigori Panteleevici, nu trebuie să faci pe prostul. E o femeie dulce ca un pepene! N-am încercat-o. Dar ştiu... Numai că e nărăvaşă a dracului! E sălbatică... De la una ca dânsa n-ai să capeţi nimic din două vorbe, nici n-are să te lese să pui măcar mâna. Cât priveşte însă trăscăul, nu-i alta mai pricepută. E cea dintâi rachieriţă din tot ţinutul Cirului... Bărbatu-său e în pribegie, dincolo de Doneţ! isprăvi el, ca şi cum vorbele din urmă nu le-ar fi rostit cu vreun rost dinadins.

Plecară în aceeaşi seară la Lihovidov. Lui Grigori îi mai ţineau tovărăşie Reabcikov, Harlampi Ermakov, ciungul Alioşka Şamil şi Kondrat Medvedev, comandantul Diviziei 4, care venise din sectorul său. Prohor Zîkov mergea în fruntea tuturora. Când ajunseră în sat, îşi trecu calul la pas, coti într-o ulicioară şi deschise portiţa unei arii. Urmându-l, Grigori dădu drumul calului, care sări peste o uriaşă movilă de zăpadă cu marginile topite, de lângă poartă, se cufundă cu picioarele dinainte în troian, sforăi, îşi eliberă copitele şi trecu peste nămeţii care astupau poarta şi acopereau gardul până la muchia de sus. Reabcikov descălecă şi-şi duse calul de dârlogi. Grigori şi Prohor merseră aşa cam vreo cinci minute, pe lângă stoguleţe de paie şi fân, pe urmă printr-o grădină de vişini desfrunzită şi plină de răsunătoare glasuri.

Prin desişul de vişini şi printre crengile răşchirate ale merilor, licări o luminiţă gălbuie, şi o casă mare, acoperită cu stuf, se ivi conturată limpede pe fundul înstelat. Prohor se aplecă în şa şi deschise îndatoritor portiţa scârţâitoare. Luna tremura într-o băltoacă îngheţată de lângă cerdac. Calul lui Grigori sparse cu copita gheaţa de la marginea băltoacei şi se opri, răsuflând greu. Grigori sări jos din şa, înfăşură dârlogii în jurul

bârnei de la cerdac şi intră în tinda întunecoasă. La spatele lui, se auzea gălăgie şi cântecele îngânate cu jumătate de voce de către Reabcikov şi ceilalţi, care descălecară.

Grigori găsi pe dibuite clanţa uşii şi păşi în bucătăria largă. O tânără cazacă, scundă, dar bine legată, ca o potârniche, cu chipul bronzat şi cu sprâncenele negre şi groase, stătea rezemată cu spatele de cuptor şi împletea un ciorap. Pe cuptor, dormea o fetiţă de vreo nouă ani, cu capul bălai şi cu braţele larg desfăcute.

Fără să se dezbrace, Grigori se aşeză la masă:

— Rachiu este?

— Dar nu se cuvine mai întâi să dai bună seara, când intri într-o casă de om? întrebă gazda, fără să privească la Grigori, mânuind cu aceeaşi iuţeală netulburată vârfurile andrelelor de împletit.

— Bună seara, dacă ţii neapărat!... Ai rachiu?

Ea îşi ridică genele şi-i zâmbi lui Grigori cu ochii ei căprui, rotunzi, trăgând cu urechea la vuietul şi la tropăitul paşilor din tindă.

— Se găseşte... Şi mulţi, oaspeţi sunteţi?

— Mulţi. Toată divizia...

Reabcikov se avântă în joc îndrăcit chiar din prag, târându-şi sabia şi izbindu-se cu căciula peste carâmbi. Cazacii se îngrămădiră la uşă; unul dintre ei bătea de minune o pereche de linguri de lemn, în ritmul dansului.

Un morman de mantale se aşternu pe pat, toţi îşi puseră armele pe laviţe. Prohor trebăluia sprinten, ajutând gazdei să aducă la masă. Ciungul Alioşka Şamil coborî în pivniţă, ca să scoată varză murată, dar căzu pe scară şi se întoarse, aducând în poala sumanului cioburi de strachină spartă şi o grămadă de varză udă.

Până la miezul nopţii, băură două vedre de rachiu, au mâncat mormane de varză şi au hotărât să taie un berbec. Prohor prinse pe dibuite în ţarc o mioară, iar Harlampi Ermakov, mare meşter în mânuirea sabiei, îi tăie capul şi o jupui chiar acolo, lângă magazie. Gazda făcu foc în cuptor şi aşeză un cazan de o vadră, plin cu carne de oaie.

Lingurile de lemn răpăiră din nou în ritmul jocului şi Reabcikov porni a da voinicește din picioare, izbindu-se fără milă cu palmele peste carâmbi şi cântând cu o voce de tenor aspră, dar plăcută:

E vremea să petrecem şi să bem,
Acum când nicio vită-n grajd n-avem...

— Vreau să petrec! răcnea Ermakov, sărind mereu să încerce cu sabia tăria cercevelelor de la ferestre.

Grigori, care ţinea mult la Ermakov pentru neobişnuita lui vitejie şi pentru firea lui voinicească de adevărat cazac, încerca să-l oprească, bătând în masă cu o cană de alamă:

— Harlampi, nu fă prostii!

Harlampi băga ascultător sabia în teacă şi-şi lipea cu lăcomie buzele de paharul cu rachiu.

— Uite, la o aşa petrecere, nici nu mai ştii ce înseamnă frica de moarte! zise Alioşka Şamil, aşezându-se lângă Grigori. Grigori Panteleici! Eşti mândria noastră! Numai prin tine mai trăim pe lume! Hai, să-i mai tragem un rând!... Prohor, adă rachiu!

Caii stăteau afară, la fân, cu şeile nescoase. Toţi ieşeau pe rând să-i cerceteze.

Abia pe la revărsatul zorilor, Grigori simţi că era beat. Auzea parcă din depărtări vorbele celorlalţi, îşi mişca greu albul ochilor injectaţi şi numai printr-o uriaşă sforţare îşi păstra conştiinţa trează.

— Iar suntem stăpâniţi de ăia cu epoleţii de aur! Iar au pus mâna pe putere! urla Ermakov, îmbrăţişându-l pe Grigori.

— Ce fel de epoleţi? îl întrebă Grigori, ferind la o parte mâinile lui Ermakov.

— Ăia din Vioşki! Ce mă mai întrebi, parcă nu ştii? Prinţul ăla din Caucaz! Colonelul!... O să-l spintec! Melehov, am să-mi pun viaţa la picioarele tale, numai să nu laşi pe nimeni să ne prigonească! Se frământă cazacii... Du-ne la Vioşki, să-i stârpim pe toţi şi să facem totul pârjol şi scrum! Pe Iliuşka Kudinov, pe colonel – pe toţi să-i facem praf! Destul şi-au bătut joc de capetele noastre! Hai să ne batem şi cu cadeţii, şi cu roşii! Iată ce vreau!

— Pe colonel să-l omorâm mai întâi! El a rămas dinadins... Harlampi! Hai să ne închinăm până la pământ Puterii sovietice: suntem vinovaţi... Dezmeticindu-se pentru o clipă, Grigori zâmbi strâmb: Am glumit, Harlampi! Bea!

— De ce glumeşti, Melehov? Nu mai glumi, nu-i lucru de glumă, spuse cu asprime Medvedev. Vrem să mai scuturăm niţel cârmuirea. Avem să-i schimbăm pe toţi şi o să te punem pe tine. Am stat de vorbă cu cazacii, şi ei gândesc la fel... O să-i spunem omeneşte lui Kudinov, cu toată gaşca lui: „Plecaţi de la putere. N-avem trebuinţă de voi!" Dacă se cară, bine! Dacă

nu, trimitem regimentul la Vioşki şi o să-i ia mama dracilor pe toţi!

— Să nu mai aud nicio vorbă despre asta! strigă Grigori, din ce în ce mai mânios.

Medvedev îşi zgribuli umerii, plecă de la masă şi încetă să mai bea. Iar în colţ, lăsându-şi capul zbârlit să-i atârne jos de pe laviţă, plimbându-şi în neştire degetele de duşumeaua murdară, Reabcikov cânta tânguitor:

Sărman băiat, sărman flăcău,
O, lasă-ţi fruntea-ngândurată,
O, lasă-ţi fruntea-ngândurată
Pe partea stângă, pe cea dreaptă,
Pe partea stângă, pe cea dreaptă,
Pe piept-u-mi alb, duios. De fată...

Şi, contopindu-şi basul surd cu tenorul lui Reabcikov, care plângea subţirel, ca un glas de femeie, Alioşka Şamil îl ajuta:

Stând pe pieptul ei culcat,
Plin de gânduri am oftat...
Plin de gânduri am oftat,
Şi-apoi trist am îngânat:
„Dusă-i dragostea ce-a fost odată,
Dragostea cea crudă, blestemată!..."

Afară mijeau zorile viorii, când gazda îl duse pe Grigori în odaie.

— Ajunge cu băutura! Lasă-l în pace, nerodule! Nu vezi că nu mai e bun de nimic? zise ea, sprijinindu-l din greu pe Grigori şi împingându-l la o parte cu cealaltă mână pe Ermakov, care mergea în urma lor, cu o cană de rachiu.

— La culcare? o întrebă Ermakov, făcând cu ochiul, şi se clătină în picioare, lăsând rachiul să curgă pe jos.

— Lasă-l să doarmă!

— Nu te culca acum cu el, că n-are să iasă nimic...

— Nu-i treaba ta! Nu-mi eşti socru!

— Ia-ţi şi o lingură! necheza Ermakov, abia ţinându-se în picioare şi prăpădindu-se beţivăneşte de râs.

— Mă-ăăă, diavole neruşinat! Nici nu mai vezi nimic înaintea ochilor, de beţie, dar la îndrugat porcării eşti gata!

Îl împinse pe Grigori în odaie, îl culcă pe pat şi-i cercetă cu dezgust şi cu milă, la lumina cenuşie, chipul alb ca de mort, cu ochii deschişi, care nu vedeau însă nimic.

— Poate vrei să bei nişte fiertură de vişine?

Femeia aduse un pahar cu fiertură rece şi, aşezându-se pe pat, îl tot mângâia şi-i descâlcea părul zbârlit, până când adormi. Ea îşi făcu patul pe cuptor, alături de fetiţă, dar nu putu să adoarmă de răul lui Şamil. Lăsându-şi capul căzut pe braţul îndoit, sforăia ca un cal speriat; apoi se trezea deodată, ca de un ghiont, şi urla răguşit:

... Se-ntorc de-e-la o-oas-te,
Cu ordine la u-u-meri
Şi e-po-ole-e-ţi pe piept...

Iar îşi lăsa capul pe mână şi, peste câteva clipe, iar măsura odaia cu o privire sălbatică şi o pornea din nou:

Se-ntorc de la oaste!...

42

Când se trezi a doua zi, Grigori îşi aminti tot ceea ce vorbise cu Ermakov şi cu Medvedev. Nu fusese chiar aşa de beat, încât fără prea multă trudă îşi lămuri, în amintire, vorbele cu privire la schimbarea puterii. Înţelese limpede că toată petrecerea din Lihovidov fusese pusă la cale în vederea unui singur scop – şi anume ca să-l înduplece a lua parte la răsturnarea puterii. Împotriva lui Kudinov, care-şi rostea pe faţă dorinţa de a merge la Doneţ şi a se uni cu Armata Donului, se ţeseau intrigi de către cazacii mai de stânga, care visau pe ascuns o despărţire desăvârşită de puterea Donului şi formarea unui fel de putere sovietică, dar fără comunişti. Pe Grigori voiau să-l atragă de partea lor şi nu-şi dădeau seama de urmările catastrofale ale dezbinării în sânul răsculaţilor, în clipa în care frontul roşu, clintit de pe Doneţ, s-ar putea întoarce ca să-i măture fără prea multă osteneală, cu toată „răzmeriţa" lor. „Un joc de copii", îşi zise în gând Grigori şi sări sprinten din pat. După ce se îmbrăcă, îi trezi pe Ermakov şi pe Medvedev, îi chemă în odaie şi închise bine uşa.

— Iată ce vă spun, fraţilor: scoateţi-vă din cap vorbele de aseară şi nu

mai cârtiţi, că altfel o să fie rău de tot! Nu e vorba de cine-i comandant. Nu-i vorba de Kudinov; noi ne aflăm încercuiţi ca butoiul în cercurile lui. Azi sau mâine, cercurile ne vor strivi! Trebuie să pornim regimentele spre Migulin, spre Krasnokutskaia şi nu spre Vioşki! zise el apăsat şi cu tâlc, fără să-şi desprindă ochii de la chipul mohorât şi nepăsător al lui Medvedev. Aşa e, măi, Kondrat, şi să nu mai năuciţi norodul! Gândiţi-vă şi voi mai bine şi înţelegeţi odată: dacă vom începe să ne osândim comandanţii şi să facem tot felul de răzmeriţe, s-a isprăvit cu noi... N-avem alta decât să mergem fie cu albii, fie cu roşii. Nu putem sta la mijloc, fiindcă au să ne strivească!

— Dar nu spui la nimeni nimic din tot ce-am vorbit! îl rugă Ermakov, întorcându-şi faţa.

— Rămâne între noi, însă să fim înţeleşi: încetaţi odată pentru totdeauna să-i mai aţâţaţi pe cazaci. În ceea ce-l priveşte pe Kudinov şi sfetnicii săi, n-avem încotro. Nici n-au puteri depline; uite, îmi conduc divizia aşa cum mă pricep. Nici vorbă că nu sunt buni de nimic şi că au să se încurce iarăşi cu cadeţii, asta v-o spun şi eu! Dar tot n-avem încotro!... Toate căile ni-s tăiate, toate până la cea din urmă!

— Aşa e... încuviinţă în silă Medvedev şi-şi ridică pentru întâia oară asupra lui Grigori ochii mici de urs, în care mocnea ura.

După aceasta, Grigori mai petrecu în băutură alte două zile şi două nopţi, prin satele mai apropiate de Karghinskaia, lăsându-şi viaţa să se învârtească în vârtejul beţiei. Până şi teltia de la şaua lui prinse mirosul de rachiu. Femei şi fete, care-şi pierduseră floarea fecioriei, treceau prin braţele lui, împărţind cu el clipe scurte de dragoste. Dar dimineaţa, după ce se sătura de fiorii trecători ai dezmierdărilor de o noapte, Grigori se gândea nepăsător şi dezmeticit, ca despre un alt om: „Am trăit şi am încercat toate, în vremea cât am avut de trăit. Am iubit şi femei, şi fete, şi am călcat – ah, ce-am mai călcat! stepa, călare pe cai buni, şi m-am bucurat de copiii mei, şi am omorât oameni, mă duceam la moarte şi nu mă săturam privind cerul albastru! Ce lucru nou poate să-mi mai arate viaţa? Nu mai are nimic de arătat! Pot să mor... Nu mă tem... Pot să mă joc de-a războiul, fără frică, parc-aş fi mare bogătaş. Nu mă aşteaptă cine ştie ce pagubă!”

Copilăria trecea, în amintirile-i răzleţe, ca o zi însorită de aur şi de peruzea: grauri în cuiburile lor din ziduri; el, Grişka, în picioarele goale, înecate în colbul fierbinte; Donul, măreţ în nemişcarea lui, cu malurile tivite de verdeaţa pădurilor, oglindindu-se în ape; chipuri de copii,

prieteni, maică-sa, tânără şi chipeşă... Grigori îşi acoperea ochii cu palma, şi atunci chipuri cunoscute, întâmplări, unele mărunte de tot, dar, cine ştie de ce, cu rădăcini adânci în amintire, îi treceau pe dinaintea gândului; uitate glasuri de oameni, care nu mai erau pe lume, îi răsunau din nou în amintire, cu frânturi de vorbe, cu râsetele lor de toate felurile. Gândul îi îndrepta ocheanul amintirilor asupra unor locuri demult văzute şi demult uitate, şi atunci îi răsăreau înaintea ochilor întinderile fără de sfârşit ale stepei, un drum de vară, în haraba, cu tătâne-său stând în faţă; boii, ogorul, ca o perie aurie de pe urma grânelor cosite, şi pete negre de ciori, împrăştiate pe drum... În gândurile încâlcite ca o plasă neisprăvită, Grigori îşi scormonea trecutul, dădea peste Axinia, în această viaţă care trecuse şi pierise undeva, fără putinţă de întoarcere, şi-şi zicea în gând: „Iubito! Cât de neuitată îmi eşti tu!" Şi se dădea cu scârbă la o parte de femeia care dormea alături de el, suspina şi aştepta cu nerăbdare să se ivească zorile, iar când soarele începea să zugrăvească răsăritul, cu mătasea-i purpurie şi cu fireturile-i de aur, sărea din pat, se spăla şi grăbea afară, la calul lui...

43

Ca un foc atoatemistuitor de stepă, răscoala bântuia cu furie. Inelul de oţel al fronturilor se închise în jurul staniţelor nesupuse. O neîndurată umbră cobora asupra oamenilor pecetluiţi de soartă. Cazacii se jucau cu viaţa, ca şi cum ar fi fost un joc de-a cap şi pajura, şi nu puţini erau acei care n-avuseseră pajura câştigătoare. Cei tineri se dedau dragostelor furtunoase, iar acei mai în vârstă se îmbătau cu votcă, până-şi pierdeau orice simţ de omenie, jucau cărţi pe bani şi pe cartuşe (cartuşele erau preţuite mai scump decât aurul), plecau pentru câtva timp acasă, ca să-şi rezeme de perete arma de care se scârbiseră şi să ia măcar pentru o clipă toporul sau rindeaua, să-şi odihnească inima, împletind gardul de nuiele roşii plăcut mirositoare, ori pregătind grapa sau harabaua pentru muncile de primăvară. Şi erau mulţi care, după ce gustaseră din viaţa paşnică se întorceau ameţiţi la unitatea lor şi apoi, dezmeticindu-se, mânioşi pe „viaţa cârpită cu aţă", mergeau pe jos, la atac frontal, asupra mitralierelor sau, înfierbântaţi de turbare, zburau ca vântul în vreo incursiune de noapte, fără să-şi dea seama de caii de sub ei şi, luând prizonieri, îşi băteau joc de dânşii cu toată cruzimea şi sălbăticia de oameni primitivi şi

nici nu mai stricau cartuşe pe dânşii, ci-i măcelăreau cu săbiile.

În anul acela, primăvara strălucea în nemaivăzute culori. În aprilie zilele erau străvezii ca de cleştar şi mereu însorite. Cârduri de gâşte sălbatice, stoluri de cocori cu glasuri de aramă pluteau, pluteau, în peruzeaua îndepărtată a cerului, mistuindu-se spre miază-noapte şi lăsând în urma lor norii. Pe covorul de un verde-deschis al stepei, lângă iazuri, scânteiau, ca nişte mărgăritare risipite, lebedele oprite la popas. Izlazurile de pe malurile Donului gemeau de gâgâitul şi de ţipetele păsărilor. Prin imaşuri inundate, pe ostroave şi pe limbile de pământ neacoperite de apă, răsunau strigăte de gâşte, gata să-şi ia zborul mai departe, iar în băltoace sâsâiau necontenit răţoi cuprinşi de năbădăile dragostei. Înverzeau mâţişorii în sălcii, se umflau mugurii înmiresmaţi şi lipicioşi ai plopilor. Stepa abia înverzită era plină de o nespusă vrajă, împrăştiind străvechiul miros de cernoziom dezgheţat şi mireasma veşnic tânără de iarbă nouă.

Bătăliile răscoalei erau oarecum pe placul oamenilor fiindcă mai toţi luptătorii îşi aveau casele pe aproape. Când se simţea sătul de pichete şi de posturi de pândă, când i se ura de patrulări nesfârşite pe dealuri şi prin văgăune, cazacul cerea voie comandantului de sotnie şi pleca acasă, trimiţând în schimb vreun moş sau vreun fecior, băieţandru fără mustăţi. Sotniile aveau totdeauna efectivele complete, dar foarte schimbătoare. Unii însă se învârteau altfel: când soarele era la asfinţit, cazacul părăsea locurile în care era cantonată sotnia lui, îşi gonea calul în galop şi, la căderea nopţii, era la el acasă, după ce străbătea treizeci sau chiar patruzeci de verste. Dormea o noapte cu nevasta sau cu vreo drăguţă şi, după al doilea cântat de cocoşi, punea din nou şaua pe cal şi se înfăţişa la unitate, chiar înainte de a-şi fi pierdut cloşca cu pui sclipirile-i de diamante pe cer.

Mulţi, mai veseli din fire, erau bucuroşi din cale-afară că războiul se desfăşura pe lângă gardurile lor. „A dat huzurul pe noi!", spuneau în glumă cazacii, care treceau cam des pe la neveste.

Comandamentul se temea îndeosebi de dezertări în masă către începutul muncilor de câmp. Kudinov vizita trupele şi le spunea cu o îndârjire neaşteptată de la firea lui moale:

— Mai bine să cutreiere vânturile a pustiu pe ogoarele noastre, mai bine să nu aruncăm niciun bob în pământ, decât să îngădui a se da drumul cazacilor de la unităţi! Pe acei care au să plece fără voie, îi vom bate cu vergile şi-i vom împuşca!

Grigori mai avu prilejul să ia parte la încă o luptă, lângă Klimovka. Pe la amiază, un schimb de focuri era în toi prin curţile din vatra satului. Puţin mai târziu, lanţurile de trăgători roşii coborâră în sat. La flancul stâng, înaintau încet şi cumpănit marinarii, cu scurtele negre – tot echipajul unui vas din Flota Mării Baltice. Printr-un atac vitejesc scoaseră afară din sat cele două sotnii ale regimentului de răsculaţi de la Karghinskaia şi le împinseră de-a lungul râpei, până la Vasiliovski.

Când soarta luptei începu să se încline de partea trupelor roşii, Grigori, care urmărea lupta de pe un colnic, făcu semn cu mănuşa lui Prohor Zîkov, care stătea cu calul său lângă un cheson cu muniţie, sări din mers în şa şi, ocolind colnicul, se îndreptă în trap zorit spre coborâşul de la Gusînka. Ştia că acolo se află o sotnie călare de rezervă din Regimentul 2. Călări prin livezi şi peste garduri până la locul ştiut. Zărind din depărtare cazacii descălecaţi, stând cu caii lor la conoveţe, îşi trase sabia şi strigă:

— Încălecarea!

Într-o clipă, cei două sute de călăreţi îşi luară caii. Comandantul sotniei veni călare în întâmpinarea lui Grigori.

— Pornim?

— Ar fi trebuit s-o faci mai demult! Stai cu gura căscată! răspunse Grigori, şi ochii lui scânteiară.

Oprindu-şi scurt calul, sări jos şi, din păcate, zăbovi cam mult, cam prea mult, strângând cât mai tare chingile (calul asudat şi înfierbântat se învârtea pe loc şi nu-l lăsa să strângă chinga de peste perniţa şeii, sforăia şi, descoperindu-şi mânios dinţii, încerca să-l ajungă pe Grigori cu picioarele dinainte). După ce întări zdravăn şaua, Grigori îşi vârî piciorul în scară şi, fără să se uite la comandantul sotniei, care asculta cu aer încurcat împuşcăturile ce creşteau apropiindu-se, zise scurt:

— Am să conduc eu sotnia! Până la ieşirea din sat, în coloană de plutoane, la trap – marş!

După ce ieşiră din sat, Grigori răspândi sotnia în val de atac, îşi încercă sabia, ca să vadă dacă iese uşor din teacă, şi apoi se depărtă la vreo treizeci de stânjeni de sotnie şi o luă la galop spre Klimovka. Ajuns pe creasta dealului, care cobora în partea de miazăzi până la Klimovka, îşi struni calul şi rămase o clipă privind. Ostaşii roşii, care călări, care pe jos, goneau în plină retragere prin sat, amestecaţi cu trăsuri şi căruţe de la

trenul de luptă. Grigori se întoarse spre sotnie:

— Sabia afară! La atac, după mine înainte!

Îşi trase cu uşurinţă sabia, strigă cel dintâi „Ura-a-a!" şi, simţind în tot trupul un fior rece şi acea cunoscută uşurinţă a atacurilor, dădu drumul calului. Dârlogii tremurau între degetele mâinii stângi, întinşi ca o strună; sabia ridicată deasupra capului despica cu un şuierat vântul ce-l bătea în faţă.

Un nor uriaş şi alb, care se frământa pe aripile vântului de primăvară, astupă o clipă soarele, şi o umbră sură pluti pe deal, cu o amăgitoare încetineală, lăsându-l pe Grigori în urmă. Grigori îşi strămută privirea de la casele Klimovkăi, ce se apropiau mereu, la această umbră care aluneca pe pământul cafeniu şi nezbicit, la fâşia de lumină veselă, galbenă-aurie, care-i fugea undeva mereu înainte. Simţi deodată dorinţa nelămurită şi neînţeleasă de a ajunge din urmă această lumină, alergând pe pământ. Dădu pinteni calului şi-l lăsă în cel mai ropotitor galop, apropiindu-se de marginea curgătoare care despărţea lumina de umbră. Câteva zvâcneli de goană nebună şi peste capul calului, cu gâtul întins, se revărsa un mănunchi de raze, aprinzându-i părul roşcovan într-o luminoasă, puternică şi izbitoare strălucire. În clipa când Grigori depăşea marginea fugară a umbrei de nori, focuri de armă trosniră sec din ulicioară. Vântul le aducea atât de iute, încât păreau apropiate şi mai puternice. Încă o clipă, cu neputinţă de prins, şi Grigori, în tropotul de copite al calului, prin vâjâitul de gloanţe şi urletul vântului în urechi, nu mai auzi deodată ropotul greoi al sotniei din spatele său. Acest ropot greu, surd, al sutelor de copite făcând pământul să se zguduie, îi pieri din urechi, îndepărtându-se şi amuţind cu desăvârşire. În aceeaşi clipă, focurile celor din faţa izbucniră ca un rug în care ai aruncat vreascuri uscate, şi stoluri de gloanţe trecură vâjâind. Înspăimântat şi buimac, Grigori îşi întoarse capul, iar uimirea şi mânia îi schimonosiră chipul. Întorcându-şi caii, sotnia îl lăsase singur şi galopa îndărăt. Comandantul se învârtea pe alături, agitându-şi prosteşte sabia, plângând şi strigând ceva cu glas subţire, răguşit. Numai doi cazaci se apropiau de el şi Prohor Zîkov, care galopa spre comandantul sotniei. Ceilalţi goneau împrăştiaţi, înapoi, cu săbiile vârâte în teacă şi biciuindu-şi de zor caii.

Într-o singură străfulgerare, Grigori stăpâni calul din fugă, încercând să-şi dea seama de cele întâmplate la spatele său şi să priceapă de ce sotnia, care n-avea nicio pierdere, o rupsese pe neaşteptate la fugă. Şi cât durase această clipă, cugetul îl îndemna, nu îndărăt, ci tot înainte! Văzu

într-o ulicioară, la vreo sută de stânjeni, şapte ostaşi roşii forfotind la o taceancă, în spatele unui gard. Se sileau să o întoarcă în aşa chip ca să poată îndrepta mitraliera asupra cazacilor, care atacau, dar tot nu izbuteau fiindcă ulicioara era, pesemne, prea strâmtă. Mitraliera lor tăcea, focurile de puşcă pocneau tot mai rar, şi vâjâitul aprig de gloanţe izbea tot mai rar auzul lui Grigori. Îndreptându-şi calul, Grigori încercă să se năpustească în ulicioară, sărind gardul răsturnat care împrejmuia pe vremuri o livadă. Îşi desprinse privirea de la gard şi zări îndată, nefiresc de limpede, chipurile marinarilor, ca şi cum le-ar fi văzut printr-un binoclu, tot mai aproape de el: se grăbeau să deshame caii. Le văzu scurtele negre, mânjite de noroi, beretele îndesate până peste ochi, făcând să le pară capetele ciudat de rotunde. Doi dintre ei tăiau ştreangurile; un al treilea, cu capul strâns între umeri, se trudea la mitralieră, iar ceilalţi trăgeau din picioare şi din genunchi focuri de armă asupra lui Grigori. Ajungând în dreptul lor, le zări mâinile, smucind închizătoarele, şi auzi focurile răsunătoare trase de la câţiva paşi. Urmau atât de repede, unul după altul, şi paturile armelor săreau atât de iute, strângându-se de umeri, încât Grigori, ud leoarcă de sudoare, se simţi străpuns de gândul vesel şi plin de siguranţă: „N-au să mă nimerească!"

Gardul trosni sub copitele calului şi rămase în urmă. Grigori îşi ridică sabia, alegând, cu ochii micşoraţi, marinarul din faţă. Frica îl străfulgeră din nou: „Au să izbească în plin: calul are să se ridice în picioarele dinapoi... au să mă omoare!..." Încă două focuri, un strigăt venit parcă din depărtare: „Să-l prindem de viu!" În faţa lui, rânjeau dinţii şi lucea chipul cu fruntea lată al matrozului plin de bărbăţie, sub panglicuţele beretei fluturate de vânt şi sub aurul spălăcit cu numele vasului... Opintindu-se cu picioarele în scări, Grigori izbi şi simţi cum sabia intră uşor în trupul moale al matrozului. Altul, zdravăn, şi cu gâtul gros, mai avu timp să-i găurească cu un glonţ muşchii umărului stâng, dar căzu în aceeaşi clipă cu capul despicat de sabia lui Prohor Zîkov. Un ţăcănit de închizător îl făcu pe Grigori să se întoarcă. Ochiul negru al unei ţevi de puşcă privea drept în ochii lui, din spatele căruţei. Grigori se smuci cu atâta putere în stânga, încât şaua se urni din loc şi calul, sforăind nebuneşte, se clătină pe picioare, scăpându-l astfel de moartea sigură, care vâjâi deasupra capului său; în clipa când calul sări peste oiştea căruţei, îl ucise pe loc pe cel ce trăsese, care n-a mai apucat să bage alt cartuş pe ţeavă.

În această neînchipuit de scurtă clipă (Grigori şi-o amintea mai târziu ca nespus de lungă), spintecă patru marinari şi, neauzind strigătele lui

Prohor Zîkov, se repezi după al cincilea, care pieri din ochi după o cotitură. Dar comandantul sotniei i-o luă înainte, apucându-i calul de căpăstru.

— Încotro?! Au să te omoare!... Dincolo de magazii, mai au o mitralieră!

Cei doi cazaci şi Prohor descălecară, alergând la Grigori, şi-l coborâră cu sila de pe cal. El se zbătea în braţele lor, strigând:

— Lăsaţi-mă, bestiilor! Pe matrozime... pe toţi... îi fac praf!

— Grigori Panteleici! Tovarăşe Melehov! Dar dezmeticeşte-te odată! căuta să-l înduplece Prohor.

— Lăsaţi-mă, fraţilor! îi ruga Grigori cu glas străin, ceva mai potolit.

I-au dat drumul. Comandantul sotniei îi şopti lui Prohor:

— Urcă-l pe cal şi du-l la Gusînka! Mă tem că s-a scrântit ceva în el...

Se apropie de calul său şi dădu comanda:

— Încălecarea!

Dar Grigori îşi trânti căciula în zăpadă, stătu o clipă, legănându-se pe picioare, şi deodată dinţii îi scrâşniră; gemu înfricoşător; cu faţa schimonosită, începu să rupă copcile mantalei. Comandantul sotniei nici n-avu timp să facă un singur pas spre el, când Grigori se prăbuşi cu faţa în jos şi cu pieptul dezgolit în zăpadă. Zguduit în sughiţuri de plâns, începu să prindă cu gura zăpada rămasă sub gard. Apoi, într-o tresărire de limpezire a cugetului, încercă să se scoale, dar nu izbuti – şi, întorcându-şi capul ud de lacrimi şi chinuit de durere către cazacii îngrămădiţi în jurul său, strigă cu o voce spartă, sunând sălbatic:

— Pe cine am tăiat?! Şi se zvârcoli, pentru întâia oară în viaţa lui, scuturat de un acces îngrozitor, scuipându-şi cuvintele împreună cu spuma care i se ivi pe buze. Fraţilor, pentru mine nu-i iertare! Omorâţi-mă, pentru Dumnezeu... dumnezeii... Luaţi-mi viaţa!

Comandantul sotniei, împreună cu cel de pluton, veniră în fugă, îl înşfăcară zdravăn pe Grigori, rupându-i cureaua sabiei şi a porthărţii, îi astupară gura şi-i legară picioarele. Dar, şi după aceasta, el tot se mai încovoia sub ei, scormonind zăpada zgrunţuroasă cu picioarele încordate într-un spasm, şi, scoţând gemete, se bătea cu capul de pământul brăzdat de copite, de pământul acela gras de cernoziom sclipitor, unde se născuse şi-şi trăise viaţa, luând din plin de la ea – bogată în dureri şi săracă în bucurii – tot ce-i era sortit.

Numai iarba creşte pe pământ, primind cu nepăsare şi soarele, şi vremea urâtă, hrănindu-se cu seva dătătoare de viaţă a pământurilor şi plecându-şi smerit capul în suflarea ucigaşă a furtunii. Iar în cele din urmă

moare cu aceeaşi nepăsare, după ce şi-a împrăştiat sămânţa în bătaia vântului, prohodind cu foşnetul firelor sale fără viaţă soarele de toamnă şi razele-i pe moarte...

45

A doua zi, Grigori predă comanda diviziei unuia dintre comandanţii de regimente şi plecă la Vioşenskaia, însoţit de Prohor Zîkov.

Iazul Rogojkinski, într-o văgăună adâncă de dincolo de Karghinskaia, era năpădit de cârdurile gâştelor sălbatice, care poposiseră acolo. Zâmbind, Prohor arătă cu biciuşca spre iaz.

— Bine ar fi, Grigori Panteleevici, să putem doborî măcar un gânsac! Ce mai rachiu ar mai merge cu el!

— Hai mai aproape, aş încerca să-l omor cu arma. Pe vremuri, trăgeam destul de bine.

Coborâră în văgăună. La o cotitură de deal, Prohor se opri şi rămase la cai, iar Grigori îşi scoase mantaua, puse piedica şi începu să se târască într-un şanţ plin de buruiana cenuşie de anul trecut. Se târî mult timp, aproape fără să-şi ridice capul, ca într-o misiune de recunoaştere, în apropiere de un post de pândă inamic, ca atunci, pe frontul nemţesc, la Stohod, unde omorâse o santinelă germană. Bluza lui verde, ieşită la soare, se contopea cu pământul cafeniu-verzui; şanţul îl ascundea ochilor ageri ai gânsacului de pază, care stătea într-un picior lângă mal, pe o moviliţă neagră de vreascuri, aduse de apele primăverii. Ajuns la distanţa potrivită pentru tragere, Grigori se ridică uşor. Gânsacul de pază îşi întorcea capul de şarpe, sur ca de piatră, şi privea atent în jurul său. În spatele lui, aşternea pe apă o cergă cenuşie-neagră de gâşte amestecate cu raţe şi cufundari, cu capete mari. Gâgâit uşor, măcăit, plescăit de apă se auzea dinspre iaz... „Pot să trag fără să mai pun înălţătorul", gândi Grigori, cu zvâcnituri de inimă, proptind în umăr patul puştii şi ochind gânsacul de strajă.

După ce trase, Grigori sări în picioare, asurzit de vuietul aripilor şi de gâgâitul cârdului. Gânsacul în care trăsese se îndepărtă grăbit, tot mai sus, iar ceilalţi zburau deasupra iazului, rotindu-se într-un stol des. Necăjit, Grigori mai trase de două ori asupra cârdului în zbor, urmări cu privirea să vadă dacă nu cade nimic şi porni înapoi la Prohor.

— Priveşte! Priveşte! strigă Prohor, ridicat în picioare pe şa şi arătând

cu biciuşca spre cârdul de gâşte, care pierea în zarea de azur.

Grigori se întoarse şi tresări, scuturat de fiorul patimii vânătoreşti: despărţindu-se de cârdul care se orânduise pe cer, un gânsac cobora tot mai jos, dând din aripi tot mai încet şi cu tot mai zvâcnite întreruperi. Ridicându-se în vârful picioarelor, cu palma pusă streaşină la frunte, Grigori nu-l slăbea din ochi. Gânsacul zbura răzleţit de cârdul care izbucnise în ţipete speriate şi deodată, lăsându-se tot mai jos, pe aripile slăbite, se repezi de la o mare înălţime, la marginea albă a unei aripi sclipind în soare.

— Încalecă!

Zâmbind larg, Prohor sări în grabă şi-i aruncă lui Grigori dârlogii. Urcară în galop dealul şi mai străbătură vreo optzeci de stânjeni în trap.

— Iată-l!

Gânsacul zăcea cu gâtul întins şi cu aripile larg desfăcute, ca şi cum ar fi îmbrăţişat pentru ultima oară pământul fără bucurii. Fără să se dea jos din şa, Grigori se aplecă şi-şi luă prada.

— Dar de unde l-a muşcat? întrebă Prohor.

Văzură că glonţul îi străpunsese pliscul în partea de jos, smulgându-i o bucată de os de lângă ochi. Moartea îl ajunse din urmă şi-l smulse din triunghiul cârdului, aruncându-l pe pământ.

Prohor legă gânsacul de şa. Îşi văzură de drum.

Trecură Donul cu bărcile, lăsându-şi caii la Bazki.

Ajuns la Vioşenskaia, Grigori poposi la un bătrân cunoscut, porunci să-i frigă gânsacul şi, fără să se prezinte la statul-major, îl trimise pe Prohor după rachiu. Se întinseră la băutură până seara. În toiul cislelor, gazda lăsă să-i scape o tânguire:

— Prea multă putere şi-au luat şefii la noi, în Vioşki, Grigori Panteleici!

— Care şefi?

— Cei noi... Kudinov şi cu alţii.

— Dar de ce?

— Grozav îi mai strâng pe cei care nu-s cazaci! Celor care au plecat cu roşii le iau femeile, fetele, bătrânii. Pe noră-mea au închis-o pentru fiu-meu. Urâtă treabă, şi fără niciun rost! Hai să zicem că 'mneata ai plecat peste Doneţ cu cadeţii, iar roşii ţi-l bagă la beci pe tatăl 'mneatale, Pantelei Prokofievici. Zici că drept ar fi?

— Nu, desigur!

— Iată însă că puterea de aici îi închide. Când treceau roşii, n-au făcut nicio supărare la nimeni, iar aceştia s-au făcut mai răi decât câinii, ca

fiarele, de nu se mai satură!

Grigori se sculă, se clătină uşor pe picioare şi-şi întinse mâna spre mantaua atârnată pe pat. Nu era beat decât într-o oarecare măsură.

— Prohor, adă sabia şi *mauserul*!

— Unde te duci, Grigori Panteleici?

— Nu e treaba ta! Adu ceea ce ţi-am spus!

Grigori îşi puse sabia, *mauserul,* se încheie la manta şi se încinse, apoi porni de-a dreptul spre închisoarea din piaţă. Santinela de la intrare, un cazac dintre necombatanţi, îi tăie drumul:

— Ai permis de intrare?

— Lasă! Dă-te la o parte!

— N-am voie să las pe nimeni, fără permis de intrare. Aşa e ordinul!

Grigori abia trase sabia pe jumătate şi santinela dispăru pe uşă. Grigori îl urmă în coridor, fără să-şi ia mâna de pe garda sabiei.

— Să vie la mine şeful închisorii! strigă el.

Chipul i se făcu alb; nasul coroiat îi atârna ca la o pasăre de pradă, una din sprâncene i se strâmbă...

Un căzăcel şchiop, care îndeplinea slujba de gardian, veni în fugă; un băieţaş-furier se ivi din cancelarie. Curând veni şi şeful închisorii, somnoros şi supărat.

— Fără permis de intrare... dar ştii ce capeţi pentru asta?! tună el, însă, recunoscându-l pe Grigori şi desluşindu-i chipul, bolborosi speriat: Dumneata eşti, blagorodnicia... adică tovarăşe Melehov? Ce s-a întâmplat?

— Cheile de la celule!

— De la celule?

— Ce, vrei să-ţi spun de patruzeci de ori? Haide! Adu cheile, putoarea dracului!

Făcu un pas spre şef; acesta se dădu îndărăt, dar spuse destul de hotărât:

— Nu dau cheile. N-ai niciun drept!

— Dre-ept?!...

Grigori scrâşni din dinţi şi scoase sabia, care descrise şuierând sub tavanul jos al coridorului un cerc sclipitor. Furierul şi gardienii se împrăştiară ca vrăbiile speriate, iar şeful – mai alb decât varul – se rezemă de perete şi zise printre dinţi:

— Fă cum vrei! Iată cheile... Dar să ştii că te reclam.

— Am să-ţi arăt eu ţie! V-aţi îngrăşat aici, departe de front! Ai dracului viteji, băgaţi muierile şi bătrânii la puşcărie!... Am să vă scutur pe toţi!

Marş pe front, scârnăvie, că acuşi te căsăpesc!

Grigori îşi vârî sabia în teacă, trăsni un pumn în ceafa şefului speriat şi răcni, îmbrâncindu-l spre ieşire cu genunchiul şi cu pumnii:

— Pe front cară-te! Cară-te!... Mama voastră de... păduchi afurisiţi ce sunteţi!

După ce-l scoase afară pe şeful închisorii, auzi un zgomot în curtea interioară şi se năpusti în fugă într-acolo. Lângă intrarea bucătăriei, stăteau trei gardieni; unul se trudea să tragă închizătorul ruginit al unei arme japoneze şi striga iute şi cu patimă:

— A atacat! Trebuie respins! Ce scrie în vechiul regulament?

Grigori scoase *mauserul,* şi gardienii o zbughiră la fugă pe poteci, în bucătărie.

— Toată lumea să iasă afară!... Acasă!... răcni Grigori, descuind uşile celulelor ticsite de lume şi agitând o legătură cu chei.

Astfel, dădu drumul tuturor deţinuţilor, în număr de vreo sută. Pe aceia care, de frică, nu cutezau să iasă, îi îmbrânci afară în uliţă şi încuie celulele goale.

Lângă poarta închisorii începuse să se adune lume. Deţinuţii se revărsau pe poartă afară, în piaţă, privind în jurul lor, cu spinarea încovoiată, grăbindu-se acasă. De la comandament se apropiau în fugă cazacii din plutonul de pază, grăbiţi, susţinându-şi săbiile; însuşi Kudinov venea cu ei, poticnindu-se.

Grigori părăsi, în urma tuturor, închisoarea golită de lume. Trecând prin mulţimea care îi făcu loc, înjură de mamă muierile lacome de noutăţi şi, gârbovit, porni încet întru întâmpinarea lui Kudinov. Cazacilor de la plutonul de pază care sosiseră la el şi începuseră să-l salute, recunoscându-l, le strigă:

— Marş la corpul de gardă, armăsarilor! Unde alergaţi de v-aţi încins? Marş!

— Noi am crezut că e vreo răscoală la puşcărie, tovarăşe Melehov!

— A venit furierul şi a zis: „A năvălit, zice, unul negru şi sparge lacătele!"

— Când colo – alarmă falsă!

Râzând şi vorbind între ei, cazacii o luară îndărăt. Kudinov se apropie în grabă de Grigori, potrivindu-şi din mers părul lung, răzvrătit, ieşit de sub şapcă:

— Noroc, Melehov! Ce este?

— Noroc, Kudinov! Uite, v-am golit puşcăria de lume!

— Cu ce drept? De ce?

— Le-am dat drumul la toţi şi pace! Ei, de ce-ţi beleşti ochii la mine? Voi cu ce drept închideţi muieri şi bătrâni necazaci? Ce e asta? Bagă de seamă, Kudinov!

— N-ai voie să faci samavolnicii! Asta e samavolnicie!

— Am să-ţi dau eu samavolnicie, mormântul şi coşciugul mă-tii! Când am să-mi chem regimentul de la Karghinskaia, au să vă găsească toţi dracii!

Îl apucă deodată pe Kudinov de cureaua moale caucaziană şi-l zgâlţâi, clătinându-l şi şoptindu-i cu o mânie rece:

— Vrei să dezgolesc îndată frontul? Vrei să scot sufletul din tine? Fir-ai... Grigori scrâşni din dinţi şi-i dădu drumul lui Kudinov, care zâmbea bleg. Ce te râzi?

Kudinov îşi îndreptă centura şi-l luă pe Grigori de braţ.

— Hai să mergem la mine. De ce ţi-a sărit muştarul? De-ai putea să te vezi: leit drac! Dar noi, frate, îţi duceam dorul... În ce priveşte închisoarea, e un fleac. Le-ai dat drumul, n-ai făcut niciun rău. Am să vorbesc cu băieţii să se mai astâmpere niţel, că au început să înşface toate muierile necazace care au bărbaţi la roşii... Dar de ce-mi ştirbeşti autoritatea, Grigori? Mare nebun mai eşti! Ai fi putut să vii şi să spui: „Uite aşa, trebuie să mai descărcăm puşcăria, să dăm drumul la cutare şi la cutare". Noi i-am fi cercetat după liste şi am fi dat drumul unora şi altora. Nu! Ţie nu-ţi ajunge! Vii şi le dai drumul cu toptanul! Noroc că la noi criminalii mai primejdioşi stau separat; dar ce-ar fi fost dacă le-ai fi dat drumul? Năprasnică fire fierbe în tine! Kudinov îl bătu pe Grigori pe umăr şi râse. Eşti în stare să omori omul, dacă-ţi spune ceva împotrivă, sau – ştiu eu? – eşti gata să-i răscoli pe cazaci...

Grigori îşi smulse mâna din mâna lui Kudinov şi se opri în faţa clădirii comandamentului.

— Voi toţi v-aţi făcut viteji pe spinările noastre! Aţi umplut puşcăria cu oameni... Mai bine ai arăta acolo, pe poziţii, tot ce poţi!

— Am arătat la vremea mea, Grişa, şi nu mai prost decât tine. Uite acum: stai tu în locul meu şi eu îţi iau divizia...

— Bogdaproste, nu!

— Ei, vezi!

— Nu mai am despre ce să stau mult de vorbă cu tine. Mă duc acum acasă să mă odihnesc vreo săptămână. M-am cam îmbolnăvit... Şi pe deasupra, m-au rănit niţel la umăr.

— De ce te-ai îmbolnăvit?

— De obidă, zâmbi strâmb Grigori. Inima mi-i înveninată...

— Nu, fără glume, ce ai? Avem un doctor sau poate chiar profesor. E prizonier. L-au prins ai noştri lângă Şumilinskaia: era cu matrozii. Om serios, cu ochelari negri. Poate, ar fi bine să te vadă?

— Ducă-se dracului!

— Ei bine, du-te şi odihneşte-te. Cui i-ai predat divizia?

— Lui Reabcikov.

— Mai stai o clipă, unde te grăbeşti? Spune-mi ce mai e pe-acolo. Se zice că ai mai dat o lovitură. Aşa e? Mi-a vorbit aseară cineva că ai tăiat la Klimovka nişte matrozi, fără număr. E adevărat?

— Rămâi cu bine.

Grigori îşi văzu de drum, dar, după ce făcu câţiva paşi, se întoarse şi-i strigă lui Kudinov:

— Ascultă! Dacă mai aflu o dată că închideţi lumea...

— Nu, nu! Te rog să n-ai nicio grijă! Odihneşte-te!

Ziua plutea spre apus, după soare. O adiere de răcoare venea dinspre Don. Un stol de lişiţe trecu, şuierând din aripi, deasupra capului lui Grigori. Când şi intrase în ogradă, vântul aduse de undeva, de sus, dinspre Kazanskaia, ecoul unei salve de tunuri, plutind pe apa Donului.

Prohor puse la iuţeală şeile pe cai şi, ducându-i de dârlogi, întrebă:

— Mergem acasă? La Tatarski?

Tăcut, Grigori îi luă dârlogii şi încuviinţă din cap, fără să răspundă cu vorbe.

46

Rămas fără cazaci, Tatarski era pustiu şi posac. O sotnie pedestră din Tatarski fusese vremelnic dată ca întărire unui regiment din Divizia 5 şi aruncată pe malul stâng al Donului.

Trupele roşii, întărite cu rezervele din Balaşov şi Povorino, începură o ofensivă îndârjită, dinspre nord-est, ocupară un şir de sate din staniţa Elanskaia şi chiar se apropiară de ea. În lupta crâncenă care se desfăşurase în preajma staniţei, biruinţa rămase de partea răzvrătiţilor. Au câştigat-o, fiindcă puternice întăriri fuseseră aruncate în ajutorul Regimentelor „Elanski" şi „Bukanovski", care se retrăgeau sub presiunea Regimentului roşu „Moscova" şi a două escadroane de cavalerie.

Regimentul 4 al Diviziei 1 de răsculaţi, unde se afla şi sotnia de la Tatarski, sosi la Elanskaia, împreună cu o baterie cu trei tunuri şi două sotnii călări de rezervă, venind de la Vioşenskaia pe malul stâng al Donului. În afară de aceasta, pe malul drept fură concentrate întăriri însemnate, adunate în preajma satelor Pleşakov şi Matveevski, la vreo trei sau cinci verste de staniţa Elanskaia, peste Don. Pe dealul Ivrivskoi, fură instalate două tunuri. Unul dintre ochitori, un cazac din satul Krivskoi, vestit pentru tragerile sale fără greş, făcu să sară în aer, chiar de la prima lovitură, un cuib de mitralieră al roşilor şi sili să se scoale în picioare lanţul de trăgători, ascuns în desişul de sălcii roşii, măturându-l cu câteva şrapnele. Lupta sfârşi în favoarea răzvrătiţilor. Împingând trupele roşii în retragere, răsculaţii le azvârliră peste pârâul Elanka, apoi aruncară în urmărirea lor unsprezece sotnii de călărime; pe deal, nu departe de satul Zatolovski, ele ajunseră din urmă un escadron de roşii şi-i trecură pe toţi prin sabie.

De atunci infanteriştii din Tatarski rătăceau undeva pe malul stâng, printre movilele de nisip. Cazacii din această sotnie aproape că nu mai veneau în permisie. În schimb, de Paşti aproape jumătate din sotnie se ivi deodată în sat, ca şi cum s-ar fi înţeles între dânşii. Cazacii petrecură acasă o zi, se înfruptară de dulce, se primeniră şi, luând ceva slănină, pâine uscată şi alte merinde din cămări, trecură peste Don, toţi laolaltă, ca o grămadă de credincioşi în pelerinaj – numai că aveau arme în loc de cârje – şi o luară spre Elanskaia. Neveste, mame şi surori îi petreceau cu ochii de pe dealul de la Tatarski şi de pe colnicul de deasupra Donului. Femeile boceau, ştergându-şi ochii plânşi cu colţurile basmalelor şi ale şalurilor, suflându-şi nasul în poalele fustelor de dedesubt... Iar pe malul celălalt al Donului, pe movilele de nisip din spatele pădurii, mergeau cazacii: Hristonea, Anikuşka, Pantelei Prokofievici, Stepan Astahov şi alţii. De baionetele puse la arme, atârnau săculeţe de pânză cu merinde; cântece de stepă, triste ca mirosul de cimbrişor, se risipeau în vânt; vorbele sunau lâncede... Nu erau tocmai veseli, dar nici flămânzi, toţi cu primeneli curate. Nevestele şi mamele fierseseră în ajun de sărbătoare apa cu care le-au spălat jegul intrat în piele şi le stârpiseră păduchii, lacomi de sângele de ostaş. Ce mai trai e şi pe acasă – dar poftim, du-te să înfrunţi moartea!... Şi merg. Flăcăi tineri de vreo şaisprezece-şaptesprezece ani, abia chemaţi în rândurile răsculaţilor, calcă pe nisipul călduţ, scoţându-şi cizmele şi cipicii. Se simt veseli, fără să ştie de ce; se iscă din când în când o hârjoană mai veselă între ei, mai răsună un cântec intonat de o voce tinerească, necoaptă. Pentru ei, războiul e ceva nou, tot un fel de joacă. În

cele dintâi zile, trag cu urechea la gloanţele vâjâind şi-şi ridică capul de pe moviliţa de pământ jilav a locaşului de tragere. „Nişte neisprăviţi”, le spun cazacii cu trecut de luptători, învăţându-i, ca pe nişte tineri nepricepuţi ce sunt, cum să sape locaşe de tragere, cum să tragă, cum să-şi poarte în marş lucrurile ostăşeşti, cum să-şi aleagă adăposturi mai bune, şi chiar cum să ardă păduchii în foc şi cum să-şi înfăşoare piciorul în obială, ca să nu se rănească şi să umble nesupăraţi de cizmă. Şi „ţâncu’ ” priveşte lumea în război, din jurul său, cu ochi de pasăre mirată, ridicându-şi capul şi zgâindu-se din locaşul de tragere, murind de curiozitate şi tot silindu-se să-i vadă pe „roşii”, până când un glonţ tras de vreun ostaş roşu îi va rupe firul vieţii. Dacă l-a doborât pe loc, zace „ostaşul” de şaisprezece ani, cu picioarele întinse, şi nu-ţi vine să-i dai nici vârsta lui copilărească: zace un flăcăiaş, cu mâinile mari de copil, cu urechile clăpăuge şi cu un început de mărul lui Adam în gâtul subţire, tineresc. Îl duc în satul său să-l îngroape în cimitirul unde au putrezit oasele moşilor şi strămoşilor săi; maică-sa îl va întâmpina, ridicând braţele, deznădăjduită, bocind mortul şi smulgându-şi din cap smocuri de păr cărunt. Iar apoi, când îl vor îngropa şi când se va usca lutul de pe mormântul său, ea va merge la biserică, îmbătrânită, aplecată până la pământ de durerea fără de sfârşit a mamei, şi-l va pomeni pe „Vaniuşka” sau pe „Siomuşka” al său, căzut în bătălie.

Dar se poate întâmpla ca glonţul să-l muşte pe Vaniuşka sau Siomuşka fără să-l omoare. Şi abia atunci va şti el ce este cruzimea războiului. Buzele abia atinse de un pufuşor negru îi vor tremura, strâmbându-se. Va striga „ostaşul”: „Mămuco dragă!” cu un glas de iepure ce seamănă atâta cu vocea de copil, şi lacrimi dese îi vor ţâşni din ochi. Căruţa sanitară îl va scutura în hârtoape, departe de orice drum, făcând să-l doară mai chinuitor rana. Om încercat, felcerul sotniei îi va spăla muşcătura de glonţ sau de schijă şi, râzând, îl va mângâia ca pe un copil: „Pe pisică s-o doară, pe coţofană s-o doară, iar lui Vaniuşka să-i crească la loc!” Iar „ostaşul” Vaniuşka va plânge, cerând să fie trimis acasă, tot chemându-şi mereu mama. Şi dacă rana i se va ogoi, el are să nimerească din nou în sotnie, şi atunci va învăţa cu desăvârşire ce înseamnă războiul. Are să mai petreacă o săptămână-două în lupte, pe front şi în ciocniri, inima i se va înăspri, apoi ai să-l vezi cum stă în faţa vreunui prizonier roşu şi, cu un picior scos înainte, scuipă la o parte, leit vreun vagmistru cu inimă de fiară, şi strecoară cuvintele printre dinţi, cu un glas de bas nefiresc: „Ei, mujicule, sângele mă-tii, mi-ai căzut în mână? A-ha-a! Ai vrut pământ? Egalitate? Desigur că eşti comunist? Mărturiseşte, bestie!...” Şi, ca să-şi arate

„voinicia de cazac", are să ridice arma, să-l omoare pe cel care îşi trăise viaţa ca să-şi găsească moartea pe pământul ţării Donului, luptând pentru Puterea sovietică, pentru comunism, pentru ca să nu mai fie războaie pe pământ.

Iar undeva, în gubernia Moscova sau Veatka, într-un sat pierdut din marea Rusie Sovietică, mama ostaşului roşu are să primească vestea că fiul ei „a căzut în lupta împotriva gărzilor albe, pentru eliberarea poporului muncitor de sub jugul moşierilor şi capitaliştilor..." şi-l va boci în hohote de plâns. Inima de mamă se va învălui în durere arzătoare, ochii ei stinşi se vor seca în lacrimi, şi are să pomenească întotdeauna, zi de zi, până la moarte, pe acela pe care l-a purtat în pântecele ei, pe acela pe care l-a născut în sânge şi în chinuri femeieşti şi care a căzut de mâna vrăjmaşului, undeva, în necunoscutele ţinuturi ale Donului...

Treceau două plutoane de infanterie de la Tatarski, care o luaseră razna de pe front. Acum se întorceau prin nisipurile largi ale dunelor, prin desiş de salcie roşie. Tinerii păşeau veseli, fără grijă: bătrânii, porecliţi în bătaie de joc „haidamaci", mergeau cu suspine şi cu lacrimi ascunse în ochi: se apropia vremea să are, să boronească, să împrăştie sămânţa; pământul îi chema, strigând ziua şi noaptea, dar ei trebuiau să se bată şi să-şi prăpădească viaţa prin sate străine, să moară de trândăvie silită, de frică, de nevoi şi de urât. Iată de ce lacrimile ardeau obrajii bărboşi ai bătrânilor, iată de ce mergeau ei posomorâţi. Fiecare îşi amintea gospodăria părăsită, vitele, uneltele – toate acestea cereau braţe de bărbat, toate plângeau, lipsite de veghea gospodarului. Ce poţi să-i ceri unei femei? Are să se usuce pământul, n-are să se dovedească cu semănăturile, iar la anul, foametea o să-şi arate colţii. Nu degeaba spune zicătoarea din popor că „la gospodărie şi un moşnegel face mai mult decât o muiere tânără".

Mergeau tăcuţi prin nisipuri şi se înviorară numai atunci când unul dintre tineri trase asupra unui iepure. Pentru cartuşul stricat degeaba (lucru oprit cu străşnicie prin ordinul comandantului răzvrătiţilor), bătrânii hotărâră să-l pedepsească pe cel vinovat. Îşi vărsară necazul pe flăcău şi-l bătură cu nuiele.

— Patruzeci de nuiele! propuse Pantelei Prokofievici.

— Prea mult!

— N-o să mai poată merge!

— Şaisprezece! răcni Hristonea.

Căzură la învoială pentru şaisprezece, număr cu soţ. Întinseră

vinovatul pe nisip şi-i dădură jos pantalonii. Murmurând un cântec, Hristonea tăie cu briceagul nuielele, acoperite cu mâţişori galbeni şi pufoşi, iar Anikuşka le întrebuinţă pe spinarea flăcăului. Ceilalţi şedeau alături şi fumau. Apoi porniră mai departe. Cel pedepsit mergea anevoie, în urma tuturora, ştergându-şi lacrimile şi strângându-şi bine nădragii.

De îndată ce trecură nisipurile şi ieşiră pe pământuri cenuşii, începură să vorbească despre lucruri paşnice.

— Pământul, sărăcuţul de el, stă şi-şi aşteaptă stăpânul. Dar stăpânul n-are timp să vină! Îl poartă diavolii prin dealuri, face război! oftă unul dintre bătrâni, arătând o tarla ce se usca la soare.

Trecură pe lângă ogor şi fiecare se apleca, lua câte un bulgăre de pământ uscat, mirosind a soare de primăvară, îl strivea între palme şi zicea, înăbuşindu-şi suspinul:

— Taman bun pentru arat!

— Acum ar fi la ţanc să vii cu plugul!

— Dacă-l laşi vreo trei zile, să ştii că nici nu mai poţi semăna.

— La noi, în partea noastră, e cam devreme.

— Da, cam devreme! Uite colea, nu vezi că şi pe Don, mai sus de râpe, tot mai este zăpadă?

S-au oprit la popas şi mâncară. Pantelei Prokofievici dădu flăcăului pedepsit nişte lapte acrit în sac să-şi potolească foamea. Îl purta legat de ţeava armei, şi apa ce se scurgea din el şiroia pe tot drumul. Anikuşka râdea:

— Pe tine, Prokofievici, lesne-i să te afle după urmă, că după tine rămâne o dâră de apă ca după un bou!

Împărţindu-şi laptele cu flăcăul, Pantelei Prokofievici îi zise domol:

— Să nu porţi necaz pe bătrâni, prostule! Te-au bătut, ei şi? Mare nenorocire! Unul bătut face cât doi nebătuţi!

— Dacă ţi-ar fi ars câteva la fel, moş Pantelei, altfel ţi-ar fi cântecul!

— N-avea grijă! Mie mi-au ars şi mai şi, flăcăule!

— Mai?...

— Sigur că da, mai tare... Fireşte, în vremurile vechi nu se bătea ca acum!

— Cum adică?

— Se bătea, nu glumă! Pe mine, măi băiete, m-a croit o dată tata cu huluba peste spinare, şi tot am scăpat cu viaţă!

— Cu huluba?!

— Dacă-ţi spun, cu huluba, ba bine că nu! Mă, nerodule, mănâncă lapte,

ce tot caşti ochii la mine? Şi de ce ai lingură fără coadă? Ai rupt-o? Zevzecule! Prea puţine ţi-au croit astăzi!

După mâncare, hotărâră să doarmă o ţâră la aerul uşor şi ameţitor ca vinul. Se tolăniră pe jos, lăsând soarele să le încălzească spinările, şi, după ce-au tras un pui de somn, o luară din nou prin stepa cafenie, prin mirişti vechi, tot înainte, lăsând la o parte drumurile. Mergeau, îmbrăcaţi în surtucuri, în mantale, zeghi şi cojoace albe, încălţaţi cu cizme şi cu cipici, cu nădragi vârâţi în ciorapi albi, sau desculţi. Sacii de merinde se bălăbăneau, atârnaţi în baionete.

Priveliştea cetei de dezertori, întorcându-se înapoi la sotnie, era atât de puţin războinică, încât până şi ciocârliile, care-şi fluierau trilurile în marea azurie a cerului, se lăsau jos, în iarbă, lângă oamenii ce treceau.

*

Grigori Melehov nu găsi astfel niciun cazac în sat. Dimineaţa, îl aşeză în şa pe Mişatka al său, care crescuse ca din pământ, poruncindu-i să ducă la Don şi să adape calul, apoi merse împreună cu Natalia să-i vadă pe moş Grişaka şi pe soacră.

Lukinişna îşi întâmpină ginerele cu lacrimi în ochi:

— Grişenka, drăguţule! Ne prăpădim cu totul fără Miron Grigorievici al nostru, Dumnezeu să-l odihnească!... Cine va munci acum câmpul pentru noi? Hambarele îs pline cu seminţe, iar la semănat n-are cine să iasă. Vai de sufletul meu nenorocit! Am rămas ca nişte orfani, nimeni n-are nevoie de noi, suntem străini şi de prisos!... Uită-te şi tu cum s-a năruit gospodăria noastră! Nu ne ajung mâinile ca să le dreagă pe toate!...

Avea dreptate. Gospodăria mergea cu paşi repezi spre ruină: boii stricau şi dărâmau gardurile din ogrăzi, pe alocuri stâlpii se prăbuşiseră; peretele de lut amestecat cu bălegar al magaziei, surpat de ape, se năruia şi el; aria nu mai avea împrejmuire; curtea era murdară; sub şopronul magaziei stătea o secerătoare ruginită, şi lângă ea se vedea cuţitul rupt... Peste tot erau numai semne de paragină şi delăsare.

„Ce repede se prefac în pulbere toate, fără de stăpân", gândi cu nepăsare Grigori, cercetând gospodăria Korşunovilor.

Se întoarse în casă.

Natalia vorbea ceva în şoaptă cu maică-sa, dar tăcu, zărindu-l pe Grigori, şi-i zâmbi milog:

— Uite, Grişa, ce ne roagă mămuca... Parcă spuneai că ai să te duci la

câmp... Le-ai semăna poate şi lor vreo deseatină?

— Dar pentru ce să mai semănaţi, mamă? o întrebă Grigori. Aveţi hambarele pline de grâu!

Lukinişna plesni din mâini.

— Grişenka, cum îţi vine să vorbeşti aşa? Dar cu pământul cum rămâne? Răposatul nostru a pregătit trei ogoare, gata arate.

— Nu face nimic, nu se strică. La anul, dacă vom mai fi în viaţă, îl vom semăna.

— Se poate una ca asta? Să stea pământul aşa, fără rost?

— Când s-or depărta fronturile mai încolo, uite, atunci n-aveţi decât să semănaţi, zise Grigori, încercând să-şi înduplece soacra.

Dar ea o ţinea morţiş înainte, chiar se supără parcă pe Grigori şi, către sfârşit, îşi pungi buzele tremurânde:

— Bine, dacă n-ai timp... sau, poate, dacă n-ai poftă să ne ajuţi...

— Bine, fie! Am să mă duc mâine la semănat şi am să vă fac şi vouă vreo două deseatine. Are să vă ajungă... Dar moş Grişaka mai trăieşte?

— Mulţumescu-ţi ţie, dragă! zise Lukinişna, bucuroasă, luminându-se la faţă de fericire... O să-i spun îndată Gripaşkăi să-ţi aducă seminţele... Întrebi de moşu! Tot nu l-a strâns Dumnezeu la dânsul. Trăieşte, dar parcă n-ar mai fi în toate minţile. Stă zile şi nopţi întregi şi citeşte sfânta scriptură. Câteodată, începe să vorbească de nu-l mai poţi pricepe, numai pe limba bisericească... Ar fi bine să te duci şi să-l vezi. E în odaie.

O lacrimă se prelinse pe obrazul plin al Nataliei.

Zâmbind printre lacrimi, Natalia istorisi:

— Intru astăzi la el, iar el îmi zice: „Ah, femeie vicleană! De ce nu vii să mă vezi? Nu mai am mult de trăit... Când va fi să mor, am să pun o vorbă pe lângă Dumnezeu şi pentru tine, nepoţica mea! Vreau să mă liniştesc în pământ, Nataliuşka... Pământul mă cheamă. E vremea!"

Grigori intră în odaie. Un iz de tămâie, de mucegai şi putregai, mirosul de om bătrân şi neputincios, îl izbi în nări. Moş Grişaka, în aceeaşi uniformă cenuşie, cu petliţe roşii, şedea pe pat. Nădragii largi îi erau bine cârpiţi, ca şi ciorapii de lână. Îngrijirea bunicului trecuse asupra Gripaşkăi, care începea să iasă din vârsta copilăriei şi veghea asupra lui cu drag şi cu tragere de inimă, aşa cum făcea Natalia, când era fată mare.

Moş Grişaka stătea cu Biblia pe genunchi. Privi la Grigori, pe sub ochelarii cu rama de alamă înverzită, şi-şi rânji gura plină de dinţi albi:

— Tu eşti, oştene? Teafăr? Te-a ocrotit Dumnezeu de glonţul cel rău?... Ei, slavă Domnului. Ia şezi, colea.

— Şi matale, cum o duci cu sănătatea, moşule?

— Aud?

— Cum o duci cu sănătatea, zic.

— Sucit om! Zău, sucit mai eşti! Ce fel de sănătate pot să mai am la vârsta mea! Păi, merg aproape pe o sută. Da. Pe o sută... I-am trăit şi nici n-am băgat de seamă cum... Parcă ieri umblam cu moţul bălai, tânăr şi voinic. Iar astăzi, m-am trezit bătrân, cum mă vezi... A pierit în fugă viaţa, ca un fulger de vară, şi nu mai este... Mi-au slăbit de tot balamalele. Sicriul mă aşteaptă de atâţia ani în hambar, iar Dumnezeu şi-a uitat pesemne de mine. Eu, păcătosul, îl rog din când în când: „Întoarce-ţi, Doamne, privirea ta milostivă asupra robului tău, Grigori! Degeaba mai calc pământul, s-a scârbit şi el de mine..."

— Lasă, moşule, că mai ai de trăit. Uite, ţi-e gura plină de dinţi.

— Aud?

— Ai dinţi berechet!

— Dinţi? Tare mai eşti prost! se supără moş Grişaka. Cu dinţii n-ai să opreşti sufletul, când va fi să-ţi iasă din trup... Şi tu, tot faci război, bezmeticule?

— Fac.

— Şi Mitiuşka al nostru e în pribegie; are să aibă şi el necazuri cu nemiluita.

— Are să aibă.

— Aşa zic şi eu. Da' pentru ce vă războiţi nici voi nu ştiţi! Toate se împlinesc după porunca Domnului. De ce şi-a găsit moartea Miron? Pentru că a mers împotriva lui Dumnezeu, a răzvrătit norodul împotriva stăpânirii. Şi orice stăpânire este de la Dumnezeu. Chiar de-ar fi ea şi a lui antihrist, şi tot de la Dumnezeu este! I-am spus-o de pe atunci: „Miron, să nu-i scoţi din minte pe cazaci! Nu-i asmuţi împotriva stăpânirii, nu-i vârî în păcate!" Iar dânsul: „Nu, tată, nu pot să rabd! Trebuie să se scoale şi să nimicească această stăpânire, care ne duce la sapă de lemn. Am trăit omeneşte, ca să ajungem cerşetori?" Ei, şi n-a răbdat! Cine a ridicat sabia, de sabie va pieri! Adevărat este! Spune lumea că tu, Grişka, ai fi ajuns la gradul de general, comanzi divizie. E adevărat sau nu?

— E adevărat.

— O comanzi?

— Da, o comand.

— Şi unde ţi-s epoleţii?

— I-am desfiinţat.

— Neam de nebuni!... I-ai desfiinţat? Păi ce fel de general mai eşti tu atunci? Numai în bătaie de joc! Cei care-au fost odată şi odată se chemau generali; îţi era drag să te uiţi la unul: gras, burtos şi falnic! Iar tu, ce eşti tu? Nimica toată, şi atât. Ai doar o mănăluţă jerpelită, toată tăvălită în noroi, şi nici tu epoleţi de fireturi, nici tu eghileţi albi la piept. Numai păduchi, până peste cap.

Grigori râdea din toată inima. Dar moş Grişaka îi dădu înainte, cu patimă:

— Să nu râzi, scârnăvie! Duci oamenii la moarte, după ce i-ai ridicat împotriva stăpânirii. Ţi-ai luat un mare păcat pe suflet şi nu trebuie să rânjeşti cu toţi dinţii! Aud?... Vezi că aşa e? De răpus, tot au să vă răpună pe toţi şi, o dată cu voi, la fel şi pe noi. Dumnezeu are să vă arate calea lui... Poţi spune că Biblia nu vorbeşte despre năprasnicele noastre vremuri? Ian ascultă aici, să-ţi slovenesc de la Ieremia prorocul cetire...

Bătrânul frunzări cu degetele lui de ceară filele galbene ale Bibliei şi începu să citească rar, despărţind fiecare silabă:

— „Vestiţi şi faceţi cunoscut între popoare, ridicaţi steag, strigaţi şi nu tăinuiţi, ci grăiţi: Babilonul e luat, Bel e ruşinat, Merodah e zdrobit, chipurile lui cele cioplite sunt batjocorite şi idolii lui sunt sfărâmaţi. Căci de la miazănoapte s-a ridicat asupra lui poporul care va preface pământul în pustie şi nimenea nu va locui acolo, nici om, nici dobitoc, toţi se vor ridica şi se vor duce..." Ai priceput, Grişka? Au să vină de la miazănoapte şi au să vă sucească gâtul, vouă, răzvrătiţilor! Ascultă mai departe: „În zilele acelea şi în vremea aceea, zice Domnul, vor veni fiii lui Israil şi fiii lui Iuda, umblând laolaltă şi plângând, vor merge şi vor căuta pre Domnul Dumnezeul lor. Poporul meu a fost ca oile cele prăpădite; păstorii lor le-au abătut din cale şi le-au împrăştiat prin munţi; rătăcit-au ele de pe munte la deal..."

— Ce-o mai fi şi asta? Cum să le înţeleg? întrebă Grigori, care nu prea pricepea limba bisericească.

— Iată cum, scârnăvie! Însemnează că voi, răzvrătiţilor, aveţi să umblaţi prin munţi, pentru că nu sunteţi păstori pentru cazaci şi, fiind voi singuri mai proşti decât berbecii, nu ştiţi ce faceţi... Ascultă mai departe: „Şi şi-au uitat culcuşul lor, şi toţi cei ce-i găseau îi mâncau". Şi asta taman aşa este! Nu vă mănâncă păduchii acum?

— Nu mai putem de păduchi, mărturisi Grigori.

— Uite cum se potriveşte totul! Şi mai departe: „Şi grăit-au vrăjmaşii lor: să nu-i cruţăm, deoarece au păcătuit Domnului. Fugiţi din Babilon şi

plecaţi din ţara caldeenilor, ieşiţi şi veţi fi ca ţapii înaintea oilor. Căci iată, voi ridica şi voi aduce asupra Babilonului adunare de popoare din pământul de la miazănoapte; acelea se vor înşira împotriva lui şi el va fi robit, deoarece săgeata omului puternic şi iscusit nu cade în zadar... Şi Caldeea va fi pradă lor, şi pustiitorii ei se vor sătura, zice Domnul, căci voi, răpitorii moştenirii mele, v-aţi veselit şi aţi vorbit vorbe multe."

— Moş Grigori! Mai bine tălmăceşte-mi acestea în graiul rusesc de toate zilele, ca să le pricep, că aşa tot nu pot înţelege nimic, îl întrerupse Grigori.

Dar bătrânul molfăi din buze, îl privi cu ochii goi şi zise:

— Acuşi isprăvesc, ascultă! „Aţi săltat ca nişte viţei pe iarbă şi aţi dat cu coarnele ca nişte boi. Mama voastră va fi în ruşine mare şi va roşi născătoarea voastră, ţara; iată, va fi ea cea din urmă dintre toate şi pustie, de netrecut şi uscată. De mânia Domnului ţara lor va ajunge nelocuită şi toată va fi deşartă. Tot cel ce va trece prin Babilon se va minuna şi va fluiera, văzând rănile lui..."

— Dar ce vor să spună toate astea? întrebă Grigori, cam scos din răbdări.

Moş Grişaka nu răspunse, închise Biblia şi se culcă pe pat.

„Iată cum sunt oamenii, gândi Grigori, pe când ieşea din odăiţă. De tineri umblă ca turbaţii, beau votcă şi săvârşesc tot soiul de păcate, iar la bătrâneţe, cu cât mai bezmetici au fost în tinereţe, cu atât mai vârtos se ascund după poalele lui Dumnezeu. Uite-l pe moş Grişaka! Are dinţii ca de lup. Spun oamenii că, tânăr, când a venit de la militărie, toate muierile din sat au avut de pătimit din pricina lui: şi cele cuminţi, şi cele mai rele de muscă, ale lui au fost. Iar acu? Nu, dacă am să ajung şi eu la bătrâneţe, n-am să citesc asemenea năzdrăvănii! N-am nicio poftă de sfinte scripturi!"

Grigori se întorcea de la soacră-sa, gândindu-se la cele spuse de moş Grişaka şi la prorocirile tainice, neînţelese, ale Bibliei. Natalia păşea şi ea fără să spună nimic. De astă-dată îşi întâmpinase bărbatul cu o neobişnuită asprime. Zvonul despre chefurile şi petrecerile lui Grigori cu muierile de prin satele staniţei Karghinskaia ajunsese, pesemne, şi la urechile ei. În seara zilei în care a sosit, îi făcuse patul în odaie şi se culcă pe o ladă, învelindu-se cu o şubă. Dar nu-i spuse nicio vorbă de dojană, nu l-a întrebat despre nimic. Grigori se ferecase în el toată noaptea, hotărând să nu-i ceară deocamdată nicio lămurire asupra acestei răceli, atât de neobişnuită în viaţa lor...

Mergeau tăcuţi pe uliţa pustie, străini unul de altul, mai rău ca

niciodată. Un vânt călduţ şi mângâietor adia dinspre miazăzi; la apus, se îngrămădeau nori deşi şi albi, ca în toiul primăverii. Crestele lor albe-albăstrui, ca de zahăr, se clătinau, unduindu-se, şi se înghesuiau deasupra dealului înverzit de lângă Don. Se auzea cel dintâi tunet; un miros de muguri plesniţi, mirosul de cernoziom reavăn al pământului dezgheţat pluteau prin sat ca o mireasmă înviorătoare şi dătătoare de viaţă. Oglinda albastră a Donului revărsat era tulburată de valuri cu coama albă, vântul din josul apelor aducea umezeală răcoroasă, miros iute de frunze putrede şi de lemn ud. Covorul lung al arăturilor de toamnă, întins pe urcuşul dealului ca un petic de catifea neagră, aburea în văzduh; şuviţe de aer cald tremurau plutind peste culmile dealurilor, iar sus, deasupra drumului, o ciocârlie îşi fluiera cu patimă trilurile, şi ţiştarii ţiuiau subţirel, trecând peste şleau. Soarele, măreţ şi mândru se înălţa deasupra acestei lumi întregi, din care răsufla rodnicia cea mare şi belşugul puterilor dătătoare de viaţă.

Pe la mijlocul satului, lângă un podeţ de peste o râpă îngustă, unde apa de primăvară curgea de la deal spre Don, cu un susur vesel, zburdalnic, Natalia se opri. Aplecându-se, ca pentru a-şi lega cureluşa de la cipic, dar – la drept vorbind – pentru a-şi ascunde faţa de Grigori: îl întrebă:

— De ce taci?

— Da' despre ce să vorbesc cu tine?

— Ai despre ce... Povesteşte-mi cum ai chefuit la Karghinskaia, cum ai petrecut cu târfele...

— Ai şi aflat?... Grigori îşi scoase punga de tutun, ca să-şi răsucească o ţigară; sulfina, amestecată cu tutun sălbatic, răspândi în văzduh o mireasmă dulce. Grigori trase fum în piept şi întrebă din nou: Zi, ai şi aflat? De la cine?

— Ştiu, odată ce spun. Ştie tot satul, a avut doar de la cine să afle.

— Ei, dacă ştii, ce rost are să-ţi mai povestesc?

Grigori dădu drumul la pas, făcând să răsune, în tăcerea străvezie a primăverii, scândurile podeţului de sub picioarele sale, împreună cu zgomotul de paşi mărunţi ai Nataliei, care ropoteau grăbiţi în urma lui. După ce trecură podeţul, Natalia merse în tăcere, ştergându-şi lacrimile care o podideau întruna; apoi, stăpânindu-şi plânsul îl întrebă cu glas tremurător:

— Începi iar?

— Lasă, Natalia!

— Hârbar afurisit şi nepotolit! Pentru ce mă chinui din nou?

— Mai cuminte ar fi să pleci mai puţin urechea la toate minciunile.

— N-ai mărturisit-o singur?

— Mi se pare că ţi le-au încornorat pe toate, mai mult decât a fost. Recunosc că sunt cam vinovat faţă de tine... Dar ea e de vină, Nataşka: ea, viaţa... Umbli tot timpul pe hotarul morţii, aşa că mai calci câteodată peste brazdă...

— Nu te gândeşti că ai copii mari! Cum de nu ţi-e ruşine să te uiţi la mine?

— Ha, ruşine! Dinţii albi ai lui Grigori se dezveliră într-un zâmbet. Râse. Am şi uitat să mă mai gândesc la ruşine. Ce ruşine, când toată viaţa s-a clătinat pe picioare?... Omori oamenii... Nici nu ştii pentru ce se petrec toate nebuniile astea... Şi cum să-ţi mai spun? Tot n-ai să pricepi! În tine fierbe acum numai răutatea de muiere, şi n-ai să ajungi cu gândul la ceea ce-mi roade mie inima şi mi-o stoarce de sânge. Uite, m-am dat şi la beţie. Mai deunăzi a dat şi boala în mine: mi s-a oprit inima o clipă, m-au trecut fiorii... Chipul lui Grigori se întunecă; îi era greu să găsească cuvintele. Nu mai pot îndura, şi de aceea tot caut să le uit toate, fie cu rachiul, fie cu muierile... Stai! Lasă-mă să vorbesc: pe mine mă roade, mă mănâncă şi mă roade... Viaţa nu-i aşa cum trebuie, şi poate că şi eu sunt de vină... Ar trebui acum să ne împăcăm cu roşii şi să izbim în cadeţi. Dar în ce chip? Cine are să ne împace cu Puterea sovietică? Cum să încheiem socoteala tuturor păsurilor noastre?... Jumătate din cazaci sunt dincolo de Doneţ, iar cei care au rămas aici s-au înrăit de tot şi răstoarnă totul cu gaibele în sus... Mie, Nataşka, mi s-au tulburat toate în cap... Iar colac peste pupăză, mai iată-l acum şi pe moş Grişaka al tău că-mi citeşte din Biblie şi spune că n-am făcut cum trebuie; că n-ar fi trebuit, zice, să ne răzvrătim. L-a vorbit de rău şi pe taică-tău.

— Bunicul s-a smintit de mult! E rândul tău, se vede.

— Uite, numai la atâta te duce capul! Mintea ta nu te-ajută să te ridici la altceva...

— O-of şi iar of! Mai bine ar fi să nu-mi tot îndrugi atâtea în bobote. Ai făcut porcării peste porcării, eşti vinovat, iar acum dai vina pe război. Toţi sunteţi la fel! Parcă n-aş fi suferit şi eu atâta din pricina ta, afurisitule! Îmi pare rău şi-acum că nu m-am tăiat cu totul, să-mi fac o seamă...

— Vezi şi tu că nu mai am cum să stau de vorbă cu tine... Dacă ţi-e greu să răbzi, ţipă; lacrima vă moaie totdeauna durerea voastră de muieri... Eu însă nu te mai pot mângâia. M-am spurcat atâta de sângele altora, încât nici nu-mi mai trece prin gând să am milă de nimeni. Nici de copii aproape

că nu mai simt milă, cât despre mine – nici nu mă gândesc. Războiul m-a stors de tot. Mi-e groază de mine însumi... Dacă te-ai uita în sufletul meu, ai vedea că acolo totul e negru, ca într-o fântână sleită, fără apă...

Se apropiaseră cu totul de casă, când o ploaie piezişă, cu picături mari, se revărsă dintr-un nouraş cenuşiu, care venise în zbor deasupra lor. Începu a stropi colbul uşor şi încins de soare, trecu cu un pârâit pe acoperişuri şi aduse o adiere proaspătă şi răcoroasă. Grigori se descheie la manta, învelind-o sub pulpana unei poale pe Natalia, care plângea cu hohote, şi o îmbrăţişă. Intrară în ogradă strânşi unul în celălalt, sub ploaia veselă de primăvară, înfăşuraţi în aceeaşi manta.

Seara, Grigori se apucă să dreagă în curte plugul şi braţele semănătorii. Feciorul lui Semion Ceaun, un băiat ca de vreo cincisprezece ani, care învăţase meseria de fierar şi rămăsese, din ziua când a izbucnit războiul, singurul fierar din Tatarski, aşeză cu chiu, cu vai brăzdarul la vechiul plug al Melehovilor. Totul era pregătit pentru muncile de primăvară. Boii ieşiseră cu bine din iarnă. Fânul strâns de Pantelei Prokofievici le ajunsese din belşug.

A doua zi, dis-de-dimineaţă, Grigori se pregăti pentru plecare în stepă. Ilinişna şi Duniaşka se apucară de cu seară să aprindă focul în cuptor, ca să gătească de mâncare pentru plugarul lor, înainte de revărsatul zorilor. Grigori avea de gând să muncească vreo cinci zile, să semene pământul său şi pe al soacrei, să mai are vreo două deseatine pentru bostănărie şi pentru floarea-soarelui, apoi să-l cheme pe bătrân din sotnie, ca să isprăvească semănăturile.

Un fumuleţ liliachiu se ridica din horn către cer; Duniaşka alerga prin ogradă, strângând vreascuri uscate pentru foc. Crescuse fată mare de toată frumuseţea. Grigori se uită la trupul ei rotunjit, la sânii ridicaţi, şi-şi zise cu tristeţe şi cu necaz în gând: „Uite ce fată a crescut! Zboară viaţa ca un cal iute de picior. Parcă mai ieri era o fetiţă mucoasă, când alerga cu cosiţele pe spinare, ca două codiţe de şoarece, iar acum uite-o, bună s-o măriţi chiar astăzi. Şi eu, cu părul fulguit de ninsoare, n-am să mai am drept şi parte la nimic... Bine a zis moş Grişaka: «A pierit în fugă viaţa, ca un fulger de vară». Şi aşa e scurt sorocul vieţii omeneşti, darmite acum, când trebuie să te lipseşti şi de ceea ce-ţi era dat a trăi... Mama mă-tii de aşa bucurie de viaţă! Dacă o fi să mă omoare, măcar s-o facă atunci cât mai curând."

Daria se apropie de el. Se întremase uimitor de repede după moartea lui Petro. În cele dintâi zile se prăpădea de durere, se îngălbenise la faţă şi

chiar îmbătrânise parcă. Dar odată cu cea dintâi adiere a vântului poznaş de primăvară, cu cele dintâi mângâieri ale soarelui, durerea Dariei pieri împreună cu zăpada ce se topise. Pe obrajii săi prelungi înflori o gingaşă rumeneală, ochii stinşi străluciră din nou, iar mersul îşi căpătă sprinteneala de totdeauna... Totodată i s-au întors şi vechile apucături: arcurile subţiri ale sprâncenelor luceau din nou de spoiala neagră, iar obrajii de sulimanuri grase; îi înviase şi pofta de a face hazuri şi de a o zăpăci pe Natalia cu câte o vorbă cu două înţelesuri; un zâmbet tulbure de nelămurită aşteptare îi juca din ce în ce mai des pe buze... Viaţa triumfătoare îşi lua din nou drepturile.

Se apropie de Grigori şi se opri, zâmbindu-i. Un miros ameţitor de alifie cu zeamă de castraveţi se răspândea pe chipu-i plin de vino-ncoa.

— Pot să-ţi ajut cu ceva, Grişenka?

— N-ai de ce.

— Ah, Grigori Panteleici! Aspru te-ai mai făcut cu o sărmană de văduvă ca mine. Nici nu-mi zâmbeşti şi nici măcar nu dai din umăr!

— Mai bine du-te şi fă demâncare, că prea numai gura-i de tine!

— Pagubă-n ciuperci!

— Ori ajut-o pe Natalia. Uite, Mişatka umblă mai murdar ca un godac!

— Atât mi-ar mai lipsi! Voi să-i faceţi, iar eu să vi-i spăl! Aşteaptă tu mult şi bine! Natalia ta e ca o iepuroaică: are să-ţi mai facă vreo zece, iar eu am să-mi rod mâinile tot ghilosindu-i pe toţi.

— Hai, hai, ajunge! Du-te!

— Grigori Panteleici! Mata eşti singurul bărbat la toate din sat. Nu mă goni, las-mă să mă uit măcar din depărtare la mustăcioara mătăluţă cea neagră şi plină de ispită.

Grigori râse şi-şi aruncă înapoi părul de pe fruntea asudată.

— Mă, dată dracului mai eşti! Cum a putut bietul Petro s-o scoată la capăt cu una ca tine? Că tu, dacă apuci ceva... nu-i mai dai drumul din mână, să rămâi păgubaşă!

— N-avea nicio grijă! încuviinţă Daria cu un fel de fală şi, urmărindu-l cu ochii jucăuşi şi vicleni, aruncă privirea, cu o prefăcută spaimă, spre casă. Văleu, mi s-a părut că a ieşit Natalia afară... Habar n-ai cât de zuliară-i! Azi, când şedeam la masă, m-am uitat numai o dată la tine, şi ea îndată s-a schimbat la faţă. Iar nevestele mai tinere de la noi mi-au şi spus aseară: „Ce înseamnă asta? N-avem niciun cazac în sat, iar Grişka al vostru a venit în permisie şi nu pleacă o clipă de lângă nevastă-sa. Dar noi, zic ele de colo, n-avem drept să trăim? O fi el cu atâtea răni şi, chiar dacă a rămas

numai cu jumătate din ceea ce a avut, noi ne-am prinde cu dragă inimă să ne mulţumim şi cu jumătatea care i-a rămas. Spune-i să nu mai umble noaptea prin sat, că, dacă-l prindem, moartea i se trage!" Dar eu: „Nu, suratelor, zic, Grişa al nostru calcă strâmb numai atunci când e prin sate străine, iar când ajunge acasă se ţine numai de fusta Nataliei. De la o vreme, s-a făcut sfânt cu adevărat..."

— A dracului muiere! izbucni în hohote Grigori, fără nicio supărare. Ai o limbă ca o mătură!

— Uite, aşa sunt eu! Dar Nataşenka ta, frumoasa ta zână din poveşti, mi se pare că tot ţi-a dat peste labe? Aşa-ţi trebuie, ca să nu mai calci legea!

— Bine, bine... Du-te, Daşka! Nu te amesteca în treaba altora.

— Nici nu mă amestec. Doar atâta pot să-ţi spun, că Natalia ta i-o proastă. I-a venit bărbatul, iar ea face nazuri ca o prinţesă şi se culcă singură pe o ladă... Nu, eu nu m-aş lipsi de bărbat! Numai să pun mâna pe vreunul... L-aş băga în sperieţi şi pe-un viteaz ca tine!

Daria scrâşni din dinţi, râse tare şi-şi văzu de drum, scuturându-şi cerceii sclipitori de aur şi întorcându-se din mers să privească din când în când la Grigori, care râdea şi el, destul de încurcat.

„Mă, frate Petro, mare noroc ai avut tu să mori taman la timp, gândi Grigori înveselit. Daria asta are o mie şi unu de draci în ea! Mai devreme ori mai târziu, tot mureai din pricina ei!"

47

În satul Bahmutkin, se stingeau cele din urmă lumini. Un pui de ger ferecase băltoacele cu o pojghiţă subţire de gheaţă. Un stol de cocori întârziaţi în drum poposi peste noapte pe o mirişte veche, în spatele satului, dincolo de toloacă, şi strigătele lor îngânate şi obosite veneau până la sat, aduse de vântul şăgalnic dinspre nord-est, făcând şi mai fermecătoare blânda tăcere a nopţii de aprilie. Umbre dese pogorau asupra livezilor; o vacă mugi undeva, şi totul se cufundă din nou în tăcere; din când în când, numai ţipetele triste ale culicilor, care zburau şi noaptea, numai şuierul sec al nenumăratelor aripi de raţe sfâşiau această tăcere: cârduri de raţe treceau în zbor, grăbindu-se să ajungă cât mai repede la întinsul apelor revărsate ale Donului... Apoi, glasuri de oameni răsunară într-o ulicioară mărginaşă; se aprinseră scânteieri de ţigări, se auzi sforăit de cal, trosnet de noroi întărit de îngheţ şi străpuns de copitele cailor. O

patrulă se întorcea în sat, unde se mai aflau două sotnii de cazaci, din Brigada 6 independentă a forţelor de răsculaţi. Cazacii se aşezară în ograda unei case de la margine şi, tăifăsuind între ei, îşi legară caii în jurul unei sănii din mijlocul ogrăzii, unde puseră ceva hrană pentru ei. O voce de bas puţin răguşită începu un cântec de joc, rostind agale cuvintele, pe un ton ostenit şi încet:

Am umblat încetişor,
Am călcat tot binişor,
Şi cu-o mândră din trecut
Să glumesc am început...

Un tenor plin de voioşie se înălţă îndată deasupra basului adânc şi începu vesel, cu triluri:

Fata gluma-mi n-a primit,
Drept în faţă m-a plesnit:
Inimioara-mi de cazac
S-a aprins, *s-a-ntărâtat*...

Alţi başi intrară în cântec, ritmul se făcu mai iute şi mai vioi. Iar acelaşi tenor, fălindu-se cu frumuseţea notelor de sus, de la sfârşitul cuvintelor, urmă cu putere şi cu o veselie molipsitoare:

Mâneca mi-am suflecat,
Fetei palme i-am cărat,
Şi ea stă, *mândruţa mea*,
Roşie ca o lalea,
Roşie ca o lalea,
Stă şi rău se necăjeşte:
„*Ce iubit îmi eşti*?, *grăieşte*,
Pe prietenele mele
Şapte ai iubit din ele,
Iar a opta – văduvioară,
Şi a noua – soţioară,
Iar a zecea, *tot pe mine*...
Ticălos ce-mi eşti!”

Şi strigăte de cocori pe ogoare pustii, şi cântec voinicesc, şi şuieratul aripilor de raţe în bezna nopţii – toate le auzeau cazacii stând în spatele morii de vânt, la pichetul de pază. Urât din cale-afară le mai era să stea culcaţi noaptea, pe pământ rece şi întărit de ger. N-ai voie nici să fumezi, nici să schimbi o vorbă cu altul, nici măcar să te încălzeşti, umblând iute ori luându-te la trântă cu cineva. Stai şi tot stai printre tulpini uscate de floarea-soarelui şi priveşti drept în bezna căscată a stepei, şi asculţi, cu urechea lipită de pământ. La zece paşi de tine, nu-l mai vezi nici pe dracu', iar noaptea de aprilie este atât de plină de răsunete tainice, încât fiecare te face să te tulburi: „Nu cumva vine, nu cumva se apropie târâş vreo patrulă de roşii?" Se aude parcă, de undeva, trosnet de buruiană strivită şi sforăit înăbuşit... Tânărul căzăcel Vîpreajkin îşi şterge cu mănuşa o lacrimă, care i-a năvălit în ochi de atâta încordare, şi-şi izbeşte cu cotul vecinul. Acesta doarme încovoiat, cu o cartuşieră mare de piele sub cap; un şir de alte mici cartuşiere japoneze îi strânge coastele, dar i-e lene să se cuibărească mai bine, nu se îndură să lase frigul nopţii să se strecoare sub mantaua lui, cu poalele bine strânse. Foşnetul buruienilor şi sforăitul se aud tot mai limpede şi răsună deodată chiar lângă Vîpreajkin. El se ridică pe un cot, se uită nedumerit printre buruienile încâlcite şi cu greu izbuteşte să desluşească un arici mare. Ariciul merge iute pe o urmă de şoarece, cu botişorul de purcel în jos, sforăind şi agăţându-se cu spinarea-i ţepoasă în firele uscate de buruiană. Deodată simte, la câţiva paşi, prezenţa unei fiinţe vrăjmaşe şi, ridicându-şi capul, zăreşte omul care îl cercetează cu ochii. Omul răsuflă uşurat şi spune în şoaptă:

— Drac parşiv! Urât m-ai speriat!

Iar ariciul îşi ascunde sprinten capul mic, îşi strânge lăbuţele şi rămâne o clipă ghem ţepos; apoi se destinde încet, atinge pământul rece cu picioarele şi se rostogoleşte ca o minge cenuşie, alunecând, dând peste tulpinile de floarea-soarelui, strivind şi făcând praf volbura uscată. Şi din nou, o tăcere apăsătoare. Şi noaptea, ca de basm...

În sat cocoşii cântară a doua oară. Cerul se înseninã. Cele dintâi stele sclipiră prin perdeaua destrămată a nouraşilor; apoi vântul împrăştie norii şi cerul se uită, cu nenumăraţii săi ochi de aur, la pământ.

Şi tocmai în acea clipă Vîpreajkin auzi înainte-i paşii unui cal călcând apăsat, trosnet de buruiană, zăngănit de metal şi, puţin mai în urmă, un scârţâit de şa. Le auziseră toate şi ceilalţi cazaci. Degetele lor încremeniră pe trăgaciul armelor.

— Atenţiune! şopti ajutorul comandantului de pluton. O siluetă de

călăreţ răsări, tăiată parcă pe bolta cerului înstelat. Cineva mergea la pas, spre sat.

— Sta-ai!... Cine-i?... Parola!...

Cazacii săriră de jos, gata să deschidă focul. Călăreţul se opri şi ridică mâinile în sus.

— Tovarăşi, nu trageţi!

— Parola!

— Tovarăşi!...

— Parola! Pluton!...

— Staţi!... Sunt singur!... Mă predau!...

— Staţi, fraţilor! Nu trageţi!... Îl luăm viu! Ajutorul comandantului de pluton veni în fugă la călăreţ, iar Vîpreajkin îi apucă calul de dârlogi. Călăreţul îşi trecu piciorul peste şa şi descălecă.

— Cine eşti? Roşu?... Aha, fraţilor! Uite că are şi steaua la căciulă! Te-am prins, bine-e!...

Dezmorţindu-şi picioarele, călăreţul spuse liniştit:

— Duceţi-mă la şeful vostru. Am să-i fac o comunicare de o mare importanţă. Sunt comandantul Regimentului „Serdobsk" şi am sosit aici pentru tratative...

— Comanda-ant?... Să-l omorâm, fraţilor! Bestie! Lasă-mă, Luka, să-i...

— Tovarăşi! Mă puteţi omorî oricând, dar, înainte de toate, lăsaţi-mă să-i comunic şefului vostru lucrurile pentru care am venit. Vă spun încă o dată: e vorba de lucruri foarte însemnate... Poftim, luaţi-mi armele, dacă vă e teamă că am să fug...

Comandantul roşu începu să-şi descheie cureaua sabiei.

— Scoate-o! Scoate-o! îl zorea unul din cazaci. Revolverul şi sabia fură scoase şi trecură în mâinile ajutorului de comandant al plutonului.

— Percheziţionaţi-l pe comandantul de la „Serdobsk"! ordonă el, încălecând calul comandantului roşu.

Prizonierul fu percheziţionat. Ajutorul comandantului de pluton şi cazacul Vîpreajkin îl duseră în sat. Mergea pe jos; Vîpreajkin păşea alături de el, cu carabina austriacă gata de tragere, iar în urma lor venea călare ajutorul, foarte mulţumit de cele întâmplate.

Merseră vreo zece minute în tăcere. Prizonierul îşi aprindea des câte o ţigară, oprindu-se şi ferind cu poala mantalei flacăra chibriturilor, care se stingeau în vânt. Mirosul de ţigări bune îl scoase pe Vîpreajkin din muta-i răbdare.

— Ia fă-te că-mi dai şi mie una! îl rugă el.

— Poftim!

Vîpreajkin luă din mâna lui tabachera de piele groasă, scoase din ea o ţigară şi vârî tabachera în buzunarul său. Comandantul roşu nu zise nimic, dar peste câteva minute, când intrară în sat, întrebă:

— Unde mă duceţi?

— Ai să vezi.

— Spune-mi totuşi.

— La comandantul sotniei.

— Duceţi-vă la comandantul brigăzii, Bogatîriov.

— Nu e niciunul cu numele ăsta.

— Cum asta, nu e? Ştiu că a sosit aseară, cu statul-major, în Bahmutkin şi că se află şi acum tot aici.

— Noi nu ştim nimic.

— Hai, lăsaţi vorbăria de pomană, tovarăşi! Eu ştiu şi voi nu ştiţi... Nu este un secret militar, de vreme ce e cunoscut şi duşmanilor voştri.

— Hai, treci înainte!

— Merg, dar duceţi-mă la Bogatîriov.

— Gura! Nici n-aş avea voie să stau de vorbă cu tine; aşa scrie la regulament.

— Dar să iei o tabacheră, e voie după regulament?

— Asta-i altă gâscă în ceea traistă!... Dă drumul la pas şi leagă căţeaua, dacă vrei să nu-ţi scot îndată şi mantaua. Auzi, ce supărăcios mai e dumnealui!

Cu greu izbutiră să-l trezească în ghionturi pe comandantul sotniei. Acesta stătu mult timp, frecându-se cu pumnii la ochi, căscând, strâmbându-se, neputând înţelege ceea ce îi spunea ajutorul comandantului de pluton, strălucind de bucurie.

— Cine zici? Comandantul Regimentului „Serdobsk"? Nu-s aiureli? Adu actele aici.

Peste câteva minute, împreună cu comandantul roşu, porniră la locuinţa lui Bogatîriov, comandantul brigăzii. Acesta sări ca ars, îndată ce auzi că comandantul Regimentului „Serdobsk" a fost prins şi adus la el. Se încheie la nădragi, îşi aruncă bretelele peste umerii săi laţi, aprinse o lampă mică cu gaz şi-l întrebă pe comandantul roşu, care stătea lângă uşă în poziţie de drepţi:

— Dumneata eşti comandantul Regimentului „Serdobsk"?

— Da, sunt Voronovski, comandantul Regimentului „Serdobsk".

— Ia loc.

— Mulţumesc.

— Cum te-au... În ce împrejurări ai fost capturat?

— Veneam singur la dumneavoastră. Trebuie să vă vorbesc între patru ochi. Daţi ordin celor de prisos să părăsească odaia.

Bogatîriov făcu semn cu mâna, şi comandantul sotniei, venit cu comandantul roşu, şi stăpânul casei, un cazac de credinţă veche cu barba roşcovană, care stătea cu gura căscată, ieşiră afară. Frecându-şi capul cu părul negru tuns scurt şi rotund ca un pepene, Bogatîriov se aşeză, în cămaşa-i murdară, lângă masă. Pe chipul său, cu obrajii buhăiţi şi cu dungi roşii, rămase de pe urma somnului pe căpătâiul strâmb, se citea o reţinută curiozitate.

Voronovski, om scund şi bine legat, cu mantaua bine prinsă pe trup şi strânsă peste umeri în curele ofiţereşti, îşi îndreptă umerii drepţi, şi un zâmbet i se ivi pe sub mustăţile negre şi tunse.

— Cred că am onoarea de a vorbi cu un ofiţer? Îmi daţi voie atunci să spun câteva cuvinte despre mine, şi numai apoi şi despre misiunea cu care am venit la dumneavoastră... Trecutul meu: sunt de origine nobilă, am fost căpitan în armata ţaristă. În anii de război cu Germania, mi-am făcut serviciul la Regimentul 117 vânători „Liubomir". În o mie nouă sute optsprezece am fost mobilizat prin decretul Guvernului sovietic, ca ofiţer de carieră. În prezent, după cum o ştiţi, am sub comanda mea Regimentul „Serdobsk" din Armata Roşie. Aflându-mă în rândurile ei, am căutat de mult un prilej pentru a trece de partea dumneavoastră... de partea acelora ce luptă împotriva bolşevicilor...

— Dar l-aţi căutat cam multă vreme, domnule căpitan...

— Da, voiam însă să-mi ispăşesc vina pe care o am faţă de Rusia şi să nu plec singur (ceea ce puteam s-o fac mai demult), ci să iau cu mine şi o unitate din Armata Roşie, nişte elemente ale ei, bineînţeles mai sănătoase, care au fost înşelate de comunişti şi târâte în acest război fratricid.

Fostul căpitan Voronovski se uită cu ochii săi înguşti şi cenuşii la Bogatîriov şi, observându-i zâmbetul de neîncredere, roşi ca o fată mare şi adăugă grăbit:

— Bineînţeles, demnule Bogatîriov, că dumneavoastră sunteţi în drept să arătaţi oarecare neîncredere faţă ce mine şi de cuvintele mele... În locul dumneavoastră, fireşte, şi pe mine m-ar încerca aceleaşi sentimente. Daţi-mi voie să dovedesc totul prin fapte... nişte fapte ce nu se pot dezminţi...

Ridicându-şi poala mantalei, scoase un briceag din buzunarul pantalonilor de campanie, se aplecă, făcând să-i scârţâie curelele de pe

umeri, şi începu să taie cu băgare de seamă marginea mantalei bine cusută. O clipă mai târziu, scoase de acolo nişte hârtii îngălbenite şi o minusculă fotografie.

Bogatîriov citi cu luare-aminte actele. Într-unul din ele se adeverea, că „prezentatorul este locotenentul Voronovski din Regimentul 117 vânători «Liubomir» şi pleacă pentru un concediu de convalescenţă de două săptămâni, la domiciliul său din gubernia Smolensk". Adeverinţa purta ştampila şi iscălitura medicului-şef al spitalului de campanie nr. 8 al Diviziei 14 de vânători siberieni. Restul actelor, tot pe numele lui Voronovski, atestau limpede că el fusese într-adevăr ofiţer, iar de pe fotografie ochii veseli şi înguşti ai tânărului sublocotenent Voronovski priviră la Bogatîriov. O cruce „Sfântul Gheorghe" sclipea pe pieptul vestonului elegant de ofiţer, şi epoleţii săi de argint, albi ca zăpada, subliniau parcă culoarea închisă a obrajilor şi dunga negricioasă a mustăţilor.

— Altceva? întrebă Bogatîriov.

— Am sosit să vă spun că împreună cu ajutorul meu, fostul locotenent Volkov, am făcut propagandă printre ostaşii roşii şi că Regimentul „Serdobsk" cu tot efectivul său, bineînţeles cu excepţia comuniştilor, este gata să treacă în orice clipă de partea dumneavoastră. Ostaşii sunt mai toţi ţărani din guberniile Saratov şi Samara. Ei sunt gata să lupte împotriva bolşevicilor. Este necesar să ne înţelegem pe loc cu dumneavoastră asupra condiţiunilor predării regimentului. Regimentul se află acum la Ust-Hopiorskaia şi numără aproape o mie două sute de baionete, are în celula comunistă treizeci şi opt de oameni, plus un pluton de treizeci de comunişti localnici. Vom pune mâna pe bateria ce ne este dată în sprijin şi cu acest prilej, probabil, vom fi nevoiţi să-i nimicim pe servanţi, deoarece comuniştii sunt acolo în majoritate. Printre ostaşii mei sunt nemulţumiri din cauza greutăţilor pe care le îndură părinţii lor, cu predarea obligatorie a surplusului de produse agricole. Am profitat de această împrejurare şi i-am convins să treacă la cazaci... adică la dumneavoastră. Ostaşii mei se tem să nu fie supuşi la violenţe, la predarea regimentului... Pentru această chestiune – cu toate că nu este decât un amănunt – trebuie să mă înţeleg cu dumneavoastră.

— Ce fel de violenţe pot să fie?

— Păi... omoruri, jafuri...

— Nu, asta n-o vom admite!

— Încă ceva: ostaşii ţin foarte mult ca Regimentul „Serdobsk" să fie

păstrat cu tot efectivul său şi să lupte împotriva bolşevicilor alături de voi, dar ca o unitate de sine stătătoare.

— Asta nu pot să...

— Ştiu, ştiu... O să interveniţi pe lângă comandamentul dumneavoastră suprem şi o să ne daţi de ştire.

— Da, trebuie să anunţ la Vioşki.

— Iertaţi-mă, am foarte puţin timp: dacă voi întârzia numai un ceas, absenţa mea poate fi observată de comisarul regimentului. Socot că ne vom înţelege asupra condiţiilor predării. Vă rog să-mi comunicaţi cât mai curând hotărârea comandamentului dumneavoastră. Regimentul poate să fie trimis la Doneţ, sau se vor trimite completări noi, şi astfel...

— Da! înţeleg! Am să trimit imediat o ştafetă specială la Vioşki.

— Încă un lucru: daţi-le ordin cazacilor dumneavoastră să-mi restituie armele. Nu numai că m-au dezarmat, Voronovski îşi întrerupse vorbirea lină, curgătoare, şi zâmbi oarecum încurcat, ci mi-au luat şi... o tabacheră. Bineînţeles că nu e cine ştie ce, dar îmi este scumpă ca o amintire din familie...

— O să vi se restituie totul. Cum să vă fac cunoscut atunci când voi căpăta răspunsul de la Vioşki?

— Peste două zile are să vină la Bahmutkin o femeie de la Ust-Hopiorskaia. Va avea ca parolă... hai să zicem „unirea". O să-i spuneţi ce veţi avea de spus. Bineînţeles, numai verbal...

*

O jumătate de oră mai târziu, un cazac din sotnia din Maksaevskaia galopa spre apus, la Vioşenskaia...

A doua zi, agentul personal al lui Kudinov sosi la Bahmutkin, găsi locuinţa comandantului de brigadă şi, fără să-şi lege măcar calul, intră în casă şi-i predă lui Grigori Bogatîriov un plic pe care stătea scris: „F. urgent. Strict secret." Cu cea mai mare nerăbdare, Bogatîriov rupse sigiliul de ceară. Pe formularul Sovietului districtual al Donului de sus, era scris, cu litere mari, chiar de mâna lui Kudinov:

„Să trăieşti, Bogatîriov! Ne-ai vestit o foarte mare bucurie. Te împuternicim să duci tratative cu cei din Regimentul „Serdobsk" şi să-i convingi cu orice preţ să se predea. Poţi să te angajezi la orice, după dorinţa lor, şi să le făgăduieşti că o să primim

regimentul în întregime şi chiar că n-o să-l dezarmăm. Arestarea şi predarea comuniştilor, a comisarului regimentului, dar mai cu seamă, a comuniştilor noştri din Vioşenskaia, Elanskaia şi Ust-Hopiorskaia să le pui drept condiţie neapărată a primirii lor. Să pună negreşit mâna pe baterie, pe trenul de luptă şi pe armament. Grăbeşte acest lucru prin toate mijloacele! Strânge cât mai mulţi oameni de ai tăi la locul unde va sosi regimentul, înconjoară-i pe ascuns şi începe imediat dezarmarea. Dacă vor crâcni o vorbă, nimiceşte-i până la cel din urmă om. Fă toate încet, dar cu hotărâre. Îndată ce-i vei dezarma, trimite tot regimentul la Vioşenskaia. Îndreaptă-i pe malul drept; aşa e mai chibzuit, pentru că de acolo frontul este mai departe şi n-au să fugă, chiar dacă s-ar răzgândi şi ar vrea să spele patina prin stepa goală. Să-i trimiţi de-a lungul Donului, prin sate, şi dă-le două sotnii călări ca să-i supravegheze. La Vioşki, o să-i băgăm câte 2-3 în fiecare sotnie, ca să-i vedem cum au să se bată cu ai lor. De acolo nu e treaba noastră: o să ne unim cu ai noştri, care sunt dincolo de Doneţ, şi atunci lasă să-i judece şi să le facă tot ce-or pofti. După mine, pot să-i tot spânzure până la unul. N-o să-mi pară rău. Mă bucur că ai avut noroc. Raportează zilnic prin ştafetă,

KUDINOV”

În post-scriptum, scria:

„*Dacă cei din «Serdobsk» au să-i predea pe comuniştii noştri localnici, trimite-i sub escortă puternică la Vioşki, tot prin sate. Dar lasă mai întâi să treacă cei din «Serdobsk». Spune ca să se dea în escortă oamenii cei mai de încredere (şi să fie cazaci mai bătrâni şi mai răi de suflet); dânşii să-i ducă şi să vestească dinainte lumea. Noi n-avem de ce să ne murdărim mâinile cu dânşii, fiindcă tot au să-i omoare muierile cu parii, dacă aranjezi lucrurile cu cap şi cu pricepere… Ai înţeles? Politica asta îmi pare mai iscusită. Dacă îi vom împuşca, are să meargă vestea până la roşii: uite, împuşcă prizonierii – dar aşa, e mai simplu: asmuţi numai norodul asupră-le şi dai drumul la mânia gloatei, ca unui câine din lanţ. I-au judecat cu judecata lor – şi pace! Nicio*

socoteală, *nicio răspundere*!”

48

La 12 aprilie, Regimentul I „Moscova” fu bătut straşnic în lupta cu răsculaţii, lângă satul Antonov, din staniţa Elanskaia.

Fără să cunoască bine terenul, lanţurile de trăgători roşii coborâră luptând la vale, în sat. Ogrăzi rare căzăceşti se înălţau pe petice mici de pământ tare şi nisipos, ca pe nişte ostroave, iar uliţele şi ulicioarele, podite cu vreascuri, treceau de-a curmezişul unor smârcuri de nepătruns. Tot satul era împotmolit într-un teren mocirlos şi lutos ce dispărea în desişuri de anin. La margine, curgea, cu apă puţină, dar cu fundul mâlos şi greu de trecut, pârâul Elanka.

Lanţul de ostaşi din Regimentul 1 „Moscova” porni prin sat, dar abia trecură primele ogrăzi şi intrară în desişul de anin, că-şi dădură îndată seama că nu-l pot străbate tot în lanţ. Comandantul batalionului doi, un leton încăpăţânat, nu ascultă ceea ce îi spunea un comandant de companie (care cu greu izbutise să-şi scoată calul din mocirla adâncă) şi ordonă: „Înainte!”, apoi o luă cel dintâi, în frunte, păşind cu îndrăzneală pe pământul nesigur, care se clătina sub picioare. Ostaşii, care şovăiră o clipă, îl urmară, purtând mitralierele pe braţe. Trecură vreo cincizeci de stânjeni, intrând în mâl până la genunchi, când deodată răsunară strigăte la flancul drept, străbătând tot lanţul: „Suntem încercuiţi!”, „Cazacii!” „Ne-au încercuit!”

Într-adevăr două sotnii de răzvrătiţi învăluiră batalionul şi-l izbiră din spate.

Batalioanele unu şi doi pierdură în desişul de anin aproape o treime din efectivul lor şi se retraseră.

În această luptă, Ivan Alexeevici fu rănit la picior de un glonţ făcut cu mâna. Mişka Koşevoi îl scoase afară pe braţe şi sili un ostaş roşu, care gonea pe dig, să ia rănitul în căruciorul de muniţie – şi era cât pe ce să-l străpungă cu baioneta, pentru că nu voia să-l asculte.

Regimentul fu dat peste cap şi aruncat până la satul Elanski. Înfrângerea avu un efect catastrofal asupra ofensivei tuturor trupelor roşii, care înaintau pe malul stâng al Donului. Malkin fu silit să se retragă din Bukanovskaia cu douăzeci de verste mai spre miazănoapte, în staniţa Slaşciovskaia. Pe urmă, sub presiunea forţelor de răsculaţi, care îşi urmau

ofensiva îndârjită şi erau mult mai numeroase decât detaşamentul lui, Malkin trecu Hopiorul cu câteva zile înainte de puhoirea sloiurilor, pierdu câţiva cai înecaţi şi o luă spre staniţa Kumîljenskaia.

Regimentul I „Moscova" fusese oprit de trecerea sloiurilor la gura Hopiorului, apoi păşi pe malul drept al Donului şi poposi în staniţa Ust-Hopiorskaia, aşteptând sosirea întăririlor. Curând după aceasta, Regimentul „Serdobsk" sosi tot acolo. Cadrele sale se deosebeau foarte mult de cadrele Regimentului „Moscova". Muncitorii din Moscova, Tuia şi Nijni, care alcătuiau sâmburele de luptă al Regimentului „Moscova", luptau cu îndârjire şi cu vitejie, înfruntând în repetate rânduri răsculaţii în luptă corp la corp şi pierzând în fiecare zi zeci de ostaşi, morţi şi răniţi. Numai cursa în care căzuse regimentul la Antonov îl scoase vremelnic din luptă, dar retrăgându-se nu lăsase nicio căruţă, niciun încărcător de cartuşe să cadă în mâinile inamicului. Iar o companie din „Serdobsk" nu fusese în stare să facă faţă unui singur atac al călărimii răsculaţilor, ce avusese loc în prima ei luptă de la Iagodinski; abia zărise valul de cazaci, că-şi părăsi tranşeele – şi fără îndoială că ar fi fost trecută toată prin sabie, dacă n-o salvau mitraliorii comunişti, care respinseseră atacul cu rafalele lor.

Regimentul „Serdobsk" fusese înjghebat în pripă, în oraşul Serdobsk. Printre ostaşii săi, în cea mai mare parte ţărani mai în vârstă de prin părţile Saratovului, se strecurau vădit unele idei care nu ajutau de loc la ridicarea combativităţii. Regimentul avea un cumplit de mare număr de neştiutori de carte, cum şi mulţi oameni de obârşie chiaburească. Jumătate din comandanţii lor erau foşti ofiţeri; comisarul, un om slab şi fără voinţă, nu se bucura de nicio autoritate printre ostaşi, iar o mână de trădători – comandantul regimentului, şeful de stat-major şi doi comandanţi de companii, care îşi puseseră în gând să predea regimentul – îşi urzeau nelegiuita lor ispravă sub ochii celulei comuniste, care nu vedea nimic, şi urmăreau demoralizarea masei de ostaşi cu ajutorul chiaburilor contrarevoluţionari ce se băgaseră în regiment, făcând o meşteşugită propagandă împotriva comuniştilor, semănând neîncrederea în succesul luptei pentru reprimarea răzmeriţei şi pregătind astfel predarea regimentului.

Stockman, care era încartiruit împreună cu trei oameni de la Regimentul „Serdobsk", se uita mereu atent şi cu îngrijorare la ostaşi şi se încredinţase în chipul cel mai limpede de primejdia serioasă ce ameninţa regimentul, abia după ce avusese o ciocnire violentă cu soldaţii din

„Serdobsk”.

În ziua de 27, pe înserate, doi ostaşi din compania a 2-a „Serdobsk” veniră la el acasă. Unul dintre ei, Gorigasov, intră fără să salute şi, privindu-l pe Stockman şi pe Ivan Alexeevici, care era culcat în pat, zise cu un zâmbet scârbos:

— Bine-am ajuns cu războiul! Pe la casele noastre se ia pâinea de la gura nevestelor şi copiilor noştri, iar noi trebuie să ne batem, fără să ştim pentru ce...

— Tu nu ştii încă pentru ce lupţi? îl întrebă răstit Stockman.

— Nu, nu ştiu! Cazacii sunt şi ei plugari, ca şi noi. Ştim împotriva cui s-au răsculat! Ştim...

— Dar ştii tu, puşlama, ce limbă vorbeşti? A gardiştilor albi! se încinse Stockman, de obicei om stăpânit.

— Să nu ne faci puşlamale! Că ai să te pomeneşti cu una peste bot!... Auziţi, băieţi? Ia uită-te la dânsul!

— Mai încet! Mai încet, mă bărbosule! Am mai văzut noi d-ăştia! interveni celălalt, scund şi bine legat, ca un sac plin cu făină. Crezi tu că dacă eşti comunist poţi să ne pui piciorul pe grumaz? Bagă de seamă, să nu-ţi scoatem năravul!

Trecu în faţa slăbănogului Gorigasov şi veni drept asupra lui Stockman, ţinând mâinile scurte şi vânjoase la spate şi fulgerându-l cu ochii.

— Aşadar, iată cine sunteţi! Sunteţi toţi de o seamă cu albii! rosti Stockman, înecându-se şi îmbrâncind cu putere ostaşul care se apropia de el.

Aceasta se clătină, clocoti de mânie şi dădu să-l apuce pe Stockman de braţ, dar fu oprit de Gorigasov, care îi zise:

— Nu te pune cu dânsul!

— Sunt vorbe contrarevoluţionare! O să vă judecăm ca pe nişte trădători ai Puterii sovietice!

— N-ai să trimiţi tot regimentul la tribunal! răspunse unul dintre ostaşii care stăteau în aceeaşi locuinţă cu Stockman.

Ceilalţi îi săriră într-ajutor:

— Pentru comunişti este şi zahăr, şi ţigări, iar pentru noi, nimic!

— Minţi! strigă Ivan Alexeevici, ridicându-se de pe pat. Primim la fel cu voi!

Fără nicio vorbă, Stockman se îmbrăcă şi ieşi. Nimeni nu-l opri, dar l-au petrecut cu strigăte batjocoritoare.

Pe comisarul regimentului îl găsi la statul-major. Chemându-l într-o

altă odaie, îi istorisi cu glas tulburat schimbul de cuvinte cu ostaşii, apoi îi ceru să-i aresteze. Comisarul îl ascultă, scărpinându-şi barba roşcată ca focul şi potrivindu-şi mereu cu nehotărâre ochelarii cu ramă neagră de baga.

— Mâine convocăm celula şi discutăm situaţia. Dar nu găsesc de cuviinţă să-i arestez pe aceşti flăcăi, în asemenea împrejurări.

— De ce? întrebă răstit Stockman.

— Uite ce e, tovarăşe Stockman... Observ şi eu că la noi în regiment nu toate merg bine; probabil că există vreo organizaţie contrarevoluţionară, dar nu izbutim să dăm de ea. Şi majoritatea oamenilor sunt cuprinşi în sfera ei de acţiune. Element ţărănesc, ce să-i faci? Am raportat despre mentalitatea ostaşilor şi am propus să se retragă regimentul şi să fie desfiinţat.

— Dar de ce nu crezi de cuviinţă să-i arestezi imediat pe aceşti agenţi ai gărzilor albe şi să-i înaintezi tribunalului revoluţionar al diviziei? Asemenea vorbe sunt curată trădare!

— Aşa e, dar aceasta poate da naştere la excese nedorite şi chiar la o rebeliune.

— Aşa? Atunci de ce, văzând o asemenea mentalitate la cei mai mulţi, de ce n-ai raportat mai din vreme la secţia politică?

— Dar ţi-am spus că am raportat. Cei de la Ust-Medvediţa zăbovesc însă cu răspunsul. De îndată ce regimentul va fi retras, îi vom pedepsi aspru pe toţi cei vinovaţi de călcarea disciplinei şi, mai ales, pe acei care au vorbit cum mi-ai comunicat acum... Se încruntă şi adăugă în şoaptă: Am bănuieli împotriva lui Voronovski şi a... şefului de stat-major, Volkov. Mâine, chiar după şedinţa celulei, plec la Ust-Medvediţa. Trebuie să se ia măsuri urgente pentru localizarea acestui pericol... Te rog să păstrezi totul secret.

— Dar de ce nu se poate ţine acum adunarea comuniştilor? Chestiunea nu suferă nicio amânare, tovarăşe!

— Te înţeleg. E însă o neputinţă acum. Cei mai mulţi comunişti sunt pe la posturile de pândă şi în pichete... Am insistat asupra acestui lucru, pentru că, în asemenea împrejurări, ar fi imprudent să avem încredere în necomunişti. De altfel şi bateria, în care sunt cei mai mulţi comunişti, o să vină abia la noapte de la Krutovski. Am chemat-o tot în legătură cu aceste tulburări din regiment.

Stockman se întoarse de la statul-major şi le povesti pe scurt lui Ivan Alexeevici şi lui Mişka Koşevoi convorbirea sa cu comisarul regimentului.

— Tot nu poţi să umbli? îl întrebă pe Ivan Alexeevici.

— Tot şchiopătez. Mi-era teamă că o să mi se înrăutăţească starea, dar acum, vreau nu vreau, tot va trebui să umblu.

Noaptea, Stockman scrise un raport amănunţit asupra stării de lucruri din regiment şi, la miezul nopţii, îl trezi din somn pe Koşevoi. Vârându-i plicul în sân, îi spuse:

— Fă-ţi rost de un cal şi dă fuga la Ust-Medvediţa. Chiar de-ar fi să mori, crapă, dar să predai neapărat această scrisoare la secţia politică a Diviziei 14... În câte ceasuri ai să fii acolo? De unde ai să iei un cal?

Oftând, Mişka îşi vârî picioarele în cizmele roşcate, uscate şi tari, răspunzând cu pauze:

— Calul... am să-l fur... de la cercetaşii călări... Am să ajung la Ust-Medvediţa... cel mult în două ceasuri... Caii cercetaşilor sunt de soi prost, că altfel... aş face o oră şi jumătate! Am făcut serviciu la herghelie... Ştiu ce trebuie să fac pentru a sili calul să zboare cu toată iuţeala de care-i în stare.

Mişka scoase plicul din sân şi-l vârî în buzunarul mantalei.

— Pentru ce? întrebă Stockman.

— Ca să-l pot avea mai repede la îndemână, dacă mă prind cumva cei din „Serdobsk".

— Ei, şi? stărui Stockman, încă tot nedumerit.

— Uite-aşa! Când vor pune mâna pe mine, până una alta l-am şi înghiţit...

— Bravo ţie! Stockman zâmbi înduioşat, se apropie de Mişka şi-l îmbrăţişă cu putere, chinuit parcă de o grea presimţire, sărutându-l apăsat cu buzele reci şi tremurătoare. Mergi cu bine!

Mişka ieşi afară, dezlegă de la conovăţ unul dintre cei mai buni cai ai cercetaşilor, trecu la pas pe lângă pichet, cu degetul pe trăgaciul carabinei noi de cavalerie, şi ieşi în câmp, la drumul mare. Abia acolo îşi puse arma la spate şi începu să-şi îmboldească căluţul de Saratov, aproape fără coadă, pentru a zbura cu o iuţeală peste firea lui.

49

Spre revărsatul zorilor a purces o ploicică măruntă. Vântul vuia. Un nor negru de furtună venea dinspre răsărit. Abia mijea de ziuă, când cei din „Serdobsk", care stăteau în aceeaşi casă cu Stockman şi cu Ivan Alexeevici,

se sculară şi plecară. Peste o jumătate de ceas, veni în fugă comunistul Tolkaciov din Elanskaia, care intrase la Regimentul „Serdobsk", ca şi Stockman cu oamenii săi. Deschise uşa şi strigă cu glas înăbuşit:

— Stockman, Koşevoi, acasă sunteţi? Ieşiţi afară!

— Ce s-a întâmplat? Vino-ncoace! Stockman ieşi în odaia din faţă, punându-şi din mers mantaua. Vino-ncoace!

— Prăpăd! istorisi Tolkaciov în şoaptă, urmându-l pe Stockman în cealaltă odaie. Chiar acum, infanteria a încercat să dezarmeze lângă staniţă... lângă staniţă bateria care a sosit de la Krutovski. A fost şi un schimb de focuri... Artileriştii au respins atacul, au scos închizătoarele de la tunuri şi au trecut dincolo, în bărci...

— Hai, hai! îl zorea Ivan Alexeevici, băgându-şi cu geamăt piciorul rănit în cizmă.

— Şi acum se ţine o adunare lângă biserică... Tot regimentul...

— Umblă mai repede! îi porunci Stockman lui Ivan Alexeevici şi-l apucă pe Tolkaciov de mâneca hainei vătuite. Unde e comisarul? Ceilalţi comunişti unde sunt?...

— Nu ştiu... Unii au fugit, iar eu am alergat la voi. Telegraful este ocupat, nimeni nu-i lăsat să intre... Trebuie să fugim! Dar cum?

Cu o înfăţişare rătăcită, Tolkaciov se lăsă să cadă pe un cufăr, cu mâinile între genunchi.

În clipa aceea, un tropot de picioare răsună în cerdac, şi vreo şase ostaşi din Regimentul „Serdobsk" dădură buzna în casă. Chipurile lor erau înfierbântate şi pline de o hotărâre răutăcioasă.

— Comuniştii la adunare! Mişcă mai iute!

Stockman schimbă o privire cu Ivan Alexeevici şi strânse buzele cu oţărâre:

— Mergem!

— Lăsaţi armele. Doar nu mergeţi la bătălie! ceru unul din „Serdobsk", dar Stockman, ca şi cum n-ar fi auzit, luă arma la umăr şi ieşi înaintea tuturor.

O mie şi o sută de guri urlau din răsputeri pe medean. Localnicii din Ust-Hopiorskaia nu se zăreau nicăieri. Se ascunseseră prin casele lor de groaza evenimentelor (cu o zi înainte, circulau stăruitor zvonuri că regimentul are să se unească cu răzvrătiţii şi că s-ar putea să dea lupte în staniţă cu comuniştii). Stockman se apropie cel dintâi de mulţimea ostaşilor roşii, care forfotea surd, şi se uită împrejur, căutând pe cineva dintre comandanţi. Doi ostaşi trecură prin faţa lui, ducând de braţe pe

comisarul regimentului. Palid, îmbrâncit din spate, comisarul intră în mijlocul rândurilor de ostaşi. Pentru câteva clipe Stockman îl pierdu din ochi, apoi îl văzu în mijlocul mulţimii, cocoţat pe o măsuţă de joc, scoasă din cine ştie ce casă. Stockman se uită îndărăt. În spatele lui, rezemat de armă, stătea Ivan Alexeevici cu piciorul şchiop, iar lângă el ostaşii care veniseră să-i cheme la adunare.

— Tovarăşi ostaşi roşii! răsună glasul slab al comisarului. Se poate să ţinem adunări acum, când duşmanul e la un pas de noi?... Tovarăşi!...

Nu-l lăsară să urmeze. Ca legănate de vânt, se iviră lângă măsuţă căciulile de ostaşi, se clătinară şirurile ţepoase de baionete cenuşii şi pumnii încleştaţi se întinseră spre măsuţă; strigăte de indignare, scurte ca focurile de armă, răsunară în piaţă:

— A! Acum suntem tovarăşi?

— Hai, ieşi din haina ta de piele!

— Ne-ai tras pe sfoară!

— Împotriva cui ne-ai dus?!

— Trage-l de picioare!

— Dă-i!

— Dă-i cu baioneta!

— S-a isprăvit cu bafta ta de comisar!

Stockman văzu cum o namilă de soldat în vârstă urcă pe măsuţă şi înşfăcă cu mâna stângă bărbuţa scurtă şi roşcată a comisarului. Măsuţa se clătină, şi ostaşul se prăbuşi, împreună cu comisarul, pe braţele întinse ale celor din jurul mesei. În locul unde stătuse măsuţa de joc, se frământa mulţimea de mantale sure; un singur ţipăt deznădăjduit al comisarului pieri într-o gălăgie asurzitoare.

Stockman se repezi îndată într-acolo, croindu-şi drum cu coatele, îmbrâncind fără socoteală spinările cenuşii şi tari, strecurându-se până la locul unde vorbise comisarul. Nimeni nu-l opri; în schimb îl ghiontiră şi-l izbiră cu pumnii, cu patul armei, în spinare şi în ceafă, îi smulseră arma de la umăr şi căciula cu fundul căzăcesc roşu, din cap.

— Un'te vâri, caiafă? strigă mâniat un ostaş, pe care Stockman îl călcase pe bătătură.

Lângă măsuţa cu picioarele răsturnate în sus, Stockman fu oprit de un om scund, comandant de pluton. Căciula sa cenuşie de miel era dată pe ceafă, mantaua larg descheiată, iar sudoarea îi curgea şiroaie pe faţa roşie-cărămizie. Ochii injectaţi şi păienjeniţi priveau pieziş, scânteind de o ură arzătoare.

— Unde te bagi?

— Cer cuvântul! Sunt un ostaş de rând! gâfâi Stockman, abia răsuflând şi întorcând într-o clipă măsuţa cu picioarele în jos. Cineva chiar îl ajută să se suie deasupra, dar acelaşi urlet fioros se rostogolea mereu în valuri prin piaţă, şi Stockman răcni cât îl ţineau puterile: Tă-ce-e-re!

După o clipă, când urletul se mai potoli, începu cu o voce spartă, abia stăpânindu-şi tusea:

— Ostaşi roşii! Să vă fie ruşine! Voi trădaţi puterea poporului în clipa cea mai grea! Şovăiţi în momentul în care trebuie să izbiţi cu mâna tare duşmanul drept în inimă! Vă ţineţi de adunări, acum, când Ţara sovietică se zbate, încercuită de duşmani! Staţi la marginea unei adevărate trădări! De ce?! Trădătorii, comandanţii voştri, v-au vândut generalilor cazaci! Ei, foştii ofiţeri, au înşelat încrederea Puterii sovietice şi, bucurându-se de nepriceperea voastră, vor să predea regimentul cazacilor. Dezmeticiţi-vă! Ei vor să se folosească de mâinile voastre pentru a sugruma puterea muncitorilor şi a ţăranilor!

Comandantul companiei a 2-a, fostul sublocotenent Westminster, ridică arma la ochi, dar, văzându-i mişcarea, Stockman strigă:

— Stai, ai destul timp să mă omori! Lăsaţi să vorbească un luptător comunist. Noi, comuniştii... toată viaţa noastră... tot sângele nostru... picătură cu picătură... glasul lui Stockman se prefăcu în tenor, tremurând de o groaznică încordare, iar chipul său se crispă şi se îngălbeni de moarte... le-am dat cauzei clasei muncitoare... a ţărănimii asuprite. Noi suntem obişnuiţi să privim fără frică moartea, drept în ochi! Puteţi să mă omorâţi...

— Am auzit!

— Ajunge cu prostiile!

— Lăsaţi-l să vorbească!

— Tacă-ţi gura!

— ... să mă omorâţi, dar vă spun încă o dată: dezmeticiţi-vă! Trebuie să nu vă pierdeţi timpul cu adunările, ci să porniţi asupra albilor! Stockman îşi lunecă ochii asupra mulţimii de ostaşi, care se domolise, şi zări pe comandantul regimentului, Voronovski, stând în apropiere de el, umăr la umăr cu un ostaş, şi spunându-i ceva în şoaptă, cu un zâmbet silit pe buze. Comandantul vostru de regiment...

Stockman întinse mâna, arătându-l pe Voronovski, dar acesta, cu palma pâlnie la gură, şopti iarăşi ceva ostaşului, care stătea alături de el – şi Stockman nici nu mai avu când să-şi isprăvească fraza. Un foc de armă

trosni surd în aerul umed de după ploaia răcoroasă de-aprilie. Sunetul pâcâise atât de puţintel, parcă cineva ar îi pocnit din sfârcul unui bici, dar Stockman căzu în genunchi, apucându-se cu mâinile de piept şi plecându-şi capul descoperit şi cărunt... Deodată zvâcni însă în picioare, clătinându-se.

— Osip Davîdovici! gemu Ivan Alexeevici, văzându-l cum se ridică, şi se repezi la el, dar fu prins de braţe şi cineva îi şopti:

— Taci! Fără prostii! Adu arma-ncoace, scârba dracului!

Ivan Alexeevici fu dezarmat, căutat în buzunare şi dus afară din piaţă. Comuniştii ceilalţi erau de asemenea prinşi şi dezarmaţi, în diferite unghere. Într-o ulicioară, lângă o casă mare de negustor, trosniră deodată cinci sau şase focuri de armă: căzu astfel ucis comunistul mitralior care nu voise să predea mitraliera *Lewis*.

În aceeaşi clipă, Stockman, cu băşici trandafirii de sânge la gură, sughiţând spasmodic, alb ca un mort, se înălţă pe măsuţa de joc, clătinându-se în picioare, şi, adunându-şi restul de puteri şi de voinţă, mai izbuti să strige:

— ... V-au înşelat!... Trădătorii!... Dânşii îşi vor câştiga iertarea, alte grade ofiţereşti... dar comunismul are să trăiască!... Tovarăşi!... Dezmeticiţi-vă!...

Ostaşul de lângă Voronovski ridică din nou arma la ochi. Al doilea glonţ îl prăbuşi pe Stockman cu faţa în jos şi-l aruncă la picioarele ostaşilor. Iar locul de pe masă fu ocupat de unul din „Serdobsk", cu gura mare, plină de dinţi pătraţi, şi cu faţa ciupită de vărsat, care sări sprinten şi răcni:

— Am auzit destul cum ne-au făgăduit tot felul de lucruri, dar, dragii mei tovarăşi, toate au fost şi sunt minciuni goale şi ameninţări. S-a răsturnat, zace aci oratorul ăsta bărbos, care n-a scăpat de ceea ce a căutat. Moarte comuniştilor, duşmanilor ţărănimii muncitoare! Vă spun, dragi tovarăşi ostaşi, că trebuie să stăm acum cu ochii deschişi. Ştim împotriva cui trebuie să mergem! Iată, de pildă, la noi în judeţul Volsk: câte şi câte nu s-au mai îndrugat? Egalitate, frăţia popoarelor! Iată ce au lehăit mincinoşii de comunişti! Dar ce a fost adevărat din toate? Iată, de pildă, taică-meu ne-a trimis o veste şi o scrisoare udată de lacrimi, şi scrie în ea: e jaf ziua-n amiază mare! Tot de la el, de la taică-meu, ştiu că i-au luat tot grâuşorul şi o moară mică. Cum se împacă asta cu decretul lor, care spunea că totul este pentru ţărănimea muncitoare? Morişca asta nu era oare făcută cu sudoarea frunţii de părinţii mei?... Vă întreb şi eu: asta nu e jaf comunist? Să-i facem una cu pământul!

Oratorul n-avu însă timp să-şi isprăvească cuvântarea. Dinspre apus, intrară în Hopiorskaia două sotnii de răsculaţi călărind în trap; infanteria căzăcească se apropia, coborând povârnişul de miazăzi al dealurilor, şi comandantul Brigăzii 6 independente, horunji Bogatîriov, venea şi el cu statul său major, însoţit de două plutoane de pază.

În aceeaşi clipă, o ploaie deasă ropoti din norul înălţat dinspre răsărit, şi tunetul bubui surd, undeva, deasupra Hopiorului, dincolo de Don.

Regimentul „Serdobsk" începu să se adune în grabă. Îndată ce apăru pe deal grupul călare al lui Bogatîriov, cu statul-major, fostul căpitan Voronovski răcni cu un glas puternic şi clocotitor de comandant, cum nu-l auziseră încă oamenii săi:

— R-regiment – dre-epţi!

50

Grigori Melehov petrecu cinci zile în Tatarski şi însămânţă mai multe deseatine de grâu pentru el şi pentru soacră-sa, iar după ce se întoarse de la sotnia sa Pantelei Prokofievici, slăbit de dorul gospodăriei şi mâncat de păduchi, începu să se pregătească de plecare la unitatea-i, care se afla încă tot de-a lungul Cirului. Kudinov îi comunică, printr-o scrisoare secretă, începerea tratativelor cu comandanţii Regimentului „Serdobsk" şi-l rugă să vină ca să preia comanda diviziei.

În aceeaşi zi, Grigori se pregăti să plece la Karghinskaia. Pe la amiază, se duse la Don să-şi adape calul şi, coborând la apa care ajunsese până la gardurile grădinilor, o zări pe Axinia. Poate că numai i se păruse lui Grigori, ori poate că ea dinadins zăbovi, luând apa alene şi aşteptându-l; dar Grigori îşi iuţi pasul, fără să vrea. Şi în puţinele clipe în care se apropie de dânsa, un stol de amintiri, şi senine şi triste, îi trecu în zbor dinaintea ochilor...

Axinia se întoarse la zgomotul de paşi; pe chipul ei se citea o mirare fără îndoială prefăcută, dar bucuria întâlnirii şi durerea amintirilor o trădau. Zâmbi cu un surâs pierdut, atât de jalnic şi de neobişnuit pe chipul său mândru, încât inima lui Grigori tresări de milă şi de iubire. Străpuns de chin, lăsându-se în puterea amintirilor, el îşi struni calul şi zise:

— Noroc, Axinia dragă!

— Noroc.

În glasul domol al Axiniei răsunau cele mai potrivnice sentimente de

mirare, de duioşie, de amar...

— De mult n-am mai stat de vorbă.

— De mult.

— Până şi vocea ţi-am uitat-o...

— Repede ai uitat-o!

— Chiar aşa de repede?

Grigori îşi ţinea strâns de căpăstru calul, care se trăgea spre apă. Cu capul plecat, Axinia mereu îşi agăţa cârligul cobiliţei de toarta căldării şi mereu nu izbutea. O clipă stătură tăcuţi. Trecu fulgerător deasupra capetelor o raţă sură, ca aruncată din arc. Lingând cu nesaţ lespezile de cretă albăstruie, undele se zbăteau în malul înalt; cirezi de valuri cu coama albă se jucau pe întinsul apelor revărsate până în pădure. Vântul aducea o pulbere subţire de apă şi mirosul Donului, care îşi împingea, în goană năvalnică, şuvoaiele puternice spre mare.

Grigori îşi strămută privirea de la chipul Axiniei la malul de peste Don. Plopii cu trunchiurile albe, cuprinşi în apă, îşi legănau crengile goale, iar sălciile, împodobite cu flori aurii, ca cerceii de fată, se ridicau în toată frumuseţea deasupra apei, ca nişte nori verzi, uşori şi minunaţi. Cu o umbră de mâhnire şi dezamăgire în glas, Grigori întrebă:

— Ce mai spui?... Nu mai avem oare despre nimic a ne vorbi? De ce taci?

Dar Axinia avusese vreme să-şi capete toată stăpânirea de sine; niciun muşchi nu mai tresări în chipul ei rece, când răspunse:

— Mi se pare că noi am isprăvit de mult tot ce am avut să ne spunem...

— Zău?

— Se vede că aşa trebuia să fie! Pomul nu înfloreşte decât o dată pe an...

— Crezi tu că al nostru n-are să mai înflorească?

— Şi adică tu crezi?

— Ce ciudate sunt toate astea... Grigori îşi lăsă calul să se apropie de apă şi, uitându-se mereu la Axinia, zâmbi trist. Eu, Xiuşa, încă nu pot să te smulg din inimă. Am şi copii mari, am şi capul jumătate cărunt, şi atâţia ani câţi s-au aşternut, ca o prăpastie, între noi... Şi tot la tine mă gândesc. Te văd în vis şi te iubesc şi acuma. Iar când mă gândesc uneori la tine şi încep să-mi amintesc cum am trăit noi la Listniţki... şi cum ne-am iubit... şi amintirile acelea... Mă uit câteodată, îmi amintesc toată viaţa, şi viaţa îmi pare ca un buzunar întors pe dos şi gol...

— Şi eu... Şi eu trebuie să mă duc... Am zăbovit prea mult de vorbă.

Cu o mişcare hotărâtă, Axinia ridică găleţile, îşi puse pe cobiliţa încovoiată mâinile aurite de arşiţa de primăvară, porni la deal, dar deodată se întoarse cu faţa la Grigori, şi o roşeaţă subţire, tinerească, i se ivi pe obraji.

— Mi se pare, Grigori, că tocmai aici, uite, lângă puntea asta, a început dragostea noastră. Ţii minte? În ziua în care petreceam cazacii la plecarea lor în tabără, zise ea zâmbind, şi glasul înviorat răsună mai vesel.

— Pe toate le ţin minte!

Grigori aduse calul în ogradă şi-l lăsă la iesle. Pantelei Prokofievici, care cu prilejul apropiatei plecări a lui Grigori nu se mai dusese dimineaţa la boronit, ieşi de sub şopron şi întrebă:

— Ei, când porneşti la drum. Să dau grăunţe la cal?

— Unde să pornesc? îi privi Grigori, cu gândurile în altă parte.

— Asta-i bună! La Karghin.

— Nu plec astăzi!

— De ce?

— Uite aşa... m-am răzgândit... Grigori îşi trecu limba peste buzele uscate de arşiţa care-l încingea, apoi îşi înălţă ochii la cer. Vin nori, are să plouă, aşa că de ce m-aş grăbi să mă ude?

— N-are niciun rost, încuviinţă bătrânul, fără să creadă însă nimic din cele ce spunea Grigori, fiindcă, din ţarcul vitelor, îl zărise prea bine cu câteva clipe în urmă, stând de vorbă cu Axinia lângă podeţ.

„Iar încep dragostele!, gândi îngrijorat bătrânul. Te pomeneşti că iar se scrânteşte totul între el şi Natalia... Mama mă-sii de Grişka! Dar cu cine dracu' seamănă afurisitul de el? Cu mine oare?" Pantelei Prokofievici lăsă toporul cu care cioplea un trunchi de mesteacăn pentru inima carului, privi spinarea puţin încovoiată a fiului care se depărta şi, după ce căută grăbit în amintiri, se văzu cum era când era tânăr şi hotărî: „Leit ca mine, diavolul! Ba chiar l-a şi întrecut pe tat-său, pui de căţea! Ar trebui să-l bat, ca să nu mai înceapă iarăşi a suci capul Axiniei şi să nu facă zâzanie în casă... Dar cum să-l baţi?"

Altădată, Pantelei Prokofievici n-ar fi şovăit să-i croiască lui fecioru-său una peste spinare, cu orice i-ar fi căzut în mână, dacă l-ar fi prins stând de vorbă cu Axinia, ascunşi de ochii lumii. Însă acum se codi, nu-i zise nimic şi nici nu-i arătă prin nimic că ghicise adevărata pricină a hotărârii neaşteptate să-şi amâne plecarea. Şi toate acestea, fiindcă Grigori nu mai era „Grişka", un cazac tânăr şi zurliu, ci comandant de divizie, fără epoleţi, dar tot „general", care avea sub comanda lui mii de cazaci şi care nu mai

era numit de toţi altfel decât Grigori Panteleevici. Deci cum ar putea el, Pantelei Prokofievici, simplu uriadnic, să ridice mâna asupra unui general, chiar dacă îi era fiu? Respectul de grad nu-l lăsă pe Pantelei Prokofievici nici măcar să se gândească la aşa ceva, silindu-l să se simtă oarecum stânjenit şi străin faţă de Grigori. Şi numai neaşteptata ridicare a lui Grigori, numai ea era de vină! Chiar la arat, cu trei zile în urmă, când Grigori se răsti la el: „Ehei! De ce stai cu gura căscată? Întoarce plugul!" Pantelei Prokofievici înghiţi în sec şi nu răspunse nimic... În vremea din urmă locurile lor se schimbară parcă: Grigori se răstea la taică-său, care îmbătrânise, iar acesta, auzind ton de comandă în glasul lui, se frământa, şchiopăta cu piciorul frânt şi se silea să facă totul pe placul feciorului...

„S-a speriat de ploaie! Dar n-are să fie nicio ploaie. Şi de unde să fie, când vântul bate dinspre răsărit şi când n-ai decât un singur nouraş pe tot cerul? Să-i spun oare Nataliei?"

Încântat de acest gând, Pantelei Prokofievici se repezi în casă, dar se răzgândi de teama tărăboiului şi se întoarse să-şi cioplească inima carului neisprăvită...

Iar Axinia, după ce se întoarse acasă, goli îndată găleţile, se apropie de oglinjoara prinsă în tencuiala cuptorului şi stătu îndelung, cu sufletul la gură, cercetându-şi chipul îmbătrânit, dar plin de nuri. Avea aceeaşi frumuseţe vinovată şi ispititoare; toamna vieţii îi aruncase însă pe obraji culorile-i spălăcite, îi îngălbenise pleoapele, îi strecurase firişoare rare argintii printre şuviţele de păr negru şi-i stinsese strălucirea ochilor. Osteneală şi tristeţe se citeau în toate.

Axinia mai stătu astfel o vreme, apoi se apropie de pat, se prăbuşi cu faţa în jos şi plânse cu râuri de lacrimi, uşurătoare şi dulci, aşa cum nu mai plânsese de mult.

Vânturi reci, pătrunzătoare se rotesc şi urlă, iarna, deasupra coastei dealului de la Don, suflând în creasta rotundă a culmilor, aducând zăpadă albă de pe dâmburile cu pete golaşe de pământ, măturând-o în straturi şi îngrămădind-o în troiene. Un nămete de zăpadă rămâne să atârne deasupra malului, scânteind în bătaia razelor – albastru la apus de soare, liliachiu dimineaţa şi trandafiriu în clipele în care răsare soarele. Şi va sta aşa, ameninţător şi mut, până când dezgheţul îi va măcina temelia sau un vânt mai puternic îl va prăbuşi cu toată greutatea. Şi atunci, atras în jos, se va năruri cu un zgomot surd, strivind în calea lui tufele mici de mărăcini, rupând crengile sfioase de păducel, rostogolind fulgerător în urmă-i norii argintii ai pulberii de nea, care, răbufnind, se înalţă până la cer...

Asemenea nămeţilor de zăpadă adunaţi în lunile de iarnă, iubirea Axiniei avusese astfel nevoie de o singură atingere. Şi ea veni: întâlnirea cu Grigori, vorbele lui pline de duioşie: „Noroc, Axinia dragă!" Cum, el? El să nu-i fie drag? De cine altul îşi amintea în fiecare zi, în orice clipă, din anii câţi se scurseseră, întorcându-se cu gânduri chinuitoare către el, mereu către el? În tot ceea ce făcea şi ce gândea, era totdeauna cu el, numai cu Grigori. Tot aşa umblă în cerc calul orb, în jurul osiei de roată care se întoarce, scoţând apa pentru grădini...

Axinia stătu până seara ghemuită în pat, apoi se sculă cu obrazul ud de lacrimi, se spălă, se pieptănă şi începu să se îmbrace de zor, ca o fată mare aşteptată de peţitori. Îşi puse o cămaşă curată, fusta de lână vişinie şi tulpanul pe cap, se uită din treacăt în oglindă şi ieşi din odaie.

Înserarea cenuşie pogorî asupra satului. Din depărtare, de pe apele revărsate, se auzea gâgâit speriat de gâşte sălbatice. Luna palidă şi străvezie se ridica din spatele plopilor de lângă Don. O cărare verzuie de lumină tremura peste ape. Cireada de vite se întorsese din stepă încă înainte de căderea serii. Vacile mugeau prin ogrăzi, tânjind după iarna nouă rămasă pe pajişti. Axinia nu-şi mai mulse vaca. Scoase din grajd viţelul cu nările albe şi-l lăsă slobod, iar el îşi lipi cu nesaţ buzele de ugerul slab al mă-sii, dând din coadă şi încordându-şi picioarele dinapoi.

Daria Melehova tocmai îşi mulsese vaca şi se ducea spre casă, cu căldarea şi cu strecurătoarea în mână, când auzi pe cineva, strigând-o de peste gard:

— Daşa!

— Cine mă cheamă?

— Eu sunt, Axinia... Vino-ncoa numai o clipă.

— Dar ce vrei de la mine?

— Am nevoie de tine! Vino, pentru numele lui Dumnezeu!

— Bine! Uite, numai să strecor laptele şi vin.

— Atunci te aştept la poartă.

— Bine!

Peste câteva minute, Daria se întoarse. Axinia o aştepta lângă poartă. Daria răspândea în jur un miros de lapte cald şi de ţarc de vite. Se minună văzând-o pe Axinia curată şi gătită, în loc să fie cu poala suflecată.

— Da' repede ai mai isprăvit cu toate, vecino!

— Fără Stepan, n-am cine ştie ce treabă. Doar o vacă. Nu gătesc aproape nimic, mănânc ceva la repezeală, şi atâta...

— Pentru ce m-ai chemat?

— Intră o clipă la mine în casă. Am a te ruga ceva...

Glasul Axiniei tremura. Dându-şi seama despre ce putea fi vorba, Daria o urmă fără să spună nimic.

După ce intrară în odaie, Axinia, fără să aprindă lumina, deschise cufărul, scotoci înlăuntru şi, prinzând mâna Dariei cu degetele sale uscate şi fierbinţi, îi puse grăbit un inel în deget.

— Ce faci? Cum, un inel? Pentru mine?...

— Da, da, pentru tine. Amintire... de la mine...

— O fi de aur te pomeneşti? întrebă lacom Daria, apropiindu-se de fereastră şi cercetând inelul din deget la lumina palidă a lunii.

— Da, aur. Să-l porţi sănătoasă!

— Bogdaproste!... Dar ce doreşti, pentru ce mi-l dai?

— Cheamă la mine... cheamă-l pe Grigori al vostru.

— Iar? zâmbi cu înţeles Daria.

— Nu, nu! Ce vorbeşti! zise speriată Axinia, roşind de au podidit-o lacrimile. Trebuie să-i vorbesc despre Stepan... Poate i-ar face rost de-o permisie...

— Dar de ce n-ai trecut atunci pe la noi? Puteai să tot stai de vorbă, dacă ai treabă cu el! o asigură Daria în zeflemea.

— Nu, nu!... Să nu creadă cumva Natalia cine ştie ce... Mi-e ruşine...

— Bine, fie şi aşa! Am să ţi-l chem. Nu-mi pare rău de el!

*

Grigori îşi isprăvise cina; puse lingura jos, îşi supse mustăţile, udate cu fiertura de fructe uscate, şi le şterse cu palma. Simţind că cineva, pe sub masă, îi atinge piciorul, ridică privirea şi văzu că Daria îi face semn tainic cu ochiul.

„Dacă vrea să mă ia în locul răposatului Petro şi are să-mi spună ceva despre asta, am s-o bat!... Am s-o duc la arie, am să-i leg fusta de cap şi am s-o bat ca pe o căţea!", se gândi mânios Grigori, care urmărise tot timpul cu duşmănie târcoalele Dariei. Totuşi, ieşi de la masă, îşi aprinse ţigara şi se îndreptă fără grabă spre uşă. Daria ieşi aproape în aceeaşi clipă.

Trecând în tindă pe lângă Grigori, ea îl împunse în fugă cu pieptul şi-i şopti:

— Vino, răutăciosule! Te cheamă...

— Cine? întrebă într-o răsuflare Grigori.

— Ea.

Un ceas mai târziu, după ce Natalia şi copiii adormiră, Grigori, cu mantaua încheiată până la gât, ieşi cu Axinia pe portiţa ogrăzii lui Astahov. S-au oprit un răstimp, tăcuţi, în ulicioara întunecoasă, şi apoi merseră tot aşa de tăcuţi, în stepa mută, mânaţi de chemarea întunericului şi a miresmelor îmbătătoare de iarbă nouă. Dând la o parte poala mantalei, Grigori o strângea la piept pe Axinia şi simţea cum îi tremură trupul, cum inima ei, de sub bluză, bate rar şi puternic...

51

A doua zi, înainte de plecare, Grigori stătu puţin de vorbă cu Natalia. Ea îl chemase la o parte şi-l întrebă în şoaptă:

— Unde mi-ai fost noaptea?... De unde te-ai întors aşa de târziu?

— Parcă era cine ştie ce târziu!

— Vrei să spui că nu? Când m-am trezit cântau întâia oară cocoşii şi tu tot încă nu te întorseseşi...

— A venit Kudinov. M-am dus la el, să stăm de vorbă despre treburi militare. Asta nu te priveşte.

— Dar de ce n-a venit să doarmă la noi?

— Se grăbi să ajungă la Vioşki.

— Şi la cine a tras?

— La Aboşcenkov. Mi se pare că-s un fel de neamuri de departe.

Natalia nu mai întrebă nimic. Se simţea că şovăie, dar în ochii ei aţipea un gând ascuns, şi Grigori tot nu izbuti să-şi dea seama dacă vorbele lui au aflat crezare ori nu.

Mâncă în grabă. Pantelei Prokofievici pornise să-i pună şaua pe cal, iar Ilinişna şopti grăbită, sărutându-l şi făcând semnul crucii peste el:

— Să nu uiţi de Dumnezeu, dragul mamei... nu-l uita! Ne-a venit zvon că ai fi tăiat cică nişte marinari... Doamne! Bagă-ţi şi tu minţile în cap!... Uite, Grişenka, ce copii mari îţi cresc şi gândeşte că şi după cei pe care i-ai omorât poate că tot aşa au rămas nişte copilaşi... Se poate una ca asta? Cât de milos şi de blând te ştiam când erai mic, iar acum uite ce încruntat eşti! Şi inima ţi s-a făcut de lup... Ascult-o pe maică-ta, Grişenka! N-ai nici tu şapte vieţi, şi gândeşte-te că poate să vie o sabie de om rău şi asupra capului tău...

Grigori zâmbi stânjenit, sărută mâna uscăţivă a bătrânei şi se apropie de Natalia. Ea îl îmbrăţişă cu răceală, întorcându-şi faţa. Grigori îi zări în

ochii seci numai o durere şi o mânie ascunsă, în loc de lacrimi... Îşi luă rămas bun de la copii şi plecă...

Vârându-şi piciorul în scară şi ţinându-se cu mâna de coama aspră a calului, gândi nelămurit: „Viaţa s-a întors din nou altfel, dar inima-i rămâne tot rece şi pustie... Pare-mi-se că nici Axiutka n-are să-i mai poată umple golul..."

Fără să-şi arunce ochii la alaiul rubedeniilor, care se îngrămădiseră la poartă, porni la pas pe uliţă şi, trecând prin faţa casei lui Astahov, strecură o privire furişă spre ferestre. O zări pe Axinia stând la cea din urmă fereastră din odaie. Zâmbindu-i, ea flutură băsmăluţa brodată, dar o mototoli îndată şi o duse la gură şi la ochii cerniţi de noaptea fără somn...

Grigori o luă la trap grăbit. Urcă dealul şi zări pe drumul de vară doi călăreţi şi o căruţă care veneau din faţă. Recunoscu pe Antip, fiul lui moş Minciună, şi pe Stremeanikov, un căzăcel tânăr, negricios şi sprinten, din mahalaua de sus a satului. „Au adus nişte leşuri", ghici Grigori, privind la carul cu boi şi întrebând înainte de a veni în dreptul cazacilor:

— Pe cine aduceţi?

— Pe Alioşka Şamil, pe Tomilin Ivan şi pe Iakov Podkova.

— Morţi?

— Toţi!

— Când?

— Aseară, pe la asfinţit de soare.

— Bateria a rămas?

— A rămas! Tocmai pe ei, pe tunarii noştri, i-au prins roşii în cvartir, la Kalinov Ugol. Iar pe Şamil l-au omorât aşa, din pricina prostiei lui!

Grigori îşi descoperi capul şi coborî din şa. O cazacă mai în vârstă, de la Cir, care mâna boii, îl opri. Cei trei cazaci morţi zăceau întinşi, unul lângă altul, în car. Încă înainte de a ajunge mai aproape, Grigori simţi un miros dulceag şi greu, adus de vânt. Alioşka Şamil zăcea între ceilalţi doi. Haina sa albastră şi ponosită era descheiată, cu mâneca goală pusă sub capul despicat, iar ciotul de braţ, care îi fusese rupt cândva în tinereţe, atât de sprinten de obicei, se odihnea acum legat cu o cârpă murdară, strâns de pieptul lat şi fără viaţă. O ură neîmblânzită îi îngheţase pe gura moartă cu dinţi albi, dar, cu o mare linişte şi cu o îngândurată tristeţe, ochii tulburi priveau cerul albastru şi un nouraş plutitor deasupra stepei...

Chipul lui Tomilin era de nerecunoscut; de fapt, nici nu mai era un chip de om, ci o pată roşie de nedesluşit retezată cu o lovitură piezişă de sabie. Iakov Podkova, care zăcea într-o rână, galben ca şofranul, cu gâtul strâmb,

avea capul aproape despărţit de trup. Osul alb al claviculei tăiate îi ieşea de sub gulerul bluzei verzi, iar pe frunte, ceva mai sus de ochi, se vedea o gaură sângerie făcută de un glonţ, ca o stea cu raze negre. Fiindu-i pesemne milă de cazacul care murea greu, vreun ostaş roşu trăsese cu ţeava armei aproape lipită de capul lui Iakov Podkova, lăsând urmele de arsură şi petişoarele negre de pulbere pe chipul său de mort.

— Haideţi, fraţilor, să ne prohodim prietenii şi să fumăm câte o ţigară pentru odihna sufletelor lor, rosti Grigori, apoi se îndepărtă puţin, slăbi chingile, scoase zăbalele şi, trecând dârlogii în jurul piciorului stâng al calului, îl lăsă să pască iarba mătăsoasă şi dreaptă ca săgeata.

Antip şi Stremeanikov descălecară cu plăcere, îşi legară şi ei caii de picioare şi-i lăsară să pască. S-au culcat şi au început să fumeze. Privind la boul cu smocuri de păr vechi şi scămoşat de năpârleală, care îşi întindea botul după buruiana de la marginea drumului, Grigori întrebă:

— Da' cum a pierit Şamil?

— Crede-mă, Panteleici, numai din prostia lui!

— Cum?

— Uite cum s-a întâmplat, începu Stremeanikov. Ieri, pe la amiază, plecam în patrulare sub comanda vagmistrului. Chiar Platon Reabcikov ne trimisese... Mă, Antip, cum îi zice vagmistrului cu care am fost noi ieri?

— Dracu' să-l ştie!

— Atunci, dă-l naibii! Nu-l cunoaştem, e unul de la altă sotnie: Da-a... Va să zică, mergem noi, eram paisprezece cazaci şi Şamil cu noi. Ieri toată ziua zburda de veselie, inima lui adică nu-i spunea nimic. Mergeam, iar dânsul dă din ciotul său de mână, lasă dârlogii pe oblânc şi zice: „Şi când o să ne vină oare Grigori Panteleici al nostru? Ce-aş mai bea şi ce-aş mai cânta cu el!" Şi tot cânta într-una, până când am ajuns la colnicul Latîşevski:

Am zburat mereu-nainte,
Ca lăcustele în stol.
Şi trăgeau mereu din flinte
Toţi cazacii de la Don!

Şi aşa, coborâm noi în văgăună, lângă râpa Topkaia, iar vagmistrul ne zice: „Băieţi, roşii nu se văd nicăieri. Să ştiţi că nici n-au ieşit din slobozia Astahovo. Sunt prea leneşi ţăranii ca să se scoale devreme, iar acum stau şi mănâncă, frig mereu la găini de-ale hoholilor. Hai să ne odihnim niţel şi

noi, că uite cum ni s-au înfierbântat caii". „Bine, zicem noi, hai să ne odihnim!"... Am descălecat, ne-am tolănit pe iarbă şi am trimis pe unul să stea de pază pe colnic. Stăm noi aşa ce stăm, ci numai îl văd eu pe Alioşka răposatul că umblă la calul lui şi că-i slăbeşte chinga de la pernă. „Mă, Alexei, zic, nu slăbi chingile, că dacă, Doamne fereşte, va trebui s-o pornim la iuţeală, n-o să ai timp să le strângi cu mâna ta oloagă!" Dar el se răsteşte la mine: „Am să le isprăvesc toate mai iute decât tine! Tu te-ai găsit să mă-nveţi pe mine, măi bobocule!" Şi cu vorba asta slăbeşte chinga şi scoate zăbalele. Stăm iar ce stăm, unul fumează, altul mai povesteşte câte ceva. Iar ceilalţi adorm. Şi între timp, omul nostru de pază a adormit şi el... S-a culcat, mama mă-sii, sub moviliţă, şi doarme dus. Deodată aud parcă un sforăit de cal. Mi-era lene să mă scol, dar tot m-am ridicat şi am ieşit din văgăună pe colnic. Când mă uit, ce să văd? La vreo sută de stânjeni de noi, nişte roşii vin pe fundul vâlcelei, cu comandantul în frunte, călare pe un cal murg, ager ca un leu... Aveau şi o puşcă-mitralieră cu dânşii. M-am prăvălit înapoi în văgăună şi strig: „Vin roşii! La cai!" Dânşii mă şi văzuseră, căci auzim îndată pe cineva dând o comandă... Am sărit pe cai, vagmistrul a scos sabia, voia să-i atace; dar cum să mai ataci, când noi eram paisprezece, iar dânşii aveau două plutoane şi o puşcă-mitralieră! Am rupt-o la fugă; ei au tras după noi cu puşca-mitralieră; dar văzând că n-au să ne facă nimic cu ea, fiindcă eram apăraţi de văgăună, au luat-o după noi. Aveam cai mai sprinteni, aşa că i-am lăsat mult în urmă. Iar cam la o jumătate de verstă depărtare, ne-am dat jos şi am deschis foc. Şi abia atunci vedem că Alioşka Şamil nu-i cu noi. Ce se întâmplase? Când s-a dat alarma, a sărit la cal, s-a apucat cu mâna cea teafără de şa, dar când să vâre piciorul în scară, s-a pomenit cu şaua sub burta calului. N-a mai dovedit să încalece, şi aşa a rămas Şamil ochi în ochi cu roşii, iar calul a alergat după noi, împroşcând foc pe nări, cu şaua sub burtă... Aşa de cumplit se speriase că nu mai lăsa pe nimeni să se apropie de el, sforăind ca un diavol. Şi iată cum a dat ortul popii Alexei al nostru!... Dacă n-ar fi slobozit chinga, ar fi fost în viaţă şi acum... Stremeanikov zâmbi în mustaţa negricioasă şi-şi isprăvi povestirea: În ajun nu mai contenea a cânta:

Moş Martine, moş Martine,
Haide, sfâşie-mi văcuţa –
Ia-mi şi capul de pe mine...

Şi iată că i-au luat capul!... Nici nu-i mai cunoşti chipul! A curs sângele din el, ca dintr-un bou înjunghiat... Mai pe urmă, când i-am aruncat înapoi pe roşii, am alergat până la văgăună şi-l vedem lungit pe jos într-o băltoacă de sânge aşa de mare, de parcă înota în ea.

— Ajunge! Hai, mai stăm ori plecăm? întrebă cu nerăbdare femeia, dând la o parte de pe buze basmaua care îi ferea faţa de arşiţă.

— Nu te grăbi, leliţă! Ajungem îndată.

— Cum să nu mă grăbesc? Te păleşte o duhoare aşa de grea de la morţii ăştia, că-ţi vine să cazi din picioare!

— Da' ce fel de altă mireasmă te-ai aştepta să răspândească? Răposaţii, sireacii, au halit carne, s-au desfătat cu muierile... Iar cine le face pe-astea, nici n-apucă să moară cu totul, că a şi început să se împută... Se zice că numai de la sfinţi vine un miros plăcut şi după ce mor, dară eu cred că toate sunt numai nişte deşarte minciuni. Oricât de sfânt ar fi, după moarte trebuie să iasă o putoare din el ca dintr-o hazna, că aşa-i făcut omul!... Cât or fi fiind ei de sfinţi, primesc hrana tot prin burtă şi au tot treizeci de arşini de maţe, câţi îi sunt daţi omului de la Dumnezeu să aibă... rosti îngândurat Antip.

Dar Stremeanikov se răţoi fără pricină, bodogănind:

— Da' ce dracu' te-a apucat cu sfinţii?... Dă-i încolo! Hai să mergem!

Grigori îşi luă rămas bun de la prieteni şi se apropie de car să-şi ia rămas bun şi de la cazacii morţi, când abia atunci băgă de seamă că tustrei erau desculţi şi că trei perechi de cizme le erau puse cu carâmbii sub picioare.

— Pentru ce i-au descălţat?

— Cazacii noştri au făcut-o, Grigori Panteleici... Răposaţii aveau cizme bune. Iar oamenii din sotnie... s-au sfătuit între ei şi au zis: „Hai să le scoatem lucrurile mai bune pentru cei ce au încălţăminte proastă, iar pe cele proaste să le ducă în sat. Morţii au neamuri. N-au decât să poarte copiii lor cizme proaste!" Anikuşka a zis: „Morţii nu mai umblă nici călare, nici pe jos. Daţi-mi cizmele lui Alioşka, au talpa grozav de bună, iar eu, până când mi-oi înhăţa o pereche de bocanci de la vreun roşu, poate să mă tot ia dracul de frig..."

Grigori îşi văzu de drum. Când se depărtă, auzi o sfădălie aprigă între cazaci. Stremeanikov strigă cu glasul lui ascuţit de tenor:

— Minţi, Antip! Nu degeaba îi ziceau lui tat-tău: moş Minciună? Nu s-au pomenit sfinţi dintre cazaci! Toţi au fost de neam ţărănesc.

— Ba a fost unul!

— Minţi ca un porc!

— Ba a fost!

— Care?

— Chiar Sfântul Gheorghe-biruitorul!

— Mă-ă, netotule! Fă-ţi cruce! Ce fel de cazac a fost Sfântul Gheorghe?

— Cazac adevărat, dintr-o staniţă de jos, mi se pare chiar din Semikarakorskaia.

— Mă, da' cumplit le mai potriveşti şi le mai încornorezi! Las-o ceva mai moale! Nu-i cazac, cum nu-s eu popă!

— Nu-i cazac? Dar atunci de ce-l zugrăvesc cu suliţa în mână?

Grigori nu mai auzi urmarea. O luă la trap, se coborî într-o văgăună şi, tăind Şleaul Hatmanilor, mai zări o dată carul şi pe cei doi călăreţi, coborând încet dealul spre sat.

Merse în trap aproape până la Karghinskaia. Un vântişor slab se zbenguia cu coama calului, care nu asudase nicio clipă. Ţiştarii cafenii şi lungi treceau în fugă peste drum, fluierând a spaimă. Iar acest fluierat ascuţit, de alarmă, suna ciudat de potrivit şi la locul său în nesfârşita tăcere ce stăpânea totul de jur împrejur. Dropiile îşi luau zborul de pe colnice şi de pe crestele dealurilor, de-a lungul drumului. Alb ca zăpada, dropioiul se înălţa spre cer, strălucind în razele soarelui, dând aprig şi iute din aripi – şi după ce-şi atingea culmea zborului, se lăsa să plutească în oceanul de peruzea, îndepărtându-se clipă de clipă, cu gâtul întins şi cu un inel de nuntă din pene negre, catifelate în jurul gâtului. După ce străbătea vreo sută de stânjeni, cobora mai în jos şi fâlfâia tot mai repede din aripi, ca şi cum s-ar fi muncit să zboare pe loc. Lângă pământ, aripile lui albe-gălbui mai sclipeau o dată, într-un fulger pe fond verde, şi piereau din ochi: pasărea dispărea în iarbă.

Strigătele pătimaşe de chemare ale dropiilor, un fel de „trji-trji", răsunau de pretutindeni. Chiar pe culmea unui deal de la Cir, la câţiva paşi de drum, Grigori zări de pe cal un cerc de bătălie părăsit: era larg de un arşin şi jumătate şi bătătorit de ghearele cocoşilor care se încăieraseră pentru vreo găinuşă. În acest cerc nu era niciun firicel de iarbă; numai praf cenuşiu, crestat pe cruciuliţele urmelor de picioare, se aşternuse în strat neted, iar pe tulpinile uscate de buruieni de pelin din jur tremurau în vânt penele pestriţe, cu dosul trandafiriu, smulse în vâltoarea luptei de pe spinări şi din cozi. O dropie cenuşie sări din cuibul ei de pe aproape. Cocoşată ca o bătrânică, alergând iute cu picioruşele subţiri, fugi sub o tufă veştedă de sulfină de anul trecut şi se ascunse acolo, neîndrăznind să-

şi ia zborul.

O viaţă nevăzută, zămislită de primăvară, puternică şi plină de un zbucium fierbinte, se desfăşura în stepă: ierburile se înălţau din pământ, perechile de nuntă ale zburătoarelor şi sălbăticiunilor mari şi mici se împreunau prin tainice locuri de stepă, ascunse de ochiul iscoditor ai omului; holdele se înviorau cu puzderia firelor de grâne abia răsărite. Numai ghemurile de buruiană ţepoasă, care îşi trăise traiul de anul trecut, se mai strângeau mohorâte sub coastele gorganelor de strajă, risipite prin stepă, se lipeau de ţărână, cerându-i apărare, dar un vântuleţ rece şi ager le rupea fără milă din rădăcini, le gonea şi le rostogolea în lung şi în lat prin stepa scăldată în lumina trezită la viaţa cea nouă.

Grigori Melehov sosi la Karghinskaia înainte de lăsatul nopţii. Trecu Cirul prin vad; îl găsi pe Reabcikov la un popas de cai de lângă apă, într-un cătun căzăcesc.

A doua zi de dimineaţă, primi de la el comanda unităţilor din divizia sa, împrăştiate prin sate – şi după ce citi cele din urmă comunicate primite de la statul-major, în urma unei consfătuiri cu Mihail Kopîlov, şeful statului-major al diviziei, hotărî să înainteze spre sud, până la slobozia Astahovo.

În unităţi se simţea o mare lipsă de cartuşe. Trebuiau dobândite prin luptă. Acesta era tocmai ţelul de căpetenie al ofensivei hotărâte de Grigori.

Spre seară, s-au strâns în Karghinskaia trei regimente de cavalerie şi unul de infanterie. Hotărârea a fost să se ia numai şase mitraliere şi puşti-mitraliere, din cele douăzeci şi două câte avea divizia, fiindcă pentru celelalte nu existau benzi.

Dimineaţa, divizia porni la ofensivă. Lăsând statul-major undeva pe drum, Grigori luă comanda Regimentului 3 de călărime, trimise înainte patrule călări şi porni în marş spre sud, îndreptându-se spre slobozia Ponomariovka, unde, după datele cercetării, se concentrau Regimentele 101 şi 103 de infanterie roşii, care se pregăteau la rândul lor să înainteze asupra staniţei Karghinskaia.

La vreo trei verste depărtare de staniţă, îl ajunse din urmă un curier care îi înmână o scrisoare de la Kudinov.

> „*Regimentul «Serdobsk» ni s-a predat! Toţi soldaţii sunt dezarmaţi; pe vreo douăzeci dintre ei, care au început să facă gură, i-a trimis Bogatîriov pe lumea ailaltă: a dat ordin să-i taie cu sabia. Ne-au predat 4 tunuri (dar blestemaţii de comunişti artilerişti au izbutit să le scoată închizătoarele), peste 200 de*

obuze şi 9 mitraliere. La noi e mai mare bucurie! Îi băgăm pe roşii prin sotniile pe jos, o să-i silim să se bată cu ai lor. La tine ce se mai aude? Da, era să uit: i-au prins pe comuniştii din satul tău, pe Kotlearov, pe Koşevoi, şi pe mulţi de la Elanskaia. O să-i dea gata pe toţi în drum spre Vioşki. Dacă ai o mare nevoie de cartuşe, dă-ne de ştire cu aducătorul acesteia; o să-ţi trimitem vreo 500,

KUDINOV”

— Vistavoiul! strigă Grigori.

Prohor Zîkov se înfiinţă îndată la galop, dar, văzându-l pe Grigori cu totul de nerecunoscut, chiar duse cu spaimă mâna la cozoroc.

— Ce poruncă?

— Reabcikov! Unde-i Reabcikov?

— În coada coloanei?!

— Trap! Într-o clipă să vină!

Platon Reabcikov depăşi la trap coloana de marş şi veni în dreptul lui Grigori. Vântul îi uscase şi-i cojise pielea de pe chipul cu mustăţile albe, care, ca şi sprâncenele pârlite de soarele de primăvară, sclipeau auriu ca părul de vulpe. Zâmbea şi fuma în mers. Calul său murg-închis, cu trupul gras şi nevătămat de lunile de post ale primăverii, când năpârlesc vitele, mergea la trap vioi, cu pieptarul lucind.

— Vreo scrisoare de la Vioşki? strigă Reabcikov, zărind curierul lângă Grigori.

— Da, o scrisoare, răspunse stăpânit Grigori. Ia comanda regimentului şi a întregii divizii. Eu plec.

— Ei bine, pleacă. Dar de ce atâta grabă? Ce scrie? Cine?... Kudinov?

— Regimentul „Serdobsk” s-a predat la Ust-Hopior...

— Aşa-a? Va să zică, mai începem să trăim şi noi!... Pleci chiar acum?

— Acum.

— Drum bun! Până când te întorci, noi o să fim la Astahovo!

„Ah, numai dacă i-aş găsi pe Mişka şi pe Ivan Alexeevici în viaţă... Să aflu cine l-a omorât pe Petro... Şi să-i scap de moarte, pe Ivan, pe Mişka! Să-i scap!... E sânge între noi, dar tot nu suntem nişte străini!”, se gândea Grigori, croindu-şi neîndurat calul cu biciuşca şi coborând în galop colnicul.

Îndată ce sotniile de răsculaţi intrară în Ust-Hopiorskaia, înconjurându-i pe cei de la „Serdobsk” strânşi la adunare, comandantul Brigăzii 6, Bogatîriov, împreună cu Voronovski şi Volkov au plecat la o consfătuire. Consfătuirea avu loc tot acolo, lângă piaţă, într-o casă de negustori, şi nu ţinu mult. Fără să-şi scoată biciuşca atârnată de mână, Bogatîriov dădu bună ziua lui Voronovski şi zise:

— Totu-i bine! Se va ţine seama de asta. Dar cum de n-aţi putut să păstraţi tunurile?

— O întâmplare! Curată întâmplare, domnule horunji! Artileriştii erau aproape toţi comunişti, au opus o rezistenţă disperată când au început să-i dezarmeze: au omorât doi soldaţi şi, după ce au scos închizătoarele, au fugit.

— Păcat! Bogatîriov aruncă pe masă şapca lui kaki, cu o urmă proaspătă de cocardă ofiţerească scoasă, şi zâmbi în silă, ştergându-şi cu batista murdară capul tuns şi sudoarea de pe obrazul arămiu: Bun, e bine şi asta! Duceţi-vă acum şi spuneţi-le soldaţilor voştri... Mai staţi de vorbă cu dânşii ca să nu... pentru ca să predea toate armele.

Jignit de tonul poruncitor al ofiţerului de cazaci, Voronovski repetă, bâlbâindu-se:

— Toate armele?

— Mai trebuie s-o repet? Am zis, toate, adică toate până la una.

— Dar dumneata, domnule horunji, şi comandanţii dumitale aţi primit condiţia ca regimentul să nu fie dezarmat!... Atunci? Bineînţeles, că mitralierele, tunurile, grenadele, toate astea trebuie neapărat să le predăm, dar în ceea ce priveşte armamentul ostaşilor roşii...

— Nu mai sunt ostaşi roşii! ridică vocea Bogatîriov, umflându-şi răutăcios buza de sus şi pocnind biciuşca peste tureatca cizmei stropite de noroi. Acum nu mai sunt ostaşi roşii, ci nişte soldaţi care au să apere ţara Donului. E limpede?... Iar dacă n-au să vrea, vom şti cum să-i silim! Ce să ne mai ascundem după degete? După ce ne-au făcut atâtea necazuri şi pagube pe pământul nostru, mai vii şi cu tocmeli? Nu sunt niciun fel de tocmeli între noi! E limpede-e?...

Şeful de stat-major al Regimentului „Serdobsk”, tinerelul locotenent Volkov, rămase adânc jignit. După ce-şi plimbă nervos degetele pe nasturii de la gulerul drept al bluzei de postav negru, îşi zbârli zulufii de

păr negru, lung şi uimitor de creţ. Şi întrebă răstit:

— Prin urmare, ne socotiţi prizonieri. Aşa e?

— Nu ţi-am spus asta ţie, şi n-ai decât să păstrezi pentru tine răstălmăcirile tale, care nu mă interesează! îl întrerupse brusc comandantul brigăzii căzăceşti, începând să-l tutuiască şi arătând pe faţă că cei cu care vorbeşte depind, pe deplin şi în toate, de voinţa lui.

Toţi cei din odaie tăcură o clipă. Un vuiet surd venea din piaţă. Voronovski se plimbă de mai multe ori prin cameră, trosnindu-şi degetele, apoi îşi încheie vestonul gros kaki la toţi nasturii şi, clipind nervos, se adresă către Bogatîriov:

— Tonul dumitale este jignitor pentru noi şi nedemn de dumneata, ca ofiţer rus. Ţi-o spun în faţă!... Şi dacă ne-aţi provocat, vom vedea noi cum trebuie procedat... Locotenent Volkov! Îţi ordon să te duci în piaţă şi să spui plutonierilor: oamenii să nu-şi predea în niciun caz armele! Dă ordin regimentului să stea cu armele pregătite. O să isprăvesc acum convorbirea cu acest... cu acest domn Bogatîriov şi vin îndată în piaţă.

Pete negre de mânie se iviră pe chipul lui Bogatîriov, dar, dându-şi seama că s-a cam întrecut cu măsura, comandantul brigăzii, care voia să spună ceva, se stăpâni şi-şi schimbă îndată purtarea. Îndesându-şi şapca cu o singură mişcare, tot jucându-se iritat cu biciuşca împletită, începu să vorbească cu o voce în care se ivi pe neaşteptate oarecare politeţe şi atenţie:

— Domnilor, aţi binevoit să mă înţelegeţi nu chiar aşa cum trebuie. Desigur că n-am primit cine ştie ce educaţie, n-am învăţat ştiinţe pe la şcoli de ofiţeri, şi poate că n-am vorbit cum se cuvine, dar să nu ne legăm de fiecare cuvânt. Doar suntem toţi de-ai noştri! Şi nu trebuie să se afle nicio supărare între noi. Eu ce-am zis la o adică?... Am zis numai că trebuie să-i dezarmeze îndată pe ostaşii voştri roşii, mai cu seamă pe acei care sunt nesiguri şi pentru noi, şi pentru voi... Numai despre ăştia am vorbit!

— Dă-mi voie! Trebuia să te exprimi mai limpede, domnule horunji! Şi pe urmă, trebuie să mărturiseşti că tonul dumitale provocator, toată purtarea dumitale... Voronovski strânse din umeri şi urmă pe un ton mai împăciuitor, dar tot cu aceeaşi nedomolită mânie: Ne-am gândit şi noi că pe cei şovăitori şi nesiguri trebuie să-i dezarmăm şi să-i punem la dispoziţia dumitale...

— Aşa e, aşa e! Tocmai!

— Doar nici n-am spus altceva chiar de la început: am hotărât chiar noi

să-i dezarmăm. În ce priveşte însă nucleul nostru de luptă, o să-l păstrăm. Ţinem să-l păstrăm cu orice preţ! Eu personal sau locotenentul Volkov, pe care ţi-ai permis să-l tutuieşti fără să-l cunoşti mai de-aproape, vom prelua comanda şi vom şti să spălăm ruşinea de a fi slujit în rândurile Armatei Roşii... Dumneata trebuie să ne dai această posibilitate.

— Şi câte baionete vor fi în nucleaua asta a voastră?

— Aproximativ vreo două sute.

— Ei bine, fie, încuviinţă de nevoie Bogatîriov. Se sculă, deschise uşa spre coridor şi strigă cu glas tare: Gazdă! Şi când o femeie în vârstă, cu capul acoperit cu tulpan gros, se ivi în prag, porunci: Adu nişte lapte dulce! Trap!

— Iertaţi, dar lapte n-avem.

— Pentru roşii, desigur că aţi avut, şi acum pentru noi nu e? rânji acru Bogatîriov.

O tăcere apăsătoare stăpâni din nou odaia. O întrerupse locotenentul Volkov:

— Pot să plec?

— Da, răspunse Voronovski cu un oftat. Du-te şi dă ordin să-i dezarmeze pe cei care sunt însemnaţi în listele noastre. Listele sunt la Gorigasov şi la Westminster.

Numai amorul propriu de ofiţer, dureros lovit, îl făcuse să spună: „Vom vedea noi cum trebuie procedat". În realitate, căpitanul Voronovski pricepea prea bine că jocul său s-a încheiat şi că nu mai poate da îndărăt. După ştirile cele mai proaspete, forţele trimise în grabă de statul-major al armatei pentru reprimarea rebeliunii celor din „Serdobsk" au şi plecat de la Ust-Medvediţa şi puteau să sosească în orice clipă. La rândul său, Bogatîriov avusese timp să-şi dea seama că Voronovski era un om de încredere şi absolut neprimejdios, care nu mai avea nicio cale de retragere. Comandantul brigăzii încuviinţă pe răspunderea sa formarea unei unităţi de luptă independente, alcătuită din partea de încredere a regimentului. Cu aceasta, consfătuirea luă sfârşit.

Între timp, răzvrătiţii începură în piaţă o acţiune energică pentru dezarmarea celor din „Serdobsk", fără să mai aştepte rezultatele consfătuirii. Mâinile lacome şi ochii hrăpăreţi ai cazacilor cercetau furgoanele şi căruţele, răsculaţii apucau pe întrecute nu numai cartuşele, ci şi bocancii cazoni galbeni cu talpa groasă, moletierele făcute sul, hainele şi pantalonii vătuiţi, merindele. Văzând aceste isprăvi de samavolnicie căzăcească, vreo douăzeci de oameni din Regimentul „Serdobsk"

încercară să se împotrivească. Unul din el izbi cu patul puştii pe un răsculat, care, căutându-i în buzunare, îi scosese liniştit punga cu bani şi o băgase în buzunarul său.

— Eşti un pungaş! Cum îndrăzneşti să ne jefuieşti?! Dă-mi punga îndărăt, că de nu, bag baioneta-n tine!

Fu susţinut de câţiva tovarăşi, care izbucniră în strigăte de revoltă:

— Tovarăşi, la arme!

— Ne-au tras pe sfoară!

— Nu predaţi armele!

Se iscă o scurtă încăierare, în care ostaşii roşii mai îndărătnici fură împinşi la gard, iar la îndemnul comandantului sotniei a 3-a călare răzvrătiţii îi măcelăriră pe toţi în două minute.

După ce locotenentul Volkov veni în piaţă, dezarmarea merse şi mai repede. Sub ploaia torenţială, ostaşii roşii fură înşiruiţi şi percheziţionaţi. Tot acolo, în apropiere, se făceau grămezi de arme, grenade, materiale ale secţiei de telefonie, lăzi de cartuşe şi benzi de mitralieră...

Bogatîriov se înfiinţă în piaţă la galop şi, răsucindu-se în toate părţile pe calul său, care juca înfierbântat, strigă celor din „Serdobsk", aliniaţi în front, agitând deasupra capului biciuşca groasă şi împletită:

— Ascultaţi aici!... De azi înainte, voi aveţi să vă bateţi cu nelegiuiţii de comunişti şi cu trupele lor! Cine va merge alături de noi va fi iertat, iar cine va crâcni are să aibă partea celor de acolo!

Şi arătă cu biciuşca grămada albă şi diformă a cadavrelor de ostaşi roşii, dezbrăcaţi de cazaci până la rufe şi lăsaţi în ploaie.

Un murmur înăbuşit străbătu şirurile de ostaşi roşii, dar nimeni nu rosti nicio vorbă de împotrivire cu glas tare, niciunul nu ieşi din front...

Cazacii pedeştri şi călări forfoteau grămadă ori răzleţi în piaţă, încercuind-o din toate laturile şi închizând orice ieşire.

Iar lângă ograda bisericii, pe un colnic, stăteau mitralierele Regimentului „Serdobsk", verzi, întoarse cu ţevile spre şirurile de ostaşi roşii şi, după scuturi, la spatele lor, cu mitraliori cazaci, uzi de ploaie, gata să tragă...

Într-o oră, Voronovski şi Volkov aleseră după liste pe cei „de încredere", erau la un loc o sută nouăzeci şi patru de oameni. Noua unitate fu numită „Batalionul I de răsculaţi independent" şi plecă în acelaşi zi pe poziţie, spre satul Belavinski, de unde înaintau regimentele din Divizia 23 cavalerie, aduse de la Doneţ. După zvonuri, erau Regimentele roşii 15, sub comanda lui Bîkadorov, şi 32, condus de vestitul Mişka Blinov, şi se

apropiau, zdrobind sotniile de răzvrătiţi care cutezau să le stea împotrivă. Una dintre ele, trimisă de un sat din plasa Ust-Hopiorski fu măcelărită într-un chip groaznic. Tocmai împotriva lui Blinov hotărâse Bogatîriov să arunce batalionul lui Voronovski, ca să-i încerce tăria în botezul focului...

Ceilalţi oameni din „Serdobsk", vreo opt sute şi mai bine la număr, au fost trimişi pe jos de-a lungul Donului la Vioşenskaia, după cum poruncise mai demult Kudinov, comandantul forţelor de răsculaţi, în scrisoarea lui către Bogatîriov. Trei sotnii călări plecară să-i escorteze, pe dealul de deasupra Donului, înarmate cu mitralierele celor din „Serdobsk".

În ajunul plecării din Ust-Hopiorskaia, Bogatîriov porunci să se facă o slujbă bisericească, de unde plecă o dată cu strigătul popii, care se ruga pentru „biruinţa oastei căzăceşti celei iubitoare de Hristos". Îi aduseră calul, încălecă, făcu semn către comandantul uneia dintre sotniile lăsate de pază la Ust-Hopiorskaia şi, aplecându-se în şa, îi şopti la ureche:

— Pe comunişti să-i păzeşti mai straşnic decât un depozit de muniţie! Să-i trimiţi mâine dimineaţă sub escortă puternică la Vioşenskaia. Iar acum, porneşte oameni călări prin sate, ca să afle lumea ce fel de poame le vin. O să-i judece poporul cu judecata lui!

Zise şi-şi văzu de drum.

53

În amiaza unei zile de aprilie, un aeroplan se ivi deasupra satului Singhin, din staniţa Vioşenskaia. Atraşi de bâzâitul motorului, copiii, femeile şi bătrânii năvăliră afară din case şi, ridicându-şi capetele, priveau îndelung cum se învârtea aeroplanul pe cerul posomorât, cum se înclina şi dădea roată ca un uliu. Zbârnâitul de motor se făcu mai tare şi mai asurzitor. Aeroplanul se pregătea să aterizeze, alegându-şi un locşor neted pe pajiştea de lângă sat.

— Acuşi o să dea drumul la bombe! Fereşte! ţipă speriat un moşneag mai dezgheţat.

Şi îndată mulţimea îmbulzită în ulicioară o rupse la fugă. Femeile târau după dânsele copiii care urlau, iar moşnegii săreau gardurile ca ţapii, iuţi şi sprinteni, alergând prin grădini. O singură bătrână rămase în ulicioară.

O zbughise la goană cu toată lumea, dar fie că picioarele i s-au muiat de groază, fie că s-a poticnit în vreun muşuroi de pământ, căzu şi rămase întinsă, cu picioarele slabe ridicate cu neruşinare în sus şi ţipând cu voce

frântă:

— Aoleo, săriţi, oameni buni!... Of, acuma m-a ajuns şi pe mine ceasul morţii!...

Dar nimeni nu se întoarse s-o scape. Iar aeroplanul trecu vijelios ceva mai sus de acoperişul hambarului, urlând şi vuind cumplit, acoperind o clipă cu umbra lui înaripată lumina soarelui în ochii bătrânei, holbaţi de groaza morţii, se îndepărtă şi, izbindu-se uşor cu roţile de pământul umed de pe pajişte, alergă în stepă. Tocmai în clipa aceea bătrâna a păţit-o cum e mai urât. Zăcea mai mult moartă decât vie, fără să mai audă şi fără să mai simtă ce se petrece sub ea şi deasupra ei. Fireşte că n-a mai putut să vadă nici cum doi oameni, cu haine de piele neagră, s-au dat jos din pasărea cea înfricoşătoare oprită pe pământ şi, după ce stătură o clipă nehotărâţi, uitându-se în jur, o luară drept spre ogradă.

Dar moşneagul ei, pitit în livadă, în desiş de mure, era moşneag viteaz. Cu toate că inima îi bătea ca unei vrăbii prinsă în laţ, avu totuşi îndrăzneala să privească. Recunoscu în unul dintre cei doi, care se apropiau de ogradă, pe ofiţerul Piotr Bogatîriov, fiul unui cazac cu care fusese tovarăş de regiment. Piotr era vărul lui Grigori Bogatîriov, comandantul Brigăzii 6 independente de răsculaţi, şi se retrăsese cu albii peste Doneţ. Fără îndoială că el era, în carne şi oase.

Moşneagul se holbă o clipă cu încordare, stând iepureşte, cu mâinile spânzurate în jos. Iar după ce se încredinţă pe deplin că omul care se apropia alene, păşind în mers legănat, era într-adevăr Piotr Bogatîriov, cu aceiaşi ochi albaştri cu care îl văzuseră anul trecut şi numai cu barba mai demult nerasă, bătrânul se înalţă în picioare, încercându-le dacă-l mai pot ţine. Picioarele îi tremurau uşor din genunchi, dar tot îl ţineau destul de bine, şi moşneagul alergă cu paşi mărunţi, afară din livadă.

Nu se mai opri la bătrâna, care zăcea prăbuşită la pământ, ci o luă spre Piotr şi însoţitorul său, scoţându-şi de departe şapca ieşită de soare de pe capu-i chel. Piotr Bogatîriov îl recunoscu şi el şi îi dădu bineţe, zâmbind şi cu un semn din mână. Se întâlniră.

— Îmi daţi voie să vă întreb: sunteţi cu adevărat Piotr Grigorici?

— Chiar eu, moşule!

— Ne-a dat Dumnezeu să vedem la bătrâneţe şi o maşină de zburat... Vai, că mare spaimă am tras!

— Nu sunt roşii cumva prin apropiere, moşule?

— Nu, nu sunt, dragă! I-au gonit pe undeva, hăt peste Cir. La hoholi.

— S-au sculat şi cazacii de la noi?

— S-au sculat, da, dar pe mulţi i-au culcat la loc.

— Cum?

— Adică i-au răpus.

— A-a-a... Ai mei, tătuca, trăieşte?

— Teferi... Veniţi de peste Doneţ? Pe Tihon al meu nu l-aţi văzut?

— De peste Doneţ venim. V-am adus urări de sănătate de la Tihon. Tu, moşule, să nu slăbeşti maşina din ochi, ca să nu umble dracii de copii la ea, iar eu mă duc acasă... Haideţi!

Piotr Bogatîriov şi tovarăşul său îşi văzură de drum. Din livezi, de sub şoproane, din beciuri şi din toate ascunzişurile începu să iasă la iveală norodul speriat, care se vârâse în cotloane. Lumea înconjură aeroplanul, care mai răsufla dogoarea de motor încins, duhoarea de benzină şi de ulei ars. Aripile lui de pânză erau găurite în multe locuri de gloanţe şi de schijele obuzelor. Nemaivăzuta maşină stătea tăcută şi înfierbântată, ca un cal istovit de goană.

Moşul, care ieşise mai curajos decât toţi în întâmpinarea lui Piotr Bogatîriov, dădu fuga în ulicioara unde zăcea bătrâna sa, răpusă de groază; voia s-o fericească cu noutăţi despre feciorul Tihon, care, în decembrie, se retrăsese împreună cu conducerea districtului. Dar bătrâna nu mai era acolo. Avusese timp să ajungă până acasă şi, vârându-se în cămară, se primenea grăbită de cămaşă şi de fustă. Bătrânul o dibui cu greu şi-i strigă:

— A venit Petka Bogatîriov! Ne-a adus bineţe de la Tihon! Şi se opri nespus de indignat, când o zări pe babă gătindu-se: Dar ce ţi-a venit, cioară bătrână, să te găteşti? Mama mă-tii! Cine se uită la o talpa iadului năpârlită ca tine? Ţi-nchipui, oare, că mai eşti tinerică, pocitanie?

... Bătrânii se adunară pe dată acasă la tatăl lui Piotr Bogatîriov. Fiecare intra, îşi scotea din prag căciula, se închina la icoane şi se aşeza grav pe laviţă, sprijinindu-se în toiag. Începură să tăifăsuiască de-a valma. Sorbind lapte dulce şi rece din pahar, Piotr Bogatîriov povesti că a venit cu avionul din porunca guvernului Donului şi că, între altele, are sarcina de a face legătura cu răzvrătiţii de pe Donul de sus şi a-i ajuta la lupta împotriva roşilor, aducând cartuşe şi transportând ofiţeri cu avioanele. Le spuse că Armata Donului va trece curând la ofensivă pe tot frontul şi se va uni cu armata de răsculaţi. Şi, în treacăt, îi dojeni pe bătrâni, pentru că au avut o prea slabă înrâurire asupra cazacilor tineri, care părăsiseră frontul şi-i lăsaseră pe roşii să le încalce pământul. Îşi termină vorbele astfel:

— ... Dar, întrucât v-aţi băgat minţile în cap şi aţi izgonit Puterea

sovietică din staniţe, guvernul Donului vă iartă!

— Bine, Piotr Grigorici, dar la noi e şi acum Puterea sovietică, numai că e fără comunişti. Până şi steagul n-are trei culori, ci numai roşu şi alb, zise cu îndoială în glas unul dintre bătrâni.

— Şi tinerii din partea locului, parşivii, chiar între dânşii, puii de căţea, tot „tovarăşi" îşi zic! adăugă altul.

Piotr Bogatîriov zâmbi în mustaţa-i roşcovană, tunsă, şi, mijindu-şi batjocoritor ochii albaştri şi rotunzi, rosti:

— Puterea voastră sovietică de aici stă ca gheaţa la început de primăvară. Când are s-o încălzească niţeluş soarele va pieri fără urmă... Iar pe acei care au fost pricina relelor, care au părăsit frontul de la Kalaci, îi vom bate cu vergile, îndată ce ne vom întoarce de peste Doneţ!

— Să-i bată, afurisiţii, până la sânge!

— Neapărat!

— Să-i bată! Să-i snopească!

— Să-i bată până când se vor scăpa pe ei, ca să-i vadă toată lumea! rânchezară înveseliţi bătrânii.

*

Spre seară, vestiţi de-un curier, sosiră la Singhin, în goana goanelor, Kudinov, comandantul forţelor de răsculaţi, şi şeful de stat-major Ilia Safonov, aduşi de o trăsurică sprintenă, de drum lung.

Fără să-şi mai şteargă noroiul de pe cizme şi de pe hainele de pânză ţeapănă, bucuroşi peste măsură de sosirea lui Bogatîriov, intrară buzna în casă.

54

Cei douăzeci şi cinci de comunişti, predaţi răzvrătiţilor de către Regimentul „Serdobsk", au fost porniţi de la Ust-Hopiorskaia sub escortă puternică. De fugă nici vorbă nu putea fi. Şchiopătând, în mijlocul pâlcului de prizonieri, Ivan Alexeevici cerceta cu privirile pline de durere şi de ură chipurile împietrite ale cazacilor din escortă şi gândea: „Au să ne cureţe! Dacă n-ajungem la judecată, pierim cu toţii!"

Cei mai mulţi dintre însoţitori erau oameni în vârstă şi bărboşi, comandaţi de un bătrân de credinţă veche, vagmistru din Regimentul

„Atamanski”. Chiar de la început, îndată ce ieşiră din Ust-Hopiorskaia, porunci prizonierilor să nu vorbească între ei, să nu fumeze şi să nu pună însoţitorilor niciun fel de întrebări.

— Spuneţi rugăciuni, slugoi ai lui antihrist! Mergeţi la moarte, nu mai păcătuiţi măcar în ceasurile voastre cele de pe urmă. U-uh! L-aţi uitat pe Dumnezeu! V-aţi dat pe mâna necuratului! V-aţi însemnat cu pecetea vrăjmaşului! striga el, ba ridicându-şi revolverul, ba jucându-se cu şnurul lui răsucit, atârnat la gât.

Printre prizonieri, se aflau numai doi comunişti din cadrele de comandanţi ai Regimentului „Serdobsk”; ceilalţi, în afară de Ivan Alexeevici, erau necazaci, toţi din staniţa Elanskaia, flăcăi voinici şi zdraveni, care intraseră în partid din clipa sosirii trupelor sovietice în staniţă şi fuseseră apoi miliţieni, preşedinţi ai comitetelor revoluţionare săteşti, iar după răzmeriţă fugiseră la Ust-Hopiorskaia şi intraseră în Regimentul „Serdobsk”.

În trecutul lor, aproape toţi fuseseră meşteşugari: dulgheri, tâmplari, dogari, pietrari, sobari, cizmari ori croitori. Cel mai în vârstă n-avea mai mult de treizeci şi cinci de ani, iar cel mai tânăr părea cam de douăzeci de ani. Chipeşi şi vânjoşi, cu trupurile bine legate, cu mâinile mari, sluţite de munca grea, cu piepturile şi umerii largi, se deosebeau mult de paznicii bătrâni şi cocârjaţi care-i mânau din urmă.

— Au să ne judece? Cum crezi? şopti unul dintre comuniştii de la Elanskaia, care păşea alături de Ivan Alexeevici.

— Nu prea cred...

— Au să ne omoare?

— Tot ce se poate.

— Dar la dânşii cică nu se-mpuşcă prinşii! Cel puţin aşa spuneau cazacii, nu-ţi aduci aminte?

Ivan Alexeevici lăsă vorbele fără răspuns, dar nădejdea licări în sufletul lui, ca o scânteie în bătaia vântului. „Cam aşa ar fi să fie! N-au să ne poată împuşca. La ei, bestiile, s-a dat lozinca: „Jos comuna, jafurile şi împuşcăturile!” Cică nu osândesc decât la ocnă... Au să ne osândească la bătaie cu vergile şi la ocnă. Fie şi asta, că nu-i cine ştie ce! Vom sta la ocnă până la iarnă, iar atunci când are să îngheţe Donul au să-i împingă din nou ai noştri!...”

Nădejdea se aprinse, dar se şi stinse, ca scânteia în vânt. „Nu, au să ne omoare! Îs mai răi decât satana! S-a isprăvit cu viaţa!... E-eh, n-aş putea spune că n-o meritäm! Făceam război cu dânşii şi mi-era milă de ei... Nu

trebuia să-mi fie milă, ci să-i zdrobesc şi să le stârpesc sămânţa până la unul!"

Îşi încleştă pumnul, dădu din umeri într-o mişcare de mânie neputincioasă, dar deodată se poticni şi aproape căzu grămadă, ameţit de o cumplită lovitură în cap.

— De ce strângi pumnii, mutră de lup rânjit? De ce strângi pumnii?! Răspundeţi! tună vagmistrul, comandantul escortei, năvălind cu calul peste el.

Îl croi încă o dată cu biciuşca peste obraz, de-i plesni pielea de sus, de pe frunte, şi până la bărbia rotundă, cu o gropiţă la mijloc.

— De ce-l baţi? Dă în mine, moşule! În mine!... El e rănit, de ce să mai dai în el? strigă, cu voce tremurată şi cu zâmbet rugător, unul dintre elaneni care, ieşind din grămadă, îşi scoase înainte pieptul lat de dulgher, acoperindu-l pe Ivan Alexeevici cu trupul său.

— Ai să-ţi iei şi tu partea! Ardeţi-i, cazaci! Bateţi-i, fire-ar să fie de comunişti!

Cnutul tăie bluza verde de pe umărul elaneanului cu atâta putere, încât pânza plesnită se răsuci ca o frunză pârlită de foc. Şi îndată se înnegri, udată de sângele care ţâşnea din rana cu buze umflate...

Înecându-se de turbare, călcând prinşii cu calul, vagmistrul se năpusti în mijlocul grămezii de oameni, croind cu biciul în dreapta şi în stânga...

O nouă lovitură îl nimeri pe Ivan Alexeevici. Fulgere aprinse îi împroşcară ochii, pământul se clătină, ca şi cum pădurea verde, care îmbrăca nisipurile malului stâng, s-ar fi aplecat într-o parte.

Ivan Alexeevici apucă scara cu mâna lui osoasă, voind să-l smulgă din şa pe vagmistrul năuc de turbare, dar o izbitură cu latul sabiei îl doborî la pământ; praful înecăcios, aspru şi tăios îi umplu gura, sângele cald îi ţâşni din nas şi din urechi...

Cazacii din escortă îi bătură îndelung şi cumplit, adunându-i grămadă, ca pe o turmă de oi. Întins în drum, cu faţa în jos, Ivan Alexeevici auzea ca prin vis strigătele, surde, tropotul de picioare şi sforăitul cailor din jurul său. Un clăbuc de spumă caldă, de sudoare de cal, îi picură pe ceafa descoperită şi în aceeaşi clipă, aproape de tot, chiar deasupra capului, răsună un hohot de plâns bărbătesc şi groaznic, însoţit de un strigăt:

— Fiarelor! Daţi în oameni fără apărare!... Ah-ah-ah!...

Un cal călcă peste piciorul rănit al lui Ivan Alexeevici; caielele tocite de la potcoavă i se înfipseră în carnea gambei; se auziră alte lovituri şuierătoare şi repezi... Numai o clipă trecu – şi un trup greoi şi ud,

mirosind iute a sudoare acră şi a sânge sărat, se prăbuşi alături de Ivan Alexeevici, iar el, fără a fi căzut pe deplin în nesimţire, auzi gâlgâitul sângelui care curgea din gura omului ca dintr-o carafă...

*

După aceasta îi siliră să intre grămadă în Don şi să se spele de sânge. Băgat în apă până la genunchi, Ivan Alexeevici îşi udă rănile aprinse şi umflăturile lăsate de bătaie, adună în palmă apa amestecată cu sângele lui şi o bău cu lăcomie, temându-se că nu va mai avea timp să-şi potolească pojarul de sete chinuitoare.

Un cazac călare îi întrecu din urmă. Calul murg-închis, cu trupul plin, lucind de sudoare, mergea în trap sprinten şi vesel. Călăreţul pieri în sat şi prinşii nici n-avură timp să ajungă în dreptul caselor de la margine, când cete de oameni au sărit în întâmpinarea lor.

Ivan Alexeevici aruncă o singură privire asupra cazacilor şi femeilor, care alergau drept asupra lor, şi pricepu că le vine moartea. O pricepură şi toţi ceilalţi.

— Tovarăşi! Să ne luăm rămas bun de la viaţă! strigă un comunist de la „Serdobsk".

Înarmată cu furci, cu sape, pari şi vergi de fier de la harabale, mulţimea era tot mai aproape...

Tot ce urmă a fost ca un vis plin de spaimă. Convoiul străbătu treizeci de verste, trecând prin şirul des de sate şi întâmpinat în fiecare sat de o droaie de schingiuitori. Bătrâni, femei şi copii snopeau în bătaie pe comuniştii prizonieri, îi scuipau în obrajii umflaţi, uzi de sânge şi plini de vânătăi, zvârleau în ei cu pietre şi bulgări de pământ uscat, le împroşcau ochii, umflaţi de bătaie, cu praf şi cenuşă. Femeile, mai ales, se întreceau în cele mai fioroase schingiuiri. Cei douăzeci şi cinci sortiţi pieirii treceau printre şiruri de călăi, până când, în cele din urmă, ajunseră de nerecunoscut şi nici nu mai semănau a oameni – atât de sluţite le erau trupurile şi feţele acoperite de sânge negru-siniliu, umflate şi mânjite de noroi amestecat cu sânge.

La început, fiecare dintre cei douăzeci şi cinci se silea să meargă cât mai departe de cazacii din escortă, ca să primească mai puţine lovituri; încerca să se îmbulzească în mijlocul rândurilor, care se mişcau strânse grămadă. Dar erau mereu despărţiţi cu ghionturi şi pierdură speranţa că se mai pot feri cât de cât de urgia loviturilor. Mergeau răzleţiţi şi n-aveau

decât o singură dorinţă arzătoare: să nu cadă cumva la pământ, pentru că cel căzut nu s-ar mai fi putut ridica. O adâncă nepăsare puse stăpânire pe dânşii. La început, fiecare îşi acoperea faţa şi capul cu mâinile, ridicându-şi palmele, cu un gest neputincios, la ochii asupra cărora răsărea fierul albăstrui al furcilor cu trei dinţi sau câte un vârf de par alb şi ascuţit. Din turma de prizonieri se ridicau strigăte, cerând îndurare, şi gemete, şi înjurături, şi un răget surd de fiară răpusă de o neînchipuită durere. Pe la amiază însă toţi tăceau. Numai unul dintre elaneni, cel mai tânăr, bun de gură şi iubit de toată compania, ofta la fiecare pocnitură. Mergea sărind, săltându-şi tot trupul, parcă ar fi călcat pe jăratic, trăgându-şi anevoie piciorul rupt cu un par.

După ce se spălă în Don, Ivan Alexeevici se mai înviorase puţin. Zărind cazacii şi femeile care alergau în întâmpinare, îşi luă în pripă rămas bun de la tovarăşul de lângă el şi zise, cu voce scăzută:

— Ei, fraţilor, am ştiut să luptăm, trebuie să ştim şi să murim cu tărie... Un lucru trebuie să-l ţinem minte, până la cea din urmă suflare. O singură mângâiere ne mai rămâne: măcar că pe noi au să ne omoare, tot n-au să ucidă, cu niciun par, Puterea sovietică! Comunişti! Fraţilor! Să murim cu vrednicie, pentru ca duşmanii noştri să n-aibă de ce râde de noi!

Unul dintre elaneni nu se mai putu stăpâni. În satul Bobrovski, când bătrânii se năpustiră cu iscusită cruzime să-l bată, izbucni într-un strigăt deznădăjduit de copil, îşi sfâşie gulerul bluzei şi începu să le arate cazacilor şi femeilor o mică cruciuliţă ce-i atârna de gât, legată cu un şnur înnegrit de murdărie şi de sudoare.

— Tovarăşi! Abia acum am intrat în partid!... Aveţi milă de mine! Eu cred în Dumnezeu!... Am doi copilaşi!... Iertare!... Aveţi şi voi copii!...

— „Tovarăşi"? Ce fel de „tovarăşi" îţi suntem noi?... Tacă-ţi gura!

— Acum ţi-ai adus aminte de copii, fiara dracului? Ţi-ai scos crucea? Te-ai răzgândit?... Dar atunci când i-ai împuşcat pe-ai noştri, de ce nu te-ai gândit la Dumnezeu? îl întrebă cu o voce şuierătoare, după ce îl lovise de două ori, un bătrân cu nasul cârn şi cu un cercel în ureche. Şi fără să aştepte răspunsul, ridică din nou reteveiul ca să-l pălească la mir.

Frânturi de întâmplări prinse fugar de ochi, de urechi, de cuget treceau undeva, pe lângă Ivan Alexeevici, fără să-i mai oprească gândul – şi numai o dată îi tresări inima, care i se învelise parcă într-o scoarţă de piatră. Pe la amiază, intraseră în satul Tiukovnovski şi porniră pe uliţă, printre şirurile de oameni care îi primeau cu blesteme şi cu lovituri. Şi o clipă, privind pe furiş într-o parte, Ivan Alexeevici zări un băieţaş de vreo şapte

ani, care se agăţa de poala maică-sii şi, cu ochii plini de lacrimile curgând şiroaie pe obrajii schimonosiţi de groază, ţipa cu o voce înspăimântată şi deznădăjduită:

— Mămuco! Nu da în el! Vai, nu-l bate!... Mi-e milă de el! Mi-e frică! E plin de sânge!...

Femeia, care ridicase parul să dea într-unul dintre elaneni, scoase un geamăt, zvârli parul cât colo şi, luându-şi copilul în braţe, se repezi pe ulicioară. O lacrimă caldă podidi în ochii lui Ivan Alexeevici, mişcat de plânsetul copilului şi de mila sa înduioşătoare, se prelinse în jos şi-i atinse buzele plesnite şi uscate, cu boaba ei sărată. Scoase un scurt suspin, amintindu-şi de băiat şi de nevastă, iar această scurtă amintire ce-i străfulgeră cugetul trezi în el o dorinţă arzătoare: „Numai să nu mă omoare în faţa lor! Şi... cât mai repede..."

Mergeau, abia târându-şi picioarele, clătinându-se de istoveală şi de durerea care le încleşta toate încheieturile. Zărind o fântână pe pajiştea de lângă sat, începură să se roage de comandantul escortei să le dea voie să bea apă.

— Ce apă? Am întârziat şi aşa! Dă drumul pasului! strigă vagmistrul.

Dar unul dintre bătrânii escortei luă apărarea prizonierilor:

— Aminteşte-ţi că ai şi tu o inimă în piept, Akim Sazonîci! Doar oameni sunt şi ei!

— Ce fel de oameni? Comuniştii nu sunt oameni! Nu mă-nvăţa ce am de făcut! Cine e comandant peste dânşii: eu ori tu?

— Las' că prea mulţi comandanţi sunteţi! Hai, băieţi, treceţi la apă!

Moşneguţul se dădu jos din şa şi scoase o căldare cu apă din puţ. Prizonierii făcură cerc în jurul lui; douăzeci şi cinci de perechi de mâini se întinseră deodată la căldare, ochii stinşi şi umflaţi se aprinseră; se auziră glăsuiri răguşite, întretăiate, şoptind:

— Dă-mi şi mie, moşulică!

— Măcar o ţâră!...

— Numai o înghiţitură!...

— Tovarăşi, nu toţi o dată!..

Bătrânul şovăi: nu ştia cui să dea de băut mai întâi. După câteva clipe chinuitoare pentru toţi, vărsă apa în ulucul pentru vite, făcut dintr-o buturugă şi îngropat în pământ, se dădu la o parte şi strigă:

— Unde vă băgaţi ca nişte boi? Beţi la rând!

Scurgându-se pe fundul verde al jgheabului acoperit de muşchi şi de mucegai, apa se adună într-un colţ încins de soare şi mirosind a lemn

putred. Prizonierii îşi strânseră cele din urmă puteri şi se repeziră la uluc. Bătrânul le mai scoase unsprezece găleţi, una după alta, umplând jgheabul şi uitându-se la prizonieri cu o încruntare în ochi, ca să-şi ascundă mila.

Ivan Alexeevici îşi potoli setea, stând în genunchi, şi, ridicându-şi capul răcorit, zări cu o limpezime uimitoare, aproape nefirească, perdeaua albă-argintie a pulberii de cretă de pe şleaul din lungul Donului, culmile albelor dealuri mijind în depărtare ca nişte năluci albăstrii şi, deasupra lor, un nouraş plutind foarte sus în azurul fără margini al cerului, peste fluviul cu valurile învolburate, înaripat de vânt, cu creasta sclipind albă ca o pânză de luntre, nouraşul zbura grăbit spre miazănoapte, şi umbra-i tulburelăptoasă se oglindea până departe în albia şerpuitoare a Donului.

55

La o consfătuire secretă a comandamentului suprem al forţelor de răsculaţi, s-a luat hotărârea de a se cere ajutor de la guvernul Donului şi de la atamanul Bogaevski.

Kudinov fu însărcinat să alcătuiască o scrisoare, prin care să arate pocăinţa şi părerea de rău a cazacilor pentru fapta celor de pe Donul de sus, când au primit să parlamenteze cu roşii în 1918 şi au părăsit frontul. Kudinov se execută. În numele întregii căzăcimi răzvrătite din ţinutul Donului de sus, făgăduia să lupte în viitor cu bărbăţie, până la biruinţa desăvârşită asupra bolşevicilor, şi ruga, din partea răsculaţilor, să fie ajutaţi, trimiţându-li-se aeroplane cu ofiţeri vechi pentru conducerea unităţilor şi cartuşe pentru arme.

Piotr Bogatîriov rămase în Singhin, apoi se mută la Vioşenskaia. Aviatorul plecă cu scrisoarea înapoi la Novocerkassk.

Din ziua aceea, se statorniciră astfel legături strânse între guvernul Donului şi comandamentul răsculaţilor. Aeroplane noi-nouţe, fabricate în uzinele franceze, începură să vină aproape zilnic de peste Doneţ, aducând ofiţeri, cartuşe pentru arme şi ceva obuze pentru tunuri. Aviatorii aduceau şi scrisori din partea cazacilor care se retrăseseră de pe Donul de sus împreună cu Armata Donului, iar la înapoiere, duceau cu ei din Vioşenskaia răspunsurile trimise de către neamurile de acasă cazacilor de pe Doneţ.

Potrivit cu situaţia de pe front şi cu planurile sale, generalul Sidorin, noul comandant al Armatei Donului, începu să-i trimită lui Kudinov

planuri de operaţii, elaborate de statul-major, ordine, comunicări şi informaţii asupra trupelor roşii trimise pe front împotriva răzvrătiţilor.

Kudinov nu împărtăşea cele cuprinse în corespondenţa dintre el şi Sidorin decât câtorva oameni, ascunzându-le cu cea mai mare străşnicie tuturor celorlalţi.

56

Prizonierii fură aduşi la Tatarski cam pe la ceasurile cinci, după-amiază. Se apropiau clipele repezi ale asfinţitului de primăvară, soarele cobora spre apus, atingând cu discul său orbitor creasta unui nor cenuşiu, cu marginile zimţate, care astupa zarea.

Pe uliţă, la umbra unui uriaş hambar obştesc, stăteau şi cisluiau oamenii din sotnia pedestră de la Tatarski. Se pomeniseră trecuţi în grabă pe malul drept al Donului, în ajutorul sotniilor din Elanskaia, care zăgăzuiau cu anevoie năvala călărimii roşii. În drum spre poziţii, cei din Tatarski s-au abătut cu toată sotnia prin satul lor ca să-şi vadă neamurile şi să-şi facă rost de ceva merinde.

Urmau să plece chiar în aceeaşi zi, dar, aflând că la Vioşenskaia vor fi aduşi nişte prizonieri comunişti, printre care se găsesc şi Mişka Koşevoi, şi Ivan Alexeevici, şi că aveau să sosească din clipă în clipă la Tatarski, rămaseră să-i aştepte. O cereau mai ales cazacii care erau rude cu cei omorâţi în cea dintâi luptă, împreună cu Petro Melehov.

Tătărenii stăteau şi aşteptau, vorbind alene, rezemându-şi armele de peretele hambarului, fumau şi ronţăiau seminţe; femeile, bătrânii şi copiii se strânseseră roată în juru-le. Tot satul ieşise pe uliţe, iar copiii se zgrepţănaseră pe acoperişuri ca să vadă dacă vin prizonierii.

Şi deodată un glas de copil guiţă:

— Se zăresc! Vin!

Ostaşii se ridicară în grabă, lumea începu să se frământe, larma surdă de glasuri se prefăcu într-un vuiet; se auzi tropotul de picioare al copiilor, alergând în întâmpinarea prizonierilor. Văduva lui Alioşka Şamil, care tot îşi mai trăia nenorocirea atât de proaspătă, izbucni în strigăte sălbatice.

— Îi aduc pe duşmani! zise cu voce de bas un moşneag.

— Să-i ucidem pe blestemaţi! Ce mai aşteptaţi, cazacilor?!

— La judecată cu ei!

— Ei nu i-au ucis pe-ai noştri?

— În ştreang cu Koşevoi şi cu prietenul lui!

Daria Melehova stătea lângă nevasta lui Anikuşka. Ea îl zări cea dintâi pe Ivan Alexeevici în turma ele prizonieri, rupţi în bătaie, care se apropiau.

— V-am adus pe unul de la voi, din sat! Să-l priviţi, feciorul de căţea! Ori să vă pupaţi cu el! hârâi vagmistrul comandant al escortei, arătându-l cu mâna întinsă pe Ivan Alexeevici, acoperind cu vocea lui larma de voci răzleţe şi tot mai ridicate, strigătele şi plânsetele femeilor.

— Dar ălălalt unde e? Unde-i Mişka?

Antip al lui moş Minciună începu să-şi croiască drum prin mulţime, scoţându-şi din mers arma de la umăr şi atingându-i cu baioneta şi cu patul ei pe cei dimprejur.

— Numai ăsta e din satul vostru. Altul n-a mai fost. Dar o să vă ajungă la toţi să rupeţi câte o halcă din el... zise vagmistrul, ştergându-şi şiroaiele ele sudoare de pe frunte cu o basma roşie şi trecându-şi greoi piciorul peste oblâncul şeii.

Ţipetele şi strigătele femeilor creşteau mereu şi se făcură neînchipuit de îndârjite. Daria răzbi prin mulţime până la paznici şi zări la câţiva paşi de ea, după calul asudat al unui soldat din escortă, chipul stâlcit de bătaie al lui Ivan Alexeevici. Capul cumplit de umflat, cu părul năclăit de sânge uscat, era cât o vadră de mare. Pielea de pe frunte îi era vânătă şi plesnită, obrajii îi erau roşii şi lucioşi, iar pe creştetul acoperit de ceva care semăna a piftie se vedeau mănuşile de lână. Le pusese poate pe cap ca să-şi acopere groaznica rană de razele săgetătoare ale soarelui, de muşte şi de roiurile de ţânţari. Mănuşile i se lipiseră de rană şi rămăseseră acolo, pe creştet...

Se uita în jurul său ca o fiară încolţită, căutându-şi cu privirile nevasta sau băieţelul, îngrozit la gândul că s-ar putea să fie acolo; voia să se roage de cineva ca să-i ia şi să-i îndepărteze. Pricepuse că n-are să mai plece din Tatarski şi că are să moară acolo, încât nu voia ca neamurile să-l vadă murind; dar aştepta moartea cu o nerăbdare tot mai nepotolită şi tot mai aprigă. Cu spinarea încovoiată, întorcându-şi încet şi cu greu capul, îşi plimba privirile pe chipurile cunoscute ale sătenilor şi nu citea în ele nicio urmă de milă sau de înduioşare. Ochii cazacilor şi ai femeilor îl priveau pieziş şi ardeau de o fioroasă mânie.

Bluza lui verde, ieşită de soare, se făcuse scoarţă şi scârţâia la fiecare mişcare, plină toată de dâre roşcate de sânge. Şi tot de sânge îi erau mânjiţi şi pantalonii lui cazoni vătuiţi, şi picioarele desculţe, mari, cu

labele late şi cu degetele strâmbe.

Daria se afla drept în faţa lui. Înăbuşită de ura care îi sugruma gâtlejul, de milă şi de aşteptarea chinuitoare a ceva groaznic, care trebuia neapărat să se petreacă peste o clipă, privea la chipul lui şi nu-şi putea da seama de fel dacă el o recunoscuse sau nu.

Iar Ivan Alexeevici cerceta mulţimea, cu aceeaşi uitătură buimacă şi chinuită a singurului ochi care-i sclipea (celălalt dispăruse sub pleoapele umflate), şi deodată, oprindu-şi privirea asupra Dariei, care era la câţiva paşi de el, făcu un pas clătinat înainte, ca un om tare beat. Capul i se învârtea, din pricina sângelui pierdut; era cât pe ce să se prăbuşească fără cunoştinţă, vlăguit de starea aceasta schimbătoare, când totul pare ireal, dar făcu uriaşe sforţări de voinţă ca să rămână în picioare, biruindu-şi amestecul de ameţeală dureroasă, care-i încleşta tâmplele, şi groaza de întunericul care-i înghiţea lumina dinaintea ochilor.

Zărind-o pe Daria, făcu deci un pas înainte şi se clătină. O strâmbătură, care semăna a zâmbet, îi chinui buzele tari de odinioară, acum strivite şi umflate. Iar această schimonoseală de zâmbet făcu inima Dariei să bată mai tare şi mai repede, încât i se păru că-i bate undeva sus, aproape de gâtlej.

Ea se apropie de Ivan Alexeevici. Răsufla des şi amarnic, iar chipul din ce în ce mai palid i se golea de sânge.

— Ei, noroc, cumetre dragă!

Glasul răsunător, plin de ură şi de ciudate mlădieri făcu mulţimea să se potolească.

Şi în tăcere răsună răspunsul dat cu o voce cam surdă, dar hotărâtă:

— Noroc, cumătră Daria.

— Ian povesteşte, cumetre dragă, cum l-ai omorât pe cumătrul tău... pe bărbatul meu?...

Daria se înecă şi se apucă cu mâinile de piept, ca şi cum s-ar fi chinuit să-şi scoată cuvintele.

Era o linişte mormântală, încordată, şi în tăcerea aceasta, care nu prevestea nimic bun, se auzi până în ultimele rânduri sfârşitul întrebării, rostit de Daria cu vocea sugrumată:

— ... cum l-ai omorât pe bărbatul meu, pe Petro Panteleevici?

— Nu, cumătră, nu l-am omorât eu!

— Cum nu l-ai omorât? Glasul se ridică şi mai ascuţit şi răsună ca un geamăt. Nu voi l-aţi omorât, tu şi cu Mişka Koşevoi? Nu voi?

— Nu, cumătră... Noi... nu l-am omorât eu...

— Dar cine i-a luat viaţa? Cine? Spune!

— Regimentul „Transamurean” era atunci...

— Tu l-ai omorât! Tu!... Spuneau cazacii că te-au văzut acolo, pe deal! Erai pe calul tău alb! Vrei să spui că nu, blestematule?

— În lupta aceea am fost şi eu... Mâna stângă a lui Ivan Alexeevici se ridică anevoios în dreptul capului şi potrivi mănuşile lipite de rană. Glasul lui răsună cu o vădită nesiguranţă, când răspunse: În lupta aceea am fost şi eu, e adevărat, dar nu eu l-am omorât pe bărbatul tău, ci Mihail Koşevoi. Mihail a tras în el. N-am a răspunde eu pentru moartea cumătrului Petro.

— Dar pe cine, nelegiuitule, pe cine ai omorât dintre oamenii de la noi din sat? Spune: câţi copii ai lăsat orfani, fără tată? ţipă ascuţit din mulţime văduva lui Iakov Podkova.

Hohotele isterice ale muierilor izbucniră din nou; ţipetele şi bocetele sălbatice încingeau şi mai aprig atmosfera chinuitoare...

Mai târziu, Daria povestea că nu-şi aduce aminte cum şi de unde a răsărit o carabină de cavalerie şi cine i-a pus-o în mâini. Dar, în clipa în care femeile începură să bocească, simţise un lucru ciudat în palmele ei şi, fără să privească, a ştiut că era o armă. O apucă mai întâi de ţeava, cu gândul să-l izbească pe Ivan Alexeevici cu patul, dar cătarea i se înfipse dureros în palmă şi atunci apucă arma de mijloc, apoi o întoarse, o sprijini în umăr şi chiar luă la ochi partea stângă a pieptului lui Ivan Alexeevici.

Văzu cum cazacii din spatele lui săriră la o parte, descoperind peretele sur al hambarului de bârne. Şi auzi strigătele speriate: „Măi, muiere, ai înnebunit? Ai să ne omori! Stai. Nu trage!” Împinsă de aşteptarea fioroasă a mulţimii, de privirile tuturor aţintite asupră-i, de dorinţa de a-şi răzbuna moartea bărbatului şi, întrucâtva, de trufia, care o îmboldea la gândul că în clipa aceea ea nu mai era ca toate femeile, că era privită cu mirare şi chiar cu frică de cazacii care aşteptau un deznodământ şi că, prin urmare, ea este datoare să facă ceva neobişnuit şi nemaipomenit, care să-i îngrozească pe toţi – în stăpânirea tuturor acestor simţăminte ce o năpădeau, apropiindu-se parcă, cu o iuţeală spăimântătoare, de ceva ursit şi dinainte hotărât în adâncul cugetului, la care nu voia şi nici nu putea să se mai gândească, stătu o clipă, pipăind cu băgare de seamă trăgaciul – şi deodată, pe neaşteptate, îl apăsă cu putere.

Reculul o făcu să se clatine brusc înapoi; trosnetul împuşcăturii o asurzi, dar printre pleoapele strânse văzu chipul lui Ivan Alexeevici, care tresări şi se schimbă deodată, groaznic şi pentru totdeauna; îl văzu cum îşi desfăcea şi îşi strângea mâinile, ca şi cum ar fi vrut să sară în apă de la

o mare înălţime, căzând apoi pe spate; capul îi tremura nespus de repede, degetele mâinilor larg deschise se mişcau, râcâind cu putere pământul...

Daria aruncă arma jos; tot fără să-şi dea limpede seama de ceea ce făptuise cu o clipă înainte, se întoarse cu spatele la cel căzut şi, cu un gest nefiresc de obişnuit, îşi potrivi tulpanul, strângând dedesubt părul ieşit afară.

— Mai răsuflă!... zise un cazac, dându-se la o parte cu prea multă grabă din calea Dariei, care trecea prin faţa lui.

Ea se uită îndărăt, fără să priceapă despre cine era vorba, şi auzi un geamăt greu, neschimbat, întrerupt de horcăieli, care ieşea parcă din adâncul trupului şi nu din gâtlejul celui ce trăgea să moară. Abia atunci înţelese că gemea Ivan Alexeevici, care îşi primise moartea din mâna ei. Trecu cu paşi uşori şi repezi prin faţa hambarului şi se îndreptă spre piaţă, însoţită de câteva răzleţe priviri.

Luarea-aminte a oamenilor trecuse asupra lui Antip, feciorul lui moş Minciună. Acesta alerga iute, în vârful picioarelor, ca la inspecţie, spre Ivan Alexeevici, ţinând la spate baioneta de la arma japoneză, pe care o ascundea fără a se şti de ce. Mişcările lui erau măsurate şi precise. Se aşeză pe vine, îndreptă vârful baionetei spre pieptul lui Ivan Alexeevici şi spuse cu jumătate de glas:

— Crapă, Kotlearov! Şi apăsă cu toată puterea plăseaua baionetei.

Dar moartea lui Ivan Alexeevici fu lungă şi grea; viaţa îi părăsea anevoie trupul zdravăn şi ciolănos. Chiar după o a treia lovitură cu baioneta, tot mai deschidea gura, din care ţâşnea printre dinţii rânjiţi şi năclăiţi de sânge un horcăit prelung:

— A-a-a!...

— Ce dracu' faci?! zise vagmistrul, comandantul escortei, ghiontindu-l pe Antip, şi ridică revolverul să ochească, închizând încet din ochiul stâng.

După împuşcătura ce sunase ca un semnal, cazacii, care îi luaseră pe prizonieri în cercetare, începură să-i măcelărească. Prizonierii săriră care încotro. Împuşcăturile de armă trosniră sec şi scurt, amestecate cu strigăte...

*

Un ceas mai târziu, Grigori Melehov intră în goană în Tatarski. Îşi prăpădise calul, căzut pe drumul de la Ust-Hopiorskaia, între două sate. După ce se târâse până la satul cel mai apropiat, cărând şaua scoasă de pe

cal, Grigori îşi făcu rost de un căluţ cam slab. Întârziase... Sotnia pedestră a tătărenilor plecase, pe creasta dealului, spre satele din districtul Ust-Hopiorski, la hotarul plasei Ust-Hopiorskaia, unde se desfăşurau lupte cu trupele din divizia de cavalerie a roşilor. În sat totul era tăcut şi pustiu. Noaptea acoperea colnicele dimprejur cu cerga-i neagră, lăsată peste malul de dincolo cu plopii şi frasinii foşnitori...

Grigori intră călare în ogradă, apoi păşi în casă. Lumina era stinsă. Ţânţarii ţiuiau în bezna de nepătruns; icoanele îşi luceau aurul lor în colţul din fund. Trăgând în piept tulburătorul miros cunoscut din copilărie al casei părinteşti, Grigori întrebă:

— E cineva acasă? Mamă! Duniaşka!

— Grişa! Tu eşti? răsună din odăiţă glasul Duniaşkăi.

Se auzi lipăit de picioare desculţe, şi silueta albă a Duniaşkăi răsări în prag, legându-şi în pripă brâuleţul de la fustă.

— De ce v-aţi culcat aşa devreme? Unde e mama?

— La noi aici s-a...

Duniaşka tăcu, şi Grigori îi auzi răsuflarea repede, tulburată.

— Ce e la voi?... Când au trecut prizonierii?

— I-au omorât...

— Cu-um?...

— I-au omorât cazacii... Vai, Grişa! Daşka a noastră, căţeaua afurisită... Glasul Duniaşkăi tresări, printre lacrimi de mânie: Chiar dânsa l-a omorât pe Ivan Alexeevici... a tras în el...

— Ce tot vorbeşti aiurea? strigă încrâncenat Grigori, apucându-şi sora de gulerul cămăşii cu înfloriturі.

În ochii Duniaşkăi, împietriţi de groază, sclipeau lacrimi. Numai la văzul acestor lacrimi, Grigori pricepu că totul fusese îndeaievea.

— Dar Mişka Koşevoi? Şi Stockman?

— Nu erau cu prizonierii.

Duniaşka povesti pe scurt şi fără şir cum au fost căsăpiţi prizonierii şi isprava Dariei.

— ... Mamei i-a fost frică să doarmă în aceeaşi casă cu ea, şi a plecat în vecini, iar Daşka a venit de undeva, beată... Beată turtă. Acum doarme...

— Unde?

— În hambar.

Grigori intră în hambar, dând uşa de perele. Cu fusta ridicată cu neruşinare, Daria dormea tolănită pe jos. Braţele ei zvelte erau larg desfăcute, obrazul drept lucea ud de bale; o duhoare iute de rachiu îi ieşea

din gura deschisă. Era culcată cu capul întors strâmb, cu obrazul stâng lipit de podea, răsuflând greu şi întrerupt.

Niciodată în viaţa lui, Grigori nu se simţise stăpânit de o atât de nebună poftă de a izbi cu sabia. Se opri câteva clipe deasupra Dariei, gemând şi clătinându-se pe picioare, cu dinţii încleştaţi, privind cu un sentiment de scârbă şi de nemărginită mânie trupul răşchirat. Apoi făcu un pas, îşi puse tocul potcovit pe obrazul Dariei, pe care se zăreau semilunile negre ale sprâncenelor lungi, şi scrâşni cu vocea răguşită:

— Vvvi-pe-ră!

Daria gemu surd, bolborosind ceva fără şir, iar Grigori îşi prinse capul cu mâinile şi fugi din curte, cu sabia zăngănind pe trepte.

În aceeaşi noapte, plecă pe front, fără s-o fi văzut pe maică-sa.

57

Armata a 8-a şi a 9-a roşii, care nu izbutiseră să frângă până la revărsarea apelor rezistenţa trupelor Armatei Donului şi să înainteze peste Doneţ, tot mai încercau, să treacă la ofensivă în diferite sectoare ale frontului. De cele mai multe ori, aceste încercări dădeau însă greş. Iniţiativa începea să treacă în mâinile comandamentului trupelor Donului.

Pe la mijlocul lui mai, pe Frontul de sud nu se produse încă nicio schimbare mai însemnată. Dar urmau să se producă în curând. Conform planului elaborat de generalul Denisov, încă pe vremea când fusese comandant al Armatei Donului, şi de generalul Poleakov, şeful ei de stat-major, în regiunea staniţelor Kamenskaia şi Ust-Belokalitveskaia, se termina concentrarea trupelor din aşa-numita grupare de izbire. În acest sector al frontului, fuseseră strânse cele mai bune forţe, alese din cadrele instruite ale tinerei armate – regimentele încercate din Ţara Donului de jos: „Gundorovski", „Gheorghievski" şi altele. După o socoteală sumară, puterile acestei grupări de izbire se compuneau din şaisprezece mii de baionete şi săbii, cu douăzeci şi patru de tunuri şi o sută cincizeci de mitraliere.

După ideea generalului Poleakov, gruparea, acţionând împreună cu unităţile generalului Fitzhalaurov, trebuia să izbească în direcţia sloboziei Makeevka, să dea peste cap Divizia 12 roşie şi, operând în flancurile şi în spatele Diviziei 13 şi al Diviziei de Ural, să răzbească în teritoriul districtului Donului de sus pentru a se uni cu armata de răsculaţi şi a

merge în districtul Hopior, întru „lecuirea" cazacilor molipsiţi de bolşevism.

Lângă Doneţ, se făceau intense pregătiri de ofensivă în vederea ruperii frontului. Comanda grupării de izbire fusese încredinţată generalului Sekretiov. Succesul începea să încline vădit de partea Armatei Donului. Noul ei comandant, generalul Sidorin, care îl înlocuise pe generalul Denisov, omul lui Krasnov, ca şi atamanul de campanie al Oastei, generalul Afrikan Bogaevski, erau de orientare antantistă. În colaborare cu reprezentanţii misiunilor militare engleză şi franceză, se urzeau planurile vaste ale unui marş asupra Moscovei, urmărind lichidarea bolşevismului pe tot teritoriul Rusiei.

În porturile de pe litoralul Mării Negre, soseau transporturi de armament. Vapoarele aduceau nu numai aeroplane engleze şi franceze, tancuri, tunuri, mitraliere, arme, ci şi catâri de samar, şi alimente, şi echipament rămas fără folosinţă în urma păcii cu Germania. Baloturile de pantaloni şi de vestoane engleze de culoare verde-închis, cu leul britanic ridicat în două labe imprimat pe nasturii de alamă, umpluseră antrepozitele de la Novorosiisk. Toate depozitele erau neîncăpătoare pentru proviziile de făină americană, de zahăr, de ciocolată, de vinuri. Speriată de vitalitatea îndărătnică a bolşevicilor, Europa capitalistă trimitea cu dărnicie obuzele şi cartuşele pe care trupele aliate n-apucaseră să le tragă asupra nemţilor. Reacţiunea internaţională venea să sugrume Rusia Sovietică, istovită de răni... Ofiţerii instructori englezi şi francezi, care au sosit în ţara Donului şi în Kuban ca să înveţe pe ofiţerii cazaci, ca şi pe cei din Armata de voluntari, arta de a conduce tancuri şi a trage cu tunurile engleze, savurau deja solemnitatea intrării în Moscova...

Dar în timpul acesta, la Doneţ se desfăşurau evenimentele care au hotărât succesul ofensivei din 1919 a Armatei Roşii.

Fără îndoială, principala cauză pentru care a dat greş ofensiva Armatei Roşii fusese răzmeriţa de pe Donul ce sus. Timp de trei luni, ea rodea ca o plagă spatele frontului roşu, cerând necurmate deplasări de unităţi, împiedicând aprovizionarea regulată a frontului cu muniţie şi alimente, îngreunând evacuarea răniţilor şi a bolnavilor. Numai din Armatele a 8-a şi a 9-a roşii au fost scoase cam douăzeci de mii de baionete şi trimise pentru potolirea răscoalei.

Consiliul militar revoluţionar al Republicii, care nu fusese pe deplin informat asupra proporţiilor adevărate ale răscoalei, nu luase la timp măsuri îndeajuns de energice pentru înăbuşirea ei. La început au trimis

detaşamente răzleţe, mai măricele ori mai mititele (astfel, şcoala militară „Comitetul Executiv Central" a trimis un detaşament de două sute de oameni), unităţi cu efective necomplete şi detaşamente slabe de baraj. Se încerca stingerea unui foc mare, cărând apa cu paharul. Trupele roşii răzleţe încercuiau regiunea răscoalei, care avea diametrul de aproape o sută nouăzeci de kilometri, acţionau pe socoteală proprie, fără un plan general de operaţii, şi nu obţineau rezultate apreciabile, cu toate că forţele care luptau împotriva răzvrătiţilor ajungeau la douăzeci şi cinci de mii de baionete.

Patrusprezece companii de marş, zeci de detaşamente de baraj fuseseră trimise unul după altul pentru localizarea răscoalei; detaşamente de cursanţi roşii soseau din Tambov, din Voronej şi din Reazan. Abia atunci când răzmeriţa se întinsese, când răsculaţii se înarmaseră cu mitralierele şi tunurile cucerite de la Armata Roşie, Armatele a 8-a şi a 9-a au detaşat, din cadrul lor, câte o divizie expediţionară, cu artilerie şi cu secţii de mitraliere. Răsculaţii sufereau pierderi mari, dar nu erau zdrobiţi.

Scântei din marele foc de pe Donul de sus trecuseră în zbor şi în districtul vecin al Hopiorului. Acolo izbucniră câteva răscoale conduse de ofiţeri, la care au luat parte unele grupe neînsemnate de cazaci. În staniţa Uriupinskaia, voiskovoi starşina Alimov izbutise să adune în jurul său un număr ceva mai mare de cazaci şi de ofiţeri ascunşi. Răzmeriţa urma să izbucnească în noaptea ele 1 mai, dar fusese descoperită din timp. Alimov şi o parte dintre complicii săi au fost prinşi într-un sat din staniţa Preobrajenskaia şi împuşcaţi, în urma sentinţei rostită de tribunalul revoluţionar. Rămasă fără căpetenii, răscoala nu se mai dezlănţui şi astfel elementele contrarevoluţionare din districtul Hopior nu izbutiseră să se unească cu răzvrătiţii din regiunea Donului de sus.

Într-o zi, pe la începutul lui mai, un detaşament al şcolii militare „Comitetul Executiv Central" debarca în gara Certkovo, unde se aflau câteva regimente din Armata Roşie. Certkovo era una dintre gările terminale ale căilor ferate de sud-est, care aveau în imediata lor apropiere sectorul de vest al frontului răscoalei. În vremea aceea, cazacii din staniţele Migulinskaia, Meşkovskaia şi Kazanskaia se adunau în mase foarte mari de călărime, la hotarul plasei Kazanskaia, ducând lupte disperate cu trupele roşii, care trecuseră la ofensivă.

Prin gară se răspândi zvonul că Certkovo este împresurat de cazaci şi că trupele lor sunt gata-gata să înceapă înaintarea. Cu toate că frontul

trecea la cel puţin cincizeci verste de gară, iar în faţa ei se mai aflau trupe roşii care ar fi comunicat că frontul a fost rupt de către cazaci, gara fusese cuprinsă de panică. Şirurile de ostaşi roşii se clătinară. Undeva, în spatele bisericii, o voce de comandant striga din răsputeri: „La arr-rme!" Oamenii forfoteau şi alergau pe uliţe.

Panica se dovedi lipsită de temei. Un escadron de cavalerie roşie, care se apropia de gară dinspre slobozia Mankovo, fusese luat drept cazaci. Elevii de la şcoala militară şi două regimente de infanterie porniră în direcţia staniţei Kazanskaia.

O zi mai târziu, cazacii nimiciră aproape în întregime Regimentul „Kronstadt", abia sosit pe front.

Făcuseră noaptea o incursiune, imediat după prima luptă cu acest regiment. Regimentul trimisese pichete şi posturi de pândă, înnoptând în stepă, fără să se încumete să ocupe satul părăsit de răsculaţi. La miezul nopţii, mai multe sotnii de călăreţi cazaci încercuiseră regimentul, deschizând un foc drăcesc şi folosind din belşug un mijloc de înfricoşare născocit cine ştie de cine, anume nişte pârâitori uriaşe de lemn! În timpul nopţii, răsculaţii se serveau de ele în loc de mitraliere; în orice caz, zgomotul lor nu se deosebeau aproape cu nimic de răpăitul adevăratelor mitraliere.

Şi când cei din Regimentul „Kronstadt", încercuit, auziră în bezna de nepătruns a nopţii pârâitul nenumăratelor „mitraliere", focurile învălmăşite, trase de pichetele proprii, urletele şi strigătele cazacilor şi tropotul greu al călărimii, năpustindu-se asupra lor, se repeziră spre Don, străpunseră o clipă încercuirea, dar fură daţi peste cap, printr-un atac al cazacilor călări. Din tot regimentul nu scăpară decât câţiva oameni, care izbutiseră să treacă înot Donul, cu apele lui de primăvară, ieşite din matcă.

În mai, alte întăriri ale roşilor începură să sosească de la Doneţ pe frontul de luptă împotriva răscoalei. Venise Divizia 33 din Kuban, şi Grigori Melehov simţi pentru întâia oară toată puterea unei lovituri adevărate. Kubanenii goneau Divizia 1, comandată de el, fără să-i lase un pic de răgaz. Grigori părăsea un sat după altul, retrăgându-se către miazănoapte, spre Don. Se oprise o zi la hotarul plasei Cirskaia, lângă Karghinskaia; apoi, sub presiunea forţelor superioare ale inamicului, fusese nevoit să părăsească şi Karghinskaia şi să mai ceară ajutoare de urgenţă.

Kondrat Medvedev îi trimisese opt sotnii călări din divizia sa. Cazacii lui erau echipaţi de minune. Aveau toţi muniţie berechet, purtau uniforme

de-a mai mare dragul şi cizme bune – toate apucate de la prizonierii din Arma la Roşie. Erau şi unii din Kazanskaia care, fără să le pese de căldură, se fuduleau cu nişte grozave scurte de piele; aproape fiecare avea câte un revolver sau un binoclu... Cei de la Kazanskaia au oprit pentru câtăva vreme înaintarea Diviziei 33 din Kuban. Profitând de asta, Grigori hotărî să se repeadă la Vioşenskaia, întrucât Kudinov îl ruga stăruitor să vină la o consfătuire.

58

Sosi la Vioşenskaia în cele dintâi ceasuri ale dimineţii.

Apele revărsate ale Donului începeau să scadă. Văzduhul era numai o mireasmă reavănă, dulceagă şi gingaşă, de plop în floare. De un verde-întunecat, frunzişul proaspăt al stejarilor de lângă Don şuşotea somnoros. Trupul dezgolit al pământului aburea la soare; pe alocuri îl acopereau fire ascuţite de iarbă, iar în văgăune sclipeau apele stătute, mugeau buhaii-de-baltă, şi ţânţarii umpleau, cu zborul lor mărunt, aerul umed mirosind a mâl şi a putregai, deşi soarele era sus.

La comandament, o veche maşină de scris ţăcănea întruna; era multă lume şi aerul duhnea a fum de tutun.

Grigori intră fără zgomot şi-l surprinse pe Kudinov într-o îndeletnicire ciudată. Kudinov, fără să ridice ochii la el, cu o faţă foarte serioasă şi gânditoare, rupea unul câte unul picioarele unui muscoi mare de culoarea smaraldului. După ce îi mai rupea un picior, îl cuprindea în pumnul său uscăţiv şi, ducându-l la ureche, rămânea cu capul aplecat, ascultând cu atenţie bâzâitul muscoiului, când surd şi gros, când subţire şi ascuţit.

Zărindu-l pe Grigori, aruncă cu un gest de scârbă şi necaz muscoiul sub masă, îşi şterse palma de cracul pantalonilor şi se rezemă obosit de speteaza frecată până la luciu a fotoliului.

— Stai jos, Grigori Panteleevici!

— Sănătate, şefule!

— Sănătate, sănătate, fără altă bunătate – vorba ceea... Zi, ce se mai întâmplă pe la tine? Te-mpinge?...

— Ne-mpinge numărul unu!

— Te-ai oprit pe Cir?

— M-am oprit, dar până când?... Ne-au scăpat numai cei de la Kazanskaia.

— Uite ce este, Melehov... Kudinov îşi înfăşură pe deget o cureluşă moale de la chimiraşul său caucazian şi oftă, privind cu prea multă luare-aminte argintăria lui, înnegrită. Se pare că treburile noastre au să meargă şi mai prost. Se petrece ceva acolo, la Doneţ. Fie că ai noştri îi împing rău pe roşii şi le rup frontul, fie că ăia au priceput că noi suntem rădăcina răului, şi au de gând să ne ia în menghină...

— Dar ce se aude de la cadeţi? Ce veşti ne-au trimis cu cel din urmă aeroplan?

— Nimica toată. Dânşii, frăţioare, n-au să ne povestească nouă toate strategiile lor. Sidorin e un om iscusit! De la el n-ai să scoţi ceva cu una, cu două. După cât am priceput, au un plan să rupă frontul roşilor şi să ne trimită ajutoare. Au făgăduit să ne ajute. Dar făgăduielile ştii bine că nu se împlinesc totdeauna. Şi ca să rupi frontul, iarăşi nu-i lucru uşor. O ştiu, ca unul care am fost cu generalul Brusilov, când am rupt frontul. De unde putem să cunoaştem noi, eu ori tu, ce forţe au roşii la Doneţ? Dacă au luat cumva câteva corpuri de pe frontul lui Kolceak şi le-au băgat aici, hai? Bâjbâim în întuneric! Şi nu putem dibui nimic, dincolo de nasul nostru!

— Atunci despre ce aveai de gând să stăm de vorbă? Ce fel de consfătuire? întrebă Grigori, căscând plictisit.

Nu-l durea inima întru ce priveşte deznodământul răscoalei. Asemenea gânduri nu-l mai frământau. Zi cu zi, umblase mereu cu gândul în jurul aceleiaşi şi tot aceleiaşi chestiuni, ca un cal înhămat la tăvălugul de îmblătit, pe o arie – şi, în cele din urmă, le lăsase toate în plata Domnului: „Cu Puterea sovietică nu-i chip să ne mai împăcăm, prea mult sânge le-am vărsat lor şi ei nouă; iar puterea cadeţilor ne poartă cu momeli acum, pentru ca mai apoi să ne ia la rost cu răfuielile trecutului. Dracu' să-i ia! Fie ce-o fi, numai să se sfârşească odată!"

Kudinov despături harta şi, tot fără să se uite în ochii lui Grigori, zise:

— Ne-am sfătuit fără tine şi am hotărât...

— Cu cine ai ţinut sfat? Cu prinţul poate? îl întrerupse Grigori, amintindu-şi consfătuirea de astă-iarnă, în aceeaşi cameră, cu locotenent-colonelul caucazian.

Kudinov se încruntă, întunecat la faţă.

— Nu mai este în viaţă.

— Cum aşa? se învioră Grigori.

— Nu ţi-am spus?... L-au omorât pe tovarăşul Gheorghidze.

— Ei, ce fel de tovarăş ne-a fost, mie şi ţie, unul ca el?... Atâta vreme cât umbla cu cojocul argăsit, ne-a fost tovarăş. Dar dacă, Doamne fereşte, ne-

am fi unit cu cadeţii şi dânsul ar fi rămas în viaţă, şi-ar fi uns chiar în a doua zi mustăţile cu pomadă, s-ar fi boierit şi nu ţi-ar mai fi întins mâna, ci doar aşa, cel mult un vârf de deget...

Grigori îşi întinse degetul negricios şi murdar şi râse, arătându-şi dinţii sclipitori.

Kudinov se încruntă şi mai rău. Privirea şi glasul său arătau o vădită nemulţumire, o ciudă şi o mânie stăpânită.

— N-ai de ce să râzi. Nu se râde de moartea altuia. Faci leit ca Ivan cel gogoman. „Căraţi întruna la leşuri!" Iată ce iese din tine, când vorbeşti de moartea unui om.

Măcar că ar fi avut de ce se supăra, Grigori nu se arătă nicidecum jignit de asemuirea pe care i-o făcuse Kudinov. Râzând, îi răspunse:

— Pe ăştia, într-adevăr, căraţi-i întruna. Pentru cei cu obrazul alb şi cu mâinile albe n-am niciun pic de milă.

— Uite că ţi l-au omorât...

— În luptă?

— Cum să-ţi spun?... E o chestie încurcată şi e greu să afli tot adevărul. El, cum ştii, se afla din ordinul meu la trenul de luptă. Şi, pare-mi-se, n-a ştiut să se pună bine cu cazacii. Dincolo de Dudariovka s-a încins o luptă, iar căruţele pe lângă care era el se aflau cam la două verste de linia de foc. Gheorghidze şedea pe oiştea unei brişti (aşa mi-au povestit cazacii) şi un glonţ, rătăcit cică, l-a lovit drept în tâmplă. Zice că nici n-a mai mişcat... Bestiile de cazaci l-au omorât, pesemne...

— Bine au făcut că l-au omorât!

— Dar încetează odată!... Ce tot îndrugi?

— Nu te supăra. Vorbesc în glumă.

— Câteodată, dai drumul la nişte glume năroade... Eşti ca un bou: unde rumegi, tot acolo te balegi. Zi, după tine, trebuie să-i omoare pe ofiţeri? Iar „jos cu epoleţii"? Oare n-a venit vremea, Grigori, să-ţi bagi minţile în cap? Dacă ţi-e dat să fii şchiop, hotărăşte-te de care picior!

— Nu mai trăncăni, zi mai departe!

— Ce să mai zic? Am înţeles că l-au omorât cazacii, m-am dus acolo şi am vorbit pe faţă cu dânşii... Chiar aşa le-am zis: „Iar v-aţi apucat de vechile prostii, mama voastră de pezevenghi? V-aţi grăbit să împuşcaţi din nou ofiţerii? I-aţi mai împuşcat astă-toamnă, iar apoi, când v-a ajuns cuţitul la os, alergaţi după ei... Chiar voi, zic, aţi venit şi v-aţi milogit. În genunchi: «Ia comanda, condu-ne!» Iar acum, iar vă apucaţi de cele vechi?" I-am dojenit şi i-am ocărât. Dânşii: „Nu, şi nici nu ne-a dat prin cap,

Doamne ferește, să-l omorâm!" Dar îi văd după ochii lor de târfe: dânșii l-au dat gata! Ce vrei să le faci?... Doar să-i scuipi în ochi, că tot n-au niciun pic de obraz... Kudinov mototoli de supărare cureluşa şi rosti: Au omorât un om priceput, iar eu am rămas fără el, ca fără de mâini. Cine să facă un plan? Cine să dea un sfat?... Cu tine putem să stăm de vorbă de una şi de alta, dar când vine strategia şi tactica, se vede îndată că nu suntem buni de nimic... Noroc că a venit cu aeroplanul Piotr Bogatîriov, că n-aveam cu cine să schimb o vorbă... Ei, dă-o dracului, ajunge!... Uite ce scrie: dacă ai noştri nu vor rupe frontul la Doneţ, n-o să ne putem ţine aici. S-a hotărât, precum s-a mai vorbit o dată, să meargă toată armata, treizeci de mii de oameni, ca să rupem frontul. Dacă te vor da peste cap, ai să te retragi chiar până la Don. Le vom lăsa malul drept, de la Ust-Hopior până la Kazanskaia, o să săpăm tranşee de-a lungul Donului şi ne vom apăra.

Cineva bătu puternic în uşă.

— Intră! Cine-i? strigă Kudinov.

Intră Bogatîriov, comandantul Brigăzii 6. Faţa lui vânjoasă şi roşie lucea, lac de sudoare; sprâncenele bălane, albite de soare, erau încruntate a supărare. Se aşează lângă masă, fără să-şi scoată şapca cu fundul ud de năduşeală.

— De ce-ai venii? îl întrebă Kudinov, stăpânindu-şi un început de zâmbet.

— Să-mi dai cartuşe.

— Ţi s-au dat. Câte îţi mai trebuie? Crezi tu că am aici o fabrică de cartuşe?

— Dar cât s-a dat? Câte un cartuş de om? Ăia mă ard cu mitralierele, iar eu stau cu spinarea încovoiată şi mă ascund. Păi, ăsta-i război?... Este o curată porcărie!... Iată ce este!

— Lasă, Bogatîriov, noi punem la cale lucruri mari! zise Kudinov, dar, văzându-l că se scoală şi că vrea să plece, adaugă: Stai, nu pleca! Faţă de tine, n-am secrete... Ei bine, Melehov, dacă n-o să ne putem ţine pe malul ăsta, atunci încercăm să facem o spărtură. Lăsăm pe loc pe toţi acei care nu sunt sub arme şi hărăbăile bejănarilor la fel; încărcăm infanteria în căruţe, luăm trei baterii cu noi şi răzbim spre Doneţ. Pe tine vrem să te băgăm în vârf. Ai ceva de zis?

— Mie mi-e totuna! Dar ai noştri? Au să se prăpădească fetele, muierile, bătrânii.

— Ce să-i faci? Mai bine să se prăpădească numai dânşii, decât să pierim cu toţii.

Cu colţurile gurii lăsate în jos, Kudinov rămase mult timp tăcut, apoi scoase din sertar o gazetă.

— Da, uite, încă o noutate! Comandantul lor suprem a venit la armată, ca s-o conducă. S-a zvonit că ar fi acum fie la Millerovo, fie la Kantemirovka... Iată-i deci că se pregătesc să ne dea gata!

— Adevărat să fie? se îndoi Grigori.

— E adevărat, adevărat! Uite, citeşte şi tu. Mi-au trimis-o kazanenii. Ieri dimineaţă o patrulă de-a noastră a prins la Şumilinskaia doi călăreţi roşii. Amândoi, nişte elevi de la şcoala militară. Hei, i-au tăiat cazacii şi au găsit la unul, în porthartă – nu era tocmai tânăr, o fi fost poate vreun comisar – uite, gazeta asta: „V puti"[82], din ziua de 12 ale lunii. Să vezi ce drăgălaş ne mai încondeiază ăia!

Kudinov îi întinse lui Melehov gazeta, fără un colţ, rupt de cineva pentru o ţigară.

Grigori aruncă o privire fugară asupra titlului de articol, însemnat cu creionul chimic, şi începu să citească:

„REBELIUNEA ÎN SPATELE NOSTRU

De mai multe săptămâni, răscoala unei părţi din căzăcimea Donului continuă. Răzmeriţa a fost dezlănţuită de agenţii lui Denikin, nişte ofiţeri contrarevoluţionari. Ea a găsit sprijin în rândurile chiaburimii căzăceşti. Chiaburii au tras după ei o parte însemnată din cazacii mijlocaşi. Este foarte cu putinţă ca, în anumite cazuri, cazacii să fi avut de îndurat anumite nedreptăţi din partea unora dintre reprezentanţii Puterii sovietice. Agenţii donikinişti au profitat cu dibăcie de aceasta, pentru a aţâţa flacăra rebeliunii. În regiunea răscoalei, bestiile albe se dau drept partizani ai Puterii sovietice, pentru a-şi câştiga mai cu uşurinţă încrederea cazacului mijlocaş. Astfel, uneltirile contrarevoluţionare, interesele chiaburimii şi ignoranţa masei de cazaci s-au unit pentru moment într-o răscoală absurdă şi criminală, în spatele armatelor noastre de pe Frontul de sud. O răscoală în spatele unui ostaş este ca o bubă pe umărul unui muncitor. Ca să continuăm războiul, să apărăm Ţara Sovietică şi să dăm lovitura de moarte bandelor moşiereşti-denikiniste,

[82] „În drum" (n. t.).

trebuie ca, în spatele frontului, să fim sprijiniţi de masele muncitoreşti-ţărăneşti. De aceea sarcina noastră cea mai importantă este acum curăţirea regiunii Donului de rebeliune şi de cei răzvrătiţi.

Puterea centrală sovietică a dat ordin să se realizeze această sarcină în cel mai scurt timp. În ajutorul forţelor expediţionare trimise să acţioneze împotriva ticăloasei răzvrătiri contrarevoluţionare, au sosit şi sosesc cele mai puternice întăriri. Cei mai buni activişti-organizatori vin aci, pentru îndeplinirea acestei sarcini ce nu suferă nicio amânare.

Trebuie să isprăvim cu rebeliunea. Ostaşii noştri roşii trebuie să-şi dea pe deplin seama că răzvrătiţii din Vioşenskaia, sau din Elanskaia, sau din staniţa Bukanovskaia, sunt sprijinitori direcţi ai generalilor Denikin şi Kolceak. Cu cât răscoala va dura mai mult, cu atât numărul de victime de ambele părţi va fi mai mare. Vărsarea de sânge nu poate fi micşorată decât într-un singur chip: dând o izbitură rapidă, necruţătoare şi nimicitoare.

Trebuie să terminăm cu rebeliunea. Trebuie să ne tăiem buba de pe umăr şi s-o ardem cu fierul roşu. Atunci braţul Frontului de sud va fi liber, pentru a-i da duşmanului lovitura de moarte."

Grigori sfârşi de citit şi zâmbi posomorât. Articolul avu darul să-l umple de mânie şi de necaz: „Dintr-un condei, ne-au făcut una cu Denikin, ne-au băgat argaţi la dânsul..."

— Ei, ce zici? E straşnică, nu? Vor să ne ardă cu fierul roşu. Lasă, vom vedea noi cine va sfârâi ars cu fierul roşu! Nu-i aşa, Melehov? Kudinov aştepta un răspuns şi, neprimindu-l, se întoarse spre Bogatîriov: Îţi trebuie cartuşe? O să-ţi dăm! Câte treizeci de bucăţi de călăreţ, pentru toată brigada. Îţi ajunge?... Du-te la depozit şi ia-le! Bonul o să ţi-l facă şeful serviciului aprovizionării; du-te la el! Dar ascultă, Bogatîriov: să te bizui mai mult pe sabie şi pe şiretenie, dacă vrei să iasă mai bine!

— De la o oaie râioasă, bun e şi un smoc de lână! zâmbi Bogatîriov, înveselit de izbânda cererii sale, luându-şi rămas bun şi plecând.

După ce se înţelese cu Kudinov asupra apropiatei retrageri spre Don, Grigori Melehov plecă şi el. Înainte de a părăsi odaia, întrebă:

— La caz că voi aduce toată divizia la Bazki, vom avea cu ce să trecem Donul?

— Şi asta-i una! Cavaleria are să-l treacă înot. Unde ai mai văzut tu pe

cineva trecând altfel apa?

— Dar nu uita că am în divizie puţini ostaşi de pe Don. Iar cazacii de la Cir nu sunt înotători. Au trăit toată viaţa în stepă. De unde şi cum să înoate? Ca toporul!

— Au să înoate după cai. Pe vremuri, aşa se făcea la manevre. S-a mai întâmplat şi în războiul cu Germania.

— Vorbesc de infanterie.

— Pentru ea, avem şi un bac. Vom pregăti bărci, fii fără grijă.

— Au să plece şi oamenii de prin sate.

— Ştiu!

— Să asiguri trecerea pentru toţi, că de nu, scot sufletul din tine! Se poate să rămână oamenii pe loc?

— Am s-o fac, am s-o fac!

— Cu tunurile cum rămâne?

— Mortierele să le distrugi, iar cele de trei ţoli să le cari încoace. Facem aşa încât să strângem bărci mari şi o să trecem bateriile pe malul celălalt.

Grigori ieşi de la comandament, tot sub impresia articolului din ziar.

„Ne poreclesc ajutorii lui Denikin... Dar ce altceva suntem? Chiar aşa şi este, îi suntem ajutori, şi n-avem de ce să ne supărăm. Adevărul sare în ochi...” Îşi aminti vorbele răposatului Iakov Podkova. Într-o zi, întorcându-se seara târziu la el acasă, la Karghinskaia, Grigori se abătuse pe la artileriştii cantonaţi la o casă din piaţă; pe când stătea în tindă, ştergându-şi cizmele cu o mătură, îl auzi pe Iakov Podkova care zicea cuiva, certându-se cu el: „Va să zică, ne-am despărţit, spui tu? N-o să mai fim sub nicio stăpânire? Ho! N-ai cap pe umeri, ci un dovleac gol! Dacă vrei să ştii, suntem acum ca un câine de pripas; un câine care l-a supărat pe stăpân, sau a stricat ceva şi fuge de casă, dar unde să se bage? Nu se uneşte cu lupii – îi e cam frică şi simte că sunt din neamul fiarelor; nu poate să se-ntoarcă nici la stăpân, de teamă că are să-l bată pentru ceea ce a făcut... Aşa şi cu noi! Ţine minte vorba mea: o să ne vârâm coada între picioare şi o s-o întindem strună sub burtă, târându-ne la picioarele cadeţilor: «Primiţi-ne, fraţilor dragi, aveţi milă de noi!» Iată ce are să fie!”

Din ziua luptei de la Klimovka, când a hăcuit pe marinari, Grigori trăia mereu într-o stare de rece şi greoaie nepăsare, care pusese stăpânire pe el. Trăia cu capul înclinat în pământ, într-o surpare lăuntrică, fără zâmbet şi fără bucurie. O singură dată numai fusese zguduit de milă şi de durere, pentru Ivan Alexeevici, când aflase despre moartea lui, dar a trecut şi aceasta. Nu-i mai rămânea decât un singur lucru (cel puţin, aşa i se părea

lui): patima pentru Axinia, care izbucnise cu o nouă şi nestăpânită putere. Numai ea îl atrăgea spre dânsa, aşa cum o luminiţă tremurătoare, dintr-un foc aprins în stepă, cheamă drumeţul într-o noapte de toamnă, friguroasă şi neagră.

Iată că şi acum, întorcându-se de la comandament, îşi aduse aminte de ea şi se gândi: „Noi vom merge să rupem frontul, dar ea cum rămâne?" Şi fără şovăire ori lungă chibzuială, hotărî: „Natalia o să rămână cu copiii şi cu mama, dar pe Axiutka am s-o iau cu mine. O să-i dau un cal, să meargă cu statul meu major."

Trecu peste Don la Bazki, se abătu pe la cantonament şi rupse acolo o foaie din carnet pe care scrise:

> „*Xiuşa! Poate va trebui să ne retragem în stânga Donului, aşa că lasă-ţi tot avutul şi du-te la Vioşki. Pe mine ai să mă găseşti acolo, ai să rămâi la mine.*"

Lipi bileţelul cu clei vâscos de vişin, îl dădu lui Prohor Zîkov şi, roşindu-se, încruntându-se, căutând să pară cât mai aspru, ca să-i ascundă lui Zîkov tulburarea, rosti stropşit:

— Ai să te duci la Tatarski şi ai să dai biletul ăsta Axiniei Astahova. Dar bagă de seamă să... să nu te vadă cineva de acasă, nimeni dintre ai mei. Ai înţeles? Cel mai bun lucru: treci noaptea şi dă-i biletul. Nu trebuie niciun răspuns. Da, încă ceva: îţi dau două zile permisie. Dă-i drumul!

Prohor porni spre calul său, dar Grigori îşi mai aduse aminte ceva şi-l chemă înapoi.

— Treci şi pe acasă şi spune-i mamei sau Nataliei să care din vreme, pe malul ăstălalt, hainele şi ce au mai de preţ. Grâul să-l îngroape, iar vitele să le treacă înot peste Don.

59

În ziua de 22 mai, trupele răsculaţilor începură să se retragă pe tot malul drept al Donului. Unităţile se retrăgeau luptând, oprindu-se pe fiecare linie de apărare. Locuitorii satelor din partea stepei se repeziră, înspăimântaţi, spre Don. Bătrânii şi femeile înhămau toate vitele, umpleau harabalele cu sipete, cu felurite ciorciobute ale gospodăriilor şi cu grâne, cu merinde şi copii. Îşi luau vacile şi oile din cirezi şi din turme, gonindu-

le pe alături de drum. Coloane nesfârşite de fugari se năpustiră spre satele de la Don, trecând înaintea trupelor.

Din ordinul statului-major al comandamentului, infanteria îşi începu retragerea cu o zi mai devreme. Cei din Tatarski şi detaşamentul de necazaci din Vioşenskaia ieşiră la 21 mai din satul Cebotariov, staniţa Ust-Hopiorskaia, executară un marş de patruzeci de verste şi mai bine, poposind peste noapte în salul Ribnîi, din staniţa Vioşenskaia.

În zorii zilei de 22 mai, un văl de ceaţă gălbuie împânzi cerul fără cel mai mic nor pe toată întinderea-i plumburie, şi numai la sud deasupra crestelor de dealuri, se ivi în preajma răsăritului de soare un nouraş de un roz izbitor. Partea lui întoarsă spre răsărit sângera parcă, împrăştiind o lumină purpurie. Soarele se ridică peste movilele de nisip de pe malul stâng, răcorite de rouă, şi nouraşul se topi fără nicio urmă. Cristeii din luncă izbucniră în ţipete mai ascuţite; pescăruşii, cu aripile sprintene, căzură de sus, ca nişte flamuri albăstrui, drept în undele Donului şi se ridicau săgeată la cer cu peştişorii argintii, sclipitori, în ciocurile lor lacome.

Spre amiază, căldura dogorea neobişnuit pentru luna mai. Pământul aburea, ca în ajun de ploaie. Coloanele de căruţe ale fugarilor o luară spre Vioşenskaia, chiar înainte de a se lumina de ziuă, venind pe malul drept al Donului. Roţile lor uruiau necontenit pe Şleaul Hatmanilor. Nechezat de cai, mugete de boi şi larmă de voci răsuna de pe deal până la izlaz.

Detaşamentul necazacilor din Vioşenskaia, care număra cam două sute de luptători, se mai afla în Ribnîi. Pe la ceasurile zece dimineaţa, veni un ordin de la Vioşenskaia: detaşamentul va trece în satul Bolşoi Gromok, va trimite pichete pe Şleaul Hatmanilor şi pe uliţe, şi va opri pe toţi cazacii buni pentru serviciul militar care s-ar îndrepta spre Vioşenskaia.

La Gromok năpădi valul căruţelor de refugiaţi, care mergeau la Vioşenskaia. Femeile, pline de praf şi pârlite de arşiţă, îşi mânau vitele; oamenii călări mergeau alături de drumuri. Scârţâit de roţi, sforăit de cai şi de oi, muget de vaci, plânsete de copii, gemetele bolnavilor de tifos, pe care îi luaseră în bejenie – toate acestea izgoniră tăcerea domoală a satului, ascuns între livezile de vişini. Larma acestor zgomote aşa de felurite, contopite într-un singur vuiet, era atât de neobişnuită, încât câinii din sat răguşiseră de atâta lătrat şi nu se mai repezeau după fiecare drumeţ, nu mai urmăreau acum căruţele în treacăt pe ulicioare şi nu mai alergau de plictiseală după ele până la depărtare de o verstă.

Prohor Zîkov poposi două zile acasă, încredinţă Axiniei Astahova

scrisoarea lui Grigori, apoi transmise prin viu grai porunca sa către Ilinişna şi Natalia şi plecă în ziua de 22 mai la Vioşenskaia.

Nădăjduia să-şi găsească sotnia la Bazki, dar bubuitul tunurilor, care ajungea surd până-n preajma Donului, răsuna parcă mai încolo, pe Cir. Cum Prohor nu prea se simţea ispitit să dea buzna prin locurile unde se încingea o luptă, hotărî să ajungă la Bazki şi să-l aştepte acolo pe Grigori, care trebuia să vină cu divizia lui la Don.

Tot drumul până la Gromok îl străbătu mereu ajuns din urmă de căruţele fugarilor. Nu se grăbea, mergea aproape tot timpul la pas. De altfel nu era nicio grabă. De la Rubejin, merse cu statul-major al Regimentului Ust-Hopiorski, abia format.

Statul-major începea într-o trăsură cu arcuri şi două brişti. Legaţi la spatele briştilor, mergeau şase cai înşeuaţi, pentru personal. Într-o brişcă se aflau încărcate sumedenie de terfeloage şi aparate de telefon, iar în trăsură şedea un cazac rănit, un om în vârstă, şi încă unul, cumplit de slab, cu nasul coroiat, care nu-şi ridica de pe o pernă de şa capul, vârât într-o căciulă ofiţerească de miel, brumărie. Se vede că nu demult scăpase de tifos; zăcea acoperit cu mantaua până la bărbie; praful se aşeza pe fruntea lui boltită şi galbenă, pe nasul subţire şi lucios, iar omul cerea mereu să-i fie învelite picioarele cu ceva gros şi, ştergându-şi sudoarea de pe frunte cu mâna osoasă şi uscăţivă, înjura de mama focului:

— Ticăloşii! Nemernicii! Mă trage frigul la picioare, n-auzi? Polikarp, n-auzi? înveliţi-mă cu blana!... Când eram sănătos, aveaţi nevoie de mine, iar acum... şi-şi plimba în jur privirile-i rătăcite, aspre, ca ale tuturor acelora care au suferit de o boală grea.

Cel căruia îi zicea Polikarp, un om de credinţă veche, înalt şi măreţ, sări din şa în mers şi se apropie de trăsură:

— S-ar putea să răceşti mai rău, Samoilo Ivanovici!

— Înveleşte-mă, îţi spun!

Polikarp execută porunca întocmai şi se îndepărtă.

— Ce-i cu ăsta? îl întrebă Prohor, arătând cu ochii spre bolnav.

— Un ofiţer din Ust-Medvediţa. Domnia sa a fost la noi, la statul-major.

Împreună cu statul-major mergeau şi bejănarii din Ust-Hopiorskaia, din Tiukovnîi, Bobrovski, Krutovski, Zimovnîi şi din alte sate.

— Dar pe voi unde vă mai gonesc dracii? se adresă Prohor unui bejănar bătrân, care mâna o haraba încărcată până sus cu tot soiul de catrafuse.

— Vrem să trecem la Vioşki.

— S-a trimis după voi să mergeţi la Vioşki?

— De trimis, drăguţă, n-au trimis... dar cine ţine să moară? N-ai încotro, trebuie să pleci, când te alungă ceasul morţii.

— Te întreb, ce rost are să vă băgaţi în Vioşki? Aţi putea trece dincolo, pe la Elanskaia, şi gata!

— Cu ce să treci? Acolo, zice lumea că nici pod umblător nu mai este.

— Şi la Vioşki, cu ce vrei să treci? Crezi că au să-ţi dea bacul pentru calabalâcul tău? Crezi că au să lase trupele pe mal, ca să vă treacă pe voi, cu harabalele voastre?... Măi, moşulică, proşti mai sunteţi! Vă repeziţi încotro vă mână toţi dracii, aşa, fără nicio socoteală! Spune, ce-ai băgat în haraba? întrebă bombănind Prohor, călărind în dreptul bătrânului şi arătând boccelele cu biciuşca.

— Tot ce pofteşti! Şi haine, şi hamuri, şi făină, şi câte şi mai câte, de-ale gospodăriei... Se putea să le lăsăm acolo, de haram? Ca să mă pomenesc pe urmă cu casa pustie?!... Drept care am înhămat o pereche de cai şi trei perechi de boi, am încărcat tot ce-am putut, mi-am luat muierile şi-am plecat. Gândeşte-te, drăguţă, că toate câte se văd le-am agonisit o viaţă întreagă, cu munca mea, cu lacrimi şi în sudoarea frunţii. Cum să le las? Dacă s-ar putea, aş fi luat şi casa cu mine, numai să n-aibă roşii parte de ea, dare-ar holera într-înşii!

— Ian spune, de pildă, de ce cari cu tine sita aia? Sau, uite, ce trebuinţă ai de scaune? Roşii n-au ce face cu ele.

— Mă, dar sucit om mai eşti! Să le las, şi dânşii să le spargă ori să le dea foc? Nu, de la mine n-au să se pricopsească cu nimic, arză-i focul! Am ridicat tot!

Bătrânul plesni caii graşi, care păşeau alene, apoi se întoarse şi, arătând cu coada cnutului a treia căruţă cu boi, care mergea în urmă, zise:

— Uite, fata aia încotoşmănită, care mână boii, e fiică-mea. Are în haraba o scroafă cu purcei. Scroafa mai avea până la fătat, dar se vede c-am strâns-o cam tare atunci când am legat-o şi am pus-o în haraba. Şi ea ne-a făcut pocinogul: a fătat chiar azi noapte, în haraba. Auzi cum guiţă purceluşii? Nu, de la mine n-au să se învârtă roşii cu nimic, vede-i-aş laţi!

— Numai să te prind, moşule, lângă bac! zise Prohor, aţintindu-şi privirea mânioasă asupra mutrei late şi asudate a bătrânului. Numai să te prind şi ai să vezi cum are să-ţi zboare tot calabalâcul drept în Don, cu toţi porcii şi purceii tăi!

— Da' pentru ce? întrebă bătrânul, nespus de mirat.

— Pentru că oamenii se prăpădesc, se lipsesc de toate, şi tu, caiafă

bătrână, cari totul cu tine, ca un păianjen! strigă Prohor, de obicei calm şi potolit. Clocoteşte mânia în mine când văd un boşorog lacom ca tine! Nu vă pot suferi în ochi!

— Hai, hai! Treci şi caută-ţi de treabă! se burzului moşul mormăind de ciudă şi întorcându-şi faţa. Halal de comandant, ar vrea să zvârle avutul omului în Don... Eu stau de vorbă cu el cum se stă cu un om cumsecade, şi el de colo... Află că fecioru-meu, vagmistrul, îi opreşte pe roşii acum cu sotnia lui... Hai, caută-ţi de drum!... Să nu-ţi faci râs de averea altuia! Dacă ţi-ai fi agonisit şi tu ceva, nu ţi-ar juca ochii în cap de jind şi de pizmă!

Prohor o luă la trap. În urmă, un purcel începu să guiţe ascuţit, asurzitor; scroafa grohăi cu îngrijorare. Guiţatul de purcel sfredelea urechile ca o suliţă.

— Ce dracu' ? De unde au mai răsărit şi purcei acum? Polikarp! strigă ofiţerul culcat în trăsură, cu faţa schimonosită şi aproape plângând de chinurile drumului.

— Un purceluş a căzut dintr-o haraba şi o roată i-a frânt picioarele, răspunse Polikarp, venind mai aproape.

— Spune-le... Spune stăpânului purcelului să-l taie. Spune-i că aici sunt oameni bolnavi... Îndurăm şi aşa destule! Şi acum purcelul ăluia, cu guiţatul lui... Mai repede! Trap!

Ajungând în dreptul trăsurii, Prohor văzu pe ofiţeraşul cu nasul coroiat oţărându-se şi ascultând cu ochii holbaţi guiţatul purcelului. În zadar încerca să-şi acopere urechile cu căciula sa cenuşie. Polikarp se întoarse peste puţine clipe.

— Nu vrea să-l taie, Samoilo Ivanîci! Spune că poate are să se îndrepte; iar dacă nu, atunci are să-l taie deseară.

Ofiţerul se îngălbeni, se înălţă cu o grozavă sforţare şi se aşeză pe marginea trăsurii, cu picioarele atârnate în afară.

— Unde mi-e *browningul*? Opreşte caii! Care-i stăpânul purcelului? Stai că-i arăt eu!... În ce căruţă?...

În cele din urmă, bătrânul gospodar fu silit să-şi taie purcelul.

Zâmbind, Prohor o lua din nou la trap şi depăşi un grup de căruţe din Ust-Hopiorskaia. Înainte, la o verstă depărtare, vreo două sute de căruţe şi alţi călăreţi răzleţi, în număr de vreo patruzeci, veneau pe drum.

„Cumplită babilonie are să mai fie lângă bac!", se gândi Prohor.

Ajunse din urmă căruţele. În întâmpinarea lui, dinspre capul coloanei, călărea în galop o femeie pe un minunat cal murg. În dreptul lui Prohor, struni calul. Avea o şa de toată frumuseţea, zăbalele şi tot frâul sclipeau de

argint şi chiar laturile şeii erau cu totul noi, neroase, iar chinga, din piele bună, lucea la soare. Femeia se ţinea bine şi cu pricepere în şa şi-şi strângea cu mâna-i negricioasă şi puternică dârlogii, taman aşa cum trebuie, dar calul semeţ, ca un cal de călărie ce era, pesemne că simţea numai dispreţ pentru stăpână. Îşi întorcea ponciş ochiul înroşit de sânge, îşi încovoia gâtul şi, rânjindu-şi dinţii albi, încerca s-o muşte de genunchiul rotund, ieşit de sub fustă.

Toată faţa femeii, în afară de ochi, era învelită într-un tulpan proaspăt spălat şi sinelit. Dându-l la o parte de pe buze, întrebă:

— Ascultă, cazacule, n-ai lăsat cumva în urmă nişte căruţe cu răniţi?

— Am lăsat cam multişoare în urma mea... dar ce este?

— Uite ce dandana, începu femeia cu glas tărăgănat. Nu-mi găsesc bărbatul! Trebuie să vină dinspre Ust-Hopior, împreună cu spitalul său. A fost rănit la picior, dar acum se pare că rana a făcut puroi şi el mi-a trimis vorbă, printr-un om de la noi, să-i aduc calul. E calul lui. Şi femeia pocni cu biciuşca gâtul calului, ud de broboane de sudoare. M-am dus la Ust-Hopior, dar spitalul nu mai era acolo, plecase... Şi acum, pe unde n-am umblat? Dar tot nu-i pot da de urmă!

Privind cu încântare faţa ei rotundă şi frumoasă, ascultând cu plăcere învăluirea gingaşă a vocii ei joase, de contraltă, Prohor îi strigă:

— Eh, leliţo, leliţo! La ce naiba să-ţi mai caţi bărbatul? Lasă-l să se tot ducă cu spitalul lui, iar pe tine, aşa nurlie cum eşti şi cu aşa cal de zestre, cine n-ar fi gata să te ia oricând? Chiar şi eu m-aş prinde să încerc.

Femeia zâmbi fără să vrea şi, îndoindu-se de mijlocul plin, îşi trase poala fustei peste genunchii dezgoliţi:

— Lasă ghiduşiile şi spune-mi: n-ai întâlnit cumva spitalul?

— Uite, în şirul de colo! Acolo sunt şi bolnavi, şi răniţi, răspunse Prohor cu un oftat.

Femeia făcu vânt cu biciuşca, strunindu-şi calul să se întoarcă brusc înapoi, numai pe picioarele dindărăt, cu spumă albă şi sclipitoare la încheieturi; porni la trap, schimbând apoi trapul în galop.

Căruţele înaintau încet. Boii dădeau agale din coadă, apărându-se de tăunii care bâzâiau în jurul lor. Căldura era atât de încinsă, văzduhul, în preceas de furtună, atât de greu şi încărcat, încât frunzele tinere ale florii-soarelui de lângă drum se făceau sul şi se veştejeau.

Prohor călărea din nou alături de convoi. Îl uimi marele număr de cazaci tineri, care, fie că se rătăciseră, fie că dezertaseră de la sotniile lor, îşi găsiseră neamurile şi mergeau cu ele împreună spre locul de trecere.

Unii îşi legaseră caii de coşul căruţei şi şedeau în harabale de vorbă cu muierile, legănându-şi copiii; alţii mergeau călări, fără să se despartă de armă şi de sabie... „Şi-au părăsit unităţile şi fug!", scrâşni Prohor, măsurându-i cu privirile.

Mirosea a sudoare de cal şi de bou, a lemnul răscopt al briştilor, a blide de bucătărie, a unsoare de roţi. Boii mergeau cu capetele plecate, trăgând din greu şi legănat; şuviţe de bale atârnau de pe limbile lor, scoase afară, până în colbul de pe drum. Convoiul se mişca încet, cam cu patru până la cinci verste pe oră. Căruţele trase de cai nu o luau înaintea harabalelor cu boi. Dar a fost destul să răsune, undeva în sud, un bubuit de tun, surd, ca totul să se pună în altă mişcare. Stricând şirul, căruţele cu un cal şi cu doi o luară pe de lături, ieşind din coloana lungă. Caii porniră la trap, bicele pocneau, se auzeau tot soiul de strigăte, pe toate glasurile: „Hi-i, mână!", „Hi-i, fire-aţi ai dracului!", „Dă-i drumul!" Nuielele şi harapnicele plesneau vârtos peste spinările boilor; roţile duduiră mai viu. Frica îi făcu pe toţi să se dezmorţească din toropeală; Nori grei de colb fierbinte se ridicară din drum, apoi plutiră îndărăt, rotindu-se în văzduh şi aşternându-se pe ogoarele de grâu şi pe tufele de buruieni.

Căluţul lui Prohor îşi întindea din mers gâtul după ierburi, apucând cu buzele ba câte un fir de sulfină, ba un ciorchine galben de rapiţă sălbatică, şi le mesteca, ciulindu-şi urechile şi încercând să-şi scoată cu limba zăbalele care zăngăneau şi-i rodeau gingiile. Dar, după detunătură, Prohor îl izbi cu călcâiele şi căluţul trecu în trap legănat, ca şi cum ar fi înţeles că nu mai era timp de ospătare.

Canonada se înteţea. În văzduhul apăsător şi încins, răbufnirile pline şi prelungi se contopeau într-un vuiet cutremurat ca tunetul, ca zbârnâitul unei strune de bas.

— Doamne Isuse! îşi făcu semnul crucii o nevastă tinerică din haraba, scoţând repede din gura copilului sfârcul brun-trandafiriu cu stropi sclipitori de lapte şi vârându-şi sub cămaşă sânul tare, gălbui.

— Bat ai noştri sau ceilalţi? Hei, ostaşule! îi strigă lui Prohor un bătrân, care mergea alături de boi.

— Roşii, moşule! Ai noştri n-au obuze.

— Maica Precista să-i apere atunci pe ai noştri!

Bătrânul lăsă din mâini frânghia legată de coarnele boilor, îşi scoase vechea şapcă de cazac şi se întoarse cu faţa spre răsărit, închinându-se din mers.

La sud, după o creastă cu tulpini de porumb târziu, se ivi un nor

negricios, se lăţi şi se întinse până la jumătatea zării, învăluind cerul cu o perdea neguroasă.

— Ian uitaţi-vă, ce pălălaie de foc grozav! strigă cineva din căruţă.

— Ce-o fi asta?

— Unde arde? răsunară mai multe glasuri în huruitul de roţi.

— De-a lungul Cirului.

— Roşii ard satele de la Cir!

— Şi cum e vremea uscată, Doamne fereşte, că pârjolul se-ntinde...

— Uiuuuu! Ce mai nor negru!

— Nu se poale să fie de la un singur sat!

— S-a încins focul la Cir, mai jos de Karghinskaia, acolo unde se dau luptele acuma...

— N-o fi fiind pe pârâul Ciornaia? Mână, Ivan!

— Vai, mamă-mămulică, ce prăpăd şi topenie!...

Norul negru de fum se lăţea mereu pe un cuprins din ce în ce mai mare. Răbufnetul de tun se auzea tot mai puternic. Iar peste o jumătate de ceas, vântul jucăuş de sud aduse pe Şleaul Hatmanilor duhoare râncedă şi fioroasă de fum dinspre locurile mistuite de flăcări, de la focul care bântuia prin satele de la Cir. La treizeci şi cinci de verste de la şleaul cel mare.

60

Drumul spre Bolşoi Gromok trecea într-un loc pe lângă o ogradă de gresie cenuşie, iar de acolo făcea o cotitură bruscă spre Don, se cobora într-o râpă uscată şi nu tocmai adâncă, peste care oamenii duraseră un pod de bârne.

Pe vreme secetoasă, prundişul şi nisipul galben sclipeau pe coastele râpei; iar după ruperile de nori, vara, puhoaiele tulburi de apă se repezeau vijelios de pe colnic în râpă, se uneau acolo şi se prăvăleau în jos ca un zid, smulgând bolovanii şi rostogolindu-i, ca să se verse apoi cu vuiet în Don.

În astfel de zile apa trecea peste pod, dar nu pentru multă vreme; după un ceas-două undele năvalnice, care cu puţină vreme mai înainte prăpădiseră şi smulseseră gardurile cu pari cu tot, scădeau, pe fundul dezgolit al râpei sclipea curat prundişul ud, spălat, mirosind a var şi umezeală, iar pe coaste lucea cafeniu mâlul proaspăt.

Pe malurile râpei, se împânzise desiş de plopi şi de sălcii. La umbra lor era răcoare chiar în ceasurile cele mai călduroase ale zilei de vară.

De hatârul acestei umbre răcoroase, un pichet din detaşamentul de infanterişti necazaci din Vioşenskaia se oprise lângă pod. Erau unsprezece oameni. Atâta timp cât nu se iviseră căruţele cu refugiaţi, soldaţii din pichet stăteau culcaţi sub pod, jucau cărţi şi fumau, iar unii se dezbrăcaseră şi curăţau cusăturile cămăşilor şi izmenelor de nesăţioşii păduchi ostăşeşti; doi au cerut voie comandantului de pluton şi s-au dus să se scalde în Don.

Dar odihna lor nu ţinu mult. Căruţele ajunseră curând la pod. Mergeau într-un puhoi necurmat, şi trecătoarea somnoroasă şi umbrită se umplu deodată de oameni, de gălăgie, de zăduf, ca şi cum dogoarea încinsă a stepei ar fi pogorât peste sat, de pe colnic, o dată cu căruţele.

Şeful pichetului, comandantul plutonului trei din detaşament, un plutonier înalt, uscăţiv, cu o bărbuţă cafenie şi cu urechile mari, clăpăuge, ca de copil, stătea lângă pod cu mâna sprijinită în tocul ros al revolverului. A lăsat fără nicio vorbă să treacă vreo douăzeci de căruţe, apoi, zărind într-o haraba un cazac de vreo douăzeci şi cinci de ani, porunci scurt:

— Stai!

Cazacul trase de hăţuri şi se încruntă.

— Din ce unitate? întrebă sever plutonierul, apropiindu-se de haraba.

— Da' ce ai cu mine?

— Din ce unitate, te-ntreb? Vorbeşte!

— Din sotnia de la Rubejenskaia. Voi cine sunteţi?

— Dă-te jos!

— Dar cine sunteţi?

— Dă-te jos, n-auzi?

Urechile clăpăuge ale plutonierului se aprinseră stacojii. Descheie tocul, scoase revolverul şi-l trecu în mâna stângă. Cazacul dădu hăţurile nevestei şi sări jos din haraba.

— De ce nu eşti la unitate? Unde te duci? îl luă la descusut plutonierul.

— Am fost bolnav. Mă duc acum la Bazki... Sunt cu toată familia...

— Ai vreo adeverinţă de boală?

— Da' de unde? N-a fost felcer la sotnie...

— A! N-a fost? Ia-l, Karpenko, şi du-l la şcoală!

— Dar cine sunteţi?

— Las' că-ţi arăt eu acolo cine suntem!

— Trebuie să mă duc la unitate! N-ai dreptul să mă opreşti!

— Te înaintăm noi. Ai arme la tine?

— O puşcă.

— Ia-o! Dar mişcă-te mai iute că acum o păţeşti! Flăcău verde, neam de căţea, şi te-ascunzi sub fustele muierii? Ce, noi trebuie să te apărăm? Şi aruncă în urmă, cu dispreţ: Căzăcoiule!

Cazacul scoase arma de sub pătură, îşi luă nevasta de mână, nu se sărută cu ea faţă de toată lumea, îi păstră numai o clipă palma aspră într-a lui, îi şopti ceva şi-l urmă pe soldat spre şcoala satului.

Căruţele înghesuite în ulicioară se repeziră, huruind, pe pod.

Într-un ceas, pichetul prinse vreo cincizeci de dezertori. Unii dintre dânşii se împotriviră la arestare, mai cu seamă unul din satul Nijne-Krivski, staniţa Elanskaia, om în vârstă, cu mustăţile lungi şi cu înfăţişare de cazac aprig. Drept răspuns la porunca şefului de pichet să coboare din brişcă, dădu bici cailor. Doi soldaţi apucară caii de căpestre şi-i opriră tocmai la celălalt capăt al podului. Atunci cazacul, fără să piardă vremea, scoase de sub manta un *winchester* american şi-l puse la ochi:

— Fă loc!... Vă omor, ticăloşilor!

— Dă-te jos! Dă-te jos! Avem ordin să tragem în cine nu se supune. Acuşi te dăm gata!

— Mârlanilor! Ieri aţi fost roşii, iar acum daţi ordine cazacilor?... Putoare!... Cară-te, că trag!...

Un soldat cu moletiere groase şi noi sări pe roata dinainte a briştii şi, după o scurtă luptă, îi smulse cazacului arma. Dar cazacul se încovoie, iute ca o pisică, îşi vârî mâna sub haina groasă, trase sabia din teacă şi, stând în genunchi, făcu vânt cu ea, peste leagănul pestriţ înflorat al briştii, la un deget de capul soldatului, care abia a avut timp să sară jos.

— Timoşa! Lasă-l Timoniuşka! Vai, Timoşa, nu trebuie!... Nu te pune împotriva lor!... Au să te omoare! îl implora, printre sughiţuri de plâns, nevastă-sa, slăbuţă şi urâtă, încercând să-i potolească furia.

Dar cazacul, în picioare în brişcă, vântura mereu sabia cu sclipiri albăstrui, nu-i lăsa pe soldaţi să se apropie, scuipa răguşit sudălmi de mamă, şi ochii turbaţi îi jucau în cap:

— Dă-te la o parte! Te altoiesc!

Chipul lui negricios se zvârcolea în spasmuri, de sub mustăţile lungi şi gălbui i se iveau clăbuci de spumă, albul ochilor îşi pierdea culoarea albăstruie, injectându-se cu firişoare roşii.

Cu greu izbutiră să-l dezarmeze, să-l doboare şi să-l lege cobză. Furia bravului cazac avea o explicaţie simplă: în brişcă fu descoperit şi scos la

iveală un ulcior de o vadră cu cel mai tare basamac de casă...

Între timp, drumeagul se umplu de căruţe. Erau atât de înghesuite, încât stăteau lipite una de alta; a fost nevoie să deshame caii şi să desjuge boii, ca să tragă căruţele spre pod. Oiştile şi hulubele se rupeau, pârâiau; caii nechezau de neastâmpăr, iar boii, înţepaţi de tăuni şi năuci de căldură, se repezeau drept asupra gardurilor, fără să dea ascultare la strigătele stăpânilor. Ocări, ţipete, pocnituri de bici, bocete de femei se auziră multă vreme în preajma podului. Cei rămaşi în urmă, care mai aveau pe unde să se-ntoarcă, o luară îndărăt, pe drumul mare, pentru a se coborî la Don undeva, spre Bazki.

Pe dezertorii arestaţi îi porniră sub escortă spre Bazki, dar escorta nu-i putu stăpâni, fiindcă toţi erau înarmaţi. Abia trecuseră podul, că şi încinseseră o bătaie cu cei din escortă. Peste puţin timp, soldaţii s-au întors, iar dezertorii plecară singuri, în ordine, la Vioşenskaia.

Prohor Zîkov fusese de asemenea oprit la Gromok. Arătă biletul de voie dat de Grigori Melehov şi-l lăsară în pace.

La Bazki ajunse pe-nserate. Mii de căruţe, de prin toate satele de la Cir, năpădiseră uliţele şi ulicioarele. Lângă Don, se petreceau lucruri de nedescris. Refugiaţii îşi aşezară căruţele de-a lungul malului, pe vreo doi kilometri. Vreo cincizeci de mii de bejănari se risipiră prin pădure, în aşteptarea trecerii.

În faţa staniţei Vioşenskaia, un bac transporta bateriile, statele-majore şi averea oastei. Infanteria era trecută în lotci. Zeci de bărcuţe mişunau pe Don, cu câte doi-trei oameni fiecare. Pe malul apei, la debarcader, izbucneau încăierări sălbatice. Dar cavaleria rămasă în ariergardă tot nu sosea. Dinspre Cir se auzeau mereu bubuituri de tun, şi mirosul iute, rânced, de case arse se simţea tot mai pătrunzător.

Trecerea ţinu până la ziuă. Pe la miezul nopţii, sosiseră şi primele sotnii de călăreţi, urmând să înceapă a trece Donul în zori.

Aflând că trupele călări din Divizia I n-au ajuns încă, Prohor Zîkov se gândi să-şi aştepte sotnia la Bazki. Izbuti cu greu să-şi deschidă cale cu calul, ducându-l de căpăstru prin faţa nenumăratelor căruţe înghesuite de-a lungul împrejmuirii spitalului; îl legă de o haraba şi-i scoase zăbalele, fără să-l uşureze şi de şa. Apoi o luă printre căruţe, căutându-şi cunoscuţii.

Ajuns la dig, o zări din depărtare pe Axinia Astahova. Mergea spre Don, cu o bocceluţă strânsă la piept şi cu o scurteică pusă pe umeri. Frumuseţea ei vie, ţipătoare, atrăgea luarea-aminte a infanteriştilor, îmbulziţi grămadă pe mal. Îi spuneau pesemne nişte măscări; pe feţele lor

asudate şi prăfuite sclipeau dinţii albi, dezveliţi în rânjete; li se auzeau râsul şi strigătele porcoase. Un zdrahon de cazac, cu părul bălai, fără cingătoare şi cu căciula trasă pe ceafă, o strânse în braţe pe la spate şi-i atinse cu buzele gâtul brun şi puternic. Prohor văzu cum Axinia dădu brânci cazacului şi-i spuse ceva, rânjindu-şi şi ea dinţii. Toţi izbucniră în râs, iar cazacul îşi scoase căciula şi zise răguşit, cu voce de bas:

— Ah, leliţo! Zău, măcar o dată!

Axinia îşi iuţi paşii şi trecu prin faţa lui Prohor. Un zâmbet de scârbire juca pe buzele ei cărnoase. Prohor n-o strigă pe nume; era ocupat cu căutarea consătenilor, iscodind din ochi mulţimea. Înaintând încet printre căruţele înţepenite, cu hulubele şi oiştile înălţate spre cer, auzi voci de oameni băuţi şi râsete. Trei bătrâni şedeau pe un ţol întins sub o haraba. Unul din ei ţinea între picioare o căldăruşă cu basamac. Moşnegii chercheliţi luau cu rândul basamac, cu o cană de alamă, făcută dintr-un cartuş de obuz; îl dădeau pe gât şi molfăiau peşte uscat. Mirosul iute de rachiu şi de peşte sărat îl făcu pe Prohor să se oprească: îi era foame.

— Oşteanule! Vin' de bea cu noi pentru toate cele bune! îi îmbie unul dintre moşnegi.

Prohor nu se lăsă poftit a doua oară, se aşeză, făcu semnul crucii şi luă zâmbind din mâinile bătrânului cana cu basamacul din care se ridica un miros dulceag.

— Bea, câtă vreme eşti viu! Ia şi o bucată de ciortănel! Să nu-ţi fie silă de oameni bătrâni, băiete! Bătrânii sunt nişte oameni cu judecată. Voi, tinerii, trebuie să învăţaţi de la noi cum să vă trăiţi viaţa... şi cum să beţi votculiţă... bombănea răguşit un alt moşneguţ, fără nas şi cu buza de sus mâncată până la gingii.

Prohor bău, nu fără să-i arunce moşneagului lipsit de nas o privire bănuitoare. Între cea de-a doua şi a treia cană, nu se mai putu stăpâni şi-l întrebă:

— Ţi-ai lăsat nasul la fete, moşule?

— Nu-u, drăguţule! E din răceală. De când eram copil, tot boleam de răceală. D-aia s-a stricat aşa.

— Mie mi-era teamă de altceva mai urât. Credeam ca ţi-ai prăpădit nasul din vreo boală lumească. Să nu cumva să mă pricopsesc şi eu! mărturisi pe faţă Prohor.

Liniştindu-se în urma lămuririi date de moşneag, îşi lipi cu lăcomie buzele de cană şi o goli fără nicio codeală acum, pe nerăsuflate.

— Ne prăpădim cu zile! Cum să nu bei? urlă stăpânul căldăruşei cu

basamac, un moşneag gras şi zdravăn. Iată, am adus două sute de puduri de grâu, şi cam la vreo mie a trebuit să las acasă. Am mai adus cinci perechi de boi, şi va trebui să le las toate dracului aci, că nu-i chip să le iei cu tine, peste Don! Mi se părăduieşte, într-un ceas, toată agoniseala de-o viaţă! Vreau să cânt! Ziceţi ceva mai vesel, cazaci!

Moşul se învineţi la faţă, ochii i se umeziră.

— Nu plânge, Trofim Ivanîci! Moscova nu prea dă crezare lacrimilor. De-om trăi, o să ne mai agonisim altele, zise bătrânul fără nas, încercând să aline amarul prietenului.

— Păi, cum vrei să nu plâng?! răcni şi mai tare, şi mai vârtos, moşneagul cu faţa schimonosită de jale. Grâul se prăpădeşte! Au să crape boii! Roşii au să-mi ardă casa! Pe fecior mi l-au omorât astă-toamnă! Cum să nu plâng! Pentru cine am agonisit? În fiece vară mi se ardeau câte zece cămăşi, mâncate de sudoare, şi acum rămân gol şi desculţ... Bea!

Pe când moşneagul vorbea, Prohor înfulecă un ciortan lat cât o uşiţă de cuptor şi bău vreo şapte căni de rachiu, iar toate îl îngreunaseră într-aşa hal, încât numai după cele mai cumplite opinteli izbuti să se mai scoale în picioare.

— Oşteanule! Voi sunteţi apărătorii noştri! Vrei să-ţi dau grăunţe pentru cal? Câte vrei?

— Un sac! mormăi Prohor, plin de nepăsare faţă de tot ce-l înconjura.

Bătrânul îi umplu un sac de iarbă cu cel mai bun ovăz şi-l ajută să-l ridice pe umăr.

— Adu sacul înapoi! Nu uita, pentru Dumnezeu! se rugă, îmbrăţişându-l pe Prohor şi plângând cu lacrimi de om beat.

— Nu, n-am să-l aduc! Ţi-am spus: nu şi gata, n-am să-l aduc! se încăpăţâna, numai el ştie de ce, Prohor.

Plecă de lângă haraba, clătinându-se pe picioare. Sacul îl apăsa greu, silindu-l să se clatine într-o parte şi în alta. Lui Prohor i se părea că picioarele-i calcă pe pământ îmbrăcat în gheaţă alunecoasă; se răşchirau şi bâţâiau ca ale unui cal nepotcovit şi sperios, când păşeşte pe gheaţă. Mai făcu vreo câţiva paşi nesiguri şi se opri, căznindu-se să-şi amintească dacă plecase cu şapca în cap, ori nu. Un cal murg, cu pată albă pe frunte, legat de o brişcă, simţi ovăzul, se întinse spre sac şi muşcă un colţ. Grăunţele începură să curgă prin gaură cu un fâşâit uşor. Prohor se simţi uşurat şi porni mai departe.

Poate că tot ar mai fi izbutit să-i ducă şi calului său ceva din ovăzul rămas, dar un taur uriaş, pe lângă care trecea, îl izbi cu piciorul dintr-o

latură, aşa cum e năravul lor. Era un buhai înnebunit de căldură şi de plictiseală, chinuit de tăuni şi de muşte, şi nu lăsa oamenii să se apropie de el. Lui Prohor îi fu dat să pătimească şi el la fel ca mulţi alţii, din pricina acestei furii. Aruncat într-o parte, se izbi cu capul de butucul unei roţi şi adormi pe loc.

Se trezi abia după miezul nopţii. Deasupra lui, rostogolindu-se pe cerul vioriu, nori plumburii zburau zoriţi spre apus. Secerea subţire a craiului-nou se întrezărea din când în când, ca să piară îndată din nou după perdeaua deasă ce acoperea tot cerul, şi un vânt tăios şi rece părea că s-a îndârjit să sufle tot mai aprig în întuneric.

Aproape de tot, de cealaltă parte a harabalei lângă care se prăvălise Prohor, trecea un pâlc de călărime, făcând pământul să geamă şi să se zguduie sub ropotul copitelor de cai, ferecate în potcoave. Simţind ploaia apropiată, caii strănutau; săbiile zăngăneau izbindu-se de scări; luminiţe roşii de ţigări străpungeau bezna. Treceau sotniile, răspândind o acreală de sudoare de cal şi duhoare de harnaşament.

Ca orice cazac ce slujeşte la oaste, Prohor se obişnuise, în anii de război, cu acest miros amestecat, pe care nu-l are decât cavaleria. Cazacii îl purtaseră cu dânşii pe toate drumurile din Prusia şi Bucovina, până în stepele Donului, şi acest miros nedespărţit al trupei de cavalerie îi era atât de drag şi de scump, ca şi mirosul casei lui. Umflându-şi cu lăcomie nările, Prohor îşi ridică puţin capul greu.

— Ce unitate, fraţilor?

— De cavalerie, răspunse glumeţ o voce de bas.

— Da' din ce unitate sunteţi, te-ntreb?

— Ai lui Petliura, răspunse acelaşi glas.

— Pe naiba! Prohor tăcu o clipă, apoi întrebă din nou: Din ce regiment, tovarăşi?

— „Bokovski".

Prohor vru să se scoale, dar sângele îi zvâcnea greu în cap şi un nod de greaţă i se ridică în gât. Se lăţi locului şi adormi din nou... Începuse a se crăpa de ziuă, când o adiere rece de umezeală îl biciui dinspre Don.

— Nu cumva-i mort? auzi prin vis Prohor pe cineva vorbind deasupra lui.

— E cald... şi-i băut! răspunse, chiar la urechea lui Prohor, alt glas.

— Dă-l dracului! S-a lungit ca un stârv! Ia dă-i una la lingurică!

Cu capătul lăncii, călăreţul îl împunse dureros pe Prohor, care nu se trezise încă; cineva îl apucă de picioare şi-l trase mai încolo.

— La o parte căruţele! Stau ca nişte morţi! Au şi găsit timp de dormit! Roşii ne calcă pe coadă, şi ăştia sforăie ca la dânşii acasă. Trageţi căruţele la o parte, că acuşi vine peste voi bateria! Mişcă-te mai iute!... Aţi închis drumul... Ce neam de păcătoşi! tună o voce autoritară.

Bejenarii, care dormeau în căruţe şi dedesubtul lor, dădură îndată semne de viaţă. Prohor sări în picioare. Nu mai avea nici arma, nici sabia, nici cizma de la piciorul drept, pe toate le prăpădise după beţia din ajun. Se uită buimac de jur împrejur, avu de gând să caute pe sub haraba, dar conductorii de la cai şi servanţii descălecaţi ai bateriei cu pricina au răsturnat fără milă harabaua, împreună cu toate cuferele din ea, şi au făcut loc de trecere pentru baterie.

— Înainte-e!...

Conductorii săriră în şa. Ştreangurile late, cusute din mai multe bucăţi, zbârnâiră şi se încordară; roţile înalte ale unui tun, cu ţeava îmbrăcată într-un toc de piele, zăngăniră la un hop. Chesonul se agăţă cu osia de oiştea unei brişti şi o rupse.

— Părăsiţi frontul? Viteji, mama voastră! strigă din brişcă acelaşi bătrân fără nas, cu care chefuise Prohor în ajun.

Artileriştii treceau în tăcere, grăbindu-se să ajungă la vad. În lumina vânătă dinaintea zorilor, Prohor mai horhăi mult, căutându-şi arma şi calul. Nu găsi nici cal, nici armă. Ajuns în dreptul bărcilor, îşi scoase şi cealaltă cizmă, o aruncă în Don şi rămase mult timp pe mal, udându-şi capul prins în cleştele unei nemaipomenite dureri.

La răsăritul soarelui, cavaleria începu trecerea. O sută cincizeci de cai deşeuaţi din sotnia întâi au fost mânaţi de cazaci, descălecaţi, ceva mai sus de cotul de unde Donul se îndreaptă în unghi drept spre răsărit. Comandantul sotniei, cu barba roşcovană şi ţepoasă năpădindu-i obrazul până-n ochi, cu nasul coroiat şi fioros la înfăţişare, semăna leit cu un porc mistreţ. Mâna stânga îi atârna prinsă într-o cârpă murdară şi mânjită de sânge, iar în cea dreaptă vântura mereu biciuşca.

— Nu lăsa caii să bea! Goneşte-i, goneşte-i! Ce... mama... mama... mama!... Ţi-e frică de apă? Intră în apă!... N-o ai de zahăr, nu se topeşte, răcnea el la cazacii care goneau caii în apă, şi dinţii albi, colţoşi, i se dezveleau într-un rânjet sub mustăţile-i roşcovane.

Caii se înghesuiau buluc şi nu prea aveau poftă să se bage în apă rece; cazacii strigau la ei şi-i croiau cu biciuştile. Înaintea tuturor o luă încet un cal corbiu, cu nările albe şi cu o mare pată albă-trandafirie, în chip de stea, pe frunte. Se vedea că nu era la prima lui baie. Valurile treceau peste

crupa lui teşită, târându-i coada rară într-o parte; dar îşi ţinea gâtul şi spinarea cu vrednicie deasupra apei. Ceilalţi cai îl urmau, despicând curentul apei, cufundându-se cu sforăieli şi cu plescăit în apa înspumată. Cazacii veneau după dânşii cu şase lotci. Unul stătea la prora luntrii din faţă, ţinând în mână un arcan de frânghie, pregătit pentru orice întâmplare.

— Nu treceţi înaintea lor! Mânaţi-o de-a curmezişul curentului! Să nu-i abată cumva mai la vale!

Biciuşca din mâna comandantului sotniei se înnoadă, şuieră într-un cerc şi coborî pocnind peste carâmbul cizmei mânjite de var.

Şuvoiul iute târa caii. Corbiul o luase uşor înaintea celorlalţi, întrecându-i cu două lungimi. Ieşi cel dintâi pe limba de nisip de pe malul stâng. În aceeaşi clipă, soarele răzbi printre ramurile stufoase ale unui plop negru, o rază trandafirie căzu peste calul corbiu, şi părul său lucind de apă se aprinse într-o flacără orbitoare.

— Să ai grijă de iepuşoara lui Mrîhin! Ajut-o!... Aia, cu căpăstru. Dar vâsleşte odată! Vâsleşte! strigă răguşit comandantul sotniei, care semăna aşa de grozav cu un mistreţ.

Toţi caii trecură dincolo. Pe malul celălalt, cazacii îi aşteptau, luându-i în primire şi punându-le căpestrele. Între timp, începu şi căratul şeilor.

— Unde a ars aseară? întrebă Prohor pe un cazac care ducea şeile la barcă.

— La Cir.

— Dintr-un obuz?

— Ce fel de obuz? răspunse aspru cazacul. I-au dat foc roşii...

— Peste tot? se miră Prohor.

— Nu-u... Dânşii aprind numai gospodăriile bogate, cu acoperişuri de tablă sau cu acareturi multe.

— Şi ce sate au ars?

— De la Visloguzov până la Graciov.

— Nu cumva ştii unde se află acum statul-major al Diviziei I?

— La Ciukarinski.

Prohor se întoarse la căruţele bejănarilor. Deasupra taberei lor, care se lăţea cât putea cuprinde ochiul, se ridicau aţe de fum amărui, duse de vânt, de la focurile de vreascuri, de garduri sfărâmate şi de bălegar uscat; femeile gătеau de mâncare.

Noaptea mai sosiseră alte câteva mii de bejănari, din părţile de stepă ale malului drept.

Un zumzet de glasuri plutea deasupra focurilor, la harabale şi brişti:

— Da' când are să ne mai vie şi nouă rândul la trecere? Of, că nu mai am răbdare!

— Să mă trăsnească Dumnezeu! Mai bine arunc în Don tot grâul, decât să încapă pe mâna roşilor!

— Câtă lume, câtă lume se îmbulzeşte lângă bac! Nor de lăcuste, nu alta!

— Şi cum, soro, să ne aruncăm cuferele pe mal?

— Am muncit, am agonisit... Doamne Isuse, mântuitorule!

— Trebuia să trecem Donul chiar pe la noi.

— Dracu' ne-a pus să ne târâm până la Vioşki!? Of!

— Cică au ars casele din Kalinov Ugol, până la temelie.

— Dacă te-ai fi grăbit să ajungi la bac...

— Crezi tu că au să te ierte? Aş!

— Au ordin: pe toţi cazacii, de la şase ani în sus şi până la cei mai bătrâni. Să-i treacă prin sabie.

— Au să ne înhaţe pe malul ăsta... Ce ne facem atunci?

— Piftie ne fac!...

Lângă o brişcă ucraineană, cu înfloriturі, ţine o cuvântare un bătrân chipeş, cu sprâncenele cărunte; judecând după faţa lui şi după apucăturile autoritare, pare a fi vreun ataman de sat care a purtat de mai multe ori semnul puterii, topuzul cu cap de alamă.

— ... Îl întreb: „Va să zică, oamenii trebuie să moară aici, pe mal? Când ne mai rămâne timp să trecem dincolo, cu toate boarfele noastre? Ne căsăpesc roşii pe loc până la unul!" Iar blagorodnicia sa îmi zice: „Nu purta grijă, moşule! Vom sta şi ne vom apăra poziţiile până ce va trece tot norodul. O să murim cu toţii, dar n-o să lăsăm femeile, copii şi bătrânii să piară!"

Un cerc de bătrâni şi de muieri se adună în jurul atamanului cu sprâncenele cărunte. Toţi îl ascultă cu cea mai mare luare-aminte, apoi izbucnesc în ţipete speriate:

— Dar de ce-au fugit tunurile?

— Era cât pe ce să strivească oamenii, când se repezeau la trecere!...

— A sosit şi călărimea...

— Cică Grigori Melehov ar fi părăsit frontul.

— Ce fel de treabă-i asta? Pe civili i-au lăsat pe loc, iar dânşii...

— Şi trupele fug înaintea tuturor!...

— Cine o să ne apere?

— Călărimea. Uite-o, a trecut înot!...

— Fiecare ţinea la pielea lui...

— Asta e!

— Ne-au vândut. Toţi, de sus până jos!

— Aici ne găsim moartea, să ştii!

— Trebuie să trimitem la roşii nişte moşnegi cu pâine şi sare. Poate or să se îndure şi n-or să ne omoare.

La capătul unei ulicioare, lângă o mare clădire de cărămidă – spitalul – se iveşte un călăreţ, cu arma atârnată de oblâncul şeii; lancea vopsită verde se leagănă în dreapta lui.

— E Mikişka al meu! ţipă de bucurie o femeie vârstnică, cu capul gol.

Dă fuga până la călăreţ, sărind peste oişti, strecurându-se printre căruţe şi cai. Oamenii se apucă de scările călăreţului şi-l opresc. El ridică deasupra capului un plic cenuşiu, sigilat cu ceară roşie şi strigă:

— La statul-major, cu un raport! Faceţi loc!

— Mikişenka, băiatul mamei! strigă înlăcrimată femeia. Pletele ei desfăcute, negre, cu şuviţe cărunte, îi cad pe faţa străluminată de fericire. Cu un zâmbet jalnic, se strânge cu tot trupul de scară şi de coasta asudată a calului şi întreabă: Ai fost pe la noi prin sat?

— Am fost. Au intrat roşii...

— Dar casa noastră?...

— A noastră e neatinsă, dar pe-a lui Fedot au ars-o. Magazia noastră s-a aprins de la ea, dar tot dânşii au stins focul. Fetiska a venit într-o goană de-acolo: cică şeful roşilor le-a poruncit: „Să nu ardeţi nicio casă de om sărac; numai ale acelora, ale burjuilor, să le daţi foc!"

— Ei, slavă Ţie, Doamne! Hristos să-i răsplătească! răsuflă femeia, făcând semnul crucii.

Moşneagul cu faţa aspră se răsteşte mânios:

— Ce fel de vorbă-i asta, cumătră? Au ars casele vecinului, şi tu: „Slavă Ţie, Doamne?"

— Nu-l plânge, că nu l-a luat dracu' ! răspunse femeia, iute şi cu patimă. Are să-şi facă altele, nu ca mine, care aş fi rămas pe drumuri, dacă mi-ar fi ars casa! Fedot are o oală cu galbeni, îngropată în pământ, iar eu?... Eu am muncit toată viaţa la străini, şi toată viaţa s-a ţinut sărăcia lipcă de mine!

— Lasă-mă să plec, mamă! Trebuie să mă grăbesc cu plicul! o roagă călăreţul, aplecându-se în şa.

Mama merge alături de cal, sărutând mâna neagră, arsă de soare, a feciorului, apoi aleargă îndărăt, la căruţa ei, pe când curierul strigă cu glas

subţire, tineresc, de tenor:

— Faceţi loc! Un plic pentru comandant! Loc!

Calul lui se frământă, saltă pe loc, bate din copite. Oamenii îi fac anevoie loc, şi călăreţul îşi vede de drum cu încetineală parcă, dar piere curând după căruţe şi după spinările de boi şi de cai, şi numai lancea-i se mai leagănă deasupra mării de capete, apropiindu-se de Don.

61

Într-o singură zi, toate unităţile de răsculaţi şi toţi bejănarii au izbutit totuşi să treacă pe malul stâng al Donului. Sotniile călări din Regimentul „Vioşenski" şi Divizia I a lui Grigori Melehov trecură cele din urmă.

Cu douăsprezece sotnii de elită, Grigori stăvilise toată ziua năvala Diviziei 33 roşii, de Kuban. Pe la ceasurile cinci, primi de la Kudinov înştiinţarea că trupele şi fugarii au isprăvit trecerea, şi abia atunci dădu şi el ordinul de retragere.

După planul dinainte întocmit, fiecare dintre sotniile de răsculaţi din zona Donului urma să treacă şi să fie cantonată în dreptul satului său. Pe la amiază, începuseră să sosească la statul-major rapoartele de la sotnii. Într-adevăr, cele mai multe se şi instalaseră pe malul stâng, în faţa satelor lor.

Pe locurile dintre sate, statul-major trimise sotniile cazacilor din ţinutul de stepă. Sotniile din Krujilinskaia, Maksaevo-Singhinskaia, Karghinskaia, pedestră, Latîşevski, Lihovidov şi Graciov ocupară locurile libere dintre Pegarevka, Vioşenskaia, Lebeajenski şi Krasnoiarski; celelalte fuseseră retrase mai în adâncime, în satele Dubrovka, Ciornîi şi Grohovka – şi, după ideea lui Safonov, aveau să formeze rezervele de care comandantul ar fi avut nevoie în cazul când frontul ar fi fost rupt.

Frontul răzvrătiţilor se întinsese pe o lungime de o sută cincizeci de verste, pe malul stâng al Donului, de la satele din marginea apuseană a staniţei Kazanskaia şi până la Ust-Hopior.

După trecere, cazacii se pregăteau pentru un război de poziţie – săpau în grabă tranşee, tăiau cu fierăstraiele şi cu topoarele plopii, sălciile şi stejarii, construiau adăposturi şi cuiburi de mitraliere. Toţi sacii goi, găsiţi la refugiaţi, fuseseră umpluţi cu nisip, apoi aşezaţi în rânduri ca un parapet, de-a lungul liniei neîntrerupte a tranşeelor.

Spre seară, săpatul tranşeelor se isprăvise pretutindeni. Dincolo de

Vioşenskaia, într-un tufiş de pini, au fost camuflate bateriile întâi şi a treia ale răsculaţilor. Pentru cele opt tunuri nu dispuneau decât de cinci obuze. Cartuşele erau şi ele pe drojdie. Kudinov trimise pretutindeni, prin curieri, ordinul sever de a nu deschide focul şi de a se alege, în fiecare sotnie, câte unul sau doi trăgători de elită, cărora să li se dea îndestule cartuşe ca să poată nimici cu focurile lor, bine ţintite, mitraliorii roşii şi ostaşii care se vor arăta pe uliţele satelor din dreapta Donului. Ceilalţi n-aveau voie să tragă decât numai dacă roşii ar încerca să treacă apa.

În amurg, Grigori Melehov îşi inspectă unităţile diviziei împrăştiate de-a lungul Donului şi se întoarse să doarmă în Vioşenskaia.

Nimeni n-avea voie să facă foc pe luncă. În Vioşenskaia, nu se vedea de asemeni nicio lumină; toată preajma fluviului era scufundată în bezna nopţii.

Dimineaţa, foarte de cu vreme, primele patrule de roşii se iviră pe dealul de la Bazki. Îndată după aceasta, începură să se arate un număr tot mai mare pe toate gorganele din dreapta Donului, de la Ust-Hopiorskaia până la Kazanskaia. Frontul roşu venea ca un val puternic până la Don. Apoi patrulele s-au făcut nevăzute şi colnicele rămaseră până la amiază pustii, într-o grea şi apăsătoare tăcere.

Vântul stârnea coloane alburii de praf pe Şleaul Hatmanilor. În sud, încă tot mai stăruia ceaţa neagră-roşietică a focurilor. Norii, răzleţiţi de vânt, se adunau din nou. Umbra plutitoare a norilor se aşternu peste deal. Un fulger ţâşni, alb în lumina zilei, aprinse pentru o clipă marginile norului vânăt, cu o tivitură argintie şi şerpuitoare de flacără, şi izbi în pieptul umflat şi tare al gorganului care străjuia stepa. Tunetul despică parcă pântecul greoi al norului, şi ploaia se revărsă din măruntaiele lui. Vântul o înclina pieziş, o arunca în valuri albicioase şi săltătoare de-a lungul privaturilor de cretă şi crestelor de deal, prin floarea-soarelui sfârlogită de dogoare, prin grânele cu spicul răpus de arşiţa secetei.

Ploaia întineri pe dată frunzişul încărunţit de pulbere alburie. Grânele îşi căpătară luciul verde şi viu; floarea-soarelui îşi ridică roţile aurii şi pline de seminţe, o mireasmă mieroasă de dovleac înflorit veni dinspre grădini. Potolindu-şi setea, pământul răspândi îndelung neguri destrămate de aburi...

După-amiază, pe movilele întinse ca nişte verigi rare ale unui uriaş lanţ, pe toată creasta din lungul Donului, până la Marea Azovului, se iviră din nou patrule călări de roşii.

Tot şesul învălurat şi galben de peste Don, întretăiat de ostroavele

verzi ale bălţilor împresurate de crânguri, se putea vedea de pe movile la zeci şi zeci de verste depărtare. Patrulele roşii începură să coboare cu băgare de seamă în sate. Infanteria, înaintând în trăgători, părăsea dealurile. Baterii roşii se aşezară în spatele gorganelor de unde odinioară străjile războinicilor polovţieni[83] şi brodnici[84] păndeau ivirea duşmanilor.

O baterie, instalată pe dealul Belogorskaia, deschise focul asupra staniţei Vioşenskaia. Primul obuz se sparse în piaţă; apoi fumul cenuşiu al proiectilelor explodate şi căciulile albe-lăptoase ale şrapnelelor învăluiră staniţa, topindu-se în vânt. Alte trei baterii roşii începură să bombardeze Vioşenskaia şi tranşeele căzăceşti de la Don.

Mitralierele răpăiră furios la Bolşoi Gromok. Două *hotchkiss*-uri băteau în rafale scurte, iar un *maxim* pârâia cu glas metalic de bariton, dibuind grupele de infanterie ale răsculaţilor, care alergau în salturi pe malul celălalt. Convoaie de căruţe se îndreptau spre dealuri; pe povârnişurile năpădite de mărăciniş, se săpau grabnic tranşee. Şleaul Hatmanilor răsună de huruitul căruţelor cu două roţi şi al furgoanelor, urmate de o lungă şi şerpuitoare dâră de colb.

Tunurile bubuiau pe tot frontul. Bateriile roşii de pe dealurile înalte ale ţărmului drept bombardară până seara târziu malul stâng. Izlazurile brăzdate de tranşeele răsculaţilor nu răspundeau cu nimic pe toată întinderea de la Kazanskaia până la Ust-Hopiorskaia. Oamenii de la paza cailor se adăpostiră împreună cu caii în văgăunele păduroase, ascunse într-un desiş de stuf, de rogoz şi de papură, unde caii nu erau sâcâiţi de gângănii, sub bolţile răcoroase de verdeaţă împletită cu hamei sălbatic. Copacii şi sălciile înalte îi ascundeau bine de ochii observatorilor roşii.

Pe toată întinderea verde a izlazurilor nu se zărea niciun soldat. Doar din când în când se iveau refugiaţi, cu spinările încovoiate de frică, căutându-şi scăparea cât mai departe de Don. O mitralieră a roşilor slobozea câteva rafale asupra lor, şi şuieratul tânguitor al gloanţelor îi făcea să se arunce cu groază la pământ. Rămâneau până în amurg pitulaţi în iarba deasă, apoi o luau la trap spre pădure, către miazănoapte, în ţinutul lăculeţelor, care îi îmbia primitor cu desişul de arini şi de mesteceni.

---

[83] Polovţieni sau Cumani – popor de origine turcică. În secolul al XI-lea a trecut în stare nomadă din Asia Centrală în Europa Răsăriteană şi a rămas până la năvălirea tătarilor stăpân peste toate stepele din vecinătatea Mării Negre, între Don şi Dunăre.

[84] Grupuri nomade de diferite neamuri care au trăit în secolele XII-XIII în stepele din sud-estul Rusiei şi în Ungaria. În letopiseţe sunt pomenite alături de polovţieni.

*

Vioşenskaia a rămas două zile sub un puternic bombardament de artilerie. Locuitorii nu-şi mai scoteau nasul din pivniţe şi din beciuri; uliţele răscolite de obuze nu înviau decât noaptea.

La statul-major se făceau presupuneri că asemenea foc intens nu putea însemna decât pregătirea unei ofensive pentru forţarea Donului. Existau temeri că roşii vor începe să treacă fluviul tocmai în faţa staniţei Vioşenskaia, ocupând-o şi apoi înfigându-se ca o pană în frontul întins în linie dreaptă, tăindu-l în două şi în cele din urmă sfărâmându-l cu totul printr-o ofensivă în flanc, de la Kalaci şi Ust-Medvediţa.

Din ordinul lui Kudinov, au fost deci concentrate în Vioşenskaia lângă Don peste douăzeci de mitraliere, cu îndestulătoare benzi. Comandanţii de baterii au primit în schimb ordinul să nu tragă cele din urmă obuze câte le mai rămăseseră, decât dacă roşii ar încerca cumva să treacă fluviul. Bacul şi toate bărcile fuseseră aduse într-un braţ al Donului, mai sus de Vioşenskaia, şi lăsate acolo sub o pază puternică.

Lui Grigori Melehov i se părea că îngrijorările celor de la statul-major erau fără temei. Într-o consfătuire ţinută la 24 mai, luă în zeflemea presupunerile lui Ilia Safonov şi ale celor care îi împărtăşeau teama.

— Cu ce-or să treacă Donul în dreptul Vioşkăi? întrebă el. Ăsta se poate numi un loc bun pentru trecere? Uitaţi-vă numai: pe partea asta, un mal gol ca o tobă, o limbă netedă de nisip, iar chiar lângă Don, nicio pădurice şi nici măcar o tufă. Care ar fi prostul să se bage şi să încerce a trece în asemenea locuri? Numai un isteţ ca Ilia Safonov ar putea să-şi vâre de bunăvoie capul teafăr într-un sac ca acesta... Pe un mal aşa de pleşuv, mitralierele au să-i secere pe toţi, până la unul! Să nu-ţi închipui, Kudinov, că comandanţii roşii sunt mai proşti decât noi, eu şi cu tine... Nu! Se găsesc printre ei şi unii chiar cu mai multă glavă decât noi! N-au să meargă din faţă, drept la Vioşki, şi noi nu trebuie să ne aşteptăm la o încercare de trecere a lor pe aici. Mai curând, fie acolo unde este apă mai puţină şi unde se află vaduri prin părţile cu nisip, fie acolo unde sunt locuri ascunse, cu râpi şi cu pădure. Asemenea locuri ameninţate trebuiesc supravegheate cu străşnicie, mai ales noaptea. Şi cazacii să deschidă ochii în patru: să nu se pomenească prinşi în capcană şi să se facă de râs; iar rezervele să fie aduse din vreme lângă locurile primejdioase, ca să le putem vârî în luptă, când şi unde se va isca nevoia.

— Tu zici că n-au de gând să treacă pe la Vioşki? Dar atunci de ce trag până seara târziu cu tunul asupra staniţei? întrebă ajutorul lui Safonov.

— Du-te de-i întreabă de ce. Parcă trag numai asupra Vioşkăi? Bat şi la Kazanskaia, şi la Erinski, uite, de colo, de pe dealul Semionovski – şi trag într-una. Bat în toate părţile cu tunul. Se vede că au ceva mai multe obuze decât noi. Că... ioasa noastră de artilerie să tot aibă cu totul cinci obuze şi alea cu pahare de stejar.

Kudinov izbucni în râs.

— De astă dată ai zis bine!

— Nu-i vremea de batjocuri! se burzului comandantul bateriei a treia, de faţă şi el la consfătuire. Trebuie să vorbim serios.

— Vorbeşte! Cine-ţi închide gura? Kudinov se încruntă, jucându-se cu cureluşa, după năravul său. De câte ori vi s-a spus, amărâţilor: „Nu stricaţi obuzele fără rost, păstraţi-le pentru prilejuri mai însemnate!" Dar nu! Aţi tras în tot ce vi se năzărea, chiar şi asupra căruţelor. Şi acum, când v-a ajuns cuţitul la os, nu mai aveţi cu ce trage. De ce vă supăraţi atunci, dacă vă ia la rost? Aşa e! Are dreptate Melehov când îşi bate joc de artileria voastră de doage!... Puşcoacele voastre sunt cu adevărat demne de râs!

Kudinov luă partea lui Grigori şi sprijini cu hotărâre propunerea sa de a se întări paza în locurile cele mai potrivite pentru trecere şi de a se concentra unităţile din rezervă în imediata apropiere a sectoarelor ameninţate. Hotărâră să ridice mai multe mitraliere, chiar din cele aflate în Vioşenskaia, pentru a fi date sotniilor din Belogorka, Merkulov şi Gromok, ca unele ce ţineau sectoarele unde se vădea primejdia.

Părerile lui Grigori, după care roşii n-ar avea de gând să facă nicio încercare de a trece Donul în dreptul staniţei Vioşenskaia, ci aiurea, s-au adeverit chiar a doua zi. Dimineaţa, comandantul sotniei din Gromok raportă că roşii se pregătesc pentru trecere. Toată noaptea s-au auzit zgomote, izbituri de ciocane şi scârţâit de roţi, de pe malul celălalt. Numeroase căruţe aduceau de undeva scânduri la Gromok, le descărcau, şi îndată se auzea scârţâit de ferăstraie şi lovituri de topoare şi de ciocane. Toate acestea nu mai îngăduiau nicio îndoială că roşii construiesc o ceva. La început, cazacii îşi închipuiră că se pregăteşte un pod de pontoane. Doi oameni mai îndrăzneţi se strecurară noaptea la o jumătate de verstă mai sus de locul de unde se auzeau zgomotele dulgherilor la lucru, se dezbrăcară şi, camuflaţi cu nişte tufe prinse pe capetele lor, înotară încet, în jos, mânaţi de curent. Au ajuns chiar lângă mal, auziră ostaşii roşii vorbind între ei, aproape de tot, aşezaţi sub sălcii, la un cuib de mitralieră;

glasurile şi ciocănitul de unelte se auzeau foarte limpede, dar pe apă nu se zărea nimic. Chiar dacă roşii lucrau ceva, în niciun caz nu era un pod.

Comandantul sotniei de la Gromok întări supravegherea malului ocupat de inamic. În zori de zi, observatorii care priveau neîncetat prin binoclu stătură mult timp fără să fi descoperit ceva. Dar iată că unul, care era socotit încă de pe vremea războiului cu Germania drept cel mai bun ţintaş pe regiment, zări prin ceaţa dimineţii un ostaş roşu care cobora spre Don, ducând doi cai înşeuaţi.

— Uite, un roşu coboară la apă! spuse cazacul în şoaptă către tovarăşul său şi puse binoclul la o parte.

Caii intrară în apă până la genunchi şi începură să bea.

Cazacul îşi aşeză pe cotul braţului stâng cureaua lungă de la armă, potrivi înălţătorul şi ochi îndelung şi cu îngrijire...

După împuşcătură, un cal se rostogoli pe loc, iar celălalt o luă în goană la deal. Ostaşul se aplecă pentru a scoate şaua de pe calul ucis. Cazacul trase din nou şi râse încetişor: ostaşul se îndreptă brusc, alergă pe mal, apoi căzu pe brânci şi rămase nemişcat...

După ce primise ştirea că roşii fac pregătiri pentru trecere, Grigori Melehov îşi înşeuă imediat calul şi porni în sectorul sotniei de la Gromok. Trecu prin vad lacul îngust şi pe jumătate uscat, care se desfăcea de Don şi se întindea până la hotarul staniţei, şi o luă prin pădure.

Drumul ducea prin izlaz, dar era primejdios. De aceea Grigori alese altul, puţin mai ocolit: trecu prin pădure până la marginea lacului Rasohovo, apoi străbătu partea mlăştinoasă, plină de muşuroaie şi acoperită de sălcii albe, până la Vadul Calmucului – un braţ strâmt care dispărea în desiş de nuferi, de rogoz şi de stuf, unind unul dintre ochiurile de apă de pe izlaz cu lacul Podstoiliţa – şi, numai după ce trecu apa repede de la Vadul Calmucului, îşi opri calul şi-l lăsă să se odihnească puţin.

Până la Don, mai avea cam două verste, socotite în linie dreaptă. A merge prin izlaz până la tranşee, însemna a înfrunta focurile. Cuminte ar fi fost să aştepte până la căderea serii, pentru a străbate lunca netedă ocrotită de întuneric. Dar Grigori, căruia nu-i plăcea niciodată să aştepte şi care spunea totodată că „nu sunt două lucruri mai rele decât să aştepţi şi să alergi ca să ajungi pe cineva din urmă", hotărî să pornească îndată. „Am s-o iau la galop, cu toată iuţeala calului, şi n-au să mă nimerească!", gândi el, ieşind din tufişuri.

Alese cu ochii un şir verde de sălcii, revărsat ca o limbă de crâng din pădurea de pe mal, şi ridică biciuşca. O izbitură puternică arse crupa

calului, şi chiotul sălbatic scos de stăpân îl făcu să se cutremure din tot trupul, să-şi ciulească urechile şi să zboare ca o pasăre spre Don, cu o iuţeală din ce în ce mai mare. Nu străbătu însă nici cincizeci de stânjeni, că o mitralieră de pe dealul din dreapta Donului îl întâmpină cu răpăit vijelios şi prelung. „Tiu-ut! Tiu-ut! Tiu-u! Tiu-u!", ţiuiau gloanţele, asemenea unor hârciogi. „Cam prea sus, neică!" se gândi Grigori, îndemnând calul cu pulpele, lăsând dârlogii şi atingând cu obrazul coama calului ce flutura în vânt. Dar, ghicindu-i parcă gândul, mitraliorul roşu, care stătea culcat undeva pe colnicul albicios, adăpostit după scutul verde al mitralierei, mută focul ceva mai jos, şi gloanţele începură să izbească chiar sub copitele dinainte ale calului, să plescăie şi să sâsâie ca şerpii, încălzite în zbor, înfigându-se în pământul umed, care mai avea încă în el apă de primăvară, şi împroşcând noroiul cald: „Ţac! Şşiu-u! Ţac! Ţac!", iar altele zburau deasupra capului şi alături de trupul calului: „Ţiu-u! Ţiu-uit! Ţi-uuu!"

Proptit în scări, Grigori se lungise aproape culcat pe gâtul întins al calului. Şirul verde de sălcii se apropie cu o iuţeală ameţitoare. Străbătuse jumătate de drum, când un tun bubui de pe dealul Semionovski. Scrâşnetul de fier al obuzului zgudui văzduhul. Detunătura exploziei răsună în apropiere şi-l făcu pe Grigori să se clatine în şa. Geamătul ascuţit şi urletul schijelor n-avură timp să se potolească în auzul lui, şi stufărişul de pe balta din apropiere, răsturnat de suflul vijelios al văzduhului, abia începea să se îndrepte la loc, foşnind, când a doua detunătură răsună de pe deal, şi urletul unui obuz ce venea în zbor îl încovoie mai vârtos pe Grigori, încleştat în şa.

I se păru că vuietul apăsător, care-şi atinsese culmea cea mai de sus, se curmă brusc pentru o frântură de clipă, şi în această câtime de timp un nor negru ţâşni de jos în faţa lui, pământul fu zguduit de o izbitură înfricoşată, şi picioarele dinainte ale calului se cufundară parcă într-o groapă...

Grigori se dezmetici în clipa prăbuşirii. Se izbi în pământ cu atâta putere, încât pantalonii îi crăpară la genunchi şi bentiţele se rupseră. Valul puternic al aerului zguduit de explozie îl aruncă departe de cal, şi chiar după cădere mai alunecă câţiva stânjeni pe iarbă, rostogolindu-se, hârşcâindu-şi dureros obrajii şi mâinile în ţărână.

Ameţit de cădere, Grigori sări în picioare. De sus, se revărsa o ploaie de bulgări de pământ, amestecaţi cu rădăcinile ierburilor... Calul zăcea la vreo douăzeci de paşi de pâlnia căscată de explozie. Capul îi era nemişcat,

dar picioarele dindărăt, crupa udă de sudoare şi rădăcina cozii mai vibrau într-un tremur spasmodic.

Dincolo de Don, mitraliera amuţise. Timp de vreo cinci minute, domni o linişte netulburată de nimeni; numai pescăruşii albăstrui ţipau speriaţi, rotindu-se deasupra bălţii. Biruindu-şi ameţeala, Grigori se apropie de cal. Picioarele îi tremurau şi erau grele peste seamă, ca de plumb. Le simţea aşa cum se întâmplă uneori când te ridici şi mergi după ce ai stat multă vreme strâmb, când sângele nu poate să circule şi face ca picioarele amorţite să-ţi pară străine, iar fiecare pas îţi dă furnicături în tot trupul...

Grigori scoase şaua de pe calul ucis şi abia avu timp să intre în stufişul retezat pe alocuri, când mitraliera începu din nou să clănţănească la intervale egale. Dar nu se mai auzea niciun ţiuit de gloanţe; cei de pe deal trăgeau, pesemne, asupra vreunei alte ţinte.

Un ceas mai târziu, ajunse la bordeiul comandantului de sotnie.

— Acum nu mai robotesc la dulgheria lor, spuse acesta, dar noaptea au să se apuce iar. Bine ar fi să ne daţi ceva cartuşe, fiindcă stăm cumplit de prost din partea asta; câte un încărcător sau două de om.

— Cartuşele au să vină pe seară. Să nu-ţi iei ochiul de la malul celălalt!

— Îl păzim şi aşa. Am de gând să scot noaptea asta nişte voluntari, să treacă înot şi să vadă ce dracu' tot meşteşugesc ăia de dincolo.

— Dar de ce n-ai trimis noaptea trecută?

— Au trimis doi, Grigori Panteleevici, însă le-a fost frică să meargă mai departe. Au înotat lângă mal, dar n-au cutezat să intre în sat... Şi pe cine poţi să-l sileşti acum? E lucru cu primejdie! Dacă dai peste pichetul lor, îndată te-au şi achitat de viaţă! Aici, mai aproape de gospodăriile lor, cazacii nu se prea arată viteji... În războiul cu Germania, totdeauna se găseau oameni dornici de decoraţii, dar aici, nu numai pentru o acţiune de cercetare pe mare adâncime, ci şi pentru pichete n-ai la cine să te mai rogi. Şi mai avem o pacoste, cu muierile! Au venit la bărbaţi, dorm tot aci, în tranşee, şi nu e chip să le dai afară... Aseară am început să le gonesc, însă cazacii mă ameninţă: „Ia-o mai domol, cică, dacă vrei să nu-ţi facem de petrecanie!"

Grigori plecă din bordeiul comandantului de sotnie drept spre tranşee. Şanţurile se întindeau în zigzag prin pădure, la vreo douăzeci de stânjeni de Don. Tufişurile de stejar şi de salcâm galben, desişul de plopi tineri ascundeau de ochii ostaşilor roşii valul galben al parapetului tranşeei. Şanţurile de comunicaţie duceau de la tranşee spre bordeiele unde se odihneau cazacii. Lângă bordeie, zăceau împrăştiate oase de berbec, solzi

cenuşii de peşte uscat, coji de seminţe, mucuri de ţigări şi cârpe; în crengi, atârnau ciorapi spălaţi, izmene de pânză, obiele, cămăşi şi fuste de femeie...

Chiar din cel dintâi bordei, se ivi capul descoperit al unei tinere neveste cu mutra umflată de somn. Se frecă la ochi, privi cu nepăsare la Grigori şi pieri ca un ţiştar în gaura neagră a intrării. În bordeiul de alături se cânta încet, şi o voce de femeie, curată şi înaltă, deşi stăpânită, se împletea cu glasurile bărbăteşti.

La intrarea celui de al treilea bordei, şedea o cazacă în vârstă şi curat îmbrăcată. Pe genunchii ei se odihnea capul moţat şi cărunt al unui cazac. Aţipise tolănit pe o coastă, iar nevasta îi căuta cu agerime în cap, strivind pe un pieptene de lemn păduchii cu spinarea neagră şi gonind muştele, care veneau să se aşeze pe chipul bătrânului ei „drăguţ". Dacă n-ar răpăi cu furie mitraliera de peste Don şi dacă n-ar răsuna bubuiturile grele ale tunurilor venind pe apă de sus, de undeva dinspre Migulinskaia sau dinspre Kazanskaia, s-ar fi putut crede că o tabără de cosaşi poposise la Don, atât de paşnică era înfăţişarea sotniei de răsculaţi de la Gromok, instalată în linia de foc.

Pentru întâia oară, în cinci ani de război, Grigori vedea un tablou atât de neobişnuit al traiului pe poziţie. Nemaiputând să-şi stăpânească zâmbetul, trecu prin faţa bordeielor şi găsi peste tot femei ce-şi îngrijeau bărbaţii, le cârpeau şi le peticeau hainele, le spălau primenelile, le găteau mâncare şi spălau blidele, după prânzul sărăcăcios.

— Bine staţi aici! Ca la voi acasă! zise Grigori către comandantul sotniei, intrând din nou în bordeiul lui.

Comandantul rânji.

— Stăm bine de tot, nici nu se poate mai bine!

— Chiar prea bine! se încruntă Grigori. Să luaţi îndată muierile de-aici! Se poate una ca asta, la război? Unde te pomeneşti: la bâlci sau la iarmaroc? Ce înseamnă asta? Au să treacă roşii Donul şi voi nici n-o să-i auziţi, stând călare pe muieri! Dă-le afară pe toate, îndată ce se va însera! Ia aminte că dacă găsesc mâine vreo fustă pe-aici, îţi sucesc capul!

— Da. Aşa e! încuviinţă comandantul sotniei. Şi eu sunt împotriva muierilor, dar ce poţi face cu cazacii? S-a dus disciplina... Femeilor le e dor de bărbaţi, e a treia lună de când facem război!

Se înroşi la faţă şi se grăbi să se aşeze pe patul de pământ, peste un şorţ roşu de femeie uitat acolo; apoi, întorcându-şi capul, aruncă o privire piezişă şi fioroasă spre ungherul bordeiului, despărţit printr-o bucată de

pânză, în dosul căreia se zărea ochiul zâmbitor şi căprui al propriei sale jumătăţi...

62

Axinia Astahova găzduia în Vioşenskaia, la o mătuşă, a cărei casă se afla la marginea staniţei, în apropiere de biserica cea nouă. Chiar din cea dintâi zi, începu să-l caute pe Grigori. Dar el nu sosise încă; iar în ziua următoare, până seara târziu, gloanţele bâzâiau pe uliţe şi pe ulicioare, obuzele explodau, şi Axinia n-avusese curaj să mai iasă din casă.

„M-a chemat la Vioşki. A zis c-o să fim împreună, iar acum, dracu' să-l ştie pe unde umblă!" gândi ea mânioasă, culcată pe o ladă din odaie şi muşcându-şi buzele roşii încă, dar care începeau să veştejească. Bătrâna ei mătuşă şedea lângă fereastră, împletind un ciorap, şi-şi făcea semnul crucii după fiecare detunătură.

— Of, Doamne Isuse! Ce grozăvie! Şi pentru ce se războieşte lumea? Ce-au de împărţit unii cu alţii?

Pe uliţă, la vreo cincisprezece stânjeni de casă, se sparse un obuz. Ochiurile mici ale geamului căzură jos, cu un clinchet jalnic.

— Mătuşă! Pleacă de la fereastră, nu cumva să te nimerească! o rugă Axinia.

Bătrâna o privi în râs pe sub ochelari şi răspunse cu harţag:

— Vai, vai, Axiutko! Mă uit la tine, că năroadă mai eşti! Cu ce le sunt eu lor vrăjmaşă? Şi la ce bun să strice un glonţ pe mine?

— Au să te omoare şi fără să vrea anume! Doar nimeni nu ştie unde ajunge glonţul o dată pornit.

— Ei aş! Să mă omoare! Parcă nu văd ei unde trag! Roşii trag în cazaci, că doar ei le sunt duşmani. Iar eu sunt numai o biată bătrână văduvă; ce au dânşii cu mine? Ştiu ei în cine să ochească cu puştile şi cu tunurile lor!

La amiază, aplecat pe oblânc, Grigori trecu vijelios, gonind nebuneşte spre cotul de devale al râului. Axinia îl zări, sări din odaie pe cerdacul împletit cu cârceii deşi de viţă sălbatică şi ţipă: „Grişa!...", dar Grigori dispăru îndată după o cotitură, şi numai colbul împroşcat în văzduh de copitele calului rămase în urmă-i, lăsându-se încet pe drum. Să alerge în urma lui, n-avea nicio noimă. Axinia mai zăbovi în cerdac şi izbucni în plâns înciudat.

— Nu cumva o fi fost Stiopa? De ce-ai sărit afară ca o smintită? o

întrebă mătuşa.

— Nu... Era unul din sat de la noi... răspunse printre lacrimi Axinia.

— Da' de ce ai lacrimi în ochi? urmă iscoditoare bătrâna.

— Şi ce-ţi pasă, mătuşico? Nu-i treaba matale!

— Aha? Nu-i treaba mea? Atunci trebuie să fi fost un drăguţ, fără doar şi poate! N-ai fi ţipat aşa, fără nicio pricină... Las' că am trăit şi noi în vremea noastră, cunoaştem!

Pe-nserate, Prohor Zîkov se ivi în casă.

— Noroc! Ia spune-mi, mătuşico, nu cumva şade pe la mata cineva din Tatarski?

— Prohor! strigă cu bucurie Axinia, sărind afară din odaie.

— Vai, fato, câte am mai pătimit eu din pricina ta! M-am ologit de picioare de când tot te caut! Nu-l cunoşti? E turbat, leit taică-său. Obuze, gloanţe, toată lumea se ascunde în cotloane, iar dânsul, una şi bună: „S-o găseşti, că te bag în pământ!"

Apucându-l pe Prohor de mânecă, Axinia îl trase după ea în tindă.

— Şi unde-i, unde e, afurisitul?

— Hm... Unde să fie? A sosit pe jos de la poziţii. I-au omorât calul... A venit târându-se ca un câine în lanţ. „Ai găsit-o?" zice. Zic: „De unde vrei s-o scot? N-am s-o făt eu!" Zice: „Taci! O fiinţă omenească nu-i un ac!" Şi-a început a răcni la mine, da' ştii ce răcnete?... Curat lup în piele de om!

— Ce ţi-a mai spus?

— Să-ţi strângi calabalâcul şi să mergi. Atâta!

Într-o clipă, Axinia îşi făcu bocceluţa, luându-şi în grabă rămas bun de la mătuşă.

— E din partea lui Stepan, mătuşico!

— Ei, îi urez toate cele bune! Dar de ce n-a venit singur? Ar fi băut ceva lapte, mai aveam şi nişte colţunaşi...

Fără s-o mai asculte, Axinia o zbughi afară.

Până să ajungă la casa lui Grigori, i se tăie răsuflarea şi se făcuse galbenă la faţă de atâta goană, aşa că în cele din urmă Prohor începu să se roage de dânsa:

— Ian ascultă niţel! Alergam şi eu după fete, când eram flăcău, dar în viaţa mea n-am gonit aşa de iute ca tine. Ce naiba n-ai răbdare? A dat focul? Mi se taie răsuflarea! Se poate s-o iei aşa la galop, prin nisipuri? Nimica nu sunteţi voi în stare să faceţi ca lumea...

În acelaşi timp gândea: „Iar s-au înhăitat... De-acuma n-are să-i mai despartă nici dracu' ! Dânşii îşi văd de-ale lor, iar eu s-o caut pe căţeaua

asta şi să mă vântur sub gloanţe după ea... Doamne fereşte şi păzeşte – dacă află Natalia, are să mă jupoaie de viu... Ştim noi cum sunt cei din neamul Korşunovilor! Of, dacă n-aş fi prăpădit eu calul şi arma, din pricina slăbiciunii mele la beţie, nici încornoratul n-ar fi în stare să mă gonească, pentru a te căuta prin toată staniţa! Voi v-aţi încurcat, voi să vă descurcaţi!"

Un opaiţ de seu licărea în odaia cu obloanele trase. Grigori şedea lângă masă. Îşi ştersese arma şi era aproape să isprăvească de curăţat *mauserul,* când scârţâi uşa. În prag stătea Axinia. Fruntea ei albă, îngustă, era brobonită de sudoare, iar ochii lărgiţi şi răi îi ardeau pe faţa palidă cu o patimă atât de sălbatică, încât lui Grigori îi zvâcni inima de bucurie zărind-o.

— M-ai momit din casă... iar acum... te ascunzi..: rosti ea, răsuflând întretăiat

Pentru ea acum, ca şi în vremurile de demult, ca în primele zile ale iubirii lor, nu se mai afla nimic pe lume, în afară de Grigori. Lumea murea în ochii ei atunci când Grigori nu era cu dânsa şi învia iarăşi în clipa în care venea din nou lângă ea. Fără să se sinchisească de Prohor, se repezi la Grigori, îl cuprinse în braţe ca în vrejurile mlădioase de hamei sălbatic, şi se tângui în şoaptă surdă, plângând, sărutând obrajii ţepoşi ai iubitului, acoperindu-i cu sărutări repezi nasul fruntea, ochii, buzele şi spunându-i mereu printre sughiţuri de plâns:

— Vai, cât m-am mai chinuit!... Ce m-a mai durut inimioara, Grişenka! Sufleţelule!

— Bine... uite... să vezi... Stai o clipă!... Axinia, stai odată... mormăi tulburat Grigori, întorcându-şi faţa şi ocolind privirile lui Prohor.

O aşeză pe o laviţă, îi scoase din cap năframa căzută pe ceafă, îi mângâie părul ciufulit.

— Eşti aşa... cum să-ţi spun?

— Sunt la fel, aşa cum am fost! Dar tu...

— Nu, zău! Eşti o nebună!

Axinia îşi puse braţele pe umerii lui Grigori, râse printre lacrimi şi-i şopti repede şi cu patimă:

— Ei, cum se poate una ca asta? M-ai chemat... am alergat într-un suflet, am lăsat toate baltă şi el nu-i... Ai trecut pe lângă casa mătuşii, am sărit afară, am strigat, dar tu ai cotit-o după colţ şi dus ai fost... Puteau să te omoare, fără ca eu să te fi văzut de-aproape pentru cea din urmă dată...

Mai gânguri ceva nespus de duios, de drag, de femeiesc şi prostesc, tot

mângâind cu palmele umerii aduşi de spate ai lui Grigori, tot privindu-i în ochi, cu ochii ei supuşi pe vecie.

În căutarea ei mocnea ceva jalnic şi totodată îndârjit şi fioros, ca la o fiară în deznădejde, încât Grigori se simţea stânjenit şi-i era dureros s-o privească.

Îşi cobora genele arse de soare să-i acopere ochii, zâmbea silit, tăcea, în timp ce obrajii ei erau podidiţi de o rumeneală tot mai vie şi tot mai arzătoare, iar ochii ei erau umbriţi de o ceaţă azurie.

Fără să-şi mai ia rămas bun, Prohor ieşi în tindă, scuipă pe jos şi strivi scuipatul cu cizma.

— Curată nebunie, şi atât! bombăni el cu ciudă, coborând treptele şi trântind portiţa cu o dinadinsă violenţă.

63

Au trecut două zile şi două nopţi ca într-un vis, uitând de toate, nemaiţinând seamă de-i noapte ori zi. Uneori, trezindu-se din somnul scurt şi ameţitor, Grigori vedea în adumbrirea odăii privirea Axiniei, încordată şi iscoditoare parcă, aţintită asupra lui. Stătea de obicei culcată, sprijinită într-un cot, cu obrazul în palmă, şi privindu-l aproape fără să clipească.

— Ce te uiţi la mine? o întrebă el.

— Vreau să te văd, să mă satur... Inima-mi spune că au să te omoare.

— Bine, dacă aşa-ţi spune inima, priveşte! zâmbea Grigori.

A treia zi, ieşi pentru întâia oară în uliţă. Dis-de-dimineaţă, Kudinov trimisese curier după curier rugându-l să vină la o consfătuire. „Nu mă mişc. Lasă-i să se mai sfătuiască şi fără mine", răspundea Grigori celor trimişi să-l caute.

Prohor îi aduse un cal de la comandament, apoi plecă noaptea în sectorul sotniei de la Gromok şi se înapoie cu şaua lăsată acolo. Văzând că Grigori se pregăteşte de plecare, Axinia îl întrebă, speriată:

— Unde te duci?

— Vreau să dau o fugă până la Tatarski, să văd cum apără ai noştri satul şi totodată să aflu pe unde-mi este familia.

— Ţi-e dor de copii? Axinia îşi înveli cu şalul umerii rotunjori, arămii.

— Mi-e dor.

— Şi ce-ar fi dacă nu te-ai duce?

— Ba am să mă duc.

— Nu te duce! îl rugă Axinia, cu ochii sclipind ca de friguri în gropile negre ale orbitelor. Adică ţii la familie mai mult decât la mine? Da? Ţi-e dor şi de una, şi de alta?... Poate vrei să mă iei cu tine, la voi? O să ne mai împăcăm noi, eu şi cu Natalia... Nu, du-te! Pleacă! Dar să nu te mai întorci la mine! Nu te mai primesc. Nu vreau aşa!... Nu vreau!

Fără să-i răspundă, Grigori ieşi afară şi sări în şa.

*

Sotnia pedestră din Tatarski se deda lenevirii când era vorba de săpat la tranşee.

— Ce dracu' au mai născocit? tuna Hristonea. Parcă am fi pe frontul german! Nu, fraţilor, săpaţi nişte şanţuri obişnuite, până la genunchi. Păi, se poate? Aşa pământ ţelină să-l desfunzi la adâncime de doi arşini? N-ai să-l răzbeşti nici cu ranga, darmite cu lopata!

Sfatul i-a fost ascultat; toţi scurmară în malul pietros şi râpos numai nişte şanţuri cât ar sta omul culcat, iar în pădure îşi făcură bordeie.

— Iată-ne c-am ajuns şi hârciogi! glumea Anikuşka, omul care nu-şi pierdea curajul în nicio împrejurare. O să stăm în vizuini, o să ne hrănim cu iarbă, iar voi vă gândiţi numai la colţunaşi cu smântână, să haliţi numai carne, tăiţei cu cegă... Dar lobodă nu vreţi?

Roşii nu-i prea hărţuiau pe cei din Tatarski. În faţa satului nu se aflau baterii. Din când în când, câte o mitralieră de pe malul drept începea să răpăie în rafale scurte, trăgând asupra vreunui observator, care-şi scotea capul din tranşee, apoi totul se potolea pentru multă vreme.

Tranşeele roşilor se aflau pe deal. De acolo, se trăgea tot cam rar, dar ostaşii roşii nu coborau în sat decât noaptea şi numai pentru puţin timp.

Grigori ajunse la izlazul satului său, puţin înainte de seară.

Totul îi era cunoscut, fiecare tufă de copăcel trezea amintiri în el... Drumul trecea prin Poiana Fetei, unde se adunau cazacii în fiecare an de Sân Petru, cinstind rachiu după împărţirea tarlalelor de fân. O limbă îngustă de crâng pătrundea în izlaz: Crângul lui Alioşka. Pe vremuri, foarte demult, pe când n-avea încă niciun nume, lupii dumicaseră acolo vaca unui oarecare Alexei din Tatarski. Acest Alexei murise, se ştersese şi amintirea lui, întocmai ca slovele de pe o lespede de mormânt, până şi numele său de familie fusese uitat de vecini şi de neamuri, dar crângul care-i poartă numele trăieşte, ridicând spre cer cununile verzi de stejari şi

de ulmi. Oamenii din Tatarski îi sfârtecă în fiecare an, pentru a-şi face tot felul de lucruri de gospodărie, dar în fiecare primăvară, buturugile groase dau lăstari verzi şi vii, un an, doi nu prea înalţi, şi iarăşi vara, Crângul lui Alioşa este din nou ostrov de verdeaţă şi de crengi răsfirate, iar toamna, se îmbracă în zale de aur, când, la primul pălici al dimineţilor, frunzişul de stejar se aprinde într-o văpaie roşie.

Vara, tufişul ţepos de mure îmbracă pământul umed, coţofenele îşi fac cuiburile în vârful ulmilor bătrâni, iar toamna, când un miros amărui şi înviorător de ghindă şi de frunză căzută pluteşte prin crâng, sitarii pribegi poposesc în trecere. Iarna, numai câte un lanţ mic de urme rotunde şi desluşit scrise ale paşilor de vulpe taie, ca un şir de mărgăritare, covorul alb de nea. În tinereţea lui, Grigori se ducea de nenumărate ori în Crângul lui Alioşka să pună capcane pentru vulpi...

Mergea acum sub bolta răcoroasă a crengilor, printre făgaşurile vechi ale drumului de anul trecut, acoperite pe alocuri de iarbă. Trecu Poiana Fetei, ajunse la Râpa Neagră, şi amintirile îl năpădiră. Lângă cei trei plopi, când era băiat, se bălăcea într-un smârc, în goană după nişte răţuşte tinere, care nici nu ştiau încă să zboare; în Lacul Rotund prindea lini, cât era ziua de lungă... Tot pe aici, prin apropiere, ştia un călin bătrân, stufos şi singuratic, răzleţ de toţi ceilalţi arbori. El se zărea din ograda Melehovilor şi în fiecare toamnă, ieşind în cerdacul casei, Grigori privea cu dragoste, ca la un vechi prieten, la acest călin, cu crengile împovărate de boabele coapte şi dogorite parcă de flăcări roşietice. Iar răposatului Petro atât de mult îi plăceau plăcinţelele cu boabe de călin, amărui şi strepezitoare!...

Cu o mâhnire resemnată, Grigori privea astfel lung locurile cunoscute din copilărie. Calul înainta, împrăştiind alene cu coada musculiţele şi ţânţarii cafenii şi răi care mişunau în văzduh. Pirul verde şi secăriţa se aplecau moale în bătaia vântului; izlazul îşi unduia valurile verzi.

Ajuns la tranşeele infanteriştilor din Tatarski, Grigori trimise după taică-său. Undeva departe, la flancul stâng, Hristonea strigă:

— Prokofici, dă fuga! Află c-a venit Grigori!...

Grigori descălecă, trecu dârlogii lui Anikuşka şi-l zări de departe pe bătrân, care grăbea spre el şchiopătând.

— Să trăieşti, comandantule!

— Noroc, tată.

— Ai sosit? În sfârşit...

— Abia am răzbit! Ai noştri ce mai fac? Mama? Natalia? Unde sunt?

Pantelei Prokofievici clătină din mână şi faţa i se schimonosi, chinuită. O lacrimă se prelinse pe obrazul negru...

— Ce s-a întâmplat cu ele? Ce-i cu ele? întrebă Grigori cu îngrijorare şi cu asprime în glas.

— N-au trecut încoace...

— Cum?!

— Cu două zile înainte, Natalia a căzut la boală. Tifos, cred... Iar bătrâna n-a vrut s-o lase singură... Dar nu te speria, băiete, la dânşii totul merge binişor.

— Dar copiii? Mişatka? Poliuşka?

— Tot acolo! Da' Duniaşka a plecat. I-a fost teamă să rămână. Fată mare, de! A plecat la Volohov, o dată cu nevasta lui Anikuşka. Iar eu m-am mai repezit de vreo două ori pe acasă. Trec încetişor noaptea cu barca şi mă duc să le văd. Natalia e bolnavă rău, dar copiii n-au nimic, slavă Domnului... Zace dusă Nataliuşka ta, răpusă de arşiţa bolii şi cu clăbuci de sânge închegat pe buze.

— Dar tu, de ce nu le-ai adus încoace? strigă mânios Grigori.

Bătrânul se îndârji la rândul său, luându-l la rost cu glasul tremurând de obidă:

— Şi tu, ce-ai făcut? Nu puteai să vii la vreme şi să le treci încoace?

— Am divizia pe cap! Trebuia mai întâi divizia s-o trec! răspunse cu ciudă Grigori.

— Las' că am mai auzit şi noi ce faci tu pe la Vioşki... Parcă nici n-ai avea nevastă şi copii... Of, of, Grigori!... Gândeşte-te măcar la Dumnezeu, dacă nu-ţi vine să te gândeşti la oameni... Eu n-am trecut Donul prin părţile noastre, că dacă eram aici crezi tu că nu le-aş fi luat cu mine? Plutonul meu se afla însă la Elanskaia şi, până când am ajuns aici, roşii au şi ocupat satul.

— Ce fac eu la Vioşki asta nu-i treaba ta! Şi să nu... Glasul lui Grigori era surd şi răguşit.

— Da' ce ţi-am zis? se sperie bătrânul, uitându-se înciudat la cazacii strânşi grămadă în apropiere. Nu e vorba de asta... Vorbeşte mai încet, că uite, stau oamenii şi trag cu urechea... Apoi urmă cu glasul înăbuşit: Nu eşti copil mic, vei fi ştiind singur ce-i de făcut şi ce nu! Dar în ce priveşte familia, nu te amărî: dacă o da Dumnezeu, Natalia se va îndrepta, iar roşii nu le fac niciun rău... E adevărat că au tăiat viţica de un an, dar altceva, nimic. S-au milostivit şi nu le ating nici cu degetul... Au mai luat vreo patruzeci de baniţe de grâu. Ce să-i faci? Război fără pagubă nu se află!

— Poate c-ar fi bine să le luăm măcar acum de-acolo?

— După mine, degeaba! Unde vrei s-o duci, bolnavă, aşa cum este? Şi apoi, poate să iasă cu bucluc. Stau dânsele destul de bine şi acolo. Bătrâna are grijă de gospodărie, şi eu m-am mai liniştit după ce-au ars casele pe care le aveau de ars în sat.

— Care case le-au ars?

— Toate casele din piaţă. Mai cu seamă casele negustorilor. Gospodăria cuscrilor Korşunov au ars-o până la temelie. Cuscra Lukinişna este acum la Andropov, iar moş Grişka a rămas să păzească dărâmăturile... Mâne-ta povestea că moş Grişka ar fi zis aşa: „N-am să mă las dus nicăieri din curtea mea! Iar diavolii n-au să intre la mine, se vor înfricoşa de semnul crucii!" Căci în vremea din urmă, începuse să se smintească de-a binelea. Dar pare-mise că roşii nu s-au speriat de crucea lui, şi casa, cum şi tot ce era în ogradă, s-au făcut scrum, iar despre el nu se ştie nimic... Tot îi venise vremea să moară. Şi-a făcut coşciugul acum vreo douăzeci de ani şi el tot mai trăia... Şi cine crezi că dă foc satului? Prietenul tău, dare-ar ciuma într-însul!

— Cine?

— Mişka Koşevoi, fir-ar de trei ori afurisit să fie!

— Ce spui?!

— El, zău că el! A fost pe la noi, a întrebat de tine. Chiar aşa i-a spus babei: „Când o să trecem dincolo, cel dintâi şţreang va fi pentru Grigori al vostru! O să-l spânzure de cel mai înalt stejar. Nici n-am să-mi spurc sabia cu el!" A întrebat şi de mine şi a turbat: „Dar pe şchiopul vostru pe unde l-au dus dracii? Mai bine şedea acasă, pe cuptor. Bine, dacă-l prind, n-am să-l omor. Dar am să-i trag la biciuşti, până o să iasă zeama din el!" Uite ce neam de satană e! Umblă prin sat, dă foc la casele negustorilor şi ale popilor şi zbiară: „Pentru Ivan Alexeevici şi pentru Stockman am să ard toată Vioşenskaia!" Auzit-ai una ca asta?

Grigori rămase vreo jumătate de ceas, ascultând istorisirile unchiaşului, apoi porni spre calul său. Bătrânul nu mai pomeni nicio vorbă despre Axinia, dar, şi fără asta, Grigori mocnea în sine. „Ştie pesemne toată lumea, dacă a aflat până şi tata. Dar cine a putut să le ducă ştafeta? Cine, în afară de Prohor, ne-a văzut împreună? Să fi ştiind oare şi Stepan?" De ruşine scrâşni din dinţi, înciudat pe sine însuşi...

Mai întârzie un răstimp printre cazaci, de vorbă. Anikuşka o ţinea înainte pe acelaşi ison glumeţ de totdeauna, rugându-l mereu să trimită sotniei câteva vedre de rachiu.

— N-avem nevoie nici de cartuşe, numai votculiţă să fie! întări el, hohotind şi clipind din ochi, pocnindu-se hâtru cu degetul peste gulerul jegos al cămăşii.

Grigori cinsti pe Hristonea şi pe ceilalţi consăteni cu tutunul adus dinadins pentru dânşii, apoi, când se pregătea de plecare, îl zări pe Stepan Astahov. Acesta veni mai aproape, îi dădu bună ziua, fără grabă, dar nu-i întinse mâna.

Grigori îl vedea pentru întâia oară de la izbucnirea răscoalei şi se uită la el întrebător şi cu îngrijorare: „Ştie oare?" Dar chipul frumos şi uscăţiv al lui Stepan rămânea liniştit, chiar vesel, şi Grigori răsuflă uşurat: „Nu, nu ştie!"

64

Peste două zile, Grigori se întoarse din raita dată pe frontul diviziei sale. Statul-major al lui Kudinov se mutase în satul Ciornîi. În apropiere de Vioşenskaia, Grigori îşi lăsă calul să se odihnească timp de vreo jumătate de ceas, îl adăpă şi, fără să intre în staniţă, o apucă spre Ciornîi.

Kudinov îl primi, privindu-l cu un zâmbet vesel şi aşteptând.

— Ei, Grigori Panteleevici, ce-ai mai văzut?... Hai, povesteşte!

— I-am văzut pe cazaci. I-am văzut şi pe roşii, sus, colea pe dealuri.

— Mare pricopseală!... Şi la noi au sosit trei aeroplane; ne-au adus cartuşe şi nişte scrisorele...

— Şi ce-ţi mai scrie prietenul tău, generalul Sidorin?

— Leatul meu? întrebă Kudinov, neobişnuit de vesel, şi continuă vorbirea pe acelaşi ton glumeţ. Scrie să ne ţinem din răsputeri şi să nu-i lăsăm pe roşii să treacă încoace. Şi mai scrie că Armata Donului e gata să treacă la ofensiva hotărâtoare.

— Frumos mai scrie!

Kudinov schimbă glasul, mai serios.

— Vor rupe frontul! Ţi-o spun numai ţie şi rămâne strict secret! Peste o săptămână, o să rupă frontul Armatei a 8-a roşii. Trebuie să ne ţinem pe loc.

— Şi aşa ne ţinem.

— La Gromok, roşii se pregătesc pentru trecere.

— Tot mai ciocănesc şi acum cu topoarele? se minună Grigori.

— Tot ciocănesc... Şi tu ce-ai mai văzut? Unde mi-ai fost? Nu cumva ai

chiulit la Vioşenskaia? Te pomeneşti că nici n-ai fost plecat! Alaltăieri, mi se pare, te-am căutat prin toată staniţa, şi iată că vine un curier şi zice: „Nu l-am găsit pe Melehov, la el acasă, dar din odaie a ieşit o frumuseţe de femeie şi mi-a spus: «Grigori Panteleevici a plecat», şi avea ochii plânşi". Atunci m-am gândit: „Ehei. Pesemne comandantul nostru de divizie petrece cu drăguţa lui, şi de asta se ascunde de noi..."

Grigori făcu o strâmbătură. Gluma lui Kudinov nu-i era pe plac.

— Ar fi bine să nu dai ascultare la tot soiul de palavre şi să-ţi alegi curieri cu limbi mai scurte! Iar dacă îmi vei trimite d-ăia limbuţi, o să le tai limba cu sabia... ca să nu mai trăncănească verzi şi uscate.

Kudinov râse cu hohote şi-l pocni pe Grigori peste umăr.

— Câteodată parcă nu mai eşti în stare să ştii şi tu de glumă! Hai, s-a isprăvit cu iznoavele! Am să-ţi spun şi ceva despre treburile serioase. Ne-ar trebui un prizonier, o „limbă" – asta-i una. Iar a doua – n-ar fi rău să trecem noaptea vreo două sotnii de călăreţi, ştii, undeva, nu mai încolo de hotarul de la Kazanskaia, ca să-i hărţuim pe roşii. S-ar putea chiar să le trecem la Gromok, să-i bage în sperieţi... Tu ce zici?

Grigori tăcu o clipă, apoi răspunse:

— N-ar fi rău.

— Dar tu, zise Kudinov, apăsând pe acest „tu", ai să conduci sotniile?

— De ce tocmai eu?

— Le trebuie un comandant vrednic, iată de ce! Ba încă un comandant foarte vrednic, fiindcă este o treabă foarte serioasă. Dacă dă greş trecerea, se poate întâmpla să te aştepte o înfrângere aşa de straşnică, încât să nu se mai întoarcă niciunul!

Măgulit, Grigori consimţi, fără să se mai gândească:

— Bine, am să mă duc eu!

— Noi am făcut oarecare planuri şi uite cum am socotit, zise cu înviorare Kudinov, sculându-se de pe scaun şi măsurând cu paşii podeaua odăii, care scârţâia sub greutatea lui. Nu-i nevoie să te bagi prea adânc în spatele lor. Să-i scuturi în vreo două-trei sate de la Don, dar aşa ca să li se acrească, să pui mâna pe obuzele şi cartuşele lor, să înhaţi câţiva prizonieri şi să faci îndată calea întoarsă. Toate acestea, într-o singură noapte, şi până dimineaţa să vii îndărăt, lângă vad... Este? Ei bine, fă-ţi socotelile, şi mâine ia-ţi cazacii pe care-i vrei şi dă-i drumul! Noi chiar ne-am spus de la început: nimeni nu este în stare să facă aşa ceva, în afară de Melehov! Dacă vei face-o, Oastea Donului n-are s-o uite: îndată după ce ne vom uni cu ai noştri, am să înaintez un raport către însuşi atamanul de

campanie. Am să-ţi zugrăvesc toate meritele, şi avansarea...

Kudinov privi la Grigori şi amuţi: liniştit până atunci, chipul lui Melehov se întunecă şi se schimonosi de mânie.

— Drept cine mă iei? Grigori se sculă sprinten, cu mâinile la spate: Să mă duc pentru grade?... Mă cumperi? Mă momeşti cu avansarea. Să ştii că...

— Stai, omule!

— ... scuip pe gradele tale!

— Stai! Nu m-ai...

— ... Scuip!

— Nu m-ai înţeles bine, Melehov!

— Ba te-am înţeles! oftă Grigori adânc şi se aşeză din nou pe scaun. Caută-ţi altul, eu n-am să-i duc pe cazaci peste Don!

— Te-ai aprins din senin.

— N-am să-i duc! Să nu mai vorbim despre asta.

— Nu te silesc şi nici nu te mai rog. Dacă vrei, du-i! Dacă nu, fă cum vrei! Acum suntem la ananghie şi d-aia am hotărât să le tragem una, ca să nu-i lăsăm să pregătească trecerea. Iar cât priveşte avansarea ta, am vorbit numai aşa, în glumă! Când ai să înţelegi odată de glumă? Şi despre femeie, tot în glumă: te văd mânios şi ce-mi zic? Hai să-l aţâţ niţel! Crezi tu că eu nu ştiu că eşti un bolşevic neisprăvit şi că nu poţi suferi niciun fel de grade? Şi tu ai crezut că vorbesc serios? o întoarse Kudinov, şi râdea atât de firesc, încât, o clipă, Grigori se gândi: „Poate că într-adevăr numai îl făcea pe prostul?" Nu, frate... ho-ho-ho! Te-ai încins degeaba! Zău, am vorbit în glumă! Am vrut să te necăjesc...

— De dus, tot nu vreau să mă duc peste Don! M-am răzgândit.

Kudinov rămase multă vreme tăcut, jucându-se cu capătul cureluşei şi păstrând cel mai desăvârşit aer de nepăsare, apoi zise:

— Ei bine, te-ai răzgândit ori ţi-e frică, ce să mai împărţim firul de păr în patru!... Ceea ce-i mai rău, este că tot planul nostru cade baltă! Dar, bineînţeles, tot vom trimite pe cineva. Mai sunt oameni şi în afară de tine... În ceea ce priveşte situaţia noastră, judecă şi tu cât de prost stăm. Kondrat Medvedev ne-a trimis astăzi de la Şumilinskaia un ordin nou. Roşii trimit trupe împotriva noastră... Uite-l, citeşte-l şi tu, fiindcă altfel poate că n-ai să mă crezi... Kudinov scoase din porthartă o foaie de hârtie galbenă, cu pete cafenii de sânge uscat pe margini, şi o trecu lui Melehov. L-au găsit la comisarul unei aşa-zise Companii Internaţionale, un leton. A tras, bestia, toate cartuşele, până la unul, şi apoi s-a repezit cu arma în

mână asupra unui pluton întreg de cazaci... Se găsesc oameni şi la ei, cu nestrămutată hotărâre până la moarte... Pe comisar l-a doborât chiar Kondrat, iar ordinul l-a găsit în buzunarul lui de la piept.

Pe foaia galbenă, stropită de sânge, era tipărit cu litere mici, negre:

„O R D I N

Către Trupele Expediţionare
8 Nr. 100

25 mai 1919

Bogucear

Se va citi în toate companiile, escadroanele, bateriile
şi detaşamentele

Să se isprăvească cu ticăloasa răscoală de pe Don!

Ora hotărâtoare a sunat!

S-au făcut toate pregătirile necesare. S-au concentrat forţe suficiente, urmând a fi aruncate asupra nemernicilor trădători. A sunat ceasul răfuielii cu Cain-ii, care, timp de două luni şi mai bine, loveau mereu din spate armatele noastre de pe Frontul de sud. Toată Rusia muncitorească şi ţărănească priveşte cu scârbă şi cu ură bandele de la Migulinskaia, Vioşenskaia, Elanskaia, Şumilinskaia, care, arborând mincinos steagul roşu, ajută ciocoii ultrareacţionari, pe Denikin şi pe Kolceak.

Soldaţi, comandanţi, comisari ai trupelor de represiune!

Pregătirile s-au terminat. S-au concentrat toate forţele şi mijloacele necesare. Unităţile voastre stau gata de luptă.

Acum, la primul semnal, înainte!

Cuiburile ticăloşilor trădători trebuie să fie nimicite. Cain-ii trebuie să fie stârpiţi. Nicio milă pentru staniţele care vor opune rezistenţă. Să fie cruţaţi numai aceia care vor preda de bunăvoie armele şi vor trece de partea noastră. Plumb, oţel şi foc împotriva sprijinitorilor lui Kolceak şi ai lui Denikin!

Tovarăşi soldaţi, Rusia Sovietică îşi pune speranţele în voi. În câteva zile va trebui să curăţim ţinutul Donului de pata neagră a trădării. Ceasul din urmă a sunat.

Toţi, ca unul, înainte!"

În ziua de 19 mai, Mişka Koşevoi fu trimis de Gumanovski, şeful de stat-major al brigăzii expediţionare din Armata a 9-a, să ducă un plic la statul-major al Regimentului 32, care, pe cât ştia el, se găsea în satul Gorbatovski.

În seara aceleiaşi zile, Koşevoi sosi în trap la Gorbatovski, dar statul-major al Regimentului 32 nu se mai afla acolo. Satul gemea de căruţele fără număr din convoaiele eşalonului doi al Diviziei 23. Veneau de la Doneţ, sub paza a două companii de infanterie, şi se îndreptau spre Ust-Medvediţa.

Mişka pierdu câteva ceasuri cutreierând tot satul, căutând să afle de la unul şi altul în ce parte se găseşte statul-major. În cele din urmă, un călăreţ roşu îi spuse că statul-major al Regimentului 32 se afla, în ajun, în satul Evlantievski, lângă staniţa Bokovskaia.

După ce dădu calului să mănânce, Mişka ajunse noaptea la Evlantievski. Dar statul-major nu mai era nici acolo. Trecuse de miezul nopţii, când, înapoindu-se la Gorbatovski, Mişka nimeri în stepă peste o patrulă roşie călare.

— Cine-i? îi strigă cineva din depărtare.

— Om bun.

— Ia să te văd, ce fel de om bun eşti... rosti încet, cu voce de bas, comandantul cu căciula albă şi cu uniforma albastră.

Se apropie de Mişka.

— Din ce unitate?

— Brigada expediţionară din Armata a 9-a.

— Ai vreo ţidulă de la unitate?

Mişka arătă actul său. Cercetându-l la lumina lunii, comandantul patrulei întrebă, fără prea multă încredere în glas:

— Dar cum îi zice comandantului de brigadă de la voi?

— Tovarăşul Lozovski.

— Şi unde este ea acuma?

— Dincolo de Don. Dar dumneata, tovarăşe, din ce unitate eşti? Nu cumva sunteţi din Regimentul 32?

— Nu. Suntem Divizia 33 „Kuban". Iar tu, de unde veneai acum?

— De la Evlantievski.

— Şi încotro?

— La Gorbatovski.

— Nu mai spune! Păi, la Gorbatovski sunt acum cazacii.

— Nu se poate! se minună Mişka.

— Îţi spun eu: acolo au intrat nişte cazaci răzvrătiţi. Tocmai de acolo venim.

— Şi cum să ajung acum la Bobrovski? întrebă uluit Mişka.

— Asta, cum te-i pricepe.

Comandantul patrulei îşi porni calul negru, cu crupa lăsată, dar se întoarse în şa şi-l sfătui pe Mişka:

— Hai cu noi, ca să nu-ţi facă de petrecanie.

Mişka primi bucuros şi rămase cu patrula, ajungând cu ea în aceeaşi noapte în satul Krujilin, unde se găsea Regimentul 294 „Taganrog"; predă plicul comandantului şi, după ce îl lămuri asupra pricinilor care l-au împiedicat să-l înmâneze celui în drept, ceru învoire să rămână la regiment, în plutonul de cercetaşi călări.

Divizia 33 „Kuban", proaspăt formată din trupele Armatei „Taman" şi din voluntarii localnici din Kuban, era adusă în grabă de la Astrahan în sectorul Voronej-Liski. Una dintre brigăzile ei, din care făceau parte regimentele „Taganrog", „Derbent" şi „Vasilkov", fusese trimisă împotriva răsculaţilor. Se întâmplase a fi tocmai aceea care se năpustise asupra Diviziei 1 a lui Melehov, respingând-o peste Don.

Mereu în luptă, brigada străbătuse în marş forţat ţinutul din dreapta Donului, de la hotarul staniţei Kazanskaia şi până la satele mărginaşe dinspre apus ale staniţei Ust-Hopiorskaia, cuprinse cu flancul drept satele de la Cir şi abia după asta făcu calea întoarsă, rămânând vreo două săptămâni la Don.

Mişka luă parte la lupta pentru cucerirea staniţei Karghinskaia şi a câtorva sate de la Cir. În dimineaţa zilei de 27, în stepă, dincolo de satul Nijne-Gruşinski, comandantul companiei a treia din Regimentul 294 „Taganrog" îşi înşirase oamenii de-a lungul drumului şi le citise proaspătul ordin. Lui Mişka Koşevoi i se întipăriseră în minte cuvintele: „*... Cuiburile ticăloşilor trădători trebuie să fie nimicite. Cain-ii trebuie să fie stârpiţi...*" şi: „*Plumb, oţel şi foc împotriva sprijinitorilor lui Kolceak şi ai lui Denikin*!"

După ce Stockman fusese omorât şi după ce Mişka aflase despre moartea lui Ivan Alexeevici şi a comuniştilor din Elanskaia, inima i se încrâncenase de o ură cumplită împotriva cazacilor. Nu mai stătea pe gânduri, nu-şi mai pleca urechea la glasul slab al îndurării, atunci când

vreun cazac răzvrătit cădea în mâinile lui. De atunci, nu mai găsea nicio cruţare, pentru niciunul. Cu ochii săi albaştri şi reci ca gheaţa, privea cazacul, îl întreba: „Ei, ai luptat împotriva Puterii sovietice?" şi, fără să-l lase să răspundă, fără să se uite la chipul înlemnit al prizonierului, îl şi izbea cu sabia. Îi tăia fără nicio milă şi punea foc sub streaşina caselor din satele părăsite de răsculaţi. Iar când boii şi vacile, înnebunite de groază, năvăleau afară în uliţe, mugind şi dărâmând gardurile gospodăriilor cuprinse de foc, Mişka trăgea în plin cu arma.

Ducea un război nemilos, neînduplecat, împotriva huzurului căzăcesc, împotriva trădării şi a traiului aşezat, tihnit, care dăinuise de veacuri sub acoperişurile caselor zdravăn înfipte în pământ. Moartea lui Stockman şi a lui Ivan Alexeevici îi ţinea ura veşnic nestinsă, iar cuvintele din ordin nu arătau altceva decât simţămintele lui Mişka, înfăţişate cu cea mai mare limpezime... În aceeaşi zi, împreună cu trei tovarăşi, arse vreo sută cincizeci de case din staniţa Karghinskaia. Într-un depozit de la o dugheană, găsise un bidon cu gaz, şi o luă prin piaţă, strângând în palma neagră o cutie cu chibrituri, iar în urma lui răsăreau valuri de fum amar şi văpăi de foc, mistuind casele frumoase şi împodobite, cu acoperişuri de lemn alb, ale negustorilor, ale popilor, ale cazacilor înstăriţi, ale acelora care, „*prin viclenia lor au împins la răscoală gloata orbită de cazaci*".

Patrula de cercetaşi călări intra cea dintâi în satele părăsite de inamic, iar până când prididea să ajungă şi infanteria, Koşevoi avea timp să prefacă în scrum cele mai bogate case. Ardea de nerăbdare să ajungă la Tatarski, să răzbune tovarăşii, pe Ivan Alexeevici şi pe comuniştii din Elanskaia, şi să dea foc la o jumătate din toate casele satului. Hotărâse în gând casele ce trebuiau arse, iar dacă unitatea sa ar fi luat-o cumva de la Cir mai la stânga, ocolind Vioşenskaia, Mişka se gândise să plece singur, fără să ceară învoire nimănui, şi să se abată pe la satul său de baştină.

Mai era şi o altă pricină care îl îmboldea să meargă la Tatarski... În cei din urmă doi ani, în timpul scurtelor sale întâlniri cu Duniaşka Melehova, un simţământ încă nerostit prin vorbe făcuse legătura între sufletele lor. Chiar degetele negricioase ale Duniaşkăi îi ţesuseră o punguliţă de tutun, înflorind-o cu lână de culori vii; tot ea îi aduse pe ascuns iarna o pereche de mănuşi de lână cenuşie de capră, ferindu-se să n-o vadă rudele, şi tot a Duniaşkăi fusese cândva batista brodată, pe care Koşevoi o păstra cu sfinţenie în buzunarul de la piept al bluzei sale militare. Cât de dragă îi era micuţa batistă, care păstra de trei luni aceeaşi mireasmă a trupului de fată, plutitoare, suavă, ca adierea de fân! Când rămânea singur şi o scotea

din buzunar, o amintire tulburătoare venea totdeauna să-i frământe sufletul: plopul argintat de chiciură lângă fântână, răbufnirile de viforniţă din cerul posomorât, buzele pietroase şi tremurătoare ale Duniaşkăi, firişoarele de zăpadă sclipind cristalin şi topindu-se pe genele ei întoarse...

Îşi făcea pregătirile cu toată sârguinţa. Din peretele unei case negustoreşti din Karghinskaia, smulsese un covoraş înflorat, îl pusese pe cal în loc de teltie, şi avu astfel o teltie într-adevăr minunată, de toată frumuseţea, înveselind de departe ochiul cu nemaivăzuta-i bogăţie de culori şi desene. Dintr-un scrin căzăcesc luase o pereche de nădragi cu lampas, aproape noi, îşi făcu trei perechi de obiele din şase tulpane, mai băgând în cobur şi o pereche de mănuşi de aţă femeieşti, pentru a le pune atunci când va ajunge pe colnicul de la Tatarski, şi nu acum, în mijlocul vieţii aspre de campanie.

O datină consfinţită de veacuri cerea ca un ostaş care vine în satul său să fie frumos îmbrăcat, şi Mişka, respectând acest obicei căzăcesc chiar şi acum, când era în Armata Roşie, avea de gând să împlinească cu sfinţenie vechea rânduială.

Avea un cal de soi, murg şi cu nările albe. Pe fostul lui stăpân, un cazac din Ust-Hopiorskaia, îl omorâse cu sabia într-un atac. Calul era trofeul său şi avea pentru ce să se simtă mândru de el: era şi chipeş şi iute, şi ascultător, şi ager în front. În schimb, şaua lui Koşevoi era aşa şi aşa, mai curând o şa de duzină, cu poclada roasă şi peticită, cu chinga de dinapoi înjghebată dintr-o curea crudă şi cu scările roase de rugina veche, care nu se lăsa curăţată cu toată înverşunarea lui să-i vină de hac. Nu mai puţin sărăcuţ, fără nicio podoabă, era şi căpăstrul, cu tot ce ţinea de el. Trebuia să facă ceva, pentru ca măcar căpăstrul să se înfăţişeze ceva mai abitir. Mişka se canonise mult pentru dezlegarea acestei probleme, când deodată îi veni un gând fericit. Lângă o casă negustorească, chiar în piaţă, stătea un pat alb nichelat, scos de către slugile negustorului din casa cuprinsă de foc. În colţurile lui, străluceau orbitor în bătaia soarelui nişte globuri albe. N-avea decât să le scoată sau să le rupă de acolo, să le prindă apoi de zăbale, şi totul ar fi arătat deodată altfel. Chiar aşa şi făcu: deşurubă globurile, care erau goale pe dinăuntru, şi le legă cu câte un şiret de mătase – două, de inelele zăbalelor, iar câte unul din fiecare parte la căpeţea; şi globurile se încinseră în scânteieri grozave, oglindind în ele soarele alb de amiază. Sclipeau atât de tare, încât calul începu să umble cu ochii închişi, cu paşi nesiguri şi poticnindu-se. Dar, cu toate că văzul

calului suferea atâta din pricina acestor luciri de fulgere, cu toate că ochii lui orbiţi de razele soarelui lăcrimau mereu, Mişka nu scoase de la căpăstru niciun glob.

Curând sosi clipa plecării din Karghinskaia, pe jumătate mistuită de pârjol, duhnind a cărămidă afumată şi a cenuşă.

Regimentul avea să meargă spre Don, în direcţia staniţei Vioşenskaia. Iată de ce lui Mişka nu-i fusese prea greu să ceară învoire comandantului plutonului de cercetare, ca să poată pleca pe o zi să-şi vadă neamurile.

Comandantul nu numai că-i dăduse o scurtă permisie, dar făcuse şi ceva mai mult pentru el.

— Eşti însurat? îl întrebă pe Mişka.

— Nu.

— Ai vreo ţiitoare, sigur?

— Cum? Ce-i aia? se minună Mişka.

— Ei, o muiere!

— Aha-a!... Nu, n-am! Am o drăguţă. O fată mare...

— Dar un ceas cu lanţ ai?

— N-am, tovarăşe.

— Nu prea eşti pricopsit! Şi comandantul cercetaşilor, un om din Stavropol, fost plutonier reangajat în vechea armată, care de multe ori fusese acasă în permisie şi ştia din experienţă cât de amar este să vii golan din unitate, scoase de la pieptul său lat un ceas, cu un lanţ neobişnuit de gros, spunându-i: Eşti un ostaş vrednic! Ia-l! Să-l porţi acasă, să scoţi din minţi fetele cu el şi să mă pomeneşti cu o vorbă bună. Am fost şi eu tânăr, şi câte fete am mai stricat, câte muieri am mai întins, numai eu ştiu! Lanţul este de aur nou, american... Dacă are să te-ntrebe cineva, chiar aşa să-i spui. Iar dacă nimereşti peste unul mai pisălog, începând să se lege de tine şi cerându-ţi să-i arăţi unde-i marcat, trage-i una peste bot!... Sunt şi cetăţeni d-ăia obraznici; cu dânşii nici să nu stai de vorbă: dă-le la cap. Mie mi s-a întâmplat de mai multe ori, ba la vreo cârciumă, ba în vreo casă de toleranţă, adică la bor... Sare la mine un conţopist, un funcţionăraş sau un vânzător şi vrea să mă facă de râs şi de ocară, faţă de toată lumea: „Ţi-ai tras lanţul peste toată burta, de parcă ar fi de aur curat!... Dar unde-i marca, pot să văd şi eu?" Iar eu nu-l lăsam niciodată să mă zăpăcească: „Marca? Uite-o!" Şi blajinul şef al lui Mişka îşi strânse pumnul negricios, cât un cap de copil, şi-l zvâcni înainte cu o înfricoşătoare şi fioroasă putere.

Mişka îşi prinse lanţul şi ceasul, se bărbieri la lumina focului, îşi echipă

calul şi porni la drum. În zori de zi ajunse la Tatarski.

Satul era acelaşi, şi scunda clopotniţă de lângă biserica de cărămidă îşi ridica spre cerul albastru aceeaşi cruce aurită şi tocită de vechime; casele mari ale popilor şi ale negustorilor tot se mai sumeţeau în piaţă, şi acelaşi plop mai şuşotea încă pe limba lui dragă, cunoscută din copilărie, înălţându-se deasupra cocioabei dărăpănate a lui Koşevoi...

Uimea numai tăcerea adâncă, atât de neobişnuită, care se întinsese ca o plasă de păianjen pe ulicioare. Peste tot, nicio ţipenie de om. Toate casele aveau obloanele trase, iar ici-colo se vedeau şi lacăte la uşi; dar cele mai multe uşi erau larg deschise. Ai fi zis că o molimă cumplită străbătuse satul cu picioarele ei negre, golind casele şi uliţele de oameni, lăsând pustii şi moarte sălaşurile lor.

Niciun ţipat, niciun muget de vită, niciun cântec de cocoş. Numai vrăbiile ciripeau de zor, ca înainte de ploaie, sub streşinile caselor şi prin grămezile de vreascuri uscate.

Calul lui Mişka intră în ograda părintească. Niciunul dintre neamurile lui nu-i ieşi în întâmpinare. Uşa tindei era larg căscată; lângă prag se zăreau împrăştiate pe jos o obială ostăşească ruptă, o bucată de tifon scorojită şi neagră de sânge, capete împuţite de găini, acoperite de muşte, şi fulgi. Se vedea că ostaşii roşii mâncaseră acolo cu câteva zile înainte, lăsând peste tot cioburi de oale sparte, oase de găini, mucuri de ţigări şi bucăţi de ziare cu urme de cizme... Înăbuşindu-şi oftatul greu, Mişka intră în odaie. Acolo totul era la fel, ca întotdeauna; i se păru numai că cineva ar fi ridicat puţin uşiţa chepengului în care se păstrau toamna pepenii.

Mama lui Mişka avea obiceiul să ascundă acolo merele uscate, ca să nu le mănânce copiii.

Mişka îşi aduse aminte şi se apropie de uşiţă. „Se poate oare ca mama să nu mă fi aşteptat? Poate a mai ascuns ceva pe aici", se gândi el. Îşi scoase sabia şi încercă să ridice oblonul, care scârţâi şi se deschise. Un iz de mucegai şi de umezeală se ridică din pivniţă. Mişka se aplecă în genunchi. Ochii nedeprinşi cu întunericul au avut nevoie de mult timp până când zăriră o faţă de masă veche pe care se afla o sticluţă cu basamac, o tigaie cu jumări acoperită de mucegai, o bucată de pâine pe jumătate roasă de şoareci şi o oală de pământ, acoperită bine cu un fund rotund de lemn... Bătrâna îşi aşteptase feciorul. Îl aşteptase ca pe oaspetele cel mai drag! Inima lui Mişka tresări de dragoste şi de bucurie, atunci când cobora în pivniţă. Cu câteva zile în urmă, toate lucrurile acestea, aşezate cu grijă pe faţa de masă roasă, dar curăţică, fuseseră

atinse de mâinile grijulii de mamă!... Deasupra lor, atârnat într-un cui, se vedea un sac de pânză albă. Mişka îl luă grăbit şi găsi în el o pereche de primeneli vechi, dar cârpite cu dibăcie, spălate şi călcate.

Şoarecii spurcaseră mâncarea, lăsând neatins numai laptele şi basamacul. Mişka goli sticla, bău şi laptele, care se făcuse neînchipuit de rece, îşi luă rufele şi ieşi afară din pivniţă.

Bătrâna pornise fără îndoială dincolo de Don, în pribegie. „I-a fost frică să rămână... cu atât mai bine! Tot ar fi omorât-o cazacii. Cred că şi aşa a păţit multe din pricina mea", îşi zise el în gând. Mai zăbovi o clipă şi ieşi din casă. Îşi dezlegă calul, dar nu îndrăzni să meargă la Melehovi: gospodăria lor era chiar pe malul Donului, şi un ţintaş mai dibaci de dincolo putea să-l nimerească cu un glonţ de plumb, fără înveliş, aşa cum erau încărcăturile răsculaţilor. Mişka se hotărî să treacă pe la Korşunovi, apoi să se-ntoarcă pe înserate în piaţă şi să dea foc casei lui Mohov şi celorlalte case ale negustorilor şi ale popilor.

Călărind înainte prin dosul caselor, ajunse la ograda largă a lui Korşunov, intră pe poarta deschisă, îşi legă calul de gard şi dădu să intre în casă, când moş Grişaka se ivi în cerdac. Capul lui, alb ca zăpada, tremura; ochii spălăciţi de bătrâneţe clipeau dureros. Mondirul cenuşiu de cazac, croit parcă pentru veşnicie, cu petliţe roşii la gulerul soios, era încheiat la toţi nasturii, dar nădragii, largi ca un sac, îi alunecau în jos, şi bătrânul mereu îi trăgea.

— Noroc, moşule! zise Mişka, oprindu-se lângă cerdac şi jucându-se cu biciuşca.

Moş Grişaka tăcea. Privirea-i ursuză era încărcată de scârbă şi mânie.

— Noroc, am zis! rosti Mişka, ceva mai tare.

— Noroc să dea Dumnezeu, rosti bătrânul în silă.

Îl cerceta pe Mişka cu aceeaşi încordare duşmănoasă. Iar Koşevoi stătea nepăsător, cu un picior scos înainte, jucându-se cu biciuşca, încruntându-se şi ţuguindu-şi buzele pline ca de fată.

— Moş Grişaka, de ce n-ai plecat peste Don?

— Dar de unde ştii cum mă cheamă pe mine?

— Dacă sunt născut aici!

— Şi care ţi-s neamurile?

— Koşevoi.

— Feciorul lui Akimka? Al celui care-a fost argat la noi?

— Al lui.

— Va să zică, tu eşti, puiule? Mişka ţi-au spus la sfântul botez? Bine,

bine! Eşti leit tat-tău! Ăla se bălega în strachina din care mânca; şi tu, adică, eşti de aceeaşi teapă?

Mişka îşi scoase o mănuşă şi se încruntă şi mai mult:

— Oricine aş fi ori n-aş fi, nu-i treaba ta! Te-ntreb: de ce n-ai plecat peste Don?

— N-am vrut şi n-am plecat. Da' tu? Te-ai făcut slugă la antihrist? Ţi-ai pus steaua roşie pe şapcă? Care va să zică, scârnăvie, fecior de căţea, mergi împotriva noastră, împotriva cazacilor? Împotriva acelora din satul tău?

Cu paşi şubrezi în balamale, moş Grişaka coborî treptele. Se hrănea pesemne ca vai de dânsul, după ce tot neamul Korşunovilor plecase peste Don. Părăsit de rude, istovit şi neîngrijit, bătrânul stătea în faţa lui Mişka şi-l privea cu mirare şi cu mânie.

— Da, sunt împotriva lor! răspunse Mişka. Stai să vezi cum o să le facem seama!

— Dar în sfânta scriptură ce scrie?... Cu ce măsură măsuraţi, tot aşa vi se va măsura şi vouă. Ce-ai de zis?

— Ascultă, moşule, nu mă turui la cap cu sfintele scripturi, nu pentru asta am venit aici! se încruntă Mişka. Cară-te îndată din casă!

— Adică, cum?

— Uite aşa!

— Da' ce vrei tu?...

— Nimic! Cară-te, am spus!...

— N-am să plec din ograda mea. Ştiu tot rostul lucrurilor... Tu eşti sluga lui antihrist şi porţi pe şapcă semnul său! Chiar despre voi stă scris la prorocul Ieremia: „Am să-i hrănesc cu pelinul şi cu fierea, şi va pogorî de la ei pângărirea preste tot pământul". Şi aşa este: s-a răsculat fratele împotriva fratelui său, şi fiul împotriva tătâne-său...

— Ţi-am spus o dată, moşule, nu mă năuci la cap! Ce mai fraţi şi fii? Aici totul e limpede: taică-meu a muncit pentru voi până ce-a închis ochii, iar eu v-am treierat până la război grâul vostru, deşelându-mi spinarea tânără cu sacii voştri, dar acum ne-a venit vremea să ne răfuim... Ieşi din curte, am să dau foc casei! Aţi stat în case bune, dar acum mai staţi aşa cum am stat noi, prin bordeie!... Ai înţeles, moşule?

— Da-da! Chiar aşa vine! Chiar aşa scrie în cartea proorocului Isaia: „Şi vor pogorî, şi zări-vor leşurile de oameni care au greşit împotriva mea. Viermii lor nu vor avea sfârşit, şi focul lor nu se va stinge, şi vor fi de ocară tuturor celor vii"...

— Ei, n-am venit la nuntă! rosti Mişka, înăbuşindu-şi turbarea. Ieşi sau nu?

— Nu! Piei din ochii mei, vrăjmaşule!

— Tocmai din pricina voastră se face război, neam încăpăţânat! Voi răsculaţi poporul şi-l asmuţiţi împotriva revoluţiei... Şi Mişka scoase grăbit carabina de la umăr.

Lovit de glonţ, moş Grişaka căzu pe spate şi mai avu putere să spună:

— Adică... nu din voia mea... ci prin voia Domnului nostru Dumnezeu mă înfăţişez judecăţii... Doamne, primeşte sufletul robului tău... în pace...

Horcăi, o şuviţă de sânge îi ieşi de sub mustăţile albe.

— Are să te primească! De când ar fi trebuit să te trimit în iad, diavol bătrân!

Ocolind cu scârbă trupul moşneagului întins lângă trepte, Mişka se urcă grăbit în cerdac.

Talajul uscat, adus de vânt în tindă, se aprinse cu flacără trandafirie; peretele de scânduri, ce despărţea camera de tindă, luă repede foc. Fumul se ridică până în tavan şi, mânat de şuvoiul aerului, se repezi în odăi.

Koşevoi ieşi afară şi, pe când dădea foc magaziei şi hambarului, focul ţâşni afară din casă, pârâind şi lingând cu nesaţ cercevelele de brad ale ferestrelor, întinzându-şi braţele lacome spre acoperiş...

Mişka rămase să doarmă până în seară într-o livadă vecină, la umbra mărăcinişului împletit cu hamei sălbatic. Calul său, fără şa, cu picioarele dinainte legate, păştea lângă el, rupând alene firele zemoase de secăriţă. Era pe-nserate, când, îmboldit de sete, calul necheză, trezindu-şi stăpânul.

Mişka se sculă, îşi vârî mantaua în plasă, îşi adăpă calul la o fântână din apropiere, apoi puse şaua, încălecă şi o luă pe ulicioară.

Casele lui Korşunov arseseră până la temelie; tăciunii negri mai fumegau încă, şi fumul slab, înecăcios, se lăţea împrejur. Din toată gospodăria nu rămăsese decât temelia înaltă de piatră şi cuptorul pe jumătate prăbuşit, ridicându-şi spre cer coşul negru.

Koşevoi se îndreptă spre casa Melehovilor.

Ilinişna era lângă hambar, culegând surcele în şorţ. Fără să coboare din şa, Mişka deschise portiţa şi intră în ogradă.

— Noroc, tuşico! o salută el cu blândeţe pe bătrână.

Ea se sperie şi nu rosti nicio vorbă; îşi lăsă mâinile în jos şi surcelele se împrăştiară din şorţ...

— Noroc, tuşico!

— Noroc... să dea Dumnezeu... îngăimă nelămurit Ilinişna.

— Sănătoasă, voinică?

— Ce mai sănătate! Abia îmi târâi zilele.

— Dar unde sunt oamenii voştri?

Mişka descălecă şi se apropie de magazie.

— Dincolo de Don...

— Îi aşteaptă pe cadeţi?

— Asta nu-i treabă de femeie... Nu mă pricep...

— Dar Evdokia Panteleevna e acasă?

— A plecat şi ea peste Don.

— Dracu' i-a pus să plece! Vocea lui Mişka tresări şi răsună mai puternică, întărită de mânie. Uite ce am să-ţi spun: Grigori, feciorul dumitale, este cel mai cumplit vrăjmaş al Puterii sovietice. O să trecem de partea cealaltă şi, înainte de toate, lui avem să-i punem frânghia de gât. Dar Pantelei Prokofievici a fugit degeaba... Om bătrân şi şchiop, mai bine rămânea acasă...

— Să aştepte până ce-l omoară? întrebă cu asprime Ilinişna, luând de la capăt culesul surcelelor.

— Mai are mult până la moarte. Poate că s-ar fi ales cu o biciuială bună, dar de omorât nu l-ar omorî nimeni. Iar eu, bineînţeles, n-am venit la voi numai ca să vorbesc despre toate astea. Mişka îşi potrivi lănţugul de la ceas pe piept şi-şi plecă privirile. Am venit doar ca s-o văd pe Evdokia Panteleevna. Rău îmi pare că e în pribegie, dar, ca uneia care eşti mama ei, să-ţi spun ce aveam să-i spun ei. Şi iată ce anume: îi duc de mult dorul, însă acum n-avem timp să murim după fete; ne războim cu duşmanii revoluţiei şi-i zdrobim fără cruţare. Pe urmă, când îi vom strivi cu totul, şi când în toată lumea se va aşeza Puterea sovietică paşnică, atunci am să vă trimit şi eu peţitori după Evdokia a voastră.

— Nu-i potrivită vremea ca să vorbim despre aşa ceva!

— Ba este! Mişka se încruntă, o zbârcitură de încăpăţânare îi brăzdă fruntea între sprâncene. Nu este vreme de peţit, dar de vorbit e voie să vorbim. Şi n-am cum să aleg altă vreme pentru asta. Astăzi sunt aici, iar mâine, poate au să mă trimită peste Doneţ. De aceea ţineam să vă spun dinainte să nu o daţi pe Evdokia după nimeni, că are să vă fie rău. Numai dacă are să vă vie scrisoare de la unitate că sunt mort, numai atunci să primiţi peţitori din partea altuia. Acum însă nu, că e dragoste între noi. Nu i-am adus plocon nimic, n-am avut de unde să iau. Dar dacă aveţi nevoie de ceva lucruri burjuie sau negustoreşti, spuneţi-mi: mă duc îndată să vă aduc.

— Doamne fereşte! De când trăiesc, nu ne-am pricopsit din avutul altuia!

— Ei, cum vrei. Cele bune de la mine Evdokiei Panteleevna, dacă ai s-o vezi înaintea mea. Rămâi cu bine, şi te rog mult, nu uita cele ce-am spus.

Fără să-i răspundă, Ilinişna porni spre casă, iar Mişka sări în şa şi o luă spre piaţa satului.

La căderea nopţii, ostaşi roşii coborâră de pe deal în sat. Glasurile lor însufleţite răsunau pe ulicioară. Trei inşi care mergeau spre Don, la pichet, ducând cu ei o puşcă-mitralieră, îl opriră pe Mişka, îi puseră câteva întrebări şi-i cercetară actele. În dreptul cocioabei lui Semion Ceaun, mai întâlni alţi patru. Doi cărau ovăz într-o căruţă, alţi doi, împreună cu nevasta ofticoasă a lui Ceaun, duceau undeva o maşină de cusut mare şi un sac de făină.

Ceaunoaia îl văzu pe Mişka şi-l salută.

— Dar ce-ai acolo, mătuşă? întrebă Mişka.

— Uite, facem o gospodărie pentru femeia asta din clasa sărăcimii, răspunse vesel şi repede unul. Îi ducem această maşină burghezească şi acest sac de făină.

Mişka dădu foc la şapte case în şir; erau ale negustorilor Mohov şi Atepin-Taţa, fugiţi peste Don, ale popilor Visarion şi Pankrati şi ale celor trei cazaci mai înstăriţi. Abia după aceea plecă din sat.

Ajuns pe colnic, îşi întoarse calul. Jos, în Tatarski, focul se lăţea ca o coadă de vulpe roşcată şi scânteietoare, jucând pe fundul negru-cenuşiu al cerului. Flăcările ţâşneau, ridicându-se în sus, se oglindeau, sclipind, în apele repezi ale Donului, apoi se lăsau mai în jos, se aplecau spre apus, mistuind cu lăcomie clădirile.

Un vântuleţ uşor de răsărit adia din stepă. Aţâţa focul şi purta departe de sat scrumul negru cu sinistrele scântei gălbii...

CARTEA A PATRA

PARTEA A ŞAPTEA

1

RĂSCOALA DIN ŢINUTUL DONULUI DE SUS, ATRĂGÂND ASUPRĂ-I însemnate forţe ale trupelor roşii de pe Frontul de sud, îi îngăduise comandantului Armatei Donului nu numai să execute nestingherită regruparea unităţilor de pe frontul care acoperea Novocerkasskul, ci îi mai dăduse şi răgaz să concentreze chiar în regiunea staniţelor Kamenskaia şi Ust-Belokalitvenskaia o puternică grupare de izbire, alcătuită din cele mai dârze şi mai de nădejde regimente, îndeosebi trupe din ţinutul de jos şi unităţi de calmuci, cu misiunea să acţioneze în legătură cu unităţile generalului Fitzhalaurov şi să dea peste cap la timp potrivit Divizia 12, care făcea parte din Armata a 8-a roşie, iar după asta, prin acţiuni în flancul şi în spatele Diviziei 13 şi a Diviziei „Ural", să răzbească spre nord, pentru a se uni cu răsculaţii din ţinutul de sus.

Planul pentru concentrarea grupării de izbire, întocmit din vreme de către generalul Denisov, comandantul Armatei Donului, împreună cu şeful statului său major, generalul Poleakov, fusese realizat aproape în întregime spre sfârşitul lunii mai. La Kamenskaia se aflau concentrate cam 16.000 baionete şi săbii, cu 36 tunuri şi 140 mitraliere; tot într-acolo veneau ultimele unităţi de cavalerie şi regimentele alese din aşa-zisa tânără oaste, alcătuită în vara anului 1918 din tinerii cazaci cărora le venise rândul la încorporare.

În acest timp, încolţiţi din patru părţi, răsculaţii continuau să respingă atacurile trupelor roşii de represiune. La sud, pe malul stâng al Donului, două divizii de răsculaţi se apărau cu îndârjire pe poziţiile lor şi nu lăsau inamicul să treacă peste apă, cu toate că numeroasele baterii roşii, instalate pe toată întinderea frontului, trăgeau straşnic şi aproape neîntrerupt asupra lor. Celelalte trei divizii înconjurau ţinutul stăpânit de răsculaţi dinspre vest, nord şi est, sufereau pierderi îngrozitoare, mai ales în sectorul de nord-est, dar nu dădeau înapoi şi se menţineau tot timpul la hotarele districtului Hopiorski.

Sotnia de tătăreni, care se nimerise chiar în dreptul satului său şi se

plictisea de moarte din pricina inactivităţii silite, a făcut o dată o zarvă nemaipomenită în tabăra trupelor roşii: apăraţi de bezna nopţii, câţiva cazaci s-au oferit de bunăvoie să treacă fără zgomot în dreapta Donului cu bărcile, atacară pe neaşteptate un pichet roşu, omorâră patru ostaşi şi puseră mâna pe o mitralieră. A doua zi, roşii au adus acolo în grabă o baterie de la Vioşenskaia, şi ea deschise un foc năprasnic asupra tranşeelor de cazaci. Când cele dintâi şrapnele explodară printre cazacii din pădure, sotnia se grăbi îndată să părăsească tranşeele şi se dădu îndărăt, cât mai departe de Don şi cât mai adânc în pădure. Peste o zi, bateria fu dusă în altă parte, iar tătărenii se înapoiară din nou în tranşeele părăsite. Tirul bateriei le-a pricinuit ceva pierderi: schijele unui obuz au omorât doi tineri cazaci, dintre cei proaspăt sosiţi, şi au rănit pe vistavoiul comandantului de sotnie, un cazac venit din Vioşenskaia.

Urmase un răstimp de relativă acalmie, iar viaţa din tranşee se scurgea pe vadul obişnuit. Muierile veneau destul de des, aduceau noaptea pâine şi rachiu, şi cazacii nu prea duceau lipsă de mâncare: tăiaseră două junci de pripas şi mai pescuiau zilnic prin laturi. Hristonea era socotit căpetenia treburilor pescăreşti. Avea în seama lui un năvod de zece stânjeni, părăsit de vechiu-i stăpân chiar la mal şi căzut în mâinile sotniei. Trăgând năvodul, Hristonea începea totdeauna de la locurile mai adânci şi se lăuda că nu se mai găseşte niciun lac de pe câmpie pe care să nu-l fi străbătut el cu năvodul. După o săptămână de pescuit fără nicio zi de răgaz, cămaşa şi nădragii lui largi s-au împuţit de izul umed de peşte în aşa măsură, încât în cele din urmă Anikuşka refuză cu îndârjire să mai doarmă în acelaşi bordei cu dânsul, spunându-i:

— Răspândeşti o duhoare de somn putred! Dacă mai stau o zi aici, cu tine, toată viaţa n-am să mai pot pune o bucată de peşte în gură...

Şi de atunci, cu toată urgia ţânţarilor, Anikuşka dormea lângă bordei. Înainte de culcare, strâmbându-se scârbit, mătura cu un târn solzii şi măruntaiele de peşte care puteau, împrăştiate pe nisip, iar în fiece dimineaţă, întors de la pescuit, Hristonea se aşeza la intrarea bordeiului şi trebăluia tot acolo, cu figura nepăsătoare şi gravă, curăţind şi spintecând caraşii. Roiuri de muşte verzi şi lacome de mortăciune se roteau în jurul lui; pâlcuri de furnici galbene, bătăioase, veneau să-şi ia partea din pradă. Apoi sosea în goană Anikuşka, gâfâind şi ţipând din depărtare:

— Alt loc n-ai? Fir-ar al naibii şi dare-ar dracu' să te îneci cu un os de peşte! Mai du-te şi în altă parte, pentru Dumnezeu! Eu dorm aici, şi tu mi-ai umplut tot locul cu maţe de peşte, ai adus furnici din tot ţinutul şi ai

împuţit toate, cale de o poştă, leit ca la Astrahan!

Hristonea îşi ştergea de nădragi cuţitul făcut tot de mâna lui, se uita gânditor şi îndelung la mutra fără mustăţi, aprinsă de mânie, a lui Anikuşka şi-i spunea liniştit:

— Păi asta înseamnă, Anikei, c-ai viermi în tine, dacă nu poţi răbda miros de peşte! Ce ar fi să mănânci usturoi pe inima goală, hai?

Şi Anikuşka pleca, scuipând şi drăcuind.

Asemenea ciocniri se iscau în fiecare zi. Totuşi, luată în întregime, sotnia ducea o viaţă paşnică. Cazanul plin avea darul să-i ţină pe cazaci veseli şi voioşi, pe toţi, în afară de Stepan Astahov.

Că va fi aflat el ceva de la cazacii din sat, sau, poate, să-i fi şoptit inima că Axinia şi cu Grigori se văd la Vioşenskaia – oricum va fi fost treaba, destul că se lăsase pradă chinului din el, se luase la gâlceavă cu comandantul plutonului din senin şi strigase în gura mare că nu vrea să se mai ducă în post.

Rămase aşa două zile, tolănit în bordei, pe o cergă neagră cu matricola lui, tot oftând şi fumând cu nesaţ tutun sălbatic. Numai când află că Anikuşka urma să fie trimis de comandantul sotniei la Vioşenskaia, după cartuşe, abia atunci ieşi din bordei. Mijindu-şi ochii, înlăcrimaţi şi umflaţi de nesomn, privi cu nedumerire parcă la frunzişul răsfirat şi viu al copacilor legănaţi de vânt, la nouraşii cu coamele albe rotindu-se sus pe cer, mai trase cu urechea la freamătul tulburător al codrului şi o luă de-a lungul şirului de bordeie ca să-l caute pe Anikuşka.

Se feri de cazaci; îl luă la o parte şi-l rugă:

— Caut-o pe Axinia în Vioşki şi spune-i din partea mea să vie să mă vadă. Mai spune-i că m-am umplut de păduchi, că izmenele şi cămăşile mi-s nespălate şi... mai spune-i... Stepan tăcu o clipă, ascunzându-şi pe sub mustăţi zâmbetul încurcat, apoi sfârşi: Spune-i că i s-a urât bărbatului fără dânsa şi că o aşteaptă să vie curând.

Noaptea, Anikuşka ajunse la Vioşenskaia şi într-adevăr o găsi pe Axinia. După ce se certase cu Grigori, stătea tot la mătuşă-sa. Anikuşka îi repetă cuvânt cu cuvânt toate spusele lui Stepan şi, ca să fie mai convingător, mai adăugi de la dânsul că Stepan amenin ţase să vină el la Vioşenskaia, dacă Axinia nu se va înfiinţa la sotnie.

Axinia ascultă porunca şi începu să se pregătească. Mătuşă-sa puse în grabă aluat la dospit şi făcu nişte lipii. Iar peste două ceasuri, ca o nevastă ascultătoare, Axinia plecă împreună cu Anikuşka spre locurile unde se afla sotnia din Tatarski.

Stepan îşi întâmpină soţia cu o tulburare zăvorâtă în el. Se uită iscoditor la chipul ei slăbit, încercă s-o descoasă pe departe, dar nu spuse nicio vorbă despre Grigori. N-o cercetă dacă l-a văzut sau nu. Numai o dată o întrebă, cu privirea plecată şi ascunzându-şi faţa:

— Dar de ce ai mers la Vioşki prin partea de dincolo? De ce n-ai trecut încoace chiar în dreptul satului?

Axinia îi răspunse cu răceală că nu era chip să treacă Donul cu lumea străină, iar pe Melehovi n-a vrut să-i roage s-o ia cu dânşii. Şi abia după ce rosti aceste vorbe, îşi dădu seama că, într-altfel tălmăcite, lăsau prea lesne de înţeles că nu-i socoate pe Melehovi de loc străini. Se încurcă: Stepan tocmai aceasta ar fi putut să înţeleagă. Şi, pesemne, tocmai asta înţelesese. Sprâncenele îi tresăriră uşor şi o umbră îi întunecă faţa.

El îşi ridică ochii cu un aer întrebător şi – bănuind această întrebare mută – ea se înroşi de tulburare, supărată pe sine.

Cruţând-o, Stepan s-a prefăcut că n-a înţeles nimic; schimbă vorba, întrebând-o despre gospodărie, interesându-se de lucrurile pe care ea izbutise să le ascundă înainte de a-şi părăsi casa şi voind să ştie dacă le pusese într-un loc sigur.

Axinia preţui această mărinimie a bărbatului şi, răspunzându-i la întrebări, se simţea tot timpul stânjenită, apăsată de ceva şi – dorind să-l convingă că îndoiala ce se iscase între ei nu era vrednică de luat în seamă – îi vorbea dinadins rar şi cu glasul cât mai stăpânit şi rece, pentru a-şi ascunde tulburarea.

Stăteau în bordei şi vorbeau. Cazacii îi stinghereau mereu: ba unul, ba altul intra înăuntru. Veni şi Hristonea şi se tolăni îndată, să tragă un pui de somn. Văzând că tot nu vor putea schimba nici măcar două vorbe între patru ochi, Stepan, deşi cu inima strânsă, o lăsă baltă.

Mulţumită de această împrejurare, Axinia se sculă, dezlegă grăbit bocceluţa şi-şi ospătă bărbatul cu lipiile aduse din staniţă, apoi scoase rufele murdare din sacul lui de campanie şi se duse să le spele la gârla din apropiere.

Tăcerea clipelor din preceasul revărsatului de zori şi ceaţa azurie pluteau deasupra pădurii. Îngreunate de rouă, ierburile se plecau la pământ. Prin bălţi, broaştele orăcăiau în cor dezordonat, iar undeva, la câţiva paşi de bordei, în dosul unei tufe vânjoase de arţar, un cristei scotea ţipete scârţâitoare.

Axinia trecu pe lângă o tufă acoperită toată cu fire de păienjeniş, din creştet şi până la trunchiul ascuns în iarba deasă ca peria. Firişoarele de

păienjeniş cu picături mititele de rouă sclipeau cu scânteieri de diamant. Cristeiul tăcu o clipă, apoi, înainte că iarba călcată de picioarele goale ale Axiniei să fi apucat a se înălţa, începu iarăşi; un nagâţ ce-şi luă zborul din gârlă îi răspunse cu un ţipăt jalnic.

Axinia îşi scoase bluza şi pieptarul, care o stânjeneau în mişcări, intră până la genunchi în apa caldă ca laptele proaspăt muls şi începu să zolească. Un roi de musculiţe dănţuia deasupra capului, ţânţarii ţiuiau subţirel. Din când în când, ea îşi trecea peste faţă mâna plină şi arsă de soare, gonind ţânţarii. Gândul îi era mereu la Grigori, la cearta lor cea din urmă, în preajma plecării lui la sotnie.

„Te pomeneşti că s-a şi apucat să mă cate? Chiar în noaptea asta mă-ntorc în staniţă!", îşi zise cu hotărâre şi zâmbi la gândul întâlnirii cu Grigori, închipuindu-şi cât de repede va veni împăcarea între dânşii.

Şi, ciudat lucru! În timpul din urmă, gândindu-se la Grigori, fără să ştie de ce, nu şi-l mai închipuia tocmai aşa cum era, îndeaievea. În închipuirea ei nu mai răsărea Grigori din anii din urmă: un cazac zdravăn, plin de bărbăţie, care văzuse şi îndurase atâtea şi atâtea, un om cu pleoapele apăsate de oboseală, cu vârfurile roşcovane ale mustăţilor negre, cu tâmplele atinse de cărunţeala pretimpurie şi cu fruntea brăzdată de zbârcituri aspre – neştersele urme ale grelelor pătimiri din anii de război – ci acelaşi Grişka Melehov din trecut, cu grosolănia lui tinerească, cu mângâierile lui stângace, cu gâtul rotunjor şi subţirel de om tânăr şi cu buzele-i nepăsătoare, veşnic zâmbitoare.

Şi aceasta o făcea pe Axinia să şi-l simtă şi mai drag şi să-l iubească cu o duioşie aproape de mamă.

Uite şi acum, după ce i-au înviat în amintire trăsăturile chipului drag cu o limpezime chinuitoare, începu să răsufle greu, surâzând, se îndreptă din şale şi, aruncând la picioarele ei cămaşa bărbatului pe care o spăla, şopti, luptându-se cu nodul cald şi dulce de plâns ce i se ridica năvalnic în gât:

— Ai intrat în mine pentru toată viaţa, afurisitule!

Lacrimile o uşurară, dar străvezia lume a dimineţii de azur îşi pierduse parcă toate culorile. Axinia îşi şterse lacrimile cu dosul palmei, aruncă înapoi părul ce-i cădea pe fruntea jilavă şi privi îndelung şi fără niciun gând, cu ochii împăienjeniţi, urmărind zborul unui pescăruş mititel, cenuşiu, căutându-şi prada, dispărând în spuma trandafirie a ceţii destrămată de vânt.

După ce isprăvi cu spălatul, întinse rufele pe tufe şi se întoarse în bordei.

Hristonea nu mai dormea: şedea lângă ieşire, mişcându-şi degetele de la picioare, noduroase şi strâmbe, şi mereu încerca să intre în vorbă cu Stepan, dar acesta, tolănit pe cergă, fuma şi nu scotea niciun cuvânt, încăpăţânându-se să nu-i răspundă la întrebări.

— Care va să zică, crezi tu că roşii nu vor trece încoace? Taci? Ei, poţi să tot taci. Dar eu cred că au să încerce să treacă prin vaduri... Neapărat, prin vaduri! Că nu mai au pe unde. Sau crezi că poate or să-şi trimită cavaleria să treacă înot? De ce tot taci, mă Stepan? Te pomeneşti că suntem la un pas de lucruri hotărâtoare, şi tu zaci ca un buştean!

Stepan sări în sus de necaz şi răspunse mânios:

— De ce mă tot tehuieşti? Măi, ce oameni! A venit nevasta la bărbat, şi nu mai am pace de voi... Vă tot băgaţi cu întrebări năroade, nici nu mă lăsaţi să stau de vorbă cu muierea!

— Mi-am şi găsit cu cine să vorbesc... mormăi bosumflat Hristonea; se sculă, îşi vârî picioarele goale în încălţările scâlciate şi ieşi afară, izbindu-se zdravăn cu capul în pragul de sus al uşii.

— Tot n-au să ne lase în pace, zise Stepan. Hai la pădure.

Şi se îndreptă spre ieşire, fără să aştepte învoirea Axiniei, care, supusă, îl urmă.

Se întoarseră la bordei pe la amiază. Cazacii din plutonul doi, care stăteau culcaţi la umbra unei tufe de arin, îşi lăsară cărţile de joc zărindu-i, încetară vorba clipind cu înţeles, râzând şi suspinând cu prefăcătorie.

Axinia trecu pe lângă ei, ţuguindu-şi dispreţuitor buzele şi potrivindu-şi din mers tulpanul alb cu horbotă, cam mototolit. O lăsară să treacă, fără a-i zice ceva, dar îndată ce Stepan, care mergea în urma ei, ajunse în dreptul cazacilor, Anikuşka se sculă în picioare şi se depărtă de cei culcaţi. Cu un respect făţarnic, îi făcu lui Stepan o temenea adâncă şi zise în gura mare:

— Să-ţi fie de bine!... Te-ai înfruptat de dulce!

Stepan zâmbi măgulit. Nu-i displăcea că oamenii l-au văzut întorcându-se din pădure, împreună cu nevasta. Într-o măsură, aceasta spulbera numai bine zvonurile despre dânşii, că n-ar fi ducând o viaţă de pizmuit... Dădu chiar voiniceşte din umeri, cu o sumeţire făloasă, lăsând să i se vadă cămaşa încă udă de sudoare şi lipită de spinare.

Şi abia atunci, încurajaţi, cazacii izbucniră în hohote şi se porniră să vorbească voioşi:

— A dracului muiere, măi fraţilor! Cămaşa lui Stiopka, s-o storci, nu altceva... I s-a lipit de spate!

— Praf l-a făcut! A scos spumă dintr-însul!

Iar un flăcău tinerel, care nu-şi luă ochii vrăjiţi de la Axinia până când dispăru în bordei, rosti cu voce pierdută:

— Să tot cutreieri lumea-n lung şi-n lat, că nu mai găseşti aşa frumuseţe de femeie, Doamne iartă-mă!

Cuvinte care-l aţâţară pe Anikuşka să-l aducă pe pământ:

— Dar măcar încercat-ai s-o cauţi prin lume ca s-o găseşti?

Chipul Axiniei pălise uşor la auzul deşănţatelor răstălmăciri; ea intră în bordei, strâmbându-se scârbită la amintirea clipelor petrecute adineauri cu bărbatul şi a vorbelor destrăbălate ale tovarăşilor săi. Stepan pricepu îndată ce se petrece în sufletul ei şi-i zise împăciuitor:

— Să nu te superi, Xiuşa, pe armăsarii ăştia. Vorbesc şi dânşii aiurea, să le treacă de urât.

— Nici n-ai pe cine să te superi, zise Axinia cu voce surdă, scotocind în traistă de pânză şi scoţând tot ce-i adusese bărbatului. Şi apoi, cu un glas şi mai stins: Pe mine ar trebui să mă supăr, dar n-am inimă...

Tăceau. Nu mai aveau nimic să-şi spună. Peste vreo zece minute, Axinia se sculă în picioare. „Îl vestesc acum că plec la Vioşki", îşi zise în gând şi deodată îşi aduse aminte că nu strânsese primenelile spălate şi uscate ale lui Stepan.

Şezu mult timp la intrarea bordeiului, cârpind cămăşile şi nădragii lui Stepan, arşi de sudoare, tot uitându-se la soarele care trecea de amiază.

Aşa s-a făcut că nu mai plecă în ziua aceea. N-avu destulă tărie. A doua zi însă, de îndată ce răsări soarele, începu să se pregătească de drum. Stepan încercă s-o oprească, rugând-o să mai rămână măcar o zi cu el, dar ea se împotrivi cu atâta îndârjire în glas, încât nu mai căută s-o înduplece şi se mărgini numai s-o întrebe înainte de despărţire:

— Ai de gând să stai la Vioşki?

— Deocamdată la Vioşki.

— De ce nu te-ai întoarce să rămâi la mine?

— Nu prea face să stau aci... cu atâţia bărbaţi.

— Aşa e... încuviinţă Stepan, despărţindu-se însă de ea cu răceală.

Bătea un vânt puternic dinspre sud-est. Venise în zbor de la o mare depărtare, ostenise de atâta drum străbătut noaptea, dar tot mai aducea pe aripile dimineţii dogoarea pustiului de peste Marea Caspică şi, rostogolindu-se pe câmpia înverzită de la stânga Donului, zvântă roua, topi ceaţa şi îmbrăcă crestele de cretă ale dealurilor de pe mal într-o pâclă trandafirie şi grea.

Axinia îşi scoase încălţările şi, cu poala fustei prinsă în mâna stângă – pe iarba din pădure mai rămâneau stropi de rouă – mergea sprinten pe un făgaş de codru părăsit de căruţe. Pământul jilav îi răcorea plăcut picioarele goale – şi buzele fierbinţi, lacome, ale vântului uscat de stepă îi sărutau gâtul, ca şi pulpele dezvelite şi pline.

Într-un luminiş de poiană, se aşeză să se odihnească lângă o tufă de măceş înflorit. Undeva, în apropiere, pe un iaz cruţat de arşiţă, măcăiau ascuţit raţele sălbatice ascunse în stufăriş, şi un răţoi îşi chema răguşit tovarăşa. Dincolo de Don ţăcăneau mitralierele – nu tocmai des, dar aproape necontenit – şi, din când în când, bubuia tunul. Pe cestălalt mal, exploziile obuzelor păreau numai ecouri prelungi.

Apoi detunăturile se potoliră şi lumea i se dezvălui Axiniei prin toate sunetele-i tainice. Foşneau în tremur frunzele verzui de frasin cu tivuri albe şi frunzele de stejar, sculptate parcă în metal greu, iar dintr-un desiş de plopi se ridica un vuiet adânc, ca de mare. Departe-departe, un cuc număra cuiva, nelămurit şi melancolic, anii câţi îi mai avea de trăit; deasupra iazului trecu, fâlfâind din aripi, un nagâţ moţat, întrebând: „Cine-i? Cine-i?" La doi paşi de Axinia, o păsăruică sură bea apă din făgaşul drumului, răsucind căpşorul pe spate şi închizând pe rând câte un ochişor, de alintată plăcere. Bâzâiau bondarii acoperiţi de polen catifelat; în cupele florilor din luncă se legănau oacheşele albine sălbatice, adunând polenul miresmat să-l ducă în zbor spre scorburile umbroase şi umede. De pe ramurile de plopi picura seva. Din tufişul de păducel se înălţa, răsfirându-se şi plutind, un miros putred de frunziş vechi şi mucegăit, de anul trecut.

Nemişcată, Axinia sorbea cu nesaţ în piept feluritele miresme ale codrului. Asculta tainicele răsunete ale minunatelor şi fără de număr zvonuri, cu care pădurea îşi trăia viaţa de totdeauna, slobodă şi uriaşă. În pământul mănos al luncii, înviorat de îmbelşugatele ape ale primăverii, încolţise şi creştea atâta prinos de flori şi de ierburi, încât ochii Axiniei rătăceau de la una la alta, nemaiştiind la care să se oprească.

Cu amestec de zâmbire şi suspin înăbuşit pe buzele mute, dezmierdă încetişor cu degetele frunzuliţele unei floricele albastre, sfioase, fără nume, apoi se îndoi de mijlocul care începea să nu mai fie aşa de mlădiu ca odinioară, să le miroasă – şi deodată simţi pe undeva, pe aproape, aroma dulce-înţepătoare a lăcrămioarelor. Le-a căutat cu mâinile printre ierburi şi le-a găsit. Erau chiar alături, sub umbra nepătrunsă a unei tufe. Frunzele late, răsucite, mai apărau încă de soare, cu dârzenie, firicelul

puţin încovoiat, cu micii clopoţei albi ca neaua atârnând jalnic în jos. Pe moarte erau frunzele stropite de rouă şi de rugină gălbuie; suflul morţii pătrunsese până şi la floare. Cei doi clopoţei mai de jos erau zbârciţi şi negri. Numai în vârf, câteva albe mărgăritare, umede de rouă, sclipeau în soare ca într-o vrajă.

Şi iată că în scurta clipă cât Axinia privi floarea, printre lacrimi, şi-i sorbi trista mireasmă, iată că-şi aminti deodată tinereţea dusă şi toată viaţa-i întreagă, atât de săracă în bucurii. Se vede că îmbătrânise Axinia... Pe care femeie tânără ar fi mâhnit-o întâmplător amintirile, s-o doară inima şi să plângă?

Aşa, cu faţa în jos, cu chipul înlăcrimat şi îngropat în palme, rămase îndelung şi adormi, alipindu-şi obrazul ud şi umflat de tulpanul făcut ghem.

Tot mai aprig sufla vântul, aplecând spre apus creştetele de plopi şi de sălcii. În bătaia lui, trunchiul palid al frasinului se legăna, învăluit într-un nouraş alb de frunziş în vijelioasa fierbere. Vântul se lăsa tot mai jos, se năpustea asupra tufei de măceş, cu florile pe jumătate veştede, sub care dormea Axinia, şi atunci, asemenea unui stol de păsări verzi ca din basme, frunzele ţâşneau în sus, foşnind neliniştit, şi petalele se scuturau ca nişte fulgi trandafirii. Acoperită de ninsoarea lor roză, dormea Axinia şi nu auzea nici vuietul surd al pădurii, nici bubuitul tunurilor de peste Don, cum nu simţea nici soarele, ajuns deasupra capului său descoperit şi dogorind-o fără cruţare. Se trezi numai la auzul unui glas străin lângă ea şi la sforăitul unui cal, şi se ridică pe jumătate, în grabă.

Alături stătea un tânăr cazac cu mustăţile bălane şi cu dinţii ca spuma. Ţinea de dârlogi calul cu nările albe, zâmbea larg, mişca din umeri, ţopăia şi rostea cu o voce de tenor, uşor răguşită, dar plăcută, vorbele unui cântec vesel:

Am căzut, nu m-am sculat
Şi în jur m-am tot uitat
Şi încolo,
Şi încoace,
N-are cin' mă ridica!
Înapoi când am privit
Un cazac eu am zărit...

— Las' că mă scol şi singură! zise Axinia, zâmbind, şi sări sprintenă în

picioare, potrivindu-şi fusta mototolită.

— Să-mi trăieşti, puicuţo! Nu te mai ţineau picioruşele, sau te-a furat, aşa, pârdalnica de lene? o salută cazacul vesel.

— M-a doborât somnul, răspunse Axinia, cam ruşinată.

— La Vioşki te duci?

— La Vioşki.

— Vrei să te duc eu?

— Dar cu ce?

— Urcă-te-n şa, iar eu, pe jos. O să-mi faci cinste... Şi căzăcelul îi făcu din ochi cu înţeles şăgalnic.

— Nu, du-te sănătos! Pot să merg şi singură.

Dar cazacul dovedi o mare pricepere în dragoste şi, pe deasupra, multă cutezanţă. Folosind clipa în care Axinia îşi lega tulpanul, o cuprinse cu braţul scurt, dar vânjos, o trase cu putere spre el şi încercă s-o sărute.

— Lasă prostiile! strigă Axinia şi-l izbi din tot năduful cu cotul între ochi.

— Mândruţa mea, de ce loveşti? Uite ce rai e peste tot... Toate jivinele se iubesc... Hai, că nu-i păcat, într-o zi ca asta! şoptea cazacul, cu ochii micşoraţi de râs, gâdilând cu mustăţile grumazul Axiniei.

Cu braţele întinse, apăsând fără mânie, însă puternic, cu palmele, chipul ars de soare şi asudat al cazacului, Axinia încercă să scape din strânsoarea lui, dar el o ţinea zdravăn.

— Prostule! Am o boală lumească... Lasă-mă! îl rugă ea, gâfâind şi nădăjduind că această naivă viclenie o va scăpa de îndârjirea lui.

— Nu se ştie... care are o boală mai veche!... mormăi cazacul, de astă dată printre dinţi, şi deodată o ridică cu uşurinţă în sus.

Dându-şi seama că nu-i vorba numai de glumă şi că totul ia o întorsătură urâtă, Axinia îl izbi şi mai vârtos cu pumnul în nasul pârlit de soare şi se smuci din braţele care o ţineau încleştată.

— Sunt nevasta lui Grigori Melehov! Mai apropie-te o dată, neam de câine spurcat ce eşti!... Las' c-o să te spui şi ai să vezi ce păţeşti...

Fără să se bizuie numai pe puterea vorbelor, Axinia apucă un băţ uscat şi gros. Dar cazacul îşi pierdu îndată tot focul. Ştergându-şi cu mâneca bluzei verzi mustăţile de sângele care-i curgea şiroaie din amândouă nările, strigă cu părere de rău:

— Năroado! Muiere bezmetică! De ce nu mi-ai spus-o de la început? Uite ce sânge mi-ai scos pe nas... Nu ni-l vărsăm destul, bătându-ne cu duşmanul? Acum, uite, ni-l mai varsă până şi muierile noastre...

Chipul i se încruntă îndată, plictisit şi neprietenos. Lăsându-l să se spele cu apa luată în pumni dintr-o băltoacă de lângă drum, Axinia grăbi să se abată din potecă şi străbătu repede poiana. Peste vreo cinci minute, cazacul o ajunse din urmă, îi aruncă o privire piezişă, nu zise nimic, îi zâmbi, apoi, potrivindu-şi cu grijă cureaua armei de la piept, se aşternu la drum în trap săltat.

2

În aceeaşi noapte, lângă satul Malîi Gromcionok, un regiment al trupelor roşii trecu Donul pe plute de scânduri şi de bârne.

Sotnia lui Gromok fu surprinsă pe nepregătite de ivirea lor, întrucât cei mai mulţi cazaci se încinseseră la o petrecanie de pomină. În ajun, de cu seară, nevestele veniseră pe poziţia sotniei, aducând cu ele merinde, cofiţe şi vedre de rachiu de casă. Spre miezul nopţii, toţi se întărâtară la o beţie cumplită. Bordeiele se cutremurau de cântece, de chiotele femeilor bete, de râsetele şi fluierăturile bărbaţilor... Până şi cei douăzeci de cazaci din pichet luară parte la chef, lăsând la mitralieră doar doi servanţi şi o căldăruşă de campanie plină de rachiu.

În linişte deplină, plutele ticsite de ostaşi roşii se desprinseră de malul drept al Donului. Ajunşi la celălalt ţărm, se răspândiră în tărgători şi porniră în tăcere spre bordeiele săpate la vreo cincizeci de stânjeni de Don.

Pionierii care construiseră plutele vâsleau de zor, ducându-se după un nou transport de ostaşi roşii, care-şi aşteptau rândul la îmbarcare.

Timp de vreo cinci minute, de pe malul stâng nu se auzi nimic, afară de cântecele căzăceşti urlate de beţivi. Dar iată că văzduhul se cutremură de bubuiturile grenadelor, mitraliera începu să latre, focuri de armă pârâiră deodată vălmăşite, şi strigătele: „Ura-a-a! Ura-a-a! Ura-a-a!" se rostogoliră până departe.

Sotnia din Gromok fu dată peste cap şi, dacă scăpă de nimicirea desăvârşită, aceasta se datora numai faptului că întunericul nopţii făcea urmărirea cu neputinţă.

Cei din sotnie se aleseră cu pierderi neînsemnate şi, împreună cu muierile lor, fugiră în bezmetică neorânduială spre Vioşenskaia. Între timp, plutele aduceau mereu din dreapta Donului alte transporturi de ostaşi roşii, şi două plutoane din batalionul I al Regimentului III, cu două

puşti-mitraliere, acţionau de zor la flancul sotniei de răsculaţi din Bazki.

Noile întăriri trecute peste Don năvăliră în golul deschis. Înaintarea lor a fost însă foarte mult îngreunată, fiindcă niciun ostaş roşu nu cunoştea regiunea, unităţile n-aveau călăuze şi, mergând orbeşte, dădeau mereu în bezna nopţii peste lacuri şi peste râpe adânci, pline cu apă, fără vaduri de trecere.

Comandantul brigăzii, care conducea lupta, luă hotărârea să înceteze urmărirea până-n zori, pentru ca dimineaţa să aducă rezerve, să le concentreze pe căile de acces spre Vioşenskaia şi să reia înaintarea, după o pregătire de artilerie.

Dar la Vioşenskaia se şi luau măsuri grabnice pentru lichidarea spărturii. Ofiţerul de serviciu de la statul-major trimise după Kudinov şi Melehov, de îndată ce sosise în galop un agent, raportând despre trecerea roşilor. Din satele Ciornîi, Gorohovka şi Dubrovka fură chemate sotniile călări din Regimentul „Karghinski". Grigori Melehov preluă conducerea generală a operaţiei. Trimise în grabă trei sute de călăreţi în satul Erinski, cu misiunea de a întări flancul stâng şi de a ajuta sotniilor din Tatarski şi Lebeajenski să stăvilească năvala inamicului, dacă acesta ar fi întreprins cumva o manevră dinspre est, pentru a ocoli Vioşenskaia. Dinspre vest, în jos de-a lungul Donului, trimise detaşamentul de necazaci din Vioşenskaia şi una din sotniile pedestre din Cirski, ca să vină în ajutorul sotniei din Bazki; instală opt mitraliere în punctele ameninţate şi rămase cu două sotnii călări la marginea Pădurii Arse, aşteptînd revărsatul zorilor şi având de gând să-i atace pe roşii călare.

Stelele din Cloşca cu Pui mai sclipeau încă pe cer, când detaşamentul de necazaci din Vioşenskaia, care mergea încet prin pădure spre cei din Bazki, dădu peste dânşii tocmai în clipa când erau în plină retragere şi, crezându-i inamici, o luă la sănătoasa după un scurt schimb de focuri. Oamenii din detaşament trecură înot lacul larg ce desparte Vioşenskaia de cotul Donului, aruncând în grabă pe mal încălţămintea şi hainele. Zăpăceala se lămuri repede, dar vestea că roşii se apropie de Vioşenskaia se răspândi cu o uluitoare iuţeală.

Fugarii, care se adăposteau prin pivniţele din Vioşenskaia, se năpustiră spre miazănoapte, ducând pretutindeni zvonul că roşii ar fi trecut Donul, că ar fi rupt frontul şi că ar fi în plină ofensivă împotriva staniţei...

Abia mijeau zorile, când Grigori, primind raportul despre fuga detaşamentului de necazaci, se repezi în galop spre Don. Puşcaşii din detaşament îşi dăduseră seama de buimăceala fără temei şi se întorceau

la tranşee, vorbind în gura mare. Grigori se apropie de un grup de puşcaşi, întrebându-i batjocoritor:

— Ei, câţi v-aţi înecat, înotând să treceţi lacul?

Un puşcaş, ud leoarcă, răspunse încurcat, storcându-şi cămaşa din mers:

— Am înotat ca peştii! Ce să ne mai înecăm?

— Se poate întâmpla oricui, rosti firoscos altul, care n-avea nimic pe el, în afară de izmene. Dar comandantul nostru de pluton, ăla da, era cât p-aci să se-nece. N-a vrut să se descalţe că ţine mult până când să desfacă moletierele. A înotat aşa cum era, o moletieră i s-a desfăcut în apă şi i-a încurcat picioarele... Ce mai urla! Cred că s-a auzit până la Elan...

După ce-l găsi pe Kramskov, comandantul detaşamentului, Grigori îi dădu ordin să-şi ducă puşcaşii la marginea pădurii şi să-i orânduiască în aşa fel, ca să poată lovi la nevoie, cu foc din flanc, lanţurile de trăgători roşii; apoi grăbi spre sotniile sale.

La jumătatea drumului, se întâlni cu un curier de la statul-major. Omul îşi struni calul, care răsufla greu, şi oftă cu uşurare:

— În sfârşit, bine că v-am găsit!

— Ce-i cu tine?

— Am ordin de la statul-major să vă comunic că sotnia din Tatarski şi-a părăsit tranşeele. Le e teamă să nu rămână încercuiţi şi se retrag spre movilele de nisip... Kudinov mi-a dat ordin să vă spun să vă duceţi pe dată acolo.

Luând cu el vreo jumătate de pluton de cazaci cu cei mai buni cai, Grigori străbătu pădurea şi ieşi în drumul mare. După douăzeci de minute de goană, erau lângă lacul Golîi Ilmen. În stânga lor, cuprinşi de spaimă, tătărenii fugeau care încotro. Veteranii şi cazacii mai încercaţi se mişcau fără grabă, ţinându-se cât mai aproape de lac şi ascunzându-se în păpurişul de pe mal; cei mai mulţi însă, mânaţi pesemne de singura dorinţă să ajungă cât mai repede la pădure, tropoteau drept înainte, fără să le pese de focul rar de mitralieră.

— Pe ei! Croieşte-i cu biciuşca! răcni Grigori, cu ochii strâmbaţi de turbare, şi o luă cel dintâi la goană în urma fugarilor.

În coada tuturor alerga în buiestru Hristonea, şchiopătând şi făcând sărituri ciudate: în ajun, la pescuit, îşi spintecase călcâiul într-o trestie şi de aceea nu mai putea goni cu toată iuţeala picioarelor sale de lungan. Grigori galopa în urma lui, cu biciuşca ridicată în sus, deasupra capului. Auzind tropotul de copite, Hristonea privi îndărăt şi mai slobozi o icneală

de avânt picioarelor.

— Unde fugi? Stai!... Stai, îţi zic! ţipă Grigori.

În zadar. Hristonea nici gând să se oprească. Dimpotrivă, îşi înteţi goana, trecând într-un fel de galop caraghios de cămilă.

Şi atunci, în culmea turbării, Grigori slobozi o îngrozitoare înjurătură de mamă, răcni sălbatic la cal şi, ajungând în dreptul lui Hristonea, îi croi cu o nespusă sete una peste spinarea udă de sudoare. Hristonea sări în sus, făcu un uriaş salt într-o parte – leit un iepure gonit de ogari – apoi se aşeză pe pământ şi începu să-şi pipăie spinarea, cu grijă şi fără grabă.

Cazacii, care veneau cu Grigori, treceau înaintea fugarilor, îi opreau, dar nu puneau în lucrare biciuştile.

— Arde-i!... Arde-i!... urla răguşit Grigori, vânturându-şi biciuşca frumos împletită.

Calul se învârtea sub el, se ridica în două picioare şi nu voia să alerge înainte. După ce izbuti cu greu să-l îndrepte în partea voită, Grigori galopă spre acei care fugeau în fruntea tuturor. Îl observă din treacăt pe Stepan Astahov: se oprise lângă o tufă şi zâmbea tăcut. Îl văzu pe Anikuşka: acesta se lăsase pe vine, prăpădindu-se de râs, şi, făcând palmele pâlnie, guiţa cu o voce ascuţită, de muiere:

— Fraţilor! Scăpaţi, dacă puteţi! Roşii!... Pe ei! Prinde-i!

Grigori ajunse din urmă încă un consătean, îmbrăcat cu o scurtă vătuită: acesta alerga neobosit, grozav de sprinten. Făptura lui puţin adusă de spate îi păru ciudat de cunoscută, dar n-avea timp să-şi cerceteze amintirile şi de aceea răcni la el din depărtare:

— Stai, neam de câine!... Stai, că te hăcuiesc!...

Deodată omul cu scurta vătuită îşi încetini fuga, se opri, şi atunci, în clipa când el se întorcea, arătându-şi nemăsurata tulburare cu gesturi caracteristice ce-i erau cunoscute din copilărie, Grigori, uluit la culme, înainte de a-i zări chipul, îl recunoscu pe tătâne-său.

Obrajii lui Pantelei Prokofievici erau scuturaţi de spasmuri.

— Care va să zică, eu, tatăl tău, îs neam de câine? Pe mine vrei să mă căsăpeşti? Pe mine, tatăl care te-am făcut? strigă el cu un glas subţire şi întretăiat.

În ochii lui fierbea atâta mânie nestăpânită şi atât de cunoscută, încât toată furia lui Grigori pieri îndată şi, strunindu-şi cu putere calul, îi strigă:

— Nu te-am recunoscut de la spate! De ce urli, tată?

— Cum asta, nu m-ai recunoscut? Pe tat-tău?!

Această explozie de supărare bătrânească era aşa de caraghioasă şi aşa

de nelalocul ei, că Grigori începu să râdă şi, venind în dreptul unchiaşului, îi zise împăciuitor:

— Nu te supăra, tată! Ai pe tine un surtuc cu care nu te-am văzut niciodată şi pe deasupra zburai leit un cal de curse, de nici nu se mai cunoştea că eşti şchiop! Cum vrei tu să te recunosc?

După care, Pantelei Prokofievici, se domoli ca de atâtea ori în certurile casnice, gâfâind şi încuviinţând cu o voce ceva mai liniştită:

— E adevărat, am alt surtuc... Mi-am dat dulama pe el... E greu să umbli cu coşcogea dulamă pe tine. Iar cât priveşte piciorul... cum să mai fii şchiop, mă băiatule, cum? Spune şi tu, când vezi moartea cu ochii? Ce-mi vorbeşti tu de picioare?

— Ei lasă, că mai avem până la moarte. Ia-o-ndărăt, tată!... Nu cumva ţi-ai lepădat cartuşele?

— Cum, îndărăt? se oţărî bătrânul.

Dar Grigori ridică glasul şi, apăsând asupra fiecărui cuvânt, dădu comanda:

— Îţi ordon să te-ntorci! Ştii ce capeţi pentru neascultarea comandantului, în faţa inamicului?

Vorbele lui parcă l-ar fi vrăjit pe bătrân. Pantelei Prokofievici îşi săltă arma la spate şi porni înapoi. Ajungând din urmă un alt bătrân, care păşea şi mai încet tot într-acolo, rosti cu un oftat:

— Uite ce feciori lepezi pe lume! În loc să se poarte cu smerenie fiindcă eşti tatăl lui, sau spre pildă, să te scutească de luptă, el mai întâi pe tine vrea să te vâre de-a dreptul în fundul iadului!... Da-a-a... Nu, vericule, răposatul Petro, Dumnezeu să-l ierte, a fost un om de aur! Şi ce suflet bun avea!... Dar smintitul ăsta de Grişka, măcar că este şi comandant de divizie, şi dicorat de atâtea ori, şi altele, dar e cu totul altceva. Parc-ar fi căptuşit de buboaie, să nu te-atingi cumva de niciunul! Aista, la bătrâneţile mele, are să mă sprijine cu furca-n...!

Tătărenii fugari au fost potoliţi, fără prea multă bătaie de cap...

Peste puţin timp, Grigori adună toată sotnia, o duse într-un loc adăpostit şi, rămânând în şa, lămuri în puţine cuvinte:

— Roşii au trecut dincoace şi dau zor să ocupe Vioşki. Acum au început o luptă lângă Don. Nu-i de glumit, şi vă spun dinainte: să nu vă gândiţi la fugă! Iar dacă veţi mai fugi, să ştiţi că dau ordin cavaleriei din Erinski să vă spintece cu săbiile, ca pe nişte trădători! Grigori cercetă cu privirea gloata pestriţă de consăteni, îmbrăcaţi fiecare în ce a dat Dumnezeu, şi-şi încheie cuvântarea, fără să-şi ascundă dispreţul: Prea mulţi terchea-

berchea sunt în sotnie la voi, şi, uite, numai ăştia vă bagă în sperieţi! Aţi spălat putina şi v-aţi scăpat în nădragi! Halal de viteji!... Şi vă mai ziceţi cazaci! Mai ales voi, cei bătrâni. Băgaţi de seamă! Dacă aţi venit ca să vă bateţi, nu vă mai ascundeţi capul între picioare!... Gata, pe plutoane, trap până la răzoare, apoi, de la tufe, spre Don. De acolo, drept la sotnia din Semionovski. Împreună cu ea, să mi-i izbiţi pe roşii în flanc. Mişcă-te! Înainte-marş!

Tătărenii îl ascultară în tăcere şi se îndreptară spre tufe, fără să mai rostească o vorbă. Moşnegii oftau cu necaz, uitându-se din când în când la Grigori, care galopa ca vântul, însoţit de cazacii săi. Bătrânul Obnizov, care mergea cot la cot cu Pantelei Prokofievici, îi zise cu încântare:

— Măi, ce fecior viteaz ţi-a mai hărăzit Dumnezeu! Un vultur, zău! Ai văzut cum l-a croit pe Hristonea, cum i-a ars una la spate? Şi uite, îndată a făcut rânduială!

Măgulit în simţirile lui de părinte, Pantelei Prokofievici se grăbi să încuviinţeze:

— Nici vorbă! Aşa feciori – poţi să-i cauţi ziua în amiaza mare cu lumânarea! Are toate dicorăţiile – te pui cu dânsul? Uite şi Petro, fie-i ţărâna uşoară, tot fecior mi-a fost, şi chiar cel dintâi născut, dar – nicio asemănare! Prea molâu, Domnul să-l ştie, un neisprăvit! Avea un suflet de muiere în el!... Dar aista, da: e la fel cu mine! Chiar m-a întrecut în vârtute!

*

Însoţit de cele două grupe de cazaci, Grigori înainta încet spre Vadul Calmucului. Se credeau scăpaţi de orice primejdie odată ajunşi la pădure, dar fuseseră zăriţi de la postul de observare de pe celălalt mal. Două tunuri de-ale roşilor deschiseră focul. Primul obuz zbură deasupra creştetelor de sălcii şi se înfundă undeva în pământul mlăştinos, fără să se spargă. Al doilea căzu în apropiere de drum, în rădăcinile dezgolite ale unui plop negru; o flacără orbitoare ţâşni, un bubuit îi asurzi pe cazaci, împroşcându-i cu bulgări de pământ gras şi cu aşchii de lemn putred.

Ameţit, Grigori duse mâna la ochi şi se aplecă pe oblânc, simţind o izbitură surdă şi moale, ca şi cum ceva ar fi lovit în crupa calului.

Zguduind pământul, explozia sili caii cazacilor să se oprească pe loc şi apoi să se repeadă înainte. Calul lui Grigori se ridică însă greoi în două picioare, se dădu îndărăt şi alunecă încet, prăvălindu-se pe o parte. Grigori sări grăbit din scări şi-l apucă de dârlogi. Două obuze mai trecură

în zbor şi după ele se aşternu o binecuvântată tăcere. Un nouraş fumuriu de pulbere se întindea pe iarbă, de-a lungul marginii pădurii; mirosea a pământ reavăn şi răscolit, a ţăndări, a lemn măcinat de putregai; undeva în desişuri, departe, ţipau de zor coţofenele speriate.

Calul lui Grigori sforăia, îndoindu-şi picioarele dindărăt zguduite de un tremur. Dinţii galbeni se încleştară într-un spasm chinuitor; gâtul şi-l ţinea întins. Pe botul cenuşiu, catifelat, se iviră clăbuci de spumă trandafirie. Tot trupul se cutremură într-un icnet puternic; spasmele îi unduiau pielea sub părul murg.

— S-a isprăvit cu sărmanul de el? întrebă cu glas tare un cazac, venind în goană.

Fără să-i răspundă, Grigori privea ţintă la ochii calului, care se împăienjeneau treptat. Nu se uită la locul rănii şi se feri doar puţin la o parte când calul făcu câteva mişcări zvâcnite, încercă să se ridice şi deodată căzu în genunchi, cu capul înclinat, ca şi cum şi-ar fi cerut iertare stăpânului pentru o vină necunoscută de amândoi. Apoi se culcă cu un geamăt surd, se chinui să-şi salte capul, dar se vedea că îl părăseau şi ultimele puteri, trupul îi tremura tot mai rar, ochii i se întunecau de noaptea morţii, gâtul i se scălda în valuri de sudoare.

La chişiţe, deasupra copitelor, mai băteau vinişoarele frământate de agonie, şi pulpana roasă a şeii tresălta tot mai slab.

Grigori aruncă o privire piezişă spre burta calului: zări în partea stângă o rană adâncă şi lată şi şuvoaie de sânge fierbinte şi negru, ţâşnind ca dintr-un izvor; apoi spuse cazacului descălecat, bâlbâind, fără să-şi mai şteargă lacrimile:

— Cu un singur glonţ! Ai înţeles? Şi-i dete *mauserul* său.

Încalecă un cal căzăcesc şi grăbi spre locul unde îşi lăsase sotniile. Lupta era acolo în plină desfăşurare.

La revărsatul zorilor, roşii porniră la ofensivă. Lanţurile lor de trăgători se ridicară în nori de ceaţă şi se îndreptară în tăcere spre Vioşenskaia. Zăboviră un minut la flancul drept, lângă o râpă plină de apă, apoi îşi continuară drumul, cu valurile până la piept, ţinând sus cartuşierele şi armele. Peste puţin timp, cele patru baterii de pe colnicul din dreapta Donului începură să detune într-un cor măreţ şi unit. Când obuzele lor prinseră să cadă în semicerc în pădure, răsculaţii au deschis focul. Ostaşii roşii nu mai mergeau, ci alergau, cu armele în cumpănire. La o jumătate de verstă în faţa lor, se spărgeau cu un zgomot sec şrapnelele, se prăbuşeau copacii despicaţi de obuze, rotocoalele de fum albicios se

înălţau către cer. Două mitraliere căzăceşti pârâiră în rafale scurte. În lanţul de trăgători din faţă căzură primii oameni; gloanţele doborau tot mai des ostaşii cu mantalele puse în bandulieră, îi aruncau la pământ, prăvăliţi pe spate sau pe burtă, dar cei rămaşi nu se culcau, şi depărtarea dintre ei şi pădure scădea mereu.

În faţa celui de al doilea lanţ de trăgători, aplecat uşor înainte, cu poalele mantalei strânse şi vârâte sub centură, alerga sprinten şi cu paşi mari comandantul, un om înalt, cu capul descoperit. Pentru o clipă, lanţul îşi încetini mişcarea, dar comandantul se întoarse din mers, le strigă ceva, oamenii se năpustiră tot înainte şi strigătele lor de „ura!" începură să răsune din nou, răguşite şi din ce în ce mai cumplite.

Atunci izbucniră toate mitralierele căzăceşti, şi focurile de arme de la marginea pădurii se dezlănţuiră într-un necurmat vuiet de iad... Mitraliera sotniei din Bazki începu să bată în rafale lungi, de undeva, din spatele lui Grigori, care stătea cu sotniile lui la ieşirea din pădure. Lanţurile şovăiră, se aşternură la pământ, încercară să răspundă cu focuri. Lupta ţinu cam un ceas şi jumătate, dar focul răsculaţilor, bine ochit, era atât de ucigător, încât lanţul al doilea nu-l mai putu îndura, se ridică în picioare şi se amestecă cu lanţul al treilea care se apropia în salturi... Curând, tot câmpul forfoti de ostaşi roşii fugind care încotro. Şi atunci Grigori îşi scoase în trap sotniile din pădure, le înşirui pentru şarjă şi porni în urmărire. Drumul spre plute fu tăiat de sotnia din Cirski, care veni în galop şi se înfipse între ele şi ostaşii roşii. Lângă pădure, chiar pe malul Donului, se încăieră o luptă corp la corp. Numai o parte din roşii izbutiră să mai răzbească la plute. Le umplură până peste margini şi le desprinseră de mal. Ceilalţi, înghesuiţi înspre Don, continuau să se bată.

Grigori dădu ordin sotniilor să descalece, spuse oamenilor de la cai să nu iasă din pădure, şi-şi duse cazacii spre mal. Alergând de la copac la copac, cazacii înaintau tot mai aproape de Don. Vreo sută cincizeci de ostaşi roşii respingeau infanteria răzvrătiţilor, primind-o cu grenade şi cu focuri de mitralieră. Plutele se îndreptară din nou spre malul stâng, dar trăgătorii din Bazki nimiciră cu focurile lor aproape pe toţi vâslaşii. Soarta celor rămaşi pe cestălalt mal era pecetluită. Unii, mai slabi de înger, îşi aruncau armele şi încercau să scape înot, dar erau împuşcaţi de răsculaţii culcaţi pe mal, lângă locul de trecere; mulţi se înecară, nemaiavând puteri să treacă Donul din cauza apei repezi. Numai doi izbutiră să ajungă cu bine la malul de dincolo: unul, fără îndoială un minunat înotător, cu un tricou vărgat de matroz, se repezi cu capul în jos de pe malul înalt, se

cufundă în apă şi ieşi deasupra aproape de mijlocul albiei.

Ascuns în dosul unei sălcii cu crengi dese, Grigori vedea matrozul înotând în salturi lungi spre malul drept, încă unul îi urmă pildă: stând în apa ce-i ajungea până la piept, îşi trase mai întâi toate cartuşele, apoi strigă ceva, ameninţând cu pumnul spre cazaci, şi o luă de-a curmezişul fluviului. Gloanţele împroşcau apa în jurul lui, dar niciunul nu-l atinse pe norocosul înotător. Ieşi pe mal într-un loc unde fuseseră pe vremuri nişte grajduri de vite, se scutură şi începu să urce fără grabă povârnişul, spre case.

Cei rămaşi lângă Don se pitulară după o movilă de nisip. Mitraliera lor răpăia neîncetat, până când apa din manşon începu să fiarbă.

— După mine! ordonă înăbuşit Grigori, îndată ce mitraliera tăcu, şi o luă spre movilă, scoţându-şi sabia din teacă.

În spatele lui, răsuflând greu, tropoteau cazacii.

Până la ostaşii roşii nu mai erau decât vreo cincizeci de stânjeni. Mai traseră trei salve de focuri din spatele movilei de nisip; apoi comandantul lor – un om înalt, oacheş şi cu mustaţa neagră – se ridică în picioare cât era de lung. O femeie în scurtă de piele îl sprijinea de braţ. Comandantul era rănit. Trăgându-şi piciorul rupt, el coborî de pe movilă, îşi îndreptă arma cu baioneta pusă şi dădu răguşit comanda:

— Tovarăşi! Înainte! Moarte albilor!

Cântând „Internaţionala", grupul de viteji porni la contraatac. La moarte.

Toţi cei o sută şaisprezece căzuţi în urma tuturor, lângă Don, erau comunişti din Compania Internaţională.

3

Noaptea târziu, Grigori veni de la statul-major la el acasă. Prohor Zîkov îl aştepta la portiţă.

— Despre Axinia nu se aude nimic? îl întrebă Grigori, cu o nepăsare prefăcută în glas.

— Nu. Cine ştie pe unde se ascunde, răspunse Prohor cu un căscat, dar îndată se gândi cu groază: „Fereşte-mă, Doamne, că iar mă pune s-o caut... Mi-am găsit beleaua!"

— Adă-mi apă să mă spăl. Sunt leoarcă de sudoare. Hai, mişcă-te! spuse Grigori, de astă dată cu glasul răstit.

Prohor se duse în casă după apă şi-i turnă îndelung lui Grigori în palmele făcute căuş. Grigori se ghilosi, cu vădită plăcere, apoi îşi scoase bluza duhnind de sudoare şi-i ceru:

— Toarnă-mi pe spinare.

Apă rece îi arse spinarea năduşită şi-l făcu să scoată un strigăt. Sforăi, frecându-şi îndelung şi vârtos umerii roşi de curele şi pieptul păros. Ştergându-se apoi cu un prosop curat, îi vorbi lui Prohor cu o voce mai îmbunată:

— Mâine dimineaţă au să-mi aducă un cal. Ia-l în primire, curăţă-l, găseşte-i ceva grăunţe. Pe mine să nu mă scoli, până când n-am să mă trezesc singur. Mă scoli numai dacă vine cineva de la statul-major. Ai înţeles?

Se duse sub şopronul grajdului, se culcă în căruţă şi se cufundă pe dată într-un somn adânc. În zori de zi, răcoarea îl sili să-şi zgârcească picioarele şi să se învelească mai bine cu mantaua jilavă de rouă. Iar după ce răsări soarele aţipi din nou, şi fu trezit cam pe la ceasurile şapte de un bubuit de tun, plin şi răsunător. Deasupra staniţei, pe cerul senin de peruzea, dădea târcoale un aeroplan lucind mat; tunuri şi mitraliere de peste Don trăgeau asupra lui.

— Să ştii că-l doboară! zise Prohor, frecând furios cu peria un armăsar înalt şi roşcat legat de conovăţ. Ia uite, Panteleevici, ce drac de cal ţi-au trimis să te poarte!

Cu o privire fugară, Grigori cercetă armăsarul şi întrebă:

— Nu m-am uitat câţi ani are... O fi având cinci?

— Merge pe şase.

— He-hei! Bunişoară marfă! Picioruşe subţirele şi cu ciorapi. Frumos căluţ... Hai, pune şaua pe el, mă duc să mă uit cine a venit cu aeroplanul.

— Că arată bine pe dinafară, n-am ce zice. Să-l mai vedem şi cum aleargă. Dar, după toate semnele, pare să fie iute de picior, mormăi Prohor, strângând chinga.

Încă un nouraş de şrapnel spart apăru lângă aeroplan.

După ce-şi alese un loc pentru aterizare, pilotul coborî scurt spre pământ. Grigori ieşi pe portiţă şi porni în galop către grajdurile staniţei, lângă care ateriză aeroplanul.

În grajdul pentru armăsarii staniţei, o clădire lungă, de piatră, aşezată la barieră, se aflau înghesuiţi peste opt sute de ostaşi roşii, luaţi prizonieri. Santinelele nu-i lăsau afară nici măcar să-şi facă nevoile; în toată clădirea nu era niciun hârdău. O duhoare grea şi îmbâcsită de

excremente plutea în jurul grajdului; şuroaie puturoase de urină se scurgeau de sub uşi; roiuri de muşte de culoarea smaraldului se roteau deasupra lor...

Închisoarea celor sortiţi pieirii răsuna zi şi noapte de gemete surde. Sute de prizonieri mureau de istovire, de tifosul şi de dizenteria care făceau prăpăd; morţii nu erau scoşi afară cu zilele.

Grigori ocoli grajdul şi dădea să descalece, când un nou bubuit de tun răsună de peste Don. Vâjâitul unui obuz se apropia în zbor, crescu şi isprăvi cu detunarea grea a exploziei.

Pilotul şi ofiţerul sosit cu dânsul săriseră jos din carlingă; cazacii îi înconjurară. Deodată toate tunurile bateriei de pe deal începură să urle, aruncându-şi obuzele chiar în jurul grajdului.

Pilotul se urcă iute din nou în carlingă, dar motorul nu voi să pornească.

— Pune mâna! comandă cu voce tare ofiţerul sosit de peste Doneţ şi apucă cel dintâi de aripă.

Legănându-se pe roţi, aeroplanul porni uşor spre pini. Bateria îl petrecea cu un foc susţinut. Un obuz nimeri în grajdul ticsit de prizonieri. Un colţ se prăbuşi, învăluit în fum gros şi în norii pulberii albe de var. Grajdul se cutremură de strigătele prizonierilor cuprinşi de groază. Trei din ei săriră afară prin spărtură, dar au fost făcuţi ciur pe loc de gloanţele cazacilor, care alergară spre grajd, doborându-i cu focurile trase în plin.

Grigori cu calul său sări la o parte.

— Te omoară aici! Ia-o spre pini! strigă un cazac cu faţa speriată, holbându-şi ochii albicioşi şi fugind pe lângă el.

„Are dreptate: poate să mă dea gata. De unde dracu' poţi să mai ştii?", se gândi Grigori şi o luă fără grabă spre casă.

În aceeaşi zi, ferindu-se să-l invite şi pe Melehov, Kudinov convocă la statul-major o consfătuire strict secretă. Ofiţerul din Armata Donului, sosit cu aeroplanul, comunică răspicat că în cel mai scurt timp frontul roşu va fi rupt de unităţile din gruparea de izbire concentrată lângă staniţa Kamenskaia şi că o divizie de cavalerie din Armata Donului, de sub comanda generalului Sekretiov, va porni ca să facă joncţiunea cu răzvrătiţii. Ofiţerul propuse să se pregătească imediat mijloacele de trecere necesare pentru ca, îndată după ce vor face joncţiunea cu divizia lui Sekretiov, regimentele călări ale răsculaţilor să treacă în dreapta Donului; mai sfătui ca unităţile din rezervă să fie aduse cât mai aproape de Don. Când consfătuirea se apropia de sfârşit, după ce au chibzuit planul

de trecere şi de înaintare a unităţilor însărcinate cu urmărirea, ofiţerul întrebă:

— Dar de ce ţineţi prizonierii în Vioşenskaia?

— Nu mai avem unde să-i ţinem. În sate nu sunt case destul de mari, răspunse cineva de la statul-major.

Ofiţerul îşi şterse tacticos cu batista capul ras şi asudat, se descheie la gulerul vestonului kaki şi spuse cu un fel de oftat:

— Trimiteţi-i la Kazanskaia.

Kudinov ridică mirat din sprâncene:

— Şi apoi?

— Şi apoi, iar la Vioşenskaia, îl dumiri protector ofiţerul, mijindu-şi ochii reci şi albaştri. Îşi ţuguie buzele şi sfârşi pe un ton mai aspru: Domnilor, nu înţeleg de ce îi mai păstraţi şi-i cruţaţi? Trăim cu totul alte vremuri. Bestiile astea purtătoare de tot soiul de boli fizice şi sociale trebuiesc stârpite. Şi nu mai are niciun rost să-i menajaţi! Eu, în locul dumneavoastră, n-aş fi procedat aşa.

A doua zi, un prim convoi de două sute de prizonieri fu scos afară, pe drumul nisipos. Istoviţi, palizi-vineţi, ostaşii roşii păşeau ca nişte umbre, abia târându-şi picioarele. O escortă de călăreţi înconjură din toate părţile gloata lor învălmăşită... Pe drumul de zece verste câte sunt între Vioşenskaia şi Dubrovka, toţi prizonierii fură măcelăriţi cu săbiile. Mai pe seară a fost scos un al doilea convoi. Escorta avea consemn sever să nu tragă cu armele decât la extremă nevoie şi să omoare pe cei rămaşi în urmă numai cu săbiile. Din o sută cincizeci de oameni, abia optsprezece ajunseră la Kazanskaia... Unul din ei, un tânăr ostaş roşu, cu chipul negricios, a înnebunit pe drum: mergea cântând, jucând şi plângând, strângând la inimă un mănunchi de cimbrişor înmiresmat. Căzu de mai multe ori cu faţa în nisipul încins de soare, vântul îi destrăma zdrenţele cămăşii murdare, şi atunci cei din escortă îi vedeau spinarea osoasă sub pielea întinsă şi tălpile negre, crăpate, ale picioarelor desfăcute. Îl ridicau, îl stropeau cu apă din bidoane, şi el îşi deschidea ochii negri, aprinşi de flacăra nebuniei, râdea încetişor şi iar îşi vedea de drum, cu paşi şovăitori.

Într-un sat, un grup de femei miloase făcu cerc în jurul escortei, şi o bătrână trupeşă, cu chipul mândru, rosti poruncitor comandantului:

— Dă-i drumul ăluia negricios! Nu mai este în minţile lui, stă mai aproape de Dumnezeu! Să nu-l omorâţi că intraţi în mare păcat!

Comandantul escortei, un chipeş horunji cu mustăţile roşcate, zâmbi:

— Noi, băbuco, n-avem frică de un fleac de păcat mai mult. Din noi,

greu să mai faci sfinţi!

— Dă-i drumul, nu te împotrivi! stărui bătrâna. Moartea stă cu aripa ei deasupra fiecăruia din voi...

Celelalte femei săriră şi ele, iar comandantul se lăsă înduplecat:

— Pe mine tot nu mă costă parale, luaţi-l de aici. Nu mai poate face niciun rău. Dar daţi-ne şi nouă câte un urcioraş de lapte nesmântânit de căciulă, pentru bunătatea noastră.

Bătrâna duse nebunul în căsuţa ei, îi dădu să mănânce, îi aşternu pe jos în odaie. Dormi o zi şi o noapte, fără să se trezească, apoi se sculă, se aşeză cu spatele la fereastră şi începu să cânte încetişor. Bătrâna intră în odaie, se aşeză pe un cufăr, îşi sprijini obrazul în palmă, privind îndelung şi cu luare-aminte chipul supt al flăcăului, apoi îi zise cu voce groasă:

— Cică ai voştri n-ar fi departe...

Nebunul tăcu o clipă, apoi îşi reluă îndată cântecul, dar ceva mai încet.

Atunci bătrâna glăsui cu asprime:

— Ian ascultă, dragă băietele, nu mai cânta, nu te mai preface şi nu mai încerca degeaba să mă prosteşti! Mi-am trăit viaţa şi n-are să mă tragă pe sfoară unul ca tine, fiindcă nu-s aşa de toantă cum mă crezi! Eşti în toate minţile, ştiu... Te-am auzit cum ai grăit în somn, eşti un om în toată firea!

Flăcăul tot cânta, dar din ce în ce mai încet. Bătrâna urmă:

— De mine să nu-ţi fie teamă, că n-am să-ţi fac niciun rău. Am avut doi fecioraşi, omorâţi în războiul cu nemţii, iar cel mai mic a murit acum, la Cerkassk. Pe toţi i-am purtat sub inima mea... I-am hrănit, i-am crescut, şi câte nopţi n-am închis ochii din pricina lor... De aceea mi-e milă de toţi tinerii care fac slujbă la oştire şi se bat în război... Ea tăcu o clipă.

Ostaşul roşu nu mai cânta. Stătea cu ochii închişi şi o roşeaţă uşoară i se ivi pe umerii obrajilor negricioşi; o vinişoară albastră zvâcnea cu tărie pe gâtu-i subţire şi slab.

Stătu un minut aşa, aşteptînd ceva în tăcere, apoi îşi deschise ochii negri. Privirea lor era ageră şi ardea de atâta nerăbdare, încât bătrâna zâmbi cu colţurile buzelor.

— Cunoşti drumul spre Şumilinskaia?

— Nu, băbuco, răspunse flăcăul, abia mişcându-şi buzele.

— Şi cum ai să mergi?

— Nu ştiu...

— Vezi? Spune, ce să fac cu tine?

Bătrâna aşteptă îndelung un răspuns, apoi întrebă:

— Dar de mers, poţi merge?

— O să merg cumva.

— Nu, acum nu ai să mergi cumva. Trebuie să mergi noaptea, şi iute, of, cât mai iute! Mai stai o zi aci, iar mâine am să-ţi dau de mâncare pentru drum şi un nepoţel, ca să-ţi arate calea, şi – să fie într-un ceas bun! Ai voştri, roşii, sunt dincolo de Şumilinskaia, o ştiu bine. Ai să ajungi până la dânşii. Pe drumul mare însă nu-i chip să mergeţi, ci mai mult prin stepă şi prin râpe, prin pădure şi în afară de drumuri, ca să nu vă prindă cazacii şi să nu vă găsiţi beleaua. Aşa, puiule!

A doua zi, în amurg, bătrâna făcu semnul crucii asupra nepoţelului său, un băiat de doisprezece ani, şi asupra ostaşului roşu îmbrăcat cu sumanul căzăcesc, vorbindu-le cu asprime:

— Mergeţi cu Dumnezeu! Şi căutaţi să nu daţi ochi cu cazacii noştri!... N-ai pentru ce, puiule, n-ai pentru ce! Nu te-nchina mie, ci Domnului sfânt! Nu sunt numai eu – noi, mamele, toate suntem aşa bune... Ne e milă de voi, afurisiţilor! Ei, mergeţi sănătoşi, Dumnezeu să vă aibă în pază!

Şi bătrâna închise cu vuiet uşa căsuţei, strâmbă, spoită cu lutişor galben.

4

În fiecare zi, Ilinişna se scula în zori, mulgea vaca şi începea să gătească mâncarea. Nu mai folosea cuptorul din casă, ci făcea foc în bucătăria de vară, gătea ce avea de gătit şi pleca în casă, la nepoţi.

Natalia îşi venea anevoie în fire după tifos. A doua zi după Rusalii, se sculă pentru întâia dată din pat, străbătu odăile, abia mişcându-şi picioarele subţiri şi slăbite, stătu mult timp cu copiii, căutându-le în cap, şi chiar încercă să le spele hăinuţele, aşezată pe un scăunel.

Zâmbetul nu-i părăsea nicio clipă faţa suptă; obrajii scofâlciţi se învăluiră într-o îmbujorare, iar ochii, atât de mari după boală, străluceau de o căldură tremurătoare şi senină ca după naştere.

— Poliuşka, puica mamei! Nu te necăjea Mişatka, cât am zăcut de boală? întrebă ea cu voce slabă, rostind cuvintele prelung şi nesigur şi mângâind cu mâna căpşorul negru al fetiţei.

— Nu, mămuţo! Mişatka m-a bătut numai o dată. M-am jucat straşnic de bine cu dânsul, răspunse fetiţa, strângându-şi faţa de genunchii mamei.

— Da' bunica a avut grijă de voi? urmă zâmbind Natalia.

— A avut grija grijilor!

— Da' oamenii străini, soldaţii roşii, nu v-au făcut nimic?

— Ne-au tăiat o viţeluşă, afurisiţii! răspunse cu glăscior gros Mişatka, leit ca taică-său.

– Să nu ocărăşti, Mişenka! Ia uită-te la el, ce mai gospodar! N-ai voie să vorbeşti urât despre oameni mari! zise povăţuitor Natalia, înăbuşindu-şi zâmbetul.

— Aşa spunea bunica! Întreab-o şi pe Polka, dacă nu crezi, se apără bosumflat micul Melehov.

— E adevărat, mămuţo! Ne-au tăiat şi toate găinile!

Poliuşka se învioră şi, clipind din ochişorii negri, începu să povestească cum veniseră nişte ostaşi roşii, cum prindeau găini şi raţe, cum bunica Ilinişna îi rugase să-i lase măcar cocoşul cel galben cu creasta degerată şi cum un ostaş vesel îi răspunse, vânturând cocoşul în mână: „Cocoşul ăsta, babo, a strigat cucurigu împotriva Puterii sovietice şi noi l-am osândit pentru asta la moarte! Nu ne ruga degeaba că tot îl facem rasol, iar ţie o să-ţi lăsăm pentru el nişte pâslari vechi!"

Poliuşka desfăcu larg braţele, arătând:

— Uite ce pâslari a lăsat! Mari, mari şi plini de găuri!

Râzând cu lacrimi în ochi, Natalia îşi mângâia copilaşii şi, fără să-şi ia privirile înduioşate de la chipul fetiţei, şopti fericită:

— Ah, Grigorievna mea, Grigorievna! Semeni cu tăticul tău, ca două picături de apă!

— Dar eu? întrebă cu gelozie Mişatka şi se lipi sfios de maică-sa.

— Şi tu semeni cu dânsul. Numai... vezi! Numai când ai să creşti mare, vezi, să nu fii aşa fluşturatic că tăticu tău!

— E fluşturatic? Şi de ce-i fluşturatic? se interesă Poliuşka.

O umbră de tristeţe se aşternu pe chipul Nataliei. Nu dădu niciun răspuns şi se ridică cu greu de pe laviţă.

Ilinişna, care era de faţă, îşi întoarse obrazul nemulţumită. Iar Natalia nu mai ascultă ciripitul copiilor; se opri la fereastră şi se uită îndelung la obloanele trase de la casa lui Astahov; stătea şi suspina, jucându-se tulburată cu volănaşul bluzei sale vechi şi ieşite de soare...

A doua zi, se trezi în zori, se ridică încetişor, ca să nu scoale copiii, se spălă, scoase din cufăr o fustă curată, o bluză şi un tulpan mare alb. Era vădit tulburată – şi, văzând-o cum se îmbrăca, păstrând o tăcere mâhnită şi întunecată, Ilinişna ghici că noră-sa vrea să meargă la mormântul lui moş Grişaka.

— Unde vrei să te duci? o întrebă Ilinişna, numai ca să se încredinţeze

dacă ghicise într-adevăr.

— Mă duc să văd mormântul bunicului, răspunse scurt Natalia, fără să-şi întoarcă faţa, de teamă să nu izbucnească în plâns.

Aflase de sfârşitul lui moş Grişaka şi de isprava lui Koşevoi, care le mai arsese casa şi acareturile.

— Eşti tare slabă şi nici nu te văd cum ai să ajungi până acolo.

— Am să mă odihnesc pe drum. Mamă, dă-le de mâncare copiilor că poate zăbovesc ceva mai mult.

— Şi la ce bun să mai zăboveşti acolo? Doamne fereşte, mai nimereşti peste afurisiţii ăia. Mai bine nu te duce, Nataliuşka!

— Ba mă duc! Natalia se încruntă şi apucă cu mâna clanţa uşii.

— Mai stai niţel, cum să pleci aşa, flămândă? Hai, să-ţi dau nişte lapte acru!

— Nu, mamă, bogdaproste, nu vreau... Când mă-ntorc, atunci am să mănânc.

Văzând că nora rămânea nestrămutată în hotărârea ei, Ilinişna o sfătui:

— Să o iei mai bine de-a lungul Donului, prin livezi, ca să te vadă mai puţină lume.

O perdea de ceaţă deasă se aşternea deasupra apelor. Soarele nu se ivise încă, dar la răsărit se aprinsese în văpăi purpurii o fâşie de cer întretăiată de plopi; un vântuleţ răcoros adia încetişor de sub nor, vestind apropierea dimineţii.

Natalia trecu peste gardul răsturnat, prins în mrejele volburii, şi intră în grădina părintească. Strângându-şi mâinile la piept, se opri lângă o moviliţă de pământ proaspăt.

Grădina se ascundea sub năvala urzicilor şi a buruienilor. Mirosea a brusturi uzi de rouă, a pământ jilav, a ceaţă. Un graur se zgribulea pe o ramură de măr bătrân, uscat după pojar. Moviliţa mormântului începea să se scufunde în pământ. Printre bulgăraşii de lut uscat apăruseră pe alocuri ace verzi de iarbă biruitoare.

Copleşită de puzderia amintirilor, Natalia se lăsă în genunchi şi, fără niciun cuvânt, îşi lipi faţa de pământul nepăsător, cu izul lui veşnic de putregai şi de moarte...

După un ceas, ieşi furişându-se din grădină şi se uită pentru cea din urmă oară, cu inima strânsă în ghearele durerii, privind locurile unde trecuse pe vremuri tinereţea ei: ograda pustie se întindea acoperită de bârnele înnegrite şi arse ale magaziilor, de dărâmăturile fioroase ale sobelor şi ale temeliei; apoi o luă încet pe ulicioară.

*

Natalia se întrema cu fiecare zi ce trecea. I se înzdrăveneau picioarele, i se rotunjeau umerii, trupul i se împlinea de sănătate. Curând începu să-i ajute soacrei la gospodărie. Dereticând pe lângă cuptor, întârziau îndelung de vorbă.

Într-o dimineaţă, Natalia se tângui cu glas necăjit:

— Dar când au să ia sfârşit toate astea? Mă doare sufletul de nu mai pot!

— Mai stai! Ai să vezi cât de curând au să treacă încoace ai noştri de peste Don! răspunse Ilinişna, cu o hotărâre care nu îngăduia îndoială.

— Dar de unde ştii, mamă?

— Inima mea o simte.

— Numai de-ar da Dumnezeu ca toţi cazacii noştri să se întoarcă teferi. Doamne fereşte, să nu cadă vreunul ucis ori rănit! Grişa, îl ştii cum nu se fereşte de loc! oftă Natalia.

— Fii fără teamă, n-au să păţească nimic! O să ne ferească Dumnezeu de năpastă. Bătrânul nostru a făgăduit c-o să se mai repeadă pe la noi, dar se vede treaba că i-a fost frică de ceva. Dacă ar fi venit, te-ai fi dus şi tu cu el, să nu ţi se-ntâmple ceva. Ai noştri din sat stau şi luptă chiar aci, în dreptul nostru. Mai înainte, când zăceai tu în nesimţire, m-am dus în zori la Don să iau apă, şi – ce aud? Anikuşka strigă de acolo, de pe malul celălalt: „Noroc, băbuţo! Multă sănătate de la moşu!"

— Dar Grişa pe unde-o fi? întrebă încetişor Natalia.

— El are comanda peste toţi, de departe, răspunse Ilinişna.

— Dar de unde îi comandă?

— Trebuie să fie în Vioşki. Că nu mai are de unde aiurea.

Natalia tăcu îndelung. Ilinişna îi aruncă o privire şi o întrebă speriată:

— Dar ce ai? De ce plângi?

Fără să-i răspundă, Natalia îşi apăsa în obraji şorţul murdar şi plângea încet.

— Nu mai plânge, Nataliuşka! Lacrimile n-au să ajute la nimic. Dacă vrea Dumnezeu, are să se-ntoarcă şi o să-i vedem pe toţi sănătoşi şi teferi. Dar să te fereşti a ieşi pe afară, că au să te zărească antihriştii ăia şi au să-şi pună ochii pe tine.

Bucătăria se făcu mai întunecoasă: un chip de afară astupă geamul. Ilinişna se întoarse spre fereastră şi scoase un ţipăt:

— Ei sunt! Roşii! Nataliuşka! Culcă-te mai iute în pat, prefă-te bolnavă... Doamne fereşte, ceasul cel rău... Ia-ţi o pătură, înveleşte-te!

Tremurând de spaimă, Natalia abia avu timp să cadă pe pat, când clanţa uşii zăngăni şi un ostaş roşu, înalt, intră, aplecându-se, în bucătărie. Copiii se agăţară de fusta Ilinişnei. Aceasta, albă ca varul, nu se depărtă de lângă sobă, dar se lăsă fără puteri pe laviţă, răsturnând o oală cu lapte cald.

Ostaşul cercetă repede cu ochii bucătăria şi rosti în gura mare:

— Nu vă speriaţi. N-am să vă mănânc. Noroc!

Scoţând gemete prefăcute, Natalia se înveli toată cu pătura, până peste cap, iar Mişatka se uită de sub sprâncene la musafir şi aminti cu bucurie:

— Bunicuţo! Uite, chiar el ne-a tăiat cocoşul! Ţii minte?

Ostaşul îşi scoase şapca, plescăi din limbă şi zâmbi.

— M-ai recunoscut, urâtule! Şi ce plăcere ai tu să-ţi mai aminteşti de acest cocoş? Ascultă, gospodino, uite ce treabă avem cu tine: poţi să ne faci ceva pâine? Avem noi făină.

— Se poate... De ce nu? Fac... zise grăbită Ilinişna, fără să se uite în ochii musafirului şi ştergând laviţa de laptele vărsat.

Iar ostaşul se aşeză lângă uşă, îşi scoase punga de tutun din buzunar şi, răsucindu-şi o ţigară, intră în vorbă:

— Faci până la noapte?

— Pot să fac şi până la noapte, dacă vă grăbiţi.

— La război, băbuco, totdeauna-i grabă! Iar în ce priveşte cocoşelul vostru, să nu vă fie cu supărare.

— N-avem nicio supărare! se sperie Ilinişna. Copilul e prost... Şi-a adus aminte ceea ce nu trebuie!

— Dar tare mai eşti zgârcit, mă flăcăule! zâmbi blajin oaspetele vorbăreţ, adresându-se lui Mişatka. Şi de ce te uiţi ca un lupşor? Vino-ncoace, să mai stăm de vorbă despre cocoşul tău.

— Du-te la el, puiul babei! îl rugă în şoaptă Ilinişna pe nepoţel, împingându-l uşor cu genunchiul.

Dar Mişatka se şi desprinse de fusta bunicii şi căuta să se strecoare afară din bucătărie, furişându-se încetişor spre uşă. Cu mâna sa lungă, ostaşul îl trase spre el şi-l întrebă:

— Tot eşti supărat?

— Nu, şopti Mişatka.

— Ei, aşa mai merge treaba! Ce mare lucru e un cocoş? Dar unde ţi-e tata? Peste Don?

— Peste Don.

— Face război, adică, împotriva noastră?

Ademenit de vorbă blajină a musafirului, Mişatka îi dezvălui şi ce mai ştia:

— El are comanda peste toţi cazacii!

— Nu mai spune, flăcăule!

— Dacă vrei, întreab-o şi pe bunica.

Dar bătrâna dădu din mâini şi gemu, zdrobită cu desăvârşire de flecăreala nepotului.

— Are comanda peste toţi? rosti ostaşul, nedumerit.

— Poate nu chiar peste toţi, urmă Mişatka cu o voce mai puţin sigură, zăpăcit de privirile deznădăjduite ale bunicii.

Ostaşul tăcu puţin, apoi, privind pieziş la Natalia, întrebă:

— E bolnavă greu nevasta, nu?

— Zace de tifos, răspunse oţărât Ilinişna.

Doi ostaşi aduseră în bucătărie un sac plin cu făină şi îl aşezară lângă prag.

— Fă foc la cuptor, gospodino! zise unul. Pe seară venim după pâine. Dar vezi să fie bine coaptă, fără lipsă, că ai s-o păţeşti!

— Fac cum mă pricep, răspunse Ilinişna, nespus de bucuroasă că cei doi veniţi cu făină au curmat discuţia atât de primejdioasă, iar Mişatka o zbughi afară din bucătărie.

Unul întrebă, făcând o mişcare din cap spre Natalia:

— Are tifos?

— Da.

Ostaşii mai vorbiră ceva între ei cu voce scăzută şi părăsiră bucătăria. Cel din urmă n-avu timp s-o ia după colţ, când focuri de arme trosniră de pe malul de dincolo.

Aplecându-se, ostaşii roşii alergară la zidul de piatră, pe jumătate dărâmat, se culcară şi începură să răspundă şi ei cu foc, lucrând de zor cu închizătoarele.

Speriată, Ilinişna sări afară să-l caute pe Mişatka. Cineva de lângă zid o strigă:

— Hei, babo! Fugi în casă! Au să te omoare!

— Băieţelul nostru e afară! Mişenka! Vino, puişorule! strigă, cu lacrimi în glas, bătrâna.

Ajunse în fugă la mijlocul ogrăzii, şi focurile de peste Don încetară îndată. Cazacii de pe malul celălalt trebuie s-o fi zărit; dar, îndată ce-l luă

în braţe pe Mişatka şi se repezi cu el în bucătărie, focurile răsunară din nou şi se opriră numai când ostaşii roşii părăsiră ograda Melehovilor.

Vorbind în şoaptă cu Natalia, Ilinişna făcu plămada, dar nu mai avu când să facă şi pâinea.

Pe la amiază, ostaşii mitraliori din pichetele roşii instalate în sat goliră în grabă curţile şi începură să urce dealul râpos, trăgând mitralierele în urma lor.

Compania care ocupa tranşeele de pe deal se adună şi porni repede spre Şleaul Hatmanilor.

O măreaţă tăcere se aşternu de îndată peste toată valea Donului. Tăceau tunurile şi mitralierele. Pe drumuri, pe potecile de vară năpădite de buruieni, ducând de la sate spre Şleaul Hatmanilor, se întindeau şiruri nesfârşite de căruţe şi de baterii; infanteria şi călărimea mergeau în coloane.

Ilinişna, care privea de la fereastră cum ostaşii roşii rămaşi în urmă se căţărau pe crestele de cretă ale dealului, îşi şterse mâinile de şorţ şi îşi făcu cruce, cu ochii în lacrimi:

— A dat Dumnezeu, Nataliuşka! Pleacă roşii!

— Vai, mamă, mă tem că pleacă din sat numai până în tranşeele de pe deal şi că la noapte au să vină îndărăt.

— Da' de ce fug atunci cu atâta grabă? I-au îmbrâncit ai noştri! Dau îndărăt, afurisiţii! Fug antihriştii!... se bucură Ilinişna şi se apucă din nou să frământe aluatul.

Natalia ieşi în tindă, se aşeză în prag şi, cu palma streaşină la ochi, privi îndelung dealul de cretă, scăldat în lumină, şi pârjolitele creste cafenii.

Norii albi îşi arătau de peste deal culmile, înălţându-se în tăcerea măreaţă din preajma furtunii. Soarele de amiază încingea zdravăn pământul. Ţiştarii ţiuiau pe pajişti, şi acest ţiuit încet şi puţin trist se îmbina ciudat cu cântecul vesel şi plin de viaţă al ciocârliilor. Liniştea ce venise după bubuiturile de tun era atât de dragă inimii Nataliei, încât stătea nemişcată, ascultând cu nesaţ şi cântecele simple ale ciocârliilor, şi scârţiitul unei cumpene de fântână, şi foşnetul vântului plin de mireasma amară de pelin.

Era amar şi aromat acest vânt înaripat al stepelor de răsărit. Sufla cu dogoarea ţărânei fierbinţi, cu miresmele îmbătătoare ale tuturor ierburilor pălite la pământ de soare, dar se simţea de pe acum apropierea unei ploi: de la Don venea o adiere de umezeală, rândunelele despicau fulgerător aerul cu aripile lor ascuţite, şi departe-departe, pe cerul

albastru, se rotea un hultan de stepă, fugind de furtuna ce se apropia.

Natalia dădu o raită prin ogradă. Pe iarba călcată de lângă zid, zăceau grămezi aurii de cartuşe trase. Geamurile şi zidurile văruite ale casei erau ciupite de gloanţe. O găină, care scăpase cu viaţă, o zări pe Natalia şi zbură cu un ţipăt, sus, pe acoperişul hambarului.

Liniştea mângâietoare nu ţinu mult. Vântul suflă mai tare, obloanele şi uşile caselor părăsite se izbiră zgomotos de pereţi. Un nor cu piatră, alb ca zăpada, acoperi triumfător soarele şi-şi urmă drumul către apus.

Ţinându-şi părul răvăşit de bătaia vântului, Natalia se apropie de bucătăria de vară, iar de acolo se uită din nou la deal. Învăluite în ceaţa liliachie de colb, în zare, căruţele mergeau la trap, călăreţii răzleţi galopau. „Va să zică, e adevărat: pleacă!", se gândi uşurată Natalia.

N-apucă să intre în tindă, când undeva, departe, dincolo de deal, bubuiră surd salvele de tun şi – parcă răspunzându-le – porni deasupra Donului dangătul vesel al clopotelor celor două biserici din Vioşenskaia.

Pe celălalt mal al Donului, se iviră din pădure o mulţime de cazaci. Târau sau purtau pe braţe luntri, ducându-le la Don; le lăsau pe apă. Stând la pupă, vâslaşii lopătau de zor. Vreo treizeci de bărci se avântară pe-ntrecute spre sat.

— Natalişka! Puiculiţă! Vin ai noştri!... strigă plângând cu hohote Ilinişna, sărind afară din bucătărie.

Natalia îl apucă pe Mişatka în braţe şi-l ridică în sus. Ochii ei aveau licăriri de febră, iar vocea i se tăia, când spuse, pierzându-şi răsuflarea:

— Uită-te, drăguţul mamei că ai ochişori ageri... Poate că vine şi tăticu cu cazacii... Nu-l vezi? Nu cumva o fi dânsul, uite, în barca din faţă? Of, dar, unde te uiţi?...

Pe mal nu-l întâlniră decât pe Pantelei Prokofievici. Slăbise neînchipuit. Bătrânul întrebă, înainte de toate, dacă boii au rămas pe loc, ce s-a făcut cu avutul, cu grânele; apoi plânse, îmbrăţişându-şi nepoţeii. Pe urmă, când intră şchiopătând cu mersul lui grăbit, în ogradă, se îngălbeni, căzu în genunchi, făcu larg semnul crucii şi, aplecându-se într-o smerită metanie către răsărit rămase îndelung cu capul cărunt lipit de pământul fierbinte şi ars de soare.

5

Pusă sub comanda generalului Sekretiov, gruparea de cavalerie din

Armata Donului, numărând trei mii de săbii, cu şase tunuri de artilerie călăreaţă şi optsprezece mitraliere pe samare, rupse la 10 iunie frontul printr-o lovitură nimicitoare în apropierea staniţei Ust-Belokalitvenskaia şi o luă de-a lungul liniei ferate spre staniţa Kazanskaia.

A treia zi, în zori, o patrulă de ofiţeri din Regimentul 9 „Don" dădu lângă râu peste un pichet înaintat al răsculaţilor. Zărind un grup de călăreţi, cazacii se repeziră spre râpe, dar esaulul, care era în fruntea patrulei, îi recunoscu după haine, flutură în aer o batistă pusă în vârful sabiei şi strigă tare:

— Ai noştri!... Nu fugiţi, stăniceri!...

Patrula ajunse fără nicio teamă în trap la poalele dealului. Comandantul pichetului de răsculaţi, un bătrân vagmistru cu părul cărunt, ieşi în faţă, încheindu-şi din mers mantaua udă de rouă. Cei opt ofiţeri descălecară, şi esaulul se apropie de vagmistru, îşi scoase şapca de campanie, cu o cocardă de ofiţer albă, strălucitoare, şi zise zâmbind:

— Ei, noroc, stăniceri! Hai să ne sărutăm, după vechea noastră datină căzăcească. Se îmbrăţişară de trei ori; apoi esaulul îşi şterse cu îngrijire buzele şi mustăţile cu o batistă şi, simţind privirile însoţitorilor aţintite asupra lui, întrebă răspicat, zâmbind cu înţeleg: Ei, v-aţi băgat minţile în cap? Ai noştri s-au dovedit a fi mai buni decât bolşevicii, aşa-i?

— Aşa e, blagorodnicia voastră! Ne-am răscumpărat păcatul... Am luptat trei luni, mereu aşteptându-vă!

— Bine că măcar cu întârziere dar tot v-a venit mintea la cap. Ce-a fost a fost, iar cine îşi aduce aminte de ce-a fost, afară cu el!... Din ce staniţă?

— Kazanskaia, blagorodnicia voastră!

— Unitatea voastră se află peste Don?

— Întocmai, blagorodnicia voastră!

— Pe unde au apucat-o roşii de la Don?

— În sus; trebuie să fie spre slobozia Doneţkaia.

— Dar cavaleria voastră n-a trecut încă?

— Nu.

— De ce?

— Nu pot să ştiu, blagorodnicia voastră; pe noi ne-a trimis cei dintâi încoace.

— Au avut şi artilerie aci?

— Două baterii.

— Când au plecat?

— Aseară...

— Trebuia să-i urmăriţi! Of, gură-cască ce sunteţi! zise cu reproş esaulul şi, apropiindu-se de calul său scoase din porthartă un carnet şi o hartă.

Vagmistrul stătea smirnă, cu mâinile la vipuşca pantalonilor. La doi paşi de el se îmbulzeau grămadă cazacii, cercetând din priviri, cu un sentiment tulbure de bucurie şi de tainică nelinişte, pe ofiţeri şi şeile de pe caii de rasă, dar istoviţi de marş.

Îmbrăcaţi în vestoane englezeşti, bine turnate pe corp, cu epoleţi, cu pantaloni largi bufanţi, ofiţerii îşi dezmorţeau picioarele, umblând pe lângă cai şi aruncându-le cazacilor priviri piezişe. Nimeni nu mai avea epoleţi desenaţi pe umeri cu creionul chimic, ca în toamna lui 1918. Încălţămintea, şeile, cartuşierele, binoclurile, carabinele prinse de şei, toate erau noi-nouţe şi fabricate în străinătate. Numai un singur ofiţer, cel mai în vârstă, purta o *cerchezkă*[85] de postav subţire albastru, căciulă teşită de caracul auriu de Buhara şi cizme caucaziene, fără tocuri. Păşind moale, se apropie cel dintâi de cazaci, scoase din porthartă un pachet frumos de ţigări, împodobit cu portretul lui Albert, regele Belgiei, şi le oferi:

— Fumaţi, fraţilor!

Cazacii îşi întinseră mâinile lacome la ţigări. Ceilalţi ofiţeri veniră şi ei mai aproape.

— Ei, cum aţi trăit sub bolşevici? întrebă un ofiţer lat în spate şi cu capul mare.

— Nu tocmai dulce... răspunse cumpătat un cazac cu sumanul vechi, trăgând cu nesaţ fumul în piept, fără să-şi ia ochii de la jambierele înalte până la genunchi şi cu şireturi, care strângeau pulpele pline ale ofiţerului.

Încălţările rupte, scâlciate, abia se ţineau în picioarele cazacului. Ciorapii albi, cârpiţi de nenumărate ori, cu nădragii vâraţi în ei, erau de asemenea numai găuri – iată de ce cazacul nu-şi mai lua privirile vrăjite de la bocancii englezeşti, care îl încântau prin grosimea pingelelor, făcute parcă pentru veşnicie, şi prin strălucirea copcilor de alamă. Nu se mai putu stăpâni să nu-şi mărturisească făţiş încântarea:

— Dar faini bocanci mai aveţi!

Ofiţerul n-avea însă chef de taifas prietenos. Cu răutate şi cu acreală în glas, zise:

— Dacă vi s-a făcut să daţi echipamentul străin pe opinca moscovită, apoi să nu vi se mai scurgă ochii după lucrurile altuia!

---

[85] Un fel de caftan lung şi îngust, fără guler, strâns în talie.

— Am călcat greşit. E vina noastră... răspunse încurcat cazacul, uitându-se la ai săi şi aşteptînd un sprijin.

Iar ofiţerul îşi urmă dojana batjocoritoare:

— Aţi dovedit că aveţi minte de bou. Aşa e boul: întâi merge, apoi stă şi gândeşte. Aţi călcat greşit! Dar astă-toamnă, când aţi lăsat frontul descoperit, la ce v-aţi gândit?... Aţi vrut să vă faceţi comisari? Halal apărători ai patriei!...

Un sotnic tinerel îi şopti încetişor ofiţerului care se cam întrecea cu măsura: „Lasă, destul!" Acesta îşi strivi ţigara cu piciorul, scuipă şi se duse cu mers legănat la cai.

Esaulul îi dădu o notă şi-i spuse ceva cu jumătate de glas.

Cu o uşurinţă surprinzătoare, ofiţerul, cam greoi la trup, sări în şa, întoarse aproape pe loc calul. Şi o luă în trap spre apus.

Cazacii tăceau încurcaţi. Apropiindu-se de ei, esaulul îi întrebă vesel, cântându-şi notele joase ale vocii sale de bariton:

— Câte verste sunt de aici până la satul Varvarinski?

— Treizeci şi cinci, răspunseră câteva glasuri de cazaci.

— Bine. Uite ce, stăniceri. Duceţi-vă şi spuneţi comandanţilor voştri că unităţile călări să treacă încoace, fără să mai zăbovească o clipă. Împreună cu voi o să meargă la locul de trecere; ofiţerul nostru şi va lua comanda cavaleriei. Iar infanteria să pornească în marş spre Kazanskaia. Aţi înţeles? Şi acum, cum se spune, stânga-mprejur şi cu Dumnezeu înainte – marş!

Cazacii o luară grămadă la vale. Străbătură vreo trei sute de paşi, fără nicio vorbă, ca şi cum s-ar fi înţeles, apoi un căzăcel mai prăpădit, cu sumanul ponosit, cel pe care-l beştelise ofiţerul, clătină din cap şi oftă cu necaz:

— Iată-ne şi uniţi, fraţilor...

Altul se grăbi să adauge:

— Acelaşi drac!

Şi-i trase o înjurătură deocheată.

6

Când la Vioşenskaia sosi vestea despre retragerea grăbită a trupelor roşii, Grigori Melehov, cu două regimente de călăreţi, trecu îndată Donul înot. Trimise înainte patrule puternice şi se îndreptă către sud.

Se dădeau lupte în spatele dealului de la Don. Bubuiturile de tun se contopeau, vuiau surd, ca de sub pământ.

— Au obuze cadeţii, nu le cruţă! Trag numai vijelii! rosti încântat unul din comandanţi, venind mai aproape de Grigori.

Grigori nu răspunse. Mergea în fruntea coloanei, uitându-se cu luare-aminte de jur împrejur. Cale de trei verste, de la Don până la satul Bazki, se vedeau mii de brişti şi harabale părăsite de răsculaţi. În pădure zăcea împrăştiat avutul oamenilor: cufere sparte, scaune, veşminte, hamuri, vase, maşini de cusut, saci cu grâu, felurite lucruri, care fuseseră apucate de marea lăcomie gospodărească şi aduse până aici, în retragerea spre Don. Pe alocuri drumul era acoperit cu un strat de grâu auriu în care se scufunda piciorul până la genunchi. Şi tot acolo, alături de drum, zăceau hoituri de boi şi de cai, umflate, hâde, putrezind şi otrăvind aerul cu o cumplită duhoare.

— S-au gospodărit până le-a ieşit pe nas! strigă Grigori, zguduit de această privelişte, îşi scoase şapca şi, silindu-se să nu răsufle, ocoli cu grijă o moviliţă de grâu bătătorit, cu un bătrân mort, lungit deasupra. Avea şapcă de cazac; sumanul îi era mânjit de sânge.

— Bine a mai păzit moşul avutul! Dracul l-a pus să rămână aici? întrebă cu părere de rău un cazac.

— Nu-l lăsa inima să se despartă de grâul lui...

— Hai, dă drumul la trap! Ferească Dumnezeu ce pute! Hei, dă-i drumul! răsunară strigăte îndârjite din rândurile din urmă.

Sotnia trecu la trap. Vorbele amuţiră; nu se auzea prin pădure decât tropotul nenumăratelor copite de cai şi zăngănitul surd al echipamentului căzăcesc.

... Se dădeau lupte în apropiere de moşia lui Listniţki. Prin valea stearpă, mai încolo de Iagodnoe, fugeau ostaşii roşii. Deasupra capetelor lor se spărgeau şrapnele, mitraliere îi secerau din spate, iar pe deal se rostogolea puhoiul Regimentului Calmuc, tăindu-le retragerea.

Când Grigori sosi cu regimentele sale, lupta luase sfârşit. Două companii roşii, care acopereau retragerea peste creasta de la Vioşenskaia a trupelor răzleţe şi a convoaielor de căruţe ale Diviziei 14, au fost zdrobite de Regimentul 3 Calmuc şi nimicite până la cel din urmă om. Ajuns pe deal, Grigori se grăbi să predea comanda lui Ermakov, zicându-i:

— Au făcut isprava şi fără noi. Du-te şi fă joncţiunea cu ceilalţi, iar eu dau o fugă la conac.

— Ce treabă ai acolo? se miră Ermakov.

— Cum să-ţi spun? Am fost pe vremuri argat acolo, când eram tânăr, şi uite acum am o poftă să mă uit la locurile pe unde am stat...

Luându-l pe Prohor cu el, Grigori se îndreptă spre Iagodnoe şi, după ce străbătu vreo jumătate de verstă, zări cum deasupra sotniei din cap se înălţă şi începu să fâlfâie în vânt o pânză albă, luată pentru orice întâmplare de un cazac mai prevăzător.

„Parcă se predau!", se gândi Grigori cu îngrijorare şi cu o strângere de inimă, privind cum coboară coloana în vale – încet, parcă în silă – iar un grup de călăreţi din detaşamentul lui Sekretov îi vine grăbit în întâmpinare, de-a dreptul peste lanurile verzi.

Un suflu de jale şi de pustietate îl izbi pe Grigori când intră pe porţile dărâmate în curtea conacului, năpădită de lobodă. Iagodnoe era de nerecunoscut. Pretutindeni se vedeau fioroasele urme de izbeliţte şi de pustiire. Casa, atât de arătoasă pe vremuri, se spălăcise şi părea mai scundă. Acoperişul, care nu mai fusese vopsit de atâta timp, era tărcat cu pecingini galbene de rugină; smulse din locurile lor, burlanele pentru scurgerea apei zăceau lângă treptele casei, obloanele desprinse din balamale atârnau strâmb, vântul năvălea şuierând prin geamurile sparte şi scotea din încăperi un iz amărui de mucegai şi de casă nelocuită.

Colţul dinspre răsărit al casei şi intrarea principală cu treptele fuseseră dărâmate de un obuz. Un arţar doborât de schije îşi vârâse creştetul prin fereastra spartă din coridor şi rămăsese culcat, cu rădăcinile într-un morman de cărămizi sărite din temelie. Iar pe crengile lui veştede se urca şerpuind hameiul sălbatic, atât de iute şi vioi, împletind cu măiestrie geamurile care mai rămăseseră în fereastră, întinzându-se în sus, spre cornişă.

Vremea şi urgiile îşi îndepliniseră măcinarea nimicitoare. Acareturile se dărăpănaseră şi arătau în aşa hal, ca şi cum ar fi fost lăsate de amar de vreme fără nicio îngrijire. Surpat pe dedesubt de ploile primăverii, un zid de piatră al grajdului se năruise în afară; acoperişul şopronului de trăsuri fusese smuls de furtună, şi numai ici, colo, pe căpriori albicioşi şi pe costoroabe, se mai zăreau şomoioagele de paie înnegrite de putreziciune.

Pe treapta de la sălaşul slugilor stăteau culcaţi trei ogari sălbăticiţi. La ivirea oamenilor, săriră în picioare şi dispărură cu un mârâit surd în tindă. Grigori îşi îndreptă calul spre fereastra întredeschisă a casei, se aplecă din şa şi întrebă cu glas tare:

— Este vreun suflet viu pe aici?

Nimeni nu răspunse; abia după câtva timp, o voce hodorogită de

femeie zise:

— Staţi o clipă, pentru Dumnezeu!... Ies îndată.

Târşindu-şi picioarele desculţe, Lukeria, îmbătrânită, ieşi afară pe trepte, privind îndelung la Grigori.

— Nu mă recunoşti, ţaţă Lukerio? o întrebă Grigori descălecând.

Abia atunci tresări ceva pe chipul ciupit de vărsat al Lukeriei, şi expresia de nepăsare făcu loc unei puternice tulburări. Izbucni în lacrimi şi plânse îndelung, neînvrednicindu-se să scoată o singură vorbă.

Grigori îşi legă calul şi aşteptă cu răbdare.

— Vai ce spaimă am mai tras! Doamne fereşte şi păzeşte-ne... începu să se tânguie Lukeria, ştergându-şi obrajii cu şorţul murdar: Credeam că iarăşi au venit ei... Of, Grişenka, numai de-ai şti ce a fost pe aici!... Nici n-am cum să-ţi povestesc!... Singură, mă vezi că-s singură pe lume!...

— Dar moş Saşka unde-i? A plecat şi el în bejenie cu boierii?

— Dac-ar fi plecat, poate ar fi scăpat cu viaţă...

— Vrei să zici că a murit?

— L-au omorât... E a treia zi de când zace lângă pivniţă... ar trebui îngropat, dar m-a doborât şi pe mine boala... Abia am izbutit să mă scol... Şi apoi mor de frică, mi-e teamă să mă duc acolo, la mort...

— Dar ce-a făcut? întrebă surd Grigori, fără să-şi ridice ochii din pământ.

— Pentru o iapă i-au luat viaţa... Boierii noştri, ştii, au plecat în grabă. Au luat cu dânşii numai banii, iar avutul l-au lăsat aproape în întregime pe seama mea. Urmă în şoaptă: Am păstrat totul, până la un fir de aţă! Sunt şi acum toate îngropate în pământ... Iar din cai, au luat numai trei armăsari Orlov, pe ceilalţi i-au lăsat în grija lui moş Saşka. De când cu răzmeriţa, veneau să-i ia pe alesele, când cazacii, când roşii. Pe armăsarul cel negru, Vifor – îl mai ţii minte? – l-au luat roşii, cam când s-a desprimăvărat. Ce bătaie de cap au mai avut cu dânsul, că el nu purtase şaua de când era pe lume. Dar n-au avut parte roşii să-l călărească şi să se fălească cu el. După o săptămână, au venit nişte cazaci din Karghin şi-au povestit cum s-au încăierat cu roşii pe deal şi au început să împuşte unii într-alţii. O iepuşoară proastă de la cazaci numai ce necheză o dată şi – ce să vezi? N-o ia Vifor la goană spre cazaci, cu roşul său în cârcă, cu tot? S-a repezit la iapă cât îl ţineau picioarele, iar omul zgrepţănat pe el nu l-a mai putut opri. Vede el că n-are putere să-l oprească, şi hai atunci să sară jos din şa. De sărit a sărit, dar nu i s-a slobozit piciorul din scară. Vifor l-a târât aşa până la cazaci.

— Măi, al dracului! strigă cu încântare Prohor.

— Şi acum îl călăreşte un horunji din Karghin, îşi depăna Lukeria firul povestirii. A făgăduit, că dacă se întoarce boierul, cică are să-l aducă îndată pe Vifor înapoi în grajdul lui. Şi iaca aşa, ne-au luat pe rând toţi căişorii, şi a rămas numai trăpaşa Săgeata, aia din Fruntaş şi din Ursita. Trebuia să fete, d-aia nu s-a atins nimeni de dânsa. Nu după mult fată – şi nici nu poţi să-ţi închipui cât de mult s-a legat moşul Saşka de acel mânz! Îl purta pe braţe, îi dădea lapte din sticlă şi nişte fierturi de buruieni, ca să se întineze mai bine pe picioare. Poţi însă să ştii de unde are să vină nenorocirea?... Alaltăieri, pe-nserate, ne pomenim cu trei inşi călări. Moşul cosea iarbă în grădină. Strigă dânşii de colo: „Ia fă-te-ncoace, aşa şi pe dincolo!" El azvârle coasa, vine la dânşii, le dă bună ziua, iar dânşii nici nu-l bagă în seamă, beau lapte şi-l întreabă: „Cai sunt?" Iar dânsul: „O iapă, dar nu-i bună pentru slujba voastră militărească, abia acum a fătat, e cu mânz!" Atunci unul, cel mai câinos, strigă la el: „Nu-i treaba ta! Adu iapa încoa, diavol bătrân!... Calul meu are toată spinarea numai răni, trebuie să-l schimb!" Ar fi trebuit să se supună moşul şi să nu facă atâtea vorbe pentru o iapă, dar el, ştii şi tu, era un moşneag îndărătnic... Chiar când vorbea cu boierul, tot nu-l ierta... Mai ţii minte?

— Şi cum, n-a dat iapa? se amestecă Prohor.

— Ei, cum să nu le-o dai? Le-a zis numai atâta: „Câţi inşi au mai fost înaintea voastră, zice, au luat toţi caii, dar de iapa asta au avut milă, şi voi..." Atunci dânşii îşi ies cu totul din sărite. Strigă: „Aha, lichea boierească, o păstrezi pentru stăpânu-tău?!" Ei, şi l-au luat... Unul scoate iapa afară şi se apucă să pună şaua pe ea, iar mânzul se vâră la ţâţa mă-sii, dând să sugă. Moşul se roagă de dânşii: „Aveţi milă, n-o luaţi! Ce să facem cu mânzul?", „Uite ce!" zice altul, şi cu această vorbă îl goneşte pe mânzişor hăt-departe de mamă-sa, scoate arma de pe umăr şi trage în el. Eu nu mai puteam de lacrimi... Am alergat, mă rog de dânşii, îl apuc de mânecă pe moş, vreau să-l târăsc în casă, să n-o păţească urât, dar el, când s-a uitat la mânzişorul ucis, i-a tremurat bărbuţa, s-a făcut alb ca varul şi zice: „Dacă-i aşa, împuşcă-mă şi pe mine, neam de câine!" A sărit la soldat, s-a agăţat de iapă, nu-l lăsa să-i pună şaua. După care, de ciudă şi de îndârjire, i-au luat şi lui viaţa. Am înnebunit de spaimă, când au tras cu arma într-însul... Şi acum, nici nu mai ştiu ce să mă fac cu el. I-ar trebui un coşciug, dar asta-i treabă de femeie?

— Dă-ne două cazmale şi o bucată de pânză, ceru Grigori.

— Vrei să-l îngropi? îl întrebă Prohor.

— Da.

— La ce bun să te osteneşti, Grigori Panteleevici? Uite, mă duc îndată după cazaci. Au să-i facă dânşii şi coşciugul, şi groapa, aşa cum se cuvine...

Prohor, pesemne, n-avea nicio poftă să-şi bată capul cu înmormântarea unui moşneag necunoscut, dar Grigori rosti cu hotărâre:

— Nu! Chiar noi îi vom săpa groapă şi îl vom îngropa. Moşul ăsta a fost un om cumsecade. Mergi în grădină şi aşteaptă-mă lângă iaz; eu mă duc să-l văd.

Sub acelaşi plop bătrân cu crengile răşchirate, pe malul iazului cu apa înverzită de lintiţă, acolo unde moş Saşka îngropase pe vremuri fetiţa lui Grigori şi a Axiniei, îşi găsi şi el cel din urmă lăcaş. Trupul său uscăţiv, învelit într-o pânză de sac curată, cu miros de hamei, fu pus în pământ şi acoperit cu ţărână. Alături de întâia moviliţă mai crescu una, de argilă galbenă, proaspătă şi jilavă, bătătorită cu grijă de tălpile cizmelor.

Copleşit de mâhnite amintiri, Grigori se lungi pe iarbă, în apropiere de acest mic cimitir atât de scump şi privi îndelung cerul azuriu ce se întindea măreţ deasupra lui. Acolo, undeva, în înaltul fără margini, jucau vânturile, pluteau norii reci auriţi de soare, iar pe pământul, care înghiţise cu câteva clipe în urmă pe veselul prieten al cailor, pe beţivanul moş Saşka, viaţa fierbea mai departe în clocote: în stepa care se revărsa până la grădină, asemenea unei mări de verdeaţă, în desişul de cânepă sălbatică de lângă clăile de fân de la aria veche, peste tot răsuna necontenit bătaia pitpalacilor, ţiuiau ţiştarii, bâzâiau bondarii, foşnea iarba, alintându-se sub mângâierile vântului, ciocârliile cântau în abisul de aer tremurător şi, ca să statornicească atotstăpânirea omului asupra firii, o mitralieră răpăia undeva, în valea seacă, surd, cu mânioasă îndârjire.

7

Generalul Sekretiov, care sosise la Vioşenskaia împreună cu ofiţerii din statul-major şi o sotnie de cazaci de escortă personală, fu întimpinat cu pâine şi sare, în sunete de clopote. La cele două biserici clopotele au sunat toată ziua, ca de Paşti. Pe uliţe, călăreau cazacii din ţinutul de jos, cu caii slabi şi istoviţi de marş. Pe umerii lor se răsfăţau cu semeţie epoleţii albaştri. În piaţă, lângă casa unui negustor unde era găzduit Sekretiov, curierii stăteau grămadă, ronţăind seminţe şi agăţând cu vorba fetele în trecere, gătite în straiele cele mai bune.

Pe la amiază, trei calmuci călări aduseră la casa generalului vreo cincisprezece prizonieri roşii. O căruţă cu doi cai venea în urma lor, plină cu alămuri de fanfară. Ostaşii roşii purtau uniforme ciudate: aveau pantaloni de postav cenuşiu şi vestoane la fel, cu vipuşti roşii la mâneci. Un calmuc mai în vârstă se apropie de curieri, descălecă şi-şi vârî în buzunar luleaua mică de pământ.

— Al nostru adus muzicanţi roşu. Pricepi?

— Mare lucru! răspunse alene un curier cu mutra grasă, scuipând cojile de seminţe pe cizmele prăfuite ale calmucului.

— Mare, mic, ia în primire! Ţi-ai făcut botul ca la porc, vorbeşti ce nu trebuie!

— Mă-ăi, coadă de cârlan! Tu să-mi vorbeşti mai puţin! se supără curierul, dar se duse să raporteze despre sosirea prizonierilor.

Un esaul puhav, cu *beşmetul*[86] cafeniu strâns la mijloc, ieşi în poartă. Într-o poză impunătoare, cu picioarele răşchirate, cercetă din ochi prizonierii adunaţi cârd şi mârâi cu voce groasă:

— I-aţi des-sfă-tat pe comisari cu muzica voastră, prăpădiţilor de la Tambov! De unde aveţi uniformele acestea cenuşii de pe voi? Le-aţi scos de pe nemţi, hai?

— Nu! răspunse clipind des un ostaş roşu, care stătea mai în faţă, şi lămuri grăbit: încă sub Kerenski, li s-au făcut muzicanţilor aceste uniforme. Înainte de ofensiva din iunie... De atunci le purtăm...

— Ai să le porţi! Stai să vezi! O să le purtaţi! Esaulul trase pe ceafă căciula teşită de Kuban, descoperindu-şi pe capul ras o cicatrice de culoarea zmeurei, încă nu pe deplin vindecată, apoi se întoarse repede în călcâie, cu faţa de calmuc. Şi tu, putoare de păgân, de ce i-ai adus până aici? La ce dracu' ? N-ai putut să-i achiţi pe drum?

Calmucul luă poziţia, îşi apropie sprinten picioarele strâmbe şi, tot cu mâna la cozoroc, răspunse:

— Comandantul sotnie poruncit: trebuie dus aici.

— „Trebuie dus aici"! repetă în bătaie de joc esaulul fercheş, ţuguindu-şi cu dispreţ buzele subţiri; apoi, păşind greoi pe picioarele groase, cu şezutul rotund tremurând ritmic, trecu prin faţa prizonierilor, cercetându-i îndelung şi cu băgare de seamă, ca un geambaş.

Curierii zâmbeau pe ascuns. Pe chipurile calmucilor din escortă se citea aceeaşi nepăsare de totdeauna.

---

[86] Haină scurtă vătuită.

— Deschide poarta! Bagă-i în curte! ordonă esaulul.

Prizonierii şi căruţa cu alămurile claie peste grămadă se opriră în faţa scării.

— Care e capelmaistrul? întrebă esaulul, aprinzându-şi o ţigară.

— Nu avem, răspunseră îndată mai multe voci.

— Dar ce-i cu el? A fugit?

— Nu, l-au omorât.

— Bine i-a făcut! O să meargă şi fără el... Hai, puneţi mâna pe instrumente!

Prizonierii se apropiară de căruţă. Sfioase şi nesigure, glasurile de alamă ale instrumentelor răsunară în ogradă, împletindu-se cu dangătul sâcâitor al clopotelor.

— Pregătiţi-vă! Hai, daţi drumul la „Doamne, ocroteşte-l pe ţar".

Muzicanţii schimbară priviri între dânşii. Nu începea niciunul. După un minut de tăcere apăsătoare, unul, desculţ, dar cu moletierele răsucite cu îngrijire, răspunse privind în pământ:

— Niciunul dintre noi nu cunoaşte imnul vechi...

— Niciunul? Interesant... Hei, să vină două secţii de curieri cu arme!

Cu vârful cizmei, esaulul bătea tactul unei melodii mute. Zăngănind din carabine, curierii se înşiruiau pe coridor. În frunzişul des al salcâmilor de peste gard ciripeau vrăbiile. În curte plutea un miros cald de acoperiş încins de soare şi de sudoare iute de om. Esaulul trecu la umbră, şi atunci, privindu-şi cu durere tovarăşii, muzicantul desculţ zise încet:

— Blagorodnicia voastră! La noi toţi sunt muzicanţi tineri. N-am avut când să cântăm bucăţi vechi... Mai mult marşuri revoluţionare... blagorodnicia voastră!

Esaulul se juca distrat cu capătul cingătorii sale bătute în argint şi nu-i răspunse.

Curierii se aliniară lângă treptele casei, aşteptînd ordine. Dând la o parte prizonierii, din rândurile din urmă ieşi un muzicant mai în vârstă, cu o albeaţă pe ochi; tuşi şi zise:

— Îmi daţi voie? Eu pot să cânt...

Şi, fără să aştepte încuviinţarea, îşi puse fagotul încins de soare la buzele cuprinse de tremur.

Sunetele tânguitoare şi răguşite, ţâşnind singuratice în întinsa ogradă negustorească, îl făcură pe esaul să se strâmbe mânios. Dând din mână, răcni:

— Încetarea! Parcă tragi un cerşetor de...! Ce fel de muzică e asta?

La ferestre se iviră chipurile zâmbitoare ale ofiţerilor de stat-major şi ale aghiotanţilor.

— Comandaţi-le marşul funebru! strigă cu o voce de tenor un tânăr sotnic, aplecându-se afară aproape până la brâu.

Dangătul grav al clopotelor se potoli o clipă, şi esaulul, mişcându-şi sprâncenele, întrebă cu glas blajin:

— Sper că ştiţi să cântaţi „Internaţionala”? Ia daţi-i drumul! Nu vă temeţi! Daţi-i drumul, dacă vă ordon.

Şi în tăcerea nămiezii dogoritoare, ca o chemare la luptă, izbucniră deodată sunetele tunătoare de revoltă, măreţe şi armonioase, ale „Internaţionalei”.

Esaulul stătea ca un taur în faţa unui obstacol, cu capul aplecat, cu picioarele desfăcute. Stătea şi asculta. Gâtul lui musculos şi albul siniliu al ochilor micşoraţi se injectară.

— Înceta-rea! urlă el cu furie, nemaiputând să se stăpânească.

Fanfara amuţi îndată, şi numai un corn mai întârzie, făcând să-i răsune prelung chemarea neterminată în văzduhul învălvorat.

Muzicanţii îşi umezeau cu limba buzele uscate, le ştergeau cu mâneca şi cu palmele murdare. Chipurile lor erau obosite şi nepăsătoare. Numai unuia îi scăpă o lacrimă trădătoare, prelungindu-se pe obrazul pudrat de colb şi târând o dâră jilavă pe urmă-i...

Între timp, generalul Sekretiov luase masa în familia unui fost camarad de oaste, cu care a luptat în războiul ruso-japonez, şi, sprijinit de un aghiotant beat, ieşi în piaţă. Căldura şi rachiul de casă îl ameţiră de-a binelea. La o cotitură, în dreptul clădirii de cărămidă a liceului, generalul, cu balamalele bâţâite de băutură, se poticni şi căzu cu faţa în jos pe nisipul fierbinte. Zăpăcit de această întâmplare, aghiotantul încercă să-l ridice, dar nu izbuti. Ajutorul sosi din mulţimea îngrămădită în apropiere. Doi cazaci bătrâni ridicară cu tot respectul de subsuori pe generalul care începuse să verse opintit în văzul tuturor. Totuşi, chiar între două icnituri din adâncul măruntaielor, mai încercă să ţipe ceva, agitându-şi ameninţător pumnii. Cu chiu, cu vai, izbutiră să-l înduplece a se lăsa dus acasă.

Cazacii îl urmăriră cu privirile lungi, vorbind cu voce scăzută:

— E băut, nu glumă! General, general, dar numai ca un general nu se ţine!

— Rachiul nu bagă în seamă gradele şi dicorăţiile...

— Nu trebuia să bea tot ce se afla pe masă...

— Mă, cuscre, parcă toată lumea ştie cum să se păzească de pileală? Care n-a jurat în viaţă că n-are să mai pună un strop în gură, după ruşinea pătimită la băutură?... Dar vorba ceea: a jurat porcul că n-o să mai mănânce treaba aia, dar alergând pe drum dă de două...

— Zău că aşa e! Ian strigă la ploduri să se care de aici. Ce-i asta? Merg alături de el, se zgâiesc afurisiţii, de parcă n-au mai văzut om cherchelit.

... Dangătul de clopote şi beţia ţinură în staniţă până în amurg; iar seara, comandantul forţelor de răsculaţi oferi un banchet în cinstea oaspeţilor, poftindu-i într-o casă mai mare, orânduită pentru popota ofiţerilor.

Înalt şi bine legat, Sekretiov, cazac sadea, băştinaş dintr-un sat din staniţa Krasnokutskaia, era un amator pasionat de cai, călăreţ excelent şi brav general de cavalerie. Nu era însă şi orator. Cuvântarea rostită la banchet se dovedi plină de lăudăroşenie de beţiv şi spre sfârşit mai cuprinse şi mustrări directe şi aspre ameninţări la adresa celor din ţinutul de sus.

Grigori, care se afla la acest banchet, ascultă cu o luare-aminte încordată şi mânioasă vorbele lui Sekretiov. Neavând timp să se dezmeticească după beţia de la prânz, generalul stătea proptit cu degetele în masă, vărsându-şi rachiul cu miros iute din pahar şi rostind fiecare frază cu o răspicare nepotrivită ceasului şi locului:

— ... Nu, nu noi trebuie să vă mulţumim pentru ajutor... Dimpotrivă! Voi ne datoraţi recunoştinţă, fără discuţie. Dacă nu eram noi, roşii v-ar fi nimicit pe toţi. O ştiţi perfect de bine şi voi. Iar noi, tot am fi strivit aceste bestii, chiar şi fără ajutorul vostru. Le strivim şi le vom mai strivi – ţineţi minte ce vă spun – până când vom curăţa toată Rusia! Toamna trecută aţi părăsit frontul, aţi lăsat pe bolşevici să încalce pământul căzăcesc... Aţi vrut să cădeţi la pace cu ei, dar nu v-a mers! Şi atunci v-aţi răsculat, ca să vă salvaţi pielea şi avutul. Sau, mai simplu, pielea voastră şi a boilor voştri. Dacă vă amintesc trecutul, n-o fac ca să vă dojenesc pentru păcatele voastre. Să nu fie cu supărare, dar nu strică niciodată să ne înţelegem asupra adevărului adevărat. Trădarea voastră v-am iertat-o. Am venit la voi ca nişte fraţi, în clipele cele mai grele pentru voi, v-am sărit în ajutor. Dar trecutul vostru ruşinos trebuie ispăşit în viitor. M-aţi înţeles, domnilor ofiţeri? Aveţi datoria să-l ispăşiţi prin faptele voastre de arme şi prin credinţa cu care veţi sluji Donul liniştit. E limpede, nu?

— Hai, pentru ispăşire! zise un voiskovoi starşina cam în vârstă, care se afla la masă în faţa lui Grigori, fără să se adreseze cuiva anume şi

zâmbind uşor; apoi, fără să aştepte răspunsul, bău cel dintâi.

Chipul său avea o expresie de bărbăţie, cu pielea uşor ciupită de vărsat şi cu ochii castanii, ascunzând în pupile un sclipit de ironie. Pe când vorbea Sekretiov, buzele lui tremurară de mai multe ori într-un zâmbet fugitiv şi vag, iar ochii i se întunecau şi păreau negri. Urmărindu-l, Grigori observă că voiskovoi starşina îl tutuia pe Sekretiov şi că nu se arăta de loc subordonat faţă de el, iar cu ceilalţi ofiţeri era dinadins rezervat şi rece. Din toată lumea din jur, numai el avea epoleţii solid cusuţi la vestonul kaki şi galon la mânecă – semn că făcuse parte din trupele lui Kornilov. „Un om cu idei. Trebuie să fie din voluntari", gândi Grigori. Acest voiskovoi starşina bea ca un cal, fără să mănânce şi fără să se ameţească, şi numai din când în când îşi slăbea din cătărămi centura lată englezească.

— Cine-i ăsta din faţa mea? Ăsta, cu faţa ciupită de vărsat? întrebă în şoaptă Grigori pe Bogatîriov, care şedea alături.

— Dracu' să-l ştie, dădu din mână Bogatîriov, uşor ameţit.

Kudinov nu cruţa rachiul pentru musafiri. Pe masă se ivi şi nişte spirt adus de undeva, şi Sekretiov, izbutind anevoie să-şi isprăvească discursul, se lăsă greoi pe scaun. Un tânăr sotnic, de un pronunţat tip mongolic, se aplecă spre dânsul, şoptindu-i ceva.

— La naiba! răspunse Sekretiov, înroşindu-se ca sfecla şi răsturnând pe gât un păhăruţ de spirt, umplut cu amabilitate de Kudinov.

— Dar celălalt, cel cu ochii oblici? Aghiotant? întrebă Grigori.

Acoperindu-şi gura cu palma, Bogatîriov răspunse:

— Nu! Pe ăsta l-a crescut dânsul. L-a adus de copil din Manciuria, după războiul cu japonezii, l-a crescut şi l-a băgat la şcoala de iuncheri. A scos bună bucăţică din acest pui de chinez. Al dracului hoţ! Ieri a capturat la Makeevka o casă de bani de la roşii. A pus laba pe două milioane! Uite, se vede şi acum, are teancuri de bani în toate buzunarele! Mare noroc pe el, al naibii! O comoară!... Dar bea, de ce te zgâieşti la toţi?

Cuvântarea de răspuns fu rostită de Kudinov, pe care însă nu-l asculta aproape nimeni. Cheful devenea din ce în ce mai gălăgios. Sekretiov îşi dezbrăcase tunica şi rămăsese numai în cămaşă. Capul său ras sclipea de sudoare, iar cămaşa de pânză, de un alb imaculat, îi sublinia parcă şi mai mult chipul purpuriu şi gâtul tuciuriu, ars de soare. Kudinov îi spunea ceva, dar Sekretiov nu-i dădea nicio atenţie şi repeta într-una:

— Nu-u, să avem iertare! Iertare! Noi vă credem, dar cu socoteală!... Trădarea voastră nu se va uita aşa curând. S-o ţină minte toţi acei care au trecut astă-toamnă la roşii...

„Las'că şi noi o să vă slujim tot cu socoteală!", se gândi cu turbare stăpânită Grigori, ameţit de-a binelea şi ridicându-se.

Cu capul gol, ieşi afară pe trepte şi răsuflă cu uşurare, sorbind aerul proaspăt al nopţii până în adâncul pieptului.

La Don broaştele orăcăiau gălăgios, vestind semne apropiate de ploaie; gândacii de baltă treceau în zbor cu un bâzâit surd. Pe o limbă de nisip ţipau jalnic culicii. Undeva, departe, pe pajişte, necheza prelung şi subţirel un mânz care îşi pierduse mama. „Ne-a încurcat cu voi nevoia amară! se gândea Grigori coborând treptele şi dibuind drumul spre portiţă. Altfel, în niciun chip nu ne-am fi legat cu voi. Ticăloşi blestemaţi! Fac nazuri, se fandosesc, ne beştelesc – să-i vezi peste o săptămână, cum o să ni se suie în cap! A dat fericirea în noi! Şi n-avem încotro. Tocmai aşa cum am prevăzut eu... Nici nu putea să iasă altceva. Ce se vor mai oţărî cazacii! S-au dezobişnuit să stea cu laba la cozoroc şi să facă sluj în faţa blagorodniciilor lor..."

Spirtul îşi făcuse efectul şi asupra lui: i se învârtea capul, mişcările i se încleiau neobişnuit de greoaie. Ieşi pe portiţă, se clătină pe picioare, îşi îndesă şapca şi porni pe uliţă, târşindu-şi tălpile.

Ajuns la căsuţa unde şedea mătuşa Axiniei, rămase o clipă pe gânduri, apoi păşi cu hotărâre spre trepte. Uşa din tindă nu era încuiată. Fără să bată, Grigori intră drept în odaie şi se pomeni cu Stepan Astahov aşezat la masă, chiar în faţa lui. Mătuşa Axiniei trebăluia lângă cuptor. Pe o faţă de masă curată, se afla o sticlă de rachiu începută şi o farfurie cu bucăţi trandafirii de peşte uscat.

Stepan îşi golise paharul şi se gândea pesemne să-l însoţească de o gustare, dar, zărindu-l pe Grigori, împinse farfuria şi se rezemă cu spatele de perete.

Cu toată ameţeala spirtului din cap, Grigori observă şi chipul lui Stepan, de o paloare cadaverică, şi ochii lui care scânteiară ca ochii de lup. Uluit de neprevăzuta întâlnire, Grigori abia avu puteri să rostească cam răguşit:

— Noroc!

— Noroc să dea Dumnezeu, răspunse speriată gazda, care ştia fără îndoială despre legăturile dintre Grigori şi nepoata ei şi nu se aştepta la nimic bun de la această întâlnire între soţ şi ibovnic.

Tăcut, Stepan îşi netezea cu mâna stângă mustăţile, fără să-şi ia privirea aprinsă de la Grigori.

Celălalt se opri în prag, cu picioarele larg răşchirate, zâmbi strâmb şi

zise:

— Uite, m-am abătut pe-aici... Să fie cu iertare.

Stepan nu zise nimic. Tăcerea apăsătoare fu întreruptă numai de gazdă, care îndrăzni să-l poftească pe Grigori:

— Intră! Şezi colea...

Acum Grigori nu mai avea nimic de ascuns. Ivirea sa în casa unde şedea Axinia îi explică lui Stepan totul. Şi Grigori începu de-a dreptul, fără ocol:

— Dar unde ţi-e nevasta?

— Tu... pe dânsa ai venit s-o vezi? întrebă Stepan cu o voce înceată, dar limpede, şi genele în tremur îi acoperiră ochii.

— Pe ea, mărturisi cu un oftat Grigori.

În clipa aceea s-ar fi aşteptat la orice din partea lui Stepan şi, dezmeticindu-se treptat, se pregătea de apărare. Dar Stepan deschise uşor ochii, în care se stinsese flacăra urii, şi zise:

— Am trimis-o după votcă. Are să vie îndată... Stai jos şi aşteaptă niţel.

Se sculă, înalt şi bine croit, împinse chiar un scaun spre Grigori şi, fără să se uite la gazdă, o rugă:

— Tuşico, adu un pahar curat. Şi apoi către Grigori: Bei?

— Nu prea mult.

— Hai! Ia loc...

Grigori se aşeză la masă... Stepan împărţi în pahare tot ce mai era pe fundul sticlei şi-şi ridică ochii tulburaţi ca de o uşoară ceaţă.

— Toate cele bune!

— Sănătate!

Ciocniră paharele. Băură. Rămaseră tăcuţi. Gazda, sprintenă ca un şoarece, trecu musafirului o farfurie şi o furculiţa cu mânerul ştirb.

— Gustă din peşte! Nu-i prea sărat.

— Mulţumesc.

— Ia în farfurie şi mănâncă! îl îmbia gazda, căreia îi căzuse o povară de pe suflet.

Era nespus de mulţumită că totul s-a isprăvit cu bine, fără bătaie, fără talere sparte şi fără tărăboi. Discuţia care nu făgăduia nimic bun luase sfârşit. Bărbatul şedea liniştit, la o masă cu drăguţul nevestei. Amândoi mâncau în tăcere, fără să se uite unul la altul. Gazda, grijulie, scoase din cufăr un prosop curat şi-l puse cu capetele pe genunchii lor, unindu-l parcă pe Grigori cu Stepan.

— Tu de ce nu eşti la sotnie? întrebă Grigori, muşcând dintr-o plătică.

— M-am abătut şi eu pe-aici, răspunse Stepan, după o clipă de tăcere şi,

după tonul lui, nu se putea ghici dacă vorbeşte serios sau în bătaie de joc.

— Te pomeneşti că sotnia e acasă.

— Păi, toţi s-au întors în sat. Până la fund?

— Hai.

— Sănătate!

— Toate cele bune!

Clanţa uşii din tindă zăngăni. Dezmeticit cu desăvârşire, Grigori se uită pe sub sprâncene la Stepan şi văzu cum paloarea îi goli din nou obrajii de sânge.

Înfăşurată într-un şal, Axinia se apropie de masă, fără să-l recunoască pe Grigori; numai când se uită la oaspe, ochii negri i se lărgiră de spaimă. Pierzându-şi răsuflarea, îngăimă:

— Noroc, Grigori Panteleevici!

Mâinile mari şi noduroase ale lui Stepan, care se odihneau pe masă, se zgârciră scuturate de un tremur, şi Grigori, văzându-le tremurul, se înclină în faţa Axiniei, fără să-i răspundă.

Punând pe masă două clondire de rachiu, ea îi aruncă din nou o privire plină de îngrijorare şi de bucurie ascunsă, se întoarse şi se aşeză pe un cufăr, într-un colţ întunecos al odăii, potrivindu-şi pieptănătura cu mâinile nesigure. Biruindu-şi tulburarea, Stepan îşi descheie gulerul cămăşii, care îi sugruma gâtul, umplu paharele până la margini, se întoarse cu faţa la nevastă.

— Ia-ţi paharul şi aşază-te la masă.

— Nu vreau.

— Hai, stai!

— Doar ştii că nu beau votcă, Stiopa!

— De câte ori să-ţi spun? Glasul lui Stepan tremură.

— Vino, vecină! zise Grigori, cu un zâmbet de încurajare.

Ea îi aruncă o privire de rugă şi se apropie grăbită de dulap. O farfurioară căzu jos de pe poliţă şi se făcu ţăndări.

— Vai, ce nenorocire! exclamă cu necaz gazda, lovind din palme.

Tăcută, Axinia strânse cioburile.

Stepan îi turnă un pahar plin, şi ochii lui se aprinseră din nou de durere şi ură.

— Ei, să bem... începu el şi se opri.

În mijlocul tăcerii se auzea cum răsuflă Axinia – aşezată la masă – puternic şi greu.

— ... Să bem, nevastă, pentru despărţirea lungă. Cum, nu vrei? Nu bei?

— Doar ştii...

— Acum ştiu tot... Bine, să nu fie pentru despărţire! În sănătatea scumpului nostru musafir, Grigori Panteleevici.

— Beau în sănătatea lui! rosti cu tărie Axinia şi-şi goli paharul până la fund.

— O-of, vai de tine! zise în şoaptă gazda, zbughind-o afară, în bucătărie.

Se vârî într-un ungher, îşi strânse mâinile la piept, tot aşteptînd să audă zgomotul mesei răsturnate, o împuşcătură asurzitoare... Dar în odaie stăruia o linişte de mormânt. Se auzea numai cum bâzâie în tavan muştele tulburate de lumină şi cum cântă afară cocoşii, întâmpinând miezul nopţii.

8

Întunecoase sunt nopţile de iunie pe Don. Într-o tăcere apăsătoare, fulgere aurii brăzdează cerul vânăt-cătrăniu, şi stelele cad, oglindindu-se în apă. O adiere uscată şi caldă de stepă duce spre sălaşele oamenilor mireasma de miere a cimbrişorului în floare, pajiştea miroase a iarbă jilavă, a mâl şi a umezeală, iar cristeii strigă necontenit, şi pădurea de pe mal se întrezăreşte ca în basm, prin vălul argintiu de ceaţă.

Prohor se trezi pe la miezul nopţii şi întrebă pe stăpânul casei:

— Al nostru încă n-a venit?

— Nu. Benchetuieşte cu generalii.

— Tii, ce de votcă mai zvânteză acolo! oftă cu pizmă Prohor şi începu să se îmbrace, căscând.

— Dar unde vrei s-o porneşti?

— Mă duc să adăp caii şi să le dau grăunţe. A zis Panteleevici că în zori plecăm la Tatarski. Rămânem peste zi acolo; pe urmă, cică trebuie să ne grăbim după unităţile noastre.

— Mai ai până la răsărit. Mai dormi puţin.

Înciudat, Prohor îi răspunse:

— Se cunoaşte de o poştă, moşule, că n-ai fost combatant! Noi, la slujba noastră, nici n-am scăpa poate cu viaţă, dacă nu ne hrănim şi nu ne îngrijim caii. Ce poţi face cu un cal de dârvală? Cu cât e mai bun, cu atât mai repede te scapă de duşman. Aşa sunt eu: nu-s nebun să alerg după el, iar dacă dau ochii cu dracul, o rup la fugă de-mi scapără călcâiele. Destul, de câţi ani mă pândesc gloanţele să-mi găurească bostanul! Ian aprinde

un foc, moşule, ca să-mi găsesc obiala. Aşa, bogdaproste!... He-hei, el, Grigori Panteleevici, a vânat cruci şi stele la epoleţi şi se vâra şi în iad, chip că asta se cheamă vitejie; dar eu nu-s un prost ca dânsul, mie nu-mi trebuie. Stai, că-l aduce dracul taman acum şi te pomeneşti că-i pilit turtă.

Cineva bătu încetişor la uşă.

— Intră! strigă Prohor.

Intră un cazac necunoscut, cu epoleţi de uriadnic pe bluza kaki şi cu cocardă la şapcă.

— Sunt agent de la statul-major al grupării generalului Sekretiov. Pot să văd pe blagorodnicia sa, domnul Melehov? întrebă el, salutând cu mâna dusă la cozoroc şi stând smirnă lângă prag.

— Nu e aci, răspunse Prohor, uluit de vorbele şi de ţinuta agentului muştruluit. Ia pe loc repaus. Când eram tânăr, am fost şi eu prost ca tine. Sunt vistavoiul lui... Ce treabă ai cu dânsul?

— Sunt venit din ordinul generalului Sekretiov după domnul Melehov. Domnia sa este rugat să se prezinte îndată la popotă.

— Păi, a plecat acolo de cu seară!...

— A fost, dar a pornit spre casă.

Prohor fluieră şi făcu cu ochiul gazdei, care şedea pe pat:

— Priceput-ai, moşule? Va să zică, a dat fuga la puicuţa lui... Bine, camarade, du-te, iar eu am să-l găsesc şi am să-l aduc acolo, cald, căldicel!

După ce lăsă pe seama gazdei adăpatul şi hrana cailor, Prohor purcese drept la mătuşa Axiniei.

Cufundată în beznă, staniţa dormea. În pădurea de peste Don cântau pe-ntrecute privighetorile. Prohor se apropie fără grabă de cocioaba cunoscută, intră în tindă şi, tocmai în clipa când apucă clanţa uşii, auzi vocea groasă a lui Stepan. „Na, am nimerit cu oiştea în gard!... gândi Prohor. Are să mă-ntrebe de ce am venit! Şi ce să-i spun? Ei, fie ce-o fi, intru! Spun că am venit să cumpăr nişte rachiu, că mi-au arătat casa vecinii."

Prinzând curaj, intră în odaie şi, buimac cu desăvârşire, rămase cu gura căscată: Grigori şedea la o masă cu Astahovii şi sorbea din pahar rachiu verzui şi tulbure, ca şi cum s-ar fi pomenit la el acasă.

Stepan se uită la Prohor, zâmbi silit şi zise:

— De ce stai cu gura căscată şi nici nu saluţi lumea?... Ai văzut vreo minunăţie?

— Cam aşa ceva, răspunse Prohor, ţupăind pe loc şi silindu-se să-şi vină în fire.

— Nu te speria, hai, intră şi aşază-te! îl îmbie Stepan.

— Nu mă lasă graba ca să stau jos... Umblam după tine, Grigori Panteleevici. A venit ordin să te prezinţi chiar acum la generalul Sekretiov.

Chiar şi înainte de ivirea lui Prohor, Grigori se gândise de câteva ori la plecare. Îşi dădea paharul la o parte, se scula, dar se aşeza din nou, de teamă ca Stepan să nu-i socoată plecarea drept un semn de netrebnică teamă. Mândria nu-i îngăduia s-o lase singură pe Axinia, nici să dea înapoi în faţa lui Stepan. Bea mai departe, dar rachiul nu mai avea nicio putere asupra lui. Cântărea limpede echivocul în care se găsea şi aştepta un deznodământ. O clipă avusese impresia că Stepan era să-şi lovească nevasta, atunci când ea băuse în sănătatea lui. Greşise. Stepan ridică mâna, îşi frecă cu palma aspră fruntea tuciurie şi, după o scurtă tăcere, zise, privind-o cu încântare: „Bravo ţie, nevastă! Aşa te vreau!"

Pe urmă se ivise Prohor.

După ce stătu puţin în cumpănă, Grigori hotărî să nu se ducă, pentru a-i lăsa timp lui Stepan să-i spună tot ce avea de spus.

— Pleacă şi spune că nu m-ai găsit. Ai înţeles? se răsti către Prohor.

— De înţeles am înţeles. Dar, Panteleevici, tot mai bine ar fi să te duci.

— Nu-i treaba ta! Du-te!

Prohor se îndreptă spre uşă, dar în clipa aceea Axinia se amestecă pe neaşteptate şi zise cu răceală în glas, fără să se uite la Grigori:

— Ba nu, duceţi-vă împreună, Grigori Panteleevici! Mulţumim că ai venit, ne-ai fost musafir, ne-ai ţinut de urât... Dar e cam târziu, au cântat de multişor cocoşii. Curând are să se crape de ziuă, şi noi, eu şi cu Stiopa, trebuie să pornim în zori acasă... Şi aţi băut cam de ajuns. Destul!

Stepan nu-l opri, şi Grigori se sculă. Luându-şi rămas bun, Stepan păstră o clipă mâna lui Grigori în palma sa rece şi aspră, voind parcă să-i spună ceva de despărţire, dar nu mai rosti nimic, îl petrecu din ochi până la uşă, apoi îşi întinse încet mâna la sticla în care mai era o rămăşiţă de rachiu...

O groaznică oboseală puse stăpânire pe Grigori de îndată ce ieşi în stradă. Mişcându-şi cu greu picioarele, ajunse la prima răscruce şi-l rugă pe Prohor, care îl urma ca o umbră:

— Du-te, pune şaua pe cai şi vino-ncoace... Nu mă mai ţin picioarele...

— Să nu raportez mai întâi că pleci?

— Nu.

— Bine, aşteaptă, vin îndată!

Cu toată încetineala lui de pomină, Prohor o luă de astă dată la trap spre casă.

Grigori se aşeză sub un gard, îşi aprinse o ţigară. Petrecându-şi în cuget toată întâlnirea cu Stepan, în toate amănuntele, îşi zise cu nepăsare: „Mai bine! Acum o ştie. Numai să n-o bată pe Axinia." În cele din urmă, oboseala şi cumpenele prin care trecuse îl siliră să se culce. Aţipi.

Peste puţin, sosi şi Prohor cu caii.

Trecură Donul pe o plută şi porniră caii în trap întins.

În zori intrară în Tatarski. La poarta ogrăzii sale, Grigori descălecă, aruncă dârlogii lui Prohor şi, cu inima tulburată, se îndreptă grăbit spre casă.

Pe jumătate dezbrăcată, Natalia ieşise în tindă. Zărindu-l pe Grigori, ochii umflaţi de somn i se aprinseră de o bucurie atât de luminoasă, de curată şi de scânteietoare, încât lui Grigori îi tresăltă inima, şi deodată ochii i se umplură pe neaşteptate de lacrimi. Natalia îşi îmbrăţişa în tăcere singurul ei iubit, lipindu-se cu tot trupul de el – şi, simţind cum îi tremură umerii, Grigori înţelese că plângea.

Intră în casă, îşi îmbrăţişă bătrânii, sărută copiii, care dormeau în odaie, trecu în bucătărie şi se opri în mijloc.

— Ei, cum v-a mers? Toate bune? întrebă el, cu răsuflarea tăiată de zvâcnetul inimii.

— Slavă Domnului, fiule! De speriat ne-au speriat, dar cât priveşte vreun rău mai mare, asta nu, n-a fost, răspunse grăbit Ilinişna şi, aruncând o privire piezişă Nataliei, care stătea cu faţa plânsă, îi strigă cu asprime: Ar trebui să sari de bucurie, toanto, şi tu plângi! Ce stai de pomană? Adu lemne, să facem foc la cuptor...

Pe când femeile găteau în grabă mâncarea, Pantelei Prokofievici aduse fiului un prosop curat şi-l îndemnă:

— Spală-te, am să-ţi torn eu apă. Îndată ţi se face capul mai limpede... Cam miroşi a votculiţă. Poate, ai băut ieri de bucurie?

— Cam aşa ceva. Dar deocamdată nu se ştie: o fi de bucurie, ori o fi de necaz...

— Cum vine asta? Mirarea bătrânului fu nespus de mare.

— Se mânie prea tare jupân Sekretiov pe noi.

— Ei, asta nu-i cine ştie ce nenorocire... Te pomeneşti c-o fi băut cu tine.

— Chiar aşa.

— Ia uite, Grişka, ce cinste pe tine! La masă cu un general adevărat!

Când te gândeşti numai...

Şi Pantelei Prokofievici plescăi din limbă, privindu-şi încântat feciorul.

Grigori zâmbi. Nu, hotărât, el nu împărtăşea însufleţirea copilărească a bătrânului.

Întrebând încet şi amănunţit despre vite şi despre starea avutului din casă, despre numărul baniţelor de grâu irosite, Grigori îşi dădu seama că aceste iscodiri despre gospodărie nu-l mai interesează pe bătrân ca mai înainte. Mintea lui era stăpânită de altceva mai important, care îl apăsa.

Şi nu întârzie să-şi spună păsul:

— Şi noi ce ne facem acum, Grişenka? Oare va trebui să slujim din nou?

— Despre cine vorbeşti?

— Despre bătrâni! Să zicem, chiar despre mine.

— Deocamdată nu se ştie.

— Care va să zică, trebuie să pornim?

— Tu poţi să rămâi.

— Oare? strigă Pantelei Prokofievici, plin de bucurie, şchiopătând de tulburare prin bucătărie.

— Dar stai jos odată, drac şchiop! Nu mai împrăştia gunoiul de pe jos prin casă! Ţi-a părut bine de ţupăi ca un căţel neghiob! îl dojeni cu asprime Ilinişna.

Dar bătrânul nici n-o băgă în seamă. Străbătu de mai multe ori bucătăria, şchiopătând, zâmbind şi frecându-şi mâinile. Deodată fu cuprins de îndoială:

— Dar, se poate să-mi dai tu scutirea?

— Sigur că da.

— Şi ai să-mi scrii o hârtie?

— Neapărat!

Bătrânul se opri cu aer nehotărât, dar întrebă totuşi:

— Hârtia asta... cum are să fie? Fără ştampilă pe ea? Sau, poate, ai ştampila la tine?

— Merge şi fără ştampilă! zâmbi Grigori.

— Ei, atunci pot să nu mai am nicio grijă! se înveseli bătrânul. Să-ţi dea Dumnezeu sănătate! Dar tu când ai de gând să pleci?

— Mâine.

— Trupele tale au luat-o înainte? Spre Ust-Medvediţa?

— Da. Dar în ce te priveşte pe tine, tată, să n-ai nicio teamă. Oamenilor bătrâni, ca tine, tot o să le dea curând drumul. Voi v-aţi făcut sorocul.

— Să dea Dumnezeu!

Pantelei Prokofievici făcu semnul crucii şi se linişti cu desăvârşire.

Se treziră copiii. Grigori îi luă în braţe, îi aşeză pe genunchi şi, sărutându-i unul după altul, ascultă îndelung, zâmbind, ciripitul lor vesel.

Ce miros dulce are părul acestor copii! O mireasmă de soare, de iarbă, de pernă caldă şi de ceva nespus de drag! Sunt trup din trupul lui, ca două păsărele mici de stepă. Cât de stângace par a fi mâinile mari, înnegrite, ale tatălui, când îi îmbrăţişează! Şi cât de străin pare el în această atmosferă paşnică – el, un călăreţ care se despărţise pentru o zi de calul său, el, cu trupul plin de izurile soldatului, de sudoare de cal, mirosuri iuţi şi amare de campanie şi de curelărie...

Lacrimile îi înceţoşau ochii cu o perdea fumurie, buzele îi tremurau sub mustaţă... De vreo trei ori nu răspunse nimic la întrebările bătrânului şi veni la masă abia după ce Natalia îl atinse pe mânecă.

Nu, nu, hotărât, nu mai era el, Grigori de altădată! Niciodată nu fusese simţitor din cale-afară, şi chiar în copilărie foarte arar plângea. Dar acum l-au podidit lacrimile, inima îi bate surd şi des, şi simte ca şi cum i-ar tremura în gât un clopoţel mut... Sau, poate, toate acestea erau numai din pricina nopţii trecute, când băuse atâta, pe nedormite...

Veni şi Daria, care scosese vacile la păscut. Îi întinse lui Grigori buzele zâmbitoare pentru sărut şi-şi închise ochii în clipa când el, netezindu-şi mustăţile cu o mişcare hâtră, îşi apropie faţa de gura ei. Văzu cum îi tresăriră genele, ca sub o suflare de vânt, şi simţi o clipă aroma tulburătoare de pomadă ce venea de pe obrajii ei, veşnic fragezi.

Ea, Daria, rămânea mereu aceeaşi. Se părea că nicio durere nu era în stare nu numai s-o frângă. Dar nici măcar s-o încovoaie. Îşi trăia viaţa ca o salcie roşie, mlădioasă, ispititoare şi la îndemâna oricui să-i rupă o crenguţă cu canaf de mâţişor.

— Înfloreşti? întrebă Grigori.

— Ca o măselariţă de lângă drum! răspunse Daria cu un zâmbet învăluit, mijindu-şi ochii încărcaţi de sclipete.

Se grăbi să treacă la oglindă, ca să-şi potrivească părul ieşit de sub tulpan şi să se facă mai ispititoare.

Aşa era ea, şi împotriva acestor porniri poate că nici n-ar fi fost nimic de făcut. Moartea lui Petro îi dăduse parcă o lovitură de bici şi, venindu-şi în fire în urma aprigei dureri, se făcuse şi mai lacomă de bucuriile vieţii, mai grijulie cu înfăţişarea ei trupească...

O treziră din somn şi pe Duniaşka, chemând-o din hambarul unde dormea. După rugăciune, toţi se aşezară la masă.

— Vai, că tare ai îmbătrânit, frăţioare, zise cu întristare Duniaşka. Te-ai făcut nu ştiu cum, sur, ca un lup bătrân...

Grigori se uită la ea peste masă, tăcut şi fără zâmbet, apoi rosti:

— Mi-a venit vremea. Aşa e rânduiala. Eu trebuie să îmbătrânesc, iar tu să creşti şi să-ţi cauţi un bărbat... Dar ascultă ce-ţi spun! De azi înainte să ţi-l scoţi din cap pe Mişka Koşevoi. Dacă aflu că te dai în vânt după dânsul, te rup în două, ca pe o broscuţă. Înţelesu-m-ai?...

Chipul Duniaşkăi se îmbujoră ca o floare de mac; cu lacrimi în ochi, se uită la Grigori.

Acesta nu-şi luă de la ea privirea mânioasă, şi firea aspră înnăscută a Melehovilor se citea şi mai limpede pe chipul aprins de furie, cu dinţii încleştaţi şi sclipind sub mustăţi.

Dar şi Duniaşka era de acelaşi neam. Când se dezmetici după umilitoarea povaţă, biruindu-şi sfiala, zise încet, dar cu hotărâre:

— Dar nu ştii şi mata, frăţioare, că inima nu se supune la poruncă?

— Trebuie s-o smulgi din piept, dacă nu se supune, o sfătui cu glas rece Grigori.

„Of, fiule, dacă te-ai gândi niţel şi la tine!", cugeta Ilinişna.

Dar în aceeaşi clipă, Pantelei Prokofievici se amestecă în vorbă, izbi tunător cu pumnul în masă şi răcni:

— Taci din gură, putoare! Am să-ţi arăt eu ţie inimă, de nici n-ai să ştii unde ţi-e părul din cap! Plevuşcă parşivă! Când oi pune eu o dată mâna pe hăţuri...

— Tată! Nu mai avem hăţuri, nici de-un fel. Ni le-au luat pe toate! îl întrerupse Daria, privindu-l pe sub gene cu mutra viclean smerită.

Pantelei Prokofievici îi aruncă o ochire turbată şi continuă să-şi verse mânia, pe un glas tot atât de ridicat:

— O să pun mâna pe chingă şi ai să vezi atunci toţi dra...

— Şi chinga au luat-o roşii adăugă cu un glas ceva mai tare Daria, cu aceeaşi înfăţişare nevinovată a ochilor.

Era prea mult pentru răbdarea lui Pantelei Prokofievici! Îşi privi o clipă nora, fierbând de mânie, cu faţa stacojie şi cu gura larg căscată, leit un şalău scos din apă, apoi strigă răguşit:

— Taci din gură, afurisito? Mii de draci! Îţi ia vorba de la gură! Dar unde ne pomenim? Tu, Dunka, să ştii una şi bună de la mine: n-are să-ţi iasă aşa cum crezi şi cum o ticluieşti tu, cât vei trăi! Ţi-o spun, pe cuvântul meu de tată!... Bine ţi-a zis-o Grigori: dacă te mai gândeşti la o asemenea scârnăvie, n-o să ai parte de o moarte uşoară! Şi încă aceasta ar fi prea

puţin! Ţi-ai găsit drăguţul! I-a mâncat inima derbedeul! Păi, om e ăla? Un Iuda ca dânsul să-mi fie ginere?! Dacă-l prind acum, îl omor pe loc, cu mâna mea! Mai zi o vorbă, să pun mâna pe o prăjină şi să te...

— Poţi să tot cauţi prăjini ziua cu lumânarea, întâmpină Ilinişna cu un oftat. Toată ograda parcă e măturată, n-ai să găseşti nici vreascuri pentru aprins focul la cuptor. Bine am ajuns!

Pantelei Prokofievici simţi şi în această foarte adevărată întâmpinare altă dovadă de împunsături răutăcioase. Cu ochii sticloşi îşi privi bătrâna, sări ca nebun şi se repezi afară în ogradă.

Grigori îşi aruncă lingura, îşi acoperi faţa cu prosopul şi tot trupul i se zguduia de râs. Mânia îi trecuse, şi râdea cu hohote, aşa cum nu mai râsese el de amar de vreme. Hohoteau toţi, afară de Duniaşka. Toţi cei de la masă fură cuprinşi de veselie. Dar iată că paşii lui Pantelei Prokofievici răsunară din nou pe trepte, şi chipurile tuturora îşi luară înfăţişarea de înţeleaptă cumpătare. Bătrânul năvăli în odaie ca o vijelie, târând după el o prăjină de arin, lungă cât o zi de post.

— Uite-o! Uite-o! Are să vă ajungă la toate, afurisitelor cu limba de un stânjen! Zgripţuroaicelor cu coadă lungă!... Nu-i nicio prăjină?! Dar asta ce-i? N-o vezi? Stai, tartoriţă bătrână, c-ai să capeţi şi tu! Toate o să aveţi parte de ea!...

Prăjina nu încăpea în bucătărie, şi, după ce răsturnă o oală de tuci, bătrânul o aruncă zgomotos în tindă, apoi se aşeză la masă, răsuflând greu.

Era vădit că bunăvoia şi cheful i se stricaseră. Sforăia şi mânca în tăcere. Toţi ceilalţi tăceau şi ei. Daria nu-şi ridică ochii de la masă, de teamă să nu izbucnească în râs. Ilinişna ofta şi, din când în când, şoptea încetişor: „Of, Doamne, Dumnezeule! Păcatele noastre!" Numai Duniaşkăi nu-i prea ardea de veselie, iar Natalia, care zâmbise în lipsa bătrânului cu un surâs ciudat şi chinuit, se împietri iarăşi, tăcută şi mâhnită.

— Adu sare! Pâine! mârâia scurt şi poruncitor Pantelei Prokofievici, plimbându-şi privirea de tăciune asupra celor din jurul mesei.

Cearta de familie se încheie într-un chip cam neprevăzut. În mijlocul tăcerii generale, Mişatka îl doborî pe bătrân cu o nouă obidă. Auzise de atâtea ori tot felul de vorbe de ocară cu care bunica îl miluia pe Pantelei Prokofievici, când se certau, încât, adânc tulburat în simţurile lui de copil de ameninţarea bunicului că are de gând să bată pe toţi şi de urletele care cutremuraseră casa, zise deodată cu glas tare şi cu nările înfiorate de un tremur:

— Grozav de viteaz mai eşti, diavole şchiop! Ţie ţi-ar trebui una la cap, ca să nu ne mai bagi în sperieţi pe noi şi pe bunicuţa!

— Mie-mi vorbeşti tu aşa... mie, bunicului tău?...

— Ţie! întări cutezător Mişatka.

— Dar cum se poate să... Cum te încumeţi să spui asemenea vorbe bunicului tău?!

— Da' tu de ce urli?

— Uite ce pui de diavol! Pantelei Prokofievici îşi netezi barba, rotindu-şi privirea mirată la toţi cei din odaie. Toate vorbele astea de la tine le-a auzit, cioară bătrână! Tu îl înveţi!

— Cine-l învaţă? Aşa e dânsul, la fel cu tine şi cu tătâne-său! se dezvinovăţi cu încruntare în glas Ilinişna.

Natalia se sculă şi-i trase lui Mişatka o chelfăneală zdravănă, dăscălindu-l:

— Învaţă-te cum să vorbeşti cuviincios bunicului! Învaţă bine!

Mişatka izbucni în urlete, lipindu-şi faţa de genunchii lui Grigori. Dar Pantelei Prokofievici, care îşi iubea la nebunie nepoţii, sări în picioare, cu lacrimile ce i se prelingeau pe barbă, şi, fără să le şteargă, strigă cu bucurie:

— Grişka! Fiule! Să fie al naibii! Adevărat a grăit bătrâna! E al nostru! Neam de Melehovi!... Uite, glasul sângelui!... Ăsta n-are să ierte pe nimeni!... Nepoţelule! Dragul moşului!... Na, bate-mă pe mine, prostul bătrân, dă cu ce vrei tu!... Trage-mă de barbă!

Şi, scoţându-l pe Mişatka din braţele lui Grigori, bătrânul îl ridică în sus, deasupra capului.

Isprăvind cu mâncarea, s-au sculat de la masă. Femeile se apucară să spele blidele, iar Pantelei Prokofievici îşi aprinse o ţigară şi-i zise lui Grigori:

— Ca să vorbim drept, n-ar trebui să te rog, fiindcă eşti numai un musafir, dar n-am încotro... Ajută-mă să ridic gardurile şi să împrejmuiesc aria, că s-au dărâmat toate şi acum n-ai la cine să te rogi! La toţi e la fel.

Grigori se învoi cu dragă inimă, şi munciră amândoi până la cină în ogradă, dregând împrejmuirea stricată.

Îngropând stâlpii în grădină, bătrânul întrebă:

— Ca mâine vine coasa fânului şi nici nu ştiu – să mai cumpăr iarbă ori nu?... Tu ce zici în privinţa gospodăriei?... Face să-mi bat capul? Sau peste o lună iar au să poftească roşii şi toate se vor duce iar dracului?

— Nu ştiu, tată, mărturisi deschis Grigori. Nu ştiu cum au să iasă

lucrurile, şi nici cine are să biruie. Fă în aşa chip ca să nu ai nimic de prisos, nici în hambare, şi nici în ogradă. În vremurile de acum, toate astea nu-s bune de nimic. Uite, spre pildă, ce-a păţit socrul: toată viaţa şi-a trudit spinarea, a strâns, scotea sufletul din el şi din alţii, şi ce-a rămas din toate astea?... Nişte bârne arse în ogradă!

— Şi eu, băiete, tot aşa cred, încuviinţă bătrânul; înăbuşindu-şi un oftat.

Nu mai încercă să vorbească de-ale gospodăriei. Numai după-amiază, văzând că Grigori întăreşte cu o deosebită grijă portiţa de la arie, îi zise cu necaz şi fără să-şi ascundă amărăciunea:

— Fă numai aşa, de mântuială. La ce bun te trudeşti atâta? Că tot n-are să fie pe o veşnicie!

Bătrânul, se vede, abia acum îşi dădea seama de deşertăciunea silinţelor sale să-şi refacă viaţa din trecut...

Puţin înainte de apusul soarelui, Grigori încetă lucrul şi intră în casă. Natalia se afla singură în odaie. Era îmbrăcată ca de sărbătoare, cu fusta albastră de lână şi cu o bluză sinilie de poplin, brodată la piept, cu manşete de horbotă. Obrajii ei erau de un roz-gingaş şi luceau uşor: abia cu câteva minute mai înainte se spălase cu săpun. Căuta ceva în scrin, dar, zărindu-l pe Grigori, lăsă capacul jos şi se îndreptă cu un zâmbet pe buze.

Grigori se aşeză pe cufăr şi zise:

— Şezi jos o clipă, că plec mâine şi nu mai avem când să stăm de vorbă.

Ea se aşeză supusă lângă dânsul şi-l privi cu ochii puţin cam speriaţi. Dar, spre a sa minunare, el o luă de mână şi-i zise cu mângâiere în glas:

— Ce bine arăţi! Nu s-ar spune că ai fost bolnavă.

— M-am îndreptat... Noi, femeile, avem şapte vieţi, ca pisicile, răspunse ea cu un zâmbet sfios, aplecându-şi capul.

Grigori întârzie cu ochii la scoica urechii, trandafirie şi acoperită cu pufuşor, la pielea gălbuie a cefei printre smocuri de păr, apoi o întrebă:

— Îţi cade părul?

— A căzut aproape cu totul. Am năpârlit şi ca mâine am să umblu cu chelia-n creştet...

— Vrei să-ţi rad capul? propuse deodată Grigori.

— Cum se poate una ca asta? rosti ea speriată. Cu ce o să semăn aşa?

— Trebuie să ţi-l razi, că altfel n-o să-ţi mai crească părul.

— Spune mama că are să mă tundă ea cu foarfeca, zise Natalia cu un zâmbet încurcat şi-şi acoperi repede capul cu un tulpan alb ca zăpada, proaspăt spălat şi sinilit.

Şedea alături de dânsul – nevasta lui, mama lui Mişatka şi a Poliuşkăi. Pentru el se gătise şi se spălase pe faţă. Acoperindu-şi grăbită părul cu tulpanul, ca să nu i se vadă tidva pustiită de boală, aplecându-şi uşor capul într-o parte, şedea lângă el, sluţită, şi totuşi plină de o stranie frumuseţe, tainică şi curată. Purta întotdeauna guleraşe înalte, ca să ascundă ochilor lui Grigori cicatricea care îi zdrelea gâtul. Toate acestea erau pentru el... Un val puternic de duioşie năvăli în inima lui Grigori. Ar fi vrut să-i spună ceva duios, din străfundul sufletului, dar nu găsi cuvintele şi, apropiind-o de el, îi sărută fruntea albă boltită şi ochii plini de durere.

Nu! Până atunci n-o răsfăţase niciodată cu mângâierile lui. Axinia o umbrise toată viaţa. Adânc mişcată de această duioasă pornire, cu chipul îmbujorat de tulburare, ea îi luă mâna şi i-o duse la buze.

Şezură aşa o clipă, fără să scoată o vorbă. Soarele apunea, aruncând în odaie razele lui purpurii. Din cerdac se auzeau glasurile copiilor. La bucătărie, Daria scotea din cuptor oalele de lapte, băgate acolo la uscat, şi-i zise soacrei cu nemulţumire în glas: „Se vede că voi nici n-aţi muls vacile în fiecare zi... Uite, bătrâna dă lapte mai puţin..."

Cireada satului se întorcea de la păscut. Mugeau vacile, copiii pocneau din sfârcurile de păr ale biciurilor. Buhaiul satului răgea gros şi cu glas întretăiat. Pe gâtul lui mătăsos şi pe spinarea vânjoasă sângerau urmele pişcăturilor de tăuni. Buhaiul dădea cu răutate din cap; apucă din mers gardul Astahovilor în coarnele lui scurte şi larg desfăcute, îl dărâmă şi o luă înainte. Natalia se uită pe geam şi rosti:

— Ştii că şi buhaiul a fost peste Don, în bejenie? Povestea mama: când au început să detune împuşcăturile în sat, el a sărit afară din staul, a trecut înot pe cealaltă parte şi s-a ascuns tot timpul acolo, prin lunci.

Îngândurat, Grigori tăcea. De ce ochii ei sunt atât de mâhniţi? Ceva tainic, de neînţeles, când se ivea, când pierea din ei. Chiar în bucuria sa de acum, rămânea tot amărâtă şi de nepriceput... Să fi auzit ceva despre întâlnirile lui cu Axinia în Vioşenskaia? În cele din urmă, întrebă:

— De ce eşti astăzi aşa posomorâtă? Ce ai pe inimă, Nataşa?... Nu se poate să-mi spui şi mie, hai?

Se aşteptase la tânguiri, reproşuri... Dar Natalia îi răspunse cu glas speriat:

— Nu, nu, ţi s-a părut. N-am nimic... E adevărat că nu m-am întremat încă de tot. Ameţesc şi, dacă mă aplec sau ridic ceva de pe jos, mi se face negru înaintea ochilor.

Grigori o privi iscoditor şi o întrebă:

— Cât am lipsit de aici, n-ai păţit nimic?... Nu te-a atins nimeni?

— Nu! Ce vorbeşti? Am zăcut într-una de boală.

Privi drept în ochii lui Grigori şi chiar zâmbi uşor.

Tăcu o clipă şi-l întrebă:

— Pleci mâine dimineaţă?

— Când au să mijească zorile.

— Nu s-ar putea să mai zăboveşti o zi?

O nădejde şovăielnică şi sfioasă străbătea în glasul Nataliei.

Grigori însă clătină a împotrivire din cap, şi Natalia murmură într-un oftat:

— Acum trebuie... să umbli cu epoleţi?

— Va trebui!

— Atunci scoate-ţi bluza să ţi-i cos până ce nu se întunecă.

Grigori îşi dezbrăcă bluza. Mai era încă umedă de sudoare şi avea pete închise pe spinare şi pe umeri, acolo unde rămăseseră urme lungi şi lucioase, de curele. Natalia scoase din cufăr o pereche de epoleţi de campanie, ieşiţi la soare, şi întrebă:

— Aceştia?

— Tocmai. I-ai păstrat?

— Am îngropat cufărul în pământ, răspunse surd Natalia, trecând un fir de aţă prin urechea acului şi în acelaşi timp ducând pe ascuns la obraz bluza prăfuită, ca să soarbă cu nesaţ mirosul sărat de sudoare, atât de drag...

— Ce-i cu tine? întrebă mirat Grigori.

— E mirosul tău... şopti Natalia şi ochii ei sclipiră; aplecându-şi capul ca să-şi ascundă roşeaţa din obraji, începu să coasă de zor.

Grigori îşi puse bluza, se încruntă şi-şi scutură umerii.

— Arăţi mai bine cu epoleţii! zise Natalia, privindu-şi cu vădită încântare bărbatul.

Dar el se uită chiorâş la umărul stâng şi oftă:

— De nu i-aş mai fi văzut în viaţă! Ce pricepi tu?...

Mai stătură mult în odaie, pe cufăr, ţinându-se de mână tăcuţi, fiecare cu gândurile sale.

Apoi, când se stinseră razele asfinţitului şi când umbrele dese, liliachii ale zidurilor se aşternură peste pământul răcorit, au intrat în bucătărie la cină.

Noaptea trecu. Până în zori, cerul se luminase mereu de fulgere îndepărtate şi, până la răsăritul soarelui, privighetorile au cântat fără

istov în livada de vişini. Grigori se trezi din somn şi rămase culcat îndelungă vreme cu ochii închişi, ascultând trilurile melodioase şi dulci, apoi se sculă încetişor, căutând să n-o trezească pe Natalia, se îmbrăcă şi ieşi în ogradă.

Pantelei Prokofievici îi hrănea calul şi grăi îndatoritor:

— Ce-ai zice să-l duc la scăldat, înainte de marş? Hai?

— Lasă-l şi aşa, răspunse Grigori, zgribulindu-se în răcoarea jilavă.

— Dormit-ai bine? întrebă bătrânul.

— Şi încă cum! Numai privighetorile m-au sculat din somn. Ce mai gălăgie au făcut toată noaptea!

Pantelei Prokofievici scoase traista de la gâtul calului şi zâmbi.

— Ele, măi băiete, nici n-au altă treabă. Câteodată îţi vine să le pizmuieşti, păsărelele lui Dumnezeu... Habar n-au nici de război, nici de sărăcie...

Prohor sosi la poartă. Era proaspăt bărbierit şi, ca totdeauna, vesel şi pornit pe vorbă. După ce-şi legă calul de un stâlp, se apropie de Grigori. Purta o cămaşă, de pânză bine călcată, cu o pereche de epoleţi noi-nouţi pe umeri.

— Şi tu ţi-ai prins epoleţii, Grigori Panteleevici? strigă el venind mai aproape. Le-a venit ziua, fir-ar afurisiţi să fie! De-acum, o să-i purtăm toată viaţa, să ne ajungă până în mormânt! I-am zis nevestei: „Mă, proasto, să nu mi-i coşi prea tare. Prinde-i uşurel de tot, numai să nu-i ia vântul, şi gata!" Ce, te joci? Dacă te ia prizonier, au să vadă îndată după galoane că n-am grad de ofiţer, dar că sunt totuşi o ţâră de uriadnic-major. Şi au să-mi zică: Aşa-a, mama ta! Ai ştiut să-ţi pui galoane, să te vedem acuşi cum îţi pui capul!" Văzut-ai cum mi-a pungălit epoleţii? Să te prăpădeşti de râs!

Într-adevăr, epoleţii lui Prohor erau însăilaţi numai aşa, de mântuială, încât abia se ţineau bălălău pe umeri.

Pantelei Prokofievici râse cu poftă. În barba lui troienită de cărunţeală, sclipiră dinţii albi, cruţaţi de vreme.

— Iată ce vrednic ostaş! Va să zică, dacă se întâmplă ceva – jos cu epoleţii?

— Adică, cum ai crezut? zâmbi Prohor.

Grigori zâmbi şi el către bătrân:

— Ai văzut, tată, ce vistavoi mi-am găsit? Cu ăsta, chiar dacă te paşte ceasul rău, tot nu te prăpădeşti!

— Doar ştii şi tu vorba aceea, Grigori Panteleevici! De ţi-e scris să mori astăzi, mie – mai bine mâine! zise Prohor în chip de dezvinovăţire, apoi îşi

rupse fără nicio codeală epoleţii şi-i vârî mototol în buzunar. Când om ajunge mai aproape de front, mi-oi găsi eu vreme să-i pot coase la loc.

Grigori mâncă în grabă şi-şi luă rămas bun de la ai săi.

— Maica Domnului să te aibă în pază! şopti cu tremur în voce Ilinişna, sărutându-şi feciorul. Numai tu ne-ai rămas...

— Ei, despărţirea lungă înseamnă lacrimi de prisos! Rămâneţi cu bine! rosti Grigori cu glas tot aşa de înecat şi se duse la cal.

Acoperindu-şi capul cu broboada neagră a soacrei, Natalia ieşi pe poartă. Copiii se ţineau de poala fustei. Poliuşka plângea cu hohote, se înăbuşea de lacrimi şi o rugă pe maică-sa:

— Nu-l lăsa! Nu-l lăsa, mămuco! La război se omoară oamenii! Tătucule, nu te du acolo!

Lui Mişatka îi tremurau buzele, dar nu plângea. Nu, el se stăpânea cu bărbăţie, rostind dârz surioarei:

— Nu-i adevărat, proasto! Nu-i omoară pe toţi acolo!

Ţinea bine minte vorbele bunicului, că un cazac nu plânge niciodată şi că lacrimile sunt cea mai mare ruşine pentru cazaci. Dar în clipa când Grigori, stând în şa, îl ridică spre dânsul şi-l sărută, Mişatka observă cu mirare că tatăl său avea genele ude. O asemenea încercare întrecea puterile lui Mişatka: lacrimile porniră şiroaie din ochii lui! Îşi ascunse faţa la pieptul lui tătâne-său, cu curele puse cruce una peste alta, strigând:

— Mai bine să plece bunicul la război! N-avem nevoie de el!... Nu vreau să pleci tu!...

Grigori îşi puse încetişor băiatul pe pământ, îşi şterse ochii cu dosul palmei şi, fără să spună o vorbă, dădu drumul calului.

De câte ori calul, frământându-se pe loc, brăzdând cu copitele ţărâna de lângă uşa casei părinteşti, nu l-a dus pe drumuri şi drept prin stepă, spre front, acolo unde moartea neagră îi seceră pe cazaci, unde, după vorbele cântecului căzăcesc, e „groază şi durere în fiecare zi, în fiecare ceas!" Dar niciodată Grigori nu-şi părăsea satul cu o inimă atât de împovărată, ca în această zâmbitoare dimineaţă.

Chinuit de tulburi presimţiri, de o apăsătoare grijă, merse până în deal, lăsând dârlogii pe oblânc, fără să se uite îndărăt. La o răspântie, unde drumul prăfuit cotea spre moara de vânt, se întoarse: singură, Natalia stătea lângă poartă, şi răcoroasa adiere a primelor ceasuri de dimineaţă îi smulgea din mâini broboada cernită de doliu.

*

Norii înspumaţi de vânt pluteau, pluteau în adâncul albastru fără fund. Aburii şerpuiau, tremurând deasupra zării unduioase. Caii mergeau la pas. Prohor aţipi, legănându-se în şa. Cu dinţii încleştaţi, Grigori se uita des înapoi. Se zăreau în urmă pâlcurile verzi de sălcii, panglica argintie şi întortocheată a Donului, aripile morii, răsucindu-se alene. Apoi, drumul se abătu spre miazăzi. Izlazul, Donul, moara – toate au rămas după lanurile strivite sub copitele cailor... Grigori fluiera o melodie, fără început şi fără sfârşit, privea ţintă la gâtul roşcat-auriu al calului, brobonit cu mici mărgele de sudoare, şi nu se mai întorcea în şa... „Să-l ia toţi dracii de război! Au fost lupte la Cir, au trecut de-a lungul Donului, apoi vor răbufni la Hopior, la Medvediţa, la Buzuluk. Şi, la urma urmei, parcă nu-i era totuna unde îl va arunca la pământ un glonte vrăjmaş?", se gândi el.

9

Lupta se dădea în apropierea staniţei Ust-Medvediţkaia. Bubuitul surd al tunurilor izbi auzul lui Grigori, când părăsi drumul de vară ieşind în Şleaul Hatmanilor.

Pretutindeni se vedeau urme, după retragerea pripită a trupelor roşii, care lăsaseră nenumărate cărucioare de muniţie şi brişti. Într-o văgăună de lângă satul Matveevski, se afla un tun cu osia ruptă de un obuz şi cu leagănul făcut praf. Ştreangurile de la crucile antetrenului erau tăiate pieziş. La o jumătate de verstă de văgăună, pe sărături, în iarba joasă şi arsă de soare, zăceau multe cadavre de ostaşi cu bluze şi pantaloni kaki, cu moletiere şi bocanci grei, ţintuiţi. Erau ostaşii roşii ajunşi din urmă şi hăcuiţi de călărimea căzăcească.

Trecând prin faţa lor, Grigori îşi lămuri fără greutate cum s-au petrecut lucrurile, judecând după abundenţa sângelui de pe buzele lor scorojite, ca şi după poziţiile cadavrelor. Zăceau ca iarbă cosită. Cazacii nu avuseseră răgaz să-i dezbrace, pesemne numai fiindcă nu încetau urmărirea.

Lângă o tufă de păducel zăcea culcat pe spate un cazac mort. Lampasurile roşii ardeau pe picioarele lui larg desfăcute. În apropiere zăcea un cal mort, murg-deschis, cu şaua veche şi cu oblâncul vopsit galben.

Caii lui Grigori şi Prohor erau cam osteniţi. Li s-ar fi cuvenit un popas de hrană, dar Grigori nu voi să se oprească într-un loc unde nu demult se

dăduse o luptă. Mai făcu o verstă, se coborî într-o râpă şi-şi opri calul. În apropiere se zărea un iaz cu stăvilarul ros şi spălat de apă până la mal. Prohor se apropie de iazul cu malurile de pământ tare şi crăpat, dar se întoarse de îndată îndărăt.

— Ce-i cu tine? întrebă Grigori.

— Vino şi tu, să vezi.

Grigori îşi mână calul spre stăvilar. Într-o groapă scobită de apă zăcea o femeie moartă. Avea faţa acoperită cu poala fustei albastre. Picioarele-i albe şi pline, cu pulpele arse de soare şi cu gropiţe la genunchi, erau desfăcute într-un chip neruşinat şi groaznic. Mâna stângă îi era răsucită la spate.

Grigori descălecă grăbit, îşi scoase şapca, se aplecă şi potrivi fusta pe trupul moartei. Chipul ei tânăr şi smead era frumos şi după moarte. Ochii pe jumătate închişi sticleau înceţoşaţi sub sprâncenele negre, încruntate într-o expresie de suferinţă. Dinţii deşi şi strânşi clipeau ca două rânduri de mărgăritare în gura întredeschisă, delicată. O şuviţă subţire de păr acoperea obrazul lipit de iarbă. Şi pe acest obraz, pe care moartea aruncase umbre gălbui, înfiorătoare, alergau de zor harnicele furnici.

— Ce frumuseţe au omorât, mama lor de ticăloşi! zise cu voce scăzută Prohor.

Tăcu o clipă, apoi scuipă mânios.

— Pe deştepţii ăştia i-aş pune la zid! Hai să plecăm de aici, zău!... Nu pot s-o privesc. Mi se sfâşie inima!

— Nu vrei s-o îngropăm? întrebă Grigori.

— Dar ce, am făcut vreun legământ ca să îngropăm toţi morţii? se mânie Prohor. La Iagodnoe am îngropat un moşneag; iar acum muierea asta... Apoi dacă ne-om pune să-i îngropăm pe toţi, ne vom prăpădi mâinile de bătături! Şi cu ce să săpăm?... Cu sabia, frate, n-am făcut nimic; uită-te, pământul s-a făcut tare ca piatra, până la un arşin adâncime.

Era atât de grăbit, încât, cu mare greu, abia izbuti să vâre vârful cizmei în scară.

Urcară din nou dealul şi atunci Prohor, care se gândea cu încordare la ceva, întrebă:

— Ian ascultă, Panteleevici, nu ţi se pare că ar fi timp să nu mai vărsăm atâta sânge?

— Cam aşa e.

— Şi cum crezi tu? Când au să se isprăvească toate astea?

— Când au să ne facă praf pe toţi, o să se isprăvească...

— Frumoasă viaţă mai avem, fir-ar a dracului să fie! Barem să ne bată mai repede! În războiul cu nemţii, ştii bine, un chiulangiu îşi rupea un deget cu un glonţ şi se ducea acasă, slobod de militărie, dar acum poţi să-ţi rupi şi toată mâna, şi tot te sileşte să mergi la oaste! Toţi sunt buni pentru front: şi cu mâinile scrântire, şi şchiopii, şi chiorii, şi boşorogii, toate lepădăturile – numai să umble în două picioare. Cum să se mai isprăvească vreodată aşa război, cu aşa rânduieli? Poate doar atunci, când ne-or lua dracii pe toţi! încheie Prohor cu deznădejde în glas şi se dădu la o parte din drum, descălecă, bodogănind ceva, şi începu să slăbească chingile.

*

În satul Hovanski, aşezat nu departe de Ust-Medvediţkaia, Grigori ajunse noaptea. Pichetul de la marginea satului, trimis de Regimentul 3, îl opri; dar cazacii îşi recunoscuseră comandantul de divizie după glas şi, răspunzând la întrebarea lui Grigori, îi spuseră că statul-major al diviziei se afla în sat şi că şeful de stat-major, sotnicul Kopîlov, îşi aştepta comandantul. Şeful pichetului, un om bun de gură, trimise un cazac să-l conducă pe Grigori până la statul-major şi-i zise la despărţire:

— Roşii s-au întărit vârtos, Grigori Panteleevici, şi nu cred că o să luăm aşa repede Ust-Medvediţa. Totuşi cine ştie? Avem şi noi puteri destule... Se vorbeşte că dinspre Morozovskaia vin trupe englezeşti... N-aţi auzit nimic?

— Nu, răspunse Grigori, dând drumul calului.

În casa ocupată de statul-major, obloanele erau închise cu desăvârşire. Grigori crezu că în odăi nu se află ţipenie, dar, după ce intră în coridor, auzi voci surde şi însufleţite. După întunericul nopţii, lumina unei lămpi mari atârnată sub tavan îl orbi, iar mirosul iute şi amar al fumului de mahorcă îi izbi nările.

— În sfârşit, ai sosit! strigă cu veselie în glas Kopîlov, răsărind de undeva, dintr-un nor de fum albastru, care plutea deasupra mesei. Ce te-am mai aşteptat, măi frate!

Grigori salută adunarea, îşi scoase mantaua şi şapca, apoi trecu la masă.

— Dar să ştii că aţi fumat, nu glumă! Nici nu poţi răsufla de atâta fumăraie. Deschideţi măcar un geam; de ce v-aţi închis aci? întrebă el cu o strâmbătură.

Harlampi Ermakov, care şedea lângă Kopîlov, zâmbi:

— Noi ne-am obişnuit şi nici nu mai simţim nimic.

Apăsă cu cotul un ochi de geam, îl sparse şi deschise cu putere oblonul.

Aerul proaspăt al nopţii năvăli în odaie. Flacăra lămpii pâlpâi repede şi se stinse.

— Halal de gospodari! Pentru ce ai spart geamul? întrebă nemulţumit Kopîlov, dibuind ceva pe masă. Cine are chibrituri? Băgaţi de seamă! Cerneala e lângă hartă.

Aprinseră din nou lampa, închiseră fereastra, şi Kopîlov începu să vorbească grăbit:

— Situaţia de pe front, tovarăşe Melehov, este acum următoarea: roşii mai ţin Ust-Medvediţkaia, acoperind-o din trei părţi cu forţe care sunt socotite la vreo patru mii de baionete. Au destulă artilerie şi mitraliere. Au săpat tranşee lângă mănăstire şi în alte locuri. Dealurile de la Don sunt ocupate tot de dânşii. De fapt, poziţiile nu sunt chiar atât de grozave, dar, în orice caz, destul de greu de luat. Din partea noastră, în afară de divizia generalului Fitzhalaurov şi de două detaşamente de asalt ofiţereşti, a mai sosit întreagă Brigada 6 a lui Bogatîriov şi Divizia I a noastră. Însă n-are efective complete, regimentul de infanterie lipseşte, a zăbovit undeva lângă Ust-Hopiorskaia, iar regimentele călări au venit toate, dar efectivele sotniilor sunt departe de a fi întregi.

— De pildă, la mine în regiment, sotnia a treia are numai treizeci şi opt de cazaci! întări horunji Dudariov, comandantul Regimentului 4.

— Şi câţi au fost? se interesă Ermakov.

— Au fost nouăzeci şi unu.

— Dar cum le-ai dat voie să se împrăştie? Ce fel de comandant eşti? întrebă Grigori, încruntându-se şi bătând toba cu degetele pe masă.

— Nici dracul nu-i poate opri! S-au risipit prin sate, s-au dus să-şi vadă familiile... Dar acum au început să vină îndărăt. Azi au venit trei.

Kopîlov trase harta spre Grigori şi, arătând cu degetul mic dispozitivul unităţilor, urmă:

— Noi nu ne-am angajat încă în ofensivă. În acest sector a intrat ieri numai Regimentul 2 al nostru, descălecat, dar fără izbândă...

— Pierderile sunt mari?

— După raportul comandantului de regiment, a avut ieri douăzeci şi şase morţi şi răniţi. Acum, despre efective: noi avem un număr mai mare de oameni, însă ne cam lipsesc mitralierele pentru sprijinirea înaintării infanteriei şi stăm prost cu obuzele. Şeful aprovizionării cu muniţie ne-a

făgăduit să ne dea patru sute de obuze şi o sută cincizeci de mii de cartuşe, îndată ce le va primi. Dar cine ştie când au să vină? Şi noi trebuie să înaintăm chiar mâine! Aşa sună ordinul generalului Fitzhalaurov. El ne cere să dăm un regiment pentru a-i sprijini trupele de asalt. Ieri au pornit de patru ori la atac şi au avut pierderi grozave. S-au bătut cu îndârjire, ca nişte diavoli! Ei bine, Fitzhalaurov ne cere să întărim flancul drept şi să mutăm centrul loviturii aici, vezi? Aici terenul îngăduie să ne apropiem la o sută sau la o sută cincizeci de stânjeni de tranşeele inamicului. Da, tocmai acum a plecat aghiotantul lui. El ne-a adus un ordin verbal: mâine, la ora şase dimineaţa, să venim amândoi la o consfătuire, pentru coordonarea acţiunilor. Generalul Fitzhalaurov şi statul-major al diviziei lui se află acum în satul Bolşoi Senin... În linii mari, iată la ce se reduce misiunea noastră. Să dăm inamicul peste cap, înainte ca să-i sosească întăriri din gara Sebreakovo. Pe malul de dincolo al Donului, ai noştri nu prea se mişcă... Divizia 4 a trecut peste Hopior, dar roşii au trimis în întâmpinare trupe de acoperire puternice şi menţin cu îndârjire drumurile ce duc spre calea ferată. Deocamdată au făcut un pod de pontoane peste Don şi evacuează în grabă armamentul şi muniţiile din Ust-Medvediţkaia.

— Cazacii spun că ar veni aliaţii; să fie adevărat?

— Se zvoneşte că de la Cernîşevskaia vin câteva baterii engleze şi nişte tancuri. Dar iată ce mă-ntreb: cum au să-şi treacă tancurile peste Don? Eu cred că, în ce priveşte tancurile, sunt goale minciuni! De când se tot vorbeşte despre ele...

Toţi rămaseră mult timp tăcuţi.

Kopîlov îşi descheie vestonul cafeniu de ofiţer, îşi propti în palme obrajii plini, acoperiţi de păr castaniu, şi mozoli îndelung şi cu un aer gânditor ţigara stinsă. Ochii săi, aşezaţi departe de nas, rotunzi şi negri, erau toropiţi de oboseală, chipul frumos purta pecetea nopţilor fără somn.

Fusese pe vremuri învăţător la o şcoală parohială, se ducea în fiecare duminică în vizită la negustorii din staniţă, se zbenguia cu negustoresele şi juca preferans pe mize mici cu bărbaţii lor, cânta minunat din ghitară şi era un tânăr vesel şi prietenos; se însurase apoi cu o tânără învăţătoare şi ar fi trăit mai departe în staniţă, ar fi ajuns la pensie, dar în anii războiului fu chemat sub arme. După terminarea şcolii de iuncheri, fu trimis într-un regiment de cazaci, pe Frontul de vest. Războiul nu-i schimbă nici caracterul, nici aspectul. Făptura lui îndesată şi scundă, chipul blajin, maniera lui de a purta sabia şi de a se adresa inferiorilor în grad – toate

astea erau pline de o nevinovăţie adânc civilă, fără nimic cazon. Vocea lui n-avea rezonanţe metalice de comandă, iar vorbirea lui nu avea nimic din laconismul expresiilor caracteristice militarilor. Uniforma de ofiţer de altfel nici nu-i şedea bine. În cei trei ani petrecuţi pe front, încă tot nu căpătase aspectul şi ţinuta marţială şi totul arăta limpede că era un om care a nimerit la război numai din capriciul soartei. Semăna mai mult cu un civil gras, deghizat, decât cu un adevărat ofiţer, dar, cu toate acestea, cazacii se purtau cu respect faţă de el, ţineau seamă de vorbele lui, rostite la consfătuirile de la statul-major, şi comandanţii răsculaţilor îl preţuiau mult pentru mintea lui sănătoasă, pentru firea îngăduitoare şi pentru curajul său firesc, de care dăduse destule dovezi în atâtea lupte.

Înainte de Kopîlov, Grigori avusese ca şef de stat-major pe horunji Krujilin, om fără învăţătură şi nu tocmai deştept. Căzuse ucis într-o luptă de la Cir, şi atunci Kopîlov, preluând conducerea statului-major, începu să lucreze cu pricepere, cu socoteală şi destoinicie. Şedea la statul-major, elaborând planurile de operaţii cu aceeaşi conştiinciozitate cu care şezuse în cancelaria şcolii pe vremuri, corectând lucrările elevilor; totuşi, când se arăta nevoia, la primul cuvânt al lui Grigori, părăsea statul-major, se urca în şa, lua comanda unui regiment şi-l ducea la luptă.

La început, Grigori se purta cu oarecare rezervă faţă de noul şef de stat-major, dar în două luni avu prilejul să-l cunoască mai de aproape şi într-o zi, după o luptă, îi spuse pe faţă: „Gândeam urât despre tine, Kopîlov, însă văd acum că am greşit, aşa că iartă-mă!" Kopîlov zâmbi, nu răspunse nimic, totuşi păru măgulit de această mărturisire cam brutală.

Neavând nici ambiţii, nici opinii politice constante, Kopîlov privea războiul drept un rău de neînlăturat şi nu visa decât sfârşitul luptelor. Chiar în clipa aceea, nu se gândea nicidecum la modul în care se vor desfăşura acţiunile pentru cucerirea staniţei Ust-Medvediţkaia, ci la cei de acasă, la staniţa lui, şi-şi zicea în gând că n-ar fi rău să se ducă în concediu acasă, pentru vreo şase săptămâni...

Grigori îl privi îndelung, apoi se ridică.

— Ei, fraţilor cazaci, hai să plecăm şi să-i tragem un pui de somn. La ce bun să ne mai batem capul cum să luăm Ust-Medvediţa? Acum, or să stea generalii să gândească şi să hotărască pentru noi. Vom merge mâine la Fitzhalaurov, ca să ne înveţe pe noi, sărmanii neştiutori... Iar în ce priveşte Regimentul 2, iată ce cred eu: atâta timp cât avem puterea, comandantului de regiment Dudariov i se ia comanda, gradul şi decoraţiile...

— Şi raţia de la cazan, adăugă Ermakov.

— Nu, fără glume, continuă Grigori. Trebuie trecut chiar astăzi numai la comanda unei sotnii, iar pe Harlampi să-l facem comandant în locul său. Du-te, Ermakov, în goană mare, chiar acum; ia regimentul în primire şi aşteaptă mâine dimineaţă ordinele noastre. Ordinul pentru luarea comenzii lui Dudariov să-l scrie Kopîlov pe dată şi ia-l cu tine. După cum văd, Dudariov n-are să facă nicio treabă acolo. Nu se pricepe la nimic şi te poţi aştepta de la el să bage din nou cazacii la prăpăd. Lupta pe jos este şi ea ceva... E foarte uşor să duci la pieire oamenii, cu un comandant bleg.

— Aşa e. Sunt şi eu pentru schimbarea lui Dudariov, îl susţinu Kopîlov.

— Tu, Ermakov, eşti împotrivă? întrebă Grigori, observând un fel de nemulţumire pe chipul lui Ermakov.

— Ba nu, n-am nimic de zis! Ce, nu mai am voie să mişc din sprâncene?

— Cu atât mai bine. Ermakov nu este împotrivă. Regimentul său călare îl va lua deocamdată Reabcikov. Scrie ordinul, Mihailo Grigorici, şi du-te de te culcă. La ora şase să fii în picioare. O să mergem la generalul ăla. Iau cu mine patru oameni.

Kopîlov ridică mirat sprâncenele:

— Pentru ce atâţia?

— E mai bine! Că de, nici noi nu suntem nişte pârliţi! Avem comanda unei divizii.

Râzând încet, Grigori dădu din umeri, îşi puse mantaua în spate şi porni spre ieşire.

Se culcă pe o cergă sub şopronul magaziei, fără să se descalţe şi fără să-şi scoată mantaua. În ogradă, curierii vorbeau zgomotos; undeva, în apropiere, nişte cai sforăiau şi mestecau ritmic. Mirosea a bălegar uscat şi a pământ cald încă după o zi de zăpuşeală. Aţipind, Grigori mai auzi vocile şi râsetele curierilor, şi pe-unul dintre ei, un flăcău crud după glas, spunând cu un oftat, pe când îşi înşeua calul:

— Of-of, fraţilor! Mi s-a urât rău de tot! Şi ziua şi noaptea, du-te cu plicul, nedormit, neodihnit... Prr, drace! Stai, n-auzi?! Piciorul! Piciorul!...

Iar un altul, cântă cu o voce de bas, cam surdă şi răguşită:

De tine slujbă, mult mi s-a urât,
Căluţii buni tu ni i-ai istovit...

Apoi urmă repede, cu glas rugător şi grijuliu:

— Pune aici de o ţigară, Proşka! Dar zgârcit mai eşti! Ai uitat cum ţi-am

dat la Belavin bocancii luaţi de la un roşu? Eşti un ticălos! Pentru o aşa bunătate de bocanci, altul ar ţine minte toată viaţa; iar de la tine nu mă pricopsesc nici măcar cu un căpeţel de ţigară!

Zăbalele zăngăniră şi clinchetiră între dinţii calului, care suspină din tot pieptul şi porni înainte, izbind sec cu potcoavele pământul uscat şi tare ca de cremene. „Tot numai despre asta vorbesc... Ni s-a urât de tine, oaste!", repetă în gând, zâmbind, Grigori şi adormi îndată. Iar după ce adormi, avu din nou un vis care-l mai urmărise o dată: lanţuri de ostaşi roşii mergând pe câmpul castaniu, pe mirişte a înaltă. Cât cuprinde ochiul se întinde primul lanţ de trăgători. În spatele lui urmează altele, şase sau şapte... Ostaşii înaintează, se apropie într-o tăcere apăsătoare. Siluetele lor negre cresc, se măresc; se şi vede cum merg, merg cu paşi repezi, se poticnesc, se apropie la depărtarea unui foc de armă, aleargă cu armele gata de atac, cu căciulile cu clape mari, cu gurile larg căscate şi mute. Grigori stă culcat într-un şănţuleţ, smuceşte în zvâcnete închizătorul armei, trage des; sub focurile lui, ostaşii roşii se prăbuşesc rostogolindu-se. Grigori vâră în magazia armei un nou încărcător şi, aruncându-şi privirile o clipă în jur, vede cum sar în picioare cazacii din tranşeele vecine. Ei se întorc şi o rup la fugă; chipurile lor sunt schimonosite de groază. Grigori îşi aude bătăile inimii zvâcnind nebuneşte şi strigă: „Trageţi! Ticăloşilor! Încotro?! Staţi, nu fugiţi!..." Ţipă din toate puterile, dar glasu-i este uimitor de slab şi abia se aude. O groază îl cuprinde! Sare şi el în picioare şi mai trage, pentru cea din urmă oară, într-un ostaş roşu, cam în vârstă şi cu faţa smeadă, care aleargă drept spre el şi pe care se vede că nu l-a nimerit. Chipul ostaşului roşu este tulburat şi grav, neschimonosit de frică. Aleargă sprinten, aproape fără a atinge pământul cu picioarele; sprâncenele îi sunt încruntate, şapca îi este dată pe ceafă, poalele mantalei vârâte sub centură. O clipă, Grigori se uită cu luare-aminte la duşmanul alergând spre el, îi vede ochii sclipitori şi obrajii palizi acoperiţi de o bărbuţă mică şi creaţă, îi vede cizmele cu tureatca scurtă şi lată, apoi ochişorul negru al ţevii armei aplecate uşor în jos, iar deasupra ei, vârful baionetei negre, legănându-se în ritmul fugii. O groază de necrezut îl năpădeşte pe Grigori. Smuceşte închizătorul armei, dar închizătorul nu se supune: s-a înţepenit. Înnebunit, Grigori îl izbeşte de genunchi – nimic! Iar ostaşul roşu este la cinci paşi. Grigori se întoarce şi fuge. În faţa lui, tot câmpul castaniu, gol, este năpădit de puzderia cazacilor în plină fugă. Grigori aude răsuflarea grea a urmăritorului, îi aude tropotul răsunător, dar nu este în stare să fugă mai iute. I-ar trebui o

sforţare îngrozitoare, pentru a înteţi picioarele ce se îndoaie fără voinţă să alerge mai repede. În sfârşit, ajunge la un cimitir mohorât şi pe jumătate răvăşit, sare peste pârleazul prăvălit, fuge printre mormintele surpate, printre crucile şi troiţele aplecate, încă un salt şi e salvat. Dar tropotul din spatele său creşte, se face mai tare. Răsuflarea fierbinte a urmăritorului arde grumazul lui Grigori; în aceeaşi clipă se simte apucat de gaică şi de poala mantalei. Scoate un ţipăt surd şi se trezeşte. E culcat pe spate. Picioarele amorţite în cizmele strâmte sunt ca înlemnite; sudoarea rece îi curge pe frunte, tot trupul îl doare ca după o cruntă bătaie. „Ptiu, drace!", rosteşte el cu glas răguşit, ascultă cu plăcere sunetul propriei sale voci, fără să creadă că toate acestea s-au petrecut numai prin vis. Apoi se întoarce pe o coastă, se înveleşte încovrigat sub manta şi-şi zice în gând: „Trebuia să-l las să se apropie, să parez lovitura de baionetă, să-l dobor cu patul armei şi numai atunci să fug..." Se mai gândeşte un minut la acest vis, care-l mai chinuise o dată, şi se simte cuprins de fericirea că totul n-a fost decât un vis urât şi că, în realitate, nimic nu-l ameninţă. „Ciudat lucru! De ce o fi fiind asta de zece ori mai groaznic în vis decât îndeajievea? De când sunt n-am cunoscut asemenea groază, deşi pot spune că am trecut prin atâtea!", gândeşte el, adormind şi întinzându-şi cu o nespusă fericire picioarele amorţite.

10

Se crăpa de ziuă, când îl trezi Kopîlov.

— Scoală! E timpul să ne pregătim de drum şi să plecăm! Avem ordin să fim acolo pe la şase.

Şeful de stat-major era proaspăt ras, îşi lustruise cizmele şi îmbrăcase vestonul mototolit, însă curat. Se grăbise pesemne: pe obrajii săi dolofani se zăreau două crestături de brici. Avea însă, în toată înfăţişarea, ceva oarecum de eleganţă şi de disciplină, care nu-i semăna firii de totdeauna.

Grigori îl cercetă din cap până-n picioare cu o privire critică şi gândi: „Ian te uită ce s-a mai dichisit! Nu vrea să meargă la general cu haină de toate zilele!"

Ca şi cum i-ar fi citit gândul, Kopîlov rosti:

— Nu e cuviincios să ne prezentăm ca nişte neîngrijiţi. Te-aş sfătui să te ferchezuieşti şi tu.

— Are să ne tragă un perdaf şi aşa cum suntem! mormăi Grigori,

întinzându-se. La şase zici? Au şi început să ne dea ordine, mie şi ţie?

Râzând încetişor, Kopîlov dădu din umeri:

— Timpuri noi, cântece noi. Avem datoria să ne supunem gradului. Fitzhalaurov este general, doar nu te-ai fi aşteptînd să vină dânsul la noi.

— Aşa e. Am găsit şi noi ce-am căutat, răspunse Grigori şi se duse la fântână să se spele.

Gazda se repezi în casă, se întoarse în fugă cu un prosop brodat şi curat, făcu o plecăciune şi-l întinse lui Grigori. El îşi frecă furios cu capătul prosopului faţa roşie-cărămizie, biciuită de apa rece, apoi se adresă lui Kopîlov, venit mai aproape:

— Aşa e, dar uite la ce-ar trebui să se gândească şi domnii generali: de când cu revoluţia, poporul s-a făcut cu totul altfel, ştii, ca şi cum s-ar fi născut pentru a doua oară! Iar dânşii îl tot măsoară cu arşinul lor cel vechi. Şi arşinul e cât p-aci să plesnească... Sunt greoi în mişcări, la cotituri. Le-ar trebui ceva unsoare de roată la creier, ca să nu scârţâie!

— Despre ce vorbeşti? întrebă distrat Kopîlov, suflând de pe mânecă un firişor de gunoi.

— Iată despre ce: în tot ce fac dânşii, mereu o dau tot spre ceea ce a fost altădată... De pildă, eu. Eu am gradul de ofiţer încă de la războiul cu Germania. Mi l-am câştigat cu sângele meu! Dar când nimeresc în societatea ofiţerilor, îmi vine ca şi cum aş fi ieşit în ger din casă, numai cu izmenele pe mine. Suflă un frig de la ei, şi-l simte toată spinarea mea!

Clipind furios din ochi, Grigori ridicase glasul, fără să-şi dea seama.

Kopîlov se uită nemulţumit în lături şi şopti:

— Vorbeşte mai încet! Ascultă curierii.

— Şi de ce este aşa, te întreb? continuă Grigori, coborându-şi vocea. Fiindcă sunt pentru dânşii ca o cioară albă. Ei au mâini, iar eu, din pricina bătăturilor vechi, nişte labe! Ei, umblă sprinteni, iar eu sunt neîndemânatic, mă agăţ de toate, când mă-ntorc. Ei miros a săpun de toaletă şi a tot felul de alifii muiereşti, iar eu, a sudoare şi a ud de cal. Ei sunt cu toţii grozav de învăţaţi, şi eu abia am isprăvit şcoala parohială. Le sunt străin, din cap până în călcâie... Iată de ce!... Când ies de la dânşii, mi se pare mereu că mi s-a prins nişte pânză de păianjen, în obraji şi că mă gâdilă, de mi-e scârbă şi tot aş vrea să o curăţ de pe faţă. Grigori aruncă prosopul pe colacul fântânii şi-şi potrivi părul cu ciotul unui pieptene de os. Linia albă a frunţii, neatinsă de arşiţă, i se distingea ca scrisă pe chipul oacheş. Nu vor să înţeleagă că toate cele vechi s-au dus la mama dracului! continuă el, cu o voce mai înceată. Îşi închipuie că noi suntem din alt aluat,

că un om fără carte, din norod simplu, este un fel de dobitoc. Ei cred că, în ce priveşte războiul, eu sau un altul ca mine ne pricepem mai puţin decât dânşii. Dar cine sunt comandanţii roşilor?... Budionnîi este ofiţer? E vagmistru din oastea veche, dar de câte ori n-a bătut ca la fasole pe domnii generali din statul-major? Şi ce, n-au fugit din faţa lui regimentele de ofiţeri? Guşelşcikov, cel mai vestit dintre toţi generalii cazacilor, n-a fugit călare astă-iarnă din Ust-Hopiorskaia, aşa cum l-a apucat, numai cu izmenele pe el? Şi ştii cine l-a băgat în sperieţi? Un lăcătuş din Moscova, comandantul unui regiment roşu. Mai târziu, vorbeau prizonierii despre el. Trebuie să pricepi asta! Dar noi, ofiţerii fără şcoală, oare i-am condus prost pe cazaci în răscoală? Şi oare mare ajutor am avut la o adică din partea generalilor?

— Ne-au ajutat destul, răspunse grav Kopîlov.

— Poate că i-au ajutat lui Kudinov. Eu însă am umblat fără proptele şi nu poţi spune că nu i-am bătut pe roşii, fără să-mi plec urechea la sfaturile altora.

— Cum? Nu recunoşti rostul ştiinţei în război?

— Ba da, îl recunosc. Dar, frate, nu ştiinţa este tot ce e mai însemnat în război.

— Atunci, ce este, Panteleevici?

— Este cauza pentru care mergi la luptă...

— Bine, asta e o altă poveste... Kopîlov schiţă un zâmbet îngrijorat şi zise: Bineînţeles, aşa este... Într-asemenea împrejurare, lucrul principal este ideea. Învinge numai acela care ştie cu tărie pentru ce luptă şi care crede în cauza lui. Adevărul ăsta este vechi de când lumea, şi în zadar vrei tu să-l scoţi drept o descoperire făcută de tine. Eu sunt pentru timpurile vechi, cele bune. De-ar fi altfel, n-aş mişca niciun deget, nu m-aş fi dus nicăieri că să mă bat pentru ceva. Toţi acei ce sunt cu noi sunt nişte oameni care îşi apără cu armele vechile lor privilegii, potolind poporul răsculat. Ne aflăm şi noi, eu şi cu tine, printre aceşti potolitori. Dar pe măsură ce mă uit mai îndelung la tine, Grigori Panteleevici, cu atâta te înţeleg mai puţin...

— Ai să mă-nţelegi mai târziu. Hai să mergem, îi reteză vorba Grigori şi se îndreptă spre magazie.

Gazda, care pândea fiecare mişcare a lui Grigori, dorind să-i intre în voie, îl îmbie:

— Poate doriţi să beţi oleacă de lapte?

— Bogdaproste, mămuco! N-avem când să bem lapte. Altă dată, cu alt

prilej.

*

Stând lângă magazie, Prohor Zîkov sorbecăia lapte covăsit dintr-o strachină. Nici nu clipi din ochi, uitându-se la Grigori cum îşi dezleagă calul. Îşi şterse buzele cu mâneca de la cămaşă, apoi întrebă:

— Departe pleci? Să merg şi eu cu tine?

Grigori, cuprins de mânie, se răsti cu o furie abia stăpânită:

— Tu, putoare, nu cunoşti slujba, sufletul mă-tii! De ce stă calul cu zăbalele-n gură? Cine trebuie să-mi aducă calul? Mâncăul dracului! Haleşti de te rupi, şi tot nu te saturi! Hai, aruncă lingura! Nu mai ştii de disciplină?... Al naibii mormoloc!

— Şi de ce sudui atâta? mormăi jignit Prohor, aşezându-se în şa. Ţipi la om, aşa, de haram! Tare mi te-ai mai umflat în pene! Cum, vrei să nu mănânc înainte de plecare? Spune, de ce zbieri la mine?

— De ce? Pentru că ai să mă faci să mă prăpădesc de ruşine din pricina ta, trântorul dracului! Cum îmi vorbeşti tu mie? Mergem acum la general, să-ţi bagi mingile în cap!... Te-ai obişnuit să te baţi pe burtă cu mine!.. Ce sunt eu? Rămâi cu cinci paşi în urmă! porunci Grigori, ieşind pe poartă.

Prohor şi cei trei curieri rămaseră puţin mai în urmă, iar Grigori, care mergea alături de Kopîlov, întrebă în zeflemea, legând firul convorbirii întrerupte:

— Spune acum, ce nu poţi înţelege? Poate că am să te dumiresc.

Fără să ia aminte la ironia din tonul şi din forma sub care sunase întrebarea, Kopîlov răspunse:

— Nu-ţi pot înţelege atitudinea faţă de această cauză – iată ce! Pe de o parte, eşti un luptător pentru apărarea trecutului, iar pe de alta, iartă-mi expresia, eşti un fel de bolşevic.

— În ce anume sunt bolşevic? se încruntă Grigori, întorcându-se brusc în şa.

— N-am zis bolşevic, ci: un fel de bolşevic.

— Acelaşi drac! Te întreb, în ce privinţă?

— Uite chiar în vorbele tale despre societatea de ofiţeri, despre purtarea lor faţă de tine. Ce vrei tu de la aceşti oameni? Şi, în definitiv, ce vrei? întrebă Kopîlov, zâmbind blajin şi jucându-se cu biciuşca. Privi peste umăr, îndărăt, la curierii care vorbeau însufleţit numai ei ştiau despre ce, apoi urmă ceva mai tare: Pe tine te jigneşte faptul că dânşii nu te primesc

în lumea lor ca pe un om cu drepturi egale şi că te privesc de sus. Dar, din punctul lor de vedere, au şi ei dreptate, şi trebuie să înţelegi acest lucru. Este drept că eşti ofiţer, dar un ofiţer absolut întâmplător în sânul ofiţerimii. Chiar acum, cu epoleţii de ofiţer pe umeri, rămâi, iartă-mă, tot un cazac necioplit. Habar n-ai de manierele cuviincioase, te exprimi incorect şi grosolan, n-ai nimic din calităţile unui om bine-crescut. De pildă: în loc să te foloseşti de o batistă, la fel ca toată lumea civilizată, îţi sufli nasul cu două degete; când mănânci, îţi ştergi mâinile ba de carâmbii cizmelor, ba de păr; după ce te-ai spălat, nu ţi-e scârbă să-ţi ştergi faţa cu o cergă de cal; îţi rozi unghiile sau le tai cu vârful sabiei. Sau, uite alta, mai bună! Ţii minte astă-iarnă, la Karghinskaia, ai vorbit în faţa mea unei femei intelectuale, cu bărbatul arestat de cazaci, şi te încheiai la pantaloni, chiar sub ochii ei...

— Care va să zică, ar fi fost mai bine dacă aş fi rămas descheiat la pantaloni? întrebă Grigori, cu un zâmbet posomorât.

Caii lor mergeau la pas, alături, şi Grigori se uita pieziş la Kopîlov, la chipul său blajin, ascultând fără prea multă plăcere spusele lui.

— Nu e vorba de asta! strigă Kopîlov, strâmbându-se de atâta neînţelegere. Dar cum de ai putut primi o femeie, desculţ şi numai în pantaloni? Nu te-ai ostenit nici măcar să-ţi pui vestonul pe umeri – îmi amintesc perfect de bine! Toate acestea sunt, bineînţeles, lucruri mărunte, dar ele îţi caracterizează felul tău de a fi... Cum să-ţi mai spun?

— Zi, vorbeşte mai lămurit!

— ... felul de om tare incult. Te-ai gândit cum vorbeşti? Îngrozitor! În loc de locuinţă, tu zici cvartir, în loc de evacuare, vacuare, în loc de bineînţeles, bunînţeles, în loc de artilerie, antilerie. Şi, ca orice om incult, ai o pasiune grozavă pentru cuvinte sonore, străine; le foloseşti cu rost şi fără rost, le poceşti într-un chip de nerecunoscut, iar când, la consfătuirile de la statul-major, cineva rosteşte în faţa ta nişte cuvinte din terminologia militară specifică, cum sunt de pildă: dislocare, forţare, dispozitiv, concentrare şi altele, tu îl priveşti cu admiraţie – aş spune chiar, cu invidie.

— Ba nu, aici minţi! strigă Grigori, şi chipul său se învioră de veselie. Mângâind capul calului între urechi, scărpinându-i pielea mătăsoasă şi caldă sub coamă, zise rugător: Hai, zi înainte, dă cu barda în comandantul tău!

— Ascultă, vrei să spui că de plăcere dau în tine?... Cred că vezi şi tu, limpede, cum în privinţa asta nu stai tocmai bine şi, după toate, te mai şi

superi că ofiţerii nu te tratează ca pe un egal. În chestiunile de bunăcuviinţă şi de cultură, eşti un ageamiu! Kopîlov, lăsând să-i scape asemenea vorbă jignitoare, se cam sperie. Ştia bine cât de zănatic este Grigori la mânie şi se temea să nu izbucnească, dar, aruncându-i o privire fugară, se linişti îndată: dându-se înapoi în şa, Grigori râdea surd, arătându-şi dinţii, sclipind orbitor de albi sub mustăţi. Surprins peste măsură de efectul neprevăzut al vorbelor sale şi de acest râs molipsitor, Kopîlov hohoti şi el, adăugând: Ei vezi? Altul mai deştept s-ar văicări după aşa probă de perdaf, iar tu nechezi... Ei spune, nu eşti tu şui?

— Care va să zică, sunt un ageamiu? Ei bine, dracu' să vă ia! zise Grigori, potolindu-şi râsul. Nu vreau să învăţ cerimoniile şi fasoanele voastre. N-am la ce să le folosesc, când am să fiu iarăşi lângă boii mei. Dac-o da Dumnezeu să rămân teafăr, tot cu boii mei am să umblu şi n-am să le fac temenele, spunându-le: „Ah, Chelule, dă-te puţin mai încolo! Iartă-mă, Bălţatule! Îmi dai voie să-ţi potrivesc jugul? Preacinstite domnule bou, vă rog respectuos să nu trageţi chiulul la arat!" Cu domniile lor trebuie să fii ceva mai scurt: hăis-cea! Şi asta e, uite, toată dizclocaţia boilor!

— Nu dizclocaţia, ci dislocarea! îl îndreptă Kopîlov.

— Fie, dislocarea! Dar, uite, într-o privinţă nu mă-nţeleg cu tine.

— În ce anume?

— În privinţa că aş fi ageamiu. Sunt ageamiu la voi, dar stai să mă vezi atunci când o să trec la roşii: la ei, am să trag mai greu ca plumbul. Să nu vă prind atunci, trântori cu şcoală şi cu fasoane! O să vă scot maţele cu suflet cu tot! zise Grigori pe jumătate în glumă, pe jumătate serios, şi dădu drumul calului, lăsându-l îndată în trap întins.

Dimineaţa se răsfira peste malurile Donului într-o linişte atât de suavă, încât orice vuiet, chiar cel mai slab, o sfâşia în nenumărate răsunete. Numai ciocârliile şi pitpalacii stăpâneau stepa cu glasurile lor.

Dar în satele dimprejur stăruia necontenit huruitul surd şi greoi care însoţeşte totdeauna deplasările marilor unităţi militare. Roţi de tunuri şi de chesoane se hurducau în gropi, caii nechezau la fântâni, treceau sotnii de cazaci pedeştri, mergând în pas cadenţat, surd şi moale; uruiau brişti şi trăsuri ţărăneşti, aducând spre front muniţie şi echipament; lângă bucătăriile de campanie, pluteau mirosuri dulcege de mei fiert, de tocană cu carne şi cu foi de dafin, şi de pâine caldă.

În imediata apropiere a staniţei Ust-Medvediţkaia răpăiau împuşcături dese; salve de tun bubuiau alene şi răsunător. Lupta abia se încingea.

Generalul Fitzhalaurov se afla la prânzul mic, de dimineaţă, când

aghiotantul său, un om în vârstă şi cu faţa istovită, îi raportă:

— Comandantul Diviziei I de răsculaţi, Melehov, şi şeful de stat-major al diviziei, Kopîlov.

— Pofteşte-i în camera mea!

Cu mâna mare, vânoasă, Fitzhalaurov împinse farfuria plină cu coji de ou, bău încet un pahar de lapte proaspăt muls, îşi împături cu grijă şervetul şi se ridică de la masă.

Înalt de doi metri, bătrân, greoi şi puhav, părea uimitor de uriaş în această odăiţă căzăcească, cu usciorii uşilor strâmbi şi cu ferestruici scunde. Îndreptându-şi în mers gulerul tare al uniformei, de o croială impecabilă, generalul tuşi tare, trecu în odaia de alături, salută cu o înclinare uşoară pe Kopîlov şi pe Grigori, care se ridicară – şi, fără să le dea mâna, îi pofti cu un gest să vie la masă.

Susţinându-şi sabia, Grigori se aşeză cu băgare de seamă pe marginea unui scăunel şi privi pieziş, la Kopîlov.

Fitzhalaurov se lăsă greu pe un scaun vienez, care pârii sub el, apoi îşi îndoi picioarele lungi, îşi puse pe genunchi palmele mari şi rosti cu o voce groasă de bas:

— Domnilor ofiţeri, v-am invitat pentru a coordona anumite chestiuni... Perioada de partizanat, de răscoală, a luat sfârşit! Unităţile dumneavoastră îşi încetează existenţa ca trupe organizate; de altfel, nici n-au fost aşa ceva. O ficţiune, şi atât! Ele se varsă în Armata Donului. Trecem la o ofensivă sistematică, şi este cazul să pricepeţi toate acestea şi să vă supuneţi fără rezerve ordinelor comandamentului suprem. Sunteţi buni să-mi răspundeţi: de ce ieri un regiment de infanterie de-al dumneavoastră n-a sprijinit înaintarea batalionului de asalt? De ce, cu toate ordinele mele, regimentul a refuzat să meargă la atac? Cine este comandantul aşa-numitei divizii a dumneavoastră?

— Eu, răspunse încet Grigori.

— Sunteţi bun să răspundeţi la întrebare?

— Abia aseară am sosit la divizie.

— Şi unde aţi binevoit să fiţi?

— Am trecut pe-acasă.

— Comandantul diviziei, în cursul acţiunilor de luptă, binevoieşte să petreacă acasă! Divizia: un bordel, nu altceva! Destrăbălare! Neruşinare! Basul generalului suna tot mai puternic în odăiţa strâmtă; în spatele uşilor, umblând în vârful picioarelor, aghiotanţii vorbeau în şoaptă şi râdeau; obrajii lui Kopîlov se făceau tot mai livizi, iar Grigori, privind faţa

stacojie a generalului şi pumnii săi încleştaţi şi umflaţi, simţea un val de neînvinsă furie, ridicându-i-se în suflet.

Cu o sprinteneală surprinzătoare, Fitzhalaurov sări în sus, se apucă de speteaza scaunului şi ţipă:

— N-ai o unitate militară, ci o adunătură de roşii!... Golănime, în loc de cazaci! Dumneata, domnule Melehov, eşti bun de ordonanţă, nu de comandant de divizie!... Să lustruieşti cizmele. Ai auzit? De ce n-ai executat ordinul?! N-ai ţinut un miting? N-ai discutat? Bagă-ţi bine în cap: n-ai de-a face cu tovarăşii, şi n-o să vă lăsăm să vă ţineţi aci de apucăturile bolşevice!... N-o să vă dăm voie!...

— Vă rog să nu zbieraţi la mine! rosti surd Grigori şi se ridică, împingând scaunul cu piciorul.

— Cum ai zis?! hârâi Fitzhalaurov, aplecându-se deasupra mesei şi înecându-se de furie.

— Vă rog să nu zbieraţi la mine! repetă Grigori cu o voce mai tare. Neaţi chemat ca să hotărâm...

Tăcu o clipă, îşi lăsă ochii în jos şi, fără să-şi ia privirile de la mâinile lui Fitzhalaurov, coborî glasul aproape la şoaptă:

— Dar dacă dumneavoastră, excelenţă, veţi încerca să mă atingeţi măcar cu un deget, să ştiţi că vă tai pe loc!

În odaie se făcu o tăcere atât de desăvârşită, încât se putea auzi răsuflarea întretăiată a lui Fitzhalaurov. Un minut de linişte. Uşa scârţâi uşurel. Un aghiotant speriat se uită prin crăpătură. Uşa se închise tot atât de încetişor. Grigori rămase în picioare, cu mâna tot pe garda sabiei. Lui Kopîlov îi tremurau genunchii, privirile îi rătăceau undeva, pe perete. Fitzhalaurov se lăsă greu pe scaun, scoase un oftat bătrânesc şi mormăi:

— Frumoasă treabă! Apoi continuă cu o voce perfect calmă, dar fără să se uite la Grigori: Ia loc. Te-ai enervat, ajunge. Acum, fii bun să asculţi: îţi ordon să trimiţi imediat toate unităţile de cavalerie... Dar stai jos!...

Grigori se aşeză şi îşi şterse cu mâneca lacul de sudoare, care îi izvorâse deodată pe frunte.

— ... Aşa, să trimiţi imediat toate unităţile de cavalerie în sectorul de sud-est şi să treci numaidecât la ofensivă! La flancul drept, ai să ţii legătura cu batalionul doi comandat de voiskovoi starşina Ciumakov...

— N-am să duc divizia acolo... rosti cu o voce obosită Grigori şi-şi vârî mâna în buzunarul nădragilor, căutându-şi batista – o batistă cu dantele a Nataliei. O scoase, îşi mai şterse o dată cu ea sudoarea de pe frunte şi repetă: N-am să duc divizia acolo.

— De ce?

— Regruparea va cere mult timp...

— Asta nu te priveşte. Eu răspund pentru rezultatul operaţiei.

— Ba mă priveşte, iar de răspuns, nu răspundeţi numai dumneavoastră...

— Refuzi să-mi execuţi ordinul? întrebă răguşit Fitzhalaurov, stăpânindu-se cu o vădită sforţare.

— Da.

— În acest caz, te rog să predai imediat comanda diviziei! Acuma înţeleg de ce nu s-a executat ordinul meu de ieri...

— Cum doriţi, dar eu nu predau divizia.

— Ce vrei să spui cu asta?

— Ceea ce am spus destul de limpede.

Grigori schiţă un zâmbet abia văzut.

— Îţi iau comanda!

Fitzhalaurov ridică vocea, şi Grigori se sculă îndată.

— Nu mă supun dumneavoastră, excelenţă!

— Dar, în general, te supui cuiva?

— Da, mă supun lui Kudinov, comandantul forţelor de răsculaţi. Şi este destul de ciudat să aud de la dumneavoastră asemenea lucruri... Deocamdată, avem amândoi drepturi egale. Sunteţi comandant de divizie şi eu la fel. Şi deocamdată, să nu vă răstiţi la mine... Când au să mă facă comandant de sotnie, atunci – poftim! Dar în ce priveşte bătaia... Grigori îşi ridică degetul arătător murdar şi, cu un zâmbet, sclipind furios din ochi, sfârşi: ... nici atunci n-am să vă las să mă atingeţi!

Fitzhalaurov se sculă, îşi potrivi gulerul, care îl sugruma, şi zise cu un gest de salutare ironică:

— Nu mai avem ce discuta. Procedează aşa cum vrei. Am să raportez imediat la statul-major al armatei despre comportarea dumitale şi-mi permit să te asigur că rezultatele n-au să întârzie prea mult. Curţile marţiale funcţionează deocamdată la noi în mod ireproşabil.

Fără să ia în seamă privirile deznădăjduite ale lui Kopîlov, Grigori îşi îndesă şapca şi se îndreptă spre uşă. Se opri în prag şi zise:

— Puteţi să comunicaţi acolo unde trebuie, dar pe mine nu mă speriaţi, nu sunt fricos... Şi deocamdată, să nu vă atingeţi de mine. Se mai gândi o clipă şi adăugă: Mi-e teamă că nu cumva să vă scuture niţel cazacii mei.

Izbi uşa cu piciorul, o deschise şi păşi larg în tindă, zăngănindu-şi sabia.

Pe trepte, îl ajunse din urmă Kopîlov, care era în culmea tulburării.

— Ai înnebunit, Panteleevici! zise el în şoaptă, frământându-şi mâinile desperat.

— Caii! răcni Grigori, mototolind biciuşca între degete.

Prohor fu într-o clipă lângă trepte.

Ieşind pe poartă, Grigori se uită îndărăt: trei curieri îi ajutau grăbiţi generalului Fitzhalaurov să se urce pe calul neobişnuit de înalt, cu o şa frumos împodobită...

Străbătură în tăcere vreo jumătate de verstă. Kopîlov tăcea chitic, dându-şi seama că Grigori n-are chef de vorbă şi că, în asemenea clipe, orice discuţie cu el ar fi cu primejdie. În cele din urmă, Grigori nu-şi mai stăpâni nerăbdarea.

— De ce taci? întrebă el cu o voce tăioasă. Pentru ce-ai mers cu mine? Ca să stai de pomană? Să taci ca un peşte?

— Măi, frate, ce naiba te-a apucat să-i faci asemenea figură?

— Dar dânsul nu ne-a făcut una?

— E adevărat, şi el e vinovat. Tonul cu care ne-a vorbit a fost pur şi simplu revoltător!

— Dar măcar se poate spune că ne-a vorbit? A început de îndată să zbiere ca împuns cu o sulă în şezut!

— Las' că şi tu eşti o poamă! Nesupunerea... în faţa inamicului... ştii, frate...

— Ce are a face? Îmi pare rău că n-a ridicat mâna la mine! I-aş fi dat una cu sabia la mir, de i-ar fi pârlit căpăţâna.

— Chiar şi fără asta, tot n-ai să sfârşeşti bine, bombăni înciudat Kopîlov şi-şi trecu calul la pas. Din toate se vede că au să înceapă acum a strânge şuruburile, ţin'te bine!

Caii lor mergeau alături, sforăind şi gonind tăunii cu cozile. Grigori se uită batjocoritor la Kopîlov şi întrebă:

— La ce bun te-ai mai dichisit aşa? Ţi-ai închipuit, pesemne, că au să te cinstească cu un ceai? Că au să te ia de braţ şi să te poftească la masă? Te-ai bărbierit, ţi-ai curăţat vestonul, ţi-ai făcut cizmele lună... Nu zi ba, c-am văzut cum ai muiat batista în gură şi-ţi frecai petele de pe genunchi!

— Lasă vorbele astea! se apără Kopîlov, roşind.

— Şi tot degeaba te-ai ostenit! continuă Grigori să-şi bată joc. Nu de altceva, dar nici măcar nu ţi-a dat mâna!

— Alături de unul ca tine, puteam s-o paţ şi mai rău decât atât, mormăi repede Kopîlov, şi, îngustându-şi pleoapele, strigă cu o voce mirată şi plină de bucurie: Ia te uită! Nu sunt răcani de-ai noştri. Sunt aliaţii!

Din partea cealaltă a ulicioarei strâmte, se apropiau şase catâri, înhămaţi la un tun englezesc. Un ofiţer englez îl însoţea, călare pe un cal roşcovan cu coada tăiată. Conductorul primei perechi de catâri purta şi el uniforma englezească, dar avea la şapcă o cocardă rusească de ofiţer şi epoleţi de locotenent.

La câţiva stânjeni de Grigori, ofiţerul englez duse două degete la viziera căştii sale coloniale de plută, invitându-l cu o mişcare din cap să facă loc. Ulicioara era atât de strâmtă, încât tunul nu putea să treacă decât dacă oamenii călări îşi rânduiau caii strâns lipiţi de zidul de piatră.

Cu muşchii obrajilor contractaţi, cu dinţii încleştaţi, Grigori mergea drept asupra ofiţerului. Acesta îşi ridică sprâncenele a mirare şi se dădu puţin la o parte. Cu greu izbutiră să treacă amândoi – şi asta numai după ce englezul îşi ridică piciorul drept, strâns în jambiere de piele, şi-l puse pe crupa lucioasă, bine ţesălată, a iepei sale de rasă.

Unul dintre servanţi, care părea a fi ofiţer rus, îi aruncă lui Grigori o privire duşmănoasă.

— Ai fi putut să-i faci loc! Era numaidecât nevoie să-ţi arăţi şi aci lipsa de bună-cuviinţă?

— Treci şi taci din gură, neam de căţea, că de nu, o să-ţi arăt eu ţie!... îl sfătui Grigori, coborându-şi glasul.

Ofiţerul se ridică puţin de pe antetren, se întoarse îndărăt şi strigă:

— Domnilor! Arestaţi-l pe acest obraznic!

Grigori îşi văzu de drum, mergând la pas pe ulicioară şi fluturând cu înţeles biciuşca. Artileriştii osteniţi şi plini de praf, toţi ofiţeraşi tineri, fără mustăţi, îl cercetau cu priviri duşmănoase, dar niciunul nu încercă să-l oprească. Cele şase tunuri ale bateriei dispărură după colţ, şi Kopîlov, muşcându-şi buzele, se apropie de Grigori.

— Faci prostii, Grigori Panteleevici! Te porţi ca un băieţandru!

— Te-a tocmit cineva dădacă? se răţoi Grigori.

— Înţeleg de ce te-ai mâniat pe Fitzhalaurov, urmă Kopîlov, dând din umeri, dar ce ai tu cu acest englez? Sau, poate, nu ţi-a plăcut casca lui?

— Nu mi-a plăcut că o văd aici, la Ust-Medveditza... Mai bine ar fi s-o poarte în alt loc... Ştii: când doi câini se încaieră, al treilea să nu se bage!

— Aha! Va să zică, eşti contra intervenţiei străine? Dar, după mine, când te strânge cineva de gât, eşti bucuros de orice ajutor.

— Atunci, bucură-te! Eu însă nu i-aş lăsa nici măcar să atingă pământul nostru!

— N-ai văzut chinezi la roşii?

— Ei şi?

— Nu e tot ăia? Se cheamă tot un ajutor străin.

— Spui nerozii! Chinezii au venit voluntari la roşii.

— Şi crezi tu că pe ăştia i-a băgat cineva cu sila la noi?

Grigori nu mai avu ce răspunde şi rămase mult timp tăcut, pradă unor gânduri chinuitoare; apoi, în cele din urmă, zise cu un ton plin de nestăpânită îndârjire:

— Aşa sunteţi întotdeauna voi, oamenii cu carte... Încâlciţi toate rosturile, leit urmele de iepuri pe zăpadă! Eu, frate, simt bine că n-ai dreptate şi tot nu te pot strânge cu uşa... Hai să nu mai vorbim despre asta! Nu mă mai încurca şi tu, că-s încurcat şi fără tine!

Supărat, Kopîlov tăcu. Nu mai schimbară nicio vorbă până acasă. Numai o dată, Prohor, chinuit de curiozitate, veni din urmă ceva mai aproape şi întrebă:

— Grigori Panteleevici, blagorodnicia ta, spune-mi, te rog, ce fel de dihănii cară tunurile la cadeţi? Au urechile ca la măgari, iar încolo, ca la cai. Îţi vine scârbă să te uiţi a asemenea lighioane... Ce fel de dobitoace or mai fi fiind şi ele, dracu' să le ia?! Lămureşte-ne, te rog, că am pus rămăşag pe bani...

Merse vreo cinci minute mai în urma lor şi, necăpătând niciun răspuns, îi lăsă să treacă înainte, iar când ceilalţi curieri îl ajunseră, le spuse în şoaptă:

— Ei, băieţi, tac ca peştii şi habar n-au pesemne nici dânşii de unde dracu' mai ies şi aşa scălâmbe arătări pe pământ...

11

Sotniile căzăceşti se ridicară a patra oară din tranşeele lor, nu îndestul de adânci, şi a patra oară se culcară din nou, sub focul ucigător al mitralierelor roşilor. Bateriile acestora, ascunse în dosul pădurii de pe malul stâng, bombardau necurmat, din zori, poziţiile cazacilor şi rezervele care se adunau în râpi.

Nouraşi lăptoşi de şrapnele se spărgeau şi se topeau deasupra dealurilor. În faţa şi în spatele liniilor frânte căzăceşti, gloanţele muşcau colbul ruginiu.

La amiază, lupta se înteţi, şi vântul dinspre apus ducea departe, pe Don, vuietul salvelor de tun.

De la postul de observare al bateriei răsculaţilor, Grigori se uita prin binoclu la mersul luptei. Vedea cum, cu toate pierderile suferite, companiile de ofiţeri mergeau cu îndârjire, în salturi, la atac. Când focul devenea mai puternic, se culcau, săpându-şi mici locaşuri de tragere, apoi îşi continuau înaintarea, tot prin salturi, până la o nouă linie. Mai la stânga însă, spre mănăstire, infanteria răsculaţilor tot nu izbutea să se ridice la atac. Grigori scrise în grabă o ţidulă către Ermakov şi i-o trimise cu un agent.

Peste o jumătate de ceas, sosi în galop Ermakov, înfierbântat. Descălecă lângă conoveţele bateriei şi, gâfâind greu, se urcă până la tranşeea observatorului.

— Nu pot să-i ridic pe cazaci! Nu se ridică! strigă el de departe, dând din mâini. Douăzeci şi trei de oameni de la noi, ca şi cum nici n-ar fi fost! Ai văzut cum seceră roşii cu mitralierele?

— Ofiţerii merg, şi tu nu eşti în stare să-ţi ridici oamenii? întrebă printre dinţi Grigori.

— Uită-te şi tu! Dânşii au câte o puşcă-mitralieră la fiecare pluton, cu cartuşe până la gât, şi noi cu ce să le răspundem?!

— Hai, hai nu mai vorbi! Să-i scoţi îndată din găuri, că de nu, vai de capul tău!

Ermakov înjură de mamă şi coborî în fugă de pe movilă. Grigori îl urmă. Hotărâse să conducă în persoană, la atac, Regimentul 2 infanterie.

Lângă tunul de la margine, camuflat dibaci cu crengi de păducel, fu oprit de comandantul bateriei.

— Hai, Grigori Panteleevici, să vezi şi tu cum lucrează englezii. Acuşi încep să tragă asupra podului. Ce-ar fi să ne urcăm pe moviliţă?

Prin binoclu, abia se zărea panglica subţirică a podului de pontoane peste Don, construit de pionierii roşii. Un torent de căruţe se scurgea neîntrerupt pe pod.

Peste vreo zece minute, bateria englezească aşezată într-o văgăună, după o creastă pietroasă, deschise focul. Al patrulea obuz fărâmă o parte din pod, aproape de mijloc. Puhoiul de căruţe se opri. Se vedea cum ostaşii roşii furnicau pe pod, aruncând în Don briştile sfărâmate şi caii morţi.

De la malul drept, se desprinseră îndată patru bărci cu pionieri, dar aceştia nici n-avură răgaz să repare porţiunea ruptă din pod, că bateria engleză trase o nouă serie de obuze. Unul răscoli malul drumului ridicat ce ducea spre capătul stâng, altul ridică o coloană verzuie de apă chiar

lângă pod, şi mişcarea de deasupra, care se însufleţise pentru o clipă, încetă din nou.

— Vai, bine ochesc ăştia, mama lor de căţea! strigă cu admiraţie comandantul bateriei. Până la noapte, nu-i mai lasă să treacă. Să ştii că s-a dus podul!

Grigori răspunse, tot cu binoclul la ochi:

— Dar tu, de ce stai de pomană? Ai face bine să-ţi sprijini infanteria. Uite, colo, cuiburile de mitralieră.

— Cu dragă inimă, dar nu mai am niciun obuz. Acum o jumătate de ceas, l-am tras pe cel din urmă şi am intrat în ramazan.

— Atunci de ce mai stai aci? Ia-ţi tunurile şi cară-te la mama dracului!

— Am trimis după obuze la cadeţi.

— N-au să-ţi dea, spuse hotărât Grigori.

— N-au vrut să-mi dea, şi am trimis din nou. Poate că au să se-ndure de noi. Barem vreo două duzini, ca să neutralizăm mitralierele astea. Nu-i de glumă cu ele: douăzeci şi trei de suflete de cazaci nu mai sunt. Şi câţi au să ne mai omoare? Uite cum seceră!...

Grigori îşi strămută privirea la tranşeele căzăceşti: lângă ele, pe colnic, gloanţele muşcau mereu pământul uscat. Acolo pe unde trecea rafală de gloanţe, răsărea o coadă de praf, ca şi cum cineva ar fi tras fulgerător de-a lungul tranşeelor o dungă sură ce se topea încet. Pe toată linia, tranşeele căzăceşti se învăluiau parcă în fum, după perdeaua de pulbere.

De astă dată, Grigori nu mai urmărea efectul tragerilor bateriei engleze. Stătu un minut, ascultând vuietul necontenit al focurilor de arme şi al salvelor de tun, apoi se coborî jos de pe movilă şi-l ajunse pe Ermakov din urmă:

— Să nu porneşti la atac până când n-ai să capeţi ordin de la mine. Fără sprijinul artileriei, n-o să-i putem da peste cap.

— Parcă ţi-am spus eu altceva? zise dojenitor Ermakov, încălecându-şi calul înfierbântat de împuşcături şi de goană.

Grigori îl urmări cu privirea pe Ermakov, care galopa curajos sub focuri, şi se gândi cu îngrijorare: „Dracu' l-a pus să alerge pe drumul drept! Au să-l dea gata cu mitraliera! Trebuia să coboare în văgăună, de acolo să urce prin râpă şi ar fi ajuns la ai săi, fără nicio primejdie, prin dosul crestei." Ermakov ajunse într-un galop nebunesc la văgăună, sări înlăuntru şi nu se mai ivi de partea cealaltă. „A înţeles, adică! Acuma are s-o scoată la capăt cu bine!", îşi zise uşurat Grigori şi, culcându-se jos lângă movilă, se apucă să-şi răsucească pe îndelete o ţigară.

O nepăsare ciudată pusese stăpânire pe sufletul său. Nu, n-are să-i vâre pe cazaci sub focul mitralierelor! N-au decât să meargă la atac companiile de ofiţeri, să cucerească ele Ust-Medvediţkaia. Şi atunci, tolănit la poalele movilei, Grigori hotărî pentru întâia oară să nu ia parte direct la luptă. Ceea ce îl stăpânea în clipa aceasta nu era nici laşitatea, nici frica de moarte sau de pierderi nefolositoare. Până nu demult nu-şi cruţa viaţa proprie, nici vieţile cazacilor puşi sub ordinele sale. Acum, însă, parcă s-a frânt ceva în el... Niciodată nu simţise până acum deşertăciunea tuturor celor ce se petreceau, cu atâta limpezime. Poate cele vorbite cu Kopîlov, sau poate ciocnirea cu Fitzhalaurov, ori, la urma urmei, poate că amândouă împreună i-au pregătit această stare sufletească atât de neaşteptată; neîndoielnic însă că era neclintit în hotărârea de a nu mai intra în foc. Se gândea vag că n-are cum să-i împace pe cazaci cu bolşevicii, şi în adâncul sufletului nici el nu era în stare să se împace cu dânşii, dar nici nu mai voia şi nici nu mai putea să apere pe nişte oameni care îi erau străini sufleteşte şi duşmănoşi, pe toţi aceşti Fitzhalaurovi, care îl dispreţuiau din tot sufletul şi pe care îi dispreţuia cu tot atâta neînduplecare. Vechile contraziceri se ridicară în el, cu vechea lor neîndurată chinuire: „Lasă-i să se bată între ei! Eu am să-i privesc numai. De îndată ce-au să-mi ia divizia, am să cer să mă mute undeva, departe de front. Îmi ajunge!", cugetă el şi, revenind în gând la cele vorbite cu Kopîlov, se surprinse căutând temeiuri pentru cele ce fac roşii. „Chinezii vin la roşii fără arme, intră în slujbă la ei, şi pentru o netrebnică soldă îşi primejduiesc viaţa în fiecare zi. Ce tot vorbesc de soldă? Ce mai poţi cumpăra cu ea? Cel mult poţi s-o pierzi la joc... Asta înseamnă că la ei nu este vorba de câştig, nu! E altceva la mijloc... Dar aliaţii trimit ofiţeri, tancuri, tunuri; uite, au adus şi nişte catâri! Iar apoi au să ne ceară să le plătim toate cu vârf şi îndesat. Iată care este deosebirea! Nu-i nimic, mai stăm noi de vorbă şi astă-seară! Când ajung la statul-major, am să-l chem la o parte şi am să-i spun pe şleau: «Ascultă, Kopîlov, o deosebire tot este, şi nu mai încerca degeaba să mă prosteşti!»"

Nu mai avu însă prilejul să stea de vorbă cu Kopîlov. După-amiază, pe când se ducea la poziţiile Regimentului 4 din rezervă, Kopîlov fu omorât pe drum de un glonţ rătăcit. Grigori o află două ore mai târziu...

A doua zi dimineaţa, trupele Diviziei 5 a generalului Fitzhalaurov ocupară prin luptă Ust-Medvediţkaia.

12

După vreo trei zile de la plecarea lui Grigori, în satul Tatarski se ivi Mitka Korşunov. Nu era singur: împreună cu dânsul, sosiră doi camarazi de la detaşamentul de represiune. Un calmuc, om în vârstă, de undeva de prin Manîci, şi un prăpădit de cazac din staniţa Raspopinskaia. Pe calmuc Mitka îl luă de sus, poreclindu-l „Chinez", iar pe beţivanul şi omul de nimic din Raspopinskaia îl cinstea cu numele întreg – Silanti Petrovici.

Se părea că meritele lui Mitka faţă de Oastea Donului, în slujba sa la detaşamentul de represiune, erau destul de însemnate: într-o singură iarnă fusese avansat vagmistru, apoi horunji, şi ajunsese în satul său natal într-o uniformă ofiţerească nouă şi de toată frumuseţea. Se părea de asemenea că n-o dusese prost în retragere, dincolo de Doneţ: umerii neobişnuit de laţi ai lui Mitka abia încăpeau în vestonul kaki de ofiţer, cu gulerul drept şi tare, pe care se revărsau cute de piele roză şi grasă, iar pantalonii strâmţi de covercot albastru, cu lampasuri, stăteau gata-gata să-i plesnească la spate... În alte vremuri, cu înfăţişarea asta, ar fi nimerit la regimentul de gardă imperială, ar fi stat de strajă lângă palat, păzind persoana sacră a maiestăţii-sale ţarului – dacă nu s-ar fi întâmplat blestemata de revoluţie. Cu toate acestea, Mitka nu se plângea de viaţă. Ajunsese şi el ofiţer, dar nu ca Grigori Melehov, adică punându-şi capul în primejdie şi făcând isprăvi de vitejie cu nesăbuinţă. Ca să se poată distinge, detaşamentul de represiune cerea omului cu totul alt fel de calităţi... Şi Mitka le dovedea din belşug: neavând prea multă încredere în alţii, ducea el însuşi la locul de împuşcare pe cei bănuiţi de bolşevism, nu se scârbea să schingiuiască dezertorii, mânuind personal biciuşca sau vergeaua armei, iar în ce priveşte cercetarea celor arestaţi n-avea rival în tot detaşamentul – şi chiar voiskovoi starşina Preanişnikov zicea, dând din umeri: „Nu, domnilor, orice s-ar spune, Korşunov este neîntrecut! Balaur, nu om!" Şi mai avea Mitka încă un dar deosebit: când un arestat nu putea fi împuşcat, iar cei din detaşament nu voiau totuşi să-l scape viu din mâini, îl osândeau la bătaie cu nuiele, însărcinându-l pe Mitka cu executarea sentinţei. O executa, şi chiar cu atâta pricepere, încât, după cincizeci de lovituri, omul vărsa valuri de sânge în spasmuri cumplite, iar după o sută – îl înfăşurau de-a dreptul într-o rogojină, fără să-i mai asculte bătăile inimii... Niciun osândit nu scăpa cu viaţă din mâinile lui Mitka. O spunea el însuşi adeseori, râzând: Dacă aş fi scos nădragii şi fustele de pe

toţi roşii câţi i-am curăţat, aş înţoli toată lumea din Tatarski!”

Cruzimea înnăscută a lui Mitka îşi aflase astfel cea mai vrednică de ea folosire în detaşamentul de represiune; mai mult decât atâta – a crescut în chip cumplit, nemaiîntâmpinând nicio stavilă. După rostul slujbei sale, având a face cu tot ce era mai decăzut în sânul ofiţerimii şi cu toate adunăturile din detaşament, cu tot soiul de cocainomani, de desfrânaţi, de tâlhari şi de intelectuali netrebnici, Mitka îşi însuşea voios şi cu o sârguinţă de ţăran toate ticăloşiile ce le predicau ei, plini de ură împotriva roşilor, şi, fără prea multă osteneală, îşi întrecea dascălii. Acolo unde un ofiţer neurastenic, obosit la văzul sângelui şi al chinurilor altora, nu mai putea rezista, Mitka îşi micşora a aţâţare de râs ochii galbeni cu petişoare negre şi ducea treaba până la capăt.

Aşa ajunsese Mitka, după ce nimerise dintr-o unitate de cazaci în detaşamentul de represiune al lui Preanişnikov, într-o slujbă uşoară.

Sosind în sat, trecu la pas spre gospodăria lui, fălos şi abia răspunzând la închinăciunile muierilor, pe care le întâlnea în drum. Ajuns la poarta pe jumătate arsă şi înnegrită de fum, descălecă, trecu dârlogii calmucului şi intră, cu paşi largi în ogradă. Însoţit de Silanti, înconjură temelia casei, pipăi cu vârful biciuştii un bulgăre de sticlă topită în pârjol, cu sclipiri de peruzea, şi zise cu glasul răguşit de tulburare:

— I-au pus foc... Şi ce gospodărie straşnică era! Cea mai vrednică din sat. Iar focul l-a pus unul de aci, de-ai noştri. Mişka Koşevoi. Tot el mi-a omorât şi bunicul. Aşa, Silanti Petrovici, am ajuns şi eu să-mi văd cenuşa casei mele...

— A mai rămas aci vreunul din neamul acestor Koşevoi? se grăbi să întrebe Silanti.

— Trebuie să mai fie cineva. O să ne mai vedem noi cu dânşii... Iar acum, să mergem la socrii Nataliei.

În drum spre Melehovi, Mitka o întrebă pe nora lui Bogatîriov, care le ieşise în întâmpinare:

— Maică-mea nu s-a-ntors de peste Don?

— Mi se pare că nu s-a-ntors încă, Mitri Mironovici.

— Dar cumătrul Melehov o fi acasă cumva?

— De bătrânul vorbeşti?

— Da.

— Bătrânu-i acasă, adică toate neamurile îs acasă, în afară de Grigori. Pe Petro – poate ai auzit? – l-au omorât astă-iarnă.

Mitka dădu din cap şi-şi îndemnă calul la trap.

Mergea pe uliţa pustie, şi în ochii săi de pisică, nepăsători şi reci, nu se mai zărea nicio urmă din însufleţirea şi tulburarea de acum câteva clipe. În apropiere de ograda lui Melehov, rosti încet, fără să se adreseze cuiva dintre însoţitori:

— Uite cum mă primeşte satul de baştină! Şi ca să mănânc, trebuie să merg pe la rude. Bine! O să mai vedem noi!...

Pantelei Prokofievici robotea sub streaşina magaziei, dregând o secerătoare. Zărind pe cei trei călăreţi şi recunoscându-l pe Korşunov, grăbi spre poartă.

— Poftiţi! strigă el prietenos, deschizând portiţa. Bucuroşi de oaspeţi! Bine aţi venit!

— Să trăieşti, moşule! Sănătos, voinic?

— Slavă Domnului, deocamdată bine! Mă-ă-ă, dar te văd ofiţer!

— Păi cum? Ai crezut că numai feciorii tăi au să poarte epoleţii albi? zise îngâmfat Mitka, întinzând bătrânului mâna lui lungă şi vânoasă.

— Ai mei nu prea râvneau să-i aibă, răspunse cu un zâmbet Pantelei Prokofievici şi trecu înainte ca să le arate locul pentru cai.

Ca o gospodină primitoare, Ilinişna îşi cinsti musafirii cu bucate într-ales, iar după masă începură voroava. Mitka cerea lămuriri despre tot ce privea familia lui, vorbea puţin şi nu-şi trăda cu nimic mânia sau durerea. Întrebă printre altele, ca din întâmplare, dacă a rămas în sat cineva din familia lui Mişka Koşevoi şi, aflând că mama lui Mişka e acasă cu copiii, făcu repede cu ochiul lui Silanti, fără ca ceilalţi să bage de seamă.

Curând musafirii începură să se pregătească de plecare. Însoţindu-i, Pantelei Prokofievici întrebă:

— Mult timp ai de gând să stai în sat?

— Cred că vreo două-trei zile.

— Pe maică-ta n-ai să cauţi s-o vezi?

— Dacă se va putea...

— Şi acum porneşti departe?

— Nu... Am să văd pe cineva din sat. Nu peste mult voi fi înapoi.

Mitka şi însoţitorii săi nici n-avură vreme să se-ntoarcă la Melehov, şi tot satul fu zguduit de noutatea înfiorătoare: „A venit Mitka Korşunov cu calmucii şi au tăiat toată familia lui Koşevoi!"

Pantelei Prokofievici, care nu ştia încă nimic, tocmai sosea de la fierărie cu o bieală şi se pregătea din nou să dreagă secerătoarea, când fu chemat de Ilinişna.

— Vino-ncoace, Prokofievici!... Mai iute!

Glasul bătrânei răsuna de o nestăpânită îngrijorare şi, mirat, Pantelei Prokofievici grăbi să intre în casă.

Palidă, cu ochii plânşi, Natalia stătea lângă cuptor. Arătând cu ochii spre nevasta lui Anikuşka, Ilinişna întrebă cu voce surdă:

— Ai auzit noutatea, unchiaşule?

„Vai, să nu fie ceva cu Grigori!... Doamne fereşte şi păzeşte!", se gândi Pantelei Prokofievici, cu inima străfulgerată de o presimţire dureroasă. Se îngălbeni la faţă şi, speriat şi mânios, văzând că nimeni nu vorbeşte, strigă:

— Povestiţi mai iute, fir-aţi ale naibii!... Ei, ce s-a-ntâmplat? Cu Grigori?...

Şi se lăsă pe laviţă, istovit parcă de propriul său strigăt, frecându-şi picioarele cuprinse de tremur.

Duniaşka, dându-şi seama înaintea tuturor că bătrânul se temea de veşti rele despre Grigori, se grăbi să răspundă:

— Nu, tată! Nu de Grigori e vorba. Mitri i-a omorât pe toţi ai lui Koşevoi.

— Cum, adică, i-a omorât? Lui Pantelei Prokofievici îi căzu o piatră de pe inimă şi, fără să-şi dea seama de întreg rostul cuvintelor rostite de Duniaşka, mai întrebă: Pe neamurile lui Koşevoi?... Mitri?

Nevasta lui Anikuşka, cea care adusese noutatea, începu o încâlcită istorisise:

— M-am dus, frate, să-mi caut viţelul, şi iată că, trecând pe lângă casa lui Koşevoi, văd pe Mitri şi alţi doi militari ca dânsul că vin călări până la ogradă şi intră în casă. M-am gândit: viţelul n-are să se ducă mai încolo de moară, cam pe acolo paşte el...

— Da' ce naiba-mi pasă mie de viţelul tău?! O întrerupse mânios Pantelei Prokofievici.

— ... Şi intrând ei în casă, urmă femeia, înecându-se de tulburată ce era, eu stau şi aştept şi mă tot gândesc: „Vai! Aiştia n-au venit cu gând bun. Şi au început să ţipe cei din casă, şi se auzea că-i omoară acolo. M-am speriat, de eram mai mult moartă decât vie, am vrut să fug, şi abia m-am îndepărtat de la pârleaz, că aud un tropot în urma mea. Mă uit îndărăt – şi ce văd? Mitri al vostru îi pusese bătrânei o frânghie de gât şi o târa pe pământ – Doamne, iartă-mă! – ca pe o căţea. A târât-o aşa până la magazie, iar dânsa, sărmana, nici nu mai ţipa, pesemne că leşinase. Calmucul cel care a venit cu Mitri s-a căţărat sus pe poartă. Şi l-am văzut pe Mitri cum i-a aruncat capătul frânghiei şi l-am auzit: „Trage-n sus şi leagă nodul!" Vai

ce spaimă am mai tras! Şi aşa, în văzul meu, au sugrumat-o dânşii pe biata bătrână, iar pe urmă au sărit pe cai şi au plecat pe ulicioară, poate spre canţilarie. Mi-a fost frică să intru-n casă... Dar am văzut cu ochii mei cum se scurgea sângele, de sub uşă, pe trepte. Ferească-mă, Doamne, să-mi mai vadă ochii vreodată asemenea grozăvie!

— Buni oaspeţi ne-a trimis Dumnezeu! rosti Ilinişna, privind iscoditor spre bătrân.

Cumplit de tulburat, Pantelei Prokofievici ascultase povestirea şi ieşi pe dată în tindă, fără să rostească o singură vorbă.

Iar când, nu mult după aceea, Mitka cu ajutorii săi se iviră la poartă, Pantelei Prokofievici se repezi şchiopătând în întâmpinarea lor.

— Stai! le strigă de departe. Nu-ţi băga caii în ogradă.

— Ce e, moşule? întrebă cu mirare Mitka.

— Întoarce-te acolo de unde ai venit! Pantelei Prokofievici păşi aproape de tot şi, privind drept în ochii galbeni şi sclipitori ai lui Mitka, îi spuse cu tărie: Nu te supăra, băiete, dar nu vreau să te mai văd în casa mea! Du-te sănătos unde vrei.

— A-ha-a! făcu Mitka, semn că a înţeles, şi îngălbeni la faţă. Mă goneşti, adică?...

— Nu vreau să-mi spurci casa! stărui cu hotărâre bătrânul. Şi să nu mai calci niciodată pe la noi. Noi, Melehovii, nu ne-nrudim cu călăii! Aşa să ştii!

— Am priceput! Te-a apucat mila, sireaca, măi moşule!

— Tu, de bună seamă n-ai să pricepi ce e milă, dacă te-ai apucat să omori muieri şi copii! Of, Mitri, proastă meserie ţi-ai ales!... Gândeşte-te cu ce ochi s-ar uita la tine, să te vadă, răposatul taică-tău!

— Şi tu, nătărău bătrân, ai fi vrut să-i ţin în palmă? Mi-au omorât pe tata, mi-au omorât bunicul, şi eu să mă pup cu dânşii, ca în ziua de Paşti? Mai dă-te-n... ştii?

Mitka trase furios de dârlogi şi-şi scoase calul pe portiţă afară.

— Nu sudui, Mitri! Mi-ai putea fi fecior... N-avem nimic de împărţit cu tine, pleacă sănătos!

Din ce în ce mai palid, ameninţând cu biciuşca, Mitka scotea bombăneli surde:

— Nu mă vârî în păcate, auzi? Mi-e de Natalia, că altfel ţi-aş arăta eu ţie milă... Vă cunosc! Ştiu toate, ştiu la ce vă gândiţi. N-aţi plecat în retragere, peste Doneţ. V-aţi dat cu roşii! Aia e!... Ar fi trebuit stârpit neamul vostru de câini, ca şi cel al lui Koşevoi! Hai să ne vedem de drum, flăcăi! Şi tu, câine şchiop, ascultă aici: să nu pun eu o dată laba pe tine, că nu mai scapi

din ea! Am să-ţi întorc pâinea şi sarea, cu vârf şi îndesat! Multe neamuri de-alde tine am mai măturat ea pe lume!

Pantelei Prokofievici închise zăvorul portiţei cu mâinile zgâlţâite de tremur şi se întoarse şchiopătând în casă.

— Ţi-am gonit podoaba de frăţior! rosti el, fără să se uite la Natalia.

Natalia nu răspunse, cu toate că încuviinţa întru totul purtarea socrului; iar Ilinişna făcu grăbit semnul crucii şi zise cu uşurare în glas:

— Slavă Domnului că s-au cărat la benga! Iartă-mă de o vorbă proastă, Nataliuşka, dar Mitka al vostru s-a dovedit curat ucigaş de drumul mare! Auzi ce slujbă şi-a găsit!? Nu s-a dus să slujească la oaste, ca lumea, la rând cu ceilalţi! Nu! S-a băgat în ceata de călăi! Treabă de cazac e asta? Să fii gâde, să spânzuri femei bătrâne şi să tai cu sabia copilaşi nevinovaţi?! Ce vină poartă dânşii pentru faptele lui Mişka? După asemenea socoteală, atunci şi roşii ar fi putut să ne taie în bucăţi pentru Grişa – pe mine şi pe tine, şi pe Mişatka, şi pe Poliuşka! Dar uite că nu ne-au tăiat; au avut îndurare de noi... Nu, Doamne fereşte, nu mă împac cu una ca asta!

— Mamă, nici eu nu ţin parte unui asemenea frate... atâta răspunse Natalia, ştergându-şi lacrimile cu colţul broboadei.

Mitka părăsi satul chiar în aceeaşi zi. Se zicea că şi-ar fi ajuns detaşamentul de represiune undeva, lângă Karghinskaia, şi că împreună cu alţii ar fi plecat să facă ordine prin sloboziile de ucraineni din districtul Doneţ, pentru vina de a fi luat parte la potolirea răscoalei din ţinutul Donului de sus.

Vreme de o săptămână după plecarea lui, oamenii mai vorbeau încă despre cele întâmplate. Cei mai mulţi înfierau măcelărirea fără judecată a familiei lui Koşevoi. Cu banii strânşi de obşte, oamenii înmormântară pe cei ucişi; voiau să vândă căscioara lui Koşevoi, dar nu s-au găsit cumpărători. Din porunca armanului satului, obloanele casei au fost bătute în scânduri; şi vreme îndelungată copiilor le era teamă să se joace lângă locul înspăimântător, iar bătrânii şi bătrânele, trecând pe lângă căsuţa nimănui, îşi făceau cruce şi se rugau în şoaptă pentru sufletele celor ucişi.

Veni apoi vremea coasei, şi întâmplările fură date uitării.

Ca întotdeauna, satul trăia în dârdora muncilor de vară şi se hrănea cu zvonuri despre front. Acei dintre gospodari, care mai aveau vite de muncă, se văitau şi suduiau pe înfundate din pricina cărăuşiei de război. Aproape în fiecare zi, erau siliţi să-şi ia boii şi caii de la treburile plugăreşti şi să-i trimită la staniţă. Deshămându-şi caii de la cositori,

bătrânii nu prea cruţau vorbele urâte pentru războiul care se prelungise atâta. Dar obuzele, cartuşele, bobinele de sârmă ghimpată şi alimentele trebuiau duse pe front. Şi ei le cărau, deşi – culmea necazului – zilele erau atât de senine, încât ar fi rămas bucuroşi să cosească într-una şi să strângă cu greblele iarba neobişnuit de grasă şi înaltă.

Pantelei Prokofievici se pregătea şi el de cosit, înciudat foarte pe Daria. Într-adevăr, ea plecase cu o pereche de boi şi cu nişte cartuşe, urmând să se întoarcă de la locul de descărcare, dar iată că trecuse o săptămână şi Daria nu dă niciun semn de viaţă, iar unchiaşul nici gând să iasă în stepă fără perechea lui de boi bătrâni, cei mai de nădejde.

La drept vorbind, n-ar fi trebuit s-o trimită pe Daria. Pantelei Prokofievici îşi călcase pe inimă, lăsând boii în seama ei, căci ştia cât de mult îi place să petreacă şi cât de leneşă este când era vorba de îngrijirea vitelor. Dar n-avusese încotro. Pe Duniaşka n-o putea trimite: nu era treabă de fată să meargă atât de departe cu cazaci străini. Natalia avea copii mici. Astfel, ar fi trebuit el, om bătrân, să care singur aceste afurisite de cartuşe. Daria ceruse ea însăşi să se ducă. Era gata întotdeauna să purceadă, cu multă plăcere, oriunde se arăta nevoie: la moară, la maşina pentru decorticat mei, la orice treabă îndepărtată de gospodărie, numai şi numai fiindcă se simţea nemăsurat mai liberă ori de câte ori scăpa de acasă. Fiecare călătorie îi aducea o nouă petrecere şi un nou prilej de bucurie. Scăpând de sub supravegherea soacrei, putea să stea la taifas cu muierile şi, după vorba ei, „să facă din fugă puţintică dragoste" cu vreun cazac mai mehenghi. Acasă, însă, Ilinişna o ţinea din scurt şi nu-i slobozea frâul, nici după moartea lui Petro, ca şi cum Daria, care îşi înşelase bărbatul atâta timp cât trăia, ar fi fost îndatorată să-i rămână credincioasă acum, când nu mai era în viaţă.

Pantelei Prokofievici ştia astfel că boii lui n-au să aibă parte de ochi grijulii de gospodină; dar neavând încotro, tot îşi trimisese nora cea mare la drum. De trimis, o trimisese, însă pentru o săptămână întreagă pradă unei cumplite îngrijorări şi cu sufletul perpelit. „S-au dus boulenii mei!" îşi zicea el adeseori, trezindu-se din somn şi oftând din greu.

Daria se întoarse totuşi într-o dimineaţă, tocmai după vreo zece zile. Pantelei Prokofievici abia venise de la câmp, unde cosea iarba întovărăşindu-se la boi cu nevasta lui Anikuşka. Lăsând-o pe Duniaşka în stepă, se repezise în sat după mâncare şi apă. Bătrânii şi Natalia şedeau la masă, când un car trecu prin faţa ferestrelor, în vuietul cunoscut de roţi: Natalia sări sprintenă la geam şi o zări pe Daria, împodobită până la ochi,

mânând în ogradă boii osteniţi şi slăbiţi.

— Dânsa e? întrebă bătrânul, înecându-se cu o îmbucătură nemestecată.

— Da. E Daria!

— Nici nu credeam să-mi mai văd boii! Slavă Domnului! În sfârşit, bine că a ajuns acasă, poama dracului de muiere! mormăi bătrânul, făcându-şi cruce şi râgâind, căci se îndopase nu glumă.

După ce dejugă boii, Daria intră în bucătărie, puse lângă prag o pânză împăturită şi pofti bună dimineaţa la toată lumea.

— Zi aşa, dragă! Ai mai fi putut sta încă o săptămână! mogorogi înciudat Pantelei Prokofievici, aruncându-şi o privire piezişă, fără să răspundă la bineţe.

— De ce nu te-ai dus dumneata? se răţoi Daria, scoţând din cap broboada înţesată de praf.

— Şi tu ce-ai păzit, de-ai stat atâta timp? se amestecă Ilinişna, pentru a mai îndulci întrucâtva primirea duşmănoasă a lui Pantelei Prokofievici.

— Nu m-au lăsat, iată de ce-am întârziat!

Pantelei Prokofievici clătină neîncrezător din cap şi întrebă:

— Nevestei lui Hristonea i-au dat drumul, şi ţie nu?

— Şi mie nu! Daria sclipi mânios din ochi şi adăugă: Dacă nu mă crezi, du-te şi întreabă-l pe comandantul care a fost cu transportul.

— Ce să mai întreb? Să ştii însă că altă dată ai să stai acasă. Eşti bună de trimis după moarte, s-o aduci.

— Na, na, na, că m-ai băgat în boale! Nu mai pot de spaimă! Dar află că nici n-am să mai plec! Poţi să te dai de ceasul morţii, că eu nu mă mai duc!

— Boii sunt sănătoşi? întrebă mai potolit bătrânul.

— Sunt! N-au păţit nimic boii matale...

Daria răspundea în silă şi era întunecată ca un nor.

„S-a despărţit în drum de vreun drăguţ şi de aceea e furioasă!" gândi Natalia, care simţea totdeauna un amestec de milă şi de scârbă pentru Daria şi pentru isprăvile ei urâcioase.

După ce isprăvise masa, Pantelei Prokofievici dădea să plece, dar se pomeni cu atamanul satului în ogradă.

— Ţi-aş zice drum bun, Pantelei Prokofievici! Însă n-o spun. Mai stai pe loc.

— Ce, iar ai venit să-mi iei căruţa? întrebă bătrânul cu o blândeţe prefăcută, deşi sufletul îi clocotea de îndârjire.

— Nu, e alt cântec. Azi soseşte la noi chiar comandantul întregii

Armate a Donului, în persoană, generalul Sidorin. Înţelegi? Acum am primit printr-un curier o ţidulă de la atamanul staniţei: porunceşte să strâng pe toţi bătrânii şi femeile la adunare.

— Dar ce, au căpiat? strigă Pantelei Prokofievici. Cine mai face adunări pe vremea asta, când nu mai poţi răzbi de atâta muncă? Şi cine-mi strânge fânul pentru iarnă? Dânsul, generalul Sidorin al tău?

— E al meu cât e şi-al tău! răspunse calm atamanul. Fac ceea ce mi s-a poruncit. Dejugă-ţi boii! Trebuie să-l întâmpinăm cu pâine şi sare. Se zice, între altele, că vin cu el şi generalii aliatului.

Pantelei Prokofievici rămase tăcut o clipă lângă haraba, se cumpăni îngândurat în chibzuieli şi începu să dejuge boii. Văzând că vorbele sale tot avură efectul dorit, atamanul se înveseli şi întrebă:

— E voie să ne folosim de iepuşoara matale?

— Ce vrei să faci cu ea?

— Este ordin, înţepa-i-ar ariciul, să trimitem două troici până la Râpa Rea. Habar n-am de unde să scot trăsurile şi caii! M-am sculat cu noaptea-n cap şi alerg cu limba scoasă, de m-am înfierbântat de cinci ori, şi tot n-am făcut rost decât de patru cai. Toată lumea este plecată la lucru. Poftim descurc-o, dacă ai cum şi cu cine!

Fără a mai cârti, Pantelei Prokofievici se învoi să dea iapa şi chiar oferi singur brişca sa cu arcuri. Oricum ar fi, venea doar comandantul armatei, şi încă cu generali străini, iar Pantelei Prokofievici avea totdeauna un fel de frică respectuoasă faţă de generali...

Prin stăruinţele atamanului, două troici fură astfel alcătuite şi trimise la Râpa Rea, întru întimpinarea simandicoşilor oaspeţi. Norodul se adună în medean: mulţi se grăbeau să se-ntoarcă în sat, lăsând baltă cositul.

Lăsându-se şi el păgubaş de treburile sale, Pantelei Prokofievici se primeni în cămaşă curată. Îşi puse nădragii de postav cu lampasuri şi şapca ce i-o dăruise cândva Grigori, apoi se îndreptă cu o înfăţişare măreaţă spre medean, poruncind bătrânei să trimită Duniaşkăi apă şi merinde prin Daria.

Nu după mult, un nor des de colb se iscă pe drum, năpustindu-se, ca un puhoi, spre sat: ceva metalic sclipi prin pulberi şi se auzi vocea cântătoare a claxonului de automobil. Musafirii soseau în două maşini noi-nouţe, albastre, sclipitoare; undeva, în urma lor, veneau cele două troici goale, trecând pe lângă cosaşii ce se întorceau în sat, şi zurgălăii de poştă, găsiţi de ataman pentru o asemenea solemnă ocazie, clincheteau trist. Un suflu de înviorare străbătu mulţimea. Se ridică larmă de voci, copiii izbucniră în

strigăte vesele. Zăpăcit, atamanul începu să alerge printre oameni, căutând bătrâni fruntaşi pentru a se înfăţişa cu pâinea şi sarea. Privirea îi căzu pe Pantelei Prokofievici, şi, nespus de bucuros, atamanul se agaţă de el:

— Scapă-mă, pentru numele lui Hristos! Eşti om umblat, ştii cum să te porţi... Ştii cum să dai mâna cu dânşii. Şi celelalte... Mai eşti şi membru al Sfatului Oastei, ai şi un fecior vrednic... Rogu-te, ia tu pâinea şi sarea! Că eu, drept să-ţi spun... nu mă încumet şi mi s-au muiat genunchii.

Măgulit la culme de această cinste, Pantelei Prokofievici se codea totuşi, după cum cerea obiceiul; apoi, când se împlini răstimpul nazurilor de datină, strângându-şi ciudat capul între umeri, îşi făcu repede cruce, luă tava cu pâinea şi sarea, acoperite cu un prosop brodat, şi ieşi în faţă, făcându-şi loc cu coatele prin mulţime.

Automobilele se apropiau de zor spre medean, însoţite de droaia câinilor de toate culorile, răguşiţi de atâta lătrat.

— Tu... cum? Nu ţi-e frică? îl iscodi în şoaptă atamanul, cu faţa palidă de tulburare.

Pentru întâia oară în viaţa lui vedea şefi atât de mari. Pantelei Prokofievici îi aruncă o privire piezişă, sclipind din ochii cu albul albăstrui, şi răspunse cu glasul răguşit de emoţie:

— Ia, ţine-o, până-mi pieptăn barba. Ia-o!

Atamanul se grăbi să-i ia tava, şi Pantelei Prokofievici îşi netezi mustăţile şi barba, îşi umflă voinicește pieptul şi, ridicându-se în vârful degetelor de la piciorul şchiop, ca să nu i se vadă meteahna, luă din nou tava. Dar cum tava tremura vădit în mâinile sale, atamanul se informă cu spaimă în glas:

— N-ai s-o scapi jos? Fii cu băgare de seamă!

Pantelei Prokofievici dădu dispreţuitor din umeri. Cine s-o scape jos? El? Ce năzbâtii îi mai pot trece omului prin cap! El, care a fost membru al Sfatului Oastei Donului şi a dat mâna cu toată lumea la palatul atamanului Oastei, tocmai el să se sperie de un general oarecare? Prăpăditul de atamanaş s-a dogit de-a binelea!

— Mă, frate, când am fost eu la Sfatul Oastei, am băut ceai la o masă chiar cu atamanul Oastei, şi cu zahăr cât pofteşti... începu Pantelei Prokofievici şi deodată tăcu.

Primul automobil se opri la vreo zece paşi de el. Şoferul, cu obrazul ras, purtând o şapcă cu cozorocul mare şi un veston cu epoleţii neruseşti, strâmţi, sări sprinten şi deschise portiera maşinii. Dinăuntru se dădură

jos doi inşi, îmbrăcaţi în uniforme kaki, şi se îndreptară fără grabă spre lumea adunată. O luară drept spre Pantelei Prokofievici, iar el înlemni încordat, smirnă. Ghicise că tocmai oamenii aceştia îmbrăcaţi cu atâta simplitate sunt generalii, iar că acei care veneau în urma lor, mai împopoţonaţi, erau numai nişte aghiotanţi, din suita lor, şi nimic mai mult. Fără să clipească, bătrânul privea musafirii, şi privirea lui devenea din ce în ce mai uimită. Dar unde sunt epoleţii de general, cu fireturi? Unde-s eghileţii, decoraţiile? Ce fel de generali or mai fi fiind şi ăştia, dacă n-ai după ce să-i deosebeşti de cei mai de rând furieri? Pantelei Prokofievici simţi îndată o amarnică dezamăgire. Se simţea chiar jignit, ruşinat de pregătirile lui solemne pentru aceşti generali, care îşi necinstesc gradul. La naiba! Dacă ar fi ştiut că aşa arată, nu s-ar fi îmbrăcat cu atâta grijă şi nu i-ar fi bătut inima aşteptându-i; în orice caz, n-ar sta acum ca un netot, cu o tavă în mâini şi cu o pâine prost coaptă, făcută pesemne de vreo puturoasă de babă. Nu! El, Pantelei Melehov, n-a fost niciodată de râsul lumii, dar acum – vai! – de râs s-a făcut: o clipă în urmă, auzise cu urechile lui copiii, chicotindu-i în spate, iar un drac împielităt strigă cât îl ţineau puterile: „Băieţi! Uite-l pe Melehov-şchiopul! S-a înfoiat de parcă a înghiţit un arici!" Măcar de ar fi avut pentru ce să îndure glumele şi să-şi trudească piciorul bolnav tot stând „drepţi"... Inima lui Pantelei Prokofievici clocotea de mânie. Şi numai fricosul, afurisitul de atamanaş era de vină! A venit, a trăncănit, a luat iapa şi trăsura şi a alergat cu limba scoasă prin tot satul, căutând clopotele şi zurgălăi pentru troici. Adevărat se zice: când n-a văzut omul ce înseamnă o haină de preţ, se bucură şi de zdrenţe! În lunga lui viaţă, Pantelei Prokofievici văzuse altfel de generali! Uite, de pildă, la parada împărătească: trece câte unul – pieptul plin de decoraţii şi medalii, cu fireturi de aur, de ţi-e mai mare dragul să priveşti! Icoană, nu general! Şi ăştia... verzi ca nişte piţigoi; unul nici n-are şapca reglementară, ci numai un fel de oală acoperită cu muselină, şi o mutră rasă, fără niciun fir de păr – să-l cauţi ziua cu lumânarea! Pantelei Prokofievici se încruntă şi era cât p-aci să scuipe de scârbă, dar cineva îl ghionti puternic în spate, îndemnându-l de zor:

— Du-te şi dă-le!...

Pantelei Prokofievici păşi înainte. Generalul Sidorin cercetă peste capul lui mulţimea, cu o privire fugară, apoi zise răsunător:

— Bună ziua, domnilor fruntaşi!

— Să trăiţi, excelenţă! strigară sătenii într-un cor cam hodorogit.

Generalul binevoi să primească pâinea şi sarea din mâinile lui Pantelei

Prokofievici, zise „mulţumesc!" şi trecu tava aghiotantului.

Stând alături de Sidorin, colonelul englez, om înalt şi uscăţiv, privea cazacii cu o curiozitate rece, de sub casca trasă pe ochi. Din ordinul generalului Briggs, şeful misiunii militare britanice în Caucaz, el însoţea pe Sidorin în călătoria sa de inspecţie prin ţinuturile Oastei Donului, părăsite de bolşevici, şi studia amănunţit, prin tâlmaci, starea spiritelor printre cazaci, ca şi situaţia pe fronturile de luptă.

Colonelul era obosit de neajunsurile drumului, de priveliştea monotonă a stepei, de discuţii plicticoase şi de tot soiul de îndatoriri complicate în calitatea de reprezentant al unei mari puteri, dar îndatorinţele slujbei regale erau mai presus de orice! Şi, ca atare, asculta atent cuvântarea oratorului din staniţă şi înţelegea aproape totul, căci ştia ruseşte, deşi o ascundea celorlalţi. Privea de sus chipurile bronzate şi atât de felurite ale acestor fii războinici ai stepelor, uimit de tabloul amestecului de rase, care izbeşte totdeauna pe oricine priveşte o adunare de cazaci. Alături de un cazac blond, curat slav, stătea un mongol în toată legea, iar mai încolo, un cazac tânăr, cu părul negru ca pana corbului, cu o mână atârnată într-un pansament murdar, vorbea cu voce scăzută cu un cărunt patriarh biblic; şi ai fi putut pune rămăşag că în vinele acestui patriarh, îmbrăcat în vechiul său suman căzăcesc şi proptit într-o cârjă, curge cel mai curat sânge de muntean caucazian...

Colonelul cunoştea puţin istoria; cercetându-i din ochi pe cazaci, se gândea că nu numai aceşti barbari, ci nici măcar nepoţii lor n-au să meargă în India, sub comanda vreunui nou Platov. După biruinţa asupra bolşevicilor, anemiată de războiul civil, Rusia va ieşi pentru vreme îndelungată din rândul marilor puteri, aşa că, în decursul deceniilor apropiate, posesiunile orientale ale Marii Britanii vor fi libere de orice ameninţare. Colonelul era ferm convins de înfrângerea bolşevicilor. Se socotea om plin de raţiune, stătuse mult timp în Rusia înainte de război şi bineînţeles, nu putea crede nicidecum că ideile utopice ale comunismului vor putea triumfa într-o ţară pe jumătate sălbatică...

Atenţia sa fu atrasă de femeile care şopteau destul de aprins între ele. Fără să-şi întoarcă capul în direcţia lor, le cercetă chipurile cu pometii groşi, arse de vânt, şi un zâmbet abia văzut şi dispreţuitor se schiţă pe buzele sale.

După ce înmână pâinea şi sarea, Pantelei Prokofievici se amestecă în mulţime. Nici nu mai stătu să asculte cum un vorbă-lungă sosit din Vioşenskaia saluta musafirii în numele populaţiei cazace din staniţă, ci,

ocolind mulţimea, o porni la troicile lăsate ceva mai încolo.

Caii erau albi de spumă şi răsuflau greu. Bătrânul se apropie de iepuşoara lui, înhămată la mijloc, îi şterse nările cu mâneca şi oftă. Ar fi vrut să înjure, să-şi deshame pe loc iapa şi să o ducă acasă – atât de mare îi fusese dezamăgirea.

Între timp, generalul Sidorin îşi rostea cuvântul său către tătăreni. După ce a vorbit cu laudă despre faptele lor de arme în spatele roşilor, zise:

— Aţi luptat cu vitejie împotriva duşmanilor noştri comuni. Meritele voastre n-au să fie uitate de patria care este pe cale să se elibereze de bolşevici, de jugul lor cumplit. Aş vrea să răsplătesc cu distincţiuni pe unele femei din satul vostru, care, după cum ştim, s-au distins în mod deosebit în lupta armată împotriva roşilor. Rog să iasă înainte eroinele noastre cazace ale căror nume vor fi citite acum!

Un ofiţer dădu citire unei liste, destul de scurtă. Prima era Daria Melehova, celelalte erau văduvele cazacilor omorâţi la începutul răscoalei şi care, ca şi Daria, luaseră parte la măcelărirea comuniştilor prizonieri, aduşi la Tatarski în urma predării Regimentului „Serdobsk".

Daria nu plecase în stepă, aşa cum îi poruncise Pantelei Prokofievici. Se afla tot acolo, în mulţimea femeilor din sat, gătită ca de sărbătoare.

Auzindu-şi numele, Daria îşi făcu îndată drum printre muieri, ghiontindu-le, şi păşi cu îndrăzneală înainte, potrivindu-şi în mers broboada albă, tivită cu dantelă; îşi mijea ochii şi zâmbea cu un uşor aer fâstâcit. Chiar aşa, obosită de drum şi de peripeţiile amoroase, era nespus de nurlie! Neatinşi de arşiţă, obrajii ei palizi subliniau mai puternic sclipirea caldă a ochilor vii şi iscoditori, iar linia sprâncenelor vopsite şi capricios arcuite şi buzele zâmbitoare ascundeau parcă ceva aţâţător şi obscen.

În calea ei, întors cu spatele către mulţime, stătea un ofiţer. Ea îl ghionti uşor şi zise:

— Lăsaţi să treacă rudele mirelui! Şi se apropie de Sidorin.

Acesta luă din mâinile aghiotantului o medalie cu panglica ordinului „Sfântul Gheorghe" şi, cu degetele lui stângace, o prinse pe bluza Dariei, la stânga pieptului, apoi zâmbind o privi drept în ochi.

— Dumneata eşti văduva lui Melehov, omorât în luna martie?

— Da.

— Ai să primeşti acum o sumă de bani, cinci sute de ruble. O vei căpăta de la acest ofiţer. Atamanul Oastei, African Petrovici Bogaevski şi

guvernul Donului îţi mulţumesc pentru marea vitejie de care ai dat dovadă şi te roagă să primeşti condoleanţele lor... Iau parte cu toţii la durerea dumitale.

Daria nu înţelesese toate vorbele generalului. A mulţumit însă cu o înclinare a capului, luă banii din mâna aghiotantului şi, tăcută, se uită zâmbind drept în ochii generalului, om între două vârste. Erau aproape de aceeaşi statură, şi Daria cercetă fără prea multă sfială chipul uscăţiv al generalului, „Ieftin mi l-au preţuit pe Petro, cel mult cât o pereche de boi... Dar generălaşul ăsta nu arată rău", se gândea ea în clipa aceea, cu neruşinarea ei obişnuită. Sidorin o aştepta să plece, dar ea zăbovea. Aghiotantul şi ofiţerii din spatele lui Sidorin arătau din sprâncene de la unii la alţii către văduva dezgheţată; în ochii lor sclipiră luminiţe frivole. Până şi colonelul englez se învioră, îşi potrivi centura, se urni din loc, şi pe chipul său nepăsător se ivi chiar ceva ce avea o îndepărtată asemănare cu un zâmbet.

— Pot să plec? întrebă Daria.

— Da, ba, bineînţeles! o învoi grăbit Sidorin.

Cu o mişcare stângace, Daria vârî banii în sân şi se îndreptă spre mulţime. Toţi ofiţerii, obosiţi de cuvântări şi de ceremonii, îi urmăreau încordat mersul uşor şi lin.

Cu paşi şovăielnici, se apropie acum de Sidorin nevasta răposatului Martin Şamil. Când medalia fu prinsă de bluzuliţa ei ponosită, Şamiloaia izbucni într-un plâns atât de neputincios, atât de femeiesc şi de deznădăjduit, încât feţele ofiţerilor îşi pierdură brusc expresia veselă şi se făcură deodată serioase, acre şi compătimitoare.

— Şi bărbatul dumitale a fost ucis? o întrebă încruntat Sidorin.

Plângând înainte, femeia îşi acoperi faţa cu mâinile şi dădu din cap.

— Are un car de copii! rosti cu voce de bas un cazac.

Sidorin se întoarse cu faţa spre englez şi lămuri cu glas tare:

— Noi decorăm femeile care au manifestat un curaj excepţional în luptele împotriva bolşevicilor. Bărbaţii celor mai multe dintre ele au fost ucişi la începutul răscoalei contra bolşevicilor, şi aceste văduve, răzbunându-şi bărbaţii, au nimicit complet un însemnat detaşament compus din comuniştii localnici. Cea dintâi femeie pe care am decorat-o a omorât cu mâna ei un comisar comunist care se făcuse vestit prin cruzimea lui.

Ofiţerul-interpret traduse curgător totul în limba engleză. Colonelul ascultă cu capul aplecat, apoi zise:

— Admir curajul acestor femei. Spuneţi-mi, domnule general, au participat la lupte alături de bărbaţi?

— Da, răspunse scurt Sidorin şi făcu un semn de nerăbdare din mână, chemând o a treia văduvă să vină mai aproape.

Îndată după înmânarea decoraţiilor, oaspeţii plecară spre staniţă. Poporul începu să se-mprăştie grabnic de pe medean, zorind la cosit, şi câteva clipe după ce automobilele s-au mistuit, petrecute de lătratul clinilor, lângă ograda bisericii n-au rămas decât trei moşnegi.

— Ciudate vremuri! zise unul, desfăcându-şi larg braţele. Altădată crucea sau medalia „Sfântul Gheorghe" se dădeau numai pentru isprăvi ma-ari, pentru iroism – şi, mai ales, cine le căpăta? Cei mai viteji şi mai corajoşi! Puţini erau ăi care se încumetau să capete cruci. Nu degeaba a rămas vorba: „Sau cu cruce, sau sub cruce". Şi astăzi au pus medalii pe pieptul unor muieri... Barem să fi avut pentru ce! Nu! De pomană!... Cazacii i-au prins şi i-au dus în sat, iar ele au omorât cu parii nişte prizonieri, oameni fără arme. Ce fel de iroism e şi ăsta? Nu pricep în ruptul capului, Doamne iartă-mă!

Un alt moşneag, chior şi nevolnic, întinse un picior în afară, scoase pendelete din buzunar o pungă de tutun făcută sul şi glăsui:

— Ei, şefii văd mai bine acolo, la Cerkassk, ce au de făcut! Eu cred că au socotit aşa: trebuie să facem o momeală pentru muieri, pentru ca să se ridice toţi şi să lupte mai tare. Poftim medalia, cinci sutare – care muiere nu se va lăcomi de aşa o cinste? Să zicem că un cazac nici n-ar vrea să meargă pe front şi că ar vrea să se ascundă de război: s-ar mai putea el dosi acuma? Îi va face zile fripte muierea lui! Cucul de noapte cântă mai tare! Şi fiecare din ele se va gândi: „Poate au să-mi dea şi mie o medalie?"

— Vorbeşti aiurea, cumetre Feodor! întâmpină al treilea. Trebuia să le răsplătească, şi le-au răsplătit! Muierile au rămas văduve, şi banii ăştia le vor prinde bine în gospodărie, iar medaliile li s-au dat pentru vrednicia lor. Daşka Melehova i-a făcut cea dintâi seama lui Kotlearov, şi bine i-a făcut! Dumnezeu să le judece, dar nici muierile nu-s vinovate: glasul sângelui e mai tare ca toate...

Bătrânii s-au ciorovăit şi s-au suduit până când sunară clopotele de vecernie. Îndată ce clopotarul începu să sune, cei trei se sculară, îşi scoaseră şepcile, făcură semnul crucii şi intrară cu evlavie în ogradă bisericii.

13

E ciudat cât de mult se schimbase viaţa în familia Melehov! Parcă ieri, Pantelei Prokofievici se simţea stăpân deplin în casa lui, toţi cei din casă i se supuneau fără murmur, treaba mergea strună, toţi trăiau, împărtăşindu-şi bucuriile şi necazurile, şi în tot traiul lor se simţea o veche şi puternică orânduială. Era o familie bine închegată. Dar din primăvară toate se schimbaseră. Prima se desprinsese Duniaşka. Ea nu-şi arăta deschis împotrivirea faţă de tată, dar făcea tot ce i se spunea numai în silă, ca şi cum ar fi muncit cu simbrie, nu pentru ea; era din ce în ce mai închisă şi mai înstrăinată de ceilalţi; rar de tot se auzea râsul ei lipsit de grijă.

După ce Grigori plecase pe front, Natalia se depărtase şi ea de bătrâni; aproape tot timpul şi-l petrecea cu copiii, le vorbea cu drag şi se îngrijea de ei, dar se vedea că are o mare durere ascunsă, cu toate că nu spunea nicio vorbă celor din casă despre această durere, că nu se plângea nimănui şi că ascundea din toate puterile cât de greu o îndură.

Cu Daria, treburile mergeau şi mai anapoda: ea se făcuse cu totul alta, după ce fusese cu căruţa la podvezi. Din ce în ce mai des se lua la harţă cu bătrânul, pe Ilinişna nici n-o mai băga în seamă, se răţoia la toţi fără nicio pricină, nu se ducea la cosit sub cuvânt că-i bolnavă, şi se purta în aşa fel ca şi cum îşi trăia cele din urmă zile în casa Melehovilor.

Familia se destrăma chiar sub ochii lui Pantelei Prokofievici. Rămâneau singuri, el şi cu bătrâna lui. Legăturile de rudenie s-au fărâmiţat repede şi pe neaşteptate, relaţiile dintre ei şi-au pierdut căldura, în vorbe sunau tot mai des strune de harţag şi de înstrăinare... Nu se mai aşezau la masă ca o familie unită şi bine închegată, ci ca nişte oameni adunaţi prin voia întâmplării.

Toate astea numai şi numai din pricina războiului. Pantelei Prokofievici o pricepea prea bine. Duniaşka era mânioasă pe părinţi, fiindcă i-au poruncit să-şi ia nădejdea că se va mărita vreodată cu Mişka Koşevoi, singurul pe care îl iubea cu toată aprinderea patimii sale feciorelnice. Natalia suferea adânc şi în tăcere de întoarcerea din nou a lui Grigori către Axinia, ascunzând-o tuturor, aşa cum îi era obiceiul. Iar Pantelei Prokofievici vedea toate acestea, dar nu putea înfăptui nimic pentru înscăunarea vechii orânduieli în familie. Într-adevăr, după toate cele petrecute, nu putea să-şi dea încuviinţarea la măritişul fiicei cu un

bolşevic sadea – şi, mai cu seamă, ce rost putea să aibă încuviinţarea lui, dacă afurisitul de logodnic hoinărea undeva pe front şi chiar la o unitate din Armata Roşie! Acelaşi lucru era şi cu Grigori: dacă n-ar avea gradul de ofiţer, Pantelei Prokofievici i-ar fi găsit ac de cojoc, şi chiar atât de zdravăn, încât i-ar fi pierit pofta măcar să se uite spre casa lui Astahov. Dar războiul încâlcise toate socotelile şi-i luase bătrânului puterea de a trăi şi a-şi stăpâni rosturile casei aşa cum voia. Războiul îl surpase, îi luase vechea râvnă de muncă, îi răpise fiul cel mai mare, îi adusese dezbinare şi tulburări în familie. Trecuse în zbor deasupra vieţii sale, ca o furtună deasupra unui lan de grâu – dar grâul se ridică după furtună şi creşte mai falnic în bătaia soarelui, pe când el, bătrânul, nu se mai putea înălţa pe picioare. Lăsase, în gând, toate în voia soartei: fie ce-o fi!

După ce primise decoraţia din mâinile generalului Sidorin, Daria se înveseli. Se întoarse de pe medean înviorată şi fericită, cu ochii sclipitori, şi îi arătă Nataliei medalia.

— Pentru ce ţi-au dat-o? se minună Natalia.

— Pentru cumătrul Ivan Alexeevici, mama lui de potaie, Dumnezeu să-l odihnească! Iar asta e pentru Petea, adăugă ea, lăudându-se, şi desfăcu un teanc de bancnote noi-nouţe ale guvernului Donului.

Nici nu mai plecă la câmp. Pantelei Prokofievici voia s-o trimită cu merinde, dar ea se împotrivi cu hotărâre.

— Lasă-mă-n pace, tată-socrule, sunt obosită de drum!

Bătrânul se încruntă. Atunci Daria adăugă, pe jumătate în glumă, ca să-şi îndulcească tonul cam grosolan al refuzului:

— E păcat să mă sileşti într-aşa o zi să plec la câmp. Azi e pentru mine sărbătoare!

— Mă duc şi singur, încuviinţă bătrânul. Dar cu banii cum rămâne?

— Care bani? întrebă Daria, ridicându-şi sprâncenele, mirată foarte.

— Te întreb ce ai de gând să faci cu banii?

— Treaba mea. Fac cu ei ce mi-o pofti inima!

— Cum, adică? Banii ţi i-au dat pentru Petro!

— Mi i-au dat mie, şi nu dumneata ai să-mi arăţi ce trebuie să fac cu ei.

— Păi, nu stai cu noi?

— Şi dacă stau, ce vrei?... Să pui mâna pe bani?

— Nu e vorba să iau tot, dar cum socoţi tu: Petro nu ne-a fost fecior? Eu şi cu baba n-avem partea noastră?

Cererile socrului erau rostite pe un glas vădit nesigur şi Daria ieşi biruitoare din luptă. Spuse cu un glas liniştit şi batjocoritor:

— N-am să vă dau nimic, nicio rublă măcar! N-aveţi niciun fel de parte, că, de-ţi fi avut-o, v-ar fi dat-o. De unde ţi s-a năzărit că aveţi şi voi partea voastră?... Despre aşa ceva nici n-a fost vorba, şi poţi să-ţi tot întinzi mâna după banii mei, că de căpătat tot n-ai să capeţi nimic!

Atunci Pantelei Prokofievici făcu cea din urmă încercare:

— Stai în familia noastră, mănânci pâinea noastră, care va să zică trebuie să împărţim totul! Ce fel de rânduieli vor fi, dacă fiecare va gospodări cum îl taie capul? N-am să îngădui una ca asta! hotărî el.

Daria înlătură însă şi această încercare de a pune mâna pe banii săi. Hlizindu-se cu neruşinare, zise:

— Eu, socrule mare, nu-s măritată cu matale. Azi stau la voi, iar mâine mă mărit şi – ia-mă de unde nu-s! Şi nu-s datoare să-ţi plătesc hrana. Am muncit zece ani pentru familia voastră, fără să mă-ndrept din şale.

— Pentru tine ai muncit, căţea desfrânată! strigă mânios Pantelei Prokofievici. Mai adăugă ceva, dar Daria nici nu mai stătu să-l asculte: îi întoarse spatele, fluturându-şi poala fustei, şi plecă în odaia ei. „Aş, ţi-ai găsit!", şopti ea, zâmbind batjocoritor.

Cu aceasta ceartă lor luă sfârşit. Da, ea, Daria, nu ştia ce-i frica, pentru a se lipsi de bunul ei, de teama bătrânului.

Pantelei Prokofievici se pregăti să plece singur la câmp şi avu o scurtă sfătuire cu Ilinişna.

— Pe Daria să n-o slăbeşti din ochi... o rugă el.

— Da' pentru ce s-o păzesc? se miră Ilinişna.

— Pentru că ea o va lua la picior, are să plece din casă, şi o să mai înhaţe ceva şi din avutul nostru. Văd eu că nu degeaba îşi desface ea aripile... Pare-mi-se că şi-a găsit perechea şi mâine-poimâine o să se mărite.

— Tot ce se poate! încuviinţă Ilinişna şi oftă. Stă ca un hohol argat în ajunul soroculuí, nimic nu-i e drag, nimic nu-i e pe plac... O creangă ruptă, şi dacă-i ruptă, nu mai creşte la loc.

— Nici n-avem nevoie s-o punem la loc! Tu, proastă bătrână, să nu cumva să-ţi treacă prin gând s-o opreşti, dacă va veni vorba. Las-o să se care din casă. M-am săturat să-mi tot bat capul cu dânsa. Pantelei Prokofievici se urcă în haraba, îmboldi boii şi-şi încheie vorbele: Ea fuge de muncă, se fereşte de osteneală, cum fuge câinele de muşte, şi n-are în cap decât să se îndoape cu tot ce-i mai dulce şi să dea goana la şezătoare. O dată ce Petro al nostru, Dumnezeu să-l ierte, nu mai este, n-avem de ce s-o ţinem în casă. Nu-i o muiere, e o ciumă!

Dar bătrânii greşeau în presupunerile lor. Gândurile Dariei erau departe de măritiş. De căsnicie nu-i ardea de loc: altă grijă îi apăsa inima...

Toată ziua Daria rămase prietenoasă şi veselă. Nici harţa pe care o avusese din pricina banilor nu-i tulbura voioşia. Se învârti îndelung în faţa oglinzii, tot privindu-şi medalia, de vreo cinci ori îşi schimbă bluzele, alegând una la care s-ar potrivi cel mai bine panglica vărgată a „Sfântului Gheorghe", şi glumea: „Acum mi-ar trebui şi ceva cruci!" Apoi o chemă pe Ilinişna în odăiţa ei, îi vârî în mâini două hârtii de câte douăzeci de ruble şi, strângând la piept mâna noduroasă a Ilinişnei cu mâinile ei calde, şopti: „Pentru pomenirea lui Petea... O să faci, mamă, un parastas cum n-a văzut lumea... Faceţi şi colivă..." Şi izbucni în plâns... O clipă mai târziu însă, cu ochii sclipind de lacrimi, se juca cu Mişatka, îl acoperea cu şalul ei de mătase de sărbătoare şi râdea, ca şi cum n-ar fi plâns niciodată şi n-ar fi cunoscut gustul sărat al lacrimilor.

Se înveseli de-a binelea după ce Duniaşka se întoarse de la câmp. Îi povesti cum i s-a dat medalia şi maimuţări în zeflemea cât de solemn vorbea generalul şi cum stătea englezul şi o privea – leit o momâie! După aceasta, făcând şiret cu ochiul Nataliei, ca o conspiratoare, îşi întocmi o mutră serioasă şi începu s-o încredinţeze pe Duniaşka, că ea, Daria, văduvă de ofiţer şi decorată cu medalia „Sfântul Gheorghe", are să capete în curând grad de ofiţer, la fel cu bărbaţii, şi va primi comanda unei sotnii de cazaci bătrâni.

Natalia şedea, cârpind cămăşuţele copiilor, şi o asculta, stăpânindu-şi zâmbetul, iar Duniaşka, cu desăvârşire buimăcită, îşi strânse mâinile la piept şi o imploră:

— Dariuşka dragă! Ce tot îndrugi, pentru Dumnezeu! Că nu mai pot pricepe unde-i minciuna şi unde vorbeşti adevărat. Vorbeşte ca lumea!

— Nu mă crezi? Tare prostănacă mai eşti! Îţi spun adevărul curat. Ofiţerii sunt toţi pe front, cine are să-i înveţe pe bătrâni să mărşăluiască, şi altele câte se cer la militărie? O să-i pună sub comanda mea, iar eu am să ştiu ce să le fac diavolilor bătrâni! Iată cum am să-i comand! Daria închise uşa bucătăriei, ca să n-o vadă soacra, trase cu o mişcare iute poala fustei între picioare şi, apucând-o de la spate, cu pulpele dezgolite sclipind, mărşălui prin odaie, se opri lângă Duniaşka şi, cu voce de bas, comandă: „Moşnegi, drepţi! Bărbile mai sus! La stânga-mprejur – marş!"

Duniaşka nu se mai putu stăpâni şi izbucni în râs, ascunzându-şi faţa în palme. Natalia zise râzând:

— Of, destul! Te-a apucat ca în ajun de nenorocire!

— Ce mai nenorocire! Mult noroc aţi văzut şi voi! Dacă nu vă mai înveselesc eu, o să mucegăiţi de plictiseală!

Dar acest imbold de veselie luă sfârşit, tot atât de brusc cum izbucnise. Peste o jumătate de ceas, ea se retrase în odăiţa ei, smulse cu necaz din piept pârlita de medalie şi o zvârli în cufăr, apoi stătu îndelung la geam, proptindu-şi obrajii în palme, iar noaptea dispăru undeva şi nu se înfiinţă acasă decât târziu, după primul cântat al cocoşilor.

Mai trecură patru zile, în care munci de zor pe câmp.

Cositul mergea anevoie. Braţele de muncă erau prea puţine. Se strângeau cel mult câte două deseatine pe zi. Fânul din căpiţe fu udat de ploaie: o nouă muncă toate căpiţele au trebuit desfăcute şi uscate la soare. Nici n-avură timp să le strângă în căpiţe, şi o ploaie torenţială se revărsă din nou asupra stepei şi ţinu de la asfinţit până la răsărit de soare, necontenit, cu o stăruinţă tomnatică. Urmară zile de timp frumos, bătu vântul de răsărit, şi stepa răsună iarăşi de răpăitul cositoarelor; căpiţele înnegrite răspândeau în aer un miros dulceag şi rânced de mucegai. Stepa se învălui în ceaţă, şi prin pâcla fumurie abia se desluşeau liniile movilelor de strajă, albiile azurii ale râpelor şi căciulile verzi ale sălciilor deasupra iazurilor îndepărtate.

A patra zi, Daria avu de gând să plece de la câmp drept la staniţă şi pomeni despre aceasta în clipa când cosaşii şedeau la odihnă, acolo pe câmp, şi mâncau.

Cu nemulţumire şi cu glas muşcător, Pantelei Prokofievici întrebă:

— Ce te-a mai apucat? Nu poţi să aştepţi până duminică?

— Am treabă şi nu pot să aştept.

— Nicio zi măcar?

Daria răspunse printre dinţi:

— Nu!

— Ei, dacă ţi s-a urât atâta că nu mai poţi răbda, du-te. Dar ce fel de treburi grabnice ţi-ai găsit? Pot să ştiu şi eu?

— Ai să mori înainte de vreme, dacă vei şti toate.

Ca întotdeauna, Daria avea o vorbă tăioasă, gata s-o arunce, şi Pantelei Prokofievici scuipă de necaz şi nu mai întrebă nimic.

A doua zi, la întoarcerea din staniţă, Daria trecu prin sat. Acasă nu era decât Ilinişna cu copiii. Mişatka se repezi la mătuşă, dar ea îl dădu cu răceală la o parte cu mâna şi se adresă soacrei:

— Dar unde-i Natalia, mamă?

— E în grădină, prăşeşte cartofii. Ce ai cu dânsa? Sau, poate, te-a trimis

bătrânul după ea? S-o lase în pace! Chiar aşa să-i spui!

— Nu, n-a trimis nimeni după ea. Dar aş vrea să-i spun ceva.

— Ai venit pe jos?

— Pe jos.

— Când o să isprăvească ai noştri?

— Ar trebui cam pe mâine.

— Dar stai, unde fugi? Ploile au stricat mult fânul? întrebă stăruitor bătrâna, mergând în urma Dariei, care cobora treptele.

— Nu tocmai mult. Mă duc, n-am timp...

— Treci de la grădină să iei o cămaşă pentru bătrânul, auzi?

Daria s-a prefăcut că nu auzise şi se îndreptă grăbită spre ocolul de vite. Se opri pe mal, privi cu ochii galeşi întinderea verzuie a Donului, care respira răcoreală dulceagă, apoi se îndreptă încet spre grădini.

Vântul flutura în voie deasupra Donului, aripile pescăruşilor sclipeau la soare. Unda se prelingea alene pe malul uşor înclinat. Dealurile de cretă, învăluite într-o ceaţă viorie, luceau mat, luminate de soare, iar pădurea de peste Don, spălată de ploi, era de un verde tineresc şi proaspăt, ca la început de primăvară.

Daria scoase cipicii din picioarele ostenite, se spălă pe picioare şi stătu îndelung pe pietrişul cald de pe mal, ferindu-şi cu palma ochii de soare şi ascultând cu luare-aminte ţipetele jalnice ale pescăruşilor şi plescăitul ritmic al undelor. Această tăcere, aceste ţipete ascuţite ale pescăruşilor îi sfâşiau sufletul, i-l îndurerau până la lacrimi şi, cu atât mai apăsătoare, mai năprasnică, i se părea nenorocirea care se abătuse pe neaşteptate asupra ei.

Natalia se îndreptă cu greu din şale, rezemă sapa de gard şi, zărind-o pe Daria, îi ieşi în întâmpinare.

— Mă căutai, Daşa?

— Viu la tine, cu durerea mea...

Se aşezară cot la cot. Natalia îşi scoase broboada, îşi potrivi părul şi se uită întrebător la Daria. O izbise schimbarea de pe chipul Dariei în zilele din urmă: obrajii îi slăbiseră şi se înnegriseră; o zbârcitură adâncă îi brăzda fruntea, ochii ardeau într-o arşiţă neliniştită.

— Dar ce ai? Te-ai înnegrit la faţă, zise cu milă Natalia.

— Am de ce să mă-nnegresc... Daria zâmbi în silă şi tăcu o clipă. Mai ai mult de prăşit?

— Spre seară isprăvesc. Da' ce-ai păţit?

Daria înghiţi în sec şi începu să vorbească repede, cu o voce surdă:

— Uite ce: m-am îmbolnăvit... Am o boală urâtă... Ştii, când am fost plecată... m-am pricopsit!... M-a molipsit un afurisit de ofiţeraş!

— Vai de capul tău! Cu un gest de spaimă şi de durere, Natalia înălţă mâinile către cer.

— Vai de sufletul meu... N-am ce zice şi n-am de ce să mă plâng... Ispăşesc păcătoşenia mea... S-a dat la mine, blestematul, şi m-a înduplecat. Avea dinţi albi, dar era putred... Sunt pierdută.

— Sărmana de tine! Dar acum? Ce te faci acum?

Cu ochii căscaţi, Natalia privea la Daria, iar Daria, stăpânindu-se şi uitându-se ţintă la pământul de sub picioare, urmă ceva mai liniştit:

— Vezi, încă de pe drum am început să bag de seamă... Am crezut: o fi ceva obişnuit... Doar ştii şi tu: la noi, muierile, se întâmplă d-astea... Astă-primăvară am ridicat de jos un sac de grâu, şi îmi venea la trei săptămâni. Dar acum văd că e altceva... S-au ivit semne... M-am dus aseară în staniţă, la felcer. Era să mă prăpădesc de ruşine... Acum s-a isprăvit, mi-am trăit traiul!

— Trebuie să te doftoriceşti, dar ce ruşine! Bolile astea zice că se vindecă.

— Nu, fato, pe-a mea n-ai s-o mai vindeci. Daria zâmbi strâmb şi-şi ridică pentru întâia oară ochii aprinşi de foc. Am sfrenţie. Podoaba asta nu se mai lecuieşte. Din pricina ei, omul rămâne fără nas. Uite, ca baba Androniha – ai văzut?

— Dar ce ai de gând să faci acum? întrebă Natalia cu glas plângător, şi ochii i se umplură de lacrimi.

Daria rămase îndelung tăcută. Rupse o floare de volbură, împletită pe o tulpină de porumb, şi o duse la ochi. Nespus de gingaşa pâlniuţă a floricelei cu margini trandafirii, uşoară şi străvezie, aproape fără greutate, împrăştia mirosul greu, trupesc, al pământului încins de soare. Daria o privea cu nesaţ şi cu mirare, ca şi cum ar fi văzut pentru întâia oară floricica aceasta sărăcuţă şi puţin arătoasă, o mirosi cu nările umflate şi tremurătoare, apoi o puse cu grijă pe pământul afânat, secătuit de vânt, şi zise:

— Ce am de gând să fac, mă întrebi? Veneam îndărăt din staniţă şi mă tot gândeam şi chibzuiam... Am să-mi fac seama, iată ce am să fac! Îmi pare puţin rău, dar tot n-am încotro. Totuna: dacă am să mă doftoricesc, o să afle toată lumea din sat, o să mă arate cu degetul, o să mă ocolească, o să râdă de mine... Cine o să mă vrea aşa, bolnavă? O să-mi piară frumuseţea, o să mă usuc, o să putrezesc toată de vie... Nu, asta nu!

Vorbele ei răsunau ca şi cum ar fi fost singură, şi nici nu luă în seamă tresărirea de împotrivire a Nataliei. Înainte de a mă duce la staniţă mă gândeam că, dacă am o boală lumească, am să mă doftoricesc. De aceea n-am dat banii tatii, am socotit că o să am nevoie de ei, să plătesc felcerilor... Dar acum am chibzuit altfel. Şi m-am săturat de toate! Nu mai vreau!

Daria trase o cumplită sudalmă bărbătească, scuipă şi şterse cu dosul palmei o lacrimă ce-i atârna de genele lungi.

— Ce tot vorbeşti Nu ţi-e frică de Dumnezeu? întrebă încetişor Natalia.

— Cu el, cu Dumnezeu, nu mai am nimic de-a face. Şi aşa nu m-a lăsat niciodată să-mi trăiesc viaţa. Daria zâmbi, şi Natalia văzu pentru o clipă în zâmbetul ei zglobiu şi şiret pe Daria de totdeauna. Să nu faci asta, să nu faci aia... toate-s păcate, şi mă tot speriau cu judecata cea de apoi... N-ai să născoceşti o judecată mai groaznică decât aceea pe care am să mi-o fac eu singură. M-am săturat, Nataşka, m-am săturat de toate! Mi s-a urât de toată lumea... O să-mi vie uşor să-mi fac seama. N-am pe nimeni, nici în faţă, nici în spate, şi n-am de cine să-mi pară rău... Asta e!

Natalia îi vorbi cu căldură, cercând s-o înduplece, rugând-o să nu se mai gândească la moarte, dar Daria, care o ascultase la început cu gândul aiurea, îşi dădu seama de vorbele ei şi o întrerupse mânioasă:

— Lasă vorbele astea, Nataşka! N-am venit aci ca să mă rogi şi să mă înduplec! Am venit să-ţi povestesc ce durere am şi să-ţi spun că de azi înainte să nu-ţi laşi copiii să vină la mine. Boala mea e lipicioasă, a zis felcerul, o ştiu şi eu, şi să nu cumva să se molipsească. Ai înţeles, proasto? Şi să-i vorbeşti bătrânei, că mie mi-e ruşine. Iar eu... n-am să-mi vâr îndată capul în laţ, mai am timp, n-avea teamă.. O să mai trăiesc, să mă bucur de lumea largă, să-mi iau rămas bun de la ea. Fiindcă, ştii tu cum trăim noi? Atâta timp cât nu ne doare inima, umblăm şi nu vedem nimic în jurul nostru... Uite ce viaţă am avut şi eu, şi am fost parcă oarbă, dar când veneam din staniţă, pe malul Donului, şi când am chibzuit că o să trebuiască să mă despart curând de toate astea, mi s-au deschis parcă ochii! Privesc Donul cum îl încreţeşte vântul şi cum sclipeşte la soare, de parc-ar fi de argint, ca o flacără vie, şi te dor ochii privindu-l. Mă uit în jurul meu – Doamne, ce frumuseţe! Iar eu nici n-o băgasem de seamă... Daria zâmbi sfios, tăcu, îşi strânse palmele şi, stăpânindu-şi plânsul ce-i apăsa gâtlejul, vorbi din nou, dar cu o voce mai ridicată şi mai încordată: Când veneam, m-a înecat plânsul de câteva ori pe drum... Ajung în sat, şi văd nişte copilaşi cum se scaldă în Don... M-am uitat la ei, m-a durut inima, şi am plâns iarăşi ca o proastă. Am zăcut aşa vreo două ceasuri pe

nisip. Nu-mi vine uşor, vezi şi tu, dacă te gândeşti bine... Se sculă de pe jos, îşi scutură fusta, cu o mişcare obişnuită îşi potrivi broboada. Atâta bucurie am şi eu, când mă gândesc la moarte, că o să trebuiască să mă-ntâlnesc pe lumea cealaltă cu Petro... Şi am să-i zic aşa: „Ei, Petro Panteleevici, dragă, primeşte-o pe soţia ta făr' de minte!" Şi adăugă, cu hazul ei năbădăios de totdeauna: Doar în lumea cealaltă n-are voie să mă mai bată, că pe bătăuşi nu-i lasă acolo! Aşa e, nu? Ei, rămâi cu bine, Nataşenka! Şi nu uita să-i vorbeşti soacrei despre pacostea mea.

Natalia şedea nemişcată, acoperindu-şi faţa udă cu palmele înguste şi murdare. Printre degete sclipeau lacrimile, ca nişte picături de răşină în crăpăturile scoarţei de pin. Daria ajunse la portiţa de nuiele împletite, apoi se întoarse şi zise grav:

— De azi înainte, n-am să mănânc din aceleaşi străchini cu voi. Spune-i mamei soacre. Şi încă ceva: să nu pomenească nimic bătrânului, că o să turbeze şi o să mă dea afară din casă. Numai asta îmi mai lipseşte. Mă duc de aici drept la cosit. Rămâi cu bine.

14

A doua zi, cosaşii se întoarseră de la câmp. Pantelei Prokofievici hotărî să înceapă căratul fânului îndată după-masă. Duniaşka mână boii la Don, iar Ilinişna şi Natalia se grăbiră să aducă la masă.

Daria veni cea din urmă şi se aşeză la capătul mesei. Ilinişna puse în faţa ei o strachină mică cu ciorbă, o lingură şi o bucată de pâine, iar pentru ceilalţi puse ciorba într-o strachină mare, pentru toţi, aşa cum o făcea întotdeauna.

Pantelei Prokofievici o privi mirat şi o întrebă, arătând cu ochii strachina Dariei:

— Ce-i cu asta? De ce i-ai dat o altă strachină? Ce, nu mai este de credinţa noastră?

— Ce te priveşte? Mănâncă!

Bătrânul se uită batjocoritor la Daria şi zâmbi:

— Aha, pricep! De când i-au dat medalia, nu mai vrea să înfulece din aceeaşi strachină cu toată lumea. Ce, Daşka, aşa e că ţi-e scârbă să mănânci din aceeaşi strachină cu noi?

— Nu mi-e scârbă dar nu-i voie, răspunse răguşit Daria.

— Da' de ce?

— Mă doare gâtul.

— Ei şi?

— Am fost la staniţă şi mi-a zis felcerul să mănânc din altă strachină.

— Când m-a durut gâtul pe mine, am mâncat dintr-un blid cu toată lumea şi, slavă Domnului, boala mea nu s-a lipit de nimeni. Ce fel de răceală ai căpătat?

Daria se îngălbeni la faţă, puse lingura pe masă şi-şi şterse buzele cu dosul palmei. Scoasă din fire de atâtea întrebări, Ilinişna se răsti la bătrân:

— De ce te legi de femeie? Nici la masă n-avem pace! Te-ai agăţat ca un scai şi nu-i chip să scape de tine!

— La urma urmei, ce-mi pasă mie? mormăi supărat Pantelei Prokofievici. Din partea mea, hăpăiţi cum vreţi, treaba voastră!

De necaz, vârî în gură o lingură plină de ciorbă fierbinte, îşi opări limba şi scuipă totul în barbă, răcnind cu o voce turbată:

— Nicio mâncare ca lumea nu ştiţi să daţi omului, afurisitelor! Cine aduce o ciorbă aşa de fierbinte, de pe foc?

— De-ai trăncăni mai puţin la masă, n-ai fi păţit-o! îl mai împunse şi Ilinişna.

Duniaşka era cât pe ce să pufnească în hohote, privindu-l cum îşi curăţă din barbă bucăţelele de varză şi de cartofi, dar chipurile celorlalţi erau atât de întunecate, încât se stăpâni şi-şi mută privirile în altă parte, de teamă să nu râdă prosteşte.

După masă, bătrânul şi cele două nurori plecară cu două harabale la fân. Cu o furcă lungă, Pantelei Prokofievici încărca fânul în harabale, iar Natalia îl luă în primire şi îl butucea cu picioarele. Fânul răspândea un miros de putregai. De la câmp, Natalia s-a întors împreună cu Daria; harabaua lui Pantelei Prokofievici, trasă de doi boi bătrâni şi cu pasul mare, le lăsase mult în urmă.

Soarele apunea în dosul movilei. Mirosul amar de pelin, plutind deasupra stepei cosite, era mai puternic spre seară, dar se făcuse mai dulce, mai plăcut pierzând din izul său iute, înăbuşitor de la amiază. Căldura se potoli. Boii mergeau voios, şi colbul dulceag, strunit de copitele lor, se lăsa pe tufele de scai de-a lungul drumului de vară. Vârfurile lor, cu florile liliachii-deschise, ardeau în lumina soarelui. Bondarii se roteau deasupra. Nagâţii zburau cu ţipete către vreun iaz îndepărtat de stepă.

Tolănită cu faţa în jos pe fân, în carul legănat, sprijinindu-se în coate, Daria se uita din când în când la Natalia. Aceasta, cu gândul aiurea, privea apusul soarelui; lumini roşii-arămii îi jucau pe faţa senină şi liniştită. „Ce

fericită e Nataşka! Are bărbat, are copii, nu-i mai trebuie nimic. Cei din casă o iubesc, iar eu sunt pierdută... O să crăp şi nimeni n-are să mă plângă", se gândi Daria şi deodată simţi o nebiruită dorinţă s-o necăjească pe Natalia, s-o facă să sufere şi ea. De ce numai dânsa Daria, trebuie să se zvârcolească în chinuri, să se gândească necontenit la viaţa ei prăpădită şi să sufere atât de cumplit? Îi mai aruncă Nataliei o privire iute şi, silindu-se să vorbească cu o voce cât mai prietenoasă, rosti:

— Vreau, Natalia, să mă spovedesc ţie!...

Natalia nu-i răspunse îndată. Privind apusul, îşi aminti că, demult, când era logodnica lui Grigori şi el venise să o vadă, iar dânsa a ieşit să-l petreacă dincolo de poartă, apusul era tot aşa, cuprins de văpaia liliachie, şi ciorile cârâiau în vârfuri de sălcii... Grigori se îndrepta, întors în şa, şi ea se uita în urma lui, cu ochii înlăcrimaţi de tulburare şi de bucurie, stând aşa, cu mâinile strânse la sânul ei feciorelnic, ascuţit, simţindu-şi bătăile furtunoase ale inimii... Îi părea rău că Daria rupsese tăcerea şi întrebă în silă:

— De ce să te spovedeşti?

— De un păcat... Ţii tu minte, astă-primăvară, când a venit Grigori de pe front? În ziua aceea, seara, îmi aduc aminte, mulgeam vaca. Când să intru în casă, ce aud? Axinia mă strigă. M-a chemat la ea, mi-a dăruit acest inel – mi l-a vârât chiar în deget... Daria întoarse inelul de aur de la degetul ei inelar... Şi m-a rugat să-l chem pe Grigori, ca să vină la ea... Ce să fac? Eu... eu i-am spus. Şi atunci, el toată noaptea... Ţii minte, a spus că ar fi venit Kudinov şi că s-ar fi dus să stea de vorbă cu dânsul! Minciuni! A stat la Axinia!

Uluită, îngălbenită la faţa, Natalia tăcea şi rupea între degete o tulpină de buruiană uscată.

— Să nu te superi pe mine, Nataşa! Îmi pare rău că ţi-am mărturisit-o... zise Daria pe un glas rugător, încercând să se uite în ochii Nataliei.

Natalia tăcea, podidită de lacrimi. Durerea care o lovise din nou era atât de neaşteptată şi de puternică, încât nu mai avu putere să-i mai răspundă Dariei nici măcar un cuvânt şi-şi întoarse capul, ascunzându-şi chipul schimonosit de suferinţă.

Chiar la intrarea în sat, nemulţumită de fapta ei, Daria îşi zicea: „Ce dracu' m-a îndemnat s-o amărăsc? Acum va umbla o lună cu mutra plânsă? Mai bine o lăsam fără să bănuiască nimic! O vacă ca ea trăieşte mai bine când orbecăie în beznă!" În dorinţa de a pune balsam pe rănile vorbelor ei, zise:

— Nu te mai chinui atâta! Vai, ce mare nenorocire! A mea este cu mult mai rea, şi tot mă ţin bine. Şi pe urmă – dracu' să-l ştie – poate că el nici n-a văzut-o şi că a fost chiar cu adevărat la Kudinov. Că doar nu l-am urmărit. Iar hoţul neprins e om cinstit.

— Bănuiam... rosti încetişor Natalia, ştergându-şi ochii cu colţul broboadei.

— Dacă ai bănuit, de ce nu i-ai cerut socoteală? Nu eşti bună de nimic! De-aş fi eu în locul tău, n-ar scăpa de mine! L-aş strânge în chingi, să-l ia toţi dracii!

— Mi-era frică să aflu adevărul... Crezi tu că-i aşa de uşor? zise Natalia, cu ochii umezi şi bâlbâindu-se de tulburare. Tu... ai putut să trăieşti aşa cu Petro... Dar eu... când îmi amintesc tot ce a trebuit... prin câte a trebuit să trec... Mi-e groază şi acum!

— Atunci, uită tot ce-a fost, o sfătui blajin Daria.

— Păi, se poate uita asta!... strigă Natalia, cu voce răguşită, străină.

— Eu aş uita. Ce mare lucru?

— Vezi, tu poţi să-ţi uiţi boala?

Daria râse.

— Cu dragă inimă, dar ea, afurisita, nu mă lasă s-o uit. Ascultă, Nataşka, vrei să aflu tot, tot de la Axinia? Mie are să-mi spună! Să mă bată Dumnezeu! Nu s-a născut încă pe lume o muiere, care să nu povestească cine o iubeşte şi cum! O ştiu de la mine singură!

— Nu vreau să-mi ajuţi la asta. Şi aşa mi-ai ajutat, răspunse rece Natalia. Nu sunt oarbă, văd eu pentru ce mi-ai povestit-o. Doar n-ai mărturisit că te mustră sufletul, că i-ai codoşit, şi ca să-mi faci mie un rău...

— Adevărat! încuviinţă Daria şi oftă. Gândeşte-te şi tu, pentru ce să mă chinui numai eu?

Coborî din haraba, luă biciuşca şi mână la vale boii, care mergeau osteniţi, împleticindu-se. La gura ulicioarei se apropie de haraba.

— Ascultă, Nataşka, vreau să te-ntreb... Ţi-l iubeşti mult pe-al tău?

— Cum mă pricep, răspunse Natalia, cu glasul abia auzit.

— Înseamnă că-l iubeşti mult, oftă Daria. Dar eu, uite, n-am avut norocul să iubesc mult pe nimeni. Îi iubeam ca o căţea, cum şi unde nimeream. De-aş putea să-mi încep din nou viaţa, poate că m-aş face alta.

Noaptea neagră goni amurgul scurt de vară. Clădiră prin întuneric clăi de fân. Femeile lucrau în tăcere, şi Daria nu mai răspundea nimic nici măcar la strigătele lui Pantelei Prokofievici.

15

În urmărirea vijelioasă a inamicului, care se retrăgea de la Ust-Medvediţkaia, trupele Armatei Donului, unite cu cele ale răsculaţilor de pe Donul de sus, înaintau spre nord. Lângă satul Şaşkin pe Medvediţa, regimentele zdrobite ale Armatei a 9-a roşii încercau să-i oprească pe cazaci, dar fură date din nou peste cap şi-şi continuară retragerea, aproape până la linia ferată Greazi-Ţariţîn, fără să opună vreo rezistenţă serioasă.

Împreună cu divizia sa, Grigori luase parte la lupta de la Şaşkin şi ajutase mult brigăzii de infanterie a generalului Sutulov, care fusese lovită din flanc. Regimentul călare al lui Ermakov trecuse la atac, din ordinul lui Grigori, luase vreo două sute de prizonieri şi capturase patru mitraliere şi unsprezece căruţe de muniţie.

Pe înserate, însoţit de un grup de cazaci din Regimentul I, Grigori intră în Şaşkin. Lângă casa ocupată de statul-major al diviziei, păzită de două plutoane de cazaci, stătea o gloată deasă de prizonieri, în cămăşi albe şi în izmene. Cei mai mulţi erau descălţaţi şi dezbrăcaţi până la cămaşă, şi numai arar se zărea câte o bluză kaki, murdară, printre oamenii în alb.

— Ce albi s-au făcut, parcă ar fi nişte gâşte! strigă Prohor Zîkov, arătând pe prizonieri.

Grigori trase de dârlogi, întorcând calul, şi, descoperindu-l pe Ermakov în mulţimea de cazaci, îi făcu semn cu degetul să se apropie.

— Vino-ncoa! De ce te ascunzi în spatele altora?

Tuşind în pumn, Ermakov veni mai aproape; sub mustăţile lui negricioase şi rare, pe buzele crăpate, se vedea sânge închegat, iar obrazul drept era umflat şi acoperit de zdrelituri proaspete. În timpul atacului, calul său se poticnise în plină goană, căzuse, iar Ermakov zburase ca o piatră din şa şi mai alunecase vreo îi doi stânjeni, târându-se pe burtă pe câmpul plin de muşuroaie. Şi călăreţul, şi calul săriseră în picioare în acelaşi timp, iar o clipă mai târziu, fără şapcă şi plin de sânge, dar cu sabia în mână, Ermakov zbura călare, ajungând din urmă valul de cazaci care se rostogolea devale...

— De ce să mă ascund? întrebă el cu o mirare prefăcută, ajungând lângă Grigori, dar în acelaşi timp îşi mută privirea ochilor sălbatici, sângeroşi, nepotoliţi încă după luptă.

— Te simţi cu musca pe căciulă! De ce mergi în urmă? întrebă mânios

Grigori.

Zâmbind în silă, cu buzele umflate, Ermakov se uită pieziş la prizonieri.

— Ce muscă? Mie să nu-mi umbli cu ghicitori, că tot nu le pot ghici; astăzi am zburat cu cracii în sus de pe cal...

— E isprava ta? arătă Grigori cu biciuşca la prizonieri.

Ermakov se prefăcu că-i vede întâia oară în viaţa şi că este nespus de uimit:

— Ah, ticăloşii! Afurisiţii! I-au şi dezbrăcat! Şi când naiba au avut timp?... Vai, uite la ei! Acum am plecat de lângă dânşii, am poruncit să nu-i atingă, şi tâlharii, poftim, cum i-au despuiat, sărmanii!...

— Mă, de ce o suceşti? De ce faci pe prostul? Tu ai dat ordin să-i dezbrace?

— Doamne fereşte! Ce ţi s-a năzărit, Grigori Panteleevici?

— Ţii minte ordinul?

— Ăla despre...

— Da, da, chiar ăla despre!...

— Cum să nu? Îl ştiu pe de rost! Ca nişte stihuri, pe care le-am învăţat pe vremuri la şcoală.

Fără să vrea, Grigori zâmbi, se aplecă în şa şi-l apucă pe Ermakov de diagonală. Ţinea mult la acest comandant viteaz şi plin de avânt.

— Ascultă, Harlampi! Fără glume: de ce le-ai dat voie? Noul polcovnic, pe care l-au băgat la statul-major în locul lui Kopîlov, o să facă un raport, şi va trebui să răspund. N-o să-ţi pară bine dacă va începe dandanaua cu tot felul de întrebări şi cercetări!

— Nu m-a răbdat inima, Panteleevici! răspunse serios şi simplu Ermakov. Ei aveau toate lucrurile noi-nouţe, abia le-au primit la Ust-Medveditza, iar băieţii mei umblă numai în vechituri, şi nici acasă nu au cine ştie ce. Tot un drac! Tot i-ar dezbrăca cei din spatele frontului. Adică, noi să-i prindem, iar puşlamalele din dosul frontului să-i dezbrace? Nu, mai bine să se bucure ai noştri! Eu am să răspund, şi la mine vorba e scurtă! Şi, te rog, nu te lega de mine. Habar n-am şi nu ştiu nimic despre aceste lucruri!

Ajunseră în dreptul gloatei de prizonieri. Vorbele potolite din mulţime amuţiră. Cei de la margine se dădeau la o parte în faţa călăreţilor şi-i priveau pe cazaci cu fereală, posomorâţi şi aşteptînd parcă ceva. Un ostaş roşu recunoscu în Grigori pe comandant şi veni aproape de tot, atingându-i scara cu mâna.

— Tovarăşe şef! Spuneţi cazacilor dumneavoastră să ne dea îndărăt

măcar mantalele. Fie-vă milă! Noaptea e frig şi noi suntem goi, vedeţi şi dumneavoastră.

— Nu-ţi fie teamă, ţiştarule, n-ai să îngheţi în mijlocul verii! zise cu asprime Ermakov şi, împingându-l cu calul pe prizonier, se întoarse către Grigori: Să nu ai grijă, am să spun să le dea ceva din vechituri. Hai, hai, la o parte, viteji! Sunteţi buni să luptaţi cu păduchii din izmene, nu cu cazacii!

La statul-major începuse interogatoriul comandantului companiei, căzut prizonier. Lângă masa acoperită cu o muşama veche, şedea noul şef de stat-major. Polcovnicul Andreianov, un ofiţer în vârstă, cârn, cu mult păr alb la tâmple, cu urechi mari, clăpăuge, ca de copil. La doi paşi de masă, stătea în dreptul lui comandantul roşu. Declaraţiile celui interogat le scria unul dintre ofiţerii de la statul major, sotnicul Sulin, care venise în divizie împreună cu Andreianov.

Comandantul roşu, un om înalt, cu mustăţile roşcate, cu părul cenuşiu-albicios tuns scurt, schimba cu stângăcie când un picior desculţ, când celălalt, pe scândurile vopsite gălbui, uitându-se la polcovnic. Cazacii nu-i lăsaseră prizonierului decât cămaşa cazonă din pânză galbenă, neghilită, şi-i mai dăduseră o pereche de nădragi căzăceşti rupţi cum nu se poate mai rău, cu lampasurile spălăcite şi cu petice cârpite de o mână neîndemânatică. Trecând spre masă, Grigori observă cum prizonierul îşi potrivi cu o scurtă şi sfioasă mişcare nădragii rupţi la şezut, încercând să-şi acopere goliciunea.

— Dumneata spui... de către comisarul militar din Oriol? întrebă Andreianov, aruncându-i prizonierului o privire scurtă pe deasupra ochelarilor, apoi îşi lăsă ochii în jos, şi, îngustându-şi pleoapele, începu să cerceteze şi să întoarcă pe toate părţile un petic de hârtie, pesemne un act.

— Da.

— În toamna anului trecut?

— La sfârşit de toamnă.

— Minţi!

— Spun adevărul.

— Îţi spun: ai minţit!...

Prizonierul nu răspunse şi strânse din umeri. Andreianov se uită la Grigori şi-i zise, cu un gest de dispreţ spre cel interogat:

— Uite, poftim: un ofiţer din armata imperială, iar acum, după cum vezi, e bolşevic. A fost prins şi născoceşte că a nimerit la roşii din întâmplare, că l-ar fi mobilizat. Minte prosteşte, stângaci, ca un şcolar, şi-

şi închipuie că are să fie crezut – şi n-are pur şi simplu atâta curaj civic să-şi mărturisească vina de a-şi fi trădat patria... Se teme, ticălosul!

Mişcându-şi greu mărul lui Adam, prizonierul zise:

— Văd, domnule polcovnic, că dumneavoastră aveţi destul curaj civic pentru a insulta un prizonier...

— Nu vorbesc cu ticăloşii!

— Dar eu sunt acum nevoit să vorbesc.

— Mai încet! Nu mă sili să te scutur niţel!

— În situaţia dumneavoastră, nu este de loc greu şi, mai ales, nu este periculos!

Fără să rostească o vorbă, Grigori se aşeză lângă masă şi privea cu un zâmbet de milă la prizonierul, care, palid de indignare, riposta atât de curajos. „Frumos i-a mai dat peste bot prăpăditului de polcovnic!", îşi zise el cu plăcere şi se uită cam răutăcios la obrajii stacojii şi cărnoşi ai lui Andreianov, scuturaţi de un tic nervos.

Chiar din prima întâlnire cu el, Grigori simţi o adâncă îndârjire împotriva şefului său de stat-major. Andreianov făcea parte din categoria ofiţerilor care n-au fost pe front în anii războiului mondial, ci au preferat să stea prudent în dosul frontului, folosind toate legăturile solide de serviciu şi de rubedenie şi agăţându-se din răsputeri de slujbe lipsite de primejdie. Chiar şi în războiul civil, polcovnicul Andreianov izbutise să scape de front, stând la Novocerkassk, şi, abia după ce atamanul Krasnov fusese înlăturat de la putere, se văzuse silit să meargă în linia întâi.

În cele două nopţi petrecute în aceeaşi odaie cu Andreianov, Grigori aflase de la el că este extrem de evlavios, că nu poate vorbi fără lacrimi în ochi despre slujbele religioase mai solemne, că nevasta lui este cea mai exemplară soţie din câte se pot închipui, că o cheamă Sofia Alexandrovna şi că, pe vremuri, însuşi marele ataman, baronul von Grabbe, îi făcea curte, fără să aibă succes. În afară de aceasta, mai povesti, amabil şi amănunţit, ce fel de moşie avusese răposatul său părinte, cum el, Andreianov, ajunsese la gradul de polcovnic, cu ce persoane ilustre fusese la vânătoare în 1916, şi-i mai destăinui că cel mai plăcut joc de cărţi este vistul, cea mai întăritoare dintre băuturi este coniacul cu frunze de chimion, iar cel mai avantajos serviciu este la intendenţa centrală a armatei.

Bubuiturile apropiate de tun îl făceau să tresară; călărea în silă, sub cuvânt că-l roade o boală de ficat; avea neslăbită grijă să sporească mereu efectivul gărzii statului-major, iar faţă de cazaci se purta cu o ostilitate

prea puţin deghizată, deoarece, după vorbele lui, ei fuseseră toţi trădători în 1917, şi de atunci ura toate „gradele inferioare", fără nicio deosebire. „Numai nobilimea va salva Rusia!", zicea el, bineînţeles fără a uita să menţioneze că este şi el de neam nobil şi că neamul Andreianovilor este cel mai vechi şi cel mai vrednic din tot ţinutul Donului.

Fără îndoială, cusurul cel mai de seamă al lui Andreianov era vorbăria sa bătrânească, nestăpânită şi nesuferită, de care pătimesc unii oameni buni de gură şi nu tocmai deştepţi, ajunşi la o vârstă respectabilă, dar obişnuiţi din tinereţe să le judece toate cu uşurinţă şi fără socoteală.

În viaţa lui, Grigori avusese destule prilejuri să se întâlnească cu oameni din acest soi păsăresc şi simţea totdeauna o adâncă scârbire. A doua zi după ce făcuse cunoştinţa lui Andreianov, Grigori începu să ocolească întâlnirile cu el şi izbutea aceasta în timpul zilei; dar imediat ce divizia se oprea în cantonament de noapte, Andreianov îl găsea şi-l întreba grăbit: „O să petrecem noaptea împreună?" Şi, fără să-i aştepte răspunsul, începea: „Uite, scumpule, dumneata spui că în lupta pe jos cazacii nu sunt fermi, dar când am fost ofiţer pentru misiuni speciale pe lângă excelenţa-sa... Hei, să vină unul să-mi aducă aici geamantanul şi patul!" Grigori se culca pe spate, cu ochii închişi şi-l asculta cu dinţii încleştaţi, apoi se întorcea nu tocmai cuviincios cu spatele la povestitorul fără lacăt la gură, îşi învelea capul cu mantaua şi-şi zicea în gând, fierbând de furie mută: „Când o să capăt ordinul de mutare, am să-i trântesc numaidecât ceva greu în cap; poate, după asta, nu va putea mişca limba măcar o săptămână!" „Ai adormit, sotnicule?", îl întreba Andreianov. „Dorm", răspundea surd Grigori. „Dă-mi voie. N-am terminat!" Şi povestea îşi urma cursul. În aţipeală, Grigori se gândea: „Pe palavragiul ăsta mi l-au băgat pe gât înadins. Să ştii că Fitzhalaurov a avut grijă de mine! Dar cum să faci serviciul cu unul ca el, lovit cu leuca în cap?" Şi adormind de-a binelea, tot mai auzea vocea ascuţită de tenor a lui Andreianov, care răsuna ca o ploaie biciuind un acoperiş de tablă.

Şi iată de ce Grigori era plin de o bucurie răutăcioasă, privind la comandantul prizonier care-l făcea de două parale, pe flecarul său şef de stat-major.

Andreianov rămase o clipă tăcut, micşorându-şi ochii; sfârcurile lungi ale urechilor sale clăpăuge se făcură de un roşu-aprins, iar mâna albă şi grasă, cu un inel de aur masiv la arătător, zăcea pe masă şi tremura.

— Ascultă, lepădătură! rosti el, cu o voce răguşită de mânie. Am dat ordin să te aducă la mine nu ca să stau la taclale şi să mă cert cu

dumneata, nu uita aceasta! Poate că nu înţelegi că n-ai nicio posibilitate de scăpare?

— Înţeleg perfect.

— Cu atât mai bine pentru dumneata. La urma urmelor, puţin îmi pasă dacă te-ai dus la roşii de bunăvoie sau ai fost mobilizat. Asta nu importă; lucrul principal este că refuzi să vorbeşti din motive de onoare prost înţeleasă...

— Este evident că noi nu ne înţelegem în materie de onoare.

— Fiindcă ai pierdut-o cu totul!

— În ce vă priveşte, domnule polcovnic, cred, că, judecând după purtarea dumneavoastră faţă de mine, este îndoielnic că aţi avut vreodată ceea ce se numeşte onoare!

— Văd că vrei să grăbeşti deznodământul!

— Credeţi că am interesul să-l amân? Nu mă sperie aceasta, vă osteniţi zadarnic!

Cu mâinile scuturate de tremur, Andreianov deschise portţigaretul, îşi aprinse o ţigară, trase cu lăcomie două fumuri şi se adresă din nou prizonierului:

— Prin urmare, refuzi să răspunzi la întrebări?

— Despre mine, am spus tot ce-am avut de spus.

— Du-te dracului! Persoana dumitale de prăpădit mă interesează cel mai puţin. Fii bun să-mi răspunzi la întrebarea: ce unităţi v-au venit de la gara Sebreakovo?

— V-am răspuns că nu ştiu.

— Ştii!

— Bine, ca să vă fac plăcerea: da, ştiu, dar n-am să răspund.

— Am să dau ordin să-ţi tragă o bătaie cu vergelele de armă, şi atunci ai să-ţi dezlegi limba.

— Nu prea cred!

Prizonierul îşi atinse cu mâna stângă mustăţile şi zâmbi, stăpân pe sine.

— Regimentul „Kamîşin" a luat parte la această operaţiune?

— Nu.

— Flancul vostru stâng era însă protejat de o unitate de cavalerie. De care anume?

— Lăsaţi-mă-n pace! Vă spun încă o dată: n-am să răspund la asemenea întrebări.

— Din două – una, câine: sau dai drumul la limbă sau, peste zece

minute, vei fi pus la zid! Ei?!

Şi atunci prizonierul rosti cu o voce uimitor de ridicată, răsunătoare şi tinerească:

— M-am săturat de tine, neghiob bătrân! Tâmpitule! Dacă te-aş fi prins eu, te-aş fi interogat cu totul altfel!...

Andreianov păli şi apucă tocul revolverului. Atunci Grigori se sculă fără grabă şi ridică mâna, în semn de domolire:

— Oho! Ei bine, ajunge! Aţi vorbit destul! Văd că amândoi sunteţi cam iuţi... Nu v-aţi înţeles şi pace – ce mai tura-vura? Bine face dânsul că nu-i trădează pe-ai săi. Zău, e minunat! Nici nu m-am aşteptat!

— Nu, dă-mi voie!... se agită Andreianov, încercând în zadar să descheie tocul revolverului.

— N-am să te las! zise cu o veselă înviorare Grigori, apropiindu-se de masă şi apărându-l pe prizonier cu trupul lui. Nu e lucru de cinste să omori un prizonier. Cum te lasă inima să vrei să-l ucizi, în starea în care se află? Omul n-are arme; luat prizonier, uite, nu i-au lăsat nici hainele, şi dumneata ridici mâna asupra lui...

— În lături! Ticălosul ăsta m-a jignit!

Andreianov îl împinse cu putere pe Grigori şi smulse revolverul din toc.

Prizonierul se întoarse cu faţa la fereastră, strângând din umeri ca de frig. Grigori urmărea zâmbind mişcările lui Andreianov, dar acesta, simţind în mână mânerul crestat al revolverului, făcu vânt cu el într-un chip ciudat şi se întoarse, lăsând arma cu ţeava în jos.

— Nu vreau să-mi murdăresc mâinile... zise el răguşit, recăpătându-şi răsuflarea şi lingându-se pe buzele uscate.

Fără a-şi stăpâni râsul, care îi dezgolea dinţii sclipitori de sub mustăţi, Grigori spuse:

— Tot n-ai fi avut cum! Uite, revolverul dumitale e descărcat. La cantonament, m-am trezit într-o dimineaţă, l-am luat de pe scaun şi l-am cercetat... N-are niciun cartuş, şi se vede că nu a fost curăţat de vreo două luni! Prost îţi mai păstrezi arma!

Andreianov lăsă ochii în jos, întoarse cu degetul mare butoiaşul revolverului şi zâmbi:

— Drace! Aşa e...

Sotnicul Sulin, care privea totul în tăcere şi cu ironie ascunsă, zise graseind plăcut:

— Ţi-am mai spus, Semion Polikarpovici, că porţi din cale-afară de

prost armele. Cazul de acum o dovedeşte o dată în plus.

Andreianov făcu o strâmbătură şi strigă:

— Hei, să vină nişte ostaşi aici!

Doi oameni se iviră în tindă, însoţiţi de comandantul gărzii.

— Duceţi-l! zise Andreianov, cu un semn din cap spre prizonier.

Acesta se întoarse cu faţa spre Grigori, se înclină şi porni spre uşă. Lui Grigori i se păru că buzele prizonierului se mişcă sub mustăţile roşcovane, într-un zâmbet de recunoştinţă abia mijit...

Când paşii se stinseră în depărtare, Andreianov îşi scoase ochelarii cu un gest obosit, îi şterse grijuliu, cu o bucăţică de piele de căprioară, şi zise veninos:

— Ai apărat pe ticălosul acela într-un chip strălucit, e o chestie de convingeri personale. Dar, spune-mi, ce înseamnă asta: să vorbeşti în faţa lui despre revolver, să mă pui într-o situaţie caraghioasă?

— Nu e nicio nenorocire, îl mângâie împăciuitor Grigori.

— Totuşi, nu trebuia. Ştii că aş fi în stare să-l ucid? Un tip revoltător! Înainte de a veni dumneata, m-am căznit cu el vreo jumătate de ceas. Cât a minţit, ce-a mai scăldat-o, scăpându-mi printre degete, dând informaţiuni vădit mincinoase – te apuca greaţa, nu altceva! Iar când l-am prins cu minciuna, a refuzat pur şi simplu să vorbească. Poftim! Onoarea sa de ofiţer nu-i permite dumnealui să trădeze unui duşman secretul militar... Nu s-a gândit însă la onoarea de ofiţer, ticălosul, atunci când a intrat în slujba bolşevicilor... Eu cred că el şi alţi doi dintre comandanţi trebuiesc împuşcaţi fără prea multă gălăgie. Din punct de vedere al informaţiilor ce ne interesează, sunt cu totul fără folos, nişte netrebnici, învechiţi în rele, şi prin urmare n-avem motive să-i cruţăm. Ce zici?

— De unde ai aflat că el este comandantul companiei? întrebă Grigori, în loc să răspundă.

— L-a trădat unul, chiar dintre ostaşii lui.

— Eu cred că ar trebui să-l împuşcăm pe acest ostaş şi să-i lăsăm în pace pe comandanţi!

Grigori se uită întrebător la Andreianov.

Acesta strânse din umeri şi zâmbi, aşa cum se zâmbeşte când cineva spune o glumă nu tocmai sărată.

— Nu, serios: ce zici?

— Nimic alt, decât aşa cum ţi-am spus.

— Dă-mi voie: din ce motive?

— Ce motive? Ca să păstrăm disciplina şi ordinea în armata rusă.

Aseară, domnule polcovnic, la culcare, mi-ai vorbit tare frumos ce ordine va trebui să se facă în armată, după ce îi vom bate pe bolşevici, ca să stârpim din tineret molima roşie. Eu am fost de aceeaşi părere în toate, ţii minte? Netezindu-şi mustaţa şi urmărind expresia schimbătoare de pe chipul lui Andreianov, Grigori continuă judicios: Dar acuma ce propui? Curată destrăbălare! Adică, soldaţii să-şi trădeze comandanţii? Asta-i învăţătura dumitale? Dar dacă ne vom pomeni şi noi în aceeaşi stare, ce ai să spui? Nu, iartă-mă, aici mă opun! Sunt împotrivă.

— Cum vrei, zise cu răceală Andreianov, privindu-l atent pe Grigori. Auzise că acest comandant al diviziei de răsculaţi este un om năzuros şi cam ciudat, dar tot nu se aştepta la aşa ceva din partea lui. Se mărgini să adauge numai: Aşa procedam de obicei cu comandanţii roşii luaţi prizonieri şi, în special, cu foştii ofiţeri. Observ că dumneata ai altfel de idei, noi... Şi nu prea înţeleg această atitudine a dumitale într-o asemenea chestiune ce s-ar părea indiscutabilă.

— Iar noi de obicei îi omoram pe bolşevici în luptă, dacă se-ntâmpla, dar nu omorâm fără rost prizonierii! răspunse Grigori, începând să roşească.

— Bine, fie, o să-i trimitem în spatele frontului, încuviinţă Andreianov. Acum o altă chestiune: o parte dintre prizonieri, nişte ţărani mobilizaţi, originari din gubernia Saratov, şi-au exprimat dorinţa să lupte în rândurile noastre. Regimentul nostru, 3 infanterie, nu numără nici măcar trei sute de baionete. Nu crezi că s-ar putea vărsa în el o parte din aceşti voluntari-prizonieri, după o triere migăloasă? Avem directive precise în acest sens din partea statului-major al armatei.

— N-am să primesc la mine niciun mujic. Să mi se completeze pierderile tot cu cazaci, răspunse hotărât Grigori.

Andreianov mai făcu o încercare să-l înduplece:

— Ascultă, să nu ne mai certăm. Înţeleg dorinţa dumitale de a-ţi avea divizia compusă exclusiv din cazaci, dar nevoia ne obligă să nu lepădăm nici pe prizonieri. Până şi în Armata de voluntari unele regimente se completează cu prizonieri.

— Să facă cum vor, dar eu refuz să primesc mujici. Şi să nu mai vorbim despre asta, răspunse tăios Grigori.

Puţin mai târziu, ieşi afară ca să dea ordine pentru expedierea prizonierilor, iar la masă, Andreianov îi spune cu glas schimbat:

— Se pare că nu vom putea lucra împreună.

— Mi se pare şi mie, răspunse cu nepăsare Grigori.

Fără să ia în seamă zâmbetul lui Sulin, scoase cu degetele din farfurie o bucată de carne de berbec fiartă şi începu să ronţăie zgârciul cam tare, făcând atâta zgomot, încât Sulin se strâmbă ca de o durere puternică şi închise chiar ochii pentru câteva clipe.

După două zile, urmărirea trupelor roşii în retragere a fost încredinţată grupării de trupe a generalului Salnikov; Grigori fu chemat urgent la statul-major al grupării, unde şeful statului-major, un general prezentabil şi în vârstă, îi aduse la cunoştinţă ordinul comandantului Armatei Donului referitor la desfiinţarea armatei de răsculaţi, spunându-i fără ocol:

— În cursul războiului de partizani împotriva roşiilor, ai condus cu succes o divizie; acum însă nu-ţi putem încredinţa nu o divizie, ci nici măcar un regiment. Dumneata n-ai studii militare şi în condiţiile luptei pe front larg, cu metodele moderne de luptă, nu vei fi în stare să comanzi o mare unitate. Eşti de acord?

— Da, răspunse Grigori. Voiam chiar să renunţ eu însumi la comanda diviziei.

— E foarte bine că nu-ţi supraestimezi posibilităţile. Este o calitate extrem de rară la tinerii ofiţeri de astăzi. Aşadar, iată ce e: prin ordinul comandantului frontului, eşti numit comandant al sotniei a patra, la Regimentul 19. Regimentul se află acum în marş undeva lângă satul Veaznikov, la vreo douăzeci verste de aci. Vei pleca chiar astăzi. În cel mai rău caz, mâine. Mi se pare că ai ceva de obiectat?

— Aş vrea să fiu mutat la serviciul administrativ.

— Este imposibil. Vei fi indispensabil pe front.

— În cursul acestor două războaie, am fost rănit de paisprezece ori.

— N-are importanţă. Eşti tânăr, arăţi minunat şi mai poţi lupta. În ce priveşte rănile, ia spune-mi, care dintre ofiţeri n-are măcar câteva? Poţi pleca. Toate cele bune!

După cucerirea staniţei Ust-Medvediţkaia, mulţi cazaci care se distinseseră în timpul răscoalei, au căpătat imediat galoane – măsură, se vede, chibzuită pentru a înlătura nemulţumirile gata să izbucnească, neîndoielnic, în rândurile celor din districtul Donului de sus, cu prilejul desfiinţării armatei de răsculaţi. Astfel, aproape toţi vagmiştrii au fost înaintaţi la gradul de horunji, iar ofiţerii care luaseră parte la răzmeriţă fură avansaţi în grad şi primiră recompense.

Nici Grigori nu fusese uitat: fu înaintat sotnic; printr-un ordin pe armată i se relevau meritele în lupta împotriva roşilor şi i se exprimau mulţumiri.

Desfiinţarea armatei de răsculaţi fu terminată în câteva zile. Foştii comandanţi de divizii şi de regimente – oameni fără carte – fură înlocuiţi cu generali şi polcovnici; ofiţeri cu experienţă fură puşi comandanţi de sotnii; toţi comandanţii de baterii şi şefii de state-majore fură înlocuiţi, iar cazacii grade inferioare fură vărsaţi în regimentele de linie ale Armatei Donului, care suferise pierderi serioase cu prilejul luptelor de la Doneţ.

Pe seară Grigori adună cazacii, le anunţă desfiinţarea diviziei şi, luându-şi rămas bun, le zise:

— Cazaci, să nu mă pomeniţi cu vorbe rele! Am luptat împreună, aşa a trebuit, iar de azi înainte o să fim despărţiţi, fiecare cu necazurile lui. Mai cu seamă, păziţi-vă capetele, ca să nu vi le găurească roşii. Ele, capetele noastre, sunt cam năroade, dar tot nu trebuie să le facem ţintă pentru gloanţe. Vom mai avea nevoie să chibzuim cu ele, să chibzuim mult, ce rămâne de făcut mai departe...

Posomorâţi, cazacii tăceau, apoi izbucniră toţi deodată în strigăte surde şi învălmăşite:

— Iar încep cele vechi?

— Unde ne vâră acum?

— Ăia silesc poporul să facă tot ce vor dânşii, ticăloşii!

— Nu vrem să ne desfiinţeze! Ce fel de ordine noi sunt şi astea?!

— Ei, flăcăi! Ne-am unit cu ei şi ne-am găsit beleaua!...

— Blagorodniciile lor au început din nou să ne călărească!

— Ţin'te bine acum! O să te dreagă la toate încheieturile...

Grigori aşteptă până când se făcu linişte, apoi zise:

— Degeaba mugiţi. S-a isprăvit cu vremea uşoară, când se puteau discuta ordinele şi când te puteai împotrivi şefilor. Plecaţi la cantonament şi nu mai daţi drumul la limbă, că n-are să vă ducă la nimic bun, doar numai la Curtea marţială şi la sotnii disciplinare.

Cazacii se apropiau pe plutoane; îi strângeau mâna lui Grigori şi-i spuneau:

— Rămâi sănătos, Panteleevici! Nu ne pomeni nici pe noi cu vorbe rele!

— Nici nouă n-are să ne fie uşor să facem slujbă cu alţii!

— Păcat că ne-ai lăsat pe seama altora. Nu trebuia să predai divizia!

— Ne pare rău de tine, Melehov. Comandanţii străini poate că au mai multă şcoală ca tine, dar nouă ne va fi şi mai greu din pricina asta, iată toată pacostea!

Un singur cazac, din satul Napolovo, bun de glume şi care desfăta toată sotnia lui, zise:

— Tu, Grigori Panteleevici, să nu le dai crezare. Fie că ai a face cu ai tăi, fie cu ăi străini, totuna; deopotrivă de greu e dacă nu faci după cum te îndeamnă inima!

*

Grigori petrecu noaptea, bând rachiu de casă cu Ermakov şi cu alţi comandanţi, iar a doua zi dimineaţa plecă, împreună cu Prohor Zîkov, ca să ajungă din urmă Regimentul 19.

Nici n-avu timp să-şi ia sotnia în primire şi să lege cunoştinţă cu oamenii, că fu chemat la comandantul regimentului. Era dimineaţă, devreme. Grigori inspecta caii, zăbovi şi se prezentă abia după o jumătate de ceas. Se aştepta la o observaţie din partea comandantului, om sever şi exigent, dar acesta îl întâmpină cu multă prietenie; îl întrebă: „Ei, cum ţi-a părut sotnia? Oameni de treabă?" Şi, fără să aştepte răspunsul lui Grigori, adăugă, privind undeva la o parte:

— Iată ce e, dragul meu: sunt nevoit să-ţi comunic o veste extrem de tristă... Ţi s-a întâmplat acasă o mare nenorocire. Noaptea trecută a sosit o telegramă de la Vioşenskaia. Îţi dau concediu o lună, pentru aranjarea treburilor familiale. Du-te.

— Daţi-mi telegrama, rosti pălind Grigori.

Luă foaia de hârtie împăturită în patru, o desfăcu, o citi şi o strânse în pumnul mâinii, care asudă brusc. Avu nevoie de o mică sforţare pentru a se putea stăpâni, şi glasul îi tremură puţin, când zise:

— Da, nu m-am aşteptat la aşa ceva. Am să plec. Rămâneţi cu bine.

— Nu uita să-ţi iei biletul de voie.

— Da, da. Mulţumesc, n-am să uit.

Ieşi în tindă cu paşi siguri şi hotărâţi, ţinându-şi sabia în felul său obişnuit, dar când începu să coboare scara înaltă, simţi deodată că nu-şi mai aude paşii şi că o durere sfâşietoare îi străpunge inima, asemenea unei baionete.

Ajuns pe treapta de jos, se clătină şi se apucă cu mâna stângă de balustrada şubredă, iar cu dreapta îşi descheie iute gulerul bluzei. Rămase aşa numai vreme de un minut, răsuflând adânc şi des, dar acest minut l-a ameţit parcă de durere, şi, când se desprinse de balustradă şi se îndreptă spre calul legat lângă portiţă, merse păşind greoi şi clătinându-se.

16

După cele aflate de la Daria, Natalia petrecu câteva zile simţindu-se mereu ca într-un vis urât şi apăsător din care nu putea să se trezească. Căută un temei mai potrivit pentru a se duce la nevasta lui Prohor Zîkov şi a încerca să afle de la ea cum a trăit Grigori în Vioşenskaia în timpul retragerii şi dacă s-a întâlnit acolo cu Axinia sau nu. Voia să se încredinţeze de vinovăţia bărbatului, căci pe Daria o credea şi n-o credea.

Seara târziu se apropie de ograda lui Zîkov, purtând în mână o nuia. Nevasta lui Prohor isprăvise cu treburile casei şi şedea la poartă.

— Noroc, vecino! Nu cumva ai văzut viţelul nostru? o întrebă Natalia.

— Noroc, dragă! Nu, nu l-am văzut.

— Afurisită haimana, nu vrea să stea acasă cu niciun chip! Nu ştiu pe unde să-l mai caut.

— Stai niţel, hodineşte-te, că de găsit tot ai să-l găseşti. Vrei seminţe?

Natalia veni mai aproape şi se aşeză lângă ea. Se legă astfel o cislă de muieri, ca toate altele.

— Ce se aude despre ostaşul tău? se interesă Natalia.

— N-am nicio veste. Parcă a pierit cu totul, al naibii să fie! Dar al tău, ţi-a trimis ceva?

— Nu. Grişa a făgăduit că are să scrie, dar n-a trimis nicio scrisoare. Spun oamenii că ai noştri ar fi ajuns undeva dincolo de Ust-Medvediţa, iar altceva n-am mai auzit. Natalia schimbă vorba, trecând la retragerea din urmă peste Don, şi începu să întrebe pe îndelete cum au dus-o ostaşii la Vioşenskaia şi cine a mai stat acolo dintre cei din Tatarski. Nevasta lui Prohor, femeie şireată şi isteaţă, ghici îndată pentru ce venise Natalia şi răspundea numai cu gura pe jumătate şi în silă.

De la bărbat, ştia totul despre Grigori, dar îi era frică să povestească ceva, deşi abia mai era în stare să-şi stăpânească limba – ţinea minte porunca lui Prohor: „Să ştii că, dacă spui cuiva măcar o vorbă despre asta, am să te pun cu capul pe butuc, am să-ţi scot de doi coţi afurisita ta de limbă şi am să ţi-o tai! Dacă află ceva Grigori, mă omoară pe loc! De săturat, m-am săturat numai de tine, iar de viaţă încă nu! Încât să taci ca moartă!"

— Dar pe Axinia Astahova n-a văzut-o cumva la Vioşki Prohor al tău? întrebă pe şleau Natalia, pierzându-şi răbdarea.

— Unde putea să o vadă? De asta le ardea acolo? Zău, nu ştiu nimic,

Mironovna, şi nici nu mă întreba despre asta. De la ghilanul meu de bărbat n-ai să scoţi nicio vorbă acătării. Atâta ştie: „Adu-ncoa! Ia de-aici!”

Natalia plecă încă mai tulburată şi mai amărâtă, fără a fi izbutit să afle ceva. Nu mai putea însă să rămână în asemenea înveninată îndoială şi aceasta o îmboldi să meargă de-a dreptul la Axinia.

Fiind vecine, se întâlneau adeseori în anii din urmă, îşi dădeau ziua bună mut din cap, schimbând uneori şi câteva vorbe. Timpurile când îşi aruncau numai priviri pline de ură, fără să-şi dea bineţe, trecuseră; duşmănia lor îşi pierduse din înverşunare, şi, ducându-se la Axinia, Natalia nădăjduia că n-are s-o gonească şi că în orice caz va fi gata să vorbească despre Grigori. Şi aşteptările ei n-o înşelară.

Fără a-şi ascunde mirarea, Axinia o pofti în odaie, trase perdelele la ferestre, aprinse lumina şi întrebă:

— Ce noutate bună ai adus?

— Nu pot să vin la tine cu noutăţi bune...

— Zi-le atunci pe cele proaste. I s-a întâmplat lui Grigori Panteleevici vreo nenorocire?

În acest vorbe se simţea atâta îngrijorare adâncă şi din inimă, încât Natalia pricepu totul. Axinia se dăduse pe faţă dintr-o singură întrebare, dezvăluindu-i tot ce-i umplea viaţa şi tot ceea ce o înspăimânta. De prisos era s-o mai cerceteze despre legăturile ei cu Grigori; totuşi Natalia nu plecă, mai zăbovi cu răspunsul şi, abia într-un târziu, zise:

— Nu, bărbatu-meu e viu şi teafăr, nu-ţi fie teamă.

— Nici nu mi-e teamă, de ce ai crezut una ca asta? Tu trebuie să te îngrijorezi de sănătatea lui, iar eu am grijile mele. Axinia vorbea curgător, dar simţi cum sângele îi năvăleşte în obraz, se duse repede spre masă şi, cu spatele la musafiri, potrivi îndelung flacăra lămpii, care de altfel ardea bine şi fără asta.

— Despre Stepan al tău ce se aude?

— Mi-a trimis nu demult urări de bine.

— Viu, sănătos?

— Aşa mi se pare. Axinia strânse din umeri.

Nici în acea clipă nu fusese în stare să-şi calce pe inimă şi să-şi ascundă simţămintele: nepăsarea ei faţă de soarta bărbatului era atât de vădită, după răspunsul ei, încât Natalia zâmbi fără să vrea.

— Ehei! Se cunoaşte cât nu te lasă să dormi dorul de dânsul... Dar... asta te priveşte. Uite pentru ce am venit: merge vorba prin sat cică Grigori iar se dă la tine şi că te întâlneşti cu el, când vine acasă. Adevărat e?

— Şi tu pe mine ţi-ai găsit să mă-ntrebi? zise batjocoritor Axinia. Hai să te-ntreb şi eu: e adevărat sau ba?

— Ţi-e frică să spui adevărul?

— Nu, nu mi-e frică.

— Atunci spune, ca să ştiu şi să nu mă chinui. De ce să mă perpelesc degeaba?

Axinia îşi încruntă sprâncenele şi îşi micşoră ochii.

— Milă de tine tot n-o să am, zise ea cu asprime. Iată ce se petrece între noi: mă chinui eu, ţi-e bine ţie; te chinui tu, mi-e bine mie... Doar avem un bărbat de împărţit, nu? Am să-ţi spun deci adevărul, ca să-l ştii din vreme. Totul este adevărat, lumea nu minte. Am pus din nou mâna pe Grigori, şi de astă-dată voi căuta să nu-l mai pierd. Ei, şi acum ce-ai să faci? O să-mi spargi geamurile la casă? O să mă înjunghii cu cuţitul?

Natalia se sculă, făcu nod nuieluşa mlădioasă, o aruncă înspre cuptor şi răspunse cu o tărie rară şi străină de firea ei:

— Acum n-o să-ţi fac niciun rău. Mai aştept până vine Grigori, am să stau de vorbă cu el, ca să vedem ce-i de făcut cu voi amândoi. Am doi copii, voi şti cum să mă apăr pe mine şi pe dânşii!

Axinia zâmbi.

— Va să zică, deocamdată pot să trăiesc fără frică?

Fără să bage de seamă tonul batjocoritor al întrebării, Natalia se apropie de Axinia şi-i atinse braţul.

— Axinia! Mi-ai stat toată viaţa de-a curmezişul drumului, dar să ştii că acum n-am să mă milogesc la tine ca atunci, ţii minte? Eram atunci mai tânără, mai proastă, mi-am zis: o să mă rog de ea, o să aibă milă de mine şi o să mi-l lase pe Grişa. Dar acum, nu! Ştiu doar atât: nu-l iubeşti, te ţii grapă de el din obişnuinţă. Şi l-ai iubit tu vreodată ca mine? Cred că nu. Te-ai înhăitat cu Listniţki şi cu cine încă nu te-ai mai încurcat, destrăbălato?! Cine iubeşte nu face aşa.

Palidă, Axinia se ridică de pe cufăr, dând-o la o parte pe Natalia cu mâna.

— Nici el nu m-a dojenit pentru asta, şi acum vii tu?... Ce-ţi pasă ţie? Bine! Sunt rea, tu eşti bună: ei şi?

— Atât. Nu te supăra. Plec. Bogdaproste că mi-ai mărturisit adevărul.

— Nu face să-mi mulţumeşti, că tot ai fi aflat şi singură. Stai niţel, ies şi eu cu tine să închid obloanele.

Afară, pe trepte, Axinia se opri o clipă şi zise:

— Îmi pare bine că ne despărţim cu pace, fără bătaie, dar uite, vecino

dragă, ce zic eu: dacă ai putere, ia-l. Dacă nu – să fie fără supărare. De bunăvoie n-o să-l las. Anii de tinereţe s-au dus şi, cu toate că m-ai făcut o destrăbălată, eu nu-s ca Daşka voastră şi cu treburi de-astea n-am glumit de când sunt... Tu măcar ai copii, şi vocea Axiniei tremură, răsunând mai surd şi mai gros, dar pentru mine nu mai este nimeni pe pământ! E cel dintâi şi cel din urmă. Ştii ce?... Să nu mai vorbim despre asta. Dacă o să rămână teafăr, dacă-l va feri Maica Domnului, o să se-ntoarcă şi o să aleagă singur...

Natalia se frământă o noapte fără somn, iar dimineaţa plecă cu Ilinişna la prăşit. Munca o uşura. Gândea mai puţin, lăsându-şi sapa să cadă ritmic peste bulgării pământului argilos de stepă, secătuit de soare, spărgându-se şi făcându-se ţărână; din când în când se îndrepta din şale ca să răsufle, să-şi şteargă sudoarea de pe frunte şi să bea apă.

Nori albi, sfâşiaţi de vânt, pluteau şi se topeau pe cerul albastru. Soarele pârjolea pământul încins. Dinspre răsărit se apropia ploaia. Fără să ridice capul, Natalia simţea cu spinarea cum un nouraş acoperea în treacăt soarele, aducând un pic de răcoare pământului scorojit, care dogorea, şi o umbră sură se aşternea iute asupra ogoarelor, asupra vrejurilor de pepeni şi a lujerelor înalte ale florii-soarelui – învăluia grădinile de pe povârniş, ierburile istovite şi aplecate de arşiţă, tufele de păducel şi de mărăcine, cu frunzişul veşted şi murdărit de păsări. Chemarea pitpalacilor răsuna mai tare, cântul dulce al ciocârliilor se auzea mai limpede, şi chiar vântul, care mişca buruienile calde, părea mai puţin fierbinte. Pe urmă, soarele străpungea pieziş marginea albă a nouraşului firav ce-şi urma drumul spre apus şi, răzbind, revărsa din nou pe pământ puhoaie aurii de lumină strălucitoare. Undeva departe-departe, pe coamele albastre ale dealurilor, de-a lungul Donului, umbra nouraşului tot mai cotrobăia şi păta pământul, iar grădinile de aci erau din nou copleşite de toropeala amiezii de chihlimbar; aerul încins tremura şi şerpuia în zare; pământul şi ierburile hrănite de el răspândeau un miros tot mai înăbuşitor.

La amiază, Natalia se duse la un puţ săpat în fundul râpii şi veni cu o oală de apă de izvor, rece ca gheaţa. Femeile băură, se spălară pe mâini şi se aşezară la soare să mănânce. Ilinişna tăie cu grijă pâinea pe un şorţ întins, scoase din traistă lingurile şi o strachină, apoi aduse o oală cu gâtul strâmt, plină cu lapte covăsit şi acoperită cu o bluză ca să nu se încălzească.

Natalia mânca în silă, şi soacra o întrebă:

— Văd eu că de la o vreme parcă nu-ţi sunt toţi boii acasă... S-o fi întâmplat ceva între tine şi Grişka?

Buzele arse de vânt ale Nataliei tremurară jalnic.

— Mamă-soacră, iar s-a înhăitat cu Axinia.

— Asta... de unde poţi s-o ştii?

— Am fost aseară la ea.

— Şi ea, târfa, a mărturisit-o?

— Da.

Ilinişna rămase pe gânduri. Cute aspre îi tăiară chipul brăzdat de zbârcituri şi colţurile buzelor.

— Poate se laudă numai, afurisita?

— Nu, mamă-soacră, chiar aşa e. Ce să mai vorbim?

— L-ai scăpat din ochi... zise încetişor bătrâna. Pe un asemenea soi de bărbat trebuie să-l păzeşti şi iar să-l păzeşti!

— Ce să-l păzeşti? Mă bizuiam pe obrazul lui... Sau trebuia să-l leg de fusta mea? Natalia zâmbi amar şi adăugă cu o voce abia auzită: El nu-i Mişatka, să-l ţin pe loc. Are părul pe jumătate alb, dar tot nu se lasă de vechile lui năravuri...

Ilinişna spălă şi şterse lingurile, clăti strachina, puse totul la loc în traistă şi abia atunci întrebă:

— Şi asta este toată nenorocirea?

— Ce mai întrebi, mamă-soacră! Nu-i destul ca să ţi se urască de viaţă?

— Şi ce-ai hotărât să faci?

— Ce să mai hotărăsc? Atâta: o să-mi iau copiii şi am să plec la ai mei. N-am să mai trăiesc cu dânsul. Las' s-o ia în casă. Să stea cu dânsa. M-am chinuit destul şi aşa.

— Când eram tânără, mă gândeam şi eu la fel, oftă Ilinişna. Al meu a fost şi el un muieratic şi jumătate. Câte am îndurat şi eu de pe urma lui, nici nu se pot spune. Numai că nu-i uşor să pleci de la bărbat şi apoi nici n-are rost. Chibzuieşte bine, ai să vezi şi tu. Pe urmă, cum să iei copiii de la tatăl lor? Nu, ai vorbit de haram. La asta nici să nu te mai gândeşti. Nu-ţi dau voie!

— Nu, mamă-soacră, de trăit tot n-am să mai trăiesc cu el, încât nu-mi mai vorbi de prisos.

— Cum să nu-ţi vorbesc? izbucni Ilinişna, sărindu-şi din fire. Da' ce, îmi eşti străină? Parcă nu mi-e milă de voi, afurisiţi ce sunteţi? Mie-mi vorbeşti aşa, mamei, bătrânei? Ţi-am spus: scoate-ţi asta din cap, şi s-a isprăvit! Poftim, ce a mai născocit: „O să plec din casă!" Şi unde vrei să

ajungi? La ai tăi? Dar cine are nevoie de tine? Taică-tău s-a dus, Dumnezeu să-l ierte, casele arse, mama – fără căpătâi, o să trăiască din mila altora, şi tu ai să te duci acolo şi să-mi iei şi nepoţii cu tine? Nu, dragă, n-are să meargă aşa cum crezi tu! Stai să vină Grişka, o să vedem ce-i de făcut cu el, iar acum să nu-mi vorbeşti despre asta, nu-ţi dau voie şi nici nu te mai ascult!

Toată suferinţa care mocnea de atâta timp în inima Nataliei izbucni într-un zguduitor hohot de plâns. Cu un geamăt îşi smulse broboada din cap, căzu cu faţa pe pământul uscat, aspru, şi, lipită cu pieptul de el, plângea fără lacrimi.

Ilinişna, ca o bătrână înţeleaptă şi plină de curaj ce era, nici nu se urni din loc. Înfăşură în bluză oala cu laptele rămas, o puse într-un locşor răcoros, apoi turnă apă într-o cană, se apropie de Natalia şi se aşeză alături. Ştia că o asemenea durere nu se poate alina cu vorbe, mai ştia că mai bine e să plângi decât să ai ochii uscaţi şi buzele strânse. După ce o lăsă pe Natalia să-şi plângă destul amarul, Ilinişna îşi puse mâna muncită, plină de bătături, pe capul nurorii şi mângâindu-i părul negru, lucios, îi zise cu asprime poruncitoare în glas:

— Ei, acuma destul! N-ai să verşi azi toate lacrimile, mai lasă şi pentru altă dată. Ia, bea niţică apă.

Natalia se potoli. Numai umerii îi zvâcneau din când în când şi un tremur îi străbătea trupul. Deodată sări în picioare, o împinse la o parte pe Ilinişna, care îi întindea cană cu apă, şi, cu faţa spre răsărit, cu palmele ude de lacrimi, împreunate ca pentru rugăciune, strigă cu glas tare, repede, înecându-se:

— Doamne! Mi-a mâncat sufletul! Nu mai am puteri să trăiesc aşa! Doamne, pedepseşte-l, blestematul! Omoară-l acolo pe loc! Ia-i zilele, să nu mă mai chinuie!...

Un nor negru se târa pe cer, venind dinspre răsărit. Tunetul bubui surd. Un fulger cu flacără albă alunecă pe cer, şerpuind şi forfecând culmile rotunde ale norului. Vântul înclina spre apus ierburile foşnitoare, aducea colb amar de pe drum şi aplecă aproape până la pământ talerele de floarea-soarelui, grele, pline de seminţe.

Ciufulind părul vâlvoi al Nataliei, vântul îi usca chipul ud şi-i înfăşura în jurul picioarelor poalele fustei largi şi cenuşii.

Cuprinsă de o superstiţioasă groază, Ilinişna îşi privi câteva clipe nora, care, pe fondul norului negru de furtună cotropind jumătate din cer, îi părea necunoscută şi spăimântătoare.

Ploaia se apropia tot mai năvalnic. Tăcerea, care se lasă în preceasul unei furtuni, nu ţinu mult. O gaie ţipă speriată, repezindu-se în zbor pieziş spre pământ; un ţiştar ţiui pentru ultima oară în faţa vizuinii lui, şi vântul o izbi cu toată tăria pe Ilinişna, aruncându-i în faţă un val cu pulbere de nisip mărunt, apoi zbură chiuind prin stepă. Bătrâna se ridică cu greu de la pământ. Chipul ei era galben ca de mort, când strigă cu voce surdă, prin vuietul detunat al furtunii:

— Trezeşte-te! Să te ferească Dumnezeu! Pentru cine chemi tu moartea?!

— Doamne, pedepseşte-l! Pedepseşte-l! ţipa Natalia, cu ochii înnebuniţi aţintiţi în zarea unde norii se îngrămădeau într-o măreţie sălbatică, răscoliţi de furtună, luminaţi de răbufnirile orbitoare ale fulgerelor.

Tunetul bubui din nou cu trosnet sec deasupra stepei. Cuprinsă de groază, Ilinişna făcu semnul crucii, se apropie cu paşi împleticiţi de Natalia şi o apucă de umăr.

— Pune-te în genunchi. Auzi, Nataşka?!

Natalia îşi privi soacra cu ochi care nu mai vedeau parcă nimic şi se lăsă în genunchi, cu o mişcare lipsită de voinţă.

— Cere iertare lui Dumnezeu! zise poruncitor Ilinişna. Cere-i să nu-ţi primească rugăciunea! Pentru cine ai chemat tu moartea? Pentru tatăl copiilor tăi? Mai mare păcat se poate? Fă-ţi semnul crucii! Închină-te până la pământ şi zi: „Doamne, iartă-mă pe mine păcătoasa!”

Natalia făcu semnul crucii, şopti ceva cu buzele albe şi, cu dinţii încleştaţi, se prăvăli greoi într-o parte.

*

Spălată de ploaie, stepa se înviorase de un verde minunat. Un curcubeu uriaş se boltise pe cer, de la iazul din depărtare şi până la Don. Dinspre apus se mai auzeau răbufnirile surde de tunet. Puhoaie de apă tulbure se năpusteau în râpă cu un zgomot ca al vulturilor; pârâiaşe înspumate îşi croiau drum prin bostănării spre Don, ducând frunzele smulse de ploaie, rădăcini de ierburi scoase de apă din ţărână, spice de secară. Pături groase de nisip şi de mâl se lăţeau prin grădini, acoperind vrejurile de harbuji şi de pepeni galbeni; apele răzvrătite se scurgeau prin făgaşe, de-a lungul potecilor de vară. La poalele unei movile îndepărtate, ardeau rămăşiţele unui stog de fân aprins de trăsnet, şi un stâlp de fum vioriu se

ridica spre cer, aproape atingând curcubeul cu vârful înalt.

Păşind cu băgare de seamă, în picioarele desculţe, Ilinişna şi Natalia coborau spre sat pe drumul noroios şi alunecos, ridicându-şi mult fustele. Ilinişna zise:

— Dar nărăvaşe mai sunteţi voi, tinerele! Zău, aşa! Turbaţi pentru orice lucru de nimic. Ehei, de-ai fi trăit tu aşa cum am trăit eu în tinereţe, ce-ai fi făcut, te-ntreb? Pe tine nu te-a atins Grişka nici măcar cu degetul cel mic, cât timp ai stat cu el, şi tot eşti nemulţumită, şi tot ai vrut să-l laşi, şi tot ai căzut în nesimţire şi ce n-ai mai făcut încă – până şi pe Dumnezeu, şi pe el l-ai vârât în păcătoşeniile voastre... Spune şi tu, fata mamei, bine este? Pe mine mă omora în bătaie blestematul meu de şchiop, şi ştii, asta aşa, fără nicio vină. Câte pozne nu făcea, ca să se spargă toate în capul meu? Vine în zori, şi eu plâng cu lacrimi amare, şi-l dojenesc, iar el tabără cu pumnii... Umblam câte o lună în şir plină de vânătăi, dar uite că am rămas în viaţă şi mi-am crescut feciorii şi niciodată nu mi-a trecut prin minte să-mi iau lumea-n cap. Eu nu-l laud pe Grişka, dar asta-ţi spun: cu unul ca dânsul se mai poate trăi... Dacă n-ar fi vipera aia, dânsul ar fi printre cei mai de ispravă cazaci din sat. I-a făcut farmece, altceva nu poate să fie.

Natalia merse îndelung tăcută, chibzuind în sine; în cele din urmă, zise:

— Mamă-soacră, nu vreau să mai vorbesc despre asta. Când va veni Grigori, atunci vom vedea ce-o să mă fac... Poate că am să plec singură, poate că o să mă dea afară din casă chiar dânsul, dar eu deocamdată nu plec nicăieri din casa voastră.

— Uite aşa trebuia să spui de la început! se bucură Ilinişna. O da Dumnezeu, totul va fi bine. N-o să te dea afară, nici să nu te mai gândeşti la aşa ceva! Doar vă iubeşte, pe tine şi pe copilaşi; încât cum poate să-i treacă una ca asta prin gând? Nu, nu-u! N-are să te schimbe pe Axinia, n-are să-l lase inima s-o facă! Câte nu se-ntâmplă, într-o viaţă întreagă, între oamenii de sub acelaşi acoperiş? Numai să se-ntoarcă teafăr acasă...

— Nu vreau moartea lui... Am vorbit numai aşa, de deznădejde... Nu mă mai dojeni pentru asta... N-am să-l smulg din inimă, dar mi-e aşa de greu să trăiesc!...

— Puiculiţa mea, draga mea! Crezi că nu ştiu? Numai că nu trebuie să te laşi dusă aşa de prima pornire, fără chibzuială. Bine-ai zis, zău, să nu mai vorbim despre asta! Şi, pentru Dumnezeu, să nu-i sufli nimica bătrânului. Nu-i treaba lui.

— Vreau să-ţi mai spun ceva matale... Nu se ştie deocamdată dacă o să mai trăiesc cu Grigori sau nu, dar nu mai vreau să am copii de la el. Nu ştiu

ce să mă fac nici cu ăia care sunt... Dar încă... Şi eu, mamă-soacră, sunt grea...

— De când?

— Într-a treia lună.

— Ce poţi să faci? Vrei, nu vrei, va trebui să naşti.

— N-am să nasc, rosti cu hotărâre Natalia. Mă duc chiar astăzi la baba Kapitonovna. Are să mă scape de asta... A mai făcut la alte femei.

— Să lepezi, adică? Cum poţi să-mi spui una ca asta, femeie fără ruşine?

Mâniată, Ilinişna se opri în mijlocul drumului, dând din mâini. Avea de gând să mai spună ceva, dar se auzi uruit de roţi, plescăit gras de copite în noroi şi o voce care îndemna calul.

Lăsându-şi în jos poalele fustelor, Ilinişna şi Natalia feriră la o parte din drum. Bătrânul Filip Agheevici Beshlebnov, care venea de la câmp, ajunse în dreptul lor şi-şi opri iepuşoara ageră.

— Suiţi-vă, muierilor! La ce bun să frământaţi glodul cu tălpile?

— Să trăieşti, Agheevici, că ne-am scos sufletul clefăind prin glod, mulţumi Ilinişna şi o luă înainte, aşezându-se fără multe pofteli în căruţa lată şi încăpătoare.

*

După-masă, Ilinişna avea de gând să mai stea pe îndelete de vorbă cu Natalia, s-o înduplece şi să-i bage în cap că nu era nevoie să scape de sarcină. Aşa că, în timp ce spăla blidele, cântărea în cuget felurite poveţe care i se păreau mai temeinice; ba s-a gândit chiar să-i spună şi bătrânului despre hotărârea Nataliei şi cu ajutorul lui s-o silească pe nora orbită de durere să renunţe la asemenea nechibzuită faptă. Dar, pe când ea trebăluia prin bucătărie, Natalia se pregătise şi plecase.

— Unde-i Natalia? o întrebă Ilinişna pe Duniaşka.

— A făcut o bocceluţă şi a plecat.

— Unde? Ce ţi-a spus? Ce fel de bocceluţă?

— De unde să ştiu, mamă? A pus într-o basma o fustă curată, încă ceva şi a plecat fără să mai zică nimic.

— Of, sărmana de ea!

Spre uimirea Duniaşkăi, Ilinişna izbucni în lacrimi neputincioase şi se lăsă pe laviţă.

— De ce plângi, mamă? Doamne, dar ce ai?

— Lasă-mă în pace, neruşinato! Nu-i treaba ta! Dar ce-a zis? Şi de ce nu

m-ai vestit atunci când se pregătea de plecare?

Duniaşka răspunse cu necaz:

— Cu asta chiar că mă învinuieşti din senin! Ce eram să fac? De unde puteam să ştiu că trebuie să-ţi spun neapărat? Doar n-a plecat cu totul! S-a dus pesemne să-şi vadă mama, şi nu pot pricepe de ce plângi!

Chinuită de îngrijorare, Ilinişna aşteptă întoarcerea Nataliei. Se hotărî să nu sufle nicio vorbă bătrânului, de teama mustrărilor şi stropşelilor lui.

La apusul soarelui, turmele se întoarseră din stepă. Asfinţitul scurt se aşternu peste câmpuri. Luminiţe rare se aprinseră prin sat, şi Natalia tot nu mai venea. Toată suflarea din casa Melehovilor se aşeză la cină. Palidă de îngrijorare, Ilinişna aduse la masă tăiţeii cu ceapă în ulei. Bătrânul luă lingura, culese în ea firimiturile de pâine uscată de pe masă, le trimise în gura căscată, pierdută în hăţişurile bărbii dese, şi, cercetând cu privirea pe cei din jurul mesei, întrebă:

— Da' Natalia unde-i? De ce n-o chemaţi la masă?

— Nu-i acasă, răspunse cu jumătate de glas Ilinişna.

— Dar unde-i?

— O fi plecat la mă-sa şi poate că mai zăboveşte acolo.

— Cam mult stă. Ar trebui să ştie orânduiala casei... mormăi nemulţumit Pantelei Prokofievici.

Mânca încet şi cu grijă, ca întotdeauna; din când în când, îşi punea lingura pe masă, cu fundul în sus, se uita cu o privire piezişă, drăgăstoasă, la Mişatka, aşezat lângă ei, şi-i zicea cu o uşoară asprime în glas: „Ia întoarce-te niţel, puiul moşului, las' să-ţi şterg buzele. Mă-ta umblă hai-hui, n-are nimeni grijă de voi..." Şi, cu mâna lui mare, aspră şi neagră, ştergea buzele gingaşe, trandafirii, ale nepotului.

Cinară în tăcere şi s-au sculat repede de la masă. Pantelei Prokofievici porunci:

— Stingeţi lumina! Avem gaz puţin, la ce bun să-l ardem de pomană?

— Să închidem uşile? întrebă Ilinişna.

— Închide-le.

— Dar Natalia?

— Când va veni n-are decât să bată la uşă. Poate că n-are să umble creanga chiar până dimineaţa... Ian te uită ce obicei nou a mai născocit! Din pricina ta, zgripţuroaico, fiindcă nu-i spui nimic şi-i cauţi în coarne! Auzi, să meargă noaptea în ospeţie!... Las' că-i arăt eu mâine. Frumoasă pildă a mai luat de la Daşka...

Ilinişna se culcă fără să se dezbrace. Rămăsese aşa, vreme ca vreo

jumătate de ceas, zvârcolindu-se tăcută în pat şi oftând, iar tocmai când îşi punea în gând să se scoale şi să meargă la Kapitonovna, auzi afară zgomot de paşi şovăitori şi târşiţi.

Cu o sprinteneală neobişnuită pentru vârsta ei, bătrâna sări în picioare, alergă în grabă în tindă şi deschise uşa.

Galbenă ca ieşită din mormânt, Natalia urca cu greu treptele, ţinându-se de parmacul scării. Luna plină îi lumina faţa scofâlcită, ochii adânciţi în orbite şi sprâncenele încovoiate într-o nemărginită suferinţă. Păşea clătinându-se ca o fiară rănită şi acolo unde îi călca piciorul, rămânea o pată neagră de sânge.

Tăcută, Ilinişna o cuprinse de mijloc şi o duse în tindă. Natalia se rezemă cu spatele de uşă şi şopti cu glas răguşit:

— Ai noştri dorm? Mamă-soacră, şterge dârele de sânge de după mine... Vezi matale, am lăsat urme...

— O-of, ce-ai făcut cu tine, Natalia?! strigă înăbuşit Ilinişna, cu glasul întretăiat de plâns.

Natalia încercă să zâmbească, dar, în loc de zâmbet, o chinuire jalnică îi schimonosi faţa.

— Nu striga, mamă-soacră... că-i trezeşti pe ai noştri... Uite, m-am şi uşurat. Sunt cu sufletul împăcat... Numai că sângele... curge din mine, de parcă m-au tăiat... Dă-mi mâna, mamă... Mi se-nvârte capul.

Ilinişna trase zăvorul şi căută clanţa uşii îndelung, cu mâna tremurătoare, pe dibuite, ca într-o casă străină, neputând s-o nimerească prin întuneric. Păşind în vârful picioarelor, o duse pe Natalia în odaia mare, o trezi pe Duniaşka şi o scoase afară din culcuşul ei, o chemă pe Daria şi aprinse lampa.

Uşa bucătăriei era deschisă, lăsând să străbată sforăitul ritmic şi aprig al lui Pantelei Prokofievici; micuţa Poliuşka plescăia din buze şi mormăia ceva prin vis. Dulce e somnul de copil, netulburat de nimic!

În timp ce Ilinişna bătu bine perna pregătind patul, Natalia se aşeză pe laviţă şi, sleită de puteri, se lăsă cu capul pe marginea mesei. Duniaşka vroi să intre în odaie, dar Ilinişna îi spuse cu asprime:

— Piei, neruşinato, şi să nu-ţi mai bagi nasul pe-aici! N-ai ce căuta!

Încruntându-se, Daria luă cârpa udă şi se duse în tindă. Natalia îşi ridică cu greu capul şi zise:

— Scoate de pe pat aşternutul cel curat... Pune o bucată de pânză... Tot am s-o murdăresc...

— Taci! porunci Ilinişna. Dezbracă-te! Culcă-te! Cum te mai simţi? Să-ţi

aduc apă?

— Grozav de slăbită mă simt... Daţi-mi o cămaşă curată şi apă.

Într-o mare opintire a puterilor sleite, Natalia se sculă şi se îndreptă cu paşi nesiguri spre pat. Abia atunci, Ilinişna îşi dădu seama că fusta Nataliei este udă de sânge, grea, şi i se lipeşte de picioare. Privi cu înfiorare la Natalia, care, ca după ploaie, se aplecă, îşi stoarse poala şi începu să se dezbrace.

— Vai, ţi-ai pierdut tot sângele! sughiţă de plâns Ilinişna.

Natalia se dezbrăcă cu ochii închişi, răsuflând des şi şuierător. Ilinişna, după ce a urmărit-o cu privirea căscată de groază, se duse la bucătărie. Cu mare greutate izbuti să-l trezească în ghionturi pe Pantelei Prokofievici şi-i zise:

— Natalia s-a îmbolnăvit... I-e rău de tot, mi-e teamă să nu moară... Pune repede caii la căruţă şi du-te în staniţă, după felcer.

— Ce drăcovenie ţi-a mai năzărit? Dar ce-a păţit? Cum de s-a îmbolnăvit? Dacă ar umbla mai puţin noaptea...

În câteva cuvinte, bătrâna îl dumiri asupra celor întâmplate. Înfuriat, Pantelei Prokofievici sări în picioare şi, încheindu-şi în mers nădragii, se repezi în odaie:

— Ah, putoarea! Ah, neam de căţea! Ce i-a trecut prin gând?! Nevoia a silit-o, hai?... Stai că-i arăt eu!...

— Ai înnebunit, afurisitule?! Unde te bagi?... Nu intra acolo, că nu de tine îi arde acum!... Ai să trezeşti copiii! Ieşi afară şi înhamă mai iute!...

Ilinişna încercă să-l oprească pe bătrân, dar, fără s-o asculte, el veni la uşa odăii şi o deschise cu o izbitură de pumn.

— Te-ai pricopsit, fir-ai a dracului! răcni el, oprindu-se în prag.

— Nu-i voie! Tată-socrule, nu intra! Pentru numele lui Hristos, nu intra! ţipă ascuţit Natalia, strângând la piept cămaşa dezbrăcată de pe dânsa.

Drăcuind, Pantelei Prokofievici porni să-şi caute sumanul, şapca şi hamurile. Zăbovi atâta, încât, scoasă din răbdări, Duniaşka năvăli în bucătărie şi se năpusti plângând asupra lui taică-său:

— Pleacă mai repede! Ce mai scotoceşti aici, ca gândacul în balegă?! Nataşka moare, şi el se găteşte de un ceas! Socru eşti? Dacă nu vrei să te duci, spune! Pun caii la căruţă şi plec singură!

— Mă-ă! Ai căpiat? Ai scăpat din balamuc? Numai pe tine nu te-am auzit orăcăind, parşivo! Uite cum strigă la tată-său, putoarea!

Pantelei Prokofievici dădu s-o izbească pe Duniaşka cu sumanul şi,

bolborosind ocări care de care mai mânioase, ieşi în ogradă.

După plecarea lui, toţi cei din casă se simţiră ceva mai slobozi. Daria se apucă să spele duşumelele, împingând cu îndârjire scaunele şi laviţele. Fiind lăsată să intre în odaie îndată după plecarea bătrânului, Duniaşka şedea la căpătâiul Nataliei, îi potrivea perna şi-i dădea de băut. Ilinişna se ducea din când în când la copiii care dormeau alături, într-o cămăruţă – şi, întorcându-se pe urmă din nou în odaie, se uită îndelung la Natalia, rezemându-şi obrazul în palmă şi clătinând dureros din cap.

Natalia zăcea tăcută, întorcându-şi mereu capul cu şuviţe de păr încâlcit şi ud de sudoare. Pierdea îngrozitor de mult sânge. La fiecare jumătate de ceas, Ilinişna o ridica încetişor, scotea aşternutul ud leoarcă şi punea altul.

Timpul trecea, şi Natalia se sfârşea văzând cu ochii. După miezul nopţii, deschise ochii şi întrebă:

— Mai e mult până la răsărit?

— Puţin, foarte puţin, o încredinţă bătrâna, spunându-şi în gând: „Înseamnă că nu mai are viaţă! Îi e teamă să nu-şi dea sufletul fără să-şi vadă copiii".

Şi, întărindu-i parcă bănuielile, Natalia o rugă cu voce slabă:

— Mamă, trezeşte-i pe Mişatka şi pe Poliuşka...

— Ce vorbeşti, puico! Pentru ce să-i trezim noaptea? Uitându-se la tine, are să-i apuce spaima şi or să înceapă a plânge şi a ţipa... La ce bun să-i scol?

— Vreau să-i mai văd... Mi-e rău.

— Doamne, ce tot vorbeşti! Uite, acuşi vine bătrânul cu felcerul şi are să-ţi ajute. Poate că ai vrea să dormi, sărmana mea, ce zici?

— Parcă mai pot adormi! răspunse Natalia, cu o uşoară supărare în glas. După aceasta, tăcu mult timp şi începu să răsufle mai domol.

Ilinişna ieşi tiptil afară şi dădu drumul lacrimilor. Cu faţa roşie, umflată de plâns, se întoarse în odaie când zorile abia începeau să mijească la răsărit. Auzind uşa scârţiind, Natalia deschise ochii şi întrebă din nou:

— Mai e mult până la răsărit?

— Se crapă de ziuă.

— Înveliţi-mi picioarele cu şuba...

Duniaşka îi înveli picioarele, cu şuba de miel şi-i potrivi pe lături pătura caldă. Natalia îi mulţumi cu o privire, apoi o chemă pe Ilinişna şi zise:

— Şezi colea lângă mine, mamă, iar tu, Duniaşka, şi tu, Daria, ieşiţi,

rogu-vă, pentru o clipă, că vreau să stau de vorbă între patru ochi... Au plecat? întrebă ea, fără să deschidă ochii.

— Au plecat.

— Tata-socru n-a venit încă?

— Vine îndată. Ţi-e mai rău?

— Nu, tot la fel... Iată ce voiam să spun... Eu, mamă-soacră, am să mor în scurtă vreme... O ştie inima mea. Atâta sânge a curs din mine – cu nemiluita! Spune-i Daşkăi să pună la încălzit apă cât mai multă, când o să facă foc la cuptor... Şi matale ai să mă speli, nu vreau s-o facă altcineva străin...

— Natalia! Drăguţo! Maica Precista cu tine! De ce vorbeşti de moarte? Dumnezeu e mare şi cu milostivirea lui iar ai să te faci bine.

Cu o slabă mişcare a mâinii, Natalia o pofti pe soacră să nu mai vorbească şi urmă ea:

— Lasă-mă să vorbesc, că mie-mi vine greu şi aş vrea să spun multe... Iar mi se-nvârte capul... V-am spus despre apă? Asta înseamnă că sunt tare... Kapitonovna mi-a făcut-o mai demult, după masă, îndată ce am venit. S-a speriat şi dânsa sărmana... Of, ce de sânge a curs din mine... De-aş putea ajunge până dimineaţa... Puneţi cât mai multă apă la încălzit... Vreau să fiu curată după ce-oi muri... Mamă-soacră, o să-mi puneţi fusta verde, aia cu cusături la margine... Lui Grişa îi plăcea când o puneam... şi bluză de poplin... este în cufăr deasupra, în colţul din dreapta, sub şal... Iar pe copii să-i ducă la ai noştri, când o să mor... N-ai vrea să trimiţi după mama, să vină îndată?... Ar trebui de acum să încep a-mi lua rămas bun... Scoateţi de sub mine... Totu-i ud...

Susţinând-o pe sub şale, Ilinişna scoase aşternutul şi vârî cu greu altul. Natalia mai avu timp să şoptească:

— Întoarceţi-mă... Şi căzu în nesimţire.

Zorile albastre luceau în fereastră. Duniaşka spălă doniţa şi ieşi în ogradă să mulgă vacile. Ilinişna deschise fereastra şi răcoarea proaspătă, înviorătoare şi iute a dimineţii de vară năvăli în odaia plină de miros greu de sânge proaspăt şi de gazorniţă. Scuturaţi de vânt, stropi de rouă căzură de pe frunzele vişinului pe pervazul ferestrei: răsunară ciripelile celor dintâi păsări, muget de vaci, pocnituri groase şi scurte de harapnic ciobănesc.

Natalia îşi veni în fire, deschise ochii, se linse cu vârful limbii pe buzele uscate, albe, fără niciun pic de sânge, ceru apă. Nu mai întreba nici de copii, nici de mamă. Totul se îndepărta pesemne de ea – pentru

totdeauna...

Ilinişna închise fereastra şi se apropie de pat. Cât de îngrozitor se schimbase Natalia într-o singură noapte! Cu o zi înainte, era ca un tânăr măr înflorit – frumoasă, sănătoasă, voinică – iar acum, obrajii îi erau albi, mai albi decât creta dealurilor de la Don, nasul se ascuţise, buzele îşi pierduseră frăgezimea trandafirie, se făcuseră mai subţiri şi acopereau parcă cu greu două semicercuri desfăcute de dinţi. Numai ochii Nataliei îşi mai păstrau lumina de altădată, dar expresia lor era cu totul alta. Ceva nou, străin şi înfricoşător se putea citi în privirea ei când, mânată de un nedesluşit îndemn, îşi ridica pleoapele albăstrii şi înconjura cu ochii odaia, oprindu-i o clipă asupra Ilinişnei...

La răsăritul soarelui, Pantelei Prokofievici se întoarse. Istovit de nenumăratele sale nopţi fără somn şi de truda necurmată de la spital, cu bolnavii de tifos şi cu răniţii, felcerul, om cu faţa suptă, coborî din trăsură, se întinse, luă un pachet de pe bancă şi intră în casă. Îşi scoase la intrare mantaua de ploaie şi, aplecându-se peste parmaclâc, îşi spălă pe îndelete mâinile păroase, privind pe sub gene la Duniaşka, în timp ce ea îi turna apă din oală în căuşul palmelor, şi chiar îi făcu de două ori cu ochiul. Apoi intră în odaie şi stătu acolo ca la vreo zece minute lângă Natalia, după ce-i rugase pe toţi ceilalţi să iasă afară.

Pantelei Prokofievici şi Ilinişna aşteptau în bucătărie.

— Ei, cum e? întrebă în şoaptă bătrânul, îndată ce ieşiră din odaie.

— Prost de tot...

— Singură a făcut-o?

— Singură a vrut-o... răspunse Ilinişna, ocolind întrebarea.

— Apă caldă, repede! porunci felcerul, scoţându-şi pe uşă capul zbârlit.

În timp ce apa fierbea, felcerul trecu în bucătărie. Văzând privirea întrebătoare a bătrânului, făcu cu mâna un gest deznădăjduit.

— O să moară pe la amiază. O pierdere nemaipomenită de sânge. Nu-i nimic de făcut! Aţi trimis de veste lui Grigori Panteleevici?

Fără să-i răspundă, Pantelei Prokofievici şchiopătă grăbit în tindă. Daria îl văzu cum intră sub şopron, în dosul secerătorii, şi cum, lipindu-şi capul de o grămadă de tizic vechi de anul trecut, bătrânul izbucni în hohote de plâns...

Felcerul mai zăbovi o jumătate de ceas, stând pe cerdac, moţăi puţin sub razele soarelui, care se înălţa, pe urmă – când samovarul dădu în clocot – intră din nou în odaie, făcu Nataliei o injecţie de camfor, ieşi afară şi ceru lapte de băut. Înăbuşindu-şi cu greu căscatul, bău două pahare şi

spuse:

— Duceţi-mă chiar acum înapoi. Am în staniţă bolnavi şi răniţi, iar aci tot nu mai am ce căuta. În zadar! Cu dragă inimă l-aş ajuta pe Grigori Panteleevici, dar vă spun cinstit: nu pot să fiu de niciun folos. Ce putem face noi? Îi îngrijim pe cei bolnavi, dar n-am învăţat încă să înviem morţii. Pe femeia dumneavoastră au căsăpit-o atât de rău, încât nici nu mai are cu ce să trăiască... Are toată mitra sfâşiată, ruptă în bucăţi. Se vede că bătrâna a lucrat cu un cârlig de fier. Orbecăim în beznă, ce să-i faci!

Pantelei Prokofievici mai zvârli în brişcă un braţ de fân şi-i zise Dariei:

— Ai să te duci tu. Şi nu uita să adăpi iapa, când ai să cobori la Don.

Îi întinse felcerului plata, dar acesta nu primi, hotărât, şi-l mustră:

— Mai mare ruşinea, Pantelei Prokofievici, chiar numai să pomeneşti despre asta. Oameni suntem. Pentru ce să mă plăteşti? Nu, nu, nici să nu te gândeşti la aşa ceva! Cu ce să-mi mulţumeşti? Nici să nu mai vorbim! Dacă ţi-aş fi pus nora pe picioare, ei da, atunci era altă vorbă.

Dimineaţa, cam pe la şase, Natalia se simţi mult mai bine. Ceru să i se dea apă ca să se spele, îşi pieptănă părul în faţa oglinzii ţinute de Duniaşka şi, privind la toţi pe rând cu ochi în care clipea o lumină nouă şi ciudată, zâmbi în silă:

— Ei, acum o să mă fac bine! Dar ce spaimă am tras adineauri... Credeam... gata, s-a isprăvit cu mine... De ce dorm aşa de târziu copiii? Du-te, Duniaşka, de vezi dacă nu cumva s-au trezit!

Veni Lukinişna cu Gripaşka. Privindu-şi fiica, bătrâna începu să plângă, dar Natalia o întrebă cu o voce înfrigurată şi mustrătoare:

— De ce plângi, mămuco? Nu stau chiar aşa prost... Doar n-aţi venit la înmormântarea mea... Ei, spune-mi, de ce plângi?

Gripaşka îi dădu pe furiş un ghiont mamei, şi aceasta, înţelegând în sfârşit totul, îşi şterse repede lacrimile şi zise pentru a o linişti:

— Nu, fata mamei, mi-a venit să plâng aşa, din prostie. Mi s-a strâns inima când te-am văzut... Tare te-ai schimbat...

O roşeaţă uşoară se ivi pe obrajii Nataliei, când auzi vocea lui Mişatka şi râsul Poliuşkăi.

— Chemaţi-i încoace! Chemaţi-i mai repede! rugă ea. O să se îmbrace mai pe urmă!...

Poliuşka intră cea dintâi şi se opri în prag, frecându-şi cu pumnii ochişorii încă adormiţi.

— S-a îmbolnăvit mămica... îi zise zâmbind Natalia. Vino la mine, sărăcuţa mea!

Poliuşka privi mirată pe cei mari, care şedeau tăcuţi pe laviţe, apoi se apropie de maică-sa şi o întrebă cu glas necăjit:

— De ce nu m-ai trezit? Şi de ce s-au adunat dânşii, toţi?

— Au venit să mă vadă... Pentru ce te-aş fi trezit?

— Ţi-aş fi adus apă, aş fi stat lângă tine...

— Ei acum du-te, spală-te, piaptănă-te, roagă-te lui Dumnezeu şi apoi vino să stai cu mine.

— Dar la masă, te scoli?

— Nu ştiu. Mi se pare că nu.

— Ei, atunci îţi aduc eu mâncarea, mămuco! Da?

— Leit tăticul ei, numai că inima nu e ca a lui, e mai puţin împietrită... zise cu un zâmbet slab Natalia, lăsându-şi capul pe pernă şi trăgându-şi plătura peste picioare.

După un ceas se simţi mai rău. Făcu un semn cu degetul, chemând copiii să vină mai aproape, îi îmbrăţişă, îi binecuvântă cu semnul crucii, îi sărută şi o rugă pe Lukinişna să-i ducă la ea. Lukinişna spuse Gripaşkăi să plece înainte cu copiii şi rămase lângă fiică-sa.

Natalia închise ochii şi vorbi ca într-o aiurare:

— Aşa că tot n-am să-l văd... Apoi, ca şi cum şi-ar fi amintit ceva, îşi ridică brusc capul şi ceru: Să-l aduceţi îndărăt pe Mişatka!

Gripaşka se ivi cu faţa plânsă, împinse băiatul înăuntru şi rămase în bucătărie, bocindu-se încetişor.

Cu mutrişoara posomorâtă şi cu căutătura neprietenoasă a Melehovilor, Mişatka se apropie sfios de pat. Schimbarea atât de bruscă de pe chipul maică-sii o făcea aproape de nerecunoscut, aproape străină. Natalia îşi trase băieţaşul spre ea şi simţi bătăile inimii mici a lui Mişatka, ca o vrăbiuţă prinsă în pumni.

— Apleacă-te către mine, puişorule! Mai aproape! îl rugă Natalia.

Îi şopti ceva la ureche, apoi îl feri uşor la o parte, privi scormonitor în ochii lui, îşi strânse buzele tremurătoare şi, înfiripând în silă un zâmbet chinuit, dureros, întrebă:

— N-ai să uiţi? Îi spui?

— N-am să uit...

Mişatka apucă degetul arătător al mamei, îl strânse în pumnişorul său cald, îl ţinu aşa un minut şi-i dădu drumul. Plecă de la pat, călcând în vârful degetelor, fără să ştie de ce, şi ţinând braţele în cumpănă...

Natalia îl petrecu cu privirile până la uşă, apoi se întoarse tăcută la perete.

La amiază muri.

17

Multe lucruri chibzuise şi îşi adusese aminte Grigori în cele două zile şi două nopţi de drum, de pe front până la Tatarski... Ca să nu rămână în stepă singur cu durerea lui, cu gândul mereu la Natalia, luase cu el pe Prohor Zîkov. Îndată ce părăsiră cantonamentul sotniei, Grigori începu să vorbească despre război, îşi aminti cum luptase în Regimentul *12,* pe frontul austriac, cum fusese în România, cum se bătuse cu nemţii. Vorbea neîncetat şi, tot pomenind despre fel de fel de întâmplări năstruşnice câte se petrecuseră cu camarazii de regiment, râdea mereu...

În naivitatea sa, Prohor îi arunca la început lui Grigori priviri nedumerite, minunându-se de vorbăria aceasta neobişnuită la el; abia târziu de tot, îşi dădu seama că Grigori caută să se abată de la gândurile lui amare, amintindu-şi mereu despre vremile trecute, şi începu să ţină şi el hangul, poate chiar cu prea mult zel. Povestind cu toate amănuntele cum stătuse o dată în spitalul de la Cernigov, se uită la Grigori, şi deodată văzu cum îi curg şiroaie de lacrimi pe obrajii înnegriţi... Mânat de o simţită înţelegere a durerii, o bucată de vreme Prohor rămase la câţiva stânjeni în urmă; apoi se apropie iarăşi de Grigori şi încercă să aducă vorba despre lucruri străine şi cu totul neînsemnate, dar Grigori îşi istovise bolnava nevoie de vorbă. Merseră la trap până la amiază, tăcuţi, scară la scară.

Grigori se grăbea nebuneşte. Cu toată căldura, îşi mâna calul la trap larg sau în galop şi numai rareori îl îngăduia la pas. Abia la amiază, când razele soarelui, aproape verticale, începură să ardă nemilos, Grigori se opri într-o râpă, scoase şaua de pe cal, îl lăsă să pască, îşi găsi un loc răcoros, se culcă acolo şi rămase cu faţa în jos până când se mai potoli căldura. Şi numai o dată au dat cailor ovăz, căci Grigori nu-i lăsa nici să stea şi nici să se hrănească atâta cât era nevoie – încât chiar şi caii lor, obişnuiţi cu drumurile lungi, slăbiră văzând cu ochii spre sfârşitul celei dintâi zile de călătorie şi nu mai mergeau cu aceeaşi voioşie ca la început. „N-ar fi de mirare să ne prăpădim caii, îşi zicea mânios Prohor. Cine mai călăreşte aşa? Lui ce-i pasă? Dracul să-l ia! Îşi omoară calul şi îndată îşi găseşte altul, dar eu de unde să-l iau? Cu galopul lui, o să ne pomenim siliţi s-o întindem pe jos, de la depărtarea asta, până la Tatarski – sau cu

vreo căruţă!”

A doua zi dimineaţa, după ce ajunseră lângă un sat din staniţa Fedoseevskaia, îşi pierdu răbdarea şi vorbi către Grigori:

— S-ar zice că n-ai fost gospodar în viaţa ta... Spune şi tu: cine mai goneşte aşa, zi şi noapte, fără popas? Uite numai în ce hal de vlăguiţi au ajuns caii. Lasă să-i hrănim măcar pe înserate, aşa cum se cuvine.

— Dă drumul la pas, să nu rămâi în urmă, zise Grigori cu gândurile în altă parte.

— Nu pot să merg într-un pas cu tine, calul meu e obosit din cale-afară. Nu s-ar putea să ne odihnim?

Grigori nu răspunse. Mai călăriră la trap timp de vreo jumătate de ceas, fără să schimbe o singură vorbă; după aceea, Prohor rosti hotărât:

— Trebuie să-i lăsăm să răsufle niţel! Altfel nu merg mai departe! Auzi?

— Dă-i drumul, zi-i înainte!

— Până când, înainte? Până când va cădea cu copitele în sus?

— Vorba!

— Fie-ţi milă, Grigori Panteleevici! Nu vreau să-mi jupoi calul, dar văd că tot acolo o să ajungem...

— Ei bine, naiba să te ia! Opreşte, caută un loc, cu iarba mai bună.

*

Telegrama, care făcuse ocolul staniţelor din districtul Hopior în căutarea lui Grigori, îl găsise prea târziu... Grigori a ajuns acasă a treia zi după ce Natalia fusese înmormântată. Descălecă lângă portiţă, o îmbrăţişă în treacăt pe Duniaşka, care îi sărise în întâmpinare sughiţând de plâns, şi o rugă, încruntându-se:

— Plimbă calul binişor... Şi nu mai plânge! Apoi se întoarse către Prohor: Du-te acasă! Dacă o să am nevoie de tine, te chem.

Ţinând de mâini pe Mişatka şi pe Poliuşka, Ilinişna ieşi pe treptele casei să-şi întâmpine fiul.

Grigori îi apucă în braţe pe amândoi copiii şi le zise cu vocea tremurată:

— Numai să nu plângeţi! Numai fără lacrimi! Dragii mei! Aţi rămas orfani... Da, da... Ne-a părăsit mama...

Şi, stăpânindu-se cu mare greutate să nu izbucnească el în plâns, intră în casă şi îşi salută tatăl.

— N-am ştiut s-o păstrăm... zise Pantelei Prokofievici şi se grăbi să iasă

şchiopătând în tindă.

Ilinişna îl duse pe Grigori în odaie şi-i povesti timp îndelung. La început nu voia să-i spună tot, dar Grigori o întrebă:

— Nu ştii de ce s-a hotărât să nu nască?

— Ştiu.

— Ei?

— A fost în ajun la aia a ta... la Axinia, şi că i-a povestit totul...

— Aha... aşa? Grigori roşi şi-şi lăsă ochii în jos.

Târziu, ieşi din odaie, palid şi îmbătrânit; abia mişcându-şi buzele vinete, tremurătoare, se aşeză lângă masă şi mângâie îndelung copiii, urcându-i pe genunchi, apoi scoase din cartuşieră o bucăţică de zahăr cenuşie de praf şi, spărgând-o în două cu cuţitul în palmă, zâmbi vinovat:

— Atâtea dulciuri m-am învrednicit să am pentru voi... Aşa tată aveţi!... Ei, acum daţi fuga afară şi chemaţi-l pe bunicul.

— Mergi la mormânt? întrebă Ilinişna.

— Ceva mai târziu... Morţii nu se supără... Ce-a făcut Mişatka? Dar Poliuşka?

— În ziua întâi au plâns mult, mai cu seamă Poliuşka... Acum nici nu pomenesc despre dânsa când suntem lângă ei, parcă s-ar fi înţeles. Dar noaptea trecută l-am auzit pe Mişatka cum plângea încet de tot... Şi-a vârât capul sub pernă, ca să nu-l audă nimeni... Am venit la el şi-l întreb: „Ce ai, dragul babei? Poate vrei să dormi lângă mine?" Iar el zice: „Nu, bunicuţo, poate că am scâncit aşa, numai în vis"... Vorbeşte-le, mângâie-i... Ieri dimineaţă i-am auzit cum stăteau în tindă şi vorbeau între ei. Poliuşka zice: „Are să vie îndărăt la noi. E tânără, şi tinerii nu mor de tot." Ce pot să ştie ei, sărmanii copii, dar inimioarele tot îi dor, parc-ar fi mari... Te pomeneşti că ţi-e foame? Stai, că o să-ţi aduc ceva de mâncare; de ce nu spui?

Grigori intră în odaie. Îi era ca şi cum ar fi pătruns acolo pentru întâia oară. Privi atent pereţii, şi ochii i se opriră asupra patului aşezat cu grijă, cu pernele bătute bine, groase. În patul acesta murise Natalia, de acolo se auzise pentru cea din urmă oară glasul ei... Grigori o văzu în gând cum îşi ia rămas bun de la copii, cum îi sărută şi, poate, cum îi binecuvântează – şi simţi din nou în inimă un junghi dureros, iute; îl potopi iarăşi un vâjâit surd în urechi, ca şi în clipele când citea telegrama.

Toate mărunţişurile din casă îi aduceau aminte de Natalia. Aceste amintiri erau chinuitoare şi neîndurate. Fără să ştie de ce, Grigori trecu prin toate odăile şi ieşi grăbit, aproape în fugă, afară, pe scară. Durerea

din inimă se făcea tot mai arzătoare. Fruntea i se scălda în sudoare. Coborî treptele, strângând speriat cu mâna partea stângă a pieptului, şi-şi zise în gând: „Mi-am trăit traiul...”

Duniaşka plimba calul prin ogradă. Lângă hambar, calul se împotrivi, se opri, mirosi pământul şi, cu gâtul întins, cu buza de sus ridicată, descoperindu-i dinţii galbeni, sforăi şi începu să-şi îndoaie greoi picioarele dinainte. Duniaşka îl trase de dârlogi, dar calul, fără să se supună, începu să se culce.

— Nu-l lăsa să se culce! strigă din grajd Pantelei Prokofievici. Ce, nu vezi că are şaua pe el? De ce nu i-ai scos-o, toanta dracului?!

Fără grabă, cu luare-aminte la tot ce se petrecea în pieptul său, Grigori se apropie de cal, îi scoase şaua şi, făcând o sforţare, îi zâmbi Duniaşkăi.

— Ei, tot aşa strigă tata?

— Ca întotdeauna, zâmbi Duniaşka.

— Mai plimbă-l niţel, surioară.

— S-a uscat. Dar fie, îl mai plimb.

— Şi lasă-l să se tăvălească, nu-l împiedica.

— Da, frăţioare... Te doare rău inima?

— Şi tu vei fi crezând că nu? răspunse cu glas înăbuşit Grigori.

Cuprinsă de milă, Duniaşka îl sărută pe umăr şi, fâstâcindu-se până la lacrimi, îşi întoarse repede faţa, apoi îndreptă calul spre ocolul vitelor.

Grigori se duse la bătrân. Pantelei Prokofievici curăţa cu grijă gunoiul din grajd.

— Uite, pregătesc locuinţa pentru calul tău.

— De ce nu mi-ai spus? Aş fi putut să curăţ şi eu.

— Ei, asta-i bună! Dar eu, ce, sunt damblagiu? Nu, frate, sunt ca o puşcă cu cremene. N-o să mă stric niciodată! Tot mai alerg, cum pot. Am de gând să mă duc mâine să cosesc grânele... Ai să stai mult?

— O lună de zile.

— Bună veste! Mergem la câmp? La muncă, o să-ţi vie mai uşor...

— La fel m-am gândit şi eu.

Bătrânul aruncă furca jos, îşi şterse cu mâneca sudoarea de pe frunte şi zise, cu o inimoasă pornire în glas:

— Mergem în casă, să stai la masă. De durere n-ai încotro să fugi... N-ai unde să te ascunzi. Ce să-i faci? Aşa e...

Ilinişna aduse la masă, scoase un prosop curat. „Altădată, Natalia mă îmbia”, gândi din nou Grigori. Ca să nu-şi dea pe faţă durerea, începu să mănânce de zor. Aruncă o privire recunoscătoare bătrânului, când acesta

aduse din cămară o oală cu rachiu de casă, astupată cu un şomoiog de fân.

— Hai s-o pomenim pe răposata, să-i fie ţărâna uşoară! rosti cu tărie Pantelei Prokofievici.

Goliră paharele. Bătrânul nu întârzie să toarne din nou şi oftă:

— Într-un an, doi oameni a pierdut familia noastră... Moartea ne-a îndrăgit casa...

— Te rog, tată, să nu mai vorbim despre asta! îl rugă Grigori.

Îşi goli paharul pe nerăsuflate, mestecă îndelung o bucată de peşte uscat, tot aşteptînd că alcoolul să i se urce la cap şi să-i risipească gândurile, care nu-i dădeau pace.

— Anul ăsta grânele sunt straşnic de frumoase. Iar lanul nostru este mai frumos ca toate! zise Pantelei Prokofievici, lăudându-se. În lăudăroşenia lui, în tonul cuvintelor sale, Grigori simţi ceva nefiresc, tras de păr.

— Dar grâul?

— Grâul? E niţel atins de ger, dar a ieşit bun, câte treizeci şi cinci, patruzeci de puduri la deseatină. Cel de primăvară s-a făcut minunat la cine a apucat să-l semene; noi însă, din păcate, nici n-am avut când s-o facem. Dar nu-mi pare rău! Ce să faci cu grânele acum, în vremurile asta de pustiire? La Paramonov n-ai să le duci, iar în hambare n-ai să le păstrezi. Când o să vie frontul mai aproape, o să ia tovarăşii totul, de parcă nici n-a fost. Dar n-avea grijă, chiar şi fără cele de anul ăsta, mai avem pentru vreo doi ani. Avem, slavă Domnului, în hambare cât pofteşti, şi mai avem şi în altă parte... Bătrânul clipi şiret din ochi şi urmă: Întreab-o pe Daşka câte grâne am mai dosit pentru zile negre! O groapă adâncă, cât înălţimea ta, şi o dată şi jumătate lăţime, am umplut-o până sus! Viaţa asta blestemată ne-a mai sărăcit niţel, că am fost şi noi gospodari ca lumea... Bătrânul râse zgomotos de propria lui glumă, ca un om băut, dar peste o clipă îşi netezi cu demnitate barba şi zise, serios şi grav: Poate că te gândeşti la soacră-ta? Ei, află că n-am uitat de ea şi am ajutat-o la nevoie. Într-o zi, nici n-a avut timp să spuie totul, şi a doua zi am umplut un car cu grâu, ştii, fără să măsor – şi l-am dus la ea. Răposata Natalia a fost tare mulţumită, chiar au podidit-o lacrimile când a aflat... Hai, fiule, să mai tragem câte unul! Altă bucurie n-am, doar tu mi-ai rămas!

— Ei bine, hai, încuviinţă Grigori, ducându-şi paharul mai aproape.

În clipa aceea veni Mişatka şi se apropie sfios de masă. Se căţără pe genunchii lui tătâne-său şi, cuprinzându-i cu stângăcie gâtul cu mâna stângă, îl sărută tare pe buze.

— Ce-i cu tine, copilule? întrebă mişcat Grigori, privind în ochii împăienjeniţi de lacrimi ai băiatului şi ţinându-şi răsuflarea, ca să nu sufle în faţa fiului duhoarea de rachiu.

Mişatka răspunse încetişor:

— Când mămica zăcea în odaie... Şi când era încă vie, m-a chemat şi mi-a spus să-ţi zic aşa: „Când are să vie tata, să-l săruţi din partea mea şi să-i spui să vă iubească...” Şi a mai spus ceva, dar am uitat...

Grigori îşi puse paharul la loc şi se întoarse la fereastră.

O tăcere apăsătoare cotropi odaia şi ţinu multă vreme.

— Mai bem? întrebă încet Pantelei Prokofievici.

— Nu vreau.

Grigori îl coborî pe Mişatka de pe genunchi, se sculă şi se duse în tindă.

— Stai, băiete, dar carnea? Avem şi o găină fiartă, şi clătite!

Ilinişna sări la cuptor, dar Grigori ieşise afară. Uşa se închise cu vuiet...

Umblând fără rost prin ogradă, Grigori cercetă ţarcul de vite, grajdul, se uită la cal şi se gândi: „Ar trebui să-l scald”. Apoi se abătu sub şopronul magaziei. Lângă secerătoarea pregătită pentru câmp, văzu pe jos surcele de pin, talaj, o bucăţică de scândură tăiată pieziş. „Tata a făcut aci coşciugul pentru Natalia”, îşi zise Grigori şi o luă grăbit îndărăt spre casă.

La stăruinţele feciorului, Pantelei Prokofievici se pregăti în grabă de plecare, puse caii la secerătoare, luă un poloboc cu apă, şi noaptea au plecat amândoi la câmp, el împreună cu Grigori.

18

Grigori suferea nu numai fiindcă o iubise în felul său pe Natalia şi fiindcă se obişnuise cu dânsa în cei şase ani de trai împreună, ci şi pentru că se simţea vinovat de moartea ei. Dacă Natalia şi-ar fi împlinit ameninţarea şi ar fi plecat la maică-sa, luând copiii cu dânsa, şi dacă ar fi murit acolo, plină de ură clocotitoare şi neîmpăcată pentru soţul necredincios, Grigori probabil n-ar fi simţit cu atâta tărie pierderea îndurată şi, în orice caz, pocăinţa nu l-ar fi chinuit cu atâta înverşunare. Dar ştia din cele povestite de Ilinişna că Natalia îi iertase totul, că-l iubea şi că numai despre el pomenise până în clipa cea din urmă. Aceasta îi sporea suferinţele, îi împovăra cugetul cu o neiertătoare mustrare, făcându-l să judece altfel trecutul şi purtarea sa vinovată...

Trecuse vremea când Grigori nu simţea altceva pentru nevasta sa în

afară de o nepăsare rece şi chiar de duşmănie. În anii din urmă, începuse să se poarte altfel cu ea, şi această schimbare faţă de Natalia s-a petrecut mai ales din pricina copiilor.

La început, Grigori n-avea nici pentru dânşii acel simţământ adânc de tată, care i se ivise în suflet numai în ultimul timp. Ori de câte ori venea pentru scurt timp de pe front acasă, se juca cu ei şi-i mângâia ca din datorie şi pentru a face pe placul mamei, dar nu simţea nicio nevoie să facă asta; mai mult încă, nici nu putea s-o privească pe Natalia, în zbuciumul fierbinte al simţămintelor ei de mamă, fără un simţ de mirare şi de neîncredere. Nu înţelegea cum putea iubi cineva cu atâta uitare de sine aceste fiinţe micuţe şi ţipătoare, şi nu o dată o lua în râs şi-i spunea cu necaz nevestei, când încă îi alăpta: „De ce sari ca o turbată? Nici n-a apucat să ţipe, şi tu sari la el. Lasă-l să se bosumfle şi să ţipe, n-are să fie nicio pagubă!" Copiii îi răspundeau cu o nepăsare tot atât de mare, dar, pe măsură ce creşteau, le creştea şi simţirea care-i lega de tatăl lor. Iubirea de copil îi trezi şi lui Grigori un simţământ reciproc, care, ca o flacără, se răsfrânse şi asupra Nataliei.

După ce o rupsese cu Axinia, nicicând Grigori nu s-a mai gândit cu tot dinadinsul să se despartă de soţie şi niciodată nu credea că Axinia ar fi putut fi o a doua mamă pentru copiii lui – nici atunci când se întâlnise din nou cu ea. N-ar fi avut nimic împotrivă să trăiască cu amândouă, iubindule pe fiecare în chip deosebit, dar acum, după ce-şi pierduse nevasta, simţi un fel de duşmănie şi o ură surdă împotriva Axiniei pentru că trădase legăturile lor şi o împinsese astfel pe Natalia în mormânt.

Cu toată înverşunarea lui Grigori să-şi uite durerea acolo, pe câmp, gândurile lui se întorceau mereu la acelaşi lucru. Se istovea în muncă, trudind ore în şir fără să se dea jos de pe secerătoare, dar nu putea să scape de amintirea Nataliei; din tainiţe nebănuite ale cugetului se desfăceau tresăriri, înviind trecutul de mult uitat, felurite episoade din viaţa trăită împreună – unele cu desăvârşire neînsemnate – tot ce-şi vorbeau... Era de ajuns să dea frâu liber acestor credincioase amintiri, şi de îndată chipul viu, zâmbitor al Nataliei răsărea în faţa lui. Îşi amintea silueta ei, mersul, felul de a-şi potrivi părul, zâmbetul, învăluirile vocii.

A treia zi, începură să secere orzul. Pe la mijlocul zilei, când Pantelei Prokofievici opri caii, Grigori coborî de pe scăunelul secerătorii, puse într-o parte furca cu coada scurtă şi zise:

— Tată, vreau să mă duc puţin pân-acasă.

— Pentru ce?

— Parcă mi-e dor de copii...

— Bine, du-te, încuviinţă cu dragă inimă bătrânul. Iar noi, între timp, vom face căpiţe.

Grigori îşi deshămă îndată calul, îl încalecă şi o luă în pas spre drumul mare, prin mirişte galbenă şi ţepoasă. „Spune-i să vă iubească!", răsuna glasul Nataliei în urechile lui. Închise ochii, scăpă dârlogii din mână şi, cufundat în amintiri, lăsă calul să meargă de-a dreptul peste câmp.

Nori rari, împrăştiaţi de vânt, rămăseseră aproape nemişcaţi pe cerul albastru-închis. Ciorile umblau pe mirişte, legănându-se în mers. Şedeau pe căpiţe cârduri întregi, cele bătrâne hrănindu-le cu grăunţe pe cele tinere, cu penele abia crescute şi care nu căpătaseră încă siguranţă în zbor. Le dădeau hrana din cioc în cioc. Lanurile secerate răsunau de cârâitul aspru al negrelor stoluri.

Calul lui Grigori se îndemna să meargă tot pe marginea potecii, rupea din mers câte un lăstar de sulfină şi-l mesteca, zăngănind din zăbală. De vreo două ori se opri şi necheză, zărind alţi cai în depărtare, şi atunci Grigori, trezindu-se din gândurile lui, îl zorea privind cu ochi străini şi stepa, şi drumul prăfos, şirurile galbene ale căpiţelor şi fâşiile cafenii-verzui de mei în plină pârgă.

Când Grigori sosi acasă, se înfiinţă îndată Hristonea, cu mutra posomorâtă, şi, în ciuda zăpuşelii de afară, îmbrăcat într-un veston englezesc de postav, cu pantaloni largi. Veni sprijinindu-se într-un uriaş băţ de frasin, proaspăt cojit. Salută.

— Am venit să te văd. Am auzit despre durerea ta. Va să zică, aţi înmormântat-o pe Natalia Mironovna?

— Cum ai putut să vii de pe front? îl întrebă Grigori, prefăcându-se că nu i-a auzit întrebarea şi privind cu plăcere făptura greoaie, puţin adusă de spatie, a lui Hristonea.

— M-au învoit ca să mă vindec, după ce am fost rănit. M-au atins două gloanţe în burtă, amândouă deodată. Sunt şi acuma tot aici, lângă maţe, acolo unde s-au oprit, afurisitele! D-aia umblu cu cârja, vezi?

— Dar unde te-au spârcuit?

— Lângă Balaşov.

— L-aţi luat?... Şi cum te-a atins?

— Mergeam la atac... Am cucerit Balaşovul şi Povorino. Am fost şi eu.

— Hai, povesteşte. Cu cine faci slujba, la ce unitate şi cine din sat mai este acolo cu tine? Stai jos, uite şi tutunul.

Grigori era bucuros să vadă un om nou, să stea de vorbă despre lucruri

străine, care n-aveau nimic cu cele ce se petreceau în sufletul lui; Hristonea făcu dovadă de oarecare pricepere a oamenilor, dându-şi seama că Grigori nu prea are nevoie de mila lui, şi începu să povestească voios, dar cu glas mai încet, despre cucerirea Balaşovului şi despre rănirea sa. Scoţând fum din ţigara de o mărime neobişnuită, istorisi cu o voce groasă de bas.

— Mergeam descălecaţi prin floarea-soarelui. Ei băteau, va să zică, cu mitraliere şi cu tunurile şi, se înţelege, cu puştile. Pe mine mă vede de departe, merg printre oameni ca un gânsac printre găini; hehei, cât nu m-am aplecat! Dar tot m-au găsit gloanţele. Şi noroc că sunt cam înalt, că dacă eram mai mic mi-ar fi nimerit drept în cap! Erau, adică, la capătul puterii lor, dar mă izbiră atât de vârtos, încât mi-a clocotit totul în burtă, şi erau fierbinţi amândouă, dracu' să le ia, ca scoase din cuptor... Am pipăit cu mâna şi le-am simţit în mine, cum se rostogolesc sub piele, ca nişte umflături, unul la o palmă de celălalt. Bun, le-am pipăit cu degetele şi am căzut jos. Mă gândesc: „Proastă glumă, fir-ar a mă-sii cu glume d-astea! Nu, mai bine rămân culcat, că te pomeneşti cu unul mai iute, şi o să mă găurească cu totul." Stau şi stau. Din când în când le pipăi, gloanţele adică. Sunt tot acolo, unul aproape de altul. Şi atunci m-am speriat: „Dar dacă mi s-or băga, ticăloasele, în burtă? O să se rostogolească acolo printre maţe, şi cum o să le găsească doftorii? N-o să am nicio plăcere. Că trupul de om, chiar şi al meu, e moale; o să se vâre gloanţele în maţul cel mai de seamă şi atunci, poftim, umblă cu ele ca cu nişte zurgălăi de poştă! O să-mi strice toate rosturile." Zac eu aşa, am rupt o roată de floarea-soarelui, mănânc seminţe şi tot mă rodea frica. Lanţul nostru a înaintat mai departe. Şi când am luat Balaşovul ăla, m-am înfiinţat acolo şi eu... Am zăcut la spitalul de la Tişanskaia. Era acolo un doftor, sprinten ca un vrăbioi. Mă tot îndemna: „Hai să-ţi scot gloanţele afară!" Dar nici eu nu-s prost. Îl întreb: „Blagorodnicia voastră, dar pot ele să mi se vâre mai în burtă?" „Nu, zice, nu pot!" Păi atunci, mi-am zis, n-o să las să mi le scoată! Las, că vă cunosc cum sunteţi: mi le scoate, şi nici n-apucă pielea să-mi crească la loc – hai înapoi, la unitate! „Nu, zic, blagorodnicia voastră, nu mă las. E chiar mai enteresant aşa. Vreau să le duc acasă şi să le arăt nevestei, că pe mine nu mă supără, n-au cine ştie ce greutate..." M-a ocărât, dar tot mi-a dat drumul pe o săptămână.

Grigori ascultă zâmbind povestirea naivă şi întrebă:

— Unde ai nimerit tu, la ce regiment?

— Regimentul 4, de strânsură.

— Mai este acolo cineva de la noi din sat?

— Sunt destui: Anikuşka Scapetul, Beshlebnov, Koloveidin Akim, Miroşnikov Siomka, Gorbaciov Tihon.

— Ei, şi cum o duc cazacii? Sunt mulţumiţi?

— Se plâng de ofiţeri, adică. Ne-au dat nişte ticăloşi, de nu mai poţi trăi de răul lor! Şi aproape toţi sunt din Rusia, niciun cazac.

Povestind toate acestea, Hristonea întindea mânecile scurte ale vestonului şi privea cu mirare, ca şi cum nu şi-ar fi crezut ochilor, postavul bun şi păros al pantalonilor englezeşti, netezindu-l pe genunchi.

— Dar bocanci, adică, n-au găsit pe piciorul meu! se tângui el, gânditor. În ţara englezească, oamenii lor n-au aşa ditamai picioarele... Noi semănăm grâu şi el ne hrăneşte, dar dânşii n-au decât secară, ca în Rusia. Cum să aibă aşa picioare? Ne-au îmbrăcat, ne-au încălţat toată sotnia, ne-au adus ţigări parfumate, dar tot e urât...

— Ce e urât? întrebă Grigori.

Hristonea zâmbi şi răspunse:

— E frumos să priveşti din afară, dar înăuntru e urât. Ştii, cazacii iar nu vor să lupte. Din războiul ăsta, adică, n-are să iasă nimic. Spune lumea că n-are să meargă peste hotarul Hopiorului...

Grigori îl petrecu puţin pe Hristonea; apoi, după o scurtă chibzuială, hotărî: „Mai stau vreo săptămână şi plec pe front. Aici, te prăpădeşti de urât!" Rămase până seara acasă. Aducându-şi aminte propria lui copilărie, meşteşugi pentru Mişatka o morişcă de vânt făcută din stuf şi o plasă din păr de cal pentru prins vrăbii, iar pentru Poliuşka făcu un cărucior cu rotiţe, care se puteau învârti, şi cu oiştea frumos împodobită. Încercă chiar să-i facă şi o păpuşă din cârpe, dar nu izbuti mare ispravă. Mogâldeaţa de cârpe căpătă chip şi asemănare de păpuşă numai cu ajutorul Duniaşkăi.

Copiii, faţă de care Grigori nu-şi arătase niciodată atâta dragoste, priviră la început cu neîncredere născocirile lui, dar în cele din urmă nu-l mai părăseau nicio clipă. Seara, când Grigori se pregătea să plece la câmp, Mişatka îi zise, stăpânindu-şi lacrimile:

— Da-a... aşa ai fost totdeauna! Vii pentru puţină vreme şi iar ne laşi singuri... Ia-ţi şi plasa, şi morişca, şi pârlitoarea, ia tot! N-am nevoie de nimic!

Grigori cuprinse mânuţele băieţaşului în mâinile sale mari şi-i zise:

— Dacă-i aşa, hai să facem altfel! Tu eşti cazac şi ai să mergi cu mine la câmp; vom cosi orzul, îl vom face căpiţe, şi ai să stai cu bunicul pe

secerătoare, vei mâna caii. Heei! Câţi greieri sunt acolo în iarbă. Câte păsări de toate soiurile prin tufe! Iar Poliuşka o să rămână la gospodărie, cu bunica. Ea n-are de ce să se supere pe noi. E treaba ei de fetiţă să mături pe jos, să aducă bunicii apă din Don cu căldăruşa şi câte cele treburi femeieşti mai au ele! Vrei?

— Cum de nu? strigă încântat Mişatka. Ochii îi sclipeau la vestirea atâtor desfătări.

Ilinişna încercă să se împotrivească.

— Unde vrei să-l duci? Ce-ai mai născocit şi tu fără să te gândeşti, drăcia dracului! Şi unde are să doarmă? Şi cine are să-l păzească acolo? Doamne fereşte, o să se apropie de cai şi o să-l lovească cu piciorul, sau o să-l muşte vreun şarpe. Nu mai pleca cu tata, puiul babei, rămâi acasă! îşi îndemnă ea nepoţelul.

Dar ochii lui scăpărau şi se aprinseră de îndârjire, leit cu ai bunicului Pantelei când se mânia; îşi încleştă pumnişorii şi strigă cu glas ridicat, ciudos şi plângător în aceeaşi vreme:

— Taci, babo!... Află că tot am să plec! Tăticule dragă, nu te potrivi ei!

Râzând, Grigori îşi luă fiul în braţe şi o linişti pe Ilinişna:

— Are să doarmă cu mine. Vom merge la pas, doar n-am să-l scap jos. Pregăteşte, mamă, hăinuţe pentru el şi nu-ţi fie frică, o să-l păzesc bine, iar mâine seară îl aduc viu, teafăr, acasă.

Aşa se legase prietenia între Grigori şi Mişatka.

În cele două săptămâni petrecute în Tatarski, Grigori n-o văzu pe Axinia decât de trei ori şi numai în treacăt. Cu cumpătul şi ascuţimea ei de minte, ocoli întâlnirile cu el, înţelegând că e mai sănătos să nu se nimerească în calea lui. Ghicise, cu simţul de femeie, starea lui sufletească şi-şi dădu seama că orice imprudenţă şi neprielnică dovadă a simţămintelor ei îl poate ridica împotrivă-i, aruncând o umbră neagră asupra a tot ce era în urma lor. Aştepta ca tot Grigori să înceapă cel dintâi. Acest lucru se întâmplă cu o zi înainte de plecarea lui pe front. El se întorcea pe înserate de la câmp, cu un car de grâu, şi lângă ulicioara din marginea satului o întâlni pe Axinia. Ea îi dădu seara bună din depărtare şi zâmbi uşor. Zâmbetul ei era plin de aşteptare şi de nelinişte. Grigori răspunse la bineţe, dar nu putu să-şi vadă de drum fără să-i spună şi el măcar o singură vorbă.

— Ce mai faci? întrebă, trăgând de hăţuri şi mai încetinind mersul lin al cailor.

— Bine, mulţumesc, Grigori Panteleevici.

— Dar unde ai fost de nu te-am văzut?

— La câmp... Mă zbat singură cu gospodăria.

Mişatka se afla în car alături de Grigori, şi poate că aceasta fu pricina pentru care Grigori nu-şi opri caii şi nu mai urmă vorba cu Axinia. Mai trecu câţiva stânjeni, când îşi auzi numele strigat, şi se întoarse. Axinia stătea lângă pârleaz.

— Ai să stai mult în sat? întrebă ea, cu sufletul la gură, rupând petalele unei flori de romaniţă.

— Plec zilele astea.

Se simţea că Axinia avea de gând să mai întrebe ceva; se fâstâci o clipă, nu zise nimic, flutură din mână şi plecă grăbită la izlaz, fără să se întoarcă.

19

Cerul era perdeluit de nori. O ploaie măruntă cernea ca prin sită. Iarba nouă, buruienile şi tufele de porumbar împrăştiate prin stepă luceau ude.

Grozav de necăjit de plecarea prea repede din sat, Prohor mergea tăcut şi tot drumul nu schimbă nicio vorbă cu Grigori. După ce au lăsat în urmă satul Sevastianovski, se întâlniră cu trei cazaci călări. Mergeau cot la cot, vorbind aţâţat şi lovindu-şi din când în când caii cu tocurile cizmelor. Unul din ei, om în vârstă şi cu barba roşcată, îmbrăcat cu suman cenuşiu din postav de casă, îl recunoscu de departe pe Grigori şi zise tare tovarăşilor săi de drum: „E Melehov, fraţilor!" şi, ajungând în dreptul lui, îşi struni calul.

— Să trăieşti, Grigori Panteleevici! îl salută el.

— Noroc! răspunse Grigori, silindu-se în zadar să-şi aducă aminte unde anume mai văzuse pe cazacul acesta cu barba roşcată şi cam ursuz la înfăţişare.

Pesemne fusese înaintat de curând horunji şi, ca să nu fie luat drept cazac de rând, îşi pusese epoleţii proaspeţi chiar pe umerii sumanului.

— Nu mă recunoşti? întrebă el, venind mai aproape şi întinzându-şi mâna lată, acoperită de părul roşu ca focul.

Duhnea cumplit a rachiu; pe faţa acestui proaspăt horunji se citea fudulia fără isteţime – se vădea în ochii mici şi albaştri, în zâmbetul plin de sine al buzelor strâmbe sub mustaţa roşcată.

Înfăţişarea caraghioasă a acestui ofiţer cu suman îl înveseli pe Grigori. Fără să-şi ascundă batjocura din glas, răspunse:

— Nu, nu te recunosc. Se pare că m-am întâlnit cu tine atunci când erai încă ostaş de rând... Abia acum te-au înaintat?

— Ai nimerit! Abia acum o săptămână. Ne-am întâlnit la Kudinov, la statul-major, de ziua Buneivestiri, mi se pare. M-ai scăpat atunci de o mare belea, adu-ţi aminte! Hei, Trifon! Mergeţi încet înainte, o să vă ajung din urmă! strigă bărbosul cazacilor ce se opriseră ceva mai încolo.

Grigori îşi aduse în sfârşit cu anevoie aminte de împrejurările în care îl văzuse pe acest ofiţer roşcat, îşi aminti şi porecla sa: „Semak", şi părerea ce-o avea despre el Kudinov: „Trage, afurisitul, fără greş! Omoară cu arma iepurii în fugă, e viteaz în luptă şi bun cercetaş, dar minte la el, nici cât la un plod de-o şchioapă." În timpul răscoalei, pe când era comandant de sotnie, acest Semak făcuse nu mai ştia ce ispravă, pentru care Kudinov avea de gând să-i dea o aspră pedeapsă, dar Grigori pusese o vorbă pentru el; Semak fusese iertat şi-şi păstrase comanda sotniei.

— Vii de pe front? întrebă Grigori.

— Chiar aşa! Merg în concediu de la Novohopiorsk. Am făcut un ocol de vreo sută cincizeci de verste: m-am abătut pe la Slaşciovskaia, am acolo nişte rude. Eu ţin minte binele pe care ţi-l datorez, Grigori Panteleevici! Fă-mi plăcere, vreau să-ţi fac cinste: am în saci două sticle de spirt curat. Hai să le dăm gata chiar acum!

Grigori refuză hotărât, însă primi o sticlă de spirt în dar.

— Să vezi ce mai praznic a fost acolo! Şi cazacii, şi ofiţerii s-au umplut de bogăţie! povestea lăudăros Semak. Am fost la Balaşov. L-am cucerit şi, întâi şi întâi, ne-am repezit spre calea ferată – plină de trenuri, nicio linie liberă; într-un vagon zahăr, în al doilea echipament, în al treilea alte lucruri! Unii cazaci au luat până la patruzeci de rânduri de haine! Iar pe urmă, când au început să-i scuture pe ovrei, aveai de ce râde, zău! Unul mai dibaci din plutonul meu s-a învârtit de optsprezece ceasuri de buzunar, luate de la ovrei, din care zece erau de aur, şi le-a pus, neam de căţea, chiar pe piept, leit cel mai bogat negustor! Şi câte inele şi verighete fără număr! Câte două-trei la fieştecare deget...

Grigori arătă cu mâna coburii, umflaţi burduf, ai lui Semak şi-l întrebă:

— Şi tu ce ţii acolo?

— Eu? Felurite lucruri.

— Ai jefuit şi tu?

— Ce vorbă e aia, „ai jefuit!" N-am jefuit, le-am căpătat după lege. Comandantul nostru de regiment ne-a zis: „Dacă luaţi oraşul, vi-l las pe două zile şi două nopţi!" Ce, crezi că-s mai bleg decât alţii? Am luat şi eu

lucruri cazone, ce mi-a căzut în mână... Alţii au făcut isprăvi mai urâte.

— Halal ostaşi! Grigori privi cu scârbă pe lacomul horunji şi zise: Oameni ca tine sunt buni să stea la drumul mare, pe sub poduri, nu să facă război! L-aţi prefăcut în tâlhărie! Vai de mama voastră de ticăloşi! V-aţi găsit o meserie nouă! Crezi tu că n-o să plătiţi într-o zi totul cu pielea voastră, şi voi, şi polcovnicul vostru?

— Da' pentru ce?

— Uite, chiar pentru asta!

— Şi cine poate să ne-o facă?

— Cine are gradul mai mare.

Semak rânji în batjocură şi răspunse:

— Dar şi dânşii fac la fel! Noi măcar cărăm lucrurile cu sacul sau cu căruţa, iar dânşii trimit coloane întregi de căruţe pline.

— Şi adică, le-ai văzut cu ochii tăi?

— Mă-ntrebi? Am şi însoţit un convoi d-ăsta până la Iarîjenskaia. Era acolo şi un car, numai vase de argint, linguri, căni! S-au găsit ofiţeri care săreau la noi! „Ce transportaţi? Ia să văd!" Dar le spuneam că este avutul cutărui general, şi-şi vedeau de drum.

- Ce fel de general? întrebă Grigori, încruntându-şi ochii şi răsucind nervos dârlogii.

Semak zâmbi şiret şi zise:

— I-am uitat numele... Nu, stai, cum îi zice? Nu-l mai ţin minte, am uitat! Te repezi degeaba cu ocările, Grigori Panteleevici. Zău aşa! Toţi fac la fel! Faţă de alţii, eu sunt ca un miel pe lângă lupi: luam cu binişorul, dar alţii despuiau oamenii chiar în plină stradă, batjocoreau jidăncile! Eu nu m-am apucat să fac d-astea: am o muiere cu care sunt cununat, şi încă ce muiere – armăsar, nu altceva! Nu, nu, degeaba, te-ai supărat pe mine... Stai, unde te duci?

Cu o înclinare rece din cap, Grigori îşi luă rămas bun de la Semak şi-i zise lui Prohor:

— Hai! şi-şi porni calul la trap.

Pe drum se întâlneau tot mai des cu cazaci răzleţi sau în grupuri, mergând în concediu. Adeseori se vedeau şi căruţe cu doi cai; încărcătura lor era acoperită cu cergi sau cu foi de cort şi legată cu îngrijire. Mai în urmă, ridicându-se în scări, veneau la trap cazacii îmbrăcaţi cu bluzele noi de vară şi pantalonii kaki ai ostaşilor roşii. Chipurile lor prăfuite şi pârlite de soare erau vesele şi vioaie, dar întâlnindu-se cu Grigori căutau să-şi vadă cât mai repede de drum, treceau tăcuţi, ducând ca la comandă

mâinile la cozoroc, şi-şi urmau vorba numai după ce ajungeau la o depărtare destul de mare.

— Vin negustorii! zicea în zeflemea Prohor, zărind de departe călăreţii însoţind căruţe cu avutul prădat.

E drept însă că nu toţi mergeau în concediu, împovăraţi de prăzi. Oprindu-se la o fântână dintr-un sat, pentru adăpatul cailor, Grigori auzi un cântec răsunând în ograda vecină. Judecând după vocile frumoase şi curate de băieţandri, cântau nişte tineri cazaci.

— Să ştii că petrec vreun ostaş, zise Prohor scoţând apa cu căldarea.

După sticla de spirt băută în ajun, i-ar fi priit mult un păhărel ca să-şi vină în fire; de aceea, după ce adăpă în pripă caii, spuse râzând:

— Ce zici, Panteleevici, mergem şi noi acolo? Poate o să ne pice şi nouă câte un clondiraş! Casa pare a fi bogată, cu toate că are acoperişul de stuf.

Grigori se învoi să meargă şi să se uite cum era sărbătorit ostaşul în ajunul plecării. După ce-şi legară caii de pârleaz, el şi cu Prohor intrară în ogradă. Lângă ieslele rotunde de sub şopronul magaziei stăteau patru cai înşeuaţi. Din hambar ieşi un tânăr cu o baniţă de fier plină cu ovăz. Îi aruncă lui Grigori o privire fugară şi se duse la caii care începuseră a necheza. După colţul casei un cântec răsuna, cântat de un glas de tenor, înalt şi tremurător:

Şi pe drumuleţu-acela
N-a umblat nimeni pe jos...

O voce groasă de bas, răguşită de mahorcă, repetă cele din urmă cuvinte şi se contopi cu tenorul, alte voci armonioase veniră să li se adauge, şi cântecul pluti în văzduh, măreţ, slobod şi trist. Grigori nu voia să-l întrerupă prin ivirea sa; îl atinse pe Prohor de mânecă şi-i şopti:

— Stai, nu te arăta. Lasă-i să isprăvească.

— Ei nu petrec pe nimeni. Cântă aşa, pentru ei. Sunt nişte elaneni. Ce bine îi mai zic, ai naibii! rosti cu încântare Prohor, dar scuipă de necaz: vedea că nădejdile lui în băutură nu se adevereau.

Vocea dulce de tenor povesti cântând păţania unui cazac care n-a avut noroc în război:

Nicio urmă de om sau de cal nu era.
Pe-acest drum, regiment de cazaci a trecut.
După el, un cal sprinten mereu alerga.

Avea şa de cerchez lunecată-ntr-o parte;
Pe urechea lui dreaptă-atârna un căpăstru –
În dârlogi de mătase, fugind se-ncurca.
Din urmă-i, buimac, un cazac tot goneşte
Şi calului său credincios îi tot strigă:
„Stai, opreşte-te, calule drag, credincios,
Singur nu mă lăsa căci nu pot fără tine
Să scap de cecenul cel crud, fioros...”

Vrăjit de frumuseţea cântului, Grigori stătea rezemat cu spatele de prispa văruită a casei, fără să audă nici nechezatul cailor, nici scârţiitul unei harabale ce trecea prin ulicioară...

După colţ, unul din cântăreţi, isprăvindu-şi cântecul, tuşi şi zise:

— De necaz, n-am cântat cum ar trebui. Dar ce să-i faci? Merge şi cum putem. Iar voi, băbuţelor, poate că o să mai daţi ceva ostaşilor la drum. Bine am mâncat, Hristos să vă răsplătească! Însă vedeţi că n-avem niciun dram de merinde pentru drum...

Grigori se trezi din gânduri şi ieşi de după colţ. Pe treapta de jos a scării şedeau patru cazaci tineri; înconjurându-i cu un cerc des, stăteau muieri, bătrâne şi copii, veniţi în fugă de prin ogrăzile vecine. Ascultătoarele îşi ştergeau lacrimile cu colţul tulpanului, sughiţând de plâns şi suflându-şi nasul, iar o bătrână înaltă, cu ochii negri şi cu faţa păstrând urmele unei frumuseţi aspre, ca pe chipul unei icoane, zise cu o voce tărăgănată, în timp ce Grigori se apropia de scară:

— Dragii mei! Ce bine şi ce jalnic cântaţi! Te pomeneşti că aveţi toţi mame, şi fiecare din ele se îneacă în lacrimi, când îşi aminteşte de fecior, cum piere dânsul în război... Sclipind cu albul îngălbenit al ochilor spre Grigori, care dădu bună ziua, zise deodată cu mânie: Şi asemenea flori, blagorodnicia ta, le duci la moarte? Le prăpădeşti în război?

— Şi pe noi ne prăpădesc, mătuşă, zise mohorât Grigori.

Tulburaţi, de venirea unui ofiţer necunoscut, cazacii se sculară sprinteni, dând la o parte cu picioarele străchinile cu resturile de mâncare, aşezate pe trepte, potrivindu-şi bluzele, curelele armelor şi centurile. Cântaseră fără să scoată măcar armele de la umăr. Cel mai vârstnic nu părea să aibă mai mult de douăzeci şi cinci de ani.

— De unde? întrebă Grigori, privind chipurile tinere şi proaspete ale cazacilor.

— De la unitate... răspunse cu glas nehotărât unul cârn şi cu ochii

râzători.

— Te întreb de unde eşti de fel, din ce staniţă? Nu sunteţi de aici?

— De la Elanskaia, blagorodnicia voastră. Mergem în conced.

După voce, Grigori îl recunoscu pe cel care dădea tonul la cântec şi-l întrebă zâmbind:

— Tu dădeai tonul?

— Eu.

— Da' bun glas ai! Şi cu ce prilej aţi cântat? Pentru ce bucurie? Nu arătaţi ca nişte oameni băuţi.

Un flăcău înalt, bălai, cu moţul de păr pieptănat voinicește, dar cărunt de colb, cu obrajii rumeni, zâmbi cam fâstâcit şi răspunse în silă, cătând pieziş spre bătrâne:

— Ce mai bucurie... Nevoia noastră cântă! Numai aşa, pentru mulţumire, că prin părţile astea nu prea faci rost de mâncare: capeţi o bucată de pâine şi atâta tot. Şi atunci ne-am gândit să cântăm. Când dăm drumul la cântece, aleargă muierile să asculte; noi zicem unul mai de dor, şi ele se fac mai miloase şi ne aduc câte ceva: una, o bucată de slană, alta a oală cu lapte sau cine mai ştie ce altceva de-ale gurii...

— Noi, domnule sotnic, suntem ca un fel de popi; cântăm şi strângem danii! zise tenorul, făcând cu ochiul tovarăşilor săi şi mijindu-şi ochii râzători.

Unul dintre cazaci scoase din buzunarul bluzei un petic de hârtie soioasă şi-l întinse lui Grigori.

— Poftiţi biletul nostru de voie.

— Ce vrei să fac cu el?

— Poate că aveţi vreo bănuială, dar noi nu suntem dezertori...

— Ai să-l arăţi atunci când veţi da ochi cu vreun detaşament de represiune, zise supărat Grigori, dar înainte să plece îi mai sfătui: Mergeţi noaptea, iar ziua puteţi poposi pe unde apucaţi. Hârtiuţa voastră nu face doi bani, vă puteţi găsi beleaua cu ea... N-are ştampilă.

— N-avem ştampilă la sotnie.

— Ei, atunci ascultaţi-mi sfatul, dacă nu vreţi să vă culcaţi sub vergelele calmucilor!

La vreo trei verste de sat şi la vreo sută cincizeci de stânjeni de o pădurice, care se întindea până aproape de drum, Grigori zări alţi doi călăreţi ce veneau din faţă. Se opriră o clipă, priviră cu luare-aminte şi cotiră brusc în pădure.

— Ăştia merg fără belet, zise Prohor. I-ai văzut cum o zbughiră în

crâng? Care dracu' îi pune să umble ziua?

Alţi oameni, zărindu-i pe Grigori şi pe Prohor, părăseau drumul şi se grăbeau să piară din ochi. Un cazac infanterist, om mai în vârstă, care mergea pesemne pe furiş acasă, sări în floarea-soarelui şi se ascunse ca un iepure pe răzoare. Trecând în dreptul lui, Prohor se ridică în scări şi-i strigă:

— Hei, leatule, da' prost te-ai chitit! Capul ţi l-ai ascuns, dar c...l e afară! Şi răcni cu o furie prefăcută: Hai, ieşi de acolo! Arată-ţi actele!

Cazacul sări în picioare şi, aplecându-se, o rupse la fugă prin floarea-soarelui; Prohor izbucni în râs şi-şi îndemnă calul ca să alerge după el, dar Grigori îl opri:

— Lasă prostiile! Dă-l încolo, că o să fugă şi aşa până ce va cădea din picioare. Te pomeneşti că moare de spaimă...

— Ce vorbă! Nici cu ogarii n-ai să-l prinzi! O să facă acum vreo zece verste tot la galop. L-ai văzut cum a zbughit-o prin floarea-soarelui? Chiar mă mir de unde capătă omul atâta sprinteneală, când îl paşte o dandana...

Vorbind cu mânie despre dezertori, Prohor mai bombăni:

— Uite-i cum vin... cârduri! Ca şi cum i-ar fi scuturat din sac! Vezi, Panteleevici, nu cumva să rămânem numai noi doi să ţinem tot frontul!

Pe măsură ce se apropiau de front, Grigori vedea tot mai limpede priveliştea respingătoare a Armatei Donului în destrămare, începută tocmai în clipele când, întărite cu forţele de răsculaţi, ea avusese cele mai mari succese pe Frontul de nord. Dar, în perioada aceea, trupele ei erau incapabile nu numai să treacă la o ofensivă hotărâtoare şi să zdrobească rezistenţa inamicului, ci să reziste măcar la o presiune mai serioasă.

În staniţele şi satele unde staţionau rezervele din apropierea frontului, ofiţerii se ţineau fără întrerupere de beţii; coloanele de transport de toate categoriile gemeau de puzderia fără număr a lucrurilor prădate şi neexpediate mai departe, acasă; efectivele unităţilor nu depăşeau şaizeci la sută din cele normale; cazacii plecau când voiau, şi detaşamentele de represiune alcătuite din calmuci, colindând stepa, tot nu erau în stare să oprească valul dezertării în masă. În satele ocupate ale guberniei Saratov, cazacii se purtau ca nişte cuceritori pe un teritoriu străin: jefuiau locuitorii, necinsteau femeile, distrugeau rezervele de cereale, tăiau vitele. Completările trimise la armată erau alcătuite din flăcăiandri şi din bătrâni de peste cincizeci de ani. Prin sotniile de marş se vorbea pe faţă că oamenii nu vor să se bată, iar în unităţile trimise spre sectorul Voronej, cazacii se dedau la acte de nesupunere faţă de ofiţeri. Se zvonea că

omorurile de ofiţeri pe poziţiile înaintate erau tot mai dese.

În apropiere de Balaşov, pe-nserate, Grigori poposi într-un sătuc. Sotnia a 4-a independentă de rezervă, compusă din cazacii miliţieni, şi compania de pionieri a Regimentului „Taganrog" ocupaseră toate încăperile bune de locuit, şi Grigori avu multă bătaie de cap, căutându-şi un loc de dormit. Puteau înnopta pe câmp, ca de obicei, dar se arătau semne de ploaie, iar Prohor era scuturat de un nou acces de friguri, aşa că toate cereau să petreacă noaptea sub acoperiş. La hotarul satului, lângă o casă mare împrejmuită cu plopi, se afla un automobil blindat, avariat de un obuz. Trecând prin faţa lui, Grigori citi pe peretele lui verde o inscripţie rămasă neacoperită de vopsea: „Moarte mişeilor albi!" Iar mai jos era scris: „Cumplitul". La conovăţul din ogradă se auzeau sforăit de cai şi voci de oameni; în grădina din spatele casei, ardea un foc, şi fumul plutea deasupra creştetelor verzi ale copacilor; la lumina flăcării, cazacii trebăluiau pe lângă foc. Vântul aducea miros de paie arse şi de păr de porc pârlit.

Grigori descălecă şi intră în casă.

— Care e gazda? întrebă el, intrând într-o odaie joasă, ticsită de oameni.

— Eu. Ce doriţi? zise un ţăran scund, rezemat de cuptor, care se uita la Grigori fără să se mişte.

— Ne dai voie să înnoptăm la dumneata? Suntem numai doi.

— Stăm şi aşa ca nişte seminţe într-un pepene, mormăi neprietenos un cazac în vârstă, tolănit pe o laviţă.

— Eu, din parte-mi, n-aş zice nimic, dar uitaţi-vă ce înghesuială e pe la noi, rosti gazda, ca şi cum şi-ar fi cerut iertare.

— O să încăpem cumva. Doar n-o să dormim în ploaie!? stărui Grigori. Vistavoiul meu s-a îmbolnăvit.

Cazacul de pe laviţă scoase un mormăit, lăsă picioarele în jos şi, uitându-se mai atent la Grigori, îi zice cu un alt glas:

— Blagorodnicia voastră, suntem paisprezece inşi la un loc cu gazdele, în două odăiţe. Iar în a treia şade un ofiţer englez cu două ordonanţe de-ale lui, şi mai stă cu dânşii un ofiţer de-al nostru.

— Poate că v-aţi face loc la ei? îşi dădu părerea, sfătos, un alt cazac, cu barba deasă şi căruntă, cu epoleţii de uriadnic-major.

— Nu, mai bine stau aici. N-am nevoie de prea mult loc; mă culc jos şi n-am să supăr pe nimeni.

Grigori îşi scoase mantaua, îşi netezi părul cu palma şi se aşeză lângă

masă.

Prohor ieşi afară la cai.

Cei din odaia de alături auziseră pesemne toată convorbirea. Peste cinci minute, se ivi un locotenent scund şi elegant îmbrăcat.

— Vă căutaţi un loc pentru înnoptat? se adresă el către Grigori şi, aruncând o privire la epoleţii lui, îl îmbie cu un zâmbet amabil: Poftiţi la noi, în odaia noastră, domnule sotnic. Noi, adică eu şi domnul locotenent Campbell, din armata engleză, vă invităm la noi, o să staţi mai comod. Pe mine mă cheamă Şceglov. Pe dumneavoastră? Strânse mâna lui Grigori şi întrebă: Veniţi de pe front? A, din concediu? Poftiţi, poftiţi! Vom fi bucuroşi să vă oferim ospitalitatea noastră. Sunteţi probabil flămând, iar noi avem cu ce să vă tratăm.

Locotenentul Şceglov avea un veston de un excelent postav verde-deschis, de care era atârnată o cruce ofiţerească a „Sfântului Gheorghe"; cărarea din creştetul capului său mic era impecabilă, cizmele străluceau ca oglinda, iar chipu-i neted şi smead, ras cu îngrijire, şi toată făptura sa bine făcută răspândeau un miros tare de apă de colonie cu esenţă de flori. În tindă, avu grijă să-l lase pe Grigori să treacă înainte, lămurind:

— Uşa e la stânga. Băgaţi de seamă, aici este o ladă, să nu vă loviţi.

Un locotenent tânăr, înalt şi bine clădit se ridică în întâmpinarea lui Grigori: avea mustăcioara neagră, pufoasă, ce-i acoperea buza de sus tăiată pieziş, şi ochii cenuşii, aşezaţi foarte aproape de rădăcina nasului. Şceglov i-l prezentă pe Grigori şi-i mai zise ceva în englezeşte. Locotenentul scutură energic mâna musafirului şi, privind când la el, când la Şceglov, rosti câteva fraze, apoi îi invită cu un gest să ia loc.

În mijlocul odăii se aflau patru paturi de campanie înşirate la rând; într-un ungher se înălţa o grămadă de lăzi, de saci de călătorie şi de geamantane de piele. Pe un cufăr se afla o puşcă-mitralieră de un model necunoscut lui Grigori, cutia de binoclu, lăzi de zinc cu cartuşe şi o carabină nou-nouţă, cu patul negricios şi cu ţeava cenuşie-mată.

Englezul vorbea ceva cu o voce surdă, plăcută, de bas, uitându-se prietenos la Grigori. Acesta nu pricepea nimic din graiul străin, răsunând ciudat pentru urechile lui, şi se simţea oarecum stânjenit, ghicind că se vorbeşte despre el. Locotenentul Şceglov scotocea într-unul din geamantane şi ascultă cu un zâmbet pe buze, apoi zise:

— *Mister* Campbell spune că are mult respect pentru cazaci şi că, după părerea lui, sunt bravi ostaşi şi excelenţi cavalerişti. Doriţi, probabil, să gustaţi ceva? Şi ceva de băut, nu? Zice că primejdia apropie oamenii... La

naiba, îndrugi verzi şi uscate! Locotenentul scoase din geamantan mai multe cutii de conserve şi două sticle de coniac, se aplecă asupra geamantanului, traducând înainte: După cum povesteşte el, ofiţerii cazaci de la Ust-Medvediţkaia i-au făcut o primire dintre cele mai amabile. Au băut acolo un butoi enorm de vin, au fost beţi turtă şi au petrecut foarte vesel cu nişte eleve de liceu. De, ca la război! El socoate că are plăcuta datorie de a vă trata cu cel puţin tot atâta ospitalitate cu câtă a fost primit. Şi veţi fi siliţi să o suportaţi. Mi-e milă de dumneavoastră... Vă place băutura?

— Mulţumesc. Beau, răspunse Grigori, privindu-şi pe furiş mâinile murdare de la dârlogi şi pline de praf.

Şceglov puse cutiile pe masă şi, deschizându-le îndemânatic cu ajutorul unui briceag, mărturisi într-un oftat:

— Ştii, sotnicule, porcul ăsta de englez a scos sufletul din mine! Bea dis-de-dimineaţă şi până noaptea târziu. Un băutor fără pereche pe lume! Ştii, îmi place şi mie să beau, dar în asemenea proporţii homerice, nu, nu pot. Şi ăsta, locotenentul îl privi zâmbind pe Campbell şi, spre mirarea lui Grigori, trase o înjurătură de mamă, ăsta toarnă şi iar toarnă, pe nemâncate, şi în toate chipurile!

Englezul zâmbi, dădu din cap şi spuse într-o rusească stâlcită:

— Ta, ta!... Bine... Trebuie băut vostru sănătat!

Grigori râse şi-şi scuturâ şuviţele părului. Cei doi oameni îi plăceau, iar locotenentul englez, cu zâmbetul lui fără noimă şi cu ruseasca sa caraghioasă, era pur şi simplu minunat!

În timp ce ştergea paharele, Şceglov povestea:

— De două săptămâni mă chinui cu el, auzi? Lucrează ca instructor la conductorii tancurilor repartizate Corpului nostru 2 de armată, iar pe mine m-au băgat interpret la ei. Vorbesc bine englezeşte, şi din asta mi s-a tras năpasta... Se bea şi la noi, dar, oricum, nu atâta, dracu' să-l ia! Ai să vezi ce poate ăsta! Are nevoie de cel puţin patru-cinci sticle de coniac pe zi, şi bea totul, cu opriri, dar niciodată nu-i beat şi, după asemenea porţii cu găleata, mai poate lucra. Pe mine m-a dat gata cu desăvârşire. Încep să am dureri de stomac, sunt mahmur toată ziua şi m-am alcoolizat într-atâta, încât mi-e frică să mai stau acum lângă o lampă aprinsă... A dracului viaţă!

Zicând acestea, umplu două pahare şi turnă pe fund în al său.

Arătându-i paharul cu ochiul şi râzând, englezul începu să vorbească ceva cu multă animaţie. Cu mâna la inimă, locotenentul îi răspunse şi el

ceva rugător, schiţând un zâmbet sfios, şi numai în ochii săi negri şi blajini sclipiră de două-trei ori nişte luminiţe de ciudă. Grigori îşi luă paharul, ciocni cu primitoarele lui gazde şi bău pe nerăsuflate.

— O! zise aprobativ englezul şi, sorbind din paharul său, se uită cu dispreţ la Şceglov.

Mâinile englezului erau pe masă: nişte mâini de muncitor, mari şi negricioase. Pe dosul palmelor, în pori, se vedeau urme de ulei de maşină, iar degetele i se cojeau din cauza contactului des cu benzina şi aveau nenumărate zdrelituri vechi. Dar faţa lui Campbell era roşie, grasă, cu pielea subţire. Contrastul între mâinile şi faţa lui era atât de izbitor, încât lui Grigori i se părea chiar că englezul poartă o mască.

— Mă salvezi, zise Şceglov, turnând alte două pahare pline.

— Dar ce, el nu bea singur?

— Asta e nenorocirea! Dis-de-dimineaţă bea singur, dar seara nu mai poate fără tovarăşi. Hai să bem.

— E cam tare...

Grigori trase o înghiţitură, dar, întâlnind privirea mirată a lui Campbell, goli paharul până la fund.

— Zice că eşti un brav. Îi place cum bei.

— Mi-aş schimba meseria cu a dumitale, zise zâmbind Grigori.

— Sunt sigur că ai dezerta după două săptămâni!

— Să fug de aşa bunătate?

— În ce mă priveşte pe mine, am să fug în orice caz.

— E mai prost pe front.

— Şi aci e front. Acolo poţi să dai ortul popii dintr-o schijă sau dintr-un glonţ, şi nu totdeauna, pe când aici pot fi sigur că am să mă sting de beţie. Ia gustă niţel din fructele astea conservate. Nu doreşti puţină şuncă?

— Mulţumesc, nu mă dau în lături.

— Englezii se pricep la asta. Îşi hrănesc armata cu totul altfel decât la noi.

— Păi, parcă noi o hrănim pe-a noastră? La noi armata se hrăneşte cu ce găseşte ea singură.

— Din păcate, e adevărat. Dar cu o asemenea metodă de aprovizionare n-o să ajungem la nimic bun, mai ales dacă ostaşii sunt lăsaţi să jefuiască populaţia civilă...

Grigori se uită atent la Şceglov şi-l întrebă:

— Şi ai de gând să ajungi departe?

— De ce mă-ntrebi? Doar avem acelaşi drum.

Locotenentul nu-l băgă în seamă pe Campbell, care pusese mâna pe sticlă şi-i turnase un pahar plin.

— Ei, acum trebuie să bei totul până la fund, zâmbi Grigori.

— Începe nenorocirea mea! gemu locotenentul, privindu-şi paharul. Obrajii săi se împurpurară de o roşeaţă aprinsă.

Tustrei ciocniră în tăcere şi băură.

— Avem acelaşi drum, dar fiecare îl urmează în felul său, continuă Grigori, strâmbându-se şi încercând în zadar să prindă în furculiţă o caisă ce aluneca pe farfurie. Unul se dă jos la o staţie mai apropiată, altul pleacă mai departe, ca la tren...

— Dar dumneata n-ai de gând să mergi până la capăt?

Grigori simţea cum ameţeala punea stăpânire pe el, fără să fie însă destul de puternică; râse şi răspunse:

— N-o să am atâta capital ca să merg până la capăt. Şi dumneata?

— Nu, eu am o altă situaţie: chiar dacă mă dau ei jos, o să merg pe jos, până la capăt!

— Ei, atunci – drum bun! Hai să bem!

— Trebuie. Greu e să-ncepi...

Englezul ciocnea paharul cu Grigori şi cu locotenentul, bea tăcut, aproape fără nicio gustare. Figura i se făcu roşie-cărămizie, ochii i se limpeziră, iar mişcările îi căpătară o încetineală calculată. Înainte de a se da gata a doua sticlă, se ridică greoi, trecu cu paşi siguri la geamantane şi aduse alte trei sticle de coniac. Punându-le pe masă, schiţă un zâmbet şi mormăi ceva.

— *Mister* Campbell zice că o asemenea plăcere trebuie prelungită. Lua-l-ar dracu' să-l ia de *mister*! Dumneata ce zici?

— Ei bine, hai s-o prelungim, încuviinţă Grigori.

— Da, dar uite ce suflet de om! În trupul acesta de englez stă ascuns un suflet de mare negustor rus. Mi se pare că sunt gata...

— Nu se vede, minţi Grigori.

— Pe dracu' ! Sunt slab acum ca o fată mare... Totuşi, mă pot ţine la nivel, şi încă cum!

După ce-şi goli paharul, Şceglov nu mai ţinu la probă: ochii săi negri deveniră languroşi şi începură să privească pieziş, muşchii obrazului i se muiaseră, buzele aproape nu-i urmau voinţa, pomeţii parcă îi tremurau sub pielea mată, înfiorată de un tic nervos. Coniacul avu asupra lui un efect zdrobitor. Înfăţişarea lui amintea privirile unui bou, izbit în frunte cu un ciocan de cinci chile, înainte de a i se tăia beregata.

— Da, te mai ţii destul de bine. Te-ai înfipt în băutură, şi ea nu-ţi mai face nimic, îl încredinţă Grigori.

Era şi el destul de ameţit, dar se simţea în stare să mai golească încă la pahare, cu nădejde.

— Serios? se înveseli locotenentul. Nu, nu, m-am cam muiat puţin, aşa, la-nceput, dar acum, poftim, cât vrei? Tocmai: cât vrei! Îmi placi, sotnicule. În dumneata se simte, ca să zic aşa, forţă şi sinceritate. Mie-mi place asta. Hai să bem în cinstea patriei acestui nătărău de beţivan. Seamănă, e adevărat, cu un dobitoc, dar patria lui e frumoasă. „Britania, domneşte peste mări!" Să bem? Dar nu până la fund! În cinstea patriei dumitale, *mister* Campbell! Şceglov bău, cu ochii închişi şi cu o expresie disperată, luând apoi o bucăţică de şuncă. Ce ţară, sotnicule! Nici nu-ţi închipui... Ehei! Eu am stat acolo... Hai să bem!

— Orice i-ar lipsi mamei noastre, tot ne e mai dragă decât una străină.

— Fără discuţie – hai să bem!

— Să bem.

— Trebuie să se stârpească putregaiul din patria noastră, să fie scos prin foc şi prin fier, iar noi nu suntem în stare. Ne-am pomenit fără nicio patrie. Ei, şi s-o ia naiba! Campbell nu crede că noi îi vom putea birui pe roşii.

— Nu crede?

— Da, nu crede. Are o părere proastă despre armata noastră şi vorbeşte cu laudă despre roşii.

— A luat parte la lupte?

— Cum de nu! Era cât p-aci să fie înhăţat de roşii! Afurisitul de coniac!

— E cam tare. Are tăria spirtului?

— E o idee mai slab. Pe Campbell l-a salvat cavaleria, altfel, l-ar fi capturat. Asta a fost lângă satul Jukov. În ziua aceea, roşii au capturat un tanc de la noi... Pari cam trist. Ce ţi s-a întâmplat?

— Mi-a murit de curând nevasta.

— E îngrozitor! Ai copii?

— Da.

— În sănătatea copiilor dumitale! N-am copii, sau poate că există, dar dacă există, atunci, desigur, aleargă undeva şi vând ziare... Campbell are logodnică în Anglia. Îi scrie regulat, de două ori pe săptămână. Şi probabil că-i scrie tot felul de fleacuri. Aproape că-l urăsc, ce zici?

— Nu zic nimic. Şi de ce are respect pentru roşii?

— Cine a zis „are respect"?!

— Dumneata ai zis.

— Asta nu! Nu-i respectă, nu poate să-i respecte. Greşeşti! Stai să-l întreb.

Campbell ascultă cu atenţie pe locotenentul palid şi beat, apoi vorbi îndelung. Fără să-l lase să termine, Grigori întrebă:

— Ce mai trăncăneşte?

— I-a văzut cum, încălţaţi în opinci de scoarţă, atacau tancurile. Îţi ajunge? Spune că poporul nu poate fi învins. E un prost! Să nu-l crezi.

— Cum să nu-l cred?

— În genere.

— Adică cum?

— E beat şi vorbeşte aiurea. Ce înseamnă: „poporul nu poate fi învins"? Poţi să nimiceşti o parte din el, iar pe ceilalţi să-i faci să execute... Cum am zis? Nu să execute, ci să asculte, să se supună. A câta a fost asta?

Locotenentul îşi lăsă capul pe mâini, răsturnă cu cotul o cutie de conserve şi rămase vreo zece minute cu pieptul lipit de masă, respirând sacadat.

Afară era întuneric beznă. O ploaie deasă bătea în obloane. Un bubuit surd se auzea din depărtare şi Grigori nu putea înţelege dacă era tunet sau salve de artilerie. Învăluit într-un nor albastru de fum de ţigară, Campbell sorbea înainte la coniac. Grigori îl trezi în ghionturi pe Şceglov şi, clătinându-se în picioare, zise:

— Ascultă, întreabă-l: de ce roşii trebuie să ne bată?

— La dracu' ! mormăi locotenentul.

— Nu, întreabă-l.

— La dracu' ! Dă-te dracului!

— Întreabă, dacă-ţi spun!

Şceglov îl privi o clipă zăpăcit pe Grigori, gângăvi ceva, adresându-se lui Campbell, care îl ascultă atent, apoi îşi lăsă din nou capul în palmele făcute căuş. Campbell îl privi cu un zâmbet dispreţuitor, apoi atinse mâneca lui Grigori şi începu să-i explice fără vorbe: împinse în mijlocul mesei un sâmbure de caisă, puse alături, ca pentru comparaţie, mâna sa mare, plescăi din limbă şi acoperi sâmburele cu mâna.

— Auzi ce-a găsit! Asta o pricep şi fără tine... mormăi gânditor Grigori. Se clătină pe picioare, îmbrăţişă englezul ospitalier şi, arătând masa cu o mişcare largă, se înclină în faţa lui: Mulţumesc! Rămâi sănătos. Şi – ştii ce am să-ţi spun? Cară-te cât mai repede acasă, câtă vreme nu ţi-au sucit gâtul. Ţi-o spun din toată inima. Pricepi? N-ai de ce să te amesteci în

treburile noastre. Limpede? Pleacă, te rog, că aici e rost de mardeală!

Englezul se sculă, se înclină şi vorbi cu însufleţire uitându-se din când în când, cu aerul unui om rămas fără ajutor, la locotenentul cufundat în somn şi bătându-l prieteneşte pe Grigori pe umăr.

Grigori bâjbâi cu greu clanţa şi ieşi pe scară, clătinându-se. Ploaia măruntă şi piezişă îl izbi în faţă. O scăpărare de fulger lumină ograda întinsă, zăplazul ud şi frunzişul lucios din grădină. Coborând treptele, Grigori alunecă şi căzu jos; sculându-se, auzi doi oameni vorbind:

— Tot mai beau ofiţeraşii? întrebă unul, aprinzând un chibrit în tindă.

O voce surdă, răguşită de răceală, răspunse pe un ton de ascunsă ameninţare:

— Bine au s-ajungă cu beţia lor!... Bine au s-ajungă!

20

După ce trecu de hotarul districtului Hopior, Armata Donului, ca şi în 1918, îşi pierdu puterea ofensivă. Cazacii răsculaţi de la Donul de sus şi unii din Hopior iarăşi nu voiau să se bată în afara regiunii Donului; mai crescuse şi rezistenţa trupelor roşii, care primiseră întăriri proaspete şi acţionau pe un teritoriu ai cărui locuitori îi simpatizau. Cazacii erau din nou înclinaţi să treacă la războiul de apărare, şi comandamentul Armatei Donului nu izbutea prin niciun fel de manevre să-i oblige a lupta cu aceeaşi îndârjire, cu care se bătuseră de curând pe pământul ţinutului lor, cu toate că raportul de forţe în acest sector le era favorabil: împotriva Armatei a 9-a roşii, serios încercată în lupte, numărând 11.000 baionete, 5.000 săbii şi 52 tunuri, acţionau trupe căzăceşti, care aveau la un loc 14.400 baionete, 10.600 săbii şi 58 tunuri.

Cele mai active operaţii se desfăşurau pe flancuri, şi anume acolo unde acţionau unităţile Armatei de sud a voluntarilor din Kuban. Simultan cu înaintarea încununată de succes în adâncul Ucrainei, o parte din Armata de voluntari, pusă sub comanda generalului Vranghel, exercita o puternică presiune asupra Armatei a 10-a roşii, făcând-o să se retragă prin lupte înverşunate în direcţia Saratov. La 28 iulie, cavaleria Armatei din Kuban ajunse la Komîşin, capturând cea mai mare parte din trupele ce-l apărau. Contraatacul executat de unităţi din Armata a 10-a fu respins. Manevrând cu îndrăzneală, Divizia de cavalerie „Terek-Kuban” ameninţa să-i învăluie flancul stâng. În consecinţă, comandamentul Armatei a 10-a

îşi retrase trupele pe linia Borzenkovo-Latîşevo-Krasnîi Iar-Kamenka – Bannoe. În acest moment, Armata a 10-a număra 18.000 baionete, 8.000 săbii şi 132 tunuri, iar Armata de voluntari din Kuban, care acţiona împotriva ei, avea 7.600 baionete, 10.750 săbii şi 68 tunuri. În afară de aceasta, albii dispuneau de unităţi de tancuri şi de un mare număr de avioane, care erau folosite pentru cercetare şi luau parte la acţiunile de luptă. Dar nici avioanele franceze şi nici tancurile şi bateriile engleze nu-i ajutaseră lui Vranghel: nu izbutise să treacă dincolo de Kamîşin. În acest sector începuseră lupte îndârjite, de uzură, care aveau ca urmare numai neînsemnate schimbări în linia frontului.

Pe la finele lui iulie, armatele roşii începuseră pregătirile pentru a trece la o amplă ofensivă în tot sectorul central al Frontului de sud. În acest scop, Armatele a 9-a şi a 10-a au fost unite într-o grupare de izbire, sub comanda lui Şorin. Rezerva grupării de izbire urma să fie compusă din Divizia 28, cu brigada fostului raion fortificat Kazan, şi Divizia 25, cu brigada raionului fortificat Saratov, amândouă aduse în grabă de pe Frontul de est. În afară de aceasta, comandamentul Frontului de sud mai întărea gruparea de izbire cu trupele din rezerva frontului şi cu Divizia 56 infanterie. Lovitura secundară urma să fie dată pe direcţia Voronej, de către Armata a 8-a, împreună cu Divizia 31 infanterie, adusă de pe Frontul de est, şi cu Divizia 7 infanterie.

Ofensiva fusese plănuită să înceapă între 1 şi 10 august. Potrivit planului comandamentului suprem al forţelor roşii, simultan cu lovitura dată de Armatele a 8-a şi a 9-a, urmau să fie executate manevre de învăluire de armatele de la flancuri, iar misiunea cea mai de răspundere şi cea mai complicată revenea Armatei a 10-a, care trebuia să acţioneze de-a lungul malului stâng al Donului, pentru a izola de Caucazul de nord forţele principale ale inamicului. În vest se plănuia o energică manevră demonstrativă cu o parte din forţele Armatei a 14-a, spre linia Ceaplino-Lozovaia.

Pentru a zădărnici ofensiva pregătită de inamic, comandamentul albilor avea să termine, chiar în timpul regrupărilor de forţe ale Armatelor a 9-a şi a 10-a roşii, formarea corpului de sub comanda lui Mamontov, având intenţia să rupă frontul şi să trimită corpul într-un raid adânc în spatele armatelor roşii. Succesul obţinut de armata lui Vranghel în sectorul Ţariţîn îngăduise să se alungească frontul ei spre stânga şi, scurtându-se astfel frontul Armatei Donului, să se preia mai multe divizii de cavalerie. La 7 august, la staniţa Uriupinskaia se aflau concentrate

6.000 sãbii, 2.800 baionete şi trei baterii de câte 4 tunuri; iar la 10 august, corpul nou format, sub comanda generalului Mamontov, pătrunse pe la joncţiunea dintre Armatele a 8-a şi a 9-a roşii şi se îndreptă de la Novohopiorsk spre Tambov.

Conform planului iniţial al comandamentului forţelor albe, în afară de corpul lui Mamontov, raidul în spatele frontului roşilor urma să fie efectuat şi de corpul de cavalerie al generalului Konovalov, dar unităţile acestuia din urmă nu au putut fi luate de pe front, din cauza luptelor ce se angajează în sectorul lor. Aşa se explică misiunea limitată a corpului lui Mamontov, care avea ordin să nu întreprindă nicio acţiune de prea mare anvergură şi să nu viseze un marş asupra Moscovei, ci să se limiteze la zdrobirea formaţiunilor de spate şi la distrugerea comunicaţiilor inamicului, iar apoi să facă joncţiunea cu forţele principale. La început însă lucrurile se anunţaseră altfel. Atât el, cât şi Konovalov, primiseră ordin să dea cu toată masa de cavalerie o lovitură nimicitoare în flancul şi în spatele armatelor roşii de la centru şi să înainteze în marş forţat în adâncul Rusiei, continuându-şi ofensiva până la Moscova, completându-şi forţele cu elemente din păturile populaţiei, cu stare de spirit antisovietică.

Armata a 8-a izbuti să restabilească situaţia la flancul ei stâng, introducând în luptă rezervele. Flancul drept al Armatei a 9-a fusese mai greu încercat. În urma măsurilor luate, Şorin, comandantul grupării principale de izbire, izbuti să realizeze joncţiunea între flancurile interioare ale ambelor armate roşii, fără să reuşească însă a opri înaintarea cavaleriei lui Mamontov. Din ordinul lui Şorin, Divizia 56 din rezervă fu trimisă de la Kirsanov împotriva lui Mamontov. Un batalion al acestei divizii, trimis, cu căruţele la gara Sampur, fu zdrobit într-o luptă de întâlnire de către un detaşament de flanc al corpului lui Mamontov. Aceeaşi soartă o avu şi brigada de cavalerie din Divizia 36 infanterie, trimisă cu misiunea de a asigura acoperirea unei porţiuni din linia ferată Tambov-Balaşov. Izbindu-se de grosul cavaleriei lui Mamontov, după o scurtă luptă, brigada fu împrăştiată.

La 18 august, Mamontov ocupă prin surprindere Tambovul. Dar această victorie nu avu darul de a împiedica forţele principale ale grupării de izbire a lui Şorin să treacă la ofensivă, cu toate că nevoile luptei împotriva lui Mamontov impuseră să se trimită în acest scop aproape două divizii de infanterie din această grupare. Simultan fu dezlănţuită ofensiva şi în sectorul ucrainean al Frontului de sud.

Frontul, care se întindea la nord şi nord-est aproape în linie dreaptă de

la Starîi Oskol până la Balaşov, având o aripă retrasă spre Tariţîn, începu să se îndrepte. Sub presiunea forţelor superioare ale inamicului, unităţile de cazaci se retrăgeau spre sud, executând dese contraatacuri şi oprindu-se pe fiecare aliniament. Păşind pe pământul ţării Donului, ele îşi recâştigară capacitatea de luptă; numărul dezertorilor scăzu brusc, staniţele de la Donul de mijloc trimiteau întăriri. Pe măsură ce trupele din gruparea de izbire a lui Şorin pătrundeau în teritoriul Oastei Donului, rezistenţa devenea tot mai puternică şi mai înverşunată. Din iniţiativa lor proprie, cazacii din staniţele districtului Donului de sus, care luaseră parte la răscoală, proclamau în adunările lor mobilizarea totală, oficiau slujbe religioase şi porneau fără zăbavă spre front.

Înaintând prin lupte necurmate spre Hopior şi Don, având de înfruntat o rezistenţă îndârjită din partea albilor şi aflându-se pe un teritoriu cu majoritatea populaţiei vădit ostilă faţă de trupele roşii, gruparea lui Şorin îşi epuiza treptat puterea avântului ofensiv. Şi în timpul acela, comandamentul alb formase în regiunea staniţei Kacealinskaia şi a gării Kotluban o grupare puternică de manevră, având în compunerea ei trei corpuri din Kuban şi Divizia 6 infanterie, destinate pentru executarea loviturii ce urma să fie dată Armatei a 10-a roşii, a cărei înaintare se desfăşura cu cel mai mare succes.

21

Numai într-un singur an, familia Melehovilor se topise pe jumătate. Pe drept cuvânt spusese Pantelei Prokofievici că moartea a îndrăgit casa lor. Nu trecu mult timp după ce o înmormântaseră pe Natalia, şi odaia cea mare din casa lui Melehov se umplu din nou cu miros de tămâie şi de busuioc. După zece zile de la plecarea lui Grigori pe front, Daria se înecase în Don.

Sâmbătă, după ce s-a întors de la câmp, se dusese cu Duniaşka la Don, să se scalde. Când au ajuns în dreptul grădinilor, se dezbrăcară amândouă şi stătură îndelung pe iarba moale, culcată la pământ de paşii trecătorilor. Dis-de-dimineaţă, Daria era în toane rele, se plângea că o doare capul şi că nu se simte bine, de câteva ori plânsese pe furiş... Înainte de a intra în apă, Duniaşka îşi legă părul nod, se acoperi cu o basma şi, uitându-se la Daria, îi spuse cu înduioşată milă:

— Tare ai mai slăbit, Daşka dragă; ţi se văd vinele şi coastele!

— Las' că mă fac eu bine!

— Nu te mai doare capul?

— A trecut. Hai să ne scăldăm, că e destul de târziu.

Luând-o înainte, sări din fugă în apă, se cufundă cu capul, ieşi afară şi, sforăind, înotă până la mijlocul albiei. Curentul repede începu s-o ducă în jos.

Admirând-o pe Daria, care înota cu mişcări largi, bărbăteşti, Duniaşka intră încet în apă până la brâu, se spălă pe obraji, îşi udă pieptul şi braţele puternice, rotunjoare, încălzite de soare. În grădina vecină, două nurori ale lui Obnizov udau varză. Ele auziră cum Duniaşka strigă râzând Dariei:

— Vino îndărăt, Daşka! Să nu te răpească vreun somn!

Daria se întoarse înapoi, înotă vreo trei stânjeni, apoi sări pentru o clipă până la brâu din apă, îşi împreună braţele deasupra capului şi strigă: „Rămâneţi cu bine, suratelor!" şi se duse la fund ca o piatră.

Un sfert de ceas mai târziu, Duniaşka alergă acasă cu faţa palidă şi numai cu fusta de dedesubt.

— Daşka s-a înecat, mămuco!...

Atât fu în stare să rostească, sufocându-se de durere şi de groază.

Abia a doua zi au izbutit să scoată trupul Dariei, cu cârligele mari de pescuit. Bătrânul pescar Arhip Peskovatskov, cel mai priceput om în asemenea treabă din Tatarski, puse în zori şase rânduri de cârlige mari, mai jos de locul unde se înecase Daria, şi se duse să le cerceteze împreună cu Pantelei Prokofievici. Pe mal se adunase o droaie de lume, copii şi femei, printre care se afla şi Duniaşka. Când Arhip, prinzând cu coada lopeţii al patrulea şir de cârlige, se depărtă la vreo zece stânjeni de mal, Duniaşka îl auzi limpede, rostind cu jumătate de glas: „Se pare că am dat de ea". Şi începu să scoată mai cu luare-aminte cârligele, trăgând cu opinteli sfoara care, întinsă drept în sus, pierea în apă. Ceva alb se ivi lângă malul drept, cei doi bătrâni se aplecară asupra apei, barca luă puţină apă cu latura, şi mulţimea amuţită de pe mal auzi izbitura surdă a trupului aruncat în barcă. Toţi ca unul scoaseră un suspin. Câteva muieri izbucniră în plâns. Hristonea, care stătea în apropiere, se răsti la copii: „Hei, căraţi-vă de-acilea!" Privind cu ochi înlăcrimaţi, Duniaşka se uită cum Arhip, stând la pupa bărcii, vâslea spre mal, cufundând lopata în apă cu dibăcie şi fără zgomot.

Hârşcâind pietrişul de cretă de pe mal, barca atinse pământul. Daria zăcea cu picioarele îndoite şi cu obrazul lipit de fundul ud al bărcii. Pe trupul ei alb, care se învineţise foarte puţin, luând o nuanţă uşor sinilie, se

zăreau împunsături adânci – urmele cârligelor. Pe pulpa uscăţivă şi arsă de soare, ceva mai jos de genunchi, lângă jartiera pe care Daria uitase pesemne s-o scoată înainte de scăldat, se vedea o zgârietură roză, proaspătă, care sângera puţin. Vârful cârligului alunecase şi lăsase o linie brăzdată, curbă, scrijelind pielea. Mototolindu-şi nervos şorţul, Duniaşka se apropie repede şi acoperi trupul Dariei cu o pânză de sac. Pantelei Prokofievici îşi sumese nădragii şi începu să tragă în grabă barca la mal. Peste câteva clipe, sosi o căruţă. Daria fu dusă în casa Melehovilor.

Biruindu-şi înfiorarea şi scârba, Duniaşka i-a ajutat Ilinişnei să spele trupul rece, care păstrase frigul apei din fundul curentului. Chipul uşor umflat al Dariei, ochii ei stinşi, spălăciţi de apă, aveau parcă ceva sever şi necunoscut. Firişoare argintii de nisip de râu sclipeau în părul ei, fire verzi şi ude de mâl i se prelingeau pe obraji, iar în braţele desfăcute, ce-i atârnau fără viaţă de pe laviţă în jos, era ceva îngrozitor de calm, încât Duniaşka, privind-o, se depărtă cu grabă, înspăimântată şi mirată de chipul neînsufleţit al Dariei, atât de străin de făptura, care, nu demult, glumea, râdea şi iubea viaţa cu atâta patimă. Şi mult timp după aceea, amintindu-şi răceala de marmură a sânilor şi a pântecului Dariei, tăria mădularelor ei împietrite, Duniaşka tremura din tot trupul şi căuta să uite totul cât mai repede. De teamă să n-o viseze pe Daria moartă, timp de o săptămână dormi lângă Ilinişna şi, înainte de culcare, se ruga lui Dumnezeu, zicând în gând: „Doamne! Fă aşa ca să n-o văd în vis! Doamne! Îndură-te de mine!"

Dacă femeile Obnizov n-ar fi povestit cum o auziseră pe Daria strigând: „Rămâneţi cu bine, suratelor!", înecata ar fi avut parte de o înmormântare cuviincioasă şi fără larmă. Dar, aflând despre acest strigăt al răposatei, care dovedea limpede hotărârea de a-şi face seama, popa Visarion declară răspicat că el nu o va prohodi. Pantelei Prokofievici se revoltă:

— Cum aşa, cum n-ai s-o prohodeşti? Ce, a fost păgână, ha?

— Nu pot înmormânta pe cei ce şi-au luat singuri viaţa, nu e voie după lege.

— Şi, după părerea ta, trebuie îngropată ca un câine?

— După părerea mea, poţi s-o îngropi aşa cum vrei şi unde vrei, însă nu la cimitirul unde-s înmormântaţi creştinii cu evlavie şi cu teamă de Dumnezeu.

— Te rog s-o îngropi după tot rostul! încercă să-l înduplece Pantelei Prokofievici. Neamul nostru n-a păţit niciodată asemenea ruşine.

— Nu pot. Te respect, Pantelei Prokofievici, ca pe un vrednic enoriaş,

dar nu pot. Are să afle protopopul şi intru în bucluc, se încăpăţână popa.

Era o cumplită necinste. Pantelei Prokofievici mai încercă să-l înduplece pe preotul îndărătnic, făgăduind să-i plătească mai scump şi chiar cu bani buni de-ai ţarului, îi mai oferi şi o mioară, dar în cele din urmă, văzând că toate străduinţele lui nu duc la nimic, trecu la ameninţări:

— N-am s-o îngrop nicăieri în afară de cimitir. Nu mi-e o străină oarecare; e nora mea. Bărbatul ei a murit în luptă cu roşii şi avea gradul de ofiţer, şi chiar dânsa a avut medalia „Sfântului Gheorghe", iar tu vorbeşti aiurea, ca un netot! Nu, părinte, lasă că-ţi trece! De voie, de nevoie, ai s-o înmormântezi cum se cuvine. O lăsăm să mai stea în odaie şi eu dau pe loc de veste atamanului staniţei. O să stea el de vorbă cu tine!

Pantelei Prokofievici ieşi din casa popii, fără să mai dea bună ziua, şi chiar trânti uşa în urma lui. Dar ameninţarea îşi făcu efectul: peste o jumătate de ceas sosi un om trimis de popă, vestind că părintele Visarion va veni îndată împreună cu cântăreţii.

Şi astfel Daria fu înmormântată după toate datinile lângă Petro. Pe când îi săpa groapa, Pantelei Prokofievici îşi alese un locşor şi pentru el; lucrând cu lopata, se uită şi chibzui că alt loc mai bun nici n-are să mai găsească, şi nici n-are rost să-l caute. Deasupra mormântului lui Petro, şoptea şi foşnea cu crengile tinere plopul sădit de curând, şi suflul toamnei apropiate îi îngălbenise frunzişul plăpând din vârf în amara culoare a veştejirii. Viţeii, umblând slobozi prin cimitirul cu împrejmuirea năruită, croiseră înguste poteci printre morminte; de-a lungul gardului trecea un drum spre moara de vânt; copăceii sădiţi de mâinile grijulii ale neamurilor răposaţilor – arţarii, plopii şi salcâmii, ca şi porumbarii care creşteau sălbatic pe unde au nimerit – mângâiau privirile cu verdeaţa lor proaspătă. Pe lângă ei, se încreţea năvalnic volbura, înflorise rapiţa sălbatică cu florile aurii, se înălţau spice de odos şi de pir. Crucile dispăreau sub pletele verzi, prietenoase, de volbură, cu micile cupe albastre. Da, era un loc uscat şi vesel...

Bătrânul săpă şi, lepădând de mai multe ori cazmaua, se aşezase pe pământul argilos şi jilav să fumeze şi să cugete la moarte. Nu, pesemne au venit alte vremuri, când bătrânii nu mai puteau muri de o moarte bună, în casele lor, şi să se odihnească în pace acolo unde şi-au aflat cel din urmă loc de odihnă părinţii şi bunicii lor...

După ce au înmormântat-o pe Daria, casa Melehovilor se făcu şi mai tăcută. Melehovii cărau grânele, roboteau la treierat, strângeau

îmbelşugata recoltă de pepeni şi zarzavaturi. Aşteptau să le vină vreo veste de la Grigori, dar, de când plecase pe front, nu se auzi nimic despre el. Nu o dată bătrâna îl pomenea cu obidă: „Nici măcar o vorbuliţă pentru copii, fire-ar afurisit să fie! I-a murit nevasta, şi nu mai are nevoie de niciunul dintre noi...” Din ce în ce mai des se iveau cazaci veniţi de pe front. Se zvonea că, pe frontul de la Balaşov, cazacii au fost daţi peste cap şi că se retrag spre Don, cu gândul să se sprijine pe el, pentru a se apăra până la iarnă. Iar în ceea ce priveşte iarna, toţi cei sosiţi de pe front spuneau fără înconjur: „Când va îngheţa Donul, au să ne pună pe goană roşii hăt, până la mare!”

Pantelei Prokofievici trudea de zor la treierat, ca şi cum n-ar fi luat prea mult aminte la zvonurile care umblau prin ţinut, dar adevărul e că nu putea rămâne cu totul străin şi nepăsător faţă de ceasurile grele câte se vesteau. Tot mai des se răstea la Ilinişna şi la Duniaşka şi îşi sărea din fire, tot mai supărăcios, pe măsură ce se apropia frontul. Adeseori, se apuca să meşteruiască ceva pentru gospodărie, dar era de ajuns ca lucrul să se arate fără spor, pentru ca bătrânul să-l zvârle mânios, suduind şi scuipând de furie, şi să dea fuga afară, la arman, ca să-i mai treacă acolo necazul. Duniaşka fusese de mai multe ori martoră la asemenea izbucniri de furie. Într-o zi, bătrânul se apucase să dreagă un jug, dar ceva nu-i mergea şi, turbat de mânie, puse mâna pe topor şi prefăcu jugul în surcele. Acelaşi lucru se întâmplase cu un ham. Într-o seară, la lumina opaiţului, Pantelei Prokofievici răsuci aţa şi începu să coasă la pielea crăpată; dar fie că aţa era putredă, fie că bătrânul nu era în apele lui, aţa plesni de două ori, şi asta a fost de ajuns: înjurând cumplit, Pantelei Prokofievici sări în picioare, răsturnând scaunul pe care şedea, îl zvârli spre cuptor cu piciorul şi, mârâind ca un câine, începu să rupă cu dinţii hamul, apoi îl aruncă pe jos şi, sărind ca un cocoş, îl pisă cu călcâiele. Ilinişna, care se culcase ceva mai devreme, auzi tărăboiul şi sări speriată, dar, după ce-şi dădu seama ce se petrece, nu se stăpâni şi-l luă la rost pe bătrân:

— Ai înnebunit la bătrâneţe, mă, afurisitule?! Ce vină are hamul?

Pantelei Prokofievici se uită cu ochi vrăjmaşi la nevastă şi răcni:

— Tacă-ţi fleanca!!!

Şi, apucând o bucată de ham, aruncă cu ea în bătrână.

Înecându-se de râs, Duniaşka zvâcni ca din puşcă afară în tindă, iar bătrânul, după ce mai făcu niţică gălăgie, se domoli, îşi ceru iertare nevestei pentru nesăbuitele vorbe aruncate la necaz şi rămase îndelung suspinând şi scărpinându-se la ceafă, privind rămăşiţele nenorocitului de

ham şi chibzuind la ce l-ar mai putea folosi. Asemenea izbucniri se repetau tot mai des, dar, cu amara sa experienţă, Ilinişna alesese a altă tactică să-l potolească: ori de câte ori Pantelei Prokofievici începea să nimicească vreun lucru casnic, însoţindu-şi fapta mâinilor cu un potop de sudălmi, bătrâna îi zicea smerit, dar cu o voce destul de tare: „Sparge-l, Prokofici! Dă-i! O să ne facem altul!" Şi încerca chiar să-i ajute în isprava lui nimicitoare. Atunci Pantelei Prokofievici se cuminţea pe loc, îşi privea o clipă nevasta cu ochii buimaci, apoi, cu mâinile tremurânde, se scotocea prin buzunare, scotea punga de tutun şi se aşeza stingherit undeva, într-un ungher, să fumeze şi să-şi potolească nervii înstrunaţi, blestemându-şi în gând mânia şi socotind pagubele. Într-o zi, un purcel de trei luni, care se strecurase în grădiniţa din faţa casei, căzu pe loc victimă bezmeticei sale furii. Cu o lovitură de par, Pantelei Prokofievici îi rupse şira spinării, iar peste cinci minute, după ce-l tăiase, se aşeză să-i smulgă părul cu ajutorul unui piron şi, privind cu un aer vinovat la Ilinişna, care şedea posomorâtă, îi zise:

— Vai de capul lui de purcel, o adevărată stârpitură!... Tot ar fi crăpat. Tocmai pe vremea asta dă brânca în ei, încât mai bine să-l mâncăm noi, fiindcă de prăpădit tot s-ar fi prăpădit degeaba. Este, bătrâno? Ei, de ce stai ca un nor de grindină? Fire-ar afurisit de trei ori să fie de purcel! Înţeleg să fi fost unul ca lumea, dar nu o asemenea lepădătură! Pe unul de-alde ăştia îi poţi doborî şi cu un scuipat, nu era nevoie de par! Şi ce stricător! Tiii! A prăpădit peste patruzeci de cuiburi de cartofi!

— Dar... în toată grădina nu erau, pare-mi-se, decât vreo treizeci de cuiburi, îl întrerupse încetişor Ilinişna.

— Ei... şi adică, dacă ar fi fost patruzeci, crezi că nu le-ar fi stricat pe toate? Aşa era soiul lui! Slavă Domnului c-am scăpat de el, parşivul! răspunse, fără să clipească, Pantelei Prokofievici.

În vremea asta copiii duceau dorul tatălui plecat.. Mereu prinsă de necazurile gospodăriei, Ilinişna nu putea să-i îngrijească cum s-ar fi cuvenit, şi lăsaţi de capul lor, se jucau zile întregi singuri, prin grădină sau la arman. Într-o după-masă, Mişatka se făcuse nevăzut şi veni acasă numai pe la asfinţit de soare. Întrebat de Ilinişna unde-şi petrecuse timpul, răspunse că se jucase cu alţi copii lângă Don, dar Poliuşka îl dădu de gol pe loc:

— Minte, bunicuţo! A fost la mătuşa Axinia!

— Şi tu de unde ştii? întrebă Ilinişna, săgetată în inimă de această noutate, la care nu se aştepta.

— L-am văzut cum sărea pârleazul, când se întorcea din ogradă de la dânsa.

— Va să zică, acolo mi-ai fost? Zi, puiule, de ce te-ai înroşit?

Mişatka o privi pe bătrână drept în ochi şi răspunse:

— Te-am minţit, bunicuţo... Adevărat, n-am fost la Don. Am fost la tuşa Axinia.

— Şi ce-ai căutat la dânsa?

— M-a chemat şi m-am dus.

— Şi de ce m-ai minţit că te-ai jucat cu copiii?

Mişatka îşi plecă o clipă privirile, dar îşi ridică îndată ochii, senin, şi răspunse în şoaptă:

— Mi-era frică să nu mă ocărăşti...

— Pentru ce te-aş ocărî? Nu-u... Da' de ce te-a chemat? Ce-ai făcut acolo, la ea?

— Nimic. M-a văzut şi m-a strigat: „Vino la mine!", şi eu m-am dus, şi ea m-a luat cu ea în casă, m-a aşezat pe scaun...

— Ei, şi? întrebă nerăbdătoare Ilinişna, ascunzându-şi frământarea lăuntrică.

— ... Mi-a dat să mănânc nişte clătite reci şi p-ormă, uite, ce mi-a dat.

Mişatka scoase din buzunar o bucăţică de zahăr, o arătă cu mândrie şi o băgă la loc.

— Şi ce ţi-a spus? Nu te-a întrebat nimic?

— Îmi spunea să viu la dânsa, că-i e urât să stea singură, şi mi-a făgăduit dulciuri... Şi a mai zis să nu spun c-am fost la dânsa, că, zice, „are să te certe bunica".

— Va să zică, aşa... rosti Ilinişna, cu răsuflarea tăiată de mânie. Şi te-a întrebat ceva?

— M-a întrebat.

— Anume, despre ce te-a întrebat? Spune, puiule, nu-ţi fie frică!

— M-a întrebat dacă mi-e dor de tăticu. Am zis că mi-e dor. Şi a mai întrebat când are să vină şi ce se aude despre el, şi eu am zis că nu ştiu, că el se bate la război. Şi apoi m-a luat pe genunchi şi mi-a spus o poveste. Zâmbi; ochii lui scânteiară. Frumoasă poveste! Despre un băiat, Vaniuşka îi zice, şi cum l-au purtat gâştele-lebede pe aripi, şi despre baba hârcă...

Ţuguindu-şi buzele, Ilinişna ascultase spovedania lui Mişatka, apoi zise cu asprime:

— Să nu te mai duci la ea, nepoţele! Nu trebuie. Şi să nu primeşti de la dânsa niciun fel de dulciuri; nu e voie, că dacă află bunicul o să te ia la

scărmănat! Dacă află, Doamne ferește, te jupoaie de piele! Nu te mai du acolo, nepoțele!

Dar, cu toată aspra poruncă, Mișatka se înfățișase peste două zile din nou la casa Astahovilor. Ilinișna află despre aceasta, văzându-i cămășuța: mâneca ruptă, pe care n-avusese timp s-o coasă dimineața, era cusută cu multă îndemânare, iar la guler se ivise un nasture nou, de sidef. Știind bine că Duniașka era ocupată la treierat și că nu avea timp ziua să cârpească cămășuța băiatului, Ilinișna îl întrebă cu dojană:

— Iar ai fost prin vecini?

— Iar... răspunse fâstâcit Mișatka și adăugă îndată: N-o să mai fac, bunicuțo, numai să nu mă certi...

Atunci Ilinișna luă hotărârea să-i vorbească Axiniei și să-i spună, cu toată tăria, să-l lase pe Mișatka în pace și să nu mai caute a-i cumpăra inima de copil, nici cu daruri, nici cu basme. „A dat-o gata pe Natalia, iar acum, afurisită, încearcă să se pună bine pe lângă copii, ca să-l încurce pe Grișka prin ei. Ce viperă! Are bărbat în viață și tot vrea să se bage noră la mine! Numai că n-are să iasă cum crede dânsa! Cum s-o mai ia Grișka după un asemenea păcat?", se gândi bătrâna.

De ochiul ei de mamă, pătrunzător și gelos, nu se putuse ascunde nici tâlcul faptului că, toată vremea cât fusese acasă, Grigori s-a ferit să se întâlnească cu Axinia. Pricepea ea că Grișa se purtase așa nu de judecata lumii, ci fiindcă o socotea cu adevărat pe Axinia vinovată de moartea nevestei. Ilinișna nădăjduia deci, în taină, că moartea Nataliei îl va despărți pentru totdeauna pe Grigori de Axinia și că ea n-are să intre niciodată în casa lor.

În aceeași zi, pe-nserate, Ilinișna o zări pe Axinia la podișca de lângă Don și o chemă:

— Ia vino-ncoa! Am ceva de vorbit...

Axinia își puse căldările jos, veni liniștită mai aproape și dădu bună seara.

— Uite ce e, dragă, începu Ilinișna, privind iscoditor chipul frumos, dar atât de nesuferit al vecinei. Pentru ce momești copilul alteia? De ce chemi băiatul la tine și te pui bine cu el? Cine te-a rugat să-i cârpești cămășuța și să-i dai tot felul de dulciuri? Crezi tu că, dacă n-are mamă, nu mai are cine să-l aibă în grijă, că fără tine n-o s-o scoată la capăt? N-ai niciun pic de obraz, nerușinato!

— Dar ce rău am făcut? De ce mă certi, bunico? întrebă Axinia, cu fața aprinsă de ciudă.

— Cum, ce rău? Păi ce drept ai tu să te atingi de copilul Nataliei, după ce-ai băgat-o în mormânt?

— Ce vorbeşti, bunico? Fă-ţi cruce! Cine a băgat-o în mormânt? Singură şi-a făcut-o.

— Şi n-a fost din pricina ta?

— Ei, asta n-am cum s-o ştiu.

— Dar eu o ştiu! strigă, cu un nod amar în gâtlej, Ilinişna.

— Nu striga, bunico; nu-ţi sunt noră ca să strigi la mine. Am bărbat pentru asta.

— Las' că te cunosc bine! Ştiu eu ce poamă îmi eşti! Nu eşti noră, dar te bagi noră! Întâi vrei să momeşti copiii, iar apoi să te vâri la Grişka?

— Nici prin gând nu-mi trece să mă bag noră la dumneata! Ai căpiat, bunico! N-am bărbat?

— Tocmai! Nu-ţi ajunge şi vrei să te înhăitezi cu altul!

Axinia îngălbeni şi spuse:

— Nu ştiu de ce te-ai năpustit asupra mea şi mă faci cu ou şi cu oţet... Nu m-am legat niciodată de nimeni şi nici n-am de gând să mă leg! Iar ce mare rău am făcut, dacă am chemat la mine pe nepoţelul matale? Doar ştii că n-am copii, mă bucur să văd şi copiii altora şi mă mai alin de singurătate cu dânşii, iată de ce l-am chemat... Şi ce i-am dăruit? O bucăţică de zahăr! Nimica toată! Cu ce gând ascuns i-am făcut daruri? Trăncăneşti de pomană, Dumnezeu să te-nţeleagă!...

— Cât trăia maică-sa nu-l chemai! Dar de când a murit Natalia, îndată l-ai îndrăgit!

— A mai fost la mine şi atunci când Natalia era în viaţă, zise Axinia şi zâmbi uşor.

— Nu minţi, neruşinato!

— Mai întâi întreabă-l, şi pe urmă să spui că mint.

— Şi? Chiar dacă ar fi aşa sau altfel, te poftesc să nu mai momeşti copilul la tine. Şi să nu-ţi închipui că ai să te faci aşa mai dragă lui Grigori. Tot n-ai să ajungi nevasta lui, asta ţi-o spun eu!

Cu faţa schimonosită de mânie, Axinia zise răguşit:

— Taci! N-are să-ţi ceară voie dumitale! Iar până una-alta, nu te băga unde nu-ţi fierbe oala!

Ilinişna voi să mai spună ceva, dar Axinia se întoarse, plecă la doniţele ei, smuci în sus cobiliţa, şi-o puse pe umeri şi porni iute pe potecă, vărsând şiroaie de apă după dânsa.

Din seara aceea, nu mai dădu ziua bună nimănui din casa Melehovilor

şi trecea cu nările lărgite, plină de o drăcească semeţie. Dar când îl zărea undeva pe Mişatka, privea cu grijă în jurul ei şi, dacă nu era nimeni, se repezea în fugă la băiat, se apleca spre el şi, strângându-l la piept, îi săruta fruntea arămită de soare şi ochişorii negri, puţin încruntaţi – ochii neamului său – şoptind vorbe fără şir, râzând şi plângând: „Iubitul meu Grigorievici! Scumpul meu! Ce dor mi-era de tine! Ce proastă e mătuşa ta, Axinia! Vai, ce proastă!" Şi după asta, un zâmbet tremura îndelung pe buzele ei, iar în ochii umezi îi strălucea o fericire de fragedă fetişcană.

Spre sfârşitul lui august, Pantelei Prokofievici fu mobilizat la oaste. Odată cu el, plecară din Tatarski toţi cazacii încă în putere pentru serviciul militar. Din toţi bărbaţii, nu rămăseseră decât invalizii, băieţandrii şi oamenii ajunşi la adânci bătrâneţe. Era o mobilizare totală şi comisiile medicale nu scuteau pe nimeni, cu excepţia schilozilor.

După ce primise de la atamanul satului ordinul de a se prezenta la locul de adunare, Pantelei Prokofievici îşi luă în grabă rămas bun de la bătrâna lui, de la Duniaşka şi de la copii, apoi îngenunche gemând, se închină de două ori până la pământ în faţa icoanelor şi glăsui:

— Rămâneţi sănătoşi, dragii mei! Mi se pare că n-o să ne mai vedem, a venit şi ceasul din urmă. Şi iată ce poruncă vă las eu: treieraţi grânele ziua şi noaptea, căutaţi să isprăviţi totul până la ploi. De va fi nevoie, năimiţi un om ca să vă ajute. Dacă n-am să mă-ntorc până la toamnă, faceţi totul fără mine: arături de toamnă, cât o să puteţi, şi să puneţi măcar o deseatină de secară. Vezi, bătrâno, să le faci toate cu chibzuială, nu sta cu mâinile în sân! Ne întoarcem noi, eu cu Grigori, sau nu ne mai întoarcem, totuna: de pâine o să aveţi cea mai mare nevoie. Războiul e război, dar, fără pâine, traiul nu e trai. Ei, Dumnezeu să vă aibă în pază!

Ilinişna îşi petrecu bătrânul până în piaţă şi-l privi pentru cea din urmă oară cum şchiopăta, păşind grăbit alături de Hristonea în urma căruţei, apoi îşi şterse ochii umflaţi cu şorţul şi se duse acasă, fără să se mai uite îndărăt. La arman, o aştepta un car de grâu rămas netreierat, laptele stătea în cuptor, copiii rămăseseră nemâncaţi de dimineaţă; bătrâna avea nenumărate griji şi grăbea spre casă, fără să se oprească şi abia dând ziua bună din cap muierilor cu care se încrucişa din când în când pe drum, fără să intre în vorbă. Tot fără cuvinte clătina din frunte când vreun cunoscut o întreba cu milă: „Ce, ţi-ai petrecut oşteanul?"

Peste câteva zile, după ce Ilinişna îşi mulsese în zori vacile şi le scosese afară în ulicioară, se pregătea să se-ntoarcă în ogradă, când deodată auzi un bubuit surd şi greoi. Se uită la cer, dar nu zări niciun nor. Peste puţin

bubuitul se auzi din nou.

— Auzi, babo, ce cântare? întrebă bătrânul văcar, care strângea cireada.

— Ce fel de cântare?

— Aia care cântă numai cu başii.

— De auzit, aud ceva, dar nu pot pricepe ce-o fi aia.

— Ai să pricepi curând. Ai să pricepi îndată, când o să înceapă să arunce la obuze de peste Don. Bat tunurile! Au început să le scoată maţele bătrânilor noştri...

Ilinişna făcu semnul crucii şi intră pe portiţă, fără să răspundă.

De atunci, bubuitul de tunuri se auzi necontenit, timp de patru zile şi patru nopţi, mai ales în zori, şi chiar ziua, când bătea vântul dinspre nord-est, aducând răsunetul luptelor îndepărtate. Cei de la arii se opreau o clipă din lucru, femeile îşi făceau semnul crucii, oftau greu, pomenindu-şi rudele şi şoptind rugăciuni, apoi dădeau drumul la tăvăluguri grele de piatră ce se rostogoleau zgomotos; băieţandrii mânau caii şi boii, vânturătorile începeau să răpăie şi munca de toate zilele intra iarăşi în sfintele ei drepturi. Sfârşitul lui august fusese nemaipomenit de uscat şi cu vreme frumoasă. Vântul se juca prin sat cu pleava şi cu pulberea uruielii, peste tot plutea mirosul dulceag al paielor de secară proaspăt treierate, soarele ardea nemilos, dar apropierea toamnei se simţea în toate. Pe izlaz, pelinul cenuşiu şi veşted se întindea în pete albicioase, creştetele plopilor de peste Don se îngălbeneau, iar prin livezi mirosea tot mai tare a mere, zările se limpezeau ca în ajun de toamnă, şi pe câmpul pustiu se iviră primele cârduri de cocori pribegi.

Pe Şleaul Hatmanilor, treceau zilnic convoaie de căruţe, cărând muniţie de la apus spre răsărit, spre locurile de trecere peste Don, iar în satele de-a lungul fluviului se iviră fugarii. Ei povesteau despre retragerea cazacilor, care dădeau îndărăt luptând; câţiva ţineau cu tărie că această retragere se făcea dinadins, pentru a-i ademeni pe roşii, pentru a-i încercui şi a-i nimici. Unii din tătăreni se pregăteau pe ascuns de plecare, îşi hrăneau mai bine boii şi caii, noaptea îngropau grâne şi cufere cu tot ce aveau mai de preţ. Bubuitul tunurilor, care amuţise pentru o vreme, începu să se audă din nou la 5 septembrie şi răsuna cu o nouă putere, limpede şi ameninţător. Luptele se dădeau la vreo 40 verste de Don, la nord-est de Tatarski; iar o zi mai târziu, se auzi alt bubuit, venind dinspre Donul de sus, de la vest. Frontul se apropia mereu de Don.

Ilinişna, care ştia că cei mai mulţi din sat se pregătesc de bejenie, vorbi

cu Duniaşka dacă n-ar fi bine să plece şi ele. Era în cea mai cumplită stare de nedumerire şi de buimăceală – nu ştia ce-i de făcut nici cu gospodăria, nici cu casa: nu ştia dacă trebuie să lase totul baltă şi să pornească odată cu toată lumea, sau să rămână pe loc. Înainte de plecarea lui, Pantelei Prokofievici vorbise de treierat, de arături, de vite, dar nu scăpase niciun cuvânt despre ceea ce ar fi avut de făcut dacă frontul ar fi coborât mai aproape de Tatarski. Ca prevăzătoare măsură, Ilinişna se hotărî să trimită copiii şi pe Duniaşka cu cineva din sat, împreună cu lucrurile mai de preţ, iar ea să rămână singură, chiar şi atunci când roşii ar fi să ocupe satul.

În noaptea de 17 septembrie, Pantelei Prokofievici se înfiinţă pe neaşteptate acasă. Sosi pe jos, de undeva, de la Kazanskaia, furios şi sleit de puteri. După ce se odihni vreme de o jumătate de ceas, se aşeză la masă şi începu să înfulece de zor, aşa cum Ilinişna nu-l văzuse în toată viaţa; goli pe nerăsuflate un ceaun cu ciorbă de post, de vreo cinci chile, pe urmă se apucă să mănânce fiertură de mei. Uimită, Ilinişna plesni din mâini:

— Doamne sfinte, cum mai hăpăi, Prokofici! Parcă n-ai mâncat de trei zile!

— Şi tu credeai că am venit sătul, năroadă bătrână? De trei zile şi trei nopţi n-am pus nimic în gură!

— Da' cum. Acolo nu vă dă de mâncare?

— Dracii în iad să-i hrănească la fel! răspunse Pantelei Prokofievici cu gura plină, mormăind ca un motan înfipt în mâncare. Haleşti numai ce apuci pe la oameni, iar eu n-am învăţat încă să fur. Cei tineri o duc bine, nu mai au pic de ruşine... În ăst blestemat război, s-au deprins cu hoţia – şi eu, care mă speriam uitându-mă la dânşii, acum nu mă mai sperii. Apucă, fură, şterpelesc tot ce văd... Nu-i război, e grozăvie!

— Mai bine să nu mănânci dintr-o dată, să nu păţeşti ceva. Uite cum te-ai umflat, taman ca un păianjen!

— Tacă-ţi gura. Adă-mi o oală cu lapte, una mai mare, auzi?

Ilinişna izbucni în lacrimi, privindu-şi bătrânul, mai hămesit ca un câine de pripas.

— Ai venit cu totul? întrebă ea, după ce Pantelei Prokofievici isprăvi cu mâncarea.

— O să vedem pe urmă... răspunse el în doi peri.

— Pe voi, moşnegii, v-au lăsat să plecaţi acasă?

— N-au dat drumul la niciunul. Cum să ne lase, când roşii sunt tot mai aproape de Don? Am plecat de capul meu.

— Dar n-ai să răspunzi pentru asta? întrebă speriată Ilinişna.

— Dacă m-or prinde, poate că va trebui să răspund.

— Dar cum? Ai de gând să te ascunzi?

— Şi tu crezi că o să alerg la horă, sau am să umblu în ospeţii? Ptiu, toanta naibii! pufni Pantelei Prokofievici şi scuipă cu necaz.

Bătrâna însă nu-şi găsea astâmpăr:

— Vai, că mare păcat! Să nu ne găsim beleaua, să nu te bată cumva...

— Ei şi? Nu, mai bine să mă prindă aci şi să mă bage la puşcărie, decât să umblu cu arma prin stepă, rosti vlăguit Pantelei Prokofievici Nu, nu mai sunt un flăcău tinerel ca să fac câte patruzeci de verste pe zi, să sap la tranşee, să alerg la atac şi să mă târăsc cu burta la pământ, să mă ascund de gloanţe; de altfel, nici dracu' nu se poate ascunde de ele! Pe leatul meu de la Krivaia Recika l-a muşcat glonţul în dreptul inimii, a căzut şi n-a mai dat măcar din picioare. Nu, mi-e lehamite de toate astea.

Bătrânul îşi duse arma şi cartuşiera cu muniţia să le ascundă în şura plină de pleavă, iar când Ilinişna îl întrebă pe unde îşi lăsase sumanul, el răspunse încruntat şi în silă:

— L-am dat pe merinde... sau, ca să vorbesc drept, l-am lepădat. Deunăzi, la Şumilinskaia, aşa ne-au îmbrâncit, că am zvârlit totul de pe noi şi am fugit ca nebunii. Nu ne mai ardea de sumane... Au fost şi unii cu cojocele, dar şi p-alea le-au lepădat... Şi ce dracu' ai tu cu sumanul, ca să mă mai întrebi? Barem dacă ar fi fost un suman ca lumea... aşa, era numai o zdreanţă, bună de aruncat la gunoi!

La drept vorbind, fusese un suman nou şi de toată frumuseţea, dar aşa era firea bătrânului: să spună, şi până la sfârşit să creadă, că orice pierdea tot n-ar fi fost bun de nimic. De la o vreme se obişnuise să se mângâie aşa. Ilinişna, ştiind treaba asta, n-a vrut să-l mai zădărască în ce priveşte felul sumanului.

Noaptea ţinură sfat de familie în care au hotărât: Ilinişna şi cu Pantelei Prokofievici vor rămâne împreună cu copiii acasă şi-şi vor păzi avutul; grânele treierate vor fi îngropate, iar Duniaşka va fi trimisă cu o căruţă trasă de doi boi bătrâni la nişte rude, în satul Latîşev de pe Cir.

Aceste planuri n-avură norocul să fie îndeplinite pe de-a-ntregul. Duniaşka abia plecase dimineaţa, iar pe la amiază, un detaşament de represiune format din cazaci-calmuci din Salsk intră în Tatarski.

Careva dintre săteni, pesemne, îl văzură pe Pantelei Prokofievici strecurându-se acasă; un ceas după sosirea detaşamentului de represiune, patru calmuci călări veniră în goană spre ograda lui Melehov. Zărind călăreţii, Pantelei Prokofievici se sui în pod cu o iuţeală şi cu o

sprinteneală uimitoare, iar Ilinişna ieşi în întâmpinarea musafirilor.

— Unde bătrînu ta? întrebă un calmuc în vârstă şi bine legat, cu epoleţii de uriadnic-major, descălecând şi trecând prin faţa Ilinişnei pe portiţă.

— Pe front. Unde să mai fie? răspunse răstit Ilinişna.

— Du-mă casă, percheziţie facem!

— Ce vrei să cauţi?

— Căutăm bătrînu ta. Vai, ruşine! Aşa bătrână, trăieşte cu minciună! bombăni spătosul uriadnic, dând cu dojană din cap şi rânjind dinţii albi şi deşi.

— Nu te rânji la mine, nespălatule! Ţi-am spus că nu e, înseamnă că nu e!

— Lasă vorbă, du-mă casă! Dacă nu, mergem singur, zise aspru calmucul jignit şi se îndreptă cu paşi hotărâţi spre treptele uşii, călcând răşchirat cu picioarele-i de călăreţ.

Cercetară cu amănunţime odăile, bodogănind ceva între ei pe limba lor; pe urmă, doi ieşiră afară să caute prin curte, iar unul, scund şi negricios-tuciuriu, cu faţa ciupită de vărsat şi cu nasul turtit, şi-a tras în sus nădragii largi cu lampas şi ieşi în tindă. Prin uşa întredeschisă, Ilinişna îl văzu cum sare în sus, cum se agaţă cu mâinile de o grindă şi cum se azvârle cu îndemânare în pod. După cinci minute, lunecă sprinten jos, iar după el, oftând, coborî cu băgare de seamă şi Pantelei Prokofievici, cu haina mânjită toată de lut şi cu păienjeniş în barbă. Se uită spre bătrâna, care stătea cu buzele strânse, şi oftă:

— M-au găsit, afurisiţii! Să ştii că m-a pârât cineva...

Pantelei Prokofievici fu trimis sub escortă la Karghinskaia, unde se afla Curtea marţială; iar Ilinişna a plâns ce-a plâns, apoi, trăgând cu urechea la zgomotul bubuiturilor de tun şi la pârâitul de mitraliere, care se auzea desluşit de peste Don, se duse la hambar ca să dosească măcar puţintel grâu.

22

Cei patrusprezece dezertori prinşi îşi aşteptau judecata. Judecata se făcea scurt şi fără milă. Bătrânul esaul care prezida şedinţa, întreba numele, prenumele şi gradul acuzatului, numărul unităţii sale, afla cât timp a lipsit de la unitate, apoi schimba cu jumătate de glas câteva vorbe

cu membrii Curţii marţiale – un horunji ciung şi un vagmistru mustăcios şi cu mutra grasă, din cauza slujbei uşoare – şi pronunţa sentinţa. Cei mai mulţi dezertori erau osândiţi la pedeapsa corporală cu nuiele, care era administrată de calmuci, într-o casă nelocuită, destinată anume pentru acest scop. Prea mulţi dezertori erau în războinica Armată a Donului, ca să poată fi bătuţi cu nuiele pe faţă şi în public, ca în 1913...

Pantelei Prokofievici fu chemat al şaselea la rând. Tulburat şi palid, stătea în faţa mesei judecătorilor, cu mâinile la vipuşca pantalonilor.

— Numele? întrebă esaulul, fără să se uite la cel interogat.

— Melehov, blagorodnicia voastră.

— Numele de botez, numele patronimic?

— Pantelei Prokofievici, blagorodnicia voastră.

Esaulul îşi ridică ochii de la hârtii şi se uită atent la bătrân.

— De unde eşti de fel?

— Din satul Tatarski, staniţa Vioşenskaia, blagorodnicia voastră.

— Nu cumva eşti tatăl sotnicului Melehov Grigori?

— Tocmai, blagorodnicia voastră, sunt tatăl său.

Pantelei Prokofievici se învioră îndată, simţind că nuielele se îndepărtează de la trupul său bătrân.

— Ia te uită, şi nu ţi-e ruşine? întrebă esaulul, fixând cu ochi tăioşi faţa trasă a lui Pantelei Prokofievici.

Şi atunci Pantelei Prokofievici călcă regulamentul: cu mâna stângă la piept, rosti cu o voce plângătoare:

— Blagorodnicia voastră, domnule esaul! Fie-vă milă de mine, să nu porunciţi să mă bată! Am doi feciori însuraţi... pe ăl mai mare l-au omorât roşii... Am nepoţi... se poate să mă bateţi pe mine, om ajuns la adânci bătrâneţe?

— Şi pe bătrâni îi învăţăm minte, ca să ştie cum se face armata! Ai crezut, poate, că o să-ţi dea o cruce pentru fuga de la unitate? îl întrerupse ciungul. Colţurile gurii îi tremurau nervos.

— Ce mai cruce... Trimiteţi-mă la unitate, şi am să slujesc cu cinste şi cu credinţă... Nici nu ştiu cum am fugit, m-a împins necuratul...

Pantelei Prokofievici începu să vorbească fără şir de grâul rămas netreierat, de piciorul său şchiop, de gospodăria părăsită, dar esaulul făcu un gest cu mâna, poruncindu-i să tacă, apoi se aplecă spre ciung şi-i vorbi îndelung ceva în şoaptă. Ciungul clătină a încuviinţare din cap, şi esaulul se întoarse la Pantelei Prokofievici.

— Bine. Ai spus totul! Cunosc pe fiul dumitale şi mă mir că el poate

avea un asemenea tată. Când ai fugit de la unitate? Acum o săptămână? Ei, spune poate vrei ca roşii să-ţi ocupe satul şi să te jupoaie de viu? Aşa pildă dai dumneata cazacilor tineri? După lege, suntem datori să te judecăm şi să-ţi aplicăm pedeapsa corporală, dar, din respect pentru gradul de ofiţer al fiului dumitale, am să te scutesc de această necinstire. Ai fost grad inferior?

— Tocmai, blagorodnicia voastră.

— Gradul?

— Uriadnic, blagorodnicia voastră.

— Dă galoanele jos! Esaulul îşi ridică glasul şi ordonă aspru, fără să-i mai spună „dumneata": Du-te chiar acum la unitate! Raportează comandantului sotniei că, prin decizia Curţii marţiale, ţi s-a luat gradul de uriadnic. Ai avut ceva decoraţii pentru războiul acesta sau pentru cele trecute?... Hai, pleacă!

Ameţit de bucurie, Pantelei Prokofievici ieşi afară, făcu semnul crucii, privind cupola bisericii, şi... o luă de-a dreptul spre casă, peste deal şi peste câmp. „Nu, acum am să mă ascund altfel! O să-l mai găsească pe dracu' ! Pot să tot trimită şi trei sotnii de calmuci!", se gândea el, şchiopătând pe mirişte a acoperită de verdeaţă proaspătă.

Ajuns în stepă, socoti că va fi mai cuminte să meargă pe drum, ca să nu atragă atenţia trecătorilor. „Iar o să-şi închipuie că sunt dezertor. Dau de un slujbaş zelos, şi mă ia în biciuşti, chiar şi fără judecată!", cugeta el cu glas tare, întorcându-se din arătură pe drumul de vară neumblat şi înţelenit de buruieni. Fără să ştie de ce, nu se mai socotea dezertor.

Pe măsură ce se apropia de Don, întâlnea tot mai des căruţele bejănarilor. Se petrecea din nou acelaşi lucru ca şi în primăvară, cu prilejul retragerii răsculaţilor în stânga Donului: harabale şi brişti pline cu lucruri de gospodărie străbăteau stepa în toate părţile; cirezi de vite treceau mugind; turmele de oi stârneau nori de praf, ca o trupă de cavalerie în marş... Scârţâit de roţi, nechezat de cal, strigătele oamenilor, tropotul nenumăratelor copite, behăit de oi, scâncete de copii – toate acestea cotropeau întinderile tăcute ale stepei cu o necontenită şi tulburătoare larmă.

— Unde te duci, moşule? Ia-o îndărăt, că vin roşii în urma noastră! strigă dintr-o căruţă un cazac necunoscut, cu capul pansat.

— Nu mai spune! Unde sunt roşii? Pantelei Prokofievici se opri uluit.

— Dincolo de Don. Se apropie de Vioşki. Mergi la ei?

După ce-şi veni niţel în fire, Pantelei Prokofievici îşi văzu înainte de

drum şi ajunse pe-nserate la Tatarski. În vreme ce cobora dealul, se uita cu încordare. Pustiul din sat îl uimi. Pe uliţe niciun suflet de om. Casele rămăseseră părăsite, tăcute, cu obloanele trase. Nu se auzea niciun glas de om, niciun muget de vită, şi numai lângă Don mai forfoteau oamenii. Când ajunse mai aproape, Pantelei Prokofievici recunoscu fără multă greutate cazacii înarmaţi, care scoteau luntrile din apă şi le cărau în sat. Era limpede: Tatarski fusese părăsit de locuitori. Intrând încet pe ulicioara sa, Pantelei Prokofievici se îndreptă spre casă. Ilinişna şedea cu copiii în bucătărie.

— Iată-l, bunicuţul! strigă cu bucurie Mişatka, aruncându-se de gâtul bunicului.

Ilinişna a plâns şi ea de bucurie, spunând printre lacrimi:

— Nici nu mai aveam nădejde să te văd! Ascultă, Prokofici, fă tu cum vrei, dar eu nu mai vreau să rămân aci! Arză-le toate focul cel viu, dar eu n-am să păzesc casele goale. Mai toţi au plecat din sat, şi numai eu stau cu copiii, ca o proastă! Înhamă îndată iapa şi s-o luăm unde-om vedea cu ochii!... Ţi-au dat drumul?

— Mi-au dat drumul.

— Cu totul?

— Cu totul, până ce-au să mă prindă iar...

— Ei, aici nici n-ai să te poţi ascunde! Azi-dimineaţă, când au început roşii să împuşte de dincolo, vai, ce groază! Am stat cu copiii în beci, cât au tras. Iar acum i-a gonit îndărăt. Au venit nişte cazaci, au cerut lapte şi m-au sfătuit să plecăm de-aici.

— Nu erau de-ai noştri, din sat? se interesă Pantelei Prokofievici, cercetând atent o gaură proaspătă făcută de un glonţ în cerceveaua ferestrei.

— Nu, nişte oameni străini, de undeva de la Hopior.

— Ei, atunci trebuie să plecăm, încuviinţă cu un oftat Pantelei Prokofievici.

Până să se lase noaptea, săpă o groapă în magazia de tizic, băgă înlăuntru şapte saci de grâu, astupă cu grijă pământul la loc şi puse pe deasupra un morman de tizic – şi, când se întunecă, înhamă iapa la haraba, încărcă în ea două şube, un sac de făină de grâu, ceva mei, o oaie legată de picioare, legă amândouă vacile de spatele harabalei şi, după ce o aşeză pe Ilinişna cu copiii, zise:

— Acum, într-un ceas bun!

Ieşi din ogradă, trecu hăţurile bătrânei, închise poarta şi merse pe jos

până la deal, suflându-şi nasul şi ştergându-şi lacrimile cu mâneca sumanului.

23

În ziua de 17 septembrie, unităţile din gruparea de izbire a lui Şorin, executând un marş de treizeci de verste, ajunseră de-a dreptul la Don. În zorii zilei de 18, bateriile roşii începură să bubuie de la gura Medvediţei şi până la staniţa Kazanskaia. După o scurtă pregătire de artilerie, infanteria ocupă satele de la Don şi staniţele Bukanovskaia, Elanskaia şi Vioşenskaia. Într-o singură zi, malul stâng al Donului fu curăţit de albi, pe o întindere de peste o sută cincizeci de verste. Sotniile de cazaci se retraseră, trecând în ordine Donul, pe poziţiile pregătite dinainte. Toate mijloacele de trecere se aflau în mâinile lor, dar podul de la Vioşenskaia fusese cât pe ce să fie cucerit de roşii. Cazacii aduseră din vreme paie lângă el, îi stropiră cu gaz părţile de lemn, ca să le dea foc în clipa retragerii, şi se pregăteau să-l aprindă, dar chiar în aceeaşi clipă sosi în grabă un agent călare, care anunţă că una din sotniile Regimentului 37 vine din satul Perevoznîi la Vioşenskaia şi se îndreaptă spre pod. Sotnia rămasă în urmă ajunse în galop la pod, chiar în momentul când infanteria roşie intra în staniţă. Sub focul de mitraliere, cazacii tot izbutiră să treacă dincolo peste pod şi să-l aprindă în urma lor, pierzând peste zece morţi şi răniţi şi cam tot atâţia cai.

Regimentele din Diviziile 22 şi 23 ale Armatei a 9-a roşii menţinură până la sfârşitul lui septembrie satele şi staniţele ocupate pe malul stâng al Donului. De inamic îi despărţea numai fluviul, a cărui lărgime maximă nu depăşea atunci optzeci de stânjeni, iar pe alocuri se îngusta până la treizeci. Roşii nu întreprinseră încercări active de a trece Donul: ei făcură asemenea încercări undeva la vaduri, dar fură respinşi. Pe toată întinderea frontului din acest sector, dăinui timp de două săptămâni un viu schimb de focuri de artilerie şi de puşcă. Cazacii ocupau cotele ce dominau regiunea, bătând cu foc concentrările de trupe inamice la trecerile spre Don, nelăsându-le să se apropie ziua de mal – dar, cum sotniile de cazaci din acest sector erau formate din elementele cele mai puţin apte de luptă (din bătrâni şi din tineret în vârstă de 17-19 ani), nici ele nu încercau să treacă Donul ca să-i respingă pe roşii şi să pornească la acţiuni ofensive de-a lungul malului stâng.

Din prima zi după retragerea lor în dreapta Donului, cazacii aşteptară mereu să vadă cuprinse de foc casele din satele ocupate de roşii, dar, spre marea lor mirare, niciun fumuleţ nu se zărea în stânga Donului; ceva mai mult, locuitorii, care au trecut în cursul nopţii de dincolo, povesteau că ostaşii roşii nu iau nimic cu hapca din avutul celor fugiţi, iar pentru hrană, chiar şi pentru pepeni şi pentru lapte, plătesc cu dărnicie în bani sovietici. Acest lucru stârni uluirea şi cea mai mare nedumerire printre cazaci. Li se părea că după răscoală roşii ar fi trebuit să nimicească prin foc toate satele şi staniţele răzvrătiţilor; se aşteptau ca locuitorii rămaşi pe loc, cel puţin bărbaţii, să fie omorâţi fără nicio milă, dar, după ştiri precise, roşii nu se atinseră de niciun om paşnic şi, după toate semnele, nici nu se gândeau la răzbunare.

În noaptea spre 19, cazacii de la Hopior, care se aflau într-un pichet din faţa staniţei Vioşenskaia, hotărâră să se lămurească asupra acestei purtări atât de ciudate din partea inamicului; un cazac, care avea o voce puternică, făcu palmele pâlnie şi strigă:

— Hei, voi de acolo! Burtă-roşie! De ce nu daţi foc caselor noastre? N-aveţi chibrituri? Treceţi la noi, să vă dăm!

Un glas puternic îi răspunse din noapte:

— Nu v-am prins aci, că altfel vă dădeam foc cu case cu tot!

— Sunteţi aşa de calici? N-aveţi nici cu ce să aprindeţi un foc? strigă arţăgos cazacul de la Hopior.

Cei de dincolo îi răspunseră, calmi şi voioşi:

— Vino-ncoa, putoare albă, să-ţi băgăm noi jăratic în nădragi! Să ai după ce te scărpina toată viaţa!

Schimbul de înjurături între oamenii din pichete se prelungi cu tot soiul de asemenea ocări, apoi ambele părţi traseră câteva focuri pentru încheiere şi s-au potolit.

În primele zile ale lui octombrie, forţele principale ale Armatei Donului, în total două corpuri de armată concentrate în sectorul Kazanskaia-Pavlovsk, trecură la ofensivă. Corpul 3 de Don, care număra 8.000 de baionete şi peste 6.000 de săbii, forţă Donul în apropiere de Pavlovsk, respinse Divizia 56 roşie şi începu să înainteze cu succes spre răsărit. Curând după el, Corpul 2 al lui Konovalov trecu şi el Donul. Precumpănirea călărimii în efectivele sale i-a îngăduit să pătrundă adânc în dispozitivul inamicului şi să-i dea mai multe lovituri zdrobitoare. Divizia 21 de infanterie roşie, care se afla până atunci în rezerva frontului, intră în acţiune şi opri întrucâtva înaintarea Corpului 3 de Don, dar, sub

presiunea celor două corpuri de cazaci unite, fu silită să înceapă retragerea. La 14 octombrie, Corpul 2 căzăcesc zdrobi şi nimici aproape complet Divizia 14 de infanterie roşie. Într-o săptămână, roşii au fost respinşi de la malul stâng al Donului până la staniţa Vioşenskaia. Ocupând un larg cap de pod, corpurile căzăceşti respinseră trupele Armatei a 9-a roşii pe frontul Luzevo-Şirinkin-Vorobiovka, silind Divizia 23 din Armata a 9-a să-şi îndrepte în grabă frontul cu faţa spre vest, de la Vioşenskaia până la satul Kruglovski.

Aproape în acelaşi timp cu trecerea Corpului 2 al generalului Konovalov, mai trecu Donul şi Corpul I de Don, aflat în sectorul staniţei Kletskaia.

Diviziile roşii 22 şi 23 de la flancul stâng erau ameninţate cu încercuirea. Ţinând seama de acest lucru, comandamentul Frontului de sud-est ordonă Armatei a 9-a să se retragă pe linia: gura râului Ikoreţ-Buturlinovka-Upenskaia-Tişanskaia-Kumiljenskaia. Dar armata nu izbuti să se menţină pe această linie. Numeroase sotnii răzleţe, formate printr-o mobilizare totală, trecură pe malul stâng al Donului şi, unindu-se cu trupele regulate ale Corpului 2 de cazaci, continuau s-o gonească cu mare iuţeală spre miazănoapte. Între 24 şi 29 octombrie albii ocupară gările Filonovo şi Povorino şi oraşul Novohopiorsk. Totuşi, cu toate marile succese dobândite de Armata Donului în octombrie, cazacilor le lipsea încrederea, care îi înaripase astă-primăvară, în timpul înaintării victorioase spre hotarele de nord ale regiunii. Cei mai mulţi combatanţi îşi dădeau seama că izbânda era trecătoare şi că ei nu vor izbuti să reziste decât cel mult până la primăvară.

Peste puţin, situaţia de pe Frontul de sud se schimbă brusc. Înfrângerea Armatei de voluntari în bătălia generală din sectorul Oriol-Kromî şi acţiunile strălucite ale cavaleriei lui Budionnîi în sectorul Voronej au decis soarta luptei: în noiembrie, Armata de voluntari începu să se rostogolească spre sud, descoperind flancul stâng al Armatei Donului şi târând-o şi pe ea în retragerea sa.

24

Pantelei Prokofievici sălăşlui cu familia vreo două săptămâni în satul Latîşev şi, după zvonul că roşii se retrăseseră de la Don, se pregăti de îndată să se întoarcă acasă.

La vreo cinci verste de sat, coborî din hărăbuşcă şi zise cu aer hotărât:

— Nu mai am răbdare să mă târăsc la pas! Din cauza afurisitelor de vaci n-ai cum s-o iei la trap. Şi la ce dracu' le-am tras după noi? Duniaşka! Ian opreşte boii. Leagă vacile de harabaua ta, iar eu o iau la trap până-acasă. Acolo poate că n-a rămas decât scrum şi cenuşă...

Ros de sfredelul nerăbdării, strămută copiii în harabaua încăpătoare a Duniaşkăi, ticlui tot acolo o parte din buclucuri şi, cu harabaua uşurată, se repezi într-o dezlănţuire de zdrăngăneli pe drumul plin de hopuri. Iapa năduşi lac chiar la prima verstă: niciodată stăpânul nu se purtase cu atâta cruzime, biciuind-o cu atâta zor.

— Vezi că are să crape iapa! Unde-ai pornit-o ca turbatul? îl certă Ilinişna, apucându-se cu mâinile de loitrele harabalei şi strâmbându-se chinuită de zdruncinături.

— Las-o că tot n-are să vină la mormânt să mă boccască... Hii, gloabă afurisită! Ai nă-du-şit! Şi acolo, poate, n-au rămas decât tăciuni din toată gospodăria... bodogăni printre dinţi Pantelei Prokofievici.

Teama lui nu se adeveri: casa rămăsese în picioare, dar era aproape cu toate geamurile sparte, cu uşa smulsă din ţâţâni şi cu zidurile ciuruite de gloanţe. Totul din curte purta pecetea delăsării şi a pustiului. Un obuz rupsese pe de-a-ntregul un colţ al grajdului, altul lăsase o mică pâlnie lângă fântână, dărâmând ghizdurile şi rupând cumpăna în două. Războiul de care fugea Pantelei Prokofievici venise singur în ograda lui, lăsând hâdele urme ale distrugerii. Pagubele cele mai mari i le făcuseră însă cazacii de la Hopior, care stătuseră în cantonament în casa lui: dărâmaseră gardurile din ograda de vite, săpaseră tranşee adânci cât statul de om; desfăcuseră pereţii hambarului, ca să nu se ostenească la o muncă de prisos, şi făcuseră din grinzi tavane de adăposturi; stricaseră împrejmuirea de piatră, întocmind crenelul pentru mitralieră; mai nimiciseră fără rost şi o jumătate dintr-un stog de fân, lăsând fără nicio socoteală caii să mănânce din el; arseseră zăplazul şi murdăriseră cumplit toată bucătăria de vară...

Pantelei Prokofievici îşi privi casa, clădirile din ogradă şi se apucă de păr. De astă dată nu se mai ţinu de năravul său – să scadă singur la preţ cele pierdute. Ce dracu' , doar nu mai putea spune că toată agoniseala lui nu făcea doi bani şi că hambarul nici nu era bun decât de dărâmat! Hambarul nu era un biet suman şi întocmirea lui îl costase bani trudiţi.

— Parcă nici n-ar fi fost vreodată un hambar pe locul acela! zise oftând Ilinişna.

— La drept vorbind, hambarul ăsta... începu cu vioiciune Pantelei Prokofievici, dar nu-şi isprăvi vorba, dădu din mâini şi se duse la arie.

Mânjite, ciupite de schije şi de gloanţe, zidurile casei priveau neprietenoase şi părăsite de toţi. Vântul şuiera prin odăi, un strat gros de praf se aşternuse pe mese şi laviţe... De mult timp se mai arăta nevoie pentru a le pune toate în vechea lor rânduială.

Chiar a doua zi, Pantelei Prokofievici porni călare în staniţă şi scoase cu destulă greutate de la felcerul cunoscut o hârtie prin care se dovedea că el, cazacul Melehov Pantelei, nu este în stare să umble pe jos din cauza piciorului bolnav şi are nevoie de tratament. Această dovadă îl ajută pe Pantelei Prokofievici să scape de trimiterea pe front. O prezentă atamanului şi, ori de câte ori se ducea la administraţia satului, se tot proptea într-o cârjă şi şchiopăta ba de un picior, ba de altul.

Niciodată viaţa din Tatarski n-a mers atât de pidosnic şi fără de nicio socoteală ca acum, după întoarcerea din bejenie. Oamenii umblau din curte în curte, recunoscându-şi lucrurile prădate şi apoi lepădate de cazacii de la Hopior, rătăceau prin stepă şi prin văgăuni, căutându-şi vacile fugite din cireadă. O turmă de vreo trei sute de oi, din partea de sus a satului, pierise chiar în prima zi, după ce Tatarski fusese bombardat de artilerie. După povestirile ciobanului, un obuz se spărsese în faţa turmei, care era la păscut şi oile înnebunite de groază se repeziseră în stepă, dând din cozi, şi s-au făcut nevăzute. Le-au dat de urmă abia la vreo patruzeci de verste de sat, pe pământul staniţei Elanskaia, la o săptămână după ce locuitorii se întorseseră în satul părăsit; iar când le aduseseră înapoi şi începuseră să le cerceteze, văzuseră că jumătate din turmă sunt oi străine, cu un semn necunoscut la ureche, iar peste cincizeci de capete de oi din Tatarski lipseau. În grădina de zarzavat a Melehovilor se găsise maşina de cusut din casa lui Bogatîriov, iar Pantelei Prokofievici descoperise tabla de pe acoperişul hambarului său pe aria lui Anikuşka. Aceleaşi lucruri se petreceau şi prin satele vecine, şi multă vreme încă locuitorii satelor, mai de aproape ori mai de departe de Don, tot mai veneau la Tatarski şi nu mai conteneau cu întrebările: „Nu cumva aţi văzut o vacă roşcovană cu o pată albă în frunte şi cu cornul stâng rupt?”, „Nu cumva v-a venit de pripas un juncan roşcat de un an?”

Fără îndoială că multe dintre aceste vaci şi aceşti juncani de mult clocotiseră în fiertura din cazanele sotniilor căzăceşti, dar stăpânii lor tot mai colindau stepa, mânaţi de nădejdi, până când îşi dădură seama că nu tot ce se pierde se mai poate găsi.

După ce căpătase scutirea de oaste, Pantelei Prokofievici se apucă de zor să refacă clădirile şi împrejmuirea. Căpiţe întregi de grâu netreierat zăceau încă pe arie, şoareci nesăţioşi mişunau prin ele, dar bătrânului nu-i ardea de treierat. Cum ar fi putut el oare să treiere, când curtea n-avea ogradă, când nu rămăsese nici urmă de hambar şi când toată gospodăria avea sluta înfăţişare de paraginǎ? De altfel, vremea se păstra frumoasă şi nu se arăta niciun zor de treieriş.

Duniaşka şi Ilinişna au tencuit şi au văruit casa, după care l-au ajutat după puterile lor pe Pantelei Prokofievici să ridice un gard vremelnic şi să ducă la capăt alte treburi gospodăreşti. Cu chiu, cu vai, făcură rost de geamuri, le-au pus la ferestre, curăţiră bucătăria şi puţul. Însuşi bătrânul coborâse înlăuntru şi răcise, se vede, scurmând pe fundul lui, căci vreme de o săptămână mai apoi umblase tuşind şi strănutând, cu cămaşa udă de sudoare. A fost destul însă să bea pe nerăsuflate două sticle de rachiu de casă şi să dospească pe cuptorul cald, pentru ca toată boala lui să piară ca şi cum nici n-ar fi fost.

De la Grigori tot nu venea nicio ştire. Iar abia pe la sfârşitul lui octombrie, Pantelei Prokofievici află din întâmplare, şi de la alţii, că feciorul îi este sănătos şi teafăr şi că se află, împreună cu regimentul său, pe undeva în gubernia Voronej. Ştirea a adus-o un rănit din acelaşi regiment, care trecuse prin sat. Bătrânul se înveseli, bău de bucurie cea din urmă sticlă de rachiu tămăduitor cu ardei iute şi umblă toată ziua vorbăreţ, ţanţoş ca un cocoş tânăr, oprind pe fiecare trecător şi îndrugând:

— Ai auzit? Grigori al nostru a cucerit Voronejul! Am aflat şi noi de la oameni, cică l-au avansat din nou, şi acum comandă iar o divizie, dacă nu cumva poate chiar un corp de armată. Ostaş vrednic ca el mai rar! Doar ştii şi tu...

Bătrânul îndruga mereu, simţind nebiruita nevoie de a se făli şi de a-şi împărtăşi şi altora bucuria.

— Ai un fecior viteaz, încuviinţau ascultătorii.

Pantelei Prokofievici clipea ferice:

— Şi cum să nu fie viteaz, cu aşa probă de tată? Nu că mă laud, dar în tinereţea mea nici eu n-am fost mai prejos de el! Nu mă lasă piciorul, altfel sunt voinic şi acum! O divizie, nu – dar o sotnie, ehei, tot m-aş pricepe eu cum s-o duc la izbândă! Dacă s-ar afla pe front ceva mai mulţi bătrâni ca mine, de mult ar fi luat Moscova! Aşa, bat apa în piuă pe loc, şi tot nu pot să-i dea gata pe mujici...

Cel din urmă om cu care avusese în ziua aceea să stea de vorbă a fost bătrânul Beshlebnov. Trecea prin faţa ogrăzii Melehovilor, şi Pantelei Prokofievici nu pregetă să-l oprească:

— Hei, ia stai o clipă, Filip Agheevici! Să trăieşti! Vino-ncoa niţel, să stăm la cislă.

Beshlebnov veni şi dădu bună ziua.

— Ai auzit ce ispravă face Grişka al meu? îl întrebă Pantelei Prokofievici.

— Ce anume?

— Nu ştii că i-a dat din nou o divizie? Atâta amar de glotime are sub comandă!

— Divizie?

— Da, da, divizie!

— Aşa-a?

— Aşa! Crezi tu că o asemenea răspundere poate fi dată orişicui?

— Se-nţelege că nu.

Pantelei Prokofievici îşi sfredeli interlocutorul cu o privire triumfătoare şi continuă voroava pe vadul atât de dulce pentru inima lui:

— Aşa fecior mai zic şi eu – o mândreţe de viteaz! Nu-i mai încap dicorăţiile pe piept! Glumă e? Şi de câte ori n-a fost rănit! Altul, în locul lui, ar fi crăpat de mult, iar lui, nici nu-i pasă! Pentru el, toate sunt fleacuri. Da, mai are încă parte Donul nostru liniştit de cazaci vrednici!

— De avut – da, are! Numai că nu prea se vede mare ispravă de pe urma lor, rosti gânditor moş Beshlebnov, care nu era niciodată prea guraliv.

— Cum aşa, nu se vede mare folos? N-ai auzit cum i-au gonit pe roşii? Sunt acum dincolo de Voronej, ajung la Moscova!

— Ajung cam încet!...

— Mai repede nu se poate, Filip Agheevici. Înţelege şi tu că la război nu se face nimic în pripă. Graba strică treaba. Totul trebuie să se facă şi să se dreagă încetişor, după hărţi şi după planurile alea ale lor... Câţi mujici sunt în Rusia? Mulţi, cât iarba stepei, iar noi, cazacii? Câţi? Un pumn de oameni!

— Bine ai zis, dar se aude că ai noştri n-au să se ţină multă vreme. Iarna avem să ne pomenim din nou cu musafiri, aşa spune lumea.

— Dacă n-o să le ia acum Moscova, au să vină ei aici! Ai dreptate.

— Şi crezi că au s-o ia?

— Ar trebui s-o ia, dar o să fie cum o da Dumnezeu. Adică, s-ar putea să

nu isprăvească ai noştri cu ei? S-au ridicat toate cele douăsprezece oşti căzăceşti, şi atâta ispravă să nu fie în stare a face?

— Dracu' să-i mai ştie. Şi tu ai isprăvit cu oastea?

— Ce să facă oastea cu mine? Hehei! Dacă n-aş avea piciorul beteag, le-aş arăta eu cum se scarmănă duşmanul! Noi, bătrânii, avem ciolane tari.

— Povesteşte lumea că bătrânii ăştia tari fugeau pe malul Donului atât de iute, că n-a rămas niciunul cu cojocul pe el! Au scos toate jarchilele de pe dânşii, până la piele, şi le-au lepădat. Râde lumea: cică au acoperit toată stepa de cojocele galbene ca nişte tufe de păpădii!

Pantelei Prokofievici îi aruncă lui Beshlebnov o privire piezişă şi zise cu răceală:

— După mine, astea-s curate scorneli! Poate că cineva şi-o fi aruncat haina, ca să umble mai uşor, dar oamenii au făcut dintr-un fleac de hăinuţă o sută de cojoace! Mare lucru, un suman... adică un cojocel! Parcă viaţa nu-i mai scumpă? Şi nu orice om bătrân poate să alerge sprinten, cu haina pe el. În acest afurisit război trebuie să ai picioare de ogar, şi eu, de pildă, de unde să le am? Dar pe tine, de ce te-a pălit părerea de rău, Filip Agheevici? La ce dracu' – Doamne, iartă-mă! – îţi trebuie cojocelele astea? Nu e vorba de cojocele sau, ca să zicem aşa, de sumane, vorba-i să avem noroc şi să-l batem pe vrăjmaş, aşa e? Ei, deocamdată rămâi cu bine, că eu stau de vorbă şi treaba stă pe loc. Ţi-ai găsit viţeaua? Tot o mai cauţi? Nici pomeneală? Hm! Înseamnă că ţi-au mâncat-o hopiorenii, sta-le-ar în gât! Iar în privinţa războiului, n-avea grijă: până la sfârşit tot o să-i doboare ai noştri pe mujici!

Şi cu aceste cuvinte, Pantelei Prokofievici se îndreptă fudul spre casă.

Dar se arăta că „doborârea mujicilor" nu-i chiar atât de uşoară... Cea din urmă ofensivă a cazacilor i-a costat zdravene pierderi. O oră mai târziu, voioşia lui Pantelei Prokofievici fu întunecată de o urâtă veste.

Pe când cioplea o grindă pentru stoborul puţului, auzi vaiete de muiere şi bocete de mort. Ţipetele înaintau tot mai aproape. Pantelei Prokofievici o trimise pe Duniaşka să afle ce s-a întâmplat.

— Du-te fugă, vezi cine a murit, zise el şi înfipse barda în butuc.

Duniaşka se întoarse peste puţin timp, aducând vestea că de pe frontul Filonovo au fost aduşi trei cazaci omorâţi – Anikuşka, Hristonea şi un flăcău de şaptesprezece ani, din partea cealaltă a satului. Buimăcit de această ştire, Pantelei Prokofievici îşi scoase şapca şi se închină.

— Dumnezeu să-i odihnească!... Ce namilă de cazac mai era!... rosti cu durere în glas, gândindu-se la Hristonea şi amintindu-şi cum, nu prea de

mult, plecase împreună cu el din Tatarski la punctul de adunare.

Nu mai era chip să lucreze. Nevasta lui Anikuşka umbla nebună de durere şi se bocea atât de jalnic, încât lui Pantelei Prokofievici i se strânse inima. Intră în casă şi închise bine uşa, numai să nu mai audă ţipetele sfâşietoare ale muierii. În odaie, cu răsuflarea întretăiată de tulburare, Duniaşka povestea Ilinişnei:

— ... M-am uitat, mămuco dragă, şi ce văd! Anikuşka zace aproape fără cap, numai un fel de piftie... Vai, ce grozăvie! Şi pute de nu te poţi apropia... Nici nu ştiu pentru ce i-au mai adus! Iar Hristonea stă culcat pe spate, lung cât toată căruţa, şi picioarele încă tot îi mai atârnă în jos de sub manta... Hristonea e curat şi alb, alb la faţă! Numai sub ochiul drept are o gaură mică, cât un bănuţ, şi după ureche se vede nişte sânge închegat...

Pantelei Prokofievici scuipă încrâncenat. Ieşi afară, luă toporul şi vâsla şi se îndreptă şchiopătând spre Don.

— Spune-i babei că am plecat peste Don să tai nişte vreascuri. Auzi, dragul moşului? rosti din mers către nepoţelul său, care se juca lângă bucătărie.

O toamnă liniştită şi blândă pogorâse peste pădurea de dincolo de Don. Frunze uscate cădeau cu foşnet din plopi. Tufele de măceş păreau cuprinse de flăcări, şi boabele roşii ardeau printre frunzişul lor rar, ca nişte limbuţe de foc. Mireasma amară atotbiruitoare a scoarţei putrede do stejar cotropea pădurea. Şuviţele dese şi lacome de mure acopereau pământul. Şi sub plasa lor încâlcită, târâtoare, se ascundeau de soare ciorchinii copţi, albăstrui-cenuşii, ai fructelor. În locurile umbrite, roua nu se zvântase de pe iarba moartă până la acest ceas de amiază, făcând să sclipească firele argintate de păienjeniş. Numai ghionoaia, cu ciocănitul ei, şi ciripitul sturzilor şi al mierlelor sfâşiau tăcerea codrului.

Frumuseţea calmă şi severă a pădurii a adus un început de pace în sufletul lui Pantelei Prokofievici. Păşea încetişor printre tufe, scormonind cu picioarele aşternutul jilav de frunză veştedă şi gândindu-se: „Iată cum e viaţa! Nu mai departe de ieri erau vii, şi acum îi spală. Ce uriaş de cazac au mai doborât! Parcă deunăzi a venit să ne vadă, a stat lângă Don, când o pescuiau pe Daria. Vai, Hristan, Hristan! S-a găsit şi pentru tine un glonţ vrăjmaş... Şi Anikuşka... ce om vesel, şi ce straşnic îi mai plăcea să bea şi să râdă... Dar iată! S-a dus şi el, e mort...”

Pantelei Prokofievici îşi aminti vorbele Duniaşkăi şi, întruchipând cu o limpezime uimitoare făptura lui Anikuşka, cu faţa zâmbitoare, spânatică, ca de scapet, nu şi-l putea închipui aşa cum era acum – neînsufleţit cu

capul zdrobit. „Am păcătuit faţă de Dumnezeu, când m-am lăudat cu Grigori, se mustră în gând Pantelei Prokofievici, amintindu-şi cele spuse lui Beshlebnov. Cine ştie, poate că şi Grigori zace acum undeva, ciuruit de gloanţe! Doamne fereşte şi păzeşte! Cu cine mai rămânem noi, bătrânii?"

Un sitar cafeniu ţâşni de sub o tufă, făcându-l pe Pantelei Prokofievici să tresară. Urmări fără noimă zborul pieziş şi iute al păsării şi după aceea îşi văzu de drum. Ajunse la un iaz mic, alese mai multe tufe uscate şi se apucă să le taie. Muncind de zor, se silea să nu se gândească la nimic. Într-un an, moartea îi răpise atâţia dintre ai săi şi atâţia cunoscuţi, încât numai gândindu-se la ei îşi simţea sufletul îngreunat şi toată lumea se întuneca şi se învăluia parcă într-o pâclă neagră.

— E bună de doborât tufa asta. Straşnice nuiele! Taman pentru zăplaz, se îndemnă cu glas tare, ca să-şi risipească gândurile negre.

După ce munci până la istovire, Pantelei Prokofievici îşi scoase scurta, se aşeză pe mormanul de nuiele tăiate şi, sorbind cu nesaţ mireasma iute a frunzişului veşted, privi îndelung zarea îndepărtată şi cufundată în ceaţă fumurie, crângurile aurite de toamnă, strălucind în cea din urmă a lor frumuseţe. O tufă de arţar negru din apropiere părea o podoabă nespus de frumoasă, strălucind în soarele rece de toamnă. Crengile-i încărcate de frunziş purpuriu şi larg desfăcute păreau nişte aripi de pasăre măiastră, luându-şi zborul de pe pământ. Pantelei Prokofievici o admiră îndelung, apoi se uită pe negândite în apa limpede şi stătută, zărind acolo spinări negre de crapi mari, care înotau atât de aproape de suprafaţă, încât li se vedeau aripile şi cozile purpurii mişcătoare. Erau vreo opt. Piereau pentru câteva clipe sub scuturile verzi ale frunzelor de nufăr, se iveau din nou în apa curată, apucau frunzuliţe de sălcie, se lăsau la fund. Acum, înainte de ploile toamnei, iazul aproape n-avea apă, şi nu era prea greu să-i prinzi. După scurte căutări, Pantelei Prokofievici găsi lângă un alt iaz un coş de răchită fără fund, se-ntoarse la iazul lui, îşi scoase nădragii şi, dârdâind de frig, începu să pescuiască. Tulburând apa, cufundându-se în mâl până la genunchi, trecea de-a lungul iazului, apoi lăsa coşul în jos, îl apăsa cu marginea de fund şi, vârând mâna înăuntru, aştepta să simtă acolo un peşte vânjos sărind şi zvârcolindu-se. Stăruinţele lui fură răsplătite cu prisosinţă: izbuti să acopere cu coşul trei crapi de vreo zece funturi fiecare. Însă nu mai putu urma: piciorul lui schilod era chinuit de cârcei. Mulţumindu-se cu ceea ce prinsese, ieşi din apă, îşi şterse picioarele cu un şomoiog de papură uscată, se îmbrăcă şi începu din nou să taie vreascuri, pentru a se mai încălzi puţin. Orice s-ar zice, avusese noroc! Cine poate să

prindă aşa, nitam-nisam, aproape un pud de peşte? Pescuitul îi risipise gândurile întunecate. Ascunse bine coşul, pentru a putea veni şi altă dată ca să prindă crapii rămaşi, se uită cu teamă în jur, dacă nu cumva l-a zărit cineva cum aruncase la mal crapii aurii şi graşi ca nişte purcei, şi numai după asta săltă pe umeri legătura de nuiele, luă varga cu crapii înşiraţi pe ea şi se îndreptă fără grabă spre Don.

Cu zâmbet de mulţumire îi povesti Ilinişnei isprăvile sale norocoase, mai admiră o dată crapii, care sclipeau ca nişte tingiri de aramă roşie, dar Ilinişna nu părea tot aşa de pornită să-i împărtăşească bucuriile: ea se dusese să vadă morţii şi se-ntorsese acasă plânsă şi copleşită de mâhnire.

— Când te duci să-l vezi pe Anikei? întrebă ea.

— Nu mă duc. Ce, parcă n-am mai văzut morţi? Am văzut destui, ajunge!

— Poate că ar fi bine să te duci. Frumos are să fie când o să zică lumea: n-a venit nici măcar să-şi ia rămas bun.

— Lasă-mă-n pace, pentru Dumnezeu! se răsti mânios Pantelei Prokofievici. N-am botezat copii cu el, şi n-am de ce să-mi iau rămas bun!

Nu s-a dus deci la înmormântare; plecă dis-de-dimineaţă peste Don şi îşi petrecu acolo toată ziua. Dangătul clopotelor de îngropăciune îl ajunse în pădure şi-l sili să-şi scoată şapca şi să-şi facă semnul crucii, dar îndată se supără apoi pe popă: la ce bun să tragă clopotele atât de îndelung? Lasă-le să sune o dată, şi ajunge! Şi ăia sună de un ceas bătut. La ce bun? Răscolesc inimile în oameni şi-i fac să-şi amintească încă o dată de moarte. Dar toamna tot aminteşte de moarte prin toate ale ei: frunzele cad, cârduri de gâşte trec cu strigăte în cerul albastru, iarba se culcă, veştedă, la pământ.

Cu toate că Pantelei Prokofievici se ferea de orice zguduiri adânci ale cugetului, i se întâmplă curând să mai treacă printr-o altă cumpănă. Într-o zi, pe când familia şedea la masă, Duniaşka se uită pe geam şi zise:

— Uite, mai aduc încă unul mort pe front! Calul lui merge legat de pana căpăstrului în urma căruţei, cu şaua pe el, şi merg încet... Un om mână caii, iar mortul zace acoperit cu mantaua. Ăla care mână caii stă cu spatele la noi: nu văd dacă e unul de la noi din sat, sau... Duniaşka se uită mai încordat şi obrajii i se făcură mai albi decât pânza. Dar... este... este... şopti ea, abia îngăimând, şi deodată ţipă ascuţit: îl aduc pe Grişa!... E calul lui! Şi sări în tindă, hohotind de plâns.

Ilinişna îşi acoperi ochii cu palma, fără să se scoale de la masă. Pantelei Prokofievici se ridică greu de pe laviţă şi se îndreptă spre uşă, ţinând

mâinile întinse, ca un orb.

Prohor Zîkov deschise poarta, se uită în treacăt la Duniaşka, care cobora treptele vârtej, şi zise cu glas posomorât:

— Primiţi oaspeţi... Nu vă aşteptaţi la noi?

— Frăţioare dragă! Oh! Grişa! Grişa! gemu Duniaşka, frângându-şi mâinile.

Abia atunci, privindu-i faţa udă de lacrimi şi văzându-l pe Pantelei Prokofievici, care stătea sus, pe trepte, fără să scoată o vorbă, Prohor se grăbi să le spună:

— Nu vă speriaţi, nu vă speriaţi! E viu. Zace de tifos.

Sleit de puteri, Pantelei Prokofievici se rezemă cu spatele de pervazul uşii.

— E viu!!! îi strigă Duniaşka, râzând şi plângând în acelaşi timp. Grişa e viu! Auzi?! L-au adus bolnav! Fugi şi spune-i mamei! De ce stai?!

— Vină-ţi în fire, Pantelei Prokofievici! Ţi l-am adus viu, dar de sănătatea lui mai bine să nu mă-ntrebi, rosti repede Prohor, aducând de căpăstru caii în ogradă.

Pantelei Prokofievici făcu câţiva paşi împleticiţi şi se lăsă pe una din trepte. Duniaşka trecu vijelios în fugă pe lângă el, ca s-o liniştească pe bătrână. Prohor opri caii lângă trepte şi se uită la Pantelei Prokofievici.

— De ce stai? Adu o cergă, o să-l ducem în casă.

Bătrânul nu scoase nicio vorbă. Îi picurau lacrimi repezi din ochi, dar chipul îi era nemişcat, ca de piatră. De două ori îşi ridică mâna, ca să facă semnul crucii, şi o lăsă jos, negăsind atâta vlagă s-o ducă până la frunte. Ceva ciudat colcăia şi gâlgâia în gâtlejul lui.

— Mi se pare că ţi-ai pierdut minţile de groază, mormăi cu milă Prohor. Cum naiba de nu m-am gândit să trimit pe cineva înainte, ca să vă dea de veste? M-am prostit rău de tot! Zău că m-am prostit! Hai scoală, Prokofici, tot trebuie să-l cărăm pe bolnav. Unde ai o cergă? Sau, poate, îl ducem pe braţe?

— Stai niţel... se rugă răguşit Pantelei Prokofievici. Nu mă ţin picioarele... Am crezut că-i mort... Slavă Domnului... Nu m-aşteptam...

Rupse nasturii de la gulerul cămăşii sale ponosite, îl desfăcu şi începu să înghită aerul, cu gura larg căscată.

— Scoală, scoală, Prokofici! îl zorea Prohor. Hai, că în afară de noi n-are cine să-l ducă!

Cu o grea opinteală, Pantelei Prokofievici se sculă, coborî treptele, trase jos mantaua şi se aplecă deasupra lui Grigori, care zăcea în

nesimţire. În gâtlejul lui gâlgâi din nou ceva, dar bătrânul se stăpâni şi se întoarse către Prohor.

— Apucă-l de picioare. Hai, sus cu el!

Îl duseră pe Grigori în odaie, îi scoaseră cizmele din picioare, îl dezbrăcară şi-l culcară în pat. Duniaşka strigă speriată din bucătărie:

— Tată! Mamei i-e rău... Vino-ncoace!

Ilinişna zăcea prăbuşită la pământ, în bucătărie. Duniaşka, în genunchi, îi stropea cu apă chipul învineţit.

— Dă fugă, cheam-o pe baba Kapitonovna! Iute! Ea ştie să dea drumul la sânge. Spune-i să vină la mă-ta, să-i lase sânge! Şi să ia sculele cu dânsa! porunci Pantelei Prokofievici.

Se-nţelege că Duniaşka – fată mare – nu putea da fugă prin sat cu capul descoperit; îşi luă marama şi, legându-se în pripă cu ea, îngăimă:

— S-au speriat şi copiii rău de tot! Doamne, ce năpastă!... Să ai grijă de dânşii, tată, că eu mă-ntorc îndată!

Se prea poate Duniaşka să mai fi avut în gând să se zgâiască şi în oglindă, însă Pantelei Prokofievici îşi veni în fire şi-i aruncă o privire atât de fioroasă, că ea o zbughi glonţ din bucătărie.

După ce năvăli pe portiţă afară, Duniaşka o zări pe Axinia, cu faţa albă ca varul. Stătea rezemată de gard, cu mâinile atârnate fără putere în jos. În ochii ei negri şi tulburaţi nu luceau lacrimi, dar se citea atâta suferinţă şi o atât de puternică rugăminte mută, încât Duniaşka se opri o clipă şi, fără să vrea, spre propria ei minunare, strigă:

— E viu, e viu! Are tifos.

Şi fugi în trap pe ulicioară, ţinându-şi cu mâinile sânii înalţi care, în fugă, tresăltau smucit.

Muieri curioase zoreau din toate părţile să dea buluc în ogradă Melehovilor. Toate o văzură pe Axinia cum a plecat fără grabă de la portiţă, cum şi-a iuţit deodată paşii, cum se zgribuli şi cum îşi acoperi obrajii cu palmele.

25

După o lună Grigori se însănătoşise. Pe la sfârşitul lui noiembrie coborî din pat şi, înalt, slab ca un schelet viu, făcu câţiva paşi prin odaie şi se opri lângă fereastră.

Neaua proaspătă sclipea orbitor pe pământ şi pe acoperişurile de paie

ale magaziilor. Urme de sănii brăzdau ulicioara. Chiciura albăstrie, pufoasă, care îmbrăcase gardurile şi copacii, strălucea şi ardea în luminiţe de curcubeu sub razele soarelui în asfinţit.

Grigori privi îndelung afară, zâmbind îngândurat şi mângâindu-şi mustaţa cu degetele osoase. Parcă n-ar mai fi văzut în viaţa lui o asemenea iarnă atât de plăcută. Totul îi părea neobişnuit, plin de noutate şi de importanţă. Boala îi ascuţise parcă vederea, şi el începea să descopere lucruri noi în jurul său şi să afle adânci schimbări la lucrurile pe care le cunoştea din vremuri uitate.

În firea lui Grigori se iviseră pe neaşteptate curiozitatea şi interesul pentru tot ce se petrecea în sat şi în gospodărie – trăsături străine până atunci făpturii sale. Totul în viaţă găsea pentru el un anume tâlc nou, tainic, totul îi atrăgea luarea-aminte. Contempla această lume nouă, dezvăluită vederii lui, cu ochii uşor miraţi, şi un zâmbet blajin de copil îi stăruia mult timp pe buze, schimbându-i ciudat faţa întunecată, privirea puţin cam tăioasă a ochilor, şi îndulcindu-i cutele aspre de la colţurile gurii. Din când în când se apuca să cerceteze un lucru casnic, pe care-l cunoştea din copilărie, mişcându-şi sprâncenele cu încordare, ca şi cum ar fi un om sosit dintr-o ţară străină de peste mări şi l-ar vedea pentru întâia oară. Într-o zi, Ilinişna fu nespus de uimită, văzându-l cum cerceta din toate părţile roata de tors. Când ea intră în odaie, Grigori se dădu la o parte de la roată, stingherit.

Duniaşka nu-şi putea stăpâni râsul, uitându-se la faţa lui lungă şi osoasă. Umbla prin odaie numai în cămaşă, ţinându-şi cu mâna nădragii, care îi alunecau mereu în jos, zgribulindu-se şi mutând fără siguranţă picioarele uscăţive şi lungi, iar când se aşeza, se apuca neapărat cu mâna de ceva, ca să nu cadă. Părul negru, care-i crescuse în timpul bolii, începu să-i cadă, iar moţul creţ, cu multe fire albe, se încâlcise.

Ajutat de Duniaşka, îşi rase singur capul şi, când se întoarse cu faţa la dânsa, ea scăpă briciul jos, se apucă de burtă şi, prăbuşindu-se pe pat, se tăvăli de râs.

Grigori aşteptă cu răbdare, lăsând-o să râdă după pofta inimii, dar în cele din urmă nu se mai putu stăpâni şi zise cu o voce subţire, slabă şi tremurătoare:

— Ascultă, nu mă vârî-n păcate. Nu ţi-e ruşine, doar eşti fată mare. O uşoară umbră de supărare suna în glasul lui.

— Ah-ah-ah, frăţioare!... Vai, dragul meu!... Mai bine plec... nu mai pot! Vai, ce-ai făcut din tine! Curată sperietoare! bolborosi Duniaşka printre

chicotele de râs.

— Aş vrea să te văd cum ai arăta şi tu după tifos. Hai, ridică briciul, n-auzi?!

Ilinişna sări şi ea cu gura de partea lui Grigori, stropşindu-se încruntată:

— Ce naiba te-a apucat de nechezi aşa? Multe doage îţi lipsesc, fată hăi!

— Dar uită-te şi dumneata, mămuco, cum arată! zise Duniaşka, ştergându-şi lacrimile. Capul plin de cucuie, rotund şi negru ca un pepene... Of-of-of, nu mai pot!

— Adu-mi oglinda! o rugă atunci Grigori.

Se privi în ciobul mititel de oglindă şi râse singur, încetişor şi îndelung.

— Şi de ce te-ai ras, dragă? Nu rămâneai mai bine aşa? întrebă cu nemulţumire Ilinişna.

— Crezi tu că e mai bine să umblu chel toată viaţa?

— Dar aşa te-ai pocit cum nici nu se poate mai caraghios.

— Hai, lăsaţi-mă-n pace! zise cu necaz Grigori, bătând spuma de săpun cu pămătuful de ras.

Nefiind încă în stare să iasă din casă, se juca ore întregi cu copiii. Vorbea cu dânşii despre sumedenie de lucruri, dar se ferea să pomenească de Natalia. Într-o zi însă, gudurându-se pe lângă el, Poliuşka îl întrebă:

— Tăticule, dar mămica n-are să se-ntoarcă la noi?

— Nu, puicuţo, nimeni nu se-ntoarce de-acolo...

— De unde? Din cimitir?

— Morţii nu se-ntorc...

— Şi mămica e moartă de tot?

— Dar cum să fie? Sigur că e moartă.

— Eu credeam că are să-i fie dor de noi şi că atunci tot o să vină... zise Poliuşka, cu o voce abia auzită.

— Nu te mai gândi la ea, puicuţo, nu trebuie, zise surd Grigori.

— Dar cum să nu mă gândesc la ea? Şi ei, morţii, nu vin la noi, nici măcar aşa, pentru puţină vreme?... Nu?

— Nu. Haide, du-te. Joacă-te cu Mişatka.

Grigori se întoarse cu spatele. Boala îi slăbise pesemne stăpânirea de sine: îl năpădiră lacrimile şi, ca să şi le ascundă de copii, stătu îndelung cu fruntea lipită de geam.

Nu-i plăcea să stea de vorbă cu dânşii despre război, dar pe Mişatka războiul îl interesa mai mult decât orice pe lume. Nu-l slăbea pe tătâne-

său cu întrebările: Cum e la luptă? Şi cum sunt roşii? Şi cu ce îi omoară? Şi pentru ce? Grigori se încrunta şi-i răspundea:

— Ei, iar începi! Lasă-l ciorilor de război! Hai să vorbim mai bine cum o să prindem vara peşte cu undiţa. Să-ţi fac şi ţie una? Când o să încep a ieşi afară din casă, o să-ţi fac îndată una din păr de cal.

În adâncul inimii se simţea ruşinat ori de câte ori Mişatka începea să vorbească despre război: nu era în stare să răspundă la cele mai simple şi nevinovate întrebări puse de copil. Şi cine ar fi ştiut anume de ce? Poate fiindcă nu şi-a găsit nici lui însuşi un răspuns la aceste întrebări. Dar de Mişatka nu te puteai descotorosi cu una cu două: cu o luare-aminte prefăcută asculta planurile tatălui cu privire la pescuit şi întreba apoi din nou:

— Şi tu, tăticule, ai omorât mulţi oameni în război?

— Lasă-mă-n pace! Te ţii scai de mine cu războiul tău!

— Şi nu ţi-e frică să-i omori? Le curge sânge, când îi omoară? Şi mult le curge?... Mai mult ca dintr-o găină ori dintr-un berbec?

— Ţi-am spus o dată! Te poftesc să nu mai vorbeşti despre asta!

Mişatka tăcea o vreme, apoi rostea îngândurat:

— Am văzut deunăzi cum bunicul a tăiat o oaie. Şi nu m-am speriat... La început mi-a fost niţel frică, dar pe urmă de loc!

— Ian ascultă, dă-l afară! ţipa cu mânie Ilinişna. Uite ce nelegiuit are de gând să iasă! Curat ocnaş, zău! N-auzi de la el decât război şi iar război, alta a vorbi nici nu ştie. Cum se poate, puiul babei, să vorbeşti numai despre povestea asta, afurisită să fie, Doamne iartă-mă?... Vino-ncoa, na-ţi o clătită şi taci din gură măcar o clipă.

Dar războiul avea grijă zilnic să amintească tuturor că nu s-a sfârşit. Cazacii întorşi de pe front veneau să-l vadă pe Grigori şi-i povesteau despre zdrobirea lui Şkuro şi Mamontov, bătuţi de cavaleria lui Budionnîi, despre înfrângerea de la Oriol, despre retragerea ce începuse pe fronturi. În luptele de la Gribanovka şi de la Kardail fuseseră omorâţi alţi doi din Tatarski; Gherasim Ahvatkin fusese adus acasă, rănit; Dmitri Goloşciokov murise de tifos. Grigori număra în gând pe cei căzuţi în cele două războaie, şi descoperi că în tot satul nu mai era nicio singură casă să nu aibă de jelit măcar un mort.

Grigori nici n-avea încă puteri să păşească afară din casă, când atamanul satului îi aduse ordinul atamanului staniţei, poruncind a se pune în vedere sotnicului Melehov să se prezinte neîntârziat la comisia medicală, pentru reexaminare.

— Să-i scrii că mă prezint îndată după ce voi învăţa să umblu! Veneam eu doar şi singur, fără să mă cheme el, zise cu ciudă Grigori.

Frontul se apropia tot mai mult de Don. În sat începea să se vorbească despre retragere. Curând după asta, s-a dat citire în medean la ordinul atamanului de district, prin care toţi cazacii adulţi erau obligaţi să se retragă odată cu trupele.

Pantelei Prokofievici veni de la adunare, îi povesti lui Grigori despre acest ordin şi-l întrebă:

— Ei, acum ce ne rămâne de făcut?

Grigori dădu din umeri.

— Ce să facem? Trebuie s-o luăm în bejenie. O s-o ia toţi din loc şi fără ordin.

— Te întreb despre noi doi. Eu şi cu tine o să plecăm împreună, sau cum?

— N-o să putem pleca împreună. Peste două-trei zile, o să mă duc călare la staniţă, să văd ce trupe au să treacă prin Vioşki, şi o să mă bag la vreo unitate. Iar tu trebuie să pleci ca refugiat. Sau, poate că vrei să intri şi tu în vreo unitate?

— Fir-ar a naibii! zise speriat Pantelei Prokofievici. Atunci am să mă duc cu moş Beshlebnov, el m-a îmbiat deunăzi să mergem împreună. E un bătrân cumpănit, are un cal bun şi o să ne unim, să mergem cu perechea. Iapa mea nu mai poate de grăsime, şi tot bate din copite în grajd de te apucă groaza, nu altceva!

— Ei bine, atunci pleacă cu el, fu de părere Grigori. Iar acum, hai să ne înţelegem cu privire la drumul vostru, fiindcă – cine ştie? – poate va trebui să merg şi eu tot pe acolo.

Grigori scoase din porthartă o hartă a Rusiei de sud, îi vorbi amănunţit bătrânului prin care anume sate va trebui să treacă şi începu chiar să le înşire pe o bucată de hârtie, dar bătrânul, care privea cu respect harta, îi zise:

— Stai, nu scrie. Bineînţeles că te pricepi mai bine ca mine şi harta e un lucru serios, care nu te minte şi-ţi arată drumul drept! Dar cum să mă ţin de hartă, dacă nu se potriveşte? Zici: mai întâi trebuie să trec prin Karghinskaia; ştiu şi eu că aşa e mai drept, dar tot trebuie să fac un ocol.

— Şi de ce să faci ocol?

— Pentru că am pe vară-mea în Latîşev şi am să găsesc la ea hrană pentru mine şi pentru cai, pe când printre străini ar trebui să dau mereu din buzunar... Şi altceva: tu zici că trebuie să mă duc, după hartă, la

slobozia Astahovo, că aşa vine mai drept, dar eu o s-o iau spre Malahovski. Am şi acolo nişte neamuri mai îndepărtate şi un tovarăş vechi de oaste, aşa că nici acolo n-am nevoia să mă ating de fânul pe care am să-l iau pe daiboj. Nu uita că nu poţi să iei un stog de fân cu tine, iar prin locuri străine se întâmplă mai ades că nu capeţi nici de pomană, nici pe bani.

— Da' nu cumva ai neamuri şi dincolo de Don? întrebă răutăcios Grigori.

— Am şi acolo.

— Păi atunci poate că ai să te duci şi acolo?

— Nu-mi vorbi prostii! se mânie Pantelei Prokofievici. Vorbeşte ca lumea, lasă glumele! Ţi-ai găsit vreme de hazuri şi grozav de deştept te mai crezi cu ele!

— Da' nici tu să nu umbli cu colinda pe la toate neamurile! Dacă-i retragere, retragere să fie! Nu ospeţie pe la rude. Nu e Lăsata-secului!

— Te poftesc să nu mă-nveţi tu încotro şi unde s-o apuc, atâta lucru ştiu şi eu!

— Dacă ştii, du-te sănătos unde ţi-e calea!

— Cred şi eu că nu m-oi duce după planurile alea ale tale! Numai coţofana zboară drept, n-ai auzit asta? Vrei să mă car la naiba, acolo unde poate că nici nu e drum, cât ţine iarna. Te-ai gândit bine înainte de a vorbi aşa, aiurea?... Şi mai zici că ai comandat o divizie!

Grigori şi bătrânul s-au ciorovăit îndelung, dar în cele din urmă, cumpănind toate amănuntele, Grigori fu silit să-i dea dreptate bătrânului, care avea bine socotite multe chibzuieli, şi zise împăciuitor:

— Nu te supăra, tată! Eu nu te silesc să mergi după itinerariul meu: du-te pe unde vrei. O să caut să te găsesc peste Doneţ.

— Uite, aşa trebuia să vorbeşti de la început! se bucură Pantelei Prokofievici. Te bagi cu tot felul de planuri şi de intenelarii, şi nu pricepi că planu-i plan, iar caii nu pot să meargă nicăieri fără hrană.

Încă de pe vremea bolii lui Grigori bătrânul se pregătea pe îndelete de plecare: îşi hrănea iapa cu o deosebită îngrijire, meşteruise sania, comandase pâslari noi şi, cu mâna lui, îi întărise cu căpute de piele, ca să nu se ude pe vremea umedă; umpluse din timp sacii cu cel mai bun ovăz. Se pregătea de retragere ca un adevărat gospodar: toate lucrurile de care ar fi putut avea nevoie în călătorie fuseseră adunate şi puse la îndemână. Toporul, ferăstrăul de mână, dalta, sculele de cizmărie, aţă, pingele de schimb, cuie, ciocanul, o legătură de curele, sfoară, o bucată de smoală – toate, împreună cu potcoavele şi caielele, fuseseră învelite într-o pânză

groasă şi se puteau pune oricând în sanie. Pantelei Prokofievici luă cu el şi cântarul, iar când l-a întrebat Ilinişna ce anume avea de gând să facă la drum cu cântarul, răspunse zborşit:

— Tu, babo, cu cât îmbătrâneşti, cu atât mai rău te prosteşti, zău! Ce naiba, nu poţi să pricepi singură măcar un lucru aşa de limpede? Va trebui ori nu să cumpăr în bejenie fân sau uruială? Fireşte! Şi atunci, am să-l iau la cântar. Doar n-au să măsoare fânul cu arşinul!

— Dar ce, nu mai sunt cântare pe-acolo? se miră Ilinişna.

— Şi de unde ştii ce fel de cântare au dânşii? se înfurie Pantelei Prokofievici. Poate că acolo toate cântarele sunt cu lipsă, ca să ne înşele pe noi. Aşa e! Ştim noi cu ce fel de oameni e plină lumea! Cumperi de la ei treizeci de funturi, iar de plătit dai bani buni pe un pud întreg. Şi atunci, ca să nu mă păgubească la fiecare popas, mai bine plec cu cântarul meu. La ăsta n-o să am pierdere, n-avea grijă!... Iar voi o să puteţi trăi şi fără cântar: ce dracu' să faceţi cu el? O să vină trupele, şi militarii iau fân şi fără cântar... Atâta grijă au şi dânşii: să-şi umple plasele! I-am văzut destul, dracii împieliţaţi, îi cunosc!

La început, Pantelei Prokofievici avusese chiar de gând să aşeze căruţa pe sanie, ca să nu fie nevoie să cheltuiască nimic primăvara şi să aibă căruţă proprie, dar, după ce chibzuise bine, se lăsă de această idee, fiindcă se arăta cu prea multe încurcături.

Grigori începu şi el să se pregătească de drum: îşi curăţi *mauserul* şi arma, ascuţi sabia, care îi slujise cu atâta credinţă: după o săptămână de la însănătoşire, se duse să-şi cerceteze calul şi, văzându-i şoldurile pline şi lucioase, îşi dădu seama că bătrânul n-avusese grijă numai de iapa lui. Încălecă cu greu calul zburdalnic şi dădu cu el o goană bună; întorcându-se acasă, văzu pe cineva – sau poate că i se păruse numai? – făcându-i semn cu o batistă albă, din fereastră casei lui Astahov...

La adunare, cazacii din Tatarski hotărâseră să plece cu toţii. Femeile munciseră de zor două zile şi două nopţi, gătindu-le tot felul de bunătăţi coapte şi fripte pentru drum. Plecarea fusese hotărâtă la 12 decembrie. În ajun, seara, Pantelei Prokofievici urcă în sanie fânul şi ovăzul, iar dimineaţa, când abia mijeau zorile, îşi puse cojocul, se încinse, îşi vârî mănuşile la brâu, se rugă lui Dumnezeu şi îşi luă rămas bun de la familie.

Un imens lanţ de sănii se înşiruise pe drumul dintre sat şi deal. Femeile, care ieşiseră să-şi petreacă oamenii, fluturau îndelung batistele, apoi vântul stârni vârtejuri de zăpadă măruntă, învăluind totul într-o ceaţă albă, prin care nu se mai zăreau nici săniile care urcau încet dealul,

nici cazacii păşind agale alături de ele.

Înainte de plecarea la Vioşenskaia, Grigori avusese o întâlnire cu Axinia. Veni la dânsa seara, când luminile se aprinseseră în sat. Axinia torcea. Văduva lui Anikuşka şedea lângă ea, împletind un ciorap, şi povestea ceva.

Dând ochii cu aceasta, Grigori spuse scurt Axiniei:

— Ieşi o clipă încoace, am a-ţi vorbi.

În tindă, îi puse mâna pe umăr şi o întrebă:

— Mergi cu mine în retragere?

Axinia tăcu îndelung, chibzuindu-şi răspunsul, apoi zise încetişor:

— Dar cum rămâne cu gospodăria? Cu casa?

— Lasă-le în seama cuiva. Trebuie să pleci.

— Dar când?

— Vin mâine să te iau.

Zâmbind în întuneric, Axinia răspunse:

— Ţii minte ce ţi-am spus mai demult, că merg cu tine chiar până la capătul lumii? Nu m-am schimbat. Dragostea mea pentru tine e credincioasă. Merg fără să ţin seama de nimic! Când să te aştept?

— Spre seară. Nu lua multe lucruri cu tine. Haine şi cât mai multe merinde. Atât! Deocamdată, rămâi cu bine.

— Mergi sănătos. Sau poate că vrei să intri?... Văduva lui Anikuşka are să plece îndată... Nu te-am mai văzut de o vecie... Grişenka, iubitule! Şi eu mă gândeam că... Nu! N-am să spun.

— Nu, nu pot să rămân. Trebuie să mă duc acum la Vioşki, rămâi cu bine. Aşteaptă-mă mâine.

Grigori ieşi în tindă, ajunse lângă portiţă, dar Axinia tot mai stătea în tindă, zâmbea şi-şi freca cu palmele obrajii aprinşi de foc.

*

La Vioşenskaia începuse evacuarea serviciilor districtuale şi a depozitelor de subzistenţă. Grigori se informă la cancelaria atamanului de district despre situaţia de pe front. Ofiţerul tinerel, care avea funcţia de aghiotant, răspunse:

— Roşii se află lângă staniţa Alexeevskaia. Habar n-avem ce unităţi vor trece prin Vioşenskaia şi, în general, dacă vor trece ori nu pe aici. Vezi singur: nimeni nu ştie nimic! Toată lumea se grăbeşte s-o ia la picior... Te-aş sfătui să nu-ţi cauţi acum unitatea, ci să te duci la Millerovo, fiindcă

acolo ai să afli mai curând pe unde se găseşte ea. În orice caz, regimentul dumitale va trece de-a lungul liniei ferate. Mă-ntrebi dacă inamicul va fi oprit la Don? Nu, nu cred! Vioşenskaia va fi părăsită fără luptă. Asta-i limpede.

Grigori se întoarse acasă noaptea târziu. Gătind cina, Ilinişna zise:

— Ţi-a venit Prohor al tău. A venit cam la un ceas după ce-ai plecat şi-a făgăduit că mai vine, dar văd că nu se arată.

Bucuros de această noutate, Grigori mâncă în grabă şi se duse la Prohor. Întâmpinându-l, Prohor îi zise cu un zâmbet nu tocmai vesel:

— Şi eu care credeam că ai plecat de la Vioşki de-a dreptul în bejenie!

— De unde te-au adus dracii? întrebă Grigori, râzând şi bătându-şi pe umăr vistavoiul credincios.

— E limpede de unde – de pe front.

— Ai spălat putina?

— Ce vorbeşti, Doamne fereşte! Un ostaş vrednic ca mine să spele putina? Nu, am sosit după toată legea, n-am vrut să plec în ţările calde singur, fără tine. Am păcătuit împreună şi tot împreună trebuie să mergem şi la judecata cea de-apoi. Treburile noastre, ştii, merg ca sania pe uscat, vara.

— Ştiu! Spune, cum ţi-au dat drumul de la unitate?

— E un cântec lung, ţi-l spun eu pe-urmă, răspunse Prohor, încruntându-se şi mai mult.

— Unde e regimentul?

— Dracu' să-l ştie unde o fi acum.

— Da' de când ai plecat de acolo?

— De vreo două săptămâni.

— Şi unde ai stat tot timpul?

— Măi, ce om eşti? Zău!... mormăi nemulţumit Prohor şi-i aruncă nevestei o privire piezişă. Unde? Şi cum? Şi de ce?... Unde am fost eu nu mai sunt. Dacă am spus că am să-ţi povestesc, va să zică am să-ţi povestesc. Ei, nevastă! Ai ceva trăscău? Ar trebui să tragem câte un păhărel, fiindcă m-am întâlnit cu comandantul. Ai sau ba? Nu? Atunci fugi şi fă rost, dar repede, în goana goanelor! Ai uitat de disciplina militară, cât ai stat fără bărbat! Te mişti cam moale!

— Şi tu de ce faci pe grozavul? întrebă zâmbind nevasta lui Prohor. Să nu ţipi la mine, că nu eşti cine ştie ce stăpân, dacă stai câte două zile pe an.

— La mine nu strigă toată lumea? Şi eu la cine să strig în afară de tine? Mai aşteaptă până oi ajunge general, atunci o să strig la alţii, iar

deocamdată rabdă, pune-ţi echipamentul, şi ia-o la trap!

După ce nevastă-sa se îmbrăcă şi porni, Prohor privi mustrător la Grigori şi zise:

— N-ai niciun pic de miros, Panteleevici!... Cum pot să-ţi povestesc despre toate, când muierea stă lipcă lângă mine? Iar tu mă tot pisezi: cum şi ce? Ei, te-ai îndreptat după tifos?

— Eu m-am îndreptat, dar povesteşte-mi ce-i cu tine. Văd că-mi ascunzi ceva, prăpăditule... Spune pe şleau: ce-ai mai păţit? Cum ai fugit?

— Nu! E ceva mai prost decât fuga... După ce te-am adus acasă, bolnav cum erai, mă întorc la unitate. Mă trimite la sotnie, plutonul trei. Şi mie-mi ardea grozav de luptă! Am mers de două ori la atac, apoi mă gândesc: „Să ştii că aici îmi rămân ciolanele! Trebuie să-ţi cauţi un locşor mai ferit că te prăpădeşti, Proşa, ca popă!" Şi tocmai atunci dă dracul şi încep luptele, şi ne strâng de nu mai putem răsufla! Unde se ivea vreo spărtură, tot noi eram cu astupatul; unde nu mai ţin alţii, ne vâră tot pe noi. Într-o săptămână, unsprezece cazaci din sotnie – aleluia! Ca şi cum n-ar fi fost! Mă necăjeam rău, chiar am căpătat şi nişte păduchi de necaz. Prohor îşi aprinse ţigara, trecu lui Grigori punga cu tutun şi urmă fără grabă: Şi mi s-a-ntâmplat să fiu în patrulare, chiar lângă Liski. Am plecat trei inşi. Mergem în trap pe deal, ne uităm în toate părţile şi ce să vezi? Dintr-o râpă iese un roşu şi ţine mâinile în sus. Sărim la el, şi el strigă: „Cazaci! Sunt de-ai voştri! Să nu mă tăiaţi, trec de partea voastră!" Şi atunci, m-a pus dracu' de m-am mâniat, am sărit drept la el şi-i zic: „Tu, neam de căţea, dacă te-ai apucat să te baţi, atunci nu trebuie să te predai! Lighioana dracului ce eşti! Nu vezi că noi abia ne ţinem? Şi tu te predai, ne întăreşti?!" Şi cu aceste vorbe îi croiesc una cu teaca peste spinare. Şi ceilalţi cazaci, care erau cu mine, îl lămuresc: „Ce treabă e asta, să faci război ba într-o parte, ba într-alta? Dacă ne-am apuca a cădea la înţelegere cu toţii, s-ar isprăvi cu războiul!" Dar cine dracu' să-l ştie că era şi ofiţer? Şi chiar aşa era! Tocmai ofiţer! Când l-am pălit cu teacă, s-a făcut alb la faţă şi zice aşa, încet: „Sunt ofiţer, şi să nu îndrăzneşti să mă baţi! Am făcut în trecut serviciul la husari, iar roşii m-au luat prin mobilizare: duceţi-mă la comandantul vostru, am să-i povestesc totul!" Noi îi zicem: „Arată-ţi documentul!" Iar el răspunse mândru: „Cu voi nici nu stau de vorbă, duceţi-mă la comandantul vostru!"

— Dar de ce n-ai vrut să vorbeşti despre astea, când nevastă-ta era aici? îl întrerupse mirat Grigori.

— N-am ajuns încă la partea pe care n-o puteam povesti în faţa ei, şi te

rog să nu-mi iei vorbă din gură... Ne-am înţeles deci să-l aducem la sotnie, dar rău am făcut... Mai bine îl omoram pe loc, şi pace. Ei bine, l-am adus aşa cum scrie la carte, iar după o zi ne pomenim cu dânsul numit comandant de sotnie la noi. Ai văzut? Şi atunci a început! Mă cheamă niţel mai târziu la el şi mă-ntreabă: „Aha, care va să zică aşa lupţi tu, neam de căţea, pentru Rusia unită şi nedespărţită? Ţii tu minte ce vorbe mi-ai spus, când m-ai luat prizonier?" Eu îi zic una, îi zic alta – nu, nu mă iartă de loc, şi când îşi aduce aminte că i-am ars una cu teaca, tremură din tot trupul: „Nu ştii, mârlane, zice, că sunt căpitan de husări şi de viţă nobilă, îndrăzneşti să mă loveşti?" Mă cheamă o dată, mă cheamă de două ori, şi văd că nu mai am nicio scăpare. Dă ordin comandantului de pluton ca să mă bage peste rând în pichete şi în gărzi, plouă cu corvezi peste mine, de le-am pierdut numărătoarea; într-un cuvânt, mă mănâncă de viu, lepra! Şi ceilalţi doi, care erau împreună cu mine când l-am prins, îndură aceleaşi mizerii de la el. Au răbdat cât au răbdat, până ce mă cheamă dânşii o dată şi-mi zic: „Trebuie să-l omorâm, că, dacă nu, n-o să putem noi trăi din pricina lui!" Ne-am gândit aşa, dar am şi hotărât să povestesc totul comandantului de regiment, fiindcă, oricum, să-l omor nu mă lăsa sufletul; Atunci, în clipa aceea, când l-am luat prizonier, nu ar fi fost mare lucru să-l dăm gata, dar după aceea, nu mi se ridica mâna... Când nevasta taie o găină şi tot închid ochii să nu văd, şi acuma să omorâm un om?...

— Dar tot l-aţi omorât? întrebă Grigori.

— Stai niţel, ai să afli totul. Ei bine, i-am povestit comandantului de regiment, când am ajuns la el, iar el râde şi-mi zice: „N-ai de ce să te superi, Zîkov, din moment ce l-ai lovit; face bine că mai întăreşte niţel disciplina. E bun ofiţer şi priceput om." Cu atâta m-am ales de la dânsul; am plecat şi mi-am zis: „Spânzură-ţi-l la gât, în loc de cruce, pe ofiţerul tău cel bun, dar eu nu mai vreau să fac serviciul în aceeaşi sotnie cu dânsul!" Am cerut ca să mă mute la o altă sotnie, dar n-a ieşit nimic din asta, nu m-au mutat. Şi atunci am hotărât să fug din unitate. Dar cum să fugi? Ne-au dus ceva mai în spatele frontului, în refacere pe o săptămână, şi atunci iar m-a împins necuratul... Stau şi mă gândesc: nu-mi mai rămânea altceva de făcut decât să mă pricopsesc cu vreo boală lumească, să nimeresc la infirmerie şi pe urmă să înceapă retragerea, că se cam simţea aşa ceva. Şi uite, am făcut ceea ce n-am făcut în viaţă: am început să mă dau la muieri, să caut una care să fie mai deocheată. Dar poţi s-o recunoşti? Nu-i stă scris pe frunte că e bolnavă – descurcă-te cum vrei!

Prohor scuipă furios şi trase cu urechea dacă nu vine nevastă-sa.

Grigori îşi acoperi gura cu palma, ca să-şi ascundă zâmbetul, şi cu ochii sclipitori, micşoraţi de râs, întrebă:

— Şi ai făcut rost?

Prohor se uită la el cu ochii lăcrimaţi. Privirea lor era calmă şi tristă, ca ochii unui câine bătrân, care îşi trăieşte cele din urmă zile; Tăcu puţin, apoi zise:

— Şi tu crezi că uşor mi-a fost să-mi fac rost de-o asemenea pricopseală? Când n-ai nevoie, capeţi scofala din vânt, dar acum, culmea nenorocirii, nu m-alegeam cu nimic, de-mi venea să urlu, nu altceva!

Întorcându-şi faţa, Grigori râse înăbuşit, apoi lăsă palma în jos şi întrebă cu o voce întretăiată:

— Nu mă mai chinui, pentru Dumnezeu! Găsit-ai ori ba?

— Desigur, îţi vine să râzi, bodogăni, bosumflat Prohor. Prostul n-are altă treabă decât să râdă de nenorocirea altuia, eu aşa zic.

— Dar nici nu râd... Ei, şi mai departe?

— Mai departe, am început să mă dau la fata gazdei: avea vreo patruzeci de ani sau, poate, ceva mai puţin. Una cu toată mutra plină de coşuri şi, ce să-ţi mai spun, te apuca groaza s-o vezi! Spuneau vecinii că ar fi fost cam des umblată la felcer. „Aha, îmi zic, de la asta o să mă pricopsesc la sigur!" Şi-i dau târcoale, leit un cocoş tânăr, umblu cu guşa umflată şi-i vorbesc... şi încă ce vorbe! Nici nu mai înţeleg de unde îmi veneau! Prohor zâmbi vinovat şi păru oarecum înveselit de aceste amintiri. I-am făgăduit s-o iau de nevastă şi multe alte bazaconii... Şi, ştii, tot am înduplecat-o, am momit-o, şi când s-a ajuns aproape de păcat, ea izbucneşte în plâns! Eu ce să fac? O întreb: „Poate că eşti bolnavă? Nu face nimic, e chiar mai bine!" Şi-mi era o frică grozavă să nu dea buzna cineva în şură, la gălăgia noastră. „Nu mai plânge, zic; pentru Dumnezeu! Şi chiar dacă eşti bolnavă, fii, fără teamă, de dragul tău, primesc orice!" Şi ea răspunde: „Proşenka, dragul meu! Nu sunt de loc bolnavă. Sunt fată mare, mi-e frică, de aceea plâng..." N-ai să mă crezi, Grigori Panteleevici, dar, când mi-a zis asta, m-au trecut sudorile reci! „Doamne Isuse; am sfeclit-o! Atâta mi-a lipsit!" M-am zăpăcit cu totul şi o întreb: „Dar de ce, afurisito, de ce-ai alergat la felcer? De ce-ai păcălit lumea?" „Am alergat la dânsul, zice, şi am luat nişte alifie, ca să-mi facă pielea mai curată." M-am apucat de păr şi zic: „Scoală şi cară-te îndată, afurisită să fii, holeră prăpădită! N-am nevoie de tine, dacă eşti fată mare, şi n-am să mă-nsor cu tine!" Prohor scuipă şi mai furios şi continuă în silă: Aşa că m-am ostenit degeaba. Am venit în casă, mi-am luat catrafusele şi în aceeaşi noapte m-am mutat la

altă gazdă. Mai târziu mi-au arătat băieţii o văduvă, şi, în sfârşit, am căpătat de la ea tot ce căutam. Dar acolo am vorbit pe şleau, fără ocol: „Eşti bolnavă?", zic. „Niţel, cam aşa ceva...", zice. „Ei bine, nici mie nu-mi trebuie un pud..." I-am plătit o kerenkă de douăzeci, apoi mi-am aşteptat pricopseala, şi hai la infirmerie, iar de acolo drept acasă.

— Ai venit fără cal?

— Cum se poate fără cal? Cu calul şi cu tot echipamentul de campanie. Calul mi l-au adus băieţii chiar la infirmerie. Dar nu e vorba de asta: sfătuieşte-mă... ce să-i spun muierii? Sau, poate, e mai bine să vin şi să dorm la tine, ca să mă feresc de păcat?

— Nu, dă-o dracului, dormi acasă! Spune-i că eşti rănit. Ai pansament?

— Am pachetul individual.

— Bine, foloseşte-te de el.

— N-are să mă creadă, zise necăjit Prohor, dar tot se ridică, scotoci prin sacii de campanie şi plecă în odaie, zicând de acolo cu jumătate glas: Dacă vine, ţine-o de vorbă, sunt gata numaidecât!

Răsucindu-şi ţigara, Grigori chibzui planul călătoriei. „O să luăm amândoi caii şi-i punem la căruţă, hotărî el. Trebuie să plecăm în amurg, ca să nu vadă ai noştri că o iau pe Axiutka cu mine. Măcar că tot au să afle..."

— N-am isprăvit povestea cu comandantul sotniei! zise Prohor când intră şchiopătând din cealaltă odaie şi se aşează lângă masă. L-au omorât ai noştri, a treia zi după ce am intrat la infirmerie.

— Zău?

— Zău! L-au curăţat din spate, în luptă, şi cu asta basta! Aşa că eu, care va să zică, tot degeaba m-am chinuit!

— Au găsit vinovatul? întrebă distrat Grigori, stăpânit de gândul apropiatei călătorii.

— Când era să-l caute? S-a încins o horă, de nu se mai gândea nimeni la dânsul. Dar unde dracu' mi-a pierit muierea? Aşa o să ne treacă şi pofta de băutură. Când ai de gând să pleci?

— Mâine.

— N-ar fi bine să mai stăm o zi?

— Pentru ce?

— Mi-aş scutura niţel păduchii, că nu-i cine ştie ce plăcere să plec la drum cu ei.

— Ai să-i scuturi şi pe drum. Nu ne lasă treaba să mai zăbovim. Roşii sunt cale de două zile de marş de Vioşki.

— Plecăm dis-de-dimineaţă?

— Nu, spre noapte. Să ajungem la Karghinskaia, o să înnoptăm acolo.

— Şi roşii n-au să ne prindă?

— Trebuie să fim gata de drum. Uite ce e... Mă gândesc să iau cu mine pe Axinia Astahova. Ai ceva împotrivă?

— Ce pot să am? Ia-ţi şi două. O să fie cam greu pentru cai.

— Nu e mare greutatea.

— Dar nu e la îndemână să călătoreşti cu muieri... Ce dracu' ai nevoie de dânsa? De-am fi numai noi doi, n-am avea nicio grijă! Prohor oftă şi privi la o parte. Ştiam eu că tot ai s-o cari cu tine. Tot îţi mai arde de dragoste?... Of, Grigori Panteleevici, plânge biciul după spinarea ta!

— Ei, asta nu-i treaba ta, răspunse cu răceală Grigori. Să nu trăncăneşti nimic nevestei.

— Parcă am trăncănit vreodată? Să-ţi fie ruşine! Dar pe cine o să-şi lase casa?

Răsunară paşi în tindă. Era gazda. Zăpada sclipea pe broboada ei de lână moale.

— Ninge? Prohor scoase pahărelele din dulap şi numai atunci întrebă: Dar ai adus ceva?

Nevasta, cu faţa rumenă, scoase din sân două sticle aburite şi le puse pe masă.

— Bine, hai să netezim drumul! rosti cu înviorare Prohor. Amirosi rachiul şi-l preţui după miros: E trăscău! Şi tare al dracului!

Grigori goli numai două păhăruţe mici şi plecă acasă, sub cuvânt că-i obosit.

26

— Ei, s-a isprăvit cu războiul! Ne-au pălit roşii în aşa fel, că de acum om merge până la mare tot cu dosul înainte, până ce ne-om propti în apa sărată! zise Prohor, când sania ajunse în vârful dealului.

Jos, învăluit în fumul albastru, se întindea Tatarski. Soarele apunea după marginea de zăpadă trandafirie a zării. Neaua scârţâia sub tălpice, caii mergeau la pas. În coşul saniei largi, trasă de doi cai, şedea Grigori, rezemându-se cu spatele de şei. Lângă el era Axinia, îmbodolită într-o şubă căzăcească, tivită cu blană. Ochii ei negri sclipeau, scânteind vesel sub broboada albă de lână pufoasă. Din când în când, Grigori îi arunca o

privire şi-i vedea obrazul aprins de roşeaţa gingaşă a gerului, sprânceana ei neagră şi deasă şi albul ochiului sclipind albăstrui sub genele încovoiate şi argintate de promoroacă. Axinia privea cu un viu neastâmpăr stepa înzăpezită sub troiene, şi drumul lustruit de sănii, şi zările îndepărtate, topindu-se în negură. Totul era nou şi neobişnuit pentru ea, după ce stătuse închisă veşnic acasă în vremea din urmă, totul îi atrăgea luarea-aminte. Dar din când în când, lăsându-şi ochii în jos şi simţind pe gene pişcăturile reci şi plăcute ale promoroacei, zâmbea la gândul că visul care o stăpânise de atâta vreme de a pleca cu Grigori undeva, cât mai departe de Tatarski, din ţinutul lor de baştină afurisit, unde avusese atâtea de suferit, unde îşi trăise jumătate din viaţă cu bărbatul pe care nu-l iubea, şi unde totul era plin pentru ea de amintiri chinuitoare şi grele – zâmbea la gândul că acest vis se împlinea pe neaşteptate, şi atât de ciudat. Zâmbea, simţind cu tot trupul apropierea lui Grigori, şi nici nu voia să mai cugete la preţul cu care avusese parte de această fericire şi nici la viitorul, care se pierdea învăluit în negură nepătrunsă – ca şi zările stepei chemând tot înainte.

Întorcându-şi ochii, Prohor observă zâmbetul tremurător pe buzele rumene, uşor umflate de ger, ale Axiniei şi o întrebă cu necaz în glas:

— Ce tot rânjeşti? Curat mireasă! Îţi pare bine că ai scăpat de casă?

— Şi tu crezi că n-are de ce să-mi pară bine? întrebă cu glas plin Axinia.

— Ţi-ai şi găsit bucuria... Muiere neghioabă ce eşti! Nu se ştie încă unde o să ajungem cu plimbarea asta, aşa că tu degeaba mi te rânjeşti dinainte! Închide gura!

— Mai prost decât era n-are ce să iasă pentru mine.

— Când mă uit la voi, îndată mă şi cuprinde greaţa... Prohor plesni furios din bici deasupra cailor.

— Întoarce-te cu spatele şi bagă-ţi degetul în gură, îl sfătui Axinia, râzând.

— Tot netoată ai rămas! Vrei să merg până la mare, tot cu deştu-n gură? Ce ţi-a trăsnit prin cap?

— Dar de ce te-apuca greaţa mai adineauri?

— Mai bine taci din gură! Unde ţi-e bărbatul! Te-ai înhăitat cu unul străin şi te duci, dracu' ştie unde! Şi dacă vine Stepan în sat, cum rămâne atunci?

— Ştii ceva, Proşa? Ai face mai bine să nu te bagi în treburile noastre, îl rugă Axinia, că n-o să-ţi fie cu noroc nici ţie!

— Nici nu mă amestec în treburile voastre, fire-ar ele ale dracului! Dar

tot pot să-mi spun părerea, da sau ba? Sau poate că trebuie să merg vizitiu la voi şi să nu stau de vorbă decât cu caii? Ştii că ai haz! Nu, Axinia, poţi să te superi, poţi să nu te superi, dar ar trebui să te bată cine ştii tu cu o nuia bună, să te bată zdravăn şi să te mardească până n-ăi mai avea glas! Iar cât priveşte norocul, pe mine să nu mă sperii, că-l port cu mine. E un noroc deosebit: nici nu cântă, şi nici nu mă lasă să dorm... Hii, afurisiţilor! V-ar plăcea să umblaţi numai la pas, dracilor urecheaţi!

Grigori asculta zâmbind, apoi zise împăciuitor:

— Mai întâi vă poftesc să nu vă mai ciondăniţi! Drumu-i lung, o să mai aveţi timp. De ce te legi de ea, Prohor?

— Uite de ce mă leg de ea, pufni furios Prohor. Mai bine ar face să tacă şi să nu mai răspundă nici pis! Am ajuns şi eu să cred că nu-i nimic mai rău pe lume decât muierea! Toate sunt nişte hahalere, sunt... Crede-mă, frate, că-s cel mai parşiv lucru din câte le-a născocit Dumnezeu! Le-aş stârpi pe toate, tălpile iadului, să nu mai umble-n lume! Vezi ce rău m-am înverşunat pe ele! De ce râzi? Prostul altă treabă n-are decât să râdă de nenorocirea altuia! Ţine hăţurile să mă dau jos o ţâră.

Prohor merse pe jos o bună bucată de drum, apoi se cuibări bine în sanie şi nu mai începu vorba.

Înnoptară la Karghinskaia; dimineaţa, după ce au îmbucat ceva, porniră mai departe şi până la căderea nopţii lăsară o cale de şaizeci de verste în urma lor.

Convoaie nesfârşite de refugiaţi se întindeau spre sud. Pe măsură ce Grigori se îndepărta de hotarul staniţei Vioşenskaia – să afle un loc de dormit se dovedea treabă tot mai anevoioasă. Lângă Morozovskaia, începură să se ivească cele dintâi unităţi de cazaci. Mergeau unităţi călări, numărând cel mult treizeci-patruzeci de săbii, şi nesfârşite coloane de căruţe. Spre seară, toate încăperile din sate erau ocupate, aşa că nu rămânea niciun colţişor liber pentru oameni, niciun adăpost pentru cai. Într-o colonie ucraineană, după ce căutase în zadar o casă în care ar putea înnopta, Grigori fu nevoit să petreacă noaptea într-o magazie. Până dimineaţa, hainele umezite de viforniţă îngheţară, se scorojiră şi trosneau la orice mişcare. Grigori, Axinia şi Prohor petrecură aproape o noapte întreagă fără somn şi nu izbutiră să se încălzească decât la revărsatul zorilor, după ce au aprins afară un foc de paie.

Dimineaţa, Axinia propuse timid:

— Grişa, poate că am putea rămâne o zi aci? Ne-am chinuit de frig toată noaptea, aproape că n-am închis ochii: poate că am avea dreptul să ne

odihnim niţel?

Grigori încuviinţă. Cu mare greutate găsi un colţ liber. În zori de zi, convoaiele porniră mai departe, dar spitalul de campanie, care transporta peste o sută de răniţi şi bolnavi de tifos, rămăsese şi el în sat.

Într-o odăiţă, pe lutul murdar, dormeau vreo zece cazaci. Prohor aduse cerga şi sacul cu merinde, aşternu paie chiar lângă uşă, apucă de picioare şi cără la o parte un moşneag, care dormea tun, şi zise cu o mângâiere aspră în glas:

— Culcă-te, Axinia, eşti ostenită, de nu te mai cunoşti la faţă.

Până s-a lăsat noaptea, satul se umplu din nou de lume. Iar până dimineaţa, la răscruci ardeau focurile, răsunau voci de oameni, nechezat de cai, scârţâit de sănii. Zorile abia începeau să mijească, şi Grigori îl trezi pe Prohor, şoptindu-i:

— Pune caii la sanie. Trebuie să plecăm.

— De ce aşa devreme? întrebă căscând Prohor.

— Ascultă bine!...

Ridicându-şi capul de pe perna şeii. Prohor desluşi bubuitul surd şi îndepărtat al unei lovituri de tun.

Se spălară, mâncară slănină şi părăsiră satul, care prinsese viaţă. Pe ulicioare stăteau şiruri de sănii, oamenii forfoteau în jurul lor, şi o voce răguşită striga în ceaţa ce începuse să se destrame:

— Nu, nu, să-i îngropaţi voi singuri! Până când vom săpa o groapă pentru şase inşi, o să ne apuce amiaza!

— Păi, parcă noi suntem datori să-i îngropăm? întrebă calm un alt glas.

— Nu-i nimic, o să-i îngropaţi! strigă omul cu vocea răguşită. Iar dacă nu vreţi, lasă-i să zacă, să putrezească la voi, ce-mi pasă mie!

— Ce vorbiţi, domnule doftor! Dacă vom îngropa pe toţi trecătorii care mor, nici n-o să avem nimic altceva de făcut. Dar dumneavoastră ce altă datorie aveţi decât să-i îngropaţi?

— Cară-te la naiba, tâmpitule! Ce, vrei ca spitalul să cadă în mâna roşilor din pricina ta?

Ocolind săniile, care astupau ulicioara, Grigori zise:

— Nimeni n-are nevoie de morţi...

— Nici de cei vii nu le pasă, dar de morţi, răspunse Prohor.

Toate staniţele de la nordul Donului se îndreptau spre sud. Numeroasele convoaie de fugari treceau peste linia ferată Ţariţîn-Lihaia, apropiindu-se de Manîci. Aflându-se de o săptămână pe drum, Grigori întreba oamenii despre cei din satul Tatarski, dar aceştia nu trecuseră

prin satele pe unde o pornise el; era foarte cu putinţă să se fi abătut din drum şi s-o fi luat spre stânga, ocolind sloboziile ucrainenilor şi trecând prin sate căzăceşti spre Oblivskaia. Abia în a treisprezecea zi, Grigori izbuti să dea de urma consătenilor. Chiar dincolo de linia ferată, aflase într-un sat că într-o casă vecină zace de tifos un cazac din staniţa Vioşenskaia. Grigori se dusese să afle de unde este bolnavul şi, după ce intră într-o cocioabă cu odăiţe joase, îl văzu pe bătrânul Obnizov lungit pe jos. Află de la el că cei din Tatarski plecaseră cu două zile înainte, că printre ei erau mulţi bolnavi de tifos, că doi muriseră în drum şi că el, Obnizov, fusese lăsat acolo după dorinţa lui.

— Dacă mă fac bine, şi dacă tovarăşii roşii au să mă cruţe şi n-or să mă omoare, atunci tot o să ajung şi eu acasă! Iar dacă nu, mai bine să mor aici. E totuna unde mori: nu-i dulce nicăieri... zise moşneagul când se despărţi de Grigori.

Grigori îl mai întrebase de sănătatea lui taică-său, dar Obnizov îi răspunse că nu poate spune nimic, deoarece era într-o sanie din coada convoiului şi, de la satul Malahovski şi până aici, nu-l mai văzuse pe Pantelei Prokofievici.

La următorul popas, Grigori avu noroc: chiar în cea dintâi casă în care intră, pentru a cere voie să înnopteze, găsi cazaci cunoscuţi din satul Verhne-Cirski. Îi făcură loc, şi Grigori se putu adăposti lângă cuptor. În odaie se aflau culcaţi vreo cincisprezece refugiaţi, printre care trei zăceau de tifos şi unul era degerat. Cazacii gătiră pentru cină o fiertură de mei cu slănină şi poftiră pe Grigori cu însoţitorii săi. Prohor şi Grigori mâncară cu poftă, dar Axinia refuză mâncarea.

— Ce, nu ţi-e foame? o întrebă Prohor, care, fără nicio pricină lămurită, îşi schimbase în ultimele zile purtarea faţă de Axinia şi o întâmpina tot cam aspru, dar cu compătimire.

— Îmi vine greaţă, nu ştiu de ce... Axinia îşi puse broboada şi ieşi afară.

— Nu cumva s-a îmbolnăvit? întrebă Prohor pe Grigori.

— Ştiu eu? Grigori dădu la o parte farfuria cu fiertură şi ieşi în curte.

Axinia stătea lângă treptele casei, apăsându-şi pieptul cu palma. Grigori o îmbrăţişă şi o întrebă cu îngrijorare:

— Ce ai, Xiuşa?

— Mi-e greaţă şi mă doare capul.

— Hai intră în casă şi culcă-te.

— Du-te, vin îndată.

Avea o voce surdă, fără viaţă şi abia se mişca. Când intră în odaia bine

încălzită, Grigori îi aruncă o privire cercetătoare şi-i observă rumeneala aprinsă a obrajilor şi sclipirea ciudată a ochilor. Inima i se strânse dureros: Axinia era fără îndoială bolnavă. Îşi aminti că şi în ajun se plângea de arşiţă şi de ameţeală, iar în zori de zi asudase atât de puternic, încât şuviţele creţe de păr de la gât i se făcuseră umede ca după lăut; o văzuse aşa, trezindu-se înainte de răsăritul soarelui, şi nu-şi lua ochii de la ea, nu voia să se scoale ca să nu-i tulbure somnul.

Axinia îndura cu tărie greutăţile drumului şi chiar îl îmbărbăta pe Prohor, care zicea adeseori: „Ce fel de război? Dracu' să-l ia pe cel care l-a născocit aşa! Toată ziua pe drum, iar seara n-ai unde să dormi – şi nici nu poţi să ştii până când vom horhăi aşa!" Dar în ziua aceea, nici Axinia nu se mai putu stăpâni. Noaptea, când se culcară, lui Grigori i se păru că ea plânge.

— Ce ai? o întrebă în şoaptă. Ce te doare?

— M-am îmbolnăvit... Acum ce are să se întâmple? Ai să mă părăseşti?

— Ce vorbeşti, gâsculiţo? Cum să te părăsesc? Nu mai plânge, poate că n-ai nimic, poate că e numai o răceală şi că te-ai speriat.

— Grişenka. E tifos!

— Nu vorbi prăpăstii! Nu se ştie; ai fruntea rece, poate că nici nu-i tifos, o mângâie Grigori, dar, în adâncul sufletului, era încredinţat că Axinia e bolnavă de tifos şi se chinuia gândindu-se la ceea ce ar fi mai cuminte de făcut, dacă boala o va sili să stea în pat.

— Vai, greu mai e de călătorit aşa! şopti Axinia, strângându-se de el. Uite ce de lume se înghesuie la înnoptat! Grişa, au să ne mănânce păduchii! Şi eu nici n-am unde să mă curăţ de ei, peste tot sunt bărbaţi... M-am dus aseară la magazie, m-am dezbrăcat, şi, când mă uit la cămaşă... Doamne, aşa grozăvie n-am mai văzut, de când trăiesc!... Când îmi amintesc, îmi vine greaţă, de nu mai pot mânca... Ai văzut tu aseară câte lighioane avea moşneagul ăla care dormea pe laviţă? Îi curgeau chiar pe suman.

— Ia să nu te gândeşti la ei, dracu' să-i ia! Parcă n-ai altceva de vorbit – păduchi, păduchi, – cine-i numără la război? mormăi cu necaz Grigori.

— Pe mine mă mănâncă tot timpul.

— Îi mănâncă pe toţi, ce să le faci? Mai rabdă niţel; când o să ajungem la Ecaterinodar, uite, acolo o să ne spălăm.

— Lucruri curate mai bine nici să nu le pui pe tine, zise Axinia cu un oftat. O să ne vină moartea de la ei, Grişa!

— Adormi, că mâine o să pornim mai devreme.

Dar Grigori multă vreme nu izbuti s-adoarmă. Nici Axinia nu dormea. De câteva ori sughiţă de plâns, acoperindu-şi capul cu poala şubei, apoi se întorcea şi se frământa oftând – şi nu aţipi decât după ce Grigori se întoarse cu faţa la ea şi o îmbrăţişă. Pe la mijlocul nopţii, Grigori fu trezit de o puternică bătaie la uşă. Cineva încerca din răsputeri să deschidă şi striga cu un glas tare:

— Hai, deschideţi, că spargem uşa! Aţi adormit, blestemaţilor?...

Gazda, un cazac în vârstă, om potolit, ieşi în tindă şi întrebă:

— Cine eşti? Ce cauţi? Dacă vrei să dormi, n-avem unde să te băgăm, că la noi şi aşa e plin, n-ai pe unde să treci.

— Deschide, n-auzi? strigau cei de afară.

Dând uşa de perete, cinci cazaci înarmaţi năvăliră în odaia din faţă.

— Cine a mas la tine? întrebă unul din ei, cu faţa vânătă de ger, abia mişcându-şi buzele îngheţate.

— Nişte refugiaţi. Dar cine sunteţi?

În loc de răspuns, unul pătrunse în odaie şi strigă:

— Ascultă aici! V-aţi lăfăit destul ca nişte boieri! Căraţi-vă numaidecât! Aici vor sta trupe. Hai, scoală, scoală! Mişcă-te mai iute, că altfel vă scuturăm noi de-aici!

— Cine eşti tu şi de ce urli aşa? întrebă Grigori, cu o voce răguşită de somn, ridicându-se încet în picioare.

— O să-ţi arăt eu cine sunt!

Cazacul făcu un pas spre Grigori, şi la lumina slabă a lămpiţei de gaz luci stins ţeava unui revolver în mâna lui.

— Măi, dar iute-mi eşti... zise tărăgănat Grigori. Ia să-mi arăţi şi mie jucăria ta! Cu o mişcare fulgerătoare, îl apucă pe cazac de mână şi i-o strânse cu atâta tărie, încât omul gemu şi-şi desfăcu degetele; cu un zgomot surd, revolverul căzu pe cergă. Grigori îl împinse la o parte pe cazac, se aplecă sprinten şi ridică revolverul, îl băgă în buzunar şi zise liniştit: Acum, hai să stăm de vorbă. Din ce unitate? Mai sunteţi mulţi deştepţi de-ăştia?

Zăpăcit pentru o clipă, cazacul strigă:

— Băieţi! Săriţi încoa!

Grigori veni la uşă, se opri în prag şi, proptindu-se cu spatele de pervaz, zise:

— Sunt sotnic din Regimentul 19 de Don... Tăcere! Nu urla! Cine latră acolo? Cu cine v-aţi pus să vă luptaţi, dragi cazaci? Pe cine vreţi să scuturaţi voi de-aici? Cine v-a dat vouă atâta putere? Hai marş, căraţi-vă!

— De ce strigi? întrebă cu glas tare unul din cazaci. Am văzut destui sotnici! Ce, vrei să dormim afară? Goliţi casa! Noi avem ordin să aruncăm afară din case pe toţi fugarii, ai înţeles? Uite-l ce gălăgie face! Am mai văzut noi de-ăştia!

Grigori veni drept la acela care vorbea şi-i zise şuierător, printre dinţi:

— Unul ca mine tot n-ai văzut încă. Vrei să fac dintr-un prost doi? Am să fac! Nu te da îndărăt! Revolverul nu-i al meu, l-am smuls de la unul de-ai voştri. Ia-l, dă-i-l şi căraţi-vă mai repede, până când nu m-oi apuca să vă scutur, că am să vă jumulesc număru' unu!

Grigori îl răsuci uşor pe cazac de umăr şi-l împinse spre ieşire.

— Să-i dăm o mardeală? întrebă alene un cazac zdravăn, cu faţa învelită într-o glugă de păr de cămilă. Stătea în spatele lui Grigori şi-l cerceta cu luare-aminte ţupăind pe loc şi scârţiind din uriaşii pâslari căptuşiţi cu piele.

Grigori se întoarse spre el şi, fără să se mai stăpânească, strânse pumnii, dar cazacul ridică mâna şi zise prietenos:

— Ascultă-mă, blagorodnicia voastră, sau cum îţi mai spune: aşteaptă şi nu da în oameni! Noi plecăm dacă e vorba de tămbălău. Dar tu să nu mai faci pe grozavul cu cazacii – nu se potrivesc vremurile. Acum are să vină din nou ceva sirios, ca în anul şaptesprezece. Şi ai să dai de alţii mai ai dracului, care au să facă cinci din tine, nu doi! Vedem că eşti un ofiţer vrednic, şi mi se pare după vorbă că eşti tot dintr-ai noştri, d-aia-ţi spun: ţine-te cu mai multă fereală, ca să nu-ţi găseşti beleaua...

Omul, căruia Grigori îi smulsese revolverul, mârâi înciudat:

— Ce să-i mai citeşti acatistele! Ajunge! Hai să mergem în casa vecină. Păşi cel dintâi spre prag şi, trecând prin faţa lui Grigori, îi zise cu părere de rău în glas: N-avem poftă să ne pierdem vremea cu tine, domnule ofiţer, că altfel te-am boteza noi!

Grigori îşi ţugui dispreţuitor buzele:

— Poate chiar tu m-ai boteza? Marş, cară-te, câtă vreme nu ţi-am scos nădragii! Halal naş! Păcat că ţi-am dat înapoi revolverul: prăpădiţi ca tine trebuie să poarte cozi de oaie, nu revolvere!

— Haideţi, băieţi, dă-l încolo! De scârnă... să nu te atingi, că pute! zise zâmbind un cazac, care nu luase parte la ceartă.

Înjurând de zor şi tropotind cu cizmele îngheţate, cazacii ieşiră grămadă în tindă. Grigori porunci sever gazdei:

— Să nu mai deschizi la nimeni! O să bată la uşă şi o să plece! Iar dacă nu, trezeşte-mă pe mine.

Oamenii din Verhne-Cirski se treziseră de gălăgie şi vorbeau încet între ei.

— Uite, cum s-a prăbuşit disciplina! oftă trist unul din bătrâni. Cum vorbesc, feciorii de căţea, cu un ofiţer... Dacă s-ar fi întâmplat altădată, ar fi înfundat ocna!

— Vorbesc, zici; dacă ar fi numai atât! I-ai văzut: aveau de gând să-l şi bată: „Să-i dăm o mardeală...” zice ăla, lung cât plopul, cu glugă pe el. Ai dracului, ce tâlhari s-au mai făcut!

— Şi ai să-l ierţi, Grigori Panteleevici? întrebă un cazac.

Învelindu-se cu mantaua şi ascultând cu un zâmbet fără răutate vorbele lor, Grigori răspunse:

— Dar ce poţi să le faci! Ei s-au despărţit, acum de toţi şi nu mai ascultă de nimeni, merg ca o bandă, fără comandanţi; cine le e judecător, cine le e şef? Cine-i mai tare ăla e mai mare peste ei! Te pomeneşti că nu mai au niciun ofiţer în unitatea lor. Am mai văzut sotnii d-astea, golănime, copii fără părinţi! Hai, e timpul să dormim.

Axinia şopti încetişor:

— Şi de ce te-ai luat la gâlceavă cu dânşii, Grişa? Lasă-i în plata Domnului, nu te agăţa de ei! S-ar putea chiar să te şi omoare, turbaţii.

— Dormi, dormi, că mâine trebuie să ne sculăm mai devreme. Ei, cum te simţi? Ceva mai bine, nu?...

— La fel.

— Capul te doare?

— Mă doare. Mi se pare că n-o să mă mai scol...

Grigori puse mâna pe fruntea Axiniei şi suspină:

— Eşti încinsă ca un cuptor. Hai! N-are să fie nimic, nu te speria! Eşti o femeie tare, ai să te faci bine.

Axinia tăcea. O chinuia setea. De câteva ori ieşi la bucătărie, bău apă călduţă cu gust sălciu şi, biruindu-şi greaţa, şi ameţeala, se culcă din nou pe cergă.

În timpul nopţii mai trecură patru pâlcuri de oameni, care îşi căutau adăpost. Izbeau în uşă cu paturile puştilor, deschideau obloanele, băteau la ferestre şi nu plecau decât după ce, povăţuit de Grigori, gazda le striga din tindă, înjurând de zor: „Plecaţi! Aici e cantonat comandamentul brigăzii!”

Spre zorii zilei, Prohor şi Grigori înhămară caii. Axinia se îmbrăcă cu greu şi ieşi afară. Răsărea soarele. Mici trâmbe de fum cenuşiu se ridicau din coşuri spre cerul albastru. Sus, pe cer, luminat pieziş de soare, plutea

un nouraş trandafiriu. Poleiul se aşternuse sticlos pe garduri şi pe acoperişurile magaziilor. De pe cai se ridicau aburi.

Grigori i-a ajutat Axiniei să se aşeze în sanie şi o întrebă:

— N-ai vrea să te culci? Aşa o să stai mai bine.

Axinia încuviinţă din cap, îi aruncă o privire plină de tăcută recunoştinţă lui Grigori, când îi înveli cu grijă picioarele, apoi închise ochii.

La amiază, când se opriră la popas în cătunul Novo-Mihailovski, la vreo două verste de drumul mare, Axinia nu se mai putu scula din sanie. Grigori o purtă de braţ în casă, o culcă în patul oferit de gazda primitoare.

— Te simţi rău tare, draga mea? o întrebă, aplecându-se deasupra chipului palid al Axiniei.

Ea deschise cu greu ochii împăienjeniţi, se uită la el şi căzu din nou în toropeală. Cu mâinile tremurătoare, Grigori îi scoase basmaua de pe cap. Obrajii Axiniei erau reci ca gheaţa, dar fruntea îi ardea, iar pe tâmplele umezite sudoarea se sleise în ţurţuri de gheaţă. Spre seară, Axinia căzu în nesimţire. Cu câteva clipe mai înainte, ceruse de băut şi şopti:

— Numai să fie rece, nişte apă de zăpadă. Tăcu, apoi zise limpede: Chemaţi-l pe Grişa!

— Aici sunt. Ce vrei, Xiuşa? Grigori îi luă mâna şi o mângâie cu o mişcare sfioasă şi stângace.

— Nu mă părăsi, Grişenka!

— N-am să te părăsesc! De ce crezi asta?

— Nu mă părăsi în locuri străine... Aici am să mor.

Prohor îi dădu apă. Axinia îşi lipi cu lăcomie buzele uscate de marginea căniii de aramă, sorbi câteva înghiţituri şi, ca un geamăt, îşi lăsă capul să cadă pe pernă. Peste câteva minute, începu să vorbească nedesluşit şi fără legătură. Stând la căpătâiul ei, Grigori desprinse câteva cuvinte: „Trebuie să spăl... să faci rost... de sineală... de vreme". Vorbele ei fără şir se prefăcură în şoaptă. Prohor clătină din cap şi zise mustrător:

— Doar ţi-am spus să n-o iei la drum! Ei, ce ne facem acum? Pedeapsa lui Dumnezeu, nu altceva! O să dormim aci? Dar ce, eşti surd? Te întreb: dormim aci sau mergem mai departe?

Grigori nu răspundea. Nu-şi lua ochii de la chipul pământiu al Axiniei. Gazda, o femeie primitoare şi bună de suflet, îl întrebă încetişor pe Prohor, arătând cu ochii spre Axinia:

— E nevasta dumnealui? Au copii?

— Au şi copii, au de toate, numai norocul le lipseşte, mormăi Prohor.

Grigori ieşi în ogradă, unde rămase îndelung fumând, pe marginea saniei. Pe Axinia trebuia s-o lase în sat; a urma drumul însemna poate să-i grăbească moartea – aceasta o vedea şi el destul de limpede. Intră în casă, se aşeză din nou lângă pat.

— O să înnoptăm aci? îl întrebă Prohor.

— Da. Poate că o să zăbovim şi mâine.

Curând veni stăpânul casei, un ţăran mic de statură şi slab, cu ochii iscoditori şi ageri. Călcând zgomotos cu piciorul de lemn – avea un picior retezat de la genunchi – şchiopătă repezit până la masă, se dezbrăcă, se uită chiorâş şi nu tocmai binevoitor la Prohor, apoi întrebă:

— A dat Dumnezeu oaspeţi? De unde veniţi? Şi, fără să aştepte un răspuns, porunci nevestei: Hai, dă-mi ceva de mâncare, sunt flămând ca un câine!

Mâncă mult şi îndelung. Privirea sa fugară se oprea când asupra lui Prohor, când asupra Axiniei, care zăcea în nesimţire. Grigori intră în odaie şi-i dădu bună ziua. Omul clătină din cap şi întrebă:

— Vă retrageţi?

— Ne retragem.

— V-aţi săturat de război, blagorodnicia voastră?

— Se pare că da.

— E soţia dumneavoastră? Gazda făcu o mişcare din cap spre Axinia.

— Soţia.

— Şi de ce ai culcat-o în pat? Noi unde să dormim? întrebă el pe nevastă-sa, vădit nemulţumit.

— E bolnavă, Vanea, mi-e milă de ea.

— Milă! Nu poţi să ai milă de toată lumea: uite-i câţi mai năvălesc! Cam prea amarnic o să ne strâmtoraţi, blagorodnicia voastră...

Glasul lui Grigori răsuna pe un ton de rugăminte, aproape de implorare, cu totul şi cu totul străin de firea lui, când vorbi gazdelor, cu palma apăsată de piept:

— Oameni buni! Ajutaţi-mi în nenorocirea mea, pentru Dumnezeu! Nu putem s-o ducem mai departe, moare! Daţi-ne voie să o lăsăm aici. Am să vă plătesc pentru îngrijire cât o să cereţi şi n-am să uit bunătatea voastră, cât oi trăi... Ajutaţi-ne, fie-vă milă!

Gazda răspunse mai întâi printr-un nu hotărât, sub cuvânt că nimeni nu va avea timp să îngrijească bolnava şi că ea îi va strâmtora, dar pe urmă, după ce termină cu mâncarea, zise:

— Desigur că nimeni n-are s-o îngrijească pe degeaba. Şi cât aţi da

pentru îngrijire? Cât vă lasă inima să ne daţi pentru ostenelile noastre?

Grigori scoase din buzunar toţi banii câţi îi avea şi-i întinse gazdei. Ţăranul luă nehotărât un teanc de bancnote, emise de guvernul Donului, le numără, muindu-şi degetele în gură, şi se interesă:

— Dar nu cumva aveţi ceva bani de-ai lui Nicolae?

— Nu.

— Sau poate că aveţi de-ai lui Kerenski? Ăştia tare-s nesiguri...

— N-am nici de-ai lui Kerenski. Vrei să-ţi las calul meu?

Gazda rămase pe gânduri, chibzuind mult, apoi răspunse:

— Nu. Sigur că aş lua calul; pentru noi, la gospodărie, e cel mai de preţ, dar în vremurile noastre nu mai merge: fie albii, fie roşii, tot au să ni-l ia şi tot n-o să avem parte de el. Uite, am o mârţoagă: abia se mişcă şi tot n-am linişte; mereu mă gândesc că o să mi-o ia şi p-asta şi au s-o scoată din ogradă. Mai tăcu, se gândi şi adăugă, ca şi cum ar fi vrut să se dezvinovăţească: Să nu vă închipuiţi că sunt chiar atât de lacom – păzească-mă Domnul! Dar numai gândiţi-vă, blagorodnicia voastră: ea are de zăcut o lună sau chiar mai mult; trebuie să-i dai cutare şi cutare, s-o hrăneşti: ceva pâine, lapte, vreun ou, niţică carne... şi totul costă parale, nu-i aşa? Mai trebuie să-i spele primenelile, s-o spele şi pe ea, şi altele, şi altele... Pân-acu, muierea mea avea grijă de gospodărie, iar acu va trebui s-o îngrijească pe dânsa. Nu e treabă uşoară! Să nu vă mai zgârciţi, mai daţi-ne ceva. Vedeţi şi dumneavoastră: sunt invalid, fără picior, ce pot câştiga, ce pot aduce-n casă! Trăim cu ce dă Dumnezeu, de azi pe mâine...

Clocotind de mânie stăpânită, Grigori zise:

— Eu nu mă zgârcesc, omule. Câte parale am avut toate ţi le-am dat ţie, n-o să mor fără bani. Altceva ce mai vrei să-ţi dau?

— Parcă ai dat chiar toţi banii! zâmbi neîncrezător ţăranul. Cu o leafă ca a dumitale, trebuie să ai saci întregi!

— Spune deschis, zise Grigori, făcându-se alb la faţă. Vreţi ca bolnava să rămână la voi, sau ba?

— Nu, dacă e vorba de atâta tocmeală, atunci nu! N-are niciun rost pentru noi. În glasul gazdei străbătea desluşit supărarea. Şi p-ormă, nu e treabă dintre cele de rând... E nevastă de ofiţer, aşa şi pe dincolo – o să afle vecinii, iar apoi o să vie şi tovarăşii, şi o să înceapă, să ne facă zile fripte... Nu, dacă-i aşa, luaţi-o cu dumneavoastră, sau poate că vreun vecin va primi-o să zacă la el...

Cu vădită părere de rău îi înapoie lui Grigori banii, scoase punga de tutun şi începu să-şi răsucească o ţigară.

Grigori îşi îmbrăcă mantaua şi-i zise lui Prohor:

— Rămâi tu lângă ea, mă duc să caut un adăpost.

Pusese mâna pe clanţă, când gazda îl opri:

— Mai staţi, blagorodnicia voastră, unde vă grăbiţi? Credeţi că mie nu mi-e milă de sărmana femeie? Încă cum; şi eu am fost soldat şi am respect pentru gradul dumneavoastră, dar... n-aţi putea să mai daţi ceva pe lângă banii ăştia?

De astă dată, Prohor nu se mai stăpâni: stacojiu de mânie, răcni:

— Ce să-ţi mai dăm, lepră oloagă?! Să-ţi rupem şi piciorul care ţi-a mai rămas, iată ce-ţi trebuie ţie! Grigori Panteleevici! Lasă-mă să-l mai ologesc şi eu pe cinste, apoi o culcăm pe Axinia în sanie şi plecăm de la dânsul – de trei ori afurisit să fie, diavolul!

Ţăranul ascultă vorbele întretăiate de mânie ale lui Prohor, fără să-l întrerupă, pe urmă rosti:

— Mă certaţi pe nedrept, oameni buni! E vorba să ne înţelegem, şi nu trebuie să ne înjurăm şi să ne certăm. Ei, de ce te-ai răstit aşa la mine, căzăcelule? Crezi tu că vorbesc de bani? Nici nu m-am gândit să mai daţi ceva bani! Am vorbit aşa că poate aveţi ceva arme de prisos – o puşcă, sau, să zicem, un revolver... Dumneavoastră vă este acum totuna, cu ele sau fără ele, dar pentru noi este o avere! Nu se poate să nu ai arme în casă! Iată unde voiam să ajung! Daţi banii câţi i-aţi dat, mai puneţi pe deasupra o armă şi – hai să baţi mâna cu mine! Lăsaţi-vă bolnava şi o să avem grijă de ea ca de un neam al nostru, pe crucea mea!

Grigori se uită la Prohor şi zise încet:

— Dă-i arma mea cu ceva cartuşe, şi pe urmă du-te de înhamă caii. Axinia să rămână aci... Dumnezeu să mă judece, dar nu pot s-o duc la moarte sigură!

27

Se scurgeau zilele, cenuşii şi fără bucurii. După ce se despărţise de Axinia, Grigori pierduse orice interes pentru tot ce se întâmpla în jurul său. Dis-de-dimineaţă se aşeza în sanie, călătorea toată ziua prin nemărginita stepă înzăpezită, iar spre seară îşi găsea undeva un loc de dormit şi se culca, şi tot aşa la fel, o zi după alta. Cele ce se petreceau pe frontul care se retrăgea spre sud nu-l priveau. Îşi dădea seama că împotrivirea cea adevărată, cea temeinică, luase sfârşit; că cei mai mulţi

dintre cazaci nu mai au nicio poftă să-şi apere staniţele de baştină şi că, după toate semnele, armatele albe îşi terminau cea din urmă campanie. Precum nu se putuseră opri la Don, n-au să se mai poată opri nici în Kuban...

Războiul se apropia de sfârşit. Deznodământul venea vijelios şi de neînlăturat. Căzăcimea din Kuban părăsea frontul cu miile şi pleca acasă. Cei din ţara Donului fuseseră zdrobiţi. Sleită de lupte şi de tifos, pierzând trei sferturi din efectivele ei, Armata de voluntari nu mai era în stare să reziste singură la presiunea Armatei Roşii, înaripată de succese.

Printre refugiaţi se vorbea că în Kuban creşte o adâncă revoltă, provocată de bestiala nimicire a membrilor Radei kubane de către generalul Denikin. Se mai vorbea că Kubanul pregăteşte o răscoală împotriva Armatei de voluntari şi că s-ar fi început tratativele cu reprezentanţii Armatei Roşii, pentru trecerea nestânjenită în Caucaz a trupelor sovietice. Se mai povestea cu stăruinţă că şi cei din ţara Donului sunt întâmpinaţi în staniţele din Kuban şi Terek cu o vădită duşmănie, la fel cu cei din Armata de voluntari, precum şi că, undeva lângă Korenovskaia, ar fi avut loc prima luptă mare între o divizie de la Don şi infanteria din Kuban.

La popasuri, Grigori asculta cu luare-aminte şi se încredinţa pe zi ce trece de zdrobirea definitivă şi inevitabilă a albilor. Şi totuşi, din când în când, în sufletul său năştea o vagă speranţă că primejdia va sili forţele albilor, răzleţe, demoralizate şi duşmănindu-se între ele, să se unească, să răspundă prin lovituri şi să respingă trupele roşii, care înaintau victorios. După căderea Rostovului, însă, pierdu această speranţă, iar zvonul despre începutul retragerii roşiilor, în urma luptelor îndârjite de la Bataisk, îl primi cu neîncredere. Chinuit de lipsa unui rost, se gândi să intre în vreo unitate, dar, când auzi aşa ceva, Prohor se împotrivi cu o cumplită îndârjire.

— Tu, Grigori Panteleevici, ai înnebunit pesemne! Şi încă cu totul! declară el, bufnind. La ce dracu' să ne vârâm noi, buni teferi, de-a dreptul în iad? E lucru isprăvit, o vezi şi tu! Ce rost atunci să ne prăpădim la sigur? Sau, poate, îţi închipui că noi doi o să fim de mare ajutor? Atâta timp cât ne lasă-n pace şi nu ne ia cu sila trebuie s-o tulim cât mai departe şi cât mai repede. Iar tu, poftim, uite ce prostii îndrugi! Nu, nu, lasă, hai s-o ştergem încetişor, bătrâneşte. Noi şi fără asta ne-am bătut pe săturate în cinci ani de zile, las' să-ncerce şi alţii! D-aia m-am pricopsit eu cu alde alea, ca să mă prăpădesc iarăşi pe front? Mulţumim! Mi-ai făcut-o! M-am

săturat de războiul ăsta, încât îmi vine să vărs când mă gândesc la el! Du-te tu, dacă vrei, dar eu nu mai vreau. O să mă bag la spital, mie mi-ajunge!

După o lungă tăcere, Grigori zise:

— Fie! O să mergem în Kuban şi apoi vom vedea.

Prohor avea un plan al său: în fiecare localitate mai mare găsea un felcer, aducea de la el prafuri sau alte leacuri, dar se doftoricea fără prea multă stăruinţă şi, când Grigori îl întreba de ce ia numai un singur praf, iar celelalte le vâră în zăpadă cu piciorul, Prohor îi spunea că nu vrea să se lecuiască cu totul, ci numai să-şi slăbească boala, deoarece, în caz de revizuire medicală, îi va veni astfel mult mai uşor să scape de front. În staniţa Velikokneajeskaia, un cazac păţit îl sfătui să se îngrijească cu fiertură de labe de raţă. După aceasta, la intrarea în orice sat sau staniţă, Prohor se adresa primului trecător: „Spune, te rog, se găsesc nişte raţe pe-aici?" Şi când omul mirat îi răspundea că nu-s şi-i arăta că nu există nicio apă în apropiere şi că, în asemenea împrejurări, nu face să creşti raţe, Prohor observa cu un dispreţ nimicitor: „Trăiţi şi voi, ca şi cum n-aţi fi oameni! Te pomeneşti că nici n-aţi auzit un măcăit de raţă, de când sunteţi pe lume! Nişte nătărăi de stepă!" Şi, către Grigori, cu o amarnică părere de rău: „Să ştii că vreun popă ne-a tăiat drumul! Niciun noroc! Ei, de-ar avea ei raţe, aş cumpăra îndată una, fără să mă uit la preţ, sau aş fura-o, şi m-aş lecui de belea... pe când aşa, boala mi se-ncinge tot mai rău! La-nceput a fost un joc, atâta numai că nu mă lăsa să dorm în drum, dar acum e curată pedeapsă, fire-ar ea afurisită să fie! Nici nu mai pot sta în sanie!"

Neaflând vorbe de alinare din partea lui Grigori, Prohor rămânea tăcut şi deseori păstra tăcere ore întregi, posomorât şi încruntat.

Zilele de drum îi păreau lui Grigori nesfârşit de lungi, dar mai lungi încă erau nesfârşitele nopţi de iarnă. Avea timp berechet să-şi poată chibzui prezentul şi să-şi amintească trecutul. Răscolea îndelung în cuget anii vieţii lui, care trecuseră atât de ciudaţi şi de nenorocoşi. Stând în sanie şi repezindu-şi privirea tulbure peste întinderea fără hotar a stepei, cufundată în tăcerea morţii, sau noaptea, culcat cu ochii închişi şi cu dinţii încleştaţi în vreo odăiţă cu aer greu şi ticsită de lume, se gândea mereu numai la ei: la Axinia, bolnavă, căzută în nesimţire, părăsită într-un cătun necunoscut, şi la cei dragi lăsaţi la Tatarski... Acolo, la Don, era acum Puterea sovietică, şi Grigori se întreba necontenit, cu o îngrijorare dureroasă: „Se poate ca ei să n-o chinuie pe mama sau pe Duniaşka din pricina mea?" Şi începea numaidecât să se liniştească singur, aducându-şi aminte povestirile auzite de atâtea ori în drum, din care se dovedea că

ostaşii roşii merg în pace şi se poartă omenos cu locuitorii staniţelor ocupate. Îngrijorarea i se stingea treptat, iar gândul că bătrâna lui mamă va trebui să răspundă pentru el i se părea îndată de necrezut, prostesc şi fără temei. Gândindu-se la copii, Grigori simţea cum i se strânge inima de durere: se temea că nu vor putea fi feriţi de tifos, şi totodată, cu toată dragostea ce o avea pentru dânşii, simţea că nicio durere n-ar mai fi în stare să-l zguduie cu atâta putere ca moartea Nataliei...

Într-un cătun din ţinutul Salsk, el şi cu Prohor zăboviră patru zile, hotărând să-şi lase caii să se odihnească. În cursul acestor zile, stătură de mai multe ori de vorbă despre ceea ce mai aveau de făcut. Chiar în prima zi după sosirea lor acolo, Prohor întrebă:

— Cum crezi? Au să ţină ai noştri frontul în Kuban ori au să treacă în Caucaz? Ce zici?

— Nu ştiu. Dar ţie nu ţi-e totuna?

— Bine ai grăit, n-am ce zice! Păi, cum poate să-mi fie totuna? Te pomeneşti că au să ne bage undeva în ţările păgâne. Să zicem, la turci... Apoi acolo capătul se alege de noi!

— Nu sunt Denikin ca să mă întrebi despre asta, unde au să ne bage! răspunse întunecat Grigori.

— Am întrebat, pentru că am auzit şi eu un zvon. Cică au să se apere din nou pe râul Kuban, iar spre primăvară au să meargă fiecare pe la casele lor.

— Dar cine au să se apere? zâmbi Grigori.

— Ei, cine? Cazacii şi cadeţii, cine alţii?

— Vorbeşti prostii! Ce, eşti chior, nu vezi ce se petrece în jurul nostru? Toţi se grăbesc să spele putina; cine are să se apere?

— Ce să-ţi zic, băiete – de văzut, văd şi eu că am feştelit-o... oftă Prohor, dar tot nu-mi vine să cred. Bine, dar dacă va trebui să mergem cu vaporul în ţările străine, sau să ne dăm îndărăt, ca racul, ce-ai de gând să faci? Pleci?

— Dar tu?

— Uite cum gândesc eu: te urmez! Doar n-am să rămân singur, dacă tot norodul o va lua din loc.

— Şi eu gândesc la fel. Dacă am ajuns ca oile, trebuie să ne ţinem după berbeci...

— Dar ei, berbecii, se reped câteodată de râpă, de-i ia dracul! Lasă şaga la o parte şi vorbeşte acătării!

— Măi, lasă-mă şi tu în pace! O să vedem. Ce pricopseală putem noi

ghici înainte de soroacele care ne-aşteaptă!

— Bine, amin! încuviinţă Prohor. N-am să te mai întreb nimic.

Dar chiar a doua zi, când porniră amândoi să-şi îngrijească caii, el o luă de la coadă.

— Ai auzit ceva despre verzi? îl întrebă cu fereală pe Grigori, prefăcându-se că priveşte coada furcii cu trei dinţi.

— Am auzit. Ei, şi?

— Ce fel de verzi or fi şi ăştia? Pentru cine sunt?

— Pentru roşii.

— Dar de ce li se spune verzi?

— Dracu' să-i ştie; poate că din pricina pădurilor unde se ascund.

— N-ar fi bine oare să ne înverzim şi noi? îl iscodi Prohor, după o lungă chibzuială.

— Nu prea am poftă.

— Dar, în afară de verzi, nu mai sunt alţii cu care am putea să ajungem cât mai repede acasă? Verzi, albaştri, tot un drac, după mine, să fie chiar şi ca gălbenuşul de ou, că mă bag cu dragă inimă în orice boia, numai oamenii aceia să fie împotriva războiului şi să dea drumul ostaşilor...

— Mai rabdă niţel, poate or să vie şi din ăştia, îl sfătui Grigori.

*

La sfârşitul lui ianuarie, într-o amiază ceţoasă de dezgheţ, Grigori şi Prohor sosiră în slobozia Belaia Glina. Vreo cincisprezece mii de refugiaţi se înghesuiseră în slobozie, şi cel puţin jumătate din ei erau bolnavi de tifos. Cazacii cu mantale scurte englezeşti, cu cojoace şi cu sumane umblau pe uliţi, căutând locuinţe şi hrană pentru cai; treceau călăreţi şi căruţe. Zeci de cai istoviţi stăteau prin ogrăzi, lângă iesle, mestecând trişti paie; în uliţe şi în fundături se vedeau sănii, trăsuri de campanie şi chesoane părăsite. Străbătând una din uliţe, Prohor privi cu luare-aminte un cal murg şi înalt, legat de gard, şi zise:

— Stai, să ştii că e calul cumătrului Andriuşka! Care va să zică, ai noştri sunt aici.

Sări sprinten din sanie şi intră în casă.

După câteva minute, ieşi afară Andrei Topolskov, cumătru şi vecin al lui Prohor. Cu mantaua pe umeri, însoţit de Prohor, veni fără grabă la sanie şi-i întinse lui Grigori mâna neagră, duhnind a sudoare de cal.

— Mergi cu convoiul satului? îl întrebă Grigori.

— Răbdăm ticăloşia împreună.

— Ei, cum aţi călătorit?

— Ce mai călătorie! După fiecare popas, lăsăm în urmă şi oameni, şi cai...

— Bătrânul meu e viu, sănătos?

Privind undeva alături de Grigori, Topolskov scoase un oftat:

— E rău, Grigori Panteleevici, prost de tot... Nu mai ai tată; şi-a dat obştescul sfârşit aseară. A răposat...

— L-aţi înmormântat? întrebă Grigori, pălind.

— Asta nu pot să ţi-o spun; astăzi n-am mai trecut pe acolo. Vino cu mine să-ţi arăt casa... Ia-o la dreapta, cumetre, a patra casă pe mâna dreaptă, după colţ.

Când ajunse în dreptul unei case mari cu acoperişul de tablă, Prohor opri caii lângă gard, dar Topolskov îl sfătui să intre în ogradă.

— E cam strâmt, şi aici sunt vreo douăzeci de inşi, dar tot o să încăpeţi şi voi, zise el şi coborî din sanie ca să deschidă poarta.

Grigori intră cel dinţii în odaia bine încălzită. Jos, pe duşumea, stăteau culcaţi ori în capul oaselor cazacii din Tatarski. Unii îşi dregeau încălţămintea şi hamurile, alţi trei, între care era şi moş Beshlebnov, cu care plecase Pantelei Prokofievici, şedeau la masă mâncând ciorbă. Zărindu-l pe Grigori, cazacii se ridicară în picioare şi răspunseră în cor la scurta lui salutare.

— Unde-i tata? întrebă Grigori, scoţându-şi căciula şi cercetând odaia cu privirea.

— S-a întâmplat o nenorocire!... Pantelei Prokofievici nu mai este... răspunse încet Beshlebnov; îşi şterse gura cu mâneca sumanului, puse lingura jos şi îşi făcu semnul crucii. Şi-a dat sufletul aseară, Dumnezeu să-l odihnească.

— Ştiu. L-aţi înmormântat?

— Încă nu. Avem de gând să-l îngropăm astăzi; şi-acum este tot aci, l-au dus în odaia rece. Treci încoa! Beshlebnov deschise uşa dinspre odaia vecină şi, ca şi cum şi-ar fi cerut iertare, lămuri: N-au vrut cazacii să doarmă cu mortul într-o odaie, are miros greu, dar şi el stă mai bine, aici nu se face foc...

În odaia încăpătoare mirosea iute a cânepă şi a şoareci; într-un colţ, era o grămadă de seminţe de mei şi de cânepă; pe o laviţă stăteau căzi cu făină şi cu ulei. Pantelei Prokofievici zăcea pe o cergă în mijlocul odăii. Grigori îl împinse la o parte pe Beshlebnov, intră în odaie şi se opri lângă

trupul părintelui său.

— A bolit două săptămâni, zise cu jumătate de glas Beshlebnov. Încă de la Mecetka l-a doborât tifosul. Uite unde i-a fost dat să moară lui bietu' tată-tău... Aşa-i viaţa noastră...

Aplecat înainte, Grigori îşi privea părintele mort. Boala-i schimbase trăsăturile ştiute ale chipului şi le făcuse ciudat de necunoscute, de străine. Obrajii palizi şi supţi ai lui Pantelei Prokofievici erau acoperiţi de păr ţepos şi cărunt, mustăţile îi atârnau în dreptul gurii adâncite; avea ochii pe jumătate închişi, şi albul ochilor îşi pierduse pe veci vioiciunea şi sclipirea de totdeauna. Falca de jos a bătrânului era legată cu legătoarea roşie, şi, alături de stamba roşie, părul cărunt şi creţ din barbă părea şi mai alb, mai argintiu.

Grigori se lăsă în genunchi, ca să se uite pentru cea din urmă oară la chipul răposatului, să-i păstreze în minte trăsăturile – şi se cutremură, fără să vrea, de spaimă şi de scârbă; pe faţa ca de ceară a lui Pantelei Prokofievici mişunau păduchii, umplându-i orbitele ochilor şi zbârciturile de pe obraji. Ei îi acopereau chipul cu un văl viu, mişcător, îi umpleau barba, viermuiau în sprâncene şi se prinseseră într-un strat cenuşiu pe gulerul drept al sumanului albastru...

*

Ajutat de doi cazaci, Grigori săpă cu târnăcopul o groapă în lutul îngheţat, tare ca tuciul. Cu chiu, cu vai, Prohor făcu un coşciug din scânduri. Pe la asfinţit, îl duseră astfel pe Pantelei Prokofievici şi-l îngropară în pământul străin al ţinutului Stavropol. Un ceas mai târziu, când luminile se aprinseră în slobozie, Grigori plecă din Belaia Glina spre Novopokrovskaia.

Ajuns în staniţa Korenovskaia, se simţi rău. Prohor pierdu jumătate de zi tot căutând un doctor, şi în cele din urmă izbuti să găsească unul militar, pe jumătate beat; cu greu îl înduplecă şi-l aduse la bolnav. Fără să-şi scoată mantaua, medicul îl examină pe Grigori, îl pipăi pulsul şi-i zise fără şovăială:

— Febră recurentă. Domnule sotnic, te sfătuiesc să-ţi întrerupi călătoria, altfel mori în drum.

— Să aştept să vie roşii? zâmbi strâmb Grigori.

— Roşii sunt încă departe.

— Au să fie aproape...

— Nici nu mă îndoiesc. Dar tot mai bine ar fi să rămâi aci. Dintre cele două rele aş alege pe-acesta, e mai mic.

— Nu, o să plec aşa cum pot, zise hotărât Grigori şi începu să-şi tragă bluza. Îmi dai ceva medicamente?

— Du-te, treaba dumitale. Era datoria mea să-ţi dau un sfat, şi încolo – fă cum vrei. În ce priveşte medicamentele, cele mai bune ar fi repausul şi îngrijirile; aş putea să-ţi prescriu ceva, dar farmacia a fost evacuată şi nu mai am decât cloroform, iod şi alcool.

— Dă-mi măcar spirt!

— Cu plăcere. Tot ai să mori în drum, aşa că alcoolul n-are să schimbe nimic. Să meargă cu mine ordonanţa, o să-i dau un litru: sunt om cumsecade...

Medicul salută cu mâna la cozoroc şi ieşi cu paşi împleticiţi.

Prohor se întoarse cu alcoolul, găsi undeva o trăsurică rablagită, înhamă caii şi, intrând în odaie, raportă cu o ironie lugubră:

— Trăsura este la scară, blagorodnicia voastră!

Urmă un alt şir de zile apăsătoare, posomorâte.

Primăvara de sud înainta grăbită în Kuban, venind de la poalele munţilor. Zăpada se topea iute în stepă, descoperind goluri sclipitoare de cernoziom gras; pârâiaşe de primăvară susurau cu glasuri de argint, drumul se brăzdase de făgaşuri, îndepărtatele zări albastre se limpeziră, ca primăvara, şi cerul Kubanului devenise mai adânc, mai albastru şi mai cald.

Încă două zile, şi grâul de toamnă se dezveli la lumina soarelui; ceţuri albe pluteau deasupra ogoarelor. Caii mergeau greu pe drumul golit de zăpadă, intrând în noroi până mai sus de chişiţă, împotmolindu-se în gropi, încovoindu-şi încordat spinările şi aburind de sudoare. Bun gospodar, Prohor le legă cozile, cobora de multe ori şi mergea alături de căruţă, scoţându-şi cu greu picioarele din noroi şi mormăind:

— Ăsta nu mai este noroi, e cea mai lipicioasă smoală, zău! De la popas la popas, caii nici nu se mai usucă.

Zăcând în căruţă, Grigori tăcea şi, înfrigurat, se învelea mereu cu cojocul. Dar lui Prohor îi era urât să meargă fără să aibă cu cine să schimbe o vorbă; îl atingea pe picioare sau pe mânecă şi-i zicea:

— Măi, măi, ce noroi vârtos! Dă-te jos, să vezi şi tu! Ce plăcere ai să gogeşti?

— Dă-te la naiba! şoptea Grigori, cu o voce abia auzită.

Ori de câte ori întâlneau pe cineva, Prohor întreba:

— Cum e noroiul mai încolo: mai des sau la fel?

Trecătorii răspundeau râzând, cu glume, şi Prohor mergea o bucată de drum tăcut, mulţumit că schimbase câte o vorbuliţă cu un om viu; oprea des caii, ştergându-şi fruntea arămie de broboanele mari de sudoare. Când îi ajungeau călăreţii din urmă, Prohor nu se mai putea stăpâni: îi oprea, le dădea bună ziua, îi întreba de locurile unde merg şi de unde sunt şi, în cele din urmă, le zicea:

— Mergeţi degeaba! Cu neputinţă să mergi mai departe. De ce? Pentru că acolo este un noroi – mi-au spus oamenii cu care ne-am întâlnit – că vine până la burta calului şi roţile de la căruţe nici nu se mai învârt, iar cei ce merg pe jos şi care-s mai scunzi se duc la fund şi se-neacă în noroi. Nu mint eu, ci căţelul fără coadă! Pentru ce mergem noi? Nu putem altfel, eu duc un arhiereu bolnav, nu poate nicidecum să trăiască cu roşii...

Cei mai mulţi dintre călăreţi îl suduiau, fără să-şi iasă prea mult din pepeni, şi-şi vedeau râzând de drum, dar erau şi unii care, înainte de a porni mai departe, se uitau cu luare-aminte la el, răstindu-se:

— Cum, până şi proştii se retrag va să zică de la Don? La voi în staniţă toţi sunt ca tine? Sau altceva în acelaşi fel, nu mai puţin jignitor.

Numai un cazac din Kuban, rămas în urma cetei celor dintr-o staniţă cu el, se mânie cu tot dinadinsul pe Prohor, pentru că-l întârziase cu vorbele lui neroade, şi voia să-l ardă cu biciuşca peste frunte, dar Prohor sări uimitor de sprinten în căruţă, scoase iute de sub aşternut o carabină şi şi-o puse pe genunchi, gata de tragere. Cazacul plecă înjurând de mama focului, iar Prohor râdea cât îl ţinea gura, urlând în urma lui:

— Nu-i ca la Ţariţîn, să stai ascuns în porumbişte! Papă-lapte, mânecă-scurtă! Hei, întoarce-te, neam de nătăfleţ! Cu cine te pui? Strânge-ţi giulgiul că ai să te umpli de noroi! Faci pe grozavul, găinarule! Dos... de muiere! Eh, n-am un cartuş spurcat că ţi-aş arăta eu ţie! Leapădă-ţi biciuşca, n-auzi?!

Simţind că se tâmpeşte de plictiseală şi de trândăvie, Prohor se desfăta şi el cum îl tăia capul, ca să-i treacă urâtul.

Din ziua când s-a îmbolnăvit, Grigori trăia ca în vis. Uneori cădea în nesimţire, îşi revenea după un timp. În una din clipele când se dezmeticise din lunga-i toropeală, Prohor se aplecă asupra lui:

— Mai trăieşti? întrebă el cu înduioşare, privind în ochii tulburi ai lui Grigori.

Soarele strălucea deasupra lor. Stoluri de gâşte cu aripi negricioase zburau cu strigăte în albastrul des al cerului, când adunându-se grămadă,

când lungindu-se într-un şir frânt, negru-catifelat. Pământul încălzit, iarba tânără răspândeau miresme ameţitoare. Răsuflând des, Grigori trăgea cu nesaţ în plămâni aerul înviorător de primăvară. Glasul lui Prohor cu greu ajungea la auzul lui, şi toate lucrurile păreau ciudat de nefireşti, micşorate într-un chip înşelător şi îndepărtate. Slăbite prin depărtare, bubuituri de tun răsunau surd în urmă. Undeva, în apropiere, uruiau necurmat roţile cu un vuiet de fier, măsurat şi contopit deolaltă, fornăiau şi nechezau caii, răsunau glasuri de oameni; mirosea iute a pâine caldă, a fân, a sudoare de cal. Toate acestea ajungeau la conştiinţa întunecată a lui Grigori, venind parcă dintr-o altă lume. Încordându-şi toată puterea de voinţă, căută să desluşească glasul lui Prohor şi cu cea mai mare greutate izbuti să-l înţeleagă. Prohor îl întrebă:

— Vrei să bei lapte?

Abia mişcându-şi limba în gură, Grigori îşi linse buzele uscate şi simţi cum lichidul rece, gros, cu gustul lui dulceag cunoscut, îi curgea în gură. După câteva înghiţituri, strânse dinţii. Prohor astupă bidonaşul, se aplecă iarăşi asupra lui Grigori, şi acesta ghici întrebarea sa mai mult după mişcările buzelor uscate de vânt ale lui Prohor, decât din auz:

— Poate vrei să te las în staniţă? Ţi-e greu?

Chinul şi îngrijorarea se întipăriră pe chipul lui Grigori; adunându-şi din nou puterile, gemu în şoaptă:

— Du-mă... până oi muri...

După faţa lui Prohor, pricepu că acesta îl înţelesese, apoi închise liniştit ochii, primind nesimţirea ca o uşurare, cufundându-se în întunericul de nepătruns al uitării, depărtându-se de toată această lume, cu strigătele şi cu vaierele ei...

28

Pe toată calea până la staniţa Abinskaia, Grigori nu păstră în minte decât un lucru: într-o noapte întunecoasă, neagră, se trezise din pricina frigului aspru care îi străbătea tot trupul. Pe drum mergeau câteva şiruri de căruţe. Se simţea după voci, după uruitul surd, necontenit, al roţilor, că era un convoi uriaş. Căruţa în care zăcea Grigori se afla undeva în mijlocul acestui convoi. Caii mergeau la pas, Prohor plescăia din buze, hârâind din când în când cu glas răguşit: „Hii, voinicilor!", şi făcea vânt cu biciul. Grigori desluşea şuieratul subţire al cureluşei şi simţea cum, cu un

zăngănit de fiare, caii se încordau mai tare în postoronci, iar căruţa începea să meargă mai iute, izbind câteodată cu capătul oiştii în dosul briştii din faţă.

Cu greu izbuti Grigori să tragă peste el poala cojocului şi să se culce pe spate. Vântul rostogolea pe cerul negru, spre miazăzi, nori bolovănoşi; câte o stea singuratică sclipea pentru o clipă ca o scânteie galbenă prin luminişuri rare, şi o beznă de nepătruns cuprindea din nou stepa; vântul şuiera trist prin firele de telegraf şi o ploaie rară şi măruntă, ca nişte mărgele, se cernea în rafale pe pământ.

Din dreapta drumului, se apropia cavaleria în coloană de marş.

Grigori auzi clinchetul atât de cunoscut, unit şi ritmic, al echipamentului căzăcesc bine strâns şi sunetul nenumăratelor copite de cai plescăind necurmat prin noroi. Trecură vreo două sotnii, şi tropotul continua; pe marginea drumului, mergea pesemne un regiment. Şi deodată se înălţă înainte, deasupra stepei tăcute, glasul plin de bărbăţie şi puţin aspru al unui cântăreţ:

Ce bine-a fost, măi fraţi, pe pârâu, pe Kamîşinka,
În mândrele stepe de la Saratov...

Mai multe sute de voci susţinură străvechiul cântec căzăcesc, dar cel mai tare răsună vocea celui de-al doilea cântăreţ, de o putere şi de o frumuseţe uimitoare. Acoperind başii, care se stingeau, mai vibra undeva în beznă tenorul, cu răsunete de metal, făcând să tremure toate coardele inimii, iar cel ce începuse îi dădea înainte:

În libertate-acolo cu toţii au trăit,
Cazacii de la Don, din Kuban, de la râul Iaik[87]*...*

Parcă se frânse ceva în sufletul lui Grigori... Un spasm de plâns îi zgudui tot trupul şi îi sugrumă gâtlejul. L-au podidit lacrimile; aştepta cu nerăbdare ca cel ce începuse să intoneze stihul care urmă, pentru a şopti după dânsul şi el, în gând, cuvintele cunoscute din anii adolescenţei:

De ataman ei îl au pe Ermak Timofeevici,
Esaul e Astaşka Lavrentievici...

---

[87] Vechea denumire a râului Ural (n. r.).

La primele sunete ale cântecului, toate glasurile din căruţe amuţiră; nimeni nu mai îmboldea caii şi tot convoiul de mii de suflete înainta într-o adâncă tăcere, plin de luare-aminte; numai uruit de roţi şi plescăit de copite, frământând noroiul, se mai auzeau în clipele când primul cântăreţ rostea desluşit primele cuvinte din fiecare vers. Cântecul străvechi, care supravieţuise veacurilor, trăia singur şi domina stepa neagră. El povestea cu nemeşteşugite şi simple cuvinte despre strămoşii liberi ai cazacilor, care zdrobeau altădată fără frică oştile ţarilor şi străbăteau Donul şi Volga în luntrile lor uşoare, tâlhăreşti, cu care abordau şi prădau corăbiile cu vulturul ţarilor, jupuiau de avut pe neguţători, pe boieri şi voievozi, supuneau Siberia cea îndepărtată... Într-o tăcere mohorâtă, ascultau cântecul plin de tărie urmaşii slobozilor cazaci în retragerea lor ruşinoasă, bătuţi în războiul lor fără glorie dus împotriva poporului rus...

Regimentul trecuse. Cântăreţii depăşiră convoiul şi pieriră în depărtare. Dar tot convoiul mult timp încă se mişcă într-o tăcere vrăjită, de nu se mai auzeau nici vorbe, nici strigăte la caii osteniţi. Din depărtare, din beznă, venea plutind în văzduh, se lăţea cântecul larg ca Donul pe vremea revărsării apelor:

Ei toţi laolaltă aveau doar un gând:
Vara iată că trece, căldura şi ea,
Ş-apoi iarna cu ger şi zăpadă.
Noi însă pe unde, măi fraţi, vom ierna?
La Iaik nu ne-om duce, că-i tare departe,
Iar la Volga, tot omul doar hoţi ne numeşte;
La Kazan nu e chip, căci acolo
Ivan Vasilievici, ţarul cel groaznic, domneşte...

Nici nu se mai auzeau glasuri, dar vocea celui de-al doilea cântăreţ, tot răsuna, se înălţa în vibraţii de argint şi recădea la pământ. Iar cei din convoi o urmăreau cu aceeaşi încordare, într-o mohorâtă tăcere.

... Şi, ca într-un vis, îşi mai amintea Grigori: se trezise într-o odaie caldă şi, fără să deschidă ochii, simţise cu tot trupul prospeţimea plăcută a aşternutului curat, iar un miros iute de medicamente îi ustură nările. În prima clipă, se crezuse la spital, dar din odaia de alături izbucni o explozie de râsete voiniceşti, clinchete de pahare şi voci de oameni băuţi. Un glas de bas bine cunoscut dojenea:

— ... tare deştept mai eşti! Trebuia să întrebi unde e unitatea noastră, şi noi am fi venit într-ajutor. Hei, bea, ce dracu' stai cu buza umflată?!

Cu o voce plângăreaţă şi beată, Prohor răspunse:

— Of, Doamne Dumnezeule, dar de unde puteam să ştiu? Credeţi că uşor mi-a fost să-l dădăcesc? Îl hrăneam cu pâine mestecată, îi dădeam să bea lapte, zău! Mestecam pâine şi-i băgăm în gură. Îi desfăceam dinţii cu vârful sabiei... Dar, într-o zi, am început să-i torn lapte în gură şi el s-a înecat, era cât p-aci să dea ortul popii... Gândiţi-vă numai!

— I-ai făcut baie aseară?

— I-am făcut baie şi l-am tuns cu maşina, şi mi-am dat toţi banii pe lapte... Nu-mi pare rău de bani, ai dracului să fie de bani! Dar cum îmi venea mie să mestec şi să-l hrănesc din mână? Crezi tu că a fost uşor? Să nu spui una ca asta, că acuşi te sfinţesc şi nici n-am să mă uit la gradul tău!

La Grigori în odaie intră Prohor, Harlampi Ermakov, Piotr Bogatîriov – roşu ca o sfeclă, cu căciula sură de caracul dată pe ceafă – Platon Reabcikov şi încă doi cazaci necunoscuţi.

— El priveşte!!! ţipă sălbatic Ermakov, repezindu-se cu paşi nesiguri la Grigori.

Zburdalnic şi vesel, agitând o sticlă, Platon Reabcikov urlă:

— Grişa! Dragă! Ţii tu minte cum chefuiam la Cir? Şi cum ne băteam! Unde ne e vitejia?! Ce-au făcut generalii cu noi, ce-au făcut cu armata noastră?! Sângele şi inima mamei lor! Ai înviat? Ţine aici, bea, o să te scoli îndată! E spirt curat!

— Greu te-am mai găsit, mormăi Ermakov, cu ochii negri, galeşi, strălucind de bucurie. Se lăsă greoi pe patul lui Grigori, făcându-l să se îndoaie sub povara lui.

— Unde suntem? întrebă abia desluşit Grigori, mişcându-şi cu greu ochii şi cercetând chipurile cunoscute ale cazacilor.

— Am ocupat Ecaterinodarul! Şi o să mergem curând mai departe! Bea! Grigori Panteleevici, dragostea noastră! Scoală-te, pentru Dumnezeu, că nu pot să te văd aşa, culcat!

Reabcikov, împleticindu-se, se prăbuşi peste picioarele lui Grigori, dar Bogatîriov, care tot zâmbea tăcut şi arăta mai treaz decât ceilalţi, îl apucă de centura de piele, îl ridică fără sforţare şi-l puse cu grijă pe podea.

— Ia sticla din mâna lui! O varsă! strigă speriat Ermakov şi, cu un zâmbet lăbărţat de chefliu, începu să istorisească lui Grigori: Ştii de ce chefuim aici? De necaz! Dar tot au avut noroc cazacii să se pricopsească prin părţile străine... Am prădat un depozit de spirt, ca să nu cadă pe

mâna roşiilor... Măi, ce-a fost acolo!... N-ai să-ţi închipui nici în vis! Am început să tragem cu armele în cisternă până când am găurit-o, şi spirtul a prins a curge în şiroaie. Au făcut-o ciur, şi fiecare stătea la câte o gaură, ţinând unul şapca, altul căldarea, celălalt bidonul, iar unii, cu mâinile căuş, beau de foc... Au tăiat pe cei doi voluntari, care păzeau depozitul, au răzbit până la spirt şi – dă-i drumul! Am văzut cu ochii mei cum un căzăcel s-a suit pe cisternă şi voia să scoată o vadră mare, de-a dreptul de acolo, dar s-a prăbuşit înlăuntru şi s-a înecat. Podeaua e de ciment şi a curs spirt până la genunchi; oamenii umblau plescăind cu cizmele prin balta de spirt, se aplecau, beau, cum beau caii la gârlă, de sub picioare, şi se culcau pe loc... Şi de râs, şi de plâns! Câţi şi câţi n-au pierit şi n-au să mai piară acolo! Ne-am învârtit şi noi. N-avem nevoie de cine ştie ce: ne-am făcut rost de o balercă de vreo cinci vedre – ne ajunge! Hai să petrecem! Tot se prăpădeşte Donul nostru liniştit! Pe Platan era cât p-aci să-l înece. L-au doborât jos, l-au călcat în picioare, el a înghiţit de vreo două ori – şi gata. Abia am izbutit să-l scot...

Toţi împrăştiau în odaie duhoarea dospită de spirt, de ceapă şi de tutun. Grigori simţi un uşor acces de greaţă şi de ameţeală; închise ochii cu un zâmbet palid şi chinuit.

Zăcu astfel o săptămână la Ecaterinodar, la un medic, prieten al lui Bogatîriov, restabilindu-se pe încetul după boală, apoi intră în „refacere", după cum zicea Prohor, şi la Abinskaia încălecă un cal pentru întâia oară în timpul retragerii.

*

La Novorosiisk, evacuarea era în toi. Vapoarele plecau în Turcia cu bogătaşi ruşi, cu moşieri, cu familii de generali şi de politicieni cu greutate. Pe cheiuri se muncea ziua şi noaptea la încărcarea vaselor. Iuncherii s-au strâns în echipe de hamali, umplând calele vapoarelor cu materiale de război, cu geamantanele şi lăzile iluştrilor refugiaţi.

Trecând în goană înaintea cazacilor de la Don şi din Kuban, unităţile Armatei de voluntari ajunseră cele dintâi la Novorosiisk, începând de îndată îmbarcarea pe vase de transport. Statul-major al Armatei de voluntari se mutase, prevăzător, pe bordul navei de linie engleze „Emperor of India", care staţiona în port. Se dădeau lupte lângă Tonnelnaia. Zeci de mii de refugiaţi astupau străzile oraşului. Alte unităţi soseau mereu din urmă. Pe lângă cheiuri, domnea o înghesuială de

nedescris. Caii părăsiţi umblau în herghelii de mii de capete pe dealurile de cretă din împrejurimile Novorosiiskului. Pe străzile din preajma cheiurilor zăceau mormane de şei căzăceşti, de echipament şi alte materiale de război. Nimeni nu mai avea nevoie de toate astea. Se zvonea prin oraş că numai Armata de voluntari are să fie îmbarcată pe vase, pe când cazacii de la Don şi din Kuban au să meargă în marş în Gruzia.

La 25 martie, dimineaţa, Grigori şi Platon Reabcikov se duseră la chei ca să afle dacă se îmbarcă unităţile Corpului 2 de Don, deoarece în ajun se răspândise între cazaci zvonul că generalul Denikin ar fi ordonat să se evacueze în Crimeea toţi cazacii de la Don, care îşi păstraseră armele şi caii.

Cheiul era ticsit de calmuci din districtul Salsk. Veniseră de la Manîci şi de la Sal cu turme de cai şi de cămile şi-şi aduseseră până la mare căsuţele de lemn în care locuiau. După ce s-au săturat de mirosul seului rânced, Grigori şi Reabcikov se apropiară de schela unui mare vas de transport acostat la dană. Puntea era păzită de o puternică gardă formată din ofiţerii Diviziei „Markov". Lângă ea, aşteptînd momentul îmbarcării, se îngrămădeau artileriştii – cazaci de la Don. La pupa vaporului, stăteau tunurile acoperite cu huse kaki de foaie de cort. Strecurându-se cu greu înainte, Grigori întrebă un vagmistru voinic, cu mustaţa neagră:

— Ce baterie e asta, cazacule?

Vagmistrul îi aruncă o privire piezişă şi răspunse în silă:

— A treizeci şi şasea.

— Din Karghin?

— Tocmai.

— Cine conduce îmbarcarea?

— Un colonel, uite-l colea, la bară.

Reabcikov îl apucă pe Grigori de mânecă şi-i zise mânios:

— Hai să mergem, dă-i la naiba! Ce poţi afla de la ăştia? Când ne luptam, aveau nevoie de noi, dar acum n-au ce face cu noi...

Vagmistrul zâmbi şi făcu cu ochiul artileriştilor, care se înşirară pentru îmbarcare:

— Aveţi un noroc, măi artileriştilor! Nici pe domnii ofiţeri nu-i mai primeşte.

Colonelul, care supraveghea îmbarcarea, mergea sprinten pe schelă; în urma lui, poticnindu-se, alerga un funcţionar chel, cu o şubă scumpă, descheiată. Îşi strângea la piept căciula de lutru într-un gest de implorare, spunea ceva, iar faţa lui asudată şi ochii miopi aveau o expresie rugătoare,

care îl făcu pe colonel să se mânie, să se-ntoarcă şi să strige răstit:

— Doar ţi-am spus o dată! Lasă-mă-n pace, că o să dau ordin să te zvârle pe mal. Ai înnebunit! Unde să-ţi mai băgăm tot calabalâcul? Ce, eşti chior? Nu vezi ce se petrece aici? Off, cară-te odată! Da, reclamă, te rog, chiar generalului Denikin în persoană! Ţi-am spus, nu pot şi nu pot – ce, nu ştii ruseşte?!

Când, tot căutând să scape de funcţionarul pisălog, trecu prin faţa lui Grigori, acesta îi tăie drumul şi, ducând mâna la vizieră, întrebă tulburat:

— Ofiţerii pot să conteze pe îmbarcare?

— Pe acest vapor, nu. Nu sunt locuri.

— Dar atunci, pe care?

— Interesează-te la centrul de evacuare.

— Noi am fost acolo, nimeni nu ştie nimic.

— Nici eu nu ştiu, lasă-mă să trec!

— Dar de ce îmbarcaţi bateria treizeci şi şase? De ce nu sunt locuri pentru noi?

— La-să-mă să tre-ec! Ţi-am spus! Nu sunt birou de informaţii!

Colonelul încercă să-l împingă uşor pe Grigori la o parte, dar acesta se ţinea bine pe picioare. În ochii lui se aprindeau şi piereau scântei albăstrii.

— Acum nu mai aveţi trebuinţă de noi? Dar înainte, eram buni! Ia-ţi mâna, că n-ai să mă urneşti din loc!

Colonelul privi în ochii lui Grigori, se uită îndărăt: ofiţerii din Divizia „Markov", de pe schelă, barau trecerea cu armele lor încrucişate, reţinând cu greu năvala mulţimii. Privind undeva, alături de Grigori, colonelul întrebă cu glas obosit:

— Din ce unitate eşti?

— Eu, din 19 „Don"; ceilalţi, din alte regimente.

— Câţi sunteţi?

— Vreo zece inşi.

— Nu pot. Nu sunt locuri.

Reabcikov văzu cum lui Grigori îi tremurară nările, când el zise cu jumătate de glas:

— Ce mai faci pe deşteptul, lepră?! Păduche de etapă! Lasă-ne îndată să trecem, că...

„Acuşi o să-l taie Grişa!", îşi zise Reabcikov cu o mulţumire răutăcioasă, dar, zărind doi markovişti, care se grăbeau în ajutorul colonelului, făcându-şi drum prin mulţime cu paturile puştilor, îl apucă pe Grigori de mânecă, în chip de avertisment:

— Nu te mai lega de el, Panteleevici! Hai să mergem...

— Eşti idiot! Şi ai să răspunzi pentru purtarea dumitale! zise colonelul, palid, arătând markoviştilor sosiţi în grabă pe Grigori. Domnilor! Calmaţi-l pe acest epileptic! Trebuie să facem ordine aici! Am o treabă urgentă la comandant şi sunt expus la tot felul de amabilităţi din partea ăstora... Şi se strecură grăbit prin faţa lui Grigori.

Un markovist, cu epoleţii de locotenent pe scurta îmblănită albastră şi cu mustăcioara tunsă cu îngrijire, după maniera engleză, se opri în dreptul lui Grigori:

— Dumneata ce doreşti? De ce tulburi ordinea?

— Un loc pe vapor, iată ce doresc!

— Unde ţi-e unitatea?

— Nu ştiu.

— Actele dumitale?

Al doilea om sosit din gardă, un tânăr cu buzele pline, cu *pince-nez,* zise cu o voce groasă şi nesigură:

— Trebuie dus la corpul de gardă. Nu pierde timpul, Vîsoţki!

Locotenentul citi atent certificatul lui Grigori şi-l restitui.

— Găseşte-ţi unitatea. Te sfătuiesc să pleci de-aci şi să nu tulburi îmbarcarea. Avem ordin să arestăm, indiferent de grad, pe toţi acei care nu se poartă disciplinat şi împiedică îmbarcarea. Locotenentul strânse buzele, aşteptă câteva secunde şi, cu o privire piezişă spre Reabcikov, se aplecă spre Grigori şi-i şopti: Pot să-ţi dau un sfat: vorbeşte cu comandantul bateriei treizeci şi şase, intră în rândul lor şi ai să te îmbarci pe vapor.

Reabcikov, care auzise şoapta locotenentului, zise cu bucurie în glas:

— Du-te tu la cei din Karghin, iar eu dau o fugă la băieţi. În afară de sacul cu merinde, ce să mai iau din lucrurile tale?

— Mergem împreună, răspunse cu nepăsare Grigori.

Pe drum s-au întâlnit cu un cazac cunoscut, din satul Semionovski. Ducea într-un furgon enorm o grămadă de pâini, acoperite cu o foaie de cort. Se îndrepta spre debarcader. Reabcikov îl strigă pe nume:

— Noroc, Feodor! Unde duci pâinea?

— A-a! Platon, Grigori Panteleevici, noroc! Ne aprovizionăm regimentul cu pâine pentru drum. Abia am izbutit s-o coacem, că altfel ar trebui să halim numai colivă de grâu...

Grigori veni la furgonul care se oprise şi întrebă:

— Cum ai luat pâinea, cu cântarul sau cu numărul?

— Cine dracu' a numărat-o! Da' ce, vă trebuie pâine?

— Ne trebuie.

— Ia!

— Câte să iau?

— Câte poţi căra; pentru noi e destul!

Reabcikov privea cu mirare cum Grigori scotea o pâine după alta şi, nemaistăpânindu-şi răbdarea, întrebă:

— La ce dracu' iei atâtea?

— Îmi trebuie, răspunse scurt Grigori.

Ceru căruţaşului doi saci, puse pâinea în ei, mulţumi şi, după ce-şi luă rămas bun, porunci lui Reabcikov:

— Ia şi tu, să le ducem!

— Nu cumva ai de gând să iernezi aici? întrebă ironic Reabcikov, după ce ridică sacul pe umăr.

— Nu e pentru mine.

— Dar pentru cine?

— Pentru cal.

Reabcikov lepădă sacul jos, întrebând uluit:

— Glumeşti?

— Nu, serios.

— Va să zică, tu... adică ce vrei să faci, Panteleevici? Vrei să rămâi aici, după câte înţeleg?

— M-ai înţeles bine. Ei, ia-ţi sacul, hai să mergem. Calul trebuie hrănit, fiindcă a ros sărmanul şi ieslele. O să mai am nevoie de cal, n-o să umblu pe jos...

Până la locuinţa lor, Reabcikov tăcu, oftând şi săltându-şi sacul pe umeri; când ajunseră la portiţă, întrebă:

— Ai să le spui băieţilor? Şi înainte de a primi răspunsul, adăugă cu o uşoară obidă în glas: Bine te vei fi chibzuit.. Dar noi ce ne facem?

— Cum vreţi! răspunse cu o prefăcută nepăsare Grigori. Nu ne iau, nu se găsesc locuri pentru toţi, şi nici nu ne trebuie! Ce nevoie avem de dânşii? Pentru ce să ne vârâm la ei? Rămânem, şi o să ne încercăm norocul. Dar treci odată! Ce, ai prins rădăcini în portiţă?

— După aşa vorbe... e tot ce se poate... Nici nu văd portiţa. Tii, a dracului treabă! Ah, Grişa, parcă mi-ai dat cu ciocanu-n cap. M-ai năucit, zău! Şi eu, care mă gândeam: „La ce dracu' cere el aceste pâini?" Ei, acum au să afle băieţii şi au să se tulbure...

— Iar tu? Rămâi? întrebă cu curiozitate Grigori.

— Ce spui! strigă speriat Reabcikov.

— Gândeşte-te.

— Ce să mă gândesc! Plec, fără vorbă, atâta timp cât se mai poate. Mă bag la bateria din Karghinskaia – şi plec.

— Degeaba.

— Asta s-o crezi tu! Eu, frate, mai ţin la capul meu. N-am nicio poftă să-şi încerce roşii paloşurile pe el.

— Măi, Platon, gândeşte-te! E un lucru...

— Nu, să nu-mi spui nimic! Plec numaidecât.

— Ei, fă cum vrei. Nu încerc să te mai înduplec, zise cu ciudă Grigori şi păşi înainte pe treptele de piatră ale scării.

Nici Ermakov, nici Prohor şi nici Bogatîriov nu erau acasă. Gazda, o armeancă în vârstă şi cocoşată, lămuri că plecaseră şi au spus că se întorc curând. Fără să-şi mai scoată haina, Grigori tăie o pâine în bucăţi mari şi porni în grajd, la cai. Împărţi punea la amândoi – al lui şi al lui Prohor – şi, când luă căldările şi se pregătea să iasă pentru a aduce apă, Reabcikov se şi înfiinţă în prag. Ţinea în poalele mantalei bucăţi mari de pâine. Calul lui Reabcikov îşi simţi stăpânul şi necheză scurt, iar stăpânul trecu tăcut prin faţa lui Grigori, care zâmbea în colţul buzelor, dădu drumul pâinii în iesle şi, fără să-l privească, îi zise:

— Nu te rânji la mine, te rog! Dacă aşa vine treaba, trebuie să-mi hrănesc şi eu calul... Crezi tu că aş pleca cu dragă inimă? M-aş apuca singur de guler şi m-aş târî până la afurisitul lor de vapor, da! Mă împingea frica... Un singur cap am pe umeri, aşa-i? Dacă, Doamne fereşte, mi-l taie, nu mai creşte altul la loc...

Prohor şi ceilalţi cazaci se întoarseră abia în amurg. Ermakov aduse o uriaşă damigeană de spirt, iar Prohor – un sac cu borcane ermetic închise, cu un lichid gălbui-tulburel.

— Am dat o lovitură! O să ne ajungă pentru toată noaptea, se lăudă Ermakov, arătând damigeana, şi lămuri: Am dat peste un medic militar şi ne-a rugat să-l ajutăm să ducă la chei medicamentele din depozit. Hamalii au refuzat să muncească, numai iuncherii cărau de la depozit, şi ne-am întovărăşit cu dânşii. Doctorul ne-a plătit cu spirt pentru ajutor, iar borcanele astea le-a şterpelit Prohor, pe crucea mea că nu mint!

— Dar ce e în ele? se interesă Reabcikov.

— Este, frate, ceva mai bun decât spirtul! Prohor scutură borcanul, privi la lumină cum lichidul des face băşici sub sticla întunecată şi termină, mulţumit de sine: Este cel mai scump vin străin. Nu-l dă decât la

bolnavi, aşa mi-a zis un iuncher, care înţelege englezeşte. O să ne suim pe vapor, o să dăm drumul la „Ţara mea, iubita mea" şi o să bem hăt, până în Crimeea, iar sticlele o să le aruncăm în mare.

— Du-te mai repede, suie-te, că din pricina ta întârzie vaporul şi nu pleacă. „Unde e, zic ei, unde e Prohor Zîkov, viteazul fără pereche, că nu putem pleca făr' de el!" râse batjocoritor Reabcikov şi, după ce tăcu o clipă, arătă cu degetul gălbejit de tutun pe Grigori: Uite, dânsul s-a răzgândit şi nu mai pleacă. Şi eu la fel.

— Ce vorbeşti? făcu Prohor, cât pe ce să scape borcanul din mână de uimire.

— Cum? Ce-aţi mai născocit? întrebă Ermakov, încruntându-se şi uitându-se ţintă la Grigori.

— Am hotărât să nu plecăm.

— De ce?

— Pentru că nu sunt locuri pentru noi.

— Azi nu sunt, mâine au să fie, rosti hotărât Bogatîriov.

— Dar ai fost la chei?

— Da, şi?

— Ai văzut ce se petrece acolo?

— Da, am văzut.

— Ei, atunci ce mai vrei? Dacă ai văzut, la ce bun să ne mai tocmim? Nu ne primeau decât pe noi doi, Reabcikov şi cu mine, dar şi aşa ne-a zis un voluntar să ne băgăm în bateria din Karghinskaia, că altfel nu e voie.

— Dar bateria aia nu s-a îmbarcat încă? întrebă cu vioiciune Bogatîriov şi, când află că artileriştii făceau coadă aşteptînd să le vină rândul la îmbarcare, începu îndată să se pregătească de drum: vârî în sacul de merinde rufele, o pereche de nădragi de schimb, o bluză, ceva pâine şi-şi luă rămas bun de la toţi.

— Rămâi, Petro! îl sfătui Ermakov. N-are rost să ne despărţim.

Fără să-i răspundă, Bogatîriov îi întinse mâna asudată, se mai închină o dată stând în prag şi zise:

— Rămâneţi sănătoşi! Dacă o vrea Dumnezeu, ne-om mai vedea. Şi ieşi în fugă.

După plecarea lui, o tăcere apăsătoare dăinui multă vreme în odaie. Ermakov trecu la gazdă, în bucătărie, aduse patru pahare, turnă spirt în ele, puse pe masă un ceainic mare de aramă plin cu apă rece, tăie slănină şi, tot fără nicio vorbă, se aşeză lângă masă, se propti într-un cot, privi îngândurat câteva clipe undeva în jos, la picioarele sale, apoi bău apă

drept din gâtul ceainicului şi zise răguşit:

— În Kuban, peste tot apa pute a gaz. De ce-o fi fiind aşa?

Nimeni nu-i răspunse. Reabcikov îşi freca sabia aburită cu o cârpă, Grigori scotocea în cufăraşul său, Prohor privea distrat afară la povârnişurile sterpe ale dealurilor mişunând de herghelii de cai.

— Aşezaţi-vă la masă! Haideţi, să bem. Fără să-i aştepte, Ermakov răsturnă pe gât jumătate din pahar, bău puţină apă şi, mestecând o bucată de slănină trandafirie, se uită la Grigori cu ochii mai învioraţi şi-l întrebă: Dar n-o să ne dea gata tovarăşii roşii?

— N-au să-i omoare pe toţi. Multă lume o să rămână aici, cu miile, răspunse Grigori.

— Pe mine puţin mă doare ce-au să păţească alţii, râse Ermakov. Mă gândesc la pielea mea...

După ce băură zdravăn, vorbele răsunau ceva mai vesel. Peste puţin timp, se ivi pe neaşteptate Bogatîriov, vânăt de frig, ursuz şi mahmur. Aruncă jos, lângă prag, un balot întreg de mantale noi englezeşti şi începu să se dezbrace, fără să rostească un singur cuvânt.

— Bine aţi sosit! îl luă în râs Prohor, făcând o plecăciune.

Bogatîriov îl săgetă cu o privire mânioasă şi zise cu un oftat:

— Să mă roage toţi Denikinii şi celelalte curve, şi tot n-am să mă duc! Am stat la rând, am îngheţat ca un câine, şi tot degeaba. S-a isprăvit tocmai lângă mine. Aveam doi înaintea mea: unuia i-au dat drumul, celuilalt, nu. Jumătate din baterie a rămas, ce să-i faci, hai?

— Uite-aşa vă prostesc ăia! râse Ermakov şi, nimerind pe alături, îi turnă un pahar plin lui Bogatîriov. Ţine, bea şi uită-ţi amarul! Sau poate vrei să aştepţi până ce-or veni să te poftească? Ia uită-te pe geam, nu cumva vine generalul Vranghel după tine?

Bogatîriov sorbea tăcut spirtul. Nu-i ardea nicidecum de glume. Ermakov şi Reabcikov, pe jumătate beţi, au cinstit gazda bătrână pe săturate şi începură să se sfătuiască între ei, dacă n-ar fi bine să meargă să caute undeva un armonist.

— Mai bine duceţi-vă la gară, îi îndemnă Bogatîriov. Acolo se pradă vagoanele. Un tren plin numai cu îmbrăcăminte.

— La ce dracu' ne trebuie îmbrăcămintea asta? strigă Ermakov. Ne ajung şi mantalele tale câte le-ai adus! Că tot o să ne ia prisosul. Petro, scârnăvie de câine! Am hotărât să ne facem roşii, ai înţeles? Ce, nu suntem cazaci? Dacă ne lasă roşii viaţa, mergem să luptăm în rândurile lor! Suntem cazaci de la Don! Sânge curat, neamestecat! Treaba noastră e să

dăm cu sabia. Ştii tu cum tai eu? Fără greş! Stai, o să-ţi arăt chiar pe tine! A-ha. Te-ai muiat? Nouă ne e totuna pe cine tăiem, numai să avem pe cine; aşa e, Melehov?

— Du-te la naiba! rosti obosit Grigori.

Cu ochii roşii de sânge, Ermakov încerca să-şi apuce sabia lăsată pe cufăr. Bogatîriov îl împingea fără supărare, rugându-l:

— Ia-o mai iavaş, viteazule, că te domolesc eu. Bea cuminte, nu uita că ai grad de ofiţer.

— Mă fac pe acest grad azi şi mâine! Am acum nevoie de el ca porcul de botniţă. Nu-mi aminti de gradul meu! Şi tu eşti la fel. Lasă-mă să-ţi tai epoleţii! Petea, scumpule, stai, stai niţel, numaidecât...

— Nu te grăbi, mai avem timp, râdea blajin Bogatîriov, domolindu-şi prietenul turlac.

Băură până la revărsatul zorilor. De cu seară se iviseră de undeva nişte cazaci necunoscuţi, din care unul avea o armonică cu două rânduri de clape. Ermakov jucase cazaciocul până se prăvăli pe jos. L-au dat la o parte spre o ladă şi el adormi pe podeaua neacoperită, cu picioarele larg răscrăcărate şi cu gâtul îndoit strâmb. Cheful fără veselie se prelungi până dimineaţa. „Eu sunt de loc din Kumşatskaia!... Chiar din staniţă! Ce boi aveam! Nici nu puteai să le ajungi până la coarne! Ce cai! Nişte lei! Şi ce ne-a rămas acum? O căţea râioasă! Şi aia trage să crape, n-avem cu ce să o hrănim", zicea cu hohote de plâns de beţiv un cazac în vârstă, unul dintre cei nimeriţi întâmplător la chef. Un cazac din Kuban, cu cerkezka ponosită, ceru armonistului să-i cânte „naurskaia,"[88] şi, braţele desfăcute într-un gest pitoresc, zbura prin odaie cu atâta uşurinţă, încât lui Grigori i se păru chiar că pingelele cizmelor munteneşti ale cazacului nici nu ating podeaua murdară şi roasă.

Pe la miezul nopţii, alt cazac aduse de undeva două vase de pământ înalte şi cu gâtul îngust: mai aveau resturi de etichete putrezite, dopurile purtau sigilii de ceară roşie, iar plumburile masive atârnau de sub capsulele roşii ca vişinele. Prohor ţinu îndelung în mâini una din oale, cam de o vadră, mişcându-şi buzele şi căznindu-se să silabisească slova străină de pe etichetă. Ermakov, care se trezise între timp, i-o luă din mâini, o puse jos şi trase sabia din teacă. Prohor nici n-avu timp să scoată un oftat de uimire, şi Ermakov reteză cu o lovitură piezişă gâtul vasului şi strigă tare:

---

[88] Joc lezghin.

— Adu paharele!

Vinul gros, nespus de aromitor şi puternic, fu băut în câteva minute, şi Reabcikov mai stătu mult timp, plescăind din limbă şi mormăind: „Păi, ăsta nu e vin, e sfântă împărtăşanie! Un vin ca ăsta nu trebuie să-l bea omul decât în clipa morţii, şi nu orice om, ci numai cine n-a jucat cărţi, n-a fumat tutun şi nu s-a atins de muieri... O băutură de arhiereu, ce să mai zic!"

Atunci şi Prohor îşi aminti că avea în sac nişte borcane cu vin medicinal.

— Stai, Platon, nu-l lăuda peste măsură! Al meu e şi mai abitir! Asta e un rahat, dar să vezi ce am găsit la depozit! E vin, frate, nu glumă! Tămâie cu miere, sau poate ceva şi mai bun! Nu e, frate, de arhiereu, ci, ca să zic aşa, chiar împărătesc! Înainte îl beau numai ţarii, iar acum, noi... se lăuda el, desfundând unul din borcane.

Om lacom la băutură, Reabcikov înghiţi pe nerăsuflate o jumătate de pahar de lichid gros, gălbui-tulburel, se făcu imediat palid şi holbă ochii.

— Nu e vin, e fenol! hârâi el şi, plin de mânie, aruncă restul din pahar drept pe cămaşa lui Prohor şi se îndreptă spre ieşire, clătinându-se pe picioare.

— Minte, lepra! E vin englezesc! Prima! Nu-l credeţi, fraţilor! urlă Prohor, silindu-se să acopere larma glasurilor de beţivi. Dădu pe gât un pahar plin şi se făcu îndată şi mai galben la faţă decât Reabcikov.

— Ei, cum e? îl descosea Ermakov, cu nările umflate, privindu-l în ochii tulburaţi. Ei, cum e vinul ţarului? E tare? E dulce? Zi, naiba să te ia, că-ţi sparg borcanul în cap!

Prohor moţăia din cap şi suferea tăcut, apoi sughiţă, sări sprinten în picioare şi se repezi după Reabcikov. Înecându-se de râs, Ermakov făcu cu ochiul lui Grigori, ca un complice, şi ieşi afară. După un minut se întoarse în odaie. Râsul lui tunător acoperi toate vocile.

— Ce-i cu tine? îl întrebă obosit Grigori. De ce nechezi, prostule? Ce te-a apucat?

— O-of, băiete, du-te şi tu de vezi cum le ies maţele pe dos! Ştii tu ce-au băut?

— Ce?

— Doftorie englezească împotriva păduchilor!

— Minţi!

— Pe Dumnezeu! M-am gândit şi eu când am fost în depozit că e vin, dar apoi l-am întrebat pe doctor: „Ce e aia, domnule medic?" Zice: „Un

medicament". Zic: „Nu cumva e vreun leac pentru toate necazurile, gătit cu spirt?" Zice: „Ferească sfântul, ni l-au trimis aliaţii, e un lichid contra păduchilor. E un medicament extern, nu-l poţi lua pe gură!"

— Mă, tâlharule, dar de ce nu le-ai spus? îl dojeni înciudat Grigori.

— Lasă-i pe nebuni să se cureţe înainte de predare, că de crăpat, tot n-au să crape! Ermakov îşi şterse lacrimile ce-l podidiră de atâta râs şi adăugă, nu fără o bucurie răutăcioasă: De-acu au să bea mai cu băgare de seamă, că altfel nici nu dovedeşti să pui mâna pe un pahar. Aşa se lecuieşte omul lacom! Ei, ce zici, mai bem, ori mai aşteptăm? Hai, pentru pieirea noastră!

Puţin înainte de zori, Grigori ieşi pe scară, îşi răsuci cu mâinile tremurătoare o ţigară, o aprinse şi stătu îndelung afară, rezemându-se cu spatele în zidul umed de ceaţă.

În casă nu se mai potoleau strigătele beţivilor, trilurile de armonică, fluieratul voinicesc, şi cizmele celor dezlănţuiţi într-un joc nebunesc băteau ritmul sec şi neobosit... Vântul aducea dinspre golf mugetele de bas ale sirenelor de vapor, glasurile de oameni de pe chei se contopeau într-o larmă străpunsă de comenzile strigăte cu voce tăioasă, de nechezatul cailor, de şuieratul locomotivelor. Undeva, în direcţia gării Tonnelnaia, se dădea o luptă. Tunurile bubuiau surd, şi în intervalele dintre bubuitul lor, abia se auzea pârâitul sec al mitralierelor. Dincolo de trecătoarea Marhotski ţâşni în sus o rachetă, scăpărând lumină. Pentru câteva secunde, s-au putut vedea crestele cocoşate ale munţilor, descoperite de lumina verde fantomatică, apoi bezna de nepătruns a nopţii de martie învălui munţii – şi salvele de artilerie răsunară tot mai limpede, tot mai des, aproape contopindu-se într-un bubuit continuu.

Un vânt sărat, gros şi rece bătea dinspre mare, aducând la mal miresme de necunoscute ţărmuri străine. Dar pentru cazacii de la Don nu numai vântul, ci totul era străin şi necunoscut în acest plicticos oraş maritim biciuit şi străpuns din toate părţile de vânturi. Stăteau pe dig adunaţi grămadă, aşteptînd clipa îmbarcării... Valuri verzi şi spumoase fierbeau lângă ţărm. Soarele nepăsător, fără căldură, privea pământul printre nori.

Torpiloarele engleze şi franceze stăteau în radă, scoţând fum pe coşuri; o navă de linie se înălţa deasupra apei, ca o cetate cenuşie, înfricoşătoare. Un nor de fum negru plutea deasupra. O tăcere sinistră stăpânea cheiurile. Acolo unde nu demult, legănat de valuri, stătea la dană cel din urmă vas de transport, pluteau pe apă şei ofiţereşti, geamantane, pături, şube, scaune tapisate cu pluş roşu şi alte lucruri zvârlite în grabă de pe

schelă...

Grigori veni dis-de-dimineaţă la chei şi, încredinţându-şi calul lui Prohor, stătu mult umblând prin mulţime, căutându-şi cunoştinţele şi trăgând cu urechea la vorbe răzleţe şi pline de nelinişte. Văzu cu ochii lui cum un colonel de rezervă, om în vârstă, care n-a fost lăsat să se îmbarce, se împuşcase chiar lângă schela „Sveatoslav"-ului.

Cu câteva minute înainte, colonelul – mic, cu mişcări dezordonate, cu obrajii acoperiţi de păr cărunt şi ţepos, cu ochii plânşi cu pungi dedesubtul lor – apucă pe comandantul gărzii de diagonală, bolborosea ceva jalnic, îşi suflă nasul şi-şi ştergea cu o batistă murdară mustăţile galbene de fumul tutunului, ochii şi buzele tremurătoare, apoi deodată se decise... Şi în aceeaşi clipă, un cazac scoase iute din mâna caldă a mortului *browningul* sclipitor de nichel; cadavrul cu mantaua cenuşie ofiţerească fu împins cu picioarele la o parte, spre o stivă de lăzi, ca şi cum ar fi fost un butuc de lemn, şi lumea de lângă schelă începu să se înghesuie şi mai îndârjit, încăierarea din coadă deveni şi mai înverşunată şi vocile răguşite, hărţăgoase, ale refugiaţilor lătrau cu şi mai aprinsă furie.

Când cel din urmă vapor, legănându-se, începu să se depărteze de chei, în mulţime răsunară ţipete de femei, exclamaţii isterice şi înjurături... Sirena de pe vas nu-şi încetase încă mugetul scurt şi gros, când un tânăr calmuc, cu o căciulă de vulpe în cap, sări în apă şi o luă înot după vapor.

— N-a mai putut răbda! oftă un cazac.

— Înseamnă că nu putea în niciun chip să rămână, zise altul, care stătea lângă Grigori. Care va să zică, multe rele le-a făcut roşilor...

Cu dinţii încleştaţi, Grigori privea calmucul înotând. Mişcările braţelor înotătorului deveneau tot mai rare, umerii săi se cufundau tot mai mult. Sumanul ud îl trăgea în apă. Un val îi scoase căciula de vulpe roşcată, o aruncă îndărăt.

— O să se-nece, afurisitul de păgân! zise cu părere de rău un bătrân îmbrăcat cu o zeghe.

Grigori se întoarse brusc pe loc şi se îndreptă spre calul său. Prohor intrase în discuţie aprinsă cu Reabcikov şi Bogatîriov, veniţi şi dânşii călări. Zărindu-l pe Grigori, Reabcikov n-avea astâmpăr în şa, îşi atinse nerăbdător calul cu călcâiele şi strigă:

— Dar grăbeşte-te odată, Panteleevici! Şi, fără să-l lase să se apropie, îi strigă din depărtare: Hai să plecăm, până nu va fi prea târziu. Ne-am adunat aici ca la o jumătate sotnie de cazaci; avem de gând s-o luăm spre Ghelendjik, iar de acolo, în Gruzia. Tu ce zici?

Grigori se apropie, ţinându-şi mâinile vârâte adânc în buzunarele mantalei şi dând la o parte cu umărul cazacii, care forfoteau fără rost pe chei.

— Mergi, sau nu? întrebă stăruitor Reabcikov, ieşind în calea lui.

— Nu, nu plec.

— A venit la noi un ofiţer superior, tot cazac. Cunoaşte drumul pe de rost. Zice: „O să vă duc cu ochii închişi până la Tiflis!" Hai să plecăm, Grişa! Iar de-acolo, la turci... Trebuie să ne scăpăm viaţa. Într-un fel sau altul! Ne vine sfârşitul, iar tu stai ca un peşte adormit...

— Nu, nu mă duc. Grigori luă dârlogii din mâinile lui Prohor şi se aşeză greoi, bătrâneşte, în şa. Nu mă duc. Degeaba. Şi e cam târziu... Uite!

Reabcikov privi îndărăt şi, într-un gest de mânie şi de disperare, îşi smulse dragonul de la sabie: lanţuri de trăgători roşii se scurgeau pe povârnişuri în vale. Lângă fabricile de ciment, răpăiră scurt mitraliere. Tunurile din trenurile blindate deschiseră foc asupra roşilor. Cel dintâi obuz se sparse lângă moara Aslanidi.

— Hai acasă, băieţi! După mine! ordonă Grigori mai înviorat şi deodată mai stăpân pe sine.

Dar Reabcikov îi apucă calul de dârlogi şi strigă speriat:

— Nu trebuie! Hai să rămânem aci... Între oameni şi moartea e uşoară...

— Dă-i drumul, ce dracu' ?! Ce moarte? Ce tot trăncăneşti acolo? Grigori era pornit să-şi mai verse necazul, dar glasul său pieri într-un tunet monstruos venind dinspre mare. Nava de linie engleză „Emperor of India", părăsind apele Rusiei aliate, execută o manevră în larg şi trimise o serie de obuze din tunurile sale de 305 milimetri. Acoperind vapoarele, care ieşeau din golf, nava trăgea asupra lanţurilor de trăgători roşi-verzi[89], care înaintau spre periferiile oraşului, apoi îşi mută focul asupra trecătorii, pe unde apărură bateriile roşii. Cu clocot şi urlet greu zburau obuzele engleze peste capetele cazacilor îngrămădiţi pe chei.

Trăgând de dârlogi şi strunindu-şi calul, care se lăsa pe picioarele dindărăt, Bogatîriov strigă printre bubuituri:

— Dar grozav mai latră tunurile englezeşti! Degeaba însă îi zgândăre pe roşii! Tragerea lor n-are niciun rost, e numai gălăgie...

---

[89] Detaşamente de partizani care au luptat împotriva gărzilor albe şi a intervenţioniştilor străini, în perioada 1918-20. Erau formate în mare parte din soldaţi care se eschivau de la mobilizarea în armata gărzilor albe şi se ascundeau prin păduri (n. r.).

— Las' să-i mânie! Nouă ne e totuna, zâmbi Grigori, dând drumul calului, şi o luă pe stradă.

În dreptul lui, ţâşniră de după colţ şase călăreţi cu săbiile scoase, galopând vijelios. Cel din faţă avea în piept o panglică de stambă sângerie, ca o rană deschisă.

PARTEA A OPTA

1

DE DOUĂ ZILE ŞI DOUĂ NOPŢI, BĂTEA UN VÂNT CALD DE LA miazăzi. Cea din urmă zăpadă pierise de pe câmp. Trecuseră apele spumoase şi vuitoare de primăvară, amuţiseră râpele şi pârâiaşele din stepă. În zorii zilei a treia, vântul se potolise, şi ceţuri dese se aşternuseră peste stepă, iar pănuşiţa uscată de anul trecut se îmbrăcă în argint umed. Gorganele, colnicele, staniţele, turlele bisericilor, creştetele de plopi înălţate drept – toate dispărură în pâcla albicioasă şi de nepătruns. O primăvară azurie se aşternu asupra întinsei stepe din ţinutul Donului.

Într-o dimineaţă neguroasă, întâia oară după însănătoşire, Axinia ieşi pe scară şi rămase îndelung acolo, ameţită de dulceaţa îmbătătoare a văzduhului proaspăt de primăvară. Biruindu-şi leşinul şi toropeala, ajunse până la fântâna din grădină, puse căldarea jos şi se aşeză pe stobor.

Lumea se descoperea ochilor ei cu totul alta, primenită în cel mai minunat chip şi plină de farmec. Cu ochii sclipitori, Axinia privea mişcată în jurul ei, jucându-se copilăreşte cu cutele de la rochie. Zarea învăluită în ceaţă, merii din grădină, înconjuraţi de apa zăpezilor topite, gardul ud şi drumul de după el cu făgaşurile de anul trecut adâncite de apă – toate i se arătau neînchipuit de frumoase, toate înfloreau în culori smălţuite şi gingaşe, scăldate parcă în razele soarelui.

Un petic de cer fără nori, ivindu-se o clipă prin ceaţă, o orbi cu albastrul lui rece; mirosul de paie putrede şi de brazdă dezgheţată îi era atât de cunoscut, atât de plăcut, încât Axinia oftă adânc şi zâmbi în colţul buzelor; cântecul simplu al ciocârliei, venind de undeva din stepa ascunsă în neguri, trezi în sufletul ei un dor nelămurit. Iar acest cântec auzit pe meleaguri străine făcu să-i bată inima mai tare, să-i izvorască două lacrimi din ochi...

Pierdută de fericire, bucurându-se cu nesaţ de viaţa ce se întorsese în trupul ei, Axinia simţea o dorinţă pătimaşă de a le atinge pe toate cu mâinile, de a le mângâia, de a pipăi o tufă de coacăze, înnegrită de umezeală, de a-şi lipi obrazul de ramura unui măr acoperită cu o pieliţă

sură, catifelată; ar fi dorit să treacă peste zăplazul dărâmat şi să pornească fără drum, prin noroi, acolo, dincolo de râpa lată, unde înverzea în culori de basm un lan de grâu, contopindu-se cu zarea fumurie...

Petrecuse mai multe zile, aşteptînd zadarnic sosirea lui Grigori, dar aflase în cele din urmă de la vecinii veniţi la gazde că războiul nu se isprăvise şi că un mare număr de cazaci plecaseră din Novorosiisk în Crimeea, iar acei care rămăseseră s-au dus în Armata Roşie sau la minele de cărbuni.

Pe la sfârşitul săptămânii, Axinia se hotărî să pornească fără preget acasă şi curând avu parte şi de un tovarăş de drum. Într-o seară, un bătrânel încovoiat de spate intră în casă fără să bată la uşă. Făcu în tăcere o plecăciune, apoi începu să-şi descheie mantaua englezească murdară, ruptă la cusături şi care şedea pe el ca un sac.

— Omule dragă, nici bună seara n-ai zis şi te bagi în cvartir? rosti gazda, privind cu mirare musafirul nepoftit.

Acesta îşi scoase repede mantaua, o scuturâ lângă prag, o puse cu grijă în cârlig şi, netezindu-şi bărbuţa căruntă, tunsă scurt, zise cu un zâmbet:

— Iartă-mă, pentru Dumnezeu, dragă, dar aşa sunt învăţat, după cum e vremea de astăzi: întâi te dezbraci, şi apoi ceri voie să rămâi pentru la noapte, că altfel nu te lasă. Lumea s-a făcut aspră, nu e bucuroasă de oaspeţi...

— Dar unde vrei să te culcăm? Nu vezi în ce înghesuială stăm? zise gazda pe un ton mai paşnic.

— Păi, am nevoie de atâta loc cât ciocul de vrabie! Uite, chiar aici, lângă prag, mă culc şi dorm!

— Şi cine eşti, moşule? Bejănar? se interesă nevasta gazdei.

— Tocmai, tocmai aşa e. Am fost în bejenie, am fugit până la mare, dar acum viu fără grabă de acolo, m-am ostenit de atâta fugă, răspunse bătrânul vorbăreţ, aşezându-se pe vine lângă prag.

— Dar cine eşti? De unde eşti de fel? continuă gazda.

Bătrânul scoase din buzunar o foarfecă mare de croitorie, o întoarse în mâini şi, cu acelaşi zâmbet pe buze, lămuri:

— Iată documentul gradului meu, merg cu el chiar de la Novorosiisk, şi sunt de departe, din staniţa Vioşenskaia. Chiar acolo merg, după ce am băut apă sărată de mare.

— Şi eu îs din Vioşenskaia, moşule! zise Axinia, aprinzându-se de bucurie.

— Ian te uită! strigă bătrânul. Cine-ar fi spus că tocmai aci am să găsesc

pe cineva din staniţa mea? Şi totuşi, în vremurile de azi, nici nu e de mirare: suntem acum împrăştiaţi pe pământ ca evreii. Aşa e în Kuban: dacă arunci cu băţul într-un câine, nimereşti într-un cazac de la Don. S-au băgat pretutindeni, fără număr, dar câţi mai zac îngropaţi în pământ? Poate mai mulţi chiar! Câte şi câte n-am văzut eu, dragilor mei, în bejenia asta! Nu te-ajută graiul să povesteşti prin ce nevoi trece norodul! Uite, stam alaltăieri în gară, iar lângă mine şade o femeie de neam bun, cu ochelari, şi se caută de păduchi. Iar lighioanele curg pe ea! Le ia cu degetele şi se strâmbă de parcă ar muşca dintr-un măr pădureţ şi, când vrea să-l strivească pe sărmanul de păduche, se strâmbă şi mai rău, se schimbă la faţă, i-e scârbă! Altul, care e mai tare, omoară şi un om şi nu se strâmbă, nu face mutre acre. Am văzut şi eu un voinic: a tăiat trei calmuci, şi-a şters sabia de coama calului, a scos o ţigară, a aprins-o, s-a apropiat de mine şi mă-ntreabă: „Ce te zgâieşti la mine, moşule? Vrei să-ţi tai capul?" Şi eu: „Cum se poate, flăcăule, Doamne fereşte! Dacă o să mi-l tai, atunci cum o să mai mănânc pâine?" A râs şi şi-a văzut de drum.

— Pentru unul, care-i obişnuit, e mai uşor să omoare un om decât un păduche, rosti cu înţelepciune gazda. S-a ieftenit omul, de când cu revoluţia.

— Bine ai zis! încuviinţă musafirul. Omul e mai tare decât vita, se obişnuieşte cu toate. Ei bine, o întreb eu pe femeia aceea: „Cine sunteţi? După chip, mi se pare că nu sunteţi din lumea de rând." S-a uitat la mine şi au podidit-o lacrimile: „Sunt soţia generalului-maior Grecihin". Poftim, zic în gând, a generalului-maior, dar are păduchi ca o mâţă jigărită plină de purici! Şi: „Excelenţa voastră, zic, să fie cu iertare, dar dacă aveţi de gând să vă stârpiţi în acest fel toate lighioanele, să ştiţi că o să aveţi de lucru până la pocroave. Şi o să vă rupeţi toate unghiile. Striviţi-le pe toate deodată!" „Cum?" zice. Şi i-am dat un sfat: „Scoateţi-vă haina, zic, întindeţi-o pe ceva tare şi călcaţi-i cu o sticlă!" Şi ce văd: s-a tupilat generăleasa mea după castelul de apă şi se apucă de treabă, călcându-şi cămaşa cu o sticlă verde, ca şi cum n-ar fi făcut altceva toată viaţa! M-am uitat cât m-am uitat, şi mi-am zis: „Dumnezeu are câte şi de toate; a trimis lighioanele şi pe oamenii de neam bun, ca să le sugă sângele dulce, să nu bea numai sânge de om trudnic... Dumnezeu nu e fără socoteală, ştie ce face! Din când în când, are grijă de oameni şi le face toate cu atâta înţelepciune, că nu mai ai nimic de spus."

Flecărind mereu şi văzând că gazdele îl ascultă cu multă luare-aminte, croitorul le făcu cu dibăcie să-şi dea seama că el ar mai avea de povestit

încă o mulţime de lucruri interesante, dar că îl biruie somnul de flămând ce-i.

După cină, culcându-se, o întrebă pe Axinia:

— Şi tu, fata moşului, mai ai de gând mult să stai în ospeţie?

— Mă pregătesc de plecare, moşule.

— Ei bine, hai să mergem împreună, o să fie mult mai vesel.

Axinia nu se lăsă mult rugată şi a doua zi dimineaţa, după ce-şi luară rămas bun de la gazdă, părăsiră cătunul Novo-Mihailovski pierdut în stepă.

*

În a douăsprezecea zi, sosiră în timpul nopţii în staniţa Miliutinskaia. Izbutiră să fie primiţi într-o casă mare, cu aspect de bunăstare. Dimineaţa, tovarăşul de drum al Axiniei se hotărî să petreacă o săptămână în staniţă, ca să se odihnească şi să-şi caute picioarele beşicate până la sânge. Nu putea merge mai departe. Îşi găsi în casă de lucru şi, dornic de muncă, bătrânul îşi făcu repede un locşor lângă fereastră, îşi scoase foarfeca şi ochelarii, legaţi cu o sforicică, şi începu să descoasă iute nişte haine vechi.

Despărţindu-se de Axinia, bătrânul glumeţ şi vesel o binecuvântă şi deodată ochii i se umplură de lacrimi, dar le şterse îndată şi zise în chip de şagă, ca de obicei:

— Nevoia nu-i mamă, dar tot înrudeşte oamenii... Uite, îmi pare rău că pleci... Ce să faci, însă, fata moşului? Du-te singură, călăuzul tău e olog de amândouă picioarele. L-au hrănit pesemne undeva cu pâine de orz... Şi, ca să vorbim drept, am mărşăluit cu vrednicie amândoi – este chiar prea mult pentru cei şaptezeci de ani ai mei. Dacă vei putea, spune-i babei mele că porumbelul ei este viu şi teafăr; măcar că în piuă l-au stâlcit şi în cadă l-au frământat, încă tot e viu şi coase nădragi pentru oameni buni, după care are să sosească curând acasă... Chiar aşa să-i spui: nătărăul bătrân a isprăvit cu retragerea şi înaintează spre casă, abia mai poate de nerăbdare să ajungă mai repede sus pe cuptor...

Axinia mai străbătu câteva zile de drum. De la Bokovskaia până la Tatarski călători cu o căruţă ce se întâmplase în cale. Intră seara târziu pe portiţa larg deschisă a ogrăzii sale, se uită la casa Melehovilor şi un spasm de plâns îi zgudui pieptul... Stând în bucătăria goală, care mirosea a casă nelocuită, îşi plânse toate amarele lacrimi femeieşti, adunate de atâta vreme, apoi se duse la Don după apă, făcu foc în cuptor şi se aşeză lângă

masă, cu mâinile căzute pe genunchi. Stătea îngândurată şi nici nu mai auzi uşa scârţâind; se trezi numai atunci când Ilinişna intră şi-i vorbi cu glas molcom:

— Ei, noroc, vecinico! Da' multă vreme ai umblat prin locuri străine...

Axinia se uită speriată la ea şi se ridică împleticindu-se.

— Ce te uiţi aşa la mine şi taci? Sau poate ai adus veşti urâte?

Ilinişna se apropie încet de masă, se aşeză pe marginea laviţei, fără să-şi ia privirea iscoditoare de la chipul Axiniei.

— Nu, ce veşti pot să am?... Nu te-aşteptam, căzusem pe gânduri şi n-am auzit cum ai intrat... zise tulburată Axinia.

— Ai slăbit rău, abia te mai ţii pe picioare.

— Am zăcut de tifos...

— Şi Grigori al nostru?... Ce-i cu el? Unde v-aţi despărţit? Trăieşte?

Axinia povesti pe scurt totul. Ilinişna o asculta cu luare-aminte, fără să-i scape o vorbă, apoi întrebă:

— Când te-a lăsat, n-a plecat bolnav?

— Nu, nu era bolnav.

— Şi n-ai mai auzit nimic de el?

— Nu.

Ilinişna oftă uşurată:

— Ei, bogdaproste pentru vorba bună! Că la noi în sat scorneşte lumea fel de fel de lucruri...

— Cum, ce anume? întrebă Axinia, cu o voce abia auzită.

— Prostii... Face să-i asculţi pe toţi? Din satul nostru s-a întors numai Vanka Beshlebnov. L-a văzut, cică, pe Grişa bolnav la Ecaterinodar; iar cât despre ce mai spun ceilalţi, n-am nicio încredere.

— Şi ce zic oamenii, mătuşico?

— Am auzit despre un cazac de la Singhin, care spunea că roşii l-ar fi tăiat pe Grişa în oraşul Novorosiisk. M-am dus pe jos la Singhin – inima de mamă n-are pace – şi l-am găsit pe acel cazac. A zis că nu-i adevărat! N-am văzut, zice, n-am auzit nimic! S-a mai zvonit apoi că l-au băgat la temniţă şi că ar fi murit acolo de tifos...

Ilinişna îşi lăsă privirile în jos şi tăcu îndelung, privindu-şi mâinile noduroase şi grele. Chipul ei puhav era calm, cu buzele strânse aspru, dar deodată pe obrajii ei arămii se iviră pete vişinii de roşeaţă şi îi tremurară pleoapele. Se uită la Axinia cu ochii uscaţi, în care licărea o credinţă neclintită, şi îngână răguşit:

— Dar nu cred! Nu se poate să-mi pierd şi cel din urmă fecior! N-are de

ce să mă pedepsească Dumnezeu... Nici n-am mult de trăit... Mai am puţine zile înainte, şi fără asta am avut parte de prea multă durere!... Grişa trăieşte! Inima mea nu presimte nimic rău, înseamnă că trăieşte, dragul meu!

Fără să spună nimic, Axinia îşi întoarse faţa.

O tăcere adâncă se lăţi în bucătărie; apoi vântul a deschis uşa din tindă şi se auzi urletul apelor revărsate de peste Don, năpustindu-se printre plopi, şi gâgâitul îngrijorat al gâştelor sălbatice.

Axinia închise uşa şi se rezemă de cuptor...

— Nu te mai amărî, mătuşico, cuvântă ea încet. Ce boală poate să biruie un om ca dânsul? E tare, ca de fier. Asemenea oameni nu mor. A făcut tot drumul fără mănuşi, nici nu se uita la ger...

— Dar de copii îşi amintea? întrebă cu glas sfârşit Ilinişna.

— De dumneata, şi de copii. Sunt sănătoşi?

— Sunt, cum să nu fie? Iar Pantelei Prokofievici al nostru a murit în bejenie. Am rămas singuri...

Fără să rostească niciun cuvânt, Axinia îşi făcu cruce, mirându-se de liniştea cu care bătrâna îi vorbise despre moartea soţului.

Proptindu-se în masă, Ilinişna se sculă greoi.

— Am zăbovit la tine şi afară-i noapte.

— Mai stai, mătuşico.

— Nu, trebuie să mă duc. Duniaşka a rămas singură. Potrivindu-şi broboada, Ilinişna se uită în jur şi se strâmbă uşor: Iese fum din cuptor. Trebuia să bagi pe cineva în casă, când ai plecat. Ei, rămâi cu bine! Şi, cu mâna pe clanţa uşii, fără să se uite la Axinia, zise: După ce-ai să te odihneşti, vino să ne vezi. Poate că mai afli ceva despre Grigori, să ne spui şi nouă!

Din ziua aceea, legăturile dintre Melehovi şi Axinia se schimbară dintr-o dată. Îngrijorarea pentru viaţa lui Grigori le-a apropiat de parcă le-ar fi înrudit. A doua zi dimineaţa, Duniaşka o zări pe Axinia în curte, o strigă, se apropie de zăplaz şi, îmbrăţişând umerii slabi ai Axiniei, îi zâmbi deschis şi cu duioşie:

— Vai, Xiuşka, cât ai slăbit! Numai oscioarele au mai rămas.

— Poţi să nu slăbeşti într-o viaţă ca asta? răspunse Axinia, zâmbindu-i şi privind cu oarecare pizmă chipul de fată rumenă şi înflorită, în toată plinătatea frumuseţii.

— A fost mama aseară la tine? întrebă Duniaşka, fără să ştie de ce, în şoaptă.

— A fost.

— Chiar mă gândeam şi eu că n-a răbdat-o inima să nu vină la tine. A întrebat de Grişa?

— Da.

— Şi n-a plâns?

— Nu, e o bătrână tare.

Uitându-se la Axinia cu încredere, Duniaşka rosti:

— Mai bine ar fi fost dacă ar fi plâns, tot s-ar mai fi uşurat... Ştii, Xiuşa, de astă-iarnă s-a făcut atât de ciudată... nu mai e aşa cum a fost mai înainte. Când a auzit despre tata, credeam că i se rupe inima, m-am speriat rău de tot, dar dânsa n-a vărsat nicio lacrimă. Atât a zis: „Dumnezeu să-l odihnească, s-a chinuit destul, dragul meu..." Şi până seara n-a mai schimbat nicio vorbă cu nimeni. Am încercat în toate chipurile, şi ea numai dădea din mână şi tăcea. Vai, ce spaimă am tras în ziua aceea! Seara am isprăvit cu vitele, am venit de afară şi o întreb: „Mămuco, să gătim ceva pentru cină?" I s-a potolit inima, a început să vorbească... Duniaşka oftă şi, privind undeva peste umărul Axiniei, întrebă îngândurată: Să fi murit oare Grigori al nostru? E adevărat ce grăieşte lumea?

— Nu ştiu, drăguţo.

Duniaşka o privi iscoditor pe Axinia, oftând încă şi mai adânc.

— Mămuca se prăpădeşte de dorul lui! Nici nu-i zice decât „micuţul meu". Şi nu crede că s-ar putea să nu mai fie în viaţă. Dar ştii, Xiuşa, dacă află cumva acum că a murit cu adevărat, moare şi dânsa de durere. Viaţa a şi părăsit-o, numai atâta i-a mai rămas în lume: Grigori. Nu mai ţine nici la nepoţei, iar la muncă, îi cad toate din mână. Gândeşte-te numai atâta: într-un an am pierdut patru...

Cuprinsă de înduioşare, Axinia se aplecă peste ză plaz, o îmbrăţişă pe Duniaşka şi o sărută cald pe obraz.

— Fă-o să-i treacă de urât, dragă. N-o lăsa să se amărască prea mult.

— Cum să fac eu să-i treacă de urât? Duniaşka îşi şterse ochii cu colţul basmalei şi o rugă pe Axinia: Treci pe la noi, vorbeşte cu ea, tot are s-o mai uşureze. N-ai de ce să ne ocoleşti!

— Am să trec zilele astea, am să trec neapărat!

— Cred că mâine am să ies la câmp. Ne-am înţeles cu văduva lui Anikuşka, vrem să semănăm măcar două deseatine de grâu... Dar tu n-ai de gând?

— Ce semănătoare mai sunt şi eu? zâmbi trist Axinia. N-am cu ce, nici

pentru ce. Am nevoie de puţin, o să trăiesc şi aşa.

— Despre Stepan al tău, ce se aude?

— Nimic, răspunse cu nepăsare Axinia şi adăugă, fără să vrea: Nu prea mor după el. Această mărturisire necugetată o făcu să se tulbure şi, ascunzându-şi stânjenirea, zise grăbit: Ei, la revedere, fetiţo, mă duc să mai deretic prin casă.

Prefăcându-se că n-a observat tulburarea Axiniei, Duniaşka o mai opri, privind într-o parte:

— Stai o clipă, uite, doream să-ţi spun: n-ai vrea să ne ajuţi la muncă? Pământul se usucă, mi-e teamă că n-o să dovedim cu lucrul, iar în tot satul nu-s decât doi bărbaţi şi ăia schilozi.

Axinia se învoi cu plăcere, şi Duniaşka, mulţumită, se duse să se pregătească de plecare.

Ziua întreagă se mistui în pregătiri: cu ajutorul văduvei lui Anikuşka, vântură seminţele, meşterui boroanele cum s-a priceput, unse roţile harabalei şi potrivi semănătoarea. Seara puse puţin grâu curat într-o basma şi-l duse la cimitir, împrăştiindu-l pe mormântul lui Petro, al Nataliei şi al Dariei, pentru ca păsările să vină dimineaţa în zbor să ciugulească grăunţele. În naivitatea ei de fată, credea că morţii vor auzi ciripitul vesel al păsărilor şi se vor bucura ascultându-l...

*

Numai puţin înainte de revărsatul zorilor, pogora liniştea pe malurile Donului. Apa clipocea surd în pădurea inundată, spălând trunchiurile verzi-palide ale plopilor, legănând ritmic vârfurile lăstarilor de stejar şi de plopiş tânăr; prin bălţi, moţurile de stuf foşneau înclinate de apă; în zăvoaiele dintre maluri, acolo unde apa se întindea într-o neclintire de vrajă, oglindind lumina crepusculară a cerului înstelat, abia se auzea gâgâitul gâştelor sălbatice, fluierat somnoros de răţoi moţat, şi arar răsunau glasurile de argint ale lebedelor poposite în drum. Din când în când, se auzea plescăit de peşte, jucându-se în voie; pe întinsul apei presărat de scântei aurii, se rostogolea departe valul, legănându-se, şi se auzea freamătul de alarmă al păsărilor speriate. Şi liniştea învăluia apoi din nou ambele maluri. Dar în zori, când crestele de cretă ale dealurilor abia se zăreau, trandafirii, un vânt puternic începea să bată dinspre gurile Donului, împotriva curentului, făcând să se ridice valuri de un stânjen; apa clocotea cu furie în pădure, copacii gemeau şi se legănau în bătaia

vântului. Vântul urla toată ziua şi se ogoia abia noaptea târziu. Vremea aceasta ţinu câteva zile în şir.

O ceaţă viorie se aşternuse deasupra stepei. Pământul se usca, ierburile stătuseră din crescut, ogoarele începeau să crape la faţă. Pământul se zvânta cu fiecare ceas, şi pe câmpurile satului Tatarski aproape nu se zăreau oameni. În tot satul n-au rămas decât moşnegi şi câţiva cazaci degeraţi şi bolnavi, prea slăbănogi pentru muncă, care abia se întorseseră din bejenie, încât numai femeile şi băieţandrii mai munceau la câmp. Vântul gonea vârtejuri de pulbere prin satul pustiu, trântea obloanele şi răvăşea paiele de pe acoperişurile magaziilor. „Anul ăsta o să rămânem fără bucate, ziceau bătrânii. Pe câmp numai muieri, dar şi alea seamănă câte una la trei gospodării. Pământul nearat nu dă nimic..."

A doua zi după ce au ieşit la câmp, puţin înainte de asfinţit, Axinia mâna boii la iaz, la adăpat. Ţinând de dârlogi un cal cu şaua pe el, băiatul Obnizov, de zece ani, stătea lângă stăvilar; calul îşi mişca buzele, de pe botul lui sur şi catifelat cădeau picături de apă, iar călăreţul descălecat se juca cu bulgării de argilă uscată, aruncându-i în apă şi privind cercurile care se lăţeau în jurul locului unde cădeau, unul după altul.

— Unde te duci, Vaneatka? îl întrebă Axinia.

— Am fost cu mâncare la mama.

— Ei, ce se mai aude prin sat?

— Nimica toată. Astă-noapte, moş Gherasim a prins cu vintirul un crap, uite, atâta de mare! Şi a mai venit din bejenie Feodor Melnikov.

Ridicându-se în vârfurile picioarelor, băiatul puse zăbala calului, apucă în mână un smoc de coamă şi sări cu o sprinteneală drăcească drept în şa. De la iaz porni la pas, ca un gospodar cumpănit, dar deodată se întoarse spre Axinia şi trecu în galop atât de iute, încât cămăşuţa ieşită la soare i se umflă la spate ca o băşică albastră.

Vreme ce boii se adăpau, Axinia se odihnea culcată pe stăvilar şi se hotărî pe loc să meargă în sat. Feodor Melnikov era cazac din trupele active şi trebuia să ştie ceva despre soarta lui Grigori. După ce aduse boii la haraba, Axinia zise către Duniaşka:

— Mă duc în sat, mă-ntorc mâine.

— Ai treabă?

— Da.

Dimineaţa, Axinia se întoarse. Şuierând în văzduh o nuia, cu înfăţişare de nepăsare, se apropie de Duniaşka, care înjuga boii. Dar sprâncenele îi erau încruntate şi o cută de amărăciune i se săpase în colţurile gurii.

— A venit Melnikov Feodor. M-am dus la el, l-am întrebat de Grigori. Nu ştie nimic, zise ea scurt şi, întorcându-se brusc, se duse la semănătoare.

După ce au isprăvit de semănat, Axinia se apucă să-şi dreagă gospodăria: puse pepeni în grădină, lipi cu lut şi vărui casa, acoperi cum s-a putut, cu paie vechi, acoperişul magaziei. Zilele treceau în trudă istovitoare, dar neliniştea pentru viaţa lui Grigori n-o părăsea pe Axinia nicio clipă. Îşi amintea în silă de Stepan şi, fără să ştie de ce, i se părea că n-are să se mai întoarcă; totuşi, când vreun cazac venea în sat, de el întreba mai întâi: „Nu cumva l-ai văzut pe Stepan al meu?" Şi abia după asta încerca treptat şi cu iscusite tertipuri să afle ceva despre Grigori. Toată lumea din sat ştia despre legăturile lor; până şi muierile cele mai nărăvite la bârfeli nici nu mai pomeneau despre un lucru aşa de cunoscut, şi totuşi Axinia se sfia să-şi dea pe faţă simţămintele şi numai uneori, când un cazac nu tocmai vorbăreţ nu spunea niciun cuvânt despre Grigori, îl întreba vădit tulburată şi plecându-şi ochii: „Dar nu cumva te-ai întâlnit pe undeva şi cu vecinul nostru, Grigori Panteleevici? Bătrâna îi duce dorul, se prăpădeşte tot aşteptându-l..."

Niciunul dintre cazacii din sat nu-i văzuse, nici pe Grigori, nici pe Stepan, după ce Armata Donului capitulase la Novorosiisk. Şi numai pe la sfârşitul lui iunie, un cazac din regimentul lui Stepan veni la Tatarski, în trecere spre satul Kolundaevski de peste Don. El fu cel care îi vesti Axiniei:

— Stepan a plecat în Crimeea, ţi-o spun cu adevărat. L-am văzut cu ochii mei cum se îmbarca pe vapor. N-am avut cum să stau de vorbă: era înghesuială mare, de nu mai puteai răzbi. Când l-a întrebat despre Grigori, el răspunse mai puţin neted: L-am văzut pe chei, mai purta epoleţi, dar după aceea nu l-am mai văzut. Pe mulţi ofiţeri i-au dus la Moscova; cine ştie pe unde o fi acum...

Dar o săptămână mai târziu, Prohor Zîkov se ivise rănit în Tatarski. Fusese adus din gara Millerovo, cu o căruţă de rechizite. Auzind despre aceasta, Axinia se opri din mulsul vacii, lăsă viţelul să sugă şi, acoperindu-şi în mers capul cu basmaua, o porni aproape în fugă spre casa lui Zîkov. „Ştie el, Prohor, trebuie să ştie! Dar dacă spune că Grişa nu mai este? Ce mă fac atunci?", se întreba ea, încetinindu-şi din ce în ce mai mult paşii, cu mâna apăsată pe inimă, îngrozită de teama unor veşti înfricoşate.

Prohor o întâmpină în odaie, zâmbind larg şi ascunzând la spate ciotul braţului stâng:

— Noroc, prieteno! Să-mi trăieşti! Ce bine-mi pare că te văd! Şi noi care credeam că ai dat ortul popii în cătunul acela! O-of, greu ai mai bolit acolo... El, izantimaticul, nu prea vă face frumoase! Şi pe mine, vezi cum m-au lucrat polonezii albi, mama lor de pungaşi!? Prohor arătă mâneca goală, făcută nod, a bluzei kaki. Când a văzut-o nevasta, a început să se vaiete, să plângă, dar eu îi zic: „Nu mai urla, toanto, alţii rămân fără cap şi tot nu se plâng; o mână nu e cine ştie ce grozăvie! Acuma se fac şi mâini de lemn: cel puţin nu ţi-e teamă de frig şi, dacă o taie, sângele nu mai curge!" Dar uite ce pacoste: nu m-am obişnuit să le fac toate cu o singură mână. Nu pot să mă închei la nădragi, şi pace! De la Kiev şi până aici, am călătorit tot cu nădragii descheiaţi. Mai mare ruşinea! Aşa că iartă-mă, dacă mă vezi cam dezmăţat... Dar intră, şezi, bine ai venit. Hai să stăm de vorbă, până se-ntoarce muierea mea. A plecat, talpa iadului, după nişte trăscău. Bărbatul i-a venit ciung şi ea n-are cu ce să-l cinstească. Toate sunteţi la fel, când nu vă e bărbatu-acasă, vă cunosc eu, afurisitelor!

— Poate că spui ceva de...

— Am să spun, ştiu!... A poruncit să vă fac o plecăciune, uite aşa! Prohor făcu în glumă o plecăciune, dar îndată se uită mirat: Poftim na! De ce plângi, proasto? Voi, muierilor, toate sunteţi la fel, zălude şi leşinate. Când ţi-l omoară, plângi, şi când rămâne în viaţă, iar plângi! Şterge-ţi mutra, de ce-ai dat drumul la apă? Îţi spun: e viu şi sănătos, şi să mai vezi ce mutră grăsună şi-a făcut! La Novorosiisk, am intrat împreună cu el în Armata de cavalerie a tovarăşului Budionnîi. Divizia 14. Grigori Panteleevici a primit o sotnie, adică un escadron, şi eu bineînţeles am rămas la el – şi am pornit aşa asupra Kievului. Apoi numai să vezi tu ce pui de bătaie le-am tras albilor polonezi! Când ne duceam într-acolo, Grigori Panteleevici zicea: „Am tăiat pe nemţi, mi-am încercat paloşul pe austrieci – crezi tu că polonezii au căpăţâni mai tari? Mi se pare că o să ne vie să-i tăiem mai uşor decât pe ruşi – tu cum crezi?" Şi-mi face cu ochiul, şi se rânjeşte la mine. De când a intrat în Armata Roşie, s-a făcut vesel, gras şi bine. Nu ne-a lipsit şi un mare tărăboi, deh, ca în familie! Într-o zi, mă apropii de el şi-i zic în glumă: „Ar fi timp să facem un popas, blagorodnicia voastră, tovarăşe Melehov!" S-a uitat urât la mine şi-mi zice: „Lasă-te de glumele astea, că de nu, ai s-o păţeşti!" Seara mă cheamă la el, nu mai ţiu minte pentru ce, şi m-a pus dracul să-i zic din nou „blagorodnicia voastră"... A şi pus mâna pe *mauser*! S-a făcut alb la faţă, s-a rânjit la mine ca un lup, şi are la dinţi – i-e gura plină, cel puţin o sută are! M-am ferit pe sub burta calului, pe urmă am luat-o la sănătoasa. Era cât p-aci să mă dea

gata, turbatul!

— Şi acum poate că va veni în concediu... începu timid Axinia.

— Aş! Nici să te gândeşti! i-o reteză Prohor. „O să lupt, zice, până mi-oi spăla toate păcatele!" N-avea grijă, are s-o facă! La treabă de om prost, e gata! Lângă un târguşor, ne-a condus la atac. L-am văzut cu ochii mei cum a spintecat patru ulani de-ai lor. E stângaci din copilărie, afurisitul, şi-i atingea şi cu dreapta, şi cu stânga... După luptă, însuşi Budionnîi a bătut mâna cu el în faţa frontului şi i-a isprimat mulţumirea sa lui Grigori şi escadronului. Iată ce figuri face dânsul, Panteleevici al tău!

Axinia îl asculta cuprinsă de un fel de toropeală... Se dezmetici abia în dreptul portiţei de la ograda Melehovilor. Duniaşka stătea în tindă şi strecura laptele; fără să-şi ridice ochii, întrebă:

— Vii după murături? Am făgăduit să-ţi aduc şi-am uitat...

Dar, privind în ochii uzi de lacrimi, strălucind de fericire al Axiniei, pricepu totul fără vorbe.

Lipindu-şi obrazul fierbinte de umărul ei, cu vocea înăbuşită de bucurie, Axinia şopti:

— E viu şi sănătos... Trimite salutări... Du-te! Du-te şi spune-i mamei!

2

Până la începutul verii, se întoarseră în Tatarski vreo treizeci de cazaci dintre acei care fuseseră în bejenie. Erau, în cea mai mare parte, moşnegi sau cazaci din contingente vechi, iar cei tineri şi de vârstă mijlocie lipseau, afară de cei bolnavi şi răniţi. Unii erau în Armata Roşie, alţii, în regimentele vrangheliste, şedeau în Crimeea, pregătindu-se pentru o nouă campanie spre Don.

Nu mai puţin de jumătate din bejănari rămaseseră pentru totdeauna prin părţile străine: unii muriseră de tifos, alţii îşi găsiseră moartea în cele din urmă încăierări din Kuban; mulţi dintre dânşii se despărţiseră de ceilalţi şi îngheţară în stepa de dincolo de Manîci; doi fuseseră prinşi de roşi-verzii şi dispăruseră fără urmă... Astfel, prea mulţi cazaci nu se mai aflau printre cei din Tatarski. Femeile îşi petreceau zilele într-o aşteptare încordată şi tulbure. Adeseori, ieşind în întâmpinarea vacilor, rămâneau îndelung privind pe sub palma pusă streaşină la ochi, tot căutând să desprindă un drumeţ întârziat ivindu-se pe drumul învăluit în negura liliachie a înserării.

Şi iată că sosea câte un gospodar zdrenţuit, jigărit şi plin de păduchi, dar mult aşteptat, şi în casa lui începea o cumplită şi voioasă forfotă: se punea apă la încălzit pentru ostaşul negru de jeg, copiii grăbeau pe întrecute să-şi ajute tatăl, pândindu-i toate mişcările, iar nevasta, aiurită de fericire, când se repezea să pună la masă, când alerga să scoată din cufăr primenelile curate pentru bărbat. Dar – culmea nenorocirii! – nu erau cârpite, iar degetele cuprinse de tremur ale gospodinei nu izbuteau de fel să treacă aţa prin urechea acului... În acele clipe fericite, până şi dulăul de pază, care-şi recunoscuse de departe stăpânul şi-l petrecuse alergând după el până la prag, lingându-i mâinile, avea voie să se bage-n casă; copiii scăpau fără bătaie chiar şi pentru oalele sparte, pentru laptele vărsat şi pentru toate celelalte isprăvi ale lor, acum iertate... Stăpânul casei nici n-avea când să se îmbrace după baie, şi se pomenea cu odaia ticsită de muieri. Veneau toate după veşti despre soarta celor dragi, sorbind cu nesaţ şi cu temere fiecare vorbă rostită de ostaş. Iar peste puţin timp, câte una din ele ieşea în ogradă cu mâinile încleştate pe chipul ud de lacrimi, mergând ca o oarbă pe ulicioară, şi o nouă văduvă se bocea după mort în căsuţa ei, urmată de glăscioarele subţiri ale copiilor. Aşa se petrecea viaţa atunci în Tatarski: intrând într-o casă, bucuria trimitea în alta dureri fără margini.

A doua zi, în zori, gospodarul întinerit şi ras se scula din somn, îşi cercetă gospodăria şi-şi însemna în gând cam de ce să se apuce mai întâi. După gustarea de dimineaţă se şi apucă de treabă. Cu un fâşâit vesel, zbura rindeaua, toporul ciocănea undeva la umbra şopronului, vestind parcă prezenţa braţelor de bărbat îndemânatice şi lacome de muncă. Iar în casa unde se aflase în ajun despre moartea tatălui şi a bărbatului, domnea o tăcere mută de mormânt. Strivită de durere, femeia zăcea pe pat, cu copiii orfani înghesuiţi grămadă lângă ea, crescuţi parcă cu mai mulţi ani într-o singură noapte.

Ori de câte ori se auzea despre întoarcerea vreunui cazac din Tatarski, Ilinişna zicea:

— Dar al nostru când o să vie? Ăilalţi se-ntorc, numai despre el nicio veste.

— Mămuco, dar pe tinerii cazaci nu-i lasă să plece acasă! Cum de nu poţi înţelege? îi răspundea scoasă din răbdări Duniaşka.

— Cum asta, nu-i lasă?! Dar Tihon Gherasimov? Şi încă e cu un an mai mic decât Grigori!

— Dar e rănit, mămuco!

— Ce mai rănit! se împotrivea Ilinişna. L-am zărit aseară lângă fierărie, să-l vezi ce drept se ţine. Păi, aşa sunt răniţii?

— A fost rănit, dar acum se îndreaptă.

— Vrei să spui tu că al nostru n-a fost rănit de atâtea ori? Are tot trupul plin de crestături; crezi tu că n-are nevoie să se îndrepte?

Duniaşka se silea din răsputeri să-i dovedească bătrânei că trebuia să lase orice nădejde în întoarcerea grabnică a lui Grigori; dar s-o convingă pe Ilinişna de aşa ceva nu era un lucru dintre cele mai uşoare.

— Taci, proasto! se răstea ea poruncitor. N-oi fi ştiind eu mai puţin decât tine! Eşti încă prea cu caş la gură ca să-ţi înveţi mama! Îţi zic, trebuie să vie – înseamnă că are să vie. Du-te, piei din ochii mei, mi s-a urât să pierd vremea cu tine!

Bătrâna îşi aştepta cu cea mai mare nerăbdare fiul, pomenindu-l cu orice prilej. Era de ajuns ca Mişatka să nu asculte de dânsa, că îl şi ameninţa: „Aşteaptă, drac ciufulit, până când o să vie tata! O să te spui şi are să-ţi tragă o papară s-o pomeneşti!" Zărind spetezele albe, noi, ale unei harabale, care trecea prin faţa casei, ofta şi n-o răbda inima să nu zică: „Se cunoaşte îndată că omul e acasă, dar al nostru, ce să-i faci, parcă nici nu mai cunoaşte drumul până la noi!" Niciodată în viaţa ei Ilinişna nu putuse suferi fumul de tutun, izgonind fără milă pe fumători din bucătărie, dar în vremea din urmă se schimbase şi în această privinţă: „Du-te de-l cheamă pe Prohor, zicea ea adeseori Duniaşkăi, să vie să fumeze o ţigară de tutun, că la noi pute a mortăciune. Uite, când o să vie Grişa din militărie, o să miroasă şi la noi a om viu, a bărbat!" În fiecare zi, gătind mâncare, făcea câte ceva mai mult, iar după masă, băga ceaunul cu ciorbă la cuptor. Când Duniaşka întrebă pentru ce face asta, Ilinişna răspunse cu mirare: „Cum pentru ce? Dar dacă, poate, ne pică acasă oşteanul nostru, chiar astăzi, să nu aibă îndată o mâncare caldă şi să stea flămând până când i-o încălzim?..." Într-o zi, venind de la bostănărie, Duniaşka zări în bucătărie vechea haină a lui Grigori şi şapca lui cu marginile ieşite de soare, atârnate în cui. Duniaşka se uită întrebător la maică-sa, şi ea zise cu un zâmbet trist şi vinovat: „Le-am scos, Duniaşka, din cufăr. Când intri în casă, le vezi şi tot îţi vine mai uşor... Ca şi cum ar sta între noi..."

În cele din urmă, Duniaşka se săturase de atâta şi atâta vorbă tot despre Grigori, încât nu se mai stăpâni şi într-o zi o dojeni pe bătrână:

— Mă mir, mamă, cum de nu ţi s-a urât să vorbeşti mereu despre unul şi acelaşi lucru. Le e lehamite la toţi tot ascultându-te. Grişa şi iar Grişa,

altă vorbă n-ai...

— Cum poate să mi se urască să vorbesc de fecioru-meu? Întâi să ai şi tu copii, că atunci ai să pricepi... răspunse încet Ilinişna.

După acest schimb de cuvinte, luă din bucătărie haina şi şapca lui Grigori şi le duse la dânsa în odaie, şi timp de câteva zile nu mai rosti nicio vorbă despre fecior. Dar, cu puţin înainte de cositul fânului, din nou îi spuse Duniaşkăi:

— Te superi când pomenesc de Grişa, dar cum o să trăim fără el? Te-ai gândit vreodată, proasto?! Se apropie coasa, şi la noi n-are cine să dreagă măcar grebla... De când suntem singure, toate se dărâmă peste noi, toate merg pe dos şi nici nu putem ţine seama lor. Fără stăpân, plâng şi lucrurile lui...

Duniaşka socoti mai cuminte să nu răspundă. Pricepea foarte bine că maică-sa nu-şi prea bate capul cu nevoile gospodăriei şi că toate vorbele ei nu sunt decât prilej pentru a-şi uşura sufletul, tot amintindu-l pe Grişa. Durerea puse din nou stăpânire pe Ilinişna, şi acum nici nu mai era în stare s-o ascundă. Seara refuză mâncarea, iar când Duniaşka o întrebă dacă nu-i cumva bolnavă, ea răspunse în silă:

— Am îmbătrânit... Şi mă doare inima, gândindu-mă la Grişa... Aşa de tare mă doare, că nu mai ţiu la nimica-n viaţă şi mă dor ochii privind lumea...

Nu Grigori însă a fost acela căruia i-a fost dat să gospodărească la casa Melehovilor... În ajunul cositului de iarbă, Mişka Koşevoi se-ntorsese de pe front. Petrecu noaptea la rudele lui îndepărtate şi a doua zi dimineaţa se înfăţişă la Melehovi. Ilinişna gătea; musafirul bătu cuviincios la uşă şi, neprimind niciun răspuns, intră în bucătărie şi-şi scoase şapca ponosită de ostaş, apoi îi zâmbi bătrânei.

— Bine v-am găsit, mătuşă Ilinişna! Nu mă aşteptaţi?

— Să trăieşti şi tu. Dar ce, eşti neam cu mine ca să te aştept? Rudă bună cu gardul nostru! zise oţărâtă Ilinişna, privind chipul, pe care nu-l putea suferi, al lui Koşevoi.

Fără să se sinchisească de o asemenea neprietenoasă primire, Mişka rosti:

— Ei, cu gardul... De bine, de rău, parcă tot eram cunoscuţi.

— Atâta tot.

— Păi, ce trebuia să fiu mai mult ca să trec şi să vă văd? Doar n-am venit să locuiesc la voi.

— Atâta ne mai lipsea, zise Ilinişna şi-şi văzu de treabă, fără să bage

musafirul în seamă.

Dar tot aşa, fără să bage în seamă vorbele ei, Mişka cercetă cu luare-aminte bucătăria, apoi zise:

— Am trecut pe la voi, să văd cum o mai duceţi... Nu ne-am văzut de un an şi mai bine.

— Nu prea ţi-am dus dorul, mormăi Ilinişna, mutând cu furie oalele de tuci la gura cuptorului.

Duniaşka deretica prin odaia de alături şi, auzind glasul lui Mişka, îngălbeni şi scăpă mătura din mână; fără nicio vorbă se aşeză pe laviţă, trăgând cu urechea, nemişcată, la schimbul de vorbe. Chipul ei când se îmbujora învăpăiat, când se făcea atât de palid, încât pe nasul subţire şi uşor coroiat se iveau dungi albe. Auzi paşii hotărâţi ai lui Mişka străbătând bucătăria, scârţâitul unui scaun pe care-l aşeză sub el, apoi îl auzi scăpărând un chibrit. O aţă subţire de fum de ţigară pătrunse în odaie.

— Se vorbeşte c-ar fi răposat bătrânul...

— Da, a murit.

— Dar Grigori?

Ilinişna nu răspunse îndată, apoi grăi, vădit în silă:

— Slujeşte la roşii. Şi-a pus o stea roşie pe şapcă, la fel cu tine.

— De mult ar fi trebuit s-o pună...

— Treaba lui.

În glasul lui Mişka răsună o mare nelinişte, când întrebă:

— Dar Evdokia Panteleevna?

— La dereticat. Vii cam prea devreme; oamenii care se simt nu umblă dis-de-dimineaţă cu colindul.

— Poate că mă simt şi eu, în felul meu! Mi s-a urât şi de asta am venit. Ce să mai aleg timpul?

— Of, Mihail, mai bine nu-mi mai face năduf!

— Dar cu ce-ţi fac năduf, mătuşico?

— Ştii tu cu ce!

— Anume, cu ce?

— Cu vorbele tale!

Duniaşka îl auzi pe Mişka scoţând un suspin greu. Nu se mai putu stăpâni: sări în picioare, îşi potrivi fusta şi intră în bucătărie. Galben la faţă, slăbit să nu-l mai cunoască, Mişka şedea lângă fereastră, isprăvindu-şi ţigara. Ochii lui tulburi se înviorară, un val uşor de roşeaţă îi năvăli în obraji, când o zări pe Duniaşka. Sculându-se într-un zvâc, murmură

răguşit:

— Bine te-am găsit!

— Bine ai venit... şopti Duniaşka, cu glas abia auzit.

— Du-te şi adu apă! porunci îndată Ilinişna, aruncând o privire aspră fetei.

Mişka aşteptă răbduriu întoarcerea Duniaşkăi. Ilinişna tăcea; Mişka tăcea şi el. Apoi stinse ţigara între degete şi întrebă:

— De ce eşti mânioasă pe mine, mătuşico? Ţi-am tăiat calea sau ce ţi-am făcut?

Ilinişna se întoarse ca arsă de la cuptor.

— Cum te lasă cugetul să mai vii pe la noi, om neruşinat ce eşti?! întrebă ea. Şi mă-ntrebi încă de ce?! Ucigaşule!

— Eu, ucigaş?

— Adevărat ucigaş! Cine l-a omorât pe Petro? Tu sau altul?

— Eu.

— Aia e! Atunci ce fel de om eşti? Şi, după asta, vii la noi şi şezi... ca şi cum... Ilinişna se înăbuşi de durerile ei răscolite, dar se stăpâni şi urmă: I-am fost mamă ori nu? Cum poţi dar să mă mai priveşti în ochi?

Mişka păli şi mai amarnic. Se aşteptase la un asemenea ceas. Bâlbâind tulburat, vorbi:

— N-am de ce să-mi plec ochii! Dacă Petro m-ar fi prins, ce mi-ar fi făcut? Crezi că m-ar fi pupat în bot? M-ar fi omorât şi el. Nu ne-am întâlnit atunci pe movile ca să ne giugiulim! Războiul e război.

— Şi pe cuscrul Korşunov? Să omori un moşneag paşnic, şi asta se cheamă război?

— Dar cum? se miră Mişka. Sigur că da, e război! Cunosc eu paşnici ca ăsta! Stă în pace acasă, îşi ţine nădragii în mâini, dar face mai mult rău decât altul pe front... Tocmai ăia ca alde moş Grişaka asmuţeau pe cazaci împotriva noastră. Din pricina lor s-a făcut tot războiul! Cine făcea agitaţie împotriva noastră? Dânşii, paşnicii ăştia. Şi tu-mi zici „ucigaşule"!... Ţi-ai şi găsit pe cine să numeşti ucigaş! Păi, eu nu eram în stare să tai un miel sau un purcel; ba încă şi acum, ştiu că nu mi se ridică mâna. Când tăiau alţii, îmi astupam mereu urechile şi plecam cât mai departe ca să nu aud şi să nu văd.

— Dar pe cuscrul...

— Ce-i tot dai zor cu cuscrul? o întrerupse cu îndârjire Mişka. Folos de la el, cât lapte de la un ţap, dar de stricat, strica mai mult decât zece ţapi! I-am zis: „Ieşi din casă"; n-a ieşit şi a rămas pe loc. Mi-e ciudă pe ei,

afurisiţii de moşnegi! Un dobitoc nu pot să-l omor, doar poate numai la mânie, dar o pacoste ca acel cuscru al vostru, iartă-mă, sau alţi duşmani ca dânsul – cât vrei! Am mână tare pentru ei, pentru toţi duşmanii noştri, care degeaba fac umbră pământului!

— Din pricina tăriei tale te-ai şi uscat ca un ţâr, zise veninos Ilinişna. Te roade sufletul, nu-i aşa?

— Aş! De unde? zâmbi blajin Mişka. Să mă roadă sufletul pentru un boşorog ca moşul ăla?... Frigurile m-au răpus, m-au supt cu totul, că dacă nu erau ele, măicuţă, ce-aş mai...

— Ce, eu îs mama ta? se aprinse Ilinişna. Căţeaua ţi-e mamă!

— Hai, nu mă scuipa în obraz! zise surd Mişka, încruntându-şi ochii într-un început de ameninţare. N-am făcut legământ să rabd toate de la tine. Îţi spun, tuşă, limpede: să nu-mi porţi sâmbetele pentru Petro. A găsit ce-a căutat.

— Ucigaşule! Ucigaşule! Pleacă de-aici, nu pot să te mai văd în ochi! repetă cu îndârjire Ilinişna.

Mişka îşi aprinse o nouă ţigară, apoi întrebă liniştit:

— Dar Mitri Korşunov, alt neam al vostru, nu-i ucigaş? Dar Grigori? Tu taci când e vorba de feciorul tău, dar el e cu adevărat un ucigaş!

— Să nu minţi!

— N-am de ce să mint, nu-s minciuni. Şi ce altceva zici că este? Ştii tu câţi oameni de-ai noştri a omorât? Asta e! Dacă, tuşă, dai porecla asta la toţi cei ce au fost la război, atunci toţi suntem ucigaşi. Trebuie să ştim numai pentru ce omorâm şi pe cine, rosti cu tâlc Mişka.

Ilinişna se feri că în tăcerea ei, dar, văzând că oaspetelui nici nu-i trece prin gând să-şi ia tălpăşiţa, zise aspru:

— Ajunge! N-am timp să flecăresc cu tine, du-te acasă!

— Am atâtea case, câte palate are iepurele, zâmbi Mişka şi se ridică să plece.

La naiba! Nu era niciun chip să-l alungi cu asemenea dojeni şi vorbe urâte! Nu era atât de simţitor ca să bage în seamă stropşelile răutăcioase ale bătrânei clocotind de mânie. Ştia că Duniaşka îl iubeşte, iar de celelalte, cu bătrână cu tot, puţin îi păsa.

A doua zi, dis-de-dimineaţă, se înfiinţă din nou, dădu bună ziua, ca şi cum urechile nu i-ar fi auzit nimic neplăcut în ajun, şi se aşeză lângă fereastră, urmărind din ochi fiecare mişcare a Duniaşkăi.

— Cam des calci pe la noi... rosti în treacăt Ilinişna, fără să-i întoarcă bun găsitul.

Duniaşka se aprinse la faţă, se uită la maică-sa cu privirea scânteietoare şi-şi lăsă ochii în jos, fără nicio vorbă. Zâmbind, Mişka zise:

— Nu viu la tine, tuşă Ilinişna. Degeaba te necăjeşti!

— Ai face mai bine să uiţi drumul la casa noastră!

— Dar unde să mă duc? întrebă Mişka, deodată pe alt glas. Din mila neamului vostru Mitri, am rămas singur cuc, ca ochiul chiorului, şi nu mă ţine nimic să stau în casa goală. Vrei, nu vrei, tot am să viu pe la voi! încheie el şi se aşează mai de nădejde, cu picioarele răşchirate.

Ilinişna îl privi apăsat: avea dreptate! Pe unul ca el nu puteai să-l scoţi cu una, cu două. Toată făptura adusă de spate a lui Mişka, capul aplecat, buzele strânse exprimau o încăpăţânare de taur...

După ce plecă, Ilinişna a trimis copiii afară şi apoi se răsti la Duniaşka:

— Să nu mai calce pe-aici! Ai înţeles?

Fără să clipească, Duniaşka îşi privi mama în ochi. O îndârjire comună tuturor Melehovilor se citi în ochii ei aprinşi de furie, când răspunse răspicat, ca şi cum ar fi retezat fiecare vorbă:

— Ba nu! Are să vie! N-ai să-l opreşti! Are să vie! Şi, nemaiputând să se stăpânească, îşi acoperi faţa cu şorţul şi fugi în tindă.

Răsuflând greu, Ilinişna se aşeză la fereastră şi şezu multă vreme, clătinând din cap tăcută, cu privirea goală, rătăcind undeva în stepă, unde o dungă de pelin argintată de soare despărţea în zare pământul de cer.

Pe înserate, Duniaşka şi maică-sa, tăcute amândouă şi neîmpăcate, aşezau la loc zăplazul răsturnat din grădina de la Don. Veni Mişka. Luă fără vorbă hârleţul din mâinile Duniaşkăi, spunând:

— Nu sapi destul de adânc. Dacă bate un vânt mai tare, se dărâmă din nou zăplazul vostru.

Începu apoi să adâncească gropile pentru stâlpi, ajută la aşezat gardul, îl prinse de stâlpi şi plecă. A doua zi dimineaţă, aduse şi puse lângă scara casei Melehovilor două cruci de greblă proaspăt cioplite şi o coadă de furcă, o salută pe Ilinişna şi o întrebă, ca un adevărat gospodar:

— Aveţi de gând să cosiţi iarba? Oamenii au şi plecat peste Don.

Ilinişna nu scăpă nicio vorbă. În locul ei, răspunse Duniaşka:

— Nici n-avem cu ce să mergem. Luntrea stă din toamnă sub şopron, s-a dezghiocat toată.

— Ar fi trebuit s-o puneţi încă de astă-primăvară pe apă, rosti cu dojană Mişka. Poate că vreţi s-o dregem, s-o călăfătuim? Fără barcă, n-aţi făcut nimic.

Cu un aer supus de aşteptare, Duniaşka se uită la bătrână. Ilinişna

frământa în tăcere aluatul şi se prefăcea că toate vorbele astea nici n-o privesc.

— Aveţi cânepă? întrebă Mişka, zâmbind uşor.

Duniaşka se duse în cămară şi se întoarse cu un braţ de cânepă.

Până la prânz, Mişka isprăvi cu dresul bărcii şi se abătu pe la bucătărie:

— Ei, v-am pus barca pe apă! Las-o să se umfle. Aveţi grijă s-o legaţi de vreo buturugă, ca să n-o fure cineva. Apoi întrebă din nou: Şi cum rămâne cu cositul, tuşă? Pot să v-ajut? Deocamdată tot stau fără rost.

— Întreab-o pe dânsa.

Şi Ilinişna făcu o mişcare din cap spre Duniaşka.

— Întreb pe stăpâna casei.

— Mi se pare că nu mai sunt stăpână...

Duniaşka izbucni în lacrimi şi se grăbi să intre în odaie.

— Dacă-i aşa, înseamnă că trebuie să vă ajut, zise hotărât Mişka. Unde ţineţi sculele de dulgherie? Vreau să vă fac nişte greble, că alea vechi nu-s bune de nimic, pre cât se pare.

Se duse sub şopron şi, fluierând, începu să taie dinţi pentru greble. Micul Mişatka se învârtea pe lângă el, uitându-se rugător în ochii lui şi cerându-i:

— Nene Mihail, ia fă-mi şi mie nişte greble mici, că n-are cine să-mi facă. Bunicuţa nu ştie, mătuşa nu ştie, numai tu! Tu ştii să le meşteruieşti grozav de bine!

— Am să-ţi fac, tizule, zău c-am să-ţi fac! Dar dă-te deocamdată niţel la o parte, să nu-ţi intre vreo aşchie în ochi!! îi potolea Koşevoi nerăbdarea, zâmbind şi gândindu-se cu mirare: „Dar cât de mult seamănă cu el, drăcuşorul... Leit tat-său! Ochii, sprâncenele, chiar şi buza de sus o ridică la fel! Lucrat aidoma, după chipul şi asemănarea lui!"

Începu să meşterească o greblă micuţă, dar n-avu puteri s-o isprăvească: buzele i se învineţiră, chipul său, galben ca ceara, căpătă o încruntare mânioasă şi în acelaşi timp resemnată. Nu mai fluiera; puse cuţitul jos şi mişcă înfrigurat din umeri.

— Mihailo Grigorici, tizule, adu-mi vreo pânză de sac, am să mă culc, îl rugă el.

— Dar pentru ce? se minună Mişatka.

— Am să zac.

— Da' de ce?

— Mă, da' tare mai eşti pisălog! Te ţii de om ca un scai! Ei, mi-a venit şi mie timpul să mă-mbolnăvesc şi pace! Adu-mi mai repede ce ţi-am cerut!

— Dar greblele mele?

— O să le isprăvesc mai târziu.

Un tremur din ce în ce mai puternic zgâlţâia tot trupul lui Mişka. Clănţănind din dinţi se culcă pe pânza adusă de Mişatka, îşi scoase şapca şi-şi acoperi faţa cu ea.

— Te-ai şi îmbolnăvit? întrebă necăjit Mişatka.

— Gata! M-am îmbolnăvit.

— Şi de ce tremuri?

— Mă scutură frigurile.

— Dar de ce clănţăneşti din dinţi?

Mişka se uită cu un ochi de sub şapcă la tizul său mic şi pisălog, zâmbi scurt şi nu mai răspunse la întrebările lui. Mişatka se holbă speriat la el şi dădu fuga acasă.

— Băbuco! Nenea Mihail s-a culcat sub şopron şi tremură, şi tremură de chiar sare de pe loc!

Ilinişna se uită afară, se trase lângă masă şi rămase mult timp tăcută, gândindu-se la ceva...

— De ce taci, băbuco? întrebă nerăbdător Mişatka, atingându-i mâneca bluzei.

Ilinişna se întoarse spre el şi zise cu hotărâre în glas:

— Ia o pătură, puiule, şi du-o să se învelească cu ea, nelegiuitul! Îl scutură boala, frigurile. Poţi să ridici pătura? Se apropie din nou de fereastră, se uită afară şi rosti repede: Stai, stai! Nu te mai duce cu pătura, nu mai trebuie...

Duniaşka îl acoperea pe Koşevoi cu şuba ei de oaie şi, aplecându-se, îi vorbea ceva...

După ce i-a trecut accesul de friguri, Mişka zăbovi până în amurg, pregătind totul pentru coasă. Se simţea vlăguit peste seamă de puteri. Mişcările lui erau moi şi nesigure; cu toate astea, isprăvi grebla lui Mişatka.

Seara, Ilinişna aduse cina, aşeză copiii la masă şi, fără să se uite la Duniaşka, îi zise:

— Du-te de-l cheamă pe ăla... cum îi mai zice... să mănânce cu noi.

Mişka se aşeză la masă fără să-şi facă semnul crucii. Şedea zgribulindu-se istovit. Pe chipul lui galben, brăzdat de dârele murdare de sudoare uscată, se citea sfârşeala; mâna îi tremura când ducea lingura la gură. Mâncă puţin şi în silă, privind uneori cu nepăsare la cei din jurul mesei. Dar, spre mirarea ei, Ilinişna observă că ochii stinşi ai „ucigaşului" se

înviorau şi se aprindeau într-o lumină caldă, oprindu-se la micul Mişatka; luminiţe de încântare şi de duioşie sclipeau o clipă în ei şi piereau, iar un zâmbet abia văzut mai stăruia îndelung în colţurile gurii. Îşi mută privirea în altă parte, şi chipul său nu mai exprima decât o resemnată nepăsare.

Ilinişna începu să-l cerceteze într-ascuns pe Koşevoi şi abia atunci îşi dădu seama cât de îngrozitor slăbise în timpul bolii. Sub bluza cenuşie de praf se conturau puternic oasele claviculelor, umerii colţuroşi şi largi, ridicaţi în sus, iar mărul lui Adam, acoperit cu părul roşcovan, părea atât de ciudat pentru gâtul lui subţire, ca de copil... Cu cât mai încordat se uita Ilinişna la figura zgribulită a „ucigaşului", la chipul său de ceară, cu atât mai vârtos o năpădea un simţ tainic şi tulbure de îndoială. Şi deodată un simţământ de milă nepoftită faţă de acest om, pe care îl ura, acel simţământ sfâşietor de milă maternă, care biruie şi sufletele femeilor celor mai tari, se trezi în inima Ilinişnei. Nemaifiind în stare să-şi înfrunte simţământul acesta nou, ea împinse spre Mişka o strachină plină cu lapte şi zise:

— Pentru Dumnezeu, mănâncă mai zdravăn! Nici nu-mi vine să mă uit la tine, de prăpădit ce eşti... Halal logodnic!

3

Gura satului începu să vorbească despre Koşevoi şi Duniaşka. Întâlnind-o pe Duniaşka la podişcă, o femeie o întrebă, fără să-şi ascundă pornirea de batjocură: „L-aţi tocmit argat pe Mihail? Văd că nici nu mai pleacă din curtea voastră..."

La toate rugăminţile fiică-sii, Ilinişna repeta mereu: „Nu te mai milogi, că tot nu te dau după el! N-o să aveţi binecuvântarea mea!" Şi numai atunci când Duniaşka îi spuse că va pleca la Koşevoi şi începu chiar să-şi strângă lucrurile, Ilinişna îşi schimbă hotărârea.

— Răzgândeşte-te! strigă ca speriată. Ce mă fac singură, cu copiii? Să pierim?

— Fă cum ştii, mamă, dar nu vreau să fiu de râsul lumii, răspunse încetişor Duniaşka, continuând să-şi arunce afară din cufăr zestrea ei de fată.

Ilinişna rămase mult timp pe gânduri, mişcându-şi buzele, apoi, umblând greu, se îndreptă în colţul odăii unde erau icoanele.

— Ei, fata mea, şopti ea, scoţând o icoană din cui, dacă ai hotărât aşa,

du-te. Dumnezeu să te aibă în pază!...

Duniaşka îngenunche sprinten. Ilinişna o binecuvântă: glasul ei tremura:

— Cu icoana asta m-a binecuvântat şi pe mine răposata maică-mea... O-of, dacă te-ar putea vedea acum tat-tău... Ţii tu minte ce spunea dânsul despre ursitul tău? Mă vede Dumnezeu cât de greu îmi vine...

Apoi se întoarse şi ieşi în tindă, fără să mai adauge o vorbă.

Cu toate stăruinţele lui Mişka, cu toate încercările lui de a-şi îndupleca logodnica să nu mai facă cununia religioasă, fata încăpăţânată ţinea morţiş să se împlinească toate după dorinţa ei. Scrâşnind din dinţi, Mişka fu silit să încuviinţeze. Blestemând în gând sucelile lumii, se pregătea de cununie cu atâta lehamite, parcă avea să meargă la spânzurătoare. Noaptea, popa Visarion îi cunună fără tămbălău, în biserica pustie. După încheierea slujbei, îi felicită şi rosti povăţuitor:

— Iată, tinere tovarăş sovietic, cum se întâmplă în viaţă: anul trecut, dumneata mi-ai ars casa, i-ai dat foc cu mâna proprie, iar astăzi a trebuit să te cunun... Vorba poporului: să nu scuipi într-o fântână, că va veni nevoia să bei din ea. Totuşi, mă bucur sufleteşte că ai revenit la sentimente mai bune şi că ţi-ai regăsit calea spre lăcaşul lui Hristos.

De astă dată răbdarea lui Mişka se spulberă. Tot timpul cât se aflase în biserică tăcuse, ruşinându-se de slăbiciunea lui de fire şi simţindu-se scârbit de atâta moliciune; dar acum, aruncându-i popii o privire furioasă, îi zise în şoaptă, ca să nu-l audă Duniaşka:

— Păcat că ai fugit din sat, că altfel te ardeam, diavol pletos, cu casa ta cu tot! Ai înţeles, bă?

Clipind mărunt din ochi, uluit de o asemenea mărturisire, popa rămase cu gura căscată, iar Mişka îşi trase de mânecă tânăra nevastă, rostind aspru: „Hai să mergem!" Şi, tropotind cu cizmele lui milităreşti, se îndreptă spre ieşire.

La această cununie fără veselie nu s-a băut trăscău, nu s-a cântat în gura mare. A doua zi, Prohor Zîkov, care servise de martor, scuipa de necaz şi se plângea Axiniei:

— Vai de cununia lor! La biserică, Mihail a trântit popii ceva, de s-a strâmbat moşul ca ars! Şi la cină, ai văzut ce a fost? Găini fripte şi lapte bătut... nici măcar o picătură de trăscău, al dracului să fie! De-ar fi văzut Grigori Panteleevici de ce nuntă a avut parte surioara lui!... S-ar fi apucat de păr! Nu, fetico, ajunge! Nu mă mai duc la nunţile ăstea noi. Chiar într-o haită de câini, şi tot e mai vesel: se bat pentru căţea, îşi rup pielea, e mare

schelălău, dar aici? Nici pileală, nici bătaie, fire-ar afurisiţi să fie! Credemă, m-am necăjit aşa de rău după nuntă lor, că n-am dormit toată noaptea, mă tot scărpinam, de parcă mi-ar fi vârât un pumn de purici sub cămaşă...

Din ziua în care Koşevoi se statornicise în gospodăria Melehovilor, totul începu să meargă altfel: în scurtă vreme, el drese gardul, aduse şi aşeză la arie fânul din stepă, împlinind cu pricepere stogul început; pregătindu-se de seceriş, ticlui din nou podul şi aripile maşinii de secerat, curăţi cu îngrijire harmanul, repară vechea vânturătoare şi drese hamurile, deoarece visa pe ascuns să schimbe o pereche de boi pe un cal – şi-i spuse de câteva ori Duniaşkăi: „Trebuie să ne facem rost de un cal! Ăştia, cu coarnele, nu-s buni de înhămat." Într-o zi, descoperi în cămară o căldăruşă cu vopsea albă şi ceva ultramarin, şi hotărî imediat să vopsească obloanele vechi, acum cenuşii. Şi iată că gospodăria Melehovilor îşi recăpătă parcă tinereţea şi privi iarăşi lumea cu ochii albaştri şi vii ai ferestrelor...

Mişka se dovedi a fi vrednic şi chibzuit gospodar. Cu toată boala lui, muncea fără istov, iar Duniaşka îi ajuta la toate.

Chiar din primele zile ale vieţii de femeie măritată, se făcu văzut mai frumoasă şi parcă mai lată în umeri şi în şolduri. Ceva nou se ivise în expresia ochilor ei, în mers, chiar în felul de a-şi potrivi părul. Stângăcia mişcărilor de altădată, vioiciunea ei feciorelnică şi zburdălnicia, pieriseră.

Zâmbitoare şi potolită, îşi privea cu ochi îndrăgostiţi bărbatul şi nu vedea nimic altceva din jur. Tânăra fericire e totdeauna oarbă...

Dar Ilinişna simţea tot mai dureros şi mai limpede, cu fieştece zi ce trecea, singurătatea care o încolţea. Devenise de prisos în casa unde îşi trăise aproape toată viaţa. Duniaşka şi bărbatul ei munceau în aşa chip, încât se părea că şi-au pus în gând să-şi facă un cuib al lor pe un loc pustiu. Nu se sfătuiau cu ea şi nu-i cereau încuviinţarea ori de câte ori se apucau să facă ceva în gospodărie, şi nici nu prea găseau o vorbă de duioşie pentru bătrână. Numai atunci când se aşezau la masă schimbau cu dânsa ceva mai multe vorbe, de altfel fără a spune nimic deosebit; apoi Ilinişna rămânea iarăşi singură, cu gândurile ei mohorâte. Nu o bucură nici fericirea fiicei: o stânjenea prezenţa în casă a unui om străin – căci ginerele tot străin îi rămânea. Însăşi viaţa ajunsese o povară pentru dânsa. După ce pierduse într-un singur an atâtea fiinţe dragi, trăia doborâtă de suferinţă, îmbătrânită şi mâhnită. Multă durere avusese de îndurat, poate chiar prea multă. Nu mai găsea puteri să se ţină tare şi trăia

sub apăsarea presimţirii superstiţioase că moartea, care se obişnuise să calce atât de des în casa veche a Melehovilor, are să-i mai treacă o dată pragul. Resemnându-se faţă de măritişul Duniaşkăi, Ilinişna nu dorea decât să ajungă să-l mai vadă pe Grigori, să-i lase copiii şi să închidă apoi ochii pentru vecie. Prin suferinţele sale în viaţa-i lungă şi spinoasă, îşi meritase în sfârşit acest drept la odihnă.

Zilele de vară se perindau nesfârşit de lungi. Soarele dogorea. Pe Ilinişna însă n-o mai încălzeau razele lui săgetătoare. Şedea ceasuri întregi în cerdac, în bătaia soarelui, fără să se mişte şi cu totul nepăsătoare faţă de tot ce se petrecea în jurul ei. Nu mai era gospodina grijulie şi vrednică de totdeauna. Nu-i venea să pună mâna pe nimic. Toate nu mai aveau niciun rost şi i se păreau zadarnice, de prisos; de altfel, nici nu mai avea puteri să muncească. Adeseori îşi privea mâinile sluţite de atâţia ani de muncă şi-şi zicea în gând: „Şi-au trăit sorocul bietele mele mâini... E vremea de odihnă... Am zăbovit pe pământ destul. Numai de aş ajunge să-l mai văd pe Grişenka...”

Doar o singură dată se simţi Ilinişna veselă şi vioaie, ca altădată, dar pentru puţin timp. Întors din staniţă, Prohor, îi strigă de departe:

— Eşti bună de cinste, babă Ilinişna! Ţi-am adus o scrisoare de la fecior!

Bătrâna păli. În închipuirea ei, o scrisoare era legată de o nouă nenorocire. Dar când Prohor îi citi scurta scrisorică, compusă pe jumătate din salutări pentru rude şi în care se spunea abia la sfârşit că el, Grigori, va căuta să vină la toamnă în concediu, Ilinişna stătu mult timp tăcută, nemaiputând îngâna nici măcar cuvintele de bucurie. Pe chipul ei pământiu, prin cutele adânci ale obrazului, se prelingeau lacrimi mici ca bobiţele de mărgele. Cu capul aplecat, le ştergea cu mâneca bluzei şi cu palma aspră, dar ele şiroiau înainte şi, picurând pe şorţ, îl pătau ca o ploaie deasă şi caldă. Lui Prohor nu numai că nu-i plăceau lacrimile de femeie, ci-l mai şi scoteau din sărite. De aceea se strâmbă şi zise cu ciudă, nemaigăsind de cuviinţă s-o ascundă:

— Vai, cum te-ai muiat, băbuco! Multă apă mai aveţi voi în ochi! Trebuie să te bucuri, şi când colo tu plângi! Ei, rămâi cu bine, că eu plec. Nu-mi face nicio plăcere să te văd bocindu-te.

Ilinişna se dezmetici şi îl opri.

— Pentru asemenea veste, dragă... Cum se poate?... Stai să te cinstesc... bolborosi ea, scoţând din cufăr o sticlă cu rachiu, pe care o păstra acolo de demult.

Prohor luă loc şi-şi netezi mustăţile.

— Ai să bei cu mine, de bucurie? o întrebă el, dar se gândi imediat cu îngrijorare: „Iar m-a tras dracul de limbă! Te pomeneşti că o să bea partea ei, şi n-am făcut nicio treabă!..."

Dar Ilinişna nu voi să cinstească. Împături cu grijă scrisoarea, o puse lângă icoane; se răzgândi după un timp, o luă de acolo, o ţinu câteva clipe în mâini şi o vârî în sân, apăsând-o cu tărie pe inimă.

Întoarsă de la câmp, Duniaşka citi şi reciti scrisoarea; apoi zâmbi şi oftă:

— Of, de-ar veni mai repede! Că matale, mamă, parcă nu mai semeni cu matale.

Cu o lăcomie geloasă, Ilinişna îi luă scrisoarea, o vârî din nou în sân şi, privindu-şi fiica cu ochii îngustaţi, sclipitori, zise cu un zâmbet:

— De mine au uitat şi câinii aşa cum am ajuns, dar, uite, mezinul meu şi-a amintit de mamă! Cum scrie! Mă cinsteşte după nume: Ilinişna... Şi mai scrie: „Mă închin măicuţei dragi şi copilaşilor dragi". Nici pe tine nu te-a uitat... Ei, de ce râzi? Eşti o proastă, Duniaşka, curat proastă!

— De ce, mamă, n-am voie să zâmbesc? Unde te duci?

— Mă duc în grădină să prăşesc cartofii.

— Mai bine stai acasă, mă duc eu mâine. Te tot plângi că eşti bolnavă, şi acum – treburi.

— Nu, mă duc... Am o mare bucurie, vreau să stau singură, mărturisi Ilinişna şi, cu o mişcare sprintenă, tinerească, îşi acoperi capul cu broboada.

În drum spre grădină, se abătu pe la Axinia, vorbi de formă despre tot felul de lucruri neînsemnate, apoi scoase scrisoarea.

— Mi-a trimis o scrisoare fecioru, bucurându-şi mama că vrea să vie în conced. Ia-o, vecinico, şi citeşte, să mai aud o dată.

Din ziua aceea, Axinia avu adeseori prilej să-i citească scrisoarea. Ilinişna venea seara la ea, scotea plicul galben învelit cu grijă într-o băsmăluţă şi o ruga, suspinând:

— Ia mai citeşte-o, Axiniuşka, că mă doare inima! L-am visat astă-noapte mic, aşa cum era când mergea la şcoală...

Încetul cu încetul, literele scrise cu creionul chimic se şterseră şi multe cuvinte nu se mai puteau desluşi, dar aceasta nu mai însemna nicio piedică pentru Axinia: citise scrisoarea de atâtea ori, încât o învăţase pe dinafară. Şi chiar atunci când hârtiuţa subţire se găurise şi se făcuse petice, Axinia recitea pe de rost scrisoarea, fără nicio lipsă.

Cam după vreo două săptămâni, Ilinişna se simţi rău. Duniaşka avea treabă cu treieratul şi Ilinişna nu voi s-o oprească în casă, dar nici nu putea să gătească singură.

— Azi n-am să mă scol. Descurcă-te singură, aşa cum poţi, o rugă ea.

— Da' ce te doare, mamă?

Ilinişna netezi cutele de la bluza veche şi, fără să-şi ridice ochii, răspunse:

— Mă doare peste tot... Mi se pare că mi s-a rupt ceva la mijloc. Răposatul tată-tău, când era tânăr, i se năzărea să se supere pe mine cărându-mi pumni, cu nemiluita... Şi avea nişte pumni de fier... Zăceam săptămâni întregi, mai mult moartă decât vie. Şi uite că acum mă doare tot trupul, parcă m-ar fi bătut ieri...

— Nu vrei să-l trimit pe Mihail după felcer?

— La ce bun? Poate că o să mă scol şi aşa.

Într-adevăr, a doua zi, Ilinişna se sculă, umblă puţin prin curte, dar spre seară se culcă din nou. Chipul i se umflă puţin, iar sub ochi i se iviră pungi. Nu putea răsufla noaptea; proptindu-se în mâini, îşi ridică de câteva ori capul de pe pernele groase şi răsuflă greu. După aceea, se simţi ceva mai bine – putea sta culcată pe spate şi chiar se ridica din pat. Petrecu mai multe zile într-o ciudată stare de linişte şi însingurare. Voia să fie singură, iar când Axinia venea s-o vadă, răspundea în silă la întrebările ei şi răsufla cu uşurare când dânsa pleca. Era bucuroasă că amândoi copiii îşi petreceau aproape toată ziua pe afară, în ogradă, şi că Duniaşka vine atât de rar şi n-o mai sâcâie cu tot felul de întrebări. Nu mai avea nevoie de milă şi de mângâierea nimănui. Îi sosise clipa în care trebuia neapărat să rămână singură, ca să-şi poată aminti atâtea lucruri din viaţă. Şi acum, cu ochii pe jumătate închişi, zăcea aşa nemişcată, ceasuri întregi, şi numai degetele ei umflate se jucau cu cutele păturii. Iar în aceste ceasuri, toată viaţa ei îi trecea din nou prin minte.

Era uimitor cât de scurtă şi sărăcăcioasă fusese această viaţă, de câte cumpene, grele şi dureroase, avusese parte, pe care nici n-ar fi vrut să şi le mai amintească. Fără să ştie de ce, amintirile ei şi gândurile ei se întorceau mereu la Grigori. Poate, fiindcă îngrijorarea pentru soarta lui n-o părăsise nicio clipă în toţi anii de la începutul războiului, iar toate câte o mai legau de viaţă erau cuprinse numai în el. Sau poate fiindcă durerea după pierderea fiului celui mai mare şi a soţului slăbise, se făcuse cu timpul ceva mai puţin stăruitoare. Oricum ar fi, de dânşii, de morţi, îşi amintea mai rar şi nu-i vedea decât printr-un fel de ceaţă fumurie. Îşi

amintea în silă tinereţea, viaţa ei de căsnicie. Toate acestea erau acum de prisos, rămăseseră atât de departe şi nu-i mai aduceau nicio bucurie, nicio uşurare. Iar întorcându-se la trecut, în amintirile sale din urmă, ea rămânea neînduplecată şi curată. Dar „mezinul" i se ivea în amintiri cu o limpezime de neînchipuit, aproape să-l pipăie. Era destul să se gândească la el că-şi auzea îndată inima bătând tot mai zvâcnit. După aceea, i se tăia răsuflarea, chipul i se înnegrea, şi zăcea în nesimţire îndelungă, dar, abia venindu-şi în fire, începea să se gândească iarăşi şi iarăşi la el. Doar nu putea să-şi uite cel din urmă fiu...

Într-o zi, Ilinişna zăcea în odaie. Soarele de amiază strălucea pe cer. La marginea de miazăzi a bolţii de un albastru orbitor, pluteau maiestuos norii albi mânaţi de vânt. Tăcerea zilei era sfâşiată numai de ţârâitul monoton şi adormitor al greierilor. Afară lângă zid, chiar sub fereastră, mai creşteau ierburi nearse încă de soare, lobodă pe jumătate veştedă, amestecată cu ovăz sălbatic şi cu pir: iată unde se adăpostesc greierii. Ilinişna le ascultă ţârâitul necurmat, simţi mireasma de iarbă încinsă de soare şi, pentru o clipă, ochii ei zăriră ca o vedenie stepa arsă de soarele lui august, miriştea aurie de grâu, cerul nesuferit de albastru, arzător, învăluit în pâclă cenuşie...

Vedea parcă aievea boii păscând răzoarele de pelin, harabaua cu coviltirul întins, auzea ţârâitul metalic al greierilor, sorbea mireasma amară de pelin... Şi se văzu în gând – tânără, voinică, frumoasă... Iat-o mergând grăbită spre haraba. Miriştea foşneşte, îi înţeapă pulpele goale, vântul cald îi usucă la spate cămaşa udă de sudoare, vârâtă în fustă, şi-i arde gâtul. Chipul îi e încins, roşu, sângele i se urcă la cap şi face să-i ţiuie subţire în urechi. Cu o mâna îşi susţine sânii grei, tari, plini de lapte şi, auzind plânsul deznădăjduit de copil, îşi iuţeşte pasul, desfăcând din mers gura cămăşii.

Buzele ei uscate de vânt tremură şi zâmbesc când scoate din leagănul atârnat de haraba pe micuţul, pe negriciosul Grişatka. Apucând cu dinţii şiretul ud de sudoare al cruciuliţei de la piept, ea îi dă să sugă, şoptind: „Copilaşule, drăguţul mamei! Comoara mea! Te-a lăsat mama flămând..." Tot scâncind îmbufnat, Grişatka suge, apucând destul de vârtos sfârcul cu dinţişorii. Iar alături, ascuţind coasa, stă tatăl lui Grişatka – tânăr, cu mustăţile negre. Pe sub genele lăsate în jos, ea îi vede zâmbetul şi albul ochilor ironici... Simte cum dogoarea n-o lasă să răsufle; sudoarea îi curge şiroaie de pe frunte şi-i gâdilă obrajii, iar lumina se stinge înaintea ochilor...

Ilinişna se trezi, îşi trecu mâna peste chipul ud de lacrimi şi mai zăcu mult timp, chinuită de un cumplit acces de astmă, căzând din când în când în nesimţire.

Seara, după ce Duniaşka şi bărbatul său adormiră, ea îşi strânse cele din urmă puteri şi ieşi în ogradă. Axinia îşi căutase până noapte târziu vaca rătăcită şi, întorcându-se acasă, o văzu pe Ilinişna, care trecu încet, clătinându-se, spre arie. „Bolnavă în halul ăsta, pentru ce oare s-o fi ducând colo?", se miră Axinia şi, venind la zăplazul de la marginea ariei Melehovilor, privi peste el. Luna plină lucea pe cer. Un vântuleţ subţire adia dinspre stepă. Umbra neagră a stogului de paie se aşternea pe armanul pleşuv bătut de tăvăluguri de piatră. Ţinându-se cu mâinile de gard, Ilinişna privea undeva, în stepă, acolo unde licărea în depărtare un foc aprins de cosaşi, ca o mică steluţă pierdută în noapte. Axinia vedea limpede, în lumina albăstrie a lunii, chipul umflat al Ilinişnei, cu un smoc de păr cărunt ieşit de sub şalul ei negru de bătrână.

Ilinişna privi îndelung în adâncul întunecat al stepei, apoi chemă cu glas scăzut, ca şi cum cel căruia îi vorbea ar fi stat lângă dânsa:

— Grişenka! Dragul meu! Tăcu o clipă şi adăugă cu altă voce, joasă şi surdă: Puiule!...

Axinia tresări cuprinsă de durere şi de groază şi, sărind la o parte de la gard, plecă acasă.

În noaptea aceea, Ilinişna îşi dădu seama că nu mai are mult de trăit şi că moartea stă de strajă la căpătâiul ei. În zori de zi, scoase din cufăr o cămaşă a lui Grigori, o împături şi o puse sub pernă; după aceea, îşi pregăti lucrurile în care urma să fie îmbrăcată după moarte.

Dimineaţa, Duniaşka veni ca de obicei să-şi vadă mama. Ilinişna scoase de sub pernă cămaşa împăturită cu îngrijire şi o întinse Duniaşkăi, fără să spună o vorbă.

— Ce-i cu asta? întrebă cu mirare Duniaşka.

— E cămaşa lui Grişa... S-o dai bărbatului ca s-o poarte, că a sa e veche, arsă de sudoare... zise Ilinişna cu o voce abia auzită.

Duniaşka zări pe cufăr fusta neagră a mamei, cămaşa şi pantofii de postav – tot ce se pune pe o moartă, înainte de a fi dusă la locul de odihnă veşnică. Le zări şi păli.

— Da' ce, mămuco, ţi-ai pregătit straiele morţii? Pentru Dumnezeu, pune-le la loc! Doamne, dar nu-i vremea să te gândeşti la moarte.

— Ba e vremea... şopti Ilinişna. E rândul meu... Să ai grijă de copilaşi, păzeşte-i până când se va întoarce Grişa... Iar eu n-o să mai ajung să-l

văd... Of, n-am s-ajung!...

Ilinişna se întoarse la perete şi-şi acoperi faţa cu broboada. Pentru ca Duniaşka să nu-i vadă lacrimile.

După trei zile, muri. Prietenele ei o spălară, o îmbrăcară în hainele morţii, o puseră pe masă în odaie. Seara, Axinia veni să-şi ia rămas bun de la răposata. Îi era greu să recunoască în chipul frumos şi grav al micii bătrâne moarte pe Ilinişna cea mândră şi curajoasă, aşa cum o cunoştea. Atingând cu buzele fruntea galbenă şi rece a moartei, Axinia observă cunoscuta şuviţă de păr cărunt ieşită cu încăpăţânare de sub mica basma albă, şi lobul urechii, micuţe şi rotunjoare, ca a unei femei tinere.

Cu încuviinţarea Duniaşkăi, Axinia duse copiii la ea acasă. Le dădu de mâncare, iar după aceea îi culcă cu ea în pat, tăcuţi şi speriaţi de o nouă moarte. O încerca un simţământ ciudat îmbrăţişând copiii omului drag, care stăteau culcaţi în dreapta şi în stânga ei. Începu să le povestească încetişor basmele auzite de ea în copilărie, ca să-i îndepărteze măcar aşa cu gândul de la bunica moartă. Încet, cu o voce cântătoare, ea isprăvea povestea bietului orfan Vaniuşka:

Gâşte-lebede,
Cu voi mă luaţi,
Pe albele aripi.
Cu mine zburaţi,
în patria mea,
Mult dragă mi-e ea...

Nici n-avu timp să rostească cele din urmă cuvinte şi auzi răsuflarea liniştită, egală, a copiilor. Mişatka era culcat la marginea patului, lipindu-şi obrazul de umărul Axiniei. Cu o mişcare plină de grijă, Axinia îi mută uşor capul prăvălit pe spate, şi deodată simţi o durere atât de cruntă şi de sfâşietoare, încât un nod îi sugrumă gâtlejul. Izbucni în lacrimi, tremurând, zguduită de plâns, dar nici măcar nu putea să şi le şteargă: copiii lui Grigori dormeau pe braţele ei, şi ea nu voia să-i trezească.

4

După moartea Ilinişnei, Koşevoi, rămas singur stăpân cu puteri depline, ar fi trebuit să se apuce cu o şi mai mare râvnă să-şi refacă

gospodăria şi să o lărgească; dar faptele ieşeau cu totul altfel. Mişka muncea cu o poftă din ce în ce mai mică, pleca tot mai des din casă, iar seara şedea până noaptea târziu în cerdac, fuma şi se gândea la ceva ascuns. Nici n-ar fi fost cu putinţă să nu vadă şi Duniaşka această schimbare din el. Deseori privea cum bărbatul, care muncise până atunci cu o desăvârşită uitare de sine, arunca jos fără nicio pricină toporul sau rindeaua şi se aşeza să se odihnească. Pe câmp, acelaşi lucru: la semănatul secarei de toamnă, Mişka abia trecea de două ori cu maşina, oprea boii, îşi răsucea o ţigară şi şedea îndelung pe arătură, fumând şi încreţindu-şi fruntea.

De la tatăl ei, Duniaşka moştenise mult simţ practic şi acum se gândea cu îngrijorare: „Cam prea repede s-a pus pe tânjeală... O fi bolnav sau, poate, îl apucă trândăvia? Vai de capul meu, cu o aşa comoară de bărbat! Parcă stă la oameni străini, jumătate de zi fumează, jumătate de zi se scarpină, iar ca să muncească nu mai are când... Nu, trebuie să stau de vorbă o dată cu dânsul, aşa mai pe departe, ca să nu-l supăr, căci dacă va fi mereu tot atât de lăsător, n-o să scoatem sărăcia din casă nici cu carul..."

Într-o zi, Duniaşka îl întrebă deci cu toată luarea-aminte, să nu-l aţâţe:

— Dar ce ai, Mişa, de nu mai eşti ca înainte? Iar te biruie boala?

— Ce mai boală! M-am scârbit şi fără boală, răspunse morocănos Mişka, dând drumul la boi şi pornind după semănătoare.

Acestea fiind spuse, Duniaşka socoti că orice fel de întrebare ar fi nelalocul ei; la urma urmei, nu e treabă de femeie să-şi dăscălească bărbatul. Astfel discuţia lor luă sfârşit.

Dar Duniaşka greşise în prepusurile sale. Singura pricină care nu-l mai lăsa pe Mişka să muncească cu aceeaşi însufleţire era încredinţarea, din ce în ce mai puternică, că se aşezase prea devreme în satul lui de baştină. „Cam prea repede m-am apucat de gospodărie... m-am pripit..." se gândea cu necaz Mişka, citind în ziarul regional comunicatele de pe front sau ascultând seara povestirile cazacilor demobilizaţi din Armata Roşie. Mai cu seamă însă îl îngrijora starea de spirit a consătenilor săi: unii din ei spuneau pe faţă că la iarnă se va isprăvi cu Puterea Sovietelor, că Vranghel ar fi ieşit din Taurida şi că, împreună cu Mahno, se apropie de Rostov, că aliaţii ar fi debarcat la Novorosiisk un corp uriaş de trupe... Satul era plin de felurite zvonuri, care de care mai năstruşnice. Cazacii întorşi din lagărele de concentrare şi din minele de cărbuni, după ce avuseseră timp în vară să-şi recapete puterile mulţumită hranei de acasă, acum se ţineau retraşi, noaptea beau trăscău, discutau între ei cine ştie ce

plănuiri, iar întâlnindu-l pe Mişka îl întrebau, cu o nepăsare prefăcută: „Tu citeşti gazetele, Koşevoi? Ian spune, cât de repede o să-l dea gata pe Vranghel? O fi adevărat sau nu că aliaţii se bagă din nou la noi?”

Într-o duminică, seara, veni la el Prohor Zîkov. Mişka se întorsese de la câmp şi se spăla lângă treptele casei. Duniaşka îi turna apă din cană pe mâini şi privea zâmbind gâtul slab şi ars de soare al bărbatului. Prohor le ură bună seara, se aşeză pe treapta de jos şi întrebă:

— Despre Grigori Panteleevici nu se aude nimic?

— Nu, răspunse Duniaşka. Nu ne scrie.

— Dar ce, ţi-e dor de el? întrebă Mişka, ştergându-şi faţa şi mâinile, şi privi fără zâmbet în ochii lui Prohor.

Prohor oftă şi-şi potrivi mâneca goală a bluzei.

— Sigur că da. Toată milităria am făcut-o împreună.

— Şi aveţi de gând s-o faceţi până la capăt?

— Adică ce?

— Ei, milităria voastră.

— Eu şi cu dânsul ne-am împlinit sorocul.

— Dar eu credeam că tu nu mai poţi de nerăbdare să-l vezi, ca să faci din nou oastea cu el, continuă Mişka pe acelaşi ton şi tot fără să zâmbească. Să luptaţi din nou împotriva Puterii sovietice...

— Vorbeşti aiurea, Mihail, răspunse supărat Prohor.

— De ce aiurea? Aud şi eu tot felul de vorbuliţe prin nat.

— Poţi să spui tu că am vorbit eu una ca asta? Unde ai auzit?

— Nu tu, ci alţii ca tine şi ca Grigori, care tot aşteaptă să le vie „ai lor”.

— Pe „ăia” nu-i aştept, pentru mine toţi sunt la fel.

— Tocmai asta e rău că pentru tine toţi sunt la fel. Hai în casă şi nu te supăra, am vorbit în glumă.

Prohor urcă în silă treptele şi, trecând pragul tindei, zise:

— Glumele tale, frate, nu sunt din cele mai vesele... Trebuie să se uite ceea ce a fost. Eu mi-am răscumpărat trecutul.

— Nu tot ce-a fost se uită, rosti rece Mişka, aşezându-se la masă. Ia loc, ai să mănânci cu noi.

— Mulţumesc. De bună seamă că nu toate se uită. Uite, mi-am pierdut o mână şi aş fi bucuros să uit, dar nu se uită, îmi amintesc în fiece clipă.

Aducând la masă, Duniaşka întrebă, fără să-şi privească bărbatul:

— După tine, cine a fost la albi n-o să aibă iertare cât va trăi?

— Da’ tu ce ai crezut?

— Eu credeam că cine pomeneşte despre ce a fost e vrednic de osândă.

— Ei, poate că aşa o fi scriind în evanghelie, răspunse cu asprime Mişka. Dar, după mine, omul trebuie totdeauna să dea socoteală pentru isprăvile lui.

— Puterea sovietică nu spune nimic despre aşa ceva, rosti încetişor Duniaşka.

Nu era înclinată să se certe cu bărbatul în faţa altcuiva, dar, în adâncul sufletului, era supărată pe Mihail pentru gluma lui cu Prohor, pe care o socotea nepotrivită, cum şi pentru duşmănia faţă de fratele ei, arătată în chip atât de deschis.

— Ţie nu-ţi spune nimic Puterea sovietică şi n-are despre ce să vorbească cu tine, dar pentru slujba la albi trebuie să se răspundă în faţa legii sovietice.

— Va să zică, trebuie să răspund şi eu? se interesă Prohor.

— Cu tine e altă socoteală: ţi-ai făcut isprava şi te-ai întors la locul tău. De la ordonanţe nu se cere socoteală, dar Grigori va trebui s-o dea, îndată ce va veni acasă. O să-i cerem seamă pentru răzvrătire.

— Nu cumva tu ai să i-o ceri? întrebă Duniaşka şi puse pe masă strachina cu lapte. Ochii ei scânteiară.

— Şi eu am să i-o cer, răspunse cu linişte Mişka.

— Nu e treaba ta... O să se găsească destui şi fără tine. El şi-a câştigat iertarea, slujind în Armata Roşie...

Glasul Duniaşkăi tremura. Se aşeză lângă masă, trecându-şi mânioasă degetele peste cutele şorţului. Ca şi cum încă n-ar fi observat tulburarea nevestei, Mişka continuă cu acelaşi calm:

— Sunt şi eu curios să-l întreb... Iar în ce priveşte iertarea, nu-i nicio grabă... Să vedem mai întâi cum a câştigat-o. Sângele nostru l-a vărsat destul. Mai trebuie să-l cântărim, să vedem al cui sânge atârnă mai greu.

Era prima lor neînţelegere de când s-au luat. O tăcere apăsătoare se aşternu în bucătărie. Mişka tăcea şi bea lapte, ştergându-şi din când în când buzele cu ştergarul. Prohor fuma şi se uita la Duniaşka. După aceea, vorbi una şi alta de-ale gospodăriei. Mai zăbovi o jumătate de ceas. Înainte de plecare, întrebă:

— A venit Kiril Gromov. Ai auzit?

— Nu. De unde s-a ivit?

— De la roşii. A fost tot în Întâia de cavalerie.

— Ăla care a slujit la Mamontov?

— Ăla.

— Viteaz ostaş, zâmbi Mişka.

— Da' de unde! Cel mai prima tâlhar. Jefuia cu patru mâini.

— Se povestea despre el că omora fără nicio milă pe prizonieri. Ucidea şi pentru bocanci, ca să pună mâna pe ei.

— Se cam spunea aşa ceva, încuviinţă Prohor.

— Şi p-ăsta tot trebuie să-l ierte? întrebă insinuant Mişka. Cică Dumnezeu îşi ierta duşmanii, şi ne-a poruncit la fel... sau cum?

— Ce să zic? Dar ce poţi să-i faci!

— Aş avea ce să-i fac... răspunse Mişka şi-şi miji ochii. I-aş face ceva, de i-ar sări sufletul afară! Dar lasă, că tot de asta o să aibă parte. La Vioşki şade Comisia extraordinară a ţinutului Donului, o să aibă grijă de el.

Prohor zâmbi, rostind:

— Adevărat zice vorba că pe ghebos numai mormântul îl îndreaptă. Chiar din Armata Roşie a sosit cu lucruri de jaf. Nevastă-sa s-a lăudat muierii mele că i-a adus un palton de damă şi nu ştiu câte rochii şi alte felurite boarfe. A fost în brigada lui Maslak, şi de-acolo a luat-o la picior. Trebuie să fie dezertor, a adus şi ceva arme cu el.

— Ce fel de arme? se interesă Mişka.

— Se-nţelege: o carabină scurtată, un revolver, poate şi altceva.

— Tu nu ştii, a fost la soviet, la viză?

Prohor izbucni în râs şi dădu din mână:

— Nici cu arcanul n-ai să-l duci acolo! Mie mi se pare că a dat bir cu fugiţii. Azi, mâine, o şterge şi de-acasă. Uite, Kiril, după toate semnele, mai are de gând să se bată, şi tu ai vorbit cu păcat împotriva mea. Nu, frăţioare, mi-am împlinit porţia, sunt sătul până peste cap.

Prohor plecă. Peste puţin timp ieşi afară şi Mişka. Duniaşka dădea copiilor de mâncare şi se pregătea de culcare când intră Mişka. Ţinea în mână ceva învelit în pânză de sac.

— Pe unde dracu' mi-ai umblat? îl întrebă fără prea multă duioşie Duniaşka.

— Îmi scoteam zestrea, zâmbi blajin Mişka.

Despachetă o armă învelită cu îngrijire, o cartuşieră doldora de cartuşe, un revolver şi două grenade; puse totul pe laviţă şi turnă încet nişte gaz într-o farfurioară.

— De unde le ai? întrebă Duniaşka, arătând printr-o mişcare din sprâncene spre arme.

— Sunt ale mele, de pe front.

— Dar unde le-ai ascuns?

— Ce-ţi pasă unde? Dar le-am păstrat!

— Va să zică, de ăştia-mi eşti? Nu mi-ai spus nimic: Te ascunzi şi de mine, de nevastă-ta?

Ca s-o îmbuneze, Mişka zâmbi cu o nepăsare prefăcută:

— Dar la ce bun era s-o ştii, Duniaşka? Asta nu-i treabă de femeie. Las-o să stea în casă averea asta, fetiţo, că nu-i de prisos.

— Şi de ce le-ai adus în casă? Ţii acum toate legile, ştii toate... Dar dacă au să-ţi ceară să răspunzi după lege?

Mişka se încruntă şi răspunse:

— Eşti o proastă! Când Kiriuşka Gromov aduce arme, asta dăunează Puterii sovietice, dar dacă le aduc eu, Puterea sovietică n-o să aibă decât folos. Pricepi? Faţă de cine să răspund? Trăncăneşti fără rost, Dumnezeu să te-nţeleagă; du-te de te culcă!

Ajunsese la o judecată, după părerea sa, singura cuminte: dacă năpârcile albe rămase nestrivite se înfiinţează cu arme, atunci şi el trebuie să fie cu ochii în patru. Îşi curăţi cu îngrijire arma şi revolverul, iar dimineaţă, când se lumina de ziuă, plecă pe jos la Vioşenskaia.

Punându-i merinde în sac, Duniaşka izbucni cu ciudă şi cu amărăciune:

— Te joci mereu de-a v-aţi ascunselea cu mine! Spune măcar pentru câtă vreme pleci, şi pentru ce? Blestemată viaţă! S-a gătit de drum şi nu e chip să scoţi măcar o vorbă dintr-însul!... Mă rog, bărbat îmi eşti sau numai aşa, un terchea-berchea?

— Mă duc la comisie, la Vioşki; altceva ce să-ţi mai spun? Când m-oi întoarce, ai să afli totul.

Susţinându-şi traista cu mâna, Mişka coborî malul până la Don, se aşeză în barcă şi vâsli sprinten spre malul celălalt.

*

La Vioşenskaia, în urma examenului medical, doctorul de la comisie îi spuse neted lui Mişka:

— Tovarăşe dragă, nu eşti apt pentru serviciul în Armata Roşie. Prea de tot te-a stors malaria. Trebuie să te tratezi că altfel ai s-o termini rău. Armata Roşie n-are nevoie de oameni ca dumneata.

— Dar de ce fel de oameni are nevoie? Am slujit doi ani, şi acum nu mai are nevoie de mine?

— Înainte de toate, are nevoie de oameni sănătoşi. Când te vei restabili, va avea nevoie şi de dumneata. Poftim reţeta, vei lua chinină de la farmacie.

— Aşa-a? Am înţeles.

Koşevoi îşi punea bluza, ca un ham pe un cal nărăvaş; tot aşa nu nimerea cu capul în guler. Se încheie la pantaloni chiar în stradă şi o luă drept la comitetul de district al partidului.

... Mişka se întoarse la Tatarski, preşedinte al comitetului revoluţionar sătesc. După un schimb de cuvinte cu nevasta îi zise:

— Ei, acum vom vedea!

— Despre ce vorbeşti? întrebă mirată Duniaşka.

— Despre acelaşi lucru.

— Adică?

— M-au numit preşedinte. Pricepi?

Duniaşka frământă din mâini a necaz. Voia să zică ceva, dar Mişka nici nu mai stătu s-o asculte, îşi potrivi în faţa oglinzii cureaua pe bluza ieşită la soare şi se duse la soviet.

Din iarnă, moş Miheev era preşedinte al comitetului revoluţionar. Chior şi surd, îşi îndeplinea cu greu îndatoririle, şi se simţi nespus de fericit aflând de la Koşevoi că-i venise schimbul.

— Iată, puiule! Iată hârtiuţele, iată şi ştampila, ţine, ia-le, pentru Dumnezeu, se grăbi el cu o bucurie neprefăcută, închinându-se şi frecându-şi mâinile. Merg pe optzeci, n-am umblat în foncţii de când sunt, dar a trebuit, la adânci bătrâneţe... E tocmai treaba voastră de oameni tineri, iar eu, de unde şi până unde? Nu prea văd, nu prea aud... E timpul să mă rog lui Dumnezeu pentru iertarea păcatelor, şi m-au pus preşedinte...

Mişka cercetă în fugă dispoziţiile şi ordinele trimise de comitetul revoluţionar al staniţei şi întrebă:

— Unde-i secretarul?

— Auz?

— Ce dracu' n-auzi? Unde-i secretarul?

— Sicritaru? E la semănat. El, trăsni-l-ar Dumnezeu, dă o dată pe săptămână pe-aci. Se întâmplă că vine vreo hârtie de la staniţă, trebuie s-o citim, şi el – caută-l unde nu-i. Iar hârtia stă şi aşteaptă mult şi bine, tot necitită. Că eu prost o descurc cu slova, nu-s bun de nimic! Cu mare greu abia de mă iscălesc, iar de citit, nu pot nici de frică; atâta ştiu, să pui ştampila...

Cu sprâncenele încruntate, Koşevoi cerceta odaia murdară a comitetului revoluţionar, împodobită cu un singur afiş vechi şi pătat de muşte.

Bătrânul era atât de bucuros de vestea destituirii sale neaşteptate, încât îşi îngădui să glumească; înmânându-i ştampila învelită într-o cârpă, adăugi:

— Uite, asta-i toată averea satului: bani numeral nu-s, iar toiag de ataman nu se cuvine s-avem sub Puterea sovietică. Dacă vrei, pot să-ţi dau cârja mea bătrânească.

Zâmbi cu gura foanfă, fără dinţi, şi-i întinse lui Mişka cârja de frasin lustruită de vechime.

Dar Koşevoi nu era de loc pornit pe glume. Mai aruncă o privire camerei comitetului revoluţionar, atât de jalnică şi de prăpădită, se încruntă şi zise cu un oftat:

— Bine, moşule, vom socoti că am luat toate în primire de la tine. Iar acum, cară-te! Şi-i arătă lămurit din ochi uşa.

După plecarea lui Miheev se aşeză la masă, cu coatele larg desfăcute, şi rămase mult timp aşa, singur, cu dinţii încleştaţi de ciudă. Doamne, ce putregai de om a mai fost el în tot timpul cât se cufunda cu nasul în pământ, fără să-şi ridice capul şi să asculte aşa cum trebuie cele ce se petreceau în jurul lui!... Mânios pe el însuşi şi pe toată lumea, Mişka se sculă de la masă, îşi potrivi bluza şi scrâşni printre dinţi, privind undeva înaintea lui:

— Las' c-o să vă arăt eu, dragii mei, ce înseamnă Puterea sovietică!

Închise bine uşa în urma lui, trecu un lănţug prin belciuge şi o luă înapoi prin piaţă. Lângă biserică, se întâlni cu flăcăul Obnizov, dădu în treacăt din cap şi deodată, încântat de un gând fericit, se întoarse şi strigă:

— Hei, Andriuşka! Ian stai, vino-ncoa!

Băiatul sfios şi bălan se apropie tăcut de el. Mişka îi întinse mâna, ca şi cum ar avea a face cu un om în toată firea, apoi îl întrebă:

— Unde te duci? Dincolo?... Aha, ai ieşit la plimbare! Ai treabă?... Uite ce vreau să te-ntreb: mi se pare că ai învăţat la cursul complimentar? Ai învăţat? Bine! Da' la cancelarie te pricepi?

— La care?

— Ei, la cea obişnuită. Fel de fel de intrări-ieşiri, ştii?

— Despre ce vorbeşti, tovarăşe Koşevoi?

— Despre hârtii, cum le e rostul lor. Ştii? Sunt d-alea care pleacă, şi altele... Koşevoi mişcă degetele într-un gest nelămurit şi, fără să aştepte răspunsul, adause cu hotărâre: Dacă nu ştii, ai timp să înveţi. Sunt acum preşedinte al comitetului revoluţionar sătesc, iar pe tine, băiat ştiutor de carte, te numesc secretar. Du-te la cancelaria comitetului revoluţionar şi

păzeşte actele – sunt toate acolo, pe masă – şi eu mă-ntorc îndată. Ai înţeles?

— Tovarăşe Koşevoi!

Mişka flutură din mână şi zise nerăbdător:

— Stăm noi de vorbă, mai pe îndelete. Deocamdată, acum du-te şi ia-ţi serviciul în primire.

Şi îşi văzu apoi de drum, măsurând uliţa cu paşi cumpăniţi.

Acasă îşi îmbrăcă nădragii noi, vârî revolverul în buzunar şi, potrivindu-şi cu îngrijire şapca în faţa oglinzii, spuse nevestei:

— Mă duc într-un loc, am treabă. Dacă întreabă cineva unde e preşedintele, spune că se-ntoarce curând.

Situaţia de preşedinte impunea anumite obligaţii... Mişka păşea grav şi măsurat; mersul lui era atât de neobişnuit, încât unii din consăteni se opreau şi zâmbeau privind în urma lui. Întâlnindu-l pe ulicioară, Prohor Zîkov făcu un pas înapoi spre gard şi întrebă cu respect glumeţ:

— Ce-i cu tine. Mihail? Azi e zi de lucru, iar tu te-ai împopoţonat în tot ce ai mai bun şi păşeşti ca la paradă... Te pomeneşti că te duci din nou la peţit?

— Cam aşa ceva, răspunse scurt Mişka, strângând buzele pungă.

Ajuns la poarta lui Gromov, fără să se oprească, vârî mâna în buzunar după punga de tutun şi privi cu ochii ageri ograda întinsă, acareturile şi ferestrele casei.

Mama lui Kiril Gromov ieşise tocmai din tindă. Îndoită de mijloc, ducea un lighean cu bucăţele de bostan. Mişka o salută respectuos şi păşi pe trepte:

— E acasă Kiril, tuşă?

— E acasă. Intră, zise bătrâna, făcându-i loc.

Mişka intră în tinda întunecoasă şi găsi pe dibuite clanţa uşii.

Chiar Kiril în persoană îi deschise uşa odăii şi se dădu un pas îndărăt. Proaspăt ras, zâmbitor şi uşor băut, îl învălui pe Mişka într-o privire iscoditoare, apoi zise pe un ton dezgheţat:

— Aha, încă un ostaş! Treci, Koşevoi, ia loc! Poftim la masă. Că noi stăm şi tragem aşa, câte o duşcă...

— Poftă bună, petrecere frumoasă...

Mişka dădu mâna cu stăpânul casei, privind la oaspeţii din jurul mesei.

Venirea lui era dintre cele mai nepoftite. Un cazac necunoscut, lat în spate, care şedea sub icoane într-o rână, îi aruncă lui Kiril o scurtă privire întrebătoare şi-şi împinse paharul la o parte. Ahvatkin Semion, rudă

îndepărtată a Korşunovilor, care stătea în partea cealaltă a mesei, se încruntă şi-şi mută privirile.

Gazda îl pofti pe Mişka la masă.

— Mulţumim pentru poftire.

— Ba nu, ia loc! Nu zice nu, ia un pahar cu noi.

Mişka se aşează lângă masă. Primind paharul cu rachiu din mâinile gazdei, clătină din cap:

— Bine-ai venit, Kiril Ivanovici!

— Mulţumim! Dar tu de când ai venit din armată?

— Mai demult. M-am şi aşezat gospodăreşte.

— Te-ai şi aşezat, adică te-ai şi însurat cum s-ar zice? Dar de ce ne tragi chiulu? Până la fund!

— N-am nicio poftă. Avem de vorbit împreună despre treburi.

— Ba nicidecum, asta, nu! Astăzi nu stau de vorbă despre treburi. Acum petrec cu prietenii. Dacă ai ceva cu mine, vino mâine.

Mişka se sculă şi, zâmbind liniştit, zise:

— Nu e cine ştie ce, dar nu se amână. Vrei să ieşim o clipă afară?

Netezindu-şi mustăţile negre şi răsucite cu îngrijire, Kiril dintru-ntâi nu-i răspunse, apoi se sculă în picioare.

— Nu s-ar putea să spui pe loc ce-ai de spus? Pentru ce să stricăm petrecerea?

— Hai să ieşim, ceru Mişka stăpânit, dar stăruitor.

— Ce să vă mai tocmiţi? Du-te cu dânsul, îl îmbie cazacul necunoscut, cel cu umerii largi.

Kiril merse în silă la bucătărie. Şopti nevestei, care trebăluia lângă cuptor:

— Ieşi afară, Katerino! Se aşează pe laviţă şi întrebă rece: Ce fel de treabă ai?

— De câte zile eşti acasă?

— Dar ce e?

— Te-ntreb, de câte zile stai acasă?

— A patra zi, mi se pare.

— Te-ai prezentat la comitetul revoluţionar?

— Deocamdată, nu.

— Dar la Vioşki ai de gând să te duci, la comisariatul militar?

— Unde vrei să ajungi? Ai de vorbit despre treburi, vorbeşte despre treburi.

— Tocmai despre treburi îţi vorbesc.

— Atunci, du-te la naiba! Ce fel de mare mahăr îmi eşti ca să-ţi dau seamă?

— Sunt preşedintele comitetului revoluţionar. Arată dovada de la unitate.

— Va să zică, asta era! făcu Kiril şi privi drept în ochii lui Mihail. Privirea lui era tăioasă şi trează. Iată unde vrei să ajungi!

— Tocmai. Adă-mi dovada!

— Viu astăzi la soviet şi-o aduc.

— Nu, acum.

— Am pus-o undeva.

— S-o cauţi!

— Nu, n-am s-o caut acum. Du-te acasă, Mihail, vezi să nu intri în belea.

— Ce mai belea... Mişka îşi vârî mâna în buzunarul drept: Îmbracă-te!

— Lasă-mă, Mihail! Mai cuminte ar fi să nu te legi de mine...

— Să mergem, îţi spun!

— Unde?

— La comitetul revoluţionar.

— Nu prea am poftă.

Kiril pălise, dar vorbea cu un zâmbet batjocoritor.

Aplecându-se uşor în stânga, Mişka scoase revolverul şi ridică cocoşul.

— Mergi sau nu? întrebă el surd.

Fără să răspundă, Kiril făcu un pas spre uşa odăii, dar Mişka îi tăie drumul şi-i arătă din ochi uşa din tindă.

— Flăcăi! strigă Kiril, cu o prefăcută nepăsare. Mi se pare că m-a arestat! Isprăviţi votca fără mine!

Uşa odăii se deschise larg. Ahvatkin încercă să treacă pragul, dar văzând revolverul îndreptat spre el, se retrase grăbit în odaie.

— Dă drumul la pas! porunci Mişka lui Kiril.

Kiril o luă agale spre ieşire, apucă cu o mişcare leneşă clanţa uşii şi deodată străbătu printr-o săritură tinda, trânti cu o furie uşa de afară şi sări jos de-a dreptul de pe cerdac. Pe când fugea aplecat de şale prin ogradă spre grădină, Mişka trase de două ori în el, fără să-l nimerească. Atunci, punând ţeava revolverului pe cotul braţului stâng îndoit şi desfăcându-şi larg picioarele, Mişka ochi cu îngrijire. După al treilea foc. Kiril se poticni parcă, dar se stăpâni, sări sprinten gardul. Mişka coborî treptele în fugă. În spatele său trosni scurt şi tăios un foc de armă. Glonţul ciupi lutul din zidul văruit al magaziei din faţa lui şi, cu un zgomot sec, risipi pe jos stropi de piatră cenuşie.

Kiril alerga uşor şi sprinten. Umbra lui aplecată se strecura în fugă printre bolţile verzi de meri. Mişka sări zăplazul, căzu, mai trase culcat două focuri asupra fugarului, apoi se întoarse cu faţa spre casă. Uşa era larg căscată. Mama lui Kiril stătea în cerdac, cu mâna pusă streaşină la ochi, şi privea în grădină. „Trebuia să-l împuşc pe loc, fără multă vorbă", se gândi năucit Mişka. Mai rămase câteva minute întins sub zăplaz, uitându-se la casă şi curăţind cu mişcări măsurate nefireşti, noroiul de pe genunchi; după aceea, se sculă, trecu greoi peste zăplaz şi, lăsând ţeava revolverului în jos, porni spre casă.

5

O dată cu Kiril Gromov mai dispăru Ahvatkin şi cazacul necunoscut pe care Koşevoi îl văzuse atunci când a intrat în casa lui Gromov. Noaptea, alţi doi cazaci s-au făcut nevăzuţi din sat. Un mic detaşament al Comisiei extraordinare veni din Vioşenskaia la Tatarski, unde arestă mai mulţi cazaci, iar patru inşi sosiţi fără acte de la unităţi fură înaintaţi la Vioşenskaia, la compania disciplinară.

Koşevoi îşi petrecea zile întregi la comitetul revoluţionar, venea pe înserate acasă, punea lângă pat arma încărcată, băga revolverul sub pernă şi se culca fără să se dezbrace. A treia zi după întâmplarea cu Kiril, spuse Duniaşkăi:

— Vom dormi în tindă.

— Pentru ce? se minună Duniaşka.

— Ne-am putea pomeni cu un glonţ. Patul e lângă fereastră.

Fără să mai spună ceva, Duniaşka mută patul în tindă, dar seara întrebă:

— Dar bine, spune, cât timp o să trăim aşa, iepureşte? Are să vie iarna, şi noi vom sta tot aşa, pitiţi în tindă?

— Până la iarnă avem timp berechet, însă deocamdată va trebui să stăm aşa.

— Da' până când o să ţină „deocamdată" ăsta al tău?

— Până când o să-l stârpesc pe Kiriuşka Gromov.

— Aş, ţi-ai găsit! Mai aşteaptă tu până ce-o să vie singur sub gloanţe.

— Are să vie într-o zi, răspunse cu tărie Mişka.

Dar socotelile lui nu se adeveriră; ascuns undeva peste Don, Kiril Gromov, aflând despre apropierea lui Mahno, trecu împreună cu prietenii

săi în dreapta Donului şi se îndreptă spre staniţa Krasnokutskaia, unde, după cum se zvonea, se iviseră detaşamentele înaintate ale bandei mahnoviste. Noaptea, se abătu şi pe la Tatarski, se întâlni întâmplător pe uliţă cu Prohor Zîkov, şi-i porunci să-i ducă lui Koşevoi multe salutări, împreună cu făgăduiala de a veni la el în ospeţie. A doua zi, dimineaţa, Prohor povesti lui Mişka despre această întâlnire cu Gromov.

— Ei, lasă-l să poftească. A fugit o dată, a doua oară nu mai scapă, mormăi Mişka, după ce ascultă povestirea. Tot e bine că m-a învăţat minte cum să mă port cu dânşii. Îi şi mulţumesc pentru asta.

Într-adevăr, Mahno îşi făcuse apariţia pe teritoriul districtului Donului de sus. Lângă satul Konkov, bătu într-o scurtă luptă un batalion de infanterie trimis în întâmpinarea lui de la Vioşenskaia, dar nu porni asupra centrului districtului, ci în direcţia gării Millerovo, traversă linia ferată ceva mai la nord de gară şi plecă îndreptându-se spre Starobelsk. Cei mai activi cazaci din gărzile albe se uniră cu el, majoritatea însă stăteau în aşteptare acasă.

Koşevoi ducea aceeaşi viaţă încordată, cercetând cu luare-aminte tot ce se petrecea în sat. Iar viaţa din Tatarski nu era dintre cele mai plăcute. Cazacii se întreceau în înjurături la adresa Puterii sovietice, pentru toate lipsurile şi neajunsurile câte le îndurau. În micuţa dugheană a cooperativei proaspăt întocmită nu se găsea mai nimic. Săpunul, zahărul, sarea, gazul, chibriturile, mahorca, unsoarea pentru roţi – pe scurt, toate articolele de primă necesitate lipseau din comerţ, iar în rafturile goale ale dughenei nu se zăreau decât ţigări scumpe „Asmolov" şi ceva articole de fierărie, care zăceau acolo cu lunile fără cumpărători.

Noaptea, oamenii ardeau în opaiţe unt topit şi seu în loc de gaz. Mahorca era înlocuită cu tutunul de casă, *samosad*. În lipsa chibriturilor, se bucurau de o mare răspândire amnarele de oţel cu iască făcute în grabă de fierari. Iasca se fierbea cu cenuşă de floarea-soarelui ca să se aprindă mai uşor; cu toate acestea, folosirea acestor ustensile, pentru cei neobişnuiţi, nu era tocmai uşoară. De mai multe ori, întorcându-se seara de la comitetul revoluţionar, Mişka putea vedea cum fumătorii, strânşi în cerc undeva pe ulicioară, scăpărau de zor scântei, înjurau cu jumătate de glas şi ziceau: „Putere sovietică, adă un foc!" În cele din urmă, o scânteie nimerea într-o bucată de iască, o aprindea, iar adunarea sufla din răsputeri în ea, îşi aprindea ţigările şi, aşezându-se pe vine, îşi împărtăşea noutăţile. Nu se mai găsea nici hârtie de fumat. Toate registrele bisericeşti fuseseră scoase din cămăruţa de lângă biserică, iar când toată hârtia lor a

fost fumată, oamenii stricară pentru ţigări tot ce mai găseau prin casele lor. Vechile cărţi de şcoală şi chiar cărţile sfinte ale bătrânilor.

Prohor Zîkov, care se abătea destul de des pe la vechea gospodărie a Melehovilor, îşi făcea rost de hârtie de la Mihail şi-i zicea mâhnit:

— Cufărul muierii mele avea capacul căptuşit cu gazete vechi; ei, le-am rupt şi le-am fumat. Era Noul Testament, ştii, o carte sfântă – am fumat-o. Am fumat şi Vechiul Testament. Cam puţine testamente au scris sfinţii părinţi... Mai avea baba mea un pomelnic, cu toate neamurile scrise pe hârtie, vii şi morţi – am fumat-o şi p-aia. Ce, vrei să fumez acum foi de varză sau să usuc brusturii? Nu, Mihail, vrei, nu vrei, dă-mi o gazetuţă. Nu pot fără fumat. Pe frontul german, de multe ori îmi schimbam raţia de pâine pe un pacheţel de tutun.

În toamna aceea, viaţa din Tatarski nu era dintre cele vesele... Ţipau ascuţit roţile neunse de la căruţe şi de la harabale; se uscau şi plesneau, rămase fără dohot, hamurile şi cizmele; dar cea mai slută dintre toate era lipsa de sare. Pentru două ocale de sare, tătărenii dădeau la Vioşenskaia un berbec gras şi, întorşi acasă, suduiau de mama focului şi Puterea sovietică, şi neorânduiala. Câte necazuri n-a mai pricinuit lui Koşevoi această afurisită de sare!... Într-o zi, moşnegii veniră la soviet, dădură frumos bineţe preşedintelui, îşi scoaseră şepcile şi se aşezară pe bănci.

— Nu e sare, domnule preşedinte, rosti unul dintre ei.

— Acum nu mai sunt domni, îl îndreptă Mişka.

— Iartă-ne, te rog, asta vine din obişnuinţă... Se poate trăi fără domni, dar fără sare, ba.

— Şi ce anume doriţi?

— Tu, preşedinte, fă ce poţi să ne aducă sare. Cu boii, de la Manîci, nu-i chip s-o cari.

— Am raportat despre asta la district. Se ştie acum. Trebuie să trimită curând.

— Numai miere zicând, gura nu se îndulceşte, rosti un moşneag, privind în jos.

Mişka se aprinse şi se sculă de la masă. Roşu de furie, îşi întoarse buzunarele pe dos.

— Eu n-am sare. Aţi văzut? N-o port la mine, şi n-am cum s-o scot din cer. Aţi înţeles, moşilor?

— Dar ce s-a făcut cu toată sarea? întrebă după o clipă de tăcere moş Ciumakov, privind nedumerit la toată lumea cu singurul lui ochi. Pe vremuri, sub vechea ocârmuire, nu vorbea nimeni despre ea, erau

mormane de sare peste tot, iar acum nici măcar o linguriţă...

— Puterea noastră n-are nicio vină, lămuri Koşevoi pe un ton ceva mai potolit. O singură cârmuire este vinovată: a voastră, fosta cârmuire a cadeţilor! Ea a stricat totul într-atâta, încât, vezi, nici n-ai cu ce să aduci măcar sare! Drumul de fier e stricat, vagoanele sparte...

Mişka istorisi îndelung bătrânilor cum albii distrugeau în retragere avutul statului, cum aruncau în aer uzinele şi cum incendiau antrepozitele. Văzuse câte ceva cu ochii săi, mai auzise ceva de la alţii, iar restul îl născoci, mânat de dorinţa de a face să se abată nemulţumirile de la draga lui Putere sovietică. Pentru a o feri de mustrări, el scornea minciuni nevinovate, născocind fel de fel de lucruri şi gândindu-se: „N-are să iasă nimic urât, dacă am să mai pun ceva pe spinarea bestiilor albe. Tot sunt bestii, şi n-au ce pierde, iar noi o să avem numai de câştigat..."

— Credeţi voi că ei, burjuii, sunt făcuţi cu degetu! Nu sunt proşti! Au strâns toată sarea şi cu tot zahărul din toată Rusia, mii şi mii de puduri fără număr, şi le-au cărat dinainte în Crimeea, iar de acolo – pe vapoare cu ele! Şi – în alte ţări, pentru vânzare! povestea Mişka cu ochii sclipitori.

— Cum, au luat şi toată păcura? întrebă cu neîncredere în glas Ciumakov-chiorul.

— Şi tu, moşule, credeai că ţi-au lăsat-o ţie? Multă nevoie au ei de tine, ca şi de tot poporul muncitor! Au ei cui să vândă şi păcura! Dacă ar fi putut, ar fi cărat totul, pentru ca poporul să crape aici de foame.

— Ei, asta-i adevărat, încuviinţă un moşneag. Bogaţii îs lacomi ai dracului. Se ştie din moşi-strămoşi: cu cât e omul mai bogat, cu atât e şi mai lacom. La Vioşki, în cea dintâi bejenie, un negustor şi-a pus totul în căruţe, a luat toată averea, până la un capăt de aţă, şi iată că vin roşii, şi sunt aproape de tot, dar el tot nu iese din ogradă; îmbrăcat şi cu şuba pe el, aleargă prin casă şi scoate cu cleştele cuie din pereţi. „Nu vreau, zice, să le las nici măcar un cui, afurisiţi să fie!" Aşa că nici nu e de mirare că au cărat şi păcura cu dânşii.

— Dar noi ce ne facem fără sare? întrebă la sfârşitul convorbirii bătrânul Maksaev, pe un ton blajin.

— Muncitorii noştri au să scoată curând altă sare, iar deocamdată, nu s-ar putea să trimitem căruţe la Manîci? îşi dădu cu părerea Mişka.

— Nu vor oamenii să meargă până acolo. Calmucii fac hoţii, nu vor să dea sare de la lacurile lor, iau cu de-a sila boii. Un prieten al meu s-a-ntors de-acolo numai cu biciul în mână. Colea, la Velikokneajeskaia, l-au ajuns noaptea trei calmuci cu arme, i-au luat boii, şi i-au mai făcut şi un semn cu

mâna la gât: „Taci din gură, unchiaşule, că ai să mori de moarte rea...” Poftim de mai mergi!

— Va trebui să mai aşteptăm, oftă Ciumakov.

De bine, de rău, Mişka tot se înţelese cu bătrânii, dar acasă avu o gâlceavă în lege cu Duniaşka, şi tot pe chestia sării. De altfel, se stricase ceva între el şi nevastă-sa...

Totul începuse din ziua când, faţă de Prohor, adusese vorba despre Grigori, şi această mică neînţelegere nu fusese dată uitării. Într-o seară, stând la cină, Mişka zise:

— E nesărată ciorba ta, gospodino. Vorba ceea: ciorba fără sare, cu vergi sărate la spinare!

— Cu puterea asta a ta, n-au să mai fie sărate nici vergile. Ştii tu câtă sare ne-a mai rămas?

— Ei?

— Doi pumni.

— Proastă afacere, oftă Mişka.

— Oamenii gospodari s-au dus încă de astă-vară la Manîci, după sare, şi tu tot n-ai avut timp să te gândeşti la asta, zise Duniaşka cu mustrare în glas.

— Dar cu ce m-aş fi dus? Să te pun la ham? Chiar după cununie nu merge. Iar boişorii nu fac doi bani...

— Lasă-ţi glumele pentru altă dată! Când ai să îmbuci toate fără sare, atunci să mai glumeşti dacă-ţi dă mâna!...

— Dar de ce te răţoieşti la mine? Spune şi tu: de unde să-ţi iau sare? Mă-ă, ce fel de lighioane sunteţi şi voi, muierile... Din pământ să scoţi, şi dă-i! Dar ce vrei să fac, dacă nu e sare, fire-ar de trei ori afurisită să fie!

— Oamenii s-au dus cu boii la Manîci. Au să aibă şi murături, şi sărături, şi noi o să mâncăm acru fără sare...

— Lasă, Dunia, că trece şi asta. În curând, trebuie să ne vie şi sarea. Ce, parcă puţină avem?

— Voi aveţi multe şi de toate.

— Care voi?

— Voi, roşii.

— Dar tu ce eşti?

— Uite aşa, eu sunt ce sunt. Aţi trăncănit cât vă ţinea gura: „O să avem de toate, şi o să trăim cu toţii în belşug...” Poftim, belşugul vostru: nici sare pentru ciorbă!

Mişka se uită holbat la nevastă şi păli.

— Ce vorbeşti, Duniaha? Cum vorbeşti? Se poate aşa ceva?

Dar Duniaşka nu se mai stăpânea: se îngălbeni şi ea de mânie, şi-i dădu înainte, ascuţindu-şi glasul în ţipăt:

— Da' aşa se poate? Ce te zgâieşti la mine? Dar ştii tu, preşedinte, că oamenii umblă cu gingiile umflate, pentru că n-au sare? Ştii tu ce mănâncă lumea în loc de sare? Se duc până dincolo de gorganul lui Neceaev, unde pământu-i sărat, iau acest pământ şi-l pun la ciorbă... Ai auzit despre asta?

— Stai, nu mai ţipa; da, am auzit... Mai departe?

Duniaşka dădu din mâini.

— Altceva ce mai vrei?

— Aşa sau altfel, tot trebuie să trecem şi prin asta!

— N-ai decât să treci, poftim!

— Şi am să trec, dar tu... Uite, acum ţi-a ieşit pe faţă firea voastră, a Melehovilor...

— Ce fel de fire?

— Firea contrarevoluţionară, iată ce fel! zise surd Mişka şi se sculă de la masă. Privea în pământ. Fără să-şi ridice ochii, iar buzele îi tremurau când zise: Dacă ai să mai vorbeşti aşa, să ştii că n-o să ducem casă bună împreună! Vorbeşti ca o duşmană...

Duniaşka voi să-i răspundă, dar Mişka îşi încruntă ochii şi ridică pumnul.

— Taci!... rosti el cu glas înăbuşit.

Fără teamă şi fără să-şi ascundă curiozitatea. Duniaşka îl pironi cu privirea, tăcu puţin, apoi zise liniştită şi veselă:

— Ei bine, ne-am apucat să ne certăm pentru mai nimica toată... N-o să murim fără sare! Mai tăcu o clipă şi, cu un zâmbet senin pe care Mişka îl iubea atât de mult, zise: Nu te supăra, Mişa! Dacă ai să te superi pe muieri pentru toate, n-o să-ţi ajungă toată inima. Câte nu mai zice prostia din om... Vrei fiertură de poame, sau să-ţi dau lapte acru?

Cu toată tinereţea ei, Duniaşka avea o experienţă bogată în ale vieţii şi ştia când trebuie să fii îndărătnică într-o ceartă, şi când trebuie să te supui şi să cedezi...

Cam după două săptămâni, veni o scrisoare de la Grigori. Scria că fusese rănit pe frontul de luptă împotriva lui Vranghel şi că, pesemne, după însănătoşire, va fi demobilizat. Duniaşka îi povesti soţului cuprinsul scrisorii şi-l întrebă cu oarecare codeală:

— Mişa, când are să se întoarcă el, cum o trăim?

— O să trecem în casa mea. Lasă-l să stea singur. Averea o vom împărţi.

— N-avem cum să stăm laolaltă. Se vede după toate semnele că are s-o ia pe Axinia.

— Chiar dacă s-ar putea, tot n-aş sta sub acelaşi acoperiş cu frăţiorul tău, zise răstit Mişka.

Duniaşka îşi ridică sprâncenele, în semn de mirare.

— Dar de ce, Mişa?

— Ştii şi tu doar.

— Pentru că a luptat la albi?

— Aşa e, taman din pricina asta.

— Nu-l iubeşti... Doar aţi fost prieteni!

— La ce dracu' să-l iubesc! Am fost prieteni, dar s-a isprăvit cu prietenia noastră.

Duniaşka şedea la roata de tors, care bâzâia somnoros, firul se rupse. Duniaşka opri cu palma obada roţii şi, înnădind firul, întrebă fără să-şi privească bărbatul:

— Când are să vie, ce-l aşteaptă fiindcă a luptat la cazaci?

— Judecata. Tribunalul.

— Şi ce poate să-i dea?

— Nu pot să ştiu asta, că nu-s judecător.

— Se poate să-l osândească şi la împuşcare?

Mişka se uită la patul unde dormeau Mişatka şi Poliuşka, trase cu urechea la răsuflarea lor egală şi răspunse, coborându-şi glasul:

— Da. Se poate.

După aceasta, Duniaşka nu-i mai puse întrebări. Dimineaţa, după ce mulse vaca, trecu pe la Axinia.

— Am venit să-ţi aduc o veste bună. Grişa are să vie curând.

Fără să scoată o vorbă, Axinia puse ceaunul cu apă la gura cuptorului şi-şi apăsă mâinile pe piept. Privindu-i chipul îmbujorat, Duniaşka adăugă:

— Să nu te bucuri prea mult. Zice al meu că nu scapă de judecată. Numai Dumnezeu ştie la ce o să-l osândească.

În ochii umezi şi scânteietori ai Axiniei, licări o clipă spaima.

— Pentru ce? întrebă ea cu o voce întretăiată, dar tot nu putea goni zâmbetul întârziat de pe buzele ei.

— Pentru răscoală, pentru tot.

— Născociri! N-au să-l judece! Habar n-are el, Mihail al tău – deştept nevoie mare!

— Poate că n-o fi având habar. Duniaşka tăcu, apoi zise cu un oftat

înăbuşit: Are ciudă pe frate-meu... Nici n-am cuvinte să-ţi spun cât mă doare inima din pricina asta! Mi-e milă de el, bietul! L-au rănit din nou... Uite ce viaţă nefericită are...

— Numai de-ar veni! O să luăm copiii şi o să ne cărăm undeva, spuse cu voce îndurerată Axinia.

Fără să ştie de ce, îşi scoase tulpanul, se acoperi din nou şi, mutând fără rost blidele de pe laviţă, nu-şi putea stăpâni frământarea.

Duniaşka văzu cum îi tremurau mâinile, când Axinia se aşeză pe laviţă şi începu să-şi netezească pe genunchi cutele şorţului vechi şi peticit.

Un nod se opri în gâtlejul Duniaşkăi. Simţi dorinţa de a plânge singură, fără s-o zărească nimeni.

— N-a ajuns sărmana măicuţă să-l vadă... zise ea încetişor. Ei, am plecat. Trebuie să fac foc la cuptor.

În tindă, Axinia o sărută grăbit şi neîndemânatic pe gât, apoi îi prinse mâna şi o sărută.

— Îţi pare bine? o întrebă Duniaşka, cu glas tremurător şi îngroşat.

— Aşa, puţin de tot... răspunse Axinia, silindu-se să glumească şi încercând să-şi ascundă lacrimile într-un zâmbet tremurat şi stingher.

6

La gara Millerovo, Grigori, comandant roşu demobilizat, primi o trăsură de rechiziţie. În drum spre casă, el schimbă caii în fiecare sat de ucraineni, şi în douăzeci şi patru de ore ajunse la hotarul districtului Donului de sus. Chiar în primul sat cazăcesc, preşedintele comitetului revoluţionar, tânăr ostaş roşu întors de curând din armată, îi zise:

— Tovarăşe comandant, va trebui să pleci cu boii. Avem în tot satul un singur cal, dar şi acela umblă în trei picioare. Pe toţi căluţii i-au lăsat în retragere, în Kuban.

— Poate că am să ajung şi cu el? întrebă Grigori, bătând toba cu degetele în masă şi privind iscoditor în ochii veseli ai preşedintelui dezgheţat.

— N-ai să ajungi. Ai să mergi o săptămână, şi tot n-ai să ajungi! Dar fii fără grijă, avem nişte boi de toată frumuseţea, iuţi la picior, şi noi tot trebuie să trimitem la Vioşenskaia un car cu nişte sârmă de telefon, care zace aici de după război, aşa că nici n-o să ai nevoie să mai schimbi căruţa: te duce drept acasă. Preşedintele închise ochiul stâng şi adăugă, zâmbind

şi clipind cu înţeles: O să-ţi dăm cei mai buni boi şi, drept căruţaş, o muiere tânără şi văduvă... Avem aici o otravă – nici în vis să-i mai găseşti pereche. Cu dânsa nici n-ai să simţi cum ai s-ajungi acasă. Am făcut oştirea şi eu. Cunosc toate astea, şi toate nevoile de ostaş...

Fără să-i răspundă, Grigori îşi chibzuia socotelile. Nu făcea să aştepte de undeva o căruţă cu cai care să meargă în aceeaşi direcţie, iar drumul era prea lung ca să-l poată străbate pe jos. Trebuia deci să primească şi carul cu boi.

Peste un ceas sosi şi harabaua. Era veche, cu roţile scârţâitoare; în loc de fundătoare avea nişte leaţuri; fânul zvârlit cu ţăpoiul, fără nicio socoteală, atârna în smocuri. „Bine am ajuns cu războiul!", gândi Grigori, privind scârbit la netrebnicul său echipaj. Căruţaşa păşea pe lângă boi, scuturând biciul. Era, într-adevăr, foarte frumoasă şi arătoasă. O strica puţin pieptul masiv, prea mare pentru statura ei, şi cicatricea piezişă din bărbia rotundă dădea trăsăturilor ei o expresie de experienţă vinovată, cam îmbătrânindu-i parcă chipul tânăr, rumen-arămiu, presărat la rădăcina nasului cu pistrui mărunţi ca boabele de mei.

Potrivindu-şi tulpanul, ea îşi îngustă ochii, îl cercetă atent pe Grigori şi-l întrebă:

— Pe tine trebuie să te duc?

Grigori se sculă de pe trepte, încheindu-şi mantaua.

— Da, pe mine. Ai încărcat sârma?

— Da' cine m-a blestemat pe mine ca s-o încarc? strigă răsunător cazaca. Nicio zi fără drumuri şi fără muncă! Să nu creadă ei, nu-s d-alea! O să-şi încarce şi singuri sârmele lor, iar dacă nu, o să plec cu căruţa goală!

Căra la haraba bobinele de cablu şi continua un schimb de ocări cu preşedintele, strigând tare, însă fără mânie, şi aruncându-i lui Grigori priviri piezişe, iscoditoare. Preşedintele râdea mereu, privea la tânăra văduvă cu o făţişă încântare şi, făcând din când în când cu ochiul lui Grigori, voia parcă să-i spună: „Uite ce muieri sunt pe la noi! Şi tu poate că nu mă credeai?"

La ieşirea din sat, se întindea în depărtare stepa de toamnă, roşcată şi veştedă. Un covor de fum albăstrui se târa de la o mirişte peste drum: plugarii ardeau buruienile – lungurica uscată, stufoasă, mohorul spălăcit şi fibros. Mirosul de fum trezi amintiri triste în sufletul lui Grigori: doar şi el ara toamna în stepa mută, privea noaptea la cerul negru clipind de stele, asculta strigătele cârdurilor de gâşte zburând sus, în înalturi... Se întoarse neliniştit în fân şi o privi pe căruţaşă.

— Câţi ani ai, fetiţo?
— Vreo şaizeci, răspunse ea alintat, zâmbind numai cu ochii.
— Nu, fără glume.
— Merg pe douăzeci şi unu.
— Şi eşti văduvă?
— Văduvă.
— Şi ce-ai făcut cu bărbatu-tău?
— L-au omorât.
— De mult?
— Acum un an şi ceva.
— În răscoală, nu?
— După răscoală, la sfârşit de vară.
— Şi cum o duci singură?
— Aşa şi aşa.
— Nu ţi se urăşte?

Ea se uita la el cu luare-aminte şi trase tulpanul peste buze, ascunzându-şi zâmbetul. Vocea ei răsună mai surd şi cu mlădieri noi, ciudate, când răspunse:

— N-am vreme să mi se urască la muncă.
— Dar nu ţi-e urât fără bărbat?
— Stau cu soacra, şi am destulă treabă la gospodărie.
— Dar fără bărbat cum merge?

Ea se întoarse cu faţa la Grigori. Roşeaţa îi împurpură umerii obrajilor arămii, iar în ochi sclipiră şi pieriră scântei aurii.

— Despre ce vorbeşti?
— Despre ceea ce ştii.

Ea feri la o parte tulpanul ce-i acoperea gura şi zise tărăgănat:

— Ei, de asta nu ducem lipsă! Lac să fie, că broaşte destule... După o clipă de tăcere, urmă: Cu bărbatul meu, nici n-am avut când să ştiu cum este viaţa de femeie. O singură lună am trăit împreună, şi pe urmă l-au luat la oaste. Trăiesc şi fără el, aşa cum pot. De-acum e mai uşor, s-au întors tinerii cazaci. Dar înainte era prost de tot. Hăis, Chelule! Hăis! Uite-aşa, ostăşelule! Aşa mi-e traiul.

Grigori amuţi. Poate că nici n-ar fi trebuit să vorbească cu atâtea subînţelesuri. Îi şi părea rău de acest lucru.

Boii mari şi graşi mergeau cu acelaşi pas măsurat şi împleticit. Unul avea cornul drept care crăpase cândva şi acum creştea pieziş, coborându-i pe frunte. Rezemat în coate, cu ochii pe jumătate închişi, Grigori se

prăvălise culcat în haraba. Începu să-şi amintească de boii cu care muncise în copilărie şi mai târziu, când crescuse. Toţi se deosebeau după păr, după trup, după fire; până şi coardele fiecăruia aveau o formă proprie, deosebită. În ograda Melehovilor fusese pe vremuri un bou, tot cu un corn hâit şi turtit într-o parte. Rău şi viclean, privea totdeauna pieziş, întorcându-şi albul ochiului acoperit de vinişoare sângerii, căuta să zvârle cu piciorul când cineva se apropia în spate, iar în timpul muncilor, noaptea, când vitele erau lăsate la păscut, încerca să fugă acasă sau, ceea ce era şi mai rău, se ascundea în pădure ori prin văgăuni îndepărtate. Adeseori Grigori pierdea zile întregi cutreierând călare stepa în căutarea boului şi, când era mai încredinţat că n-o să-l mai vadă niciodată, îl descoperea pe neaşteptate în partea cea mai strâmtă a vreunei râpe, în desişul de nepătruns al mărăcinilor, sau la umbra vreunui măr sălbatic mare şi bătrân. Diavolul acesta cu un singur corn ştia să-şi scoată frânghia de la gât, iar noaptea ridica cu cornul zăvorul de la portiţa ocolului de vite, ieşea afară şi, trecând înot Donul, rătăcea prin izlaz. Da, multe neplăceri, multă supărare îi mai pricinuise pe vremuri lui Grigori...

— Cum o fi boul ăsta, cu un corn strâmb? E liniştit!? întrebă Grigori.

— E liniştit. Dar de ce?

— Aşa.

— Şi, „aşa" este o vorbă bună când nu mai ai nimic de zis, rosti căruţaşa cu un zâmbet.

Grigori nu răspunse. Îi era plăcut să se gândească la trecut, la viaţa paşnică, la muncă, la tot ce nu privea războiul, pentru că de războiul acesta, prelungit de şapte ani, i se scârbise cum nici nu se poate spune, şi la cea mai măruntă amintire despre anii aceştia din urmă, despre vreo întâmplare legată de oaste, simţea un fel de greaţă chinuitoare şi o surdă mânie.

A isprăvit cu războiul. Pentru el, ajunge. Merge acasă, pentru ca, în sfârşit, să se apuce de treabă, să stea cu copiii, cu Axinia. Încă de acolo, de pe front, hotărâse s-o ia pe Axinia la el în casă, pentru ca să-i crească copiii şi să se găsească totdeauna lângă el. Trebuia să ducă la capăt şi lucrul acesta, şi cu cât mai repede cu atât mai bine.

Grigori visa cu o nespusă plăcere cum va da jos acasă mantaua şi cizmele, cum îşi va pune în picioare încălţări încăpătoare, cum îşi va vârî nădragii în ciorapi albi de lână, după obiceiul căzăcesc, şi cum, punându-şi zeghea din postav de casă peste scurta groasă, va pleca la câmp. Ce bine ar fi acum să apese coarnele plugului, mergând pe brazda jilavă, trăgând în

nări cu nesaţ mirosul umed şi reavăn al pământului afânat, aroma amară a ierburilor tăiate de plug! Pe meleaguri străine, şi pământul, şi ierburile au alt miros. De câte ori n-a frecat el între palme o măturică cenuşie de pelin, ruptă undeva în Polonia, în Ucraina, în Crimeea, mirosind-o şi gândind cu tristeţe: „Nu! E altceva, e miros străin…"

Dar căruţaşa se plictisea. Avea chef de vorbă. Nu mai îndemna boii: se aşează mai comod şi, jucându-se cu sfârcul de curea al biciului, cercetă îndelung şi pe ascuns chipul lui Grigori, înfăţişarea lui încordată, ochii lăsaţi în jos. „Nu-i tocmai bătrân, cu toate că are părul sur. Şi e cam ciudat, îşi zicea ea în gând. Mereu îşi micşorează ochii, şi te întrebi de ce-i tot mijeşte? Şi pare aşa de ostenit, de parcă a tras la ham… încolo nu-i rău. Numai că are prea mult păr cărunt, şi uite, mustăţile îi sunt aproape sure. Totuşi, e încă un bărbat chipeş! Dar la ce naiba se tot gândeşte? La început, a vrut parcă să se lege de mine, dar a tăcut, a întrebat despre bou – pentru ce? N-are despre ce să vorbească? Sau, poate, se sfieşte? Nu pare să fie din cei sfioşi. Are nişte ochi iuţi. Nu, e un cazac de treabă, dar e cam ciudat, are nu ştiu ce. Bine, drac încovoiat, n-ai decât să rămâi aşa şi să taci ca un peşte! Parcă am nevoie de tine! Ştiu şi eu să tac! La nevastă te grăbeşti, nu mai poţi de nerăbdare. Bine, taci şi fii sănătos!"

Se rezemă cu spatele la loitra harabalei şi începu şi cânte încetişor.

Grigori ridică ochii şi se uită la soare. Era încă devreme. Umbra ciulinului uscat, de anul trecut, păzind încruntat drumul, n-avea decât o jumătate de pas lungime; ora era, pesemne, cel mult două după-amiază.

Stepa se întindea cufundată într-o vrăjită tăcere de moarte. Soarele încălzea fără dărnicia lui de vară. Un vânt slab clătina uşor iarba roşcată şi arsă. Niciun ţipăt de pasăre, niciun fluierat de ţiştar nu se auzeau de nicăieri. Pe cerul rece, de un azuriu-spălăcit, nu mai pluteau ereţii şi vulturii. Numai o dată o umbră cenuşie alunecă peste drum şi, înainte de a-şi ridica privirile, Grigori auzi bătaia grea a unor aripi mari: o dropie cenuşie-albăstrie trecu sclipind în soare cu marginile albe ale penelor şi se lăsă jos lângă un colnic îndepărtat, acolo unde o vâlcea neatinsă de raze se contopea cu zarea viorie şi nelămurită. Numai toamna târziu se mai aflase Grigori şi altădată în mijlocul unei asemenea tăceri adânci şi triste, când auzea numai foşnetul scailor ţepoşi, smulşi de vânt şi rostogoliţi peste iarba uscată, străbătând stepa până la marginea zărilor.

Părea că drumul n-o să mai aibă sfârşit. Şerpuia pe câmp, cobora în văgăună, urca din nou creasta unui deal. Iar în jur, cât nici nu mai putea cuprinde ochiul, se întindea aceeaşi stepă volnică şi tăcută.

Grigori privi îndelung frumuseţea tufelor de arţar negru de pe marginea râpei. Aprinse de primul ger, frunzele ardeau cu o văpaie aurie, parcă presărate cu scrum, ca nişte cărbuni dintr-un rug pe jumătate stins.

— Cum te cheamă, nene? întrebă căruţaşa, aţintind uşurel cu coada biciului umărul lui Grigori.

Tresări şi se întoarse cu faţa spre ea. Femeia nu se uita la dânsul.

— Grigori. Şi pe tine cum te cheamă?

— Soarbe-zeamă!

— N-ai vrea să taci niţel, Soarbe-zeamă?

— Mi s-a urât să tot tac! De o jumătate de zi, tac şi iar tac, de mi s-a uscat limba în gură. Şi de ce nu eşti mai vesel, nene Grişa?

— Şi de ce să fiu vesel?

— Doar mergi acasă, trebuie să fii vesel.

— Mi-a trecut vremea să fiu vesel.

— Ia uite, parcă ai fi bătrân! Dar de ce eşti tânăr şi cu părul sur?

— Toate vrei să le ştii... Se pare că de-o viaţă prea bună.

— Eşti însurat, nene Grişa?

— Însurat. Şi tu ai face bine să te măriţi cât mai repede.

— De ce cât mai repede?

— Eşti tare jucăuşă, după cum îmi pare...

— Şi ce, e rău?

— Câteodată. Am cunoscut şi eu una, tot jucăuşă şi tot văduvă, s-a jucat cât s-a jucat, şi pe urmă s-a pomenit cu nasul mâncat de boală...

— Doamne sfinte, vai, ce grozăvie! strigă ea, cu o spaimă glumeaţă, şi adăugă îndată pe un ton grav: Aşa e soarta de văduvă: cine se teme de lup, nu se bagă în pădure.

Grigori se uită la ea. Căruţaşa râdea încet, arătându-şi dinţii mici şi albi. Buza ei de sus uşor ridicată tremura, ochii zglobii sclipeau de sub genele lăsate în jos. Fără să vrea, Grigori zâmbi şi-i puse mâna pe genunchiul rotund şi cald.

— Sărmana mea, săraca de tine! zise el duios. N-ai decât douăzeci de anişori, şi uite ce a făcut viaţa din tine...

Toată veselia ei pieri îndată. Cu o mişcare aspră, împinse mâna lui, se încruntă şi roşi atât de tare, încât micii pistrui dispărură ca şi cum n-ar fi fost.

— Să ai grijă de nevasta ta, când ai să ajungi acasă, că are cine să aibă milă de mine! Sunt destui şi fără tine!

— Stai, nu te supăra!

— Du-te la naiba!

— Am zis-o numai aşa, de milă...

— Dă-te-n... cu mila ta!... înjură ea bărbăteşte, pe un ton sigur şi obişnuit, şi ochii ei întunecaţi scăpărară scântei de mânie.

Grigori ridică sprâncenele şi oftă cu mirare.

— Na! Ai trântit-o, n-am ce zice! Iute mai eşti din fire!

— Dar tu cum eşti? Un sfânt păduchios! Iată ce eşti! Vă cunosc eu! Să te măriţi, aşa şi pe dincolo. Dar de când te-ai cuminţit?

— Nu prea demult, zâmbi Grigori.

— Păi atunci de ce-mi ţii cazanii? Pentru aşa ceva, am şi eu o soacră.

— Hei, destul! De ce te mânii, neroado? Am vorbit şi eu aşa, ca să nu tac, rosti Grigori pe un ton împăciuitor. Mai bine, uită-te: noi ne ciorovăim, şi boii au dat alături de drum.

Aşezându-se mai bine în haraba, Grigori se uită fără voie la văduva zglobie şi zări că avea lacrimi în ochi. „Atâta mai lipsea! Aşa sunt totdeauna muierile...", se gândi el, simţindu-se oarecum stânjenit şi înciudat.

Nu după mult adormi culcat pe spate, acoperindu-şi faţa cu poala mantalei, şi se trezi numai în amurg. Pe cer sclipeau stelele palide ale înserării. O mireasmă proaspătă şi înviorătoare de fân plutea în aer.

— Trebuie să hrănim boii, zise femeia.

— Bine, hai să poposim.

Grigori dejugă boii, apoi scoase din sacul lui de merinde o cutie de conserve de carne şi pâine, rupse şi aduse un braţ întreg de buruieni uscate şi făcu un foc în apropiere de haraba.

— Ei, vino să cinăm, Soarbe-zeamă! Nu mai fi bosumflată.

Ea se aşeză lângă foc şi scutură din traistă o pâine şi o bucată de slănină îngălbenită de râncezeală. La cină vorbiră puţin şi fără ceartă. După ce mâncară, femeia se culcă în haraba, iar Grigori mai aruncă în foc câteva bucăţi de balegă de bou uscată, ca să ţină mai mult, şi se culcă ostăşeşte lângă foc. Rămase îndelung tolănit cu sacul sub cap, privea cerul sclipind de stele şi gândea fără şir la copii, la Axinia, apoi aţipi şi fu trezit de un glas îmbietor de femeie.

— Dormi, ostaşule? Dormi, sau nu?

Grigori înălţă capul. Rezemându-se în cot, tovarăşa lui de drum se aplecă din haraba. În lumina nesigură a focului care se stingea, chipul ei era trandafiriu şi fraged, dinţii şi tivitura dantelată a tulpanului îi sclipeau orbitor. Ca şi cum nu s-ar fi certat, zâmbea din nou şi-i zise ridicând

sprâncenele:

— Mi-e teamă să nu îngheţi acolo. Pământul e rece. Dacă ţi-e frig rău de tot, vino lângă mine. Am o şubă caldă-caldă! Vii?

Grigori gândi o clipă, apoi răspunse cu un oftat:

— Să trăieşti, fetiţo! Nu vreau. Dacă s-ar fi întâmplat acum un an sau doi... Lasă că n-o să-ngheţ lângă foc.

Oftă şi ea.

— Ei, cum vrei. Şi-şi vârî capul în şubă.

Peste puţin timp, Grigori se sculă şi-şi strânse lucrurile: hotărî să plece pe jos ca să ajungă în zori la Tatarski. Era cu neputinţă ca el, comandant întors de pe front, să vină acasă ziua-n amiaza mare, într-o haraba trasă de boi. Câte râsete şi răstălmăciri n-ar stârni sosirea lui...

Trezi căruţaşa.

— Mă duc pe jos. Nu ţi-e frică să rămâi singură în stepă?

— Nu, nu-s fricoasă, şi satul e aproape. Iar tu nu mai poţi răbda?

— Ai ghicit. Rămâi cu bine, Soarbe-zeamă, şi nu mă pomeni de rău!

Grigori ieşi în drum şi ridică gulerul mantalei. Cel dintâi fulg de zăpadă se lăsă pe genele lui. Vântul schimbat adia dinspre miazănoapte şi, în răsuflarea lui rece, Grigori simţi parcă mirosul cunoscut şi drag de zăpadă.

*

Koşevoi se întoarse seara din staniţă. Duniaşka îl văzu pe geam, când se apropia de poartă, puse sprinten şalul pe umeri şi ieşi în ogradă.

— Grişa a venit azi-dimineaţă, vesti ea de la portiţă, privindu-şi bărbatul cu îngrijorată aşteptare.

— Ai de ce te bucura, răspunse Mişka, stăpânit şi puţin zeflemitor.

Cu buzele strânse, intră în bucătărie. Muşchii îi jucau sub umerii obrajilor. Pe genunchii lui Grigori şedea Poliuşka, îmbrăcată de mătuşa grijulie într-o rochiţă curată. Grigori lăsă încetişor fetiţa jos şi făcu câţiva paşi în întâmpinarea cumnatului, zâmbindu-i şi întinzându-i mâna sa mare. Voia să-l îmbrăţişeze pe Mihail, dar citi în ochii lui fără zâmbet numai răceală şi duşmănie, încât se stăpâni.

— Ei, să trăieşti, Mişa!

— Să trăieşti.

— De mult nu ne-am mai văzut. Parcă ar fi trecut o sută de ani.

— Da, cam de mult... Bine ai venit.

— Mulţumesc. Va să zică, ne-am înrudit?

— Aşa a fost să fie... De unde ai sânge pe obraz?

— Eh! Un fleac, de la brici, ştii, eram cam grăbit.

Se aşezară lângă masă şi se cercetau unul pe altul, simţindu-se străini şi stânjeniţi. Mai aveau înainte o lungă răfuială, dar deocamdată era cu neputinţă. Mihail avu destul cumpăt şi începu să vorbească liniştit de-ale gospodăriei şi despre schimbările câte se petrecuseră în sat.

Grigori privea afară la pământul acoperit de cea dintâi zăpadă albăstrie, la crengile golaşe ale merilor. Cu totul altfel îşi închipuise altădată întâlnirea lui cu Mihail...

Peste câteva clipe Mihail ieşi afară, ascuţi cu îngrijire în tindă un cuţit şi zise Duniaşkăi:

— Vreau să chem pe cineva ca să taie un berbecel. Trebuie să-l ospătăm pe stăpânul casei aşa cum se cuvine. Dă fugă să aduci ceva rachiu. Sau nu, ascultă: du-te la Prohor şi spune-i să se dea peste cap şi să facă rost de rachiu. Are să facă treaba asta mai bine ca tine. Şi cheamă-l la cină.

Duniaşka se lumină de bucurie şi se uită cu multă recunoştinţă la bărbat... „Poate că toate se vor schimba în bine... Au isprăvit războiul, ce mai au de împărţit? Numai să le bage Dumnezeu minţile în cap!", se gândea ea plină de nădejde, ducându-se la Prohor.

În mai puţin de o jumătate de ceas, sosi în fugă Prohor gâfâind.

— Grigori Panteleevici!... Scumpule! Nici nu m-aşteptam şi nici nu mai nădăjduiam să ne mai vedem!... strigă el cu glas ascuţit şi plângăreţ, se poticni în prag şi era cât pe ce să facă cioburi o oală de o vadră plină cu rachiu.

Îmbrăţişându-l pe Grigori, sughiţă de plâns, îşi şterse ochii cu pumnul şi-şi netezi mustăţile ude de lacrimi. Grigori simţi cum îi tremura şi lui ceva în gâtlej, dar se stăpâni, îl bătu pe umăr cu un gest mişcat şi cam brutal pe credinciosul lui tovarăş, vorbind tare, dar nu prea stăpân pe glas:

— Uite că iarăşi ne-am găsit... Ce bine-mi pare să te văd, Prohor, ce bine-mi pare! Dar de ce, moşule, de ce dai drumul la lacrimi? Te-ai muiat? Ţi-au slăbit balamalele? Ce-ţi mai face mâna? Iar cealaltă nu ţi-a rupt-o nevasta.

Prohor îşi suflă zgomotos nasul şi scoase cojocelul.

— Eu şi cu muierea mea ne giugiulim ca doi porumbei. Mâna cealaltă e întreagă, aşa cum o vezi, iar aceasta pe care mi-au rupt-o albii-polonezi a şi început să crească la loc! Zău! Peste un an, o să aibă şi degetele, zise el

cu veselia lui obişnuită, agitând mâneca goală de la cămaşă.

Războiul îi învăţase să-şi ascundă cu un zâmbet simţămintele lor cele adevărate, să-şi presare şi pâinea, şi vorbele, cu sarea cea iute, şi iată de ce Grigori îşi urmă întrebările pe acelaşi ton glumeţ:

— Cum o duci cu viaţa, ţap bătrân? Cu ce te mai lauzi?

— Bătrâneţe, teleap, teleap!

— Nu te-ai mai învârtit cu nimic nou în lipsa mea!

— Cum adică?

— Ei vorbesc de privighetoarea cu care umblai iarna trecută...

— Panteleevici! Doamne apără şi păzeşte! Ce să fac acum cu o aşa bunătate? Şi la ce sunt bun acum, cu o singură mână? Asta-i treaba ta de om tânăr şi burlac, iar mie-mi vine să-mi scot daravela şi s-o dau babei să frece tigăile cu ea...

Se uitau îndelung unul la altul, ei, cei doi vechi tovarăşi de tranşee, râzând şi bucurându-se de întâlnire.

— Te-au lăsat la vatră cu totul? întrebă Prohor.

— Cu totul. Rezervă.

— Şi până la ce grad ai ajuns?

— Am fost ajutorul comandantului de regiment.

— Şi de ce ţi-au dat drumul aşa devreme?

Grigori se încruntă şi răspunse scurt:

— Nu mai eram de trebuinţă.

— Dar pentru ce?

— Nu ştiu. Poate că pentru ce-a fost.

— Doar tu ai trecut prin comisia aia de epurare, care cerceta pe ofiţeri, la Secţia specială. Despre ce mai poate fi vorba?

— Mai poţi să ştii?

— Dar unde e Mihail?

— În ogradă. Îngrijeşte de vite.

Prohor veni mai aproape şi vorbi cu o voce mai înceată:

— Pe Platon Reabcikov l-au împuşcat acum vreo lună.

— Ce vorbeşti?

— Pe crucea mea!

Uşa din tindă scârţâi.

— Mai stăm noi de vorbă, şopti Prohor şi apoi îngroşă vocea, rostind mai tare; Ei, tovarăşe comandant, trebuie să bem de atâta bucurie! Să-l chem pe Mihail?

— Mergi şi cheamă-l.

Duniaşka aduse la masă. Nu ştia cum să-i mai facă pe plac fratelui: îi aşternu pe genunchi un ştergar curat, îi puse mai aproape o farfurie cu un pepene murat, îi şterse paharul de vreo cinci ori... Zâmbind, Grigori îşi dădu seama că Duniaşka îi zice „dumneata".

La masă, Mihail tăcea la început cu încăpăţânare, ascultând cu băgare de seamă vorbele lui Grigori. Bea puţin şi în silă. În schimb, Prohor dădea pe gât câte un pahar plin, învăpăindu-se mai aprig la faţă şi netezindu-şi mai des cu pumnul mustăţile bălane.

După ce hrăni copiii şi-i culcă, Duniaşka puse pe masă o coşcogea strachină cu carne fiartă de berbec şi-i şopti lui Grigori:

— Frăţioare, dau fugă după Axinia! Matale n-ai nimic împotrivă?

Grigori clătină tăcut din cap. I se părea toată seara că nimeni nu bagă de seamă la starea lui de încordare, dar Duniaşka îl vedea trăgând cu urechea şi privind pieziş la uşă, la fiecare vuiet. Hotărât, nimic nu putea scăpa ochilor prea pătrunzători ai Duniaşkăi...

— Dar Tereşcenko, ăla din Kuban, tot comandant de pluton mai e? întrebă Prohor, strângând paharul în mână, ca şi cum i-ar fi fost teamă să nu i-l smulgă cineva cu sila.

— Omorât la Lvov.

— Ei, Dumnezeu să-l hodinească! Bun cavalerist roşu a fost! Prohor îşi făcu semnul crucii grăbit şi sorbi din pahar fără să vadă zâmbetul batjocoritor al lui Koşevoi.

— Dar ăla cu un nume ciudat? Ăla, de la flancul drept, of, al naibii să fie! Cum îi zicea? Maiboroda, mi se pare? Hohol, gras şi vesel, a despicat în două la Brodî un ofiţer polonez – mai trăieşte?

— Ca un armăsar! L-au luat la escadronul de mitraliere.

— Cui ţi-ai lăsat calul?

— Nu-l mai aveam pe ăla pe care-l ştii.

— Şi cu ăla breazu ce-ai făcut?

— Mi l-a omorât o schijă.

— În luptă?

— Stăteam într-un târguşor. Era un bombardament. L-a omorât chiar lângă conovăţ.

— Vai, ce păcat! Ce cal grozav mai era! Prohor oftă şi-şi lipi din nou buzele de pahar.

Din tindă se auzi un zăngănit de clanţă.

Grigori tresări. Axinia păşi pragul, rosti cu glas surd: „Bună seara!" şi începu să-şi scoată broboada, înăbuşindu-se, fără să-şi îndrepte spre

Grigori ochii larg deschişi şi lucioşi. Trecu la masă şi se aşeză lângă Duniaşka. Fulgi mititei de zăpadă i se topeau pe sprâncene şi pe gene, pe chipul ei palid. Închizând pleoapele îşi şterse faţa cu palma, suspină adânc şi abia atunci, biruindu-şi şovăiala într-o aprigă sforţare, se uită la Grigori cu ochii adânci, întunecaţi de tulburare.

— Prietena mea! Xiuşa! Amândoi am pribegit, amândoi am hrănit păduchii... Te-am părăsit în Kuban, e drept. Dar altceva ce aveam de făcut? Prohor îi întinse paharul, vărsând rachiul pe masă. Bea pentru Grigori Panteleevici! Urează-i bun venit... Ţi-am spus eu că o să se întoarcă viu şi teafăr? Uite. Ia-l! În carne şi oase, poftim!

— E cam afumat, vecină! Nu-i prea da ascultare, zise Grigori, râzând şi arătând din ochi pe Prohor.

Axinia făcu o plecăciune lui Grigori şi Duniaşkăi, şi ridică numai puţintel paharul deasupra mesei: se temea să nu vadă toată lumea cum îi tremura mâna.

— Bine ai venit, Grigori Panteleevici; noroc şi fericire, Duniaşka!

— Şi ţie? Necazul? hohoti Prohor şi-i împinse lui Mihail un ghiont în coastă.

Axinia roşi cumplit – până şi sfârcurile mici ale urechilor se făcură străvezii şi trandafirii. Dar, privind cu hotărâre şi cu mânie la Prohor, răspunse:

— Şi mie, bucurie... O mare bucurie!

Atâta sinceritate îl dezarmă pe Prohor şi-l umplu de duioşie. O rugă pe Axinia:

— Pentru Dumnezeu, dă pe gât tot paharul, până la fund! Ştii să vorbeşti drept, să ştii şi să bei drept! Când mai rămâne ceva în pahar, pe mine parcă mă împunge un cuţit în inimă.

Axinia nu zăbovi mult şi stătu taman atâta cât, după părerea ei, îi îngăduia buna-cuviinţă. Nu-şi privi iubitul decât doar de câteva ori, şi numai în treacăt. Se silea să se uite la ceilalţi şi ocolea ochii lui Grigori, fiindcă nu voia nici să se prefacă nepăsătoare şi nici să-şi dezvăluie simţirile în faţa lumii. Pe Grigori nu-l pătrunse decât o singură privire aruncată din prag, la plecare, plină de iubire şi de credinţă; destul atât ca să citească în ea totul. Ieşi afară s-o petreacă. Beat de-a binelea, Prohor strigă în urma lor:

— Nu zăbovi mult! O să bem până la ultimul strop!

În tindă, Grigori o sărută pe frunte şi pe buze. Apoi întrebă:

— Ei, cum ai dus-o cu viaţa, Xiuşa?

— Vai, nici n-am cum să ţi le povestesc pe toate... Vii mâine?

— Viu.

Ea se grăbi spre casă, păşind repede, ca şi cum ar fi aşteptat-o acolo o treabă ce nu suferea nicio amânare, şi numai lângă treptele de lemn îşi încetini pasul şi urcă încetişor scara scârţâitoare. Voia să rămână cât mai repede singură cu gândurile ei, cu fericirea ce-i venise pe neaşteptate.

Îşi scoase jacheta şi broboada şi, fără să aprindă lumina, trecu în odaie. Lumina liliachie, groasă, a nopţii răzbătea prin fereastra cu obloanele deschise. Un greier ţârâia ascuţit în spatele cuptorului. Din obişnuinţă, Axinia se uită în oglindă şi, cu toate că nici nu se zărea prin întuneric, îşi potrivi părul, îşi netezi la piept cutele bluzei de muselină, apoi trecu la fereastră şi se lăsă obosită pe laviţă.

De atâtea ori în viaţă nădejdile şi aşteptările ei nu se adeveriseră, încât poate de aceea îngrijorarea de totdeauna veni îndată să ia locul bucuriei de acum câteva clipe. Cum se va depăna firul vieţii sale? Ce o mai aşteaptă în viitor? Sau poate că amara ei fericire de femeie îi zâmbeşte târziu, mult prea târziu?

Istovită de dulcea înfiorare prin care trecuse, a rămas îndelung, lipindu-şi obrazul de geamul rece, îngheţat, şi pironindu-şi privirea alinată şi puţin cam tristă în întunericul uşor înălbăstrit de lucirile zăpezii.

*

Grigori se aşează la masă, îşi turnă un pahar plin şi-l goli pe nerăsuflate.

— E bun? îl întrebă curios Prohor.

— Nu mă pricep. N-am mai băut de mult.

— Ca sub Nicolae, mă, pe Dumnezeul meu! zise convins Prohor, se clătină pe picioare şi-l îmbrăţişă pe Mihail. Tu, Mişa, te pricepi la astea ca viţelul care se uită la poarta nouă, dar eu, frate, sunt neîntrecut! Ce de mai vinuri şi rachiuri n-am băut eu în viaţă! Este un vin, ştii, n-ai scos bine dopul, şi din sticlă sare spuma ca dintr-un câine turbat, să fiu al dracului! În Polonia, când am rupt frontul şi am pornit înainte cu Semion Mihailovici[90] să-i snopim în bătaie pe polonezii albi, am cucerit un conac moşieresc. O casă cu două caturi şi ceva; în ţarcuri, vitele abia încap, curtea plină de orătănii – n-ai unde să pui piciorul; ce să vă spun: trăia

[90] S. M. Budionnîi (1883-1983) – comandantul Armatei I de cavalerie pe care a organizat-o în 1918. Ulterior, mareşal al Uniunii Sovietice.

moşierul ăla ca un ţar! Când plutonul nostru năvăli călare la conac, ofiţerii tocmai benchetuiau acolo cu moşierul, nu se aşteptau să ne vadă. I-am tăiat pe toţi, în grădină, pe scări, iar pe unul l-am prins de viu. Era un ofiţer fudul, dar, când au pus mâna pe el, s-a muiat de spaimă şi i s-au pleoştit mustăţile. Pe Grigori Panteleevici l-au chemat urgent la statul-major, şi am rămas noi singuri stăpâni; am intrat în odăile de jos, iar acolo era o masă, cât puteai cuprinde cu ochiul, şi pe masa aceea erau fel de fel de bunătăţi! Le tot priveam, dar ne era frică să luăm ceva, cu toate că eram lihniţi de foame. „Cine ştie, ne ziceam, poate că toate sunt otrăvite…" Prizonierul nostru se uita chiorâş la noi. Îi poruncim: „Mănâncă!" El haleşte. Fără poftă, dar tot haleşte. „Bea!" Şi el bea! L-am silit să ia câte o bucată mare din fiecare fel şi să bea câte un pahar din fiecare sticlă. Îl vedeam cum se umflă, afurisitul, de atâta mâncare, iar nouă ne curgeau balele amare. Dar şi pe urmă! Când vedem noi că ofiţerul nu moare – ne-am pus pe treabă. Am mâncat pe săturate, ne-am umplut burţile cu vinul ăl spumos. Ce să vezi? Ofiţerul dă înapoi tot ce a mâncat şi a băut, dar, ştii, pe amândouă părţile! „Gata! Ne-am zis. S-a isprăvit cu noi! A mâncat şi el, ticălosul, din hrana otrăvită numai ca să ne tragă pe sfoară." Sărim pe dânsul cu săbiile, iar el: „Domnilor, dar eu am mâncat peste măsură, din mila dumneavoastră! N-aveţi nicio teamă, mâncarea e sănătoasă!" Şi atunci, dă-i înainte cu vinul! Apeşi dopul, şl el pocneşte ca dintr-o puşcă, iar spuma sare în clocot, de te apucă groaza! Din vina acestui vin, am zburat eu în noaptea aceea de trei ori de pe cal! Încalec şi – iar pe brânci, parcă mă răsturna vântul. Uite, aşa un vin să bei câte un pahar, două pe inima goală, şi trăieşti până la o sută de ani! Dar cu ceea ce bem noi cum să-ţi poţi împlini sorocul? E otravă, nu băutură! Din pricina lui, dai ortul popii înainte de vreme…

Prohor clătină din cap spre oală… şi-şi turnă alt pahar.

Duniaşka se duse să se culce în odaie, la copii; peste puţin timp, se scula şi Prohor. Clătinându-se pe picioare, îşi puse cojocelul pe umeri şi zise:

— Nu mai iau oala. Nu mă lasă sufletul să umblu cu vasele goale… Ajung acasă şi îndată începe muierea să mă cicălească! În asta n-o mai întrece nimeni! Şi de unde naiba scoate atâtea vorbe scârboase? Nu pot pricepe. Viu acasă băut, şi dânsa începe, de pildă, aşa: „Porc beţiv! Ciungule! Calicule! Prăpăditule!" Stau liniştit şi o dăscălesc frumuşel: „Dar unde ai văzut tu, căţea, putoarea dracului, porc beţiv şi încă ciung pe deasupra? Nu s-a pomenit aşa ceva, de când e lumea!" Îi întorc o

batjocură, şi ea mă cinsteşte cu alta; o dau în lături pe asta, ea-mi trânteşte încă una, şi aşa cântăm vecernia până la utrenie! Se-ntâmplă de mi se urăşte s-o tot ascult şi plec să mă culc sub şopron. Iar altă dată, dacă viu cherchelit, şi dacă ea tace din gură şi nu mă suduie, nu mai pot adormi! Zău! Parcă-mi lipseşte ceva, parcă am râie – nu dorm, şi pace! Şi atunci mă agăţ eu de muiere şi o întărât, pân-ce începe dânsa iar să mă beştelească, de văd stele verzi! E croită din coasta dracului, dar ce să-i faci? N-am încotro! O las să turbeze, că şi la muncă o ia atunci razna tot aşa de aprigă, nu-i aşa? Ei, rămâneţi cu bine, am plecat. Să mă culc poate în grajd, ca să n-o mai supăr?

— Mai ajungi până acasă? întrebă zâmbind Grigori.

— În trei labe, dar tot ajung! Ce, Panteleevici, nu sunt cazac? Grozav de rău îmi pare să aud una ca asta.

— Atunci, du-te cu Dumnezeu!

Grigori îşi petrecu prietenul până dincolo de portiţă şi se-ntoarse în bucătărie.

— Ei, Mihail, vrei să stăm de vorbă?

— Să stăm de vorbă.

Şedeau faţă-n faţă, despărţiţi de masă. În cele din urmă, Grigori rosti:

— Mi se pare că nu toate merg bine... Văd după chipul tău: nu toate! Îţi pare rău că am venit, nu? Sau, poate că am greşit?

— Ba nu, ai ghicit! Îmi pare rău.

— De ce?

— Prea multă bătaie de cap se arată.

— Mă hrănesc şi singur.

— Nu mă gândesc la asta.

— Atunci?

— Suntem duşmani...

— Am fost.

— Da, dar se vede că vom rămâne.

— Nu pricep. De ce?

— Eşti un om nesigur.

— Mofturi! Vorbeşti aiurea!

— Nu-s mofturi. De ce te-au demobilizat pe vremea asta? Spune drept!

— Nu ştiu.

— Ba ştii, dar nu vrei să spui! N-au avut încredere în tine, aşa e?

— Dacă n-ar fi avut încredere, nu mi-ar fi dat escadronul.

— Bine, bine, la început! Dar dacă nu te-au păstrat în armată, atunci,

frate, totul e limpede!

— Şi nici tu nu mă crezi? întrebă Grigori, privindu-l drept în ochi.

— Nu! Lupul pielea îşi schimbă, dar năravul ba.

— Ai băut peste măsură, Mihail.

— Lasă vorba asta! Nu-s mai băut decât tine. Nu te-au crezut cei de acolo, şi nici aici n-au să aibă prea mare încredere în tine, să ştii!

Grigori nu răspunse. Cu o mişcare leneşă, luă de pe farfurie o felie de castravete murat, o mestecă o clipă şi o scuipă afară.

— Ţi-a povestit nevasta despre Kiriuşka Gromov? întrebă Mihail.

— Da.

— Nici de venirea lui nu mi-a părut bine. Când am auzit, chiar în aceeaşi zi...

Grigori păli, ochii i se făcură rotunzi de furie.

— Pentru tine, adică, eu şi Kiriuşka Gromov suntem acelaşi lucru?!

— Nu striga. Şi de ce eşti mai bun ca el?

— Ei, dacă-i aşa... Ştii...

— Ce să mai ştiu? Toate sunt de mult ştiute. După voi, o să vie Mitka Korşunov, iar eu trebuie să mă bucur? Nu, ar fi mai bine să nu veniţi în sat.

— Pentru tine?

— Şi pentru mine, da; ar fi mai sănătos şi pentru oameni.

— Să nu mă pui pe mine alături de ei!

— Ţi-am spus o dată, Grigori, şi nici n-ai de ce să te superi. Nu eşti mai bun decât dânşii. Ba eşti chiar mai rău, mai primejdios.

— Cu ce? Ce tot trăncăneşti?

— Ei sunt oameni de rând, da' tu ai condus toată răzmeriţa.

— N-am condus-o eu. Eu am fost comandant de divizie.

— Dar asta-i puţin?

— Puţin sau mult, ce-are a face?... Dacă atunci, la petrecere, ostaşii roşii n-ar fi vrut să mă omoare, poate că nici n-aş fi luat parte la răscoală.

— Dacă n-ai fi fost ofiţer, nimeni nu s-ar fi atins de tine.

— Dacă nu m-ar fi luat la armată, nu m-aş fi făcut ofiţer... Ei, dar ăsta-i un cântec lung!

— Lung şi scârbos.

— N-o să-l mai cântăm din nou, e prea târziu.

Au aprins în tăcere câte o ţigară. Dând jos cu unghia scrumul, Koşevoi zise:

— Cunosc şi eu isprăvile tale, am auzit. Prea mulţi ostaşi de-ai noştri ai omorât, de aceea nu pot să te văd în ochi... Asta nu se poate smulge din

amintire.

Grigori zâmbi.

— Da, ţii minte toate, n-am ce zice! L-ai omorât pe fratele Petro, dar vezi că eu nu ţi-o amintesc... Dacă am ţine minte toate, am trăi ca lupii.

— Ei da, l-am omorât şi nu zic nu! Dacă aş fi izbutit să te prind, te-aş fi curăţat şi pe tine!

— Iar eu, când l-au prins pe Ivan Alexeevici la Ust-Hopior, zburam în goana goanelor: mi-era teamă că te-au prins şi pe tine şi că au să te omoare cazacii... Văd că degeaba mă grăbeam.

— Halal binefăcător! Tare aş vrea să te văd cum ai fi stat de vorbă cu mine, dacă ar fi acum puterea voastră, a cadeţilor? Dacă aţi fi biruit voi? Mi-ai scoate curele de pe spinare! Numai acum te-ai îmbunat...

— Poate că altcineva ţi-ar tăia curele din spinare! Dar eu nici nu mi-aş spurca mâinile.

— Înseamnă că suntem doi oameni deosebiţi... De când sunt, n-am şovăit să-mi spurc mâinile omorând duşmanii, şi la nevoie, n-am să clipesc nici acum. Mihail turnă în pahare restul de rachiu şi întrebă: Bei?

— Hai să bem, că ne-am făcut prea treji pentru asemenea vorbe...

Ciocniră în tăcere, băură. Grigori se rezemă cu pieptul de masă şi se uită la Mihail, mijindu-şi ochii şi răsucindu-şi mustaţa.

— Dar ţie de ce ţi-e frică, Mihail? Crezi tu că am să mă răscol iarăşi împotriva Puterii sovietice?

— Nu mi-e frică de nimic. Mă gândesc, însă, între altele: dacă se mai întâmplă vreo răzmeriţă, ai să treci din nou la duşmani.

— Aş fi putut şi atunci să trec, la polonezi. La noi, o unitate întreagă a şi trecut la dânşii.

— Ce, n-ai avut timp?

— Nu, n-am vrut. Mi-am împlinit destul sorocul de ostaş. Şi nu mai vreau să slujesc nimănui. Pentru viaţa mea, am luptat prea mult, iar sufletul îmi este grozav de ostenit. Mi s-a urât de toate, şi de revoluţie, şi de contrarevoluţie. Ducă-se toate astea-n... ducă-se la naiba! Vreau să stau pe lângă copilaşii mei, să mă apuc de gospodărie, asta-i tot. Crede-mă, Mihail, ţi-o spun din toată inima!

Dar niciun fel de încredinţări nu mai erau în stare să-l clatine pe Koşevoi. Grigori o pricepu şi tăcu. Se simţi amărât şi clocotind de ciudă. La ce dracu' i-a trebuit să se dezvinovăţească, să încerce a mai dovedi ceva? Pentru ce era toată gâlceava asta între doi oameni beţi, şi ce nevoie avea de predicile tâmpite ale lui Mihail? La naiba! Grigori se sculă.

— Hai să isprăvim vorbăria asta fără noimă! Ajunge! Ascultă numai ce vreau să-ţi mai spun: atâta timp cât puterea voastră n-o să mă apuce de gât, n-am să mă ridic împotriva ei. Iar dacă mă apucă, voi şti să mă apăr! Oricum ar fi, n-am să-mi pierd capul pentru răzmeriţă, ca Platon Reabcikov.

— Cum adică!

— Aşa. Să mi se socoată serviciul în Armata Roşie şi rănile mele! Sunt gata să răspund pentru răscoală, să fiu închis, dar dacă e vorba să mă pună la zid, asta nu, să fie cu iertare! Cam prea mult!

Mihail zâmbi cu dispreţ.

— Ai născocit şi tu o modă nouă! Tribunalul revoluţionar sau Comisia extraordinară n-au să te întrebe ce doreşti şi ce nu, şi nici n-au să se tocmească cu tine. Te-ai făcut vinovat, ia ce ţi se cuvine cu vârf şi îndesat! Datoriile vechi trebuie plătite până la cea din urmă para!

— Ei, atunci o să vedem noi.

— O să vedem. E limpede.

Grigori se descinse, îşi scoase bluza şi începu să se descalţe.

— O să împărţim totul? întrebă el, privind cu excesivă atenţie pingeaua desprinsă de la cizmă.

— Împărţeala noastră e scurtă: o să-mi dreg niţel cocioaba şi îndată mă mut dincolo.

— Da, mai bine să ne despărţim. N-avem cum să ne înţelegem.

— Nici nu s-ar fi putut să ne înţelegem, întări Mihail.

— N-am crezut că ai asemenea păreri despre mine... Ce să-i faci?

— Ţi-am spus pe faţă ceea ce aveam de spus. Am zis ceea ce am gândit. Când te duci la Vioşenskaia?

— Zilele acestea.

— Nu zilele acestea, ci mâine.

— Am făcut pe jos aproape patruzeci de verste, sunt ostenit; mâine mă odihnesc, iar poimâine o să mă duc la înregistrare.

— Ordinul cere să te înregistrezi imediat. Să te duci mâine.

— Dar am voie să mă odihnesc o zi? Doar n-am să fug.

— Dracu' să ştie! N-am poftă să răspund pentru tine.

— Dar ticălos te-ai mai făcut, Mihail! zise Grigori, privind oarecum mirat la chipul încruntat al fostului său prieten.

— Să nu mă faci ticălos! Nu-s obişnuit... Mihail răsuflă şi continuă cu glasul ridicat: Ştii, trebuie să te laşi de apucăturile astea ofiţereşti! Să te duci chiar mâine, iar dacă nu, să ştii că te trimit sub escortă. Ai înţeles?

— E limpede, am înţeles... Grigori privi cu ură spatele lui Mihail, care se îndepărtă, apoi se culcă fără să se dezbrace.

La urma urmelor, toate s-au petrecut chiar aşa cum trebuiau să se petreacă. Adică de ce el, Grigori, trebuia să se bucure de o altfel de primire? De ce a crezut că scurta lui slujbă cinstită în Armata Roşie îi va acoperi toate greşelile trecutului! Şi, poate, Mihail are dreptate atunci când spune că nu orice lucru se iartă şi că vechile datorii trebuiesc plătite, până la cea din urmă para?

... Vedea în vis stepa largă şi regimentul desfăşurat, pregătit pentru atac. Un strigăt prelung de comandă: „Escadro-o-on...", răsună de departe, şi deodată Grigori îşi aduce aminte că chingile de la şa nu sunt strânse. Apasă cu putere scara stângă, şi şaua alunecă sub el... Cuprins de ruşine şi de groază, sare jos ca să strângă chingile, şi în aceeaşi clipă aude cum porneşte şi cum se depărtează vijelios tropotul de copite.

Regimentul atacă fără el...

Grigori se întoarse în pat şi, trezindu-se îşi auzi geamătul răguşit.

Afară începea să mijească de ziuă. Noaptea vântul deschisese pesemne obloanele, şi prin geamul acoperit de polei pufos se zărea roata ştirbă a lunii, verde şi scânteietoare. Grigori îşi dibui punga, îşi aprinse o ţigară. Inima stăruia să-i bată tare şi iute. Grigori se culcă pe spate şi zâmbi: „Mă, ce drăcovenii nu mai visează omul! N-am avut parte de luptă..." Nu mai crezuse el, în ceasurile acestea dinaintea zorilor, că avea să mai aibă prilej a merge la atac – şi prin vis, şi aievea, şi nu numai o dată.

7

Duniaşka se scula de cu vreme: trebuia să mulgă vaca. Grigori se plimba prin bucătărie, tuşind încetişor şi călcând cu băgare de seamă. Duniaşka înveli copiii cu plapuma, se îmbrăcă repede şi ieşi în bucătărie. Grigori se încheia la manta.

— Unde vrei să te duci, frăţioare, aşa devreme?

— Dau o raită prin sat, să mă uit şi eu.

— N-ai vrea mai întâi să mănânci, şi după aceea...

— Nu, mă doare capul.

— Te-ntorci la masă? Îndată fac foc la cuptor.

— Nu-i nevoie să mă aştepţi. N-am să mă-ntorc aşa repede.

Grigori ieşi în uliţă. Spre dimineaţă, vremea se făcuse ceva mai moale.

Bătea un vânt cald şi umed dinspre miazăzi. Zăpada amestecată cu pământ se prindea de tocurile cizmelor. Îndreptându-se încet spre centrul satului, Grigori cerceta amănunţit casele şi magaziile cunoscute din copilărie, le privea ca şi cum s-ar fi pomenit într-un loc străin. În piaţă se întindeau ruinele înnegrite de fum ale caselor negustoreşti şi ale prăvăliilor arse acum un an de Koşevoi; gardul bisericii, pe jumătate dărâmat, îşi arăta spărturile largi. „Au luat cărămizi pentru cuptoare!" se gândi cu nepăsare Grigori. Biserica era la locul său – mică, răsărită parcă din pământ. Acoperişul, pe care nimeni nu-l mai vopsea de mult, era năpădit de rugină aurie, pe ziduri se prelingeau urme pământii de apă, iar în locurile de unde se desprinsese tencuiala, ieşea la iveală cărămida proaspătă, de un roşu viu.

Uliţele erau pustii. Două-trei muieri somnoroase se-ntâlniră cu Grigori lângă fântână. Îi făcură plecăciuni ca unui străin, fără nicio vorbă, şi abia după ce a trecut, se opriră să privească îndelung în urma lui.

„Trebuie să mă duc la morminte, la mama şi la Natalia", se gândi Grigori şi coti în ulicioara care urca spre cimitir. Dar, după ce făcu câţiva paşi, se opri. Şi aşa avea inima grea şi tulbure. „Altă dată, hotărî el, îndreptându-se spre casa lui Prohor. Le e totuna dacă viu, sau nu. Dorm acum în linişte. Totul s-a isprăvit. Mormintele sunt acoperite cu zăpadă. Rece trebuie să fie pământul acolo la adâncime... Şi-au trăit viaţa, parcă a fost un vis. Se odihnesc toţi laolaltă – şi nevasta, şi mama, şi Petro cu Daria... Au trecut acolo cu toată familia şi-şi dorm somnul de veci. Stau în pace, numai tata a rămas singur prin părţile străine. Urât trebuie să-i fie prin străini!" Grigori nu se mai uita în jurul său şi păşea înainte, privind zăpada albă de sub picioarele lui, puţin umezită de dezgheţ şi moale, atât de moale, încât nici nu se simţea sub picioare şi aproape nu scârţâia.

După aceea, Grigori se gândi la copii. S-au făcut tăcuţi, prea potoliţi pentru vârsta lor, nu mai sunt aşa cum erau atunci când trăia mama. Moartea le-a răpit şi lor prea mult. Par speriaţi. De ce Poliuşka a plâns ieri, când l-a văzut? Copiii nu plâng când revăd pe cineva – e ceva neobişnuit pentru ei. La ce s-a gândit?... Şi de ce în ochii ei se ivise groaza, când a luat-o în braţe? Poate că a crezut tot timpul că taică-său nu mai este printre cei vii şi că n-are să se întoarcă niciodată, şi apoi s-a speriat văzându-l? Oricum ar fi, el, Grigori, n-are nicio vină faţă de dânşii. Numai trebuie să-i spună Axiniei ca să aibă milă de ei şi să caute din toată inima să le înlocuiască mama... Poate că vor sfârşi prin a iubi această a doua lor mamă. Este o femeie bună şi drăgăstoasă. De dragul lui, va iubi şi copiii.

Greu şi amar îi venea să se gândească la toate acestea. Nimic nu se arăta a fi atât de simplu cum i se păruse, şi toată viaţa se dovedea cu mult mai încurcată decât şi-o închipuia până mai deunăzi. În naivitatea-i prostească şi copilăroasă – cât era el de om în toată firea – crezuse că va fi de ajuns să se întoarcă acasă, să-şi pună zeghea în loc de manta, şi totul are să meargă strună: nimeni nu-i va zice nicio vorbă, nu-l va mustra pentru ceea ce a fost, totul se va aşeza de la sine şi el va trăi ca un plugar paşnic şi ca un vrednic tată de familie. Dar nu, toate acestea erau cu mult mai încâlcite.

Grigori deschise cu băgare de seamă portiţa, prinsă într-o balama, de la ograda lui Zîkov. Prohor, cu pâslarii scâlciaţi, cu căciula trasă până pe sprâncene, mergea spre treptele casei, făcând vânt cu o căldare goală; picături albe de lapte se împrăştiau nevăzut pe zăpadă.

— Cum ai dormit, tovarăşe comandant?

— Mulţumesc, bine!

— N-ar fi rău să risipim niţel ameţeala de aseară, că mi s-a făcut capul căldare goală! Uite, ca asta!

— De băut nu-i rău; dar de ce ţi-e goală căldarea? Ai muls singur vaca?

Cu o mişcare hotărâtă din cap, Prohor împinse căciula pe ceafă, şi abia atunci Grigori văzu chipul neobişnuit de posomorât al prietenului.

— Dar ce crezi, dracu' avea să mi-o mulgă? Am muls eu, pentru afurisita de babă! Numai să n-o apuce pântecăraia de mulsoarea mea!... Prohor zvârli furios căldarea şi zise scurt: Hai în casă.

— Dar nevasta? întrebă şovăitor Grigori.

— Dracii s-o facă ciulama! S-a sculat cu noaptea-n cap şi a plecat la Krujilinski după nişte corcoduşe uscate. Când am venit de la voi, s-a înfipt în mine! Mi-a citit la acatiste de toate soiurile; pe urmă a sărit ca o nebună: „Mă duc după corcoduşe! Nurorile lui Maksaev pleacă, plec şi eu!' „Cară-te sănătoasă, îmi zic, chiar şi după pere, drum bun, călătorie sprâncenată!" M-am sculat, am făcut foc la cuptor şi m-am dus să mulg vaca. Aş, ce mai muls! Crezi tu că e uşoară treabă cu o singură mână?

— Ar fi trebuit să chemi vreo muiere, caraghiosule!

— Berbecu-i caraghios, că el suge până la potcoave! Dar eu n-am fost caraghios de când m-a făcut maică-mea. Credeam că o să iasă bine. Da' de unde! M-am târât în trei labe sub vacă, şi ea, trăsni-o-ar focul s-o trăsnească, în loc să stea, dă din picioare. Mi-am scos şi cuşma, ca să n-o sperii, tot degeaba! Am ajuns leoarcă de năduşeală, până când am isprăvit, iar când întind mâna să iau căldarea, ea-mi trânteşte un picior! Căldarea a

zburat într-o parte, eu în cealaltă! Iată cum am muls-o! Păi, asta nu-i vacă, e mama dracului cu coarne! Am scuipat-o drept în bot şi am plecat. N-oi muri fără lapte. Bem ceva?

— Dar ai ce?

— Am o sticlă. Păstrată cu sfinţenie!

— Ne-o fi destul.

— Intră, poftеşte! Facem nişte ochiuri? Îndată sunt gata!

Grigori tăie slănină şi-şi ajută gazda să facă foc în sobă. Priveau tăcuţi cum sfârâie, cum se topesc şi alunecă în tigaie bucăţelele de slănină roză. După aceea, Prohor scoase din dosul icoanelor o sticlă prăfuită.

— Păstrez acolo lucrurile de taină ca să nu dea de ele baba, lămuri el scurt.

Mâncau în odăiţa caldă, bând rachiu şi vorbind cu glas scăzut.

În afară de Prohor, cui îi mai putea împărtăşi oare Grigori gândurile lui cele mai ascunse? Şedea la masă, desfăcându-şi larg picioarele lungi, musculoase, şi vocea lui de bas răsuna surd şi răguşit:

— ... Şi la oaste, şi pe drum, mă tot gândeam cum am să trăiesc lângă pământ, cum îmi voi găsi tihnă şi odihnă în familie, după toate drăcoveniile astea! Gândeşte-te numai: de şapte ani şi mai bine, nu m-am dat jos din şa! Când dorm, văd în vis, mai în fiecare noapte, aceleaşi bucurii: fie că omor pe cineva, fie că mă omoară pe mine... Dar, Prohor, mi se pare că n-are să iasă după cum vreau eu... Se pare că alţii vor ara pământul, îl vor îngriji – numai eu, nu...

— Ai stat de vorbă cu Mihail?

— Pe săturate.

— Şi ce zice?

Grigori îşi împreună degetele în formă de cruce.

— S-a dus prietenia noastră. Mă mustră pentru slujba la albi, crede că am gând rău împotriva puterii noi, că umblu cu cuţitu-n sân. Se teme că am să aţâţ la răscoală, ca şi cum mie asta-mi mai trebuie. Nu-şi dă seama, tâmpitul!

— Mi-a spus şi mie acelaşi lucru.

Grigori zâmbi fără veselie.

– În Ucraina, când mergeam spre Polonia, un hohol ne-a cerut arme pentru apărarea satului. Nu mai puteau trăi din pricina bandelor – îi jefuiau, le tăiau vitele. Comandantul regimentului – am fost de faţă – îi zice: „Să vă dau arme? Dar atunci plecaţi şi voi să vă înhăitaţi cu bandele!" Iar hoholul râde şi-i zice: „Nu, tovarăşe, înarmaţi-ne, că atunci nu numai

pe bandiţi n-o să-i lăsăm să intre în sat, ci nici pe voi!" Mă gândesc acum cam la fel ca hoholul ăsta: mai bine ar fi, dacă s-ar putea să nu fie la Tatarski hoholul ăsta: mai bine ar fi, dacă s-ar putea să nu fie la Tatarski nici albi, nici roşii. După mine, au toţi acelaşi preţ – şi cumnatul meu Mitka Korşunov, şi Mihail Koşevoi. El crede că sunt atât de credincios albilor că nici nu mai pot trăi fără ei. Aiureli! Credincios le mai sunt, n-am ce zice! Nu demult, când luptam în Crimeea, m-am măsurat cu un ofiţer kornilovist – un colonel sprinten, mustăcioara rasă englezeşte, ştii: două pete sub nas, ca nişte muci – şi cu ce râvnă l-am miruit, mi-a tresăltat inima! I-a rămas bietului colonel numai jumătate de cap, şi jumătate de şapcă pe cap, iar jumătatea cealaltă a zburat împreună cu coarda albă de ofiţer. Iată credinţa mea! Multe am mai pătimit şi de la ei. Cu sângele meu mi-am dobândit afurisitul ăsta de grad ofiţeresc, dar rămâneam în mijlocul ofiţerilor ca o cioară albă. Ei, bestiile, nu m-au socotit niciodată om! Le era scârbă să-mi întindă mâna, şi după toate astea eu... Mama lor!... Mi-e greaţă când vorbesc despre asta! Cum, să le refac din nou puterea? Să chem pe generalii Fitzhalaurovi? Am mai încercat o dată, dar după asta, un an am umblat sughiţând. Ajunge, m-am luminat la cap, după câte am dus pe spinarea mea!

Muind o bucată de pâine în untura fierbinte, Prohor zise:

— Nu va mai fi nicio răzmeriţă. Întâi şi întâi, au rămas prea puţini cazaci, iar cine a rămas şi-a băgat minţile în cap. Le-au luat fraţilor sânge berechet, şi s-au făcut potoliţi şi cuminţi, de nu-i mai poţi duce la răscoală nici cu arcanul. Şi apoi, e însetată lumea de viaţa paşnică. Ar trebui să vezi cum au muncit toată vara: cum au făcut stoguri de fân şi cum au strâns grânele până la cel din urmă bob, de le-a ieşit spumele, iar la arat şi la semănat dau zor de parcă s-ar pregăti să trăiască o sută de ani! Nu, despre răscoală nici nu poate fi vorba... Vorbe de clacă. Dar mă întorc şi zic: mai ştii ce sunt în stare să trântească. Într-o bună zi cazacii noştri...

— Şi ce ar mai putea să trântească? Despre ce vrei să vorbeşti?

— Uite că vecinii noştri au şi trântit-o...

— Ce şi cum anume?

— Uite cum. În gubernia Voronej, undeva dincolo de Bogucear, a şi izbucnit răzmeriţă.

— Minciuni!

— Ce minciuni?! Că mi-a spus-o ieri un prieten miliţian. Se pare că au să-i trimită într-acolo.

— Unde, într-acolo?

— La Monastîrşcina, la Suhoi Doneţ, la Paseka, la Staraia şi Novaia Kalitva, şi încă nu mai ştiu pe unde. Cică e o răscoală grozavă.

— Dar de ce n-ai spus nimic aseară, prăpăditule?

— N-am vrut să vorbesc faţă de Mihail, şi pe urmă, nu-i nicio plăcere să vorbeşti despre astea. Bine ar fi să nu mai aud nimic despre ele, cât oi fi şi-oi mai trăi! răspunse mormăind Prohor.

Grigori se încruntă. După o lungă chibzuială zise:

— Proastă veste!

— Dar ce te priveşte? Înţeleg să se gândească hoholii. Când au să mănânce mardeală, au să ştie atunci ce înseamnă să se răzgândească. Dar pentru mine şi pentru tine, toate astea nu mai au niciun rost. Pe mine nici capul nu mă doare pentru dânşii.

— Mie cam greu are să-mi fie de acum.

— Şi adică, de ce?

— Cum de ce? Dacă şi cei de la district au despre mine aceeaşi părere ca şi Koşevoi, atunci tot n-am să scap de puşcărie. În apropiere de noi bântuie răscoala, iar eu am fost ofiţer şi, pe deasupra, am mai fost şi răsculat... Ai priceput acum?

Prohor se opri din mestecat şi rămase pe gânduri. Asemenea socoteală nici nu-i trecuse prin cap. Ameţit de băutură, chibzuia cam încet şi greu.

— Bine, Panteleevici, dar ce-ai tu cu toate astea? întrebă el cu nedumerire.

Grigori se încruntă înciudat şi nu răspunse. Noutatea îl îngrijora cu tot dinadinsul. Prohor îi întinse paharul, dar el împinse la o parte mâna gazdei şi rosti cu hotărâre:

— Nu! Nu mai beau.

— Dar de ce să nu mai tragem câte unul? Bea, Grigori Panteleevici, până te vei vedea afumat de nădejde! La aşa veselă viaţă nu ne rămâne decât să ne dăm la trăscău.

— Nu, afumă-te singur. Şi fără asta, capul nu face multe parale, dar cu rachiu înlăuntru, apoi chiar că poţi să-l dai pe gârlă. Deocamdată trebuie să mă duc la Vioşki, să mă-nregistrez.

Prohor îl privi atent. Ars de soare şi de vânturi, chipul lui Grigori era negru-arămiu, şi numai la rădăcinile părului pieptănat îndărăt se vedea pielea albă şi netedă. Arăta liniştit acest ostaş, care văzuse atâtea şi atâtea în viaţa lui şi de care îl legaseră pe Prohor războiul şi lipsurile. Ochii cu pleoapele uşor umflate priveau cam încruntat, cu o expresie de oboseală aspră.

— Şi nu ţi-e teamă că... că au să te-nchidă? întrebă Prohor.

Grigori se învioră.

— Chiar de asta mă tem, băiete! N-am stat niciodată închis şi mă tem de puşcărie mai rău ca de moarte. Deşi se pare că va trebui să trec şi prin plăcerea asta.

— Mai bine nu veneai acasă, zise cu părere de rău Prohor.

— Dar pe unde trebuia să cutreier?

— Trebuia să mai zăboveşti niţel în oraş, până trece dandanaua asta. După aceea, puteai să tot vii.

Grigori flutură din mână, râzând.

— Nu-i de mine! Să aştept şi să ajung pe urmă – nu cunosc alte chibzuieli mai scârboase. Şi apoi cum să plec, cui să las copiii?

— Ei, asta e! Dar cum au trăit până acum fără tine? Mai târziu, i-ai fi luat şi pe dânşii, şi pe drăguţa ta. Stai, că am uitat să-ţi spun! Stăpânii tăi, la care te-ai pripăşit cu Axinia înainte de război, au dat amândoi ortul popii.

— Listniţki?

— Tocmai. Cumătrul Zahar a fost în retragere ordonanţă la Listniţki ăl tânăr, şi mi-a povestit: bătrânul a murit de tifos la Morozovskaia, iar cel tânăr s-a mai târât până la Ecaterinodar, şi acolo nevastă-sa s-a încurcat cu generalul Pokrovski. Iar atunci, dânsul n-a mai putut să rabde şi s-a împuşcat de necaz.

— Naiba să-i ia, bombăni nepăsător Grigori. Îmi pare rău de atâţia oameni de ispravă, care s-au prăpădit, dar de ăştia n-are cui şi de ce să-i pară rău. Se scuală, îşi puse mantaua şi cu mâna pe clanţă zise gânditor: Totuşi, dracu' ştie cum, dar am pizmuit totdeauna pe oamenii ca Listniţki cel tânăr sau ca acest Koşevoi al nostru... Pentru dânşii, toate erau limpezi de la începutul începutului; dar pentru mine, multe sunt şi acum nelămurite. Ei şi-au avut amândoi drumurile lor drepte, iar eu umblu din o mie nouă sute şaptesprezece, ba în dreapta, ba în stânga, mă clatin ca un om beat... M-am despărţit de albi şi n-am putut să mă lipesc de roşii, de am rămas aşa, ca balega pe apă... Vezi, Prohor, ar fi trebuit de bună seamă să stau până la capăt în Armata Roşie, şi poate că atunci toate s-ar fi isprăvit cu bine. Şi la început – doar ştii şi tu – am slujit din tot sufletul Puterii sovietice, dar mai pe urmă toate s-au dărâmat... La albi, la comandamentul lor, eram socotit străin şi veşnic bănuit. Şi cum putea să fie altfel? Fiu de plugar, cazac fără carte – ce, parcă puteam să fiu neam cu dânşii? N-aveau încredere în mine! Iar după aceea, la roşii, am păţit-o la

fel. Doar nu-s orb, am văzut cu ce ochi mă priveau şi comisarul, şi comuniştii din escadron... În luptă, nici nu luau ochii de pe mine, îmi pândeau fiecare pas, şi poţi fi sigur că se gândeau: „A-a, bestia de alb, ofiţer de cazaci! Să nu cumva să ne facă o figură!" Când mi-am dat seama de acest lucru, am simţit parcă un bulgăre de gheaţă în inimă. În timpul din urmă, nici nu mai puteam răbda neîncrederea lor. Chiar şi piatra crapă, dacă o încingi la foc. Şi e mai bine că m-au demobilizat. Tot nu mai e mult până la sfârşit. Tuşi surd şi, fără să se uite la Prohor, zise cu alt glas: Mulţumesc pentru cinste. Am plecat. Rămâi sănătos. Dacă mă-ntorc, am să trec deseară. Ascunde bine sticla, că nevasta are să rupă vătraiul pe spinarea ta.

Prohor îl petrecu până la ieşire şi în tindă îi şopti:

— Vai, Panteleevici, vezi să nu te înhaţe acolo.

— Vom vedea, răspunse stăpânit Grigori.

Fără să mai dea pe acasă, coborî la Don, dezlegă o barcă la debarcader, o goli de apă cu palmele făcute căuş; după aceea scoase un par din gard, sparse gheaţa de la mal şi porni să treacă dincolo.

Valuri verzi întunecate, înspumate de vânt, se rostogoleau pe Don spre apus. La maluri, în apele domoale, spărgeau gheaţa subţirică şi fărâmicioasă şi legănau fuioare mătăsoase, verzi, de alge. Îngustele sloiuri, ciocnite între ele, împrăştiau un necurmat sunet de cristal plesnit în cioburi; prundişul mărunt foşnea încetişor. Iar la mijloc, unde şuvoiul era iute şi neschimbat, Grigori nu auzea decât un plescăit surd şi un ropot de valuri dinspre latura stângă a luntrii şi vuietul gros şi necontenit al vântului din pădurea de pe maluri.

Grigori împinse luntrea jumătate pe uscat, apoi îşi scoase cizmele şi îşi potrivi cu grijă obielele, ca să poată merge mai uşor.

La amiază, ajunse la Vioşenskaia.

Comisariatul militar era ticsit de lume zgomotoasă. Telefoanele sunau strident, oameni înarmaţi intrau şi ieşeau, trântind uşile; din camere venea pârâitul sec al maşinilor de scris. Vreo douăzeci de ostaşi roşii adunaţi în jurul unui om scund, îmbrăcat în cojoc „romanovski"[91] vorbeau toţi odată şi râdeau zgomotos. Când Grigori străbătea coridorul, doi ostaşi scoteau din odaia din fund o mitralieră. Roţile făceau un zgomot uşor, trecând peste scândurile ştirbite ale duşumelei. Un mitralior, flăcău zdravăn şi bine hrănit, strigă în glumă: „Fă loc, companie disciplinară, că

[91] Cojoc croit pe talie, scurt şi cu multe cute la spate.

te strivesc!"

„Se pare că într-adevăr se pregătesc să plece contra răsculaţilor", gândi Grigori.

La înregistrare nu zăbovi prea mult. Vizându-i grăbit dovada, secretarul comisariatului militar îi zise:

— Să treci la biroul politic[92] al Comisiei extraordinare. Dumneata, ca fost ofiţer, trebuie să te înregistrezi acolo.

— Am înţeles. Grigori duse mâna la şapcă, fără să-şi dea pe faţă tot ce simţea.

În piaţă se opri şi rămase pe gânduri. Trebuia să meargă la biroul politic, însă toată firea lui se împotrivea cu o putere chinuitoare. „O să te-nchidă!", îi spunea o voce lăuntrică, şi el tresărea de spaimă şi de scârbă. Stătea lângă gardul şcolii, privea abătut pământul acoperit de gunoi şi se vedea în închipuire cu mâinile legate, coborând scara murdară, care ducea în beci, şi un om în spatele lui, strângând în mână mânerul crestat al revolverului. Grigori încleştă pumnii şi se uită la vinele lor umflate. Şi aceste mâini să fie legate? Tot sângele îi năvăli în obraz. Nu, astăzi nu! Mâine, poftim! Dar astăzi o să se-ntoarcă în sat, să petreacă ziua cu copiii lui şi s-o vadă pe Axinia; pe urmă, mâine, se va întoarce iarăşi la Vioşenskaia. Îl cam doare piciorul de atâta umblat; să fie însă al dracului, nu piere el pentru atâta! Principalul e să ajungă acasă numai pentru o zi, şi se va întoarce neapărat aci. Mâine, fie ce-o fi, dar astăzi, nu!

— A-a, Melehov! Nu te-am văzut de un veac...

Grigori se întoarse. Era Iakov Fomin, fost camarad de regiment al lui Petro şi fost comandant al Regimentului 28 de răsculaţi din Armata Donului.

Dar nu mai era Fomin, cazac din gardă, îmbrăcat neîngrijit şi la nimereală, aşa cum îl cunoştea Grigori. În doi ani se schimbase de nerecunoscut: purta o manta de cavalerist bine ajustată; mustăţile blonde şi spilcuite îi erau răsucite voinicеşte, şi toată figura lui, mersul lui grozav de marţial al zâmbetului lui de om mulţumit de sine – toate vădeau că e foarte pătruns de superioritatea şi demnitatea sa.

— Cu ce prilej pe la noi? întrebă, strângând mâna lui Grigori şi privindu-l în ochi, cu ochii săi albaştri şi mult depărtaţi de rădăcina nasului.

---

[92] Aşa se numeau în anii 1920-1921 organele districtuale sau de judeţ ale Comisiei extraordinare (n. red. ruse).

— Sunt demobilizat. Am fost la comisariatul militar...

— Când ai sosit?

— Ieri.

— Îmi amintesc adesea de fratele tău, Petro Panteleevici. Bun cazac a fost şi degeaba a pierit... Ce prieteni mai eram! Voi, Melehovii, nu trebuia să vă răzvrătiţi anul trecut. Aţi făcut o greşeală!

Ca să spună ceva, Grigori răspunse:

— Da! Au greşit-o cazacii...

— În ce unitate ai luptat?

— În Întâia de cavalerie.

— Ce grad?

— Comandant de escadron.

— Aşa! Am acum şi eu comanda unui escadron. Aici la noi, în Vioşenskaia, e un escadron de pază. Se uită în lături şi, coborându-şi glasul, zise: Uite ce! Hai de aici, să ne plimbăm puţin; se vântură prea multă lume, nici n-au să ne lase să stăm de vorbă.

Porniră pe uliţă. Privind pieziş la Grigori, Fomin întrebă:

— Ai de gând să stai acasă?

— Dar unde să mai stau? Acasă.

— Să te apuci de gospodărie?

— Da.

Cu un aer de compătimire, Fomin clătină din cap şi suspină:

— Prost timp ţi-ai ales, Melehov, prost timp... N-ar fi trebuit să te-ntorci acasă încă un an sau chiar doi.

— De ce?

Apucându-l de cot şi aplecându-se uşor, Fomin şopti:

— Ţinutul nu e liniştit. Cazacii sunt tare nemulţumiţi de predarea obligatorie a surplusului de produse agricole. În judeţul Bogucear, răscoala este în toi. Azi plecăm la înăbuşirea ei. Ai face bine, băiete, să te cari de-aici, şi cât mai degrabă. Am fost prieten bun cu Petro şi de aceea îşi dau un sfat: pleacă!

— N-am unde să mă duc.

— Te priveşte! Ţi-am spus-o, pentru că biroul politic începe să aresteze pe ofiţeri. Săptămâna asta au adus trei din Dudarevka, unul din Reşetovka, iar din partea aceasta a Donului îi aduce cu duzina – şi încep să-i ia la rost şi pe cazacii de rând, fără grade. Gândeşte-te bine, Grigori Panteleevici!

— Mulţumesc pentru sfat, dar n-am să plec nicăieri, stărui încăpăţânat

Grigori.

— La urma urmei, treaba ta.

Fomin începu să vorbească despre situaţia din district, despre legăturile sale cu autorităţile districtului şi cu Şabaev, comisarul militar al districtului. Frământat de gândurile sale, Grigori îl asculta fără atenţie. Făcură împreună câteva sute de paşi, şi Fomin se opri:

— Trebuie să mă duc undeva. Cu bine!

Duse mâna la căciuliţa de Kuban şi se despărţi cam rece de Grigori, apoi o luă prin ulicioară, scârţâind din curelele noi, ţeapăn şi plin de sine.

Grigori îl urmări cu privirea şi o luă îndărăt. Urcând treptele de piatră ale clădirii cu etaj, unde se afla biroul politic, gândea: „Dacă-i vorba de sfârşit, să fie cât mai repede, să nu mai tărăgănească! Ai ştiut să faci prostii, frate Grigori, acum învaţă să dai şi socoteală!"

8

Pe la opt dimineaţa, Axinia strânse jeraticul în cuptor şi se aşeză pe laviţă, ştergându-şi cu şorţul faţa roşie şi asudată. Se sculase cu noaptea-n cap, ca să isprăvească mai repede cu gătitul. Făcuse tăiţei cu carne de găină, clătite şi colţunaşi cu multă smântână, şi-i puse la prăjit: ştia că lui Grigori îi plac colţunaşii prăjiţi, şi pregătise o masă de sărbătoare, în nădejdea că iubitul va mânca la ea.

Grozav ar fi vrut să poată iscodi un prilej oarecare şi să meargă la Melehovi, să petreacă acolo măcar o clipă şi să-l privească măcar o dată pe Grigori. O chinuia gândul că se află aici, undeva aproape de tot, şi ea nici nu-l poate zări. Totuşi îşi stăpâni dorinţa şi nu se duse. Nu mai era o fetişcană, ce Dumnezeu! La vârsta ei, nu trebuia să se poarte chiar aşa de uşuratic.

Se spălă pe mâini şi pe faţă, mai cu îngrijire ca de obicei, îşi puse cămaşa curată şi fusta nouă, cu cusături. Stătu mult pe gânduri lângă cufărul deschis: ce rochie să aleagă? Într-o zi de lucru, nu era frumos să se gătească prea de tot, dar nici nu voia să rămână în hainele de totdeauna. Axinia se încruntă, răvăşindu-şi fustele călcate cu îngrijire. În cele din urmă, luă cu hotărâre o fustă albastră şi o bluză de un albastru-deschis, aproape nepurtată, cu dantele negre. Era tot ce avea mai bun. Ei, în sfârşit, parcă o interesa ce aveau să creadă vecinii? Pentru ei poate să fie o zi de lucru, dar pentru ea era o sărbătoare. Se îmbrăcă în grabă şi se apropie de

oglindă. Un zâmbet uşor, de mirare, trecu pe buzele ei: doi ochi tinereşti, scânteietori, o priveau iscoditor şi vesel. Axinia îşi cercetă cu luare-aminte şi cu asprime chipul şi suspină cu uşurare. Nu, frumuseţea ei încă nu s-a veştejit! Câţi şi câţi bărbaţi nu se vor opri întâlnind-o şi n-o vor petrece cu privirile uluite!

Stând în faţa oglinzii şi potrivindu-şi fusta, zise cu glas tare: „Ţin-te bine, Grigori Panteleevici!..." Simţi că roşeşte, şi râse încet şi surd. Toate acestea n-o împiedicară să-şi găsească mai multe fire de păr alb la tâmple şi să le smulgă. Grigori nu trebuia să vadă nimic din cele ce i-ar putea aminti vârsta ei. Pentru el, voia să rămână tot atât de tânără, cum era cu şapte ani în urmă.

Stăpânindu-se, tânji acasă până la prânz, dar în cele din urmă nu mai putu răbda, îşi zvârli pe umeri o broboadă de lână de capră albă şi o porni la Melehovi. Duniaşka şedea acasă şi era singură. Axinia îi dădu bună ziua, apoi o întrebă:

— Aţi stat la masă?

— Da' de unde, cu asemenea oameni care umblă de parcă nici n-ar avea casă! Bărbatul e la soviet, iar Grişa a plecat la staniţă. Pe copii i-am hrănit; aştept acum să vie ăi mari.

Cu o linişte stăpânită, fără nicio tresărire şi niciun cuvânt, care să-i trădeze dezamăgirea, Axinia zise:

— Şi eu care credeam că sunteţi toţi acasă! Dar Grişa... Grigori Panteleevici când se-ntoarce? Astăzi?

Duniaşka aruncă o privire iute vecinei gătite şi răspunse în silă:

— S-a dus la înregistrare.

— Şi când a spus că vine?

În ochii Duniaşkăi sclipiră lacrimi; cu glasul întretăiat, rosti cu mustrare:

— Ţi-ai şi găsit vremea... să te găteşti... Iar el nici nu se ştie dacă are să se mai întoarcă ori ba.

— Cum să nu se-ntoarcă?

— Spune Mihail cică au să-l aresteze la staniţă... Duniaşka plânse cu lacrimi puţine şi rele, îşi şterse ochii cu mâneca şi strigă: Fir-ar a naibii de viaţă! Când au să aibă sfârşit toate astea? El a plecat, iar copiii nu-mi dau pace, de parcă ar fi turbat: „Unde a plecat tăticu, când se-ntoarce?" Şi eu ce pot să ştiu? I-am dus afară, în ogradă, şi acum mă doare inima de nu mai pot... Afurisită de viaţă! Niciun pic de linişte, să urli de plâns, nu altceva!...

— Dacă nu se-ntoarce până la noapte, mă duc mâine la staniţă să aflu

ce-i cu el, zise Axinia pe un ton nepăsător, ca şi cum ar fi vorbit despre cele mai obişnuite lucruri din lume, care nici nu făceau să te îngrijorezi atât.

Minunându-se de liniştea ei, Duniaşka suspină.

— Se pare că acum nici nu mai trebuie să-l aşteptăm. A venit aci spre nenorocul lui!

— Deocamdată nu se ştie nimic! Nu mai plânge, că o să-şi închipuie copiii cine ştie ce... Rămâi cu bine!

Grigori se-ntoarse seara târziu. După ce stătu puţin acasă, se duse la Axinia.

Starea de îngrijorare, care o prigonise pe Axinia toată ziua nesfârşit de lungă, îi istovise oarecum bucuria întâlnirii. Spre seară, se simţi ca şi cum ar fi muncit toată ziua, fără să se îndrepte din şale. Mâhnită şi vlăguită, se trânti pe pat şi aţipi, dar, auzind paşi la fereastră, sări sprintenă ca o fetiţă.

— De ce n-ai spus că aveai de gând să te duci la Vioşki? îl întrebă pe Grigori, îmbrăţişându-l şi deschizându-i mantaua.

— N-am avut când. Eram zorit.

— Şi noi, eu şi Duniaşka, am plâns amândouă, tot gândindu-ne că n-ai să te mai întorci.

Grigori zâmbi reţinut.

— Nu, n-am ajuns până acolo. Tăcu o clipă şi zise iar: Nu. Deocamdată n-am ajuns până acolo.

Şchiopătând uşor, trecu la masă şi se aşeză. Prin uşa deschisă se vedea odaia, patul lat de lemn din colţ, cufărul mare, lucind şters cu scoabele de aramă. Totul rămăsese aşa cum fusese atunci când el, flăcău, venea aici în lipsa lui Stepan; nu observa aproape nicio schimbare, ca şi cum vremea ar fi trecut pe lângă casă, fără să intre în ea. Se păstrase până şi mirosul de altădată, mireasma ameţitoare de hamei proaspăt, de duşumele curat spălate şi, slab de tot, de cimbrişor veşted. S-ar fi zis că Grigori ar fi plecat de aici nu demult, în zori de zi. Dar, într-adevăr, câtă vreme trecuse de atunci, câtă!...

Îşi înăbuşi suspinul şi începu să răsucească o ţigară. Fără să ştie de ce, mâinile i-au tremurat însă şi tutunul se vărsă pe genunchi.

Axinia aducea în pripă la masă. Tăiţeii trebuiau încălziţi. Se repezi în fugă la magazie după surcele şi, respirând greu şi puţin palidă, începu să facă foc la gura cuptorului. Suflă în cărbunii care împroşcau scântei, şi tot mai arunca câte o privire lui Grigori, care şedea zgribulit şi fuma în tăcere.

— Cum ţi-a mers acolo? Ai isprăvit cu totul!

— Totul a mers bine.

— De unde a scos Duniaşka atunci că neapărat aveau să te aresteze acolo! M-a speriat cumplit.

Grigori făcu o strâmbătură şi aruncă înciudat ţigara.

— I-a suflat-o Mihail. El născoceşte toate astea, cheamă năpasta pe capul meu.

Axinia se apropie de masă. Grigori îi luă mâinile.

— Dar ştii, zise el privind-o de jos în sus, că treburile mele nu-s din cele mai grozave? Mă gândeam şi eu, când mă duceam la biroul politic, că n-o să mai ies de-acolo. Oricum ar fi, am comandat o divizie pe timpul răscoalei, aveam gradul de sotnic... Pe astfel de oameni îi înhaţă acum pe capete.

— Dar ce ţi-au spus?

— Mi-au dat o foaie cu întrebări, ştii, o hârtie unde trebuie să povesteşti despre toată ostăşia... Dar eu nu prea sunt tare la scris. În viaţa mea n-am mai scris atâta, am stat vreo două ceasuri, mi-am scris toate păţaniile. Pe urmă au mai intrat în odaie alţi doi oameni, mă tot întrebau despre răscoală. Mi-au vorbit frumos, n-am ce zice. Unul, mai mare în grad, mă-ntreabă: „Bei un ceai? Dar e cu zaharină". Ce ceai! Să am noroc să scap de-aci! Grigori tăcu puţin şi adăugă dispreţuitor, ca şi cum ar fi fost vorba de altcineva: Cam slab de înger când e vorba de socoteală... Fricos...

Era mânios, pentru că acolo, la Vioşenskaia, se lăsase copleşit de frică şi nu fusese în stare s-o înfrunte. Era de două ori mai înciudat, pentru că temerile lui se dovediră a fi neîntemeiate. Toate frământările prin care trecuse îi păreau acum caraghioase şi ruşinoase. La aceasta se gândise mereu pe când se întorcea acasă şi poate că de aceea le povestea toate luându-se în zeflemea şi înflorind puţintel tulburarea prin care trecuse.

Axinia îi ascultă încordată povestirea, apoi cu o mişcare blândă îşi eliberă mâinile şi trecu la cuptor. Potrivind focul, întrebă:

— Şi ce are să fie mai departe?

— Peste o săptămână, trebuie să mă duc din nou la înregistrare.

— Crezi că tot au să te ridice?

— Se pare că da. Mai devreme sau mai târziu.

— Şi ce o să facem? Cum o să trăim, Grişa?

— Nu ştiu. O să stăm mai pe urmă de vorbă. Ai apă de spălat?

Se aşezară la cină şi în Axinia crescu din nou fericirea fără margini pe care o simţise dimineaţa. Grigori era aci, lângă ea, putea să-l privească necontenit, fără să se gândească la alţii care i-ar pândi privirile; îi putea

spune cu ochii orice, fără să se ascundă şi fără să se sfiască. Doamne, cât de mult îi lipsise; trupul ei cât de mult dorea atingerile mâinilor lui mari şi zgârcite în dezmierdări! Nu mânca aproape nimic; aplecată puţin înainte îl tot privea pe Grigori, care înfuleca de zor, şi-i dezmierda, cu ochii înceţoşaţi, chipul, gâtul bronzat şi sugrumat de gulerul drept al bluzei, umerii largi, mâinile grele ce se odihneau pe masă... Respira cu nesaţ mirosul amestecat, iute, de sudoare de bărbat şi de tutun, atât de cunoscut şi de drag, un miros care era numai al lui. Ar fi fost în stare să-l deosebească cu ochii închişi dintr-o mie de bărbaţi... Obrajii ei purpurii ardeau, inima îi bătea repede şi puternic. În seara aceea, ea nu putea fi o gazdă grijulie, deoarece nu mai vedea nimic în jurul ei, afară de Grigori. Dar el nici nu cerea îngrijire: îşi tăie singur pâine, căută din ochi şi găsi solniţa pe cuptor, îşi puse o a doua strachină de tăiţei.

— Sunt hămesit ca un câine, mărturisi el, zâmbind şi cerând parcă iertare. De dimineaţă şi până acum, n-am pus nimic în gură.

Abia atunci Axinia îşi aminti într-o clipă de îndatoririle ei şi sări în picioare.

— Vai de capul meu, că proastă mai sunt! Am uitat că mai am colţunaşi, şi clătite. Mănâncă găina, te rog! Mănâncă mai de nădejde, dragul meu!... Îţi aduc îndată şi toate celelalte.

Cât de mult, cât de nesfârşit mânca Grigori! S-ar fi zis că nu mâncase nimic de o săptămână. Era de prisos să-l mai îmbie. Axinia aştepta cu răbdare, dar în cele din urmă nu se mai putu stăpâni: se aşeză lângă el, atrase cu mâna stângă capul lui spre ea, iar cu dreapta luă un ştergar înflorat şi curat, îi şterse singură buzele grase şi bărbia iubitului şi, închizându-şi ochii cu atâta putere, încât văzu scântei portocalii, fără să răsufle, îşi lipi buzele de buzele lui.

La urma urmei, omul are nevoie de foarte puţin ca să fie fericit. Iar în seara aceea Axinia era fericită.

9

Lui Grigori îi era greu să se întâlnească cu Koşevoi. Purtarea lor unul faţă de celălalt se lămurise chiar în cea dintâi zi şi nu mai aveau ce să-şi spună. Nu încăpea îndoială că nici Mihail nu prea dorea să-l vadă pe Grigori. Chemă deci doi dulgheri şi îi tocmi să-i meremetisească, în grabă cocioaba, schimbând căpriorii pe jumătate putrezi ai acoperişului,

desfăcând şi ridicând din nou unul din pereţi, care se hâise într-o parte, durând cercevele, uşi şi ferestre noi-nouţe.

După întoarcerea lui de la Vioşenskaia, Grigori s-a înfăţişat la comitetul revoluţionar sătesc, îi arătă lui Koşevoi actele sale militare cu viza comisariatului militar, apoi plecă fără să-şi ia rămas bun. Se mută la Axinia, luând cu el copiii şi ceva din avutul său. Petrecându-l până la locuinţa cea nouă, Duniaşka plângea.

— Frăţioare, să nu-mi porţi pică mie, că eu n-am nicio vină faţă de matale, se tângui, implorându-l cu privirea.

— Dar pentru ce, Dunia? Cum îţi vine să mai vorbeşti? o linişti Grigori. Să dai pe la noi, să ne vezi... Numai eu ţi-am rămas, alte rude n-ai, te-am iubit întotdeauna, te iubesc şi acum... Cu bărbatul tău, e altceva. Din pricina lui, n-am să mă înstrăinez însă de tine.

— De altfel, plecăm curând din casă, să nu fii supărat pe noi.

— Dar nu! dădu înciudat din mână Grigori. După mine, staţi şi până la primăvară. Nu mă supăraţi cu nimic, că pentru mine şi pentru copii am loc destul la Axinia.

— Ai să te-nsori cu dânsa, Grişa?

— Mai este vreme, răspunse nelămurit Grigori.

— Ia-o, frate, e femeie vrednică, îl îndemnă cu hotărâre Duniaşka. Răposata mama spunea că altă nevastă nici nu trebuie să-ţi iei. În vremea din urmă, o îndrăgise şi trecea des pe la ea, înainte de a muri.

— S-ar zice că mai este nevoie să mă-ndupleci, îi zâmbi Grigori. Dar cu cine să mă-nsor dacă nu cu ea? Cu baba Androniha?

Androniha era cea mai bătrână muiere din Tatarski. De mult trecuse de o sută de ani – şi Duniaşka râse, amintindu-şi făptura ei puţintică şi încovoiată până la pământ.

— Ia uite ce-ţi dă prin cap, frăţioare! Doar te-am întrebat. Cum tu nu spui nimic despre asta, iată că ţi-am spus şi eu ce-mi stătea pe inimă.

— Las' că pe tine tot te chem la nuntă! Grigori îşi lovi în glumă sora cu palma pe umăr şi plecă cu inima uşurată din curtea părintească.

La drept vorbind, îi era totuna unde să stea; dorea numai că aibă parte de un trai liniştit. Dar tocmai această linişte n-o găsea... Petrecu mai multe zile într-o trândăvie apăsătoare. Încercă să trebăluiască ceva în gospodăria Axiniei, dar simţi îndată că nu este în stare să ducă la capăt nimic. Nu-l lăsa inima. Starea de nesiguranţă chinuitoare îl frământa; nu putea scăpa nicio clipă de gândul că putea fi arestat şi aruncat în temniţă – ba încă aceasta în cel mai bun caz – dacă nu chiar împuşcat.

Trezindu-se noaptea, Axinia îl vedea că nu doarme. Stătea de obicei culcat pe spate cu mâinile sub cap, privind drept în tavan, în bezna nopţii, cu ochi reci şi răi. Axinia ştia la ce gândeşte. Nu-i putea ajuta cu nimic. Se chinuia şi ea, văzând cât de greu o duce şi ghicind că nădejdile sale în traiul împreună se îndepărtau din nou. Nu-i punea nicio întrebare, ca să hotărască totul de la sine. Numai într-o noapte, trezindu-se din somn şi zărind cum tremură lângă ea licărul ţigării, întrebă:

— Tot nu dormi, Grişa?... N-ar fi oare mai bine să pleci pentru un timp din sat? Sau poate că am pleca împreună şi ne-am ascunde undeva?

El îi acoperi grijuliu picioarele cu pătura şi răspunse în silă:

— O să mă mai gândesc. Dormi.

— Şi pe urmă poate că ne-am întoarce atunci când toate s-or potoli aici, nu?

Grigori răspunse din nou nelămurit, ca şi cum n-ar fi luat nicio hotărâre:

— Vom vedea cum se desfăşoară lucrurile mai departe. Dormi, Xiuşa. Îi atinse încet şi dezmierdător cu buzele umărul gol, mătăsos şi răcoros.

Dar, de fapt, hotărârea o şi luase: n-are să mai meargă la Vioşenskaia. Poate să-l tot aştepte omul de la biroul politic care îl primise rândul trecut. Şedea atunci lângă masă, cu mantaua pe umeri, se întindea de-i trosneau încheieturile şi căsca prefăcut, ascultându-l când îi povestea despre răscoală. Nu, n-are să mai audă nimic nou de la el. Totul este povestit.

În ziua când va trebui să se ducă la biroul politic, are să plece din sat şi, dacă va fi nevoie, chiar pe îndelungă vreme. Nu ştia încă încotro s-o apuce, dar hotărâse neapărat să plece. Nu voia nici să moară, nici să înfunde puşcăria. Alegerea lui fusese făcută, dar nu voia să pomenească înainte de vreme Axiniei despre aceasta. Nu se cuvenea să-i mai învenineze cele din urmă zile, care şi fără asemenea destăinuiri nu erau prea vesele. Va trebui să-i spună totul în ultima zi – aşa hotărâse. Iar deocamdată, să doarmă liniştit, cu faţa la subsuoara lui. În câte nopţi, de câte ori nu-i spusese: „Nu mă mai satur să dorm sub aripa ta!" Bine, să doarmă. Nu mai are mult timp, sărmana, să stea aşa, lipită de el...

Sculându-se dimineaţa, Grigori se juca o vreme cu copiii, după care umbla fără rost prin sat. Se simţea oarecum mai vesel, aflându-se printre oameni.

Într-o zi, Prohor îl îmbiase să vină la Nikita Melnikov şi să bea acolo cu vreo câţiva tineri cazaci, camarazi de oaste. Grigori se împotrivi neted.

Ştia din vorbele sătenilor că sunt nemulţumiţi de predarea obligatorie a surplusului de produse agricole şi că, în timpul petrecerii, oamenii au să vorbească fără îndoială despre asta. Nu voia să stârnească bănuieli asupra sa şi, chiar întâlnindu-se cu prietenii, ocolea orice vorbă despre politică. Era sătul până în gât, prea scump îl costase.

Prudenţa lui nu era lipsită de temei, mai cu seamă că toate grânele datorate potrivit sistemului de predare obligatorie veneau anevoie – şi, în legătură cu aceasta, trei bătrâni fuseseră luaţi ostateci şi trimişi la Vioşenskaia, escortaţi de doi oameni din detaşamentul de aprovizionare.

Trecând a doua zi prin faţa cooperativei săteşti, Grigori zări pe fostul artilerist Zahar Kramskov, proaspăt întors din Armata Roşie. Era beat de-a binelea, se clătina în mers, dar apropiindu-se de Grigori îşi încheie la toţi nasturii scurta mânjită de humă albă şi rosti răguşit:

— Să trăieşti, Grigori Panteleevici!

— Noroc. Grigori strânse laba nemaipomenit de lată a tunarului, zdravănă şi tare ca stejarul.

— Mă mai cunoşti?

— Cum de nu!

— Ţii minte cum anul trecut, la Bokovskaia, te-a scăpat bateria noastră? Fără noi, cavaleria ta ar fi păţit-o urât de tot! Câţi roşii am curăţat atunci – curată grozăvie! Trânteam câte un obuz percutant, apoi un şrapnel. Eu am lucrat ochitor la tunul numărul unu! Eu! Zahar se izbi zgomotos cu pumnul în pieptul lat.

Grigori se uită pe furiş în lături. O ceată de cazaci stăteau în apropiere, boldindu-se la dânşii şi ascultându-i ce vorbesc. Colţurile buzelor lui Grigori tremurară, iar dinţii, albi şi deşi i se descoperiră într-un rânjet furios.

— Eşti beat, rosti el încet, printre dinţi. Du-te de te culcă, şi nu mai trăncăni aiurea.

— Ba nu sunt beat! strigă tare tunarul cherchelit. Ori poate că-s beat de necaz! Am venit acasă, dar aici nu e viaţă, ci un bordel! Nu mai pot trăi cazacii, şi nici nu mai sunt cazaci! M-au impus cu patruzeci de puduri, ha? L-au semănat ei, să mă impună? Ştiu ei măcar cum creşte grâul?

Privea năuc, cu ochii injectaţi, roşii, şi deodată, clătinându-se, îl îmbrăţişă cu stângăcie de urs pe Grigori, răsuflându-i drept în faţă duhoarea grea de rachiu:

— De ce porţi pantalonii fără lampas? Te-ai dat la mujici? Nu te lă-săm! Dragul meu Grigori Panteleevici! Să înfruntăm şi asta! Să zicem, ca şi anul

trecut: jos cu *comunia,* trăiască Puterea sovietică!

Grigori îl îmbrânci brusc, şuierându-i în ureche:

— Du-te acasă, beţiv scârbos! Îţi dai seama ce vorbeşti?!

Kramskov întinse mâna cu degetele larg răsfirate şi galbene de fumul mahorcii, mormăind:

— Iartă-mă, dacă am vorbit ceea ce nu trebuie. Iartă-mă, te rog, dar ţi-o spun, că-mi eşti comandant... Ca unui comandant şi tată drag: trebuie să-i înfruntăm!

Fără să-i răspundă, Grigori se întoarse şi o luă prin piaţă acasă. Până seara, rămase mereu cu gândul la această întâlnire tâmpă; îşi amintea strigătele beţivului, tăcerea şi zâmbetele cazacilor, şi se gândea: „Nu, trebuie să plec cât mai de grabă! N-are să iasă nimic bun..."

Ar fi urmat să meargă la Vioşenskaia sâmbătă; peste trei zile, trebuia să părăsească satul în care se născuse. Dar soarta hotărâse altfel. Joi noaptea, când Grigori se pregătea de culcare, cineva bătu tare în uşă. Axinia ieşi în tindă, şi Grigori o auzi întrebând: „Cine-i?" Nu auzi răspunsul, dar, împins de simţul nelămurit al neliniştii, se scula din pat şi se apropie de fereastră. În tindă se auzi zăvorul zăngănind. Intră Duniaşka. Grigori îi zări chipul palid, şi, fără s-o mai întrebe, îşi luă căciula şi mantaua de pe laviţă.

— Frăţioare...

— Ce e? şopti el, vârându-şi mâinile în mâneci.

Înăbuşindu-se de emoţie, Duniaşka istorisi grăbit:

— Frăţioare, pleacă numaidecât! La noi au venit patru oameni călări de la staniţă. Stau în odaie... Au vorbit în şoaptă, dar am auzit.. Am stat la uşă şi am auzit totul... Mihail zice că trebuie să te aresteze... Le povesteşte despre tine... Pleacă!

Grigori făcu un pas spre ea, o îmbrăţişă şi o sărută apăsat pe obraz.

— Mulţumesc, soro! Acum, du-te: altfel au să prindă de veste că ai plecat. Rămâi cu bine. Şi se întoarse spre Axinia: Ceva pâine! Repede! Nu toată, numai o bucată!

Şi iată cum se isprăvise cu viaţa lui paşnică, atât de scurtă... Le săvârşea toate în grabă, ca în luptă, dar cu mişcări sigure; trecu în odaie, îşi sărută încetişor copiii adormiţi, apoi o îmbrăţişă pe Axinia.

— Rămâi cu bine! O să-ţi dau curând de veste, prin Prohor. Ai grijă de copii. Închide uşa. Dacă te întreabă cineva, spune că am plecat la Vioşki. Ei, rămâi cu bine, Xiuşa, nu plânge! Sărutând-o, simţi pe buzele lui umezeala caldă şi sărată a lacrimilor.

N-avea răgaz să asculte vorbele fără şir ale Axiniei şi s-o mângâie.

Desfăcu încetişor braţele care îl cuprindeau, ieşi în tindă, trase cu urechea şi dintr-o smucitură deschise uşa. Vântul rece dinspre Don îl izbi în faţă. Închise o clipă ochii pentru a se obişnui cu întunericul.

Axinia asculta cum scârţâia zăpada sub paşii lui Grigori şi, la fiecare pas, o durere ascuţită îi străpungea inima, încetul cu încetul, sunetul de paşi pieri în depărtare, se mai auzi un pârâit de gard. Apoi nimic, în afară de vuietul vântului din pădurea de peste Don. Axinia în zadar încercă să mai desprindă ceva printre depărtatele răbufniri. Simţi cum o învăluie frigul. Intră în bucătărie şi stinse lumina.

10

Toamna târziu, în 1920, când în urma faptului că grânele datorate prin sistemul de predare obligatorie se strângeau anevoie, au fost înfiinţate detaşamentele de aprovizionare, se iscaseră frământări surde în sânul populaţiei cazăceşti din ţinutul Donului. În staniţele aşezate pe Donul de sus – Şumiinskaia, Kazanskaia, Migulinskaia, Meşkovskaia, Vioşenskaia, Elanskaia, Slaşciovskaia şi altele – se iviră răzleţe şi mici bande înarmate. Era răspunsul dat de elementele chiabureşti şi mai înavuţite ale căzăcimii la înfiinţarea detaşamentelor de aprovizionare şi la înăsprirea măsurilor luate de Puterea sovietică pentru realizarea sistemului de predare obligatorie a surplusului de produse agricole.

De cele mai multe ori, bandele, cu tăria între cinci şi douăzeci baionete, erau alcătuite din cazacii localnici, foşti gardişti albi activi. Printre ei se aflau acei care slujiseră în anii 1918-1919 în detaşamentele de represiune, uriadnici, vagmiştri şi ofiţeri inferiori din fosta Armată a Donului, nesupuşi la ordinul de mobilizare din septembrie, răsculaţi vestiţi prin isprăvile lor de arme şi prin împuşcarea prizonierilor roşii, cu prilejul răscoalei din anul trecut din districtul Donului de sus – într-un cuvânt, nişte oameni care n-aveau acelaşi drum cu Puterea sovietică.

Atacau prin sate detaşamentele de aprovizionare, întorceau convoaiele cu grâne, care se îndreptau spre centrele de predare, omorau comuniştii şi pe cazacii fără de partid, dar credincioşi Puterii sovietice.

Sarcina de a lichida aceste bande fusese încredinţată batalionului de pază al districtului Donului de sus, cantonat la Vioşenskaia şi în satul Bazki. Dar toate încercările de a nimici bandele împrăştiate pe teritoriul întins al districtului erau zadarnice. Mai întâi, fiindcă populaţia locală îi

simpatiza pe bandiţi, îi aproviziona cu alimente, îi informa despre mişcările unităţilor roşii şi-i adăpostea la nevoie; iar în al doilea rând, deoarece Kaparin, comandantul batalionului, fost căpitan în armata ţaristă şi socialist-revoluţionar, nu voia nimicirea forţelor contrarevoluţionare, care luaseră fiinţă de curând pe Donul de sus, zădărnicind-o în toate chipurile. Din când în când, sub presiunea preşedintelui comitetului de partid al districtului, întreprindea scurte ieşiri şi se întorcea repede la Vioşenskaia, sub cuvânt că nu-şi poate împrăştia forţele şi că ar însemna un nechibzuit risc să lase fără cuvenită pază Vioşenskaia, cu instituţiile ei districtuale şi cu toate depozitele sale. Batalionul, cu efectivul de circa patru sute de baionete şi cu patrusprezece mitraliere, făcea serviciul în garnizoană: ostaşii roşii păzeau deţinuţi, cărau apă, tăiau copaci în pădure şi strângeau, în cadrul prestaţiei de muncă, gogoşi de ristic de pe frunzele de stejar pentru fabricarea cernelii. Batalionul aproviziona astfel destul de vrednic cu lemnele şi cu cerneala lui numeroasele instituţii şi birouri districtuale, iar între timp numărul bandelor mărunte în district sporea ameninţător. Abia în decembrie, când izbucnise o răscoală dârz înjghebată pe teritoriul judeţului Bogucear din gubernia Voronej, învecinat cu districtul Donului de sus, atât lemnele cât şi gogoşile de ristic fură părăsite. Printr-un ordin al comandamentului trupelor din regiunea Donului, batalionul – alcătuit din trei companii şi un pluton de mitraliere – fu trimis pentru înăbuşirea acestei răscoale, împreună cu escadronul de pază, batalionul 1 al Regimentului 12 de aprovizionare şi două detaşamente mici de baraj[93].

În lupta din apropierea satului Suhoi Doneţ, escadronul din Vioşenskaia, aflat sub comanda lui Iakov Fomin, atacase din flanc lanţurile de trăgători ale răzvrătiţilor, le dădu peste cap, le puse pe fugă şi măcelări în urmărire vreo sută şaptezeci de oameni, pierzând cu acest prilej numai trei ostaşi. Cu puţine excepţii, escadronul era alcătuit din cazaci băştinaşi ai staniţelor de pe Donul de sus. Nici de astă dată nu-şi trădaseră obiceiurile lor căzăceşti de veacuri: cu toate protestările celor doi comunişti din escadron, aproape jumătate din luptători îşi schimbară după luptă mantalele ponosite şi hainele vătuite cu cojoacele bune şi argăsite, scoase de pe răsculaţii ucişi.

După câteva zile de la înăbuşirea răscoalei, escadronul tu rechemat în

---

[93] Aceste subunităţi aveau drept misiune lupta împotriva celor care transportau pe ascuns grâne şi alte alimente, precum şi combaterea speculei.

staniţa Kazanskaia. Odihnindu-se după poverile vieţii de război, Fomin petrecea în Kazanskaia aşa cum îl ajutau puterile. Muieratic nevoie mare, vesel, chefliu şi dornic de lume, dispărea fără veste nopţile întregi şi se întorcea în cantonament numai în zori de zi. Zărind pe uliţă pe comandantul lor cu cizmele făcute oglindă, ostaşii, cu care Fomin păstra relaţii de familiaritate, clipeau cu înţeles din ochi şi ziceau:

— Ehei, iar a plecat armăsarul nostru la muieri! Acum numai soarele îl scoate din culcuş.

Ferindu-se de comisarul şi de instructorul politic al escadronului, Fomin trecea şi în cantonament pe la unii cunoscuţi din escadron, ori de câte ori adulmeca el că s-a făcut rost de ceva rachiu şi că se pune la cale vreo beţie. Acest lucru se întâmpla destul de des. Dar nu trecu multă vreme şi bravul comandant începu să se plictisească, se întunecă la faţă şi uită aproape cu totul de petrecerile lui obişnuite. Seara nu-şi mai lustruia cu acelaşi zel cizmele chipeşe, înalte până la genunchi, nu se mai rădea în fiecare zi; mai trecea, e adevărat, din când în când prin sat, pe la oamenii din escadronul său, ca să stea cu dânşii şi să bea, dar rămânea mereu tot atât de zgârcit la vorbă.

Această schimbare în firea lui Fomin începuse a se vădi din ceasul în care comandantul detaşamentului primise o comunicare din Vioşenskaia: biroul politic al Comisiei extraordinare a ţinutului Donului îl informa în puţine cuvinte că la Mihailovka, în districtul vecin Ust-Medvediţki, se răsculase batalionul de pază, în frunte cu comandantul său, Vakulin.

Vakulin făcuse serviciul împreună cu Fomin şi-i era prieten. Fuseseră împreună în corpul lui Mironov, plecaseră tot împreună din Saransk în ţinutul Donului ca să-şi depună până la urmă armele în grămada comună, atunci când corpul rebel al lui Mironov fusese încercuit de cavaleria lui Budionnîi. Legăturile de prietenie dintre Fomin şi Vakulin se păstraseră până în ultimul timp. Nu demult, la începutul lui septembrie, Vakulin sosise la Vioşenskaia şi chiar de pe atunci scrâşnea din dinţi şi se plângea vechiului său prieten de „samavolnicia comisarilor, care nenorocesc pe plugari cu predarea obligatorie şi duc ţara de râpă". În adâncul sufletului, Fomin era de acord cu vorbele lui Vakulin, dar se păzea s-o spună, cu multă băgare de seamă şi cu acea şiretenie, care îi ţinea adeseori loc de deşteptăciune firească. Era în general un om prudent, nu se grăbea niciodată şi nu spunea în pripă nici da, nici ba. Dar după ce aflase despre răscoala batalionului lui Vakulin, îşi pierdu prudenţa de totdeauna. Într-o seară, în ajunul plecării la Vioşenskaia, o parte din escadron se afla

adunată la comandantul de pluton Alferov. O ditamai căldare pentru adăpat cai era plină de rachiu. La masă, vorba se înteţi foarte aprinsă. Fiind de faţă, Fomin tăcea, trăgând cu urechea la cele ce se rosteau în jurul său, luând tot atât de tăcut rachiu din căldare. Dar în clipa când unul din ostaşi începu să-şi povestească amintirile despre atacul de la Suhoi Doneţ, Fomin întrerupse povestitorul şi rosti, răsucindu-şi gânditor mustaţa:

— Pe hoholi, băieţi, i-am căsăpit pe cinste! Dar teamă mi-este să nu ne găsim curând beleaua... Ce o să se întâmple, dacă venim la Vioşenskaia şi ne găsim familiile fără bucate, toate luate de detaşamentele de aprovizionare? Cei din Kakanskaia sunt foc şi pară din pricina acestor detaşamente: cară totul din hambare, mătură toate fără urmă...

Glasurile celorlalţi amuţiseră. Fomin îşi privi oamenii şi zise cu un zâmbet silit:

— Glumesc!... Băgaţi de seamă, să nu trăncăniţi, că dintr-o glumă poate să iasă cine ştie ce!

După înapoierea lui în Vioşenskaia, însoţit de două grupe de ostaşi roşii, Fomin plecă acasă, în satul Rubejnîi. Ajuns acolo, descălecă lângă poartă, fără să-şi bage calul în ogradă, aruncă dârlogii unui ostaş şi intră în casă.

Dădu bineţe nevestei, înclinând capul din treacăt, făcu o mai adâncă plecăciune în faţa bătrânei sale mame şi-i strânse cuviincios mâna; îşi îmbrăţişă copiii.

— Dar unde-i tata? întrebă el, aşezându-se pe un scăunel şi ţinându-şi sabia între genunchi.

— S-a dus la moară, răspunse bătrâna şi, uitându-se la fiu, porunci aspru: Scoate-ţi şapca, păgâne! Cine stă sub icoane cu şapcă-n cap? Vai, Iakov, rău de tot ai să-ţi sfârşeşti zilele...

Fomin zâmbi în silă, îşi scoase căciuliţa de Kuban, dar nu se dezbrăcă.

— Dar de ce nu te dezbraci?

— Am trecut numai aşa, pentru o clipă, ca să vă văd. Mai mult n-am timp, din pricina slujbei.

— Las' că ştim noi ce slujbă faci tu... zise cu asprime bătrâna, făcând aluzie la purtarea lui destrăbălată şi la legăturile cu femeile din Vioşenskaia, despre care de mult vuia tot satul Rubejnîi.

Îmbătrânită înainte de vreme, palidă şi speriată la chip, soţia lui Fomin se uită cu spaimă la soacră şi se trase spre cuptor. În dorinţa de a face ceva pe placul bărbatului, ca să-i câştige bunăvoia şi măcar o privire duioasă din partea lui, luă de pe jos o cârpă, se puse în genunchi şi,

aplecându-se, începu să cureţe noroiul cleios, lipit de cizmele lui Fomin.

— Ce cizme bune ai, Iaşa... Şi ce rău le-ai mai murdărit... Stai să ţi le şterg, că într-o clipeală ţi le fac oglindă! şoptea ea cu un glas abia auzit, fără să-şi ridice privirile şi târându-se în genunchi la picioarele bărbatului.

De mult nu mai trăia cu dânsa şi, pentru această femeie pe care o iubise cândva, în tinereţe, nu mai avea nimic în afară de un simţământ de uşoară milă dispreţuitoare. În schimb, ea îl iubise totdeauna şi nădăjduia în taină că într-o zi are să se întoarcă la dânsa – şi-i ierta totul. De ani îndelungaţi ea robotea la gospodărie, ea creştea copiii, căutând din răsputeri să fie la toate pe placul soacrei năzuroase. Iar toată greutatea muncilor de pe câmp tot pe umerii ei slabi apăsa. Munca peste puterile sale şi o betejeală rămasă după ce a născut al doilea copil îi surpau necruţător sănătatea. Slăbise. Chipul îi era veşted. Bătrâneţea pretimpurie aşternuse pe obrajii ei un păienjeniş de zbârcituri. În ochii ei se citea acea expresie de supunere speriată din ochii animalelor inteligente şi bolnave. Nici nu lua aminte cât de repede îmbătrânise şi cum i se topea sănătatea cu fiecare zi; dimpotrivă, mai nutrea nădejdi şi, cu prilejul rarelor întâlniri, îşi privea chipeşul bărbat cu o dragoste sfioasă şi cu nesfârşită încântare...

Fomin se uita de sus la spinarea umil încovoiată a femeii, cu omoplaţii osoşi ce ieşeau prin bluză, privea la mâinile ei mari şi tremurătoare, care îi curăţau cu grijă cizmele de noroi, şi se gândea: „Frumoasă mi te-ai făcut, n-am ce zice! Şi mă culcam cândva cu scârba asta! Rău a mai îmbătrânit!... Vai, cât de rău a îmbătrânit!"

— Ei, destul! Tot am să le murdăresc, zise el cu ciudă, eliberându-şi picioarele din mâinile nevestei.

Cu o dureroasă opinteală, ea se îndreptă din şale şi se scuă. O roşeaţă uşoară i se ivi pe obrajii galbeni. În ochii umeziţi, care îl priveau ţintă, era atâta iubire şi atâta credinţă de câine, încât el îşi întoarse privirile şi întrebă pe bătrână:

— Ei, cum vă împăcaţi cu viaţa?

— Ca şi mai înainte, răspunse posomorât bătrâna.

— Detaşamentul de aprovizionare a fost prin sat?

— Abia ieri au plecat la Nijne-Krivskoi.

— De la noi au luat grâne?

— Au luat. Cât au scos, Davîduşka?

Băiatul de patrusprezece ani, care semăna leit cu tătâne-său, cu aceiaşi ochi albaştri larg aşezaţi, răspunse:

— Bunicul a fost cu dânşii, el ştie. Mi se pare că zece saci.

— Aşa-a... Fomin se sculă în picioare, se uită scurt la băiat şi-şi potrivi diagonala. Se îngălbenise. Întrebă: Le-aţi spus ale cui sunt grânele?

Bătrâna dădu din mână şi zâmbi, fără să-şi ascundă răutatea.

— Ei nu prea te bagă-n seamă! Şeful lor zicea: „Toată lumea, până la unul, trebuie să predea tot prisosul de grâu. Fie el Fomin, fie el chiar preşedintele de district, tot îi luăm prisosul de grâu!" Şi cu aceasta, au început să scotocească prin hambare.

— Bine, mamă, am să mă răfuiesc eu cu dânşii. Mă răfuiesc! rosti surd Fomin şi, luându-şi în pripă rămas bun de la neamuri, ieşi afară.

După ce s-a întors de acasă, începu să se informeze despre starea de spirit a oamenilor din escadronul său, şi se convinse fără multă trudă că, în majoritate, erau nemulţumiţi de predarea obligatorie a surplusului de produse agricole. Nevestele, neamurile şi rubedeniile mai îndepărtate veneau la ei din sat şi din staniţe, aducându-le veşti despre percheziţiile ce se fac de către oamenii din detaşamentele de aprovizionare, care ridică tot grâul, nelăsând decât atâta cât este neapărat trebuincios pentru însămânţări şi pentru hrană. Toate acestea avuseseră drept rezultat o ieşire făţişă a oamenilor din escadron, în ianuarie, cu prilejul cuvântării lui Şahaev, comisarul militar al districtului, la adunarea garnizoanei din Bazki. Din rândurile lor se auziră strigăte:

— Să retrageţi detaşamentele de aprovizionare!

— Isprăviţi povestea cu bucăţele!

— Jos cu comisarii pentru aprovizionare!

Iar ostaşii roşii din compania de pază le răspundeau tot prin strigăte:

— Sunteţi nişte contrarevoluţionari!

— Să se desfiinţeze tot escadronul! Leprelor!

Adunarea ţinu mult şi a fost furtunoasă. Unul dintre puţinii comunişti din garnizoană îi spuse agitat lui Fomin:

— Trebuie să iei cuvântul, tovarăşe Fomin! Uite ce porcărie fac oamenii tăi!

Fomin zâmbi tainic, pe sub mustăţi.

— Nu sunt în partid. Parcă pe mine au să mă asculte?

Ferindu-se astfel să ia parte la discuţie, plecă împreună cu Kaparin, comandantul batalionului, cu mult înainte de încheierea adunării. În drum spre Vioşenskaia, vorbiră între ei despre starea de lucruri şi găsiră foarte repede o limbă comună să se înţeleagă. O săptămână mai târziu, stând între patru ochi de vorbă cu Fomin, la locuinţa acestuia, Kaparin rosti:

— Ne răsculăm ori acum, ori niciodată! Să ştii, Iakov Efimovici! Trebuie să folosim momentul. Acum, momentul este foarte potrivit. Cazacii au să ne sprijine. Te bucuri de o mare autoritate în district. Starea de spirit a locuitorilor este cum nu se poate mai prielnică. De ce taci? Hotărăşte-te!

— Ce să mă hotărăsc? întrebă Fomin încet, cu glas tărăgănat şi privind pe sub sprâncene. Este o treabă hotărâtă. Numai că trebuie să se facă un plan, pentru ca toate să iasă fără greş, fără nicio trăsnaie. Tocmai despre asta avem de vorbit.

Prietenia suspectă dintre Fomin şi Kaparin nu rămase neobservată. Mai mulţi comunişti din batalion organizară urmărirea lor, comunicându-şi bănuielile lui Artemiev, şeful biroului politic al Comisiei extraordinare a ţinutului Donului, şi comisarului militar Şahaev.

— Vă speriaţi şi de umbra voastră! zise râzând Artemiev. Acest Kaparin e un fricos şi jumătate! La ce poate să se hotărască un om ca el? Pe Fomin o să-l ţinem sub observaţie, am pus de mult ochii pe el. Dar nu prea cred nici că Fomin va îndrăzni să încerce o răzmeriţă. Toate astea sunt fleacuri! încheiase el cu hotărâre.

Dar măsurile de supraveghere au fost depăşite de evenimente: conspiratorii avuseseră timp să cadă la învoială. Răscoala avea să izbucnească la 12 martie, orele 8 dimineaţa. Se prevedea că în ziua fixată Fomin va scoate escadronul complet înarmat la exerciţiul de călărie, iar după aceea va ataca pe neaşteptate plutonul de mitraliere cantonat la marginea satului, va pune mâna pe mitraliere şi pe urmă va ajuta companiei de pază să facă „curăţenie" prin instituţiile de district.

Kaparin avea bănuieli că nu tot batalionul are să-l susţină. Le împărtăşi într-o zi lui Fomin; acesta îl ascultă cu atenţie şi zise:

— Numai să putem pune mâna pe mitraliere, şi atunci o să-ţi potolim îndată batalionul...

Minuţioasa supraveghere nu adusese nimic împotriva lui Fomin şi Kaparin. Nu se întâlneau decât rareori şi numai pentru chestiuni de serviciu, şi abia pe la sfârşitul lui februarie fură văzuţi într-o noapte de o patrulă mergând pe stradă. Fomin ducea de dârlogi un cal înşeuat: Kaparin mergea alături de el. La somaţia patrulei, Kaparin răspunse: „Oameni buni". Trecură pe la Kaparin acasă. Fomin îşi legă calul de scara casei. În cameră nu se aprinse niciun foc. Pe la orele patru dimineaţa Fomin ieşi, îşi încălecă calul şi plecă la el acasă. Asta era tot ce se putuse stabili.

Comisarul militar al districtului, Şahaev, trimise o telegramă cifrată

către comandantul trupelor din regiunea Donului, împărtăşindu-i bănuielile cu privire la Fomin şi Kaparin. Peste câteva zile sosi răspunsul prin care se aproba destituirea şi arestarea lor.

La consfătuirea biroului comitetului de district al partidului fu luată hotărârea de a-i pune în vedere lui Fomin, prin ordinul comisarului militar al districtului, că el este rechemat la Novocerkassk, la dispoziţia comandantului trupelor, şi urmează a preda comanda escadronul lui Ovcinnikov, ajutorul său; în aceeaşi zi, escadronul trebuia să fie trimis la Kazanskaia, sub pretextul ivirii unei bande, iar după aceea conspiratorii urmau să fie arestaţi în cursul nopţii. Hotărârea de a scoate escadronul din staniţă fu luată de teama rebeliunii care s-ar fi putut dezlănţui la vestea despre arestarea lui Fomin. Comunistul Tkacenko, comandantul companiei a doua din batalionul de pază, primi ordin să prevină comuniştii din batalion şi pe comandanţii de plutoane despre posibilitatea unei rebeliuni şi să pregătească pentru luptă compania şi plutonul de mitraliere cantonate în staniţă.

A doua zi dimineaţa, Fomin primi ordinul.

— Ei bine, Ovcinnikov, ia în primire escadronul. Mă duc la Novocerkassk, zise el calm. Vrei să vezi cancelaria?

Comandantul de pluton Ovcinnikov, care nu era în partid, nu fusese prevenit de nimeni şi nu bănuia nimic. Se cufundă în cercetarea hârtiilor.

Prinzând o clipă prielnică, Fomin scrise un bilet către Kaparin: „Ne răsculăm astăzi. Pe mine mă ridică. Fii gata!" În tindă dădu hârtia curierului său şi-i şopti:

— Bagă biletul în gură! Du-te la pas la Kaparin. La pas, m-ai înţeles? Dacă cineva te opreşte, ai să înghiţi biletul. Dă-i ţidula şi întoarce-te îndată aici.

Primind ordinul de plecare la Kazanskaia, Ovcinnikov înşirui escadronul în piaţa bisericii, gata de pornire. Fomin se apropie călare de Ovcinnikov.

— Îmi dai voie să-mi iau rămas bun de la escadron?

— Poftim, dar scurt! Să nu ne ţii pe loc. Oprindu-se în faţa escadronului şi stăpânindu-şi calul, care juca neastâmpărat sub el, Fomin se adresă ostaşilor:

— Tovarăşi, mă cunoaşteţi pe mine! Ştiţi pentru ce am luptat totdeauna. Am fost mereu cu voi. Dar acum, nu pot privi cu nepăsare cum sunt jefuiţi cazacii şi toţi plugarii. Iată de ce m-au destituit. Ştiu ce au să-mi facă. De aceea vreau să-mi iau rămas bun de la voi...

Dezlănţuirea de strigăte îi întrerupse o clipă cuvântarea. Se înălţă în scări şi-şi ridică glasul:

— Dacă vreţi să scăpaţi de jaf, goniţi de-aici detaşamentele de aprovizionare, omorâţi pe comisarii pentru aprovizionare, ca Murzov, şi pe comisarii militari, ca Şahaev! Ei au venit la noi, la Don...

Gălăgia îi înăbuşi sfârşitul frazei. Prinzând momentul, el răcni:

— Prin flanc câte trei, ocolirea la dreapta – marş! Escadronul execută ascultător comanda. Uluit de toate, Ovcinnikov veni în galop la Fomin.

— Încotro, tovarăşe Fomin?

Fără să se întoarcă la el, Fomin răspunse batjocoritor:

— O să ocolim numai biserica...

Abia atunci conştiinţa lui Ovcinnikov fu în stare să cuprindă cele petrecute în atât de puţine clipe. Ieşi din front; instructorul politic, ajutorul de comisar şi numai un singur ostaş roşu îl urmară. Fomin le observă lipsa abia atunci când ei se aflau la vreo două sute de paşi. Întorcându-şi calul, strigă:

— Ovcinnikov, stai!...

Cei patru călăreţi trecură din trap încet în galop. Bulgări de zăpadă udă zburau în toate părţile de sub copitele cailor. Fomin porunci:

— La ochi! Prinde-l pe Ovcinnikov!... Plutonul întâi! Apropierea!...

Împuşcăturile trosniră dezordonat. Vreo şaisprezece oameni din plutonul întâi se avântară în urmărire. Între timp, Fomin împărţi pe cei rămaşi în două grupuri, din care unul, condus de comandantul plutonului trei, fu trimis să dezarmeze plutonul de mitraliere, iar pe al doilea îl conduse singur spre cantonamentul companiei de pază, care se afla la marginea de miazănoapte a staniţei, în fostele grajduri de armăsari.

Trăgând în aer şi agitându-şi săbiile, primul grup o luă în galop pe uliţa principală. După ce ciopârţiră pe cei patru comunişti prinşi în drum, rebelii se aliniară în pripă la marginea staniţei şi porniră în tăcere, fără strigăte, la atacul împotriva ostaşilor din plutonul de mitraliere, ieşiţi cu grabă din casă.

Clădirea în care era cantonat plutonul de mitraliere se afla la o oarecare depărtare de sat. De la ea până la casele mărginaşe erau cel mult trei sute de stânjeni. Fiind întâmpinaţi cu focuri de mitralieră trase în plin, rebelii făcură brusc calea întoarsă. Înainte de a ajunge la cea dintâi cotitură, trei din ei au fost doborâţi de gloanţe, încercarea de a-i lua pe mitraliori prin surprindere dăduse greş. Rebelii n-au mai repetat-o. Comandantul plutonului trei, Ciumakov, îşi retrase grupul într-un loc ferit

de gloanţe; fără să se dea jos din şa, privi cu băgare de seamă de după colţul magaziei de zid, apoi zise:

— Au mai scos încă două mitraliere *maxim.* Îşi şterse cu căciula fruntea asudată şi se întoarse la ostaşi: Hai înapoi, băieţi!... Lasă-l pe Fomin să-i ia singur pe mitraliori. Câţi inşi am lăsat acolo pe zăpadă? Trei? Bine, lasă-l să încerce singur.

În clipa când se auziră împuşcături în partea de răsărit a staniţei, comandantul companiei, Tkacenko, sări afară din casă, îmbrăcându-se în fugă, şi alergă spre cazarmă. Vreo treizeci de ostaşi roşii stăteau gata în faţa ei, adunaţi în linie. Comandantul de companie fu întâmpinat de întrebările lor pline de nedumerire:

— Cine trage?

— Ce s-a întâmplat?

Fără să le răspundă, el trimitea în front alţi ostaşi, care veneau în fugă din cazarmă. Mai mulţi comunişti, funcţionari ai organelor de district, alergară la cazarmă aproape o dată cu dânsul şi intrară în front.

Prin staniţă trosneau împuşcături răzleţe. Undeva, la marginea dinspre apus, bubui o grenadă. Zărind vreo cincizeci de călăreţi cu săbiile în mâini, galopând în direcţia cazărmii, Tkacenko îşi scoase fără grabă revolverul din toc. N-avu timp să dea comanda; toate vorbele din front amuţiră şi ostaşii ridicară armele gata de tragere.

— Dar ăştia sunt ai noştri, şi fug! Uite, tovarăşul Kaparin, comandantul nostru de batalion! strigă un ostaş.

Ţâşnind din uliţă, toţi călăreţii se aplecară ca la comandă pe gâtul calului şi se avântară spre cazarmă.

— Nu-i lăsaţi! strigă tare Tkacenko.

O salvă detună, acoperindu-i glasul. La o sută de paşi de şirul strâns al ostaşilor roşii, patru călăreţi căzură de pe cai, iar ceilalţi se împrăştiară în dezordine şi făcură calea întoarsă, urmăriţi de trosnetul focurilor dese. Un călăreţ, care era pesemne uşor rănit, căzu din şa, dar nu scăpă dârlogii din mână. Fu târât vreo zece stânjeni alături de calul care gonea nebuneşte, iar apoi sări în picioare, se apucă de scară, de oblâncul şeii şi peste o clipă era din nou călare. Smucind cu furie de dârlogi, făcu în plină goană o întoarcere şi dispăru în cea mai apropiată ulicioară.

Oamenii din plutonul întâi se întoarseră în staniţă, după ce urmăriră fără rezultat pe Ovcinnikov. Încercările de a-l găsi pe comisarul Şahaev rămaseră de asemenea zadarnice. Nu se afla nici la comisariatul militar, golit de lume, şi nici la el acasă: auzind împuşcăturile, el se repezi la Don,

trecu pe gheaţă în pădure, iar de acolo, în satul Bazki, şi a doua zi era în staniţa Ust-Hopiorskaia, la cincizeci de verste de Vioşenskaia.

Cei mai mulţi slujbaşi de seamă avuseseră timp să se ascundă. Căutarea lor ar fi fost plină de primejdie, deoarece ostaşii din plutonul de mitraliere veniră cu puşti-mitraliere până la centrul staniţei, de unde puteau bate toate străzile din preajma pieţei centrale.

Oamenii din escadron încetară căutarea, coborâră la Don şi sosiră în goană mare în piaţa bisericii, acolo de unde începuseră urmărirea lui Ovcinnikov. Curând, toţi oamenii lui Fomin se aflau adunaţi acolo. Se rânduiră din nou în front. Fomin ordonă să se pună santinele, restul oamenilor urmând să stea în case, fără să scoată şeile de pe cai.

Fomin, Kaparin şi comandanţii de plutoane se adunară într-o căsuţă de la marginea staniţei.

— Totul e pierdut! strigă cu deznădejde Kaparin, lăsându-se neputincios pe laviţă.

— Da, n-am luat staniţa. Înseamnă că n-o să ne putem ţine aici, rosti încet Fomin.

— Acum, Iakov Efimovici, trebuie să dăm o raită prin tot districtul. De ce să ne fie teamă? Tot n-o să murim, până ce nu ne va suna ceasul morţii! O să-i răsculăm pe cazaci, şi atunci staniţa tot a noastră va fi! îşi dădu cu părerea Ciumakov.

Fomin îl privi, fără să-i răspundă, apoi se întoarse către Kaparin:

— Ei, te-ai muiat, blagorodnicia ta? Şterge-ţi nasul de muci! Ai intrat în horă, trebuie să joci. Odată ce am început însă împreună, trebuie s-o scoatem la capăt tot împreună... Ce părere ai tu: să plecăm din staniţă, sau să mai încercăm o dată?

Ciumakov zise răstit:

— Să mai încerce şi alţii! Nu atac mitralierele frontal. E degeaba.

— Nu te-am întrebat. Tacă-ţi gura! Fomin se uită la Ciumakov şi acesta îşi plecă privirile în jos.

După o scurtă tăcere, Kaparin zise:

— Da, desigur, acuma n-ar avea niciun rost să începem totul din nou. Ei au superioritatea în armament. Au paisprezece mitraliere, şi noi nici una. Au şi oameni mai mulţi... Trebuie să plecăm şi să organizăm pe cazaci pentru răscoală. Până când dânşii vor primi întăriri, tot districtul va fi cuprins de răscoală. Numai în asta stă nădejdea noastră. Numai în asta!

După o tăcere mai îndelungată, Fomin hotărî:

— Da! Va trebui să ne oprim la asta. Altă cale nu avem!... Comandanţii

de plutoane! Controlaţi imediat armamentul şi număraţi câte cartuşe are fiecare om. Ordin sever: să nu se tragă degeaba niciun cartuş. Pe cel dintâi, care nu va da ascultare, îl voi ciopârţi cu mâna mea! Chiar aşa să le spuneţi oamenilor. Tăcu o clipă, izbi înciudat cu pumnul uriaş în masă. S-au dus în... mitralierele! Tot tu, Ciumakov, numai tu eşti de vină! Dacă ai fi luat măcar patru bucăţi! Acum e sigur că au să ne arunce afară din staniţă... Ei, rupeţi rândurile! Vom înnopta în staniţă, dacă n-au să ne arunce afară, iar în zori, plecarea: o să dăm o raită prin district...

Noaptea trecu în linişte. La o margine a staniţei se afla escadronul răsculat, iar la cea opusă – compania de pază, cu comuniştii şi comsomoliştii care intraseră în ea. Adversarii nu erau despărţiţi decât prin două uliţe, dar nici unii, nici alţii nu îndrăzniră să înceapă un atac de noapte.

Dimineaţa, escadronul de rebeli părăsi fără luptă staniţa şi plecă în direcţia sud-est.

11

Primele trei săptămâni de după plecarea de-acasă, Grigori le petrecu în satul Verhne-Krivskoi din staniţa Elanskaia, găzduit la un cazac, camarad de regiment. După aceea, porni în satul Gorbatovski, la un neam îndepărtat al Axiniei, şi rămase acolo o lună şi mai bine.

Stătea zile întregi culcat în odaie şi nu ieşea în ogradă decât noaptea. Acum viaţa lui semăna aidoma cu traiul de puşcărie. Murea de dor şi de plictiseală, ca şi de chinuitoarea trândăvie. Gândul îl chema neogoit acasă, la copii şi la Axinia. Adeseori, în nopţi fără somn, îşi punea mantaua, cu hotărâre să plece neapărat la Tatarski, dar de fiecare dată se răzgândea, scotea mantaua, şi cu un geamăt se prăvălea pe pat, cu faţa în jos. În cele din urmă, această viaţă ajunse de neîndurat. Gazda, unchi de-al doilea al Axiniei, lua parte din toată inima la suferinţele lui Grigori, dar nu putea să ţină la nesfârşit un asemenea musafir. Într-o seară, după cină, strecurându-se în odaia lui, Grigori auzi cum nevasta gazdei întreabă cu o voce subţire, plină de ură:

— Dar când se va isprăvi cu asta?

— Cu ce? Despre ce vorbeşti? se auzi vocea de bas a gazdei.

— Când ai să scapi de trântorul ăsta?

— Taci!

— Nu mai tac! Abia ne-a mai rămas puţintel grâu, şi tu îl îndopi pe afurisitul ăsta, îi dai de mâncare în fiecare zi! Te întreb, până când? Şi dacă află sovietul? O să ne pierdem viaţa, ne rămân copiii orfani!

— Taci, Avdotia!

— Nu, n-am să tac! Avem copii! Cel mult dacă am izbuti să scăpăm douăzeci de puduri de grâu, şi tu oploşeşti în casă pe acest trântor! Ce, e neam cu tine? Fratele tău? Cuscru? Cumătru? Nici pe departe! Om străin, un pripăşit, şi tu îl ţii, strici mâncarea pe dânsul! Vai de capul tău, drac chel ce eşti! Taci, nu mai deschide gura, că uite, zău, mă duc chiar mâine la soviet şi spun ce fel de floare creşte în casa ta!

A doua zi, gazda a intrat la Grigori în odaie şi, cu ochii în pământ, îngăimă:

— Grigori Panteleevici! Poţi să mă judeci cum vrei, dar nu mai e chip să stai la mine... Te cinstesc, am cunoscut şi am respectat pe răposatul tău părinte, dar acum îmi vine peste seamă de greu să te mai ţiu... Şi mi-e teamă ca să au afle autorităţile. Du-te unde vrei. Am familie. Nu-i drept să-mi pierd capul din pricina ta. Iartă-mă, pentru Dumnezeu, dar pleacă de la noi...

— Bine, zise scurt Grigori. Îţi mulţumesc şi pentru hrană, şi pentru bunătatea ta. Îţi mulţumesc pentru toate. Văd şi eu că-ţi vine greu, dar unde să mă duc? Toate drumurile mi-s tăiate.

— Unde ştii.

— Bine. Plec chiar azi, Artamon Vasilievici. Mulţumesc pentru toate.

— Nu-mi mulţumi, n-ai pentru ce.

— N-am să uit bunătatea ta. Poate că am să-ţi fiu şi eu de folos.

Mişcat, omul îl bătu pe Grigori pe umăr.

— Pentru ce vorbeşti aşa? După mine, ai putea sta şi două luni, dar uite că muierea nu vrea, mă cicăleşte în fiecare zi, fir-ar afurisită să fie! Sunt cazac, şi tu, Grigori Panteleevici, eşti tot cazac, şi suntem amândoi împotriva Puterii sovietice; am să-ţi ajut. Du-te chiar acum în satul Iagodnîi – acolo stă un cuscru al meu, şi are să te primească. Să-i spui de la mine: „Artamon îţi spune să mă primeşti ca pe un fiu, să mă hrăneşti şi să mă ţii cât ai să poţi...” O să ne socotim noi. Dar pleacă de la mine chiar astăzi. Nu te mai pot ţine, că, întâi, mă mănâncă de viu muierea, şi apoi, mă tem să nu afle sovietul... Ai stat cât s-a putut sta, Grigori Panteleevici, ajunge. Am şi eu un singur cap pe umeri...

Noaptea târziu, Grigori ieşi din sat şi n-avu timp să ajungă nici măcar la moara de vânt de pe movilă, când trei călăreţi răsăriţi parcă din pământ îl

opriră:

— Stai, neam de cățea! Cine ești?

Lui Grigori îi zvâcni inima. Fără să răspundă, se opri. Orice încercare de fugă ar fi fost prostească; lângă drum nu era nicio râpă, niciun tufiș – peste tot, numai stepa pustie și goală. N-ar fi izbutit să facă nici doi pași.

— Ești comunist? Marș îndărăt, mormântul mă-tii! Haide, mișcă-te mai iute!

Un alt călăreț, mânându-și calul drept asupra lui Grigori, porunci:

— Mâinile! Scoate mâinile din buzunare că-ți tai capul!

Fără niciun cuvânt, Grigori își scoase mâinile din buzunarele mantalei și, fără să-și dea seama lămurit de cele întâmplate și de felul oamenilor, care îl opriseră, întrebă:

— Unde să mă duc?

— În sat. Ia-o îndărăt!

Fu escortat până la sat de un singur călăreț, iar ceilalți doi se despărțiră de ei pe izlaz și se îndreptară în trap spre drumul mare. Grigori mergea tăcut. Când ajunse la drum, încetini pasul și întrebă:

— Ascultă, mă frate, ce sunteți voi?

— Hai, hai, dă-i drumul! Ține mâinile la spate, n-auzi?

Grigori se supuse. Peste câteva minute, întrebă din nou:

— Bine, dar cine și ce sunteți?

— Pravoslavnici.

— Nici eu nu-s de altă lege.

— Ei, să fii sănătos.

— Unde mă duci?

— La comandant. Dă drumul la pas, scârnăvie, că o să-ți arăt eu...

Omul împunse ușor pe Grigori cu vârful sabiei, subțire și ascuțit, atingându-i gâtul între gulerul mantalei și căciulă – și el simți o clipă un tremur de spaimă, după care urmă o mânie neputincioasă. Ridicându-și gulerul și întorcându-se spre călăreț, el zise printre dinți:

— Fără prostii, auzi? Vezi, să nu-ți iau jucăria...

— Lasă gura, lepră, și dă-i drumul! Îți arăt eu ție! Ține mâinile la spate!

Grigori făcu doi pași și zise:

— Și așa tac, n-ai de ce să mă-njuri. Mare rahat ești.

— Nu te uita îndărăt!

— Nici nu mă uit.

— Taci! Calcă mai iute!

— Poate că vrei s-o iau la trap? întrebă Grigori, măturând fulgi de

zăpadă de pe sprâncene.

Fără niciun cuvânt, omul dădu drumul calului. Pieptul animalului, jilav de sudoare şi de umezeală nopţii, îl împinse din spate pe Grigori, şi copita calului intră zgomotos în zăpada udă lângă picioarele lui.

— Mai încet! strigă Grigori, punând mâna pe coama calului.

Călăreţul ridică sabia în dreptul capului şi zise încet:

— Calcă mai iute, lepădătura dracului, şi leagă-ţi căţeaua că n-ai să ajungi viu în sat. Sunt iute la mânie! Lasă gura! Nicio vorbă!

Până în sat, nu mai ziseră niciun cuvânt. Lângă o curte de la margine, călăreţul struni calul şi porunci:

— Treci pe poarta aceea.

Grigori intră pe porţile larg deschise. În fundul ogrăzii se vedea o casă mare cu acoperişul de tablă. Sub şopron stăteau caii, sforăind şi mestecând zgomotos. Lângă scară erau vreo şase oameni înarmaţi. Călăreţul îşi vârî sabia în teacă şi zise dându-se jos din şa:

— Treci în casă, drept înainte pe trepte, prima uşă la stânga. Mergi, nu te uita îndărăt, de câte ori să-ţi mai spun, gura, buricul şi inima mă-tii!

Grigori urcă încet treptele scării. Un om cu budionovcă[94] de postav şi cu manta lungă de cavalerist întrebă din cerdac:

— L-aţi prins?

— L-am prins, răspunse în silă glasul răguşit al omului, care îl adusese pe Grigori. L-am întâlnit lângă moară.

— E secretarul de celulă, sau cine e?

— Dracu' să-l ştie! O lepră – aflăm noi îndată ce-i cu el.

„Ori e o bandă, ori sunt cekiştii din Vioşenskaia şi fac pe deştepţii, se prefac. Gata, am căzut pe mâna lor, ca un prost", se gândea Grigori, zăbovind dinadins în tindă şi încercând să-şi adune gândurile.

Cel dintâi om pe care-l zări în odaie fu Fomin. Şedea lângă masă, înconjurat de o mulţime de oameni necunoscuţi lui Grigori, toţi în haine militare. Pe pat zăcea un morman de mantale şi de cojoace, un şir de carabine se afla lângă laviţa pe care se înălţa o grămadă de săbii, de cartuşiere, de coburi şi de saci de campanie. O duhoare grea de sudoare de cal se ridica de la oameni, de la mantale şi de la echipament.

Grigori îşi scoase căciula şi zise încet:

— Noroc!

---

94 Un fel de capelă de postav gros, cu vârful ascuţit, purtată iniţial de trupele lui S. M. Budionnîi.

— Melehov! Adevărat se spune: stepa-i lată, drumu-i strâmt! Ne-am întâlnit din nou! De unde ne cazi? Dezbracă-te, şezi. Fomin se scula şi se apropie de Grigori, întinzându-i mâna. Pentru ce rătăceai pe aici?

— Am avut o treabă.

— Ce fel de treabă? Ai nimerit cam depărtişor... zise Fomin, privindu-l iscoditor. Spune drept, te ascundeai, aşa e?

— Aşa e. Atâta tot, răspunse Grigori, zâmbind în silă.

— Dar unde te-au prins băieţii mei?

— Lângă sat.

— Unde te duceai?

— Drept înainte...

Fomin privi încă o dată încordat în ochii lui Grigori şi zâmbi.

— Văd că-ţi închipui că te-am prins şi că o să te ducem la Vioşki! Nu, frate, n-avem de ce să mergem acolo... Fii fără teamă! Nu mai slujim Puterea sovietică. Nu ne-am împăcat cu ea...

— Ne-am desvorţat, adăugă cu voce de bas un cazac mai în vârstă, care şedea lângă cuptor şi fuma.

Cineva de lângă masă râse zgomotos.

— Despre mine n-ai mai auzit nimic? întrebă Fomin.

— Nu.

— Ei, ia loc la masă, să stăm de vorbă. Aduceţi-i musafirului nostru ciorbă şi carne!

Grigori nu crezu niciun cuvânt din tot ce spunea Fomin. Palid şi rezervat, îşi scoase mantaua şi se aşeză la masă. Avea poftă de fumat, dar îşi aminti că de două zile nu mai avea tutun.

— Ai ceva de fumat? se adresă el lui Fomin.

Celălalt se grăbi să-i întindă o tabacheră de piele. Nu se putea să nu vadă că degetele lui Melehov tremurau uşor, scoţând ţigara. Zâmbi din nou pe sub mustăţile roşcovane, stufoase.

— Ne-am răsculat împotriva Puterii sovietice! Suntem pentru popor, împotriva sistemului de predare obligatorie şi împotriva comisarilor. Destul ne-au prostit, e rândul nostru să-i prostim. Ai înţeles, Melehov?

Grigori nu răspunse. Îşi aprinse ţigara şi trase grăbit de câteva ori în piept. Simţea o uşoară ameţeală şi greaţă. Toată luna din urmă se hrănise pe sponci şi îşi dădu seama abia acum cât de mult slăbise. Stinse ţigara şi începu să mănânce cu lăcomie. Fomin povesti pe scurt despre răscoală şi despre primele zile de pribegire prin ţinut, numindu-şi cu fală raitele cu vorba „raid". Grigori îl asculta în tăcere şi înghiţea aproape pe

nemestecate pâinea şi carnea de berbec, grasă şi pe jumătate crudă.

— Dar ai cam slăbit în ospeţie, zise Fomin, cu un zâmbet blajin.

Sughiţând de prea multă mâncare, Grigori mormăi:

— N-am stat la mama acasă...

— Se cunoaşte! Mai ia, mănâncă cât ai poftă. Nu suntem zgârciţi.

— Bogdaproste. Acum aş mai fuma... Grigori luă ţigara dăruită, se apropie de un cazan de tuci de pe laviţă şi, dând la o parte capacul de lemn, luă apă. Era foarte rece şi puţin cam sărată. Ameţit de mâncare, Grigori goli cu lăcomie două căni mari şi după aceea îşi aprinse ţigara, simţind o nespusă plăcere.

— Cazacii nu prea ne au în cinste, urmă Fomin, aşezându-se lângă Grigori. Au păţit-o rău de tot anul trecut, pe vremea răscoalei... Totuşi, se găsesc voluntari. Ne-au venit vreo patruzeci de oameni. Dar nu de asta avem nevoie. Trebuie să ridicăm tot districtul, şi să ne ajute şi cele vecine, Hopiorski şi Ust-Medvediţki. Uite, numai atunci şi numai aşa o să ne răfuim în lege cu Puterea sovietică!

În jurul mesei se încinsese o gălăgioasă dezbatere. Grigori îl asculta pe Fomin, privind pe ascuns la tovarăşii săi. Niciun chip cunoscut! Tot nu-l credea încă pe Fomin, bănuindu-l de şiretenie, şi tăcea din înţelepciune. Dar nu putea să stea aşa, fără să spună ceva.

— Dacă vorbeşti serios, tovarăşe Fomin, atunci spune-mi ce vreţi? Să începeţi un alt război? întrebă el, silindu-se să gonească somnul, care-l biruia.

— Doar ţi-am mai spus o dată.

— Să schimbaţi cârmuirea?

— Da.

— Şi pe care s-o puneţi în loc?

— Pe-a noastră, căzăcească!

— Pe atamani?

— Ei, deocamdată să nu vorbim de atamani. O să punem puterea pe care o va alege poporul. Dar asta n-are să fie curând, şi nici nu mă pricep la politică. Sunt militar, treaba mea este să stârpesc comisarii şi comuniştii. Iar în ce priveşte puterea, are să-ţi povestească şeful meu de stat-major, Kaparin. În privinţa asta, e deştept ca nimeni altul. Om cu carte şi cu multă pricepere. Fomin se aplecă spre Grigori şi-i şopti: E fost căpitan din armata ţaristă. Băiat deştept! Doarme în odaie, e cam bolnav; poate că din neobişnuinţă, facem marşuri lungi.

Din tindă se auzi un zgomot, tropăit de picioare într-o luptă scurtă, un

geamăt şi un strigăt surd: „Arde-i una la lingurică!” Vorbele de la masă amuţiră. Fomin privi cu atenţie uşa. Cineva o smuci şi o deschise larg. Aburi albi năvăliră pe jos în odaie. Un om înalt, fără şapcă, cu haina kaki, vătuită, şi cu pâslari albi, făcu câţiva paşi iuţi, aplecându-se, împins din spate printr-o lovitură răsunătoare, şi se izbi cu putere de colţul cuptorului. Cineva strigă vesel din tindă, înainte de a închide uşa:

— Încă unul! Luaţi-l în primire!

Fomin se sculă şi-şi potrivi centironul.

— Cine eşti? întrebă cu glas poruncitor.

Înăbuşindu-se, omul cu haina vătuită îşi trecu mâna prin păr, încercă să spună ceva, strânse din umeri şi se strâmbă de durere. Fusese izbit în şira spinării cu ceva greu – cu patul armei, pesemne.

— Ei, de ce taci? Ţi-ai pierdut limba? Cine eşti, te-ntreb?

— Ostaş roşu.

— Ce unitate?

— Regimentul 12 de aprovizionare.

— A-a, bun vânat! rosti zâmbind unul de la masă.

Fomin îşi continuă interogatoriul:

— Ce-ai căutat aici?

— Cu detaşamentul de baraj... ne-au trimis...

— E limpede. Câţi inşi aţi fost în sat?

— Paisprezece.

— Unde-s ceilalţi?

Ostaşul nu răspunse şi cu o sforţare deschise buzele. În gâtlejul lui clocoti ceva, şi o şuviţă subţire de sânge se prelinse din colţul stâng al gurii pe bărbie. Îşi şterse buzele cu palma, o privi şi o curăţi de pantaloni.

— O bestie... de la voi... mi-a stricat plămânii... zise el cu glas gâlgâitor, înghiţindu-şi sângele.

— Fii fără teamă! O să te vindecăm! zise batjocoritor un cazac scund, sculându-se de lângă masă şi făcând cu ochiul celorlalţi.

— Ceilalţi unde sunt? întrebă din nou Fomin.

— Au plecat cu căruţele la Elanskaia.

— De unde eşti? În ce meleaguri eşti născut?

Ostaşul roşu se uită la Fomin cu ochii albaştri sclipind febril, scuipă sub picioarele sale sângele închegat şi răspunse mai limpede, cu voce curată de bas:

— Din gubernia Pskov...

— Aha, din Pskov, din Moscova, am mai auzit noi... rânji batjocoritor

Fomin. Dar cam departe mi te-ai băgat, flăcăule, după pâinea altuia... Ei, am vorbit destul! Ce vrei să facem cu tine, hai?

— Trebuie să-mi daţi drumul.

— Ageamiu mai eşti... Sau, băieţi, poate că într-adevăr să-i dăm drumul? Voi ce ziceţi? se întoarse Fomin către cei din jurul mesei şi zâmbi pe sub mustăţi.

Grigori, care urmărea atent tot ce se petrecea, văzu zâmbete stăpânite şi pline de înţeles pe chipurile arămii şi arse de vânt.

— Să slujească vreo două luni la noi şi pe urmă o să-l lăsăm să plece acasă, la nevastă, îşi dădu unul cu părerea.

— Auzi? Poate că eşti gata să slujeşti într-adevăr la noi? întrebă Fomin, încercând în zadar să-şi ascundă zâmbetul. O să-ţi dăm un cal, o şa, cizme noi cu turetci late, în loc de pâslari... Dar prost vă echipează comandanţii voştri! Păi asta se cheamă încălţăminte? E dezgheţ afară, şi tu umbli cu pâslarii. Treci la noi, ce zici?

— Ăsta e ţăran, n-a mers călare de când e pe lume, bodogăni în bătaie de joc, cu un glas subţire şi prefăcut, unul dintre cazaci.

Ostaşul roşu tăcea. Se rezemă cu spatele de cuptor, cercetându-i pe toţi cu privirea ochilor săi senini, acum mai limpezi. Din când în când, se strâmba de durere şi deschidea puţin gura, când îi venea greu să răsufle.

— Ei, rămâi la noi ori ba? întrebă din nou Fomin.

— Dar ce sunteţi voi?

— Noi? Fomin ridică mult sprâncenele şi-şi netezi mustăţile cu palma. Noi suntem luptători pentru poporul muncitor. Suntem împotriva jugului comisarilor şi comuniştilor, iată cine suntem.

Şi deodată Grigori zări un zâmbet pe chipul ostaşului roşu:

— Aha, iată cine sunteţi voi... Şi eu mă-ntrebam ce-o fi cu voi? Prizonierul zâmbea, arătându-şi dinţii roşii de sânge şi vorbind ca şi cum l-ar fi surprins plăcut noutatea auzită, dar în glasul lui răsuna ceva, care îi făcu pe toţi să asculte cu atenţie. După voi, sunteţi luptători pentru popor? A-şaa... Iar după noi sunteţi nişte bandiţi, şi atât! Cum să vă slujesc? Vă place să glumiţi, zău!

— Eşti şi tu un flăcău vesel, după cum te văd... Fomin îl privi cu ochii mijiţi şi-l întrebă scurt: Eşti comunist?

— Nu, ce vorbeşti! Nu-s în partid.

— Nu seamănă.

— Pe cinstea mea că nu-s în partid!

Fomin tuşi şi se întoarse la masă.

— Ciumakov! Isprăveşte cu el!

— Nu trebuie să mă omorâţi. N-aveţi pentru ce, zise încetişor ostaşul.

Nimeni nu-i răspunse. Ciumakov, un cazac zdravăn şi chipeş, cu o vestă englezească de piele, se sculă în silă de la masă şi-şi netezi părul blond, pieptănat cu grijă îndărăt.

— M-am săturat de meseria asta, zise el cu vioiciune, scoţându-şi sabia din grămada de pe laviţă şi încercându-i tăişul cu degetul mare.

— Nu trebuie neapărat s-o faci tu. Spune băieţilor din ogradă, îl sfătui Fomin.

Ciumakov cercetă cu o privire rece pe ostaş, din cap până-n picioare, şi zise:

— Treci înainte, drăguţule.

Ostaşul roşu se dădu la o parte de la cuptor, se zgribuli şi se îndreptă spre ieşire, lăsând pe jos urmele umede de pâslari.

— Nici nu ţi-ai şters picioarele când ai intrat! Ai lăsat urme de noroi... Murdar mai eşti, frate! zise cu o nemulţumire prefăcută Ciumakov, luând-o după prizonier.

— Spune să-l scoată în ulicioară sau pe arie. Nu lângă casă că au să se supere gazdele! îi strigă Fomin.

Se apropie de Grigori şi se aşeză alături de el.

— Ei, ce zici de judecata noastră? E scurtă?

— Scurtă, răspunse Grigori, ferindu-se să-l privească în ochi.

Fomin oftă.

— N-ai încotro. Aşa trebuie acum. Părea că vrea să mai spună ceva, dar de pe scară se auzi tropăit de paşi, un strigăt, şi o împuşcătură trosni zgomotos.

— Ce dracu' i-a apucat! strigă înciudat Fomin.

Un cazac sări de lângă masă şi, cu o izbitură de picior, deschise larg uşa.

— Ce s-a întâmplat? strigă el în întuneric.

Intră Ciumakov şi spuse cu vioiciune:

— Era sprinten, nu glumă, afurisitul! A sărit de pe treapta de sus şi a luat-o la fugă. A trebuit să stricăm un cartuş pe el. Acum, îl dau gata băieţii, afară, în curte...

— Spune-le să-l scoată în ulicioară.

— Le-am şi spus, Iakov Efimovici.

Trecu o clipă. Nimeni nu vorbea; apoi cineva întrebă cu un căscat înăbuşit:

— Cum e afară, Ciumakov? Nu plouă?

— Ţţţ!... E înnorat.

— Dacă plouă, se duce dracului toată zăpada.

— Şi ce nevoie ai de ea?

— Eu n-am nevoie de ea. Dar n-am poftă să mă bălăcesc în noroaie.

Grigori se apropie de pat şi-şi luă căciula.

— Unde te duci? întrebă Fomin.

— Să-mi fac nevoile.

Grigori ieşi în cerdac. Luna ivită de după un nor îşi revărsa lumina palidă. Curtea întinsă, acoperişurile magaziilor, vârfurile golaşe ale plopilor ţâşnite spre cer, caii de la conoveţe, acoperiţi cu cergi – totul se scălda în lumina albastră, fantomatică, de la miezul nopţii. La câţiva stânjeni de scară zăcea ostaşul roşu doborât, cu capul într-o băltoacă de zăpadă topită sclipind tulbure. Aplecaţi asupra lui, trei cazaci vorbeau încet între ei. Moşmondeau ceva pe lângă mort.

— Mai răsuflă, zău! zise cu ciudă unul. Cum l-ai lovit, diavole nepriceput? Ţi-am spus: arde-l la cap! Al dracului nătărău!

Cazacul cu glas răguşit – acelaşi care îl escortase pe Grigori – răspunse:

— Se duce! Mai dă niţel din picioare şi se duce... Dar ridică-i capul! Nu pot să scot... Apucă-l de păr, aşa! Acum ţine-l bine.

Apa clipoci. Unul din cazacii aplecaţi deasupra ostaşului roşu se îndreptă din şale. Cel răguşit şedea pe vine şi-l dezbrăca de haina vătuită. Zise:

— Am o mână uşoară, de aceea nu şi-a dat încă sufletul. Acasă mi se-ntâmpla să tai un porc... Ţine-l bine, nu-i da drumul! Drăcia dracului!... Aşa; mă apuc să tai un porc şi-i tai tot gâtul, până la os. Iar el, afurisitul, se scoală şi începe a umbla prin ogradă. Umblă şi nu mai isprăveşte! Curge sângele din el gârlă; dar tot umblă şi horcăie. Nu mai are cu ce să răsufle, şi tot trăieşte... Va să zică, am o mână uşoară, n-ai ce face. Ei, lasă-l... Tot răsuflă? Ia, uite... Doar i-am despicat gâtul aproape până la os...

Al treilea cazac întinse în mâini haina vătuită, scoasă de pe ostaş, boscorodind:

— Aţi murdărit de sânge toată partea stângă... Se lipeşte de mâini, dă-o dracului!

— Nu-i nimic, se usucă. Nu-i untură, îl linişti cel cu glasul răguşit şi se lăsă din nou pe vine. Ori se usucă, ori se spală. Nu-i mare lucru.

— Dar ce, vrei să-i scoţi nădragii? întrebă morocănos cel dintâi.

Cel răguşit se răsti:

— Dacă eşti grăbit, pleacă la cai. Facem treaba şi fără tine! Vrei să se prăpădească lucrurile?

Grigori se întoarse pe loc şi intră în casă.

Fomin îl întâmpină cu o privire scurtă, cercetătoare, şi se sculă.

— Hai în odaie, să stăm de vorbă, că aici e prea mare gălăgie.

În odaia spaţioasă şi bine încălzită, mirosea a şoareci şi a sămânţă de cânepă. Tolănit pe pat, dormea un om scund, îmbrăcat în veston kaki. Părul rar şi zbârlit îi era plin de puf şi de fulgi. Îşi lipise obrazul de perna murdară, fără faţă. O lampă atârnată de perete îi lumină chipul palid, de mult neras.

Fomin îl trezi şi-i zise:

— Scoală-te, Kaparin. Uite, avem un musafir. Află că e de-al nostru, Grigori Melehov, fost sotnic, precum ca să ştii...

Kaparin îşi lăsă picioarele să-i atârne de pe marginea patului, îşi frecă faţa cu palmele şi se ridică. Se înclină apoi uşor de mijloc şi întinse mâna lui Grigori.

— Îmi pare bine! Căpitan Kaparin.

Fomin se grăbi să împingă un scaun spre Grigori, apoi se aşeză pe un cufăr. Înţelesese, pesemne, după chipul lui Grigori, că uciderea bestială a ostaşului roşu îl impresionase urât, încât se socoti dator să lămurească:

— Să nu-ţi închipui că ne purtăm tot aşa de crud cu toată lumea. Dar caraghiosul ăla a fost dintr-o unitate de aprovizionare. Pe unii ca dânsul şi pe comisari nu-i cruţăm; pe ceilalţi îi iertăm. Uite, ieri am prins trei miliţieni; le-am luat caii, armele şi şeile, şi le-am dat drumul. N-avem nevoie de ei; la ce naiba să-i omorâm?

Grigori tăcea. Cu mâinile pe genunchi, se gândea la ale lui şi auzea ca prin vis glasul lui Fomin.

— ... Şi deocamdată aşa luptăm noi, urmă Fomin. Totuşi, avem nădejdea să-i răsculăm pe cazaci. Puterea sovietică tot n-are multe zile de trăit. A ajuns până la noi zvonul că pretutindeni e război. Răscoale, peste tot: şi în Siberia, şi în Ucraina, şi chiar la Petrograd. Toată flota s-a răsculat la fortăreaţa aia... cum îi zice?

— Kronstadt, suflă Kaparin.

Grigori îşi ridică privirile şi se uită cu ochii goi, ca un orb, mai întâi la Fomin, apoi la Kaparin.

— Ia şi fumează, îl îmbie Fomin şi-i întinse tabachera. Aşadar, au luat Petrogradul şi se apropie de Moscova. Tămbălău mare peste tot! Nu trebuie să ne culcăm pe-o ureche. O să-i ridicăm pe cazaci, o să scuturăm

Puterea sovietică şi apoi, dacă ne-or ajuta cadeţii, toate au să ne meargă strună. Lasă-i pe oamenii lor învăţaţi să facă o putere nouă, noi o să-i ajutăm. Tăcu o clipă, apoi întrebă: Cum crezi tu, Melehov: dacă au să năvălească cadeţii dinspre Marea Neagră şi dacă noi o să ne unim cu dânşii, au să ţină oare socoteală, sau nu, că noi ne-am răsculat cei dintâi în spatele roşilor? Kaparin spune: neapărat! Dar dacă, bunăoară, au să-mi facă mizerii, pentru că am scos de pe front în 1918 Regimentul 23 şi fiindcă am slujit vreo doi ani Puterii sovietice?

„A, iată unde vrei să ajungi! Prost, prost, dar şiret...", gândi Grigori zâmbind fără să vrea. Fomin aştepta răspunsul. Se vedea limpede că gândul acesta îl frământa adânc. Grigori răspunse în silă:

— E o poveste cam lungă.

— Sigur, sigur că da, încuviinţă repede Fomin. Am vorbit numai aşa. Fiindcă veni vorba. O să vedem noi pe urmă; deocamdată trebuie să ne ţinem de treabă şi să-i zdrobim pe comunişti din spate. N-o să-i lăsăm să trăiască în linişte! Şi-au cocoţat pifanii în căruţe şi vor să ne ajungă din urmă... Lasă-i să încerce. Până când o să mai capete vreo unitate de cavalerie, noi le întoarcem tot districtul cu gaibele în sus!

Grigori privi din nou undeva jos, la picioarele lui. Kaparin se scuză şi se culcă pe pat.

— Sunt foarte obosit. Facem marşuri nebuneşti, dormim puţin, zise el cu un zâmbet palid.

— E vremea să mergem şi noi la culcare. Fomin se sculă şi-şi puse mâna grea pe umărul lui Grigori. Ce deştept ai fost, Melehov, că mi-ai ascultat sfatul pe care ţi l-am dat atunci, la Vioşki! Dacă nu te-ai fi ascuns, s-ar fi isprăvit cu tine. Ai zăcea acum în nisipurile de la Vioşenskaia şi ţi-ar putrezi ciolănaşele... Nu, mie mi se arată totul limpede ca lumina zilei. Ei, ce-ai hotărât? Spune şi hai la culcare.

— Despre ce să-ţi spun?

— Mergi cu noi, ori nu? N-ai să te ascunzi toată viaţa prin grajduri străine.

Grigori se aştepta la această întrebare. Trebuia să aleagă: ori să rătăcească mai departe prin sate, să ducă o viaţă de lipsuri, fără căpătâi, şi să se prăpădească de amar, până când vreo gazdă îl va preda autorităţilor; ori să se prezinte suspus la biroul politic; ori, în sfârşit, să meargă cu Fomin. Iar el îşi făcuse alegerea. Pentru întâia oară în toată seara, se uită drept în ochii lui Fomin şi, strâmbându-şi buzele într-un zâmbet, zise:

— Am de ales, ca în basmul celor trei viteji la răspântie: dacă mergi la

stânga, pierzi calul; dacă mergi la dreapta, pierzi viaţa... Sunt trei drumuri şi niciunul nu duce la nimic bun...

— Alege fără basme. Basmele ai să le povesteşti altă dată.

— N-am încotro. Mi-am făcut alegerea.

— Da?

— Intru în banda ta!

Vădit nemulţumit, Fomin se schimonosi şi-şi muşcă mustaţa.

— Lasă porecla asta! De ce „bandă"? Aşa ne-au botezat comuniştii, dar tu nu trebuie să spui la fel cu dânşii. Suntem numai nişte răsculaţi. Atâta tot!

Nemulţumirea sa cu totul trecătoare nu lăsă însă urme. Era bucuros de hotărârea lui Grigori şi nici nu putea s-o ascundă; înviorându-se şi frecându-şi mâinile, zise:

— Rândurile noastre cresc! Auzi, căpitane? O să-ţi dăm, Melehov, un pluton; iar dacă nu vrei să fii comandant de pluton, ai să stai la statul-major, să învârţi treburile împreună cu Kaparin. Îţi dau calul meu. Am unul de rezervă.

12

Spre dimineaţă se lăsă un pui de ger. Băltoacele fură prinse de o pojghiţă de gheaţă vânătă. Zăpada se făcu aspră şi scârţâia sonor. Pe câmpia albă, zgrunţuroasă, copitele cailor lăsau urme rotunde şi cu margini surpate, nelămurite, iar acolo unde dezgheţul din ajun mâncase zăpada, pământul gol, cu iarba moartă, ceda puţintel sub copite şi suna stins.

Detaşamentul lui Fomin se aduna lângă sat în coloană de marş. Departe, pe drum, se zăreau şase călăreţi din patrula trimisă înainte.

— Iat-o, armata mea! zise Fomin, zâmbind şi apropiindu-se de Grigori. Cu flăcăi d-ăştia, poţi să rupi şi coarnele dracului!

Grigori cercetă coloana cu ochii şi se gândi trist: „De-ai fi căzut cu oastea asta a ta pe mâna escadronului meu, când eram la Budionnîi, praf te-am fi făcut într-o jumătate de ceas!"

Arătându-şi oamenii cu biciuşca, Fomin întrebă:

— Ei, ce zici de dânşii?

— Pe prizonieri îi omoară binişor şi se pricep să dezbrace morţii. Dar cum se poartă în luptă, asta încă n-o ştiu, răspunse cu răceală Grigori.

Întorcându-se cu spatele în vânt, Fomin îşi aprinse ţigara şi zise:

— Ai să-i vezi şi în luptă! Am, mai ales, tot oamenii căliţi la oaste, n-au să mă facă de râs.

Şase căruţe mari cu cartuşe şi cu merinde fură încolonate la mijloc. Fomin o luă călare înainte şi dădu comanda de pornire.

Ajuns în vârful dealului, se apropie din nou de Grigori şi-l întrebă:

— Ei, ce zici de calul meu? Ţi-a plăcut?

— Bun cal.

Merseră îndelung în tăcere, cot la cot; apoi Grigori întrebă:

— N-ai de gând să treci pe la Tatarski?

— Ţi-e dor de cei de-acasă?

— Aş avea poftă să-i văd.

— Poate că o să ne abatem şi pe-acolo. Mă gândesc acum s-o iau spre Cir, să-i împing niţel pe cazaci, să-i trezesc din somn.

Dar cazacii nu prea aveau poftă să se lase „treziţi"... Grigori se lămuri deplin în câteva zile. Ocupând un sat sau o staniţă, Fomin poruncea să se adune locuitorii. De obicei, vorbea tot el, iar uneori era înlocuit de Kaparin. Chemau pe cazaci la arme, vorbeau despre „greutăţile pe care Puterea sovietică le-a pus pe spinarea plugarilor", despre „paragina cumplită, care va să vie neapărat, dacă n-o să răsturnăm Puterea sovietică". Fomin vorbea mai puţin curgător şi fără pretenţii de discurs, dar mai amănunţit şi mai pe înţelesul cazacilor, decât Kaparin. Îşi încheia de obicei cuvântările cu aceleaşi rostiri învăţate pe din afară: „De azi înainte, vă scutim de predarea obligatorie! Să nu mai duceţi bucatele la centrele de predare. E timpul să nu mai hrăniţi pe trântorii de comunişti. Ei şi-au făcut osânza din sudoarea voastră, dar s-a isprăvit cu praznicul lor! Sunteţi oameni liberi! Puneţi mâna pe arme, sprijiniţi puterea noastră! Ura, cazaci!"

Cazacii priveau în jos, posomorâţi, şi tăceau. În schimb, femeile nu-şi stăpâneau gurile. Din rândurile lor îngrămădite zburau strigăte şi întrebări pline de venin:

— E bună puterea ta, dar ceva săpun ne-ai adus?

— Şi unde o ţii, puterea ta? În coburi?

— Dar voi, din a cui pâine mâncaţi?

— Te pomeneşti că o să cutreieraţi casele, să cereţi pomană?

— Doar de ce au săbii? Nici n-au să-ţi mai ceară voie, când or purcede să taie capetele la găini!

— Cum poţi să spui una ca asta, să nu predăm grânele? Azi sunteţi aici,

şi mâine nu vă mai găsim nici cu felinarul! Iar noi rămânem locului să pătimim din pricina voastră!

— N-o să vă dăm bărbaţii noştri! Bateţi-vă singuri!

Şi multe asemenea vorbe strigau cu o mare îndârjire femeile, care pierduseră toată încrederea după atâţia ani de război, temându-se de alte urgii şi agăţându-se cu deznădejde de bărbaţii lor.

Fomin asculta cu nepăsare ţipetele lor bezmetice: ştia câte parale preţuiesc. Aştepta să se facă linişte şi se adresa cazacilor, care îi răspundeau scurt şi cu chibzuială:

— Să nu ne împingi cu sila, tovarăşe Fomin! Destul război am făcut.

— Am mai încercat şi noi o dată, ne-am mai răsculat în anul nouăsprezece.

— N-avem cu ce să ne răsculăm, şi n-avem de ce! Deocamdată nu-i nevoie.

— Vine vremea de semănat şi tu strigi: la război!

Într-o zi, cineva răcni din rândurile mai depărtate:

— Bine mai cânţi acum! Dar unde mi-ai fost în anul nouăsprezece, când ne-am răsculat? Prea târziu ţi-ai băgat minţile în cap, Fomin!

Grigori îl zări pe Fomin cum se schimbă la faţă. Dar Fomin se stăpâni şi nu răspunse nimic.

În prima săptămână asculta destul de liniştit întâmpinările cazacilor în adunări, împotrivirile lor hotărâte de a-i sprijini mişcarea; şi nici strigătele, nici ocările muierilor nu izbuteau să-l scoată din sărite. „Lasă, nu-i nimic, tot găsim noi ac de cojocul lor!", zicea el, cu glas sigur, zâmbind pe sub mustăţi. Dar, căpătând încredinţarea că cea mai mare parte din căzăcime îi este împotrivă, îşi schimbă dintr-o dată purtarea cu cei care luau cuvântul la adunări. Le vorbea fără să se dea jos din şa, şi nu mai căuta să-i înduplece, ci-i ameninţa. Rezultatele însă rămâneau la fel: Cazacii, pe care nădăjduise să se bizuie, îi ascultau cuvântarea, fără să-i răspundă măcar o singură vorbă, şi se împrăştiau tot în tăcere.

Într-un sat, după rostirea lui, luă cuvântul o cazacă văduvă – înaltă, voinică şi lată în umeri, cu glas de bas, aproape bărbătesc, dând bărbăteşte din mâini, cu mişcări largi şi aprige. Pe chipul ei lat şi ciupit de vărsat, se citea o hotărâre răutăcioasă, iar buzele ei groase se strâmbau mereu într-un zâmbet dispreţuitor. Arătând cu mâna roşie şi grasă spre Fomin, care şedea nemişcat în şa, ea scuipa vorbe una mai usturătoare decât cealaltă:

— Iar răscoală? Pentru ce? Unde vrei tu să ne împingi bărbaţii, în care

groapă? Câte femei n-a văduvit blestematul vostru de război? Câţi copii n-a lăsat orfani?... Chemi o nouă urgie pe capetele noastre? Uite-l, împăratul liberator, din satul Rubejnîi! Mai bine ai sta la tine acasă, să te ţii de treabă, să pui capăt pacostei şi numai atunci să vii şi să ne înveţi de care putere avem nevoie, şi care nu ne trebuie! Ştim şi noi că la tine femeia nici nu iese din jug! Şi tu ţi-ai bârligat mustaţa, te fuduleşti călare şi zăpăceşti lumea. Casa ta, de n-ar sprijini-o vântul, s-ar fi surpat de mult! Halal dascăl! Ei, de ce taci, mutră roşcată, e adevărat, ori nu ce spun eu?

Râsete uşoare trecură prin mulţime, asemenea unei adieri de vânt, şi amuţiră. Mâna stângă a lui Fomin, care se odihnea pe oblâncul şeii, desfăcea încet dârlogii, chipul i se întunecă de mânie abia stăpânită, dar el tăcea înainte, căutând în gând cum să iasă cu faţa curată din asemenea dandana.

— Şi care e puterea asta a ta pentru care chemi lumea? urmă văduva ajunsă la culmea mâniei.

Îşi propti, mâinile în şoldurile late şi porni încet spre Fomin, legănându-se în mers. Ascunzându-şi zâmbetul şi privind în jos cu ochii înveseliţi, cazacii îşi făcură loc în cerc, ca la horă, dându-se la o parte şi împingându-se cu coatele...

— Puterea ta nici nu rămâne în urma ta, stărui văduva ou acelaşi glas de bas. Se târăşte după tine şi nu ţine nicăieri mai mult de un ceas! „Azi călare, mâine cu botul în noroi!" Iată cine eşti tu, şi puterea ta e la fel!

Fomin strânse cu îndârjire coastele calului şi-l împinse spre mulţime. Oamenii săriră speriaţi care încotro. În cercul larg rămase numai văduva. Văzuse prea multe în viaţa ei şi de aceea privea liniştită la botul calului, cu dinţii rânjiţi, şi la chipul alb de turbare al călăreţului.

Venind drept asupra ei, Fomin ridică biciuşca.

— Taci, lepră ciupită!... Faci agitaţie?!

Deasupra capului aprigei cazace se ridica botul calului, cu dinţii rânjiţi, încordat cu putere în sus. Un clăbuc de spumă verzuie se desprinse de pe zăbale, căzu pe broboada neagră a văduvei şi se prelinse pe obrazul ei. Cu o mişcare scurtă din mână, văduva îl scutură jos şi făcu un pas înapoi.

— Tu adică ai voie să te răţoieşti, cât te ţine gura, şi noi nu? strigă ea, uitându-se ţintă la Fomin, cu ochii rotunzi, scânteind de mânie.

Fomin n-o lovi. Vânturându-şi biciuşca, răcni:

— Lepră bolşevică! Am să scot eu prostia din tine! Aşteaptă, să vezi, când voi da ordin să-ţi ridice fusta şi să-ţi tragă o scuturătură bună cu vergile, atunci îndată are să-ţi vie mintea la cap!

Văduva mai făcu doi paşi îndărăt şi, deodată, întorcându-se cu spatele la Fomin, se aplecă şi ridică poala fustei.

— Dar asta ai mai văzut, viteazule? strigă ea şi, îndreptându-se cu o sprinteneală uimitoare, se întoarse din nou cu faţa la Fomin. Să mă baţi? Pe mine?! Prăpăditule!...

Fomin scuipă furios, trase de dârlogi şi smuci calul, care făcu câţiva paşi înapoi.

— Acoperă-te, iapă neruşinată! Te fuduleşti că ai atâta carne pe tine! zise el tare şi-şi întoarse calul, silindu-se să păstreze o înfăţişare aspră.

Mulţimea izbucni într-un râs prelung şi înăbuşit. Unul dintre oamenii lui Fomin sări la văduvă, cu gândul de a salva cinstea terfelită a comandantului său, şi răsuci în vânt patul carabinei, dar un cazac zdravăn şi mai înalt cu două capete o acoperi pe femeie cu umărul său lat şi rosti încet, dar apăsat:

— Să nu te atingi!

Alţi trei săteni veniră în grabă şi o împinseră pe văduvă îndărăt. Unul din ei, mai tânăr, moţat, şopti către omul lui Fomin:

— De ce ridici mâna? Nu-i mare lucru să baţi o muiere, mai bine să-ţi arăţi vitejia colea, pe deal, că aici, prin sat, toţi suntem viteji...

Fomin trecu în pas la gard şi se ridică în scări.

— Cazaci!! Gândiţi-vă bine! strigă el către mulţimea care se împrăştia încet. Deocamdată vă rugăm omeneşte, dar peste o săptămână, când o să ne întoarcem, n-are să vă fie moale!

Era voios, fără să ştie de ce, şi, strunindu-şi calul, care juca pe loc, strigă râzând:

— Nu suntem d-ăia sperioşi! N-o să ne speriaţi cu... astea de muieri... (Urmară mai multe rostiri la fel cu proba de ardeiate.) Am văzut de toate: şi ciupite, şi de-altele! O să mai venim pe aici şi, dacă niciunul de la voi nu se-nscrie în detaşamentul nostru, să ştiţi că o să mobilizăm cu sila pe toţi cazacii mai tineri! N-avem când să ne jucăm cu voi şi să vă întrebăm ce vă place şi ce nu!

În mulţimea, care se opri o clipă, se auziră vorbe şi râsete. Zâmbind mereu, Fomin dădu comanda:

— Încălecarea!...

Cu faţa stacojie de sforţările pe care le făcuse să-şi stăpânească râsul, Grigori se grăbi să-şi ajungă plutonul.

Răsfirat pe drumul noroios, detaşamentul lui Fomin urcă dealul, pierzând din ochi satul cu lumea neprimitoare, iar Grigori, tot zâmbind

din când în când, se gândea: „Ce noroc e că noi, cazacii, suntem un neam vesel! Gluma poposeşte la noi mai adesea decât amărăciunea; de n-ar fi aşa şi, Doamne fereşte, de le-am face toate în serios, ne-ar veni să ne spânzurăm de o asemenea viaţă!" Această pornire voioasă nu-l părăsi multă vreme, şi abia la popas se gândi cu îngrijorare şi cu amărăciune că ridicarea cazacilor n-are să izbutească şi că toate planurile lui Fomin sunt sortite prăbuşirii.

13

Venea primăvara. Soarele dogorea tot mai puternic. Zăpada de pe povârnişurile dinspre miazăzi se topi, şi pământul roşcat, căptuşit cu iarba moartă de anul trecut, se învăluia la amiază în ceaţa liliachie, străvezie, a umezelii răsfirată în aburi. Pe locurile însorite şi pe movile, se iviră de sub pietrele intrate adânc în ţărână cele dintâi săgeţi verzi de troscot. Semănăturile s-au dezvelit. Ciorile părăsiră drumurile de iarnă neumblate de nimeni, luând calea ariilor şl a câmpului mustind de apa zăpezilor. În văgăuni şi în râpe mai era încă zăpadă albăstrie plină de apă; o adiere aspră de răcoare mai venea dinspre ele, dar pârâiaşele de primăvară susurau sonor şi subţire, nevăzute sub nămeţi, şi înverzeau prin lunci trunchiurile de plopi, cu o sfioasă gingăşie primăvăratică.

Se apropia vremea muncilor şi banda lui Fomin se topea cu fiecare zi ce trecea. În fiecare dimineaţă, după popas, se descoperea lipsa a încă doi-trei cazaci, ba într-o zi se făcură nevăzuţi deodată opt oameni – aproape o jumătate de pluton – plecaţi cu caii şi cu armele lor la Vioşenskaia, ca să se predea. Venea vremea aratului, a semănăturilor; pământul chema la muncă, şi mulţi oameni din banda lui Fomin o părăseau pe ascuns. Dându-şi seama de zădărnicia luptei, se duceau pe la casele lor. Rămâneau numai cei care nu aveau încotro, cei care nu se puteau întoarce: prea mare era vina lor faţă de Puterea sovietică, pentru ca să se mai poată aştepta la iertare.

Pe la începutul lui aprilie, banda lui Fomin nu mai avea decât optzeci şi şase de săbii. Grigori rămăsese în bandă. Nu avu curajul să plece acasă. Era deplin încredinţat că totul este pierdut şi că, mai devreme ori mai târziu, banda va fi zdrobită; ştia că la cea dintâi ciocnire cu vreo unitate de cavalerie regulată din Armata Roşie vor fi nimiciţi pe loc. Şi, cu toate acestea, rămăsese la Fomin, cu gândul ascuns de a ajunge până în vară, iar

atunci să pună mâna pe doi cai, cei mai buni dintre toţi caii bandei, şi s-o şteargă noaptea la Tatarski, iar de acolo spre miazăzi, împreună cu Axinia. Stepa Donului e largă şi întinsă, cu nenumărate drumuri neumblate; vara toate căile sunt slobode şi peste tot se găseşte adăpost... Mai plănuia să lase apoi caii undeva şi să se strecoare pe jos, împreună cu Axinia, în Kuban, în ţinutul deluros, cât mai departe de locurile de baştină – şi să petreacă acolo vremea urgiei. I se părea că nu mai avea nicio altă ieşire.

Urmând sfatul lui Kaparin, Fomin se hotărî să treacă în stânga Donului, înainte de pornirea sloiurilor. La marginea districtului Hopior, cu păduri întinse, nădăjduia să se adăpostească de urmărire, la caz de nevoie.

Banda trecu Donul ceva mai sus de satul Rîbnîi. Pe alocuri, unde sforul apei era mai iute, gheaţa se măcinase, apa îşi sclipea solzii argintii în razele soarelui de aprilie; dar acolo unde trecea drumul de iarnă, ridicându-se cu doi coţi deasupra gheţii, Donul era neclintit. Peste golurile fără gheaţă fură puse garduri împletite; caii au fost trecuţi unul câte unul; ajunşi pe malul opus, oamenii se adunară şi, trimiţând înainte cercetaşi, porniră spre staniţa Elanskaia.

A doua zi, Grigori avu prilej să vadă pe un consătean, bătrânul Ciumakov cel cu un singur ochi. Fusese pe la rudele lui din Greaznovski şi se întâlni cu banda în apropiere de sat. Grigori îl trase la o parte din drum şi-l întrebă:

— Spune, moşulică, copiii mei mai trăiesc? Sunt sănătoşi?

— Dumnezeu îi păzeşte, Grigori Panteleevici, sunt în viaţă, teferi.

— Am o mare rugăminte la tine! Du-le o vorbă din partea mea, şi lor, şi surorii Evdokia Panteleevna, şi lui Prohor Zîkov; şi spune Axiniei Astahova să mă aştepte pe curând. Dar să nu afle nimeni că m-ai văzut, în afară de ei, ne-am înţeles? Faci asta pentru mine?

— O fac, dragul meu, o fac! Fii fără grijă, am să spun totul, aşa cum se cuvine.

— Ce mai e nou prin sat?

— Nimic nou, toate-s vechi.

— Koşevoi e tot preşedinte?

— Tot.

— Pe cei din familia mea nu-i asupreşte nimeni?

— N-am auzit nimic! Care va să zică, nimeni nu le face niciun rău, dacă nu s-aude nimic. Şi pentru ce să le facă rău? Doar nu răspund pentru tine...

— Ce spune lumea despre mine?

Bătrânul îşi suflă nasul şi rămase tăcut, ştergându-şi îndelung mustăţile şi barba cu o legătoare roşie, apoi răspunse, fără tragere de inimă:

— Dumnezeu să-i ştie... Fiecare vorbeşte cum îl taie capul. Dar când aveţi de gând să vă împăcaţi cu Puterea sovietică?

Ce putea să-i răspundă Grigori? Strunindu-şi calul, care se grăbea să alerge după detaşamentul plecat înainte, zâmbi şi zise:

— Nu ştiu, moşule. Deocamdată nu se vede nimic limpede.

— Cum asta, nu se vede? Am luptat cu cerchezii, am luptat cu turcii, şi tot s-a făcut pace; şi acum, oameni de o făptură şi de un sânge şi tot nu vă puteţi înţelege... Rău, Grigori Panteleevici, e urât, zău! Dumnezeu e mare, El le vede toate şi n-are să vă ierte, ţine minte vorba mea! Păi, se poate: oameni ruşi, pravoslavnici, v-aţi încăierat şi tot nu vă puteţi dezmetici s-o încheiaţi cu zurba? Ei, că v-aţi bătut niţel, înţeleg, dar uite că de trei ani şi mai bine nu vă mai săturaţi de harţă. Eu, cu mintea mea de om bătrân, aşa cred: ar trebui să isprăviţi odată!

Grigori îşi luă rămas bun de la moşneag şi se repezi în urma plutonului său. Ciumakov stătu îndelung, rezemat într-un băţ, ştergându-şi cu mâneca orbita goală şi înlăcrimată. Cu singurul său ochi, care păstrase agerimea tinerească, privea în urma lui Grigori, admirându-i ţinuta voinicească, şi şoptea încet:

— Bun cazac! Bun în toate şi viteaz, dar ce nechibzuit!... A apucat pe drumuri strâmbe! Ar fi trebuit să se bată cu cerchezii, şi el uite ce a născocit! Şi la ce dracu' le trebuie puterea lor? La ce gândesc ei, tinerii cazaci? De altfel, ce să-i mai ceri lui Grişka? Aşa e tot neamul lor, nişte împuşcă-n-lună!... Şi răposatul Pantelei era un om sucit; îl ţin minte şi pe moş Prokofi. Altă poamă bună şi ăla, iute om! Dar, să mă bată Dumnezeu, lăsându-l pe Grişka în toanele lui, nu pricep la ce se gândesc ceilalţi cazaci!

Când ocupa un sat, Fomin nu mai strângea oamenii la adunare. Se încredinţase de zădărnicia agitaţiei. Trebuia să se gândească mai mult cum să păstreze oamenii vechi, nu se mai aştepta să-i vină alţii. Se făcu mai posomorât şi mai puţin vorbăreţ. Începu să-şi caute mângâierea în rachiu. Pretutindeni, la toate popasurile, se dezlănţuiau bairamuri cumplite. Privindu-şi atamanul, oamenii îi urmau pilda la beţie. Disciplina scăzuse. Jafurile se ţineau lanţ. Din casele slujbaşilor sovietici, care fugeau la apropierea bandei, ridicau tot ce putea fi încărcat pe spinarea unui cal. Coburii şi plasele se umflau la unii, ajungând la mărimi de necrezut. Într-o zi, Grigori văzu la un om din plutonul lui o maşină de cusut. Lăsând

dârlogii pe oblânc, el ţinea maşina cu mâna stângă. Numai cu ajutorul biciuştii Grigori izbuti să-l facă să se despartă de pradă. În aceeaşi seară, Grigori avu o aprinsă gâlceavă cu Fomin. Erau singuri în odaie. Cu faţa buhăită de beţie, Fomin şedea la masă. Grigori măsura camera cu paşi mari.

— Stai jos, nu te mai plimba prin faţa mea, bombăni furios Fomin.

Fără să-i bage în seamă bodogăneala, Grigori mai umblă încă îndelung prin odăiţa strâmtă, apoi rosti:

— M-am săturat, Fomin! Isprăveşte odată cu jafurile şi cu chefurile!

— Dar ce, ai visat urât?

— Lasă glumele! Lumea începe să vorbească de rău despre noi!

— Doar vezi şi tu că n-am ce le face băieţilor, mărturisi oţărât Fomin.

— Dar nici nu încerci!

— Ei, nu mă învăţa! Iar lumea ta, despre care îmi pomeneai, nu-i vrednică măcar de-o vorbă bună. Din pricina lor, fire-ar afurisiţi să fie, ne chinuim noi, iar dânşii... Mă gândesc numai la mine şi-mi ajunge.

— Nici la tine nu te gândeşti bine. N-ai când, din pricina beţiei. De trei zile eşti beat mort, şi toţi ceilalţi nu se lasă de chef. Se bea până şi în pichete, noaptea. Unde vrei să ajungi? Să ne prindă undeva pe toţi, beţi turtă, şi să ne căsăpească pe loc?

— Crezi tu că o să scăpăm de asta? zâmbi Fomin. Tot trebuie să murim o dată. Ulciorul nu merge de multe ori la apă... Ştii?...

— Atunci hai să mergem chiar mâine la Vioşenskaia şi să ridicăm mâinile în sus: luaţi-ne, ne predăm.

— Nu, o să mai petrecem...

Grigori se opri în faţa mesei, cu picioarele larg răşchirate:

— Dacă nu faci ordine, dacă nu isprăveşti cu jaful şi cu beţia, am să plec de la tine şi am să iau cu mine jumătate din oameni, zise el încet.

— Încearcă, rosti tărăgănat şi ameninţător Fomin.

— Are să iasă şi fără încercare!

— Tu... să nu mă ameninţi! Şi Fomin puse mâna pe tocul revolverului.

— Nu pune mâna că te pălesc mai repede, peste masă! zise repede Grigori, înălbindu-se şi trăgând pe jumătate sabia din teacă.

Fomin puse amândouă mâinile pe masă şi zâmbi.

— De ce te legi de mine? Şi fără vorbele tale capul mi-e ca o moară, şi tu îi dai înainte cu vorbe nătânge. Bagă-ţi sabia în teacă! Ce, nu înţelegi de glumă? Grozav te-ai mai făcut! Leit o fetiţă de şaisprezece ani...

— Ţi-am mai spus o dată ce vreau, şi bagă-ţi-o bine în cap. La noi, nu

toţi sunt de o teapă cu tine.

— Ştiu.

— Să ştii şi să nu uiţi! Chiar mâine să le dai ordin să golească sacii. Avem o unitate călare şi nu un convoi de samare. Să le spui asta, verde şi răspicat! Halal luptători pentru popor! S-au umplut cu lucruri de jaf şi le vând prin sate, ca negustorii de altădată... Îmi crapă obrazul de ruşine! La ce dracu' m-am legat eu cu voi? Grigori scuipă şi, galben de supărare şi de mânie, se întoarse la fereastră.

Fomin răspunse zâmbind:

— Nu ne-a încolţit niciodată cavaleria... Lupul sătul, când îl gonesc călăreţii, varsă în fugă tot ce a mâncat. Tot aşa şi ticăloşii mei: ar lepăda totul, dacă ne-ar strâmtora cineva mai de zor. Nu-i nimic, Melehov, nu te necăji! O să fac tot ce trebuie! M-am cam lăsat pe tânjală şi am scăpat hăţurile, dar lasă că le strâng eu! Dar nu ne putem despărţi; trebuie să rămânem tovarăşi de nenorocire.

Au curmat vorba: gazda intră, aducând o oală cu ciorbă fierbinte, iar în urma ei, cazacii, cu Ciumakov în frunte, năvăliră în odaie.

Totuşi acest schimb de păreri nu rămase fără urmare: a doua zi, Fomin porunci să se golească samarele şi verifică singur executarea. Pe un tâlhar nărăvit, care se împotrivi la cercetarea samarelor şi nu voia să se despartă de pradă, Fomin îl împuşcă pe loc, în front.

— Luaţi hoitul de-aici! zise el liniştit, împingând cadavrul cu piciorul, apoi îşi privi oamenii şi ridică glasul: Destul aţi umblat prin cuferele oamenilor, feciori de târfe! Nu d-aia v-am ridicat împotriva Puterii sovietice! De la un duşman ucis puteţi lua orice, până şi izmenele murdare, dacă nu vă e scârbă, dar lăsaţi-le familiile în pace! Nu ne batem cu muierile! Şi dacă cineva va face nazuri, o să păţească la fel!

Un murmur uşor se învălură prin mulţime şi pieri...

Se părea că ordinea fusese restabilită. Timp de trei zile, banda cutreieră ţinutul din stânga Donului, nimicind în ciocniri detaşamente mici de apărare locală.

Ajuns în staniţa Şumilinskaia, Kaparin propuse să se treacă pe teritoriul guberniei Voronej, arătând că acolo ei vor primi cu siguranţă un larg sprijin din partea localnicilor răsculaţi nu demult împotriva Puterii sovietice. Dar când Fomin aduse hotărârea la cunoştinţa cazacilor, toţi ca unul strigară: „Nu plecăm din ţinutul nostru!" Începură să ţină adunări. Fomin se văzu silit să-şi schimbe gândul. Timp de patru zile, banda se retrăgea necontenit spre răsărit, evitând lupta pe care voia să i-o impună

grupul de cavalerie, care îl urmărea de aproape pe Fomin, începând de la staniţa Kazanskaia.

Era greu să faci să ţi se piardă urma: pe câmp, pretutindeni, muncile de primăvară se aflau în toi şi în toate colţurile stepei se zăreau oameni muncind de zor. Banda se retrăgea folosind întunericul nopţilor de primăvară, dar când se oprea dimineaţa undeva pentru a-şi hrăni caii, o patrulă călare a inamicului se ivea în apropiere, o puşcă-mitralieră începea să bată în rafale scurte, şi oamenii lui Fomin se grăbeau să-şi încalece caii. Dincolo de satul Melnikov din staniţa Vioşenskaia, Fomin izbuti printr-o manevră dibace să-şi înşele adversarii şi să se desprindă de ei. De la patrulele lui de cercetare, ştia că grupul de cavalerie se află sub comanda lui Egor Juravliov, un cazac energic şi priceput în ale milităriei, de fel din staniţa Bukanovskaia; mai ştia că grupul de cavalerie este aproape de două ori mai numeros decât banda lui şi că are şase puşti-mitraliere şi cai odihniţi, nevlăguiţi de marşuri lungi. Toate acestea îl sileau pe Fomin să evite lupta, cu gând de a-şi lăsa oamenii şi caii să se odihnească, pentru ca, la întâiul prilej, să zdrobească grupul printr-un atac vijelios, prin surprindere, fără luptă deschisă, şi să scape aşa de urmărirea-i necruţătoare. Se mai gândea că astfel va putea face rost de puşti-mitraliere şi de cartuşe, capturându-le de la inamic. Socotelile lui însă nu s-au adeverit. Cele de care se temea Grigori se întâmplară la 18 aprilie, la marginea pădurii Slaşciovskaia. În ajun, Fomin împreună cu grosul oamenilor săi se îmbătară în satul Sevastianovski, părăsindu-l în zori. Aproape nimeni nu dormise noaptea şi mulţi moţăiau acum, legănându-se în şa. Pe la nouă dimineaţa, făcură popas nu departe de satul Ojoghin. Fomin instală pichete de pază şi dădu ordin să se împartă ovăz la cai.

Un vânt aspru sufla vijelios dinspre răsărit. Un nor sur de colb astupa zarea. Stepa se mistuise într-o negură deasă, care se înălţa până la cer, şi soarele abia se mai zărea prin perdeaua ei. Vântul se juca cu poalele mantalelor, cu cozile şi coamele cailor. Caii se întorceau cu spatele la vânt, căutând adăpost printre tufele rare de păducel de la marginea pădurii. Ochii lăcrimau, spuziţi de pulberea nisipului, şi greu era să se mai zărească ceva, chiar la câţiva paşi.

Grigori şterse cu grijă botul calului şi gropiţele umede de deasupra ochilor, îi atârnă traista la gât şi se apropie de Kaparin, care îşi hrănea calul din poala mantalei.

— Ce mai loc pentru popas au ales! zise Grigori, arătând cu biciuşca

spre pădure.

Kaparin dădu din umeri.

— I-am spus prostului ăluia, dar poţi să-i bagi ceva în cap?

— Trebuia să poposim în stepă sau la marginea satului.

— Crezi cumva că trebuie să ne aşteptăm la un atac din pădure?

— Da.

— Inamicul e departe.

— Inamicul poate să fie şi aproape; nu e infanterie.

— Pădurea e desfrunzită, îi observăm îndată.

— N-are cine să observe. Aproape toată lumea doarme... Mă tem că dorm şi în pichete.

— Adevărat! Cad din picioare, după beţia lor de ieri! Nici n-ai cum să-i trezeşti! Kaparin se strâmbă ca de o durere, apoi rosti cu glas scăzut: Cu un astfel de comandant, ne aşteaptă pieirea. E zevzec şi prost de calcă-n strâchini! De ce nu vrei să iei comanda? Cazacii te respectă. Te-ar urma din toată inima.

— Nu mă ispiteşte. Sunt numai musafir la voi, răspunse scurt Grigori şi se duse la calul său, gândind cu părere de rău că vorbise prea deschis şi nechibzuit.

Kaparin aruncă jos rămăşiţa grăunţelor din poală şi-l urmă.

— Ştii, Melehov, zise el, rupând din mers o creangă de păducel şi ciupind mugurii umflaţi şi tari, sunt de părere că nu vom ţine mult timp, dacă nu vom intra într-o unitate antisovietică mai mare, de pildă în brigada lui Maslak; ea rătăceşte undeva în sudul regiunii. Trebuie să răzbim până acolo, iar dacă n-o facem, vom fi nimiciţi.

— Acum nu ne mai lasă Donul. S-a revărsat.

— Nu acum. Dar când vor scădea apele, trebuie să plecăm. Eşti de altă părere?

După câteva clipe de chibzuială, Grigori răspunse:

— Adevărat. Trebuie să plecăm. Nu mai avem ce căuta aici...

Kaparin se învioră. Începu să arate pe larg că toate nădejdile în sprijinul cazacilor dăduseră greş şi că acum trebuia să-l înduplece pe Fomin să nu mai umble fără rost prin district, ci să se hotărască a se uni cu o grupare mai puternică.

Plictisit de flecăreala lui, Grigori îşi urmărea atent calul şi, când acesta goli traista, i-o scoase, îi puse frâul şi strânse chingile.

— Mai avem până la plecare. N-ai de ce să te grăbeşti, zise Kaparin.

— Mai bine du-te şi pregăteşte-ţi calul, că n-o să mai ai timp nici să pui

şaua pe el, răspunse Grigori.

Kaparin îl privi atent şi plecă la calul său, care stătea lângă grupul de căruţe.

Cu calul de dârlogi, Grigori se apropie de Fomin. Acesta stătea culcat, cu picioarele larg desfăcute, pe o manta întinsă şi rodea alene o aripă de găină fiartă. Se dădu la o parte şi făcu o mişcare, poftindu-l pe Grigori să ia loc alături de el.

— Stai jos, să mănânci cu mine.

— Trebuie să plecăm de-aici, n-avem timp de mâncare, răspunse Grigori.

— Numai să dăm grăunţe cailor, şi pe urmă ne vedem de drum.

— Îi putem hrăni şi mai târziu.

— Ce vorbeşti aiureli? Fomin aruncă jos osul şi-şi şterse mâinile de manta.

— Au să ne găbuiască aici. E un loc foarte prielnic pentru aşa ceva.

— Cine dracu' o să ne prindă? Uite, chiar acum s-a întors patrula; spun că dealul e gol. Înseamnă că Juravliov ne-a pierdut! Dacă n-ar fi aşa, s-ar ţine acum de coada noastră. Dinspre Bukanovskaia, nicio teamă. Comisarul militar de-acolo, Mihei Pavlov, e bun ostaş, dar are putere puţină şi nu cred eu că umblă să ne caute. O să ne hodinim ca lumea, o să aşteptăm niţel până se va potoli vântul, şi atunci – la Slaşciovskaia! Şezi, îmbucă un hartan. Ce-mi stai în cap? Te-ai făcut cam fricos, Melehov, în curând ai să ocoleşti toate tufişurile, uite aşa ai să le dai roată! Fomin schiţă cu mâna un cerc larg şi izbucni în râs.

Înjurând de necaz, Grigori plecă, îşi legă calul de o tufă şi se culcă în apropiere, acoperindu-şi faţa cu poala mantalei, să se ferească de vânt. Adormi în şuieratul vântului, în foşnetul subţire al ierbii înalte, uscate, aplecate deasupra lui.

O lungă rafală de mitralieră îl făcu să sară în picioare. Rafala nici n-avu timp să înceteze, când Grigori îşi şi dezlegase calul. Acoperind larma de voci, Fomin răcni: „La cai!" Alte două sau trei mitraliere răpăiră din dreapta, din pădure. Înfipt în şa, Grigori chibzui pe loc capcana în care nimeriseră. La dreapta, lângă lizieră – vreo cincizeci de ostaşi roşii, abia zărindu-se prin praf, porneau la atac, tăind drumul de retragere spre deal. Deasupra capetelor sclipeau rece tăişurile atât de cunoscute ale săbiilor, parcă albastre în lumina tulbure a soarelui. De pe un colnic căptuşit cu tufişuri dese, băteau puştile-mitraliere de la marginea pădurii, golind disc după disc, cu o grabă înfrigurată. La stânga, un alt grup de ostaşi roşii, tot

de vreo cincizeci de călăreţi, se avânta fără strigăte, agitându-şi săbiile şi desfăşurându-se pentru a închide cercul. Nu mai rămânea decât o singură ieşire: să străpungă şirurile mai rare ale celor care atacau din stânga şi să se retragă spre Don.

Grigori îi strigă lui Fomin: „Urmează-mă!" şi-şi trase sabia din teacă.

După ce străbătu vreo douăzeci de stânjeni, privi îndărăt. Fomin, Kaparin, Ciumakov şi alţi câţiva oameni alergau într-un galop nebunesc la zece stânjeni în urma lui. Puştile-mitraliere din pădure amuţiră, şi numai cea din dreapta mai trimetea rafale scurte şi furioase, bătând oamenii lui Fomin, îngrămădiţi pe lângă căruţele lor. Dar şi aceste rafale amuţiră, iar Grigori înţelese că ostaşii roşii ajunseseră la locul popasului şi că au început lupta cu sabia. O ghicea după ţipetele deznădăjduite şi surde, după focurile rare şi învălmăşite trase de cei atacaţi. Nu mai avea timp să se uite îndărăt. Ajungând tot mai aproape de mulţimea care galopa drept asupra lui, îşi alegea omul. Un ostaş roşu, cu cojocelul galben, scurt, venea în întâmpinarea lui. Călărea un cal sur, nu din cei mai sprinteni. Ca la lumina unui fulger, Grigori zări deodată şi calul, cu steaua albă a pieptarului acoperită cu clăbuci de spumă, şi călăreţul cu chipul tânăr, roşu, înfierbântat, şi luminişul lat şi cenuşiu al stepei din spatele lui, coborând spre Don... În clipa următoare, avea să se ferească de lovitură şi să lovească el. La cinci stânjeni de călăreţ, Grigori se aplecă brusc în stânga, auzi şuieratul tăios al sabiei deasupra capului său şi, îndreptându-se în şa, atinse numai cu vârful sabiei la cap pe ostaşul roşu, care trecu înainte. Mâna lui Grigori aproape nu simţi izbitura, dar, uitându-se îndărăt, zări călăreţul aplecat fără putere, lunecând încet jos din şa, şi un larg şuvoi de sânge pe spinarea cojocului galben. Calul său sur nu mai mergea în galop şi trecu în trap întins, cu capul mult ridicat şi strâmbându-şi trupul, ca şi cum s-ar fi speriat de propria-i umbră...

Grigori se aplecă pe gâtul calului şi, cu o veche mişcare obişnuită, lăsă sabia în jos. Gloanţele ţiuiau subţire şi scurt deasupra capului. Urechile calului, strâns lipite de ţeastă, tremurau cu picături de sudoare ivite în vârfuri. În răsuflarea scurtă şi zgomotoasă a calului, Grigori auzea numai vuietul şuierător al gloanţelor trimise în urmă-i. Se mai uită o dată îndărăt şi îi zări pe Fomin şi Ciumakov; Kaparin galopa la vreo cincizeci de stânjeni în urma lor, iar ceva mai încolo, un singur om din plutonul doi, şchiopul Sterleadnikov, se apăra de doi ostaşi roşii, care se ţineau după el. Toţi ceilalţi, opt sau nouă oameni, care se avântaseră în urma lui Fomin, zăceau ciopârţiţi. Cu cozile zbârlite de vânt, caii fără călăreţi se împrăştiau

în toate părţile, iar ostaşii roşii îi urmăreau şi-i prindeau. Numai calul murg, înalt, al lui Pribîtkov, alerga alături de calul lui Kaparin, sforăind şi târând în urmă stăpânul mort, cu piciorul prins în scară.

După ce trecură în goană colnicul de nisip, Grigori îşi opri calul, sări jos din şa şi-şi vârî sabia în teacă. Avu nevoie de câteva secunde pentru a face calul să se culce; îi trebuiseră vreo şapte zile ca să-l înveţe această manevră. Culcat în dosul calului, Grigori goli un încărcător, dar era grăbit şi puţin stăpân pe sine, încât numai cel din urmă glonţ al său doborî calul unui ostaş roşu, îngăduind astfel unui al cincilea fominist să scape de urmărire.

— Încalecă! Te omoară! strigă Fomin, ajungând în dreptul lui Grigori.

Prăpădul era deplin. Din toată banda nu mai rămăseseră decât cinci oameni. Fură urmăriţi până la satul Antonovski; urmărirea luă sfârşit abia după ce cei cinci fugari se mistuiră în pădurea din jurul satului.

Toată vremea cât durase goana, niciunul din ei nu suflase o vorbă.

Lângă râu, calul lui Kaparin căzu şi nu mai putu fu ridicat. Ceilalţi, sleiţi de puteri, se clătinau, abia mişcându-şi picioarele, lăsând să picure clăbuci de spumă albă şi deasă.

— Eşti un văcar, nu un comandant de detaşament! zise Grigori descălecând, fără să se uite la Fomin.

Acesta coborî din scări tăcut, începu să scoată şaua de pe cal, apoi renunţă şi plecă la o parte, aşezându-se pe o moviliţă acoperită de ferigă.

— Ei, va trebui să lăsăm caii, zise privind speriat în jurul său.

— Şi pe urmă? întrebă Ciumakov.

— Trebuie să trecem cu piciorul pe malul celălalt.

— Unde?

— Stăm în pădure până se va întuneca, şi atunci trecem peste Don; ne vom ascunde deocamdată în Rubejnîi. Am acolo o sumedenie de neamuri.

— O nouă tâmpenie! izbucni mânios Kaparin. Crezi tu că n-au să te caute acolo? Tocmai acolo au să te aştepte, chiar în satul tău! Unde ţi-e capul?

— Dar încotro s-o luăm? întrebă încurcat Fomin.

Grigori scoase din coburi cartuşele şi o bucată de pâine, apoi întrebă:

— Mult mai aveţi să vă tocmiţi? Daţi-i drumul! Legaţi-vă caii, scoateţi şeile de pe ei şi daţi drumul la pas, că de nu, au să ne prindă şi aici.

Ciumakov îşi aruncă biciuşca jos şi o călcă în picioare, băgând-o în noroi, apoi rosti cu vocea plină de tremur:

— Iată-ne şi pe jos!... Şi flăcăii noştri au pierit cu toţii... Maica

Domnului, cum ne-au mai hăcuit! Nici nu mai credeam să scap cu viaţă.. Am văzut moartea cu ochii...

Tăcuţi, scoaseră şeile de pe cai, îi legară pe toţi patru de acelaşi arin şi porniră ca lupii, unul după altul, spre Don, purtând şeile în braţe şi căutând să meargă prin locurile cu pădurea mai deasă.

14

Primăvara, când se revarsă Donul şi când apa slobodă acoperă păşunile şi izlazurile de-a lungul malurilor, în dreptul satului Rubejnîi rămâne deasupra apelor petic de pământ uscat, dinspre malul stâng, cel râpos şi înalt.

De pe deal, se zăreşte de departe ostrovul în mijlocul apelor revărsate, acoperit de tinere sălcii dese, de stejăriş şi de tufe late de cătină neagră.

Vara, hameiul sălbatic se suie acolo până în vârful copacilor; jos, pe pământ, se aştern mure ţepoase într-un desiş nepătruns, şi iarba deasă, hrănită de pământul gras, se ridică în poieni rare mai sus de capul omului.

Vara, pădurea e tăcută, întunecoasă şi răcoroasă, chiar la amiază. Numai grangurii sfâşie tăcerea cu strigătele lor, şi cucul numără cine mai ştie cui anii câţi îi mai are de trăit. Iarna, pădurea rămâne pustie, goală, ferecată în tăcerea morţii. Creştetele ei negre şi zimţate se zugrăvesc mohorâte pe pânza albicioasă a cerului de iarnă. Atunci lupoaicele cu puii lor îşi găsesc în desiş un adăpost sigur, ascunzându-se zile întregi în mijlocul buruienilor acoperite de zăpadă.

Pe această insulă se opriseră Fomin, Grigori Melehov şi ceilalţi rămaşi în viaţă după ce banda le-a fost nimicită. Trăiau de azi pe mâine, hrănindu-se cu mâncarea sărăcăcioasă pe care le-o aducea cu barca vărul lui Fomin, şi deseori răbdau de foame, dar în schimb dormeau pe săturate, cu pernele de şa sub căpătâi. Noaptea făceau de strajă cu rândul. Nu aprindeau foc, de teamă să nu le descopere cineva ascunzişul din ostrov.

Spălând malurile, apele se repezeau spre miazăzi, vuiau ameninţător, năpustindu-se într-un pâlc de plopi bătrâni, şi apoi susurau încetişor, melodios şi paşnic, legănând vârfurile unor tufe înecate în apă.

Grigori se obişnuise repede cu necurmatul vuiet al apei din apropiere. Rămânea îndelung culcat lângă malul tăiat de ape, privind oglinda lor întinsă, crestele de cretă ale dealurilor de la Don, care se topeau în boarea viorie şi însorită. Dincolo de această boare, în depărtare, era satul lui de

baştină, era Axinia, erau copiii... Către dânşii zburau gândurile lui fără bucurii. Pentru o clipă, durerea se aprindea în inima lui şi îl ardea fierbinte, când îşi amintea de cei dragi; o ură surdă împotriva lui Mihail clocotea în sufletul său, dar îşi înăbuşea aceste simţăminte şi se silea să nu se uite la dealuri, ca să nu-şi mai amintească toate din nou. N-avea niciun rost să lase frâu slobod chinuitoarelor amintiri. Chiar şi fără ele, îi venea destul de greu: inima îl durea cu atâta încrâncenare, încât uneori i se părea ca toată e numai o rană şi că nu mai bate, ci sângerează neîncetat. Rănile, greutăţile războiului şi tifosul nu trecuseră pesemne fără să lase urme: Grigori începu să-şi audă bătăile inimii, amintindu-i în fiecare clipă de ea. Uneori durerea tăioasă din piept, sub sânul stâng, era atât de nesuferită, atât de chinuitoare, încât buzele i se uscau îndată şi cu greu se stăpânea să nu geamă. Dar găsise un bun leac împotriva durerii: se culca cu partea stângă a pieptului lipită de pământul umed sau îşi uda cămaşa cu apă rece, iar durerea îi părăsea trupul, încet, parcă în silă.

Zilele erau frumoase şi fără vânt. Numai rareori treceau pe cerul senin nouraşi albi, zbârliţi de vântul care-i gonea pe sus, oglindindu-se ca un stol de lebede în largul apei, şi pierind când luciul apei se fărâma de malul îndepărtat.

Era plăcut să priveşti clocotul valurilor vuind mânios lângă mal, să-i asculţi glasul schimbător şi să nu cugeţi la nimic, silindu-te să nu te gândeşti la niciun prilej de durere. Grigori petrecea ceasuri întregi, uitându-se la jocul nesfârşit de capricios al nenumăratelor şuvoaie de apă. Îşi schimbau necontenit formele: acolo unde curgea un şuvoi drept, purtând tulpini turtite de stuf, frunze mototolite şi rădăcini de ierburi, se năşteau peste o clipă o pâlnie ciudată, aplecată, înghiţind lacom toate ce trecea pe lângă ea, iar în celelalte clipe, în locul pâlniei, apa fierbea şi se rostogolea în clocot tulbure, aruncând la suprafaţă o rădăcină înnegrită de rogoz, o frunză lată de stejar sau un şomoiog de paie, adus din cine ştie ce depărtări.

Seara, apusul se aprindea în văpăi roşii-vişinii. Luna se ridica de după un plop înalt. Lumina ei se scurgea în flacără albă, rece, pe luciul Donului, jucând în argintoase sclipiri şi în negre oglindiri, acolo unde vântul zbârlea uşurel apa. Noaptea, contopindu-se cu vuietul apei, răsunau tot aşa de necontenit deasupra ostrovului glasurile nenumăratelor cârduri de gâşte, zburând spre miazănoapte. Cum nu le speria nimeni, păsările se lăsau deseori în ostrov, în partea dinspre răsărit. Pe apele domoale din pădurea inundată, răsunau strigăte de lişiţe, măcăit de raţe şi gâgâit surd

de gâşte negre şi cenuşii. Iar o dată, apropiindu-se fără zgomot de mal, Grigori zări nu prea departe de ostrov un mare stol de lebede. Soarele nu răsărise încă. Zarea ardea de purpură în spatele pădurii îndepărtate. Oglindindu-i lumina, apa părea trandafirie, ca şi păsările mari, maiestuoase, plutind pe apa nemişcată, cu capetele mândre întoarse spre zori. Auzind un foşnet pe mal, îşi luară zborul scoţând ţipete tari de goarnă şi, când se înălţară deasupra pădurii, Grigori fu izbit de culoarea minunată şi strălucitoare a penelor albe ca zăpada.

Fomin şi tovarăşii lui îşi alungau urâtul, fiecare în chipul său: Sterleadnikov, om cu apucături de gospodar, şedea, întinzându-şi în tihnă piciorul şchiop, şi-şi dregea toată ziua hainele şi încălţămintea sau îşi curăţa cu îngrijire armele. Kaparin, căruia nu-i pria somnul pe pământul umed, zăcea toată ziua la soare, învelindu-se cu cojocul şi tuşind surd; Fomin şi Ciumakov jucau fără istov cărţi, făcute din dreptunghiuri de hârtie; Grigori rătăcea prin ostrov şi şedea îndelung pe malul apei. Vorbeau puţin îşi spuseseră tot ce aveau de spus – şi se adunau numai în timpul mesei şi seara, când trebuia să vină vărul lui Fomin. Mureau de plictiseală, şi numai o dată, în tot timpul petrecut în ostrov, Grigori îi văzu pe Ciumakov şi Sterleadnikov, bine dispuşi fără nicio pricină, luându-se la trântă. Ţopăind îndelung pe loc, fornăind şi aruncându-şi provocări scurte şi şugubeţe, picioarele le intrau până la glezne în nisipul alb şi zgrunţuros. Sterleadnikov, şchiopul, era fără îndoială mai puternic, dar Ciumakov îl întrecea în agerime. Se apucară de brâu, calmuceşte, cu umerii înainte, fiecare urmărind cu băgare de seamă picioarele adversarului. Chipurile le erau încordate şi palide, răsuflau scurt şi zgomotos. Grigori urmărea cu interes mersul luptei. Îl zări pe Ciumakov, care, alegând o clipă potrivită, se răsturnă deodată pe spate, trăgându-şi adversarul după el şi aruncându-l peste cap cu o mişcare a picioarelor încovoiate. Peste o clipă Ciumakov, mlădios şi iute ca un dihor, şedea culcat pe Sterleadnikov, apăsându-l cu umerii pe nisip, iar Sterleadnikov gâfâia, râdea şi urla: „Ce puşlama eşti! Nu era vorba... să ne aruncăm peste cap!”

— V-aţi încăierat ca nişte cocoşei ageamii! Ajunge! Să nu daţi pe urmă în bătaie curată, zise Fomin.

Dar ei nici gând n-aveau să se bată. Se aşezară în pace pe nisip, braţ la braţ, şi Ciumakov dădu tonul unui cântec de joc, contând cu glasul său de bas cam surd, dar plăcut, într-un tempo vioi:

O, ger năprasnic, ger cumplit,

Ca-n bobotează te-ai pornit!
Lupul sur prin tufe a-ngheţat,
Fetiţa-ntr-o colibă-a degerat...

Sterleadnikov îl susţinu cu un tenor subţirel, şi amândoi cântară neaşteptat de frumos:

În cerdac ieşea fetiţa
Şi-aducea cu ea blăniţa
Pe uriadnic să-l îmbrace...

Sterleadnikov nu se mai putu stăpâni: sări în picioare, şi, pocnind din degete, scormonind nisipul cu piciorul său se avântă în joc. Fără să-şi întrerupă cântecul, Ciumakov luă sabia, săpă o gropiţă în nisip şi apoi zise:

— Stai, diavole şchiop! Ai un picior mai scurt, nu-ţi stă bine să joci pe un loc neted... Tu trebuie să joci fie pe un colnic, fie în aşa fel că piciorul ăla, care e mai lung, să stea în groapă, iar celălalt, afară. Hai, bagă-ţi piciorul lung în groapă, şi dă-i drumul! Ai să vezi ce frumos iese... Haide!...

Sterleadnikov îşi şterse sudoarea de pe frunte şi, ascultător, îşi puse piciorul în gropiţa săpată de Ciumakov.

— Ca să vezi, aşa într-adevăr îmi vine mai uşor, zise el.

Înecându-se de râs, Ciumakov pocni din palme şi cântă cu glas iute:

Cum vii, *te-oi săruta cu foc*, *să ştii*...
De pleci, *la mine*, *dragule*, *să vii,*

Şi păstrând înfăţişarea serioasă de datină a tuturor dansatorilor, Sterleadnikov începu să joace sprinten şi încercă chiar să facă giumbuşlucuri grele, lăsându-se pe vine...

Zilele treceau, una la fel cu cealaltă. O dată cu întunericul, aşteptau cu nerăbdare să se ivească vărul lui Fomin. Toţi cinci se adunau pe mal, vorbind încet, şi fumau, acoperindu-şi ţigările cu poalele mantalelor. Hotărâseră să mai petreacă vreo săptămână pe ostrov, apoi să treacă în dreapta Donului, să-şi facă rost de cai şi s-o ia spre miazăzi. Se zvonea că undeva, în sudul districtului, rătăcea banda lui Maslak.

Fomin îşi însărcină rudele să afle în ce sat din apropiere se găsesc cai de şa şi să-i dea de ştire zilnic despre tot ce se petrecea în împrejurimi. Noutăţile erau îmbucurătoare: Fomin era căutat în stânga Donului, iar

ostaşii roşii trecuseră pe la el pe acasă, la Rubejnîi, dar plecaseră îndată după ce-au sfârşit cu percheziţia.

— Trebuie să ne cărăbănim cât mai repede. Ce dracu' să mai păzim aici? Vreţi s-o ştergem chiar mâine? propuse o dată Ciumakov în timp ce mâncau.

— Mai întâi, trebuie să vedem cum stăm cu caii, răspunse Fomin. Unde să ne grăbim? Dacă ne-ar hrăni ceva mai bine, nu m-aş lăsa de traiul ăsta nici până la iarnă! Priviţi, ce frumuseţe împrejur! Ne hodinim bine, şi din nou la treabă! Lasă-i să mai alerge după noi, că nu ne lăsăm prinşi de vii. Ne-au bătut, e drept, din pricina prostiei mele, şi mi-e necaz, dar nu s-a isprăvit cu noi! O să mai strângem lumea în jurul nostru! Când vom fi din nou călări, o să trecem prin satele din jur şi, peste o săptămână, iar o să avem cincizeci de oameni, apoi şi o sută. Facem noi rost de lume, zău!

— Mofturi! Prostii de om cu fumuri la cap! bombăni înciudat Kaparin. Cazacii ne-au trădat, n-au mers după noi şi n-au să ne urmeze. Trebuie să avem curaj şi să privim adevărul în faţă; să nu ne amăgim cu nădejdi tâmpite.

— Adică, cum n-au să meargă?

— Uite cum! Aşa cum n-au mers data trecută, n-au să meargă nici acum.

— Lasă că mai vedem noi! rosti cu aţâţare Fomin. N-o să las armele!

— Vorbe goale, zise obosit Kaparin.

— Fir-ai al dracului! strigă Fomin înfuriat. De ce vrei să semeni panică? M-am săturat de tine mai rău că de mere acre, cu bocetele tale! Păi, atunci, la ce dracu' am mai început? La ce bun a fost răscoala? De ce te-ai băgat, dacă eşti aşa slab din fire? Tu m-ai asmuţit la răscoală şi acum vrei să speli putina? De ce taci?

— N-am ce discuta cu tine, idiotule! Du-te dracului! exclamă isteric Kaparin şi se îndepărtă scuturat de friguri, înfăşurându-se în cojocul cu gulerul ridicat.

— Aşa sunt ăştia de neam nobil: blegi. De scârţâie ceva, gata, s-au muiat... bombăni Fomin, scoţând un oftat.

Stătură câtva timp în tăcere, ascultând vâjâitul necurmat şi puternic al apei; peste capetele lor trecu, cu un măcăit răguşit, o raţă urmărită de doi răţoi. Un mic stol de grauri se lăsă din zbor, ciripind vioi, mai aproape de poiană, dar zărind oameni o luă brusc în sus, întinzându-se într-un lanţ negru zburător.

Peste câteva minute. Kaparin veni iarăşi.

— Vreau să mă duc astăzi în sat, vesti el, uitându-se la Fomin şi clipind des din ochi.

— Pentru?

— Ciudată întrebare! Nu vezi că sunt complet răcit şi că abia mă ţin pe picioare?

— Ei şi? Crezi tu că în sat o să-ţi treacă răceala? întrebă Fomin cu o linişte de gheaţă.

— Trebuie să stau măcar câteva nopţi la căldură.

— N-ai să te duci nicăieri, zise hotărât Fomin.

— Cum, vrei să pier aici?

— Te priveşte.

— Dar de ce nu pot să mă duc? Aceste nopţi, cu dormitul în umezeală, au să mă omoare!

— Şi dacă te prinde în sat? La asta te-ai gândit? Atunci au să ne omoare pe toţi. Crezi că nu ştiu cine-mi eşti? Ai să ne vinzi, chiar la prima cercetare! Şi chiar înainte de cercetare, în drum spre Vioşki.

Ciumakov râse şi dădu a încuviinţare din cap. Era cu totul de aceeaşi părere cu vorbele lui Fomin. Dar Kaparin zise cu încăpăţânare:

— Trebuie să mă duc! Puţin îmi pasă de înţeleptele tale presupuneri.

— Şi eu ţi-am spus: stai pe loc!

— Dar înţelege odată, Iakov Efimovici, că nu mai pot duce această viaţă de fiară! Am pleurezie şi poate chiar pneumonie!

— Las' că-ţi trece! Mai stai la soare şi ai să te faci bine.

Kaparin declară răstit:

— Tot am să plec. N-ai dreptul să mă ţii. Voi pleca cu orice preţ!

Fomin îl privi cam ciudat, îngustând ochii, şi apoi, clipind către Ciumakov, se ridică de la pământ.

— Dar să ştii, Kaparin, că arăţi chiar bolnav cu adevărat... Mi se pare că ai călduri... Ia să văd şi eu cum ţi-e capul, o fi fierbinte? Făcu câţiva paşi spre Kaparin şi întinse mâna.

Kaparin fără îndoială că va fi observat ceva ameninţător pe faţa lui Fomin; se dădu înapoi şi strigă din răsputeri:

— Lasă-mă! Nu te apropia!

— Şi tu nu striga! De ce strigi? Vreau numai să încerc. De ce ţipi? Fomin mai făcu un pas şi-l apucă pe Kaparin de gât. A-a, lichea, vrei şi te predai?! mormăi el răspicat şi se opinti, silindu-se să-l răstoarne pe Kaparin.

Grigori izbuti cu greu să-i depărtă, încordându-şi toate puterile.

... După masă, Kaparin veni la Grigori, care-şi întindea pe o tufă rufele

sărăcăcioase spălate, şi-i zise:

— Vreau să-ţi vorbesc între patru ochi... Hai să stăm jos.

Se aşezară pe un trunchi de plop înnegrit, doborât de furtună. Tuşind surd, Kaparin întrebă:

— Cum îţi place ieşirea acestui idiot? Îţi mulţumesc din inimă pentru intervenţia dumitale. Ai procedat nobil, ca un adevărat ofiţer. Dar este îngrozitor! Nu mai pot. Ne-am făcut ca nişte fiare... Câte zile sunt de când n-am mâncat hrană caldă? Şi apoi, dormitul acesta pe pământul umed... Sunt răcit, mă doare pieptul. Probabil, am pneumonie. Ar fi pentru mine o supremă fericire să stau la foc, să dorm într-o cameră caldă, să-mi schimb rufele... Visez o cămaşă curată, proaspătă, un cearşaf... Nu, nu mai pot!...

Grigori zâmbi.

— Aveai de gând să faci război cu tot dichisul?

— Ascultă, despre ce fel de război poate fi vorba? răspunse înviorat Kaparin. Nici nu-i război, e un vagabondaj fără sfârşit, omoruri de activişti sovietici izolaţi, urmate de fugă. Ar fi fost război, dacă ne-ar fi susţinut poporul, dacă ar fi izbucnit răscoala, dar acesta nu-i război, nu, nu-i război!

— N-avem nicio altă ieşire. Doar n-ăi fi vrând să ne predăm?

— Da, dar ce-i de făcut?

Grigori strânse din umeri şi rosti ceea ce îi trecuse de atâtea ori prin gând, pe când stătea culcat aci, pe ostrov:

— Cea mai proastă libertate tot e mai bună decât cea mai bună puşcărie. Ştii, vorba poporului: e bună închisoarea, dar numai dracului îi pare bine de ea.

Kaparin desenă ceva cu băţul pe nisip, apoi zise după o lungă tăcere:

— Nu este neapărată nevoie să ne predăm. Dar trebuie să se caute alte forme, noi, de luptă împotriva bolşevicilor. Trebuie să ne despărţim de această gloată ticăloasă. Eşti un intelectual...

— Chiar! Ce mai intelectual, zâmbi Grigori. Abia pot rosti acest cuvânt fără să-l pocesc.

— Eşti ofiţer.

— Aşa, din întâmplare.

— Nu, fără glume. Eşti ofiţer, ai stat în societatea ofiţerilor, ai văzut oameni cumsecade, nu eşti un arivist sovietic ca acest Fomin, şi trebuie să înţelegi că pentru noi e absurd să rămânem aci. Ar fi egal cu sinuciderea. Acolo, în pădure, ne-a expus la o lovitură, şi o va mai face de câte ori va avea ocazie, dacă ne vom lega soarta de a lui. E pur şi simplu un mitocan şi

un idiot turbat! Cu el, o să pierim!

— Adică să nu ne predăm, ci să plecăm de la Fomin? Unde? Să ne ducem la Maslak? întrebă Grigori.

— Nu. Este tot o aventură, numai pe o scară mai mare. Acum privesc lucrurile altfel. Nu la Maslak trebuie să plecăm...

— Dar unde?

— La Vioşenskaia.

Grigori dădu îndârjit din umeri.

— Asta se cheamă: poftiţi la răfuială! Nu-i de mine.

Kaparin îl privi cu ochi în care scânteiau sclipiri tăioase.

— Nu m-ai înţeles, Melehov. Pot să mă bizui pe dumneata?

— Pe deplin.

— Pe cuvântul de ofiţer?

— Pe cuvântul de cazac.

Kaparin aruncă o privire către Fomin şi Ciumakov, care trebăluiau ceva, şi vorbi mai încet, cu toate că depărtarea până la ei era destul de mare şi nu le-ar fi îngăduit nicidecum să audă convorbirea:

— Cunosc relaţiile dumitale cu Fomin şi cu ceilalţi. În mijlocul lor, eşti un element tot aşa de străin ca şi mine. Pe mine nu mă interesează motivele care te-au îndemnat să mergi împotriva Puterii sovietice. Dacă te-am înţeles bine, este vorba de trecutul dumitale şi de teama arestării. E adevărat?

— Ai spus că motivele nu te interesează.

— Da, da! Numai fiindcă a venit vorba. Acum, să spun câteva cuvinte şi despre mine, despre trecutul meu. Am fost ofiţer şi membru în partidul socialist-revoluţionar. În cele din urmă, mi-am revizuit cu hotărâre convingerile politice... Numai prin monarhie poate să se salveze Rusia. Numai prin monarhie! Însăşi providenţa ne arată calea patriei noastre. Kaparin scrise cu un beţişor pe nisip cuvintele „molot", „serp", şi-şi pironi privirea, sclipind febril, asupra chipului lui Grigori: Citeşte de la dreapta la stânga![95] Ai citit? Ai înţeles? Numai tronul va pune capăt şi revoluţiei, şi puterii bolşevicilor! Ştii, m-a cuprins o groază mistică în clipa când am aflat aceasta! Am tremurat, fiindcă dacă pot să spun aşa, este mâna celui de sus care arată capătul frământărilor noastre...

Kaparin se înecă de emoţie şi tăcu.

Ochii săi ageri, în care lucea o nebunie potolită, erau aţintiţi asupra lui

---

[95] Citite în felul acesta, cuvintele dau „*prestolom*" adică „prio tron".

Grigori.

Dar Grigori nu tremura şi nu simţea nicio groază mistică, ascultând revelaţia lui. Privea totdeauna lucrurile într-un chip logic şi practic, de aceea rosti:

— Niciun fel de mână! În timpul războiului cu Germania, ai fost pe front?

Încurcat de această întrebare, Kaparin întârzie cu răspunsul.

— Spune drept, de ce întrebi despre asta? Nu, n-am fost chiar pe front.

— Dar unde ai stat în timpul războiului? În spatele frontului?

— Da.

— Tot timpul?

— Da... adică nu, dar aproape tot timpul. Şi de ce mă întrebi despre asta?

— Sunt pe front din o mie nouă sute paisprezece şi până astăzi, cu mici întreruperi. Uite, cu privire la mâna cerească... Ce fel de mână o fi, dacă Dumnezeu nici nu este? Am încetat de mult să cred în această bazaconie. Din o mie nouă sute cincisprezece, de când am privit mai îndeaproape războiul, am priceput că nu există Dumnezeu. Niciun fel! Dacă ar fi vreunul, n-ar avea dreptul să lase oamenii într-un asemenea vălmăşag. Noi, combatanţii, l-am desfiinţat pe Dumnezeu şi l-am lăsat numai muierilor şi moşnegilor. Treaba lor! Lasă-le jucăria lor! Nu este nicio mână, şi nu poate fi nicio monarhie. Poporul a isprăvit cu ea, odată pentru totdeauna. Iar ceea ce-mi arăţi mie, cu slovele întoarse şi altele, sunt, iartă-mă, un joc copilăresc şi atâta tot. Şi nu prea înţeleg unde vrei să ajungi. Mie să-mi vorbeşti mai simplu şi mai scurt. Cu toate că am fost ofiţer, n-am făcut şcoală şi n-am prea multă carte. Dacă aş fi avut ceva mai multă şcoală, poate că n-aş sta acum pe ostrov cu voi, ca un lup încercuit de apă, sfârşi el cu vădită învăluire de mâhnire în glas.

— N-are nicio importanţă, zise grăbit Kaparin. Nu importă dacă crezi în Dumnezeu sau nu. Convingerile dumitale, chestiunile de conştiinţă te privesc. Tot aşa n-are nicio importanţă dacă eşti monarhist, dacă eşti pentru Adunarea Constituantă sau dacă eşti numai un cazac autonomist. Lucrul cel mai important este că ne leagă atitudinea noastră comună faţă de Puterea sovietică. Eşti de acord?

— Mai departe...

— Am mizat pe o răscoală generală a cazacilor, nu-i aşa? Şi am pierdut. Acum trebuie să ne descurcăm din această situaţie... Cu bolşevicii putem să luptăm şi mai pe urmă, şi nu numai sub şefia unui Fomin. Pentru

moment, este important să ne păstrăm viaţa, şi iată de ce îţi propun o alianţă.

— Ce alianţă? Împotriva cui?

— Împotriva lui Fomin.

— Nu pricep.

— Dar totul e simplu. Te invit să-mi fii complice. Kaparin era vădit emoţionat şi vorbea cu răsuflarea tăiată. Să omorâm această treime şi să mergem la Vioşenskaia. E limpede? Aceasta are să ne salveze. Meritul acesta faţă de Puterea sovietică are să ne scape de pedeapsă. O să trăim! O să ne păstrăm viaţa! Înţelegi: o să ne salvăm viaţa! Bineînţeles că în viitor ne vom ridica la prima ocazie împotriva bolşevicilor, dar numai atunci când va fi ceva serios, şi nu o aventură ca acum, cu un prăpădit ca Fomin. Eşti de acord? Bagă de seamă: este singura ieşire din situaţia disperată în care ne aflăm şi chiar o ieşire strălucită.

— Dar cum se poate face asta? întrebă Grigori, tresărind de mânie, dar silindu-se din răsputeri să-şi ascundă simţămintele.

— M-am gândit la toate: o vom face noaptea, cu armele albe; în noaptea următoare soseşte cu barca omul, care ne aprovizionează cu alimente: trecem Donul şi gata. E genial de simplu, fără niciun fel de maşinaţii complicate!

Zâmbind cu o înfăţişare prefăcut încântată, Grigori zise:

— Straşnic! Dar spune-mi, Kaparin, azi-dimineaţă, când voiai să pleci în sat, la căldură... aveai de gând să te duci la Vioşki? Fomin ţi-a ghicit gândul?

Kaparin se uită atent la Grigori, care zâmbea blajin, apoi zâmbi şi el şi răspunse încurcat şi cam în silă:

— Drept vorbind, da. Ştii, când e vorba de pielea ta, nu te prea sinchiseşti de mijloace.

— Ne-ai fi trădat?

— Da, mărturisi pe faţă Kaparin. Pe dumneata personal însă aş fi căutat să te ocrotesc de toate neplăcerile, în cazul dacă v-ar fi înhăţat pe insulă.

— Dar de ce nu ne-ai omorât singur? Era uşor să faci asta noaptea.

— De teama riscului. Chiar după cel dintâi foc, ceilalţi...

— Scoate armele! zise Grigori, punând mâna pe revolver... Scoate armele, că te omor pe loc! O să mă scol şi o să mă pun între tine şi Fomin, ca să nu te vadă, şi tu ai să-ţi arunci revolverul la picioarele mele. Hai! Să nu încerci să tragi! La prima mişcare, te omor.

Kaparin şedea pe loc, galben ca un cadavru.

— Nu mă omorî! şopti el, abia mişcându-şi buzele albe.

— N-o să te omor. Dar armele ţi le iau.

— Ai să mă trădezi...

Pe obrajii neraşi ai lui Kaparin se rostogoleau lacrimi. Grigori se strâmbă de scârbă şi de milă, ridicând glasul:

— Aruncă-ţi revolverul! N-o să te spun, deşi ar trebui s-o fac! Ce ticălos mai eşti! Ce ticălos!

Kaparin îşi aruncă revolverul la picioarele lui Grigori.

— Dar *browningul*? Adu-l încoace. Îl ai în buzunarul vestonului.

Kaparin scoase şi aruncă jos *browningul,* sclipind de nichel, şi-şi ascunse faţa în palme. Se zguduia în hohote de plâns.

— Taci, lepră! se răsti tăios Grigori, abia stăpânindu-şi pofta de a lovi omul din faţa lui.

— Ai să mă spui... Sunt pierdut.

— Ţi-am spus că nu. Dar atunci când vom pleca din ostrov, o să te cari la toţi dracii. Nimeni n-are nevoie de tine. Caută-ţi singur adăpost.

Kaparin îşi luă palmele de pe obraji. Ud, stacojiu, chipul lui cu ochii umflaţi şi cu falca de jos tremurătoare era sinistru.

— Dar atunci... pentru ce m-ai dezarmat? întrebă el bâlbâind.

Grigori răspunse în silă:

— Pentru ca să nu mă împuşti pe la spate. De la voi, oameni cu şcoală, te poţi aştepta la orice. Şi ai mai trăncănit despre „mână", despre ţar, despre Dumnezeu... Măi, ce javră mai eşti!...

Fără să se mai uite la Kaparin, Grigori se îndreptă încet spre locul micii tabere, scuipând din când în când îngreţoşat şi lat.

Sterleadnikov şedea şi cosea cu aţă trăgătoarea de la şa, fluierând încetişor. Culcaţi pe cergă, Fomin şi Ciumakov jucau ca de obicei cărţi.

Fomin se uită scurt la Grigori şi-l întrebă:

— Ce ţi-a spus? Despre ce-aţi vorbit?

— Se plângea de viaţa lui... A trăncănit, a trăncănit...

Grigori se ţinu de cuvânt şi nu-l pârî pe Kaparin. Totuşi, seara, scoase pe furiş închizătorul de la arma lui Kaparin şi-l ascunse. „Dracu' ştie la ce se poate hotărî noaptea", se gândea el, pregătindu-se de somn.

Dimineaţa, Fomin îl trezi. Aplecându-se, îl întrebă încetişor:

— Tu ai luat armele lui Kaparin?

— Cum? Ce arme? se ridică Grigori uşor, îndreptându-şi umerii amorţiţi.

Adormise abia înainte de zori şi frigul îi pătrunsese până la oase.

Mantaua lui, căciula, cizmele – toate erau umede de ceaţa căzută la răsăritul soarelui.

— Nu-i găsim armele. Le-ai luat tu? Dar trezeşte-te odată, Melehov!

— Da, eu. Dar de ce?

Fomin se îndepărtă, fără să-i răspundă. Grigori se sculă şi-şi scutură mantaua. În apropiere, Ciumakov pregătea mâncarea; clăti singura lor strachină şi, strângând pâinea la piept; tăie patru bucăţi egale, turnă dintr-o cană lapte în strachină şi, spărgând un bulgăre de mei fiert, se uită la Grigori.

— Dar cam târziu dormi astăzi, mă Melehov! Uite, soarele e sus de tot...

— Cine n-are nimic pe suflet doarme totdeauna bine, zise Sterleadnikov, ştergând cu poala mantalei lingurile de lemn bine spălate. Dar Kaparin n-a putut dormi toată noaptea, s-a tot zvârcolit...

Tăcut, Fomin îl privea zâmbind pe Grigori.

— Hai să mâncăm, hoţomanilor! propuse Ciumakov.

Începu cel dintâi să ia lapte cu lingura şi mâncă dintr-o dată jumătate din bucata lui de pâine. Grigori îşi luă lingura şi, privind stăruitor la toţi, întrebă:

— Dar unde-i Kaparin?

Fomin şi Sterleadnikov mâncau înainte, fără să-i răspundă. Ciumakov se uita ţintă la Grigori şi tăcea şi el.

— Ce-aţi făcut cu Kaparin? întrebă din nou Grigori, începând să-şi dea seama de cele petrecute noaptea.

— Kaparin e departe, răspunse Ciumakov şi zâmbi senin... A plecat la Rostov. Cred că se leagănă pe apă, undeva lângă Ust-Hopior... Uite şi cojocelul lui!

— L-aţi omorât, e adevărat? întrebă Grigori, aruncând o privire spre cojocelul lui Kaparin.

De fapt, ar fi putut nici să nu mai întrebe. Totul era limpede. Totuşi, întrebase, fără să ştie de ce. Nu i se răspunse îndată, iar el îşi repetă întrebarea.

— Da, sigur, e limpede: l-am omorât, zise Ciumakov, lăsându-şi genele peste ochii cenuşii şi frumoşi ca de femeie. Eu l-am omorât. Aşa mi-e meseria, să omor oamenii...

Grigori se uită la el cu încordare. Chipul smead, rumen şi curat al lui Ciumakov era calm şi chiar vesel. Mustăţile albicioase, bătând în auriu, se zugrăveau pronunţat pe faţa lui arsă de soare, scoţând în evidenţă culoarea mai închisă a sprâncenelor şi a părului pieptănat îndărăt. Era

într-adevăr frumos şi modest călăul din banda lui Fomin, care avea atâtea merite faţă de această bandă... Îşi puse lingura pe foaia de cort întinsă, îşi şterse mustăţile cu dosul palmei şi zise:

— Să-i mulţumeşti lui Iacov Efimîci, Melehov! El ţi-a salvat viaţa, că dacă nu era dânsul, ai pluti acuma pe Don, ţinându-i tovărăşie lui Kaparin...

— Dar pentru ce?

Ciumakov răspunse încet şi răspicat:

— Se pare că păcătosul de Kaparin avea de gând să se predea, drept care a stat de vorbă cu tine aseară şi a vorbit cam mult... Ei bine, atunci eu şi cu Iakov Efimîci ne-am gândit să-l ferim de păcat. Pot să-i povestesc totul? Ciumakov privi întrebător la Fomin.

Fomin încuviinţă din cap şi celălalt urmă, zdrobind zgomotos cu dinţii meiul mai mult crud decât fiert:

— Am făcut rost de cu seară de o bâtă de stejar şi-i zic lui Iakov Efimîci: „Astă-noapte, le fac seama la amândoi, lui Kaparin şi lui Melehov". Dar el: „Să-l omori pe Kaparin, dar să nu te atingi de Melehov". Şi aşa ne-am înţeles. Am aşteptat până când a adormit Kaparin şi aud: dormi şi tu, sforăi în somn. Ei bine, m-am târât până la el şi i-am ars una cu bâta în cap. Nici n-a mai dat din picioare căpitanul nostru! S-a mai întins, uite-aşa, dulce, şi s-a isprăvit cu dânsul... I-am cotrobăit în lucruri, l-am apucat de mâini şi de picioare, l-am dus până la mal, i-am scos cizmele, vestonul, cojocelul – şi în apă cu el! Iar tu dormeai şi habar n-aveai de nimic... Astă-noapte, Melehov, a stat moartea aproape de tine, chiar la căpătâiul tău! A zis Iakov Efimîci să nu-ţi fac nimic, dar eu mă gândeam: „Oare despre ce-au putut să vorbească? Nu-i a bine când doi din cinci încep să se ţină la o parte şi tăinuiesc ceva..." M-am apropiat de tine pe furiş şi voiam să-ţi croiesc una cu sabia, fiindcă ştii, m-am cugetat şi eu: dacă îl izbesc cu bâta, sare în picioare, că e zdravăn al dracului, şi trage cu pistolul, dacă nu l-am dat gata dintr-o lovitură... Dar Fomin mi-a stricat toată socoteala: „Lasă-l, zice, e de-al nostru! Putem avea încredere în el!" Şi pe urmă nu ne puteam dumiri ce s-a făcut cu armele lui Kaparin. Şi iac-aşa am plecat de lângă tine. Dar straşnic mai dormi, habar n-ai ce te paşte!

Grigori răspunse liniştit:

— M-ai fi omorât degeaba, prostule! N-am nicio înţelegere cu Kaparin.

— Atunci cum de se aflau la tine armele lui?

Grigori zâmbi:

— I-am luat pistoalele chiar de cu ziuă, iar închizătorul l-am scos seara

şi l-am băgat sub cergă.

Le povesti apoi despre cele spuse de Kaparin şi despre propunerea lui.

Fomin întrebă cu nemulţumire:

— Dar de ce n-ai spus-o aseară?

— Mi-a fost milă de el, tâmpitul bălos, mărturisi sincer Grigori.

— Vai, Melehov, Melehov! strigă Ciumakov, nespus de uimit. Mai bine pune-ţi şi mila tot sub cergă, acolo unde ai băgat închizătorul de la arma lui Kaparin, şi ascunde-o cât poţi, că n-are să-ţi aducă niciun folos!

— Să nu mă-nveţi tu pe mine. Ştiu şi eu cât te duce capul, răspunse rece Grigori.

— Păi, de ce să mai te-nvăţ? Dacă astă-noapte te-aş fi trimis pe lumea cealaltă, aşa, degeaba, din pricina milei ăsteia, ce-ar fi fost?

— M-aş fi dus pe apa sâmbetei, răspunse încet Grigori şi adăugă mai mult pentru sine, decât pentru ceilalţi: Mare grozăvie e să mori când eşti treaz, dar când dormi, trebuie să fie uşor de tot...

15

Pe la sfârşitul lui aprilie au trecut Donul, noaptea, cu o barcă. La Rubejnîi, lângă mal, îi aştepta Alexandr Koşeliov, un tânăr cazac din satul Nijne-Krivskoi.

— Merg cu voi, Iakov Efimîci! Mi s-a urât să stau acasă, vesti el, după ce-i dădu bună seara lui Fomin.

Fomin împinse cu cotul pe Grigori, şoptindu-i:

— Ai văzut? Ţi-am spus eu... Nici n-am apucat să plecăm din ostrov, şi lumea vine la noi, uite! E prietenul meu, un flăcău inimos. Semn bun! Înseamnă că o să ne meargă bine!

Judecând după glas, Fomin zâmbea mulţumit. Era bucuros din cale-afară că-i venise un nou tovarăş. Faptul că izbutise să treacă cu bine Donul şi că un om se grăbise să se alăture la ceata lor îl încuraja şi-l înaripa cu noi nădejdi.

— Hehei, văd că ai nu numai arma şi revolverul, ai şi binoclul şi sabia! zise el cu încântarea în creştere, cercetând şi pipăind în întuneric armele lui Koşeliov. Iată ce se cheamă un cazac de mâna întâi! Se cunoaşte îndată că eşti un cazac adevărat, nu o corcitură!

Vărul lui Fomin se apropie de mal, cu o căruţă trasă de un căluţ pitic.

— Puneţi-vă şeile în căruţă, îi îndemnă el încet. Dar, pentru Dumnezeu,

grăbiţi-vă, că şi aşa e târziu şi mai avem o bună bucată de drum înainte...

Era cuprins de emoţie şi-l zorea pe Fomin, dar acesta, părăsind ostrovul şi simţind sub picioare pământul tare al satului său de baştină, abia îşi stăpânea ispita ce-l împingea să treacă barem pentru un ceas pe la el pe-acasă, să mai vadă niscai prieteni...

Puţin înainte de revărsatul zorilor, au ales dintr-o herghelie de lângă satul Iagodnîi cei mai buni cai, pe care îi înşeuară. Ciumakov zise moşneagului, care păzea herghelia:

— Moşulică, să nu-ţi pară rău de cai că nu-s cine ştie ce! Şi-apoi nici n-o să-i călărim prea mult. Când o să ne facem rost de alţii, pe ăştia îi vom înapoia îndată stăpânilor. Dacă te întreabă careva cine i-a luat, spune: miliţienii din staniţa Krasnokutskaia. Acolo să meargă stăpânii lor... Noi urmărim o bandă, aşa să le spui!

Îşi luară rămas bun de la vărul lui Fomin când au ajuns la drumul cel mare, apoi cotiră la stânga şi toţi se îndreptară în trap spre sud-vest. După zvonuri, banda lui Maslak se ivise, zilele trecute, undeva în apropiere de staniţa Meşkovskaia. Acolo se îndrepta Fomin, care hotărâse să se unească cu ea.

*

Rătăciră trei zile şi trei nopţi în căutarea bandei lui Maslak, cutreierând drumurile de stepă din dreapta Donului, ocolind satele mari şi staniţele. În sloboziile ucrainene învecinate cu hotarul staniţei Karghinskaia, îşi schimbară căluţii slăbuţi cu cai ucraineni, bine hrăniţi şi mai iuţi.

În a patra zi, dimineaţa, în apropiere de satul Veji, Grigori fu cel dintâi care zări o coloană de cavalerie în marş, trecând peste un deal în depărtare. Cel puţin două escadroane mergeau pe drum, dar înaintea lor şi pe flancuri se mişcau patrule mici.

— Poate că e Maslak, poate că... Fomin puse binoclul la ochi.

— Poate că, poate că... îl strâmbă în batjocură Ciumakov. Uită-te mai bine, Iakov Efimîci, că dacă-s roşii, atunci trebuie să spălăm putina, şi cât mai iute!

— Dar cine dracu' poate să-i vadă de aici? mormăi cu ciudă Fomin.

— Uite! Ne-au şi zărit! O patrulă vine încoace! strigă Sterleadnikov.

Într-adevăr, fuseseră văzuţi. O patrulă, care înainta în dreapta detaşamentului, coti brusc şi se îndreptă în trap spre dânşii. Fomin băgă iute binoclul în cutie, dar Grigori zâmbi, se aplecă şi apucă de căpăstru

calul lui Fomin.

— Nu te pripi! Lasă-i să vie mai aproape. Sunt numai doisprezece. O să-i vedem mai bine cine sunt, iar de va fi nevoie, vom lua-o la fugă. Avem cai odihniţi, de ce te-ai speriat? Uită-te prin binoclu!

Cei doisprezece călăreţi veneau tot mai aproape, mărindu-se din ce în ce. Pe fundalul verde al dealului, acoperit de iarbă tânără, se zugrăveau acum limpede.

Grigori şi ceilalţi priveau cu nerăbdare la Fomin. Mâinile lui, care ţineau binoclul, tremurau uşor. Privea cu atâta încordare, încât o lacrimă se ivi şi i se prelinse pe obrazul întors spre soare.

— Roşii! Au stele roşii pe şepci!... strigă surd Fomin şi-şi întoarse calul.

Goana începu. În urma lor, trosniră mai multe împuşcături răzleţe şi rare. Grigori galopă vreo patru verste alături de Fomin, uitându-se din când în când îndărăt.

— Straşnic ne-am unit! zise el cu ironie.

Fomin tăcea. Era deprimat. Strunindu-şi puţin calul, Ciumakov strigă:

— Trebuie să ocolim satele! Hai s-o luăm spre hotarul staniţei Vioşenskaia, acolo nu umblă atâta lume.

Încă vreo câteva verste de asemenea goană nebună şi caii ar fi căzut istoviţi. Pe gâturile lor întinse se iviră spume de sudoare şi zbârcituri adânci.

— Să mergem mai încet! Mai încet! porunci Grigori.

Din cei doisprezece călăreţi, numai nouă continuară urmărirea: ceilalţi rămaseră mult în urmă. Grigori măsură cu ochii până la ei şi strigă:

— Stai! Trageţi în ei!...

Toţi cinci îşi trecură caii în trap, descălecară din mers şi-şi scoaseră armele.

— Ţine-ţi dârlogii! Asupra omului din stânga, înălţătorul culcat... foc!

Traseră câte un încărcător, omorâră un cal şi-şi continuară fuga, scăpând de urmărire. Călăreţii s-au mai ţinut de dânşii o bucată de vreme, fără vlagă. Din când în când, trăgeau asupra lor de la o mare depărtare, apoi încetară urmărirea.

— Să adăpăm caii: uite colea un iaz, zise Sterleadnikov, arătând cu biciuşca dungă albastră a unui iaz de stepă din depărtare.

Mergeau la pas, cercetând încordat toate văgăunile şi râpele, căutând să se strecoare în aşa fel ca să fie acoperiţi de cutele terenului.

Îşi adăpară caii în iaz, luându-şi drumul mai întâi la pas, apoi la trap. La amiază, se opriră ca să-i hrănească pe povârnişul unei văgăuni adânci,

care străbătea pieziş stepa. Fomin porunci lui Koşeliov să urce pe jos o movilă din apropiere, să stea culcat şi să observe. Dacă se iveau cumva călăreţi, el era dator să dea un semnal şi să alerge imediat la cai.

Grigori îşi legă calul şi-l lăsă să pască, apoi se culcă pe o moviliţă, alegându-şi un locşor mai uscat.

În partea asta însorită a văgăunii, iarba tânără era mai înaltă şi mai deasă. Răsuflarea reavănă a pământului negru, încins de soare, n-avea putere să înăbuşe mireasma gingaşă a viorelelor de stepă, care începeau a se veşteji. Creşteau într-un loc neumblat, strecurându-se printre tulpinile uscate ale sulfinei, se aşterneau într-un covor vesel pe marginea răzoarelor de altădată, şi ochişorii lor albaştri, senini ca de copil, priveau chiar din iarba veştedă de anul trecut, rămasă pe pământul tare cum e cremenea. Viorelele îşi trăiau cele din urmă zile în această stepă sălbatică şi nemărginită, iar în locul lor se şi înălţau pe povârnişurile văgăunii şi din sărături lalele de culori vii ca în basme, întinzându-ţi spre soare cupele lor purpurii, galbene şi albe – şi vântul ducea departe, prin stepă, felurite miresme de flori, amestecându-le.

La umbra malului, pe surpătura întoarsă spre miazănoapte, mai zăceau straturi de zăpadă tare, din care se scurgea apă. O adiere răcoroasă se răsfira dintr-acolo. Dar această răcoare întărea şi mai mult mireasma nelămurită a viorelelor, gingaşă şi tristă ca o amintire a unui trecut drag...

Grigori stătea culcat, cu picioarele larg răşchirate, proptindu-se în coate şi privind cu ochi lacomi stepa învăluită în boarea însorită, gorganele de strajă albăstrii de pe o creastă îndepărtată şi văzduhul curgător, tremurător, de pe muchia dealului. Rămânea o clipă cu ochii închişi şi asculta ciocârliile, cântând în apropiere, iar mai departe – paşii uşori şi sforăitul cailor, care păşteau iarba, zăngănitul zăbalelor şi foşnetul vântului în ierburile tinere... Încercă un ciudat simţământ de singurătate şi de potolire, lipindu-se cu tot trupul de pământul aspru. Era un simţământ de mult cunoscut. Îi venea totdeauna după clipele de spaimă; şi atunci Grigori le vedea parcă pe toate pentru întâia oară. Văzul şi auzul i se ascuţeau, iar tot ce trecea înainte oarecum nebăgat în seamă îi atrăgea altfel luarea-aminte. Urmărea acum cu acelaşi interes şi zborul pieziş, şuierător, al uliului-prepelicar, repezindu-se după o păsărică, şi umbletul dibuielnic al unui gândac negru, care străbătea încet-încet depărtarea dintre coatele lui Grigori, şi legănarea uşoară a unei lalele roşii ca sângele închegat, abia clătinată de vânt, strălucind de o feciorelnică frumuseţe. Laleaua crescuse aproape de tot, pe marginea unei moviliţe de

hârciog surpată. N-ar fi avut decât să întindă mâna ca s-o ia, dar Grigori stătea nemişcat, desfătându-se într-o tăcută minunare de înfăţişarea florii şi a foilor tari, care păstrau cu zgârcenie în cutele lor picături de rouă, sclipind în toate culorile curcubeului. Îşi mută privirea şi urmări îndelung, fără niciun gând, zborul unui vultur, care plutea pe cer, deasupra nenumăratelor moviliţe de hârciog părăsite...

După două ceasuri, încălecară din nou, grăbindu-se să ajungă până la căderea nopţii în satele cunoscute din staniţa Elanskaia.

Patrula de călăreţi roşii însă comunicase pesemne ceva la telefon despre calea urmată de dânşii. Când au intrat în slobozia Kamenska, mai multe împuşcături trosniră de undeva, de peste râu. Ţipătul şuierător al gloanţelor îl sili pe Fomin să se abată într-o parte. Trecură în galop, pe sub gloanţe, pe marginea sloboziei şi ieşiră repede pe pajiştile hergheliilor staniţei Vioşenskaia. După ce au lăsat în urmă cătunul Topkaia Balka, un mic detaşament de miliţieni încercă să-i prindă.

— Hai să-i ocolim pe la stânga, propuse Fomin.

— Să trecem la atac, zise hotărât Grigori. Ei sunt nouă oameni, noi suntem cinci. O să-i răzbim!

Fu susţinut de Sterleadnikov şi de Ciumakov. Scoţându-şi săbiile, îşi lăsară caii obosiţi în galop uşor. Fără să descalece, miliţienii deschiseră un foc viu, apoi o luară într-o parte, nevoind să primească lupta.

— Ăştia-s un pluton de neputincioşi. Se pricep la procese-verbale, dar sunt slabi la luptă! strigă batjocoritor Koşeliov.

Răspunzând cu arare focuri, atunci când miliţienii care-i urmăreau încercau să se apropie prea mult, Fomin şi ceilalţi s-au depărtat spre răsărit, ca lupii goniţi de ogari, trăgând din când în când, aproape fără să se oprească. Cu prilejul unui asemenea schimb de focuri, fu rănit Sterleadnikov. Glonţul îi străbătu pulpa stângă, atingând şi osul. Sterleadnikov gemu de durere şi zise pălind:

— M-au nimerit în picior... Şi tot la cel şchiop... Afurisiţii naibii!

Lăsându-se pe spate, Ciumakov râse zgomotos cu atâta poftă, încât îi ţâşniră lacrimile în ochi. Ajutându-l pe Sterleadnikov să încalece şi sprijinindu-l cu braţul, flecări cu icnete de râs:

— Dar cum de-au nimerit aşa de bine? Să ştii că au ochit dinadins... Văd un şchiop călare: hai să-i rupem piciorul cu totul... O-of, Sterleadnikov! Nu mai pot!... Ţi se scurtează piciorul cu încă un cot... De-acum, cum naiba ai să mai joci? Va trebui să-ţi sapi o groapă pentru picior, de un arşin adâncime...

— Tacă-ţi fleanca, gură spartă! De neroziile tale mi-arde acum? Taci, pentru Dumnezeu! îl rugă Sterleadnikov, strâmbându-se de durere.

După o jumătate de ceas, când toţi începură să urce povârnişul uneia din nenumăratele râpe, îi rugă:

— Hai să ne oprim, să stăm o clipă... Trebuie să-mi leg rana, curge grozav de mult sânge, e plină cizma...

Se opriră. Grigori ţinea caii, Fomin şi Koşeliov susţineau un foc rar asupra miliţienilor, care se zăreau mişcându-se în depărtare. Ciumakov îl ajută pe Sterleadnikov să se descalţe.

— Adevărat este, ai pierdut cam mult sânge... rosti Ciumakov, încruntându-se şi vărsând pe jos gârla roşie din cizmă.

Voia să taie cu sabia cracul pantalonului ud şi aburind de sânge, dar Sterleadnikov nu-i îngădui.

— Am pantaloni buni, nu face să-i tai pentru atâta, zise el, şi se propti cu mâinile de pământ, ridicând încetişor piciorul rănit. Trage pantalonul, dar mai încet!

— Ai pansament? întrebă Ciumakov, pipăindu-şi buzunarele.

— Dar ce dracu' să fac şi cu pansamentul tău? Mă descurc şi fără.

Sterleadnikov cercetă cu atenţie gaura făcută de glonţ la ieşire, apoi scoase cu dinţii glonţul dintr-un cartuş, vărsă puţină pulbere în palmă şi o amestecă grijuliu cu pământul pe care-l umezi cu scuipat. Unse cu acest noroi amândouă găurile rănii şi rosti cu deplină mulţumire:

— E lucru încercat şi dovedit! Usucă rana şi, peste două zile, mă vedeţi zdravăn ca popa!

Nu se mai opriră până la Cir. Miliţienii se ţineau la o depărtare respectabilă în urma lor, şi numai din când în când răsunau împuşcăturile lor răzleţe. Fomin se tot uita îndărăt, zicând:

— Ne petrec şi ne urmăresc... Sau poate că aşteaptă ajutoare de undeva? Nu degeaba se vor fi ţinând ei aşa de departe...

Ajunşi la satul Visloguzovski, trecură prin vad râul Cir şi urcară dealul la pas. Caii erau cum nici nu se poate mai istoviţi. Au mai coborât la vale în trap mărunt; la deal, însă, caii fură duşi de frâu şi oamenii luau cu mâna clăbuci tremurători de spumă de pe coastele şi de pe şoldurile lor leoarcă.

Prepusurile lui Fomin se adeveriră: la vreo cinci verste de Visloguzovski, se luară după ei şapte oameni călări pe cai odihniţi şi iuţi.

— Dacă ne vor trece tot aşa, de la unii la alţii, s-a isprăvit cu noi! zise posomorât Koşeliov.

Mergeau prin stepa fără drum, răspunzând la focuri; în vreme ce doi

dintre dânşii, culcaţi în iarbă, trăgeau, ceilalţi se îndepărtau la vreo două sute de stânjeni, descălecau şi ţineau pe inamic sub focurile lor, lăsând pe primii doi să facă un salt călare de vreo patru sute de stânjeni înainte, să descalece şi să deschidă dânşii focul. Au omorât sau au rănit rău un miliţian şi au mai ucis calul altuia. Curând, fu ucis însă şi calul lui Ciumakov. Acum alerga alături de calul lui Koşeliov, ţinându-se de scară.

Umbrele se făceau tot mai lungi. Soarele se apropia de apus. Grigori propuse să nu se mai despartă, şi toţi porniră împreună la pas. Ciumakov păşea alături de ei. Zăriră pe creasta dealului o căruţă trasă de doi cai şi o luară spre drum. Căruţaşul, un cazac bărbos şi în vârstă, îşi goni caii la galop, dar focurile de armă îl siliră să se oprească.

— Îl tai pe ticălos! Să se înveţe minte altă dată şi să mai fugă... zise Koşeliov printre dinţi, pornind înainte şi plesnindu-şi îndârjit calul cu biciuşca.

— Nu te atinge de el, Saşka! Nu-ţi dau voie! îl ameninţă Fomin şi strigă din depărtare: Deshamă, moşule, auzi? Deshamă, cât mai eşti în viaţă!

Fără să asculte rugăminţile fierbinţi ale moşneagului, desprinseră singuri ştreangurile, scoaseră chingile şi hamurile şi puseră îndată şeile.

— Lăsaţi-mi măcar unul de-ai voştri în schimb! îi rugă bătrânul plângând.

— Poate că mai vrei ceva, gura mă-tii de caiafă bătrână? întrebă Koşeliov. Avem şi noi nevoie de cai. Zi bogdaproste că ai rămas cu viaţa...

Fomin şi Ciumakov încălecară caii odihniţi. La cei şase călăreţi, care îi urmăreau de aproape, se adăugară încă alţi trei.

— Trebuie să gonim mai iute! Daţi-i drumul, băieţi! strigă Fomin. Dacă ajungem până seara la văgăunile de la Krivskoi, suntem scăpaţi...

Dădu bici calului şi se repezi înainte. În stânga lui, mergea al doilea cal, cu dârlogii legaţi din scurt. Flori purpurii de lalea zburau în toate părţile, retezate de copitele cailor, ca stropi mari de sânge. Grigori, care galopa în urma lui Fomin, privi la aceşti stropi roşii şi închise ochii. Simţi o ameţeală, fără să ştie de ce, şi cunoscuta durere tăioasă îl săgetă în inimă...

Caii alergau cu cele din urmă puteri. Oamenii erau şi dânşii obosiţi de atâta călărie neîntreruptă şi de foame. Sterleadnikov se clătina în şa, alb ca varul. Pierduse mult sânge. Setea şi greaţa îl chinuiau. Încercă să ronţăie puţină pâine uscată, dar o vărsă îndată.

În amurg, intrară în mijlocul unei herghelii, care se întorcea din stepă, în apropiere de satul Krivskoi; mai traseră câteva focuri asupra

urmăritorilor şi văzură cu bucurie că aceştia rămâneau în urmă. Cei nouă călăreţi se adunară în depărtare, se sfătuiră între dânşii şi au luat calea întoarsă.

Petrecură două zile şi două nopţi în Krivskoi, la un cazac prieten cu Fomin. Era un gospodar înstărit şi-i primi bine. Caii fură duşi într-o magazie întunecoasă şi mâncau ovăz pe îndopate, odihnindu-se după goana lor nebunească. Oamenii făceau cu rândul de pază la cai, dormeau tolăniţi în şura răcoroasă şi plină de păienjeniş; se îndopau şi dânşii pe săturate, pentru toate zilele cât flămânziseră în ostrov.

Ar fi putut părăsi satul chiar a doua zi, dar îi ţinea pe loc Sterleadnikov: rana îl durea rău; dimineaţa, marginile ei deveniră roşii, iar spre seară piciorul se umflă, şi rănitul căzu în nesimţire. Era mereu chinuit de sete. Toată noaptea, când îşi venea în fire, cerea apă, bând mult şi cu lăcomie. Într-o noapte, goli aproape o căldare de apă, dar nu se mai putea scula, nici ajutat; orice mişcare îi pricinuia cumplite dureri. Urina culcat şi gemea mereu. Fu dus într-un colţ al şurii, pentru ca să nu i se audă gemetele, dar aceasta nu ajută la nimic. Gemea din ce în ce mai tare, iar când îşi pierdea cunoştinţa, răcnea în delir, năprasnic şi nelămurit.

Au trebuit să stea de veghe fără întrerupere şi lângă el. Îi dădeau de băut, îi udau fruntea fierbinte şi-i acopereau gura cu mâinile sau cu şapca, atunci când începea să strige sau să aiureze prea tare.

Spre sfârşitul zilei a doua, îşi veni în fire şi zise că se simte mai bine.

— Când plecaţi de-aici? întrebă el pe Ciumakov, făcându-i semn cu degetul să se apropie.

— În noaptea asta.

— Merg şi eu. Să nu mă părăsiţi aici, pentru numele lui Dumnezeu!

— Dar cum? rosti cu jumătate de glas Fomin. Nici nu te poţi urni din loc.

— Nu pot? Uite... Sterleadnikov făcu o sforţare, se ridică puţin, dar se prăvăli îndată.

Chipul îi ardea, sudoarea i se ivi pe frunte în broboane mici.

— Te luăm! îl încredinţă cu hotărâre Fomin. O să te luăm, n-avea nicio teamă, rogu-te. Şi şterge-ţi lacrimile că nu eşti muiere.

— E sudoare... zise încet Sterleadnikov, trăgându-şi şapca peste ochi.

— Am fi poate bucuroşi să te lăsăm aici, până te vindeci, dar nu vrea gazda. Nu te lăsa doborât de deznădejde, Vasili! Piciorul are să ţi se îndrepte şi o să ne mai luăm noi la trântă cu tine, o să-i mai tragem noi un cazacioc! De ce te-ai muiat, ia spune! Înţeleg dacă ar fi o rană grea – dar ai

un fleac!

Totdeauna aspru şi cam bădăran cu toată lumea, Ciumakov rosti aceste cuvinte cu atâta duioşie şi cu învăluiri atât de blânde şi de convingătoare, încât Grigori se uită la el cu uimire.

Plecară din sat puţin înainte de răsăritul soarelui. Pe Sterleadnikov îl aşezară cu greu în şa, dar el nu se putea ţine singur şi se prăvălea când într-o parte, când în cealaltă. Ciumakov mergea alături de dânsul, cuprinzându-i mijlocul cu o mână.

— Ce povară!... Va trebui să-l lăsăm... şopti Fomin, ajungând alături de Grigori şi dând necăjit din cap.

— Să-l omorâm?

— Dar ce? Vrei să-l cătăm la dinţi? Ce să ne facem cu el?

Merseră îndelung la pas şi tăceau. Ciumakov fu înlocuit de Grigori, apoi de Koşeliov.

Soarele răsări. În vale, deasupra Donului, mai pluteau rotocoale de ceaţă, dar sus, pe deal, zarea stepei era senină şi străvezie şi, cu fiecare clipă, cerul se adâncea tot mai albastru, cu nouraşi albi şi pufoşi, neclintiţi, drept deasupra capului. Roua deasă se aşternea pe iarbă în brocart argintiu şi, acolo pe unde treceau caii, rămânea o urmă întunecată şi umedă. Numai ciocârliile rupeau măreaţa şi blânda tăcere întinsă peste stepă.

Bălăngănind fără putere din cap, după mersul calului, Sterleadnikov gemu încet:

— Of, că tare mi-e greu!

— Taci! îl întrerupse grosolan Fomin. Nici nouă nu ni-i uşor să ne scoatem sufletul cu tine!

În apropiere de Şleaul Hatmanilor o dropie îşi luă zborul drept în sus, sărind de sub copitele cailor. Şuieratul subţire şi tremurător al aripilor îl făcu pe Sterleadnikov să se dezmeticească din toropeală.

— Fraţilor, daţi-mă jos de pe cal... se rugă el.

Koşevoi şi Ciumakov l-au coborât cu băgare de seamă de pe cal şi-l puseră pe iarba umedă.

— Lasă-ne să vedem măcar cum stai cu piciorul, zise Ciumakov, lăsându-se pe vine. Hai, descheie-te la pantaloni!

Piciorul lui Sterleadnikov se umflase în chip groaznic, umplând în întregime, fără cute, cracul larg al pantalonilor. Pielea, de culoare vânătă-închisă, lucea până la şold şi era acoperită de pete negre, catifelate la pipăit. Aceleaşi pete, însă de o culoare mai puţin închisă, i se iviră şi pe

burta negricioasă, suptă. Din rană şi de la sângele cafeniu, uscat pe pantaloni, venea de pe acum un miros greu de descompunere, şi Ciumakov cerceta piciorul prietenului său, astupându-şi nasul cu degetele, strâmbându-se şi abia biruindu-şi o icnire de greaţă. După aceea, privi atent pleoapele lui Sterleadnikov, vinete şi lăsate în jos, se uită la Fomin şi zise:

— Pare-se că a obrintit... Mda-a-a... Proastă afacere, Vasili Sterleadnikov... Prost de tot, ce să mai zic?... Of, Vasea, Vasea, cum naiba de-ai păţit-o?...

Sterleadnikov răsufla scurt şi repede, fără să rostească niciun cuvânt. Ca la o comandă, Fomin şi Grigori descălecară şi veniră lângă rănit dinspre bătaia vântului. Rănitul mai stătu puţin culcat, apoi, sprijinindu-se în mâini, se aşeză în capul oaselor şi îi cercetă pe toţi cu privirea ochilor tulburi şi aspri – privire care şi începuse a fi a unei alte lumi.

— Fraţilor! Luaţi-mi viaţa... Tot n-am să mă trăiesc... M-am chinuit destul, nu mai pot...

Se culcă din nou pe spate şi închise ochii. Fomin şi toţi ceilalţi se aşteptau la o asemenea dorinţă. Clipind din ochi către Koşeliov, Fomin se întoarse cu spatele, şi Koşeliov, fără să se codească, îşi smulse arma de la umăr. „Trage!", înţelese el mai curând decât auzi cuvântul, privind buzele lui Ciumakov, care se îndepărtă. Dar Sterleadnikov deschise din nou ochii şi zise cu tărie:

— Trage aici! Şi, cu aceste cuvinte, ridică mâna şi-şi arătă cu degetul partea dintre ochi. Ca să-mi stingi dintr-o dată lumina... Când o să ajungeţi în satul meu, spuneţi nevestei: aşa şi aşa... Să nu mai aştepte.

Mişcările lui Koşeliov, care făcea ceva cu închizătorul armei, erau ciudat de încete şi lungi, iar Sterleadnikov, închizând ochii, mai avu timp să isprăvească:

— Am numai nevastă... iar copii nu... A făcut unul mort... Alţii n-au mai fost...

De două ori puse Koşeliov arma la ochi, dar o lăsă în jos, din ce în ce mai palid... Ciumakov îl împinse furios cu umărul şi-i smulse arma din mâini.

— Dacă nu poţi, nu te apuca, neam de căţea... strigă el răguşit; îşi scoase şapca din cap şi-şi netezi părul.

— Mai iute! ceru Fomin, vârându-şi piciorul în scară.

Alegându-şi cuvintele potrivite, Ciumakov rosti încet şi cu glas abia auzit:

— Vasili! Iartă-mă pe mine şi pe noi toţi, pentru Dumnezeu! O să ne mai întâlnim pe lumea cealaltă şi o să ne judece acolo... O să-i spunem nevestei tale tot ce-ai cerut.

Stătu puţin, crezând că Sterleadnikov va spune ceva, dar acesta tăcea, aşteptînd moartea, tot mai palid. Numai genele arse de soare îi tresăreau ca de vânt, şi degetele mâinii stângi i se mişcau încetişor, încercând fără rost să încheie un nasture crăpat de la bluză...

Câţi oameni murind n-a văzut Grigori în viaţa lui? Dar n-avu tăria s-o mai vadă şi pe asta! O luă grăbit înainte, trăgând cu putere de dârlogi şi ducându-şi calul după el. Aştepta trosnitura focului de armă, ca şi cum cineva s-ar fi pregătit să-i bage lui un glonţ între umeri... Inima îi număra clipele, în aşteptare, dar când se auzi detunătura în spatele lui, i se tăiară picioarele, şi abia putu să-şi stăpânească calul, care se ridică pe picioarele de dinapoi...

Timp de vreo două ceasuri merseră tăcuţi. Numai la popas, Ciumakov rupse tăcerea. Acoperindu-şi ochii cu palma, zise surd:

— Dar ce naiba m-a împins să-l împuşc? Trebuia să-l lăsăm în stepă şi n-aş avea încă un păcat pe suflet. Parcă-mi tot stă înaintea ochilor...

— Tot nu te obişnuieşti? îl întrerupse Fomin. Câtă lume ai omorât tu şi încă tot nu te-ai putut obişnui? Că doar în loc de inimă ai o bucată de fier ruginit...

Ciumakov păli şi se uită fioros la Fomin.

— Pe mine să mă laşi acum în pace, Iakov Efimovici! rosti el încet. Nu-mi răscoli sufletul că te pot achita şi pe tine... Uite-aşa...

— Parcă eu am vrut să mă leg de tine? Numai de asta îmi arde mie acum, că n-am alte griji! răspunse Fomin pe un ton împăciuitor şi se lungi pe spate, mijindu-şi ochii din pricina soarelui şi întinzându-se cu o nespusă plăcere.

16

În ciuda aşteptărilor lui Grigori, în aceste zece zile rândurile lor crescură cu vreo patruzeci de cazaci. Erau rămăşiţele diferitelor bande mici, zdrobite în lupte. După ce-şi pierduseră căpeteniile, rătăceau prin ţinut şi se alăturau bucuroşi lui Fomin. Le era pe deplin egal cui să slujească şi pe cine să omoare; nu voiau decât să ducă o viaţă slobodă, rătăcitoare, şi să jefuiască pe cine le ieşea în cale. Erau oameni pierduţi, şi,

privindu-i, Fomin zicea dispreţuitor lui Grigori: „Numai pleavă, Melehov!!... Ăştia nu-s oameni... toţi ca unul, buni de spânzurătoare!" În adâncul sufletului său, Fomin tot se socotea „luptător pentru poporul truditor" şi tot mai spunea, deşi mai rar ca înainte: „Suntem eliberatorii căzăcimii..." Rămânea stăpânit de cele mai tâmpe nădejdi... Începu din nou să privească printre degete jafurile la care se deda ceata lui, socotind că toate astea sunt lucruri de neînlăturat; cu care trebuie să se împace, că va scăpa cu timpul de tâlhari şi că, mai devreme ori mai târziu, tot va ajunge un adevărat comandant al forţelor de răsculaţi, nu o căpetenie de măruntă şi becisnică bandă...

Dar Ciumakov, care nu se sinchisea de nimeni, le zicea tuturor „hoţomani" şi se avânta în certuri aprinse cu Fomin, dovedindu-i că amândoi nu erau decât nişte tâlhari de drumul mare.

Rămaşi singuri, se certau adeseori cu înverşunată înfocare.

— Sunt luptător neînduplecat împotriva Puterii sovietice! striga Fomin, roşu de mânie. Şi tu, dacă mă numeşti tâlhar, să te ia dracu' ! Mă, prostule, nu înţelegi că eu lupt pentru o idee?

— Nu mă năuci la cap! răspundea Ciumakov. Unde-i dealul şi unde-i valea?... Nu-s copil! Uită-te la dânsul! Luptă pentru o idee! Cel mai tâlhar între tâlhari, şi atâta tot: Şi de ce ţi-e frică de acest cuvânt? Nu te pricep!

— De ce mă faci de ocară? De ce, gura mă-tii, răspunde?! M-am răsculat împotriva puterii şi lupt cu arma-n mână. Ce fel de tâlhar sunt atunci?...

— Păi, tocmai d-aia. Eşti tâlhar, pentru că te ridici împotriva puterii. Tâlharii merg totdeauna împotriva puterii, aşa a fost de când e lumea. Oricum ar fi, Puterea sovietică e tot putere, se ţine din anul şaptesprezece, şi cine se ridică împotriva ei e un hoţoman.

— Dovleacul tău de nătărău! Dar generalul Krasnov, sau Denikin, tot tâlhari erau?

— Dar ce să fie? Numai că aveau epoleţi... Epoleţii sunt însă un fleac. Îi putem pune şi noi...

Fomin izbea cu pumnul în masă, scuipă şi, în lipsă de alte dovezi, punea astfel capăt vorbelor fără noimă. Era într-adevăr cu neputinţă să-l convingă pe Ciumakov...

Cei mai mulţi dintre proaspeţii intraţi în bandă erau foarte bine înarmaţi şi îmbrăcaţi. Aproape toţi aveau cai buni, obişnuiţi cu marşuri fără sfârşit, făcând fără osteneală o sută de verste pe zi. Unii aveau chiar câte doi cai; unul îşi purta stăpânul în şa, iar celălalt aşa-numit de rezervă, mergea alături. La nevoie, schimbau calul şi îl uşurau pe celălalt să se

odihnească. Cine avea doi cai putea să străbată până la două sute de verste pe zi.

Într-o zi, Fomin îi spuse lui Grigori:

— Dacă am fi avut de la început câte doi cai de om, nu ne-ar fi ajuns nici dracul din urmă! Miliţienii şi trupele roşii n-au voie să ia cai de la locuitori şi ca atare nu cutează s-o facă, dar noi ne putem îngădui tot ce vrem! Fiecare trebuie să-şi facă rost de încă un cal, şi atunci n-au să ne mai prindă cât or fi şi-or mai trăi! Povesteau bătrânii că, şi în vremurile străvechi, aşa mergeau şi tătarii în ceambururi, fiecare cu câte doi cai sau chiar cu trei. Cine putea să-i mai ajungă? Trebuie să facem la fel. Îmi place foarte născocirea asta tătărească!

Au făcut, aşadar, curând rost de cai şi într-adevăr rămaseră multă vreme cu neputinţă de prins. Un grup de miliţie călare, alcătuit la Vioşenskaia, încerca în zadar să-i ajungă. Caii de schimb îngăduiau bandei lui Fomin, care nu era prea mare, să se desprindă uşor de urmăritori şi s-o ia înaintea lor cu câteva etape de marş, ferindu-se de ciocnirile cu primejdie.

Totuşi, pe la mijlocul lui mai, grupul, care era aproape de patru ori mai numeros decât banda, izbuti să-l strâmtoreze pe Fomin pe cursul Donului, aproape de satul Bobrovski, staniţa Ust-Hopiorskaia. Dar, după o scurtă luptă, banda străpunse încercuirea şi se retrase pe malul Donului, pierzând opt oameni morţi şi răniţi. Curând după aceea, Fomin îi propuse lui Grigori să primească postul de şef al statului-major.

— Avem nevoie de un om cu carte ca să umblăm după plan, după hartă, că altfel tot o să ne prindă cândva şi tot au să ne răpună. Apucă-te de asta, Grigori Panteleevici.

— Ca să prinzi miliţieni şi să le tai capetele n-ai nevoie de stat-major, răspunse posomorât Grigori.

— Fiecare detaşament trebuie să aibă un stat-major. Nu mai vorbi prostii.

— Bagă-l pe Ciumakov, dacă nu mai poţi trăi fără stat-major.

— Dar tu de ce nu vrei?

— Habar n-am de meseria asta.

— Dar Ciumakov are?

— N-are nici Ciumakov.

— Păi atunci, ce dracu' să fac cu el? Tu eşti ofiţer şi eşti dator să te pricepi şi la tactică, şi la alte drăcovenii.

— Ca ofiţer, am fost aşa cum eşti tu acum, comandant de detaşament!

Iar tactica noastră e aceeaşi: hoinăreşte prin stepă şi uită-te cât mai des îndărăt... zise batjocoritor Grigori.

Fomin făcu cu ochiul şi-l ameninţă cu degetul.

— Te văd, te văd! Te tot ascunzi după deget? Vrei să nu te ştie nimeni? Lasă, frate, că tot n-are să-ţi ajute la nimic! Comandant de pluton, şef de stat-major – aceeaşi plată! Crezi tu că, dacă te prinde, o să ieşi mai ieftin? Vezi să nu!

— Nici nu mă gândesc, degeaba umbli cu presupusuri, zise Grigori, cercetându-şi încordat dragonul de la sabie. Dar n-am năravul să mă apuc de ceea ce nu ştiu să fac...

— Ei, nu vrei – nu vrei! Nu te silesc! O s-o scoatem la capăt şi fără tine! bodogăni supărat Fomin.

Situaţia din district se schimbă pe neaşteptate: pe la casele cazacilor înstăriţi, acolo unde Fomin era primit înainte cu cea mai însufleţită voioşie, porţile erau acum închise cu zăvorul, la ivirea bandei, iar gospodarii îşi luau tălpăşiţa din sat, toţi ca unul, ascunzându-se prin grădini şi prin livezi. Secţia specială a tribunalului revoluţionar, trimisă la Vioşenskaia, pedepsi cu asprime numeroşi cazaci, care făcuseră o primire frumoasă lui Fomin; vestea se răspândi ca fulgerul prin staniţe şi dădu roade fără greş asupra celor care-şi arătaseră pe faţă înclinarea pentru bandiţi.

În două săptămâni, Fomin cutreieră un ţinut întins, străbătând toate staniţele de la Donul de sus. Banda număra acum vreo sută treizeci de săbii, şi nu mai era urmărită de un grup de călăreţi, format în pripă, ci de mai multe escadroane din Regimentul 13 cavalerie, trimis în mod special din sud.

Printre bandiţii care trecuseră în ultimul timp la Fomin, erau mulţi băştinaşi din părţile mai îndepărtate. Toţi ajunseseră la Don pe felurite căi: care izbutise să scape dintr-un arest, care din închisori, şi care din lagăre, dar grosul era alcătuit dintr-un grup de câteva zeci de săbii ce se răzleţiseră de banda lui Maslak şi din resturile bandei zdrobite a lui Kurocikin. Maslakoviştii se despărţiră de bunăvoie şi se aflau în fiecare pluton, în schimb oamenii lui Kurocikin ţineau să fie cu toţii împreună. Formară un pluton aparte, bine închegat şi care se ţinea cam răzleţ de celelalte. În lupte şi în odihnă erau uniţi, se ajutau din răsputeri între dânşii şi, dacă li se întâmpla să jefuiască vreo cooperativă sau un depozit, toată prada era adunată într-un loc şi împărţită frăţeşte, toţi fiind socotiţi egali.

Mai mulţi cazaci din ţinuturile Terek şi Kuban, cu hainele lor cercheze, lungi şi ponosite, doi calmuci din staniţa Velikokneajeskaia, un leton cu cizmele de vânătoare lungi, care-i ajungeau până la şolduri, şi cinci marinari anarhişti cu tricourile vărgate şi cu scurtele ieşite de soare – făceau banda lui Fomin să apară şi mai pestriţă, cu hainele ei de toate felurile şi cu oamenii de toate soiurile.

— Ei, poţi să mai spui şi acum că n-ai tâlhari, ci nişte... cum le zici tu?... nişte „luptători pentru idee"? întrebă o dată Ciumakov pe Fomin, arătându-i din ochi coloana înşiruită. Numai un popă răspopit şi un porc încălţat, iată ce ne mai lipseşte ca să fim cu tot soborul în păr...

Fomin nu răspunse. N-avea decât o singură dorinţă: să strângă în jurul său cât mai mulţi oameni. Nu se mai uita la nimic alt, când primea voluntarii. Pe fiecare nou-venit, care-şi arăta dorinţa de a sluji la el, îl cerceta scurt, apoi îi spunea:

— Bun pentru serviciu! Te primesc. Du-te la Ciumakov, şeful meu de stat-major; el o să-ţi spuie în ce pluton ai să fii şi are să-ţi dea şi arme.

Într-un sat din staniţa Migulinskaia, oamenii i-au adus un flăcău oacheş, cu părul creţ şi bine îmbrăcat. Zicea că vrea să intre în bandă. Cercetându-l, Fomin află că flăcăul era de fel din Rostov şi că fusese de curând condamnat pentru tâlhărie, că fugise din închisoare, şi că, aflând despre Fomin, se strecurase în districtul Donului de sus.

— De ce neam eşti? Armean sau bulgar? îl întrebă Fomin.

— Nu, sunt evreu, răspunse flăcăul, cam încurcat.

Fomin se zăpăci, şi tăcu mult timp. Nici el nu ştia ce să facă într-o asemenea împrejurare neprevăzută. După ce chibzui bine, oftă din adâncul bojocilor şi zise:

— Ei, fie, ovrei, neovrei... pentru noi şi ovreiul e om... Un om mai mult. Ştii să mergi călare? Nu? Ai să înveţi! Pentru început, o să-ţi dăm un căluţ mai liniştit şi pe urmă te-i face şi mare călăreţ. Du-te la Ciumakov, el are să ţi le rânduiască toate cum se cuvine.

După câteva minute, Ciumakov sosi în galop la Fomin. Era turbat de furie.

— Ai înnebunit, sau îţi arde de glume? strigă el, oprindu-şi calul. La ce dracu' mi-ai trimis pe jidan? Nu-l primesc! Să se care la naiba!

— Primeşte-l, primeşte-l, ca să fie mai multă lume, zise liniştit Fomin.

Cu spumă la gură, Ciumakov răcni:

— Nu-l iau! Îl omor, dar nu-l primesc! Cazacii murmură şi zbiară – du-te de te-nţelege singur cu dânşii!

În timp ce se certau, oamenii de lângă căruţe l-au dezbrăcat pe evreul cel tânăr de cămaşa lui brodată şi de pantalonii de postav, largi la glezne. Încercând cămaşa, unul din cazaci zise:

— Uite, vezi colea, dincolo de sat, nişte buruieni uscate? Trap până acolo, culcă-te şi rămâi pe loc până vom pleca d-aici, iar după asta, scoală-te şi cară-te unde vrei! De noi să nu te mai apropii, că te omorâm; mai bine du-te la mă-ta, la Rostov. Războiul nu e treabă de evreu. Dumnezeu va învăţat să fiţi negustori, nu să vă bateţi. Ne lipsim de voi, o s-o scoatem la capăt şi singuri!

Evreul fu gonit, dar în schimb, în aceeaşi zi, plutonul doi primi pe nebunul Paşa, cunoscut prin toate satele din staniţa Vioşenskaia. În râsetele tuturor, care glumeau pe seama lui, fu prins în stepă, adus în sat şi îmbrăcat solemn în hainele scoase de pe un ostaş roşu omorât; după aceea îi arătară cum se mânuieşte o armă şi câţiva se siliră îndelung să-l înveţe cum se taie cu sabia.

Grigori mergea spre caii lui, care stăteau la conovăţ, dar, zărind la o parte o mulţime îmbulzită, se îndreptă într-acolo. Auzind hohote de râs, îşi iuţi paşii; urmă o clipă de tăcere, în care răsună o voce domoală, povăţuitoare:

— Nu aşa, Paşa! Cine taie aşa? Aşa poţi să despici lemne, nu un om. Uite, aşa se face treaba, pricepi? Cum îl prinzi, porunceşte-i îndată să se pună în genunchi, că ţie n-are să-ţi vină la îndemână să-l loveşti când stă în picioare... S-a pus în genunchi, şi tu, uite aşa, loveşte-l din spate, în gât. Dar nu lovi drept, ci pieziş, şi trage sabia spre tine, ca să taie mai bine...

Înconjurat de bandiţi, nebunul stătea smirnă, strângând mânerul sabiei scoase din teacă. Ascultă poveţele cazacului, zâmbind blajin şi mijindu-şi cu fericire ochii bulbucaţi şi cenuşii. În colţurile gurii i se vedeau urme de spumă, ca la cai, şi balele îi curgeau din belşug pe barba roşcat-arămie, prelingându-se pe piept... Lingându-şi buzele murdare, zise, gângăvind şi bâlbâindu-se:

— Am priceput totul, drăguţule... Chiar aşa am să şi fac... O să-l pun în genunchi pe robul lui Dumnezeu şi o să-i tai gâtlejul... curat aşa o să-l tai! Mi-aţi dat şi nădragii, şi cămaşa, şi cizmele... Dar uite, numai balton n-am! Dacă mi-aţi face rost şi de un baltonaş... am să vă slujesc din toate puterile mele!

— Ai să omori un comisar şi ai să te-nvârţi şi de un palton, iar acum, povesteşte-ne cum te-au însurat anul trecut, îl îndemnă unul din cazaci.

În ochii nebunului, lărgiţi şi tulburi, se ivi o holbare de groază

animalică. Trase o înjurătură lungă şi începu să povestească ceva, aţâţat de râsul tuturor. Toate acestea erau atât de scârboase, încât Grigori tresări şi se grăbi să plece. „Iată de ce oameni mi-am legat soarta...", se gândi el, cuprins de durere, de mânie şi de ciudă pe el şi pe toată această scârbavnică viaţă...

Se culcă lângă conovăţ, silindu-se să nu audă strigătele nebunului şi hohotele de râs detunate ale cazacilor. „Plec chiar mâine! E timpul", se hotărî el, privindu-şi caii graşi, bine rotunjiţi.

Se pregătea să părăsească banda, şi o făcea chibzuit şi cu grijă. Luase de la un miliţian omorât actele, pe numele de Uşakov, şi le cususe sub căptuşeala mantalei. Cu două săptămâni înainte, începu să-şi pregătească caii pentru un drum scurt, care trebuia însă străbătut cu cea mai mare iuţeală: îi adăpa la timp, îi ţesăla mai cu îngrijire ca oricând, aşa cum n-o făcea nici în timpul serviciului activ, încerca tot ce putea ca să facă rost de grăunţe pentru dânşii, iar caii lui arătau mai ageri decât ai celorlalţi, mai ales un cal ucrainean, sur şi cu pete albe. Avea părul lucios, sclipind la soare ca argintul înnegrit, caucazian. Cu astfel de cai putea fugi fără grijă de orice urmărire.

Grigori se sculă şi intră în curtea cea mai apropiată. Adresându-se unei bătrâne, care şedea pe treptele hambarului, o întrebă cu multă cuviinţă:

— N-aveţi cumva o coasă, bunico?

— Am avut una, naiba s-o ştie unde o fi acum! Dar ce vrei să faci cu ea?

— Voiam să cosesc puţină iarbă în livada voastră. E voie?

Bătrâna stătu pe gânduri, apoi zise:

— Dar când o să plecaţi odată de pe capul nostru? Tot să vă dăm, ba una, ba alta... Vin unii, cer grăunţe; vin alţii, apucă şi ridică tot ce se vede. Nu-ţi dau coasă! Nici nu mă mai ruga, că nu dau!

— Cum, îţi pare rău pentru puţină iarbă, bătrânico?

— Dar ce, crezi tu că iarba creşte peste tot? Şi eu cu ce să-mi hrănesc vaca?

— Nu-ţi ajunge iarba din stepă?

— Du-te şi tu acolo, în stepă, puiule. Acolo e destulă.

Grigori zise cu ciudă:

— Mai bine, băbuco, tot dă-mi coasa. O să cosesc puţin, o să-ţi rămână şi ţie. Altfel, dacă lăsăm caii să pască singuri, au să strice totul!

Bătrâna privi oţărâtă la Grigori şi-şi întoarse faţa:

— Du-te singur şi ia-o! E atârnată, colo, sub şopron!

Grigori găsi sub şopron coasa veche şi crăpată, iar pe când trecea pe

lângă bătrână, o auzi limpede spunând; „Dare-ar ciuma în voi, afurisiţilor!”

Era însă obişnuit cu asemenea vorbe. Îşi dăduse mai demult seama de chipul în care erau întâmpinaţi de localnicii satelor. „Au dreptate, se gândea el, mânuind coasa şi silindu-se să cosească curat. Ce nevoie au ei de noi? Nimeni n-are nevoie de noi, nu lăsăm pe nimeni să-şi vadă de treabă şi să trăiască în pace. Trebuie să isprăvesc odată cu asta, ajunge!”

Cufundat în asemenea gânduri, stătu mai târziu lângă cai, privind cum apucă lacom cu buzele lor negre şi catifelate şomoioagele de iarbă tânără, subţire. Un glas tineresc de bas, nu tocmai sigur, îl scoase din această scufundare:

— Ah, ce cal minunat! Ai zice că-i o lebădă!

Grigori se uită la acela care vorbise. Un cazac tinerel din staniţa Alexeevskaia, proaspăt intrat în bandă, privea calul sur şi clătina cu admiraţie din cap. Fără să-şi ia de la dânsul privirile încântate, îl înconjură de mai multe ori şi plescăi din limbă.

— Chiar al tău e?

— Dar ţie ce-ţi pasă? întrebă Grigori, fără prea multă bunăvoinţă în glas.

— Hai să facem schimb! Am un murg – soi curat, de Don! Sare peste orice obstacol, şi ce iute e, ce iute! Ca fulgerul!

— Dă-te la naiba, rosti rece Grigori.

Flăcăul tăcu o clipă, oftă necăjit şi se aşeză în apropiere. Cercetă îndelung calul cel sur şi zise:

— Dar a avut tignafes. Şi nu răsuflă bine.

Grigori stătea tăcut, scobindu-se în dinţi ca un pai. Flăcăul prostuţ începea să-i placă.

— Nu vrei să facem schimb, nenicule? întrebă încet băietanul, privindu-l cu ochi rugători.

— Nu, chiar dacă te-ai da şi pe tine, pe deasupra!

— Dar de unde îl ai?

— L-am făcut singur!

— Nu, zău!

— Tot de-acolo: mi l-a fătat o iapă!

— Poftim, iată ce-auzi, dacă vorbeşti cu un nărod, pufni cu necaz flăcăul şi se îndepărtă.

Satul se întindea în faţa lui Grigori; era pustiu, fără nicio ţipenie de om, parcă toată lumea murise. Nu se zărea nimeni, afară de oamenii lui Fomin.

O haraba părăsită într-o ulicioară, un butuc într-o curte, cu barda înfiptă în grabă şi cu o scândură neisprăvită lăsată alături, o pereche de boi în jug, păscând alene iarba măruntă în mijlocul uliţei, o găleată răsturnată lângă fântână – toate arătau că vadul paşnic al vieţii din sat fusese întrerupt pe neaşteptate, şi că gospodarii se ascunseseră undeva, lăsându-şi treburile neisprăvite.

Aceeaşi pustietate şi aceleaşi urme de fugă pripită le mai văzuse Grigori atunci când regimentele căzăceşti călcau pământul Prusiei Orientale. De astă dată, avu prilej să le vadă în ţinutul său de baştină... Era întâmpinat de aceleaşi priviri mohorâte, în care mocnea ura – odinioară însă erau ale nemţilor, iar acum ale cazacilor din districtul Donului de sus. Grigori îşi aminti convorbirea de adineauri cu bătrâna şi privi amărât în jur, desfăcându-şi gulerul cămăşii. Aceeaşi afurisită durere se ridica spre inima lui...

Soarele dogorea pământul. În ulicioară mirosea a pulbere de ţărână, a lobodă şi a sudoare de cal. Prin livezi, în vârful sălciilor înalte, în cuiburile zbârlite, ciorile cârâiau întruna. Un râuşor de stepă, hrănit de cine ştie ce izvoare, ţâşnind undeva, la capătul de sus al văgăunii, curgea încet prin sat, tăindu-l în două. De pe amândouă malurile coborau întinse gospodării căzăceşti, înconjurate de desişul grădinilor, cu vişinii astupând ferestrele şi pâlcurile de meri, cu crengi lăbărţate, care-şi întindeau spre soare frunzele verzi şi micile lor fructe încă necoapte.

Grigori privea cu ochii tulburaţi ograda năpădită de păpădie pufoasă, casa cu obloanele galbene, acoperită cu paie, cumpăna înaltă de la fântână... Într-un par din gardul vechi de la arie atârna o ţeastă de cal, înălbită de ploi, cu orbitele goale şi negre. Un vrej verde de dovleac se înălţa pe acelaşi par, încolăcindu-se în sus, spre lumină. Ajunsese la vârful parului, agăţându-se de oasele craniului, de dinţii lui, şi capătul vrejului atârnând în jos, în căutare de reazem, atingea o creangă dintr-un tufiş vecin de călin.

Dar când mai văzuse oare aceeaşi, întocmai aceeaşi privelişte? În vis, sau în fragеda-i copilărie? Năpădit pe neaşteptate de un dor arzător, se culcă sub gard, acoperindu-şi faţa cu palmele, şi nu se sculă decât în clipa când auzi comanda prelungă: „Înşeuaţi caii!”

În timpul marşului de noapte, ieşi din rânduri, se opri ca pentru a trece şaua de pe un cal pe altul, apoi trase cu urechea la tropotul de copite, care slăbea încet, îndepărtându-se, şi, sărind, în şa, o luă în galop cât mai departe de drum.

Goni vreo cinci verste, fără oprire, apoi trecu la pas, trase cu urechea: nu cumva era urmărit? Dar tăcea totul în stepă. Numai culicii strigau jalnic de pe colinele de nisip şi un lătrat de câine se auzea undeva, departe de tot, departe.

Un roi auriu de stele se risipise pe cer. În stepă, numai tăcere şi adiere de vânt cu miros amar şi drag de pelin... Grigori se ridică în scări şi răsuflă uşurat, cu tot pieptul...

17

Cu mult înainte de revărsatul zorilor, sosi în galop pe izlazul din faţa satului Tatarski. Alese un loc mai jos de sat, acolo unde Donul era mai puţin adânc, se dezbrăcă la piele, legă de capetele cailor haina, cizmele, armele – şi, ţinând în dinţi sacul cu cartuşe, o luă înot, alături de cai. Apa îl tăia cu răceala-i gheţoasă. Ca să se încălzească, vâslea de zor cu mâna dreaptă, fără să scape din cea stângă dârlogii legaţi împreună şi îndemnând cu glas încet caii, care gemeau şi sforăiau în apă.

Ajuns la mal, se îmbrăcă repede, strânse chingile şi o luă la galop iute spre sat, ca să se încălzească caii. Mantaua udă, aripile ude ale şeii şi cămaşa umedă îi zgribuleau trupul. Dinţii îi clănţăneau în gură, un fior îi străbătu spinarea, dar zvîcul galopului îl încălzi grabnic şi, în apropiere de sat, o luă la pas, cercetând cu încordare în jurul lui şi trăgând cu urechea. Hotărî să lase caii într-o râpă şi coborî pe un povârniş pietros. Pietrele ţăcăneau sec sub copitele cailor, scăpărând scântei roşietice.

Grigori legă caii de un ulm cunoscut din copilărie şi porni spre sat.

Iată şi vechea casă a Melehovilor, şi coroanele negre ale merilor, şi fântâna cu cumpănă de sub Ursa-Mare... Cu răsuflarea înăbuşită de emoţie, Grigori coborî la Don, trecu încet peste zăplazul curţii lui Astahov şi se apropie de fereastra cu obloanele în lături... Nu auzea decât bătaia zvâcnită a inimii sale şi vâjâitul surd al sângelui, năvălindu-i în tâmple. Bătu încetişor în pervaz – atât de încet, încât aproape că nici n-auzi sunetul de sub propriile-i degete. Axinia se apropie înlăuntru de fereastră şi se uită cu ochii lărgiţi. O văzu cum îşi strânse mâinile la piept şi-i auzi geamătul surd. Îi făcu semn să deschidă fereastra şi-şi scoase arma de la spate. Axinia împinse geamul în lături.

— Încet! Bine te-am găsit! Nu deschide uşa, am să intru pe fereastră, zise Grigori în şoaptă.

Se urcă pe prispă. Braţele goale ale Axiniei îi cuprinseră gâtul. Tremurau pe umerii lui aceste mâini dragi, îl pipăiau cu atâta putere, încât tremurul lor trecu şi în trupul lui Grigori.

— Xiuşa... stai o clipă... ţine arma, şopti el cu vocea surdă şi întretăiată.

Susţinându-şi sabia, făcu un pas în odaie şi închise fereastra în urma lui.

Voia s-o îmbrăţişeze pe Axinia, dar ea căzu în genunchi îi cuprinse picioarele şi, lipindu-şi chipul de mantaua lui udă, izbucni într-un hohot de plâns abia stăpânit, care-i zguduia tot trupul. Grigori o ridică şi o aşeză pe laviţă. Aplecându-se spre el, ascunzându-şi faţa la pieptul lui, Axinia tăcea, tresărea mereu şi strângea între dinţi reverul mantalei pentru a-şi înăbuşi plânsul şi a nu trezi copiii.

Se vedea lămurit că suferinţele o frânseseră şi pe ea, cea atât de tare întotdeauna. Se vedea că lunile din urmă fuseseră luni de trai amar pentru dânsa... Grigori îi mângâia părul răvăşit, căzut pe spate, şi fruntea fierbinte şi udă de sudoare. O lăsă să plângă până se linişti, apoi o întrebă:

— Sunt sănătoşi copiii?

— Da.

— Dar Duniaşka?

— Şi Duniaşka... vie, sănătoasă...

— Mihail e acasă? Stai o clipă! Ajunge, mi-e udă cămaşa de lacrimile tale... Xiuşa dragă, potoleşte-te... ajunge! N-avem timp pentru plâns, trebuie să ne grăbim... e acasă Mihail?

Axinia îşi şterse faţa şi strânse între palmele ude obrajii lui Grigori. Zâmbind printre lacrimi, fără să-şi ia ochii de la iubitul ei, zise încetişor:

— N-am să mai plâng... Uite, nu mai plâng... Mihail nu mai stă aici, e a doua lună de când e la Vioşki: face slujbă la nu ştiu ce unitate. Vino să vezi copiii! Vai, nu te mai aşteptam, nu mai aveam nădejdea să te mai vedem!...

Mişatka şi Poliuşka dormeau tolăniţi în pat. Grigori se aplecă asupra lor, stătu aşa o clipă, se îndepărtă în vârful picioarelor şi fără nicio vorbă se aşeză lângă Axinia.

— Dar cum? întrebă ea, într-o şoaptă plină de foc. Cum ai venit? Unde ai stat atâta timp? Şi dacă te prind?

— Am venit după tine. N-avea grijă, n-au să mă prindă! Mergi?

— Unde?

— Cu mine. Am plecat din bandă. Am fost la Fomin. Ai auzit despre asta?

— Da. Şi unde să merg cu tine?

— Spre miazăzi. În Kuban, sau mai departe. N-o să ne prăpădim, ne găsim noi o bucată de pâine, ce zici? Nu mă sperii de nicio muncă. Mâinile mele trebuie acum să muncească – nu să mai omoare oamenii. În lunile din urmă, m-a durut înfricoşător inima din pricina asta... Despre asta, o să mai stăm de vorbă.

— Dar copiii?

— Îi lăsăm la Duniaşka. O să vedem mai pe urmă. Mai târziu îi luăm cu noi. Ei, mergi?

— Grişa... Grişenka...

— Nu aşa! Fără lacrimi. Ajunge! O să mai plângem împreună, o să tot fie vreme... Pregăteşte-te de drum, ne aşteaptă caii în râpă. Ei, mergi?

— Dar cum ai crezut că n-aş merge? zise deodată tare Axinia şi-şi acoperi speriată buzele cu mâna, aruncând o privire spre copii. Cum ai crezut? repetă ea mai încet. Dulce trai am eu aici? Merg, Grişenka, iubitul meu! Merg pe jos, mă târăsc după tine, dar singură nu mai rămân! Fără tine, viaţa nu-i viaţă... Mai bine omoară-mă, dar nu mă părăsi din nou!...

Îl strânse cu putere în braţe. Grigori o sărută, privind pieziş spre fereastră: grozav de scurte îs nopţile de vară! Trebuiau să se grăbească.

— Poate că vrei să te culci niţel? întrebă Axinia.

— Cum îţi vine a vorbi? strigă el speriat. Acuşi se luminează de ziuă; trebuie să plecăm. Îmbracă-te şi du-te de-o cheamă pe Duniaşka. O să ne înţelegem cu ea. Trebuie să ajungem până dimineaţa la Suhoi Log. Acolo în pădure vom sta toată ziua, iar noaptea, pornim mai departe. Poţi să te ţii în şa?

— Doamne, aş merge oricum nu numai în şa. Mă gândesc dacă nu cumva visez! Te văd adeseori în vis... şi în felurite chipuri...

Axinia îşi pieptăna în grabă părul, ţinând acele în dinţi, şi vorbea încet şi nedesluşit. Se îmbrăcă repede, făcu un pas spre uşă.

— Să trezesc copiii? Să te mai uiţi măcar o dată la ei.

— Nu, nu trebuie, zise hotărât Grigori.

Scoase din şapcă punga cu tutun şi începu să-şi răsucească o ţigară, dar după ce Axinia ieşi afară, se apropie grăbit de pat şi rămase îndelung, sărutându-şi copiii; apoi şi-o aminti pe Natalia şi multe alte întâmplări din viaţa lui plină de amărăciune – şi plânse.

Duniaşka trecu pragul şi vorbi cu înfrigurare:

— Ah! Bine-ai venit, frăţioare! Tot ai ajuns, în sfârşit, acasă? Oricât ai rătăci prin stepă... Glasul ei tremurător începu să bocească. În sfârşit, a venit tatăl copilaşilor... Erau orfani, cu tată viu...

Grigori o îmbrăţişă şi o dojeni aspru:

— Mai încet, că trezeşti copiii! Lasă, surioară! Am mai auzit eu cântecul ăsta! Am avut parte tot de lacrimi şi de dureri... Nu pentru asta te-am chemat. Vrei să iei copiii la tine, ca să-i creşti?

— Dar unde te duci?

— Plec şi o iau pe Axinia cu mine. Primeşti copiii la tine? Când o să-mi găsesc de lucru, îi iau.

— Dar s-ar putea altfel? Ce mai întrebi? Dacă plecaţi amândoi, fireşte că-i iau. Doar n-au să rămână fără căpătâi, şi nici nu poţi să-i laşi pe seama străinilor...

Grigori o sărută în tăcere şi apoi zise:

— Îţi mulţumesc din toată inima, surioară! Ştiam eu că aşa ai să faci!

Duniaşka se aşeză pe cufăr şi întrebă:

— Când plecaţi? Chiar acum?

— Da.

— Dar casa cum rămâne? Şi gospodăria?

Axinia răspunse cu nehotărâre:

— Fă cum vrei. Primeşte chiriaşi, sau fă cum te pricepi mai bine. Tot ce rămâne din haine, din lucruri, le iei la tine...

— Dar ce spun oamenilor? Dacă mă întreabă de voi, ce să le răspund? întrebă Duniaşka.

— Ai să le spui că habar n-ai, şi atât! Grigori se întoarse către Axinia: Grăbeşte-te, Xiuşa! Să nu iei prea multe lucruri. Ia o bluză mai groasă, două-trei fuste, ceva rufărie, câtă ai, ceva mâncare de drum, altceva nimic.

Începea să mijească de ziuă, când, după ce-şi luară rămas bun de la Duniaşka şi sărutară copiii, care tot nu s-au trezit din somn, Grigori şi Axinia ieşiră în cerdac. Au coborât la Don şi ajunseră pe mal până la râpă.

— Plecam tot aşa, odată, la Iagodnoe, eu şi cu tine, zise Grigori. Numai că aveai o bocceluţă ceva mai mare şi noi eram ceva mai tineri...

Copleşită de emoţie şi bucurie, Axinia se uită la Grigori.

— Şi eu care încă tot mă tem: oare nu cumva e un vis? Dă-mi mâna, s-o pipăi, că tot nu-mi vine să cred. Râse încetişor şi se strânse în mers de umărul lui Grigori.

El îi vedea ochii umflaţi de lacrimi, dar strălucind de fericire, obrajii palizi în lumina vânătă a zorilor – şi, zâmbindu-i cu duioşie, se gândi: „Şi-a strâns lucrurile şi a plecat, ca la ospeţie... Nimic n-o sperie, ce femeie inimoasă!"

Şi, răspunzând parcă gândurilor lui, Axinia rosti:

— Vezi, cum sunt eu? M-ai fluierat ca pe un câine şi am şi alergat după tine. Iubirea şi dorul meu m-au făcut aşa, Grişenka... Numai de copii mi-e milă, cât despre mine n-am să zic nici „of”! O să te urmez pretutindeni, chiar până la moarte!

Auzindu-le paşii, caii nechezară încetişor. Noaptea fugea iute; la marginea de răsărit a cerului, se ivi, abia mijind, o fâşie trandafirie. Ceaţa se ridica peste ape, deasupra Donului.

Grigori dezlegă caii, o ajută pe Axinia să încalece. Scările erau cam prea lungi pentru picioarele ei. Necăjit pe lipsa lui de grijă, Grigori le scurtă, apoi încalecă pe al doilea cal.

— Ia-o după mine, Xiuşa! Când ieşim din râpă, o luăm în galop. Are să te scuture mai puţin. Nu slăbi dârlogii. Căluţului tău nu-i place asta. Şi fereşte-ţi genunchii. Câteodată se joacă, încearcă să te apuce de genunchi. Ei, dă-i drumul!

Până la Suhoi Log erau vreo opt verste. Le străbătură repede şi la răsăritul soarelui erau lângă pădure. La margine, Grigori se dădu jos din şa şi o ajută pe Axinia să descalece.

— Ei, cum a mers? E greu să călăreşti, când nu eşti obişnuită? o întrebă el, zâmbind.

Îmbujorată de goană, Axinia sclipi din ochii ei negri.

— E bine! Mai bine decât pe jos. Numai picioarele... zâmbi cu sfială. Întoarce-te, Grişa, să văd ce-i cu picioarele mele. Mă cam ustură pielea... mi se pare că m-am cam ros.

— Fleacuri! Are să-ţi treacă, o linişti Grigori. Plimbă-te puţin, că uite cum îţi tremură picioarele... Îşi micşoră ochii şi adăugă glumeţ, cu duioşie: Halal cazacă!

La poalele movilei, alese o poieniţă şi zise:

— Chiar aici o să ne fie popasul; odihneşte-te, Xiuşa!

Grigori scoase şeile de pe cai, le împiedică picioarele pentru păscut şi puse şeile şi armele sub o tufă. Roua deasă şi îmbelşugată acoperea iarba, făcând-o să pară cenuşie, iar pe povârniş – acolo se mai ascundea încă noaptea, cu adâncimi de un albastru-mat. Bondarii portocalii dormeau între petalele deschise ale florilor. Ciocârliile umpleau văzduhul cu ciripitul lor, iar pitpalacii ciocăneau în grâu şi în desişul aromitor de ierburi de stepă: „Pit-palac! Pit-palac!” Grigori călcă iarba lângă un tufiş de stejar şi se culcă, punându-şi capul pe şa. Şi glasul necontenit al pitpalacilor, şi fluieratul ciocârliilor, şi vântul cald, ce adia dinspre Don, de pe movilele de nisip, care nu se răceau nici noaptea – totul îl ispitea să

aţipească. Orice-ar fi, după atâtea nopţi de nesomn, avea nevoie să doarmă. Glasurile pitpalacilor îl toropeau şi, biruit de somn, închise ochii. Axinia şedea alături, tăcută, îngândurată, rupând cu buzele petalele violete ale unei floricele înmiresmate.

— Grişa, dar nu ne prinde nimeni? întrebă ca în şoaptă, atingând uşor obrazul lui neras, cu cotorul florii.

Se trezi cu greu din toropeală şi răspunse răguşit:

— Nu-i nimeni în stepă. Aşa sunt vremurile acum. Am să dorm Xiuşa, iar tu să vezi de cai. Pe urmă ai să dormi şi tu. Mă doboară somnul... dorm... E a patra zi... Pe urmă, o să stăm de vorbă...

— Dormi, iubitule, dormi cât vrei!

Axinia se aplecă, feri la o parte o şuviţă de păr de pe fruntea lui Grigori şi-i atinse încetişor obrazul cu buzele.

— Dragul meu Grişenka, ce de peri albi ai... zise ea în şoaptă. Îmbătrâneşti, adică? Dar câtă vreme a trecut de când erai flăcău?... Şi, cu umbră de zâmbet trist, se uită la chipul lui Grigori.

El dormea cu buzele întredeschise, răsuflând liniştit. Genele lui negre, cu capetele arse de soare, tremurau uşor; buza de sus i se mişca, descoperind dinţii albi, strânşi. Axinia îl privi mai atent şi abia atunci îşi dădu seama cât se schimbase în cele câteva luni de la despărţire. Ceva aspru, aproape brutal pândea în zbârciturile adânci dintre sprâncenele iubitului, în cutele de la colţurile gurii, în umerii obrajilor, care se desenau mai osoşi... Se gândi, pentru întâia oară, cât de cumplit trebuie să fie el în luptă, călare, cu sabia în mână. Lăsându-şi ochii în jos, se uită o clipă la mâinile lui mari, noduroase – şi suspină, fără să ştie de ce.

Puţin, mai târziu, Axinia se sculă încetişor, trecu poieniţa, ridicându-şi poala fustei şi căutând să n-o ude în iarba înrourată. Undeva în apropiere se auzea susurul şi clipocitul unui izvoraş, strecurându-se printre pietre. Coborî la fundul râpei, pardosit cu lespezi înverzite de muşchi, bău apă rece de la izvor, se spălă şi-şi şterse cu grijă faţa îmbujorată, cu basmaua. Un zâmbet senin îi stăruia mereu pe buze, şi în ochi îi sclipea bucuria. Grigori era din nou cu ea! Necunoscutul o chema iarăşi spre o tulbure fericire... Câte lacrimi a vărsat Axinia în nopţile fără somn, câtă suferinţă a încercat ea în lunile din urmă! Chiar ieri, în grădină, când femeile care prăşeau cartofii îngânau un cântec de muieri, inima i se strângea dureros şi fără să vrea, trăgea cu urechea.

Tega-tega, *gâşte sure*, *hai acas'*,

Nu e de ajuns de când vă tot scăldaţi?
Nu e de ajuns de când vă tot scăldaţi,
Iar mie să am ochii-nlăcrimaţi?...

cânta un glas subţire de femeie, jeluindu-şi soarta – şi Axinia nu se mai putu stăpâni atunci, au podidit-o lacrimile! Ar fi vrut să uite totul în muncă, să-şi sugrume durerea ce-i apăsa inima, dar lacrimile îi tulburau ochii, căzeau pe frunzele verzi de cartof, pe mâinile ei neputincioase; nu mai putea vedea înaintea ochilor, nu mai era în stare să facă nimic. Îşi aruncase sapa jos, se culcase pe pământ, îşi ascunsese faţa în palme şi dăduse drumul lacrimilor...

Chiar aseară îşi blestema viaţa, şi toate se arătau înainte-i cenuşii şi lipsite de bucurii, ca o zi posomorâtă; iar astăzi toată lumea îi părea plină de fericire şi de lumină, ca după o ploaie binefăcătoare de vară. „O să ne aflăm şi noi norocul!", gândea ea, privind în neştire la frunzele crestate de stejar, aprinse de razele piezişe ale soarelui care răsărea.

Lângă tufe şi în poiana largă creşteau flori înmiresmate, de toate culorile. Axinia culese un braţ întreg, se aşeză încetişor în apropiere de Grigori şi, amintindu-şi anii de tinereţe, începu să facă o cunună. Cununa ieşi mare şi frumoasă. Axinia o admiră îndelung, apoi înfipse în ea mai multe flori roze de măceş şi o puse la căpătâiul lui Grigori.

Pe la ceasurile nouă, Grigori fu trezit de nechezatul zgomotos al cailor; se înălţă în capul oaselor, speriat, dibuind în jurul său şi căutându-şi armele.

— Nu-i nimeni, zise încet Axinia. De ce te-ai speriat?

Grigori se frecă la ochi şi zâmbi somnoros.

— M-am obişnuit să trăiesc iepureşte. Dorm, dar tot privesc cu un ochi, tresar la orice zgomot... Asta, fetiţo, nu se uită cu una, cu două. Mult am dormit?

— Nu. Poate ai vrea să mai dormi?

— Trebuie să dorm o zi şi o noapte în şir, ca să mă odihnesc ca lumea. Mai bine, să mâncăm. Pâinea şi cuţitul sunt la mine, în coburi; scoală-te tu, eu mă duc să adăp caii.

Se sculă în picioare, scoase mantaua şi scutură din umeri. Soarele începea să se încingă. Vântul se juca cu frunzele copacilor, acoperind cu foşnetul lor susurul melodios al izvoraşului.

Grigori coborî la apă şi făcu un mic zăgaz din crengi şi din pietre, mai săpă cu sabia ceva pământ şi umplu, golurile rămase. Când apa se strânse

în acel zăgaz, aduse caii şi-i lăsă să se adape, apoi le scoase căpestrele şi-i lăsă din nou să pască.

În timpul mâncării, Axinia întrebă:

— Şi încotro plecăm de aici?

— La Morozovskaia. Vom merge până la Platov, iar de-acolo o luăm pe jos.

— Dar caii?

— Îi lăsăm.

— Păcat, Grişa! Ce cai minunaţi, mai cu seamă surul – nu te poţi sătura privindu-l, şi noi să-l lăsăm? De unde ţi l-ai luat?

— L-am doborât... Grigori zâmbi în silă. Prin jaf, de la un ucrainean.

După o clipă de tăcere, zise:

— Păcat sau nu, dar va trebui să-i părăsim... Doar n-o să ne facem geambaşi de cai.

— Dar de ce umbli cu arme? La ce mai trebuie? Dacă, Doamne fereşte, ne zăreşte cineva, ne găsim beleaua din pricina lor.

— Dar cine să ne vadă noaptea? Le-am păstrat, aşa, pentru curaj. Fără ele, nu mă simt la îndemână... Când vom părăsi caii, vom lepăda şi armele. N-o să mai avem trebuinţă de ele.

După ce mâncară, se culcară pe mantaua întinsă. Grigori se luptă în zadar cu somnul; rezemându-se în cot, Axinia îi povestea cum trăise fără el şi prin câte suferinţe trecuse. Doborât de toropeala de neînvins, Grigori îi auzea vocea măsurată şi nu era în stare să-şi ridice pleoapele grele. Din când în când, nici nu-i mai auzea glasul. Vorbele ei se îndepărtau, răsunau mai surd şi amuţeau pe deplin. Grigori tresărea şi se trezea, dar după câteva minute închidea din nou ochii. Oboseala era mai puternică decât voinţa şi dorinţa lui.

— ... se necăjeau, mă tot întrebau: „Unde-i tăticu?" Făceam ce puteam pentru ei, îi mângâiam. S-au obişnuit cu mine şi nu se mai duceau aşa des la Duniaşka. Poliuşka e cuminte, liniştită. Îi făceam păpuşi din cârpe şi ea şedea sub masă, se juca cu ele. Iar Mişatka numai ce vine într-o zi în goană de pe uliţă, stă şi tremură din tot trupul. „Ce-i cu tine?" zic. A plâns, dar ştii – a plâns amar de tot. „Copiii nu se joacă cu mine, zice. Îmi spun: «Tat-tău e un bandit!» Mamă, e adevărat că el e bandit? Dar cum sunt bandiţii?" Îi zic: „Da' de unde! Tatăl tău nu e bandit. E numai aşa... un om nenorocit!" El tot nu mă slăbeşte, mă tot întreabă de ce e nenorocit şi ce este un om nenorocit? Iar eu tot nu pot să-l lămuresc... Dânşii, Grişa, dânşii singuri au început să-mi zică mamă, să nu crezi că eu i-am învăţat. Şi Mihail se purta

bine cu dânşii, n-am ce zice. Mie nici nu-mi dădea bună ziua, întorcea spatele şi trecea pe alături, dar lor le-a adus de două ori zahăr din staniţă. Iar Prohor mereu a plâns de jalea ta. „S-a prăpădit omul", zice. Săptămâna trecută, a venit la mine să stea de vorbă despre tine, şi a plâns cu lacrimi... La mine s-au căutat arme, sub acoperiş şi în pivniţă, peste tot...

Grigori adormi, fără să mai audă sfârşitul povestirii. Deasupra capului său şuşoteau şi foşneau în vânt frunzele unui ulm tânăr. Dâre galbene de lumină alunecau pe chipul lui. Axinia îi sărută îndelung ochii închişi, apoi adormi şi ea, lipindu-şi obrazul de mâna lui Grigori şi zâmbind prin somn.

*

Noaptea târziu, când a apus luna, părăsiră Suhoi Log. După două ceasuri de călărie, au coborât dealul spre Cir. Cristeii strigau pe izlaz, broaştele orăcăiau pe întrecute în apele râuşorului împânzit pe păpuriş şi un buhai-de-baltă gemea surd, undeva, în depărtare.

De-a lungul râului se întindea un şir neîntrerupt de livezi, arătându-se fioroase în ceaţă.

În apropiere de podişcă, Grigori se opri. Tăcerea de la miezul nopţii, stăpânea satul. Grigori atinse uşor calul cu tocurile cizmelor şi coti la o parte. Nu voia să treacă podişca. Nu avea încredere în această tăcere şi se temea de ea. La marginea satului, trecură râuleţul prin vad şi, în clipa când cotiră într-o ulicioară strâmtă, un om răsări dintr-un şanţ, apoi alţi trei.

— Stai! Cine-i?

Grigori tresări ca de o lovitură şi trase de dârlogi. Îndată stăpânindu-se, răspunse tare: „Oameni buni!" şi, întorcându-şi brusc calul, mai avu timp să-i şoptească Axiniei: „Înapoi! După mine!"

Cei patru din pichetul instalat de detaşamentul de aprovizionare, proaspăt cantonat în sat, se apropiau de ei în tăcere şi fără grabă. Unul se opri şi scăpără un chibrit, aprinzându-şi ţigara. Grigori croi aprig cu biciuşca calul Axiniei. Calul făcu o săritură şi se avântă în galop. Aplecându-se pe gâtul calului său, Grigori îl urmă. O tăcere chinuitoare mai ţinu câteva secunde, apoi o salvă răsună, ca un tunet prelungit, şi limbile de flacără străfulgerară bezna nopţii. Grigori auzi şuierul ascuţit al gloanţelor şi strigătul prelung:

— La ar-me!...

La vreo sută de stânjeni de râu, Grigori ajunse din urmă calul sur, care

alerga în galop larg, şi, venind alături de el, strigă:

— Apleacă-te, Xiuşa! Apleacă-te mai jos!

Axinia trase de dârlogi şi, aplecându-se, alunecă într-o parte. Grigori abia avu timp s-o sprijine, altfel ar fi căzut.

— Te-au rănit?! Unde te-au lovit?! Spune!... întrebă răguşit Grigori.

Ea tăcea şi se lăsa tot mai greu pe braţul lui. Strângând-o din mers lângă el, Grigori şopti, înăbuşindu-se:

— Pentru Dumnezeu, spune măcar o vorbă! Rogu-te, ce ai?

Dar nu mai auzi niciun cuvânt, niciun geamăt de la Axinia. Tăcea.

La vreo două verste de sat, Grigori coti brusc din drum, coborî spre râpă, descălecă şi, luând-o cu grijă pe Axinia în braţe, o aşeză încetinel pe pământ.

Îi scoase jacheta groasă, îi rupse la piept bluza de stambă uşoară şi cămaşa şi-i descoperi rana, pipăind. Glonţul o izbise pe Axinia în omoplatul stâng, îl zdrobise, şi-i străbătuse pieptul, ieşind pieziş dedesubtul claviculei drepte. Cu mâinile însângerate, scuturate de tremur, Grigori scoase din desagi o cămaşă curată şi pachetul cu pansament. O ridică uşor pe Axinia, susţinând-o cu genunchiul sub spinare, şi începu să-i panseze rana, încercând să oprească sângele, care ţâşnea de sub claviculă. Bucăţile de pânză şi pansamentul se înnegreau repede, ude de sânge. Sângele curgea şi din gura întredeschisă a Axiniei, gâlgâind şi clipocindu-i în gâtlej. Şi, buimac de groază, Grigori înţelese că totul este sfârşit, că lucrul cel mai cumplit, ce i s-ar mai fi putut întâmpla, se întâmplase...

Călcând încet pe povârnişul abrupt al râpei, pe o potecă bătătorită de oi în iarbă şi acoperită cu gunoiul lor rotund, coborî jos, purtând-o în braţe pe Axinia. Capul ei fără putere se odihnea pe umărul lui. Îi auzea răsuflarea şuierătoare şi chinuită, îi simţea sângele ei cald părăsindu-i trupul şi curgându-i printre buze pe pieptul lui. Amândoi caii îl urmară, sforăind şi zăngănind din zăbale, coborâră în râpă şi începură să mestece iarba grasă.

Axinia muri în braţele lui Grigori, puţin înainte de revărsatul zorilor. Nicio clipă nu-şi mai reveni în fire. O sărută pe buzele reci şi sărate de sânge, o puse încetişor pe iarbă şi se sculă în picioare. O putere necunoscută îl izbi parcă în piept, şi el se dădu îndărăt, căzu pe spate, dar sări îndată în picioare speriat, şi căzu din nou, izbindu-se dureros cu capul fără şapcă de o piatră. După un timp, fără să se scoale din genunchi, îşi scoase sabia şi începu să sape mormântul. Pământul era umed şi se săpa

lesne. Grigori era foarte grăbit, dar îl sugruma un spasm şi-şi rupse cămaşa la gât ca să poată răsufla mai uşor. Răcoarea ceasurilor de noapte, care se duceau, îi mângâia pieptul ud de sudoare şi astfel înfricoşata lui muncă i-a fost mai înlesnită. Scotea pământul cu mâinile şi cu şapca, fără nicio clipă de răgaz, dar mult timp trecu până când izbuti să sape o groapă adâncă până la brâu.

Îşi îngropă pe Axinia la lumina vie a dimineţii. Punând-o în mormânt, îi aşeză în cruce mâinile arămii, acum înălbite de moarte, îi acoperi chipul cu broboada, pentru că pământul să nu-i intre în ochii pe jumătate deschişi, privind nemişcaţi cerul şi începând să se tulbure. Îşi luă rămas bun de la ea, adânc încredinţat că nu se desparte de dânsa pentru multă vreme...

Bătu cu palmele lutul galben şi jilav de pe moviliţa rotunjită deasupra mormântului şi rămase îndelung în genunchi lângă el, legănându-se uşor, cu capul aplecat.

Acum, nu mai avea unde să se grăbească. Totul luase sfârşit.

Soarele se ridica în ceaţa fumurie deasupra râpei. Razele lui argintau părul cărunt de pe capul descoperit al lui Grigori, alunecând pe chipul său palid în groaznica-i nemişcare. Trezindu-se parcă dintr-un vis urât şi greu, îşi ridică ochii şi zări deasupra lui un cer negru în care strălucea orbitor discul negru al soarelui.

18

La început de primăvară, după ce s-a topit zăpada şi s-a uscat iarba culcată la pământ în timpul iernii, în stepă se aprinde focul, care curăţă pământul de buruieni. Flacăra gonită de vânt curge în puhoaie, mistuie cu lăcomie pirul uscat, se înalţă în zbor pe tulpinile înalte de scai, alunecă pe măturicile cafenii de pelinariţă, se târăşte prin văgăuni... Şi multă vreme după aceasta, stepa miroase a pământ ars, amar şi crăpat. Pretutindeni în jur, înverzeşte vesel iarba nouă, ciocârlii fără număr joacă deasupră-i în cerul albastru, gâşte călătoare pasc tinerele vlăstare grase, şi dropiile poposite pentru vară îşi fac ale lor cuiburi. Dar acolo pe unde a curs torentul de foc, se întinde, înfiorător, numai pământul mort şi negru – fără cuiburi de păsări, ocolit de fiare, şi numai vântul înaripat şi sprinten trece în zbor deasupra lui, luând cu el şi ducând departe cenuşa sură şi pulberea neagră, usturătoare.

Viaţa lui Grigori se făcuse neagră, asemenea stepei pustiite de foc. Pierduse tot ce avea mai drag pe lume. Moartea nemiloasă îi răpise totul, îi dărâmase totul. Nu-i rămâneau decât copiii. Şi totuşi continua să se agaţe disperat de viaţă, ca şi cum viaţa lui sfărâmată ar mai fi avut vreun preţ pentru el şi pentru alţii...

După ce o încredinţase pământului pe Axinia, rătăcise fără nicio ţintă trei zile şi trei nopţi prin stepă, dar nu se dusese nici acasă, nici la Vioşenskaia să se predea. În a patra zi, părăsindu-şi caii într-un sat din staniţa Ust-Hopiorskaia, trecu Donul şi plecă pe jos la pădurea Slaşciovskaia, lângă care, în aprilie, banda lui Fomin fusese zdrobită pentru întâia oară. Încă de atunci, tot în aprilie, auzise că în pădure se cuibăriseră de nădejde dezertorii. Se ducea acum la ei, nedorind să se mai întoarcă la Fomin.

Rătăci câteva zile prin pădurea uriaşă. Foamea îl chinuia, dar nu îndrăznea să iasă la vreo aşezare omenească. După moartea Axiniei, îşi pierduse şi chibzuiala, şi îndrăzneala din trecut. Un trosnet de creangă, un foşnet în dumbravă, un ţipăt de pasăre a nopţii, toate îl înfiorau şi-l umpleau de spaimă. Se hrănea cu fragi cruzi, cu ciupercuţe mici, cu frunze de alun şi slăbise înfricoşător. Spre sfârşitul zilei a cincea, se întâlni cu dezertorii, care-l aduseră în bordeiul lor.

Erau şapte la număr, toţi din satele dimprejur. Se statorniciseră în dumbravă din toamna trecută, odată cu începutul mobilizării. Trăiau în bordeiul lor încăpător ca nişte gospodari, neavând nevoie aproape de nimic. Noaptea se duceau adesea să-şi vadă familiile şi se întorceau cu provizii de pâine, de pesmeţi de mei, de făină şi de cartofi, iar carnea pentru mâncare o găseau fără prea multă trudă, furând din când în când prin satele străine.

Un dezertor, care fusese cândva în Regimentul 12 de cazaci, îl recunoscuse pe Grigori şi astfel fu primit fără prea multă vorbă în rândurile lor.

*

Grigori pierduse numărătoarea zilelor, care se târau cu o încetineală chinuitoare. Până în octombrie, mai stătu în pădure, oarecum liniştit, dar când începură ploile de toamnă şi vremea friguroasă dorul de copii şi de sat se trezi în el cu o nouă şi neaşteptată putere...

Pentru ca timpul să treacă mai repede, şedea zile întregi pe pat,

cioplind linguri şi strâchini şi tăind cu măiestrie chipuri de oameni şi de animale din bucăţi de lemn. Se silea să nu se gândească la nimic şi să nu îngăduie veninul dorului să pătrundă în inima lui. Ziua izbutea, dar, în schimb, în lungile nopţi de iarnă îl năpădea chinul amintirilor. Se zvârcolea îndelung în pat, fără somn. Ziua, niciun suflet de om din bordei nu auzea de la el vreo tânguire, dar adesea se trezea noaptea şi, tremurând, îşi trecea mâna peste faţă; obrajii şi barba deasă, care-i crescuse într-o jumătate de an, erau lac de lacrimi.

Îşi visă de multe ori copiii, pe Axinia, pe maică-sa, pe toţi cei dragi, care nu se mai aflau printre cei vii. Toată viaţa îi răsărise undeva în trecut, şi acest trecut i se părea un vis nu prea lung, dar înfricoşat de greu... „De-aş mai putea trece măcar o dată prin părţile noastre să-mi mai văd copilaşii – şi după aceea pot să mor", îşi zicea mereu.

La începutul primăverii, se ivise pe neaşteptate Ciumakov. Era ud până la brâu, dar vioi şi gălăgios ca întotdeauna. După ce îşi uscase haina lângă sobiţă, încălzindu-se, se aşeză pe pat, lângă Grigori.

— Ce-am mai hălăduit noi, Melehov, după ce-ai plecat! Am fost şi la Astrahan, şi în stepele calmuce... Am văzut şi noi cum e lumea! Şi cât sânge am vărsat, nici nu-l poţi măsura! Pe nevasta lui Iakov Efimîci i-au luat-o zălog şi i-au luat toată averea, hei, şi dânsul s-a mâniat rău şi a poruncit să ciopârţim pe toţi cei ce slujesc Puterea sovietică. Şi am început să-i tăiem la rând: şi pe învăţători, şi pe felceri, şi pe agronomi... Dracu' ştie pe cine n-am mai tăiat! Dar acum, s-a isprăvit şi cu noi, zise el cu un suspin, tremurând de frig. Întâia oară, ne-au bătut la Tişanskaia şi, acum o săptămână, la Solomnîi. Noaptea, ne-au înconjurat din trei părţi; ne-au lăsat un singur drum, spre deal, dar acolo era zăpadă până la burta calului... În zori de zi, au dat drumul la mitralierele lor şi a început răfuiala... Au secerat pe toţi cu mitralierele. Eu şi cu băiatul lui Fomin, numai noi doi am scăpat. El, Fomin, ţinea cu dânsul pe Davîdka al său, încă din toamna trecută. A pierit şi Iakov Efimîci... Am văzut cu ochii mei cum i-a fost moartea. Cel dintâi glonţ l-a nimerit în genunchi, iar altul l-a atins la cap, dar numai l-a zgâriat. De trei ori a căzut de pe cal. Ne opream, îl puneam în şa şi el mai fugea puţin cu noi şi iarăşi cădea. Al treilea glonţ l-a găsit bine, l-a izbit în coastă... Atunci l-am lăsat pe loc. Ca la vreo sută de stânjeni, mă uit înapoi: doi inşi călări îl isprăveau cu săbiile...

— Asta trebuia să se-ntâmple odată, zise Grigori cu nepăsare.

Ciumakov petrecu o noapte în bordeiul lor, iar dimineaţa începu să-şi ia rămas bun.

— Încotro? îl întrebă Grigori.

Ciumakov răspunse zâmbind:

— Să-mi caut alt trai, mai uşor. Poate că mergi şi tu cu mine?

— Nu, du-te singur.

— Da, nu pot trăi cu voi... Meseria ta, Melehov, lingurile şi străchinile tale de lemn nu-s de mine, zise batjocoritor Ciumakov şi-şi scoase şapca cu o plecăciune. Hristos să vă răsplătească, dragii mei hoţomani paşnici, pentru pâinea, pentru sarea voastră şi pentru adăpost. Să vă dea Dumnezeu o viaţă mai veselă, că tare-i urât pe la voi. Vorba ceea: în pădure staţi, la roată ruptă vă închinaţi – viaţă e asta?

După plecarea lui, Grigori mai stătu în dumbravă încă o săptămână, apoi se pregăti şi el de plecare.

— Acasă? îl întrebă unul din dezertori.

Şi Grigori zâmbi slab, pentru întâia oară de când venise în pădure.

— Acasă.

— Poate că ar fi mai cuminte să stai până la primăvară. La Întâi Mai, au să ne dea, amnistie şi atunci plecăm cu toţii.

— Nu, nu pot să mai aştept, zise Grigori, şi-şi luă rămas bun.

A doua zi dimineaţa ajunse la Don, în dreptul satului Tatarski. Stătu mult timp, privindu-şi mereu casa, palid de o dureroasă şi plăcută tulburare. Apoi scoase arma de la umăr şi cartuşiera, în care ţinea aţă şi ace, un fuior de cânepă şi o sticluţă cu ulei de armă. Fără să ştie de ce, numără cartuşele: erau douăsprezece încărcătoare pline şi încă douăzeci şi şase bucăţi fără încărcătoare.

Într-un loc, gheaţa se desprinsese de mal. Apa limpede, verzuie, plescăia izbindu-se de gheaţa zimţată şi o rupea. Grigori aruncă în apă arma, revolverul, apoi cartuşele – şi-şi şterse cu grijă mâinile de poala mantalei.

Trecu Donul ceva mai jos de sat, pe gheaţa de martie, vânătă, roasă de dezgheţ, şi o luă cu paşi mari spre casă. Văzu încă de departe pe Mişatka, stând pe poteca ce cobora spre podişcă, şi cu greu se stăpâni ca să nu alerge spre dânsul.

Mişatka rupea ţurţurii de gheaţă, care atârnau sub o piatră, îi arunca jos şi privea atent cum cioburile albăstrii se rostogoleau la vale.

Grigori se apropie de potecă şi, înăbuşindu-se, strigă cu glas răguşit:

— Mişenka!... Copilaşul meu!...

Mişatka îi aruncă o privire înfricoşată şi-şi lăsă ochii în jos. Îl recunoscuse pe tatăl său în acest om bărbos şi grozav la vedere...

Toate vorbele dulci şi duioase pe care le şoptea Grigori în nopţile petrecute acolo, în dumbravă, când se gândea la copiii lui, îi zburaseră acum din cuget. Lăsându-se în genunchi şi sărutând mânuţele trandafirii, reci, ale băiatului, rostea mereu, cu acelaşi glas înăbuşit, mereu aceleaşi două cuvinte.

— Copilaşul meu... Copilaşul meu...

După aceea, Grigori îşi luă fiul în braţe. Privind nesăţios cu ochii aprinşi şi exaltaţi faţa lui, întrebă:

— Dar voi cum o duceţi?... Mătuşa, Poliuşka, vii, sănătoase?

Ferindu-se întruna să-şi privească părintele în ochi, Mişatka răspunse încetişor:

— Mătuşa Dunia e sănătoasă, da' Poliuşka a murit astă-toamnă... De o boală de gât... Iar unchiul Mihail este la slujbă...

Şi iată că s-a împlinit puţinul visat de Grigori în atâtea şi atâtea nopţi de nesomn. Stătea la poarta casei lui, ţinându-şi fiul în braţe...

Era tot ce-i mai rămânea în viaţă, tot ce-l mai lega de pământ şi de toată lumea uriaşă ce străluceşte sub soarele rece.

SFÂRŞIT